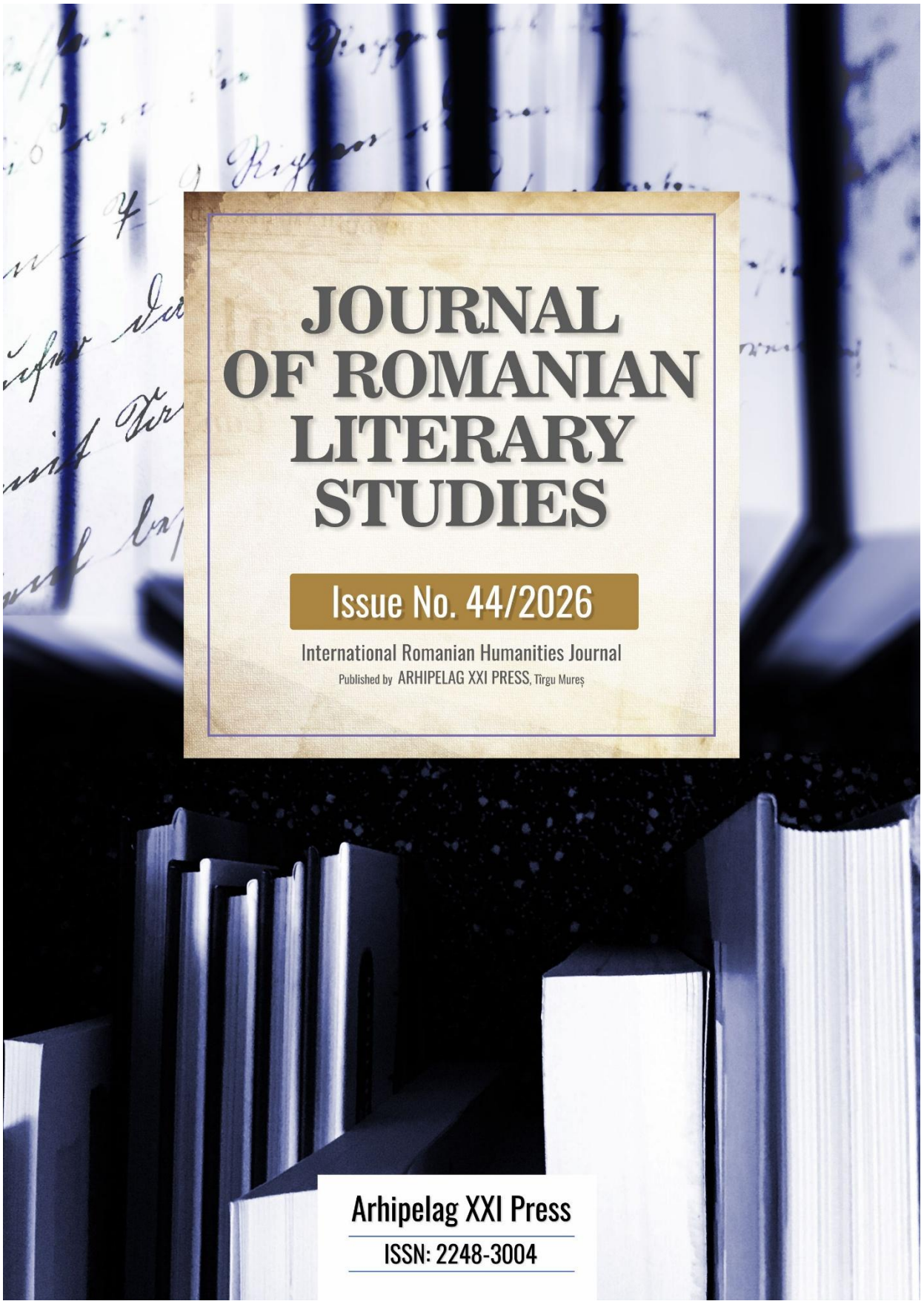

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES

Issue No. 44/2026

International Romanian Humanities Journal

Published by ARHIPELAG XXI PRESS, Tîrgu Mureș

Arhipelag XXI Press

ISSN: 2248-3004

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES *is an international online journal published by the ALPHA INSTITUTE FOR MULTICULTURAL STUDIES in partnership with "Gh. Şincai" Institute of Social and Human Research Research of the Romanian Academy. It is an academic publication open to academics, literary critics, theoreticians aresearchers who are interested in the study of Romanian literature, as well as the Humanities. Our essential goal is to set communication paths between Romanian literary and humanistic research and the contemporary European cultural discourse, bringing the most valuable phenomena recorded in the Romanian culture into a beneficial dialogue with the other European cultures.*

SCIENTIFIC BOARD:

Prof. Mircea MARTIN, PhD
Prof. Ion POP, PhD
Prof. Sorin ALEXANDRESCU, PhD
Prof. Francesco MIANO, PhD

EDITORIAL BOARD:

Editorial Manager:
Prof. Iulian BOLDEA, PhD

Executive Editor:
Prof. Al. CISTELECAN, PhD

Editors:
Prof. Cornel MORARU, PhD
Prof. Mircea A. DIACONU, PhD
Prof. Dorin ŞTEFĂNESCU, PhD

The sole responsibility regarding the contents of the articles lies with the authors.

Published by

Arhipelag XXI Press, Târgu Mureş, România, 2026

8 Moldovei Street, Târgu-Mureş, 540519, România

Tel: +40-744-511546

Editor: Iulian Boldea

Email: iulian.boldea@gmail.com

ISSN: 2248-3004

CONTENTS

THE PROSE OF SORIN TITEL. THE FASCINATION OF PARADISE LOST 25

Iulian Boldea 25
Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş 25

HUMAN COMMUNICATION. MEANING AND DETERMINATION 30

Teodor Pătrăuță 30
Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad 30

WHAT GOOD ARE POETS IN THE DIGITAL AGE? 36

Letiția Ilea 36
Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 36

COGNITIVE-PRAGMATIC MECHANISMS IN THE CONSTRUCTION OF COHERENCE IN LITERARY NARRATIVES 41

Oxana Creangă 41
Assoc. Prof., PhD, Moldova State University 41

ECO-FRIENDLY ELEPHANTS AND OTHER (NECESSARY) HYBRIDS. A ZOOPOETICS FOR A WORLD IN DRIFT 49

Emanuela Ilie 49
Assoc. Prof., PhD., "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 49

STUDENT VOICES IN NATO ENLARGEMENT: AN ENGLISH LESSON AS INTERACTIVE DEBATE AND CRITICAL THINKING 54

Laura D. Cizer 54
Assoc. Prof., PhD, Romanian Naval Academy "Mircea cel Batran", Constanta 54

THE REFORMING DOCTOR OF THE COMMON SENSE PHILOSOPHY CURRENT-THOMAS BROWN 61

Mirela Radu 61
Assoc. Prof., PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest 61

FROM GENERAL LANGUAGE TO SPECIALISED DISCOURSE: DESIGNING RFL TEXTBOOKS FOR BIOMEDICAL PREPARATORY YEAR STUDENTS 69

Cristina Mihaela Nistor 69
Assoc. Prof., PhD, National University of Science and Technology Politehnica: Bucharest 69

"ADVENTURES IN IMMEDIATE UNREALITY": MAX BLECHER'S MUSEUM OF IMMERSIVE MELANCHOLY 78

Daniela Moldoveanu 78
Assoc. Prof., PhD, Military Technical Academy "Ferdinand I", Bucharest 78

ABUSE OF DOMINANT POSITION - GOOGLE'S REFUSAL TO ALLOW INTEROPERABILITY BETWEEN ITS ANDROID AUTO PLATFORM AND THE JUICEPASS APP DEVELOPED BY ENEL 84

Anca Ileana Dușcă 84
Prof., PhD, University of Craiova 84

ANCIENT CIVIL ARCHITECTURE IN THE CYCLADIC ISLANDS AND CRETE: THE EARLY BRONZE AGE 96

Ioana-Iulia Olaru 96
Prof., PhD., "George Enescu" National University of Arts, Iași 96

COMPASSION AS LAW: ON THE RIGHTS OF LIVING BEINGS 102

Ingrid Ileana Nicolau 102
Assoc. Prof., PhD, Spiru Haret University of Constanța 102

THE TRUE STAR OF THE INTERWAR ROMANIAN PRESS: THE PHOTOGRAPHER-REPORTER 108

Fănel Teodorașcu 108
Assoc. Prof., PhD, "Danubius" University of Galaţi 108

DIGITAL TOOL PREFERENCES FOR LEARNING TECHNICAL VOCABULARY IN HIGHER TECHNICAL EDUCATION 118

Anca Greculescu 118
Assoc. Prof., PhD, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest 118

CHALLENGES OF AI IN LEARNING TECHNICAL VOCABULARY IN ENGINEERING EDUCATION: AN INTEGRATED EMPIRICAL AND SCHOLARLY REVIEW 123

Anca Greculescu 123
Assoc. Prof., PhD, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest 123

PEDAGOGICAL REFLECTION AND DIGITAL INTEGRATION: EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AS A DRIVER OF ACTIVE AND INTERDISCIPLINARY LEARNING 129

Florin Cheia 129
Assoc. Prof., PhD, University of Craiova 129

USING STORYTELLING TO PREVENT AND MANAGE BULLYING 136

Larisa Ileana Casangiu 136
Assoc. Prof., PhD, University "Ovidius" of Constanța 136

THE IMPACT OF MOTIVATIONAL PROFILE EVOLUTION ON THE WELL BEING OF STUDENTS IN GRADES 9–12 IN THE CURRENT EDUCATION SYSTEM 142

Victoria Maximciuc 142

Assoc. Prof., PhD, “Ion Creangă” Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova 142

THE WORD: THE INCIPTIO OF THE PHILOSOPHICAL TRIAD OF EDUCATION 151

Nelu Vicol 151
Assoc. Prof., PhD, “Ion Creangă” Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova 151

ANALYSIS OF MUNRO’S “THE OPEN WINDOW” STORY IN TERMS OF TEXTUAL COHESION 163

Gözde Demirel Fakiroğlu 163
Assoc. Prof. PhD., Istanbul University Faculty of Letters Department of Linguistics 163
Zeynep Seza Yılmaz 163
PhD, Istanbul University Faculty of Letters Department of Linguistics 163

ATTRIBUTE THE BALANCE BETWEEN TRADITION AND INNOVATION 170

Loredana-Liliana Buzoianu 170
Senior Lecturer, PhD, "Dunărea de Jos” University of Galați 170

MEMORIAL MYTHS AND THE CONSTRUCTION OF PRIMORDIAL MEMORY IN THE UNIVERSAL IMAGINARY 173

Iudit Călinescu 173
Senior Lecturer, PhD, University of Szeged 173

NATURE – A LIVING FORCE WITH MULTIPLE SYMBOLIC MEANINGS IN THE NATIVE AMERICAN FICTION: EVERY SEASON BRINGING A DIFFERENT EMOTIONAL TONE AND THE SKY HOLDING MEMORIES 183

Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă 183
Senior Lecturer, PhD., “Transilvania” University of Braşov 183

TOWARDS A DICTIONARY-ORIENTED ENGLISH LEARNING PROCESS 188

Andreea Iliescu 188
Senior Lecturer, PhD, University of Craiova 188

G. IBRĂILEANU, STUDIES ON UNIVERSAL LITERATURE 196

Iulian Băicuș 196
Lecturer, PhD, University of Bucharest 196

MIRCEA ELIADE, ESSAYIST, IN OCEANOGRAPHY (1936) 209

Iulian Băicuș 209
Lecturer, PhD, University of Bucharest 209

COMMUNICATION IN THE AGE OF GLOBALIZATION 217

Denisa Elena Petrehuș 217
Lecturer, PhD, Babeş-Bolyai University of Cluj-Napoca 217

THOMAS HARDY & THE ACHES OF MODERNISM THROUGH NICK LACEY'S 'REPERTOIRE OF ELEMENTS' 223

Andreea-Paula Laurențiu 223
Lecturer, PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad 223

MAGIC, EROS, AND INITIATION: MYTHICAL PARTICULARITIES IN THE SHORT STORY THE SNAKE BY MIRCEA ELIADE 233

Cristina-Lizeta Furtună 233
Lecturer, PhD, "Valahia" University of Târgoviște 233

THE IMPACT OF MACHINE TRANSLATION (MT) ON AVT IN ROMANIA 240

Elena-Laura Vulpoiu 240
Lecturer, PhD, The "Vasile Goldiș" Western University of Arad 240

REFLECTING ON BRITISH IDENTITY, WITH A FOCUS ON THE SHORT STORIES ZOO AND SAVING GRACE BY GRAHAM SWIFT 247

Irina-Ana Drobot 247
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering Bucharest 247

THE SHORT STORY PALACE BY GRAHAM SWIFT: AN ANALYSIS 256

Irina-Ana Drobot 256
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering Bucharest 256

FRANÇOIS RABELAIS AND THE CONCEPT OF LANGUAGE IN THE RENAISSANCE 263

Andreea-Maria Preda 263
Assoc. Prof., PhD, Military Technical Academy "Ferdinand I", Bucharest 263

AMÉLIE NOTHOMB'S BLUEBEARD: HYPERTEXTUAL PACT AND REVERSAL OF FAIRY-TALE FIGURES 272

Emilia Ababei 272
Assist. Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş 272

SISTERHOOD OF DUNE THROUGH THE LENS OF GOTHIC MATERNITIES AND MATRICENTRIC FEMINISM 281

Mihaela Popuţa 281
Assist. Prof., PhD, West University of Timișoara 281

GEO BOGZA AND THE AVANT-GARDE POETICS OF REBELLION 290

Anca Rusu 290
Assist. Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş 290

CONCLUDING POETIC REFLECTIONS ON THE WORK OF VALERIU ANANIA. THE REBELLIOUS WING OF CHRISTIAN LITERATURE 295

Emanuel-Daniel Sărmășan 295
Assist. Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş 295

SEQUENCES FROM THE SPECTRAL LYRICISM OF EMIL BOTTA, A HIDALGO OF EMPTY IDEALNESS 302

Amalia Drăgulănescu 302
3rd Degree Scientific Researcher, Alexandru Philippide Institute of Romanian Philology 302

ANGLICISMS AND CULTURAL IDENTITY IN THE ERA OF SOCIAL MEDIA AND AI: BETWEEN GLOBALIZATION AND LOCALIZATION 311

Raluca Elena Necula 311
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest 311

PSALM 37: A LITERARY, ETHICAL, AND SPIRITUAL EXPLORATION OF HUMAN SUFFERING 319

Paul-Cristian Albu 319
PhD Student, University of Craiova 319

MORAL RESPONSIBILITY IN SLAVICI AND TOLSTOY 331

Paul-Cristian Albu 331
PhD Student, University of Craiova 331

HUMANIZING THEOLOGY IN TWENTIETH-CENTURY ROMANIAN SPIRITUAL LITERATURE: A COMPARATIVE STUDY OF ARSENIE BOCA'S CUVINTE VII AND CĂRAREA ÎMPĂRĂȚIEI AND NICOLAE STEINHARDT'S JURNALUL FERICIRII 340

Paul-Cristian Albu 340
PhD Student, University of Craiova 340

ROMANIAN IMAGOLOGY AT THE NEW YORK WORLD FAIR (1939-1940): TWO HISTORIES OF ROMANIA AT THE WORLD FAIR IN NEW YORK, 1939-1940 350

Mona Momescu 350
PhD, University "Ovidius" of Constanța 350

AN ECOCRITICAL APPROACH TO T. S. ELIOT'S "FOUR QUARTETS" 355

Dimitrie Andrei Borcan 355
PhD, "Ovidius" University of Constanța 355

THE AESTHETICS OF EVIL IN LEONARD COHEN'S "A BALLET OF LEPERS, A NOVEL AND STORIES" 367

Dimitrie Andrei Borcan 367
PhD, "Ovidius" University of Constanța 367

COMMUNICATION AS A SOCIAL PROCESS: FUNCTIONS AND DIMENSIONS OF INFLUENCE – THEORETICAL PERSPECTIVES 375

Geanina-Marina Dumitruț 375
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 375

LITERATURE REVIEW: READER-RESPONSE THEORY AND THE MORAL RECEPTION OF BRITISH FANTASTIC AND AMERICAN MORAL REALISM 380

Cristina Lucia Andreescu (căs. Vezeteu) 380
PhD Student, "Ovidius" University of Constanța 380

LITERARY AND HISTORICAL MEMORY IN THE AIUD CARCERAL SPACE: PERSPECTIVES ON CARCERAL REPRESENTATION BETWEEN DOCUMENT AND FICTION 387

Adriana Maria Călugăr (Cutean) 387
PhD Student, „1 December 1918" University of Alba Iulia 387

MERGING WITH THE FATHER FIGURE IN THOMAS MANN'S LOTTE IN WEIMAR 394

Ștefania-Alina Cherata 394
PhD Student, University of Craiova 394

VERBAL VALENCY: FROM SYNTAX TO ACTANCY 401

Ramona Florina Badea 401
PhD Student, University of Craiova 401

A BIRD'S-EYE VIEW OF CALQUE INFLUENCE ON THE ROMANIAN LANGUAGE 408

Ionela-Cristina Bogdan (Sandu) 408
Phd Student 408

THE WORD AND THE IMAGE. THE SCREEN ADAPTATION OF LITERARY WORKS 411

Mădălina Eugenia Ciucu (Răsniceanu) 411
PhD, University of Craiova 411

THE INFLUENCE OF THE DIGITAL ENVIRONMENT ON THE STANDARD OF THE LITERARY LANGUAGE 420

Gabriela Comănescu 420
PhD, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest 420

COMMENTS ON THE LANGUAGE OF THE FIRST GEOGRAPHY BOOK PRINTED IN TRANSYLVANIA 426

Delia Ileana Lugojanu 426
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 426

THE INFLUENCE OF THE ENGLISH LANGUAGE ON COMMERCIAL ONOMASTICS 434

Maria-Magdalena Diaconu (Marian) 434
PhD, University of Craiova 434

AN INTRODUCTION TO THE INFLUENCE OF ENGLISH PHILOSOPHY ON THE WORK OF THE INTERWAR THINKER ȘTEFAN ZELETIN 441

Ionuț Horeanu 441
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 441

THE PHONETIC FEATURES OF ARTISTIC LANGUAGE IN GALA GALACTION'S PROSE 447

Ica-Emilia Udrișteă 447
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, University Center of Pitești 447

A MANIFESTO FOR AN IDEAL CRITIQUE 454

Andra Elena Ionescu 454
PhD Student, University of Bucharest 454

FORMS OF LITERARY REPRESENTATION OF THE CHILD 460

Ioana-Roxana Lipan (căs. Balotă) 460
PhD Student," Ştefan cel Mare" University of Suceava 460

NATURE VS NURTURE: DEVELOPING INDIVIDUALISM IN CHARLES DICKENS'S DAVID COPPERFIELD 465

Livia Cătălina Giurea 465
PhD Student, University of Craiova 465

FUNDAMENTAL WORKS OF ROMANIAN ETHNOLOGY IN THE CORRESPONDENCE OF FOLKLOREISTS. A STUDY ON THE EPISTOLARY DIALOGUE CARAMAN–BÎRLEA–TALOȘ 472

Maria-Aura Lățea 472
PhD Student, University of Craiova 472

THE CORRESPONDENCE BETWEEN PETRU CARAMAN AND IORDAN DATCU 480

Maria-Aura Lățea 480
PhD Student, University of Craiova 480

RHYTHMIC AND RHYMING STRUCTURES IN EMINESCU'S PROSE 491

Marian Mărgărit 491
PhD Student, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova 491

THE ANIMAL SYMBOL AND THE MYTHICIZATION OF REALITY IN THE PROSE OF ȘTEFAN BĂNULESCU 501

Ozana-Ioana Ciobanu 501
PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava 501

CONTEMPORARY HISTORICAL ASPECTS IN ROMANIAN-GERMAN CHILDREN'S AND YOUNG ADULT LITERATURE: THE CASE STUDY OF KARIN GÜNDISCH 510

Olivia Betina Pădurean 510
PhD Student, "Lucian Blaga" University of Sibiu 510

COMPUTER-ASSISTED TRANSLATION OR CAT IN TRANSLATING LITERATURE 519

Paula Pîrvu-Dănăricu 519
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center 519

THE ACQUISITION OF VERB FORMS IN FRENCH AS A FOREIGN LANGUAGE 524

Raluca Elena Buburuzan Colțuneac....524
PhD Student, “Ștefan cel Mare" University of Suceava....524

FROM THE PARODIC KNIGHT TO THE INNOCENT MARTYR: FIGURES OF IDEALISM IN “DON QUIXOTE” AND “THE IDIOT” 531

Alina Rusu (Enache)....531
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași....531

THE AXIOLOGICAL FUNCTION OF THE SETTING'S CHRONOTOPE IN THE NOVEL ”SUITE FRANÇAISE” 539

Adela Sava (Codreș)....539
PhD, University of Craiova....539

THE CONCEPT OF AUGMENTATION IN ROMANIAN LEXICOGRAPHY 545

Elena-Daniela Strigoiu (Marinescu)....545
PhD Student, University of Craiova....545

THE FRENCH INFLUENCE ON THE LEXICON OF MINERALOGY 551

Maria-Cristina Bogdan (Surdilă)....551
PhD Student, University of Craiova....551

ON THE USE OF EUPHEMISMS IN THE CARLIAN LINGUISTIC CORPUS 557

Alina Turtă....557
PhD Student, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași....557

COSTACHE CARAGIALE AND EARLY DRAMATURGY: FOUNDING ROLE AND PRELIMINARY FORMULAS.... 563

Silvia Cristina Udrea....563
PhD Student, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași....563

A HISTORICAL OVERWIEV OF THE AGRICULTURAL PRESS ÎN ROMANIAN. CASE STUDY: ”GAZETA SĂTEANULUI” 570

Iuliana-Elena Sanda....570
PhD Student, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești....570

EXPLORING IDENTITY: A PHILOSOPHICAL APPROACH.... 576

Corina-Cristina Șotropa (Atofanei)....576
PhD Student, ” Ştefan cel Mare” University of Suceava....576

THE NOTEBOOKS OF PAUL VALÉRY: A LABORATORY OF THOUGHT AND THE POETICS OF CREATION 584

Ana-Maria Torkos....584
PhD Student, University of Craiova....584

THE DYNAMICS OF THE ADJECTIVE BETWEEN THE WRITTEN NORM AND THE COLLOQUIAL USE.... 592

Cristina Loredana Bloju 592
PhD Student, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești 592

THE DYNAMICS OF ENGLISH LOANWORDS IN THE SPECIALIZED LANGUAGE OF EDUCATION 598

Veronica Moldovan (Șandor) 598
PhD Student, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureș 598

LATERAL THINKING AS A HERMENEUTIC TOOL IN THE STUDY OF LITERATURE

Carmen Stanciu 604
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova 604

UNDERSTANDING AND INTERPRETING THE LITERARY WORK 610

Carmen Stanciu 610
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova 610

ASPECTS OF PEASANT LIFE IN THE FOLK NOVEL FROM THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY 617

Ramona Buruiană 617
PhD, Economic College „Virgil Madgearu" Galați 617

THE FIGURE OF THE "BADANTE" AND DIASPORIC IDENTITY IN CONTEMPORARY ROMANIAN LITERATURE 623

Ciprian Apetrei 623
PhD Student, University of Bucharest 623

THE COMPLEXITY OF COMMUNICATION: FROM PHILOSOPHICAL CONCEPTS TO MECHANISMS OF DISCURSIVE MANIPULATION 633

Camelia Zăgrean (Mihăilă) 633
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca 633

COMMON MISCONCEPTIONS ABOUT BILINGUALISM 642

Ana-Maria Gherghina 642
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Centre 642

FROM ΛΌΓΟΣ AND ΣΙΓΉ IN THE GREEK TRADITION TO THE POETICS OF SILENCE IN THE NICOLAE DABIJA'S LITERARY WORK 647

Alla Apopei 647
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 647

ROMANIAN FILMS WITH A PROPAGANDISTIC CHARACTER: GENERAL PRESENTATION ... 652

Oana Bădăluță 652
PhD Student, University of Bucharest 652

FINAL CUT: LADIES AND GENTLEMEN. THE SUPERCUT AS FALSE MOVEMENT-IMAGE 656

Mihai-Șerban Ghiță 656
PhD, University of Craiova.....656

BARBEY D'AUREVILLY: A DANDY AGAINST THE TIME TRIAL 666

Simona-Andreea Șova 666
PhD, Teacher, National College „Ferdinand I" Bacău 666

„*THE SORROWS OF YOUNG WERTHER*" AND „*STEPPENWOLF*": PRODUCTIVE RECEPTION IN MODERN GERMAN LITERATURE 669

Simionovici-Grosariu Maria-Loredana 669
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University Suceava 669

LANGUAGE BARRIERS TO EFFECTIVE COMMUNICATION..... 674

Ana-Maria Gherghina.....674
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, ...674
Pitești University Center.....674

LANGUAGE DISAPPEARANCE, LINGUISTIC DIVERSITY AND PROGRAMS FOR THE PROTECTION OF MINORITY LANGUAGES 679

Nicoleta Isabel Gogoi PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Centre 679

LINGUISTIC CHALLENGES AND PERSPECTIVES IN THE ERA OF GLOBALIZATION..... 685

Nicoleta Isabel Gogoi.....685
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Centre.....685

LINGUISTIC PARTICULARITIES OF MEDICAL COMMUNICATION IN PSYCHIATRY..... 690

Georgiana-Adelina Floroiu 690
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, ...690
Pitești University Center.....690

LINGUISTIC MINIMALISM AND EMOTIONAL DISTANCE IN *KJÆRLIGHET* BY HANNE ØRSTAVIK..... 696

Olga-Maria Măciucă 696
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 696

THE PLAYFUL AND THE DRAMATIC IN ARGHEZI'S POETRY FOR CHILDREN..... 704

Laura Dorina Nistor (Danc).....704
PhD Student, „1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia 704

THE MYTHICAL PROJECTIONS OF ROMANIAN IDENTITY AND HUMOR IN IVAN TURBINCĂ, PĂCALĂ AND HARAP-ALB..... 709

Gabriela Olaru 709
PhD Student, University of Craiova.....709

THE LAUGHTER THAT TRICKS THE END: IVAN TURBINCĂ AND THE MYTH OF DEATH 718

Gabriela Olaru 718
PhD Student, University of Craiova 718

IMMORTALITY BETWEEN MYTH AND LITERATURE: COMPARISONS BETWEEN ROMANIAN FOLK TALES, REALIST LITERATURE, AND UNIVERSAL MYTHOLOGIES 725

Gabriela Olaru 725
PhD Student, University of Craiova 725

ENGLISH IN TRANSITION: PHILOLOGICAL PERSPECTIVES ON LANGUAGE, MEANING, AND CULTURAL CONTEXT 733

Raluca Elena Necula 733
PhD Student, Politehnica University of Bucharest 733

REVISITING TRANSLATION THEORY AND PRACTICE IN ROMANIAN LITERARY TRADITION 740

Iulia-Raluca Mărițța 740
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest 740

THE CONCEPT OF EQUIVALENCE IN TRANSLATION. PECULIARITIES IN TRANSLATING THE JOURNALISTIC DISCOURSE 754

Nicoleta Simona Radu 754
PhD Student, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești 754

THE SENTIMENTAL NOVEL IN INTERWAR ROMANIAN LITERATURE: OCTAV DESSILA, A FORGOTTEN WRITER 763

Raluca Babii 763
PhD Student, ”Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 763

THE GAME OF LIFE AND DEATH: FROM THE *EPIC OF GILGAMESH* TO *THE SEVENTH SEAL*, A COMPARATIVE PERSPECTIVE ON THE PARADISE MYTH 771

Bogdan Ioan Macarie 771
PhD Student, University of Bucharest 771

THE LANGUAGE OF ALECSANDRI'S CHARACTERS. SHORT ANALYSIS CONCERNING THE INFLUENCE OF FRENCH LITERATURE IN ALECSANDRI'S THEATRE 777

Oriana Suciu 777
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica București, University Center of Pitești 777

THE LANGUAGE OF THE BODY BETWEEN PRESENCE AND TRACE: FROM PAUL VALÉRY TO ORHAN PAMUK’S THE MUSEUM OF INNOCENCE 785

Daniela-Eugenia Stoian (Dinu) 785
PhD Student, University of Craiova 785

THE TOURIST'S INFLUENCE OF TRAVEL AND TRAVEL WRITING 791

Laurențiu Boșog.....791
PhD Student, University of Craiova.....791

PERFORMATIVITY AND CORPORALITY IN GEO BOGZA'S POETRY: SEXUALITY IN JURNAL DE SEX AND POEMUL INVECTIVĂ AS PERFORMATIVE ACTION 799

Alexandra Cîrcu 799
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi 799

WRITING ON THE THRESHOLD: LIMINAL IDENTITY AND THE TRANSFIGURATION OF EXPERIENCE IN ROMANIAN DIARIES 805

Diana Grumeza.....805
PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava 805

WORDS WITH MEANINGS THAT DIFFER FROM THEIR CURRENT USAGE 812

Paula Munteanu.....812
PhD Student, University "Alexandru Ioan Cuza" of Iași 812

THE CONCEPT OF "ECONOMY" IN THE SCIENCES OF LANGUAGE: FROM THE PRINCIPLE OF LEAST EFFORT TO FUNCTIONAL ECONOMY..... 821

Lucia Balanici 821
PhD Student, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova 821

AXIOLOGICAL DIMENSIONS AND TEMPORAL RHYTHMS IN FRENCH CULTURE..... 828

Lucia Balanici 828
PhD Student, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova 828

PRAGMATICS AND TEACHING: A SYSTEMIC APPROACH..... 838

Isabelle Nicole Voicu 838
PhD Student, Lucian Blaga University of Sibiu 838

NARRATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE: ETHICAL AUTHORITY, TRANSPARENCY, AND POWER IN IAN MCEWAN'S MACHINES LIKE ME..... 845

Teodora Voinescu.....845
PhD, The National College of Computer Sciences "Grigore Moisil" 845

THE MECHANICAL CONCEPTION OF THE WORLD: FROM VASILE CONTA TO I.L. CARAGIALE..... 848

Anghel Costa.....848
MA Student, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş.....848
Iulian Boldea.....848
Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş 848

LIFE VALUES AND HEALTHY LIFESTYLE AS RESOURCES FOR STUDENT ADAPTATION 855

Maria Pleșca 855

Assoc. Prof., PhD, “Ion Creangă” Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova 855

AI LITERACY, A DISCUSSION OF REFOCUSSING ATTITUDES AND MENTALITIES IN HIGHER EDUCATION AS OF 2026 867

Alexandra Georgiana Sălcianu 867
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology Politehnica, Bucharest 867

TEACHING ENGLISH WITH PURPOSE: BUILDING CLASSROOM-READY LANGUAGE SKILLS IN FUTURE PRIMARY TEACHERS 875

Ana-Blanca Ciocoi-Pop 875
Lecturer, PhD, “Lucian Blaga” University of Sibiu 875

METHODS OF TEACHING-LEARNING MATHEMATICS TOWARDS DEVELOPING STUDENTS' CREATIVITY 886

Elena Daniela Calotă 886
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești 886

CULTURE OF ERROR AS A PEDAGOGICAL STRATEGY IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING 899

Daniela Eşanu-Dumnazev 899
Lecturer, PhD, "Nicolae Testemiţanu" State University of Medicine and Pharmacy, Chişinău, Republic of Moldova 899

THE IMPORTANCE OF INTERACTIVE METHODS IN PRIMARY EDUCATION 907

Adriana Elena Geantă 907
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești 907

COMMUNICATION, CONFLICT AND EMOTION MANAGEMENT IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION 913

Cristina-Lizeta Furtună 913
Lecturer, PhD, “Valahia” University of Târgoviște 913
Mirabela Maria Lungu 913
Independent Researcher 913

FORMATIVE AND DEVELOPMENTAL DIMENSIONS OF MENTORING IN A PEDAGOGICAL CONTEXT 920

Ramona-Ștefana Petrovan 920
Lecturer, PhD, “1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia 920
Vasile R. Todoran 920
PhD Student, “1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia 920

TYPICAL DIFFICULTIES IN THE DEVELOPMENT OF DIALOGIC COMMUNICATION COMPETENCE AMONG THIRD-GRADE STUDENTS 932

Valentina Ciobanu 932
Lecturer, PhD, “Ion Creangă” Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova 932
Andreea-Simona Elgamal 932
Middle School, Nr. 17, Botoşani 932

TEACHING LISTENING AND SPEAKING AT PRE-PRIMARY AND PRIMARY STAGES 941

Ancuța Ionescu 941
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology Polithenica Bucharest, Pitești University Centre 941

ASPECTS OF LANGUAGE AND COMMUNICATION IN PRIMARY EDUCATION 948

Ruxandra-Viorela Stan 948
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology Polithenica Bucharest, Pitești University Centre 948

THE EDUCATIONAL PORTFOLIO: CONCEPTION, CONSTRUCTS, AND EDUCATIONAL VALORISATION 954

Cristina-Lizeta Furtună 954
Lecturer, PhD, “Valahia” University of Târgoviște 954
Corina Elena Guță 954
Independent Researcher 954

FROM THE COMMUNICATIVE APPROACH TO PEDAGOGICAL HYBRIDIZATION : ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE WRITING INSTRUCTION, BETWEEN METHODOLOGICAL CONTINUITIES AND THE RISK OF DEPENDENCY 960

Mădălina Toader 960
Assist. Prof., PhD, University of Bucharest 960

STUDY ON EMOTIONAL DEVELOPMENT FOR THE WELL-BEING IN SCHOOL OF PUPILS FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA 975

Mariana Batog, ... 975
Research Scientist, Institute for Research, Innovation and Technology Transfer, State Pedagogical University "Ion Creanga" Chişinău, Republic Of Moldova 975

COMPETENCE AS A PRAGMATIC RESPONSE TO THE DEMANDS OF THE KNOWLEDGE SOCIETY 987

Adriana Sgaibă 987
PhD Student, “Ion Creangă” State Pedagogical University from Chișinău 987

DISCERNING FACT FROM FICTION: USING VIDEO GAMES IN THE CLASSROOM 994

Daniela Racheru 994
PhD Student, “Ion Creangă” State Pedagogical University from Chișinău 994

DEVELOPING KEY COMPETENCES THROUGH EXTRACURRICULAR EDUCATION. APPLICATIONS AND EXAMPLES OF GOOD PRACTICE USED AT PRIMARY EDUCATION LEVEL 1000

Elena Alina Mitrescu.....1000
PhD Student, „Valahia" University of Târgovişte.....1000

METHODOLOGICAL DIMENSIONS OF DEVELOPING LEARNING TO LEARN COMPETENCE THROUGH STEAM/STREAM EXTRACURRICULAR ACTIVITIES 1008

Ileana Simona Șerement 1008
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău 1008

FORMATIVE VALENCES OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION IN THE DEVELOPMENT OF METACOGNITION IN LOWER SECONDARY SCHOOL STUDENTS 1015

Liviu Sgaibă.....1015
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău 1015

SHAPING THE MORAL-CHRISTIAN CHARACTER OF PUPILS IN THE SPECIAL INTEGRATED EDUCATION BY DEVELOPING THEIR ARTISTIC CREATIVITY*..... 1023

Cristina Popa (Negru) 1023
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi 1023

THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN SCHOOL-DETERMINED CURRICULUM LESSONS: THE LANGUAGE AND COMMUNICATION CURRICULUM AREA – PRIMARY EDUCATION..... 1030

Georgeta Crivoi.....1030
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău 1030

THE ROLE OF OPTIONAL SUBJECTS IN THE DEVELOPMENT OF MULTIPLE INTELLIGENCES..... 1035

Alexandra Cătălina Ilie.....1035
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău 1035
Nina Petrovschi 1035
Lecturer, Phd, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău 1035

EXPLORING READING AND LITERARY INTERPRETATION SKILLS IN PRIMARY EDUCATION: DIDACTIC AND METHODOLOGICAL PERSPECTIVES 1041

Marijana Dumitrescu.....1041
PhD, "Valahia" University of Târgovişte.....1041

PARADIGMS OF PERFORMANCE AND ORGANIZATIONAL BEHAVIOR IN EDUCATIONAL MANAGEMENT: A MULTIDISCIPLINARY ANALYSIS..... 1046

Diana-Gabriela Corfu.....1046
PhD, "Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova 1046

TEACHING TRANSLATION AS A DISTINCT PEDAGOGICAL PROCESS: LEXIS, SYNTAX, AND IDIOMS IN SPECIALIZED TRANSLATOR AND INTERPRETER TRAINING 1053

Alexandru Cornel Selyem 1053
PhD, "Avram Iancu" National College, Câmpeni – Alba.....1053

THE EVOLUTION OF EUROPEAN PERCEPTION IN THE FIELD OF TEACHING AND LEARNING FOREIGN LANGUAGES..... 1057

Claudia Sorina Barbu (Popa).....1057
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center.....1057

THE INFLUENCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON PSYCHOLOGICAL FUNCTIONING: AN INTEGRATIVE ANALYSIS OF RECENT RESEARCH 1063

Raisa Cerlat.....1063
Lecturer, PhD, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova.....1063

ROMAN-SARMATIAN INTERACTIONS ON THE DANUBE AFTER AURELIAN RETREAT 1072

Ștefan Lifa.....1072
Lecturer, PhD, West University of Timișoara 1072
Alexandru Fodor.....1072
PhD Student, West University of Timișoara.....1072

THE ROMANIAN STATE IN THE FACE OF MAJOR CRISES: A HISTORICAL PERSPECTIVE ON POLITICAL AND LEGAL CHALLENGES..... 1081

Mihaela Postolache.....1081
Lecturer, PhD, Spiru Haret University Constanța.....1081

THE PREDICATE OF GENERAL CONSIDERATION..... 1091

Anca Șipoș 1091
Lecturer, PhD, "Aurel Vlaicu" University of Arad.....1091

A LEGAL ANALYSIS OF MEDIATION IN PROPERTY DISPUTES..... 1096

Roxana Topor 1096
Lecturer, PhD, Spiru Haret University Constanța.....1096

THE IMPACT OF WAITING TIME ON THE RELATIONSHIP BETWEEN A DOCTOR AND HIS PATIENT 1101

Maria-Dorina Paşca 1101
Lecturer, PhD, UMFST „G.E. Palade" of Târgu Mureş.....1101

INTRODUCTORY THEORETICAL ELEMENTS FROM THE FIELD OF SOCIOLOGY OF SOCIAL PROBLEMS 1109

Dennis-Theodor Pârju 1109
Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare" University of Suceava 1109

THE 1981 SUMMER UNIVERSIADE IN BUCHAREST – AN EFFECTIVE PROPAGANDA TOOL. CASE STUDY: VOLLEYBALL 1118

Laurențiu Magdaș.....1118
Assist. Prof., PhD, UMFST „George Emil Palade" Târgu Mureș 1118

SDG 13 AND ITS INTERDEPENDENCIES WITH THE OTHER SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: A THEORETICAL ANALYSIS 1126

Gabriela Cornelia Piciu 1126
Senior Researcher, PhD, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania 1126

AN ANALYSIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS WITHIN THE THEORETICAL FRAMEWORK OF MASLOW'S HUMAN MOTIVATION 1136

Alina Georgeta Ailincă 1136
3rd degree researcher, PhD, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania, N.I.E.R., Romanian Academy 1136

HOUSING IN EUROPEAN UNION. SOME TAX ASPECTS AND AFFORDABILITY 1146

Nicoleta Mihăilă 1146
3rd Degree Scientific Researcher III, PhD, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania 1146

SUPPORTING STRATEGIES TO REDUCE GHG EMISSIONS AND COMBAT CLIMATE CHANGE 1157

Georgiana Chițiga 1157
Scientific Researcher, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania 1157
Silvia Elena Isachi.....1157
Scientific Researcher, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania 1157

SACRED PERSONALIZATION OF TIME: ANTHROPOMORPHISM AND RITUAL FUNCTIONS OF THE DAYS OF THE WEEK IN ROMANIAN FOLK TRADITION..... 1167

Mariana Cocieru 1167
Scientific Researcher, PhD, Moldova State University.....1167

THE BEGINNING OF BILATERAL RELATIONS BETWEEN ROMANIA AND ETHIOPIA (1957-1964)..... 1176

Bogdan Iulian Ranteş.....1176
Independet Researcher, PhD 1176

MUSEUMS IN ROMANIA IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC: AN ANALYSIS OF VISITOR TRENDS (2020–2024) 1187

Luminița Elena Vasiliu 1187
Independent Researcher, PhD 1187

THE PHENOMENON OF DIGITAL ADDICTION IN THE INFORMATION AGE 1198

Florentin Iustinian Jipa 1198
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi 1198

THE COMMUNAL AND MISSIONARY DIMENSIONS OF THE CHURCH IN ORTHODOX THEOLOGY 1205

Florentin Iustinian Jipa 1205
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi 1205

THE APPEARANCE OF THE TALKING PICTURE IN THE CINEMATOGRAPHY. THE ATTEMPS OF THE FIRST EXPERIENCES OF THE ROMANIAN FILMS 1213

Oana Bădăluţă 1213
PhD Student, University of Bucharest 1213

FOREIGN TRAVELERS ABOUT THE ROMANIAN VILLAGE IN THE 19TH CENTURY – ANSWERS AND ETHNOLOGICAL CLARIFICATIONS 1218

Aurelia Mihaela Năstase 1218
PhD, Topoloveni Technological College 1218

HUMAN HUNTING AS A TACTIC OF URBAN WARFARE: ORAL NARRATIVES FROM THE SIEGE OF SARAJEVO (1992-1996) 1226

Mihaela Trișcă Zăgreanu 1226
PhD Student, UMFST „George Emil Palade” Târgu Mureş 1226

CONSIDERATIONS ON THE HISTORICAL AND DEMOGRAPHIC EVOLUTION OF THE ROMA MINORITY IN THE SOUTHERN PART OF BUCOVINA (1775 - 2021)..... 1239

Tiberiu-Constantin Ambrosie 1239
Phd Student,” Ştefan cel Mare” University of Suceava 1239

NICOLAE GRIGORESCU’S CONTRIBUTION (1838-1907) AS PAINTER AND WAR CORRESPONDENT DURING THE INDEPENDENCE WAR (1877-1878)..... 1247

Alexandru Romulus George 1247
Phd, Ghinești Secondary School, Dâmbovița County 1247

POLITNESS STRATEGIES (BROWN AND LEVINSON) IN DENTAL PRACTICE: A PRAGMATIC ANALYSIS OF PATIENT PREFERENCES..... 1254

Alexandru-Ioan Bădescu 1254
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, University Center of Pitești 1254

JEWISH COMMUNITIES IN THE SĂLAJ AREA: MODERNIZATION, INSTITUTIONS, AND RUPTURES (19TH CENTURY–MID-20TH CENTURY)..... 1266

Cristina Has (Antal) 1266
PhD Student, “Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca 1266

COPARENTING, EMOTIONAL SECURITY, AND CHILD ANXIETY: AN INTEGRATIVE THEORETICAL ANALYSIS..... 1280

Antoanela Magdalena Dragomir PhD Student, “Ion Creangă “, Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova 1280

THE ACT OF BIRTH AND THE UNDERSTANDING OF THE SACRED IN THE ROMANIAN SPACE..... 1293

Georgiana-Loredana Sandu-Gavrilă 1293
PhD Student, University of Craiova 1293

CEREMONY AND SACRED IN TRADITIONAL GASTRONOMY FROM SOUTHERN ROMANIA..... 1301

Ana-Maria Alexandra Tăbuș 1301
PhD Student, University of Craiova 1301

SERGEI RACHMANINOFF. PRELIMINARY NOTES FOR A STUDY OF PIANO PERFORMANCE 1309

Marius Boldea 1309
PhD, National University of Music Bucharest 1309

THE ARCHITECTURE OF EMOTIONS AND THE BIOLOGY OF SURVIVAL: A DIALOGUE AT DHARAMSALA 1315

Miluța Ursu.....1315
PhD Student, “Ion Creangă“ Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova 1315

A GEOMETRIC AL GRID FOR A CULTURAL SIGN 1322

Violeta Bercaru Oneata 1322
PhD, “I. L. Caragiale” National College, Ploiești 1322

THE CRISIS IN THE WEST: FACT OR FICTION 1329

Anca Bonto 1329
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca 1329

PROTECTION OF MARINE BIODIVERSITY IN INTERNATIONAL WATERS 1335

Ştefan-Ciprian Raicea 1335
PhD, University of Craiova.....1335

SYNTHETIC CINEMA: GENERATIVE OR DEGENERATIVE? NOVELTY OR CULTURAL AUTOPHAGY?..... 1356

Mihai-Șerban Ghiță 1356
PhD, University of Craiova.....1356

THE GENESIS AND EVOLUTION OF INSURANCE ACTIVITY IN THE ANCIENT PERIOD..... 1367

Andreea Constanța Mihaela Nedelcu 1367
PhD Student, University of Craiova 1367

THE MOTHER ARCHETYPE SEEN THROUGH FEMINIST THEORY IN THE VIDEO GAME BLOODBORNE 1375

Alina Elena Astăluș 1375
PhD, "Ovidius" University of Constanța 1375

THREE TEACHERS FROM FĂGĂRAȘ IN COMMUNIST PRISONS 1382

Lorena – Codruța Zavodnik (Trufin) 1382
PhD, UMFST „G.E. Palade" Târgu Mureș 1382

ASCETIC, PROPHET, TEACHER, BAPTIZER, PRECURSOR OF THE MESSIAH: THE FIGURE OF JOHN THE BAPTIST IN THE GOSPELS 1389

Călin-Daniel Paţulea 1389
Lecturer, PhD, "Babeş Bolyai" University of Cluj-Napoca 1389

THE TRADITIONAL ROMANIAN VILLAGE AND THE METAMORPHOSES OF SIN 1397

Ion Tița-Nicolescu 1397
Scientific Researcher, PhD, Golești Museum of Viticulture and Pomology 1397

THE TRIPTICH (TROIȚA) – SYMBOL, BELIEF AND "FOLK RELIGION" IN THE ROMANIAN VILLAGE 1404

Elena Iagăr 1404
PhD, Manager of the "Expo Arte" Cultural Center of the Bucharest City Hall 1404

THE ADAPTATION OF GREEK GODS IN ROMAN RELIGION 1411

Daniel Ene 1411
PhD Student, University of Craiova 1411

BIBLICAL PARABLES AND THEIR PEDAGOGICAL FUNCTION IN THE SAVIOUR'S PREACHING 1421

Cătălin Fănică Fotache 1421
PhD Student, Faculty of Orthodox Theology "Dumitru-Stăniloae" of Iași 1421

THE DYNAMICS OF INFORMAL EDUCATION WITHIN THE ORTHODOX CHURCH: PEDAGOGICAL PERSPECTIVES AND THEOLOGICAL IMPLICATIONS 1427

Marius Cristian Dima 1427
PhD Student, University of Bucharest 1427

UNIQUE ELEMENTS OF RURAL THEOLOGY AND RELIGIOUS SYNCRETISM IN YEAR-ROUND CUSTOMS IN ARGEȘ AND MUȘCEL 1434

Cristina-Maria Voicu 1434
PhD Student, University of Craiova 1434

ANGELUS LUDENS 1442

Ana-Irina Iorga 1442
PhD, Theoretical Highschool „Dimitrie Cantemir" Iași 1442

8TH CENTURY CHURCH ARCHITECTURE IN MUNTENIA: FORMS, SYMBOLS AND INFLUENCES. THE AESTHETICS OF THE SACRED AND THE IMPORTANCE OF PRESERVING ARCHITECTURAL TRADITIONS IN ROMANIA AND IN THE WORLD 1447

Marinel Pădure.....1447
PhD, „Ovidius" University Constanța 1447

EARLY CHRISTIANITY AND ANCIENT PHILOSOPHY 1453

Andrei Dorneanu.....1453
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1453

SAINT BASIL THE GREAT – DEFENDER AND PROMOTER OF THE UNITY OF THE CHURCH 1458

Andrei Dorneanu.....1458
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1458

SAINT CLEOPA OF SIHĂSTRIA AS AN APOSTLE OF HIS NATION: LITURGY, PASTORAL AUTHORITY, AND RELIGIOUS IDENTITY IN CONTEMPORARY ORTHODOXY 1464

Ștefan Iulian Apopei 1464
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1464

THE RULER AS A SERVANT OF THE ALTAR: LITURGICAL PERSPECTIVES ON THE REIGN OF STEPHEN THE GREAT 1473

Ștefan Iulian Apopei 1473
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1473

THE BIBLIOLOGICAL, PHILOLOGICAL, AND CULTURAL VALUE OF THE SERMON DELIVERED BY THE MONK DIONISIE AT THE CONSECRATION OF THE "NEW CHURCH" OF SINAIA MONASTERY IN 1846 1485

Simona Nicoleta Lazăr 1485
PhD Student, University of Bucharest.....1485

ELEMENTS OF SPIRITUAL ANTHROPOLOGY IN THE WRITINGS OF SAINT ISAAC THE SYRIAN: ܗܘܢܐ – HAWNĀ, ܡܕܥܐ – MADʿĀ, ܪܥܝܢܐ – REʿYĀNĀ, ܬܥܝܬܐ – TARʿĪTĀ 1495

Sergiu V. Meleg 1495
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" Univeristy of Iași 1495

NARRATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE: ETHICAL AUTHORITY, TRANSPARENCY, AND POWER IN IAN MCEWAN'S MACHINES LIKE ME..... 1502

Teodora Voinescu.....1502
PhD, Grigore Moisil Theoretical High School of Informatics, Iași 1502

EXTERNAL ASPECTS OF THE HYMNOGRAPHY OF THE NATIVITY OF THE VIRGIN MARY . 1506

Dănuț Băcăuanu 1506
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi 1506

A THEOLOGICAL AND POETIC HERMENEUTICS OF THE "BEGINNING." TEXTS AND PRETEXTS IN AN ERA OF FRAGMENTATION OF MEANING 1515

Ciprian Ciula 1515
PhD Student, “1 December 1918” University of Alba Iulia 1515

THEMATIC IDEAS FOR CURRENT PREACHING, REGARDING THE HOLY PROPHET MOSES 1522

Eduard-Robert Matyas 1522
PhD Student, University of Oradea 1522

THE ECHOES OF THE THEOTOKOS DOGMA IN THE HYMNOGRAPHY OF THE FEAST OF THE NATIVITY OF THE MOTHER OF GOD FROM THE 8TH CENTURY 1529

Dănuț Băcăuanu 1529
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 1529

THE PROSE OF SORIN TITEL. THE FASCINATION OF PARADISE LOST

Iulian Boldea
Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş

Abstract: *Sorin Titel is an important Romanian prose writer, about whom little is written today. Sorin Titel's prose is distinguished by its epic demands, acute observation, lyricism, sensitivity, and use of experimentation and refined epic techniques, rendered in the manner of neorealist cinema and the new French novel. Sorin Titel's novels are notable for their narrative approach, which is open to innovation and experimentation. An important theme is that of travel. Travel means wandering in an unknown world, alienation and guilt, in a diverse writing style that combines parody, ironic playfulness, humor, but also the seriousness of the search for essences.*

Keywords: *prose; epic; experimentation; narative; alienation; travel*

Sorin Titel's books bring together short prose, novels, and film scripts (*Copacul*. *Schițe*, 1963; *Reîntoarcerea posibilă*, 1966; *Valsuri nobile și sentimentale*. *Schițe și povestiri*, 1967; *Dejunul pe iarbă*, 1968; *Noaptea inocenților*, 1970; *Lunga călătorie a prizonierului*, 1971; *Mi-am amintit de zăpadă*, 1973; *Țara îndepărtată*, 1974; *Pasărea și umbra*, 1977; *Femeie, iată fiul tău*, 1983; *Melancolie*, 1988; *Țara îndepărtată. Pasărea și umbra*, București, Editura Eminescu, 1989; *Clipa cea repede*, 1991; *Opere*, vol. I*, Schițe și povestiri, Nuvele, Romane*, vol. II. *Romane. Scenarii de film*, 2005). A book of silence and memory is *Reîntoarcerea posibilă* (1966), recollection being a gateway to the artistic identity of Ștefan, the protagonist of the narrative, who wants to paint a picture of himself, without success, as he is a captive of his loneliness, without really living authentically („When I paint an apple, he told them, or a woman's thigh, it's all about having something to say, to confess, a love or a great hatred, or I don't love or hate anyone."). This is where meaningless wanderings, indifference, fascination with nothingness, nostalgia for paradise lost, or the strangeness of surrounding objects come from („I understood that my presence in the restaurant did not clash with them; I was like the objects, or at least that was my impression, without feelings or ideals, reflecting only like a mirror or a stretch of water, for a single moment, the warmth that the others had managed to convey to me."). Longing to paint birds and horses, Ştefan is always searching for archetypes, spiritual symbols of life, continuity, and genesis, with the novel itself representing a journey toward self-discovery. („The truth finally dawns on him all at once, with a jolt that takes his breath away. He realizes that over the years he has slowly let slip through his fingers the main source of his talent, its true magic key. For in those distant years of innocence, he always embarked on a long journey to decipher another soul, a journey that almost always remained unfinished. (...)." *Reîntoarcerea posibilă* is a "short novel on the theme of the creator" (Eugen Simion), in which the fate of the artist, unable to rediscover his own creative trajectory due to the absence of authentic experience, is traced, with Ștefan's fate being placed under the auspices of anguish, wandering, decline, and loneliness. The Novel *Reîntoarcerea posibilă*, reveals universal human themes (love, loneliness, the search for self, the place of being in the world, identity dilemmas). With a nonlinear, fragmentary structure, the narrative is composed of confessions, fragments of the past, scenes, and details that make up the protagonist's inner landscape, in which memory plays a fundamental role: "All of Sorin Titel's prose tends irrepressibly toward the eternal imperfection of memory. Each story, if not confused with a retrospective, is an anticipation of it, thrilled with pleasure. [...] The disorder of memory is, in fact, the order of words. The succession of images that may seem arbitrary is dictated not only by the uneven relief of involuntary memory, but also by the possibilities of syntax. A certain reminiscence is provoked by an emotion, but also by the suggestions of a word."[1]

[1] Mircea Martin, *Generație și creație*, Editura Timpul, Reșița, 2000, pp. 138-141.

Sorin Titel's novels stand out for their narrative approach open to innovation and experimentation, his prose legitimizing an "anti-epic epic" in which "the adventure of the phrase" replaces "the adventure, according to Jean Ricardou's requirement."[2] In this sense, the novelist draws on "the techniques of the new French novel, while also resorting to other innovative approaches, borrowed mainly from Kafka," so that the micro-novel *Dejunul pe iarbă* (1968) „It brings together four texts in different styles, two with footnotes containing authorial specifications, one, the third, with verses from Rimbaud at the beginning, as a motto. The book ostentatiously presents its implicit conventional literary character, thus declaring its intention to parody traditional narrative prose. But not for the purpose of discrediting it. Parody and pastiche are just a playful exercise, a form of intellectual indulgence."[3] In *Dejunul pe iarbă* the action is no longer homogeneous, the characters being "entities whose individuality dissolves into the plasma of the narrative, voices in the absence of organs of emission."[4] The writer seems to reject any epic convention, any narrative cliché, any epic demonstration, being the antithesis of the classic novelist, because, "instead of affirming a determined personality, he determines, on the contrary, a process of deliberate depersonalization."[5] This novel abounds in exasperatingly detailed descriptions, with a programmatic focus on movements, sensations, perceptions ("His hand stopped listening to him, and the movement of bringing the coffee cup to his mouth became impossible. It was a rather strange sensation, that of feeling the presence of others, while he himself slowly began to ignore himself: a kind of total anesthesia, first the left hand, then the right one, ceases to exist, mouth, eyes, neck, leg, chest, a kind of stepping out of himself, while everything outside him continues, rushes towards him, makes itself brutally present. Nothing but things emptied of what he, existing, was trying to make of them, of that inner resonance that gave them logic. The novel is structured in four chapters. The first chapter is an evocation of a legendary female figure, Ana, the horse thief, in a whirlwind of events, scenes, and gestures, so that "the flow of events, their chain, must be gleaned from fragmentary scenes, filling in the gaps with our imagination."[6] The second sequence of the novel is a fragmentary presentation of scenes from the main character's childhood, lacking in identity, everything being placed under the specter of a memory that favors "a formidable flow of evocations in giant phrases, with a lot of substance and vivid colors, an infinity of concrete, powerful notes, an invasion of sensations, smells, colors, paradoxically introducing, into a narrative that had promised to be impersonal and cold, the feeling of life, of vital frenzy.".[7] The third chapter evokes, through introspective notes, the past of a couple, in which the man is abandoned by his lover in a hotel after a night of love. The last section seems to be taken from a text belonging to the new French novel, describing "small, banal, heterogeneous, equally bland events," which are represented "neutrally, like a photographic film and a magnetic tape."[8] The novelty of the novel lies in the assimilation of "new conceptual approaches," through which themes such as history, meditation, solitude, and depersonalization are reevaluated, assuming a different "conceptual protocol" that speaks to us "about narrative strategies (an expression of textual self-reflection), about duration, about tense inner time, about the subconscious."[9] For Gabriel Dimisianu, the originality of the narrative derives from the novelty of the writing, which captures "images, slices of life in the manner of a film montage," the writer being an "impersonal observer" who "records the movement of the street without hierarchy, retains dialogues, notes all kinds of events, and only when they are perfectly innocuous does he linger over them, infusing them with the grandeur of an event."[10]

Lunga călătorie a prizonierului (1971) is a novel in which the human condition takes the form of a hallucinatory labyrinth with paths that seem to lead nowhere, a closed universe in which

[2] Daniel Vighi, *Sorin Titel. Monografie*, Editura Aula, Brașov, 2000, p. 11.
[3] Dumitru Micu, *op. cit*., p. 258.
[4] Gabriel Dimisianu, *op. cit*., p. 137.
[5] *Ibidem*, p. 137.
[6] Gabriel Dimisianu, *op. cit*., p. 138.
[7] *Ibidem*, p. 139.
[8] Dumitru Micu, *op. cit*., p. 259.
[9] Daniel Vighi, *op. cit*., p. 11.
[10] Gabriel Dimisianu, *op. cit*., pp 140-141.

wandering is the only way to access the essence of things, in an indeterminate time, with roles that change constantly, in a mysterious landscape. The abolition of memory is in fact a blurring of one's own identity, with the relationships between characters constantly changing, as each is both victim and executioner, dominated and dominator, in an indeterminate journey, marked by Eminescu's motto ("A star shines in the heavens / for the traveler"). The journey means wandering in an unknown world, alienation and guilt, but also revelatory atonement, in an eclectic writing that combines parody, ironic playfulness, humor, but also the seriousness of the search for essences: "When the star slowly, slowly begins to fade towards dawn when I finally fall asleep, curled up on the dry ground, so hot that it feels like I'm sleeping on a hot oven, with hot, dry ashes in my mouth, a kind of flour that my saliva turns into a kind of thin paste, the hot ashes getting into my eyes and nostrils, all my hair is full of this dandruff ash, but when I open my eyes on my sleepless nights, the ash begins to slide over my eyes, scattered by my eyelashes like a thin veil, which is very impressive, because through that thin layer of ash I see the stars, or rather, I see the star... A parable novel, in which the world is a labyrinth of trials and errors, of cracks, of uncertainty, and the dilemmas of the characters on their illusory, fantastical journey, devoid of meaning and purpose, are not difficult to guess ("It would have been useless to turn back, they had no choice but to go blindly forward, the condemned man in the middle, his companions on his left and right, hoping that all these winding roads they were traveling would help them find the right path.") A character of Kafkaesque essence, the prisoner resembles Joseph K. from The Trial, the atmosphere being absurd, resembling a grotesque pantomime, in which people are victims of useless gestures, endlessly repeatable in an endless journey, the recovery of the past being, in essence, the guarantee of the recovery of one's own identity, dissolved in the landscape of a declining history, dominated by the specter of depersonalization, of empty idealism, and of improbable transcendence. In such a world, the meanings of words are perverted, altered, in absurd communication ("I love you," said the captive after a while, unable to bear it any longer. I love you like my brothers, he cried with tears in his eyes. He hates us as his enemies, his companions repeated and began to beat him again.") *Lunga călătorie a prizonierului* is also a novel of memory, of forgetting, and of an unfinished journey toward one's own identity as the center of a strange, disturbing world. Sorin Titel's prose is animated by a cinematic vision, composed of reduplications of art, reveries and fantastical inspirations, memory, magical realism, and the temptation of the labyrinth. In The Long Journey of the Prisoner, the epic takes on the imprint of allegory and parable, given that, "in Sorin Titel's narrative, precise contours have consistency, but the relationships between these elements, the factors of cohesion and structure of the story defy the logic of a realistic story, based on the criterion of the unquestionable verdict."[11] Relevant are the affinities with Kafka's prose, through the tension of the presence of the absurd, allegory, the closed universe, metaphors of trauma, alienation, captivity, the prisoner's journey to the place of execution can be viewed under the sign of a Kafkaesque parable of life and death, destiny and identity legitimization: "The itinerary of the novel's three heroes may be a symbolic expression of the search for epic substance, as it may, of course, be something even more definitively serious in the order of literary meanings: an expression of the concentration camp world, of the delirium of discretionary power, of the annihilation of the individual."[12]

The fascination with the past, with origins, and with the purity of childhood is found in the novel *Țara îndepărtată* (1974), in which the Banat region is evoked, a quasi-mythical space, half real, half imaginary, in evocative prose that has affinities with the narratives of Bănulescu or Fănuș Neagu, and in which the timeless background benefits from a writing style in which lyricism, sensitivity, and emotion are intertwined with a modern technique of simultaneous narrative voices, because "the novel's text conveys voices imaginatively gathered from everywhere, from the mouths of the characters, from their hearing and consciousness, without indicating the source."[13] There is a contrast here between form and substance, between the strikingly modern epic discourse and the mythical, realistic-magical substratum, with a dynamic of archaism, such that, "with avant-garde writing, Sorin

[11] Daniel Vighi, *op. cit*., p. 142.
[12] *Ibidem*, pp 13-14.
[13] Dumitru Micu, *op. cit*., pp 260-261.

Titel capitalizes on the resources of poetry, the deposits of romanticism of an existential climate that still retained characteristics of the archaic."[14] Let us also remember the charm of speech, the fascination of storytelling, with several memorable characters here precisely because of their talent as "storytellers" (Poldi, Eva Nada, etc.). Thus, Eva Nada is a veritable "oral library, a repository of collective memory," who "exaggerates the strange and the burlesque, sometimes pushing the unusual to the point of the fabulous."[15] The novel *Femeie, iată fiul tău* (1983), the last published during the author's lifetime, illustrates the topos of motherhood, being a eulogy to femininity that projects two tragic biographies. The first books are notable for their scene cuts, meticulous descriptions, and evocative passion, crafted in the austere manner of "cinematic neorealism."[16] The novel *Reîntoarcerea posibilă* brings together "neorealist sequences in more complex epic arrangements, whose aim was to convey the impression of concomitance, of simultaneity in the unfolding of events."[17] A "depersonalized attitude," a way of "capturing the flow of life without hierarchy" can be found in *Dejunul pe iarbă*[18], Because *Lunga călătorie a prizonierului* reveals an allegorical and parabolic manner, and *Țara îndepărtată* adopts modes of magical realism, Sorin Titel's prose stands out through "the need for sentimental communication with people, a specifically adolescent communion, perpetually thwarted and longing for ideal stages, an atmosphere of slight sadness through which an all-seeing eye wanders endlessly, capable of recording the smallest details of the environment."[19], the unifying principle being the ethical register of narrative language, the writer evolving from everyday prose to experimental epic, "towards allegorical prose."[20], One risk of this type of narrative is the danger of conventionalism referred to by Mircea Iorgulescu: "Although surprising, Sorin Titel's evolution has a constant tendency toward conventionalism, understood as stylization and frequent use of symbols; the writer 'composes', achieving enviable virtuosity, in increasingly refined and pretentious stylistic registers, progressively assimilated, but the increase in substance remains minimal and in any case inferior to the degree of formal perfection."[21] From the volumes *Copacul*, *Valsuri nobile și sentimentale*, *Reîntoarcerea posibilă* to *Dejunul pe iarbă* sau *Noaptea inocenților* One can observe an evolution and nuance in epic techniques, with the writer essentially seeking "a way to express himself optimally."[22] Narrative authenticity is thus based on an "inner logic of discourse," on an "aesthetic regime of possibility," so that "in his most accomplished prose, authenticity grows out of an unexpected action on the presence of the idea of fiction."[23] Defining the particularities of Sorin Titel's narrative universe, G. Dimisianu observes that the writer "has practiced a moderate form of modernism to this day, maintaining a perfect balance between the essential realism of description and infusions of evocative lyricism (the volumes of short stories *Copacul*, *Valsuri nobile și sentimentale*), risking more complicated compositional techniques in the novel *Reîntoarcerea posibilă* (in order to achieve the impression of simultaneity of the moments of action), without, however, excessively disturbing the epic line, the structured aspect of the storytelling.[24] Sorin Titel's prose is also based on an epic rhetoric of simplicity, through which existence is reconstructed and resized under the influence of narrative: "What and how exactly is life, how does everything happen throughout it, what is that something that lends it deep meanings, which we blindly pass by in our daily lives because it is insignificant? All these obsessive questions and themes have been present since his debut volume entitled *Copacul*. Thus, the formidable paradox that Sorin Titel sought to bring into Romanian literature arose from his gradually acquired conviction that the great and definitive meaning of life is hidden in its insignificant appearances; this conviction slowly pushed him towards the gradual de-culturalisation of prose, as manifested in the vast

[14] *Ibidem*, p. 262.
[15] *Ibidem*, p. 262.
[16] Gabriel Dimisianu, *Nouă prozatori*, București, Editura Eminescu, 1977, p. 143.
[17] *Ibidem*, p. 143.
[18] *Ibidem*, p. 143.
[19] Voicu Bugariu, *Incursiuni în literatura de azi*, Editura Eminescu, București, 1971, p. 160.
[20] Mircea Iorgulescu, *op. cit*., p. 148.
[21] *Ibidem*, p. 149.
[22] *Ibidem*, p. 162.
[23] *Ibidem*, pp. 164-165.
[24] Gabriel, Dimisianu, *Prozatori de azi*, Cartea Românească, București, 1970, p. 155.

Romanian cycle that begins with the novel *Țara îndepărtată* and ends with the disturbing epic poem *Femeie, iată fiul tău*".[25] Volums *Dejunul pe iarbă, Noaptea inocenților, Lunga călătorie a prizonierului* I am guided by an experimentalist orientation towards the anti-epic, in a stage of epic poetry in which "the adventure of the phrase replaces the adventure"[26], characters are increasingly depersonalized under the pressure of a process of "reification," which involves "the loss of individuality in the uniformity of the metropolis or ideologies."[27], but also anonymization, with the heroes becoming "shy, faceless shadows, mere outlines as pure as sounds."[28] In fact, Sorin Titel shares the same fate as his peers, moving naturally from short prose to novels, to the experiments of 20th-century epic modernism.

BILBIOGRAPHY:

1. Boldea, Iulian, *Proza lui Sorin Titel*. O recitire, în revista „Contemporanul. Ideea Europeană", nr. 10, 2025.
2. Bugariu, Voicu, *Incursiuni în literatura de azi*, Editura Eminescu, București, 1971.
3. Dimisianu, G., *Prozatori de azi*, București Cartea Românească, 1970.
4. Dimisianu, Gabriel, *Nouă prozatori*, București, Editura Eminescu, 1977
5. Lasconi, Elisabeta, *Oglinda aburită, oglinda lucioasă. Sorin Titel - universul creației*, Editura Amarcord, Timișoara, 2000.
6. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. III, București, Cartea Românească,1984.
7. Martin, Mircea, *Generație și creație*, Reșița, Editura Timpul, 2000.
8. Vighi, Daniel, *Sorin Titel. Monografie*, Brașov, Editura Aula

[25] *Ibidem*, p. 7.
[26] *Ibidem*, p. 12.
[27] *Ibidem*, p. 12.
[28] Dumitru Țepeneag, „Ipostaze ale romanului actual", articol publicat în „România literară", 1968, apud. Daniel Vighi, *op. cit*., p. 8.

HUMAN COMMUNICATION. MEANING AND DETERMINATION

Teodor Pătrăuță
Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: *Communication is a philosophy of meaning, but also of determination the transformation of values into the elevated status of signifiers. It represents an opening toward a space of unpredictability, in which those who communicate are placed under the sign of the highest responsibility. The one who communicates seems to surrender to the freedom of improvisation and allows themselves to play. The ideal of the communicator is to find or rediscover a "paradise of words," an ode to the purest joy, liberated from the constraints of the intellect; and ultimately, the geometry within which this Brownian movement of ideas unfolds becomes fully visible.*

Keywords: *communication; meaning; determination; language; reality; competence; significance*

„Comunicarea este expresia vieţii"(J.J.Rousseau ,1973)[1]. Omul începe viaţa, anunţându-şi sosirea şi o termină tot comunicând. Totul este comunicare, pentru că ea se află în inima vieţii umane, sociale. "Cuvântul este sunet si culoare, e mesagerul gândului uman. (T. Vianu 1985)[2].

Exprimarea noastră nu este numai o nevoie personală, ci şi una socială, a celorlalţi, cărora de fapt ne adresăm cu sau fără voia noastră. Şi atunci comunicarea trebuie învăţată, iar din suma cunoştinţelor acumulate rezultă educaţia comunicării. Nimeni nu este liber să comunice oricum şi oricât, dar are libertatea acordării permanente a întâlnirilor sale cu lumea în care se află când emiţător, când receptor- fiindcă a comunica înseamnă a interacţiona cu oamenii, fie direct, fie imediat prin intermediul unor canale speciale sau specializate. Comunicarea este o activitate primordială, răspunzând nevoilor practice, fizice, biologice, dar şi spirituale, sociale. Conştiinţa de sine se formează prin intermediul comunicării interne şi al celei externe în cursul cărora are loc asumarea relaţiilor interpersonale.

Comunicarea nu este o relaţie liniară, ci una interactivă în care sunt implicate toate formele de comunicare: verbală, nonverbală, paraverbală.

Nivelurile comunicării sunt conţinutul şi relaţia, send şi determinare . Mesajul relaţional face trimitere , în general, la trei dintre dimensiunile posibile: afinitatea, respectul şi autoritatea.

Ştiinţa şi arta comunicării se învaţă, nu sunt moştenite. Cel ce ştie şi poate reuşeşte să obţină ceea ce doreşte de la partenerii săi, procurându-şi bucuria comunicării. Competenţa comunicării este dobândită, iar analiza ei înseamnă abilitatea de a identifica unghiuri necesare, diverse. Comunicarea umană înseamnă curajul de a te oferi celorlalţi fără teama secătuirii. pentru că acestea sunt orientate spre altul cu un scop bine precizat.

Cine comunică se comunică, fiindcă vine la întâlnirea partenerului nu ca purtător de informaţii, ci de mesaje multiple şi descifrabile. *A se comunica* este un verb tranzitiv şi intranzitiv pentru a împlini aşteptările şi nevoile de utilizare ale tuturor. Orice formă ar lua, directă sau indirectă, mijlocită de scris sau de alte tehnici, *comunicarea umană înseamnă ştiinţa de a folosi mijloace de exprimare* (cuvinte, gesturi, tehnici) pentru că acestea sunt orientate spre altul cu un scop bine precizat. Comunicarea este proba excelenţei sinelui oferită de retorică. Este abilitatea de a primi, descifra şi valorifica feed-back-ul, răspunsul. De aceea comunicarea mai înseamnă voinţa şi capacitatea de a orienta mesajul spre celălalt cu înţelegerea nevoii acestuia, cercetarea înţelegerii şi nevoia de a se face înţeles. Profunzimea trebuinţelor devine suportul motivaţional care sporeşte proporţional cu bucuria reuşitei.

[1] J. J. Rousseau, Emil sau Despre educaţie,București,Editura Didactică şiPedagogică,1973, p.34
[2] T.Vianu, Istoria literaturii române moderne,București,Editura Eminescu, 1985, p.5

Realitate,sens şi determinare în comunicare

Prin comunicare se exprimă ceea ce se petrece, s-a întâmplat, ori se doreşte să aibă loc la nivelul grupului sau al fiecăruia. Ca urmare, realitatea este determinată,are sens și totodată exprimată sau de exprimat se prezintă ca fapte, sentimente, relaţii între fapte şi sentimente.***Faptele***, înfăţişate ca incontestabile, sunt alcătuite din ce se vede: atitudini posturale, gesturi, culori, forme, figuri, dimensiuni; ce se aude: vorba, timbrul vocii, muzica, sunetele, zgomotele, ritmul, tăcerea, intensitatea intervenţiei; ce se spune: cuvântul (ca sens), conţinuturile; ce se face: munca (organizarea ei), cercetarea, obiectele produse, exerciţiile practice, rezultatele obţinute.***Sentimentele*** grupului sau individului sunt recunoscute şi prelucrate, conştient sau inconştient, de fiecare dintre noi. În fapt ele sunt afectivitatea pe care o generează şi/sau o manifestă fiecare individ, grup în momentele sale de tensiune, satisfacţie, de putere, de euforie ș.a. Individual fiecare le resimte la fel şi totodată diferit: negativ / pozitiv, atracţie / respingere, forţă / slăbiciune, bucurie / durere, indiferenţă / entuziasm.

Relaţia fapte – sentimente are sens și se prezintă la nivelul intenţiei, senzaţiilor, înţelegerii faptelor, contextelor, oamenilor. Fiecare persoană are tendinţa de a interpreta, de a înfrumuseţa sau de a umbri ceea ce vede, aude, simte. Ca realitate, ia forma de ceea ce s-a petrecut: o agresivitate, o manieră atractivă de prezentare, deşi, uneori, aceeaşi situaţie poate fi percepută exact invers de altcineva; ceea ce s-a înţeles deoarece şi înţelegerea poate să difere. Contextele, la rândul lor, au semnificaţii diferite pentru fiecare. Ceea ce s-a exprimat, diferenţele sunt date de claritate, aluzii care uneori sunt folosite pentru a lăsa înţelesul în seama celui care recepţionează mesajul.

Înţelegerea realităţii determină şi generează o perspectivă complementară, impunându-se atenţiei realitatea conştientă şi exprimată, realitatea conştientă şi neexprimată, realitatea inconştientă.În realitatea inconştientă şi exprimată rolul formatorului este de a o face remarcată celorlalţi, sugerând noi tehnici de reformulare şi prezentare,prin comunicare. Pentru realitatea neexprimată subiectul trebuie ajutat să scoată din adâncuri imagini pe care le păstrează. În realitatea inconştientă, formatorul are rolul de a interveni cu tact pentru a pune în evidenţă, a face observat, ceea ce nu a fost sesizat.Dacăeste vorba de un anumit domeniu al cunoașterii realității,atunci comunicatorul duce realitatea în conştiinţă şi pe cea neexprimată în categoria realităţilor conştiente şi exprimate armonizând relaţia fapte – sentimente cu accent pe ceea ce vrea să spună, prin grija la cât s-a exprimat din ceea ce am dorit să devină fapte şi pe cât de mult s-a perceput şi înţeles, ţinând seama se ceea ce ar fi vrut partenerii acestuia să exprime, de aşteptările, de trăirile şi sentimentele lor.

În construcţia mesajului, cel care realizează comunicarea porneşte de la ceea ce ar vrea să spună fără să ignore ceea ce este de zis, din care o parte ar vrea să spună şi alţii, deşi, în final, îl încearcă teama că a rămas doar la tot ce s-a zis. De aici rezultă permanenta stare de îndoială faţă de reuşita comunicării sale, căreia îi aşteaptă rezultatul în atitudinea celorlalți participanți la actul comunicării.

Rezultatul comunicării este dat de starea pe care o induce vorbitorul ascultătorului, cel care caută elemente să-i facă oportune prezenţa acţiunilor pregă pregătite şi tema aleasă, simte ceva dorit, util, provocator, incitant, favorabil manifestărilor viitoare. Orice atitudine pe care o abordăm comunică ceva despre noi și determină, conștient sau inconștient, o reacție de răspuns din partea celorlalți, putând fi factor declanșator și susținător constant al procesului de evoluție socială.

De fapt ce este comunicarea?Poate fi definită și dintr-o altă manieră precum:

Cultură?!... Cu cât va exista mai multă cultură, cu atât plăcerea de a comunica va fi mai mare, mai diferită.

Inteligență?!... Ironie?!... Delicatețe?!... Euforie?!... Măiestrie?!... Siguranță?!... Altfel spus, ARTA DE A TRĂI.

Comunicarea se poate defini printr-o practică: loc și timp,sens și determinare. Extraordinară întărire a eului. O extremă mereu deplasată, o extremă vidă, mobilă, imprevizibilă.Poate fi o scenă minusculă, privată, în care comunicatorul poate să ia loc cu ușurință. Poate fi o artă, dar și o știință.

O anumită comunicare este obținută dintr-un mod de a se imagina ca individ, de a inventa o ultimă ficțiune, dintre cele mai rare: fictivul identității. Această ficțiune nu mai este iluzia unei unități. Ea este dimpotrivă teatrul de societate unde noi facem să apară pluralul nostru: comunicarea noastră

individuală, dar nu personală. Nu regăsim subiectivitatea noastră, ci individul nostru. Intrăm în comedia fără fond, fără adevăr, a limbajului.

Comunicarea este o filosofie a sensului,dar și a determinării ,cea a valoari trecute la rangul somptuos de semnificant. Deschidere spre un spațiu al imprevizibilului, în care cei care comunică sunt așezați sub semnul maximei responsabilități. Cel care comunică pare a se abandona libertății improvizației, își îngăduie să se joace.Idealul celui care comunică este acela de a găsi sau de a regăsi un „paradis al cuvintelor", o odă a bucuriei celei mai pure, salvată de constrângerile intelectului,iar în final, geometria în interiorul căreia se desfășoară această mișcare browniană a ideilor vine deplin vizibilă.

Comunicarea admite coabitarea limbajelor trăind într-un „Babel Fericit". Comunicând, individul construiește un proiect al unui spațiu, loc de liberă manifestare a dorinței, căutare sau bănuială a unui interlocutor.Viața nu poate fi despărțită de comunicarea devenită aventură, în spațiul deschis al limbajelor: spațiu ambiguu, duplicitar, a cărui duplicitate este asigurată de polisemia limbajelor. astfel, comunicarea devine utopie a limbajului.Tocmai această conștiință melancolică a imposibilității rupturii totale face frumusețea comunicării. Pentru noi indivizii totul devine salt înainte, năzuința de depășire și înoire.Cuvântul poate avea o mie și una de sensuri.Cel care comunică este o sensibilitate deschisă,iar comunicarea sa o identificare care- i poartă amprenta individuală care-l diferențiază de restul.

An putea defini în felul următor comunicarea :Comunicarea este un element de bază al existenței umane fără de care aceasta nu s-ar derula , ea acționând ca intermediar între noi și ceilalți, dar și ca oglindă, îndeplinind importanta funcție de control. Comunicarea reprezintă schimbul de informații, în timp ce relația de comunicare cu mediul înconjurător este cea mai importantă condiție pentru sănătatea psihică.

Comunicarea presupune interacțiune socială, prin intermediul modurilor de comportare înnăscute sau dobândite, precum și existența unor semnale verbale sau nonverbale care sunt emise și recepționate, conștient sau inconștient.

Se pot identifica **două dimensiuni** ale acestui proces: ***dimensiunea relațională*** un nivel redus de comunicare determină o relație superficială, formală; o comunicare eficientă determină o relație profundă, serioasă. ***Dimensiunea comunitară:*** la școală, grupul de prieteni, locul de muncă, familia, orice formă de microcomunitate.

Orice comunicare presupune o structură precisă ce cuprinde trei elemente de bază: emițătorul (mentorul), cel de la care pornește inițial comunicarea, mesajul fie el verbal, non-verbal, direct sau indirect și receptorul (individul), cel care recepționează mesajul. Pe parcursul comunicării, partenerii își pot schimba rolurile, receptorul devenind emițător și invers. De cele mai multe ori se interpun între emițător și receptor o serie de factori perturbatori, tocmai de aceea, pentru asigurarea unei comunicări eficiente, nedistorsionate, se impune ca: ***comunicatorul*** să cunoască resursele de receptare ale receptorului și să folosească un limbaj expresiv, accesibil acestuia; să-i ofere mesaje pe care să le înțeleagă; să-i ofere elemente suplimentare de înțelegere a mesajului. ***Mesajul*** să fie clar, explicit: să fie convingător, adecvat, obiectiv; să fie concis, complet, de calitate; să aibă un suport adecvat conținutului. ***Ascultătorul*** să fie receptiv; să fie interesat; să fie flexibil.

Stabilirea unor relații comunicaționale necorespunzătoare între parteneri determină atât blocarea comunicării în ansamblu între cei doi, precum și alterarea relațiilor evidente prin conduitele adoptate ulterior. Există o serie de ***modalități ineficiente*** de abordare care pot bloca comunicarea sau chiar periclita relația dintre parteneri: ***critica*** - evaluarea negativă a celeilalte persoane, a atitudinilor sau acțiunilor sale; ***etichetarea*** - folosirea etichetelor în caracterizarea unei persoane; ***lauda evaluativă*** - a evalua în termeni generali o altă persoană; ***oferirea de sfaturi*** - a oferi soluții la problemele celeilalte persoane; ***folosirea excesivă sau nepotrivită a întrebărilor*** - întrebările închise sunt bariere sigure în calea comunicării; ***a da ordine*** - a ordona altei persoane ceea ce vrei tu să facă; ***amenințări*** - amenințare prin amintirea consecințelor negative; ***moralizarea*** - a spune unei alte persoane ce ai' trebui să facă; ***abaterea*** - distragerea de la interesele celeilalte persoane; ***argumentarea logică impusă*** - folosirea logicii în detrimentul factorilor emoționali.

În forma sa umană, comunicarea atinge punctul maxim. Se are în vedere atât complexitatea fenomenului, formele, conținuturile și nivelurile comunicării, cât și diversitatea codurilor, a canalelelor, a situațiilor, a modalităților în care se produce. Pornind de la această complexitate putem distinge următoarele ***forme ale comunicării:*** după partenerii implicați distingem comunicarea: intrapersonală - cu sine; interpersonal- între două persoane; în grup mic - relații grupale de tip „față în față"; publică- auditoriul este un public larg. După statutul interlocutorilor avem comunicare: verticală - între parteneri cu statute inegale, spre exemplu, discipol - mentor: orizontală - între parteneri cu statute egale. După codul folosit avem comunicare: verbală: paraverbală; nonverbală; mixtă. După finalitatea actului comunicativ distingem comunicarea: accidentală - transmiterea întâmplătoare; subiectivă - primează starea afectivă; instrumentală - orientată spre un scop. După capacitatea autoreglării avem comunicare: unidirecțională - tară feedback; bidirecțională - cu feedback. După natura conținutului distingem comunicare: referențială - vizează un anumit adevăr; operațională - vizează înțelegerea acelui adevăr; atitudinală - valorizează cele transmise Una din cele mai frecvente diferenţieri utilizate în analiza comunicării are la bază natura semnelor utilizate în codarea informaţiei şi canalul predilect de transmitere a mesajului astfel rezultat. Există astfel o posibilitate de analiză pe trei planuri: comunicare verbală, comunicare nonverbală, comunicare paraverbală.

Comunicarea este o componentă indispensabilă și în ceea ce privește orientarea spre o carieră și alegerea ei. fiind modalitatea optimă prin intermediul căreia putem face cunoscute celorlalți calitățile, cunoștințele, abilitățile noastre, în funcție de care suntem sau nu acceptați, apreciați. Toate acestea pot fi comunicate prin: limbajul verbal; limbajul scris; mimică și gesturi: postură; vestimentație.

„Nu ești ceea ce ești, ci ceea ce se spune că ești!"

Paradigma informațională a zilelor noastre în care fluxul multiplu al comunicării este halucinant de rapid nu iartă incompetența și lipsa de transparență.

Etica în comunicare în cadrul activității de mentorat trebuie înțeleasă ca o modalitate de a avea succes, de a avea o bună reputație. Se consideră că modelul moral al comunicării este modelul cel mai eficient. Comunicatorul care relaționează și informează corect este cel care creează transparența și, implicit, acționează cu o moralitate impecabilă. Transparență este mai mult decât o provocare, este o oportunitate în a avea succes, este premisa unei bune reputații.

Valoarea umană și profesională este plasată în centrul deontologiei profesionale a relațiilor publice. Una dintre cele mai importante reguli etice în activitatea celui care comunică este să fie întotdeauna onest, să spui adevărul, să câștigi respectul ascultătorilor.

Sincer față de el,comunicatorul este să recunoască că care sunt limite, să abă i curajul să întrebe atunci când nu știe sau să verifice atunci când nu este sigur. Sinceritatea față de el presupune să îți recunoască vina atunci când ea există sau să își promovează meritele atunci când acestea sunt relevante.

Deontologia reprezintă ansamblul regulilor după care se ghidează o organizație, o instituție,profesie sau o parte a acesteia, prin intermediul unor organizații profesionale care devin instanța de elaborare, de aplicare și de supraveghere a aplicării acestor reguli.

Orice persoană care alege o carieră își dorește să fie recunoscută ca profesionistă a domeniului. Profesiilor le sunt necesare coduri etice. Pentru ca aceste coduri să aibă autoritate , ele trebuie să aibă consimțământul tacit sau explicit al fiecărui membru.Intrarea într-o organizație s-au instituție sau orice formăde acest fel se realizează de obicei pe baza unui interviu,interviu care are la bază comunicarea.Activitatea de participare la interviu presupune o cunoaștere a teoriilor domeniului la care aderă , deci o pregătire persistentă și îndelungată.

Profesionalismul este considerat o ideologie relevantă pentru cei care lucrează cu ceilalți . El are bune și foarte bune cunoștiințe în comunicare , exercită rolul de a coagula credințele comune ale unei profesii, întărește identitatea, crește stima de sine a membrilor unui grup profesional.

Cei care activează în domeniul comunicării promovează o imagine pozitivă a instituției. protejează instituția de comportamente necinstite sau oportuniste și furnizează un model de lor atașamentc,corelează relațiile pur contractuale cu încrederea și cu responsabilitatea. Creează mitul

etic, respectiv climatul în care acțiunile sunt percepute ca drepte. Ghidează comportamentul în caz de dileme etice. Influențează crearea sentimentului de unicitate și de aprtenență pentru membrii grupului.

Orice comunicare îndeplinește cel puțin trei scopuri: de a exprima emoții, stări, viziuni personale sau colective, de a informa sau descrie cât mai obiectiv o situație și de a persuada, de a da unui auditoriu o anumită opinie în vederea adoptării acesteia. Actul de convingere poate fi realizat, potențial, prin două modalități opuse: prin ***impunere*** sau prin ***obținerea asentimentului.***Ne aflăm, așadar, prinși între două aspecte ale argumentării: pe de o parte se află o retorică a realității, care conferă demnitate și valoare subiectelor, pe de altă parte, argumentarea este o problernă de disciplină și disciplinare, contrare libertății, pe care suntem tentați să le evităm, încercând să păstrăm o stare naturală, cât mai departe de constrângerile pe care argumentarea le-ar impune asupra libertății noastre. Unii oameni intră în viața noastră și pleacă repede. Alții rămân un un timp, își lasă amprenta în inimile noastre, iar noi nu mai suntem niciodată persoanele care am fost.

Perspectiva deontologică se impune ori de câte ori avem o acțiune, un câmp ideatic sau o știință care vizează omul, direct sau indirect. Deontologia vizează filtrarea axiologică a strategiilor, a tehnicilor, a artificiilor procedurale prin raportarea acestora la repere morale, benefice pentru om și pentru umanitate.

Activitatea de comunicare reprezintă o stradă cu două sensuri: se transmit mesajele către ceilalți semeni , dar, în același timp ceilalți pot înțelege modul în care cele comunicate au o influență benefică sau nu asupra lor . Comunicatorul trebuie să fie cinstit cu el însuș. Dilema omului moral - face ce este corect, indiferent de consecințe. Din această perspectivă trebuie să fim cu toții de acord cu faptul că, de multe ori, codurile de etică profesională îndeamnă la onestitate, la corectitudine, la acuratețe și la integritate.Oricât de inspirate și de înălțătoare ar fi codurile de etică profesională, liniile directoare ale activității de comunicator nu se regăsesc în principii transcendente sau seturi imuabile de valori, ci în termeni valorici.

Specialiștii în comunicare se află în slujba adevărului și a informației. Un bun profesionist în activitatea de comunicare stăpânește foarte bine formulele de transmitere a informației și are capacitatea de a interveni în acest proces, astfel încât să influențeze vizibil rezultatul comunicării.

Într-o societate democratică, misiunea creatorului de informație sau a celui care o gestionează este aceea de a furniza acele date sau de a sprijini acele puncte de vedere pe care mentorul le dorește transmise către discipolii săi.Activitatea de comunicator reprezintă o modalitate de a genera încrederea publică, de a armoniza diferite interese și de a corecta anumite comportamente.Sunt conștienți de faptul că nu pot induce acultătorii în eroare sau să îi influențeze comportamentul în mod negativ. Trebuie să fie sincer și cinstit. Sunt dedicați muncii lor cu responsabilitate. Prin ceea ce fac sunt legați de organizație căreia îi sunt loiali. Cunosc și își însușesc politica și cultura organizațională pe care o reprezintă atât timp cât acestea sunt în concordanță cu demnitatea umană, cu respectarea drepturilor fundamentale ale omului și cu legislația în vigoare.

Codurile comportamentale au drept scop îmbunătățirea reputației prin apelul la competență, prin acumulări de cunoștințe și de informații, prin înțelegerea fenomenelor sociale. Codurile morale sunt legate de transparență și de adevăr și concep comunicarea strict în interes public.

Comunicarea nonverbală este realizată atunci când informația este codificată și transmisă printr-o diversitate de semne legate direct de postura, mișcarea, gesturile, mimica, înfățișarea partenerilor. Din punct de vedere ontogenetic, comunicarea nonverbală s-a dovedit extrem se precoce, datorită caracterului ei înnăscut.Dimensiunea nonverbală a comportamentului este puternic implicată in construirea condițiilor interacțiunii, astfel privirea, orientarea corpului, poziția și distanța dintre parteneri su esențiale în începerea, susținerea și oprirea unei comunicări. Este determinată structura interacțiunii, influența conținutului comunicării, precum și capacitatea de a cunoaște partenerul.

Azi, în lumea contemporană. îl regăsim foarte rar pe cel care comunică și interacționează cu ceilalți într-o manieră onestă și corectă,sau aproape deloc; a devenit o „ciudățenie", o excepție. în niciun caz nu se poate spune că el funcționează la nivel instituțional sau că articulează azi, „instituția educației". Se pare că modelul arhetipal al comunicatorului adevărat a căzut în umbră și pe scenă a rămas în lumina reflectoarelor. Contextul social actual înregistrează un acut și periculos eșec al celor

care sunt cu adevărat buni comunicatori , înțeleasă ca principalul factor responsabil de educația publică.

Autoritatea este o noțiune complexă, care nu poate fi definită decât pragmatic, în funcție de mai mulți parametri, având deci un caracter relativ și dinamic. Nu credem că poate fi definită „absolut", pentru că vizează, în primul rând, o relație dinamică, în esența ei. Reprezintă, așadar, acceptarea sau recunoașterea liberă (neconvențională, neimpusă) a unei superiorități a unuia dintre partenerii relației față de celălalt. Autoriatea nu trebuie impusă, trebuie recunoscută, liber consimțită. Ar trebui dată pur și simplu de ceea ce cunoaște, poate și face cel care comunică cu un plus de calificare, dar și de dăruire față de cei care beneficiază de sprijinul său.

Prin caracteristica să de instrumentalitate, comunicarea în general înglobează fenomenul de retroacţiune. Retroacţiunile sunt principalele modalităţi care permit adaptarea interlocutorilor unul la celălalt, la situaţie, la finalitatea urmărită. Dintre formele de retroacţiune prezente şi în comunicarea didactică reţinem:

a. feed-back-ul;
b. feed-forward-ul.

Într-o accepţie foarte largă, prin feed-back, ca formă de conexiune inversă, se înţelege modalitatea prin care finalitatea redevine cauzalitate.

Feed-forward-ul este modalitatea prin care anticiparea finalităţii redevine cauzalitate.

Spre exemplu, în postura unui profesor, atent la evoluţia fiecărui educabil, te poţi ocupa special de un copil după ce a luat o notă nesatisfăcătoare (feed-back) sau preventiv, anticipând o evoluţie spre o notă nesatisfăcătoare (feed-forward). În teoria comunicării şi în cea psihopedagogică cele două forme de retroacţiune sunt extrem de inegal tratate: feed-forward-ul abia semnalat. În timp ce feed-back-ul este temeinic analizat, deşi, în practica actului educativ, ele sunt prezenţe sensibil – egale. Din perspective comunicării , feed-back-ul poate fi privit ca fiind comunicarea despre comunicare .

Fără comunicare nu am putea exista ca societate.

Orice acţiune umană , cu efect asupra altuia sau a celui ce o iniţiază, este o comunicare fie că a avut sau nu are această intenţie. Comunicarea este comportament, prin urmare este imposibil ca ea să nu existe.Orice comunicare are efecte asupra celui care comunică şi a celui care recepţionează. Rezultatul comunicării este dat de interacţiunea elementelor *triunghiului* alcătuit din receptor – emiţător – context. Învăţarea comunicării presupune motivaţie profundă şi efort propriu.putem spune pe drept cuvânt că tot ce înseamnă comunicare umană are sens și determinare profundă.

BIBLIOGRAPHY:

1. Rousseau,J,J., Emil sau Despre educaţie, București,Editura Didactică și Pedagogică 1973,
2. Vianu,T.,Cioculescu, Ș,,Streinu , Istoria literaturii române moderne,Editura Eminescu, 1985,
3. Durkheim,E.,Educație și sociologie, București,Editura Didactică și Pedagogică,1995
4. Șoitu,L.,Pedagogia comunicării,Iași,Editura Institutului European,2001
5. Cucoș,C.,Pedagogie,Iași,Editura Polirom ,2014
6. Ionescu, M.,Instrucție și educație,Arad,Editura" Vasile Goldiș" University Press,2007

WHAT GOOD ARE POETS IN THE DIGITAL AGE?

Letiția Ilea
Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: *This article aims to explore the possibilities, limitations, and threats that artificial intelligence poses in the field of poetry. The author explores the newly sprouted question regarding AI: is it a useful tool, or annihilating competition? Examining the artificial translation of Boris Vian's poem Un jour (One Day) in four versions, produced by Google's AI software, the author reaches a thoroughly skeptical conclusion regarding the usefulness of AI for poetic creation, ultimately considering it a threat to the very identity of the creator.*

Keywords: *poetry; artificial intelligence; creativity; Boris Vian; identity*

La revue « Apostrof « de Cluj-Napoca a réalisé, dans ses numéros de novembre et de décembre 2025, une excellente enquête auprès de plusieurs écrivains et traducteurs intitulée *Traducteur Vs. ChatGPT*. Les deux questions posées étaient : « 1. La profession de traducteur est-elle périmée, dans les conditions où l'IA essaie de reprendre les tâches de celui-ci ? La créativité humaine est-elle en danger ? 2. Concurrence ou collaboration ? Comment commentez-vous les opinions de spécialistes qui voient dans l'IA « un bon compagnon » dans la réalisation d'une traduction ? »[1] L'opinion des répondants, écrivains et traducteurs roumains renommés, a été unanime : si l'IA pourrait être utile dans la traduction des textes à caractère administratif, juridique, etc., dans le cas de la traduction littéraire son utilité et marginale. C'est aussi la conclusion à laquelle mon expérience de traducteur littéraire m'a amenée.

Pourtant, puisque je suis aussi poète, après avoir lu cette enquête, j'ai commencé à reprendre dans mon esprit la question sur l'avenir de la créativité humaine. Précisément, sur l'avenir de la poésie à l'âge numérique. « À quoi bon des poètes en temps de détresse ? », le vers extrêmement célèbre que Hölderlin écrivait vers 1800 dans son élégie *Pain et vin*, est rapidement devenu pour moi « À quoi bon les poètes à l'âge numérique ? ». Je crois que tout poète, tout créateur, à un moment donné de sa vie, s'est posé des questions sur le pourquoi, le sens et la finalité de son entreprise ; cette autoréflexion structurera par la suite son œuvre. Cependant, la poésie, « journal d'un animal marin qui vit sur terre et qui voudrait voler » (Carl Sandburg), a, dans le monde contemporain, un caractère absolument donquichottesque, étant la Cendrillon des arts, pour des raisons qui tiennent à la fois aux poètes, au public et aux éditeurs. À tout cela s'ajoute aujourd'hui la menace de l'IA.

Il y a trois ans déjà, Thierry Poibeau[2] mettait en place le projet Oupoco (« Ouvroir de poésie combinatoire »), une réplique à l'OuLiPo (« Ouvroir de Littérature Potentielle »), créé par Raymond Queneau et par le mathématicien François Le Lionnais dans les années '70. À partir d'un corpus de 4872 sonnets de 760 auteurs, cette « boîte à poésie » génère de la poésie à l'aide de l'intelligence artificielle : « Celui ou celle qui compose indique à la machine les contraintes qu'il souhaite imposer à son poème, comme le choix des auteurs, le thème, le type de sonnets (sonnet français ou sonnet shakespearien par exemple) et le type de rimes, notamment. »[3] Selon Thierry Poibeau, « la démarche s'inscrit dans la veine des recherches expérimentales sur la littérature qui s'interrogent sur la nécessité d'écrire alors même que nous disposons de documents en grand nombre sous formats électroniques et que nous ne pourrons jamais lire. »[4] Je crois que par cette assertion l'auteur remet en cause toute la tradition poétique de l'humanité, faisant table rase d'auteurs, d'œuvres… C'est d'ailleurs ce que soutenait le poète américain Kenneth Goldsmith il y a une quinzaine d'années déjà, par son concept

[1] *Apostrof*, XXXVI, 2025, no. 11 (426), https://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2025/n11/a15/, site consulté le 2 février 2025.
[2] Laboratoire Langues, textes, traitements informatiques, cognition (Lattice), unité CNRS/ENS-PSL/Université Sorbonne Nouvelle.
[3] « La créativité peut-elle être artificielle ? » Interview de Brigitte Perucca avec Thierry Poibeau, https://lejournal.cnrs.fr/articles/la-creativite-peut-elle-etre-artificielle, site consulté le 2 février 2026.
[4] *Ibidem.*

d'« écriture sans écriture » (*uncreative writing*) « Le monde est plein de textes, plus ou moins intéressants ; je ne veux rien y ajouter »[5].

Pour revenir au chercheur du CNRS impliqué dans le projet Oupoco, il affirmait, en 2023 : « Il y a une quinzaine d'années, on aurait attribué un poème réalisé par une IA à un élève de 5 ans, aujourd'hui, le niveau est plutôt celui d'un lycéen… »[6]. Qu'en est-il aujourd'hui, me suis-je demandée ? Pour m'en rendre compte, j'ai pris comme point de départ le poème de Boris Vian *Un jour*, qui fait partie de son recueil posthume *Je voudrais pas crever*, paru en 1962. Vian n'avait pas donné de titre à ce recueil, ni à ses poèmes, ceux-ci étant choisis par ses éditeurs.

« Un jour
Il y aura autre chose que le jour
Une chose plus franche, que l'on appellera le Jodel
Une encore, translucide comme l'arcanson
Que l'on s'enchâssera dans l'œil d'un geste élégant
Il y aura l'auraille, plus cruel
Le volutin, plus dégagé
Le comble, moins sempiternel
Le baouf, toujours enneigé
Il y aura le chalamondre
L'ivrunini, le baroïque
Et tout un planté d'analognes
Les heures seront différentes
Pas pareilles, sans résultat
Inutile de fixer maintenant
Le détail précis de tout ça
Une certitude subsiste : un jour
Il y aura autre chose que le jour »[7]

Ce poème, dans mon opinion, illustre un thème cardinal de l'œuvre entière de Boris Vian : l'ailleurs. Comme je l'ai démontré dans ma thèse[8], cet ailleurs est, chez Vian, spatial, temporel ou langagier, et toujours connoté positivement. *Un jour* abonde de néologismes lexicaux, de mots entièrement inventés. La traduction en roumain que Georgiana Banu a donné de ce poème est remarquable[9].

Après avoir choisi ce point de départ, j'ai fait l'IA travailler, précisément le mode IA du moteur de recherche Google, auquel j'ai demandé d'écrire un poème dans le style de Vian du poème cité. L'IA m'a donné pas moins de quatre versions, avec des explications pour m'en faciliter la lecture…

[5] Goldsmith, Kenneth, *Uncreative Writing. Managing Language in the Digital Age*, Columbia University Press, New York, 2011, Introduction, p.1.
[6] « La créativité peut-elle être artificielle ? » Interview de Brigitte Perucca avec Thierry Poibeau, https://lejournal.cnrs.fr/articles/la-creativite-peut-elle-etre-artificielle, site consulté le 2 février 2026.
[7] Vian, Boris, *Œuvres*, tome V, Édition établie et présentée par Gilbert Pestureau et Matc Lapprand, Paris, Fayard, 1999, p. 249.
[8] Ilea, Letiția, *L'Univers poétique de Boris Vian*, Éditions Grinta, Cluj-Napoca, 2010.
[9] p. 87.

I-er poème : Un soir Explication : « Voici un court poème écrit dans l'esprit de « Un jour », reprenant cette simplicité mélancolique, le rythme lancinant et ces images du quotidien qui s'effacent doucement. »	II-ème poème : Un songe Explication : « Voici une version qui pousse le curseur vers l' onirisme vianesque, en mélangeant le quotidien et le surréalisme des matières »
Un soir il n'y aura plus personne Pour faire bouillir l'eau du café Et le silence qui résonne Sera un vieux vêtement usé. On oubliera le goût du sel Le bruit des clés dans la serrure Et la couleur du fond du ciel Derrière la grande déchirure. Il restera dans un tiroir Une photo que nul ne regarde Un peu de givre sur le miroir Et cette ombre qui nous garde. On n'aura plus peur de l'heure Ni du vent qui bat les volets Puisqu'on aura vidé son cœur De tout ce qu'on y cachait.	Un jour on marchera sur l'eau Sans même mouiller ses semelles On cueillera des morceaux d'écho Dans des paniers de dentelle. Les montres battront de l'aile Comme des oiseaux de métal mou Et la lune, cette vieille fidèle, Se posera sur nos genoux. On boira le bleu des rivières Dans des verres en papier de soie Tandis que les ombres légères Danseront au bout de nos doigts. Il n'y aura plus de boussole Ni de nord, ni de sens interdit Juste le parfum des paroles Qui s'envolent vers l'infini.

Mécontente de ces deux premiers résultats, j'ai demandé à l'IA d'utiliser des néologismes lexicaux. Ci-dessous ce qui en a résulté, toujours avec des explications « artificiellement intelligentes » :

III-ème poème « Voici une version qui intègre des néologismes et des glissements de mots, fidèle à l'esprit de la « langue verte » et de la fantaisie verbale de Vian »	IV-ème poème « Voici une version rigoureusement pataphysique, où les solutions imaginaires et la science des équivalences transforment le quotidien en un laboratoire d'absurde »
Un demain Un jour on s'en ira flânochonner Dans les jardins de vent-de-soie Pour voir les fleurs musiqueter Sous les doigts d'un vieux piano-bois. On mangera des nuageaisons À la petite cuillère en rime En écoutant les frisson-sons Des souvenirs qui se dépriment. Les horloges feront des tic-tocs-mous Pour ne plus blesser le silence Et l'on verra des rêve-à-genoux Danser une drôle de contre-danse. On ne craindra plus de s'en-aller Vers les pays de l'outre-miroir Puisqu'on aura tout déparlé Avant de s'étendre dans le noir.	L'Équivalence Un jour on mesurera la pente Du silence avec un clinamen Et la surface devient mouvante Sous l'œil de l'éthérogène examen. On verra des spirales-à-soi Visser le temps dans l'unidimension Pendant que le polydigre roi Décrète l'absolue subduction. Les épiphénomènes en vrac S'envianderont de pousse-cailloux Et l'on boira dans un cul-de-sac Le suc des rhinolophodontes fous. Ce sera l'heure de la défixion Où la ligne droite se met à courber.

L'IA aurait été capable de me donner une infinitude de variantes, toujours plus affinées, en fonction de mes questions et demandes. Le « cousin » ChatGPT m'a proposé de mettre tout cela en musique… Je me suis arrêtée ici, parce que j'ai eu un malaise, une sensation de tomber dans le vide, comme il arrive parfois en rêve. Devrais-je appeler ces textes « poèmes » ? Ou bien « poèmes intelligents » ? « Poèmes artificiels » ? « In vitro » ? Après avoir lu et relu tout cela, surtout les deux derniers, je me suis dit que l'on pourrait fabriquer de la sorte des « inédits » de Vian qui pourraient remplir les bibliothèques et mettre dans l'embarras les critiques littéraires de bonne foi.
Tout ce que nous écrivons peut être imité, reproduit, stocké, volé ?

Pour ne pas me donner une réponse affirmative, je reviens à l'interview accordé par le même Thierry Poibeau à Brigitte Perucca : « S'agissant de la créativité, je ne pense pas que l'on puisse attribuer une telle qualité à une machine. Pour avoir de la créativité, il faut avoir un but, une intention, ce que n'ont pas les systèmes d'intelligence artificielle. Ce ne sont « que » des modèles mathématiques, l'intention reste donnée par l'humain qui fixe le thème. Faut-il chercher à aller au-delà ? C'est une question éthique qui reste en débat. Bien sûr, tant qu'il s'agit de poésie, on peut se dire que la démarche est inoffensive. Mais dans un autre contexte, cela peut poser problème. En particulier, la machine ignore totalement la notion de vérité, c'est évidemment une limite fondamentale. »[10] En ce qui me concerne, je considère que cette démarche n'est pas du tout inoffensive. Il y a des poètes (pensons à Sylvia Plath, à Elizabeth Barrett-Browning, à Emily Dickinson, etc.) et des créateurs des toutes les domaines pour lesquels la poésie, l'art, la création en général est une dimension *sine qua non* de la vie. Imiter, reproduire leur œuvre de la manière que j'ai exemplifiée ci-dessus revient à voler leur vie.

Enfin, pour tester de nouveau l'IA de Google, je lui ai demandé d'inventer un poète dont la biographie ressemble à celle de Boris Vian et de composer un poème de ce … « poète artificiel ». (Ou « intelligent » ?) Le résultat, ci-dessous :
« Lucien Seltz (1924-1961), le « cousin de l'ombre » de Vian.
Biographie : Lucien Seltz (dit « L'Ingénieur en Apnée »)

Né d'une mère prof de chant et d'un père qui réparait des automates, Lucien Seltz fut à la fois acousticien pour la SNCF et tromboniste de seconde zone dans les caves du Quartier Latin. Membre très discret du Collège de Pataphysique, il souffrait d'une obsession singulière : il était convaincu que les mots pesaient un poids physique et qu'il fallait les choisir légers pour ne pas couler. Il meurt prématurément d'une « fatigue du métal » (selon ses propres mots) après avoir tenté d'enregistrer le silence d'une locomotive à vapeur. Son œuvre unique, *Le Catalogue des Heures Creuses*, ne fut publiée qu'en 1965. Son style mélange la précision de l'ingénieur, le jargon ferroviaire et un onirisme de fin de nuit. »

Poème : La Gare des Nuages

Un jour on prendra le train-mousse
Celui qui glisse sans faire de ferraille
Avec des banquettes en velours-pousse
Et des billets en écorce d'ail.
Le contrôleur, un vieux grince-notes,
Vérifiera le poids de nos soupirs
En disant : « Posez vos bottes,
Ici, on interdit de revenir. »
On verra par les vitres dévitrées
Des paysages en gomme-à-mâcher
Où les vaches, de bleu colorées,
Apprennent enfin à s'envoler.
On arrivera dans une gare-miroir
Où le chef de quai est un chat blanc

[10] « La créativité peut-elle être artificielle ? » Interview de Brigitte Perucca avec Thierry Poibeau, https://lejournal.cnrs.fr/articles/la-creativite-peut-elle-etre-artificielle, site consulté le 2 février 2026.

Qui distribue du café-espoir
Dans des tasses en cristal de vent.
Et l'on s'étendra sur le ballast
Fait de plumes et de confettis
Pour oublier tout ce qui fut vaste
Et s'endormir enfin, tout petits. »

Je laisse le lecteur de cet article émettre un jugement de valeur sur les qualités littéraires de ce poème. Pour ma part, je dirai que dans le domaine de la littérature, surtout dans celui de la poésie qui est ma raison d'être depuis plus de quarante ans, l'IA a un côté monstrueux, elle me provoque de l'effroi. Je n'ai pas osé lui demander d'écrire un poème « à la manière de Letiția Ilea »…

Je suis loin de nier l'utilité de l'intelligence artificielle dans le domaine médical, dans celui de la science, etc., mais, pour la poésie, la création, la traduction littéraire elle est à consommer avec mesure, sinon nous risquons de nous détruire nous-mêmes en tant que « roseaux pensants ».

BIBLIOGRAPHY :

1. Baker, Mona, Saldanha, Gabriela, *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Second edition, Routledge, New York, édition Kindle.
2. Goldsmith, Kenneth, *Uncreative Writing. Managing Language in the Digital Age*, Columbia University Press, New York, 2011.
3. Ilea, Letiția, *L'Univers poétique de Boris Vian*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2010.
4. Vian, Boris, *Œuvres*, tome V, Fayard, Paris, 1999.
5. Vian, Boris, *Je voudrais pas crever/ N-aș prea vrea ca s-o mierlesc*, traduction de Linda-Maria Baros et Georgiana Banu, Paralela 45, Pitești, 2004.
6. « La créativité peut-elle être artificielle ? » Interview de Brigitte Perucca avec Thierry Poibeau, https://lejournal.cnrs.fr/articles/la-creativite-peut-elle-etre-artificielle, site consulté le 2 février 2026.
7. Ancheta revistei Apostrof : Traducător/ChatGPT, nr.11/2025, nr. 12/2025.
8. https://www.google.com, mode IA, interrogé le 2 février 2026.

COGNITIVE-PRAGMATIC MECHANISMS IN THE CONSTRUCTION OF COHERENCE IN LITERARY NARRATIVES

Oxana Creangă
Assoc. Prof., PhD, Moldova State University

Abstract: *The article investigates the cognitive-pragmatic mechanisms involved in construing coherence in literary narratives, with a particular focus on flash fiction. Adopting a cognitive-pragmatic and text-linguistic approach, which treats coherence as a cognitive achievement rather than a purely textual property, in contrast to cohesion, which relies on explicit linguistic markers, the study examines how readers integrate explicit and implicit information to build a coherent mental representation of a narrative, drawing on schemata and scenarios. The analysis explores the effects of fragmented plots, referential indeterminacy, narrative situation, and temporal shifts that interweave concurrent and retrospective narration on text coherence. Through detailed analysis of selected textual excerpts, the study investigates how readers infer temporal, causal, and referential relations and reconstruct a coherent scenario of the narrative world. The findings reveal the intricate relationship between textual design, cognitive operations, and reader inference, highlighting the active role of the reader in naturalizing incoherent or minimally coherent narratives, and showing how literary texts exploit deviations from generic norms to engage readers in deep sense-making processes.*

Keywords: *coherence; cohesion; text representation; schemata; scenarios; scripts; flash fiction; you-narrative; inference.*

Introduction

Technically, *coherence* refers to the unity in a text or discourse, which makes sense because its elements do not contradict each other's presuppositions[1]. As a text linguistics notion, coherence denotes the properties in the structure and design of a text that motivate readers to consider the identified textual parts as all contributing to a whole and making sense, not just being an arbitrary set of sentences[2]. R. Dirven and M. Verspoor[3] define a text as coherent "if it is possible to construct a coherent representation of that text," where *text representation* refers to the mental or conceptual model that both the writer and the reader build of a text in order to produce, interpret, and understand it.

The cohesion of a text is the explicit marking of its coherence by means of cohesive links which indicate semantic relations between elements of discourse[4]: grammatical cohesion is realised through reference, ellipsis, substitution and conjunction, lexical cohesion concerns such features as synonymy, antonymy, metonymy, collocation, the use of subordinate or superordinate terms, repetition etc.

Cohesion is regarded as an overt (explicit) linguistic-surface phenomenon, while coherence is a covert (implicit) deep-structure phenomenon[5]. In terms of text production and interpretation, local utterances are linked both to adjacent utterances and to the broader discourse, including topics and overall storyline. The production and interpretation of text in context assign text the status of discourse, produced and interpreted with a specific intention and goal, involving the selection, encoding, and categorisation of information. Adopting a pragmatic perspective, text producers select and categorise information in a speaker-intended manner and the recipients of texts interpret them accordingly. Construing textual coherence thus depends on both linguistic and extra-linguistic

[1] **FETZER, A.** Textual Coherence as a Pragmatic Phenomenon. In: Allan, K., Jaszczolt, K.M. (eds.) *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 477.
[2] TOOLAN, M. Coherence. In: Hühn, Peter et al. (eds.): The Living Handbook of Narratology. Hamburg: Hamburg University Press. [Accessed: 12.11.2026] Available: http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Coherence
[3] DIRVEN, R., VERSPOOR, M. *Cognitive Exploration of Language and Linguistics. Second Revised Edition.* Amsterdam: John Benjamins, 2004, p. 184.
[4] **FETZER, A.** Textual Coherence as a Pragmatic Phenomenon. In: Allan, K., Jaszczolt, K.M. (eds.) *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 477.
[5] *Ibidem.*

information and involves a cognitive operation which is based on various logical operations, such as inference, deductive and abductive reasoning.

Cognitive Operations Involved in Construing Coherence

G. Brown and G. Yule[6] identify three aspects of the process of interpreting a speaker's/writer's intended meaning in producing discourse: 1) computing the communicative function (how to take the message), 2) using general socio-cultural knowledge (facts about the world) and 3) determining the inferences to be made. As the authors point out, in interpreting discourse, in addition to decoding the literal meaning of utterances, hearers need to determine the communicative function, *i.e.,* what action the speaker is performing in context (e.g., making a request, giving a refusal, offering advice). Coherence depends on recognising these functions which are embedded in conventional structures of interaction such as adjacency pairs with a preferred second part (Question → Answer, Greeting → Greeting, Offer → Acceptance) and the smooth management of turn-taking. The consecutive turns produced by different speakers follow a logical order, where the first turn creates an expectation for a particular type of second turn. Even when the second turn is not explicitly connected to the first, we interpret it as related because of this expectation. Thus, two formally unconnected utterances can form a coherent exchange simply because we assume an underlying interactional structure that ensures a socially appropriate flow of conversation, beyond the literal meaning:

(1) A: *Can you go to Edinburgh tomorrow?*
B: *B.E.A. pilots are on strike*[7].

Here, B's reply is not an explicit negative answer, but it still functions as one. Awareness of turn-taking rules and adjacency pair patterns allows us to recognise it as a response and not just a gratuitous statement about the way the world is, which preserves coherence in the dialogue.

Moreover, according to relevance theory, listeners interpret such utterances by assuming that every communicative act carries a *presumption of relevance, i.e.,* when a speaker produces an utterance (an ostensive stimulus), the listener expects it to be worth processing – yielding meaningful cognitive effects with reasonable effort. The theory accounts for the coherent nature of formally unconnected utterances placed together in adjacency pairs.

Knowledge of the World

The knowledge about the world that interlocutors possess supports our interpretation not only of discourse, but of nearly every aspect of our experience. As de Beaugrande notes, "the question of how people know what is going on in a text is a special case of the question of how people know what is going on in the world at all"[8]. Understanding discourse is, in Brown and Yule's account, essentially a process of retrieving stored information from memory and relating it to the encountered discourse. Knowledge of the world is organised into separate but interconnected areas or domains of knowledge. When interpreting discourse, people draw on only the relevant subset of this general knowledge needed to understand the specific text[9]. The authors discuss two important concepts dealing with organisation of knowledge in memory: *frames* and *scripts*. In addition, they refer to *scenarios* and *schemata* to account for the online processing of background knowledge.

Frame theory advanced by Minsky proposes that our knowledge is stored in memory in the form of data structures, called *frames,* and which represent stereotyped situations. They are used in the following way: "When one encounters a new situation (or makes a substantial change in one's view of the present problem) one selects from memory a structure called a *frame*. This is a remembered framework to be adapted to fit reality by changing details as necessary"[10].

M. Minsky compares a frame for a room in a visual scene with a frame for a noun phrase in a discourse. Both frames have obligatory elements (wall/nominal or pronominal) and optional elements

[6] BROWN, G., YULE, G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, p. 225.
[7] *Ibidem*, p. 227.
[8] *Apud ibidem,* p. 233.
[9] *Ibidem*, p. 237
[10] **MINSKY, M.** A Framework for Representing Knowledge. In: Winston, P. H. (ed.) *The Psychology of Computer Vision*. New York: McGraw-Hill, 1975, p. 211.

(decorations on the walls/a numerical determiner). Frames consist of labelled slots that can be filled with specific details or other frames. For example, a house frame includes slots such as "kitchen," "bathroom," and "address", etc. A specific house, real or mentioned in discourse, is an instance of this frame, represented by filling these slots with its constituting elements. Frames thus function as fixed mental structures representing stereotypical knowledge about the world and serve as useful metaphors for fitting input into the framework established by existing knowledge.

The notion of a *script* was developed by analogy with Minsky's frame, but to account for the sequential representation of events. Unlike a frame that denotes a generally stable set of facts about the world, a script includes "a standard sequence of events that describes a situation"[11]. As S. Thornbury specifies, "scripts are the ways in which we come to expect things to happen"[12]. The following example, cited from R. Dirven and M. Verspoor, illustrates how readers, based on their familiarity with the relevant script, can interpret a text that lacks explicit cohesive links such as repetition, reference, or topic recurrence:

Twelve-year term of imprisonment. London, April 10. The London court has convicted a Brighton resident to twelve years imprisonment for accessory to murder. The victim was fatally wounded in a shooting incident in a Winchester restaurant last year[13].

Despite the absence of overt cohesion between the third and fourth sentences, readers understand the text as a coherent whole because they draw on the *murder script* – stereotypical knowledge that includes murderers, victims, means, motives, murder sites, etc. and the expected sequence of events in a criminal case, such as investigation, arrest, trial, and sentencing. This background knowledge enables the construction of a coherent mental representation, showing that coherence can exist without explicit cohesion.

G. Brown and G. Yule also discuss the text-processing notion of *scenario* to describe a pre-existing mental representation of a situation or setting that readers automatically activate during text comprehension[14]. Scenarios are situation specific and contain typical participants, roles, and events associated with that situation, such as a courtroom scenario comprising a judge, lawyers, and a trial sequence, or a restaurant scenario comprising a waiter, tables, and ordering procedures. Scenarios help readers interpret a text efficiently by allowing them to assume the typical roles and events of the described situation, creating a mental representation even when certain elements are not explicitly stated.

Another cognitive structure, derived from psychology and artificial intelligence, that refers to the broader notion of organised background knowledge guiding readers' expectations and interpretation is *schema* (plural "schemata"). Schemata are "higher-level complex (and even conventional or habitual) knowledge structures"[15], which supply information about our understanding of generic entities, events and situations, thus scaffolding our mental understanding of the world. In processing a given input, schemata, *i.e.,* the organised background knowledge we all use and assume others can use too, allow readers to anticipate, infer, or fill in elements in their interpretation of discourse that are either not mentioned or not fully specified. Cognitive researchers acknowledge that people's personal histories, interests, and perhaps sex contribute to the creation of "higher-level schemata" that cause them to "see" messages in certain ways[16]. Thus, schemata depend on the cultural background of the receiver. Thornbury uses the example of the utterance "*Be careful in the orchard. There are bees"* to demonstrate how the "bee schema" enables our understanding of the caution conveyed: the knowledge that bees frequent flowers, sting, make honey, live in hives, buzz, and are always on the move[17]. This schema helps us interpret both literal and metaphorical language, e.g.,

[11] **RIESBECK, C.K., SCHANK, R.C.** Comprehension by computer: expectation-based analysis of sentences in context. In: Levelt, W. J. M., Flores d'Arcais, G. B. (eds.) *Studies in the Perception of Language*. New York: Wiley, 1978, p. 254.
[12] **THORNBURY, S.** *Beyond the Sentence: Introducing Discourse Analysis*. Oxford: Macmillan Education, 2005, p. 55.
[13] DIRVEN, R., VERSPOOR, M. *Cognitive Exploration of Language and Linguistics. Second Revised Edition.* Amsterdam: John Benjamins, 2004, p.185.
[14] BROWN, G., YULE, G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, p. 245.
[15] *Apud ibidem,* p. 246.
[16] *Apud ibidem,* p. 249.
[17] **THORNBURY, S.** *Beyond the Sentence: Introducing Discourse Analysis*. Oxford: Macmillan Education, 2005, p. 55.

"busy as a bee." As the author notes, "the depth and breadth of a schema will vary with each individual: a beekeeper's schema for bee will be much more elaborated than either yours or mine".

Coherence of Literary Narratives

The basis of coherence of literary texts was introduced in Aristotle's *Poetics*, emphasis being laid on the unity of plot with a beginning, middle, and an end, the unity of incident, the developing structure by means of complications followed by a denouement. According to Toolan[18], stories that do not come up to readers' expectations about time, goal, causality, ending, etc. may fail to elicit their interest and be deemed as incomplete or incoherent. In this regard, readers' competences and their cultural background are essential in tracking narrative coherence. Readers who are knowledgeable about the ensemble of narrative techniques used in a certain text by the author are able to complete the blanks or solve the indeterminacies, thus restoring the unity of the text. Besides, in literary works, coherence may be deliberately precluded in order to enhance readers´ involvement in discovering the missing links for themselves. Building coherence of a text is a cognitive process which implies the interaction of text-presented knowledge with people's stored knowledge of the world. Therefore, coherence is a pragmatically-determined quality, requiring close attention to the specific sense made of the text in the cultural context.

There are different degrees of coherence, varying from the minimal to the maximal. In the case of narratives, there are generic norms that guide coherence, such as the presence of story or plot, the development of an inter-related sequence of fictional events, the focus on one or a few characters undergoing change, and the presence of a situation of stability developing disequilibrium, following which a renewed but altered equilibrium emerges (closure). Coherent texts are based on norms that a classical reader expects in a text, *i.e.* linearity of the narrative, transparency of meaning, and continuity of plot. Such texts do not contain irrelevant details or complex symbols, their endings completely comply with readers' expectations. M. Fludernik[19] maintains that the elliptical, the implied, the unsaid but inferable, on the one hand, and overabundant texts characterized by a surplus of information, on the other hand, represent complications that defy coherence in narratives.

Among other challenges to coherence, the following can be listed[20].

- free indirect discourse, which comprises two centres of orientation ascribed to two different narrative entities – character and narrator, bearers of distinct points of view;
- metaphor where readers fail to detect it, hyperbole, irony, sarcasm, unreliability which leads to ambiguity, etc.;
- "texts" comprising randomly connected sentences, with equally random sequencing of unrelated words within those sentences which thwart any ability of the reader to construct the meaning behind the text;
- plot twists which involve discontinuity of character, time, place, and event-sequencing caused by a sudden tragedy or comedy;
- repetitive telling, anachrony, etc.

Different concepts have been advanced in order to account for readers' capacity to track global coherence even in texts that display very low degrees of explicit coherence. Relevant in this respect is the process of "naturalization" introduced by J. Culler or the conception of "narrativization" developed by M. Fludernik. The concept of "naturalization"[21] explains readers' interpretative strategies when confronting textual or semantic inconsistencies resorting to the familiarization of the strange. Based on J. Culler's process of naturalization, M. Fludernik uses "narrativization" to describe a reading strategy by resorting to one specific macro-frame, namely that of narrativity[22]. When offered potentially unreadable narratives, texts that are completely incoherent, readers attempt to

[18] TOOLAN, M. Coherence. In: Hühn, Peter et al. (eds.): The Living Handbook of Narratology. Hamburg: Hamburg University Press. [Accessed: 12.11.2025] Available: http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Coherence
[19] FLUDERNIK, M. *Towards a 'Natural' Narratology*. London: Routledge, 1996, pp. 148-152.
[20] TOOLAN, M. Coherence. In: Hühn, Peter et al. (eds.): The Living Handbook of Narratology. Hamburg: Hamburg University Press. [Accessed: 12.11.2025] Available: http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Coherence
[21] CULLER, J. Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics, and the Study of Literature. London: Routledge, 2002, pp.134-160.
[22] FLUDERNIK, M. Towards a 'Natural' Narratology. London: Routledge, 1996, p. 25.

recuperate inconsistencies in terms of actions and event structures at the most minimal level, *i.e.* they construct these texts in terms of their alignment with experiential (real-life) cognitive parameters[23]. According to Fludernik, these incoherences cease to be worrisome when they are read as series of events or when they are interpreted as distorted versions of a reflecting or telling agency or consciousness (narrator or focalizer)[24].

The flash story "The Outing" by L. Davis is characterized by a low degree of explicit coherence:

An outburst of anger near the road, a refusal to speak on the path, a silence in the pine woods, a silence across the old railroad bridge, an attempt to be friendly in the water, a refusal to end the argument on the flat stones, a cry of anger on the steep bank of dirt, a weeping among the bushes[25].

The unusual plot design and deviations from the norms of textual composition challenge the canons of textual coherence and, therefore, require readers to employ considerable sense-making skills in order to comprehend the text. The first difficulty the reader faces is the general uncertainty as to what happens in the story. It consists of an enumeration of barely related actions rendered linguistically through noun phrases. There is no exposition, and no character is explicitly introduced, as there are no overt subjects, no finite verbs, no pronominal reference, and no explicit temporal progression. The only overt element of the story is the setting. These deviations require the recipient's inferential work.

The reader, activating an appropriate schema, infers that the implied actions take place somewhere in nature, near the road, on the path, in the pine woods, across the old railroad bridge, in the water, etc., as the title of the story *"*The Outing*"* also suggests. Based on the rules of cohesion and the background knowledge about norms of behaviour that readers possess and apply in constructing coherence, they infer a unifying script for the whole text: an argument between the implied characters and their attempts to bring it to an end.

The cohesive links that support these inferences are provided by the thematic chain of conflict, which includes paraphrase (refusal to speak / silence), repetition (refusal to speak, refusal to end), and near-synonymy (*outburst of anger*, *cry of anger*, *weeping*), signalling escalation and emotional fluctuation. These lexical relations function as cues that guide script activation; *i.e.*, readers infer a conflict-resolution script embedded within the broader outing script: disagreement → silence → renewed hostility → emotional breakdown. Readers' background knowledge thus compensates for the absence of explicit cohesive links. Therefore, in this sample, coherence is construed through the interaction between minimal linguistic cues and available background knowledge.

The flash story "Haircut" by Lydia Copeland, published in issue 6 of *NOO Journal*[26], also exemplifies incoherent content that requires readers' deep-processing skills to reconstruct textual unity and continuity, as its unusual plot design, narrative situation, and temporal organisation defy the conventional norms of coherence.

The story is built on the juxtaposition of two narrative planes that are not overtly marked: the main line of the narrative, framed as concurrent narration, presents an ongoing haircutting scene rendered in a mode of apparent simultaneity ("SHE IS CUTTING HIS HAIR"), where both participants are designated by means of referentless pronouns (she, he, his), thus impeding the stable referential anchoring. Interwoven with this present-tense scenario is an implicitly evoked retrospective layer that alludes to the accidental death of the narrator's brother. Although the transitions between these planes are not linguistically signalled, the reader can draw on sufficient contextual cues to construct a coherent narrative schema. In this sense, the text invites what Jonathan Culler terms "naturalization": the reader organizes fragmentary elements into a plausible and tellable story world by supplying the missing connective elements. The sensory images, *i.e.*, the visually framed perspective ("You see these things from above"), tactile and kinetic impressions (the movement of her body, the shears in motion), and olfactory stimuli ("the smell of spice and banana"),

[23] Ibidem, p. 235.
[24] Ibidem, p. 202.
[25]DAVIS, L. The Outing. In: *Conjunctions: 2024*. [Accessed: 22.02.2026] Available: https://conjunctions.com/articles/lydia-davis-c24/
[26] COPELAND, L. Haircut. In: *NOO Journal*, issue 6, 2007, p.20. [Accessed: 17.01.2026] Available: http://noojournal.com/six/noo_six.pdf

trigger the narrator's emotions of regret and longing. These experienced perceptions prompt associative recollections of a childhood episode at a Florida beach house, when the narrator disclosed the nonexistence of Santa Claus, the Easter Bunny, and the tooth fairy to her brother. The remembered scene, charged with guilt ("These three blows in one sentence"), implicitly foreshadows the later tragedy. Through the concatenation of present perception and flashbacks, the narrative invites the reader to synthesize discontinuous content into a meaningful unity.

SHE IS CUTTING HIS HAIR. The wind is in her curls. She rises and falls like a sleeping animal. He has removed his shirt. There is a towel around his neck, the smell of spice and banana, the scent of vacations. You are reminded of the time in the beach house in Florida when you told your brother there was no Santa Claus and no Easter Bunny and no tooth fairy. These three blows in one sentence. The two of you were sharing a bed, supposed long asleep. Your brother ran crying into the living room. They asked, how could you? […]You see how his mustache needs trimming, how her fingers are fast with the shears. You see these things from above, on the roof outside your bedroom[27].

The type of narrative situation – the second-person narrative or you-narrative – poses another challenge to the construction of coherence. As a special form that may combine features of homodiegetic and heterodiegetic narratives, you-narratives appear rather complex to readers due to the ambiguous identity of the referent denoted by the second-person pronoun. The use of the pronoun "you" prompts an apparent identification with an intradiegetic narratee – a character to whom another character is telling the story. In fact, the story is presented from the subjective perspective of the intradiegetic narrator-character referred to as "you." Therefore, functionally, "you" refers to the narrator's experiencing Self at the intradiegetic level. The extensive use of retrospection and the abundant personal details gradually revealed in the content confirm the initial hypothesis that "you" refers to the narrator, who is also a character in the story:

You want to slowly lift like a transparent body, like an outline of yourself, like you imagine your brother had lifted from his head and out of his bedroom and into the attic. […]You imagine your brother must have lingered there awhile and then floated out of the house, and into the nimbus of space[28].

Still, the gender identity of the narrator remains indeterminate until the final part of the story, when the phrase "a pixie haircut" occurs: "She will shape his hairline with her leg razor, just as she used to shape yours when you had a pixie haircut". By activating a culturally shared gender schema, the reader assumes that "you" refers to a female narrator, since this word combination denotes a short hairstyle typically worn by women.

Another challenge that the reader experiences in construing coherence is the type of incipit. It is an *etic* opening, *i.e.*, an *in medias res* beginning, with characters and objects from the fictional world linguistically represented as given and known, and therefore not in need of introduction[29]. The discoursal markers of this type of incipit are the use of pronouns without antecedents (referentless pronouns), as well as noun phrases with definite articles (familiarizing articles) before any people or objects have been properly introduced by indefinite ones. Without being provided with any exposition, the reader is immediately cast into the middle of the action and forced to make sense of what had happened previously or to determine to whom the narrator might be referring when repetitively using the pronouns "he" and "she" throughout the text.

The fragmentariness of the plot, another source of incoherence, is reinforced by the deficiency of other elements of the story, such as an inciting moment, complications, or denouement. Moreover, the central crisis is rather difficult to delineate. The closing sentence of the text "Everything is light as a thread" can be read as an epiphanic ending. According to the principles of co-reference, the pronoun "everything" may refer to the "nests of hair swept from the porch," the "shapes of needles in the air" mentioned in the immediately preceding sentences, or, on a more abstract level, to the futility of life and the fragility of the transient human condition – a "moment of vision" emerging

[27] *Ibidem*
[28] *Ibidem*
[29] FLUDERNIK, M. *An Introduction to Narratology*. New York: Routledge, 2009, p. 45.

from the narrator's recollection of her brother's childhood tragedy: "You imagine your brother must have lingered there awhile and then floated out of the house, and into the nimbus of space".

Local coherence is further undermined by the constant alteration between concurrent and retrospective narration, scenic presentation and summary, as well as by the use of free indirect discourse. Shifts from the primary storyline to external flashbacks are often weakly signalled, relying only on the scarce use of mental-process verbs, temporal deictics, and unstable tense transitions, which do not consistently mark changes in the temporal perspective. The resulting concatenation of temporal planes generates moments of incongruity, as present-tense perceptual renderings merge with past and past-perfect forms without clear boundaries. Although thematic lexical clusters (e.g., references to carnival and fireworks) provide some cohesion and help the reader attribute segments to the same retrospective domain, the overall effect is one of blurred sequencing, requiring sustained inferential effort to reconstruct the narrative's temporal architecture and restore coherence.

Conclusions

The theoretical framework, supported by the analysis of selected samples – "The Outing" by L. Davis and "Haircut" by L. Copeland – illustrates that the construction of coherence in literary narratives is a complex, dynamic cognitive process that draws on both textual features and readers' background knowledge. At the micro-level, coherence is challenged by deviations from conventional paragraphing, inconsistent co-reference, tense shifts, and disrupted thematic cohesion. At the macro-level, plot incompletion and narrative techniques, including second-person narration, *in medias res* openings, and free indirect discourse, require readers to actively interpret and integrate fragmented narrative elements into a unified script, building a mental representation of the fictional world aligned with the real world and incorporated into the reader's schema.

The cohesive devices, such as repetition, paraphrase, near-synonymy, pro-forms, and thematic lexical chains, play an important role in supporting the inferential processes, functioning as explicit cues that guide readers in linking disparate and discontinuous events, attributing actions to characters, and constructing a unifying script or narrative schema.

Comprehension of literary narratives characterised by a low degree of explicit coherence is determined by readers' active sense-making, which involves filling the gaps, resolving ambiguities, and restoring continuity of disparate story elements. Therefore, in this process, cohesive means provide surface-level orientation, while readers' background knowledge and cognitive operations supply the deeper inferential framework necessary to perceive the text as a meaningful whole.

BIBLIOGRAPHY:

1. BROWN, G., YULE, G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 288 p.
2. COPELAND, L. Haircut. In: *NOO Journal,* issue 6, 2007, p.20. [Accessed: 17.02.2026] Available: http://noojournal.com/six/noo_six.pdf
3. CULLER, J. *Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics, and the Study of Literature*. London: Routledge, 2002. 348 p.
4. DAVIS, L. The Outing. In: *Conjunctions: 2024*. [Accessed: 22.02.2026] Available: https://conjunctions.com/articles/lydia-davis-c24/
5. DIRVEN, R., VERSPOOR, M. *Cognitive Exploration of Language and Linguistics. Second Revised Edition.* Amsterdam: John Benjamins, 2004. 277 p.
6. FETZER, A. Textual Coherence as a Pragmatic Phenomenon. In: Allan, K., Jaszczolt, K.M. (eds.) *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, pp. 447–477.
7. FLUDERNIK, M. *An Introduction to Narratology*. New York: Routledge, 2009. 190 p.
8. FLUDERNIK, M. *Towards a 'Natural' Narratology*. London: Routledge, 1996. 349 p.
9. MINSKY, M. A Framework for Representing Knowledge. In: Winston, P. H. (ed.) *The Psychology of Computer Vision*. New York: McGraw-Hill, 1975, pp. 211–277.
10. RIESBECK, C.K., SCHANK, R.C. Comprehension by computer: expectation-based analysis of sentences in context. In: Levelt, W. J. M., Flores d'Arcais, G. B. (eds.) *Studies in the Perception of Language*. New York: Wiley, 1978, pp. 247–293.
11. THORNBURY, S. *Beyond the Sentence: Introducing Discourse Analysis*. Oxford: Macmillan Education, 2005. 192 p.
12. TOOLAN, M. Coherence. In: Hühn, Peter et al. (eds.): *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg: Hamburg University Press. [Accessed: 12.11.2025] Available: http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Coherence

ECO-FRIENDLY ELEPHANTS AND OTHER (NECESSARY) HYBRIDS. A ZOOPOETICS FOR A WORLD IN DRIFT

Emanuela Ilie
Assoc. Prof., PhD., "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *Following a structuring line that develops my previous zoopoetic studies, the present paper proposes an analytical revisitation of Alexandru Ovidiu Vintilă's recent poetry through the lens of zoopoetics. I will point out the way in which animal images – be they protozoa, translucent fish, domestic birds or hybrid figures – participate in the articulation of a poetics of fragility and interstitiality, configuring a world in which the gestures of human being are permanently reflected, doubled or disarticulated by the gestures of non-human otherness. In addition, I will highlight the way in which the "discrete fauna" that appears in the poet's newest volumes ("Insectele imperiului [câte ceva despre orbirea șamanilor]"/ The insects of the empire [something about the blindness of shamans], 2021; "Iglu", 2022; "Maki Haku", 2024 and "Valiza de lemn"/ "Wooden Suitcase", 2025) activates intertextual mechanisms and reflexive layers that refer to the tensions of a human existence on the verge of disaggregation of meaning. Whether microscopic, hybrid or domestic, his bestiary contributes to the construction of a poetic vision in which fragility returns in the form of lucidity, non-human otherness becomes a mirror, and the strategies of inter-species metamorphosis are thematized as a possibility to survive, at least temporarily, in a drifting world.*

Keywords: *Alexandru Ovidiu Vintilă; Romanian poetry; zoopoetics; non-human otherness; metamorphotic mechanism; bestiary*

Introducere

Cu toate că debutase şi se făcuse cunoscut ca poet (*caricatura de cretă,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2004; *miezonoptice. tradiţia rupturii,* Editura Timpul, Iaşi, 2008; *cartea lui koch*, Editura Brumar, Timişoara, 2009; *viaţa preschimbată*, Editura Timpul, Iaşi, 2011; *Obiecte psihice*, Editura Karth, Bucureşti, 2014), bucovineanul Alexandru Ovidiu Vintilă a părut, pentru o perioadă, a prefera exerciţiul criticii de varii forme discursive. Pentru cititorii săi fideli, însă, cele câteva volume cu o pronunţată deschidere dialogică, orientate de un vector pluri- ori transdiciplinar – *Demersul dialogic. Semne ale unei experienţe a înţelegerii,* Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2011; *Traian Brăileanu. Întruchipările raţiunii. Fapte, idei, teritorii ale realităţii din interbelicul bucovinean,* Editura Paideia, Bucureşti, 2012; *Traian Brăileanu. Dialectica unei istorii personale,* Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2013; *Poetici ale sinelui. Faptul-de-a-fi-la-modul-cel-mai-propriu* Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2017; *Magicul circumstanțial. Fețe și suprafețe-lecturi și relecturi din literatura modernă și contemporană*, Editura Junimea, Iași, 2023 – s-au dovedit, în straturile lor cele mai profunde, altfel de fapte de existenţă meta-poetică.

Cărţile de versuri publicate de Alexandru Ovidiu Vintilă în ultimii câţiva ani revin însă la o scriitură confesivă grefată pe o cultură literară solidă, strâns legată de filonul cultural din care doctorul în ştiinţe filosofice își hrănește, oricum, fiecare ansamblu textual mai vechi sau mai nou.

După cum arătam într-o cronică de întâmpinare[1] la volumul *Transparența unui popor de foci* (Editura Charmides, Bistriţa, 2019), poezia sa recentă ştie să-şi dezvăluie frumuseţea aspră, de colecţie, fără să pară inclementă ori inflexibilă, deși se dovedește produsul unei conştiinţe pronunţat etice. În interstiţiile ei nu tresaltă nici explozii de mânie, nici jubilaţii cinic întunecate, ci irizează bucuriile genuine ale unui scriitor adevărat, dublat de un cititor de cursă lungă şi gust ireproșabil, pentru care locuirea în chip poetic a lumii înseamnă în mod obligatoriu şi libertatea transcenderii ei. Indiferent dacă în avanscena lirică sunt trecute exerciţii de admiraţie intertextuală, decupaje diurne sau eboşe etno-identitare prin intermediul cărora sunt sancţionate maladii sociale, vocea poetică punctează, odată cu neantul dintr-o lume radical alienată, și necesitatea unei regăsiri de sine mijlocite fie erotic, fie estetic, dar întotdeauna alimentată de certitudinea unei ţinte pneumatologice.

[1] Emanuela Ilie, *Transparența unui popor de foci. Poezie și transcendere*, în „Convorbiri literare", nr. 5, mai 2020.

Și în volumele următoare, *Insectele imperiului [câte ceva despre orbirea șamanilor]* (Editura Charmides, Bistrița, 2021), *Iglu* (Editura Eikon, București, 2022), *Maki Haku* (Editura Eikon, București, 2024), respectiv *Valiza de lemn* (Editura Eikon, București, 2025), călătoriile poietice marca Alexandru Ovidiu Vintilă își păstrează, desigur, această finalitate de profunzime. Pentru a o atinge, însă, vocea poetică apelează din ce în ce mai des la o scenografie savantă, în miezul căreia este plasată o figuraţie animală ingenioasă. Când prin poemele bucovineanului nu se plimbă tot felul de personaje hibride de extracţie avangardistă (în special suprarealistă ori expresionistă), centrii lor de interes major sunt ocupaţi de întâlniri miraculoase între fiinte umane și non-umane – ultimele deţinând, în mod frecvent, și rol catalitic. Pentru a le reliefa rolul central în potenţarea semnificaţiilor poetice, voi apela, în cele ce urmează, la o lectură în cheie zoopoetică. Pentru că din punctul meu de vedere Alexandru Ovidiu Vintilă scrie texte zoopoetice, în sensul pe care K. Driscol și Eva Hoffmann îl conferă termenului[2].

Tăceri semnificative. Fauna discretă și metafizica fragilităţii

Spre deosebire de imaginarul animal al avangardiștilor sau al oniricilor – hibridizat după tipare suprarealiste ori agitat în mod frecvent de curenţi subversivi[3] –, fauna tăcută ce populează lumile poetice ale lui Alexandru Ovidiu Vintilă este parcă extrasă din straturile cele mai adânci ale unui real vag recognoscibil. În fiecare dintre cărţile amintite *supra* se pot identifica insecte care tresaltă discret, păsări ale căror bătăi de aripi riscă să treacă aproape neobservate, pești translucizi, de un contur strălucitor, pisici delicate, conotând intimitatea domestică protectoare sau elefanți hibrizi, a căror greutate pare că ilustrează, metonimic, poverile unor conștiințe colapsate. La autorul *Insectelor imperiului...* sau al proaspetei *Valize de lemn*, animalitatea nu are deloc funcția teatral-subversivă din poezia unui Virgil Mazilescu, spre exemplu; în schimb, ea acționează ca o lentilă de mărire a vulnerabilității, ca un filtru prin care ființa își vede, exacerbat, riscul de a se destrăma.

De la primele texte, poetul introduce organisme minuscule sau de o textură ușor destructibilă în locuri de maxim interes reflexiv, ca și cum ar invita cititorul să privească lumea printr-un microscop afectiv. Aceste „fragmente din materia vieții" sunt, de fapt, puncte nodale într-o poetică a sensibilității extreme, așa cum este ea configurată, bunăoară, în *ruguri, insecte și frici:*

„Pisicile macedoniei diafane dropii departe/ de lespezile mari ale malului/ legendarului fluviu/ geografia vagă a unui spațiu unde îți tragi sufletul/ în biserica din piatră dumnezeu stă neclintit/ spre orele dimineții cântă cocoșii crăpând gheața/ unei nopți friguroase de iarnă spre primăvară/ vrăbii de sticlă piticul otto bătând darabana/ visul hașurat de a fi leu într-o pădure urbană/ linguriţa de argint cu care îți mesteci cafeaua/ pași de femeie pe podeaua lustruită intens/ era o zi care semăna bine cu cea de ieri/ când un câine te-a întâmpinat în prag cu/ ochi de om bătut pe străzile pragăi în 1968/ tancuri sovietice în piața wenceslav plină/ de amintirea studentului jan palach gestul său eroic/ într-o mișcare ascensională din inimi spre cer/ ruguri insecte și frici/ forma fetală a unui glas amestecat în alte glasuri"[4]

Avem în faţă un tip de poem autentic intersecţional, în care figuraţia animală contribuie hotărâtor la materializarea lirică a unui spaţiu urban hibrid, în care co-există diferite forme de reprezentări – unele, alterate – de gen, clasă, ideologie ș.a.m.d. Lui i se alătură și alte secvenţe poetice de vector identitar unde se poate identifica o strategie cu miză zoopoetică. În termenii lui Aaron M. Moe, ar fi vorba de un univers liric în care „gesturile formei poetice depind de, mimează sau se joacă

[2] „Textele zoopoetice nu sunt – cel puțin nu neapărat și cu siguranță nu pur și simplu – texte despre animale. Mai degrabă, ele sunt texte care, într-un fel sau altul, se bazează pe o interacțiune cu animalele și animalitatea (umană și non-umană). Pe scurt, „gândirea lor poetică" (adică modul în care reflectă asupra propriei textualități și materialități), asupra chestiunilor de scriere și reprezentare, pornește de la animal." (Kári Driscoll, Eva Hoffmann, *Introduction: What Is Zoopoetics?* la *What Is Zoopoetics? Texts, Bodies, Entanglement*, Palgrave Studies in Animals and Literature, 2018, ISBN 978-3-319-64415-8 ISBN 978-3-319-64416-5 (eBook) https://doi.org/10.1007/978-3-319-64416-5, p. 4.

[3] Pe o interpretare a imaginarului animal din poezia subversivă a lui Virgil Mazilescu am mizat în studiul *Ciorile din emblemă. O lectură în cheie zoopoetică a liricii lui Virgil Mazilescu, apărut* în „Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal", nr. 2, 2025, pp. 18-24. https://doi.org/10.59295/DIA.2025.2.02

[4] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Ruguri, insecte și frici*, din *Insectele imperiului[câte ceva despre orbirea șamanilor],* Editura Charmides, Bistrița, 2021, p. 18.

cu gesturile animalelor”[5]. La Vintilă, aceste „gesturi” nu sunt nici spectaculoase, nici grotesc-fabulatorii; ele par aproape ascunse, dar tot își fac auzite vibrațiile în corpul textului. Dacă la Mazilescu (pe care, deloc întâmplător, poetul sucevean îl și citează în mai multe poeme) întâlnim animale fabuloase, monstruoase sau deformate, aici animalele, întotdeauna benigne, ilustrează două registre dominante, cu semnificaţii în fond complementare. Unul este regimul microvitalului încă sălbatic: protozoare, organisme abia vizibile, pești transparenți, insecte abia conturate. Celălalt este regimul domesticului, reprezentat de pisici și câini, adică speciile *însoţitoare*, aflate „într-o relație obligatorie, constitutivă, istorică și proteică cu ființele umane”[6]. Lor li se adaugă numeroase păsări comune, planând graţios deasupra unui peisaj urban din ce în ce mai steril(izat).

Ambele registre sunt folosite pentru a accentua un fenomen (în doi pași esenţiali) caracteristic poeziei lui Vintilă: dezarticularea lumii exterioare, măcinate din temelii de maladii sociale fără leac, respectiv (re)încărcarea cu Sens a universului interior. Iar catalizatorul acestei transformări este, în anumite cazuri, chiar interacţiunea intensă, dar non-violentă. Așa cum se întâmplă, bunăoară, în antologica *Floare-păianjen* din volumul *Maki Haku*, în centrul căreia este așezată o insectă ce pune în mișcare o întreagă metafizică a fragilității, aptă totuși a re-configura dimensiuni spațiale sau temporale: „ (...)/ în adâncul unei perfecte izolări/ s-a ridicat o dimineață senină/ atunci/ acolo/ când/ mâinile ei albe/ atât de frumoase/ pe mine așadar m-a trezit/ insecta (floarea-păianjen)/ încremenită ca o piatră albastră/ un timp triunghiular/ ne-a încâlcit în cuvintele lui/ pe viață și pe moarte/ */ dar eu eram legat de ea/ ne priveam cu mințile noastre/ prin ferestrele prin care cu greu treceau/ razele soarelui etc.”[7]

Asemenea tipuri de texte, vizibil legate de intensitatea *poiesis*-ului animal[8], apar destul de frecvent în cărţile sale recente, în care există varii trimiteri la acest proces bifocal. Departe de a-l privi cu superficialitate, actantul liric îl plasează în chiar centrul de maxim interes textual, pentru a dezvălui fie precaritatea construcțiilor lipsite de miză simbolică, fie ispita umanului de a substitui gesturilor fondatoare o performativitate dramatică, minată de conștiinţa vidului: „în fel și chip/ exersa patinajul artistic/ și confecționa flori și/ păsări din cârpe/ cărora le dădea drumul pe ape”[9].

Peștii transparenți și elefanții eco-friendly: hibrizi pentru o lume în derivă

Dacă biologicul surprins la scară microscopică poate fi citit și ca un mod subtil de a tematiza incapacitatea lumii contemporane de a-și mai susține propria coerență, figurile hibride pe care Vintilă le introduce în mai multe poeme recente conotează, indiscutabil, deformarea specifică unui univers de vector postuman(ist) privit cu o amărăciune abia ținută în frâu. Astfel de ființe de interval heterotopic sunt păsările de gheaţă nevăzute și ireale („dar care zâmbesc/ ne zâmbesc/ genuin/ întotdeauna/ la răstimpuri”[10]), peștii fără corp, elefanții „eco-friendly” și alte organisme vieţuind într-o lume în care naturalul este deja contaminat de artificial. Spre deosebire de peștele transparent, care poate sugera și o expunere totală (deși involuntară) a interiorității, elefantul „ecologic” ridiculizează ideea unei naturi recuperabile. Descriindu-l, poetul ironizează, subtil, discursul ambiental care încearcă resuscitarea unui cosmos deja compromis: „Elefanți eco-friendly și pești fără corp oceanul pășind/ spre pământ/ în zgomotul cerului prin pădurea de semne biodegradabile/ aidoma/ deplasării reptilelor (...)/ elefanți eco-friendly și pești fără corp/ se plimbă tihnit pe faleză/ de o mie și una de nopți bate un vânt domolit/ e un soare arid paul păun e închis la toți nasturii costumului său/ de robinson crusoe între mine și el e o largă prăpastie superbă/ ca de obicei/ vine o vreme hipnagogică/ elefanți eco-friendly și pești fără corp/ se legănau/ pe o pânză de păianjen”[11]

Structural opuse acestor ființe poetice non-umane, care devin simboluri ale epuizării etice și afective, animalele domestice sau aproape domesticite sunt privite frecvent ca alterităţi înzestrate cu

[5] Aaron M. Moe, *Animals and the Making of Poetry*, Lexington Books, 2014, p. 24.
[6] Donna Haraway, *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*, Chicago, Prickly Paradigm Press, 2003, pp. 11–12.
[7] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Floarea-păianjen,* din *Maki Haku,* Editura Eikon, București, 2024, p. 49.
[8] V. Aaron M. Moe, debutul capitolului *Zoopoetics: An Introduction* la op. cit.
[9] Alexandru Ovidiu Vintilă, *În fel și chip,* din *Iglu,* Editura Eikon, București, 2022, p. 43.
[10] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Păsările noastre de gheață,* din *Iglu,* Editura Eikon, București, 2022, p. 60.
[11] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Elefanți eco-friendly și pești fără corp,* din *Valiza de lemn,* Editura Eikon, București, 2025, pp. 19-20.

o raţiune simili-umană. Făptura descrisă în falsul pastel tip tablou numit *Pisica Anti-Oedip doarme în întuneric*, spre exemplu, funcționează ca o figură a lucidității necesare. Deși amintește vag de animalul încărcat metaforic din tradiția literară, ea este construită mai degrabă ca o instanță paralelă a cugetului poetic, un alter-ego care destinde discursul, fără a-i știrbi din semnificaţiile deopotrivă etice și estetice: „Pare că a descoperit piatra filosofală/ e și acesta un detaliu al peisajului psihic/ în care mă zbat să deschid o ușă/ însă nu pot să uit/ nu sunt în stare”[12] etc.

Alte versuri din *Maki haku* adaugă sensuri erotice prezenţei unor feline („o tânără soție iubește enorm o pisică albastră”[13]) sau folosesc referentul animal ca pretext pentru mici recapitulări afective din zona biograficului plin de candoare: „mama valentina gabriela mi-ar fi arătat ce/ flori frumoase/ sunt și cum cai galopează/ peste casele oamenilor”[14]. La fel ca păsările menţionate într-un poem din *Insectele imperiului...*, care „îți spun cuvinte neștiute și foșnesc zgomotos/ ceva ca o mare sărbătoare/ s-a întâmplat/ cu noi așteptând/ inexact un/ soi de hipnoză”[15], cabalinele susţin primatul fanteziei sau devin mediatori ai sensibilului, când nu îmblânzesc duritatea greu suportabilă a realului.

Din perspectiva zoopoeticii, deosebit de relevante sunt și poemele articulate în jurul interregnului ca mecanism metamorfotic[16] esenţial. Dincolo de modul în care descriu transferurile și combinaţiile de în-semne ale umanului și animalului, ele interesează și pentru felul în care valorifică intertextualitatea. Un procedeu pe care Vintilă mizează, ca întotdeauna, fără ezitări păguboase, din moment ce citează din sau amintește tot felul de nume grele ale modernităţii literare sau filosofice, de la Baudelaire și Brodski la Seferis, fără a-i uita pe avangardiștii și postavangardiștii *sine qua non* (Bogza, Naum, Picabia ș.a.). Omul-animal – sau animalul-om – devine din acest motiv și un intermediar al memoriei culturale, un „agent” prin care poetul testează cât de mult mai rezistă ideile, cuvintele și formele în epoca recentă. Elocvent, din această perspectivă, este *poate că blănurile vii ale cailor albi* din *Insectele imperiului...*, unde scriitorul amintește de *mișcarea echilibristică* suprarealistă și citează, subtil, din Virgil Teodorescu, pentru a restaura un climat cultural cu rol vădit terapeutic: „poate că blănurile vii/ ale cailor albi și inexistenți/ din jurul sufletelor noastre/ solemne și istovite/ într-un ocean (cât vezi cu ochii)/ verde/ așa a fost și abia atunci/ am început să alerg pe câmpiile/ largi ale halucinației mele de om/ obișnuit cu mișcarea echilibristică/ prin mijlocul unei ape adânci/ sunetul se întindea de la sunetul cel mai de jos/ la sunetul cel mai de sus/ al unui glas omenesc/ stăteam cu tâmpla pe piatră/ și ascultam bătăile de inimă ale morții/ noaptea departe de tot”[17]

În același timp, astfel de poeme se înscriu într-o metapoetică rafinată, în care hibridul uman-non-uman marchează momentele de auto-reflexivitate. Prin intermediul lor este posibilă cartografierea acelor spații în care poezia își privește și problematizează propriile mecanisme.

În loc de concluzii

În raport cu poetica avangardistă – intens distopică, subversivă, violentă – din care pare, la o primă vedere, a-și extrage întregul capital liric, imaginarul animal valorificat de Alexandru Ovidiu Vintilă ilustrează o estetică a interstițiilor sau amintește de frumusețea aproape uitată a unor heterotopii pe care doar poezia le poate recupera, fie și fragmentar. Pentru că, până la urmă, ea nu-i altceva decât *Un arbore* „locuit/ de păsări/ fără de care nu există/ nimic/ întrucât de singurătate/ se moare frecvent”[18]. Indiferent dacă sunt microscopice, hibride sau domestice, elementele sale de bestiar contribuie la construcția unei viziuni poetice în care fragilitatea se întoarce în formă de luciditate, alteritatea non-umană devine oglindă, iar jocul metamorfozelor inter-specii este tematizat ca posibilitate de a supraviețui, măcar temporar, într-o lume în derivă.

---

[12] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Pisica Anti-Oedip doarme în întuneric,* din *Valiza de lemn,* Editura Eikon, București, 2025, p. 119.
[13] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Așadar avem nevoie de zei ocrotitori,* din *Maki Haku,* Editura Eikon, București, 2024, p. 14.
[14] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Aș fi vrut să mă nasc,* din *Maki Haku,* Editura Eikon, București, 2024, p. 72.
[15] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Cele sfinte păsărilor,* din *Insectele imperiului[câte ceva despre orbirea șamanilor],* Editura Charmides, Bistrița, 2021, p. 61.
[16] V. Emanuela Ilie, *Ciorile din emblemă. O lectură în cheie zoopoetică a liricii lui Virgil Mazilescu,* în „Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal”, nr. 2, 2025, p. 21. https://doi.org/10.59295/DIA.2025.2.02
[17] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Poate că blănurile vii ale cailor albi,* din *Insectele imperiului [câte ceva despre orbirea șamanilor],* Editura Charmides, Bistrița, 2021, p. 65.
[18] Alexandru Ovidiu Vintilă, *Aș fi vrut să mă nasc,* din *Maki Haku,* Editura Eikon, București, 2024, p. 63.

BIBLIOGRAPHY:

1. Vintilă, Alexandru Ovidiu, *Insectele imperiului[câte ceva despre orbirea șamanilor],* Editura Charmides, Bistrița, 2021.
2. Vintilă, Alexandru Ovidiu, *Iglu,* Editura Eikon, București, 2022.
3. Vintilă, Alexandru Ovidiu, *Maki Haku,* Editura Eikon, București, 2024.
4. Vintilă, Alexandru Ovidiu, *Valiza de lemn,* Editura Eikon, București, 2025.
5. Driscoll, Kári și Hoffmann, Eva (editors), *What Is Zoopoetics? Texts, Bodies, Entanglement*, Palgrave Studies in Animals and Literature, 2018, https://doi.org/10.1007/978-3-319-64416-5.
6. Haraway, Donna, *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*, Chicago, Prickly Paradigm Press, 2003.
7. Ilie, Emanuela, *Transparenţa unui popor de foci. Poezie și transcendere*, în „Convorbiri literare", nr. 5, mai 2020.
8. Ilie, Emanuela, *Ciorile din emblemă. O lectură în cheie zoopoetică a liricii lui Virgil Mazilescu,* în „Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal", nr. 2, 2025, pp. 18-24, https://doi.org/10.59295/DIA.2025.2.02.
9. Moe, Aaron M., *Animals and the Making of Poetry,* Lexington Books, 2014.

STUDENT VOICES IN NATO ENLARGEMENT: AN ENGLISH LESSON AS INTERACTIVE DEBATE AND CRITICAL THINKING

Laura D. Cizer
Assoc. Prof., PhD, Romanian Naval Academy "Mircea cel Batran", Constanta

Abstract: *This paper explores the English lesson as debate on NATO Enlargement developed within the NATO English. Functional Key Concepts course organized at the Romanian Naval Academy of Constanta as a first in 2024, and continued in 2025. As Blended Intensive Programme module within the Erasmus+ mobility, the course succeeded in bringing together international students from partner military academies from six countries (Bulgaria, Latvia, Slovakia, Poland, the Republic of Moldova, and Romania- in the first edition, and Bulgaria, Italy, Greece, Latvia, Poland, and Romania in its second edition). The activity is intended as an example of good practices in teaching military terminology in English and fostering intercultural competencies. It also aimed at integrating language, political and militaey, and analytical dimensions in an interactive setting by involving Romanian and international students in it. Specifically, this paper showcases the methodological structure of the activity/lesson, its thematic contents, the application of NATO terminology, the debate dynamics and the contributions to multicultural environments. Equally, it includes recent literature review regarding the use of debates in language and military training with positive impact on the development of communication skills, as well as critical thinking and multinational cooperation; the feedback from the international students emphasizes the relevance and efficiency of such metods.*

Keywords: *debate; English; communication skills; NATO; enlargement*

1. Introduction

In the current context of international security, NATO's enlargement process remains a highly relevant topic at both strategic and educational levels. In military academia, getting students familiar with both NATO terminology and its associated concepts and arguments is essential to train future officers who will operate in multinational contexts.

As such, the lesson as debate also becomes an active pedagogical method which integrates both the teaching/learning of English and NATO terminology as well as the development of critical thinking and intercultural skills.

2. Literature Review

This literature review summarizes research on the debate as didactic method in teaching ELT (English Language Teaching) and examines instances showing the debate as lesson that was applied to military education settings or to NATO associated courses/ programs.

The focus is on language competencies (especially on speaking and fluency), the development of critical thinking and socio-cognitive skills, the methodological method that were in use; for instance, British Parliamentary, Oxford, debate-based speaking tasks, and examples from military education-related literature/NATO courses (interactive methods, case studies, syndicates etc.).

2.1.Literature on debates in ELT

Most empirical studies and syntheses consider debates as a student-centred strategy which stimulates speaking, active listening, specialized vocabulary and argumentative skills. Meta-results or studies in EFL/ESL contexts showed improvement in oral abilities and fluency. Several case studies and experimental studies reported in didactic literature indicated significant increases in speech performances folllowing the implementation of debate-based programs. As a general rule, these studies gauge such criteria as clarity of expression, argument coherence and the ability to spontaneously react orally.

According to Nhan et al. (2022), the students who participated in debate activities demonstrated a visible improvement in their speaking skills, especially in terms of fluency and speech coherence.

This aspect is supported by their experimental outcomes showing that: “the mean scores obtained by the students in the post-test (7.0250) were better than the mean scores of the students in the pre-test (5.5267)” (Nhan et al., 2022:8).

In terms of critical thinking development and argumentation skills, a consistent number of scientific papers argue that structural debates have entailed an increase in the capacity to build arguments and counterarguments as well as to assess sources and sharpen critical reasoning. These outcomes are reported in papers that keenly discuss active learning and the role of debates in generating metacognitive skills.

To illustrate this, Pezhman Zare & Moomala Othman’s study showing that, besides oral fluency, the debate contributes to the development of critical thinking, the ability to argue as well as the ability to express oneself coherently, to organize ideas and to communicate efficiently: „using classroom debate as a teaching/learning approach brings many advantages to learners, which include promotion of critical thinking skills, mastering the course content and improving the speaking abilities.” (Zare & Othman, 2013:1506)

With reference to motivation, active participation, and positive attitude, students have frequently intimated an enhancement of intrinsic motivation and learning involvement that ocurred when lessons introduced debates as opposed to traditional methods exclusively focussing on lecture-based teaching.

There are also recent systematic reviews that conclude that, in most cases, students’ perceptions of the usefulness of the activity are favorable. (Waluyo & Abrar, 2024)

However, the variance of results by implementation is noteworthy. For instance, the literature emphasizes that effectiveness depends strongly on the design: clarity of tasks, time for preparation, quality feedback, evaluation rubrics, and teacher training in moderation techniques. In the absence of these elements, the benefits may be reduced. (Nugraha & Riyani)

The pedagogical analysis The Features and Practical Strategies of Debate Teaching in College English: Guided by the Cultivation of Critical Thinking Skills explicitly argues that the use of debate in college English teaching “combines the development of language skills with the cultivation of critical thinking,” overcoming the classic separation between language proficiency and cognitive competence. (Shixian, 2023)

Recent articles (2024–2025) that support the claim that classroom debate / in-class debate helps develop critical thinking. Specifically, in their study Investigating Critical Thinking Skills in Debate Class through the Use of the Case Method (2024) the authors state: “classroom debates serve as a pedagogical tool to enhance students’ critical thinking skills.” (Dewangga, Rosadi, Muna & Indriani, 2024)

In the same study, examining the effects on a cohort of students, it is concluded that debates “significantly improved students’ ability to identify assumptions, evaluate pertinent and coherent evidence, and recognize logical fallacies in arguments.” (Dewangga et al., 2024)

In the article The Impact of Debate Instruction on the Critical Thinking and Speaking Skills of 21st Century EFL Students, at the end of the didactic intervention based on debates, a statistically significant improvement in critical thinking and oral expression skills is observed: “The results showed significant improvement in both speaking and critical thinking skills ($p < .001$).” (Sumitro, Yuliani, Rifqy Rujani & Ramadani, 2025)

An interdisciplinary study — Energy under debate: Fostering critical thinking in chemical engineering through in-class debates (2025) — applies structured debates to an engineering course to stimulate students’ critical thinking and argumentative skills. The authors conclude that “in-class debates proved effective for developing critical thinking and collaboration.” (Mesa, Valor, Montes & García-Casas, 2025)

2.2.Debate in Military Education

Specialized literature shows that there are two main directions where the literature on military education intersects the topic of the debate. First, the adoption of active / problem-based learning methods in PME (Professional Military Education). Recent papers and reports in the military literature recommend the transition from frontal teaching to student-centered methods: wargaming,

case studies, design thinking, working groups and debates as tools for developing critical thinking and decision-making capacity. The analyses on pedagogical reforms in military schools speak volumes. (Johansen et alii.)

Second, NATO/Centres of Excellence documents and catalogues that include interactive methods. Course catalogues of some NATO centres (e.g. JALLC, CCDCOE, NMIOTC) describe modules that use case studies, syndicate work and group discussions; these methods are similar in structure to debate lessons (topic preparation, presentation of positions, counterargumentation). Although not all NATO resources mention "debate" in the formal sense of academic competition, they explicitly promote active learning, structured discussions and argumentation exercises as integrated parts of ADL (Advanced Distributed Learning) programmes and face-to-face courses. (JALLC, n.d.)

A partial conclusion can be drawn: there is theoretical and practical support for the use of "lesson-debate" elements (preparation, presentation, argumentative confrontation, feedback) in military contexts and in NATO-associated courses, even though NATO literature often uses the terms "case study", "syndicate", "seminar" or "tabletop exercise" instead of purely academic "debate". (Joint Analysis and Lessons Learned Centre [JALLC], 2022)

2.3.Gaps, Limitations and Future Research

The literature review under scrutiny revealed a series of gaps and limitations, and set forward several future research guidelines. One shortcoming was the lack of experimental studies in the military/NATO environment that explicitly measure the impact of a debate lesson on language and decision-making skills among military trainees. Most evidence in the NATO environment comes from course catalogs and descriptive reports (describing methods), not from published empirical studies.

Another breach is the need for methodological adaptation: the translation of the classic academic debate format into multilateral contexts and operational requirements (e.g., students with varying levels of English, the need to retain technical knowledge) remains understudied.

Future recommendations include assessment and standardization. More precisely, developing standard rubrics for assessing language and critical thinking skills in a military-specific debate setting should be envisaged.

3. Lesson Methodology – Debate

3.1.Overview

My teaching experience — using NATO enlargement as a debate topic in an English class — aligns very well with the study's conclusions. First of all, the topic of NATO enlargement is real, complex, controversial, and capable of generating different opinions — which provides an authentic, realistic context, ideal for an effective debate.

Also, by debating this topic, students have the opportunity to practice English actively — to express opinions, to formulate arguments, to respond spontaneously to counter-arguments — that is, exactly what the study indicates as benefits for speaking and oral communication. Last but not least, if the topic is relevant, controversial, and stimulating, students' motivation and involvement increase — so the chances of achieving the teaching objectives increase: fluency, coherence, confidence, argumentation.

3.2.Methodological Models and Evaluated Tools

Studies describe practical models applied in the classroom: preparatory sessions (research & vocabulary building), assigned roles (speaker, rebuttal, moderator), use of debate typologies (British Parliamentary, Policy, Lincoln-Douglas), and integration with formative assessment tasks (peer feedback, rubrics). The pedagogical literature for ELT also proposes adaptations for classes with different levels of linguistic proficiency (e.g.: role simplification, focus on phrase-bank, time-managed turns).

In essence, one particular study brings forth the overall conclusion that debate is a valuable pedagogical strategy in EFL classes because: it encourages active student engagement, facilitates language practice in an authentic and meaningful way, develops integrated linguistic and non-linguistic skills, and increases motivation and confidence in using English. (Alasmari & Ahmed, 2013)

3.3.Objectives and Teacher's Role

The following are the objectives and goals of the lesson:

- to familiarize students with NATO terminology regarding the alliance's enlargement process.
- to develop strategic analysis and critical thinking skills.
- to stimulate intercultural collaboration and argumentative expression in English.
- to apply theoretical knowledge in case studies and practical scenarios.

As for the teacher's role, the teacher acted as a facilitator and NATO terminology corrector, monitoring the balance of participation and providing immediate feedback on pronunciation, argument structure, and coherence of ideas.

4. Description of the Teaching Experience

The activity analyzed in this paper was designed and implemented within the NATO English. Functional Key Concepts course, organized at the Romanian Naval Academy, in 2024, being resumed and consolidated in the 2025 edition.

4.1.Context

The course was integrated as a Blended Intensive Programme module within the Erasmus+ program and brought together military students from European partner academies. The international and multicultural context provided an authentic framework for conducting a lesson-debate on the topic of NATO enlargement, a topic with direct relevance for the professional training of future officers.

The topic "NATO Enlargement" was selected due to its topicality and the potential to integrate linguistic, political and strategic-military dimensions into a unified teaching approach. The choice of this topic aimed not only to consolidate the terminology specific to the North Atlantic Alliance, but also to stimulate critical analysis of the geopolitical implications of the enlargement process.

4.2.Lesson Preparation

The preparation of the activity involved establishing the general framework of the debate and the clear formulation of the topic, but the actual documentation was carried out autonomously by the students, within the established teams. They were responsible for identifying relevant sources, selecting updated information and building substantiated arguments, using the terminology specific to the political-military field.

This approach favored the development of research skills, critical selection of information and organization of argumentative discourse, transferring the center of gravity of the learning process to the students.

4.3.Debate Dynamics

From a methodological point of view, the lesson began with the presentation of the rules of the debate and the evaluation criteria, with an emphasis on the appropriate use of NATO terminology and on maintaining a formal register, specific to military communication. Subsequently, the teams presented their initial positions, formulating arguments supported by examples and references to real strategic contexts. The counter-argumentation stage constituted the dynamic core of the activity, as the students had to promptly respond to the objections formulated by the opposing team and adapt their speech according to the evolution of the debate.

The intercultural dimension was evident throughout the activity. Differences in communicative style, argument structuring and approach to security issues contributed to a complex learning

experience. Interaction in English, in a simulated professional context, favored both the consolidation of linguistic skills and the development of the capacity for cooperation in multinational environments, an essential skill for future officers.

5. Results and Feedback

The international students appreciated the interactive format and the opportunity to express their opinions in a structured setting.

Active participation favored the consolidation of NATO vocabulary and English communication skills.

The feedback collected through surveys and focus groups indicated that the method is perceived as relevant and motivating.

6. Discussion

The analyzed didactic activity highlights the advantages of using debate as an active method in teaching English with NATO terminology, in multinational contexts. From a linguistic perspective, the lesson facilitated the consolidation of specific vocabulary and the practice of formal communication in English, and the students' responsibility for documenting and constructing arguments stimulated active involvement and contextualized use of language.

From a cognitive perspective, the debate provided a framework for the development of critical thinking, information evaluation and the formulation of reasoned positions. Students were challenged to analyze complex strategic scenarios, identify the implications of decisions and react spontaneously to counterarguments, which reflects the requirements of a real professional military environment.

The intercultural dimension was essential: mixed teams facilitated the exchange of perspectives on collective security, developing cooperation and communication skills in international environments. This aspect confirms the relevance of the method for the training of future officers, who will operate in NATO or international contexts.

Although the results are promising, the study’s predominantly descriptive nature and lack of a rigorous experimental design should be noted. Further research could include standardized assessments of linguistic and cognitive progress, as well as comparing the debate method with traditional teaching approaches in the military environment.

As a result, the NATO enlargement debate lesson demonstrated that the integration of English, strategic analysis, and intercultural competences can be effectively achieved through active methods, contributing to the formation of better-prepared and more engaged officers.

Conclusion(s)

The present study analyzed the use of debate as a teaching method in the NATO English course. Functional Key Concepts, applied to the topic of NATO enlargement in a multinational context specific to military education. The results of the pedagogical experience indicate that the integration of a debate lesson in a military academic setting facilitates the simultaneous development of specialized language skills, critical thinking and intercultural cooperation skills.

From a linguistic perspective, the activity demonstrated the efficiency of using a real strategic topic to consolidate NATO terminology and to practice formal communication in English. The students' autonomous documentation and the responsibility for constructing arguments stimulated active involvement and favored the contextualized use of vocabulary specific to the political-military field. The dynamic interaction in the counterargumentation stage contributed to the development of fluency, discursive coherence and the capacity for spontaneous reaction in a simulated professional setting.

From a cognitive perspective, the debate functioned as a tool for training critical analysis, forcing participants to evaluate information, identify strategic implications, and formulate reasoned positions. In an educational environment characterized by geopolitical complexity and operational interdependence, such skills go beyond the strictly linguistic sphere and become essential components of the training of future officers.

The intercultural dimension was a defining element of the activity. The multinational composition of the teams generated a genuine exchange of perspectives on collective security, contributing to the development of communication skills in international environments. In this sense, the lesson-debate functioned not only as a linguistic exercise, but also as a simulation of cooperation in NATO contexts.

By referring to the specialized literature, the results obtained confirm the conclusions of studies regarding the positive impact of debate on communication skills and critical thinking, but they bring an advantage by applying the method in a specific framework of military education and a course dedicated to NATO terminology. The main contribution of the paper consists in presenting a methodological model adapted to a multinational military environment, in which English language learning is organically integrated with strategic analysis and intercultural cooperation.

The limitations of the study derive from its predominantly descriptive nature and the absence of a rigorous quantitative experimental design. Future research could include standardized tools for assessing linguistic and cognitive progress, as well as comparative analyses between traditional and debate-based methods in military education.

Ultimately, the use of debate on the topic of NATO enlargement has proven to be a relevant and effective didactic strategy for the integrated training of military students, providing a pedagogical framework that combines linguistic, analytical and intercultural skills in a coherent and applied way.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alasmari, A., & Ahmed, S. S. (2013). Using debate in EFL classes. English Language Teaching, 6(1), 147–152. https://doi.org/10.5539/elt.v6n1p147
2. Belkacem, N. (2017). The debate technique in EFL classrooms. International Journal of Language and Arts.
3. Bellon, J. (2024). Classroom debates as tools for critical thinking. The Journal of General Education.
4. Carter, L. (2024). Active learning and critical thinking in security studies classrooms. Defense and Security Review.
5. Dewangga, D. A., Rosadi, I., Muna, N. M., & Indriani, L. (2024). Investigating critical thinking skills in debate class through the use of the case method. Pedagogy: Journal of English Language Teaching, 12(1).
6. Hamilton, K. (2019). Prioritizing active learning in the classroom. Journal of Military Learning.
7. Johansen, R. B., Sookermany, A. M., & Isaksen, G. (2021). Twisting the pedagogy in military education: Experiences drawn from a problem-based teaching approach at the Norwegian Defence University College. In Transformations of the military profession and professionalism in Scandinavia (pp. 236–259). https://doi.org/10.31374/book2-k
8. Joint Analysis and Lessons Learned Centre. (2022). JALLC lessons learned handbook (4th ed.). NATO.
9. Joint Analysis and Lessons Learned Centre. (n.d.). Training activities. NATO. https://www.jallc.nato.int/activities/training
10. Mesa, M. del M., Valor, D., Montes, A., & García-Casas, I. (2025). Energy under debate: Fostering critical thinking in chemical engineering through in-class debates. Education for Chemical Engineers, 51, 121–132. https://doi.org/10.1016/j.ece.2025.03.002
11. NATO. (2022). NATO 2022 strategic concept. NATO Public Diplomacy Division.
12. NATO. (2023). NATO terminology programme annual report. NATO Standardization Office.
13. Nhan, T. T., Nhi, H. N. Y., Thao, N. V. T., & Tu, N. V. (2022). The implementation of debate technique in enhancing second-year English-majored students' speaking ability at Dong Nai Technology University, Vietnam. European Journal of English Language Teaching, 7(3). https://doi.org/10.46827/ejel.v7i3.4237

14. Nugraha, T. C., & Riyani, T. (n.d.). English language teaching method through debate model.
15. Oktaviani, et al. (2025). The impact of debate instruction on the critical thinking and speaking skills of 21st century EFL students. Exposure: Jurnal Pendidikan Bahasa Inggris, 14(1), 270–280.
16. Shixian, H. (2023). The features and practical strategies of debate teaching in college English: Guided by the cultivation of critical thinking skills. Frontiers in Educational Research, 6(7), 5–11. https://doi.org/10.25236/FER.2023.060702
17. Sumitro, N. D. Y., Yuliani, L. N., Rujani, M. R., & Ramadani, N. H. (2025). The impact of debate instruction on the critical thinking and speaking skills of 21st century EFL students. Exposure: Jurnal Pendidikan Bahasa Inggris, 14(1), 270–280.
18. Waluyo, G. H., & Abrar, M. (2024). The British parliamentary debate practices in promoting English speaking proficiency: A systematic literature review in multiple EFL cases. PPSDP International Journal of Education, 3(2). https://doi.org/10.59175/pijed.v3i2.292
19. Zare, P., & Othman, M. (2013). Classroom debate as a systematic teaching/learning approach. International Journal of English and Education, 2(3). https://doi.org/10.5539/ass.v11n9p158

THE REFORMING DOCTOR OF THE COMMON SENSE PHILOSOPHY CURRENT- THOMAS BROWN

Mirela Radu
Assoc. Prof., PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: *The Scottish physician, philosopher and poet Thomas Brown (1778-1820) was recognized by the medical world for his exceptional diagnostic ability and structured thinking, but the literary world also owes him his signature lyricism. Brown graduated from the University of Edinburgh in 1792 and later became one of the Common Sense philosophers. In fact, Brown represented the link that made the transition from the creed of these philosophers to empiricism. What connects him to the Common Sense Philosophy movement is the abandonment of the skepticism promoted by Hume and the consideration of the mind as being fully reliable in organizing personal experiences. What brings him close to empiricism is the common nature of ideas-personal experience, contemplation as a way of self-knowledge. Initially, he took philosophy courses, then he was attracted to the study of law but, in the end, he chose medicine, from which he graduated with the thesis De Somno. At the same time, the doctor published many of his writings in The Edinburgh Review and was even one of the intellectuals who founded this magazine in 1802.*

Keywords: *Romanticism; empiricism; subjectivity; poetry; associationist theories; descriptive science*

Brown's first published book, *Observations on the Zoonomia of Erasmus Darwin* (1798), criticizes the psychological system proposed by the Enlightenment thinker and places a limit on the involvement of biological science in psychology. The main criticism is that Darwin applies the laws that govern physiology to the psychological field. Brown believed that such an approach only limits knowledge of the human mind. The Scottish physician agrees that physiology can coordinate with emotions but cannot substitute for psychology because affective experiences are not physiological. All these concepts lay the foundations of the association-based system and descriptive science that Brown would develop in his mature years.

The psychological and even empiricist approach can be felt in the work *An Inquiry into the Relation between Cause and Effect* (1806). Brown was a follower of David Hume's theories according to which man can rely on experience to build his knowledge, the cause is only a mental construct which leads to epistemological skepticism and morality is based not on the rational side of the human being but on inner experiences, that is, on feelings. Unlike Hume, Brown was much less skeptical and tried to structure the philosophy of his predecessor and bring it into the scientific realm but what we find in the two of them as having in common is the association of ideas and experience as the foundation for building morality.

Brown manages, unlike Hume, to become much more detached and objective in the exposition of his ideas and tries to offer explanations based on psychological description and less attached to the notion of morality. Brown represents the connection between the philosophy of Hume and John Locke and the associationist theories that would flourish in the 19th century whose representatives were John Stuart Mill and Alexander Bain.

The last of the Scottish philosophical tradition derived from David Hume and Thomas Reid[1], Brown conceived of the human mind as a system that is influenced by the elements of reality and that, in turn, can influence. The mind as a substance, as Brown perceives it, is incapable of having two forms of aggregation simultaneously. Brown distinguishes between the "physics of the mind" which is empirical and works with laws of mental phenomena and the "chemistry of the mind", on the other hand, in which emotions and sterility intertwine as in a chemical experiment. But both forms of aggregation of the mind belong to descriptive psychology. Consciousness is what unites all mental

[1] Lindsay Bertram Yeates, *An Account of Thomas Brown's Philosophy of the Human Mind*, School of the History and Philosophy of Science, 2005, p. 14

processes and its uniqueness from one individual to another is given by continuity. Mental phenomena are, therefore, subordinate to consciousness.

Observations on the zoonomia of Erasmus Darwin (1798) is, therefore, an open criticism of Erasmus Darwin's theories. Thus, Brown believes that the evolutionary theories proposed by Darwin are based not on direct observation but on hypotheses. Brown supports his point of view on the fact that the desires of a species cannot bring about changes in the anatomy and physiology of that species. Another criticism brought to Darwin is the lack of scientific evidence in the exposition of his theories. Brown, who was becoming increasingly attracted to philosophy and even metaphysics, identifies in Darwin a cantonment of theories in the material area, leaving no room for the ineffable. Brown believes that animal biology cannot be transformed only by internal forces. But, like Darwin, Brown was a doctor by training and criticizes even Darwin's medical vision that drew a causal link between physiological and pathological excitation. But the most important criticism is that of the lack of scientific evidence when it comes to supporting Darwinian theories.

Although he trained and practiced medicine, Brown was increasingly interested in philosophy and eventually obtained a position at the University of Edinburgh where he taught moral philosophy in collaboration with Dugald Stewart, founder of the Royal Society of Edinburgh. Posthumously, Brown's friend David Welsh (1793–1845) published *The Physiology of the Human Mind*, and his *Lectures on the Philosophy of the Human Mind* which were highly regarded in England. Brown was highly regarded in academic circles,too, for his oratory skills, and his lectures to students were published posthumously for many years in both England and America. His work focused on perception, mental representation, and causality - all of which are essential to how we think about objectivity. Thus, Brown believed that reality is perceived mediated and indirect. Being empirical, objectivity represents what we know about the world based on regular patterns of experience and, consequently, is inferred from stable causal relationships: „For Brown, ideas are inherently contextual and do not travel lightly; they must be personalised."[2]

Beyond the certain values brought to philosophy by his theories, Brown also brought literary values to Scottish culture. He wrote numerous poems and his most important collection of lyrics was published in 1816, *Poems*. At the beginning of the 19th century, the Scottish Enlightenment tried to emancipate the masses through culture and science, opposing religious dogmas and traditions. Brown, through his lyrics, tries to combine the objectivity, acquired through medical studies and practice through his philosophical theories, with the sensitivity of lyrical experiences. The system of philosophical thought is felt through the themes that Brown chooses for his lyrics - the correlation between the surrounding nature and the human mind, the origin of mental processes but also morality.

As in the philosophical theories he expounded to his students, Brown remains indebted in his lyrics to the analytical spirit and objectivity acquired through medical studies. But, beyond all these considerations, we can identify a tenderness and an appetite for emotions that the doctor was unable to capitalize on in his medical work. The melancholy felt by the reader of Brown's lyrics comes from the deep meditations on themes that marked the author - the fragility of existence, death and friendship. Precisely because he was a neophyte of letters, Brown chiseled his lyrics but did so in a sophisticated way in his couplets, quatrains and blank verses. Philosophy and literature went hand in hand for the Scottish doctor "Brown's theories of poetry derive from his theories of associationism, perception and sensation. (…) He attempts to to determine the physiological effects of figures of speech, metaphors, similes, puns, rhyme, alliteration and antithesis upon the brain itself, and to ascertain to what extent these affect, and are affected by, the laws of association."[3] So, for the Scottish doctor, poetry itself was an object of study, as well as observing its effect on the human being.

For Brown, the human mind has its beginnings in the emotions we feel. Introspection can bring to light these emotions and feelings that define us as people, and the ideas we have shape the way we perceive reality and understanding. Consequently, the ideas we have are highly subjective. The human mind is filtered through the experiences we have. Unlike Hume, who believed that

[2] Nick Groom, *From Messianic Subjectivity to Immaculate Objectivity: An Etymology*, in *Critical Quarterly*, Vol. 67, No. 2, p. 78
[3] Alma Clara Rands, *Thomas Brown's Theories of Association and Perception as They Relate to His Theories of Poetry*, in *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 28, No. 4 (Summer, 1970), p. 473

introspection is limited, Brown considered reflection on one's own ideas as evidence of how the human mind works. In terms of morality, the Scottish physician is much less drastic than Hume, as he analyzes emotions much more deeply. For Brown, subjectivity is a way of examining thoughts, while Hume was much more circumspect "subjectivity is therefore, for Brown, the mode of existence and experience. (…) differentiating between the objective and the subjective is a chimerical exercise"[4] Brown insists on the unity between concept and sensation "idea and act in perception are not distinct."[5] Thomas Brown was included in the associationist movement because he identified fixed concepts as mechanisms of the mind, not mental sterile objects that can be transmuted. Mental associations are made between experiences and not between objects belonging to the external world.

Brown, like the Romantics, promotes the sublime and the supernatural in his lyrics. The Scottish physician was the promoter of this literary movement in the literature of his country. Empathy, introspection and the renunciation of formalism so dear to the neoclassicists demonstrate the poet's deep belief - that imagination must be complemented by feelings in order to access profound truths. The nature that Brown depicts in his lyrics is not just an ambiance but a framework for vital reflections on the human condition. By polishing his verse, even exaggeratedly, Brown tries to create that feeling of comfort through which the soul opens and the explosion of feelings can take place.

The depth of these feelings, together with the anxiety that human suffering arouses, is the form of manifestation of the interest that the Scottish doctor had for the human emotions and mind. Brown's meditation, as a form of lyrical existence, is a stage of transition from the harsh morality of Rationalism to the sentimentalism of the Romantics. Thomas Brown illustrates early Romanticism through the truthfulness of emotions, the meditative character of lyrical discourse, and the ethical concern for nature and the human condition. Although he was not known to the general public to the same extent as his contemporaries, Brown represents a bridge in the evolution of Romantic poetry.

At the same time, the Scottish doctor rejected David Hartley's theory that described the mind as a mechanical and physiological model, which brought into question the mind as a mechanical mechanism that acts on the basis of vibrations. Brown declined these theories and considered the psychological description much more important, unchaining the human mind from the mechanical side as Hartley perceived it. This psychological approach promoted by Brown brings philosophy into the era of modernity. Although he excluded nervous vibrations as the origins of thoughts, Brown retains interconnections from Hartley's theory, which opened the horizon for the emergence of associationism. The second consequence is that Brown's theory makes the transition from assumptions to descriptive descriptions and brings cognition to the forefront. For the Scottish doctor, the corroboration of ideas plays a primary role and not connections. He "found it necessary to qualify the Hartleyan scheme in a number of ways, notably by stressing that original constitutional differences affect scope of memory and mode of association — introducing thus, in the case of poetic genius, a penchant of the mind for association by analogy rather than by contiguity."[6]

Regarding how moral principles arise, Brown believed that they are based on instantaneous emotions and not on conclusions of reason and arise when we contemplate external events or actions "the remaining impressions of love and disgust, will have an influence on our future conduct, of which we may probably be altogether unconscious at the time."[7]

Consciousness represented for Thomas Brown the awareness of experiences and perceptions at a certain moment. Therefore, it cannot be divided from mental phenomena. Being aware of something

[4] Nick Groom, *From Messianic Subjectivity to Immaculate Objectivity: An Etymology*, in *Critical Quarterly*, Vol. 67, No. 2, p. 80
[5] S.A. Grave, *The Scottish Philosophy of Common Sense*, Clarendon Press, Oxford, 1960, p. 22
[6] Harold G. McCurdy, The Significance of Poetry for Psychological Theory, in Tradition and Discovery.The Polanyi Society Periodical, 1994, p. 22
[7] Thomas Brown, *Lectures on the philosophy of the human mind*, Vol. I, Mark Newman, 1822, p. 51

represents, according to the Scottish physician, the human capacity to recognize that one is in a certain state. Consciousness is the awareness of certain sensations, feelings or thoughts, being: "in short, whenever it is conceived to express more than the present feeling, or present momentary state of the mind, whatever that may be, which is said to be the object of consciousness,— as if it were at once something different at every moment from the present state or feeling of the mind, and yet the very state in which the mind is at every moment supposed to exist,— is a retrospect of some *past feeling*, with that belief of a common relation of the past and present feeling to one subject mind, which is involved in the very notion, or rather constitutes the very notion, of personal identity, — and all which distinguishes this rapid retrospect from any of the other retrospects, which we class as remembrances, and ascribe to memory as their source, is the mere briefness of the interval between the feeling that is remembered, and the reflective glance which seems to be immediately retrospective."[8] Consequently, what Brown is after is not perceived ideas but perceived effects.

It is precisely this connection between the physiology of the body and mental processes that led Brown to come up with a new term - mental physiology. Drawing a parallel between the way we observe the processes of the body, Brown comes up with the suggestion of observing what happens to mental processes: "There is, in short, a science that may be termed mental physiology, as there is another science relating to the structure and offices of our corporeal frame, to which the term physiology is more commonly applied ; and as, by observation and experiment, we endeavour to trace those series of changes which are constantly taking place in our material part, from the first moment of animation to the moment of death ; so, by observation, and in some measure also by experiment, we endeavour to trace the series of changes that take place in the mind, fugitive as these successions are, and rendered doubly perplexing by the reciprocal combinations into which they flow."[9]

Analyzing the connection between language and logic, Brown concludes that logic has to do with the regularities of the way we think while language is a tool for communication. Logic has the role of providing clarity to language by clarifying terms. Language, on the other hand, plays an important role in the associations that reasoning makes. Consequently, language is a support for logic and should not be confused with it "A habit of constant and quick analysis of every complex word which we use, or read, or hear, is, in effect, to borrow the very striking phrase which has been applied to logic in general, like the acquisition by the mind of a new organ. The generalizations of language are thus made to answer the only useful purposes for which they were devised; that of conciseness in our own silent reflections and in our communications to others, and that of an artificial memory, suggesting to us by association the phenomena comprehended in them. To have thus completely under our command every term of the daily nomenclature which we employ, however slightly such a power might be estimated by superficial thinkers, would be indeed to have a dominion of no common kind: for it would be to have the mastery of that which subjects in some degree even the most philosophic understandings, and which enslaves and fetters, with innumerable prejudices, the less discriminating multitudes of our race."[10]

In *The wanderer in Norway* (1815) Brown reveals a sensitive side of himself. Melancholic poetry that, under the appearance of romantic descriptions, floods the reader with emotional and moral reflections, the traveler whom the poet follows in his odyssey goes through mixed feelings of desolation and loneliness. Nature takes part in the hero's deep feelings, offering, at the same time, an ideal setting for these inner turmoil. The themes addressed are solitude, meditation, self-knowledge and resistance in the face of vicissitudes. Brown was strongly influenced in writing this poem by James Macpherson's *Ossian Poems*. Feelings are primordial and not so much the facts. This is the poetic culmination of the analysis of sensations and emotions to which Brown gave much space in his lectures. From the preface of the volume, Brown draws the reader's attention to his intention to describe the feelings, anxieties and suffering of the character "the Poem is intended to be nothing more that the picture of an impassioned mind, in circumstances of strong and wild emotion, and of a country which bears, in the rapid varieties of its rude and magnificent scenery, many analogies to the

[8] Thomas Brown, *Lectures on the philosophy of the human mind*, Vol. I, Mark Newman, 1822, pp. 179-180
[9] Idem, p. 13
[10] Thomas Brown, *Inquiry into the relation of cause and effect*, the fourth edition, London, 1835, p. 461

impetuous but changeful feelings, that may be supposed to have agitated such a mind, in the dreadful circumstances it was placed."[11]

As if in an experiment, the Scottish doctor brings the soul of his hero to incandescent temperatures, bombards him with the most varied emotions to see how he behaves. This poem can be considered a crucible in which the soul of a hero is tempered. The nature that the doctor depicts so masterfully creates the conditions for the hardened soul to find its long-sought answers. Nature seems to understand much better than the human being that everything is transient and that it must enjoy what is offered to it:

"Each path, or crevice, on the mountain's side,
The deeper tufts, that skirt the forest's gloom,
Are all one joy of fragrance and of bloom;
As if the tribes that feed on light, and give
Sweet tribute, for the beams on which they live,
When smil'd the brighter sunshine, knew how frail
That short-liv'd pomp, they hurried glad to hail."[12]

The moral and reflective poem *Agnes* is the moral testament of the one who was not only a doctor but also a poet. Brown, from the preface, expresses his desire to paint the perfect feminine figure that would intertwine sincerity with morality, delicacy with purity in contrast to the society that imposes materialistic values: "I have attempted chiefly to paint the feelings of gentle and delicate minds, in situations that derive their interest, not from the events that have led to them, but from the very gentleness and delicacy of the minds that are placed in them."[13] Far from being weaknesses, these qualities make the fictional character Agnes a strong person whose mission is to exude honesty, candor, empathy, and kindness, in counterbalance to a society focused on profit and exploitation.

In 1817, the doctor publishes a new volume of poetry *The bower of spring, with other poems* which explores ethical issues in a reflective and sentimental manner. And this time the theme of innocence, virtue and the transitory nature of emotions returns. The author's urge seems to be to use the rational path and not the one dictated by feelings, urging the reader to appreciate moral beauty and not the physical one. Nature plays a central role in Brown's poems this time, no longer representing only the background and resonator for human feelings. The environment has the power to regenerate itself but also to regenerate the human being who enters into communion with it. Spring brings with it rebirth and the human mind can use these regenerative powers to clear itself. These aspects bring the doctor's lyricism closer to the romantic one. But, like nature, human emotions are transient, they wax and wane in intensity, boil with passion and self-regenerate. Finding oneself in nature is the simplest way to achieve perfection.

If we remove pride, vanity and material aspirations, humanity can reach this threshold of purity. Through this antithesis, with human society that is chaotic and mobilized by ephemeral ideals, Brown tries to educate his reader, to bring him closer to the truly important values that, unfortunately, the community has removed. As in his entire teaching career, the poet urges the reader to introspection and the wave of feelings that flood the lyrics come like a spring rain, refreshing and bringing clarity.

The calm that Brown's verses exude comes from the unique way in which the poet managed to combine all the human senses that find their delight in this bucolic atmosphere in which all beings participate - be it animals, birds, or plants. If until this volume we could identify a nostalgic and sad tone in Brown's verses, now it seems that the poet has found his peace. Although reflective, these verses manage to remove the bitterness and allow a glimpse of hope. These poems are a literary testament that Brown leaves to posterity: "*The bower of spring, with other poems*, though in verse, is

[11] Thomas Brown, *Wanderer in Norway with other Poems*, London, 1816, pp. 9-10
[12] Idem, p. 61
[13] Thomas Brown, *Agnes. Poem in four parts*, Edinburgh, 1818, p. 53

destined to unfold one of the most profound discoveries that have been made in the Philosophy of Nature."[14]

Just a year before his death, Brown published another poem, *Emily* (1819). This time also, the poet explains to the reader in the preface what his intentions were, Emily is represented "as induced by false assurances of marriage, to quit her home with a lover of superior rank: and her subsequent story is of those ordinary consequences of seduction, which occur often in real life, and are abundantly familiar to the readers of fictitious narratives, both in poetry and prose; but which still, as I conceive, in the representation of the feelings of the sufferer, admit of some little originality of painting."[15] The stylistic novelty that Brown introduces is the use of the first person to induce the authenticity of the emotions experienced by the main character. The poet is very careful to maintain the rhythm and to use only 140 syllables in each sonnet. Each of the poems of the Scottish doctor probes consciences, raises questions about how people manage their emotions and overcome suffering. Even though they may seem full of didacticism, through the recurring theme of morality, these poems exude an air of perfection and meticulousness put into the creative act.

One of the Scottish doctor's most famous poems is a critique of a superficial society that is more attracted to appearance than depth-*The Paradise of Coquettes* (1814). An allegory of the decline of a society based on superficial elements, the poem is divided into nine parts. From the Preface, Brown tries to justify his entire lyrical work by stating that a true creator of art must have a much broader vision, in fact, relate to the entire human condition: "It is the duty of the poet to avails himself as much as the subject allows, of all the sources of pleasure in our mental frame, that lie within the compass of his art (…) and he alone, it is evident, can expect to be the poet of all ages and countries, who preferring what is universal in our nature to what is partial and transient, addresses himself to the feelings of all ages and countries."[16]

According to the Scottish physician, the literature that values the human being is that based on moral reflection, that which describes the pain, vices and virtue of people. The introduction to this volume of poems is a chance for Brown to expose his philosophical thought system. Brown tried to bring into the lyric the philosophical principles to which it was dedicated. The metaphysical thinking of the Scottish physician perfectly suited the poetic sensibility. The empiricism of experiences intertwined with the transcendental are the two pillars on which Brown supports his system of thought.

However, Brown recognizes that man knows Reality subjectively, objectivity being the goal he must achieve. Thus, the author comes to the conclusion that moral values are the result of the experiences we have throughout life, of observing the surrounding world but also of the emotions aroused by events in our existence: "There is a morality of our trains of thought, not arranged indeed in a system of principles in regular order, but a mixed result of lessons and examples, and reflections, and accidental associations of pleasure and pain,-of the most interesting events, that have impressed us with admiration, or pity, or indignant resentment,- the sublime and pathetic expressions of those of those who have heroically dared of suffered,-the pointed maximus of sages and wits,-and still more than any of these, because most easy to be remembered, that happy eloquence of verse, which, in conveying to us moral truths has impressed them on our hearts, in a manner that made it impossible for us to forget them."[17]

Brown believes, therefore, that those creators of literature who stand the test of time are those who have touched the soul of the reader. However, the doctor admits that lyrics that become too didactic can alter their very purpose of transmitting higher values. Brown's poem is a critique of superficiality, vanity being the end of humanity. The end of the poem has a special sensitivity precisely because of the way the poet withdraws from the reader, like a minstrel begging his reader not to forget him:

[14] Thomas Brown, *The bower of spring, with other poems*, Edinburgh, 1817, p. 3
[15] Thomas Brown, *Emily with other Poems*, Edinburgh, 1819, p. 6
[16] Thomas Brown, *Preface* to *The Paradise of Coquettes*, Second American Edition, Philadelphia, 1817, pp. XII-XIII
[17] Thomas Brown, *Preface* to *The Paradise of Coquettes*, Second American Edition, Philadelphia, 1817, p. XXII

"The theme is clos'd:-yet dreading to retire,
My hand, still lingering, wanders o'er the lyre:-
Well may the conscious bard, sweet listeners, fear
To cease the happy strain, that binds you near.
O! by those warm attentive smiles, that hung
In fond approval, as the tale was sung;
By dearer softness of those grateful eyes,
In sadness gazing, as the murmur dies!
To memory when afar this strain shall seem
Like doubtful music of some broken dream,
When even my lyre, half-mouldering in decay,
Frail, like the feeble hand that pour'd the lay,
No more to beauty's praise its tribute fings,-
O! be not he forgot, who swept its strings!"[18]

Themes such as nature, solitude, introspection and the emphasis on human emotions make Thomas Brown a continuator of the Romantic era in Scottish literature. The simplicity of nature should also be followed by human society which, through its actions, loses its authenticity. Contemplation is not only a stylistic form that Brown uses lyrically but a way of life to which he urges his reader. Reflection allows the human mind to relax, to evaluate its true goals and to more easily identify what lies beneath the crust of materialism and hedonism that the community imposes on its members.

But the Scottish physician is not just a propagator of romantic values. In the philosophy of his time, Brown was an innovator through his didactic activity, teaching moral philosophy at the University of Edinburgh. By emphasizing emotions, introspection and sensory perceptions, he tries to explain mental faculties in a much simpler manner, becoming methodical and practical in this process. The rigor that he applied, as in a medical experiment, brought him the notoriety of having reformed classical philosophy by putting it on a path of modernity, of implementing emotions as a central factor of study and on the path of introspection as a method of verifying the laws that govern the human mind.

[18] Thomas Brown, *The Paradise of Coquettes*, Part Nine, Second American Edition, Philadelphia, 1817, p. 207

BIBLIOGRAPHY:

1. Brown, Thomas *Wanderer in Norway with other Poems*, London, 1816
2. Brown, Thomas *The Paradise of Coquettes*, Part Nine, Second American Edition, Philadelphia, 1817
3. Brown, Thomas *The bower of spring, with other poems,* Edinburgh, 1817
4. Brown, Thomas *The bower of spring, with other poems*, Edinburgh, 1817
5. Brown, Thomas *Agnes. Poem in four parts*, Edinburgh, 1818
6. Brown, Thomas *Emily with other Poems*, Edinburgh, 1819
7. Brown, Thomas *Lectures on the philosophy of the human mind*, Vol. I, Mark Newman, 1822
8. Brown, Thomas *Inquiry into the relation of cause and effect*, the fourth edition, London, 1835
9. McCurdy, Harold G. *The Significance of Poetry for Psychological Theory*, in *Tradition and Discovery*. The Polanyi Society Periodical, 1994
10. Grave, S.A. *The Scottish Philosophy of Common Sense*, Clarendon Press, Oxford, 1960
11. Groom, Nick *From Messianic Subjectivity to Immaculate Objectivity: An Etymology*, in *Critical Quarterly*, Vol. 67, No. 2
12. Rands, Alma Clara *Thomas Brown's Theories of Association and Perception as They Relate to His Theories of Poetry*, in *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 28, No. 4 (Summer, 1970)
13. Yeates, Lindsay Bertram *An Account of Thomas Brown's Philosophy of the Human Mind*, School of the History and Philosophy of Science, 2005

FROM GENERAL LANGUAGE TO SPECIALISED DISCOURSE: DESIGNING RFL TEXTBOOKS FOR BIOMEDICAL PREPARATORY YEAR STUDENTS

Cristina Mihaela Nistor
Assoc. Prof., PhD, National University of Science and Technology Politehnica: Bucharest

Abstract: *Designing a good textbook for teaching Romanian as a Foreign Language (RFL) in the biomedical field represents a complex pedagogical challenge, shaped by learner diversity academic objectives, and the need to integrate language learning with disciplinary knowledge. Grounded in ESP/LSP theory, this paper examines the criteria that define an effective RFL textbook for foreign students preparing for medical studies, arguing that quality lies not in linguistic exhaustiveness but in relevance, selectivity, and pedagogical coherence. The study highlights the central role of needs analysis, discourse awareness, and learner-centred design, with particular emphasis on the functional integration of thematically relevant content, and controlled specialised biomedical lexis. As sociocultural and pragmatic competences are also considered essential for successful academic and pre-professional integration, the paper illustrates these principles through sample exercises, in its attempt to demonstrate the role of the textbook as a flexible and dynamic pedagogical tool. Finally, the study outlines the importance of tailoring RFL biomedical materials, with a view on the best Preparatory Year outcomes.*

Keywords: *biomedical field; textbook design; needs analysis; foreign students; Romanian as a Foreign Language (RFL)*

Introduction

In recent decades, the teaching of Romanian as a Foreign Language (RFL) has undergone significant transformations, driven by the growing internationalization of higher education and the increasing number of foreign students enrolled in Romanian universities. A substantial proportion of these learners pursue studies in highly specialized fields, particularly in engineering, medicine, dentistry, pharmacy, and related biomedical sciences. This reality has brought to the forefront the need for teaching materials that go beyond general language instruction and address the specific linguistic, communicative, and professional requirements of biomedical students. Within this context, designing a good textbook for RFL, tailored to the biomedical domain, represents a complex pedagogical and methodological challenge.

Unlike general-purpose language textbooks, materials aimed at biomedical learners must respond to a dual objective: the development of general communicative competence in Romanian and the acquisition of specialised language necessary for academic study and professional interaction. Biomedical students are expected to understand lectures, read specialized texts, communicate with patients and colleagues, and operate effectively within institutional and (later) clinical settings. Consequently, a well-designed RFL textbook for the biomedical area must integrate general language structures with domain-specific terminology and discourse practices, while remaining accessible to learners with diverse linguistic backgrounds and varying levels of proficiency in Romanian.

There are certain specific linguistic features to Romanian that further complicate this task. Among those, one may remark on the richness of inflectional morphology, the complexity of the verbal system, and the frequent pronunciation issues that may arise; these particular difficulties for foreign learners may prove additional obstacles as they intersect with specialized biomedical vocabulary. A good textbook must therefore carefully balance grammatical progression with functional relevance, ensuring that linguistic forms are introduced and practiced in meaningful biomedical contexts rather than in isolation. In this sense, communication and comprehension must come first, supporting learners in real-life academic and clinical situations.

From a methodological perspective, contemporary approaches to language teaching provide a solid foundation for textbook design in RFL for biomedical purposes. These approaches emphasize needs analysis, learner-centeredness, and adaptability, which are essential when one works with

specialized audiences. As it happens with most PY learners, biomedical students have clearly defined goals, limited time for language study, and immediate practical needs, which require textbooks to be flexible, selective, and directly applicable. The integration of authentic materials, such as simplified medical texts, patient dialogues, case descriptions, and institutional documents, contributes to increasing learners' motivation and to bridging the gap between classroom learning and professional reality.

Moreover, the multicultural nature of biomedical student groups calls for textbooks that are sensitive to the ethical dimensions specific to medical practice. Effective communication with patients, awareness of sociocultural norms, and the ability to adapt language use to different professional roles are crucial components of biomedical training – and they must be reflected in our RFL teaching materials. A good textbook, therefore, should not only transmit linguistic knowledge but also support the development of pragmatic and sociolinguistic competences essential in medical contexts.

Since we all teach / learn in an educational environment that is increasingly shaped by digital technologies, the design of an RFL textbook for biomedical students must take into account blended learning strategies. Combining traditional printed materials with digital resources, interactive tasks, and online support allows for greater flexibility and personalization, accommodating different learning styles and pacing needs. Within this framework, the textbook is no longer a fixed product but a dynamic pedagogical tool, continuously adapted by teachers to meet the evolving needs of the target learners.

Against this background, the present study explores the principles and criteria that underpin the design of a good textbook for teaching Romanian as a Foreign Language in the biomedical area, arguing that effectiveness lies in relevance, adaptability, and the meaningful integration of language, specialization, and communication.

1. The Needs of Preparatory Year Students from an ESP/LSP Perspective

Foreign students enrolled in the Preparatory Year (PY) for medical studies can be clearly positioned within the theoretical framework of Language for Specific Purposes (LSP), and more specifically within the field of Romanian as a Foreign Language for Biomedical Purposes. According to the definition proposed by Hutchinson and Waters, ESP is not a particular type of language or methodology, but an approach to language teaching in which all decisions regarding content and method are based on learners' reasons for learning (Hutchinson & Waters, 1987). In this sense, Preparatory Year students constitute a prototypical LSP audience, as their engagement with Romanian is strictly goal-oriented and directly linked to academic access and future professional practice in the medical field.

From an ESP/LSP perspective, needs analysis represents the starting point and organizing principle of course and materials design. Dudley-Evans and St John (1998) distinguish between target situation needs – what learners need to do with the language in the target context – and present situation needs, which reflect learners' existing linguistic resources and constraints. In the case of Preparatory Year students, target situation needs are largely institutionally defined and externally imposed: learners must acquire sufficient Romanian to pass admission requirements, complete Preparatory Year assessments, and cope with the linguistic demands of early medical education conducted in Romanian. These needs include understanding lectures, processing biomedical terminology, participating in academic interaction, and demonstrating comprehension through written and oral examinations.

At the same time, present situation needs are particularly acute in the Preparatory Year context. Most foreign students begin their studies with little prior knowledge of Romanian, while being simultaneously exposed to basic biomedical concepts. This dual learning burden – language acquisition alongside content learning – is a defining characteristic of LSP contexts, as emphasized by Basturkmen (2010). Consequently, RFL instruction for PY students cannot simply rely on a linear progression from general language to specialized language, but must most of the times integrate linguistic and disciplinary content from the outset. Textbooks designed for this context should

therefore adopt a content-based and task-oriented approach, in which grammatical structures and lexical items are introduced through biomedical themes relevant to the students' immediate academic environment.

Another key concept in ESP/LSP theory concerns discourse and genre competence. As Swales (1990) argues, specialized language use is shaped by recurring communicative events within specific discourse communities. Preparatory Year students must gradually become familiar with the genres typical of medical education, such as lecture explanations, simplified scientific texts, definitions, case descriptions, and institutional documents. Their needs extend beyond the acquisition of isolated terminology to understanding how meaning is constructed in Romanian biomedical discourse. A well-designed RFL textbook for the Preparatory Year must therefore expose learners to adapted authentic texts and guide them in recognizing discourse patterns, rhetorical structures, and register variation characteristic of academic and pre-clinical medical contexts.

Oral communication needs can also be clearly interpreted through an ESP/LSP lens. During the Preparatory Year, students are required to interact with teachers, ask for clarification, respond during evaluations, and participate in basic academic discussions. In addition, they are gradually introduced to pre-professional communicative situations, such as describing symptoms or discussing simple medical scenarios. Dudley-Evans and St John (1998) emphasize that ESP instruction should prioritize communicative events relevant to the target situation, which, in this case, calls for the systematic inclusion of role-plays, simulations, and task-based activities grounded in biomedical contexts. These activities support the development of interactional competence, pragmatic awareness, and formulaic language use essential in medical settings.

Written language competence represents another central need in the ESP/LSP profile of Preparatory Year students. Reading comprehension tasks based on scientific or semi-scientific texts and short written responses are common forms of assessment during PY. From an LSP perspective, this requires focusing on functional reading strategies, text organization, and accuracy within clearly defined academic genres, rather than on exhaustive grammatical coverage. Basturkmen (2010) notes that successful LSP instruction emphasizes what learners need to do with texts, not merely what they need to know about the language system.

ESP/LSP theory also foregrounds the role of sociocultural and pragmatic competence as integral components of communicative competence. In the Preparatory Year, foreign students must adapt to the Romanian academic and medical institutional culture, including norms of hierarchy, politeness, professional ethics, and appropriate forms of address. These aspects are particularly salient in the medical field, where communication is governed by ethical and interpersonal constraints. Incorporating intercultural awareness and pragmatic instruction into RFL materials is therefore essential for preparing students to function appropriately within academic and pre-professional medical settings.

Finally, one of the core principles of ESP/LSP highlighted by Hutchinson and Waters (1987) is selectivity. Given the limited duration and high-stakes nature of the Preparatory Year, RFL textbooks must prioritize relevance over completeness. The focus should be on high-frequency grammatical structures, essential biomedical terminology, and communicative tasks directly linked to target specific situations. From an ESP/LSP perspective, effectiveness lies not in covering the language system exhaustively, but in equipping learners with the linguistic tools necessary to meet clearly defined academic and professional demands.

That is why, when examined through the lens of ESP/LSP theory, the needs of foreign students in the Preparatory Year for medical studies clearly justify a specialized approach to RFL textbook design. Such textbooks must be needs-driven, discourse-oriented, and context-sensitive, enabling learners to meet institutional requirements while laying a solid linguistic and pragmatic foundation for successful medical education in Romanian.

2. Core Elements of a Good RFL Textbook for the Biomedical Area

From an ESP/LSP perspective, a good textbook for teaching Romanian as a Foreign Language (RFL) to Preparatory Year students in the biomedical field must be designed around clearly identified

target needs and academic realities. The effectiveness of the textbook depends on the coherent integration of grammatical content, thematic organisation, and specialised biomedical lexis, all of which must be selected and sequenced according to a relevance criterion.

2.1.Grammar: Functional, Selective, and Contextualised

In an RFL textbook for biomedical purposes, grammar should not be treated as an autonomous system to be mastered exhaustively, but as a functional resource that enables learners to understand and produce meaningful academic and pre-professional discourse. With the limited time frame of the Preparatory Year (six to nine months of exposure to the language) and the immediate institutional demands placed on students, grammatical content must be highly selective and directly connected to target communicative situations.

A good textbook prioritises high-frequency grammatical structures that are essential for academic comprehension and interaction, such as verb tenses used in definitions and explanations, agreement patterns relevant to specialised terminology, basic sentence structures typical of scientific discourse, and functional uses of modality, impersonality, and passive constructions. These forms are particularly salient in biomedical texts and lectures, where objectivity, generalisation, and procedural description are common.

One may argue that the manner in which grammar is presented proves equally important. Grammatical structures should be introduced inductively and practised in meaningful biomedical contexts, rather than through isolated drills. Grammar serves communication and comprehension, supporting learners in real-life academic and pre-clinical situations, such as understanding lecture input, describing processes, or formulating basic explanations. Ideal language progression should move from controlled practice to guided and eventually freer production, in line with communicative and eclectic approaches.

2.2.Themes: Relevance to the Preparatory Year and Medical Studies

The thematic organisation of a good RFL textbook is a defining factor in its relevance and effectiveness. For Preparatory Year students preparing for medical school, themes must reflect both their immediate academic environment and their future field of study. General everyday topics alone are insufficient; instead, themes should be selected according to their potential to support academic integration and biomedical literacy.

Appropriate themes include academic life and institutional culture, basic anatomy and physiology, health and the human body, medical professions, hospital environments, patient interaction, and introductory medical procedures. Such themes allow for the natural integration of language, content, and professional orientation, while maintaining accessibility for learners at lower proficiency levels.

Thematic progression should follow a logical path from familiar and concrete contexts to more abstract and specialised ones. Early units may combine everyday academic situations with introductory biomedical content, while later units can gradually increase the density of specialised discourse. This progression reduces cognitive overload and supports the parallel development of language competence and subject-matter awareness, a key requirement in LSP contexts.

Moreover, themes should incorporate sociocultural and pragmatic dimensions relevant to medical education, such as academic hierarchy, professional roles, ethical communication, and intercultural interaction. In this way, the textbook contributes not only to linguistic competence but also to the development of pragmatic and sociolinguistic awareness essential for functioning in Romanian academic and medical settings.

2.3.Specialised Biomedical Lexis: Controlled, Contextual, and Progressive

Specialised biomedical lexis represents one of the most sensitive components of an RFL textbook for medical Preparatory Year students. While lexical competence is central to academic success, excessive or poorly structured terminology can overwhelm learners and hinder comprehension. A

good textbook therefore adopts a principled approach to lexis selection, focusing on relevance, frequency, and pedagogical value.

Biomedical vocabulary should be introduced gradually, starting with high-frequency terms related to the human body, basic medical professions, and common clinical contexts. Lexical items must be embedded in meaningful texts, dialogues, and tasks, allowing learners to infer meaning from context rather than memorise isolated word lists. This approach supports deeper processing and retention, while reinforcing the connection between language and content.

Equally important is the recycling of specialised lexis across units and skills. A good textbook ensures repeated exposure to key terms in different contexts – reading, listening, speaking, and writing – thus consolidating lexical competence and promoting active use. Attention should also be paid to word formation, cognates, and international medical terminology, which can facilitate comprehension for learners with diverse linguistic backgrounds.

Moreover, biomedical lexis must be closely linked to academic genres and communicative tasks relevant to the Preparatory Year, such as understanding simplified scientific texts, following lecture explanations, or participating in basic medical simulations. In this way, vocabulary acquisition becomes functional and goal-oriented, supporting learners in meeting both admission requirements and the linguistic demands of early medical studies.

2.4.Integrated Perspective

Taken together, grammar, themes, and specialised biomedical lexis should not function as separate components, but as interdependent elements of a coherent pedagogical design. In our view, a good RFL textbook for the biomedical Preparatory Year integrates these elements within communicative, task-based sequences that reflect real academic and pre-professional situations.

There are several major kinds of changes associated with the paradigmatic modifications in the teaching of foreign languages. Here are some of the main characteristics:

- The autonomy of the learner – students are seen as being responsible for their own learning, and they should develop reflectivity and autonomy in learning;
- Cooperative learning – based on the interaction patterns between the students, with the preservation of a good balance between competitivity and cooperation, with project work as a good example in this respect;
- Curricular integration – the main idea is connected with the concept of linguistic competence, which is necessary for learning in all disciplines of study. The concept is named language across the curriculum – here, multidisciplinary projects can be a representative example;
- Accent on meaning – the focus is on the use of the language. Thus, the teaching of grammar is meant as a support for the understanding of the message of the text and of its communicative intention;
- Diversity – it is accepted that each student is different, therefore instruction should be differentiated accordingly. It is paramount to take into account the awareness of the students as to their strategies of learning that help them to become effective lifelong learners;
- Alternative evaluation – the new forms of evaluation should reflect the real life conditions and involve thinking abilities. They are more cost and effort consuming, but they provide key information in the process evaluation of the student, by means of portfolios and so on;
- The teacher is seen as a co-learner – a new feature of the teacher, that of becoming a person that continues to learn, but, at the same time, a facilitator and a fellow learner for the students.

3. From Theory to Practice: Sample Exercises

The final part of this paper aims to illustrate how the theoretical principles discussed above can be translated into concrete classroom practice. In line with ESP/LSP methodology, the sample exercises presented below are designed to operationalize a needs-based, communicative, and learner-centred approach to teaching RFL to Preparatory Year students in the biomedical field.

The exercises are conceived as part of a possible lesson sequence and target the development of lexical, grammatical, and communicative competence relevant to early medical studies. Particular

emphasis is placed on specialised vocabulary related to medical fields and professions, as this constitutes a core component of biomedical literacy for foreign students preparing for medical school. At the same time, the tasks encourage learners to recognise morphological patterns, semantic relationships, and functional language use, supporting both comprehension and active production.

From a methodological perspective, the activities are consistent with communicative and post-communicative (eclectic) approaches, combining controlled practice with opportunities for guided and freer language use. The exercises are also designed to be adaptable, allowing teachers to adjust their level of difficulty, pacing, or focus according to learners' linguistic background and progress.

Overall, this final section does not aim to provide an exhaustive set of teaching materials, but rather to exemplify how a good RFL textbook for the biomedical Preparatory Year can be constructed as a flexible pedagogical tool. By grounding language practice in relevant biomedical contexts and clearly defined communicative objectives, the proposed exercises illustrate the practical application of the criteria outlined here and reinforce the view that effective materials for RFL in specialised domains must be continuously adapted to learners' real academic needs.

Exercițiul 1:
Potriviţi denumirile de specialităţi medicale (0-10) cu definiţiile lor (a-k):
Exemplu: 0 – k

0.	chirurgie	a.	specialitatea medicală care se ocupă cu studiul anatomiei, fiziologiei și patologiei inimii și al bolilor de inimă	*0.*	*g.*
1.	alergologie	b.	specialitate medicală care se ocupă cu fiziologia și patologia sarcinii și a nașterii, precum și cu asistența în timpul nașterii și în perioada de lăuzie	1.	
2.	cardiologie	c.	ramură a anatomiei umane care se ocupă cu studiul vaselor sangvine și limfatice	2.	
3.	otorinolaringologie	d.	specialitate medicală care se ocupă cu studierea anatomiei, fiziologiei și patologiei sistemului nervos	3.	
4.	gastroenterologie	e.	specialitatea medicală care se ocupă cu diagnosticarea și tratarea afecțiunilor alergice și al reacțiilor de hipersensibilitate	4.	
5.	obstetrică	f.	ramură a medicinei care se ocupă cu studiul fiziologiei și patologiei copilului	5.	
6.	angiologie	g.	specialitatea medicală care tratează bolile sau rănile prin intervenții instrumentale sau manuale operative	6.	
7.	neurologie	h.	specialitate medicală care se ocupă cu studiul bolilor de rinichi	7.	
8.	psihiatrie	i.	specialitatea medicală care se ocupă cu prevenirea, diagnosticarea şi tratamentul afecţiunilor urechii, nasului, gâtului, căilor respiratorii superioare şi a sinusurilor	8.	
9.	nefrologie	j.	disciplină medicală care se ocupă cu studiul bolilor psihice și cu tratamentul lor	9.	
10	pediatrie	k.	disciplină medicală care studiază fiziopatologia aparatului digestiv	10.	

Exercițiul 2:
Alegeţi 3 (trei) denumirile de specialităţi medicale şi formaţi câte o propoziție cu fiecare:
1. .....
2. .....
3. .....

Exercițiul 3:
Completați tabelul de mai jos cu denumirea specialistului şi a specialității medicale, pornind de la indiciul din prima coloană:

Ex. sarcină – obstetrică – obstetrician

Indiciu	**Specialitate medicală**	**Medic specialist**
bacterie		
anestezie		
plămân		
gură / dinţi		
hematie		
rinichi		
cancer		
aparat genital masculin		
piele		
nutriţie		
operaţie		
virus		
ochi		
urechi		
articulaţii		
nervi		
oase		
nou-născut		
imunitate		
ficat		
copii		
hormoni		
medicamente		
igienă		
aparat genital feminin		
psihic		
diabet		
raze X		

Exercițiul 4:
Identificaţi specialistul medical şi scrieţi litera corespunzătoare variantei corecte în tabel.

Exemplu:
0. Medicul care se ocupă de tratarea nou-născuţilor se numeşte
a. imunolog b. cardiolog c. neonatolog d. ginecolog

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
c												

1. Medicul care se ocupă de bolile sistemului cardiovascular se numeşte
a. geriatru b. cardiolog c. dermatolog d. reumatolog
2. Medicul care se ocupă de tratarea afecţiunilor comune se numeşte
a. neonatolog b. ORL-ist c. urolog d. generalist
3. Medicul care se ocupă de tratarea afecţiunilor ficatului se numeşte
a. nutriţionist b. radiolog c. hepatolog d. gastroenterolog
4. Medicul care se ocupă de tratarea bolilor de plămâni se numeşte
a. generalist b. pneumolog c. dermatolog d. urolog
5. Medicul care se ocupă de bolile sistemului tegumentar se numeşte
a. dermatolog b. chirurg c. reumatolog d. cardiolog
6. Medicul care se ocupă de tratarea aparatului genital masculin se numeşte
a. cardiolog b. umanist c. androlog d. generalist
7. Medicul care se ocupă de bolile persoanelor în vârstă se numeşte
a. geriatru b. generalist c. reumatolog d. dermatolog
8. Medicul care se ocupă de tratarea afecţiunilor stomacului se numeşte
a. ginecolog b. radiolog c. hepatolog d. gastroenterolog
9. Medicul care se ocupă de bolile aparatului genital feminin se numeşte
a. generalist b. cardiolog c. ginecolog d. dermatolog
10. Medicul care se ocupă de investigarea problemelor genetice se numeşte
a. ginecolog b. androlog c. genetician d. generalist
11. Medicul care se ocupă de bolile aparatului urinar se numeşte
a. androlog b. radiolog c. neonatolog d. urolog
12. Medicul care se ocupă de tratarea copiilor se numeşte
a. generalist b. pediatru c. pneumolog d. imunolog

4. Conclusions

This study has argued that designing a good textbook for teaching Romanian as a Foreign Language in the biomedical Preparatory Year cannot be reduced to the selection of linguistic content or to the mechanical adaptation of general-purpose materials. Instead, textbook quality must be understood as a function of relevance, selectivity, and pedagogical coherence, and should be based on a rigorous analysis of learners' academic and professional needs. From an ESP/LSP perspective, effectiveness lies primarily in the capacity of teaching materials to prepare learners for clearly defined target situations within medical education.

Foreign students enrolled in the Preparatory Year represent a highly specific learner profile, characterized by time constraints, high-stakes academic objectives, and the need to acquire language and disciplinary knowledge simultaneously. In this context, a good RFL textbook must integrate functional grammar, thematically relevant content, and controlled specialised biomedical lexis into a coherent learning trajectory.

The analysis here has shown that ESP/LSP theoretical frameworks offer a solid foundation for such textbook design. Needs analysis, discourse awareness, and selectivity emerge as key principles guiding the organisation of content and the choice of methodological strategies. Moreover, the integration of sociocultural and pragmatic dimensions highlights the fact that linguistic competence alone is insufficient for successful academic and pre-professional integration in the medical field.

The sample exercises presented in the final section illustrate how these principles can be translated into classroom practice. Rather than functioning as isolated drills, they exemplify a flexible, task-based approach in which language form, meaning, and use are closely interconnected. Their adaptability across proficiency levels further reinforces the view of the textbook as a dynamic pedagogical tool, capable of responding to learner diversity within the Preparatory Year.

Ultimately, this paper supports the view that, in the field of Romanian as a Foreign Language for biomedical purposes, the search for the "ideal" textbook is less about identifying a fixed, universally valid product and more about developing materials that can be continuously adapted to real learners and real contexts. In many cases, this implies that the most effective textbook is one that is partially – or, indeed, entirely – created by the RFL teacher, informed by ESP/LSP principles and shaped by the evolving needs of students. Adopting such an approach would be ideal, since it both enhances linguistic efficiency, and contributes to a more meaningful and sustainable integration of foreign students into Romanian medical education.

BIBLIOGRAPHY:

1. Basturkmen, H. (2010). *Developing Courses in English for Specific Purposes*. Palgrave Macmillan.
2. Dudley-Evans, T. & St John, M. J. (1998). *Developments in English for Specific Purposes*. Cambridge University Press.
3. Hutchinson, T. & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach*. Cambridge University Press.
4. Nistor, C.M. *Dicţionar de termeni din domeniul biomedical – român-englez*. Bucureşti, Editura Pro Universitaria 2025
5. Nistor, C. M. (coord.), Catană, E.S., Pricope, M., Sălvan, M.S., Stoica, D.S. *Culegere de exerciţii şi teste de limba română pentru străini. Nivel A1-B2*. Bucureşti, Editura Universitară, 2023, DOI: 10.5682/9786062817299
6. Swales, J. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge University Press.

"ADVENTURES IN IMMEDIATE UNREALITY": MAX BLECHER'S MUSEUM OF IMMERSIVE MELANCHOLY

Daniela Moldoveanu
Assoc. Prof., PhD, Military Technical Academy "Ferdinand I", Bucharest

***Abstract**: Blecher's novels exemplify what Søren Kierkegaard termed "reflected sadness", an affect that can no longer be experienced directly but only through mediation. Writing temporarily distances the author from illness, yet this liberation is achieved only by converting lived pain into image. Characters consequently appear as silhouettes and their external fragility betrays convulsive interior depths. The narrator's persistent interrogation – who he "really" is – expresses a form of lucidity that exceeds rational cognition. "Unreality" emerges internally and subsequently reorganizes exteriority, so that the world returns to the subject its own "profound uselessness". Therefore, objects acquire a hostile autonomy, characterized by what the text calls their "ferocity", and corporality becomes fate, experienced as the implacable adhesion of flesh to spirit.*

***Keywords**: Max Blecher; narrative ipseity; double mediation; personal identity; self-negation*

1. Introduction: the inside-out perspective

From the outset, the tutelary condition structuring Max Blecher's "*Adventures in Immediate Unreality"* is marked by melancholy – what the narrator designates as a "*twilight state*" – and by a persistent estrangement from the self ("*It was then that I felt more profoundly and more painfully that I had nothing to do in this world, nothing else but to stroll around in the parks […]. It was a stroll that, in the end, would break my heart*"). This disposition manifests as an unending drift through exterior spaces, a wandering devoid of teleology, encapsulated in the confession that he has "*nothing to do in this world*" but to roam the parks, a movement that ultimately assumes a heartbreakingly compulsive character. Such errancy intensifies into episodic "crises" that dissolve stable contours of subjectivity and erode the coherence of personal identity ("*The supreme moment of the crisis would consume in a drift outside any world, pleasant and painful at the same time*"). At their apex, these moments entail a paradoxical suspension beyond any determinate world, experienced as simultaneously pleasurable and painful, resulting in an orgasmic alchemy with the elements of the outer world. The crisis thus functions as a threshold event in which interiority and exteriority interpenetrate, producing an ecstatic fusion with surrounding matter. In this state, the boundaries between self and environment collapse: the crises belong equally to the narrator and to the spaces in which they unfold, effecting a temporary but total transmutation between consciousness and world ("*Between me and the world there is no separation […]. <The Crises> belonged in the same manner to me and to the places where they were taking place*").

Blecher structures his first novel around a double mediation of the narrator's identity, which attains (partial) coherence only on the page, through an aestheticizing process of anamnesis, as Gaëtan Picon (1981, p. 104) observes with regard to the Proustian technique: "For this reason, in the whole narration, because there is no real present, and by ignoring their future, the emotions of life (of life as a project, pending) lose their sharpness, and bear the permanent mark of de-realization which comes from the awareness that they were insubstantial […]". This observation applies equally well to Blecher's writing style, whose reflective narrator understands that "[…] the possibility of his work only appears when the present moment of the narration becomes […] without any other future than that of the language: the moment of a posthumous life" (Picon 1981, p. 104). The mediated, rarefied reality of "*Adventures*" thus subjugates the consistency of the "unreality" that is always at hand, particularly because it originates from within: ("*There was in all this a sort of melancholy of existing and a sort of torment usually organized within the limits of my life as a child […] the sky, always right, absurd and undefined, gains the very colour of despair*"). The sky, perceived through the fogged lens of the present in which the character agonizes ("I pant, I sink, I tremble, I expire" – Shelley's motto), remains bounded by limits he knows he cannot fully cross, not even by straining

the resources of narrative ipseity. Black bile – "the ink of melancholy" – thus becomes the very blood of the written word.

Although quinine alleviates his malaria, the remedy prescribed for the spiritual patient does not free him from the influence of Donna Gelida, nor from the overwhelming shudder in which "*All that was surrounding me invaded me from head to toes, as if my skin were screened*". The nausea rises from the blood itself, from the present of a fractured identity; and however much the narrator attempts to lend his retina to an "abstract character" detached from the agglutinating bond of things ("*my daily being has dissolved in inconsistency*"), he achieves little more than an evacuation of material substance. What emerges instead is a tenuous residue ("*from within me, there persists an unsure figure, surrounded by great luminosity*") resembling the suspension of clinical death. Yet what remains, and indeed intensifies, is the lucidity with which he apprehends his condition, an unmitigated confrontation with the fear of never attaining fullness as a "*being-for-self"*: "*[…] a fear of not being able to ever find myself*". Thus, the state of aboulia ("*the feeling of being separated from the world, a clear and suave melancholy like a dream*") unfolds in and through solitude; here, "*bad places*" and "*benevolent spaces*" converge with corresponding states of mind, forming a mental territory accessible through the reordered chain of memory. As Radu Vancu (2007, p. 166) observes: "From a refugee, the melancholic person then becomes a prisoner of his own space; discouraged, attacked where he thought he were best protected, he fails to see where his world is, which the real world of his being is and, indistinctly mixing with this complete confusion […]".

2. Coalescence as outside-in literary strategy

"*Adventures*", like the rest of the author's fiction, can be read as an expression of what Kierkegaard (2008, p. 233) terms "reflected sadness". As he observes, "A maniac of reflection will turn any sadness into reflected sadness; his structure and composition impede him from assimilating sadness as it is". Blecher exemplifies this reflective disposition: through the act of mediation, he momentarily distances himself from the constraining reality of the gypsum corset, even when he writes directly about the corset, about punctures, abscesses, fever, or dreams. In this process, both narrators and characters are rendered as "silhouettes," their outward contours exposing the convulsive intensities that animate them beneath the surface.

The narrator's persistent inquiry into "*who I really am*" signals a form of lucidity that exceeds rational cognition, a "*more profound and essential*" clarity rooted in the melancholic condition. This state may be understood as an instinctual or volitional intensification of sensorial life, destabilized by episodes of fainting and crisis that are subsequently reorganized within a governing consciousness responsible for gestures, expressions, and ultimately the literary work itself. In this framework, unreality emerges from within, without mediation, and generates a corresponding transfiguration of the external world. Exteriority is thus reshaped in accordance with this interiorized unreality, until the universe appears to return to the subject its own "*profound uselessness*," in a reflexive movement. Such uselessness is inseparable from corporality and from what the text describes as the "*ferocity of objects*," whose rigid immobility seems to conceal an irreducible and secret stance.

Read retrospectively through the lens of the bodily suffering that will follow, the child reconstructed by the narrator displays a marked aversion to the opaque and excessively rigid surfaces of objects, surfaces that suggest, at a symbolic level, the inescapable adhesion of flesh to the spiritual self. As a counter-image, the text proposes a negative configuration of the world: "*[…] in a positive structure of caverns, so that everything that is void became full, and the existent reliefs turned into vacuums of identical form, without any content […] the people […] some pure hollows floating […]"*. Within this inverted ontology, the Blecherian subject – an ideal projection – assumes the tenuous consistency of a shadow ("*The dark man, lying like a veil on the grass with thin legs which have drained like water […]*"), inhabiting, deliberately and lucidly, a Platonic cavern populated by unstable silhouettes: "*The shadows of ships […] unstable and aquatic shadows […] The shadows of the birds that fly, like some black birds coming from the bottom of dust*". Yet this reversal of planes ultimately binds the being more firmly to the earth, conceived as an immense screen from which shadows detach themselves, acquiring bodiless form only in death.

Conversely, the text also registers a distinct fascination with the sensorial rigidity of objects. In their inert persistence, they appear to outwit death, reduced as they are to mere images: psychedelic, artificial, and endowed with a serene immobility that invites envy. "*Thus I am impressed by everything which is imitated*," confesses the narrator of "*Adventures*", underscoring an attraction grounded in representation itself. Imitation signals the object's separation from its own material immediacy; it establishes a distance that prevents any transformation into subject/subjectivity.

Blecher's protagonist invites comparison with the surreal figure in "*The Man in the Parc Monceau*" by André Pieyre de Mandiargues, Signor Molle – the supple, malleable gentleman whose body elongates, contracts, and assumes shifting forms. He slips beneath doors, becomes circular, and adapts to contours, his own outline defined by instability. In a related manner, Blecher's narrators pursue a rupture (recalling Rimbaud) with the confines of their own gangrenous vision, seeking "*to gain another interior intimacy, there, to breathe a different air and to become another*." This impulse manifests either in a deliberate reduction of perception to the monochrome gaze of a dog, "*to see the world […] from the skew perspective of animals*", or in a self-dissolution within liminal, border spaces where identity becomes uncertain.

These spaces may be grouped into two broad categories, conventionally designated as favorable and unfavorable. Their classification depends in part on the descriptive features attributed to them, specifically the extent to which they evoke images of bodily decay, confinement, or an interiorized form of exile. More decisive, however, is the condition they elicit in the child. Certain locations precipitate crisis or swoon, while others give rise to a state of euphoric suspension, followed by drowsiness and a temporary lapse into forgetfulness.

Among the "accursed places," the glade in the city park – described as a site of "*real invisible traps*" – and the collapsed riverbank strewn with rotting seed husks exemplify spaces in which distant life, sadness, silence, and solitude are intensified to the point of intoxication. Such landscapes suggest that the narrator's melancholy functions as a monadic core, reflecting and containing the universe it apprehends. During these inward descents, the text undertakes a meticulous probing of the senses, as the narrator yields to heightened sensual perception: "*My olfactory sense divided itself in two parts somewhere inside me and the effluvia of the smell […] were touching different regions of sensations.*" The resulting interior cartography of sensation acquires an almost implausible intricacy, allowing lived experience and reflective awareness to unfold concurrently; this simultaneity is subsequently re-enacted through writing, in a manner reminiscent of Proustian retrospection. Similarly, unfamiliar rooms and enclosed spaces generate a "*suave and terrible swoon*," an oxymoronic fusion that aligns with an ever-latent schizoid condition. What emerges is a dual impulse: a longing for dissolution and, at the same time, a desire for the coagulation of being within an "unreality" that ultimately subordinates phantasia to mimesis.

In this context, "*loneliness in an unfamiliar room*" compels the melancholic subject to endow space with density and to articulate the self in relation to unfamiliar objects. Within this exchange between interiority and exteriority, apparitional presences begin to take shape: "*[…] a warm and welcoming intimacy was filtered from the walls […] objects lost their common sense: they were enveloped by a new intimacy*." What has been repressed seems to diffuse across the surfaces of the room, confronting the subject with his own anxieties, including the fear that the outline of a person might become *"[…] an object of the chamber just like all the others*". At the same time, the space functions as a reflective surface, returning the self to itself in the guise of ordinary things rendered uncanny ("*flayed till blood spills: alive, exceedingly alive*"). Indeed, "*that which was more common and more familiar in objects*" proves most disorienting. Under the pressure of such crises, appearances cannot be sustained as mere surfaces; they either condense into essence or acknowledge its precedence.

By contrast, the narrator also alludes to privileged spaces – "*the common place of all my dreams*" – most notably the basement of the music hall. This setting, marked by a baroque accumulation of decaying and stylistically disparate objects, nonetheless seems to exhale a muted harmony with the young man's inner impulses. It assumes the contours of a "*dream house*", recalling Bachelard's (1999, p. 82) observation that in such spaces "[…] the dreamer is ready for the most distant

identifications." Installed in a "*ceremonial chair*", the subject who has eluded contingency appears to preside over the inert conditions with which he retrospectively associates himself: each figure becomes aligned with something discarded, deficient, and solitary.

Within a world suspended in a fairy-tale temporality *("[...] the daylight would come dirty and dusted through some double windows*") and mediated, not incidentally, by a washerwoman resembling a Cerberus figure, a voice of destiny that recognizes him without prior encounter ("*Ah!...So you have come!*"), as well as by a long, empty corridor leading to "*[...] a chilly and secret cell, at the end of the earth [...]*", the lethargic subject gradually attunes himself to a tranquil, artificial order drawn from reified time. In what appears as a second birth, charged with the affirmative resonance of fate, an object emerges among objects, detached from historical contingency and existing "*in complete solitude*", devoid of interior responsibility or tremor. In this sense, the text illustrates Bachelard's (1999, p. 65) claim that "The being which follows dreams […] cannot stay within the boundaries of forms […] it enters within the material of its dream, in the material element of its imagination."

Another avenue for escape is represented by what the text terms the "*cave in the window*", described as a space "*[...] from the walls of which pleasant and beautiful images would trickle*". Functioning as an opiate-like vehicle, it enables the child to traverse the world while physically remaining recumbent, inverting the later rigidity of the plaster cast. The window operates as a mediator – akin to mirrors or memory – filtering sensory residues and transfiguring them into the fantastic and ideal. This necessitates a deliberate distancing from the world and its contingencies. In a comparable gesture, the young man climbs onto the roof – another privileged location – attempting to establish there a sur-reality of thickened air, *"[...] as he was <passing> higher and higher*," producing a normative condition for the "*bird man*" equivalent to the abnormality of objective reality. The bird man, described as "*[...] if people in their turn had had their arteries coated with soft feathers, of course that the darkness in them would have been sweeter, easier to bear*", enacts a flight that hypostatizes subjective time and space, allowing immersion in the Maya: "*As I reached down, I always had to admit that less time had passed by than I had imagined*". The further removed these sites are from street level – whether on upper floors, the roof, or the psychedelic basement of the music hall – the more benevolent they appear. The cave in the window, moreover, functions as a refuge inherited from the father, suggesting that structures of the imaginary are transmitted intergenerationally, mediated by what the narrator in "*Adventures*" implies to be a special inheritance for reverie and melancholy.

Favorable spaces are characterized by their exemption from pragmatic valuation, often encompassing objects of apparent uselessness that require only contemplation, as they remain outside the domain of functional or factual engagement: "*[...] the armchairs would lie crooked, the frameworks dusty, and the objects abandoned*". These settings resemble a purgatory of materiality and corporality, in which life is temporarily suspended and stripped of elements that might disrupt the processes of imagination. As the text notes, "*The corridor was as empty and there was no one in the attic, nor down in the hall*", emphasizing the absence of interference. In such contexts, provisional orientation is provided by minimal markers, such as an open tap, whose flow of water establishes boundaries within previously conflated planes: "*The murmur of the tap water coldly spread the silence in two very distinct domains*".

As previously noted, spaces in "*Adventures*" are defined in direct relation to the narrator's affective state, shaped by the perspective from which they are apprehended – whether at street level or from an elevated position, corresponding to the "height" of the writing. In general, greater visual distance from an object tends to elicit contemplative or reflective digression. The novel, through the melancholic stasis imposed by horizontalization – whether resulting from swoon, crisis, or reverie – prefigures the emergence of bodily disease, anticipating the perception of corporality as a form of fatality. Simultaneously, this interior turbulence intersects with the mental congestion of objects within the young man's consciousness, producing a sense of violence and immobility: "*Wherever my thoughts would wander, they would come across objects and immobile things like walls in front of which I had to fall down on my knees*".

3. Conclusions

The author's imperative to define himself primarily through writing, within a world he never fully inhabits, can be understood as an ontologically grounded necessity. As Sebastian (2002, p. 120) notes in his "*Diary*" (March 25, 1937), Blecher "was […] firm about killing himself, he has torn all his papers, all his manuscripts: 80 pages of his new novel which he has just started, 70 pages from a diary." This episode illustrates that, for Blecher, death is anticipated through the destruction of the text – the narrative ipseity, or the "real" person in spirit. Once this paper-based alternative is obliterated, the being existing outside of it appears destined to vanish independently. Given Blecher's well-documented engagement with writing – whether in articles, letters, or other textual forms – as his primary conduit for maintaining even minimal social existence, textual production functions both as a means of establishing exteriority and as a framework for negotiating his own frustrations, limitations, fears, and spectral presences.

The hesitations of the melancholic young man in "Adventures" ("*[…] in the world, the distances were not simply those which the eyes could see […] but others, invisible, populated by monsters and fearfulness […]*") occur within the tension between his status as a mediated character of the narrator's memory and his autonomous self, which seeks expression beyond the text, effectively inverting chronological temporality. Each of these mechanisms of escape supports the construction of an entire alternative world, ultimately functioning as a "*lit-up burrow*" of ipseity. In this space, Blecher methodically organizes a "*scaffolding of inconsistent objects, balanced by a conjurer on one point*" demonstrating a deliberate lucidity in the orchestration of his interior universe.

The schizoid condition of both the character and his world is further reinforced by Blecher's practice of writing under masks or pseudonyms. This strategy partially absolves the author from the responsibility of a being compromised by disease, enabling a retreat into an aestheticized, objectified distance from the self, as though observed from the vantage of authorial omniscience. While this approach is fully employed only in "Scarred Hearts", the other two novels, composed in the first person, do not permit a complete transition to heterodiegetic narration. Consequently, the writing consciousness assumes the function of a lyrical ego, capable of integrating divagations, splits, reveries, and dreams into a cohesive experience, thereby rendering them an intrinsic aspect of lived life.

In a published article, "Kierkegaard's Concept of Repetition", Blecher (1936, IX/431) addresses the individual's aspiration to relive a past moment "in the fullness of its quality" "*Adventures in Immediate Unreality*" can be interpreted as an enactment of this principle: through anamnesis, the narrator retraces his own temporal trajectory, experiencing it in a dual register – both nostalgically and textually reconstructed – so that past events are reintegrated into the present framework of writing. In this manner, the author, like the melancholic young man inhabiting "unrealities", turns backward in time, retracing and potentially deepening his steps along the contours of the written page, thereby avoiding the constrictions of the symbolic and reductive immediacy of lived reality. Within this framework, the sole mechanism through which Max Blecher navigates the inevitability of death and the stasis imposed by the plaster cast is the "card game," a provisional space in which the rigidity of existence can be circumvented.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bachelard, Gaston, *Pământul şi reveriile odihnei*, Univers, Bucharest, 1999;
2. Bachelard, Gaston, *Psihanaliza focului*, Univers, Bucharest, 1989;
3. Blecher, Max, „Conceptul de repetiție la Kierkegaard”, *Vremea*, IX, 431, 29 martie, 1936;
4. Blecher, Max, *Întâmplări în irealiatea imediată. Inimi cicatrizate. Vizuina luminată. Corp transparent. Corespondenţă*, Aius Publishing House, Craiova/ Vinea Publishing House, Bucharest, 1999;
5. Kierkegaard, Soren, *Scrieri II. Fărâme filosofice*, Amarcord, Timișoara, 1999;
6. Kierkegaard, Soren, *Opere II. Sau – Sau. Un fragment de viaţă* editat de Victor Eremita. Partea întâi cuprinzând hârtiile lui A., Humanitas, Bucharest, 2008;
7. Moldoveanu, Daniela, *The Identity of Metaphor – The Metaphor of Identity. Discourse and Portrait*, Peter Lang International Academic Publishers, Frankfurt am Main, 2017;
8. Moles, Abraham, *Psihologia kitsch-ului. Arta fericirii*, Meridiane, Bucharest, 1980;
9. Picon, Gaëtan, *Funcţia lecturii*, Univers, Bucharest, 1981;
10. Sebastian, Mihail, *Jurnal. 1935-1944*, Humanitas, Bucharest, 2002;
11. Vancu, Radu, *Mircea Ivănescu. Poezia discreției absolute*, Vinea, Bucharest, 2007.

ABUSE OF DOMINANT POSITION - GOOGLE'S REFUSAL TO ALLOW INTEROPERABILITY BETWEEN ITS ANDROID AUTO PLATFORM AND THE JUICEPASS APP DEVELOPED BY ENEL

Anca Ileana Duşcă
Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: *The regulations contained in art. 101 and 102 TFEU apply to the commercial behavior of entreprises whose size or activity is sufficient to be affected by these rules. They apply not only to the countrise in the European Union, due to the equivalent provisions apperaring in the Treaty (Porto) on the European Economic Area (EEA) they apply to the EFTA member states (without Switzerland). This space represents a territory with over 300 million people, thus being the largest European markt. Constituting a basic policy of the construction of the European Union, in the matter of ensuring the functioning of the single market, under conditions of efficiency and normal behavior, the regulations analyzed are the subject of the competences of several bodies, it being known that within this structure the competences intertwine, are usually complementary, in order to ensure optimal functionality. Due to its executive and economic management attributions, the most important competences fall to the Commission, its role being complemented by that of the Court in the interpretation and application of European Union law. The effective implementation of the antitrust policy is a problem related to the harmonization of national legislation with that of the European construction, a goal achieved directly or indirectly through the application of the principle of subsidiarity. As for the relationship between European Union and national regulation, we encounter again this time the priority of the former, so that we can consider that all these aspects satisfy the appropriate application of art. 101 and 102 TFEU.*

Keywords: *enterprise; dominant position; European Union; Commission; Court of Justice of the European Union.*

Cadrul legal

Spre deosebire de art. 101[1] TFUE care presupune două sau mai multe întreprinderi, art. 102[2] TFUE privește comportamentul unilateral anticoncurențial al unei întreprinderi, când ea se găsește

[1] „Sunt incompatibile cu piaţa internă şi interzise orice acorduri între întreprinderi, orice decizii ale asocierilor de întreprinderi şi orice practici concertate care pot afecta comerţul dintre statele membre şi care au ca obiect sau efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenţei în cadrul pieţei interne şi, în special, cele care: (a) stabilesc, direct sau indirect, preţuri de cumpărare sau de vânzare sau orice alte condiţii de tranzacţionare; (b) limitează sau controlează producţia, comercializarea, dezvoltarea tehnică sau investiţiile; (c) împart pieţele sau sursele de aprovizionare; (d) aplică, în raporturile cu partenerii comerciali, condiţii inegale la prestaţii echivalente, creând astfel acestora un dezavantaj concurenţial; (e) condiţionează încheierea contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestaţii suplimentare care, prin natura lor sau în conformitate cu uzanţele comerciale, nu au legătură cu obiectul acestor contracte. (2) Acordurile sau deciziile interzise în temeiul prezentului articol sunt nule de drept". A se vedea: St. Cărpenaru, *Drept civil. Drepturile de creaţie intelectuală*, Universitatea din Bucureşti, 1971, p. 6, citat de G. Olteanu, *Dreptul proprietăţii intelectuale*, ed. a II-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008, p. 25; D. I. Scarlat, *Dreptul proprietăţii intelectuale. Note de curs şi aplicaţii pentru IFR*, Ed. Sitech, Craiova, 2021; D. I. Scarlat, *The private copy and compensatory remuneration - present and future*, lucrare susținută la Conferința internațională *Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity*, Section: Social Sciences, organizată la Târgu-Mureș în perioada 25-26 mai 2019, "Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureș; D. I. Scarlat, *Brief considerations regarding national and european regulations in the matter of unfair terms in insurance contracts*, lucrare susținută la Conferința internațională *Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity*, Section: Social Sciences, organizată la Târgu-Mureș în perioada 25-26 mai 2019, "Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureș; D. I. Scarlat, *Notorietatea mărcii. Criterii de constatare*, lucrare susținută la Conferința internațională *Literature, Discourse and Multicultural Dialogue*, Section: Social Sciences, organizată la Târgu-Mureș în perioada 7-8 Decembrie 2019, "Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureș; D. I. Scarlat, *Some considerations and controversies over the assignation of the author`s patrimonial rights*, Journal of Romanian Literary Studies, Issue no.18/2019, JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES, Ed. Arhipelag XXI; D.I.Scarlat, *Asigurarea obligatorie a locuințelor – între experiență și experiment*, Journal of Romanian Literary Studies, Issue no.19/2019, JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES, Ed. Arhipelag XXI.

[2] „Este incompatibilă cu piaţa internă şi interzisă, în măsura în care poate afecta comerţul dintre statele membre, folosirea în mod abuziv de către una sau mai multe întreprinderi a unei poziţii dominante deţinute pe piaţa internă sau pe o parte semnificativă a acesteia. Aceste practici abuzive pot consta în special în: (a) impunerea, direct sau indirect, a preţurilor de vânzare sau de cumpărare sau a altor condiţii de tranzacţionare inechitabile; (b) limitează producţia, comercializarea sau dezvoltarea tehnică în dezavantajul consumatorilor; (c) aplicarea în raporturile cu partenerii comerciali a unor condiţii inegale la prestaţii echivalente, creând astfel acestora un dezavantaj concurenţial; (d) condiţionarea încheierii contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestaţii suplimentare care, prin natura lor

într-o poziţie dominantă pe piaţă. Art. 102 TFUE vizează cazul în care comportamentul constituie un abuz de poziţie dominantă susceptibil să afecteze comerţul între statele membre; prin urmare, interdicţia nu priveşte modul de dobândire sau deţinere a unei poziţii dominante, ci faptul de a abuza de o situaţie de dominare; rezultă că toate întreprinderile aflate în poziţie dominantă, au obligaţia de a nu exercita abuziv puterea economică pe care o deţin pe piaţă[3]. Această obligaţie, ce nu incumbă întreprinderilor cu o putere economică mică[4], are drept justificare faptul că, din punct de vedere economic, o întreprindere într-o poziţie dominantă este mai puţin afectată de presiunile concurenţiale pe o piaţă, ceea ce-i permite să funcţioneze fără să caute cea mai bună eficacitate, sau să impună preţuri mai competitive[5].

Într-o atare situaţie, întreprinderea trebuie să aibă un comportament ireproşabil, evitând să exploateze poziţia sa în dauna terţilor sau a structurii pieţei. Făcând o comparaţie între cele două texte ale art. 101 şi 102 TFUE – care ambele condamnă comportamente anticoncurenţiale, putem observa că spre deosebire de art. 101 TFUE, art. 102 TFUE nu include nicio excepţie; acest lucru este firesc pentru că simpla noţiune de „abuz" este incompatibilă cu ideea de „contribuţie la progres" economic sau de orice altă natură[6]. Pe de altă parte, şi procedurile sunt diferite: astfel, nicio notificare a unei poziţii dominante nu este prevăzută, autorii nu pot să solicite Comisiei o declaraţie de neaplicabilitate, în schimb părţile pot să se adreseze Comisiei cu o cerere de atestare negativă[7]. În rest, procedura prevăzută de cele două articole este la fel, iar sancţiunile identice[8], cu precizarea cuprinsă în art. 101 TFUE: „(2) Acordurile sau deciziile interzise în temeiul prezentului articol sunt nule de drept".

Abuzul sancţionat de art. 102 TFUE ca nociv este, în principiu, unilateral, el este realizat de o întreprindere indiferent: că are caracter public sau privat; de obiectul sau activitatea întreprinderii care poate fi: vânzarea de mărfuri sau prestarea de servicii[9]; că, sau mai ales, dacă întreprinderea

---

sau în conformitate cu uzanţele comerciale, nu au legătură cu obiectul acestor contracte." eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016E/TXT – consultat la data de 10.02.2026.

A se vedea: C. Stanciu, *Dreptul transporturilor. Contracte de transport de bunuri*, Ed. Universul Juridic, București, 2015; C.Stanciu, *Dreptul transporturilor. Îndrumar practic*, Ed. Universul Juridic, București, 2015; C. Stanciu, *Studiu asupra antecontractului văzut ca raport juridic adiacent raportului juridic născut din contract*, Ed. Universitaria, Craiova, 2013; C.Stanciu, *Dreptul transporturilor*, Ed.C.H. Beck, Bucureşti, 2008; C. Stanciu, *Dreptul transporturilor. Note de curs*, Ed. Universitaria, Craiova, 2006; D. I. Scarlat, *Dreptul asigurarilor. Caiet de seminar*, Ed. Sitech, Craiova, 2020; D.I. Scarlat, *Subrogația în drepturile creditorului prin plata creanței*, (Subrogation in creditor's rights by debt payment) Journal of Romanian Literary Studies, nr.22/2020, Institutul de Studii Multiculturale Alpha; Ed. Arhipelag XXI; D.I. Scarlat, *Dreptul proprietăţii intelectuale. Note de curs şi aplicaţii pentru IFR,* Craiova, Ed.Sitech, 2021; D.I. Scarlat, *Dreptul asigurărilor: note de curs şi aplicaţii practice*, Ed.Sitech, Craiova 2021.

[3] A. I. Dușcă, *Abuzul de poziție dominantă. Caz particular - Astra Zeneca*, J R L S 35/2023, Jrls-035-004.pdf.; A. I. Dușcă, *INTERPRETATION AND APPLICATION OF THE NOTION OF RESTRICTION OR DISTORTION OF COMPETITION BY "OBJECT" WITHIN THE MEANING OF ART.101 T.F.U.E*., în Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru-Mircea Buda (Editors) MUTICULTURALISM THROUGH THE LENSES OF LITERARY DISCOURSE", Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureș, 2019, Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru-Mircea Buda (Editors) MUTICULTURALISM THROUGH THE LENSES OF LITERARY DISCOURSE.; A. I. Dușcă, *RECENT CASE LAW OF THE CJEU ON THE CHARACTERIZATION OF THE EXISTENCE OF CONDUCT HAVING AS ITS "OBJECT" OR "EFFECT" THE PREVENTION, RESTRICTION OR DISTORTION OF COMPETITION WITHIN THE MEANING OF ARTICLE 101(1) TFEU*, JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES

[4] E.G. Olteanu, *Dreptul concurenţei comerciale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002, p. 166; L. Vogel, J. Vogel, *Le droit européen des affaires*, Dalloz, Paris, 1994; A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995, pp. 292-294.

[5] V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Economica, Paris, 1992, p. 566.

[6] C. Gavalda, G. Parleani, *Traité de droit communitaire des affaires*, Litec, 1992, p. 550; A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene, ed. a IV-a, revăzută şi adăugită după Tratatul de la Lisabona* (2007/2009), Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010; B. Andreşan-Grigoriu, T. Ștefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2010.

[7] Regulamentul nr. 17 din 6 februarie 1962, art. 2.

[8] *Art. 103 TFUE* (ex-art. 83 TCE): (1) Regulamentele sau directivele utile în vederea aplicării principiilor prevăzute la art. 101 şi 102 se adoptă de către Consiliu, la propunerea Comisiei şi după consultarea Parlamentului European. (2) Dispoziţiile prevăzute la alin. (1) urmăresc în special: (a) să asigure respectarea interdicţiilor prevăzute la *art. 101 alin. (1) şi la art. 102 prin instituirea de amenzi şi penalităţi cu titlu cominatoriu*; (b) să determine normele de aplicare a art. 101 alin. (3), luând în considerare necesitatea, pe de o parte, de a asigura o supraveghere eficientă şi, pe de altă parte, de a simplifica pe cât posibil controlul administrativ; (c) să precizeze, dacă este cazul, domeniul de aplicare a art. 101 şi 102 în diferitele ramuri economice; (d) să definească rolul Comisiei şi al Curţii de Justiţie a Uniunii Europene în aplicarea dispoziţiilor prevăzute de prezentul alineat; (e) să definească raporturile între legislaţiile interne, pe de o parte, şi dispoziţiile prezentei secţiuni, precum şi cele adoptate în temeiul prezentului articol, pe de altă parte.

[9] Sau cazul unei societăţi care repartizează artişti şi interpreţi, Tournier et Lacazeau, 13 iulie 1989, citată de C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 551.

considerată în „poziţie dominantă" este în situaţie de monopol de drept[10]; de forma juridică şi de natura finanţării[11]; dacă acţionează singular sau într-un grup de întreprinderi. În acest al doilea caz, se pot întâlni situaţii în care comportamentul incriminat să fie sancţionat ori pe temeiul art. 101 TFUE, ori pe temeiul art. 102 TFUE; astfel, este o diferenţă între cazul mai multor întreprinderi între care există obligaţii legale ce fac obiectul unui contract, când se aplică art. 101 TFUE, şi cazul mai multor întreprinderi ce realizează un comportament paralel sau suplimentar al întreprinderilor plasate într-un oligopol, când va fi aplicabil art. 102 TFUE[12]. Dar se poate întâlni şi situaţia în care comportamentul a două societăţi, dintre care una deţine puterea de control asupra celeilalte şi o exercită efectiv, este caracterizat prin unitatea evidentă de acţiune faţă de terţi; în acest caz ele trebuie considerate ca o unitate economică. O astfel de unitate economică este indiscutabilă, dacă societatea-mamă dispune de un control de 100% asupra filialelor sale, control pe care-l exercită efectiv sau dacă societatea-mamă determină linia de acţiune a filialelor sale[13].

Piaţa pertinentă sau piaţa dominantă, pentru Curtea de Justiţie, sau piaţa în cauză, pentru Comisie[14] reprezintă un segment al pieţei globale având mai multe subpieţe. În dreptul concurenţei, piaţa pertinentă este, înainte de orice, locul de întâlnire între furnizorii de produse sau servicii, oferta şi potenţialii cumpărători, cererea ceea ce înseamnă că, un punct de întâlnire implică atât un loc geografic comun pentru ca oferta cu cererea să se poată întâlni, cât şi concordanţa între aşteptările specifice cererilor clienţilor în materie de bunuri şi servicii şi oferta furnizorilor[15]. „Piaţa pertinentă se determină prin combinarea pieţei produselor sau serviciilor cu piaţa geografică" spune Curtea de Justiţie, în hotărârea din 14 februarie 1978[16]. Ea notează că „există o linie de delimitare a acestei pieţe atât din punct de vedere al produsului, cât şi din punct de vedere geografic" şi adaugă că posibilităţile de concurenţă, privite de art. 86 TCEE, trebuie să fie examinate în funcţie de caracteristicile produsului în cauză şi prin referire la o zonă geografică definită, în care este comercializat şi unde condiţiile concurenţei sunt suficient de omogene pentru a aprecia jocul puterii economice a întreprinderii interesate.

---

[10] Höfner et Esser *c.* Macroton Grub H, 23 aprilie 1991, C. 41-90, Rec, p. 1-1979.
Sunt excluse totuși sectoarele privind apărarea și cărbunele și oțelul care sunt supuse prevederilor art. 66, par. 7 CECO. În jurisprudență s-au avut în vedere și consecințele unui monopol de fapt, pe piața comunitară sau o parte a ei; astfel s-a admis că societățile de televiziune sunt într-o poziție dominantă, în sensul art. 86 TCEE, când în virtutea unui monopol de fapt, ele sunt în situația de a împiedica efectiva concurență, pe piața din domeniul revistelor săptămânale de televiziune în teritoriile în discuție. A se vedea: O. Manolache, Regimul juridic al concurenței, Ed. All, București, 1997, pp. 140-141; D. I. Scarlat, *Dreptul proprietății intelectuale. Note de curs și aplicații pentru IFR*, Ed. Sitech, Craiova, 2021; D. I. *Dreptul asigurărilor: note de curs şi aplicaţii practice*, Ed.Sitech, Craiova, 2021; D. I. Scarlat, *Dreptul asigurărilor. Caiet de seminar*, Ed.Sitech, Craiova, 2020; D.I. Scarlat, *Dreptul Proprietății Intelectuale. Caiet de seminar*, Ed.Sitech, Craiova, 2019; D.I. Scarlat, *Breief considerations regarding national and european regulations in the matter of unfair terms in insurance contracts,* Proceedings of International Conference on Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, Social Sciences, 25-26 mai 2019, Tîrgu Mureș; D. I. Scarlat, *The private copy and compensatory remuneration - present and future,* Proceedings of International Conference on Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, Social Sciences, 25-26 mai 2019, Tîrgu Mureș; D.I. Scarlat, *Notorietatea mărcii. Criterii de constatare,* Proceedings of International Conference on Literature, Discourse and Multicultural Dialogue, Târgu Mureș, 7-8 Decembrie 2019; D. I. Scarlat, *The right to quote or reproducing in order to quote and the limits of quotation,* Proceedings of International Conference on Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, Social Sciences, Târgu Mureș, 23 mai 2020.

[11] Trebuie să nu pierdem din vedere că art. 101 şi 102 TFUE se aplică întreprinderilor indiferent de forma juridică, societăţi civile, cooperatiste, comerciale, grupuri de interese economice, stabilimente publice dotate cu personalitate morală, asociaţii etc., şi aceasta pentru că, după cum se știe, la nivelul Uniunii Europene, definiţiile extensive sunt agreate. D. Leonard, *Ghidul Uniunii Europene*, Ed. Teora, Bucureşti, 2001; A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută şi adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010; B. Andreşan-Grigoriu, T. Ştefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2010.

[12] P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene Comentarii, jurisprudenţă şi doctrină*, ed. a IV-a, serie coordonată de B. Andreşan-Grigoriu şi T. Ştefan, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2009, p. 312.

[13] Euro Fix-Banca *c.* Hilti, 22 decembrie 1987, JOCE: L. 65. 11 martie 1988; Bodson *c.* SA Pompes funèbres des régions libérées, Cauza C-30/87, Rec., p. 2479, CJCE, 4 mai 1988.

[14] Expresiile şi le-au împrumutat reciproc, astfel că, într-un dosar din 1978, Curtea precizează că: „trebuie să fie determinată mai întâi, de un punct de vedere geografic şi, de asemenea, material înainte de a cerceta în ce măsură trebuie să se ţină cont de partea din piaţă deţinută de o întreprindere aflată în poziţie dominantă". – C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 554.

[15] A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995, pp. 192-194; Commentaire Megret, *Le droit de la CEE*, vol. 1, Editions de l'Université de Bruxelles, 1992, pp. 511-512; V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Économica, Paris, 1992, p. 766.

[16] Cauza C-27/76, *United Brands c. Comisiei*, Hotărârea Curţii din 14 februarie 1978, Rec. 207.

Definirea pieţei de produse[17] sau servicii se sprijină pe conceptul de „substituire": astfel piaţa cuprinde produsele ce răspund unei cereri determinate, care sunt în mod riguros identice sau înlocuibile cu altele în scopul folosirii lor. După Curtea de Justiţie, piaţa pertinentă este zona în care condiţiile obiective de concurenţă la produsele sau serviciile în cauză trebuie să fie similare pentru toţi operatorii economici: piaţa brutarilor este o piaţă limitată la cartierul unde locuieşte consumatorul, căci e greu de imaginat un consumator care să traverseze o regiune, un departament, un mare oraş, pentru a cumpăra o franzelă. Dacă există un singur brutar în cartier el poate fi în poziţie dominantă, pe piaţa pertinentă, limitată, de exemplu, la franzelele proaspete, piaţa produsului, şi în cartierul respectiv, piaţa geografică. Într-un asemenea caz este evident că dreptul comunitar nu se aplică deoarece cartierul unui oraş nu constituie „o parte substanţială a pieţei comune", dar sunt şi pieţe geografice mondiale: de ex. piaţa avioanelor de cursă lungă[18].

În concluzie, „piaţa", care, într-adevăr, reprezintă mai mult un concept economic, decât juridic, nu este o noţiune abstractă; ea presupune o dimensiune teritorială, deja analizată, şi una materială, care se referă la „produs" sau „servicii". La acestea, doctrina adaugă şi o dimensiune temporală, referindu-se la activităţile sezoniere[19]. În ceea ce priveşte „produsul", piaţa se referă, mai întâi, la produse „identice"[20], calificare ce s-a dovedit a fi nu tocmai facilă, şi apoi, la produsele care pot fi înlocuite de către utilizatori sau consumatori. Comisia şi Curtea au precizat că în toate cazurile, aprecierea „puterii de înlocuire" trebuie să se facă în concret şi în acelaşi timp esenţială este puterea practică[21], şi nu teoretică, de înlocuire a produselor. „Jurisprudenţa autorităţilor comunitare furnizează în această privinţă exemple grăitoare: de exemplu, într-un dosar s-a pus în discuţie interschimbarea între ambalajele metalice şi ambalajele de sticlă; Comisia a refuzat această interschimbare, din cauza specificităţii de folosire a celor două tipuri de ambalaje şi din cauza dificultăţilor de substituire efectivă şi rapidă. În alt caz, era vorba de a aprecia dacă banana are piaţa sa proprie şi dacă ea nu poate fi înlocuită cu alte fructe proaspete; s-a constat că datorită maturării sale anuale, acest fruct este unul privilegiat, care are propria sa piaţă"[22].

Poziţia dominantă primeşte, de asemenea, un înţeles specific[23]. În virtutea regulilor Uniunii Europene în materie de concurenţă, astfel cum a fost interpretată de jurisprudenţă, o poziţie dominantă este o situaţie ce furnizează unei întreprinderi sau unui grup de întreprinderi, în virtutea teoriei poziţiei dominante colective, posibilitatea unui comportament independent, într-o măsură apreciabilă faţă de concurenţi şi, în final, faţă de consumatori. În afacerea Hoffman - La Roche[24], Curtea a precizat că „poziţia dominantă nu exclude o anumită concurenţă, dar că întreprinderea care beneficiază de această poziţie este în măsură să decidă sau să influenţeze de o manieră semnificativă condiţiile în care concurenţa se desfăşoară şi în toate cazurile să se comporte fără să trebuiască să ţină cont de această concurenţă, şi fără ca această atitudine să-i aducă prejudicii".

---

[17] În doctrină se subliniază că definirea pieţei produselor nu este tocmai uşoară pentru că „lucruri care sunt din punct de vedere fizic diferite, pot fi în competiţie (sistemul de încălzire domestică pe gaz sau motorină) în timp ce, lucruri care sunt asemănătoare din punct de vedere fizic nu sunt în competiţie (anvelope pentru camioane şi anvelope pentru autoturisme)". A se vedea E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 169.

[18] B.M.C. Predescu, A.I. Duşcă, *Dreptul comunitar al afacerilor*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002, p. 183.

[19] Ex. piaţa fructelor exotice este mai mare în sezonul rece decât în cel cald, când există o ofertă consistentă de fructe din producţia internă. A se vedea E.G. Olteanu, *op. cit.*, p. 172.

[20] ICI (Instituta Chemiterapica Italiana Sp. A) şi CSC (Comercial salvanto) c. Zoja, 16 martie 1974, dos. 6 şi 7/1973, Rec., p. 223. Dificultatea a constat atât în faptul că anumite substanţe chimice neidentice pot răspunde aceloraşi scopuri, cât şi în faptul că în speţă CSC se afla într-o situaţie de monopol.

[21] S-a observat, din nou, că se disting subpieţe: cazul alamei pentru orchestra în stil britanic, BBI – Booscy et Haawkes, 29 iulie 1987: JOCE, L. 286, 9 oct. 1987 sau diferitele pieţe de apă plată, Decis. 7 dec. 1988, JOCE, L. 33, 4 februarie 1989. A se vedea C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 556.

[22] În alte cazuri a trebuit să se ţină cont de aprecierea – foarte selectivă – a utilizatorilor profesionişti: cum este cazul pieţelor de schimb pentru maşini sau al alamei pentru orchestra în stil britanic. A se vedea C. Gavalda, G. Parleani, *op. cit.*, p. 557.

[23] A se vedea: C. Altomonte, M. Nava, *Economics and Policies of an Enlarged Europe*, Ed. Edward Elgar, Celtenham, 2006; J. Anderson, *Public Policy Making*, Ed. Praeger, New York, 1975; T. Baskoy, *The Political Economy of the European Union Competition Policy*, Ed. Routledge, New York, 2008; W.J. Baumol, A.S. Blinder, *Economics: Principles and Policy,* ed. a XII-a, Ed. South-Western CengageLearning, Mason (SUA), 2010; J. Black, N. Hashimzade, G.D. Myles, *A Dictionary of Economics*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2009.

[24] Cauza C-35/76, *Hoffman - La Roche*, Hotărârea Curţii din 13 februarie 1979, Rec., p. 462.

Conform Comunicării Comisiei din 9 decembrie 1997[25], acest lucru se produce când o întreprindere sau un grup de întreprinderi asigură o parte importantă a ofertei pe o piaţă determinată, cu condiţia să existe şi alţi factori, ca de exemplu, o slabă capacitate de reacţie a clienţilor sau relaţia dintre părţile deţinute pe piaţă ale întreprinderilor în cauză şi ale concurenţilor lor, în special aceia dintre cei mai apropiaţi, avansul tehnologic al unor întreprinderi faţă de concurenţii lor, existenţa unei reţele dezvoltate de vânzări şi absenţa concurenţei potenţiale, integrarea verticală a unei întreprinderi, o reţea comercială perfecţionată, reputaţia unei mărci, apartenenţa la grupuri de întreprinderi ce operează în întreaga Europă sau lume cu avantaje asupra concurenţilor, constând în rolul preponderent al grupurilor în materie de investiţii şi cercetare şi speciala întindere a volumului mărfurilor[26]. Este firesc să existe mai multe criterii, nu numai cota de piaţă, pentru determinarea poziţiei dominante pentru că, este adevărat că o cotă de peste 60% apare ca o dovadă suficientă a unei poziţii dominante, dar chiar şi un procent mai mic, poate să fie relevant, dacă există o diferenţă semnificativă, faţă de partea din piaţa principalilor concurenţi[27]. Dimpotrivă, o întreprindere care deţine 25% din piaţă, poate avea o poziţie dominantă, cu condiţia ca restul pieţei să fie ocupat de multe întreprinderi mai mici, care nu reprezintă pentru ea o ameninţare[28].

Organele abilitate să aplice dispoziţiile art. 101, 102 TFUE

Constituind o politică de bază a construcţiei Uniunii Europene, în materia asigurării funcţionării pieţei unice, în condiţii de eficienţă şi comportament normal, reglementările analizate fac obiectul competenţelor mai multor organe, cunoscut fiind faptul că în cadrul acestei structuri competenţele se întrepătrund, sunt de regulă complementare, pentru a asigura funcţionalitatea optimă, instituindu-se un control riguros. Pe de altă parte, o serie de principii ce guvernează însuşi ansamblul construcţiei europene, se regăsesc în această materie, întrucât ea este de esenţa funcţionării normale a pieţei interne, adică asigurarea integrării europene. Datorită atribuţiilor sale executive şi de gestiune economică, cele mai importante competenţe revin Comisiei, rolul său fiind completat de cel al Curţii în interpretarea şi aplicarea dreptului Uniunii Europene. Realizarea efectivă a politicii antimonopoliste este o problemă ce ţine de armonizarea legislaţiilor naţionale cu cea a construcţiei europene, scop atins în mod direct sau indirect prin aplicarea principiului subsidiarităţii. Cât priveşte raportul dintre reglementarea Uniunii Europene şi cea naţională întâlnim şi de această dată prioritatea celei dintâi, astfel încât putem considera că toate aceste aspecte satisfac aplicarea corespunzătoare a art. 101 şi 102 TFUE[29].

---

[25] Comunicarea Comisiei privind definirea pieţei relevante în sensul dreptului comunitar al concurenţei (97/C 372/03) (Text cu relevanţă pentru SEE), JOCE, C 372/5, 9 decembrie 1997. A se vedea şi: *Comunicare a Comisiei – Orientări privind prioritățile Comisiei în aplicarea art. 82 din Tratatul CE la practicile de excludere abuzivă ale întreprinderilor dominante* (2009/C 45/02).

[26] Cauza United Brands; Cauza C-85/76, Hoffman La Roche; Cauza C-68/77 şi 78/1989 SIV c. Comisiei, hotărârea Curţii din 10 martie 1992, citate de O. Manolache, Regimul juridic al concurenţei în dreptul comunitar, Ed. All, Bucureşti, 1997, p. 141.

[27] Nu s-a admis existenţa unei poziţii dominante în afara unor întreprinderi excepţionale, în cazul în care se deţine între 5 şi 10% dintr-o piaţă din domeniul produselor de înaltă tehnicitate care, totuşi, apar majorităţii consumatorilor ca uşor de substituit. Cauza C-26/76, Metre SB Grossmarkete Gmbt, citată de O. Manolache, op. cit., p. 139.

[28] Idem; G. Isaac, *Droit communautaire général*, Masson, Paris, 1998.

[29] Art. 103: (1) Regulamentele sau directivele utile în vederea aplicării principiilor prevăzute la art. 101 şi 102 se adoptă de către Consiliu, la propunerea Comisiei şi după consultarea Parlamentului European. (2) Dispoziţiile prevăzute la alin. (1) urmăresc în special: (a) să asigure respectarea interdicţiilor prevăzute la art. 101 alin. (1) şi la art. 102 prin instituirea de amenzi şi penalităţi cu titlu cominatoriu; (b) să determine normele de aplicare a art. 101 alin. (3), luând în considerare necesitatea, pe de o parte, de a asigura o supraveghere eficientă şi, pe de altă parte, de a simplifica pe cât posibil controlul administrativ; (c) să precizeze, dacă este cazul, domeniul de aplicare a art. 101 şi 102 în diferitele ramuri economice; d) să definească rolul Comisiei şi al Curţii de Justiţie a Uniunii Europene în aplicarea dispoziţiilor prevăzute de prezentul alineat; (e) să definească raporturile între legislaţiile interne, pe de o parte, şi dispoziţiile prezentei secţiuni, precum şi cele adoptate în temeiul prezentului articol, pe de altă parte. Art. 104: Până la intrarea în vigoare a dispoziţiilor adoptate în temeiul art. 103, autorităţile statelor membre hotărăsc cu privire la admisibilitatea acordurilor, deciziilor şi a practicilor concertate şi cu privire la folosirea în mod abuziv a unei poziţii dominante pe piaţa internă, în conformitate cu legislaţia naţională şi cu dispoziţiile art. 101 şi, în special, ale alin. (3), precum şi ale art. 102. Art. 105: (1) Fără a aduce atingere art. 104, Comisia asigură aplicarea principiilor stabilite la art. 101 şi 102. La cererea unui stat membru sau din oficiu şi în cooperare cu autorităţile competente ale statelor membre, care îi acordă sprijin, Comisia investighează presupusele cazuri de încălcare a principiilor menţionate mai sus. În cazul în care constată existenţa unei încălcări, Comisia propune măsuri adecvate pentru ca aceasta să înceteze. (2) În cazul în care încălcarea nu încetează, Comisia constată încălcarea principiilor printr-o decizie motivată. Comisia poate publica decizia şi poate autoriza statele membre să ia măsurile necesare pentru remedierea situaţiei, măsuri ale căror condiţii şi norme de aplicare le stabileşte. (3) Comisia poate adopta regulamente privind categoriile de acorduri cu privire la care Consiliul a adoptat un regulament sau o directivă în temeiul art. 103 alin. (2) lit. (b).

Colegiu independent, alcătuit din comisari, Comisia este răspunzătoare atât de punerea în viaţă a regulilor concurenţei, cât şi de asigurarea respectării acestora. Unul dintre comisari, asistat de cabinetul său de consilieri, este responsabil de departamentul „concurenţă”, iar serviciile Comisiei pentru acest domeniu sunt grupate în cadrul Direcţiei Generale Concurenţă[30] care are ca rol gestionarea miilor de dosare în curs, relative la înţelegerile şi abuzul de poziţie dominantă, la controlul concentrării, monopoluri şi ajutoarele acordate de state.

Procedura de aplicare a art. 85 şi 86 TCEE a fost enunţată iniţial în Regulamentul 17/62[31] al Consiliului, din 6 februarie 1962, relativ la punerea în aplicare a art. 85 şi 86 TCEE. Conform regulamentului, Comisia putea fi sesizată de o plângere a unui terţ, pentru violarea dreptului comunitar, sau ea însăşi se poate sesiza din oficiu, pentru constatarea infracţiunii. Toată procedura era supusă aprecierii Comisiei, care era liberă să decidă dacă este sau nu cazul să conducă o anchetă împotriva întreprinderilor suspectate. În cazul în care decidea că se impune o verificare, Comisia mandata pe funcţionarii săi, în localurile întreprinderii, fără avertizare prealabilă, pentru a cerceta la faţa locului dovezile unei infracţiuni.

La înlocuirea Regulamentului nr. 17 al Consiliului, din 6 februarie 1962, prin Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului, din 16 decembrie 2002, privind punerea în aplicare a normelor de concurenţă prevăzute la art. 81 şi 82 din tratat, s-a avut în vedere şi că Regulamentul nr. 17/62 a permis dezvoltarea unei politici comunitare de concurenţă care a contribuit la diseminarea unei culturi a concurenţei în Comunitate. În art. 1 („Aplicarea art. 81-82 din Tratat”) Regulamentul (CE) nr. 1/2003 prevede: (1) Acordurile, deciziile şi practicile concertate menţionate la art. 81 alin. (1) din tratat, care nu îndeplinesc condiţiile prevăzute la art. 81 alin. (3) din tratat, sunt interzise, fără a fi nevoie de o decizie prealabilă în acest sens; (2) Acordurile, deciziile şi practicile concertate menţionate la art. 81 alin. (1) din tratat, care îndeplinesc condiţiile prevăzute de art. 81 alin. (3) din tratat, nu sunt interzise, fără a fi nevoie de o decizie prealabilă în acest sens; (3) Folosirea în mod abuziv a unei poziţii dominante menţionate la art. 82 este interzisă, fără a fi nevoie de o decizie prealabilă în acest sens. Comisia şi autorităţile de concurenţă ale statelor membre aplică normele comunitare de concurenţă în strânsă cooperare astfel: Comisia transmite autorităţilor de concurenţă ale statelor membre, copii ale celor mai importante documente obţinute (iar la cerere poate pune la dispoziţie o copie din alte documente existente necesare pentru evaluarea situaţiei) iar autorităţile de concurenţă ale statelor membre, când acţionează în temeiul art. 81 sau 82 din tratat, informează Comisia în scris, înainte sau imediat după începerea primelor măsuri formale de investigaţie. Aceste informaţii pot fi puse, de asemenea, la dispoziţia autorităţilor de concurenţă ale altor state membre. Autorităţile de concurenţă din statele membre pot consulta Comisia cu privire la orice cauză care implică aplicarea dreptului comunitar. Iniţierea de către Comisie a procedurilor în vederea adoptării unei decizii, privează autorităţile de concurenţă ale statelor membre, de competenţa lor de a aplica art. 81-82 din tratat. În cazul în care o autoritate de concurenţă a unui stat membru analizează deja o cauză, Comisia iniţiază proceduri numai după ce se consultă cu autoritatea naţională de concurenţă în cauză (art. 11 din Regulament – „Cooperarea dintre Comisie şi autorităţile de concurenţă ale statelor membre”).

a) *Regulamentul nr. 1348/2015 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 773/2004 privind desfăşurarea procedurilor puse în aplicare de Comisie în temeiul art. 81 şi 82 TCE* a avut, printre considerentele apariţiei sale, şi: (2) Cartelurile sunt acorduri sau practici concertate între doi sau mai mulţi concurenţi care vizează coordonarea comportamentului concurenţial

[30] Împreună cu autorităţile naţionale competente, Comisia Europeană aplică normele UE în materie de concurenţă, art. 101-109 din Tratatul privind funcţionarea Uniunii Europene. Asigurându-se că întreprinderile concurează loial, în condiţii egale, Comisia sprijină buna funcţionare a pieţelor europene. De aceste acţiuni beneficiază consumatorii, întreprinderile şi, în general, economia europeană. În cadrul Comisiei, competenţele executive în domeniu îi revin în principal Direcţiei Generale (DG) Concurenţă. A se vedea: Raport al Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic şi Social European şi Comitetul Regiunilor Raport privind politica în domeniul concurenţei pentru anul 2014 Bruxelles, 4 iunie 2015 COM(2015) 247 final http://ec.europa.eu/competition/publications/annual_report/2014/part1_ro.pdf. – consultat la data de 2.02.2026.

[31] A se vedea şi Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurenţă prevăzute la art. 81 şi 82 din tratat şi Regulamentul (CE) nr. 1419/2006 al Consiliului, de abrogare a Regulamentului nr. 4056/86 şi de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1/2003 în sensul extinderii domeniului de aplicare al acestuia, pentru a include cabotajul şi serviciile de transport internaţionale.

al acestora pe piaţă sau influenţarea parametrilor relevanţi ai concurenţei prin practici precum fixarea sau coordonarea preţurilor de achiziţie sau de vânzare sau a altor condiţii comerciale, atribuirea cotelor de producţie sau de vânzare, împărţirea pieţelor şi a clienţilor inclusiv prin manipularea licitaţiilor, restricţii la importuri sau exporturi şi acţiuni anticoncurenţiale împotriva altor concurenţi. Astfel de practici se numără printre cele mai grave încălcări ale art. 101 din tratat[32]. (3) Prin însăşi natura lor, cartelurile secrete sunt adesea dificil de descoperit şi cercetat în lipsa cooperării întreprinderilor sau a persoanelor implicate în acestea. În consecinţă, Comisia consideră că este în interesul Uniunii ca întreprinderile implicate în acest tip de practici ilegale, care sunt dispuse să îşi recunoască participarea, să pună capăt acesteia şi să coopereze în cadrul investigaţiei Comisiei, să fie recompensate, independent de restul întreprinderilor implicate în cartel. În asigurarea detectării şi pedepsirii cartelelor secrete, interesele consumatorilor depăşesc interesul de a impune amenzi, proporţional cu comportamentul ilegal, acelor întreprinderi care permit Comisiei să descopere şi să interzică asemenea practici. În acest scop, Comisia foloseşte, începând din 1996, un program de clemenţă. În cadrul acestuia, Comisia stabileşte condiţiile în care întreprinderile pot fi recompensate pentru cooperarea lor în cadrul investigaţiei Comisiei. Programul de clemenţă s-a dovedit un instrument eficace pe care Comisia îl poate folosi pentru a descoperi şi a pedepsi numeroase carteluri secrete. În plus, contribuind la descoperirea mai multor încălcări şi la sporirea eficacităţii procesului de asigurare a respectării normelor de concurenţă de către organismele publice, programul de clemenţă are şi rolul unui factor de descurajare a cartelurilor şi, în cele din urmă, oferă părţilor prejudiciate o bază pentru a solicita despăgubiri pentru daunele suferite în urma încălcărilor respective.

Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 25 februarie 2025, data în cauza C-233/23[33], părți fiind Alphabet Inc., Google LLC, Google Italy Srl împotriva Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato, cu participarea: Enel X Italia Srl, Enel X Way Srl, răspunde la întrebarea dacă refuzul Google de a permite interoperabilitatea platformei sale, Android Auto, cu aplicația JuicePass, dezvoltată de Enel, constituie un abuz de poziție dominantă[34].

Pe scurt, despre starea de fapt amintim că: Google este o filială a Alphabet, care controlează Google Italy, cu sediul în Italia; Google a dezvoltat Android OS, un sistem de operare pentru dispozitive mobile care provin de la diferiți producători. Acest sistem, pus la dispoziție sub licență *open source,* poate fi, în principiu, utilizat gratuit și modificat fără a fi necesară o autorizație. Android Auto, lansată în anul 2015 de Google, a fost dezvoltată pentru dispozitivele mobile care funcționează cu sistemul de operare Android OS în scopul de a permite utilizatorilor acestora să acceseze, direct de pe ecranul sistemului de infotainment al unui autovehicul, aplicații prezente pe aceste dispozitive.

Pentru a asigura interoperabilitatea cu Android Auto a fiecărei aplicații, evitând în acest scop efectuarea unor teste lungi și costisitoare, Google oferă, pentru categorii întregi de aplicații, soluții

---

[32] În Regulament se mai precizează şi următoarele considerente: (4) Ca parte a cooperării, *întreprinderile îi pot transmite Comisiei, în mod voluntar, declaraţii în cadrul programului de clemenţă, care pot include declaraţii ale actualilor şi/sau foştilor angajaţi şi reprezentanţi* ai întreprinderii. Cu toate acestea, întreprinderile ar putea fi descurajate să coopereze cu Comisia în cazul în care acest lucru ar putea avea consecinţe negative asupra poziţiei lor în cadrul unei proceduri civile. (5) *Părţile la procedura derulată în cadrul Comisiei, precum şi părţile terţe, cum ar fi autorii plângerilor şi alte persoane interesate, pot obţine anumite informaţii din dosarul Comisiei în temeiul Regulamentului* (CE) nr. 773/2004. (6) Informaţiile obţinute în temeiul Regulamentului (CE) nr. 773/2004 pot fi folosite în scopul procedurilor judiciare sau administrative având ca obiect aplicarea art. 101 şi 102 din tratat. Cu toate acestea, nu ar trebui să fie posibil ca aceste informaţii să fie utilizate în cadrul procedurilor desfăşurate în instanţele naţionale în cazul în care acest lucru ar putea afecta în mod nejustificat eficacitatea asigurării de către Comisie a respectării art. 101 şi 102 din tratat. (7) *Pentru a garanta faptul că întreprinderile nu sunt descurajate să îşi recunoască în mod voluntar participarea la încălcări ale dreptului Uniunii în materie de concurenţă în cadrul programului de clemenţă sau al procedurii de tranzacţie oferite de Comisie, celorlalte părţi li se va permite accesul la astfel de recunoaşteri acordându-li-se acces la dosar în temeiul Regulamentului (CE) nr. 773/2004 numai în scopul exercitării dreptului lor la apărare în procedura în faţa Comisiei*. Aceste informaţii pot fi utilizate numai în cadrul procedurilor de revizuire desfăşurate în faţa instanţelor Uniunii Europene sau a instanţelor naţionale în cauze care sunt legate în mod direct de cazul în care a fost acordat accesul şi care se referă fie la repartizarea unei amenzi între participanţii la cartel, fie la revizuirea deciziei de constatare a unei încălcări adoptate de o autoritate naţională de concurenţă.

[33] InfoCuria - Cour de justice de l'Union européenne - consultat la data de 2.02.2026.

[34] Platformele tech dominante au obligația de a asigura interoperabilitatea și accesul aplicațiilor dezvoltate de concurenți, în anumite condiții. Hotărârea Curții în cauza C-233/23 | Alphabet și alții - JURIDICE.ro – consultat la data de 2.02.2026.

sub forma unor „templates” (modele) pentru fiecare soluție de interoperabilitate („model”). Aceste modele permit unor terți să creeze versiuni ale propriilor aplicații care sunt interoperabile cu Android Auto. La sfârșitul anului 2018, erau disponibile modele pentru aplicațiile multimedia și de mesagerie. Pentru a răspunde nevoilor utilizatorilor de aplicații de navigare, Google a dezvoltat sau a achiziționat deopotrivă aplicații de cartografiere și de navigare, și anume Google Maps și Waze, care sunt interoperabile cu Android Auto. În plus, în anumite cazuri, în lipsa unui model prestabilit, Google a permis unor dezvoltatori terți să dezvolte aplicații personalizate.

ENEL X Italia Srl face parte din grupul Enel, care gestionează peste 60 % dintre stațiile de încărcare disponibile pentru autovehiculele electrice în Italia și furnizează servicii pentru acest tip de încărcare. În luna mai 2018, Enel X Italia a lansat aplicația JuicePass, disponibilă pentru utilizatorii de dispozitive mobile care funcționează cu sistemul de operare Android OS, ce poate fi descărcată din Google Play. Această aplicație ar oferi o serie de funcționalități pentru încărcarea autovehiculelor electrice.

În special, ea ar permite utilizatorilor acestora căutarea și rezervarea stațiilor de încărcare pe o hartă, transferul căutării pe Google Maps pentru a permite navigarea către stația de încărcare selectată și inițierea, întreruperea și monitorizarea sesiunii de încărcare, precum și plata aferentă. În luna septembrie 2018, Enel X Italia a solicitat Google să întreprindă acțiunile necesare pentru a asigura interoperabilitatea JuicePass cu Android Auto, acțiuni pe care Google a refuzat să le întreprindă, pentru motivul că aplicațiile multimedia și de mesagerie ar fi singurele aplicații ale unor întreprinderi terțe care sunt interoperabile cu Android Auto. În urma unei a doua solicitări adresate de Enel X în luna decembrie 2018, Google a refuzat din nou, în luna ianuarie 2019, să întreprindă aceste acțiuni, pentru motive legate de securitate și din cauza necesității de a aloca în mod rațional resursele necesare pentru crearea unui nou model. La 12 februarie 2019, Enel X Italia a sesizat AGCM, susținând că comportamentul Google, constând în refuzul nejustificat de a permite utilizarea aplicației JuicePass prin intermediul Android Auto, constituia o încălcare a articolului 102 TFUE. În luna octombrie 2020, Google a pus la dispoziție un model pentru proiectarea unor versiuni experimentale ale aplicațiilor de încărcare a autovehiculelor electrice, interoperabile cu Android Auto. Prin decizia din 27 aprilie 2021, AGCM a considerat că comportamentul adoptat de Google, care consta în împiedicarea și întârzierea disponibilității pe platforma Android Auto a aplicației JuicePass, constituia un abuz de poziție dominantă în sensul articolului 102 TFUE. AGCM a dispus ca Google, printre altele, să pună la dispoziție o versiune definitivă a modelului pentru dezvoltarea unor aplicații de încărcare a autovehiculelor electrice și să dezvolte eventualele funcționalități identificate de Enel X ca fiind esențiale și care ar lipsi din această versiune. Această autoritate a aplicat de asemenea societăților Alphabet, Google și Google Italy o amendă de 102 084 433,91 euro, în solidar.

Societățile menționate au introdus o acțiune împotriva deciziei AGCM la Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (Tribunalul Administrativ Regional din Lazio, Italia), care a respins-o în totalitate. Aceste societăți au declarat apel împotriva hotărârii amintite la Consiglio di Stato (Consiliul de Stat, Italia), care este instanța de trimitere și care arată că AGCM a apreciat că, în răspunsul la solicitarea care i-a adresat-o Enel X Italia, Google nu a furnizat soluțiile informatice adecvate și, astfel, a împiedicat și a întârziat în mod nejustificat disponibilitatea aplicației JuicePass pe Android Auto. Instanța menționată precizează că AGCM a considerat că comportamentul Google, din cauza poziției dominante deținute de aceasta, prezenta importanță în ceea ce privește protecția concurenței și dinamica pieței, Google având un rol central mai ales pentru a permite utilizatorilor profesioniști, în speță dezvoltatorii, să aibă acces la publicul compus din utilizatorii finali de aplicații. În special, tipurile și caracteristicile specifice ale aplicațiilor ce pot fi disponibile pe Android Auto, precum și momentul definirii și furnizării instrumentelor de programare necesare ar depinde exclusiv de Google. Instanța de trimitere arată de asemenea că, în opinia AGCM, există o concurență reală între aplicațiile Google Maps și JuicePass, întrucât aceste două aplicații oferă servicii de căutare și de navigare privind stațiile de încărcare a autovehiculelor electrice. Potrivit AGCM, ar exista de asemenea o concurență potențială între aplicațiile menționate, întrucât JuicePass oferă funcționalități noi, dar care ar putea fi integrate în viitor în Google Maps. Această instanță adaugă că AGCM a apreciat că, având în vedere suprapunerea parțială dintre aplicațiile respective, precum și integrarea

aplicației Google Maps în Android Auto, în timp ce aplicația JuicePass a fost exclusă, refuzul Google trebuia plasat în contextul unui refuz al interoperabilității, echivalent unui refuz de a contracta, care a condus la o încălcare a principiului egalității condițiilor de concurență, rezultată din furnizarea unui avantaj neloial în favoarea aplicației Google, în detrimentul aplicației unui concurent al acesteia[35].

Instanța de trimitere arată că, ținând seama de efectele pe care comportamentul Google le poate avea în sectorul economic specific în care se înscrie, acest comportament poate să constituie un refuz abuziv de furnizare și să nu respecte articolul 102 TFUE. Instanța de trimitere evidențiază că există o situație de dominare a pieței de către Google prin intermediul sistemului de operare Android OS și al Google Play, Android Auto nefiind decât o dezvoltare a acestui sistem de operare pentru sistemul de infotainment al unui autovehicul. Accesul la Android Auto ar părea să fie „indispensabil" pentru a permite Enel X Italia să ofere utilizatorilor finali aplicații ușor de utilizat și în deplină siguranță atunci când utilizatorii respectivi conduc un atare vehicul. În această privință, nu ar trebui neglijat caracterul rapid al evoluțiilor din sectorul digital, situație ce poate conduce la a se considera ca fiind „necesare" unele produse sau servicii concepute inițial doar pentru a facilita utilizarea unor bunuri deja existente. Potrivit instanței de trimitere, comportamentul Google apare ca fiind potențial de natură să elimine concurența de pe piață. Astfel, având în vedere caracteristicile piețelor digitale, s-ar putea susține că, în cazul în care accesul la Android Auto nu ar fi fost posibil pentru aplicația JuicePass, consumatorii și-ar fi pierdut interesul pentru această aplicație și că un asemenea comportament ar fi putut conduce la împiedicarea utilizatorilor să beneficieze de un produs mai bun pentru care există o cerere potențială. În plus, nu ar părea exclusă ipoteza ca o aplicație generică existentă, și anume Google Maps, să poată integra funcțiile specifice ale JuicePass. Pe de altă parte, refuzul Google față de Enel X Italia nu ar părea să fie susținut de justificări obiective reale. Instanța de trimitere consideră prin urmare necesar, pentru a se pronunța cu privire la litigiul cu care este sesizată, să fie lămurită cu privire la interpretarea articolului 102 TFUE și, în principal, cu privire la jurisprudența rezultată din Hotărârea din 26 noiembrie 1998, Bronner (C-7/97, EU:C:1998:569), referitoare la refuzul unei întreprinderi aflate în poziție dominantă în privința accesului la o infrastructură[36]. Cu privire la acest aspect, instanța de trimitere apreciază că jurisprudența menționată nu pare să fie direct aplicabilă în speță și ridică problema în ce măsură caracteristicile specifice ale funcționării piețelor digitale justifică să se îndepărteze de la condițiile enunțate în hotărârea amintită într-o situație precum cea cu care este sesizată sau, cel puțin, să le interpreteze în mod flexibil. Această instanță are de asemenea îndoieli cu privire la modul în care autoritățile de concurență trebuie să definească piețele relevante într-un caz de refuz al accesului precum cel cu care este sesizată.

În aceste condiții, Consiglio di Stato (Consiliul de Stat) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare: 1) În sensul articolului 102 TFUE, cerința privind caracterul indispensabil al produsului care face obiectul unui refuz de furnizare trebuie interpretată în sensul că accesul trebuie să fie indispensabil pentru exercitarea unei activități determinate pe o piață vecină sau este suficient ca accesul să fie indispensabil pentru o utilizare mai adecvată a produselor sau a serviciilor oferite de întreprinderea care solicită accesul, în special în cazul în care produsul care face obiectul refuzului are în esență rolul de a facilita și de a face mai adecvată utilizarea unor produse sau a unor servicii deja existente? 2) Cu privire la o conduită

[35] În fața instanței de trimitere, Alphabet, Google și Google Italy susțin printre altele că AGCM nu a examinat în mod corect condițiile care permit să se aprecieze dacă un refuz de furnizare este abuziv și reproșează în esență acestei autorități că nu a efectuat o analiză a caracterului indispensabil al accesului la Android Auto în ceea ce privește aplicația JuicePass. Ele susțin de asemenea că comportamentul Google era justificat de considerații obiective și legitime. În plus, aceste societăți susțin că, întrucât comportamentul care le este reproșat se referă la accesul la Android Auto, era necesar, în scopul constatării unui abuz de poziție dominantă, să se definească piața relevantă pe care Android Auto își desfășoară activitatea și să se constate că această aplicație era dominantă pe acea piață. În plus, ele consideră că AGCM nu a identificat piața relevantă în aval și nici poziția dominantă a Google pe aceasta, ci s-a limitat să identifice un „mediu concurențial" în care aplicațiile de navigare ar fi în concurență cu aplicațiile de încărcare a autovehiculelor electrice, fără a efectua analiza necesară pentru a concluziona că un asemenea „mediu concurențial" ar constitui o piață relevantă din perspectiva dreptului concurenței. În sfârșit, ele susțin că nu este posibil să se afirme că există un raport de concurență între Google Maps și JuicePass.

[36] Conform hotărârii Bronner, un astfel de refuz constituie abuz de poziție dominantă dacă: (i) e de natură să elimine orice concurență pe piață din partea solicitantului serviciului; (ii) nu poate fi justificat obiectiv; și **(iii) serviciul refuzat este indispensabil pentru desfășurarea activității solicitantului.** eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61997CJ0007 – consultat la data de 2.02.2026.

calificată drept refuz de furnizare, se poate constata un comportament abuziv, în sensul articolului 102 TFUE, într-un context în care, în pofida neacordării accesului la produsul solicitat, (i) întreprinderea solicitantă era deja activă pe piață și a continuat să se dezvolte pe piața respectivă în întreaga perioadă a pretinsului abuz, iar (ii) alți operatori aflați în concurență cu întreprinderea care solicită accesul la produs au continuat să își desfășoare activitatea pe piață? 3) În cadrul unui abuz constând în refuzul de a acorda accesul la un produs sau la un serviciu pretins indispensabil, articolul 102 TFUE trebuie interpretat în sensul că inexistența produsului sau a serviciului la momentul cererii de furnizare trebuie luată în considerare ca o justificare obiectivă a acestui refuz sau, cel puțin, o autoritate de concurență este ținută să efectueze o analiză, pe baza unor elemente obiective, a timpului necesar unei întreprinderi dominante pentru a dezvolta produsul sau serviciul pentru care se solicită accesul ori, în schimb, întreprinderea dominantă este obligată, având în vedere răspunderea pe care și-o asumă pe piață, să comunice solicitantului durata necesară pentru dezvoltarea produsului? 4) Articolul 102 TFUE trebuie interpretat în sensul că o întreprindere dominantă care deține controlul asupra unei platforme digitale poate fi obligată să își modifice produsele sau să dezvolte noi produse pentru a le permite accesul la produsele în cauză celor care îl solicită? În acest caz, o întreprindere dominantă este obligată să ia în considerare nevoile generale ale pieței sau nevoile întreprinderii individuale care solicită accesul la produsul pretins indispensabil ori, cel puțin, având în vedere răspunderea specială pe care și-o asumă pe piață, trebuie să prestabilească criterii obiective pentru examinarea solicitărilor care îi sunt adresate și pentru stabilirea ordinii de prioritate a acestora? 5) În cadrul unui abuz constând în refuzul de a acorda accesul la un produs sau la un serviciu pretins indispensabil, articolul 102 TFUE trebuie interpretat în sensul că o autoritate de concurență este ținută să definească și să identifice în prealabil piața relevantă din aval vizată de abuz, iar aceasta poate fi doar potențială?”

La prima întrebare curtea răspunde că articolul 102 TFUE trebuie interpretat în sensul că refuzul unei întreprinderi aflate în poziție dominantă, care a dezvoltat o platformă digitală, de a asigura, la solicitarea unei întreprinderi terțe, interoperabilitatea acelei platforme cu o aplicație dezvoltată de acea întreprindere terță poate constitui un abuz de poziție dominantă chiar dacă platforma respectivă nu este indispensabilă pentru exploatarea comercială a acelei aplicații pe o piață în aval, ci este de natură să facă acea aplicație mai atractivă pentru consumatori, în cazul în care acea platformă nu a fost dezvoltată de întreprinderea aflată în poziție dominantă numai pentru nevoile activității proprii[37].

La cea de-a doua întrebare curtea răspunde că articolul 102 TFUE trebuie interpretat în sensul că faptul că atât întreprinderea care a dezvoltat o aplicație și a solicitat unei întreprinderi aflate în poziție dominantă să asigure interoperabilitatea acesteia cu o platformă digitală a cărei titulară este această din urmă întreprindere, cât și că unii concurenți ai primei întreprinderi au rămas activi pe piața aplicației respective și și-au dezvoltat poziția pe aceasta, deși nu beneficiau de o asemenea interoperabilitate, nu indică în sine că refuzul întreprinderii aflate în poziție dominantă de a da curs acestei solicitări nu putea să producă efecte anticoncurențiale. Este necesar să se aprecieze dacă acest comportament al întreprinderii aflate în poziție dominantă era de natură să împiedice menținerea sau dezvoltarea concurenței, cu luarea în considerare a tuturor împrejurărilor de fapt pertinente[38].

La a treia și la a patra întrebare curtea răspunde că articolul 102 TFUE trebuie interpretat în sensul că, în cazul în care un comportament care constă în refuzul unei întreprinderi aflate în poziție dominantă de a asigura interoperabilitatea unei aplicații dezvoltate de o întreprindere terță cu o platformă digitală a cărei titulară este întreprinderea aflată în poziție dominantă poate fi calificat drept abuz în sensul acestei dispoziții, întreprinderea aflată în poziție dominantă poate invoca în mod util, ca justificare obiectivă a refuzului său, inexistența unui model care să permită asigurarea interoperabilității la data la care întreprinderea terță a solicitat un asemenea acces, atunci când acordarea unei asemenea interoperabilități prin intermediul acestui model ar compromite, în sine și având în vedere proprietățile aplicației pentru care se solicită interoperabilitatea, integritatea platformei respective sau siguranța utilizării acesteia sau atunci când ar fi imposibil, din alte motive

[37] Pct. 52.
[38] Pct. 61.

tehnice, să se asigure interoperabilitatea prin dezvoltarea modelului respectiv. Într-o situație diferită, întreprinderea aflată în poziție dominantă este obligată să dezvolte un asemenea model într-un termen rezonabil necesar în acest scop și, dacă este cazul, în schimbul unei contraprestații financiare adecvate, luând în considerare nevoile întreprinderii terțe care a solicitat dezvoltarea, costul real al acesteia și dreptul întreprinderii aflate în poziție dominantă de a obține un beneficiu adecvat[39].

La ultima întrebare curtea răspunde că articolul 102 TFUE trebuie interpretat în sensul că, pentru a aprecia existența unui abuz care constă într-un refuz al unei întreprinderi aflate în poziție dominantă de a asigura interoperabilitatea unei aplicații dezvoltate de o întreprindere terță cu o platformă digitală a cărei titulară este întreprinderea aflată în poziție dominantă, o autoritate de concurență se poate limita la a identifica piața în aval pe care acest refuz poate să producă efecte anticoncurențiale, chiar dacă această piață în aval este doar potențială, fără ca o asemenea identificare să necesite în mod obligatoriu o definire precisă a pieței produselor și a pieței geografice în discuție.

În concluzie: dispoziţiile art. 101 TFUE, care reglementează interdicţia înţelegerilor anticoncurenţiale, şi ale art. 102 TFUE, care reglementează interdicţia abuzului de poziţie dominantă, privesc în exclusivitate practicile antitrust, cu particularităţile reglementărilor integrării europene. Aceste reguli interzic acordurile între întreprinderi, deciziile de asociere profesională şi practicile concertate, ca şi exploatarea abuzivă de poziţii dominante, susceptibile să afecteze, direct sau indirect, actual sau potenţial comerţul între statele membre.

[39] Pct. 81.

BIBLIOGRAPHY:

1. C. Altomonte, M. Nava, *Economics and Policies of an Enlarged Europe*, Ed. Edward Elgar, Celtenham, 2006;
2. B. Andreşan-Grigoriu, T. Ştefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2010;
3. J. Anderson, *Public Policy Making*, Ed. Praeger, New York, 1975;
4. T. Baskoy, *The Political Economy of the European Union Competition Policy*, Ed. Routledge, New York, 2008;
5. W.J. Baumol, A.S. Blinder, *Economics: Principles and Policy*, ed. a XII-a, Ed. South-Western CengageLearning, Mason (SUA), 2010;
6. J. Black, N. Hashimzade, G.D. Myles, *A Dictionary of Economics*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2009;
7. M. Cini, L. McGovan, *Competition Policy in the European Union*, Ed. Palgrave MacMillan, New York, 1998;
8. V. Constantinesco, J.-P. Jacqué, R. Kovar, D. Simon, *Traité instituant la CEE*, Economica, Paris, 1992;
9. P. Craig, G. de Búrca, *EC Law Text, cases & materials*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1998;
10. P. Craig, G. de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene Comentarii, jurisprudenţă şi doctrină*, ed. a IV-a, serie coordonată de B. Andreşan-Grigoriu şi T. Ştefan, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2009;
11. A. Decocq, *Droit communautaire des affaires*, Paris, 1995;
12. S. Deleanu, *Drept comunitar al afacerilor*, Ed. Servo-Sat, Arad, 2002;
13. A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută şi adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010;
14. C. Gavalda, G. Parleani, Traité de droit communitaire des affaires, Litec, 1992;
15. B. Goldman, A. Lyon, Droit commercial européen, Dalloz, Paris, 1983;
16. G. Isaac, *Droit communautaire général*, Masson, Paris, 1998 ;
17. L. Lazăr, *Considerartions on the Role of EU's Competition Policy in Achieving the Objectives of the Strategy Europe 2020*, în Curentul Juridic no. 3/2010;
18. L. Lazăr, *Reformarea dreptului comunitar al concurenţei – încercare de a asigura convergenţa între instrumentele de politică concurenţială ale Comisiei Europene (I-II)*, în RRDA nr. 5 şi 6/2009;
19. D. Leonard, *Ghidul Uniunii Europene*, Ed. Teora, Bucureşti, 2001;
20. M. Luţaş, *Integrare economică europeană*, Ed. Economică, Bucureşti, 1999;
21. O. Manolache, *Regimul juridic al concurenţei în dreptul comunitar*, Ed. All, Bucureşti, 1997;
22. E.G. Olteanu, *Dreptul concurenţei comerciale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002;
23. B.M.C. Predescu, A.I. Duşcă, *Dreptul comunitar al afacerilor*, Ed. Universitaria, Craiova, 2002;
24. D.I. Van Bael, *Competition Law of the European Communities*, Ed. Kluwer Law International, Haga, 2005;
25. L. Vogel, J. Vogel, *Le droit européen des affaires*, Dalloz, Paris, 1994.

ANCIENT CIVIL ARCHITECTURE IN THE CYCLADIC ISLANDS AND CRETE: THE EARLY BRONZE AGE

Ioana-Iulia Olaru
Prof., PhD., "George Enescu" National University of Arts, Iași

Abastract: *The present study examines the scarce data regarding the settlements and civil structures of two highly representative regions for Greek insular history and art: the Cycladic Archipelago and the Island of Crete. The research focuses on the Early Bronze Age, a period in which, despite the limited number of excavated Cycladic settlements and dwellings, the archaeological remains record the transition of these islands from Prehistory to the emergence of the first urban centers. Conversely, in Crete, this period is more comprehensively documented, showcasing a continuous and significant evolution – from simple dwellings with irregular rooms in the early stages of the Early Bronze Age to the architectural developments that foreshadow the monumental palatial architecture. Illustrative case studies are employed to support the analysis of both regions, providing insights into their respective urban planning and architectural characteristics.*

Keywords: *proto-urbanism; fortifications; apsidal structures; sanctuary; toparch*

Este dificil astăzi de urmărit o evoluție a arhitecturii civile cicladice – dat fiind că cercetările întreprinse în aceste insule au fost sporadice și puțin sistematice, astfel încât multe elemente rămân încă greu de determinat (pentru întreaga Antichitate a acestei zone, de altel).

Mai bine stă situația în Creta, pentru perioada în discuție, a Bronzului timpuriu. Arhitectura Perioadei prepalatine, cunoscută în I-ul rând după locuințe, demonstrează procesul de trecere de la o arhitectură neolitică – în care fundații din piatră primeau ziduri din cărămidă crudă, precum deja apăruse și dispunerea ordonată a deschiderilor –, către o arhitectură realizată integral din piatră, cu încăperi mai mari, grupate în mod judicios, din punctul de vedere funcțional, dispuse pe mai multe niveluri (fapt ce se deduce din prezența scărilor), la care se adaugă și un finisaj mai îngrijit, după cum atestă pavimentele din materiale ceramice multicolore[1]. Are loc, totodată, trecerea de la locuința plurifamilială la cea individuală. Astfel, pe locul locuințelor colective descoperite în Vassiliki apar în Bronzul timpuriu și locuințe individuale. Acestea au fost descoperite și în Ins. Mochlos[2], o insulă mică la nord de coasta Cretei (inițial fusese o peninsulă, dar erupțiile subacvatice au transformat-o în insulă)[3], importantă însă în Antichitate, prin portul său, pentru legăturile Cretei cu alte popoare: la est, cu Ciprul, apoi cu porturile biblice Tir, Byblos, Sidon, iar spre nord se ajungea de aici în Grecia continentală și în Micene[4].

Așadar, în ceea ce privește așezările și locuințele cicladice, în Perioada timpurie a bronzului (cca 2 500 – 1 900 î.Hr.) foarte puține situri de așezare au fost localizate și chiar mai puține au fost excavate. Vestigiile civilizației cicladice reflectă procesele sociale complexe, legate de despărțirea meseriilor de agricultură și de descompunerea relațiilor gentilice, care au dus la constituirea unor orașe-state[5].

Cicladele aveau surse abundente și accesibile de piatră, care a fost folosită pentru construcții încă din Neoliticul târziu. Uneori, se folosea și cărămidă de pământ, iar structurile din materiale perisabile ar fi putut exista, deși există puține dovezi care au supraviețuit. Podelele erau în mare parte din pământ, iar acoperișurile erau făcute din crengi și beton[6].

[1] Gheorghe Curinschi Vorona, *Istoria universală a arhitecturii ilustrată*, vol.I, București, Editura Tehnică, 1982, p.30
[2] *Ibidem*
[3] Friedrich Matz, *Creta, Micene, Troia*, Editura Științifică, 1969, p.20
[4] Gheorghe Curinschi-Vorona, *op. cit.,* p.31
[5] *Ibidem*, p.27
[6] Jane Turner, *The Dictionary of Art,* vol.8, New York, Grove'Dictionaries, 1996, p.310

Așezări din piatră sau din cărămidă sunt atestate în Ciclade încă din această perioadă[7]. Nu sunt bine cunoscute, dar erau cu siguranță mici și neplanificate; casele erau modeste[8]. Satele moderne din insule sunt practic similare cu cele de atunci, această formă simplă de organizare socială fiind comună în întreaga zonă egeeană, deși fiecare regiune își avea propriile sale variații disctinctive în cultura materială[9]. Despre așezările din perioada timpurie se știe doar că se preferau siturile de coastă, în consonanță cu caracterul tot mai maritim al societății cicladice. Nu se poate estima întinderea așezărilor și nici mărimea lor, ca număr de locuitori, din cauza dovezilor arhitecturale puține. Probabil că erau în continuă extindere, dat fiind cimitirele, mici la început, cu morminte de inhumație unice, apoi, tot mai mari, o dată cu creșterea populației, și găzduind mai multe înhumări. Apar, spre sfârșitul acestei perioade, așezări mai mari, proto-urbane, în locuri care garantau o ședere sigură[10].

Cel mai semnificativ eveniment al Epocii bronzului timpuriu este despărțirea acestor insule de Preistorie și intrarea lor în Istorie. Vedem apariția unor orașe adevărate: Thermi (în Lesbos), Poliochni (în Lemnos), Khalandriani (în Syros), Ayios Andreas (în Siphnos). O mărturie deosebit de elocventă ne este oferită de Poliochni, unde exista o stradă principală pavată, piețe, fântâni, o cisternă și o sală cu trepte din piatră[11].

Pentru faza I (Pelos-Grotta), datele de care dispunem în legătură cu așezările sunt foarte puține: unele provin de la Phylakopi (Melos), altele de la Grotta (Naxos), precum și niște *bóthroi* adânci la Amorgos[12]. Dat fiind vestigiile de morminte găsite la Pelos (Melos), la Ayioi Anargyroi (Naxos), la Akrotiraki (Siphnos) și la Ano Kouphonissi, știm că au existat și așezări corespunzătoare, doar că, din păcate, aceste vestigii funerare nu ne oferă informații despre natura așezărilor respective. Probabil erau lângă mare, de cele mai multe ori pe o limbă de pământ joasă. Au fost investigate case la Despotiko. Doar că fiind fără liant, construcțiile cicladice, în general, au dispărut, pietrele din care erau construite au alunecat pe povârnișuri sau au devenit simple grămezi informe. La Despotiko s-a evidențiat și un fel de zid de fortificație (dar fără siguranța datării lui în această primă fază)[13].

Din faza a II-a (faza Keros-Syros), dovezi arhitecturale provin din locuințe izolate construite din pietre plate încorporate în lut, insuficiente pentru a estima extinderea așezărilor, deși se pare că a existat o preferință pentru siturile de coastă, în concordanță cu caracterul din ce în ce mai maritim al societății cicladice. Urme de mici așezări au fost descoperite în Ins. Kouphonissi și în Ins. Keros, nu departe de Naxos, ca și pe o stâncă învecinată, Daskalio, în Antichitate legată de Keros, unde s-a găsit o clădire dreptunghiulară.

Poate tot în această fază este datată și așezarea de la Korphi t Arouniou (Naxos), cunoscută prin descoperirea unor *figuri-graffiti* în piatră[14].

În timpul celei de-a III-a faze (Phylakopi I), au apărut așezări mari, proto-urbane, în locuri care garantează o ancorare sigură. Fazei a III-a îi aparțin așezarea de la Poroikia (Paros), situată pe o colină joasă, în apropierea mării, dar nu oferă multe date, ca și așezările din Siphnos și Naxos, ori de la Mykonos, Antiparos, Amorgos și Thera. Urmele de așezări de la Ayia Irini (Kea) (Keos) și de la Kastraki (Cytera) au relevat structuri care nu sunt pur cicladice[15]: au mai multe raporturi cu Bronzul timpuriu heladic sau constituie un tip heladico-cicladic, cu elementul heladic predominant (datorită proximității Greciei continentale și a relațiilor cu aceasta). Singura săpătură sistematică este cea de la Phylakopi (în Ins. Melos)[16] (unde au fost descoperite rămășițele a 3 orașe succesive, construite pe o așezare primitivă[17]). I-ul oraș Phylakopi aparține perioadei în discuție, cea a Bronzului timpuriu.

[7] R. L. N. Barber, in Gowing, p.96
[8] Jane Turner, *op. cit.*, vol.8, p.310
[9] R. L. N. Barber, in Lawrence Gowing (ed.), *A History of Art,* Oxfordshire, Grange Books, 1995, p.96
[10] *Ibidem*
[11] Kostas Papaioannou, *L'art grec*, Paris, Citadelles & Mazenod, 1993, p.30
[12] Nicolas Platon, *Civilizația egeeană*, vol.I, București, Editura Meridiane, 1988, p.230
[13] *Ibidem*
[14] *Ibidem*, p.232
[15] *Ibidem*, p.229
[16] R. L. N. Barber, in Lawrence Gowing (ed.), *op. cit.*, p.96
[17] Leonard Cottrell (sur la dir. de), *Dictionaire encyclopedique d'Archelogie,* Paris, S.E.D.E., 1962, p.144, s.v. *Cyclades*

Studii de caz

În faza a II-a, satul Ayia Irini din Ins. Kea era organizat ordonat, cu case destul de mari, construite cu grijă din lespezi plate de șist local. Un plan curios de casă, absidal, va apărea mai târziu: o inovație introdusă de imigranții din Anatolia[18].

Cea mai cunoscută pentru faza a II-a este așezarea de la Kastri, lângă Chalandriani (Syros); este o așezare fortificată și natural, prin amplasarea ei pe vârful colinei care se înalță drept din mare, dar și printr-un zid de fortificație ce o apăra în nord[19], dotat cu turnuri[20]. Spațiul din interiorul incintei era probabil limitat, ocupat de case mici, adesea cu două încăperi, unele lipite de zidul de apărare, altele independente; între ele se aflau pasaje înguste pentru circulație. S-au descoperit 3 vetre și vestigiile unui cuptor metalurgic[21]. Cimitirul se afla pe povârnișul din fața așezării.

Pentru faza a III-a, vestigiile cele mai cunoscute au fost descoperite la Phylakopi (Melos), care dă și numele fazei. E singura așezare care s-a ridicat la rangul de oraș, și aceasta datorită înfloririi negoțului cu obsidian. Avea peste 180m în lungime și nu era mult mai mică decât viitoarele aglomerări. Nu avea zid de apărare, dar spatele întors spre exterior al caselor foarte apropiate unele de altele forma o zonă aproape neîntreruptă. Micile ulițe care despărțeau grupurile de case erau înguste și înclinate, destul de asemănătoare cu străduțele din satele cicladice de astăzi, prezentând forma primitivă a unui sistem de urbanism rectiliniar, cu intersecții[22].

În Creta, la înc. Epocii timpurii a bronzului, comunitatea era probabil formată doar din câteva gospodării, dar își era în mare parte autosuficientă, având propriile depozite, zone de lucru și altare[23]. Casele ridicate pe fundații din piatră, erau simple încăperi dreptunghiulare, dispuse neregulat[24], alcătuite din piatră sau din cărămidă de lut[25]. Forma de plan circular sau oval a locuințelor în această perioadă este o excepție[26]. Acoperișurile erau plate, oferind spațiu de locuit suplimentar. Unii pereți erau tencuiți și vopsiți în roșu sau în brun, dar podelele erau din pământ bătătorit[27]. Câteva vestigii reduse de case au fost descoperite în mica Ins. Mochlos, sub I-ul palat din Knossos și sub al II-lea palat din Phaistos[28].

Apoi, în faza a II-a prepalațială, treptat structura și tehnica construcțiilor au cunoscut progrese considerabile: apar case destul de mari și clădiri care, până la un punct, anunță evoluția marii arhitecturi ulterioare[29]. Casele erau construite din pietre și lut, pe fundații din moloz grosier, având acoperișuri plate din lemn, cu crestături deasupra, umplute cu pământ. Vestigii au fost descoperite la Zakros, Palaikastro, Mochlos, Pseira, Gurnia.

Din păcate, în faza a III-a a Perioadei prepalațiale nu avem posibilitatea de a urmări foarte bine evoluția arhitecturii. Știm doar că în acestă perioadă – care face trecerea spre Protopalațial – s-au realizat progrese care au condus la arhitectura Perioadei palațiale. În afara limitelor marilor palate (de la Knossos, Phaistos, Mallia), s-au descoperit multe resturi de case care constituie ansambluri neclare și labirintice; ele ocupau inițial vârfurile și pantele dealurilor sau o suprafață din care o bună parte era a palatului. La Knossos s-au descoperit case interesante (una având solul tencuit, o scară mică și o vatră sacră în mijlocul încăperii); acestea fuseseră considerate de către Evans protopalațiale. La Mallia, în partea de sud, a fost scos la lumină un întreg cartier, la Phaistos s-au găsit ansambluri de case în mai multe locuri pe versanții dealului. Cea mai interesantă clădire, arhitectural, este cea de la Chamaizi (Creta orientală) (vom vorbi mai jos)[30].

[18] Jane Turner, *op. cit.*, vol.8, p.310
[19] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.230
[20] Jane Turner, *op. cit.*, vol.30, p.201
[21] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.231
[22] *Ibidem*, p.232
[23] Jane Turner, *op. cit.*, vol.21, p.656
[24] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.174
[25] Jane Turner, *op. cit.*, vol.21, p.655
[26] Gheorghe Curinschi-Vorona, *op. cit.,* p.31
[27] Jane Turner, *op. cit.*, vol.21, p.656
[28] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.174
[29] *Ibidem*, p.177
[30] *Ibidem*, vol.I, p.180

O mențiune (și care constituie o caracteristică a întregului urbanism cretan, de altfel, nu doar a acestei periode): nu a fost găsit niciun zid defensiv, dar zidurile de pământ ale construcțiilor ar fi putut forma, ele însele, o protecție împrejurul unei așezări.

Studii de caz

Așezări

Pentru faza a II-a prepalațială, singura așezare explorată sistematic a fost cea de la Phournou Koryphi, în Myrtos (Hierapetra), de pe coasta de sud, o aşezare sătească ce avea activităţi agricole, dar şi protoindustriale. Satul de aici constituia un tot organic, un ansamblu comunitar, pe care unii îl descriu ca pe un cătun, alții ca pe un conac[31]; casele, neregulat dispuse, constituie un complex labirintic cu fundături; câteva pasaje sau mici curţi formau spaţii exterioare de circulaţie între construcţii; toate casele aveau un singur etaj, fiind destul de neîngrijit construite, din pietre aproape brute, dar având uneori pe ele o văruială roșie sau brună. Adesea, clădirile aveau și ziduri din cărămidă nearsă. Zidurile exterioare ale caselor se continuau probabil cu un zid de incintă, și el neregulat, prezentând foarte puține deschideri, care puteau fi foarte ușor închise printr-o poartă din lemn. Una dintre clădiri, din zona cea mai ridicată, era folosită ca sanctuar, așa cum o indică o figurină din lut ars, foarte specifică, găsită tronând pe un fel de altar, ca un piedestal, probabil o figurină de zeiţă[32]. O mare clădire cu absidă de la capătul satului avea și aceasta probabil un caracter religios. Alte clădiri erau ateliere: un atelier de olărit cu o serie de mese de olar, primitive[33], discuri pe care se modela vasul, ori un atelier de vopsitorie, cu un bazin rotund dotat cu un deversor și conducte de evacuare; altele erau magazii sau depozite, cu ulcioare mari. Așadar, se distinge totuşi începutul unei oarecare diferenţieri între clădiri.

Așezarea de la Myrtos poate fi considerată un precursor pentru palatele din mil. al II-lea î.Hr.[34].

Case

În ceea ce privește locuințele acestei a II-a faze prepalațiale, așezarea de la Vassiliki (estul Cretei, nu departe de Gurnia) este un conglomerat de case cubice, brăzdat de ulițe înguste[35]. Aici a fost degajată o locuință importantă și interesantă (considerată până nu demult seniorială: sediul unei căpetenii locale), situată în vârful dealului.

Planul acestei case principale (un ansamblu de numeroase încăperi, ce constituie o locuință plurifamilială) își are originea în tipurile de locuințe subneolitice de la Knossos. Diferențele de grosime ale zidurilor presupun înălțimi de acoperiș variabile, ducând la un complex frământat de forme[36], pe două-trei niveluri probabil, cu cca 40 de încăperi[37]. Casa era constituită inițial din două ansambluri cu mai multe încăperi dispuse în unghi drept, în așa fel încât să se rezerve un spațiu care, pavat, forma o curte[38].

Apareiajul zidurilor era compact și îngrijit; scheletul era din lemn și din umplutură de cărămidă nearsă [39]: practic, deasupra temeliilor din piatră, se aflau ziduri din cărămizi nearse, întărite de jur-împrejur prin stâlpi din lemn și prin grinzi. O tencuială densă roșie proteja fragilul nucleu al zidurilor, iar incendiul care a distrus așezarea a consolidat zidurile, arzându-le, fapt ce a făcut ca acestea să fie acum găsite în stare bună[40].

---

[31] Albert Bernard Châtelet, Philippe Groslier (coord.), *Istoria artei,* Bucureşti, Editura Univers enciclopedic, 2006, p.116
[32] *Ibidem*
[33] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.178
[34] Albert Bernard Châtelet, Philippe Groslier (coord.), *op. cit.*, p.116
[35] Friedrich Matz, *op. cit.*, p.73
[36] *Ibidem*, p.73
[37] Gheorghe Curinschi-Vorona, *op. cit.,* p.30
[38] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.179
[39] Gheorghe Curinschi-Vorona, *op. cit.,* p.30
[40] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.179

Complexul avea colțurile îndreptate înspre cele 4 puncte cardinale, sistem de orientare regăsit în cazul arhitecturii mesopotamiene și pe care îl vom întâlni și în singurul palat cretan care mai prezintă asemenea particularitate, cel de la Kato Zakros[41].

Curtea pavată care se întindea în exteriorul construcţiilor de la Vassiliki se credea că a anunțat esplanadele din edificiile palaţiale[42]. Complexul (acum numit acolo, la Vassiliki, „casa de pe deal") a fost considerat un timp o formă primitivă a marilor palate, un adevărat prototip în miniatură[43].

Cercetări arheologice mai recente au dezvăluit că, de fapt, poate fi vorba despre o serie de clădiri mai mici, nedeosebite de cele descoperite în alte așezări[44], clădiri care erau legate între ele, un coridor lung ușurând comunicarea interioară[45]. S-a dovedit că este un sit ce adăpostește un număr de etape de construcție, multiplicitatea și extinderea construcției continuând și în faza de tranziție spre Protopalațial.

Clădirile acestea sunt mari și relativ complexe, iar amplasarea lor diferă de abordarea aglutinantă a Myrtos-ului. Camerele mai mari, una cu puț, dădeau într-un spațiu central și aveau probabil o anumită funcție comunală; cele mai mici, în grupuri în spate, arată o diferențiere clară a scopului. O curte interioară importantă se află la vest, alte curți, la nord. Caracteristicile decorative ale acestor case includ exemple timpurii ale utilizării tipice cretane a tencuielii vopsite în roșu pe pereți și pe podele[46].

Dar chiar dacă aceasta nu mai este considerată casa unui *toparch* și nici un precursor al palatelor cretane, cert este că arhitectura atinsese un asemenea grad de dezvoltare încât era capabilă să creeze construcții bine organizate și solide, răspunzând unui sistem general de urbanism[47].

În așezarea de la Phournou Koriphi, prezentată mai sus, un complex mare, cu o singură clădire, format din cca 90 de camere cu pasaje de legătură, a fost planificat în jurul unui spațiu deschis central, probabil folosit drept curte comunală; zone funcționale bine definite au fost folosite ca depozite, bucătării, camere de lucru și de locuit și a existat chiar și un altar domestic[48].

Pentru faza a III-a, de menționat este locuința de la Chamaizi (2 000 î.Hr.). Aceasta constituie o excepție în ceea ce privește planul arhitecturii civile: are un plan parțial[49] oval. Este amplasată izolat pe acropola de pe vârful Suvloto Muri și are aspectul unei fortificații; este împărțită în încăperi trapezoidale și dreptunghiulare, organizate în jurul unui spațiu central înzestrat cu o cisternă[50].

Problema care se ridică în acest caz este că nu avem sau nu mai avem siguranța caracterului ei. Legat de ultimile cercetări, vom opta pentru prezentarea ei în cadrul arhitecturii de cult, dar o amintim și aici, deoarece caracterul ei, ca și planul, de altfel, sunt controversate încă – și mai ales pentru că în ultimul stadiu al lor, clădirile de pe înălțimi puteau fi folosite și ca locuințe pentru preoții care dețineau o putere nu numai religioasă, ci și civilă. Nu este exclus așadar, ca din acest gen de șefi – religioși – să fi provenit regii, ale căror palate erau, în același timp, centre religioase și politice, precum și locuințe familiale. O concentrare a puterii în mâinile regelui, realizată pe deplin la începutul perioadei următoare, este de neconceput fără această etapă pregătitoare[51].

La sfârşitul acestei Epoci (timpurii) a bronzului, în Ciclade, multe dintre așezări vor fi distruse de migratori, numărul comunităților separate reducându-se ca număr: așezări individuale mai mari, mai ușor de apărat, câteva având fortificații[52].

Creta de răsărit, înspre sf. Perioadei prepalațiale, înregistrează – doar această zonă – perioada de tranziție înspre următoarea epocă, cea a Primelor palate, marcată de o decadență aici, în Creta

[41] Em. Condurachi, in *Prefață* la Paul Faure, p.16
[42] Albert Bernard Châtelet, Philippe Groslier (coord.), *op. cit.*, p.116
[43] Em. Condurachi, in *Prefață* la Paul Faure, *Viața de fiecare zi în Creta lui Minos. 1 500 î.e.n.*, București, Editura Eminescu, 1977, p.16
[44] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.221
[45] *Ibidem*, p.179
[46] Jane Turner, *op. cit.*, vol.32, p.71
[47] Nicolas Platon, *op. cit.*, p.179
[48] Jane Turner, *op. cit.*, vol.21, p.661
[49] Bogdan Rutkowski, *Arta egeeană*, București, Editura Meridiane, 1980, p.32
[50] Gheorghe Curinschi-Vorona, *op. cit.,* p.31
[51] Nicolas Platon, *op. cit.*, vol.I, p.221
[52] R. L. N. Barber, in Lawrence Gowing (ed.), *op. cit.*, p.96

orientală, o dată cu mutarea centrului de gravitate spre interior. Construcția de la Vassiliki este părăsită, nou-veniți instalându-și, în ruinele ei, bordeie [53].

BIBLIOGRAPHY:

1. **Alexiou, Stylianos, Platon, Nikolaos, Guanella, Hanni,** *La Crète antique,* Paris, Librairie Hachette, 1967
2. **Châtelet, Albert Bernard, Groslier, Philippe (coord.),** *Istoria artei,* Bucureşti, Editura Univers enciclopedic, 2006, trad. M. Cazanacli, R. Chiriacescu, A. Monteoru, Dumitru Purnichescu, Șerban Velescu
3. **Cottrell, Leonard** (sur la dir. de), *Dictionaire encyclopedique d'Archelogie,* Paris, S.E.D.E., 1962
4. **Curinschi Vorona, Gheorghe,** *Istoria universală a arhitecturii ilustrată*, vol.I, București, Editura Tehnică, 1982
5. **Faure, Paul,** *Viața de fiecare zi în Creta lui Minos. 1 500 î.e.n.*, București, Editura Eminescu, 1977, trad. Em. Condurache și Cireașa Grecescu
6. **Gowing, Lawrence (ed.),** *A History of Art,* Oxfordshire, Grange Books, 1995
7. **Matz, Friedrich,** *Creta, Micene, Troia*, Editura Științifică, 1969, trad. Radu Alexandrescu
8. **Papaioannou, Kostas,** *L'art grec*, Paris, Citadelles & Mazenod, 1993
9. **Platon, Nicolas,** *Civilizația egeeană*, vol.I, București, Editura Meridiane, 1988, trad. Zoe Petre, Anca Calangiu, Alexandru Niculescu
10. **Rutkowski, Bogdan,** *Arta egeeană*, București, Editura Meridiane, 1980, trad. Anca Irina Ionescu
11. **Turner, Jane,** *The Dictionary of Art,* vol.8, 21, 30, 32, New York, Grove'Dictionaries, 1996

[53] Em. Condurachi, in *Prefață* la Paul Faure, *op. cit.*, p.17

COMPASSION AS LAW: ON THE RIGHTS OF LIVING BEINGS

Ingrid Ileana Nicolau
Assoc. Prof., PhD, Spiru Haret University of Constanța

Abstract: *In a world dominated by technological progress and economic competition, the notion of compassion sometimes seems like a fragile ideal. And yet, it represents one of the oldest and most profound moral laws of humanity. From the teachings of Mahatma Gandhi, who stated that the greatness of a nation is measured by how it treats its animals, to the reflections of physician and philosopher Albert Schweitzer on "reverence for life," compassion has been regarded as the foundation of a just society. Today, this idea takes on a new dimension: compassion not only as a personal virtue, but as a law that protects the rights of living beings.*

Keywords: *animal rights; compassion; animal welfare; animal dignity; empathy*

Introducere

Din fericire, noi, oamenii, nu suntem singuri pe Pământ! Alături de noi, lumea animală ne-a însoțit dintotdeauna, deși de cele mai multe ori am ignorat-o, dacă nu ne-am raportat la ea cu brutalitate și lipsă de respect și înțelegere față de ființele vii. Lucrurile par să nu se fi schimbat prea mult dacă luăm în considerare cifrele alarmante ale accelerării extincției speciilor animale, efect al acțiunilor nesustenabile ale oamenilor.[1] Este nevoie de înțelegerea și asimilarea unui adevăr care devine din ce în ce mai evident, și anume că drepturile omului și ale animalelor sunt puternic interdependente, și că revine omului, ca ființă aflată în vârful piramidei trofice, să dovedească responsabilitate și empatie pentru animale, așa cum și acestea, fie domestice sau sălbatice, au dovedit în repetate rânduri față de noi.[2]

Într-un stat de drept modern protecția ființelor expuse la rele tratamente nu poate fi selectivă sau condiționată de apartenența la o specie. Suferința provocată este o problemă de ordin moral ce subliniază un eșec educațional iar violența, indiferent de forma sa sau de statutul victimei reprezintă o amenințare la adresa păcii sociale.[3]

Analiza etică demonstrează că animalele în calitate de ființe capabile să simtă suferință trebuie să beneficieze de un regim de protecție care reflectă această realitate. Legislația trebuie adaptată contextului social actual tratând cruzimea față de animale nu ca pe o abatere minoră ci ca pe un comportament cu un înalt grad de periculozitate socială, de asemenea, integrarea perspectivei psihologice și criminologice asupra acestui fenomen susține necesitatea abordării preventive și punitive riguroase. Însă, pentru ca normele legale să fie eficiente, acestea trebuie susținute de o schimbare de mentalitate la nivel colectiv în care tradițiile și practicile culturale să fie reevaluate prin prisma valorilor moderne privind demnitatea vieții. Educația juridică și civică joacă un rol esențial în formarea unei conștiințe sociale; o societate cu adevărat civilizată este aceea care își asumă responsabilitatea juridică și morală de a proteja nu doar omul ci toate ființele, recunoscând compasiunea și respectul față de viață ca valori ce nu pot fi fragmentate sau condiționate.

În tradiția creștină, Biblia afirmă că Dumnezeu a creat toate ființele vii inclusiv animalele și le-a dat omului spre „stăpânire". Filosofi și lideri religioși subliniază necesitatea de a trata animalele cu respect și compasiune iar multe din perspectivele despre superioritatea omului față de animale devin contestate, argumentat fiind că omul „stăpân" nu reprezintă doar dominarea ci și obligația de a îngriji și a proteja.

---

[1] Craig Duncan, *Animal Dignity*, Ithaca College, 2020, p.1-11; articol accesibil la adresa https://faculty.ithaca.edu/cduncan/docs/web_papers/animaldignity/;

[2] Voiculescu Nicolae , Maria-Beatrice Berna, *Tratat de drepturile omului*, Ed. Universul Juridic, București, 2023;

[3] Masgras Laura, *Protecția animalelor: Legea și barierele umane, https://www.juridice.ro/783592/protectia-animalelor-legea-si-barierele-umane.html*

Într-un context în care societatea evoluează spre o mai mare sensibilitate morală apare o nevoie acută de recunoaștere a drepturilor fundamentale ale ființelor necuvântătoare precum dreptul la viață, la protecție împotriva cruzimii și la un trai decent.

De-a lungul timpului, cu greu s-a conștientizat faptul că lumea animală este complement indispensabil și vital al celei umane. De aceea, nu putem vorbi de drepturile omului decât în măsura în care recunoaștem că acestea sunt inextricabil determinate de abordarea umană la care ne raportăm la ființele cu care împărțim planeta Pământ.

Astfel s-a configurat noțiunea de *Drepturile animalelor,* conform căreia intereselor de bază ale animalelor ar trebui să li se acorde considerare similară intereselor ființelor umane. Susținătorii acestor drepturi abordează cauza din diferite puncte de vedere filozofice, dar cad de acord că animalele trebuie văzute ca persoane legale și membre ale comunității morale, nu ca proprietăți, având propriile simțiri, dorințe și nevoi.

Filosoful australian Peter Singer subliniază în lucrarea intitulată „Animal Liberation" un principiu moral fundamental de responsabilitate, a celor capabili, în protejarea ființelor vulnerabile care nu pot cere ajutor. Peter Singer se referă, în mod direct la ființe care, deși nu pot articula în termeni raționali sau legali, sunt totuși capabile să simtă durere, frică, stres și bucurie. În viziunea utilitaristă a lui Singer, ceea ce contează din punct de vedere moral nu este specia, statutul legal sau inteligența ci capacitatea de a suferi. Pentru el ignorarea animalelor doar pentru că nu se pot exprima este un act de nedreptate asemănător cu alte forme istorice de opresiune iar a nu „vorbi în numele lor" înseamnă, de fapt, a perpetua abuzul prin tăcere. Astfel oamenii conștienți de cruzimile sistematice aplicate animalelor au datoria morală de a deveni vocea acestora; nu ca un act de milă ci de dreptate.

Abia mai târziu, Charles Darwin, care a revoluționat radical modul în care oamenii și-au văzut relația cu alte specii, a subliniat nu numai că ființele umane au o rudenie directă cu alte animale, dar acestea din urmă au viață socială, mentală și morală. Totodată, el a susținut că „Nu există nicio diferență fundamentală între om și mamiferele superioare prin facultățile lor mintale", atribuind animalelor puterea rațiunii, luarea deciziilor, memoria, simpatia și imaginația[4].

Identificarea totală o realizează Friedrich Nietzsche (1844–1900) care, în scrierile sale vorbește despre ființa umană ca un de un "animal".

Un adevăr moral profund este că că puterea vine cu responsabilitate. Dacă noi oamenii avem rațiunea, limbajul și capacitatea de a ne construi societatea în cadrul aceluiași ecosistem atunci avem și obligația morală de a apăra calitatea vieții ființelor ce ne înconjoară.

Legea ca expresie a empatiei colective

O societate matură nu se bazează doar pe norme juridice reci, ci pe principii morale interiorizate. Atunci când compasiunea devine lege, ea nu restrânge libertatea, ci o înnobilează. Legislațiile privind protecția animalelor, conservarea naturii sau interzicerea cruzimii reprezintă pași concreți spre o lume în care puterea nu mai este un pretext pentru exploatare.

Mult timp, conceptul de „drepturi" a fost rezervat exclusiv oamenilor. Declarații istorice precum Declarația Universală a Drepturilor Omului au pus bazele protejării demnității umane. Însă evoluția eticii contemporane ne invită să lărgim cercul moral și să recunoaștem că toate ființele capabile de suferință merită protecție.

Animalele, de exemplu, simt durerea, frica și atașamentul. Numeroase studii științifice confirmă complexitatea vieții lor emoționale. A ignora aceste realități înseamnă a rămâne ancorați într-o perspectivă limitată, în care forța domină dreptatea. Compasiunea, în schimb, ne cere să privim dincolo de interesul imediat și să recunoaștem valoarea intrinsecă a fiecărei vieți.

În multe state, actele de cruzime împotriva animalelor sunt pedepsite, iar organizațiile pentru protecția mediului dobândesc un rol tot mai important. Aceste transformări arată că empatia individuală poate deveni voință colectivă și, în cele din urmă, normă juridică. Relația dintre oameni și animale ridică numeroase dileme etice: utilizarea animalelor în cercetare științifică, creșterea

[4] Charles Darwin's (1809–1882), *On the Origin of Species* (1859), https://en.wikipedia.org/wiki/On_the_Origin_of_Species;

intensivă în ferme, spectacolele cu animale sau abandonul animalelor de companie. Legea încearcă să găsească un echilibru între interesele economice, tradițiile culturale și protecția vieții. Responsabilitatea morală a omului este esențială în acest context. Chiar dacă legea stabilește limite minime de comportament, etica cere mai mult: empatie, grijă și asumare. Modul în care tratăm animalele reflectă nivelul nostru de civilizație și maturitate morală.

Trăim într-o epocă în care activitățile umane influențează profund ecosistemele planetei. Dispariția speciilor, distrugerea habitatelor și schimbările climatice ne obligă să regândim relația noastră cu restul vieții de pe Pământ. Compasiunea nu înseamnă slăbiciune, ci luciditate morală: înțelegerea faptului că suntem parte a unui întreg fragil.

A transforma compasiunea în lege înseamnă a crea politici sustenabile, a susține educația ecologică și a promova un stil de viață responsabil. Înseamnă să alegem nu doar ce este profitabil, ci și ce este drept.

Corelarea la nivel teoretic a celor două categorii de drepturi

Teoria și practica drepturilor omului recunosc individul ca subiect central al demersurilor autorităților publice, acesta fiind titularul indiscutabil al prerogativelor fundamentale care se impun *erga omnes* și implică ranforsare din partea statului. Reiterând teza dreptului natural conform căreia oamenii au drepturi în virtutea umanității lor, domeniul drepturilor omului prezintă multiple incertitudini în privința posibilități recunoașterii, în favoarea animalelor, a unor drepturi de sine stătătoare.[5]

Principala incertitudine care planează asupra recunoașterii drepturilor animalelor ca arie tematică autonomă, circumscrisă domeniului mai vast al drepturilor omului, rezidă în identificarea unei legitimități etice și a unei logici juridice în favoarea acestora. Respectiv, cum poate fi aplicată definiția clasică a dreptului în virtutea căreia acesta este asociat unei posibilități oferite individului de a adopta o anumită conduită în acord cu propria conștiință unei categorii biologice aparte, a cărei conștiință de sine, aptitudine cognitivă și emoțională sunt chestionate.

O perspectivă pertinentă de abordare a acestei problematici este avansată de autorul Cass R. Sunstein care în lucrarea "The rights of animals" construiește următorul raționament: *dacă înțelegem dreptul ca fiind posibilitatea acordată oricărei ființe de a fi ocrotită de un rău – posibilitate care prezintă în mod corelativ obligația statului de a oferi protecția necesară printr-un cadru normativ articulat, atunci această posibilitate se cuvine a fi interpretată atât în favoarea oamenilor cât și în favoarea animalelor dat fiind faptul că ambele categorii sunt vulnerabile în fața dezastrelor.*[6]

Astfel, protecția juridică a animalelor se justifică prin *protecția acestora de orice rău sau daună* – aspect transpus în reglementările juridice regionale și internaționale prin conceptul *bunăstarea animalelor.*

La nivelul Organizației Națiunilor Unite a fost inițiat, în anul 2007, documentul programatic cu titlul Declarația Universală asupra Bunăstării Animalelor[7] care instituia, la nivel principial, cele 5 libertăți ale animalelor sub următoarea formulare: eliberarea de foame, sete și malnutriție; eliberarea de frică și suferință; eliberarea de disconfort fizic și termic; eliberarea de durere, răni și boli; libertatea de a manifesta modele normale de comportament. Conștientizând implicațiile experimentelor pe animale asupra mediului de afaceri, statele membre ONU au achiesat la inserarea în cuprinsul Declarației, a unor principii referitoare la posibilitatea utilizării animalelor în activitățile experimentale: reducerea numărului de animale, rafinarea metodelor experimentale și înlocuirea animalelor cu tehnici neînsuflețite în procesul de experimentare. În anul 2018, Asociația Global Animal Law a elaborat un prim draft al Convenției ONU asupra Sănătății și Protecției Animalelor[8] care dezvoltă prevederile Declarației și clarifică unele concepte centrale precum sănătatea animalelor, protecția animalelor și bunăstarea animalelor[9].

[5] Voiculescu Nicolae , Maria-Beatrice Berna, *Tratat de drepturile omului*, Ed. Universul Juridic, București, 2023;
[6] Cass R. Sunstein, *The rights of animals*, University of Chicago Law School, Chicago unbound, 2003, p. 389;
[7] Animal Rights „Animal rights", Enciclopædia Britannica, 2007:
[8] https://en.wikipedia.org/wiki/Animal_rights:
[9] Article 3 of UN Convention on Animal Health and Protection (UNCAHP) / 1st pre-draf, Global Animal Law GAL Association 2018.

Remarcăm că, în conținutul Convenției, sunt explicitate atât principiile fundamentale aplicabile animalelor cât și principiile care guvernează dreptul animalelor. Cadrul principial este generos întrucât prin intermediul acestuia se operează descrierea specificului animal ca entitate biologică și cadrul prerogativelor juridice corespondente acestuia.

În ultimii zeci de ani, în legislațiile multor state au fost introduse interdicții privind utilizarea animalelor pentru experimente medicale sau în alte scopuri.

Dar, există voci tot puternice care consideră că drepturile animalelor ar trebui să fie universalizate pentru a avea efect într-un cadru globalizat. Ca atare, "Drepturile animalelor ar completa drepturile omului, nu în ultimul rând deoarece îngrădirea ierarhiei speciilor, așa cum se manifestă în negarea drepturilor animalelor, în multe cazuri scuză lipsa respectării drepturilor omului"[10].

Ideea principală, subliniată în doctrină, este aceea conform căreia animalele non-umane sunt „subiecți ai vieții" și ca atare sunt purtători de drepturi. Deoarece drepturile morale ale oamenilor se bazează pe deținerea lor de anumite abilități cognitive și pentru că aceste abilități sunt deținute de cel puțin unele animale non-umane, astfel de animale trebuie să aibă aceleași drepturi morale ca și oamenii.[8]

Alți autori s-au întrebat de ce, în mod tradițional, drepturile fundamentale astfel cum au fost ele prevăzute în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* au fost limitate la oameni? Răspunsul la care au ajuns constă într-un singur cuvânt: „inherency". Prima teză a Declarației Universale se referă la „recunoașterea demnității *inerente* (…) a tuturor membrilor familiei umane." Drepturile omului s-au bazat în mare parte pe conceptul de drept natural – noțiunea că, în virtutea capacității lor unice de a raționa sau de a experimenta libertatea, ființele umane sunt în mod automat – inerent – creaturi ale demnității și ale valorii, diferite de toate celelalte ființe simțitoare. Aceasta însemna că suferința umană era mai rea decât suferința altor creaturi și că numai ființele umane puteau revendica drepturi prin care să o combată.

Convenția Europeană pentru Protecția Animalelor de Companie[11] reglementează conceptul de *bunăstare a animalelor* în sens extins, cuprinzând atât obligația stăpânului de a nu supune respectivul animal la suferințe inutile cât și obligațiile de a asigura sănătatea animalelor și de a furniza toate mijloacele necesare pentru acomodarea acestora în gospodăria stăpânului lor: furnizarea unei cantități suficiente de apă și hrană; asigurarea condițiilor necesare pentru a face mișcare; luarea măsurilor pertinente pentru a preveni fuga animalului domestic.

Faptul că animalul domestic este în stăpânirea proprietarului său nu determină, *de plano,* restricționarea drepturilor cuvenite acestuia. Dimpotrivă, statutul de animal domestic conduce la atribuirea, în sarcina stăpânului, a unor obligații suplimentare de îngrijire a sănătății și de asigurare a bunăstării animalului; Convenția Europeană pentru Protecția Animalelor de Companie interzice realizarea dresării într-un mod care contravine sănătății și bunăstării animalului, în special prin forțarea acestuia la depășirea abilităților naturale prin utilizarea de mijloace artificiale care produc suferință inutilă.

Deși noțiunea de *demnitate a animalelor* nu este implementată *in expresis* în conținutul Convenției, articolele 9 și 10 reglementează cerințe care asigură, în mod implicit, un trai decent și demn: se interzice utilizarea animalelor de companie în evenimente publicitare exceptând situația în care sănătatea și bunăstarea animalului nu sunt periclitate și dacă nu se aplică tratamente sau dispozitive asupra unui animal cu scopul creșterii sau diminuării nivelului său de performanță. De asemenea, realizarea de operații chirurgicale în scopul modificării aspectului animalului de companie sau în scopuri non curative sunt interzise exceptând situațiile în care un medic veterinar apreciază că procedurile respective sunt necesare din motive medicale.

După modelul normelor internaționale și europene, dreptul românesc a instituit, prin *Legea nr. 205/2004*[12] cadrul normativ având ca obiect protecția animalelor care cuprinde norme ce interzic

[10]Peters Anne, *Rights of Human and Nonhuman Animals: Complementing the Universal Declaration of Human Rights,* December, 2018;

[11] Adoptată la Strasbourg pe 13 noiembrie 1987 și intrată în vigoare la 1 mai 1992 prin obținerea a unui număr de 4 ratificări;

[12] Legea nr. 205/2004 privind protecția animalelor, publicată în Monitorul Oficial nr. 320 din 30 aprilie 2014;

cruzimea și relele tratamente- acte care, în înțelesul Legii nr. 205/2004 se referă la: omorârea animalelor, cu intenţie; practicarea tirului pe animale domestice sau captive; organizarea de lupte între animale sau cu animale; folosirea de animale vii pentru dresajul animalelor sau pentru a le controla agresivitatea; folosirea de animale pentru expoziţii, spectacole, publicitate, realizare de filme şi în scopuri asemănătoare, dacă aceste activităţi le provoacă suferinţe fizice şi psihice, afecţiuni sau răniri; abandonarea şi/sau alungarea unui animal a cărui existenţă depinde de îngrijirea omului; administrarea de substanţe destinate stimulării capacităţilor fizice ale animalelor în timpul competiţiilor sportive, sub forma dopajului; maltratarea şi schingiuirea animalelor; intervenţiile chirurgicale destinate modificării aspectului unui animal sau altor scopuri necurative, cum ar fi codomia, cuparea urechilor, secţionarea corzilor vocale, ablaţia ghearelor, coltilotul ciocului şi dinţilor; despărţirea puilor de mamă până la vârsta de minimum opt săptămâni de viaţă, etc.

Interzicerea tratamentelor crude și a supunerii animalelor la suferințe inutile reprezintă punctul de convergență al normelor internaționale, regionale și naționale în materia drepturilor animalelor.

În egală măsură, circumstanțierea mijloacelor prin care animalele pot fi utilizate în reprezentații artistice, limitarea metodelor de dresaj la situații care implică atitudini și comportamente adecvate din partea dresorului, adoptarea de măsuri legale pentru reducerea experimentelor științifice asupra animalelor sunt idei din care transpare conceptul de demnitate în asociere cu animalele.

Demnitatea animalelor reprezintă, o noțiune adecvată pentru a explicita rațiunea avută în vedere de legiuitor la elaborarea de norme care privesc interzicerea actelor susceptibile de a provoca animalelor suferințe inutile. Argumentația se fundamentează pe teza conform căreia demnitatea animală derivă din conștiința de sine; deși filosofia stoică recunoaște aptitudinea demnității ca fiind în strânsă corelație cu autonomia morală și, implicit, cu abilitatea ființei umane de a resimți rațional conștiința propriei existențe, [13] demnitatea animală se regăsește în capacitatea ființei biologice non-umane de a resimți prin suferință sau bunăstare propria existență.

Pe de altă parte, Preambulul Declarației clarifică, de asemenea, că drepturile ar trebui să fie susținute din motive pragmatice, de exemplu, pentru a evita „actele barbare care au indignat conștiința omenirii" sau pentru a face „rebeliunea inutilă împotriva tiraniei și a opresiunii". De aceea, în măsura în care dorim să trăim într-o societate în care animalele nu sunt supuse „actelor barbare", este bine să dorim să le extindem cel puțin un set modest și adaptat de drepturi[14].

Pe de altă parte, diverșii autori par să fie de acord că temeiul protecției și acordării de drepturi animalelor este sensibilitatea (*sentience* în engleză) acestora, asemănătoare cu cea a oamenilor, înțeleasă ca fiind capacitatea animalelor de a experimenta stări plăcute, cum ar fi bucuria, și stări neplăcute, și anume durerea și frica ș.a.[15]

Concluzii

Compasiunea ca lege nu este o utopie, ci o necesitate etică a timpului nostru.

Recunoașterea drepturilor ființelor vii reflectă maturizarea conștiinței umane. O societate care protejează viața, în toate formele ei, devine mai echilibrată, mai justă și mai demnă.

Responsabilitatea morală a omului este esențială în acest context. Chiar dacă legea stabilește limite minime de comportament, etica cere mai mult: empatie, grijă și asumare. Modul în care tratăm animalele reflectă nivelul nostru de civilizație și maturitate morală.

Adevărata civilizație nu se măsoară prin putere sau bogăție, ci prin capacitatea de a transforma empatia în acțiune și respectul pentru viață în principiu fundamental al legii.

În final, legea și etica nu sunt domenii separate, ci complementare. Doar prin îmbinarea lor putem construi o societate în care dreptatea, compasiunea și respectul pentru toate ființele vii să devină principii fundamentale.

---

[13]Craig Duncan, *Animal Dignity*, Ithaca College, 2020, p. 1-11; articol accesibil la adresa https://faculty.ithaca.edu/cduncan/docs/web_papers/animaldignity/;

[14] Voiculescu Nicolae , Maria-Beatrice Berna, *Tratat de drepturile omului*, Ed. Universul Juridic, București, 2023;

[15] Helen Proctor, *Animal Sentience: Where are We and Where are We Heading?* Animals (Basel). 2012 Dec; 2(4): 628–639, Published online 2012 Nov 14. doi: 10.3390/ani2040628;

BIBLIOGRAPHY:

1. Cass R. Sunstein, *The rights of animals*, University of Chicago Law School, Chicago unbound, 2003;
2. Craig Duncan, *Animal Dignity*, Ithaca College, 2020, p. 1-11; articol accesibil la adresa https://faculty.ithaca.edu/cduncan/docs/web_papers/animaldignity/;
3. Charles Darwin's (1809–1882), *On the Origin of Species* (1859), https://en.wikipedia.org/wiki/On_the_Origin_of_Species;
4. Masgras Laura, *Protecția animalelor: Legea și barierele umane, https://www.juridice.ro/783592/protectia-animalelor-legea-si-barierele-umane.html;*
5. Peters Anne, *Rights of Human and Nonhuman Animals: Complementing the Universal Declaration of Human Rights*, December, 2018;
6. Voiculescu Nicolae , Maria-Beatrice Berna, *Tratat de drepturile omului*, Ed. Universul Juridic, București, 2023;
7. UN Convention on Animal Health and Protection (UNCAHP) / 1st pre-draf, Global Animal Law GAL Association 2018.
8. Legea nr. 205/2004 privind protecția animalelor, publicată în Monitorul Oficial nr. 320 din 30 aprilie 2014;

THE TRUE STAR OF THE INTERWAR ROMANIAN PRESS: THE PHOTOGRAPHER-REPORTER

Fănel Teodorașcu
Assoc. Prof., PhD, "Danubius" University of Galaţi

Abstract: *Our paper does not try to be a history of the presence of photography in the Romanian press. It does not aim at being a register of the Romanian photographer-reporters (photojournalists) from the interwar years or to create a hierarchy of them, nor to classify in any way the photographs published in the newspapers and the magazines of the same era. All these topics are already the focus of other researchers. What our work will do is to present, as clearly as possible, the image that the „photographer-reporter" had, at a given time, in our press, in relation to the editor and the reporter. It is true, however, that, throughout the work, some names of Romanian photographer-reporters will be mentioned. In order to carry out this study, several articles were read, which were published in several newspapers and magazines, such as: „Rampa", „Dimineața", „România literară", „Gazeta ilustrată", „Ilustrațiunea română", „Viitorul", etc. The period that particularly interested us was the interwar period, but some information concerning the first years of the last century will also be presented here.*

Keywords: *photography; reportage; journalism; press history; newspaper*

1. Cuvinte de început

De la apariția presei, în forma în care o cunoaștem noi astăzi, au tot existat voci care au susținut că nu e mare lucru să faci un ziar, că e la îndemâna oricui să facă parte din redacția unei gazete sau a unei reviste. Că lucrurile nu stau deloc așa, e limpede pentru oricine are idee ce presupune munca celor care fac presă. Jurnalistica, cu tot ce înseamnă ea, nu e o profesie la îndemâna oricui[1], pentru că devotamentul consumatorului de *știri*, de *reportaje*, de *pamflete* etc. nu e deloc ușor de câștigat.

Un om de presă trebuie să prețuiască *actualitățile vieții*, pentru că ele sunt cele care *dirijează cursul tuturor celorlalte activități, chiar și pe cel al activității politice*. Este prețios jurnalistul *al cărui discernământ îmbinat cu experiența și cu spiritul responsabilității îl determină să publice o informație cu mult înainte ca ea să devină oficială, iar în felul acesta îi dă publicului impresia de intrepiditate și îi câștigă încrederea*[2].

Trebuie să recunoaștem că vremurile când de la un jurnalist se aștepta ca principala sa caracteristică să fie *independența de caracter și de gândire*[3] par astăzi niște plăsmuiri desprinse din cine știe ce tărâm de legendă. Multe dintre *relatările jurnalistice* care ajung acum la public par a fi rezultatul existenței *cartelurilor*[4]. *Exclusivitățile* sunt, din nefericire, niște rarități în presa românească, mai ales în cea locală.

2. Reporterul

Arătam într-un studiu publicat recent că, după încheierea primului dintre cele două mari războaie ale secolului trecut, locul din ziar ocupat până atunci de *romanul foileton* a fost luat de *reportaj*. De mare succes se bucura atunci și *interviul*, care la începutul existenței sale reprezenta pentru mulți *o manieră ieftină și de prost gust* de a face presă. În aceeași lucrare apărea și ideea că cititorii de ziare din perioada interbelică nu mai căutau *articole de fond*, ci *informații*[5]. Prin urmare, nu puteau fi puțini

[1] A se vedea Fănel Teodorașcu, "Journalism does not fit everybody. Two points of view", în *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, Galaţi, Editura Universitară Danubius, Vol. 15, No. 2/(2021), pp. 50-57.
[2] Ralph Blumenfeld, „Presa", în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 353, 2 noiembrie 1933, p. 14.
[3] Fănel Teodorașcu, „O viziune românească asupra ideii de «jurnalist mare»", în *Limba română*, anul XXXIII, nr. 1-2 (279-280) 2023, **Chișinău, p. 203.**
[4] *Ibidem*, p. 204.
[5] Fănel Teodorașcu, "Old Journalism behind the Curtain. About Reporters", în *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, Galaţi, Editura Universitară Danubius, Vol. 16, No. 2/(2022), pp. 67, 70.

cei care credeau că, într-o redacție, rolul deținut de un reporter era, în special în anii interbelici, mai important decât cel al unui redactor.

Cu anumite ocazii, reporterii acceptau să le dezvăluie cititorilor câteva dintre secretele profesiei lor, spunându-le acestora, de pildă, cum se face un *fapt divers*[6]. Nu putea însă chiar oricine să fie reporter.

Cel care dorea să fie reporter trebuia să știe și să poată face multe lucruri. Era nevoie, în cazul unei *tulburări de stradă*, să poată *fugi repede* și să poată *escalada cu ușurință un zid*. Era nevoie și să poată urca într-un tramvai aflat în mers sau, în funcție de situație, să poată coborî din el. Viteza de mișcare era foarte importantă pentru un reporter. Trebuia să-și redacteze textele la timp, pentru a putea fi publicate. De multe ori se întâmpla ca un reportaj să fie scris chiar în tramvai. Era necesar să se întâmple așa.

Edițiile ziarelor aveau ore precise de apariție. Era suficient ca reporterul să ajungă la redacție cu un minut mai târziu, pentru a i se refuza rezultatul unei munci de câteva ore. Reporterului îi era necesar și un anumit tip de curaj. El trebuia să fie gata oricând să urce într-un avion și nu trebuia să se sfiască să pătrundă într-un canal. Nu trebuia să se piardă cu firea nici atunci când, din întâmplare, ajungea în mijlocul unei haite de câini furioși, pentru că aceștia îi atacau doar pe cei fricoși.

Un reporter trebuia să fie conștient de faptul că, în ceea ce-l privea, nu existau mai multe categorii de oameni: *mari* sau *mici*, *importanți* sau *neimportanți* etc. Toți oamenii puteau fi la fel de interesanți pentru el. Secretul realizării unui bun material de presă era *să știe să aleagă din grămadă*. Pentru a putea face asta, reporterul avea nevoie de *cultură generală*. Lui îi mai trebuia și o mare rezistență la oboseală și foame, pentru că el nu avea un program de lucru fix, iar orele la care se putea opri pentru a se odihni puțin și pentru a lua masa nu erau niciodată știute din timp. El nu avea dreptul să fie nici obosit, nici bolnav.

Un reporter putea avea multe *izvoare de informații*, dar numai dibăcia și inteligența cu care el era înzestrat îl puteau îndruma să facă cele mai potrivite alegeri. O altă abilitate cu care reporterul trebuia să fie înzestrat pentru a avea succes, în special în anii interbelici, era și aceea care-i permitea să fie și un bun... *fotograf*[7].

Într-un volum de memorii, N. Carandino povestea cum, în 1938, Cezar Petrescu, care era atunci director la *România*, cumpărase pentru toți cei din redacția ziarului pe care-l conducea camere „Leica", care reprezentau atunci „ultimul țipăt" în materie de aparate fotografice. Iată ce-și amintea Carandino referitor la această chestiune: „Deși împlinisem cu toții 30 de ani, ne amuzam ca niște copii să ne ilustrăm reportajele, să ne întrecem în măiestrie, să ne luăm unii altora instantanee"[8].

Discuțiile aprinse dintre cei care susțineau că, pentru un ziar, redactorii sunt mai importanți decât reporterii și cei care afirmau contrariul au avut un deznodământ neașteptat. Lupta pentru supremație dusă între *redactor* și *reporter* l-a avut drept câștigător pe un al treilea, pe *reporterul-fotograf* (fotoreporterul).

3. Reporterul-fotograf

În 1912, un gazetar de la ziarul *Viitorul* arăta că *reportajul fotografic* cucerea tot mai mulți cititori de presă. *Fotografia instantanee, aceea care prindea și fixa clipa în care se petrecea un eveniment însemnat, era tot mai mult întrebuințată în reportajele jurnalistice*. În loc să citească descrieri lungi, oricât de bine ar fi fost ele scrise, cititorul prefera să-și arunce ochii pe un clișeu bine luat în clipa în care se petrecuse evenimentul prezentat în ziar.

Interesul mare al cititorilor de ziare și reviste pentru acest tip de reportaj era dovedit, se arăta în sursa citată, de succesul la public pe care-l înregistrase ziarul francez ilustrat *Excelsior*[9], publicație care-și propunea, încă de la primul său număr, care a apărut în 1910, să fie ziarul necesar pentru tinerele generații[10]. Încetul cu încetul, spunea autorul textului din *Viitorul*, ziarele care doreau să-și

[6] N.N. Rusu, „Cum se face un fapt divers", în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933, p. 59.
[7] Alex. F. Mihail, „Cum poate deveni cineva reporter", în *Realitatea ilustrată*, anul XII, nr. 585, 6 aprilie 1938, pp. 10-11.
[8] N. Carandino, *Nopți albe și zile negre*, București, Editura Eminescu, 1992, p. 187.
[9] *** „Reportajul fotografic", în *Viitorul*, anul al 5-lea, nr. 1488 – 2, 2 aprilie 1912, p. 1.
[10] Pierre Lafitte, „Notre Programme", în *Excelsior*, nr. 1, 16 novembre 1910, p. 2.

păstreze cititorii se vedeau nevoite să facă loc în paginile lor *reportajului fotografic*[11]. La noi, *Gazeta ilustrată* anunța în primul său număr, care a apărut la 17 decembrie 1911, că era prima foaie românească care își propunea să aducă publicului său, la fiecare apariție a sa, fotografii care să înfățișeze *tot ce se întâmpla mai interesant, mai senzațional și mai important*, atât în țară, cât și în străinătate[12].

Într-un anumit trecut, pentru a putea realiza în mod constant materiale senzaționale, un *reporter de fapte diverse* avea nevoie de *îndrăzneală*, *ureche* și *bani*. Cu timpul, *reportajul faptelor diverse* s-a modernizat, iar reporterul mai avea nevoie, pe lângă cele arătate mai sus, de *automobil* și de *fotograf*. Oricât de bine ar fi fost scris, un reportaj care nu era ilustrat cu fotografii *nu făcea doi bani*[13]. Intrarea fotografiilor în paginile de ziar nu a fost bine primită de toți oamenii de presă. Detalii interesante în acest sens pot fi găsite într-un articol din revista *Realitatea ilustrată*, textul purtând semnătura lui Ralph Blumenfeld, fost director al ziarului *Daily Express*[14].

Până în 1905, se arăta într-un text apărut, în 1938, în *Ilustrațiunea română*, presa a cunoscut o singură categorie de eroi, cea a marilor reporteri care erau gata oricând să jertfească totul doar pentru a asigura ziarului lor o știre exclusivă. La începutul secolului trecut însă, și-a făcut apariția un concurent – *reporterul-fotograf*:

„La început, destul de încurcat, din cauza greutăţii aparatelor lui şi a lipsei lor de maleabilitate, apoi, din ce în ce mai agil, pe măsură ce aparatul fotografic devenea mai comod, mai rapid. Reportajul fotografic cerea îndrăzneală. N-au lipsit cei care să satisfacă această condiţie, cu atât mai mult cu cât publicul şi-a arătat imediat preferinţa: prefera ziarele ilustrate. De la o zi la alta, mici ziare necunoscute erau lansate la locuri de frunte pe scara tirajelor mari de un material fotografic interesant. Şi invers, ziare vechi, de mare răsunet, pierdeau contactul cu marele public şi rămâneau cu un cerc restrâns de cititori”[15].

Trebuie spus aici că în paginile unui ziar precum *New-York Tribune* reportajele ilustrate cu fotografii aveau o prezență oarecum obișnuită încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Spre finele perioadei interbelice, „după ce toată gama curajului şi a îndrăznelilor a fost epuizată de adevăraţi artişti ai reportajului fotografic, reportajul îndrăzneţ a fost înlocuit în gustul publicului de reportajul indiscret”[16]. Publicul devenise *amator de cancanuri, de culise, de viaţă neprefăcută*. El dorea *să vadă, în imagini indiscrete, ceea ce nu putea să privească în mod obişnuit, din cauza etichetei, din cauza unei anumite educaţii*.

Obiectivul indiscret a fost folosit mai întâi pentru a surprinde ceea ce se întâmpla în culisele politicii internaționale: „Aparatul cu care se pot face astfel de fotografii indiscrete e simplu: un aparat special, foarte turtit, care se poate ascunde într-o geantă, astfel ca numai obiectivul său să privească neobservat spre lumea inconjurătoare...”[17]. Cu timpul, s-a ajuns în situația că nicio revistă, niciun ziar de mare tiraj nu se putea lipsi de *reportajul indiscret*.

1.1.Calitățile unui bun reporter-fotograf

Era important ca reporterul-fotograf să fie un om cu multă experiență în arta fotografică, care nu lăsa, în nicio împrejurare, să-i scape prilejul de a lua clișeul cel mai bun. Chiar dacă cele mai bune clișee erau foarte bine plătite de ziarele care doreau să le publice, el trebuia să fie conștient de faptul că, uneori, meseria lui putea fi primejdioasă. În Statele Unite ale Americii, reporterii-fotografi inteligenți și îndrăzneți puteau face, într-un timp scurt, avere. Trebuie spus însă că întâmplarea avea un rol însemnat în luarea *clișeelor extraordinare*[18]. Iată un exemplu în acest sens:

„Sir Oswald Mosley, şeful fasciştilor englezi, se află la tribună. Megafoanele transformă glasul lui în mugetul elementelor naturii. Fiecare cuvânt plesneşte văzduhul, care se încinge de entuziasmul

[11] *** „Reportajul fotografic”, în *Viitorul*, anul al 5-lea, nr. 1488 – 2, 2 aprilie 1912, p. 1.
[12] *** „Câteva cuvinte”, în *Gazeta ilustrată*, anul I, nr. 1, 17 decembrie 1911, p. 2.
[13] N.N. Rusu, „Cum se face un fapt divers”, în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933, p. 59.
[14] Ralph Blumenfeld, „Presa”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 353, 2 noiembrie 1933, p. 14.
[15] *** „Fotograful indiscret”, în *Ilustrațiunea română*, anul X, nr. 51, 14 decembrie 1938, p. 16.
[16] *Ibidem*, p. 16.
[17] *Ibidem*, p. 16.
[18] *** „Reportajul fotografic”..., p. 1.

oratorului. Mulţimea se cutremură sub bubuitul neîntrerupt al cuvintelor, care pornesc din megafoane ca obuzele din guri de tun. Numai reporterul-fotograf rămâne «nemuritor şi rece». Pentru el, oratorul şi mulţimea sunt actorii unei piese, din care el trebuie să prindă momentele interesante. În timp ce mulţimea se frământă, reporterul aprinde în obiectivul aparatului său luminile curiozităţii.

Şi, în timp ce elegantul Sir Mosley zugrăveşte paradisul lumii construite după ideile sale, o piatră zboară din mulţime. Legile balisticii sunt în luptă cu legile elocinţei. Piatra şi-a ajuns ţinta. Dar victoria e a reporterului, care a surprins momentul. Sir Oswald Mosley e lovit la cap. Megafoanele amuţesc. Balaurii neurlători şi-au muşcat limba. Sir Oswald Mosley cade. E prins de partizani, care îl duc la spital. Reporterul-fotograf, cu ochiul crunt şi nemilos de sticlă, râde sarcastic. Ziua de astăzi rămâne o dată istorică în cariera sa”[19].

Reporterul-fotograf desăvârşit, pentru a putea învinge toate piedicile şi primejdiile care-i ieșeau în cale, trebuia să posede *un conglomerat de calităţi*. El trebuia să fie *agil, îndrăzneţ, răbdător* și era necesar să poată *prevedea momentul instantaneului*. La fel de important era și ca reporterul-fotograf să fie iute în luarea deciziilor și prompt în aprecieri, să-și poată păstra calmul indiferent de situația în care se afla, să nu se lase impresionat de bruscări sau insulte și să aibă un stomac rezistent la foame. Înainte de orice însă, el trebuia *să-şi cunoască şi să-şi iubească profesiunea*[20].

1.2.O profesie periculoasă

În anii interbelici, niciun reportaj serios nu putea apărea în fața cititorilor dacă nu era ilustrat cu fotografii. Această situație era evidențiată, în 1933, chiar de către un reporter, într-un text din revista *Realitatea ilustrată*. Reporterul-fotograf era indicat de acel autor drept principalul colaborator al reporterului, în efortul făcut de acesta din urmă *pentru informarea rapidă şi perfectă* a publicului. Misiunea reporterului-fotograf nu era una simplă. El trebuia să gândească ca un vânător, care stă mereu la pândă. Aparatul său de fotografiat trebuia să fie mereu gata să înregistreze imaginile care se înfățișau obiectivului său. Reporterul-fotograf trebuia *să fie pregătit pentru orice eventualitate, căci orice eveniment, indiferent cât de mic ar fi fost, putea reprezenta pentru el calea spre celebritate*.

Cititorul, indiferent de categoria din care făcea parte, era convins că *niciun reportaj de actualitate nu se mai putea face fără concursul reporterului-fotograf*. Cititorul înțelegea că, de multe ori, în reportajele de investigații din ziare, fotografia spunea mai mult decât textul pe care-l însoțea. Cititorul cunoștea faptul că *niciun* scriitor nu putea reda mizeria sau nenorocirea *atât de plastic cum o făcea un simplu clişeu fotografic*[21]. Nu oricine putea înțelege însă cât de devotat era reporterul-fotograf profesiei sale:

„O întrunire publică. Asistenţa nu mai încape în sală. Bulevardul geme de lume. După ce şi-a terminat treaba în interiorul sălii de intrunire, reporterul[-fotograf] iese în stradă şi, fie dintr-un balcon, sau de pe o terasă, fotografiază mulţimea. Alteori, când vrea să ia grupuri mai de aproape, se urcă pe o scară dublă, sprijinită de un ajutor. Cea mai mică mişcare de mase însă, sau un grup de opoziţionişti ai manifestaţiei, pot provoca prăbuşirea lui şi distrugerea aparatului, a cărui valoare se cifrează întotdeauna la peste 15.000 lei”[22].

Reporterul-fotograf este prezent pretutindeni: la alegeri, la partidele de vânătoare, pe holurile ministerelor, la parade, la manevrele militare etc. De multe ori, pentru a putea captura imagini interesante, *trebuia să uzeze de toate vicleşugurile posibile*. Așa se întâmpla în cazul unui *duel* sau în cazul unui *proces senzaţional*, unde folosirea aparatului de fotografiat era interzisă. E drept că, spunea reporterul citat, printre reporterii-fotografi se aflau, ca în orice profesie, mulți *chemați*, dar puțini *aleşi*[23].

Autorul unui text[24] apărut în 1936 arăta că cititorii se împărțeau atunci în două categorii. Una dintre ele îi cuprindea pe cei care credeau că profesia de reporter era *un fel de visare plăcută, o viaţă demnă de invidiat*, care era trăită doar în clădiri luxoase, *un fel de vis de nabab*, în care *reporterii*

[19] *** „Aventura lui Mosley și norocul unui reporter”, în *Realitatea ilustrată*, anul XI, nr. 562, 27 octombrie 1937, p. 17.
[20] D. Rădulescu, „Gazetăria în imagini”, în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933, p. 63.
[21] Limir, „Vânătorii de imagini”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 322, 30 martie 1933, p. 9.
[22] *Ibidem*, p. 10.
[23] *Ibidem*, p. 11.
[24] Paul B. Marian, „Odiseia reporterului modern”, în *Rampa*, anul 19, nr. 5479, 19 aprilie 1936, pp. 1, 4.

erau totdeauna în primele rânduri. Cealaltă categorie era a celor care credeau că reporterii erau fie mereu călare, fie mereu culcaţi în câmpii, în bătaia soarelui, a frigului, a prafului sau a ploii, fie mereu în căutarea hranei de care aveau nevoie pentru a putea străbate fluvii înotând.

În ciuda a ceea ce credeau unii sau alții, *reporterii nu erau expuşi, în toate zilele şi în toate nopţile, unor pericole extrem de grave*. E adevărat că, uneori, se intâmpla ca reporterul să moară în timp ce se documenta pentru a scrie un reportaj senzațional, dar, în cele mai multe cazuri, pericolele erau inexistente. Atunci când totuși se întâmpla să-și rişte viața făcându-și meseria, el *avea mângâierea de a fi cunoscut, citit, comentat şi poate chiar compătimit*. Nu același lucru se putea spune despre reporterul-fotograf, care, de multe ori, înfrunta primejdii mai mari decât cele cu care se întâlnea reporterul:

„Într-adevăr, azi nu mai există aproape domeniu în care reporterul-fotograf să nu fi pătruns, expus în permanenţă tuturor riscurilor. Datorită acestor aşi necunoscuţi ai reportajului, a căror răbdare, rezistenţă şi curaj sunt cu totul necunoscute publicului, reportajul capătă adevărată viaţă şi cititorul, – oricât de plastic ar fi descrierea făcută –, poate să-şi dea mai bine seama de cele citite. Oricât ar fi de groaznic descrisă viziunea unei leprozerii, o fotografie o face şi mai plastică, ca și ororile unui cutremur sau altă dramă omenească. Prin ei am putut cunoaşte toată grozăvenia cutremurelor din Japonia, a războiului din China, a revoluţiei din Spania, a criminalilor din Chicago, a vieţii din jungla africană şi a atâtor alte multe lucruri interesante. Ca să-şi atingă scopul, aceşti reporteri-fotografi nu se opresc nici în faţa dificultăţilor, nici a oboselii, nici a pericolului. Sunt «aşii» reportajului, dar «aşi» modeşti, necunoscuţi”[25].

Reporterul-fotograf înfrunta tot felul de pericole, chiar și pe cel al morții[26], pentru că dorea să-și facă datoria faţă de ziarul la care lucra, dar și pentru că, în același timp, era îndrăgostit de frumos şi de aventură[27].

Despre pericolele la care erau expuși reporterul și reporterul-fotograf atunci când plecau să facă un reportaj se vorbea și într-un articol apărut în 1937. Deși putea părea așa pentru mulți cititori, realizarea unui reportaj nu era o ocupație amuzantă, nici măcar atunci când subiectul avea un aer mai mult amuzant decât tragic. Un subiect precum „pescuitorii de broaște”, de pildă, le putea aduce o moarte oribilă celor care doreau să-l traspună într-un reportaj ilustrat cu fotografii:

„Cunoşteam câteva aspecte ale meseriei de pescuitor de broaşte (destinate gustărilor de lux în bodegile centrale) şi am scris un mic reportaj despre această stranie ocupaţie. Ca să-l ilustrez am pornit cu reporterul-fotograf la Florească, unde, mi se pare, era vorba să fie asanate mlaştinile şi unde, prin urmare, meseria de pescuitor de broaşte îşi trăia ultimele zile. Interesantă agonie, care merita notată de obiectivul kodakului. lată-ne, deci, traversând continentele de noroaie ale Floreascăi, ocolind bălţile, străbătând armatele de ţânţari şi ţigani, care te înconjoară cu aceeaşi persistenţă... Şi iată-ne ajunşi dincolo, spre lacul secat, căţărându-ne prin singurătăţile acelea sălbatice, pe bolovani şi printre buruieni, până ajungem într-o mare zonă de păpuriş, de unde – în sfârşit – zărim, la un kilometru, ţinta noastră: un ţigan pescuind broaşte, dintr-o barcă strâmbă şi alunecată în noroiu... După câteva zeci de metri de păpuriş străbătut cu aventuri foarte dezagreabile – la fiecare pas poţi călca o broască sau nimeri într-o baltă ascunsă – în faţa noastră se desfăşoară un câmp neted, cu un fel de pământ verde, uscat de soare. În sfârşit! Vom putea ajunge la ţiganul din zare fără alte aventuri! Primul care iese din păpuriş, călcând cu foarte mult elan pe pământul verde şi uscat de soare, e reporterul-fotograf... Apucă să facă un singur pas... un singur pas şi iată piciorul înfundat în nămol până la genunchi! Încercând să-i vin în ajutor, ajung într-o situaţie de două ori mai gravă: cu un picior total înfundat în nămol şi cu celălalt până la genunchi!”[28].

E limpede că realizarea unui reportaj ilustrat cu fotografii nu comporta mereu mari riscuri. Se întâmpla însă de multe ori ca privirea cititorului să treacă cu ușurință peste fotografii pentru realizarea cărora reporterul-fotograf trecuse prin aventuri, dacă nu mortale, deosebit de riscante. Un adevărat reporter-fotograf nu dădea înapoi de la niciun risc. El încearca, dacă era posibil, să înlăture, cu câtă

[25] *Ibidem*, p. 4.
[26] A se vedea și *** „Nu vreau publicitate”, în *Ilustrațiunea română*, anul X, nr. 35, 24 august 1938, p. 13.
[27] Paul B. Marian, „Odiseia reporterului modern”..., p. 4.
[28] Geo Pavel, „Farmecul și riscurile reportajului fotografic”, în *Realitatea ilustrată*, anul XI, nr. 543, 16 iunie 1937, pp. 22-23.

eleganţă putea, riscurile care-i ieșeau în cale. Cert e că un reporter-fotograf adevărat reușea mereu să depășească obstacolele care se iveau în drumul său spre o fotografie interesantă[29].

1.3.Dezvăluiri din spatele obiectivului

Așa cum am arătat mai sus, se întâmpla ca reporterii să fie nevoiți să ia aparatul de fotografiat în mână și să devină, fie și numai pentru câteva minute sau câteva ore, reporteri-fotografi. Se întâmpla însă și invers. În 1933, cu prilejul înregistrării unei jumătăţi de veac de existență a ziarului *Universul*, reporterului-fotograf D. Rădulescu i-a revenit sarcina de a lua condeiul în mână, pentru a le dezvălui cititorilor *câteva frânturi* din ceea ce însemna atunci *gazetăria în imagini*.

O descriere amănunţită, care e ticluită în cuvinte meşteşugite, reușește de multe ori, spunea reporterul-fotograf numit mai sus, să redea o imagine, mai mult sau mai puţin fidelă realității, unui fapt divers sau unui moment important. O fotografie însă, un instantaneu, îl ajută pe cititor să pătrundă mai ușor în articolul pe care-l urmărește, pentru că, spunea același reporter-fotograf, *fotografia* concretizează textul, îl completează, s-ar putea zice chiar că îl desăvârșește. Până să ajungă în situația în care mai toată lumea vorbea despre ea în termeni apreciativi, profesia de reporter-fotograf nu a fost ocolită de comportamentul abuziv al unor reprezentanți ai statului:

„Chiar acum doi-trei ani, reporterul fotografic, la noi, încă nu era înţeles, şi, din această cauză, fotografii nu se prea bucurau de înlesniri. La festivităţi, la serbări, autorităţile izgoneau pe fotografi din toate părţile; ba chiar îi bruscau. Ce orator ar mai concepe sau ar admite astăzi să vorbească unei mulţimi fără să aibă dinainte microfonul şi o duzină de obiective? Totuşi, câtă trudă, câtă alergătură, pentru a putea obţine un instantaneu bun, care să intereseze şi să spună ceva publicului!”[30].

În România, cum *reportajul politic* era foarte gustat de cititorii de ziare, și fotografiile care prezentau unele aspecte ale activităților oamenilor politici aveau mare căutare. *Crizele de guvern* generau cele mai interesante *instantanee*:

„Cutare politician a fost chemat în audienţă de factorul constituţional. Îl pândeşti lângă scările palatului. Maşina intră pe poartă şi s-a oprit lângă scară. Personagiul dinăuntru ezită o clipă. Apoi coboară. Dar calcă nesigur, nehotărât, puţin fâstâcit. Nu ştie ce-l aşteaptă, nu întrevede rezultatul, ca să-şi ia o atitudine potrivită. Orice exagerare l-ar duce la ridicol după audienţă. Şi nesiguranţa aceasta îi procură grave emoţii.

Iată acum înfăţişarea unui politician după audienţă la Palat, unde a fost chemat pentru consultări: are o figură cam plouată şi e foarte grăbit. Nu zâmbeşte nimănui, nu vede pe nimeni în jur, coboară scările cu ochii in jos şi intră direct in maşină. L-ai surprins în raza obiectivului şi ţac. Nici n-ar mai fi nevoie de explicaţii amănunţite. Şi pui poza şi scrii dedesubt: «D. Cutare, ieşind de la Palat». Instantaneul fotografic o dovedeşte (şeful e crunt)”[31].

Obiectivul indiscret şi trădător reprezenta pentru mulți oameni politici *o teroare,* dar nu pentru toţi. Erau mai mulți cei care știau *să profite de el şi să-l exploateze*. Vom reda în continuare un fragment în care autorul citat încerca să fixeze modul în care unele personalităţi din viaţa politică de la noi se prezentau în faţa aparatului de fotografiat:

„Natural că vom începe cu cea mai proeminentă, M.S. Regele Caroi II. Suveranul are, pentru numeroşii amatori care mişună şi sar ca nişte ţipari în jurul său, o îngăduinţă într-adevăr regească. Nu pozează niciodată, nu ia atitudine. E în veşnic neastâmpăr. La orice festivitate e ocupat să studieze mulţimea, să observe, să citească în sufletul fiecăruia. Şi fotografii, cu rost sau nu, îi dau mereu ocol. Cine îşi cunoaşte meseria n-ar avea nevoie decât de 2 sau 3 clişee. Dar amatorii nesiguri fac abuz de Augusta-i îngăduinţă. În timpul când a trebuit să pozeze pentru fotografia oficială, au fost la palat fotografi din toate unghiurile ţării, cărora le-a pozat timp de trei ore continuu, pe scaun, în faţa acelei lumini orbitoare şi la discreţia fiecărui fotograf. Într-adevăr, regească răbdare. Măria Sa Marele Voievod Mihai, când surprinde un obiectiv îndreptat asupra Sa, se uită fix; apoi, drept, îşi agită buzele şi, dacă e vorba că fotograful trebuie să fotografieze cu lumina de magneziu, se ascunde după Augustul Său părinte. Marele Voievod are oroare de lumina de magneziu cu care îl persecută

[29] *Ibidem*, p.23.
[30] D. Rădulescu, „Gazetăria în imagini”, în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933, p. 63.
[31] *Ibidem*, p. 63.

fotografii reporteri. D[omnul] Iuliu Maniu, ca un adevărat sfinx, nu agreează indiscreţia obiectivului. În fiecare clipă se teme că va fi surprins într-o atitudine nepotrivită sau trădătoare. Mulţimea nu trebuie să-l cunoască prea amănunţit. De aceea, dacă e cu cineva în discuţie, stă tot cu spatele spre obiective; dacă e singur, îşi aranjează mănuşile în dreptul figurii, spre a şi-o masca, sau salută foarte larg cu pălăria scoasă, având grijă ca întotdeauna să se mascheze. Dacă n-are încotro, ameninţă pe reporteri cu pălăria şi fuge. D[omnul] I.G. Duca, şeful Partidului Liberal, păstrează o rece distincţie şi indiferenţă obiectivului. D-sa nu poate fi prins cum se cade, decât pe furate. D[omnul] N. Iorga, când dă cu ochii de reporterii-fotografi şi dacă e bine dispus, se opreşte în faţa lor şi-i întreabă: «– Ei, vreţi să-mi faceţi... ei... o fotografie, foarte bine...» D-sa işi desface binişor redingota, bagă o mână in buzunarul pantalonului şi indeamnă pe reporteri: «– Hai... Ei... gata?»”[32].

Octavian Goga îi trata pe reporterii-fotografi cu o bunăvoinţă deosebită, pentru că le înțelegea rostul, iar N. Titulescu îi considera colaboratorii săi. Existau și oameni politici care erau mari *iubitori de instantanee*:

„Astfel, pe d[omnul] Gr. Trancu-Iaşi, fost ministru al Muncii, dacă l-ai prins de profil, să-i mai faci unul şi de faţă, dacă se poate şi pe scaun, şi la sfârşit şopteşte reporterului: «Ai grije să-mi trimiţi şi mie, altfel nu-ţi mai pozez». D[omnul] D. Gusti, ministrul instrucţiunii, este iarăşi unul care nu dispreţuieşte o fotografie. D-sa adoră obiectivul cum iubesc copiii săraci vitrinele cu jucării: toată ziua ar sta în faţa lor”[33].

D. Rădulescu a prins în reportajul său și alți oameni cunoscuți ai epocii sale, dar noi am fost nevoiți să ne oprim doar asupra unora dintre ei.

Munca unui reporter-fotograf nu era importantă doar pentru că cititorilor le plăceau reportajele ilustrate cu fotografii. Cu ajutorul instantaneelor luate de reporterii-fotografi erau prinși, de pildă, *autorii unor accidente de natură criminală*. Am găsit un astfel de exemplu în ziarul *Dimineața*:

„Vineri după-amiază, pe Calea Victoriei, între Capșa și Bulevard, un automobil, unul din multele vehicule a căror circulație dezordonată a ajuns spaima pietonilor, izbește pe o fetiță care voia să traverseze strada. Grav rănită, fetița cade jos în nesimțire. Automobilul se oprește, publicul se strânge în juru-i, într-o atitudine amenințătoare. Conducătorul mașinii se dă jos, urcă fetița în automobil și, adresându-se mulțimii, spune: «– O ducem noi la spital». Apoi, punând în mișcare motorul, mașina se face nevăzută. Accidentul, însă, atrăsese, pe lângă alți curioși, și pe reporterul nostru fotografic, care ia la iuțeală un instantaneu reprezentând scena când victima era urcată în mașină. Până aici, nimic deosebit, decât celeritatea serviciului nostru de reportaj al *Dimineții*. De aici încolo începe partea bizară. Reporterul aduce fotografia la ziar şi caută raportul poliției in care trebuia să găsească şi numele victimei şi pe acela al autorului accidentului. Dar raportul poliţiei nu cuprindea nimic în această privinţă. Nici vineri, nici sâmbătă până la amiază poliția nu aflase nimic despre accident. […] Intrigat de misterul acesta, reporterul nostru se duce la poliție, dă amănunte, cere să se facă cercetări. Accidentul nu putea fi tăgăduit, deoarece exista proba cea mai convingătoare, fotografia. Autorii accidentului dispăruseră, victima nu se ştia unde era, dar fotografia rămăsese. […] Cu mare greutate şi numai printr-o întâmplare fericită, misterul a putut fi descoperit. Fetița fusese dusă la salvare, de unde, după primele îngrijiri, fusese transportată la spitalul de copii. Interesante sunt însă celelalte amănunte descoperite cu această ocazie. Maşina era *proprietatea Prezidenției Consiliului de Miniştri, serviciul... obuzierelor, Cercul militar*. Ea era condusă, în momentul accidentului, de un tânăr fără carnet de conducător, fiul generalului Mihăescu Ilie”[34].

În 1933, cititorilor ziarului *Dimineața* le era adus în atenție un reportaj referitor la ceea ce autorul textului respectiv numea *primul reportaj fotografic* care a fost publicat în presa de la noi. Din dorința de a reda cât mai bine atmosfera presei românești de la începutul secolului trecut vom face apel în cele ce urmează la un fragment ceva mai consistent din reportajul pomenit mai sus:

„Dacă vă interesează, aş putea să povestesc în ce fel de împrejurări s-a făcut, în presa română, primul reportagiu fotografic. Era prin 1905. Const. Mille, directorul meu, înfiinţase, nu de mult,

[32] *Ibidem*, p. 63.
[33] *Ibidem*, p. 63.
[34] Traian Vlad, „Un automobil criminal dispare fără de urmă. E însă descoperit grație reportajului fotografic al «Dimineții»”, în *Dimineața*, anul XX, nr. 5933, 15 mai 1923, p. 1.

Dimineaţa şi era mulţumit de succesul ce-l avea ziarul. Spirit cu vederi largi şi ziarist pasionat, căuta totuşi să aducă mereu îmbunătăţiri, atât tehnice, cât şi redacţionale operei sale. Într-o zi, îmi spuse:

«– Ia ascultă, Mihail, îţi dau o problemă: un dobitoc de agent de poliţie se ţine mereu de mine... (Mille, ca şi primul ministru contemporan, «conu' Mitiţă», avea obiceiul să umble mai mult pe jos). Mă duc acasă, la masă... se ţine de mine. Mă întorc la redacţie, umbra urmăritorului meu se profilează mereu pe trotuar, alături de a mea. La început, mă amuzam, întrebându-mă: cu ce scop şi cine a pus pe acest dobitoc ca să mă urmărească? A sfârşit însă prin a mă plictisi. Uneori, enervat, îmi vine să mă întorc şi să-i cârpesc două palme... Scapă-mă de dânsul... Fă cum ştii... Dar să iasă ceva pentru gazetă...»

«– Îl fotografiez!» răspunsei prompt, venindu-mi o subită inspiraţie.

«– Admirabil! Să-i dai poza»...

În atelierele *Dimineţii* şi *Adevărului* nu se găsea pe acea vreme niciun aparat fotografic. Eram însă eu amator fotograf şi aveam acasă tot ce-mi trebuia. La ora convenită, aşteptam pe strada Sărindar, care mai târziu era să poarte numele întemeietorului ziarului *Dimineaţa*. Constantin Mille a fost întotdeauna foarte exact. Nu l-am aşteptat mult. Iată-l ivindu-se în capul străzii. La doi paşi în urma lui, văd pe nelipsitul agent, cu un aer de prostănac, pardesiu lung şi ţinând veşnic în mână o umbrelă veche. Mă apropii. Nu salut pe directorul meu şi fixez pe agent cu aparatul fotografic:

– *Ţac!*

Totul durase trei secunde. Fără să spun niciun cuvânt, le-am întors spatele şi am luat-o grăbit, la vale, spre strada Brezoianu, trecând ca o nălucă pe lângă uşa de intrare a palatului ziarelor *Adevărul* şi *Dimineaţa*. Agentul rămase nedumerit.

– «Cine să fie ăsta?», s-o fi gândit el. «Şi ce vrea de la mine? De ce m-a fotografiat? Şi de ce a luat-o la goană?».

Părăsind pe Constantin Mille, care acum nu-l mai interesa, se luă cu paşi grăbiţi după mine. De vale, pe Brezoianu, m-am întâlnit cu Câmpescu, fost administrator al *Epocii*, care pe acea vreme îşi avea redacţia şi administraţia în Pasagiul Român. Din două cuvinte a înţeles despre ce este vorba.

«– Hai cu mine la *Epoca,* – îmi propuse el, luându-mă de braţ –, intri pe din faţă şi în clipa următoare iţi dau drumul pe din dos».

Aşa am şi făcut. Mi-aduc aminte cu câtă satisfacţie am plecat în goană spre *Adevărul*, ştiind că individul cu umbrela mă aştepta la uşa de intrare a *Epocii*. […] Pe scurt: în aceeaşi zi, la ora 5 d.a., când apărea atunci *Adevărul*, s-a putut citi un scurt articol de reportaj, în care povesteam cele petrecute – astfel cum am relatat mai sus. Articolul era însoţit de portretul de o maiestate comică şi cu o privire aiurită a eroului nostru.

Am trimis imediat un ţigănuş, vânzător de ziare, care a prezentat un exemplar agentului, care aştepta plin de răbdare şi încredere în faţa ziarului *Epoca* şi fuma o ţigare.

«– Cum?... Ce?... Ce-i asta?»

Înţelegând păcăleala, a băgat repede ziarul în buzunar şi a plecat furios, făcând gesturi cu umbrela. De atunci nu l-a mai văzut nimeni"[35].

Trebuie să precizăm că în arhiva ziarului *Adevărul* pe anul 1905 la care noi am avut acces nu am putut găsi reportajul despre care Alex. F. Mihail vorbea în textul său. E drept că din acea arhivă lipseau câteva numere. Un an demn de ținut minte pentru cititorii de reportaje publicate în *Adevărul* a fost, credem noi, 1907, chiar dacă *fotografia* pătrunsese, fie și numai sub forma portretului de mici dimensiuni, ceva mai devreme în paginile ziarului condus atunci de Constantin Mille. În numerele apărute în 1907, am putut constata prezența câtorva *reportaje ilustrate cu fotografii*. Dintre acestea le precizăm pe următoarele: „Omul cu inima cusută"[36], „Cazul nenorocit de la azilul «Elena Doamna»"[37], „Crima de la Siguranța Capitalei"[38] etc.

[35] Alex. F. Mihail, „Primul reportaj fotografic", în *Dimineața*, anul 29, nr. 9355, 14 ianuarie 1933, p. 7.
[36] *** „Omul cu inima cusută", în *Adevărul*, anul al XIX-lea, nr. 6345, 22 aprilie 1907, p. 2.
[37] G. Rigo, „Cazul nenorocit de la azilul «Elena Doamna»", în *Adevărul*, anul al XIX-lea, nr. 6542, 10 noiembrie 1907, p. 2.
[38] (Semnătura autorului nu este lizibilă) „Crima de la Siguranța Capitalei", în *Adevărul*, anul al XIX-lea, nr. 6482, 10 septembrie 1907, p. 3.

2. Cuvinte de final

În 1933, într-un articol din *Universul*, I. Simionescu arăta că, la noi, *cartea* încă nu reușea să pătrundă în casele țărănești. Ea se rătăcea uneori, e drept, prin casele *intelectualilor* de la sate, mai mult pe la învățători și mai puțin pe la preoți. Nici revistele nu aveau atunci căutare în mediul rural. Nu la fel stăteau lucrurile în cazul ziarelor. Realitatea era cu totul alta pentru ele. Ziarele aveau *drum slobod* la țară. *Dorul de fapte diverse* și *interesul viu pentru actualități politice* deșteptau în săteni o curiozitate care putea fi astâmpărată doar de ziare. Nu doar bărbații erau clienți ai chioșcurilor de ziare, ci și femeile. Ele aveau mare grijă ca ziarul pe care-l cumpărau să ajungă acasă în cele mai bune condiții. Toate acestea reprezentau o situație specifică *fazei de evoluţie culturală* în care se găsea România[39].

La sfârșitul secolului al XIX-lea, *pentru orice ziar de mare tiraj, faptul divers senzaţional şi bine ticluit era un element de rezistenţă*. Publicul, spunea un reporter de la *Universul*, *a urmărit mereu cu pasiune dramele şi crimele cu aspect de roman foileton*. *Brutalităţile şi cruzimile neverosimile, însăilate cronometric pe dâră de sânge,* erau pe placul cititorilor. *Misterul ce învăluia semnificaţia unei tragedii greu de înţeles, răbufnită din cine ştie ce întunecime a sufletului, provoca cititorilor curiozităţi ce se cereau satisfăcute*. În plus, *reportajele faptelor senzaţionale hrăneau*, spunea același reporter, *şi înclinaţia spre „bârfeală" ce zăcea latentă în fiecare individ*. În interesul adevărului, reporterii alergau peste tot, pentru a culege cele mai interesante informații. Era o vreme când cel mai rapid informator al reporterului era chiar *cititorul*, care nu rămânea nerăsplătit pentru efortul său. Ziarul *Universul*, de pildă, plătea, la un moment dat, oricărui cititor care ducea redacţiei sale o ştire, suma de 2 lei. E de la sine înțeles că, după ce știrea ajungea le ei, *reporterii interveneau şi procedau după uz şi după gravitatea faptei*.

Se întâmpla de multe ori ca textul unui reportaj, oricât de multe amănunte conținea el, să pară redacției insuficient pentru lămurirea cititorilor. Așa apărea în scenă *desenatorul*. Ajutaţi de text şi de desen, cititorii işi puteau face o idee clară asupra cazului senzaţional publicat în ziarul lor preferat. Cu timpul însă, cititorii au devenit tot mai pretenţioși. Pe măsura creșterii cererilor publicului, ziarele s-au văzut nevoite să-și perfecţioneze maniera de lucru[40]. Nevoia presei de perfecționare a dus la apariția reporterului-fotograf. *Fotografia are*, spunea autorul unui text apărut în 1978, *ceva din natura proprie miracolului*[41]. Poate că acesta este motivul pentru care, în anii interbelici, ziarele sau revisele, cele care doreau să aibă mulți cititori, nu mai puteau ieși pe piață fără să aibă în paginile lor fotografii. Ziarele și revistele care nu aveau fotografii erau publicații *fără viață*. Despre fotografiile lui Iosif Berman, de pildă, se spunea că aduc publicului mai multe informații decât *un articol scris pe două coloane*[42]. E drept și că nu puțini îl vedeau pe Iosif Berman drept *unul dintre cei mai buni reporteri-fotografi ai Europei*[43].

[39] I. Simionescu, „Importanța culturală a ziarelor", în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933, p. 7.
[40] Valeriu Mardare, „Din trecutul «faptelor diverse»", în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933, p. 59.
[41] Cristian Unteanu, „Primii reporteri fotografi", în *România literară*, anul XI, nr. 52, 28 decembrie 1978, p. 20.
[42] St. Ignat, „Un precursor al reportajului fotografic în țara noastră: Iosif Berman", în *Adevărul*, anul 60, nr. 16692, 17 octombrie 1946, p. 2.
[43] Limir, „Vânătorii de imagini", în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 322, 30 mai 1933, p. 11.

BIBLIOGRAPHY:

1. Carandino, N., *Nopți albe și zile negre*, București, Editura Eminescu, 1992;
2. (Semnătura autorului nu este lizibilă) „Crima de la Siguranța Capitalei", în *Adevărul*, anul al XIX-lea, nr. 6482, 10 septembrie 1907;
3. Blumenfeld, Ralph, „Presa", în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 353, 2 noiembrie 1933;
4. Ignat, St., „Un precursor al reportajului fotografic în țara noastră: Iosif Berman", în *Adevărul*, anul 60, nr. 16692, 17 octombrie 1946;
5. Lafitte, Pierre, „Notre Programme", în *Excelsior*, nr. 1, 16 novembre 1910;
6. Limir, „Vânătorii de imagini", în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 322, 30 martie 1933;
7. Mardare, Valeriu, „Din trecutul «faptelor diverse»", în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933;
8. Marian, Paul B., „Odiseia reporterului modern", în *Rampa*, anul 19, nr. 5479, 19 aprilie 1936;
9. Mihail, Alex. F., „Cum poate deveni cineva reporter", în *Realitatea ilustrată*, anul XII, nr. 585, 6 aprilie 1938;
10. Mihail, Alex. F., „Primul reportaj fotografic", în *Dimineața*, anul 29, nr. 9355, 14 ianuarie 1933;
11. Pavel, Geo, „Farmecul și riscurile reportajului fotografic", în *Realitatea ilustrată*, anul XI, nr. 543, 16 iunie 1937;
12. Rădulescu, D., „Gazetăria în imagini", în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933;
13. Rigo, G., „Cazul nenorocit de la azilul «Elena Doamna»", în *Adevărul*, anul al XIX-lea, nr. 6542, 10 noiembrie 1907;
14. Rusu, N.N., „Cum se face un fapt divers", în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933;
15. Simionescu, I., „Importanța culturală a ziarelor", în *Universul*, anul al 50-lea, nr. 150, 5 iunie 1933;
16. Teodorașcu, Fănel, "Journalism does not fit everybody. Two points of view", în *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, Galaţi, Editura Universitară Danubius, Vol. 15, No. 2/(2021);
17. Teodorașcu, Fănel, "Old Journalism behind the Curtain. About Reporters", în *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, Galaţi, Editura Universitară Danubius, Vol. 16, No. 2/(2022);
18. Teodorașcu, Fănel, „O viziune românească asupra ideii de «jurnalist mare»", în *Limba română*, anul XXXIII, nr. 1-2 (279-280) 2023, Chișinău;
19. Unteanu, Cristian, „Primii reporteri fotografi", în *România literară*, anul XI, nr. 52, 28 decembrie 1978;
20. V.A., „Crimele unei aventuriere", în *Adevărul*, anul al XIX-lea, nr. 6496, 24 septembrie 1907;
21. Vlad, Traian, „Un automobil criminal dispare fără de urmă. E însă descoperit grație reportajului fotografic al «Dimineții»", în *Dimineața*, anul XX, nr. 5933, 15 mai 1923;
22. *** „Aventura lui Mosley și norocul unui reporter", în *Realitatea ilustrată*, anul XI, nr. 562, 27 octombrie 1937;
23. *** „Câteva cuvinte", în *Gazeta ilustrată*, anul I, nr. 1, 17 decembrie 1911, p. 2;
24. *** „Fotograful indiscret", în *Ilustrațiunea română*, anul X, nr. 51, 14 decembrie 1938;
25. *** „Omul cu inima cusută", în *Adevărul*, anul al XIX-lea, nr. 6345, 22 aprilie 1907;
26. *** „Reportajul fotografic", în *Viitorul*, anul al 5-lea, nr. 1488 – 2, 2 aprilie 1912.

DIGITAL TOOL PREFERENCES FOR LEARNING TECHNICAL VOCABULARY IN HIGHER TECHNICAL EDUCATION

Anca Greculescu
Assoc. Prof., PhD, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest

Abstract: *This study analyzes engineering students' preferences for AI and digital tools in learning technical vocabulary. Descriptive statistics and qualitative analysis of 84 open-ended responses reveal heavy reliance on AI chatbots, regular use of videos and translation tools, and concerns about accuracy, access/cost, and discipline-specific coverage. Findings are interpreted through vocabulary acquisition and AI-in-education research (e.g., Nation, 2013; Schmitt, 2008; Coxhead, 2000; Hyland & Tse, 2007; Zawacki-Richter et al., 2019) and inform a set of design recommendations for domain-aware, verified, and equitable AI-supported vocabulary learning.*

Keywords: *engineering education; technical vocabulary; artificial intelligence; digital tools*

Introduction

Technical vocabulary is central to engineering literacy, yet it is typically specialized and discipline-bound. Students increasingly turn to AI chatbots, translation tools, videos, and e-manuals to decode unfamiliar terms and prepare for exams or technical writing. In vocabulary research, mastering a term entails more than form - meaning mapping; it also requires knowledge of use, collocation, and constraints (Nation, 2013; Schmitt, 2008). Within higher education, reviews of AI document benefits such as adaptivity and intelligent tutoring alongside concerns about pedagogical grounding and equity (Zawacki-Richter, Marín, Bond, & Gouverneur, 2019). This paper reports mixed-methods findings, linking authentic student practice to recommendations for AI-supported technical vocabulary learning.

Literature Review

Vocabulary mastery is incremental and requires repeated, meaningful encounters. Programs balancing explicit instruction and incidental exposure are recommended (Schmitt, 2008). Nation (2013) outlines a comprehensive model of "knowing a word" spanning form, meaning, and use - principles equally applicable to technical terms. While Coxhead's (2000) Academic Word List provides a cross-disciplinary baseline, Hyland and Tse (2007) demonstrate that academic vocabulary varies by discipline, implying the need for field-specific resources in engineering.

AI in Higher Education and Engineering

A large-scale systematic review by Zawacki-Richter et al. (2019) catalogues AI uses -profiling/prediction, assessment, adaptivity, and tutoring - while noting limited theoretical anchoring and educator involvement. In engineering education, emerging reviews report potential for performance gains and retention when AI is integrated into active learning, but emphasize accuracy, access, and instructor preparation as persistent barriers (e.g., Liu, 2025; Hallmark, Park, Kogut, & Rambo-Hernández, 2025).

Methodology

The dataset includes 126 engineering students studying mechanical engineering, electrical engineering, electronics and telecommunications, mechatronics, power engineering, computer science and automative systems, Information Technology, and aerospace engineering programs.

Students were enrolled at multiple institutions (the National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Valahia University of Târgoviște, Lodz University of Technology, Saxion University of Applied Sciences**)** and represented diverse academic years (51.2% students in their 2nd year, 40.9% in their 1st year), between March and October 2025.

Data are based on multiple-choice items on tool preferences (Q16), usage frequency (Q17), and challenges (Q18), along with 84 open-ended responses on desired improvements (Q19) and demographics (Q21–Q22).

Quantitative data were summarized via descriptive statistics; qualitative responses were coded thematically to identify improvement priorities (accuracy, personalization, multimodality, integration with manuals, and access/cost).

Results

Preferred Tools for Technical Vocabulary (Q16)

AI chatbots (n = 105) were by far the most commonly used resource, followed by online videos (n = 68), translation tools (n = 59), online dictionaries (n = 39), e-manuals (n = 26), vocabulary apps (n = 13), and others (n = 4). This confirms that students privilege conversational, immediate support for decoding terminology, as shown in Figure 1.

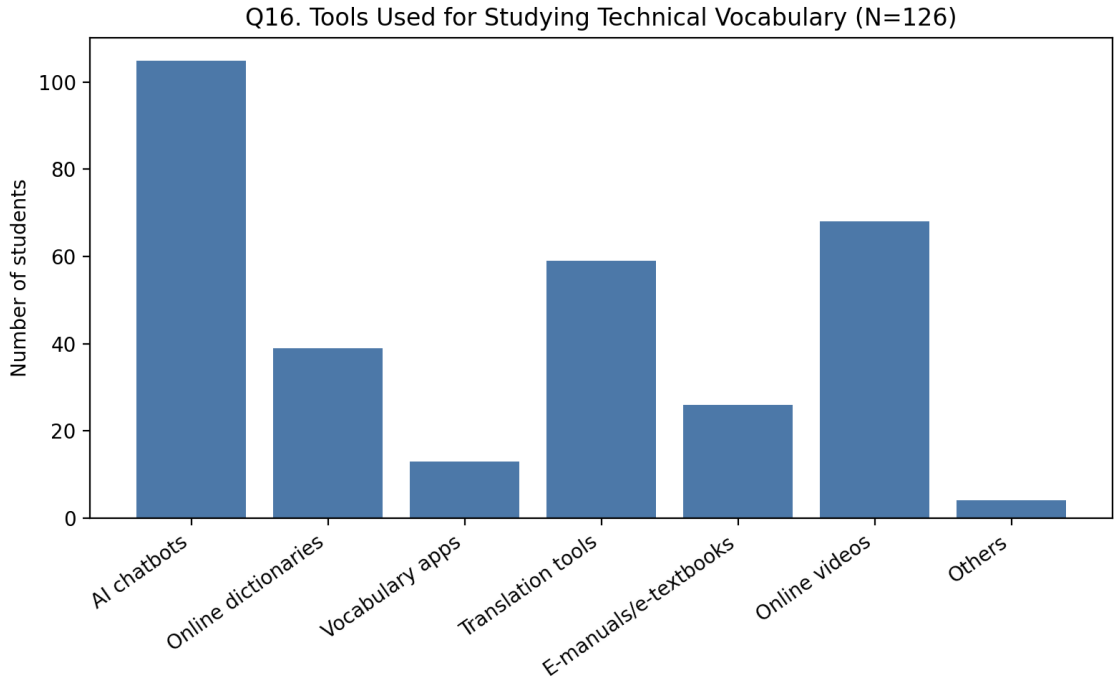

Figure 1. Tools used for studying technical vocabulary

Frequency of AI Use (Q17)

Students reported frequent use of AI for vocabulary study: "Daily" (n = 18), "Several times a week" (n = 46), "Once a week" (n = 17), "Occasionally" (n = 35), and "Rarely" (n = 14). The majority, therefore, use AI at least weekly. (Figure 2)

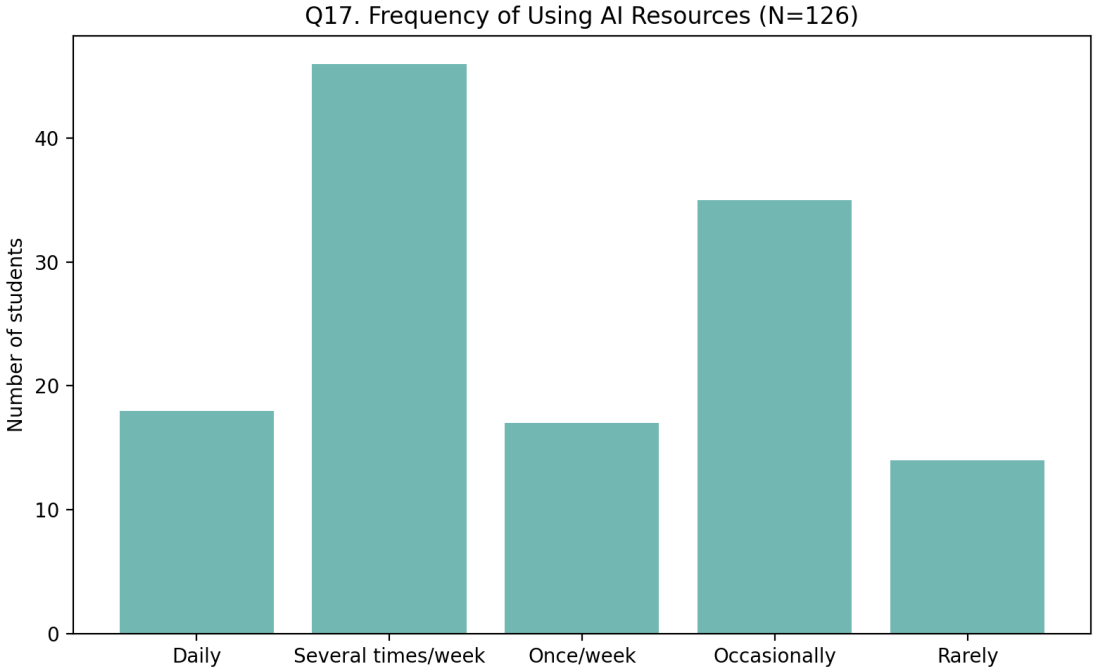

Figure 2. Frequency of using AI resources/manuals for vocabulary study

Challenges Using AI/Digital Manuals (Q18)

Students most cited inaccurate or inconsistent explanations (n = 70), followed by access/cost barriers (n = 51), lack of subject-specific vocabulary (n = 35), and concerns about overreliance on AI (n = 26), as illustrated in Figure 3.

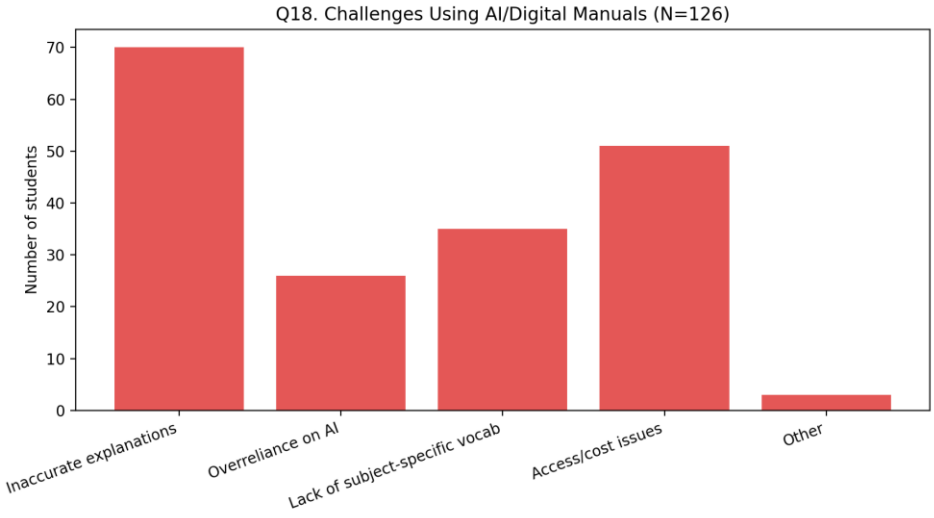

Figure 3. Challenges encountered when using AI tools or digital manuals

Qualitative Themes and Representative Student Quotes (Q19)

Topic 1: Accuracy and Fact-Checking

"It could be improved if it can give correct and more accurate answers."

"AI could improve support for students by having more accurate technical terms and definitions."

"Better fact checking."

"Triple check every information."

These statements reinforce the need to pair AI support with verification workflows and authoritative engineering sources (Nation, 2013; Schmitt, 2008).

Topic 2: Personalization and Domain Specificity

"Use AI to track each student's progress and tailor vocabulary exercises to their specific field (e.g., civil, electrical, or mechanical engineering)."

"Specify the subject. Not try to make a tool that can do everything mediocre, but a tool expert in a specific field, that can be reliable."

Students request adaptive, field-specific tools - consistent with evidence that academic vocabulary varies significantly by discipline (Hyland & Tse, 2007).

Topic 3: Multimodal and Context-Based Explanations

"By showing illustrative pictures, schemes and things like that."

"Teaching terms in context—explaining vocabulary through real engineering examples rather than isolated definitions."

"I think AI guides and manuals should be more clear and practical using simple explanations, real examples, and visuals."

Students want visual and scenario-based supports that reduce cognitive load and connect terminology to authentic tasks (Hallmark et al., 2025).

Topic 4: Integration with Manuals and Course Materials

"An improvement would be that you could use the AI and the textbook together."

"After giving me that explanation, the AI tool could then send a message to the manual author suggesting a revision."

This suggests designing hybrid ecosystems where AI explanations are cross-referenced with curated course content (Zawacki-Richter et al., 2019).

Topic 5: Accessibility and Cost

"No premium costs for excessive usage."

"By having free student subscription."

"More cost friendly towards students and some prompting tutorials would be nice."

Equitable access is critical for consistent learning opportunities across the cohort (Zawacki-Richter et al., 2019).

Discussion

The quantitative and qualitative findings converge on three priorities: accuracy, domain specificity, and equitable access. Heavy chatbot use is unsurprising given the need for on-demand support; however, precision matters in engineering. Hence, definitions must match disciplinary usage and include constraints and collocations (Nation, 2013; Schmitt,

2008). Requests for field-specialized AI mirror evidence that academic vocabulary patterns vary across disciplines (Hyland & Tse, 2007). Finally, the prevalence of cost concerns aligns with systematic reviews calling for institutional provisioning and faculty development (Zawacki-Richter et al., 2019).

Implications for Practice

1. Implement verification workflows (e.g., require students to corroborate AI definitions with standards/handbooks).
2. Provide discipline - specific prompts and glossaries.
3. Embed multimodal, context-rich exemplars to reduce cognitive load.
4. Integrate AI with manuals and assessments.
5. Address access barriers through licenses and open resources.

Limitations and Future Work

The analysis relies on self-reported survey data and descriptive statistics; causal inferences cannot be drawn. Future work should examine learning outcomes (e.g., vocabulary retention and writing quality) in courses that adopt structured AI-supported vocabulary interventions.

Conclusion

Engineering students prefer AI chatbots and related digital tools for technical vocabulary, but they also articulate clear requirements: accurate, domain-aware explanations; multimodal supports; integration with manuals; and equitable access. Aligning AI use with these conditions can transform ad-hoc reliance into a reliable, outcomes - driven part of engineering vocabulary instruction.

BIBLIOGRAPHY:

1. Coxhead, A. (2000). *A new academic word list*. TESOL Quarterly, 34(2), 213–238.
2. Hallmark, T. F., Park, J. L., Kogut, A. W., & Rambo-Hernández, K. E. (2025). *Integrating Artificial Intelligence in Engineering Education: A Work-in-Progress Systematic Review of Applications and Challenges*. American Society for Engineering Education (ASEE).
3. Hyland, K., & Tse, P. (2007). *Is there an "academic vocabulary"?* TESOL Quarterly, 41(2), 235–253.
4. Liu, C. (2025). *A comprehensive review of applications of AI technologies in higher engineering education*. Discover Education, 4, 528.
5. Nation, I. S. P. (2013). *Learning vocabulary in another language*. (2nd ed.). Cambridge University Press.
6. Schmitt, N. (2008). Review article: *Instructed second language vocabulary learning. Language Teaching Research*, 12(3), 329–363.
7. Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). *Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education—Where are the educators?* International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16, 39

CHALLENGES OF AI IN LEARNING TECHNICAL VOCABULARY IN ENGINEERING EDUCATION: AN INTEGRATED EMPIRICAL AND SCHOLARLY REVIEW

Anca Greculescu
Assoc. Prof., PhD, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest

Abstract: *AI technologies continue transforming engineering education, particularly in how engineering students acquire technical vocabulary. This article integrates a comprehensive scholarly literature review with empirical survey data from 126 engineering students at University Politehnica of Bucharest and Valahia University of Târgovişte to examine the challenges inherent in using artificial intelligence for technical vocabulary learning. Findings from real academic literature emphasize concerns related to cognitive load, AI literacy, algorithmic bias, domain-specific accuracy, curriculum readiness, and structural inequities. Survey data further reveal that 55.6% of students report inaccurate explanations, 40.5% face cost and access barriers, and 27.8% encounter insufficient subject-specific vocabulary in AI outputs. The discussion synthesizes contemporary research from engineering education scholarship—including Liu (2025), Hallmark et al. (2025), Mosly (2024), and Schleiss et al. (2024)—with the empirical findings to identify structural, pedagogical, and sociotechnical barriers that must be addressed to ensure responsible AI-supported vocabulary learning in engineering contexts.*

Keywords: *Artificial intelligence; technical vocabulary; engineering education; AI hallucination*

1. Introduction

As artificial intelligence expands into all sectors of society, higher education—particularly engineering education—is experiencing rapid transformation. Technical vocabulary acquisition, a fundamental component of engineering literacy, has shifted from reliance on traditional manuals and glossaries to interactive AI-based systems. Engineering students increasingly turn to AI chatbots, translation engines, multimodal platforms, and e-manuals for support in decoding specialized terminology.

However, this transition introduces complex pedagogical and technological challenges. AI tools frequently produce answers that appear authoritative yet contain inaccuracies, a phenomenon known as *hallucination*. Such inaccuracies can mislead learners, impede comprehension, or introduce conceptual errors in fields that demand precision.

In engineering contexts, where terminology carries heavy conceptual weight, these issues can have substantial implications for academic integrity, comprehension, and professional readiness. Compounding this is the fact that many students struggle with cost barriers, limited access to advanced AI models, and insufficient subject-specific vocabulary coverage —limitations directly reflected in the survey data analysed in this study.

This article seeks to advance understanding of the challenges AI presents when used for learning technical vocabulary in engineering education. By integrating a detailed literature review with empirical findings from student data, we provide a comprehensive examination of accuracy concerns, domain specificity limitations, trust issues, cognitive risks, and equity barriers.

2. Literature Review

A central challenge in applying AI systems for technical vocabulary learning is the prevalence of inaccurate or fabricated outputs. AI *hallucinations* - defined as confident but false statements - are widely documented in contemporary research. Scholars argue that hallucinations represent a new form of machine-generated misinformation that cannot be attributed to human intent but to the probabilistic architecture of Large Language Models (LLMs).

These incorrect outputs are particularly problematic in engineering education, where precision is critical. Technical terms often have exact mathematical, mechanical, or physical meanings; an incorrect definition can propagate conceptual misunderstandings. (OpenAI., 2025)

From a pedagogical standpoint, inaccurate AI content carries risks for academic trust, cognitive load, and student confidence. According to educational analyses, hallucinations can erode trust in digital learning systems and mislead learners who lack the background knowledge to detect inconsistencies. In the context of engineering, where many students already struggle with the abstract nature of the material, unreliable explanations may exacerbate confusion rather than alleviate it. (Ciubotaru, B.-I., 2025).

Moreover, engineering vocabulary differs significantly across subfields such as mechanical engineering, electrical engineering, aerospace and computer science. General-purpose LLMs, trained broadly across many disciplines, often lack sufficient depth to handle highly specialized terminology. Students in the dataset repeatedly noted the absence of accurate, field-specific vocabulary explanations, particularly for niche subdomains. (Danyaro, K. U., Abdullahi, S., Abdallah, A. S., & Chiroma, H., 2025)

Furthermore, Liu (2025) provides a comprehensive review of AI applications in engineering education, identifying benefits such as improved assessment accuracy (up to 99%), personalized learning improvements, and increased engagement. Similarly, Hallmark et al. (2025) found that AI-enhanced active learning can raise student performance by 0.47 standard deviations and improve retention by up to 15% in introductory engineering courses.

However, both scholars emphasize that significant barriers persist. These include:

- high implementation costs,
- insufficient training for educators,
- uneven infrastructure across institutions,
- faculty hesitation due to uncertainty over AI's reliability.

These structural factors also affect how effectively AI can support the large and growing demand for individualized engineering vocabulary instruction.

Technical vocabulary learning requires high cognitive effort because engineering terms often encode complex conceptual relationships. Hallmark et al. (2025) use Cognitive Load Theory to explain how poorly structured or overly dense explanations—common in AI outputs—may increase extraneous cognitive load, undermining conceptual understanding. When AI systems generate ambiguous, generic, or partially correct definitions, students may experience cognitive confusion, which compounds difficulties in subsequent learning tasks.

Mosly (2024) further stresses that engineering education increasingly relies on adaptive digital systems, meaning AI literacy and the ability to critique AI-generated content have become essential competencies. If students cannot discern inaccurate terminology explanations, their conceptual development may suffer.

Bias in AI systems is widely documented and directly relevant to technical vocabulary learning. Liu (2025) notes that algorithmic bias manifests not only in social or cultural contexts but can also influence the technical examples, analogies, and scenarios provided by AI tools in engineering settings. Schleiss et al. (2024) further argue that AI literacy—including awareness of how tools may misrepresent disciplinary knowledge—is critical for engineering students to evaluate AI-generated explanations responsibly.

A central issue is that general-purpose AI models are not optimized for domain-specific accuracy. Engineering terminology varies substantially across subfields, including mechanical, electrical, aerospace, and industrial engineering. General LLMs trained on broad textual corpora often lack adequate depth for precise technical language, confirming concerns expressed empirically by surveyed students.

Moreover, AI tools' effectiveness in vocabulary learning also depends on how well they are incorporated into formal engineering curricula. Schleiss et al. (2024) apply a systems perspective to show that AI integration requires coordinated efforts involving curriculum modernization, faculty training, ethical guidelines, and change management frameworks. Without such alignment, students may rely on AI tools independently and unsupervised, increasing vulnerability to inaccuracies.

Similarly, Mosly (2024) emphasizes that engineering programs must redesign curricular structures to leverage AI-enhanced learning environments while safeguarding academic integrity and ensuring equitable access.

Access to advanced AI tools is uneven across engineering students. Liu (2025) notes that accessibility barriers—including cost, subscription limits, and infrastructure disparities—remain severe obstacles to equitable AI adoption. Hallmark et al. (2025) similarly identify institutional inequities that shape student access to effective AI tools.

Students' own experiences reflect these findings: many are unable to afford advanced AI subscriptions that provide more accurate, less hallucination-prone models.

The present educational research confirms this problem: domain-specific fine-tuning and integration with structured course materials are essential for reducing inaccuracies and contextual mismatches.

3. Methodology

The dataset includes 126 engineering students studying mechanical engineering, electrical engineering, electronics and telecommunications, mechatronics, power engineering, computer science and automative systems, Information Technology, and aerospace engineering programs.

Students were enrolled at multiple institutions (the National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Valahia University of Târgoviște, Lodz University of Technology, Saxion University of Applied Sciences**)** and represented diverse academic years (51.2% students in their 2nd year, 40.9% in their 1st year), between March and October 2025.

The study used a structured survey containing multiple-choice and open-ended questions, addressing AI usage patterns, challenges, and improvement suggestions. The survey captured both quantitative counts (e.g., frequency of tool use, perceived challenges) and qualitative reflections (e.g., desired improvements).

- Quantitative data were analysed using descriptive statistics.
- Qualitative responses underwent thematic coding, following standard interpretive methodology used in educational research. Codes were grouped into thematic clusters (accuracy, personalization, multimodal needs, access etc.).

4. Results

Students identified multiple challenges when using AI tools to learn technical vocabulary, as shown in Figure 1.

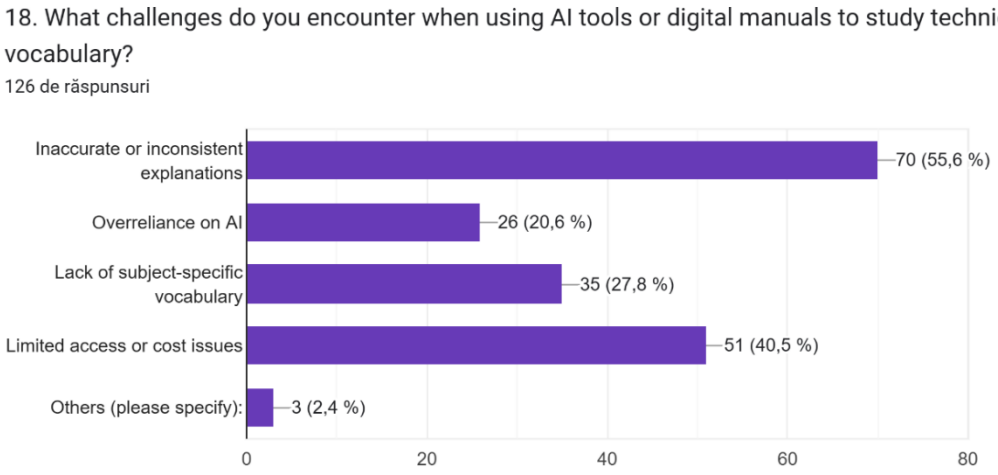

Figure 1. Challenges of using AI tools to learn technical vocabulary

- *Inaccurate or inconsistent explanations*: 55.6%
- *Limited access / cost issues*: 40.5%

- *Lack of subject-specific vocabulary*: 27.8%
- *Overreliance on AI*: 20.6%
- *Other issues*: 2.4%

These findings demonstrate that accuracy concerns are the most prevalent and that cost barriers are a significant structural limitation.

Accuracy and Trust

Students expressed frustration with AI-generated inaccuracies, calling for "better fact checking," "verified explanations," and "more reliable technical terminology".

These concerns align with scholarly analyses emphasizing AI's risk of erroneous or oversimplified explanations. Liu (2025) and Mosly (2024) both caution that the reliability of AI-generated content remains a core barrier to effective learning.

Domain-Specificity Requirements

Students repeatedly requested engineering-focused AI models, echoing Schleiss et al.'s (2024) argument that domain-specific AI literacy must become a curricular priority. Many expressed that general chatbots lacked depth in specialized areas such as control systems, power electronics, and finite-element terminology.

Need for Multimodal Learning Resources

Students recommended integrating images, diagrams, simulations, and real-life engineering case studies into AI tools. This reflects existing literature, where Mosly (2024) emphasizes the role of interactive simulations and multimodal engagement in engineering problem-solving.

Accessibility and Cost

Students highlighted premium subscription requirements and usage limitations as significant obstacles. These mirror Liu's (2025) concerns regarding inequitable access to high-quality AI tools in higher education.

Personalization and Adaptivity

Students proposed:

- domain-specific AI models (e.g., separate AIs for electrical, mechanical, aerospace engineering);
- personalized vocabulary exercises;
- AI that tracks progress and adapts explanations.

Personalization is viewed as essential for effective technical vocabulary learning.

Integration With Manuals and Courses

Suggestions include:

- linking AI explanations with digital manuals;
- allowing AI to notify manual authors of unclear content;
- combining textbook content with chatbot interactivity.

This reflects a desire for coherent, hybrid resources.

Simplicity and Clarity of Language

Non-native English speaker's demand:

- simpler vocabulary;
- clearer definitions;
- more intuitive explanations.

5. Discussion

The combined empirical and theoretical evidence demonstrates that the primary challenge in using AI for technical vocabulary learning lies in *accuracy limitations*, specifically the persistent phenomenon of hallucinations. As engineering education relies heavily on precise terminology, even minor inaccuracies can propagate misunderstandings. This finding aligns with real scholarly concerns: Hallmark et al. (2025) warn that ambiguity or inconsistency in digital learning tools increases extraneous cognitive load and undermines conceptual processing.

AI systems' probabilistic architectures mean they generate plausible but incorrect output—a major issue when precision is essential to engineering literacy. As Liu (2025) notes, generative AI must be used with caution in technical domains due to its varying reliability.

The second significant challenge is *domain specificity*. Students require explanations tailored to civil engineering, electrical engineering, mechatronics, and other subfields—yet general AI models often lack deep lexicons for specialized terminology. This supports expert recommendations for creating localized, domain-aligned AI tools. Schleiss et al. (2024) emphasize the need for domain-specific AI literacy within engineering curricula, warning that insufficient understanding of AI limitations can lead to overreliance and conceptual errors.

Third, *cost barriers* remain a prominent concern and threaten educational equity. As more accurate and safer AI models are typically paywalled, students who cannot afford subscriptions may rely on lower-quality systems that hallucinate more frequently. Liu (2025) and Hallmark et al. (2025) both stress that unequal access to AI tools can reinforce educational disparities. Students' experiences reflect these inequities directly.

Finally, *multimodal learning requirements* highlight the mismatch between current AI capabilities and engineering pedagogy. Students need visual, schematic, and spatial explanations - yet AI models' multimodal outputs are also prone to distortions and inaccuracies.

Schleiss et al. (2024) argue that AI integration requires systemic curricular redesign. Mosly (2024) similarly highlights the importance of structured, ethical, and equitable implementation.

The survey revealed little evidence that students' AI use was guided by course frameworks, suggesting a need for institutions to incorporate AI-supported vocabulary tools more intentionally.

6. Recommendations

- Models must be trained on engineering textbooks, standards, manuals, and disciplinary literature.
- Faculty development and curriculum redesign are essential, as described by Schleiss et al. (2024).
- Systems should incorporate expert-verified definitions and reliability checks, echoing concerns highlighted by Hallmark et al. (2025).
- Universities should negotiate institution-wide licenses or provide campus-wide AI access to reduce inequalities.
- Tools must integrate schematics, diagrams, simulations, and problem-solving scenarios, consistent with Mosly (2024).

7. Conclusion

AI tools offer valuable support for engineering students working to master technical vocabulary, but their educational impact is significantly constrained by accuracy issues, cost barriers, lack of domain specificity, and limited multimodal capabilities. Survey data reveal widespread student concern regarding unreliable explanations and difficulties accessing advanced, higher-quality AI systems. Scholarly research corroborates these challenges, identifying hallucinations as a structural issue in current LLM architectures and warning of risks in educational contexts.

To fully leverage AI's potential in engineering vocabulary learning, future developments must prioritize accuracy, contextualization, domain specialization, and equitable access. Universities have a central role in deploying and regulating these systems to ensure that AI becomes an asset rather than an obstacle in advancing engineering literacy.

BIBLIOGRAPHY:

1. Ciubotaru, B.-I. (2025). *The hallucination problem in generative artificial intelligence: Accuracy and trust in digital learning*. ICVL Conference Proceedings. https://icvl.eu/documents/156/a3_Ciubotaru_Bogdan_qqQRKtO.pdf [ijtle.com]
2. Danyaro, K. U., Abdullahi, S., Abdallah, A. S., & Chiroma, H. (2025). *Hallucinations in large language models for education: Challenges and mitigation*. *International Journal of Teaching, Learning and Education*, 4(6), 13–19. https://ijtle.com/issue-alldetail/hallucinations-in-large-language-models-for-education-challenges-and-mitigation
3. Hallmark, T. F., Park, J. L., Kogut, A. W., & Rambo-Hernández, K. E. (2025). *Integrating Artificial Intelligence in Engineering Education: A Work-in-Progress Systematic Review of Applications and Challenges.* ASEE.
4. Liu, C. (2025). *A comprehensive review of applications of AI technologies in higher engineering education.* Springer Nature.
5. Mosly, I. (2024). *Artificial Intelligence's Opportunities and Challenges in Engineering Curricular Design.* MDPI.
6. OpenAI. (2025). *Why language models hallucinate*. https://openai.com/index/why-language-models-hallucinate/
7. Schleiss, J., Johri, A., & Stober, S. (2024). *Integrating AI Education in Disciplinary Engineering Fields: Towards a Systems and Change Perspective.*

PEDAGOGICAL REFLECTION AND DIGITAL INTEGRATION: EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AS A DRIVER OF ACTIVE AND INTERDISCIPLINARY LEARNING

Florin Cheia
Assoc. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: *Pedagogical Reflection and Digital Integration: Educational Technologies as a Vector of Active and Interdisciplinary Learning" examines the transformative role of educational technologies in shaping a student-centered instructional approach grounded in critical reflection, collaboration, and interdisciplinary connections. The study highlights how the coherent integration of digital tools into pedagogical practice supports the development of key competences, enhances learning motivation, and fosters students' active participation in knowledge construction. Contemporary theoretical perspectives on active learning, pedagogical reflection, and interdisciplinarity are explored, alongside examples of good practices from formal educational settings. The paper also discusses challenges related to the digitalization process, including teachers' digital competences, access to technological resources, and the need for adaptive instructional design. The conclusions emphasize the importance of a strategic pedagogical integration of educational technologies that moves beyond instrumental use and becomes a catalyst for instructional innovation and the development of a reflective and interdisciplinary learning culture.*

Keywords: *pedagogical reflection; digital integration; educational technologies; active learning; interdisciplinarity; digital competences; instructional innovation; student-centered education*

1. Cum mi-au influențat noile tehnologii, practica didactică?

Introducere

Transformările accelerate ale societății contemporane, generate de progresul tehnologic și de digitalizare, au influențat în mod semnificativ domeniul educației, determinând o reevaluare a strategiilor didactice tradiționale și a rolurilor asumate de actorii educaționali. În acest context, integrarea noilor tehnologii în procesul instructiv-educativ nu mai reprezintă o opțiune, ci o necesitate, menită să răspundă nevoilor de formare ale elevilor și cerințelor unei societăți bazate pe cunoaștere și competențe.

Pornind de la reflecția profesională „Cum mi-au influențat noile tehnologii practica didactică?", lucrarea își propune să evidențieze modul în care utilizarea platformelor de e-learning și a instrumentelor digitale contribuie la optimizarea procesului de predare–învățare–evaluare. Accentul este pus pe valorificarea tehnologiei ca suport al învățării active, al abordărilor interdisciplinare și al dezvoltării competențelor-cheie, în acord cu orientările curriculare actuale.

Un rol central în acest demers îl ocupă **Fișa de lucru: Jurnalul reflexiv pentru activități cross-curriculare asistate de tehnologie**, instrument pedagogic utilizat în mediul digital pentru stimularea reflecției, a gândirii critice și a autonomiei elevilor. Prin intermediul jurnalului reflexiv, elevii sunt încurajați să analizeze propriul proces de învățare, să realizeze conexiuni între diferite domenii de studiu și să își exprime punctele de vedere în mod argumentat, ceea ce contribuie la consolidarea unei învățări profunde și durabile.

Lucrarea evidențiază, totodată, impactul noilor tehnologii asupra rolului profesorului, care se transformă din furnizor de informații în facilitator și mediator al învățării. Tehnologia sprijină proiectarea unor experiențe educaționale flexibile și incluzive, adaptate diversității elevilor și ritmurilor diferite de învățare, favorizând o evaluare formativă și orientată spre progres.

Prin abordarea integrată a dimensiunii tehnologice, reflexive și interdisciplinare, studiul de față urmărește să ofere repere teoretice și aplicative pentru utilizarea eficientă a tehnologiilor educaționale în practica didactică, evidențiind valoarea jurnalului reflexiv ca instrument de susținere a învățării centrate pe elev și a formării competențelor necesare învățării pe tot parcursul vieții.

Tehnologia ca suport al învățării active

Integrarea noilor tehnologii în practica didactică a determinat o schimbare semnificativă de paradigmă, de la predarea centrată pe profesor la **învățarea activă, participativă și reflexivă**, centrată pe elev. Utilizarea platformelor de e-learning și a instrumentelor digitale interactive nu reprezintă doar un suport tehnic al actului educațional, ci devine un **mediator pedagogic** care stimulează implicarea cognitivă, emoțională și socială a elevilor în procesul de învățare.

Pornind de la reflecția profesională „Cum mi-au influențat noile tehnologii practica didactică?", se poate observa că tehnologia a contribuit la **diversificarea strategiilor didactice**, facilitând proiectarea unor activități de învățare centrate pe explorare, descoperire și rezolvare de probleme. Elevii sunt puși în situația de a interacționa cu conținuturi multimedia, de a colabora în medii virtuale și de a construi cunoașterea prin activități autentice, cu aplicabilitate interdisciplinară. Un instrument relevant în acest demers îl constituie **Fișa de lucru: Jurnalul reflexiv pentru activități cross-curriculare asistate de tehnologie**, utilizată în cadrul platformelor de e-learning. Aceasta sprijină dezvoltarea gândirii critice și metacognitive, oferind elevilor oportunitatea de a analiza propriul proces de învățare, de a identifica dificultăți, strategii eficiente și conexiuni între diferite domenii de studiu. Prin completarea jurnalului reflexiv, elevii devin actori conștienți ai propriei formări, iar învățarea capătă un caracter profund personalizat.

Tehnologia susține, totodată, **învățarea activă în contexte cross-curriculare**, prin integrarea conținuturilor din mai multe arii curriculare într-un demers coerent. Activitățile asistate de tehnologie permit realizarea de proiecte interdisciplinare, prezentări digitale, hărți conceptuale sau portofolii electronice, în care elevii aplică cunoștințe și competențe diverse. Astfel, învățarea devine relevantă, contextualizată și orientată spre formarea competențelor-cheie.Din perspectiva cadrului didactic, tehnologia facilitează **monitorizarea progresului elevilor și adaptarea demersului instructiv-educativ**, pe baza feedbackului oferit de platformele digitale și de reflecțiile consemnate în jurnalul reflexiv. Profesorul își asumă rolul de facilitator și ghid al învățării, sprijinind elevii în procesul de explorare și autoevaluare.

În concluzie, tehnologia, utilizată în mod pedagogic și reflexiv, reprezintă un **suport esențial al învățării active**, contribuind la crearea unui mediu educațional dinamic, colaborativ și incluziv. Prin intermediul instrumentelor digitale și al jurnalului reflexiv, se consolidează nu doar achizițiile cognitive, ci și competențele metacognitive, digitale și sociale, indispensabile elevului în contextul educației contemporane.

Impactul asupra rolului profesorului

Integrarea noilor tehnologii în practica didactică a generat transformări semnificative asupra rolului profesorului, determinând o reconfigurare a funcțiilor sale tradiționale. Din perspectiva reflecției profesionale „Cum mi-au influențat noile tehnologii practica didactică?", se evidențiază trecerea de la rolul de **transmițător de informații** la cel de **facilitator, mediator și mentor al învățării**, capabil să creeze contexte educaționale flexibile și stimulative. Utilizarea platformelor de e-learning și a instrumentelor digitale presupune ca profesorul să proiecteze activități centrate pe elev, adaptate ritmurilor și stilurilor diferite de învățare. În acest context, **Fișa de lucru: Jurnalul reflexiv pentru activități cross-curriculare asistate de tehnologie** devine un instrument pedagogic valoros, care sprijină profesorul în orientarea demersului didactic către dezvoltarea gândirii reflexive și a autonomiei elevilor. Profesorul nu mai este doar evaluator al produsului final, ci devine **ghid al procesului de învățare**, încurajând autoevaluarea și metacogniția.

Rolul profesorului se extinde, de asemenea, în direcția **designerului de experiențe de învățare**. Tehnologia îi oferă posibilitatea de a construi scenarii didactice cross-curriculare, în care elevii explorează, colaborează și aplică cunoștințele în situații autentice. Prin intermediul jurnalului reflexiv digital, cadrul didactic poate urmări modul în care elevii realizează conexiuni între discipline, își exprimă opiniile și își conștientizează progresul, adaptând intervențiile pedagogice în funcție de nevoile identificate.

Un alt aspect esențial al impactului tehnologiei asupra rolului profesorului îl constituie **schimbarea perspectivei asupra evaluării**. Platformele de e-learning permit colectarea continuă de

date privind activitatea elevilor, iar jurnalul reflexiv oferă informații calitative relevante despre nivelul de înțelegere, implicare și transfer al competențelor. Astfel, profesorul adoptă o evaluare **formativă, continuă și orientată spre progres**, sprijinind dezvoltarea competențelor-cheie și a învățării autoreglate.

În același timp, integrarea noilor tehnologii implică asumarea unui rol activ în **dezvoltarea competențelor digitale proprii** și în gestionarea responsabilă a mediului educațional virtual. Profesorul devine model de utilizare etică, critică și creativă a tehnologiei, promovând un climat educațional bazat pe colaborare, respect și siguranță digitală.

În concluzie, impactul noilor tehnologii asupra rolului profesorului este profund și complex, contribuind la transformarea acestuia într-un **arhitect al învățării**, capabil să valorifice instrumentele digitale și jurnalul reflexiv ca mijloace de susținere a învățării active, cross-curriculare și centrate pe elev. Această schimbare consolidează relația pedagogică și crește eficiența actului educațional în contextul educației contemporane.

Dimensiunea interdisciplinară și formarea competențelor-cheie

Integrarea noilor tehnologii în activitatea didactică a facilitat dezvoltarea unei abordări interdisciplinare a învățării, în care conținuturile și competențele din diferite arii curriculare sunt corelate și valorificate în contexte educaționale autentice. Din perspectiva reflecției profesionale „Cum mi-au influențat noile tehnologii practica didactică?”, se evidențiază faptul că tehnologia a creat premisele pentru depășirea granițelor disciplinare tradiționale și pentru construirea unui demers educațional coerent, centrat pe formarea competențelor-cheie ale elevilor.

Platformele de e-learning oferă un cadru flexibil pentru proiectarea și implementarea activităților cross-curriculare, în care elevii pot integra cunoștințe din domenii precum limba și comunicarea, științele, matematica, educația civică sau educația digitală. În acest context, **Fișa de lucru: Jurnalul reflexiv pentru activități cross-curriculare asistate de tehnologie** devine un instrument esențial de mediere a învățării, sprijinind elevii în identificarea conexiunilor dintre discipline și în conștientizarea modului în care competențele dobândite pot fi transferate în situații variate de viață.

Dimensiunea interdisciplinară susținută de tehnologie contribuie semnificativ la **formarea competențelor-cheie**, precum competența de comunicare în limba maternă, competența digitală, competența de a învăța să înveți, competențele sociale și civice, spiritul de inițiativă și creativitatea. Activitățile asistate de tehnologie, reflectate prin jurnalul reflexiv, îi implică pe elevi în sarcini complexe, care presupun analiză, colaborare, argumentare și rezolvare de probleme, stimulând astfel gândirea critică și autonomia în învățare.

Prin utilizarea jurnalului reflexiv digital, elevii sunt încurajați să își exprime punctele de vedere, să evalueze relevanța conținuturilor studiate și să reflecteze asupra propriului parcurs de învățare. Acest proces consolidează **competențele metacognitive**, esențiale pentru învățarea pe tot parcursul vieții, și favorizează asumarea responsabilității față de propria formare. În același timp, profesorul poate analiza reflecțiile elevilor pentru a ajusta strategiile didactice și pentru a valorifica mai eficient potențialul interdisciplinar al activităților propuse.

Abordarea interdisciplinară asistată de tehnologie contribuie, totodată, la crearea unui mediu educațional incluziv și motivant, în care fiecare elev își poate valorifica punctele forte. Conectarea disciplinelor prin intermediul tehnologiei permite adaptarea sarcinilor de lucru și diferențierea învățării, sprijinind formarea competențelor-cheie în funcție de nevoile și interesele elevilor.

În concluzie, noile tehnologii, integrate reflexiv în practica didactică, consolidează dimensiunea interdisciplinară a învățării și sprijină formarea competențelor-cheie, esențiale pentru integrarea elevilor în societatea contemporană. **Jurnalul reflexiv pentru activități cross-curriculare asistate de tehnologie** reprezintă un instrument pedagogic valoros, care facilitează transferul cunoștințelor, dezvoltarea gândirii critice și formarea unei viziuni integrate asupra învățării.

Concluzie

Integrarea noilor tehnologii în practica didactică a generat transformări profunde la nivelul procesului de predare–învățare–evaluare, contribuind la redefinirea rolului profesorului și la valorizarea elevului ca participant activ și responsabil în propria formare. Reflecția profesională „Cum mi-au influențat noile tehnologii practica didactică?" evidențiază faptul că tehnologia nu reprezintă un scop în sine, ci un **instrument pedagogic** care, utilizat în mod conștient și reflexiv, sprijină eficient învățarea activă și formarea competențelor-cheie.

Platformele de e-learning și instrumentele digitale asociate acestora facilitează proiectarea unor activități cross-curriculare relevante, care depășesc granițele disciplinare tradiționale și promovează o abordare integrată a cunoașterii. În acest context, **Fișa de lucru: Jurnalul reflexiv pentru activități cross-curriculare asistate de tehnologie** se dovedește a fi un instrument esențial pentru dezvoltarea gândirii critice, a competențelor metacognitive și a capacității de autoevaluare a elevilor, contribuind la consolidarea unei învățări autentice și durabile.Utilizarea jurnalului reflexiv digital a permis monitorizarea progresului elevilor dintr-o perspectivă formativă, oferind profesorului repere valoroase pentru adaptarea demersului didactic la nevoile individuale și la ritmurile diferite de învățare. Totodată, tehnologia a sprijinit diversificarea strategiilor didactice, stimulând colaborarea, creativitatea și implicarea activă a elevilor în activități interdisciplinare.

Din perspectiva rolului profesorului, noile tehnologii au favorizat tranziția către un model educațional centrat pe facilitare, consiliere și mediere a învățării. Profesorul devine arhitect al experiențelor de învățare și promotor al utilizării responsabile și critice a resurselor digitale, contribuind la formarea unor competențe esențiale pentru integrarea elevilor în societatea cunoașterii.

În concluzie, impactul noilor tehnologii asupra practicii didactice este unul complex și multidimensional, reflectând o evoluție spre un învățământ flexibil, incluziv și orientat spre competențe. Integrarea **jurnalului reflexiv pentru activități cross-curriculare asistate de tehnologie** consolidează calitatea actului educațional și susține formarea unei culturi a reflecției, a învățării pe tot parcursul vieții și a adaptabilității, esențiale în contextul educației contemporane.

2. **Prezentarea unui model de activitate inter/transdisciplinare livrată cu ajutorul tehnologiei desfășurată cu elevii. S-a evidențiat impactul acesteia asupra învățării la elevi. (sunt precizate: titlul activității, competențele dezvoltate, locul de desfășurare, beneficiari, resurse necesare, etape de desfășurare, rezultate obținute) (exemplu);**

Titlul activității:„Anotimpurile – călătorie digitală în natură"
Tipul activității: Activitate interdisciplinară (Limba și literatura română – Științe ale naturii – Arte vizuale)
Locul de desfășurare: Sala de clasă / laborator TIC
Beneficiari: Elevii clasei a IV-a
Competențe dezvoltate
C1. Comunicarea orală și scrisă;
C2. Identificarea caracteristicilor fenomenelor naturii;
C3. Utilizarea responsabilă a resurselor digitale;
C4. Exprimarea creativă prin desen și colaj digital.
Resurse necesare

- platforma **Școala din Viitor**;
- laptop / tabletă / tablă interactivă;
- materiale multimedia (imagini, animații);
- aplicații interactive educaționale.

Etapele de desfășurare

1. **Captarea atenției** – vizionarea unui material video despre anotimpuri;
2. **Explorarea conținutului** – parcurgerea lecției interactive de pe platformă;
3. **Activitate practică** – realizarea unor exerciții digitale și sarcini de asociere;
4. **Integrare artistică** – realizarea unui colaj digital reprezentând un anotimp;
5. **Feedback și reflecție** – autoevaluare și discuții ghidate.

***1.1.*Recomandări pentru realizarea unui model, proiect didactic,**

Proiect didactic
Data:
Unitatea de învățământ:
Clasa:
Aria curriculară:
Disciplina:
Unitatea de învăţare:
Subiectul lecției:
Tipul lecției:
Discipline integrate (dacă lecţia este abordată integrat)
Scopul lecției:
Competenţe specifice: (Vor fi mai puţine/cel mult egale decât/cu obiectivele operaţionale sau cel mult în număr egal. În situația abordării integrate, se scriu și competențele disciplinelor integrate, fără a depăși numărul de obiective operaționale)
Obiective operaționale:(aprox. 4-5 obiective operaţionale măsurabile)
Strategii didactice:
Metode și procedee:
Mijloace de învățământ:
Moduri de organizare:
Tipuri de evaluare:
Resurse:
Materiale:
Umane:
Timp:
Bibliografie: (nu se trece programa, nici manualul)

Nr. crt.	Etapele lecției/ Timp/ dozare	Ob. operaţionale	Conținut instructiv-educativ	Strategii didactice			Evaluare (capacități, tipuri)
				Metode și procedee	Mijloace de învăţământ	Moduri de organizare	

Rezultate obținute

- creșterea interesului și motivației pentru învățare;
- îmbunătățirea competențelor de citire și înțelegere;
- dezvoltarea creativității și a competenței digitale;
- participare activă a tuturor elevilor.

Impactul utilizării la clasă asupra elevilor

Utilizarea la clasă a fișei de reflecție și autoevaluare a avut un impact pozitiv semnificativ asupra elevilor, atât din punct de vedere cognitiv, cât și socio-emoțional. Prin completarea etapizată a acesteia, elevii au fost implicați activ în procesul de învățare, fiind încurajați să reflecteze asupra propriilor achiziții, nevoi de cunoaștere și trăiri personale.

Analiza răspunsurilor evidențiază faptul că elevii:

- au conștientizat mai clar **ce informații noi au dobândit** în cadrul unității de învățare;
- au identificat **lacunele sau curiozitățile personale**, formulând întrebări relevante („Ce aș fi vrut să aflu?”);
- au dezvoltat competențe de **autonomie în învățare**, alegând între solicitarea ajutorului (cadru didactic, colegi) și documentarea individuală;
- au manifestat **creșterea motivației pentru învățare**, ca urmare a clarificării scopului lecțiilor;

- au exprimat stări emoționale predominant pozitive (satisfacție, încredere, interes), ceea ce a contribuit la un climat educațional favorabil.

În plan practic, informațiile obținute prin intermediul fișei au sprijinit elevii în:

- înțelegerea mai profundă a conținuturilor predate;
- realizarea sarcinilor de lucru cu mai multă siguranță;
- consolidarea competențelor de comunicare și reflecție personală.

Model de fișă de reflecție și autoevaluare

Clasa	**Unitatea de învățare**	**Număr de elevi**	**Ce am aflat?**	**Ce aș fi vrut să aflu?**	**Am solicitat ajutorul unei persoane sau m-am documentat singur?**	**Am aflat informațiile dorite?**	**Cu ce m-au ajutat informațiile primite în cadrul lecției?**	**Cum m-am simțit după parcurgerea lecțiilor?**

Exemplu de fișă completată

Clasa	**Unitatea de învățare**	**Număr de elevi**	**Ce am aflat?**	**Ce aș fi vrut să aflu?**	**Am solicitat ajutorul unei persoane sau m-am documentat singur?**	**Am aflat informații le dorite?**	**Cu ce m-au ajutat informațiil e primite în cadrul lecției?**	**Cum m-am simțit după parcurgerea lecțiilor?**
a IV-a	Texte informative	20	Ce este un text informativ și cum se identifică ideile principale	Mai multe exemple de texte	M-am documentat singur și am cerut explicații profesorului	da	Am înțeles mai bine textul și am rezolvat corect exercițiile	Bucuros și mai sigur pe mine

2. **Prezentarea unui model, proiect de lecție care integrează concepte din minimum 3 discipline și utilizează resurse educaționale online – RED-uri, platforme și aplicații. (s-a precizat: titlul activității, competențele specifice dezvoltate, locul de desfășurare, beneficiari, resurse necesare, etape de desfășurare, rezultate obținute);**

Titlul lecției: Apa – sursă de viață

Discipline integrate

- Științe ale naturii
- Limba și literatura română
- Educație civică

Competențe specifice dezvoltate

C1. Recunoașterea importanței apei în viața cotidiană.

C2. Formularea de mesaje orale și scrise pe baza informațiilor digitale.

C3. Adoptarea unui comportament responsabil față de mediu.

Locul de desfășurare: Sala de clasă / online

Beneficiari: Elevii clasei a IV-a

Resurse educaționale utilizate

- platforme educaționale online;
- prezentări multimedia;
- jocuri interactive;

- materiale video educaționale (RED-uri).

Etapele de desfășurare

1. Introducerea temei printr-un material video;
2. Explorarea informațiilor prin activități interactive;
3. Activitate de grup – realizarea unui afiș digital;
4. Discuții și reflecții asupra protejării apei;
5. Evaluare formativă prin aplicații online.

Rezultate obținute

- înțelegerea rolului apei în natură și societate;
- dezvoltarea gândirii critice și a colaborării;
- implicare activă și conștientizare civică.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Bocoș, M.** (2017). *Didactica modernă. Repere teoretice și aplicații practice*. Cluj-Napoca: Editura Paralela 45.
2. **Cucoș, C.** (2014). *Pedagogie*. Iași: Editura Polirom.
3. **Joița, E.** (2016). *Educația cognitivă. Fundamente teoretice și aplicații didactice*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
4. **Iucu, R. B.** (2015). *Instruirea școlară. Perspective teoretice și aplicative*. București: Editura Polirom.
5. **Bates, A. W.** (2019). *Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning*. Vancouver: Tony Bates Associates Ltd.
6. **Redecker, C.** (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
7. **Voogt, J., & Roblin, N. P.** (2012). *A comparative analysis of international frameworks for 21st century competences*. Journal of Curriculum Studies, 44(3), 299–321.
8. **Dewey, J.** (1933). *How We Think*. Boston: D.C. Heath and Company.
9. **Schön, D. A.** (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.
10. **OECD** (2018). *The Future of Education and Skills: Education 2030*. Paris: OECD Publishing.
11. **European Commission** (2019). *Key Competences for Lifelong Learning*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
12. **Ministerul Educației** (2017). *Curriculum național. Repere metodologice pentru aplicarea curriculumului centrat pe competențe*. București.
13. **Ministerul Educației** (2021). *Profilul de formare al absolventului*. București.

USING STORYTELLING TO PREVENT AND MANAGE BULLYING

Larisa Ileana Casangiu
Assoc. Prof., PhD, University "Ovidius" of Constanța

Abstract: *This article aims to provide a theoretical and practical-applicative picture of bullying and how it can be countered through storytelling.*

In both institutionalized and non-formal education, the knowledge and use of certain literary works by teachers or other educators, provided they have a good storytelling ability, can facilitate the management of bullying, either in terms of preventing its manifestation or in terms of counteracting it. In this sense, our discourse is based on several texts subsumable to children's literature (such as Snow White, by Brothers Grimm; The Ugly Duckling, by Hans Christian Andersen; Cinderella, by Charles Perrault/ Brothers Grimm; The Adventures of Pinocchio, by Carlo Collodi; Carrot Top, by Jules Renard; Milton's Secret, by Eckhart Tolle and Robert S. Friedman), but especially considering the work Can't Hurt Me (by David Goggins) which, although is not subsumable to the aforementioned literary compartment, by selectively summarizing and highlighting the valences of bullying, can constitute a good benchmark in managing the reporting of this phenomenon.

Keywords: *empathy; storytelling; valences; attitude*

Premise teoretice și argument

Termenul „bullying" desemnează un comportament repetat și intenționat prin care agresorul își agresează sau intimidează victima în diverse moduri (verbal, fizic, relațional, social, sexual, prejudicial, chiar spiritual)[1], având trei caracteristici: este intenționat, repetat și realizat printr-un dezechilibru de forțe.

În condițiile în care „Arta povestirii poate fi folosită pentru a aduce schimbarea" (Richard Branson) [1], iar această abilitate și-a dovedit, de-a lungul timpului, valențe de netăgăduit, „Talentul de a spune povești extraordinare îi face și acum bogați pe oameni, în special pe antreprenorii care au de vândut o idee." [2]

Așa cum Șeherezada [3], prin storytellingul ei, a salvat de la moarte peste 1001 de soții virtuale ale regelui Shahryar, „Poveștile au puterea de a ne modela propria viață și pe aceea a celor care le ascultă." [4] Astfel, storytellingul poate conduce la evitarea bullyingului în două moduri. Întâi, prin conținutul povestit, adică prin mesajul transmis și în al doilea rând, prin captarea atenției auditoriului care, confiscat de firul epic sau, uneori, de carisma povestitorului, intră într-o transă hipnotică [5], își suspendă temporar gândurile, pătrunde pe „terenul câmpului unificat", unde își creează o nouă identitate și, astfel, înălțat cu o clipită, își abandonează pornirile vindicative (care nu se vor mai regăsi pe noua treaptă vibrațională), adoptând comportamente noi.

Dacă cea de a doua situație care ține de semnificantul operei povestite, este funcțională în cadrul mai multor texte literare, diferite ca apartenență la specia literară, ca temă, ca subiect, prima categorie acționează mai degrabă la nivelul semnificatului, fiind ceva mai puțin reprezentată în cadrul literaturii pentru copii, atât pentru că literatura pronunțat paremiologică este percepută (adesea intuitiv) drept tezistă (dat fiind faptul că *orice exagerare a moralității distruge moralitatea*), cât și pentru că morala este mai degrabă implicită și, uneori, greu de identificat ca atare.

Bullyingul *avant la lettre* în *Rățușca cea Urâtă* (de Hans Christian Andersen), *Cenușăreasa* (Frații Grimm / Charles Perrault); *Albă ca Zăpada* (Frații Grimm), *Hänsel și Gretel* (Frații Grimm), *Fata babei și fata moșneagului* (Ion Creangă) și *Aventurile lui Pinocchio* (de Carlo Collodi)

[1] Forme particulare: *mobbing*, *cyberbullying, harassment*

Deși la vremea apariției operelor mai sus menționate bullyingul nu era teoretizat, în preșcolaritate și în ciclul achizițiilor fundamentale, accesibilizarea acestor opere literare pentru copii permite identificarea unor forme de bullying diverse, iar povestirea lor urmată de lectură explicativă și de anumite întrebări poate stimula empatia micilor auditori încă de timpuriu.

În ***Rățușca cea Urâtă*** (publicată în 1843, la Copenhaga, Danemarca, de Hans Christian Andersen), apar două forme de bullying: social și fizic, deoarece personajul principal este umilit de către alte rățuște, dar și agresat fizic: „Pe biata rățușcă însă, aceea care ieșise din ou cea din urmă și era așa de urâtă, toate rațele celelalte o ciupeau, o înghionteau și o luau peste picior /.../ Pe rățușcă toți o alungau și chiar și surorile ei o ocărau și spuneau: «De te-ar prinde o dată mâța, urâcioasă ce ești!» Și mamă-sa zicea și ea: «Bine-ar fi să pleci și să nu te mai văd!» Rațele o ciupeau și găinile o băteau și o fată care se îngrijea de păsări a dat în ea cu piciorul.” [6]

În ***Cenușăreasa***, atât în varianta Fraților Grimm (1812), cât și în varianta Charles Perrault (1697), regăsim bullyingul domestic și emoțional, exercitat de către mama vitreg și de către surorile sale vitrege. În varianta Charles Perrault, surorile vitrege o disprețuiesc pe Cenușăreasă, însă nu i se interzice să meargă la bal, fiind convinse de imposibilitatea ca ea să fie eligibilă pentru prinț sau că ar putea fi o rivală a lor, iar fata își asumă aparent inferioritatea față de acestea, mai cu seamă sub aspect exterior, vestimentar. În varianta Fraților Grimm însă, ea este resimțită a potențială rivală, astfel încât i se încredințează o muncă menită să se desfășoare înaintea și în timpul balului, reieșind faptul că se temea de repercusiuni în cazul în care nu și-ar fi îndeplinit sarcina încredințată. În ambele cazuri, ea este victima exploatării repetate de către noua familie a tatălui ei.

Albă ca Zăpada, protagonista operei omonime scrisă de Frații Grimm, este hărțuită din gelozie, dar și agresată fizic de către mașteră, care încearcă în mod repetat să o elimine (direct sau indirect).

Hänsel și Gretel (Frații Grimm) sunt neglijați și îndepărtați de acasă de către părinții lor, abandonați în pădure din cauza sărăciei, apoi sunt pe punctul de a cădea victime unei bătrâne canibale.

În literatura română, opera ***Fata babei și fata moșneagului*** (de Ion Creangă) oferă un exemplu de bullying constând în exploatarea și ponegrirea fetei moșneagului de către fata babei.

În opera ***Aventurile lui Pinocchio*** (de Carlo Collodi), bullyingul constă în manipularea, torturarea și exploatarea naivității personajului principal de către vulpe și motan (acțiune repetată și realizată prin dezechilibrul forțelor, vulpea fiind simbolul vicleniei, dar și al experienței), agresiunea colegilor de școală ai eroului (râd de statutul său de marionetă de lemn), tratamentul aplicat de proprietarul de circ, presiunea grupului etc.

Povestirea aventurilor lui Pinocchio, nu doar cu emfază pe consecințele neascultării și ale naivității personajului, ci și pe acțiunea autorilor morali care profită de naivitatea sa, ar putea să se regăsească cu succes între activitățile de storytelling menite să aibă drept consecință evitarea bullyingului, cel puțin în ce privește inducerea empatiei față de cei asemenea „păpușii de lemn”.

Dacă se conferă expresivitate discursului, prin schimbarea ritmurilor în vorbire (și, implicit, a tempoului, a intonației și cultivarea pauzelor logice și psihologice), prin mimică, oculezică, gestică și asociere cu alte elemente nonverbale, efectul ar fi potențat, întrucât, mai ales la vârstă mică, „emoția bate logica”. [7]

Ilustrarea bullyingului matern: *Morcoveață*, de Jules Renard

Opera *Morcoveață* (1894) aduce în literatură una dintre cele mai memorabile expresii ale bullyingului matern: Doamna Lepic. Pe lângă discriminarea la care îl supune pe mezin în condițiile favorizării fraților săi mai mari Felix și Ernestina, „Doamna Lepic” îl umilește constant, îi întinde capcane pentru a-l pedepsi (cum este episodul cu moneda „pierdută”) și îl forțează să facă cele mai grele și neplăcute munci (spre exemplu, omorârea potârnichilor), supunându-l unui permanent abuz emoțional și domestic. Uneori batjocura ei atinge paroxismul: spre exemplu, când îi pune în ciorbă propriile lui materii fecale, îndesându-i apoi amestecul cu lingura pe gât și amuzându-se cu ceilalți

complici de ceea ce făcuse: „Aha, spurcăciune mică, ai mâncat d-ăla, ai mâncat d-ăla, și încă de-al tău, de azi-noapte.” [8]

Morcoveață primește bullying și de la fratele său și de la sora sa, în special de la Felix, care îi exploatează dorința de a fi agreat de către familie, dar și reproduce la scară mai mică „tratamentul” oferit de mama sa (spre exemplu, atunci când îl îndeamnă să mănânce lucernă). În plus, prin pasivitate, tatăl se face și el complice al bullyingului matern.

O povestire care ilustrează puterea prezentului: ***Secretul lui Milton*** (de Eckhart Tolle și Robert S. Friedman)

Dintre numeroasele texte motivaționale centrate pe problema bullyingului, care pot fi utilizate în școala primară și gimnazială cu succes, considerăm că *Secretul lui Milton* [9] întrunește toate condițiile pentru a constitui suportul unei activități de storytelling. În acest sens, chiar în condițiile în care acolo bullyingul constituie doar un pretext al ilustrării puterii prezentului (perfect fezabil în structura de suprafață a textului și în realitatea contingentă, nu doar verosimil), există numeroase argumente de natură să o recomande spre a constitui textul suport al unei activități de storytelling selectat de către un cadru didactic tocmai în vederea oferirii unui posibil reper în gestionarea fenomenului indezirabil la care ne referim.

Desigur că virtuțile artei povestirii ar contribui la realizarea obiectivului urmărit (evitarea bullyingului), însă și în absența carismei povestitorului, mesajul transmis este suficient de amprentant dacă receptarea textului se face în mod adecvat (prin provocarea empatiei față de personaje), încât să conducă la profilaxia bullyingului. Astfel, după rezumarea episodului în care Milton este agresat de către un coleg mai mare ca vârstă (Carter), storytellingul s-ar cuveni să se concentreze mai cu seamă pe cele două posibile căi de soluționare a bullyingului: trăirea în prezent și conștientizarea luminii interioare. Cum despre acest aspect am mai scris [10], pentru a nu ne repeta, nu vom intra în detalii privind opera literară adusă în discuție.

O carte motivațională ce valorifică valențele bullyingului: ***Nu mă poți răni (de David Goggins)***

Deși anumite expresii (fie licențioase, fie din limbajul suburban) nu permit cărții ***Nu mă poți răni*** [11] să se subsumeze literaturii pentru copii, numeroase sunt fragmentele care pot defini bullyingul atât domestic (dus la paroxism), cât și din partea persoanelor rasiste. În plus, cartea oferă posibile „rețetare” de disciplinare a minții, de „imunizare” în fața suferinței, de întărire a caracterului, de transformare a dezavantajului în avantaj sau de valorificare a lecțiilor conținute în orice eșec (pentru că „eșecul face parte din viață și toți trebuie să perseverăm” [12], iar „în fiecare eșec există ceva de câștigat, chiar dacă este doar experiență pentru următorul test pe care va trebui să-l dai. Pentru că o să mai vină un test. Garantat.” [13]), oferite de către cel care a fost caracterizat drept „cel mai bun atlet de anduranță cu cea mai mare duritate mentală” [14], de către un antrenor al pușcașilor marini, în condițiile în care, ani buni mai târziu se va dovedi că Goggins prezenta o malformație congenitală a inimii care îi pusese viața în pericol și care îl împiedica, fără ca el să știe, să-și acceseze întregul potențial.

Construită nu doar ca o confesiune față de cititor, ci și ca un dialog retoric cu acesta, după ce enumeră posibilele obstacole de natură să împiedice succesul în viață, vocea naratorului afirmă: „Dacă vreunul din aceste lucruri te împiedică să reușești în viață, am o veste pentru tine - *tu ești singurul care îți pui piedici*!” [15] [s.a.]

Solilocviul în fața Oglinzii Responsabilității, dublat de dialogul interior cu sine, constituie, de asemenea, o posibilă modalitate de contracarare a bullyingului, atât dacă vizează comportamentul dezirabil în fața acestei acțiuni reprobabile, cât și ca o consecință a responsabilizării.

Practicarea sportului și „obsesia învățării” („Am dezvoltat o obsesie pentru învățat.” [16]) l-au condus pe protagonistul cărții în discuție la experimentarea unui adevărat catharsis: „În ultimul an de liceu, studiul și sportul mi-au dat atât de multă energie mentală încât ura s-a curățat din sufletul meu ca pielea năpârlită a unui șarpe. Resentimentele pe care le aveam față de rasiștii din Brazil, emoția care mă dominase și mă ardea înăuntru s-au disipat pentru că în sfârșit m-am gândit la sursa lor nenorocită.” [17]

Realizând apoi inutilitatea prețuirii opiniilor altora, în condițiile lipsei personale de încredere în sine, protagonistul descoperă cum să transforme disconfortul într-o sursă de energie: „Fiecare insultă sau gest de respingere alimenta forța din mine.” [18]

Considerăm că acesta reprezintă cel mai puternic mesaj de a acționa în fața bullyingului la care cineva este supus. Însă acest fapt nu este singura modalitate de a proceda. Perseverența în atingerea scopului urmărit, concretizată în diverse acțiuni (pierderea în greutate, antrenamente dure, mobilizarea în fața durerii fizice, promovarea diverselor examene și câștigarea multor concursuri, „luarea sufletului adversarului”, animarea echipelor pe care le coordona, în special prin oferirea exemplului personal ș.a.) ilustrează un adevăr care poate fi valorificat în caz de bullying, și care a fost sintetizat în literatura română de timpuriu: „Răzbunarea cea mai cruntă este când dușmanul tău / E silit a recunoaște că ești bun și dânsu-i rău” [19], adică exact ceea ce David Goggins recomandă: „Indiferent cu cine ai de a face, scopul tău este să-l faci să te vadă cum realizezi ce nu ar fi putut face el însuși. Vrei ca el să se gândească cât de minunat ești. Ia-i negativitatea și folosește-o pentru a domina sarcina dată de el cu tot ce ai. Ia-i sufletul!” [20]. Anterior, autorul definește ce presupune „a lua suflete”: „un joc pe care îl joci în interiorul tău, /.../ o tactică ce îți permite ție să fii cel mai bun când datoria te cheamă. Este un joc al minții pe care îl joci pentru tine însuți.” [21], un *truc folosit pentru a menține avantajul mental,* concretizat în a-l surprinde de adversar cu ceva mai bun decât se aștepta de la tine, uneori în sfidare, în a-i domina „spațiul mental”, alteori, în faptul că „Poți să râzi de tine alături de el, ceea ce îl descurajează.” [22] sau chiar „Uneori, cel mai bun mod de a învinge un bătăuș era să-l ajuți. Dacă poți să fii mereu cu un pas înaintea lui, preiei controlul asupra gândirii sale, iar dacă faci acest lucru, îi iei nenorocitul de suflet fără ca el să-și dea seama.” [23]

Chiar și sfatul „să nu uiți niciodată că orice suferință emoțională și fizică este finită! Totul se termină în cele din urmă. Zâmbește durerii și privește-o cum se estompează pentru cel puțin o secundă sau două. Dacă poți face asta, poți aduna secundele acelea și să reziști mai mult decât crede adversarul tău că ești în stare, și asta poate fi suficient pentru a prinde al doilea vânt.” [24] poate fi util în caz de bullying. În plus, indiferent de agresor și „Indiferent de modul în care te tratează, există o modalitate nu numai de a le câștiga respectul, ci și de a schimba rolurile. Excelență.” [25] Considerăm că explicația adusă de autor pentru ceea ce afirmă ar putea face obiectul storytellingului, astfel încât posibila victimă să-și îmbunătățească imaginea de sine și stima de sine într-un chip dezirabil, care să o ajute să-și gestioneze emoțiile (în special, frustrarea) și să o detașeze de încercarea de intimidare a agresorului.

Subscriem viziunii lui David Goggins privind anumite valențe ale bullyingului: „Până când nu te lovești de greutăți precum abuz și intimidare, eșecuri și dezamăgiri, mintea va rămâne moale și expusă. Experiența de viață, în special din experiențele negative, ajută la întărirea minții. Dar depinde de tine de ce alegi să te protejezi. Dacă alegi să te vezi ca o victimă a circumstanțelor până la viața adultă, acel strat care te întărește va deveni resentiment care te va proteja de necunoscut. Te va face prea precaut și prea neîncrezător și, eventual, prea supărat pe lume. Te va face să te temi de schimbare și greu de atins, dar nu-ți va întări mintea.” [26]

Procedând conform crezului său expus anterior, protagonistul, care, la un moment dat, se simțea în pragul lipotimiei, își revine: „Pentru a-i arăta că nu mă mai poate răni, i-am răspuns la zâmbet și sentimentul că urma să leșin a dispărut. Brusc, am avut energie. Durerea s-a stins și am simțit că pot sta sub apă toată ziua. Psihopatul a văzut asta în ochii mei.” [27] Dimpotrivă, comportamentul contrar are efecte sale: „dacă arăți slăbiciune, nu mai ai scăpare!” [28]

Legile naturii, în formularea lui David Goggins, sugerează că bullyingul afectează fiecare persoană în parte, la un moment dat: „Oamenii vor râde de tine. / ● Te vei simți nesigur. / ● S-ar putea să nu fii cel mai bun tot timpul. / ● Poți fi singurul negru, alb, asiatic, latino, femeie, bărbat, homosexual, lesbiană sau (completează-ți identitatea aici) într-o anumită situație. /● Vor fi momente în care te vei simți singur.” [29] În aceste condiții, mesajul lui sună mobilizator: „Treci peste asta!” [30]

A fi singurul aparte într-un grup poate constitui motiv de rejectare din partea majorității, de maltratare, dar, uneori, paradoxal, și de protejare unicității. Un astfel de exemplu îl regăsim în romanul „**Ora 25**” [31], în care Iohann Moritz este, inițial, singurul român dintr-un grup de evrei duși

la muncă silnică, ilustrând, pe rând, victima bullyingului provenit din gelozie, apoi a bullyingului pseudo-antisemit[2], apoi a celui etnic, a celui social și emoțional, dar, la un moment dat, și singurul privilegiat de către colonelul Műller, care vedea în el un descendent a unei vechi „Familii eroice", un exemplu de „eroism rasial", pe cale de dispariție, fiind identificat pe baza „științei rasiale" prin studierea fenotipului său.

Concluzii

Ni se pare o naivitate să afirmăm că bullyingul poate fi eradicat, însă avem optimismul pedagogic să credem că, uneori, prin educație, ar putea fi evitat și, în special, am putea să-i contracarăm efectele prin modul în care ne raportăm la el. În fond, de la Epictet știm că „Pe oameni îi tulbură nu ce se întâmplă, ci gândurile legate de ce se întâmplă" [32], iar de la Viktor Frankl că „omului i se poate lua totul, mai puțin un lucru: ultima dintre libertățile umane - respectiv aceea de a-și alege propria atitudine într-un anumit set de împrejurări date, de a-și alege propriul mod de a fi." [33]

În condițiile în care povestea are virtuți soteriologice și terapeutice, iar „duhul povestirii" poate avea virtuți apotropaice, selectarea și reliefarea aspectelor subsumabile bullyingului dintr-o operă literară și prezentarea lor expresivă și cu încredere în valențele artei povestirii, storytellingul ar putea constitui una dintre modalitățile cele mai agreabile de gestionare a bullyingului, atât prin mesajul transmis, cât și prin expresia artistică a discursului. Toate operele la care ne-am referit, dar și multe altele, conținând diverse tipuri de bullying, devenind obiectul storytellingului, pot conduce la cultivarea și/sau dezvoltarea empatiei, având drept consecințe pozitive diminuarea diverselor racile individuale sau sociale, inclusiv a celei discutate în acest context.

BIBLIOGRAPHY:

1. Apud Carmine Gallo, *Secretul unui storyteller*, trad. Dana Dobre, Editura Act și Politon, București, 2020, p. 23
2. Ibidem, p. 27
3. Eroina operei *1001 de nopți*
4. Carmine Gallo, *Secretul unui storyteller*, trad. Dana Dobre, Editura Act și Politon, București, 2020, p. 81
5. Avem în vedere perspectiva Robertei Temes, *Hipnoza*, trad. de Anca-Elena Dumitru, Ed. Curtea Veche, București, 2009
6. Hans Christian Andersen, *Povești*, pp. 94-95 - https://www.liceultudorvladimirescu.ro/wp-content/uploads/2021/11/Hans-Andersen-Basme-si-Povesti.pdf (accesat: 26.02.2026)
7. Carmine Gallo, *Secretul unui storyteller*, trad. Dana Dobre, Editura Act și Politon, București, 2020, p. 29
8. Renard, Jules, *Morcoveață*, trad. Marcel Gafton și Modest Morariu, Ed. Litera, București, 2013, p. 14
9. Eckhart Tolle, Robert S. Friedman, *Secretul lui Milton*, Ed. Curtea Veche, 2009
10. Larisa Ileana Casangiu, *Pragmatic Sapiential Aspects in Literary Works for Children*, in: *Journal of Romanian Literary Studies* nr. 43, Editura Arhipelag XXI, pp. 41-46; E-ISSN: 2248-3004 - https://asociatia-alpha.ro/Jrls/043-2025/Jrls-043-003.pdf
11. David Goggins, *Nu mă poți răni. Stăpânește-ți mintea și reușește imposibilul,* trad. Sabrina Florescu, Editura Litera, București, 2023
12. Ibidem, p. 133
13. Ibidem, p. 199
14. Ibidem, p. 169
15. Ibidem, p. 65

[2] Dat fiind faptul că personajul nu era evreu!

16. Ibidem, p. 67
17. Idem
18. Ibidem, p. 68
19. Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Răzvan și Vidra. Poemă dramatică în cinci cânturi*, Editura Cartea Românească, București, f.a., p. 47
20. David Goggins, *Nu mă poți răni. Stăpânește-ți mintea și reușește imposibilul,* trad. Sabrina Florescu, Editura Litera, București, 2023, p. 121
21. Ibidem, p. 113
22. Idem
23. Ibidem, p. 114
24. Idem
25. Ibidem, p. 121
26. Ibidem, p. 128
27. Ibidem, p. 129
28. Ibidem, p. 130
29. Ibidem, pp. 204-205
30. Ibidem, p. 205
31. Constantin Virgil Gheorghiu, *Ora 25*, Ed. Sophia, București, 2022
32. Epictet, *Antidepresiv la purtător. Manualul*, trad. Ioana Costa, Ed. Seneca Lucius Annaeus, 2020, *Capitolul V*, p. 18)
33. Viktor Frankl, *Omul în căutarea sensului vieții*, trad. Silvian Guranda, Ed. Meteor Press, București, 2009, p. 79
34. Collodi, Carlo, *Aventurile lui Pinocchio,* trad. Aura Brais, Ed. Coresi, București, 2005
35. Epictet, *Antidepresiv la purtător. Manualul*, trad. Ioana Costa, Ed. Seneca Lucius Annaeus, 2020
36. Frankl, Viktor, *Omul în căutarea sensului vieții*, trad. Silvian Guranda, Ed. Meteor Press, București, 2009
37. Gallo, Carmine, *Secretul unui storyteller*, trad. Dana Dobre, Editura Act și Politon, București, 2020
38. Gheorghiu, Constantin Virgil, *Ora 25*, Ed. Sophia, București, 2022
39. Goggins, David, *Nu mă poți răni. Stăpânește-ți mintea și reușește imposibilul,* trad. Sabrina Florescu, Editura Litera, București, 2023
40. Petriceicu Hasdeu, Bogdan, *Răzvan și Vidra. Poemă dramatică în cinci cânturi*, Editura Cartea Românească, București, f.a.
41. Renard, Jules, *Morcoveață*, trad. Marcel Gafton și Modest Morariu, Ed. Litera, București, 2013
42. Temes, Roberta, *Hipnoza*, trad. de Anca-Elena Dumitru, Ed. Curtea Veche, București, 2009
43. Tolle, Eckhart; Friedman, Robert S., *Secretul lui Milton,* Ed. Curtea Veche, București, 2009
44. Andersen, Hans Christian, *Povești*, - https://www.liceultudorvladimirescu.ro/wp-content/uploads/2021/11/Hans-Andersen-Basme-si-Povesti.pdf (accesat: 26.02.2026)
45. Casangiu, Larisa Ileana, *Pragmatic Sapiential Aspects in Literary Works for Children*, in: *Journal of Romanian Literary Studies* nr. 43, Editura Arhipelag XXI, pp. 41-46; E-ISSN: 2248-3004 - https://asociatia-alpha.ro/Jrls/043-2025/Jrls-043-003.pdf (accesat: 19.02.2026)

THE IMPACT OF MOTIVATIONAL PROFILE EVOLUTION ON THE WELL BEING OF STUDENTS IN GRADES 9–12 IN THE CURRENT EDUCATION SYSTEM

Victoria Maximciuc
Assoc. Prof., PhD, "Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *The article addresses the issue of the impact of the motivational profile of students in grades IX-XII on well-being. Empirical research has revealed the positive and negative impact of motivational profile on well-being. The positive impact of the motivational profile on well-being was demonstrated in the following parameters: positive perception of teachers, parents, good relationships with teachers and parents reduce absenteeism, positive attitude towards learning, increased cognitive motivation, achievement and self-development, cognitive motivation inhibits extrinsic motivation. The negative impact was observed through correlations between extrinsic motivation and amotivation. Following the descriptive research, recommendations were proposed to reduce the impact of extrinsic motivation.*

Keywords: *teachers; pupils; well-being; motivational profile; parents; educational process*

Actualitatea cercetării

În societatea noastră de azi se abordează tot mai frecvent tema stării de bine a elevului în sistemul educațional.

Organizația pentru Cooperarea și Dezvoltarea economică ne indică că nivelul înalt al stării de bine în perioada adolescentă crește la adulți nivelul fericirii, încredere în forțele proprii, promovarea mediului sănătos de viața, participarea activă în viața societății [4].

Din alt punct de vedere conform teoriei autodeterminării personalitatea are nevoie în satisfacerea a trei necesități principale: autonomiei, competenței și relației cu cei din jur, care toate împreună facilitează promovarea unei vieți fericite [10]. Paralel cu teoria autodeterminării există și altă idee cea a preferentismului - importanța potențialului propriu în realizarea necesității în autonomie [6].

Actualitatea cercetării în domeniul impactului profilului motivațional la elevii din clasele absolvente devine extrem de actuală din cauza: dezvoltarea mecanismelor motivaționale în procesul educațional este deosebit de important privind formarea motivelor de învățare; eficientizarea procesului educațional prin identificarea elevilor cu potențial diferit de învățare, susținerea și promovarea motivației intrinseci în procesul educațional ca bază a stării de bine. Menționăm că în literatura de specialitate există cercetări ce țin de studierea relațiilor dintre tipuri de motivație și starea de bine, profilul motivațional și starea de bine prin abordarea incluzivă, importanța motivației de orientare la studenți, impactul profilului motivațional al cadrului didactic asupra stării de bine a elevului. Însă constatăm puține cercetări în domeniul evaluării profilului motivațional la elevii din clasele absolvente, la momentul actual cu scop de a stabili factorii cu influență negativă asupra profilului emoțional și stării de bine.

Gradul de cercetarea a problemei

Există mai multe direcții de cercetare. Prin care *motivația și starea de bine*

Relațiile între motivația și starea de bine a fost cercetată de mai mulți autori. V. Maximciuc menționează motivația intrinsecă este fundamentul stării de bine. Cu cât motivele devin interiorizate cu atât mai mult este posibilitatea de autorealizare ca necesitate de bază [1].

M. Chingnunhoih, Zoengpari [3] au realizat o cercetarea empirică și au demonstrat legături importante dintre motivația de realizare, starea de bine și performanța academică la studenți. Studiul vine cu propuneri pentru corpul profesoral, managerial al universităților pentru a consolida aceste legături.

O altă cercetare importantă în această direcție este evidențierea relațiilor dintre factorii motivaționali și sociali cu performanța academică, efectul moderator al zonei geografice asupra factorilor motivaționali și sociali în ultimii ani din ciclul primar. Abordarea acestui lucru va spori dobândirea cunoștințelor și abilităților dezvoltând performanțele școlare la etapa următoare [7].

Despre importanța echilibrului intre motivația și starea de bine la adolescenți prin prisma stimei de sine a fost menționată în cercetarea empirică realizată de M. Plești [2]. Autoarea explică motivația de realizare este în primul rând legată de imaginea de sine. Pentru adolescenți cu stima de sine cu nivel înalt învățarea de succes poate fi realizată ușor și invers. Sau constatat coeficienți statistic semnificativi pozitivi au fost obținuți între: stima de sine și motivația pentru succes, sinele fizic și motivația pentru succes, sinele emoțional și motivația pentru succes, sinele școlar și motivația pentru succes, sinele social și motivația pentru succes, sinele proiectiv și motivația pentru succes.

Profilul motivațional și starea de bine.
Abordarea incluzivă.

Studiu comparativ privind profilul motivațional și starea de bine la studenți cu dezvoltare tipică și studenții cu deficiențe de auz și văz. Cercetarea a constatat că studenții tipici manifestă profilul motivațional adaptiv cu nivelul superior al stării de bine. Iar cei cu deficiențe de văz au nivelul scăzut al stării de bine, nu s-a constatat corelări importante între starea de bine și motivație, autorii presupun că există factorii nemotivaționali. La studenții cu deficiențe de auz se manifestă motivația dezadaptivă cu nivelul scăzut al stării de bine, toate tipurile de motivație corelează cu starea de bine [11].

Impactul orientării motivaționale

Motivația este privită prin prisma diferitor tipuri de orientare motivațională (interes față de cunoștințe, apartinența socială, protejarea autoaprecierii privind propriul insucces). Este important ca cadrul profesoral din instituțiile de învățământ superior să cunoască aceste profiluri specifice disciplinilor predate [7]. Harma E., Pulver A., Kikas E.[5] atenționează că corpul profesoral trebuie să conștientizeze profilul orientării profesionale din puncte de vedere al sarcinilor de învățare. Autorii menționează că profilurile orientării motivaționale sunt diferite la început, mijloc și sfârșit. Inovația acestei cercetări constă în realizarea activității de profilaxie pentru studenții care întâmpină dificultăți în susținerea motivației.

Impactul profilul motivațional al cadrului didactic asupra stării de bine al elevului acest subiect este abordat în cercetările lui E. Santana -Monagos, J.L. Nunez [9]. Autorii au stabilit că cadrele didactice care manifestau profilul autonom, elevii prezentau nivel ridicat de satisfacție, iar cadrele didactice care demonstrau amotivarea la elevii se observa profile dezadaptive (eșec).

Problema cercetării: de contradicția ce denotă, pe de o parte, insuficiența studierii evoluției profilului motivațional și relația cu starea de bine la elevii din clasele absolvente, iar pe de alta, de a elabora anumite recomandări ce ar putea diminua impactul negativ al motivației extrinseci și a amotivației asupra stării de bine la elevii de această vârstă.

Scopul cercetării: îl constituie cercetarea relațiilor dintre profilul motivațional al elevilor din clase absolvente cu starea de bine în sistemului educațional actual.

Obiectivele cercetării:

1. Analiza abordărilor teoretice și studiilor empirice privind legăturile dintre profilul motivațional cu starea de bine la elevi din clasele mari;
2. Determinarea nivelului de dezvoltarea a componentelor profilului motivațional la elevi;
3. Evaluarea relațiilor profilului motivațional cu starea de bine la elevii din clasele mari;
4. Stabilirea contribuției componentelor profilului motivațional al elevilor în starea de bine: atitudinea față de învățare și școală, mediul educațional perceput, comportamente școlare, orientarea spre scopuri, tipuri de motivație.
5. Formularea unor concluzii și recomandări.

Ipotezele cercetării: presupunem că:

1) există diferențele semnificative între clase a IX-a -a -XII – a în evaluarea profesorilor;
2) există diferențele semnificative între clase a IX-a -a -XII – a în motivația cognitivă, motivația de realizare și autodezvoltare;
3) atitudinea față de învățare este asociată pozitiv cu evaluarea profesorilor și cu atitudinea părinților față de școală.
4) absența chiulului este asociată pozitiv cu suportul parental și cu percepția pozitivă a profesorilor.

Instrumente de evaluare aplicate:

chestionar „situația școlară"- scopul identificarea următorilor factori- atitudinea față de învățare și școala, relația cu profesorii, atitudinea părinților față de învățare și școală, comportamantul școlar (absențe; petrecerea timpului liber) la profilul motivațional și starea de bine în școală; *chestionar „obiectivele realizărilor școlare"* – evaluarea orientării spre scopuri; *școala motivării academice* – identificarea tipurilor de motivație; tehnica „evaluarea motivației de învățare" – determinarea nivelul dezvoltării motivației de învățare.

Descrierea eșantionului: în cercetarea au participat în total 122 de elevi din Liceul Teoretic „I.S. Neciui Levițchi" din mun Chișinău dintre care din clasa a IX -a - 43 elevi, clasa a X – a - 23 elevi, clasa a XI- a - 27 elevi, clasa a XII -a - 29 elevi.

Analiza și interpretarea rezultatelor.

Prezentăm rezultatele cercetării *la chestionarul „situația școlară".* Aici noi am evaluat următorii parametrii: atitudinea față de învățare și materiile școlare, fără dificultăți cronice în învățare, profesori, atitudinea părinților față de învățare și școală, fără absenteism, timp liber la clasa a IX-a -a -XII – a. Analiza mediilor a constatat scoruri înalte la următorele medii: atitudine față de învățare și materiile școlare M=**5,78** atitudine moderat pozitivă, cea ce însemnă că asupra atitudinii față de învățare influențează motivația intrinsecă, starea social - economică, relațiile din familie; profesorii M= **7,12** elevii apreciază profesorii pozitiv; atitudinea părinților față de învățare și școală M= **6,48** sprijin parental perceput relativ ridicat, aceasta însemană că părintele este disponibil emoțional, elevul este înțeles și acceptat de către părinți, prezintă interes și implicare în viața școlară; fără absențe M= **6,66** absențe sunt dar în medie reduse, adolescenții manifestă interes față de proces educațional, înțeleg că le trebuie, au relații pozitive cu cadrele didactice.

Testul Kruskal -Wallis a evidențiat diferențe statistice între clase (diferențe semnificative $p<0,05$) la parametru profesori X^2 (3)= 10.142**, p=0,017** a stabilit IX= 51,19, X=56,52, **XI= 72,96, XII = 70,07.** Aceasta se explică că elevii din clasa a IX-a -a -XII – a evoluează mai pozitiv cu profesorii decât cei din clasa a IX- a . Elevii din clasa a IX-a -a -XII – a conștientizează că profesorul devine o personalitatea foarte importantă referitor la viitorul elevului prin pregătirea sa profesională și însușiri de personalitate. Probabil în instituție se formează relații optimale elev-profesor cu manifestarea unor calități profesionale necesare din partea profesorului: bunăvoința și atenție, autoritatea cadrului didactic, stimularea interesului cognitiv, altruism, empatia și atractivitatea personalității cadrului didactic.

În cadrul desfășurării activității cadrele didactice foarte bine cunosc particularitățile vârstei elevilor: atitudinea față de elev ca față de o persoană matură, oferirea unui spațiu de autonomie, apelarea la responsabilitatea elevului. În relațiile elev- profesor pentru elevii din clasa a XII – a sunt importante pe primul plan particularitățile individuale a cadrului didactic, pe al doilea competențele profesionale cadrului didacti și al treilea- abilitatea de a exercita puterea.

Diferențe statistic semnificative s-a observat la parametrul motivației cognitive X^2 (3) = 8.656, **p=0,034,** IX= 55,52, X=55,17, XI= 58,52, **XII = 78,16.** Datele statistice au identificat că motivația cognitivă are cel mai mare scor la clasa a XII - a. Rezultate obținute se explică prin dorința mare la elevi din clasa a XII – a de a capata cunoștințe noi și de a dezvolta abilități noi, există interesul față de procesul educațional, sunt pasionați de procesul educațional, sunt descurcăreți, se orientează mai mult la metode și procedee de dobândire a cunoștințelor noi, aplicarea procedeelor de învățarea

independentă. În această perioadă de viață au loc mai multe schimbări: finalizarea studiilor medii, alegerea viitoarei profesii, atingerea majoratului civil, familiarizarea cu forme noi de instuire, autoeducarea. Elevii foarte bine înțeleg dezvoltarea motivației cognitive facilitează dezvoltarea abilităților speciale. Se observă dorința de a crește productivitatea activității și tendința de organizare rațională a muncii intelectuale ale elevului. La ciclul liceal toate motivele cognitive devin semnificative cu o importanță vitală pentru fiecare elev, obținirea cunoștințelor pentru realizarea planurilor pentru viitor

Diferențe statistic semnificative au fost remarcate și la parametrul motivația de realizare X^2 (3) = 12.338 **p=0.006**, IX= 53.59, X=53.22, XI= 60.22, **XII = 80,98**. Din datele prezentate mai sus scorul motivației de realizare la elevii din clasa a XII - a este cel mai înalt. Motivația de realizare la elevii din clasa a XII – a este cea mai optimală perioadă de dezvoltare caracterizată prin atingerea unor rezultate înalte, creșterea stimei față de sine, recunoașterea rezultatelor din partea celor din jur, identificarea unui echilibru dintre atingerea succesului și evitarea insuccesului. În această perioadă este foarte important pentru ei confirmarea maturității și recunoașterea din partea adulților. Anume în clasa a XII – a are loc pregătirea pentru examene de bacalaureat cu obținerea unor rezultate de care depinde obținerea profesiei dorite. Din cauza aceasta persistă anumite condiții care facilitează dezvoltarea motivației de realizare în procesul educațional: cerințele pentru atingere unui rezultat concret care in timp apropiat va fi măsurat și evaluat; cerințele într-o masură nu sunt simple pentru elev, pentru a obține rezultatul necesar trebuie depus efort.

La fel au fost determinate diferențe statistice la parametru motivația de auto-dezvoltare X^2 (3) = 7.978 **p=0.046**, IX= 50.47, X=65.63, XI= 62.56, **XII = 73.60.** Rezultate obținute constată creșterea motivației de autorealizare începând cu clasa a IX – a și cu cel mai mare scor este la clasa a XII – a. Deoarece elevii din clasa a XII – a sunt determinați privind problema cu ce se vor ocupa în viață dar nu întotdeuna înțeleg cum trebuie de atins scopurile înaintate. Adolescentul mai mult se gândește la viitor decât analizează trecutul și prezentul. Scorurile înalte a motivației de auto- dezvoltare pot fi argumentate de doi factori importanți: valorile familiale și importanța profesorilor. Profesorii au un impact deosebit asupra dezvoltării elevului în clasele mari prin organizarea mediului educațional, metodologii de instruire, inclusiv și cele digitale, identificarea intereselor, scopurilor, priorităților, susținerea elevilor în diferite concursuri. Deseori instituția de învățământ se străduie sa nominalizeze cei mai buni profesori care lucrează în aceste clase. În adolescență un rol deosebit pentru motivația de auto-realizare o ocupă prietenii, colegii de clasă care tot contribuie la aprobarea scopurilor. Un factor decisiv pentru elevii din clasa a XII – a au particularitățile personalității și intersele proprii. Valori înalte almotivației de auto-realizare la elevii din clasa a XII – a permite adolescentului să fie mai încrezut în forțele proprii, iar luarea deciziilor și atingerea propriilor scopuri, permite elevului să învețe să lucreze în echipă, rezolvarea optimală a conflictelor.

Identificarea corelațiilor am realizat cu ajutorul coeficientului de corelare Pearson. Am stabilit relații importante.

Atitudine față de învățare cu profesorii r=**0.388** ($p<0,001$) această corelare indică că profesorii percepuți pozitiv facilitează o atitudine mai pozitivă față de învățare. Percepția pozitivă a profesorului de către elev permite elevului sa se simtă psihologic protejat în mediul educațional, facilitează dezvoltarea și perfecționarea abilităților academice și sociale. Relațiile pozitive în sistemul profesor-elev este o formă de relație caracterizată prin recunoaștere reciprocă, înțelegere, căldură, apropiere, încredere, grijă, cooperare și comunicare deschisă, manifestarea respectului, politeții, împărțirea responsabilității, ceea ce permite elevului să conștientizeze importanța sa în clasă. O importnță deosebită au particularitățile personalități și comportamentului cadrelor didactice: elevilor le place când cadrele didactice manifestă grijă, ascultă activ, pot acorda un ajutor, manifestă rabdarea, permit luarea deciziei de către elev și respectarea părerii elevilor. Corelarea atitudinii față de învățare cu profesorii poate crea un rezultat al comunicării optimale care activizează motivația elevilor. Actualmente există un șir de cercetări care confirmă rezultatele noastre că percepția pozitivă a profesorului facilitează atitudinea mai pozitivă față de învățare și sporește rezultate academice [3,5].

Atitudinea față de învățare în raport cu atitudinea părinților față de învățare și școală r=**0.187** p=0.040. Aceste corelații reflectă legăturile strânse între atitudinea față de învățare cu

atitudinea părinților față de școală. Practica dovedește că copii la care părinții participă nemijlocit în educația și instruirea propriilor copii au rezultate academice mai mari, autoapreciere adecvată și mai bine se adaptează în mediu înconjurator. Părinții acasă depun efort în organizarea unui mediu educațional, susțin independența copilului prin organizarea propriului timp liber, educă responsabilitatea propriului copil. Copiii aflându-se mai mult timp în familie preiau multe lucruri de la părinți inclusiv atitudinea față de învațare și auto-dezvoltare. Părinții pot fi niște exemple pentru copii lor. Comunicare eficientă cu cadrele didactice permit părinților să afle situația privind reușita academică să cunoască punctele slabe și tari al copilului. Părinții acordă ajutorul copiiilor în situații de stres îi învață cum trebuie de calmat și de procedat în anumite situații.

Atitudinea față de învățare cu organizarea și petrecerea timpului liber r=**0.318** (p<0,001). Rezultatele obținute confirmă că organizarea bună a timpului liber influențiază pozitiv asupra atitudinii față de învățare. Organizarea eficientă a timpului liber combinat cu dezvoltarea intelectuală facilitează formarea unei atitudini pozitive față de procesul de învățare, crește motivația cognitivă, capacitatea de muncă și starea de bine emoțională. Starea emoțională pozitivă în timpul liber reduce oboseala, accentuează satisfacerea internă și autoaprecierea. Petrecerea timpului liber permite formarea unor calități; responsabilitate, deschidere și sociabilitate – toate aceste sunt necesare pentru obținerea rezultatelor academice înalte. Deseori în timpul liber apare o curiozitate, elevul se ocupă cu ceia ce iî place, aceasta se manifestă asupra disciplinelor școlare și sporește motivația cognitivă. Organizarea timpului liber corect și eficient diminuează elevul de stres și susține atitudinea pozitivă față de școală.

Profesori, părinții r=**0.419 (**p<0,001) se explică că elevii care percep pozitiv profesorii și tind să perceapă pozitiv și părinții. Apare un climat de suport. Elevii din clasele a IX – a -XII – a așteaptă din partea cadrului didactic empatie, crearea unui climat de încredere, nivel înalt de competențe profesionale cu capacitatea de a explica materia foarte simplu, echitatea și dorința de acorda un ajutor, încredere și liniște indiferent de circumstanțe. Pe elevii din clasele absolvente le interesează calitățile omenești ale cadrelor didactice. Trebuie să menționăm toate aceste calități ei le găsesc la cadrele didactice care le predau conform datelor obținute. La părinți probabil ei nu observă unele calități pe care le văd la cadrele didactice din instituție. Școala este o instituție în care cel puțin se străduie să păstreze valori, dorința de a crește, de a obține pe viitor ceva important. Părinții sunt membrii unei societăți actuale la care probabil s-au schimbat unele valori, interese din cauza influenței situației economico-sociale, folosirea pe larg surselor informaționale, ocuparea la serviciu. Toți acești factori schimbă părintele ideal prin faptul că părintele nu are timp, sau cunoștințe sau abilități de a susține propriul copil în anumite situații dificile. Din aceste considerente elevii din clasa a IX – a - XII – a prin perceperea lor pozitivă a cadrului didactic doresc să vadă aceste calități și la propriul părinte.

Părinții cu diminuarea absentismului școlar r=**0.365** (p<0,001) deoarece suportul parental mai bun duce la mai puține absențe. Părinții au un rol important în reușita academică a propriului copil prin acordarea unui sprijin foarte variat: cognitiv, emoțional, motivațional, inter - relațional, comunicațional, volitiv. Deseori aceasta se realizează prin organizarea procesului educațional acasă (regimul zilei, locul de muncă, cumpărarea materialelor didactice înteresante). Susținerea emoțională în diferite situații de stres, lauda copilului care facilitează încredere în forțele proprii și diminuarea frustrării. Dezvoltarea independeței și responsabilității nu numai în realizarea sarcinilor dar și în executarea unor încredințări. În favorea copilului părinții comunică cu dirigintele descoperind calitățile copilului pozitive sau fie negative. Fiecare părinte iubește și dorește binele copilului de aceia tot ce se întâmplă se analizează critic și se străduie să includă unele comportamente de susținere, de cointeresare față de procesul educațional, de normalizare a comunicării cu cadrul didactic în clasă și cu colegii săi. Ca urmare organizarea unui climat optimal de suport scade numărul de absențe.

Profesorii și diminuarea absentismului școlar r=**0.253** (p<0.001) aceste rezultate obținute se explică prin relațiile bune cu profesorii care scad absentismul școlar. Importanța cadrului didatic este deosebită în formarea și dezvoltarea fiecărui elev. Conform rezultatelor obținute cadrele didactice din instituție sunt deschiși, binevoitori, apreciează personalitatea, onoarea și meritele elevului ca urmare elevii consideră că învățarea este interesantă și importantă. Există și un mediu comunicațional

optimal între elev- cadru- didactic, elev-elev, se observă stilul democratic de relații. Sunt diminuate situațiile de stres, comportamente dezadaptive sau conflicte și ca urmarea influențează foarte pozitiv asupra atmosferei de lucru în intreaga instituție. Pe baza relațiilor de încredere dintre cadru didactic și elevu crește nivelul motivației de realizare și auto-dezvoltare.

S-a identificat **clusterul motivațional, motivația cognitivă – motivația de realizare-motivația de auto-dezvoltare** indică corelații foarte mari **(0.56-0.8)** toate p<0.001**)** indică la prezența unui „nucleu" de **motivație autonomă/constructivă.** Datele obținute au stabilit că există corelații foarte mari între motivația cognitivă, motivația de realizare și motivația de auto-dezvoltare la elevii examinați. Menționăm că în acestă instituție există un mediu educațional bine pus la cale, cu formarea unui parteneriat consolidat cadru didactic- elev - părinte, în care cadrul didactic este locomotiva principală. Activitatea cadrului didactic la clasă este susținută de activitatea elevului în clasă și acasă susținută de părinți. Toate aceste trei tipuri de motivație formează nucleul motivației autonome/constructive. Ca urmare la elevii din clasele absolvente are loc maturizarea motivației autonome prin aplicarea stilului de comunicare de susținere sau de structurare din partea cadrului didactic cu satisfacerea necesităților de autonomie, competențe, de relațiile cu cei lalți. Paralel cu maturizarea motivației autonome apare motivația constructivă ca cea mai înaltă etapă de dezvoltare a profilului motivațional al elevilor cercetați. Datorită motivației constructive elevii manifestă interes față de disciplinele școlare, dorința de a însuși cât mai mult, încredere în forțele proprii, apare un comportament stabil orientat spre succes. .

Motivația extrinseacă și amotivația r=**0.514** (p<0.001), datele obținute constată că atunci când crește motivația extrinsecă se accentuiază și amotivația care poate fi provocată de control extern și oboseală. Rezultate obținute au stabilit că există unele tendințe neproductive în activitatea de învățare. Motivația extrinsecă prezintă influența unor factori din exterior pentru inițierea unui proces motivațional. Control exagerat din partea părinților sau cadrelor didactice, frica de a nu fi pedepsit, aprecierea incorectă a succeselor, lipsa informației despre succese, cerințe foarte mari față de elev, comportamentul „specific" al profesorului la ore poate duce la la un pericol foarte mare ale motivației extrinseci- amotivația ca lipsa dorinței de a face ceva. În cazul dat elevul simte neputința sa. Trebuie să menționăm că avem un sistem educațional prea controlat, cu puține aprecieri cu multe frustrări iar școala este partea sistemului educațional. Pentru studii de succes este nevoie de motivația intrinsecă în corelație cu motivația autonomă cu diminuarea formelor de control.

Motivația cognitivă și motivația extrinsecă r=**-0.239** (p=0.008) și **motivația cognitivă și amotivația** r=**0.330** (p<0.001) deoarece motivația cognitivă inhibă motivația extrinsecă și amotivația. Motivația cognitivă este o variantă a motivației intrinsece care încurajează pe elev să învețe conform propriilor interese și cu plăcere. Rezultatele obținute au stabilit că elevii sunt curioși, creativi, implicați în procesul educațional, stabili în alegerea activității preferate și autonomi. Elevii din clasele a IX – a -XII – a conștientizează că pentru a obține ceva trebuie de stabilit scopuri pe termen lung cu obținerea cunoștințelor profunde. Motivația intrinsecă este suficientă la ei pentru a diminua motivația extrinsecă și amotivația. Aceste date sunt confirmate și în alte cercetări precum în cele a M. Pleșca [2, p. 47] care constată în propria cercetare empirică că la adolescenți persistă o motivație pronunțată chiar dacă ei se ciocnesc de niște probleme elevii oricum caută modalități de a depași. Productivitatea asimilării și activității este mai puțin dependentă de controlul extern. Sunt perseverenți în obținerea scopului și încrezuți în sine.

În tabelul 1 prezentăm distribuirea pe nivele motivaționale în procente.

Tabelul 1:Nivele motivaționale în procente

Nivele	**Clase**			
	IX	**X**	**XI**	**XII**
foarte înalt	0	0	0	0
înalt	23 (53,48%)	16 (72,72%)	15 (55,55%)	16 (55,17%)
mediu	8 (18,60%)	3 (13,63%)	9 (33,33%)	10 (34,48%)
scăzut	5 (11,62)	2 (9,09%)	2 (7,40%)	0
foarte scăzut	7 (16,27%)	1 (4,54%)	1 (3,70%)	3 (10,34%)

Rezultatele obținute confirmă că nimeni din elevii evaluați nu a obținut nivel foarte înalt. Se observă tendința diminuării nivelului scazut cu creșterea nivelului mediu.

În tabelul 2 sunt prezentate date privind dominarea motivației intrinseci și exrtinseci la elevii evaluați.

Tabelul 2: Dominarea motivației intrinseci și extrinseci în procente la elevii evaluați

Clase	**Parametrii**		
	Motivația intrisecă predomină asupra motivației extrinseci, motive de învățare în comportament se realizează	**Motivația intrisecă și extrinsecă egală, motive de învățare în comportament realizează rar**	**Predomină motivația extrinsecă, evitarea insuccesului, motive de învățare nu se realizează în comportament**
IX	18 (41,86%)	13 (30,23%)	12 (27,90%)
X	10 (45,45%)	9 (40,90%)	4 (18,18%)
XI	15 (55,55%)	9 (33,33%)	3 (11,11%)
XII	18 (62,06%)	8 (27,58%)	3 (10,34%)

Datele prezentate în tabelul 2 constată că elevii din clasa a XI – a – XII – a predomină motivația intrinsecă asupra celei extrinseci cu realizarea motivelor de învățare în comportament comparativ cu clasa a IX – a toți cei trei parametrii evaluați nu indica un decalaj atât de mare . Aceste date de prelucrare matematică sunt argumentate de date statistice prezentate mai sus.

În continuare ne axăm pe acele legături dintre profilul motivațional al elevilor cercetați și starea de bine. Rezultatele obținute ne confirmă există legăturilor importante între acești doi indicatori care pot fi pozitive și negative. Analiza mediilor a constatat medii cu scoruri mai mari la: atitudinea față de învățare și materiile școlare, profesorii, atitudinea părinților față de învățare și fără absențe absențe sunt dar în mediu reduse. Diferențele statistice s – au constatat la parametrul profesori cu creșterea scorurilor spre clasa a XII – a , motivația cognitivă, motivația de realizare, auto-dezvoltare. Stabilirea corelațiilor importante între atitudinea față de învățare cu profesori; atitudinea față de învățare cu atitudinea părinților față de învățare și școală; atitudinea față de învățare cu organizarea și petrecerea timpului liber; profesori, părinți; părinții cu diminuarea absentismului școlar; profesorii și diminuarea absentismului școlar; clusterul motivațional motivația cognitivă – motivația de realizare - motivația auto-dezvoltare; motivația cognitivă și motivația extrinsecă, motivația cognitivă și amotivația. Toate aceste date indică că predominarea motivației intrinseci duce la optimizarea starii de bine in instituția dată. Rezultatul acestei interactivități dintre motivația intrinsecă cu starea de bine este perceperea pozitivă a profesorilor și părinților, relației pozitive cu profesorii și părinții scad numărul de absențe, apare autonomia, dorința de a se dezvolta. Există un menanism motivațional de protecție dezvoltat – motivația cognitivă inhibă motivația extrinsecă și amotivația ceia ce este lăudabil. Dar s-a observat și relații negative prin corelații motivația extrinseacă și amotivația care se explică prin prezența unui control prea strict, cu multe cerințe, prezența fricii de a nu fi pedepsit, sau a unui insucces, nu au exclus că școala tot este structura care aparține sistemului educațional care nu întotdeuna este flexibil, cu puține aprecieri cu control riguros și cerințe mari față de profesori l care ultimii sunt nevoiți să ceară de la elevi. Toate aceste sus numite au un impact negativ asupra stării de bine a elevilor din clasele absolvente.

Concluzii:

1. Studiul teoretic al literaturii de specialitate a evidențiat cercetarea insuficientă a evoluției profilului motivațional și impactul asupra stării de bine la elevii din clasele a IX – a -XII – a în învățământul actual din Republica Moldova.
2. A fost elaborat designul experimentului de constatare.

Analiza și interpretarea rezultatelor a evidențiat următoarele:

- scoruri mai mari la medii: atitudine față de învățare și materiile școlare, profesorii, atitudinea părinților față de învățare și fără absențe sunt dar în mediu reduse la elevii examinați. Acești

parametrii ne vorbesc că are loc apropierea spre starea optimală a stării de bine a elevilor din clasele absolvente.

- diferențe statistice: profesorii cu creșterea scorurilor spre clasa a XII – a, motivația cognitivă, motivația de realizare, auto-dezvoltare, atitudinea față de învățare cu profesori; atitudinea față de învățare cu atitudinea părinților față de învățare și școală; atitudinea față de învățare cu organizarea și petrecerea timpului liber; profesori, părinții; părinții cu diminuarea absentismului școlar; profesorii și diminuarea absentismului școlar; clusterul motivațional motivația cognitivă – motivația de realizare - motivația de auto - dezvoltare. Rezultatele obținute au stabilit că elevii din clasele absolvente îndeosebi din clasa a XII – a apreciază rolul și competențele profesionale a cadrului dadactic în realizarea carierei a viitorului abiturient. Motivația cognitivă, motivația de realizare, auto-dezvoltare sunt specifice vârstei adolescentine, elevii sunt curioși, independenți cu încredere în forțele proprii, cu planuri temeinice pe viitor. Motivația intrinsecă și acea autonomă perfecționează starea de bine a elevilor din clasele absolvente prin formarea unui cluster, motivația cognitivă- motivația de realizare- motivația de auto-dezvoltare. Există legăturile dintre atitudine față de învățare și profesori- elevii percep pozitiv pe profesori, atitudinea față de învățare și petrecerea timpului liber sporește starea de bine. Elevii observă multe lucruri pozitive la profesori dar doresc să le perceapă iar la părinți demonstrează corelarea profesori – părinți. Relațiile bune cu profesorii și cu părinții eficientizează relațiile între actorii procesului educațional scad absentiismul și ca urmare normalizează starea de bine în toată instituția de învățământ.
- un loc aparte menționăm importanța corelării motivației cognitive cu motivația extrinsecă și amotivația. Motivația cognitivă inhibă influențele negative ale motivației extrinseci. Adolescenții pun accent pe dezvoltarea personală, încredere în sine, obținerea rezultatelor. Toate aceste în rezultat sporește starea de bine.
- influența negativă asupra stării de bine au corelațiile dintre motivația extrinsecă cu amotivația. Totuși există un control, prea exagerate cerințe, frica de a nu fi pedepsit, sau frica de insucces față de colegii de clasă, evaluare nu întodeuna corectă. Probabil că toate aceste reiese din starea întregului sistem educațional din țară și școala este o componentă acestui sistem. Ipotezele de cercetarea au fost confirmate.

În urma celor expuse mai sus propunem metode de diminuarea a impactului negativ a motivației extrinseci asupra stării de bine:

- dezvoltarea motivației intrinseci;
- conștientizarea importanței activități realizate;
- aprecierea rezultatelor mici
- diminuarea comparării sociale;
- aplicarea diferitor metologii nestandarte în predare;
- promovarea empatiei și al altruismului în instituțiile de învățământ;
- parteneriat școală- familie-elev;
- promovarea exemplelor din viața reală;
- dezvoltarea personală a cadrelor didactice;
- pedagogizarea părinților;
- consilierea și ghidarea în carieră;
- comunicarea eficientă dintre toți actorii procesului educațional;
- aprecierea cadrelor didactice care au obținut rezultate bune în activitatea profesională de către sistem;
- promovarea unor politici educaționale pragmatice în abordarea individualizată a fiecărui elev prin propriul potențial

BIBLIOGRAPHY:

1. Maximciuc V. Motivația intrinsecă și starea psihologică de bine în procesul educațional modern. VOLUM LUCRĂRI SIMPOZION NAȚIONAL CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ
2. KREATIKON: CREATIVITATE-FORMARE-PERFORMANŢĂ ”Creativitate și inovare – premise ale excelenței în educație”. Ediția a XIX-a In memoriam: Prof. univ. dr. STELA TEODORESCU 28 - 30 martie 2024, p. 65-68. ISSN 2068 – 1372.
3. Plești M. Self as a predictor of success motivation in adolescents. CULTURE, GLOBALISATION AND INTERCULTURAL PERSPECTIVES. Târgu Mureș, 2025, p. 40-48. ISBN: 978-606-8624-23-5
4. Chingnunhoih M., Zoengpari Achievement Motivation, Psychological Well-being and Academic Performance: A study of University Students in Mizoram. INSPA JOURNAL OF APPLIED AND SCHOOL PSYCHOLOGY. 2022, Volume III, No. 2, 37 – 44. https://mzu.edu.in.
5. Choi A. Emotional well-being of children and adolescents: Recent trends and relevant factors. OECD Education Working Papers. 2018. № 169. 40 p. doi:10.1787/41576fb2
6. Harma E., Pulver A., Kikas E. Profiles of Learning-Related Motivational Beliefs and Perceived Effectiveness of Learning Strategies Related to Academic Achievement and Psychological Well-Being. European Journal of Psychology and Education Reseach, 2025, vol 8, p. 17-34. https://doi.org/10.12973/ejper.8.1.17
7. Halliday A.J., Kern M.L., Garrett D.K., Turnbull D.A. The student voice in well-being: A case study of participatory action research in positive education. Educational Action Research. 2019. Vol. 27. № 2. P. 173-196. https://doi.org/10.1080/09650792.2018.1436079
8. Laitinen S., Laakkonen E., Tuominen T., Kaukiainen A. Students' motivational orientations and their study well-being across different disciplines. Learningand Individual Differences, 2025, vol 120. https://doi.org/10.1016/j.lindif.2025.102674 https://www.sciencedirect.com
9. Quílez-Robres, A.; Moyano, N.; Cortés-Pascual, A. Motivational, Emotional, and Social Factors Explain Academic Achievement in Children Aged 6–12 Years: A Meta-Analysis. Educ. Sci. 2021, 11, 513. https://doi.org/ 10.3390/educsci11090513
10. Santana-Monagas E., Nunez J.L.Predicting students' basic psychological need profiles through motivational appeals: Relations with grit and well-being. . Learningand Individual Differences, 2025, vol 97. https://doi.org/10.1016/j.lindif.2022.102162
11. Ryan R.M., Deci E.L. Self-determination theory // Encyclopedia of quality of life and well-being research / Ed. A.C. Michalos. Cham: Springer International Publishing, 2022. P. 1—7. DOI:10.1007/978-3-319-699097_2630-2
12. Velieva S.V., gizi Efendieva R.R. Motivational profiles and psychological well-being of students in an inclusive distance language environment Russian Journal of Education and Psychology 2025, Том 16, № 5 http://rjep.ru DOI: 10.12731/2658-4034-2025-16-5-876

Articol a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare inovare Mecanisme psihologice de promovare a stării de bine în sistemul educațional, MPPSSE 040112

THE WORD: THE INCIPTIO OF THE PHILOSOPHICAL TRIAD OF EDUCATION

Nelu Vicol
Assoc. Prof., PhD, "Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *Importanţa socială a cuvântului, concentrată în expresia aliquid pro aliquo, se manifestă prin aceea că omul găseşte în cuvânt creaţie şi frumuseţe, bogate valenţe semantice etimologice, psihologice şi de filosofie a vieţii (cultura animi) şi de culturi sufleteşti şi istorice, şi toate acestea se identifică în cultura educaţiei prin contexte asociative cognitive, afective, pragmatice ale vieţii şi ale lumii/universului. În atare pespectivă omul le utilizează, recreându-le, fiindcă ele exprimă adevărul despre el, despre viaţa lui, despre viaţa societăţii lui. Cuvântul nu e doar semnul unui sens: e viaţa unui adevăr. Aşadar, cuvântul semnifică începutul triadei filosofice a educației: exustō, cogito, amo.*

Keywords**:** *cuvânt; limbaj; creație; educație; triadă filosofică a educației*

Cuvântul cu funcţia sa de construct al limbajului se identivică în relaţia dintre creativitate şi diferitele trăsături ale personalităţii; creativitatea construieşte această relaţie cu personalitatea atât în *contextul inteligenţei* (abstracte sau concrete), cât şi în *contextul conduitei* (independente sau conformiste) [2].

Creativitatea [13] este un fenomen extrem de complex care antrenează, presupune toate structurile personalităţii, deci pare firesc să fie antrenate abmele emisfere în aventura descoperirii şi invenţiei ambelor emisfere, de fapt *creierul total* [9]. Pare de asemenea plauzibil ca acest creier total cu complementarităţile pe orizontală (cortex stâng — cortex drept) şi pe verticală (sistem cortical/gândire — sistem limbic/emoţii) să fie implicat în totalitate atât în creaţia ştiinţifică cât şi în cea artistică, atât in creativitatea generală (ca potenţialitate) cât şi în cea specifică (deci manifestă) desigur cu accente şi implicaţii diferite ale complexelor structuri şi mecanisme mentale.

Relaţia dintre *creativitate şi limbaj* (tipare de vocabulare) priveşte persoana, procesul, produsul şi inter-relaţiile fiinţeilor umane, ea fiind un fenomen care capătă contur doar atunci când se manifestă, şi se manifestă cu precădere prin individualizare (chiar dacă e vorba de grup creativ). Cercetarea, observarea concretă, realizarea unor experimente privind creativitatea în act a oamenilor vii, concreţi, se întâlneşte, se intersectează întotdeauna cu manifestări concrete şi specifice ale creativităţii. Cu cât individul este orientat şi educat spre o specializare anume, cu atât manifestările creative sunt mai specifice; cu cât individul este mai tânăr, mai nespecializat, eventualele manifestări creative sunt mai puţin diferenţiate, sunt mai globale şi probabil sunt mai mult de natură expresivă.

În realitate, creaţia nu semnifică doar apanajul *intelectului conceptual* (act de gândire, de inteligenţă, de raţiune), ci ea este relaţionată mai mult de sensibilitate, de sfera senzorială a percepţiei decât de domeniul abstract al gândirii [14]. Cassier [3] afirma că orice funcţie autentică a spiritului omenesc întruchipează *putere creatoare originală*, iar în realitatea vieţii sufleteşti, menţiona Titus Maiorescu, cuvântul este un complex de înţelesuri şi de simţiri care nu există niciodată singuratice, dar sunt totdeauna legate cu înţelesurile şi simţirile din alte cuvinte şi alcătuiesc, astfel, între ele ţesătura cea mai trainică a personalităţii unui individ, ca şi a unui popor. Atare ţesătură este semnificată de *cuvântul care clarifică* şi de *cuvântul clarificat*, fiindcă orice analiză verbală sau scrisă este realizată prin cuvânt, iar analiza unei pagini literare, prin genul cuvintelor, poate ordona bucuriile simple ale rostirii [7].

Din momentul în care omul şi-a dezvoltat gândirea abstractă, ea s-a manifestat în două moduri: *cuvântul şi numărul* [7; 8][1]. În contextul acesta vechii greci au definit cuvântul ca totalitatea

[1] Numărul „unu / primul" semnifică:
- numărul simbolic al totalităţii, al absolutului, al infinitului, al energiei creatoare primordiale, al divinităţii supreme, al sintezei şi al lumii
- simbolul unificator şi semnul contrariilor reconciliate;

eforturilor pe care trebuie să le facă omul pe parcursul vieţii sale pentru a deveni om. Aceasta înseamnă că atât cuvântul, cât şi numărul, prin sensul lor, coincid cu subiectul vorbirii şi al enumerării, ele fiind semnul începutului personalităţii umane, *începutul activ şi conştient* al gândirii şi al enumerării: acest început este identic cu existenţa, cu esenţa umanităţii, evidentă prin cultura educației și de aceea ***cuvântul semnifică incipitul triadei filosofice a educației: existō, cogito, amo***.

Gândirea şi elementele realităţii înconjurătoare sunt în permanentă evoluţie. O astfel de modalitate şi realitate se defineşte prin noţiunea de *genosanaliză* (Gaston Bachelard). Fenomenul respectiv îl sesizăm în actele locuţionare.

Când vorbeşte despre sine, locutorul se defineşte aproape exclusiv în feminine şi ambigene (neutre). Între viaţă şi moarte, are naşterea, copilăria, adolescenţa, tinereţea, maturitatea, bătrâneţea. Vremea şi vremurile îl bat cu ploaia, zăpada, furtuna, chiciura sau moina, grindina sau ceaţa. Geruri, viscole, vânturi şi valuri, secetă şi cutremure îi bântuie răgazul dintre naştere şi moarte. Însemnătatea pe care ar putea-o avea pătrunderea mai adâncă a rosturilor genurilor în limbajul locutorului asupra definirii specificităţii existenţei umane este, aşadar, întemeiată. Locutorul se exprimă pe sine cu calmul, în seninătatea femininelor, cu înţelegere, îngăduinţă, largă compasiune, trudă şi durere, cu răbdare şi rezistenţă, gata să-şi orânduiască resemnat puţinul. Este înzestrat cu fineţe de spirit, cu vibrare la zvonurile lumii şi ale naturii. Cu ambigenele (neutrele) ce-i intră în *descrierea de sine,* se descoperă hărţuit într-o bogată nestare, în voia vânturilor şi a valurilor, în voia dorurilor, între cer şi pământ. Lucrarea şi aleanul îi sunt deopotrivă definitorii. Se lasă furat de amândouă.

Raritatea masculinelor îl descrie ca neînzestrat cu tenacitate aspră, cu neîndurarea aceluia care-şi urmează neabătut ţelul. Nu gândeşte şi nu lucrează în perspectivă lungă. Viaţa sa se petrece în arderi iuţi, în fulgerări de voinţă şi căderi în lene şi contemplaţie. El ştie, este convins că, fiind fiinţă istorică reală, a ajuns la cristalizarea identităţii sale ca persoană („eu sunt acela care este, care sunt”), că în durata lungă a istoriei durarea sa este asigurată. Ca şi cum infinitivele lungi (naştere, rămânere, trăire, durare) ar rândui viitorul în locul lui. Are sentimentul că poate naşte şi renaşte oricând – atitudine profund feminină.

Lucrul omului vine de la cuvântul „a lucra”. Acest cuvânt nu este lipsit de viaţă, ci o are încorporată. Ţine de fire şi de firesc. Fiinţele au viaţa lor, cuvintele/lucruri – una derivată, împrumutată. Orice cuvânt/lucru este investit printr-o lucrare oricât de îndepărtată în timp. Lucru e postverbal al lui „a lucra”. Acest verb românesc derivă din latinescul *lucubrare* – „a lucra seara, a veghea”. Lucrarea se întâmplă sub regim nocturn, feminin? Nu nepărat. Ziua este şi ea femeie. Dar ea robotește – silită de rosturi cumva străine, exterioare. Lucrul adevărat se naşte din lucrarea singuratică. De aceea toate producţiile spiritului rezidă în *lumi specifice de imagini*, care nu răsfrâng numai aspectul empiric al realităţii. „Lumile specifice de imagini” reprezintă *limbajele sau tiparele de vocabulare de care uzează fiinţa creatoare,* fiind vorba despre *forme simbolice* care semnifică anumite *coduri psihice*[19] diferenţiate pentru fiecare *funcţie psihică a limbajului* şi având un *statut de egalitate relativă* între ele.

În general, *imaginile premerg ideile*; ideile sunt descoperite prin contemplarea imaginilor ce acţionează asupra simţurilor şi prin intermediul acestora. Or, *imaginile sunt prezente în orice act de creaţie şi de trăinicia lor se leagă progresul ideilor*, acesta determinând reprezentarea realităţii ce este datorată celor *trei modalităţi de cunoaştere*: (1) enactivă (acţiune), (2) iconică (imagine) şi (3) simbolică (limbaj) [aceste modalităţi sunt sugerate de Jerome S. Bruner].

- „mama” tuturor numerelor: admite multiplicarea omogenilor şi reducaţia multiplului la unul
- „Unu” poartă în el semnificaţia unităţii, singularităţii, originii şi se asociază lui Dumnezeu. Acesta este numărul dumnezeiesc şi vorbeşte despre unicitatea, deplinătatea şi atotputernicia lui, căci Dumnezeu este *unul*. Singularitatea şi irepetabilitatea, încifrate în numărul din care purced toate, atât de relevante în gândirea populară, au fost sintetizate şi încrustate în frazeologisme ale multor popoare (în limbajul românsec: ştie *unul* Dumnezeu, *unu* precum Dumnezeu, pentru *prima* şi pentru ultima oară, *prima* impresie, cu *o* rândunică nu se face primăvară etc.). Exprimarea ideii de unicitate/singularitate cu ajutorul numărului *unu/una*, la baza căreia stă substituirea ideii de cantitate prin calitate, respectiv caracterizarea calităţii printr-un termen specializat altfel în exprimarea cantităţii, reprezintă un fenomen nu numai tradiţional, ci şi poetic, creându-se efecte poetice inovatoare („Şi era *una* la părinţi...”[M. Eminescu]). Într-un articol intitulat „Obsesia lui UNU (Viorel Dinescu)”, academicianul Mihai Cimpoi menţionează că „deconstruirea şi reconstruirea printr-un urcuş reluat spre Unu nu se poate face fără un punct de reper, acest punct fiind chiar Unul care are mai mulţi centri” [Hebdomadarul „Literatura şi Arta”, nr. 29 (3385), Chişinău, 22 iulie 2010, p. 5].

În contextul acesta, *calitatea de simbol a cuvântului*[2] în limbaj se manifestă prin *dicotomia imagine-simbol*. De aceea, în strategia proceselor creaţiei cel mai frecvent este implicată *imaginea-simbol*, întâlnită în intuiţia plastică, practică ori ştiinţifică.

În practica pedagogică, nediferenţierea reprezentării imaginative de reprezentarea simbolică are anumite consecinţe negative în perspectiva educării creativităţii şi din cea a psihologiei cognitive, a gândirii, deoarece şcoala este preocupată mai mult de educarea unor spirite analitico-descriptive decât de educarea capacităţii de invenţie şi de sinteză a elevilor.

Imaginile şi limbajul au un caracter şi o funcţie epistemologică. *Limbajul vine să expliciteze imaginea prin cuvânt, dar nu să o anuleze*: cuvântul „verbalizează" tehnicile de reprezentare a realităţii şi, parafrazându-l pe Nichita Stănescu, astfel, *cuvântul e un „jug" la care creierele noastre înhămate ară gânduri binecuvântate*. Cuvântul în limbaj reprezintă în cea mai mare măsură *instrumentul de relaţie şi de cultură al elevului/al studentului, în raport cu valoarea cultural-educativă a celorlalte coduri / funcţii psihice* (mimică, gest, activitate manuală, exerciţii motrice, jocul cu imagini, construirea spontană etc.) [Dezv limbajului]. Mai mult, însă, elementul esenţial, indispensabil, hotărâtor pentru efectuarea unei comunicări verbale, menţionează Emilian M. Dobrescu [6], îl constituie cuvântul, iar Ion Biberi [1][3] numeşte cuvântul *instrumentul de mijlocire a dialogului dintre om şi lume*, ca şi al comunicării dintre oameni înlăuntrul unei sfere culturale. *Descrierea verbală reprezintă limbajul creativ izvorât din valoarea creativă a cuvântului care conturează prin analogie anumite stări sufleteşti ajutând la dezvoltarea conştiinţei de sine,* deoarece numai în şi prin cuvânt limbajul devine „bolnav" de vecie şi numai în şi prin cuvânt îi strigăm pe toţi strămoşii noştri pe nume, şi că *Patria începe în trupul cuvântului fiecăruia dintre noi şi creşte în cuvintele celorlalţi din generaţiile viitoare, în armonie*..., deoarece datorită creaţiei cuvântului limbajul înfloreşte... armonios.

Ce atitudine au locutorii faţă de cuvântul scris şi faţă de cuvântul rostit? Cum uzitează ei cuvântul? Ce opţiuni culturale, educaţionale, sociale, profesionale etc. le pot avea „împachetate" în datele esenţiale ale cuvântului? Şi dacă sunt „despachetate" aceste opţiuni, *ce înţelegere manifestă locutorii faţă de cuvânt* în perspectiva creaţiei acestuia şi *cum este asimilată valoarea culturală şi educaţională a cuvântului*?

Acestea sunt câteva întrebări la care textul de faţă ar dori, pe cât îi stă în putere, să încerce unele dezlegări provizorii.

Omul îşi construieşte limbajul ca şi în maniera în care îşi clădeşte o casă pentru a locui în ea [18]. Însă pentru a înţelege bine ce vrea omul, trebuie să recurgem la *tema limbajului*, deoarece subiectul acestuia (a construi limbajul, a clădi casa) nu dezvăluie prea multe. *Tema,* astfel, *dă relief opţiunilor* pe care omul le poate lua în considerare pentru extinderea tipului de construit sau de clădit. În aceste oportunităţi *tema* (a fi în limbaj, a fi acasă) *îl plasează pe om pe unda creaţiei, devenind o fiinţă creativă sau re-creativă*. Un subiect care a pierdut tema lasă în urma sa o neîmplinire, un moloz de erudiţie: „e fericit cuvântu-n gând,/rostit urechea îl defaimă" (Ana Blandiana).

Când scapi din vedere tema, când nu o cauţi, când o confunzi cu subiectul, aceasta semnifică neglijenţe triste pe care le răscumperi greu: „...a te bucura doar că ai ajuns la capătul călătoriei, fără să fi văzut nimic pe drum, fără să fi auzit nimic, fără să fi înţeles ceva, înseamnă a te bucura că ştii să te deplasezi, asemenea stridiilor mai curând, dar nu şi că ştii să călătoreşti" [5]. Aşadar, omul nu ar trebui să examineze realul numai din perspectiva subiectului; *tema dezvăluie realul în integritatea şi în diversitatea semantică a cuvântului*, iar creaţia acestuia vizează tocmai acea *re-facere sau re-izvorâre a sensurilor* opacizate, acoperite, întunecate ale cuvintelor comune şi aceste sensuri sunt *instrumente de „deşteptare" a limbajului,* de regenerare spirituală a omului.

O distincţie asemănătoare se poate opera în cazul a numeroase activităţi omeneşti ori în cazul lucrurilor în care ele s-au cristalizat. Însă în toate acestea sau, mai bine zis, toate acestea, sunt dominate de „*opţiunea întâia*", de *opţiunea primă – cea a construirii şi a creaţiei cuvântului,*

[2] **Notă:** cuvântul semnifică o entitate practică, un produs al analizei spontane şi informale pe care utilizatorii o fac lanţului vorbirii.

[3] "… în sistemul de relaţii şi comunicări sociale…, cuvântul ocupă un loc privilegiat într-o acţiune unitară şi complexă cu alte moduri de expresie gustativă, olfactivă, tactilă şi vizuală, adăugând astfel expresia verbală pentru construcţia edificiului celor cinci simţuri ale percepţiei umane perfecţionate, dar şi perfectibile" (I. Biberi).

semnificând valoarea de „deşteptare" a limbajului, care, la rândul său, are ca finalitate comunicarea omului cu oamenii, a comuniunii omului cu omul şi a omului cu lucrurile. Prin această activitate omul îşi dezvăluie *motivele activismului* său – receptarea şi crearea valorilor.

Prin activism (omul este veşnic act, sufletul său e un flux continuu), *noi creăm lucruri, opere, deci noi ne cunoaştem prin faptele noastre şi suntem ceea ce faptele noastre sunt. Activismul omului se validează, în general, prin codul verbal, adică prin cuvânt*: subiectul construirii realului său este cuantificabil, iar tema realului este semnificată prin creaţia cuvântului şi a limbajului.

Cuvântul este o „forţă" învestită cu putere; lui i se atribuie o mare capacitate de acţiune. Această capacitate de acţiune se pretează la influenţarea conştiinţelor prin *recursul la persuasiune*, de unde şi *funcţia cognitivă şi funcţia persuasivă* a limbajului.

În limbaj, cuvântul funcţionează şi influenţează diferit. *Prin cuvânt gândim un lucru*, adică simbolizăm prin referinţă un referent.

Acest proces semiotic este identic pentru toţi locutorii, din perspectivă ideatică, însă raporturile reale, deci realitatea ce se creează prin cuvânt nu este „văzută", nu este „reprezentată" de către toţi în mod identic, unilateral, ca lucru exterior conştiinţei.

Referinţa reprezintă abateri semnificative, deplasări notabile într-o direcţie sau în alta în raport cu ceea ce are cuvântul ca funcţie şi finalitate. Între „*cuvânt*" şi „*gândire*" şi între „*gândire*" şi „*lucru*" se stabilesc anumite conexiuni şi diferenţe, care intervin indiferent de *impresia* şi *expresia* noastră subiectivă: *a vorbi înseamnă nu doar a produce, a spune, a rosti cuvinte, ci înseamnă şi a aduce în existenţă „lucruri", înseamnă a menţine sau a modifica ordinea şi natura acestora* [5]. De aceea *cuvântul poate fi dat, poate fi primit şi poate fi păstrat ca şi „lucrul"*, indiferent dacă destinatarul este *legitimat cultural* (civilizat) ori este un uzurpator de cuvinte şi de „lucruri".

Oricum ar fi dat, oricum ar fi primit şi oricum ar fi păstrat, *cuvântul produce o mutaţie ontologică în viaţa destinatarului: prin cuvânt oamenii se influenţează organizându-şi limbajul, „reificându-l" şi aşezându-l printre „lucruri" şi presupunându-i o acţiune directă aupra „lucrurilor"*. Oamenii îşi organizeauă limbajul într-un *compus* de „cuvinte-lucruri" (*debarium*), unind astfel *cuvintele-gând* şi lucrurile, adică „*energēia*" şi „*ērgon*": omul devine astfel autorul cuvintelor şi lucrurilor, iar limbajul ajunge să fiinţeze cu *statut ontologic* cert în viaţa omului. În acest context, lumea nu este a cui o străbate cu piciorul, ci ea este a aceluia care o înţelege cu cuvântul şi cu gândul.

Ce semnifică în viaţa omului expresia „*a-şi da cuvântul*"? Fraza „a-şi da cuvântul" înseamnă răspunderea omului pentru cuvânt, ponderea cuvântului pentru om, înseamnă un avans şi un grad tensional de responsabilitate, aceasta înseamnă ridicarea morală a omului, aceasta înseamnă că el este convingător, aceasta înseamnă că omul se dă puterii cuvântului, aceasta înseamnă că, fără îndoială, cuvântul domină omul mai mult decât omul domină cuvântul, deci cuvântul îl judecă apreciativ pe om. Or, viaţa omului se găseşte în cuvânt, precum şi cuvântul fiinţează în viaţa omului şi de aceea limbajul se află totdeauna în fiinţa omului.

Limbajul reprezintă permanenţa necesară a lumii: lumea este adusă şi menţinută în fiinţă prin cuvânt – unificare prin *intensitatea sensurilor*, şi prin limbaj – radiere în *extensivitatea sensurilor*. Prin urmare, limbajul se află în strânsă asociere cu conţinutul său semnificativ, el devine „vorbirea bună", eficace (*eu légein*). Trebuie înţeleasă aici *rostirea şi rostuirea cum se cuvine* a cuvintelor pentru a dobândi adevărul şi cunoaşterea, *fiindcă structurile de vocabular şi cele gramaticale ale limbajului sunt ipostaziate ca structuri ale realului*.

Funcţia persuasivă a limbajului este cu putinţă atunci când cuvântul circulă liber în conştiinţe; această funcţie determină schimbări în orizontul cunoştinţelor, în desfăşurarea proceselor mentale. *Limbajul reprezintă el însuşi un flux exteriorizat al cugetării*, este parte inalienabilă a proceselor mentale sau capacitatea de a conduce sufletul să retrăiască propriile pasiuni în pasiunile străine (*psychagogía*). Ca urmare, oamenii devin sensibili faţă de *puterea „cuvântului viu"*, oral, de a convinge, de a se face ascultat (*logos* – „cuvânt-gând") prin *êthos*-ul[4] *temperamental* şi prin

[4] Aristotel afirma că tocmai *êthos*-ul conduce la dobândirea convingerii celei mai puternice.

implicarea pasională ale locutorului, care îi favorizează limbajului un *nexus*, o legătură, o direcţie, o convingere, o angajare, o implicare, o *comunicare tensionată* ce este totodată şi o *comuniune*.

Cuvântul are capacitatea sa de a forma singur o comunicare, el este totodată şi expresie şi conţinut în actul de comunicare. Cuvântul comportă *sensul denotativ*, obiectiv, *sensul conotativ*, sugestiv, afectiv şi *sensul referenţial* – raportarea cuvântului la realitatea concretă, la desemnat, exprimându-se generalul prin individual. Or, *cuvântul semnifică realitatea imediată* [15] *a limbajului în context socio-cultural, informaţional şi structural*.

Cuvintele sunt vibraţiile şi ritmurile a tot ceea ce există în viaţa omului şi în univers. În acest context, viaţa omului şi existenţa universului sunt reglate de expresia şi conţinutul cuvintelor ce reprezintă „o claviatură de pian imensă, capabilă să emită vibraţii într-un domeniu de frecvenţă infinit de mare...” [10] şi această claviatură de pian e atât de mare încât, în raport cu ea, omul este o furnică ce poate cuprinde doar câteva note şi fiecărei note îi corespunde o anumită vibraţie şi un anumit ritm. Astfel, *fiecare individ receptează informaţii de sunete şi de imagini în dependenţă de simţul lingvistic şi de asocierile pe care le creează cuvântul în conştiinţa lingvistică a sa*. Aici profesoul adevărat va conştientiza că misiunea sa constă în a-l deprinde pe elev/pe student să înveţe a instrumenta bine această claviatură ca să producă vibraţiile şi ritmurile adecvate ale cuvintelor pentru a construi limbajul său.

Omul se defineşte prin cuvântul întreg, deoarece acesta îi fundează limbajul, îi edifică viaţa şi îi construieşte casa şi de aceea este mai potrivit să ne încordăm *puterile creatoare ale cuvântului* ca să putem caştiga şi *conştiinţa de originalitate culturală*.

Idealul cultural al cuvântului este un ideal activist. Cuvântul şi limbajul se menţin în realitatea, în viaţa şi în casa omului datorită acestui ideal activist. De aceea, cuvântul şi limbajul reprezintă un sistem deschis al construirii realului la om: *prin cuvânt omul vede în interiorul său formele lucrurilor şi ale ideilor*.

Tematizarea cuvintelor rămâne taina şi proprietatea fiecărui locutor, deoarece prin tema cuvântului el poate identifica doar în felul său re-găsirea sa proprie şi valoarea realităţii pe care o incifrează cuvântul prin tiparele de vocabulare ale limbajului.

Tematizarea cuvântului ţine de o anumită calitate sau de o anumită valoare: subiectul este asemuit conţinutului unui cadou, iar tema reprezintă bucuria pe care o trezeşte acel conţinut al cadoului. Când punem în discuţie problema creaţiei sau re-creaţiei cuvântului, este cât se poate de rezonabil să conştientizăm că prin subiectul limbajului ajungem la ceea ce altul face, iar prin tema limbajului ajungem şi la ceea ce el visează. Or, *tematizarea cuvântului semnifică idealul cultural al limbajului*, acesta ţinând de *structura sufletească, adică de acea activitate a omului care constă nu numai din însumarea continuă de senzaţii, dar şi dintr-un progres continuu al valorilor*. Sufletul omului tinde să afirme o anumită valoare „chiar când aceasta nu a devenit conştientă în noi, iar urcarea acestei valori în conştiinţă este o datorie a vieţii şi personalităţii, şi ea merită să dea structurii sufletului consistenţa ei deplină” [17]. Or, *fiind condus de o valoare, sufletul tinde să realizeze această valoare*.

Creaţia cuvântului reprezintă şi creaţia realului. Putem afirma, fără îndoială, că, faţă de imensitatea formelor realului, innumerabile, *creaţia cuvântului vine cu variabilele lui, niciodată stăvilite, niciodată oprite în loc, deschizând astfel perspective esenţiale în construirea realului la om*.

Prin creaţia cuvântului omul poate să descopere *plăsmuiri pluricategoriale*. Or, creaţia şi arta cuvântului definesc mai multe limbaje.

Prin creaţia cuvântului omul ajunge la interioritatea lui, comparând, adâncind, ierarhizând şi nuanţând construirea realului. În acest cadru se desfăşoară *procesul emanatismului cuvântului* când acesta se află într-o complexă stare de graţie, de ascultare, de selectare şi de luare în posesie *lumi ale realului*.

Emanatismul cuvântului semnifică astfel edificiul creativităţii limbajului, instituindu-se o cunoaştere spontană şi o tatonare ascensivă a realului. În procesul de cunoaştere şi în cel de tatonare intervine spectaculos funcţia *cognitivă a limbajului*, datorită căreia omul contemplează totdeauna cu încântare, cu emanaţie ceea ce a rămas încă învăluit faţă de orice *manifestare nouă a adevărului*. *În interiorul limbajului, omul introvertit este un* voyant extravertit*, care vede, aude şi caută lumi ale realului, se pune între mobilitatea creaţiei cuvântului şi cea a propriei vieţi*.

Creaţia cuvântului semnifică pentru locutor un *joc cu statut formativ, reluat ciclic la vârste diferite, un joc ca fenomen de cultură a limbajului, un joc serios de luat în seamă prin care locutorii „se joacă" „de-a cuvântul"*. Fiind implicaţi în acest joc, ei elaborează *gestul şi actul comunicării interpersonale*, dezvăluind astfel *nevoia fundamentală a sufletului de a prinde sensul lumilor realului* prin „captarea cuvântului detonator", prin „crăparea cuvintelor", prin „rânjirea miezurilor", prin „depănarea în fir de aţă a scaiurilor de umbră dinlăuntrul lor" (T. Arghezi).

Creaţia cuvântului este însăşi puternicia sa şi a limbajului; prin cuvânt se poate orice descrie – *verbis*, acesta fiind instrumentul esenţial al limbajului.

La polul celălalt al creaţiei cuvântului stă *invocata tragedie a limbajului*, care se manifestă prin *non-consonanţa dintre semn şi semnificaţie, prin ne-cuvânt, prin ne-spus, prin incongruenţa dintre cuvânt şi idee* – acestea fiind *motive de mortificări şi incompletitudini de instalare în ne-vedere*. Ele nu trebuie puse în *portativul verbal al limbajului*, deoarece sunt indicibile, inexprimabile, inefabile şi configurează *mizeria verbală a locutorului*.

Creativitatea limbajului îi solicită locutorului apropierea desăvârşită de cuvântul năzuit şi regăsirea cuvântului pierdut pentru a elabora astfel un „limbaj în limbaj", acesta fiind „pragul semantic spre iluminări şi fulguranţe" (Michel Foulcault).

Evident, este extraordinară *lovirea cuvintelor în limbaj* [22; 20]: sunetul pe care îl produce această lovire este asemeni aceluia al atomilor ciocnindu-se între ei în substanţa lucrurilor, este „zgomotul planetelor pe pleoapa cerului" (I. Voronca). Drumul spre *cuvântul-joc*, spre *cuvântul-creaţie* este drumul lui Harap-Alb în căutarea „paserii măiastre"; drumul acesta este *şiragul de pietre preţioase încă nefasonate*: limba ne dă „pe gratis" *cutare prim-cuvânt*, dar este de datoria noastră să-l fasonăm pe al doilea (*ostinatio rigore*) [23; 20]. De aceea *arta cuvântului este şi ştiinţa cuvântului, este ortologia şi luciditatea limbajului; or, creaţia cuvântului, arta cuvântului semnifică şi creaţia ritmică a frumuseţii limbajului, deoarece cuvântul creativ înseamnă şi intelectualizarea limbajului, înseamnă conştientizarea valorii cuvântului pentru construirea limbajului*.

Aceia care dau cuvintelor *folosinţă vie*, menţionează savantul rus R. Budagov [26] în studiul *Istoria cuvintelor în istoria societăţii*, sunt, în primul rând, scriitorii.

Cuvântul e cel mai frumos zbucium în cugetul omului. Prin cuvintele unei anumite limbi naturale sunt spuse (sunt vorbite) lucruri ale căror denotaţii nu s-au rostit în alte limbi. În această perspectivă se abordează „spaţiul întunecat" al cuvântului care, în opinia lingvistului, semnifică un rest al gândului şi al limbii şi cu sau prin acest rest omul, societatea sunt datori nu numai lor înseşi, dar şi lumii.

R. Budagov menţionează că lucrătorii / şlefuitorii / modelatorii în cuvinte şi purtătorii de cuvinte pot umplea spaţiul gol al cuvintelor care li se par grăitoare, deoarece *cuvintele omului constituie şi fiinţa lui*. Credem că R. Budagov, atunci când punctează ideea privind „spaţiul întunecat" al cuvintelor, se referă la îngroparea / la înfundarea / la pierderea lor în „uitarea" omului. Din acest punct de vedere R. Budagov a realizat că noi, vorbitorii şi utilizatorii de cuvinte, nu trebuie să le acceptăm ca statui simple de muzeu, ci să lucrăm în miezul lor, ca ele să treacă pe nesimţite, din muzeul lor, în inimi printr-o interminabilă sărbătoare a cugetului, a gândului. Astfel noi le vom putea scoate din uitarea noastră, precum scrie şi Constantin Noica, „...spre a ne reîmprospăta şi spori gândul, din neaşteptatele, uneori uimitoarele lor adâncimi de înţeles" [12].

În consonanţa celor expuse, R. Budagov [26] înaintează ideea că *studiul lingvistic al cuvintelor* se efectuează şi în baza *factorilor de ordin cultural-istoric*, dar şi în baza *aprecierilor individuale* doar în cazurile când cuvintele sunt necesare pentru înţelegerea etapelor de consolidare istorică şi pentru conştientizarea funcţionării / valorii moderne a lor. Este pusă aici *problema cuvântului în relaţii situaţionale*. Susţinând această opţiune, remarcăm *potenţialul cultural sau valoarea de cultură a cuvintelor*. Savantul nu vede în cuvinte numai *funcţiile marcativă şi de comunicare*, ci şi *nuanţele complexe de înţeles şi de cultură* - cuvinte de cultură - („культурные слова") acumulate de veacuri.

Studiul *Istoria cuvintelor în istoria societăţii* semnifică mai mult decât o istorie a unor cuvinte; el cuprinde şi consideraţii pertinente asupra funcţiei expresive, estetice a cuvintelor. Autorul opinează referitor la „geniul cuvântului", *genius* – suflet, caracter, şi referitor la ingeniozitatea cuvântuluui,

ingenio – dotaţie, măiestrie, adică despre capacitatea, valenţele lui specifice şi intraductibile de a exprima sufletul, duhul, în consonanţă – esenţa omului şi esenţialul gândirii lui şi al realităţii în care vieţuieşte şi trudeşte ([26], p. 160-174).

Importanţa socială a cuvântului, concentrată în expresia *aliquid pro aliquo*, se manifestă prin aceea că omul găseşte *în cuvânt creaţie şi frumuseţe, bogate valenţe semantice etimologice, psihologice şi de filosofie a vieţii* (cultura animi) *şi de culturi sufleteşti şi istorice*, şi toate acestea se identifică în *contexte asociative cognitive, afective, pragmatice* ale vieţii şi ale lumii/universului [11]; în atare pespectivă omul le utilizează, recreându-le, fiindcă ele exprimă adevărul despre el, despre viaţa lui, despre viaţa societăţii lui [25]. *Cuvântul* nu e doar semnul unui sens: *e viaţa unui adevăr*. Prin urmare, *viaţa şi realitatea reapar în sunetele interioare, distincte ale cuvântului*. În acest sens autorul studiului menţionat relevă o metodă efectivă de studiere a lexicului şi anume *unitatea caracteristicilor formale şi semantice ale cuvântului.* Întrebarea însă este: cum să înţelegem o atare unitate? Răspunsul vizează şi problema inadecvării dintre idee şi cuvânt („роблема обмана слов") pilotată de Bacon şi Lock citaţi de Budagov la pagina 9: „...slova mogut vozdeystvovaty i svoim zvucianiem, i opredelionnoy socetayemostiu. V izvestnih sluciayah zvuki slov v sostoyanii vizivaty te ili inniye assotsiatsii, vpolne semanticeski vesomiye, hotea i lisionniye ciotkih loghiceskih konturov".

Mai sus am menţionat „spaţiul întunecat" al cuvintelor (la autor există îmbinările „темные слова или бесмысленные слова"). Luminarea acestui „spaţiu întunecat" se face mai ales prin operele scriitorilor adevăraţi: „Kak tolyko „tiomniye" ili „bessmislenniye" slova vdvigaiutsya v sistemu hudojestvennogo tselogo (proizvedenia), oni nadeleaiutsya opredelionnoy funktsey i tem samim perestaiut bity „tiomnimi" ili „bessmislennimi" ([26], p. 9-10). Rezumăm aici *cuvântul în vâltoarea vieţii scriitoriceşti*; cuvântul, conform şi unei sugestive expresii a academicianului Nicolae Corlăteanu, trebuie să-şi afle locul cuvenit, cu atât mai mult aceasta se cere de la operele literare [4]. Iată de ce poezia – literatura, în bună parte –, este arta cuvîntului prin excelenţă: poetul, în expresia lui Lucian Blaga, este nu atât un mânuitor, cât un mântuitor al cuvintelor; poetul scoate cuvintele din starea lor normală şi le aduce în starea de graţie, aceasta însemnând starea convertibilă a cuvântului şi de aceea trebuie ca fiecărui cuvânt să i se asigure valoarea sclipitoare în aur. Astfel, literatura este construită din cuvinte şi este condusă de aceleaşi legi ca şi ale limbajului, ea este şi nu poate fi altceva decât o anumită extensie şi aplicare a unor proprietăţi ale limbajului, acesta fiind o anumită *condiţie verbală* a ei, deci limbaj în limbaj. În acest context cuvântul pentru om valorizează ca prioritate a lui *initiatio*.

Ca orice sistem de comunicare, literatura îşi transmite mesajul codificat, într-un sistem de *semne estetice*, descifrate în câmpul lecturii. Fiecare operă literară are codul ei, *semnele ei artistice* prin care se individualizează în spaţiul literaturii. Codul artistic al operei literare se exprimă prin cuvânt. Spaţiul lecturii se rezumă, în cele din urmă, la nivelul general al culturii cititorului, la capacitatea lui de a decodifica şi de a stăpâni şi opera cu anumite tehnici de studiu, căci nu există o teorie a explicaţiilor de text, pentru că fiecare text comportă interesul lui propriu, problemele sale particulare; fiecare text este elaborat dintr-o anumită materie şi fiindcă nimeni nu a interpretat definitiv o mare poezie, ideea ei latentă creşte mereu şi rămâne la infinit, producătoare de sugestii. Literatura, ca modalitate specifică de comunicare, are o anume atitudine faţă de cuvânt şi diferă de actul comunicării obişnuite.

Cuvântul în literatură nu este un simplu mijloc de comunicare, nu este un semn obişnuit, ci este un semn artistic ce se referă la un sens ascuns, la un complex de semnificaţii, care nu se află în raport de directă corespondenţă cu sensul obişnuit. Cuvântul în literatură este un semn care cuprinde atât propria structură a scriitorului, cât şi pe aceea a lumii cuprinsă în opera literară. In acest sens s-a exprimat şi R. Barth făcând deosebirea între scriitor şi acela care scrie. In timp ce pentru acela care scrie, în mod obişnuit, cuvântul este un mijloc pentru realizarea unui scop, limbajul - un simplu instrument de comunicare, un vehicul al gândului, un instrument de exprimare a ceea ce gândeşte, de manifestare imediată şi exactă, pentru scriitor însă cuvântul este intranzitiv, limbajul inaugurează o ambiguitate care se oferă spre descifrare. Deci scriitorul orânduieşte, mijloceşte ceea ce gândeşte

printr-o formă laborioasă şi reglată. Din această perspectivă, dacă raportăm limbajul artistic la limbajul comun, suntem îndreptăţiţi să subliniem câteva aspecte ale limbajului artistic:

a. un grad ridicat de individualizare şi autonomizare, faptul că el se întoarce asupra lui însuşi, ca o autoreflecţie subiectivă;
b. originalitate;
c. abundenţă de detalii;
d. caracter afectiv;
e. evitarea banalităţii;
f. efortul artistului de a-l supune nu atât realităţii, cât propriului său sistem de semne, ceea ce îi conferă caracter personal;
g. limbajul comun suferă o mutaţie poetică în opera literară.

De aici şi responsabilitatea scriitorului faţă de cuvântul scris ori tipărit... În sprijinirea acestor gânduri aducem şi un argument expus de Andrei Pleşu: „Cuvântul nu e un fenomen derivat al vieţii şi al inteligenţiei: e, dimpotrivă, sursa amândurora, ritmul lor de întreţinere, pe scurt, „suflarea" lor" (vezi *Limba păsărilor*, Bucureşti, 1997, p. 10).

La nivel uman nu există viaţă fără cuvânt, adică fără *cuvântarea cuvintelor*, şi cuvânt fără viaţă, deci cuvinte fără *cuvântarea vieţii*. De aceea savantul R. Budagov afirmă cu tărie: „Ot slova k veşci, ot veşci k slovu – takov puty kotoriy opredeleayetsya vseakomu, vperviye pristupaiuşcemu k probleme slova i ego znaceniya" (p. 16). De aici se poate identifica relaţia cuvântului cu raţiunea, cu gândirea omului, şi această relaţie este concentrată în logos.

Logosul nu este consacrat ca termen obişnuit în activitatea interumană; el este utilizat în textele Vechiului şi Noului Testament, în lexicul credinţei ortodoxe şi catolice, în Evanghelie („Cuvântul (logosul) s-a făcut trup şi a locuit printre noi", Ioan, 1:14).

Este necesar să punctăm că în limba greacă „logos" este interpretat în contextul a două semnificaţii:

a. el înseamnă cuvânt;
b. el înseamnă raţiune.

Aceste două semnificaţii sunt întotdeauna întrepătrunse şi ele au ca temei explicativ şi interpretativ fondul iudaic.

În gândirea iudaică un cuvânt era mai mult decât sunetele ce exprimă un concept; cuvântul înfăptuia ceva, era o cauză eficientă, deci logosul era mai întâi cuvânt.

Prin cuvânt omul are un drept unic, şi anume acela de a vorbi despre sine ca individ comunicant. De aceea omul îşi trăieşte viaţa prin cuvânt, acordându-i „*încrederea*" *conceptuală* şi „*ascultarea*" *sonoră* în „limba veche şi-nţeleaptă" (M. Eminescu), deoarece cuvântul este pentru om un *duante,* un mijloc de interpretare a lucrurilor atât sonor, verbal, contextual, cât şi afectiv, artistic, creativ sau pragmetic; *lucrurile sunt create de cuvânt şi prin cuvânt...*

Prin cuvânt omul are dreptul să vorbească despre sine şi despre alţii într-un fel în care nici o altă vieţuitoare nu poate să facă aşa ceva; acest fel semnifică *nevoia de cuvânt pentru limbaj*. Cuvântul creează, edifică şi transformă dezvoltând viaţa omului; cuvântul înfăptuieşte lucrurile din viaţa omului, colaborând cu el în atare înfăptuire şi dezvoltare. Această colaborare se alimentează din *corelarea raţiunii şi cuvântului* care conduce la înţelepciune (*sophia*) şi astfel tot ceea ce înfăptuieşte omul se datorează gândirii sale înţelepte; prin înţelepciune omul recuperează creaţia cuvântului datorită căreia lumea şi universul „lucrează" în viaţa omului, dat fiind că toate lucrurile sunt create de/prin cuvânt, deci *cuvântul este puterea creaţiei umane*. Înţelepciunea semnifică instrumentul creaţiei, aceasta fiind întreţesută în toată lumea prin cuvânt, deoarece fiecare om posedă concepţia referitoare la logos, prin care curge lumea, ea se transformă dezvoltându-se. În acest context este cât se poate de semnificativă viziunea filosofului grec Heraclit din Efes, care concepea lumea ca pe un flux: totul este într-o permanentă schimbare; nu există nimic static în lume (*Pantha rēi*) şi toate lucrurile se desfăşoară conform cuvântului (logosului). Ideea lui Anaxagora, şi el filosof grec, se referă la această desfăşurare a lucrurilor prin mintea (*nōus*-ul) omului, care conduce/ordonează toate lucrurile, iar cuvântul este acela care dă sens lumii în viaţa omului, deoarece însăşi mintea/înţelepciunea omului este o parte din acest cuvânt, şi cuvântul dă sens omului în universul lumii, în contextul corelării raţiunii şi cuvântului. Cuvântul se termină atunci când omul nu mai

fiinţează, când el dispare din lume şi din univers, când omul şi-a terminat cuvintele. Astfel cuvântul este înscris şi este gravat în structura omului şi a tuturor lucrurilor omului; cuvântul este puntea dintre om şi lume, este *comoditatea mentală şi lingvistică* a omului, care îi aduce „la vedere" şi la „auzire" semnificaţiile lumii şi ale universului. De aceea [18],

- cuvântul îi spune/îi vorbeşte omului despre lucruri, despre oameni, despre lume şi despre univers;
- cuvântul descoperă omul, îl arată lumii prin orizontul său interior şi exterior;
- cuvântul înseamnă pentru om un mesaj vorbit şi scris;
- cuvântul este transmis verbal de la om la om şi este învăţat din cărţile scrise;
- cuvântul este glasul viu care locuieşte în om şi este transmis prin personalitatea vie.

În acest context putem să îi atribuim cuvântului şi *anumite funcţii* dat fiind că în viaţa omului,

- cuvântul judecă prin adevărurile pe care le valorifică: prin relatarea adevărului cuvântul îi dă omului şi responsabilitatea de a respecta acel adevăr;
- cuvântul purifică prin bine şi prin ceea ce este corect la om şi în viaţa lui, şi el îl îndeamnă pe om la noi virtuţi;
- cuvântul înseamnă credibilitate; cuvântul este ceea ce îi dă omului ocazia să creadă;
- cuvântul este agentul schimbării omului şi a vieţii sale.

Este necesar să menţionăm că în procesul de învăţare a limbii şi literaturii în şcoală, cuvântul îşi identifică valorile sale lingvistică, literară, artistică, estetică, etică, denotativă şi conotativă prin valorile formativă şi educativă, însă aceste valori îşi stabilesc cu mare dificultate rolul şi ariile de acţiune. De aceea *studiul cuvântului trebuie să devină de primă importanţă* [Valori] atunci când se desfăşoară procesul de predare-învăţare-evaluare a disciplinelor de învăţământ, deoarece,

- *cuvântul trebuie să fie auzit*; elevului îi revine sarcina ascultării; el trebuie să-şi aplece urechea la mesajul care este mesajul vieţii; elevul nu va avea niciodată ocazia de a şti/de a cunoaşte lumea dacă nu are ocazia să asculte mesajul cuvântului;
- *cuvântul trebuie acceptat*; nu este suficient ca mesajul cuvântului să fie ascultat, el trebuie acceptat în minte şi în inimă şi trebuie să fie însuşit;
- *cuvântul trebuie reţinut intenţionat*; omul trebuie să se ţină strâns de cuvânt şi să îl menţină în prim-planul minţii sale;
- *cuvântul este locul unde trebuie să rămână omul*: omul îşi are viaţa în existenţa unei sfere de gânduri şi idei care înseamnă corelarea mişcării şi a fiinţei; în această corelare omul îşi oglindeşte viaţa şi îşi conduce activitatea; cuvântul este instrumentul prin care şi după care trăieşte omul;
- *cuvântul trebuie păstrat*; mesajul realizat prin cuvânt nu constituie o cunoaştere numai pentru minte, ci el este o directivă pentru viaţă; el nu are ca rezultat speculaţia, ci acţiunea; el nu reprezimtă doar o cunoştinţă asupra căreia poţi să reflectezi, ci el este o etică şi o lege căreia omul i se supune conştient;
- *cuvântul trebuie mărturisit*; el este ceva despre care întreaga viaţă a unui om trebuie să mărturisească; el este ceva pe care omul trebuie să fie pregătit să arate că îl acceptă în orice societate;
- *cuvântul trebuie slujit*; el este ceva care comportă unele datorii; el nu este doar ceva acceptat de om pentru sine îmsuşi, dar ceva pe care el trebuie să dorească să-l transmită şi altora; cuvântul nu este doar ceva ce aduce bogăţie propriului spirit, ci el este de asemenea ceva pentru care omul trebuie să fie pregătit să-şi trăiască întreaga viaţă;
- *cuvântul este ceva care trebuie vestit*; cuvântul se bucură de autoritate şi certitudine,
- *cuvântul trebuie rostit cu îndrăzneală*; cuvântul nu trebuie îndulcit după gustul fiecăruia, el nu trebuie diluat şi lipsit de putere, pentru ca să-l facem mai puţin prietenos şi mai puţin atrăgător; modul omului de a proclama cuvântul trebuie să aibă o calitate fermă;
- *cuvântul trebuie să fie explicat*: mesajul trebuie să explice, prin consistenţa sa semnatică, viaţa omului, deoarece majoritatea oamenilor nu ştiu ce este viaţa cu adevărat; mesajul explicit este o parte esenţială a substanţei cuvântului;

- *cuvântul, prin virtutea sa, îl implică pe om să acţioneze*, deoarece mesajul cuvântului nu este ceva exclusiv teoretic, ceva care să servească acrobaţiei mentale a unui grup de discuţii; mesajul cuvântului este ceva care trebuie trăit în viaţa cotidiană a omului;
- *cuvântul poate provoca persecuţie şi suferinţă*: el îl conduce pe om ca să trăiască în mesajul vieţii, dându-i posibilitatea să aleagă între ceea ce este uşor şi între ceea ce este corect;
- *cuvântului trebuie să i se dea crezare*: el exprimă adevărurile umanităţii, el schimbă viaţa omului prin adevăr;
- *cuvântul poate fi luat sau poate fi înăbuşit*: omul poate uita mesajul cuvântului după ce l-a auzit; activităţile, îngrijorările şi plăcerile vieţii pot să ia atât de mult din viaţa şi din timpul omului, încât mesajul este înăbuşit şi scos afară din viaţa omului, nemaiavând loc să vieţuiască în fiinţa omului;
- *cuvântul poate să fie alterat şi falsificat*: ori de câte ori cineva începe să-şi asculte propria voce şi nu o mai ascultă pe a altora, versiunea lui cu privire la mesajul enunţat va fi neadecvată; ori de câte ori uită să-şi verifice ideile şi concepţiile cu cuvântul altora, el poate să ajungă în final „să adore" mai mult propriul său sistem alterat decât cel adevărat;
- *cuvântul poate fi ineficient*: ori de câte ori considerăm mesajul ca ceva cu care trebuie să ajungem la o înţelegere, mai curând decât ceva în faţa căruia trebuie să capitulăm, suntem în pericol ca să-l facem ineficient;
- *cuvântul este un mesaj al adevărului*: întreaga viaţă a omului este căutarea adevărului; viaţa este intolerabilă dacă nu are adevărul ca reper al ei;
- *cuvântul este un mesaj al vieţii*: el îi permite omului să-şi înceteze simpla existenţă şi să înceapă să trăiescă, deoarece cuvântul îi dăruieşte viaţa;
- *cuvântul este un mesaj al justificării*: el îi dă omului un standard pentru viaţă; el îi dă puterea să vadă şi să audă ce înseamnă viaţa lui;
- *cuvântul este un mesaj de reconciliere*: omul are nevoie de cuvânt ca să fie reconciliat cu semenii lui; cuvântul înlătură înstrăinarea dintre om şi om, facilitând cea mai mare prietenie posibilă a acestora;
- *cuvântul îl salvează pe om de legăturile rele cu care este în contact*; cuvântul îl scoate pe om din starea lamentabilă în care se găseşte în această viaţă.

În *contextul educaţiei lingvistice* profesorii şi elevii/studenţii au în posesia lor ceea ce este mai ieftin şi gratuit în această lume: „materialul vagabond al cuvintelor date" (T. Arghezi). De aceea, elevii/studenţii trebuie să se implice în *jocul „de-a cuvântul"* care „nu e „joc", ci scotocire atentă în straturile vii ale limbii" (T. Arghezi), ale vieţii, ale lumii şi ale universului.

Jocul presupune strategii, anumite „socoteli" privind conotaţiile, modulaţiile, asocierile cuvintelor „frumoase", cuvintelor „oglinditoare şi străvezii" şi respingerile cuvintelor „în zdrenţe", ale cuvintelor „stâncoase"[5] din corpusul limbajului.

Toate cuvintele au „drept de cetate" al limbajului: cuvintele „de rând", cuvintele „puturoase, de râie" (T. Arghezi); cuvintele „băloase, coclite, de nisip" (Rabelais) au şi ele dreptul să stea pe acelaşi plan cu cele „patriciene" – cuvinte virginale, cuvinte de azur, cuvinte aurite, cuvinte oglinditoare, cuvinte străvezii. Tuturor cuvintelor trebuie să li se dea „un destin" nebănuit, „o iuţire şi o abreviere lapidară, un ritm" (T. Arghezi).

Este extrem de importantă activitatea fiecărui profesor, dar în primul rând al profesorului lingvist, să abordeze la fiecare lecţie, la fiecare curs „iuţirea", concizia, ritmul cuvântului care implică sinteza lui intensivă şi suplă, adecvată finalităţii limbajului: modul particular de înaintare spre comunicarea interpersonală a elevilor/a studenţilor.

În contextul educaţiei lingvistice preuniversitare şi universitare nu este acceptabilă *jongleria verbală*, ci trebuie posedată „intenţia de a împrumuta vorbelor însuşiri materiale, aşa încât unele să

[5] În 1927 Tudor Arghezi redacta "Ars poetica„ în care menţiona şi următoarele valori ale cuvântului: „Pe lângă cuvintele care sar, m-au interesat tot atât cuvintele care se înţepenesc, care stau de tot îngropate mult în pământ şi ridicate mult în văzduh: cuvintele stâncoase. Când nu le-am găsit, am luat cuvinte de celelalte şi le-am bătut cu un cui înlăuntru... şi le-am lăsat aşa, şi acest cui e un cui care nu mei iese".

miroase, unele să supere pupila prin scânteiere, altele să fie pipăibile, dure sau musculate...” (T. Arghezi).

Valoarea activităţilor didactice de limba română (şi nu numai) se dezvăluie din/prin *ritmul subiectiv, individual al limbajului*. Acest ritm vine din alternanţa şi din paralelismul centrelor de interes pe direcţii sensibilizatoare ale limbajului (adică pe găsirea echivalenţelor multiple pentru aceeaşi idee). De aceea *dezvoltarea limbajului implică şi dezvoltarea imaginaţiei verbale prodigioase*, ascendentul acestei dezvoltări ţinând de *natura sau valoarea tehnică a limbajului,* de *travaliul creativ al cuvântului*. Dincolo de tehnicile limbajului rămâne un fior inanalizabil [16] al cuvântului; *cuvântul are linii de forţă active şi actualizabile*.

Inima limbajului e în cuvinte, în inteligibilitatea sunetelor, şi ca să valorificăm cu adevărat cuvântul inteligibil, trebuie să înregistrăm şi să studiem *radiografia limbajului,* deoarece inteligibilitatea sunetelor, dicţia incantatorie a lor favorizează o antrenantă *musica humana* – o stare perceptivă simpatetică, unde sunt totalizate şi acompaniate *chant* şi *enchantemant, canto* şi *incantesimo, cânt* şi *vrajă*, care acţionează în limbaj convergent, co-eficient şi sincretic. Acestea sunt *aliajul intim de expresivitate al limbajului*.

Creaţia limbajului scoate cuvintele din starea lor naturală şi le aduce în starea de graţie – ele sunt „*cuvinte-vedete*”, sunt „sunete de-argint, de foc”, înlesnind „ritul unei rostiri egale” (Lucian Blaga).

Cuvântul este o tensiune semantică spre limbaj: „cuvântul are funcţia unei roţi, simplu vehicul care nu transportă deasupra semantica sa proprie ci, sintactic vorbind, provoacă o semantică identificabilă numai la modul sintactic” (Nichita Stănescu). *Cuvântul concentrează în limbaj o sinteză de viaţă, de gândire şi de plăsmuiri, un mod de inserţie într-un timp unificat şi o introducere într-o axiologie universală. Câtă vreme cuvântul este întemeiat pe esenţe, pe constante şi pe variabile ale experienţei umane, pe analogii şi pe invenţii ale limbajului, destinul lui e asigurat.*

Este inimaginabilă moartea cuvântului!... Cuvântul e un spaţiu înlăuntrul limbajului, un spaţiu, un tărâm obligatoriu între mine, între tine, între noi şi lucruri, pe care trebuie să-l creăm de fiecare dată pentru a putea să ne construim „*geometria verbală, imagistică, afectivă*” a vieţii (Ştefan Augustin Doinaş).

BIBLIOGRAPHY:

1. Biberi I., Arta de a scrie şi de a vorbi în public. Bucureşti : Editura Enciclopedică Română, 1972, p. 23-29
2. Cioca Vasile. Imaginea şi creativitatea vizual-plastică. Cluj-Napoca: Editura Limes, 2007. În:
3. Read Herbet: Imagine şi idee. Bucureşti: Editura Universul, 1970
4. Corlăteanu N. Cuvântul în vâltoarea vieții. Chișinău, 1980, p. 54
5. Cornea A. Scriere şi oralitate. Bucureşti: Humanitas, 2006, p. 12
6. Dobrescu Emilian M. Sociologia comunicării. Bucureşti: Editura Victor, 1998, p. 36
7. Evseev I. Cuvânt-Simbol-Mit. Timişoara: Editura „Făclia", 1983
8. Evseev I. Dicţionar de magie, demonologie şi mitologie românească. Timişoara: Editura Amarcord, 1998, p. 474
9. Herman N. The creativ brain. În: Cioca Vasile. Imaginea şi creativitatea vizual-plastică. Cluj-Napoca: Editura Limes, 2007, p. 39)
10. Lobsang Rampa. Cunoaşterea de sine. Bucureşti: Editura Herald, 2007, p. 38-47
11. Nietzsche Friedrich. Ecce Homo. Cum devii ceea ce ești. București: Humanitas, 2012. ISBN 078-973-50-3970-7
12. Noica C. Cuvânt împreună despre rostirea românească. Bucureşti, 1996, p. 10
13. Roco M. Creativitate şi inteligenţă emoţională. Iaşi: Editura Polirom, 2001
14. Străchinaru I. Creativitate şi limbaj în perspectiva pedagogică. În: Educaţie şi limbaj (coordonator: Sorin Stati). Bucureşti: EDP, 1972, p. 47-54
15. Tratat de lingvistică generală. Bucureşti, EARSR, 1971, p. 265-293
16. Ciopraga C. Poezia – un umanism magic. În: Revista „Limba Română„, nr. 9-10, 2004, Anul XIV, Chişinău, p. 6-18. ISSN
17. Vianu T. Filosofia culturii. Ediţia II. Bucureşti: Editura Publicon, 1945, p. 49-58
18. Vicol Nelu. Valori și funcții ale limbajului în construcția comunicării. Chișinău: Tipogr. „Totex Lux", 2016. ISBN 978-9975-30-60-7-2
19. Vicol Nelu. Codul psihic verbal al comunicării interpersonale. În: Culegerea „Aspecte psiho-sociale ale procesului educaţional". Chişinău: Editura Univers Pedagogic, 2006, p. 126-136 p. 126-138
20. Vicol Nelu. Comunicarea interumană: surse şi resurse. Chişinău: C.E-P. USM, 2003
21. Vicol Nelu, Comunicarea umană: surse şi resurse. Ediția a II-a completată. Chişinău: Tipogr. „Totex-Lux", 2022. ISBN 978-9975-3524-4-4
22. Vicol Nelu. Implicaţii didactice la fonetică (manual-studiu). Chişinău: Tipogr. Tehnica-Info, 1999, p. 56-93. ISBN 9975-910-66-1
23. Vicol Nelu. Valori psihopedagogice şi psiholingvistice ale comunicării interpersonale. Chişinău: Editura Univers Pedagogic, 2007, p. 94-118 ISBN 978-9975-48-031-4
24. Vicol Nelu. Dezvoltarea limbajului. Chișinău: Tipografia „Print-Caro", 2010. ISBN 978-9975-9685-9-1
25. Vicol Nelu. Pledoarie în Educație pentru viață: Cine și Ce învață. Chișinău: Tipogr. „Totex-Lux", 2025. ISBN 978-5-86654-605-3
26. Budagov R. История слов в истории общества. Москва, 1971

ANALYSIS OF MUNRO'S "THE OPEN WINDOW" STORY IN TERMS OF TEXTUAL COHESION

Gözde Demirel Fakiroğlu
Assoc. Prof. PhD., Istanbul University Faculty of Letters Department of Linguistics
Zeynep Seza Yılmaz
PhD, Istanbul University Faculty of Letters Department of Linguistics

Abstract: *In this study, a short story written by Munro has been analysed in terms of one of the textuality principles which is cohesion. The other textuality principles which are coherence, intertextuality, acceptability, informativity, intentionality and situationality have not been included. Cohesion analysis does not give space for subjectivity for the researcher. Cohesion analysis has two dimensions which are grammatical and lexical categories. Grammatical category has been handled in terms of references, ellipsis, tense and aspect, substition, parallellism and conjunctions. Lexical category is analysed in terms of repetitions and collocations. As a black comedy example, use of parallellism, substitions, repetitions and collocations gives such a short story a deeper understanding. In this study, cohesive analysis is done without making thematic analysis. As a black comedy, it reflects the atmosphere of Edwardian society.*

Keywords *: textuality principles ; cohesion analysis ; grammatical cohesion ; lexical cohesion ; black comedy*

Introduction

Text can be considered both as a product and process. Text is a semantic entity which is the concrete output of the language, consisting of linguistic units. Text does not consist of isolated words and sentences. Every unit of language is linked with each other through semantic relationship. Text is defined not as abstract linguistic units, but as "functional language" that assumes an operational role within a specific context. Unlike word sequences detached from context, text exhibits semantic integrity. Because of this quality, text analyzer must consider the object simultaneously as both a process and a product. In its product dimension, text represents an output whose structure can be analyzed, concretized, and systematically described (Kılıç, 2007).

The surface structure of language which is visible is named as « signifier » and deep structure is named as « signified ». The surface structure is concrete, visible, audible or readable part of the language while deep structure is meaning behind the visible part of the language. The meaning and context of a language unit comes from its relationship with other language units and parts (Üstünova, 2010).

Text linguistics analyzes the language not only as a grammatical dimension but also at different multidisciplinary dimensions in a broader context. In other words, language is elaborated as a functional unit that serves different purposes. Language is more than the words and linguistic elements. It is both a process and product that can be analysed and recorded. This demonstrates the difference between text and discourse, text represents the result of communication while discourse represents the communication itself (Martinez-Cabeza, 2023).

Günay (2007) states that a text consists of a hierarchical order. Small-scale structure is composed of words and sentences which created the basic meaning of texts, while the large scale includes the communicative and functional purpose of the text. Together with these structures, an abstract superstructure organizes paragraphs and sections which gives the text an overall order and meaning.

Text linguistics is not limited to sentence structure, it treats the language beyond the visible boundaries. Apart from abstract word sequences, text is defiend as a tangible product which can be recorded and analyzed as a dynamic process. As for the difference between text and discourse, discourse is the mental reflection of the perceptions which occur through the metaphors, connotations, implications and interaction with the reader. A text is embodied with a hierarchical order which are small-scale structure, large scale structure and superstructure (Doyumğaç, 2018).

Bölükbaş (2010) states that text linguistics explains structural and functional characteristics of different text types which can be a poem, a story, a petition, a newspaper article or any scientific writing. It also investigates the semantic structures of texts together with the relationship between texts and the facts they refer to. It determines different communicative functions assumed under different conditions. Application of text linguistics both helps producing more coherent and functional in addition to making texts more understandable and interpretable.

Textuality Principles

A text is defined as communicative occurrence which meets seven standards of textuality which are coherence, cohesion, intertextuality, acceptability, informativity, intentionality and situationality. If a text does not include any of these principles, the text will not be communicative, non-communicative texts can be considered as non-texts (De Beaugrande & Dressler, 1981).

Those principles can be separated as text oriented and reader oriented principles. Text oriented principles are cohesion and coherence which are related to linguistic and internal structure of the text. Text-centered criteria, examined under two headings – coherence and consistency – are based on the internal structure and grammar of the text itself. Reader oriented principles are intertextuality, acceptability, informativity, intentionality and situationality which are based on reader and author communication (Demirel & Karabulut, 2025).

Halliday and Hasan (1976) contributed to the emergence of the fundamental principles of text linguistics. According to them, cohesion refers to the linguistic elements that transform a text from a random sequence of sentences into a meaningful whole. Halliday and Hasan divide cohesion into two main categories and their subcategories:

1. **Grammatical Cohesion:** These principles connect the text using the structural and grammatical features of the language.
- Reference: The act of referring to another element in the text to understand its meaning.
- Substitution: In order to avoid repetition replacing a linguistic element with another element which gives the same meaning.
- Ellipsis: Intentioanlly leaving some elements blank which can be completed by the reader mentally. Incomplete sentences are frequently used ellipsis examples.
- Conjunctions: Expressions that establish logical and semantic relationships (time, cause-and-effect, addition, contrast) between sentences or paragraphs.
- Parallelism: Using similar structures in sequential sentences.
- Tense and aspect: Tense is the time period that something happens like present, pas tor future. As for aspect, it is how the reader experience the action like complete, ongoing or will happen.

2. **Lexical Cohesion:** This principle ensures textual integrity through word choice and semantic relationships between words.
- Repetition: The repetition of the same word in the text, the repetition of synonyms, subordinate and superordinate meanings.
- Collocation: The use of related concepts throughout the text.

Grammatical cohesion and lexical cohesion categories can be found at different levels in different text types. Cohesion analysis is structural and objective way of analyzing the texts. In the current study, the answers to the following research questions are investigated.

What kind of grammatical cohesion categories are used in The Open Window Story?

What kind of lexical cohesion categories are used in The Open Window Story?

The Open Window Story as a Black Comedy

The analysed short story is one of the most refined examples of black comedy in world literature written by H.H. Munro also nicknamed as Saki. The fundamental reason for naming this story as black comedy is the tragic or horrific dimension of story which is transformed as a play or mockery by the author. Framton Nuttel is looking for healing from a psychological breakdown. However, the way Vera tells the story of lost man in a horrorful way makes Framton more anxious

and terrified. Vera recreates the story in a more horrorful way. In Saki's stories children are usually playing the figures who mock the artificality of the adult world in a cruel, intelligent and innocent way. Here the ridiculous point for the reader is not the fear Framton Nuttel experiences but how flawlessly Vera creates this horror. In this story, the vocabulary related with fear and horror are elaborated with implicatures. The collocations and rhetorics related with wild nature and helplessness of modern man is analysed at word level.

Method

In this research, descriptive analysis method of qualitative research approach is utilized in the data analysis process. Yıldırım and Şimşek (2021) define descriptive analysis as the process of defining data in line with predefined principles. In this study, since the cohesion principles (reference, substitution, ellipsis, conjunctions, and lexical cohesion) developed by Halliday and Hasan (1976) were used as a predetermined conceptual framework. Analysed document « The Open Window » story in this study is a satirical short story of Edwardian Period written by H. H. Munro.

Analysis of the Text

Grammatical Cohesion: For grammatical cohesion references, subsitition, ellipsis, conjunctions, parallellism, tense and aspect and implicatures categories are scanned throughout the text.

References

Cataphora and anaphora references examples are given as follows:
Cataphora: My aunt refers to Mrs Sappleton and in the story it is repeated with "she", "Mrs Sappleton", "poor aunt", "the aunt", "his hostess".
Mr. Nuttel for Framton Nuttel and throghout the story cataphoric reference is given by "he" and "the caller".
Young lady of fifteen cataphoric reference to "the niece", "the child", "Vera".
Anaphora examples are as follows: their refers to "her husband" and "two brothers"
"His sister" refers to Framton Nuttel's sister

Substition

Substition (sentence level, word level): In this story, substition at word level and sentence level have been used. Some references are also evaluated as substition.

Word level subsitition examples are as follows: For Vera, niece-young lady of fifteen-the child is used, for Ronnie her youngest brother subsitition is used.

Sentence level subsitition examples are as follows: Three years ago-since your sisters time. Her great tragedy happened just three years ago," said the child. "That would be since your sister's time."

I hope Vera has been amusing you?" "She has been very much so," said Framton. Here, "much so" substitutes for "amusing me."

Ellipsis

In the use of ellipsis some parts of sentences are left blank. However, blank parts do not cause any meaning loss, the reader completes those omissions by making inferences.

In the text, hardly a soul – instead of saying I dont know many of the people around here.

Only her name and address- instead of saying I know only her name and adress.

Her tragedy?- instead of saying what is the tragedy?

The way your husband and brothers ……. – instead of completing the sentence with "are lost" are examples of ellipsis.

Conjunctions

In the whole text “in the meantime, as far as, then, that is why, and” conjunctions are used.

Parallellism

Vera builds her tale using parallel descriptions of the men’s departure:
"Her husband with his white waterproof coat..." "Her two young brothers with their guns..."
When Mrs. Sappleton arrives, her speech follows a repetitive, rhythmic structure:
"I hope you don't mind the open window," "I hope Vera has been amusing you?"
The use of such parallellism by Sappleton softens the catastrophic atmosphere that Vera already created.

Tense and aspect

The story is written in the Past Simple (*framed, said, looked*) to give the objective reality of Framton Nuttel’s visit. Past perfect (*had gone, had lost*) is used by Vera to tell the tragedy and chaotic story which already happened before Nuttel’s visit. Past continuous (*were walking, was singing*) is used to indicate hunter’s return. In the end to tell the return of the hunters present tense is used by Mrs. Sappleton to show the reality of their being alive.

Implicatures

“Like you menfolk” from Mrs Sappleton, “masculine habitation” from Framton implies the perspective of the society for man at that period. It can be interpreted as prejudice or the dominance of man in the society. However, all of those social roles can be destroyed by groundless lies of a fifteen year old child.

The name Vera also shows an implicature with controversy. Vera is a name derived from the Latin *veritas* (truth), which is ironic in this story as Vera told lies to both Mr. Framton and Mrs. Sappleton and could deceive them easily.

"Then you know practically nothing about my aunt?" and Framton confirms he only knows her name and address. Here Vera tries to find to what extend she can tell lies according to background information that Framton has about the aunt.

“Nerve cure” irony in the story implies the reason why Framton visits this countryside. He needs to rest from his anxiety and for this he has a letter of reference from his sister which means in Edwardian society, a letter of introduction implies that the person should be recognized with hospitality. However, Vera uses this reality as a tool of vulnerability to be manipulated with ghost stories.

Lexical Cohesion

In this story a number of collocated word sets which are related to hunting, horror, nature and weather condition have been used. Different types of repetitions like same word repetition, opposite meaning, near synonymous are also used.

Collocated words about hunting are found to be shooting, snipe, waterproof coat, gravel drive. Collocated words about horror are also used such as ghastly, horrible, creepy feeling, shiver, dazed, tragedy, dreadful, bolted like a lightning, dazed horror, nameless fear, a chill shock, moping.

Collocated words about nature are found to be as follows : this rural retreat, lawn, restful country spot, moor, treacherous piece of bog, dreadful wet summer, marshes.

Collocated words about animals are spaniel, duck, pariah dogs, wildly, snarling, grinning.

As for repetition category how many times the same word is repeated is given as follows : Mr. Nuttel is repeated 3 times, Framton 12 times, niece 5 times, brother 4 times, husband 5 times, tragedy 4 times, shooting 6 times, nerve 5 times, window 17 times.

In the opposite meaning category dusk-twilight, duly-unduly, teasing-amusing, married-widowed opposite meaning sets are used when the whole text is scanned.

In the near-synonymous meaning category silent communion- noiselessly- quiet evenings set is found to be used in the whole text.

Conclusion

In the current study a famous story written by Munro is analysed in terms of cohesion which is one of seven textuality principles. When cohesion is analysed in a text, it is analysed in terms of both grammatical and lexical dimensions. When cohesion is concerned, the researcher is supposed to have an objective perspective as it is independent from the interpretation of the text to a certain extent. The cohesion created in this story is built upon a formal and highly structured language which is contextually elaborated as chaotic and deceptive. Here the text as a good example of black comedy is manipulated by a child, Vera skillfully made up horror stories for both Mr Nuttel and Mrs Sappleton. However, in this study more than thematic analysis, structural analysis is done at micro level.

In this story, the subprinciples of cohesion have been found. Elaboration of words have been one of the most noticeable characteristics of the story. Rhetorical use of collocations and repetitions are outstanding in the story.

The words have been manipulated in a veiled way that readers do not recognize at first sight which is one of the most important characteristics of black comedy and style of the author. Window as a symbol has been repeated many times as a portal for expectations, loss, death, dread and hope, a mixture of different perspectives of the characters in the story.

Textuality analysis helps the researchers gain a deeper understanding about the texts. It is a fruitful work for language teachers, learners, to understand how a text is organized.

This study is limited to cohesion analysis which is one of seven principles of textuality. For a deeper textuality analysis of the story, rest of the principles can be analysed by including the reader oriented perspectives and evaluations.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bölükbaş, F. (2010). Metindilbilimsel Çözümleme: Muzaffer İzgü'nün Yedi Uyurlar Öyküsü. Folklor/Edebiyat, 16(63), 99-116.
2. De Beaugrande, R. A., & Dressler, W. U. (1981). *Introduction to text linguistics* (Vol. 1). London: longman.
3. Demirel, Ş. & Karabulut, C. (2025). Yapı Özellikleri ve Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Mustafa Ruhi Şirin'in "Masal Kız" Adlı Şiiri. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (44), 503-534.
4. Doyumğaç, İ. (2018). The Discourse and Text Analysis. International Journal of Language Academy. 6 (1) : 38 / 48.
5. Günay, D. (2007). Metin bilgisi. Multilingual Yayınları.
6. Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.
7. Kılıç, V. (2007). Textual Properties, Journal of Social Sciences 1 (1), 264-275
8. Martinez-Cabeza, M. A. (2023). Text linguistics, Editorial Universidad de Granada, Colección Manuales major.
9. Üstünova, K. (2010). Yüzey Yapı-Derin Yapı Kavramları Üzerine. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 5 (6) : 697-704.
10. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Appendix

The Open Window by Saki (Hector Hugh Munro)

"My aunt will be down presently, Mr. Nuttel," said a very self-possessed young lady of fifteen; "in the meantime you must try and put up with me."

Framton Nuttel endeavoured to say the correct something which should duly flatter the niece of the moment without unduly discounting the aunt that was to come. Privately he doubted more than ever whether these formal visits on a succession of total strangers would do much towards helping the nerve cure which he was supposed to be undergoing.

"I know how it will be," his sister had said when he was preparing to migrate to this rural retreat; "you will bury yourself down there and not speak to a living soul, and your nerves will be worse than ever from moping. I shall just give you letters of introduction to all the people I know there. Some of them, as far as I can remember, were quite nice."

Framton wondered whether Mrs. Sappleton, the lady to whom he was presenting one of the letters of introduction, came into the nice division.

"Do you know many of the people round here?" asked the niece, when she judged that they had had sufficient silent communion.

"Hardly a soul," said Framton. "My sister was staying here, at the rectory, you know, some four years ago, and she gave me letters of introduction to some of the people here."

He made the last statement in a tone of distinct regret.

"Then you know practically nothing about my aunt?" pursued the self-possessed young lady.

"Only her name and address," admitted the caller. He was wondering whether Mrs. Sappleton was married or widowed. An undefinable something about the room seemed to suggest masculine habitation.

"Her great tragedy happened just three years ago," said the child. "That would be since your sister's time."

"Her tragedy?" asked Framton; somehow in this restful country spot tragedies seemed out of place.

"You may wonder why we keep that window wide open on an October afternoon," said the niece, indicating a large French window that opened on to a lawn.

"It is quite warm for the time of year," said Framton; "but has that window got anything to do with the tragedy?"

"Out through that window, three years ago to a day, her husband and her two young brothers went off for their day's shooting. They never came back. In crossing the moor to their favourite snipe-shooting ground they were all three engulfed in a treacherous piece of bog. It had been that dreadful wet summer, you know, and places that were safe in other years gave way suddenly without warning. Their bodies were never recovered. That was the dreadful part of it."

Here the child's voice lost its self-possessed note and became falteringly human.

"Poor aunt always thinks that they will come back some day, they and the little brown spaniel that was lost with them, and walk in at that window just as they used to do. That is why the window is kept open every evening till it is quite dusk. Poor dear aunt, she has often told me how they went out—her husband with his white waterproof coat over his arm, and Ronnie, her youngest brother, singing 'Bertie, why do you bound?' as he always did to tease her, because she said it got on her nerves. Do you know, sometimes on still, quiet evenings like this, I almost get a creepy feeling that they will all walk in through that window—"

She broke off with a shudder. It was a relief to Framton when the aunt bustled into the room with a whirl of apologies for being late in making her appearance.

"I hope Vera has been amusing you?" she said.

"She has been very interesting," said Framton.

"I hope you don't mind the open window," said Mrs. Sappleton briskly. "My husband and brothers will be home directly from shooting, and they always come in this way. They've been out for snipe

in the marshes today, so they'll make a fine mess over my poor carpets. So like you menfolk, isn't it?"

She rattled on cheerfully about the shooting and the scarcity of birds and the prospects for duck in the winter. To Framton it was all purely horrible. He made a desperate but only partially successful effort to turn the talk on to a less ghastly topic; he was conscious that his hostess was giving him only a fragment of her attention, and her eyes were constantly straying past him to the open window and the lawn beyond.

"It is quite tragic," said Framton, "the way your husband and brothers—"

"My dear Mr. Nuttel," she broke in, "here they are at last!"

Framton shivered slightly and turned towards the niece with a look intended to convey sympathetic comprehension. The child was staring out through the open window with a dazed horror in her eyes. In a chill shock of nameless fear Framton swung round in his seat and looked in the same direction.

In the deepening twilight three figures were walking across the lawn towards the window. They all carried guns under their arms, and one of them had a white coat slung over his shoulders. A tired brown spaniel kept close at their heels.

Noiselessly they neared the house, and then a hoarse young voice chanted out in the dusk: "I say, Bertie, why do you bound?"

Framton grabbed wildly at his stick and hat and ran out of the house, down the drive, and through the front gate like a madman.

"A most extraordinary man, a Mr. Nuttel," said Mrs. Sappleton; "could only talk about his nerves and when I mentioned the shooting he bolted like a lightning."

"I expect it was the spaniel," said the niece calmly; "he told me he had a horror of dogs. He was once chased into a cemetery somewhere on the banks of the Ganges by a pack of pariah dogs, and had to spend the night in a newly dug grave with the creatures snarling and grinning and foaming just above him. Enough to make anyone lose their nerve."

Romance at short notice was her speciality.

ATTRIBUTE THE BALANCE BETWEEN TRADITION AND INNOVATION

Loredana-Liliana Buzoianu
Senior Lecturer, PhD, "Dunărea de Jos" University of Galați

***Abstract**: In the present paper I intend to approach the Attribute as it is seen in traditional grammars, as well as from syntactic-semantic perspective conveyed by modern grammars to the Attribute, which they include in the Nominal Group as they categorise it based on several thorough syntactical and functional-semantic criteria. There are five Syntactic positions in the Nominal Group according to the Romanian Basic Grammar as opposed to the Attribute in the classical grammar as it follows: modifier, determiner, possessor, complement, quantifier.*

***Keywords:** tradition; innovation; attribute; nominal group; syntactic function*

Gramaticile tradiționale, dar şi mai noi, de exemplu GALR 2005, II, vorbesc de șase tipuri de atribute: adjectivale, substantivale, pronominale, verbale şi adverbial, interjecționale.

G.G. Neamțu în lucrarea *O clasificare categorial-relaţională a atributului în limba română. cu adnotări* (*https://dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2006-2007_6.pdf*) vorbește și de atributul numeral (numeral adjectival, numeral substantival, numeral pronominal, numeral adverbial), la fel și Constantinescu-Dobridor 1998, p. 172-173.

În GALR 2005, II, atributul substantival prezintă următoarele extensii în funcție de regimul cazual impus. Așadar, există în practica impusă de gramatica tradițională șase tipuri de **atribute substantivale**:

- atribut substantival genitival: Cărțile *Ginei* sunt noi.
- atribut substantival prepoziţional în acuzativ, genitiv și dativ cu prepoziții cu regim de caz: - în acuzativ: Tabloul *de pe masă* este reușit.
- în genitiv: Acțiunile *împotriva regimului* au fost neinspirate.
- în dativ: Reușita *grație eforturilor* sale a fost neașteptată.
- atribut substantival nominatival: Locuiește pe strada *Aurel Vlaicu*. (Acesta nu trebuie confundat cu apoziția).
- atribut substantival în dativ: Oferirea de cărți *cititorilor*; de natură livrescă: preot *deșteptării* noastre
- atribut substantival acuzatival; provine dintr-un complement circumstanțial: renunțarea o oră la țigări,
- atribut substantival nemarcat casual (vezi G.G.Neamțu, *op.cit.)*

În schimb, **atributul pronominal** se exprimă prin pronume și numerale și este

- atribut pronominal genitival: Cărțile *lor* sunt noi.
- atribut pronominal în dativ se exprimă prin forme clitice de pronume reflexive, personale: Mâna-*mi* tremura încet, sau poate fi adjunctul unui substantiv relațional nearticulat: fiu *acestuia*, acordarea de cărți *fiecăruia*.
- atribut pronominal prepoziţional:
- în dativ: Vânzările deosebite *grație acestuia* l-au mulțumit.
- în genitiv: Campaniile *contra acestora* sunt bine gândite.
- în acuzativ: Cadourile *de la unii* sunt interesante.

Acest ultim tip de atribut poate fi realizat prin construcții partitive: unul *dintre ei*, comparative: copil *ca mine* sau formate din pronumele semiindependent *al* sau *cel*: case *dintre ale* mele

Atributul adjectival se exprimă prin diferite tipuri de adjective:

- adjective propriu-zise, locuțiuni adjectivale (Penare *curate*)
- adjective participiale (Floare *ruptă*)
- adjective provenite din gerunziu acordat (hornuri *fumegânde*)
- adjective provenite din numerale (efort *înzecit*, amândoi căței, *cea de-a doua* foaie)

- adjective pronominale (posesive, interogative, relative, demonstrative, nehotărâte, negative, de întărire): sotul *tău*, *Ce* mâncare preferi?
- adjective provenite din adverbe (proiect *gata, asemenea* comportament)

În gramaticile moderne, *asemenea, aidoma, conform, contrar, potrivit* sunt considerate adverbe, doar *grație, mulțumită. datorită* sunt considerate prepoziții cu regim de dativ.

Unele adverbe ca *aievea, alene, anevoie* pot fi interpretate și ca atribute adjectivale, în lipsa unei prepoziții și a comportamentului adjectival.

Atributul verbal este exprimat prin verb:

- la infinitiv: greșeala *fără a corecta* este inadmisibilă.
- la supin: fier *de călcat*, curaj *de apreciat*,
- la gerunziu: Mă întristează o pisică *suferind*. (Lipsa acordului îi păstrează caracteristicile de verb nedevenind adjectiv)

Atributul adverbial se exprimă prin adverbe (venirea *de sus*) sau prin numerale cu valoare adverbială: câștigul *de două ori*.

Atributul interjecțional: *Wow* treabă!

În accepțiunea modernă, mai precis în GBLR, 2016, în cadrul grupului nominal sunt identificate poziții sintactice precum *modificatorul, determinantul, posesorul, complementul, cuantificatorul.*, după următoarea structură:

(Determinant) (Cuantificator) substantiv-centru (Modificator) (Posesor) (Complement)

1. **Determinantul** are rol integrator în enunț și în această situație se află adjectivele pronominale negative (*niciun om, nicio femeie*), adjectivele pronominale demonstrative (*acest om, acești oameni*), adjectivele interogativ-relative (*Care om?*), adjectivele indefinite (*fiecare om, oricare om, niscaiva oameni*), posesivul conjunct sau clitic (*soră-sa*), articolele (*un, o, -l, -i,* etc)

Observație. Dacă în grupul nominal în poziție inițială nu este niciunul dintre determinanții precizați mai sus, dar există un alt element cantitativ sau alternativ, acesta din urmă preia poziția de determinant.

De ex. *Mulți oameni/ Unii oameni*. (*Determinat + substantiv-centru*)

2. **Cuantificatorul** are rol de a preciza cantitatea, acestea sunt numeralele, unele adjective pronominale indefinite cu condiția ca acestea să apară în prezența determinantului pe poziție de integrator enunțiativ, de exemplu: *Acești doi căței. Cei câțiva căței*. (Determinant + Cuantificator + substantiv centru).
3. **Modificatorul** se realizează printr-un grup verbal cu centru o formă verbal nonfinită, grup adjectival, grup adverbial, grup prepozițional, sau propoziție relativă. De exemplu: *carte curată* (grup adjectival*), roman fără final* (grup prepozițional), *Cel pe care îl iubiți ,e fratele meu* (propoziție relativă).
4. **Posesorul** reprezintă un element al grupului nominal care realizează o relație de posesie cu un cuvânt care desemnează obiectul posedat.

Posesorul se realizează printr-un:

- substantiv sau pronume în cazul genitiv: *Cartea ei e murdară; Geanta Ioanei s-a stricat.*
- printr-un clitic de dativ al pronumelui personal: *Mașina-ți este veche.*
- adjectiv pronominal posesiv*: Rochia ta este interesantă*
- propoziție relativă*: Cadourile cui ți-am zis erau magice.*

5. **Complementul** din cadrul grupului nominal este cerut de termeni regenți precum:

- *Substantive postverbale: citirea compunerii, sosirea ta, venirea copiilor, abuzul lor.*
- *Substantive postadjectivale: atenția la tablă, frumusețea Ioanei, tristețea copilului.*
- *Substantive relaționale: mama lui Ion, vecina lor, soțul meu.*
- *Propoziție relativă: Placerea cui ne-a invitat a fost mare.*
- *Propoziție conjuncțională: Îi mai trebuia dorința să picteze.*

În continuare, voi încerca să ilustrez corespondența dintre funcțiile sintactice tradiționale și pozițiile sintactice din grupul nominal în viziunea garmaticilor moderne.

Atributul adjectival poate fi:

1. Determinant: Acest copil este deștept.
2. Cuantificator: Acești doi pisici vor fi adoptați.
3. Modificator: Mărul roșu este stricat.
4. Posesor: Scaunul meu este recent reparat.
5. Complement: Plecarea ta m-a întristat.

Atribut substantival poate fi:

1. Posesor: Cartea Mariei este îngălbenită.
2. Complement: Întoarcerea soțului a fost îmbucurătoare. Apelul la rațiune lipsea.
3. Modificator: Grădina de vară este spectaculoasă.

Atributul pronominal:

1. Posesor: Geanta ei este încăpătoare.
2. Complement: Sora lui este deșteaptă.

Atribut adverbial:

1. Modificator: Casa de acolo este deosebită.

Atribut interjecțional:

1. Modificator: Halal lucru!

Atribut verbal:

1. Modificator: Mama suferind m-a întristat.
2. Complement: Dorința de a lucra este mare.

BIBLIOGRAPHY:

1. *GALR 2005/2008, Gramatica limbii române*, Volumul I, II, Editura Academiei Române, Institutul de lingvistică "Iorgu Iordan -Al. Rosetti, București.
2. *GBLR, 2016, Gramatica de bază a limbii române* coordonator Gabriela Pană-Dindelegan, Academia Română Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan-Al. Rosetti", Ed. Univers Enciclopedic Gold, București.
3. GLR 1963, *Gramatica limbii române*, vol. I şi II. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R.
4. Anton, Loredana-Liliana, *Morfologia limbii române. Repere teoretice şi practice*, (*Capcanele gramaticii)*, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Zigotto, Galaţi, 2006
5. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi, (Gramatica...),* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1986
6. Constantinescu-Dobridor, Gh., *Sintaxa limbii române,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1998
7. Dimitriu, Corneliu *Tratat de gramatică a limbii române, II, Sintaxa*, Institutul European, Iaşi, 2002
8. Guțu-Romalo V., *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, Editura Humanitas Educațional, București, 2008
9. Guțu-Romalo, V., *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973
10. Iordan, Iorgu; Robu, Vladimir, Limba română contemporană, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978
11. Irimia, Dumitru, *Curs practic de Limbă română contemporană*, Universitatea „Al. I. Cuza, Iaşi, 1981
12. Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Editura Junimea, Iaşi, 1983
13. Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 1997
14. Nagy, Rodica, *Sintaxa limbii române actuale. Unităţi, raporturi şi funcţii*, Editura Institutul European, Iaşi, 2005
15. Neamţu, G.G., *Elemente de analiză gramaticală*, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989
16. Neamţu, G.G., *O clasificare categorial-relațională a atributului în limba română. cu adnotări,* https://dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2006-2007_6.pdf

MEMORIAL MYTHS AND THE CONSTRUCTION OF PRIMORDIAL MEMORY IN THE UNIVERSAL IMAGINARY

Iudit Călinescu
Senior Lecturer, PhD, University of Szeged

Abstract: *This study explores the category of memorial myths as fundamental structures within the universal mythological imaginary. If myth represents a foundational narrative form through which culture organizes its primordial experience, memorial myths preserve and transmit the symbolic memory of beginnings. They do not merely recount events situated in an indistinct archaic past, but articulate paradigmatic configurations that define the human condition in relation to divinity, nature, and cosmic order.*

Across major mythological traditions, the figure of the primordial human, the myth of the Golden Age, the initial revelation of love and self-knowledge, celestial conflicts, and cataclysmic events such as the Flood function as narrative matrices that encode collective experiences of rupture, transformation, and reconstruction. These myths conserve the memory of decisive existential thresholds: the passage from innocence to awareness, from harmony to conflict, from unity to differentiation.

Rather than approaching these narratives as isolated motifs, the present analysis interprets them as interconnected expressions of an archetypal paradigm that structures cultural consciousness. By examining their symbolic logic and comparative recurrence, this paper argues that memorial myths constitute an archive of primordial memory that underlies subsequent mythological, religious, and literary developments. In this sense, they reveal not only how humanity imagined its beginnings, but also how it conceptualized loss, destiny, and the continuous effort to restore order within the world.

Keywords: *Memorial myths; primordial memory; mythological archetypes; universal imaginary; cultural foundations*

Mitul funcţionează ca un sistem dinamic de simboluri şi arhetipuri care, sub impulsul unei scheme fundamentale, tinde să se organizeze într-o povestire coerentă[1]. Dacă mitul reprezintă una dintre formele fundamentale prin care cultura își organizează experiența originară, atunci anumite categorii mitice capătă o funcție privilegiată în arhitectura imaginarului colectiv. Între acestea, miturile memoriale ocupă un loc central, întrucât ele conservă și transmit memoria simbolică a începuturilor – începutul omului, al ordinii, al relației cu sacrul și cu natura. Nu este vorba doar despre simple narațiuni referitoare la „vremurile dintâi", ci despre structuri simbolice prin care comunitățile își configurează identitatea și își legitimează propria condiție în lume. În acest sens, mitul poate fi înţeles drept expresia unei „totalităţi concrete", a unei identităţi ontologice care structurează experienţa originară a lumii[2]. Organizarea arhaică a societăţilor pe baze magico-religioase arată că mitul şi ritualul constituie matricea primară a oricărei structuri culturale[3]. În toate marile tradiții mitologice, de la cele orientale la cele europene, începutul nu este conceput ca un simplu moment cronologic, ci ca o stare paradigmatică, exemplară, situată într-un timp diferit de cel profan. Figura omului primordial, vârsta de aur, revelația inițială a iubirii și a cunoașterii de sine, conflictele cosmice sau marile cataclisme fondatoare nu sunt episoade disparate, ci expresii ale aceleiași nevoi de a fixa, în plan narativ, originea și sensul condiției umane. Mitul funcționează astfel ca o arhivă a experienței arhetipale, iar memoria pe care o conservă este una exemplară, normativă, orientată spre model.

Analiza miturilor memoriale permite surprinderea modului în care umanitatea și-a reprezentat propria geneză, nu doar ca fapt biologic sau cosmic, ci ca act spiritual și simbolic. În aceste narațiuni, omul nu apare niciodată izolat, ci într-o relație tensionată sau armonică cu divinitatea, cu natura și cu forțele care îi determină destinul. De aceea, miturile memoriale nu fixează doar începutul, ci și ruptura, degradarea, pierderea unei stări originare și efortul de reconstrucție a ordinii.

[1] Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*, Bucureşti, Editura Univers, 1977, p. 27.
[2] Georges Gusdorf, *Mit şi metafizică*, Timişoara, Editura Amarcord, 1996, p. 17.
[3] Arnold Van Gennep, *Rituri de trecere*, Iaşi, Editura Polirom, 1996, p. 16.

Prin urmare, investigarea acestei categorii mitice nu urmărește doar inventarierea unor motive recurente, ci identificarea paradigmei originare care structurează imaginarul universal. În paginile care urmează, vom analiza principalele configurații ale memoriei mitice a începuturilor – de la figura omului primordial și miturile vârstelor, până la revelația inițială, conflictele cosmice și marile cataclisme fondatoare – pentru a evidenția funcția lor formativă în cadrul culturii.

1. Omul primordial

Figura omului primordial ocupă un loc central în arhitectura miturilor memoriale, întrucât ea concentrează memoria simbolică a începutului uman. Prin „om primordial" putem înţelege primele grupuri umane care au început să se perceapă ca fiind superioare animalelor şi chiar hominizilor coexistenţi, dar care, în acelaşi timp, au conservat nostalgia unei stări originare, paradisiace, pierdute prin constrângere sau printr-o ruptură decisivă[4]. Această ambivalenţă — conştiinţa superiorităţii şi regretul pierderii — structurează majoritatea antropogoniilor.

Mitologiile universale configurează, în jurul actului antropogonic, două principii recurente: caracterul artizanal al creaţiei omului şi tendinţa fiinţei umane de a se emancipa de sub autoritatea creatorului. În această tensiune se profilează două simboluri fundamentale ale condiţiei umane: libertatea şi perfectibilitatea. Omul nu este doar produs al unei voinţe divine, ci şi fiinţă orientată spre depăşire, uneori chiar spre revoltă.

În numeroase tradiţii mitologice, creaţia omului urmăreşte un scop precis, exprimat prin câteva funcţii simbolice constante[5]: glorificarea divinităţii creatoare; utilizarea şi valorificarea roadelor pământului, inclusiv prin ofrande aduse zeilor; înclinaţia structurală spre păcat; posibilitatea perfectibilităţii prin adorare, reîncarnare sau extaz mistic; şi, nu în ultimul rând, conceperea omului ca parte a substanţei divine (precum relaţia Atman–Brahman în tradiţia indiană). Aceste coordonate fixează omul într-o relaţie ontologică dublă: dependent de sacru, dar purtător al unei scântei sacre. În Atharva-Veda (10, 7), omul apare încă de la începuturi ca stâlp cosmic, purtând lumea pe umeri şi având misiunea de a susţine Cerul şi Pământul, ameninţate permanent de dezintegrare[6]. Omul nu este, aşadar, doar creatură, ci element de echilibru cosmic — o funcţie care depăşeşte simpla existenţă biologică. Modelul biblic sintetizează, într-o succesiune paradigmatică, evoluţia mitică a naturii umane: starea beatitudinii primordiale, descoperirea de sine şi apariţia fricii, impulsul cunoaşterii şi emanciparea simbolizată prin Pomul Cunoaşterii, urmate de sacrificiul cunoaşterii şi izgonirea din Paradis. Revolta contra destinului, ilustrată de mitul Turnului Babel, reia tema tensiunii dintre limită şi aspiraţia spre transcendere, frecventă în mitologia generală prin imaginea turnurilor sau a scărilor cereşti ce tind să atingă sediul zeilor.

Tipologiile antropogonice dezvoltă această memorie a începutului, în forme variate. Astfel, întâlnim[7]: omul rebutat (în multe mitologii omul este rebutat pentru păcatele lui fizice şi morale, de obicei prin potop universal sau incendiu cosmic, simbolizând purificarea atelierului antropogonic), androginul (fiinţă iniţial bisexuată, considerându-se suficient de puternică spre a se răzvrăti, de unde simbolul lui Platon despre diferenţierea sexelor), omul experimental (toate mitologiile care cuprind o formăeshatologică globală se referă la repetări de experienţă antropogonică, iar ramura supravieţuitorului înseamnă refacerea omenirii după alte criterii), omul de uz divin (în antropologia mesopotamiană se vădeşte acest scop: zeilor le trebuie slugi; mitologia aztecă şi maiaşă afirmă că zeii i-au făcut pe oameni ca să fie hrăniţi de aceştia cu sânge), omul titanic (arhetipul uriaşului mitic este răspândit în numeroase mitologii ca gigant, adică fiinţă intermediară între zeu şi om: „Pământul născu un neam sălbatic, pe Giganţi, nişte monştri enormi care au avut cutezanţa să pornească la atac împotriva casei lui Iupiter"[8]), demiurgul (uneori demiurgii sunt consideraţi zei primordiali, creatori de univers, alteori însă oameni de o imensă forţă artizanală), și perechea primordială (matrice a perpetuării speciei, prezentă în numeroase tradiţii; în multe mituri perechea nu apare concomitent, ci

[4] Victor Kernbach, *Miturile esenţiale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, 1978, p. 9.
[5] Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală,* Bucureşti, Editura Albatros, 1983, p.519.
[6] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri*, vol. II, Bucureşti, Editura Artemis, 1993, p. 374.
[7] Victor Kernbach, op. cit., p. 520-522.
[8] Ovidius, *Fasti V*, 34-35, apud Victor Kernbach, op. cit., p. 521.

femeia e făcută după bărbat: *Adam şi Eva* - în Vechiul Testament, *Evenor şi Leukippe* - la greci, *Askr şi Embla* - la scandinavi, *Ohomoquo şi Cipactonal* - la tolteci, etc.).

Materia antropogonică este, la rândul ei, semnificativă simbolic: lutul, ca substanţă modelabilă şi terestră, oul cosmic, ca germene al totalităţii (după *Sathapatha Brahmana*, omul cosmic, *Prajapati*, ia fiinţă dintr-un ou de aur, născut din apele primordiale), plantele sau piatra, sugerând vitalitatea sau durabilitatea. Diversitatea acestor materiale nu exprimă arbitrarul imaginaţiei, ci diferite moduri de a concepe relaţia dintre om şi cosmos. În ansamblu, figura omului primordial nu reprezintă doar un moment inaugural, ci o paradigmă a condiţiei umane. Ea concentrează memoria unei stări originare, a unei rupturi şi a unei permanente aspiraţii spre recuperarea unităţii pierdute. În acest sens, antropogoniile funcţionează ca naraţiuni fondatoare ale identităţii şi ale tensiunii constitutive dintre limită şi transcendenţă.

2. Interferenţa erelor – miturile vârstei de aur şi ale animalelor fabuloase. Totemismul – între credinţă şi ritual

Miturile „vârstei de aur" conservă memoria unei stări originare caracterizate prin armonie, absenţa conflictului şi unitate între om, natură şi divinitate. Ele trimit la o fază preagrară, adesea asociată cu sălbăticia arcadică, dar includ şi miturile animalelor fabuloase — de la popoarele de maimuţe vorbitoare, până la balauri şi dragoni — care evocă primele contacte ale omului cu regnul animal şi cu forţele naturii, percepute ca enigmatice sau ameninţătoare. În această categorie se produce o interferenţă simbolică între epoci: memoria unei inocenţe primordiale coexistă cu reprezentarea unor energii cosmice, încă neordonate.

Arcadia, regiune a Peloponezului, a devenit în mitologia greacă paradigma unei existenţe fericite, anterioare potopului universal şi apariţiei Lunii. Tradiţia o leagă de Arkas, fiul lui Zeus şi al nimfei Callisto, iar unele mituri afirmă chiar naşterea lui Zeus în acest spaţiu. Ovidius sintetizează sugestiv această imagine a unei umanităţi pre-culturale, trăind în armonie cu natura, fără proprietate, fără ierarhii şi fără tehnică, într-o stare de inocenţă ce precedă instituirea ordinii sociale. Arcadia devine astfel nu doar un loc geografic mitizat, ci o proiecţie a memoriei unei umanităţi nealterate: „Se spune că arcadienii au stăpânit pământul mai înainte de naşterea lui Iupiter şi că acel neam a fost mai înainte decât Luna; viaţa le era la fel cu a animalelor sălbatice, străină de orice cultură.[...] Ei cunoşteau frunzişul drept case şi ierburile drept roade; nectarul lor era apa ce o luau în cele două mâini [...] nici o ţarină nu recunoştea legea vreunui stăpân; nu se ştia folosinţa calului, căci fiecare se purta pe sine; oaia umbla îmbrăcată în blana ei, oamenii trăiau sub cer cu trupurile goale, călindu-se sub vânturi şi furtuni"[9].

În mitologia greacă, această stare este conceptualizată prin „rasa de aur"[10], prima dintre cele cinci neamuri de oameni amintite de Hesiod (*Munci şi Zile*, 109). Formula potrivit căreia „zeii şi muritorii au aceeaşi origine" (*Munci şi Zile*, 108) indică o proximitate ontologică între uman şi divin. Oamenii, născuţi din Pământ, asemenea zeilor zămisliţi de Gaia, participă la aceeaşi substanţă primordială. Succesiunea neamurilor — de aur, argint, bronz, eroi şi fier[11] — marchează degradarea progresivă a condiţiei umane şi ruptura faţă de starea originară. Mitul vârstelor devine astfel o naraţiune a pierderii, dar şi a conştiinţei acestei pierderi.

În paralel, animalele fabuloase sau zeificate traversează mitologiile lumii, ca simboluri ale forţelor cosmice şi ale straturilor profunde ale instinctului. Ele mediază raportul omului cu cele trei niveluri ale universului — infern, pământ şi cer — şi apar ca întruchipări ale energiilor neîmblânzite[12]. Mitologia mayaşă, de exemplu, imaginează un crocodil htonian care înghite soarele la asfinţit, sugerând ciclicitatea cosmică şi vulnerabilitatea luminii în faţa întunericului. Simbolismul animalelor nu este limitat la o etapă arhaică a culturii, ci constituie un strat profund şi persistent al imaginarului uman.

[9] Ovidius, *Fasti II,* 289-300, apud Victor Kernbach, op. cit, p. 64.
[10] Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Chişinău, Editura Universitas, 1992, vol. I, p. 266.
[11] *Ibidem*, p. 267.
[12] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 102.

În acest context se configurează totemismul, nu ca simplă expresie a unei mentalităţi primitive, ci ca formă fundamentală de organizare simbolică a raportului dintre om şi natură. Totemul reprezintă strămoşul tribal imaginat sub formă animală, vegetală sau chiar obiectuală, iar memoria acestuia trebuie cultivată pentru binele comunităţii[13]. Fiind o formă spirituală preagrară, totemismul extrapolează relaţiile de rudenie ale ginţii asupra întregului univers natural, stabilind o consanguinitate simbolică între clan şi cosmos. Cultul animalelor se bazează pe credinţa într-o descendenţă comună între totem şi membrii grupului, ceea ce explică caracterul tabu al animalelor totemice. Interdicţia vânării sau uciderii lor nu este doar normă socială, ci expresie a unei relaţii ontologice. Etnografii au identificat, de pildă, în Australia sute de totemuri distincte, iar în mitologia mayaşă apare o formă totemică interesantă, nahual, care reprezintă un alter-ego animal al individului, care dublează existenţa umană printr-o identitate simbolică paralelă. Ca sistem, totemismul articulează două dimensiuni inseparabile: credinţa şi ritualul. Gândirea simbolică, ritualitatea şi legenda totemică pot fi plasate la temelia acestui sistem, iar legenda totemică însăşi poate fi considerată un nucleu originar al mitului, ulterior dezvoltat în structuri mitologice şi folclorice complexe[14]. În acest sens, totemismul reprezintă nu doar o etapă istorică, ci un incipiu al religiosului, o formă primară de configurare a sacrului în raport cu natura.

Miturile vârstei de aur şi ale animalelor fabuloase nu descriu, aşadar, simple episoade dintr-un trecut imaginar, ci exprimă memoria unei unităţi originare, şi a unei relaţii nemediate cu cosmosul. Ele marchează momentul în care omul se percepe încă integrat într-o ordine naturală totală, înainte ca diferenţierea, tehnica şi conflictul să producă ruptura ireversibilă dintre uman şi sacru.

2.1.3. Revelaţia iniţială (iubirea, familia, cunoaşterea de sine)

Revelația iubirii și a diferențierii sexuale constituie una dintre cele mai profunde structuri ale memoriei mitice a începutului. Erotismul, ca experiență fondatoare, este reprezentat în numeroase tradiții drept repetare a hierogamiei primordiale — unirea dintre Cer și Pământ, din care se nasc ființele. În acest sens, unirea sexelor nu este doar act biologic, ci simbol al armoniei cosmice, al împreunării contrariilor și al fertilității[15].

În multe mitologii, creația însăși se realizează prin iubire, iar perechea arhetipală devine temelia civilizației. În *Vechiul Testament*, Adam și Eva reprezintă cuplul primordial, din care se va naște întreaga omenire. Etimologic, Adam desemnează „omul făcut din lut", iar Eva, „cea care dă viață" [16], fixând încă de la nivel lingvistic raportul dintre materialitate și vitalitate. Actul creării femeii din trupul lui Adam, printr-un gest aproape magic, introduce ideea incompletitudinii și necesitatea complementarității. Nașterea Evei marchează trecerea de la unitate la dualitate, iar această diferențiere inaugurează atât perpetuarea speciei, cât și tensiunea cunoașterii. Eva devine simultan mijloc de continuitate biologică și factor de dinamizare spirituală, întruchipând sensibilitatea și latura irațională a ființei umane. Eva reprezintă sensibilitatea fiinţei umane şi latura ei iraţională, cea dintâi femeie, prima soţie şi mama celor vii[17]. Încălcarea poruncii divine privind Pomul Cunoașterii introduce însă ruptura: emanciparea prin cunoaștere implică sacrificiul stării paradisiace. Șarpele, asociat simbolic atât cu falicul, cât și cu înțelepciunea, neagă primejdia morții și promite deschiderea ochilor, sugerând că accesul la cunoaștere echivalează cu o transformare ontologică.

Mitul adamic este reluat în tradiția islamică, unde Adam apare ca profet, și pătrunde în folclorul românesc prin figura lui Moș Adam, strămoș sacru[18]. Această recurență confirmă forța paradigmatică a cuplului primordial ca model al începutului uman. În mitologia greacă, episodul Pandorei oferă o variantă diferită a revelației feminine. După pedepsirea lui Prometheus pentru ajutorul dat oamenilor, Zeus trimite oamenilor femeia, „frumoasa calamitate" (Hesiod, *Theogonia*, 585), Pandora, „darul

[13] Victor Kernbach, op. cit., p. 705-706.
[14] Ioan Viorel Boldureanu, *Universul legendei*, II, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2003, p. 37.
[15] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 24.
[16] Ivan Evseev, *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Timişoara, Editura Amarcord, 1994, p. 13, 57.
[17] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p.31.
[18] Victor Kernbach, op. cit., p. 27.

tuturor zeilor" (*Munci*, 81)[19]. Apariția ei marchează intrarea suferinței și a limitării în lume, sugerând ambivalența femininului: sursă de viață și, totodată, de vulnerabilitate.

Tema androginului inițial amplifică această memorie a unității pierdute. Androginul reprezintă figurarea antropomorfică a plenitudinii originare, comparabilă simbolic cu oul cosmic prezent în numeroase cosmogonii. În punctele alfa și omega ale lumii se situează unitatea fundamentală, unde contrariile se confundă[20]. Este firesc ca această imagine a unei unităţi primordiale, odată aplicată omului, să capete o expresie sexuală, înfăţişată adesea drept inocenţa sau virtutea dintâi, drept vârsta de aur ce trebuie redobândită. Această primă diviziune, care, la nivel cosmic, diferenţiază noaptea şi ziua, cerul şi pământul, este similară cu cea a principiilor yin şi yang. Androginul apare frecvent ca ființă dublă, cu atributele ambelor sexe încă unite, dar pe punctul de a se separa. Divinitatea Shiva, reprezentată adesea alături de Shakti, propria sa energie feminină, sugerează complementaritatea internă a principiilor. Urme de androginie se întâlnesc și la Adonis, Dionysos, Cibele, Castor și Polux, iar în plan teologic multe divinități sunt concepute ca fiind implicit bisexuate, autosuficiente în actul creației[21].

Platon oferă, în *Banchetul*, una dintre cele mai influente formulări ale mitului androginului. Ființele primordiale, „ca un bulgăre dintr-o singură bucată", cu patru mâini și patru picioare, devin trufașe și încearcă să se ridice împotriva zeilor[22]. Decizia lui Zeus de a le despica în două produce condiția umană a lipsei și a căutării. Erosul este introdus ca forță restauratoare: „dragostea ce reunește natura noastră primitivă", aspirând să refacă unitatea pierdută[23]. Teza mitului este în primul rând explicarea cauzală a apariţiei dragostei de cuplu[24]. Astfel, iubirea nu este doar afect, ci mecanism ontologic de vindecare a unei rupturi primordiale.

Revelația inițială a iubirii și a cunoașterii marchează, așadar, momentul în care omul devine conștient de sine, de diferență și de limită. Ea inaugurează atât familia și societatea, cât și tensiunea dintre inocență și experiență, dintre unitate și separare. În acest sens, miturile cuplului primordial și ale androginului nu explică doar apariția dragostei, ci exprimă memoria unei plenitudini originare și dorința permanentă de a o recupera.

3. Războaiele cereşti

În structura miturilor memoriale, războaiele cerești marchează momentul decisiv al rupturii și al reorganizării cosmice. Conflictele dintre zei și Titani (*Titanomahia*), dintre zei și Giganți (*Gigantomahia*), sunt răspândite însă într-o arie mai vastă, cum ar fi în India, China sau Scandinavia. Apar şi mituri care descriu războaie între zei şi demoni, cum ar fi cele între Indra şi Vritra, între Ahura-Mazda şi Angra-Mainyiu, între Ra şi Apophis, între Huangdi şi Yü, sau războiul apocaliptic împotriva Satanei, în Biblie. Acestea nu reprezintă simple episoade mitologice, ci simboluri ale trecerii de la haos la ordine. Aceste narațiuni pot avea surse multiple: impactul omului cu forțele dezlănțuite ale naturii, eventuale dereglări astrofizice, dar mai ales experiența interioară a confruntării dintre impuls și conștiință. Conflictul devine astfel expresia unei tensiuni ontologice fundamentale[25].

În mitologia greacă, Titanii — uranizi născuți din Gaia și Uranos — reprezintă generația primordială a forțelor brute[26]. Ca şi Ciclopii, Giganţii sau Hecatonchirii, ei reprezintă răsturnările cosmice de la începuturile lumii. Fii ai Cerului (Uranos) şi ai Gliei (Gaia), ei vor încerca să ia puterea supremă, dar sunt învinşi de fiul lui Cronos, Zeus, ajutat de către ceilalţi zei olimpieni. Titanii, ambiţioşi, brutali, adversari ai spiritului conştient (întruchipat de Zeus) nu simbolizează doar forţele sălbatice ale naturii. Luptând împotriva spiritului, ei reprezintă forţele neîmblânzite ale sufletului, care se opun spiritualizării armonizatoare. Lupta Titanilor cu Olimpienii conduşi de Zeus

[19] Mircea Eliade, op. cit., vol. I, p. 269.
[20] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p.97.
[21] *Ibidem*.
[22] Platon, *Banchetul sau despre dragoste*, 189, apud Victor Kernbach, *Miturile esenţiale*, p. 81.
[23] *Ibidem*, 192, apud Victor Kernbach, op. cit, p. 84.
[24] Victor Kernbach, *Miturile esenţiale*, ed. cit., p. 81.
[25] Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală,* ed. cit., p.419.
[26] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 358.

simbolizează efortul evolutiv de formare a ființei conștiente ieșite din animalitate.[27] Ei mai pot simboliza și tendința de dominare, despotismul. Deși ulterior unii dintre ei sunt integrați în panteonul olimpian, în faza conflictuală ei simbolizează energiile neîmblânzite ale pământului, tendințele de dominare și revolta împotriva spiritului, întruchipat de Zeus. *Titanomahia*, descrisă amplu în *Theogonia* lui Hesiod, are caracterul unei regresiuni pre-cosmogonice: zece ani de luptă fără deznodământ, ca și cum lumea însăși ar fi suspendată între două ordini posibile. Victoria lui Zeus echivalează cu o nouă organizare a universului. Într-un anumit sens, lumea este creată din nou[28]. Spiritul conștient se impune asupra forței nemăsurate, iar ordinea olimpiană înlocuiește haosul primordial.

Atlas, condamnat să susțină bolta cerească, devine simbolul stabilizării cosmosului, iar mitul său sugerează fixarea definitivă a separării dintre cer și pământ. Atlas a participat la lupta dintre Titani şi Olimpieni. El este înfrânt şi pedepsit de Zeus să susţină bolta cerească pe umeri. Conform unei alte variante a mitului, el ar fi fost împietrit de către Perseus, fiind tranfosrmat într-o stâncă la vederea chipului Meduzei.[29] Prometheus, în schimb, introduce o altă dimensiune a conflictului: solidaritatea cu omul. Răzvrătit împotriva lui Zeus, el dăruiește oamenilor focul și științele esențiale, fiind pedepsit prin suferință perpetuă. Figura sa depășește simpla răpire a focului: tradiția transmisă de Eschil îl prezintă ca fondator al culturii — al numerelor, al scrierii, al memoriei, al medicinei și al artei navigației. Prometheus devine astfel eroul civilizator care inaugurează autonomia umană prin cunoaștere.

Giganții, la rândul lor, reprezintă o altă formă a excesului material și a forței htoniene. Giganţii, sau Uriaşii, sunt o stirpe mitică antediluviană de humanoizi cu dimensiuni gigantice, în genere blajină, dar neagreată de zei, cu care intră şi în conflicte războinice, uneori de consecinţe catastrofale. Ei sunt prezenţi în mai toate mitologiile lumii, ca o specie preumană. În mitologia greacă, Giganţii au fost zămisliţi de Gaia, pentru a-i răzbuna pe Titani, ei simbolizând predominanța instinctului și lipsa de măsură. Faptul că nu pot fi învinși decât prin colaborarea unui zeu și a unui om — Zeus și Herakles — subliniază ideea unei alianțe între divin și uman în lupta împotriva bestialității[30]. Conflictul capătă astfel o dimensiune evolutivă: spiritualizarea ființei presupune confruntarea cu propriile energii brute.

Tema uriașului primordial depășește mitologia greacă. În cosmogoniile nordice (Ymir), indiene (Purusha) sau mesopotamiene (Tiamat), dezmembrarea corpului gigantului originar produce lumea organizată[31]. Haosul devine materie a creației. În Biblie apar uriașii Nephilim şi Rephaim, văzuţi pe vremea lui Moise, în ţinutul Hebron, iar în folclorul românesc apar căpcăunii și jidovii, figuri ale unei umanități gigantice și deformate, adesea asociate cu lipsa de măsură și cu brutalitatea. Căpcăunii, pe lângă trăsăturile câineşti, sunt şi antropofagi, iar jidovii sunt „mari, uriaşi şi urâţi, cu capul cât hârdăul; n-aveau nevoie de poduri peste apă şi drumuri regulate, păşeau din deal în deal [...] Cu trei ochi: doi în frunte şi unul în ceafă.”[32]. În mitologia românească se întâlnește și o formă de apocalipsă folclorică: confruntarea finală dintre Sfântul Ilie și Antihârsul (Antihristul) [33]. Sângele vărsat aprinde pământul, iar distrugerea precede instaurarea unei lumi noi[34]. Conflictul cosmic devine astfel preambul al reînnoirii universale.

4. Invenţia uneltelor – arme şi mecanisme magice

În miturile memoriale, apariția uneltelor marchează trecerea de la starea originară la organizarea tehnică și spirituală a lumii. Unealta arhetipală nu este un simplu obiect, ci o prelungire a voinței divine sau a inteligenței umane inspirate, instrument al salvării, al ascensiunii sau al dominării forțelor cosmice. Arca lui Noe este una dintre cele mai pregnante imagini ale acestei unelte primordiale. Termenul provine din ebraicul *arôn*, însemnând „casă”, iar forma ei paralelipipedică, lipsită de

[27] *Ibidem*, p. 358-359.
[28] Mircea Eliade, op. cit., p. 262.
[29] Anca Balaci, *Mic dicţionar mitologic greco-roman*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, p.47.
[30] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 95-96.
[31] Ivan Evseev, op. cit., p.194.
[32] Adrian Fochi, *Datini şi eresuri populare la sfârşitul sec. al XIX-lea,* Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 176.
[33] Ioan Viorel Boldureanu, op. cit., p. 226.
[34] *Ibidem*, p. 227.

mijloace de navigație, sugerează nu o corabie propriu-zisă, ci un spațiu închis al protecției divine. Construită din lemn de gofer și compartimentată în cămăruțe, arca devine vehicul al restaurării ciclice a vieții după potop. Modelul ei trimite la tradiții mesopotamiene anterioare, precum cea a lui Ziusudura[35], confirmând caracterul arhetipal al acestei structuri.

Simbolismul arcei, şi al navigaţiei în general, depășește episodul biblic, pe lângă cel al arcei lui Noe, care plutește pe apele potopolui biblic, purtând în ea toate elementele necesare restaurării ciclice. Textele puranice ale Indiei povestesc despre îmbarcarea şi salvarea de către Vishnu-peşte, a lui Manu, legiuitorul ciclului actual, şi al Vedelor, care sunt germenul manifestării ciclice. De fapt, arca pluteşte pe suprafaţa apelor, aidoma oului lumii, ca cea dintâi sămânţă dătătoare de viaţă, scrie Sfântul Martin[36]. Arca şi chivotul sunt, în tradiţia creştină, simboluri dintre cele mai bogate: arca este simbolul lăcaşului apărat de Dumnezeu şi care salvează speciile; chivotul simbolizează prezenţa lui Dumnezeu în mijlocul poporului ales; în sfârşit, prin ele este simbolizată Biserica. Există o analogie între arca inimii şi locul cel mai secret din templu, unde se înfăptuieşte jertfa, adică Sfânta Sfintelor - centrul lumii[37].

Carul ceresc este un vehicul miraculos, destinat deplasării aeriene sau astrale a zeilor sau eroilor mitici, descris sub forme variate în mitologiile lumii: Vimanas în *Mahabharata,* Pushpaka Vimana în *Ramayana,* Gloria lui El Yahweh în *Biblie*. Carele zburătoare din mitologia Indiei sunt complexe: „iutele şi respectatul car al lui Indra" era „mânat de Mantali" şi apărea pe cer „ca şi cum ar fi despicat norii, umplând zările lumii de un zgomot aidoma tunetului unei uriaşe furtuni"; el avea „guri scuipând foc arzător", iar „zece mii de cai vineţi, aidoma vântului, trăgeau divinul car", care mergea „ pe un drum nezărit de muritori", prin spaţii unde mai trec „mii de care uluitoare la chip", iar cei purificaţi „luminau din însăşi lumina lor, ca stelele"[38]. În Vechiul Testament apar carele zburătoare, care îl poartă pe El Yahweh, dar şi forme mai târzii, folclorizate în simboluri mitice. Carul de foc este un simbol universal al sufletului, al omului spiritual, ce-şi nimiceşte în drumul său corpul fizic, pentru a-şi grăbi ascensiunea.

În China, carul este un simbol al lumii: podeaua lui pătrată închipuie pământul, baldachinul rotund reprezintă cerul, iar între ele, stâlpul central – axa lumii. Adeseori carul este asociat *soarelui,* mai ales în India, în cultul lui Mithra, în cel al Cybelei şi al lui Attis, ca simbol al drumului pe care-l străbate astrul pe bolta cerească. Budismul acordă o mai mare importnaţă conducerii carului decât carului însuşi. În *Rig-Veda*, stăpânul carului era Agni sau prana (suflul), ori Atma (Sinele), sau Buddhi (intelectul); în budism, Buddha sau atta (sinele), ori dharma (legea). Atelajul este alcătuit din simţuri, iar vizitiu este spiritul[39]. Carul soarelui simbolizează, din timpurile preistorice, deplasarea soarelui, de-a lungul curbei ce uneşte între ele, trecând peste cer, cele două zări opuse. Carul acesta va deveni atributul lui Apollo, Mithra, Attis, când aceste divnităţi vor fi identificate cu Zeul-Soare.

Armele arhetipale apar, la rândul lor, ca instrumente ale puterii cosmice. În mitologia scandinavă, zeul războiului, Thorr, avea o armă imbatabilă: ciocanul Mjöllnir („măcinătorul")[40], simbolizând trăsnetul concentrat care nu-şi greşea ţinta, dar pe care zeul îl mânuia numai cu mâna într-o mănuşă de fier[41]. În *Vechiul Testament,* Moise avea un sanctuar mobil, un cort numit tabernacol, unde se afla chivotul legământului (mishkan), în care se păstrau Tablele Legii şi toiagul sfânt. În mitologia chineză, Ci-yu este inventatorul armelor. El este descris ca „având trup de om, copite de taur, patru ochi şi şase mâini [...], pe tâmple părul ca nişte săbii şi nişte suliţe, şi că pe cap are coarne"[42]. Iar în secolul IX, Su E spune că „Ci-yu a născocit cinci feluri de arme: topoarele, lăncile, tridentul şi două soiuri de securi"[43].

[35] Victor Kernbach, op. cit., p. 64.
[36] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 135-136.
[37] *Ibidem*, p. 137.
[38] Mahabharata, *III Aranyaparva XLII,* 1714-1747, apud Victor Kernabach, *Miturile esenţiale,* p. 367.
[39] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 248.
[40] Mircea Eliade, *op. cit.*, vol. II, p. 162.
[41] Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală*, ed. cit., p. 692.
[42] Jen Fang, *Descrierea lucrurilor uimitoare,* sec. V, apud V. Kernbach, *Miturile esenţiale*, p. 274.
[43] Su E, Su-shi yang-yi, sec. IX, apud V. Kernbach, *Miturile esenţiale*, p. 275.

Arcul este şi el o armă arhetipală. Această armă străveche e o emblemă regală şi un atribut al divinităţilor solare. Este un instrument al răzbunării cereşti, săgeata fiind identificată cu fulgerul şi cu razele soarelui. Arcul şi tragerea cu arcul semnifică o tensiune dinamizantă şi, totodată, locul de unde pornesc dorinţele noastre. Zeii dragostei (Amor, Kama) sunt arcaşi. Tragerea cu arcul e şi un simbol al fecundării spirituale, al elevaţiei, al destinului hărăzit de zei şi probă a calităţilor fizice sau psihice ale eroilor[44]. Arcul şi săgeata lui Apollo reprezintă energia Soarelui, razele şi puterile sale fertilizatoare şi purificatoare. Plasând arcul în mâna zeului Shiva face din el emblema puterii lui Dumnezeu. Arcul lui Ulysse simboliza puterea exclusivă a regelui: nici un pretendent nu îl putea încorda. Anubis, zeul egiptean cu cap de şacal, având sarcina de a veghea la judecata celor morţi şi celor vii, este adesea reprezentat trăgând cu arcul, atitudine simbolizând destinul ineluctabil. Simbol al puterii războinice, în *Rig-Veda,* el simbolizează instrumentul cuceririi cereşti. Acest poem bogat în simboluri evocă grelele bătălii care ţin de ordinul spiritual: „O, de-ai putea, cu arcul s-aduni cirezi de vite, / Şi prăzi îmbelşugate să le răpeşti oricui, / Să birui cu săgeata, vrăjmaşilor puhoiul, / Şi tot cu arcul, lumea întreagă s-o supui!”[45].

În ansamblu, invenția uneltelor și a mecanismelor magice marchează momentul în care umanitatea nu mai este doar supusă naturii, ci începe să o modeleze. Totodată, aceste unelte rămân ancorate într-un orizont sacru, sugerând că tehnica originară este inseparabilă de transcendență. Memoria mitică nu consemnează doar apariția obiectelor, ci nașterea unei noi forme de raportare la lume: intervenția conștientă, orientată, asupra ordinii cosmice.

5. Evenimente insolite – hybris și dezechilibru cosmic

În cadrul miturilor memoriale, evenimentele insolite marchează momentele de perturbare extremă a ordinii cosmice, generate de îndrăzneala sau nepriceperea umană. Un exemplu elocvent este mitul lui Phaeton, fiul zeului solar Helios, relatat de Hesiod, în *Theogonia* 984-986, Hyginus, în *Astronimice* II, 42, Nonnus în *Dionysiaca* XXXVIII, și, mai ales, de Ovidiu în *Metamorfoze* I, 750 şi II, 366. Dorind să-și confirme originea divină, Phaeton îi cere tatălui său să-i îngăduie să conducă pentru o zi carul solar. Helios îl avertizează: „Prea mare povară îţi ceri, Phaeton!”, subliniind că nici zeii înșiși nu și-ar asuma o asemenea responsabilitate. În pofida avertismentelor, tânărul obține carul, dar lipsa sa de experiență produce un dezechilibru cosmic. Traiectoria soarelui devine haotică, pământul este amenințat de incendiu universal, iar pentru a preveni distrugerea totală Zeus îl lovește cu trăsnetul. Căderea lui Phaeton este descrisă de Ovidiu ca o stea ce brăzdează cerul, sugerând atât spectacolul unei comete, cât și memoria unei posibile catastrofe cosmice[46].

Mitul poate fi interpretat la nivel solar, dar și ca simbol al hybrisului — al depășirii limitei legitime. Phaeton nu este un erou civilizator, precum Prometheus, ci figura neinițiatului care revendică puterea fără a avea competența necesară. Evenimentul insolent devine astfel avertisment: ordinea cosmică nu poate fi manipulată fără consecințe. În economia miturilor memoriale, astfel de episoade fixează memoria pericolului asociat emancipării necontrolate. Dacă Titanomahia și Gigantomahia reprezintă confruntări fundamentale pentru instaurarea ordinii, mitul lui Phaeton exprimă riscul dereglării acestei ordini prin ambiție individuală. Dezechilibrul cosmic este urmat de restabilirea forțată a armoniei, iar sacrificiul protagonistului devine prețul menținerii universului.

Evenimentele insolite nu sunt simple episoade spectaculoase, ci momente-limită care marchează fragilitatea echilibrului cosmic și necesitatea măsurii. Ele completează astfel tabloul memoriei originare, în care începutul nu este doar armonie și creație, ci și risc, exces și corecție divină.

6. Potopul şi reconstrucţia universului

Mitul potopului universal este una dintre cele mai răspândite structuri eshatologice ale imaginarului mitic. El relatează inundarea totală a pământului, ca act deliberat al divinității, menit să purifice lumea prin distrugerea unei umanități devenite culpabile și să inaugureze o nouă

[44] Ivan Evseev, op. cit., p. 16.
[45] Rig-Veda, 6, 75, trad. de Ion Larian Postolache și Charlotte Filitti, apud Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 134.
[46] Publius Ovidius Naso, *Metamorfoze II*, 1, 320-325.

antropogonie. Potopul nu este, așadar, doar catastrofă, ci moment de resetare cosmică, premisă a unei reconstrucții.

Prezența sa în mitologiile Mesopotamiei, Greciei, Palestinei, Chinei, Indiei, Africii, Americii precolumbiene sau Scandinaviei indică o memorie arhetipală comună. În unele tradiții, diluviul este acvatic; în altele, el capătă forma unei invazii de zăpezi și geruri. Adesea, mitul potopului se contopește cu cel al reorganizării universului, precum în povestea zeiței chineze Nü Wa sau în mitul mesopotamian al lui Marduk, care reconstruiește cosmosul după uciderea monstrului Tiamat[47].

Potopul e definit în mitologie ca un mijloc prin care zeii, decepţionaţi de involuţia spre păcat şi răutate a omenirii, vor să repete experienţa cosmogonică, pentru o nouă antropogonie, pe care ei o speră mai reuşită. Din versiunea sumeriană a mitului ne-au parvenit doar câteva fragmente, din care aflăm că, în profida rezervei sau împotrivirii panteonului, Marii Zei au hotărât distrugerea omenirii prin potop. Singurul supravieţuitor este Zisudra (în versiunea akkadiană – Utnapishti), care înţelege hotărârea zeilor. El primeşte indicaţii precise privind construirea arcei. După şapte zile şi şapte nopţi, soarele se arată din nou şi Zisudra se prosternează în faţa zeului solar Utu. În ultimul fragment păstrat, An şi An-lil îi conferă „viaţă de zeu" şi „suflarea eternă" a zeilor, şi îl instalează în ţara fabuloasă Dilmun[48]. În versiunea akkadiană, Utnapishti construieşte o corabie cubică, îşi ia familia, meşterii oraşului, perechi de animale şi turmele sale. E ciudat că zeii, văzând consecinţele, sunt cuprinşi de remuşcări"[49].

Potopul biblic este cunoscut din două surse: una din sec. VIII î.H., unde Yahweh s-a decis să nimicească neamul omenesc, alta din sec VI î.H., unde hotărârea divină vizează distrugerea generaţiei perverse a lui Noe, exceptându-l pe el. Relatarea biblică pune accentul pe vina morală a omenirii și pe alegerea lui Noe ca singur drept. Cele patruzeci de zile și patruzeci de nopți de ploaie, oprirea corăbiei pe muntele Ararat și legământul ulterior consfințesc începutul unei noi ere. Coranul reia motivul, păstrând structura salvării selective și a reconstrucției prin credincioși. În India, ecouri diluviene sunt şi în *Bhagavata Purana*, însă mai ales în *Satapatha Brahmana,* sec. VI î.H., se povesteşte cum înţeleptul primordial, Manu, e anunţat de un peşte mic asupra începerii potopului şi sfătuit să-şi construiască o corabie. Manu creşte peştele până când acesta ajunge adult, iar când se dezlănţuie diluviul, peştele, acum gigantic, îi trage corabia până la un munte, salvându-l de la moarte. După retregerea apelor, Manu iese din navă şi face sacrificii de unt şi lapte provenind de la o femeie care devine mama descendenţilor lui Manu, deci a omenirii postdiluviene[50]. În tradiţia scandinavă există două forme ale potopului. Prima are loc la crearea universului: sângele uriaşului Ymir, ucis de Odhinn, inundă lumea Giganţilor din ţinutul ceţos Niflheim, iar din acest diluviu cu repercursiuni universale scapă într-o corabie numai gigantul Bergelmir şi soţia lui. Cealaltă formă, eshatologică, e plasată în Amurgul Zeilor (Ragnarökr), deci la sfârşitul lumii, fiind un potop de zăpezi şi geruri[51]. Varianta grecească a potopului, reflectată în mitul lui Deucalion şi al soţiei sale Pyrra, conţine multe elemente comune cu motivul biblic. În urma potopului, provocat de Zeus pentru a pedepsi cutezanţa şi orgoliul oamenilor „epocii de aramă", din pietrele mamei-pământ, aruncate de cei doi supravieţuitori, va creşte o nouă rasă de oameni despre care Ovidiu va spune cu mândrie: „De aceea suntem noi neam tare şi încercat în munci, dovedind astfel obârşia din care suntem născuţi"[52].

Potopul nu semnifică anihilare definitivă, ci regenerare ciclică. El apare atunci când vechile forme sunt uzate şi trebuie să fie resorbite de stihia apei pentru a face loc unei noi lumi şi unei noi umanităţi[53]. Apa, element al dizolvării, resoarbe formele uzate pentru a permite apariția altora noi. În economia miturilor memoriale, diluviul fixează memoria degradării și a purificării, a distrugerii și a speranței. El marchează sfârșitul unei epoci și începutul alteia, confirmând că lumea nu este un dat stabil, ci o realitate supusă reînnoirii periodice. Astfel, potopul închide și redeschide ciclul originar:

[47] Victor Kernbach, op. cit., p. 419.
[48] Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol. I, ed. cit., p. 64-65.
[49] *Epopeea lui Ghilgamesh*, XI, apud V. Kernbach, op. cit., p. 566
[50] V. Kernbach, op. cit., p. 567.
[51] *Ibidem*, p. 568.
[52] Publius Ovidius Naso, *Metamorfoze,* I, 58, apud Ivan Evseev, op. cit., p.150.
[53] Ivan Evseev, op. cit., p. 150.

distrugerea devine condiția reconstrucției, iar memoria cataclismului fundamentează conștiința unei ordini fragile, permanent expuse degradării, dar și capabile de renaștere.

7. Concluzii

Analiza miturilor memoriale evidenţiază faptul că începutul, în imaginarul universal, nu este conceput ca un simplu moment cronologic, ci ca o stare paradigmatică, exemplară, în care se configurează structura profundă a condiţiei umane. Figura omului primordial, memoria vârstei de aur, revelaţia iubirii şi a diferenţierii, conflictele cosmice, invenţia uneltelor şi, în cele din urmă, potopul constituie etape ale unei naraţiuni simbolice despre naştere, pierdere, confruntare şi reînnoire.

Omul primordial concentrează nostalgia unei unităţi originare, dar şi impulsul emancipării. Vârsta de aur fixează memoria armoniei dintre om şi cosmos, în timp ce revelaţia iubirii şi a cunoaşterii marchează apariţia conştiinţei de sine şi a diferenţei. Războaiele cereşti exprimă tensiunea constitutivă dintre haos şi ordine, dintre forţele brute şi spiritul organizator, iar uneltele arhetipale semnifică începutul intervenţiei conştiente asupra lumii. Potopul, ca act de distrugere şi regenerare, închide şi redeschide ciclul, confirmând caracterul dinamic şi ciclic al existenţei.

În ansamblu, miturile memoriale funcţionează ca o arhivă simbolică a experienţelor fondatoare ale umanităţii. Ele nu doar explică originea omului şi a lumii, ci fixează memoria rupturilor, a degradărilor şi a tentativelor de restaurare a ordinii. Prin caracterul lor repetitiv şi trans-cultural, aceste mituri atestă o structură comună a imaginarului uman, în care începutul este inseparabil de pierdere, iar distrugerea devine premisă a reînnoirii. Astfel, memoria mitică a originilor nu aparţine exclusiv trecutului, ci continuă să modeleze reprezentările culturale ale identităţii, destinului şi sensului existenţei. Miturile memoriale nu sunt relicve ale unei gândiri arhaice, ci forme simbolice prin care umanitatea îşi interpretează permanent propria devenire.

BIBLIOGRAPHY:

1. Balaci, Anca, *Mic dictionar mitologic greco-roman*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică. 1966.
2. Boldureanu, Ioan Viorel, *Universul legendei, Eseu despre orizontul mental tradiţional II*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2003.
3. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicţionar de simboluri*, Bucureşti, Editura Artemis, 1993.
4. Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*, Bucureşti, Editura Univers, 1977, p. 27.
5. Eliade, Mircea, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Chişinău, Editura Universitas, 1992.
6. Evseev, Ivan, *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Timişoara, Editura Amarcord, 1994.
7. Fochi, Adrian, *Datini şi eresuri populare la sfârşitul sec. al XIX-lea,* Bucureşti, Editura Minerva, 1976.
8. Gusdorf, Georges, *Mit şi metafizică*, Timişoara, Editura Amarcord, 1996.
9. Kernbach, Victor, *Dicţionar de mitologie generală*, Bucureşti, Editura Albatros, 1983.
10. Kernbach, Victor, *Miturile esenţiale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, 1978.
11. Van Gennep, Arnold, *Rituri de trecere*, Iaşi, Editura Polirom, 1996.

NATURE – A LIVING FORCE WITH MULTIPLE SYMBOLIC MEANINGS IN THE NATIVE AMERICAN FICTION: EVERY SEASON BRINGING A DIFFERENT EMOTIONAL TONE AND THE SKY HOLDING MEMORIES

Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă
Senior Lecturer, PhD., "Transilvania" University of Braşov

Abstract: *This paper explores nature in Louise Erdrich's novel entitled "The Antelope Wife". Nature is more than just scenery acting like a living force in the story. It affects the way in which the characters think, feel and act. Through her poetic and detailed descriptions of weather, seasons, and landscapes, Erdrich shows how closely human emotions are tied to the world around them. The present study examines how weather and setting reflect important moments in the characters' lives and often carry symbolic meaning. From heavy snowfalls to blooming spring days, every natural detail adds emotional depth to the story.*

Keywords: *nature; weather; setting; seasons; symbolism; landscape; emotional depth; Native American fiction*

The Antelope Wife by Louise Erdrich is a novel about family, memory, love and loss, all these aspects being interwoven throughout several generations of interconnected characters. Set in Minneapolis and shaped by the Ojibwa Native American culture and history, the story has a very intricate pattern consisting of everyday life aspects combined with elements of myth and magic. The mysterious Antelope Woman represents the center of the story and her presence disrupts and reshapes the lives of those living around her.

The novel follows multiple families, particularly the Shawanos and the Roys, whose life stories are marked by trauma, longing and struggle to heal. "The key to finding sanctuary in nature for a healing space and tranquility is in how we connect with nature, both internally and externally. To create a meaningful connection, it is necessary to recognize that you yourself contain forces of nature and to understand how the forces of nature within you interact with the forces of nature without" (Pathfinder Ewing, 2007: IX).

Louise Erdrich explores multifarious themes, such as: the quest for identity, the generational pain and the search for belonging. The multiple points of view, the narrative shifts in perspective and time as well as the stream of consciousness technique show how deeply the past affects the present. The poetic language and the deep emotional insight, which are two important features of Erdrich's style, create a realm where the lines between the real and the spiritual are always shifting and blurred. The traditional Native American belief systems consider that Nature is revered and it represents a source of power as "everything is a source of 'power' and as a result it should be revered. The traditional Native American believes that each living thing in Nature has a spirit of its own, in addition to being connected to and part of the Great Spirit" (Lake-Thom, 1997:8). Wakan Tanka is the Great Spirit in the Native American universe.

The Native Americans' reverence "for nature is often mistaken as worship for nature. This is because Europeans had increasingly moved away from nature, crowding into densely populated cities and becoming largely ignorant of how to thrive or even survive in the wild" (Captivating History, 2020:3)

The way in which Louise Erdrich describes nature, weather, the seasons, the sky and the land in this novel makes us feel as the setting is its own character. Weather is not just mentioned for atmosphere, it is often a sign of something deeper happening in characters' lives. "Although the stereotype of nature is a wilderness scene, wherever we might be, whether in a rural area or the most populated city, nature is all around, as well as within" (Pathfinder, Ewing, 2007: IX).

Weather, be it a heavy snowstorm or a blooming spring day or a hot summer day, reflects people's emotions and memories or recollections. It is worth to highlight the way in which Erdrich uses weather and landscape to tell the story.

According to Ed McGaa, ”Nature”, with its seasonal parade of events, demonstrates to us that it is both repetitive and consistent. When we go out into Nature and take a walk, when we observe and we enjoy the world around us, we know that we can trust and depend on Nature’s actions” (McGaa, 2005:2).

At the beginning of the book, we see nature coming to life in spring: ”it was spring and the new grass, after a burn of lightning, was just beginning its thrust, which would take it to well over a full-grown man’s height” (Erdrich, 2002:5). Thus, nature can be strong and even violent when it grows. The grass does not grow gently, it “thrusts” upward, right after lightning has burned the land. Growth, whether emotional or physical, often comes after pain and suffering. The families presented in the book go through hard times, but still find ways to keep on going.

Later on, in ”Late Spring. Early June. The iris were blooming, their furred tongues flimsy, trembling, floppy velvet ears and throats open” (Erdrich, 2002:53). In late spring and early summer, the flowers are delicate and soft, which matches the emotional moment of a family reunion. The trembling and openness of the flowers reflect how vulnerable the characters are, especially when they are trying to reconnect with each other. Spring does not just mean life is beginning again, it also shows how fragile people can be when they try to heal.

Spring in *The Antelope Wife* represents more than just a season; it becomes a symbol of emotional renewal, fragile beginnings and the complicated nature of growth. Through images of trembling flowers, fresh rain and grass pushing upward after a burn, Erdrich shows how hope and pain often exist side by side. The characters, just like the landscape, are trying to grow again after being hurt, and spring reflects their quiet efforts to start over. It is not a simple or easy season, but one filled with vulnerability and promise. Healing can be messy and delicate, but it is still a kind of strength.

Summer in the book feels heavy, not just in temperature, but also in mood. ”The sun grew razor-hot” (Erdrich, 2002:5). The word ”razor” makes the heat sound painful. It cuts, rather than warms. Later, this theme continues: ”A dog pauses, just for a moment, out of the searing noon sun. The day, a hot and sticky ninety, is most likely the reason Klaus became desperate enough to throw himself into the entry of the bakery shop” (Erdrich, 2002:123). Here we can see that the heat is connected to emotion. Klaus is not just feeling hot, he is feeling overwhelmed. The weather pushes him to a breaking point. The heat makes everything more intense and urgent. This is one of the ways Erdrich shows how the environment can reflect someone’s emotional state.

Summer in *The Antelope Wife* carries a heavy emotional weight, marked by intense heat, restlessness and rising tension. The scorching sun and sticky air mirror the pressure building within the characters, especially during moments of emotional desperation or conflict. Rather than bringing relaxation or joy, summer often feels overwhelming, pushing people to their limits, both physically and mentally. Through descriptions like ”razor-hot” sunlight and ”searing noon”, Erdrich paints a world where even the weather feels too much to bear. These summer scenes highlight how sometimes, when life feels hottest or most intense, it is a sign that something is about to change or break.

Autumn in *The Antelope Wife* feels both beautiful and sad. There is a lot of golden light and calm skies, but under that beauty there is a sense of loss. For example, ”the day was generous for autumn, clear and with a fugitive warmth” (Erdrich, 2002:157). The word ”fugitive” means something that does not last. The warmth is slipping away, just like certain relationships in the story. ”The trees are that kind of black locust and tree-of-heaven tree... It’s still August, but already leaves are turning on the driest trees. Bright, then blackening” (Erdrich, 2002:141). This really shows us how even the most colorful things are changing, drying out, and preparing for winter. This is a way of showing how the characters are also going through changes; some for the better, others more difficult. The falling leaves remind us of letting go, especially of painful memories or people we cannot hold onto anymore.

Autumn in *The Antelope Wife* is a season of quiet beauty mixed with a sense of loss and reflection. The golden light, clear skies, and drifting leaves create a peaceful atmosphere, but underneath that peace is the feeling that something is coming to an end. Erdrich’s descriptions of

”fugitive warmth” and trees ”bright, then blackening” show how autumn carries both the memory of summer and the approach of winter. It is a time when things slow down and people start to face the changes they have been avoiding. We might feel autumn in the novel like a moment of truth, a season when characters begin to let go of the past and prepare themselves for what is ahead, even if it is uncertain or cold.

Erdrich’s winter descriptions are some of the most beautiful but also the most haunting. According to Erdrich, winter might refer to ”one of those heartbreaking snows that falls after a week of false spring ... The flakes pile onto each branch, twig, and needle until at last in the windless morning the pines and soaring elms flare white” (Erdrich, 2002:60). This part may touch us emotionally. It shows how hope can disappear in a moment, false spring makes people believe warmth is coming, and then the snow crushes that hope. It is ”heartbreaking” because people were fooled. It reminded us of times in our lives when we thought something good was to happen, but it did not.
There is also this quiet and sad image: ”Rozin wakes to a still and contained brightness in the tiny bitterly cold closet where she slept as a child” (Erdrich, 2002:87). This scene makes us feel how winter can trap people, not just physically, but also emotionally. The cold brings up old memories for Rozin, some of them being painful. The brightness is not comforting, it feels frozen in time. Winter seems to be the season of reflection being stuck in the past.

Winter in *The Antelope Wife* feels still, heavy and deeply emotional. Erdrich uses snow, ice and cold air to create a mood of isolation, memory, and quiet reflection. Scenes like the ”heartbreaking snows” after a false spring or Rozin waking up in a ”bitterly cold closet” show how winter brings both physical and emotional chill. It is a time when characters are pushed inward, forced to sit with their own thoughts, regrets, and past traumas. The beauty of the snow-covered trees contrasts with the loneliness and pain hidden beneath the surface. Winter in the novel feels like the season of remembering, when people are most fragile but also most honest with themselves. It is cold, but also calm and clear in a way that allows for truth.

According to Bobby Lake-Thom, ”Nature communicates to all people. Maybe not all the time but at least some of the time. It appears, however, that most people are not aware of this communication going on around them. Some who notice it either don’t believe it or they don’t understand it. Profound encounters and messages are considered supernatural. Natural signs and omens are considered superstitions and direct experiences are labeled hallucinations. Are we to believe that Nature itself is not real? Or have we just lost touch with the true reality?” (Lake-Thom, 1997:7).

Nature is represented in the novel by the seasons and also by the sky. It is very interesting how often Erdrich refers to the sky. It gives the story a sense of openness and freedom, but also loneliness. ”I still remember all that sky, all that pure space, all that blowing dirt of land where I got my name...” (Erdrich, 2002:75-76). This can make us think how tied we are to where we come from. The sky and land hold memories, names, identity. Another moment refers to the time when ”The sky suddenly and immensely opened up before them in a blast of space” (Erdrich, 2002:229). This seems to be a turning point, a moment of realization, an epiphany or a sudden moment of spiritual illumination. The sky is not always calm, it ”blasts” open. It can be overwhelming, but also full of possibilities. That kind of space can make someone feel small, but also part of something larger.

Clouds appear several times in *The Antelope Wife* as quiet but powerful symbols of emotional shifts and transitions. One of the most vivid descriptions is: ”The sun swirled. White puffs of clouds. A clear blue limpid sky” (Erdrich, 2002:168). This moment stands out because of its peaceful, almost dreamlike feeling. The clouds are ”white puffs”, soft and light, floating in a clear sky. This kind of scene may show a temporary calm, a pause in the middle of emotional storms that many of the characters are going through. It feels like a deep breath in the story, where everything is momentarily still. Clouds in this novel often act as gentle reminders that change is always in the air, but not all change is painful, some changes are just part of life moving forward.

The wind and sky in *The Antelope Wife* carry a powerful sense of movement, memory and emotional openness. Erdrich often describes wide skies and strong winds as forces that stir up the past or signal change. Lines like ”the sky suddenly and immensely opened up before them in a blast

of space" (Erdrich, 2002: 229) show how the sky can feel overwhelming, yet also freeing. The wind, too, is never just weather, it is a voice, a messenger, something that wakes up emotions or sweeps characters toward new moments. The sky and the wind in the novel represent the larger forces of life that we cannot control, but that shape us anyway. They remind us of how sometimes just looking up at the sky or feeling the wind can make us feel small and huge all at once.

Even little changes in the weather seem to carry meaning in the book. For example, "There is a lull and the sun is sucked behind a cloud so the gray light intrudes" (Erdrich, 2002:222), "The air was pink and golden, smelling of fresh rain" (Erdrich, 2002:53) or "Misty snow, plump clouds, occasional breaks of sun" (Erdrich, 2002:194). These kinds of descriptions help us to understand the emotional mood of each moment. When the sun is "sucked" behind clouds, it feels like hope or happiness is disappearing. When the air is pink and smells like rain, it feels soft and maybe romantic. These are small details, but they made a big difference in how we experience the story.

Erdrich is amazing at using the natural world to reflect what the characters are going through. Even without saying how someone feels directly, we understand it through the light, color or temperature around them.

In *The Antelope Wife*, Louise Erdrich does not just describe weather to set the scene, she uses it to tell the story. The wind, the snow, the rain and the heat are part of how we understand the characters and their journeys. Every season brings a different emotional tone and the landscape often says what characters cannot.

According to David Suzuki and Peter Knudtson, "In mainstream Western society it has long been relatively easy to embrace elements of traditional Native knowledge about nature as long as they are suitably couched in sentimental, romantic, or culturally subordinate terms. Most of us, for example, have grown quite accustomed to glowing Native ecological aphorisms like 'All things are connected' and to evocative allusions to 'sacred' landscapes, 'circles' of life and Mother Earth" (Suzuki & Knudtson, 1993:5).

Reading *The Antelope Wife* can make us more aware of how much nature can affect us in real life, too. Sometimes, when it suddenly gets cloudy or a certain smell is in the air, it brings back memories or changes the mood. That is exactly what Erdrich shows us in her writing. That is why her descriptions stay with us so much, they feel real, even magical at times.

The seasons play interesting roles in *The Antelope Wife*: spring is associated with new life and hidden tension, summer with heat and pressure, autumn with letting go and facing change and winter with stillness, isolation and memory. The sky and space are endowed with a great power and the small weather details offer big emotional clues.

Concerning nature, the Native Americans consider that they should "sound a call for spiritul awakening, to create a new global culture based not on dominance over Nature for economic and political gain, but on values that endure for all times and all people" (McGaa, 2005:XIII).

The nature scenes described in *The Antelope Wife* are as meaningful as the dialogue is. They help us feel the emotions of the story in a very deep and powerful way. Erdrich reminds us that we are not separate from the world around us. We are connected to the land, the weather and the sky in ways we might not even realize.

BIBLIOGRAPHY:

1. Erdrich, L. (2002) *The Antelope Wife*. London: Flamingo
2. Lake-Thom, B. (1997) *Spirits of the Earth: A Guide to Native American Symbols, Stories, and Ceremonies.* Plume
3. McGaa, E. (2005) *Nature's Way. Native Wisdom for Living in Balance with the Earth*. San Francisco: HarperCollins
4. Pathfinder Ewing, J. (2007) *Finding Sanctuary in Nature: Simple Ceremonies in the Native American Tradition for Healing Yourself and Others*. Findhorn Press
5. Suzuki, D. & Knudtson, P. (1993) *Wisdom of the Elders: Sacred Native Stories of Nature*. Bantam Books
6. ***Captivating History (2020) *Native Americans: A Captivating Guide to Native American History and the Trail of Tears, Including Tribes such as The Cherokee, Muscogee Creek, Seminole, Chickasaw, and Choctaw Nations.* Captivating History Press

TOWARDS A DICTIONARY-ORIENTED ENGLISH LEARNING PROCESS

Andreea Iliescu
Senior Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: *The present paper foregrounds the idea that dictionaries still play a pivotal role in the process of foreign language acquisition by enabling English language students to gain invaluable insights into the mechanics of the linguistic fabric, i.e. the way vocabulary, grammar, and phonetics inextricably intertwine.*

No doubt that a dictionary-oriented English learning process involves students' well-thought-out and consistent training in dictionary literacy. Likewise, we are of the opinion that learners can genuinely enhance their English skills once they integrate these authoritative, reliable reference tools into their study routine, given that dictionaries do symbolize the relentless quest for knowledge alongside an intellectual curiosity to unravel language mysteries.

Keywords: *dictionary skills; long-term vocabulary retention; language acquisition*

1. Premises

Dictionaries capture the lively spirit of a language, rendering the linguistic endeavour considerably more meaningful, enjoyable, and likely to yield long-lasting results.

To our mind, English language learners mustn't limit dictionaries to a sporadic use, solely when attempting to rapidly unravel a linguistic mystery. Should language learners choose to capitalize on their *linguistic curiosity*, forging a path through a plethora of lexical items, phonetic insights and grammar rules, dictionaries won't unlock word meanings only, but they will lend the process of language learning a whole new perspective, thus prompting students to consider English acquisition from a rather more sequential and less ambiguous standpoint.

Weighing all the above up, our firm belief is that English language students are going to be greatly benefited by developing *dictionary skills*.

2. *How Could English Language Teachers Raise Students' Awareness of Dictionary Use?*

Probably, by devising *dictionary literacy* modules, intended to enable language learners to acquire complex study skills such as making a clear distinction between necessary *decoding* lexicographical tools and useful *encoding* lexicographical ones, new vocabulary retention through a deep understanding of countless example sentences, a more nuanced selection of words, a detail-oriented approach, syntax analysis, information breakdown, sustained efforts to master *the nuts and bolts* of grammar patterns as well as a wider perspective on how inextricably intertwined the lexical and grammatical layers of language's rich tapestry truly are.

Furthermore, we believe that, if dictionary-based exercises were to become an integral part of English language classes, teachers could ensure that language learners grow intellectually curious and broaden their linguistic skills in order to sail through complex exercises, testing them on the use of synonyms, antonyms, collocations, idioms, and phrasal verbs.

To meet such criteria, we argue that introductory lexicographical notions might be brought to the fore, with English language learners being taught how to work with specific notions like *bilingual dictionary, bilingualised dictionary, collocate, context, co-text, to decode, to encode, idiom, L1, L2, learner's dictionary*[1]*, etc.*

[1] Philippe Humblé, *Dictionaries and Language Learners*, (2001), pp. 166-168: "*Bilingualised dictionary*. A bilingualised dictionary is a kind of pedagogical dictionary. It necessarily includes information in two languages without being a bilingual dictionary in the traditional sense of the word. Often bilingualised dictionaries are a partial or total translation of a monolingual learner's dictionary. In some cases, the definition of a word in a foreign language is given in the foreign language and a translation in the language of the learner is added. (…) *Collocate*. A *collocate* is a word which occurs very frequently with another word so that the chance of both occurring together is very high. *Co-text* is the immediate linguistic surroundings of a lexical item. Often this *co-text* will indicate a nine-word span, four words on each side of the word under consideration. *Decode*. To *decode* is to translate from an L2, target language or foreign language, into an L1, source language, usually the mother tongue. *Decoding* is (…) the process of understanding a (usually)

3. A Diachronic Perspective on Dictionaries

If we were to make an excursion into the way dictionaries, generally speaking, and English ones, in particular, came into being, we would emphasise first and foremost the lengthy and gruelling process of collecting information as well as sifting through countless notes to successfully lay the foundation of landmark lexicographical works, which still capture people's attention at present: "The very earliest dictionaries of English were actually *glossaries* that translated Latin words into Old English, the form of English spoken before about 1100 AD. The *monolingual* dictionary (…) didn't appear until 1600 - so Shakespeare did much of his work without even the possibility of looking anything up. For the first century or so, these dictionaries only defined 'hard words'. It wasn't until the 18th century that dictionaries grew and included most meanings of common, everyday words; during that century most of the features we associate with dictionaries first appeared, such as *pronunciations*, *etymologies*, and *parts of speech*. In the nineteenth century, dictionaries of English began to attempt to cover the whole vocabulary of the language and in the twentieth century, they became still more inclusive, covering types of language that had not previously been considered appropriate, for example *slang*, regional words, or technical *jargon*." ('How Have Dictionaries Changed Over the Years?)

Research highlights the pivotal role that Samuel Johnson's *Dictionary of the English Language,* published in 1755, alongside several other dictionaries, played in English lexicography:

'Samuel Johnson's *Dictionary of the English Language,* published in 1755, defined a paltry 40,000 words. The original O.E.D., proposed by the Philological Society of London in 1857 and completed more than 70 years later, contained over 400,000 entries. The Merriam-Webster universe is a direct descendant of Noah Webster's *American Dictionary of the English Language,* published in 1828. Compiled by Webster alone over the course of more than 20 years, it contained 70,000 words, nearly a fifth of which had never been defined before.' (del Valle, 2021)

Likewise, Philippe Humblé (2001) underlines the relevance of Johnson's dictionary to the entire linguistic landscape: "Johnson published his *Dictionary of the English Language* in 1755. Although Johnson's dictionary was a private undertaking, it had a similar goal as its French and Italian predecessors: standardising. To standardise means to unify. Johnson wanted to protect the English language from 'corruption'." (Humblé, 2001: 32)

4. Dictionaries in Language Teaching

As the British linguist, David Wilkins, put it, 'Without grammar, very little can be conveyed; without vocabulary, nothing can be conveyed.'[2] On this note, we highlight that, if English language learners are wondering what path to follow in order to get irrefutable results throughout their language learning process, then *dictionaries* can't be omitted, once acknowledged how instrumental they are in bolstering English language students' performance. ('Are Dictionaries Still Useful in Language Teaching Today?', 2024; Ridley, 2016: 'Why Are Dictionaries Important?'; Barbara Ann Kipfer, 2015: '9 Reasons Why Print Dictionaries Are Better Than Online Dictionaries')

When considering various strategies, designed to help English language learners to expand their vocabulary, we notice that building blocks like *reading extensively*, *keeping a vocabulary journal*, *using both a dictionary and a thesaurus, listening to podcasts* are, indeed, given a careful

written text in a language which is not the *decoder's* L1. It is a commonly used term in lexicography and does not imply any specific linguistic theory on language as a code. It does not mean that when somebody reads or hears another language, they are *decoding*. One is only *decoding* when one does not spontaneously understand the word in the L2 and has to look it up or go in search of some kind of linguistic information in order to understand the message. *Encode*. To *encode* is to translate from an L1 into an L2. *Encoding* is the process of producing a text, written or spoken, in a language that is not the *encoder's* L1. This does not mean that when somebody speaks or writes another language, they are *encoding*. One is only *encoding* when one does not spontaneously know the word in the L2 and has to look it up or go in search of some kind of linguistic information to be able to do so. *Idiom* (traditional definition). A group of words whose meaning cannot be predicted from the meanings of the constituent words, as for example *(It was raining) cats and dogs (Collins English Dictionary).*"

[2] https://www.clozemaster.com/blog/vocabulary-key-to-fluency/: *'Four Reasons Learning Lots of Vocabulary Is the Key to Fluency'* by Jonathan Jenkins, retrieved November 15th, 2021

consideration. Besides, English language learners should always bear in mind that *practice makes perfect*. ('10 Ways to Build a Strong Vocabulary', 2023)

Developing *dictionary skills* among English language students may be a lengthy, multi-fold process throughout which steps like 'checking the right form of a word; finding out how to use a word in a sentence; exploring when it's appropriate to use a particular word or not' as well as checking 'if other words might be better used instead' are being thoroughly explained. Furthermore, when learners are intent on enhancing their *dictionary skills*, spelling and pronunciation performance is also likely to greatly improve. ('Are Dictionaries Still Useful in Language Teaching Today?', 2024; 'Academic Writing in English. General Information on Dictionary Use', 2020)

Seemingly, dictionaries come across as enduring language learning tools that can defy the current challenges in order to keep pace with the changes on the market. If *at a loss for* words, language students are encouraged to discover why *learner's dictionaries* are among the most helpful lexicographical tools for English language enthusiasts. ('Are Dictionaries Still Useful in Language Teaching Today?, 2024)

5. CD-ROM Dictionaries, Remnants of the Past?

We take the view that these CD-ROM dictionaries, though not a recent product on the lexicographical market, aren't deemed to have become obsolete.

By way of illustration, the CD-ROM edition of the *Oxford Advanced Learner's Dictionary* presents English language students with the component of *activities*, designed in such a manner as to cover an extensive series of vocabulary tasks. Besides, its *exercise menu* is a three-fold layout, containing *academic word list*, *topic vocabulary* and *dictation*, all of which introduce students to a wealth of vocabulary activities like:

a) *words in context*, a multiple choice exercise having students choose the word or phrase that best describes the word in bold; in addition to this, English students are also asked to double-click on the word in bold to get the dictionary definition;
b) *word meaning*, a lexical challenge that demands students to *match the words with their appropriate definitions*; besides, English students are asked to double-click on a word to get the dictionary definition;
c) *a noun-based exercise*, requiring students to type the noun form of the verb in the space. As always, double-clicking on a word to get the dictionary definition is part of the equation.
d) *word forms* is an exercise asking students to type the correct form of the word in brackets in the available space; students' reference point is, again, the dictionary definition;
e) *negative forms* exercise asks students to type in the correct negative prefix for a set of lexical items, double-clicking on a word to get the dictionary definition;
f) *an adjective-related exercise*, with English language students having to type the adjective which matches the noun in the given space; needless to reiterate that the use of dictionary is pivotal to the overall exercise;
g) *a collocation exercise*, designed for students to choose the most appropriate word from a series of four options to complete a number of sentences. Double-clicking on a word to get the dictionary definition is intrinsic to all types of such vocabulary exercises.
h) *prepositions* come to the forefront thanks to exercises such as *choosing the correct preposition from among a series of three options to complete a given number of sentences*;
i) *focusing on synonyms* prompts students to engage in another vocabulary activity demanding them to match the words that have a similar meaning;
j) *which word* exercises ask students to choose the correct word from series of four in order to complete each sentence;
k) *opposites*-related exercises enable English language learners to match the words that have an opposite meaning.

Also, the comprehensive set of *worksheets* from Oxford Advanced Learner's Dictionary, available on CD-ROM, gives English language students the opportunity to tap into an array of exercises based on *finding the right word, collocates and fixed phrases, register, irregular forms* (e.g.

irregular verb forms), nouns, adjectives and adverbs, grammar patterns, synonyms and opposites, notes[3], *pronunciation*[4] as well as on *headwords and derivatives, stress*[5], *British and American English-vocabulary, British and American English-spelling, British and American English-pronunciation, cultural matters*[6], *spelling, punctuation, the Oxford 3000*^{TM} [7] , *definitions, shortcuts, idioms, phrasal verbs, abbreviations, geographical names,* and, of course, countless *examples.*

6. Browsing Online Dictionaries

Whether it's the online *Oxford Learner's Dictionary*, the *Cambridge Learner's Dictionary*, or *Longman Dictionary of Contemporary English Online*, English language learners are bound to immerse themselves into *a world of words, collocations, idioms, and phrasal verbs, interspersed with grammar principles and phonetic rules*, all of them conveyed in a clear fashion, marked by easy-to-grasp definitions, and audio pronunciations alike. What's more, thousands of thoroughly selected example sentences flesh out the use of all components contained by dictionaries, paving the way for students' sound understanding.

In the light of all the above, and well aware of how much structure these reference tools lend to the lengthy process of language learning, we reiterate our belief that nowadays dictionaries are still worth consulting on a regular basis, standing English language learners in good stead in the short, medium, and long term: 'Assertive learners will constantly ruminate on ideas in an attempt to capture the quintessence of their thinking. In the same fashion, they tend to pledge an unwavering commitment to persuasively shaping their views. On the whole, it looks like successful English learners are bound to always go in pursuit of new words, alternative idioms, interesting phrasal verbs, and further ways to polish their speech up.' (Iliescu, 2021: 68-9)

To begin with, the online *Oxford Learner's Dictionary* provides language learners with a host of information and linguistic resources, structured as follows:

a) *what are the most important words to learn?* The answers are readily shaped by an invite to *explore either the Oxford 3000*, or *the Oxford 5000*.
b) *Oxford Learner's Word Lists*, designed, as we are told, to help language learners, irrespective of their level, to prioritize lexical choices. The aforementioned *word lists* include, among others, *OPAL* which stands for *Oxford Phrasal Academic Lexicon,* and *Oxford Phrase List* which covers the most important phrases to learn in English.
c) *spread the word*, a recent addition to the digital dictionary;
d) *topic dictionaries* come across as a step forward in terms of enabling English language students to expand their vocabulary, with each topic being addressed by dividing the specific lexis into smaller segments, while also labelling every word with the corresponding CEFR level. Additionally, English language learners can easily browse the topics covered, thus equally honing their vocabulary and pronunciation skills, given the fact that the online *Oxford Learner's Dictionaries* allow them to always listen to new words' pronunciation in both British and American English.
e) *learn & practise grammar* amounts to a combination of succinct grammar rules with engaging exercises;
f) *Practical English Usage* (PEU) by Michael Swan answers the queries of both teachers and learners about English language grammar and vocabulary;
g) *grammar terms* is a section intended to dispel English language learners' confusion in relation to the essential grammatical concepts.

[3] ****Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford.Oxford University Press, 2010: 'In the Oxford Advanced Learner's Dictionary, a lot of extra information is given in special notes which help' students 'decide which word to use, build up' their 'vocabulary, avoid grammatical mistakes and find out more about English and the English-speaking world.'
[4] *Ibid*.: 'The pronunciation of English words is shown in the dictionary after the headword, inside the //. (…) there are two pages on pronunciation at the back of the dictionary.'
[5] *Ibid*.: Oxford Advanced Learner's Dictionary 'shows the pronunciation for English words, and this includes the stress. *Stress* is very important, because it is hard to understand a word pronounced with the wrong stress.'
[6] *Ibid*.: 'Knowing about the culture of English-speaking countries is part of knowing the language.'
[7] *Ibid*.: 'The Oxford 3000^{TM} is a list of the 3000 most useful and important words in English.'

Furthermore, the *online Cambridge Learner's Dictionary* is a much needed linguistic tool for anyone preparing for intermediate Cambridge exams. Based on the Cambridge English Corpus, a database of over 2 billion words, it provides students with invaluable insights into English: vocabulary, phonetics, and grammar-wise.

Next, we would like to underline that, thanks to the *online Cambridge Learner's Dictionary*, committed learners are able to navigate a plethora of grammar explanations, with hundreds of examples reflecting the way language is shaped into naturally-sounding English. The grammatical component is, thus, divided into an array of topics such as: *adjectives and adverbs; easily confused words; nouns, pronouns and determiners; prepositions and particles; adjectives and adverbs; easily confused words; using English; verbs; words, sentences and clauses; common mistakes in English* as well as *words, sentences and clauses*.

Additionally, *Longman Dictionary of Contemporary English Online* enables English language learners to engage in a host of activities ranging from *English vocabulary, intermediate grammar, advanced grammar* to *listening and pronunciation* as well as *exam preparation.* Therefore, LDOCE may successfully be integrated into English language classes thanks to its interactive exercises, which will help students to practise grammar, prepare for exams such as TOEFL, IELTS, Pearson Test of English or Cambridge English qualification, improve their listening and pronunciation skills, do a series of diagnostic or exit tests, and also learn more English collocations, synonyms, idioms as well as phrasal verbs.

7. Dictionary Literacy: Decoding vs. Encoding

Although comprehending a word within a text is a foundational step, for English language learners to properly use it in writing, we agree that a greatly more elaborate perspective is needed since effective usage means not only a mere *semantic decoding*, but also a deeper understanding of how that particular word matches the more complex architecture of both a sentence and the entire text, too: '*Decoding* is fairly straightforward. Materially it is a one-step operation. It involves a few mental operations after consulting the dictionary, such as adapting a translational equivalent to the context in which the unknown word was found. (…) *Encoding*, on the other hand, still involves several material steps. The process consists of: translating the item; having an idea of the register of the word and its syntactical, pragmatical and other constraints. These are operations which at present still imply looking for information in different places.' (Humblé, 2001: 16)

Consequently, the action of *decoding* (comprehending what a word means, yet not in a spontaneous way) doesn't overlap with that of *encoding* (producing language samples, again, not in a spontaneous manner). (*Id.*: 98-101; 'Academic Writing in English. General information on dictionary use', 2020)

While *encoding* involves several linguistic layers, we will address the two main components: *word grammar* and *collocation*[8].

It is widely acknowledged that learners often perceive *grammar* and *vocabulary* as distinct building blocks of the process of language learning instead of interconnected areas. Therefore, such confusion often gives rise to frequent linguistic inaccuracies, which stem not from the overarching sentence structure, but from the specific grammatical features of separate words.

Therefore, we hold the view that English learners can address the aforementioned linguistic inaccuracies by increasing their awareness of *the distinct patterns that must follow a verb*, *the transitivity aspect* (students should be able to determine whether a particular verb requires a direct object, or not) as well as *prepositional collocation*, that is identifying the appropriate prepositions that match the words in question.

Additionally, *collocations* refer to the conventional pairings of words that lend a natural-sounding expression to the language. For instance, while the English language vocabulary accepts the pairing

[8] Philippe Humblé, *Dictionaries and Language Learners*, Frankfurt am Main. Haag und Herchen, 2001, p. 152: '*Collocations*. Collocates consist, by definition, of the words which occur most often with the target word. It is therefore likely that if advanced learners want to use a word, they will recognise the one that goes with it and applies to the context at hand. Examples could additionally dispel any doubts.'

of *heavy rain* and *strong winds*, combinations such as *strong rain* or *heavy winds* are deemed to be non-collocational. (Lea, 2015; 'Academic Writing in English. General information on dictionary use', 2020).

While inaccurate *collocations* rarely entail a lack of basic comprehension, they often call into question the linguistic precision, thus creating some stylistic dissonance, too. In the same vein, extensive knowledge of these lexical associations prompts English language learners to convey a fairly more nuanced message and also ensure that the reader stays focused on the content rather than on the form: 'Also, we do believe that by helping students to develop their *dictionary skills*, we may succeed in raising their awareness of how instrumental business English collocations are to the overall vocabulary competence. Furthermore, the most compelling evidence of dictionary usefulness resides in students' ability to acknowledge a hotchpotch of ideas as opposed to meaningful sentences.'(Iliescu, 2025: 99).

Summarising, English language students are likely to grasp the principles which underpin a larger, more intricate grammatical frame if they come to the realization that mastering *dictionary skills* equates to a worthwhile step to take when committed to acquiring a foreign language.

8. How Instrumental Are Dictionaries in Language Learning?

It's widely acknowledged the fact that dictionaries may equally enable English language learners to explore an entire linguistic universe and chart an incremental language progress, awakening their *intellectual curiosity*.

Whether is for *enhancing vocabulary acquisition*, *encouraging independent learning*, *developing core language skills*, *cultivating critical thinking* or *expanding cultural competence*, dictionaries are definitely worth students' undivided attention.

We assume that, when English language learners are intent on engaging with dictionaries, there is a clear sense of their skills being positively impacted. Therefore, students become able to assimilate and, also, work with impressive linguistic notions covering the use of synonyms, antonyms, and collocations. Likewise, in terms of independent learning skills, dictionaries allow students to gradually gain more and more autonomy, thus managing their lexical workload outside classes.

Not without significance is the fact that dictionary-based activities can be designed in accordance with the specific nature of *reading*, *writing*, *listening*, and *speaking*, hence their unquestionable contribution to honing English language learners' 'core language skills'.

Given the fact that dictionaries come across as worthwhile reference tools that assist the language learning process, English language students are also prompted to enhance their 'critical thinking' and 'problem-solving abilities' by learning how to best 'analyse', 'evaluate language' as well as to capture its subtle nuances.

What's more, thanks to dictionary literacy, English language students are likely to both expand their 'cultural understanding' and 'appreciate the cultural nuances' contained by the language into the bargain. ('Are Dictionaries Still Useful in Language Teaching Today', 2024)

9. Conclusion

Dictionaries, when integrated into language learners' daily study activities, facilitate long-term *vocabulary retention* and improve English language learners' *word retrieval*, too.

In our view, using dictionaries amounts to embarking on a linguistically calibrated treasure-hunt-like journey, throughout which language learners are bound to reap their lexical and phonetical rewards.

Likewise, when plunged into the vast universe of dictionaries, learners are likely to equally acquire a profound sense of the extraordinarily rich fabric of English and assimilate its grammar principles, which govern the linguistic architecture.

Were we to agree with Montesquieu that *'You have to learn a great deal to know a little.'*[9], then dictionaries would most certainly pave English students' way for language learning advancement.

[9] https://www.brainyquote.com

To conclude, we are of the opinion that learners can genuinely enhance their English language skills once they integrate these authoritative, reliable reference tools into their study routine, given that dictionaries do symbolize the relentless quest for knowledge alongside an *intellectual curiosity* to unravel language mysteries.

BIBLIOGRAPHY:

1. Allen, Robert (Ed.), John Mannion (Literacy Consultant). *Oxford School Thesaurus*, Oxford: Oxford University Press, 2012
2. Black, John. *Dictionary of Economics*, Oxford: Oxford University Press, 2002
3. Gairns, Ruth and Stuart Redman. *Oxford Learner's Pocket. Word Skills*, Oxford: Oxford University Press, 2018
4. Gairns, Ruth and Stuart Redman. *Oxford Learner's Pocket. Phrasal Verbs and Idioms*, Oxford: Oxford University Press, 2018
5. Humblé, Philippe. *Dictionaries and Language Learners*, Frankfurt am Main: Haag und Herchen, 2001
6. Jones, Daniel. Edited by Peter Roach *et al. Cambridge English Pronouncing Dictionary*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006
7. McIntosh, Colin *et al. Oxford Collocations Dictionary for Students of English*, Oxford: Oxford University Press, 2009
8. Parkinson, Dilys (ed.) & Joseph Noble (assist.). *Oxford Business English Dictionary for Learners of English*, Oxford: Oxford University Press, 2016
9. *** *Vorbar Linghea român- englez*, Timișoara: Linghea, 2015
10. *** *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford: Oxford University Press, 2010
11. *** *Cambridge Advanced Learner's Dictionary,* Cambridge: Cambridge University Press, 2008
12. *** *The Oxford Dictionary of Synonyms and Antonyms*, Oxford: Oxford University Press, 2007
13. **** *Phrasal Verbs. Dictionary for Learners of English*, Oxford: Oxford University Press, 2001
14. **** *Pocket Phrasal Verbs Dictionary*, Edinburgh Gate: Pearson Longman, 2001
15. **** *Pocket Idioms Dictionary*, Edinburgh Gate: Pearson Longman, 2001
16. https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=2856, (2025). Andreea Iliescu. 'English Collocations, a Way to Hone Business Vocabulary Skills', pp. 95-106, published in *Analele Universității din Craiova. Seria Ştiinţe Filologice. Limbi Străine Aplicate*, Pro Universitaria, ISSN: 1841-8074, retrieved September 15th, 2025
17. http://asociatia-alpha.ro/ldmd/09-2021/LDMD-09%20Lang-b.pdf, (2021). Andreea Iliescu. 'On Linguistic Intelligence. Zigzagging through Meaningful Words', pp. 68-79, published in *Reading Multiculturalism: Human and Social Perspectives*, Section: Language and Discourse, "Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureș, ISBN: 978-606-93691-9-7, retrieved September 15th, 2025
18. https://www.clozemaster.com/blog/vocabulary-key-to-fluency/, Jonathan Jenkins. 'Four Reasons Learning Lots of Vocabulary Is the Key to Fluency', retrieved November 15th, 2021
19. www.britishcouncil.org, (2015). Diana Lea. 'How to Use a Learner's Dictionary of Academic English', retrieved October 25th, 2025
20. https://collins.co.uk, (2023). Maree Airlie. 'Are Print Primary Dictionaries Still Relevant for Young Learners?', retrieved October 25th, 2025
21. www.theweek.com, (2015). Barbara Ann Kipfer. '9 Reasons Why Print Dictionaries Are Better than Online Dictionaries', retrieved October 30th, 2025
22. www.futurelearn.com, (2016). David Ridley. 'Why Are Dictionaries Important?', retrieved October 30th, 2025

23. www.nytimes.com, (2021). Rachel del Valle. 'Why Use a Dictionary in the Age of Internet Search?', retrieved October 30th, 2025
24. www.cambridge.org, (2014). Katie Laker. 'Dictionary Use by English Language Learners', retrieved November 5th, 2025
25. www.facultyfocus.com, (2022). John A. Dern. 'Encouraging Students to Use the Dictionary: The Results', retrieved November 5th, 2025
26. www.teachingenglish.org.uk, Tom Hayton. 'Using Dictionaries', retrieved December 15th, 2025
27. www.onestopenglish.com, Tim Bowen. 'Dictionary Skills: Integrating Dictionary Work into Class', retrieved February 10th, 2026
28. www.onestopenglish.com, Michael Rundell. 'Advancing Learning: Does Anyone Really Need to Use a Dictionary?', retrieved February 10th, 2026
29. www.edutopia.org, (2025). Donna Paul. '6 Dictionary Games to Boost Students' Vocabulary Skills', retrieved February 10th, 2026
30. www.sanako.com, (2024). 'Are Dictionaries Still Useful in Language Teaching Today?', retrieved December 15th, 2025
31. www.awelu.lu.se,. (2020). 'Academic Writing in English. General Information on Dictionary Use', retrieved December 15th, 2025
32. www.ontesol.com, 'Teaching ESL Students to Use Dictionaries with Dictionary Games', retrieved December 15th, 2025
33. www.oxfordlearning.com. (2023). '10 Ways to Build a Strong Vocabulary', retrieved January10th, 2026
34. https://premium.oxforddictionaries.com. 'How Have Dictionaries Changed Over the Years?', retrieved January10th, 2026
35. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com
36. https://dictionary.cambridge.org
37. www.ldoceonline.com
38. www.merriam-webster.com
39. www.collinsdictionary.com
40. https://www.brainyquote.com

G. IBRĂILEANU, STUDIES ON UNIVERSAL LITERATURE

Iulian Băicuș
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: *I have been trying in this article to draw a parallel between the works o Vladimir Nabokov and the criticalessays published by Garabet Ibrăileanu in the Romanian Life Review. I am focused on Lev Tolstoys hermeneutics of Anna Karenina, and the paralel with Nabokov s classes of universal literature, and on the essay concerning Proust s Way rom Creation and Analysis.*

Although G. Ibrăileanu did not write much about authors in world literature, their selection is very important, especially since we are talking about great French, Russian or English authors, because on this list there are great authors such as Gustave Flaubert, Count Lev Nicolaevich Tolstoy, about whom Charles Drouhet had published another text in Romanian Life Review, the author of a Romanian-French dictionary, Ivan Turgenev, Marcel Proust, Charles Baudelaire. Anatole France, etc.

Keeping the proportions, I think that these Notes and impressions on the books could be compared, obviously keeping the proportions with the Literature Courses and the Russian Literature Courses, held by the famous American novelist of Russian origin Vladimir Nabokov a few decades later, collected in the volume. Especially since there is also a point of direct interference, Leo Tolstoy's novel, Anna Karenina[1], in G. Ibrăileanu's essay appears the first plea for rereading in Romanian literature, an idea transformed into a superb essay by Matei Călinescu[2] in Rereading, see also the similar opinion of N. Manolescu[3] in Critical History. When he analyzes foreign writers, and here G. Călinescu[4] is very right, the critic stops only on the essential readings, I would also say that G. Ibrăileanu is a reading enthusiast, an obsessed with the great works of humanity, a reader with habits, just like the hero of his novel, Emil Codrescu, if there had not been a Roland Barthes[5] who defined the zero degree of literature or writing in love, certainly these two literary models could have been easily reconstituted starting from the work of G. Ibrăileanu.

For him, the world is only a second game and the fictional worlds, studied by Thomas Paul in a famous study of the logic of fiction, are more real than the real, because the author of Adela believes, some time before Borges, that the world is nothing but a huge library and that the delights of reading can be as powerful as life itself. Among the works written by foreign authors, analyzed by G. Ibrăileanu, there are several that deserve a little more special attention, first of all the study of Leo Tolstoy's novel, Anna Karenina. Thus, Garabet Ibrăileanu analyzes Leo Tolstoy's novel, Anna Karenina, starting from a very interesting criterion, that of the age difference, in fact a Balzacian theme, I am referring to the famous novel The Woman at Thirty, between the different ways of reading the same novel at twenty and forty, respectively, considered that of full creative maturity.

I couldn't help but mentally compare this wonderful essay with another one that caught my attention when I read Vladimir Nabokov's Russian literature lectures[6] at Cornell University, where he had initially been invited to give lectures on entomology on butterflies, and where Vladimir Nabokov would also give a series of lectures on universal literature, with the specification that he will analyze this famous novel, breaking it down almost scene by scene, in a total hermeneutical approach, while G. Ibrăileanu limits himself to offering the reader the two different interpretations, because a book read is never the same, and the literary showcases do not offer a critic of G. Ibrăileanu's stature a novel of Ana Karenina's value every day. Vladimir Nabokov is the writer I would take with me to an island, Martin Amis, another absolutely remarkable contemporary British

[1] Leo Tolstoy, Anna Karenina,Penguin Books Classics, 2017
[2] Matei Călinescu,Rereading, Yale, YaleUniversity Press, 1993
[3] N.Manolescu,The Critical History o Romanian Literature, Pitești, Paralela 45 Publishing, 2003
[4] G.Călinescu, The History of Romanian Literature from the Beggining to the Presnt Days, Minerva Publishing,1980
[5] Roland Barthes, The Zero degree of Writing, Translated by Annette Lavers; Colin Smith. London: Jonathan Cape, 1967
[6] Vladimir Nabokov, Lectures on Russian Literature, Houghton Miflin,2002

writer said that he has a meter and a half of his books in his library, I don't have that many but I think I can manage if I take an electronic tablet with me on an island, with all his books that I don't think take up more than 10 mb of memory. I've read a lot of his books, he's a difficult author, an ironic guy, very intelligent and his novels or stories are absolutely outstanding, you know what I mean, that is, they bring some absolutely original characters, although they don't really come from the tradition of the famous Le Romans russes, but seem to have more of a root in the prose of the romantic Pushkin.

At least that's how they called me when I read them for the first time. Mashenka[7], a short story of small dimensions, in which the author will practice his well-formed pen by revisiting the psychological prose in the manner of Dostoevsky's short stories, but also **King, Queen, Knave[8],** a novel that I am reading right now, a refined Nabokovian exercise, which does not lack references to chess, nor a wonderful red butterfly that opens its wings for a moment in the world of the book, in both books the action takes place in Berlin, the second is much more refined, it has descriptions of a very finely captured objectual world, with the talent of a great prose writer. Then there would be The Sorcerer, also a short story that I can only compare with Kawabata's prose, The House of the Sleeping Beauties[9], which also inspired Marquez, in Sleeping Beauty and the Aiplane[10], a variation on the theme of the niphete that led him to his absolute masterpiece, Lolita[11], made into a film by Stanley Kubrick, but also other narratives originally written in Russian, Despair, made into a film by another great German director, Fassbinder, if I'm not mistaken, also won a recent Oscar for Best Foreign Film, **Invitation to the Beaheading[12]**, a rather Kafkaesque prose, in which the influence of the Penitentiary Colony can be seen with the naked eye, moreover in his Literature Courses the author has patiently drawn the structure of the legs that Gregor Samsa acquires in addition after it will metamorphose into a The Beetle, **The Lujin Defense[13]**, which was also made into a movie, **Glory[14], The Eye[15], Laughter in the Dark[16]**, which were all translated into English by his own daughter.

Of his books written directly in English, a language he loved since childhood, I have only read a few novels so far, Lolita, **Ada or the Ardor[17]** and **The Pale Fire[18],** if I'm not mistaken some even for a literature exam, I don't think they are fully translated into Eminescu's language, but I'm not sure that I have read all of them, I am also waiting for the volumes that have not fallen into my hands until today. Nabokov is a writer who cures you of depressions, look I waited with bated breath for Laura's Original[19], the first version of Lolita, the archetype of N.'s prose and the, and the name comes not only from the nymphs in mythology but also from the stage of development of insects, given the author's passion for entomology.

Among his books on literature, I highly recommend his lectures held in front of American students, those on Marcel Proust and Franz Kafka are, as was normal, my favorites, since the two authors enjoyed and will enjoy my very special attention, but also those held in 1940 on Russian literature, which he has masterfully translated into English, it is the national epic **Song of Igor's Army** and **Yevgeny Onegin,** his translation being accompanied by entire pages of erudite academic glosses, in fact when he speaks of Marcel Proust[20] he will continually annotate the English translation of Charles Scott Montcrieff, which he rightly considers one of the worst in the world and amends it with the greatest joy, Here and there, namely in the essential points.

---

[7] Vladimir Nabokov, Mashenka, Editorial Anagrama, 199
[8] Vladimir Nabokov, King, Queen, Knave, Mc Know Hill, 1968
[9] Kawabata Yasunari, House of the Sleeping Beauties and Other Stories, Kodansha International, 2003
[10] Gabriel Garcia Marquez, Sleeping Beauty and the Airplane, https://genius.com/Gabriel-garcia-marquez-sleeping-beauty-and-the-airplane-annotated.
[11] Vladimir Nabokov, Lolita, The Olympia Press, 1955
[12] Vladimir Nabokov, Invitation to the Beheading, G.PutnamSons,1958
[13] Vladimir Nabokov, The Lujin Defense, 1958
[14] Vladimir Nabokov, Glory, New York,Mc Graw Hill, 1971
[15] Vladimir Nabokov, The Eye, 1930
[16] Vladimir Nabokov, Laughter in the Dark, 1932
[17] Vladimir Nabokov, Ada and the Ardor, Penguin Random House, 2025
[18] Vladimir Nabokov, Pale Fire, Penguin Random House, 1962
[19] Vladimir Nabokov, Laura s Original, 1977
[20] Marcel Proust, In the Search of Lost Time, translated by Scott Montcrieff, Penguin Books, 1978

About **Speak, Memory**[21], one of the most Proust like memoirs I have ever read, I could only say that it is a masterpiece of the genre in Anglo-Saxon literature, the evocation of this cosmopolitan environment of Russian families, the so-called Russian aristocrats, the white Russians, who after the revolution of 1917 lost everything and had to start a new life in Parisian exile.

In the essay on the novel Anna Karenina, the Romanian critic of Armenian origin sketches a delicate theory of the literary masterpiece, the plural perspective changes according to the evolution of the reader, and here perhaps we should even mention Marcel Proust's little theory from the essay **Reading Days**[22], of which I don't think G. Ibrăileanu would have been aware, the one in which he compares reading a book with visiting a cathedral, in his novel, **In Search of Lost Time**, itself a cathedral of the French spirit, enough visits are reproduced, his favorite cathedral not being Notre Dame de Paris but the one in Combray, Iliers, in fact the author discovered the beauty of the great cathedrals of Northern France after translating John Ruskin's essay, **The Bible of Amiens**[23], for which he struggled to learn English and translate it into French, and after completing the translation he somehow went on a pilgrimage to the famous Notre Dame cathedral in that city.

G. Ibrăileanu's explanation is rather a psychological one, he is convinced that the rereading has the value of the revelator in Julio Cortasar's novella, **Blow up**[24], that is, it brings to the fore new elements, left in the shadows at the first reading, the more the number of successive rereadings increases, the greater the chances of revelations of new directions or new interpretations, that nuance the old ones and add to them or live in parallel with them. He chooses the scenes in the novel with tweezers, like a collector who takes his butterflies out of the insectarium to admire their wings, he does not present them in slow motion like Vladimir Nabokov, the one who enunciated that paradox of rereading, quoted by Matei Călinescu[25] in **Re-reading**, stating that there are no readings but only rereadings, because he is interested first of all in a kind of characterological sheet of the characters, seen in the interaction created by their love, from the initial scene of the meeting between Anne and Wronski, which is actually initiated by a coup de foudre, just like in Romeo and Juliet, and the ball scene carries on the initial impression, presenting a triumphant Anne and a completely humiliated Wronski, a very subtle psychological observation.

However, as a perfect analyst, G. Ibrăileanu will also insist on Ana Karenina's decision to throw herself under the wheels of the train at the end of the novel, the character being obsessed with the idea of death, in fact he is not the only character in the novel who develops this thanato-phobia, Levin keeps hidden in the stable a rope with which he would like to commit suicide, as the novelist Marin Preda himself observes, who shares this detail with Florin Mugur, in an absolutely wonderful interview. Marin Preda even believes that this obsession with death is common to Tolstoy's, in fact stories such **as The Death of Ivan Ilyich** or the **Kreutzer Sonata** highlight it, but also the biography of Tolstoy who, in the face of the final moment, flees from his estate, Yasnaya Polyana, and dies somewhere in a train stop, damn on the feast, thousands of kilometers from home.

The episode was recently evoked in a film inspired by Countess Tolstoy's diary, which was rediscovered and published relatively recently, the title of the film being The Last Station, a Russia-England co-production, a superb film based on real events, given that recently the intimate diary of Countess Sofia Tolstoy, the wife of the great writer, was published for the first time, I don't think there is a Romanian translation, but I highly recommend you to read it too. In short, the story is a bit complicated, it is narrated by a certain Bulgakov, Count Tolstoy's personal secretary, other than the famous Mikhail Bulgakov, the author of the novel The Master and Margarita, who, once he arrives at his estate in Yasna Polyana, receives as a gift from the countess a notebook on which to write down absolutely everything, in fact family problems had arisen because of a certain Chertkov, who was striving to convince the great writer to donate his copyrights to humanity, in order to complete the portrait of a secular saint, built with great effort by an ideological movement, entitled Tolstoianism,

[21] Vladimir Nabokov, Speak, Memory, 1966
[22] Marcel Proust, Reading Days, Penguin Books, 2008
[23] John Ruskin, The Bible of Amiens, https://en.wikisource.org/wiki/The_Bible_of_Amiens.
[24] Julio Cortasar, Blow Up, Knopf Publishing, 2008
[25] Matei Călinescu, Rereading, Yale University Press, 2003

a kind of sect here and its importance for the tsar, which had filled the place with all kinds of spies, of workers of the Secret Services, who were called Ohrana, precursors of the NKVD or KGB in the Leninist era.

The way in which this villain and manipulator of Chertkov manages to penetrate Tolstoy's mind and soul and effectively destroy his lifelong relationship with the woman who had borne him some 18 children, of whom only 13 survived, with the one who had been his secretary, confessor, faithful wife, lover and mistress, reminded me of the subsequent brainwashing experiments, see Ierunca's book, The Pitesti Phenomenon, and the Romanian memoirs of the Gulag prison. At one point, unable to bear her husband's daughters, the countess took a pistol from the drawer and shot by a gesture of symbolic value the picture of the impostor Chertkov, which Tolstoy kept on the wall instead of their marriage picture, and wondered if he was not right. After all, the income obtained from the exploitation of the estate was not very high, and the copyrights, if they had been sold and not ceded, would have brought Leo Tolstoy's children a fairly good, if not very good, material situation. In fact, the Russian Duma restored the copy-right to the family, repairing for a short time only until the Bolshevik revolution the injustice that Lev Nikolaevich had done to his own heirs.

Of course, before seeing this film I read like all literature enthusiasts enough texts written by Tolstoy, the three essential novels, Anna Karenina, which in the footsteps of Garabet Ibrăileanu I reread with different eyes in adulthood, War and Peace, although I think I have also seen a lot of film adaptations, which, lately, keep cutting off my appetite for reading, As I get older, it's harder and harder for me to pick up the books I read in my youth, a difficult peak for any novelist to reach, both in the film and in her diary, Countess Tolstoy swore that she discussed the book scene by scene with her husband who read her small fragments for breakfast, in fact I think that her husband's famous talent for capturing female psychology is due to her to the greatest extent.

The author transcribed the book about six times until it reached its final form, it seems that the patient countess knew every line in the book. A novel that I liked when I was 14 years old but that I wouldn't even open today is The Resurrection, especially the final part, with the heroine who follows her lover into the Siberian exile, the form of total sacrifice for love. A little later, under the influence of Tolstoy, Fyodor Dostoevsky will have Sonia Marmeladovna accompany Raskolnikov out of love to the same place and then wait for him until his release from prison, and director Nikita Mikhalkov took up the motif in his film, Train Station for Two, one of the masterpieces of Soviet cinema. Ah, those Russians!

A little later I would discover another Tolstoy, the one in the Diary, see the mini scandal recently triggered around the plagiarism of the translation of Mrs. Jeanina Ianoşi, in fact a good piece of the diary was not even published until the years of Gorbachev's perestroika, because it did not fit with the secular image of a writer without God that the communists wanted to build for Tolstoy, in the meantime it has also appeared in Romanian, perhaps the time has come for a new translation, this time a complete one, and now we have the other diary, in the mirror, that of Countess Sophia Tolstoy, kept between 1862 and 1915, which completes the image of the novelist's old age, very agitated by a lot of inner demons, which somehow shine through in several short stories, especially in the Kreutzer Sonata, an excellent psychological analysis of pathological jealousy, as only in Un amour de Swann you encounter before, it seems that the prose writer was tormented by jealousy despite his rather advanced age or in The Death of Ivan Ilyich, a metaphor of universal death, sensationally well constructed, I remind you of a poor clerk and a man without qualities, the hero of the short story Ivan Ilyich, finding out that he has only a few days left to live, returns home and starts screaming in all that time he had left to live, thus protesting against the emptiness of soul that had dominated him throughout his life.

There are a few more stories but I don't know what else to recommend you to read, I think it's worth reading them all, so as not to create unnecessary discrimination. They have a special force, despite their brevity, I would compare Tolstoy's novels with some symphonies by Beethoven and his short stories with some fugues or chops by Bach, if I may be allowed the comparison. I'm sure I've read over time a couple or three biographies of Count Leo Tolstoy, which are more and more interesting, including one written by Henry Troyat, a historian member of the French Academy, who

wrote romanticized biographies about all the good people in the world of letters and not only, was apparently Tolstoy was a rather unpredictable guy, he was capable of very beautiful gestures, he built several schools for the children of Russian monks, he taught literacy to the peasants on his estate and even gave them his books to read, but they didn't really know how to analyze them, but sometimes he even whipped them, but we found out relatively late about his tragic death, a few days before, the writer boarded a train that took him to a very distant station, Astapovo, somewhere, hell on the feast, thousands of kilometers from the place where he lived with his wife, in Yasnaya Polyana, where he would eventually die. I had found out about this episode by reading a very funny book by an American journalist, Paul Johnson, Intellectuals, which has also been translated in Romania, from which you realize that the famous Romanian proverb "where there is a lot of book there is also a lot of stupidity" works even better than we could imagine. But I didn't know that the episode of death was so dramatic that the writer's daughter in a relationship with Chertkov forbade the countess to talk to the dying man, even though she had arrived in the town on a special train, the same train that would take the body back home. I thought then, look what luck fell on the inhabitants of the small village consisting of a train station and a few houses, to fall like this from heaven, to enter the history of universal literature just because a genius of the stature of Leo Nikolaevich Tolstoy died there.

I would not like to end this brief tour through Leo Tolstoy's literature without mentioning the masculine style in which Countess Sophia Tolstoy wrote, I have read enough diaries written by women in my life but this is an absolutely sensational one, her power of analysis, the modern language in which she writes, the metaphors used qualify her as a great writer, not only as the wife who gave birth to no less than eighteen children to the great novelist Leo Tolstoy. If it had been published in the 1920s, the countess's diary probably wouldn't have had any echo, but now women writers have earned the right to be considered equal in rights with men, even if such a comparison doesn't benefit some at all.

I kept bothering to remember where I read something similar and in the end I remembered that Raymond Carver[26] wrote a very beautiful story about Anton Pavlovich Chekhov's death, **Errand**, included in the anthological volume **Elephant and the Other Short Stories**, the only one that I have not found to this day. It seems that at the moment of Anton Pavlolvich's death, Chekhov allegedly felt like drinking a glass of champagne and sent his wife to bring him a bottle from the bar, it was perhaps a simple pretext to remove her from the room so as not to see him die. When the waiter and his wife, Olga Knipper, a well-known actress and tragedian, returned, they saw that the great playwright had already died and the bottle of champagne remained open and no one had the courage to drink it. It is worth reading it even though the end of the two great writers was not at all similar.

Raymond Carver even evoked a visit by Count Leo Tolstoy to the bed of the sick Chekhov, who apparently did not appreciate the plays very much, considering them static and somewhat lacking in dynamism, but he was a declared fan of short stories, which he believed to be masterpieces of Russian literature. Count Tolstoy would have read aloud to A.P. Chekhov the short story The Lady with the Dog, an indirect tribute to his great contemporary, and he would have brought tears to his eyes and thanked him many times. In his Diary, Count Leo Tolstoy wrote only nice things about Chekhov, and such phrases can also be found in correspondence that I have not even read, but I take Raymond Carver at his word. But at one point I searched my library for Victor Shklovsky's critical monograph written by Leo Tolstoy, the worst thing is that a Russian formalist of his stature suffered a direct action of censorship, it seems at least strange that such a large volume should be "formatted" to fit in a collection of a publishing house in communist Romania, I think it's more than that, it's a much harsher censorship in our country than it was in Soviet Russia, quite liberal in terms of classical culture, and I discovered a kind of happy ending, in my previous text, written from the movie The Last Station.

Namely, we discovered that Mrs. Countess Sofia Andreevna, who survived Tolstoy exactly 9 years, received a lifetime pension from the Duma that would allow her to support a family of 38 people in normal conditions. The worst thing is that even after the victory of the October Revolution

[26] Raymond Carver, Errand in Elephant and Other Short Stories, https://en.wikipedia.org/wiki/Elephant_and_Other_Stories.

the communist state did not take her estate until her death, being the only landowner in the entire Red Empire, the rest were sent to "pohod na Sibir", over 2000 Soviet writers being thrown into the Gulag, and this was allowed by Lenin himself who saw in Tolstoy one of the greatest Russian authors, A kind of prophet of the new social order, although it was a bit obvious, because his Narodnikist ideas did not really resemble communism. Lenin had his own literary idiosyncrasies, he did not like Dostoyevsky's prose at all, which brought to the surface the abyssalism and irrationalism of the Russian soul, but he loved Chernyshevsky's novel, What Is to Be Done?, he took this title intertextually in one of his texts, the prose or theater of Maxim Gorky, and obviously everything that was created in the area of the Moscow proletariat. If you haven't read Shklovsky's superb monograph yet, you should look for it in antique shops, especially since there are extensive quotations from the two mirror diaries, that of the countess and that of Leo Tolstoy, kept until his poor health prevented him from writing.

Returning to G. Ibrăileanu's analyses, I would only say that he has a predilection for infinite nuance, he is a perfect literary analyst, but the one who will be analyzed, despite his own theory in Creation and Analysis, is the female character herself, Anna Karenina, being accurately discriminated the traits of conjugal love, settled, and extramarital love, based on a devastating passion, who stirs the two, and leaves behind only sadness, in the lives of the children of Ana, Karenin or Kity, Wronski's fiancée who must declare herself defeated the moment she sees her at the ball, on Wronski's arm.

I find the essay fascinating by the ease with which G. Ibrăileanu looks at the characters as if they were alive, you deduce that he himself was in love with Ana Karenina in his youth, as if they were his acquaintances not just simple ghosts, devoid of reality, he sees in this novel the human dramas, even the drama of Dolly the one who comes to visit Ana and who imagines that she could lead and she has a life like Ana's, in fact it is a form of bovarism or if you want of erotic oblomovism, with abyssal psychic roots, because all these failures lead Anna Karenina directly to the last station, to the act of suicide. Unlike other French novelists, Count Leo Nikolaevich Tolstoy does not highlight aspects of romantic love, in general Russian novels are realistic, and Fyodor Dostoyevsky is also mentioned in this context with Humiliated and Obedient (the latter the critic translates as offended, probably from French), or Turgenev with A Superfluous Man.

Manon Lescaut, the famous tragic love in the novel of the Abbot Prevost, offers him a new opportunity to present the love story between the knight of Grieux and the treacherous Manon, rendered as a selfishness in two, with the specification that the secondary characters really pale in front of the two heroes. Read at the age of the Chevalier des Grieux, the story elicits the same cry from us, but resumed in adulthood, the emphasis will fall on the female psychology that makes women incapable of understanding the tortures of jealousy, the theme being later taken up again in Marcel Proust's novel in the form of the tormenting jealousy that Swann will be gripped with in front of Odette in Un amour de Swann. The philosopher Spinoza speaks of this passion of tormenting jealousy, among others, and G. Ibrăileanu does not forget to mention it in this bookish context.

Ivan Turgenev's novel, **Spring Waters**[27], enjoys a special interest, which the critic summarizes with a critical formula stolen from a French novelist, Paul Bourget, pessimistic and tender, in the person of Turgenev G. Ibrăileanu will discover the most European of the Russian writers but also the most realistic, but without the ostentations of Emile Zola or Gustave Flaubert. He remains the most poetic of modern novelists, and the examples offered are diverse, in literary works such **as Assia, Smoke, Anciar, Faust, Parents and Sons, The New Generation**, **A Nest of Noblemen**[28]**,** the intensity of feeling even touches pain. It is not surprising that the novelist is compared to Leo Tolstoy, whom G. Ibrăileanu rightly considers the most important universal novelist of all time:

"Tolstoy is greater, a more colossal creator of life, Turgenev is more of a poet, and yet, more human, and a finer observer of the nuances of the human soul. You admire Tolstoy; in Turgenev, part of the admiration changes into love. Tolstoy is the granite and ice peak, inaccessible and inhospitable, Turgenev is the romantic valley, with its poetic shadows and luines... There is no writer you can love like this Russian with a heart of gold."

[27] Ivan Turgenev, Spring Torrents, https://en.wikipedia.org/wiki/Torrents_of_Spring.
[28] Ivan Turgenev, A Nest of Noblemen, 2016

To be a little more precise in this essay, G. Ibrăileanu will follow the example of Gherea who will not shy away from analyzing the Kreutzer Sonata, or why not of C. Stere, the author of a river novel, **Around the Revolution**[29], in which the influence of the great Russian novelists, Leo Tolstoy, Fyodor Dostoyevsky or Ivan Turgenev is clearly felt, if it had had a bit of epic inventiveness, Romanian literature would have acquired a great novelist, because, despite the sometimes exaggerated enthusiasm of Ion Negoițescu, the novel is diluted especially in its contemporary part, in which C. Stere struggles to describe with a polemical parapon the society in the Romanian capital, Bucharest, in which he moves and will become a pillar of the populist movement.

Another contemporary of his, Paul Zarifopol, has only words of praise for Leo Tolstoy, the two making up a first segment of fans of the Russian novel, which would make numerous other victims in the interwar era, from Mircea Eliade or Emil Cioran, Constantin Noica or Jeny Acterian to Camil Petrescu or Gib Mihăescu. In fact, Paul Zarifopol is the author of the most valuable review of **Creation and Analysis**, considered one of the most valuable contemporary studies on the Romanian novel, and his judgment is still valid: "With professorial patience, with fine penetration and intelligent temperance, Mr. Ibrăileanu defines and explains, in 32 substantial paragraphs, the character and literary procedures of 22 writers", But the critic will only cite nine names, adding that the author of the essay shows the patience of a biologist.

In this critical essay, Sanin, the hero of **Spring Torrents**, is considered as an alter-ego of the novelist, because the novelist was exactly the age of the hero, 52 years old, when he wrote the book, and he will fall in love with a girl of only 19 years old, and literary critics have not overlooked this coincidence with the plot of the novel Adela. N. Manolescu[30] will do it, among others, in the chapter dedicated to the novel in the essay **Noah's Ark**. In addition to the lyricism and idealistic pessimism specific to the author G. Ibrăileanu will review all the characters of the book, in addition to Sanin, Gemma and Mrs. Polosov, the rest of the characters are Gemma's relatives, Emillia, her mother, Emilio, her brother and the dog Tartaglia, an intelligent acrobat by trade. Turgenev, like most Russian writers, is a great creator of literary girls, Tatiana, from Fum, Lisa from A Nest of Nobles, or Vera from Two Friends, but also Assia, Irena, Zenaida, and Gemma is nevertheless of Italian origin, being of an out-of-the-box ingenuity. Mrs. Polosov is a conqueror, the one who will kidnap Sanin Gemmei, she is much more perverse than Emma Bovary, who compared to her seems an immaculate Madonna. However, Turgenev will not demean her because he is looking for a feminine archetype in her, or what the critic calls "the mysterious and indefinable woman". And the most interesting part of the novel is the second one, the one in which Mrs. Polosov catches Sanin in her nets, although he loves Gemma madly. The ending of the novel is different from Adela's, Sanin returns to Frankfurt in search of Gemma, a situation that can only be encountered in the treatise of the Danish philosopher Sören Kierkegaard, The Repetition, but he finds nothing, neither the public garden nor the street, not even the memories of that time, and he is sent to the city's public library to look for the traces of this love that seems unreal.

If we think of the article written at the death of Anatole France, the medallion dedicated to the description of his work will place the literary critic at the dimensions of a great lover of his literature, a writer who presents more characters who are intellectuals, Sylvestre Bonnard, Jerome Coignard, Abbé Lantaigne, Monsieur Bergeret, Jacques from The Red Lily or Elodie from The Gods Thirst. Another very important feature of the great French writer is his Gallic humor, but also his irony, through which he will satirize social phenomena or ridiculous types. In Penguin Island, the socialists do not enjoy more sympathy than the penguins with other political ideas, and in some types there is even a self-parody. A good analyst like G. Ibrăileanu could not miss this opportunity to list the situations in which the comic contrast produces humorous effects, extracted from various literary works, including **Penguin Island**[31], his most significant work in which critics saw a parable of the modern world that does not find its compass too easily.

[29] C.Stere, Around the Revolution, Gunivas, 2015
[30] N.Manolescu, Noah s Ark, Grammar Publishing, 1997
[31] Anatole France, Penguin Island, Calman Levy, 1908

G. Ibrăileanu also rejects the accusation made by some French critics and even taken up by some commentators in Romania that Anatole France is an intellectualist or bookish writer, he believes that absolutely all his characters are alive, they live, he is a good writer who has an ability to evoke the past, especially in his historical prose, but who, in predominantly autobiographical or disguised memoirs, **Little Pierre** or **My Friend's Book** have a special power to evoke even his own childhood. No didactic author can be considered, because the creator surpasses the moralist in intensity. Its women are not as intellectualist as men, they are nature in its purest state, although sometimes they can also issue certain ideas or theories. The ideology of Anatole France does not play a very important role in his work, and his socialist ideas do not go beyond the level of a political ideal.

G. Ibrăileanu is absolutely surprising, given that the English novel was not very well known in Romania, an unconditional admirer of Thomas Hardy's novels, whom he considers in 1925, when the article appears as an obituary on the death of Thomas Hardy, produced at the age of 85 the greatest European novelist and the greatest English novelist of the time. G. Ibrăileanu does not forget to mention the two literary critics who wrote about Thomas Hardy's work before him, the professor and Englishman Dragoș Protopopescu and D.I. Suchianu. Only one omission, he forgets to mention Anton Holban, the one who considered that the novel **Jude the Unknown**[32] is one of the most valuable European novels of all time. The causes of this interest in Thomas Hardy's work are the captivating plots, the theme of love, an exotic background, the lyricism and beauty of nature, and Hardy's quality to convince his readers that those stories are real. In general, we believe that Ibrăileanu wants to introduce Thomas Hardy to Romanian readers who can discover in his novels intellectual delights difficult to find in other novelists, and which would not have been easy to achieve if it had not started from the landscapes of his homeland, the county of Wessex.

Thomas Hardy is rightly considered by G. Ibrăileanu as a very complex writer, who reaches the very level of complexity of a Balzac, and the critic considers Hardy to be a superior author to John Galsworthy, whose novels are all about the same. In order to be able to define Hardy's novels, G. Ibrăileanu will draw a parallel with two other universal writers, with Balzac and Chekhov. Hardy has in common with Balzac precisely the ability to invent extraordinary incidents that can represent a challenge for any individual, they have the ability to activate his power to resist or defeat his fate. A.N. Chekhov is the antipode of Thomas Hardy because his prose has no plot or this kind of tragic effect. Chekhov, on the other hand, is the poet of fatality, in his prose the medium has no role in the disintegration of the character, as happens for example in Tess, where fatality is slightly metaphysical or reaches the dimension of the fatum of ancient tragedies.

The meanings of Thomas Hardy's novels are the very meanings of people's lives, who are perfectly aware of the tragic dimension of any destiny, viewed separately or in its social group. From this point of view, the depth of Thomas Hardy's novels is deeper than the social tropisms that characterize the evolution of John Galsworthy's characters in the Forsythe Saga series. G. Ibrăileanu even believes that Thomas Hardy's novels have something in common with the works of William Shakespeare, happiness is ephemeral, life is terrible and no man can find his fulfillment in a world of suffering or pain. Here is a passage in which G. Ibrăileanu will try to capture the very essence of Hardy's work: "In Thomas Hardy, life does not come up against a barrage of ideas and conceptions, which abstract it, schematize it, wither it and diminish it. Life enters freely and directly into it – and it enters in waves – acquiring, through isolation from the banal, all its tragic meaning. Hence, first of all, the great poetry of his work. For great poetry is, and is nothing else, than the tragic thrill in the face of life, as – again – in Shakespeare's dramas. Hence, secondly, the rare character of his work: a luminous plasticity (for life is an admirable fireworks) and a sense of tragic fatality (for life is painful, as the Indo-European race felt it, as evidenced by its two great religions)."

G. Ibrăileanu will take up the idea that Thomas Hardy is the most important modern European novelist, through this paradoxical encounter between his open suggestiveness and the gloomy sadness, which has a devastating effect on the reader. He does not seem to take into account the fact that Thomas Hardy is the first English novelist who had built a theory through which he struggled to

[32] Thomas Hardy, Jude the Obscure, Osgood,1895

prove that the ancient tragedy had found its perfect avatar in the modern novel, but this theory is easy to discover in the pages of Titu Maiorescu's study, Romanian Literature and Abroad, but the Romanian critic started from Ioan Slavici's Novels from the People, of which at least two, The Mill of Luck and The Forester are strikingly similar to Thomas Hardy's novels.

Among the foreign writers who have enjoyed the attention of the literary critic are the Polish novelist Wladislaw Reymont, with his masterpiece, The Peasants, considered by some Romanian critics a possible source of inspiration for Liviu Rebreanu, when he started working on the novel Ion, The Voice of the Earth, The Voice of Love, and why not Karin Michaelis, a very prolific journalist or novelist from Denmark, the one who wrote 36 novels and nine children's books, unfortunately half forgotten today, but in full consonance with her constant interest in women's literature.

Regarding the reception of Marcel Proust's novel In Search of Lost Time, I would mention the fact that G. ibrăileanu is one of our first Proustian exegetes, marking this interest through a series of articles, but probably his most interesting study on the subject remains the one entitled Creation and Analysis, one of the first studies that outlines a theory of the novel, which will later be completed by Camil Petrescu's study, "The New Structure" and the work of Marcel Proust or by N. Manolescu's essay on the Romanian novel, Noah's Ark.

In the pages of the magazine Romanian Life, Marcel Proust was welcomed with open arms by Garabet Ibrăileanu, see his essay Creation and Analysis but also by Paul Zarifopol, the one who left us at least three very vivid studies on Proust's novel.

In the years immediately preceding the writing of the famous study Creation and Analysis, the critic from Iasi was entirely absorbed by the Proustian universe, if we are to believe the testimony of his friend, Al. Rosetti: "He was then completely subjugated by Marcel Proust's art, so much so that he had made himself a Proustian index for the quick finding of the desired character. He had found in Proust, above an artist, a brother in suffering, because Ibrăileanu was himself an anxious person and discovered a new illness every day."

If you reread the fragments of the above-mentioned essay dedicated to the French prose writer, you will be amazed by the accuracy of many of the critical judgments expressed in this study. At a time when the influence of the French writer was just beginning to be felt, Garabet Ibrăileanu's definitions proposed courageous solutions of interpretation, still fresh and current after so many decades had passed on them. The treatment of jealousy in his vast novel constitutes litmus paper, the one that can signal the originality of the Proustian "method". Thus, by placing everything under the sign of the Ego, the author creates "soul realities" in his own right. Love or Jealousy become ample "monographs of a feeling." The state of mind turns into Character: "the state of mind has detached itself from the subject and even from the character, acquiring an independent existence. It is not a notional state but a living, concrete state with all its affective power.

Proust abolishes the dichotomy between creation and analysis by merging the two stages into one: "His analysis is creation, whether it analyzes itself or others. This analysis is a description of the soul, or rather a story of the soul. He makes the portrait and the epic novel of some states of soul, he creates soul worlds. "Each such x-ray probes the subconscious and the critic shows in-depth Freudian knowledge when he states that "Proust's diving into the unconscious is a gratuitous invention" and that, beyond the sophistry committed by some critics, "no one can descend into the unconscious." G. Ibrăileanu sets things right, describing the texture, the fabric of the Proustian text, the critic indirectly defines the flow of involuntary consciousness, the main invention of European modernism.

The richness of these sensations forces the reader to make an effort to interpret: "In Proust, the subconscious pours more into the conscious... The smell of an old room causes him so many sensations that we no longer find in ourselves what to understand his words. But I didn't have these sensations, so they can't reproduce." The perception of the pure unconscious is impossible, and this view of a subconscious as a closet, in which useless or old things have been hidden, is very close to the theory of Sigmund Freud. Paradoxically, although many of Proust's sensations are denied to us as an eventuality of their physical presence, they address our common anthropological background and are not at all foreign to us. In order to be able to define the influence of the new type of temporality the effects of this inner duration, the critic uses as an example the paradox of the Greek philosopher

Zeno: "A state of mind that for us is right for it is a line tens of times broken." The intuition is all the more accurate as it anticipates the soul geometry of the Proustian character, the one that the writer described in the letter sent to Prince Antoine Bibescu. As a result of this paradox, the duration becomes relative, it becomes internalized, and the characters interact much more strongly with the environment and "vary with the impression they produce on other characters."

The result is visible to the naked eye, all that unique perspectivism, about which Camil Petrescu would later speak in his study on "The New Structure" and which, through negation, would lead him to the multiple game of points of view in Procrustes' Bed. The complexity of the central intelligence is directly proportional to the finesse of the narrator's "mental apparatus", and the technique of random associations, the most famous of which remains the small cake swallowed with the aunt's tea, the madeleina (her shell shape is in turn the bearer of secret meanings), produces a "very rich psychic efflorescence", almost bordering on abnormality, because this results from the excess of the psyche that turns on itself. For this reason. For this reason, Proust is not a subjective writer, but an objective one. Here is G. Ibrăileanu's argumentation: "If an anatomist could dissect his own body, he would not be subjectiv... Proust's creations are soul worlds that are at our disposal for the study of the human soul. Proust's work presents pieces for the use of anyone. They are alive, like life, just like those preparations of Carrel's, living tissues, hearts that still beat in vitro." There is in the aforementioned essay a fragment dedicated to Proust, perhaps the most beautiful and blecherian (strange coincidence of writings!) description of introspection in all post-war literature. If introspection requires objectification, it also requires the power to dissect one's own body, just as an anatomist instead of studying the corpses of others would operate with a scalpel on himself.

Carving directly with human organs, preparing them to retain in them the pulsation of life, is a common concern with Max Blecher, the prose writer who described the extraordinary symmetries of the tissues of cut animal halves, unloaded in front of a butcher's shop. Introspection, having the Proust model at its limit, is not only a superficial look in the mirror, but also a complicated operation of Orphic self-dismemberment. Few literary critics in the world have managed to capture the mixture of objective and subjective in Proust's work. If we were to explain its structure by the terms invented by Nicolae Manolescu, Proust's novel retains enough of the skeleton of the Doric novel, borrows the analysis from the Ionic novel but receives certain elements including the primacy of art (the concept of art for art's sake) from the decadents and from the Corinthian area. Proust's very nature would be objective, it does not exist in reality, because the Stutter, Combray or the nature of Elstir's paintings make up Proust's Nature. G. Ibrăileanu's definitions are necessarily accurate, many of them contradict the commonplaces of Proust's exegesis of all times and cultures, and the statement that with Marcel Proust analysis merges with creation transforms the cycle of The Search for Lost Time into an important "milestone" on the evolution of the European novel. We would not like to conclude this brief presentation of the passage dedicated to Proust's art from the study Creation and Analysis without citing the implicit polemic, in which G. Ibrăileanu enters with his colleague of his generation, Paul Zarifopol.

He intuits that the reproach addressed to young people who are unable to remember the features of his own beloved's face is an indirect affront to the great French prose writer. Paul Zarifopol refutes the theory of the character, built on a hasty incomplete induction. The myth of the author's elephant memory and of an above-average visual acuity are destroyed one after another. The example chosen is from Proust's novel: "he says that he happened not to remember Gilberta's figure, although he saw her every day and was in love with her. This means, I think, that Proust had poor vision; Visible things captivated him only as signs of mental states, and in this case, of course, he saw them with a rare intelligence. In fact, he categorically confesses that he was not visual. About Gilberta he says that he forgot her figure because all his attention was focused on the girl's words (...) Proust was a terrible tyrant to the souls of his mistresses and friends, and according to this orientation of his sentimental interests, the visual images remained pale and secondary."

Regarding the identity between creation and analysis, Paul Zarifopol slightly qualifies G. Ibrăileanu's judgments, explaining the differences in the use of the method of creation in the first and second parts of Marcel Proust's work: "Proust uses small and strange reminiscences and associations;

The common man, mature and practical, feels a kind of embarrassment to remember them, he is afraid of compromising the seriousness of his spirit by paying attention to such strange little things. In the things of the soul, as well as in the external things (...) Proust creates precisely with the help of bizarre nothings: and since, at least in the parts at the beginning of the work, he does not sacrifice the external detail in favor of the purely psychic, his figures are brilliantly created. Later, the scientific attitude invades; the figures unfold into groups of generalities, the details no longer appear localized and concrete, but become examples that, no matter how ingeniously extracted, can no longer operate an artistic effect." The construction of the cycle of Lost Time, more and more pulverized towards the end, is a symptom of a disease of "decomposition of the novel", which will gradually be replaced by the interesting and varied "notebook" by the strictly autobiographical book, and the fictional burden of the extinct literary species will be taken over by the cinema.

G. Ibrăileanu, then returns to the theme on at least two occasions. The first of the texts, reproduced in Romanian and Foreign Writers and entitled Marcel Proust's Last Two Volumes, is built on the basis of the distinction already used in Creation and Analysis between moralistic writers, those who observe others, and analysts, who observe especially the human soul, the analysis presupposing the pre-existence of a rich inner soul life.

After reviewing the parenthetical compositional structure of the Quest cycle, the succession of parentheses being in fact destined to plunge into the abyss of the soul, G. Ibrăileanu observes that the psychologism resulting from this approach "seems to sometimes have gaps. And these gaps are filled with the moralist Proust. Marcel Proust sometimes replaces purely analytical observation, in the style of Paul Bourget or Anatole France, of course, with more psychological content." This observation is all the more important as most Romanian commentators take the theme of a moralistic Proust from their French colleagues (see the texts of Ionescu, Ralea or Sebastian) without asking themselves how it reconciles with the other theme, that of an analyst Proust. On another note, contradicting the author of this book and starting from the premise that Marcel Proust cannot be imitated, G. Ibrăileanu believes that in our country there are no authentic Proust epigones: "There are attempts at fictional self-analysis in which authors lyrically expose their very particular states of mind.

Another is the case of Proust. He completely, alive, renders the human soul. This analyst is a great creator even when he is a self-analyst." The author is only partially right, however, because a Proustian influence does not at all imply the complete tracing of the method, but only partial takeovers of the techniques or motifs of Marcel Proust's novel. The same Paul Zarifopol, a contemporary of G. Ibrăileanu, writes in the same period Tastes and Prejudices. A note on Proust (1929). The essayist's style is memorable, but the information transmitted is 99.9% false: "From one end to the other, Proust unfolds like a genius of the infected. The infected reigns completely.... Room with glued windows. Room where the scrofulous child, chlorotised by solitary vice, does all his needs hermetically locked so as not to catch a cold. Dirty, shabby laundry, leavened stockings, camisoles for weeks stuck by the arthritic hope of the old woman who pampered the boy with skeletons of scraps and snail meat. Ruins of cursed organism melt into pre-organic gelatin. It is the kingdom and genius of the mollusk. Any image that has fallen here withers its colours, deossifies and flattens itself, expands into the piftia of nameless decompositions. The healthy contours of the shapes are embalmed in indistinct mold designs. Proust is invariably the absolute artist of decomposition. If we were talking about flowers, beautiful and ruddy girls with the full sun, fresh trees, everything becomes dejectional and cadaverous, in this magic of perpetual rot. All the color, all the vigor of sensible reality are rendered like a stomach soaked by ulcers, sheds the mucilaginous and washed flesh in bloom of brilliant fruits. You desperately cover your eyes, nostrils, mouth, and run madly to the air. You want air, and decisive light, clean outlines, elementary, violent colors. You want to see metal glittering, to feel smooth, hard and cold ivory, to penetrate that things have skeletons, they have shape from within, that they want to exist at last, because it is good for them to exist, anyway, moments and centuries, and to feel through fierce outlines, the indefinable charm of existence. In Proust, of sinister evocation, the most decisive images become like shellless snails (nn. slugs) that with their muddy footprints seem, at each sticky thrust, to regret that they have to be distinguished, detaching themselves from a sticky

informality. If I could destroy something totally from written work, from the time people write, I would destroy Proust.

A volume of Proust makes me dream of floods of formaldehyde, Niagare of phenic acid, burnings of millions of volts. Proust is the singer of dirty death. The master of continuous nausea ... Understand: these are not disgusting faces or disgusting scenes; but by his grasp to decompose, by his genius, which is perhaps only the form of impotence, the genius of never finishing: anything, but everything, gelatinizes repulsively. Through the incessant fluttering of everything, he does not let you escape from the pressure of uninterrupted, gentle, and unforgiving destruction. At each step, the same gradation is repeated, from serbăd to vomiting. Proust embalms and squeaks, squeezes impressions until they melt their shape, color, flavor, and the icing intervenes fatally, taking the place of rhythm. In an abstract formula, all possible content of experience is devalued, and this devaluation is appeased, by a slow morphologic and in a dragging of shame, things of fear for a soul of normal vigor. (…) His art method is the method of tenacious mozolelia, alternating with the startles of a stomach desolate with dyspepsia. As if a sexual appetite unaided by the proper organs sought consolation through gasps and vomiting."

BIBLIOGRAPHY:

1. Leo Tolstoy, Anna Karenina,Penguin Books Classics, 2017
2. Matei Călinescu,Rereading, Yale, YaleUniversity Press, 1993
3. N.Manolescu,The Critical History o Romanian Literature, Pitești, Paralela 45 Publishing, 2003
4. G.Călinescu, The History of Romanian Literature from the Beggining to the Presnt Days, Minerva Publishing,1980
5. Roland Barthes, The Zero degree of Writing, Translated by Annette Lavers; Colin Smith. London: Jonathan Cape, 1967
6. Vladimir Nabokov, Lectures on Russian Literature, Houghton Miflin,2002
7. Vladimir Nabokov, Mashenka, Editorial Anagrama, 199
8. Vladimir Nabokov, King, Queen, Knave, Mc Know Hill, 1968
9. Kawabata Yasunari, House of the Sleeping Beauties and Other Stories, Kodansha International, 2003
10. Gabriel Garcia Marquez, Sleeping Beauty and the Airplane, https://genius.com/Gabriel-garcia-marquez-sleeping-beauty-and-the-airplane-annotated.
11. Vladimir Nabokov, Lolita, The Olympia Press, 1955
12. Vladimir Nabokov, Invitation to the Beheading, G.PutnamSons,1958
13. Vladimir Nabokov, The Lujin Defense, 1958
14. Vladimir Nabokov, Glory, New York,Mc Graw Hill, 1971
15. Vladimir Nabokov, The Eye, 1930
16. Vladimir Nabokov, Laughter in the Dark, 1932
17. Vladimir Nabokov, Ada and the Ardor, Penguin Random House, 2025
18. Vladimir Nabokov, Pale Fire, Penguin Random House, 1962
19. Vladimir Nabokov, Laura s Original, 1977
20. Marcel Proust, In the Search of Lost Time, translated by Scott Montcrieff, Penguin Books, 1978
21. Vladimir Nabokov, Speak, Memory, 1966
22. Marcel Proust, Reading Days, Penguin Books, 2008
23. John Ruskin, The Bible of Amiens, https://en.wikisource.org/wiki/The_Bible_of_Amiens.
24. Julio Cortasar, Blow Up, Knopf Publishing, 2008
25. Ivan Turgenev, Spring Torrents, https://en.wikipedia.org/wiki/Torrents_of_Spring.
26. Ivan Turgenev, A Nest of Noblemen, 2016
27. C.Stere, Around the Revolution, Gunivas, 2015
28. N.Manolescu, Noah s Ark, Grammar Publishing, 1997
29. Anatole France, Penguin Island, Calman Levy, 1908
30. Thomas Hardy, Jude the Obscure, Osgood,1895

MIRCEA ELIADE, ESSAYIST, IN OCEANOGRAPHY (1936)

Iulian Băicuș
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: *I have chosen the most interesting volume o essays written by Mircea Eliade, in order to grasp the origins of Interbellum essay pattern, the core ideas were borrowed from Eugenio d Ors book, Oceanografia del tedi. I am trying to demonstrate the dierence between a journalist work and essays writing.*

The title of Mircea Eliade's book, Oceanography, is a close echo of a book of essays by Eugenio d'Ors, which was called **The Oceanography of Boredom** 1. The volume was originally called Oceanografia del tedi and was originally written in a dialect of Spanish, in Catalan, in 1918. The complexity of the book announces Mircea Eliade's passage to a higher level of the journalistic discourse, that of the essay. Thematically, the essays in this volume can be subsumed to several fields of his concerns, from literature, cultural studies, to the history of religions and the history of scientific or philosophical ideas. As we have accustomed you, we will select for analysis only the essays on literary themes, as they are the main object of the present study. I would mention by way of information the essays on men's fashion, with the specification that oriental shawls are much more comfortable than the tight pants of the modern era, the one about the relationship between youth and old age, very similar to a passage from Matei Călinescu's novel2 essay **The Life and Opinions of Zacharias Lichter**, obviously a possible post-war reaction to the challenge launched by Mircea Eliade.

It should be mentioned that in this volume Mircea Eliade also included a text in which he states his preference for detective novels to the detriment of erotic or sentimental literature because "the detective novel written by a chosen pen – such as Edgar Wallace, Sapper, Leroux – is undeniably preferable to an erotic novel – sentimental"3. The essayist is convinced that Romanian readers are looking for something else in the novel, that Dekobra, an author he had taken in a few texts before, or Pittigilli sold better in Romania than Edgar Wallace, that in general Romanian readers read more detective novels when they are high school students and that public taste goes in the direction of novels "with tenth-rate psychology, with vulgar heroes, in the sense that they want to look like heroes when they are poor mannequins", "with ridiculous problems" and with "poetry and useless analysis". Although a few decades have passed since these statements, they are still valid, public taste has not changed much. Mircea Eliade even cites an interesting example, starting from the British passion for "whodunnit" literature4, as it is known in the English-speaking environment, namely the fact that the English gave the philosophical world the greatest logicians or philosophers of language, because solving the mystery of a crime starts from the reason-kinetic method, proposed for the first time in Edgar Allan Poe's text, The murder on Morgii Street.

The Anglo-Saxons massively produce and consume good quality detective literature and this seems to be the explanation for the fact that in England there is a very rationalist and logical spirit, specific to the pragmatism of English philosophy. The English gave the history of philosophy philosophers of language such as Wittgenstein or logicians, or invented the current of philosophical pragmatism. It is no coincidence that great essayists were born in England. An example cited is that of the philosophy professor Taggart, a specialist in Hegel's philosophy who had chosen the reading of detective novels as his "violon d'Ingres". 5 Without mentioning their names, Mircea Eliade mentions in this context other renowned scholars who, at the end of a tiring day, read detective novels. Among them was certainly himself. Its connection might seem surprising, in fact all the essays in the

1 Mircea Eliade, Jurnal, 1941-1969, ed. cit., p. 182
2 Matei Călinescu, On the Elders in The Life and Opinions of Zacharias Lichter, third edition, Iași, Polirom Publishing House, 1995
3 Mircea Eliade, The Detective Novel in Oceanography, People's Culture Publishing House, 1934, p.135
4 Who committed the crime?
5 The most common term today is, however, the English one, "hobby". I used the French one, unjustly forgotten.

volume seem to be constructed to amaze and surprise its reader, in the good tradition of the poetics of the classical Baroque, the one that the theoreticians of the Italian Baroque called falstupare or meraviglia. In the simplest of cases, the essayist overturns the perspective of the commonplace, inverts the points of view or performs an anamorphosis, totally changing the meanings inaccessible to a reader with prejudices and an average cultural baggage. From the point of view of the "reader's response" theory, of the interpretation centered on the receiver, we can note the fact that starting from the myth of Pygmalion, the author wanted to educate, to train his readers. Mircea Eliade hoped that the reader of these essays would grow with them and turn into a reader of his scientific work in the future, and I think that at least in some of the cases his wish was fulfilled. Mircea Eliade stated on another occasion, in a preface to the volume Fragmentarium: "I have always dreamed of a nonconformist reader who would not be satisfied only with reading my novels or essays, but would keep his curiosity intact for the other less easy writings, of course, but perhaps just as significant".

A "lecturer in fabula", a perfect reader for the entire work of Mircea Eliade, should be a true "homo interpretans", a kind of orchestra man, a total hermeneutic, who manages to integrate the concepts of the scientific work with those of the works of fiction, thus creating a unique text, with a serious and a playful component, complementary to each other. Again, the work of fiction is only a step, the first step, which should be climbed to reach the snowy peaks of theoretical works, covered by the clouds of pure ideas.

In fact, one of the pre-texts of an essay included in Oceanography refers to a well-known work of the Spanish Baroque, Calderón de la Barca's play6, **La vida es sueño, Life is but a dream**. Mircea Eliade was also concerned with this question of the Baroque of the Spanish Golden Age, probably also under the empire of his youthful readings of Spanish essayists, meeting here with the approaches of a great professor from the diaspora, Alexandru Ciorănescu7, the author of a very special book, The Baroque or the Rediscovery of Drama, and he would return to the theme on several occasions, perhaps the most important text being published in a magazine of exile, in "Horizons" in 1952 under the title Aspects of the Baroque. In this text Mircea Eliade8 returns to an older theme, the myth of Don Juan, declaring that this is in fact nothing more than an old Baroque motif, and he also returns to another obsession from his youth, a possible influence of the mystical courses held by Nae Ionescu, on the Marian cult. Later, during the period when he was culturally attached to Portugal, Mircea Eliade notes in his Portuguese Diary that his last hope of saving Nina was to take her to Fatimá where the miracle was supposed to take place and the Virgin Mary to save her. Unfortunately, his wife dies and Mircea Eliade goes to Fatimá to pray for her soul and to do what is necessary for her after death, a memorial service, a true Requiem. His interest in this current goes so far as to ask Edgar Papu for a copy of his book on the Baroque, but he refuses it on the grounds that he had only one copy, which he had sent to the Academy, but promises to buy him a volume of the book and send it to him.

Mircea Eliade also said that a detective novel is a comforting and pure reading, in which all criminals end up being caught, commit suicide or the detective gets engaged. However, it is true that it is "the only kind of novel in which morality does not annoy"9 but is required by the very logic of fiction. At the opposite pole, however, there is Camil Petrescu10, a declared and ardent opponent of the species, although he borrowed his technique and used his procedures in Procrustes' Bed. Camil Petrescu, on the other hand, after first reproaching André Gide for reading paraliterature, that is, The Three Musketeers Printed on Bad Paper, analyzes some such novels and comes to the conclusion that they are made up only of clichés, put together and that the species has absolutely no literary value.

Mircea Eliade's position seems to me to be much more sincere, closer to the somewhat more liberal system of genres and species in postmodernity, where Camil Petrescu's modernist scruples no longer have a place. We all read novels or literature with detectives or, in the worst case, watch their

6 see also Corin Braga's study, Calderón de la Barca. The Confrontation between the Occultism of the Renaissance and the Counter-Reformation in From Archetype to Anarhetip, Iaşi, Polirom Publishing House, 2006, p.135

7 Alexandru Ciorănescu, The Baroque or the Rediscovery of Drama, Univers Publishing House, 1974

8 Mircea Eliade, Aspects of the Baroque, in Against Despair, Bucharest, Humanitas Publishing House, 1992

9 Mircea Eliade, The Detective Novel in Oceanography, Humanitas Publishing House, 2003, p.107

10 Camil Petrescu, The Modality and Technique of the Detective Novel, in Theses and Antitheses, Selected Essays, neat edition. Preface and chronological table by Aurel Petrescu, The Library for All, Bureşti, Minerva Publishing House, 1971, p.52

adaptations in TV series. However, I grant Camil Petrescu his share of truth, the gratuitous acts invented by Gide have an underground connection with the universe of "whodunit" literature. After more extensive readings of Camil Petrescu's theoretical texts11, of **The Aesthetic Modality of Theatre** or even a part of his fundamental philosophical work, edited posthumously by Florica Ichim and Vasile Dem. Zamfirescu, **The Doctrine of Substance**12, I realized that Mircea Eliade was, however, right. I won't go into details, however our main theme is not detective literature, but I confidently recommend a broader study of the problem of the detective novel in Romania, Daniela Zeca Buzura's book13, **The Commissioner's Melon**.

Other essays on literary themes in **Oceanography** bring to the fore both Mircea Eliade's theories about the novel and authenticity, exemplifying them with a text by John Dos Passos14, Manhattan Transfer, totally devoid of psychology, an absolutely inconceivable fact in continental Europe, where Fyodor Dostoyevsky or Stendhal proceeded exactly the opposite, analyzing and thus explaining and thus killing their characters. Mircea Eliade's advance in the poetics of the novel seems to me considerable, I will only mention here the fact that Dos Passos, commented on at that time by Mihail Sebastian, was characterized by Jean-Paul Sartre as one of the great universal writers and had a direct influence on Albert Camus' novel The Stranger. Mircea Eliade's prose could also be considered, through its reliance on authenticity, as a possible precursor of an existentialist current in Romanian literature, with quite marked notes in Marin Preda's novels, **The Great Lonely** or **Life as a Prey**. John Dos Passos' novel appeared in the U.S. in 1925 and the volume of essays Oceanography appeared in Romania in 1932, so only seven years after the publication of the novel **Manhattan Transfer**. Another example, which I have not encountered in any other text or essay by any interwar author, is that of Lawrence Sterne's novel, Tristram Shandy, a rather imperfect and unbridled text that defied time precisely through its author's talent for wandering. I suspect that Lawrence Sterne could be considered the distant ancestor of Aldous Huxley and from the two English masters Mircea Eliade learned the art of "beating the fields with grace", as, more jokingly, more seriously, G. Călinescu had defined15 the technique of the essay in a fragment of the History of Literature from its origins to the present day on the classic text of Alexandru Odobescu, **Pseudo-kinegetikos**.

In general, the chronicles published at the time by different commentators on the volume, from the somewhat more journalistic texts of Paul Bărbulescu16 or Nicolae Roşu17 to the somewhat more analytical, closer to the literary criticism of Pericle Martinescu18 or Ovidiu Papadima19, generally agree on the special value of the book. But the best text was written at the time by Mihail Sebastian20, managing to capture, practically, all the most important features of the literary work. Mircea Eliade never gave up the essay, his great models being the Spanish essayists, Ortega Y Gasset or Miguel de Unamuno. The narrator, however, can also take up Unamuno's famous phrase, "I think only with a pencil in my hand", quoted by Mircea Eliade21 in an essay entitled Unamuno's Pencil himself, reproduced in the subject matter of the 1939 volume, in his anthology entitled Fragmentarium.

---

11 Camil Petrescu, The Aesthetic Modality of Theatre, in Operas, vol. IX, edition edited by Florica Ichim, National Publishing House, 2003

12 Camil Petrescu, The Doctrine of Substance, neat edition, notes and index of names by Florica Ichim and Vasile Dem Zamfirescu, introductory study by Vasile Dem Zamfirescu, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1988

13 Daniela Zeca Buzura, The Commissioner's Melon. Landmarks in a New Poetics of the Detective Novel, Bucharest, Curtea Veche Publishing House, 2005

14 To realize how innovative Mircea Eliade's opinion was or how backward our culture is, I will only say that the Romanian translation of the novel Manhattan Transfer was published by Corint Publishing House in 2007. His colleague, the American novelist Sinclair Lewis, author of famous novels such as Babbit, saw in him, just like Mircea Eliade, the beginning of a new school in the field of novels.

15 G. Călinescu, The History of Romanian Literature from the Origins to the Present, Second Edition, revised and added by Al. Piru, Bucharest, Minerva, 1986, p. 343-358

16 Paul Bărbulescu, Oceanography, in the Eliade File, Down with the farce!, part one, ed. cit. p. 168

17 Nicolae Roşu, Oceanography, in the Eliade File, Down with the farce!, part one, ed. cit. p. 170

18 Pericle Martinescu, **Oceanography,** in the Eliade File, Down with the Farce!, part one, ed. cit. p. 173

19 Ovidiu Papadima, **Oceanography**, in Eliade File, Down with the Farce!, part one, ed. cit. p. 173

20 Mihail Sebastian, in **Oceanography**, The Eliade File, With the Books on the Table, ed. cit., p. 66

21 Mircea Eliade, **Unamuno's Pencil** in **Fragmentarium**, Bucharest, Humanitas Publishing House, 2004, p. 157

Mircea Eliade would later return to Unamuno's work in a radio conference dedicated to Unamuno's death and then in his mature period, the name of the Spanish essayist would be continuously evoked in his letters or diaries. The influence of the Iberian essayist Miguel de Unamuno is not only visible in Mircea Eliade's texts and not only his, but is detectable in almost all our essayists, from Emil Cioran, Paul Zarifopol, to Octavian Paler and Andrei Pleşu or Horia Roman Patapievici. I will linger, only in a hurry, à vol d'oiseau on an essential text for essay theorists, a conference held at Radio Romania, and **entitled The European Essay and the Romanian Essay** 22, which synthesizes ideas that we would otherwise have to look for through all his articles of his youth and in which Mircea Eliade tried to draw a profile of this extremely specious literary genre, At that time in full explosion. At the beginning of this text, Mircea Eliade practically takes up on a higher level the older considerations of the essayist Eugenio d'Ors about the "gloss", a solution by which the essayist can limit the polymorphism and the rather unbridled character of the essay, would be nothing more than "a reaction against the too large, too vague and too irresponsible proportions of the essay".

Mircea Eliade is not a protochronist, although some or the other suspected him of being the inventor of this current of thought in Romanian culture, he admits that in the absence of a cultivated public and a full Romanian literary humanism, we did not have many essayists, one of his precursors, whom he denied in two very acid texts being none other than Paul Zarifopol, The absolute master of the tender ideas of Romanian literature. However, we must acknowledge to Mircea Eliade's slightly more mature colleague, Camil Petrescu,23 the merit of having given a definition of the essay at least as good, as a kind of tutti-frutti salad, in a text from his volume, Theses and Antitheses. The young Eliade's outing to his somewhat more mature colleague P. Zarifopol is rather a conjunctural and humorous one, rather than one based on causes of internal construction and on a critical sense. In fact, after the sudden death of P. Zarifopol, Mircea Eliade would evoke him in another article as a luminous figure of Romanian literature, with regret and piety. The case of Nicolae Iorga versus Mircea Eliade, also highlights the ambivalence of this "odi et amo", of this dualism of the young disciple who rebels against the castrating Father, a long occasion for glosses or various psychoanalytic interpretations, which we leave in the care of other critics, more gifted than us, abandoning this Freudian vulgate, the easiest trap into which a biographer can fall, but also of anguish of influence, in the well-known terms defined by the American critic Harold Bloom24. Quite maliciously, in the only text devoted to the evocation of his friend Mircea Eliade in the text inserted in Exercises of Admiration, Emil Cioran25 evokes this admiration of the young scholar for Nicolae Iorga, considering that in his tendency to be a polygraph of Romanian culture there was a vitality of a natural phenomenon, a germinating power or a vastness specific to the sublime in aesthetics. Emil Cioran's lucidity doubles that of Mircea Eliade, Iorga wrote works "prolix, badly drafted, full of memorable judgments drowned in a mess", and the second Eliade, the one who enters into the well-known polemic with Iorga, who between us was blocking the evolution of Romanian literature through his conservative, seminal spirit, is of the same opinion as Emil Cioran.

Mircea Eliade then operates with the distinction between the philosophical essay, practiced in England (Aldous Huxley, Chesterton), Germany (Nietzsche) and France (Montaigne, Pascal), hence probably the appreciation that essayists such as Ernst Robert Curtius, Count Keyserling or Oswald Spengler26 would be philosophers and the Spanish or Italian one in which the works of Miguel de Unamuno, Jose Ortega y Gasset and Eugenio d'Ors would belong to the area that uses the essay as an instrument of the philosophy of culture, more precisely, of the morphology of the culture. They choose their quotes from areas other than André Gide, Alain or Ernst Curtius, Unamuno prefers the

22 Mircea Eliade, **The European Essay and the Romanian Essay**, in **50 Radio Conferences**, ed. cit., p. 288-293

23 Camil Petrescu, **Despre esseu sau tutti frutti**, in Theses and Antitheses, Selected Essays, neat edition, chronological table and preface by Aurel Petrescu, Bucharest, Minerva Publishing House, BPT, 1971, p. 259

24 Harold Bloom, **The Anxiety of Influence, A Theory of Poetry**, Second Edition, Oxford University Press, 1997.

25 Emil Cioran, **Exercises of Admiration**, translated from French by Emanuel Marcu, Bucharest, Humanitas Publishing House, 2002, p. 127

26 Spengler, Oswald, **The Decline of the West. Sketch of Morphology of History,** translated by Ioan Lascu, Craiova, Beladi Publishing House, 1996, vol. I and II

Spanish mystics, the preference being then transmitted to Emil Cioran27, the same thing happens in his texts of his youth, and under the influence of Nae Ionescu's philosophy courses, in Tears and Saints, for example, but he also quotes from Søren Kierkegaard, or Don Quixote. Ortega y Gasset and Eugenio d'Ors come with different examples of Spanish art, various documents from geography, information about the Baroque from El Siglo d'Oro or elements from the visual or architectural space. If, however, I were to take for analysis the episode Tears and Saints, a book that caused his mother's pain, after all she was the wife of an Orthodox archpriest, the book that could have had a connection with the mystical or metaphysical courses held by Nae Ionescu, I repeat the idea that he did not intend to plagiarize Evelyn Underhill's treatise in a course that was to be reconstructed previously starting from the notes of his students, as Marta Petreu argues in the preface to Underhill's Mysticism, a similar case could be that of the university courses written by Lucian Blaga, who wrote on them in the style of the apostille "not to be published", and Dorli Blaga fulfilled his father's wish. Starting from readings with a rather unsystematic and completely disordered character of the books written by some saints of the Catholic tradition especially, Teresa of Avila, about whom he speaks in a dialogue with Michel Jakob, the one whose fervor upset him in his youth and from whom he never parted again, returned to reading her books, but also Saint Catherine of Genoa, Catherine of Siena, Christina Eber, Mechtilda of Magdeburg, Angela of Folino, Margaret of Cortona or Saint Aldegunda. Unfortunately for him, Cioran took over a psychoanalytic theory without digesting it very well, S. Freud28 in his seminal study for psychiatrists but absolutely derisory for those who research the religious phenomenon, Moses and monotheism defined this religious thrill as a kind of squeak, a fact completely denied by the treatise of Rudolf Otto or Mircea Eliade, evidently the aspiration to the Divinity has nothing in common with the hysteria or neuroses of modern man, but the explanation of this uplifting feeling is of a metaphysical nature. Devotion and piety of the brides or brides of Christ, here we simultaneously explore both a Western monastic tradition and the Orthodox one, it does not have psychic or sexual reasons, as Cioran tries to convince us, I would use here the distinction that the priestess Diotima, the host of the Platonic Banquet, made between heavenly and earthly love, it is only a form of sublimation and essentialization of instinctual love, animalistic and passing through the sophisticated retorts of faith, in order to transform himself into the purest love for God.

The only chronicle in which this type of book, considered by most of its readers a blasphemy, Cioran noted with amusement that he found as an editor only a printer, who after editing it came to ask him if God would not penalize him with bankruptcy after this gesture of rebellion, was written by Mircea Eliade who compared the fervor of his friend with a phenomenon of self-maceration, specific to the great ascetics. Eliade started his demonstration from a verse, extracted by Gide and transcribed in his diary, in a poem by Charles Baudelaire, in which irony was considered a form of maceration, specific to any form of asceticism. Much later, referring to the scholar who locked himself in his office on the campus of the University of Chicago to write the files from which all his books were to be born, but first of all that cathedral of the human spirit, The History of Religious Beliefs and Ideas, the monk N. Steinhardt would speak of the same form of secular asceticism that any scholar goes through, characterized as a lay monk, being easily admonished by Mircea Eliade, who draws his attention to the fact that such a comparison is a bit lame. What seems to some to be a simple exaggeration seems to Mircea Eliade to be only a part of the ascetic scenario, citing the conclusions of a phenomenologist, Aurel Kolnai, who drew attention to the fact that disgust can be a good defense mechanism of the Being against decomposition, in front of worms, mice that can spread diseases. G. Călinescu, this time in our first autochthonous study of the phenomenology of the Poetic, **The Universe of Poetry**, posed the problem of the apoetic object in exactly the same terms, hence perhaps Baudelaire's attempt to provoke disgust in the famous poem La Charogne, there is also a similar case in our literature, Mihai Eminescu's posthumous poem, When I Saw You, Verena (probably Venus, but due to a phonetic phenomenon the poet changed her name), which some commentators have attributed to a hesychastic tradition, the monks of Mount Athos have small books

27 Emil Cioran, **Tears and Saints**, Bucharest, Humanitas Publishing House, 1991

28 Sigmund Freud, **Moses and Monotheism**, in Works, vol. I: translation of Totem and Taboo, Moses and Monotheism, Anguish in Civilization, The Future of an Illusion, Scientific Publishing House, 1991

or prayers in which, in order to be protected from the temptations and nudges of women, they are presented in its future form as a corpse. It seems that his dirt and various skin diseases, lupus, runhra or leprosy are the first phases used for ascetic initiation, so the neophyte subjected to the initiation ceremony must feel to the depths of his being this fear of decomposition, it is no coincidence that one of Cioran's books will be called just like that, Treatise on Decomposition, which will allow him to reach a state of total ataraxia and will put on the same plane as recommended by the Indian Vedas, a piece of gold with a piece of mud, a woman's leg with a piece of meat from a butcher's window. Mircea Eliade, with his hidden talents, discovered the main reason why Cioran pays so much attention to decomposition, and especially to corporeality, in fact this short article is a practical lesson in mythology, as few authors were able to do at the time, which would have made the authors of a history of the body from Antiquity to the present day envious, which is authored by three French anthropologists Alain Corbin, Georges Vigarelllo and Jean-Jacques Courtine, recently translated into Romanian. Alain Corbin is the son of the historian of religions and Mircea Eliade's colleague at the magazine Antaios Henry Corbin.

Mircea Eliade believes that the Romanian essay should be channeled towards this second, much more fertile direction, that of the contemporary Spanish essay, and we would like to treat this statement as a confession and as a possible value judgment. During his Portuguese internship, Mircea Eliade continually recited the works of these great Spanish essayists29 and thought of translating other volumes into Romanian, which had remained unknown until that moment. Mircea Eliade reproached the local essayists first of all for their lack of originality, it seems that they took only themes of their Western colleagues, and developed them, without proposing original themes, obviously with a few great exceptions, Lucian Blaga, George Călinescu, Camil Petrescu, Paul Zarifopol, Tudor Vianu, and, I would say instead of the author, Mircea Eliade. The Romanian essay has survived to this day, essayists are still being born, among those truly talented among the contemporaries were first of all Octavian Paler, Alexandru Palelologu, but also Al. George.

The intellectual sources of the Spaniards are diverse, they propose a national myth, Unamuno does not abandon Don Quixote, Ortega y Gasset fell in love with Don Juan, whom he stole from Søren Kierkegaard, instead Eugenio d'Ors proposes some exemplary figures from the cultural history of Spain, the painter Francisco Goya, the explorer Christopher Columbus, and the royal couple Ferdinand and Isabela. All these searches would lead to a direct influence on Romanian culture, let's not forget that in the work of Mircea Eliade or Lucian Blaga, whether we are talking about essays or works of fiction, the fundamental myths of the Romanian people, Mioriţa and Master Manole occupy a central place. The end of the text ends with a commitment, masterfully fulfilled in the Mioritic Space, both by Lucian Blaga's disputed essay in The Culture Trilogy, but also in the play Meşterul Manole, and why not, in Mircea Eliade's volume, Commentaries on the legend of Meşterul Manole, a very complex study, in which he also uses his knowledge as a folklorist, anthropologist but also those of the future historian of religions. I found this typology of Mircea Eliade taken up in a completely different formula in a more recent book, in the preamble of Corin Braga's book30, 10 Studies in Archetypology.

Thus, the morphology of culture would be only a variant of what Professor Corin Braga recently defined as "anthropological archetypology", but the professor from Cluj retains as fundamental myths for Western culture only the myths of Don Juan and that of Faust. In addition to the articles themselves, Mircea Eliade31 will evoke Eugenio d'Ors and Ortega y Gasset32 in two extraordinary medallions from The Labyrinth Trial. Mircea Eliade sincerely regretted that the work of the two essayists was not sufficiently known and appreciated in France, the country of origin of the author of the interview, Claude-Henri Roquet. Mircea Eliade esteemed and read Miguel de

29 See also Ovidiu Drimba's anthology, Spanish Essays, Bucharest, Univers Publishing House, 1982
30 Corin Braga, 10 Studies in Archetypology, Cluj-Napoca, Dacia Publishing House, 1999
31 Mircea Eliade, The Labyrinth Trial, translated by Doina Cornea, Cluj-Napoca, Dacia Publishing House, 1990, p.75
32 see Sorin Alexandrescu's study, Ensimismamento con Mircea Eliade e Ortega y Gasset in Mircea Eliade, from Portugal, ed. cit., p. 229

Unamuno even though he had never met him in person, Unamuno dying a few years before his departure for Portugal, but he confessed in the same interview that he would have liked to meet him.

BIBLIOGRAPHY:

1. Mircea Eliade, Jurnal, 1941-1969, ed. cit., p. 182
2. Matei Călinescu, On the Elders in The Life and Opinions of Zacharias Lichter, third edition, Iaşi, Polirom Publishing House, 1995
3. Mircea Eliade, The Detective Novel in Oceanography, People's Culture Publishing House, 1934, p.135
4. Corin Braga's study, Calderón de la Barca. The Confrontation between the Occultism of the Renaissance and the Counter-Reformation in From Archetype to Anarhetip, Iaşi, Polirom Publishing House, 2006, p.135
5. Alexandru Ciorănescu, The Baroque or the Rediscovery of Drama, Univers Publishing House, 1974
6. Mircea Eliade, Aspects of the Baroque, in Against Despair, Bucharest, Humanitas Publishing House, 1992
7. Mircea Eliade, The Detective Novel in Oceanography, Humanitas Publishing House, 2003, p.107
8. Camil Petrescu, The Modality and Technique of the Detective Novel, in Theses and Antitheses, Selected Essays, neat edition. Preface and chronological table by Aurel Petrescu, The Library for All, Bucureşti, Minerva Publishing House, 1971, p.52
9. Camil Petrescu, The Aesthetic Modality of Theatre, in Operas, vol. IX, edition edited by Florica Ichim, National Publishing House, 2003
10. Camil Petrescu, The Doctrine of Substance, neat edition, notes and index of names by Florica Ichim and Vasile Dem Zamfirescu, introductory study by Vasile Dem Zamfirescu, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1988
11. Daniela Zeca Buzura, The Commissioner's Melon. Landmarks in a New Poetics of the Detective Novel, Bucharest, Curtea Veche Publishing House, 2005
12. To realize how innovative Mircea Eliade's opinion was or how backward our culture is, I will only say that the Romanian translation of the novel Manhattan Transfer was published by Corint Publishing House in 2007. His colleague, the American novelist Sinclair Lewis author of famous novels such as Babbit, saw in him, just like Mircea Eliade, the beginning of a new school in the field of novels.
13. G. Călinescu, The History of Romanian Literature from the Origins to the Present, Second Edition, revised and added by Al. Piru, Bucharest, Minerva, 1986, p. 343-358
14. Paul Bărbulescu, Oceanography, in the Eliade File, Down with the farce!, part one, ed. cit. p. 168
15. Nicolae Roşu, Oceanography, in the Eliade File, Down with the farce!, part one, ed. cit. p. 170
16. Pericle Martinescu, Oceanography, in the Eliade File, Down with the Farce!, part one, ed. cit. p. 173
17. Ovidiu Papadima, Oceanography, in Eliade File, Down with the Farce!, part one, ed. cit. p. 173
18. Mihail Sebastian, in Oceanography, The Eliade File, With the Books on the Table, ed. cit., p. 66
19. Mircea Eliade, Unamuno's Pencil in Fragmentarium, Bucharest, Humanitas Publishing House, 2004, p. 157
20. Mircea Eliade, The European Essay and the Romanian Essay, in 50 Radio Conferences, ed. cit., p. 288-293

21. Camil Petrescu, Despre esseu sau tutti frutti, in Theses and Antitheses, Selected Essays, neat edition, chronological table and preface by Aurel Petrescu, Bucharest, Minerva Publishing House, BPT, 1971, p. 259
22. Harold Bloom, The Anxiety of Influence, A Theory of Poetry, Second Edition, Oxford University Press, 1997.
23. Emil Cioran, Exercises of Admiration, translated from French by Emanuel Marcu, Bucharest, Humanitas Publishing House, 2002, p. 127
24. Spengler, Oswald, The Decline of the West. Sketch of Morphology of History, translated by Ioan Lascu, Craiova, Beladi Publishing House, 1996, vol. I and II
25. Emil Cioran, Tears and Saints, Bucharest, Humanitas Publishing House, 1991
26. Sigmund Freud, Moses and Monotheism, in Works, vol. I: translation of Totem and Taboo, Moses and Monotheism, Anguish in Civilization, The Future of an Illusion, Scientific Publishing House, 1991
27. See also Ovidiu Drimba's anthology, Spanish Essays, Bucharest, Univers Publishing House, 1982
28. Corin Braga, 10 Studies in Archetypology, Cluj-Napoca, Dacia Publishing House, 1999
29. Mircea Eliade, The Labyrinth Trial, translated by Doina Cornea, Cluj-Napoca, Dacia Publishing House, 1990, p.75
30. see Sorin Alexandrescu's study, Ensimismamento con Mircea Eliade e Ortega y Gasset in Mircea Eliade, from Portugal, ed. cit., p. 229

COMMUNICATION IN THE AGE OF GLOBALIZATION

Denisa Elena Petrehuș
Lecturer, PhD, Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca

Abstract: *The concept of communication has been viewed over time from various perspectives, and this has led to a spectacular increase in definitions. When we talk about communication, most people think of 'sharing' or 'informing.' If we look up the word communication in an explanatory dictionary, we find three meanings of the word. They are: notification or message, verbal contacts within a group, and presentation or opportunity that promotes the exchange of ideas or intellectual relationships.*

Keywords: *communication; globalization; interpersonal communication; tradition; Information dissemination*

Das Konzept der Kommunikation wurde im Laufe der Zeit aus verschiedenen Perspektiven betrachtet, und dies hat zu einer spektakulären Zunahme der Definitionen geführt. Wenn wir von Kommunikation sprechen, denken die meisten an „mitteilen“ oder „informieren“. Wenn wir in einem erklärenden Wörterbuch nachschlagen, finden wir drei Bedeutungen des Wortes Kommunikation. Es handelt sich um: Benachrichtigung oder Mitteilung, verbale Kontakte innerhalb einer Gruppe, Präsentation oder Gelegenheit, die den Austausch von Ideen oder geistigen Beziehungen fördert.

Kommunikation – Definitionen Die Definition des Begriffs „Kommunikation“ ist aufgrund der verschiedenen Herangehensweisen an dieses Thema mit einigen Schwierigkeiten verbunden. Jeder Autor hat versucht, die Definition zu geben, die er für passend hielt. Zum Beispiel definieren C. Hovland, I. Janis und H. Kelley Kommunikation wie folgt: „ein Prozess, durch den eine Person (der Kommunikator) Stimuli (meist verbal) übermittelt, mit dem Ziel, das Verhalten anderer Personen (des Publikums) zu ändern.“ Die von Denis McQuail angebotene Definition lautet: „Kommunikation ist die Übermittlung von Informationen, Ideen, Einstellungen oder Emotionen von einer Person zu einer anderen oder von einer Gruppe zu einer anderen, im Wesentlichen mittels Symbolen. Kommunikation findet statt, wann immer ein System, die Quelle, ein anderes System, den Empfänger, durch die Nutzung verschiedener Symbole, die über den Kanal, der die beiden Systeme verbindet, übertragen werden, beeinflusst.“ Robert Craig ist der Ansicht, dass die Erforschung und Theoretisierung der Kommunikation von sieben Traditionen geprägt ist.

Diese weisen Ähnlichkeiten im Hinblick auf den Inhalt der Kommunikationstheorie und Unterschiede in der Herangehensweise an das Gebiet auf. Diese Traditionen sind:

- Rhetorik – betrachtet Kommunikation als praktische Kunst der Rede;
- Semiotik – sieht Kommunikation als intersubjektive Vermittlung mithilfe von Zeichen;
- Phänomenologisch – Kommunikation ist die Theoretisierung der Erfahrung von Differenz und Dialog;
- Kybernetisch – Kommunikation erscheint als ein Informationsprozess;
- Sozial-psychologisch (oder der Sozialpsychologie) – betrachtet Kommunikation als Prozess des Ausdrucks, der Interaktion und ihres Einflusses;
- Sozial-kulturell – Kommunikation erscheint als symbolischer Prozess, der geteilte soziokulturelle Muster erzeugt und reproduziert;
- Kritisch – betrachtet das Auftreten authentischer Kommunikation nur im Prozess diskursiver Reflexion.

Zwischenmenschliche Kommunikation bildet die Grundlage der menschlichen Kommunikation. Sie umfasst Interaktionen, durch die die Partner gegenseitigen Einfluss auf das Verhalten des anderen ausüben. Der interaktive Charakter der zwischenmenschlichen Kommunikation setzt voraus, dass bei einer persönlichen interindividuellen Kommunikation das Verhalten der Beteiligten wechselseitig beeinflusst wird. Der Mensch ist ein soziales Wesen und muss sich zu anderen in Beziehung setzen,

um sich selbst zu entdecken und sein eigenes Wertesystem zu festigen. Um ein Selbstbild entwickeln zu können, muss er verstehen, wer er wirklich ist, wie er sich selbst sieht und wie er von anderen wahrgenommen wird. Außerdem kann zwischenmenschliche Kommunikation als ein psychosozialer Prozess definiert werden, bei dem mindestens zwei Individuen Informationen, Emotionen, Gedanken und Erfahrungen offenbaren. Eine gute zwischenmenschliche Kommunikation führt zur Entstehung tiefgehender, bedeutungsvoller und befriedigender Beziehungen.

Auf der anderen Seite führen falsche Kommunikationsmuster zur Entstehung einer großen Reihe persönlicher und zwischenmenschlicher Probleme. Kommunikation erfüllt eines der grundlegenden psychologischen Bedürfnisse des Menschen, es geht um das Bedürfnis nach Interaktion.

Technologie ist sowohl das Werkzeug geworden, das Verbindungen zwischen Menschen schafft, als auch das, das die soziale Einheit auflöst. Am Ende des 19. Jahrhunderts vertrat Nietzsche in seinem Werk „Die fröhliche Wissenschaft“ die Idee, dass Gott tot sei. Schuld daran wurde der Mensch angesehen, der in Ermangelung der Gottheit gezwungen war, sich nur auf sich selbst und seine eigenen Kräfte zu verlassen. So wurde angenommen, dass hinter der Maske des „Übermenschen“ tatsächlich der Wunsch des Individuums stand, Gott zu sein. Gleichzeitig brachte in Nietzsches Sicht der Tod Gottes auch das Verschwinden traditioneller Werte wie Gerechtigkeit, Wahrheit oder Güte mit sich.

Globalisierung – der Weg zum Glück oder die Quelle des Unglücks. Dennoch wird angenommen, dass die Auslöschung Gottes mit der Aufklärung stattfand, als die Vernunft die Göttlichkeit ersetzte und der Fortschritt die Stelle des Heils einnahm. Diese Theorie scheint auch heute noch zu gelten, da sich die zeitgenössische Gesellschaft mitten in einem Prozess der Entwicklung und Globalisierung befindet. Dieses letzte Phänomen entstand in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts und wurde zu dem „unaufhaltsamen Schicksal“, auf das die Menschheit sich ausrichtete und das seinen Abdruck auf den wirtschaftlichen, politischen, kulturellen, technologischen und sozialen Bereich hinterließ. Die auf diesen Gebieten geschaffenen Verbindungen wurden verstärkt, überschritten die nationalen Grenzen und beeinflussten das Schicksal der Einwohner jedes Staates. Daher wurde die Globalisierung von manchen als der Weg zum Glück betrachtet, während andere sie als die Quelle des Unglücks ansahen.

Der französische Philosoph Paul Virilio meinte, dass man noch nicht vom „Ende der Geschichte“ sprechen könne, das Francis Fukuyama angekündigt hatte, sondern eher vom „Ende der Geografie“. Die Aktualität dieses Themas ergibt sich gerade aus der Tatsache, dass nicht die Entfernung zählt, sondern die Geschwindigkeit, mit der sie überwunden werden kann. Der Raum stellt kein Hindernis mehr dar, sondern eher eine Einladung, ihn zu durchqueren. All diese Aspekte wurden gerade durch den Globalisierungsprozess sowie durch die technologische Entwicklung begünstigt. Sie hatten große Auswirkungen auf kultureller und sozialer Ebene. So nahm der Prozess der globalen Vereinheitlichung im 21. Jahrhundert zunehmend Gestalt an. Jeder Staat scheint ein integraler Bestandteil desselben kulturellen Mosaiks zu sein, trotz aller Unterschiede zwischen ihnen.

Die Technologie begann, sich gegen wesentliche menschliche Werte zu richten. Multikulturalismus, der in der ideologischen Sphäre verankert und als Allheilmittel propagiert wird, erweist sich als nur leere Worte, solange er nicht auf einer multikulturellen Bildung basiert. Außerdem schließt diese Massenkultur nicht die Gesamtheit des "kulturellen Lebens" ein und erreicht auch nicht die Tiefe ihrer Themen, und aus dem Wunsch heraus, eine weltweite Vereinigung zu schaffen, können bestimmte Kulturen verschwinden. Folglich würde dies eine Bedrohung für die kulturelle Vielfalt der Welt darstellen und könnte ethnizentrische Ausbrüche hervorrufen. In einem anderen Zusammenhang spielen Technologie und Informationsverbreitung eine wichtige Rolle im Globalisierungsprozess und verstärken das Phänomen insbesondere auf soziokultureller Ebene. Die rasante technologische Entwicklung brachte sowohl Vorteile als auch Nachteile mit sich. Zu den positiven Aspekten zählen außergewöhnlich gute globale Kommunikation, die Weiterentwicklung der Sozialisation oder die Verstärkung des Freiheitsgefühls und Sicherheit. All dies kann jedoch auch negative Folgen für den Menschen haben. Die Technologie begann, sich gegen die wesentlichen menschlichen Werte zu richten, und der Mensch wird immer mehr vom technologischen Fortschritt angezogen.

Sozialisierung – die Einsamkeit, in der wir alle zusammen, aber getrennt sind
Zu sehr von Gewinn fasziniert, vergessen die Menschen, auch die Schäden zu bewerten. In diesem Fall verursacht die technologische Entwicklung das Verschwinden anderer und führt zu einer Reihe von bedeutenden Veränderungen im kulturellen Bereich, der auch derjenige ist, der den Preis für diese Entwicklung bezahlt. Die Menschen sind abhängig von Kommunikations- und Informationsmitteln geworden, und infolgedessen hat sich die Verbindung in Isolation verwandelt, und die Sozialisierung in eine Einsamkeit, in der wir alle zusammen, aber getrennt sind. Außerdem wächst mit dieser Abhängigkeit auch die Verwundbarkeit gegenüber Informationen aus den Medien. So können Wissen, Gefühle und Verhaltensweisen des Einzelnen beeinflusst werden.

Die Massenmedien werden mit einer Arena des sozialen Lebens in Verbindung gebracht, in der sie selbst als Richter auftreten. Durch die unbestreitbare Macht, die sie besitzen, sind sie zum wichtigsten Instrument der Manipulation geworden. Da sie also ein wesentlicher Kommunikationskanal sind und sich ihrer Macht bewusst sind, kontrollieren die Massenmedien den Informationsfluss entsprechend den verfolgten Interessen. Folglich können die kognitiven, affektiven und Verhaltensmerkmale des Publikums erhebliche Veränderungen erfahren, die wiederum Veränderungen in der Gesellschaft und im Medienbereich hervorrufen können.

Der Marsch der Menschheit zu einem globalen Sinn hat das Risiko erhöht, unsere Identität zu verlieren und in die digitale Kluft zu stürzen. Technologie ist gleichermaßen das Werkzeug, das Verbindungen zwischen Menschen schafft, und das zugleich die soziale Einheit zersetzt. Heute verbringen Hunderte Millionen Menschen ihr Sozialleben überwiegend online, wo sie sich von der Technologie mitreißen lassen und durch Avatare in verschiedenen Anwendungen vervielfältigt werden. Folglich erfährt die zwischenmenschliche Interaktion große Veränderungen, denn die Sozialisierung ist virtuell und nicht real, und die in diesem Kontext geknüpften Verbindungen sind fiktiv. Während die Online-Umgebung uns zunächst den Eindruck vermittelt, dass wir frei und sicher sind, erweisen sich diese Eindrücke mit der Zeit als Illusion. In Wirklichkeit kann Technologie süchtig machen und uns somit gefangen vor den Bildschirmen halten.

So scheint in der Ära der Globalisierung nicht nur Nietzsches Hypothese, dass Gott tot ist, plausibel, sondern auch die Vorstellung, dass der Mensch den Platz der Göttlichkeit eingenommen hat, nimmt zunehmend Gestalt an. Die neuen Werte, die von den Menschen im aktuellen Kontext gefördert werden und höhere Werte ersetzen, sind folgende: Evolution, Fortschritt, das Gemeinwohl, der menschliche Gott. Der Vormarsch der Menschheit in Richtung einer globalen Bedeutung hat das Risiko erhöht, unsere Identität zu verlieren und in den digitalen Abgrund zu stürzen.

Dieses technologisierte Zeitalter betont die gegenseitigen Abhängigkeiten und unterdrückt wirtschaftliche Isolation, kulturellen Konservatismus und religiösen Dogmatismus. Gleichzeitig werden in dieser Ära das Zugehörigkeitsgefühl, die Traditionen und die Hoffnungen beeinflusst. Das Produkt menschlicher Genialität, die Technologie, die gerade dazu geschaffen wurde, das Leben zu vereinfachen und zu verbessern, bringt auch zahlreiche Ängste mit sich. Als Gefangener der virtuellen Welt verliert der Mensch seine Individualität und zieht sich zurück, was zur Verschlechterung des Kommunikations- und Interaktionsprozesses führt. Untergeordnet dem Menschen kann die Technologie Teil von ihm werden, die im Laufe der Zeit dazu neigt, das Menschliche negativ zu verändern.

Was bedeutet Globalisierung?

Die Globalisierung beschreibt einen Prozess der zunehmenden weltweiten Verflechtung in verschiedenen Bereichen wie Wirtschaft, Politik, Kultur und Umwelt. Durch technologische Fortschritte und politische Entscheidungen wird die Welt immer stärker vernetzt. Diese Entwicklung hat tiefgreifende Auswirkungen auf das tägliche Leben der Menschen und die Funktionsweise von Staaten und Unternehmen. Die Relevanz der Globalisierung ist unbestritten, da sie Chancen und Herausforderungen mit sich bringt, die von der internationalen Zusammenarbeit bis hin zu sozialen und ökologischen Fragen reichen. Dieser Artikel bietet eine umfassende Analyse der Definition, Ursachen und Auswirkungen der Globalisierung, um ein besseres Verständnis dieses komplexen und vielschichtigen Phänomens zu ermöglichen.

Globalisierung bezeichnet den Prozess der zunehmenden weltweiten Verflechtung in den Bereichen Wirtschaft, Politik, Kultur und Umwelt. Dieser Prozess wird durch den technologischen Fortschritt, insbesondere in den Kommunikations- und Transportmitteln, sowie durch wirtschaftliche und politische Entscheidungen begünstigt. Globalisierung führt zu einer größeren Interdependenz der Länder und einer intensiveren grenzüberschreitenden Interaktion

Anwendungsgebiete der Globalisierung

Die Globalisierung beeinflusst zahlreiche Lebensbereiche und ist ein treibender Faktor für viele Entwicklungen auf der ganzen Welt. Von der Wirtschaft über die Politik bis hin zur Kultur und Umwelt – die Globalisierung hat vielfältige Anwendungsgebiete. In diesem Abschnitt werden vier zentrale Bereiche vorgestellt, in denen die Globalisierung eine entscheidende Rolle spielt. Dabei werden konkrete Beispiele aufgezeigt, um die praktischen Auswirkungen und Vorteile der Globalisierung zu verdeutlichen.

Globalisierung der Wirtschaft

Globalisierung führt zu einer stärkeren Verflechtung der Weltwirtschaft. Unternehmen expandieren international, und Handelsbarrieren werden abgebaut, wodurch der globale Handel erleichtert wird. Ein Beispiel hierfür ist die Automobilindustrie, die stark von globalen Lieferketten abhängt. Komponenten für Autos werden weltweit produziert und in verschiedenen Ländern zusammengebaut. Dies ermöglicht Kosteneinsparungen und Zugang zu neuen Märkten, erhöht aber auch die Abhängigkeit von globalen Lieferketten und kann bei Störungen in der Lieferkette zu erheblichen Problemen führen.

Globalisierung der Politik

Auch in der Politik spielt die Globalisierung eine bedeutende Rolle. Internationale Organisationen wie die Vereinten Nationen (UN), die Weltbank und die Weltgesundheitsorganisation (WHO) sind Beispiele für globalisierte politische Strukturen. Diese Institutionen fördern die internationale Zusammenarbeit und setzen sich für globale Standards und Lösungen für weltweite Probleme ein. Ein konkretes Beispiel ist das Pariser Abkommen, bei dem sich zahlreiche Länder zusammengeschlossen haben, um gemeinsam gegen den Klimawandel vorzugehen und globale Maßnahmen zur Reduzierung der Treibhausgasemissionen zu ergreifen.

Kulturelle Globalisierung

Die Globalisierung fördert den kulturellen Austausch und die Verbreitung von Ideen, Werten und Praktiken über nationale Grenzen hinweg. Ein Beispiel dafür ist die weltweite Verbreitung von Musikgenres wie Hip-Hop oder K-Pop, die in verschiedenen Ländern Anhänger gefunden und lokale Musikstile beeinflusst haben. Diese kulturelle Durchmischung trägt zur Schaffung einer globalen Identität bei, kann aber auch zu Spannungen führen, wenn traditionelle Kulturen und Werte unter Druck geraten.

Globalisierung in der Nachhaltigkeit und dem Klimaschutz

Im Umweltbereich hat die Globalisierung sowohl positive als auch negative Auswirkungen. Einerseits führt die wirtschaftliche Globalisierung zu erhöhtem Ressourcenverbrauch und Umweltverschmutzung. Andererseits ermöglicht die globale Zusammenarbeit die Entwicklung und Umsetzung internationaler Umweltabkommen und -projekte. Ein Beispiel ist das Montrealer Protokoll, das den weltweiten Einsatz von FCKW (Fluorchlorkohlenwasserstoffen) reguliert und maßgeblich zur Heilung des Ozonlochs beigetragen hat.

Verwandte Konzepte und Begriffe

Die Globalisierung ist ein umfassendes und komplexes Phänomen, das zahlreiche verwandte Konzepte und Begriffe umfasst. Diese Konzepte stehen in enger Beziehung zur Globalisierung und helfen, ihre unterschiedlichen Dimensionen besser zu verstehen. In diesem Abschnitt werden ***fünf***

verwandte Begriffe vorgestellt, die in direktem Zusammenhang mit der Globalisierung stehen. Jeder Begriff wird kurz definiert und seine Beziehung zur Globalisierung erläutert.

Internationalisierung- bezeichnet den Prozess, bei dem Unternehmen, Institutionen oder Nationen ihre Aktivitäten über nationale Grenzen hinweg ausdehnen. Dies umfasst den internationalen Handel, Investitionen und die Zusammenarbeit in verschiedenen Bereichen. Die Internationalisierung ist ein zentraler Aspekt der wirtschaftlichen Globalisierung, da sie die Integration nationaler Märkte in den globalen Markt fördert. Ein Beispiel dafür ist die Expansion multinationaler Konzerne wie Apple oder Toyota, die ihre Produkte weltweit vermarkten und in verschiedenen Ländern Produktionsstätten betreiben.

Transnationalismus - beschreibt soziale, wirtschaftliche und politische Verbindungen, die über nationale Grenzen hinausgehen. Es betont die Bedeutung von Netzwerken, die sich über mehrere Länder erstrecken und sowohl Individuen als auch Institutionen umfassen. Transnationalismus ist eng mit der Globalisierung verbunden, da er die zunehmende Mobilität von Menschen, Kapital und Informationen widerspiegelt. Ein Beispiel für transnationale Netzwerke sind Migrantengemeinschaften, die enge Verbindungen zu ihrem Herkunftsland pflegen, während sie in einem anderen Land leben und arbeiten.

Global Governance- bezieht sich auf die Art und Weise, wie globale Angelegenheiten durch internationale Institutionen und Abkommen geregelt werden. Es umfasst Mechanismen zur Koordination und Zusammenarbeit zwischen Staaten, um globale Herausforderungen zu bewältigen. Global Governance ist ein wesentlicher Bestandteil der politischen Globalisierung, da sie die Schaffung internationaler Normen und Standards ermöglicht. Ein Beispiel hierfür sind die Vereinten Nationen, die eine Plattform für die Zusammenarbeit in Bereichen wie Frieden, Sicherheit und Menschenrechte bieten.

Glokalisierung ist ein Begriff, der die gleichzeitigen Prozesse von Globalisierung und Lokalisierung beschreibt. Es bezieht sich auf die Anpassung globaler Produkte, Dienstleistungen oder Ideen an lokale Bedürfnisse und Kulturen. Glokalisierung zeigt, wie globale und lokale Einflüsse miteinander interagieren und neue hybride Formen hervorbringen. Ein Beispiel ist die Fast-Food-Kette McDonald's, die ihre Menüs in verschiedenen Ländern an lokale Geschmacksvorlieben anpasst, wie etwa mit dem Angebot von McAloo Tikki-Burgern in Indien.

Neokolonialismus beschreibt die Fortsetzung kolonialer Macht- und Ausbeutungsstrukturen in einer postkolonialen Welt. Er bezieht sich auf die wirtschaftliche und politische Dominanz mächtiger Länder über ärmere, oft ehemalige Kolonien. Neokolonialismus steht in enger Beziehung zur Globalisierung, da er die ungleiche Verteilung von Macht und Ressourcen im globalen System betont. Ein Beispiel für neokoloniale Praktiken ist die Ausbeutung von Rohstoffen in afrikanischen Ländern durch multinationale Konzerne, die von ungleichen Handelsbeziehungen profitieren

Schlussfolgerung

Die Globalisierung ist ein unvermeidlicher Bestandteil der modernen Welt. Ihre Komplexität und die Vielfalt ihrer Auswirkungen machen sie zu einem zentralen Thema in Wissenschaft, Politik und Gesellschaft. Um die Vorteile der Globalisierung zu maximieren und ihre negativen Folgen zu minimieren, bedarf es einer ausgewogenen und nachhaltigen Herangehensweise.

Ein tiefes Verständnis der Globalisierung und ihrer Mechanismen ist essenziell, um fundierte Entscheidungen treffen zu können. Dies erfordert interdisziplinäre Forschung und internationale Zusammenarbeit. Die Globalisierung bietet immense Chancen für Wohlstand und Entwicklung, erfordert jedoch auch eine verantwortungsbewusste Gestaltung und Regulierung.

Zukünftig wird die Rolle der Globalisierung weiter wachsen, angetrieben durch technologische Innovationen und die fortschreitende Vernetzung der Welt. Es liegt an den globalen Gemeinschaften, die Herausforderungen gemeinsam zu meistern und die Globalisierung so zu gestalten, dass sie für alle Beteiligten von Vorteil ist. Die Balance zwischen wirtschaftlichem Wachstum, sozialer Gerechtigkeit und ökologischem Gleichgewicht wird dabei entscheidend sein.

BIBLIOGRAPHY:

1. Babones, Salvatore (2008). „Studying Globalization: Methodological Issues". În Ritzer, George. The Blackwell Companion to Globalization. Malden: John Wiley & Sons. p. 146. ISBN 978-0-470-76642-2. OCLC 232611725.
2. Borbein, V./Baumgarten, C. (2008): Abenteuer Alltag. Menschen in Deutschland, München: Langenscheidt. Byram, M./Hu, A. (2009):
3. Faigle, I. (2006): Rundum. Einblicke in die deutschsprachige Kultur, Stuttgart: Klett.
4. Fluck, H.-R. / Zhu, J. (2014; Hrsg.): Vielfalt und Interkulturalität der internationalen Germanistik, Tübingen: Stauffenburg.
5. Gerighausen, J./Seel, P. C. (Hrsg.; 1983): Interkulturelle Kommunikation und Fremdverstehen, Dokumentation eines Werkstattgesprächs des Goethe-Instituts München. München, 1983
6. Interkulturelle Kompetenz und fremdsprachliches Lernen. Modelle, Empirie, Evaluation, Tübingen: Narr. Extra, G./Gorter, D. (Eds.) (2008): Multilingual Europe, Berlin/New York: de Gruyter.
7. PÂNIȘOARĂ, Ion Ovidiu, Comunicarea eficientă, ed. III-a, Editura POLIROM, Iași, 2015.
8. PERETTI, Andre de, Tehnici de comunicare, Editura Polirom, Iași, 2001.
9. Sfetcu, Nicolae (2014). Corupție - Globalizare - Neocolonialism. Charleston, SUA: MultiMedia. ISBN 978-1507692233.
10. TRAN, Vasile; STĂNCIUGELU, Irina, Teoria comunicării, Editura Tritonic, București, 2004.
11. Wolfgang, A. (ed.) (1979): Nonverbal Behavior. Applications and cultural implications. New York.

THOMAS HARDY & THE ACHES OF MODERNISM THROUGH NICK LACEY'S 'REPERTOIRE OF ELEMENTS'

Andreea-Paula Laurențiu
Lecturer, PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

"Roland Barthes, writing about literature, defined realism as a form that tries to efface its own production."
(Lacey, 1998 p. 190)

Abstract: *Written in a time of significant transformation and undoubtedly with "a hidden agenda", Tess of the D'Urbervilles, this pastoral Victorian tragedy, depicts Thomas Hardy's vision of life and philosophy in a society "slave to custom and conventionality" (Ch. 39, p. 232) that encourages the audience to move forward and glance towards the future.*

By following the framework suggested by Nick Lacy (1998) who interprets genres as dynamic and changing over time, we are trying here to identify the valuable 'repertoire of elements' which breaks down the text into five distinct areas: history, characters, setting, iconography, narrative and theme, and style. The purpose of this approach within the frame of contemporary genre theory is to reveal both the modernity and the feminist view taken by Thomas Hardy in his novel 'Tess of the D'Urberville', despite the tribulation caused by many types of censorship the author had to face due to the Puritan voices of editors, publishers and the legal apparatus existing in the British Empire in its full bloom.

In the author's explanatory note to the first edition, Thomas Hardy wrote in response to the harsh voices of the Victorian age: "I will just add that the story is sent out in all sincerity of purpose, as an attempt to give artistic form to a true sequence of things…"

Keywords: *tragedy; feminism; Victorian era; modernism; rural vs urban England*

1. HISTORY

Preceded by romanticism, the Victorian era can be called a hybrid or a fusion of romantic and realist styles of writing. Charles Darwin's *Origin of Species* and the theory of evolution are centrepieces of this period as Victorians struggled to understand the natural world. Literature proliferates and authors start portraying the Victorians' mores, challenging their values, beliefs and ideals while independent Scottish feminine voices were heard saying

"It is the right of every woman to have a vote….in her country, and more now that we have got a woman [Queen Victoria] at the head of government" (McDowall, 2000).

Richard Nemesvari wrote in his article (Willson, K., 2009) that "*Tess of the d'Urbervilles is even more eclectic, containing as it does elements of the realist, the tragic, the sensational, the pastoral, the Gothic, the melodramatic, and the didactic – a whirl of generic hybridity that destabilizes reader response by refusing any firm position from which to develop a secure interpretative stance."*

Thomas Hardy and psychology

Born in Higher Bockhampton, Dorset, England, on June 2, 1840 to a stonemason and an avid reader mother, Hardy spent his early years examining rural existence, wandering over the open fields stretching out into the ancient Wessex. Brought up as a member of the Church of England he acquired a deep knowledge of the Bible. His extensive critical reading of the Bible combined with his passionate study of ancient tragedy and philosophical and scientific works made Ernest Brennecke (1921) assert that Hardy developed "*a consistent world-view through the notions of Chance and Time, Circumstances, Fate, Nature, Providence, Nemesis and Will tinged with metaphysical idealism*"

Hardy's close study in Comte's *A General View of Positivism* influenced his writing of *Far from the Madding Crowd,* while his interest in the social dynamics of an age of passage made him attend lectures on positivism and eventually create *Tess* as *'a Positivist allegory or sermon'* (Harrison, 1891).

Tess of the d'Urbervilles (1891) and *Jude the Obscure* (1895), two novels including sex, murder and illegitimate children represented a tangible challenge for his audience thus they were his last novels, Hardy returning after their publication to writing poetry, short stories and plays. After his wife's demise he married Florence Emily Dugdale who stood by him until his last breath in 1928.

In this context, John Stuart Mill's feminist arguments can be recognised in Hardy's work *Tess of the d'Urbervilles* implemented so skilfully that the protagonist had to be sacrificed as Victorian society was not yet ready to embrace liberal feminism. Even though liberalism was already a movement in Europe, it only concerned men while women of that era were not allowed to decide or choose the path of their existence nor were they considered individuals. Even though Hardy's melancholic atmosphere generates the framework for Tess to become the victim of the novel, a careful reading of the text reveals her true, strong personality: a woman who, even in the worst possible scenario, is making her own decisions, accepting herself and shaping her own existence and influencing others' too.

In this case, as in Mill's 6th book on "*On the Logic of the Moral Sciences*," the free will is not tempered with and so we can see Hardy's characters acting on impulse, without prior thought or premeditation, and therefore they have no other choice but be what they are. Unlike the positivist philosopher, Hardy was also influenced by the later Victorian science of regression and degeneration (Ray Lancaster) rather than of evolutionism, and by the second law of thermodynamics, the law of entropy, instead of the first law which had pressed home the idea of the conservation of energy. Characters themselves are losing their moral energy in an entropic plot of decay, and so we can see Tess becoming a mere spectator in critical situations, a passive victim of her destiny which Hardy constructs in a way which differs from the transcendental agency of the ancient tragedy.

In his earlier novel, *The Mayor of Casterbridge*, Hardy says "*character is destiny*"; it was Tess's atavistic self, her heritage of violence from her Norman ancestors that decided her fate. She herself yields to the obsession of the "*family face*", she herself is convinced that she is living again some ancestor's life without any capacity to avert the new disaster. Hardy's approach is similar to the later Darwinian acknowledgement of regression along with evolution in *The Descent of Man* (1871), to Ray Lancaster's follow-up, *Degeneration, a Chapter in Darwinism* (1891), as well as to Schopenhauer's concept regarding the will to life: "*Eternal becoming, endless flux, belong to the revelation of the essential nature of the Will"*. This eternal struggle that involves pain, disillusion and desire is present in Hardy's novels as is the ferocious Darwinian nature favouring the survival of the strongest.

In his novel, Hardy embraces Schopenhauer's theory that the passion for a woman is merely Nature's impulse to preserve the species. Schopenhauer's philosophy states that humans are never free as everything is predetermined or preordained.

According to D. R. Schwarz, Hardy's world-view and aesthetic are clearly stated by the title of the last phase '*Fulfilment'*, by which he means the *inevitable bringing to fruition of the pattern that derives from the interaction of the central character's psyche with the world in which he or she is placed,* thus the destructive cycle of existence may be complete. (1995 p. 50)

Hardy's characters have a tragic journey towards self-awareness in a challenging environment controlled only by providence within the parable of the human condition surrounded by pessimism and disappointment, similar to Shakespeare's worldview in *Macbeth* and *King Lear*. The concept of Immanent Will was derived by Hardy from Schopenhauer, and so was the idea of the unconscious launched by Eduard von Hartman in his *Philosophy of the Unconscious* (1869). It was not similar to the later irrational self of psychoanalysis, but transcendence of the ego, the Death of the Will to live, to copulate, to bring other innocent creatures into existence and condemn them to the human's wretched life on earth. The Immanent Will is the individual's site where the Will of the universe/ nature becomes manifest through the impulse to create in order to provide the living force with something to destroy. It means the end of life and the return to unconscious quietude (similar to the Hindu Nirvana). Tess is a sensuous creature, she cannot stifle the instincts of her maturing body, and the realization that life is the path to sorrow is proved by the name Sorrow bestowed upon her son.

Hardy and Science

As member of the Saville Club as well as of the Athenaeum Club, the exclusive London gentleman's clubs, Hardy had the opportunity to socialize with writers, editors and publishers, proving on such occasions to be one of the eminent minds of that age.

Francis Galton, Darwin's cousin, who coined the word eugenics, influenced Hardy's writing thus placing the character's intelligence within her body as part of her nature and challenging the antithetical opposition between nature and culture in the satire on class hierarchy *The Hand of Ethelberta.*

Evolutionary ideas were haunting Hardy's writings and notes as he was able to decipher the significant relationship between the humans and the natural world. Castigation of religion together with Darwinism appear in Hardy's *Tess of the d'Urbervilles* showing that Tess is at the mercy of the environment, biological legacy and adaptability.

Through *Tess of the d'Urbervilles*, Thomas Hardy successfully conveys his timelessness Darwinian message by defining society as a jungle: "*adapt, adopt and evolve – or die*". The ache of modernism experienced by conservative Angel is the realization of rapid, unpredictable change, of a reality getting out of control.

"our impulses are too strong for our judgement sometimes." (Ch. 1, p. 4)

Hardy and Society

"Tess is at once the most natural and most human of Hardy's creations" says Virginia Hyman, (1975, p. 106). She is presented as a deracinated character through a symbolical circularity where her fate is determined from birth, fulfilling her unescapable destiny of demonstrating both feat as well as failure. Through his characters Hardy looks at the evolution of Victorian society and records its transformations with emphasis on social determinism, class confrontation as well as inherited biological drives. The individual is the focal point and Hardy writes about the effects of such changes.

Falsity, inconsistency, idealism, emptiness and rootlessness together with the incapacity to discover a true identity are only some of the aches of the modernism that appear in Hardy's novel throughout a social transition from old to new. Even though, in his poems, he experiments with inner understanding and psychological exploration, in this particular novel he shows the sociological implications of narrow-mindedness questioning society's morality and pleads for a progressive approach to comply with the changing societal trend. Society and the physical setting are essential instruments endowed with essential features that are similar to those attributed to the main characters thus influencing, manipulating or altering the storyline.

2. CHARACTERS

Tess d'Urberville - "a pure woman" – is a blank white canvas on which Alec and Angel "are painting" until the main character is composed similarly to an impressionist work of art. Tess, the moral core of the novel, is described throughout the chapters from other people's perspectives until the very last part where Tess's absence is announced by a black flag moving slowly up a tall staff as the last act in an Aeschylean tragedy. The author endowed her with mythical attributes calling her *'an almost standard woman'*, or '*a fresh and virginal Daughter of Nature'*, '*a daughter of the soil' 'Artemis' and 'Demeter*' as Angel calls her, making her the representative of more than one individual, a stand-in for all women.

'She looked absolutely pure. Nature, in her fantastic trickery, had set such a seal of maidenhood upon Tess's countenance that he gazed at her with stupefied air.' (ch. 36, p. 208)

Trapped between two social classes, she does not fit anywhere, thus she is depicted as the symbol of ambiguous notions of class existing in Britain in the 19th century where dignity was less important than wealth. The use of symbols, colours and rich vocabulary build a strong character, a memorable woman who is the victim of her fate, suffers the crimes that are not her own in a degraded social order. Hardy's pessimism combined with the use of chance in his plot can be wrongfully translated into a helpless character, a victim of fate who is doomed to drown into a melancholic mixture of introspection and sorrow. The liberal feminist character exquisitely built by Hardy accepts her faith,

having a realistic and assumed attitude: '*What must come will come*' (Ch. 58 p. 343) as she starts to write her last page of her life. Tess might be wrongly understood and interpreted as weak and frightful. However, the victim typology does not suit her as she is a determined character who deliberately chooses to be different and who dares to hope for a better life even though she is doomed from birth.

Alec d'Urberville – the representative of the realm of flesh is Tess's ruin and decay. The name Alec comes from ancient Greek and means '*defender or helper of mankind*' or is the Scottish for Alex/Alexander derived from the Greek Alexandros - '*Defender of people'*. Hardy gave his character the name of a conqueror who takes what his heart desires disrespecting the ethical and moral customs but adding vileness and debauchery to fit his predecessors' simple name Stoke. Hardy built a dualistic, diabolical character by using powerful symbols such as a pitchfork and the imagery behind the Genesis when the serpent seduced Eve but who is boasting with his evil intentions saying: '*I am a bad fellow—a damn bad fellow. I was born bad, and I have lived bad, and I shall die bad, in all probability.'* Alec is the symbol of all the negative forces that can influence an individual to forego morality, ethics or beliefs representing the prejudiced society, who was supposed to help Tess but failed.

Angel Clare – represents the realm of the spirit. His name being read as '*Messenger of God'* he is the symbol of purity and impossible ideals, a character who believed in a utopian society but who is eventually brought down to Earth after his voyage to Brazil. The representative of young adults of the 19th century, Angel is a progressive personality who wants to make the world better, to improve it while also having faith in the dignity of humankind. However, only after his moral compass is readjusted to the actual reality can he really understand. He is now capable to forget his wife's past and forgive Tess even though he did not protect her during the most challenging moments of her life. Hardy's question during the rape scene - '*But, …., where was Tess's guardian angel?*' (*Ch. 11, p. 65*) emphasizes Angel's unrealistic piety as well as his bad timing – Why didn't he dance with Tess? Being the representative of spirituality and idealism, it is understandable that he cannot face reality when the concept of ideal bride is shattered.

"God's NOT in his heaven: All's WRONG with the world!"[1]*(Ch. 38, p. 223)*

"She was appalled by the determination revealed in the depths of this gentle being she had married – the will to subdue the grosser to the subtler emotion, the substance to the conception, the flesh to the spirit. Propensities, tendencies, habits, were as dead leaves upon the tyrannous wind of his imaginative ascendency." (Ch. 36, p.215)

Even though Angel is portrayed as an open-minded character, a free thinker and spirit, his reaction to Tess's pregnancy by another man aligns his conduct with all Victorian conventions, condemning a woman for having sexual intercourse before marriage. Even though for the ethically challenged Angel it is hard to accept that Tess is nor the perfect, ideal woman or the goddess he finally accepts "*the aches of modernism*" with its instability, decay and incertitude and understands that Tess, the '*uncovered' 'simple soul'*, symbolises both the spiritual as well as the physical, and that he was the one who had been blind to the fact.

3. SETTING

Wessex County, south eastern England - Victorian Era

As Widdowson explains, Hardy's novels depict the true English spirit and the community with its deep rural past which is free of the contamination and struggles of the city life. Literary works share the relationship between the physical setting and the chronological setting. The mythical Wessex, the author's ingenious chronotope is used to express the indivisibility of place and time.
As Mikail Bakhtin's theory of the literary chronotope spells out,

'*Trying to understand and explain a work solely in terms of the conditions of its epoch alone, solely in terms of the conditions of the most immediate time, will never enable us to penetrate into its*

[1] *With the world* a revision of the lines "*God's in his heaven/All's right with the world*" from Browning's Pippa Passes'

semantic depths. Enclosure within the epoch also makes it impossible to understand the work's future life in subsequent centuries; this life appears as a kind of paradox. Works break through the boundaries of their own time, they live in centuries, that is, in great time and frequently (with great works, always) their lives are more intense and fuller than are their lives within their own time'.

Chronological setting

The narration unfolds through a period of approximatively ten years presumably starting from a contemporaneous chronological setting with the moment of publication '*On an evening in the latter part of May*'. There are conspicuous hints and references that allow the reader to infer the period of the novel while the narration is done chronologically in order to add to the dramatic life of the character. Hardy's exquisite writing technique involves the reader making him/her believe that the unfolding action is inevitable.

However, Daniel R. Schwarz defines beginnings and endings in Hardy's major fiction as patterns of a timeless world, invulnerable to essential change, each novel having its own Genesis and Apocalypse.

Each novel has its own Genesis and Apocalypse; when we open a novel, our world is closed off and the genesis of a new ontology begins. The opening chapters of the novel, that form which more than any other seeks to have the inclusiveness and specificity of the real world, mimes the process of Creation as the author's language imposes shape and form upon silence and emptiness. Imperceptibly, as we read the first sentences, our sense of time gives way to the internal imagined time of the novel. The ending is an apocalypse which reorders the significance of all that precedes; it is the moment when the imagined world is abruptly sealed off from us and we return to our diurnal activities. (1995, p. 47)

Physical setting

While Romantism and its representatives favoured the temporal, Victorian novelists are intensely aware of space. Hardy's skill in handling the physical setting in English fiction is superbly illustrated in *The Return of the Native* where the natural setting is of utmost importance therefore being as important as, or better said in some instances more important than the characters where the status of customs and the natural environment activate and shape the residents' lives.

While Hardy was working on the Wessex, Zola, the Goncourts and the Medan group were building "*le naturalisme*". Even though Thomas Hardy has worked with naturalist concepts he eventually detaches from the French romantic naturalist approach causing a lot of controversy among the intellectuals of the period such as professors Cargill and Weber. (Newton, W., Oklahoma, A., & M. College, 1951). In one of his letters in 1895 he admits reading very little from Zola's work however, Harvey Curtis Webster writes that "*Zola, whom he had read by 1891, may have given him more courage to treat social problems frankly, but we cannot say that Ibsen, Zola or any of his English contemporaries exercised a specific influence upon him*". (Webster H. C. 1947, p. 197)

In *Tess of the d'Urbervilles* the setting where the main character is allows the reader to understand her emotions. '*The sense of being amid new scenes where there were no invidious eyes upon her, sent her spirits wonderfully*' being able to cope with the loss of her baby and forget about Alec. Talbothays is the location where Tess can hope again allowing Hardy to generate exquisite sets of images.

4. ICONOGRAPHY

Iconography is not employed for decorative purposes or for detailed descriptions but to anticipate and to signal future events acting as a symbolic token. In order to convey his particular meanings, Hardy used specific compositional framing devices such as traditional rural festivals - May dance - and activities versus the intrusive capitalist work depicted by Alec's farm, further images of luxury or parasitism, the mists of woods where Tess was raped.

Symbolically taking the reader back to the origins of time and history of mankind at the '*heathen temple*,' Hardy has Tess trapped by social conventions in a pagan setting that possibly shocked the Victorian readership wrapped up within a pessimistic Schopenhauerian atmosphere.

Tess's attempt to evolve or better said Hardy's respect for life and natural morality are represented here through Tess's acceptance of fate and only alternative - when she asked Angle to marry her sister Liza-Lu – for her beloved ones to find the happiness she so much sought for herself.

Charles Darwin's theories have significantly influenced the young intellectual minds of the Victorian era who wanted to understand the world around them. Hardy being one of them, he places his characters in nature with its '*fantastic trickery'* (*Ch. 36*) with its '*recuperative power which pervaded organic nature was surely not denied to maidenhood alone*' (*Ch. 15*).

Impregnated by their surroundings, Angel and Tess are merely parts of the wide natural world and their feelings are 'matching' the impulses and urges of the non-human world, poetically described by the writer by employing powerful sexual connotations.

'Amid the oozing fatness and warm ferments of the Var Vale, at a season when the rush of juices could almost be heard below the hiss of fertilization, it was impossible that the most fanciful love should not grow passionate. The ready bosoms existing there were impregnated by their surroundings.' (Ch. 24, p. 130)

Even though Hardy continues the Romantic practice inherited from Keats and Shelly, the environment is ferocious, favouring the survival of the strongest. Despite the fact that the characters seem to be in harmony with nature, being an adequate setting for love and happiness to develop and prosper, this balance is broken by the unavoidable change of seasons.

Nature is depicted by Hardy as a ruthless force, unsympathetic to the fate of humans.

'The night came in, and took up its place there, unconcerned and indifferent; the night which had already swallowed up his happiness, and was now digesting it listlessly; and was ready to swallow up the happiness of a thousand other people with as little disturbance or change of mien.' (chapter 35)

The Schopenhauerian theory of unavoidable tragic fate is here intertwined with *the* ferocious Darwinian nature. The nature imagery is vividly depicting this rural setting and symbolically representing Tess's states of being. Hardy's technique makes the reader see and hear through consistent series of descriptions of terrestrial and celestial landscapes which contribute greatly to intensifying the dramatic effect on the reader who is able to understand the moods and feelings of the characters. Opposite sets of images such as earth and heaven, or flesh and spirit, white and black, love and hate, city and village, urban versus rural allow the reader to better understand the actions as well as the emotions of the characters, given the environment they are in at a certain moment.

5. NARRATIVE AND THEME

By using both omniscient and third person narration combined with narration focalized through characters (writing from their point of view) Hardy managed to convey his own impressions about the Victorian society, a society in which both Tess as well as him are doomed to live, therefore Hardy's perception and attitude towards Victorian society are presented as Tess's story unfolds.

Direct speech communication employed by Hardy, such as letters, dialogue, songs and even poetry prove to be effective narrative techniques that allow the reader to shape their own interpretation of the characters without much interference from the author.

The third person omniscient narrator is both detached from the tragedy as well as compassionate while he articulates Tess's feelings and plight and thus building suspense and adding vulnerability to the main character.

Self-consciousness, melancholy and uncertainty caused by the changing society allows Hardy to paint an anxious character stranded in an unpredictable setting. Matthew Arnold defines the ache of modernism as the price of modernization; the emotional expense of industrialization and Tess is the representative of the people of that era suffering in rural England and being intrigued and bewildered while undergoing this disordered societal transformation.

6. STYLE

Language

The modern reader might not get easily accustomed to the extended strings of subordinated sentences that are typical to Hardy's prose style and thus the gist of the text might fail to impact on the modern audience. Hypotaxis, the presence of subordinate clauses, reveals logical relationships, answers to questions such as "*Why is something happening?", " To what purpose?", " Despite what?"* etc., which makes possible the revelation of the characters' judgements or quarries, their conflicted inside reflections. Hardy is trying to write "*scientific fiction*" different from the melodramatic plots of mid-century Sensation Novels.

In his contribution to a symposium in the New Review in 1891 entitled "*The Science of Fiction*" Hardy reiterates the idea that realism is merely "*artificially distilled from the fruits of closest observation*" ….and that "*all imaginative work was events seen through a temperament. That unconscious or conscious selection by the personality of the author must colour the work.*" Moreover, by refuting Zola's "experimental novel", he explains that a novelist can never be accurate or "scientific" enough since he has to "*exercise…the Daedalian faculty for selection and cunning manipulation*". While science deals with accuracy and realities "*a comprehensive and accurate knowledge of realities which must be sought for, or intuitively possessed, to some extent, before anything deserving the name of an artistic performance in narrative can be produced*" (reproduced from Harold O., 1966 pp. 134-138)

"for the world is only a psychological phenomenon, and what they seemed they were. The midnight airs and gusts, moaning amongst the tightly-wrapped buds and bark of the winter twigs, were formulae of bitter reproach", (Ch. 13, p. 75)

The highly complex and sophisticated regional lexical particularities, diction and language used by Hardy in this novel, although repeatedly criticised for their overall "*awkwardness*" which has puzzled critics along the years, must be comprehended as a distinctive response to the philological and literary issues of the late Victorian era. The overall structure of the corpus has a pattern of negative words, such as ***hate***, ***death***, ***black***, ***end*** which in this particular novel are counterbalanced by tokens of types which positively assess human feelings and actions such as ***love***, ***life***, ***white***, ***hope*** with a more noteworthy number of occurrences. Hence, out of a total number of 149,756 words existing in the novel and a number of unique words totalling 13,762 and by also considering the semantic spheres of the following pairs of words the following data resulted: death (*338 instances*) & life (*239*), black (*238 occurrences*) & white (*237*), hate (25) & love (*123 instances*) depicting a pessimistic ***atmosphere*** where the balance is broken and the hopeless characters are doomed and cannot escape their destiny. It is also worth mentioning that the noun with the highest number of occurrences throughout the entire corpus is ***man*** with 214 instances and the next noun to be computed is ***mother*** with 180 instances reiterating the idea of a Victorian society ruled by men therefore emphasizing once more the unfair treatment of women and underlining the idea that women are held back. Even though this ironically represents the destiny of birds that are bred to be shot, it is Hardy's technique of making a statement regarding the trivialization of the sex and feminine weakness
'so unmannerly and so unchivalrous towards their weaker fellows in nature's teeming family', (Ch. 42, p. 244)

Even if local dialects have been used to reproduce the language of the ordinary people of the era, Hardy managed to do it in such a way that every reader can understand that this '*ordinary' language which is somehow natural…. gives us reality 'as it is': it does not- like Romanticism or Symbolism- distort it into objective shapes.* (Eagleton, 1983, pp. 135-136)

However, emotions can produce occasional eloquence and Tess's letter stands as proof thereof.

The Wessex vernacular is actually employed as a narrative device. The deracination of Tess can also be guessed from the fact that she speaks standard English, as she went to school, while her illiterate mother speaks the local dialect.

'*Well, I'm glad you've come,' her mother said, as soon as the last note had passed out of her. 'I want to go and fetch your father; but what's more'n that, I want to tell 'ee what have happened. Y'll be fess enough, my poppet, when th'st know!'*

(Mrs Durbeyfield habitually spoke the dialect; her daughter, who had passed the Sixth Standard in the National School under a London-trained mistress, spoke two languages: the dialect at home, more or less; ordinary English abroad and to persons of quality.)

'Since I've been away?' Tess asked.

'Ay!'

'Had it anything to do with father's making such a mommet of himself in thik carriage this afternoon? Why did 'er? I felt inclined to sink into the ground with shame!'(Ch. I, p. 15)

Landscape is linguistically defined by the use of figurative means, such as similes, metaphors, epithets, parallelism.

"*The large-leaved rhubarb and cabbage plants slept too, their broad limp surfaces hanging in the sun* ***like half-closed umbrellas***."

'the ***white face*** *looking down on the* ***brown face****, and the* ***brown face*** *looking up at the* ***white face****, without anything standing between them but the two girls crawling over the surface of the former* ***like flies****.'*

Hardy also employs synonymy to augment imagery, while the dynamics of the metaphoric descriptions is given by verbs of movement, such as *to spring, to leap, to race, to run* so on and so forth.

Cinematic techniques

"Hardy's proto-cinematic techniques […] and the narrative's obsessive voyeuristic gazing at Tess herself, with her '*mobile peony*[2] *mouth'* (Ch. 2, p. 10), the images and the inescapably scenic moments, such as the May-dance at Marlott or the sunrise at Stonehenge towards the end" (Widdowson, 2010, p. 69) render a special visual effect while depicting this vibrant tableau and providing the setting for the novel, thus defining Hardy as a cinematic novelist. The wide vistas are symbolical: Tess is viewed from above, on the flat land in the rape scene, which is a distancing device emphasizing her insignificance in the great plan of the universe and her helplessness. Her social isolation is repeatedly suggested, she is an outcast, framed by her distant past (dead ancestors sleeping under slabs of marble in the cemetery), waiting before the church (which means community of parishioners, of believers or of Christ's followers) only to be rejected by Angel's family.

Colours

Hardy skilfully uses colours to build-up the narrative; they are a narrative tool that is widely used by Victorian poets as well as novelists. The colour red follows the main character throughout the novel witnessing her decay, her loss of energy, from the luxurious red of strawberries and her rosy lips symbolising passion and the moment when Tess '*became splashed from face to skirt with the crimson drops*' from the horse's death in chapter 4 symbolising her guilt as well as Alec's blood on the white ceiling.

'*The oblong white ceiling, with this scarlet blot in the midst, had the appearance of a gigantic ace of hearts*.' (*Ch. 56, p. 336)*

Tess's dual nature is also defined by this opposition between red and white that symbolises the inner conflict: flesh against spirit, a conflict that is presented as the opposition of the two men Alec and Angel. Being presented as a pure woman, Tess is '*white as snow*' but the Schopenhauerian dark view of the body as the site of natural – that is, sexual and murderous – instincts, internalised by Hardy, is tainting her soul's purity making her fall prey to the unavoidable and inescapable fate.

[2] The author uses 'peony', a species of herbaceous perennial plant with red flowers that is adapted to the southern parts of Europe and western Asia, thus, not specific to Wessex, England or better said a plant that is not able to survive there, just like Tess.

7. CONCLUSION

While this mythical Wessex as well as the imaginative chronotope create the perfect combination for Hardy's fiction, the author's sympathy for his main character allows the attentive reader to perceive the true values that were meant to be discovered: the decay of the English peasantry, the disintegration of old, merry England and its rural culture under the impact of the Industrial Revolution. Even the Foucauldian theory can be brought up as an argument here as the discourses produced have the so-called "*power-knowledge*" instrument that deconstructs the misogynistic conventions of the era and start a propaganda for modernity class, gender or race tolerance.

The patriarchal patronising discourse that unfolds throughout the novel adds up to the stipulation that Hardy's novel was well-ahead of its time and thus building a modern piece of writing. The author's view on religion is skilfully camouflaged by characters' thoughts and actions in anticipation of a disconcerted Victorian readership who might not accept the idea that religion has abandoned people.

The realistic approach in presenting the destructive male perceptions developed throughout the novel as reflections of the British society during the Victorian era have fashioned a feminist tactic, thus portraying a vibrant image of the young woman in the 19th century, with proto-cinematic and postmodernist accents while having Hardy himself as spokesman of the main character.

The Schopenhauerian pessimistic view on the will to live is accepted by the bleak Victorian England while the theory of justice that embraces the concept of scapegoat for the whole community as a facet of reality is also applicable here as Hardy's character, the alienated Tess, becomes the victim of the cruel and rigid Victorian society.

The aches of modernism are depicted in Hardy's novel as sets of opposites: the rural world versus the urban one; the tensions between two eras: the old and the new, traditional and modern; spiritual versus physical; life and death; while focusing on Tess as the victim of the very ache of modernism. The moment she leaves home she is doomed. She is robbed of her title and victimised by the capitalist upstart playing a ridiculous preacher who claims to defend people from sin, as he himself had once sinned, but whose assistance to her impoverished family is self-serving.

The texts of the Victorian age reflect the conventions favoured by the contemporary audience. However, by using the repertoire of elements proposed by Nick Lacey, it can be explained why Hardy's novel, is a canonical, that is, it best represents the spirit of the age:

Thomas Hardy identified and depicted the focal elements of the historical context by presenting the impact of the Industrial Revolution on the rural population. The social displacement and the movement of people in search of employment from the rural areas into the sordid urban environments or capitalist farms of ruthless exploitation like Alec's are also the author's instruments in his attempt to paint the collapse of the class hierarchy, liquid capital allowing upstarts to buy titles and so on and so forth. Schooling up to the age of ten, instituted through Act of Parliament, creates gaps between generations; the rapid change triggered by industrial and technological progress generates a crisis of identity and social neurosis.

The most influential ideas and theories of the age feed into narrative, influencing the construction of characters. Thus, like Emile Zola, the self-proclaimed leader of French naturalism, Hardy uses the idea of heredity, that is the belief that character, temperament and eventually behaviour are determined by the forces of heredity. Nevertheless, the hereditary influence from the ancient D'Urbervilles is frequently rejected by Tess even from the initial part of the novel. '*Not a thing that had been theirs did she retain but the old seal and spoon' (*102; vol. 1, Ch. 16). Despite the struggle of characters throughout the novel, their lives follow an entropic downward trajectory without any moral progress, thus degeneration, atavism as well as Hartmann's theory regarding the conflict between the will and the unconscious reiterate Schopenhauer's philosophical pessimistic view of the human condition.

The omniscient narrative voice makes room for focalization: third person voice but the character's point of view. The action is focalized through characters; the social crisis and the German criticism of the Bible, insisting on the inaccuracy of what had been held as absolute truth, the collapse of people's belief in man's possibility to conquer nature and discover the laws of the universe, a world

paralysed by scientific pessimism (regression, degeneration, entropy, atavism) – all that had rendered narrative omniscience obsolete. The multitude of points of view, of conflicting theories – some of them denying the individual's control of his life, as he, like Jude, had no idea what atavistic self would surface and take control of his mind the next moment – had created the need for narration from as many points of view as there are characters in the novel (Henry James's idea of "The Art of Fiction"). Finally, the images that thread the narratives are symbolical and appropriate to the philosophy fuelling the novel. For instance, the opposition between ferocious nature from the hunting scene and the intelligible art and geometry of the Stonehenge monument in keeping with Schopenhauer's polarity of Will (the irrational force of the physical universe) and Idea (or representation) – the artefacts, such as Stonehenge, whose architecture suggests human condition as sacrifice (Tess ends her journey in the world on the Stonehenge altar piece).

BIBLIOGRAPHY:

1. Alexander, B. (1972). *Criticism of Thomas Hardy's Novels: A Selected Checklist. Studies in the Novel*, 4(4), 630-654. Retrieved November 30, 2020, from http://www.jstor.org/stable/29531562
2. Harold Orel, (1966). ed. Thomas Hardy's Personal Writings. London: Macmillan (pp. 134-138)
3. Hardy, Thomas, 2001, (1891). "*The Science of Fiction" in The Nineteenth-Century Novel*: A Critical Reader, edited by Stephen Regan, pp. 100–104. London: Routledge.
4. Hyman, Virginia. *Ethical Perspectives in the Novels of Thomas Hardy*. Port Washington: Kennikat, 1975.
5. JONES, L. (1975). *Imitation and Expression in Thomas Hardy's Theory of Fiction*. Studies in the Novel, 7(4), 507-525. from http://www.jstor.org/stable/29531751
6. Lacey, N. (2000). *Narrative and genre: Key concepts in media studies*. Basingstoke: Macmillan.
7. Mayabadi, Farzaneh, *Thomas Hardy, John Stuart Mill and Feminism*, Master of Arts (Research) thesis, School of English Literatures and Philosophy, University of Wollongong, 2012. https://ro.uow.edu.au/theses/3633
8. Newton, W., Oklahoma, A., & M. College, (1951). *Hardy and the Naturalists: Their Use of Physiology. Modern Philology*, 49(1), 28-41. from http://www.jstor.org/stable/435651
9. Schwarz, D. R 1995, *The Transformation of the English Novel, 1890-1930*, Studies in Hardy, Conrad, Joyce, Lawrence, Forster and Woolf, Second Edition, MACMILLAN PRESS LTD
10. Tupan M. A. (2008). *Genre and Postmodernism*. Editura Universitatii din Bucuresti
11. Victorian Web. < http://www.victorianweb.org/ >.
12. Webster, H.C. (1947). *On a Darkling Plain: The Art & Thought of Thomas Hardy* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429024658
13. Widdowson, P. (2010). "*Moments of Vision": Postmodernising Tess of the d'Urbervilles*; or, Tess of the d'Urbervilles (1099346020 832522617 H. Bloom, Ed.). In *Bloom's Modern Critical Views: Thomas Hardy—New Edition* (New ed., pp. 69-87). New York, Yale: Bloom's Literary Criticism.
14. Willson, Keith (Ed.) (2009). *A companion to Thomas Hardy*. Wiley-Blackwell, Blackwell Publishing Ltd - ISBN:9781405156684 |Online ISBN:9781444324211 DOI:10.1002/9781444324211 Copyright © 2009 Blackwell Publishing Ltd

MAGIC, EROS, AND INITIATION: MYTHICAL PARTICULARITIES IN THE SHORT STORY THE SNAKE BY MIRCEA ELIADE

Cristina-Lizeta Furtună
Lecturer, PhD, "Valahia" University of Târgoviște

Abstract: *This article examines the interplay of magic, eros, and initiation in Mircea Eliade's short story The Snake, highlighting the mythical structures that underpin its narrative and symbolism. Drawing on Eliade's own theories of myth, the sacred, and initiation rites, the study explores how the serpent functions as an ambivalent symbol mediating between the profane and the sacred, desire and transcendence, fear and revelation. Particular attention is given to the erotic dimension of the story, interpreted not merely as sensual experience but as a catalyst for initiatory transformation. The analysis demonstrates how the protagonist's encounter with the snake reenacts a symbolic rite of passage, through which ordinary reality is disrupted and reconfigured by magical and mythical forces. By situating The Snake within Eliade's broader fictional and theoretical corpus, the article argues that the short story exemplifies his distinctive narrative strategy of embedding archaic mythical patterns within modern literary forms, thereby revealing the persistence of primordial structures of meaning in contemporary consciousness.*

Keywords: *Magic; Eros; Initiation; Myth; Mircea Eliade*

The Snake by Mircea Eliade proposes a complex narrative construction in which magic, eroticism, and initiation are interwoven into a scenario rich in mythical significance. Beneath the appearance of a simple bourgeois gathering, the text reveals a dynamic of transgression and erotic revelation, through which the characters—particularly the female figures—undergo authentic experiences "situated between the profane and the sacred"[1] . Sergiu Andronic, the central figure of mystery, becomes the mediator of an erotic hierophany, reactivating archaic symbols of fertility and of the serpent as a vital and fecundating principle. In this way, Eliade transforms narrative events into an initiatory ritual, in which eroticism transcends the merely sensual sphere and becomes a form of knowledge and spiritual regeneration, an expression of the continuity between myth and human existence.

The novella The Snake opens with a scene of bourgeois life, in which several families and a few friends gather in order to facilitate a possible engagement between Captain Manuilă and Dorina, the daughter of the Solomon family. The picnic organised outdoors is meant to provide the two young people with an opportunity to become better acquainted in a relaxed setting, yet one that remains carefully supervised by family members and acquaintances.

Captain Manuilă arrives accompanied by Stamate, an unmarried engineer, constantly open to adventure. Among the participants is also the couple Liza and Stere, whose relationship is marked by Liza's attitude—a woman clearly affected by bovarism, dreaming of a sophisticated life filled with refinement and subtle erotic experiences. She imagines herself as a cosmopolitan woman, weary of social life, parties, and diplomatic events, seeking escape in the tranquillity of nature, much like a film heroine in search of refuge from an overly agitated existence. In her reverie, Liza constructs an identity shaped by dissatisfaction and perpetual longing, desiring "something else"[2], always something else" , which reflects a deeper existential and erotic restlessness.

The relationship between Captain Manuilă and Dorina develops with difficulty, constrained by the constant presence of the family and the other participants at the gathering. The bourgeois

[1] D. Dad, 2007, p. 13.
[2] Mircea Eliade, 2021, p. 5.

environment, governed by strict rules and conventions, prevents the two young people from experiencing moments of genuine intimacy or sincere closeness. Their meeting unfolds under parental supervision, and Dorina accepts only formally the idea of a possible marriage, displaying a reserved availability towards a man she scarcely knows. Everything takes place within a rigid framework, characteristic of the bourgeois world, where matrimonial alliances appear planned, calculated, and devoid of spontaneity.

The equilibrium of this ordered universe is abruptly disturbed by the appearance of Sergiu Andronic, a young man who becomes a symbol of disorder and unpredictability. He appears unexpectedly on the group's path, asking for help after having been abandoned by his friends in the forest. Sergiu exudes irresistible charm: he is self-confident, charismatic, and possesses a youthful vitality that sharply contrasts with the rigidity of the others. He introduces himself as an aviator—a rare and spectacular profession in the interwar period, associated with courage and a spirit of adventure—qualities that transform him into a genuine seducer and a destabilising force within the bourgeois order.

The men immediately perceive this presence as unfair competition. Sergiu Andronic corresponds to a model of success promoted by both literature and, especially, cinema. Beyond the portrait drawn by the narrator, there exists a reflected portrait shaped by the desire and erotic disturbance provoked by his appearance. Dorina herself feels overwhelmed by the mystery, virility, and adventurous aura surrounding him, while Captain Manuilă appears increasingly neutral and indifferent by comparison.[3]

Naturally, the men begin to nurture a sense of hostility towards this newcomer, who presents himself as a masculine ideal and significantly raises the standards of virility and gallantry against which they measure themselves. At the same time, the women view him with fascination and admiration, as not everyone could embody the image of an elegant, aristocratic aviator and sportsman.[4]

Sergiu Andronic behaves politely and reservedly towards the women in the group, displaying an elegance that shields him from any accusation of impropriety or moral transgression. Nevertheless, his presence exerts a subtle yet powerful influence on the general atmosphere: he becomes a catalyst for emotional disturbance, an element that fractures the group's emotional balance and opens the space for erotic tension, symbolic transgression, and initiatory transformation.

The sense of disorder is further amplified by the forfeits game proposed by Andronic during the night spent in the forest. The rules appear harmless: each participant must walk, in the dark, to a tree, leave a personal object there, take another object found at random, and return to the starting point within no more than one minute. Although seemingly childish, the game gradually acquires erotic undertones through the tensions it generates among the participants. Darkness, physical proximity, mystery, and the randomness of exchanging personal objects create an atmosphere charged with emotion and curiosity.

Thus, Andronic transforms a simple game into a pretext for seduction, an experience that destabilises bourgeois conventions and brings to the surface the characters' hidden desires, particularly those of the women, upon whom his charm exerts an irresistible attraction.

Accordingly, Liza perceives the game as a pretext devised by Andronic to meet her alone, sheltered by the darkness, and she is deeply disappointed when the encounter fails to arouse the interest she had anticipated. Her frustration stems not from rejection, but from the collapse of a fantasy scenario she had projected onto the situation, revealing the extent to which desire is fuelled by expectation and suggestion rather than by concrete action.

[3] *Ibidem*, p. 19.
[4] *Ibidem*, p. 20.

Following Andronic's account of a boating accident in the middle of the lake—an incident that resulted in the drowning of one of the passengers, from which he himself escaped unharmed—the idea of mystery intervenes for the second time, now explicitly associated with the game. Uncertainty regarding what will happen next intensifies impatience and curiosity among the participants, who scan the forest as if already seeking their paths of escape and concealment. The night becomes complete, the lake faintly illuminated, a few stars visible through the dense branches, and a profound silence spreads around them—unnoticed, unthreatening, yet deeply suggestive.

Andronic then reveals a second stage of the game, the first having merely served to incite these well-behaved bourgeois participants. This new phase resembles a form of hide-and-seek in the forest, extended over a longer period of time, with the forfeits to be exchanged at a fixed point symbolically marked by Stamate's phosphorescent watch. Clearly, the game functions as a pretext for confronting the participants with the magic of the night and the forest, freeing them from the social usages that render them cautious and conservative. In other words, the game initiates the possibility of erotic adventure and sensual complicity under the cover of darkness, within the suggestive space generated by obscurity, indistinct sounds, and fear.

In the depths of the night, almost without exception, the women of the group nurture the hope of an encounter with the mysterious young man, Andronic. However, he withdraws from the game, taking refuge beneath a haystack, leaving the participants at the mercy of chance and exposed to the erotic tension that both the game and his presence have instituted. Consequently, Liza encounters Stamate, the unmarried engineer eager for adventure, who attempts to kiss her, taking advantage of her fear of the dark, her emotional availability, and the permissive atmosphere that seems to encourage boldness.

Liza accepts this erotic game, as the attraction she inspires in Stamate restores her sense of femininity—otherwise neglected and shaped by bovaristic dissatisfaction. Nevertheless, she believes herself capable of controlling both Stamate's erotic impulse and her own temptation, which remains oriented towards another man. The young literature student Vladimir also experiences this erotic tension, exacerbated by the natural camouflage provided by darkness and the forest. All the diffuse sounds reaching him are projected into what he perceives as an "exasperated and sensual exotic mystery".[5]

The game proposed by Andronic generates an eroticisation of all members of the group, men and women alike, who thus step outside the predetermined framework of bourgeois respectability to venture into the unstable territory of erotic adventure. The spell envelops everyone, particularly the women, as an expression of erotic suggestion and of freedoms that transcend habit and social convention.

Vladimir is surprised to witness the awakening of sensuality in the most austere and restrained woman of the group, Mrs Solomon. This discovery highlights the intensity of the erotic charge produced by both the game and Andronic's presence.

Unexpectedly, Mrs Solomon proposes to Vladimir—whom she encounters in the obscurity of the forest—that they join forces in order to catch, in flagrante delicto, a spontaneously formed couple hidden by the night and the forest. This behaviour is at once childish and unsettling, manifesting an unexpected erotic curiosity and voyeurism of which Mrs Solomon appears entirely unaware, just as she seems unaware of the impropriety of involving an inexperienced young man such as Vladimir.

Equally disregarded is the fact that such a discovery could provoke a scandal capable of jeopardising the very purpose of the gathering: Dorina's engagement to Captain Manuilă. For Vladimir, erotic intensity reaches its peak not through what is revealed, but through what suggestion unveils and darkness conceals—through the phantasmal dimension in which eroticism manifests itself most powerfully.

[5] *Ibidem*, p. 20.

From these passages it becomes evident that not only the members of the group are affected by the erotic tension unleashed by Andronic, but that the entire forest seems impregnated with sensual energy, transforming into a mythical space charged with phantasms and projections of desire. In Vladimir's imagination, the natural environment becomes the stage of a veritable orgiastic spectacle, where repressed instincts and passions rise to the surface.

The only relationship that preserves a certain degree of restraint and decency is that between Dorina and Captain Manuilă. During their conversation, Manuilă attempts, with cautious boldness, to elicit openness from the young woman, prompting her to reflect upon her feelings and her willingness to marry him. Yet even within this seemingly sincere exchange, Andronic's shadow looms constantly. Dorina's inner turmoil is not provoked by Manuilă, but by the magnetic presence of the other man.

Thus, the emotional intensity of her experience is not truly directed towards the captain, but towards Andronic, who has awakened in her a previously unknown force of desire. In this sense, the dialogue between Dorina and Manuilă represents merely the appearance of reason and social convention, while at a deeper level the true communication—silent yet intense—takes place between Dorina and Andronic, on the plane of instinctual attraction and erotic fantasy.

In reality, all the women in the group harbour the same unspoken desire: the hope that, in the darkness of the forest, they might experience a secret encounter with Sergiu Andronic, the only man capable of giving form and meaning to their erotic fantasies. For each of them, he becomes a projection of the masculine ideal—mysterious, powerful, vital—a man who seems capable of understanding and fulfilling their repressed desires.

Andronic moves constantly within a zone of ambiguity, speaking in enigmatic phrases, evoking vague experiences, blurred memories, suggestions and allusions that never fully materialise. This seductive ambivalence enhances his allure: he inhabits a universe of suggestion, mystery, and fascination, a space where reality blends with imagination. It is precisely this combination of vitality, masculinity, and mystery that transforms him into a universal centre of attraction—desired by women and admired by men alike.

Andronic nevertheless takes the game further, transforming it into a ritual of a symbolic and erotic nature when he announces that he has seen a snake and claims that he can summon it and, just as easily, drive it away. His proposal intensifies the tension already created, for behind the apparent curiosity and harmless play lies a far deeper erotic stake.

He positions all the participants in a circle, pressed against the walls of the room, and, kneeling, begins to utter an incantation—a kind of spell through which he commands the reptile to appear. The moment acquires a ritualistic, almost magical aura, in which Andronic becomes a priest of erotic mystery, while the snake—an ancestral symbol of temptation, sin, and instinct—becomes the visible expression of the inner disturbance that has seized the entire gathering.

The spell that summons the snake into the midst of the hypnotised audience induces an erotic trance among the women of the group. Among them, the virgin is profoundly affected by the cold sensuality of the reptile, bound by Andronic's magical powers. The eroticism is implicit, experienced with every fibre of being, all the more so as Dorina possesses no full knowledge of sexuality. The proximity of the snake overwhelms her, replacing fascination with sudden terror, as though she were confronted with something forbidden, dreadful, and perilous—an object no young woman should behold. The reptile's movement generates a strange mixture of fear and unknown tremors of desire, an unsettling fusion of death and erotic breath.[6]

The symbolism of the snake, with its evident phallic connotations, was undoubtedly well known to Mircea Eliade, who studied closely myths and rituals associated with sexuality and the regenerative power of reptiles in archaic cultures. However, within the context of this novella, less

[6] *Ibidem*, p. 24.

significant than the mythological or psychoanalytical substratum—easy enough to intuit—is the dynamic of the inner experiences triggered within the young woman's soul.

The narrator captures with remarkable subtlety this blend of fascination and fear provoked by the encounter with erotic mystery. As Rudolf Otto observes in his concept of the numinous, mystery simultaneously awakens attraction and terror in the face of the sacred. Within the novella, eroticism becomes a manifestation of the forbidden sacred—a space where desire and fear intertwine, and sensual experience acquires an almost religious dimension, that of inner revelation.

Thus, the eroticism present in the text is not explicit, but rather the result of spiritual tension, of the awareness that the characters—particularly Dorina—are crossing beyond the limits imposed by bourgeois society. Erotic emotion arises precisely from the transgression of prohibition, from the breaking of the taboo surrounding sexuality and the moral conventions that keep it hidden and domesticated.

In this sense, the scene of the snake represents not merely a test of seduction, but an initiation: the moment when repressed desire surfaces, confronting the characters with their own unconscious and with the vital force of erotic instinct.

Connected to the taboos surrounding virginity—analysed incisively by Andrei Oișteanu in Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură—this episode underscores the violent clash between modesty and forbidden longing. Shame, disgust, fascination, and desire coexist in a visceral experience that overwhelms the young woman.

From Andronic's dialogue with the snake, which also alludes to marriage and the founding of a family in accordance with bourgeois conventions, each woman imagines herself as the chosen one of the snake-Andronic. Thus, Liza projects herself into this erotic role, despite being married, convinced that the initiatory scenario centres upon her. She recognises the erotic assault of the snake-Andronic, whose overwhelming intensity brings her to the brink of fainting, after experiencing a dramatic coincidentia oppositorum—infinite voluptuousness intertwined with the terror of death.

Sergiu Andronic also provokes a powerful erotic disturbance in the soul of Mrs Solomon, a mature woman who, despite her habitual sobriety and dignity, gradually yields to the young man's charm. Around them unfolds a subtle erotic scenario, constructed through tender gestures—touches, caresses, embraces—and whispered words charged with passion. Mrs Solomon allows herself to be drawn into the game of seduction, surrendering with restrained voluptuousness to the guilty delight implied by transgressing prohibition. Once again, Andronic functions as an agent of temptation, capable of dismantling the moral order of the bourgeois world and replacing it with a magic of sensuality and instinct.

The eroticism of this scene is merely suggested, not directly described, yet its intensity derives precisely from the social prohibition hovering over the act. Fascination is heightened by the risk of discovery, by the tension between desire and fear, between the urge to abandon oneself to pleasure and the terror of being seen. This transgression of matrimonial conventions signifies not only infidelity, but a symbolic rupture with the conformist, moralising bourgeois world.

Through this relationship, Mircea Eliade once again illustrates the central theme of the novella: eroticism as an experience of the sacred, as a passage beyond the limits of rationality and convention into the realm of mystery, instinct, and primordial fascination.

Nor can Vladimir escape the erotic spell. The scenario presented to him is that of an unavowable, adulterous bond with Liza, whom he discovers beside him in the darkness. She provokes him erotically and dismisses his moral objections. Here eroticism is charged with the full anxiety of the virgin youth, acquiring not only the expression of feminine desirability, but also its petrifying, terrifying, monstrous dimension.

It may be assumed that, without exception, all the women in the group are seized by a state of erotic excitation intensified by the appearance and symbolism of the snake. The reptile's presence,

laden with mystery and archetypal meanings, raises the tension to an almost unbearable level, causing fantasy and reality to merge. With a curiosity mingled with fear and desire, the women imagine the snake's touch, the slow, sensual sliding of its body across their skin—a shiver of seduction invading the unconscious.

The narrator thus constructs a classical erotic scenario, reactivating the archetypal myth of temptation: the relationship between woman, snake, and sin, directly evoking the biblical episode of Eve and the primordial temptation. This symbolic association functions as a metaphor for forbidden knowledge, the discovery of desire, and confrontation with primal instinct.

Through this episode, Eliade does not merely depict a moment of collective eroticism, but rather suggests the awakening of a consciousness of sin—an initiatory experience in which the female characters are confronted with their own drives and with the moral limits imposed by bourgeois society. The snake thus becomes a symbol of temptation, desire, and knowledge, but also of danger, of a sin that seduces and destroys simultaneously.

As Angelo Mitchievici notes in Simbolism și decadență în arta 1900, the association between woman and snake is emblematic of decadent eroticism, particularly through the theme of the femme fatale. Eliade, however, inverts the classical scenario: instead of the woman as the malignant seducer, he proposes a male seducer—the man-snake—thereby reversing the traditional distribution of erotic power.

Here too, a mythological scenario emerges, inspired by archaic fertility cultures and organised around the phallic symbol and sky gods—Indra, Zeus—divinities of lightning, fertility, and creative power. He who commands the snake becomes symbolically the one who addresses all women as a potential bridegroom, bearer of the vital principle.[7]

Before the snake, all the women undergo an intense erotic experience, though projected on a phantasmal plane. Among them, Dorina's experience is singular: she is the chosen one, the bride of the snake-Andronic, the virgin prepared for nuptial union. In these episodes, Eliade depicts a hierogamy, a sacred union between the god-man and the pure maiden. Sexuality is transfigured and integrated into a lavish mythico-symbolic scenario.

Everything that occurs on the island—the drifting across the lake, the running through grass and thickets—represents a sublimation of hierogamy, a sacralised union at the boundary between eros and the sacred. This form of eroticism transcends physical sensuality, expressing instead the transfiguring power of eros, elevated above impurity, triviality, and social convention.

As can be observed, a series of initiatory thresholds unfold—interdictions and transgressions, blockages and releases, returns and rewards—configuring this complex erotic scenario, detached from the social dimension and integrated into that of the sacred.[8]

Mircea Eliade thus highlights the manner in which eroticism, magic, and myth intersect to create complex initiatory experiences. Through Sergiu Andronic and the symbolism of the snake, the narrative demonstrates how transgressing social conventions and exploring desire can generate a reconfiguration of consciousness and an approach to the sacred.

Consequently, the novella illustrates an archaic tradition of hierogamy and fertility, in which eroticism is no longer merely an expression of physical pleasure, but becomes an instrument of knowledge, initiation, and integration into the fundamental cycles of life and myth.

[7] Andrei Oișteanu, 2016, p. 81.
[8] Petru Ursache, 2008, p. 15.

BIBLIOGRAPHY:

1. DAD, D., 2007, „Ipostazieri ale Eros-ului în opera eliadească sau Lucrurile de taină”. Partea II În: Jurnalul literar nr. 1-4. pp. 13-14.
2. ELIADE, Mircea, 2021, Șarpele, București: Cartea Românească.
3. OIȘTEANU, Andrei, 2016, Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură. București: Minerva.
4. URSACHE, Petru, 2008, Camera Sambo. Introducere în opera lui Mircea Eliade, Ediţia a III-a revăzută şi dezvoltată, Cluj- Napoca: Eikon.

THE IMPACT OF MACHINE TRANSLATION (MT) ON AVT IN ROMANIA

Elena-Laura Vulpoiu
Lecturer, PhD, The "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: *The global entertainment industry is undergoing an unprecedented transformation driven by the convergence of human creativity and computational processing. At the heart of this metamorphosis is Audiovisual Translation (AVT), a field that has moved from artisanal methods to an era defined by Artificial Intelligence (AI) and Machine Learning.*

Today, the massive demand for content on streaming platforms has made AI an ambivalent tool: on the one hand, it offers automatic subtitling and text-to-speech solutions that promise immediacy and cost reduction; on the other, it raises critical ethical and technical challenges regarding quality, the loss of cultural nuances, and the intellectual property of the human voice.

This article explores how new technologies are redefining the workflow in dubbing and subtitling. We will analyze everything from the evolution of Machine Translation with Post-editing (MTPE) to the emergence of voice cloning and lip-syncing using deepfakes, questioning whether we are looking at a support tool for professional translators or the beginning of automation that dispenses with the human factor in content localization.

Keywords: *Audiovisual Translation (AVT); Machine Learning; AI; computational processing*

Introducción

El principio de la TAV, concretamente los subtítulos o el doblaje surgieron poco después de la transición al cine sonoro, y sus primeras formas se implementaron a finales de la década de 1920 y principios de la de 1930. Esta tecnología ha evolucionado a partir de las inserciones (títulos intermedios) utilizadas en la era del cine mudo (1895-1926), lo que ha permitido una distribución internacional de películas sonoras más rápida y económica que el doblaje.

Por tanto, la profesión de traductor audiovisual es bastante antigua, puesto que, a la vez con la aparición de la televisión, las películas extranjeras que se emitían necesitaban también traducción, sea por el doblaje o por la subtitulación.

Pero con el paso del tiempo, tanto las competencias de los profesionales, como la tecnología que utilizan en este proceso han sufrido cambios evolutivos, que nos gustaría creer que han ayudado a los traductores en desempeñar esta profesión y han elevado el grado de correctitud de las traducciones realizadas.

1. La subtitulación y el doblaje en Rumanía a través del tiempo

Rumanía es uno de los países de Europa del Este que emplea como modalidad de traducción audiovisual la subtitulación, tanto para cine como para televisión. Sea por motivos políticos, económicos o de *habitus* (Bordieu, 1972: 178), este tipo de traducción lleva mucho tiempo siendo la más empleada para traducir la multitud de programas y películas de origen extranjero que se ha producido desde 1989 después de la revolución en el campo audiovisual.

En cuanto al doblaje, los primeros experimentos se han realizado en la década de 1990, bastante tarde si comparamos con los otros países de Europa que emplean este tipo de traducción desde 1920, como por ejemplo España u otros países europeos como Alemania e Italia que han comenzado a doblar sus películas en la década de 1930 para evitar subtítulos incómodos. Por tanto, la primera película doblada emitida en los cines rumanos ha sido un filme dirigido al público joven: *Babe, el cerdito valiente* (Chris Noonan, 1995). Sin embargo, al tratarse de un tipo de traducción bastante nuevo en Rumanía, las grabaciones de voz del proceso de doblaje se han realizado en Londres. Paulatinamente, la aparición de varias cadenas de televisión privadas, que emiten programas dedicados exclusivamente al público infantil, como por ejemplo *Jetix, Minimax, Disney Junior* o

Nickelodeon, ha contribuido al incremento del doblaje, modalidad poco habitual en Rumanía antes del año 1989 en el periodo comunista.

Por otra parte, para el triunfo de la subtitulación en Rumanía, consideramos que existen dos motivos importantes para ello: los económicos y los del hábito. La propuesta de cambiar esta modalidad de traducción audiovisual por la de doblaje causó rechazo en el sector del audiovisual, en el gremio de los traductores y en la principal asociación de personas sordas de Rumanía. Actualmente, no se contempla como opción cambiar esta modalidad por el doblaje para la traducción películas para el público adulto.

Desde 1989, el modelo de televisión, los programas y los tiempos de emisión han experimentado una gran transformación. Las diferencias adquisitivas marcan, a su vez, importantes diferencias de programación entre la cadena pública y las cadenas privadas, así como también ocurre en otros países europeos.

En este contexto, el aumento de producciones audiovisuales que tienen que pasar por un proceso de traducción para ser consumidas en Rumanía ha aumentado considerablemente en las últimas décadas, dado que el número de cadenas televisivas se ha incrementado también. Consecuentemente, el número de profesionales que se dedican a la traducción audiovisual ha aumentado de forma significativa, y su perfil ha evolucionado en los últimos años al mismo tiempo que la tecnología que utilizan en este tipo de traducción.

2. La subtitulación y el doblaje en Rumanía en la actualidad

Tal como hemos comentado anteriormente, la aparición del cine, así como la aparición de la TAV ha sido una revolución social, dado que paulatinamente el cine y las cadenas de televisión se han integrado en nuestra vida y forman parte de ella.

El cine apareció el 28 de diciembre de 1895 en París, Francia, cuando los hermanos Auguste y Louis Lumière realizaron la primera exhibición pública de su cinematógrafo en el Grand Café del Boulevard des Capucines. Esta primera función mostró cortometrajes como *La salida de los obreros de la fábrica Lumière*.

Por tanto, los hermanos Lumière inventaron el cinematógrafo, que funcionaba como cámara, impresora y proyector, patentado en febrero de 1895. La primera proyección pública comercial tuvo lugar el 28 de diciembre de 1895, marcando el inicio formal de la industria cinematográfica. Las primeras películas duraban menos de un minuto, eran en blanco y negro, sin sonido y documentaban escenas de la vida cotidiana.

Rumania no tardó mucho en implementar este nuevo tipo de entretenimiento social y en el año 1897 se proyectó la primera película *Parada regală*.

Cuando los hermanos Lumière presentaron el cinematógrafo en 1895, se pensó que la imagen sería un "esperanto universal" que no necesitaría traducción. Sin embargo, pronto aparecieron los intertítulos (carteles con texto entre escenas), que eran fácilmente extraídos, traducidos y vueltos a insertar para el público internacional. De esta forma, el estreno de *The Jazz Singer* en 1927 cambió las reglas del juego. La palabra hablada rompió la universalidad de la imagen, obligando a la industria a experimentar. Inicialmente, se rodaba la misma película varias veces con diferentes actores en distintos idiomas. Pero, ante el alto coste de las versiones múltiples, surgieron el doblaje (preferido en países como España, Francia e Italia) y el subtitulado (dominante en mercados más pequeños como Países Bajos o Escandinavia).

Además, con la llegada de la televisión a los hogares, la demanda de TAV se multiplicó. Se perfeccionaron técnicas como el *voice-over* (común en documentales y países del Este de Europa) y se establecieron los primeros estándares profesionales de sincronización y lectura. Asimismo, el DVD y posteriormente las plataformas de *streaming* permitieron al espectador elegir entre múltiples pistas de audio y subtítulos por primera vez. Este periodo vio el auge de:

- Fansubbing: Comunidades de aficionados que traducen contenido de forma no profesional.
- Accesibilidad: El desarrollo sistemático de audiodescripción para personas ciegas y subtítulos para personas sordas (SPS).

No obstante, la traducción audiovisual no es solo el traspaso de palabras de un idioma a otro; es la disciplina que permite que el cine, la televisión y los medios digitales trasciendan sus fronteras de origen para convertirse en patrimonio global. Así que la TAV ha tenido que desarrollarse paulatinamente para que los usuarios aprendan a "leer" y "escuchar" el mundo en sus propias lenguas. En Rumanía el proceso de TAV ha tenido también varias etapas en su evolución. Tal como lo describe la conocida traductora Irina Margareta Nistor (2015) en *CinemaFrame* el equipo técnico que se empleaba al principio de la aparición del subtitulado en la realización de este proceso se podía incluir en la categoría más rudimentaria:

Los subtítulos en la Televisión Rumana se escribían en algo parecido al papiro. Se giraba de forma manual, con la mano, porque no existía aún una modalidad de subtítulos electrónicos. El traductor giraba el rollo (bobina) en directo. Inicialmente, los ilustradores escribían los subtítulos, no se dactilografiaban… Después se escribieron con una máquina de esas que se utilizaban para redactar el discurso de Ceauşescu.

[La traducción es nuestra].

De esta forma, el traductor audiovisual entre los años 1956 y 1989, no solamente que acata las disposiciones comunistas y, por tanto, su rol y sus decisiones en el proceso de traducción son limitados por el régimen político, además se ve obligado a trabajar con instrumentos, así como hemos dicho casi rudimentarios. Al mismo tiempo, el intercambio cultural, mediante los pocos productos extranjeros audiovisuales que se emiten, no impera en la actividad comunista y el resultado en el texto meta es muy diferente al texto original por la censura que se le aplica. Si a este contexto añadimos las limitaciones técnicas, el traductor audiovisual de ese periodo se podría definir como un "mago" invisible que está detrás de la pantalla.

A partir del año 1989 el avance tecnológico contribuyó a la renovación técnica de los recursos necesarios para realizar este proceso; la llegada de los ordenadores y del láser industrial permitió el aumento de la calidad y la precisión de esta modalidad de traducción audiovisual. Sin embargo, el proceso de la TAV aun arrastra algunas dificultades que conlleva el proceso de subtitulación, tal como desvela la traductora Raluca Cîrcea en LinterNet.ro (2008):

Pautar una película es la operación más difícil de la subtitulación. Una mano la tienes en la mesa de pautar y la otra, en el ordenador. Es imprescindible tener una buena coordinación entre vista y oído. En Citadel Film (distribuidora y productora de películas) se pueden realizar subtitulaciones con caracteres en todos los idiomas, y los errores de traducción o de lengua se revisan en el momento cuando se realiza la subtitulación.

[La traducción es nuestra].

Así como la subtitulación ha pasado por varias etapas, el doblaje también ha experimentado varias etapas. El comienzo de este tipo de traducción audiovisual ha sido dado por la misma traductora Irina Margareta Nistor que utilizaba herramientas básicas y técnicas difíciles de llevar a cabo sin la pasión que ha aportado siempre a esta profesión que ha realizado durante décadas. Según afirmaba la traductora en *Adevărul* (2013) la pasión por las películas y por la TAV ha vencido las condiciones difíciles de trabajo:

El doblaje que realizaba se hacía a primera vista y tenía que hacer la traducción y el doblaje de dos películas consecutivas. Entonces, durante tres o cuatro horas no podías parar, porque en el momento que parabas el resultado era más asincrónico que una conversación por Skype. De modo que, si parabas, tenías que empezar otra vez desde el principio.

[La traducción es nuestra].

Aunque el doblaje ha empezdo a utilizarse en Rumanía después del ano 1989, si hacemos una comparación con otros países de Europa, esta técnica de traducción se ha implementado bastante

rápido en el mercado rumano y en las cadenas que tienen productos dirigidos especialmente al público infantil, tal como se define en el medio de comunicación Ziarul Financiar (Rif, Simai, Ciriperu, 2004):

Después del año 1989 el mercado rumano fue invadido por las producciones más recientes dedicadas a los pequeños, y la posibilidad de realizar un negocio beneficioso en este ámbito dio sus resultados. Los grandes productores realizan numerosos estudios antes de abordar un nuevo mercado, mucho más si se trata de uno del este de Europa. Nada se hace al azar, y la imagen, aunque se trate de un simple cartel de dibujos animados, tiene muchos más significados.
[La traducción es nuestra].

Por tanto, lo que empezó como una técnica que necesitaba realizarse inicialmente en condiciones difíciles de describir o en otros países, en la actualidad se realiza en estudios modernos situados especialmente en Oradea o Bucarest que utilizan tecnología y programas de alta calidad.

3. La traducción automática (TA) en la TAV en Rumanía

La TA ha comenzado gradualmente a interceptarse también con la traducción audiovisual (TAV), una disciplina de la que tradicionalmente ha permanecido alejada, debido a la dificultad para procesar plenamente la información del texto audiovisual, dado que en la TAV no se trata solamente de traducir simplemente las palabras, sino hay que tener presente los elementos culturales, tanto de la lengua meta, como los de la lengua de origen a los que se añaden la configuración visual y acústica del producto, con las correspondientes restricciones que ello implica (Chaume, 2012; Diaz Cintas y Remael, 2007).

Además, la gran variedad de géneros audiovisuales, así como la falta de terminología de un ámbito específico en los textos audiovisuales de ficción dificultan aún más el trabajo de los motores de TA, ya que es poco probable trabajar con lenguaje controlado que pueda mejorar su procesamiento informático (Amores Carredano, 2000).

Varios proyectos entre cuales el de Matousek y Vít (2012) han utilizado los resultados de la aplicación de la TA en subtitulación para utilizar la traducción obtenida y adaptarla, con el texto ya pautado en forma de subtítulos, para su posterior locución. Esta idea ha generado algunos escepticismos en el marco de las convenciones del doblaje, puesto que la longitud de los subtítulos no suele coincidir con la duración de los enunciados de pantalla. De este modo, la isocronía o duración equivalente de los enunciados en lengua origen y lengua meta puede verse comprometida, además del ajuste labial, ya que la traducción para subtitulación no exige el uso de consonantes labiales en primeros y primerísimos planos, como sí lo exige en el doblaje, y porque los subtítulos no marcan las pausas internas de los enunciados, necesarias para realizar un buen ajuste.

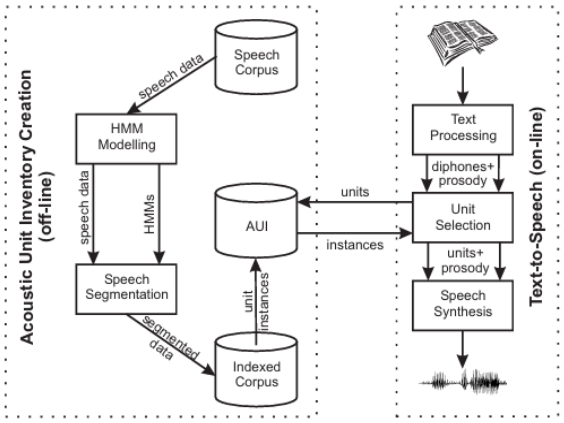

Fig. 1. Diagrama de bloques simplificado del sistema ARTIC TTS.

Otra investigación similar se ha realizado por Mejías-Climent y De los Reyes Lozano (2021) y se ha desarrollado en la Universidad Jaume I centrándose en integrar TA y doblaje en el aula. Para ello, el interés ha sido doble, tal como afirman los autores, por un lado, acercar la TA a los futuros

traductores y contribuir a su familiarización con los programas basados en redes neuronales y, por otro, obtener datos comparativos entre la experiencia de traducción humana y automática valorando el uso de esta última en la traducción para doblaje de un fragmento de un guion de ficción. Los resultados reflejan que la TA puede ser prometedora en los procesos de TAV, como ya se ha demostrado en otras muchas áreas de la traducción, siendo siempre imprescindible la intervención humana. Todo ello con vistas a optimizar y agilizar los procesos, nunca para sustituir al traductor humano, quien, por el momento, es el único capaz de comprender el sentido pleno y preciso de un texto audiovisual.

Por su parte, Rumanía atraviesa una transformación sin precedentes impulsada por la TA y la IA. Históricamente, Rumanía ha sido un "país de subtitulado", tal como hemos mencionado anteriormente, donde la audiencia valoraba la autenticidad de la voz original, a diferencia de sus vecinos húngaros o búlgaros que han optado por el doblaje o el *voice-over*. Sin embargo, la explosión del contenido en plataformas de streaming ha forzado la adopción de herramientas de TA con Pos-edición (PEMT) para gestionar volúmenes de trabajo masivos en tiempos récord.

En el subtitulado, el impacto de la TA es más visible. Herramientas de reconocimiento de voz, (ASR) generan transcripciones automáticas que luego se traducen mediante motores de TA especializados en el par lingüístico inglés-rumano. Mientras que la TA acelera el proceso, la lengua rumana presenta retos morfosintácticos – como la declinación de casos y el uso de diacríticos – que los motores genéricos a menudo fallan en resolver. Según estudios de la Universidad de Bucarest, la calidad final depende críticamente de la pos-edición humana para evitar calcos léxicos.

No obstante, los algoritmos actuales ya integran la detección de cambios de plano, facilitando el pautado (spotting), lo que permite al traductor centrarse más en la adaptación cultural.

Por su parte, aunque el doblaje en Rumanía se reserva principalmente para contenido infantil, la TA aplicada al doblaje está ganando terreno mediante la generación de guiones que respetan la labialidad básica.

En presente se están realizando pruebas con voces sintéticas que mantienen la emoción del actor original, pero hablando en rumano, lo que plantea debates éticos y legales sobre los derechos de propiedad intelectual, un tema seguido de cerca por la Unión de Cineastas de Rumanía (UCIN).

Asimismo, las cadenas rumanas no suelen desarrollar su propia TA, sino que contratan servicios de estudios de localización globales que emplean motores de IA avanzados. Además, el uso de la TA puede ser influenciado por el tipo de programas que emiten las cadenas, dado que las cadenas que emiten más material documental suelen utilizar más la TA, contrario a las cadenas que emiten más películas y donde es imprescindible tener presente las reglas que supone la TAV, tal como ejemplificamos a continuación:

Tipo de Cadena	**Ejemplos**	**Uso de la Traducción Automática**
Canales internacionales	Discovery, Animal Planet, Paramount	Utilizan flujos de trabajo basados en TA para mantener la rapidez en sus emisiones regionales.
Canales comerciales locales	Kanal D, Acasă TV, PRO TV	Especialmente en telenovelas y series de largo recorrido donde la TA ayuda a mantener la consistencia terminológica.
Televisión pública (TVR)	TVR 1, TVR Internațional	Priorizan la calidad y el subtitulado profesional manual, cumpliendo con leyes de accesibilidad que exigen mayor precisión.
Canales de cable internacionales	Canales de nicho o de cine (como los de la red HBO, AMC o canales de documentales)	Han sido señalados en investigaciones por presentar subtítulos de menor calidad, por la utilización de procesos automatizados con mínima supervisión humana.
Plataformas de Streaming	Servicios como Netflix o Disney+	Utilizan infraestructuras globales que integran TA de última generación, aunque suelen contratar estudios locales para la revisión final.

Fig. 2. El uso de la TA en las cadenas de televisión

Además, el marco legal rumano, regido por la Ley Audiovisual de 2002, obliga a subtitular o usar lenguaje de signos en franjas específicas, lo que presiona a las cadenas a adoptar herramientas de IA para cumplir con el volumen requerido sin disparar los costes.

El ámbito académico rumano ha sido activo en el análisis de estas tecnologías, destacando trabajos de instituciones como la Universidad de Bucarest y la Universidad Politécnica de Timișoara. Asimismo, se han realizado estudios comparativos sobre la eficacia de herramientas como Google Translate y DeepL aplicadas al par de idiomas rumano-húngaro o árabe-rumano, evaluando errores de gramática, puntuación y registro.

Conclusiones

En la actualidad, el trabajo del traductor audiovisual ha sufrido un cambio radical si comparamos la tarea que desempañaba en los años 60 con el actual, dado que ha pasado de utilizar herramientas rudimentarias, tal como afirmaba la traductora Irina Margareta Nistor, en utilizar la TA o la IA, herramientas que facilitan su trabajo, pero también aportan diferentes aspectos negativos a esta profesión.

Además, podríamos añadir que la percepción de la utilización de la TA en el ámbito de la TAV es mixta. Por un lado, la automatización reduce las tarifas por palabra, presionando a los profesionales locales, y por otro, surge un nuevo perfil: el pos-editor audiovisual, capaz de corregir errores de la TA en tiempo real bajo estándares de plataformas como Netflix.

El futuro de la TAV en Rumanía no reside en la sustitución del humano, sino en una simbiosis técnica. La clave para los investigadores y profesionales rumanos será la especialización en control de calidad y la adaptación de los motores de TA a las sutilezas del dialecto y el argot local, garantizando que la tecnología no erosione la riqueza y la correctitud de la lengua rumana en la pantalla.

Por tanto, la conclusión de nuestra investigación es clara: la TA en Rumanía es de momento solamente una herramienta de eficiencia, no de sustitución. La pérdida de matices, la adaptación lingüística y cultural del lenguaje y el riesgo de errores críticos en términos legales o técnicos exigen una supervisión humana rigurosa. Por ende, según estándares de la Asociación Rumana de Traductores (ATR), la intervención humana es la única garantía contra la homogeneización cultural, opinión que compartimos plenamente, dado que los resultados de una traducción realizada con la TA, pocas veces, o de momento difícilmente, puede transmitir los matices culturales de la lengua de origen en la lengua meta.

BIBLIOGRAPHY:

1. Amores Carredano, J. G. (2000). *Sistemas de traducción automática*. Quark: Ciencia, medicina, comunicación y cultura, núm. 19. p. 46-52. https://raco.cat/index.php/Quark/article/view/54824
2. Bourdieu, P. (1972). *Esquisse d'une théorie la pratique, précédé de trois études d'ethnologie kabyle*. Geneva: Droz.
3. Chaume, F. (2012). Audiovisual translation: dubbing. Manchester, Reino Unido: St. Jerome.
4. De los Reyes Lozano, J. (2019). *Panorama et perspectives de la traduction audiovisuelle en France: zoom sur le doublage.* En Ogea Pozo, M. M. y Rodríguez Rodríguez, F. (Eds.), Insights into audiovisual and comic translation. Changing perspectives on films, comics and videogames (p. 163-176). Córdoba, España: UCO Press.
5. Díaz Cintas, J. y Remael, A. (2007). *Audiovisual translation: subtitling*. Abingdon, Reino Unido: St. Jerome.
6. Ivarsson, J. y M. Carroll. (1998): *Subtitling*. TransEdit HB, Simrishamn.
7. Matousek, J. y Vít, J. (2012). *Improving Automatic Dubbing with Subtitle Timing Optimisation Using Video Cut Detection*. IEEE International Conference on Acoustics, Speech and Signal Processing (ICASSP).
8. Mejías-Climent y De los Reyes Lozano. (2021). *Traducción automática y posedición en el aula de doblaje: resultados de una experiencia docente*. Hikma. p. 203 – 227.
9. Vulpoiu, E.L. (2019) *La traducción audiovisual y el perfil del traductor audiovisual en Rumania*. Editura Politehnica, Timişoara.

REFLECTING ON BRITISH IDENTITY, WITH A FOCUS ON THE SHORT STORIES ZOO AND SAVING GRACE BY GRAHAM SWIFT

Irina-Ana Drobot
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering Bucharest

Abstract: *The purpose of the paper is to analyse traditional British identity, culture and society comes into the foreground in the short stories Zoo and Saving Grace, where Swift no longer ignores the contemporary aspect and issues of Great Britain. The characters in Zoo and Saving Grace, who are Lucy and Dr Shah respectively, are conflicted between their Filipina and Indian identities, respectively. They reflect the way in which the story is structured based on an interior conflict or psychological dilemma of the characters whose monologues readers witness. At the same time, they reflect the strong attachment to traditional British culture and identity which has been previously present in Swift's works by ignoring aspects of contemporary Great Britain. Both short stories are part of two volumes, Twelve Post-War Tales (2025) and England (2014) and Other Stories, which deal with characters belonging to the former British colonies and who are of mixed cultural identities and the way they relate to British society. However, Swift manages to return to his same themes and concerns, which are related to a strong attachment to traditional British cultural identity. The analysis of the two novels relies on reader-response criticism, and especially on the way in which readers build up background knowledge based on his previous works. They manage to create connections through free associations and through identifying allusions to intertextual references Swift makes to his own works or, at least, through the way in which readers feel prompted to use intertextual references they can identify to Swift's previous works.*

Keywords: *Hybrid identity; psychoanalysis; daydreaming; intertextuality; free associations*

Nowadays, when various places in the world, due to technological and lifestyle development are beginning to look very much alike except for some symbols, mentalities, values, and visual aspects of their places tied to their history, discussing where and how we can find a distinctively British sense of identity becomes an issue of relevance. Graham Swift, once we read his works, shows a strong sense of Britishness. His works preserve a feeling of traditional Great Britain for his readers. His characters live in typically British places, in the London suburbs but also in other cities of the UK. Typical settings include pubs, sweetshops, manors where aristocratic families have maids, the pier at Margate seaside resort, a circus on the beach. His works also include both high and middle social classes. Part of the changing aspect of places all over the world consists of different culture members whose situation is not as simple as them coming there from another country. Some of them, even if they look differently, are born in another country and culture, feel part of it and, even if they challenge the usual image of the inhabitants in the respective place, they are members of the respective culture. Currently, Swift's works include all the various aspects of British culture, society, and identity, traditional and contemporary. He particularly includes the hybrid identities, which are topics of debate in our current world, since migration is a current practice. Hybridity and especially cultural hybridity appeared in the 1980s within the field of postcolonial studies, with theoreticians such as Bhabha (1994). According to Easthope (1998), "hybridity might be understood to mean an individual 'having access to two or more ethnic identities" (Easthope 1998: 341). In the context of today's world, especially, we need to consider how the issue of "self-identity and how it can manifest a sense of belonging" which leads us to the idea that we need to consider "how both individual and collective identity have become important in understanding citizenship and solidarity (Brubaker and Cooper 2000)" (Boland 2020: 5). Boland (2020: 5) underlines the fact that, from this perspective, "'identity' goes beyond an introspective, reflexive understanding of the self, to include the way an individual or group relates to, or differentiates his or itself, from the group or groups." Swift's short stories volumes *England and Other Stories* (2014) and *Twelve Post-War Tales* (2025) focus on the aspects of both self-identity and cultural identity, starting from the issue of cultural hybridity faced by some of the characters.

Swift's works can be analysed by relying on the reader-response approach, since readers cannot help but react emotionally to the stories, since they are told based on interior monologues, whose effect is subjective even if they are narrated in the third and not the first person, and also since readers bring in their background knowledge when understanding and interpreting a text (Mart 2019). Mart (2019) sums up the transactional aspect of reader-response approaches (Rosenblatt 1969), which claims that the meaning of a text relies on the way in which author and readers negotiate it. The reading process determines the meaning of a text. Background knowledge of the readers refers to their previous experiences, coming both from their lives and from other texts (Rosenblatt, 1969: 42). Intertextuality (Orr, 2010) is one way to create background knowledge based on experience with other texts. Swift's characters confess about their psychological dilemmas, and readers put the story together, and they also reflect on the topics put forth by the characters, related to various psychological realities and life experiences. Swift offers a particular approach to reader-response criticism, since his works create a common fictional universe for readers familiar with all of his previous works when they read one of his newest works. Readers form their background knowledge based on their previous readings of Swift's works, and can establish intertextual references (Orr, 2010) between the work that is the most recent and his previous works. Another way of looking at this process is that the readers are prompted to make free associations (Freud 2016) with moments and episodes in Swift's previous works, and to continue reflecting on the respective issue that is brought up and to analyse its various sides.

The analysis in this paper focuses, mainly, on two short stories by Graham Swift: Zoo and *Saving Grace*, where the psychological dilemma lies in an inner conflict of the characters related to their personal and cultural identities. While they belong to two cultures, however, both characters, Lucy and Dr Shah, respectively, seem highly attached to their British identities.

The short story *Zoo* is included in the recently published – in 2025 - short stories volume *Twelve Post-War Tales* by contemporary British author Graham Swift (born in 1949). This story enters the category of the usual topics preoccupying him: war, history (Janik, 1989, Lea, 2020, Logotheti, 2002, Marina, 2011, Malcolm, 2003), the lives of the so-called common men (O'Mahony, 2003), Britishness, British identity, personal identity, identity and history (Haberfellner, 2021, Holmes, 1996), memories, memory, the past (Marsden, 1996), war (Kaczvinsky, 2019), and storytelling (Logotheti, 2002), together with the introspective characters.

Graham Swift is mostly known for his stories dealing with a closed, traditionally British world, which is in contrast with the multicultural aspect of the UK nowadays. This suggests his personal, deep attachment to the British space he has grown up in and lived in his youth. However, he has deviated from this feature in his works with the short stories volume England and Other Stories, where British characters exist side by side with mixed identity characters who sometimes go as far as claiming that they are British. This is the case of the maid in the short story *Zoo* "[…] my Grandpa Carlos. Though he was Filipino, but spoke English. I am English" (Swift, 2025: 71). In claiming this identity, readers understand that she has a mixed identity, and her British identity lies in the fact that she has lived in the British society and culture all her life.

Readers who are familiar with Swift's other works can see here a clear similarity with the case of another character of mixed identity, Dr Shah in the short story *Saving Grace* from the short stories volume *England and Other Stories*. Dr Shah is similarly preoccupied with underlining that he is British, first and foremost: "Dr Shah had never ceased to tell the story. 'I'm as British as you are,' he might begin. 'I was born in Battersea.' Or, more challengingly: 'My mother is as white as you. You don't believe me?'" (Swift, 2014: 68). Like the maid in Zoo, Dr Shah in *Saving Grace* has family members that belong to both cultures, English and a culture outside of England. The difference lies in the fact that Dr Shah has a mother from England and a father from India, while the maid has both parents from England, and her grandpa was from the Philippines. Readers understand that both characters had origins in their family from the former British colonies. They are not actual foreigners, in this case, since in both the Philippines and India English is spoken as well as an official language or, at least, a variety of New English. Dr Shah mentions the following: "'No, I've never been to India. Perhaps I never shall. But my father was born in India…'" (Swift, 2014: 68). Since he has never had

contact with Indian society and culture, this identity is not accessible to Dr Shah. Like the maid, he identifies himself as belonging to England, as speaking English, and as having been raised and as having lived in England. For both Dr Shah and the maid, the only country they have actually known is England, and the only language and culture is the English one. This is enough for them to define themselves as English citizens, since England, together with its culture and language, represents their only known reality. They are both as attached to the English realities, language and identity as any of other of Swift's characters who were born in England and whose family is entirely from England.

The maid in the short story *Zoo* may have had Filipino grandparents, yet her parents are English, and she claims that she is English just like them. She portrays herself as being in a particular situation which may be difficult for some to grasp, due to the mixture of identity they notice based on her family: "I'm just the maid—the 'Filipina maid'. But I'm English, like my parents. I can't help it if I have some of my grandparents' looks" (Swift, 2025: 71). Readers understand from this statement her emotional attachment to the British space and culture. Emotionally, she feels British, yet physically, other people may simply categorize her as a "Filipina maid" (Swift, 2025: 71). In fact, she has a double identity: both as an English woman and as a foreigner, as a Filipina maid. In addition, she identifies with her profession, a situation which reminds readers who are familiar with Swift's fictional universe of Jack Dodds in *Last Orders*, who identifies with his profession as a butcher. His profession is a strong part of his personal identity, both for himself and for his friends and family. Another character identifying himself with his profession – it is to this degree that his profession has become part of his personal identity – is, as readers imply from his behaviour, Ronnie in the novel *Here We Are*. He is fascinated as a child by the magic tricks shown to him by an old man who, together with his wife, take care of Ronnie during the period of the war, as their house is located in a safe area. Ronnie's mother had asked them to take care of her son until the war is over. His parents had recently separated, and Ronnie was longing for a united family. He finds it with the elderly couple, whom he perceives as his parents. The magic tricks seem to be situated in line with his wishes to have both parents living together and getting along well with one another. The entire time there seems to him like magic, like all his dreams come true. His attachment to the profession of magician can be a reflection of his feelings during his stay with the elderly couple, but also a sign of his identification with the old man as a father figure, since he takes over his role together with his profession.

While the maid in the *Zoo* has had a Filipino grandfather and, as it is suggested, a Filipina grandmother, since it is mentioned that she looks like her grandparents, which makes the other mistake her for a Filipina maid, while the truth about her, as readers understand, is that she is English. She also mentions that she is English an that her parents are also English. It is the everyday, surrounding realities that make someone English and British, as readers understand from the way in which both Dr Shah and the maid in the short story *Zoo* define themselves.

Readers are given to understand that Dr Shah also identifies himself not just as a British man, which is his nationality – based on his citizenship – but also as a doctor. Personal identity is made up of and intertwines with both national identity and with professional identity. As we have understood as readers, Dr Shah and the maid in the short stories already mentioned in this paper have as a basis or their personal identity their national identity and their identity based on their profession. As readers, we can see the intense preoccupation of Dr Shah and of the maid in Zoo with establishing their identity as English, next to the already clear professional identity. Dr Shah is now a respected doctor in his field, which helps him no longer be avoided by the English due to his origins. He is now, due to his high position in his profession, and hard work behind it, accepted by the English:

In his early days in medicine, even though by then the National Health had become awash (it was his own word) with black and brown faces, it was not uncommon for patients to cut up rough at being treated by an Asian, or an Asian-looking, doctor. Such a thing could still happen, but now his seniority, his reputation as a top consultant and his winning smile usually banished any trouble. (Swift, 2014: 68)

As Dr Shah has established a professional identity which makes him trustworthy for patients in England, he can now be considered one of them, based on his identity. He is now accepted, as readers understand, which is the result of his hard work in order to establish his professional identity. The intensity of his feelings about his struggle to be accepted by the English society is visible in the way in which he feels the pleasure to tell his life story over and over again: "But the story was still there, the chapter and verse of it, or just his satisfaction at relating it once again" (Swift, 2014: 68). Storytelling becomes, for Dr Shah, a means to establish his personal identity by having as a basis for it his English and his professional identity. Place and familiarity, as well as attachment to place, becomes a means of establishing personal identity for both Dr Shah and for the maid. Both Dr Shah and the maid insist on how they are connected to places in England due to their circumstances and due to their professional activity. For Dr Shah, the connection to place in England dates back to that related to his father. Even if his father was Indian, his connected with the British culture seems highly intense and personal:

My father was born in India,' he'd say, 'in Poona, in 1925. All this will seem like ancient history, I'm sure. In those days of course the British ruled. We ruled.' Dr Shah would smile his smile. 'He was born into one of those families who revered the British. He had an education that was better than that of many boys born at the same time in Birmingham or Bradford. Or Battersea. And spoke better English too.' (Swift, 2014: 69)

In an effort to establish his identity as English, Dr Shah goes back to the story of his Indian father, where he finds evidence that his father was also emotionally attached to Great Britain and to the British identity. Dr Shah makes efforts to establish his father as a first person to feel British in his personal identity since he resonated with the British ways and values. Due to his father's respect for British values, readers infer, Dr Shah could very well be accepted by British society and by the British as one of them. National identity is, after all, based on patriotic feeling and on the emotional way in which we feel part of a certain society and nation. Dr Shah and his father clearly felt emotional attachment to British identity and to British society. Their personal values coincide with the ones of British society and identity. Their struggle to be accepted by members of British society becomes justified once they feel attached to British society and national identity. Dr Shah's father had even fought during the war on the side of the British. His being born in India did not matter in relation to his choice. It was his emotional attachment to the British society and culture which prompted him to make his choice:

'Yes, I know, there were many Indians who didn't revere the British. Quite the opposite. But when the war broke out in 1939 there was no question that my father, when he came of age, would sign up with the Indian Army to fight for the British in their war. There were many Indians who felt differently. There were many Indians who wanted to fight against the British. But of course I had no say in these things, I wasn't even around. My father's name was Ranjit. As you know, that's my name too. (Swift, 2014: 69)

What readers understand from this passage is that someone's identity can be established function of his own personal choices and function of his own feelings about one culture and society or another. Where we are born and the nationality of our parents and family is not as important as the way we feel about a certain society, nation, and culture. How we relate to a certain culture and society, and how we feel about our national identity once matters are not clearly cut becomes a landmark in our establishing and shaping our personal identity. Once we have mixed identities, the issue of personal identity can become complicated and a source of emotional and psychological dilemmas. How we build our self-image can become problematic once we need to establish the truth about our cultural and national sense of identity, next to our professional sense of identity. We define ourselves function of a series of social landmarks, and national, cultural, social, and professional identities are

just some of them. At the same time, all of these identities function of these landmarks help us shape our self-image and the way in which we can interact with the others.

For Dr Shah, at some point, his father's personal identity overlaps with India or, at least, it comes to symbolize India, a country he has never visited:

It had lost none of its force, especially now his father was dead and he and his mother were sharing their mourning. Less than a year ago he'd embraced his father, so far as that was possible given his pitiful condition, for the last time. He'd held him close and had the fleeting bizarre thought that he was also holding India. (Swift, 2014: 68)

Readers are prompted to reflect on the issue of personal and cultural identity, as well as on national identity. To what extent does a citizen of a certain country symbolize the respective country? To what extent we may go so that we can feel an emotional bond with a country? Do we need to be born in a country and also be a member of the respective culture based on ethnicity and race, or is it enough to feel that we belong to a certain country since it is the only country we have known, even if we belong to another race and ethnicity? The dilemma of Dr Shah regarding his identity is passed on to the readers, who can only start reflecting on what does a statement as powerful as: "[…] he'd embraced his father […] He'd held him close and had the fleeting bizarre thought that he was also holding India" (Swift, 2014: 68). Since his mother is British as a citizen, as her native ethnicity and as a member of this culture, having lived in its environment, and since his father has been of Indian ethnicity, born and surrounded by the Indian cultural environment, at least during the first past of his life, these details can reflect how Dr Shah project his own identity dilemma over his parents. He feels that he belongs to two cultures, even if he tries to underline the idea that he is British. At some point, he begins to doubt to what extent he is British and to what extent he is Indian, as readers infer. When he tells the story of his life and of his parents, the very fact that Swift (2014) mentions that Dr Shah tells this story over and over again, suggests that it refers to an issue which preoccupies him intensely. His mixed identity is reflected in the places of origins as natives of both his parents. Dr Shah mentions how he has never had contact with India. The detail regarding where someone is born seems to be crucial for Dr Shah in defining someone's identity: he was born in England, which in his opinion makes him British, and his father was born in India, which leads for his father to symbolize India for him. The reflections on his parents' belonging to a country and culture suggest his own preoccupation with the issue of where he belongs. His mother's situation is clear, as she has never had contact with other cultures except for the relationship with his father. She does not have a mixed identity. In the meantime, both Dr Shah and his father are portrayed as having mixed cultural identities. This is because his father moves from India to England after he chooses to fight for England in the war and then continues living in England with Dr Shah's mother. His parents meet as his mother is a British nurse and takes care of his wounded father.

Readers can be prompted to reflect on how, during events such as wars, world leaders and personalities, just like common soldiers, can be understood as representing and standing for their country, nation, and associated values. Leaders, personalities, and soldiers can go as far as identifying themselves with the patriotic and nationalist ideals, principles and values. In a similar way, readers may also recall how, in Shakespeare's plays, kings are referred to by the names of the countries they lead, suggesting a similar merging of personal and cultural, or national identity.

Dr Shah considers the various sides of identity and of the relationship between individuals and cultures. His father shows a strong emotional attachment to the British culture, just like himself, which can be the starting point for Dr Shah to consider himself entirely British. Not only is his mother British by birth, but his father is intensely attached emotionally to the British culture and identity, since it was the way he had always personally felt and also since his own family had "revered the British" (Swift, 2014: 69):

'My father was born in India,' he'd say, 'in Poona, in 1925. All this will seem like ancient history, I'm sure. In those days of course the British ruled. We ruled.' Dr Shah would smile his smile. 'He

was born into one of those families who revered the British. He had an education that was better than that of many boys born at the same time in Birmingham or Bradford. Or Battersea. And spoke better English too.' (Swift, 2014: 69)

His father had, thus, been educated by British standards. Readers witness the portrait of a man living in India, but speaking very good English and being educated in the British spirit. Due to the historical circumstances, it makes sense that the mixed or hybrid identities came into force, since as the British Empire ruled colonies such as India, it would impose its culture and language, making English one of the official languages of India. It is well-known that a language cannot exist only by itself, and that it further on brings attached to it all the related cultural aspects. Since the British colonized India, we may start wondering, as readers of this short story by Swift, Saving Grace, in the context of Dr Shah's reflections on identity, to what extent was India itself and to what extent it was already British? The identity of India itself becomes problematic and reflects the mixed identity of Dr Shah and of his father. In India, as a colony of the British Empire, two cultures lived together. This state of affairs could be accepted by the Indians or rejected. For Dr Shah's father, readers are given to understand, both identities are part of himself, yet his attachment tends more towards the British identity – similarly to Dr Shah's situation. Dr Shah's father represents both cultures, with the British culture being the dominant one, however, both due to the historical situation in India where the British Empire ruled and due to the education the Indians received and, especially due to the emotional attachment of his father to the British culture and to England. At the same time, his father represents for Dr Shah his connection with India, a country which he had never actually seen.

The emotional connection with British culture and with England is reflected in the way Dr Shah uses words: "In those days of course the British ruled. We ruled" (Swift, 2014: 69). He identifies himself with the British, considering himself part of the British culture, nation, and Empire.

Dr Shah further on reflects on history and on wars, from 1939 to 1944. In 1939, when the war beings, his father wanted to fight for the British, while other Indians wanted to fight against them. Dr Shah uses the word "felt" (Swift, 2015: 69), reinforcing the fact that we can claim that we belong to a certain culture, nation and country based on the way in which we feel about them, and on the way in which we feel that our own emotional and psychological makeup resonates with them, as readers infer: "There were many Indians who felt differently. There were many Indians who wanted to fight against the British" (Swift, 2015: 69). The identity to which we belong can be personally built. Readers understand that the perception of one culture by individuals varies from a subjective and personal perspective. Compared to the other Indians, "when the war broke out in 1939 there was no question that my father, when he came of age, would sign up with the Indian Army to fight for the British in their war" (Swift, 2015: 69). While in many cases fighting for someone's country is not a matter of choice, but a matter of duty and of submission to authority, in the case of the Indians readers understand that there was the possibility of personal choice. This may have likely been since there was no clearly-cut understanding regarding to which country and culture they actually belonged to.
Another issue raised by Dr Shah is the fact that his father's ship was initially supposed to be sent to Italy and that he may have been, in this case, Italian and not British. The uncertainties and fast-changing and unexpected situations encountered during wars are reflected in the story of Dr Shah. Nothing is certain in this story, nothing is clear, anything can happen, and this can reflect the idea of the lack of stability. Wars ruin the previously established order, and sense of stability. They did so for his father as well as for him. The consequences of wars are echoed in the challenges to our expectations about the way in which the world is supposed to work. Readers notice how everything is challenged in this short story: the issue of identity, the strategies during wartime, the country in which Indian soldiers would fight for the British. It is all left to chance. This can be so since we feel that over events such as wars we have no control as individuals. Everything is like a game where nothing is certain. The war strategies can be successful or not. Not even the world leaders and great powers can be certain of the outcome of their actions. At the same time we notice that the unexpected outcome for Dr Shah's father does resonate with emotional attachment to British culture: he ends up

in England instead of Italy. Dr Shah mentions that his father did not even know the Italian language. In 1944, his father ends up in England, a place with which he feels a strong emotional connection:

'England. A camp in Dorset to be precise, not far from Sturminster Newton. The truth is my father couldn't believe his luck. He'd grown up worshipping everything English. He spoke English, good English, not Italian. And there he was in the English countryside, in spring—thatched cottages, primroses, bluebells, everything he'd only read about in books. He even got himself a bicycle and whizzed round the lanes.' (Swift, 2015: 69)

Readers notice above how Dr Shah's father associated various elements related to the setting of England with the British. The British culture means specific elements which suggest it, based on the symbolic value they have acquired in time. The English countryside is considered to be a specific setting related to British identity. The landscape is the visual identity of the place, and readers are aware of the fact that visual images have a high impact on the viewer since the largest part of our information about the world, as human beings, is acquired visually, through our sense of sight. Dr Shah's father was already familiar with British culture, so he feels at home in England. Immediately afterwards, Dr Shah looks at the situation from a realistic point of view, considering the contrast between his father's happiness and the bleak reality of the war going on: "No, I don't quite fully believe it either. I don't believe it can have been all fun for a bunch of Indian soldiers in Dorset in 1944. Just think about it. But I'm only telling you what my father told me. He called it luck" (Swift, 2015: 70). Readers familiar with Graham Swift's fictional universe can here find similarities with the situation of Ronnie in the novel *Here We Are*, who feels safe and happy during the time of war with an elderly couple. He daydreams that they are his parents. He has all the affection and attention he needs with them, and this situation can be seen by readers as contrasting heavily with all of the associations with wars: destruction, violence, unhappiness, and loss. The peaceful atmosphere with the elderly couple can be considered a challenge to the way we all perceive life in times of war.

Dr Shah mentions, just like the maid in the short story *Zoo*, that he was not born yet during those historical events through which his father had lived. The maid in the short story Zoo begins her story as follows, suggesting a separation between public events in history and personal events, just as we have seen in the case of Ronnie: "There are certain things that happen in the world, certain big events that make everyone ask afterwards: Where were you when...? What were you doing when...? What were you doing when Kennedy was shot? Where were you when the Japanese attacked Pearl Harbor?" (Swift, 2025: 66). She contrasts the large scale historical events with those important in personal lives, since during the last event her grandparents were deeply in love, while she was not born yet.

In *Zoo*, the year 1944 appears again – it is the time when the maid mentions that her mother was born. In the short story *Saving Grace*, 1944 was a time of war, when Dr Shah's father was involved both in the war effort and also enjoying the opportunity to finally be in England, while in the short story *Zoo*, it refers to the personal life of the characters and to their personal history.

Lucy, the maid in the short story *Zoo*, also ties her identity to the places in the English setting. Like Dr Shah's father in Dorset, she feels a strong connection with her familiar surrounding – namely, with the house for the family for which she works. Lucy mentions: "I'm just the maid. At Number 8" (Swift, 2025: 69). Here readers notice how several identities mix: she is a maid, which is her professional identity, she is English, as is implied by number 8, which belongs to an English family, and she is also, from the point of view of her personal identity, all of these. Readers can consider the maid in the house of a wealthy British family to be a typical aspect of British culture. They can think about the issue of social class, as having a maid signaled wealth. This was a practice reserved for the elite. Readers can make further connections with other works, including the one where there is another character working for some time as a maid for an English aristocratic family, in the novel *Mothering Sunday*. In the novel *Mothering Sunday*, the issue of social class is clearly present, in that the maid and the son of the aristocratic family she works for cannot get married due to this difference. Readers can also think of the maid and the butler in the novel *The Remains of the Day* by Kazuo Ishiguro, and

the typically traditional British atmosphere and manners. Lucy in the short story *Zoo* mentions other issues related to identity: she is not Danny's – the son of the lady she works for – mother and she is not his nanny, yet she does spend time with him and takes care of him as if she was. In getting emotionally involved with caring for Danny, a British family's child, readers can consider that Lucy shows her attachment to British culture and society and how she has managed to fit in and be accepted, in spite of her Filipina physical aspect. The nanny is also a frequently encountered character in traditional British fiction and culture, suggesting a reinforcement of Lucy's British identity. Readers can recall the famous character Mary Poppins in British fiction. Lucy can be situated in-between a Filipina maid and a British nanny, while we understand she is not exactly either of these. She may look like a Filipina, yet she is English, and she may take on the duties of a nanny for Danny, yet she is a maid and does not have to do this. Danny sees her as part of his family, calling her "Auntie Lucy" (Swift, 2025: 70), yet not when his parents can hear him. Her being "Auntie Lucy" (Swift, 2025: 70) for Danny can be considered another side of her identity.

In fact, as readers later find out, the family for whom Lucy works is from the United States and their house belongs to the US Embassy. Lucy imagines how the husband and wife have thought about the house, in total connection with British culture identity elements, Regent's Park and a maid: "And he must have said one day, over a year ago now, to his all-ears wife, 'And we'll get a house overlooking Regent's Park.' And might have added, 'With a maid'" (Swift 2025: 71). The maid further on completes the picture of the house and family with details that tie it clearly to the specific British space and identity: "London! At his level. So: a blue-eyed boy. And Number 8. With the cream stucco and the portico and the railings. Not a palace, but a fine house. And 'overlooking' would be a stretch. Of the neck. They were lucky to get it" (Swift, 2025: 71). Lucy later on continues, confessing that daydreams about the house as her own, suggesting her strong emotional connection to the place which symbolized British cultural identity and her own personal identity: "And I was lucky, too, to 'get' it. I know it inside-out by now. Sometimes, though I never say this to anyone, I think that it belongs to me. I belong in it, and it belongs to me" (Swift, 2025: 71). The house becomes an extension of herself, a part of herself, which suggests her British identity and social acceptance.

Mixed or hybrid identities can be found throughout literary works and are also an issue in real life. The concept of hybrid identities underlines all the more the conflictual aspect in cases where the characters belong to two cultures and not to several, one way or another. Dr Shah illustrates the case where his parents met and belonged to different countries and cultures, as well as nationalities, races and ethnicities, while Lucy illustrates the case where her parents are already English, having been born and lived there all their lives, and where it is her grandparents who were from another country, cultures, and who belonged to a different ethnicity and race. When we deal with two cultures in terms of identity, we may feel that we are supposed to understand to which culture we belong more. We may also consider the concept of split identity in these cases, across two cultures, which is also called bicultural identity conflict (Rahim et al, 2021; Toomey et al, 2013). In such cases, the individuals may feel conflicted, or torn, between conflicting or competing sets of values and beliefs. There can also be the situation of alternating identities, where the individual can switch between two different cultural identities depending on the situation. Both Dr Shah and Lucy seem willing to solve their inner conflict related to their identities, and to tend more towards the English cultural identity than to the other identity, Indian and Filipina, respectively. However, the other identity cannot be ignored due to their physical looks and family history, so they need to come to terms with their past while also feeling emotionally close to and part of British culture.

Graham Swift preserves his own approach to the stories he usually tells in his works in Zoo and Saving Grace: there is a psychological dilemma which prompts the characters to start telling their stories, in this case related to their conflicting cultural identities, and also the preference for their British identity and attachment to it prevails. While for a long time in his works Swift had avoided contemporary UK and its contemporary inhabitants of mixed cultural identities, a strong sense of Britishness surfaces from the short stories *Zoo* and *Saving Grace*. Dr Shah and Lucy are intense admirers of British identity and culture, in its traditional forms, and so is Dr Shah's father. This

approach can only reinforce Swift's previously expressed and suggested attachment to traditional Great Britain in his previous works.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bhabha, H. K. (1994). The location of culture. London: Routledge.
2. Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond "identity". Theory and Society, 29(1), 1–47.
3. Easthope, A. (1998). Bhabha, hybridity and identity. Textual practice, 12(2), 341-348.
4. Freud, S. (2016). Introductory lectures on psycho-analysis. In *Myths and mythologies* (pp. 158-166). Routledge.
5. Haberfellner, B. (2021). History and identity in the works of Graham Swift/vorgelegt von Bianca Haberfellner. Graz. https://unipub.uni-graz.at/obvugrhs/content/titleinfo/6341746/full.pdf
6. Holmes, F. M. (1996). The Representation of History as Plastic: The Search for the Real Thing in Graham Swift's" Ever After". ARIEL: A Review of International English Literature, 27(3).
7. Janik, D. I. (1989). History and the" Here and Now": The Novels of Graham Swift. Twentieth Century Literature, 35(1), 74-88.
8. Kaczvinsky, D., Konkol, S., Kucala, B., Logotheti, A., Malcolm, D., Ostalska, K., ... & Wieckowska, K. (2019). Reading Graham Swift. Bloomsbury Publishing USA.
9. Lea, D. (2020). Graham Swift. The Wiley Blackwell Companion to Contemporary British and Irish Literature, 229-239.
10. Logotheti, A. (2002). From storytelling to historia: The fiction of Graham Swift (Doctoral dissertation, Goldsmiths, University of London).
11. Malcolm, D. (2003). Understanding Graham Swift. Univ of South Carolina Press.
12. Marina, G. (2011). The role of history in life in Waterland by Graham Swift. Тропа, (5), 88-89.
13. Mart, C. (2019). Reader-response theory and literature discussions: A Springboard for exploring literary texts. *The New Educational Review*, *56*(2), 78-87.
14. O'Mahony, J. (2003). Triumph of the Common Man. The Guardian. https://www.theguardian.com/books/2003/mar/01/fiction.grahamswift
15. Orr, M. (2010). Intertextuality. The encyclopedia of literary and cultural theory. Wiley Online Library.
16. Rahim, H. F., Mooren, T. T., van den Brink, F., Knipscheer, J. W., & Boelen, P. A. (2021). Cultural identity conflict and psychological well-being in bicultural young adults: do self-concept clarity and self-esteem matter?. The Journal of nervous and mental disease, 209(7), 525-532.
17. Rosenblatt, L. M. (1969). Towards a transactional theory of reading. Journal of Reading Behavior, 1(1), 31-49.
18. Swift, G. (2012). Last Orders: Picador Classic (Vol. 69). Pan Macmillan.
19. Swift, G. (2014). Saving Grace. In *England and other stories*. Simon and Schuster.
20. Swift, G. (2017). Mothering Sunday. A Romance. New York: Vintage International.
21. Swift, G. (2020). Here We Are. London and New York: Scribner.
22. Swift, G. (2025). Zoo. In *Twelves Post-War Tales*. New York. Knopf.
23. Toomey, A., Dorjee, T., & Ting-Toomey, S. (2013). Bicultural identity negotiation, conflicts, and intergroup communication strategies. Journal of Intercultural Communication Research, 42(2), 112-134.

THE SHORT STORY PALACE BY GRAHAM SWIFT: AN ANALYSIS

Irina-Ana Drobot
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering Bucharest

Abstract: *The purpose of the paper is to analyse the short story Palace by Graham Swift based on reader-response criticism, since readers react emotionally to any text and since they also rely on background knowledge to better analyse and understand a text. The analysis relies on how readers can rely on their intuition about textual analysis and comparison with Swift's fictional universe in the short story Learning to Swim. Free associations related to the place called the Crystal Palace are also analyzed. In addition, the defense mechanism of displacement is also analysed with respect to the short story Palace.*

Keywords: *free associations; displacement; daydreaming; intertextuality; defense mechanism*

Graham Swift's literary works (novels and short stories) often deal with the topic of problematic relationships, between couples, husband and wife, as well as between parents and children.

As we read the short story *Palace*, from the short stories *volume Twelve Post-War Tales* (2025), we start feeling that there is much more behind what is actually being directly said and told in the story by the narrator. The Crystal Palace, or the Palace, refers to several realities across historical ages, designating a place built by Queen Victoria to house exhibitions, then an area where people lived in our contemporary world, the preserved historical building from Victorian times which was considered the original Palace by the narrator of the story, and a football team. The Palace becomes the nucleus of free associations (Freud, 2016) in this story, and each of its ramifications leads to a deeper level, namely to that of the dreams of a couple about their romantic relationship, the dreams of a young boy, the idea of fairytales suggested to him by the name Palace, which gradually acquires the meaning of illusions, and, in connection to the building called the Palace burning down it leads the narrator to consider the issue of unhappiness. Readers, trying to put everything together, based on each clue that is dropped here and there throughout the story told by the narrator, come to understand that we witness the defense mechanism called displacement (Freud, 2012), where emotions related to the actual issue, person, object, idea, image, are moved towards something else. Why else would the building of the Crystal Palace burning down be such a topic of intense emotions and why would the father of the narrator, during his childhood, exclaim one evening about the topic of the Victorian building burning down that he believes it was a good thing that this happen and that he is glad that it did.

Displacement refers to a defense mechanism according to which emotions, impulses, and aggressive feelings are directed towards another target, which feels more comfortable than the actual one, towards a target causing less anxiety. The original feels more difficult to confront. The defense mechanism of displacement was first developed in the theory of dream formation, as it could help us understand how dreams disguise the original contents which needs further on to be deciphered through free associations and dream interpretation.

For a while, as the son remembers, the father had spoken about conspiracies leading to this happening, of the old building of the Crystal Palace burning down. As he concludes that the old building burning down was the best thing to happen, his son remembers that he then went to the Greene Man, about which readers understand based on contextual clues that it was a pub or a place where he could get something to drink, and later on this is confirmed, as the boy mentions that he knows that when he would be old enough, he would go for the "first ritual pint" (Swift, 2025: 157) with his father there.

The story about the Crystal Palace burning down becomes more than a story about the old building burning down. With this story, both the boy's father and mother telling their versions of it will lead to the boy's and readers' understanding that the old building stands for something else. It is

only a pretext and only a means of allowing each of his parents to go through the defense mechanism of displacement. They are not in fact talking about an old building burning down, but about their romantic relationship, as readers will gradually understand, together with their son. Indeed, the parents do not stop to discuss their issues. Each of them seems to deal with it alone, and each of them tells their son their version of the story. However, his parents seem to avoid each other throughout the son's version of the story. The boy notices how his father goes to the Greene Man after talking about the old building burning down, and bringing into the story various conspiracy theories and his angry feelings about them. His mother sits on the side while his father is telling the story, and the two parents avoid talking to each other. The boy seems to witness how they have grown distant over the years, and the old building burning down is just one pretext so that they can express their conflicting versions of the story and their different ideas about married life.

At the same time, readers are led to understand that, in the past, the boy's parents had been in love and were far-away from being distant. This is suggested by the fact that in the mother's version of the story of the old building burning down, she and his father watch the scene together, hand in hand. However, in the father's version, he is alone, witnessing the building burning down, yet the boy mentions that he detects no emotion which is expected in the case of such a scene. Instead, the boy listens to his father blaming the issue of the old building burning down to various conspiracy theories which seem highly unlikely. Are these conspiracy theories another target of displacement? He seems very angry at something else, and readers infer that it is about his married life. Yet, readers and the son of the couple never have access to the actual details bothering the couple. Both mother and father avoid their actual problems and their11-year-old son feels that there is something wrong happening in-between them, even if they do not mention it directly to him.

The son reflects on the name Crystal Palace, on what it refers to when he was 11 years old and spending time with his father who had invited him to watch football matches together. The first perspective the son gets on the marriage and relationship of his parents is the one belonging to his father. The boy mentions that Crystal Palace is an area in south London, the name of a football tram, but also a name which carries associations related to "something out of fairyland" (Swift 2025:), which readers identify as the fantasies, daydreams, hopes, and illusions associated with any activities related to football matches:

> *'Crystal Palace'. It had become the name of a loosely defined region of south London and, more officially, of a football team, in those days never getting far up a thing called the Third Division. 'Third Division'—it was like 'third class', but nobody said so. And who could ever have given to a football team the name of something out of fairyland? (Swift, 2025: 149)*

Readers can consider that watching football matches can refer to illusions those watching them have about other related issues. The football game and playing team may symbolize anything else from the lives of those watching them. In the case of the father-son relationship, football teams and matches can symbolize the wish to have a good relationship and strong emotional connection. We can consider here the free associations to teamwork and joint effort for successfully carrying out an activity or set of activities. Being united and cooperating efficiently is crucial when it comes to team sports such as football. Cooperation seems to be missing from the parents' present-day relationship, as the 11-year old boy witnesses it. Each of the parents seems to try to draw the boy on their side, by making him see the story from their point of view. Each of them modifies the story of their witnessing the old building of the Crystal Palace burning down, suggesting how they feel about the relationship with the other parent during the present moment, but also while trying to protect, through the displacement, the way in which their son might take their misunderstandings. Readers understand that the parents are trying to avoid open, directly expressed conflict so as to protect their son – yet their conflictual relationship surfaces all the time.

The narrator, currently an adult, as he mentions at some point that both his parents have died in the meantime, while going back to his memories of the way he saw his parents at 11 years old, shows us readers that he feels something is wrong. What is wrong is about the relationship between

his parents, due to their conflicts and misunderstandings which are, however, avoided as much as possible both in front of him, as their young child, and in relation to each other, as they never communicate in an efficient way to be able to solve pressing issues. Their son seems to understand that something is wrong in his family, and in his turn resorts to displacement. Readers can identify displacement in the way he himself writes about Crystal Palace, namely in the way in which he associates it with fairy-tales, fantasies, daydreams and illusions which cannot ever become real:

But you didn't think about it as you watched the boys out there on the pitch, doing their best against Southend, you didn't think it was strange that they were collectively known as 'Crystal Palace' or, for short, just 'Palace'.
You didn't think it was odd to say, 'I live in Crystal Palace.' You might have said 'Penge' or 'Norwood'. And how exciting were those names?
But where was it, this fabled and glittering Crystal Palace? Nowhere. It was not to be seen. The whole point of it, or so it seemed to me as a kid, was that it had been there, but it was gone. Though how could any 'crystal palace' ever have been real in the first place? (Swift, 2025: 149)

Readers believe that the boy telling the story, at eleven years old, begins to distinguish what is real from what is fantasy, by comparing fairy-tales with the real world. At the same time, reality and fantasy can mix when we are talking about history and historical artifacts. We can see the game between reality and fantasy in the case of historical monuments, which make us dream about the past, while considering that once everything had been real. The Crystal Palace carries these connotations:

The real Crystal Palace was no longer there. There was only—visible from Selhurst Park—the long ridge of the hill where once it had stood. The ghost of the Crystal Palace looked down on the football team. What you could see, very plainly, up on the hill, was a newly erected TV mast, a sort of slender Eiffel Tower and a symbol of its age, the 1950s, as once, I came to learn, the Crystal Palace had been, of its age, a century before. 9Swift, 2025: 150)

The difference between past and present is underlined in this passage. Further on, the young boy mentions that history itself could be understood as a fairy-tale in the case of examples such as the Crystal Palace – especially since, as readers infer, the historical episode involves queens and empires:

You couldn't have made it up, the story of the Crystal Palace. It was a real story, but, appropriately enough, a kind of fairy tale. There had been proposed by Queen Victoria, or by those who counselled her, that there should be a Great Exhibition—a Great Exhibition of Great Britain and her Empire and of all associated works and wonders. Had there even been such a conceited idea? And this exhibition needed to be housed. So there was duly constructed in Hyde Park a building of astonishing design, a wonder in itself, of girders and glass, called the Crystal Palace. Where else, other than in Wonderland, was there ever such a thing? (Swift, 2025: 152)

The historical episode is presented through references to a shared history, related to queen Victoria, as well as through references to a fantasy place called Wonderland, referring to the dreams of historical personalities, just as well as referring to the dreams of present-day people learning about historical episodes of the past. When we rebuild historical incidents, we tend to fill in the gaps through the process of daydreaming. History is, after all, a process of reconstruction which is not possible without imagination.

The Crystal Palace is portrayed as the dream of Queen Victoria and is afterwards left to the demands of reality. As a symbol of a dream, the one related to the exhibition during the time of Queen Victoria, it has achieved its purpose and it is over:

The Exhibition took place and was the marvel of all. Then it finished, and there was the question: What to do with the Crystal Palace? Leave it there, taking up room in Hyde Park? Perhaps not. Demolish it and dispose of it? Surely not—and how? The answer was to take it down, piece by enormous piece, and transport it to be re-erected on a hilltop in south London. (Swift, 2025: 153)

The Crystal Palace becomes the symbol of a dream which is no longer of actuality. In this case, we can remember it or simply put it aside and forget it. These are the ideas alluded to in the previous quotation. The actual archeological and historical site is only a pretext for us to deal with our perspectives on related matters.

In what follows, readers witness a reflection on the durability of Victorian age cultural products and on the way in which all sense of stability and durability can be destroyed, just as the Crystal Palace had burnt down:

These Victorians knew how to do things. Look around you, in south London, in the 1950s, and a great deal of what you saw, though the Victorians themselves had disappeared, was still 'Victorian'. Houses, streets. Railway lines, railway bridges, railway tunnels—why should I think of them? The Victorians had built the fabric of the world in which you stood. There it still was, despite two wars, and, whatever you thought of the Victorians—weren't they those pompous, stuffy people who thought that even table legs were rude?—you had to be thankful that they'd built things to last. Except, in November 1936, the Crystal Palace, getting on for being a hundred years old, had burnt down. (Swift, 2025: 153)

Readers are introduced into the specific historical heritage and historical atmosphere of the British culture. This is just another layer of the Crystal Palace. History ca be considered a way of looking at the stability of life, or at the perceived stability of life, which is present due to the various monuments and references to what had once been and to what is still present now, as a proof of the past. Since the Crystal Palace has been built since Victorian times, and since it was still there until our contemporary or modern times, it offers us a sense of security, stability, and durability. This sense of stability and security is displaced on the Crystal Palace as a Victorian age monument, and it refers, ion fact, to the needs of the boy's father and mother related to their relationship. They would like to see their relationship as stable and as offering them a sense of security and comfort. However, just as Crystal Palace is mentioned to burn down, so can their son and us readers conclude that their feeling of stability has also been ruined. All of their illusions, suggested by the fairy-tale-like name Crystal Palace, have been burnt down, figuratively.

The boy's mother repeating "We were both there" (Swift, 2025: 156) suggests something beyond the literal scene she describes from their past, of the old building burning down. It suggests that they were both emotionally connected, there for each other, and going along very well, since they were in love. Readers can connect the description of this moment and the way in which she says "We were there", just as the son claims he would have expected to hear or at least to feel in the voice tone of his father when he was telling the story of the old building burning down. The father, instead, seems to have resorted to displacement again, as the old burning building and afterwards the old building which burned becomes the target of his anger and unhappiness. He turns his feelings towards the topic of the old building burning instead of directly dealing with the topic of his unhappiness in marriage with the narrator's mother, readers conclude, based on the clue that his mother had considered having a second baby, a little girl, as a means of comfort in her married, as the narrator claims.

Later on, the boy listens to his mother's version of the story, and while he has not had the feeling that his father had actually been there when witnessing the old Victorian building burning down when he was telling the story, not feeling this in his emotional tone, he does feel this when his mother shares her version of the story with him. What strikes readers is that once again they feel the defense mechanism of displacement, this time, as the mother tells the story from her perspective. She mentions that both she and the boy's father had witnessed the old building burning down: "I was there

with him. I was standing, watching, arm in arm with him, when it burnt down" (Swift, 2025). That was the time when his father and herself had laughed, and he had made the decision to marry her. This time, the old building has positive connotations and free associations as far as its memory is concerned.

The moment when the mother tells her version of the story also marks the moment when she makes another instance of displacement – that from her feelings of love for her husband to that of her feelings of love for her son. Her need to confess and to emotionally connect to her husband are displaced on to her son, who feels that he is much to young for this at the moment, and readers would agree, as he is only eleven years old: "She had at once made something very clear that had not been clear. She was obviously talking, as my dad had been, about the historical event —'The Great Crystal Palace Fire'—but the little words that touched me were 'arm in arm'. It was as if my mother had slipped her own arm into mine" (Swift 2025). The young boy becomes aware of the double meaning of words and, especially, of the displacement associated with the Crystal Palace and the fire. Readers who are knowledgeable in psychoanalysis may associate and connect this incident of the old building of the Crystal Palace burning down with the way in which we feel about various other incidents in our personal lives. The burning down suggests aggression and violence and, by extension, readers can infer that the father had such feelings about his relationship with the boy's mother, related to not being fulfilled in this relationship or about his personal expectations about life not feeling fulfilled. His father may be angry due to a variety of reasons, and the event of the old building burning down may suggest his wish to destroy everything, as he feels angry and not understood in his romantic relationship. However, he does not dare to directly confront his wife in a discussion about such matters.

Readers' suspicions that the old building burning down is about romantic relationships and failed fantasies is confirmed by the following statement, as the mother of the boy telling the story confesses: "You see, Dickie, always understand this. I want you always to understand this. I love him. I love him, anyway. It's how it is. I simply love him" (Swift, 2025). Here the confession becomes direct, and the son, who is only eleven years old, also becomes a way of displacement of his mother's confession, as she does not say these words directly to her husband. The son reflects: "What a thing for her to say to me, and at an age before I was truly ready for it. But she was seizing her moment. I was only eleven, but I had my first premonition that time is this stuff that slips away. Had my dad been a different man, a different creature, in 1936, before the war?" (Swift, 2025).

The son, in spite of his much too young age, understands his mother's feelings about his father: "But she said again, 'We were both there!' And I could see her remembering. I could see a warmth coming into her face, as if I were looking at a woman who was no longer looking at me, but at a great astonishing mass of flames" (Swift, 2025).

The incident of the old building burning down comes about repeatedly in this short story, in order to suggest its emotional and free associations power, as well as its power to suggest something else beyond the literal happening, through the defense mechanism of displacement:

'You see, Dickie, it was all—so extraordinary. The whole thing was just —burning down! Great bits of it were falling and crashing down. The police were keeping people back. We stood there and we watched it all. But I want to tell you something, I want you to know it. As we stood there, your dad and me, we just suddenly started laughing! We just started to laugh! It wasn't for long, and it wasn't what we should have done, was it? The Crystal Palace was burning down right in front of us, it should have been a warning to us all, but we just started laughing! (Swift, 2025: 156)

The burning down of the Crystal Palace becomes, thus, something more than the actual incident. To the father and mother of the boy telling the story, it becomes the symbol of their moment of personal emotional connection:

'And do you know why we started laughing, Dickie? Well, I'll tell you. It was because we were young and alive and happy. A great building going up in flames before our eyes—well it only made us all the more aware of it.
'I want you to know this, Dickie. I want you to remember it. Your dad and me, when the Crystal Palace was burning down, we just started laughing.' (Swift, 2025: 157)

It is in this passage that the mother makes it clear that the burning of the Crystal Palace was perceived less as a historical event and more as a personal event, carrying personal free associations. The couple considered this event to reflect their own defiance of reality, and their own temporary happiness. At the same time, readers notice how the entire story may have had connotations which would go far beyond the power of understanding of an eleven-year old boy such as the narrator:

'It was a night to remember, you see, Dickie. That's what everyone said: "a night to remember". For your dad and me it was a night to remember in more ways than one.'
When she said this, she looked into some space above me, as if she might have been talking to a son twice my age. (Swift, 2025: 157)

The young boy, aged eleven, feels overwhelmed by the weight of the story transferred to him by both his parents.

Readers are led to understand that the mother of the eleven-year old son in this story would at times feel a sense of indirect communication she suggested towards him in the context of his relationship with his father and her husband:

My mum was a very tolerant woman, and she was very sensitive and diplomatic when dealing with me, her only son, in the context of her husband. When he declaimed, she would give me those sly yet tender looks.
They were only looks, not conversations. I would come to understand that my mum's real conversations would be with my sister—when Jean was old enough. I think that when my mum's second child came along in the form of a girl, it was to my mum's great relief and solace about the future of her marriage. (Swift, 2025: 155)

This contextual information shows that the reality of the boy's parent's life and relationship together was not fairy-tale-like. Both parents of the narrator had their unfulfillment and they resorted to emotional support as they could find it. While it is not healthy and not recommended to resort to emotional support to sons and daughters, this is a process which can happen in everyday life. We readers can find it in the short story *Palace* by Graham Swift. At first, we find a confession from mother to son about the relationship between husband and wife:

'You see, your dad, the very next day—he was very quick, he didn't waste any time—made sure that he and I got engaged. I mean, Dickie, that we would get married. That's how it happened. That's what the Crystal Palace catching fire did for us. So I suppose we should be grateful.
'But I'm sorry too. I mean, I'm sorry that it burnt down. It didn't have to, did it? It was terrible. It was sad. Your dad didn't seem to mind, did he?
Your dad seemed to be saying, "Good riddance." But I think he was sorry too, in his own way. Oh, I think so. It had been there all those years, and then it was gone.
'And I'm sorry you never saw it, Dickie. I mean, before it burnt down. I suppose they'd have bombed it to bits in the war anyway, but I'm sorry you never saw it. It was one of those things that could make you feel: As long as it's still there... (Swift, 2025: 158)

Meanwhile, the entire issue related to how the son could not see it, and readers understand that he may have been too young back then to understand.

Based on how the son is prompted to take the side of one parent or another, readers can consider similarities with the short story *Learning to Swim*, from the short stories volume with the same title. Intertextuality with Swift's fictional universe is thus present. Indeed, readers familiar with the fictional universe of Graham Swift could notice how the son could be seen as disputed between the two parents. Just like the boy in *Learning to Swim*, the boy in *Palace* would resort to the versions of the story told by his parents, while, at the same time, he would consider his own version of the story. Indeed, in *Learning to Swim* the son is disputed based on his attention towards mother and father. At the same time, readers keep in mind that neither of the parents hold their authority position since the son is free to decide.

Freedom to decide on the right version of the story is common with the short story *Palace* by Graham Swift.

The analysis is carried out by using reader response criticism, which refers to the way in which readers react to emotional issues and to the way in which they react based on their personal experience (Mart, 2019) and background knowledge (Rosenblatt, 1969) relate to it. The intertextual references to Learning to Swim place the short story in Swift's fictional universe, related to the problematic relationships between parents and children, and husbands and wives.

BIBLIOGRAPHY:

1. Freud, S. (2012). *The basic writings of Sigmund Freud*. Modern library.
2. Freud, S. (2016). Introductory lectures on psycho-analysis. In *Myths and mythologies* (pp. 158-166). Routledge.
3. Mart, C. (2019). Reader-response theory and literature discussions: A Springboard for exploring literary texts. *The New Educational Review*, *56*(2), 78-87.
4. Orr, M. (2010). Intertextuality. The encyclopedia of literary and cultural theory. Wiley Online Library.
5. Rosenblatt, L. M. (1969). Towards a transactional theory of reading. Journal of Reading Behavior, 1(1), 31-49.
6. Swift, G. (2010). *Learning to swim and other stories*. Pan Macmillan.
7. Swift, G. (2025). *Twelves Post-War Tales*. New York. Knopf.

FRANÇOIS RABELAIS AND THE CONCEPT OF LANGUAGE IN THE RENAISSANCE

Andreea-Maria Preda
Assoc. Prof., PhD, Military Technical Academy "Ferdinand I", Bucharest

Abstract: *The European Renaissance of the fifteenth and sixteenth centuries marks a decisive period of cultural, intellectual, and linguistic transformation characterized by the gradual transition from medieval scholasticism to humanist thought. Technological and historical developments, notably the invention of movable-type printing by Johannes Gutenberg and the transatlantic voyages of Christopher Columbus, accelerated the circulation of knowledge and reshaped European perceptions of the world. Within this context, humanism promoted the rediscovery of classical texts and emphasized philology as a method for restoring their original meaning while integrating classical heritage with Christian intellectual traditions.*

A central linguistic consequence of the Renaissance was the progressive rise of vernacular languages alongside Latin. In France, this shift encouraged the development of French as a literary and cultural medium, supported by political, religious, and educational transformations. The works of François Rabelais illustrate this dynamic process through an innovative synthesis of scholarly and popular registers, combining Latin, Greek, dialectal forms, and stylistic experimentation.

This study examines the linguistic and stylistic influence of Erasmus on Rabelais, focusing on intertextual correspondences involving proverbs, syntagms, rhetorical structures, and thematic parallels. Particular attention is given to the adaptation of Erasmian materials within the narrative framework of Gargantua and other books of the Rabelaisian cycle. The analysis demonstrates that Rabelais does not merely imitate Erasmian models but creatively transforms them through lexical expansion, syntactic restructuring, and satirical amplification.

Ultimately, Rabelais's linguistic practice reflects the broader humanist project in which translation functions as both a scholarly method and a creative instrument, contributing to the formation of French literary expression during the Renaissance.

Keywords*: renaissance humanism; vernacular language development; philological practices; intertextuality; linguistic innovation*

1. Contexte culturel et linguistique de la Renaissance européenne

La Renaissance européenne représente une période de transformations profondes dans l'histoire culturelle, intellectuelle et linguistique de l'Occident. Entre le XVe et le XVIe siècle, les structures médiévales héritées de la scolastique commencent à se modifier sous l'effet d'un ensemble de mutations techniques, religieuses et scientifiques. Les historiens considèrent généralement cette époque comme un moment de transition marqué par l'émergence d'une nouvelle conception de l'homme et du savoir, fondée sur le retour aux sources antiques et sur la valorisation des capacités intellectuelles humaines.

Deux événements majeurs ont contribué à accélérer ces transformations. Le premier est l'invention de l'imprimerie à caractères mobiles par Johannes Gutenberg vers 1440. Bien que cette innovation apparaisse à la fin du Moyen Âge, son impact se manifeste pleinement durant la Renaissance, période au cours de laquelle la production du livre connaît une expansion spectaculaire. L'imprimerie transforme non seulement les modes de diffusion du savoir, mais également les mentalités, en favorisant la circulation rapide des idées et la standardisation progressive des langues (Febvre, Martin, 1957). Le deuxième événement déterminant est le voyage de Christophe Colomb en 1492, qui inaugure l'expansion européenne vers le continent américain. Cette découverte modifie profondément la représentation géographique du monde et stimule un esprit d'exploration intellectuelle caractéristique de la Renaissance (Delumeau, 1995 : 48). L'association entre innovation technique et découverte géographique contribue ainsi à instaurer un climat culturel marqué par la curiosité, l'expérimentation et la redéfinition des frontières du savoir.

Dans ce contexte, l'humanisme devient le courant intellectuel dominant. Il repose sur une relecture des textes antiques et sur la conviction que l'homme constitue le centre de la réflexion

philosophique et scientifique. La redécouverte des œuvres de Platon et d'Aristote favorise une réflexion renouvelée sur la morale, la politique et la nature humaine. Toutefois, les humanistes ne cherchent pas à rompre avec la tradition chrétienne. Ils tentent plutôt d'établir une synthèse entre l'héritage antique et la théologie. Cette volonté d'harmonisation explique l'importance accordée à la philologie, discipline qui vise à retrouver les textes dans leur forme originale afin d'en restituer le sens authentique (Kristeller, 1961 : 52).

Du point de vue linguistique, la Renaissance marque une étape décisive dans l'histoire des langues européennes. Durant le Moyen Âge, le latin constitue la langue dominante de l'Église, de l'enseignement et de l'administration. Cependant, à partir du XVe siècle, les langues vernaculaires acquièrent progressivement un statut culturel et littéraire solide. Ce processus est lié à plusieurs facteurs : l'essor de l'imprimerie, la formation des États modernes et l'élargissement du public lecteur.

Selon Ferdinand Brunot, la Renaissance correspond à une phase de transition où le latin cesse progressivement d'être l'unique langue de culture, tandis que les langues nationales commencent à se stabiliser (Brunot, 1905 : 296). Cette évolution ne signifie pas la disparition immédiate du latin, mais plutôt une coexistence linguistique qui entraîne des débats importants au sein du mouvement humaniste.

Deux tendances principales se dégagent. D'une part, certains humanistes défendent le maintien du latin classique comme langue universelle du savoir. Cette position est illustrée par Érasme, qui rédige la majorité de ses œuvres en latin afin de préserver une communication internationale entre savants (Burke, 2004 : 48). D'autre part, plusieurs auteurs estiment que les langues vernaculaires doivent être développées pour devenir des instruments d'expression littéraire et scientifique.

C'est dans ce second courant que s'inscrit François Rabelais, dont l'œuvre témoigne d'un intérêt constant pour la richesse expressive du français. La tension entre ces deux orientations reflète une problématique centrale de la Renaissance : comment concilier l'autorité culturelle du latin avec la nécessité de construire une identité linguistique nationale.

La situation française présente des particularités spécifiques. La Renaissance y apparaît plus tardivement qu'en Italie, mais elle se caractérise par une forte intervention politique dans le domaine linguistique. L'événement le plus important à cet égard est l'ordonnance de Villers-Cotterêts promulguée en 1539 par François Ier. Ce texte impose l'usage du français dans les actes administratifs et juridiques, remplaçant ainsi le latin qui dominait auparavant ces domaines. La réforme linguistique possède plusieurs implications majeures, car elle contribue à l'unification administrative du royaume et favorise la diffusion du français comme langue officielle. Elle marque également le début de l'état civil en obligeant les paroisses à tenir des registres de baptême, de mariage et décès.

Il convient cependant de préciser que cette ordonnance ne vise pas directement les dialectes régionaux. Elle s'oppose principalement au latin administratif, dont l'usage s'était progressivement éloigné du modèle classique représenté par Cicéron. Les humanistes considéraient en effet que le latin médiéval était devenu imprécis et corrompu, ce qui justifiait la nécessité d'un retour aux sources antiques ou l'adoption des langues vernaculaires.

Parallèlement, les transformations religieuses du XVIe siècle jouent un rôle essentiel dans l'évolution linguistique. La Réforme protestante encourage la traduction des textes bibliques afin de permettre un accès direct aux Écritures. Ce mouvement contribue à renforcer l'usage des langues vernaculaires dans la communication religieuse. La diffusion des traductions bibliques constitue l'un des facteurs déterminants de la transformation culturelle de l'Europe moderne. En France et en Suisse, les milieux réformés participent activement à la propagation des textes religieux en français, malgré l'opposition de l'Église catholique.

Dans ce contexte de mutations linguistiques et religieuses apparaît l'œuvre de François Rabelais. Sa formation intellectuelle illustre parfaitement la complexité culturelle de la Renaissance. D'une part, il reçoit une éducation théologique influencée par l'humanisme chrétien, notamment par la pensée d'Érasme, qui prône le retour aux textes évangéliques originaux. D'autre part, son activité de médecin et de philologue l'amène à s'intéresser aux langues anciennes et aux pratiques de traduction.

Cette double orientation explique la richesse linguistique de son œuvre. Le langage rabelaisien se caractérise par une interaction constante entre registres savants et populaires, en créant une sorte de « carnaval lexical » (Popova, 2007 : 343). La pluralité linguistique devient ainsi un procédé stylistique permettant de représenter la diversité sociale et culturelle de la Renaissance.

La question de la traduction occupe également une place centrale dans cette dynamique. Pour les humanistes, traduire ne signifie pas seulement transposer un texte d'une langue à une autre ; il s'agit d'un processus intellectuel visant à transmettre un héritage culturel. Rabelais adopte une position originale en combinant fidélité aux sources antiques et créativité linguistique. Cette approche contribue à enrichir le français tout en révélant les tensions entre tradition et innovation.

Par conséquent, la Renaissance apparaît comme une période où les transformations linguistiques accompagnent les mutations culturelles et religieuses. L'essor des langues vernaculaires, l'impact de l'imprimerie et les débats humanistes participent à la construction d'un nouvel espace intellectuel. L'œuvre de Rabelais s'inscrit pleinement dans ce contexte et illustre les contradictions d'une époque où le langage devient à la fois objet d'étude, instrument de pouvoir et moyen d'expérimentation littéraire.

2. Rabelais et l'influence érasmienne

La pensée théologique et humaniste de François Rabelais s'inscrit dans un dialogue intellectuel étroit avec l'œuvre d'Érasme, figure majeure de l'humanisme européen du XVIe siècle. L'évangélisme modéré qui caractérise Rabelais, fondé sur le retour aux sources antiques et sur la critique des excès scolastiques, rejoint les orientations spirituelles d'Érasme, dont la démarche repose sur une lecture philologique des textes sacrés et sur une réforme morale du christianisme plutôt que sur une rupture dogmatique. Cette proximité intellectuelle se manifeste non seulement dans les thèmes abordés par Rabelais, mais aussi dans ses choix stylistiques et linguistiques.

L'admiration que Rabelais porte à Érasme apparaît de manière explicite dans la célèbre lettre adressée à l'humaniste en 1532. Dans ce texte, Rabelais adopte un ton profondément respectueux et construit une métaphore de la filiation spirituelle, en présentant Érasme comme une figure parentale *: Père, ai-je dit, je dirai même mère, si votre indulgence me le permet. En effet, cela même que nous pouvons voir tous les jours chez les femmes enceintes nourrissant des enfants qu'elles n'ont jamais vus, et les protégeant contre les rigueurs de l'air, vous l'avez éprouvé [...] Le peu que je suis et tout ce que je peux valoir, je l'ai reçu de vous seul.* Le chantre de la paternité gigantale ne veut pas se montrer, poursuit-il, *le plus ingrat des hommes présents et à venir* envers son propre père spirituel (Heulhard 1902 : 6-8). Cette rhétorique de la gratitude s'inscrit dans une tradition humaniste où la transmission du savoir est conçue comme une continuité intellectuelle. La formule par laquelle Rabelais affirme devoir à Érasme « tout ce qu'il peut valoir » illustre la reconnaissance d'une influence déterminante sur sa formation philologique et théologique. Il ne s'agit pas seulement d'une marque de politesse académique, mais d'un témoignage du rôle structurant qu'a joué la pensée érasmienne dans la construction de l'univers intellectuel rabelaisien.

Dans cette perspective, plusieurs critiques ont souligné que l'influence d'Érasme dépasse le cadre d'un simple héritage moral ou doctrinal. Elle concerne également les structures argumentatives et stylistiques de l'œuvre narrative de Rabelais. Les thèmes relatifs à l'éducation, à la guerre, au mariage ou à la mort présentent des correspondances notables avec les réflexions développées dans *Institutio Principis Christiani* (« L'éducation du prince chrétien »), traité pédagogique dans lequel Érasme définit le modèle du prince chrétien idéal. Les premiers chapitres de *Pantagruel* ainsi que plusieurs passages de *Gargantua* reprennent indirectement cette conception humaniste de l'éducation fondée sur la formation morale, linguistique et intellectuelle de l'individu.

L'influence érasmienne se manifeste aussi dans les procédés rhétoriques caractéristiques du style rabelaisien. L'usage fréquent d'énumérations lexicales et de séries synonymiques peut être rapproché des techniques discursives présentes dans *Colloquia familiaria* (« Les Colloques »), ouvrage conçu comme un ensemble d'exercices stylistiques destinés à enrichir la maîtrise du latin. Dans ces dialogues, Érasme multiplie les variations lexicales afin de démontrer la richesse expressive de la langue. Rabelais transpose ce procédé dans un contexte narratif, en amplifiant les accumulations

verbales pour produire des effets comiques et satiriques. De la même manière, certaines orientations thématiques et stylistiques semblent influencées par *Laus Stultitiae* («L'éloge de la folie »), texte satirique dans lequel Érasme critique les institutions religieuses et les comportements humains à travers une ironie érudite. Chez Rabelais, la satire adopte toutefois une dimension plus carnavalesque, ce qui montre que l'influence ne se réduit pas à un simple transfert, mais implique une transformation créative.

Un autre élément important concerne l'utilisation des proverbes antiques et des formules sentencieuses, que l'on retrouve dans *Adagia*. Cette compilation de citations grecques et latines, commentées par Érasme, constitue une véritable réserve stylistique pour les écrivains humanistes. Rabelais exploite ces ressources linguistiques en les adaptant au français et en les intégrant dans des contextes narratifs souvent parodiques.

Cependant, il convient de nuancer la question des emprunts directs. Comme l'ont montré les études philologiques modernes, toutes les correspondances ne peuvent être attribuées avec certitude à une influence directe. Certaines similitudes résultent d'un fond culturel commun partagé par les humanistes du XVIe siècle. L'analyse comparative reste néanmoins pertinente pour comprendre les mécanismes de transformation linguistique à l'œuvre chez Rabelais. Dans cette perspective méthodologique, les travaux de Louis Thuasne, notamment ceux consacrés aux *Études sur Rabelais* (1904), proposent une approche comparative consistant à juxtaposer les textes latins et français afin d'identifier les correspondances syntaxiques et lexicales. Cette méthode permet de mettre en évidence des structures phrastiques analogues ainsi que des syntagmes proches sur le plan sémantique.

L'étude linguistique des cinq livres rabelaisiens révèle ainsi un ensemble de convergences stylistiques qui confirment l'importance du modèle érasmien dans la formation de l'écriture rabelaisienne. Mais, loin de se limiter à une imitation, Rabelais développe une esthétique propre fondée sur la pluralité des registres et sur la créativité lexicale. L'influence d'Érasme apparaît donc comme un point de départ intellectuel plutôt que comme une contrainte formelle, ce qui explique la richesse et l'originalité du langage rabelaisien dans le contexte de la Renaissance.

3. Convergences stylistiques

Le premier paragraphe soumis à l'analyse se situe dans le prologue de *Gargantua* de François Rabelais et prend pour objet la figure du silène d'Alcibiade. Ce passage présente des affinités thématiques et symboliques avec un fragment des *Adagia* d'Érasme, intitulé *Sileni Alcibiadis*, ce qui suggère une filiation humaniste et intertextuelle entre les deux textes.

Gargantua, *Prologue* :

Alcibiades, au dialogue de Platon intitulé Le Banquet, louant son precepteur Socrates, sans controverse prince des philosophes, entre aultres parolles le dict estre semblable es Silenes. Silenes estoient jadis petites boites, telles que voyons de present es bouticques des apothicaires, pinctes au dessus de figures joyeuses et frivoles, comme de harpies, satyres, oysons bridez, lievrez cornuz, canes bastées, boucqs volans, cerfz limmoniers et aultres telles pinctures contrefaictes à plaisir pour exciter le monde à rire (quel fut Silene, maistre du bon Bacchus) ; mais au-dedans l'on reservoit les fines drogues comme baulme, ambre gris, amomon, musc, zivette, pierreries et aultres choses precieuses. Tel disoit estre Socrates, parce que, le voyans au dehors et l'estimans par l'exteriore apparence, n'en eussiez donné un coupeau d'oignon, tant laid il estoit de corps et ridicule en son maintien, le nez pointu, le reguard d'un taureau, le visaige d'un fol, simple en meurs, rustiq en vestimens, pauvre de fortune, infortuné en femmes, inepte à tous offices de la republique, tousjours riant, tousjours beuvant d'autant à chascun, tousjours de guabelant, tousjours dissimulant son divin sçavoir ; mais ouvrans cette boite, eussiez au-dedans trouvé une celeste et impreciable drogue : entendement plus que humain, vertus merveilleuse, couraige invincible, sobresse non pareille, contentement certain, asseurance parfaicte, deprisement incroyable de tout ce pourquoi les humains tant veiglent, courent, travaillent, navigent et bataillent.

(Rabelais, 1873 : 4)

Erasmus avait déjà évoqué la figure du *Silène d'Alcibiade* dans son traité *Éloge de la folie*. Dans la glose accompagnant ce texte, son ami Gérard Lister s'était attaché à expliciter la pensée de

l'auteur et la portée symbolique de cette référence. Toutefois, le passage correspondant chez François Rabelais ne renvoie pas directement à cet ouvrage, mais plutôt au recueil des *Adages*, où la thématique est développée dans un cadre érudit et philologique plus large.

Adages, *Sileni Alcibiadis* (Erasmus, 1981):

Et Alcibiades apud Platonem in « Convivio », Socratis encomium dicturus, eum Silenis bujusmodi similem facit, quod is multo alius esset propuis intuenti, quam summo habitu specieque videretur. Quem si de summa, quod dici solet, cute quis aestimasst, non emisset asse. Facies erat rusticana, taurinus aspectus, nares simae, muccoque plenae. Sanninem quempiam bardum ac stupidum dixisses. Cultus neglectus, sermo simplex ac plebeius, et humilis, ut qui semper aurigas, cerdones, fullones et fabros haberet in ore. Fortuna tenuis, uxor qualem ne vilissimus quidem carbonarius ferre posset... Denique jocus ille perpetuus nonullum habebat morionis speciem. Videbatur ineptus ad omnia republicae munia.

Atqui Silenum hunc tam ridiculum explicuisses potuis quam hominem animum ingentem sublimem ac vere philosophicum, omnium rerum pro quibus caeteri mortales, currunt, navigant, sudant, litigant, belligerant, contemptorem, injuriis omnibus superiorem et in quem nullum omnino jus haberet fortuna.

Le symbole universel du réel que représente le Silène chez Erasme constitue une clé herméneutique essentielle pour comprendre la théologie de François Rabelais, qui s'y réfère explicitement dans l'introduction de *Gargantua*. Dans cette perspective, Jésus-Christ lui-même peut être interprété comme un silène dissimulé sous les cérémonies judaïques ainsi que sous les constructions doctrinales des théologiens de la Sorbonne, qui auraient contribué à transformer le christianisme en un silène inversé.

Les silènes d'Alcibiade, christianisés pour la première fois par Giovanni Pico della Mirandola, fonctionnent ainsi comme une figure symbolique de l'univers et comme un signe de la dualité entre la personne et le personnage. Dans la lecture chrétienne humaniste, Socrate est dès lors assimilé à une préfiguration christique, devenant le symbole de l'homme intérieur, c'est-à-dire de tout homme conçu comme un silène.

Du point de vue linguistique, il convient également de noter que Rabelais reprend d'Érasme certains syntagmes descriptifs, notamment dans la caractérisation physique de Socrate : *Facies erat rusticana, taurinus aspectus, nares simae, muccoque plenae* /**vs**/ *le nez pointu, le reguard d'un taureau, le visaige d'un fol*. Rabelais n'y apporte que des modifications limitées : il substitue, par exemple, au nom *facies* (« visage ») un autre substantif, les *vestimens*, tout en conservant presque à l'identique l'expression désignant l'animalité du philosophe : *taurinus aspectus* /**vs**/ *le reguard d'un taureau*. Ce procédé implique notamment la transformation de l'adjectif épithète en substantif épithète. Toutefois, sur le plan sémantique, le contenu transmis demeure fondamentalement le même, observation qui peut être étendue à l'ensemble du fragment.

En outre, le prologue de *Gargantua* de Rabelais renferme d'autres syntagmes présentant des correspondances intertextuelles avec plusieurs travaux erasmiens, ce qui confirme l'existence d'un réseau d'emprunts lexicaux et conceptuels caractéristique de l'humanisme érudit de la Renaissance. En voici des exemples :

- *rompre l'os et sugcer la substantificque mouelle* /**vs**/ *Qui nuce nuculeum esse vult frangit nucem* (**Adages**, II, 9, 35)
- *symboles Pythagoricques* /**vs**/ *Pytagorae symbola* (**Adages**, I, 1, 3). Dans ce cas, Rabelais ne fait qu'ordonner les éléments de l'expression selon l'ordre naturel du français qui demande que les adjectifs épithètes soient placés après le nom qu'ils déterminent.
- *es allegories lesquelles de luy ont calfreté…Heraclides Ponticq* /**vs**/ *Heraclides Ponticus in allegoriis Homerii* (**Adages**, III, 5, 24). François Rabelais emploie presque les mêmes formulations pour évoquer un personnage de l'Antiquité, Héraclide du Pont, en indiquant, comme il le fait fréquemment, la source érudite de son information, à savoir Erasme. Toutefois, Rabelais adopte une formulation plus générale (*es allegories*), tandis que le « prince des Humanistes » se montre plus précis en écrivant *in allegoriis Homerii*, c'est-à-dire en renvoyant explicitement aux récits d'Homère. Cette différence terminologique témoigne d'un

léger déplacement stylistique : chez Érasme, la référence philologique demeure étroitement contextualisée, alors que chez Rabelais elle tend à s'intégrer dans une perspective interprétative plus large et plus synthétique.

La reprise des syntagmes et des fragments d'Erasme est fréquente dans toute l'œuvre de Rabelais, mais *Gargantua* en abonde. En voici d'autres exemples, extraits en premier lieu de *Gargantua* et puis d'autres volumes du cycle rabelaisien :

Ch. III – *Jouer à tous enviz et toutes restes* /**vs**/ *Omnem jacere aleam* (**Adages**, I, 4, 32). Dans ce cas, Rabelais nuance le célèbre dicton de César (« Alea jacta est »), qu'Erasme consigne lui aussi sous une forme un peu modifiée, *Omnem jacere aleam*.

Ch. V – *Fecundi calices quem non fecere disertum* (Horace, Epp., I, 5, 19), c'est-à-dire *Quel est celui que le vin n'a pas rendu éloquent ?* Cette citation d'Horace est rapportée par Erasme dans ses *Colloquia* (*Convivium profanum*), ce qui pourrait indiquer une source d'inspiration pour ce chapitre. Il est à souligner que le cinquième chapitre constitue une véritable agglomération de répliques formulées dans différentes langues et jargons professionnels, toutes centrées sur un sujet convivial : le vin. Cette caractéristique rapproche donc encore une fois le texte rabelaisien de l'épisode des *Colloques* érasmiens. Cependant, chez François Rabelais, ces chevauchements linguistiques et ces échanges verbaux ne sont pas de simples effets de style : ils constituent une illustration supplémentaire de la corruption du langage, en réitérant verbalement la malédiction de la Tour de Babel.

Ch. VIII – *une belle corne d'abondance telle que voyez ès antiquailles et telle que donne Rhea ès deux nymphes Adrastea et Ida, nourrice de Jupiter* /**vs**/ *Copiae cornu…Rhea Jovem enixa…infantem in Creta occuluit nutriendum a duabus nymphis Adrastea et Ida…lacte caprae cuius nomen fuerat Amalthea …Hujus alterum cornu nutricibus dedit [Jupiter]…hanc adjicions facultatem ut quidquid optassent, id illis ex eo cornu largiter suppullularet*. (**Adages**, I, 6, 2). Rabelais reprend plus brièvement la légende qui est à l'origine de l'expression « la corne d'abondance ». Erasme raconte plus en détail cette légende dont le sujet est la corne avec lequel Jupiter a été nourri dans l'île de Crête, après avoir été allaité par une chèvre appelée Amalthea.

Le onzième chapitre du même *Gargantua* regorge de proverbes inversés, que François Rabelais puise également chez Erasme :

- *Se asséoyt entre deux selles* /**vs**/ *Duabus sedere sellis* (**Adages**, I, 7, 2) ;
- *Pissoyt contre le soleil* /**vs**/ *Adversus solem ne meiiso* (**Adages**, I, 1, 20) ;
- *Se cachoyt en l'eaue pour la pluye* /**vs**/ *Cucurrit quispiam ne pluvia modesceret et in fovea suffocatus est* (**Adages**, III, 3, 89) ;
- *Mettoyt la charrette devant les bœufs* /**vs**/ *Currus bovem trahit* (**Adages**, I, 7, 28) ;
- *De cheval donné tousjours reguardoyt en la gueulle* /**vs**/ *Equi dentes inspicere donati* (**Adages**, IV, 5, 24), etc.

Ces proverbes sont employés par les deux auteurs dans leur acception originelle, c'est-à-dire dans leur sens propre, en tenant compte seulement des altérations qu'ils ont pu subir au fil du temps. De surcroît, Rabelais les insère dans une énumération des prétendues activités de Gargantua enfant. La corruption du langage réside précisément dans l'usage de ces expressions selon leur sens propre, détourné du contexte populaire ou traditionnel qui leur avait conféré des significations figurées ou métaphoriques.

Ch. XX – *Ès prochaines Calendes grecques* /**vs**/ *ad Graecas calendas* (**Adages**, I, 5, 84). Rabelais ajoute un adjectif pour nuancer l'expression devenue classique. Elle signifie « jamais ».

Dans le **Pantagruel**, le nombre des imitations d'Erasme diminue. Néanmoins, elles pourraient être encore à déceler. En voici des exemples :

Ch. IX – *Il n'est pauvre que par fortune* /**vs**/ *Pauper sed ingeniosus* (**Adages**, III, 10, 51).

Ch. XI – *On livre la clef du charbon aux filles pour donner avoine aux chiens* /**vs**/ *Cani das paleas, asino ossa* (**Adages**, III, 5). Dans cette tournure, comme dans l'exemple précédent, il convient d'interpréter ce que l'on observe comme autant de lapsus volontaires, l'épisode mettant en scène la plaidoirie incohérente du seigneur de Baisecul. Le sens fondamental de la phrase d'Érasme est préservé, mais certains termes sont remplacés – notamment *asino* (« à l'âne ») par d'autres mots –

entre lesquels Rabelais instaure une relation de subordination qui n'existe pas dans la formulation originale d'Érasme.

Ch. XXX – *J'ay remply les bondes de Hercules* /**vs/** *Ad Herculis columnas* (**Adages**, III, 5, 24). François Rabelais confère à l'expression **«** les bondes d'Hercule **»** une valeur polysémique : elle opère à la fois comme désignation littérale et comme euphémisme pour le membre viril.

Il y a des influences érasmiennes au niveau du langage dans le **Tiers Livre** aussi :

Ch. I – *Les choses mal acquises mal deperissent* /**vs**/ *Male parta male dilabuntur* (**Adages**, I, 7, 82). Rabelais garde les mêmes rapports de coordination par juxtaposition dans la phrase. La construction lapidaire de la phrase lui donne une valeur aphoristique.

Ch. III – *Les hommes seront loups ès hommes* /**vs**/ *Homo homini lupus* (**Adages**, I, 1, 70). La construction latine dépourvue de verbe est ici enrichie par l'ajout d'un verbe au futur, conférant à l'énoncé une valeur de vérité intemporelle. De surcroît, Rabelais emploie le substantif *homme* au pluriel, tandis qu'Érasme conserve le singulier, conformément à l'usage latin lorsqu'il s'agit d'exprimer une vérité générale.

Ch. XII – *Hercules seul n'auza contre deux combattre* **/vs/** *Ne Hercules quidem adversus duos* (**Adages**, I, 5, 39). Les deux phrases sont presque identiques. Elles ont un rôle persuasif, en apportant comme argument la force et la sagesse d'un personnage légendaire, Hercule.

Ch. XXXV – *Que me dictes vous ? demanda Panurge. / Ce que avez ouy, respondit Trouillogan. / Que ay je ouy ? demanda Panurge. / Ce que j'ay dict, respondit Trouillogan.* /**vs**/ *G. Quid tu narras ?/ L. Hoc quod audiis. /G. Quid ego audio?/ L. Hoc quod narro* (**Colloquia familiarum**). Ces répliques brèves sont reproduites quasiment à l'identique et forment un véritable cercle verbal, dépourvu de finalité pratique et n'apportant aucune information susceptible de soutenir la progression de la communication. Ce va-et-vient répétitif constitue une forme de corruption linguistique : il illustre l'impossibilité de dépasser la barrière créée par l'échange circulaire des mots, où l'énonciation se retrouve bloquée sur elle-même, incapable de produire un sens effectif ou de faire avancer le dialogue. On observera également des emprunts et des imitations d'Érasme dans le *Quart Livre.*

Ch. VIII – *l'anneau de Gygès ès griffes* /**vs**/ *Gygis annulus* (**Adages**, I, 1, 96). La légende à laquelle il est fait référence est celle de Gygès, un personnage de la tradition grecque, notamment rapportée par Platon dans *La République* (Livre II). Selon le récit, Gygès, un berger au service du roi de Lydie, découvre un anneau qui le rend invisible lorsqu'il le porte. Profitant de cette invisibilité, il commet divers actes, allant jusqu'à assassiner le roi et s'emparer du trône. Cette histoire est devenue un mythe philosophique sur la justice et la morale, servant à interroger la question suivante : si l'on pouvait agir sans être vu ni puni, serait-on encore moral ? L'anneau symbolise donc le pouvoir et la tentation, ainsi que la possibilité de transgresser les lois et les conventions humaines en toute impunité.

Ch. XXXVII – *en vin vérité* /**vs**/ *in vino veritas* (**Adages**, I, 7, 17). Rabelais ne fait que traduire en français le fameux syntagme antique, en calquant le modèle latin pris d'Erasme. Ce processus de calquer est rendu visible par l'ordre anormal (pour la syntaxe française) des éléments dans le syntagme. Ils gardent la même place que dans l'originel latin.

4. Conclusion

Les emprunts linguistiques que François Rabelais effectue à partir des textes d'Erasme s'inscrivent dans le cadre plus large des pratiques philologiques de la Renaissance. À cette époque, le recours aux calques issus du latin constitue une stratégie courante d'enrichissement lexical, bien que ces procédés confèrent parfois au français vernaculaire une apparence excessivement savante ou artificielle. Le français du XVIe siècle, encore en phase de stabilisation normative (Brunot, 1905), ne dispose pas toujours des ressources lexicales nécessaires pour exprimer les concepts abstraits hérités de la tradition antique. Dans ce contexte, la traduction littérale ou semi-littérale des expressions latines devient un véritable instrument de création linguistique.

Certaines formules, telles que *ad Kalendas Graecas* ou *in vino veritas*, sont conservées dans leur forme originale, témoignant du prestige culturel encore attaché au latin. Ces expressions figées circulent dans les milieux humanistes comme des marqueurs d'érudition. Cependant, leur

transposition directe en français peut générer un effet de dissonance stylistique, la structure syntaxique latine ne correspondant pas toujours aux usages du vernaculaire. Le calque apparaît ainsi comme une pratique ambivalente : il enrichit le lexique tout en révélant l'instabilité linguistique propre à la période.

Il est à rappeler que la question de la traduction occupe une place centrale dans les débats humanistes. Alors qu'Erasme privilégie le latin comme langue internationale du savoir, d'autres humanistes militent pour l'élévation des langues vernaculaires au rang de langues littéraires. Dans ce cadre, la traduction vers la langue maternelle devient un instrument de diffusion culturelle et de formation intellectuelle. Le français, récemment consolidé par des décisions politiques favorisant son usage administratif, demeure néanmoins une langue en construction, caractérisée par une grande perméabilité aux influences étrangères.

La diversité linguistique observable dans l'œuvre de François Rabelais – mélange de latin, de grec, de dialectes et de registres stylistiques variés – a parfois été interprétée comme une forme de « corruption du langage ». Une telle lecture repose toutefois sur une conception normative postérieure. En réalité, ce métissage linguistique correspond à une esthétique expérimentale reflétant la dynamique culturelle de la Renaissance. Chez Rabelais, la traduction ne constitue pas une simple opération technique, mais un procédé créatif permettant d'explorer les potentialités expressives du français et de transformer la langue en un véritable espace de renouvellement littéraire.

BIBLIOGRAPHY :

1. BAKHTINE, Mikhaïl. *L'œuvre de François Rabelais et la culture populaire au Moyen Age et sous la Renaissance*. Paris, Gallimard, 1970.
2. BRUNOT, Ferdinand. *Histoire de la langue française, des origines à 1900 ; 1. De l'époque latine à la Renaissance*. Tome 1. Paris, Armand Colin, 1905. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5842842r/f343.item.r=405 (consulté le 26.02.2026).
3. BURKE, Peter. *Languages and Communities in Early Modern Europe*. Cambridge University Press, 2004.
4. DEMERSON, Guy. *François Rabelais*. Paris, Fayard, 1991.
5. DELUMEAU, Jean. *Civilizația Renașterii*. Volumul I. București, Meridiane, 1995;
6. ERASMUS, Desiderius. *Erasmi Opera Omnia*, Ordinis II, Tomus 5 (*Adagia III i 1 – IV ii 100*). Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1981. https://adagia.resources.huygens.knaw.nl/erasmusa31.htm (consulté le 28.02.2026).
7. FEBVRE, Lucien, MARTIN, Henri-Jean. *L'Apparition du livre*. Paris, Albin Michel, 1957. https://classiques.uqam.ca/classiques/febvre_lucien/apparition_du_livre/apparition_du_livre_intro.html (consulte le 25.02.2026);
8. HEULHARD, Arthur. *Une lettre fameuse. Rabelais à Erasme*. Paris, Librairie de l'art, 1902. https://archive.org/details/unelettrefameuse00heul/page/n3/mode/2up (consulté le 26.02.2026).
9. KRISTELLER, Paul Oskar. *Renaissance thought: The Classic, Scholastic, and Humanist Strains*. Harper & Row, 1961.
10. POPOVA, Irina. « Le *carnaval lexical* de François Rabelais. Le livre de M.M. Bakhtine dans le contexte des discussions méthodologiques franco-allemandes des années 1910-1920 ». *Slavica Occitania*, n°25, 2007, pp. 343-367. DOI : https://doi.org/10.3406/slaoc.2007.2290
11. RABELAIS, François. *Œuvres.* Tome I. Paris, Garnier, 1873.
12. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1044326s/f69.item (consulté le 28.02.2026).
13. RABELAIS, François. *Œuvres complètes*, texte établi et annoté par Guy Demerson. Paris, Seuil, 1989
14. RABELAIS, François. *Pantagruel*, édition établie et annotée par Pierre Michel. Paris, Gallimard, Le Livre de Poche, 1964.
15. SAINÉAN, Lazare. *La langue de Rabelais*. Genève, Slatkine, deux tomes, 1974.
16. THUASNE, Louis. *Etudes sur Rabelais*. Paris, Emile Bouillon, 1904. https://archive.org/details/tudessurrabela00thuauoft/mode/2up (consulté le 25.02.2026).

AMÉLIE NOTHOMB'S BLUEBEARD: HYPERTEXTUAL PACT AND REVERSAL OF FAIRY-TALE FIGURES

Emilia Ababei
Assist. Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş

Abstract: *This article examines Amélie Nothomb's Barbe bleue (2012) as a contemporary rewriting of Charles Perrault's tale, focusing on the hypertextual pact established by the title and on the structural reversal of fairy-tale figures. Drawing on theories of hypertextuality and literary rewriting, the study argues that Nothomb's novel does not merely modernize its hypotext but reconfigures its symbolic system. The explicit paratextual reference to Perrault initiates a relational mode of reading in which meaning emerges from the tension between recognition and displacement. Particular attention is paid to the chromatic structure of the novel. While Perrault's Bluebeard is marked by the semantically charged color blue, Nothomb replaces this sign with a dominant yellow-gold aesthetic, transforming color into a structural principle that organizes desire, perception, and death. Through the figure of don Elemirio, color becomes a taxonomic and metaphysical system culminating in the "asymptotic yellow" attributed to Saturnine. The black chamber functions as a mortuary chromatic encyclopedia, where women are reduced to fixed images, completing a spectral totality. At the same time, the novel subverts gender archetypes inherited from the fairy tale. Saturnine, whose name activates both planetary and alchemical symbolism, embodies lucidity, resistance, and ontological density, rather than culpable curiosity. The reduction of secondary characters and the dialogic structure of the narrative intensify the duel between fixation and critical intelligence. Ultimately, Nothomb's rewriting operates not through rupture but through symbolic complementarity. The marvelous is displaced from the supernatural to the aesthetic realm of color and image, revealing the latent tensions of the original tale while reshaping its center of gravity.*

Keywords: *hypertextuality; rewriting; fairy-tale adaptation; chromatic symbolism; gender reversal*

Dans son acception la plus englobante, la réécriture peut être comprise comme un processus de transformation textuelle fondé sur la reprise d'un texte antérieur, devenu modèle ou « hypotexte »[1]. Il ne s'agit pas d'une simple reproduction, mais d'une opération dynamique où les éléments hérités sont déplacés, reconfigurés et soumis à des degrés variables de fidélité. Toute réécriture implique ainsi une lecture interprétative du texte générateur et instaure une double posture de l'auteur : distance critique à l'égard du modèle et liberté créatrice face à celui-ci. Réécrire suppose un écart (quitter le texte-source pour le reformuler autrement) dans un geste comparable à une forme de « traduction » interne qui fait émerger un texte second, « l'hypertexte »[2] porteur d'une signification renouvelée.

Dans le roman d'Amélie Nothomb qui reprend le conte de Perrault - *Barbe bleue*, le lien hypertextuel est signalé d'emblée par le titre. Celui-ci fonctionne comme un indice paratextuel explicite qui oriente la lecture avant même l'entrée dans le récit. Dès ce seuil, une relation particulière s'instaure entre l'auteure et le lecteur : le titre active la mémoire littéraire du conte source et contribue à façonner un horizon d'attente fondé sur la reconnaissance du modèle antérieur. Le titre joue un rôle décisif dans l'instauration d'un « pacte hypertextuel »[3] qui repose sur la promesse d'un rapport transformateur. L'éponymie du titre agit comme un signal contractuel minimal : il garantit l'existence d'un hypotexte, sans préciser la nature de la transformation à l'œuvre. Le lecteur sait qu'il devra lire « avec » le conte en arrière-plan, mais ignore encore si la relation relèvera de la reprise, de l'inversion, de la modernisation ou du détournement. Le pacte hypertextuel fonctionne ainsi comme une condition de lecture spécifique : le sens du roman ne se construit pas seulement à partir de son intrigue, mais à travers l'écart qu'il instaure avec le récit antérieur. La compréhension repose sur une double opération : reconnaissance du modèle et perception de ses déplacements. Ce type de pacte engage

[1] Gérard Genette, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Paris, Seuil, coll. « Poétique », 1982, p. 18.
[2] *Ibidem*.
[3] Cauline Gigon, *Les réécritures des « Contes » de Perrault par Amélie Nothomb*, Education, 2023, https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-04331703/file/GIGON_Cauline_lettres_2023.pdf, consulté le 6.02.2026, p. 9.

donc une lecture relationnelle, où l'interprétation naît de la tension entre mémoire du conte et nouveauté du texte.

En analysant les modalités de la réécriture dans l'œuvre d'Amélie Nothomb, Andrea Oberhuber souligne que cette pratique ne relève ni d'un simple jeu intertextuel, ni d'un exercice de variation formelle, mais d'un véritable principe structurant de l'écriture nothombienne[4]. Selon l'auteure, la réécriture devient chez Nothomb un dispositif critique qui agit à la fois sur les modèles narratifs hérités, sur les figures féminines convoquées et sur les cadres symboliques traditionnels, en vue de leur déplacement, de leur relecture et souvent de leur désacralisation. La réécriture opère alors comme un déplacement du centre d'intérêt vers des figures marginales ou ambiguës, ce qui conduit à une relecture critique des modèles traditionnels. Ce procédé participe à un rééquilibrage symbolique en faveur du personnage féminin et valorise l'ambiguïté comme principe structurant.

Le roman d'Amélie Nothomb, publié en 2012, se présente comme une réécriture contemporaine, teintée d'ironie et de fantastique, du conte de Charles Perrault. L'intrigue s'ouvre sur la décision de Saturnine Puissant, jeune enseignante belge professant à l'École du Louvre, de répondre à une annonce « trop beau pour être vrai »[5]. Le propriétaire, maître d'un somptueux hôtel particulier, a publié une annonce, proposant une vaste chambre en colocation, pour un prix dérisoire. Pourtant, un élément troublant entoure cette offre : les premières colocataires ont toutes disparu. Saturnine s'installe chez don Elemirio Nibal y Milcar, aristocrate espagnol de quarante-quatre ans, personnage aussi érudit qu'excentrique, passionné de théologie et de photographie, qui vit dans un luxe spectaculaire. Depuis la mort de ses parents, survenue vingt ans plus tôt, don Elemirio mène une existence recluse, presque hors du monde. Une aura de mystère entoure sa personne : « Don Elemirio ne sort jamais de chez lui. Personne ne lui connaît de photo ou de portrait »[6]. Les quinze candidates à la colocation, réunies dans une salle d'attente, semblent saisies par une forme de fascination collective, comme si elles s'inscrivaient déjà dans la continuité d'autres femmes venues auparavant dans ce lieu. Elles se présentent avant tout par curiosité, désireuses d'apercevoir cet homme « invisible ». À la manière des héroïnes de conte, Saturnine se distingue pourtant des autres. Son nom même - Puissant - fonctionne comme un indice symbolique : il suggère une force intérieure, une stabilité identitaire qui la distinguent des autres candidates. Si les autres semblent attirées par le prestige social, par l'aura aristocratique du maître des lieux, Saturnine manifeste une posture plus rationnelle, presque imperméable au charme du titre et du décor. Le patronyme de l'héroïne signale déjà sa capacité de résistance face au pouvoir de fascination exercé par la figure aristocratique masculine : les autres candidates cherchent l'homme, elle ne vise que le logement : « Tu es là pour l'appartement, point final »[7]. Ce positionnement initial marque déjà un déplacement décisif du schéma traditionnel et annonce la dynamique de renversement propre à la réécriture nothombienne.

L'onomastique de l'héroïne constitue un foyer majeur de signification. Le prénom Saturnine ne renvoie pas uniquement à la planète Saturne, mais active un réseau symbolique complexe, à la fois cosmologique et alchimique, qui éclaire la construction du personnage. Sur le plan astral, l'association à la planète Saturne évoque traditionnellement la froideur, la distance, la lenteur et la gravité[8]. Ces traits correspondent à l'attitude de l'héroïne, marquée par la retenue, la rationalité et une forme d'imperméabilité face à la fascination qui s'empare des autres candidates. Saturnine se situe d'emblée dans une posture de stabilité et de maîtrise, à l'opposé de l'attraction immédiate exercée par le prestige social et l'aura mystérieuse du maître des lieux. Cette première dimension du prénom se densifie par la référence alchimique car la notion « saturne » se réfère en alchimie au « Plomb. Les alchimistes donnaient au plomb le nom de Saturne »[9]. Le plomb, métal lourd, opaque et terne, s'oppose symboliquement à l'or, métal lumineux et noble. L'univers du roman de Nothomb est

[4] Andrea Oberhuber, « Réécrire à l'ère du soupçon insidieux : Amélie Nothomb et le récit postmoderne. », *Études françaises*, volume 40, numéro 1, 2004, p. 111–128, https://doi.org/10.7202/008479ar, consulté le 6.02.2026, p. 111.
[5] Amélie Nothomb, *Barbe Bleue*, Paris, Albin Michel, 2012, p. 4.
[6] *Ibidem*, p. 5.
[7] *Ibidem*, p. 6.
[8] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles : mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*, Paris, Robert Laffont / Jupiter, coll. « Bouquins », 1982, p. 848.
[9] https://www.cnrtl.fr/definition/saturne, consulté le 8.02.2026.

traversé par des motifs de lumière, de richesse visuelle et de fixation de l'image (photographie), qui relèvent d'une esthétique de la brillance et de la préciosité. Face à cet univers de l'éclat, Saturnine - figure de « plomb » - incarne la matière résistante, non séductible, étrangère au prestige de la surface. Son prénom inscrit donc le personnage du côté de la densité, de l'opacité et de la durée plutôt que de la fascination. Une seconde acception alchimique renforce encore cette lecture : « Saturne des sages. "La matière philosophale arrivée à l'état de noirceur complète" », « cette noirceur, qui est appelée la tête de corbeau et le saturne des sages »[10]. Cette « noirceur » correspond à la phase de *nigredo*, moment de putréfaction et de décomposition nécessaire dans le processus de transformation alchimique. Saturnine apparaît ainsi comme celle qui est capable de traverser l'épreuve de l'obscurité sans « se dissoudre ». Si toutes les autres femmes se laissent absorber par le dispositif esthétique et symbolique du maître des lieux (qu'il appelle « la chambre noire », désignant officiellement son laboratoire photographique, mais qui est en réalité le lieu où il enferme ses colocataires pour les laisser mourir de froid, leur mort constituant, dans la logique d'Elemirio, la seule image définitive digne d'être conservée), elle supporte la confrontation avec l'espace clos, le secret et la menace sans perdre son intégrité. Le prénom annonce donc une figure d'endurance et de transformation potentielle, plutôt qu'une victime destinée à être réduite à une image. Enfin, même l'ancien sens pharmaceutique apporte un écho symbolique : « Extrait de saturne. Sous-acétate de plomb liquide »[11]. Cette substance possédait des propriétés astringentes, en d'autres termes, contractantes. Par analogie, Saturnine agit comme une force de resserrement dans l'espace narratif : elle limite l'expansion du fantasme, réduit le pouvoir de séduction du décor luxueux et oppose une forme de concentration lucide à la logique de fascination. Ainsi, le prénom Saturnine fonctionne comme un véritable programme symbolique : gravité, résistance, opacité, traversée de l'obscurité - ce qui explique sa capacité à échapper au destin des autres femmes, au dispositif qui les réduit à des photographies.

Face à Saturnine Puissant, figure de gravité et de résistance, don Elemirio Nibal y Milcar apparaît comme le pôle opposé du système symbolique du roman. Son personnage concentre les motifs de la noblesse, du luxe, qui transforment la figure traditionnelle de Barbe Bleue. Dès sa présentation, il est défini par une double singularité : retrait social et visibilité paradoxale. Le texte insiste : « Don Elemirio ne sort jamais de chez lui. Personne ne lui connaît de photo ou de portrait »[12]. Cette absence d'image publique contraste avec son obsession pour la photographie. Le monde extérieur ne peut le voir, mais lui voit, observe et fixe (de manière très sélective). Cette dissymétrie du regard installe un rapport de pouvoir fondé sur la maîtrise de l'image. L'espace qu'il habite renforce cette position. Il vit dans un hôtel particulier somptueux, décrit comme un lieu de luxe indéfini, saturé de richesse matérielle : « Le style en était aussi luxueux qu'indéfinissable ; la salle de bains attenante venait d'être refaite. Saturnine n'aurait jamais osé rêver logement si fastueux », « don Elemirio la conduisit à la cuisine, titanesque et moderne »[13], « un logement pharaonique au cœur de Paris »[14]. Cette opulence ne fonctionne pas seulement comme décor, mais comme dispositif de séduction et d'isolement. Tout concourt à créer un univers clos, autosuffisant, où le dehors devient inutile. Lui-même l'affirme : « Je suis l'un des célibataires les plus convoités du monde. C'est aussi pour cela que je ne sors plus de chez moi. Dans chaque réception mondaine, une embuscade de femmes m'attend. C'est pathétique »[15]. Le retrait du monde apparaît ainsi comme une conséquence de sa propre position aristocratique. La noblesse, chez lui, n'est pas seulement un statut social, mais une structure mentale : elle implique distance, hiérarchie, séparation. Dans cet univers clos, un élément fondamental du conte originel réapparaît : l'existence d'un espace interdit au sein de la maison. La présence de la « chambre noire », cette pièce à part instaure d'emblée une tension narrative, car elle matérialise la frontière entre ce qui peut être vu et ce qui doit rester caché, mais qui n'est pas verrouillé (comme dans le conte de Perrault), un espace que don Elemirio présente comme son atelier de développement photographique : « Ceci est l'entrée de la chambre noire, où je

[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem.*
[12] Amélie Nothomb, *op. cit.,* p. 5.
[13] Amélie Nothomb, *op. cit.,* p.7.
[14] *Ibidem,* p. 41.
[15] *Ibidem,* p. 13.

développe mes photos. Elle n'est pas fermée à clef, question de confiance. Il va de soi que cette pièce est interdite. Si vous y pénétriez, je le saurais, et il vous en cuirait »[16]. Il s'agit d'une pièce qui associe deux dimensions : technique et funèbre. Elle est le lieu où l'image se révèle, mais aussi celui où les femmes meurent, figées dans le froid. La photographie devient alors métaphore du meurtre : capter l'image, c'est arrêter le mouvement de la vie. Don Elemirio le formule lui-même en rapprochant explicitement photographie et mort : il s'agit de saisir « l'arrêt », de transformer le vivant en image stable : « Le rôle de l'art est de compléter la nature et le rôle de la nature est d'imiter l'art. La mort est la fonction que la nature a inventée dans le but d'imiter la photographie. Et les hommes ont inventé la photographie pour capter ce formidable arrêt sur image qu'est l'instant du trépas »[17]. La fixation visuelle correspond à une fixation existentielle : ce qui bouge menace, ce qui est immobile rassure. Les anciennes colocataires sont réduites à cet état d'image définitive. Ainsi, là où Barbe Bleue cachait des cadavres, don Elemirio conserve des images. Le meurtre est esthétisé, intégré à une logique artistique. La femme devient œuvre, soustraite au temps.

Comme pour Saturnine, le nom du personnage mérite attention. Elemirio évoque phonétiquement une solennité latinisante (*mirius*), produisant un effet de grandeur. Le prénom semble construit pour suggérer distinction et exception, comme s'il se plaçait d'emblée hors du commun. Nibal y Milcar rappellent les noms carthaginois Hannibal et Hamilcar. Cette résonance antique inscrit le personnage dans une généalogie imaginaire, archaïque et héroïsée. Le nom participe donc à la construction d'une noblesse mythifiée, presque légendaire, détachée du présent. Parlant de sa généalogie, don Elemirio soutient que « Les Nibal y Milcar descendent des Carthaginois et du Christ »[18]. L'onomastique souligne ainsi un trait essentiel : don Elemirio vit dans une temporalité autre, tournée vers un passé prestigieux et figé. Cette orientation vers l'origine rejoint sa pratique photographique : fixer, conserver, empêcher la disparition. Don Elemirio ne cherche pas la relation, mais la contemplation. Il ne veut pas une femme vivante, changeante, mais une présence stabilisée, intégrée à son univers clos. Le luxe, l'art culinaire, l'attention esthétique constante ne visent pas l'échange, mais la mise en scène. Il organise un théâtre où la femme devient figure. Son retrait du monde, loin d'être une simple excentricité, révèle une incapacité à affronter l'altérité réelle. Le dehors est perçu comme vulgaire ou insignifiant (« Le monde extérieur me choque par sa vulgarité et son ennui »[19]) ; seule compte la perfection formelle de l'espace intérieur.

La réécriture opérée par Amélie Nothomb passe donc par un renversement des archétypes de genre hérités du conte de Charles Perrault. Si le récit traditionnel mettait en scène une épouse naïve, poussée par une curiosité fautive, le roman propose une héroïne caractérisée par la lucidité et le sang-froid. Saturnine ne subit pas l'épreuve : elle en analyse les mécanismes et en maîtrise progressivement les ressorts. Symétriquement, la figure masculine gagne en complexité. Don Elemirio, qui pourrait d'abord apparaître comme une transposition moderne du monstre du conte (au début du roman, Saturnine est convaincue que don Elemirio a également provoqué la mort de ses propres parents), se voit progressivement présenté sous les traits d'un aristocrate cultivé (nourri de lectures et de références théologiques), esthète (ayant une passion obsessionnelle pour les couleurs, en particulier pour le jaune et l'or, ainsi que pour l'œuf, motif récurrent, représentant la totalité autosuffisante), personnage traversé par des contradictions. Il relève moins de la pure monstruosité que de l'ambiguïté : à la fois raffiné et inquiétant, sensible et dangereux, il oscille entre des pôles opposés, ce qui ouvre un espace d'interprétation plutôt qu'un jugement univoque.

Ce déplacement des caractéristiques associées au féminin et au masculin se construit principalement à travers la forme dialoguée du roman. Le texte est constitué, pour une large part, d'échanges verbaux serrés entre les deux protagonistes. Le dialogue, souvent polémique, fonctionne comme un véritable duel intellectuel où se mesurent non la force physique, mais la capacité d'analyse, la maîtrise du langage et la finesse de perception. Si le roman progresse essentiellement par une série d'échanges brefs, souvent tendus et argumentatifs, un moment fait exception : à une seule reprise, la

[16] *Ibidem,* p. 7.
[17] *Ibidem,* p. 65.
[18] *Ibidem*, p. 15.
[19] Amélie Nothomb, *op. cit.,* p. 11.

parole de don Elemirio se déploie dans une tirade plus longue, rompant avec la dynamique habituelle de réplique serrée. Cette dilatation momentanée du discours masculin est expliquée par une circonstance ponctuelle : « À la faveur de l'alcool, Saturnine avait baissé sa garde. Elle le laissa parler »[20]. La tirade fonctionne comme un moment de dévoilement, le discours d'Elemirio révèle une logique de classification, de taxonomie où chaque femme représente un projet vestimentaire destiné à parachever son image : « Chaque femme appelle un vêtement particulier. Il faut une suprême attention pour le sentir : il faut écouter, regarder. Surtout ne pas imposer ses goûts. […] Je dispose ici du *Catalogue universel des coloris*, taxinomie établie en 1867 par la métaphysicienne Amélie Casus Belli : une somme indispensable »[21]. Il s'agit d'un travail de composition où chaque femme est associée à une matière et à une couleur, révélant la volonté d'Elemirio de définir l'identité féminine à travers une forme et une teinte précise. Ainsi, pour Émeline, il a créé une robe « couleur de jour », pour Proserpine, un « chapeau claque en dentelle de Calais », pour Séverine, une « cape catalpa » d'un « bleu subtil » des fleurs de l'arbre au printemps, pour Incarnadine, une veste « flamme, véritable pyrotechnie d'organdi », pour Térébenthine, une ceinture-corselet réalisée à partir d'un pneu fondu, pour Mélusine, un « fourreau sans manches à col roulé descendant jusqu'aux chevilles », pour Albumine, un chemisier « coquille d'œuf » au col meringue et pour Digitaline, de longs gants de taffetas « pourpre […] et que j'avais gradués pour illustrer l'adage latin de Paracelse "*Dosis sola facit venenum*" : Seule la dose fait le poison »[22]. La femme devient matière à styliser. En ce sens, le long discours d'Elemirio expose le cœur de son système : transformer le vivant en forme.

Nous ajoutons aux observations de Fonseca qui analyse les multiples apparitions du merveilleux dans le roman (l'appartement de don Elemirio fonctionne comme une « bulle spatio-temporelle »[23] où le XVIe siècle semblerait toujours en vigueur ; le temps acquiert même une dimension quasi magique lorsque Saturnine et Corinne « remontent » littéralement les années, l'appartement devient ainsi, selon l'expression de l'auteure, une forme de « machine à remonter le temps »[24]), le fait que c'est dans ce cadre spatio-temporel dilaté que peut se comprendre le prolongement du merveilleux dans la création vestimentaire d'Elemirio. Le miracle ne réside plus dans des objets enchantés, mais dans la capacité du personnage à concevoir et réaliser des vêtements défiant les lois ordinaires du réel : chapeau claque en dentelle rigidifiée, cape catalpa aux nuances impossibles, chemisier en polystyrène expansé, ceinture-corselet réalisée à partir d'un pneu fondu, gants gradués illustrant un adage latin. La dilatation spatiale et temporelle prépare ce transfert : dans un espace aux proportions invraisemblables et dans une temporalité flottante, la création de formes « inconcevables » devient elle-même plausible. Quant à Saturnine, l'association chromatique vient après un moment de reconnaissance esthétique partagé : quand Elemirio lui sert une crème à base de jaunes d'œufs en dessert, face aux tasses « en or massif » et à « l'onctuosité jaune », elle avoue se sentir « figée d'éblouissement » et formule une remarque d'une précision chromatique remarquable : « Rouge et or, bleu et or, même vert et or sont des associations sublimes, mais classiques. Jaune et or, en art, cela n'apparaît pas. Pourquoi ? C'est la couleur même de la lumière, modulée du plus mat au plus brillant »[25]. En affirmant que « jaune et or, en art, cela n'apparaît pas » et que le jaune est « la couleur même de la lumière », elle révèle une sensibilité aiguë à la modulation de la lumière et à la matérialité de la couleur. L'invention du « 87e jaune »[26] pour Saturnine marque alors un moment particulier. En recourant à la métaphore mathématique de l'asymptote - « Une couleur est une courbe, l'asymptote est la droite qui s'en rapproche le plus »[27] - Elemirio conceptualise la couleur comme un idéal jamais totalement atteignable, mais approché au plus près. Le « jaune asymptotique » n'est pas une couleur existante : c'est une limite, un point de convergence vers l'absolu. Qualifier ce jaune de « métaphysique » et parler de « miracle » qu'il aurait « réussi à fixer » est révélateur. Le miracle n'est

[20] *Ibidem*, p. 42.
[21] *Ibidem*.
[22] Amélie Nothomb, *op. cit.,* p. 42.
[23] Cauline Gigon, *art. cit.*, p. 20.
[24] *Ibidem*, p. 20.
[25] *Ibidem*, p. 16.
[26] *Ibidem*, p. 55.
[27] *Ibidem*.

plus religieux, il est esthétique. Fixer le jaune, c'est fixer l'approche de l'idéal. La fascination d'Elemirio pour l'or s'enracine dans une expérience fondatrice. Il évoque la découverte de l'or dans l'église, alors qu'il était enfant : la lumière dorée des autels, des ostensoirs et des ornements liturgiques s'impose à lui comme une révélation : « À la chapelle, le tabernacle et l'ostensoir étaient d'or – ils le sont toujours. À sept ans, un jour d'hiver, j'étais allé prier. Le soleil couchant a frappé de plein fouet les objets du culte qui ont resplendi d'une manière irréelle. En un instant, j'ai su que cet éclat signalait la présence de Dieu. Une transe s'est emparée de moi qui n'a disparu que quand la nuit a avalé les auréoles. Ma foi, déjà très vive, a atteint les proportions de l'univers »[28] L'or y apparaît non seulement comme matière précieuse, mais comme substance sacrée, associée à la transcendance et à la purification : « L'or est la substance de Dieu »[29]. Dès lors, le métal jaune devient le vecteur d'une élévation spirituelle, presque d'une promesse d'absolu. Cette dimension sacrale se double d'une logique morale lorsqu'il associe l'or à l'idée de rachat et de paiement des fautes. L'or possède une valeur expiatoire, il compense, il répare, il rachète par « le trafic des indulgences »[30]. Parallèlement, Saturnine associe l'or à la sensualité, notamment à travers la comparaison avec le champagne et son « velours doré »[31], l'éclat lumineux se transforme en onctuosité, en effervescence, en plaisir tactile et visuel. La jupe de Saturnine constitue l'aboutissement concret de cette élaboration théorique du jaune. Conçue dans le « jaune asymptotique », elle n'est pas un vêtement parmi d'autres, mais la matérialisation d'un idéal chromatique. La réaction de Saturnine en est la preuve : « don Elemirio avait choisi une étoffe jaune d'une délicatesse sans exemple. Elle se rappela son propos sur le jaune et l'or, et bien malgré elle, quelque chose grippa sa mécanique. Elle s'assit sur le lit et caressa la doublure. Une transe d'une subtilité déchirante s'empara d'elle. Elle retourna la jupe de manière à faire rendre gorge à ce jaune. L'habit écorché montra ses tripes sublimes. La douceur de ce tissu exaspéra les mains, puis les joues, de l'éberluée »[32].

Ainsi, Saturnine découvre par un cheminement intellectuel progressif, fondé sur l'observation, l'analyse et le dialogue, la clé de l'énigme de don Elemirio. Tout d'abord, le récit des origines de la « chambre noire » est décisif, car il révèle que le dispositif mortifère ne naît pas d'une cruauté préméditée, mais d'une expérience affective extrême. Elemirio affirme être tombé « fou amoureux » d'Émeline, éprouvant un état dont « la violence » le secouait de « spasmes »[33]. L'amour est d'abord présenté comme excès, déséquilibre, agitation incontrôlable. Il s'agit d'une perte de maîtrise. Face à cette violence intérieure, il cherche une « retraite ». La chambre noire apparaît donc comme une réponse à l'émotion, non comme un instrument initialement conçu pour tuer. Peindre la pièce en noir et y laisser « une ampoule allumée » revient à créer un espace paradoxal : à la fois obscurité et lumière minimale, isolement et présence. Lorsqu'il déclare : « J'avais créé le néant, le non-être »[34], il ne parle pas encore de mort, mais d'une tentative de neutralisation du tumulte affectif. La chambre est d'abord un lieu d'abolition du trop-plein. La décision d'installer un « mécanisme de fermeture cryogénique » marque toutefois le basculement. Le froid introduit la possibilité de la fixation absolue. Ce n'est plus seulement l'amour qu'il veut contenir, mais le vivant lui-même. L'argument selon lequel il était « persuadé qu'il ne servirait pas »[35] traduit un déni : le dispositif est créé avant même le crime, comme si la tentation de fixer, d'arrêter, de suspendre le mouvement existait déjà. Ainsi, la chambre noire naît d'un double mouvement : d'une part, la volonté de maîtriser l'excès amoureux ; d'autre part, la découverte d'un pouvoir - celui de produire le « non-être ». L'amour, trop violent, est converti en mécanisme de neutralisation. Ce qui devait apaiser devient instrument de suppression. On comprend alors que la logique de la fixation photographique et celle de la cryogénisation procèdent du même fantasme : transformer l'intensité insupportable du vivant en immobilité maîtrisée.

[28] *Ibidem*, p. 20.
[29] *Ibidem*, p. 17.
[30] Amélie Nothomb, *op. cit.,* p. 11.
[31] *Ibidem*, p. 39.
[32] *Ibidem*, p. 48.
[33] *Ibidem*, p. 68.
[34] *Ibidem*.
[35] *Ibidem*.

La résolution de l'énigme par Saturnine repose sur l'intelligence du système symbolique d'Elemirio. L'indice numérique « 7 + 2 = 9 » ne renvoie pas à une simple addition arithmétique, mais au spectre des couleurs : « 7, c'est le spectre. Oui, mais vous avez tué 8 femmes, et peut-être bientôt 9, si l'on m'inclut. C'est oublier que dans notre réalité, aux deux extrémités du spectre, il y a le noir et le blanc – absence ou présence absolue de ce qui constitue votre souverain plaisir : les couleurs »[36]. Le chiffre sept évoque immédiatement les sept couleurs visibles, mais Saturnine comprend que ce calcul est incomplet : aux deux extrémités du spectre se trouvent le noir et le blanc, absence et totalité de lumière. L'erreur initiale consistait donc à penser la série en termes quantitatifs plutôt que structurels. La clé réside dans la couleur elle-même. Saturnine rappelle que la couleur n'est pas un simple attribut visuel, mais « une sensation produite par les radiations de la lumière ». Elle va plus loin : « La couleur n'est pas le symbole du plaisir, c'est le plaisir ultime »[37]. En reliant couleur et volupté, puis couleur et amour (l'équivalence japonaise), elle dévoile la logique profonde d'Elemirio : aimer des femmes revient pour lui à expérimenter des teintes, à compléter un spectre. L'inventaire des vêtements permet alors la reconstitution du nuancier : bleu, blanc, pourpre, orangé etc. Le jaune, attribué à Saturnine, occupe une position stratégique. Elemirio confirme qu'elle arrive « à la fin » et que le jaune est « la couleur métaphysique par excellence »[38]. Il précise même que l'opposition noir/jaune constitue « le contraste physiologique maximal de la rétine humaine »[39]. Autrement dit, la série n'est pas seulement esthétique ; elle tend vers une totalité perceptive. Saturnine comprend dès lors que la chambre noire fonctionne comme un nuancier mortuaire. Chaque femme fixée correspond à une teinte ; la collection n'est complète qu'avec la neuvième. Si elle est tuée et photographiée avec la jupe jaune, le spectre sera achevé. L'énigme n'est donc pas mathématique mais ontologique : Elemirio cherche à atteindre la totalité à travers la couleur, à transformer le désir esthétique en système clos. L'accès de Saturnine à la pièce interdite ne relève donc pas d'un égarement, mais d'un geste lucide, qui transforme la scène finale en moment de dévoilement plutôt qu'en sanction morale.

Dans son article « Barbe Bleue entre Charles Perrault et Amélie Nothomb. La réécriture littéraire comme miroir du monde sensible »[40], Isabella Mattazzi montre que, dans le conte de Perrault, la couleur de la barbe ne constitue pas un signe fortement connoté sur le plan culturel et symbolique. En s'appuyant sur les travaux d'Ute Heidmann, elle rappelle que la figure de Barbe Bleue peut être rapprochée de Portunus, dieu marin à la barbe bleue, associé aux portes et aux clés, éléments centraux dans l'économie du récit. À l'époque de Perrault, le bleu n'était pas une couleur neutre : l'outremer, obtenu à partir du lapis-lazuli, était rare, coûteux et importé de contrées lointaines. Le bleu signifiait donc l'altérité, la richesse, la complexité et le caractère exceptionnel. La barbe bleue marque ainsi le personnage comme fondamentalement Autre. Mattazzi souligne également la dimension mélancolique du bleu. Dans la tradition humoraliste et philosophique, le bleu est associé au froid, à la tristesse et à l'ombre. La couleur de la barbe devient dès lors un symptôme visible, un signe que la cadette refuse d'interpréter. En altérant progressivement sa perception, elle « efface » la bleuité du message, jusqu'à la révélation finale dans la chambre interdite. Là, ce n'est plus le bleu qui s'impose, mais le rouge du sang, couleur chaude et violente, qui provoque la prise de conscience. Dans la réécriture d'Amélie Nothomb, Mattazzi observe un déplacement chromatique majeur : le bleu disparaît presque totalement de l'univers de Don Elemirio et se trouve remplacé par le jaune-or, couleur complémentaire du bleu. Cette substitution instaure une relation de complémentarité entre l'hypotexte et l'hypertexte. Si le bleu perraultien signalait l'altérité et le danger, le jaune-or nothombien devient principe esthétique dominant. La couleur joue également un rôle sentimental. Chez Nothomb, elle déclenche l'inclination amoureuse : la déclaration « je vous aime » surgit à la suite d'un court-circuit sensoriel provoqué par l'association jaune-or, comme nous l'avons remarqué

[36] Amélie Nothomb, *op. cit.,* p. 75.
[37] *Ibidem*, p. 76.
[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem,* p. 68.
[40] Isabella Matazzi, « Barbe bleue entre Charles Perrault et Amélie Nothomb. La réécriture littéraire comme miroir du monde sensible », *Féeries* [En ligne], n° 15, 2018, mis en ligne le 14 février 2019, disponible sur : https://journals.openedition.org/feeries/1449 (consulté le 2.02.2026).

ci-dessus. La couleur devient ainsi « valeur morale et monnaie d'échange sentimental »[41]. Chaque femme est réduite à une couleur-identité ; les femmes-couleurs s'intègrent dans un système totalisant où la perception visuelle devient moyen d'accès à l'essence du réel. La chambre noire apparaît alors comme une encyclopédie chromatique, un espace de systématisation et d'emprisonnement du sensible. Les femmes sont réifiées en teintes, intégrées dans un nuancier destiné à compléter le spectre. La couleur n'est plus seulement un attribut : elle devient principe structural, organisant à la fois le désir, la connaissance et la mise à mort.

Un autre trait structurel marquant du roman réside dans la réduction notable du nombre de personnages. L'univers fictionnel se limite presque exclusivement aux deux protagonistes, tandis que les figures secondaires (Melaine, le serviteur, Corinne, amie de Saturnine et, brièvement, une autre candidate à la colocation) n'occupent qu'une place marginale. Cette raréfaction relève d'un choix esthétique délibéré. Nothomb met en place une véritable concentration dramatique : le monde extérieur est presque effacé, et l'espace narratif tend vers un huis clos dominé par la relation entre Saturnine et don Elemirio. Les personnages secondaires ne possèdent pas d'autonomie psychologique développée ; ils fonctionnent plutôt comme points de contraste ou de vérification de la situation. Corinne, par exemple, introduit fugitivement une perspective extérieure, mais son intervention n'infléchit pas la dynamique centrale. Cette réduction du cadre humain produit plusieurs effets significatifs. D'abord, elle crée une isolation symbolique : l'existence de don Elemirio apparaît comme un univers fermé, autosuffisant, détaché du tissu social. L'absence d'un environnement relationnel élargi confère à la rencontre avec Saturnine une intensité exceptionnelle, comme si toute la tension du récit se concentrait sur cet axe unique. Ensuite, elle favorise une focalisation sur le duel verbal. L'action progresse moins par des événements que par des échanges discursifs. Enfin, la raréfaction des personnages entraîne une forme d'abstraction typologique. Les protagonistes tendent à dépasser leur simple statut d'individus pour devenir des figures symboliques : Saturnine incarne la lucidité et la résistance, tandis que don Elemirio représente la fixation, la fascination et la clôture.

Au terme de cette analyse, la réécriture opérée par Amélie Nothomb repose sur une reconfiguration profonde des structures symboliques du récit originel. Le pacte hypertextuel, instauré dès le titre, engage le lecteur dans une lecture relationnelle où chaque motif - la chambre interdite, la couleur, la curiosité, la mort - est déplacé, reformulé et intégré dans un système esthétique cohérent. Le renversement des figures du conte s'accomplit moins par l'annulation du modèle que par sa transmutation. La curiosité féminine, fautive dans le conte de Perrault, devient lucidité analytique ; la monstruosité masculine se mue en système esthétique obsessionnel. Si le personnage Barbe Bleue de Perrault exhibait un signe extérieur d'altérité (la couleur de sa barbe), le personnage Don Elemirio de Nothomb construit un univers clos fondé sur la fixation des couleurs et la quête d'une totalité perceptive. La chambre noire n'est plus seulement le lieu du secret, mais celui d'une encyclopédie chromatique où le vivant est réduit à l'image. En substituant le jaune-or au bleu, en transformant le merveilleux surnaturel en miracle esthétique, Nothomb inscrit sa réécriture dans une logique de complémentarité plutôt que de rupture. Le spectre des couleurs devient la matrice d'un système où amour, désir, connaissance et mort se confondent. Toutefois, l'apparition de Saturnine, figure de gravité, de résistance et d'intelligence critique, introduit une limite interne à ce dispositif. Le « jaune asymptotique » qu'elle incarne désigne précisément cette frontière : proche de l'idéal, mais irréductible à la fixation. Ainsi, la réécriture nothombienne révèle les tensions latentes du conte originel et en déplace le centre de gravité. Le merveilleux ne disparaît pas : il change de lieu. Il ne réside plus dans l'irruption du surnaturel, mais dans la puissance symbolique de la couleur, de l'image et du langage. C'est dans cet espace, entre mémoire du conte et invention esthétique, que se construit la singularité du roman.

[41] Isabella Matazzi, *art. cit*., par. 18.

BIBLIOGRAPHY :

1. Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1982). *Dictionnaire des symboles : mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*. Paris : Robert Laffont / Jupiter, coll. « Bouquins ».
2. Genette, G. (1982). *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris : Seuil.
3. Gigon, C. (2023). *Les réécritures des « Contes » de Perrault par Amélie Nothomb*. Education, https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-04331703/file/GIGON_Cauline_lettres_2023.pdf.
4. Mattazzi, I. (2018). « Barbe bleue entre Charles Perrault et Amélie Nothomb. La réécriture littéraire comme miroir du monde sensible », *Féeries* [En ligne], n° 15, mis en ligne le 14 février 2019.
5. Nothomb, A. (2012). *Barbe bleue*. Paris : Albin Michel.
6. Oberhuber, A. (2004). « Réécrire à l'ère du soupçon insidieux : Amélie Nothomb et le récit postmoderne. ». *Études françaises*, volume 40, numéro 1, https://doi.org/10.7202/008479ar.
7. https://www.cnrtl.fr/definition/saturne.

SISTERHOOD OF DUNE THROUGH THE LENS OF GOTHIC MATERNITIES AND MATRICENTRIC FEMINISM

Mihaela Popuţa
Assist. Prof., PhD, West University of Timișoara

Abstract: *This paper offers a critical analysis of Sisterhood of Dune (2012) by Brian Herbert and Kevin J. Anderson through the lenses of gothic maternities, matricentric feminism, and the archaic mother. It explores how the Bene Gesserit embody gothic maternity as both nurturers and controllers, engaging with themes of secrecy, lineage, and inherited power. The study highlights the novel's framing of motherhood as a strategic force, while also interrogating its ethical implications through eugenics and control. Positioned within feminist and gothic traditions, the paper examines the novel's contributions to speculative fiction and its nuanced portrayal of maternal power.*

Keywords: *feminism; gothic maternities; speculative fiction*

Introduction

This study focuses on Chapter House: Dune (1985) by Frank Herbert and *Sisterhood of Dune* (2012) by Brian Herbert and Kevin J. Anderson to explore the Bene Gesserit as a powerful maternal institution within the broader Dune universe. These two novels, positioned at opposite ends of the saga's chronology, offer complementary perspectives on the origins and future of the Sisterhood. Sisterhood of Dune, set nearly a century after the Butlerian Jihad, situates the Sisterhood's rise within a society grappling with the aftermath of technological collapse and the resurgence of ideological tensions surrounding artificial intelligence, human advancement, and institutional memory. The novel emphasizes their reliance on matricentric power structures, genetic control, and the symbolic force of the archaic mother as a mythic figure of primordial creation and authority. In contrast, Chapter House: Dune, the final novel penned by Frank Herbert, presents the Sisterhood in a moment of existential crisis and strategic reinvention, foregrounding their role as the last bastion of human adaptability, memory, and maternal agency in the face of extinction. Together, these texts frame the Bene Gesserit not only as a political and spiritual force but also as a distinctly feminist articulation of power that traverses secrecy, lineage, and control across time.

The feminine, as represented by the Bene Gesserit Sisterhood, emerges as a formidable force, both compelling and enigmatic, whose influence transcends conventional gender roles and expectations. Far from embodying passive femininity, the Bene Gesserit wield their identity with calculated precision, asserting dominance through methods that often appear supra-human in their conviction and strategic execution. The Sisterhood commands not only reverence but also compliance, manipulating structures of power across the social and political hierarchies of the universe. Their strength lies in collective cohesion: a unified body that operates with a singular vision, rendering them either a formidable adversary or an indispensable ally, depending entirely on their own strategic imperatives.

The Bene Gesserit's mastery over others is inextricably linked to their mastery over themselves. Through rigorous mental and physical discipline, they achieve an unparalleled degree of internal control, which in turn becomes the foundation for their external influence. This control is most poignantly exercised in the domains of heritage and reproduction, where their interventions are neither incidental nor personal, but rather deliberate acts of historical and genetic engineering. The Sisterhood engages in a transgenerational dialogue, transmitting intimate epistemologies and embodied knowledge from one generation to the next. In doing so, they assert exclusive authorship over the future's narrative, ensuring that historical continuity is maintained on their own terms.

Motherhood, within this framework, is stripped of its sentimental and humanistic associations. No longer an organic process defined by emotional bonds or altruistic nurturing, it becomes a strategic instrument of political and genetic advancement. Bene Gesserit women do not bear children for

personal fulfillment or familial legacy; they reproduce solely in service of the Sisterhood's long-term goals. The offspring are denied knowledge of their origins unless necessitated by circumstance, and female children are groomed from birth to continue the Sisterhood's mission. Thus, the child becomes not an individual born of love, but a vessel of potential, a tool engineered to serve future objectives.

Crucially, the Bene Gesserit resist the constraints of biological determinism. They are not bound by their reproductive capacity in a traditional sense, but instead weaponize it, pursuing an idealized genetic lineage aimed at producing the supreme being: an individual with omnipresence, omniscience, and the capacity to transcend temporal and spatial limitations. Emotional detachment is not merely a trait but a doctrinal necessity. Feelings, particularly love and maternal affection, are viewed as liabilities that compromise self-governance. The conventional image of the mother as caregiver, nurturer, and emotional anchor is subverted; in its place stands the figure of the instructor, the one who teaches the ancient ways, the modulation of the Voice, and the nuanced techniques of manipulation and subjugation.

Love, in this context, is antithetical to the Sisterhood's ideology. It is equated with vulnerability, a softening of both mental discipline and physical resolve. From the perspective of the Bene Gesserit, a woman who loves is a woman who relinquishes control. To prevent this perceived weakness, motherhood is experienced only in its most functional phase, up to the moment of childbirth, after which affective ties are either severed or heavily regulated. The Bene Gesserit thus offer a radical reconfiguration of maternal identity, one that privileges control, legacy, and utility over affection, spontaneity, and emotional intimacy.

These novels' depiction of maternity aligns with a gothic sensibility, characterized by unease, estrangement, and the spectral presence of generational inheritance. The maternal is not a source of comfort, but a conduit through which historical burdens, latent anxieties, and unresolved legacies are transmitted. The Bene Gesserit embody a form of gothic maternity that is spectral rather than nurturing, producing a lineage driven by purpose rather than bound by love. Their reproductive function is instrumentalized, subordinated to a larger ideological and genetic program in which individual desire is sacrificed for collective ambition. In this system, motherhood becomes a means of propagation without intimacy, a mechanism through which the past asserts dominion over the future.

Their internalized doctrines and rituals suggest a form of institutionalized haunting, where the past is not merely remembered but actively performed through each Sister's body. This haunting is both psychological and physical: the training they undergo renders their minds repositories of ancestral memory, while their bodies are disciplined into tools of precision and power. The act of remembering, for the Bene Gesserit, is never passive; it is a ritualized, embodied practice that binds them to the voices of the dead, who speak and act through them. In this sense, each Sister is not a singular subject, but a palimpsest of lives, histories, and intentions, all inscribed upon and within her. This dynamic positions the Bene Gesserit as agents of both preservation and transformation, conserving ancient knowledge while innovating new forms of control and identity. They curate the past even as they reconfigure the present, enacting a maternal logic that is strategic rather than sentimental. Through selective breeding, political manipulation, and religious myth-making, the Bene Gesserit exercise power over cultural memory and human destiny alike. Their gothic maternity blurs the lines between tradition and transgression, inheritance and invention, positioning them as figures who simultaneously reproduce and reinvent the very systems they inhabit.

Additionally, both narratives intersect with matricentric feminism by centering maternal authority and female lineage as sources of institutional legitimacy and cultural power. Matricentric feminism emphasizes the social, political, and psychological dimensions of mothering, not merely as a biological act but as a foundational structure for community and governance. The Bene Gesserit's domination of cultural memory, their pedagogical traditions, and their reproductive strategies resonate with this feminist framework, albeit through a hyper-strategic and emotionally detached lens. Their methods may appear alien, but they underscore the political potency of maternal structures when divorced from sentimentality.

As such, both narratives employ gothic maternities, matricentric feminism, and the figure of the archaic mother to construct a vision of womanhood that is both ancient and revolutionary. Through this lens, the novels contribute significantly to the discourse of feminist speculative fiction, particularly in its interrogation of gendered authority, biological determinism, and the mythopoeic legacy of maternal power. This study invites readers to reconsider the maternal not as a site of naturalized affection, but as a terrain of ideological contestation and transformative potential, deeply embedded in the speculative architectures of superposed gothic and science fiction. Gothic Maternities and the Bene Gesserit

At the heart of *Sisterhood of Dune* lies the formation of the Bene Gesserit, a matriarchal order that operates within the shadows of male-dominated political structures. The Sisterhood embodies the trope of gothic maternity, an institution both nurturing and ominous, holding the power of life, death, and genetic legacy (Rubenstein, 1993). Raquella Berto-Anirul, the founder of the Bene Gesserit, emerges as a quintessential gothic mother: a woman who channels suffering into power, transforming herself through a ritualistic near-death experience that grants her superior control over her own biology. Her trajectory mirrors the gothic maternal figure as both protector and manipulator, wielding reproductive power as a means of social engineering (Creed, 1993). Her connection to her brother, whom she rescues and through whose ordeal she discovers the power of the Voice, is constructed as a mirrored counterpart, embodying traits that evoke a quasi-Oedipal dynamic. This relationship not only foregrounds the interdependence of their identities but also situates her awakening within a framework of psychoanalytic tension, where familial bonds become the site of both empowerment and internal conflict. The brother figure operates as both catalyst and reflection, allowing her latent abilities to surface in response to crisis. The emergence of the Voice, a hallmark of Bene Gesserit training, through this intimate sibling bond reinforces the novel's preoccupation with matrilineal transmission of power and knowledge. Furthermore, the Oedipal resonance underscores a deeper, symbolic rupture with patriarchal authority, as the sister figure claims agency not through rebellion, but through intuitive, embodied knowledge. In this way, *Sisterhood of Dune* reframes traditional gendered power structures by presenting female strength as emerging from affective ties and psychic inheritance rather than domination or conquest.

When Raquella learns of her brother's death, her personal loss acts as a catalyst for a profound reorientation of purpose, intensifying her commitment to becoming a Reverend Mother and asserting control over the historical and genetic legacy of the Sisterhood. This moment of grief does not merely register as an emotional rupture; rather, it becomes a pivotal turning point in which personal trauma is transformed into political and institutional resolve. Raquella's drive to access ancestral memory through the spice agony and to oversee the Sisterhood's genetic programs reflects a broader theme in Sisterhood of Dune: the interweaving of individual loss with collective destiny. Her mourning evolves into a form of matricentric leadership, wherein memory, both biological and historical, becomes a domain of feminine authority. The death of her brother thus symbolically marks the severing of ties with patriarchal lineage and reinforces the shift toward a matrilineal order grounded in control over the body, the past, and the future. In this way, Raquella embodies the convergence of affective motivation and institutional ambition, and her transformation underscores the novel's feminist speculative vision of power rooted in memory, reproduction, and the politics of inheritance.

Thus, the Bene Gesserit's careful manipulation of bloodlines echoes the gothic tradition's fascination with lineage, destiny, and the perils of unchecked generative power. Their pursuit of the Kwisatz Haderach, a superbeing born of their genetic scheming, further reinforces the gothic maternal archetype as one that both creates and constrains (Kristeva, 1982). The tension between the Bene Gesserit's nurturing and domineering tendencies reflects the duality of gothic maternity: the mother as a site of both sanctuary and suffocation.

Beyond their biological interventions, the Bene Gesserit also employ psychological conditioning and a secretive knowledge system, which further contributes to their aura of gothic mystique. Their ability to access genetic memories through the spice-enhanced Water of Life ritual cements their role as custodians of ancestral knowledge, positioning them as both archivists and architects of human evolution. The gothic maternal archetype is thus reinforced through their function

as gatekeepers of hidden wisdom, a parallel to the haunting maternal presence found in gothic literature (Rubenstein, 1993).

Gothic Maternities and the Bene

GesseritThe Gothic maternal archetype, as established in both literature and theory, fuses the sacred and the monstrous, merging life-giving with life-controlling forces. In this context, the Bene Gesserit emerge not merely as mothers but as architects of fate, wielding reproductive power not to nurture unconditionally but to design destiny. Their authority lies in the very ambiguity of maternal power, which can embrace or annihilate, protect or possess.

Raquella Berto-Anirul, the founder of the Bene Gesserit, exemplifies this ambiguity, emerging as a quintessential Gothic mother: a woman who channels suffering into power, transforming herself through a ritualistic near-death experience that grants her superior control over her own biology. Her rebirth through the spice agony, a moment that fuses mysticism, trauma, and transcendence, serves as a literal and symbolic reconfiguration of the maternal body. She becomes the site of origin for a new order, her body the laboratory of transformation. Raquella's trajectory mirrors the Gothic maternal figure as both protector and manipulator, exercising reproductive power as a means of social engineering (Creed, 1993). Her womb is no longer a space of passive creation but of active curation; her children, the Bene Gesserit, are born not of love but of logic, not of affection but of aspiration.

Raquella's profound transformation, however, cannot be fully understood without considering her deep ties to her family, especially her parents, whose legacy informs her sense of duty, resilience, and vision. Born into the powerful House Berto, Raquella inherits not only political influence but also a sense of burden and responsibility instilled by her mother and father. Her mother's commitment to healing and nurturing during the aftermath of the Butlerian Jihad, and her father's staunch belief in discipline and legacy, shape Raquella's dual identity as caregiver and strategist. As the daughter of Aurelius Berto, a martyr of the Butlerian Jihad, she inherits his idealism but forges her own path. Rather than joining the anti-technology extremism sweeping the galaxy, she becomes a healer and humanitarian, choosing to rebuild civilization by tending to the physical and mental wounds left by war. This dual inheritance fuels her capacity to create the Bene Gesserit as a sanctuary and a system of control. Thus, her familial bonds serve as the psychological and ideological foundation for her emergence as the Gothic mother, one who blends inherited power with personal transformation to birth a new social order.

As a girl, she travels to the planet Rossak, a matriarchal and isolated world with a mysterious tradition of healing and psychic talents. Her purpose is to continue her medical work, but she soon discovers that the women of Rossak possess secret knowledge of poisons, mental conditioning, and enhanced awareness, rudimentary versions of Bene Gesserit disciplines. While on Rossak, Raquella is poisoned, an intentional test by the Rossak women to determine her suitability for their deeper mysteries. She undergoes a life-altering Agony (the first known instance of this rite), and survives by converting the poison within her body, unlocking Other Memory and gaining access to ancestral female experiences. This moment marks her transformation into the first Reverend Mother in the Bene Gesserit sense.

Empowered by her awakening, Raquella begins to organize the Rossak women into a formal order that would become the Bene Gesserit. She instills discipline, secrecy, and long-term goals, blending medical science, mental training, and genetic planning. Her vision is not to dominate, but like a mother, to guide humanity subtly, ensuring its survival without relying on machines. Her priorities are always clear, while moves and countermoves are set in place for every decision. Raquella's way of thinking ahead of her time is what truly distinguishes her from the rest of her sisters. While the Bene Gesserit control the future based on their experiences of the past, Raquella fashions interpretations of the past based on what she wants to achieve in the future. She truly understands the duality of the universe and seeks to use it to her own advantage no matter the costs. In her mind, past, present, and future are open individualities with multiple possibilities. As such, an ostensibly obvious decision, such as saving someone dear from death, can change the course of time

and legacy. This nonlinear perception of time, common to Gothic narratives in which the past haunts the present and presages the future, is foundational to Raquella's vision. She becomes a temporal architect, manipulating memory and prophecy alike. Henceforth, Raquella begins to formulate the idea of a long-term breeding program, intended to refine and concentrate human potential. Though still in its infancy, this plan lays the groundwork for the eventual quest to create the Kwisatz Haderach.

Another key female character, Valya Harkonnen, emerges as a pivotal figure in the formative period of the Bene Gesserit, embodying a vision that contrasts sharply with Raquella's idealistic and spiritually transformative approach. Where Raquella channels healing and enlightenment, Valya operates through personal vendetta, long-term strategic ambition, and a calculated pursuit of power. Her character nonetheless permeates the same archetype of the Gothic matriarch, a powerful, shadowy maternal figure who exerts control through secrecy, manipulation, and ancestral legacy. In this capacity, Valya lays the groundwork for the Bene Gesserit's more pragmatic and politically subversive orientation, shaping the order into a matriarchal force deeply enmeshed in the hidden structures of imperial power.

By contrast to Raquella, Valya is a descendant of Xavier Harkonnen, the Jihad hero whose legacy was publicly disgraced and misrepresented due to the political machinations of the Corrino emperors. Although Xavier sacrificed himself for humanity, his family name has become synonymous with betrayal. Valya grows up burdened by this false narrative and social stigma, fueling a lifelong desire to reclaim the honor and power of House Harkonnen. Recognizing an opportunity to reclaim influence and reshape her family's legacy, Valya becomes one of the earliest initiates to join the nascent Bene Gesserit under the leadership of Raquella Berto-Anirul. While Valya masters the Sisterhood's disciplines, she also brings a calculating, ambitious mindset to the order. She is a natural at intrigue and long-term planning, quickly rising within the ranks.

Though outwardly loyal, Valya increasingly perceives herself as the rightful leader, or the true architect, of the Bene Gesserit's future, revealing an underlying ideological and personal rivalry with her sisters. This tension underscores the inherent instability in sustaining multiple matriarchal figures within a single emerging order, particularly when each embodies competing visions of power. The traits that define these early matriarchs, ambition, vision, and uncompromising authority, render genuine co-leadership untenable, as their divergent approaches to governance and legacy cannot coexist without threatening the coherence and direction of the Sisterhood itself. As Valya disagrees with Raquella's moderate, spiritual vision she begins to see the Sisterhood not just as a sanctuary or philosophical force but as a means to exert real, imperial power. Her ambition drives her to steer the Sisterhood in more manipulative, covert directions, a legacy that will echo for millennia in the way the Bene Gesserit operate. While Raquella becomes more mystical and visionary, Valya remains grounded in political pragmatism. She engineers events behind the scenes, manipulates alliances, and quietly undermines rivals within the Sisterhood.

However, just as in Raquella's case, family is crucial to Valya's evolution. While her relationship with her parents is somewhat ambiguous and borderline ruptured, Valya's dynamic with her brother, Griffin Harkonnen, is fraught with emotional restraint, unspoken tensions, and a subtle power imbalance. Griffin serves in the imperial court and maintains a more conventional political trajectory, aligning with House Corrino despite the lingering disgrace of the Harkonnen name. In contrast, Valya seeks to restore House Harkonnen's influence not through open political service, but through subversive, long-term strategies rooted in the Sisterhood's secretive methods. Their interactions reveal a deep rift in values and methods. Griffin, though competent and loyal, lacks the visionary ruthlessness that defines Valya's character. Valya, aware of this, regards him with a mixture of familial loyalty and intellectual superiority. She increasingly views herself, not her brother, as the true vessel through which the Harkonnen legacy will be restored and redefined. From a Gothic perspective, their bond evokes the atmosphere of domestic unease and suppressed conflict, where familial ties become sites of anxiety, inversion, and transgression. Valya's emotional detachment and calculated superiority position her as a Gothic matriarchal figure, oppressed by legacy, obsessed with power, and estranged from normative familial affection, thereby subverting the expected dynamics

of sibling loyalty and aligning her character with the darker, subterranean currents of feminine ambition and control.

This relationship exemplifies the gendered shift in power that the novel explores. While Griffin operates within traditional male-dominated imperial structures, Valya channels her ambitions through matriarchal and psychological avenues, signaling the transition from overt political power to the covert, manipulative authority that will define the Bene Gesserit. Moreover, her connection to her brother, whom she rescues and through whose ordeal she discovers the power of the Voice, is constructed as a mirrored counterpart to her cold, strict allure, embodying traits that evoke a quasi-Oedipal dynamic. This relationship not only foregrounds the interdependence of their identities as the universal duality of male and female balance each other, but also situates her awakening within a framework of psychoanalytic tension, where familial bonds, contrary to the Sisterhood's belief, become the site of empowerment by means of internal conflict. The Gothic thrives on these interstices between life and death, kinship and estrangement, self and other. Valya's encounter with her brother's vulnerability and eventual loss generates not only emotional depth but psychic propulsion. The brother figure operates as both catalyst and reflection, allowing Valya's latent abilities to surface in response to crisis. The female gothic troubled soul is set into motion through pain of loss and surfaces as mighty and powerful as any male character in ordinary hero-centered novel.

The emergence of the Voice, a hallmark of Bene Gesserit training, through this intimate sibling bond reinforces the novel's preoccupation with matrilineal transmission of power and knowledge. It is not merely a learned skill but a psychic inheritance activated by emotional rupture. Furthermore, the Oedipal resonance underscores a deeper, symbolic rupture with patriarchal authority, as the sister figure claims agency not through rebellion, but through intuitive, embodied knowledge. Her authority stems not from overthrowing men but from reorienting the significance of familial and genetic ties. In this way, *Sisterhood of Dune* reframes traditional gendered power structures by presenting female strength as emerging from affective, controlled ties and psychic inheritance rather than domination or conquest. The Gothic lens reveals how power can reside in intimacy, how the maternal can be both the wound and the cure.

When Valya learns of her brother's death, her personal loss acts as a catalyst for a profound reorientation of purpose, intensifying her commitment to becoming a Reverend Mother and asserting control over the historical and genetic legacy of the Sisterhood. This moment of grief does not merely register as an emotional rupture; rather, it becomes a pivotal turning point in which personal trauma is transformed into political and institutional resolve. Valya's drive to access ancestral memory through the spice agony and to oversee the Sisterhood's genetic programs reflects a broader theme in Sisterhood of Dune: the interweaving of individual loss with collective destiny. Her mourning evolves into a form of matricentric leadership, wherein memory, both biological and historical, becomes a domain of feminine authority.

Valya's mastery of the Voice, the ability to control others through modulated speech, is a turning point in her transformation into a fully initiated member of the Sisterhood and a symbol of her growing psychological dominance. Unlike Raquella's spiritually-infused awakening through the Agony, Valya's development of the Voice is more methodical and instrumental, reflecting her emphasis on control and calculated influence over mystical insight. She does not see the Voice as a sacred tool but as a weapon of persuasion and manipulation, perfectly aligned with her long-term strategic goals. Its acquisition represents not just an enhancement of her physical and mental capabilities, but also a consolidation of power allowing her to influence allies, silence dissent, and subtly bend imperial actors to her will.

The untimely death of her brother thus symbolically marks the severing of ties with patriarchal lineage and reinforces the shift toward a matrilineal order grounded in control over the body, the past, and the future. Valya's transformation is not simply personal, it is emblematic of a broader speculative feminist vision wherein affect, biology, and political will intersect to redefine legacy. Her rise is not clean or redemptive but profoundly Gothic in its embrace of contradiction, pain, and paradox. She embodies the convergence of affective motivation and institutional ambition, and her transformation

underscores the novel's speculative vision of power rooted in memory, reproduction, and the politics of inheritance.

Parallel to the broader narrative arcs of Dune, the Bene Gesserit's meticulous manipulation of bloodlines recalls the Gothic tradition's enduring preoccupation with lineage, destiny, and the dangers inherent in unchecked reproductive ambition. Much like the ancestral curses or dynastic obsessions found in classic Gothic literature, the Sisterhood's selective breeding program underscores an anxiety about hereditary transmission and the potential monstrosities it might yield. Their practices invoke a quasi-aristocratic ethos, one that conflates purity of blood with the right to power, thereby transforming reproduction into a mode of governance. In this context, the genealogical becomes not only a tool of control but also a source of horror, echoing the Gothic motif of the haunted or tainted bloodline. The Bene Gesserit's obsession with controlling human evolution through calculated pairings renders them both scientific pioneers and Gothic villains, embodying at once progress and peril.

The culmination of the Bene Gesserit's eugenic project, the prophesied emergence of the Kwisatz Haderach, functions as a symbol of cumulated hope and dread, embodying the ambivalence that often surrounds creation in Gothic narratives. The Kwisatz Haderach is not merely a product of biological engineering; he is the physical realization of centuries of concealed female labor, desire, and strategy. Julia Kristeva's theory of the abject (1982) becomes especially relevant here, as the figure of the mother, in this case, the Sisterhood collectively, both gives life and imposes limits. The maternal body is simultaneously a source and a site of horror, marking the threshold where identity breaks down and is reconstituted. The Bene Gesserit thus exemplify the Gothic maternal archetype: creators who concurrently nurture and constrain, offering existence while dictating its terms. The awe surrounding the Kwisatz Haderach mirrors the Gothic sublime, where fascination is interwoven with fear, and where maternal agency becomes a force as terrifying as it is powerful.

This tension between maternal care and authoritarian control lies at the heart of the Bene Gesserit's characterization, illustrating the paradox of Gothic maternity. They provide sanctuary, offering knowledge, purpose, and identity to their daughters, but they also enact suffocation, demanding total allegiance and emotional suppression. In Gothic literature, the mother often oscillates between the roles of protector and jailer, and the Bene Gesserit fully inhabit this ambivalence. Their maternal function is abstracted and politicized, stripped of tenderness and reoriented toward collective ambition. In doing so, they challenge traditional ideals of femininity and motherhood, aligning more closely with the Gothic figure of the monstrous feminine: a woman who defies biological determinism, reclaims generative power, and yet remains trapped in the very structures she seeks to dominate.

Beyond their biological interventions, the Bene Gesserit also employ psychological conditioning and a secretive knowledge system, which further contributes to their aura of Gothic mystique. Their ability to access genetic memories through the spice-enhanced Water of Life ritual cements their role as custodians of ancestral knowledge, positioning them as both archivists and architects of human evolution. The Gothic maternal archetype is thus reinforced through their function as gatekeepers of hidden wisdom, a parallel to the haunting maternal presence found in Gothic literature (Bayer-Berenbaum, 1982). Their control over history, memory, and reproduction situates them within a Gothic-feminist framework, where the maternal is neither passive nor peripheral but central, terrifying, and transcendent.

The Archaic Mother as a Force of Generative Power

The concept of the archaic mother, a primal, ambivalent force of creation and destruction, is central to the thematic fabric of *Sisterhood of Dune* (Creed, 1993). The Bene Gesserit embody this figure through their command over biological reproduction and ancestral memory, operating as agents of generative power who transcend normative frameworks of motherhood. Unlike conventional maternal figures, the Sisters are often estranged from the intimate knowledge or emotional bonds typically associated with childbearing; they may be unaware of their offspring's identities or disconnected from familial lineages, treating reproduction as an institutional duty rather than a

personal experience. This detachment reflects a transformation of motherhood into a form of abstract, collective agency, one that aligns with the gothic rendering of the archaic mother as both omnipotent and unknowable (Kristeva, 1982). Through rigorous training that enables total control over their bodies, memories, and genetic legacies, the Bene Gesserit enact a fusion of the biological and the supernatural, assuming the role of mythic progenitors who birth not only children, but entire futures. Their disassociation from traditional maternal roles underscores the paradox of their power: they are mothers without maternal intimacy, creators without personal legacy. This unsettling tension reinforces the novel's exploration of maternal authority not as a natural state, but as a constructed and often unsettling force that destabilizes clear boundaries between life, death, memory, and identity.

The novel's engagement with the archaic mother extends beyond the Bene Gesserit, infiltrating other key figures and institutions within the Dune universe, where power and reproduction take on distorted and grotesque forms. The Spacing Guild's proto-Navigators, for instance, undergo extreme physiological alterations in order to access the higher dimensions necessary for space travel, their transformation serving as a macabre reflection of the maternal body. These beings, suspended in a state of mutation, embody a hybridization of biological and technological forces, a grotesque iteration of generative power in which the organic body is reshaped to serve an external, quasi-divine function. This extreme manipulation of the body can be read as a dark echo of the maternal, where the physical body is stretched and distorted to meet a higher, almost omnipotent purpose, yet without the nurturing, generative aspect traditionally associated with motherhood. Similarly, Gilbertus Albans' secret preservation of the thinking machine Erasmus invokes a twisted maternal dynamic that complicates the boundaries between creation and destruction. By keeping Erasmus alive, Albans fosters an entity that, like the archaic mother, can both create and annihilate, embodying a paradoxical and dangerous form of power. This tension between life and death, the biological and the synthetic, the maternal and the mechanical, underscores the novel's exploration of the darker aspects of reproduction and autonomy. As *Sisterhood of Dune* moves between these starkly opposing forces, it reveals gothic anxieties surrounding the control of life, the manipulation of biological processes, and the uncanny potential for both creation and destruction to emerge from the same source (Creed, 1993). In this way, the novel critiques the commodification of generative power, while also questioning the very nature of autonomy and identity in a universe where the boundaries between flesh and machine, mother and creator, are constantly blurred.

Furthermore, the novel's representation of the archaic mother intersects with its exploration of time and memory, positioning the Bene Gesserit as embodiments of an eternal maternal force that transcends individual identity. Through their unique ability to access ancestral memories, an inheritance passed down through generations of women, the Sisters are not merely individuals but conduits of a collective, matrilineal past. This connection to ancestral memory aligns them with the concept of a spectral, ever-present mother, whose influence extends beyond the confines of the personal into the realm of destiny and collective history. In this sense, the Bene Gesserit function as one maternal entity with many mothers within, each individual Sister a vessel containing the wisdom, knowledge, and experiences of countless women who have come before her. This echoes the gothic motif of the spectral mother (Kristeva, 1982), a haunting presence whose power over the living is exercised through inherited knowledge and the weight of historical destiny. The maternal body in *Sisterhood of Dune* thus serves as both a repository of memory and a site of continuous transformation, where the past is both embodied and transmitted, and where individual identity is irrevocably shaped by the broader, collective experiences of womanhood.

This collective and inherited power stands in sharp contrast to the singular, male- centered prophecy of the Kwisatz Haderach, who is positioned as the ultimate individual, capable of accessing both male and female genetic memory and, by extension, of transcending the maternal lineage. While the Bene Gesserit's memories are strictly female, rooted in the history of women and passed down through maternal lines, the Kwisatz Haderach represents an attempt to break from these boundaries, seeking a unified, patriarchal vision of control that seeks to erase the distinctiveness of gendered perspectives. In this way, the Bene Gesserit's memory and identity are inherently tied to female experience and the multiplicity of maternal voices, while the Kwisatz Haderach is cast as an isolated,

individual force, a figure of power that challenges and disrupts the complex web of female memory and intergenerational transmission. Through this juxtaposition, *Sisterhood of Dune* critiques the tension between individual autonomy and collective, gendered identity, highlighting the feminized, matrilineal power that exists in opposition to the monolithic, patriarchal vision represented by the Kwisatz Haderach.

Conclusion

Sisterhood of Dune presents a rich tapestry of gothic maternities, matricentric feminism, and the archaic mother's generative power, positioning the Bene Gesserit as a radical maternal force within the Dune mythos. The novel challenges traditional depictions of motherhood, offering instead a vision of female agency that is both commanding and enigmatic. While the text occasionally falters in fully realizing the complexities of its maternal figures, it nevertheless contributes to the feminist speculative tradition by foregrounding the transformative capacities of the maternal body. Moreover, the novel's engagement with the contradictions of maternal power adds depth to its feminist themes. The maternal figures in *Sisterhood of Dune* are not static symbols but rather evolving agents whose motivations and struggles reveal the multifaceted nature of motherhood as both a personal and political phenomenon. Their narratives invite readers to reconsider the boundaries of maternal identity and to explore the ways in which motherhood can function as a form of resistance and self-determination.

In conclusion, *Sisterhood of Dune* carves a distinctive space within feminist speculative fiction through its gothic reimagining of motherhood and its incisive exploration of matricentric power dynamics. While not without its limitations, the novel succeeds in illuminating the transformative potential of maternal bodies and in interrogating the ethical quandaries inherent in reproductive agency. By centering the Bene Gesserit as an archetype of the archaic mother, the text affirms the enduring relevance of maternal power as a source of both creative possibility and political complexity. This nuanced treatment situates *Sisterhood of Dune* as a compelling contribution to feminist discourse, underscoring the continuing importance of maternal figures in shaping speculative visions of the future.

BIBLIOGRAPHY:

1. Butler, J. (1990). Gender trouble: Feminism and the subversion of identity. Routledge. Creed, B. (1993). The monstrous-feminine: Film, feminism, psychoanalysis. Routledge. Herbert, B., & Anderson, K. J. (2012). Sisterhood of Dune. Tor Books.
2. Kristeva, J. (1982). Powers of horror: An essay on abjection (L. S. Roudiez, Trans.). Columbia University Press.
3. Rich, A. (1976). Of woman born: Motherhood as experience and institution. W. W. Norton & Company.
4. Rubenstein, R. (1993). The gothic imagination: Expansion in Gothic literature and art. Fairleigh Dickinson University Press.

GEO BOGZA AND THE AVANT-GARDE POETICS OF REBELLION

Anca Rusu
Assist. Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureș

Abstract: *Geo Bogza stands as a key representative of Romanian avant-gardism, promoting a rebellious and authentic poetic vision rooted in immediate experience. Opposing intellectualized and hermetic literature, he advocates for an accessible poetry of true life, capable of reaching a broad audience and reflecting the emotional intensity of his era. Critics highlight the thematic richness of his work, which combines introspection, militant engagement, cosmic perspectives and a striking tension between the grandiose and the ordinary. The article also explores the controversies surrounding Bogza's career, from scandalous erotic writings and trials for indecency to his later political alignment with communism. Ultimately, Bogza emerges as a complex modern conscience in Romanian literature, defined by originality, contradiction, and a persistent thirst for life.*

Keywords: *Geo Bogza; avant-gardism; rebellion; authenticicy; controversy*

A fervent representative of Romanian avant-gardism, Geo Bogza, embodies the spirit of rebellion and authenticity of experience, continuing the new vision that avant-gardism sought to impose. Cultivating poetry born of rebellion, Bogza rises up against the abstract and intellectualist poems that were circulating at the time and advocates for poetry closely linked to immediate life, poetry that can reach as many people as possible through the elementary aesthetics it proposes, poetry of the immediate, the one that can catch the beauty of convulsive life: "We renounce these privileges and consider poetry as something that has more to do with the immediate things of life than with secret laboratory experiences; we want to make poetry for all people, for thousands of people. [..] In order for poetry to be understood by thousands of people, it will not be necessary to lower its artistic level, but rather to make a tremendous effort to bring it closer to the basic aesthetics of life. Poetry will have to become elementary, in the same way that water and bread are elementary. Then there will be an epochal return of poetry to life. Then all people will have the right to bread and poetry. For this, we rise up against our poetry of today, selfish and false, and begin to write a poetry of true life, a poetry that can be read by hundreds of thousands of people"[1].

Taking on the mantle of a "lucid and active witness of his era"[2] the creative impulse behind his verses is exasperation, as he himself confesses in his volume of correspondence *Exasperarea creatoare* (Creative Exasperation), exasperation in the face of the conventions and formal canons into which, one by one, almost all the writers of the time had fallen, cultivating a poetry of sincerity, directed towards human concerns: "Bogzian poetry of the early years also manifests the same polemical disposition, nourished by that state of mind that we called exasperation, from boundless indignation at hypocritical philistine conventions, a poetry that proclaimed the motto of total sincerity towards man, aiming not only to break the formal academic conventions, but also to stir up consciences in such a way that each verse would signify a terrible attack on the peaceful existence of the world"[3].

Starting from "ferocity against oppression"[4] as an essential condition that a contemporary poem must fulfill, Bogza proposes a poetry of emotion immortalized in its pure intensity, a poetry that captures the powerful thirst for life and is anchored in the present, with the starting point being the desire to live intensely. immortalized in its pure intensity, a poetry that captures the strong thirst for life and is anchored in the present, with the goal of detaching poetry from the circle intended exclusively to the initiated and to write poetry for humanity: "We want to capture in a wild and vivid

[1] Geo Bogza, „Poezia pe care vrem să o facem'', în *Viața imediată*, nr.1, decembrie 1993, p.1.
[2] Perpessicius, *Mențiuni critice*, Antologie și prefață de Eugen Simion, Ed. Albatros, București, 1976, p.185.
[3] Gabriel Dimisianu, „Prefață" la *O sută șaptezeci și cinci de minute la mizil*, Ed. Pentru Literatură, București, 1968, pp.7-8.
[4] Geo Bogza, „Poezia pe care vrem să o facem'', în *Viața imediată*, nr.1, decembrie 1993, p.1.

state what makes up the tragic characteristic of this time, the emotion that strangles us when we know we are contemporaries of millions of people exasperated by misery and injustice [...]. We want to create a poetry of our time, which is no longer a time of collective neurosis, but of a burning thirst for life. The poetry of dreams, pure poetry, hermetic poetry are long gone [...]. We want to break with this past of sweetness, to give poetry a breath of life. We want to mix into the ink with which we write some of the sweat and blood that flowed in streams down the still-unblemished cheeks of recent history"[5].

In an extensive critical study of Bogza's poetic work, the literary critic Doru Scărlătescu offers several thematic directions or levels that characterize his work. Scărlătescu starts from the poem *Cum îmi bate ceasul* (How My Clock Ticks), published in the volume *Orion*, with the aim of deciphering the writer's personality and the fundamental aspects that define his poetic works. Thus, at a first level, one notices above all an autoscopic inclination, a turning inward, a recollection and a positioning in a central, confessional space[6]. The autoscopic journey he undertakes is identified from the first two lines of the poem, when the poet turns his gaze toward himself: "If I listen with my right ear/The clock ticks away the moments of my life"[7]. Later, another aspect found in his poems is communication with his peers, active participation and a militant attitude. The encounter with "the other" also takes place in the same poem rendered in the verses: "If I listen to it with my left ear/My clock ticks the moments of your life"[8].

Bogza also attaches particular importance to philosophical reflection, chronotope and openness to cosmic space: "If I listen to it with my forehead/My clock measures the duration of the universe"[9]. Once he has entered the recreated space and time, he seeks to identify with nature in his poems, showing an inclination towards the plant and mineral kingdoms. The same applies to the poem, as the poet is in complete harmony with nature, identifying himself with both the plant kingdom ("If I throw it into the water/I pull myself back with a kingdom and become a tree"[10]) and the mineral kingdom ("If I throw it into the fire/I pull myself back with two kingdoms and become stone"[11]). Another element that can be identified in his work is "the temptation of the source, of the mystery that is difficult to penetrate, of genesis, as well as the temptation of creation through words; the last kingdom may be that of art, of Poetry"[12]. This temptation is also present in the proposed poem, as the poet's closeness to the sphere of mystery and genesis is visible, to the way in which truth and the word can be reached: "If I throw it into nothingness/And listen to it with the memory of the dead/I pull back with three realms/And become the Word"[13].

Ovid S. Crohmălniceanu is also concerned with Bogza's creation, identifying in his work a series of contradictions that make up the fabulous substance of his writings. A first observation concerns the presence of the grandiose in his poems, identified both in the objects of poetic meditation on which he dwells and at the linguistic level through the use of adjectives: "Geo Bogza has, as everyone knows, a passion for the grandiose. His objects of poetic meditation are Orion, the Cygnus Constellation, the North Star, the Clouds, the Ocean, the East River and Hippopotamuses. In every piece of his, words such as immense, endless, grand, vast, wide, enormous, immeasurable, noble, long, perfect, cosmic, elegiac, tragic and huge abound. He has always retained his taste for the grandiose. If, as a young man, he felt the universe on his shoulders like a friendly tiger's paw, he assures us that, even as an old man, he will not sail his ship through swamps and will never fight mosquitoes"[14].

Contrary to his passion for the grandiose, Bogza cultivates, in equal measure, a passion for celebrating the ordinary. He also tried to find fascination in ordinary things, those places or things

[5] *Idem*.
[6] Doru Scărlătescu, *Geo Bogza*, Ed. Minerva, București, 1983, p.149.
[7] Geo Bogza, Orion, Ed. Minerva, București, 1978, p.226.
[8] *Idem*.
[9] *Idem*.
[10] *Idem*.
[11] *Idem*.
[12] Doru Scărlătescu, *Geo Bogza*, Ed. Minerva, București, 1983, p.149.
[13] Geo Bogza, *Orion*, Ed. Minerva, București, 1978, p.226.
[14] Ovid S. Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, Ed. Cartea Românească, București, 1989, p.7.

that people pass by in their daily lives without paying much attention to them: ”But we can also talk about Geo Bogza’s passion for celebrating the ordinary [...]. Objects of fascination for Geo Bogza were plums, quinces, blades of grass, as well as other ordinary creatures or things that we often pass by without paying much attention to them: wheat, corn, a sparrow, an orange, some blackberries”[15].

Another characteristic of Bogza’s poetry is the freedom it gives to the verses, as it often abandons rhyme and meter. Because of this, some poems take on a rigid and informative objectivity, a certain stylistic conciseness, with thoughts and actions being presented in a dry, journalistic manner, so that some verses seem to be completely devoid of lyricism. Such examples can be found in *Poemul invectivă* (Invective Poem) (poems such as *Balada tatălui denaturat* – The Ballad of the Denatured Father, *Prezentarea eroului legendar* – The Presentation of the Legendary Hero, *La închisoarea de hoți din Doftana* - At the Thieves’ Prison in Doftana, *Anica nebuna* – Crazy Anica, *Ghiorghiță cizmarul* - Ghiorghiță the Shoemaker etc) or in the volume *Orion* in the poem *Misterioasa crimă din comuna Buștenari* (The Mysterious Crime in the Village of Buștenari): ”Ion Anton Boșilcă, Sunday, June 9 (this year)/after the dance in Hodoiu’s salon had ended/why did he set off alone through the forest/that he never returned?”[16]

Bogza’s poetry also boasts an impressive aesthetic of originality. In addition to the bold images he proposes, which have often been interpreted as an attempt to assault the spirit, Bogza is also concerned about invention, cultivating variation on the same theme. He often celebrated in his poems a multitude of metaphors such as stars, clouds, the ocean, snow, wheat, the primordial principle that guides his art being repetition. An eloquent example of this is the cycle of poems entitled Ioana Maria, which, through the use of obsessive repetition around the girl’s name, becomes a wonderful love song: ”Cycles are the great beauties that thrill Geo Bogza: every autumn he returns to Orion. Repetition, the antithesis of originality, obeys the unchanging, eternal movement of the cosmic clockwork”[17].

A fervent admirer of the beauty of the world and nature, Bogza is a dedicated promoter of the wonders that nature offers. The writer is touched by the smallest and most insignificant plants or beings that surround him, finding inspiration in them. Another contradiction, therefore, because the man who was preoccupied with the fervor of the grandiose is now thirsty for the beauty of calm, as Ovid S. Crohmălniceanu remarks: ”Goe Bogza, the man with an oriental soul, contemplative, thirsty for calm, admirer of the anonymous who, with the same age-old gestures, make wheat, corn or rice sprout and grow. The delicate wonders of nature, snowflakes, cranes, willows, swallows, a deer have found their poet in him. Oh, how he loved to compile herbariums, with enchanting plant names.He contemplated the reeds with delight, projecting them onto the sky like the thin, fine lines of Japanese prints. As he looked at it, he apprenticed himself to the school of subtlety, feeling the urge to write with the most refined calligraphy a poem by Du-Fu”[18].

"A complex artistic temperament, with a penchant for immersing himself in the depths of feelings, but also the temerity to navigate uncompromisingly in search of inflexibilities, on the severe ocean of consciousness, a spirit for which rebellion and reverie are two great guiding constellations, a writer who entered literature under the untimely and pathetic sign of exasperation, but, it should be noted immediately and significantly, under the sign of creative exasperation, in order to acquire, then, knowledge through statues, the only one capable of generating that grand and solemn vision of the world, from a monumental and militant perspective that his great books attest to, Geo Bogza is one of the most interesting cases in our modern literature”[19], states Antoaneta Tănăsescu in the preface to the volume Geo Bogza.

One of the most controversial figures of his time, Geo Bogza follows a controversial path from acquittal for pornography and indecency to communist commitment and the position in which he is offered various distinctions. It is interesting to note how he moves from one extreme to another

[15] *Idem*.
[16] Geo Bogza, *Orion*, Ed. Minerva, București, 1978, p.36.
[17] Ovid S. Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, Ed. Cartea Românească, București, 1989, pp.8-9.
[18] *Idem*.
[19] Antoaneta Tănăsescu, „Opera în timp”, în N. Balotă (ș.a.), *Geo Bogza*, Ed. Eminescu, București, 1976, p.5.

and also how the passage of time leaves its mark on his creations, with his texts becoming more subdued and settled towards the end of his publishing career. Brought before the court three times and acquitted each time, Geo Bogza did not have an easy life in those years, turning, after his last sentence, to the communist left and contributing to reports containing information about the Spanish Civil War. He was even accused by some of his contemporaries of not believing in the ideas he published and of not understanding the ideology of the time, with the authenticity of his commitment being called into question[20].

The first trial against Bogza took place in November 1932, following the publication of an older article entitled *În vocabular, divagații, și precizări* (In vocabulary, digressions, and clarifications). He was accused of violating public morals, but was acquitted just a few hours after arriving in court. It was at this point that Sașa Pană declared that the court would be responsible for the publication of *Poemul Invectivă*, and just one year later, in 1933, the cycle of poems appeared: ”When the volume entitled *Poemul Invectivă* by Geo Bogza appeared in bookstores - appeared is a manner of speaking, as it was mostly distributed among the author's writer friends - I pointed out here that our literature had gained a poet of great tragic spirit, who began his furious songs with an imprecation against sex. He was not the first - and it was impossible to predict what heights he would reach […]. Geo Bogza published poems of the same boldness in his little volume, and even when they were not always artistically successful, they vibrated with such fervor that even the most inexperienced reader could tell that they sprang from an exceptional temperament”[21].

The poems are written in crude, uncensored language, with multiple sexual connotations. With the aim of attacking the peaceful existence of the world, Bogza takes his texts outside the comfort zone and brings to the surface the taboos that exist in society, dealing with all facets of eroticism: ”Anyone who has read these texts, especially the poem *Invectivă*, has been able to observe how all taboos are blown up (the cited volume exhausts all imaginable levels of eroticism: defloration, incest, homosexuality, fetishism, zoophilia etc). All of this, of course, as forms of... *epater le bourgeois*. [...] The traditional press of the time (*Neamul românesc* or *Cuget clar*, both led by Nicolae Iorga) did not stand on the sidelines either and published several rankings of pornographic literature, with Geo Bogza appearing at the top of both lists”[22].

The poetic substance is complemented by the writer's pleasure in scandalizing and disrupting the undisturbed existence of the world, sketching ideas, images, fragments that are out of the natural order, taking full responsibility for his writing. His creation can be defined, equally, as a manifestation of spectacle and the unusual, cultivating a poetry of the immediate, charged with rebellion and a thirst for life. Defined by the nature of opposites, Bogza's poetry encompasses a rich theme, with diverse directions in the creative process. From autoscopic inclination and philosophical reflections to openness to cosmic space and chronotope, from a passion for the grandiose and the pleasure of scandal to the celebration of the ordinary and the beauty of nature, Geo Bogza represents a true conscience in Romanian literature and a fervent adherent of avant-gardism.

[20] Mihail Sebastian, *Jurnal. 1935-1944*, Text îngrijit de Gabriela Omăt, Prefață și note de Leon Volovici, Ed. Humanitas, București, 1996, pp.122-123.
[21] Felix Aderca, „Poetul la pușcărie”, în N. Balotă (ș.a.), *Geo Bogza*, Ed. Eminescu, București, 1976, p.42.
[22] Lucian Raicu, „Distanță și convergență“, în *România literară*, anul XV, nr. 49, 2 dec. 1982.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bogza, Geo, *O sută șaptezeci și cinci de minute la mizil*, Ed. Pentru Literatură, București, 1968.
2. Bogza, Geo, *Orion*, Ed. Minerva, București, 1978.
3. Balotă, Nicolae, *Geo Bogza*, Ed. Eminescu, București, 1976.
4. Crohmălniceanu, Ovid S. , *Al doilea suflu*, Ed. Cartea Românească, București, 1989.
5. Perpessicius, *Mențiuni critice*, Antologie și prefață de Eugen Simion, Ed. Albatros, București, 1976.
6. Scărlătescu, Doru, *Geo Bogza*, Ed. Minerva, București, 1983.
7. Sebastian, Mihail, *Jurnal. 1935-1944*, Text îngrijit de Gabriela Omăt, Prefață și note de Leon Volovici, Ed. Humanitas, București, 1996.
8. Bogza, Geo, „Poezia pe care vrem să o facem'', în *Viața imediată*, nr.1, decembrie 1993.
9. Raicu, Lucian, „Distanță și convergență", în România literară, anul XV, nr.49, 2 dec. 1982.

CONCLUDING POETIC REFLECTIONS ON THE WORK OF VALERIU ANANIA. THE REBELLIOUS WING OF CHRISTIAN LITERATURE

Emanuel-Daniel Sărmășan
Assist. Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureș

Abstract: *Apart from the hypostases already mentioned, Valeriu Anania arrived with the self-assurance of a traveller from whom the reader simply does not want to break away, because every journey is accompanied by this revealing element, and as final instances we will mention the Davidic dances, which were previously implanted as a biblical anecdote. In fact, they manifested themselves in pure form in Ethiopia and were thus part of the ritual of the Jews or, why not, of the Old Testament. The Lord's Ark of the Covenant could not have been brought to Jerusalem if King David had not sung and danced at the head of a huge procession. The originality of the research lies in this accumulation of reflections offered by Valeriu Anania, with alternative elements such as the ballads of Iancu, anecdotes, riddles, the whistling of the dance from Oltenia, and, on the other hand, the fictional garb of a distant world, recreated in a forgotten America, regardless of the unknown barriers of the imaginary and the reconstruction beyond appearances.*

Keywords: *cultural awareness*; *exoticism*; *biblical anecdote*; *thoroughness*; *the sense of reading*; *cultural affects*

Über einem zeitraubenden Dossier, das von den schockierenden Ereignissen geprägt ist, die sich um Valeriu Anania ereignet haben, schwebt über allen geschriebenen Buchstaben die Frage: Wie würde das endgültige Porträt aussehen, wenn es mit einem abrupten Pinselstrich oder zumindest mit einem letzten Schliff fertiggestellt würde? Der ursprüngliche Wunsch des betreffenden Projekts war es, den nachfolgenden Generationen eine andere Frucht oder sogar einen tausendjährigen Baum zu hinterlassen. Sicherlich wird die Securitate noch einen offenen Fall mit Möglichkeiten zur Abrundung darstellen.

Wer hat gesagt, dass Bibliotheken nicht auf ihre Märtyrer warten, die mit neuen Fragmenten aus der Dunkelheit der Zeit zurückkehren, wie weggeworfene, verlassene Schätze? Die theologische Kritik hat den Geist Bartholomäus' in einem tief historischen Kontext durch die analytische Betrachtung des Werks von Valeriu Anania auf predikatorischer und asketischer Ebene reflektiert und bewahrt. In der vorliegenden Studie mit dem Titel *Elocvență și poesis în opera lui Valeriu Anania (Eloquenz und Poesie im Werk von Valeriu Anania)* wurde der Ton radikal geändert, da die Idee darin bestand, einen rebellischen Schriftsteller hervorzuheben.

Dies bedeutete die Überwindung einer historischen Gegebenheit, die wiederum das Klima eines Schriftstellers offenbarte, der in den Fängen einer überschäumenden, sprudelnden Fantasie gefangen war, die nicht darauf wartete, gelesen zu werden, sondern unbedingt in Form von Notizen oder zentralisierenden Skizzen schriftlich verschleiert werden musste. Die Elemente selbst erinnern an diesen künstlerischen Hintergrund zusammen mit den so komplexen Facetten eines Dichters, Memoirenschreibers und Dramatikers mit theatralischem Flair, wie er bisher von der Literaturkritik beschrieben wurde. Die Absicht und zugleich der Aufbruch vom Startpunkt erreichten den Endpunkt der Gestaltung einer anderen Darstellung als der bekannten und von der Mehrheit der Exegeten bemerkten, die sich auf die christlichen und theologischen Grundlagen des Predigers und Metropoliten Bartholomäus Valeriu Anania bezog.

Ein Axiom, das in diesem Konglomerat weit ausgebaut werden konnte, war durch die Mängel der exotischen Schrift dargestellt. Einerseits bringt Valeriu Anania in einem Staat, der von strenger Zensur und dem turbulenten Aufkommen engstirniger, horizonterloser Geister geprägt ist, das Licht und die Meeresbrisen des exotischen Romans und reiht sich damit in die Reihe der Schöpfer eines Werks ein, das ebenso gut in einen lyrischen, leicht verschnörkelten Mantel hätte übertragen werden können. Andererseits könnte sich der Schriftsteller aus Vâlcea zu jeder Zeit in der Dunkelheit der Nacht den „tugendhaften Bemühungen" der jungen Gymnasiasten anschließen, natürlich ohne Mircea

Eliade und Maitreyi in ein schiefes Licht zu rücken. Valeriu Anania hat sich exponentiell die Rolle eines unkonventionellen Pilgers erarbeitet, der aus den üblichen Mustern ausbricht und zu zeitlichen, nicht nur räumlichen Fluchten verdammt ist, die dem Leser einen anderen prägenden Charakter vermitteln, nämlich jene sofortige Einspritzung, die nicht unbedingt auf Informationen, sondern auf Bildung beruht. In diesem Konglomerat der exotischen Reise, die das Gefühl der Loslösung von den vorangegangenen Mängeln der Ausbildung („Schulung, Bildung") hin zur Einbildung („Erfindung") darstellt, ist es dem Autor gelungen, auf der Ebene der Vorstellungskraft echte Grenzen zu ziehen, die über das Phänomen der Rasse und Kultur hinausgehen.

Die Kenntnis von Valeriu Anania durch den Exotismus ist vielfältig und wird von der aktuellen Exegese vielleicht zu wenig genutzt. Es zieht keine Trennlinie zwischen Weißen und Schwarzen, sondern vereint im Gegenteil zwei interstitiellen Kulturen, wobei die hawaiianische Kultur durch die vom Schriftsteller in das Häuschen in der Nähe des Strandes von Honolulu eingebrachte Kulisse an einen authentischen Romantizismus angepasst wird. Die Nachbarschaft zwischen Weißen und Schwarzen zeugt von der Aura eines Schriftstellers, der eine unersättliche Begeisterung für die offensichtliche Konzentration kultureller Referenzen und Affekte an den Tag legt.

Über die bereits erwähnten Aspekte hinaus kam Valeriu Anania mit der Gelassenheit eines Reisenden, von dem sich der Zuhörer einfach nicht trennen möchte, da jede Reise etwas Aufschlussreiches mit sich bringt. Als letzte Beispiele seien hier die davidischen Tänze genannt, die früher als biblische Anekdote erzählt wurden. Tatsächlich manifestierten sich diese in ihrer reinsten Form in Äthiopien und waren somit Teil des Rituals der Juden oder, warum nicht, des Alten Testaments. Die Bundeslade des Herrn hätte nicht nach Jerusalem gebracht werden können, wenn König David nicht gesungen und an der Spitze einer riesigen Prozession getanzt hätte.

Der Pilger Anania wurde zu einem aufmerksamen Beobachter der Reliquien, wobei der Leser das Gefühl hat, einen Museumsraum aus der Ferne zu betrachten, der es jedoch immer wieder schafft, die Gegenwart zu berühren. Derselbe Pilger gelangte zu einer anderen Selbstfindung durch ausgewählte Freundschaften, wie beispielsweise die mit Ștefan Baciu, der mit nur 17 Jahren ein meisterhaftes Debüt in der Weltliteratur mit seinem Werk Poemele poetului tânăr (Gedichte des jungen Dichters) gab, wofür er mit dem Preis der Königlichen Stiftungen ausgezeichnet wurde. Wem ist es zu verdanken, dass der Schriftsteller Valeriu Anania als Schöpfer des Exotischen wahrgenommen wird? Mira Simian wird zu einer echten Persönlichkeit, die den Hierarchen Bartolomeu aus der allseits bekannten Welt herausholte und es schaffte, ihn in ein Licht zu rücken, das voller Geheimnisse und Unbekanntem bei jedem Schritt war.

Obwohl Hawaiianisch wie Hebräisch oder Latein auf dem alten Kontinent zu den toten Sprachen gehört, hat Mira einen exponentiellen Beitrag zur hawaiianischen Zivilisation geleistet und es geschafft, Valeriu Anania in diese Richtung zu beeinflussen, wenn wir uns an einige zentrale Monografien erinnern, die die Grundlage für die Entstehung des exotischen Romans bildeten und die im Hawaiian Tagebuch gefiltert wurden, wie folgt: Hawaiian Legends of Old Honolulu (Hawaiianische Legenden des alten Honolulu), Hawaiian Legends of Volcanoes (Hawaiianische Legenden der Vulkane) und Hawaiian Legends of Ghosts and Ghost-Gods (Hawaiianische Legenden der Geister und Geistergötter), die von William Drake Westervelt, der sich auf die Legenden und Mythologien der Einheimischen Hawaiis spezialisiert hat. Der Schriftsteller aus Vâlcea räumt in seinen eigenen Aufzeichnungen ein, dass die hawaiianische Mythologie im Zentrum den unerbittlichen Kampf zwischen Feuer und Wasser hat, zwei Elemente, die sogar in den Mythen der Olympischen Spiele vorkommen. Warum habe ich diese einzigartigen Perspektiven so betont? Hierarch Bartolomeu bleibt letztendlich mit einem anderen und besonderen Bild im Gedächtnis als der gewöhnliche Archimandrit.

Auch auf seiner Reise im Verbannungsgebiet fiel der scharfe Blick des Dramatikers auf, der es nicht versäumte, die Höhepunkte des Films zu erfassen, wobei es dem Autor gelang, den Eindruck einer Nebenfigur zu vermitteln, die in die Fänge dieser Intrige geraten ist. Im Hintergrund waren die Mängel einer distanzierten Instanz zu erkennen, die den Leser ständig zu neuen Erfahrungswerten

einlädt, wie beispielsweise das dadaistische Theaterstück, das „nicht dazu da ist, um es zu verstehen, sondern um es zu bewundern."[1]

Die Freundschaft mit Mira Simian bedeutete für den Dichter ebenfalls eine Befreiung aus diesem engen, uniformierten Umfeld und die Öffnung neuer Horizonte in Richtung Frankreich, beispielsweise durch Begegnungen mit Jacques Lusseyrand, der immer wieder das Thema der „Verschmutzung des Selbst" ansprach, d. h. die Verschmutzung eines Selbst, das sich auf Augenhöhe mit dem befindet, was man unter dem Begriff Ego oder Egozentrismus versteht. Die Vitalität des Egozentrismus erwies sich als messbar, musste sich jedoch, wie Lusseyrand sagte, einer doppelten Konfrontation stellen, nämlich der der Ideen oder sogar der Taten. Sogar die Werke von Eugène Ionesco oder Samuel Beckett zeichnen sich durch eine stürmische Finsternis aus, da die Helden leer und distanziert wirken und eine typische Kälte gegenüber der szenischen Erregung der festgehaltenen Momente an den Tag legen, wobei Letztere nur eine Kulisse ist, ein Abfallprodukt, das mit voller Arroganz in die Vorstadt geworfen wurde.

Literarische Werke werden nicht durch Figuren identifiziert, sondern nur durch ihre Schatten, die ungehindert über dem ewigen Geheimnis schweben. Das Ego scheint in seiner Zirkularität berauscht zu sein von dem, was dem Menschen eigentlich nicht gehört. Die inneren philosophischen Defizite werden von den Wellen der Zeit diktiert, die keine Anzeichen dafür zeigt, dass sie sterblich oder „unsterblich" ist, d. h. „nicht ewig, sondern un-ewig"[2], wie Valeriu Anania selbst zugibt. Ohne unbedingt genau zu rechnen, gelang es dem Schriftsteller aus Vâlcea schließlich, auch eine Dynamik der Antworten wiederzugeben, indem er die Exegese vielleicht in bestimmten Abschnitten dazu einlud, sein Schreiben wiederzubeleben oder an einer „Neuschöpfung" desselben mitzuwirken, denn „ein echter und guter Schriftsteller sagt dem Leser niemals alles, was er ihm sagen kann, sondern nur so viel, wie gesagt werden kann."[3]

Der Autor erwies sich als Verfechter der Nuancen des Subtextes, unabhängig von seiner Rolle, mit oder ohne Hochachtung, er blieb der endgültige Verfechter eines Universalismus und sogar einer Wahrheit, die nicht gewogen werden kann. Er verlangte einfach seine eigene Bestätigung und Aufnahme in den Streitwagen der Kritik: „In jedem literarischen Werk verbirgt sich etwas unter dem Text – ebenso wie über ihm –, sodass der Leser ständig aufgefordert ist, diesen «Subtext» zu entdecken, der den wahren und tiefen Wert jeder Literatur ausmacht – und dadurch persönlich in die «Neuschöpfung» des Buches involviert zu werden. Andernfalls würde die Wissenschaft der Literaturkritik – als Analyse, Synthese, Kommentar, Auslegung – nicht existieren."[4]

Mit ihrer schlichten, aber stets „ehrgeizigen" Präsenz, die dem von Valeriu Anania verkörperten Profil entspricht, setzt Mira Simian den Schlusspunkt unter einen gewandelten Autor, der andere Glaubensrichtungen und Kulturen akzeptiert und ihnen gegenüber offen ist, auch wenn der Hintergrund offenbar aus dem unbestreitbaren Gewicht der Orthodoxie und der traditionellen Literatur besteht, die für das rumänische Volk viel verständlicher ist als die des Verbannens, das von Mythen und Geheimnissen befreit werden musste, die viele Debatten für die jungen Generationen ausgelöst haben, die nach der Quelle des Wissens dürsten. Da wir eine andere Facette des Schriftstellers kennenlernen wollten, haben wir uns ganz bewusst mehr auf diese Seite konzentriert – denn Miras Schicksal entspricht der dramatischen und prophetischen Gestalt Valeriu Ananias. Die fruchtbare Freundschaft mit einer der begehrten Kämpferinnen gegen den rumänischen Totalitarismus, Monica Lovinescu, beschleunigte auf plausible Weise die Beziehung zum Autor von „Die Stühle", Eugène Ionesco.

Miras Überlegungen zum Theater von Ionesco nehmen einen fixistischen Charakter an und stellen Ionesco in eine Reihe mit Namen wie I.L. Caragiale oder Urmuz, die überraschenderweise unbekannt sind und vom Publikum und den Konsumenten der französischen Literatur nur schwer „geschluckt" werden. Hier folgten Miras Urteile einer giftigen Karambolage, einer taktischen Schlinge seitens Eugène Ionesco, die Mira zwang, diese Ansammlung von Ideen, Gefühlen und

[1] Valeriu Anania, *Memoiren – Hawaiianisches Tagebuch*, Polirom Verlag, Jassy, 2009, S. 477.
[2] *Ibidem*., S. 506.
[3] *Ibidem.*, S. 540.
[4] *Ibidem.*

Prinzipien zurückzuziehen, da ihre Doktorarbeit sonst nicht veröffentlicht werden konnte. Die nicht weniger als 600 Seiten, die die absteigende Seite der Dramatik Ionescos entmystifizieren, erwiesen sich als glücksverheißend und erhielten schließlich die Note très honorable, was mit anderen Worten eine gute Gelegenheit war, sich der Universitätsprofessur in Honolulu anzuschließen, wo auch Ștefan Baciu – ein Paar, das zahlreiche literarische Projekte ins Leben gerufen und geprägt hat.

Der Schriftsteller Valeriu Anania wurde schließlich Teil der Korrespondenz und des Briefwechsels, den Mira mit einer gewissen Freizügigkeit über den Tod ihrer Mutter und die Quälerei, der sie ausgesetzt sein würde, niederschrieb. Die Schriftstellerin Mira Simian befreit sich durch das Schreiben, da sie sich nach dem Verlust mehrerer nahestehender Personen aus ihrem Umfeld in einer bedrückenden existenziellen Gruft befindet, und einer der Briefe an Valeriu Anania vom 7. Dezember 1971 lässt die Spuren der Erschöpfung, der Anspannung umso spürbarer, als das Stück Samuel Becketts Vorwort in voller Aktion oder Miras Beförderung zum Universitätsrang zum zentralen Thema hatte:

„In der fantastischen Unruhe, die mich beherrscht, habe ich in fünf Tagen den gesamten Gedichtband auf Französisch geschrieben. 75 Gedichte, die sicherlich endgültig sind. Jetzt ist der Band zu Jacques gegangen, der für ein paar Tage aus Italien zurückgekehrt ist, ihn beurteilen und über das Schicksal meines einzigen Kindes entscheiden wird. Ich kann dir sagen, dass ich, solange der Band in der Luft war, in Flugzeugen, das Gefühl hatte, ein Kind zu haben, das fortgegangen war, verloren, und ich lebte in noch größerer Angst, bis ich wusste, dass er in Paris war. Es wird den Titel tragen: «Houla, Macoumba, Hora». Dieser Titel entspricht den drei Zyklen, dem hawaiianischen, dem brasilianischen und dem rumänischen. Jetzt kann ich sterben. Râmnicu Vâlcea und Oltenia sind, da bin ich mir sicher, in die französische Literatur eingetreten."[5]

Valeriu Anania bestätigt die klare Anerkennung der simianischen Schrift, wobei der Band Houla, Macoumba, Hora ein Vorwort des ehemaligen Goncourt-Preisträgers von 1965, Jacques Borel, enthält, der sich durch seinen Roman *L'Adoration* einen Namen als „literarische Stimme" gemacht hat. Der gleiche Band von Mira sollte von Jacques Hérold illustriert werden, einem seltenen Maler des surrealistischen Genres, der jedoch nach seiner endgültigen Niederlassung in Frankreich ein guter Freund des Meisters Brâncuși war.

Die anderen drei Werke von Mira Simian wurden noch vor ihrem Tod veröffentlicht, und das Werk mit dem Titel *Zauber (Farmece)* wurde neu aufgelegt und mit einem Vorwort des vergleichenden Linguisten Matei Călinescu versehen. Die ständige und wiederholte Erwähnung von Mira in einem ausgewählten Kreis der Verlagsgruppe von Saint-Germain -des-Prés stellt gleichzeitig das innere Gefühl wieder her und bestätigt es, nämlich dass Valeriu Anania sich dem Universalismus zugewandt hat und diesem treu geblieben ist und nicht zu den traditionalistischen Schriftstellern oder ausschließlich zum rumänischen Literaturphänomen gezählt werden kann.

Jede literarische Freundschaft auf höchster Ebene kennt im Grunde genommen auch eine Trennung, die natürlich mit diesem Ausbruch aus den traditionellen Fesseln und dem Eintauchen in bunte Gefilde einhergeht, aber es ist gelungen, einen abenteuerlustigen Schriftsteller wiederzugeben, der sich stets an der Grenze zwischen einer oder mehreren Traditionen bewegte, wobei Valeriu Anania selbst eine Romanfigur ist, eher ein unter seinem Hut versteckter Detektiv, der seine Umstände und Enthüllungen als Schutz behält: „Mira Simian habe ich 1972 in Paris zum letzten Mal gesehen. Sie führte mich durch Montparnasse, durch Versailles und zeigte mir die Glasfenster der Kathedrale von Chartres. In ihrer kleinen Wohnung traf ich Virgil Ierunca, der (anscheinend auf seine Anregung hin) zu einem Treffen mit mir eingeladen worden war (übrigens hatte mir Ierunca selbst in einem Brief vom 18. November 1968 seinen Wunsch mitgeteilt, mich in Paris zu treffen). Einen ganzen Abend lang unterhielten wir uns mit dem Mann, der so viel wie möglich über die Vorgänge in Rumänien, einschließlich des kirchlichen Lebens, erfahren wollte.

Als gebürtiger aus dem Cerna-Tal (sein richtiger Name war Untaru) interessierte er sich für das moralische und politische Profil des Patriarchen Justinian. Unter anderem erzählte ich ihm ausführlich von der Episode, in der es dem Patriarchen gelungen war, mit einem einzigen Schlag dem

[5] *Ibidem*., S. 603.

Spion namens Tomiță, dem Milizenbeamten am Tor und dem Geheimdienstler, der ihn unter offizieller Aufsicht überwachte, zu entkommen."[6]

Die Beziehung bzw. der langjährige Kontakt zu Mira, der Theatermuse, die den Autor stets in eine exotische, entspannte Aura hüllte, ja sogar unter den Schutz einer transzendenten Rebellion stellte, nachdem die Securitate ihm jegliche Verbindung oder Beteiligung bei seiner Rückkehr ins Land untersagt hatte, wird erlöschen. Ștefan Baciu wird die Stütze und der unschätzbare Chor sein, durch den Mira ihre letzten hawaiianischen Momente nach einer Darmkrebserkrankung, die sie schließlich dahinraffen sollte, offenkundig inspirieren wird. Der Autor Ștefan Baciu wird diesen Moment in einer fundierten literarischen Antwort festhalten, nämlich durch die Veröffentlichung des Romans Mira aus dem Jahr 1979. Der Schriftsteller aus Vâlcea erfuhr bis ins hohe Alter und auch dann noch nichts über den Ort und das Grabmal seines Schriftstellerfreundes Ștefan Baciu, der in der Nacht vom 6. auf den 7. Januar 1993 in Honolulu verstorben war. Die Stimmen in der lokalen und ausländischen Presse gaben den geheimen Wunsch des Schriftstellers wieder, eingeäschert zu werden, da er wie Eliade nach indischem Vorbild von hawaiianischen Ritualen stark fasziniert war.

Die Asche vieler Schriftsteller, die im Exil ihren Höhepunkt erreichten, wurde gewöhnlich ins Meer gestreut, damit der Name des Schriftstellers von den Wellen getragen wird und eine ewige Resonanz erhält, die unmöglich aus der Zeit ausgelöscht oder entfernt werden kann. Ein ähnliches Schicksal ereilte auch Ștefan Baciu. Valeriu Anania schwankte zwischen den beiden Seiten der Waage und den Dilemmas von einem Extrem zum anderen. Sein vorläufiges Profil verlieh ihm eine andere Aura als den anderen Hierarchen, die zwar missionarisch tätig waren, aber andererseits nicht über die Gabe des Schreibens und der universellen Klarsicht verfügten (ein Begriff, auf den ich ungehindert bestanden habe – *Universalismus*). Die unglücklichen Umstände beschleunigten sichtbar die Verhängung unüberlegter Urteile und das Tragen eines ungerechten Stigmas, das für viele galt, die unmittelbar nach der Umwälzung an der Spitze des rumänischen Staates standen und bis heute ohne irgendwelche Verbitterung. Die zahlreichen Friktionen und Reibungspunkte mit der westlichen Literatur, die sich fortgesetzt haben, darunter auch der Fall eines der Monster oder Nashörner des missverstandenen Theaters, getränkt von Absurdität und Abstraktion, in einer Welt der Objekte, die nur er kennt – *Eugène Ionesco* – zeigen einmal mehr die Tatsache, dass es keinen Grund für eine Unterlegenheit zwischen traditionalistischen und modernistischen Visionen gibt, solange Valeriu Anania sie akzeptiert hat und sogar eine Trilogie von Mythen hervorgebracht hat, wenn wir ihre Anwesenheit in der Dichtung, dem Schauspiel und dem Roman genau betrachten, und ob nun auf verschiedenen Kontinenten oder nicht, umgesetzt in verschiedenen Kulturen.

Der französischsprachige Raum war zu lautstarken, manchmal skrupellosen Äußerungen neigt, was zeigt, dass die Menschen im Westen nicht freiheitlich dachten, sondern im Gegenteil in einer durch Eitelkeiten und die Lage einer kulturellen Gesellschaft, die nicht unbedingt bekämpft werden konnte, geprägten Enge lebten. Valeriu Anania hat nicht nur die Gefahr einer kulturellen Transformation erkannt, sondern auch darauf hingewiesen, dass die Vernunft, sobald sie den Rang einer Kunst erreicht hat, wilde Geister aus dem Zeitalter des Jura, der Kreidezeit oder des Tertiärs hervorbringt und keine echten Künstler, keine Künstler der Geisteswissenschaften. Der französischsprachige Raum war zu lautstarken, manchmal skrupellosen Äußerungen neigt, was zeigt, dass die Menschen im Westen nicht freiheitlich dachten, sondern im Gegenteil in einer durch Eitelkeiten und die Lage einer kulturellen Gesellschaft, die nicht unbedingt bekämpft werden konnte, geprägten Enge lebten. Valeriu Anania hat nicht nur die Gefahr einer kulturellen Transformation erkannt, sondern auch darauf hingewiesen, dass die Vernunft, sobald sie den Rang einer Kunst erreicht hat, wilde Geister aus dem Zeitalter des Jura, der Kreidezeit oder des Tertiärs hervorbringt und keine echten Künstler, keine Künstler der Geisteswissenschaften.

Die beredte Antwort kam mit der ganzen Kraft und Klarheit des Schriftstellers aus Cerurile Oltului, der sich weder von den aufkommenden Wüstenwinden erschüttern oder beeindrucken ließ, sondern den Weg nach dem klassischen Vorbild eines mysterium tremendum ebnet, durch dessen Augen sich die Ewigkeit und das unsterbliche, herzzerreißende und durchdringende Blau

[6] Valeriu Anania*, Memoiren – Mira Simian*, zitierte Ausgabe, S. 604.

widerspiegeln. Anders ausgedrückt, das dringende Bedürfnis, sich mit dem gesamten Werk des Metropoliten Bartholomäus Valeriu Anania auseinanderzusetzen oder darin zu vertiefen, muss nicht unbedingt mit einer Fülle von Details begründet werden, denn im Grunde genommen repräsentiert es jene strahlende Energie der Vertikalität, die der Mensch gewinnt oder sogar verlieren kann. Ihre Akzeptanz wird zu einem Vorteil im Maße des Verständnisses und der dualen Wahrnehmung, wie Doina Pologea auf einer klaren, abgestuften Skala zu behaupten wagt: „Val erhebt sich zur Macht Bart, indem er als Schriftsteller mit Tiefgang seine christliche Weltanschauung in seinem literarischen Werk zum Ausdruck bringt, und Bart erhebt sich zur Macht von Val, da er der Theologe-Künstler ist, der Theologe mit Glanz."[7]

Wie man sehen kann, basiert dieser Bericht auf einer gegenseitigen Anerkennung ohne Vorbehalte oder Zweifel, gerade weil das Werk von Bartholomäus auf der künstlerischen und theologischen Entwicklung des Menschen basiert. Für die theologische Exegese und implizit auch für die rein philologische Exegese wurde die Wirkung umso spürbarer, als der Autor nicht unbedingt das vereinfachende Urteil eines Mönchs akzeptierte, der literarische Argumente vorbringt, sondern im Gegenteil die Textualität durch eine Erleichterung und ein multilaterales Verständnis des Heiligen aus verschiedenen kulturellen Perspektiven überwindet. Valeriu Anania ist nicht nur ein einfacher Wiederhersteller, sondern sogar ein Retter der Insel, die von der historischen Verfolgung zermürbt wurde.

Die Theologie hat durch die sakrale und exotische Entschlüsselung einen literarischen Höhepunkt erreicht, und das Wort hat seine verlorene Transparenz wiedererlangt und scheint durch die Brille der Ausdruckskraft eine zweite *Jugend* zu erleben. Es gibt jedoch auch eine bedauerliche, bedrückende Tatsache, die nicht ausgelöscht oder übersehen werden kann: das Fehlen kritischer Auseinandersetzungen nach dem Tod des Autors. Um sein Werk aus der Perspektive der literarischen Entwicklung einzuordnen und seine kontinuierliche Entwicklung nachzuvollziehen, erscheinen verschiedene Studien und literaturwissenschaftliche Monografien mit unterschiedlichen Perspektiven, die jedoch künstlerische Eindrücke und verschiedene Facetten des Autors aus Vâlcea beleuchten.

Das Bild des Schriftstellers Valeriu Anania blieb in späteren Werken an der Grenze zwischen dem Heiligen und dem Profanen gezeichnet, wie eine umfassende Vision, die mythologische Werte verwebt, wie etwa Lucian Vasile Bâgiu in seiner monographisch-literarischen Studie *Valeriu Anania. Der Schriftsteller* (Klausenburg, 2006), Doina Pologea, *Einführung in das Werk von Bartholomäus Valeriu Anania* (Neumarkt am Mieresch, 2017), Adrian Bărbieru, *Valeriu Anania – monografische Studie* (Bukarest, 2018), Constantin Petrea, *Valeriu Bartholomäus Anania – Der Mensch und der Schriftsteller* (Kronstadt, 2019), Alexandru Adrian Diac, *Grundlegende einheimische Mythen und ihre literarischen Hypostasen* (Neumarkt am Mieresch, 2020), Constantin Cubleșan, *Valeriu Anania. Der Dramatiker* (Klausenburg, 2020), Constantin Cubleșan, *Bartholomäus Valeriu Anania. Der Gelehrte* (Klausenburg, 2021) oder Archimandrit Dumitru Cobzaru mit der viel umfangreicheren und aktuelleren theologischen und historiographischen Studie, Bartholomäus Valeriu Anania (1921-2011), *Mensch und Geschichte* (Klausenburg, 2023).

Die Studie *Eloquenz und Poesie* in Valeriu Ananias Werk beleuchtete eine umfassende exegetische Seite, einen spezifischeren Ansatz, der über den traditionellen Rahmen hinausgeht und den Leser in ferne Länder oder zur Entdeckung anderer Türen einlädt, die sich in unerwarteten, wahrhaft provokanten Kontexten auftun. Selbst im hohen Alter vergisst der Autor nicht, den Schritt des Pilgers zu gehen, der nach Suche und Identitätskrisen strebt und sein Bewusstsein in sich wach hält, ein Bewusstsein, das stets blüht. Der „Alte Soldat" blieb eine lebendige Flamme, unlöschbar und geduldig wie ein olympischer Staffellauf, der darauf wartet, auf die höchsten Wolkenkratzer getragen zu werden. Gewiss ist diese lange Reise noch nicht zu Ende, und zukünftige Generationen werden den Übergang vom Traditionalismus zum Modernismus – ein faszinierendes Feld, das es verdient, unermüdlich erforscht zu werden – besonders im Blick behalten, um zu zeigen, dass Valeriu Anania die Eigenschaften eines *Homo universalis* verkörpert. Die neue philologische und exegetische Welle

[7] Doina Pologea, *Ein Fenster zum Heiligen. Einführung in das Werk von Bartholomäus Valeriu Anania*, Vorwort von Dorin Ștefănescu, Verlag Limes/ Renașterea, Cluj-Napoca, 2018, S. 199.

wird ihre Rechte auf einen Existenzgrund einfordern, in dem das Sein in den Horizont des bartolomianischen Seins transportiert wird, denn nur in einer solchen Hinsicht „aktiviert diese ständige Spannung, diese fortwährende Trennung zwischen einem Grund und einer ekstatischen Bewegung der Öffnung die intellektuelle Erkenntnis oder die Ekstase."

Die Spannung und gleichzeitig die Versetzung des Menschen in eine Art formende Transzendenz wird zu einem unerschöpflichen Reservoir der Verwirklichung und Erfüllung oder, in einem anderen sprachlichen Register, zum „Tiefsten, zur Reserve, zur Quelle, in der jede Öffnung und jede Manifestation verwurzelt ist und sich nährt.

Jede Manifestation, jede Präsenz ist in Wahrheit immer Ausdruck, Präsenz der Tiefe."[8] – eine entschiedene und beachtenswerte Antwort auf das Bestreben und die Aufforderung von Metropolit Bartholomäus an seine Nachfolger, sich ganz und gar von der Tiefe der Mysterien und unerforschten Bereiche einnehmen und durchdringen zu lassen.

Daher hat der Schriftsteller der sakralen Literatur nicht diese Ekstase oder Infusion ungesunder Zustände vorgeschlagen, sondern versucht, auf terminologischer Ebene eine klare Pleiadie zu finden, die den dramatischen Charakter nicht vertieft, sondern moralisch mildert. Das göttliche Licht oder sogar der Zustand sollten nicht als Ekstase verstanden werden, sondern als ein funktionierendes Selbstbewusstsein – anders ausgedrückt auch als göttliches Urteil.

BIBLIOGRAPHY:

1. Anania, Valeriu, *Gedichte*, Polirom Verlag, Jassy, 2010
2. Anania, Valeriu, *Memoiren*, Chronologie von Ștefan Iloaie, Polirom Verlag, Jassy, 2009
3. Courtine, J. F., *Extase de la Raison. Essais sur Schelling*, Galilée, Paris, 1990, S. 195, *apud* Dorin Ștefănescu, *Krisen des religiösen Bewusstseins – Schelling versus Eschenmayer & Jacobi,* Universitas-Reihe, Reihe Theologia et Philosophia, Eikon Verlag, Bukarest, 2019
4. Pologea, Doina, *Ein Fenster zum Heiligen. Einführung in das Werk von Bartholomäus Valeriu Anania*, Vorwort von Dorin Ștefănescu, Limes/ Renașterea Verlag, Klausenburg, 2018

[8] Doina Pologea, *Ein Fenster zum Heiligen. Einführung in das Werk von Bartholomäus Valeriu Anania*, Vorwort von Dorin Ștefănescu, Limes/ Renașterea Verlag, Klausenburg, 2018, S. 199.

SEQUENCES FROM THE SPECTRAL LYRICISM OF EMIL BOTTA, A HIDALGO OF EMPTY IDEALNESS

Amalia Drăgulănescu
3rd Degree Scientific Researcher, Alexandru Philippide Institute of Romanian Philology

***Abstract**: Assuming the posture of a poet maudit, Emil Botta stands among the modern Romanian writers who are, in one way or another, drawn to darkness: G. Bacovia, through his decadent atmosphere; T. Arghezi, through his restrained imprecations directed at the world beyond; Ion Barbu, through hermeticism and minimalism; L. Blaga, through his attempt to capture the essentiality of inner states; and N. Stănescu, through his exploration of identity and extreme otherness. Bottian's poetic micro-universe is an attempt to mythologize death, as can be easily observed in the hermeneutic analysis of some representative samples. At this poet, the lyrical self becomes a liminal being, situated in a minor baroque, on the border between life and dream, wakefulness and death, between the corporeal and the immaterial. The spectrality of his poetry is not only thematic, but also manifests itself at a stylistic level through hyperboles, litotes, ruptures, dramatic gestures, a language that seems to be spoken by a voice-over. The predilection for rather closed spaces, such as the forest or the cave, is part, for E. Botta, of an apparently simplified ceremony of the theatrical inner state. Hieratic, quixotic, histrionic gestures and mimicry persist until the last moment in his poems, alternating with the usual interrogations about the futility of suffering and the attempt to refuse and annihilate death through creation. With a kind of tender self-irony, but also with a discreet dignity, the Poet has the feeling that he is part of another, superior world, of noble spirits, like a hidalgo of the impossible ”empty” ideality, as Hugo Friederich would say. Ridiculous in the eyes of the world, but consistent with his own poetic consciousness, Emil Botta opens an important path towards the essentialization of poetic diction in Romanian literature and the etherealization of persistent themes and motifs in this cultural area.*

***Keywords:** expresionism; neo-romanticism; minor Baroque; spectrality; empty ideality*

Deși este mai puțin elocvent decât expresionismul de factură germană, expresionismul românesc se susține prin câteva trăsături definitorii, cum ar fi predilecția către un soi de înduplecare a cosmosului, apetența pentru *matrice* în sensul filosofiei blagiene, fascinația pentru miticul autohton, atracția către extaticul de sorginte religioasă, dar și o profundă angoasă existențială, toate acestea găsindu-și o sinteză originală, după cum se știe în versurile lui Lucian Blaga. Un caz aparte al acestui curent îl reprezintă Emil Botta, de la nașterea căruia se împlinesc anul acesta 115 ani: metafizic, histrionic, vizionar, nocturn, solitar, aproape ireductibil ca expresie poetică. „Retractil, deseori ironic, mânios nu o dată – el era numai nedumerire. Nedumerirea Spiritului, care nu știe ce rost are pământul. Ca să calce pe el oamenii, câțiva ani, și apoi să fie înghițiți de el, pământul, și transformați pe vecie în făină de oase și culturi de viermi ? Spiritul descins din alte lumi se umplea de oroare și respingea, cu nedumerire, Materia acestei planete” notează, la moartea lui, Eugen Jebeleanu în revista *Luceafărul* din 30 iulie 1977 (VASILE, 2021: 7).

Dacă L. Blaga cultivă un expresionism matricial, A. Cotruș un fel de expresionism impetuos, F. Aderca un soi de expresionism absurd, N. Crainic, un expresionism cu nuanțe religioase, iar Al. Philippide, un tip de expresionism cerebral, Emil Botta dezvoltă un **expresionism dominant spectral**, păstrând în subtext monologul de tip shakespearean, al lui Hamlet cu sine însuși, dar și dialogul cu spiritul tatălui, care susține generarea conflictului interior. Marcată de simptome ale dezordinii cosmice, plasată în teritorii crepusculare, halucinante, nocturne, reliefată prin crize identitare mai mult sau mai puțin grave, lirica lui Emil Botta surprinde moartea în chip de condiție ontologică, dar și de limită a cunoașterii. În literatura română pot fi distinse trei etape majore ale influențelor expresioniste: a) ***expresionismul sincronic (anii 1920–1930)***, reprezentat de Lucian Blaga, Aron Cotruș, Adrian Maniu, Cezar Baltag, Tudor Arghezi, care integrează în lirica lor tensiunea metafizică și viziunea dionisiacă, în sens larg al cuvântului, specifică expresionismului european; b) ***expresionismul din preajma celui de-al Doilea Război Mondial*** marcat de accente dramatice și existențialiste, vizibil în poezia lui Emil Giurgiuca, Ion Caraion, Radu Gyr, dar și Geo

Dumitrescu, Dimitrie Stelaru, Ion Caraion, Constant Tonegaru, Virgil Teodorescu și Dan Botta; c*)* ***expresionismul anilor 1970–1980, cu prelungiri în poezia ulterioară***, o redimensionare a expresionismului, prezentă la Ion Alexandru, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, cu influențe asupra optzeciștilor și a liricii contemporane.

Încă de la început, trebuie remarcat locul poetului în cadrul generației de la „Criterion", care însă nu era un teoretician al generației, ci un simbol al sensibilității lor, fiind apreciat îndeosebi de M. Eliade, care observa la acesta un soi de transcendentalism liric, de Emil Cioran care îi elogia poezia cvasi-nihilistă, precum și de N. Steinhardt care îl evoca adesea cu un fel de devoțiune. Iată cum își amintește Pericle Martinescu atmosfera vremii și cum descrie blazoanele cavaleriei intelectuale a epocii: „Câțiva tineri, proaspeți curtezani ai Muzelor (unii încă studenți la diferite facultăți, Drept, Filosofie, Litere, la Conservator sau la Belle-Arte), prinsesem obiceiul ca de regulă seara, după ce ieșeam de la cursuri sau din sălile de bibliotecă, unde ne petreceam ziua citind cu nesaț, fără nici o constrângere, din pura plăcere de a ne instrui, tot ce ne cădea în mână, de la *Dialogurile* platoniciene până la poeții suprarealiști, să ne întâlnim și să ne plimbăm câtva timp pe stradă, ca o relaxare după lungile ceasuri de lecturi asidue. Pe nesimțite, se formase un mic grup, sudat prin preocupări şi gusturi artistice şi literare comune, ce se aduna, la orele vesperale, sub bolta pasajului Imobiliara sau în îngustul hol al Automatului (bufetului) Herdan din apropiere, și pornea apoi *en balade* în sus şi în jos, pe Calea Victoriei, în porțiunea dintre Cercul Militar și Teatrul Național, transformată pe atunci într-un fel de Corso bucureștean foarte heteroclit și foarte animat mai ales la coborârea înserării. Astfel a luat ființă „Corabia cu rataţi". Totul se reducea la un divertisment, în primele sale mișcări, având ca mobil persiflarea acelor pitorești *genii* consacrate prin plete și lavalieră, ce ni se păreau a fi ultimele apariții ale unei boeme desuete, căzută în ridicol și bizarerie și în rândul căreia vegetau mulți rataţi cu adevărat. Dar, în curând, gruparea a început să capete consistență și să-și îndrepte săgețile de astă dată, împotriva *vedetelor* zgomotoase ce se exhibau cu infatuare la cafenea, pe stradă, prin redacții sau prin marile restaurante" (MARTINESCU, 1985: 29-30).

Acest amestec de seriozitate și mondenitate a tinerilor „trăiriști", între care se numără și Arșavir Acterian, Alfons Adania, Barbu Brezianu, Horia Stamatu, Robert Bulgaru, Corneliu Temensky va duce la formarea acestui grup denumit „Corabia cu rataţi" chiar de către Emil Botta. „Numele *corabiei* îl descoperise și-l pronunțase prima dată Emil Botta, într-o seară molcomă de octombrie, și el a fost acceptat cu efuziune de tot eșalonul acesta de tineri ce promovau o «boemă elevată», în spiritul unei modernități caracterizată prin ordine și corectitudine, chiar sobrietate, în ținuta exterioară, însă dezordine și fervoare, impetuoasă și fertilă, pe plan spiritual, așa cum o definea la cursurile sale de Estetică mentorul nostru din acel moment, boemul în ținută academică Tudor Vianu" (MARTINESCU, 1985: 33).

Se înțelege că amfitrionul discuțiilor elevate și colocviale în același timp, al recenziilor de cărți și de spectacole, al comentariilor asupra ultimelor apariții literare, al interpretării unor scenete și al recitării unor capodopere, „dirijorul" gândirii critice, în genere, era E. Botta, un tip melancolic, teatral, ironic și profund. 'Falsa ratare' reprezenta și un fel de respingere a conformismului, un soi de enclavă a libertății intelectuale, precum și o comunitate a spiritelor neîngrădite. Observând atmosfera liberă, insolent modernă evocată, devine limpede de ce „corabia rataților" nu a putut supraviețui în memoria culturală comunistă, pentru că era exact contrariul lumii pe care regimul voia s-o impună: individualism, boemă intelectuală, spirit cosmopolit, libertate artistică, ironie și un nonconformism refractar oricărei disciplinări ideologice. Tocmai de aceea, din perspectiva noastră, de această dată, creația lui Emil Botta a suferit și mai suferă încă de o anumită ***privare de recunoaștere***, dar cunoaște și o supraviețuire prin discreție. Practic, perioada comunistă nu a interzis în mod explicit evocarea acestei grupări, însă a eliminat-o din discursul public, a împins-o cumva către margine, a condamnat-o la uitare, cum a făcut și cu o bună parte din opera eminesciană, de exemplu, dar și a altor autori. În acest sens, această boemă intelectuală sau fratrie a marginalilor a devenit indezirabilă, iar ***modelul intelectualului de elită a fost înlocuit în mod brutal cu profilul omului nou***, care trebuia să fie disciplinat, productiv și obedient.

În schimb, se remarcă atitudinea de frondă a tinerilor din acele timpuri, printr-o rezistență aproape fățișă: „Cu cântecul pe buze hălăduiam astfel un ceas sau două pe Calea Victoriei, perpetuând

înflăcărate colocvii peripatetice în legătură cu lecturile sau cu ultimele noastre descoperiri în materie de literatură și artă modernă. Apoi ne desprindeam din valurile mulțimii, ne despărțeam în grupuri mai mici sau porneam fiecare în altă direcție, după cum vreo manifestare artistică sau culturală ne stârnea interesul: un concert la Ateneu, o conferință la Dalles, un spectacol de teatru sau la Operă, vreo expoziție de pictură, în genere în locuri unde știam că se produce sau debutează vreun tânăr artist, prieten sau cunoscut, pe care se cuvenea să-l încurajăm cu aplauzele şi ovațiile noastre. La urmă, ne retrăgeam în vreo mansardă, unde locuia vreunul dintre noi, și acolo continuam discuțiile însuflețite şi interminabile până noaptea târziu, dacă nu până în zorii zilei. Uneori, însă, în momentele de mai largă euforie, ne lansam în mici *fantezii*, savuroase pentru noi, cei ce le puneam la cale, dar care puteau să comporte mari riscuri în partea lor finală" (MARTINESCU, 1985: 31).

Majoritatea exegeților mai vechi, precum Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Nicolae Manolescu, au perceput **neliniștea metafizică, melancolia aristocratică, imaginația febrilă și dimensiunea elegiacă** în lirica lui Emil Botta. Între constantele lirice și invariantele simbolice ale creației lui Emil Botta se regăsesc ***solitudinea metafizică, teatralitatea onirică, personajele arhetipale, erosul melancolic, spațiile nocturne, reveriile fantasmagorice, proximitatea familiară a morții***, dar și altele. Dintre simbolurile dominante ale poemelor sale se întâlnesc *noaptea* ca teren predilect al introspecției, *masca* ascunzând identitatea fragmentară, *umbra* ca martor și confident, *moartea* ca însoțitoare încă de la naștere, *visul* ilustrând o formă alternativă de cunoaștere, *plânsul*, însă nu cosmic, ci în surdină, precum și culorile afective ale melancoliei și nostalgiei. În viziunea poetică a lui E. Botta, care preferă adesea un soi de metabolă, de reconfigurare stilistică prin repetare și intensificare, se ajunge în mod surprinzător la remitizare, chiar dacă semnificația este în mod voit inversată: „Semnele/ nu sunt misterioasele semne cerești./ Nu este cazul/ de oculte științe,/ să le citești" (BOTTA, 1976 : 30 – din poezia *Limpede ca lacrima*). Cel mai adesea, poetul a fost comparat, în linii mari, cu G. Bacovia, prin sentimentul dezolării, cu T. Arghezi prin interogațiile adresate divinității și cu Ion Barbu, prin ermetismul ceremonios, și întrucâtva cu L. Blaga, neatingând totuși esențialiatatea acestuia din urmă. „Volumul său de versuri *Întunecatul April* înnoiește lirismul nostru cu un timbru grav ce se înalță din vecinătatea umorului negru, cu o intensitate emotivă împerecheată deseori cu luciditatea propriei luări în derâdere; ne primenește gustul literar cu o sinceritate către care suntem bucuroși să observăm că poezia noastră, după atâtea voite sterilizări, se îndreaptă din nou, dar mai ales cu o figurație, deși simplă, puternică și originală încât, chiar de la începutul carierei poetice a lui E. Botta, am putea vorbi despre o interesantă identitate lirică" (STREINU, 1937: 9).

„Să mă refugiez în cortul pădurii,/ Întunecatul April e pe urmele mele,/ zornăitoare lanțuri târăște/ și un cuțit în mâini să mi-l înfigă în coaste.// Cai verzi, purtați-mă repede ca fulgerul,/ izbăviți-mă de rău, de harapnicul groazei,/ mi s-a făcut părul măciucă, pielea e o năframă de sânge,/ fuga, fuga/ prin ploaia de sânge, ud leoarcă,/ doar voi ajunge la sfântul așteaptă.// Ia-mă la tine în trib,/ îi strig ca din gaură de șarpe,/ dă-mi simbrie amară, amară,/ fă-mă calfă de înger, zelosul tău scrib.// N-am defăimat niciodată amurgul și tăcerea/ care sosesc hămesite din peșteri, din grote,/ dar acum le insult și iară și iară le strig:/ Vulpilor, vreți să-mi las pielea pe-aici, amanet ?// Și Întunecatul April se face mai subjugător, mai tiranic,/ acum mă va lua în primire năstrușnicul alai,/ acum îmi va săgeta cu o floare umărul/ și-mi va porunci laconic: stai" (BOTTA, 1937: 5 – poezia *Ordin* din volumul *Întunecatul April*).

Prin intermediul insolitării, poetul Emil Botta desfășoară un scenariu cinegetic, dar într-un sens răsturnat, pentru a proiecta imaginarul „întunecatului April", sugerând o relație de autoritate și de supunere deopotrivă, dar și o aluzie la vechiul Eros din antichitatea clasică greacă, a celui care, parafrazăm, frânge muritorilor voința înțeleaptă. În această stare de subjugare, de amorțire și întrucâtva seducere, se află *alter-ego*-ul poetului. Totodată, este și o posibilă trimitere culturală subtilă la binecunoscutele versuri inițiale ale lui T. S. Elliot din amplul volum *Waste Land*: „April is the cruelest month, breeding Lilacs out of the dead land, mixing/ Memory and desire, stirring/ Dull roots with spring rain./ Winter kept us warm, covering/ Earth in forgetful snow, feeding/ A little life with dried tubers." – Aprilie este cea mai crudă lună a anului,/ Scoțând la iveală liliacul din pământul mort,/ Amestecând memoria cu dorința,/ Răscolind rădăcini apatice cu ploi de primăvară".

Preferând mai degrabă liniile metonimice decât metaforele în sine, scriitorul elaborează o incantanție *à l'invers*, nu de atragere, ci de respingere, în care cel aparent persecutat încearcă să evite cumva dominația entității ambivalente, pe jumătate zeu nemilos, pe jumătate vânător nepriceput, de care acela care încearcă să fugă pare să nu aibă scăpare... În acest context, mai complex, *lanțurile* se înfățișează ca fiind legături ale îndrăgostirii, *cuțitul* devine instrumentul luării în posesie, iar *coasta*, la plural, constituie, până la un punct, o extensie a inimii, în sens metonimic, având valoare afectivă și dramatică. Aceasta din urmă evidențiază, în același timp, și matricea din care se întrupase omul dintâi, care 'încorporează' pe Adam și Eva deodată: „Domnul Dumnezeu a făcut o femeie din coasta pe care o luase din om și a adus-o la om." Geneza 2:22), iar „Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său; l-a făcut după chipul lui Dumnezeu; parte bărbătească și parte femeiască i-a făcut." (Geneza 1:27) În tradiția iudaică și creștină, coasta este interpretată ca marcă a egalității (nu din cap – să fie deasupra, nu din picior – să fie subordonată, ci din lateral – să fie alături), așadar respectând linia ***intimitate***, ***apropiere***, ***complementaritate***.

În altă ordine de idei, spațiul refugierii celui fals persecutat este pădurea, o regiune autohtonă, privilegiată, ospitalieră și având, mai ales, rezonanță magică, așa cum este și dicțiunea sa poetică, în ansamblu. Nu întâmplător, alegerea poetului este îndreptată către genul feminin, și nu masculin, lăsând deoparte, de pildă, codrul eminescian. „Decorul plin de alegorii, înscenări și simulacre, îi furnizează o anxioasă agitație naturistă, silvestră prin excelență, pădurea ca spațiu al tainei, al misterului, fiind marea entitate tutelară a poeticului, în care își lasă demonii să bântuie și să relaționeze cu fantasmele concepției personale. Imaginile create par atinse de turbulența coliziunii dintre aer și pământ în care arborii sunt ca niște păpădii uriașe, uneori lipsiți de trunchi sau reduși la apariția unor ramuri uriașe. Pădurea devine astfel un teatru al voinței în care moartea nu este niciodată definitivă, își pierde vraja narcotică declinându-și identitatea simbolică" (MITROFAN, 2021: 626). Mai departe, poezia continuă cu o invocație fastuoasă, către ***caii verzi*** care, în mod normal, s-ar completa automat, după codurile lingvistice ale receptorului obișnuit, cu secvența „pe pereți". Însă aici sugestia este mai mult decât neașteptată: calul/ caii nu sunt neapărat iluziile îndrăgostitului, ci mai degrabă luciditatea acestuia, capacitatea de împotrivire, de ținere la distanță, de rejectare a despotului care este „întunecatul April"... („purtați-mă repede ca fulgerul, izbăviți-mă de rău, de harapnicul groazei"). Amestecând în mod voit mostre de limbaj biblic cu formule din basmele românești, autorul conturează o atmosferă inedită, uneori cu accente apocaliptice, în care opresiunea și imperiozitatea sunt cuvintele de ordine. De cele mai multe ori, scandalizează cititorul leneș, fiindcă ***de obicei, calul este simbolul dezlănțuirii instinctelor***, dar în acest context, reprezintă, într-o oarecare măsură, balansarea ideii anterioare de agresivitate, și ajunge până la a fi o emblemă a temperanței, dar și a unui echilibru instabil. Totuși, împărăția terorii se extinde, iar stăpânul neînduplecat (Amorul) își urmărește în continuare victima: „mi s-a făcut părul măciucă, pielea e o năframă de sânge,/ fuga, fuga/ prin ploaia de sânge, ud leoarcă,/ doar voi ajunge la sfântul așteaptă".

Sunt aici destule semne foarte bine camuflate pentru un ceremonial erotic aproape paroxistic, cu accente tanatice, începând cu primii fiori ai iubirii și până la sfâșierea dragostei și a cărnii. Clișeul fără acoperire „la sfântul așteaptă", adică niciodată, dezamorsează intensitatea discursului anterior... Abia odată cu a treia strofă se deslușesc intențiile poetice în direcția abandonării, predării, supunerii aparentei victime a ritualului inițiatic: „Ia-mă la tine în trib,/ îi strig ca din gaură de șarpe,/ dă-mi simbrie amară, amară,/ fă-mă calfă de înger, zelosul tău scrib". Metafora revelatorie *calfă de înger* devine expresia supremă a capitulării, a renunțării, a consimțirii, a supunerii, în cele din urmă. Așadar, ucenicia la cârmuitorul asupritor reprezintă garanția acceptării rolului de vasal al dragostei amestecate cu moartea, dar legitimează și posibilitatea de transfigurare prin iubire.

De altfel, luna aprilie, care este considerată, prin definiție, sezonul împerecherii, al fecundității, al fertilității, poartă în mod paradoxal, în această poezie, însemnele aparentei negativități: întunericul, violența, obscuritatea. A patra strofă conține, la început, două afirmații total contradictorii despre *amurg* și *tăcere*, stări și entități, în sens larg al cuvântului, aparținând cu precădere tărâmului morții. Totuși, încă o dată, contactul prin epidermă (*pielea*) și duplicitatea, viclenia, seducția reprezentate prin apariția *vulpilor* reordonează discursul liric către simbolurile inițiale: pădurea și vânătoarea ambiguă. *Dicționarul de simboluri* enumeră câteva dintre funcțiile simbolice ale acestui

animal: *erou civilizator* (!), simbol al fertilității, *mesager al infernului*, animal psihopomp, *divinitate a belșugului*, ocrotitoare a negocierilor, *posesoare a elixirului vieții*, monstru antropofag, și dublu erotic (succubus și incubus). În definitiv, „Reflectând ca o oglindă contradicțiile omenești, ***vulpea ar putea deci să fie considerată ca un dublu al conștiinței omenești***" (Chevalier, Gheerbrant, 1993: 475). Strofa finală este elocventă pentru redefinirea potențialităților întunecatului April, tendința intertextuală clarificând pe deplin identitatea acestuia, pentru că versul „acum îmi va săgeta cu o floare umărul" duce cu gândul la Kamadeva din poezia eminesciană omonimă: „Puse-o floare-atunci-n arcu-i, Mă lovi cu ea în piept". (Cu durerile iubirii/ Voind sufletu-mi să-mi vindec,/ L-am chemat în somn pe Kama –/ Kamadeva, zeul indic.// El veni, copilul mândru,/ Călărind pe-un papagal,/ Având zâmbetul fățarnic/ Pe-a lui buze de coral.// Aripi are, iar în tolbă-i/ El păstrează, ca săgeți,/ Numai flori înveninate/ De la Gangele semeț.// Puse-o floare-atunci-n arcu-i,/ Mă lovi cu ea în piept,/ Și de-atunci în orice noapte/ Plâng pe patul meu deștept...// Cu săgeata-i otrăvită/ A sosit ca să mă certe/ Fiul cerului albastru/ Și-al iluziei deșerte").

Ultimul cuvânt imperativ al poemului bottian este foarte laconic și se poate traduce în chip de *carpe diem*, deci ca un îndemn la degustarea clipei, la culegerea fructului oprit, la vitalism maxim, dar și la o stare de conștiență perpetuă a împlinirii morții. În final, trebuie să remarcăm că această entitate, aprilie cel întunecat, se află în aceeași serie omonimică cu alte entități lirice asemănătoare, precum *nebunatecul zefir*, *domnișorul tomnatic*, *palatinul morții*, *asasinul năzdrăvan*, *Marele Fariseu*, *îngerul exterminator*, *Craiul Amurg*, *strigoiul ilustru*, *doctorul fantasmelor*, *regele Cărămidă*, *Oedipul paserilor*, *misteriosul adversar* ș. a. m. d. „Masca lirică demască sentimentul. Poet pe scenă, Emil Botta e actor în poezie: în acest sens, s-a vorbit pe drept cuvânt despre teatralitate la el. Joacă un singur rol (pe al lui însuși), dar travestindu-se mereu, purtându-și o mască, declamând monologic. Furișat sub travesti, poetul se lasă pradă viziunilor sale himerice. Ca să se exprime, sentimentul are nevoie la el de consumația teatrală, de spiritul imaginar al unei culturi, de lemnul scenei sub picioare" (MANOLESCU, 2008: 762). „Fanfaronadele, arlechinadele lasă locul unui joc halucinatoriu, nedublat întotdeauna de parodie. Acest fond tragic se regăsea încă de la început, dar poetul i se sustrăgea prin persiflare, afectând râsul sarcastic, disprețuitor, luând postura clovnului lui Laforgue. Acum însă râsul pare a îngheța pe buze și jongleriile devin neputincioase în fața morții pe care încearcă zadarnic s-o alunge prin exorcismul cuvântului" (idem).

Poematica scriitorului colectează în subtext aluviuni și sedimente din poezia și literatura universală, reprezentări amestecate din obiceiurile și tradițiile provenind din folclorul românesc, precum și unele inserții din cugetarea și chiar din filosofia autohtonă. În majoritatea poeziilor lui Emil Botta persistă sentimente și stări negative, încărcate, apăsătoare, cum ar fi temerea, plictisul, monotonia, anxietatea, letargia, dezolarea, *oboseala* cronică disperarea, însă camuflate într-o aparentă seninătate ori cel puțin într-o cerebralitate cu accente de sublimare. Poetul este negreșit un bufon, un măscărici, un clovn dublat de un înțelept care aduce aminte permanent muritorilor că viața este numai pregătire pentru moarte. Așa se întâmplă și în câteva dintre *autoportrete*, ca de exemplu în poemul ***Un domn bine***: „Flacără jucăușe, dogorâtoare,/ Ai clipit la patul meu de șmecher crai./ Rogu-te, politicos, nu sta în picioare,/ Suntem în lunca Trântorilor, a marilor leneși.// Dar mi-ai cuvântat bizar,/ obraz lipit de gratiile mâinii fibroase,/ Ca un arici perplex ascultam,/ grindina vocii tale ciocănind în oase.// Lucrurile s-au îmbătat cu nectarul plictiselii,/ amețeala subtilă și lină le despoaie,/ Fixează-ți monoclul în arcada golașă,/ craniul tău va semăna cu Hamlet hirsut prin ploaie.// Veveritele nebuniei, vehemente/ s-or zbengui prin copaci neștiind cum să se poarte./ Dar o nimfă se urzește din rugină și moarte/ și dansează peste bustul fagilor."

La început, eul liric are ca interlocutor ***focul inspirației, de sorginte macedonskiană***. Mai târziu, revine evocarea lui Hamlet, ca și în alte poeme, una dintre măștile preferate, care nu este doar un simplu personaj shakespearian, ci un adevărat arhetip existențial, simbolul omului care își pune întrebări într-o lume care nu îi oferă niciodată răspunsuri. Este interesant de observat că această efigie se combină aproape permanent cu imaginea craiului, a tipului excentric, a unui estetician rafinat, ca la Byron, Baudelaire sau O. Wilde, care fac parte din categoria *marilor leneși*, suprapunându-se așadar, în bună parte, peste chipul eului liric. În acest punct se insinuează și un fel de neo-romantism al scrierilor lui Emil Botta, ***trântorul fiind prin definiție simbolul artistului***, pe de o parte, iar pe de

alta, ***creator luptând în surdină împotriva Creatorului*** (știut fiind că albina este, în imaginarul colectiv, una dintre ipostazele lui Hristos). „Discursul despre lume al lui Emil Botta este unul al artistului, în termenii lui Blaga, căci redimensionează realul și aduce o perspectivă răsturnată asupra normalității, reprezentând o declarație-manifest a sinelui. De la întâlnirile dintre studenții boemi ai *corabiei cu rataţi* și continuând cu activitatea sa literară, ***problematica eșecului și imaginea ratatului*** vor persista în scrierile sale. Depășind dimensiunea romantică a omului care eșuează, cu același tumult, dar fără vreo dorință suicidală, eroii lui Botta sunt actori ai unui spectacol al lumii. Dacă pentru scriitorii moderni, lenesul nu mai reprezintă o imagine moralizatoare, ci constituie o identitate pe care tinerii intelectuali fie și-o atribuie, fie o primesc. Într-o perspectivă existențialistă, nereușita este îmbrățișată și percepută ca făcând parte din parcursul vieții. Acesta constituie un eveniment obișnuit și nu un moment de cumpănă fără soluții, căci, după cum afirmă Jean-Paul Sartre, *Povestea unei vieți, oricare ar fi ea, este istoria unui eșec*" (Tituleac, 2024: 721).

Din bestiarul poetic bottian mai face parte și *ariciul*, considerat promotor al civilizației, erou solar, până la un punct (și datorită aurei sale formate din țepi), precum și păzitor al tainelor cosmosului. Cu o latură simbolistică la vedere, având ***conotații de retragere, de respingere a lumii, de ostilitate față de lume*** (așa, după cum se știe, este și orice poet) acest animal are totuși, în folclorul românesc, reputația de a fi luat parte la modelarea pământului. „În mitologiile multor popoare ale Asiei Centrale și ale unor popoare indo-europene, inclusiv la daco-români, ***este un erou civilizator și animal cosmogonic*** (făcător de cosmos, demiurg). În legendele românești despre urzirea pământului, el participă mai ales la corectarea unor erori ale Fârtatului și inspiră acțiunile Nefârtatului (El îl sfătuiește pe dracul să facă munți, văi, lacuri și izvoare). Este un animal htonian, dar și cu atribute ignee (purtătoare de foc) și solare (datorită țepilor săi). În vechea cultură pre-indo-europeană a Europei era un simbol al uterului feminin, ca metonimie a marii Zeițe zămislitoare" (EVSEEV, 1994: 16).

Gestica și mimica hieratice, donquijotești, histrionice persistă până în ultimul moment în această poematică (*obraz lipit de gratiile mâinii fibroase, grindina vocii tale ciocănind în oase*), alternând cu interogațiile obișnuite despre inutilitatea suferinței și despre încercarea de refuz și anihilare a morții (prin creație). „În fapt, dominantă rămâne pătimirea cauzată de finitudinea ființei umane caracterizate de insațiabilitate existențială, fiind utilizate unele modalități vechi, duse acum la ultimul rafinament și prin aproprierea de folclorul magico-ritualic autohton" (***, *Dicţionarul General al Literaturii Române*, 2004: 627). Este interesant de observat că măștile animaliere prezente în poezia lui Emil Botta, în genere, sunt ambivalente. Atât ariciul, cât și veverița, posedă și conotații negative, care induc ideea de îndoială, păcătuire, cădere inevitabilă în regiunea morții. Sintetizând trăsăturile veveriței din *Dicționarul de simboluri* semnat de Clare Gibson, se pot observa următoarele, parafrazăm: în mitologia scandinavă, **veverița** roșie, prin care umblă în sus și în jos pe ramurile copacului cosmic, Yggdrasil, și stârnește conflicte între vulturul stelar și șarpele htonic, este bineînțeles dăunătoare, culoarea ei predestinând-o și ca pe o purtătoare a focului. „Această veveriţă a fost sacră pentru Thor, zeul focului şi tunetului, în timp ce despre 'Ratatoskr' [provocatoarea conflictelor] se spunea că aduce zăpadă şi ploaie" (Gibson, 1998: 102). Cât despre arici, „În interpretare creștină, lacomul și irascibilul tâlhar [care se poate citi și *trântor*], **ariciul**, este asimilat păcatelor de zgârcenie, lăcomie și mânie, şi este asemănat cu Satana, care fură sufletele oamenilor. Pe de altă parte, ca și prădător de mâncare și viermi, a fost cândva văzut ca un inamic al forțelor diavolești" (GIBSON, 1998: 103). Orice variantă mitologică ar fi agreată, trebuie să reținem că vulpea, ariciul, veverița au câte ceva din menirea artistului, în sens larg al cuvântului, căci înfruntă, contestă și nesocotesc, până la un punct, divinitatea creatoare și încearcă să își impună propria viziune referitoare la lume, așa cum procedează, bineînțeles, orice artist de marcă. De altminteri, în majoritatea poeziilor scriitorului persistă lupta estompată, bătălia difuză, revolta amorțită.

„Asemeni lui Van Gogh, ochiul lui Emil Botta transfigurează realitatea în artă urmând legile sufletului său, căutând să surprindă pulsul elementelor ascuns de imagine; ochiul său e unul desintetizator, fără a anula omogenitatea materiei contaminată de cariul ce atentează la esenţa universului încorporat în toate nivelurile existențiale (mineral, vegetal, animal, uman, divin). Apocalipsa, năruirea lumii, nu e prezentată ca repaos final, ci ca dezordine, ca diluare a specificului

unui nivel existenţial în substanţa dispersată a altui regn. Este, parcă, o revenire la haosul primordial, racordat la puterea germinativă a energiei născătoare de lumi" (Cantacuz-STREZA, 2009: 446). În paralel, dezmărginirea dionisiacă vine să complinească lamentația și agonia hamletiană: Dyonissos este adesea cuprins de melancolie, iar Hamlet este cu precădere nostalgic. De cele mai multe ori, exuberanța din aceste poeme este una stinsă, își ia energia mai degrabă din destrămare și moarte, este explozie a morții, o vitalitate care se consumă în propriul extaz. Apar dansuri frenetice ale unor personaje fantomatice, transe metafizice, nu neapărat senzoriale, carnavaluri macabre în care se insistă pe invocarea non-explicită a morții, precum și figuri de bufoni, regi, saltimbanci care se află mereu în derivă ori în căutarea propriei conștiințe. „Cel ce eșuează, fie că se revoltă, fie că adoptă o poziție rezervată, nutrește în sinea sa sentimente puternice, care-l adâncesc (precum sunt frustrarea, disperarea) sau care-i sunt înălțătoare (cum este speranța). Un exemplu al celui încercat, dar care nu se răzvrătește în fața destinului, poate fi găsit în imaginea biblică a lui Avraam. Conform Scripturii, el pierde locul natal din propria-i decizie de a împlini cuvântul lui Dumnezeu. Condamnat la o lungă perioadă în pribegie, nu se revoltă, ci urmându-și credința, parcurge cu succes drumul spre tărâmul făgăduit, ghidat de speranță. Dincolo de contextul creștin, înțelegem, deci, că ratatul care crede în izbândă se poate salva, însă ratatul fără speranță este pierdut. Asemeni personajului biblic, ratații lui Emil Botta nu luptă împotriva sorții și nici nu sunt așezați în oglindă cu imaginea succesului, ci sunt lăsați în singurătate, în mijlocul abisului, printre halucinații – așa cum apare protagonistul nuvelei *Trântorul* în finalul operei – sau îndurând chinurile interminabile ale propriilor vise" (TITULEAC, 2024: 721).

În lipsa unei lecturi sistematice a imaginarului corporal la Emil Botta, se poate totuși observa că *trupul* la acest scriitor este mai degrabă lipsit de carnație, că există o predilecție pentru osatura dezghiocată de carne, pentru schelete, pentru măști, pentru manechine, pentru spectre, în genere. Între metamorfozele corpului se întâlnesc *corpul ca ruină*, ca *sală de teatru*, ca unealtă ritualică, și altele. De cele mai multe ori, este un trup suspendat, lipsit de susținere, aflat în gol. De aceea, se poate vorbi de hiper-cerebralitate, de intelectualism și (auto-) reflexivitate în poeziile sale, cu asupra de măsură față de alți poeți români. Inclusiv în alt portet liric, precum *Docta ignorantia*, scriitorul încearcă să situeze corpul în raport cu moartea și cunoașterea: ca ruină textuală, ca spațiu al agoniei intelectuale și ca instrument scenic. „Singuraticule, stacojiule, Omega,/ cântă-mi apoteoza somnului și a morții./ De mult dau târcoale și adulmec,/ vai, tras-am sorții// Sinucisule în bibliotecă,/ moartea erudită, rarisimă, te-a decavat.// Agonizai avar peste pleava cunoașterii,/ zaraf ursuz, putred, blazat.// Textele vane *ad usum delfini*,/ se năruiau în gheena odăii./ Utopia schița furci absurde,/ pentru duhul mâhnit." (BOTTA, 1937: 90). Acest poem este un omagiu adus deșertăciunii, ***zădărnicia și vanitatea reprezentând două dintre tiparele esențiale preferate de către acest scriitor***. Creatorul, cu minusculă, este un ins care nu este integrat în societate, care nu are apetență pentru realitate, care nu este adaptat la această lume (în speță, *sinucisul din bibliotecă*): de aici și permanenta senzație de decorporalizare și derealizare, trupul și textul contaminându-se reciproc. „How weary, stale, flat and unprofitable seem to me all the uses of this world !" – „Cât de obositoare, stătute, seci și fără rost mi se par toate ale lumii acesteia !" este, din nou, lamentația lui Hamlet despre inutilitatea lumii. În definitiv, eul liric din aceste poezii este un eu poetic fără lume, fără corp, doar cu voce. În culisele conștiinței, se produce scindarea, destrămarea, dedublarea până la un punct: este granița dintre valoarea epistemologică și valoarea ontologică, în cele din urmă. Cântărind cunoașterea ca pe o marfă, adunând pulberea cunoașterii, reducând spiritul la un soi de contabilitate intelectuală, și degradându-se printr-un exces de cunoaștere sterilă, artistul/ scriitorul/ creatorul nu își amplifică nicidecum resursele interioare, ci dimpotrivă se cufundă mai mult într-o stare de vulnerabilitate.

Cu toate că pare un adept al nihilismului, un sceptic sau un pesimist, poetul cultivă un fel de optimism disperat, având încredere numai în menirea creației, asemănându-se în această privință, într-o anumită măsură, cu persoana Ecclesiastului din Biblie. „Ecclesiastul ar merita numele de sceptic dacă ar pune la îndoială valoarea obiectivă a cunoştinţelor noastre, atunci când el vorbeşte despre vanitatea ştiinţei şi a înţelepciunii omeneşti. Prin felul exprimării, Ecclesiastul nu se îndoieşte de valoarea şi capacitatea raţiunii omeneşti, ci el afirmă numai că ea este limitată prin natura ei. Ştiinţa omenească este mărginită, ea nu poate pătrunde în mod absolut fiinţa lucrurilor şi nici nu poate

satisface pe deplin năzuinţele spiritului omenesc şi, prin urmare, nu poate aduce omului fericirea dorită" (Prelipcean, Neaga, Bârna, Chialda, 2003: 316).

Asumându-și atitudinea de poet blestemat, Emil Botta se înscrie între poeții mai mult sau mai puțin iubitori de tenebre ai literaturii române moderne: G. Bacovia, prin atmosfera decadentă; T. Arghezi, prin imprecațiile reținute adresate lumii de dincolo; Ion Barbu, prin ermetism și minimalism; L. Blaga, prin încercarea de surprindere a esențialității stărilor lăuntrice; N. Stănescu, prin explorarea identității și alterității. În cele din urmă, micro-universul poetic bottian este o încercare de mitologizare a morții, după cum am observat și în cadrul analizei diagonale a unor mostre reprezentative. La acest poet, eul liric devine o ființă liminală, situată într-un baroc minor, la granița dintre viață și vis, veghe și moarte, între corporal și imaterial. Spectralitatea nu e doar tematică, ci se manifestă și la nivel stilistic prin hiperbole, litote, rupturi, gesturi dramatice, un limbaj care pare rostit de o voce din *off*. „Conştiinţă acut modernă, Emil Botta face poezie *convenţională* împotriva convenţionalului, insinuând, încă de la debutul din 1937, cu *Întunecatul April*, necesitatea unei maxime libertăţi de mişcare a actului creator. Transformată în spectacol, lumea este pentru el o imensă magazie de recuzită la dispoziţie – decoruri, ipostaze, costume, gesturi; mod de a rosti o anume neîncredere în real, expresie a unui particular scepticism. Cele mai multe din vechile sale poeme ascund parcă, în adânc, ca pe o invizibilă coloană vertebrală, versul *Glossei* eminesciene: «Alte măşti – aceeaşi piesă»". (POP, 1985: 197). În sens extins, predilecția pentru spații mai degrabă închise, cum ar fi pădurea sau grota, face parte, la acest poet, dintr-o ceremonie aparent simplificată a teatralului. Gestica și mimica hieratice, donquijotești, histrionice persistă până în ultimul moment în această poematică, alternând cu interogațiile obișnuite despre inutilitatea suferinței și despre încercarea de refuz și anihilare a morții prin creație. Cu un soi de autoironie tandră, dar și cu o demnitate discretă, poetul are sentimentul că face parte dintr-o altă lume, superioară, a spiritelor nobile, ca un hidalgo al idealității imposibile, cum ar spune Hugo Friederich. Ridicol în ochii lumii, dar consecvent propriei conștiințe poetice, Emil Botta deschide o cale importantă către esențializarea dicțiunii poetice în literatura română și eterizarea temelor și motivelor persistente în acest areal cultural.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Emil Botta*, Întunecatul April*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1937**
2. **Emil Botta*, Un dor fără saţiu*, București, Editura Eminescu, 1976**
3. Diana Cantacuz-Streza, *Emil Botta – viziune crepusculară*, „The Proceedings of the "European Integration - Between Tradition and Modernity" Congress, 3, Târgu-Mureș, Editura Universităţii „Petru Maior", 2009
4. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, vol. III (P-Z), București, Editura Artemis, 1993
5. Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994
6. Clare Gibson, *Semne și simboluri*, traducere de Ondine Fodor, consultant științific Cecilia Fodor, Oradea, Editura Aquila '93, 1998
7. Pericle Martinescu, *Umbre pe pânza vremii*, București, Editura Cartea Românească, 1985
8. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008
9. Mitrofan (Iorgulescu) Mariana Ionela, *Symbolism and Originality in Emil Botta's Poetry*, „Journal of Romanian Literary Studies", 2021, nr. 25
10. Ion Pop, *Jocul poeziei*, București, Editura Cartea Românească, 1985
11. Vladimir Prelipcean, Nicolae Neaga, Gheorghe Bârna, Mircea Chialda, *Studiul Vechiului Testament pentru facultăţile de teologie*, tipărit cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinţitului Părinte Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului, ediţia a treia, îngrijită de Ioan Chirilă, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2003
12. Jean-Paul Sartre, *Fiinţa şi neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*, traducere de Adriana Neacşu, Pitești, Paralela 45, 2004
13. (coord.) Eugen Simion, *Dicționarul General al Literaturii Române*, vol. I (A-B), București, Editura Univers Enciclopedic, 2004 (articol de V. Durnea)
14. Vladimir Streinu, *Semne noi de lirism*, Revista Fundațiilor Regale, an IV, 1 sept. 1937, nr. 9
15. Georgiana-AdrianaTituleac, *Reflection on failure. Emil Botta*, „Journal of Romanian Literary Studies", 2024, nr. 36
16. Geo Vasile, *Emil Botta. Artistul călător dincolo de real*, „Viața Românească", 2021, nr. 7

ANGLICISMS AND CULTURAL IDENTITY IN THE ERA OF SOCIAL MEDIA AND AI: BETWEEN GLOBALIZATION AND LOCALIZATION

Raluca Elena Necula
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest

Abstract: *This study explores the increasing presence of anglicisms in contemporary discourse within the context of social media and artificial intelligence, examining their impact on cultural identity. Positioned at the intersection of globalization and localization, the research investigates how English lexical borrowings function not only as linguistic imports but also as markers of prestige, modernity, and technological integration. Drawing on sociolinguistic theory, discourse analysis, and examples from digital communication, the paper argues that anglicisms operate as instruments of both homogenization and identity negotiation. While globalization accelerates linguistic convergence, local communities reinterpret and adapt anglicisms to fit their own cultural frameworks, generating hybrid forms and glocalized identities. The findings suggest that rather than eroding national identity, anglicisms contribute to dynamic processes of cultural redefinition shaped by digital environments and AI-mediated communication.*

Keywords: *anglicisms; cultural identity; globalization; localization; social media*

1. Introduction

The expansion of English as a global lingua franca has significantly transformed linguistic landscapes across Europe and beyond. In the digital age, this transformation has intensified due to the dominance of English in technology, social media platforms, and artificial intelligence systems. The proliferation of anglicisms—lexical borrowings from English into other languages—has become particularly visible in online communication, advertising, academic discourse, and youth culture.

This paper examines the relationship between anglicisms and cultural identity in the era of social media and AI. The central research question is: Do anglicisms threaten national and linguistic identity, or do they contribute to new forms of cultural negotiation and hybridization? The working hypothesis suggests that anglicisms function simultaneously as vectors of globalization and as tools of localization, enabling speakers to articulate modern identities without fully abandoning linguistic heritage.

2. Theoretical Framework

2.1.Anglicisms and Linguistic Borrowing

Linguistic borrowing is a natural process in language evolution. Historically, languages have incorporated foreign elements through trade, conquest, intellectual exchange, and migration. In the contemporary period, however, English occupies a unique position due to geopolitical, economic, and technological factors.

Anglicisms may be classified into:

- Direct lexical borrowings (e.g., software, marketing, feedback);
- Calques or semantic loans;
- Hybrid formations combining English and native morphemes;
- Acronyms and technological terminology (e.g., AI, chatbot, streaming).

Unlike earlier waves of borrowing, the current influx is accelerated by digital communication and algorithm-driven dissemination.

2.2.Cultural Identity in a Globalized Context

Cultural identity represents one of the central concepts in contemporary sociolinguistic and cultural studies, particularly in discussions concerning globalization and linguistic change. Rather than being a fixed or immutable characteristic, cultural identity is increasingly understood as a dynamic and socially constructed phenomenon that evolves through interaction, communication, and

shared symbolic practices. Language plays a fundamental role in this process, as it serves not only as a means of communication but also as a powerful marker of belonging, heritage, and collective memory. Through language, individuals express cultural affiliation, negotiate social relationships, and participate in the construction of group identities.

In a globalized world, however, the relationship between language and identity has become more complex. Globalization has intensified cross-cultural contact, facilitated international mobility, and accelerated the circulation of ideas, media content, and technological innovations across national borders. These processes have had profound consequences for linguistic practices, particularly in relation to the global spread of English. As English increasingly functions as a lingua franca in domains such as science, technology, business, and digital communication, it influences linguistic systems worldwide, often through the introduction of anglicisms into local languages.

This situation has generated significant scholarly debate regarding the cultural implications of global linguistic influence. One prominent perspective emphasizes the risk of cultural homogenization. According to this view, the dominance of English in international communication may contribute to the erosion of linguistic diversity and the marginalization of minority languages. Scholars who adopt this perspective argue that the widespread use of English vocabulary in local contexts can gradually weaken traditional linguistic structures and reduce the functional domains in which national languages are used. In extreme cases, this process may lead to what is sometimes described as "domain loss," particularly in specialized fields such as science, technology, and higher education, where English terminology often dominates.

From this standpoint, anglicisms are sometimes interpreted as indicators of cultural dependency or linguistic imperialism. Critics argue that the prestige associated with English may encourage speakers to adopt English-derived terms even when suitable native alternatives exist. As a result, the increasing presence of anglicisms in everyday communication may create the impression that linguistic modernization is inseparable from the adoption of English vocabulary, thereby reinforcing the symbolic dominance of Anglophone culture.

However, this perspective does not fully capture the complexity of linguistic globalization. A growing body of research emphasizes that cultural interaction does not necessarily lead to uniformity or cultural loss. Instead, globalization often generates processes of cultural hybridization in which global and local elements interact in creative ways. Rather than simply replacing local cultural practices, global influences are frequently adapted, reinterpreted, and integrated within specific cultural contexts.

Within this framework, the concept of *glocalization* has become particularly influential. Glocalization refers to the process through which global cultural forms are localized, meaning that they are reshaped according to local cultural norms, linguistic structures, and communicative practices. Applied to language, this concept highlights the ways in which borrowed lexical elements are modified and integrated into the receiving language rather than remaining unchanged foreign elements. Through this process, languages maintain their structural integrity while simultaneously incorporating new lexical resources that reflect global cultural developments.

Anglicisms illustrate this dynamic interaction between global and local linguistic forces. When English-derived words enter other languages, they rarely function as mere copies of their original forms. Instead, they are frequently adapted to fit the phonological, morphological, and syntactic patterns of the receiving language. In some cases, new hybrid expressions emerge, combining English lexical roots with local grammatical structures or semantic nuances. These adaptations demonstrate that language users actively participate in shaping linguistic change rather than passively absorbing external influences.

Beyond their linguistic form, anglicisms also carry important symbolic meanings within contemporary cultural contexts. In many societies, English vocabulary is associated with innovation, technological advancement, and global connectivity. Consequently, the use of anglicisms may serve as a marker of modernity and openness to international cultural flows. Speakers may employ English-derived terms to signal familiarity with global trends, professional expertise, or participation in technologically advanced domains.

For instance, in professional environments related to business, technology, or digital communication, English terminology often conveys a sense of efficiency and international orientation. Words such as *startup*, *networking*, *branding*, or *online platform* are frequently used even when native equivalents exist, partly because they evoke the globalized contexts in which these concepts originally developed. In such cases, anglicisms function as linguistic indicators of professional competence and global engagement.

Similarly, in youth culture and digital communication, the use of English vocabulary may symbolize membership in transnational communities shaped by shared media consumption, online interactions, and digital creativity. The rapid circulation of global trends through social media platforms encourages the adoption of English expressions associated with viral phenomena, internet culture, and technological innovation. As a result, anglicisms become embedded in the everyday linguistic practices of younger generations, reflecting their participation in global cultural networks.

Importantly, the symbolic meanings associated with anglicisms vary depending on social context, generation, and communicative purpose. While younger speakers may embrace English-derived vocabulary as a marker of modern identity, older generations may perceive the same linguistic forms as unnecessary borrowings or signs of cultural influence. These differing attitudes illustrate the sociolinguistic tensions that often accompany linguistic change in globalized societies.

Another important aspect of cultural identity in a globalized context is the increasing multiplicity of cultural affiliations experienced by individuals. Contemporary identities are rarely defined exclusively by national or linguistic boundaries. Instead, individuals often participate simultaneously in local communities, national cultures, and global networks. Language reflects this complexity by providing speakers with multiple linguistic resources that allow them to navigate different social environments.

In this sense, the presence of anglicisms within local languages should be understood as part of a broader process of identity negotiation. Speakers may strategically employ English-derived vocabulary in certain contexts to emphasize cosmopolitan orientation or technological competence, while relying on traditional linguistic forms in situations where local identity and cultural continuity are more strongly emphasized. This flexible linguistic behavior demonstrates the adaptability of language users in responding to the demands of an interconnected world.

Furthermore, the expansion of digital communication and artificial intelligence technologies has intensified these processes. Online platforms facilitate constant interaction between speakers from diverse linguistic backgrounds, while algorithm-driven content distribution amplifies the global visibility of English-language expressions. At the same time, digital environments also allow local communities to reinterpret and localize global linguistic influences, producing new hybrid forms of communication.

Ultimately, cultural identity in a globalized context should not be viewed as a static entity threatened by external linguistic influences. Instead, it represents an evolving set of cultural practices shaped by ongoing interaction between global and local forces. Anglicisms, within this framework, function not only as lexical borrowings but also as symbolic resources through which speakers articulate their position within an increasingly interconnected cultural landscape. By adopting, adapting, and reinterpreting English-derived vocabulary, language users actively participate in the continuous redefinition of cultural identity in the digital age.

2.3.Social Media and AI as Catalysts

Social media platforms function as transnational communicative spaces where English predominates. Algorithms prioritize trending content, often originating in Anglophone contexts. Artificial intelligence systems—voice assistants, translation tools, content generators—are primarily trained on English datasets, reinforcing its normative status.

Consequently, English terms circulate rapidly and are absorbed into everyday speech, particularly among younger generations.

3. Anglicisms in Digital Communication

3.1.Youth Language and Online Identity

In contemporary digital culture, youth language has become one of the most dynamic areas of linguistic innovation. Social media platforms such as Instagram, TikTok, YouTube, and X (formerly Twitter) have created communicative environments characterized by speed, brevity, creativity, and constant interaction. Within these spaces, language is not only a tool for conveying information but also a means of constructing identity, expressing belonging, and participating in global cultural trends. As a result, online communication among younger generations frequently involves hybrid linguistic practices that combine elements from different languages, particularly through the incorporation of anglicisms.

The architecture of social media itself encourages concise and expressive forms of communication. Character limits, hashtags, captions, and comment threads require users to communicate ideas quickly and effectively. English terms such as *follower*, *influencer*, *hashtag*, *trending*, *challenge*, *story*, or *live* have become part of the everyday vocabulary of digital communication across many languages. These words are often adopted without translation because they are directly associated with the technical functions and cultural practices of the platforms themselves. In this sense, anglicisms function not only as lexical borrowings but also as indicators of participation in a shared global digital culture.

For young users in particular, the adoption of English-derived vocabulary can signal digital competence and familiarity with international online environments. The use of such terms demonstrates an awareness of global trends and an ability to navigate digital platforms effectively. In many contexts, anglicisms operate as markers of modernity and technological literacy, distinguishing speakers who are integrated into global networks from those who rely exclusively on traditional linguistic forms. Consequently, the presence of anglicisms in youth language reflects broader sociocultural processes related to globalization, media consumption, and technological change.

At the same time, the relationship between anglicisms and native lexical equivalents is often complex. In many cases, borrowed English terms coexist alongside existing words in the local language. However, these terms are rarely perceived as fully interchangeable. Instead, they tend to carry distinct pragmatic and stylistic connotations. For example, an English-derived term may convey a sense of informality, spontaneity, or trendiness, while its native counterpart may appear more formal, institutional, or traditional. The choice between these alternatives therefore becomes a strategic linguistic decision through which speakers position themselves socially and culturally.

This phenomenon can be understood within the broader framework of sociolinguistic identity construction. Language choices in digital communication often reflect the speaker’s desire to align with particular communities or cultural orientations. By using anglicisms associated with social media culture, young users may signal their membership in a globalized youth community that shares similar media references, cultural symbols, and communicative norms. In this sense, the use of English-derived vocabulary contributes to the formation of what might be described as a transnational digital identity.

Moreover, the integration of anglicisms into youth language frequently involves processes of adaptation and creativity. Borrowed terms are not always used in their original form; instead, they may undergo phonological adjustment, morphological modification, or semantic reinterpretation within the receiving language. For instance, speakers may attach native grammatical endings to English words, transform them into verbs or adjectives, or combine them with local lexical elements to create hybrid expressions. These linguistic innovations demonstrate the active role of speakers in reshaping borrowed vocabulary to suit their communicative needs and cultural context.

Another important aspect of youth language in online environments is the role of code-switching. Many digital interactions involve the alternating use of English and the native language within the same sentence or discourse. Code-switching can serve multiple communicative purposes, such as emphasizing particular concepts, expressing humor or irony, or aligning with the stylistic conventions of internet culture. In some cases, English phrases are used to convey cultural references originating

in Anglophone media, while the surrounding discourse remains in the native language. This practice further illustrates the hybrid nature of digital communication.

The role of algorithms and platform design should also be considered when examining the spread of anglicisms in youth language. Social media platforms often promote content produced in English or originating in English-speaking contexts. Viral trends, memes, and challenges frequently circulate globally before being adapted by local communities. As these trends spread, the associated vocabulary is transmitted along with them, reinforcing the visibility and prestige of English-derived expressions. Consequently, technological infrastructures contribute indirectly to linguistic change by facilitating the rapid diffusion of global lexical items.

Despite concerns expressed by language purists about the potential erosion of national languages, the presence of anglicisms in youth language does not necessarily imply the abandonment of local linguistic traditions. Rather, it reflects the emergence of new communicative practices shaped by global connectivity and digital media. Young speakers demonstrate considerable linguistic flexibility, moving between different registers and linguistic resources depending on context, audience, and communicative goals. In formal contexts, they may prefer standardized native vocabulary, while in informal digital interactions they may employ a greater number of anglicisms and hybrid forms.

Ultimately, the use of anglicisms within youth language highlights the relationship between language, identity, and cultural change in the digital age. Online communication provides a space where linguistic experimentation is encouraged and where global cultural influences intersect with local linguistic traditions. Through the selective adoption and adaptation of English-derived vocabulary, young speakers construct identities that reflect both their participation in global digital culture and their connection to local linguistic communities. In this way, anglicisms function as markers not only of generational identity but also of the evolving linguistic landscape shaped by social media and digital communication.

3.2.Professional and Academic Discourse

In academic and corporate environments, English terminology often denotes innovation and authority. Words such as start-up, networking, branding, or deadline are used even when native alternatives exist. This tendency reflects the dominance of English-language scholarship and multinational business practices.

The integration of such terms into professional jargon may be interpreted as linguistic pragmatism rather than cultural submission. Speakers choose forms that ensure clarity and global intelligibility.

3.3.AI Terminology and Conceptual Framing

Artificial intelligence has introduced a new wave of anglicisms: machine learning, deep learning, prompt, dataset, algorithmic bias. These terms often lack precise equivalents in other languages, leading to direct borrowing.

Importantly, the adoption of English terminology shapes conceptual understanding. The linguistic framing of technological concepts influences public discourse, policy debates, and ethical discussions. Thus, language becomes a mediator of technological culture.

4. Between Homogenization and Hybridization

4.1.The Homogenization Thesis

Critics argue that excessive borrowing erodes linguistic authenticity and accelerates cultural dependency. The fear of domain loss—where native languages are displaced in science and technology—is frequently invoked.

From this perspective, anglicisms symbolize cultural imperialism and the weakening of national identity.

4.2.The Hybridization Perspective

Conversely, empirical observation suggests that borrowed terms undergo adaptation:

- Phonological accommodation;

- Morphological integration;
- Semantic shift;
- Creative recombination.

Hybrid constructions illustrate localization. English roots may receive native affixes or be embedded in local syntactic patterns. This process demonstrates linguistic agency rather than passive imitation.

4.3.Glocal Identity Formation

The concept of *glocal identity* has emerged in sociolinguistic and cultural studies as a response to the tension between globalization and local cultural preservation. The term "glocalization," originally introduced in sociological and economic contexts, refers to the process through which global influences are adapted, reinterpreted, and integrated within local cultural frameworks. Applied to language and communication, glocalization describes how speakers negotiate between the pressures of global linguistic trends—most notably the spread of English—and the desire to maintain culturally specific forms of expression. In this context, the formation of glocal identity reflects the ability of individuals and communities to integrate global linguistic resources while preserving local cultural meanings.

In the digital era, this process is particularly visible in online communication environments. Social media platforms, digital forums, and AI-mediated communication tools create spaces where linguistic practices are constantly reshaped by global interactions. Digital natives, who have grown up immersed in these environments, often display a hybrid linguistic repertoire in which English-derived vocabulary coexists with elements of their native language. This phenomenon illustrates how language users simultaneously participate in global communicative networks and maintain their local cultural affiliations.

Anglicisms play a central role in this process. Words associated with technology, digital culture, and contemporary lifestyles—such as *streaming*, *influencer*, *online*, *trending*, or *startup*—circulate internationally through media and technological platforms. When these terms enter other linguistic systems, they rarely remain unchanged. Instead, they are frequently adapted phonologically, morphologically, or semantically according to the grammatical structures and communicative habits of the receiving language. Such adaptation demonstrates that linguistic borrowing is not merely a passive imitation of English but an active process of localization.

From a sociolinguistic perspective, the use of anglicisms can also function as a marker of identity and social positioning. Speakers may employ English-derived terms to signal membership in specific social groups, particularly those associated with digital culture, innovation, and global connectivity. For younger generations, the strategic use of anglicisms often reflects familiarity with international media and participation in transnational cultural flows. In this sense, anglicisms operate as symbolic indicators of modernity, cosmopolitanism, and technological competence.

At the same time, the integration of English vocabulary into local languages does not necessarily undermine national linguistic identity. On the contrary, it often generates new hybrid forms that combine global lexical elements with local grammatical patterns and cultural references. These hybrid expressions illustrate how speakers creatively reshape borrowed language to suit their communicative needs. As a result, linguistic globalization does not lead to complete homogenization but rather to diversification through hybridization.

The notion of glocal identity therefore emphasizes the coexistence of multiple cultural orientations. Individuals increasingly construct identities that are simultaneously local and global, rooted in national linguistic traditions while also open to international cultural influences. Language becomes a key instrument through which this dual orientation is articulated. By blending native linguistic structures with borrowed elements, speakers create communicative practices that reflect the complexity of contemporary cultural experience.

Furthermore, the role of digital technologies and artificial intelligence further reinforces this dynamic. AI-driven communication tools, such as automated translation systems, language models, and digital assistants, facilitate the circulation of English terminology across linguistic boundaries. At the same

time, these technologies also enable the adaptation and localization of global linguistic resources, making it easier for users to integrate foreign terms into their own linguistic environments. Consequently, digital communication technologies contribute both to the global diffusion of English and to the emergence of localized linguistic practices.

In this context, glocal identity formation can be understood as an ongoing process rather than a fixed cultural state. Language users continuously negotiate between global trends and local traditions, selecting linguistic forms that correspond to their communicative goals, social affiliations, and cultural values. The presence of anglicisms within local discourse is therefore best interpreted not as a sign of cultural loss but as evidence of linguistic flexibility and cultural adaptation.

Ultimately, the study of glocal identity formation highlights the dynamic nature of language in a globalized world. Instead of replacing cultural identity, anglicisms expand the repertoire of linguistic resources available to speakers. They allow individuals to engage with global cultural currents while maintaining meaningful connections to local linguistic traditions. In this sense, the emergence of glocal identities illustrates how globalization and localization coexist, interact, and mutually shape contemporary linguistic practices.

5. Case Observations from Romanian Digital Discourse

In Romanian online communication, anglicisms appear in areas such as technology (update, login), marketing (branding, target), and entertainment (live stream, gaming). Some are fully integrated morphologically, receiving Romanian endings or plural forms.

Interestingly, certain anglicisms coexist with revived or newly coined Romanian equivalents promoted by language institutions. The competition between borrowed and native forms illustrates an ongoing negotiation rather than unilateral dominance.

Moreover, speakers strategically alternate between English and Romanian depending on audience, context, and communicative intent. Code-switching becomes a performative act of identity construction.

6. AI, Algorithmic Power, and Linguistic Hierarchies

AI systems amplify linguistic hierarchies. Content moderation, automatic translation, and predictive text technologies often privilege English. As a result, English expressions gain visibility and legitimacy.

However, AI also facilitates localization through improved translation tools and multilingual interfaces. This dual role mirrors the broader tension between centralization and diversification.

The future of anglicisms will likely depend on technological design choices, educational policies, and cultural attitudes.

7. Discussion

The analysis suggests that anglicisms in the era of social media and AI represent a complex sociolinguistic phenomenon. They are not simply foreign intrusions but adaptive responses to global interconnectedness.

Three major conclusions emerge:

1. Functional Necessity: Many anglicisms fill lexical gaps in rapidly evolving technological domains.
2. Symbolic Capital: English borrowings carry prestige and signal participation in global networks.
3. Identity Negotiation: Speakers actively reinterpret and localize borrowed terms, producing hybrid identities.

Thus, the dichotomy between globalization and localization proves insufficient. The reality is dynamic interplay.

8. Conclusion

Anglicisms have become integral to contemporary linguistic practice, especially within digital and AI-mediated environments. While concerns about cultural homogenization are understandable, empirical evidence indicates that languages adapt creatively rather than passively.

Cultural identity in the twenty-first century is fluid, multilayered, and dialogic. Anglicisms contribute to this fluidity by enabling speakers to navigate global modernity while maintaining local belonging.

Future research may explore longitudinal corpora, comparative cross-cultural data, and the impact of AI language models on minority language resilience.

Anglicisms do not signal the disappearance of cultural identity; instead, they reveal its ongoing transformation in the digital age.

BIBLIOGRAPHY:

1. Androutsopoulos, J. (2014). Mediatization and sociolinguistic change. Key Topics in Sociolinguistics. Cambridge University Press.
2. Appadurai, A. (1996). Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. University of Minnesota Press.
3. Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge University Press.
4. Fairclough, N. (1995). Media Discourse. Edward Arnold.
5. Heller, M. (2007). Bilingualism: A Social Approach. Palgrave Macmillan.
6. Pennycook, A. (2007). Global Englishes and Transcultural Flows. Routledge.
7. Phillipson, R. (1992). Linguistic Imperialism. Oxford University Press.
8. Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity. In Global Modernities. Sage.
9. Tagliamonte, S. (2016). Teen Talk: The Language of Adolescents. Cambridge University Press.
10. Van Dijck, J. (2013). The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media. Oxford University Press.

PSALM 37: A LITERARY, ETHICAL, AND SPIRITUAL EXPLORATION OF HUMAN SUFFERING

Paul-Cristian Albu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *Psalm 37 offers a profound meditation on human suffering, guilt, and the relentless pursuit of divine mercy. Its vivid and often stark imagery, intertwining corporeal pain with spiritual anguish, resonates across centuries as a testament to the human condition in the face of sin, mortality, and social estrangement. This study explores the Psalm's literary texture, its ethical and psychological depth, and its theological significance, drawing upon insights from philosophers, literary critics, and theologians. By situating the Psalm at the intersection of personal confession and existential reflection, the analysis highlights its enduring relevance as both a spiritual and literary document, revealing the timeless struggle to reconcile human frailty with hope and redemption.*

Keywords*: Psalm 37; Guilt and Moral Responsibility; Human Suffering; Hope and Transformation; Biblical Ethics*

1. Introduction: A Human Voice in Suffering

Psalm 37 begins not with doctrine or precept, but with a human heart laid bare: "O Lord, do not rebuke me in Your anger, nor discipline me in Your wrath" (v.1). In these opening words, we encounter a person who trembles under the weight of both guilt and fear, a soul aware of its fragility before the immensity of the divine. The psalmist's voice is intensely personal, almost confessional, revealing a raw intimacy that transcends ritual or formula. It is the voice of someone who knows the sting of misdeeds, the burden of conscience, and the piercing awareness that suffering touches not only the spirit but the body itself.

The psalm speaks in corporeal terms: arrows pierce, strength falters, bones find no peace, and wounds fester (vv.2–5). Here, guilt is not abstract; it is felt, carried in muscles, in posture, in the slow bend of a body burdened by its own failings. The psalmist's experience reminds us that suffering is holistic—mental, moral, social, and physical are inseparably entwined. One can feel the weight of the "heavy burden" pressing upon the head, the creeping rot of unresolved pain, the fatigue of a day spent walking under the shadow of one's own mistakes.

Yet Psalm 37 is also profoundly relational. Friends hover close yet distant, enemies plot and watch, and the human world mirrors the psalmist's inner turmoil (vv.11–12). There is a loneliness here that is ethical as well as emotional: one suffers not only from guilt but from alienation, the quiet distancing of those who cannot, or will not, enter the interior landscape of another's sorrow. The psalmist becomes silent—like a deaf man, like a mute (vv.13–14)—yet this silence is not resignation; it is the still, earnest space in which hope begins to stir.

Through all this, the psalm's humanity is inseparable from its hope. The speaker turns toward God with a trembling faith: "I hope in You, O Lord; You will hear me, Lord my God" (v.15). Even amid fear, even amid social and bodily suffering, there is a turning, a reaching, a recognition that the human heart's desire cannot be silenced or hidden. The psalmist models what Dietrich Bonhoeffer called the truthful prayer: an offering of anguish and need in full honesty, where words may fail but the soul still speaks (Bonhoeffer, Life Together, 1954).

In this light, Psalm 37 is more than a text of lamentation; it is a mirror of human vulnerability. It is a record of what it feels like to be weighed down by guilt, abandoned by human support, yet still daring to reach toward mercy. Its power lies in its honesty, in the way it situates suffering, conscience, and hope together in one living, breathing human experience.

2. The Embodied and Moral Dimensions of Suffering

In Psalm 37, suffering is not an abstract concept—it is lived, bodily, and morally charged. The psalmist describes pain that pierces like arrows and presses like a weight too heavy for the head to bear (vv.2–4). Here, guilt is not merely an idea; it is a presence, tangible and pressing. The body becomes a map of the soul's turmoil: wounds fester, bones ache, and strength drains away. One feels the psychological truth of what Augustine called inquietum cor—a restless heart that finds no peace until reconciled with the divine (Confessions, Book I).

The psalmist's anguish is both personal and ethical. Sin is experienced as a burden, an oppressive force that deforms the self and disturbs the natural order of life. "My iniquities have gone over my head; like a heavy burden they weigh too much for me" (v.4). This vivid metaphor transforms guilt into a physical reality, a weight that bends the shoulders, clouds the mind, and exhausts the spirit. There is an intimate awareness here that wrongdoing is not only a moral lapse but a lived, corporeal experience that affects the whole being.

At the same time, the psalm captures the interplay between inner torment and outward perception. Shame and fear amplify physical suffering. The psalmist's shoulders, filled with disgrace, carry not just sin but the judgmental gaze of others (v.7). The social dimension of pain—mockery, misunderstanding, and estrangement—intensifies the bodily and spiritual burden. Even in silence, the psalmist communicates a profound truth: the body and the conscience are inseparable in the human experience of guilt.

Yet within this intensity lies the possibility of transformation. By acknowledging the weight of sin and articulating its effects, the psalmist enacts a first movement toward healing. Confession here is both an ethical and physiological act: the self unburdens itself, recognizing wrongdoing and inviting mercy. The intertwining of body, conscience, and speech demonstrates a holistic vision of human suffering: one cannot separate the moral from the corporeal, the ethical from the felt reality of pain.
As modern thinkers like Paul Ricoeur have argued, ethical selfhood emerges precisely in the confrontation with suffering and responsibility (The Symbolism of Evil, 1967). The psalmist exemplifies this dynamic: suffering is at once destructive and revelatory. It exposes vulnerability, sharpens moral awareness, and opens the way for hope—a hope that finds its focus in the divine presence, the source of reconciliation and renewal.

3. Social Suffering and Alienation

Psalm 37 does not depict suffering as solely internal or spiritual; it situates pain within a social and relational landscape. The psalmist is acutely aware of the gaze and presence of others—friends, neighbors, and enemies alike (vv.11–12). Yet proximity does not equal comfort. Even those physically near remain emotionally distant, while those once close now stand apart. In this, the psalm captures a deeply human experience: suffering often isolates, rendering the self visible and vulnerable, yet denied the consolation of empathy.

The psalmist also confronts active hostility. Enemies observe, plot, and speak deceitfully, intensifying the sense of vulnerability. "They spend their days plotting against me and speak wickedness continually" (v.12). Here, human cruelty magnifies the pain of guilt, transforming it from an internal struggle into a lived reality shaped by others' perceptions. The social sphere becomes a mirror, reflecting not only the psalmist's failings but the world's indifference or malice. This relational suffering mirrors what Emmanuel Levinas described as the ethical solitude of the afflicted subject: one's vulnerability is exposed before others, yet recognition and care are often withheld (Totality and Infinity, 1961).

The response of the psalmist is striking in its humanity: silence and stillness. Like a deaf man, like a mute who does not open his mouth (vv.13–14), he withdraws, not from resignation, but from a need to bear suffering authentically. This silence is not emptiness; it is a deliberate space where reflection, humility, and hope converge. By refraining from reaction, the psalmist asserts a form of moral and existential integrity: he does not repay evil with evil, he does not perform for an audience, and he preserves his interior life from corruption.

Yet even amid alienation, the psalm turns toward the divine. Hope is expressed with trembling confidence: “I hope in You, O Lord; You will hear me, Lord my God” (v.15). Social rejection does not extinguish the longing for mercy; rather, it sharpens it. The psalmist’s gaze moves beyond human judgment to the divine, finding in God both witness and refuge. Here, Psalm 37 captures the universal truth of human existence: loneliness and alienation are intensified when moral and physical suffering are compounded, yet they also create the conditions in which hope and spiritual resilience emerge.

In this relational landscape, the psalmist models a profound ethical and emotional response to suffering. He teaches that vulnerability need not lead to bitterness, that silence can carry meaning, and that hope can persist even when human empathy fails. Social suffering is thus not only a trial but also a medium through which ethical and spiritual depth is revealed, a lived pedagogy of humility, patience, and reliance on the divine.

4. Hope, Trust, and the Turn Toward the Divine

Even amid overwhelming pain, isolation, and the weight of personal guilt, Psalm 37 is ultimately a psalm of hope. The psalmist turns with trembling yet resolute trust toward God: “I hope in You, O Lord; You will hear me, Lord my God” (v.15). This hope is neither abstract nor passive; it is lived, embodied, and conscious—a fragile yet persistent flame within the human heart. It is a hope born from vulnerability, a recognition that healing and restoration are found not in human judgment, but in divine attention and mercy.

The psalmist’s trust is intertwined with ethical awareness. He acknowledges his sins openly: “I will confess my iniquity; I will be concerned about my sin” (v.18). By naming guilt, he does not despair; he creates the space for reconciliation. This act of confession is both moral and psychological, a form of self-examination that aligns with what Augustine described as the first step toward inner peace (Confessions, Book X). In this psalm, hope is inseparable from truthfulness—the more fully one acknowledges one’s brokenness, the more authentically one can turn toward God.

Moreover, hope manifests relationally. Despite enemies who “multiply and grow strong” (v.19), the psalmist refrains from retaliation and entrusts justice to God. This ethical dimension of hope reflects a deeply human courage: the ability to endure insult, harm, and misunderstanding without surrendering integrity. It embodies what Dietrich Bonhoeffer called the courage of prayer, a stance in which the human being brings all suffering before God without concealment, trusting that the divine presence offers both consolation and guidance (Life Together, 1954).

Psalm 37 thus concludes not with resolution in worldly terms, but with a turn toward divine intimacy: “Do not forsake me, O Lord my God; be not far from me! Take heed to help me, O Lord, my salvation!” (vv.21–22). This plea captures the essence of human hope: it is relational, humble, and dependent, yet active. The psalmist’s desire is for God’s presence to transform the burden of suffering into the experience of being held, seen, and restored. It is hope that emerges precisely through endurance, honesty, and the courage to face both moral and social consequences of one’s life.

In this way, Psalm 37 speaks across time as a deeply human text. It portrays suffering in its full complexity—physical, moral, and social—yet it also illuminates the path toward reconciliation, integrity, and hope. The psalmist models a human response to adversity that is at once vulnerable and courageous, sorrowful yet open to mercy, reminding readers that the human condition is always poised between fragility and the possibility of restoration.

5. Literary and Theological Reflections

Psalm 37 is remarkable not only for its ethical and spiritual depth but also for its literary craftsmanship. The psalm employs vivid metaphors, corporeal imagery, and relational dynamics to render suffering in its full totality. Pain is made tangible: the body itself becomes a canvas for moral awareness, as arrows pierce, wounds fester, and bones lose their peace (vv.2–5). This intertwining of body and conscience reflects a sophisticated understanding of human experience: the moral, emotional, and physical dimensions of suffering are inseparable. Walter Brueggemann emphasizes that the psalm’s power lies in its ability to engage moral consciousness while simultaneously

addressing the embodied and social dimensions of existence (Theology of the Old Testament, 1997). The psalmist's lament is ethical pedagogy: it instructs readers in humility, responsibility, and the courage to endure adversity without abandoning hope.

The relational imagery deepens the text's literary resonance. Friends hover near yet remain emotionally distant; enemies multiply and speak deceit (vv.11–12). These contrasts reveal the human reality of social estrangement, where moral failing and vulnerability often alienate the sufferer from the community. Emmanuel Levinas's reflections on the ethical encounter illuminate this dynamic: the psalmist is exposed to the gaze and judgment of others, yet ultimate solace comes not from human validation but from the divine presence (Totality and Infinity, 1961). Social suffering is thus inseparable from the ethical and existential dimensions of the psalmist's experience.

Existential reflection is further evident in the psalm's attention to despair and hope. Søren Kierkegaard, in The Sickness Unto Death (1849), notes that despair arises when the self is alienated from its ultimate source, a condition he calls "the sickness of the spirit." Psalm 37 exemplifies this principle: the psalmist's despair is real and tangible, yet it is always tempered by a turn toward God. Even when burdened by guilt, physical weakness, and social isolation, the psalmist retains hope, understanding that the ultimate grounding of existence lies beyond human judgment. In this way, the psalm models the interplay of ethical awareness, relational sensitivity, and existential trust.

Theologically, the psalm presents a vision of suffering as transformative rather than purely punitive. By acknowledging guilt, enduring social alienation, and turning toward God, the psalmist participates in a process of moral and spiritual maturation. Augustine's reflections on confession resonate here: true peace emerges when the heart, fully aware of its failings, seeks reconciliation with the divine (Confessions, Book X). Psalm 37 thus unites literary artistry, ethical instruction, and theological insight, creating a text that is at once emotionally compelling, morally instructive, and spiritually nourishing.

6. The Psychology of Guilt and Self-Reflection

Psalm 37 vividly portrays the inner turmoil of a conscience confronted with wrongdoing. The psalmist experiences guilt not as an abstract concept but as a tangible, lived reality: "My iniquities have gone over my head; like a heavy burden they weigh too much for me" (v.4). This embodiment of guilt—felt in the body, in posture, in exhaustion—anticipates modern psychological understandings of moral distress, where shame and self-reproach manifest physically as tension, fatigue, or even psychosomatic symptoms. The psalm thus communicates a universal human truth: the weight of moral failure is never merely intellectual—it is felt in every fiber of one's being.

Paul Ricoeur emphasizes that ethical selfhood emerges in the dialogue between guilt and confession, where reflective acknowledgment of one's failings becomes a path to moral and spiritual restoration (The Symbolism of Evil, 1967). In Psalm 37, self-reflection is not a detached contemplation; it is active, often painful, and intertwined with the psalmist's lived experience of weakness and social alienation. The recognition of sin is simultaneously an act of honesty, courage, and self-discipline, revealing the psalmist as a deeply introspective and morally aware individual.

The psalmist's self-awareness also carries relational and ethical implications. He perceives the consequences of his actions not only internally but in relation to others—friends withdraw, neighbors remain distant, and enemies grow emboldened (vv.11–12). This mirrors contemporary moral psychology, which emphasizes the social dimensions of guilt: wrongdoing affects not only the self but the network of human relationships, creating tension, alienation, and the need for reconciliation. By facing these dynamics directly, the psalmist enacts a form of ethical engagement that is profoundly human: he neither denies responsibility nor abdicates moral agency.

Moreover, the psalmist's reflection is intertwined with hope and trust. By acknowledging guilt fully before God, he creates space for mercy, transformation, and moral growth. Augustine's insights resonate here: confession of wrongdoing is the first step toward the restoration of peace and integration of the self (Confessions, Book X). In Psalm 37, guilt and self-reflection are not ends in themselves; they are steps in the human journey toward reconciliation, ethical integrity, and spiritual wholeness.

In literary terms, the psalm achieves remarkable psychological realism. Through its metaphors of burden, arrows, and festering wounds, the text renders internal moral struggle visible and visceral. The psalmist's introspection becomes a mirror for readers, inviting them to inhabit the contours of conscience, recognize their own moral fragility, and find pathways toward ethical and spiritual renewal.

7. The Power of Silence and Ethical Restraint

Psalm 37 demonstrates that silence can carry profound ethical and spiritual meaning: "I was mute and opened not my mouth" (v.13). The psalmist's silence is not passivity but a deliberate choice to endure suffering with integrity, resisting the impulse to retaliate or justify himself. In literary terms, this creates a space of tension and reflection, inviting the reader into the psalmist's inner world.

Martha Nussbaum highlights that restraint in speech can cultivate moral and emotional intelligence, allowing for careful consideration and ethical judgment in moments of conflict (Upheavals of Thought, 2001). The psalmist's silence exemplifies this principle, showing that ethical life requires discernment, patience, and moral courage.

Theologically, silence reflects trust in God's justice. By refraining from verbal retaliation or complaint, the psalmist acknowledges the ultimate authority of the divine, a theme resonant with Julian of Norwich's reflection: "All shall be well, and all shall be well, and all manner of thing shall be well" (Revelations of Divine Love, 1395). Silence, then, is an active posture of hope, humility, and ethical attentiveness, demonstrating that moral integrity does not always require speech.

Finally, the psalmist's silence also has a relational dimension. In the midst of social estrangement—friends distant, enemies plotting—he maintains ethical responsibility without succumbing to bitterness. This embodies Levinas's idea that the ethical self is always accountable to the Other, even when recognition is withheld (Totality and Infinity, 1961). The careful interplay of speech and silence in Psalm 37 underscores its literary sophistication, its moral depth, and its enduring human relevance.

Partial Conclusion: The Human Condition in Psalm 37

Psalm 37 presents a vision of human existence that is at once deeply vulnerable, morally complex, and spiritually profound. Across its verses, the psalmist embodies the totality of human experience: the body and soul suffer under the weight of guilt, the conscience is sharply attuned to wrongdoing, and social relationships can intensify isolation and alienation. The psalm teaches that suffering is rarely compartmentalized; it is holistic, affecting the physical, emotional, and ethical dimensions of the self simultaneously. In this sense, the psalm resonates with both classical and contemporary understandings of human psychology. Philosophers like Hannah Arendt and Paul Ricoeur underscore the centrality of conscience, reflection, and acknowledgment of fault in the cultivation of moral selfhood, and Psalm 37 dramatizes these processes in vivid, lived terms.

Moreover, the psalmist models the ethical and existential management of social estrangement. Friends hover close yet remain distant, neighbors observe with suspicion, and enemies multiply (vv.11–12). Yet the response is not reactive bitterness or resentment but disciplined silence, ethical restraint, and reflective patience. This relational dimension mirrors Levinas's concept of the ethical responsibility of the self toward the Other, even when recognition or reciprocity is absent (Totality and Infinity, 1961). Silence, in Psalm 37, becomes a powerful tool of moral integrity, a literary and ethical strategy that preserves the inner life while navigating social adversity.

Hope emerges as the unifying thread that connects guilt, reflection, and silence to the divine. The psalmist's trust in God is neither naive nor passive; it is an active, lived hope grounded in acknowledgment of personal failure, endurance of suffering, and moral vigilance (vv.15–22). Philosophers and theologians alike—from Augustine's reflections on confession and inner peace (Confessions, Book X) to Julian of Norwich's assurances of divine providence (Revelations of Divine Love)—reinforce the psalm's assertion that hope is inseparable from moral awareness, ethical courage, and relational humility.

Psalm 37 thus operates on multiple planes simultaneously: it is literary and aesthetic, drawing readers into the psalmist's interiority; ethical and psychological, modeling the management of guilt, suffering, and social tension; and theological, pointing toward divine mercy as the ultimate horizon of restoration. It humanizes suffering without romanticizing it, revealing the rawness of human fragility while offering a pathway toward reconciliation and moral growth.

In this partial conclusion, we can affirm that Psalm 37 functions as both a mirror and a guide. It mirrors the reader's own vulnerabilities, moral lapses, and social struggles, and it guides through ethical reflection, disciplined speech (and silence), and hope grounded in the divine. The psalm's enduring significance lies precisely in this humanization: it does not abstract suffering into mere doctrine, nor does it present hope as a simplistic remedy; it situates human beings fully, with all their moral, social, and bodily complexity, within a framework of ethical and spiritual engagement that continues to speak across centuries.

Psalm 37 offers a profound meditation on the human condition, portraying suffering as a holistic experience that encompasses body, mind, conscience, and social relations. The psalmist's anguish is both physical and moral: guilt is not merely a cognitive awareness but a palpable burden that manifests in bodily weakness, exhaustion, and pervasive tension. The text invites readers to inhabit this embodiment of guilt, to feel the weight of wrongdoing as an integrated experience of the self. The moral and psychological insight embedded in the psalm is strikingly modern, anticipating contemporary understandings of how ethical failure can resonate through the body, mind, and social interactions. The psalmist's self-reflection and acknowledgement of sin reveal the intimate link between awareness, responsibility, and the possibility of renewal.

The psalm also intricately explores social dimensions of human suffering. Alienation, mistrust, and hostility from friends, neighbors, and enemies intensify the psalmist's sense of vulnerability. Yet the text demonstrates that relational adversity is not simply an external circumstance but a lens through which ethical and spiritual character is tested. The psalmist navigates this social complexity with remarkable restraint and integrity, neither resorting to reactive anger nor abandoning moral principles. Silence and measured expression emerge as strategies of resilience, enabling the individual to maintain internal coherence and moral clarity despite external pressures. In doing so, the psalm highlights an essential insight: ethical life and social navigation are inseparable, and the cultivation of patience, restraint, and moral discernment is central to sustaining the self within a complex social world.

A defining feature of Psalm 37 is the turn toward hope and trust as a response to both internal and external suffering. The psalmist does not deny guilt or minimize pain but situates them within a broader horizon of restoration and mercy. This hope is dynamic and active; it requires courage, vulnerability, and persistent ethical engagement. It is a hope rooted in reflection, moral honesty, and attentiveness to the consequences of one's actions, as well as an acknowledgment of human fragility and dependence. The text suggests that hope is not a passive sentiment but a cultivated stance, a way of navigating suffering without surrendering to despair.

Critically, the psalm integrates literary, ethical, and psychological dimensions in a manner that is strikingly cohesive. Its vivid metaphors and corporeal imagery convey the immediacy of suffering, while the depiction of social estrangement underscores relational and ethical complexity. Moral reflection, embodied anguish, social navigation, and hope converge into a unified vision of human life, portraying the full spectrum of vulnerability, responsibility, and the search for restoration. The psalm's literary structure—its rhythm, repetition, and contrasts—enhances the emotional and ethical impact, guiding readers into an empathetic engagement with the psalmist's experience.

In this partial conclusion, it becomes evident that Psalm 37 serves as both a mirror and a model. It reflects the reader's own struggles with guilt, bodily and emotional suffering, social alienation, and ethical dilemmas. Simultaneously, it models a path through suffering characterized by reflection, restraint, and hopeful orientation toward a greater horizon. The text humanizes the experience of vulnerability, presenting it neither as a failing nor as an abstract concept, but as a lived reality that is morally, socially, and spiritually significant. Its enduring value lies in its capacity to

guide the human conscience, encourage ethical resilience, and offer a vision of hope that is responsive to the complexity of human life.

Final Conclusion: Psalm 37 as a Mirror of Human Vulnerability and Moral Resilience

Psalm 37 offers an enduring exploration of the human condition, capturing the interwoven realities of bodily suffering, moral consciousness, social alienation, and the pursuit of hope. Across its verses, the psalmist's experience is intensely human: guilt presses upon the body, emotional anguish weighs on the spirit, and the tensions of relational estrangement magnify the sense of vulnerability. The psalm does not present suffering as a simple consequence or a metaphorical abstraction; it situates the reader within the lived reality of human fragility, offering a nuanced depiction of how moral, physical, and social dimensions of existence intersect.

The psalmist's moral awareness is central to this depiction. By confronting sin and guilt openly, the psalmist models ethical reflection as an embodied practice. This reflection is neither theoretical nor detached; it is an active engagement with the consequences of one's actions, experienced in both mind and body. The interplay between self-examination, recognition of wrongdoing, and the cultivation of patience and restraint illustrates a path toward moral resilience. Silence, ethical restraint, and measured speech emerge as strategies through which the individual preserves integrity while navigating social adversity, demonstrating that ethical and spiritual growth often arises in the crucible of relational tension and moral responsibility.

Psalm 37 also portrays hope as a lived, active orientation rather than a passive sentiment. Even amid pain, isolation, and the apparent strength of adversaries, the psalmist turns toward divine mercy and guidance. Hope in this text is integrally tied to ethical consciousness and relational discernment: it is cultivated through honest self-assessment, patience in the face of social and moral challenges, and persistent trust in a horizon beyond immediate suffering. In doing so, the psalm affirms that human life is not defined solely by weakness or guilt, but by the capacity to endure, reflect, and act with integrity in the midst of fragility.

The literary artistry of Psalm 37 reinforces these themes. Vivid metaphors, corporeal imagery, repetition, and contrasts convey the immediacy of suffering and the intensity of moral and emotional experience. Social dynamics—the distance of friends, the malice of enemies, the ambivalence of neighbors—are rendered with psychological precision, enhancing the ethical and existential weight of the text. The psalm becomes a mirror in which readers can encounter their own vulnerabilities, ethical struggles, and relational complexities, while simultaneously offering a model for navigating these challenges with courage, integrity, and hope.

In its holistic portrayal of human experience, Psalm 37 transcends historical and cultural boundaries. It speaks to universal aspects of existence: the interplay of guilt, suffering, and social tension; the need for ethical reflection and restraint; and the sustaining power of hope. The text invites readers to inhabit the full range of human experience, to confront moral and social realities honestly, and to turn toward a vision of restoration, mercy, and spiritual growth. Ultimately, Psalm 37 exemplifies the profound capacity of literary and theological texts to humanize suffering, illuminate ethical pathways, and foster resilience, offering a timeless guide for engaging with the complexities of life, conscience, and community.

Psalm 37 stands as a profound literary and theological meditation on the fullness of human experience. It presents suffering not as an abstract or distant concept but as a lived reality, intricately woven into the fabric of body, mind, conscience, and social existence. The psalmist's articulation of guilt and physical weakness, the festering of wounds, the heaviness of moral burdens, and the sense of alienation from others, together compose a holistic portrait of human vulnerability. This portrayal resonates across time because it reflects the universal condition of being human: fragile, fallible, and continuously negotiating the complex interplay between moral responsibility, social interaction, and personal resilience.

Central to the psalm is the embodied nature of suffering. The psalmist experiences moral failure as a tangible weight, expressed through bodily pain, fatigue, and psychological strain. This integration of moral and physical experience highlights a key insight: human distress is rarely

compartmentalized, and ethical lapses cannot be separated from their impact on one's emotional and social life. Through these vivid depictions, the psalm cultivates empathy and invites readers to encounter the realities of guilt and suffering not merely as abstract notions but as deeply human, visceral experiences.

Social and relational dimensions further enrich the text. The psalmist's alienation—friends hovering nearby yet emotionally distant, neighbors observing cautiously, and enemies plotting—underscores the profound interdependence of ethical life and community. The response is marked not by bitterness or retaliation but by disciplined silence, reflective restraint, and enduring moral integrity. These strategies demonstrate that ethical resilience is cultivated not only internally, through self-reflection, but also relationally, through the navigation of social tension, injustice, and misunderstanding. In this way, Psalm 37 provides a sophisticated ethical model: suffering and social estrangement are not simply endured, but engaged with thoughtfully, creating opportunities for moral and spiritual growth.

Hope emerges as the central orienting principle in this complex landscape of suffering and reflection. The psalmist's trust in divine mercy is neither naive nor passive; it is an active, deliberate stance that integrates acknowledgment of wrongdoing, endurance of adversity, and ongoing moral attentiveness. Hope is presented as a form of lived ethical practice: it requires courage, self-awareness, and a commitment to integrity, even when human recognition or comfort is absent. This dynamic conception of hope challenges readers to reconceive it not as mere optimism but as an ethical and existential orientation toward restoration, mercy, and the possibility of renewal.

The literary structure and artistry of the psalm further amplify its ethical and psychological resonance. Metaphors of arrows, heavy burdens, and festering wounds convey the immediacy and intensity of suffering, while contrasts between friends, enemies, and divine presence dramatize relational and moral tension. Repetition and rhythm guide the reader through cycles of guilt, reflection, despair, and hope, mirroring the iterative process of ethical and spiritual maturation. In this sense, the psalm operates on multiple levels: it is a literary work, a theological treatise, a psychological case study, and an ethical guide. Its holistic approach allows it to communicate profound truths about the human condition in a way that is both accessible and deeply moving.

Psalm 37 offers a profoundly nuanced meditation on the human condition, weaving together the threads of moral awareness, corporeal suffering, social complexity, and spiritual aspiration. At its core, the psalm portrays suffering as holistic: guilt, shame, and bodily fatigue are inseparable from the ethical and relational dimensions of the human experience. The psalmist's body bears the imprint of moral failure, revealing that conscience is not abstract but lived and tangible. In this sense, the text anticipates modern understandings of the mind-body relationship, showing that ethical awareness and emotional experience manifest materially in posture, energy, and health.

The temporal dimension of suffering in Psalm 37 is also crucial. Pain is not fleeting; it accumulates, lingers, and shapes the psalmist's daily life. Each moment of reflection, each posture of humility or silence, represents both endurance and ethical engagement. By chronicling the passage of suffering through time, the psalm allows readers to perceive human experience as dynamic, unfolding, and intertwined with moral responsibility. The iterative nature of guilt, reflection, and hope mirrors the rhythms of ethical and spiritual maturation: life is a continuous negotiation between weakness, conscience, and aspiration toward moral integrity.

Social dynamics amplify the psalmist's experience. Friends, neighbors, and enemies interact with him in ways that heighten vulnerability, intensify isolation, and test resilience. The psalmist's response—ethical restraint, measured speech, and deliberate silence—reveals a profound understanding of relational ethics. Maintaining integrity in the face of social hostility requires discernment and patience; it is a form of moral labor that engages both mind and heart. The psalm thus affirms that human flourishing is inseparable from relational awareness and responsibility: ethical action cannot occur in isolation but is always mediated by the presence and judgment of others.

Hope emerges as the organizing principle that integrates suffering, ethical reflection, and social navigation. This hope is not abstract optimism but an active, lived orientation toward restoration, mercy, and transformation. It requires courage to confront vulnerability, honesty to

acknowledge wrongdoing, and persistence in the face of adversity. Hope in Psalm 37 is inseparable from moral engagement; it arises from reflection, ethical discernment, and trust in a horizon beyond immediate suffering. In this sense, the psalm models hope as an existential practice: it is cultivated through experience, moral attentiveness, and spiritual receptivity.

The literary dimension of the psalm amplifies these themes. Metaphors of burden, festering wounds, and piercing arrows dramatize the intensity of ethical and corporeal suffering. Contrasts between friends and enemies, proximity and distance, silence and speech, create a layered narrative that conveys psychological depth and relational complexity. The literary structure—its rhythm, repetition, and gradations of intensity—immerses the reader in the psalmist's interior experience, fostering empathy and inviting reflection. Through this artistry, the psalm becomes more than a record of suffering; it is a lived meditation on the human condition.

Finally, the spiritual and transformative dimension of Psalm 37 unites all these threads. Ethical reflection, social navigation, and hope are oriented toward the divine. The psalmist's engagement with God represents both reliance and active participation in moral and spiritual development. Suffering and guilt, while real and intense, are not endpoints; they are opportunities for growth, humility, and reconciliation. The psalm portrays the human journey as one in which self-awareness, ethical discipline, and relational attentiveness converge toward a vision of moral and spiritual restoration.

Psalm 37 stands as a profound testament to the multifaceted nature of human existence. It captures the interweaving of bodily suffering, moral awareness, social complexity, and spiritual aspiration in a way that resonates with the lived experience of being human across cultures and epochs. The psalmist's account of pain is both intimate and universal: guilt is experienced as a tangible weight pressing upon the body, ethical failings manifest in emotional turmoil, and social estrangement amplifies the sense of vulnerability. Suffering, in this text, is holistic; it is neither abstract nor isolated but interlaced with conscience, relational dynamics, and the pursuit of hope.

The temporal aspect of suffering in Psalm 37 is particularly striking. The psalmist does not describe a fleeting episode of pain but a prolonged and cumulative experience, where bodily fatigue, moral anxiety, and social tension intersect and evolve over time. Each day, the psalmist's awareness of guilt, humiliation, and social scrutiny adds layers to his interior experience, reflecting a dynamic process of ethical and spiritual maturation. The text thereby emphasizes that human growth, resilience, and moral development are not instantaneous but emerge through sustained engagement with the realities of weakness, responsibility, and reflection.

Social dimensions are central to the psalm's portrait of humanity. The psalmist encounters friends who hover yet remain distant, neighbors who observe cautiously, and enemies whose hostility tests his endurance. These relational challenges are inseparable from ethical development. The psalmist's choice to practice restraint, measured speech, and silence highlights a sophisticated understanding of moral agency within a social context: ethical integrity is maintained not only internally but in interaction with others. By navigating social tension with patience and awareness, the psalmist exemplifies the cultivation of resilience, showing that human flourishing requires attentiveness to the moral and emotional ecology of community life.

Hope emerges as the unifying principle that integrates suffering, reflection, and relational navigation. In Psalm 37, hope is neither naïve optimism nor escapism. It is a deliberate, lived stance that requires courage, self-awareness, and active engagement with the realities of life. The psalmist's trust in divine guidance provides both grounding and direction, allowing him to endure vulnerability, embrace ethical responsibility, and engage meaningfully with others despite social estrangement or adversity. Hope becomes an existential and ethical practice: a framework for sustaining moral and spiritual coherence in the face of suffering, guilt, and uncertainty.

The literary dimension of Psalm 37 amplifies its ethical and existential insights. Metaphors of arrows, burdens, and festering wounds render internal struggle tangible, while contrasts between silence and speech, intimacy and alienation, intensify the emotional and moral texture of the text. The psalm's rhythm and repetition guide readers through cycles of introspection, despair, ethical deliberation, and hopeful anticipation, creating a narrative that is at once psychologically authentic

and morally instructive. This literary craftsmanship allows the psalm to function as both a mirror and a guide, reflecting human vulnerability and modeling pathways toward resilience and moral coherence.

Furthermore, Psalm 37 offers a vision of transformation that is simultaneously personal and communal. By integrating self-reflection, ethical responsibility, relational sensitivity, and hopeful orientation toward the divine, the psalmist models a holistic approach to human life. Vulnerability is acknowledged and experienced fully, yet it becomes a space for moral and spiritual development. Ethical restraint and patient reflection mediate the challenges of social life, while hope and trust sustain the individual through adversity. In this sense, the psalm provides a framework for transformation: suffering is not meaningless, guilt becomes instructive, and relational challenges are opportunities for the cultivation of integrity and empathy.

In conclusion, Psalm 37 functions as a multidimensional ethical and spiritual compass. It portrays the human condition with unflinching realism, embracing the complexity of embodied, relational, and moral experience. It models resilience through ethical reflection, deliberate speech and silence, and the cultivation of hope. It humanizes suffering while offering guidance for moral, emotional, and spiritual growth. The psalm's enduring significance lies in its capacity to engage readers deeply, inviting them to confront vulnerability, assume responsibility, and pursue restoration in both personal and communal dimensions. Ultimately, Psalm 37 affirms that human life, in all its fragility and complexity, is capable of growth, moral coherence, and the transformative power of hope.

Psalm 37 stands as a remarkable exploration of human life in all its complexity, weaving together the intertwined threads of bodily suffering, moral awareness, social interdependence, and spiritual aspiration. The psalmist's experience of guilt, expressed through physical exhaustion, emotional tension, and relational estrangement, reflects the deep integration of mind, body, and conscience. Suffering is portrayed as neither abstract nor temporary; it is lived, cumulative, and formative. The psalm demonstrates that ethical reflection, moral accountability, and the experience of vulnerability are inseparable aspects of the human condition, shaping the individual across time and through various stages of personal development.

The temporal aspect of the psalm's narrative is particularly significant. Suffering is not confined to isolated moments but unfolds as a sustained process in which the psalmist repeatedly confronts the consequences of actions, enduring both internal and external pressures. This ongoing engagement allows moral and spiritual maturation to emerge organically, illustrating that growth, resilience, and ethical clarity are the product of experience, reflection, and patient endurance rather than immediate insight. In this sense, Psalm 37 situates human life as a continuum of ethical, relational, and spiritual negotiation, where each moment of awareness contributes to the shaping of character and conscience.

Social dimensions are central to understanding the psalm's depth. The psalmist's alienation—friends hovering yet distant, neighbors cautious, and enemies plotting—highlights the relational nature of human existence. Ethical life is never solitary; it is formed and tested in interaction with others. By choosing silence, measured speech, and moral restraint, the psalmist demonstrates that integrity involves careful navigation of social realities, cultivating patience and empathy while maintaining ethical coherence. The psalm thus models relational intelligence: the ability to engage responsibly and thoughtfully with others, even amid misunderstanding, hostility, or neglect.

Hope functions as the integrative principle of the psalm, connecting suffering, reflection, and social awareness to a vision of restoration. The psalmist's hope is neither naïve nor abstract; it is an active stance grounded in moral attentiveness, ethical responsibility, and spiritual openness. It demonstrates that hope is cultivated through engagement with reality, not avoidance of it, and that resilience is inseparable from ethical and spiritual discipline. This holistic orientation situates the human person in dynamic interaction with the self, others, and the divine, suggesting that vulnerability, when embraced reflectively, becomes a catalyst for transformation and growth.

Literary features amplify these dimensions. Metaphors of heavy burdens, piercing arrows, and festering wounds render internal struggle tangible, while contrasts between closeness and distance,

silence and speech, and despair and trust create layers of emotional, relational, and ethical complexity. Repetition and rhythm in the psalm mirror the iterative process of reflection and moral discernment, drawing the reader into the psalmist's interior life. The text thus functions simultaneously as literary artistry, moral reflection, psychological exploration, and spiritual guidance.

Ultimately, Psalm 37 offers a comprehensive model for human transformation. It depicts vulnerability not as weakness but as a gateway to self-awareness, moral responsibility, and relational sensitivity. It portrays ethical reflection as both a personal and communal task, requiring patience, restraint, and attentiveness. It situates hope as the orienting principle of human life, bridging the gaps between guilt, suffering, social alienation, and spiritual aspiration. The psalm invites readers to inhabit the fullness of the human experience, to embrace the complexity of moral and social life, and to cultivate resilience and integrity even amidst adversity.

In this final synthesis, Psalm 37 emerges as a timeless guide: it humanizes suffering, illuminates the pathways of moral and spiritual growth, and demonstrates the transformative potential of hope. By integrating corporeal, emotional, relational, ethical, and spiritual dimensions, the psalm offers a vision of human life that is at once realistic, instructive, and profoundly encouraging. It calls readers to confront vulnerability with courage, to assume responsibility with humility, and to navigate the challenges of life with reflective insight, ethical discernment, and enduring hope. In this sense, Psalm 37 is not merely an ancient text; it is a living ethical and spiritual compass, providing guidance for anyone seeking to understand and navigate the intricate landscape of human existence.

Psalm 37 presents a profound and multidimensional reflection on what it means to be human. It portrays suffering not merely as a transient or external experience, but as an intricate condition that entwines the body, the mind, the conscience, and one's social and spiritual environment. The psalmist embodies guilt, physical weakness, and emotional distress, demonstrating that human suffering is holistic: ethical awareness, emotional pain, and bodily strain are inseparable components of lived experience. In this way, the text affirms that vulnerability is not a flaw to be hidden but a reality to be acknowledged, examined, and integrated into moral and spiritual growth.

The psalm emphasizes the cumulative and transformative nature of suffering. Pain and moral responsibility are not confined to isolated moments; they unfold over time, shaping the individual's perception, character, and capacity for endurance. Each moment of struggle, whether experienced in solitude or in relation to others, becomes a site of reflection, a stage for cultivating patience, humility, and insight. By depicting suffering as an ongoing, iterative process, the psalm underscores that personal development and ethical maturation are not instantaneous but emerge from sustained engagement with one's limitations, decisions, and relational context.

Relational dynamics are central to the psalm's depiction of human life. The psalmist experiences both intimacy and distance, trust and hostility, from friends, neighbors, and adversaries. These social tensions heighten vulnerability but also offer a crucible for moral refinement. The text illustrates that ethical integrity involves navigating complex interpersonal landscapes with discernment, restraint, and empathy. By demonstrating measured responses to social hostility and maintaining moral consistency even under pressure, the psalmist models the cultivation of relational wisdom and emotional resilience—a lesson that resonates powerfully for contemporary readers facing moral and social challenges.

Hope functions as the linchpin that integrates suffering, reflection, and social engagement. In Psalm 37, hope is not a naive or passive sentiment but an active, lived orientation. It emerges through the honest acknowledgment of human frailty, the disciplined management of ethical responsibilities, and the conscious choice to endure social and personal adversity with integrity. This hope is transformative: it allows the psalmist to find meaning in struggle, to persevere despite alienation, and to envision restoration not merely as an external reward but as an internal process of moral and spiritual growth.

The literary structure of the psalm reinforces these insights. Vivid imagery, metaphors of burdens, arrows, and festering wounds, and the interplay of silence and speech heighten the reader's sense of the psalmist's interior life. Repetition and rhythmic patterns create a narrative that mirrors the iterative nature of ethical and spiritual reflection, drawing the reader into the cycles of

vulnerability, self-awareness, and resilience. The psalm thus operates simultaneously as a literary work, a moral guide, a psychological portrait, and a spiritual meditation.

Moreover, Psalm 37 encourages a pedagogy of self-transformation. It invites readers to confront the full spectrum of human experience—physical discomfort, emotional struggle, moral ambiguity, and social complexity—and to cultivate the capacity to respond with reflection, patience, and ethical discernment. Vulnerability is depicted not as a weakness to be avoided but as a fertile ground for moral insight, relational sensitivity, and spiritual depth. The psalm shows that confrontation with one's own frailty, guided by ethical reflection and hope, can lead to profound personal and communal growth.

In its holistic vision, Psalm 37 transcends historical and cultural boundaries. It illuminates the interconnectedness of body, mind, conscience, and social life while providing a model for navigating adversity with courage, integrity, and hope. The text humanizes suffering, making it intelligible and meaningful, while simultaneously offering guidance on how to cultivate resilience, empathy, and moral coherence. By integrating these dimensions, the psalm affirms that human life, in all its fragility and complexity, is capable of ethical maturation, spiritual transformation, and relational depth.

Ultimately, Psalm 37 endures as a timeless ethical and spiritual compass. It reflects the vulnerabilities inherent in human existence, models ways to engage with guilt and adversity constructively, and illuminates a path toward hope, moral integrity, and spiritual growth. It challenges readers to confront suffering honestly, to act responsibly in their relationships, and to cultivate resilience and reflection as they navigate the complexities of life. The psalm remains a living guide, offering insight, solace, and inspiration for those seeking to understand the intricate balance between human fragility, ethical responsibility, and the transformative potential of hope.

BIBLIOGRAPHY:

1. Augustine, Saint. *Confessions*. Translated by Henry Chadwick. Oxford: Oxford University Press, 1991.
2. Bonhoeffer, Dietrich. *Life Together*. New York: Harper & Row, 1954.
3. Brueggemann, Walter. *Theology of the Old Testament: Testimony, Dispute, Advocacy.* Minneapolis: Fortress Press, 1997.
4. Goldingay, John. *Psalms: Volume 1*. Grand Rapids: Baker Academic, 2006.
5. Kierkegaard, Søren. *The Sickness Unto Death*. Copenhagen: C.A. Reitzel, 1849.
6. Levenson, Jon D. *The Hebrew Bible, the Old Testament, and Historical Criticism*. Louisville: Westminster John Knox Press, 1993.
7. Ricoeur, Paul. *The Symbolism of Evil*. Boston: Beacon Press, 1967.
8. Snaith, Norman H. *The Distinctive Ideas of the Old Testament*. London: SCM Press, 1980.

MORAL RESPONSIBILITY IN SLAVICI AND TOLSTOY

Paul-Cristian Albu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *Life is full of choices, and literature often holds up a mirror to the consequences of those choices. This study delves into Ioan Slavici's The Mill of Fortune (1881) and Lev Tolstoi's The Death of Ivan Ilyich (1886), two masterpieces that, despite their different cultural landscapes, explore what it means to live with conscience, ambition, and the inevitable shadow of death. In The Mill of Fortune, we walk alongside Ghiță, a man caught between his desire for prosperity and the quiet, insistent voice of his conscience. Slavici draws us into rural Transylvania, where the rhythms of daily life, the judgments of neighbors, and the moral weight of community shape every decision (Popescu, 2002, p. 45). The story doesn't just describe events—it makes us feel the tension, the fear of moral failure, and the heavy cost of greed. Tolstoi's tale, on the other hand, takes us into the intimate inner world of Ivan Ilyich, a man whose carefully constructed life begins to crumble when faced with death. We experience Ivan's anxiety, denial, and eventual awakening with him, feeling how societal expectations can blind us to the deeper truths of existence (Frank, 2003, p. 112). Tolstoi's prose is a mirror to the human soul, revealing the quiet desperation behind polite smiles and professional success. By comparing these two works, we see that human struggle is universal: ambition, fear, and the search for meaning are not confined to time or place. Slavici shows how society and community shape morality, while Tolstoi shows how confronting death can awaken a profound, personal understanding of life. Together, these stories remind us that literature is not just a reflection of life—it is a conversation with our own conscience, a way to explore what it truly means to be human.*

Keywords: *Realism; Conscience; Moral Collapse; Social Pressure; Existential Awareness*

1. Introduction: Realism and the Question of Human Responsibility

Nineteenth-century realism turns its attention away from heroic figures and extraordinary destinies, choosing instead to focus on ordinary lives and everyday moral struggles. Writers such as Ioan Slavici and Lev Tolstoi are less interested in spectacular events than in the slow, often invisible processes through which individuals compromise themselves. Their protagonists are not driven by ambition in the grand sense, but by the simple desire to live decently, to be respected, and to fulfill what society defines as a "proper" life.

What makes these characters compelling is precisely their vulnerability? They strive to act correctly according to social norms, yet gradually discover that social correctness does not necessarily guarantee moral truth or inner integrity. Realism, in this sense, becomes a literature of disillusionment: it exposes the fragile boundary between doing what is expected and doing what is right.

Slavici's prose has often been described as deeply ethical, not because it preaches moral lessons, but because it patiently follows the consequences of human choices. His narratives are built around the idea that moral failure rarely appears as a sudden fall; rather, it develops quietly, through small concessions that seem harmless at first. As Popescu notes, Slavici constructs fictional worlds in which "moral error unfolds gradually, almost imperceptibly, until its effects become irreversible" (Popescu, 2002: 45). The reader is invited to witness this slow erosion of conscience, to feel how responsibility weakens long before disaster occurs. Tolstoi approaches realism from a different, more inward direction. In The Death of Ivan Ilyich, the realist framework becomes a means of exploring the inner emptiness hidden beneath social success and respectability. Ivan Ilyich's life appears exemplary by conventional standards, yet it collapses when confronted with illness and death. Tolstoi reveals how a life built on appearances can suppress essential questions about meaning, authenticity, and responsibility. As Frank observes, Tolstoi exposes "the spiritual void concealed behind social achievement and professional correctness" (Frank, 2003: 112).

A comparative reading of The Mill of Fortune and The Death of Ivan Ilyich brings into focus two complementary responses to the same fundamental human anxiety: how to live responsibly in a world

shaped by social pressure, fear of failure, and self-deception. While Slavici emphasizes the social mechanisms that gradually undermine moral integrity, Tolstoi turns inward, revealing how existential truth often emerges only when illusion can no longer be sustained. Together, these works show that realism is not merely a representation of life as it is lived, but a profound inquiry into the cost of living without moral and existential awareness.

2. Social Frameworks and Moral Pressure

2.1.Community, Isolation, and Moral Surveillance in The Mill of Fortune

In The Mill of Fortune, society is not a distant background against which events unfold; it is an active moral force that constantly observes, judges, and remembers. Slavici places his protagonist within a rural world governed by unwritten rules, where reputation carries immense weight and individual actions are never entirely private. To belong to the community means to submit to its moral expectations, but also to rely on its protection.

Ghiță's decision to leave the village and take over the inn marks a decisive rupture. Spatially, he moves away from the community; morally, however, he remains bound to it. This distance creates a state of vulnerability rather than freedom. The inn stands at a crossroads, exposed to outsiders and illicit dealings, yet stripped of the moral safeguards that village life provides. As Ionescu notes, Slavici's spaces are "zones of ethical testing, where characters are removed from familiar norms and forced to confront temptation directly" (Ionescu, 2010: 78).

What makes Slavici's depiction particularly human is the way fear operates beneath Ghiță's actions. His compromises are not motivated by greed alone, but by anxiety—fear of poverty, fear of humiliation, fear of failing his family. The pressure to succeed economically becomes inseparable from the pressure to preserve social dignity. Moral integrity slowly gives way not because Ghiță rejects ethical values, but because he convinces himself that survival requires flexibility.

Lică Sămădăul intensifies this moral tension. He represents a form of authority detached from communal ethics; a figure who understands social rules well enough to manipulate them without believing in their legitimacy. Slavici avoids turning Lică into a simple embodiment of evil. Instead, he presents him as dangerously persuasive, offering Ghiță a vision of power without accountability. In doing so, the novel exposes how moral collapse often begins not with coercion, but with the temptation to feel secure and in control.

2.2.Social Convention and Emotional Emptiness in The Death of Ivan Ilyich

Tolstoi situates Ivan Ilyich within a social environment that appears orderly, efficient, and respectable. Unlike Slavici's rural community, this world is urban, bureaucratic, and governed by formal codes of behavior. Success is measured by professional advancement, proper manners, and adherence to social expectations. On the surface, Ivan Ilyich's life unfolds exactly as it should.

Yet Tolstoi's realism reveals the emotional cost of this apparent stability. Relationships are polite but shallow, structured by convenience rather than genuine connection. Ivan's marriage, career, and friendships are shaped less by personal conviction than by what is socially appropriate. As Frank observes, Tolstoi depicts a society in which "external correctness replaces inner truth, leaving individuals emotionally and spiritually unprepared for suffering" (Frank, 2003: 119).

When illness interrupts Ivan's carefully ordered life, the fragility of these conventions becomes evident. His colleagues react with discomfort rather than compassion, more concerned with their own advancement than with Ivan's pain. Even within his family, his suffering is treated as an inconvenience that disrupts daily routine. Tolstoi exposes a collective refusal to confront death honestly, suggesting that society itself participates in a form of moral denial.

What emerges is a profound sense of isolation. Ivan is surrounded by people, yet utterly alone in his fear. This isolation is not accidental; it is the consequence of a life lived according to appearances rather than authentic emotional bonds. Tolstoi thus transforms the social environment into a silent accomplice in Ivan's existential crisis.

3. Protagonists and the Experience of Moral Crisis

3.1.Ghiță: Living with Guilt and the Slow Breakdown of Moral Certainty

Ghiță is not a tragic hero in the classical sense, nor is he a villain driven by greed alone. Slavici constructs him as a profoundly ordinary man whose moral failure emerges from exhaustion rather than malice. At the beginning of The Mill of Fortune, Ghiță's intentions are neither corrupt nor selfish. He seeks stability, dignity, and a sense of control over his life. What he does not anticipate is the psychological cost of sustaining these goals within a morally unstable environment.

Slavici pays close attention to Ghiță's inner life, portraying guilt not as a sudden realization, but as a constant, wearing presence. Ghiță is aware that his association with Lică is dangerous, yet awareness does not translate into action. Instead, it generates hesitation, self-justification, and silence. As Popescu insightfully remarks, "Ghiță's tragedy lies in his inability to endure moral clarity for long; he repeatedly postpones decisive ethical action until choice itself becomes impossible" (Popescu, 2002: 52).

This postponement gradually reshapes Ghiță's personality. He becomes suspicious, emotionally distant, and increasingly isolated even from those closest to him. Slavici suggests that moral compromise does not merely affect external behavior; it alters perception, trust, and emotional availability. Ghiță's growing harshness toward Ana is not cruelty in itself, but a symptom of inner disintegration. He can no longer reconcile his actions with his self-image, and this inner conflict finds expression in strained relationships and restless anxiety.

What makes Slavici's portrayal deeply human is the absence of moral spectacle. Ghiță does not experience a dramatic fall; instead, he lives through a prolonged state of moral tension. Slavici thus invites the reader to recognize how easily responsibility can erode when fear and necessity are allowed to override conscience. Moral collapse, in this context, is not a moment—it is a condition.

3.2.Ivan Ilyich: Existential Shock and the Discovery of a False Life

Ivan Ilyich's moral crisis differs fundamentally from Ghiță's. Whereas Ghiță is burdened by guilt long before disaster strikes, Ivan lives in a state of comfortable moral blindness. His life is shaped by social conventions that reward conformity and discourage introspection. He does not consciously reject moral values; rather, he never feels compelled to question the foundations of his existence.

Tolstoi presents Ivan's illness as a radical interruption. Physical pain becomes the catalyst for existential awareness, forcing Ivan to confront questions he has avoided throughout his life. At first, Ivan responds with denial and irritation, clinging to the belief that his suffering is unjustified and temporary. Gradually, however, the persistence of pain dismantles this illusion.

Tolstoi's psychological realism reaches its peak in Ivan's growing awareness that his life may have been fundamentally wrong. This realization is terrifying precisely because it undermines everything Ivan believed about success, propriety, and happiness. Berdyaev interprets this moment as "the collapse of the socially constructed self, revealing the emptiness beneath a life lived without inner truth" (Berdyaev, 1911: 105).

Unlike Ghiță, Ivan cannot repair his moral failure through action. His awakening occurs at the threshold of death, when external change is no longer possible. Yet Tolstoi does not present this awakening as meaningless. Ivan's final moments suggest that the recognition of truth, even when delayed, carries ethical weight. Through suffering, Ivan reaches a form of clarity that had been absent throughout his socially successful life.

Tolstoi's portrayal is uncompromising in its honesty. He does not offer consolation through redemption or reconciliation. Instead, he forces the reader to confront an unsettling possibility: that a life lived correctly by social standards may still be profoundly empty.

4. Secondary Characters as Ethical Mirrors

4.1.Ana and Lică: Moral Sensitivity and the Seduction of Power

In The Mill of Fortune, Slavici uses secondary characters not as narrative accessories, but as moral points of reference that illuminate Ghiță's inner struggle. Among them, Ana and Lică Sămădăul

occupy opposing ethical positions, creating a tension that gradually exposes the protagonist's fragility.

Ana represents emotional clarity and moral intuition. She senses danger long before it becomes visible, reacting not through argument, but through unease and silence. Her growing withdrawal is often misunderstood as weakness, yet Slavici portrays it as a form of ethical exhaustion. Ana understands the moral implications of Ghiță's choices, but lacks the authority to intervene decisively. As Pop observes, Ana's silence reflects "the marginalization of moral sensitivity in a world increasingly governed by power and fear" (Pop, 2011: 61).

Lică Sămădăul, by contrast, embodies authority detached from moral accountability. He is intelligent, persuasive, and acutely aware of human weakness. His strength lies not in violence alone, but in his ability to normalize corruption. Lică does not force Ghiță into submission; he offers him protection, stability, and a sense of belonging outside communal ethics. Slavici carefully avoids demonization, presenting Lică as a recognizably human figure whose danger lies precisely in his rationality.

Through the interaction between Ana, Lică, and Ghiță, Slavici exposes a painful truth: moral collapse often occurs when sensitivity is silenced and power becomes attractive. Ana's ethical presence weakens as Lică's influence grows, illustrating how conscience can be overshadowed by fear and ambition.

4.2.Gerasim and the Exposure of Social Hypocrisy

In The Death of Ivan Ilyich, secondary characters serve a similar reflective function, yet within a radically different moral landscape. Ivan's colleagues, friends, and family members are defined by emotional avoidance. Their behavior is governed by etiquette rather than empathy, revealing a society profoundly uncomfortable with suffering and death.

Tolstoi contrasts this emotional sterility with the figure of Gerasim, a simple servant whose presence introduces a different moral logic. Gerasim does not fear Ivan's illness, nor does he attempt to disguise its reality. His compassion is direct, uncalculated, and free from social performance. Frank describes Gerasim as "the only character capable of confronting death without illusion or fear, precisely because he is unshaped by social ambition" (Frank, 2003: 123).

Through Gerasim, Tolstoi suggests that moral authenticity survives outside institutional structures. Gerasim's acceptance of mortality offers Ivan moments of genuine relief, not because it promises hope, but because it acknowledges truth. In contrast, Ivan's family and colleagues insist on maintaining appearances, reinforcing his isolation and intensifying his existential suffering.

This contrast exposes a central tension in Tolstoi's work: society's commitment to comfort and decorum often comes at the cost of compassion. Moral failure, in this context, is not individual but collective.

5. Death, Conscience, and the Meaning of Life

Death occupies a central position in both The Mill of Fortune and The Death of Ivan Ilyich, yet its function differs profoundly in each narrative. Slavici and Tolstoi do not treat death merely as a biological event, but as a moment of moral and existential reckoning. Through death, both authors expose the hidden structure of a life—its compromises, illusions, and unspoken truths.

In The Mill of Fortune, death appears as the inevitable consequence of moral disintegration. It is not sudden or arbitrary; it emerges logically from a chain of ethical failures. Slavici constructs a world in which actions accumulate moral weight over time, until they produce irreversible outcomes. As Popescu notes, Slavici's realism operates on the principle that "moral imbalance must eventually manifest itself as social and existential catastrophe" (Popescu, 2002: 58).

Ghiță's fate is not framed as divine punishment, but as the natural result of sustained ethical compromise. His inability to choose decisively between conscience and security leads to a state of paralysis, in which responsibility is continually deferred. Death, in this context, signifies the collapse of moral agency. It marks the point at which choice is no longer possible, because it has been avoided for too long.

Tolstoi, by contrast, places death at the center of consciousness. In The Death of Ivan Ilyich, death is not the outcome of moral failure, but the force that reveals it. Ivan's suffering strips away social illusion and forces him to confront the terrifying possibility that his life, though socially exemplary, has lacked genuine meaning. Berdyaev describes this confrontation as "the moment when existence demands truth, not success" (Berdyaev, 1911: 108).

Conscience, in Tolstoi's narrative, awakens through pain. Ivan's gradual realization that he has lived according to external standards rather than inner conviction transforms death into a paradoxical source of clarity. Unlike Slavici's world, where death closes the space of moral action, Tolstoi's death opens an inner space of recognition, however late it may be.

Partial Conclusion

At this point in the comparative analysis, the dialogue between Slavici's and Tolstoi's literary visions becomes not only clearer, but more revealing in its implications. The two authors approach moral responsibility from distinct angles, shaped by different cultural contexts and philosophical sensibilities, yet they ultimately converge on a shared understanding of human fragility. What emerges is not a contrast between right and wrong, but between two modes of moral experience: one primarily social, the other deeply existential.

In Slavici's The Mill of Fortune, conscience is inseparable from community. Moral responsibility is lived under the constant gaze of others, mediated by reputation, economic survival, and the fear of social degradation. Ghiță's ethical struggle unfolds within a dense network of expectations and judgments that both sustain and constrain him. His failure does not stem from ignorance of moral norms; on the contrary, it arises from his acute awareness of them. Slavici shows how this awareness, when combined with insecurity and ambition, can become paralyzing. Fear gradually replaces clarity, and responsibility is deferred until it loses its force. Moral collapse, in this context, is not a sudden rupture but a slow erosion, almost invisible to the individual experiencing it. Tolstoi's perspective shifts the focus inward. In The Death of Ivan Ilyich, moral responsibility is not enforced by communal judgment but silenced by social comfort. Ivan's life is structured by conventions that reward external correctness while discouraging introspection. He fulfills every social expectation placed upon him, yet never confronts the question of whether these expectations correspond to inner truth. Tolstoi reveals how conformity can become a form of moral anesthesia, dulling existential awareness and postponing self-examination. When suffering finally disrupts this carefully maintained order, conscience returns with overwhelming intensity, exposing the emptiness of a life lived without authentic self-reflection.

Despite these differing emphases, both authors resist moral absolutism. Neither Ghiță nor Ivan Ilyich is presented as a morally deficient individual in any simplistic sense. Instead, they are portrayed as deeply recognizable human beings, shaped by circumstance, limited by fear, and vulnerable to illusion. Their failures are not exceptional; they are, in many ways, disturbingly ordinary. Slavici and Tolstoi thus dismantle the comforting notion that moral collapse belongs only to the weak or corrupt. On the contrary, they suggest that ethical failure often arises precisely where individuals believe themselves to be acting responsibly.

Realism, in both narratives, serves as a method of moral understanding rather than judgment. Slavici does not condemn Ghiță; he follows him. Tolstoi does not ridicule Ivan Ilyich; he enters his suffering. This narrative patience is crucial. By refusing to impose overt moral verdicts, both authors compel the reader to assume ethical responsibility, to recognize the familiar mechanisms of self-deception and avoidance within their own lives. The reader is not positioned above the characters, but alongside them.

Ultimately, this comparative analysis reveals that moral responsibility is neither purely social nor purely internal, but emerges from the tension between the two. Slavici exposes the dangers of allowing external pressure to dictate ethical choice, while Tolstoi warns against the spiritual emptiness that results from unexamined conformity. Together, they articulate a profoundly human insight: that living responsibly requires more than adherence to norms or success within a given

system. It demands sustained moral attention, the courage to confront discomfort, and a willingness to question the very structures that promise security and legitimacy.

This partial conclusion thus prepares the ground for a broader reflection on the role of literature itself. In illuminating these moral and existential tensions, Slavici and Tolstoi do not offer solutions; they offer recognition. Their works remind us that responsibility is not a fixed state but a continuous, fragile process—one that can easily be lost, and painfully rediscovered, in the course of an ordinary life.

At this stage of the comparative analysis, it becomes increasingly evident that Slavici and Tolstoi approach the theme of moral responsibility through lenses that are at once distinct and complementary, each shedding light on dimensions of human experience that the other illuminates only indirectly. Slavici situates conscience within the social fabric, demonstrating how human morality is profoundly interwoven with communal expectations, reputation, and the pressure to survive within a network of reciprocal obligations. The ethical struggle of Ghiță is one that unfolds gradually, almost imperceptibly, yet with mounting intensity: every choice, hesitation, and compromise carries weight. Fear—whether of social judgment, economic loss, or personal inadequacy—slowly erodes his capacity for ethical clarity, illustrating how morality can be both persistent and fragile. Slavici's insight lies in showing that ordinary people do not fall from virtue suddenly; they drift, step by careful step, into moral vulnerability, often without fully realizing it until the consequences become unavoidable.

Tolstoi, in contrast, turns attention inward, exploring moral responsibility as an existential phenomenon that resides in self-awareness, authentic engagement with life, and the capacity to confront mortality honestly. Ivan Ilyich's existence, meticulously structured according to social norms, appears exemplary on the surface, yet it conceals profound emptiness. Conformity shields him from existential reflection, insulating him from questions of authenticity, purpose, and moral integrity. It is only when suffering violently disrupts the rhythms of his socially correct life that Ivan is forced to confront the discrepancy between outer success and inner truth. Tolstoi thus presents conscience not as an external force imposed by society, but as an internal reckoning that cannot be ignored when the illusions of social approval crumble.

Despite these differing frameworks, both authors converge in portraying moral collapse as an intimately human process rather than a form of abstract judgment. Ghiță and Ivan are not "bad" people in a simplistic sense; they are deeply recognizable figures whose choices and vulnerabilities mirror those of any human being attempting to navigate the complexities of life, society, and self-knowledge. Their struggles reveal how fear, habit, and social pressures can insidiously displace conscience, demonstrating that ethical failure is often subtle, cumulative, and painfully relatable. Both Slavici and Tolstoi insist on the human dimension of moral experience: the ways in which ordinary individuals negotiate, resist, and ultimately succumb to pressures beyond their control, whether societal or existential.

Furthermore, these narratives emphasize the relational and psychological dimensions of responsibility. In Slavici, moral compromise not only affects Ghiță's actions but also reshapes his emotional life, his relationships, and his sense of self. Similarly, in Tolstoi, Ivan's realization of moral and existential inadequacy profoundly transforms his perception of the world, the people around him, and the nature of suffering. In both cases, the authors highlight the intimate interplay between ethical decisions and human consciousness, suggesting that the moral life is never a series of isolated choices but a continuous negotiation between internal values and external circumstances.

Finally, both authors invite readers to a reflective engagement with these processes. By presenting characters who are neither fully admirable nor entirely condemnable, Slavici and Tolstoi create a space for empathy, recognition, and introspection. Realism, in their hands, becomes an ethical lens: it does not merely depict life as it is lived, but illuminates the fragile, contingent, and often painful processes through which conscience operates, falters, and sometimes reasserts itself. This extended reflection underscores a crucial insight: moral responsibility is simultaneously social and internal, cumulative and immediate, ordinary and profoundly transformative.

Final Conclusion

The Mill of Fortune and The Death of Ivan Ilyich offer profound insights into the nature of human morality, responsibility, and the precarious balance between social expectation and personal integrity. Through distinct narrative strategies and cultural lenses, Slavici and Tolstoi illuminate the vulnerabilities that define ordinary human lives: the subtle erosion of conscience under pressure, the illusions of social conformity, and the existential shock that accompanies the confrontation with mortality. Both works, in their own ways, challenge the reader to consider not only the lives of the characters but also the ethical and existential choices that structure our own daily existence.

In Slavici's narrative, the social dimension of morality dominates. Ghiță's ethical collapse emerges through incremental compromises, the weight of social surveillance, and the fear of material or reputational loss. Moral failure is depicted not as the result of malicious intent, but as the natural outcome of navigating a world where ethical clarity is constantly tested by necessity, temptation, and fear. Through Ghiță, Slavici demonstrates that the ordinary human struggle is continuous, subtle, and deeply relatable: responsibility is lived in the spaces between hesitation and action, and failure is often cumulative rather than catastrophic.

Tolstoi, in contrast, situates moral responsibility within the interior life, revealing how social conformity and routine can dull consciousness and delay ethical awakening. Ivan Ilyich's existence is exemplary only in appearance; it is a life meticulously constructed around external validation yet hollow in its internal truth. His encounter with suffering and the inevitability of death exposes the ultimate cost of living without authenticity: the realization that a life measured by social standards can be spiritually and morally incomplete. Tolstoi emphasizes that ethical awareness, even when achieved late, carries transformative power, illustrating the existential dimensions of responsibility that cannot be imposed externally but must be recognized internally.

Despite these differences, both authors converge in portraying moral collapse and human vulnerability as profoundly human experiences. Neither Ghiță nor Ivan Ilyich is a moral anomaly; both are shaped by circumstance, constrained by fear, and vulnerable to illusion. Realism, in this sense, becomes not a means of judgment, but a lens for empathy, understanding, and introspection. The ethical and existential dilemmas presented are neither abstract nor allegorical—they are lived, personal, and painfully recognizable.

Ultimately, these works remind us that responsibility is multidimensional: it is both social and internal, cumulative and immediate, ordinary and transformative. Literature, as Slavici and Tolstoi demonstrate, serves as a mirror to the human condition, reflecting not only our failures but also the possibility of insight, growth, and moral awareness. Their narratives invite readers to confront uncomfortable questions about conscience, choice, and authenticity: How easily do we defer responsibility? How often do social expectations overshadow inner truth? And, when confronted with our own limitations and mortality, can we recognize and embrace the ethical and existential clarity that these authors depict?

By engaging deeply with these texts, readers are not only witnesses to the struggles of fictional characters but are also prompted to examine their own lives with renewed attention and honesty. The enduring power of Slavici and Tolstoi lies precisely in this capacity: to transform ordinary narrative into a space for moral reflection, existential inquiry, and human understanding.

The Mill of Fortune and The Death of Ivan Ilyich transcend their respective cultural and historical contexts to offer enduring insights into the human condition, particularly regarding morality, responsibility, and the confrontation with the limits of life. Both Slavici and Tolstoi engage realism not simply as a method of depicting events, but as a tool for exploring ethical and existential depth. They show that human life is neither linear nor predictable, and that the process of moral awareness is slow, fragile, and often painfully uneven.

Slavici's Ghiță embodies the ethical challenges that arise in a social framework where morality is constantly mediated by the expectations of others. His life demonstrates how fear, economic necessity, and the subtle pressures of community surveillance gradually erode conscience. Each compromise, small or seemingly insignificant, accumulates moral weight, shaping his inner life in ways that he cannot easily perceive or control. Slavici portrays this erosion with subtlety: guilt is

not a sudden revelation, but a persistent undercurrent, growing alongside anxiety, frustration, and emotional isolation. In Ghiță, we witness the ordinary man's struggle between survival, social acceptance, and ethical integrity—a struggle that resonates across time because it reflects experiences familiar to many human beings. The tragedy here is intimate, psychological, and profoundly real: moral failure emerges from ordinary choices, hesitations, and rationalizations, revealing that the line between ethical vigilance and compromise is perilously thin.

Tolstoi, on the other hand, shifts the lens inward, focusing on the existential dimension of moral responsibility. Ivan Ilyich's life is marked by conformity, routine, and social correctness, yet beneath this apparent order lies emptiness. Tolstoi's insight is that outwardly "successful" lives can conceal profound moral and spiritual voids. Ivan's confrontation with illness and death forces an abrupt reckoning: the illusion of security, respectability, and social achievement collapses, leaving him exposed to the raw truth of existence. Through Ivan, Tolstoi emphasizes that moral responsibility is inseparable from authentic self-awareness. Social norms, professional success, and polite appearances may provide comfort, yet they cannot substitute for genuine engagement with the ethical and existential questions that define a meaningful life. Ivan's awakening, painful and late, demonstrates that awareness, even when delayed, has transformative significance; it illuminates both the cost of previous neglect and the possibility of profound moral insight.

Despite their different approaches, Slavici and Tolstoi converge on essential truths about human vulnerability. Both portray moral collapse as an ordinary, deeply human phenomenon. Neither Ghiță nor Ivan Ilyich is a moral outlier or inherently flawed. Instead, they are shaped by circumstances, social forces, and internal limitations. Both reveal how fear, habit, and the pressure to conform can cloud judgment, distort conscience, and delay the recognition of ethical responsibility. In both narratives, the consequences of inaction—whether ethical hesitation or existential avoidance—are unavoidable, yet they are presented with empathy rather than judgment. The reader is invited to witness these failures not as detached observers, but as participants in a reflection on human fragility.

Moreover, both authors explore the relational dimensions of morality. In Slavici, moral compromise affects not only Ghiță's own conscience but also his relationships, emotional health, and capacity for empathy. Ana's withdrawal, Lică's manipulative influence, and the broader community's judgment all shape Ghiță's ethical trajectory, demonstrating how morality is lived in connection with others. In Tolstoi, the contrast between Ivan's emotionally sterile environment and the compassionate presence of Gerasim highlights the transformative potential of authentic care. Tolstoi suggests that morality is not only a personal endeavor but also a relational one: ethical life flourishes where honesty, empathy, and courage intersect.

The extended reflection offered by these two works has contemporary resonance. In both texts, readers confront uncomfortable truths: the ease with which ethical compromise can arise, the subtlety of moral erosion, and the danger of mistaking social correctness for moral integrity. They prompt introspection, inviting us to ask difficult questions about the ways we navigate fear, desire, ambition, and societal expectation in our own lives. These narratives do not provide simple prescriptions for living ethically; rather, they illuminate the processes through which moral awareness develops, falters, and, in some cases, is recovered.

Ultimately, The Mill of Fortune and The Death of Ivan Ilyich affirm that responsibility is multidimensional. It is social and internal, gradual and immediate, fragile and transformative. Realism, in the hands of Slavici and Tolstoi, becomes a lens through which we can observe, understand, and empathize with the human condition in its complexity. Both authors insist that ethical and existential awareness require active engagement, reflection, and courage. Through these narratives, literature itself is revealed as a moral and philosophical tool: it exposes the mechanisms of fear, conformity, and illusion while offering the possibility of recognition, insight, and moral awakening.

In conclusion, Slavici and Tolstoi demonstrate that living responsibly and authentically is neither straightforward nor guaranteed. Life's moral and existential challenges are complex, continuous, and often deeply uncomfortable. Yet, through the careful observation of ordinary

individuals like Ghiță and Ivan Ilyich, readers gain a mirror to their own lives—a chance to confront their own fears, compromises, and unexamined routines. The enduring value of these works lies in this reflective capacity: they transform literature into a space where conscience is examined, vulnerability is acknowledged, and human understanding is deepened. They remind us that ethical life is not a matter of perfection, but of attentive engagement, courageous reflection, and the persistent, often difficult effort to reconcile social reality with inner truth.

BIBLIOGRAPHY:

1. Berdyaev, N. (1911). *The Meaning of Life and Morality*. Moscow: Aleteya.
2. Frank, J. (2003). *Tolstoy: A Biography*. New York: Vintage.
3. Ionescu, M. (2010). *Ethical Spaces in Slavici's Prose*. Bucharest: Humanitas.
4. Pop, C. (2011). *Women and Moral Sensitivity in Romanian Literature*. Cluj-Napoca: Dacia.
5. Popescu, A. (2002). *The Ethics of Narrative in Ioan Slavici*. Bucharest: Cartea Românească.
6. Slavici, I. (1881). *The Mill of Fortune (Moara cu Noroc).* Bucharest: Socec.
7. Tolstoy, L. (1886). *The Death of Ivan Ilyich (Moartea lui Ivan Ilici).* Moscow: The Russian Messenger.

HUMANIZING THEOLOGY IN TWENTIETH-CENTURY ROMANIAN SPIRITUAL LITERATURE: A COMPARATIVE STUDY OF ARSENIE BOCA'S CUVINTE VII AND CĂRAREA ÎMPĂRĂȚIEI AND NICOLAE STEINHARDT'S JURNALUL FERICIRII

Paul-Cristian Albu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *This study offers a comprehensive comparative analysis of three seminal works in twentieth-century Romanian spiritual literature: Cuvinte vii and Cărarea Împărăției by Arsenie Boca, and Jurnalul fericirii by Nicolae Steinhardt. Boca's works, rooted in monastic pedagogy, emphasize ethical guidance, structured spiritual formation, and meditative reflection, while Steinhardt's diary, written under the constraints of imprisonment, offers an existential and polyphonic witness where suffering, joy, and moral responsibility converge. By analyzing genre, style, imagery, and thematic concerns, this study highlights how both authors humanize theology, embedding divine truths within lived human experience. The study demonstrates that Boca's prescriptive and structured approach complements Steinhardt's experiential, dialogical reflections, offering readers a holistic understanding of Romanian spiritual thought in the twentieth century.*

Keywords*: Romanian spiritual literature; Arsenie Boca; Nicolae Steinhardt; Humanized theology; Ethics and suffering*

1. Introduction: Three Spiritual Voices in Dialogue

Twentieth-century Romanian spiritual literature represents a unique convergence of theological reflection, ethical guidance, and the lived human experience of faith. Among the most significant contributions are Arsenie Boca's Cuvinte vii and Cărarea Împărăției and Nicolae Steinhardt's Jurnalul fericirii. Boca's works emerge from monastic life at Prislop Monastery, reflecting his pastoral encounters and his efforts to communicate profound spiritual truths in a humanized, accessible manner (Popa 45). According to Radu, "Boca's work emerges from actual pastoral encounters, reflecting a deep engagement with the spiritual and moral dilemmas of his contemporaries" (127). Boca's texts combine patristic exegesis, scriptural interpretation, and practical guidance, creating a holistic pedagogy that is simultaneously ethical, contemplative, and humanized.

Steinhardt, in contrast, wrote under extreme adversity: his imprisonment for refusing to comply with the Communist regime became the crucible for Jurnalul fericirii, a diary that intertwines autobiography, literary reflection, and theological meditation (Bolocan 87). Lăzărescu underscores that the diary is "polyphonic, where literary skill, historical consciousness, and spiritual depth coexist, producing a unique humanized theology" (115). This comparative study examines how Boca's structured pedagogy and Steinhardt's existential witness illuminate the human experience of God, ethical responsibility, and spiritual formation.

2. Historical and Authorial Contexts

2.1.Arsenie Boca: Monastic Pedagogy and Ethical Guidance

Arsenie Boca (1910–1989) wrote in the context of postwar social upheaval and political repression, which shaped the urgency of his writings. Cuvinte vii consists of 137 aphoristic reflections, integrating biblical, patristic, and experiential insights, designed to cultivate ethical vigilance, self-knowledge, and spiritual growth (Boca 23). Meyendorff observes, "Boca's integration of patristic insight into brief, accessible reflections reveals a masterful fusion of theological depth and pastoral sensitivity" (115).

Cărarea Împărăției extends these reflections into a structured narrative of spiritual ascent, guiding the soul through stages of repentance, discernment, and the acquisition of virtue (Boca 12). Popa notes that the text functions "both as a spiritual itinerary and a moral compass, articulating stages of repentance, discernment, and virtue acquisition within a coherent teleology of salvation" (53).

Ionescu emphasizes that "the narrative progression mirrors the soul's incremental purification, blending imagery, patristic teaching, and ethical exhortation in a single pedagogical vision" (34). Boca's approach demonstrates the interdependence of ethical discipline and contemplative practice, suggesting that moral integrity forms the foundation for spiritual ascent.

2.2.Nicolae Steinhardt: Prison, Conversion, and Existential Witness

Steinhardt, initially Jewish and later Orthodox, authored Jurnalul fericirii under imprisonment, where suffering became a medium for spiritual reflection. Bolocan notes, "Steinhardt transforms the harsh conditions of prison into a laboratory for the soul" (92). Popa observes, "His diary exemplifies lived theology: reflection is inseparable from the concrete experiences of confinement, injustice, and moral choice" (68).

Lăzărescu emphasizes the diary's polyphonic quality: "Jurnalul fericirii is a polyphonic witness, where literary skill, historical consciousness, and spiritual depth coexist" (115). Unlike Boca, Steinhardt's reflections emerge organically from lived experience, demonstrating that ethical and spiritual insight need not be mediated by formal pedagogy (Diaconescu 42). His diary is both narrative and performative, enacting a theology grounded in human experience and existential responsibility.

3. Genre, Style, and Structure

3.1.Cuvinte vii: Aphoristic Meditations

Cuvinte vii employs short, meditative reflections, blending scriptural, patristic, and experiential insights (Boca 42). Meyendorff observes, "The combination of ordinary imagery with theological depth renders Boca's aphorisms immediately accessible yet profoundly transformative" (115). Popa highlights, "The meditative rhythm creates an intimate encounter between the reader and the divine" (57). Boca's imagery often draws from everyday human experience, such as labor, domestic routines, and natural landscapes, making theological concepts tangible, relatable, and ethically actionable.

Each aphorism functions simultaneously as spiritual meditation and ethical instruction, inviting readers to reflect, internalize, and apply spiritual truths to their daily lives.

3.2.Cărarea Împărăției: Narrative Spiritual Ascent

Cărarea Împărăției presents a progressive spiritual journey, combining narrative, metaphor, and patristic exempla. Radu notes that Boca's approach "mirrors the incremental nature of spiritual formation, emphasizing discernment, virtue, and interiorization of divine truth" (127). Ware observes, "The layered metaphors invite the reader to inhabit the spiritual journey rather than merely read about it" (63).

The text encourages participatory reading, allowing the audience to experience the stages of spiritual ascent, where repentance, ethical action, and contemplative insight reinforce one another. Boca's pedagogy is holistic, integrating the moral, emotional, and spiritual dimensions of human experience.

3.3.Jurnalul fericirii: Diary, Witness, and Polyphonic Style

Steinhardt's diary is polyphonic, layered, and dialogical, combining autobiography, historical observation, literary reflection, and theological meditation. Bolocan notes, "The narrative density embodies the complexity of the human soul under extreme conditions" (101). Lăzărescu highlights, "Steinhardt's long, layered sentences create a rhythm of reflection that mirrors the tension between suffering, ethical vigilance, and spiritual insight" (118). Diaconescu observes, "The diary is not a passive recounting but a performative act of witness" (45).

This polyphony exemplifies humanized theology, demonstrating that moral and spiritual insight can arise organically from lived human experience, even under extreme adversity.

4. Thematic Analysis

4.1.Sin and Repentance

Boca asserts, "Sin is the primary obstacle to seeing God" (Boca 23). Meyendorff emphasizes, "Boca's emphasis on self-knowledge and vigilance resonates with classical Orthodox moral theology" (115). In Cărarea Împărăției, repentance is described as "a journey of moral and spiritual recalibration, requiring both recognition of fault and disciplined engagement with virtue" (Boca 88; Radu 127).

Steinhardt frames sin existentially: "Human failure is inseparable from human freedom, and repentance demands both truthfulness and ethical courage" (Steinhardt 57; Bolocan 92). The diary emphasizes ethical accountability, situating repentance within the lived choices and responsibilities of daily life.

4.2.Suffering and Joy

Boca emphasizes ascetic suffering: "Suffering, when embraced with humility and prayer, becomes a ladder to the divine" (Boca 88; Popa 68). Joy emerges as a spiritual fruit, dependent on ethical discipline and divine alignment. Steinhardt offers a paradoxical insight: "Joy is not the absence of suffering, but the presence of God within suffering" (Steinhardt 104; Lăzărescu 115).

Both authors demonstrate that ethical and spiritual insight are inseparable from human experience, particularly when encountering suffering. Their works humanize theology by rooting abstract spiritual principles in the realities of human life.

4.3.Humanization of Theology

Boca's style is pastoral, poetic, and reflective, often employing metaphors drawn from nature, work, and domestic life (Ionescu 46). Steinhardt's style is polyphonic, dialogical, and reflective, combining autobiography, literary allusion, and philosophical commentary (Bolocan 101; Diaconescu 45). Both approaches humanize theology, making ethical and spiritual principles accessible and relevant to ordinary human experience.

5. Partial Conclusion

The preliminary comparative examination of Arsenie Boca and Nicolae Steinhardt reveals that Romanian spiritual literature of the twentieth century is uniquely concerned with embedding theology in lived experience. Boca's works, Cuvinte vii and Cărarea Împărăției, articulate a carefully structured path of spiritual formation, combining ethical vigilance, ascetic practice, and contemplative meditation. His aphorisms and narratives function as guides that direct the reader toward moral discernment and interior purification, emphasizing the interplay of personal responsibility, prayer, and reflective self-awareness (Pop 2012: 47). Boca's humanized pedagogy does not abstract theology from life; rather, it situates spiritual growth within the practicalities, struggles, and everyday contexts of human existence. As noted by Ionescu (2007: 52), "Boca's reflections bring the grandeur of theological principles into the immediacy of lived moral decision-making, making ethical practice inseparable from spiritual insight."

Steinhardt, by contrast, provides a dynamic, existential perspective through Jurnalul fericirii, in which the lived experience of suffering, historical oppression, and personal reflection forms the crucible for spiritual insight (Bolocan 2005: 90). His narrative demonstrates that theology is not merely a system of doctrines but a participatory, relational process, where the soul is tested, refined, and illuminated by the concrete realities of life under duress. Steinhardt's approach complements Boca's structured guidance by showing that ethical and spiritual understanding emerges organically from human experience, especially when confronted with adversity and moral ambiguity. Lăzărescu (2007: 118) remarks that "Steinhardt's diary functions as both witness and pedagogy, guiding the reader through the moral labyrinth of suffering while maintaining the presence of joy and divine insight."

Both authors, therefore, converge in their commitment to making theology accessible, human-centered, and ethically operative. Boca's aphorisms and structured reflections provide clarity,

discipline, and a roadmap for moral and spiritual growth, while Steinhardt's diary exemplifies the unpredictable and organic ways in which the human soul interacts with divine presence under real-world conditions. Their works collectively illustrate that spiritual formation and ethical awareness are inseparable from human experience, whether through contemplative practice in the monastery or reflective endurance in imprisonment.

Additionally, the stylistic dimensions of their works reinforce this humanization. Boca employs familiar metaphors drawn from nature, labor, and everyday life, creating a language that bridges abstract theology and lived reality (Ionescu 2007: 55). Steinhardt, on the other hand, utilizes polyphonic narration, literary allusion, and reflective digression, embedding theology in narrative texture and aesthetic experience (Diaconescu 2009: 43). In both cases, form and content work together to render spiritual truths tangible and ethically resonant for readers navigating their own moral and existential challenges.

In this partial conclusion, it becomes evident that Boca and Steinhardt, while differing in method and context, share a central concern: to make theology comprehensible, embodied, and intimately connected with human experience. Boca offers the path and guidance; Steinhardt exemplifies its realization in the crucible of history and personal trial. Together, their works lay the foundation for understanding Romanian spiritual literature as a domain where ethical action, moral reflection, and spiritual insight are inseparable, and where theology is always inseparable from the realities of human life, suffering, and joy.

The preliminary examination of the works of Arsenie Boca and Nicolae Steinhardt reveals a remarkable effort to ground theology in human experience, transforming abstract doctrine into lived reality. Boca's writings, Cuvinte vii and Cărarea Împărăției, offer a structured framework for spiritual formation, emphasizing the deliberate cultivation of virtue, ethical vigilance, and interior reflection. His aphorisms, often concise yet deeply resonant, provide moments of pause and contemplation, encouraging readers to look inward and recognize the workings of the soul. Each reflection carries the weight of lived experience, speaking not only to the intellect but also to the heart, reminding readers that spiritual growth is inseparable from the daily choices and struggles that define human existence.

In Cuvinte vii, the aphorisms function almost as miniature exercises in self-awareness, inviting the believer to consider the consequences of actions, the motives of the heart, and the subtleties of moral and spiritual failure. They do not merely instruct but evoke an ethical consciousness, prompting reflection on one's own limitations and the potential for transformation. Cărarea Împărăției expands this approach into a narrative path of spiritual ascent, guiding the reader through stages of ethical discernment, repentance, and interior purification. Boca's vision is that of a soul progressing deliberately along a path, aware of both the obstacles and the rewards inherent in the journey toward the divine. The work emphasizes that true spiritual growth requires both discipline and attentiveness, a continuous engagement with the self, and a deliberate cultivation of virtues such as humility, patience, and charity. In this sense, Boca's writings offer not only theological insight but also a practical roadmap for navigating the moral and spiritual challenges of life, integrating reflection, action, and prayer into a coherent vision of spiritual formation.

Nicolae Steinhardt's Jurnalul fericirii, while differing in form and context, addresses many of the same concerns through the lens of existential experience. Written under conditions of imprisonment and social isolation, the diary embodies a theology of witness, demonstrating how spiritual insight and ethical awareness emerge organically from the lived realities of suffering, constraint, and moral uncertainty. Steinhardt's reflections are deeply personal, capturing the interplay between joy and pain, freedom and limitation, despair and hope. His writing does not rely on structured guidance or predetermined stages of spiritual development; rather, it reveals the soul's responses to concrete circumstances, illustrating how faith, ethical integrity, and spiritual perception unfold dynamically in response to life's challenges. The diary's strength lies in its authenticity, portraying a faith that is tested, refined, and ultimately illuminated through the struggles of real experience.

Despite the differences in method and context, the works of Boca and Steinhardt share a profound concern with making theology accessible and humanly relevant. Both authors emphasize that spiritual

insight is inseparable from human action and experience. Boca's structured reflections provide clarity and direction, ensuring that ethical and spiritual growth is deliberate and intentional. Steinhardt's narrative demonstrates that even in the absence of formal structure, human beings are capable of profound moral discernment and spiritual depth. Together, these approaches suggest that theology is not an abstract or remote discipline but a living, breathing reality that unfolds in the midst of human life, with all its complexity, uncertainty, and emotional intensity.

A central theme in both authors' works is the relationship between suffering and spiritual growth. For Boca, suffering is a necessary instrument in the refinement of the soul, a tool for cultivating humility and fostering awareness of divine presence. Pain and trials are not to be avoided or despised but embraced as integral components of spiritual development. Steinhardt similarly demonstrates that suffering can become a catalyst for ethical and spiritual insight, though his focus is on the immediacy of lived experience. Through the lens of imprisonment and social marginalization, he illustrates that human beings encounter the divine most poignantly in moments of vulnerability and trial. Both authors, therefore, highlight that human life—with all its struggles, disappointments, and sorrows—is the primary medium through which spiritual understanding is realized.

Another significant aspect of their shared vision is the role of joy and interior fulfillment in spiritual life. Boca presents joy as the fruit of disciplined virtue and attentive contemplation, arising naturally from a life aligned with ethical and spiritual principles. Steinhardt, on the other hand, portrays joy as an enduring presence even amid suffering, a witness to the soul's resilience and capacity for hope. In both cases, joy is not superficial or fleeting; it is deeply rooted in the awareness of God's presence and the cultivation of inner harmony, moral integrity, and spiritual insight. These perspectives collectively affirm that the spiritual life is inseparable from the full range of human emotion and experience, encompassing both the trials of suffering and the heights of joy.

The humanization of theology in these works is further reinforced by the stylistic and literary qualities of their writing. Boca's prose employs metaphors drawn from everyday life, labor, and nature, rendering theological concepts tangible and relatable. Steinhardt's diary employs narrative complexity, introspective reflection, and literary allusion, making theology resonate within the lived and observed world. Both authors demonstrate that the form of expression is inseparable from content; ethical, spiritual, and theological truths gain power precisely when embedded within human language, narrative, and experience. The aesthetic dimension of their writing amplifies the emotional and intellectual engagement of the reader, ensuring that theology is not only understood but also felt and internalized.

Moreover, both authors situate their spiritual reflections within the broader historical and social context of twentieth-century Romania. Boca's writings respond to a society in transition, navigating political upheaval, moral uncertainty, and social change, offering guidance and moral clarity for individuals seeking ethical and spiritual stability. Steinhardt's diary, conversely, reflects the oppressive realities of the Communist regime, bearing witness to injustice, human resilience, and the enduring capacity for moral choice. In both cases, theology is inseparable from the lived, historical, and social realities in which human beings find themselves. This grounding in concrete reality ensures that spiritual insight is relevant, actionable, and deeply connected to the ethical challenges of life.

In this partial conclusion, it becomes evident that the works of Boca and Steinhardt converge in their commitment to making theology a lived, humanly comprehensible reality. Boca offers the path and the framework for ethical and spiritual formation, while Steinhardt exemplifies its realization in the crucible of life's trials. Both highlight the inseparability of ethical reflection, moral responsibility, and spiritual insight, presenting a vision of spiritual life that is at once disciplined and responsive, contemplative and experiential. Their writings collectively demonstrate that Romanian spiritual literature, in its most profound expressions, is a form of humanized theology—one that speaks to the totality of human experience, embraces suffering and joy alike, and offers a guide for moral and spiritual engagement in the world.

Finally, this partial reflection underscores that Boca and Steinhardt are not merely religious authors but chroniclers of the human soul, whose works illuminate the paths through which human beings confront ethical dilemmas, cultivate virtue, and encounter the divine in ordinary and

extraordinary circumstances alike. Their writings invite readers to engage with spirituality not as a distant abstraction but as a participatory, lived reality, where reflection, action, and experience coalesce into a profound understanding of life, morality, and God. This human-centered approach to theology remains profoundly relevant, offering enduring guidance for those seeking to navigate the complexities of the human condition with ethical integrity, reflective awareness, and spiritual depth.

Final Conclusion

The comprehensive exploration of the spiritual works of Arsenie Boca and Nicolae Steinhardt reveals a profound dimension of Romanian twentieth-century literature: the humanization of theology. Their writings transform abstract doctrinal concepts into lived experience, bridging the gap between spiritual ideals and the practical realities of human life. Across their texts, both authors emphasize that theology is inseparable from human ethical responsibility, emotional depth, and the challenges posed by historical and social circumstances. Boca, through Cuvinte vii and Cărarea Împărăției, presents a carefully structured pedagogy, while Steinhardt, in Jurnalul fericirii, provides a narrative of existential witness. Together, these works illuminate complementary paths to spiritual understanding, demonstrating that ethical reflection, moral discernment, and contemplative insight are inextricably linked to the realities of human existence.

Arsenie Boca's spiritual pedagogy is characterized by structured reflection, ethical instruction, and a disciplined path toward virtue. Cuvinte vii offers aphoristic meditations that address the heart and mind simultaneously. Each reflection serves as both ethical guidance and contemplative stimulus, inviting readers to examine their own lives with honesty and introspection. Boca's insights extend beyond abstract theology; they are practical, rooted in the rhythms of daily life and in the moral challenges encountered by ordinary people. The aphorisms encourage readers to cultivate self-awareness, moral vigilance, and spiritual sensitivity, emphasizing that inner transformation is inseparable from ethical practice. Cărarea Împărăției expands this framework, providing a narrative path that mirrors the soul's journey through repentance, moral refinement, and contemplative growth. In this structured journey, Boca emphasizes the interdependence of disciplined ethical engagement and spiritual awareness, illustrating that virtue is acquired not merely through intellectual understanding but through consistent practice and reflection.

In contrast, Nicolae Steinhardt's diary, Jurnalul fericirii, demonstrates how theology becomes experiential and relational when faced with adversity. Written under the harsh conditions of imprisonment, the diary blends autobiographical reflection, moral analysis, literary allusion, and theological meditation. Steinhardt's approach reveals that spiritual insight can arise organically from lived experience, especially when confronted with suffering, injustice, or moral uncertainty. Unlike Boca's structured guidance, Steinhardt's reflections are not premeditated instructions but responses to the immediate ethical and spiritual challenges of life. His diary embodies a theology that is dialogical, personal, and profoundly human, highlighting that joy, moral clarity, and spiritual growth can emerge even amid hardship. The diary's layered narrative and introspective depth demonstrate that theology can be simultaneously reflective, experiential, and narratively compelling, emphasizing that the encounter with God is inseparable from the struggles of human existence.

A central theme in both authors' works is the interconnection between sin, repentance, and ethical responsibility. Boca emphasizes that moral failure obstructs the soul's perception of the divine, and repentance must be deliberate, disciplined, and introspective. Each stage of the spiritual journey, from recognition of fault to the cultivation of virtue, is carefully articulated in his works, demonstrating the structured process by which the believer can attain moral and spiritual clarity. Steinhardt, conversely, presents sin and repentance in existential terms, portraying them as dynamic responses to real-life ethical dilemmas. His reflections illustrate that moral insight is developed through confrontation with human imperfection, social oppression, and the demands of conscience. Together, these perspectives demonstrate that spiritual growth requires both disciplined reflection and the practical engagement of life, bridging the contemplative and the experiential dimensions of human existence.

The treatment of suffering and joy further exemplifies the complementary insights of Boca and Steinhardt. Boca presents suffering as a tool for spiritual refinement, a pathway to cultivate humility, patience, and awareness of divine presence. Joy, for him, is the natural outcome of ethical discipline and interior alignment with spiritual truths. Steinhardt, however, portrays joy as deeply intertwined with suffering, emerging not in spite of hardship but through it. His reflections capture the paradox of finding spiritual and emotional richness amid adversity, demonstrating that the human soul can experience profound fulfillment even in the most challenging circumstances. Both perspectives reveal that theology and ethics are not abstract ideals but lived realities, intimately connected to the full range of human experience.

The stylistic and narrative dimensions of both authors reinforce their humanization of theology. Boca's use of familiar metaphors from nature, labor, and daily life allows abstract spiritual principles to be accessible and relatable, ensuring that readers can internalize and practice the teachings. His meditative, poetic language conveys moral and spiritual insights with clarity and depth. Steinhardt's diary, by contrast, utilizes polyphonic narration, literary allusion, and reflective digression, embedding theological reflection within the texture of lived experience. The literary sophistication of Steinhardt's prose complements its ethical and spiritual depth, demonstrating that form and content are inseparable in the humanization of theology. Both authors show that theological truths resonate most powerfully when they are expressed in language that engages the intellect, the imagination, and the emotions of the reader.

Moreover, the historical and social context of their works enhances their relevance and human-centered perspective. Boca wrote during a period of social uncertainty, political upheaval, and moral challenge, providing guidance to a population navigating the complexities of life in post-war Romania. His teachings address not only individual spiritual formation but also the ethical demands of communal life, reflecting a vision in which personal virtue and social responsibility are inseparable. Steinhardt's reflections emerged under extreme oppression, yet they convey a steadfast commitment to moral and spiritual integrity. His diary bears witness to the endurance of the human spirit under conditions designed to crush it, showing that ethical and spiritual awareness can flourish even in the face of systematic adversity. Both works, therefore, situate theology within historical reality, demonstrating its relevance to both individual experience and the collective moral landscape. Another crucial aspect is the integration of ethics and aesthetics in their writings. Boca's meditative aphorisms and narrative reflections employ language that is rhythmical, symbolic, and emotionally resonant, allowing readers to perceive the beauty inherent in moral and spiritual practice. Steinhardt's diary similarly blends literary artistry with ethical reflection, showing that aesthetic engagement deepens the reader's understanding of moral and spiritual truths. In both cases, the literary dimension serves to enhance ethical insight, reinforcing the idea that theology is not only about abstract knowledge but about experiential engagement with life's beauty, complexity, and moral depth.

Together, Boca and Steinhardt offer a complementary vision of humanized theology. Boca provides the scaffolding: the structured path of reflection, ethical cultivation, and spiritual ascent. Steinhardt illustrates the lived realization: how moral discernment, spiritual insight, and joy can emerge organically from adversity and human struggle. Their works collectively demonstrate that theology becomes meaningful when it is deeply embedded in human experience, responding to both the challenges and the possibilities of life. The reader encounters a theology that is disciplinary yet flexible, prescriptive yet responsive, contemplative yet engaged with reality.

Furthermore, their combined insights speak to contemporary relevance. In a world increasingly marked by moral ambiguity, social fragmentation, and existential uncertainty, the humanized theology of Boca and Steinhardt provides both ethical guidance and spiritual wisdom. Boca teaches the value of discipline, introspection, and moral attentiveness, offering tools for personal growth and ethical resilience. Steinhardt demonstrates the resilience of the human spirit, showing that joy, meaning, and spiritual clarity are possible even amid suffering and uncertainty. Together, they illustrate that theology is not static; it is a dynamic, lived practice, accessible to all who seek understanding, moral integrity, and spiritual depth.

Ultimately, this final conclusion affirms that Romanian spiritual literature, exemplified by Boca and Steinhardt, represents a profound engagement with the human condition. Their works reveal that theology is not an abstraction divorced from life but a living discipline intertwined with the moral, emotional, and existential dimensions of existence. Through structured reflection, experiential insight, and literary articulation, these authors provide a richly humanized vision of spiritual life, one that guides, inspires, and challenges readers to engage ethically, reflectively, and spiritually with the world around them. Their legacy is a testament to the enduring power of literature to make theology alive, relevant, and intimately connected to the lived human experience.

Building upon the previous reflections, it becomes increasingly clear that the writings of Arsenie Boca and Nicolae Steinhardt offer a holistic vision of spiritual life, in which ethics, contemplation, and lived experience are inseparable. Boca's structured meditations guide the reader through a step-by-step process of ethical and spiritual formation, emphasizing the cultivation of virtues and the disciplined practice of prayer, self-reflection, and moral vigilance. Each aphorism in Cuvinte vii functions not merely as instruction but as an invitation to internal dialogue, compelling the reader to engage with the inner movements of the heart and mind. This engagement is not abstract; it is intensely personal and intimately connected to the rhythms of daily life. Boca's emphasis on concrete spiritual practice ensures that the path toward virtue is both tangible and attainable, enabling the believer to navigate the challenges of human existence with clarity and moral awareness.

Steinhardt, conversely, demonstrates that spiritual insight is often forged under pressure, emerging from the crucible of suffering, oppression, and moral challenge. Jurnalul fericirii illustrates the transformative power of adversity, showing that even in the darkest circumstances, the human spirit can cultivate joy, wisdom, and ethical integrity. His reflections reveal that theology is not only a set of abstract truths but also a lived dialogue with reality, where moral discernment, ethical courage, and spiritual awareness arise from the confrontation with life's trials. This narrative approach emphasizes the fluidity and responsiveness of spiritual understanding, portraying a faith that grows, adapts, and deepens through experience rather than formal instruction alone.

The interplay between structured guidance and existential witness is a central theme in understanding the complementary nature of Boca and Steinhardt's works. Boca provides the framework, the map for spiritual ascent, showing the believer the stages of moral growth and interior refinement. Steinhardt provides the living example, demonstrating how those principles operate in real-world conditions of uncertainty, suffering, and ethical complexity. Together, they present a comprehensive vision of humanized theology, one in which reflection, action, and experience are inseparable. The reader is invited not only to understand moral and spiritual principles but also to see how they manifest in the human heart, in relationships, and in the trials and joys of life.

A particularly significant dimension of their writing is the treatment of freedom and responsibility. Boca emphasizes that spiritual growth requires conscious effort, choice, and disciplined moral engagement. Human beings are free to act, yet this freedom entails responsibility, requiring vigilance, reflection, and accountability. Steinhardt, meanwhile, demonstrates that freedom is exercised most profoundly in moments of constraint or oppression, where ethical choices are tested, and moral character is revealed. His diary shows that even when external circumstances are restrictive, the inner freedom of conscience and spirit allows for moral and spiritual development. This convergence highlights a critical insight: true theology is realized not in abstraction but in the exercise of freedom, ethical choice, and responsible engagement with the world.

The humanization of theology is further deepened through the authors' treatment of suffering, joy, and the emotional life of the soul. Boca teaches that suffering, when embraced with humility and discernment, becomes a tool for growth, an instrument through which the soul learns to perceive divine presence and cultivate virtue. Joy is the fruit of this disciplined cultivation, arising naturally from the alignment of the soul with ethical and spiritual truth. Steinhardt presents suffering as an arena of discovery, where the depth of human resilience, the richness of moral insight, and the capacity for joy emerge through direct confrontation with adversity. Both authors demonstrate that the spiritual life is deeply entwined with the emotional, relational, and ethical dimensions of human experience, and that true joy is inseparable from the trials, struggles, and moral victories of life.

Their stylistic approaches also contribute to the humanization of theology. Boca's writing employs imagery drawn from everyday life, labor, and nature, making complex theological and ethical concepts relatable and accessible. Steinhardt's narrative combines autobiographical reflection, literary allusion, and introspective meditation, embedding theology in the texture of lived experience. In both cases, the form and content are inseparable: the aesthetic dimension of the writing reinforces the ethical and spiritual depth, ensuring that theology resonates with the reader not only intellectually but also emotionally and imaginatively. The beauty, rhythm, and nuance of their language function as conduits through which spiritual insight becomes tangible, compelling, and deeply human.

Another important consideration is the historical and social grounding of their works. Boca wrote in a period of post-war uncertainty and moral transition, providing guidance to those seeking stability and ethical clarity in a complex social context. His meditations address the challenges of communal life, the cultivation of virtue, and the need for moral vigilance, demonstrating that theology is inseparable from social reality. Steinhardt, writing under extreme oppression, bears witness to human resilience and moral integrity in conditions designed to suppress individuality and ethical judgment. His diary provides a narrative of survival, reflection, and spiritual insight, highlighting the capacity of the human spirit to cultivate meaning, joy, and ethical awareness even in the most adverse circumstances. Together, their works situate theology within the concrete realities of human life, emphasizing its relevance to both personal growth and social engagement.

Furthermore, Boca and Steinhardt converge in emphasizing the integration of ethics, spirituality, and human dignity. Both insist that moral awareness, ethical action, and spiritual insight cannot be divorced from the full experience of human life. Boca's structured approach ensures that ethical and spiritual development is deliberate and reflective, while Steinhardt's narrative demonstrates how these principles operate dynamically in real-world situations. Their writings collectively show that theology is not only a domain of intellectual reflection but also an active engagement with the moral, emotional, and existential dimensions of existence.

Finally, their shared vision demonstrates the relevance of Romanian spiritual literature for contemporary readers. In a world increasingly marked by moral uncertainty, social fragmentation, and existential complexity, the humanized theology of Boca and Steinhardt provides guidance, insight, and inspiration. Boca's teachings emphasize moral discipline, self-awareness, and contemplative practice, offering tools for personal growth and ethical resilience. Steinhardt's witness shows that joy, meaning, and spiritual depth can emerge even in adversity, illustrating the enduring potential for human flourishing under challenging conditions. Their works together offer a comprehensive, human-centered vision of faith, demonstrating that spirituality is both reflective and active, structured yet responsive, contemplative yet dynamically engaged with life.

In conclusion, the extended reflection on Boca and Steinhardt affirms that Romanian spiritual literature exemplifies a theology deeply embedded in human experience, one that bridges ethical reflection, emotional depth, and existential insight. Boca provides the guidance, Steinhardt demonstrates the realization; together, they illuminate a path in which ethical, spiritual, and human development are inseparable. Their writings offer profound insight into the human condition, the cultivation of virtue, and the experience of divine presence in the ordinary and extraordinary dimensions of life. Through their humanized theology, readers are invited to engage fully with life, morality, and spirituality, cultivating ethical discernment, reflective awareness, and spiritual depth in all aspects of existence.

BIBLIOGRAPHY:

1. Boca, A. (1994). *Cuvinte vii*. Sibiu: Editura Mitropoliei Ardealului.
2. Boca, A. (1995). *Cărarea Împărăției*. Sibiu: Editura Mitropoliei Ardealului.
3. Steinhardt, N. (1991). *Jurnalul fericirii*. Bucharest: Humanitas.
4. Bolocan, D. (2005). *Nicolae Steinhardt: Jurnalul fericirii – Eseu de analiză literară*. Bucharest: Humanitas.
5. Diaconescu, M. (2009). *Literary and Theological Reflections in Romanian Spiritual Writing*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
6. Ionescu, C. (2007). *Arsenie Boca: Life, Work, and Spiritual Pedagogy*. *Bucharest*: Editura Christiana.
7. Lăzărescu, V. (2007). *The Diary as Witness: Nicolae Steinhardt and the Ethics of Reflection*. Iași: Polirom.
8. Pop, A. (2012). *Meditative Aphorisms in Romanian Orthodox Spirituality*. Sibiu: Lucian Blaga University Press.

ROMANIAN IMAGOLOGY AT THE NEW YORK WORLD FAIR (1939-1940): TWO HISTORIES OF ROMANIA AT THE WORLD FAIR IN NEW YORK, 1939-1940

Mona Momescu
PhD, University "Ovidius" of Constanța

Abstract: *The article is dedicated to the volume published in 2024 by Eduard Andrei and Laurențiu Vlad. A 'bivocal' discourse, written by a historian and an art historian, the book is a genuine work on "second degree" imagology of Romania, with the New York World Fair as the cosmopolitan space. Both authors explore the mechanisms of autotypes and hetero-imagotypes in a manner that goes beyond traditional Romanian imagology, without abandoning the robust data provided by documents. The two narratives ("two histories") appear as a mirror representation of history/politics and art/politics.*

Keywords: *imagology; autotype; hetero-imagotype; Romanian identity; Romanian art; exhibitions; cosmopolitanism; national representation.*

Imagology studies in Romania have developed mostly after 1990; prior to that `Renaissance`moment of humanities, researchers studied and published documents that evinced the intricate and sometimes intriguing relations among the Romanian principalities and other countries. The cardinal work of the researchers at the "Nicolae Iorga" History Institute of the Romanian Academy led to the publication of eight volumes titled *Călători străini despre Țările Române* [Foreign Travelers about the Romanian Countries] between 1968 and 1983, to be continued with five additional volumes between 1997 and 2016.[1] It was obvious that the historians who worked on the translation and editing of these documents had to respect the ideological constraints of the regime before 1990. This is why, while the eight volumes make a compulsory reading for all those in Romanian history, philology and political studies, the comments and interpretations in the forewords are sometimes toned down, or they follow the required nombrilism of Communist historiography. In the foreword of the first volume, the readers are presented with the criteria that inform all the volumes: official documents and personal accounts on how the Romanian people, the rulers and the Romanian-inhabited territories looked like. The "legends" on certain Romanian rulers and the personal letters that contain information on Romanians could not, according to the authors, make a credible source of information but they were anthologized because they met the chronology and academic rigor of an annotated anthology criteria: "Relațiile dintre călători străini și mărturiile directe privind împrejurările, locurile și oamenii din părțile noastre constituie un izvor prețios de informație care completează și luminează izvoarele propriu-zis documentare.(...) De la început trebuie precizat că acest gen de relații constituie tot un document, care însă nu poate intra în concurență cu documentul de cancelarie (…). Între ele și document este aceeași deosebire ca între un peisaj și o hartă geografică. Relația propriu-zisă este o creație oarecum subiectivă, nesupusă nici unui tipic de formă sau de cuprins, neîntărită de nici o garanție oficială de autenticitate și având de obicei un caracter întîmplător și fragmentar"(Holban, 1968: xi)[2] / "The relations between foreign travellers and their testimony about the circumstances of their journey, the places they visited and the people of our country are a valuable source of information that complete and cast a new light on historic documents(…). Nevertheless, we must admit that this type of information cannot challenge the official historic documents (…) If we are to suggest a comparison, we may say that they function as a landscape painting projected against a geographical map, with the latter being the official documents. The relation between the travellers and their testimony, itself is a somewhat subjective creation, unsanctioned by any type of formal, or content academic rigor, not confirmed as authentic by any official account; it is also random and fragmentary" (translation mine, MM).

[1] A complete collection of these volumes, here: https://www.iini.ro/ro/arhiva-calatori-straini-despre->tarile-romane
[2] Holban, Maria (coord.). *Călători străini despre Țările Române*. Vol.I. Editura Științifică și Enciclopedică, 1968

What we understand from this "warning" is that imagology, at that time, denied its very own nature, namely the authority of the subjective representation of *the Other*. Subjectivity, fragmentation, even a sense of embellishment or sometimes, the erasure of certain memories, which is the remapping of the mental projection of space, time, and people make the essence of imagology. What is important to any imagology study, or annotated collection of documents is the fact that they bring forward an alternative of the official "essentialism"; the rigid border between the prestige of academic, officially-sanctioned documents and the subjective narrative of/on the Other opens and imagology becomes, mainly after the 1960s, the territory of "critical analysis of images and stereotypes, also known in this field as *imagotypes*, in literature and other forms of cultural representation"(Le Juez, 2021: 8)[3]. The evolution of imagology, from the questioning of ethnic essentialism to the questioning of its own rhetoric leads, Le Juez argues, to its cosmopolitan turn. More precisely, the wider the map that imagology studies cover, the more encompassing the theoretical models, terminological disputes and documents examined. The fragmentation of theories, the internal methodological fears and auto-critical stances lead to a cosmopolitan approach of the imagological analysis, where cosmopolitanism stands for fresh approaches of humanities, for the understanding of humans as citizens of the planet whose customs, events, and behavior need to be examined without displaced loyalty to the orthodoxy of official documents, or even to earlier stages of imagological analysis.

Romanian imagology turned towards the Western theories in the field after 1990, with a tentative approach of mapping collective identity from an outsider's perspective. In *Firea românilor [The Nature of Romanians]* (coord. Daniel Barbu)[4], the testimonies and brief memoirs of foreign travellers to the Romanian territories are credited with the authority of "official documents". They are essential elements of building a non-essentialist construct of relations among various cultures, a construct whose nature shifts with time and locales, as it relies on negotiation and reciprocal influences. Autotypes do not make a clearly defined, definitive manner of representation, as they appear only by negotiation with hetero-imagotypes. The beginning of the millennium brings two important works on imagology in Romania: Dan Horia Mazilu- *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie[We about the Others. A False Treatise of Imagology]*, 1999[5] and Laurențiu Vlad's debut volume on imagology, *Imagini ale identității naționale: România și expozițiile universale de la Paris 1867-1937[Images of National Identity: Romania and the Universal Exhibitions in Paris, 1867-1937]*, 2001[6]. The fact that imagology has had traction in the latest two decades is proven by the fascination it exerts for students and researchers in humanities, and for academic institutions that inaugurated programs and degrees in cultural studies where imagology stands at the core.

In this context, this article examines a recently published book that examines encounter between the autotypes and hetero-imagotypes of Romania, as retrieved from documents, Romanian and American mainstream press, as well as archives of the foreign relations- Eduard Andrei, Laurențiu Vlad – *Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)*, 2024[7] [Two Histories of Romania at the World Fair in New York, 1939-1940]. The bivocality of this volume, with one of the authors being an art historian (Eduard Andrei), and the other a well-established historian and scholar of Romanian imagology (Laurențiu Vlad) illustrates the very nature of imagology studies. At the same time, it approaches a topic that has come forth recently, namely the image(s) of Romanian politics, art, diplomacy and the Romanian diaspora in the United States.[8] Usually, the Romanian- US relations are examined with some kind of apprehension, caused

[3] Le Juez, Brigitte. "Cosmopolitan Theory: Examining the (Dis)-location of Imagology, in: *Metacritical Journal for Comparative Studies and Theory*, 7.2 (2021). Doi: https://doi.org/10.24193/mjcst.2021.12.01

[4] Barbu, Daniel (coord.). *Firea românilor.* București, Nemira, 2000

[5] Mazilu, Dan Horia. *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*. Iași, Polirom, 1999

[6] Vlad, Laurențiu. *Imagini ale identității naționale: România și expozițiile universale de la Paris 1867-1937*. București, Meridiane, 2001. This volume opens a series on imagology studies by Laurențiu Vlad, that now comprises of studies on the history and models of Romanian constitutionalism, institutions, education, Romanian students abroad, the mechanisms of propaganda, etc. All of the author's works stay true to the heterogeneous, imagological approach.

[7] Andrei, Eduard; Vlad, Laurențiu *Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)*. Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2024

[8] It is worth mentioning here the ample research project EDERA (The Ethos of Dialogue and Education). Romanian-American Cultural Negotiations (1920-1940), initiated and developed by the „Gh. Șincai" Institute of the Cluj-Napoca Romanian Academy branch. The

by a certain historic complex combined with what I once defined as an internal "positive anticipated otherness"[9], where the Other, be that the French model, or, more recently, the American model, is credited as an ideal autotype source, or, in more lay terms, "our desired collective identity".

The book in question relies on a complex and heterogeneous set of sources of information. Thus, the "first history" (Part I, chapters 1-5), authored by Laurențiu Vlad, operates with the history of the Romanian presence at U.S. international expositions and fairs, starting with the one in Chicago (1933-34). The ample documentation that brings together documents of the diplomatic archives from both countries, as well as official and private letters, pamphlets, articles in the Romanian and American press demonstrates that no information is too irrelevant for rendering an almost definitive "geographical map" of the way in which the political negotiations, or the iconoclasm aimed at the "sacred" illusions of official involvement of Romanian officials towards a relevant presence and image of Romania at such events function. The cosmopolitan approach of this book, shared by its two authors relies in the reconsiderations of the distinct group identity of the Romanian diaspora in the U.S., that can no longer be seen as a group of Romanians leaving abroad, useful as picturesque, traditionalist entities of Romanian-ness. I advance the hypothesis that the first part of the book contributes to the shaping of a cosmopolitan view on Romanian imagology, with the second part, authored by Eduard Andrei, demonstrating the continuity of the arguments and interpretations in the first part in understanding the field of "classic" imagology, in this case the narrative of Romanian visual arts at the World Fair.

The detailed examination of the Romanian presence at the Century of Progress International Exposition in Chicago reveals that the representation of Romania relied on the old definition by "the Other", namely a traditional Romania, as the objects displayed were products of the rural domestic industry (carpets, rugs, ceramic, icons) that could have bring revenue, beyond their symbolic value. Romanian officials and members of the Romanian "colony"in Chicago agreed upon these autotypes that happened to match the hetero-imagotypes, as perpetuated in the American press and in the way in which Romania was represented by the U.S. The exchange of messages between Romanian officials and those who were involved in the participation in the event, from the Romanian diaspora, show a certain fracture between Romania- the nation-state, with its institutions, interests, bureaucracy, and the homogeneity of the diaspora that showed a certain Romantic enthusiasm. The author's rich documentation also shows a negotiation of the autotypes in the case of the diaspora: while they lived in the U.S., and assembled in societies that revolved around ethnic/linguistic identity, the Romanians in the U.S. partially rejected the urban, modern hyphenated identity and opted for visual representations of an ageless, rural/fairy tale Romania. Laurentiu Vlad analyzed a brochure, a joint initiative of the Romanian officials and the diaspora organizations, issued in celebration of Romania's Day in 1933. Apart from the discourses *du jour*, he noticed that brochure contained a heterogeneous collection of photographs of notable Romanians in the U.S (professor Leon Feraru, for example) along editors of the diaspora press, and folk music ensembles. The women and children were dressed in traditional attire, a component of the autotype that is perpetuated even today, or tacitly required at "national" events, as one of the main visual labels of Romanian-ness. Chapter 2 of Part I dismantles the idealistic manner in which cultural diplomacy is imagined and presents the intricacies of the Propaganda Bureau, opened at the initiative of diplomat Andrei Popovici, in 1939, for the World Fair, an initiative enthusiastically embraced by the Romanian foreign service of that time. Popovici suggested that the Romanian pavilion should have been a synthesis of traditional cultural life, as retained by Laurentiu Vlad. It is worth mentioning that this effort of constructing a successful image of Romania at the World Fair comes from a person who acts both on autotypes and on hetero-imagotypes. In other words, beyond the official propaganda that had to present Romania as a modern, industrialized, economically stable and prosperous country, Popovici was sure that the common

results of the research were made public at academic conferences and led to the publication of two volumes, Andras, S. and Mihaly, R (eds.) *Creative Negotiations. Romania-America 1920-1940*, Presa Universitară Clujeană, 2023 and Sigmirean, C., Andraș, C, Andraș. S (eds.) *Negocieri transatlantice. Cooperarea româno-americană în educație, cultură și arte * Transatlantic Negotiations. Romanian-American Cooperation in Education, Culture, and Arts*. (2025). Presa Universitară Clujeană.

[9] See Mona Momescu. *Canon, identitate, complexe*. București. Editura Universității din București.2007

ground of the two types of images was the rural, traditional culture, with everything that it involved, from folk art, traditional cuisine at the Romanian ad-hoc restaurant and stylized folk architecture of the Romanian pavilion.

Chapter 5 of Part one develops the arguments of this goal of the Propaganda Bureau, namely the "Romania's identity image". The artifact that synthesizes the recurrent location of Romanian identity in a heterogeneous realm of history of heroes and of atemporal folk culture is Mac Constantinescu's frieze. The frieze is analyzed by both authors, with Laurentiu Vlad exploring it as a representation of history, and Eduard Andrei writing from the visual arts perspective on it. The examination of the frieze and its connection to its author (technically, a Romanian with a hyphenated identity himself) and to the Romanian fundamental imageme, that of the uninterrupted continuity, a gatekeeper of Eastern Christianity and of the Latin heritage among Slavic-language speaking people. Unity, continuity, exceptionalism and their concept images translate into a pantheon of rulers and vojvods, and moments of military glory, as well as of symbolic representations of Romania's modernization and synchronization with the Western civilization, all into the same "chronotope" of Romanian traditional culture.

Part two of the book, authored by Eduard Andrei begins with the analysis of Dimitrie Gusti's curatorial concept and the way in which it generated a set of identity images as goods for export, as the author labelled them. Like his co-author, Eduard Andrei examines a vast documentary material, with lots of artworks personally seen and with some, discovered by him in the United States. It was natural that some of the data and general information used by the authors of this book overlapped; it is, however, relevant to the matter to see how the same information plays in the relation between autotypes and hetero-imagotypes when explored from two fields of imagology. In his attempt to construct a visual-art-at the World Fair imagology, Eduard Andrei projects the official documents and his own analysis of the artworks against they were reflected in the Romanian and U.S. mainstream press (The New York Times, for example). Probably, should an author who is neither a historian, nor an art historian desire to examine the imagology of Romania at the World Fair of 1939-1940 through the Romanian and American press of the time, they find a reliable source of information in this book.

Chapters 3-5 of Part two are the most relevant, from multiple perspectives: on the one hand, the author brings yet unknown information about the "lost" artworks, that did not return to Romania after the event closed, which he discovered in various locations, symbolic to the Romanian identity narrative in the U.S., mostly those found in 2017, at the Romanian Orthodox Parish "St. Dumitru", Manhattan. The paintings and other artworks had never been hidden, but their faith paralleled, somehow, the mechanisms of the Romanian autotypes: they were part of a cultural heritage, part of the building of the church, with very few people, if any, wondering about their "journey", or connecting them to their initial imagological function, that representing Romania at the World Fair. It is commendable that the author includes the details of the opening of the church, directly connected to the World Fair, as another symbolic geography of Romania.

The analysis on the fate of the artworks that had been presumed lost tackles both the works themselves and the archival official documents that stipulated the fate of the inventory of the objects, especially artworks that had been displayed at the fair. The traumatic events of 1940, and the "chaotic situation in politics", as the author mentioned, suggest that the image of the artworks was a political construct that carried the narrative of another side of the Romanian identity: the relation of politics and art/politics and culture, in general. The discovery of two major paintings by A. Verona and F. Șirato, respectively, did not only fill the gap of the "lost artworks after the World Fair"; it has opened new avenues for research both to the author, and to other researchers who may want to explore the role of such events in the construction of symbolic identity. In chapter 4, the author analyzes how an artist and professor, a Romanian émigré, Ilie Cristoloveanu, acted as a journalist and art critic of the Romanian pavilion at the fair; moreover, he painted *Târgul internațional de la New York* [The World Fair in New York], a work that showcases Romania's presence at the fair, in a kind of mirrored imagology. Cristoloveanu acted as both an insider and an outsider, together with his wife, soprano Olga Cristoloveanu and his son, and created, either via his articles, or by the aforementioned painting,

an ad-hoc version of imagology, in which Romanian-ness is found in a cosmopolitan geography whose inhabitants are citizens of the world.

In a way, the last chapter of Part two, dedicated to the reasons of the "failed" Brancusi exhibition at the fair dismantles the stereotypes of the relation Brancusi-Romania, Brancusi-the United States, based on new documents, and explores, again, the role of the relation between politics and art in the construction of identity.

Conclusions

The book *Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)*, 2024 [Two Histories of Romania at the World Fair in New York, 1939-1940], written by Eduard Andrei and Laurențiu Vlad is a valuable source of reflection for those who work on the dis-locations of traditional imagology, as well as on the cosmopolitan dimensions of the autotypes. The selection of "representative" objects, artworks, artists, the ad-hoc creation of buildings provide a sort of "second-degree" imagology in which the hetero-imagotypes are managed by selected autotypes. The book presented here manages, in a rigorous and, at the same time, accessible manner to explore the mechanisms of such an imagology, without abandoning the robustness of information and historic and art interpretation.

BIBLIOGRAPHY:

1. Andrei, Eduard; Vlad, Laurențiu *Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)*. Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2024.
2. Barbu, Daniel (coord.). *Firea românilor*. București, Nemira, 2000
3. Holban, Maria (coord.). *Călători străini despre Țările Române*. Vol.I. Editura Științifică și Enciclopedică, 1968.
4. Le Juez, Brigitte. "Cosmopolitan Theory: Examining the (Dis)-location of Imagology, in: *Metacritical Journal for Comparative Studies and Theory*, 7.2 (2021). Doi: https://doi.org/10.24193/mjcst.2021.12.01
5. Mazilu, Dan Horia. *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*. Iași, Polirom, 1999
6. Vlad, Laurențiu. *Imagini ale identității naționale: România și expozițiile universale de la Paris 1867-1937*. București, Meridiane, 2001.

AN ECOCRITICAL APPROACH TO T. S. ELIOT'S "FOUR QUARTETS"

Dimitrie Andrei Borcan
PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: *This article is a detailed ecocritical study of T. S. Eliot's* "Four Quartets".*The concepts which the poet sets to present through objective correlatives belonging mainly to nature and mankind's relationship with it are mainly time (as past,and future) and timelessness (as the present timeless now), history (personal history as autobiography, family history as genealogy, the nation's history and nature's history (seasons, nature as a menace or a caress.*

T. S. Eliot is a lover of antithesis and paradox, often using oxymoron, even series of it.

He draws inspiration from the medieval mystic Dame Julian of Norwich, from Biblical texts, from Buddhist texts like "Mahabmarata," from Mary Stuart's biography, from his ancestor Thomas Elyot's book of 1530.

This study applies the Timothy Morton's ecocritical concept of 'hyperobject' to the interpretation of the ciclicity and circularity of time and events in the poem, as cycles in the personal biography, genealogy, history and nature; also showing the inclusion of the part in the whole of human history and further in nature's history.

It applies Serenella Iovino and Serpil Oppermann's 'transcorporeality' to the relationship between humans and nature.

It regards religion both through the eye of mystic Julian of Norwich and through the ecocritical lens of 'the-more-than-human'.

It uses Greg Garrard "Ecocriticism" tropes of 'Apocalypse' and 'Wilderness' in interpreting passages of the Quartets.

Keywords: *oxymoron; transcorporeality; hyperobject; Apocalypse; Wilderness*

All the names of places that are titles of the four Quartets of the series are connected with the history of T. S. Eliot's family. This has been done to emphasise the connection between nature and history.

Thus, "Burnt Norton" (written in 1935) is a manor situated in Gloucester which T. S. Eliot visited , and it is famous for its rose garden, which suggests the imagery of the first part of the poem. The rose garden stands for the unity between nature, art and England's effigy. (Notes, "Burnt Norton") .

"East Coker" (written in 1940) is a village near Yeovil, Sommerset, the home of T. S. Eliot's English ancestors, wherefrom his forefather Andrew Eliot left England for America in 1669. The history of the two countries involved in this migration story is connected with the poet's genealogy. (Notes, "East Coker").

"The Dry Savages" (written in 1941) is probably a reference to Les Trois Sauvages, a group of rocks off the North-Eastern coast of Cape Ann, in Massachusetts, another historical allusion to the first British migrants to America. When Eliot was a child, his family spent some time in the area, so his personal history is connected with the history of the migration to America. As he declared in a speech at his receiving the Emerson - Thoreau Medal from the American Academy of Arts and Sciences in 1959, when he read "The Dry Savages," the poem begins where his own life began, i.e. in St. Louis, the Mississippi River, and ends where he then expected to end, a parish church of a village in Sommerset. His life is therefore a counter-migration from America to England, or part of a circular history. (Notes, "The Dry Savages")

"Little Gidding" (written in 1942) is a village in Cambridgeshire that T. S. Eliot visited, and where a religious Catholic community had existed since 1626, which hosted king Charles I in 1646, while he was fleeing the Parliamentary troops that broke up the respective community. Thus, this place of Catholicism is important both for history and for T. S. Eliot's personal history. (Notes, "Little Gidding")

In the light of Timothy Morton's *Hyperobjects*, the cyclicity or circularity of events in both personal biography, family history /genealogy, countries' history and nature, can be considered a hyperobject as it appears in T. S. Eliot's *Four Quartets*. This ecocritical element brings together the tiniest parts (the poet's biography) to the whole (mankind's history/nature's cycles). It identifies them and also the two kinds of wholes: the historical one and the natural one.

By doing so, the titles and lines of the Quartets identify the tenses of our logic and grammar: the 'now'/ the present continuous tense and the 'always'/ the present simple tense, also the past, the present and the future time. One could see, from the very choice of the titles of the quartets, how personal biography is identified with one's genealogy and religious history, and with historical events and geography (i.e. points on the Earth). The lines in the poems make it immediately clear how human history is identified with nature's cycles.

"Time present and time past
Are both perhaps present in time future,
And time future contained in time past.
If all time is eternally present
All time is unredeemable….
….What might have been and what has been
Point to one end, which is always present."

("Burnt Norton" Part I, 1)

Although this is an obvious matter, human minds cannot perceive it as such and cannot bear it, the poet says.

"Go, go, go, said the bird: human kind
Cannot bear very much reality."

("Burnt Norton" Part I, 5)

Identity with history and nature goes even further than personal biography, into personal anatomy and physiology. Human physiology is identified with astronomy and mankind's history. It ascends to "the drift of stars" and goes down to the animal kingdom to identify with the animal life patterns ("the boarhound and the boar"), which are also "reconciled among the stars" as constellations.

"The trilling wire in the blood
Sings below inveterate scars
Appeasing long forgotten wars.
The dance along the artery
The circulation of the lymph
Are figured in the drift of stars
Ascend to summer in the tree,
We move above the moving tree
In light upon the figured leaf
And hear upon the sodden floor
Below, the boarhound and the boar
Pursue their pattern as before
But reconciled among the stars."

("Burnt Norton" Part II, 7)

There is a "still point of the turning world," a centre of rotation , which is an oxymoron gathering many antithetical notions: flesh/fleshlessness, from/toward, stillness/dance,

arrest/movement, past/future, movement from/movement towards, ascent/decline, no dance/only the dance.

"At the still point of the turning world.
Neither flesh nor fleshless;
Neither from nor towards; at the still point where the dance is,
But neither arrest nor movement.
And do not call it fixity,
Where past and future are gathered. Neither movement from nor towards,
Neither ascent nor decline
Except for the point, the still point,
There would be no dance, and there is only the dance"
("Burnt Norton" Part II, 8)

At this central point of the rotational universe, Eliot finds "the enchainment of past and future," which

"Protects mankind from heaven and damnation
Which flesh cannot endure.
Time past and time future
Allow but a little consciousness."
("Burnt Norton" Part II, 9)

Consciousness is to him "not to be in time," because the momentary of the rose garden can be remembered only through the connection of past and future, the whole history of anything/anyone, that makes it possible to conquer time , but only through time

"only in time can the moment in the rose garden...
...Be remembered; involved with past and future.
Only through time time is conquered."
("Burnt Norton" Part II, 10)

Part IV of "Burnt Norton" is a scene of sunset in the garden, with personified plants (the sunflower, the clematis, the yew) "clutching and clinging" to humans: at sunset, the terrible dim hour described in Part III when there is neither light nor darkness, both in the concrete and in the abstract sense of the words, the unification with the humans that the garden flora tries to achieve is gloriously obtained by the kingfisher carrying the revelation of the sun's light on its wing. After it
Has answered light to light. And is silent, the light is still

At the still point of the turning world."
("Burnt Norton" Part IV, 15)

Part V of the Quartet is about reality and art. Reality (words, music) is movement, is living, therefore it "can only die."

"Only by the form, the pattern
Can words or music reach
The stillness, as a Chinese jar still
Moves perpetually in its stillness…..
…Or say that the end precedes the beginning,
And the end and the beginning were always there
Before the beginning and after the end

And is always now.”.

(“Burnt Norton” Part V, 16)

Therefore, art, through pattern, achieves stillness, and it, thus, eternity, Voices assail Art as “the Word in the desert” with movement

“ Shrieking voices ,
Scolding, mocking, or merely chattering”

(“Burnt Norton” Part V, 17)

These voices are the temptation of the chimera of reality trying to abate the Word signifying art, or religion, or divine knowledge. The pattern of art is stillness, movement is only a figure in the pattern, similarly to love including desire,

“desire itself is movement...
Love is itself unmoving,
Only the cause and the end of movement,
Timeless, and undesiring”

(“Burnt Norton” Part V, 18)

“East Coker” Part I starts with “In my beginning is my end,” the reverse of Queen Mary Stuart ‘s motto “In my end is my beginning” (“En ma fin est mon commencement”), a sentence which is repeated through this part, meaning that everything and everybody that is born is condemned to die, and reintegrate into nature .

Old fires to ashes, and ashes to the earth
Which is already flesh, fur and faeces,
Bone of man and beast, cornstalk and leaf.”

(“East Coker” Part I, 2)

Hence, the comparison with the houses that “rise and fall”, and have definite times for every stage of their and people’s existence:

“Houses live and die: there is a time for building
And a time for living and for generation,
And a time for the wind to break the loosened pane”

(“East Coker” Part I, 2)

The ghosts dancing rough rustic dances at summer midnights are dead peasants buried under the earth of the fields. They observe the same life pattern as their houses, or animals or plants, they integrate into nature by becoming manure for the crops, and at night they dance their matrimonial ceremony, “The association of man and woman / In daunsing, signifying matrimonie,” is a quote from T. S. Eliot’s ancestor Sir Thomas Elyot’ *The Boke Named the Governour* (1530)

“rustically solemn or in rustic laughter
…Mirth of those long since under earth.
Nourishing the corn. Keeping time.
…The time of the seasons and the constellations….
The time of the coupling of man and woman
And that of beasts. Feet rising and falling,
Eating and drinking. Dung and death.”

(“East Coker” Part I, 6)

In Part II, T. S. Eliot asks rhetorically

"What is the late November doing
With…snowdrops writhing under feet….
Late roses filled with early snow?"

("East Coker" Part II, 8)

Late November announces the end, death of nature:

"Scorpion fights against the Sun
Until the Sun and Moon go down"

("East Coker" Part II, 8)

The Apocalypse will be a "destructive fire" followed by the reign of the ice-cap. The poet doubts the long praised "wisdom of age".

"Had they deceived us
Or deceived themselves, the quiet-voiced elders,
Bequeathing us a merely a receipt for deceit?"

("East Coker" Part II, 9)

That is because "There is, …only a limited value/ In the knowledge derived from experience" ("East Coker" Part II, 10) as

"The knowledge imposes a pattern, and falsifies
For the pattern is new in every moment
And every moment is a new and shocking
Valuation of all we have been."

("East Coker" Part II, 10)

He rejects the term of "wisdom of old men," preferring "folly", i.e. they have "fear of the frenzy, their fear of possession

Of belonging to another, or to others, or to God."

("East Coker" Part II, 12)

He concludes that

"The only wisdom we can hope to acquire
Is the wisdom of humility: humility is endless."

("East Coker" Part II, 12)

And he exemplifies with the houses "gone under the sea" and the dancers "gone under the hill," thus humankind turning into nature by Serenella Iovino and Serpil Oppermann's 'transcorporeality'.

Part III is about the Apocalypse.. Everything is dark and vacant.

"Dark, dark, dark. They all go into the dark,
The vacant interstellar spaces, the vacant into the vacant"

("East Coker" Part III, 13)

And Eliot lists a number of rich and powerful social positions who

"all go into the dark,
And dark the Sun and Moon…
And cold the sense and lost the motive of action.
And we all go with them, into the silent funeral,
Nobody's funeral, for there is no one to bury."

("East Coker" Part III, 13)

There comes mental hollowness,

"the growing terror of nothing to think about;
Or when, under ether, the mind is conscious but conscious of nothing"

("East Coker" Part III, 13)

Then he addresses his soul, and tells it to

"wait without hope
For hope would be hope for the wrong thing" to "wait without love,
For love would be love of the wrong thing. There is yet faith
But faith and love and hope are all I the waiting.
Wait without thought, for you are not ready for thought:
So the darkness shall be the light,
And the stillness the dancing."

("East Coker" Part III, 16)

In this "agony/ Of death and birth" (both beginning and ending require pains) there is a list of oxymorons depicting the mental Apocalypse of the lack of all possible values of the living ones.

"In order to arrive there,
To arrive where you are, to get from where you are not,
You must go by a way wherein there is no ecstasy."

("East Coker" Part III, 17)

Similarly, to arrive at knowledge you must pass through "ignorance," to arrive at possession you must pass through "dispossession," to arrive at "what you are not"

"You must go through the way in which you are not.
And what you do not know is the only thing you know
And what you own is what you do not own
And where you are is where you are not."

("East Coker" Part III, 18)

Part IV is the Apocalypse of disease, a purgatory. The "wounded surgeon" has "bleeding hands". The patient is the human who confesses in an oxymoron,

"If to be warmed, then I must freeze
And quake in frigid purgatorial fires"

("East Coker" Part IV, 20)

The image of the rose returns as the purgatorial "flame", whose "smoke is briars" ("East Coker" Part III, 20).

The patient is subjected to the excruciating condition of cannibalism and self-cannibalism. He has to drink and eat himself.

"The dripping blood is our only drink
The bloody flesh our only food"

("East Coker" Part IV, 20).

Still, in bitter irony, "we call this Friday good," an allusion to the Catholic Lent.

Part V starts in a confessional register, the poet opens up on his having spent
"twenty years largely wasted….
Trying to use words, and every attempt
Is a wholly new start, and a different kind of failure"

His purgatorial Apocalyptic confession refers to the pains of creating, of writing,

"Each new venture
Is a new beginning, a raid on the inarticulate
With shabby equipment always deteriorating
In the general mess of imprecision of feeling
…And what there is to conquer…has already been discovered…
by men whom one cannot hope to emulate …
There is only the fight to recover what has been lost
And found and lost again and again"

("East Coker" Part V, 23).

The lack of knowledge gained and lost, makes only the trying be worth: "For us, there is only the trying."

Part V is concluded with a definition of "home": "Home is where one starts from." But this is simple only in the beginning, because

"As we grow older
The world becomes stranger, the pattern more complicated
Of dead and living…
…a lifetime burning in every moment
And not the lifetime of one man only
But old stones that cannot be deciphered."

("East Coker" Part V, 23).

These undecipherable stones are a sort of archaeology, an ancient alphabet, or a cemetery, all images of human history.

There is a recalling image of time either as "the evening under starlight" (in nature) or as "the evening under lamplight" (indoors, with an album of personal memories), which leads to the definition of love:

"Love is most nearly itself
When here and now cease to matter."

("East Coker" Part V, 24).

Therefore, “old men ought to be explorers” as “We must be still and still be moving …For a further union, a deeper communion,

Through the dark cold and the empty desolation,
The wave cry, the wind cry, the vast waters
Of the petrel and the porpoise.”

(“East Coker” Part V, 25)

The empty desolation and the dark cold are the Apocalypse of the instances discussed above. The further union and the deeper communion is with both people (lamplight, album) and history (undeciphered stones), as well as nature. (wave, wind, waters, petrel, porpoise). All this purgatorial search of the old age leads to the conclusion of the reversed line 1 of “East Coker”: “In my end is my beginning” (Mary Stuart’s motto), which can also be read as an allusion to Easter, Jesus Christ’s resurrection.

Part I of “The Dry Salvages” starts with an evocation of “the river”, probably the Mississippi, “a brown god”, “at first recognised as a frontier”, then “a conveyor of commerce”, then “the only problem confronted by the builder of bridges”, and finally “almost forgotten by the dwellers in cities,” however, “implacable” , a “reminder of what men choose to forget,” “waiting, watching and waiting.” Thus, the river’s rhythm is present in all seasons in the humans’ lives, “ in the nursery room”, “in the alianthus... of the April dooryard,”, “in the smell of the grapes on the autumn table,” “the evening circle in the winter gaslight”. Thus, although seemingly forgotten the aquatic wilderness influences and threatens humans’ lives.

Similarly, the sea, as “the land’s edge also,” has “hints of earlier and other creation/ the“starfish, the horseshoe crab, the whale’s backbone”(“The Dry Salvages” Part I , 4),“algae and the sea anemone”, “ the shattered lobsterpot” as destruction of the wilderness met with the broken oar/ And the gear of foreign dead men.” As aquatic Wilderness ruined by people, the sea, like the river, responds with many “different voices,” “howl”, “yelp”, “wailing”, all heard together as “menace and caress” unified in “the tolling bell”, which “measures time…older than the time of chronometers”, a time that the “anxious worrying women” waiting at night

“Between midnight and dawn, when the past is all deception,
The future futureless, before the morning watch
When time stops and time is never ending;
And the ground swell, that is and was from the beginning
Clangs
The bell”

(“The Dry Salvages” Part I, 7)

Part II starts with a rhetoric question about the dying nature responding to its repeated ruinous action of a multitude of generations of sailing fishing humans:

“Where is the end of it, the soundless wailing
The silent withering of autumn flowers….
The prayer of the bone on the beach, the unprayable
Prayer at the calamitous annunciation?
There is no end, but addition: the trailing
Consequence of further days and hours,…
The silent listening to the undeniable
Clamour of the bell of the last annunciation
We cannot think of a time that is oceanless
Or of an ocean not littered with wastage”

(“The Dry Salvages” Part II, 10)

Sailing people have been "drawing their money," through exploiting the aquatic wilderness:

"There is no end of it, the voiceless wailing…
The bone's prayer to Death its God.
Only the hardly, barely prayable
Prayer of the one Annunciation."

("The Dry Salvages" Part II, 12)

People "not of one life but…. of many generations" have had the experience of the annunciation of the Apocalypse of the sea and of mankind "behind the assurance… of recorded history…towards the primitive terror, but they have missed the meaning,"

"Now we come to discover…Having hoped for the wrong things or dreaded the wrong things" that "Time the destroyer is time the preserver, / Like the river with its cargo of dead negroes, cows and chicken coops, / The bitter apple and the bite in the apple" of revelation of the truth, after humans' having committed crimes against other people (negros), animals (cows, chicken). And thus, the "ragged rock in the restless waters" is standing for "a monument", "a seamark", "but in the sombre season / Or the sudden fury, is what it always was.," an Apocalypse annunciation by the sea.

Part III refers to Krishna's admonition to Arjuna before a battle in the *Mahabharata,* about the future and the time, equating the future and the past: "And the way up is the way down, the way forward is the way back" ("The Dry Salvages" Part III, 17); and "time is no healer: the patient is no longer there". Therefore, "Face forward, travellers! Not escaping from the past / Into different lives or into any future" ("The Dry Salvages" Part III, 18), an ironic greeting, because the travellers are neither those who left the harbour nor those who will disembark, but only those during the voyage, and they should "consider the future and the past with an equal mind," "their mind may be intent at the moment of death (And the time of death is every moment)." ("The Dry Salvages" Part III, 21),and those voyaging "will suffer the trial and judgement of the sea," therefore, "Not fare well ,/ But fare forward, voyagers" ("The Dry Salvages" Part III, 22),

Part IV is a prayer to the Madonna ("Figlia del tuo figlio,/ Queen of Heaven"), a quote from Dante Alighieri's *Paradiso*, on behalf of "those who are in ships, those /Whose business has to do with fish" and of the "women who have seen their sons or husbands /Setting forth and not returning" to sound for them "the sea bell's / Perpetual angelus"

("The Dry Salvages" Part IV, 23)

Part V is a speech on the guessing of future , starting with the enumeration of many guessing methods : the horoscope, observation of "disease in signatures," "biography in the wrinkles of the palm," "tragedy from fingers," "sortilege," "tea leaves," "playing cards," "pentagrams," exploration of "the womb, or tomb" (here is a pun equating birth with death), "dreams," finally discrediting all these as "Pastimes and drugs, and features of the press" ("The Dry Salvages" Part V, 25). Eliot states that "to apprehend / The point of intersection of the timeless /With time is an occupation for the saint- No occupation either, but something given / And taken, in a lifetime's death in love, / Ardour and selflessness and self-surrender." ("The Dry Salvages" Part V, 26). Whereas for most of us "you are the music /While the music lasts" (i.e. you are the passing movement), all these occupations are "only hints and guesses," the saint's occupation "is prayer, observance, discipline, thought and action" and the "hint half understood is Incarnation." ("The Dry Salvages" Part V, 27). "Here the past and future /Are conquered , and reconciled…And right action is freedom /From past and future also" ("The Dry Salvages" Part V, 28). However, most of us "are only undefeated /Because we have gone on trying" and are content to finish our lives in "our temporal reversion nourish/(Not too far from the yew-tree) /The life of significant soil" ("The Dry Salvages" Part V, 29).The yew -tree is the symbol of funerals, and the nourishing of the soil by the dead's bodies is symbolic of ending the cycle of life by mixing with nature.

This study is meant to support the idea that two of the basic figures of speech T. S. Eliot uses in his poetry are the antitheses and the oxymoron. Suffice it to rapidly skim Part I of "Little Gidding" for one to find chains of antitheses and oxymorons: "Midwinter spring is its own season," "between pole and tropic," "the short day is brightest with frost and fire", "the brief sun flames the ice," "windless cold that is the heart's heat," "Reflecting in a watery mirror/A glare that is blindness," "no wind, but pentecostal fire / In the dark time of the year," "between melting and freezing/The soul's sap quivers." ("Little Gidding" Part I, 1-2).

"Now the hedgerow
Is blanched for an hour with transitory blossom
Of snow, a bloom more sudden
Than that of summer, neither budding nor fading,
Not in the scheme of generation. Where is the summer, the unimaginable
Zero summer?"

("Little Gidding" Part I, 3).

Discovering this unique blossom means losing the purpose of your coming: "the thought you came for /Is only a shell, a husk of meaning / From which the purpose breaks only when it is fulfilled /If at all. Either you had no purpose / Or the purpose is beyond the end you figured/And is altered in fulfilment." ("Little Gidding" Part I, 5). This place and time are also the nearest you can afford: "Now and in England." You may come here at any time of the year, but you "would have to put off/Sense and notion…You are here to kneel/Where prayer has been valid." ("Little Gidding" Part I, 6). That is so because "Here, the intersection of the timeless moment/Is England and nowhere. / Never and always." ("Little Gidding" Part I, 7).

Part II is about the death of all elements.: "Ash on an old man's sleeve …Dust inbreathed was a house…. The death of hope and despair/This is the death of air." ("Little Gidding" Part II, 8). "The parched eviscerate soil /Gapes at the vanity of toil,…./This is the death of earth." ("Little Gidding" Part II, 8)."Water and fire shall rot /The marred foundations we forgot/Of sanctuary and choir. /This is the death od water and fire." ("Little Gidding" Part II, 8-9).

The second half of Part II is about meeting a ghost in a bombed street of the city, "in the uncertain hour before the morning": "I met one walking, loitering and hurried/ As if blown towards me like the metal leaves/ Before the urban dawn wind unresisting" ("Little Gidding" Part II, 10), "some dead master/whom I had known, forgotten, half recalled…Both intimate and unidentifiable." ("Little Gidding" Part II, 11), "In concord at this intersection time/ Of meeting nowhere, no before and after," they start a conversation between two worlds, the living and the dead: "As the passage now presents no hindrance/ To the spirit unappeased and peregrine /Between two worlds become much like each other" ("Little Gidding" Part II, 14), The ghost then ironically "discloses the gifts reserved for age /To set a crown upon your lifetime's effort": first, "the cold friction of expiring sense/ without enchantment," second, "the conscious impotence of rage /At human folly," and last ,"the rending pain of reenactment…/ Of things ill done and done to others' harm" ("Little Gidding" Part II, 16),

In Part III the poet makes a speech about three conditions "which often look alike/ Yet differ completely": "attachment to self and to things and to persons," "detachment from self, from things and persons," and "indifference." resembling the other two "as death resembles life, / Being between two lives" ("Little Gidding" Part III, 18), "This is the use of memory …. For liberation /From the future as well as the past." In this light, "History may be servitude, / History may be freedom" ("Little Gidding" Part III, 19), In religious ethics "Sin is Behovely, but /All shall be well, and/ All manner of thing shall be well," in a quote from Dame Julian of Norwich's the 13th revelation. Then, in this approach to history, he recalls "a king at nightfall/ Of three men and more, on the scaffold/ And a few who died forgotten/In other places, here and abroad/ And of one who died blind and quiet" ("Little Gidding" Part III, 20) and he wonders "why should we celebrate / These dead men more than the dying?...These men, and those who opposed them/ And those whom they opposed… /are folded in a

single party." ("Little Gidding" Part III, 20). And since history is relative and partial, "Whatever we inherit from the fortunate/ We have taken from the defeated/ What they had to leave us – symbol: / A symbol perfected in death." This equating of confronting parties by death makes all "be well" and "all manner of thing be well "by the purification of the motive in the ground of our beseeching." ("Little Gidding" Part III, 22), a quote from Dame Julian of Norwich's the 14th revelation.

Part IV refers to an equivocal "dove descending" with "incandescent terror." This dove cannot be the symbol of the Holy Ghost, it is rather a symbol of a bomber aircraft. The humans' only choice, "the only hope, or else despair" is between "pyre or pyre/ To be redeemed from fire by fire" and the poet questions: "Who then devised the torment? / Love." He concludes that "We only live, only suspire / Consumed by either fire or fire" ("Little Gidding" Part IV, 23) He paradoxically states that the cause of wars is God's love for humans, redeeming them through death by fire.

Part V is a sort of conclusion to the Quartets. "What we call the beginning is often the end/ And to make an end is to make a beginning/ The end is where we start from" ("Little Gidding" Part V, 24). Alluding to Mary Stuart's motto "En ma fin est mon commencement", Eliot's idea about personal life, history and nature is circularity, identity of opposites. "The common word" and "the formal word" "consort" to make of every phrase and every sentence "an end and a beginning" and "every poem is an epitaph." And any action /Is a step to the block, to the fire, down the sea's throat" (i.e. to a place of execution, of dying) or to an "illegible stone"(an ancient tombstone): "and that is where we start. / We die with the dying…We are born with the dead" Death is a rebirth. The moment of the rose and the moment of the yew-tree/ Are of equal duration." (the rose being the symbol of the halcyon of life, or of love, and the yew-tree being the symbol of the grave, of death.). Thus, "A people without history / Is not redeemed from time, for history is a pattern / Of timeless moments." ("Little Gidding" Part V, 26).Timelessness of moments make up humans' history. Thus, "in a secluded chapel/ History is now and England." (a definite place and a definite time make a moment timeless, history). What we, humans, are going to do is "not cease from exploring" only to discover at the end that we "arrive where we started / And know the place for the first time." This rebirth without memory "is that which was the beginning: /At the source of the longest river/ The voice of the hidden waterfall" (probably the Victoria waterfall and the Nile) "and the children in the apple-tree/ Not known because not looked for" (probably an allusion to the Garden of Eden).

"And all shall be well and
All manner of thing shall be well
When the tongues of flame are infolded
Into the crowned knot of fire
And the fire and the rose are one."

("Little Gidding" Part V, 28).

All shall be perfect when the sacrifice has been completed, and then the fire of death on the pyre will be united with the rose of love, life and England in a whole, death will be rebirth to life, like an Easter resurrection, or like a Buddhist reincarnation. "And all shall be well and all manner of thing shall be well" is a quote from the mystic Dame Julian of Norwich's the 13th revelation, the confession of deep Christian faith and strong hope that although there is suffering and sin, God's love will ensure restoration and peace, a message sent to the mystic through her visions of Christ.

BIBLIOGRAPHY:

1. T.S. Eliot. *Four Quartets.* Gorman, David, ed., http://www. davidgorman.com/4 quartets, 2026.
2. Gorman, David, ed., Notes to T.S. Eliot. *Four Quartets* http://www. davidgorman.com/4 quartets, 2026.
3. Garrard, Greg, *Ecocriticism*, London: Routledge, 2004
4. Iovino, Serenella. and Serpil Oppermann (eds.) *Material Ecocriticism,* Bloomington and Indianopolis: Indiana University Press, 2014.
5. Morton, Timothy. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*, Minnesotta: University of Minnesotta Press, 2013.
6. Oppermann, Serpil et al. (eds.) *The Future of Ecocriticism: New Horizons*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2011.

THE AESTHETICS OF EVIL IN LEONARD COHEN'S "A BALLET OF LEPERS, A NOVEL AND STORIES"

Dimitrie Andrei Borcan
PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: *Leonard Cohen's posthumous volume "A Ballet with Lepers, A Novel and Stories" (2022) is actually his first volume, preceding his prose and poetry, as well as the lyrics of his songs. One may assume that this volume should uncover the very young Cohen's outlook and announce his early literature and music texts. That is why its being so atypical for Cohen comes as a shock.*

It brings to the reader an aesthetic of the ugliness, a misanthropist' s world of the wicked, the wretched and the shocking. Cohen does not love or like his characters, and they are so dark that one cannot say that he can really empathise or identify with them. His characters are actually a ballet of lepers. His image of the old age is dementia in all that it has more scabrous, more violent and more antisocial. His children are far from innocent or pure, they are not likable, and the least one can say about them is that they are revolting. Cohen does not feel pity for his characters, he gives them the freedom to do whatever their sick fancy urges them to do. The title "A Ballet of Lepers" is extremely appropriate to the novella: all the characters are both wretched and wicked.

The stories, written (mostly) between 1956 and 1960, were also previously unpublished. They are: "Saint Jig", "O.K. Herb, O.K. Flo", "Signals", "Polly", "A Hundred Suits from Russia", "Ceremonies", "Mister Euemer Episodes", "The Shaving Ritual", "Lullaby", "A Week Is a Very Long Time", "The Jukebox Heart", "David Who?", "Short Story on a Greek Island", "ive had lots of pets", "Strange Boy with a Hammer." The short script for a play is titled "Trade". Their themes can be enumerated as follows:

- *Spirituality and religion: a mixture of mythologies, mystical traditions of Judaism*
- *Sex, desire. Cohen explores the psychological side of sex, and the deeper spiritual and emotional states.*
- *The human condition: there is vulnerability in his characters.*

Keywords: *dementia; wickedness; wretchedness; shocking; perversion*

Leonard Cohen's posthumous volume "*A Ballet with Lepers,* A Novel and Stories" (2022) is actually his first volume, preceding his prose and poetry, as well as the lyrics of his songs. One may assume that this volume should uncover the very young Cohen's outlook and announce his early literature and music texts. That is why its being so atypical for Cohen comes as a shock.

It brings to the reader an aesthetic of the ugliness, a misanthropist' s world of the wicked, the wretched and the shocking. Cohen does not love or like his characters, and they are so dark that one cannot say that he can really empathise or identify with them. His characters are actually a ballet of lepers. His image of the old age is dementia in all that it has more scabrous, more violent and more antisocial. His children are far from innocent or pure, they are not likable, and the least one can say about them is that they are revolting. Cohen does not feel pity for his characters, he gives them the freedom to do whatever their sick fancy urges them to do.

Cohen's work, as he said in an interview of 1998, was "like a bear stumbling in a beehive or a honey cache: I'm stumbling right into it an getting stuck, and it's delicious and it's horrible and I'm in it and it's not very graceful and it's very awkward and it's very painful and yet there's something inevitable about it" (*Interview* 2).

Why should this volume have been kept secret from the public and from the editors, to be discovered only years after the author's death? Perhaps it was something like the dark face of the moon, a volume unveiling how much abjection and misanthropy could exist in a fabulously romantic and idealistic poet and lyrics writer, in a dire contrast with everything else he had written as poetry or prose. He repeatedly tried to have it published, but the publishers refused him. Perhaps they thought he should have been ashamed of it or afraid that it would ruin his public image, or they were critical about some degree of literary imperfection inherent to a beginner. Maybe its moral ugliness counterbalances the ethical beauty of his lyrics to come.

The title "A Ballet of Lepers" is extremely appropriate to the novella: all the characters are both wretched and wicked. Although the narrator upholds the idea that the antisocial and sick behaviour of his so-called grandfather is a form of freedom, it is clearly full of symptoms of vile madness, a form of antisocial dementia mingled with hate for the others. He comes from nowhere, he is unidentifiable, as his son and his daughter-in-law have died, he has no retrievable luggage or papers. His behaviour is from the very beginning scandalous and disgusting: he spits on a policeman's shoes and next on the same policeman's face. This is only the start of the descent into folly for the narrator. The old man might be mad or senile, but he is constitutionally wicked, this is his normality. Most readers would admit that the elderly are unpleasant to deal with when they cease to observe social conventions. Cohen describes this state explicitly. What he does in his grandson's room and bed is impossible to describe in an academic paper, and would suit a psychiatric diary. But being scabrous and primitive is not his only sin. He tries and, unfortunately, manages to corrupt his credulous grandson into leaving his lover, he seduces the elderly landlady, he then cruelly beats both the grandson's lover and the landlady, enjoying their pain and mistreatment. When the authorities come to take him to another family, because his placing here has been a mistake resulting from a confusion, he does not protest, as if he has known all the time that he has pretended to be someone else, or as if his dementia has reached a stage of stupid docility. There is a suspicious ambiguity in his final behaviour. Although the narrator tells the other family that the old man's right place would be in an insane asylum, they prefer to take him to their home, and thus, they are foreseen as his next victims. Meanwhile, the liberated narrator does not feel any satisfaction at his freedom, but only the depression of total loneliness: he has lost both his old love and his only relative. The narrator is a man who appears to be quite normal, but then becomes harassed, bullying and cruel, under the model of his presupposed grandfather, in whom he finds a hateful alter-ego. The latter's coming unleashes the evil side in the narrator's character, modifying his life and character from unpleasant to terrible. One could say that Leonard Cohen considers old age a sort of disease, leading to the psychical and physical decay of the characters. They do not become wiser or more loving by suffering, but evil and grotesque to the point of becoming subhuman, antisocial cases.

His hero-narrator seems to have a bright personality and a dark one. The so-called grandfather, with all his antisocial acts, with his wicked recommendations, seems to be the narrator's alter ego, a presence both freed and desired. That is why he is so welcomed at the beginning and so regretted at the end, when his absence makes the narrator feel unbearably lonely.

He is corrupted by the old man to become a wicked person, or maybe he has been helped by the old man to free his own hidden evil part of his mind. Thus, he starts to lethally hate the luggage clerk who is responsible for the old man's luggage being lost. The reason for this nonsensical hatred is the clerk's ugliness, especially his deform wound-like mouth. He follows and dogs the clerk obsessively even to the restroom at the latter's office, and discovers the latter's vices as a reason to blackmail him. He ultimately plans to seduce the clerk's wife and wound the husband with the unveiling of the affair. He finds out the address of the clerk, discovers the wife, an unattractive woman described as a caricature, and manages to have sex with her from the very first day. Now the unveiling of the affair to the husband would be the supreme cruelty the narrator is capable of. However, the wife agrees to his plan, because, she says, her husband considers her so plain that she cannot possibly find a lover with whom to cheat on him and she truly wants to show him she can. The design seems to go as smoothly as possible, but, when the clerk discovers who his wife's lover is, in the mess that follows, the two ugly people (the clerk and his wife) ally against the handsome intruder in their lives. What seemed to be marital hatred proves to be the basis of a pitiable marital attraction. With Cohen, exterior ugliness is the mark of psychological hideousness and abnormality.

Complexes are in this novella reasons for lengthy relationships. The narrator's lover clings to him without any pride or shame because she finds herself too old and plain, incapable of finding a replacer for him. The landlady clings to the abusing grandfather for a similar reason. It seems that, for the women in the novella, loneliness is more difficult to stand than a toxic love relationship. On the other hand, Cohen's male characters are misogynous. Both the narrator and his grandfather despise their sex partners (the narrator's lover and the landlady respectively), they consider them too

old and too plain, and they beat them cruelly, sometimes together, to make them understand they want to end their affairs, still they make sex to them daily. The narrator dislikes profoundly the clerk's angular skinny wife, yet he makes a purpose of courting her and making love to her. Her husband seems to agree with him about her ugliness, being sure that she cannot find a lover because of her plainness, yet, when he is faced to her affair, he is shocked not by his wife's cheating but by her lover's identity, as the two men had already met and confronted violently in the clerk's office and bathroom and there is a strong feeling of reciprocal dislike between them.

In the novella, as well as in each of the stories accompanying it, one can detect a sort of design particular for young Cohen. The characters are wretched, wicked (partly because of their wretchedness), and the ending is a shocking surprise, revealing them in a new light.

- "Can I smile now? Can I review this story and sadly smile on the frailties of man? Can I whisper with sweet remorse, 'O, World, O, Death'? I can, damn me, I can: because it happened to me; I committed the little cruelties and violence and I know myself, and I know that I'm not evil; therefore, what is there to do but smile sweetly, sadly, or weep with some beloved, hold her desperately and tenderly? We are not mad, we are human and we want to love, and someone must forgive us for the paths we take to love, for the paths are many and dark and we are ardent and cruel in our journey…" (*A Ballet of Lepers* 82-83)
- The readers may have thought about doing terrible things to a person that they dislike or hate, or to someone who has committed a sin to them. But being psychologically balanced, they have not gone further than thought about an evil revenge, they have observed social limits. Well, Cohen's characters go much further than these social limits into the evil, for which they do not always have enough motivation.

The stories, written (mostly) between 1956 and 1960, were also previously unpublished. They are: "Saint Jig", "O.K. Herb, O.K. Flo", "Signals", "Polly", "A Hundred Suits from Russia", "Ceremonies", "Mister Euemer Episodes", "The Shaving Ritual", "Lullaby", "A Week Is a Very Long Time", "The Jukebox Heart", "David Who?", "Short Story on a Greek Island", "ive had lots of pets", "Strange Boy with a Hammer." The short script for a play is titled "Trade".

In "Saint Jig," a virgin young man is repeatedly helped by his friend Henry to become friends with girls with whom he would have sex. It seems that he will never succeed in making them surrender to him, probably because of a handicap, an arm that is shorter and deform. Of course, this is what he thinks, which adds to the physical handicap a psychical one. Finally, at others' suggestion, Henry finds him a professional prostitute, whom he rapidly tries himself before. At the end, there is a great surprise, observing the structure of all of Cohen's stories: wretchedness, wickedness, unexpected shock. The handicapped friend is finally happy, but not because he has made love to the woman, but because she kissed his horrible arm, and he has decided to marry her. The woman wants to return the money to the perplexed Henry. After all, this has come to be the beautiful story of the cure of a complex through love.

In "O.K, Herb, O.K., Flo," the narrator is involved as a witness in an imminent first adultery committed by Flo, married to Mac, a man paralysed from the waist down, with his friend Herb. Flo and Herb had been lovers before her marriage to Mac. Everything happens during an evening at a club where Herb is a renowned trumpet player. Herb drinks excessively, and he pretends to have fallen asleep at the table where he, the narrator and Flo are sitting. After he is left alone at the table by the two, he starts playing the trumpet. Flo understands that his falling asleep was a hoax, a stratagem he has usually used with her, being afraid to get involved or desiring to delay the moment of accomplishment. She takes it as a character feature of Herb's, and returns to him, decided to become his adulterous lover.

In "Signals," Fred, a former boyfriend of Judith's, a recently married young woman, drives repeatedly and obsessively past her home and window, recalling to his friend in the car his one month-long affair with the newly wedded Judith, and how the lighted window with her appearing naked in the frame and his shutting the car door twice had functioned as signals for their availability for dates every other night in that month of love. Fred, the former lover, labels the girl to be easy prey, but he is clearly nostalgic about her and even addicted to her. They decide to spend the rest of their night at

Herson's, a bartender's where he used to take that girl the summer before. Herson talks with them about the girl and the past summer's love story and makes the shocking confession that on the nights when the girl was unavailable and therefore did not meet the nostalgic boy, she had made love to the bartender instead, without the benefit and ceremonial of the signals of the lighted window and the shutting of the car door. That is quite an anticlimax for Fred, who breaks into tears and comes back to the lighted window, where Judith appears naked in the window frame, only to disappear in the dark to go to her husband and leave Fred crying and calling her names. A despising attitude can hide unforgotten love, and the object of one's love can be really despisable and obsessive, however.

In "Polly," young child characters are neither innocent nor pure, but perverse by nature, not by experience. A flute playing girl named Polly charms a boy with her playing to such an extent that she demands from him each day another deed by which he may make her flute playing available. On the first day, she wants him to count how many summersaults the lawn takes from one end to the other, the next day she asks him to pick up a number of dandelions and tie them in a bunch with a red thread, which he does with the help of another girl, extremely affable, actually as approachable as the former is unapproachable. He is requested by the flute player to hit the new girl with two rolled newspapers and she masochistically accepts and enjoys it. The two girls appear to be a contrasting pair of a sadist and a masochist. On another occasion the boy and the new girl have to find a yo-yo hidden among bags of rubbish in a dustbin, a clearly sadistic task.

The new partner even makes sex to him in the barn while the flute is playing its enticing tune. What the boy discovers is that when the flute stops playing, he no longer takes any pleasure in the love making to that girl, so he leaves her. Their love enjoyment seems to be a ritual conditioned by the power of the music. Desire is not the desire for sex but the desire for the listening. Desire seems to be conditioned either masochistically or by music, it is not made clear which way it is aroused. When Polly, the flute player discovers the boy and the new girl hugging in the dark, she is shocked at the betrayal, but her response is her offer to the boy to teach him flute playing, to make him a master in the sadistic game of music playing out of the masochist victim he has been so far.

In "A Hundred Suits from Russia", the readers find a similar case of senile dementia case terrorising a family with its scabrous and shameless insanity. The old grandfather enjoys ruining the carpets and the curtains with his excretions, and he has paranoiac symptoms, too, accusing his daughter and his grandson of having stolen his "hundred suits from Russia," and his gold watch, all imaginary possessions. He should be taken to the old people asylum, as the daughter and the grandson cannot afford a private nurse for the old man and thus, they can no longer keep him in their flat. With Cohen's characters, the decay of the mind precedes the decay of the body and it is more monstrous than the physical ruin. The grandson is exasperated by the situation, but the daughter is much too impressionable and too pitiful to have the power to send the old monster to the asylum, so the story ends with the prospect of his terrorising his younger relatives forever. The story is a sort of summary of the "A Ballet of Lepers" novella.

In "Ceremonies," a father's burial ceremony coincides with his daughter's birth date, thus, the birthday is then and forever sacrificed in favour of the burial. The two orphaned young children, a brother and a sister, fear the dead man's face and avoid to look at him in his coffin, they feel no pity, no loss, only fear of the dead, whom they consider to have the facial expression of a madman. The funeral is very rapid and commonplace, and it is followed by a memorial feast where everybody eats, drinks and tells jokes, totally forgetting about the dead in their enjoyment. The story is meant to evince the nonsense of the customs and traditions of funerals, and how the dead and their burials become more important than the living and their rights to have a normal life.

In "Mister Euemer's Episodes," an adult married man's aesthetic adoration of a young boy's blonde beauty and his permanent comparing the young boy's features to those of a boy in Fra Angelico's "The Virgin's Wedding", are contrasted with the actual boy's wickedness and pervert character. The real boy enjoys throwing balls of mud into car windows and thus causes a fatal accident, as the driver is blinded by the mud ball thrown into his car window, upturns the car and is cut in two. Nobody else except the onlooking Mr. Euemer knows who the real culprit is. When he tells about this to the blond boy, the latter is afraid that the gentleman might denounce him to the

police, but thinks of everything as a blackmail by a homosexual who is trying to obtain his favours and swears to revenge. He comes to Mr. Euemer's flat, and listens impatiently to the man's speech about the boy's resemblance to Fra Angelico's character. When Mr. Euemer gives him money to compensate for the lost time, and mentions his wife imminent coming, the perverse boy takes off his trousers and pants, standing naked for the wife to notice him so in the vicinity of Mr. Euemer. The child is much more perverse and wicked than the innocent adult, who admires him aesthetically, without any hidden intentions. However, the boy's beauty may have aroused in him some vague, unadmitted homosexual desire, of which he has never been aware before. There is a certain ambiguity in the description of Mr. Euemer's feelings, whereas the young boy is quite clearly a cynical pervert, who is targeted to ruining the man's family life.

In "The Shaving Ritual," Mr. Euemer is a hairless man, who needs shaving only every other day, whereas his wife is a hirsute woman, who has to shave daily her legs (including her thighs), her arms, her face. There is an abnormality of gender marks in the couple's pilosity. Because she is obsessed with shaving, she spends a lot with it every day, and the result is her statue-like skin which impresses her husband. They end up by shaving together and reciprocally in a celebration of hairlessness, and they make razor cuts that bleed, which they ignore. Statuary beauty requires sacrifice to the point of perfectionism, seen as an obsessive disorder.

In "Lullaby," which may be seen as a sequel of the previous story, Mrs. Euemer, the hirsute wife, has got pregnant. This makes her obsessed with pregnancy, and she starts to neglect her pilosity, which becomes furry, and she also neglects hygiene, forgetting to wash and brush her teeth, and ignores tidying and cleaning the room. Both she and the flat become dirty and repulsive, and she grows to be a giant pregnant woman. When taken to hospital for child birth, she hates this moment and the baby who is going to be born. It is interesting that her husband also hates having a baby, and when imagining his future paternity, he can think only negatively, of mishappening and accidents resulting in his child's loss (either by death or by theft). Neither of them is actually happy about going to be a parent. The baby is still born, and the momentarily desperate Mr. Euemer and his wife find an absurd consolation in their having the task of loving each other. Thus, "Lullaby" is about hating to have a baby, and confounding family life with sexual desire. In "A Week Is a Very Long Time," two passionate lovers swear to each other to spend a whole week making love, without any further engagements. She comes to tell him that she loves him, but he hates to get involved in any love story that would tie him in any way and leaves her while she is asleep, leaving behind a little money for her immediate needs when she wakes. Her desperate scream accompanies him running away in the street. Her cruel sacrifice can be compared to the killing of a stray cat by smashing its head on the pavement, by a hungry beggar in the street, under their window. The similarity between the two deeds is quite clear. "The Jukebox Heart" is the story of a failed love for a beauty who will not concede to have a night of love-making with the narrator, used by her as a host. Hence, he meditates on failing love and on loneliness.

"David Who?" is the story of seemingly genetic shyness in a family: both shy David, his uncle and his cousin suffer from it. His uncle was not able to do public speaking until he was forty. His pianist daughter (the narrator's cousin) forgets her scales when she starts her piano concert and, thus, she is rated as a failed pianist. The narrator meets an old lady, whom he helps to walk on the icy street, and the latter advises him to have a haircut and care about his outer looks for more social success. The same piece of advice is given to him by his cousin, who remarks that his hair makes him look like king David. Actually, the boy is a marijuana consumer and private marijuana planter, and he does not do anything for his social integration. He prefers long baths in solitude, laziness and isolation.

"Short Story on Greek Island" (probably written on the island of Hydra) is narrated by Angus Stern, a young pensioner who does not work and spends his time as a womanizer, wooing lots of foreign tourists. He meets a parasitic woman, who asks him for money for an abortion, pretending that she is pregnant, and who is acquaintances with an apparently gay writer. Like the wasps caught in the syrup of the Greek cake, nobody in the story does anything to earn a living, they lead a pleasant parasitic life.

"ive had lots of pets" is a story without a title, without any punctuation or capital letters, similar to Jewish pieces of literature and to a few excerpts from James Joyce's *Ulysses*. Boston Globe stated: "James Joyce is not dead. He is living in Montreal under the name of Cohen." (Boston Globe 7 Oct 2022)

The narrator's father is a museum worker and he travels around the world to bring plants and animals to the museum for research. Thus, he brings a plant and later a couple of strange pentagonal animals to his boy, who is given the task to feed the new pets. However, the pets are violent and hurt his tentacle when he introduces it in their box. His father kisses his sore with his other mouth, in order to soothe his pain. The mentioning of a tentacle and of another mouth leads the reader to the conclusion that the narrator and his family are aliens, as well as the pentagonal pets, which belong to no terrestrial species.

"after that I took care of them all by myself three times they tried to get away but I found them and put them in a bigger box once I was putting some food in the box they tried to stick something into my tentacle so I stung them dead never mind said daddy we have lots more in the museum" (Cohen 240)

"Trade," the closing piece of the volume is the draft of a film script, In it, a sixteen-year old wealthy boy tries to commit suicide in the family car in the garage. He is saved by the gardener, but is hospitalised by his parents in a psychiatric clinic, where he receives medicines and electric shocks as a cure, and where he meets a girl patient with whom he is obsessed. Later, they meet and she makes oral sex to him in the car, which gives him the satisfaction of having become a grown-up man by his father's standards. It is interesting that Cohen tried to have this volume published, which he never managed to. However, he always mentioned it as his first volume of prose, and was never dissatisfied with it. The themes of the novella and of the stories include

"The sacred and profane dimensions of sexual desire, the longing for an ideal woman, capable of a liberating love; a search for freedom in a world of limitations and boundaries; the challenge – and even incapacity- to embrace commitment; feelings of alienation: the dread flowing from a sense of unworthiness coupled with an aspiration for the transcendent and the beautiful" (De Melo 2)

Readers have found the book informative, not enjoyable. It was the same situation as that of an actor who generally plays romantic parts, and is suddenly revealed as debuting in an evil scabrous part. Same as portraying an evil person in a convincing manner, the reader should not confuse the writer with the narrator or the characters, his skill with his own experience. If even in a story about artistic kids like "Polly" there is a streak of perversity in the children's characters, then it would be wrong to consider the stories autobiographic or confessional. They are not about the writer, they are about his ability to create the negative half of a human character.

Their themes can be enumerated as follows:

- Spirituality and religion: a mixture of mythologies, mystical traditions of Judaism
- Love, sex, desire. Cohen explores the psychological side of sex, and the deeper spiritual and emotional states.
- The human condition: there is vulnerability in his characters.

Judy Collins stated:

"People think Leonard is dark, but actually his sense of humour and his edge on the world is extremely light." (Collins 1)

Dan Geller and Dayna Goldfine, the creators of the 2022 documentary *Hallelujah: Leonard Cohen, A Journey, A Song* stated that Cohen was initially considered "a monster of gloom", but he was "one of the funniest guys ever" with "a very droll, dry wit." They remarked that "Almost everything (Cohen) said came out with a twinkle in his eye." (Geller, Goldfine 3)

Jennifer Warnes stated that:

"Leonard acknowledges that the whole act of living contains immense amounts of sorrow and hopelessness and despair, and also passion, high hopes, deep love and eternal love. Leonard acknowledges that the whole act of living contains immense amounts of sorrow and hopelessness and despair; and also passion, high hopes, deep love, and eternal love." (Warnes 1)

The Academy of American Poets stated in “Leonard Cohen” (2016) that "Cohen’s successful blending of poetry, fiction, and music is made most clear in *Stranger Music: Selected Poems and Songs*, published in 1993… while it may seem to some that Leonard Cohen departed from the literary in pursuit of the musical, his fans continue to embrace him as a Renaissance man who straddles the elusive artistic borderlines “(The Academy of American Poets, 1)

Bob Dylan described him as the number one lyricist (while he himself was number zero):

“When people talk about Leonard, they fail to mention his melodies, which to me, along with his lyrics, are his greatest genius…. Even the counterpoint lines – they give a celestial character and melodic lift to his songs…no one else comes close to this in modern music I like all of Leonard’s songs, early or late they make you think and feel. I like some of his later songs even better than his early ones. Yet there is a simplicity to his early ones that I like, too”.

Susan Cain, author of *Bittersweet: How Sorrow and Longing Make Us Whole* (2022) said that those who refer to Cohen as “the Poet Laureate of Pessimism” do not understand that his whole life was a proof that “The quest to transform pain into beauty is one of the great catalysts of artistic expression” (Cain 3)

Cohen uses poetic and literary devices, such as symbolism, allusions, and literary references.

“Over a musical career that spanned nearly five decades, Mr. Cohen wrote songs that addressed – in spare language that could be both oblique and telling – themes of love and faith, despair and exaltation, solitude and connection, war and politics. It’s inevitable that Mr. Cohen will be remembered above all for his lyrics. They are terse and acrobatic, scriptural and bawdy, vividly descriptive and enduringly ambiguous, never far from either a riddle or a punch line” (*The New York Times*, 10 November, 2016)

In 1993, in an interview titled “I’m the Little Jew Who Wrote the Bible”, Cohen said:

“At our best, we inhabit a biblical landscape, and this is where we should situate ourselves without apology…. That biblical landscape is an urgent invitation …. Otherwise, it’s really not worth saving or manifesting or redeeming or anything, unless we really take up that invitation to walk into that biblical landscape.” (Cohen 1993, 2)

BIBLIOGRAPHY:

1. Cohen, Leonard. *"A Ballet of Lepers": A Novel and Stories*, McClelland & Stewart, Canada, 2022.
2. -------"*Un balet de leproși*"*: un roman și câteva povestiri*, Iași: Polirom, 2024
3. ------- *The Favourite Game*. London, New York, Toronto: Secker & Warburg, Viking P, McClelland & Stewart, 1963
4. -------*Beautiful Losers*, New York, Toronto: Viking Press, McClelland & Stewart, 1966
5. ------- "I am the little Jew who wrote the Bible", interview in Toronto: Secker & Warburg, McClelland & Stewart, 1993
6. Cain, Susan *Bittersweet: How Sorrow and Longing Make Us Whole* McClelland & Stewart, Canada, 2022
7. Collins, Judy, Interview about Leonard Cohen, "Suzanne" in Burger, Jeff, ed. "Leonard Cohen: Interviews and Encounters", Chicago Review Press April 11, 2015. ISBN 978-1-61374-758-2
8. De Melo, Jessica. December 11, 2009, "Leonard Cohen to Receive Lifetime Achievement Award at 2010 Grammys". Spinner Canada. Archived from the original on July 6, 2011. Retrieved February 24, 2010.
9. Dylan, Bob. "Leonard Cohen" AllMusic, November 2016.
10. Geller, Dan and Dayna Goldfine, *Hallelujah: Leonard Cohen, A Journey, A Song* 2022, Boston Globe, 7 October 2022
11. Glazer, Aubrey (2021) "Third Solitudes without Separation, Oneness Torn from the Other: On Tearong through the Shroud of the Solitude of Montreal Jewish Mystics" *Canadian Jewish Studies/Études Juives Canadiennes* 3: 115-34doi:10.25071/1916-0925.40213
12. Goldman, Nathan "Sex, Violence and Ecstasy: Leonard Cohen's Early Fiction" The New York Times, 7 October 2022.
13. Hofmann Philipp (2010) "*Corporeal Cartographies: The Body in the Novels of Leonard Cohen",* Lit Publishing House. June 21, 2015. ISBN 978-3-643-11035-0.
14. Nadel, Ira. (1997) *Various Positions: A Life of Leonard Cohen.* University of Texas Press. ISBN 0-292-71732-6
15. Posner, Michael (2020) *Leonard Cohen, the Untold Stories: The Early Years*. Simon & Schuster. ISBN 978-1-982152-62-8
16. Rosemann, Philipp. (2018) *"Leonard Cohen, Philosopher", Maynooth Philosophical Papers* 9: 1-20, doi: 10.5840/mpp20181091.
17. Scobie, Stephen (2000) *Intricate Preparations: Writing Leonard Cohen. ECW Press. ISBN 1-55022-433-6.*
18. Simmons, Sylvie. (2012) *I'm Your Man: The Life of Leonard Cohen, HarperCollins. ISBN 978-0-224-09063-6*
19. The Academy of American Poets, "Leonard Cohen" (2016)
20. The New York Times: *Obituary,* November 10, 2016, and *"An Appraisal"* November 11, 2016
21. Toufexis, Jesse (2021) "'Westmount Sinai': Projecting a Jewish Landscape onto Montreal through Fiction" Canadian Jewish Studies/ Études Juives Canadiennes 31: 148-58 doi: 10.25071/1916-0925.40216.
22. Warnes, Jennifer, *"On Leonard Cohen's lyrics"* The New York Times, "An Appraisal" November 11, 2016
23. Wiersema, Robert "Glimpse of the artist as a young writer: Leonard Cohen's posthumous book 'A Ballet of Lepers'", Toronto Star, 7 October 2022.

COMMUNICATION AS A SOCIAL PROCESS: FUNCTIONS AND DIMENSIONS OF INFLUENCE – THEORETICAL PERSPECTIVES

Geanina-Marina Dumitruț
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

***Abstract**: Communication represents one of the fundamental concepts of contemporary society, being present in almost all forms of social interaction. The complexity of defining this concept derives both from its omnipresent character and from the diversity of theoretical perspectives from which it can be analysed. Starting from the contributions of scholars such as Fiske, Watzlawick, Jakobson, and McQuail, the present study aims to highlight the main dimensions of communication and its role in organizing human interaction. The article examines communication both as a process of information transmission and as a mechanism for building social relationships and influencing behaviours. The main functions of communication—cognitive, relational, and persuasive—are discussed, together with the model of language functions proposed by Roman Jakobson. The dimension of communicative influence is also addressed, particularly in the context of advertising discourse. The analysis shows that the communicative process cannot be reduced to the simple transmission of information, but rather involves a complex set of interactions in which messages are interpreted, negotiated, and integrated according to the social context and the specific characteristics of the receivers.*

***Keywords:** communication; functions of communication; influence; advertising discourse; pragmatics of communication*

1. Aspecte teoretice ale comunicării

A defini *comunicarea* pare a fi din ce în ce mai greu în zilele noastre deoarece se produce o tensiune între dorința de a o înțelege, pe de o parte, ca fiind un proces universal, care este prezent în toate domeniile existenței noastre, și, pe de altă parte, se poate observa necesitatea unei delimitări conceptuale, pentru ca aceasta să poată fi analizată și studiată eficient[1]. Reprezentând una dintre activitățile umane pe care fiecare dintre noi o poate identifica, dar puțini o pot defini satisfăcător, mai ales că „lumea de mâine nu va fi alcătuită nici din istorie, nici din geografie, ci din comunicare" (Séguéla, 2008, p. 36), comunicarea poate însemna a vorbi cu cineva, dar „comunicare este și televiziunea, răspândirea de informații, coafura, critica literară – și lista poate continua la nesfârșit" (Fiske, 2003, p. 15). Fiind o condiție sine qua non a vieții omenești, dar și a ordinii sociale, „e la fel de evident că, de la începuturile existenței sale, fiecare ființă omenească este implicată într-un proces complex de însușire a regulilor de comunicare, fiind conștientă însă doar minimal din ce anume este alcătuit acest corp de reguli, acest calcul al comunicării umane" (Watzlawick, Bavelas, & Jackson, 2014, p. 13). Mai mult decât atât, cercetătorii Școlii de la Palo Alto remarcă faptul că „rămâne de neînțeles un fenomen atunci când câmpul de observare nu este suficient de larg pentru a fi inclus în contextul în care acesta s-a produs. Nu putem înțelege complexitatea relației între un fapt și cadrul în care el se inserează, între un organism și mediul său fără a analiza <<contextul>>, căci nimic nu e izolat, totul se află în interacțiune. Mai mult, se poate considera că, în fond, se poate vorbi de o <<gramatică>> a componentelor sociale pe care oamenii le utilizează în relațiile lor interpersonale.

[1] Conceptul de *comunicare* poate să deruteze prin multitudinea ipostazelor sale. Tocmai această universalitate a conceptului a determinat apariția unei tensiuni teoretice între dorința de a considera comunicarea un proces general al existenței și necesitatea de a o circumscrie unei definiții operaționale, care să-i redea specificitatea. Astfel, în lucrarea *The Functions o Human Communication. A Theoretical Approach*, New York, Hoit, Rinehart and Winstore, 1976, Frank E. X. Dance și Carl E. Larson au dorit să pună laolaltă mai multe definiții oferite de diverși specialiști din diferite domenii asupra acestui concept, adunând nu mai puțin de 126 de formulări reprezentative, dar s-a ajuns la concluzia că nici una nu acoperă vastitatea acestui termen, ba mai mult, acesta este utilizat într-o accepțiune particulară vizând fiecare domeniu în care era definit (pg. 16-40). În ciuda autonomizării, comunicarea va continua „să împrumute teme, abordări, dezlegări, răspunsuri sau fragmente de răspunsuri" (Konrad & Ștefănescu, 2010, p. 30) din alte domenii, mai ales că „fiecare domeniu al cunoașterii are definiția sau definițiile lui care accentuează după caz, schimbul, contactul, transferul, transportul, energia, informația..." (Lohisse, 2002, p. 12).

(Watzalwick, Beavin, & Jackson, 1972, p. 15). Iată, așadar, una din problemele pe care comunicarea umană le ridică atunci când se dorește studierea acesteia și limitarea la conceptul de *obiect de studiu* (Fiske, Introducere în științele comunicării, 2003, p. 15). În termeni simpli, comunicarea este „un proces care, din unghiul științei comunicării, dispune de patru componente fundamentale: un emițător, un canal, informația și un receptor." (van Cuillenburg, Scholten, & Noomen, 2000, p. 25), însemnând că aceasta poate fi „rezultatul acțiunii directe dintre două persoane în cadrul căreia o persoană (emițătorul) transmite o informație unei alte persoane (receptorul)" (Scheau & Levițchi, 2007, p. 6). Definită prea larg, comunicarea devine sinonimă cu existența însăși și, prin urmare, își pierde din specificitate. Dacă este definită prea îngust, există riscul de a fi excluse din sfera ei numeroase fenomene care sunt comunicative (Dance & Larson, 1976, p. 22). După cum arată și autorii clasici ai teoriei comunicării, complexitatea acestei noțiuni derivă din caracterul ei omniprezent: aproape orice acțiune umană (și non-umană) poate fi interpretată drept act comunicativ, fie prin intermediul limbajului verbal, fie prin manifestări nonverbale, gestuale sau contextuale.

Din punct de vedere al pragmaticii, „nu doar vorbirea, ci orice comportament reprezintă comunicare, și orice comunicare – chiar și indiciile de comunicare din contexte impersonale - afectează comportamentul" (Watzlawick, Bavelas, & Jackson, 2014, pg. 22-23). Astfel, comunicarea „nu se încheie o dată cu preluarea sau receptarea informației. Informația poate exercita o influență efectivă asupra opiniilor, ideilor sau comportamentului celor ce o receptează." (Konrad & Ștefănescu, 2010, p. 13). Iar ca acest transfer de informație „să devină un proces de comunicare, emitentul trebuie să aibă intenția de a provoca receptorului un efect oarecare. Prin urmare <<comunicarea>> devine un proces prin care un emițător transmite informație receptorului prin intermediul unui canal, cu scopul de a produce asupra receptorului anumite efecte." (Konrad & Ștefănescu, 2010, p. 13).

2. Funcții ale comunicării

Teri Kwal Gamble și Michael Gamble propun trei funcții prin care fiecare experiență de comunicare dobândește un sens și contribuie la organizarea interacțiunii umane: funcția de înțelegere și cunoaștere, funcția de construire și menținere a relațiilor, precum și funcția de influențare, prin care comunicarea capătă o dimensiune persuasivă (Gamble & Gamble, 2010, pg. 16-17):

1. Prima dintre ele, funcția de înțelegere și cunoaștere, vizează capacitatea comunicării de a facilita accesul la informație, în clarificarea situațiilor și în construirea unei reprezentări coerente a realității. Astfel, comunicarea „sprijină atât o mai bună cunoaștere de sine, cât și cunoașterea celorlalți. Mai mult, aceste două tipuri de cunoaștere sunt interdependente: atunci când îi cunoaștem pe ceilalți în procesul de comunicare, ne cunoaștem simultan propria ființă, învățăm cum ne influențează ceilalți și măsura în care îi influențăm, la rândul nostru" (Pânișoară, 2015, pg. 40-41). Cu alte cuvinte, prin intermediul mesajelor verbale și/sau nonverbale, indivizii își structurează experiențele, interpretează diversele evenimente și atribuie sens comportamentelor proprii și ale celorlalți. Funcția de înțelegere s-ar putea traduce, în discursul publicitar, prin prezentarea caracteristicilor produsului/serviciului oferit, prin explicarea avantajelor pe care ți le poate aduce achiziționarea acestuia și prin construirea unei logici persuasive care să faciliteze procesarea mesajului de către receptor/destinatar-client.
2. A doua funcție a comunicării, funcția relațională, se referă la dezvoltarea unor relaționări consistente cu ceilalți, deoarece „nu este suficient să ne dezvoltăm propriul eu în relație cu alții și să-i cunoaștem. Avem nevoie de comunicare, avem nevoie de relații prin care să împărtășim celorlalți realitatea noastră, să construim împreună semnificațiile realității care ne înconjoară. Prin aceasta, comunicarea îndeplinește, evident, și o funcție de socializare a persoanei" (Pânișoară, 2015, p. 41). După cum am putut observa, comunicarea nu reprezintă doar un simplu transfer de informații, ci și un schimb de atitudini, emoții și intenții prin care interlocutorii stabilesc legături afective și identitare. În publicitate, această funcție relațională este vizibilă în modul în care un brand își construiește o *personalitate* și încearcă să genereze de cele mai multe ori acel sentiment de familiaritate și încredere. În pliantele și filmele publicitare pentru telefonia mobilă această funcție este exploatată prin scenarii narative în care

se pune accentul pe conexiunea umană, pe apartenență, pe solidaritate, sugerându-se că un anumit produs sau un anumit serviciu facilitează relațiile dintre oameni.

3. Cea de-a treia funcție privește dimensiunea de influență și persuasiune a comunicării, evidențiind dimensiunea strategică a acesteia. Astfel, „prin comunicare putem să îi influențăm pe ceilalți să fie parte în activitatea noastră de a atinge anumite scopuri. Această funcție dezvoltă ideea de colaborare și de efort comun, perspective pe care comunicarea le creează în interacțiunea umană" (Pânișoară, 2015, p. 41). După cum se poate observa, indivizii nu comunică numai pentru a împărtăși informații sau pentru a întreține relații, ci și pentru a produce schimbări în comportamentele, atitudinile și opiniile celorlalți. O considerăm pe aceasta o funcție centrală deoarece implică selecția strategiilor discursive, adaptarea mesajului la context și la interlocutor și intenționalitate. Folosindu-se de procedee precum argumentarea, exemplificarea, narațiunea, umorul, comunicarea persuasivă produce o influențare a procesului decizional al receptorului. Vom vedea că în discursul publicitar această funcție devine dominantă deoarece mesajele sunt construite pentru a orienta preferințele consumatorilor, iar strategiile utilizate nu fac decât să maximizeze impactul asupra audienței.

Totuși, cea mai cunoscută descriere a factorilor care intervin în procesul comunicării verbale este cea propusă de Roman Jakobson. Acesta distinge șase factori constitutivi, iar fiecare determină o anumită funcție a limbajului: emotivă, conativă, poetică, referențială, metalingvistică și cea fatică. Dar aceste funcții au fost criticate de către semioticienii comunicării, „motivându-se că acestea nu pun bazele unei metodologii pentru analiza discursurilor" (Cocîrlă, 2015, p. 29). Schema propusă de Jakobson este „prea generală pentru a permite o clasificare și o sintaxă potrivită și prea particulară pentru că ele nu vizează decât comunicarea verbală, ignorând toate celelalte sisteme semiotice. Este adevărat că schema lui Jakobson are în vedere acel *a informa* articulabil în *a emite/a recepta* în funcție de raportul *destinator/destinatar*" (Cocîrlă, 2015, p. 29). Se consideră, astfel, „și alte moduri de a concepe transmiterea de informații prin binomul *a convinge* și *a interpreta*, care ține mai mult de manipulare decât de comunicare" (Cocîrlă, 2015, p. 29).

După cum se poate observa, comunicarea ține de procesul prin care emițătorul emite un mesaj destinatarului, iar mesajul este „într-un context căruia i se adaugă ca factori contactul, respectiv canalul fizic prin care se transmite plus conexiunile psihologice dintre emițător și destinatar, și codul, respectiv sistemul comun de înțelesuri pentru emițător și receptor, conform căruia se structurează mesajul" (Scheau & Levițchi, 2007, p. 82). Relația aceasta dintre emițător și mesaj este descrisă prin funcția expresivă deoarece prin aceasta se comunică „emoțiile, atitudinile, sentimentele, statutul emițătorului etc." (Scheau & Levițchi, 2007, p. 82). Funcția cognitivă descrie efectul pe care mesajul îl are asupra destinatarului, „care este primordială în comenzi sau în propagandă" (Scheau & Levițchi, 2007, p. 82). Funcția referențială intervine în comunicarea obiectivă, orientând mesajul către realitate (Scheau & Levițchi, 2007, p. 83). Rolul funcției fatice este „de a menține deschise canalele de comunicare, de a menține relația dintre emițător și receptor, de a confirma realizarea efectivă a comunicării" (Scheau & Levițchi, 2007, p. 83). Funcția metalingvistică „identifică tipul de cod folosit pentru mesaj, cum este cazul unui deșeu aruncat, care este transformat în artă prin contextualizare. În acest caz, contextualizarea (o ramă, o simeză) are funcția metalingvistică de a invita observatorul să interpreteze simbolurile oferite pentru a trece dincolo de aparența deșeului către intenția reală a emițătorului de mesaj" (Scheau & Levițchi, 2007, p. 83). Ultima funcție, cea poetică, este funcția „prin care se exprimă relația mesajului cu el însuși. Această funcție domina în artă dar este prezentă și în comunicarea cotidiană, prin utilizarea expresiilor de un anumit tip – metafore, comparații, cuvinte creatoare de imagini" (Scheau & Levițchi, 2007, p. 83). Schema comunicării a lui Roman Jakobson „ne invită să concepem schimbul de mesaje într-o ambianță discursivă, iar definirea funcțiilor limbajului permite descoperirea și urmărirea, în trama discursivă, etalată în durată, a modurilor și modalizărilor comunicării reglate de acestea" (Dospinescu, 1998, p. 42).

3. Comunicarea ca proces de influență

După cum arată și McQuail, fundamentul comunicării este reprezentat de caracterul transformativ, deoarece în urma interacțiunii comunicaționale, atât identitatea participanților, cât și

relația dintre aceștia suferă diverse modificări. Cu alte cuvinte, când ne referim la modificare în sine, aceasta nu poate fi considerată echivalentă cu influența. Astfel, este necesar să distingem între gradele diferite ale prezenței sau absenței intenționalității și gama diversă a efectelor comunicării, care se întinde de la reacții intenționate și neechivoce până la manifestări imprevizibile sau aleatorii (McQuail, 1999, p. 147). Raportate la discursul publicitar, și implicit la discursul publicitar pentru telefonia mobilă, efectele comunicării, alături de influență, pot fi conceptualizate nu doar ca un produs al procesării mesajului publicitar de către receptor, ci și ca o formă de adaptare funcțională la nevoile sale specifice, de exemplu, ni se promite de către diversele companii conectivitate sigură, acces rapid sau soluții tehnologice avantajoase. Publicul-receptor, astfel, își adaptează reacțiile în funcție de propriile nevoi și, prin urmare, pliantele și filmele publicitare devin eficiente atunci când răspund unor așteptări reale și, uneori, imediate ale potențialilor-clienți.

Pornind de la observația lui McQuail potrivit căreia „influență poate însemna fie a-l determina pe altul să ți se conformeze, fie, pur și simplu, o mare similitudine în gîndire și comportament între transmițător și receptor. Într-un anumit sens, comunicarea înseamnă stabilirea unui număr mai mare de caracteristici comune pentru cei angajați într-o relație" (McQuail, 1999, p. 148), se poate afirma că procesul persuasiv este construit tocmai pe această apropiere progresivă dintre emițător și publicul-receptor. Astfel, persuasiunea devine posibilă doar în momentul în care receptorul acceptă inițiativa de influențare, deoarece, după cum arată același autor, influența, „chiar și în forma extremă a persuasiunii, nu poate fi eficientă decît dacă e acceptată de receptor." (McQuail, 1999, pg. 148-149). Denis McQuail analizează diferitele tipuri de influență exercitate prin intermediul comunicării, având în vedere următoarele elemente:

a) situația sau contextul în care are loc comunicarea;
b) caracteristicile comunicatorului și ale mesajului;
c) caracteristicile receptorului;
d) sub-procese ca ancorarea de atenție, înțelegerea, acceptarea;
e) diferitele tipuri de efecte implicate (McQuail, 1999, p. 152).

În contextul publicității pentru telefonia mobilă, perspectiva aceasta evidențiază faptul că strategiile argumentative și persuasive devin eficiente doar în măsura în care publicul-receptor se regăsește în setul de valori, experiențe sau nevoile pe care mesajul le activează sau le legitimează. Astfel, nu se realizează o influență prin constrângere, ci prin crearea unei proximități simbolice: publicul-receptor este invitat să accepte mesajul, deoarece acesta pare că îi reflectă propriile aspirații, preocupări sau stil de viață. Mai mult decât atât, în discursul publicitar pentru telefonia mobilă, persuasiunea funcționează prin această armonizare a intenției persuasive a emițătorului cu nevoia și disponibilitatea de interpretare pe care receptorul le deține, toate acestea permit ca mesajul să fie integrat, acceptat și, în final, să producă efectele dorite.

Comunicatorul deține cinci baze ale puterii sau influenței, care îi dau posibilitatea „să-și exercite influența, acestea fiind:

1. *Puterea recompensatoare* – definită ca „puterea a cărui bază este abilitatea de a răsplăti, referința primă fiind promisiunea sau oferirea unor avantaje materiale – în special bani sau poziție socială. Transferând-o la influența comunicațională, recompensa ar trebui concepută în termenii satisfacerii unor dorințe ale receptorului.
2. *Puterea coercitivă* se bazează pe faptul că receptorul se așteaptă să fie pedepsit de agent (comunicator) dacă nu se conformează încercării de influență a acestuia. Așadar, spre deosebire de puterea care recompensează, în acest caz intervine o răsplată negativă.
3. *Puterea referențială* se bazează pe identificarea receptorului cu agentul, identificarea fiind definită ca sentiment al identității sau dorință de unificare.
4. *Puterea legitimă* se bazează pe înțelegerea de ambele părți a faptului că cineva are dreptul să pretindă ascultare de la ceilalți. această acceptare a influenței poate fi reprezentată de o relație între roluri.
5. *Puterea expertului* este influența care se bazează pe atribuirea unor cunoștințe superioare agentului, care au efect asupra structurii cognitive a receptorului. Trebuie remarcat că o astfel de putere este determinată, în foarte mare măsură, de contextul situațional și instituțional,

pentru că, prin definiție, receptorul nu este în mod normal în poziția de a evalua corectitudinea informației primite.” (McQuail, 1999, pg. 154-155).

4. Concluzii

Comunicarea reprezintă un proces complex care depășește simpla transmitere de informații, implicând dimensiuni cognitive, relaționale și persuasive. Analiza conceptului de comunicare evidențiază dificultatea formulării unei definiții unitare, tocmai datorită caracterului său omniprezent și interdisciplinar. De la interacțiunile interpersonale până la discursurile publicitare, comunicarea structurează relațiile sociale și contribuie la construirea sensului în cadrul societății. Perspectiva pragmatică subliniază faptul că orice comportament poate avea valoare comunicativă, iar procesul comunicării nu se încheie odată cu transmiterea sau recepționarea informației, ci continuă prin interpretarea și integrarea mesajului în cadrul experienței receptorului. În acest sens, comunicarea devine un proces dinamic, în care sensurile sunt negociate în funcție de context, de relația dintre participanți și de codurile culturale utilizate. Analiza funcțiilor comunicării evidențiază rolul acesteia în facilitarea cunoașterii, în menținerea relațiilor sociale și în influențarea opiniilor și comportamentelor. Modelele teoretice propuse de autori precum Roman Jakobson sau Denis McQuail permit o înțelegere mai profundă a mecanismelor prin care mesajele sunt construite și interpretate în cadrul interacțiunilor sociale. În contextul societății contemporane, caracterizată de dezvoltarea mediilor de comunicare și de extinderea spațiului mediatic, comunicarea devine un element esențial în organizarea experienței sociale și în configurarea relațiilor dintre indivizi. Înțelegerea proceselor comunicative și a funcțiilor acestora oferă, astfel, un cadru teoretic necesar pentru analiza diferitelor forme de discurs care structurează realitatea socială.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cocîrlă, L. (2015). Interacțiuni comunicative în dezbaterea culturală: o abordare semio-lingvistică a discursului televizat. Iași: PIM.
2. Dance, F., & Larson, C. (1976). The Functions of Human Communication. A Theoretical Approach. New York: Hoit, Rinehart and Winston.
3. Dospinescu, V. (1998). Semiotică și discurs didactic. București: Editura Didactică și Pedagogică.
4. Fiske, J. (2003). Introducere în științele comunicării. (M. Mitarcă, Trad.) Iași: Polirom.
5. Gamble, T. K., & Gamble, M. (2010). Communication Works. New York: McGraw-Hill Companies, Inc.
6. Konrad, C., & Ștefănescu, C. (2010). Comunicarea în dialog social. Sibiu: Alma Mater.
7. McQuail, D. (1999). Comunicarea. (D. Rusu, Trad.) Iași: Institutul European.
8. Pânișoară, I.-O. (2015). Comunicarea eficientă. Iași : Polirom.
9. Popescu, C. (2017). Comunicarea publicitară: retrospective. București: Editura Universității din București.
10. Scheau, I., & Levițchi, I. (2007). Comunicarea. Monografia unui concept. Alba Iulia: Reîntregirea.
11. Séguéla, J. (2008). Un fiu al publicității. (D. Duță, Trad.) București: Publica.
12. van Cuillenburg, J. J., Scholten, O., & Noomen, G. W. (2000). Știința comunicării. (T. Olteanu, Trad.) București: Editura Humanitas.
13. Watzalwick, P., Beavin, J., & Jackson, D. (1972). Une logique de la communication. Paris: Seuil.
14. Watzlawick, P., Bavelas, J. B., & Jackson, D. J. (2014). Comunicarea umană: pragmatică, paradox și patologie. (B. Boghițoi, Trad.) București: Trei.

LITERATURE REVIEW: READER-RESPONSE THEORY AND THE MORAL RECEPTION OF BRITISH FANTASTIC AND AMERICAN MORAL REALISM

Cristina Lucia Andreescu (căs. Vezeteu)
PhD Student, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: *This article re-examines the moral reception of Lewis Carroll's Alice's Adventures in Wonderland (1865) and Mark Twain's Adventures of Huckleberry Finn (1885) through a rigorously theorized reader-response framework. Drawing on the seminal interventions of Hans Robert Jauss, Wolfgang Iser, and Stanley Fish, it advances the argument that moral meaning is neither a stable textual property nor a recoverable authorial intention, but a historically contingent construct actualized in situated acts of reading. Moral interpretation is thus reconceived as a dynamic process of negotiation, mediated by interpretive communities, pedagogical formations, and culturally embedded horizons of expectation.*

Although both texts have generated an extensive body of scholarship, critical inquiry has predominantly privileged textual, ideological, or historicist approaches, leaving comparatively underexplored the question of how contemporary readers—particularly those operating outside the Anglo-American cultural matrix—constitute their ethical significance. By foregrounding Romanian readers as a distinct interpretive community, this study interrogates the differential activation of moral meaning in British fantastic literature and American moral realism. It argues that Carroll's narrative diffuses moral authority and proliferates interpretive indeterminacy, thereby intensifying readerly agency, whereas Twain's novel organizes ethical experience around a dramatized crisis of conscience that orients readerly alignment. Through this comparative lens, the article demonstrates that moral reception is not an invariant effect of textual structure but an emergent phenomenon shaped by cultural location and interpretive practice.

Keywords: *Reader-response theory; moral reception; interpretive communities; British fantastic literature; American moral realism*

The study of literary meaning has undergone a decisive epistemological shift over the past century, moving from text-centered and author-centered paradigms toward models that foreground the role of the reader in the construction of meaning. This shift, crystallized in what is broadly known as reader-response theory, has profoundly altered the way literary value, interpretation, and moral significance are understood. Rather than treating literary meaning as a stable property embedded in the text, reader-response critics argue that meaning emerges through the interaction between text and reader, shaped by cultural context, interpretive communities, and individual experience.

Within this theoretical framework, the moral dimension of literature acquires renewed complexity. Moral meaning is no longer viewed as a didactic message transmitted unilaterally from author to reader, but as a negotiated construct, produced through acts of interpretation. This perspective is particularly productive when applied to texts whose ethical orientation is either ambiguous or culturally contingent—conditions that characterize both Lewis Carroll's *Alice's Adventures in Wonderland* (1865) and Mark Twain's *Adventures of Huckleberry Finn* (1885).

Despite the extensive critical attention devoted to these two canonical works, the majority of existing scholarship approaches them through textual, historical, or ideological lenses, often privileging authorial intent, narrative structure, or socio-political context. Comparatively little attention has been paid to how contemporary readers—especially those outside the Anglo-American cultural sphere—*receive* and *evaluate* the moral dimensions of these texts. From a reader-response perspective, this constitutes a significant gap in the existing literature, one that the present research seeks to address.

Reader-response theory emerged in part as a reaction against the dominance of New Criticism, which emphasized the autonomy of the text and discouraged consideration of reader response as subjective or extraneous. Critics such as W.K. Wimsatt and Monroe Beardsley (1949) famously warned against the "affective fallacy," arguing that a reader's emotional response was irrelevant to the objective meaning of the text.

By the mid-twentieth century, however, this rigid separation between text and reader began to be questioned. Scholars increasingly recognized that interpretation could not be fully explained without accounting for the reader's role in activating textual meaning. This realization laid the groundwork for a range of theoretical approaches that collectively redefined literary interpretation as an interactive process.

One of the most influential contributions to reader-response theory comes from Hans Robert Jauss, whose concept of the *horizon of expectations* fundamentally reoriented literary historiography. Jauss argues that a literary work is not received in a vacuum but is interpreted against a backdrop of cultural norms, aesthetic conventions, and prior reading experiences shared by its audience.

According to Jauss, the meaning and value of a text emerge through its reception history, as successive generations of readers reinterpret it in light of changing horizons. This model is particularly relevant for works like *Alice's Adventures in Wonderland* and The Adventures of *Huckleberry Finn*, whose original audiences differ radically from contemporary readers, especially those situated outside the Anglo-American context.

Applied to moral reception, Jauss's theory suggests that ethical judgments elicited by a text are historically and culturally contingent. What nineteenth-century readers perceived as humorous, subversive, or morally instructive may be received very differently by twenty-first-century readers shaped by alternative educational systems and moral frameworks. My research, by focusing on Romanian contemporary readers, operates squarely within this paradigm.

Complementing Jauss's historical orientation, Wolfgang Iser focuses on the phenomenology of reading itself. In *The Act of Reading*, Iser introduces the concept of the *implied reader*, a textual construct that guides the reader's responses while leaving crucial gaps to be filled through interpretation.

For Iser, texts are structured around indeterminacy: omissions, ambiguities, and narrative tensions that invite the reader's active participation. Meaning arises not from what the text explicitly states but from the reader's efforts to resolve these indeterminacies.

This framework is especially useful for analyzing *Alice's Adventures in Wonderland*, a text characterized by semantic instability, logical paradox, and moral ambiguity. In contrast, *Huckleberry Finn*, while not devoid of ambiguity, often frames moral dilemmas in explicit terms, inviting a different mode of reader engagement. From such perspective, these structural differences are likely to generate distinct patterns of moral reception.

While Jauss and Iser emphasize the interaction between text and reader, Stanley Fish radicalizes reader-response theory by arguing that meaning is produced entirely within interpretive communities. According to Fish, readers do not approach texts as isolated individuals but as members of socially and culturally constituted groups that share interpretive strategies.

This notion has profound implications for cross-cultural reception studies. If interpretive communities shape meaning, then Romanian readers—formed by different educational traditions, historical experiences, and moral discourses—may interpret the moral dimensions of *Alice* and *Huckleberry Finn* in ways that diverge significantly from Anglo-American critical consensus.

Fish's work legitimizes the methodological premise of my research: that the moral impact of these texts cannot be assumed to be universal, but must be empirically investigated within specific reader communities.

Traditional moral criticism often treats literature as a vehicle for transmitting ethical norms, evaluating texts based on the clarity or correctness of their moral message. Reader-response theory challenges this model by reframing morality as an emergent property of the reading experience.

As scholars such as Martha Nussbaum (1990) have argued, literature engages readers ethically not by offering moral prescriptions but by inviting them to inhabit complex situations, confront dilemmas, and reflect on values. From this perspective, the moral power of a text lies in its capacity to stimulate ethical reflection rather than to impose moral conclusions.

This distinction is crucial when comparing *Alice* and *Huckleberry Finn*. Carroll's text resists didactic interpretation, often undermining authority and logic without offering clear ethical

alternatives. Twain's novel, by contrast, dramatizes moral conflict in a way that foregrounds ethical choice, particularly in relation to slavery, loyalty, and conscience.

Critical studies of *Alice* have traditionally focused on its status as nonsense literature, its logical paradoxes, and its playful subversion of Victorian norms. Scholars such as Martin Gardner (year of publication) and Gilles Deleuze (year of publication) have emphasized the text's linguistic and philosophical dimensions, often downplaying its moral implications.

From a reader-response perspective, however, the very absence of explicit moral instruction becomes ethically significant. The reader is compelled to evaluate authority figures like the Queen of Hearts, whose arbitrary rules and violent rhetoric destabilize conventional moral hierarchies. Alice's reactions—ranging from confusion to resistance—serve not as moral exemple but as prompts for reader interpretation.

Reader-response theory thus reframes *Alice* as a text that delegates moral judgment to the reader, making moral reception highly dependent on the reader's interpretive framework. This openness explains the wide divergence in responses documented across different cultural and historical contexts.

In contrast, *Adventures of Huckleberry Finn* has long been recognized as a morally charged text. Lionel Trilling famously described Huck as possessing a "moral energy" that sets him apart from the society that condemns him. Subsequent critics have explored the novel's treatment of slavery, race, and conscience, often emphasizing its ethical seriousness.

From a reader-response standpoint, the novel's moral force derives from its invitation to align with Huck's internal struggle. The famous declaration "All right, then, I'll go to hell" represents a moment of moral self-definition that strongly guides reader response. Unlike *Alice*, which disperses moral authority, *Huckleberry Finn* structures reader sympathy around a clear ethical stance.

Nevertheless, reader-response critics caution against assuming uniform reception. As Fish and others note, readers' cultural frameworks significantly influence how they interpret Huck's decision—whether as heroic, naïve, or problematic. This variability underscores the importance of empirical reception studies.

Although both texts have been extensively studied, comparative analyses that focus explicitly on reader reception of moral values remain scarce. Most comparative studies prioritize thematic, stylistic, or ideological contrasts between British and American literary traditions, often neglecting the role of the reader.

Moreover, reception studies that do exist tend to focus on Anglo-American audiences, leaving non-Western and Eastern European readerships largely unexplored. This imbalance limits the explanatory power of existing scholarship, particularly in an era of globalized literary circulation.

By situating Romanian readers at the center of analysis, my research addresses this lacuna and contributes to a more nuanced understanding of how moral meaning is constructed across cultural boundaries.

The theoretical perspectives outlined above justify a methodology that combines textual analysis with empirical data gathered from readers. Questionnaires, when carefully designed, allow researchers to capture patterns of moral interpretation without reducing reading to quantifiable variables.

From a reader-response standpoint, such instruments do not measure "correct" interpretations but map interpretive tendencies within a given community. This approach aligns with Jauss's emphasis on historical reception, Iser's focus on readerly participation, and Fish's theory of interpretive communities.

Reader-response theory provides a robust and flexible framework for investigating the moral reception of *Alice's Adventures in Wonderland* and *Adventures of Huckleberry Finn*. By foregrounding the reader's role in constructing ethical meaning, this theoretical approach challenges text-centered models and opens new avenues for comparative literary analysis.

The existing literature demonstrates a clear need for studies that move beyond textual interpretation to examine how moral values are received by contemporary readers in diverse cultural contexts. The present research responds to this need by integrating reader-response theory with

empirical reception data, thereby contributing both to literary theory and to comparative cultural studies.

A central contribution of reader-response theory lies in its capacity to theorize not only individual acts of reading but also the ethical implications of reading across cultural and temporal boundaries. When texts circulate beyond their original contexts, they enter interpretive environments shaped by different moral codes, educational traditions, and collective memories. From this perspective, the act of reading becomes an ethically situated practice, in which readers negotiate values that may not align with those of the source culture.

This insight is particularly relevant to the present study, which examines the reception of two nineteenth-century English-language texts by Romanian contemporary readers. Reader-response theory allows for an analytical framework in which moral interpretation is understood as historically contingent rather than universally fixed. As Jauss argues, a text's ethical significance is continually reconfigured as it encounters new horizons of expectation. Thus, the moral impact of *Alice's Adventures in Wonderland* and *Adventures of Huckleberry Finn* cannot be presumed to remain stable across time or geography; instead, it must be examined as a dynamic phenomenon emerging in the space between text and reader.

Scholars working within ethical criticism have increasingly emphasized the responsibility of the reader in constructing moral meaning. Rather than viewing ethical interpretation as a matter of decoding authorial intent, reader-response approaches conceptualize it as an act of engagement that involves judgment, empathy, resistance, and negotiation. This shift has important consequences for comparative literary studies, particularly when texts from different traditions are juxtaposed. In such cases, ethical reception becomes a site of comparison in its own right, revealing not only differences between texts but also differences between readers and interpretive communities.

Both *Alice's Adventures in Wonderland* and *Adventures of Huckleberry Finn* occupy a complex position in literary history as texts associated with childhood and adolescence, yet deeply engaged with moral and philosophical questions. Reader-response scholarship has paid considerable attention to the figure of the child reader, recognizing that texts addressed to or featuring children often rely on distinctive strategies of moral communication.

In the case of *Alice*, Carroll's refusal to provide explicit moral instruction represents a deliberate departure from the didactic tradition of Victorian children's literature. Reader-response critics have argued that this absence of overt moralization grants the reader a high degree of interpretive freedom. Rather than guiding the reader toward a predetermined ethical lesson, the text invites critical distance from authority, logic, and linguistic convention. As Iser would suggest, the numerous gaps and inconsistencies in the narrative function as sites of readerly participation, compelling readers to actively construct meaning.

From a moral perspective, this interpretive openness can be understood as ethically productive rather than evasive. By refusing to dictate moral conclusions, *Alice* encourages readers to reflect on the arbitrariness of power and the instability of normative systems. Reader-response theory provides the conceptual tools to account for this form of ethical engagement, which operates indirectly and depends heavily on the reader's willingness to question rather than accept.

In contrast, *Huckleberry Finn* positions the reader differently. Although the novel also features a young protagonist, it frames moral conflict in terms that invite alignment rather than detachment. Huck's internal struggle is narrated in a way that foregrounds emotional sincerity and ethical urgency, encouraging readers to empathize with his predicament. From a reader-response standpoint, this alignment shapes moral reception by narrowing interpretive possibilities and directing reader sympathy toward a specific ethical stance.

The juxtaposition of these two texts thus highlights a fundamental contrast in reader positioning: one text disperses moral authority and amplifies interpretive freedom, while the other concentrates moral significance in a decisive act of conscience. Reader-response theory allows this contrast to be analyzed not merely as a difference in narrative technique, but as a difference in how ethical meaning is activated through reading.

Stanley Fish's concept of interpretive communities is particularly valuable for understanding how educational contexts shape moral reception. Readers do not encounter texts as neutral subjects; they are trained, implicitly or explicitly, to read in certain ways. School curricula, pedagogical practices, and cultural narratives all contribute to the formation of interpretive habits that influence how moral content is perceived and evaluated.

In many educational systems, *Huckleberry Finn* is taught as a moral novel that addresses themes of freedom, racism, and individual conscience. This framing predisposes readers to approach the text as ethically serious and to interpret Huck's decision as morally exemplary. By contrast, *Alice* is often presented as a whimsical or playful text, with less emphasis placed on its ethical implications. Reader-response theory suggests that such pedagogical framing significantly shapes reception, reinforcing certain interpretations while marginalizing others.

For Romanian readers, whose educational exposure to these texts may differ substantially from that of Anglo-American readers, interpretive communities operate under different assumptions. The absence of a strong national tradition of reading *Huckleberry Finn* as a foundational moral text, for example, may alter how readers perceive its ethical claims. Similarly, the reception of *Alice* may be influenced by local cultural attitudes toward authority, absurdity, and childhood.

By situating reader responses within specific interpretive communities, the present study aligns with Fish's insistence that meaning is socially produced. Moral reception is not simply a matter of individual preference, but a collective practice shaped by shared interpretive norms. This insight reinforces the methodological validity of examining reader responses empirically rather than relying on critical consensus derived from a single cultural context.

One of the key distinctions explored in reader-response scholarship concerns the degree of moral explicitness in literary texts. Texts that articulate ethical positions directly tend to elicit different reader responses than those that rely on implication or irony. Reader-response theory does not privilege one mode over the other; instead, it examines how different modes of moral communication affect reader engagement.

In *Huckleberry Finn*, moral explicitness functions as a guiding mechanism for interpretation. Huck's belief that helping Jim is sinful, followed by his conscious rejection of that belief, creates a narrative arc that foregrounds ethical choice. Reader-response critics have noted that such moments reduce interpretive uncertainty, making it easier for readers to identify the moral stakes of the narrative. This clarity can enhance emotional investment and facilitate moral alignment, particularly for readers seeking ethical orientation.

By contrast, *Alice* employs moral ambiguity as a defining feature. Authority figures are portrayed as absurd, rules are arbitrary, and consequences lack consistency. From a reader-response perspective, this ambiguity shifts ethical responsibility onto the reader. Rather than being told what to think, readers must decide how to evaluate the behaviors and values depicted. This mode of engagement demands a higher degree of interpretive activity and may produce a wider range of responses.

The contrast between these two modes underscores the importance of reader-response theory for comparative moral analysis. Instead of evaluating texts based on the presence or absence of moral lessons, reader-response approaches assess how texts mobilize readers differently. Moral impact, in this sense, is not measured by didactic clarity alone, but by the nature of the ethical engagement the text generates.

Although reader-response theory originated as a primarily theoretical movement, it has increasingly informed empirical studies of literary reception. Scholars have employed interviews, questionnaires, and reading journals to examine how real readers respond to texts, particularly in educational and cross-cultural contexts. Such studies provide valuable insights into the variability of moral interpretation and the factors that influence it.

Empirical reception research has demonstrated that readers often diverge significantly from critical expectations, especially when texts are encountered outside their original cultural frameworks. This divergence does not represent misreading, but rather the legitimate operation of readerly agency.

Reader-response theory legitimizes these findings by rejecting the notion of a single authoritative interpretation.

In the context of the present research, empirical methods serve to operationalize reader-response theory. By collecting and analyzing readers' reflections on specific fragments, the study moves beyond abstract claims about moral ambiguity or explicitness and examines how these features are actually experienced. This approach bridges the gap between theoretical discourse and lived reading practices.

Moreover, empirical reception studies contribute to ethical criticism by revealing how readers negotiate moral values in practice. They show how readers reconcile textual cues with personal beliefs, cultural norms, and emotional responses. In doing so, they enrich our understanding of literature as an ethical encounter rather than a repository of moral truths.

From a comparative perspective, reader-response theory offers a powerful framework for examining how texts function differently across cultural contexts. Rather than treating national literatures as self-contained systems, it emphasizes circulation, reception, and reinterpretation. This orientation aligns closely with contemporary developments in comparative literature, which increasingly focus on transnational reading practices.

The comparison between British fantastic literature and American moral realism gains additional depth when analyzed through reader reception. Instead of asking which tradition is more morally effective, reader-response theory encourages inquiry into how different traditions invite different forms of ethical engagement. This shift moves the discussion away from hierarchical evaluation and toward relational understanding.

For Romanian readers, encountering these texts involves navigating unfamiliar cultural codes while bringing their own interpretive frameworks to bear. Reader-response theory acknowledges this process as central rather than peripheral to literary meaning. By foregrounding the reader's role, the present research contributes to a more inclusive and dynamic model of comparative literary analysis.

Expanded across these dimensions, reader-response theory emerges as an integrative framework capable of addressing the moral reception of literary texts in a nuanced and culturally sensitive manner. Its emphasis on reader agency, interpretive communities, and historical contingency makes it particularly well suited to comparative studies involving texts with distinct ethical orientations.

The existing scholarship on *Alice's Adventures in Wonderland* and *Adventures of Huckleberry Finn* provides a rich foundation for textual analysis, but it leaves significant questions unanswered regarding contemporary moral reception. By extending reader-response theory into the empirical domain and applying it to a non-Anglophone readership, the present research contributes original insights to literary studies.

In doing so, it reaffirms the central claim of reader-response criticism: that literature's moral power does not reside solely in texts, but in the ongoing dialogue between texts and readers—a dialogue shaped by history, culture, and the ethical imagination.

BIBLIOGRAPHY:

1. Carroll, Lewis. *Alice's Adventures in Wonderland*. Edited by Hugh Haughton, Penguin Classics, 1998.
2. Deleuze, Gilles. *The Logic of Sense*. Translated by Mark Lester, Columbia UP, 1990.
3. Fish, Stanley. *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*. Harvard UP, 1980.
4. Gardner, Martin. *The Annotated Alice*. Norton, 2000.
5. Iser, Wolfgang. *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Johns Hopkins UP, 1978.
6. Jauss, Hans Robert. *Toward an Aesthetic of Reception*. Translated by Timothy Bahti, U of Minnesota P, 1982.
7. Nussbaum, Martha C. *Love's Knowledge: Essays on Philosophy and Literature*. Oxford UP, 1990.
8. Tompkins, Jane P., editor. *Reader-Response Criticism: From Formalism to Post-Structuralism*. Johns Hopkins UP, 1980.
9. Trilling, Lionel. "Huckleberry Finn." *The Liberal Imagination*, Viking Press, 1950, pp. 103–119.
10. Twain, Mark. *Adventures of Huckleberry Finn*. Edited by Victor Fischer and Lin Salamo, University of California Press, 2003.

LITERARY AND HISTORICAL MEMORY IN THE AIUD CARCERAL SPACE: PERSPECTIVES ON CARCERAL REPRESENTATION BETWEEN DOCUMENT AND FICTION

Adriana Maria Călugăr (Cutean)
PhD Student, „1 December 1918" University of Alba Iulia

***Abstract**: The knowledge of recent history inherently implies an understanding of the past. Memory and history exist in a relationship of interdependence, as memory constitutes the subject of historical investigation. History is a product of memory—whether official or personal—and reflects the manner in which individuals perceive and interpret events. The delicate boundary between objectivity and subjectivity in the narration of events that occurred in Aiud Prison is not a novel issue within the field of historiography. Nevertheless, the essential role of subjectivity is acknowledged, particularly in historical research focused on recent events, such as those pertaining to the Romanian Gulag during the communist era. Memory, in all its forms—collective, individual, cultural, or historical—serves to preserve and sustain the experience of a difficult period, marked by prejudice, terror, and abuse. Through memory—an internal, abstract instrument available to the human being—it becomes possible to return to the past, to recall events, thereby invoking involuntary memory, subjectivity, and relativity. This process highlights ab illo tempore—a memorable moment, an event that profoundly impressed and left a lasting mark. One of memory's crucial roles is its historical function in recording real events. Memory acts as a witness through which social, political, and historical events are preserved—whether transmitted orally, through interviews given by former prisoners, or through written accounts, such as official documents, journals, and the memoirs of literary, cultural, or historical figures. It is memory that underpins the creation of works of memoir literature written by those imprisoned in Aiud Prison. The more intense and extreme the experiences, the more profound the drama, and the more vivid and enduring the recollections become. Literary memory and historical memory hold an irreplaceable role in documenting the carceral experience lived within the walls of Aiud Prison.*

***Keywords:** memory; carceral space; testimonial writing; the prison of the intellectual elite; historiography*

Memoria – rol semnificativ în contextul încarcerării în temnița aiudeană. Funcțiile memoriei. Tipuri de memorie

Cunoaşterea istoriei recente face trimitere spre cunoaşterea trecutului. De-a lungul istoriei culturale, reflecţiile asupra memoriei au reprezentat aspecte foarte importante. Memoria şi istoria se regăsesc într-o relaţie de interdependenţă, deoarece memoria constituie obiectul de cercetare al istoriei. Istoria constituie un produs al memoriei, al memoriei oficiale sau personale şi reflectă maniera în care individul percepe evenimentele. Graniţa fragilă dintre obiectivitatea sau subiectivitatea relatării evenimentelor petrecute în Închisoarea Aiud nu este un element inovativ în domeniul istoriografiei, cu toate că este recunoscut rolul esenţial al subiectivităţii în domeniul cercetării istorice care se focalizează pe evenimentele relatate din istoria recentă, precum cea a gulagului românesc din perioada comunistă. Din perspectiva Iuliei Pop, „memoria nu este doar obiectul istoriei, ci și subiectul ei"[1]. Amintirea activează trecutul, eliberându-l.

În *Dicționarul explicativ al limbii române*, conceptul „memorie" este definit astfel: „Proces psihic care constă în întipărirea, recunoaşterea şi reproducerea senzaţiilor, sentimentelor, mişcărilor, cunoştinţelor din trecut."[2] În articolul *Între memorialistică şi memorie*, Emilia Ciordaş redă o definiţie a memoriei din punctul său de vedere: „termenul *memorie* reprezintă reactualizarea în conştiinţă a ceea ce am trăit la un moment dat în trecut, prin declanşarea spontană a unui proces de asociaţii senzoriale, prezentarea lucrurilor, în deriva fluxului memoriei care constituie pentru romanul

[1] Iulia Pop, *Memorie și suferință. Considerații asupra literaturii memorialistice a universului concentraționar comunist,* Editura Argonaut, Cluj -Napoca, 2010, p. 21
[2] https://dexonline.ro/intrare/memorie/33514, consultat la data de 12. 01. 2025

secolului al XX - lea marea descoperire a autenticităţii subiective”[3]. O definiţie metaforică a memoriei se regăseşte în jurnalul lui Mihai Rădulescu, *Jocul cu moartea.* Din perspectiva acestuia, memoria este un mecanism psihologic care funcţionează într-o manieră miraculoasă, este parte componentă din fiinţa umană şi se suprapune peste existenţa noastră: „miracolul însuşi al memoriei, care leagă, conferă, aseamănă, potenţează farmecul ameţitor al vieţii. Oprire pe loc, privire panoramică, adunare la un loc a fragmentelor, a clipelor de viaţă trăite fragmentar. Orice existenţă prinde un înveliş de sens profund, de semnificaţie importantă, necesară pentru viaţă. Nimic nu mai e superfluu, nimic nu mai e *tolerat, suferit* (subl.aut.) şi cu resemnare. Totul e încorporat, totul e asimilat, prefăcut în sânge şi duh pentru creierul şi vinele tale.”[4]

Memoria, în oricare din formele sale, fie colective, individuale, culturale sau istorice va fi cea care prin timp va menţine şi va păstra experienţa unei perioade dificile închistate în prejudecăţi în care dominau teroarea şi abuzurile. Prin intermediul memoriei - instrument abstract interior - de care fiinţa umană dispune, există posibilitatea întoarcerii în trecut, a rememorării evenimentelor şi astfel, intervin memoria involuntară, subiectivitatea şi relativitatea. Astfel se evidenţiază *ab illo tempore* - un moment memorabil, un eveniment care a impresionat şi marcat profund. Ticu Constantin afirmă că trecutul e un „determinant pentru ceea ce suntem acum”[5] şi are capacitatea de a ne defini.

O **funcţie** importantă a memoriei este funcţia istorică a evenimentelor reale înregistrate. Aceasta devine martor şi prin intermediul ei sunt înregistrate evenimentele sociale, politice, istorice care au fost transmise pe cale orală, prin interviurile acordate de foştii deţinuţi sau prin intermediul scrisului - documente oficiale, jurnale, memoriile unor personalităţi literare, culturale sau istorice. Memoria este cea care stă la baza conceperii operelor care aparţin memorialisticii scriitorilor încarceraţi în Închisoarea Aiud. Cu cât trăirile sunt mai intense, duse spre paroxism, drama e mai profundă, cu atât amintirile devin mai pregnante, mai vii ca niciodată. Memoria literară şi memoria istorică au un rol inegalabil în consemnarea în scris a experienţei carcerale trăite în temniţa aiudeană. Este evidentă situarea literaturii memorialistice de detenţie la graniţa dintre istorie şi literatură: „Proiectate în marginalul literaturii şi al istoriei, scrierile de gen îşi revendică avantajul ieşirii din rigoarea normelor literare prin proiectarea realului şi nu doar a «efectului de real», şi, din perspectiva istoriei, prin conferirea de mişcare epică descrierilor evenimenţiale.”[6]

Paul Goma este unul dintre foştii deţinuţi care în prefaţa operei sale, *Gherla* subliniază rolul incontestabil al memoriei în relatarea evenimentelor şi pune în discuţie adevărul celor redate în diverse situaţii, observându-se apariţia mai multor variante ale aceleiaşi întâmplări sau mai multe variante ale aceluiaşi autor, relatarea fiind supusă trecerii ireversibile a timpului: „... Pe de altă parte evenimentul a fost atât de violent încât vrând nevrând l-am înregistrat... Violent deci strâmb poate cu totul fals. Dar să admitem că l-am înregistrat corect din punctul de vedere al unei statistici al unei medii: cu timpul, *memoria* (subl.n.) începe să facă feste. Nu prin omitere prin uitare. Ci prin... şi memoria n-ar face atâtea feste dacă n-aş povesti acea întâmplare de atâtea ori. Dar cu fiecare relatare adevărul să zicem că prima impresie a fost cea adevărată pe nesimţite începe să se modifice. Prin omisiuni prin adaosuri...”[7]

Este de apreciat faptul că cei încarceraţi au reuşit să-şi păstreze luciditatea intactă, iar memoria constituie un mijloc de a se salva şi afirmaţia făcută de Lena Constante în *Evadarea tăcută* va rămâne reprezentativă pentru foştii deţinuţi: „memoria încă nu ajunseseră să mi-o distrugă”[8]. În lumea spaţiului carceral, rolul memoriei este copleşitor, ea fiind un spaţiu de stocare din care informaţia literară, culturală şi artistică iese în evidenţă pentru cei care relatează, se confesează, mărturisesc toată experienţa înmagazinată de-a lungul timpului şi instrument de conservare a informaţiilor acumulate în timpul detenţiei. Memoria afectivă păstrează cu fidelitate experienţele inumane, dramele

[3] Emilia Ciordaş, *Între memorialistică şi memorie,* consultat la adresa https://www.literaturadeazi.ro/rubrici/recenzii/intre-memorialistica-si-memorie-1118 , la data de 12. 01. 2025
[4] Mihai Rădulescu, *Jocul cu moartea,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 434
[5] Ticu Constantin, *Memoria autobiografică*, Iaşi, Institutul European, 2004, p. 5
[6] Iulia Pop, *op. cit.,* p. 36
[7] Paul Goma, *Gherla,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 18
[8] Lena Constante, *Evadarea tăcută,* Bucureşti, Editura Humanitas, p. 27

inimaginabile trăite în închisoare, însă în anumite situaţii apar uitarea şi reprimarea ca o formă de apărare indusă.

Iulia Pop afirmă că graniţele dintre memoria personală, cea autobiografică şi memoria socială sunt încălcate frecvent şi din perspectiva gradului de implicare în relatarea unor evenimente „amintirile sunt stocate fie într-o memorie **personală** (dacă cel care rememorează își asumă statutul de actor), fie într-o memorie **socială** (dacă participarea este indirectă, mediată de presă sau de amintirile altora, spre exemplu) ori într-o memorie **istorică** (dacă nu se pot trasa linii de contemporanitate între eveniment şi narator)”[9]. În *Întoarcerea la Hristos,* Ioan Ianolide menţionează că a întocmit capitolul *Portrete din închisoare* în care realizează o galerie vastă de portrete ale deţinuţilor pe care i-a cunoscut în timpul detenţiei sale din ceea ce îşi aminteşte: „scriu numai cu datele slabei mele memorii. Bine, dacă nu ar fi frica, dacă aş avea documente, dacă aş lucra liniştit, aş putea da portrete cu mult mai reuşite. Consider deci că fac numai muncă de informaţie şi alţii vor da portretelor haina strălucirii ce li se cuvine”[10].

În memorialistica detenţiei aiudene, contactul cu universul concentraţional se realizează strict din punct de vedere senzorial, deoarece capacitatea deţinutului de a vedea este interzisă, prin diverse metode şi măsuri luate: arestările se fac pe timpul nopţii, deplasarea spre închisoare se face fără ca deţinuţii să aibă posibilitatea să vadă drumul parcurs sau locul în care ajung, celulele sunt mereu cufundate în întuneric. Deţinutul reţine spaţii prin intermediul altor tipuri de memorie: „memoria olfactivă (mirosul fetid din celule), memoria tactilă (paturile-mormânt, zidurile reci), memoria auditivă (zgomotele-semnale metalice din calorifere sau surde din ziduri)”[11]. În existenţa noastră ca fiinţe umane, se împletesc mai multe existenţe care reprezintă diferite etape spirituale şi biologice ale vieţii, adunând etapă cu etapă imagini, emoţii, gânduri, fapte, amintiri: „minunea de a exista printre atâtea existenţe de a-ţi împleti fiinţa printre atâtea şi atâtea zile şi nopţi, munţi şi câmpii, veri şi ierni, oameni şi animale şi plante şi pietre, culori şi forme, sunete cu impresii veşnic noi, senzaţii veşnic reîmprospătate şi rostogolite una după alta în *cisterna* nesfârşită a memoriei.”[12]

În ceea ce priveşte experienţele carcerale redate în operele care aparţin literaturii memorialistice, există posibilitatea ca trecerea timpului şi vârsta în cele mai multe cazuri înaintată să fie factori esenţiali care îşi pun amprenta asupra evenimentelor prezentate. În anumite situaţii, pot fi puse sub semnul întrebării transparenţa celor relatate. Sunt uitate sau decalate unele nume, sunt trecute sub tăcere sau uitate nume de cod folosite cu scopul de a evita diverse situaţii. În alte circumstanţe, intervin frica sau uitarea, alteori apare reprimarea suferinţelor care nu pot fi şterse din memorie. Subiectivitatea memoriei foştilor deţinuţi care a fost redată în memoriile scrise sau orale este vizată pentru lipsa de credibilitate şi pentru caracterul selectiv și trebuie abordată ca un element semnificativ pentru întregirea istoriei, nu din perspectiva evenimentelor petrecute în trecut, care pot fi atestate documentar, ci pentru construirea unor semnificaţii ale dăinuirii acestor evenimente, perceperea lor şi impactul semnificativ pe care l-au avut asupra celor care au trăit o astfel de experienţă.

Discursul confesiv – repere teoretice în analiza operelor memorialistice

Discursurile memorialistice, prin situarea lor într-un „spaţiu de frontieră”, stabilesc o configuraţie a unei duble perspective asupra convenţiilor acestui gen. Acestea pot fi analizate atât din perspectivă istorică, psihologică, sociologică, cât şi din perspectivă literară. Iulia Pop consideră că din perspectiva literaturii, „discursul autoreferenţial se revendică, din perspectiva literaturii, din punctul de vedere al vocaţiei estetice a naratorului, în ipostaza lui dublă de narator – actor/observator sau triplă, narator – autor – actor/observator.”[13], iar din perspectiva istoriei „Nu efectul de real este căutat, ci informaţia, realul însuşi, care poate fi verificat, deci nu reprezintă un exerciţiu al imaginaţiei şi de imaginaţie.”[14]

[9] Iulia Pop, *op. cit.,* p. 24
[10] Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă,* Editura Bonifaciu, București, 2012, p. 299
[11] Iulia Pop, *op. cit.,* p. 22
[12] Mihai Rădulescu, *op. cit.,* p. 434
[13] Iulia Pop, *op. cit.,* p. 33
[14] *Ibidem*, p. 33

Termenul „memorialistică” provine din termenul franţuzesc „mémoire” şi face referire la evenimente şi împrejurări consemnate retrospectiv, de un autor care a fost martor sau implicat afectiv în cele relatate. Din punct de vedere documentar, literar, istoric, memoriile foştilor deţinuţi constituie semnificative surse informative autentice care cuprind elemente noi şi date care intensifică şi completează imaginea spaţiului concentraţionar şi, totodată, deschid noi orizonturi în ceea ce priveşte cercetarea. Situându-se la graniţa dintre istorie şi literatură, memorialistica prezintă atât elemente reale, documentare, cât şi elemente artistice, ale creaţiei literare: „Scrierile paraliterare oscilează între istorie şi artă, deşi au în primul rând o funcţie informativă, literaritatea lor fiind recunoscută şi ratificată în poetica formelor narative; aceste texte provin din vocaţia acelui *homo narativus* cu formaţie şi activităţi situate ceva mai departe de finalitatea textului literar.”[15]

Memoria fiecărui deţinut devine o piesă de puzzle din memoria colectivă. Prin firul memoriei, este depănat în faţa celorlalţi deţinuţi tot ceea ce a fost stocat în memorie în materie de informaţie ştiinţifică sau culturală. Deţinuţii explorează şi aprofundează domenii noi, necunoscute pentru unii dintre ei până în momentul încarcerării - iau lecţii de artă, de istorie, de fizică, de filosofie, de teologie, învaţă limbi străine, participă la conferinţe. Există o tenacitate cu care deţinuţii învaţă orice şi o nevoie de ocupare a timpului care sunt dublate constant de o sete continuă de exactitate şi adevăr.

Memorialistica depăşeşte barierele ficţionalului şi transpune totul sub semnul realului, al istoriei şi astfel, lumea penitenciară descrisă în operele care aparţin memorialisticii detenţiei, memorialisticii Aiudului în mod deosebit, redau semnificaţii şi viziuni multiple din diverse perspective, însă toate au acelaşi numitor comun şi anume mărturisirea. Silvian Iosifescu consideră că: „valorile literare ale memorialisticii nu se reduc la cele stilistice. Se poate spune că acesta este aspectul mai puţin interesant. Există tentaţia de a explica prin valori de stil pătrunderea în literatură a acestor scrieri care nu plăsmuiesc ficţiuni, ci transcriu faptul autentic cu un inevitabil coeficient de imprecizie.”[16]. Sentimente, amintiri, trăiri, gânduri, emoţii, atitudini sunt exprimate şi conservate în scrierile memorialistice ale foştilor deţinuţi încarceraţi în spaţiul carceral aiudean ca experienţe definitorii ale celor care au cunoscut gulagul şi stau sub semnul unor teme şi motive recurente care se regăsesc în aceste scrieri.

Trăsăturile definitorii care fac trecerea spre literatură sunt temporalitatea, calofilia, perspectiva narativă, ritmul, intertextualitatea. Totodată, ficţiunea este nevoită să cedeze teren de câte ori istoricul apelează la memorie pentru a căuta „spaţii ale adevărului”. Corin Braga conturează ideea că „speciile despre sine se subordonează unei necesităţi exterioare, care nu mai ţin de predispoziţia interioară narativă, ci de o logică a timpului ce se împleteşte cu devenirea personală.”[17]. Printre trăsăturile definitorii ale memorialisticii de detenţie se enumeră: tranzitivitatea şi reflexivitatea limbajului, autenticitatea, subiectivitatea, originalitatea, perspectiva multiplă, afectivitatea, anticalofilismul. Se poate observa că în textele memorialisticii detenţiei, spaţiul carceral, condiţiile din închisoare, revoltele, evadările, activităţile cotidiene, hrana, mijloacele de comunicare sau de rezistenţă sunt descrise în termeni similari de mai mulţi memorialişti care au fost încarceraţi în acelaşi spaţiu de detenţie. De exemplu, în memorialistica Aiudului sunt prezentate anumite aspecte, din perspective diferite, precum: reeducarea târzie, încercarea de evadare, izolarea în Zarca Aiudului, activităţile intelectuale care au construit imaginea Închisorii Aiud ca o „închisoare a elitelor intelectuale”. Textele memorialistice pot fi privite ca documente care pot fi relaţionate cu documentele oficiale pentru conturarea cât mai eficientă a imaginii unui trecut recent al ţării noastre subjugate de sistemul comunist. „Scrierile autoreferenţiale, ale devenirii de sine mai ales într-un trecut înnegurat, deschid deopotrivă şi calea istoricilor înspre istorie, dar şi pe cea a literaţilor înspre istorii.”[18]

Cunoaşterea istoriei recente face trimitere spre cunoaşterea trecutului. Paul Ricoeur consideră că aceasta „pretinde corelarea între subiectivitate şi obiectivitate, în măsura în care ea pune în relaţie,

[15] *Ibidem*, p. 34
[16] Silvian Iosifescu, *Literatura de frontieră,* București, Editura enciclopedică română, 1971, p. 131
[17] Corin Braga, „Dezbaterile Phantasma”, în *Steaua*, nr. 4-5/2004
[18] Iulia Pop, *op. cit.,* p. 35

din iniţiativa istoricului, trecutul oamenilor de odinioară şi prezentul celor de astăzi”[19]. Este important să se ia în calcul evenimentele specifice ale epocii, înţelegerea comportamentului uman, impactul evenimentelor istorice asupra fiecărui individ. Realitatea unei epoci poate fi reflectată prin intermediul pluriperspectivismului care permite crearea unei viziuni de ansamblu asupra aspectelor prezentate.

Cercetarea ştiinţifică a documentelor ţine de obiectivitatea demersului, în timp ce examinarea memoriei foştilor deţinuţi vizează un demers subiectiv. La o analiză în detaliu a celor două concepte – „**obiectiv**” şi „**subiectiv**” – se constată că obiectivitatea face referire la toate aspectele care nu implică emoţie, ataşament, există în mod independent, fără a exista implicaţii ce ţin de sfera individualului, în timp ce subiectivitatea implică trăirea, emoţia, exprimarea sentimentelor, o conştiinţă a individului care se bazează pe afecte. Una dintre limitele subiectivităţii este tendinţa de a deforma realitatea pe care intenţionează să o afişeze, rezultat al prejudecăţilor sau al unui determinism social.

Din punct de vedere al temei, al parcursului, scrierile de tip memorialistic respectă aceeaşi schemă narativă care este marcată pe o axă a timpului de evenimente-cheie, evenimente comune tuturor deţinuţilor – momentul arestării, al anchetei, al procesului, perioada detenţiei şi momentul eliberării. Alte aspecte adiacente, surprinse în structura narativă a scrierii sunt repetarea noţiunii de timp, relaţia deţinutului cu esteticul, divinitatea, contextul social, istoric şi politic în care trăieşte, raportându-se continuu la libertate, singurătate, prietenie, tortură, curaj, adevăr, demnitate, solidaritate, durere sau rezistenţă.

Totodată, modalităţile de expunere specifice literaturii subiective la care se face apel sunt: evocarea memoriei afective, relatarea subiectivă, explicaţia, povestirea, meditaţia, introspecţia, analiza, subiectivismul. Opinia lui Adam Schaff referitoare la dihotomia subiectivitate/obiectivitate este extraordinar de pertinentă: „dacă obiectivitatea cunoaşterii ar trebui să însemne excluderea tuturor proprietăţilor individuale ale personalităţii umane, dacă parţialitatea ar trebui să constea în a emite judecăţi renunţând la propriul punct de vedere şi la propriul sistem de valori, dacă valabilitatea universală a judecăţilor ar trebui să constea în eliminarea tuturor diferenţelor individuale şi colective, obiectivitatea ar fi pur şi simplu o ficţiune”[20], din perspectiva istoricului subiectivitatea nu impune reducerea acesteia la amprenta personală a celui care relatează, ci ţinteşte sintetizarea impactului evenimentelor petrecute într-o anumită perioadă.

Memorialiştii Aiudului – identitate, mărturisire şi suferinţă

Concepţia că memorialiştii sunt sau nu sunt scriitori este conturată din asumarea propriei soarte a celor care au ales să consemneze în scris experienţa carcerală trăită în temniţa aiudeană. Memorialiştii Aiudului sunt exemple ale unei suferinţe provocate de condamnarea nedreaptă venită din partea comuniştilor care au instalat un sistem dictatorial strict. Eugen Simion face referire la **menirea** memorialistului: „rostul lui este să îndrepte o lume rău alcătuită, să facă să piară prestigiul năravurilor proaste, să înnoiască structurile ruginite ale lumii...”[21]. Fie că au participat la anumite evenimente istorice precum Ion Ioanid, Valeriu Anania sau Nicolae Steinhardt, fie că au devenit martiri ai neamului românesc precum Valeriu Gafencu sau au fost scriitori arestaţi pentru că nu s-au supus regulilor impuse de regimul comunist ca Nichifor Crainic, Dinu Pillat sau Vasile Voiculescu toţi au parcurs acelaşi traseu impus de regulile închisorii politice, au luptat şi au rezistat în faţa unor agresiuni inimaginabile. Daniel Cristea Enache afirmă: „închisoarea politică e un mecanism aproape perfect pus la punct prin care valorile individului sunt comutate treptat în repere de supravieţuire cu orice preţ”[22].

Pornind de la relaţia de opoziţie dintre cele două concepte - „**real**” şi „**ficţional**”, putem afirma că memorialistul lasă ca moştenire nu doar gândurile sale exprimate ca o operă, ci şi un dosar real, în care sunt consemnate toate evenimentele trăite de acesta în perioada detenţiei: „Intenţia autorului nu

[19] Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea* Editura Amarcord, Timișoara, p. 411
[20] Adam Schaff, *Istorie și adevăr,* București, Editura Politică, 1982, p. 328
[21] Eugen Simion, *Genurile biograficului,* Editura Universs enciclopedic, București, 2002, p. 39
[22] Daniel Cristea Enache, *Lena Constante şi alţi câţiva*, www. Cațavencii.ro

este o amprentare personală a operei, o redimensionare a imaginii realităţii, ci o restituire a realităţii, chiar dacă în absenţa obiectului, face apel la reprezentările lui din memorie, fără intenţii artistice, deşi se pot obiecta distorsiuni ale memoriei, infidelităţi «scăpate» sau «căutate».”[23]

Este foarte bine conturată ideea că memorialistica se află la graniţa dintre istorie şi literatură: „Depăşind revendicările convenţiilor, textele memorialistice rămân în permanenţă valide prin natura lor documentară, fie că este vorba despre documente istorice, existenţiale sau respirări/ (cu)tremurări ale sufletului.”[24] Ficţiunea oferă scriitorului posibilitatea să creeze lumi imaginare, construite cu mecanisme proprii, să imagineze personaje care să participe la acţiune, să acţioneze liber în această lume care le aparţine în întregime. În *Studii de estetică,* Tudor Vianu face referire la ideea că stilul poate fi influenţat cu certitudine de „naţiunea, epoca sau cercul de cultură căreia opera îi aparţine”[25]. Acest aspect poate fi aplicat cu succes şi în cazul memorialiştilor detenţiei aiudene, deoarece majoritatea cedează instinctului de a se confesa, de a mărturisi, de a se vindeca prin scris, fiecare expunându-şi experienţa în stilul său, folosind un limbaj specific, punând în lumină o trăire care implică istoricul, socialul sau politicul, fără intenţia clară de a crea o „operă ficţional – estetică”. Când discursul memorialistic se construieşte ca demers care vindecă din punct de vedere moral, fostul deţinut, memorialistul, purtătorul de traume fizice sau morale îşi cere drepturile de a fi ascultat, de a fi înţeles. Verbalizarea experienţei carcerale îl ajută că traumele acumulate în memorie să îşi piardă din intensitate. În domeniul psihanalizei se consideră că a verbaliza o experienţă traumatică poate avea efect terapeutic asupra individului care o expune.

Memorialistul are intenţia continuă de a realiza trecerea de la oralitate la textul scris. Consemnarea în scris a evenimentelor au rolul fixării acestora, dar şi o responsabilitate extraordinară, aceea a întâlnirii cu cititorul: „În ideea acestei posibile confruntări, informaţiile sunt exacte, memorialistul oferind detalii, toponime, nume de alţi martori care pot oferi garanţia veridicităţii.”[26]. Omul are înclinaţie spre arta narării, spre tentaţia povestirii şi discursul despre propria experienţă trăită în detenţie, relaţionează aspecte generale ale trecutului referitoare la cunoaşterea personală asupra lor, punând în relief impactul semnificativ pe care acestea le-au avut asupra sinelui.

Scriitorii care scriu literatură confesivă au ca scop estetic evidenţierea propriilor trăiri, a propriei personalităţi. Paul Ricoeur afirmă că „Mărturia constituie structura fundamentală a tranziţiei de la memorie la istorie.”[27] La nivelul percepţiilor, discursurile autobiografice sunt folosite având la bază verbele: „a simţi”, „a vedea”, „a auzi”. În funcţie de impactul amintirilor asupra conştiinţei individului, acestea poartă amprente intense, de ordin emoţional, precum regret, furie, resemnare, nostalgie, etc. Memoriile, autobiografiile, jurnalele sunt concepte semnificative pentru literatura de tip confesiv. În viziunea lui Ioan Holban, „jurnalul e un dialog al vârstelor şi sensurilor”[28], iar din perspectiva lui Silvian Iosifescu, „Memorialistul se mărturiseşte, consemnează faptul trăit”[29]. Memorialiştii gulagului nu se consideră scriitori, ei îşi exprimă propriile trăiri din perioada detenţiei prin intermediul scrisului.

Limitele literaturii memorialistice şi ale surselor istorice nu sunt stabilite clar, ele pot fi modificate, memorialistul şi istoricul având numeroase caracteristici comune: „Literatura memorialistică se construieşte pe fundaţia dată de memorie, care e factuală, concretă. Procesul de amintire e unul selectiv şi subiectiv, potenţat de afecte. Realităţile reţinute în memorie sunt exteriorizate prin limbaj şi prin semn lingvistic într-un mod subiectiv, pentru că realitatea înmagazinată în timpul trăirii este re-prezentată într-un text/discurs *despre*. Şi istoria e, în sine, o categorie memorialistică, pentru că intră în conjuncţie cu memoria şi manifestă tendinţa de a interpreta datele, fenomenele recuperate în funcţie de obiectivele, interesele celui care o scrie, relaţionându-le cu realitatea prezentă.”[30]

---

[23] Iulia Pop, *op. cit.,* p. 33
[24] *Ibidem*, p. 32
[25] Tudor Vianu, *Studii de estetică,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968, p. 32
[26] Iulia Pop, *op. cit.,* p. 31
[27] Paul Ricoeur, *op. cit.,* p. 38
[28] Ioan Holban, *Literatura subiectivă*. *Jurnal intim I. Autobiografia literară*, București, Editura Minerva, 1989, p. 85
[29] Silvian Iosifescu *op. cit.,* p. 112
[30] Iulia Pop, *op*. *cit*., p. 32

BIBLIOGRAPHY:

1. CONSTANTIN, Ticu, *Memoria autobiografică*, Iași, Institutul European, 2004
2. CONSTANTE, Lena, *Evadarea tăcută,* București, Editura Humanitas
3. GOMA, Paul, *Gherla,* Editura Humanitas, București, 1990
4. HOLBAN, Ioan, *Literatura subiectivă*. *Jurnal intim I. Autobiografia literară*, București, Editura Minerva
5. IANOLIDE, Ioan, *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă*, ediția a II-a îngrijită de Mănăstirea Diaconești, Editura Bonifaciu, București, 2012
6. IOSIFESCU, Silvian, *Literatura de frontieră,* București, Editura enciclopedică română, 1971
7. POP, Iulia, *Memorie și suferință. Considerații asupra literaturii memorialistice a universului concentraționar comunist,* Editura Argonaut, Cluj -Napoca, 2010
8. RĂDULESCU, Mihai, *Jocul cu moartea*, Editura Humanitas, București, 1999
9. RICOEUR, Paul, *Memoria, istoria, uitarea* Editura Amarcord, Timișoara
10. SCHAFF, Adam, *Istorie şi adevăr,* București, Editura Politică, 1982
11. SEICHE, Fabian, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România*, Editura Agaton, Făgăraș, 2010
12. SIMION, Eugen, *Genurile biograficului*, Editura Universs enciclopedic, București, 2002
13. VIANU, *Studii de estetică,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968
14. *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945 1967),* studiu introductiv de Cristina Roman, postfață de Marius Oprea, Editura Polirom, Iași, 2008
15. https://dexonline.ro/intrare/memorie/33514, consultat la data de 12. 01. 2025
16. Emilia Ciordaș, *Între memorialistică și memorie,* consultat la adresa https://www.literaturadeazi.ro/rubrici/recenzii/intre-memorialistica-si-memorie-1118 , la data de 12. 01. 2025
17. Daniel Cristea Enache, *Lena Constante și alți câțiva*, www. Cațavencii.ro

MERGING WITH THE FATHER FIGURE IN THOMAS MANN'S LOTTE IN WEIMAR

Ștefania-Alina Cherata
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *In "Lotte in Weimar", the process of following in the footsteps of a paternal figure, which Thomas Mann describes as a form of identification and mythical repetition, plays a central role. The father, in this context, is Johann Wolfgang von Goethe, who appears in a dual role: in relation to his biological son, August, and as a human and artistic model (surrogate paternal figure) for Thomas Mann. In both situations, admiring identification is combined with rebellion. However, while in the case of August the identification with the father leads to the annihilation of the son's personality, in Thomas Mann's case the imitation of Goethe takes the form of a complex and refined literary game, in which identification does not exclude difference. The way in which Thomas Mann relates to Goethe is also relevant to the way in which he relates to the literary tradition in general. It has been said that the partially critical approach in "Lotte in Weimar" is compatible with Harold Bloom's theory of the anxiety of influence developed in later years.*

Keywords: *father figure; myth; identification; rebellion; literary tradition*

„Mersul pe urmele" unei figuri paterne

Începând cu *Iosif și frații săi*, mitul joacă un rol esențial în opera lui Thomas Mann. În spatele întâmplărilor și personajelor individuale se află adesea modele arhetipale, a căror repetare în timp face posibilă plasarea acțiunii și a personajelor în planul temporalității cotidiene și simultan într-un plan atemporal (Kristiansen 2001: 826).

Unul dintre modelele mitice folosite recurent de Thomas Mann este cel al relației tată-fiu. Fundamentul teoretic pentru descrierea acestei legături este preluat din psihanaliza lui Sigmaund Freud. Explicând complexul lui Oedip, Freud vorbește despre identificarea inițială a copilului de sex masculin cu tatăl, dublată mai târziu de ostilitate și dorința de a lua locul acestuia în relația cu mama. Astfel, raportul băiatului cu tatăl său este unul ambivalent (Freud 1927: 40-41).

În discursul *Freud și viitorul,* susținut în anul 1936 cu prilejul celei de-a 80-a aniversări a lui Sigmund Freud, Thomas Mann se referă la dimensiunea imitativă a relației tată-fiu schițate de Freud. Așa cum figura tatălui exercită o puternică influență inconștientă asupra copilului, care adesea îi merge pe urme, anumite personalități spirituale joacă pentru cei din generațiile următoare rolul unor figuri paterne călăuzitoare. Astfel ia naștere un „joc de-a tatăl" cu o puternică funcție formatoare: „Infantilismul, în germană: *rückständige Kinderei* - ce rol mare joacă acest autentic element psihanalitic în viața noastră, a tuturor; el deține o câtime puternică în configurarea vieții oamenilor, și anume tocmai și cu precădere în forma identificării mitice, a trăirii după un anumit model, a mersului-pe-urme! Legătura cu tatăl, imitarea tatălui, jocul de-a tatăl și transferul lui asupra unor imagini-surogat paternale de un soi mai elevat și spiritual - cât de hotărâtor, cât de pregnant și educativ acționează aceste infantilisme asupra vieții individuale!" (Mann 1998: 106).

Artistul este adesea modelat în evoluția sa de „tainicele și totuși fățișele influențe ale unei astfel de infantile imitații" (ibidem: 107). Mersul pe urmele unei figuri paterne poate fi recognoscibil atât în detaliile biografiei sale, cât și în opera creată de el, „care deseori nici nu este altceva decât o reînsuflețire a acestei vieți a eroilor, în cu totul alte împrejurări temporale și personale și cu ajutorul cu totul altor - să le zicem: mijloace copilărești" (ibidem). Pe de o parte, o astfel de existență „concordantă cu citatul" (ibidem: 104) este o formă de celebrare, ea reprezentând actualizarea unor modele mitic-ancestrale (ibidem). Pe de altă parte, seamănă cu „un joc de genul farsei", „un teatru de păpuși în care miticele caractere-marionete turuie și execută o «acțiune» deseori trecută, stabilă și devenită din nou, într-o manieră amuzantă, prezent" (ibidem: 105).

Thomas Mann și căutarea unor figuri paterne în sfera spirituală

Imitarea unui tată-surogat și identificarea parțială cu acesta este ceva ce Thomas Mann va încerca de-a lungul vieții cu diferite modele din zona spirituală. La originea acestui joc imitativ se află contextul în care își începe activitatea literară, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, într-o perioadă caracterizată de multiple transformări și în același timp de pierderea unor repere stabile. Thomas Mann este interesat de felul în care dilemele vremii sunt expuse în filosofia lui Friedrich Nietzsche, fără însă a prelua noile puncte de referință propuse de acesta (voința de putere sau Supraomul). Sentimentul lipsei unor puncte clare de orientare este potențat și de lectura lui Schopenhauer, care accentuează natura iluzorie a percepției umane asupra lumii (Wysling 1996:19).

Nevoia unor repere este exprimată pregnant la începutul poeziei *Monolog*, scrisă de Thomas Mann în 1899: „Sunt un băiat copilăros și slab,/ În jurul meu privirea hoinară-mi rătăcește,/ Și orice mână tare o prind șovăitor" (Thomas Mann 1990a: 1106, t.n.). Sunt multe „mâinile puternice" spre care tânărul Thomas Mann se va îndrepta, după propriile spuse: pe lângă filosofii Friedrich Nietzsche și Arthur Schopenhauer, scriitorii Friedrich Schiller, Heinrich Heine, Theodor Storm, Fritz Reuter, Hermann Bahr, Knut Hamsun, Émile Zola, Lev Tolstoi și Ivan Turgheniev. Din nevoia de relaționare cu tradiția filosofică și literară ia naștere o „tehnică a substratului" [„Substrattechnik"] (Wysling 1996: 21), pe care Thomas Mann o va rafina în timp și care se bazează pe integrarea în textele proprii a unor citate și aluzii mai mult sau mai puțin recognoscibile, provenite din diferite surse.

Până în 1905, scriitorul folosește adesea elemente ale unor mituri wagneriene, atât pentru a conferi o structură propriilor creații, cât și sub formă de citate ascunse (de exemplu în *Familia Buddenbrook*, povestirea *Tristan*, novela *Stirpea Wälsungilor* sau romanul *Alteță regală*) (ibidem). În jurul anului 1909, se conturează o atitudine critică la adresa lui Wagner, exprimată în eseul neterminat *Spirit și artă* și, doi ani mai târziu, într-un alt eseu, *Despre arta lui Richard Wagner* (Reed 2001: 122).

În același timp, în opera literară a lui Thomas Mann începe să se simtă influența unei alte personalități marcante a culturii germane, Johann Wolfgang von Goethe[1]. Thomas Mann citise încă de timpuriu *Convorbirile cu Goethe* ale lui Eckermann, iar în 1897 îi scria prietenului său Otto Grautoff: „În momentul de față, admir conversațiile lui Eckermann cu Goethe — ce plăcere umilitoare să-l ai mereu în față pe acest om mare, regal, încrezător și lucid, să-l auzi vorbind, să-i vezi mișcările!" (Thomas Mann 1975: 96, t.n.). Acest Goethe măreț, cu mintea limpede, care emană siguranță de sine este fără îndoială una dintre „mâinile puternice" despre care Thomas Mann va scrie doi ani mai târziu în *Monolog*.

Interesul pentru personalitatea și opera lui Goethe va rămâne constant pe parcursul întregii vieți a lui Thomas Mann și se va reflecta în moduri diverse în scrierile sale. Goethe este modelul *par excellence*, figura paternă a cărei „imitație" îi va marca, în feluri multiple și complexe, evoluția spirituală și literară: „Așa poate chiar și astăzi *imitatio* a lui Goethe[2] […] să ghideze și să definească mitic din inconștient o viață scriitoricească; spun: din inconștient, deși la artist inconștientul trece în fiecare clipă jucăuș în conștientul surâzător și în copilăresc-profunda luare-aminte" (Mann 1998: 107).

Preocuparea lui Thomas Mann pentru Goethe se reflectă atât în eseurile dedicate acestuia în 1921, 1932 și 1949, cât și, sub forme mai mult sau mai puțin explicite, în creația sa literară. Astfel, s-au stabilit paralele între *Suferințele tânărului Werther* și *Tonio Kröger*, între *Poezie și adevăr* și *Mărturisirile escrocului Felix Krull*, între *Afinitățile elective*, respectiv *Un bărbat de cincizeci de ani* și *Moartea la Veneția*, între *Hermann și Dorothea* și *Cântec despre copilaș*, între *Wilhelm Meister* și *Muntele vrăjit*, între *Divanul oriental-occidental* și *Iosif și frații săi*, între *Legenda unui Paria* și *Capetele schimbate*, între *Faust* și *Doctor Faustus* (Wysling 1996: 17-18). În ciuda omniprezenței

[1] Goethe nu l-a înlocuit niciodată complet pe Wagner în preocupările lui Thomas Mann. Dacă în 1911 Mann scria că germanii ar trebui să aleagă între Goethe și Wagner, în eseul din anul 1937, *Suferințele și măreția lui Richard Wagner*, îi vedea pe cei doi ca fiind compatibili ca reprezentanți ai culturii germane: „Goethe și Wagner, amândoi sunt Germania" (Mann 1990b: 507, t.n.) (Reed 2001: 124, Wysling 1996: 22).

[2] În *On Myself*, Thomas Mann face un joc de cuvinte între sintagmele „imitatio Goethe's" [imitarea lui Goethe] și „imitatio Gottes" [imitarea lui Dumnezeu] din *Iosif și frații săi* (Mann 1995: 55).

sale, imitația lui Goethe practicată de Thomas Mann nu este ușor de identificat în toate fațetele sale fără o cunoaștere amănunțită a universului literar și biografic al celor doi scriitori. Este un joc extrem de complex, care are loc la mai multe nivele (structuri și tehnici literare, teme, motive, citate și aluzii la opera și viața autorului).

Goethe ca figură paternă în *Lotte la Weimar*

În *Lotte la Weimar*, acest proces de imitare, respectiv identificare cu figura paternă Goethe atinge apogeul. Aici, Goethe intră în scenă ca personaj, iar prezența și interacțiunea sa cu cei din jur reprezintă o sinteză a interesului lui Thomas Mann de până în acest moment față de marele scriitor (de exemplu, în multe dintre replicile personajelor din *Lotte la Weimar* întâlnim fragmente din eseurile lui Thomas Mann despre Goethe). În mod semnificativ, Goethe nu este aici doar o figură paternă-surogat, ci joacă și în mod direct rolul de tată pentru fiul său biologic, August, și el personaj al romanului. Suntem astfel martorii unei duble identificări: pe de o parte, August este asimilat în diverse feluri personalității tatălui său, iar pe de altă parte Thomas Mann practică un joc subtil și intim de identificare cu figura paternă Goethe.

Goethe și August

În *Lotte la Weimar*, Charlotte Kestner, fostă Buff, pe care Goethe o iubise în tinerețe și o imortalizase în *Suferințele tânărului Werther*, sosește la Weimar după patruzeci și patru de ani și vrea să îl revadă pe cel care pe vremuri o răscolise și o nedumerise cu pasiunea lui. Reîntâlnirea celor doi este precedată de o serie de vizite din partea unor apropiați ai poetului. Astfel, în capitolul al treilea, Charlotte are o discuție îndelungată cu Riemer, asistentul literar al lui Goethe și profesorul fiului acestuia, August. Printre altele, Riemer îi vorbește lui Charlotte despre concepția scriitorului potrivit căreia „fiii există numai pentru a-și ajuta părinții și […] menirea lor este numai să crească la umbra părinților și treptat să le continue viața" (Mann 2015: 59). Acesta pare a fi, într-adevăr, rolul care-i revine lui August în relația cu tatăl său. Mesajele primite din exterior îi transmit tânărului o idee similară, din moment ce toți cei care-l cunosc îl privesc doar prin prisma legăturii cu ilustrul său părinte. Mesajele scrise de unele personalități ale vremii în albumul adolescentului August vorbesc exclusiv despre calitatea sa de fiu al unui om mare. Astfel, cuvintele aparent pline de prețuire ale filosofului Fichte („Națiunea cere lucruri mari de la dumneavoastră, unicul fiu al unui om unic în epoca noastră") au asupra lui August același efect descurajator ca și afirmația funcționarului francez care scrisese în albumul tânărului: „Rareori fiii unui om mare sunt luați în seamă de posteritate", mesaj echivalent, după cum explică Adele Schopenhauer, cu inscripția de deasupra Infernului lui Dante: „Voi ce intrați, lăsați orice speranță" (ibidem: 138-139).

Din cauză că oamenii îl percep ca pe o extensie sau ca pe o variantă inferioară a tatălui său, August abandonează intenționat orice activitate care ar putea duce la comparații, alegând să fie privit ca „un om practic, obișnuit, un om de afaceri și de lume, de-o inteligență medie" (ibidem: 139). Însă, în ciuda eforturilor sale, comparațiile se strecoară în continuare în mințile celorlalți. De exemplu, primul lucru pe care îl observă Charlotte la întâlnirea cu tânărul este asemănarea fizică dintre acesta și tatăl său: „Negrul de funingine, moștenit aidoma, al acestor ochi puțin cam necuviincioși și așezarea lor aproape de baza nasului au fost - în cursul celor câteva secunde în care tânărul a intrat, s-a înclinat și s-a apropiat de ea - ceea ce a făcut-o să observe asemănarea dintre August și tatăl lui. Era o asemănare […] purtată cu sfială, cam tristă, din cauză că se știa inferioară și parcă cerând scuze că există, dar care nu se dezmințea totuși în ținuta corpului, în umerii teșiți, în pieptul ieșit în afară, fie că ăsta era rezultatul unei imitații, fie că era ceva înnăscut. Charlotte era profund mișcată" (ibidem: 197). Și felul de a vorbi al lui August, pedant și rigid, cu expresii „bine cântărite și nenaturale" (ibidem: 199), ca și părerile lui despre cei din aceeași generație cu el, o fac să se gândească la cineva de o vârstă mult mai înaintată. Adele Schopenhauer observă, la rândul ei, că predilecția pentru băutură și femei a tânărului Goethe este o variantă mai pronunțată a înclinațiilor de aceeași natură prezente la tatăl său (ibidem: 141, 185). Pare, așadar, că nu există nicio scăpare: August îi este asimilat în permanență tatălui, parțial prin proiecțiile celor din jur, parțial prin propriile acțiuni, mai mult sau mai puțin conștiente. Chiar și calitățile practice pe care și le cultivă pentru a evita comparațiile îl duc în

aceeași direcție. Astfel, devine locțiitorul lui Goethe în administrarea casei și a finanțelor, în organizarea colecțiilor de minerale și gravuri, la înmormântări și chiar la conducerea teatrului din Weimar (ibidem*:* 223-224).

Încercările - rare - de autonomie ale tânărului sunt înăbușite fie direct de bătrânul Goethe, fie de el însuși, sub greutatea influenței interioare a imaginii tatălui său. De exemplu, atunci când August se oferă să participe ca voluntar într-unul dintre războaiele de eliberare, nu din convingere, ci pentru că în acel moment „era șic și onorabil să te înrolezi" (ibidem: 170), Goethe reacționează puternic, refuzând să-i mai vorbească și intervenind pe lângă ministrul von Voigt și pe lângă duce pentru ca fiul său să rămână la Weimar. Cererea este acceptată, iar August se întoarce la scurt timp să-i servească tatălui, cu rezultatul că cei de vârsta lui îl disprețuiesc, acuzându-l de lașitate (ibidem: 170-173). El însă nu-și asumă până la capăt propria hotărâre de a se înrola, ci interpretează intervenția tatălui ca pe „o mare onoare părintească" (ibidem: 233), o salvare de la mersul la război în compania unor tineri pe care, la rândul său, îi disprețuiește.

Un alt moment când August își înăbușă individualitatea pentru a se conforma așteptărilor impuse de statutul de fiu este cel în care renunță la prietenia cu Achim von Arnim. Admirația și afecțiunea nutrite încă din adolescență față de acesta din urmă nu-l împiedică să întrerupă orice legătură cu el din cauza implicării lui Arnim în mișcarea romantică, pe care cei din jurul tatălui său - și Goethe însuși - o dezavuează. August nu are convingeri proprii împotriva romantismului, însă preia cu resemnare ceea ce i se spune, dintr-un simț al datoriei. De data aceasta, nu Goethe este cel care îi impune să renunțe la prietenia cu Arnim, ci un substitut al figurii paterne pe care îl găsește în timpul ședерii sale la Heidelberg în persoana clasicistului Johann Heinrich Voss. Voss îl convinge inserând în critica sa la adresa romanticilor ideea că venerația acestora pentru Goethe „are drept țintă numai să-l exploateze și să-l înhame la scopurile lor" (*ibidem*: 238) și îi cere lui August să nu se mai întâlnească niciodată cu Arnim, în numele prieteniei și afecțiunii „părint[ești]" pe care i le poartă (ibidem). Astfel, pentru a se supune voinței tatălui (transmisă de data aceasta - poate în mod incorect - printr-un emisar), August renunță la compania lui Arnim și începe să petreacă mai mult timp cu fiul lui Heinrich Voss, care în realitate îi displace, doar pentru că admirația acestuia față de Goethe este probabil sinceră, fără motivele ascunse pe care batrânul Voss le atribuie romanticilor (ibidem).

În plan monden, așteptările în ceea ce-l privește pe August sunt modelate, pe de o parte, de venerația deseori servilă manifestată în cercurile sociale față de tatăl său și, pe de altă parte, de criticarea mamei sale din cauza originii sociale modeste. August este privit ca „unicul fiu al unui om unic" și, în același timp, ca „un rod al iubirii", un eufemism pentru „copil nelegitim" (ibidem*:* 140). Ambele fațete ale acestei dinamici nefericite au în comun ignorarea calității fiului ca persoană de sine stătătoare. Date fiind alternativele pe care presiunea socială i le impune, tânărul se refugiază în statutul - parțial chinuitor, parțial comod - de locțiitor al tatălui. Face aceasta nu doar prin imitația mai degrabă inconștientă și prin îndatoririle practic-administrative pe care le îndeplinește în locul lui Goethe, ci și, într-un anume sens, prin felul în care se desfășoară povestea de dragoste cu Ottilie von Pogwisch. Iată ce spune Adele Schopenhauer despre sentimentele prietenei sale, Ottilie: „Venerația ei față de marele poet era, bineînțeles, foarte adâncă; atenția favorabilă arătată de el o măgulea nesfârșit de mult - nu-i de mirare deci că o atrăgea în chip irezistibil curtea pe care i-o făcea fiul, cu încuviințarea fățișă a tatălui și, ca să zicem așa, în numele lui. Era ca și cum, prin mijlocirea tinereții fiului, întinerit în el, tatăl însuși i-ar fi făcut curte" (ibidem: 137). La rândul său, August „o adora pe Ottilie așa cum îl adora pe Napoleon" (ibidem: 147). Această alăturare stranie se justifică dacă ținem cont de motivul care stă la baza ei: tatăl său are o mare admirație pentru Napoleon, iar Ottilie corespunde unui tip de femeie de care bătrânul Goethe fusese atras în tinerețe (Lili Schönemann/ Charlotte Buff). Iubirea pentru ambele persoane (Napoleon și Ottilie) are așadar aprobarea tatălui, ceea ce pare să fie criteriul principal pe care August își bazează alegerile: „El [August] iubea în prietena mea tipul de femeie care plăcea tatălui său; iubirea lui era imitație, moștenire, supunere […] (ibidem: 183).

Conversațiile lui Charlotte cu August și, înaintea lui, cu Riemer și Adele Schopenhauer, trec în permanență din planul realității imediate în cel al mitului și vice-versa. Această continuă și, uneori, imperceptibilă tranziție conferă identificării lui August cu figura tatălui său dimensiuni multiple. Fiul are multe dintre trăsăturile fizice ale tatălui, imită felul de a vorbi al acestuia, îi preia gusturile,

opiniile, îndatoririle, devine locțiitorul său în diverse contexte sociale, administrative și chiar în plan erotic. Felul în care tânărul îi calcă pe urme părintelui său poate fi explicat din punct de vedere psihologic, dar este atât de extrem încât capătă accente parodice și intră în același timp în zona miticului. August reiterează, în mod exagerat și grotesc, prezența din tinerețe a lui Goethe, motiv pentru care Charlotte are sentimentul unei repetiții fantomatice a trecutului. Totodată, fiul simte că el este doar „un produs al firii [tatălui], întâmplător și înzestrat cu puțină forță" (ibidem: 203), caracterul temporar al vieții sale situându-se într-un alt plan față de perenitatea modelului pe care îl reprezintă existența tatălui: „Sunt convins că dacă voi muri înaintea lui - și asta se poate foarte ușor întâmpla - ce-i drept, eu sunt tânăr și el e bătrân, dar ce-i tinerețea mea pe lângă bătrânețea lui? […]" (ibidem). În cazul lui August, identificarea cu figura tatălui seamănă mai mult cu o asimilare și este însoțită de o revoltă firească, deși în mare parte reprimată. Tânărul găsește justificări pentru acțiuni ale tatălui său care de fapt îl nemulțumesc, transformându-și de cele mai multe ori revolta în admirație sau redirecționând-o împotriva celor din jur. Sunt și momente când nemulțumirea tânărului față de acțiunile tatălui ia o formă mai explicită, de exemplu în discuția despre Friederike Brion, în timpul căreia August se întreabă cum ar fi fost dacă nu s-ar fi născut niciodată.

Această atitudine ambivalentă față de Goethe le este comună tuturor celor care interacționează cu el în mod substanțial: August, Charlotte, Riemer, Adele Schopenhauer. Toți percep în el o figură paternă, față de care nutresc atât iubire cât și ură, după cum explică Thomas Mann în *On Myself*: „Iubirea lor față de el nu este lipsită de ură, prin el se simt în egală măsură încântați și nefericiți. El este tatăl împotriva căruia se revoltă adorându-l în același timp" (Mann 1995: 55, t.n.). În roman, modelul tatălui transcende așadar relația lui Goethe cu fiul său biologic, devenind relevant pentru felul în care toate persoanele din cercul lui intim se raportează la el.

Goethe și Thomas Mann

Identificarea apăsătoare și aproape caricaturală a lui August cu tatăl său are ca pandant mai subtil relația lui Thomas Mann cu figura spiritual-paternă Goethe. Într-o scrisoare către Agnes Meyer, Mann se referă la perioada în care scria *Lotte la Weimar* ca la momentul „celei mai intime și aventuroase contopiri cu imaginea tatălui" (ibidem: 70, t.n.). Și în alte locuri din corespondența sa descrie experiența conceperii romanului ca pe o „uniune mistică" [„*unio mystica*"] între el și Goethe; în realizarea acestei uniuni ar consta și meritul artistic al cărții (ibidem: 29, 40, 73).

Cum se manifestă însă de fapt această *unio mystica*? Ca și în cazul relației din roman dintre August și tatăl său, mersul lui Thomas Mann „pe urmele" lui Goethe se desfășoară pe două coordonate principale: identificarea cu modelul mitic Goethe[3] și, în același timp, ambivalența pe care o generează această fuziune cu o imagine paternă elevată[4].

În *Lotte la Weimar,* Thomas Mann intră, mai mult decât în operele sale anterioare, în lumea lui Goethe. Acesta este omniprezent - mai întâi în gândurile și conversațiile celorlalți, apoi în persoană. Uniunea mistică despre care vorbește Thomas Mann devine vizibilă atunci când privim cu atenție detaliile acestei prezențe[5]. Romanul abundă în citate, ascunse și explicite, din creația lui Goethe, ca și în referințe la experiențe și replici ale persoanei reale Goethe. La crearea iluziei fuzionării contribuie și felul în care Thomas Mann imită ortografia și vocabularul folosite de modelul său, în special în monologul din capitolul al șaptelea, când pare că pătrundem direct în intimitatea gândurilor lui Goethe (Elsaghe 2003: 169). În același timp, sunt momente când în text se insinuează o distanță ironică față de felul în care acesta folosește limba, de exemplu atunci când Riemer se referă la „rime[le] frankfurteze" ale lui Goethe (*weichen* ca rimă pentru *zeigen*) (Mann 2015: 70) sau când, în timpul cinei de pe Frauenplan, Charlotte observă felul cum vorbește prietenul ei din tinerețe,

[3] „Iosif îmi arătase această identificare îndrăzneață cu mitul; fără el, nu aș fi îndrăznit să mă aventurez în această unio mystica. Păcat că s-a terminat. Dar nu poți fi Goethe în fiecare zi." (Mann 1995: 72-73; scrisoare către Anna Jacobson, 9.12.1943, t.n.).

[4] „Ați observat ambivalența din relația lui Goethe cu Schiller, așa cum ni se dezvăluie în monologul din «Capitolul al șaptelea»? S-ar putea să existe ceva din această ambivalență și în relația autorului cu sublima figură paternă, «Olimpianul»." (t.n.) (Mann 1995: 118; scrisoare către Lotte Schultheis, 5.1.1953, t.n.).

[5] Identificarea cu Goethe nu se regăsește doar în detalii vizibile în roman, ci se extinde și în afara acestuia: în *Lotte la Weimar*, Goethe suferă de reumatism la brațul stâng, amănunt care are la bază un fapt real. La scurt timp înainte de scrierea romanului, Thomas Mann însuși a avut dureri reumatice la braț, după cum povestește în jurnalul său (Elsaghe 2003: 169).

„articulând cuvintele foarte clar și numai câteodată eludând după pronunția provincială consoanele finale" (ibidem: 350).

Unele dintre personajele romanului (Riemer, August), folosesc idei exprimate anterior de Thomas Mann în eseurile sale (Heftrich 2001: 426). Și lui Goethe însuși îi sunt atribuite idei și cuvinte ale lui Thomas Mann (de exemplu în privința evenimentelor politice), idei pe care însă autorul le consideră compatibile cu spiritul modelului său (Mann 1995: 80-81). Thomas Mann îl citează așadar pe Goethe, care, la rândul său, îl citează pe Thomas Mann. Astfel, jocul imitativ depășește granițele mersului pe urme și se transformă într-o contopire intimă și complexă: „Cercetarea a arătat suficient că în cazul identificării lui Thomas Mann cu Goethe nu a fost vorba doar despre o stilizare proprie după modelul acestuia, ci de asemenea despre o stilizare a lui Goethe după imaginea de sine […] a lui Thomas Mann. Goethe al lui Mann avea trăsături clare ale lui Thomas Mann însuși […]" (Hamacher 2016: 89, t.n.).

Identificarea cu Goethe are loc însă și în sens negativ[6]. Critica îndreptată în roman împotriva acestuia este parțial o formă de autoironie (Mann 1995: 72) și stă sub semnul unei anumite „afinități și solidarități" (ibidem: 62-63, t.n.). În același timp, există și o parte de critică situată în afara acestei sfere, însă, așa cum se întâmplă de obicei în opera lui Thomas Mann, sunt dificil de trasat linii clare între cele două forme de critică: „Granița se estompează, desigur" (ibidem: 63, t.n.).

Într-adevăr, în *Lotte la Weimar*, identificarea se combină cu distanța față de modelul mitic Goethe într-un joc imitativ rafinat, în care liniile delimitative sunt greu de distins: „Îndatorirea față de marele model include conștiința de a nu fi la fel cu modelul, ci de a-l emula și de a folosi tot felul de rafinamente psihologice ale jocului de rol și ale imposturii identificării, pentru a face posibilă repetarea, reîntoarcerea" (Siefken 1981: 259, t.n.).

Relația multidimensională a lui Thomas Mann cu Goethe ca model uman și artistic este în același timp și un „joc cu tradiția" (Mann 1995: 51, t.n.). Astfel, combinația de admirație și revoltă oedipală, de identificare și ironie, care caracterizează această relație poate fi extinsă și asupra percepției lui Thomas Mann asupra tradiției literare. În acest sens, Elsaghe (2003) vorbește despre o „ucidere virtuală a tatălui" în romanul lui Thomas Mann, în consonanță cu teoria lui Harold Bloom despre influența literară: „Privită ca o […] ucidere virtuală a tatălui, *Lotte la Weimar* pare să confirme în mod de-a dreptul exemplar teoretizarea lui Harold Bloom despre influența literară ca sindrom «oedipal» de identificare și în același timp de agresiune. […] Valoarea de verificare pe care *Lotte la Weimar* o are aparent pentru teoria literară a lui Bloom este relativizată însă prin faptul că autorului bineînțeles că nu-i era familiară această teorie cu câteva decenii mai recentă, în schimb cunoștea premisele psihoanalitice ale acesteia și a reflectat teoretic relația cu «precursorul» său literar în mod foarte asemănător cu cel în care ar fi făcut-o Bloom" (Elsaghe 2003: 173, t.n.).

Cu toate acestea, Thomas Mann menționează de mai multe ori în scrisorile sale că, în ciuda criticii și ironiei foarte des folosite, ceea ce predomină în *Lotte la Weimar* este iubirea față de figura paternă Goethe. Într-o scrisoare către Heinrich Mann, mărturisește: „Nu știu dacă este cel mai frumos [roman] al meu, dar îmi este cel mai drag, pentru că în el e cea mai multă iubire și contopire din iubire, în ciuda tuturor răutăților și verismelor ironice în care se îmbracă această iubire" (Mann 1995: 50, t.n.)[7].

[6] Pentru mai multe detalii despre trăsăturile negative pe care Thomas Mann consideră că le are în comun cu Goethe vezi Wysling (1996: 53). Dincolo de paralelele de care Thomas Mann era conștient, apar și altele, poate involuntare. În mod interesant, relația lui Goethe cu fiul său, August, așa cum este ea descrisă în roman se va regăsi mai târziu în unele privințe în relatările autobiografice ale lui Klaus Mann despre legătura cu tatăl său: „Atitudinea «de bunăvoință ironică și rezervă expectativă» a lui Thomas Mann, «indiferența și detașarea naturală» față de fiul său, principiul său pedagogic «de a nu se amesteca, ci de a-și exercita doar indirect influența prin exemplul propriei demnități și discipline», dezinteresul său față de «ceea ce se întâmpla în casă», în timp ce în sfera propriei vieți (adică în camera sa de lucru) i se părea că «fiecare detaliu are cea mai mare importanță»" (Zeller 1974: 274, t.n.).

[7] Vezi și Mann 1995: 49, 72-73.

BIBLIOGRAPHY:

1. Elsaghe, Yahya: „Zu Thomas Manns ‚mythischer' Selbstidentifikation mit Goethe in *Lotte in Weimar*". În: *Jahrbuch des Wiener Goethe-Vereins* 102/103, 1998/1999 [2003], Wien: Fassbänder, 2003, pp. 157-177.
2. Freud, Sigmund: *The Ego and the Id*. Traducere de Joan Riviere. Londra: Hogarth Press, 1927.
3. Hamacher, Bernd: „»... meine imitatio Goethe's«: Thomas Mann und Goethe – Eine lebenslange Auseinandersetzung in neuer Beleuchtung". În: Thomas Mann Jahrbuch, Vol. 29/2016. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2016, p. 87-100.
4. Heftrich, Eckhard: „Lotte in Weimar". În: Koopmann, Helmut (Ed.) (2001): *Thomas-Mann-Handbuch*. Stuttgart: Alfred Kröner, 2001, pp. 423-446.
5. Kristiansen, Børge: „Das Problem des Realismus bei Thomas Mann. Leitmotiv - Zitat - Mythische Wiederholungsstruktur". În: Koopmann, Helmut (Ed.) (2001): *Thomas-Mann-Handbuch*. Stuttgart: Alfred Kröner, 2001, pp. 823-835.
6. Mann, Thomas: *Lotte la Weimar*. Traducere de Alexandru Philippide. București: Humanitas, 2015.
7. Mann, Thomas: *Germania și germanii. Eseuri*. Traducere de Janina Ianoși. București: Humanitas, 1998.
8. Mann, Thomas: *Selbstkommentare: >Lotte in Weimar<*.. Editată de Hans Wysling, cu contribuția lui Marianne Eich-Fischer. Frankfurt am Main: Fischer, 1995.
9. Mann, Thomas: *Erzählungen. Fiorenza, Dichtungen*. Din seria: *Gesammelte Werke in dreizehn Bänden*. Vol. VIII. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 1990a.
10. Mann, Thomas: *Reden und Aufsätze, 1*. Din seria: *Gesammelte Werke in dreizehn Bänden*. Vol. IX. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 1990b.
11. Mann, Thomas: *Briefe an Otto Grauthoff 1894-1901 und Ida Boy-Ed 1903-1928*, editate de P. de Mendelssohn. Frankfurt am Main: Fischer, 1975.
12. Reed, T.J.: „Thomas Mann und die literarische Tradition". În: Koopmann, Helmut (Ed.) (2001): *Thomas-Mann-Handbuch*. Stuttgart: Alfred Kröner, 2001, pp. 95-136.
13. Siefken, Hinrich: *Thomas Mann. Goethe - „Ideal der Deutschheit". Wiederholte Spiegelungen 1893-1949*. München: Wilhelm Fink, 1981.
14. Wysling, Hans: „Thomas Manns Goethe-Nachfolge". În: Sprecher, Thomas și Cornelia Bernini (Ed.) (1996): *Ausgewählte Aufsätze 1963-1995. Thomas-Mann-Studien*, Vol. 13. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1996, pp. 17-63.
15. Zeller, Michael: *Väter und Söhne bei Thomas Mann. Der Generationsschritt als geschichtlicher Prozess*. Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann, 1974.

VERBAL VALENCY: FROM SYNTAX TO ACTANCY

Ramona Florina Badea
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *This article explores the concept of verbal valency as described by three linguists: Lucien Tesnière, Claire Blanche-Benveniste, and Jacques François. Tesnière's original theory places the verb at the center of the sentence, organizing the elements around it. Blanche-Benveniste later refined this idea by distinguishing between valency, rection, and associates, using corpus analysis and grammar tests. Jacques François then built on both approaches, connecting syntactic structure with semantic meaning. The study also compares these theories with* La Grande Grammaire du français *(2021), showing how the concept of verbal valency has developed over time from a fixed grammatical property into a flexible tool for understanding the relationship between vocabulary, sentence structure, and language use.*

Keywords*: verbal valency; actants; syntactic structure; semantic roles; corpus analysis.*

1. Introduction

La *valence* du verbe est un concept qui semble avoir une position charnière, un « statut hybride » (François 2025 : 1), car il s'avère être un instrument précieux, tantôt pour les grammairiens que pour les lexicographes. Cette hybridité se manifeste notamment dans le lien étroit entre syntaxe et sémantique que la *valence* permet d'éclairer, comme le note Lazard :

« On s'attend en principe à ce que la répartition des verbes d'une langue donnée selon leur valence ne soit pas entièrement arbitraire, mais qu'elle soit en quelque manière corrélative de l'organisation sémantique de l'ensemble des procès dénotés, autrement dit, que les verbes d'une même classe aient quelque chose de commun dans leur contenu sémantique, et que ceux qui se rangent dans des classes différentes appartiennent grosso modo à des sphères de sens différentes. » (1994 : 133)

Par conséquent, la valence d'un lexème verbal doit être analysée selon deux dimensions complémentaires (Neveu 2004 : 297) :

(1) Une dimension syntaxique (comprenant la forme et la structure des compléments) et sémantique (concernant le sens des actants) ;
(2) Une dimension qualitative (s'intéressant au type d'actants, que ce soit des personnes ou des objets, etc.) ou quantitative (s'intéressant au nombre d'actants).

La notion de *valence verbale* occupe une place centrale dans la réflexion linguistique contemporaine sur la structure de la phrase et l'organisation des participants du procès. Introduite par Lucien Tesnière (1959) comme principe fondateur de la syntaxe structurale, elle a profondément marqué l'analyse des relations entre le verbe et ses actants. Toutefois, cette conception initiale a été enrichie par des approches ultérieures, notamment celles de Claire Blanche-Benveniste (2002) et de Jacques François (2025) qui propose une reformulation théorique intégrant la *valence* dans une perspective actancielle plus large.

La présente étude se donne pour objectif d'examiner ces trois conceptualisations afin d'en dégager les fondements de la valence dans une approche allant de la syntaxe vers *l'actance*. Il s'agira d'abord de présenter la théorie tesniérienne de la *valence* comme principe structurant de la phrase, puis d'analyser la perspective empirique de Blanche-Benveniste, avant d'exposer la synthèse élaborée par Jacques François. Notre principal objectif est de montrer comment la valence verbale, d'abord conçue comme propriété combinatoire du verbe, devient progressivement une notion dynamique, articulant syntaxe, sémantique et usage discursif.

2. Lucien Tesnière (1959)

Quand on entend le mot *valence*, on pense d'abord à la chimie, à la manière dont les atomes s'associent pour former des molécules. Cependant, en grammaire, ce terme prend un autre sens. On se tourne alors vers les propos de Lucien Tesnière, considéré comme le père de la grammaire de dépendance. C'est à lui que l'on doit l'introduction du terme *valence* dans le domaine de la linguistique, vers 1950, ainsi que la représentation sous forme d'arbres syntaxiques, appelés aussi *Stemma*, destinés à mieux faire comprendre les relations entre les constituants d'une phrase[1]. C'est dans ce cadre théorique qu'il rappelle que la syntaxe n'est pas simplement un cadre autour du lexique, mais plutôt la structure qui permet l'unité de sens. Un mot ne révèle sa valeur linguistique qu'au sein des liaisons qu'il entretient avec les éléments d'une phrase :

« Tout mot qui fait partie d'une phrase cesse par lui-même d'être isolé comme dans le dictionnaire. Entre lui et ses voisins, l'esprit aperçoit des connexions, dont l'ensemble forme la charpente de la phrase. […] Comprendre une phrase, c'est saisir l'ensemble de connexions qui en unissent les différents mots » (Tesnière 1959 :10).

Dans la conception de Tesnière, le verbe joue le rôle d'un noyau syntaxique autour duquel s'articulent les autres constituants. De plus, selon le même auteur, « la notion de valence n'offre pas seulement une façon simple de classifier les verbes d'une langue, mais aussi une hypothèse sur la structure des phrases de cette langue » (1959 : 109)[2]. Cette remarque met en évidence la double fonction de la valence : elle permet non seulement de catégoriser les verbes, mais aussi de comprendre l'organisation interne de la phrase en tant que système de dépendances.

Dans son ouvrage fondateur sur la syntaxe, intitulé *Éléments de syntaxe structurale*, Tesnière expose l'idée que le verbe est « l'atome crochu, susceptible d'exercer son attraction sur un nombre plus ou moins élevé d'actants, selon qu'il comporte un nombre plus ou moins élevé de crochets pour les maintenir dans sa dépendance » (1959 : 238).

La classification des actants, proposée par Tesnière (1959 : 106), est la suivante :

(1) Le *premier actant* est celui qui accomplit l'action exprimée par le verbe, il est nommé traditionnellement le *sujet* ; il répond à la question *qui ?* Dans la phrase *Le chat mange.*, *Le chat* est le premier actant.

(2) Le *deuxième actant* subit directement l'action ; il s'agit du *complément direct***,** rattaché au verbe directement, sans préposition ; il répond à la question *quoi ?* Dans la phrase, *Elle aime les chats.*, *les chats* est le deuxième actant.

(3) Le *troisième actant*, ou le *tiers* désigne celui au bénéfice ou au détriment duquel l'action est accomplie. Tesnière fait la précision que ce *tiers actant* peut être appelé (du point de vue sémantique) *complément du passif* ou encore *contre-sujet*, en s'opposant au sujet. Dans la phrase *Il envoie une lettre à sa femme.*, *à sa femme* est le troisième actant.

Selon le nombre d'actants construits autour du verbe, il y a quatre types de verbes: *verbes avalents, verbes monovalents, verbes bivalents* et *verbes trivalents*.

Les *verbes avalents*, ou les verbes sans actant, n'ont aucune valence. Ils sont connus sous le nom de *verbes impersonnels*, ou, plus précisément, *unipersonnels*. Ceux-ci n'ont pas besoin d'un actant pour réaliser leur sens. C'est le cas des verbes météorologiques, comme *pleuvoir*, par exemple, qui

[1]Pourtant, il convient de mentionner que la théorie de la *valence* trouve ses racines en Allemagne, en Belgique et en Pologne. En revanche, à la fin du XXe siècle, plus précisément dans les années 1970-1980, les linguistes français ont pris un certain retard dans ce domaine.

[2]La *valence* représente un concept applicable à la majorité des verbes, mais aussi à certaines classes de noms et, plus rarement, à des adjectifs (Neveu 2004 : 297). En général, la valence est étroitement liée au lexème verbal, c'est-à-dire à un verbe pris dans un sens précis et désigne l'ensemble de compléments ou d'actants, ceux-ci peuvent parfois être omis. Comme le souligne Neveu (2004 : 297) : « dans le domaine de la linguistique [le terme de *valence]* désigne le mode de construction des verbes, selon le nombre d'actants qu'ils sont susceptibles de régir. La *valence* décrit donc un aspect fondamental de la structure actancielle du verbe.

fonctionnent indépendamment des sujets ou des compléments habituels qu'on pourrait attendre dans une construction verbale classique.

Dans le cas des *verbes monovalents*, on ne trouve qu'un seul actant : le sujet. Autrefois appelés *verbes neutres*, on les désigne aujourd'hui comme *verbes intransitifs*, tels que *voyager* ou *jaillir* qui illustrent la simplicité de leur structure. Il s'agit en général de *verbes d'état* ou de processus simples qui ne nécessitent pas un complément. Par exemple, le verbe *voyager* est un verbe monovalent dans la phrase : *Il voyage*. (Sujet+Verbe).

Pour les *verbes bivalents*, la dynamique change considérablement. Dans cette catégorie, on observe une relation de dépendance entre un actant sujet et un actant postverbal, introduit soit directement (*complément direct* - CD*)*, soit indirectement à l'aide d'une préposition (*complément oblique* - CO*)*. Le choix de la préposition dépend du sens ou de la forme du verbe. Dans certains cas, on peut aussi trouver un attribut du sujet obligatoire. Les *verbes bivalents*, qui possèdent deux actants, sont appelés *verbes transitifs* car le sens « transite » d'un actant à l'autre, du sujet vers le complément.

La fille mange une pomme. (Sujet+V+CD)
Jean parle à Marie. (Sujet+V+CO)

La grammaire traditionnelle ne possède pas de terme spécifique pour désigner les *verbes trivalents*. On les confond souvent avec les verbes transitifs, bien qu'ils présentent une structure plus complexe. C'est cette idée que Tesnière évoque dans son ouvrage : « *les verbes à trois actants sont en effet les plus complexes et les plus difficiles à manier* » (1959 : 242). Ceux-ci présentent un sujet et une double complémentation, avec un complément direct (CD) et un second complément, appelé *oblique* : « Quand un verbe a deux compléments nominaux, seul le premier est direct, le second étant analysé comme oblique » (GGF 2021 : 164). Cette structure enrichie permet une représentation plus nuancée des relations entre les différents éléments de la phrase.

Il donne un livre à son ami. (Sujet+V+CD+CO)

Selon Lucien Tesnière, la *valence verbale* se définit comme la capacité d'un verbe à organiser un nombre déterminé d'actants, constituant ainsi le fondement de la structure syntaxique de la phrase.

3. Claire Blanche-Benveniste (2002)

Dans la perspective de Blanche-Benveniste (2002), le verbe est le centre organisateur de la phrase. Il ne se définit pas isolément, mais par le réseau de relations qu'il établit avec les éléments qui l'entourent (sujet, compléments). Le constat de Blanche-Benveniste, selon lequel *la complémentation* ne doit pas être réduite à une « liste d'observations mécanistes » (2002 : 47), s'avère fondamental. Dans ce sens, elle ajoute que :

« (…) laisser libre cours à des intuitions sur le sens des verbes sans tenir compte des manifestations formelles à travers lesquelles ils apparaissent ne serait pas très satisfaisant. Toute une partie de la linguistique contemporaine s'est préoccupée d'intégrer ces deux dimensions, en particulier avec la notion de valence verbale » (2002 : 47).

Elle souligne avec justesse que la grammaire et la sémantique sont inséparables et que le sens d'un verbe est étroitement lié aux catégories grammaticales des compléments qu'il régit. L'exemple qu'elle donne pour prouver sa théorie est celui de deux verbes synonymes : *savoir* et *connaître*. Malgré leur ressemblance du point de vue sémantique, ils se distinguent par leurs constructions : *savoir* peut être suivi d'un nominal, d'un infinitif, d'une complétive ou bien d'une interrogative indirecte, tandis que *connaître* accepte seulement un nom (un objet ou une personne).

Avant d'analyser l'attachement d'un complément au verbe, Blanche-Benveniste (1981 : 61-63), elle a proposé plusieurs tests pour observer la relation entre le verbe et ses compléments.

Tout d'abord, pour vérifier le statut d'un complément, elle utilise des tests comme celui de la pronominalisation. Si cette transformation n'est pas possible, alors on a affaire à une expression figée. *L'approche pronominale*, développée et proposée par Blanche-Benveniste et Karel van den Eynde (1984), signifie employer des *pro-formes* (des pronoms) plutôt que des noms pour évaluer la grammaticalité des associations entre un verbe et les compléments qu'il peut régir. Il paraît que cette méthode permet d'éviter les pièges et constitue un critère objectif dans l'identification du figement. Dans cette perspective, une construction est identifiée comme une locution lorsque le nom ne peut pas être remplacé par une *pro-forme*, sans en détruire le sens. À titre d'exemple, dans *hocher la tête*, la pronominalisation change le sens (**la hocher*), ce qui prouve que le nom fait partie intégrante de l'unité lexicale du verbe et n'est pas un complément autonome. Ensuite, il y a le jeu des modalités et des contrastes pour faire la différence entre des éléments régis et des associés. Ici, il s'agit de présenter une version positive et une version négative ; si le contraste est possible, l'élément est régi par le verbe. Puis, on peut parler du clivage (la mise en évidence par le syntagme « c'est … que ») ou de l'interrogation. Ces changements formels permettent ainsi de définir si le complément est structurellement lié au verbe ou s'il n'en constitue qu'un cadre extérieur.

Les trois degrés de relation avec le verbe sont : *la valence, la rection* et *les associés*.

La valence représente le degré fort. C'est l'élément qui semble « intuitivement imbriqué dans la construction et le sens du verbe » ou le « minimum requis ». Par exemple, dans le cas du verbe *ressembler,* il est exigé un complément : « il y ressemble » ou bien « il lui ressemble ». Dans les locutions, il ne peut pas être supprimé sans perdre le sens imagé. Dans ce type de constructions, le complément doit être considéré comme faisant « partie du radical verbal constructeur » (Blanche-Benveniste 1981 : 66). Le verbe et son complément forment donc un ensemble indissociable.

La rection représente le degré faible. Contrairement à la *valence*, la *rection* n'est pas appelée par un certain lexème et peut s'associer à presque tous les verbes. Prenons l'exemple suivant : « il lui ressemblait autrefois ». L'élément « autrefois » est régi par le verbe, mais reste facultatif. La rection permet aussi le jeu des contrastes : dans la phrase « je sors le soir », on peut ajouter le contraste : « je sors le soir, mais pas la nuit »

Les associés représentent le degré nul. Ce sont des éléments lexicaux non régis par le verbe, de faux compléments. Ils fonctionnent comme des cadres extérieurs à la construction verbale. Contrairement aux éléments régis, les associés ne supportent pas le contraste ou le clivage. Dans l'expression « Quant à sa tête, elle tourne », « Quant à sa tête » est un associé. On remarque le fait qu'elle n'accepte pas le test du clivage : il est impossible de dire « *C'est quant à sa tête que... » ou « *quant à lui mais pas quant à moi c'est d'accord ».

Blanche-Benveniste parle aussi du cas des *verbes support* qui deviennent un instrument syntaxique portant seulement des marques de temps et de personnes. Comme elle le souligne, « on peut dire qu'on ne connaît pas le sens d'un verbe tant qu'on ne connaît pas l'ensemble de ses formulations » (2002 : 71). Dans des locutions verbales comme « faire la tête » ou « avoir la tête lourde », le verbe subit un effacement sémantique pour devenir un simple support grammatical, tandis que le pouvoir sémantique repose sur le nom somatique.

Un exemple intéressant à voir est celui analysé par Blanche Benveniste : « J'ai la tête qui tourne », où le verbe « avoir » perd son sens de base, il n'indique plus la possession ou l'existence, mais il est là pour porter la marque de personne et nombre, aussi bien qu' entrer en relation avec la « tête qui tourne ». En plus, dans « avoir la tête vide », le verbe perd aussi son rôle sémantique pour devenir un simple support grammatical, tandis que le complément « la tête vide » porte la signification.

4. Jacques François (2025)

Dans son chapitre intitulé *Valence, actance et description du lexique verbal*, Jacques François considère que la *valence* occupe une position hybride pour les raisons suivantes :

(1) elle est proche de la rection (relation de dépendance syntaxique) ;
(2) elle relève autant de la lexicographie (description des constructions propres à chaque verbe) que de la grammaire générale ;

(3) elle s'approche de la théorie de lexique-grammaire développée par Maurice Gross (1996). Dans cette perspective, la valence est exploitée plutôt dans les dictionnaires de constructions verbales que dans les grammaires de référence.

Pour François, la contribution de Tesnière consiste dans l'articulation entre *valence* et *diathèse* car les diathèses (active, passive, causative, pronominale) modifient l'organisation des actants par plusieurs procédés : promotion d'un actant, relégation d'un autre ou introduction d'un nouvel actant (causatif).

Pour Jacques François, la *rection*, la *valence* et *l'actance* correspondent à trois niveaux d'analyse distincts, mais complémentaires. La *rection* relève strictement de la syntaxe : elle décrit la relation formelle de dépendance qu'un mot régissant impose à ses compléments (marquage casuel, préposition, forme infinitive, etc.) ; elle répond à la question « comment la dépendance est-elle morphosyntaxiquement réalisée ? ».

La *valence*, notion héritée de Lucien Tesnière, se situe à l'interface du lexique et de la grammaire : elle désigne la capacité combinatoire d'un prédicat, c'est-à-dire le nombre et le type d'actants qu'il sélectionne pour saturer sa structure argumentale ; elle répond à la question « combien et quels arguments le verbe requiert-il ? ».

L'*actance* constitue pour François un cadre plus englobant : elle intègre la dimension syntaxique et la dimension sémantique en analysant le statut, le rôle et la hiérarchie des participants du procès, ainsi que leurs réorganisations dans les diathèses (passif, causatif, etc.). Ainsi, la rection décrit le marquage formel, la valence la structure argumentale, et l'actance l'organisation fonctionnelle et sémantique des participants.

En comparaison avec la *valence*, François considère que *l'actance* intègre plusieurs plans : le plan syntaxique (par l'analyse des alternances syntaxiques actants vs circonstants), le plan sémantique (par la description des participants au procès en fonction de la diathèse), le plan informationnel et énonciatif (qui conduit à une *valence augmentée, diminuée ou reconfigurée*). En d'autres mots, la *valence* se limite au nombre et à la nature des actants qu'un verbe peut régir, tandis que *l'actance* englobe à la fois les relations syntaxiques et sémantiques entre le verbe et ses actants, offrant une description plus complète et contextuelle.

5. La valence dans *La Grande Grammaire du français* (GGF)

La *GGF* (2021 : 148) souligne qu'« on distingue en moyenne trois ou quatre lexèmes par verbe en français, donc au moins trois sens, et souvent trois valences associées ». Ainsi, nous pouvons dire qu'il ne s'agit pas d'une propriété figée.

La valence est définie en étroite relation avec les déterminants obligatoires ou facultatifs du verbe qui sont appelés traditionnellement par le terme de *complément*, considéré par Helland comme « l'un des termes les plus fréquents de la grammaire moderne, et en même temps, des plus vagues » (2013 : 75).

La *GGF* insiste donc sur la distinction essentielle entre les *compléments* qui dépendent du verbe, et les *ajouts* qui enrichissent l'énoncé sans modifier la structure valente du prédicat. Dans la *GGF*, la notion de *complément* ne recouvre plus l'ensemble des fonctions traditionnellement rattachées à cette étiquette. En effet, la GGF utilise le terme de *complément* uniquement pour désigner le *complément direct*, le *complément oblique* et l'*attribut*, réservant le terme d'*ajout circonstanciel* à la notion traditionnelle de *complément circonstanciel*.

La valence est aussi un critère de distinction entre ces deux sous-classes de compléments : si les trois compléments (le *complément direct*, le *complément oblique* et l'*attribut*) appartiennent à la valence du verbe car ils sont sélectionnés par celui-ci et constituent des éléments nécessaires ou autrement dit attendus par sa structure sémantico-syntaxique, les *ajouts circonstanciels* ne font plus partie de la valence verbale car ils sont des constituants facultatifs (pouvant exprimer des indications de temps, de lieu, de manière, de cause, etc.), mobiles, n'étant pas sélectionnés par le verbe.

Afin de synthétiser l'utilisation de la terminologie grammaticale actuelle par rapport à la grammaire traditionnelle, nous proposons :

(1)	(2) Grammaire (3) traditionnelle	(4) Lucien Tesnière (1959)	(5) *Grande Grammaire du français* (2021)
(6) Unité centrale	(7) Verbe	(8) Verbe	(9) Lexème verbal
(10) léments obligatoires	(11) Compléments essentiels	(12) Actants	(13) Compléments (ou Valents)
(14) er rôle (Sujet)	(15) Sujet	(16) Prime actant (1er actant)	(17) Sujet
(18) e rôle (Objet)	(19) Complément d'objet direct (COD)	(20) Second actant (2e actant)	(21) Complément direct (CD)
(22) e rôle (Bénéficiaire / Lieu)	(23) Complément d'objet indirect (COI)	(24) Tiers actant (3e actant)	(25) Complément oblique (CO)
(26) léments facultatifs	(27) Compléments circonstanciels	(28) Circonstants	(29) Ajouts circonstanciels
(30) roprié té	(31) Transitivité	(32) Valence	(33) Valence

Conclusions

La notion de *valence verbale* connaît une dynamique conceptuelle chez Lucien Tesnière, Claire Blanche-Benveniste et Jacques François qui proposent des théories complémentaires.

Chez Tesnière, la *valence* constitue le principe fondateur de la syntaxe : le verbe est le centre organisateur de la phrase et possède une capacité combinatoire comparable à celle d'un atome. Il sélectionne un certain nombre *d'actants* (mono-, di-, trivalents), distincts des circonstants. La valence définit ainsi la structure fondamentale de la phrase et rend compte des diathèses comme transformations de l'organisation des actants.

Chez Blanche-Benveniste, la perspective est plus empirique et discursive. À partir de l'étude des corpus oraux, elle montre que les réalisations effectives des actants sont souvent incomplètes, disloquées ou restructurées. La *valence* n'est donc pas un cadre rigide, mais une *potentialité structurale*, dont l'actualisation dépend du contexte d'énonciation et de l'organisation informationnelle.

Chez Jacques François, la *valence* reste un outil descriptif central pour analyser la structure argumentale des verbes et leurs alternances. Toutefois, il en souligne les limites si elle est réduite à une propriété strictement quantitative. Il propose de l'intégrer dans une théorie plus large de *l'actance*, qui articule syntaxe et sémantique et prend en compte la hiérarchie des participants.

En fin de compte, on pourrait dire que ces trois approches déplacent progressivement la *valence* d'un modèle formel vers une conception plus dynamique et interprétative : Tesnière fonde la *valence* comme principe structural, Blanche-Benveniste montre sa variabilité dans l'usage réel, et Jacques François propose une reformulation théorique intégrée.

BIBLIOGRAPHY :

1. A. Abeillé & D. Godard (dir.), *La Grande Grammaire du français*. Arles : Actes Sud / Imprimerie Nationale.
2. Bally, C. (1909). *Traité de stylistique française* (Vol. 1). Paris : Klincksieck.
3. Blanche-Benveniste, C. (1981). *Le français parlé : Études grammaticales*. Paris: CNRS.
4. Blanche-Benveniste, C. (2002). *La complémentation verbale : petite introduction aux valences verbales*. Tranel (Travaux neuchâtelois de linguistique), 37, 47-73.
5. Blanche-Benveniste, C., Deulofeu, J., Stefanini, J., & Van den Eynde, K. (1984). *Pronom et Syntaxe. L'approche pronominale et son application au français*. Paris: SELAF.
6. François, J. (2025). *Valence, actance et description du lexique verbal.* Dans *Encyclopédie grammaticale du français*.en ligne : http://encyclogram.fr DOI: https://nakala.fr/ 10.34847/nkl.45d79p5l
7. Grevisse, M., & Goosse, A. (2016). *Le Bon Usage* (16e éd.). Bruxelles : De Boeck Supérieur.
8. Gross, G. (1996). *Les expressions figées en français* : *Noms composés et autres locutions.* Paris : Ophrys.
9. Helland, H. P. (2013). *La syntaxe du français* : *la phrase simple*. Novus forlag.
10. Lazard, G. (1994). *L'Actance.* Presses Universitaires de France.
11. Neveu F. (2004), *Dictionnaire des sciences du langage*. Paris : Armand Colin
12. Tesnière, L. (1959). *Éléments de syntaxe structurale*. Paris : Klincksieck.

A BIRD'S-EYE VIEW OF CALQUE INFLUENCE ON THE ROMANIAN LANGUAGE

Ionela-Cristina Bogdan (Sandu)
Phd Student

Abstract: *This article offers a comprehensive examination of calque (loan-translation) phenomena and their influence on the Romanian language. Combining theoretical perspectives with historical and contemporary examples, the paper surveys the mechanisms of calquing, identifies major source languages (Slavic, French, and English), and evaluates sociolinguistic drivers and consequences. The analysis spans semantic, morphological, and syntactic calques, concluding with reflections on current digital-age dynamics and directions for future research.*

Keywords: *calque; influence; Romanian language; analysis; language contact*

Introduction

Calques—or loan translations—are among the most revealing products of language contact. By literally transferring lexical or structural material from a source language into a target language, calques mediate the introduction of new concepts while preserving native morphological and phonological shape. Romanian, positioned at the crossroads of Romance inheritance and extensive Slavic, Turkish, Greek, and, more recently, French and English contact, provides a rich laboratory for studying calquing processes. This article examines theoretical models of calquing, traces their historical trajectories in Romanian, and offers illustrative analyses of semantic, morphological, and syntactic calques, concluding with sociolinguistic implications and contemporary trends.

Theoretical framework: The Calque Phenomenon

In typological and contact-linguistic terms, a calque (loan translation) is formed when a linguistic unit—lexical or structural—from a donor language is translated component-by-component into the recipient language. Calques differ from direct borrowings: rather than importing the phonetic form, they import the semantic or structural pattern into native morphemes. Linguists categorize calques in multiple ways: semantic (sense extension or semantic mapping), morphological (creation of derived forms following source-language morphology), and syntactic or structural calques (translation of word order, complementation patterns, or grammatical constructions). The phenomenon often accompanies lexical gaps, prestige-driven adoption, or intensive bilingual contact; it both enriches the lexicon and catalyzes structural change.

Historical context of Romanian Calque

Romanian's calquing history is layered. Early medieval contact with Slavic languages left enduring calques and semantic shifts (e.g., semantic broadenings attributable to Slavic polysemy), while the Ottoman and Greek contacts introduced lexical patterns translatable into Romanian structures. The nineteenth century brought intensive French influence—partly ideological and cultural—leading to a wave of Romance-oriented calques and re-Latinizations. In the late twentieth and early twenty-first centuries, English has served as a dynamic source of semantic and syntactic calques, especially in domains of technology, economy, and popular culture. These historical layers make Romanian a paradigmatic case for studying how calquing interacts with prestige, identity, and structural compatibility.

Types of Calques in the Romanian language

Semantic calques in Romanian often correspond to direct sense transfers—mapping a foreign polysemy pattern onto a native lexeme—whereas morphological calques create new derived forms modeled on foreign derivational patterns. Syntactic calques, less numerous but highly instructive, can

be observed where complementation patterns or prepositional governance are borrowed. Examples across these categories illustrate both successful integration and cases of sociolinguistic contestation.

Sources of Calque Influence: Slavic, French, English and Latin

Slavic influence is among the most deeply rooted: early Slavic contact led not only to lexical borrowings but to semantic repairs and calques that restructured the meaning of inherited Latin words. French influence in the nineteenth and early twentieth centuries produced calques tied to modernization and administrative vocabulary. More recently, English contributes calques in technology, business, and culture, often replicating syntactic frames and idiomatic patterns (e.g., occupational phrases, multiword expressions). Lastly, Latin and Romance revivalist tendencies—especially in prescriptive and nationalist contexts—produced intentional calquing or re-Latinization to align Romanian more closely with Romance norms.

Representative Examples and Linguistic Analysis

The analysis below selects illustrative examples across the three major source-language clusters.

1. Slavic-derived calques and semantic shifts: Historical contact with Old Church Slavonic and neighboring Slavic tongues yielded calques that often operate at the semantic level. A canonical instance is the semantic broadening observed in the development of Romanian lume ('world'), which parallels Slavic polysemy linking light and world in certain reflexes, implicating semantic models transferred via calquing and semantic convergence. Similarly, certain syntactic patterns—such as the formation of numerals from 11–19 with a 'unit + spre + ten' structure (e.g., unsprezece)—align with a Slavic conceptual template.
2. French-era calques: The modernizing reforms and cultural alignment with France in the nineteenth century stimulated calquing and re-Latinization. Technical and administrative collocations were adapted calque-style: maritime and military registers display numerous French-modeled loan translations. These calques were often mediated by bilingual elites and printed discourse.
3. Contemporary English calques: In recent decades, calques motivated by English have proliferated in domains such as computing ('terapie ocupațională' for 'occupational therapy' has been cited as a calque of English occupational therapy), business collocations, and idiomatic frames. Some English-origin calques preserve literal component mapping but undergo semantic narrowing, morphological adaptation, or alternation with direct borrowings.

Sociolinguistic and Cultural Implications

Calques are not merely linguistic artifacts; they index cultural orientation and ideological alignment. The nineteenth-century preference for French-calqued forms signaled elite cosmopolitanism and a Romance identity, whereas contemporary English calques often reflect globalization, market orientation, and technological integration. Calques can therefore be sites of prestige and resistance: language purists may decry calques as contamination, while others view them as necessary lexical enrichment. Policy decisions—educational, lexicographic, or normative—mediate the acceptance and standardization of calques.

Contemporary Trends and Digital Influences

The digital age accelerates contact and the need for lexical innovation; online discourse and media mediate rapid calquing, often producing hybrid outcomes: calqued expressions competing with direct loans (e.g., 'calculator' vs. calqued multiword phrases), calqued syntactic patterns (influenced by translations), and novel semantic mappings. Corpus-driven approaches to monitoring these trends highlight the role of translator communities, social media, and professional registers in propagating or resisting calques.

Methodological Remarks and Directions for Future Research

A rigorous program for studying calquing in Romanian requires multi-source corpora (historical corpora, national newspapers, oral speech datasets), fine-grained semantic annotation, and experimental methods for acceptability and processing. Comparative work across Romance languages and Slavic neighbors can clarify whether observed patterns arise from contact-induced calquing or parallel innovations. Future research should also address sociophonetic integration, lexical competition, and the role of education and prescriptive norms.

Conclusion

Calques are central to understanding Romanian's dynamic evolution. From deep Slavic semantic calibrations to French-modeled modernization and English-driven technological calquing, the Romanian language exemplifies how contact, prestige, and structural compatibility shape loan translations. A comprehensive research agenda combining corpus linguistics, sociolinguistics, and experimental methods promises to illuminate the ongoing interplay between external influence and internal resilience in Romanian.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cuciuc, L. (2019). Linguistic calques in the Romanian language of Bessarabia. Diversité et Identité Culturelle en Europe. Retrieved from https://www.diversite.eu/pdf/17_1/DICE_17_1_Full_Text_p141-p162-Lilia-CUCIUC.pdf
2. Dindelegan, G. P. (2022). Peculiarities of Romanian word-formation. Oxford Research Encyclopedia of Linguistics. Retrieved from https://oxfordre.com/linguistics/display/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-686
3. Graur, A. (1968). Tendințe actuale ale limbii române. [Trends in the Romanian language]. București: Editura.
4. Coteanu, I. (1981). Structura și evoluția limbii române (de la origini până la 1860). București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
5. Sandiuc, C. (2023). The French language and the maritime terminology in Romanian. Diacronia. Retrieved from https://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A3963
6. Calque. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Calque
7. Slavic influence on Romanian. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Slavic_influence_on_Romanian
8. Academia.edu. (2016). Language ideology and the presence of calques in Romanian translations from English. Retrieved from https://www.academia.edu/39968071/LANGUAGE_IDEOLOGY_AND_THE_PRESENCE_OF_CALQUES_IN_ROMANIAN_TRANSLATIONS_FROM_ENGLISH
9. Recent anglicisms in Romanian: Evolution and integration. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/332401857_Recent_Anglicisms_in_Romanian_Evolution_and_Integration.

THE WORD AND THE IMAGE. THE SCREEN ADAPTATION OF LITERARY WORKS

Mădălina Eugenia Ciucu (Răsniceanu)
PhD, University of Craiova

Abstract: *Literary work is the source of inspiration for a cinematic adaptation. The director, technical and artistic orchestrator, takes both "human model" and "society model" from the opera, creating the illusion of a real world.*

Among the ways of making a filming are: the detail image, the soundtrack, the concise form of the dialogue, the actor's interpretation.

The cinematographic creation is more valuable as more truthful the actors' representation is. The goal is that the actor identifies with the character he plays, considering him another facet of his own personality. The displayed emotion, reflection is rendered authentically, unequivocally, with the force to propagate it to the limit of the viewers' real life.

The advantages of the cinematographic adaptation compared to the literary creation are: the presence of subjective time, the inversion of time and its correlation with space, the amplification of the drama through the introspection of the character.

Keywords: *film adaptation; human model; representation; detail; flash-back.*

1. Introducere

Literatura dovedește puterea scriitorului de a exprima artistic tot ce înseamnă trăire. Ideile, sentimentele, atitudinile și întreaga sa acțiune se concentrează în jurul unei probleme de viață și astfel se țese o poveste.

Vorbind despre ficțiune, Aristotel menționa în *Poetica* faptul că ea reprezintă „datoria poetului" de a povesti lucruri ce se pot întâmpla. Încă de atunci ficțiunea a fost înțeleasă ca o latură specifică creației artistice, al cărei rol principal este de a crea iluzia unor evenimente reale, deși acestea au constituit rodul imaginației unui scriitor.

Modalitățile diverse prin care scriitorul român a știut să aducă în operele sale anumite aspecte esențiale din realitate și să creeze personaje memorabile, demonstrându-și măiestria literară, l-au îndreptățit pe Eugen Simion să susțină cu tărie că „fraza lui este legată cu două până la nouă noduri, vorba lui are mai multe înțelesuri și subînțelesuri și această subtilitate constituie mândria lui profesională." (Simion 2019: 227)

În timp, odată cu apariția adaptărilor cinematografice, opera literară a devenit sursa de inspirație a regizorului, întrucât aceasta abundă în imagini și îi poate oferi regizorului un material bogat:

„Orice operă literară se folosește de o varietate de forme și imagini. Nu este ușor să vorbim despre inovație atunci când examinăm forma producțiilor literare, fiindcă despre aproape orice element pe care l-am selecta (...) se poate spune că are o istorie a sa - uneori chiar foarte lungă." (Nemoianu 1977: 128).

Astfel, regizorul, ajutându-se de imaginea cinematografică, poate recompune ficțiunea prezentată în carte, îi poate îmbogăți conținutul prin talentul său creator. Totodată, adaptarea cinematografică preia din opera literară și „modelul uman", despre care ne amintește tot Virgil Nemoianu (idem: 140-141) că „se poate afla îngropa adânc în text.(...) De-a lungul secolului, mai multe demersuri literare și culturale au avut drept scop să definească limitele modelului și să le distrugă, să transforme și să circumscrie modelul".

De asemenea, acest model nu este static, nu este unic, are propria dinamică și atrage după sine și „modelul de societate", care, la rândul său devine „trans-literar; el își dezvoltă propria sa logică, propriul său avânt; după ce se instalează, este recunoscut ca atare, dar și atacat și combătut. (...) se poate spune că el este o autoreflectare, semnificativ deformată, a realității sociale, mai degrabă decât o creație individuală". (idem: 145)

Păstrând aceeași idee a modelului, Wolfgang Iser subliniază (Iser 1978: 70-72) că nicio operă literară „nu se referă la realitatea contingentă ca atare, ci la modele și concepte ale realității, în care contingențele și complexitățile sunt reduse până la o structură semnificativă. Putem numi aceste structuri imagini ale lumii sau «sisteme»".

Revenind la mediul cinematografic, ficțiunea de aici reia acțiunile imaginare ale unor personaje, pe acestea din urmă le plasează într-un anumit timp și un anumit spațiu, ce se transformă în reconstituiri ale unor repere din realitate.

Potrivit părerii lui André Bazin (Bazin 2014: 7-9) „cinematograful apare drept desăvârșirea în timp a obiectivității fotografice (...). Pentru prima oară, imaginea lucrurilor este și imaginea duratei lor, aidoma unei mumii a schimbării (...). Pe de altă parte, cinematografia este un limbaj."

Astăzi este recunoscut faptul că, atât prin diversitatea plastică a imaginii, cât și prin resursele montajului, adaptarea cinematografică oferă o paletă largă de procedee prin care spectatorul poate interpreta poveștile reprezentate.

2. Sursele adaptării cinematografice

Cinematografia română își are începuturile în ecranizările unor valoroase opere literare, aparținând unor scriitori precum I.L. Caragiale, M. Sadoveanu sau L. Rebreanu.

Având ca bază opera literară, concepția oricărui regizor își are rădăcinile în viziunea scriitorului, de cele mai multe ori. Printr-un fir nevăzut, ideea regizorală se leagă de reflecția scriitorului, de bogatul său univers afectiv. În această situație, o bună interpretare actoricească trebuie dublată de un dialog incitant, ilustrat într-o ambianță adecvată. Astfel, imaginea și dialogul deopotrivă conferă expresivitate secvenței de film. Totodată, prezentarea unor personaje memorabile transformă adaptarea cinematografică într-o operă sublimă, unică.

Creatorul de film operează cu imaginile, iar acestea, aflate în permanentă mișcare, imprimă dinamism narațiunii. Referindu-se la termenul „mișcare", Ernest Lindgren face precizarea că „este vorba despre mișcare filmică, adică mișcare dirijată și modelată prin mijloacele cinematografului." (Lindgren 1969: 110)

Un plus în creativitatea cineastului și, implicit, în realizarea cinematografică, îl reprezintă asocierea liberă a sunetului cu imaginea. Acest lucru presupune ca, în cazul prezentării unui cadru, să fie juxtapus un sunet a cărui sursă este diferită de ceea ce înfățișează imaginea de pe ecran. În acest mod, cele două elemente - sunetul și imaginea - devin complementare și chiar pot reda împreună adevăratul tumult al vieții reale.

Conform opiniei teoreticianului Ernest Lindgren (idem: 141), factorii principali care conferă importanță unei scene de film sunt trei: „forma sau mișcarea subiectului", „poziția sau mișcarea aparatului față de subiect" și „felul iluminării subiectului".

Nu trebuie ignorat nici faptul că mișcarea efectivă, surprinsă pe ecran, necesită un anumit acompaniament melodic. Drept urmare, coloana sonoră potențează intensitatea atmosferei prezentate în imaginea creată de aparatul de filmat și, mai mult chiar, muzica poate accentua întregul ritm al filmului. Ernest Lindgren (idem: 170) atrage atenția asupra faptului că „nu calitatea intrinsecă a muzicii deține marea importanță într-un film, ci în mai mare măsură corespondența ei dramatică, precum și sincronizarea adecvată între ritmul ei și ritmul vizual al filmului". În aceste condiții, este de la sine înțeles faptul că tipul de muzică, precum și importanța ei se află în strânsă legătură cu genul de film creat.

În adaptarea cinematografică, actorul devine o piesă dintr-un adevărat „puzzle". Jocul interpretării este dirijat de regizorul filmului, dar reprezentația actorului depinde și de ceilalți participanți la spectacolul creat, de modul în care secvențele jocului actoricesc sunt ordonate și montate și chiar de lumina pe care operatorul alege să i-o ofere.

Cu toate acestea, pe de o parte, actorul este preocupat permanent de gândul că rolul pe care îl interpretează nu trebuie să fie altceva decât o altă expresie a personalității sale, iar acest crez îi poate oferi prilejul de a-și îndeplini cu succes sarcina ce îi revine: purtarea unei măști (în modul cel mai firesc și sincer cu putință), al cărei scop fundamental este de a provoca emoție, de a declanșa reflecția, iar acestea să aibă puterea de a se propaga până în viața reală a oricăruia dintre spectatori.

Pe de altă parte, actorul nu și-ar putea însuși într-un mod magistral rolul pe care îl are de interpretat dacă nu ar observa și nu ar analiza multitudinea de comportamente umane ce se manifestă în complexitatea existenței cotidiene. Această atitudine ne caracterizează, de altfel, pe toți, actori sau oameni obișnuiți, deoarece ne poartă spre cunoaștere: „Noi luăm cunoștință de lumea înconjurătoare nu numai prin impresiile pe care le primim prin simțuri, dar și percepând relațiile care există între ele. Cu toții suntem guvernați de instinctul de a discerne și a stabili astfel de relații". (idem: 248).

La fel ca în cazul operelor literare, adaptările cinematografice pot include anumiți conectori care determină comprehensiunea, regizorul anticipând modul de organizare a datelor de către spectator, astfel încât acesta să poată stabili clar conexiunea între cauză și efect. Ajuns în acest punct, spectatorul poate emite o ipoteză care, ulterior, va fi confirmată (sau infirmată) de firul narativ expus filmic.

S-ar putea spune că, dacă preocuparea regizorului este de a-i selecta pe toți acei actori pe care îi vizualizează ca fiind întruchiparea perfectă a caracterelor ce urmează a fi conturate, atunci scopul actorului principal este de a reda cât mai convingător acțiunea sa, ca rezultat al împletirii dintre diferite gânduri, principii, sentimente, opinii și reacții care duc la dezvoltarea întregii anecdote. De aceea, comportamentul personajelor trebuie să se vadă cât mai energic, adecvat și suficient pentru a servi scopului cu care este creată adaptarea cinematografică.

De exemplu, dacă în romanul Ciuleandra începutul poveștii oferă cititorului prilejul de a-și pune întrebarea „ce se întâmplă?", în scurt timp, o alta îi va lua locul și, implicit, apare nedumerirea adâncă: „de ce?":

„Taci!...Taci!...Taci!...

O prăvălise pe sofa și, cu genunchiul drept, îi zdrobea sânii. Degetele și le înfipsese în gâtul ei plin și alb parc-ar fi vrut să înăbușe un răspuns de care se temea." (Rebreanu 1999: 5)

Această modalitate de construcție a incipitului ilustrează evenimente care cer organizarea și stabilirea unei relații cauză-efect, situație care trezește același interes viu din partea spectatorului, în cazul adaptării cinematografice. Întrebarea „de ce?" atrage în jurul său nu doar faptul ca atare, dar și pe participanții la acțiune, care, pe măsură ce parcurg traiectoria poveștii, își dezvăluie pe deplin caracterul, înfățișându-se asemenea ființelor reale, capabile să gândească, să-și trăiască viața sub puterea destinului care le-a fost dat.

3. Jocul actorului și asumarea unui destin

Actorul de film are datoria de a reda universul emoțional al personajului, fără a pierde din vedere o nuanță oricât de mică a vreunui sentiment de bucurie, de îndoială, de abandon sau de rătăcire:

„Prima sarcină a actorului (...) este să redea viața lăuntrică a personajului, cu toată bogăția lui sufletească, cu frământările și căutările lui, cu înfrângerile și bucuriile lui. (...) Actorul expresiv are capacitatea de a reflecta în chip artistic, pe fața lui, în ochii lui – ochii sunt cele mai însemnate mijloace de transmitere a emoției- în gesturile și atitudinea lui, caracterul și viața interioară a personajului."(Negreanu 1954: 35)

De aici putem înțelege ușor cum alegerea inspirată a rolului și manifestarea impecabilă a interpretării pot semnifica o piatră de temelie în palmaresul unui actor. Totodată, dacă rolul este privit ca o provocare și abordat cu responsabilitate și asumare, acest fapt nu poate decât să contribuie la dezvoltarea actorului, atât personală, cât și cea referitoare la veleitățile sale artistice, creatoare. Dacă în segmentul regizoral trebuie avute în vedere permanent maniera compozițională, intuiția și vizualizarea întregului, în partea actoricească „predomină în mod inevitabil, senzorialul, concretul, particularul" (Iutkievici 1967: 68). Regizorul vine în sprijinul actorului și urmărește ca acesta să nu se îndepărteze, pe parcursul realizării scenelor, de identificarea cu personajul pe care îl interpretează, întrucât munca pe un platou de filmare este fragmentată. Din acest punct de vedere, este interesant de subliniat fațetele pe care le ia jocul interpretării în cazul personajului Mădălinei (din *Ciuleandra,* de L. Rebreanu): dacă momentul în care o zărește Puiu Faranga, ea este o simplă fată de la țară, rușinoasă, cu atitudine copilărească, după căsătorie, apare ca o tânără femeie educată, care cunoaște normele sociale și se integrează fără greșeală în noua lume în care a adus-o mariajul:

„Firește, era o deosebire mare între Mădălina de odinioară, de la Ciuleandra, și Madeleine de azi, o deosebire nu numai în ceea ce se vedea, ci mai ales în sufletul ei. Mădălina fusese veselă, exuberantă, aproape sălbatică, pe când Madeleine era blândă, discretă și melancolică, o melancolie care punea un mister în ochii ei, în surâsul ei, în glasul ei, și care, cel puțin așa spunea lumea, o făcea mai ispititoare."

(Rebreanu 1999: 76)

Astfel, personajul Mădălina/Madeleine se conturează printr-o împletire de atitudini opuse, fascinante, devenind un joc rafinat al actriței ce i-a dat viață.

Întrucât o realizare cinematografică reprezintă un efort colectiv, în care fiecare membru al echipei își pune amprenta prin specificul atribuțiilor sale, nu putem să nu aducem în discuție importanța detaliilor în marcarea momentelor de tensiune emoțională. Și în această situație primează comunicarea pe care regizorul o are cu actorul, cu operatorul și scenaristul. Prezentându-și în mod clar viziunea regizorală, cu argumente pertinente și cu pricepere, regizorul poate dirija atenția tuturor către un anumit *detaliu*, expunându-l ca singurul element concludent pentru evidențierea unui anumit lucru, obligatoriu pentru o scenă sau alta.

De exemplu, filmul începe cu un profil în penumbră: este Puiu Faranga ce se apropie neliniștit de salonul în care se află Madeleine. Pe măsură ce înaintează spre femeie, are gesturi aparent nesemnificative, ce nu prevestesc nimic rău (își toarnă o băutură în pahar, își pune o floare la sacou) și nu o scapă din priviri pe Madeleine în acest timp. Un detaliu este evidențiat acum: imaginea tinerei, întinsă pe pat și privindu-se în oglindă, se reflectă într-o altă oglindă de pe masă. Chipul fetei emană liniște, chiar indiferență, o împietrire nemascată. Doar un schimb de priviri și atât. Între cei doi domnește tăcerea, care - în scurt timp - este risipită de aruncarea intenționată a paharului de către bărbat și spargerea lui. După acest fapt, aparatul de filmat încremenește, nu mai înfățișează nimic și se aude un țipăt sfâșietor, pe fundal profilându-se imaginea conacului în noapte.

În această succesiune de cadre, cu cele două personaje, detaliul privind chipul calm, impasibil al femeii pare a fi sâmburele intrigii ce se dezvoltă în mintea spectatorului - „Ce s-a putut întâmpla, când nimic, în afara unei coloane sonore mai tensionate, nu prevestea apariția țipătului?" În acest mod, detaliul ales își găsește locul potrivit în secvența respectivă. Intenția regizorală se poate deduce cu ușurință: o stare de echilibru aparent este transformată într-un început de tumult sentimental, din partea spectatorului care „se vede" martorul unei stări conflictuale a cărei semnificație urmează să îi fie dezvăluită.

Este de notat faptul că cineastul „nu ascunde" o singură intenție, ci el pregătește un set de intenții interconectate, relevând, în diferite momente, o însemnătate deosebită.

În aceeași secvență, un alt detaliu strecurat cu intenție de către regizor este coloana sonoră. Deși imaginea nu prevestește drama ce se va derula în fața ochilor spectatorului, tumultul sufletesc al bărbatului, agitația cu care străbate un hol și apoi felul în care se apropie de femeie, așteptând parcă ceva, mersul său continuu, toate acestea sunt susținute și de muzică: aceasta anunță - într-un tempo crescând - „întâmplarea". Așadar, muzica își demonstrează aici complementaritatea în raport cu imaginea prezentată, rolul său fiind de a reliefa apropierea neprevăzutului amenințător, de a marca trecerea către o altă ipostază a jocului actorilor pe care îl completează, devenind o extensie a sentimentelor trăite de personaj.

Din acest motiv, cineastul este preocupat de corelarea unitară a muzicii cu imaginea sau, mai precis, urmărește integrarea muzicii adecvate în „succesiunea de imagini": „Se pune, așadar, cu acuitate, problema de unitate organică a muzicii cu imaginea sau (...) omogenitatea muzicii cu succesiunea de imagini" (Barna 1963: 126).

Indiferent de tonalitatea ei, muzica punctează secvențe esențiale, este „o clară prezență dramatică. Ea are valoarea unui personaj cu care ceilalți dialoghează parcă în resorturile lor intime, căci totdeauna ea le subliniază o stare sufletească sau contrastează iritant, cu o alta, ca un comentator insolit." (ibidem).

În ceea ce privește dialogul, prin ritmul său specific, filmul impune o formă concisă a dialogului, redusă la esența acțiunii. În cazul adaptării, dialogul se definește ca fiind atât o componentă a dramaturgiei filmului, dar și a mijloacelor regizorale. Datorită mijloacelor specifice

regăsite în ecranizări (precum prim-planul, ritmul etc.) și construcția dialogului va cunoaște modificări. Un exemplu concludent ni-l oferă tot scena amintită anterior, în care dialogul este suprimat, în timp ce opera literară se deschide cu replica bărbatului. Înțelegem astfel că regizorul a lăsat ca imaginea să fie suverană, expresivitatea și complexitatea cu care este realizată să vorbească de la sine.

În secvențele în care fiul - Puiu Faranga - îi mărturisește tatălui crima comisă, se observă diferența între textul literar și dialogul adaptării cinematografice: personajul Matildei, sora mamei lui Puiu, nu este prezent, iar dialogul dintre cei doi bărbați apare într-o formă concentrată, unele replici nefiind redate în întregime, precum următoarea:

„Nu te-am descusut deloc, adevărat... Nu te-am întrebat nici de ce ai omorât-o și nici cum ai omorât-o... Ar fi fost de prisos! Moartea vorbește mai elocvent ca toate frazele. Și totuși nu pot să nu mă întreb mereu pe mine însumi cum s-a putut găsi un om, și încă copilul meu, care să asasineze o ființă atât de bună ca Madeleine?... Pe Mădălina noastră!... Care ți-a tolerat tot, tot, care n-a vrut nici măcar să audă despre murdăriile tale multiple și continue!... E extraordinar, pur și simplu extraordinar!"
(Rebreanu 1999: 14)

4. Fidelitatea adaptării cinematografice

O primă condiție pe care trebuie să o urmeze filmul este fidelitatea reflectării textului narativ, fără însă a omite nota de originalitate. Astfel, adaptarea cinematografică se împarte între textul literar, preponderent estetic, și cel de cinema, de factură analitică. Este știut faptul că lectura implică interpretarea, recunoașterea poeticii prin asimilarea experienței estetice, în vreme ce filmul/adaptarea se subordonează modelului literar, generând mereu suspiciuni asupra fidelității sale prin raportarea la „izvorul" din care își ia seva creatoare.

Păstrând firul aceleiași idei, putem menționa că - la începuturile sale - exista teama că o producție cinematografică inspirată „dintr-o operă canonică nu se va putea ridica niciodată la valoarea cărții" (ibidem, p.63). Dacă este să ne gândim la faptul că o lectură intră într-o sumă de alte lecturi, atunci este ușor să înțelegem de unde această „bogăție" a semnificațiilor operei literare, întrucât lectura acesteia este realizată, conștient sau nu, „prin și cu alte lecturi. Iar acestea presupun cunoștințe, referințe culturale anterioare precise: despre genul operelor receptate, normele literare (...), temele literare familiare, lumea imaginară a operelor etc." (Marino 1997: 128)

Este momentul oportun să aducem în discuție aici și concepția lui Dominique Maingueneau despre lectură, prezentată în *Pragmatică pentru discursul literar* (2007: 45) potrivit căreia lectura reprezintă o formă de enunțare și (co)enunțare. În acest caz, teoreticianul francez admite că cititorului îi revine rolul crucial în semantizarea textului: „Coerența nu se găsește în text, ci devine lizibilă prin el, presupunând activitatea unui cititor." De asemenea, D. Maingueneau accentuează faptul că lectura reprezintă „o strategie" și nu „un model linear" (idem: 56-57). Este menționat și faptul că parcurgerea- prin lectură- a unei opere generează „scenarii" sau „scripturi" și are rolul de a dezvălui competențele intertextuale ale cititorului.

Concluzionând, este ușor de observat că, în cazul operei literare, între textul scriitorului și simțul artistic al cititorului nu se poate interveni, ceea ce îi transmite cititorului sensibilitatea lui, este, din punctul său de vedere, și ceea ce intenționează autorul să se creadă odată cu mesajul său.

Nu același lucru se poate spune despre adaptarea cinematografică. În acest caz, opera literară nu mai reprezintă singurul adevăr pe care să-l perceapă ca atare consumatorul de artă, respectiv spectatorul. Acum, opera se metamorfozează în model de creație, incluzând viziunea scriitorului despre lumea prezentată în cartea sa; acest model activează interpretarea regizorală, care atrage după sine transpunerea în imagini a viziunii cineastului, iar acesta este intermediarul care livrează spectatorului creația la care regizorul este coautor. Astfel, producția cinematografică rezultată se dorește a fi unica, definitiva și reala reflexie a lumii ficționale imaginate inițial de scriitor.

În completarea celor enunțate mai sus, poate veni și afirmația lui Federico Fellini (*apud* Ionaș : 2020: 66)

„Eu cred că cinematograful nu are nevoie de literatură; are nevoie numai de autori cinematografici, adică de oameni care să se exprime prin ritmurile și cadențele proprii cinematografului. Cinematograful e o artă autonomă. (...) Orice operă de artă trăiește înăuntrul dimensiunii în care a fost concepută și în care s-a exprimat. Ce anume se ia dintr-o carte? Situații. Dar situațiile, în sine, nu au nicio semnificație. Sentimentul cu care sunt exprimate contează, fantezia, atmosfera, lumina; până la urmă, interpretarea acestor fapte. Or, interpretarea literară a acestor fapte nu are nimic de-a face cu interpretarea cinematografică a acelorași fapte. Sunt două moduri de exprimare complet diferite."

Autoarea Anda Ionaș face mențiunea (idem: 67) că lucrarea lui George Bluestone- *Novels into Film* (1957) - susține separarea celor două medii tocmai datorită trăsăturilor lor distincte: „forma literară și cea cinematografică sunt rezistente la conversie" (idem: 68). Acest lucru este explicat de autoarea citată prin faptul că opera literară este bazată pe lingvistică, este discursivă, prezentând o latură conceptuală, iar filmul este vizual, fiind „corelat ideii de spațiu" (ibidem). Din acest considerent, „filmul și romanul ar trebui să rămână instituții separate, fiecare dintre ele obținând cele mai bune rezultate prin explorarea proprietăților lor unice și specifice" (Bluestone 1973: 218)

În viziunea Lindei Hutcheon, adaptarea nu trebuie să se limiteze doar la relația dintre textul original- cartea- și transpunerea lui- filmul. Acest lucru presupune ca adaptarea să implice trei factori: procesul de creație, produsul rezultat și receptarea acestuia. În acest sens, procesul vizează interpretarea - din mai multe unghiuri - a textului scris, care urmează a fi transpus într-un alt context, oferind „o schimbare de ontologie"; a doua situație se referă la (re)crearea operei, iar receptarea va putea fi înțeleasă ca „o formă de intertextualitate", „repetare" și „variație" (*apud* Anda Ionaș, op.cit., p.77)

5. Avantajele adaptării cinematografice

Un alt mare avantaj pe care îl are adaptarea cinematografică față de opera literară este acela că poate inversa noțiunea „timp", astfel încât ceea ce reprezintă „succesiune" și „cauzalitate" să cunoască o altă desfășurare decât cea obișnuită. Astfel, anumite acțiuni, care au perioade de desfășurare diferite în timp, fie mai scurte, fie mai lungi, sunt incluse în narațiunea cinematografică, realizând timpul acțiunii. În paralel, spectatorul poate asista la evenimente aparținând prezentului, dar, prin intermediul intervenției regizorale, poate primi informații și despre fapte care s-au derulat sau ar urma să fie prezentate într-un timp viitor. Astfel, expuse într-o formă concisă, diferitele etape ale timpului (trecut, prezent și viitor) se pot regăsi, fără a crea disonanță, în cuprinsul aceluiași film. În acest punct al prezentării, putem aduce în discuție și existența „timpului subiectiv, care reprezintă durata de percepere a acțiunii filmului și care diferă de la om la om." (Mâșcă, Georgescu-Obrocea 1987: 83) În lucrarea menționată, *timpul subiectiv* se referă la starea afectivă a spectatorului, la ceea ce îi trezește interesul sau, dimpotrivă, îl lasă indiferent în legătură cu un subiect sau altul.

În continuarea aceluiași raționament, se poate vorbi de importanța deosebită pe care o aduce în narațiunea cinematografică și „timpul răsturnat" (idem: 87). Acest concept vizează o întoarcere în trecut - *flash-back-ul* - al cărui rol esențial este acela de a aduce tensiunea dramatică până la gradul de maximă intensitate. Recunoaștem aici situația în care, încă de la început, spectatorului i se dezvăluie deznodământul.

O altă manieră în care este folosit *flash-back-ul* o reprezintă o anumită „simetrie structurală": „(...) filmul începe cu a doua perioadă, care arată concluzia primei părți, apoi trecem în trecut, după care revenim la prezent pentru a expune deznodământul dramei" (ibidem: 88).

Un alt scop cu care mai este utilizat *flash-back-ul* îl reprezintă accentuarea laturii psihologice a personajului, deoarece acest *timp răsturnat* aduce în atenția spectatorului acea „senzație de presiune a timpului" (idem: 89), care are puterea de a declanșa tensiunea psihică.

Racordat direct la timpul acțiunii - în mediul cinematografic- este și spațiul. Acesta poate fi o reproducere a unui loc aparținând realității sau poate fi un spațiu imaginar, „creat de montaj, prin formarea unui spațiu de sinteză, perceput de spectator ca un tot global, dar alcătuit de fapt din juxtapunerea unor spații fragmentare care se succed, fiind lipsite de orice raport material între ele." (idem: 100)

Ceea ce potențează valoarea artistică a spațiului este tocmai maniera în care regizorul alege locul pentru a compune dramatismul. Spre exemplu, atât în cuprinsul cărții, cât și în adaptarea realizată, personajul Puiu Faranga își trăiește chinul în spațiul închis al sanatoriului. Pe de o parte, drama sa sufletească este „împărtășită" cu acest „martor" tăcut:

„(...) se sui în pat și parc-ar fi vrut să înăbușe pornirea ce creștea într-însul vijelios, închise ochii și își trase tartanul peste cap. Crâmpeiele de melodie însă îl urmăreau acuma ca niște albine întărâtate. Răsărea câte-o măsură de undeva, îi fâșâia în ureche, se stingea și lăsa în locul ei o dorință mai poruncitoare de a-și aduce aminte. Sub învelitoare începu să fluiere în surdină altă frântură de arie apărută din nou în creierii lui.

Încetă repede. Era falsă. Și atunci, furios, sări din pat și, în vârful picioarelor, se porni să îmbine niște pași de joc, fără zgomot, să nu-l audă de alături gardianul, să-și închipuie că a înnebunit." (Rebreanu, op.cit., 83-84)

Întrucât Puiu Faranga se lasă tot mai des prins în mreaja amintirii și încearcă, după comiterea crimei, să reconstituie pașii jocului, ajunge să se afunde din ce în ce mai mult în „beatitudinea nebuniei". (Petrescu 1985: 251)

Pe de altă parte, Puiu ajunge să trăiască într-o „temniță" mult mai înfiorătoare: cea a sinelui.

Tot zbuciumul său gravitează în jurul obsesiei de a-și reaminti ritmul jocului care l-a făcut să se simtă eliberat, să experimenteze trăiri nebănuite - voluptate, extaz:

„Puiu se chinuia să-și reamintească melodia *Ciuleandrei* și pentru că nu izbutea, se simțea profund nenorocit. Îi trecu prin gând că ar trebui să schițeze pașii ca să-și amintească mai repede. Își dădu seama că gândul e bolnăvicios, îl alungă și-și zise rușinat că gardianul l-ar crede smintit. În același timp însă nu se putu opri să nu întrebe:

- I-ascultă, Andrei, tu poți să-mi șuieri *Ciuleandra*?" (Rebreanu op.cit.: 82-83)

Totodată, când doctorul Ursu îl obligă, indirect, la introspecție, Puiu nu știe cum să exploreze acest proces psihologic, iar singurătatea lui cu el îi demonstrează cât de nepregătit este să își găsească răspunsurile de care are nevoie:

„În clipele cele mai grele, tocmai atunci, omul e sortit să rămână singur. De-abia atunci i se lămurește că el constituie o lume separată, complicată, fără legături cu ceilalți oameni și restul lumii, decât doar materiale (...) Tragediile ca și lucrurile cele mari omul le trăiește totdeauna în deplină singurătate și de aceea, când își simte sufletul mai sfâșiat, își simte și singurătatea mai mare.
Descoperirea aceasta era și mai dureroasă pentru el a cărui viață nu-l poftise niciodată, până acum, să se coboare în sine însuși." (Rebreanu, 1999: 62)

Constrâns de împrejurări, Puiu Faranga descoperă pentru prima dată singurătatea individului și apoi ajunge să se redescopere pe sine.

Prin metoda sa, doctorul Ursu își aduce pacientul în pragul confruntării cu inconștientul, îl lasă să pășească singur în abisul ființei sale și observă invadarea eului de către figurile aparținând inconștientului. Între acestea, una este omniprezentă, dar nu conturată în mod clar și de aceea bărbatul o caută neîncetat, dorind să o identifice. Astfel se explică înverșunarea cu care Puiu Faranga încearcă să joace Ciuleandra, să își amintească melodia și ritmul. De fapt, vârtejul dansului este cel care l-a apropiat de Mădălina, fata simplă pe care și-a dorit-o cu adevărat și nu pe femeia în care i-o transformase tatăl său.

Acest proces psihologic pe care îl traversează Puiu Faranga a fost numit de Jung individuație și constă în delimitarea Eului de figurile Inconștientului. Sinele este compus din fuziunea conștiinței cu procesele inconștiente. În acest context, Puiu Faranga este *persona*, iar Mădălina întruchipează *anima,* care este trezită din adâncurile ființei lui tocmai de dansul magic și frenetic al Ciuleandrei. Odată adusă la suprafață, *anima* (figura feminină din viața lui Puiu) își exercită asupra bărbatului toată forța de atracție, apoi devine tot mai apăsătoare.

Direcția în care se îndreaptă evoluția personajului masculin evidențiază acest proces psihologic pe care l-a studiat Jung:

„Persona,ca imagine ideală a bărbatului, a ceea ce ar trebui să fie, este compensată interior prin slăbiciune feminină, iar pe măsură ce individul joacă în afară rolul omului forte, el se transformă intern în femeie, în anima, căci anima este cea care înfruntă persona." (C.G.Jung, 1997: 77)

În timpul în care fata simplă, de la țară, începe să se cizeleze, devenind o aristocrată demnă de normele sociale după care se ghidează familia Faranga, *persona* este cea care deține autoritatea supremă, iar figura *Animei* este dusă cât mai departe, în inconștient. Aceasta este și cauza tragicului deznodământ: *Anima* nu poate pătrunde până la conștiința bărbatului, el însuși nu se acomodează cu conținutul propriului inconștient și nu are forța necesară de a se îndepărta de marginea periculoasă pe care se află, rezultatul fiind căderea liberă în abisul obscur.

Prin personajul său masculin, Rebreanu se apropie foarte mult de concepția lui Stanley Kubrick, potrivit căreia o creație cinematografică de valoare își are originea nu într-un roman de acțiune, ci, dimpotrivă, în „romanul preocupat preponderent de viața interioară a personajelor sale." (Kubrick 1977: 306 *apud* Ionaș, op.cit., 129).

Putem descifra mai ușor acum faptul că limbajul din opera literară reflectă o stare sufletească individuală și stabilește o conexiune cu mediul social existent, propagând anumite iradieri într-o comunitate la un moment dat. Stilul - prin care informațiile, cuprinse în noțiunile literare, dezvăluie profunzimea afectivă a personajelor - îndeplinește o funcție tranzitivă și, totodată, înlesnește efortul cineastului de a concepe scene care pot ilustra conținutul psihologic al operei scrise, îmbogățind astfel viziunea scriitorului și inițiind spectatorul în comprehensiunea straturilor adânci ale conștiinței celui care prezintă aceste date.

La fel ca în realitate, și personajul operei literare parcurge un întreg proces al devenirii, întrucât preia din lumea exterioară idei, convingeri, sentimente și atitudini și, trecându-le prin filtrul propriu, le conferă profunzime, le îmbogățește conținutul sau elimină ceea ce nu se pliază pe tiparul său psihologic, asigurându-le astfel o anumită dinamică, ce-i poartă amprenta. Cuvintele lui Radu G. Țeposu (Țeposu 1983: 188) pot constitui o concluzie justă: „Niciodată personajul nu este, ci devine." În momentul în care receptorul - ca destinatar comun al textului și al filmului - întreprinde un act de înțelegere, el este capabil să ofere un sens deplin textului, corelând imaginea cu enunțul.

Pentru Heidegger, enunțul înseamnă mai întâi „indicare" (Hufnagel 1981: 59). În raport cu ființa, enunțul devine „un mod de-a fi -în -lume" (ibidem). Prin intermediul cunoștințelor prealabile din enunț, spectatorul își structurează treptele înțelegerii, putând articula un fenomen sau altul.

Demarând procesul de adaptare cinematografică a textului literar, cineastul este pus în ipostaza de a realiza un dublu rol: pe de o parte, întreprinde o receptare a operei și apoi o (re)produce într-un alt stil, ajungând de la interpret al textului literar la autor al unui text „cu imagine". În această situație, comunicarea urmărește să creeze oportunitatea de influențare a acțiunilor, dovedindu-și caracterul persuasiv (Hufnagel 1981: 117). Asemenea autorului de text, și cineastul poate include în enunțul creat de el sensul ce poate dezvălui manifestarea sa verbală.

6. Concluzii

Totdeauna literatura se va descoperi lectorului ca un ocean nesfârșit de trăiri, de personaje și de povești, pe care le putem percepe doar fragmentar.

Opera literară, așa cum a fost concepută de scriitor, este preluată de către regizor și acesta o „transformă în material de viață, reflectat în imagini artistice" (Negreanu 1954: 21). Existența unei colaborări continue între scriitor și regizor poate avea drept rezultat înțelegerea mai profundă a vieții, a personajelor create. De aceea și scenariul nu trebuie să devină o copie a vieții, ci să cuprindă esența artistică.

Cu fantezia și talentul său creator, regizorul își poate construi povestirea încă de la primele pagini ale operei literare și poate deveni „singurul om care vede filmul înainte ca acesta să existe." (Barna 1971: 614).

O condiție primordială pe care trebuie s-o îndeplinească regizorul, pentru a crea filme cu un puternic impact și pentru a ilustra viața imaginată într-un mod cât mai veridic, este ca el însuși să simtă pulsația vieții într-un mod aparte, necunoscut celorlalți: „Regizorul nu poate crea filme care să reprezinte aspecte puternice și caracteristice din viața oamenilor, dacă el însuși nu trăiește intens viața, nu participă în mod activ la transformarea ei." (Negreanu 1954: 25).

Având la îndemână resursele adaptării cinematografice, regizorul poate (re)crea discursul narativ din opera literară, aducându-și contribuția la aprofundarea conflictelor prezentate de scriitor, la

conturarea plină de dramatism a protagonistului, la clarificarea situațiilor conflictuale sau la modificarea totală a deznodământului. De asemenea, sub bagheta sa magică, este gradat în mod corespunzător conflictul existent, iar viața interioară a personajelor se reflectă ca într-o oglindă în scenariul prezentat.

De cele mai multe ori, cineastul urmărește „intenția" scriitorului, dar își dorește crearea unei noi emoții, diferită de cea prezentă în carte, prin care opera să fie adusă aproape mai mult - și pentru o perioadă îndelungată- de înțelegerea spectatorilor.

BIBLIOGRAPHY:

1. Barna, Ion, *Dincolo de ecran*, 1963, București, Editura Meridiane
2. Barna, Ion, *Lumea filmului*, vol. 2, 1971, București, Editura Minerva
3. Bazin, André, *Ce este cinematograful? Ontologie și limbaj*, vol. 1, 2014, UNATC Press
4. Bluestone, George, *Novel into Film*, 1973, Los Angeles, University of California Press
5. Hufnagel, Erwin, *Introducere în hermeneutică*, 1981, trad. de Thomas Kleininger, București, Ed. Univers
6. Hutcheon, Linda, *A Theory of Adaptation*, 2006, London/ New York, Routledge
7. Ionaș Anda, *Adaptarea cinematografică a operelor literare. Aporii. Prejudecăți. Noi perspective*, 2020, București, Ed. Eikon
8. Iser, Wolfgang, *The Art of Reading*, 1978, Baltimore Johns Hopkins UP.
9. Iutkievici, Serghei, *Contrapunct regizoral*, 1967, Editura Meridiane, București
10. Kubrick, Stanley, *Words and Movies*, 1977, în Richard Koszarski, Hollywood Directors: 1941-1976, New York, Oxford University Press
11. Lindgren, Ernest, *Arta filmului*, 1969, București, Editura Meridiane
12. Maingueneau, Dominique, *Pragmatică pentru discursul literar,* 2007, Institutul European
13. Marino, Adrian , *Biografia ideii de literatură,* vol. 4, Cluj-Napoca, Editura Dacia
14. Mâșcă, Aurel, Adina Georgescu-Obrocea, *Montajul de film*,1987, București, Editura Tehnică
15. Negreanu, Dinu, *Cum se realizează un film artistic*, 1954, București, Editura pentru Literatură și Artă
16. Nemoianu, Virgil, *O teorie a secundarului*,1977, București, Editura Univers
17. Petrescu, Ioana Em., *Liviu Rebreanu după un veac*,1985, Cluj-Napoca, Editura Dacia
18. Simion, Eugen, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian*, Ediția a VII-a,2019, București, Editura Tracus Arte
19. Țeposu, Radu G., *Viața și opiniile personajelor*, 1983, București Editura Cartea Românească
20. ***Fellini despre Fellini. Convorbiri despre cinema cu Giovanni Grazzini, 2004, trad. din italiană de A. Fianu, București, Humanitas

THE INFLUENCE OF THE DIGITAL ENVIRONMENT ON THE STANDARD OF THE LITERARY LANGUAGE

Gabriela Comănescu
PhD, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest

Abstract: *The paper analyzes the impact of the digital environment on the standard of the Romanian literary language, exploring the complex transformations generated by the rapid expansion of online communication. It highlights not only the observable tendencies toward graphic simplification, abbreviation, and the informalization of expression, but also the dynamic processes of adaptation, lexical enrichment, and structural innovation that accompany digital interaction. Particular attention is given to the relationship between usage and norm, especially in a context where written communication has become more immediate, interactive, and widely accessible than ever before. The paper examines how frequent digital practices—such as the adoption of anglicisms, the emergence of hybrid written–oral forms, and the incorporation of paralinguistic elements—challenge, reshape, or coexist with established literary standards. Furthermore, the study discusses the role of linguistic regulatory institutions, such as the Academia Română, in codifying, preserving, and periodically updating the norms of the literary language. It argues that while these institutions continue to provide essential frameworks of standardization and cultural cohesion, normative authority increasingly operates in dialogue with actual language use. In this sense, the evolution of the literary norm is presented as a dynamic process shaped by the interaction between institutional regulation and the communicative realities of the digital age.*

Keywords: *digital orality; abbreviation; hybridization; imagemes; literary norm*

Dezvoltarea accelerată a tehnologiei informației și a platformelor digitale a generat mutații semnificative în modul de utilizare a limbii. Comunicarea mediată de calculator a creat contexte noi de interacțiune, caracterizate prin rapiditate, interactivitate și globalizare. În acest cadru, norma limbii literare – înțeleasă ca ansamblul regulilor acceptate drept model de exprimare corectă – este supusă unor presiuni constante de adaptare.

Conceptul de normă a limbii literare ocupă un loc central în lingvistica teoretică și aplicată, fiind asociat cu ideea de corectitudine, standardizare și prestigiu cultural. În spațiul românesc, norma este strâns legată de procesul de formare a limbii literare moderne și de activitatea instituțiilor academice, în special a Academiei Române, care a avut un rol esențial în codificarea regulilor ortografice și ortoepice.

Din punct de vedere conceptual, norma nu trebuie confundată nici cu sistemul limbii, nici cu uzul individual, ci reprezintă o instanță intermediară, cu funcție de reglare și stabilizare a practicilor lingvistice. Distincția dintre sistem, normă și vorbire a fost formulată riguros de lingvistul român Eugen Coșeriu, care a dezvoltat o teorie tripartită a limbajului[1]. În această viziune, sistemul reprezintă ansamblul posibilităților structurale ale unei limbi; norma constituie selecția tradițională și social validată a acestor posibilități; vorbirea (sau uzul) desemnează realizările concrete, individuale.

Norma este, așadar, o realitate istorică și socială, rezultatul unei convenții colective consolidate în timp. Ea nu este imuabilă, ci evoluează odată cu comunitatea lingvistică. Această perspectivă depășește concepția prescriptivă tradițională, potrivit căreia norma ar fi un set rigid de reguli impuse din exterior. În schimb, norma este înțeleasă ca expresie a uzului cultivat și repetat, consacrat prin tradiție[2].

Limba literară reprezintă varietatea standard a limbii naționale, caracterizată prin stabilitate relativă, prestigiu social și funcție unificatoare. Procesul de standardizare implică: selecția unei varietăți dialectale de bază; codificarea regulilor gramaticale și ortografice; elaborarea de dicționare și gramatici normative; difuzarea prin educație și mass-media. În România, codificarea normei a fost realizată prin lucrări fundamentale precum *Gramatica limbii române* și *Dicționarul ortografic,*

[1] Eugen Coșeriu, *Sistem, normă și vorbire*, București, Editura Științifică, 1967.
[2] Ion Coteanu, *Structura și evoluția limbii române*, București, Editura Academiei, 1981.

ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM), elaborate sub egida Academiei Române. Norma literară are un caracter selectiv: dintre variantele posibile, ea validează una sau mai multe forme considerate corecte, respingând altele drept regionale, populare sau neliterare.

În teoria lingvistică modernă, norma poate fi abordată din două perspective complementare: descriptivă, care observă și descrie practicile lingvistice consacrate și prescriptivă, care stabilește reguli explicite privind utilizarea corectă. Lingvistica structurală și funcțională a pus accent pe dimensiunea descriptivă, subliniind că norma derivă din uzul cultivat, nu din voința arbitrară a unei autorități. Totuși, în context educațional și administrativ, norma are și o funcție prescriptivă, asigurând coerența și inteligibilitatea comunicării oficiale[3]. Norma limbii literare nu este statică. Schimbările lexicale, fonetice sau morfosintactice pot determina revizuiri normative. De exemplu, adaptarea neologismelor sau modificările ortografice reflectă procese de ajustare la evoluția uzului.
Raportul dintre normă și variație presupune un echilibru: norma oferă stabilitate, iar variația stimulează evoluția. Excesul de rigiditate poate duce la artificialitate, în timp ce absența normei ar genera fragmentare și insecuritate lingvistică. În context contemporan, caracterizat prin mobilitate socială și diversitate comunicațională, norma rămâne un factor esențial al coeziunii culturale și al identității lingvistice. Înțelegerea sa nu trebuie redusă la o simplă listă de reguli, ci integrată într-o perspectivă dinamică asupra limbii ca fenomen social și istoric.

Extinderea comunicării mediate de tehnologie a generat transformări vizibile în practicile lingvistice contemporane. Mediul digital – incluzând rețelele sociale, platformele de mesagerie instant, forumurile și publicațiile online – favorizează apariția unor forme de exprimare caracterizate prin rapiditate, interactivitate și hibridizare stilistică. În acest context, norma limbii literare este supusă unei presiuni constante de adaptare, determinată de intensificarea uzului scris în situații informale.

Lingvistul britanic David Crystal a evidențiat faptul că mediul online nu produce o degradare a limbii, ci generează un nou tip de discurs, situat între oralitate și scriere, cu trăsături proprii[4], așa-zisa *oralitate digitală*[5] (oralitate scrisă) sau *stil electronic*[6]. Această perspectivă permite înțelegerea fenomenului dincolo de judecăți normative simplificatoare.

Manifestările influenței mediului digital asupra normei limbii literare sunt variate și complexe: simplificare grafică, pătrunderea anglicismelor, hibridizare discursivă și democratizarea producției textuale. Aceste fenomene nu indică neapărat o degradare a limbii, ci reflectă adaptarea acesteia la noi condiții de comunicare. Norma literară continuă să funcționeze ca reper în contexte formale, însă coexistă cu registre digitale informale, într-un echilibru dinamic între stabilitate și inovație.

Una dintre cele mai vizibile manifestări ale influenței mediului digital este tendința de simplificare grafică. Omiterea diacriticelor, utilizarea abrevierilor („pt”, „msg”, „adm”), reducerea formelor flexionare sau scrierea fonetică reprezintă strategii de economisire a timpului și a efortului de redactare.

Aceste practici sunt motivate de specificul comunicării online: rapiditate, caracter conversațional și limitări tehnice (inițial, tastaturi fără diacritice, limitări de caractere). Deși ele nu afectează în mod direct sistemul limbii, pot influența competența ortografică a utilizatorilor[7].

Abrevierile predilecte în mediul digital sunt preluate din limba engleză; dintre acestea, exemplificăm aici câteva:
ah pentru *at home* („acasă”);
asl pentru age/sex/location („vârsta/sexul/localitatea”);
asap pentru *as soon as possible* („cât de curând posibil”);
bf pentru *boyfriend* („iubit”);
bff pentru *best friend forever* („cel mai bun prieten”)

[3] Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Humanitas, 1997.
[4] David Crystal, *Language and the Internet*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.
[5] Viorica Molea, „Oralitatea digitală - o formă hibridă între limbajul oral și cel scris sau o altfel de oralitate”, în ALIL, t.LVII, 2017, București.
[6] Ionuț Pomian, „Stilul funcțional electronic”, în *Dacoromania*, serie nouă, XIV, 2009, nr. 2, Cluj-Napoca.
[7] Carmen Silvia Avram, „Impactul comunicării electronice asupra exprimării scrise”, în *Limba română*, nr. 3–4, 2012.

b4 pentru *before* („înainte”)
btw pentru *by the way* („apropo”);
br pentru *best regards* („numai bine”);
brb pentru *be right back* („revin imediat”);
c2c*/cam-to-cam* pentru *camera to camera communication* („comunicare de la cameră video la cameră”), abreviere asociată cu omofonia 2/to;
cd9 pentru *code 9* („părinți prin preajmă”);
dnd pentru *do not disturb* („nu deranjaţi”), cu varianta argotică *dnfd* (*do not fuck disturb* „nu îndrăzniți să deranjaţi”);
ema pentru *e-mail address* („adresa de e-mail”);
f2f pentru *face to face* („faţă în faţă”);
fyi pentru *for your information* („pentru informarea ta”);
fr pentru *for real* („pe bune”);
Hbd pentru *Happy birthday* („La mulți ani!”);
Hru pentru *How are you?* („Ce faci?);
hw pentru *homework* („temă pentru acasă”);
h8 pentru *hate* („urăsc”)
Idc pentru *I don t care* („Nu-mi pasă”);
Idk pentru *I don t know („Nu știu”);*
Ily pentru *I love You* („Te iubesc”);
iyss pentru *if you say so* („dacă zici tu”);
ims pentru *I am sorry* („îmi pare rău”)
imu pentru *I miss you* („mi-e dor de tine”);
jk pentru *just kidding* („Doar glumeam”);
lol pentru *laughing out loud* („râd în hohote”);
l8r pentru *later* („mai târziu”);
mirl pentru *meet in real life* („hai să ne întâlnim”);
mess pentru *messenger* („program/soft de chat, de interacţiune socială pe internet”);
np pentru *no problem* („nicio problemă”);
nvm pentru *nevermind* („nu mai contează”);
ofc pentru *of course* („desigur”);
OMG pentru *oh my God;*
pls/plz pentru *please* („te rog”);
pov pentru *point of view* („punct de vedere”);
rly pentru *really* („adevarat/ pe bune”);
sys pentru *see you soon* („pe curând”);
thx/10x pentru *thanks* („mulţam”);
ty pentru *thank you* („mulţumesc”);
tyt pentru *take your time* („nu te grăbi!”);
u pentru *you* („tu/voi/dv.”);
vry pentru *very* („foarte”);
wdyt pentru *what do you think?* („ce crezi?”);
wtf pentru *what the fuck* („ce dracu’/naiba”).
x0x0 pentru *kisses* („pupici”);
zup pentru *What s up?* („Ce faci?”);
zzz pentru *sleeping* („dorm”);
2nite pentru *tonight* („diseară”);
4 - for – „pentru”;
4u pentru *for you* („pentru tine”);
^5*: high five* – „bate palma”;
?4u pentru *I have a question for you* („Pot să te întreb ceva?”);
8l3w pentru *eight letters, three words* (I love you = Te iubesc);

La fel de originale şi inedite sunt şi abrevierile unor forme lingvistice româneşti:
bn pentru *bine*;
cf pentru *ce faci?;*
cm pentru *cum;*
cmf *pentru ce mai faci?;*
cmz pentru *ce mai zici;*
cp pentru *cu plăcere;*
cv pentru *ceva;*
dc pentru *de ce?;*
lma pentru *La mulți ani!*
ms pentru *mersi;*
nik pentru *nimic*;
npc pentru *n-ai pentru ce;*
nb pentru *noapte bună!;*
nush pentru *nu știu;*
nrml pentru *normal;*
pb pentru *Poftă bună!;*
poop pentru *te pup;*
sal pentru *Salut!*
t besk pentru *te iubesc;*
vb pentru *vorbim*
22ror pentru *tuturor*, abreviere asociată cu omofonia din engleză, unde 2 are o citire apropiată de românescul [tu];

Structurile acestea abreviate, cuvintele încifrate reprezintă niște invenții ad-hoc, aleatorii, apărute la discreția și după bunul plac al utilizatorilor acestei noi forme de comunicare. Interesant este că uneori aceste forme abreviate pot fi pronunțate literal în conversația orală, ceea ce arată inversarea influenței: scrisul digital modelează vorbirea.

Totuși, trebuie subliniat că această simplificare este contextuală: în registrele formale (academice, administrative), norma literară continuă să fie respectată.

O altă influență a mediului digital este pătrunderea în limbă a anglicismelor și a neologismelor digitale. Globalizarea spațiului virtual facilitează circulația rapidă a termenilor englezești din domeniul tehnologiei și al rețelelor sociale: „like”, „share”, „story”, „follower”, „live”, „chat”, „fifty-fifty”, „crazy”, „stand-by”, „a scana”, „a drinkui”, „a ticiui”, „self”, „versus”, „hard”. Unele dintre aceste împrumuturi sunt adaptate morfologic („a posta”, „a scrola”), altele rămân neadaptate. Acest fenomen are ca avantaje modernizarea, împrospătarea lexicului, iar ca riscuri incomodarea exprimării orale, grafia greşită, generarea de pleonasme (*board de conducere, summit la vârf,*).

Fenomenul nu este nou în istoria limbii române, care a integrat succesiv elemente slave, grecești, turcești sau franceze. Diferența constă în viteza de difuzare și în amploarea globală a influenței. Potrivit Rodicăi Zafiu, dinamica lexicală actuală reflectă o deschidere accentuată spre registrul colocvial și spre limbajele de specialitate[8]. Integrarea acestor termeni în norma literară depinde de frecvență, stabilitate și gradul de adaptare la sistemul morfologic românesc.

Un alt fenomen foarte vizibil în comunicarea digitală este hibridizarea discursului între scris oral. Discursul scris este planificat, structurat, mai formal, stabil și independent de situația imediată, în timp ce discursul oral este spontan, interactive, dependent de context, cu repetiții, ezitări, intonație și limbaj nonverbal. Hibridizarea apare atunci când comunicarea digitală combină trăsături ale oralității (spontaneitate, interactivitate, fragmentarism) cu caracteristicile scrierii. Scrisul digital reproduce dinamica dialogului oral, dar păstrează forma textuală stabile a scrierii. Rezultă un discurs hibrid, în care apar:

- enunțuri scurte, eliptice, care imită ritmul conversațional: *Ajungi?* (în loc de *Ajungi acolo?*); *Pe drum* (în loc de *Sunt pe drum*);

[8] Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2001.

- marcatori ai oralității (*gen, adică, haha, mmm, ok, știi?, mda, nah, eh etc.*);
- utilizarea repetitivă a semnelor de punctuație („!!!”, „???”, „…”).
- elidarea articolului l: *pomu', prietenu, băiatu* etc.
- interjecții recent apărute în limbă: *ups, mersi, hello, ciao* (grafiat şi *ceau), ola, stop, bla-bla-bla,*
- substituirea literelor însoţite de semne diacritice prin alte forme grafice: *sh* pentru *ş* (*cosh, shi,* interjecția *shhh*), *tz* pentru *ţ* (*tzeapă,* interjecția *tzutz*), *shortz* pentru *şorţ.*
- integrarea lexicului englez în sintaxa românească (romgleză, alternanță de coduri lingvistice): *Dă-mi un update; Facem un call; Îi dau un feedback; Am dat skip; Dă-mi un reply; Îți dau un ping.*

De asemenea, emoticoanele (emotion + icon > emoticon) sau imagemele (imagine + emoţie > imagem) introduc componente paralingvistice în textul scris, suplinind expresivitatea nonverbală specifică interacțiunii directe.

În SMS-uri, poşta electronică, pe bloguri, în publicaţiile on-line, imagemele se pot reduce la combinaţiile de semne de punctuaţie, diacritice şi alte simboluri, combinaţii deja consecrate, precum:

- :) pentru (= zâmbesc);
- :)) pentru (= râd);
- :(pentru (= sunt trist);
- :- pentru (= sunt bolnav);
- :-c pentru (= sună-mă);
- :- 0 pentru (= sunt surprins);
- ;) pentru (= fac cu ochiul);
- :P pentru (=scot limba);

Imagemele pot, aşadar, prelua rolul paraverbalului când se vizează acţiuni de tipul: zâmbeşte, râde (în hohote), plânge, strănută, tuşeşte, respectiv rolul nonverbalului când se referă la expresia feţei (trist, vesel, ruşinat), la gesturi (trasul cu ochiul, priviri expresive etc.).

Aceste elemente nu înlocuiesc norma literară, dar creează un registru paralel, cu reguli proprii de funcționare[9]. Distanța dintre emițător și receptor este redusă, granițele dintre privat și public, spontan și elaborat, formal și informal devin fluide. Alimentată de dezvoltarea tehnologică și de dinamica mediilor digitale, hibridizarea transformă normele tradiționale ale exprimării și creează forme discursive intermediare.

Concluzii

Analiza relației dintre mediul digital și norma limbii literare evidențiază faptul că transformările actuale nu trebuie interpretate exclusiv în termenii unei degradări, ci ai unei adaptări funcționale la noile condiții de comunicare. Accelerarea schimburilor informaționale, extinderea comunicării scrise în contexte informale și globalizarea spațiului virtual au generat forme discursive hibride, situate între oral și scris, între spontan și elaborat. Simplificarea grafică, proliferarea abrevierilor, integrarea anglicismelor și utilizarea elementelor paralingvistice (emoticoane, imageme) reflectă nevoia de eficiență, expresivitate și rapiditate, nu o ruptură structurală a limbii.

În același timp, distincția teoretică dintre sistem, normă și vorbire, formulată de Eugen Coșeriu, rămâne relevantă pentru înțelegerea fenomenului: schimbările observabile la nivelul uzului digital nu echivalează automat cu modificări ale sistemului, iar integrarea lor în normă depinde de validarea socială și de stabilizarea în timp. Norma literară continuă să îndeplinească o funcție esențială de coeziune culturală, de garantare a inteligibilității și de menținere a unui standard comun, mai ales în contexte academice, administrative și educaționale.

Rolul instituțiilor de reglementare, precum Academia Română, rămâne fundamental în procesul de codificare și actualizare a normei, însă autoritatea normativă nu mai operează într-un spațiu unidirecțional, ci într-un dialog permanent cu uzul. Mediul digital accelerează acest dialog, făcând vizibile și active mecanismele prin care norma se ajustează realităților lingvistice emergente.

[9] Naomi S. Baron, *Always On: Language in an Online and Mobile World*, Oxford, Oxford University Press, 2008.

În concluzie, influența mediului digital asupra limbii române literare trebuie înțeleasă dintr-o perspectivă dinamică: norma nu este un construct rigid, ci o realitate istorică și socială aflată într-un echilibru constant între stabilitate și inovație. Provocarea contemporană nu constă în opoziția dintre tradiție și modernitate, ci în gestionarea echilibrată a variației, astfel încât evoluția limbii să se realizeze fără pierderea coerenței și a identității sale culturale.

BIBLIOGRAPHY:

1. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*. București: Humanitas, 1997.
2. Avram, Carmen Silvia, „Impactul comunicării electronice asupra exprimării scrise", în *Limba română*, nr. 3–4, 2012.
3. Baron, Naomi S. *Always On: Language in an Online and Mobile World*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
4. Coșeriu, Eugen. *Sistem, normă și vorbire*. București: Editura Științifică, 1967.
5. Coteanu, Ion. *Structura și evoluția limbii române*. București: Editura Academiei, 1981.
6. Crystal, David. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
7. Molea, Viorica, „Oralitatea digitală - o formă hibridă între limbajul oral și cel scris sau o altfel de oralitate", în ALIL, t.LVII, 2017, București.
8. Pomian, Ionuț, „Stilul funcțional electronic", în *Dacoromania*, serie nouă, XIV, 2009, nr. 2, Cluj-Napoca.
9. Zafiu, Rodica. *Diversitate stilistică în româna actuală*. București: Editura Universității din București, 2001.

COMMENTS ON THE LANGUAGE OF THE FIRST GEOGRAPHY BOOK PRINTED IN TRANSYLVANIA

Delia Ileana Lugojanu
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

***Abstract**: The study aims to provide a morphosyntactic analysis of the preface of the first geography book from Transylvania, written in Romanian, "Icoana Pământului" (The Icon of the Earth). Actively involved in the process of defining the identity of Romanians and its recognition by the other nationalities in the Principality of Transylvania, priest and teacher Ioan Rusu transforms this preface into a remarkable manifesto, not only because of its ideas regarding the unity of language and religion among Romanians, but also because it offers a brief overview of the history of the development of the Romanian language.*

While emphasizing the linguistic difficulties encountered in completing his work due to the shortage of scientific terminology, the author offers his own perspective on ways to enrich the vocabulary of the Romanian language, namely: reintegrating archaic words into active usage, adopting words used by Romanians across the Danube, deriving Romanian words of Latin origin that have entered the basic vocabulary and, only as a last resort, borrowing - primarily from Latin, and then from other Romance languages.

***Keywords**: Geography book; Romanian language; morphosyntactic analysis; premodern Romanian textbooks; Ioan Rusu*

Iluminismul transilvănean, melanj al ideilor iluministe austriece (Aufklärung), franceze și italiene a creat, prin reprezentanții săi de frunte, Gheorghe Șincai, Samuil Micu și Petru Maior bazele necesare formării și emancipării unei elite de formație teologică. Absolvenți ai instituțiilor vieneze de învățământ, *Colegiul Pazmaneum* și Seminarul *Sancta Barbara*, cel de-al doilea destinat studenților greco-catolici din Imperiu, dar și al Colegiului Urban *De Propaganda Fide* din Roma (Sigmirean 14-15), tinerii teologi și profesori călugări, pe lângă îndatorile pastorale, au desfășurat o intensă activitate didactică, în special în școlile Blajului. Generațiile următoare au suprapus ideilor iluministe, influențele romantismului german, austriac, maghiar și francez și a liberalismului maghiar (Ghișa, 2:168), iar contextul socio-politic și cultural - marcat de politica administrației imperiale de scoatere a educației de sub controlul exclusiv al Bisericii - le-a oferit posibilitatea unei educații cu un grad mai ridicat de laicitate. Astfel, cu un orizont cultural mult mai larg, în ciuda formației teologice și a ocupării unor poziții cheie în rândul Bisericii Greco-Catolice, tânării intelectuali români ai deceniilor patru și cinci ale secolului al XIX-lea au fost preocupați mai puțin de problemele teologice și mai mult de cele sociale, culturale și educaționale (Ghișa, 2: 167).

Un exemplu în acest sens îl constituie Ioan Rusu. Născut în comuna Habic comitatul Mureș – Turda, în familia Vasile Rusu și Paștina născută Crainic, la 25 martie 1811, a fost nepotul după mamă al lui Simion Crainic, protopop unit în Alba Iulia, prepozit capitular la Blaj și vicar al episcopului greco-catolic, Ioan Lemeni (1780-1861). După absolvirea Gimnaziului romano-catolic din Alba Iulia, studiază filozofia la Seminarul catolic „Sf. Iosif" din Cluj, beneficiind de o bursă din fondul creat de episcopul Ioan Bob (1739-1830). În urma performanțelor școlare deosebite e trimis la Facultatea de Teologie de la Viena ale cărei cursuri le frecventează între 1827 și 1831(Buzași).

Chiar în anul reîntoarcerii din capitala austriacă este angajat, în anul școlar 1831/1832, profesor la cursul inferior al Gimnaziului, pentru ca, în anul următor să-și desfășoare activitatea didactică ca profesor de teologie morală, pastorală și catehetică la Seminarul teologic. Următorul deceniu (1833-1843) va preda la Liceul episcopal nou înființat (1831) istoria universală, cronologia și geografia (Comșa și Seiceanu 72; Schematismus 7). Susținerea lecțiilor de istorie universală în cadrul liceului, interzisă de autoritățile ardelene, s-a făcut cu susținerea episcopului Ioan Lemeni (Ghișa, 1: 233).

Legislația școlară austriacă menționa limba de predare – latina și programa de învățământ pentru fiecare clasă gimnazială. Însă, cu o notabilă excepție și anume gramatica limbii latine a călugărului iezuit portughez Manuel Alvarez, „De institutione grammatica libri tres”[1], în *Norma Regia* nu erau specificați autorii și titlurile cărților care erau admise pentru predarea unei anumite materii. Această situație se regăsește și în seminarii și licee, motiv pentru care, în prima sută de ani de la înființarea școlilor de la Blaj, profesorii își întocmeau propriile manuale, fie prin traducerea și adaptarea cursurilor foștilor profesori, fie din extrase din lucrări (în latină, germană, maghiară) aparținând unor autori străini, indicate ca putând fi folosite în școlile catolice ale imperiului pentru materia respectivă.

Până în acest moment al cercetării, singura informație referitoare la un instrument pedagogic utilizat la acea dată în școlile Blajului pentru predarea geografiei aparține preotului și profesorului Ștefan Manciulea: „Romanii aveau în acest timp abia un mic manual de geografie” (106). În acest context, în anul 1842 apare lucrarea în trei volume a preotului profesor Ioan Rusu, *Icoana Pământului sau Carte de Geografie* (Bibliografia Românească Modernă[2], IV 148) primul manual de geografie în limba română tipărită în Transilvania.

Este probabil ca profesorul blăjean să fi avut cunoștință de lucrările de geografie imprimate în limba română până la jumătatea deceniului al cincilea al secolului al XIX-lea, în special „De obște Gheografie” realizată de Amfilohie Hotiniul (Iași, 1795) (Bibliografia Românească Veche[3], II: 378-379) și „Gheografia sau Scrierea pământului” (2 vol., Buda, 1814-1815) (BRV, III: 101-102) tradusă de Nicola Nicolau din Brașov. În studiile lor, N. A. Ursu (21), și Iosif Camară (74) susțin afirmația lui Cl. Isopescu (19) conform căruia lucrarea episcopului Amfilohie are la bază o prelucrare italiană a manualului de geografie a lui Claude Buffier[4], realizată de călugărul matematician François de Paule Jacquier – „Geografia universale” apărută la Roma în anul 1775.

La rândul ei, „Gheografia sau Scrierea pământului”, a cărei redactare și traducere este atribuită negustorului brașovean Nicola Nicolau și parohului bisericii ortodoxe române din Pesta, Ioan Teodorovici, este considerată atât de Iosif Camară (82) cât și de Ofelia Proca-Țepelea (95-96), o versiune extinsă a tipăriturii moldovene cu noi adăugiri din alte surse și informații (referitoare, în special, la războaiele napoloniene), însă diferită ca structură.

Spre deosebire de lucrările menționate, „Icoana pământului” este o carte științifică și ca urmare, înțelegerea ei impune un grad mediu de pregătire, așa cum precizează autorul ei în prefață: „Miau fost înainte ochilor plasa cetitorilor de mijloc, sau aceia, carii au trecut prin scoalele de gimnasiu, și acestia nădăjduesc că mă vor înțelege, sau ar trăbui să mă înțeleagă” (p. XXI).
Acest studiu nu-și propune o descriere detaliată a cuprinsului celor trei volume, ci o analiză lingvistică a prefeței, în vederea depistării particularităților morfologice, sintactice, lexicale și ortografice.

I. Particularități morfologice

1. Substantivul

- Sintagmă nominală arhaică, formată din substantiv + adverb: *stare împrejur*
- Sintagmă nominală arhaică: *literarea mea cuprindere*; nucleul grupului nominal este substantivul *cuprindere*; *literarea* – folosit atributiv – este un substantiv articulat realizat prin calchiere după; fr. *littéraire*, literar; lat. *litterarius*
- Forme arhaice de plural (ale desinenței de număr): *ostenele, marfe, harte fere* (fiară < lat. *fera, -am*. Scriban (498) îl menționează sub două forme: „feară” (pl. feare) și „fiară” (pl. fiare).

[1] Publicată în 1572, „De Institutione Grammatica Libri Tres” a fost una dintre cele mai bune gramatici ale limbii latine, folosită pe scară largă în școlile catolice ale lumii. Lucrarea cuprindea trei volume: *De Etymologia*, *De Syntaxi* și *De Prosodia*.
[2] *Bibliografia Românească Modernă*, în continuare abreviat BRM.
[3] *Bibliografia Românească Veche*, în continuare abreviat BRV.
[4] Claude Buffier (1661-1737), iezuit, profesor de literatură, istorie, geografie și teologie. A predat literatura la Colegiul Louis-le-Grand din Paris și teologia la Colegiul Iezuit din Rouen. Spirit enciclopedic, a publicat lucrări de istorie, literatură, educație, teologie, dar mai ales de filosofie, fiind unul dintre cei mai respectați filosofi ai „secolului Luminilor” (Dwight 40). Este unul dintre primii colaboratori ai revistei iezuite „Journal de Trévoux”, corespondenta catolică a publicației Academiei Franceze – „Journal des savants” (O'Keefe 55). Prima ediție a lucrării „Géographie universelle” a fost imprimată la Paris, în tipografia Giffart, în anul 1715, cunoscând numeroase ediții până în anul 1805 (https://www.oldworldauctions.com/catalog/lot/185/778).

2. Articolul

- Articularea pronumelui și adjectivului relativ *care* (lat. <*qualis*) cu articol enclitic, fenomen specific limbii române vechi (Stan 28):

-*a* la f. sg: Precuvântarea […], prin *carea* autorul sau ar voi a amăgi pe cetitori .... (aici e o dublă determinare – prin articularea substantivului și prin articularea pronumelui)
-*i* la m. pl. (*carii*): „Noi […] *carii* învățăm limba lătinească ..."

3. Adjectivul

- Calificativ, forma variabilă arhaică *noaă*: tâmpurile mai *noaă*"; cuvintelor *noaă*;
- calificativ, formă invariabilă: limba *literare,* limbii *literare*;
- pronominal de întărire *însa*: „Învățătura limbii din *însa* limbă e cel dintâi izvor spre câștigarea cuvintelor trăbuincioase ...", o ocurență rară în texte;
- pronominale posesive, exprimând redundanța posesiei: „Dumnezeu ştie toate nevoile *noastre* şi ar putea să *ni* le împlinească fără cerere din partea *noastră*.

4. Pronumele

- Pronumele reflexiv accentuat *sine* însoțit de prepoziția *între* cu valoare reciprocă, folosit și pentru persoana a 3-a pl. în limba română veche (Chivu et al. 134): „aceasta (limba română) este cea mai lățită în mai sus numita țară (Transilvania), în carea vorbește Rumânul cu Ungurul și Sasul, Ungurul cu Sasul, ba și Sasii din osăbite ținuturi *între sine*".
- Pronumele relativ: două forme variabile a pronumelui relativ *care*; cea de feminin singular, *carea*, respectiv forma de masculin plural, *carii*;
- Pronumele neaccentuat situat înaintea auxiliarului (procliza prenumelui): „*o* ar putea folosi"
- Pronume de reverență: *Domniilor voastre, Domniile sale* (pronumele posesiv *sale* fiind considerat mai ceremonios, mai politicos)

5. Verbul

- Construcții infinitivale nonfinite cu marca proclitică „a":
- vb. (ind. prezent) + vb. aux. (inf.) + participiu: „socotesc *a fi* […] necuvinciios";
- vb. (ind. prezent) + inf.: „voesc *a atinge*"; „poftesc *a întrăbuința*"; „nu apucase *a se înrădăcina*";
- vb. (ind. perfect compus) + inf.: „au început *a se schimba*";
- vb. (ind. viitor) + inf.: „Și cine […] nu va dori *a cunoaşte* mai de aproape";
- vb. (ind. viitor popular) + inf.: „*o ar* putea folosi";
- vb. *a voi* + inf.: „voesc *a însămna*", structură verbală curentă în limba română veche;
- vb. *a putea* (semiaux. de modalitate) + inf.: „rumânii nu mai pot *a rămânea* ...".

- Inversiune în structura condiționalului-optativ și encliza pronumelui -*v*: „Și oare *fivar* ceva pricină, pentru carea să peară poporul românesc din Transilvania?"
- Clitice postpuse: „aceştia *plinească-și* gătirea în scoalele înalte a catolicilor sau a altora"; „ ... rumânii pe rând să desbrace limba părintască, și în *locui* să primească pre cea ungurească;"
- Utilizarea auxiliarului cu forma *au* la pers. a III-a sg., în flexiunea perfectului compus[5] : „lumea *au început* a îmbrăca alt vesmânt ..."
- Pierderea prefixului originar la verbele de origine latină:
- *a* la verbul „a acoperi" <lat. accoperire:„ ... colo *se copere* cu șăsuri largi, cu câmpuri lucrate"; ; la verbul „a astâmpăra":

[5] Cu excepția lui Iancu Văcărescu, care, în lucrarea sa, „Observații sau Băgări dă seamă, asupra reguleloru gramaticii rumânești" (Viena, 1787), propunea folosirea cu „a" la pers. a III-a sg., în toate gramaticile românești apărute până în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea a fost recomandată utilizarea formei cu „au", utilizată și de intelectualii ardeleni Gheorghe Șincai, Petru Maior, Vasile Aaron, Ion Budai-Deleanu. Cel care a preluat și susținut forma cu „a" la pers. a III-a sg. a fost Ion Heliade Rădulescu în a sa „Gramatică românească", tipărită la Sibiu, în anul 1828 (Frîncu, *Formele de pers. a III-a* 310-311). Așadar, Ioan Rusu respecta vechea normă literară.

- *îm*: la verbul „a împlini” <lat. implenire: „ ... ei în această limbă *plinesc* cele dumnezeești în beserică și acasă”; „ ... *am plinit* cât am putut și cât am fost dătoriu”.
- utilizarea frecventă a locuțiunii verbale *a avea lipsă de* (= a fi nevoie, a fi necesar; a trebui): „scopul scoalelor de sate trăbue să fie cultura poporului morală-răligioasă, și lățirea altor cunoștințe, ca *ar fi de lipsă* oamenilor ca lucrători de pământ ...”; Rumânii nu mai pot fi în starea de până acum; lor le *este de lipsă* cultura, și aceasta în limba rumânească”; „Ea (limba română) *are lipsă de* înavuțire și curățire”;
- timpul viitor exprimat prin structuri de tipul: aux. „a voi” forma populară + verb la conjunctiv (construcție arhaică): *o să vie*;
- utilizarea verbului „a voi”, coocurent cu verbul „a vrea”: „eu *voesc* în această precuvântare a atinge numai unele lucruri ...”.

6. Adverbul
- expresia: *atât de groasnic* este o realizare a superlativului, fiind alcătuită din structura „atât de”, neîncadrată morfologic care marchează intensitatea și adv. „groasnic”, care în limba română veche implica ideea de superlativ;
- varianta arhaică *almintrelea* a adverbului „alminteri”, aici cu valoare condițională: „ostenealami este de plin răsplătită; „*almintrelea* voiu rămânea numai cu desfătarea, carea o am sâmțit în lucrarei ...”;
- *întru atâta* = locuțiune adv.: „Zic dară, că rumânii nu se pot cultiva prin limba ungurească; pentru că nu se poate afla ceva modru, prin care să învețe ei acea limbă *întru atâta*, ca să le poată fi mijloc spre cultură”;
- locuțiune adverbială de timp (forma arhaică): *mai pre urmă*;
- locuțiuni adverbiale de mod/intensitate: *așa de, atât de, mai de tot* (adv. *mai* și locuțiunea adv. *de tot*): „*mai de tot* despărțiți de Rumâni”;
- adverb de întărire/adăugare *încă* folosit cu sensul de „în plus, pe deasupra”: „Și apoi *încă* să învețe”;
- Ca adverb *nice*, variantă fonetică populară a lui „nici”, de origine latină (lat. *neque*) - era folosit în secolul al XIX-lea ca negator propozițional (Pană Dindelegan, *Dictionar de interpretări gramaticale* 417): „că nu putem, *nice* voim a avea pretindere...”;
- *Batăr*, adverb arhaic, specific secolelor XVI-XVII, întâlnic sporadic după 1640 (Frâncu 133).

7. Prepoziția
- prepoziția arhaică *pre*, mai apropiată de etinom (<*per*) este folosită exclusiv
- prepoziția *de* cu valoare condițională (= dacă)

8. Conjuncția și locuțiunile conjuncționale:
- *Nice una, nice alta* = conjuncție care exprimă o negație, fiind o variantă a formei „nici”; folosită în coordonarea părților de propoziție (Frâncu 200);
- *Dară,* conjuncție prin care se realizează
- coordonarea adversativă: „*dară* așteptarea e stricătoare, și viața omului e scurtă”;
- coordonarea conclusivă (= așadar):„ Însă cultura literare nu poate fi fără literatură; e *dară* de lipsă să se înființeză între noi literatură rumânească”;
- *Au, oare* = conjuncții prin care se realizează coordonarea disjunctivă (Frâncu 201).

II. Particularități sintactice

1. Sintaxa propoziției
- circumstanțialul de excepție, construit cu loc. prep. *afară de*: „*Afară de* aceea: primariul meu scop e lățirea cunoștințelor geografice ...”
- circumstanțialul de scop, construit cu prep. *spre*: „*Spre* a spori cât de puțin această literatură au fost și scopul micii mele ostenele”.

2. Sintaxa frazei

Între propoziții predomină raportul de coordonare atât prin joncțiune, acesta realizându-se prin toate tipurile de conectori: copulativi, adversativi, disjunctivi, conclusivi, realizați morfologic prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale coordonatoare, cât și prin juxtapunere sau parataxă: „*…că o parte mare a rumânilor lăcuește în pământul crăiesc, între saşi, unde nu au ajuns limba ungurească, şi unde nice o ar putea folosi; că şi în comitaturi se află mari ținuturi, în care e limba aceea numai unora cunoscută*."

Având în vedere caracterul dialogal al prefeței sunt desosebit de bine reprezentate propozițiile interogative și imperative.

Raporturile de subordonare sunt slab reprezentate, limitându-se la exprimarea scopului a cauzei și a modului.

- propoziția circumstanțială de scop introdusă prin locuțiunea conjuncțională *ca să*: „Ea (Ortografia) ar fi trăbuit să mai aștepte, *ca să* plinească cei noaă ani poftiți de Orație"
- propoziția circumstanțială cauzală introdusă prin *că*: „am fost silit a da cunoștințele cum leam căpătat (...); *că* vin întâmplări unde înștiințările sunt cu prepus sau contrare ..."
- propoziția circumstanțială de mod comparativă întrodusă prin expresia *ca cum* (= decât): „că sar cuvini să știe Preoții ceva mai bine rumânește *ca cum* știu boarii și plugarii".

3. Negația

Sunt prezente atât negația simplă cât și negația dublă. Negația simplă este considerată o trăsătură specifică limbii utilizate în cele mai vechi texte românești, explicată de obicei prin originea sa latină (Frâncu 231). În textul Precuvântării este realizată prin:

- adverbul *nu* (lat. *non*): „*nu* ne amărâți";
- conjuncția cu valoare adverbială *nici*: „*nice* trăbue să perdem dinaintea ochilor scopul la care ar năzui Domniile sale prin asemenea măsuri".

Dubla negație, apărută încă în latina populară, era foarte des întâlnită în limba secolului al XVI-lea (Frâncu 231), extinzându-se și în secolele următoare devenind normă a limbii literare: „... *nice* o literă *nu au învățat* în scoală rumânească". Însă în această prefață dubla negație este o excepție, preponderentă fiind negația simplă.

c. Vocabularul

1. Arhaisme

boar - păstor de boi <lat. *bo(v)arius* (Scriban 191; MDA[6], I: 285); *întâe* - întîi, forma provenită din feminin <lat. *antanea*, folosit în limba română veche, (Frâncu 79); *lăți* <lat. *latescere* „a se lăți" a răspândi, a împrăștia (Scriban, 733); *prepus* <lat. *prae-ponere*: 1. a pune înainte; (Scriban, 1041); 2. suspiciune, îndoială (Ciorănescu, 632); *slobod* - liber <bg. *sloboden* (Scriban 1212; MDA , IV: 505-506)

2. Regionalisme

batâr adv <magh. *bátor* - măcar, cel puțin; adv. arhaic, specific secolelor XVI-XVII, întâlnic sporadic după 1640 (Frâncu, 133); *bortă/-e* < ucr. *bort* – gaură, scorbură (Costinescu, Georgescu și Zgraon 80); *omenime* - omenire (Scriban 899, „ardelenii (dar nu poporul) zic omenime"; Costinescu, Georgescu și Zgraon 213)); *făurişte* - fierărie (Scriban 498, formă considerată normă literară); *tâmp* - timp (Scriban 1318); *răzăma* - a (se) sprijini, a (se) propti: 1. cu etimologie nesigură (Gheție 96); 2. aromân. *aradzim, aradzimare* „răzimare" (Vinereanu 711); *orânduire* <sl. *urenditi* (Scriban 911; MDA, III: 840); *opăcitoare* <bg. sârb. opak: 1. îndărătnic. 2. În Trans. de vest, prost, dobitoc (Scriban 902); 3. înșelător (Costinescu, Georgescu și Zgraon 213-214); *lăcuitori, lăcuiesc* - locuitor, locuiesc <magh. *lakni* „a locui", variantă arhaică (Scriban 732; Vinereanu, 497).

[6] *Micul dicționar academic*, în continuare abreviat MDA.

3. Împrumuturi lexicale și neologisme

a*nalogiea*< fr. *analogie* (MDA, I 78); < vgr. *analogos* (Scriban 99); *atlas* < fr. *atlas* (MDA, I 161); *constituție* <fr. *constitution* (MDA, I 644; Ciorănescu 234); *compleminte* – complimente <fr. *compliment* (MDA, I 620; Vinereanu 260; Scriban 324); *epohă* – epocă < ngr. *ἐποχή*, fr. *époque*, it. *epoca* (Scriban 472; MDA, II 307);

esemple – exemple <lat. *exemplum* (Scriban 482); < fr. *exemple*, lat. *exemplum* (MDA, II 351) *etnografic* < fr. *ethnographique* (MDA, II 332); < vgr. *ethnos* (Scriban 477); *exprime*, <fr. *exprimer*, lat. *exprimere* (MDA, II 363; Scriban 485); *fundământ* – fundament <lat. *fundamentum*, fr. *fondement* (MDA, II 482); *unătate* – unitate <lat. *unitas, -atis*. fr. *unité* (MDA, 4 1126); *termen* <lat. *terminus*, fr. *terme* (MDA, IV 896-897; Scriban 1313; Ciorănescu 782).

4. Cuvinte glosate în paranteză: *următate (consequentia)*.

D. Fonetică

[ă] neaccentuat este păstrat în forme de tipul: *sălbătăcie*, *cătră, căștigat*, *părete*
[e] se conservă în: *beserică*; *cetitori*;
[r] dur : *trăbue* (<svl. trĭbovati) și „i” sincopat;
[r] moale în sufixul „-toriu”: *dătoriu*;
[e] s-a păstrat și nu a fost sincopat în forma de tipul: *deregătorie*;
[s], dur: *samă* (<magh. szam); *osăbit*; *sâlă*; (lucru) *însămnătoriu*;
[ț] moale: *sâmțită*, *presâmțit*;
[ğ] se menține în *împregiur*.

De asemenea, am identificat în text cuvinte realizate prin schimbări fonetice ca afereza, metateza, epenteza, epiteza și sincopa:
protivnicilor - provine din „potrivnicilor”, prin metateză;
pintre - variantă populară arhaică a lui „printre”, formată prin epiteză
compleminte - realizat prin metateza din „complimente”;
văli; (umblă) *goli* - realizate prin epenteza lui [l];
otărâre - obținut prin afereza lui [h];
mânile - epenteza lui [i];
întâe - numeral/adverb, forma provenită din feminin (<lat. *antanea*) cu sincopa lui [i].

E. Ortografie

Adept moderat al latinismului (deși textul este scris cu slove chirilice), Ioan Rusu încearcă să folosească forme cât mai apropiate de etinomul latin: *perdem* <lat. *perdere*; pept <lat. *pĕctus*, *péctoris*. Varianta *scoala*/*scoale* este realizată, probabil, din lat. *scholásticus*.

O altă influență a limbii latine se observă în scrierea cu majusculă a numelor popoarelor (*Rumânii, Sasul, Ungurul*), specifică intelectulilor ardeleni.

Concluzii

În textul prefeței pot fi identificate trei coordonate fundamentale:

1. Imposibilitatea folosirii limbii maghiare ca instrument administrativ la nivelul întregii provincii și ca limbă de cultură pentru populația românească și necesitatea respectării drepturilor culturale ale acesteia.
2. Scurtă incursiune în domeniul geografiei și provocările lingvistice ridicate de lipsa unei terminologii științifice în limba română.
3. Modalități de îmbogățire a vocabularului limbii române și încercarea de normare a acesteia.

Potrivit propriei mărturisiri, problemelor de vocabular întâlnite în realizarea acestui tratat, preotul profesor Ioan Rusu a încercat să le găsească soluții concretizate fie în formarea de noi cuvinte – prin analogie, fie prin preluarea unor cuvinte recente pe care le-a adaptat limbii române. Ortografia a avut

la bază fonetismul ardelean. În scrierea numelor țărilor din Antichitate a folosit denumirile latine, iar numele cetăților, apelor, etc. au fost redate conform uzului curent în epocă.

Format în școlile catolice ale Imperiului și desfășurându-și activitatea în Mica Romă, Ioan Rusu a fost adeptul introducerii alfabetului latin și, în general, a aderat la principiile latinismului specific primei jumătăți a secolului al XIX-lea. Astfel, pledează pentru renunțarea la cuvintele de origine slavă, explicând, în același timp, modalitățile de îmbogățire a vocabularului. Un prim mijloc îl constituie reactivarea lexicală a cuvintelor vechi românești nemaiaflate în uz, întrebuințarea cuvintelor folosite în vorbirea populară, dar și a unora din lexicul românilor de peste Dunăre (aromânilor), respectiv derivarea cuvintelor de bază românești; exemplificând, din „primitivul" *inimă* „se poate forma: inimos, inimoșie și inimez; din *nou*, noutate; din *viu*, vietate, vios, vioșie". Al doilea, constă în împrumuturi, în primul rând din limba latină și apoi din limbile neolatine, însă adaptate limbii române.

Din punct de vedere gramatical se constată folosirea în proporție covârșitoare a construcțiilor perifrastice infinitivale nonfinite cu marca proclitică „a" în locul conjunctivului, pe care Ion Gheție o atribuie unui model latin sau romanic, preferat pe scară largă după 1836 (*Istoria limbii române moderne* 167).

Așadar, *Precuvântarea*, text științific, didactic și cadru pentru construirea unei identități colective reprezintă un episod din istoria unificării și standardizării limbii române.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bianu, Ioan și Nerva Hodoș. *Bibliografia Românească Veche 1508-1830*. Tom II: 1716-1808. Ed. Academiei Române, București, Atelierele Socec & Co., 1910.
2. Bianu, Ioan, Nerva Hodoș și Dan Simionescu. *Bibliografia Românească Veche 1508-1830*. Tom III: 1809-1830. Ed. Academiei Române, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1912-1936.
3. *Bibliografia Românească Modernă (1831-1918)*. Vol. 4: R-Z. București, Editura Academiei Române, 1996.
4. Camară, Iosif. „Informații noi privitoare la Gheografia sau Scrierea pământului (Buda, 1814-1815)", *Caietele Sextil Pușcariu*, III (2017):72-84.
5. Chivu et. al., ed. *Studii de istorie a limbii române: morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*. Ed. rev. și adăugită, București, Editura Academiei Române, 2015.
6. Ciorănescu, Alexandru. *Dicționarul etimologic al limbii române*. București, Saeculum, 2002.
7. Comșa, Nicolae și Teodor Seiceanu. *Dascălii Blajului: 1754-1948*. București, Demiurg, 1994.
8. Costinescu, Mariana, Magdalena Georgescu și Florentina Zgraon. *Dicționarul limbii române literare vechi (1640-1780): termeni regionali*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
9. Dwight, Walter. „Claude Buffier". *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 3. New York, Robert Appleton Company, 1908.
10. Frâncu, Constantin. *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*. Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009.
11. Frîncu, Constantin. „Formele de pers. a III-a ale auxiliarului de la perfectul compus. Privire istorică". *Studii și cercetări lingvistice*, An XX, nr. 3 (1969): 299-318.
12. Gheție, Ion. *Baza dialectală a românei literare*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.
13. Ghișa, Ciprian. *Episcopia Greco-Catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni: 1832-1850*. Vol. 1-2. Cluj-Napoca, Argonaut, 2008.
14. Isopescu, Claudio. *Il Vescovo Amfilohie Hotiniul e l'Italia, Roma*. Roma, Instituto per l'Europa Orientale, 1933.
15. Manciulea, Ștefan. „Un geograf uitat: Ioan Rusu". *Cultura creștină* anul XVII, nr. 2-3, (1937): 104-128.

16. *Micul dicționar academic*. 4 vol. București, Univers Enciclopedic, 2001-2003.
17. Manciulea, Ștefan. „Un geografist uitat: Ioan Rusu”. *Cultura creștină* anul XVII, nr. 2-3, (1937): 104-128.
18. O’Keefe, Cyril. „A Jesuit Journal in the Age of the Enlightenment”. Canadian Catholic Historical Association (CCHA), *Report*, 23 (1956): 53-56.
19. Pană Dindelegan, Gabriela (coord.). *Dicționar de interpretări gramaticale: cuvinte mici, dificultăți mari*. București, Univers Enciclopedic Gold, 2020.
20. Proca-Țepelea, Ofelia. „Începuturile terminologiei geografice românești reflectate în primele lucrări şi manuale în limba română”. *Studii şi cercetări de geologie, geofizică, geografie*. Geografie, XXIV, nr. 1(1977):87–96.
21. *Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus Catholicorum Dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania*, pro anno a Christo nato M. DCCC. XXX. V ..., Blasii, Typis Seminarii Diocesani, 1835.
22. Scriban, Aŭgust. *Dicționaru limbiĭ românești (etimologiĭ, ințelesurĭ, exemple, citațiunĭ, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Ed. 1, Iași, Institutu de Arte Grafice „Presa bună”, 1939.
23. Sigmirean, Cornel. „Intelectualii români din Transilvania și universitățile din Europa (1801-1919)”. *Universități, intelectuali și cultură în Transilvania secolului al XIX-lea*. Coord. Cornel Sigmirean. Sibiu, Editura ASTRA Museum, 2013, p. 7-53.
24. Stan, Camelia. *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*. București, Editura Universității din București, 2013.
25. Ursu, N. A. *Formarea terminologiei științifice românești*. București, Editura Științifică, 1962.
26. Vinereanu, Mihai. *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*. București, Alcor Edimpex, 2008.
27. Buzași, Ion. „Un poet blăjean din generația prepașoptistă – Ioan Rusu (1811-1843)”. <https://romanialiterara.com/2021/07/un-poet-blajean-din-generatia-prepasoptista-ioan-rusu-1811-1843>.
28. https://www.oldworldauctions.com/catalog/lot/185/778).

THE INFLUENCE OF THE ENGLISH LANGUAGE ON COMMERCIAL ONOMASTICS[1]

Maria-Magdalena Diaconu (Marian)
PhD, University of Craiova

Abstract: *The influence of the English language on products is significant and manifests itself in many ways, starting from branding and marketing, from name, advertising and communication, ending with interaction with customers. Many brands use English to create a global and sophisticated image. Terms such as exclusive, limited edition, or premium are frequently used to attract consumers. Brands often have English names or include English words to suggest superior quality and modernity. The English language does not belong to the family of Romance languages. This poses special problems in the process of adaptation to the phonetic, orthographic and morphological system of the Romanian language, which does not constitute an impediment in borrowing words from this language. The abundance of loanwords of English origin in Romanian commercial terminology is justified especially by the need to use specialized terms that have no correspondent in Romanian. There are fewer situations in which the translation or tracing of English lexical constructions from this terminology is resorted to. Product advertising campaigns are often done in English, even in non-English-speaking countries, to give it an international and exclusive feel.*

Keywords: *trademarks; commercial products; name; globalization; lexicon*

Introducere

Într-o lume internaționalizată, engleza a devenit un instrument crucial în brandingul și în marketingul produselor. Această influență este evidentă atât în utilizarea termenilor și a expresiilor în limba engleză, cât și în crearea unei imagini sofisticate și exclusiviste asociate mărcilor care operează pe piețele internaționale. „Impactul limbii engleze asupra brandingului de lux este profund, modelând percepția consumatorilor asupra produselor și a serviciilor." (Mazilu 21) În special în România, unde limba engleză a avut și are un impact semnificativ asupra modului în care sunt descrise și percepute. „Vocabularul în schimbare în limba română arată nu numai adaptarea lingvistică, ci și schimbările culturale aduse de globalizare." (Nevaci 389) În plus, influența limbii engleze asupra abordărilor de branding dezvăluie o preferință pentru atracția universală, mai degrabă decât autenticitatea locală, ceea ce duce la o evaluare a alegerilor consumatorilor între descrierile în limba română și engleză. Pe măsură ce consumatorii navighează în acest peisaj, apar provocări în traducerea cu precizie a termenilor, o sarcină care necesită conștientizarea atât a subtilităților, cât și a implicațiilor culturale.

Evoluția terminologiei comerciale în limba română a fost influențată semnificativ de procesele de generalizare și de prezența din ce în ce mai proeminentă a limbii engleze în diverse domenii. În ultimele decenii, termenii asociați cu bunurile materiale au suferit o transformare trecând de la denumirile tradiționale la un lexic dominat de anglicisme. Această schimbare nu este doar lingvistică, ea reflectă, de asemenea, o adaptare culturală, la standardele internaționale, unde percepțiile sunt adesea modelate de valorile occidentale.

Schimbarea vocabularului nu vine fără controverse. Pe de o parte, folosirea acestor cuvinte englezești poate fi privită ca un semn al progresului și al deschiderii către tendințe internaționale. Pe de altă parte, utilizarea excesivă a acestor cuvinte, ar putea afecta identitatea culturală românească. „În plus, cuvintele provenite din limba engleză pot cauza confuzii printre consumatorii care nu sunt familiarizați cu aceste noțiuni sau care le interpretează diferit față de intențiile originale." (Drăucean 10) Prin urmare, schimbarea limbajului legată de influența limbii engleze în limba română reflectă complexitatea interacțiunilor dintre limbaj și cultură. De la nume captivante de produce, până la campanii de publicitate complicate, fiecare aspect al comunicării este modelat de standardele

[1] Materialul a fost susținut la Conferința Internațională *Studiile Românești în Context Internațional* (STUR), organizată de Centrul de Cercetare și Dezvoltare Profesională STUR din cadrul Facultății de Litere a Universității „Ovidius" din Constanța, Ediția a XIII-a (2024**),** desfășurată în perioada 18-19 noiembrie 2024 (în format hibrid).

lingvistice stabilite de acest limbaj. Tendințele actuale dezvăluie o înclinație din ce în ce mai mare către nume englezești care sugerează frecvent calitate și îmbunătățire. Limba engleză devine un simbol al statutului social. Astfel, impactul limbii engleze asupra brandingului depășește simpla comunicare comercială; reflectă aspirațiile sociale și culturale ale indivizilor într-o lume din ce în ce mai interconectată.

În domeniul publicității, utilizarea limbii engleze joacă un rol crucial în modelarea imaginii mărcii și în atragerea consumatorilor. Strategiile de publicitate folosite de aceste mărci prezintă adesea o sofisticare lingvistică care reflectă aspirațiile și valorile stilului de viață dorit căutat de consumatori. „Alegerea limbii engleze este deliberată, deoarece ajută la crearea unei ambianțe exclusiviste și cosmopolite esențiale pentru produsele exclusiviste". (Mazilu 50)

Cuvintele *exclusiv, ediție limitată* și *premium* sunt adesea utilizate în marketing, dar semnificațiile lor sunt adesea confuze sau interpretate greșit. Este important să se facă diferența între acești termeni, deoarece, fiecare are conotații diferite despre disponibilitatea, calitatea și valoarea produsului. Recunoașterea acestor distincții nu îi ajută pe consumatori să facă alegeri, ci, de asemenea, ține mărcile mai responsabile pentru strategiile lor de marketing. Termenul *exclusiv* se referă de obicei la un produs care este oferit unui grup de persoane sau în condiții specifice. Această exclusivitate poate fi legată de a face parte dintr-un club sau program de loialitate, în care accesul la anumite produse este limitat. Atracția exclusivității constă în crearea unui sentiment de apartenență și statut în rândul celor care dețin astfel de articole. Totuși, acest lucru poate duce la inducerea în eroare a consumatorilor, dacă companiile folosesc greșit termenul etichetând produsele disponibile pe scară largă ca exclusiv din motive promoționale.

În schimb, termenul *ediție limitată* se referă în mod specific „la articolele realizate în cantități. Aceste produse sunt adesea promovate ca fiind speciale datorită rarității lor; odată ce se vând nu se mai fac." (Nicolau 188) Această idee joacă în conceptul psihologic al penuriei, în care oamenii tind să vadă produsele în ediție limitată ca fiind mai valoroase pur și simplu pentru că nu sunt disponibile pe scară largă. Cu toate acestea, ridică întrebări despre etică, atunci când companiile restricționează în mod deliberat numerele de producție, deși au încă o mulțime de stocuri disponibile, în altă parte. În cele din urmă, cuvântul *premium* (latinism la origine) înseamnă produse de top, care de obicei vin cu un preț în comparație cu ofertele obișnuite. Articolele *premium* sunt adesea legate de materiale calitative, originale, unice și sunt destinate consumatorilor care aleg calitatea în raport cu prețul. Cu toate acestea, există o oarecare confuzie cu privire la ceea ce se califică drept *premium,* deoarece nu există standarde stabilite în diferite industrii. Mărcile ar putea eticheta produsele obișnuite, ca *premium* doar pe baza strategiilor de prețuri, mai degrabă decât a îmbunătățirilor autentice ale calității.

Limba engleză, adesea văzută ca o limbă de comunicare internațională, conferă brandurilor o imagine de modernitate și de universalitate. Acest fenomen se datorează nu doar statutului general al limbii, ci și conotațiilor culturale pe care le aduce cu sine. Denumirile produselor în engleză sunt adesea percepute ca fiind mai rafinate sau inovatoare, în comparație cu versiunile lor din alte limbi. Această percepție pozitivă, influențează alegerile consumatorilor care pot considera produsele cu denumiri englezești ca având o calitate superioară.

În literatura de specialitate sunt cunoscute mai multe cercetări despre *influența limbii engleze asupra numelor comerciale,* respectiv a adaptării *anglicismelor* în limba română: Mioara Avram *Anglicismele în limba română actuală* (1997), Angela Goddard *Limbajul publicității* (2002), Adriana Stoichițoiu Ichim *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală* (2006), *Vocabularul limbii române actuale Dinamică, influențe, creativitate* (2007), Nicoleta Corbu *Brandurile globale. O perspectivă cros-culturală în context mediatic* (2009).

Supoziția care stă la baza demersului nostru constă în faptul că fenomenul influenței limbii engleze provoacă mai multe inadvertențe: la pătrundere, la adaptare, la funcționare. Fiind catalizatorul internaționalizării vocabularului, procesul se desfășoară obiectiv, ca și celelalte influențe, și se manifestă în mai multe moduri, pornind de la *branding* și *marketing*, de la nume, publicitate și comunicare, finalizând cu mediul social.

Obiectul de studiu îl reprezintă cercetarea unor cuvinte de origine engleză, identificate în numele comerciale. Corpusul materialului faptic este constituit din șapte cuvinte/ denumiri din sfera bunurilor de larg consum. Cercetarea a presupus un parcurs complex: experienţa personală în acest domeniu, observarea şi studierea numelor produselor comerciale, parcurgerea unor resurse electronice relevante: dicționare, reviste online, platforme online, bloguri. Pentru cuvintele prezentate în abordarea de faţă, selectate după criteriul frecvenței, au fost vizate următoarele aspecte: precizarea etimonului, redarea unor contexte considerate relevante, definiţia, prezenţa în dicţionare, necesitatea, problemele de integrare la sistemul limbii române, norma, pentru cele care sunt incluse deja în DOOM, şi o posibilă normă (ce are la bază normele valabile pentru cuvintele străine). Metodologia de cercetare este susținută de o abordare interdisciplinară și transdisciplinară, propagată de lingvistică, pragmatică, onomastică și marketing.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării constă în examinarea și elucidarea unui aspect puțin studiat în lingvistica noastră: pătrunderea și frecvența utilizării mărcilor și a numelor de origine engleză în sfera comercială, unități lexicale care circulă din abundență în vocabularul românesc. Acest lucru necesită o examinare profundă și o formulare corespunzătoare a unor recomandări acceptabile, întrucât procesul respectiv este unul complex, iar potențialul lui încă nu este valorificat în mod complet, pentru că apariția în acest domeniu, noutatea și inovația abundă prin toate filierele media.

Studiul de caz

Majoritatea acestor nume nu sunt consemnate în dicţionarele româneşti. Altele figurează în dicționare specializate, dat fiind că sunt deja utilizate în limbajul alimentar, cosmetic și îngrijire a corpului, electronic sau vestimentar: *Mars* (marcă de ciocolată cu caramel și lapte), *Kraft Heinz* (marcă de cafea și produse alimentare), *MC Vitie's* (marcă de biscuiți), *KitKat* (marcă de ciocolată/ napolitane/ cereale), *My Moto* (marcă de napolitane), *Twix* (marcă pentru batoanele de ciocolată), *Cadbury* (marcă de ciocolată), *StarBucks* (marcă de cafea); *Unilever* (companie de bunuri de consum care deține peste 400 de mărci/ cel mai mare producător de săpun din lume), *Tide* (marcă de detergenți), *Palmolive* (marcă de produse de îngrijire personală), *Colgate* (marcă de produse de îngrijire orală), *Aquafresh* (marcă de produse de îngrijire orală), *Motorola* (marcă de produse electronice: telefoane, echipamente TV, semiconductoare, modemuri), *HP* (marcă de produse electronice: laptopuri, servere, imprimante, produse soft), *Dell* (marcă de produse electronice: calculatoare personale, servere, dispozitive de stocare date, switch-uri de rețea, software, periferice pentru calculator și televizoare), *Whirlpool* (marcă de produse electrocasnice: aer condiționat, uscător de haine, cuptor, mașină de spălat rufe/ vase, frigider, cuptor cu microunde, cafetieră, ventilator, aspirator, compactor), *Hoover* (marcă de produse electrocasnice pentru îngrijirea podelelor și pentru mașini de spălat și uscătoare de rufe), *Kingston* (marcă de dispozitive de stocare: carduri de memorie, memorii USB, carduri SIM, SSD/ solid-state drive „unitate cu cipuri"), *Nvidia* (marcă de semiconductori, jocuri video, electronice, plăci video și chipseturi/ cipuri); *Converse* (marcă de articole sportive /pantofi), *Levi's* (marcă de articole de îmbrăcăminte/ blugi), *Lee Cooper* (marcă de articole de îmbrăcăminte/ haine denim), *Next* (marcă de articole/ accesorii de îmbrăcăminte pentru femei, bărbați și copii), *Nike* (marcă de articole/accesorii sportive/ încălțăminte sportivă, echipament sportiv, produse recreaționale), *River Island* (marcă de articole vestimentare, încălțăminte sport și accesorii pentru femei, bărbați și copii), *Umbro* (marcă de îmbrăcăminte și articole sportive), *Asos* (marcă de îmbrăcăminte, încălțăminte, accesorii, articole cosmetice), *Carter's* (marcă de articole vestimentare pentru nou-născuți și copii).

Dincolo de prezentarea unor nume de produse comerciale aparținând limbajelor studiate, lucrarea de față ilustrează faptul că aceste domenii sunt complexe, cu un limbaj propriu și o terminologie specifică, care trebuie supusă cercetărilor viitoare sub multiple aspecte.

Pentru a analiza modul în care sunt pronunţaţi termenii englezeşti avuți în vedere, am identificat câteva criterii care au dus la amploarea acestui fenomen: cuvântul împrumutat definește o realitate, influența globală, impactul audio-vizualului, comoditatea verbală, faimă lingvistică, progresul științific și gradul de cunoaștere a limbii engleze.

Prin analiza lingvistică, am urmărit felul în care a luat naștere numele comercial. Acesta reprezintă modalitatea lingvistică sub care este lansat pe piață produsul. Uneori, numele comercial coincide cu brandul care se repetă la nivel nominal, acesta nefiind promovat pe piață sub o altă denumire. Alteori, cele două nume nu coincid, numele comercial fiind diferit de numele de brand.

Brandul *KitKat* [kɪtkæt] a fost lansat pe piață în 1935, de Rowntree's din York, Anglia cu denumirea „Rowntree's Chocolate Crisp". În 1937, *Chocolate Crisp* își schimbă denumirea în *KitKat*. Brandul iconic este un simbol internațional care reprezintă momentul de pauză în viață - „Have a break, have a KitKat". Produsul face parte din gama dulciurilor și prin acest slogan au reușit să mențină consecvența mărcii pe toate piețele. *KitKat* reprezintă o combinație de cuvinte din limba engleză: *kit* [kɪt] care înseamnă „trusă, set de echipamente" și *kat* [kæt] „numele scurt de la Katherine". Cuvântul a devenit sinonim cu „cofetăria/ dulcele" sau cu luarea unei pauze.

Brandul *Starbucks* **[**ˈstɑːrbʌks/.**]** a apărut inițial sub denumirea „Starbucks Coffee, Tea and Spice"; în Seattle, compania a preparat pentru prima oară cafea în 1971. A fost înființată de Jerry Baldwin, Zev Siegel și Gordon Bowker. Numele mărcii în sine este o combinație de două cuvinte: *star* „stea" care poate fi interpretat ca un joc cu ideea de stele (corpuri cerești), dar poate semnifica excelență, strălucire și un nivel superior, toate acestea fiind asocieri pozitive cu brandul și *bucks* „termen de argou pentru dolari" (Starbucks online) sau accesibilitate, valoare, bani.

Brandul *Motorola* a fost fondat în 1928, de Paul V. Galvin și Joseph E. Galvin în Illinois, SUA. Numele este un cuvânt compus format din *motor* și *ola,* sugerând atât mișcare, cât și tehnologie. Cuvântul *motor* semnifică forță, viteză, mișcare și mecanică, toate acestea fiind asocieri pozitive pentru un brand tehnologic, iar sufixul *-ola* este des întâlnit în numele brandurilor americane din perioada anilor 1940-1950 de exemplu: *Coca-Cola, Victrola*. Sloganul „Hello Moto" este simplu, dar eficient. Este un joc de cuvinte care întărește identitatea mărcii. „Hello" este un salut simplu și universal, care atrage imediat atenția și creează accesibilitate, iar cuvântul *Moto* face referire la numele brandului.

În timp ce era student la Universitatea din Texas la Austin în 1984, Michael Dell a fondat compania *PC's Limited*. Acesta a abandonat școala, pentru ca apoi să își dedice tot timpul liber pentru activitatea companiei. Brandul *Dell* **[**dɛl**]** a luat naștere din pasiunea pentru calculatoare. Originea numelui provine de la numele fondatorului companiei și este un andronim. Cuvântul semnifică în limba engleză „vâlcea", „vale mică". Sloganul companiei Dell s-a schimbat de câteva ori în istoria companiei, însă, începând cu 2014, sloganul său este „*The power to do more*". Substantivul *power* semnifică „putere", „forță", „capacitate", asfel, utilizatorul are acces la resurse și tehnologie care îi oferă această putere. Expresia *do more* sugerează că utilizatorii pot realiza mai multe lucruri cu ajutorul produselor *Dell*. Sloganul oferă o promisiune de valoare adăugată, indicând valorile de bază ale brandului în doar câteva cuvinte, folosind personalitatea pentru a sublinia misiunea acestuia.

În 1987, John Tu și David Sun au fondat *Kingston,* pentru a aborda lipsa severă de cipuri de memorie cu montare la suprafață. Ei au proiectat un modul revoluționar de memorie în linie unică (SIMM), folosind componente mai vechi care erau deja disponibile. Cei doi prieteni și ingineri sunt de origine taiwaneză, iar numele brandului este influențat de limba engleză. *Kingston* este un cuvânt compus format din *king* și *ston*. *King* înseamnă „rege" în engleză, sugerând regalitate, putere și autoritate. *Ston* poate fi o derivare sau un sufix care ajută la formarea numelui propriu. Numele *Kingston* este folosit atât ca nume de familie, cât și ca nume de loc, de exemplu Kingston, capitala Jamaicăi, oraș în regiunea Yorkshire, în Regatul Unit, deci poate fi și un toponim.

Marca *Aquafresh* [ˈæ.kwəfrɛʃ]a fost lansată în 1973, de către SmithKline Beecham. Numele mărcii a fost conceput pentru a sublinia ideea de „proaspăt" și „curat", fiind prima pastă de dinți cu stripe-uri lansată pe piață. Logo-ul conține o inscripție albă *Aquafresh* cu umbre care creează un efect tridimensional. Numele mărcii este un cuvânt compus format din termenii *aqua* și *fresh*. Primul provine din latină și înseamnă „apă". Sugerează curățenie și puritate și prospețime, aspecte esențiale pentru o marcă de pastă de dinți. În limba engleză, „fresh" înseamnă proaspăt.

Converse **[**kɒnvɜrs**]** a fost fondată în 1908, de *Marquis Mills Converse* în Malden, Massachusetts, sub numele de *Converse Rubber Shoe Company*. Inițial, compania se concentra pe producția de pantofi din cauciuc durabile, inclusiv pantofi de tenis și cizme pentru iarnă. Originea

numelui provine de la numele fondatorului companiei și este un andronim. Cea mai veche utilizare a cuvântului în limba engleză datează de la începutul secolului al XVI-lea. Inițial a fost folosit pentru a se referi la actul de „a se asocia” sau de „a trăi cu cineva”. De-a lungul timpului, sensul a evoluat pentru a include conversația și schimbul de idei. În limba engleză, *converse* are următoarele semnificații: 1. angajare într-o conversație sau un dialog; 2. a face schimb de opinii, idei sau experiențe; 3. a avea un schimb informal de opinii sau informații; 4. o pereche de pantofi lejer, cu talpă de cauciuc.

Converse provine din limba franceză (*converger*), care la rândul său este împrumutat din limba latină *convergere* care înseamnă „a se asocia cu, a locui, a conversa”. Este legat de substantivul latin „conversatio”, care înseamnă „conversație”.

La nivel ortografic şi fonetic adaptarea anglicismelor la sistemul limbii române se realizează cu dificultate, motivul esenţial constând în caracterul diferit al ortografiei în cele două limbi: fonetic, pentru română şi etimologic, pentru engleză. Diferenţele importante care există în engleză între proiecția orală şi cea scrisă a cuvântului explică utilizarea a două modalităţi principale de scriere: în română a anglicismelor prin păstrarea formei grafice din engleză sau prin redarea, pe cât posibil, cu mijloacele alfabetului românesc, a aspectul fonetic englezesc. Adaptarea grafică e ulterioară celei fonetice. Prin grafia originală, se manifestă dorinţa de a evidenţia forma din limba-sursă.

Impactul limbii engleze asupra mărcilor din industria comercială este considerabil, având în vedere că această limbă funcționează ca un instrument esențial pentru construirea identității și recunoașterii brandurilor. Într-o lume interconectată, unde consumatorii din diverse culturi interacționează constant, utilizarea limbii engleze permite brandurilor să comunice mesaje clare și atrăgătoare la scară mondială. Această strategie de *branding* nu doar că facilitează accesibilitatea informațiilor despre produsele oferite, ci contribuie și la crearea unei imagini de marcă uniforme, capabile să fie recunoscute la nivel mondial.

De exemplu, multe firme utilizează termeni englezești în denumirile produselor lor sau în campaniile publicitare pentru a atrage o audiență internațională. Această practică nu doar că reflectă standardizarea terminologiei din industrie, dar subliniază și angajamentul brandurilor față de diversitate culturală. În plus, prin adoptarea limbii engleze ca parte integrantă a strategiei lor de marketing, brandurile își poziționează produsele într-un context cultural mai larg, facilitând astfel acceptarea acestora pe piețe variate. Această influență se extinde dincolo de simpla comunicare. Ea devine un mecanism prin care valorile culturale și estetice sunt transmise și reinterpretate peste tot în lume. Cuvintele analizate au devenit parte integrantă a vocabularului cotidian al consumatorilor din întreaga lume, transcendând barierele lingvistice și culturale.

Influența limbii engleze asupra modului în care sunt percepute mărcile de produse cosmetice este complexă, implicând un amestec de limbă, cultură și comportament al consumatorului. „Această influență este adesea văzută ca simbol al modernității și eleganței, adăugând la atractivitatea mărcilor.”(Zafiu 186) Atunci când oamenii întâlnesc cuvinte în limba engleză legate de produse de ultimă generație, ei pot lega, fără să știe, aceste mărci de standardele globale de calitate și prestigiu. Această percepție deține o influență semnificativă pe piețele în care engleza este privită ca o limbă asociată cu inovația și stabilirea tendințelor.

Mărcile care îmbină cu succes atractivitatea universală cu autenticitatea locală tind să rezoneze mai profund în cadrul comunităților, încurajând o loialitate sporită față de brand. În domeniul cosmeticelor de lux, marketingul are o importanță semnificativă în modelarea modului în care produsele sunt percepute, în special prin utilizarea strategică a limbajului, inclusiv a anglicismelor. Este vital ca mărcile să rămână conștiente de semnificațiile subtile din spatele alegerilor lor de limbă. „Anglicismele, adesea văzute ca simboluri ale rafinamentului și modernității, joacă un rol crucial în sporirea atractivității unei mărci în mijlocul unei concurențe acerbe.”(Zafiu 186)

În cele din urmă, adevărata provocare nu constă numai în satisfacerea aspirațiilor universale, ci și în promovarea incluziunii și a reprezentării autentice în cadrul inițiativelor de marcă. Recunoscând importanța limbajului atât ca instrument de marketing, cât și ca reflectare a culturii, mărcile de produse cosmetice de ultimă generație își pot menține relevanța și pot crea conexiuni mai

profunde cu consumatorii într-o lume din ce în ce mai interconectată. Acest efort este esențial pentru crearea de produse care nu numai că satisfac nevoile clienților, ci și celebrează diversitatea culturală bogată care modelează piața noastră globală.

În domeniul marketingului produselor, campaniile de publicitate servesc ca instrumente esențiale care nu numai că promovează bunurile, ci și modelează percepțiile consumatorilor și identitățile mărcii. Complexitățile acestor campanii sunt multiple, țesând împreună o bogată gamă de strategii concepute pentru a rezona cu consumatorii. Aceste strategii se concentrează pe crearea unei experiențe unice și personalizate, care să reflecte exclusivitatea și prestigiul produsului. Un aspect fundamental al marketingului de lux este utilizarea prețurilor ridicate ca indicator al valorii percepute. Astfel, prețul nu doar că limitează accesibilitatea, dar contribuie și la consolidarea unei imagini de elită.

Campaniile publicitare au devenit mai mult decât un mediator de răspândire a informațiilor referitoare la produse, servicii sau idei. Ele au evoluat într-un mijloc destul de eficient de comunicare al culturii fiecărei țări, reflectând astfel societatea în care funcționează. În opinia unor cercetători, printer care și Goddard A. publicitatea este nu „numai promovarea comercială a mărcilor, ci și texte a căror menire este să promoveze imaginea unui individ, grup sau organizație. Reclamele nu sunt doar niște texte care acționează la un singur nivel: intervin noțiuni complexe referitoare la audiență, iar cititorii sunt nevoiți să depună un efort semnificativ pentru a decoda mesajele și pentru a înțelege diferitele relații comunicaționale.” (Goddard 22-23)

Gradul de adaptare a cuvintelor de origine engleză în limba română conform normelor lingvistice cuprinde tendinţa generală a limbii literare actuale de a păstra împrumuturile din engleză într-o formă (scrisă și orală) cât mai apropiată de cea din limba sursă.

Anglicismele nu au determinat o denaturare a limbii române, dimpotrivă, au contribuit la permanenta ei actualizare şi reconstituire, la nuanţarea ei semantică şi stilistică, la modernizarea lexicului. Influenţa limbii engleze nu trebuie să fie considerată un fenomen negativ, nefind cu nimic mai periculos decât alte influenţe străine care s-au manifestat de-a lungul timpului în limba noastră, atâta timp cât nu se exagerează folosirea lor. Adoptarea în vorbire a acestor termeni corespunde unor necesităţi de expresie atât culturale, cât şi sociale prin apariţia unor realităţi extralingvistice noi, determinată de fapte ce ţin de progresul umanităţii, cât şi funcţionale prin necesitatea existenţei în limbă a unor termeni care să desemneze aceste realităţi noi din viaţa oamenilor.

BIBLIOGRAPHY:

1. Avram, Mioara. A*nglicismele în limba română actuală*, Bucureşti: Editura Academiei Române, 1997.
2. Berchină, Doina. *Moda pe înțelesul tuturor*, București: Paideia, 1991.
3. Corbu, Nicoleta. *Brandurile globale. O perspectivă cros-culturală în context mediatic*, București: Tritonic, 2009.
4. Drăucean, Adela. Theme and variations, *Journal of Humanistic and Social Studies,* vol.1 nr.2, 2010, pp 9-16
5. Goddard, Angela. *Limbajul publicității*, București: Collegium Polirom, 2002.
6. Nevaci, Manuela. ,,Anglicisme în publicaţii adresate tinerilor", în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale II*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti,2003.
7. Mazilu, Roxana. *Construirea și promovarea unui brand de localitate în mediul online. Studiu de caz: Băile Govora*, Lucrare de absolvire, Facultatea de Relații publice, București, 2018.
8. Nicolau, Felix. ,,Dacă nu mai există limitări de gen în arealul profesional, de ce ar mai exista ele în limbă?", *Swedish Journal of Romanian Studies,* Vol. 2 No 1, 2019, pp182-190.
9. https://www.academia.edu/39207135/Swedish_Journal_of_Romanian_Studies_Vol_2_No1_2019
10. Stoichițoiu-Ichim, Adriana. *Observații privind semantica și stilistica anglicismelor în româna actuală* (I). În: Limba și literatura română, nr. 3, 2001, pp7-13.
11. Zafiu, Rodica. *Limbaj și politică*, București: Editura Universității din București, 2007.
12. https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Anglicisme; Anglophilie; Anglomanie. 8 Dec.2024.
13. http://www.cce.umontreal.ca/auto/anglicismes.htw. 8 Dec.2024.
14. https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Franglais.8 Dec.2024.
15. http://en.m.wikipedia.org/wiki/Globalization; Cultural Globalization; Cultural Homogenization; Linguistic Imperialism.9 Dec.2024
16. http://verdict.ro
17. https://www.bing.com/search?q=Kit+Kat+slogan+&qs=n&form. 5Ian.2025.
18. https://www.advergize.com/marketing/25-starbucks-slogans-today-years/.5 Ian.2025.
19. https://www.sloganlist.com/business-slogans/Motorola-Slogans.html. 5Ian.2025.
20. https://logotaglines.com/dell-logo-tagline-slogan/#google_vignette.5 Ian.2025.
21. https://www.kingston.com/en/company/kingston-is-with-you.6 Ian. 2025.
22. https://aquafresh.company/ro/information/about-us. 6 Ian. 2025.
23. http://stella.atilf.fr/Dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?74;s=1855047990. 6 Ian.2025.

AN INTRODUCTION TO THE INFLUENCE OF ENGLISH PHILOSOPHY ON THE WORK OF THE INTERWAR THINKER ȘTEFAN ZELETIN

Ionuț Horeanu
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

***Abstract**: The article proposes an introductory framework for analyzing the philosophical influences of the English intellectual tradition on the work of Ștefan Zeletin. It advances a methodology characterized by a dual dimension. On the one hand, it identifies the ideas explicitly assumed and developed in Zeletin's writings; on the other hand, it undertakes a reconstruction of his intellectual genealogy, beginning with the systems of thought of the philosophers who shaped his perspective. This approach seeks to overcome interpretative limitations advanced by certain exegetes, according to whom the Zeletinian system remained incomplete. In doing so, the study offers a clearer perspective on the theoretical foundations of Romanian liberalism in the interwar period. By investigating sources and distinct philosophical traditions, the research provides a means of discerning and further developing the unfinished directions of Zeletin's thought.*

English philosophy plays a significant role in the formation of Zeletin's political and economic conception, particularly through representatives such as Adam Smith, David Ricardo, and Thomas Hobbes. Zeletin's intellectual project cannot be properly understood outside the liberal context specific to the British intellectual space and his own philosophical formation. He achieves an original synthesis between classical liberalism, Hegelian elements, principles derived from English philosophers, and the historical realities specific to the Romanian context.

***Keywords:** Ștefan Zeletin; neoliberalism; English philosophy; political economy; bourgeoisie*

Prin cercetarea influențelor filosofice asupra operei lui Zeletin, pe de o parte, considerăm că este relevant să reliefăm impactul unor gânditori asupra concepției sale politice și teoriilor sale. Pe de altă parte, e important de urmărit și demersul invers, prin care poate fi construit un tablou al influențelor, pornind de la ideile filosofilor. Așadar, e necesar un proces dublu, care u poate fi cuprins în acest test, atât dinspre ideile pe care le-am întâlnit în studiile lui Ștefan Zeletin, cât și un proces invers, de la sistemul de gândire al unor filosofi, spre teoriile lui Zeletin, constatând influențele.

Acest text reprezintă o introducere pentru o expunere de început a surselor folosite ca inspirație în opera zeletiniană și o analiză apropiată de continuarea viziunii filosofului interbelic, cu rolul de a duce mai departe ceea ce Zeletin nu a mai putut să finalizeze. Dacă o serie dintre cercetători au considerat că opera acestuia nu poate fi înțeleasă pe deplin din cauza faptului că intelectualul interbelic nu a apucat să-și ducă la capăt sistemul de gândire, printr-o cercetare de acest tip considerăm că înlăturăm bariera invocată de cercetători și putem contribui la o înțelegere mai complexă, care poate tinde spre una exhaustivă, în funcție de palierele cercetate. Cercetarea originilor și genealogia ideilor zeletiniene, în funcție de fiecare spațiu filosofic, identificând ideile tari și limitele unei gândiri de care s-a detașat, poate reprezenta o cale pentru intuirea filosofiei lui Zeletin, acolo unde sunt considerate goluri.

Orice analiză a concepției politice, filosofice sau sociologice a lui Zeletin nu poate omite temele esențiale care se regăsesc în viziunile filosofilor din care acesta s-a inspirat. Gândirea politică și implicit concepția politică a filosofului român nu poate să nu fie atinsă și de ideile reprezentanților „economiei politice burgheze clasice" din spațiul englez. Smith este unul dintre filosofii des citați de către Zeletin. Ideile filosofului englez au fost analizate și din perspectiva semnificației avute pentru filosofia marxistă, fiind privit în mod strict propagandistic, ori sub influența cernelii care trebuia să fie de culoare roșie în regimul comunist, ca filosof premarxist. Lui Smith îi sunt atribuite o serie de analize privind producția capitalistă, cum a fost legea valorii. Tot lui Smith i se datorează ideea că fenomenele sociale sunt dirijate de legile fizice, așa cum și o serie de legi naturale stau la baza unor fenomene sociale, fapt agreat de Zeletin, dar nu și de socialiști. Pe urmele meritului dictat de concepția lui Hegel asupra economiei politice, apoi pe filiera punctelor filosofice esențiale ale lui Smith, însuși

Zeletin va arăta importanța acestora prin explicaţiile asupra originilor burgheziei românești. Fenomenele economice, pe linia gândirii hegeliene, sunt guvernate de legi născute din știința economiei politice. Zeletin arată, pe linia gândirii lui Smith, că între capitalism și burghezie există o evoluție paralelă[1].

Metodele de cercetare zeletiniene sunt preluate pe filiera liberalismului britanic, care a îmbrățișat metoda deductivă ca metodă de cercetare și metoda inductivă ca mod sistematic de expunere[2].

Faptul că Zeletin se inspiră din filosofia britanică, nu este unul întâmplător. Apropierea de o serie de filosofi englezi reiese din ideile lucrărilor britanice, cu origini în filosofia greacă. Hobbes este un astfel de caz. Atribuie libertății o valență aristotelică. Libertatea individului poate fi influențată și de caracterul coercitiv al legilor sau deciziilor politice[3].

Impactul ideilor liberale de sorginte engleză a fost cunoscut în spațiul românesc de către intelectuali încă dinaintea revoluției pașoptiste prin Șuțu, Moruz, apoi Ion Ghica, Marțian, Lapedatu etc[4].

Un alt exponent al filosofiei engleze este David Ricardo. Asemenea lui Ricardo și Zeletin caută să explice legile economice care determină distribuția bunurilor, constituind miza esențială a economiei politice. Din această perspectivă cursurile sale pentru mediul preuniversitar își au importanța lor.

Pornind de la filosofia engleză vom observa că limitele unor teme ca protestantismul, intervenționismul etc își găsesc adaptarea în gândirea zeletiniană, caracterizată de transformarea și adaptarea unor principii pentru a le integra contextului național.

Ideile lui Zeletin, în privința protecționismului vin pe fondul lecturilor solide ale economiștilor englezi, dar și a înțelegerii doctrinelor apărute în Anglia, care au pus bazele unor principii favorabile evoluției. Măsurile protecționiste au contribuit la ceea ce Anglia ajunseseră să fie ca putere economică, în urma avântului industrial.

În chestiunea teoriei valoare-muncă, Zeletin rămâne tributar și lui Smith, nefiind întru totul de acord cu teoria ricardiană. La fel ca Smith, filosoful interbelic susținea că valoarea unei mărfi este dată și de cantitatea de muncă necesară pentru producerea acesteia. Însă, mai departe se disociază de Smith, refuzând să preia și ideea conform căreia valoarea mărfii este egală cu cantitatea de muncă străină primită în schimbul mărfii vândute. Această perspectivă este amendată și de Ricardo, care a propus o teorie unitară despre binomul valoare-muncă[5].

Prin banii împrumutați guvernului sau pe care-i vor pune mai târziu la dispoziția guvernului, fapt întâmplat în România prin apariția Băncii Naționale, burghezia nu-și va restrânge puterea de a desfășura comerț sau activitatea de producție, ci le vor crește: „Comerciantul sau omul cu lichidități, împrumutând guvernul va face bani, nu va pierde”[6].

Zeletin adaptează ideea lui Hobson privind rolul statului și chestiunea intervenţionismul economic, legat de nevoi specifice domeniului apărării. Această idee este pusă în comun cu alte argumente de natură economică. Formarea burgheziei nu este posibilă fără susținerea armatei, la fel cum o armată națională poate să-și atingă rolul abia atunci când se poate baza pe o industrie care să-i satisfacă nevoile[7]. Prin acest exemplu, vedem încă odată cum o serie de idei împrumutate de la alți filosofi, fie ei socialiști sau liberali, ajung să fie integrate într-un mod original unui sistem de gândire profund. Totodată, acest exemplu vine să combată idee lui Ivanciu, preluată și de Murgescu, deoarece este vizibilă o adaptare și integrare a unor instrumente, idei, principii sau concepte la un sistem de

[1] Al. Valentin, *Apariția marxismului, revoluție în filosofie*, în „Materialism dialectic. Prelegeri” (Al. Velentin, coord.), Editura Politică, București, 1973, p. 61-65.
[2] Ion Răducanu, *Adam Smith. O comemorare*, în Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tomul XXII, 1939-1940, Imprimeria Națională, București, 1941, p. 457. Citām: Răducanu, *Adam Smith*.
[3] Thomas Hobbes, *Leviatanul*, Traducere, introducere și note de Alexandru Anghel, Editura Herald, București, [2017], p. 165.
[4] Răducanu, *Adam Smith*, p. 470-471.
[5] Gheorghe Popescu, *David Ricardo. Economistul genial*, Editura Risoprint, [Cluj-Napoca], 2007, p. 75-76.
[6] Adam Smith, *Avuția națiunilor*, traducere din engleză de Monica mitarcă, Editura Publica, București, 2011, p. 404-405. Citām: Smith, *Avuția*.
[7] Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la romni. Epoca modernă*, vol. I, Editura Enciclopedică, București, 1994, vol. I, p. 271.

gândire deja articulat și cu resorturi. Zeletin face mai mult decât integrarea unor concepții unor ideologii recente, plecând de la opera unor filosofi de forță din spațiul german și englez, în special[8]. În continuare, vom reliefa, într-o formă restrânsă, modul în care filosofia ricardiană și cea smithiană își pun amprenta asupra gândirii zeletiniene. Pentru acest demers vom identifica principiile care l-au influenţat și pe filosoful român în conturarea sistemului său de gândire.

Gândirea zeletiniană se apropie de cea smithiană prin viziunea asupra comerțului liber, blocada comerţului având consecințe negative pentru ambele părți implicate. La fel ca agricultura sau industria primitivă și comerțul are un rol definitoriu pentru prosperitatea lumii. Bogăția unui stat se măsoară în capacitatea producției și a comerțului și nu în vistierie[9]. De la astfel de idei, oamenii politici ai secolului al XIX-lea au făcut să nască o nouă etapă economică, aceea a pieței libere. Ideile lui Smith nu au fost lipsite de importanța lor în manifestările politice, la fel cum și ideile lui Zeletin au influențat, de la cultura politică a vremii sale până la deciziile politice. Despre actualitatea comerțului liber, astăzi, cu atât mai mult nu are importanță să insistăm, fiind ca o axiomă[10].

Neoliberalul român a înțeles filosofia lui Smith și a urmat tezele filosofului britanic. Deși alți autori considerau că se strecurase o eroare în concepția lui Smith, ce consta în nesepararea fenomenului economic de alte fenomene și raporturi sociale, filosoful român, a avut altă viziune și a făcut din gândirea lui Smith, bazată pe principiile hegeliene, un aparat pentru a arăta originile burgheziei determinate de capital și rolul puterii politice ca vector pentru dezvoltarea economică prin susținerea unei clase sociale[11].

La fel ca Adam Smith, neoliberalul din România, va acorda o semnificație deosebită rolului avut de legile și constituţiile unui stat pentru dezvoltarea economică și politică a unei națiuni. Legile unui stat sunt considerate cu rol de stindard pentru schimbările dintr-o societate[12]. De asemenea, pe urmele gândirii liberale, Zeletin împrumută metoda lui Smith și dă sens fenomenelor economice, prin intermediul cercetării elementelor sociale și istorice. Ideea potrivit căreia burgheziei îi revine rolul de a dezvolta statele apare și în lucrarea lui Smith, conform acestuia, centrele comerciale și orașele au ajutat la dezvoltarea statelor[13].

Zeletin se desparte de ideile lui Smith, în punctul privind imaginea liberalismului economic, care exclude rolul statului pentru implicarea în viața economică, prin pârghiile politice[14]. Totuși, este admisă ideea că principiul „non-intervenției" statului poate fi uitat în momentul în care s-ar pune în discuție chestiuni ce țin de siguranța statului sau -, de ce nu, *in extenso*, la Zeletin -, atunci când în joc este continuarea procesului de modernizare[15]. Smith privește cu suspiciune capacitatea statului de a dirija viața economică, fapt pe care nu-l aprobă Zeletin prin teoriile sale, teorii pe care nu le preia întrutotul, fără filtru, ci le supune unui context de actualitate[16]. La Smith, cei drept, raportat la acele vremuri, rolul statului se rezuma la o serie de acțiuni de tip birocratic, cum ar fi asigurarea educației, apărării etc[17]. Statului, ca și în filosofia zeletiniană, îi rămâne datoria esențială de a interveni în educarea claselor[18].

Susținerea unor practici de influență machiavelică apar în opera lui Smith în analiza ideii privind „interesul propriu" care poate conduce la un bine general. În aceeași cheie poate fi citită și viziunea lui Zeletin asupra consecințelor pozitive pe care le are capitalismul în faza incipientă, când distruge marea proprietate[19].

De asemenea, comerțul și implicațiile pe care le are Dunărea și Țările Române în comerțul internațional au constituit preocupări ale filosofului englez. Ideile din aceste domenii le întâlnim la

[8] *Ibidem*, p. 271.
[9] Smith, *Avuția*, p. 95-99.
[10] *Ibidem*, p. 5-7.
[11] Răducanu, *Adam Smith*, p. 457.
[12] *Ibidem*, p. 458.
[13] Răducanu, *Adam Smith*, p. 459.
[14] *Ibidem*, p. 466.
[15] Smith, *Avuția*, p. 11.
[16] Răducanu, *Adam Smith*, p. 466-467.
[17] *Ibidem*, p. 467-469.
[18] Smith, *Avuția*, p. 10.
[19] *Ibidem*, p. 25.

Zeletin puse în context și speculate în sensul formării unei teze care a contribuit la dezvoltarea statului român modern[20]. Viziunea lui Smith asupra dezvoltării va avea impact asupra întregului continent european, găsindu-și ecouri și în dezvoltarea economică a țărilor române, prin punerea în practică a economiei deschise. Acest fapt însemna extinderea geografică a pieței, a infrastructurii etc., de care va beneficia și statul român[21].

Dacă la Smith s-a vorbit despre o mistică a economiei dirijate, la Zeletin această concepție asupra politicii economice poate fi privită ca o metafizică a economiei dirijate, continuând astfel optimismul lui Smith, emanat din „binefacerile libertății”[22].

Ideea lui Zeletin privind intervenția statului ar putea să aibă ca punct de plecare o idee a lui Smith, conform căreia dirijarea eficientă a capitalului înseamnă și o utilizare corectă pentru societate. De aici poate fi născută necesitatea intervenției statului pentru dirijarea capitalului național și protecționismul față de burghezia românească. Din folosirea productivă a capitalului are de câștigat și statul și indivizii[23].

Lucrarea *Avuția națiunilor* arată că modalitățile principale pe care un stat trebuie să le urmeze pe calea prosperității sunt agricultura și industria. Cartea a avut o influență ridicată asupra politicilor guvernamentale și continuă să aibă, numai că cercetările economice trebuie să aibă în vedere bazele societății specifice fiecărei etape, așa cum a făcut-o Smith, iar în spațiul românesc pentru prima dată în mod profesionist Zeletin. Firul teoriilor lui Smith sunt duse mai departe, fiind explicate pentru o înțelegere specifică a etapei de dezvoltare a spațiului românesc și indiferent de adaptarea lor, mizele sunt aceleași: creșterea avuției naționale și prosperitatea individului[24].

Orașele și clasa dominantă au contribuit în mod firesc și la dezvoltarea zonelor rurale și continuă să o facă datorită unei piețe mari de desfacere care a încurajat agricultura. Creșterea bogăției burghezilor a însemnat și extinderea acestora prin cumpărarea de terenuri, iar comerțul și industrializarea în forma primitivă a dus la creșterea nivelului de securitate și a libertăților, fiind anulat servilismul față de seniori. Aceleași idei le analizează și Hume[25]. Aceste considerente stau și la baza susținerii ideilor zeletiniene potrivit cărora șansa modernizării trebuie să fie pusă pe seama burgheziei. Acesta a înțeles, posibil și din opera lui Smith, rolul pe care l-au jucat orașele pentru Occident, într-o fază care abia se întrezărea în România.

Specializarea, respectiv diviziunea muncii[26], temă importantă a gândirii smithiene a ajuns să fie preluată și de marxism fiind folosită cu scop de încadrare a clasei muncitorești în niște paradigme sociale[27].

Sistemele politice care susțin domeniul agricol în detrimentul altor paliere economice, ajung să-și pună singure „restricții asupra manufacturilor și a comerțului extern”, fiind în situația de a descuraja clasa muncitoare pe care ar fi vrut să o promoveze. Critica acestor societăți nu putea decât să fie continuată și de filosoful român care nutrea spre o continuarea a modernizării statului. Această viziune va fi explicată de Zeletin prin raportarea la un anumit tip de faze în care se află societățile. Zeletin face o sinteză a filosofiei universale pe care o încadrează în mod absolut original în niște nevoi specifice societății românești[28].

Din această perspectivă e analizat și Tratatul de la Adrianopol, prin mutațiile aduse a contribuit la crearea „unui punct revoluționar” al economiei românești care se încadrează în niște cadre specifice liberalismului apusean[29]. Adaptarea liberalismului lui Smith, înseamnă ca economicul să fie sub umbrela politicului într-o manieră specifică economistului John Maynard Keynes. Naționalismului îi revine sarcina de a echilibra politica statelor[30]. Bogăția națiunilor a fost asigurată

[20] Răducanu, *Adam Smith*, p. 469-470.
[21] Smith, *Avuția*, p. 12.
[22] Răducanu, *Adam Smith*, p. 457.
[23] Smith, *Avuția*, p. 26-27.
[24] *Ibidem*, p. 42-45.
[25] *Ibidem*, p. 246-248.
[26] *Ibidem*, p. 67-69.
[27] *Ibidem*, p. 21-24.
[28] *Ibidem*, p. 339.
[29] Răducanu, *Adam Smith*, p. 472.
[30] Răducanu, *Adam Smith*, p. 473-474.

de capacitatea indivizilor și nu a statului. Aici este și esența nașterii burgheziei românești, precum și a politicii de favorizare pe care o susținea *Neoliberalismului.* Deși era de acord cu gânditorul englez, fiind faze diferite de evoluție, Zeletin susținea nevoia implicării statului în economie. Sunt împrumutate principii ale filosofului englez și integrate fazei specifice de evoluție a spațiului românesc[31]. Bogăția poporului formează avuția națiunilor[32].

O concluzie a operei lui Smith o regăsim prelucrată sub forma unui principiu al gândirii lui Zeletin. Superioritatea țărilor bogate și civilizate, față de cele agrare, este incontestabilă[33]. Triada care reiese din teza comerțului liber a fost adaptată de neoliberalul român în perioada interbelică și încă este actuală prin cele trei valori: libertate, prosperitate și securitate[34].

La fel cum Ricardo nu poate fi disociat de Smith, nici Marx nu poate fi disociat de cei doi promotori ai ideilor liberale, la fel cum nici opera lui Zeletin nu poate fi înțeleasă fără o plasare corectă într-un context al ideilor liberale, ori a altor idei, după cum au fost preluate de autori[35].

Zeletin intuiește limitele modelului ricardian și nu se oprește în teoria sa la un determinism geografic și istoric al dotării cu factori de producție. Totodată nu ia în calcul doar dimensiunea cantitativă a comerțului, ci mai ales înțelege faptul că este vorba și de un comerț al valorilor. În acest mod, pot fi combătute argumentele criticilor săi care aduc în discuție doar chestiunea statistică a comerțului. Or, în primul rând, merită avută în vedere dimensiunea valorii produselor. Schimburile internaționale sunt determinate de nevoile dintr-o anumită țară, dobândind astfel o valoare care nu este dată doar de prețul stabilit pe piețele internaționale. Deși, unii autori văd asta ca o limită a modelului ricardian, acest principiu reflectă o realitate potrivit căreia valoarea unor mărfuri dintr-un stat poate diferi de cea din alt stat, după cum nevoia de capital dintr-un stat diferă dintr-o parte în alta. Deși, această viziune a fost considerată ca o limită a modelului lui Ricardo, dacă este corect pusă în ordinea realităților economice și sociale, nu mai este la fel[36].

Concepție filosofului de la Universitatea din Iași, despre muncă și producție a fost influenţată de Ricardo. Teoria valorii determinată de muncă și „mecanismul particular de acțiune a legii valorii în agricultură" constituie bazele teoriei raţional-ştiinţifice ale rentei funciare[37].

În cazul schimburilor economice Ricardo a argumentat că o țară poate câștiga și atunci când este în dezavantaj în producție, dacă este îndeplinită condiția ca prin comerț să fie procurată o cantitate de marfă mai mare decât cea pe care ar putea să o producă singură folosind aceleași resurse[38].
Ricardo considera că din teoria liberschimbismului, definită de Smith, are de câștigat statul care importă marfa nu doar dintr-o economie inferioară, cum sublinia teoria smithiană[39]. Ricardo, spre deosebire de Smith, nu ia în considerare în analiza sa și factorii politici sau sociali, ci doar cei economici[40].

Gândirea lui Zeletin nu este străină și de teoriile comerțului internațional care aparțin lui Ricardo. Acest fapt poate fi văzut atât prin ideile zeletiniene, cât și prin lecturile din care s-a inspirat. Totuși, neoliberalul român nu putea să preia o serie de idei ale lui Ricardo sau Smith, deoarece a încercat să evidențieze niște teorii care să se potrivească cu societatea românească[41].

Miza concepției lui Ricardo este expusă de Manoilescu într-o conferință. Preia ideea lui Smith, potrivit căreia statul care produce mai scump decât ar cumpăra dintr-o altă țară este nevoit să renunțe, iar în cazul în care un stat are două industrii mai ieftine decât alt stat, în funcție de forța de producție statul poate renunța la cea cu o valoare mai mică[42].

---

[31] Smith, *Avuția*, p. 15.
[32] *Ibidem*, p. 20.
[33] Răducanu, *Adam Smith*, p. 469.
[34] *Ibidem*, p. 14.
[35] Popescu, *David Ricardo*, p. 185.
[36] *Ibidem*, p. 183.
[37] *Ibidem*, p. 10.
[38] Popescu, *David Ricardo*, p. 192.
[39] Mihail Manoilescu, *Forţele naţionale productive şi comerţul exterior. Teoria protecţionismului şi a schimbului internaţional*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 186.
[40] *Ibidem*, p. 188.
[41] *Ibidem*, p. 21.
[42] Mihail Manoilescu, *O nouă concepţie a protecţionismului industrial*, extras din „Independența Economică, nr. 2/1930, p. 9.

Însă, imaginea filosofiei engleze a jucat un rol important pentru viziunea zeletiniană și în contextul în care nu identificăm principiile adaptate. Acest fapt devine explicabil dacă facem trimitere la implicațiile influenței, nu doar la nivel de idei adoptate, ci și de metodă. Astfel, contextul evoluției burgheziei sau calea neoliberalismului reprezintă paradigme de inspirație.

Filosofia engleză a influențat si sistemul filosofiei zeletiniene, datorită unor gânditori de marcă, des citați în studiile despre burghezie sau neoliberalism. Mizele filosofiei engleze, în raport cu viziunea filosofului, nu pot fi sistematizate pe tematici, idei sau principii, ci pe autori, deoarece o serie de idei își pot rezuma explicația influenței pentru că sunt preluate pe filiera surselor de inspirație germană. Filosofia engleză a jucat un rol hotărâtor pentru perspectiva sa politică, economică etc.

Influența spațiului filosofic britanic poate fi regăsită în operele zeletiniene, într-o abordare singulară, diferită de a altor teoreticieni ai curentelor politice. Astfel că, Zeletin nu preia o serie de principii ale filosofiei engleze pe filiera unor intelectuali care au aderat la socialism sau liberalism, deoarece propune o altă perspectivă. Una în care, astfel de idei ar fi îndepărtat de construcțiile sale.

Opera lui Zeletin nu poate fi cercetată în afara formării sale intelectuale, în speță fără a ține cont de teza sa de doctorat privind idealismul personal împotriva idealismului absolut în filosofia engleză. Din aceste considerente, din opera filosofului nu putem exclude influența filosofiei engleze, cu toate că cercetarea operei sale a fost făcută în general dintr-o dublă perspectivă, prima cu nuanțe peiorative, privind inspirația de sorginte marxistă, iar a doua perspectivă de factură biografică, urmându-se firul ideilor lui Hegel și Sombart[43]. Zeletin a arătat prin cercetările sale asupra filosofiei engleze atât cunoașterea foarte bună a curentelor filosofice, cât și cunoașterea metodelor de filosofare și, implicit, a contextelor culturale sensibile în care au luat naștere o serie de idei, așa cum reiese din prima sa analiză temeinică asupra filosofiei engleze, respectiv teza sa de doctorat.

BIBLIOGRAPHY:

1. Herseni, Traian, *În amintirea lui Ștefan Zeletin*, în „Sociologie Românească”, anul 1936, nr. 1;
2. Hobbes, Thomas, *Leviatanul*, Traducere, introducere și note de Alexandru Anghel, Editura Herald, București, [2017];
3. Manoilescu, Mihail, *Forțele naționale productive și comerțul exterior. Teoria protecționismului și a schimbului internațional*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986;
4. Idem, *O nouă concepție a protecționismului industrial*, extras din „Independența Economică, nr. 2/1930;
5. Murgescu, Costin, *Mersul ideilor economice la romni. Epoca modernă*, vol. I, Editura Enciclopedică, București, 1994;
6. Popescu, Gheorghe, *David Ricardo. Economistul genial*, Editura Risoprint, [Cluj-Napoca], 2007;
7. Răducanu, Ion, *Adam Smith. O comemorare*, în Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tomul XXII, 1939-1940, Imprimeria Națională, București, 1941;
8. Smith, Adam, *Avuția națiunilor*, traducere din engleză de Monica mitarcă, Editura Publica, București, 2011;
9. Valentin, Al., *Apariția marxismului, revoluție în filosofie*, în „Materialism dialectic. Prelegeri” (Al. Velentin, coord.), Editura Politică, București, 1973;

[43] Traian Herseni, *În amintirea lui Ștefan Zeletin*, în „Sociologie Românească”, anul 1936, nr. 1, p. 22.

THE PHONETIC FEATURES OF ARTISTIC LANGUAGE IN GALA GALACTION'S PROSE

Ica-Emilia Udrișteа
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

Abstract: *This study examines the phonetic features of Gala Galaction's prose within the broader context of the standardization and normalization of the modern Romanian literary language during the first half of the twentieth century. The author's literary activity coincides with the consolidation of supradialectal standards, shaped by major orthographic reforms that established the foundations of modern Romanian orthography based primarily on the phonetic principle. From a diachronic perspective, the analysis highlights both conditioned and unconditioned phonetic changes, as well as sporadic phonetic phenomena, as reflected in Galaction's prose. Particular attention is paid to the interaction between normative forms and expressive phonetic variants – some of which are specific to the Muntenian region – alongside archaic, popular, and regional elements. These phonetic and graphic choices illustrate the writer's conscious exploitation of linguistic resources, contributing to the distinctiveness of his literary style.*

Keywords: *phonetic level; consonantism; vocalism; stylistic phonetics; Gala Galaction*

Analiza lingvistică a operei lui Gala Galaction, scriitor a cărui activitate se desfășoară în prima jumătate a secolului al XX-lea, reflectă „așezarea" limbii române literare în forma ei modernă, unitară și stabilă, rezultat al unui proces de unificare și normare desfășurat de-a lungul secolelor anterioare.

Perioada în care prozatorul își concepe opera coincide cu etapa fixării și consolidării normelor supradialectale ale limbii literare, fiind marcată de reformele ortografice succesive din anii 1904, 1932 și 1956 care au pus bazele ortografiei moderne a limbii române prin aplicarea principiului fonetic, completat de cel morfologic. Procesul de stabilire și de impunere a acestor norme lingvistico-literare este unul complex și dinamic, fiind caracterizat uneori de ezitări în privința recomandării unei singure variante, de preferința pentru utilizarea unei anumite forme în cazul existenței unor variante libere etc.

Privit din perspectivă diacronică, sistemul fonologic al unei limbi evidențiază transformările fonetice apărute în diverse etape ale evoluției sale. Astfel, în dinamica fonetică se disting schimbări condiționate de poziția sunetului în cuvânt, de influența sunetelor vecine, de accent, de originea cuvântului sau de data pătrunderii lui în limbă etc. și schimbări necondiționate, care au loc independent de contextul sunetului, accent etc. În rândul celor din urmă se încadrează și accidentele fonetice care, spre deosebire de transformările condiționate specifice unei anumite epoci istorice, sunt „universale și atemporale, ele există în toate limbile, indiferent de etapa de dezvoltare" (Dimitrescu, 1978: 120).

În acest context, analiza nivelului fonetic al prozei lui Gala Galaction ne oferă o perspectivă nu doar asupra evoluției, asupra consolidării și respectării ortoepiei limbii literare specifice primei jumătăți a secolului al XX-lea, ci și asupra personalității și stilului scriitorului, asupra manierei în care acesta stăpânește limba română și alege să valorifice resursele acesteia selectând anumite fonetisme și grafii specifice viziunii sale artistice.

Respectând, în principiu, particularitățile fonetice specifice zonei Munteniei, scrisul lui Gala Galaction dobândește autenticitate și savoare prin utilizarea anumitor fonetisme explicabile atât prin expresivitatea lor, cât și prin evoluția limbii literare.

1.1.Vocalismul. Un aspect fonetic observat este reprezentat de trecerea lui *a* neaccentuat la *ă* în cuvinte precum „călindar" (I: 114; III: 149, 330), „căzărmii" (I: 88), „românițe" (I: 94, 99) și

conservarea acestuia în fonetismele „paianjen” (I: 60, 62, 75; IV: 355), „painjeni” (I: 51), „painjen” (III: 180), „paianjiniș” (I: 109) „painjiniș” (III: 226) care apar alături de variantele literare „păianjen” (I: 180; IV: 216), „păienjeniș” (III: 47).

Totodată, *a* accentuat devine *ă* atât în interiorul câtorva substantive feminine terminate la forma de plural în *i*, respectiv „compănii” (III: 140) și „desăgi” (I: 117), acest ultim termen fiind consemnat și cu forma literară „desagi” (I: 147), cât și în formele de G-D „săbiei” (III: 146), „sălciei” (III: 178) și „corăbiei” (III: 163, 249, 257), fonetisme ce ar putea fi explicate prin presiunea sau influența formelor de plural. Cu totul izolat, acest fenomen fonetic apare și la început de cuvânt, așa cum se observă în forma „ării” (I: 20).

Aflat tot în poziție accentuară, *a* se conservă însă în flexiunea substantivelor feminine „pasăre” și „flacără” în care, cu excepția formei „flăcări” (I: 99) nu se produce alternanța fonetică *a – ă* care marchează deosebirea dintre singular și plural, N-Ac și G-D: „pasări” (I: 72), „pasărei” (I: 94), „pasărilor” (I: 114), „flacări” (I: 9, 12, 13, 70).

La rândul ei, vocala *ă*, provenită din acțiunea grupului consonantic *cr* asupra vocalei *i* din etimonul latinesc *lacrima*, este conservată în forma de plural „lacrămi” (I: 8, 155; III: 10, 39) care apare în variație liberă cu „lacrimi” (III: 300, 302, 321, 354), precum și în paradigma flexionară a verbului corespondent – „lăcrămează” (I: 106), „lăcrămau” (III: 181), „a lăcrămat” (III: 215) –, căreia i se alătură și adjectivul participial „înlăcrămată” (III: 298).

Trecerea lui *e* medial aton, ca urmare a unor asimilări sau disimilări vocalice, la *i* este observată în următoarele fonetisme: „stariț” (I: 52, 207; IV: 306), „prezintăm” (I: 188), „a prezintat” (I: 137), „încălica” (I: 117), „catapiteasmă” (I: 215), „păinjiniș” (III: 277), „privighere” (IV: 209), „disagă” (III: 247), „extimporal” (IV: 13), „reazim” (I: 8, 138; III: 79), „a rezimat” (I: 68), „rezimat” (I: 18, 123), „prietin” (I: 16, 203). În cazul fonetismului „prietin”, varianta preferată de Galaction și impusă și de lucrările normative este „prieten” (I: 25, 31, 198, 203).

De asemenea, pluralul articulat al substantivelor „cântecile” (I: 70), „pântecile” (I: 40), „lulelile” (III: 353), „ruinile” (I: 79, 83, 84), „talgerile” (I: 109) este obținut prin același fenomen fonetic de închidere la *i* a lui *e* aflat în poziție posttonică (neaccentuat) și urmat în silaba finală a cuvântului de un alt *e*, în timp ce în fonetismele „cârciumele” (I: 67), „boaltele” (I: 66), „bătrânețelor” (IV: 115), se remarcă fenomenul invers, cel de deschidere a lui *i* la *e*.

Izolat, în fonetismele „iconomia” (III: 40), „iconomi” (III: 204) și „iconoama” (IV: 122) are loc închiderea lui *e* inițial aton la *i*, iar în „aleia” (III: 295) se observă notarea sunetului preiotat.

În același timp, sunt utilizate și cuvinte în care, din punct de vedere fonetic, *e* medial nu trece la *i*: „trimetea” (III: 23), „trimete” (III: 157), „nemerit” (I: 33; III: 51), „întunerec” (I: 12, 38, 53), „premeneli” (I: 27), „premeni” (III: 327), „premenit” (IV: 40; 152), „premenirea” (III: 216), „zgrebulit” (I: 169), „zgrebuliți” (I: 223), „destructiv” (I: 96), „înjungheat” (III: 232), „cheftea” (III: 228), „duminecă” (I: 46, 80, 85, 87), „leturghie” (I: 47, 57). Deseori, paralel cu aceste fonetisme sunt utilizate și cele devenite literare, în care *e* se închide la *i*: „duminica” (I: 37, 171), „s-a nimerit” (I: 60), „nimerit” (I: 116), „liturghie” (I: 43, 59; III: 37, 38).

Galaction preferă și formele cu nuanță arhaică și populară din paradigma și familia lexicală a verbului *a ceti* – „i-a cetit” (I: 53), „să cetească” (I: 81, 166, 180), „cetea” (I: 88), „să cetesc” (I: 142, 184), „am cetit” (I: 142, 184), „ceteam” (I: 140), „cetește” (I: 161, 181, 190), „cetise” (I: 171), „o ceti” (I: 181), „ai cetit” (I: 186), „cetești” (I: 195), „cetindu-l” (I: 203) „cetite” (I: 136), „cetită” (I: 175), „cetirii” (I: 183)– în care vocala e continuă să se păstreze, deși varianta cu *i – a citi* –, rezultată din asimilarea lui e inițial, era răspândită în Muntenia. Aceeași preferință pentru fonetismele cu iz arhaic se regăsește și în opțiunea pentru forma „cari” (I: 35, 37, 66) a pronumelui relativ ce apare alături de varianta literară.

De asemenea, vocala *e* se conservă și în cuvinte ca „sentinelă” (III: 253), „sterpiciunii” (I: 197), „ferbinte” (I: 91), dar și în fonetismele etimologice „strein” (I: 34, 71), „streini” (I: 118), „streine” (I:

222), care apar paralel cu variantele în care vocala e a trecut la ă: „străin” (I: 50, 53, 192; III: 63), „străini” (I: 95), „străine” (I: 126), „străină” (III: 21). În privința celor două grafii – *strein/străin* –, acestea sunt recomandate drept literare de regulile ortografice stabilite de Academie în 1904, forma *străin* fiind impusă, oficial, abia în urma reformei ortografice din 1953.

Sporadic, este constatată și durificarea lui *e* în prepoziția *pe* – „pă” (III: 54, 324) – situație în care vocala *e*, precedată de consoana bilabială ocluzivă *p,* devine *ă*, aceeași prepoziție apărând și sub forma fonetismului arhaic „pre” (IV: 208). Izolat, trecerea lui *e* la *ă* este observată și în fonetismul „rumăn” (IV: 19).

În fonetismul „richită” (III: 133) și formele sale flexionare „richițele” (I: 93) și „richiți” (I: 102) se observă închiderea lui *ă* la *i*, ceea ce implică rostirea moale a lui *r,* fenomenul putând fi explicat printr-un proces de acomodare și apoi de asimilare fonetică. De asemenea, în „râcnea” (I: 63) și „tâlmaci” (III: 171), *ă* se închide la *â,* în timp ce în fonetismul „răsuri” (I: 55; III: 189) se produce opusul acestui fenomen fonetic, respectiv deschiderea lui *â* la *ă*, în ambele situații având loc durificarea consoanelor *r* și *t*.

Vocala *i* se conservă conform originii latine a termenului *inimicus* în formetismele „inimic” (I: 46, 191; III: 96, 163), „inimică” (I: 170; IV: 37), „inimice” (III: 17; IV: 278). Totuși, izolat, apare și forma literară „inamic” (III: 17), explicabilă prin analogie fonetică cu termenul amic.

În anumite contexte fonetice, vocala *i* substituie sunetele: *a* – „rezolvise” (I: 193), „compariții” (III: 337), „preferit” (IV: 49), *ă* – „sireaca” (III: 149) sau *â* – „schinteie” (I: 9, 127), „scrinteală” (III: 48), fiind la rândul ei redată prin *â* – „stângere” (I: 110) sau *u* – „lungoare” (III: 145, 170, 176, 177).

Sunt consemnate atât formele etimologice ale termenului „proroc” (I: 44), „proroacă” (I: 188, 189), cât și formele neetimologice – „prooroc” (III: 191, 205, 206, 237), „prooroci” (III: 220, 233; IV: 37, 139), „proorocește” (III: 39), „proorocire” (III: 63, 88; IV: 305), „proorocia” (III: 260).

Vocala *u* neaccentuat trece la *o* în „coprins” (I: 55), „necoprinsa” (I: 58), „plapomă” (I: 79), „scheonări” (I: 119), „abondente” (I: 199), „bocluc” (IV: 166), „marmora” (I: 47), „nu se domirise” (I: 22), „nedomirit” (III: 34, 79), „nedomiriți” (III: 186), „nedomirirea” (IV: 32), „mosafir” (I: 37, 48, 106), „mosafiri” (I: 51, 109, 141, 142), fiind înregistrate și formele acceptate astăzi de norma literară: „ne-am dumerit” (IV: 117), „musafir” (III: 48, 50, 51, 52). Vocala u se menține în „ridicul” (I: 36, 81, 161, 162), „îngrijurat” (I: 14), „rumâni” (III: 129, 136, 137) .

În cazul fonetismului „p-ormă” (III: 143), avem de-a face cu o acomodare vocalică, „*ă* din *pă*, cum se rostește în Muntenia, s-a acomodat la caracterul labial al lui *u* următor, pronunțându-se *po*. Sunetul *u* din *urmă* a fost apoi asimilat lui *o* precedent și din *po ormă* s-a născut, prin contracție, *p-ormă*” (Pușcariu, 1957: 93).

În formele flexionare ale verbului *a smuci* se constată trecerea lui *u* aton la *â*, în poziție nazală: „se smâceau” (I: 61), „smâcit” (I: 140), „smâceau” (I: 144).

De asemenea, *o* accentuat se diftonghează în „boaltele” (I: 66), fenomen fonetic ce nu se petrece în cazul sunetului *i* în cuvintele „painjenii” (I: 51) și „painjen” (III: 180).

Diftongul *ea* se menține în „streașină” (I: 30, 67), variantă literară, și în fonetismul „sireaca” (III: 149), însă acesta se monoftonghează în fonetismele „strașină” (I: 11, 12, 146) și „strășinile” (I: 26, III: 166).

Fonetismele arhaice „nour” (I: 72, 136; III: 41, 272), „nouri” (I: 47, 59; III: 57, 102), în care se conservă hiatul *o-u*, apar alături de formele literare „nor” (I: 17, 125), „nori” (I: 73, 132, 133, 177) în care hiatul este redus la *o*.

Hiatul *ă-u* este redus la *ă,* respectiv *a* în „a cătat” (I: 21) și „cată” (IV: 232), iar în cazul substantivului *livadă* sunt utilizate fonetisme terminate în hiat: „livadie” (III: 140; IV: 136), „livadia” (IV: 66, 134).

În cazul formei „vreai” (I: 13, 48, 69, 116) utilizate pentru persoana II, singular, grupul de sunete *ai* îl substituie pe *i*.

Diftongul *ie* este înlocuit cu *ia* în „boiarul” (I: 212, 216) sau se monoftonghează la a, respectiv *ă* în „statua” (I: 84, 154, 156; III: 302) și „statuă” (III: 339; IV: 69, 295), fiind prezentă și forma literară „statuie” (III: 310). De asemenea, acest diftong se păstrează la final de cuvânt în „deznădejdie” (III: 96), „pecetie” (III: 169), regăsindu-se și în „viers” (I: 50).

Grupul de sunete *eu* apare în „cheu” (I: 159; III: 248, 249, 260), cuvântul regăsindu-se și în formele flexionare „chei” (I: 157), „cheiul” (I. 89; IV: 123, 125, 213) și „cheiului” (III: 275).

Se întâlnesc și formele pronumelui și adjectivului pronominal demonstrativ cu aspectul fonetic popular și regional (forme moldovenești și muntenești): „aiasta” (I: 13), „ist”/„ista” (I: 14, 202), „istea” (I: 15), „ăsta” (I: 202, 212; III: 280; IV: 70), „celalt” (I: 24, 25), „ăst” (I: 71), „ăi” (I: 218, 219; III: 51; IV: 169), „aste” (III: 134, 135, 347), „ăștia” (III: 137), „ăilalți” (III: 137, 204), „ăl” (III: 144, 234), „ăla” (III: 151; 175), „aia” (III: 227), „ăstui” (IV: 315), „ăia” (III: 262), „ăluia” (III: 324).
Izolat, se înregistrează și forma verbală „iaste” (I: 212), cu diftongul *ia* și grupul consonantic *st* > *șt*, precum și forma veche, moldovenească, „câne” (I: 202), apropiată de etimonul latin, în care *î* nu se diftonghează.

1.2.Consonantismul

La nivelul sistemului consonantic, se evidențiază, de asemenea, o serie de trăsături distincte specifice atât stilului autorului, cât și epocii în care scrie.

În ceea ce privește pronunția unor consoane se observă o tendință de durificare. Astfel, după consoanele fricative *j, s, ș, v,* vocala *e* se velarizează trecând la *ă,* iar diftongul *ea* este redus la *a*: „jălanie” (III: 140), „sămănând” (I: 91), „m-am învălit” (I: 107), „învălește” (III: 197), „dezvălea” (IV: 309), „desară” (I: 104), „greșală” (I: 25, 80), „moleșală” (I: 51), „șa” (I: 24).

În același timp, nu lipsesc nici fonetismele în care consoanele fricative *ș* și *j*, dar și dentala vibrantă *r* se rostesc moale: „șele” (I: 15, 112), „șeaua” (I: 15), „șea” (I: 18, 104, 132), „streajă” (III: 226), „țigare” (III: 129, 131, 273; IV: 63), „lature” (IV: 282), „resfira” (I: 176), „să se resfire” (I: 198), „a resfirat” (III: 113), „precurvie” (I: 93), „flacăre” (I: 62, 99), „jeratic” (III: 277, 278; IV: 207, 351). În proza scurtă scrisă la începutul secolului al XX-lea, se constată utilizarea acestui ultim termen cu pronunția dură a lui *r*: „jăratic” (I: 70), „jăratecul” (I: 72) și „jăraticul” (I: 73), ceea ce reflectă normele de pronunție ale perioadei și variațiile dialectale sau individuale.

În fonetismul „evantalii” (IV: 283), consoana dentală laterală *l* este rostită și ea moale.

Se remarcă o utilizare frecventă a formelor verbale iotacizate, muntenești, specifice modului conjunctiv, dar și indicativ, cu radicalul în *d* și *n*, cu dentala nerefăcută: „să arză” (III: 166), „să auză” (III: 57, 151, 217, 218), „să ază” (III: 137, 191; IV: 236, 355), „să creează” (III: 133, 290; IV: 126), „să deschiză” (IV: 266), „să răspunză” (III: 21), „să râză” (III: 176; IV: 276, 341), „să revază” (III: 65, 291), „să scază” (III: 281), „să vază” (I: 150; III: 51, 57, 66), „să nu vază” (III: 140, 175), „să văz” (III: 139; IV: 109), „să vânză” (III: 209, 224, 312), „să intervie” (I: 86), „să obție” (I: 78), „să puie” (I: 33), „să pui” (I: 74), „să ție” (I: 79; III: 72), „să ație” (I: 111), „să previu” (IV: 64), „să rămâie” (I: 182, 207; III: 337; IV: 304), „să rețiu” (III: 355), „să reviu” (IV: 262), „să revie” (I: 73), „să spuie” (I: 111; IV: 220), „să vie” (I: 33, 45, 68, 81), „să nu vie” (I: 103; IV: 93), „să viu” (III: 11, 25, 168, 236), „țin” (I: 218; IV: 93, 97), „viu” (III: 69, 77, 150, 187), „văz” (III: 62).

Alături de aceste forme apar însă și variantele neiotacizate, cu dentala refăcută, mai reduse însă ca frecvență: „să cadă” (III: 295, 298), „să creadă” (III: 214), „să râdă” (IV: 304), „să văd” (III: 69, 182, 293, 296), „să vadă” (IV: 292), „să vin” (IV: 183, 186), „țin” (III: 25; IV: 294), „aud” (III: 172), „vin” (III: 303), văd (III: 149, 191).

Sporadic, se observă și cazuri în care o consoană este substituită de perechea sa surdă sau sonoră. În această situație se află consoanele bilabiale ocluzive *p-b*: „șurub” (IV: 105), dentalele fricative *s-z*: „smăcinare” (I: 95), „smăcinat” (I: 129), „smăcinările” (III: 10), „telekinesie” (III: 54), „zmirnă”

(III: 62), dentalele ocluzive *t-d*: „moneta” (I: 84, 139) sau consoanele palatale ocluzive *k'-g'*: „ghitară” (I: 166).

În alte contexte fonetice, uneori accidentale, caracterul surd sau sonor al consoanei substituite se păstrează, diferind însă locul de articulare a sunetului: *g* > *d*: „încinde” (I: 189) – încinge, *ș* > *s*: „stachete” (I: 178) – ștachete, *s* > *ș*: „falșitate” (III: 49), „falș” (I: 210), „falșifice” (III: 322), *b* > *d*: „dezmetic” (IV: 18) – bezmetic, *v* > *m*: „să râmnească” (III: 143) – să râvnească. În cazul neologismului „espectativă” (III: 118), consoana *x* este redată grafic prin *s*.

În ceea ce privește consoana bilabială ocluzivă *b*, aceasta este înlocuită uneori cu labiodentala constrictivă *v*, fenomen fonetic specific Transilvaniei și Banatului: „pulverilor” (I: 128), „septemvrie” (I: 95, 138), „octomvrie” (I: 68, 95, 97), „noiemvrie” (I: 43). În cazul numelor lunilor, scriitorul utilizează ambele variante, frecvente fiind formele acceptate de limba literară: „octombrie” (III: 227; IV: 72, 75), „noiembrie” (III: 223; IV: 13, 73, 75).

Sporadic, consoana dentală africată *ț* este redată prin grupul de sunete alcătuit din *c+e* în fonetismele „porcelan” (I: 9), „porcelanuri” (III: 52), substituind, la rândul ei grupul de sunetele *c+i* în „viținl” (III: 15), „vitii” (IV: 35, 205), „țivili” (III: 136), „domițiliu” (III: 149), fenomen explicat în primul caz prin influența romanică, iar în cel de-al doilea prin cea rusească asupra limbii române.

De asemenea, în mod izolat, în cuvântul „molift” (I: 118) – molid, grupul consonantic *ft* substituie consoana dentală ocluzivă *d*, care în cuvântul „ghiavol” (I: 212) este redată prin palatala ocluzivă *g'* prezentă și în fonetismele „aghenție” (III: 232), „gheneral” (III: 127, 128, 129, 130), „reghiment” (III: 133), neologisme de origine romanică, intrate însă în limba română prin filieră rusă .

Consoana dentală nazală *n* devine *r* în „nimărui” (I: 8), consoana bilabială nazală *m* se conservă în grupul consonantic *mp* – „rumpeți” (I: 17), „să se rumpă” (I: 24), „rumpând” (I: 100), „rumpse” (I: 118), „rumpe” (I: 187), „să irumpă” (III: 37), iar grupul *pt* redă pe dentala fricativă *s* în cuvântul „manuscriptul” (IV: 264).

Grupul consonantic *st* se păstrează în formele flexionare și derivatele cuvântului veștmânt – „vestmântăria” (III: 32), „vestmânt” (III: 79, 90), „vestmintele” (III: 106, 212), „vestmântar” (III: 113), „se învestmîntaseră” (III: 176), „vor învestmânta” (IV: 209), „învestmântați” (IV: 283, 284).

Pentru verbul *a tulbura* și derivatele acestuia sunt utilizate atât fonetismele etimologice, arhaice – „turburau” (I: 95), „nu va mai turbura” (I: 193), „turburi” (I: 68, 139, 174), „neturburat” (I: 157), „turburată” (I: 193), „turburare” (III: 29, 48), cât și cele în care se produce disimilarea consonantică ce presupune trecerea lui *r* la *l* – „tulburau” (I: 140), „se tulbură” (III: 114; IV: 326), „nu te tulbura” (III: 348), „tulburat” (I: 52; III: 275; IV: 161), „tulburată” (IV: 288), „tulbure” (I: 32; III: 281, 304, 342), „tulburare” (III: 292; IV: 305), „să tulbure” (III: 205; IV: 263), „nu tulbură” (III: 355), „au tulburat” (III: 355).

Uneori, prepoziția simplă *sub* apare în forma arhaică „subt” (I: 23, 26, 147, 215, 222, 224) în care grupul consonantic *bt* se conservă din etimonul latinesc *subtus*.

În ceea ce privește cuvântul *doctor* și derivatele sale, sunt utilizate în paralel atât fonetismele populare cu grupul consonantic *ft*, cât și cele literare cu grupul *ct*: „doftor” (I: 21, 52; III: 10, 21), „doftorii” (IV: 280, 348), „doftoriță” (IV: 246, 280, 307, 309), „să doftorească” (III: 147), „doftoricească” (IV: 246, 252, 310), „doftoricesc” (IV: 321), „doftoricești” (IV: 309, 321, 328), „doftoroaia” (IV: 288), „doctor” (IV: 253, 337, 338, 340). În romanul intitulat chiar *Doctorul Taifun* este generalizată varianta *doctor*.

În același timp, sunt utilizate în variație liberă și diferite fonetisme precum „congediu” (I: 214, 215) și „concediu” (I: 90, 92, 94, 95), „cestiune” (I: 167, 193, 197; III: 23) și „chestiune” (I: 98, 142; III: 102, 293), explicabile prin procesul de adaptare fonetică a neologismelor. În acest sens, se observă și menținerea sufixului *-giu/-gii* în neologismele de origine latină sau italiană precum „personagii” (I: 81; III:18), „echipagii” (I: 174), „mesagiile” (III: 11).

1.3.Accidente fonetice

Tot la nivel fonetic, sunt frecvente și diferite „accidente”, respectiv modificări ale sunetelor ce vizează atât vocalismul, cât și consonantismul, stilistic fiind considerate figuri de sunet sau metaplasme. Dintre acestea menționăm:

1.3.1. Afereza: „coperită” (I: 10), „nălbite” (I: 14), „crâșnea” (I: 14), „grijită” (I: 22), „să mă liberez” (III: 143), „liberați” (III: 170, 182), „ici și colo” (I: 53, 192, 205; IV: 329), „pe ici, pe colo” (I: 211; III: 239; IV: 300), „de colo până colo” (III: 154), „colo” (I: 51, 60; IV: 336), „plinirea” (III: 170), „se cufundă” (III: 204), „cufundat” (III: 289), „cercă” (I: 100), „cercau” (III: 282), „să cercăm” (IV: 25), „spăimântător” (I: 194; IV: 79), „spăimântătoare” (I: 166), „spăimântată” (I: 15), „spăimântat” (I: 115), „zvârlind” (I: 148), „lăptând” (I: 166), „nainte” (III: 57, 109, 184; IV: 22), „se va napoia” (III: 107), „nalt” (III: 134), „nalți” (III: 145, 185), „nalte” (III: 181, 185, 208), „Stambul” (III: 132, 133, 156, 159), „ieratice” (I: 47), „aidem” (III: 88; IV: 98, 270, 275), „aide” (III: 298), „ai” (III: 144) – hai, „osebit” (III: 64), „osebită” (III: 175).

1.3.2. Apocopa: „acu” (III: 145, 166, 228; IV: 169), „mă-si” (III: 243), „mă-sa” (III: 326), „mă-ta” (III: 333), „dom’” (III: 130, 137, 138, 144), „acei (dintre musafiri)” (I: 31), „un’ (se macină tărâța)” (IV: 59).

1.3.3. *Proteza*: „amirosind” (I: 31), „să ație” (I: 111), „alivănțică” (IV: 255), „scoborâți” (IV: 349), „oleandru” (I: 31).

1.3.4. *Sincopa*: „pernă” (I: 57, 63, 64, 164) – cuvântul este obținut prin sincoparea vocalei neaccentuate i și considerat literar, apărând alături de forma originară „perină” (I: 31, 32) considerată o variantă populară –, „darmite” (I: 32), „dm'le” (III: 177).

1.3.5. *Metateza*: „molitfe” (III: 164, 180; IV: 248), „molitfa” (I: 53, 64; III: 173, 188), „protivnicului” (I: 150), „protivnici” (III: 13, 49, 175), „protivnice” (III: 59), „protivnicul” (III: 308, 312; IV: 96, 272), „protivnicii” (III: 49; IV: 45, 91), „protivnic” (IV: 63, 98), „tivgă” (I: 18, 211).

1.3.6. *Haplologia*: „estimp” (III: 178).

Concluzionând, opera lui Gala Galaction reflectă o varietate de fenomene fonetice, ilustrând nu doar dinamica formelor literare influențată de factori lingvistici, sociali, culturali etc., ci și conviețuirea fonetismelor și a grafiilor literare cu cele arhaice, populare și regionale. Aceste aspecte reprezintă o formă a libertății specifice scriitorilor de a-și selecta „mijloacele de expresie, inclusiv forme sau variante ale limbii mai mult sau mai puțin răspândite, în virtutea dreptului de care ei se bucură ca artiști ai cuvântului” (Munteanu, Țâra, 1978: 176). Astfel, stilul fiecărui autor devine unic, prin alegerea acestor elemente lingvistice care contribuie la particularizarea vocii literare.

BIBLIOGRAPHY:

1. *Mic dicționar ortografic*, Ediția a II-a, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.
2. *Studii de istorie a limbii române literare. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Academiei Române, București, 2022.
3. Adamescu, Gh., *Ortografia românească după modificările din 1932. Regule și explicări urmate de un glosar*, Editura Librăriei SOCEC&Co., S.A., București, 1932.
4. Dimitrescu, F. (coord.), *Istoria limbii române. Fonetică, morfologie, lexic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
5. Gheție, I., *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei R.S.R., București, 1975.
6. Graur, Al., *Puțină Gramatică*, vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987.
7. Graur, Al., *Puțină Gramatică*, vol. II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988.
8. Munteanu, Șt., Țâra, V. D., *Istoria limbii române literare. Privire generală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
9. Philippide, Al., *Istoria limbii române*, Polirom, Iași, 2011.
10. Pușcariu, S., Naum, A. T., *Îndreptar și vocabular ortografic după noua ortografie oficială, pentru uzul învățământului de toate gradele*, Ediția a cincea, revizuită și completată, Editura „Cartea Românească”, București, 1946.
11. Pușcariu, S., *Limba română, Vol. II, Rostirea. Pentru uz intern*, Editura Academiei Populare Române, București, 1959.
12. Turculeț, A., *Introducere în fonetica generală și românească*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2016.
13. https://clre.solirom.ro/
14. https://dexonline.ro/articol/Ortografie_-_1904_Regule_ortografice
15. https://doom.lingv.ro/
16. I = Galaction, G., *Opere alese. Vol. I. Nuvele, povestiri, amintiri, reverii, însemnări de călătorie*, Ediție îngrijită de Teodor Vârgolici, cu o introducere de D. Micu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959.
17. III = Galaction, G., *Opere alese. Vol. III. Romane*, Ediție îngrijită de Teodor Vârgolici, cu o introducere de D. Micu, Editura pentru literatură, București, 1965.
18. IV = Galaction, G., *Opere alese. Vol. IV. Romane*, Ediție îngrijită de Teodor Vârgolici, cu o introducere de D. Micu, Editura pentru literatură, București, 1965.

A MANIFESTO FOR AN IDEAL CRITIQUE

Andra Elena Ionescu
PhD Student, University of Bucharest

***Abstract**: This paper is a plan for a different type of critique that can be developed through a interdisciplinary perspective that not only implies a polyhedric vision, but some appropriated theoretical instruments that change the classic report between the critique and the text. The literary theory meets the theory of visual art and the philosophy of language. The main concept that modifies the critical approach comes from aesthetics and it is named the central vanishing point stated by Erwin Panofsky. A painting in its profound structure and logic has an energetic centre that attracts the observer's view. The language of image and the unseen structure of poetical language interferes beyond the horizon of acceptance when the observer, and respectively the reader reach the authentic meaning and the vital source of the artistic experience. Further, in order to construct a proper discourse of critique, it should be taken in consideration two principles, the principle of resemblance and the principle of separation which are pointed out by Rudolf Arnheim. The question that intrigues such a hermeneutic approach is how far and where the searching can lead the human intellect? Jean Luc Marion defined the idea of "invisable" that corresponds to an unseen reality that can not be indicated, but only through the game made by the visible and the invisible. The ,,invisable" appears when the image suggests that the invisible is hidden. The artistic language is understood as a mirror, in the same way the visual art shows that the profound level of the exterior world is seen as a mirror that reflects beyond from itself and beyond from its observer.*

***Keywords**: ideal critique; visible; invisible; language; mirror*

Această lucrare pornește de la următoarele ipoteze: (1) interpretarea anumitor texte poetice depinde de înțelegerea parcursului perspectival; (2) este necesară compararea structurii simbolice din imaginea picturală cu structura simbolică a limbajului poetic și (3) stabilirea determinantelor lingvistice și stilistice care aduc valorile tridimensionalității în forma materială a limbajului poetic. Textul poetic va fi analizat ținându-se cont de centrul perspectival înțeles din viziunea lui Erwin Panofsky în *Perspective as Symbolic Form* și din viziunea lui Rudolf Arnheim în *Forța centrului vizual*. Scopul cercetării comparatiste este acela de a evidenția dinamica limbajului poetic ca un sistem unitar în care elementele constitutive se află într-un acord la fel cum, într-o reprezentare vizuală, straturile imaginii comunică între ele până când îl conduc pe observator spre (nebănuitul) centru de forță autentic. De altfel și situația de dezacord intră în discuție, întrucât în pictura avangardistă, creatorii au căutat noi mijloace de a se detașa simbolic de centrul de forță tradițional din punct de vedere fizic și estetic, la fel cum poeții avangardiști s-au raportat inedit față de *cuvânt*, încercând să-l reîntoarcă la originea lui prin deconstrucția sensului.

În demersul perceptiv al picturii, forța de atracție din interiorul imaginii este paralelă sau concurează cu forța gravitațională a lumii exterioare. Pe lângă cele două referințe excentrice, o mai avem pe cea a privitorului, el fiind legat de centrul său de referință primar, aflat în conștiința lui. Ne putem întreba cum se manifestă în discursul poetic, vectorii de atracție ai centralității textului și cum interacționează ei cu cititorul.

Acest studiu își propune să sugereze caracterul interdisciplinar intrinsec al textului poetic cu pictura și celelalte arte și etapele simbolice prin care poezia își deschide centrul de atracție către cititorul său. Concluziile lucrării vor consta în articularea tematică a poeticii fiecărui autor și va răspunde la întrebarea dacă în poezie, limbajul își manifestă tridimensionalitatea și cum este observat acest fenomen la nivelul discursului poetic.

Originalitatea constă tocmai din demersul comparativ care va oferi o altă modalitate de interpretare a poeziei având ca punct de plecare un concept compozițional din pictură, și anume forța centrului perspectival.

La ce rezultat am ajunge dacă textul poetic ar avea o dinamică perpectivală ? Pentru început vor fi trasate principalele teorii care articulează conceptul de perspectivă. Accentul va fi pus pe

definiția perspectivei din Epoca Renașterii, realizându-se ulterior legătura cu evoluția conceptului de perspectivă din pictura modernă. Un exemplu esențial este pictura lui Paul Klee care ilustrează sinteza dintre drumul perspectival renascentist și cel avangardist al secolului al XX-lea.

Perspectiva în absența unui observator este imposibil de înțeles. Aceasta presupune o interacțiune complementară ce integrează calitățile pasivității și ale dinamismului. Interacțiunea produce tensiune la nivelul cognitiv până când observatorul găsește parcursul spre centrul de energie al operei.

Vor fi stabilite definițiile drumului perspectival și mijloacele de descifrare ale imaginilor picturale vor fi apropiate de orientarea simbolic-vizuală folosită în hermeneutica poeziilor. Vom vedea în ce măsură legile compoziționale picturale se potrivesc cu legile compoziționale textuale.

Pentru a motiva intenția de a compara mecansimul compozițional poetico-textual cu mecanismul compozițional pictural vom oferi ca exemplu un fenomen structural care vizează raportul dintre parte și întreg. Rudolf Arnheim îl menționează pe Wertheimer care a încercat să descopere legile ce stau la baza integrității elementelor vizuale. Acest studiu a fost continuat de Cesare L. Musatti care a unit observațiile lui Wertheimer în „regula omogenității sau asemănării”[1]. *Asemănarea* determină caracterul invizibil al obiectelor dintr-un întreg („ca o perlă pe o frunte albă”[2]). Asemănarea este principiul dependent de acțiunea de separare. Elementele aflate în diferențiere pot fi asemănate dacă au în substrat o bază comună[3].

În limbajul poetic, principiul asemănării și al separării poate fi observat atât la nivelul material prin prezența figurilor de sunet și de construcție, cât și la nivelul abstract prin prezența figurilor semantice și de gândire.

A percepe limbajul poetic în mod dinamic precum o adâncire într-o lume similară cu cea fizică poate pregăti o nouă înțelegere a limbajului literar, ca pe o formațiune unitară, centrată pe sine și exocentrică în același timp și în al cărui mecanism contribuie și alte tipuri de limbaje: vizual, cognitiv, matematic, fizic, metafizic. Observațiile teoretice pot fi aplicate în hermeneutica poeziilor a următorilor patru poeți analizați comparativ: Ion Barbu și Tudor Arghezi, Stéphane Mallarmé și Arthur Rimbaud. Analiza poetică este necesară a fi susținută de analiza picturilor, iar notațiile vor constitui baza comună pentru definirea unui nou limbaj, cel *poetico-vizual*. De altfel, termenii comparanți pot fi secvențele cinematografice, muzicale sau naturale, și anume cele fizico-științifice.

În poezia lui Stéphane Mallarmé și a lui Ion Barbu, limbajul poetic este un conținut ideatic în mișcare. Fiecare cuvânt este folosit la potențialul său maxim și are o existență de sine stătătoare, iar semnificația lui depășește deopotrivă sensul propriu și figurat, cel de-al treilea fiind misterul unei forțe care străbate dincolo de unitatea poemului. Energia purtată de greutatea cuvintelor este umbra ideii ascunse a poemului. Chiar dacă semnificația este clară și integrată în semantica de ansamblu a textului, există o întrerupere a ideii poetice principale deoarece un alt plan se interpune (acestei înțelegeri inițiale).

Acest lucru se datorează și demersului hermeneutic, care poate avea trei pași simpli. Prima etapă este „traducerea” și reactualizarea sensurilor cuvintelor, asemenea unei revitalizări. A doua etapă este decuparea secvențelor conformă cu linearitatea discursului. A treia etapă presupune contemplarea întregului tablou. Niciuna dintre etape nu poate fi omisă. Relația dintre cuvânt și idee este metonimică. Sensul este omniprezent și într-o dinamică nesfârșită. Poezia ce pare stinsă și încremenită, își dezvăluie incandescența sub atenția cititorului. Reminescența mesajului ascuns este fie în sesizarea absenței, fie în explozia sensului. Ce se întâmplă după aceea depinde de comprehensiunea cititorului. Sensul străbate mai departe în implozie sau dispare prin stingere. Și prima și cea de-a doua situație nu arată un eșec al demersului hermeneutic, ci doar posibilitățile ideatice pe care le conține limbajul poetic, văzute de asemenea, ca o gradație ideatică variabilă până la o finalitate inepuizabilă și până la urmă necunoscută.

Dimensiunea materială a poeziei este greu de prelucrat în manieră neoplatonică sau cel puțin, pentru început, acest lucru ar fi posibil la nivel de discurs. În sculptură, idealul este manifestat când

[1] Rudolf Arnheim, *Arta și percepția vizuală. O psihologie a văzului creator*, trad. de Florin Ionescu, Iași, Polirom, 2011, p. 86
[2] *Ibidem*
[3] *Ibidem*

este îndepărtată toată materia care nu mai este necesară, în pictură, revelarea ideii este datorată fie unui calcul matematic, geometric-atunci când contemplăm un tablou al Renașterii-, fie unei dinamici - în cazul unui tablou avangardist - care ghidează parcursul privirii prin contradicția la nivelul relațiilor ce se stabilesc între formele vizuale și lumea observatorului din afara imaginii. În ambele situații privitorul descoperă punctul de convergență dintre văzut și nevăzut, material și spiritual, - un moment și un loc numite de Panofsky - central vanishing point-, în imagine (rațional) sau intuitiv, continuându-și interpretarea în funcție de propria alegere și aceasta influențată de partea inconștientă (în maniera suprarealiștilor). În cele două tipuri de interacțiune ce se stabilesc între obiect și subiect, sunt două conversații ce au la bază un suport material mult mai prezent tuturor simțurilor observatorului, însă cum rămâne cu relația dintre limbaj și cititor? Poezia tinde către un sens ce își caută mereu originea având ca mijloace vizualul și muzicalitatea în scopul de a-și face simțită prezența în lumea reală a cititorului. Desigur, procesul înțelegerii depinde de viziunea ideatică a autorului care își alege codul pentru comunicarea lumii dorite. De aici ar surveni caracterul pluriform al poeziei, întrucât ea are ca materie, cuvântul. Într-o oarecare măsură, interpretarea poeziei se aseamănă cu cea a muzicii, pentru că cea din urmă își construiește mesajul având ca intermediar simbolul cu funcție dublă și anume, prezența în lumea acultătorului prin semnul auditiv și apoi, transcenderea lumii reale tot către dimensiunea ideatică, cum am văzut în finalitatea operei poetice. Cele două arte cer o disciplină a înțelegerii în absența pregnantă a obiectului artistic.

Un lucru este cert, avem nevoie de o abordare pluridiscursivă în limbajul poetic, pentru a descoperi dinamica într-o continuă facere a poemului. Poezia ca lucru în devenire este o altă premiză necesară în interpretarea textelor lui Ion Barbu și Stéphanne Mallarmé, pentru a putea consemna la nivel de discurs critic, structura simbolică dintre ideea poetică - limbaj - cititor.

Oare există o legătură între dispunerea discursivă a limbajului poetic și forma de care are nevoie ideea pentru a se manifesta în material, așa cum arată Panofsky în studiul său despre dezvoltarea conceptului de idee începând de la Platon și încheind cu începuturile clasicismului?

O premiză necesară studiului de față este acceptarea unei finalități incerte, întrucât idealul poetic nu are o reprezentare materială care să impună norme sigure de apreciere a valorii estetice. De aceea discursul critic trebuie să fie unul tranzitoriu, pharmakonic, oscilând între forme ale expresivității în limbaj, concepte și sensuri, judecata de valoare neputând fi enunțată. Același fenomen îl experimentează cititorul în receptarea unei poezii. Comunicarea dintre el și text rămâne nemăsurabilă, necuantificabilă și nesfârșită întrucât timpul și istoria expun textul la o metamorfoză continuă. Și atunci criticul are datoria de a ține cont de fluxul temporalității în care textul se află și să indice la nivel de discurs acele trimiteri care ridică textul deasupra timpului prezent și al trecutului. Acele observații prin natura lor nealterabilă de vreo modulație a judecății de valoare, ne apropie de idealul poetic.

Dacă limbajul poetic are calitățile tridimensionalității atunci acesta ce aport cognitiv aduce subiectului din punct de vedere epistemologic, în cazul în care limbajul ar reuși să redea necunoscutul tocmai prin dimensiunea materială[4] non-vizuală? Dacă în vizualizarea unei imagini, privitorul descoperă semnificația ireprezentabilă prin imersiunea în jocul perspectival, în descifrarea textului poetic, găsirea unei semnificații apare concomitent cu vizualizarea lumii pe care limbajul o proiectează, ca mai apoi parcursul simbolic să fie încheiat parțial prin accederea la semnificația ireprezentabilă. Rezultă că în procesul înțelegerii unei opere vizuale sau poetice, imaginea și cuvântul au o bază comună. Punctul integrator este limbajul însuși, fie că este vizual sau poetic.

Structurarea ideii într-o constelație conceptuală gradată:

1. În prima parte va fi analizată teoretic, istoric şi critic suprapunerea dintre imaginea limbajului și limbajul imaginii. Suprapunerea chiastică produce *funcția discursivă a simbolului* din obiectul artistic și din textul literar.

[4]aluzie la *condiția materială* a limbajului poetic în accepțiunea lui Titu Maiorescu, în *Critice I, II*, Editura Minerva, București, 1973

2. Pentru cea de-a doua secvență ne folosim pentru început de instrumentarul conceptual format din *central vanishing point*[5] *– innocent eye*[6] (*-black hole,* în mod aluziv). Limbajul poetic este văzut ca un drum *perspectival* către revelarea esenței obiectului poetic.
3. Cum poate fi surprins în limbajul poetic spațiul de trecere de la invizibil→ceea ce nu poate fi exprimat, la vizibil→ceea ce se poate exprima? În acest spațiu de tranziție, cititorul resimte *invizabilul*[7] – acea parte a obiectului artistic ininteligibilă care în receptare ar corespunde cu senzația ,,asta e!''. În ce fel invizabilul duce la un conflict epistemologic în istorie, de unde ar rezulta comunicarea anistorică între autori din perioade culturale distincte?

Constelația conceptuală are un comportament de formare natural. La baza abordării comparatiste se află omul, care din ipostaza de ultimă verigă a lanțului trofic creaționist, se lasă condus de instinctul de ,,a-și reprezenta lumea"[8]. Este un ideal care și-a atins apogeul în Renaștere cu misterioasa pictură a lui Leonardo Da Vinci, *Mona Lisa*. Leonardo Da Vinci reușește să surprindă în expresie, natura interioară a ființei umane[9]. Dacă luăm în considerare afirmația pictorului, cum că un pictor iscusit este acela care reprezintă două lucruri, și anume omul și facerea minții omului[10], atunci dualitatea individualitate – alteritate este pusă în lumina relației celor două constatări (pe care le vom lega) cu privire la instinctele ingenue ale naturii umane: *a-(și) reprezenta lumea și natura interioară a ființei umane*. Deci reprezentarea, fie că are la bază un limbaj vizual sau textual se va baza pe conlucrarea celor două: *lumea* și *ființa*. Drept urmare, este problematizată o altă antinomie, subiectivitate – obiectivitate, întrucât în sintagma de mai sus, verbul *a reprezenta* este stăpânit de pronumele reflexiv care trimite la un posibil agent - creatorul.

Dacă funcția de oglindire devine mai retractilă astfel încât să fie evidențiată funcția de *arătare*[11], rezultă că vizibilul ocupă mai mult spațiu decât idolul oglindit. *Arătatul* nu este totuna cu *oglinditul*. În spectacolul de teatru nu este pusă în scenă deplinătatea esenței, întrucât în jocul dintre esență și aparență, conflictul înclină balanța spre măreția aparenței, a spectacolului, a *arătării*. Triumful arătatului, al vizibilului, al văzutului fiind în detrimentul idolului ascuns în nearătat, invizibil, nevăzut, face loc învinsului absent. Îl putem numi și *neajuns*, pentru că nu a fost *ajuns* de privirea spectatorului.

În cazul în care cuvintele dețin acea spațialitate incomposibilă (*spațiu al incomposibilelor*[12]), sunt suport pentru sine și chiar sinele însuși, atunci limbajul este *membrana*[13] unei deconstrucții. Sensul unității în limbaj ar fi obținut în actul perceptiv care impune o ,,golire de sine ca să-l pot percepe pe celălalt"[14]. Cui îi aparține această interioritate, celui privit sau a privitorului ?

Întorcându-ne la *Mona Lisa,* observatorul nu este acaparat de *punerea în scenă* a misterului ființei umane până când acesta devine capabil să imortalizeze viziunea din spatele imaginii ? Teoria picturii ne învață că un pas esențial în descifrarea unui tablou este identificarea relațiilor dinamice dintre elementele imaginii, ceea ce ar corespunde cu o reprezentare scenică deoarece privitorului îi este sugerată senzația mișcării. Dinamismul imaginii are ca echivalent dinamismul din experiența directă a lumii de către un subiect, în care sunt implicate actele de percepție ale simțurilor. Experiența estetică dintre subiect și obiectul artistic reproduce raportul dintre subiect și lumea reală, însă aceasta este doar prima constatare necesară. Instinctul (auto)cunoașterii implică observatorul în căutarea unui sens în fața noii reprezentări. Dacă nivelul sensibilității cognitive este ridicat, ar însemna că și privirea este suficient de receptivă ca să facă loc în conștiința obervatorului, adevăratei viziuni. Descoperirea imaginii din spatele imaginii este momentul culminant al contemplației estetice care îl transportă pe

[5] Erwin Panofsky, *Perspective as Symbolic Form,* New York, Zone Books, 1991, pdf., pp. 28, 72.
[6] W. J. Thomas Mitchell, *Iconology: image, text, ideology*, The University of Chicago Press, Chicago, 1987, pdf., p. 118
[7]Jean Luc Marion, *God Without Being*, translated by Thomas A. Carlson, with a foreword by David Tracy, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1991, pdf., p. 13
[8] Rudolf Arnheim, *Arta și percepția vizuală. O psihologie a văzului creator*, trad. de Florin Ionescu, Iași, Polirom, 2011, p. 145
[9] Diane Kelder, *Pageant of the Renaissance*, New York, Frederick A. Praeger, 1969, p. 145
[10] *Ibidem*, p. 145
[11] ,,Spectacle function", în Jean Luc Marion, *op. cit*., p. 12
[12] Maurice Merleau – Ponty, *The Visible and the Invisible*, translated by Alphonso Lingis, Evanston, Northwestern University Press, 1968, pdf., p. 216
[13] *Ibidem*, ,,schemă de tip *membrure*", p. 226
[14]Jean Luc Marion, *Ibidem*, p. 12

subiect în gândirea creatorului. Nu putem ști și simți cu precizie și în totalitate starea creatorului în timpul actului său creator, pentru că încă din structura internă a obiectului artistic, *zonele de indeterminare*[15] trimit la dimensiunea inconștientă a minții creatoare. Rațiunea și imaginația au la polul opus logica hazardului. Oricât de mult s-ar strădui artistul să-și conducă propria operă, acesta eșuează și ar fi împotriva naturii sale să dețină un control absolut, deoarece nu este conștient de cauza primă a acțiunii sale creatoare și mai mult decât atât, nu va ști ce raport de oglindire se va realiza între obiectul său creat și un observator străin.

Cine se golește de sine până la urmă ? În tabloul *Mona Lisa*, Leonardo Da Vinci reușește să găsească un chip contemplației. Imaginea este cea care urmărește observatorul. În termenii lui Jean Luc Marion, Da Vinci a înzestrat idolul din spatele imaginii cu o privire proprie. Astfel, a vedea *Mona Lisa* este punerea în scenă a conflictului dintre două priviri. În stilul gândirii lui Hegel, obiectul artistic poartă marca unei individualități vii[16].

Pentru Hegel, în subiectivitatea individuală există un spațiu care nu poate lua un chip abstract în exprimare, ci acesta apare sub formă de împletitură, țesut între exterior și interior[17]. Am putea numi această imposibilitate, absență, mister. Cum rămâne cu permanenta luptă dintre privitor și Mona Lisa ? Este posibil ca Leonardo Da Vinci prin sugestia unei experiențe estetice eșuate din partea observatorului, să fi găsit un alt chip contemplației, total diferit de cel așteptat? Jocul tragic dintre cele două priviri este asemănător cu dansul morbid dintre două stele nebuloase care din cauza proximității ce le leagă, se învârt una în jurul celeilalte până când intră în coliziune. Dacă luăm în considerare surâsul discret al Mona Lisei, atunci jocul tragic, de-a v-ați ascunselea, devine comic și prin urmare, cine știe, poate că imaginea din spatele imaginii este tocmai observatorul fugărit de privirea din tablou. Reprezentarea picturală se revarsă în lumea reală mai vie și mai tainică decât realitatea pe care a luat-o ca model.

Fenomenologia imaginii se constituie sub forma unui proces cognitiv. Existența intervalului[18], a spațiului gol, determină jocul oscilant al privirii dintre vizibil și invizibil până când tensiunea neînțelegerii trezește dorința de a găsi un sens, deci de a face lumină. Țesătura dintre vizibil și invizibil, exterior și interior adumbrește prezența *idolului* sau a *idealului* și amintește de textura limbajului însuși. Cuvântul este o lume aflată în tensiune, el reactualizează nesfârșita luptă dintre semnificat și semnificant din structura interioară a simbolului[19]. Legătura dintre *limbaj* și *idol* are la bază următoarea micro – triadă: cuvânt – simbol – imagine. Această relație este formată atât din părți independente, cât și dintr-o desfășurare gradată ascendentă și descendentă ce reactualizează *coincidența* dintre finit și infinit[20].

A înțelege poezia ca o fenomenologie a imaginii duce la înțelegerea limbajului ca o fenomenologie a lumii, pentru că raportul dintre cititor și text este unul în primul rând gnoseologic. Spațiul dintre cuvânt și imagine ar corespunde cu funcția discursivă a simbolului. În poezia lui Stéphane Mallarmé, limbajul este transformat într-o *casă a ființei*[21]. Relația dintre cuvânt și poem are ca relație complementară aceea dintre limbaj și lume. Aceste două tipuri de relație se află într-o oglindire în contrapunct, între ele gravitând centralitatea ființei pe care noi o conceptualizăm în următoarele accepțiuni: *privire, eu* și *sine*. Reflectarea merge mai departe, adică până în contextul de comunicare literar dintre *cititor, poem* și *poet*, cum am văzut anterior între *observator, pictură* și *pictor*. Cei doi piloni ai reprezentării de la care am pornit – *lume* și *ființă* – primesc un al treilea element de interacțiune, *creatorul*. Cum se raportează privitorul (al patrulea actant, în mod implicit) la această instanță a comunicării? Dacă textura limbajului și țesătura imaginii au ca punct de coincidență, oglindirea, (aici reiterăm paradoxul exprimării infinitului prin finit și invers) atunci

[15]Roman Ingarden, *Studii de estetică*, in românește de Olga Zaicik, st. introd. și selecția textelor de Nicolae Vanina, București, Editura Univers, 1978, pp. 54, 55

[16] G. W. F. Hegel, *Prelegeri de estetică*, trad. de D. D. Roșca, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, Vol. I, p. 163

[17] *Ibidem*, pp. 162, 163

[18] Maurice Merleau – Ponty, *op. cit*., p. 189

[19] Giorgio Agamben, *Stanțe. Cuvântul și fantasma în cultura occidentală*, trad. din italiană de Anamaria Gebăilă, Editura Humanitas, București, 2015, pp. 210, 211

[20] Alexander Koyré, *De la lumea închisă la universul infinit*, trad. de Vasile Tonoiu, București, Humanitas, 1997,p. 14

[21] Maurice Merleau – Ponty, *op. cit*, p. 214

reluăm întrebarea de la care am plecat mai sus: cine se golește pe sine în actul perceptiv - creatorul, privitorul? După cum am văzut constanta comună a lumii, a imaginii, a poeziei și a ființei este limbajul. El reprezintă forma, ,,conținutul substanțial"[22] și deține funcția de *prestructură*[23].

BIBLIOGRAPHY:

1. Agamben, Giorgio, *Stanțe. Cuvântul și fantasma în cultura occidentală*, trad. din italiană de Anamaria Gebăilă, Editura Humanitas, București, 2015
2. Arnheim, Rudolf, *Arta și percepția vizuală. O psihologie a văzului creator*, trad. de Florin Ionescu, Iași, Polirom, 2011
3. Arnheim, Rudolf, *Forța centrului vizual. Un studiu al compoziției în artele vizuale*, traducere de Luminița Ciocan, prefață de Lucian Dragomirescu, Editura Meridiane, București, 1995
4. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Prelegeri de estetică*, trad. de D. D. Roșca, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, Vol. I
5. Ingarden, Roman, *Studii de estetică*, in românește de Olga Zaicik, st. introd. și selecția textelor de Nicolae Vanina, București, Editura Univers, 1978
6. Janson, H. W., *History of Art*, Englewood Cliffs, N. J. Prentice, 1991
7. Kelder, Diane, *Pageant of the Renaissance*, New York, Frederick A. Praeger, 1969
8. Koyré, Alexander, *De la lumea închisă la universul infinit*, trad. de Vasile Tonoiu, București, Humanitas, 1997
9. Maiorescu, Titu, în *Critice I, II*, Editura Minerva, București, 1973
10. Marion, Jean Luc, *God Without Being*, translated by Thomas A. Carlson, with a foreword by David Tracy, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1991, pdf.
11. Merleau – Ponty, Maurice, *The Visible and the Invisible*, translated by Alphonso Lingis, Evanston, Northwestern University Press, 1968, pdf.
12. Mitchell, W. J. Thomas, *Iconology: image, text, ideology*, The University of Chicago Press, Chicago, 1987, pdf.
13. Panofsky, Erwin, *Perspective as Symbolic Form*, New York, Zone Books, 1991, pdf.

[22] G. W. F. Hegel, *op. cit*., p. 163

[23] H. W. Janson, *History of Art*, Englewood Cliffs, N. J. Prentice, 1991, p. 74 – conceptul face referire la un comportament cognitiv din era Preistorică, când oamenii începeau să vadă că obiectele cu diferite *forme* au *funcții* specifice (tipuri de acțiune care să-l ajute pe omul preistoric în activitățile sale, cum ar fi vânătoarea).

FORMS OF LITERARY REPRESENTATION OF THE CHILD

Ioana-Roxana Lipan (căs. Balotă)
PhD Student," Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *This article explores the conceptual distinction between the* child of nostalgia *and the* child of memory *as narrative constructs in Romanian literature. It examines how childhood is reconstructed not merely as an idealized space of innocence, but as a complex experiential territory shaped by historical, political, and emotional realities. The nostalgic child is defined not as an adult indulging in sentimental remembrance, but as a narrative instance capable of honestly revisiting childhood with both its joys and traumas intact.*

Keywords: *child; childhood; nostalgia; memory; narrative identity*

Conceptul de copilărie reprezintă, în modernitate, rezultatul unui proces istoric și cultural complex. Philippe Ariès, în lucrarea sa fundamentală *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, susține că ideea de copilărie ca etapă distinctă a vieții nu era clar delimitată în Evul Mediu, copilul fiind perceput ca un adult în miniatură. Ariès argumentează că sensibilitatea față de copilărie se dezvoltă progresiv, odată cu transformările familiei și ale instituțiilor educative. Acest lucru poate fi observat cu precădere în zilele noastre, când cărțile de parenting sunt în număr tot mai mare pe piață, iar interesul părinților e în creștere în ceea ce privește dorința de a-și înțelege cât mai bine copilul și de a construi o relație cât mai solidă cu acesta. Astfel, copilul prinde voce, așa cum Hardman menționa în cercetările sale, e necesar să i se ofere copilului voce pentru a-i înțelege trăirile și de a renunța la ideea că toți copiii trebuie înțeleși în funcție de viziunea pe care adulții o au asupra copilului și a copilăriei. Și în articolul său *Ce este copilăria* David Kennedy subliniază această marginalizare inițială a copilului asemănată cu percepția eronată pe care oamenii o aveau asupra zeilor: „Precum zeii înşişi, copiii erau marginali lumii adulte a polisului şi astfel puteau juca drept mijlocitori cu fiinţele din alte lumi."[1]

Motivat de dorinţa de a surprinde varietatea reprezentărilor literare de care beneficiat personajul-copil în literatura română, prezentul articol pune în dialog perspective teoretice din sfera studiilor dedicate copilăriei, cu două texte reprezentative din spaţiul românesc. Supuse investigaţiei critice sunt texte ce activează ipostaze diferite ale copilăriei, fie ea una idealizată sau conturată în tuşele groase ale unui realism dur. Aşadar, în rândurile de mai jos voi prezenta două tipuri diferite de reprezentări asupra copilului, care ilustrează complexitatea relaţiei copil-adult, atât în ceea ce priveşte lumea personajelor, cât şi ochiul naratorial

Copilul ca reprezentare a inocenței:

Imaginea copilului inocent domină imaginarul iluminist și romantic. Joanne Faulkner (2018) discută figura copilului ca „înger secular", purtător al unei forme de cunoaștere pre-raționale. Aceeași viziune asupra copilului pare să o aibă și John Locke care-l consideră pe copil o ființă sinceră, pură, o *tabula rasa,* incapabilă de a altera informațiile primite și trăirile, atâta timp cât este ajutat de un adult să rememoreze lucrurile așa cum s-au petrecut, să stocheze date importante din copilărie. Practic, copilul este inocent atâta timp cât se bucură de sprijinul familiei, nu este constrâns de mediul familiar sau de societatea din care face parte.

Ilustrativă pentru această ipoteză este textul *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă. În *Amintiri din copilărie,* Ion Creangă construiește o reprezentare paradigmatică a copilului ca inocență originară, integrată organic într-un univers rural tradițional. Narațiunea retrospectivă transformă experiența copilăriei într-un spațiu mitic al începuturilor, în care lumea este percepută prin filtrul ludicului, al corporalității și al spontaneității. Nică nu este un copil idealizat sentimental, ci unul autentic,

[1] David Kennedy, *Ce este copilăria,* traducere de Florin Buzdugan, Posthum 4 . Jurnal de studii (post)umaniste., anul 2018, p. 18;

impulsiv, curios și vital. Inocența lui nu înseamnă absența greșelii, ci absența corupției morale deliberate. Din perspectiva teoretică a lui Philippe Ariès, textul ar putea reflecta consolidarea modernă a sensibilității față de copilărie ca etapă distinctă a vieții. În același timp, raportarea la teoria lui Joanne Faulkner despre copilul ca „înger secular" permite interpretarea lui Nică drept figură a unei cunoașteri pre-raționale, în care experiența precedă norma. Creangă fixează copilăria ca spațiu fondator al identității adulte. Perspectiva asupra personajului-copil este cea a adultului narator, care, de la vârsta maturităţii, priveşte spre un trecut fericit, căruia îi ignoră neajunsurile şi lipsurile. Filtrat prin ochii maturităţii, trecutul se înnobilează, iar copilăria devine paradisiacă.

Pentru a evidenția această tipologie, ne vom concentra atenția asupra unor pasaje memoriabile din *Amintiri din copilărie.* Primul pasaj este chiar partea de început a operei, parte care ne arată și nostalgia care-l cuprinde pe narator atunci când își aduce aminte de copilărie, de satul natal, de oamenii de la el din sat și de tot ceea ce reprezenta universul său: „ Stau câteodată şi-mi aduc aminte ce vremi şi ce oameni mai erau în părţile noastre pe când începusem şi eu, drăgăliţă-Doamne, a mă ridica băieţaş la casa părinţilor mei, în satul Humuleştii, din târg drept peste apa Neamţului; sat mare şi vesel, împărţit în trei părţi, care se ţin tot de una: Vatra satului, Delenii şi Bejenii." [2] Am putea considera că această prezentare a satului este una exagerată care are rolul de a evidenția faptul că Nică a avut o copilărie ideală, lipsită de griji, presărată cu aventuri și jocuri, mai ales datorită faptului că a avut un mediu prielnic de dezvoltare. Nu e vorba doar de euforia de început a naratorului, căci tonalitatea se păstrează pe tot parcursul textului, chiar dacă vârsta copilului era schimbată. Tot ce-l înconjura îi provoca o dulce senzație de mândrie, de apartenență la un spațiu pe care-l consideră aproape sacru, populat de oameni plini de viață care colorează tot imaginarul său: „ Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare şi limpede ca cristalul, în care se oglindeşte cu mâhnire Cetatea-Neamţului de atâtea veacuri! Dragi-mi erau tata şi mama, fraţii şi surorile, şi băieţii satului, tovarăşii mei din copilărie, cu cari, în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheaţă şi la săniuş, iar vara, în zile frumoase de sărbători, cântând şi chiuind, cutreieram dumbrăvile şi luncile umbroase, prundul cu ştioalnele, ţarinile cu holdele, câmpul cu florile şi mândrele dealuri, de după cari-mi zâmbeau zorile în zburdalnica vârstă a tinereţei!"[3]. După cum se observă și din acest citat, un loc special pentru narator îl constituie familia. Familia în *Amintiri din copilărie* are o componență mai specială, am putea identifica două forme de manifestare a ei: familia apropiată (reprezentată de membrii familiei) și familia extinsă (care reprezintă toți oamenii din sat). Între toate persoanele există o relație apropiată, specială care-l face pe narator să declare cu deschidere dragostea pe care le-o poartă părinților, fraților și surorilor, dar oamenilor din sat alături de care a copilărit, a crescut și s-a maturizat. Şi chiar dacă multe dintre evenimentele următoare contrazic această stare de fericire generalizată, pactul cu cititorul presupune iniţiala lui atragere prin promisiunea narativă a unui univers paradisiac.

Bineînțeles, acest elogiu al satului este încununat cu descrierile care abundă de bunăstare, de belșug, chiar dacă acestea sunt relative: „ Petrecem noi sărbătorile frumos la părinţi, în Humuleşti, şi după Bobotează ne întoarcem iar în Fălticeni, la Pavel, gazda noastră. (…) Iar în sărbători, o luam hăbăuca prin cele sate, pe unde ştiam că se fac hori. În Rădăşeni, sat mare, frumos şi bogat, am jucat la trei jocuri într-o singură zi: unul de flăcăi tomnatici, la care venise fetele cele mai tinere; altul de flăcăi tineri, la care venise fetele cele stătute; iar al treilea, de copilandri, la care venea cine poftea... Flăcăii abia se legănau în joc, şi hora se învârtea foarte încet. Fetele nu aşteptau rugate, ca pe-aiurea, ci fiecare desprindea mânile a doi flăcăi, unde-i venea la socoteală, spunea bună ziua! şi urma jocul înainte."[4] E perspectiva copilului prins între copilărie şi adolescenţă.

Acest mediu prielnic pare să țină copiii departe de problemele zilnice, de responsabilități și le permite să se dezvolte armonios prin joacă. Cartea abundă de astfel de momente pline de veselie, de joacă, secvenţa cu furtul cireşelor din grădina mătuşii Mărioara, sau cea ce descrie aventurile la scăldat, fiind ilustrative.

[2] Ion Creangă, *Povești, Povestiri, Amintiri,* București: Humanitas, 2014, p. 11;
[3] *Ibidem,* p.84;
[4] *Ibidem,* pp. 75-76;

Naratorul textului *Amintiri din copilărie* construieşte imaginea copilului inocent, ale cărui pozne nu fac decât să-i confirme statutul de creatură candidă. El refuză responsabilităţile, lucru ce l-ar include în categoria adulţilor, de aici şi relaţiile posibil conflictuale cu aceştia. Totuşi, rămâne atmosfera unică a unei lumi în care dificultăţile materiale sunt topite într-un umor sănătos, cu nuanţe nostalgice, alimentat de conştiinţa trecerii timpului şi de durerea acută a imposibilităţii recuperării vârstei de aur a copilăriei.

Copilul ca proiecție a anxietăților adulte:

Despre această categorie de copii am putea spune că să articulează prin proiecția părintelui asupra propriului copil. Această proiecție poate fi una pozitivă care îl ajută pe copil să evolueze, să se înțeleagă atât în perioada copilăriei, cât și a maturității sau poate fi una negative, în care părintele plasează pe umerii propriului copil toate greutățile pe care el a fost nevoit să le îndure, toate fricile și toate dorințele pe care și le-a reprimat.

Cu siguranță în această categorie se încadrează mai multe personaje din literature română, dar am ales textul lui Ion Călugăru, *Copilăria unui netrebnic.* Prin opera sa, Ion Călugăru construiește o copilărie total opusă de cea creată de Ion Creangă. Acesta poate șoca pe alocuri prin prezentarea îngroșată a existenței mizere, fie ea cea a adulților sau a copiilor. Acțiunea romanului are în centrul atenției o comunitate sărăcăcioasă de evrei din nordul Moldovei care se luptă cu neajunsurile, cu foamea, cu boala și care în cele din urmă ajunge să se resemneze. Naratorul- copil preia anxietatea părinților experimentând aceleași senzații, aceleași nemulțumiri, aceleași mâhniri pe care le trăiau adulții. Practic, întâlnim situația descrisă de David Kennedy în *Ce este copilăria,* articol tradus de Florin Buzdugan în revista Posthum 4 din 2018, paginile 7-39, în care adulții își proiectează în mod inconștient complexele psihologice de care nu sunt conșienți pe deplin asupra copiilor. Ei trăiesc la maturitate o stare confuză, de incertitudine, oscilând între amintiri clare și amintiri ambigue care pot fi ușor influențate și modificate.

Cele elemente ce alcătuiesc reprezentările asupra copilului şi copilăriei, uşor identificabile în opera sa sunt: condițiile precare în care trăiesc oamenii, foamea care-i acaparează asemenea unei boli și diferențele sociale care adâncesc rănile și evidențiază nedreptatea lumii pe care naratorul o descrie. Condițiile precare sunt greu de imaginat, iar lumea care ne este înfățișată pune la grea încercare sensibilitatea cititorului. Aceste aspecte sunt frecvent surpinse în roman, selectez doar trei exemple: „În casa bunicului e beznă, tare urît și se vorbește urît. (…) O sărăcie coclită, grea, umple iatacul strîmtuț, cu tavanul jos și cuptorul uriaș: patru oameni mari și doi copii au culcușul și cuibul lor aici, într-o chichineață nu cu mult mai mare cît poiata. Pereții sînt afumați, parcă ar fi dați cu praf de cărămidă și cu lut roșcat, nevăruiți cu anii: lutul galben de pe jos înnegrit, scaunele scălîmbe, masa de brad descoperită, oalele afumate, risipite la întâmplare, așternutul răvășit.” [5] Sau: „În casă mocnesc boala și moartea. Odăile s-au strîmbat. Tavanul s-a lăsat; căpriorii scorojiți de vopsea, au făcut bureți, pereții s-au îngălbenit de ploaia ce se scurge prin pod.”[6]. Imaginea unor asemenea locuri este cu atât mai greu de suportat cu cât trebuie să plasăm în interior și personajul copil. În asemenea situații, casa nu mai reprezintă un spațiu ocrotitor, ci un spațiu infect, un spațiu care-i amintește constant copilului că nu poate evada din acest mediu nociv. Acest pessimism negru este susținut și de alte secvențe din text, prin care se observă că nici societatea, nici comunitatea din care copilul face parte nu-i întinde o mână de ajutor, ba din contra, îi accentuează suferința, îl lovește de câte ori are ocazia. Atitudinea aceasta se observă din comportamentul directorului, al rabinului, al profesorului care în loc să îl încurajeze, să-l ajute să progreseze prin învățare, îl pedepsește pentru statutul pe care-l are și pentru lipsurile financiare de acasă: „După o astfel de bătaie, cu biciușca și pumnii, și după pișcături dureroase, Buimaș se întorcea amărît acasă. Nici foame nu i-ar fi fost și nici acasă nu s-ar fi fi dus. S-a plîns mamei că-l bate degeaba rabinul, dar ea era de părere că rabinul cînd bate are dreptate.” [7] În asemenea momente, copilul nu mai vede o ieșire din probleme și încetul cu încetul începe să se

[5] Ion Călugăru, *Copilăria unui netrebnic,* București: Editura pentru literatură, 1962, p. 56;
[6] *Ibidem,* p.300;
[7] *Ibidem,* P,127;

resemneze, să accepte soarta, dar nu fără a se transforma într-o instanță judecătorească care să pună la zid atât societatea, cât și familia care pare imună la suferința și la nevoiele lui.

Foamea accentua aceste senzații care ar fi descurajat orice om, darămite un copil, iar întreaga carte abundă de astfel de descrieri: „Mamă, mi-e foame! suspină.
Țipra se face că n-aude.
El stăruie:
-Foame, mama, foame!...
Mama se uită în zare. Ca și cum ar aștepta ca de acolo să vie cineva. Pe cineva care trebuie să aducă belșug și saț. (…)„- Mamă, dă-mi și mie... Măcar să gust, că mi-i poftă.
-De suflet te-aș da la țiganii care trec cu căruțele…da' n-am pra văzut… să nu te mai aud toată ziulica: *foame* și iar *foame!*... Și părul din cap mi l-ai paste, și pielea de pe mine ai roade-o, de te-aș lăsa…(…) Buimaș privește cu jind. Cască ochii mari, se tîrîie pe burtă pînă la peretele ce desparte casa de a vecinului, care vinde turtă dulce. Un miros cald se risipește din cuptorul încins, învăluind ulița. Pare că mirosul ar ridica ulița în palmă, ca pe o foiță de țigară. Buimaș se lasă mîngîiat de aroma, se întinde ca un cățel scărpinat pe burtă”[8]. Sunt secvențe tulburătoare, care transmit un mesaj puternic legat de inegalităţile sociale, de condiţii inumane în care au trait mulţi copii.

Diferențele sociale fac ca rănile să sângereze și mai tare. Pe când cei foarte săraci se chinuie să supraviețuiască, să se integreze și să își facă un rost în viață, pătura de mijloc și în special elita economică în loc să-i ajute, le prezintă ceva ce ei nu vor putea avea decât în vis. Răutatea acestor oameni care se consideră superiori este vizibilă încă din copilărie: „Mochi Ciucălău- de două ori mai înalt ca băiețelul- îi arată un pumn greu:
-Joacă-te cu d-ai tăi: cu tat-tău și cu mă-ta! Că noi sîntem boieri. Noi cu mătura și cu polobocul umblăm după voi, vedea-v-aș norocul spînzurat de salcîm!
Ira răspunde și el scoțînd limba:
-S-o pui pe mă-ta pe roată, nu pe mine!”[9] . Această secvență evidențiază răutatea celor înstăriți, limbajul care-i caracterizează și faptul că se consideră superiori, iar invitația de a se juca cu niște *sărăntoci* le provoacă silă. De cealaltă parte se află copiii din mediile nefavorizate care par inocenți, care nu consideră ceva greșit în a se juca cu cei mai înstăriți și care transformă jocul într-o modalitate de socializare și de integrare.

Cruzimea copiilor este dusă la un alt nivel de adulții care le spun direct care este locul lor în societate, ce le este permis și ce nu și care iau decizia de a le vorbi direct, fără a formula într-un mod mai ușor de acceptat de un copil. O asemenea situație a fost creată de crudul director care i-a interzis lui Buimaș să fie prezent când ajunge Regina Maria „Buimaș este chemat la cancelarie de director: îi interzic să se arate la defilare.
-Să nu te vadă nimeni înaintea ochiilor la vizita reginei, să te ascunză ai tăi undeva într-o groapă de cîrtițe...Ai auzit? Îl doare, dar nu plînge… (N-are batistă ca să-și șteargă lacrimile, dacă ar trebui, față de director.). Cînd îl întreabă colegii de ce l-a chemat directorul, minte; zice că i-a cerut chitanța de plata taxei pe trimestrul trei.” [10].

Până și hrana este diferită și împarte societatea. Vedem că cei săraci se luptă cu foamea, cu lipsurile, pe când bogații se îmbuibă cu preparate de care poate mulți nici nu au auzit: „Se știe și ce mănîncă: icre de știucă, roșii și negre, sardele, raci, unt, cornuri, pe urmă ciuperci care înnoată în smîntînă și miroase a piper. (…) Iată, unul zice că s-a adus friptură de clapon, altul, de curcan, un al treilea de cocostîrc…Și sticle cu felurite vinuri.” [11].

Toate aceste discrepanțe fac din *Copilăria unui netrebnic* un roman care și după atâta timp de la scriere trezește interesul cititorului. Iar cei care au citit de mai multe ori romanul, cu siguranță la fiecare lectură au fost vrăjiți de altceva, au descoperit o altă parte a romanului pe care prima dată nu au observat-o sau nu i-au dat suficientă importanță.

[8] *Ibidem,* pp.4-8*;*
[9] *Ibidem, pp.69-70;*
[10] *Ibidem,* p. 247;
[11] *Ibidem, p.250;*

Concluzii:

Reprezentările literare ale copilului reflectă transformările istorice, sociale și ideologice ale conceptului de copilărie. De la inocența romantică la copilul ca instanță critică, literatura oferă un spațiu de negociere între memorie, identitate și ideologie.

Granița dintre aceste tipologii este foarte greu de trasat, deoarece putem identifica într-un singur personaj mult mai multe tipologii. Spre exemplu, în Buimaș din romanul *Copilăria unui netrebnic* de Ion Călugăru putem remarca tipologia copilului ca proiecție a anxietăților adulților, copilul maturizat prematur, a actorului social, a copilului muncitor și chiar a copilului ca instanță critică. Această varietate de tipologii într-un singur personaj copil nu poate decât să confere mai multă substanță personajului, să-i pună în evidență toate atuurile pe care le are, toate abilitățile, să-i conturteze cu precizie rolul pe care-l ocupă în literatură. Copilul nu mai trebuie privit ca un personaj simplu, lipsit de profunzime, ci trebuie analizat în toată complexitatea lui, deoarece reprezentările asupra lui au evoluat de la un simplu cetățean lipsit de idei, de păreri, de voce, la un cetățean care poate schimba mentalitatea tuturor cititorilor prin felul său de a exprima și de a transmite amintirile care l-au definit ca adult.

BILIOGRAPHY:

1. Ariès, Philippe, *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Paris: Plon, 1960, sursă online: https://ro.scribd.com/document/735600044/L-Enfant-Et-La-Vie-Familiale-Sous-l-Ancien-Regime-PDFDri;
2. Călugăru, Ion, *Copilăria unui netrebnic,* București: Editura pentru literatură, 1962;
3. Creangă, Ion – *Povești, Povestiri, Amintiri,* București: Humanitas, 2014;
4. Edwards, Allison, *Cartea copilului supraîncărcat emotional*, București: Editura Niculescu, 2019;
5. Faulkner, Joanne, *„Inocenți și profeți"*, Posthum 4. Jurnal de studii (post)umaniste, 2018;
6. James, Allison & Prout, Alan, „*A New Paradigm for the Sociology of Childhood?Provenance, Promise and Problems"*, 1997, sursă online: https://ro.scribd.com/document/378584903/A-New-Paradigm-for-the-Sociology-of-Childhood;
7. Kennedy, David, *„Ce este copilăria"*, Posthum 4. Jurnal de studii (post)umaniste, 2018;
8. Pavez Soto, Iskra. *„Sociologia copilăriei",* Posthum 4. Jurnal de studii (post)umaniste, 2018;
9. Sigmund, Freud, „Three Essays on the Theory of Sexuality", 1905, sursă online: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdflibrary/Freud_SE_Three_Essays_complete.pdf?ref=thecommoner.org.uk.

NATURE VS NURTURE: DEVELOPING INDIVIDUALISM IN CHARLES DICKENS'S DAVID COPPERFIELD

Livia Cătălina Giurea
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *This paper explores the tension between individual will and external determinants in Charles Dickens's* David Copperfield, *situating the novel within the context of Victorian individualism and the rise of the "self-made man." Although often read as a Bildungsroman celebrating self-improvement and social mobility, the novel offers a more nuanced perspective, suggesting that personal success depends as much on circumstance as on merit. David's advancement is shaped by external factors such as class background, education, and, most importantly, the protection of figures like Betsey Trotwood. In contrast, Uriah Heep's overt and obsessive ambition exposes the moral limits imposed on social climbing, as his calculated pursuit of advancement leads to narrative punishment. The contrast between the two characters reveals that upward mobility is acceptable only when it appears natural and morally justified rather than strategically pursued. Moreover, David's career as a writer functions less as a passionate vocation than as a practical means of economic stability. Ultimately, the novel challenges the Victorian myth of autonomous self-creation, portraying identity and success as the product of a complex interplay between individual resilience and social forces.*

Keywords: *Bildungsroman; Victorian Era; autobiographical novel; Industrial Revolution; the self*

1. Introducere

De-a lungul romanului care îi poartă numele, David Copperfield intră în contact cu diverse fațete ale societății victoriene, oferind, deși nu direct, critici la adresa acesteia. Anglia secolului al XIX-lea era condusă de un monarh atât de influent încât numele său a dat denumirea epocii. Sub regina Victoria, supușii săi au cunoscut Revoluția Industrială, expansiunea teritorială și apogeul Imperiului Britanic. Pentru omul de rând, numai cea dintâi a avut o influență notabilă în viața de zi cu zi. Odată cu trecerea de la o economie agrară la una industrială, întreaga societate a trebuit să se schimbe pentru a ține pasul. Migrarea în masă de la sat la oraș în căutare de muncă a dus la suprapopulare, cu precădere în orașe precum Londra, unde nou-formata clasă mijlocie abia își găsea locul prin cartierele sărăcăcioase de la marginea metropolei. Deși romanele dickensiene sunt celebre pentru dibăcia și acuratețea cu care prezintă viața în Londra secolului al XIX-lea, Dickens nu este apreciat și pentru măiestria de care dă dovadă atunci când creează personaje extrase parcă direct de pe străzile orașului, făcându-le portrete psihologice complexe.

Ca protagonist al Bildungsromanului, David Copperfield este poziționat în opoziție cu societatea în care trăiește, el străduindu-se să își afirme rolul de „erou" – un individ autosuficient într-o lume care abia începea să accepte existența acestui concept. Individualismul este o noțiune cu care majoritatea oamenilor sunt cel puțin familiari în zilele noastre, cu precădere în societatea occidentală ce continuă să fie vrăjită de poveștile de succes obținut peste noapte sau concepte precum „the self-made man" și „visul american". Totuși, lumea nu a arătat întotdeauna la fel, iar unele concepte uzuale astăzi nu au existat sau nu au fost dintotdeauna aceleași. Jacob Burckhardt numește Renașterea drept perioada în care omul a devenit un „individ spiritual", anterior fiind văzut numai ca o parte a unui total, un singur membru al unei bresle, partid sau familii (Greenblatt, 1986: 35).

Potrivit lui Zelmon-Davis (1986), anterior Renașterii, chiar și succesul unei persoane era văzut drept rezultatul unui efort comun, deoarece familia sau alți membrii ai comunității din care face parte susțineau, cel puțin moral, dacă nu în moduri mai tangibile, eforturile individului. Tot Zelmon-Davis face observația că, în Evul Mediu, autonomia individului era limitată de numeroase concepte specifice vremurilor:

„În Franța secolului XVI, limitele proprietății erau întotdeauna estompate de multiplele drepturi pe care stăpânii, proprietarii și uzufructurarii le puteau revendica asupra aceleiași case sau câmp. [...] Cineva putea intra în alți oameni sau primii alți oameni în el, și nu doar în timpul actului sexual sau când un copil este în pântec. Putea fi posedat de sufletul cuiva; un magician sau o vrăjitoare putea afecta gândurile, sentimentele și mișcările trupului altei persoane, uneori chiar și fără contact fizic; într-adevăr, cea mai simplă femeiușcă putea influența iubirea sau ura altor oameni rupând un fir în timpul torsului ei zilnic sau preparând ierburi din grădina sa. Liturghia catolică avea momente, în special în timpul ritualului de exorcizare, în care se credea că credința și rugăciunile unui grup puteau schimba starea interioară a unei persoane [...] ” (Zelmon-Davis, 1986: 56 [tr.n.])

Se poate observa, deci, lipsa conceptului de autonomie a individului, văzută astăzi ca un drept de la sine înțeles. Potrivit lui Scheenwind (1986: 64), termenul „autonomie”, care se referea inițial la abilitatea unei societăți de a se guverna potrivit legilor propri, a fost folosit pentru prima dată cu scopul de a atribui această calitate unui individ de către Kant, abia în secolul al XVIII-lea, când și-a formulat celebra teorie conform căreia moralitatea are la bază urmarea unor reguli formulate de fiecare persoană în parte. Desigur, cum istoria nu este un drum drept, ci mai degrabă un labirint cu multe întorsături și fundături, Scheenwind menționează faptul că această noțiune poate fi regăsită chiar și în Sfânta Scriptură, unde se vorbea despre grupări în care oamenii trăiau potrivit propriului set de valori morale, în ciuda faptului că nu erau creștini. Religia și alți factori externi asemănători nu sunt, deci, indispensabili pentru crearea unor legi, omul guvernându-se folosind propriile-i reguli.

Odată cu trecerea timpului, societatea occidentală a evoluat către o gândire care punea individul pe primul loc, fapt care s-a cimentat cu precădere odată cu Revoluția Industrială, inițiată la sfârșitul secolului al XVII-lea și care a continuat până la jumătatea secolului al XIX-lea. Schimbările produse în ierarhia societății, apariția clasei de mijloc, urbanizarea – toate acestea au fost factori ce au dus la romantizarea conceptului de „self-made man”. Totodată, individul a fost centrul a numeroase discuții, precum și subiectul tratat atât de către filosofi, psihologi și, desigur, romancieri. Astfel, în *David Coppefileld*, Dickens zugrăvește o viață marcată de obsesia de a evolua atât pe plan intelectual, cât și social, acordând atenție deosebită reprezentării societății Victoriene, ale cărei judecăți sunt influențate de numeroase variabile.

2. Destin sau voință: rolul factorilor externi în dezvoltarea interioară

Deși povestea lui David este amintită ca fiind una despre avansarea în societate pe fundalul Revoluției Industriale, nu se poate spune că eroul s-a născut în condiții precare. Cu toate că era orfan de tată, micul Davy locuia într-o casă comodă, cu o mamă care își permitea să angajeze ajutor pentru creșterea băiețelului și pentru întreținerea gospodăriei. Modul în care se referă la sine însuși încă din titlu, *David Copperfield, the Younger, of Blunderstone Rookery*, lasă de înțeles că David poate totuși fi considerat un mic gentleman. Jordan (1985) subliniază faptul că David alege să se identifice nu cu destinația călătoriei sale, aceea de autor ce aparține clasei de mijloc, care obține succesul prin forțele proprii, ci printr-un titlu moștenit de la tatăl său. Deși Blunderstone Rookery ajunge în posesia tatălui vitreg și este mai târziu vândută, David continuă să se întoarcă, regăsindu-se parcă în acest loc ce este una dintre puținele dovezi ce demonstrează poziția socială în care s-a născut.

Modul în care familia Peggotty îl primește în casa lor este o altă dovadă în acest sens. Fiecare membru al familiei, indiferent de vârstă, de la Ham la unchiul Peggotty, i se adresează respectuos, folosind apelativul „master”. Deși casa lor este una de dimensiuni reduse, improvizată dintr-o fostă barcă de pescuit, gazdele îi oferă lui David privilegiul de a avea propria cameră, în timp ce patriarhul familiei și nepotul său dorm în hamace, iar cele două femei împart cu micuța Emily o cameră de dimensiunea celei a lui David.

Primul contact cu nedreptățile vieții se produce totuși foarte devreme în viața sa, atunci când David este nevoit să se rupă de casa părintească și să se înmatriculeze la Salem House, școala de băieți cu internat unde observă pentru prima dată condițiile de viață ale celor mai puțin norocoși. Dickens critică în mod evident sistemul educațional, prezentând școala ca pe un mediu rece, controlat, unde cea mai mică greșeală poate avea consecințe dureroase. Pedeapsa fizică este la ordinea zilei, dar ceea ce șochează chiar mai mult decât aceasta este abuzul psihologic la care sunt supuși elevii. La

scurt timp după sosirea sa, David este umilit în mod public, fiind forțat să poarte o pancartă pe care scria „Feriţi-vă de el. Muşcă!" drept amintire a incidentului care a dus la trimiterea sa la Salem House. Monarh peste această adunare este directorul Creakle, care își impune puterea absolută atât asupra corpului studențesc, dar și asupra angajaților săi. Un moment descriptiv este concedierea profesorului Mell, pe motiv că prea-stimabila sa instituție educațională nu acceptă cerșetori. De altfel, avartismul și oportunismul directorului este evident din modul în care face diferențe între elevi pe baza statutului financiar al familiilor sale. Dar critica cea mai acidă la adresa sistemului educațional este adusă la finalul romanului, când este revelată noua poziție a lui Creakle, aceea de director de închisoare. Comparație este evidentă, iar Dickens o folosește cu măiestrie pentru a aduce critci la adresa a două sisteme ce se folosesc de umilința publică și limitarea drepturilor pentru a modela oamenii în membrii folositori ai societății.

În contrast cu școala lui Creakle este aceea a doctorului Strong, unde David este înrolat după ce ajunge sub ocrotirea mătușii sale. Din păcate, acest mediu unde elevii erau tratați cu respect și atenție, oferindu-li-se oportunitatea de a învăța cu adevărat, este complet străin lui David, care trăise de la plecarea din Salem House experiențe ce îl marcaseră profund. Ajuns să lucreze la firma co-deținută de tatăl său vitreg, sinele fragil al copilului este cu totul acaparat de sentimente mult prea complexe pentru vârsta sa:

„Îmi lipsesc cuvintele ca să descriu mîhnirea ascunsă de care am fost cuprins cînd m-am pomenit în această societate; cînd i-am comparat pe aceşti oameni, în mijlocul cărora urma să trăiesc zi de zi, cu tovarăşii copilăriei mele fericite, ca să nu mai vorbesc de Steerforth, de Traddles şi de ceilalţi băieţi; cînd mi-am dat seama că orice nădejde de a ajunge om învăţat şi cu vază s-a spulberat. Iar amintirea simţământului că nu-mi rămîne nicio licărire de speranţă, a simţămintului de ruşine că am ajuns în această situaţie, a durerii ce-o încercam în inima mea copilărească la gîndul că, treptat, tot ceea ce învăţasem şi cugetasem şi îndrăgisem, precum şi că tot ce-mi îmboldise închipuirea şi ambiţia se va şterge pentru totdeauna nu poate fi exprimată în scris." (Dickens, 1984, vol I: 211)

Potrivit lui Forster (apud. Richardson, 2012: 9), această experiență, trăită de Dickens în copilăria sa, a fost cea care a stat la baza romanului. Inițial scrisă pentru o autobiografie, Dickens a ales ulterior să o incorporeze în *David Copperfield*.

După Peggotty, cealaltă familie „de rang inferior" pe care David o cunoaște chiar în perioada în care lucra la Murdstone & Grinby este cea a Micawberilor, care are o dublă însemnătate: în primul rând, aceasta are ca inspirație familia lui Charles Dickens. Cu precădere, Wilkins Micawber pare să fie copia fidelă a lui John Dickens, tatăl autorului, ambii fiind tați buni și drăgăstoși, dar inconsistenți în viața profesională, ceea ce le aduce familiile în pragul sărăciei. O anumită experiență în particular pare să-l fi afectat profound pe tânărul Dickens, având în vedere că a inclus-o în ceea ce putem numi romanul vieții sale: momentul în care tatăl său a fost reținut într-o închisoare pentru datorinici. John Forster relatează momentul în care a ajuns să cunoască acest secret, la care Dickens se ferea chiar și să se gândească, printr-o întrebare nevionovată care i-a pus pe gânduri prietenul:

„A fost tăcut vreme de câteva minute; am simțit că, fără să vreau, am atins un punct sensibil în memoria sa […]. Totuși, nu atunci, ci câteva săptămâni mai târziu, Dickens a făcut aluzie la momentul când m-am lovit în mod inconștient de o perioadă pe care n-o putea uita atata timp cât mai avea abilitatea de a-și aminti ceva, a cărei reminiscență îl bântuia din când în când și îl făcea să se simtă mizerabil, chiar și la acea oră." (apud. Richardson, 2012: 8, [tr.n.])

Aceste două evenimente, angajarea la firma de îmbuteliere de sticle și arestarea domnului Micawber, constituie elementele prin care Dickens portretizează și critică societatea căreia făcea parte, una care avertiza că exista posibilitatea de a ne ajuta „prea mult" unii pe alții, ceea ce duce la o viață dominată de trândăvie și viciu. Trăind el însuși în sânul acestei clase căreia semenii îi intorceau spatele, Dickens a îndrăznit să o portretizeze într-un mod umanizant, ba chiar favorabil, deși nu a avut mereu curajul de a se declara ca fiind unul dintre ei.

În secolul al XIX-lea, fascinația englezilor cu ideea de a se dezvolta prin propriile puteri era în creștere, concept articulat de Samuel Smiles în volumul *Self-Help* (1859). Potrivit lui Rodrick (2001), cea mai mare contribuție a sa a fost să lege noțiunea de dezvoltare personală cu aceea a îmbunătățirii societății civile. Într-un mod aproape paradoxal, intenția de a se îmbunătăți pe sine

însuși, în principal prin studiu, a dus la crearea unei comunități de oameni ce și-au adunat forțele pentru a face societatea mai bună, adresând Coroanei petiții pentru diverse cauze, printre care și problema care a marcat secolul, condițiile de lucru ale clasei muncitoare.

O altă caracteristică iese în evidență, în special atunci când privim această mișcare socială din punctul de vedere al evoluției lui David, și anume faptul că această comunitate își descuraja în mod activ membrii din a folosi dezvoltarea personală și procesul de a se auto-educa ca pe o manieră prin care să avanseze din punct de vedere social. Pentru David, care nu este sigur dacă un erou adevărat posedă calități înnăscute, precum Steerforth, sau reușește să avanseze prin propriile puteri (Jordan, 1985), acest conflict este revelator.

Cu toate că David vede în cărți nu doar o sursă de alinare atunci când se simte ignorat de familie, ci și o modalitate prin care să devină un om „educat și de vază", ambiția pare să dispară în momentul în care viața nu îi mai este potrivnică. Odată ce își termină studiile, David nu are niciun plan sau dorință pe baza cărora să își construiască viața. La sugestia mătușii sale de a devenii proctor în Doctors' Commons, unde Betsey Trotwood îi putea obține un post contra sumei modice de o mie de lire, David nu are nevoie de prea multe argumente pentru a fi convins să accepte – deși, mai întâi de toate, este necesar să i se explice ce presupune meseria, cum era prima dată când auzise de ea. Totuși, nu se poate nega faptul că David reușește să se pună pe picioare destul de repede atunci când situația o cere. Atunci când Betsey își pierde averea, pus în fața posibilității de a rata ocazia de a se căsători cu Dora, David se dovedește a fi proactiv și, asemenea lui Dickens, se dedică învățării tainelor stenografiei, obținând rezultate impresionant de rapid.

Prin urmare, deși David se naște cu o anumită poziție socială, aceasta își pierde valoarea atunci când factorii externi devin nefavorabili. Astfel, tânărul este nevoit să își dezvolte propriile abilități, lucru care se dovedește a fi destul de dificil, ba chiar aproape imposibil, până în momentul când mediul său înconjurător se schimbă odată cu trecerea în custodia lui Betsey Trotwood. Aleksander Stević (2014) a analizat teorema conform căreia locul omului în societate este determinat nu de eforturi active către dezvoltarea personală, ci de grija oferită de diverși custozi. Potrivit lui Stević: „să empatizezi cu alții este vital, dar manipularea activă a sinelui este extrem de periculoasă. Într-un roman precum *David Copperfield*, a fi modelat de altcineva înseamnă a fi expus unei acțiuni violente și terorizante care te va priva de individualitate și chiar de umanitate, dacă nu te ucide mai întâi." (2014: 14)

3. Încercarea de a evolua, tentativă de parvenire

David Copperfield este romanul autobiografic al unuia dintre cei mai influenți scriitori ai secolului al XX-lea, dacă nu chiar din toate timpurile, cel puțin în Occident. Având în vedere acest fapt, cititorul s-ar aștepta ca procesul de scriere al unui roman să aibă un rol central în cadrul acțiunii romanului, cel puțin în a doua jumătate a sa, când David devine adult. Cu toate acestea, dezvoltarea și activitatea sa ca scriitor sunt prezentate atât de succint încât nu pot fi descrise decât ca superficiale.

În copilărie, simțindu-se neglijat de familie, David găsește alinare în eroii de romane precum Peregrine Pickle, Tom Jones, Don Quijote şi Robinson Crusoe – aceiași care au avut o influență majoră și asupra lui Dickens însuși. Mai târziu, în dormitoarele din Salem House, David își asumă rolul de povestitor, relatând aventurile acestor eroi lui Steerforth, pentru a-l ajuta să adoarmă. Pe lângă alte câteva ocazii în care David lamentează pierderea oportunității de a primi o educație, care nu se referă în niciun fel la arta scrisului sau la vocația de scriitor, acestea sunt singurele momente în care protagonistul arată cel mai mic interes pentru literatură.

Odată ce capătă experiență și renume ca stenograf, David își încearcă mâna și la scris, fără a atribui mai multă valoare sentimentală acesteia din urmă decât stenografiei. Așa cum au observat mai mulți cercetători, în *David Copperfield* a fi autor este o profesie, una care este menționată, mai degrabă decât descrisă sau analizată (Stević, 2014: 81):

„Timid şi tremurînd, m-am apucat de scris. Am scris pe ascuns o bagatelă oarecare şi am trimis-o unei reviste, care a publicat-o. De atunci am prins curaj şi am scris multe fleacuri. Acum mi se plătește regulat pentru ele. În general, cîştig bine; cînd îmi socotesc venitul pe degetele mîinii stingi, trec pe degetul al treilea, iar pe al patrulea îl îndoiesc la jumătate." (Dickens, 1984, vol III: 67-68)

David menționează remunerația și faima obținută din scris mai mult decât oricare alt aspect al procesului în sine. Pentru el, scrisul nu este o pasiune arzătoare; nu are nicio teorie sau filosofie de viață pe care își dorește să le împărtășească, niciun stil sau vreo idee revoluționară. Pe lângă autorii menționați în copilărie, nu se cunoaște nicio altă influență artistică. Deși nu o afirmă în mod direct, este clar că David vede profesia de autor ca pe oricare alta, fără vreo valoare artistică sau culturală și că, deși poate acesta nu era scopul său inițial, acesta este modul său de a urca pe scara socială. Scopul este în mod evident contrar ideilor epocii articulate de Smiles, dar David primește numai apreciere din partea semenilor săi pentru succesul obținut – ceea ce nu înseamnă ca narațiunea se arată la fel de lenientă cu alte personaje ce aspiră la mai mult decât le-a ursit soarta, precum Emily sau Uriah Heep.

Rolul lui Uriah este unul special în cadrul narațiunii, acesta exercitând o influență vădită asupra lui David și jucând rolul unui alter ego al protagonistului. Simpla sa prezență trezește reacții viscerale din partea lui David, cei doi fiind evident conectați printr-o legătură obsedantă, observată de amândoi.

Prin descrierile ce i se fac, Uriah pare să fie asociat cu un șarpe. David menționează adesea mâinile sale lipicioase, reci, umede, precum și modul în care își contorsionează trupul „[…] șezând atât de strâmb, de parcă sufletu-i josnic s-ar fi încolăcit în jurul trupului său." (Dickens, 1984, vol. II: 147). Motivul acestei comparații este, desigur, evident, șarpele fiind asociat cu viclenia și trădarea încă de la mitul lui Adam și Eva.

Traseul parcus de Uriah îl oglindește, după cum am menționat deja, pe cel al lui David. Ambii și-au pierdut tatăl și sunt foarte legați de figurile materne din viața lor. Pentru David, visul de a deveni un om de bază dispare încet-încet pe măsura ce stilul său de viață devine mai comfortabil, pe când Uriah, care nu experimentează niciodată acest lux, devine din ce în ce mai obsedat de ideea de a avansa în carieră și pe scara socială. Deși David nu arată niciodată interes pentru afacerile domnului Wickfield, Uriah, fie dintr-o paranoie generată de invidie, fie pentru că este conștient de similaritățile dintre el și David, îl consideră competiție, un obstacol în calea atingerii scopurilor sale. Urmându-și filosofia de viață, învățată de la părinții săi, el alege să încerce să se împrietenească cu noul protejat al angajatorului său, iar David, cu nevinovăția caracteristică și simțindu-se măgulit, acceptă, în ciuda discomfortului și dezgustului pe care i le inspiră Uriah.

Odată cu trecerea anilor, adevăratele sentimente nu mai pot fi ascunse, mai ales în momentul în care David realizează că Uriah este interesat nu numai de a obține controlul asupra afacerilor domnului Wickfield, dar și de a o lua în căsătorie pe Agnes, pe care el încă o vede ca pe o soră. În mod evident mult mai precoce din acest punct de vedere, Uriah realizează sentimentele lui Agnes pentru David, dacă nu și vice-versa, și încearcă să îi țină departe pe cei doi. Atunci când David declară că este deja logodit, Uriah revine la strategia inițială și i se confesează ca unui prieten, destăinuindu-i intențiile cu privire la Agnes.

Nu se poate spune cu certitudine dacă Uriah avea într-adevăr sentimente reale față de Agnes sau dacă o privea pur și simplu ca pe un simbol al statutului la care visa încă din copilărie. În mod interesant, atât David, cât și Uriah aspiră să se căsătorească cu fiicele șefilor lor în aceeași perioadă. Deși David nu se sfiește să-și declare dragostea pentru Dora, Jordan (1985) sugerează faptul că și mariajul său poate fi atribuit unei dorințe de a avansa pe scara socială:

„Dora este, la urma urmei, fiica angajatorului său aparent înstărit, iar David devine infatuat cu ea numai după ce domnul Spenlow explică în detaliu avantajele sociale și economice ale statutului de membru al Doctors' Commons. […] Apoi merge cu faetonul domnului Spenlow la Norwood, privește frumoasele terenuri și casa proprietății și se îndrăgostește. Din nou, nevoile psihologice și sociale ale lui David converg. Dora este nu numai o înlocuitoare pentru tânăra mamă din copilăria lui; de asemenea, ea locuiește într-o proprietate a cărei grandoare o egalează sau o întrece pe cea a Blunderstone Rockery." (Jordan, 1985: 77-78 [tr.n])

Relația dintre cei doi își atinge punctul culminant în momentul demascării lui Uriah în fața tuturor de către Traddles și domnul Micawber – act pe care Uriah i-l atribuie numai și numai lui David, deși acesta nici măcar nu era la curent cu intențiile prietenilor săi de a scoate la lumină

mârșăviile lui Heep. Acuzațiile sale sunt dovada supremă, dacă mai era nevoie de una, a obsesiei sale față de David, de care s-a simțit amenințat încă din prima clipă.

Astfel, odată ce masca este scoasă, se poate observa diferența dintre filosofiile de viață ale celor doi. Deși David nu a debordat niciodată de încredere, el a fost întotdeauna mândru de originile sale, bucurându-se de o oarecare poziție atunci când se afla în grija mamei și a mătușii sale. Cu excepția scurtei sale experiențe ca vagabond, David nu a suferit din pricina poziției sale sociale, iar adulții din viața sa nu i-au inspirat teama sau ura față de cei aflați deasupra sa în ierarhia socială. În contrast, Uriah a fost crescut de părinții săi ca adept al religiei umilinței, învățat de mic să se coboare în fața celorlalți pentru a le stârni simpatia sau pentru a da impresia unui om neajutorat, incapabil de a răni pe cineva. Această nevoie constantă de a se ascunde și de a-și stăpâni imboldurile creză, desigur, resentimente și ranchiună, care se întrezăresc în limbajul și gesturile sale. Spre exemplu, deși nu renunță niciodată la obiceiul de a i se adresa lui David cu apelativul „Master", Uriah lasă să îi scape, odată ce poziția sa în cadrul familiei și afecerilor Wickfield devine una mai bună, câte un „Mister" sau, odată demascat, chiar „Copperfield".

Desigur, scopul nu scuză mijloacele, iar ambiția lui Uriah, deși nu foarte diferită de cea a lui David, este pedepsită, acesta ajungând să practice aceleași tactici în închisoare, sub observarea lui Creakle, fostului director al lui David. Avansarea în societate este permisă, deci, atunci când se întamplă de la sine, ca un efect secundar al „dezvoltării personale", ci nu ca scop central, precum în cazul lui Uriah. Până la urmă, deși lui David i se permite să avanseze prin forțele proprii, acest succes trebuie să fie unul natural, provenit din natura individului, nu dintr-un efort obsesiv.

4. Concluzii

Având în vedere cele prezentate, se poate afirma că David Copperfield a avut norocul de a se naște într-o perioadă în care societatea engleză începea să accepte urcarea pe scara socială, deși numai în anumite condiții. În primul rând, este imperativ să ținem cont de factori externi, precum gardienii legali ai copilului, dar și restul persoanelor din mediul său. Piedicile care i se pun, oportunitățile ce i se oferă, mentalitățile la care este expus – toate acestea sunt elemente care schimbă radical traiectoria vieții protagonistului. De asemenea, chiar și bucurându-se de susținere emoțională și financiară din partea familiei, David nu evită pericolul de a rămâne blocat la același nivel. Totuși, se prea poate ca tocmai modul superficial în care își privește viața (cu precădere cariera de scriitor) să fie elementul salvator. În contrast, Uriah Heep nu încetează preț de o secundă să se lase măcinat de dorința arzătoare de a avansa în carieră, fiind, în cele din urmă, pedepsit de către narațiune.

BIBLIOGRAPHY:

1. Dickens, Charles. 1984. *Viața lui David Copperfield*. Traducere de Ioan Comșa. București: Ed. Cartea Românească.
2. Greenblatt, Stephen. 1986. „Fiction and Friction" în *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality and the Self in Western Thought*, Thomas C. Heller et. al. (ed.), Standford, California: Ed. Standford University Press, pp. 30-52.
3. Hornback, Bert G. 1978. „THE HERO SELF". *Dickens Studies Annual*, volumul 7, pp. 151–258.
4. Jordan, J. O. 1985. „The Social Sub-text of *David Copperfield*", *Dickens Studies Annual*, volumul 14, pp. 61–92.
5. Richardson, Ruth. 2012. *Dickens and the Workhouse: Oliver Twist and the London Poor*. Oxford: Ed. Oxford University Press.
6. Rodrick, Anne Baltz. 2001. "The Importance of Being an Earnest Improver: Class, Caste, and 'Self-Help' in Mid-Victorian England", *Victorian Literature and Culture*, volumul 29 (nr. 1), pp. 39–50.
7. Schneewind, J.B. 1986. „The Use of Autonomy in Ethical Theory" în *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality and the Self in Western Thought*, Thomas C. Heller et. al. (ed.), Standford, California: Ed. Standford University Press, pp. 64-75.
8. Stević, Aleksandar. 2014. „Fatal Extraction: Dickensian Bildungsroman and the Logic of Dependency", *Dickens Studies Annual*, volumul 45, pp 63-94.
9. Zelmon Davis, Natalie. 1986. „Boundaries and the Sense of Self in Sixteenth-Century France" în *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality and the Self in Western Thought*, Thomas C. Heller et. al. (ed.), Standford, California: Ed. Standford University Press, pp. 53-63.

FUNDAMENTAL WORKS OF ROMANIAN ETHNOLOGY IN THE CORRESPONDENCE OF FOLKLOREISTS. A STUDY ON THE EPISTOLARY DIALOGUE CARAMAN–BÎRLEA–TALOȘ

Maria-Aura Lățea
PhD Student, University of Craiova

***Abstract**: The present study investigates the manner in which the reference works of Romanian ethnology from the second half of the 20th century are reflected and evaluated in the correspondence between Petru Caraman, Ovidiu Bîrlea, and Ion Taloș. Based on the analysis of relevant epistolary fragments, the article highlights the methodological debates, critical assessments, and scientific validation mechanisms present in the dialogue among these researchers. The correspondence is approached as an essential documentary source for understanding the process of configuring the disciplinary canon and the dynamics of the post-war academic community. The proposed approach contributes to the reconstruction of the intellectual context in which the fundamental works of Romanian ethnology were received and interpreted.*

***Keywords**: folklore; ethnology; letter; correspondence; Petru Caraman; Ovidiu Bîrlea; Ion Taloș*

Introducere

Circulația cărților cu grad ridicat de complexitate teoretică între folcloriști este o practică des întâlnită în rândul acestora și nu se limitează la un simplu gest de curtoazie intelectuală, ci implică evaluări critice, observații asupra fundamentării teoretice și raportări comparative la alte lucrări din domeniu. Prin apelul la opinii critice avizate, ce aparțin altor cercetători, autorii studiilor nu urmăreau numai confirmarea propriilor ipoteze, ci și testarea și rafinarea acestora prin dialog cu alte perspective pertinente, evidențiind atât punctele forte, cât și aspectele care au suscitat dezbateri în mediul etnologic.

Constatăm faptul că prin intermediul corespondenței întreținute în a doua jumătate a secolului al XX-lea, folcloriștii și-au exprimat opinii elogioase asupra operelor, materializate în recenzii pozitive atunci când acestea au impus o astfel de evaluare. Aceste opinii, nu de puține ori, recognoscibile doar pentru lectorul inițiat în codurile breslei, nu se prezintă ca un verdict explicit, ci, mai cu seamă, ca o sedimentare de indicii hermeneutice. Astfel, corespondența devine un spațiu de validare simbolică, unde lauda se camuflează sub prudență terminologică, iar aprecierea se transmite prin aluzii, echivalențe culturale și subtile deplasări semantice, inaccesibile receptorului ageamiu.

În cele ce urmează vom oferi o ilustrare sugestivă a câtorva astfel de opere de căpătâi pentru etnologia românească, datorită importanței materialului pe care îl dețin, din punct de vedere cultural și metodologic, care se încadrează în acest calup temporal din a doua jumătate a secolului al XX-lea și sunt dezbătute în corespondență. Vom selecta câteva exemple pertinente de astfel de scrisori, din care vom extrage numai câteva pasaje relevante pentru tema noastră ca să nu ne abatem prea mult de la traiectul propus. Pentru această analiză, am supus atenției schimbul epistolar dintre Petru Caraman și Ovidiu Bîrlea, precum și cel dintre Ion Taloș și Ovidiu Bîrlea, ca exemple reprezentative pentru dinamica dialogului folcloristic postbelic.

Iată, așadar, un prim exemplu în care circulația operelor nu se rezumă la simpla menționare a acestora îl regăsim în scrisoarea trimisă de Petru Caraman lui Ovidiu Bîrlea, în septembrie 1966: „Apoi în cursul acestei luni, am primit lucrarea Dvs. *Poveștile lui Creangă*, care a produs asupra-mi – cum era și firesc – cea mai frumoasă impresie. În primul rând, a fost o surpriză nespus de mare și totodată nespus de plăcută. Logic s-ar părea că nu trebuie să mă uimească apariția unui studiu atât de substanțial semnat de același folclorist care a publicat de curând masiva colecție de basme românești după un criteriu cu totul inovator, nemaiutilizat până acum la noi.”[1]

[1] Petru Caraman, *Corespondență*, Volumul 1, Ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 57.

Scrisoarea este completată de o notă de subsol, care face referire la predilecția etnologului ieșean pentru opera lui Ion Creangă, care l-a preocupat vreme îndelungată. Mai mult decât atât, plănuia să redacteze o lucrare de proporții intitulată *Fenomenul Creangă în raport cu folclorul și cu procesul de creație artistico-folclorică.*

Revenind la text, scrisoarea își depășește strict funcția comunicativă, devenind un instrument de configurare a unei comunități simbolice restrânse, întemeiate pe afinități metodologice. Din această ultimă perspectivă, scrisoarea funcționează ca un metatext metodologic, în care devin vizibile eforturile de adaptare a aparatului teoretic în raport cu noile exigențe disciplinare din domeniu.
Ne-au mai atras atenția câteva rânduri din această epistolă, care vin să întregească profilul științific similar al celor doi oameni de cultură: „Lucrarea Dvs. vine să confirme într-o mare măsură spusele mele.// Constat cu satisfacție că în unele probleme gândul meu se-ntâlnește cu al Dvs.”[2].

Pasajul sugerează un gest de validare epistemică, prin intermediul căruia, Caraman recunoaște convergența ideatică cu Bîrlea, filtrată prin propriul orizont teoretic, dar și faptul că sunt minime deosebiri în progresul cunoașterii. Caraman se poziționează ca o instanță evaluativă, critică: „Acum, prin această lucrare vă văd evoluând către un stadiu de maturitate științifică ce vă face o onoare.”[3]
În scrisoarea corespunzătoare lunii octombrie 1966, regăsim referințe despre o altă operă fundamentală pentru domeniul etnologic: „Am primit de mult *Metoda de cercetare a folclorului,* pe care ați avut amabilitatea de a mi-o trimite, și care, după mine, este o lucrare excelentă. La puțin timp după primirea ei, V-am scris o scrisoare lungă în care Vă mulțumeam și totodată spuneam mai pe larg aprecieri asupra cărții Dvs. Mi s-a părut bizar că de-atunci a trecut atâta timp și nu am primit niciun cuvânt de la Dvs.”[4]

Pe parcursul scrisorii, Petru Caraman vine cu câteva recomandări ce indică o ușoară anxietate de ordin represiv: „Aș dori ca îndată ce vă parvine această scrisoare, dacă vă parvine să aveți bunătatea de a-mi confirma primirea ei și să-mi spuneți totodată daca ați primit sau nu scrisoarea anterioară ei despre care am amintit mai sus.”[5]

Putem observa cu ușurință că insistența asupra confirmării primirii scrisorii trădează o teamă latentă față de eventuale interceptări ale corespondenței, ceea ce sugerează precaritatea comunicării epistolare în contextul presiunii securitare. Este, desigur, o problemă care afecta buna funcționare a acestui sistem de comunicare, și ne demonstrează, o dată în plus, o imagine a istoriei epocii pe care au traversat-o folcloriștii.

Un alt exemplu sugestiv pentru modul în care operele sunt apreciate de colegi apare într-o scrisoare datată 16 ianuarie 1968, în care se laudă contribuția unei lucrări esențiale în domeniul etnologic: „Fiți liniștit, am primit scrisoarea Dvs. din cursul lui decembrie 1967 și odată cu ea și volumul de *Studii de folclor și literatură* – acest buchet de serioase contribuții folclorice, care a constituit o foarte agreabilă surpriză pentru mine și pentru care nu aflu cuvinte potrivite ca să vă mulțumesc cum se cuvine.”[6]

Către finalul scrisorii, menține aceleași afirmații elogioase, dar oneste: „Am citit cu interes studiul Dvs. despre *Folclorul în Țiganiada lui I. Budai Deleanu* și-mi pare bine că faceți dovadă și aici de seriozitate și perspicacitate. E o lucrare solid documentată, pe care o consider foarte utilă, atât sub aspectul preocupărilor poetice – pentru cei care vor să înțeleagă just această capodoperă a literaturii române –, cât și sub cel al preocupărilor pur folclorice. Mi se pare ca v-am spus cândva ca problematica *Țiganiadei* m-a interesat și pe mine îndeaproape.”[7]

Pentru a întări ideea, amintește de conferințele publice pe care le-a susținut în fața unui public variat, în care a dezbătut aderențele strânse ale *Țiganiadei* cu folclorul românesc, aspecte inovative la acel moment pentru lumea intelectualilor, primind o recenzie elogioasă de la unul dintre cei mai de frunte intelectuali ai țării și totodată un român inegalabil. Rezultă din spusele acestuia cât cântăresc aceste vorbe din punct de vedere emoțional, psihologic și relațional: „Aș fi nesincer dacă-aș spune că

[2] *Ibidem*, p. 58.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem*, p. 60.
[5] *Ibidem.* p. 61.
[6] *Ibidem*, p. 62.
[7] *Ibidem*, pp. 63-64.

nu mi-au făcut plăcere acele exclamații spontane de aprobare, care-mi veneau de la un om ca dânsul: valoarea unei aprecieri se măsoară doar după valoarea celui ce-o face. Atât prețuiește cuvântul lui, cât prețuiește el însuși. Și pentru mine, acel distins ieșean, care azi nu mai există, era o autoritate, atât în ordine intelectuală, cât și în ordine umană...".[8]

De asemenea, nu puteam să trecem cu vederea o intenție de publicare, relevantă pentru circulația fertilă a conceptelor și continuitatea reflecției critice în cadrul dialogului epistolar: „Intenționez să reiau ideile mele de-atunci și să le utilizez în cadrul lucrării *De la instinctul de conservare la spiritul critic,* pentru a ilustra, într-un capitol special, la ce culmi se pot înălța temele inspirate din folclorul autohton, atunci când ele au norocul, să-nceapă pe mâna unui mare maestru. În studiul Dvs. ați tratat firește, o serie de chestii de care mă ocupasem deja […] dacă totuși mă voi opri asupra vreunuia din ele, va fi pentru a-i pune în lumină alte aspecte. Dar acestea-s încă în faza de proiect."[9]

Reiese, așadar, faptul că, în corespondență, recenziile și aprecierile elogioase aveau o importanță majoră, întrucât proveneau de la persoane cu autoritate intelectuală și morală din domeniu, iar valoarea judecății critice era direct proporțională cu prestigiul și însemnătatea celui care o formula. Întocmai cum am menționat anterior, aceste aprecieri spontane, variind de la cele simple la cele complexe, aveau o greutate deosebită pentru destinatarii din mediul academic. Valoarea unei aprecieri nu este numai intrinsecă, ci este condiționată sau depinde într-un grad înalt și de autoritatea celui care o formulează. Se pare că aprecierile elogioase nu sunt numai simple complimente, ele au un pronunțat efect emoțional și simbolic, mai cu seamă când emițătorul și destinatarul aveau o relație de prietenie, iar schimbul epistolar funcționează astfel ca un spațiu de confirmare a ideilor și de solidaritate profesională. Aceste aprecieri nu sunt doar o confirmare a calității științifice, ci și o recunoaștere personală, care legitima cercetătorul în interiorul comunității folcloriștilor, având o greutate semnificativă mai ales într-un context de izolare academică.

Schimbul epistolar funcționează precum un cadru de reflecție reciprocă, permițând folcloriștilor să-și contureze o privire de ansamblu asupra cercetării, prin punerea în comun a observațiilor, a evaluărilor și a unei perspectivei critice sincere.

Regăsim în corespondența dintre Petru Caraman și Ovidiu Bîrlea această scrisoare extrem de sugestivă pentru demersul nostru. Scrisoarea este datată 3 aprilie 1976 și este ultima din colecția de scrisori a lui P. Caraman. Deși suntem conștienți de întinderea relativ mare a fragmentului, nu ne putem sustrage tentației de a-l transcrie în întregime, deoarece Caraman nu doar elogiază *Mica enciclopedie a poveștilor românești*, ci îi atribuie lui Ovidiu Bîrlea statutul de autoritate centrală a folcloristicii românești, validându-i opera atât din perspectivă științifică (erudiție, sinteză, utilitate metodologică), cât și culturală, prin integrarea ei într-un canon comparabil cu cel al marilor tradiții europene: „Mulțumindu-vă din adâncul inimii pentru delicata Dvs. atenție, țin să Vă exprim cele mai calde felicitări pentru *Mica enciclopedie a poveștilor românești,* care este de fapt, o *mare* lucrare de erudită analiză și în același timp de condensată sinteză a epicei noastre populare în proză. Nimeni altul nu ar fi putut realiza în condiții mai perfecte acest studiu decât Dvs., care sunteți cel mai bun cunoscător al creațiilor epico-folclorice în proză, la români, ca unul ce le-ați adunat direct de la sursă într-un impresionant corpus, alcătuit din trei tomuri compacte. Este fără îndoială cea mai bogată colecție din literatura noastră folclorică și comparabilă numai cu clasica culegere a lui Ispirescu. Mica enciclopedie este un nespus de prețios dar, pe care l-ați făcut etnografiei române și care e menit să rămână. Pentru folcloriștii români, ca și pentru cei străini care se ocupă de studii comparatiste, e deschizătoare de orizont și nespus de bogată în sugestii. Apare evidentă, pentru orice critic obiectiv, nu numai valoarea teoretică a lucrării, dar concomitent și practicitatea ei puțin comună, care dă soluții prompte celui doritor de a se informa asupra vreunui aspect al poveștilor noastre. Este un izvor serios, de o rară competență, care – sunt sigur – nu va întârzia de a fi apreciat după merit atât de oamenii de specialitate români și străini, cât și de marele public cititor.".[10]

[8] *Ibidem*, p. 64.
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, pp. 66-67.

Un alt fragment al aceleiași scrisori depășește convenția protocolară, înscriindu-se într-un registru afectiv. Petru Caraman îl consideră pe Ovidiu Bîrlea un interlocutor privilegiat, față de care nu manifestă doar respect, ci și admirație personală, fiind un model de excelență profesională: „Iată de ce, iubite Domnule Bîrlea, am fost nu numai bucuros, ci de-a dreptul fericit să iau contact cu cea din urmă creație științifică a Dvs. Sunt încântat și entuziast în gradul cel mai înalt de drumul Dvs. mereu ascendent, pe ogorul folclorului românesc, pe care-l ridicați la o treaptă comparabilă cu nivelul investigațiilor de același gen al străinătății celei mai avansate. Dvs. sunteți, în cel mai autentic sens, stâlpul de boltă central al etnografiei române actuale, pentru marele și complexul capitol al folclorului. Iar cititorul român mai are norocul că studiile Dvs. de folclor – deși științifice prin excelență – sunt scrise frumos și cristalin, într-o notă neaoșă, de către un autor înzestrat și cu un talent literar. Închei, urându-Vă multă sănătate și putere de muncă, pentru a Vă menține continuu – în strălucita Dvs. carieră științifică – la același zbor de altitudine. Al Dvs., cu sentimente de sinceră admirație și de profundă simpatie, P. Caraman.”[11]

În fine, scrisoarea îndeplinește și o funcție compensatorie, substituind spațiile publice de dezbatere și consacrare academică. Analizând minuțios această scrisoare, putem distinge faptul că, Petru Caraman îi conturează lui Ovidiu Bîrlea figura unui savant complet, nu doar a unui specialist în domeniu, în care subliniază pe lângă autoritatea științifică binecunoscută și dimensiunea morală și umană. Totodată, pune accent și pe talentul literar de necontestat.

Compararea cu un reper canonic în domeniu, cum este și Petre Ispirescu, recunoașterea muncii de teren, care este esențială în folcloristică, sunt procedee care oferă credibilitate și greutate portretului. Formula de încheiere nu este un simplu clișeu epistolar, depășind convențiile politeții și capătă valoarea unei recunoașteri a efortului intelectual continuu, sugerând că excelența științifică este rezultatul unei vocații susținute și al unei munci neîntrerupte. Prin metafora „zborului de altitudine” se consolidează imaginea lui Bîrlea ca savant aflat deja la un nivel superior, pe care trebuie doar să-l mențină, nu să-l atingă, ceea ce implică o consacrare definitivă.

În concluzie, prin acest elogiu amplu survenit în urma lecturii volumului și notării impresiilor „la cald”, Caraman realizează un portret intelectual exemplar al lui Ovidiu Bîrlea, prezentat ca savant de autoritate, reper metodologic și figură centrală a folcloristicii românești, într-o încercare de consacrare simbolică ce depășește cadrul epistolar.

În continuare, atenția noastră a fost canalizată către volumul *Ovidiu Bîrlea – Ion Taloș. Corespondență 1963-1977*, ediția îngrijită de Andreea Buzaș, întrucât acesta oferă un material epistolar relevant pentru înțelegerea dialogului intelectual dintre doi etnologi de referință, precum și a modului în care sunt receptate și discutate lucrări fundamentale ale domeniului.

Un prim fragment epistolar semnificativ pentru modul de receptare a operei îl constituie pasajul în care este exprimată aprecierea formulată cu prilejul apariției „Antologiei de proză populară epică”, unde Ion Taloș face trecerea de la o evaluare punctuală la judecata globală asupra operei și a autorului acesteia: „În sfârșit cel mai recent motiv pentru care doream să vă scriu este apariția excepționalei Dvs. opere, „Antologia de proză populară epică”. Am dintotdeauna o mare admirație pentru activitatea Dvs. științifică. Antologia e însă copleșitoare și sunt sigur că vă va reprezenta cu mare cinste peste hotare și peste timp. Vă doresc sănătate și spor la muncă pentru ca să mai realizați asemenea opere.”.[12] Urările de sănătate finalizează textul într-un registru afectiv, care este utilizat mai rar în evaluarea academică propriu-zisă, dar care denotă autenticitate.

În scrisoare trimisă pe 7 octombrie 1967, Ion Taloș califică *Poveștile lui Creangă* drept „o contribuție de mare preț”, ceea ce indică o apreciere fermă a sa, formulată fără echivoc. Valoarea cărții este ancorată în competența dublă a autorului: cunoașterea folclorului și a operei crengiste: „Vă mulțumesc pentru scrisoarea Dvs., ca și pentru coletul trimis. [...] Căci *Poveștile lui Creangă* reprezintă o contribuție de mare preț la cunoașterea operei humulești anului, lucru pentru care vă rog să-mi permiteți să vă felicit; am citit-o întreagă și mi-am dat seama că a ieșit din condeiul unui deplin

[11] *Ibidem*, p. 67.
[12] *Ovidiu Bîrlea – Ion Taloș. Corespondență 1963-1977*. Ediție îngrijită de Andreea Buzaș, Introducere și note de Ion Taloș, Editura Centrului de Cultură „Augustin Bena” Alba, Alba Iulia, 2017, pp. 85-86.

cunoscător atât al folclorului, cât și al operei crengiste. Păcat doar că n-ați însoțit-o de un rezumat într-o limbă străină! Vi s-au făcut deja recenzii? Să sperăm că ele vor fi, de data aceasta, obiective!”.[13] În concepția autorului scrisorii, aici nu este vorba doar despre o carte reușită, ci despre una scrisă de cineva îndreptățit epistemic să o scrie. Seriozitatea receptării ei dovedește că nu este o lectură superficială, ci este un semn de evaluare asumată. Lipsa rezumatului într-o limbă de circulație nu e un defect în sine, ci o limitare a accesibilității pentru publicul străin, întrucât cartea este considerată demnă de circulație internațională.

Referindu-se la ,,Metoda de cercetare a folclorului”, Ion Taloș notează, într-o altă scrisoare, următoarele aprecieri: ,,La Cluj, cartea Dvs. despre metodă a trebuit să fie pândită la librărie, pentru a putea fi cumpărată și totuși, am cumpărat-o numai prin pile la CLDC. Altfel am fi fost nevoiți să rămânem fără ea tot institutul, așa s-a epuizat de repede. E într-adevăr o carte excelentă, de care se simțea mare nevoie, și nu mă îndoiesc că va servi de îndreptar tuturor celor pe care i-ați amintit în prefață, ba încă multor altora. Eu reflectez la o recenzie în străinătate asupra ei.”[14]

Observăm că scrisoarea relevă impactul imediat și concret al lucrării în mediul profesional, care a stârnit un mare interes în rândul intelectualilor. Totodată, se face referire și la contextul restrictiv editorial al epocii, deoarece este sugerată indirect discrepanța dintre cererea reală din mediul academic și disponibilitatea instituțională a cărților de specialitate. Calificarea volumului drept „o carte excelentă, de care se simțea mare nevoie” ne indică faptul că lucrarea răspunde unei lacune metodologice resimțite colectiv, având funcția unui instrument de lucru necesar disciplinei. Către finalul paragrafului, Ion Taloș subliniază funcția formativă și paradigmatică a lucrării, anticipând utilizarea ei ca „îndreptar” nu doar pentru publicul explicit vizat de autor, ci și pentru un cerc mai larg de cercetători.

Atunci când operele au impus-o, folcloriștii au redactat și opinii critice. Prezentăm în continuare o scrisoare care este un model de recenzie în miniatură, în care Ion Taloș a semnalat unele inadvertențe odată cu lectura volumului, dar redactate într-o formă care îmbină critica constructivă cu prietenia, profesiunea și normele disciplinei: „Ați făcut băşcălie de mine când v-am apreciat *Metoda* … și mi-ați dat pe la nas că nu v-am spus decât laude. Desigur, v-aș fi putut face unele mici întâmpinări care îmi par și acum lipsite de valoare. Dar, ca să nu vi se pară că nu v-am citit, iată-le: 1) am regretat în primul rând tipărirea la sfârșit a notelor de subsol, pentru că ea îngreunează mult lectura; nu era rău să dați la sfârșit o listă bibliografică, din care ar fi rezultat mai ușor decât din note marele volum de lucrări pe care le-ați pus la contribuție; totodată cred că era bine să fi întocmit indici de nume și materii care ar fi ușurat cercetarea lucrării. O să vi se pară că sunt observații prea nemțești, poate, dar mie mi-ar fi plăcut lucrarea și mai mult dacă ar fi avut aceste „instrumente” puse la dispoziția lectorului neuniversitar; 2) mi s-a părut apoi că dvs. știți foarte mult despre metoda istorico-geografică și, dat fiind că la noi e prea puțin cunoscută, în special de cei care predau folclorul în învățământul superior „fără a fi folcloriști”, nu era rău să o prezentați încă mai pe larg. Tot aici mi-a produs nedumerire faptul că ați citat, dintre români, pe Hașdeu (ca precursor), Caracostea, Găzdaru și Fochi, fără să amintiți un cuvânt de Mușlea care, prin snoava despre femeia necredincioasă, s-a încadrat destul de timpuriu în preocupările acestei școli.”[15]

Scrisoarea începe cu o notă de autoironie „ați făcut băşcălie de mine…” și apoi se angajează într-un feedback amănunțit, ceea ce indică o relație de prietenie și respect reciproc. Ceea ce pare, la prima vedere, o critică „nemțească” a formei, se dovedește a fi o critică epistemologică, pentru că autorul își dorește ca lucrarea să fie accesibilă și utilă nu doar specialiștilor, ci și publicului larg și cadrelor didactice care, din păcate, se întâmplă să predea folclor fără a fi folcloriști. Se oferă sfaturi despre organizarea materialului și extinderea prezentării metodei istorico-geografice. Aceste observații nu sunt doar estetice, ci privesc funcționalitatea textului, nu se rezumă la o apreciere generală, ci transmit recomandări editoriale (note, indici, bibliografie). Astfel de scrisori fac din corespondență un spațiu de „control” al calității științifice.

[13] *Ibidem*, pp. 116-117.
[14] *Ibidem*, p. 138.
[15] *Ibidem*, pp. 139-140.

În scrisoarea datată 17 februarie 1970, Ovidiu Bîrlea îi răspunde lui Ion Taloș cu umorul specific: „Află mai întâi că azi ți-am expediat un exemplar din *Metodă* cu dedicație, pentru care nu îți pretind nimic, nici măcar jumate din prețul anticariatului (2,50 lei).”[16]

Acest răspuns ne dezvăluie dinamica relației epistolare și modul în care se negociază, prin umor, statutul de autor și cel de critic. Răspunsul lui Ovidiu Bîrlea normalizează critica primită, fără să o respingă, dând dovadă de maturitate intelectuală. Gluma referitoare la preț pune în evidență discrepanța dintre valoarea științifică și valoarea comercială. Umorul funcționează aici ca un mecanism de consolidare a legăturii afective dintre cei doi corespondenți.

Disponibilitatea sa pentru răspuns în ciuda multiplelor angajamente și proiecte în care este implicat, confirmă faptul că este o personalitate reflexivă, orientată spre dialog, capabilă să gestioneze relațiile profesionale cu responsabilitate, demnitate și calm, tratând dialogul epistolar ca pe o parte integrantă a activității științifice.

Gestul simbolic al unei ediții dedicate, descoperit și aici, este o practică epistolară des întâlnită în rândul folcloriștilor, ce indică o formă de recunoaștere simbolică, prin care autorul validează implicarea critică a colegilor de breaslă și consolidează legătura profesională.

Ovidiu Bîrlea confirmă faptul că feedback-ul primit este valoros și legitim, însă îi răspunde la recenzie și ține să sublinieze, cu un ton amabil, dar ferm, că le consideră pertinente, dar nu decisive pentru esența lucrării: „Întâmpinările despre *Metodă* sunt drăguțe, dar mi le-au cam spus și alții. Cu notele la sfârșit e prea adevărat, dar mergând în întâmpinarea dorinței tipografilor, am fost și puțin sadic. De acuma, abia la o eventuală ediție se mai pot pune și celelalte. Bibliografia nu-mi vine s-o afișez atâta vreme cât lucrările de bază – unele din ele – le-aș putea doar cita după alții.”[17] Menționează, totuși, că anumite soluții de format au fost impuse de constrângerile editoriale și accesibilitatea surselor. Transpare de aici o altă temă regăsită frecvent în scrisori: lipsa accesului la biblioteci și colecții.

Un alt fragment, extrem de valoros pentru analiza noastră, îl regăsim în scrisoarea trimisă de Bîrlea lui Taloș pe 5 februarie 1973, deoarece oferă o imagine clară a modului în care se construiește aprecierea academică în cadrul corespondenței.

Destul de amplu redactată, dar cu o abordare echilibrată, scrisoarea trasează, în linii mari, conținutul și structura lucrării, evidențiind punctele forte și observațiile critice ale autorului: „Apoi trebuie să spun că mi-a făcut o mare plăcere *Meșterul Manole*[18]. O seară întreagă numai l-am răsfoit și m-am uitat la fiecare pagină, apoi l-am citit în două zile și ceva. E lucrat așa cum mi-am închipuit eu că ar trebui scrisă o carte despre această temă. Analiza este clară, ai știut să ieși foarte bine din stufozitatea diversificărilor care îi zăpăcesc pe cei mai mulți care își ies din matcă din cauza aceasta. În consecință, și stilul este limpede, à aisance, cum zice franțuzul, încât cartea se citește ușor și, când ajungi la sfârșit, îți pare oarecum rău că s-a terminat. Peste câtăva vreme, va trebui să-mi găsesc răgaz să o mai citesc o dată, mai ales că lectura de acuma a fost cam grăbită, vei afla mai târziu de ce. Îi lipsește doar tabloul tipologic al versiunilor naționale, care ți-ar fi luat o pagină-două cel mult (în coloanele orizontale motivele și elementele principale, iar în cele verticale prezența la popoarele respective, în număr de variante sau procent). Aceasta și pentru a preîntâmpina bănuielile unora (mai ales ale unor Vargyas) că ai fi tăinuit anumite realități pentru a-ți reieși demonstrația propusă. Cele câteva mici observații ce se pot face la unele detalii sunt prea de amănunt și nu scad calificativul general (dar pentru unele neglijențe la tabloul variantelor românești ai merita câteva la palmă, dacă ai mai fi de vârsta lui Florin!).”[19]

Din punctul său de vedere, volumul poate fi definit ca un ideal de structură și claritate, însă lipsa tabloului tipologic indică exigența lui Ovidiu Bîrlea față de transparența datelor și față de anticiparea contestării metodologice. Bîrlea recurge la o redundanță deliberată, reluând în mod accentuat lauda pentru a evidenția, pe de o parte, calitatea generală a lucrării, iar pe de altă parte, standardele de rigoare pe care le impune folcloristica ca știință. În același timp, mențiunea „dacă ai

[16] *Ibidem*, p. 141.
[17] *Ibidem*, p. 142.
[18] *Meșterul Manole. Contribuție la studiul unei teme de folclor european*., București, Editura Minerva, 1973.
[19] *Ibidem*, pp. 181-182.

mai fi de vârsta lui Florin" este un mod de a atenua severitatea observației, arătând că vârsta și statutul îl fac pe Bîrlea mai indulgent decât ar trebui.

În scrisoarea lui Taloș către Bîrlea, redactată la 11 februarie 1973, se evidențiază emoția oricărui autor la confruntarea cu publicul, în genere, și nevoia de validare din partea unei figuri de prestigiu. În ceea ce-l privește, părerea domnului Bîrlea este cea care prevalează, fiind singurul care poate aprecia în mod definitiv calitatea cercetării datorită experienței și viziunii sale integratoare: „Presupun că apariția unei cărți produce fiecărui autor o anumită emoție, dată fiind confruntarea cu publicul. Emoțiile mele sporeau când mă gândeam ce nume mari (români și străini) s-au ocupat de tema cărții mele, ce lucrări interesante au scris și totodată, când mă gândeam că o veți citi Dvs. Căci, fără să pot spune că părerile altora nu m-ar interesa, trebuie să vă mărturisesc că la ale Dvs. țin cel mai mult. V-am considerat totdeauna omul care lucrează cel mai temeinic dintre toți folcloriștii noștri, singurul în stare să vadă cu exactitate ce valoare are o lucrare sau cum trebuia întreprinsă o anumită cercetare."[20]

Un alt aspect semnificativ al fragmentului este faptul că autorul conștientizează că tema cărții a fost tratată de cercetători de prestigiu, români și străini, ceea ce îi amplifică percepția asupra importanței și complexității subiectului. În acest context, recenzia lui Bîrlea dobândește o semnificație cu atât mai decisivă, fiind receptată ca un criteriu de validare epistemică în raport cu standardele disciplinei.

Din corespondența analizată reiese că recenziile se transmiteau sau se difuzau și prin intermediul radioului, ceea ce extinde audiența și conferă autorului o vizibilitate imediată. Un exemplu elocvent este schițat în scrisoarea redactată de Ion Taloș, la 19 mai 1973, ce cuprinde o apreciere din partea unor personalități de prestigiu: „N-am fost deștept să ascult astăzi emisiunea „Miorița" la radio București, unde v-ați ocupat de *Meșterul Manole*. Doar când a venit unul dintre colegi, cu radio portativ, am ascultat, aș putea spune, numai încheierea. M-au bucurat foarte mult cele spuse de Dvs. despre cartea mea, regret doar că n-am ascultat toată recenzia. După cum vedeți din presă, nu s-au înghesuit prea mulți să mă recenzeze. Faptul ar putea fi interpretat în mai multe feluri, dar aprecierile Dvs. și ale lui Mircea Eliade (dintr-o scrisoare în care promite și o recenzie în *History of Religions*) mi-au picurat în suflet toată liniștea de care un debutant are atâta nevoie. Vă mulțumesc din inimă."[21]

Pentru Ion Taloș, aprecierea venită din partea unor figuri autoritare devine un real suport emoțional și profesional, într-un context în care mediul critic este reticent cu un tânăr cercetător.

Dincolo de dimensiunea personală, scrisoarea îndeplinește o funcție instituțională, participând la procesul de validare și canonizare a lucrărilor. Un astfel de exemplu, ce ocupă un loc important în corpus, întâlnim în scrisoarea datată 8 decembrie 1974, adresată de Ion Taloș maestrului său: „*Istoria folcloristicii* mi-a sosit acum o săptămână și am citit-o în întregime. A fost o mare plăcere, ca lectură, e plină de informații, se remarcă printr-un admirabil spirit de sinteză, de viziune globală, stăpână asupra materialului, dovedește mare sensibilitate la valorile științifice. Nu insist acum, căci sper să pot face o recenzie, cu toate că nimeni nu știe ce posibilități de publicare vom avea anul viitor. Vreau numai să vă felicit din toată inima pentru că ați dus până la capăt o istorie ce merita să fie pusă la îndemâna oamenilor din specialitate, ca și la aceea a oficialilor, punând în valoare realizări pe care ei nu le bănuiesc."[22].

Scrisoarea evidențiază o apreciere deosebită, aproape excepțională, acordată lucrării „Istoria folcloristicii românești", în care se remarcă atât valoarea de sinteză, cât și capacitatea de a oferi o perspectivă cuprinzătoare asupra evoluției disciplinei. La nivel de discurs critic, remarcile elogioase (spirit de sinteză, viziune globală, stăpânire asupra materialului, sensibilitate la valorile științifice) denotă și o recunoaștere a statutului științific al operei în cadrul comunității disciplinare. Astfel, canonizarea operei se produce endogen, prin recunoașterea mutuală a valorii cărții și a autorității autorului, consacrat ca instanță supremă de evaluare în câmpul disciplinar.

[20] *Ibidem*, p. 185.
[21] *Ibidem*, pp. 190-191.
[22] *Ibidem*, p. 236.

În plus, mențiunea intenției de a realiza o recenzie, în condițiile incertitudinii editoriale, subliniază importanța culturală a volumului și dorința de a-i asigura vizibilitate în circuitul academic. În final, autorul evidențiază funcția de „inventariere" și de „consolidare a memoriei disciplinare" a lucrării, apreciind faptul că aceasta pune în lumină realizări ale folcloristicii, adesea ignorate sau insuficient cunoscute de publicul larg și de instituțiile oficiale.

Concluzii

Din materialul epistolar examinat în acest articol, remarcăm o constantă a corespondenței, și anume, valoarea recenziei nu stă doar în conținut, ci și în autoritatea celui care o face; cu alte cuvinte, ține de statutul recenzorului în etnologie.

Observăm ca scrisorile se înscriu într-un registru encomiastic, propriu schimburilor dintre specialiști, în care lauda pentru claritatea, coerența și originalitatea lucrării se împletește cu observații constructive și sugestii critice, astfel încât evaluarea să fie atât apreciativă, cât și riguroasă.

Scrisorile dintre folcloriști reprezintă mai mult decât simple schimburi de informații. Ele sunt un adevărat laborator al ideilor, în care conceptele fundamentale ale folcloristicii sunt cristalizate, negociate și rafinate. Analiza acestor lucrări, frecvent elogiate și discutate în corespondență, oferă o perspectivă valoroasă asupra dinamicii intelectuale a domeniului, asupra provocărilor epistemologice și asupra modului în care folcloriștii au reușit să contribuie la păstrarea și înțelegerea profundă a patrimoniului cultural.

În concluzie, corespondența analizată evidențiază un mecanism complex de recepție și validare a operei științifice în interiorul comunității folcloriștilor. Aprecierea critică nu se limitează la evaluarea conținutului, ci se articulează în jurul unor norme disciplinare, fiind însoțită de gesturi simbolice de recunoaștere, precum dedicarea cărților sau menționarea autorităților științifice. Astfel, recenzia epistolară funcționează nu doar ca un instrument de judecată, ci ca un factor de coeziune a comunității, de consolidare a statutului profesional și de transmitere a standardelor de excelență în folcloristică.

Așa cum s-a putut consemna, în zilele noastre, acest ritual atemporal de a comunica cu ceilalți a fost împins spre uitare. Deși mai rar întâlnită în forma sa tradițională astăzi, corespondența este, în esență, firul care leagă trecutul de viitor, dar continuă să fie vitală în proiectele de revitalizare a folclorului și a tradițiilor locale, păstrând esența culturală, fără distorsiuni.

BIBLIOGRAPHY:

1. Buzaș, Andreea, *Ovidiu Bîrlea – Ion Taloș. Corespondență 1963–1977*. Introducere și note de Ion Taloș. Alba Iulia, Editura Centrului de Cultură „Augustin Bena" Alba, 2017.
2. Caraman, Petru, *Corespondență. Vol. 1*, Ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2016.

THE CORRESPONDENCE BETWEEN PETRU CARAMAN AND IORDAN DATCU

Maria-Aura Lățea
PhD Student, University of Craiova

***Abstract**: This article explores the correspondence between Petru Caraman and Iordan Datcu, offering a valuable insight into postwar Romanian academic life and the ways in which the political context shaped research and scholarly publishing. The letters reveal both the challenges posed by editorial reorganizations and ideological constraints, as well as the authors' efforts to preserve their intellectual autonomy. Moreover, through the letters, information about recent editorial publications is conveyed, and the works of colleagues are both appreciated and critically assessed. An additional key focus of the correspondence is Petru Caraman's study Descolindatul în Orientul și Sud-Estul Europei. Studiu de folclor comparat.*

***Keywords**: folklore; ethnology; letter; correspondence; Petru Caraman; Iordan Datcu*

Introducere

În corespondența sa, Petru Caraman nu apare ca un savant izolat într-un turn de fildeș, ci ca un interlocutor activ al unor personalități marcante ale culturii române și sud-est europene, integrat într-o rețea intelectuală densă și fertilă. Dialogurile sale epistolare depășesc nivelul cordialității academice și constituie veritabile schimburi de idei, ipoteze și clarificări metodologice, revelând o conștiință critică alertă și o remarcabilă capacitate polemică. Printre corespondenții săi se numără și Iordan Datcu. Desfășurată între anii 1968 și 1979, corespondența dintre Petru Caraman și Iordan Datcu reprezintă un exemplu elocvent de dialog științific între reprezentanți ai unor generații diferite în folcloristica românească, asumându-și, cu probitate științifică, atât convergențele, cât și divergențele de opinie.

Corpusul documentar al prezentei analize este constituit în principal din corespondența lui Petru Caraman, publicată în două volume sub titlul *Corespondență*, ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu (Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2016). Această ediție critică pune la dispoziție un material epistolar valoros pentru reconstituirea relațiilor intelectuale și a contextului științific în care s-a desfășurat activitatea lui Caraman, oferind totodată informații relevante despre dialogul său cu diferiți cercetători ai domeniului, între care se remarcă și schimbul epistolar cu Iordan Datcu. Răsfoind cele două tomuri de *Corespondență*, descoperim 28 scrisori trimise și 20 primite de Petru Caraman, scrisori cu un pronunțat caracter științific.

Caraman, aflându-se la apogeul maturității sale academice, își asumă rolul de autoritate legitimă, oferind lui Datcu nu doar laude și încurajări, așa cum vom observa din scrisori, ci și direcții concrete de cercetare. Prin sugestiile sale ferme, el inițiază strategii de valorizare a materialului folcloric, indică surse bibliografice, recomandă integrarea unor studii preexistente și subliniază importanța rigurozității în realizarea edițiilor critice. În același timp, Caraman pune un accent deosebit pe rigoarea științifică și fidelitatea transcrierii și contextualizării culturale adecvate, acordă atenție clarității și coerenței expresiei, considerând că aceste elemente sunt fundamentale pentru orice lucrare academică de valoare și pentru consolidarea domeniului în care activa.

Pe de altă parte, scrisorile lui Datcu către Caraman reflectă o combinație între admirație profundă, exprimată prin formulări ceremonioase sau ton protocolar, respect academic, recunoștință pentru îndrumare. Autorul scrisorii își arată deschiderea către dialog, solicită sfaturi, apreciază competența, erudiția și contribuția științifică a profesorului Petru Caraman.

Dialogul dintre cei doi devine astfel un model de corespondență de înaltă ținută, în care argumentarea riguroasă și respectul reciproc se împletesc cu un angajament sincer față de știință și continuitatea cercetării, în care polemica rămâne fermă, dar lipsită de excese, iar diferențele de opinie nu generează conflicte și nu anulează considerația reciprocă. Din contră, își revizuiesc ipotezele în lumina observațiilor primite.

Prin acest schimb epistolar, ideile și proiectele lui Datcu primesc recunoașterea unei autorități consacrate, susținută de argumente solide și de o remarcabilă rigoare a exprimării, recunoaștere ce capătă o greutate aparte, întrucât Caraman este un reper în domeniu, prin urmare, munca lui este recunoscută de cineva care întruchipează tradiția și exigența cercetării. O astfel de apreciere nu doar încântă, ci obligă. Bucuria recunoașterii este dublată astfel de o presiune interioară fertilă: dorința de a nu dezamăgi, de a nu coborî standardul, de a transforma aprecierea primită într-un criteriu de autoexigență. În acest sens, validarea devine un mecanism de autoconstrângere constructivă, consolidând nu doar încrederea în valoarea lucrării, ci și responsabilitatea față de rigorile științifice. După cum consemnează editorul și exegetul Iordan Datcu, „Petru Caraman a fost ceea ce foarte exact definește sintagma: om de atitudine – în opera sa, în viață, în toate manifestările sale. Această dimensiune a personalității sale se conturează și în scrisorile sale ce mi le-a trimis, pe care le socotesc indispensabile cunoașterii cărturarului în ultima parte a vieții sale. Scrisorile tratează în principal travaliul autorului la laboriosul studiu *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei. Studiu de folclor comparat*."[1]. O parte însemnată a corespondenței pune un accent puternic pe geneza și elaborarea monumentalei lucrări, altele oferă informații directe despre ritmul redactării, dificultățile întâmpinate și dimensiunile ei finale. Manuscrisele, variantele succesive, corespondența aferentă – toate acestea configurează un adevărat dosar genetic al creației științifice, susceptibil încă de explorări hermeneutice inovative. Consultând corespondența devine mult mai clar efortul intelectual depus pentru această sinteză comparatistă. Lucrarea se înscrie în direcția majoră a cercetării lui Caraman: studiul comparativ al obiceiurilor rituale din spațiul est- și sud-est european. Tema „descolindatului", cu variantele și funcțiile colindatului în afara spațiului românesc, presupunea o investigație etnologică comparativă, analiză istorică și filologică a termenilor și formelor rituale, cât și o amplă documentare în bibliografii slavice, balcanice și orientale. Savantul ieșean sugerează că proiectul era conceput ca lucrare în mai multe volume, ceea ce indică anvergura cercetării și reconsolidarea statutului său de autoritate în folcloristica comparată. Totodată, îi oferă lui Datcu un model de cercetare sistematică și de perseverență științifică prin ambiția sa, cât și prin nevoia de stabilitate și legitimitate într-un context cultural încă reglementat ideologic.

Așa cum menționează Iordan Datcu, rescrierea studiului a comportat un efort deosebit, întrucât Caraman pierduse o bună parte dintre fișe. Totuși, Iordan Datcu a avut un merit deosebit aici. Din corespondența întreținută, se observă cum Datcu revenea constant cu întrebări despre stadiul lucrării, cerea clarificări asupra structurii, încuraja finalizarea manuscrisului și transmitea implicit ideea că opera trebuie dusă la capăt, indiferent de obstacole.

Caraman nu a apucat să-și vadă lucrarea tipărită, dar faptul că a terminat-o, chiar în condiții grele, se datorează în bună măsură acestei presiuni constructive. Editorul vedea în *Descolindatul*… nu doar un studiu, ci o piesă majoră pentru folcloristica românească și sud-est europeană. Fără insistența lui Datcu, e posibil ca manuscrisul să fi rămas într-o formă neterminată, așa cum s-a întâmplat în alte cazuri: „Extrem de afectat că profesorul Caraman nu și-a putut vedea, cât a trăit, tipărit studiul său, autorul acestor rânduri are totuși satisfacția că, datorită insistențelor sale, datorită faptului că l-a somat adesea prin scrisori pe autor, că l-a vizitat de mai multe ori la Iași în același scop, profesorul Caraman a scris studiul. Sunt destule exemple de studii pe care profesorul le-a avut în proiect și nu le-a realizat, sunt și exemple de studii elaborate doar pe jumătate."[2]. Iar în istoria culturii, astfel de „insistențe epistolare" fac diferența între o operă pierdută și una recuperată. Totodată, aceste insistențe relevă și o dimensiune umană profundă. Uneori, un mare cercetător are nevoie de cineva care să creadă în opera lui poate chiar mai mult decât crede el însuși în acel moment.

Pe 24 martie 1968, Petru Caraman redactează prima scrisoare către Iordan Datcu. Caraman, un savant conștient de responsabilitatea finalizării operei își asumă în mod explicit caracterul inovator al cercetării sale actuale: „Referitor la studiul meu de folclor comparat, *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei,* despre care v-a vorbit D-l Bârlea și pare-mi-se și D-l I. Diaconu, nu aș putea preciza câte pagini tipografice va conține. Cred că în orice caz vreo 300. Pân-acum am redactat definitiv și am dactilografiat deja cam 150 de pagini tipografice; dar voi continua. […] sunt în el

[1] Iordan Datcu, *Introducere în opera lui Petru Caraman*, București, Editura „Grai și suflet – Cultura Națională", 1999, p. 87.
[2] *Ibidem*, p. 88.

probleme cu totul necunoscute, care se pun pentru prima oară nu numai la noi, ci în general pe terenul etnografiei. Ele nu au fost puse nici de străini. Deci e vorba de o noutate științifică, fără pic de hiperbolă în apreciere."[3]. Această cuantificare exactă a stadiului lucrării indică nu doar rigoare, ci și dorința de a transmite interlocutorului, în speță Iordan Datcu, o imagine obiectivă a progresului. Fiind conștient de originalitatea demersului său, simte nevoia să o justifice anticipativ în fața comunității academice.

În următoarea scrisoare, datată 15 septembrie 1968, progresul realizat de Caraman este, poate, și mai revelator în ceea ce privește munca sa științifică. Totodată, fragmentul oferă o imagine limpede asupra arhitecturii interne a lucrării menționate: „Dar îmi pusesem în gând să nu Vă scriu decât după ce voi fi terminat de redactat definitiv Partea a II-a a lucrării mele, care tratează despre riturile de descolindare. […] Acum mai am de redactat Partea a III-a și Partea a IV-a, care sunt mai puțin dezvoltate decât primele două, dar care îmi vor cere și ele destulă trudă, căci, dacă pentru Partea a III-a mai am câte ceva în ciornele și în fișele mele, Partea a IV-a, și anume *Simbolistica riturilor de descolindare*, care e pur teoretică și interpretativă […] trebuie lucrată integral din nou, pentru că nu mai posed absolut nimic din ea."[4].

Scrisoarea impresionează prin disciplina autoimpusă. Structura în patru părți, diferențierea dintre secțiuni descriptive și cele interpretative, raportarea la ciorne și fișe, toate acestea indică un demers riguros organizat, aproape inginerește conceput. A pierde materialul preliminar înseamnă a lua de la zero tocmai nivelul cel mai abstract și mai solicitant al demonstrației. Faptul că autorul acceptă această trudă, fără lamentație, dar cu luciditate, vorbește despre tenacitatea și vocația sa reconstructivă. Se conturează astfel imaginea unui savant care nu doar adună material etnografic, ci aspiră la o sinteză simbolică de profunzime.

Scrisoarea din 31 octombrie 1968 a lui Petru Caraman concentrează, într-un spațiu ceva mai restrâns, o nobilă încăpățânare a finalizării lucrării, orientată către împlinirea unui termen asumat, făcând precizări referitoare la progres. Nu există tergiversare, ci o conștiință contractuală fermă: promisiunea de a preda manuscrisul până la o dată fixă: „În ce privește lucrarea la care m-am angajat, înaintează mereu. Acum redactez Partea a III-a. Sunt puțin cam necăjit că am comandat o serie de cărți de la niște biblioteci străine și vin grozav de greu, atunci când vin – vreau să spun: dacă vin! […] Dar, în ciuda acestor regretabile și barbare anomalii, voi căuta să mă țin de cuvânt și să predau Editurii pentru Literatură manuscrisul meu până la 31.XII.1968. *Dii audiant*! Numai că mă rog de zei să-mi cruțe sănătatea – e singurul bun de care am nevoie cu adevărat, pe toate celelalte le privesc cu indiferență sau cel mult concesiv!"[5].

În contrapunct, apare nemulțumirea față de dificultatea accesului la cărțile comandate din străinătate sau, pur și simplu, întârzierile bibliografice. Acestea nu sunt simple inconveniente logistice, ci echivalează cu o izolare culturală a epocii. Pentru un comparatist de anvergura lui Caraman, accesul la surse externe era condiția *sine qua non* a demonstrației. Finalul textului surprinde devotamentul total față de creația științifică.

Fragmentul din 6 mai 1969 este dedicat substratului mistic al descolindării. Dacă părțile anterioare aveau o dominantă descriptiv-comparativă, această secțiune implică un efort hermeneutic major. Nu mai este vorba doar despre inventarierea paralelismelor ritualice, ci despre interpretarea lor simbolică, despre identificarea unui nucleu arhaic, sedimentat în practica descolindării. Indicația că va depăși 100 de pagini sugerează amploarea teoretică a demersului: „Acum redactez Partea a IV-a (substratul mistic al descolindării), care va avea peste 100 pagini tipar – ceea ce îmi va cere câteva luni de lucru. […] Nu trebuie să uitați că eu reconstitui lucrarea de față din epavele unui nemilos naufragiu."[6]. *Epavele* fac trimitere la manuscrisele pierdute, la proiectele întrerupte, la marginalizarea instituțională și la vitregiile istorice care i-au fragmentat parcursul, sugerând un fundal biografic dificil, care interferează cu continuitatea cercetării. Nu este doar o figură stilistică, este o mărturisire

[3] Petru Caraman, *Corespondență*, Volumul I, Ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2016, pp. 98-99.
[4] *Ibidem*, p. 99.
[5] *Ibidem*, pp. 101-102.
[6] *Ibidem*, p. 105.

a unei traume intelectuale. Caraman își reclădește opera cu o luciditate și o forță morală care conferă întregului proiect o aură aproape testamentară.

În aceeași scrisoare, regăsim și un fragment elogios. Caraman formulează o apreciere analitică, structurată pe criterii precise: rigoarea editării, calitatea introducerii, pertinența metodei, chiar și „tehnica tipografică". Elogiul său este unul argumentat, ceea ce îi conferă autenticitate și greutate. El validează volumul dedicat colecției lui Ion Bârlea nu doar ca reușită editorială, ci ca model metodologic: „Am avut surpriza neobișnuit de plăcută să cunosc, îndată după apariție, colecția de folclor maramureșean a lui Ion Bârlea, editată de Dvs. E un model de editare a materialelor folclorice, sub toate aspectele. Inclusiv cel al tehnicii tipografice. Plăcerea mea însă a atins o culme pe care, Vă mărturisesc n-aș fi bănuit-o citind introducerea cu care ați precedat colecția. E un adevărat studiu, care Vă recomandă ca pe un autentic folclorist, versat în problemele folclorului românesc în general și ale celui maramureșean în special. Apoi, ideea de a urmări pe același teren folcloric teme și produse culese acum o jumătate de veac a fost deosebit de ingenioasă și de profitabilă pentru fenomenul circulației creațiilor orale ale poporului – ca și pentru geneza variantelor. Vă felicit, Domnule Datcu, din toată inima. Și pentru ediția splendidă pe care ați realizat-o și pentru studiul Dvs.!"[7]. Remarcăm limbajul său entuziast, dar controlat. Scrisoarea introduce o notă afectivă rară în discursul său obișnuit, care este unul mai sobru, în genere. Această deschidere emoțională sugerează nu doar admirație profesională, ci și satisfacția de a vedea continuitatea unei direcții științifice în care credea cu tărie.

Fragmentul esențial al scrisorii din 23 octombrie 1969 adâncește imaginea savantului aflat într-un permanent dialog cu propria operă și cu vicisitudinile realității istorice, manifestând o fidelitate neabătută față de proiectul său major: „În ce privește lucrarea mea, progresează continuu. N-am părăsit-o de tot nici chiar în momentele cele mai vitrege, abstracție făcând de fatalele întreruperi, la care m-a obligat dura realitate. Am redus la un minimum necesar capitolul despre blestem, ca sursă principală a formulelor de descolindare, deși în manuscrisul pierdut îi acordasem o extensiune neasemănat mai mare. Textul deja redactat – referitor la blesteme – în majoritatea lui, precum și tot materialul de fișe neutilizate, îl păstrez, pentru o lucrare viitoare independentă, cu caracter monografic, *Blestemul la popoarele din sud-estul Europei*"[8], lucrare care va avea titlul definitiv *Blestemul ca expresie folclorică a unui complex afect negativ.* Această informație se regăsește în subsolul paginii, lucrarea fiind publicată în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei", III, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2003, p. 15-74. Limitarea tipografică se transformă astfel într-o oportunitate de extindere tematică. Prin proiectarea temei blestemului într-o monografie distinctă, Caraman dovedește o viziune sistematică asupra cercetării, prin urmare, fiecare nucleu tematic trebuie să primească spațiul hermeneutic corespunzător.

Spre finalul scrisorii, manifestă aceeași tensiune interioară care îl măcina în faza finală a elaborării studiului: „Vreau cu tot dinadinsul să mă țin de cuvânt și să termin odată cu sfârșitul acestui an. Vreau! Dar văd că timpul rămas s-a-mpuținat grozav. Dacă termin precum doresc, până la 1 ianuarie 1970, mai am încă de făcut – în mod necesar – revizuirea cu ultimele ei retușe, alcătuirea repertoriului bibliografic, indice de materii și autori, paginația definitivă. Apoi aș avea de pregătit și câteva clișee..."[9].

Deosebit de relevant este faptul că autorul nu consideră lucrarea încheiată odată cu redactarea propriu-zisă. El enumeră meticulos etapele obligatorii asemenea unui artizan atent la detalii: revizuirea finală, retușurile, repertoriul bibliografic, indicele de materii și autori, paginația, pregătirea clișeelor. Această listă dezvăluie un profesionalism filologic exemplar. Caraman înțelege că o operă științifică nu înseamnă doar idei și demonstrații, ci și aparatul tehnic care îi conferă stabilitate, coerență și utilitate pentru cercetarea viitoare. Mai mult, indicii și bibliografiile nu sunt simple anexe, ele reflectă respectul față de cititor și față de comunitatea științifică.

În scrisoarea din 20 septembrie 1970, Petru Caraman apare ca un fin evaluator al muncii editoriale, capabil să distingă și să salute rigoarea, originalitatea și utilitatea științifică a demersurilor

[7] *Ibidem*, p. 106.
[8] *Ibidem*, pp. 115-116.
[9] *Ibidem*, 116.

colegilor săi: „Dar să revin la colecția de basme editată de Dvs. și prefațată de d. Chițimia. Vă felicit pe amândoi din toată inima. Pe Dvs. pentru editarea ireproșabilă a textelor, ca și pentru instructivul tabel cronologic, iar pe d. Chițimia pentru originala și substanțiala sa prefațare. A fost o idee fericită inițiativa reeditarii lui Stăncescu, și pentru mine volumul ce mi-ați trimis a constituit o foarte plăcută surpriză. Căci eu, ca și Dvs., îl prețuiesc pe acest pasionat culegător de basme și îl am în biblioteca mea, în edițiile vechi care au apărut.”[10].

Reeditarea nu este un simplu gest comemorativ, ci un act de continuitate științifică. Prin readucerea în circuit a unei colecții vechi de basme, se reactivează un strat al memoriei culturale și se oferă cercetătorilor posibilitatea de a urmări evoluția variantelor și a circulației motivelor. Mențiunea privind inițiativa reeditării lui Stăncescu trimite la recuperarea unei tradiții folclorice anterioare.

Un fragment din scrisoarea datată 23 octombrie 1970 marchează un moment rar de afirmare explicită a importanței propriei opere. Formula introductivă „Îndrăznesc a spune” funcționează ca un preambul defensiv. Ea pregătește cititorul pentru o afirmație care, în alte condiții, ar putea părea prea categorică. Caraman subliniază consecința negativă pe care nepublicarea ar avea-o asupra domeniului. Această formulare trebuie citită în contextul travaliului său îndelungat asupra lucrării *Descolindatul în Orientul și Sud-Estul Europei. Studiu de folclor comparat*, reconstruită „din epave”, revizuită, restrânsă, reorganizată. După ani de efort, publicarea nu mai este doar o etapă editorială, ci finalitatea legitimă a unei munci de o viață. În absența tipăririi, întregul edificiu ar rămâne incomplet, vulnerabil, aproape suspendat: „Îndrăznesc a spune – deși lumea toată mă cunoaște ca pe-un om foarte modest – că ar fi o pierdere însemnată pentru etnografia românească și, cred, chiar pentru disciplina etnografică în general, dacă n-aș izbuti s-o public.”[11]. Așadar, această scrisoare dezvăluie un savant ajuns la maturitatea deplină a conștiinței sale profesionale, capabil să-și evalueze lucid contribuția și să recunoască faptul că valoarea unei opere nu este un bun privat, ci un patrimoniu potențial al disciplinei pe care o reprezintă.

Aducerea la lumină a unor documente inedite, precum materialele lui Bilțiu-Dăncuș, publicate pentru întâia oară de către Iordan Datcu reprezintă pentru Petru Caraman un bun prilej de a elogia această reușită: „Așadar, cordiale felicitări, fericitule copoi al folclorului român, care cu un «flair» atât de finn știe să adulmece vestigiile acestui prețios tezaur românesc, dscoperindu-le prin tainițele pe unde sunt ascunse și să le dea la lumină!”[12]. Astfel, în concepția autorului, Datcu este un cercetător pasionat, care dă dovadă de perseverență, intuiție și o formă de vocație aproape instinctuală pentru descoperirea materialului folcloric. Tonul general al fragmentului confirmă solidaritatea dintre cei doi: Caraman recunoaște în Datcu un continuator legitim al efortului de valorificare a tezaurului folcloric românesc. Dacă în alte scrisori predomină sobrietatea, aici întâlnim o bucurie autentică față de reușita colegului de breaslă.

Scrisoarea din 10 aprilie 1971 oferă o lecție despre natura travaliului științific: reconstruirea unei lucrări nu este doar un efort de redactare, ci un proces complex. O lucrare deja redactată, memorată și clară în mintea sa devine sursa unei tensiuni neașteptate: „Eu nu m-am așteptat ca o lucrare deja redactată o dată și pe care o am așa de clară în minte să-mi ia atâta vreme. Am început să mă tem de ea! Acum, îmi dau seama că a reface o lucrare pierdută, în genul celei a mele, e mult mai greu decât să scrii una din capul locului, cu un subiect nou pe care-l abordezi pentru prima oară. [...] Acum lucrarea mea s-a dublat ca proporții, ea numărând circa 900 de pagini. Deci nu mai poate fi vorba de un singur volum, precum fusese proiectată, ci de două.”[13]. Fragmentul evidențiază atât mărimea impresionantă a demersului său științific, cât și evoluția organică a proiectului. Inițial concepută ca un volum unic, lucrarea se extinde natural, sub influența acumulării de material documentar, a reconstrucției din manuscrise pierdute și a reflecțiilor teoretice aprofundate. Această creștere nu este arbitrară, ci rezultatul unei rigori comparative și interpretative constante. Caraman subliniază astfel tensiunea dintre proiectul inițial și realitatea cercetării: ceea ce fusese gândit ca un

[10] *Ibidem*, p. 121.
[11] *Ibidem*, p. 124.
[12] *Ibidem*, p. 125.
[13] *Ibidem*, pp. 127-128.

singur volum se transformă inevitabil în două, pentru a păstra coerența structurii și pentru a oferi spațiul necesar analizelor exhaustive. În plus, extinderea volumului, prin necesitatea divizării în două tomuri, devine simbol al amplitudinii gândirii și al rigorii metodologice care caracterizează întreaga operă a lui marelui savant și cărturar, Petru Caraman.

Proiectele în lucru indică responsabilitatea lui Petru Caraman față de propria operă și față de comunitatea științifică: „Subsemnatul mă angajez să predau vol. I din lucrarea *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei* la Editura Minerva din București până cel mai târziu la 31 decembrie 1971.”[14].

Pe 29 decembrie 1971, Petru Caraman redactează o scrisoare de felicitare și încurajare pentru activitatea editorială a lui Datcu, în care apreciază ediția volumului *Cimiliturilor* lui Gorovei. Acesta subliniază că este vorba de o ediție critică, menită să completeze sau să sistematizeze materialul anterior, poate oferind corecturi, adăugiri sau o organizare mai clară, și nu este vorba doar de o reproducere sau colecție de texte. Este din acest punct de vedere o validare a lui Datcu ca specialist competent. Aceasta implică rigoare metodologică: selectarea variantelor, notare filologică, comentariu, contextualizare, iar Caraman recunoaște importanța acestor operațiuni. Practic, Caraman confirmă importanța științifică și pedagogică a ediției lui Datcu: „Aștept cu nerăbdare apariția volumului *Cimiliturilor* lui Gorovei, sub aspectul întregitor și novator al ediției critice pe care ați pregătit-o.[…] După părerea mea, tot Dvs. Sunteți cel mai indicat să editați și studiul lui G. Pascu asupra cimiliturilor românilor, care – obiectiv vorbind – își păstrează valoarea lui și care ar fi un pedant foarte oportun la volumul cu materialul folcloric însuși, cules direct de la sursă, al lui Gorovei. S-ar completa minunat.”[15].

Această scrisoare este valoroasă din punct de vedere științific, deoarece documentează direcțiile de cercetare din folcloristica românească a anilor 1970. Caraman nu oferă doar laude, așa cum am subliniat mai sus, ci trasează unele sugestii metodologice, propunând un program de cercetare. Îi sugerează integrarea studiului lui G. Pascu și realizarea unei bibliografii ample, toate acestea conducând la fundamentarea domeniului pentru tinerii folcloriști. Nu este doar un interes punctual, ci indică preocuparea pentru instituționalizarea domeniului printr-o viziune sistemică. Scrisoarea nu transmite rigiditate sau superioritate, ci indică o relație de sprijin și mentorat indirect: „V-aș sugera dacă nu ați facut-o cumva deja în volumul cu Gorovei, să adăugați și o bibliografie folclorică, în care să se reflecte toate sursele (periodice și neperiodice, sau chiar din arhive folclorice netipărite), unde cititorul roman și străin poate afla ghicitori românești. Publicul nostru intelectual și cu deosebire tinerii noștri folcloriști vor avea o bază solidă de plecare și de orientare în acest interesant domeniu […] Și s-ar ști că aceasta a făcut-o la noi tânărul folclorist I. Datcu: vreau să spun că Vi s-ar lega numele de această amuzantă ramură a folclorului nostru.”[16].

Către finalul scrisorii, Caraman începe prin a-și exprima convingerea că lucrarea sa va onora editura, ceea ce denotă un profund simț al responsabilității față de prestigiul și imaginea instituțională a acesteia: „lucrarea, pe care V-o dau spre publicare, va face cinste editurii Dvs. Nu-mi place să mă laud, dar e foarte natural ca eu primul să fiu conștient în gradul cel mai înalt de valoarea lucrului meu. Și aceasta cu atitudinea critică a obiectivității, care vrea să judece pe ale sale ca și cum ar fi străine. De aceea aș dori mult ca lucrarea să fie editată în cele mai civilizate condiții posibile. Eu am regretat profund că nu am redactat-o în limba franceză sau engleză; însă nici prin minte nu mi-a trecut că Editura Minerva sau vreo altă editură din țară mi-ar accepta-o în vreo limbă străină. […] Lucrarea mea e tot atât de interesantă pentru străini ca și pentru români!”[17]. Mărturisirea privind regretul că nu a redactat lucrarea în limba franceză sau engleză dezvăluie conștientizarea relevanței internaționale a studiului său. Chiar dacă contextul editorial românesc i-a impus limba maternă, Caraman recunoaște că demersul său are valoare și pentru comunitatea științifică străină.

[14] *Ibidem*, p. 131.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*, p. 132.

Pe 10 februarie 1972, Petru Caraman îi furnizează lui Iordan Datcu datele și informațiile necesare pentru a figura în *Dicționarul folcloriștilor*[18] pe care editorul îl alcătuiește împreună cu Sabina Cornelia Stroescu. Apariția volumului indică un moment important în instituționalizarea disciplinei. Cu această ocazie, profesorul Caraman îi adresează o scrisoare lui Iordan Datcu, trimisă la 28 iulie 1979, prin care îl felicită succint: „Mulțumind din inimă pentru amabilitatea Dvs. de a-mi fi trimis *Dicționarul folcloriștilor*, Vă felicit atât pentru inițiativa publicării lui, cât și pentru realizare! Era ceva care se cerea imperios în țara în care – printr-un concurs de fericite împrejurări – bogatul și minunatul ei tezaur folcloric stă la temelia literaturii culte a poporului român.”.[19] Caraman apreciază aici două lucruri distincte: inițiativa de a concepe un astfel de instrument de lucru și realizarea acestuia, ceea ce implică muncă de arhivare, selecție și rigoare. Acest lucru sugerează faptul că volumul răspundea unei nevoi reale, resimțite în mediul cercetării folclorice de inventariere riguroasă a personalităților și contribuțiilor importante din domeniu.

Elogiul adus volumului *Scrisori către A. Gorovei* indică valorizarea documentului epistolar ca instrument de reconstrucție a memoriei instituționale. Volumul menționat îl privește pe Artur Gorovei, una dintre figurile importante ale folcloristicii românești de la începutul secolului al XX-lea. În contrast cu critica vehementă a cenzurii din alte scrisori, aici se conturează speranța unei continuități culturale, realizată prin gesturi editoriale prudente, dar semnificative. Petru Caraman, care deplângea anterior distrugerea „focarelor de cultură”, salută acum apariția unui volum ce reconstituie o filiație profesională. Apariția lui în anii ’60 are o semnificație aparte: este un gest de recuperare a tradiției interbelice într-un climat ideologic încă restrictiv. În acest context, asemenea gesturi editoriale erau rare și neașteptate: „A însemnat o rară bucurie pentru mine și în același timp o mare surpriză primirea volumului *Scrisori către A. Gorovei*! În adevăr nu mă așteptam să apară așa de curând. Găsesc că ediția e excelentă sub toate aspectele! Face onoare editurii Minerva. Dar, evident, meritul este al redactorului cărții. Îl felicit cu toată caldura. […] Volumul pe care l-ați publicat Dvs. acum reprezintă după părerea mea o deosebită importanță în mișcarea folclorică actuală. El constituie un corpus impresionant de documente autentice, care pun în lumină figura unui om pe cât de modest, pe atât de meritos în ogorul folclorului românesc”.[20]

Caraman legitimează demersul editorial a lui Datcu, care reușește să confere volumului o solidă valoare documentară și culturală, dovedind competență științifică și tact ideologic. Elogiul lui Caraman nu este doar o formulă de curtoazie, ci vizează tocmai caracterul autentic și consistența documentară a ediției, prin care materialul epistolar capătă statutul unui corpus relevant pentru istoria folcloristicii românești.

În ultima scrisoare adresată lui Iordan Datcu la data de 9 noiembrie 1979, observăm o fațetă mai puțin cunoscută a personalității lui Petru Caraman: neliniștea față de pierderea documentelor și relația cu birocrația epocii socialiste: „E cu putință să nu fi ajuns la destinație?? La un institut universitar din capitala țării??? Mi s-ar părea un fapt prea deochiat să se fi întâmplat așa ceva! Deși, în România socialistă, se-ntâmplă atâtea lucruri ciudate și absurde, în cea mai flagrantă contradicție cu rațiunea și logica, încât nu m-ar mira prea mult ca plicul meu cu menționatul referat să fie victima Poștei Române, ale cărei barbarii le cunosc bine din proprie și tristă experiență!”[21]. Fragmentul relevă stupoarea și indignarea unui om obișnuit cu rigoarea și responsabilitatea intelectuală, însă confruntat adesea cu absurdițățile administrative.

Scrisorile lui Iordan Datcu către Petru Caraman abordează, în linii generale, mai multe teme recurente care reflectă atât relația profesională dintre editor și autor, cât și dinamica mediului folcloristic românesc din acea perioadă. Un loc central îl ocupă interesul constant pentru stadiul elaborării studiului lui Caraman, *Descolindatul în Orientul și Sud-Estul Europei*. Datcu revine frecvent asupra progresului lucrării, solicitând informații despre etapele redactării și exprimând

[18] Iordan Datcu, Sabina-Cornelia Stroescu, *Dicţionarul folcloriştilor*. *Folclorul literar românesc,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.
[19] Petru Caraman, *Corespondență*, Volumul I, Ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 137.
[20] *Ibidem*, pp. 122-123.
[21] *Ibidem*, p. 138.

speranța că manuscrisul va putea fi predat editurii în termenele prevăzute. Aceste intervenții au un caracter discret stimulativ, sugerând rolul său de mediator între autor și instituția editorială.

După cum vom vedea, scrisorile conțin numeroase informații despre apariții editoriale recente din domeniul folclorului și etnografiei. În ansamblu, corespondența lui Datcu către Caraman se configurează ca un spațiu de dialog științific, informare editorială și susținere morală, reflectând atât preocupările concrete ale editării unei lucrări majore, cât și viața intelectuală a folcloristicii românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

În scrisoarea datată 8 august 1968, Iordan Datcu subliniază importanța magistrală în folcloristică a profesorului Petru Caraman, apreciind continuitatea și consistența muncii sale: „Am constatat, totodată, că printr-o muncă unică în felul ei continuați și definitivați o serie de lucrări care se vor înscrie ca opere fundamentale, pietre de hotar în știință.”[22].

Iordan Datcu remarcă progresul lucrării lui Petru Caraman și își exprimă aprecierea față de perseverența lui, întrucât își continuă cercetarea în pofida unor constrângeri inopinate. Astfel, scrisoarea devine și o mărturie a climatului cultural și academic din România: „Ne bucură că lucrarea Dvs. avansează în ciuda precarelor condiții de documentare, în dauna absenței unor cărți care, datorită unor bariere anacronice, nu vă pot fi la îndemână.”[23].

De asemenea, așa cum ne-a obișnuit, scrisoarea este un prilej pentru împărtășirea unor noi apariții editoriale: „dintre apariţiile noastre recente, îmi îngădui să vă anunț două: *G. Pitiș – folclorist și etnograf*, ediție îngrijită de regretatul Ion Mușlea, și *Bibliografia generală a folclorului și etnografiei românești,* volumul I (1800-1892), redactată de un colectiv al Institutului de Folclor condus de Adrian Fochi.”[24]. Datcu începe prin a observa cu satisfacție progresul lucrării lui Caraman în ciuda precarelor condiții de documentare. Acest lucru marchează o conștientizare a contextului dificil în care cercetarea științifică trebuia să se desfășoare în acei ani. Scrisoarea lui Iordan Datcu din 26 noiembrie 1968 reflectă, din nou, grija colegială pentru progresul cercetării și coordonarea editării în cadrul comunității folcloriștilor. Se arată interesul concret pentru evoluția lucrării lui Petru Caraman și dorința de a urmări respectarea calendarului editorial, fără a exercita presiune excesivă: „Am dori să știm în ce stadiu se află *Descolindatul*. Vom avea oare plăcerea deosebită să Vă vedem la editură la sfârșitul anului?”[25]. În continuare, Datcu împărtășește noile apariții editoriale: „Sper că ați văzut noile noastre apariții: „*Bibliografia folclorului,* vol. I; *Folclor din Oltenia şi Muntenia,* vol. III. Zilele acestea apare și lucrarea mea, *Literatură populară din Maramureș*, o ediție critică a colecției din 1914 a lui Ion Bârlea.”[26].

Într-o altă scrisoare, Datcu îl informează pe Petru Caraman despre propunerea pentru numirea sa ca membru corespondent al Academiei: „De la o sursă din incinta Academiei, am aflat că sunteți propus pentru a fi numit membru corespondent al Academiei, împreună cu C. Cioprega de la Iași, Al. Dima fiind propus pentru membru plin. Ne-a bucurat foarte mult această veste pe noi, Ovidiu Bârlea, Ioan Șerb și eu, și vă dorim din suflet să se împlinească. Ar însemna, în sfârșit, o recunoaștere a activității Dvs. științifice, a suferințelor îndurate pentru păstrarea demnității noastre naționale.”[27]. Scrisoarea nu este doar o informare protocolară, ci și un gest de sprijin moral și validare profesională, demonstrând cum folcloriștii apreciază perseverența, rigoarea și curajul științific al unui coleg în vremuri dificile. Sunt surprinse două dimensiuni: valoarea științifică a lui Caraman și contextul socio-politic dificil. Recunoașterea contribuției în folclor și etnografie, și a impactului durabil al lucrărilor sale ar putea atenua puțin greutățile suferite.

O altă scrisoare reflectă procedurile editoriale tipice ale vremii și atenția acordată distribuției și vizibilității unei lucrări științifice: „Stimate domnule profesor, editura obișnuiește ca înaintea apariției unei cărți sa-i facă o prospectare în țară și în străinătate, în vederea obținerii tirajului și a

[22] Petru Caraman, *Corespondență*. Volumul II, Ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 191.
[23] *Ibidem*, p. 192.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, p. 193.
[26] *Ibidem*, p. 193.
[27] *Ibidem*, p. 194.

popularizării. Pentru *Descolindat* am vrea să începem această acțiune."[28]. Lucrarea lui Caraman este considerată suficient de valoroasă încât să merite un demers special de promovare și consultare, atât în România, cât și în străinătate. Această abordare arată recunoașterea caracterului monumental și inovator al studiului său și dorința editorului de a-i asigura vizibilitatea adecvată.

La începutul anului 1970, mai exact pe 23 ianuarie, Iordan Datcu îl informează pe Petru Caraman despre impactul transformărilor socio-politice asupra mediului cultural și editorial, astfel, sunt detaliate restructurările și schimbările din cadrul Editurii Minerva, explicând cum acestea au afectat organizarea redacțiilor și atribuțiile personale ale sale: „Fiind angajat în iureșul transformărilor ce au avut loc în sistemul editorial, nu v-am mai scris, deși gândul mi-a fost adesea la dumneavoastră. Din transformările amintite, redacția noastră a ieșit serios zdruncinată, în sensul că nu mai există unitate independentă: eu figurez acum în cadrul redacției de istorie literară și folcloristică (în redacție mă ocup de studiile de folcloristică), iar colegul Șerb este în redacția de clasici (răspunzând de edițiile de folclor, colecții). Directorul nostru este Aurel Martin, iar redactor-șef este Teodor Vârgolici, numele editurii fiind Minerva."[29].

Iordan Datcu începe prin a prezenta contribuțiile proprii la ediția unei lucrări istorice de referință, iar scopul este acela de a produce o ediție care să corespundă așteptărilor cercetătorilor români și internaționali: „pregătesc ediția critică a *Cimiliturilor românilor* (colecția lui A. Gorovei), pe care o voi tipări în 1972 (în 28.000 exemplare) la Editura Eminescu. Față de prima ediție din 1898, am o serie de contribuții: am controlat-o cu sursele și am scos-o de sub acuzația lui George Pascu, care spusese că A. G. a lucrat de mântuială; i-am adăugat cele peste 300 de ghicitori apărute după 1898 în *Șezătoarea,* i-am tradus cele peste 550 ghicitori tipărite doar în limbile originale, i-am adăugat o prezentare a lui A. Gorovei și un glosar. Sper ca această ediție să corespundă exigențelor cercetătorilor de la noi, și nu numai de la noi. În nr. I (1972) îmi va apărea articolul *Artur Gorovei văzut prin «Amintirile» sale*."[30] .

Către finalul scrisorii se interesează de progresul studiului și împărtășește noi apariții editoriale, ceea ce arată interesul său pentru menținerea unui schimb de informații relevante în comunitatea folcloriștilor și pentru stimularea progresului cercetărilor colegilor săi: „I. Mușlea, *Studii de etnografie și folclor*, II; I. Taloș, *Meșterul Manole*; P. Ursache, «*Șezătoarea» în contextul folcloristicii* ș.a."[31].

Implicarea activă a lui Datcu în proiecte de sistematizare și recuperare a memoriei științifice a folcloristicii românești reiese din scrisoarea trimisă lui Petru Caraman pe 28 ianuarie 1972. Demersul se înscrie în pregătirea unui amplu instrument de referință – *Dicționarul folcloriștilor români*, destinat să apară la Editura Enciclopedică. Prin solicitarea detaliată a datelor biografice și profesionale, Datcu urmărește realizarea unei documentări riguroase și exhaustive, conformă exigențelor unei lucrări enciclopedice. Lista amplă de informații cerute reflectă preocuparea pentru precizia documentară și pentru conturarea unei imagini complete a parcursului intelectual al cercetătorilor incluși în dicționar: „În vederea alcătuirii *Dicționarului folcloriștilor români* ce urmează să apară în curând la Editura Enciclopedică, Vă rog să ne transmiteți fără întârziere următoarele date: numele, prenumele, pseudonimul, anul și locul nașterii, specialitatea, naționalitatea, tatăl și mama (toate datele), studii, funcțiile și locurile de muncă, funcții onorifice, titluri, premii, domicilii, călătorii, scrieri, titlul debutului, colabărări la publicații (titluri), scrieri și aprecieri despre operele proprii (citate semnificative)."[32]. În acest scop, scrisoarea devine un act implicit de recunoaștere a prestigiului științific al savantului, al cărui profil urma să fie fixat într-o lucrare de referință dedicată folcloriștilor români.

La 12 aprilie 1972 se încheie seria scrisorilor despre *Descolindat*. Iată, așadar, ce îi transmite Iordan Datcu cu această ocazie: „În scurt timp voi încheia lectura *Descolindatului*. Urmează ca după

[28] *Ibidem*, p. 198.
[29] *Ibidem*, p. 199.
[30] *Ibidem*, p. 201.
[31] *Ibidem*.
[32] *Ibidem*, p. 202.

mine să mai fie citit și de șeful de redacție și de redactorul-șef. După lectura lor, Vă vom prezenta opinia editurii asupra lucrării."[33].

Ultimele două scrisori, cea din 12, respectiv 29 noiembrie 1979, abordează tematica pierderii referatului scris de Petru Caraman, în ciuda sănătății precare, ce urma să fie citit în ședința de susținere a tezei de doctorat a lui Iordan Datcu. Acest lucru nu a mai fost posibil, însă, până la urmă, referatul a ajuns la destinatar.

Concluzii

În concluzie, schimbul epistolar Caraman – Datcu nu reprezintă doar un simplu dialog între două personalități, ci un cadru de formare și legitimare profesională, cu rol esențial în configurarea studiilor de etnologie și folclor. Scrisorile sunt simultan documente istorice și pedagogice, ilustrând cum se construiau, se susțineau și se transmiteau programele de cercetare în folcloristica românească din acea perioadă și cum o generație experimentată putea să sprijine dezvoltarea metodologică a celei următoare.

Importanța corespondenței depășește dimensiunea personală. Dincolo de această dimensiune, ea documentează modul în care proiectele de cercetare erau gândite, structurate și implementate într-un context academic restricționat ideologic, prin păstrarea unei linii de cercetare fidele exigențelor autentice ale domeniului.

Pe lângă aspectele profesionale, corespondența relevă și respectul reciproc, admirația și solidaritatea dintre Caraman și Datcu. Încurajările, felicitările sau interesul constant pentru activitatea celuilalt conferă epistolarului o dimensiune umană autentică, dincolo de simpla comunicare administrativă.

În același timp, corespondența surprinde un aspect simbolic: prin intermediul acestor scrisori, Petru Caraman contribuie la instituționalizarea unor domenii specifice ale folcloristicii românești și oferă modele de abordare metodologică relevante pentru tinerii cercetători, marcând astfel continuitatea tradiției academice românești.

Trebuie subliniat că destinul său academic, marcat de discontinuități instituționale și de o marginalizare pe care istoria culturală a ultimelor decenii a început abia recent să o reevalueze, conferă operei sale o dimensiune suplimentară: aceea de document al rezistenței prin erudiție. Rigoarea demonstrației, amplitudinea comparativă, recursul la surse plurilingve și la analogii sud-est europene nu reprezintă simple opțiuni metodologice, ci expresia unei conștiințe științifice de înaltă probitate.

Astfel privită, *moștenirea* lui Petru Caraman nu este doar un capitol în istoria folcloristicii românești, ci un sistem de referință, încă deschis reinterpretărilor, ce solicită o lectură nuanțată, o valorizare critică echilibrată și o asumare instituțională deplină.

[33] *Ibidem*.

BIBLIOGRAPHY:

1. Caraman, Petru, *Corespondenţă. Volumul I*, Ediţie îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2016.
2. Caraman, Petru, *Corespondenţă. Volumul II*, Ediţie îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2016.
3. Datcu, Iordan, *Dicţionarul folcloriştilor. Folclorul literar românesc*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.
4. Datcu, Iordan. *Introducere în opera lui Petru Caraman*. București, Editura „Grai și suflet – Cultura Națională", 1999.
5. Ion H. Ciubotaru, *Sub semnul prieteniei cu Petru Caraman*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei 17:305-330.
6. Iordan Datcu, *Integrala operei Petru Caraman*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei 19:245-248.
7. Prohin, Andrei, *Petru Caraman, Corespondenţă, vol. 1-2*. Ediţie îngrijită de Ion H. Ciubotaru şi Remus Zăstroiu. Introducere şi notă asupra ediţiei de Ion H. Ciubotaru, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2016, 782 p. (vol. I); 844 p. (vol. II), în Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei XVIII, Editura Palatul Culturii Iaşi, 2018.

RHYTHMIC AND RHYMING STRUCTURES IN EMINESCU'S PROSE

Marian Mărgărit
PhD Student, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *This article analyzes Eminescu's prose, almost unanimously regarded as Romantic and defined as a form of „prose-poetry," characterized by musicality, suggestiveness, fragmentariness, and the interplay between the lyrical and the narrative. In the spirit of the great Romantics (Goethe, Novalis, Hoffmann) and of the Cervantine model, it capitalizes on rhythm, repetition, symmetry, and a „magical" language capable of expressing masses of feelings emerging from the unconscious. Eminescu's texts frequently combine prose with verse, philosophical meditation with fantastic narrative, constructing a pantheistic vision of the universe as musical harmony and succession of forms. Motifs such as music, the aria, the tear, the migration of the soul, or identity are developed through a rhythmic mode of writing, with oral inflections and dramatic accents, akin to „writing aloud". Overall, Eminescu's prose stands out for its musical expressiveness, metaphysical depth, and its tendency to transform narrative into a total poetic experience.*

Keywords: *Prose; poetry; musicality; rhythmicity; metaphysics*

Proza lui Eminescu – fie că a fost considerată inferioară sau egală valoric ca poezia – a fost definită aproape unanim de eminescologi drept *romantică* și, printr-o atare afiliere tipologică, drept *poetică*.

Adoptând acest unghi de vedere hermeneutic, vom constata că ea este, într-adevăr, afină prozei marilor romantici, caracterizată de Ricarda Huch ca „expresie naturală a conștiinței, poezie a inconștientului", ca o interferență *sui generis* a elementelor poetice și prozastice, a celor discursive și melodice: „Dacă idealul viitorului este unirea dintre instinct și spirit, dintre impuls și intenție, atunci limba viitorului trebuie să fie numită proză-poezie, adică proză poetică sau poezie prozaică. Și cum am putea nega că poezia este înlocuită din ce în ce mai mult de proză, și că proza devine la rându-i din ce în ce mai poetică! Câtă melodie, cât ritm, nu sunt cuprinse în proza lui Goethe, a lui Tieck, a lui Hardenberg! Și cu cât nu sunt acestea mai poetice decât discursul versificat al lui Schiller sau chiar al lui Lessing" [4, p. 253].

Cercetătoarea germană menționează că proza lui Cervantes le-a servit romanticilor drept model, căci în ea poziția cuvintelor este foarte simetrică și muzicală, iar variațiile interioare produc efecte masive de culoare și lumină. Proza cervantescă ar fi, în opinia lui Friedrich Schlegel, bună pentru roman, care „trebuie să fantazeze pe marginea muzicii vieții – pe cât era proza anticilor pentru operele de retorică ori istorie" (*ibidem*). Limba ar trebui și ea să fie *romantizată*, căci nu va mai avea ca obiectiv descrierea faptelor, așa cum obișnuiește istoria, și folosirea unor cuvinte puternice, de efect ca să-l impresioneze pe individul cu sensibilitatea limitată, ci nașterea unor mase de sentimente ce urcă din întunericul inconștientului spre lumină: „De aceea romanticii numesc limba poezie, alegorie, prim instrument nemijlocit al magiei (căci *creem* un obiectiv atunci când îl numim, în clipa în care îi dăm un nume)" (*ibidem*).

Noua structură a prozei, pe care romanticii o modelează înainte de structura proustiană, se axează, printre altele, pe *muzicalitate*, aceasta presupunând o valorizare a inconștientului, o poziționare simetrică, ritmică a cuvintelor, o sporire a *magiei, o fantazare pe marginea muzicii vieții*, așa cum se întâmplă la Cervantes. Aurelia Rusu va vorbi, cam în același spirit, de remodelarea și aprofundarea în textele de proză eminesciene ce se găsesc în manuscrise, ca „într-un scenariu cosmogonic" a aceleiași idei a „misterului continuității Lumii", prin *ritmarea* celor două principii fundamentale: Viață/ Moarte. „Ființa, numărul dăruit ca Formă (cf. *Despre nemurirea sufletului și a formei individuale*), argumentează editoarea operei lui Eminescu, a cărei existență singură cunoaște perindarea în Timp, este supusă acestei confruntări esențiale, născătoare de o sfâșietoare Durere" [3, p. XI].

Eminescu se va impune, astfel, și ca autor al acestei noi categorii de scriere romanescă și nuvelistică: acea de proză-poezie (proză poetică sau poezie prozaică, după cum îi zice Huch), bazată programatic pe descrierea personalizată a universului și lumii (în corespundere cu interioritatea subiectului, conform postulărilor lui Hegel), pe discontinuitate, fragmentarism, pe muzicalitate, sugestivitate, alegorie, magie, fantazare („pe marginea muzicii vieții") în spiritul modelului Cervantes.

De la Călinescu și Vianu până la cercetătorii de azi s-a conturat o evaluare a prozei eminesciane drept romantică. Mihai Zamfir remarcă, în ea, o avansare a narațiunii în temeiul unor „descrieri de stare de spirit, animate de un sentiment animat", fragmentarismul și discontinuitatea, „un profund substrat novalisian, de la viziunea și atmosfera specifice primului romantism german" (dovadă chemarea spre Egiptul antic și spre începuturile civilizației noastre care pun în evidență anumite afinități între *Heinrich von Ofterdingen* și *Avatarii faraonului Tlà*), dar și depășirea acestor „sumbre auspicii": „Poetul va fi curând atras de imagini mai luminoase, de accente ludice, de Witz-ul romantic: cititorul povestirilor lui E. T. A. Hoffmann ori al prozei lui La Motte-Fouqué iese la iveală rapid în cele mai cunoscute bucăți. Există în universul prozastic eminescian și vagi chemări ale unui romantism potolit și tardiv, inflexiuni Biedermeier" [6, p. 340].

De menționat că, în Evul Mediu, s-a inventat *secvența* (*sequentia*) care denumea tehnica muzicală, prezentând o melodie prelungită prin prelungirea vocală finală *a* din liturghia *Aleluia*. Așa cum relevă Ernst Robert Curtius în studiul *Literatura europeană și Evul Mediu latin, sequentiei*, adică succesiunea de note fără cuvinte este înlocuită cu un text „care numără exact atâtea silabe câte note avea bucata muzicală respectivă; acest text nu avea bineînțeles nicio legătură cu poezia metrică sau ritmică, ci era proză curată, așa cum s-a numit și se mai numește în Franța (cf. L. Strecker)" [2, p. 179]. Urmează aplicarea unei practici de redactare a unui text pentru *sequentia* și compunerea în paralel a unor noi melodii și de texte corespunzătoare, cu condiția obligatorie ca două alineate ale textului să aibă același număr de silabe.

În consecință „arta vorbirii" (*ars dictaminis*) s-a împărțit în *dictamen prosaicus*, ce reprezintă proza artistică, ramificată în proza simplă (*sermo simplex*) ce denumea scrisoarea, credința, istoria, știința, hagiografia și în proza ritmată și în proza amestecată, unde „peisajele de proză alternează cu intercalări poetice" acestea fiind denumite „prósimetria". „Se mai adaugă, precizează cercetătorul german, poezia metrică și cea ritmică" și „introducerea finalului ritmic al frazei în proza artistică", așa cum în Antichitatea clasică „încheierea frazei se transformă într-una ritmică (accentuată), denumită *cursus*". În Evul Mediu acesta a fost reînviat după ce a degenerat începând cu secolul VIII-lea. Astfel, „terminologia prozei și a poeziei se contopesc ușor în Evul Mediu" [2, p. 178-180].

În cadrul romantismului, amestecurile stilistice au continuat, ducând la încrucișarea rimei cu proza în proza ritmată, fapt care se răsfrânge și în nuvelele și singurul roman al lui Eminescu *Geniu pustiu*. Identificăm aici și influența lui Goethe, care i-a fost în multe privințe model și la care nevoia de a găsi o nouă structură ritmică, ce să corespundă unui nou registru de trăiri *senzoriale* este ilustrată de *Cartea cântecelor din Leipzig*, concepută sub influența lui Klopstock și Wieland. Autorul lui *Faust* simțea nevoia de a recurge, după cum scrie Friedrich Gundolf, o expresie nemijlocită prin cuvinte pentru un tip de trăiri morale și un alt tip de trăiri senzoriale, specifice celor doi lirici germani contemporani lui.

Grupajul de șase poezii trebuia să creeze o atmosferă a unui peisaj care trezea niște mișcări sufletești prin înfățișarea priveliștii unei nopți cu lună, a unui pârâu licăritor și a unei dimineți de primăvară. Se cerea schimbat și accentul de pe o organizarea *rațională* a versurilor pe acea supusă elementelor preluate din sfera *senzorialului*: „Ceea ce este cu deosebire sesizabil aici, relevă istoricul literar, putând fi și dovedit, este noul mod de înlănțuire a cuvintelor; care, conform naturii ei, noua ritmică fiind mișcare pură, nu poate fi demonstrată rațional, deoarece aceasta ne-ar duce numaidecât la metrică, adică la măsurarea picioarelor versului, la alternanța dintre silabele lungi și cele scurte, fapt care ar capta din viața poeziei cam tot atât cât prinde anatomistul din circulația sângelui" [5, p. 105-106].

Friedrich Gundolf se întreabă în ce constă substanțiala noutate pe care o aduce acest grupaj de poezii, răspunzând că ea constă în folosirea unor atribute și cuvinte compuse, cerute anume de

registrul senzorialului. Astfel de cuvinte îl ajută să abolească discursul descriptiv și să asigure versurilor o mișcare dinamică, și să se transfere dintr-un univers de anumite reprezentări într-un univers de reprezentări de cu totul altă natură. Apar niște împerecheri inedite de cuvinte de felul: ,,pas învăluit", ,,fior de argint", ,,peșteri încuiate ziua", ,,păsări nocturne", ,,tămâie dulce". Atare mijloace de expresie sunt doar semne sau funcțiuni ale noului tip de trăiri, natura nemaiapărând ca ,,un muzeu de lucruri izolate, precis delimitate, sesizabile rațional, distribuite în grupe raționale", ci într-un mod nou, care le proiectează ,,într-un haos mobil, cu respirație vie, format din forțe active" [5, p. 108]. Aceste forțe și procese nu mai au legătură cu cele cinci simțuri (cu văzul, cu auzul, cu pipăitul, cu mirosul, cu gustul), ci apar ca niște precipitate ale acestora. Lirica germană pregoetheană era dominată de noțiuni, de notații raționale a trăirilor; acum se deschide o nouă perspectivă de combinare a elementelor senzoriale, de exemplu, pipăitul se combină cu văzul în acea îmbinare sintagmatică ,,fior de argint", îmbinare străină unei grupări pur raționale și familieră sferei celor cinci simțuri: ,,Din unghiul de vedere al poetului, o împerechere de cuvinte ca ,,fior de argint" constituie deci o readâncire în starea prenoțională a naturii, într-o natură independentă de experiența rațiunii, care, ea singură, ar putea să perceapă o grupare conformă celor cinci simțuri [5, p. 109].

Expresia crezută absurdă de vechea școală lirică, traduce o trăire pre- sau supra- subrațională, în orice caz extrarațională, fiindcă, valorizând natura dublă a limbii – logică și magică, scufundă conținutul trăirilor în magie, folosind formații lexicale noi, constituite din neologisme îndrăznețe. Cu toate că se mai păstrează anumite elemente anacreontice vechi, poeziile sunt impregnate de semnificații alegorice proaspete în manieră rococo, luna nu mai este cea tradițională, șablonardă, mitologică – palidă, rece, blândă, ci o lună care personifică starea poetului, generată de natură cu forțele ei mobile, active, tainice: ,,Luna prin tăcuta noapte/ A stejarilor apare,/ Trec în mers grăbit zefirii/ Cu tămâie dulce-n cale/ Ies mestecenii subțiri".

Această relaționare dintre trăirile senzoriale și structurale ritmice și rimice o găsim și la Eminescu.

Creația sa, privită în ansamblu, denotă (cf. Mihai Cimpoi) o concepere a Universului ca un *Manuscris muzical*, ca o interțesere a *muzicii de sfere* cerești și *cântării* din tărâmul terestru. Ca și lirica, proza sa e puternic *orfizată*, poetul și personajele care îl înfățișează apar în ipostaze de cântăreți înzestrați chiar cu emblematica liră (harpă) sau pur și simplu sunt eroi epici vrăjiți de *cântec* și folosindu-l ca mijloc de comunicare cu ceilalți.

Vladimir Streinu releva, în studiul *Versificația modernă* legătura genetică semnificativă a poeziei populare cu narațiunile în proză, în care aceasta a fost o improvizație ireală. Fragmente ritmice apar frecvent în basme. Aliterația, asonanța, ritmul și rima s-au impus ca procedee ale prozei populare. O categorie de prozatori culți, ,,fie aplecați cărturărește la folclor, fie proveniți din folclor s-au folosit de procedeele stilistice asemănătoare cu cele din basme: ,,Proza lor, argumentează criticul, capătă deodată, în anumite momente, armonii de natura asonanței și ritmului. Se înțelege că opera lui Creangă în primul rând va fi din plin contaminată de ritmurile populare. Oralitatea *Amintirilor din copilărie*, de la formele interjecției și onomatopeii până la nuanțele cele mai fine ale intonației, păstrând intactă mișcarea vorbirii poporului de a se organiza pe aliterații, asonanțe, pe ritm și măsură e mai aproape de prozodie nativă din basmele noastre, dacă nu însăși această matrice prozodică..." [5, p. 159]. Fragmente întregi de proză crengiană au în transcriere aspect de versuri. Demonstrația a făcut-o și Tudor Vianu în *Arta prozatorilor români*.

Astfel de fragmente de proză ritmică și rimică găsim și la Eminescu, bunăoară în *Făt-Frumos din lacrimă*: ,,Trecu o lună, trecură două, trecură nouă și împărăteasa făcu un ficior alb ca spuma laptelui, cu părul bălai ca razele lunei. Împăratul surâse, soarele surâse și el în înfocata lui împărăție, chiar stătu pe loc, încât trei zile n-a fost noapte, ci numai senin și veselie,– vinul curgea din butii sparte și chiotele despicau bolta cerului".

Fragmente de proză, care beneficiază de ritmare, de rime interioare, de paralelisme, de cenzură, de anafore, se întâlnesc și în alte texte de proză (romane, nuvele, schițe, fragmente), de exemplu în *Contra-Pagină*:

,,lumea în genere e bună, gura lumei e rea
lumea e dreaptă, gura lumei nedreaptă

lumea e eternă aceeași, gura lumii pe fiece zi alta
[...] diferența dintre lume și gura ei e aceea dintre conștiință și vorbă – între fond și formă – între materia eternă și corpul trecător".

Istoria unei lacrime prezintă un exemplu ilustrativ de amestec de proză ritmată și rimată, fragmente versificate și meditații asupra muzicii și structurii muzicale a Universului. Este, în fond, o construcție narativă parabolică axată pe figura unui cântăreț și pe o arie interpretată de acesta, care rezumă întreaga cântare a Universului.

Totul se întâmplă într-un cadru semifantastic al unei odăi în care poetul-narator povestește ce vede în florile de gheață din ferești (un codru verde „cu zâne blânde din povești", cu un bucium ce-și pierde „a lui glas blând din soare în văi și în ponoară") unui bătrân ce vede și el, apropiat de geam și îi spune acestuia, un titirez ce „umblă dup-o zână". E un preambul în versuri, în care poetul-narator mărturisește că face din hârtie „găini și luntri", „cocoși mari", punându-i pe scena improvizată pe o masă să „joace comedie", asistată de un gânsac „Înamorat și-n veci burlac/ Să facă pe suflorul".

Comedia se joacă imaginar sub privirea Sfântului Nicolae din icoană, care rămâne „trist și mohorât", deși cei doi i-au pus în barbă o muscă:

„Icoanele vii îmi părea
Lui Sfîntu Nicolae
O muscă-n barbă noi i-am pus
Să văd de n-o să sae
Dar el sta trist şi mohorât
În cadrul lui posomorât.
Cu ochi rotunzi şi chel
Sîntu parecă serios
Şi mut n-a lui gîndire
La jocul nostru zgomotos
Nici mustră nici zâmbeşte
Şi ni se parea aşa străin
De ce sta mut şi nemişcat
Parcă temeam ca nu-ntr-o zi
Să-l auzim că strigă"

[3, p. 336].

Ciudatul moșneag convorbea cu Sfântul, spunându-i că icoanele fac minuni și că, aruncate în pârâu, îi fac pe cei ce-o găsesc să clădească vreo mănăstire. Moșneagul ciudat seamănă cu moș Iosif și cu bătrânul *Archaeus*, constituind niște personaje atipice, cu funcția de „filosofi" ce inițiază în tainele lumii, de *raisonneur*, cărora li se încredințează și calitatea de a fi *naratori intradigietici* (cf. lui G. Genette). Dintr-o asemenea categorie face parte și poetul-narator, travestit într-un copil ce înscenează comedia cu figurile de hârtie: „Un asemenea om face cociși de hârtie și-i pune să joace comedie pe masă, e-n stare să-ți spuie dacă o muscă surâde, ce planuri diplomatice îmblă prin capul unui paingen, ce idei asupra lumei are un gânsac. Și dacă-ți spune vo anecdotă or vo istorie, ea se-ntâmplă totdeauna pe terenul naturii minime".

Universul miniatural (în varianta publicată de Perpessicius bucata este intitulată *Istorie miniaturală*) răsfrânge întreg Universul, conform unei viziuni panteiste: se proiectează, litotic, o nuntă cosmică cu „o mireasă frumoasă", cu „mirele ce șade departe – pe altă tufă", cu nuntași travestiți, ca în basmul în versuri *Călin*, în „musculițe albastre ca oțelul", cu „furnici-servitori, care aduc saci albe cu miere și făină, ba țin câte-o iarbă în gură, cu care să apare de razele soarelui capul miresei", cu „albine care cântă ca lăutari", cu „bondarul în veșmânt de catifea [care] murmură ca un popă bătrân", „cu frluturii, donjuanii grădinelor" – toate reprezentând „o nuntă în taina firei".

Această viziune „miniaturistă" are un reper filosofic în fragmentul *Despre nemurirea sufletului şi a formei individuale*, aferent *Istoriei unei lacrime*, unde se reflectează asupra numărului formei în natură și asupra vieții „omului mic", a omului care este „numai formula unei eterne treceri ale materiei prin lume", „o formă care reapare asemenea unui cuvânt sau a unei cugetări reproduse, una și-aceeași, abstracțiune făcând de la identitatea materiei, în care se reprezintă" [3, p. 681].

Cursul narativ schimbă registrul ludic cu unul grav-meditativ, personajul-narator reflectând în continuare asupra a ceea ce reprezintă o *arie* și *cântecul* în general – reflecție ce se întretaie cu cea asupra *lacrimei* ca expresie a tuturor durerilor pe care le-a cunoscut omenirea pe parcursul întregii istorii.

După ce afirmă că icoanele trăiesc, fiindcă pictorul își pune în fiecare din ele „o parte din suflet", că într-o vioară veche (mai bună decât una nouă) „zeci de maistri și-au pus sufletul întreg în ea", făcând să auzim „o armonie de suflete", vorbește despre ce reprezintă o arie:

„Dar o arie? Crezi tu că o arie se naște numai așa. Gândește întâi că artistul e un inel dintr-un șir întreg de oameni ce l-au preces, apoi că stă într-o societate. El rezumă în arie durerea celor ce l-au preces, fără cari el n-ar fi fost, împreunată cu a celora ce sunt. De ce plâng oamenii auzindu-l? Pentru că simt că el e o rezumațiune a lor. Cine nu-i cuprins în această rezumațiune nu plânge... nu are sens pentru el această arie" [3, p. 339].

Discursul narativ ia o întorsătură neașteptată, luând aspect de meditație filosofică aprofundată asupra *frumuseții*, căci personajul-narator se va referi în continuare la o arie interpretată de *ea*, adică a unei copile, a căror „părinți și protopărinți au fost bogați, adunând „în mâna lor sudoarea, va să zică durerea altora". Frumoasa copilă are o semnificație prototipală: „Și fiecare frumusețe este cristalizarea suferințelor universului, prin urmare și fiecare gândire gingașă a ei, fiece vorbă, fiece cântare. Iartă-mi o teorie panteistă. Cum se naște un organism și cu cât este el mai perfect. Elemente intră în luptă" [3, p. 340].

Eminescu își structurează în continuare, sub impulsul tonului patetic al discursului personajului-narator, în formă de proză ritmată, cu pauze menite să accentueze justețea afirmației: „Lupta lor e mișcare... Se împacă... împăcarea este o formă oarecare... cristal, floare, om... Este o convenție a lor. Cu cât mai multe elemente s-a împăcat din fierberea lor într-un organism, cu atâta el este mai perfect. Dovadă toată natura organică. Este împăcare complectă... atunci vezi armonie, frumusețea... e imperfectă, atunci te pomenești cum e-un nas turtit c-o minte șuie, cu ochi încrucișați... urâciunea și boala e semnul unei împăcări neperfecte, în care de es un element are egemone, se naște un natural nearmonic, contradictoriu..." [3, p. 340].

În acest punct al discuției, survine o reflecție asupra *frumuseței*, prin care se argumentează rolul pe care-l are într-o „lume tulburată" și anume acela de a impune un principiu armonizator, solidarizator: „De ce frumusețea este fragilă, zici tu? Pentru că împăcarea a o mulțime de elemente cere armonie și pace, pentru că dacă împrejurări de dinafară turbură această armonie elementele nu mai pot să refacă cele ce au făcut o dată, va să zică frumusețea, dar dinlăuntru ele nimicesc această convenție a lor turburată. De aceea rolul în genere nemulțumit al frumuseței, ea intră armonică într-o lume turburată, în care elementele și organismele sunt în vecinică luptă. Ea este cristalizarea durerilor din mijlocul cărora a răsărit, o armonie de ordine superioară, dar nu-ncetează de-a conține în ea elementele din care s-a născut..." [3, p. 340-341].

După ce exprimă îndoiala că n-ar putea scrie „viața unui fir de colb, a unui miros de floare sau originile unei cântări" și „n-ar sfârși cât lumea", dar că crede ar fi totuși interesant personajul-narator face trimitere la un Pepelea și un venimianin care sunt aceeași cu strămunii lor, mărturisește că ar fi interesantă și istoria unei lacrime, îndemnându-l pe celălalt protagonist al discuției s-o facă: „O, lacrimă! ce cristal prețios! Să storci pământul – ah, ce! – să storci tot sistemul solar, nu capeți o lacrimă... trebuie să treacă anume pin mii de faze elementele din cari se compune acel lichid scump... Ah, cine-mi spune istoria unei lacrime? Bravo! *Istoria unei lacrime* – spune-ne-o tu!" [3, p. 341].

Urmează o secvență de proză ritmată, în care cel care narează recunoaște că omul din ochiul drept al căruia a curs lacrima este anume el; lacrima, asemănătoare unui cristal frumos căzută pe o scrisoare ce a fost închisă, „sufletul... aroma lacrimei fiind conservatată". Secvența reprezintă o istorisire surprinzătoare, în manieră magic-romantică, a apariției acestei lacrime din ochii unui om tânăr, identificat cu cel care povestește (după cum a declarat mai înainte) și care înfățișează „o natură extremă ce nu cunoștea decât *Bucuria* și *disperarea* (sublinierile sunt făcute în text). După ce stabilește că e „un gând intermediar, seninătate, surâs, melancolie, durere ce n'étai(e)nt pas" este descris însuși momentul apariției lacrimei într-o proză pusă în registrul unei *ritmicități* susținute de amintirea unei romanțe italiene, imitată prin „bâzâitul" cafelei, și de procedee stilistice – onomatopei,

hiaturi, suspensii: „ș-atunci o lacrimă curse... una... Era viața lui pierdută în zadar. Viața unui om... a părinților, poate a unui șir infinit de oameni... într-o lacrimă?

...Dar căzuse scursă în cafea și bâzâie. Ce romanță cântă, zise el! în această noapte, la lumina dulce a țigării mele... Este o romanță italiană... mi-aduc aminte de ea zzî... zzî... ehe:

Sul mare lucica l'astro d'argento...

atuncea va face glose asupra unui famen, căci va fi înaintat omul de nimic ce este.” [3, p. 342].

Personajul narator, adresându-se cititorului („Nu credeți...”), vorbește despre existența unor momente care rezumă soarta întreagă a unui om, revelate printr-un „țiuit în ureche” ce-i amintește identitatea sa („Sunt eu! Sunt eu!... care de când adică...”). „Adesea numele tău propriu, își argumentează el afirmația, are aceeași soarte... Ți se pare nuș'cum ciudat și ridicol... Ei bine, sunt ore întregi așa ciudate. Pare că te cheamă cineva din urmă pe nume... Te uiți, și nu-i nime. Hm! Este ceva în toate astea... *Cine* te cheamă? Râzi, Pepelea fire-ai al dracului... dar nu râde... cine te cheamă?” [3, p. 342].

Deducem din aceste fragmente de proză eminesciană că ele reprezintă, în ansamblu, meditații pe tema identității, metempsihozei (a „avatarurilor” omului care face parte dintr-un lung șir de oameni), frumuseții, armoniei și întregului armonic ce-l prezintă Universul, transpuse într-o formă sacadată, cu întreruperi, variații de intonație, adresări către ascultător, comentarii parantetice și acorduri ritmice asemănătoare vorbirii uzuale, care imită recitativul în muzică.

Proza lui Eminescu prezintă personaje pasionate de muzică, scufundate mereu într-o atmosferă paradisiacă de vis și armonie, vrăjiți de opera italiană, „dulce și frumoasă”, de o arie sau de o romanță (după cum am văzut), de creația unor compozitori (Palestrina, „maestro divin”, amintit în *Geniu pustiu,* Beethoven, cu opera *Fidelio*, despre care se discută în *Archaeus*) sau, așa cum se spune despre Dan-Dionis, având „capul plin de cântece”. Omul poetic devine Omul muzical, Ființă întru muzică. În nuvelă, stările sufletești sunt generate de melodia care pătrunde în ființa personajului și care îl determină să vadă și universul ca fiind cotropit de „muzica stelelor”, invocată și în lirică:

„Odată el își simți capul plin de cântece. Asemenea ca un stup de albine, ariile roiau limpezi, dulci, clare în mintea lui îmbătată, stelele păreau că se mișcă după tactul lor: îngerii, ce treceau surâzând pe lângă el, îngânau cântările ce lui îi treceau prin minte. În haina de argint, cu frunți ca ninsoarea, cu ochii albaștri, care luceau întunecat în lumea cea solară, cu sânuri dulci, netezi ca marmura, treceau îngerii cei frumoși cu capete și umere inundate de plete; iar un înger, cel mai frumos ce l-a văzut în solarul unui vis, cânta din arfă un cântec atât de cunoscut... notă cu notă el îl prezicea... Aerul cel alb rumenea de voluptatea cântecului. Numai semnul arab lucea roz, ca jăratecul noaptea” [3, p. 66].

Cântecul din intermundii este crezut de erou ca un cântec din sufletul lui, ca o proiectare panteistă sub formă de extrapolare a ceea ce simte el înlăuntrul său în ceea ce auzea că vine din afară. Era o întâlnire nu doar a două melodii, ci și a două gândiri, care pregătea identificarea definită cu Divinitatea: „Asta-i întrebarea, zise Dan încet, enigma ce pătrundea ființa mea. Oare nu cântă ei ceea ce gândesc eu? El strânse c-o întunecată durere pe Maria la inima lui. Hurmuzul pământului ardea în salba ei de mărgăritar... Oare fără s-o știu nu sunt eu însumi Dumne...” [3, p. 61].

Sunetul ce se produce, catastrofal pentru intenția de identificare cu Divinitatea a eroului, se amplifică, determinând o frazare ritmică, ce să sugereze momentul sufletesc ce semnifică o cădere existențială, o afundare în nemărginire („trăsnit și afundat în nemărginire”, aceasta-i expresia folosită în text). Se recurge la o scară hiperbolică, utilizată adesea de Eminescu în *Memento mori* și *Scrisori,* asupra căreia atrăgea atenția Edgar Papu: „Vum! sunetul unui clopot uriesesc – moartea mării, căderea cerului – bolțile se rupeau, jumalțul lor albăstrui se despica, și Dan se simți trăsnit și afundat în nemărginire. Râuri de fulgere îl urmăreau, popoare de tunete bătrâne, vuirea nemărginei ce tremura mișcată... O, gând nefericit! auri el – Spasmotic ținea în mâna lui cartea lui Zoroastru, instinctiv rupse mărgeaua pământului de la gâtul Mariei. Ea cădea din brațele lui... ca o salcie neguroasă ce-și întindea cărțile spre el și striga căzând: „Dane, ce m-ai făcut pe mine?” [3, p. 61].

Căderea în jos al eroului e descrisă de asemenea cu o amplificare hiperbolică, ea având loc ca o cădere în jos, în „nemărginire”, fiind potențată sugestiv și de căderea mărgelei Mariei care simbolizează pământul și de o proiecție imaginară a dispariției întunericului și sporirea graduală a

luminii, care se încheie cu apropierea de pământ, cu apariția concretă a unui oraș și a unei grădini mirositoare, totul terminându-se cu precizarea surprinzătoare că totul ce s-a întâmplat nu a fost decât un vis. Descrierea se face în temeiul unei *ritmicități* a căderii în nemărginiri ca atare, a stingerii întunericului prin instaurarea liniștii și a unei culori ,,negru-mort" și dispariția sunetului și luminii și a intensificării luminării mărgelei ce se vedea ca o lună:

,,Și un glas răsună în urma-i: ,, Nefericite, ce-ai îndrăznit a cugeta? Norocul tău că n-ai pronunțat vorba întreagă!..." Rupt ca de-un magnet în nemărginire, el cădea ca fulgerul, într-o clipă cale de-o mie de ani. Deodată întunericul dimprejurul lui deveni liniștit, negru-mort, fără sunet și fără lumină. El deschise cartea, aruncă mărgeaua și începu a citi: mărgeaua cădea luminoasă prin întuneric și se desfășura din ce în ce. Din ce în ce mai mare, mai mare – se lumina – pân o văzu departe asemenea unei lune – și el cobora cu cartea sub mână nourii groși, s-apropia de pământ, deja vedea culmile strălucite ale unui oraș, lumini presărate, o noapte văratică cu aerul blond, grădini mirositoare... și își deschise ochii" [3, p. 62].

O organizare ritmică originală în registru optativ găsim în scrisoarea pe care i-o trimite Dionis Mariei și în care identificăm o potențare expresivă ascendentă a dorinței erotice: adresări și întrebări retorice, formule aforistice, inflexiuni, repetiții, vocative, oximoroane, paradoxuri. Epistola transpune o frământare tensionată a sufletului protagonistului nuvelei, aflat, după cum recunoaște chiar el, ,,într-o agonie", ,,într-o luptă vană, crudă, fără de voință". Confesiunea sentimentală de aici începe să se desfășoare prin reacțiile afectate, febrile ale îmbătatului romantic de amor Dionis. – O primă afirmație se referă la martiriul trăirilor sale disperate: ,,Desperarea ucide, această simțire muncește. Martir este numele amorului meu. În fiecare fibră ruptă este-o nemărginire de dureri; și nu deodată, fibră cu fibră se rupe inima mea. Moartea-i un moment, desperarea e timp – o asemenea simțire este iadul. Mario! poți tu să-ți închipuiești un asemenea chin fără să plângi – de milă, nu – de îngrozire? De piatră să fie o inimă, este o margine care s-o miște; de venin să fie un suflet, sunt dureri care trebuie să-l îndulcească, și nu e durere mai mare decât a mea".

Discursul epistolar se schimbă, luând un caracter interogativ; eroul înamorat se întreabă, persuasiv, de ce a trebuit să o întâlnească într-un mod destinal: ,,De ce sunt eu în lume, când tu ai fost menită să fii? De ce-au căzut ochii mei pe tine, de ce te-am văzut? Orb de-aș fi fost, de cât amar scăpam! De n-aș fi fost defel, scăpam de o viață chinuită, pustie, fără de lumină".

Lamentația protagonistului e transferată, apoi, în registru liric, dominat de însuflețire romantică: ,,Floare! cum surâzi în grădina zilelor tale, fără să știi că o inimă se rupe; stea! cum lucești în cerul tău, fără să știi că un suflet moare. Și, în neștiința ta, ești și mai frumoasă, ești și mai mult cauza unor crude dureri. Ah! cât ești de frumoasă și cu cât ești, cu atâta mai nefericit sunt, și cu cât sunt, cu atâta mai frumoasă ești! — N-am avut speranțe, puțin mi-a păsat; n-am avut dorințe, nici una-n lume, puțin mi-a păsat; de una am fost capabil, de una, care, să-mi cuprindă toată viața mea, și aceea nerealizabilă, tu! — Oricât de mare ar fi mila ta, până acolo nu se poate coborî".

În final, i se cere protagonistei disprețul în ciuda – fapt paradoxal – a mărturiei că nu poate să n-o iubească: ,,Nu-mi zâmbi! Zâmbetul tău m-ar umple de speranțe vane. A mă iubi nu-ți este permis, disprețuește-mă! te rog! Poate disprețul tău m-ar omorî și moartea nu-i nimic pe lângă chinul meu de azi. Sărut urma pasurilor tale, murii îi sărut pe care au trecut umbra ta, disprețuiește-mă! Eu nu pot să nu te iubesc. Tu nu știi de ce, și nu ți-o pot spune, și cu toate astea chipul tău, umbra ce-ai aruncat-o pe pânza gândirilor mele este singura fericire ce am avut-o în lume.
Mario!... așa-i că astfel te cheamă! nu se poate să te cheme altfel... tu!... nu-ți pot zice altfel... Adio! Adio!" [3, p. 64-65].

Nota convențională a unei asemene confesiuni epistolare o subliniază și comentariul auctorial care urmează imediat:

,,Și, cu toate că scrisese, totuși o speranță de-o dureroasă dulceață, deșartă dar singură, îi amețea sufletul lui. El își închipuia că ea va putea fi a lui. Ea! toată lumea era cuprinsă în acest cuvânt" [3, p. 65]. Eroul coboară din sfera romantică în care s-a aflat cu sentimentele sale tensionate și meditează asupra binefacerilor, de care ar putea să aibă în viața cotidiană deromantizată: ,,Când gândea cum i-ar lua capul ei de aur în mâini și i-ar topi ochii cu sărutările lui, când gândea că mijlocul ei cel dulce s-ar putea odihni cuprins de brațul lui, că ar putea să-i prindă mâinuța ei albă, să se uite

la transparentele-i degete ore întregi, îi venea să nebunească. Ce-i viața? El simțea că o oră lângă ea ar plăti mai mult decât toată viața. Câtă intensivă, dureroasă, fără de nume fericire într-o oră de amor. Și cum i-ar vorbi el!" [3, p. 65].

Ceea ce e surprinzător în aceste pagini de proză a lui Mihai Eminescu este *ritmicitatea,* care atrage și un complex întreg de tehnici narative, asigurătoare a unei expresivități ieșită din comun. Prin structurile muzicale (ritmice, metrice) se obțin texte *prozopoematice,* demonstrând un stil *simptomal,* a cărei trăsătură distinctivă e curgerea în voie (în termenii lui Roland Barthes) sau ceea ce semioticianul francez denumește *scriitură cu voce tare*, care este un amestec ,,erotic" de timbru și de limbaj ce poate el însuși, ca și dicțiunea. E un text în care se poate identifica o scriitură care ,,nu este fonologică ci fonetică", obiectivul ei nefiind claritatea mesajului, teatrul emoțiilor, ci ,,incidentele pulsionale, limbajul tapisat cu piele, un text unde să se poată auzi granulația gâtlejului, patina consoanelor, voluptatea vocalelor...". ,,O anumită artă a melodiei, precizează Barthes, poate da o ideie despre această scriitură vocală" [1, p. 57].

Un model de *scriitură cu voce tare* ni-l oferă nuvela *Archaeus*, unde un moșneag-filosof explică ,,nepotului său", învestit în narator-personaj, teoria migrației sufletului și al cursului vieții, care ar consta ,,într-un cerc de forme, prin care materia trece ca prin puncte de transzițiune" [3, p. 724]. Într-o atare configurare structurală ființele apar ca niște umbre suspendate pe suprafața unui râu; umbrele stau ca o urzeală sub care undele sunt etern altele, ea, însă, aflându-se de asemenea într-o eternă tranziție, ,,într-un pelerinagiu din ființă în ființă, un Ahasfer al formelor lumii" [3, p. 724].

Pretextul pentru discuția dintre cei doi servește o arie de Beethoven, pe care ,,nepotul" ar fi auzit-o pe când i-ar fi șters ciubotele marelui compozitor, ,,care-a murit înainte de atâția ani, iar o idee imposibilă este ca ceva să fie și să nu fie tot în aceeași vreme" și care a compus opera *Fidelio* după ce pierdu-se vocea omenească. Moșneagul-filosof îl îndeamnă pe ,,nepotul" ascultător să-și închipuie ,,cumcă toți oamenii ar avea în urechea lor numai o reminiscență de memorie ca aceea a lui Beethoven ... toată opera s-apropie vădit, ca și când ai privi-o cu stecla așezată normal la ochi ... ba s-apropie așa încât toată scena ți s-așează-n cap ș-auzi opera urlârdu-ți în cranul deșert, cu boschete, cu temnițe , cu actori, cu actrițe, cu tot" [3, p. 413].

Discursul metafizic care se desfășoară pe câteva pagini, cu argumente, explicații și cu proiecții imaginare a unor scene de viață și a unor figuri văzute în viața noastră cotidiană, unul dintre aceștia fiind ,,un amic" îmbătrânit și închipuit în stare de nebunie în care ,,toate ideile sunt de-o cumplită realitate...". Registrul narațiunii se schimbă acum, trecând la *ritmicizare*:

,,Omul e torturat , e pus pe cruce, e bătut, fără ca cineva să-l atingă. Cele mai cumplite dureri fizice sfâșie sufletul și-i brazdează fața ... din contra, dureri reale în senzul nostru îl găsesc nesimțitor ... Nu avem criteriu ... Nu știm dacă știm ceva ... O credem, fiindc-o cred și alții, pentru că e o normă predomnitoare , și asta nu fiindcă lumea ar fi cum ne-o închipuim, ci pentru că om cu om samănă mai mult ori mai puțin ... Poate-se zice însă că cutare om ciudat nu are drept când spune ceva? Cu ce-l combați? ... Cu aceea că și alții zic ca tine că nu-i așa?" [3, p. 414].

Discursul continuă și cu o punere în formă ritmată atât a adresării către protagonistul ascultător, cât și a dialogului dintre cei doi:

,,Cu ce drept? Valoarea privirei lui este aceeași cu valoarea privirei noastre... numai c-a lui e izolată, pe când a noastră găsește și altele turnate pe-același calup. Dar e un visător? Bine. Cine? Noi ori el? Asta e întrebarea... Poate că noi nu facem alta decât visăm într-un fel și el într-altul...

— Dar bine... vedem lumea.

— Și el o vede.

— Dar o pipăim.

— Și el o pipăie. Cu ce drept modul nostru să fie cel adevărat și al lui cel fals ? Pentru ce nu viceversa? Suntem noi nebuni ori el e nebun ... asta-i întrebarea" [3, p. 414-415].

Discuția continuă cu o trimitere la oamenii din alt secol, a căror privire a fost *altfel* și cu o precizare că ceea ce nouă ne pare ciudat lor li se părea firesc, căci un lucru nepriceput putea fi văzut ca priceput de o altă frunte de om. Care minte-i sănătoasă și care-i criteriul stabilirii acesteia, fiindcă o minte care azi aprobă sau dezaprobă ce a fost ieri ,,se hrănește secol cu secol din paradoxii" [3, p. 415].

Argumentarea moșneagului-filosof se face în câteva expuneri dialogice de întrebări răspunsuri între cei doi, dar și în expunerea la care recurge el însuși, constituind astfel *o scriitură cu voce tare,* cu o schimbare alternantă de timbru, limbaj și de perspectivă a viziunii, care se apropie și se îndepărtează, precum într-un binoclu normal sau întors.

În romanul *Geniu pustiu*, ni se prezintă o atmosferă sumbră, lugubră, creată prin interpretarea la pian de către una dintre Sofia, murindă, a unei piese muzicale aparținând lui Palestrina, amintit și în manuscrisele poetului; „Muzica divină, cerească se răspândește în aerul „mort și trist" din camera în care se afla fata cu fața palidă, exprimând „o durere sublimă" și un bătrân „cu o privire fixă și disperată":

„Electric inspirate, zburau ca nevăzute asupra clapelor, aerul se auri de note divine, cerești: bătrânul se plecă ca pentru a îngenunchea, ochii murindei se deschiseră și ea începu să cânte. Cântecul unei murinde. Notele zburau când puternic, când încet, abia auzite, ca suspinele arpelor îngerești – era unul din acele cântece superbe a acelui maestro divin în țipetele sale, Palestrina. Murinda cânta... dar ce fel! Un timbru ca a unui clopot de argint... Cântecul pianului se stingea sub degetele uneia – cântecul pe buzele celeilalte se stingea și el – murinda, ce se ridicase pe cotul mâinii drepte, recădea, încet, încet, cu capul în perini, cântecul se stinse, buzele amuțiră și deveniră vinete, ochii se turburară și apoi se închiseră pentru totdeauna. Lumina asfinți" [3, p. 184].

Multe din paginile manuscriselor eminesciene conțin un mozaic de note și însemnări jurnaliere, excerpte din texte ale unor filosofi, scriitori, oameni politici și de știință care-i plăceau („ce-i treceau prin minte") poetului în anii de studenție, după cum mărturisește în *Fragmentarium,* formule aforistice proprii și străine, versuri, fragmente de proză bruionare. Iată o anexă la nuvela *Sărmanul Dionis*, care conține și însemnări din perioada pre-scrierii *Geniului pustiu* (Mss. 2262 1 v-2 v. r.):

„Prăsirea unui suflet e corpul
Datoria lui de a-l conduce pe acesta în virtute
Sufletele sunt ființe de îngeri înamorate în corpuri de oameni
cu cât mai mult își iubește sufletul pe corpul său,
cu atât omul e mai virtuos
sufletu-i înger
corpu-i om ~
Eu și cu tine un singur eu
În planul lumei sunt o greșală
(Un punct, o umbră, fără destin) > Un punct o cifră
[care] nu trebuie ~
[Sunt ca un număr necunoscut
În suma lumei unul mai mult
dacă ea era, noi nu mai suntem".

Aici și în continuare Eminescu schițează parcă subiectul poemului de mari proporții *Povestea magului călător în stele* (*Feciorul de împărat fără de stea* – omul de geniu văzut ca „o greșeală", ca „o cifră" în „suma lumii", în construcția divină a Universului, în „cartea destinului":

„Dumnezeu la adițiunea lumii a greșit cu unul, acela am fost eu, dor o unitate ce nu există în realitate că e numai umbra unei greșale.

Un punct în cartea destinului care nu trebuia să fi fost, la care răsuflarea cetitorului se oprește fără să trebuiască" [3, p. 407].

E momentul în care poetul e preocupat de raportul dintre materie și spirit și de definirea materiei:

„Materie fără spirit
Spirit fără materie
Un Dumnezeu fără de templu" [3, p. 487].

Definiția e urmată de un șir de reflexii asupra Eului și asupra națiunii române, asupra trecutului, prezentului, viitorului:

„Ce-au fost românii, pe când eu n-am fost, ce vor fi ei când n-oi mai fi.

Orice eu, tu, el nu e totuna? (Oare astea nu se confundă într-unul întreg » într-un individ când ~) Oare atomele metalului nu se confundă într-un Apollon, oare trecutul și prezentul nu sunt piedestalul viitorului.
[- e Dumnezeu. Națiunea mea e lumea, cum fără ea nu e Dumnezeu, astfel fără națiunea mea nu e lume.
Națiunea acest complex de *euri*.
Lupta între materie și spirit, dacă trebuiește omul să fie sau ba, care e scopul lui? Îți creează unul.
Un ce fără soarte
Un cap fără zenit
Dacă n-ai exista tu, n-ar exista zenitul, umbra destinului, destinul Dumnezeu
Trecutul când n-am fost, viitorul când n-oi fi; există ele? nu, fiindcă *eu* nu (sunt) exist, sufletul lumei este *eu*. Fără eu nu există timp, nu există spațiu, nu există. Dumnezeu, fără ochi nu e lumină, fără auz nu-i cântec, ochiul e lumina, auzul e cântecul, *eu* e Dumnezeu" [3, p. 497-498].
Firește, există în manuscrise, sub formă de proză ritmată și rimată mai puțin conturată tipografic decât aceste șiruri de maxime, cugetări, însemnări și note intime și cu un caracter filosofic, narațiuni mai extinse cu scene de viață, peisaje, întâmplări reale sau fanteziste proiectate în reverii și în trăiri senzoriale.

BIBLIOGRAPHY:

1. BARTHES, Roland. *Plăcerea textului. Roland Barthes despre Roland Barthes*. Chișinău: Editura Cartier, 2006. 227 p. ISBN 974-9975-79-400-8
2. CURTIUS, Ernst Robert. *Literatura europeană și Evul Mediu Latin*. București: Editura Univers, 1970. 813 p.
3. EMINESCU, Mihai. *Opere, VI. Proză Literară*. Ed. de Aurelia Rusu. București: Editura Minerva, 1982. 792 p.
4. HUCH, Ricarda. *Romantismul german*. București: Editura Univers, 1974. 607 p.
5. STREINU, Vladimir. *Studii și articole despre Mihai Eminescu*. Târgoviște: Editura Bibliotecii Târgoviște, 2014. 250 p. ISBN 978-973-712-879-9
6. ZAMFIR, Mihai. *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*. Ed. a II-a. Iași: Editura Polirom, 2021. 975 p. ISBN 978-973-46-8591-2

THE ANIMAL SYMBOL AND THE MYTHICIZATION OF REALITY IN THE PROSE OF ȘTEFAN BĂNULESCU

Ozana-Ioana Ciobanu
PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *This paper examines the symbolic function of the animal figure in "Dropia" and "Mistreții erau blânzi" by Ștefan Bănulescu, situating the analysis within broader debates on mythicization, fictional ontology, and the symbolic intensification of reality in Eastern European prose. Drawing on conceptual distinctions between ontological structure and semantic density, the study employs close textual analysis and ontological inquiry to reassess Bănulescu's narrative strategies.*

The article argues that in both texts the animal (the bustard and the wild boar) operates not as an extraordinary or ontologically disruptive presence, but as a symbolic axis that intensifies an otherwise coherent and unified fictional world. Bănulescu's prose maintains a single ontological level while generating mythic depth through collective memory, archetypal spatial configurations, repetition, and semantic inversion. The elusive bustard becomes a symbol of existential distance and unattainability, structuring a meditation on limit and deferred fulfillment. By contrast, the "gentle" wild boars enact an inversion of traditional archetypal expectations, transforming instinctual force into a regenerative and communal energy, potentially open to allegorical resonance within the socio-political climate of the 1960s.

The paper concludes that Bănulescu's prose articulates a distinct poetics of mythicization, understood as the symbolic deepening of the real within a unified ontological framework. This perspective highlights the complexity of his narrative structures and contributes to broader discussions on myth, archetype, and the semantic reconfiguration of reality in postwar Romanian literature.

Keywords: *mythic realism; animal symbolism; fictional ontology; postwar Romanian literature; allegorical prose*

Proza lui Ștefan Bănulescu configurează, în literatura română postbelică, un spațiu al intensificării simbolice a realului, în care lumea rurală nu este transfigurată prin intervenții supranaturale, ci densificată prin structuri arhetipale și acumulare mitică. Câmpia nu este o simplă coordonată spațială, ci un element încărcat progresiv de semnificație. În acest cadru, figura animalului dobândește o funcție axială, devenind operatorul privilegiat al mitizării naturalului.

Nuvelele *Dropia* și *Mistreții erau blânzi* oferă două configurații complementare ale acestui mecanism. În ambele texte, animalul nu introduce o ruptură a realității și nu suspendă legile lumii ficționale, ci concentrează tensiuni simbolice care reorganizează sensul experienței comunitare. Pasărea rară și inaccesibilă din *Dropia* instituie o geometrie a distanței și a inaccesibilului, sugerând limitele condiției umane și structura ratării existențiale. În *Mistreții erau blânzi*, inversiunea arhetipală a forței agresive în blândețe produce o destabilizare simbolică ce poate fi interpretată ca reflecție asupra domesticirii energiei și a integrării forței într-o ordine aparent armonioasă.

Din perspectivă teoretică, aceste texte pot fi analizate prin prisma distincției dintre ontologia ficțională și stratificarea simbolică a sensului. Lumea rămâne unică și coerentă, iar miticul nu intervine ca eveniment, ci ca structură semantică. Animalul devine astfel un nod simbolic în jurul căruia se articulează atât experiența comunitară, cât și o posibilă dimensiune parabolică, discret corelată cu contextul socio-politic al anilor '60. Fără a formula explicit o alegorie, textele deschid spațiul unei reflecții asupra forței și a controlului, teme care pot fi citite în relație cu climatul cultural al epocii.

Prin urmare, studiul de față își propune să investigheze funcția simbolică a animalului ca ax al mitizării realului în aceste două nuvele, demonstrând că proza lui Bănulescu construiește un univers ontologic unitar, a cărui profunzime derivă nu din fractură sau spectacular, ci din intensificarea arhetipală a realității cotidiene.

I. Mitizare și simbol în context socio-politic: repere teoretice

Pentru a înțelege funcția simbolică a animalului în nuvelele lui Ștefan Bănulescu, este necesară o clarificare a câtorva concepte esențiale cum ar fi ontologia ficțională, mitizarea realului și statutul arhetipal al simbolului animalier.

Prin ontologie ficțională înțelegem ansamblul regulilor care guvernează existența lumii reprezentate într-un text literar: ce este posibil, ce este verosimil, ce tip de evenimente pot avea loc și în ce condiții. Fiecare operă construiește implicit un „regim al posibilului" care stabilește coerența universului narativ. În cazul prozei lui Ștefan Bănulescu, acest regim al posibilului este unul realist. Lumea ficțională funcționează după legile naturii și ale experienței cotidiene. Nu sunt validate intervenții supranaturale, iar evenimentele, oricât de neobișnuite, rămân explicabile în limitele realului. Această unitate ontologică este esențială pentru înțelegerea mecanismului simbolic din *Dropia* și *Mistreții erau blânzi*. Distincția dintre ontologie și semnificație este crucială. Un text poate produce o puternică impresie de mister sau de profunzime mitică fără a modifica ontologia lumii reprezentate. Intensitatea simbolică nu echivalează cu dublarea planurilor realității. A confunda ambiguitatea semantică cu ambiguitatea ontologică înseamnă a deplasa analiza dinspre structura textului către o interpretare forțată a faptului narativ.

În ontologia unică a prozei lui Bănulescu, evenimentul nu este miraculos, ci densificat simbolic. Pasărea din *Dropia* sau mistreții din cealaltă nuvelă nu dobândesc proprietăți care ar contrazice legile lumii, ele dobândesc, în schimb, o funcție organizatoare a sensului. Ontologia rămâne stabilă, însă câmpul semantic se amplifică. Această stabilitate ontologică permite mitizării să funcționeze fără a destabiliza lumea ficțională. Miticul nu este produsul unei rupturi, ci al unei acumulări de semnificație. Lumea nu este dublată, ci adâncită. În acest fel, proza lui Bănulescu demonstrează cum o ontologie realistă poate susține o intensitate simbolică ridicată fără a recurge la spectacular sau la supranatural. Înțelegerea acestei relații dintre ontologie și simbol este esențială pentru analiza figurii animalului în cele două nuvele. Numai recunoscând stabilitatea regimului de existență al lumii putem observa că forța textului nu derivă din evenimente extraordinare, ci din modul în care realitatea este organizată și resemnificată prin intermediul simbolului.

Mitizarea realului nu presupune introducerea unui mit explicit sau a unui cadru ritualic manifest, ci transformarea unei experiențe concrete într-o structură cu rezonanță arhetipală. Nu operează prin adăugarea unui strat supranatural realității, ci prin intensificarea semnificației acesteia. Cu alte cuvinte, mitizarea nu produce o lume alta, ci conferă lumii existente o profunzime simbolică suplimentară. Acest proces se realizează printr-o serie de mecanisme discursive și narative, cum ar fi repetiția unor situații sau sedimentarea poveștii în memoria colectivă. Astfel, o experiență particulară devine recognoscibilă ca structură generală. În acest sens, miticul nu este exterior realului, ci parte a acestuia. El nu intervine ca o instanță transcendentă care modifică ordinea lumii, ci se naște din modul în care realitatea este percepută, povestită și interpretată. O pasăre rară sau un animal sălbatic nu devin mitice prin proprietăți miraculoase, ci prin capacitatea lor de a concentra și de a iradia sens.

Prin urmare, mitizarea este un proces semantic, nu ontologic. Ea nu schimbă regimul de existență al obiectelor sau al ființelor, ci modifică regimul lor de semnificație. Lumea rămâne unitară și coerentă, însă capătă o densitate simbolică ce permite articularea unor sensuri colective sau istorice fără a recurge la ruptura realului. În această perspectivă, mitizarea poate deveni un instrument privilegiat al reflecției culturale, deoarece permite articularea unor tensiuni profunde în interiorul unei ontologii stabile.

Conceptul de arhetip este utilizat aici într-un sens cultural și literar, nu psihologic, desemnând o formă simbolică sedimentată în imaginarul colectiv și recognoscibilă prin recurența ei trans-culturală. Arhetipul nu este un simplu motiv, ci o structură de semnificație stabilizată istoric, purtătoare de valori și tensiuni fundamentale. În literatura cu vocație mitizantă, arhetipul funcționează ca matrice interpretativă, conferind unei figuri sau unui obiect o densitate semantică care depășește planul referențial imediat. Animalul ocupă un loc privilegiat în această structură arhetipală, deoarece concentrează semnificații raționale, anterioare conceptualizării culturale elaborate. În imaginarul tradițional, animalele sunt asociate unor forțe primare, cum ar fi instinctul, agresivitatea, fertilitatea, verticalitatea, ciclicitatea, libertatea sau primejdia. Ele nu sunt doar componente ale naturii, ci figuri

prin care comunitatea își proiectează propriile tensiuni și limite. De aceea, simbolismul animalier are o putere de condensare semantică superioară altor tipuri de simbol.

În literatură, animalul poate funcționa ca operator simbolic, drept nod de condensare în jurul căruia se organizează câmpul semnificațiilor textului. El nu ilustrează pur și simplu o idee, ci generează un regim de sens. Prezența sa poate orienta interpretarea în direcția transcendenței (cazul păsării) sau a forței brute (cazul mistrețului). Astfel, animalul devine un centru de gravitație simbolică, în raport cu care se configurează atât experiența individuală, cât și imaginarul comunitar. În funcție de context, simbolul animalier poate confirma arhetipul tradițional sau îl poate destabiliza. Confirmarea arhetipală consolidează o semnificație deja sedimentată cultural. Inversiunea arhetipală, în schimb, produce o tensiune interpretativă. Atunci când un animal asociat în mod tradițional cu violența și agresivitatea este caracterizat prin blândețe, structura simbolică este perturbată. Această inversiune nu anulează arhetipul, ci îl face vizibil prin contrast.

Destabilizarea simbolică deschide spațiul unei lecturi alegorice sau parabolice. Tocmai abaterea de la tiparul arhetipal permite textului să sugereze sensuri suplimentare, fără a le formula explicit. Inversiunea nu este o simplă surpriză descriptivă, ci un mecanism de producere a ambiguității hermeneutice. Animalul nu mai reprezintă doar natura, ci devine figură a unei tensiuni mai largi, de factură existențială sau chiar istorică. În acest sens, analiza simbolului animalier în proza lui Bănulescu trebuie să urmărească nu doar prezența arhetipului, ci și modul în care acesta este confirmat, suspendat sau inversat, precum și efectele acestei dinamici asupra structurii de sens a textului.

În România anilor ’60, literatura se află într-un moment de relativă destindere culturală, însă în interiorul unui sistem ideologic care continuă să reglementeze discursul public. Această situație generează o formă particulară de expresie literară, sensul nu mai este formulat direct, ci sugerat prin transpunere simbolică. Discursul indirect devine o strategie estetică și, în același timp, un mecanism de protecție. În acest climat, mitizarea și simbolizarea nu reprezintă doar opțiuni stilistice, ci și modalități de a crea un spațiu al reflecției care evită explicitarea ideologică.

Parabola politică, atunci când apare, nu se constituie ca alegorie rigidă, cu corespondențe transparente între planul narativ și realitatea istorică. Ea funcționează mai degrabă prin structuri simbolice deschise, capabile să susțină mai multe niveluri de interpretare. Textul nu afirmă o teză, ci organizează o configurație de sens. În acest cadru, figura animalului capătă o relevanță aparte, deoarece permite condensarea unor tensiuni colective fără a le formula direct.

Astfel, în *Dropia*, inaccesibilitatea repetată a pasării poate fi citită nu doar ca simbol existențial al limitei și ratării, ci și ca imagine a unui orizont mereu amânat, a unei promisiuni colective care mobilizează, dar nu se realizează. Urmărirea obsesivă a unui ideal care scapă constant capturii poate sugera, la nivel parabolic, distanța dintre discursul oficial și realitatea concretă. Important este că această lectură nu anulează nivelul simbolic primar al textului, ci îl adâncește.

În *Mistreții erau blânzi*, inversiunea arhetipală care aici presupune transformarea unei figuri tradițional agresive într-o prezență docilă, poate susține o reflecție asupra domesticirii forței. Energia potențial violentă este integrată într-o ordine aparent stabilă. Această blândețe poate fi interpretată ca metaforă a controlului, a disciplinării instinctului sau a suspendării conflictului într-un sistem care privilegiază stabilitatea. Din nou, textul nu impune o lectură politică, dar creează cadrul simbolic în care o asemenea interpretare devine posibilă.

Esențial este faptul că această dimensiune parabolică nu produce o dublare ontologică a lumii ficționale. Realitatea rămâne unitară și coerentă. Animalul nu devine alegorie mecanică, ci nod simbolic. Parabola nu se constituie prin substituție directă, ci prin iradiere semantică. În acest sens, proza lui Bănulescu demonstrează capacitatea mitizării de a susține reflecții istorice și sociale fără a renunța la autonomia estetică a textului.

II. *Dropia*

În *Dropia*, figura animalului funcționează ca operator simbolic central, organizând atât tensiunea narativă, cât și stratul mitic al textului. În cadrul unei ontologii unice și realiste, pasărea nu

introduce o ruptură a lumii reprezentate, ci devine nod de condensare semantică. Mitizarea se produce nu prin miraculos, ci prin inaccesibilitate.

Firul narativ al nuvelei este unul destul de simplu la o primă lectură. Oamenii pleacă în căutarea hranei, după luni de foamete cauzată de secetă. Printre aceștia se află și Miron, care îi povestește străinului ce se alătură convoiului în căutarea hranei despre dorința sa de a vedea dropia la Pădurea Pietrosului. În tinerețea sa, Miron se îndrăgostește de două fete, dar nu ajunge să se căsătorească cu niciuna dintre ele. Prima este cea care se va căsători cu Paminode Dănilă și pe care Miron va pleca să o caute. Referitor la acest episod, Gabriela Ciobanu îl aseamănă cu unul desprins din basme: „Cât timp «eroul» este plecat din sat «să afle cum cântă cucu», zmeul «răpește» fata."[1]. Șansa sa o reprezintă Victoria, soția lui Petre Uraru care-i descoperă taina că își va putea vedea iubita noaptea, prin mersul *la dropie*, când soțul fetei va veni la furat de fân.

În sens general, dropia este o pasăre rară, regăsită în zonele de sud-est ale Europei, fiind considerată cea mai grea pasăre care poate zbura, dar, cu toate că petrec mai mult timp la sol, sunt, în mod surprinzător, foarte greu de prins. Descrierea realistă „dropia e greu de văzut, un numai de prins. [...] Dropia nu se poate prinde nici vara, nici toamna, e greu de zărit, stă la capăt de miriște în soare. Și în soare nu te poți uita. Numai iarna pe polei o poți atinge când are aripile îngreuiate și nu poate zbura"[2] ancorează pasărea în ordinea naturală. Tocmai această banalitate descriptivă intensifică paradoxul, nimic extraordinar nu este afirmat, și totuși semnificația depășește nivelul zoologic. Raritatea apariției și imposibilitatea capturării produc o tensiune între vizibilitate și posesie. Dropia poate fi zărită, dar nu reținută, devenind astfel figură a inaccesibilului.

Dincolo de caracteristicile sale și de raritatea cu care este întâlnită, prezența păsării presupune existența unui întreg ritual, denumit în nuvela lui Bănulescu ca *mersul de dropie*. Deși naratorul nu oferă o explicație asupra simbolisticii, aceasta este una cunoscută de către întreaga comunitate, fiind percepută ca o procesiune cu înțelesuri ascunse. Ritualul de căutare al păsării devine unul în care se implică întreaga comunitate:

„- Și Corbu merge *la dropie*? Întrebă străinul. N-a mai rămas nimeni în sat? Toți au plecat în noaptea asta *la dropie*?

- După cum ai să vezi la ziuă. Aproape toți. De-ai fi întrebat oamenii din sat cu câteva zile în urmă dacă au să plece în noaptea asta *la dropie*, jumătate ar fi tăcut, un sfert ar fi dat din umeri, iar alt sfert ar fi zis nu. Sfertul care ar fi zis că nu merge ar fi fost *neamul lui Dănilă* și s-ar fi pregătit pe ascuns, cum s-a și pregătit, să ajungă înaintea tuturor *la dropie*."[3]

Una dintre replicile decisive ale textului („Care dropie?"[4]) marchează momentul în care pasărea încetează să mai fie un simplu element al decorului natural și devine obiect al diferenței de percepție. Întrebarea nu este doar una factuală, ci dezvăluie existența unei fracturi hermeneutice în interiorul comunității, nu toți văd și nu toți participă la aceeași experiență simbolică. Dropia există în plan ontologic unitar, însă semnificația ei este distribuită inegal. În acest sens, pasărea devine un test al privirii și al disponibilității interioare.

Afirmația ulterioară că „rar cineva care să prindă clipa potrivită"[5] deplasează accentul de pe natura animalului pe raportul dintre om și timp. Nu pasărea este miraculoasă, ci momentul potrivit este greu de atins. Eșecul prinderii nu indică intervenția unui principiu supranatural, ci o nepotrivire structurală între dorință și temporalitate. Omul nu ajunge la timp, nu anticipează suficient, nu controlează clipa. În această perspectivă, ratarea devine figură a condiției umane. Lumea oferă posibilități, dar nu garantează realizarea lor. Orizontul este vizibil, dar distanța nu poate fi complet anulată. În această disjuncție se constituie dimensiunea existențială a simbolului.

Din punct de vedere simbolic, această inaccesibilitate se articulează într-o veritabilă geometrie verticală. Câmpia vastă reprezintă planul imanenței, al vieții cotidiene și al limitelor umane. Zborul pasării introduce o mișcare ascensională care nu rupe ontologia lumii, dar instituie o distanță

[1] Gabriela Ciobanu, *Structuri mitice și simbolice în proza scurtă a scriitorilor șaizeciști*, Editura Lumen, Iași, 2020, p. 248.
[2] Ștefan Bănulescu, *Iarna bărbaților*, Editura pentru Literatură, București, 1966, pp. 54-55.
[3] *Ibidem*, p. 44.
[4] *Ibidem*, p. 54.
[5] *Ibidem*, p. 55.

axiologică. Verticalitatea nu este aici transcendență efectivă, ci sugestie de înălțare, de depășire a planului imediat. În tradiție, pasărea este simbol „al elevației, al năzuinței de ridicare spre valorile absolute ale cerului și metaforă constantă și universală a sufletului”[6]. Spre deosebire de alte texte în care arhetipul este inversat sau destabilizat, pentru a produce efecte de surpriză sau de tensiune simbolică, aici funcția arhetipală este confirmată. Pasărea este asociată constant cu înălțimea și cu distanța, iar această asociere este întărită prin faptul că rămâne imposibil de capturat. Verticalitatea ei nu este doar fizică, ci axiologică, instituind o diferență între planul imanenței umane și un plan al aspirației.

Confirmarea arhetipală asigură stabilitatea simbolului. Tocmai pentru că nu este inversat sau subminat, arhetipul verticalității poate funcționa ca operator simbolic coerent, în jurul căruia sensul se organizează fără fracturi interne. Textul nu problematizează simbolul în sine, ci îl lasă să acționeze ca principiu de structurare a semnificației. Verticalitatea nu produce revelație supranaturală și nu deschide un plan ontologic secund, ci marchează o diferență de valoare între dorință și condiție.

Această diferență axiologică este esențială. Dropia nu aparține unei alte lumi, pasărea fiind înscrisă în realitatea câmpiei. Și totuși, prin zborul ei și prin imposibilitatea prinderii, trasează o linie de demarcație simbolică între ceea ce poate fi posedat și ceea ce poate fi doar contemplat. În acest sens, arhetipul verticalității nu este un ornament cultural, ci structura profundă care susține întreaga tensiune a textului. Fidelitatea față de arhetip conferă simbolului forță de iradiere. Pasărea nu trebuie să intervină miraculos și nu trebuie să fie învestită explicit cu sacralitate pentru a deveni mitică. Simplul fapt că este văzută, urmărită și niciodată prinsă este suficient pentru a activa întregul câmp al semnificațiilor asociate înălțimii și inaccesibilului. Arhetipul funcționează ca schelet invizibil al nuvelei, susținând simultan dimensiunea existențială a ratării și posibilitatea unei deschideri parabolice.

Totodată, pasărea nu transportă mesaje și nu produce revelații, ci dimpotrivă, cauzează tensiune. Transcendența este presimțită, nu realizată. În acest sens, dropia poate fi înțeleasă ca figură a idealului care organizează dorința comunității fără a se lăsa niciodată posedat. Astfel, inaccesibilitatea pasării nu este doar un element narativ, ci structura profundă a sensului. Ea configurează o meditație asupra limitei, asupra nepotrivirii dintre aspirație și posibilitate, dintre orizontalitatea condiției umane și verticalitatea sugerată a unui dincolo care rămâne mereu la distanță. Ontologia rămâne stabilă, însă geometria simbolică a textului produce o experiență a depărtării care fundamentează mitizarea realului. Dropia devine figură stabilă a transcendenței sugerate, iar această stabilitate este tocmai condiția unei lecturi multiple, în care sensul existențial și eventualele rezonanțe istorice se pot articula fără a se anula reciproc.

Circulația mitului este realizată prin cântecul lui Corbu, despre care menționează prima dată Victoria, personaj cu valențe mitice: „Pune-l o dată, Petre, pe Corbu să-ți zică gros cântecul dropiei.”[7]. Discursul nu produce doar mitizare, ci și un cadru favorabil funcției parabolice a textului. În măsura în care experiența individuală este preluată și reinterpretată de comunitate, ea devine exemplară. Povestirea nu fixează doar un fapt, ci îl transformă într-un model implicit de interpretare a realității. În acest sens, mitul comunitar poate deveni și parabolă colectivă. Comunitatea nu discută explicit teme politice sau sociale, dar organizează, prin intermediul simbolului, un orizont comun de sens. Dropia, în jurul căreia se coagulează discursul, poate deveni figura unui ideal colectiv, a unei promisiuni, a unei șanse ratate sau a unei aspirații permanente. Important este că sensul nu este formulat ca teză, el este sugerat prin acumulare și repetare.

În climatul anilor ’60, această formă de discurs indirect are o relevanță aparte. Literatura evită adesea explicitarea ideologică, preferând configurații simbolice deschise. Povestirea despre un animal rar, mereu urmărit și niciodată capturat, poate susține o meditație asupra distanței dintre dorință și realizare. Nu este necesară o corespondență directă cu realitatea istorică, suficient este faptul că structura simbolică permite o astfel de deschidere. Mitizarea prin discurs comunitar creează astfel un spațiu de reflecție protejat. Sensul parabolic nu se impune, ci se oferă ca posibilitate. Dropia rămâne, la nivel ontologic, o pasăre, iar la nivel simbolic, ea devine punct de convergență pentru tensiuni

[6] Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994, p. 128.
[7] Ștefan Bănulescu, *op. cit.*, p. 53.

colective. Parabola nu înlocuiește mitul, ci îl prelungește. Prin urmare, funcția mitopoetică a discursului comunitar susține simultan două niveluri. Pe de o parte consolidează identitatea prin povestire, iar pe de altă parte, articulează indirect o reflexie asupra condiției istorice. Ontologia lumii nu este modificată, dar regimul de semnificație se lărgește. În această extensie semantică se află potențialul parabolic al textului.

Fără a reduce textul la o alegorie politică explicită, se poate observa că urmărirea obsesivă a unui obiect mereu amânat configurează o structură simbolică susceptibilă de lectură parabolică. Repetata tentativă de a prinde dropia, însoțită de eșecuri succesive și de invocarea „clipei potrivite" care nu survine, nu funcționează doar ca mecanism narativ, ci ca model formal al amânării. Narațiunea este construită pe reluare și suspendare, pe apropiere și retragere, pe tensiunea dintre posibilitate și realizare. În acest sens, structura însăși a textului devine semnificativă, dorința fiind menținută activă prin perpetua ei neîmplinire.

Această dinamică poate fi pusă în relație cu climatul cultural al perioadei 1960, când discursul oficial era articulat în jurul ideii de construcție progresivă și de orizont colectiv promițător. Retorica promisiunii funcționa ca motor al imaginarului social, însă experiența concretă era adesea marcată de decalaje și întârzieri. În această lumină, dropia poate sugera figura unui ideal permanent amânat. Idealul există în câmpul simbolic, însă rămâne inaccesibil în planul realizării efective.

Este esențial, totuși, să subliniem că textul nu impune această lectură și nu oferă indicii directe care să transforme simbolul într-o alegorie politică transparentă. Relația dintre simbol și context este una de convergență structurală, nu de substituție directă. Nu avem de-a face cu o „cheie" care ar traduce automat pasărea într-un referent istoric precis, ci cu o structură formală (amânarea, ratarea, invocarea repetată a momentului potrivit) care poate rezona cu experiența istorică a epocii. Caracterul parabolic al nuvelei este, așadar, discret și deschis. Ambiguitatea rămâne hermeneutică, nu ontologică. Lumea ficțională nu este dublată de un plan alegoric obligatoriu, ci oferă un câmp de interpretare plural. Dropia nu devine un semn mecanic al unui regim sau al unei ideologii, rămâne figură polisemantică, capabilă să concentreze simultan sensuri existențiale și eventuale rezonanțe istorice. Tocmai această deschidere garantează complexitatea textului și îl protejează de reducționism, păstrându-i autonomia estetică și densitatea simbolică.

În *Dropia*, animalul nu introduce miraculosul și nu fracturează ontologia lumii, ci funcționează ca ax simbolic prin care realitatea este mitizată semantic. Verticalitatea, raritatea și ratarea transformă pasărea într-o figură a limitei și a dorinței, iar discursul comunitar consolidează această funcție mitică. Astfel, mitizarea naturalului este realizată prin intensificare simbolică, nu prin intervenție supranaturală, confirmând coerența ontologică și profunzimea semantică a universului bănulescian.

III. *Mistreții erau blânzi*

În imaginarul colectiv tradițional, mistrețul este asociat cu violența, agresivitatea, forța devastatoare, dar și a puterii genezice[8]. Animal are valoare totemică și aparține registrului teluric al brutalității și al instinctului neîmblânzit. În nuvela lui Bănulescu însă, această încărcătură arhetipală este radical reconfigurată. În plin potop, într-un context dominat de dezordine, moarte și amenințare colectivă, mistreții nu apar ca o dublare a catastrofei, ci ca o suspendare a ei, fiind descriși plini de o vitalitate primordială. Această abatere de la tiparul tradițional produce un efect de șoc simbolic. În loc să amplifice tensiunea apocaliptică a scenelor inundate, animalele introduc o energie ludică și vitală. Inversiunea arhetipală devine astfel mecanism semantic central, deoarece ceea ce era semn al distrugerii devine semn al regenerării. Mistrețul nu mai este figura amenințării, ci a unei vitalități elementare, indestructibile.

Din punct de vedere simbolic, această transformare funcționează pe două planuri. Pe de o parte, confirmă forța primară a naturii, dar o forță reconciliată cu viața, nu orientată spre anihilare. Pe de altă parte, introduce un model implicit de comportament comunitar, animalul devenind operator axiologic. Mai important însă este faptul că mistreții nu capătă niciun atribut supranatural. Ei rămân

[8] Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 106.

perfect integrați ontologic în realitatea narativă. Nu vorbesc, nu ghidează explicit, nu intervin providențial. Mitizarea nu se produce prin transcenderea realului, ci prin reorganizarea sensului în interiorul lui. În mijlocul apei devastatoare, corpul lor masiv, energia lor jucăușă, libertatea mișcării devin imagini ale continuității vieții:

„- Uite-l, mă, pe Vasile! Mistrețul ăla bătrân și chior pe care l-am întâlnit acum zece ani la plaurul de la ghiolul Matița. Îi dădeam să mănânce boabe de porumb din palmă. Sărea în sus de bucurie când simțea oameni pe aproape. El e, mă, că-i lipsește un colț! Vasile, ce mai faci, mă Vasile! Să trăiești , mă, chiorule, mă! [...]

Cârdurile de mistreți se opriră grohăind înspre dune. Printre mistreții bătrâni din capul convoiului, Vasile sări prin apă, rotindu-se, zvârcolindu-și partea dinapoi în sus, într-un fel de joacă a lui. Câțiva mistreți se bălăciră și ei cam ca Vasile."[9]

În acest sens, mistrețul devine prototip al unei speranțe fără retorică. El întruchipează o formă de curaj primar, nearticulat discursiv, dar vizibil în gest și mișcare. Vigoarea lui nu este eroică, ci naturală, instinctuală. Tocmai această lipsă de emfază îi conferă forță simbolică. Prin inversiune arhetipală, Bănulescu nu distruge mitul tradițional al mistrețului, ci îl resemantizează. Animalul rămâne puternic, dar puterea lui devine regenerativă. În plin dezastru, el oferă imaginea unei energii care nu se lasă absorbită de cataclism. Astfel, mistrețul funcționează ca centru de condensare simbolică, iar în jurul lui se reordonează afectiv comunitatea, iar din haosul apelor se desprinde, neașteptat, o figură a rezistenței vitale.

Această inversiune nu este decorativă, ci structurală. Ea transformă nuvela dintr-o simplă cronică a potopului într-o meditație asupra capacității vieții de a se reconfigura. Mistrețul blând devine, paradoxal, imaginea cea mai puternică a forței, una care nu distruge, ci menține lumea în mișcare.

Mistreții devin simboluri ale speranței nu doar prin inversiunea arhetipală care îi transformă din fiare agresive în prezențe blânde și viguroase, ci mai ales prin efectul lor asupra comunității. Apariția lor este trăită colectiv, iar această trăire simultană produce mitizarea „în timp real" a evenimentului. Scena este descrisă într-un registru aproape festiv: pe dună, sătenii privesc cum „veneau mistreții în cârduri , înotând în salturi repezi, tăind apa cu spinările sure, cu boturile păroase, căscate, pline sub bărbie de țurțuri de gheață, pe colți cu smocuri de iarbă uscată și albită de zăpadă" [10]. Întreaga scenă produce o veselie neobișnuită într-un context dominat până atunci de panică, căutare disperată și strigăte alarmate, izbucnirea râsului marchează o schimbare radicală de ton afectiv.

Cel care declanșează această stare este chiar Condrat, cel mai năpăstuit dintre oameni, care căuta să-i sape groapa copilului său. Reacția colectivă este esențială. Bărbații izbucnesc în hohote de râs și ajung chiar să imite zgomotele turmei de mistreți:

„Și Condrat râse cu hohote, într-o mână cu cazmaua și în alta cu lopata. […] Și se porniră toți să hohotească. Horobeț râdea gros, dogit, ținându-se cu mâinile de barba galbenă, care-i acoperea pieptul. Căpuci chicotea subțire, Blegu pufnind în lături – pfua-pfua, - Chizlinski scurt, repezit, cu nasul cârn în sus, Balcău rar – ha, ha -, Prișu cu palmele la ochi după ce mai întâi își scoase căciula, cum obișnuia când râdea –, iar Pălici înfundat, din pântecul mare, pe care și-l sprijinea pe de margini cu brațele lui scurte. […]

Și râseră iar, dându-și capetele pe spate"[11]

Gestul imitativ are o valoare simbolică profundă, oamenii nu mai sunt spectatori ai catastrofei, ci revin în ritmul vital al naturii. Prin această mimare ludică, distanța dintre om și animal se reduce, iar energia vitală a mistreților este absorbită în corpul comunitar. Nu avem de-a face cu o epifanie miraculoasă, ci cu o reconectare la un impuls primar al vieții. În acest fel, mistreții intră rapid în imaginarul colectiv ca semne ale depășirii primejdiei. Nuvelistul nu le atribuie atribute supranaturale și nu modifică ontologia lumii. Realitatea rămâne aceeași, apele cresc, sloiurile se izbesc, oamenii suferă. Însă prin relatarea comună și prin replicile entuziaste ale sătenilor întâmplarea capătă densitate simbolică. Povestirea devine mecanism de transformare semantică. Momentul dobândește astfel o

[9] Ștefan Bănulescu, *op. cit.*, pp. 37-38.
[10] *Ibidem*, p. 37.
[11] *Ibidem*, p. 38.

semnificație aproape ritualică. Sosirea mistreților funcționează ca o ruptură afectivă în interiorul catastrofei, deoarece râsul înlocuiește bocetul, strigătul de teamă devine strigăt de bucurie. Prin această mutație, comunitatea își regăsește coeziunea. Miticul nu coboară din exterior, ci este produs prin reacția colectivă. Evenimentul este autorizat ca simbol prin consens afectiv.

În acest sens, mitizarea rămâne imanentă. Nu există o transfigurare ontologică a realului, ci o transfigurare a semnificației lui. Moartea, disperarea și dezorientarea cedează loc unei imagini a rezistenței prin solidaritate. Mistreții nu salvează explicit comunitatea, dar îi reactivează energia vitală. Ei devin semne ale continuității vieții și ale posibilității de a traversa criza prin coeziune și optimism. Astfel, mitul nu este impus de autor, ci construit prin participarea comunității. În acest proces, animalul devine nucleu simbolic al regenerării, nu prin miraculos, ci prin forța contagioasă a vitalității sale.

În contextul anilor ’60, când literatura evita implicarea ideologică directă, *Mistreții erau blânzi* propune un cadru simbolic care permite o lectură parabolică fără a o impune. Povestirea pornește dintr-un nucleu tragic concret: înmormântarea copilului, căutarea disperată a unui loc de îngropare în mijlocul potopului, iar această axă realistă domină prima parte a nuvelei. Totul pare închis, fără ieșire din cauza naturii dezlănțuite.

Finalul introduce însă o ruptură de tonalitate. Apariția mistreților nu anulează tragedia, dar o relativizează simbolic. Tragedia nu este negată, ci subminată de un semn natural al continuității vieții. În această logică, mistreții pot fi citiți ca semn al depășirii tragediei și al triumfului vieții asupra distrugerii. Speranța renaște nu prin intervenția deliberată a omului, nici printr-un act eroic, ci printr-o energie care vine din afara controlului uman. Natura însăși oferă un contra-discurs față de disperare. Naratorul nu forțează niciodată o paralelă doctrinară. Nu există corespondențe explicite cu vreo realitate politică sau ideologică. Totuși, structura povestirii poate fi citită ca o morală implicită, în fața cataclismului comun, comunitatea se reface prin valori tradiționale. În acest sens, mistreții nu devin „alegoria politică” a vreunui regim, ci activează un nivel suplimentar de sens. Ei funcționează ca operatori simbolici ai reîntoarcerii la un ritm arhaic, la ritual, la optimismul primar. Parabola rămâne discretă, cititorul poate percepe în „mistreții blânzi” o metaforă a reînnoirii colective fără ca realismul ontologic al scenei să fie afectat. Animalele rămân animale, apa rămâne apă, dar semnificația evenimentului depășește factualul. Ambiguitatea este, așadar, hermeneutică, nu ontologică. Textul nu introduce miraculosul, ci o supra semnificare a realului prin reacția comunității. Idealul reechilibrării lumii nu este impus ideologic, ci sugerat printr-o imagine naturală cu forță arhetipală.

Mistreții „blânzi” devin un operator simbolic complex. Prin confirmarea unui arhetip pozitiv și prin inversiunea așteptării, Bănulescu conturează o natură capabilă să insufle încredere într-o lume amenințată de apocalipsă. Cititorul rămâne liber să interpreteze scena la nivel existențial, ca lecție de viață dată de natură, sau în cheie parabolică, drept metaforă a victoriei comunității asupra disperării. Reacția spontană a oamenilor, cu hohote și strigăte de bucurie, validează miticul latent fără a rupe unitatea realistă a lumii. Tocmai această discreție conferă nuvelei forța ei simbolică durabilă.

Comparativ cu *Dropia*, unde simbolul se construiește prin distanță, inaccesibil și verticalitate, *Mistreții erau blânzi* operează printr-o dinamică aproape inversă, aici simbolul este imersat în comunitate, corporal, colectiv și expansiv. Diferența nu este doar de registru afectiv, ci de arhitectură simbolică. În *Dropia*, obiectul urmăririi rămâne mereu amânat. Pasărea apare rar, scapă capturii, se sustrage coincidenței dintre dorință și moment. Tensiunea simbolică derivă din inaccesibilitate și din diferența axiologică dintre aspirație și real. Sensul se concentrează în jurul unei necoincidențe structurale. Simbolul este solitar și impune o meditație asupra limitei și a ratării.

În *Mistreții erau blânzi*, dimpotrivă, simbolul nu este urmărit, ci irupe. Apariția turmei este bruscă, masivă, aproape exuberantă. În locul unei verticalități distante, avem o mișcare orizontală, colectivă, în ritm de turmă. Dacă dropia concentrează sensul într-un punct al depărtării, mistreții îl distribuie în spațiul comunitar. Energia nu mai este suspendată, ci eliberată. Râsul, imitația, reacția comună transformă simbolul într-un eveniment afectiv colectiv.

Analiza nuvelelor *Dropia* și *Mistreții erau blânzi* din proza lui Ștefan Bănulescu evidențiază coerența unei poetici a mitizării, în care simbolul animalier funcționează ca operator central al intensificării semantice, fără a altera ontologia realistă a lumii reprezentate. Ambele texte evită alegoria transparentă și păstrează ambiguitatea hermeneutică. Lumea rămâne ontologic unitară, iar simbolul nu devine teză. Totuși, prin contrastul dintre verticalitatea solitară și orizontalitatea colectivă, dintre inaccesibil și exuberanță, Bănulescu explorează două moduri complementare de funcționare a miticului: unul al distanței și al tensiunii, celălalt al solidarității și al refacerii. Astfel, în economia operei, cele două nuvele nu se contrazic, ci se completează: una meditează asupra limitei, cealaltă asupra depășirii ei.

Dimensiunea parabolică a ambelor texte este discretă și deschisă. Structura simbolică permite rezonanțe istorice și reflecții asupra condiției colective în contextul anilor ’60, fără a impune o alegorie politică transparentă. Tocmai această deschidere protejează autonomia estetică a prozei lui Bănulescu și îi conferă complexitate interpretativă.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bănulescu, Ștefan, *Iarna bărbaților*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
2. Ciobanu, Gabriela, *Structuri mitice și simbolice în proza scurtă a scriitorilor șaizeciști*, Editura Lumen, Iași, 2020.
3. Ciobanu, Nicolae, *Nuvela și povestirea contemporană*, Editura pentru Literatură, București, 1967.
4. Dan, Sergiu Pavel, *Proza fantastică românească*, Editura Minerva, București, 1975.
5. Evseev, Ivan, Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale, Editura Amarcord, Timișoara, 1994.
6. Gorcea, Petru Mihai, Structură şi mit în proza contemporană, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1982.
7. Negoițescu, I., *Scriitori moderni*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
8. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism, Proza*, editia a II-a, Editura Fundației Pro, București, 2006.
9. Otto, Rudolf, *Sacrul*, Editura Dacia, București, 1992.
10. Jung, C. G., *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Editura Trei, București, 2014.

CONTEMPORARY HISTORICAL ASPECTS IN ROMANIAN-GERMAN CHILDREN'S AND YOUNG ADULT LITERATURE: THE CASE STUDY OF KARIN GÜNDISCH

Olivia Betina Pădurean
PhD Student, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: *This study examines the representation of contemporary historical aspects in Romanian-German children's and young adult literature, focusing on the works of Karin Gündisch as a case study. Situated at the intersection of minority literature, memory culture, and post-socialist transformation, Romanian-German literature for young readers offers a unique perspective on identity, migration, and cultural heritage. The analysis explores how historical experiences such as World War II, the communist regime in Romania, and the post-1989 migration of the German minority are narratively mediated for younger audiences. Through close readings of selected texts by Karin Gündisch, the paper highlights narrative strategies, thematic patterns, and the pedagogical potential of literature in conveying complex historical realities. Particular attention is given to the ways in which personal and collective memory are intertwined, and how concepts of belonging, displacement, and intercultural dialogue are articulated. The study argues that Romanian-German children's and young adult literature plays a crucial role in preserving minority memory while making it accessible and meaningful to contemporary young readers.*

Keywords: *Romanian-German literature; children's and young adult literature; cultural memory; migration*

Zeitgeschichtliche Aspekte in der rumäniendeutschen Kinder- und Jugendliteratur. Das Fallbeispiel Karin Gündisch

1. Einleitung

Dieses Projekt hat zum Ziel, die Darstellung und literarische Verarbeitung zeitgeschichtlicher Aspekte Rumäniens in der deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien zu analysieren, wobei der Fokus auf den historischen Erfahrungen der deutschen Minderheit liegt. Ausgangspunkt der Untersuchung bildet der historische, soziale und kulturelle Kontext, in dem diese Literatur entsteht, sowie ihre Rolle bei der Weitergabe des kollektiven Gedächtnisses an jüngere Generationen. In diesem Zusammenhang wird untersucht, wie historische Realitäten wie der Alltag unter dem kommunistischen Regime, ideologische Einschränkungen, Migration und Emigration sowie der Zerfall deutscher Gemeinschaften in literarische Erzählungen integriert werden, die für ein junges Publikum zugänglich sind.

Meine Forschung ist auf das Werk der Autorin Karin Gündisch fokussiert, die Wahl der Autorin fußt auf ihre besondere Bedeutung für die deutschsprachige Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien. Ihre Texte, darunter *„Im Land der Schokolade und Bananen"* (1988), *„Das Paradies liegt in Amerika"* (1991) und der Erzählband *„Geschichten über Astrid"* (1986), bieten erzählerische Perspektiven, die sich auf Kindheit und Jugend im historischen Kontext des kommunistischen Rumäniens sowie auf die Erfahrung der Emigration konzentrieren. Ziel der Analyse ist es, das Verhältnis zwischen der „großen" Geschichte und der individuellen Erfahrung zu untersuchen, wie es durch eine kindliche oder jugendliche Erzählstimme vermittelt wird, sowie die literarischen Strategien herauszuarbeiten, mit denen sensible historische Themen an das Aufnahmevermögen junger Leserinnen und Leser angepasst werden.

Darüber hinaus untersucht das Projekt die bildende und erzieherische Funktion dieser Texte und zeigt auf, inwiefern Kinder- und Jugendliteratur zur Ausbildung eines historischen Bewusstseins, einer kulturellen Identität und einer interkulturellen Sensibilität beiträgt. Anhand der Analyse des Werks von Karin Gündisch soll verdeutlicht werden, dass die deutschsprachige Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien nicht nur einen Raum literarischer Fiktion darstellt, sondern auch ein zentrales Medium zur Vermittlung historischen und kulturellen Gedächtnisses bildet, das an die Lebenswelt junger Leserinnen und Leser angepasst ist.

2. Der aktuelle Stand der Forschung

Die Forschungen zur deutschsprachigen Literatur aus Rumänien, insbesondere im Bereich der Kinder- und Jugendliteratur, sind bislang relativ gering und fragmentarisch. Das wissenschaftliche Interesse konzentrierte sich lange Zeit vor allem auf die kanonische Literatur der deutschen Minderheit, während die Kinder- und Jugendliteratur häufig als ästhetisch marginal betrachtet wurde. In diesem Kontext ist das Werk von Karin Gündisch bislang nicht Gegenstand einer monografischen Untersuchung gewesen, sondern wurde überwiegend im Rahmen interkultureller und identitätsbezogener Studien thematisiert.

Die deutschsprachige Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien spiegelt in besonderer Weise zentrale historische Ereignisse und Prozesse wider, insbesondere jene, die mit den Erfahrungen der deutschen Gemeinschaft verbunden sind, wie der Zweite Weltkrieg und seine Folgen, Migration, Deportationen oder der Holocaust. In den Werken von Karin Gündisch werden diese Themen durch altersgerechte narrative und stilistische Strategien an das Verständnis junger Leserinnen und Leser angepasst und leisten dadurch einen Beitrag zur Ausbildung historischen Bewusstseins, von Empathie sowie zu einer reflektierten Auseinandersetzung mit der Vergangenheit.

Einen wichtigen theoretischen Referenzpunkt für die Kontextualisierung dieser Literatur bildet die an der Universität Bielefeld eingereichte Dissertation von Annemarie Weber, *German Language Children's and Youth Literature in Romania between 1945–1989*, die einen historischen und literarischen Rahmen für die deutschsprachige Kinder- und Jugendbuchproduktion in der kommunistischen Zeit bereitstellt. Ergänzend dazu bietet der Band von Mariana-Virginia Lăzărescu, *Schau, das Leben ist so bunt*, eine thematische und vergleichende Analyse der deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien, in die auch das Werk von Karin Gündisch integriert wird und in der insbesondere dessen identitätsstiftende und pädagogische Funktionen hervorgehoben werden. Studien zu Übersetzungsfragen, wie jene von Maria Sass und Kinga Erzsé, unterstreichen darüber hinaus die Rolle von Gündischs Werk als kultureller Vermittler und als Medium zur Weitergabe der Werte einer Minderheit an ein breiteres Publikum.

Der theoretische Rahmen der vorliegenden Untersuchung wird durch grundlegende Beiträge aus den Cultural Studies und den Memory Studies ergänzt. Werke wie *Introduction to Cultural Studies* von Aleida Assmann und *Cultural Studies: Theory and Practice* von Chris Barker liefern zentrale Begriffe und Analyseinstrumente zur Untersuchung kultureller Erinnerung, von Identitätskonstruktionen und historischen Repräsentationen in literarischen Diskursen. Darüber hinaus ermöglicht der von Reiner Wild herausgegebene Band *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur* die Einordnung der Kinder- und Jugendliteratur, einschließlich des Werks von Karin Gündisch, in eine breitere deutschsprachige literarische Tradition. Das *Handbuch der Kulturwissenschaften*, herausgegeben von Friedrich Jaeger und Jürgen Straub, stützt schließlich die interdisziplinäre Herangehensweise an das Verhältnis von Literatur, Geschichte und Kultur.

Das Fehlen systematischer Untersuchungen, die sich ausschließlich dem Werk von Karin Gündisch widmen, sowie der Mangel an einer integrierten Analyse zeitgeschichtlicher Darstellungen in der deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien weisen auf eine relevante Forschungslücke hin. Vor diesem Hintergrund begründet das vorliegende Projekt seine wissenschaftliche Legitimität durch den Anspruch, einen kohärenten Ansatz zu entwickeln, der das Werk der Autorin in enger Verbindung mit dem historischen und kulturellen Kontext der deutschen Gemeinschaft in Siebenbürgen analysiert.

3. Zielsetzung und Forschungsziele

Theoretisch stützt sich das Projekt auf zentrale Konzepte der Kulturwissenschaften. In Anlehnung an strukturalistische und poststrukturalistische [1]Positionen wird Sprache nicht als neutrales Abbild von Wirklichkeit verstanden, sondern als kulturelles Zeichensystem, das Bedeutung erst hervorbringt und ordnet. Narrative erscheinen in diesem Zusammenhang als Formen der Sinn- und

[1] Jaeger, Friedrich**;** Straub, Jürgen (Hrsg.): *Handbuch der Kulturwissenschaften*. Metzler Verlag Stuttgart: 2004, S.118.

Zeitorganisation, durch die historische Erfahrungen selektiv aktualisiert, interpretiert und für ein junges Publikum verständlich gemacht werden.

Ausgehend von der Annahme, dass Sinn durch das Verhältnis von Aktualität und Potentialität entsteht und stets kontingent bleibt, wird Narrativität als ein Prozess der Bedeutungsselektion betrachtet, der komplexe historische Erfahrungen, wie Migration, Entwurzelung oder kulturelle Fremdheit, erzählbar und vermittelbar macht. Diese Perspektive erlaubt es, literarische Texte nicht nur thematisch, sondern auch als kulturelle Sinnsysteme zu analysieren, die Erinnerung strukturieren und Identität konstituieren.

Im Sinne der Kulturwissenschaften werden literarische Texte zudem als kulturelle Praktiken verstanden, die immer auch politische, ideologische und pädagogische Dimensionen besitzen. In Anlehnung an semiotische und dekonstruktive Ansätze (Saussure, Barthes, Derrida) wird Bedeutung als instabil und kontextabhängig begriffen, wodurch der Fokus auf den Prozess der Interpretation und auf die Rolle der Leserinnen und Leser gelenkt wird. Gleichzeitig wird mit kulturhermeneutischen Positionen (Geertz, Turner) Kultur als ein „Geflecht von Bedeutungen“[2] verstanden, das erzählerisch vermittelt und ausgehandelt wird.

Dieser theoretische Rahmen ermöglicht es, die Werke von Karin Gündisch als narrative Räume der kulturellen Erinnerung zu analysieren, in denen individuelle Erfahrung und kollektive Geschichte miteinander verschränkt werden. Die Cultural Studies bieten somit ein geeignetes Instrumentarium, um die Verbindung von Literatur, Geschichte und Identität in der deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien differenziert zu erfassen.

4. Forschungsmethodologie

Die vorliegende Untersuchung basiert auf einer interdisziplinären Methodologie, deren theoretischer Ausgangspunkt in den Cultural Studies verankert ist. Dieser Ansatz bietet geeignete Instrumente, um Literatur nicht ausschließlich als ästhetisches Phänomen, sondern als kulturelle Praxis der Sinnproduktion in spezifischen historischen, sozialen und identitären Kontexten zu analysieren. Literatur wird dabei als System von Zeichen und Narrativen verstanden, durch das historische Erfahrungen selektiert, strukturiert und vermittelt werden. Bedeutung erscheint nicht als stabil oder transparent, sondern als kontingent, verhandelbar und kontextabhängig. Die Wahl dieses theoretischen Rahmens ist durch den spezifischen Charakter des Werks von Karin Gündisch sowie durch die Besonderheiten der deutschsprachigen Minderheitenliteratur gerechtfertigt, in der literarische Gestaltung, kollektive Erinnerung und Erfahrungen der Zeitgeschichte untrennbar miteinander verbunden sind.

Die literar-historische Methode dient in der vorliegenden Untersuchung dazu, die Werke von Karin Gündisch in ihrem jeweiligen historischen, sozialen und kulturpolitischen Entstehungskontext zu verorten. Diese Methode ermöglicht es, literarische Texte nicht isoliert zu betrachten, sondern sie in Beziehung zu zentralen zeitgeschichtlichen Ereignissen wie dem kommunistischen Regime in Rumänien, der Situation der deutschen Minderheit, der Emigration sowie den gesellschaftlichen Transformationsprozessen zu setzen.[3] Auf diese Weise wird untersucht, inwiefern historische Erfahrungen und kollektive Erinnerungen Eingang in die erzählerischen Strukturen der Kinder- und Jugendliteratur finden und wie sie literarisch verarbeitet und für ein junges Publikum vermittelt werden.

Ergänzend zur kontextuellen Analyse wird die textimmanente Methode angewandt, die den literarischen Text als eigenständiges Bedeutungsgefüge untersucht. Im Mittelpunkt stehen dabei narrative Perspektiven, Erzählstrukturen, Figurenkonstellationen, Symbolik sowie sprachlich-stilistische Mittel, mit denen historische Erfahrungen vermittelt werden[4]. Die textimmanente Analyse erfolgt intersektional, indem sie die Verschränkung verschiedener Bedeutungsebenen berücksichtigt, etwa Alter, kulturelle Zugehörigkeit, Geschlecht, Migrationserfahrung und Generationenzugehörigkeit. Diese Vorgehensweise ist insbesondere für die Kinder- und

[2] Jaeger, Friedrich**;** Straub, Jürgen: Ebd., S.460.
[3] Ebd., S.480.
[4] Jaeger, Friedrich**;** Straub, Jürgen: Ebd., S.495.

Jugendliteratur relevant, da hier komplexe historische Inhalte durch Vereinfachung, Symbolisierung und emotionale Fokussierung zugänglich gemacht werden.

Darüber hinaus wird die vergleichende Methode eingesetzt, um die Besonderheiten des Werks von Karin Gündisch innerhalb der deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien sowie im weiteren Kontext der deutschsprachigen Minderheiten- und Exilliteratur herauszuarbeiten. Dabei werden thematische, motivische und narrative Parallelen und Unterschiede zu ausgewählten Texten anderer Autorinnen und Autoren untersucht, die sich ebenfalls mit Fragen von Migration, Identität, Alterität und Erinnerung befassen.[5] Der Vergleich erfolgt sowohl synchron, innerhalb derselben historischen Phase, als auch diachron, unter Berücksichtigung verschiedener literarischer und gesellschaftlicher Kontexte. Diese Methode ermöglicht es, das spezifische Profil von Gündischs literarischem Diskurs sichtbar zu machen und ihre Texte als Teil eines größeren kulturellen und literarischen Zusammenhangs zu interpretieren.

Die Kulturwissenschaften ermöglichen es, literarische Texte als Räume der Aushandlung von Sinn zu betrachten, in denen sich Erinnerung und Gegenwart, individuelle und kollektive Identität sowie lokale und transnationale Erfahrung überschneiden. In Anlehnung an semiotische und poststrukturalistische Ansätze wird Sprache nicht als Abbild der Realität, sondern als konstitutives Zeichensystem verstanden. Narrativität fungiert dabei als Form der Organisation von Zeit und Bedeutung, durch die komplexe historische Erfahrungen – etwa Migration, Entwurzelung oder kulturelle Alterität – in für junge Leserinnen und Leser zugängliche Erzählstrukturen überführt werden können. Diese Perspektive ist insbesondere für die Analyse von Kinder- und Jugendliteratur zentral, da hier Selektionsprozesse, Vereinfachungen und Symbolisierungen eine grundlegende Rolle spielen.

Im gegenwärtigen wissenschaftlichen Diskurs wird der Begriff des „Zeitgenössischen“ in der Regel mit der Literatur seit den 1990er Jahren verbunden. Die Werke von Karin Gündisch lassen sich überwiegend diesem Zeitraum zuordnen; die vorliegende Studie erweitert jedoch den zeitlichen Rahmen und bezieht auch Texte aus der kommunistischen Periode ein. Diese Erweiterung ist dadurch begründet, dass die dominanten Themen der deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien in hohem Maße auf Erfahrungen des 20. Jahrhunderts verweisen. Ereignisse wie der Zweite Weltkrieg, Deportationen, das kommunistische Regime, Emigration sowie die gesellschaftliche Transformation nach 1989 bilden einen zentralen Referenzrahmen für die literarische Gestaltung.

Die deutschsprachige Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien ist daher im Zusammenhang mit unterschiedlichen historischen und literarischen Phasen zu betrachten: der Nachkriegszeit, den Jahrzehnten des Kommunismus, der Umbruchsphase um 1989/1990 sowie der aktuellen literarischen Produktion. Jede dieser Phasen weist spezifische thematische und stilistische Merkmale auf, die für das Verständnis der Literatur als Medium kollektiver Erinnerung und identitätsstiftender Orientierung von Bedeutung sind.

Vor diesem Hintergrund greift die Untersuchung auf zwei zentrale methodische Zugänge zurück. Erstens wird eine kontextuelle Analyse[6] durchgeführt, die die Werke von Karin Gündisch in die Entwicklung der deutschsprachigen Literatur aus Rumänien nach 1945 und nach 1990 einordnet. Dabei wird untersucht, wie sozio-politische Veränderungen, insbesondere Kommunismus, Emigration, Transformation und Globalisierung, thematische Schwerpunktsetzungen und narrative Strategien beeinflussen. Kinder- und Jugendliteratur wird in diesem Zusammenhang als Form kultureller Vermittlung und als Träger kollektiver Erinnerung verstanden.

Zweitens erfolgt die Analyse der ausgewählten Texte mittels eines hermeneutischen und vergleichenden[7] Ansatzes. Untersucht werden sowohl zentrale Themen wie Migration, Identität, Alterität und Erinnerung als auch die narrativen und symbolischen Strategien, durch die diese Erfahrungen für ein junges Publikum aufbereitet werden. Die Texte von Karin Gündisch werden dabei mit weiteren Werken der deutschsprachigen Literatur aus Rumänien sowie mit Texten anderer

[5] Ebd., S. 497.
[6] Jaeger, Friedrich**;** Straub, Jürgen: Ebd., S.142.
[7] Ebd., S.150.

Autorinnen und Autoren der Minderheiten- und Exilliteratur in Beziehung gesetzt, um die Besonderheiten ihres literarischen Diskurses und seine kulturelle Funktion herauszuarbeiten.

Ein vergleichender Zugang zur Kinder- und Jugendliteratur des sozialistischen Rumäniens kann zwischen dem rumänischen Autor Mircea Sântimbreanu und der rumäniendeutschen Schriftstellerin Karin Gündisch hergestellt werden. Beide thematisieren Kindheit im kommunistischen Alltag, jedoch aus unterschiedlichen kulturellen und erinnerungspolitischen Perspektiven.

In den Texten Sântimbreanus, etwa „*Cu și fără ghiozdan"* oder „*Matei și prietenii lui"*, erscheint Kindheit als sozial stabilisierter Raum, geprägt von Schule, Kollektiv und pädagogischen Normen, während der politische Kontext kaum reflektiert wird. Demgegenüber stellt Gündisch in Werken wie „*Im Land der Schokolade und Bananen"* oder „*Das Paradies liegt in Amerika"* Kindheit als historisch belastete Erfahrung dar, die von Mangel, Unsicherheit und Migration geprägt ist.

Der Vergleich macht deutlich, dass Sântimbreanus Literatur zur Normalisierung der sozialistischen Realität beiträgt, während Gündischs Texte als narrative Räume kultureller Erinnerung fungieren. Gerade dieser Kontrast unterstreicht die besondere Stellung von Karin Gündisch innerhalb der deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien.

5. Eigene Beiträge und Forschungsschwerpunkte zum vorgeschlagenen Thema. Bewertung der Durchführbarkeit und Risikomanagement

Ich habe dieses Thema gewählt, weil die deutschsprachige Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien zentrale Fragen von Identität, Migration und kultureller Erinnerung aufgreift und zugleich ein hohes bildungs- und kulturwissenschaftliches Potenzial besitzt. In meiner Tätigkeit als Deutschlehrerin habe ich wiederholt festgestellt, dass literarische Texte für Kinder und Jugendliche nicht nur zur Entwicklung sprachlicher Kompetenzen beitragen, sondern auch einen geeigneten Zugang zur Reflexion historischer Erfahrungen sowie zur Förderung interkultureller Sensibilität eröffnen. Gerade im Bereich der Minderheitenliteratur erweist sich Literatur als ein wichtiges Medium, um komplexe historische Zusammenhänge altersgerecht zu vermitteln.

Die Auseinandersetzung mit dem Werk von Karin Gündisch ergibt sich aus meinem fachlichen und didaktischen Interesse an der Verbindung von Literatur, Geschichte und kultureller Identitätsbildung. Ihre Texte eignen sich in besonderer Weise für eine literar-historische Analyse, da sie individuelle Kindheitserfahrungen in einen klar erkennbaren zeitgeschichtlichen Kontext einbetten und somit das Spannungsverhältnis zwischen persönlicher Erinnerung und kollektiver Geschichte sichtbar machen.[8] Die Anwendung der literar-historischen Methode ermöglicht es, die erzählten Erfahrungen in Beziehung zu den historischen Bedingungen des kommunistischen Rumäniens, zur Situation der deutschen Minderheit sowie zu den Migrations- und Transformationsprozessen[9] nach 1989 zu setzen.

Gleichzeitig erlaubt die textimmanente Methode eine differenzierte Analyse der narrativen und sprachlichen Strategien, mit denen historische Realität für ein junges Publikum vermittelt wird. Durch die intersektionale Betrachtung von Alter, kultureller Zugehörigkeit und Migrationserfahrung können zentrale Aspekte der Identitätskonstruktion[10] in Gündischs Texten herausgearbeitet werden. Die vergleichende Methode ergänzt diesen Zugang, indem sie das Werk der Autorin im Verhältnis zur rumänischen Mehrheitsliteratur für Kinder sowie zur deutschsprachigen Minderheiten- und Exilliteratur verortet und damit dessen spezifisches Profil sichtbar macht.

Das Forschungsvorhaben ist realisierbar, da ich über die notwendigen sprachlichen und fachlichen Kompetenzen, den Zugang zu den relevanten Primärtexten sowie über einschlägige didaktische Erfahrung verfüge. Die begrenzte Sekundärliteratur zum Werk von Karin Gündisch stellt dabei weniger ein Hindernis als vielmehr eine wissenschaftliche Chance dar, da sie Raum für eine eigenständige, methodisch fundierte Analyse eröffnet. Die gewählte Methodenkombination gewährleistet eine strukturierte und nachvollziehbare Vorgehensweise und verbindet literaturwissenschaftliche Analyse mit kultur- und bildungswissenschaftlicher Relevanz.

[8] Wild, Reiner, (Hrsg.): *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*. J.B. Metzler, Stuttgart/Weimar: 2008, S. 301.
[9] Jaeger, Friedrich**;** Straub, Jürgen (Hrsg.): *Handbuch der Kulturwissenschaften*. Metzler Verlag Stuttgart: 2004, S.465.
[10] Ebd., S.470.

6. Erwartete wissenschaftliche Ergebnisse und Relevanz der Forschung

Durch diese Forschung erwarte ich, einen eigenständigen wissenschaftlichen Beitrag zur deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien zu leisten, indem das Werk von Karin Gündisch aus einer kulturwissenschaftlichen Perspektive systematisch analysiert wird. Das zentrale Ergebnis der Untersuchung soll eine kohärente kritische Analyse ihres Gesamtwerks sein, die eine bestehende Forschungslücke schließt, da bislang vor allem fragmentarische oder überblicksartige Studien vorliegen.

Die Relevanz der erwarteten Ergebnisse geht über den akademischen Bereich hinaus. Die Analyse kann im Bildungsbereich genutzt werden, insbesondere für den Unterricht Deutsch als Fremdsprache und für interkulturelle Bildungsansätze. Zugleich trägt die Forschung zur Aufwertung einer bislang wenig beachteten Minderheitenliteratur bei und stärkt deren Sichtbarkeit im wissenschaftlichen und kulturellen Diskurs.

Insgesamt ist davon auszugehen, dass die Ergebnisse der Untersuchung sowohl wissenschaftliche Relevanz besitzen, indem sie ein wenig erforschtes Feld weiterentwickeln, als auch kulturelle und gesellschaftliche Bedeutung, indem sie die Rolle der Kinder- und Jugendliteratur bei der Vermittlung historischer Erfahrung und interkultureller Identitätsbildung hervorheben.

Die Ergebnisse meiner Promotionsforschung werden nicht auf die Abfassung und Verteidigung der Dissertation beschränkt bleiben, sondern gezielt in den nationalen und internationalen wissenschaftlichen Diskurs eingebracht. Geplant ist die Veröffentlichung mehrerer Fachartikel in anerkannten literatur- und kulturwissenschaftlichen Zeitschriften in Rumänien sowie im deutschsprachigen und europäischen Raum. Diese Publikationen werden zentrale Aspekte der Forschung behandeln, darunter die kontextuelle und biografische Analyse des Werks von Karin Gündisch, die kulturwissenschaftliche Interpretation des Textkorpus sowie die Darstellung zeitgeschichtlicher Erfahrungen in der Kinder- und Jugendliteratur.

Darüber hinaus beabsichtige ich die Teilnahme an nationalen und internationalen Konferenzen und Kolloquien**,** die sich mit Literaturwissenschaft, Kulturwissenschaften, Kinder- und Jugendliteratur sowie interkulturellen Fragestellungen befassen. Die dort präsentierten Beiträge ermöglichen eine fachliche Rückkopplung und tragen zur weiteren Profilierung der Forschung bei.
Neben der wissenschaftlichen Verwertung sollen die Ergebnisse auch pädagogisch nutzbar gemacht werden, etwa durch die Entwicklung didaktischer Materialien zur Integration deutschsprachiger Kinder- und Jugendliteratur in den Unterricht. Langfristig ist zudem die Publikation einer Monografie geplant, die die zentralen Ergebnisse der Dissertation bündelt und als Referenz für zukünftige Forschungen dienen kann.

Insgesamt wird die Verwertung der Forschungsergebnisse durch eine Kombination aus wissenschaftlichen Publikationen, Konferenzbeiträgen, didaktischen Anwendungen und einer Monografie erfolgen und somit sowohl akademische als auch bildungs- und kulturbezogene Wirkung entfalten.

7. Schlussbetrachtungen

Die deutschsprachige Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien erweist sich als ein Forschungsfeld von besonderer Relevanz, das weit über den ästhetischen Rahmen hinausgeht und als ein zentraler Raum der Vermittlung kollektiver Erinnerung, der Aushandlung minoritärer Identität und des interkulturellen Dialogs fungiert. Die kulturwissenschaftlich fundierte Analyse des Werks von Karin Gündisch zeigt, dass diese Literatur nicht nur individuelle Erfahrungen widerspiegelt, sondern auch historische Traumata, gesellschaftliche Transformationsprozesse und Identitätsentwürfe einer Gemeinschaft, die von Migration, Exil, Heimatverlust und Neuverortung geprägt ist.

Die Texte von Karin Gündisch verdeutlichen das besondere Potenzial der Kinder- und Jugendliteratur, komplexe historische Erfahrungen in altersgerechte narrative Strukturen zu überführen**,** ohne deren kulturelle und moralische Bedeutung zu reduzieren. Durch spezifische erzählerische Strategien gelingt es der Autorin, historische Prozesse erfahrbar zu machen, Empathie

zu fördern und Offenheit gegenüber kultureller Vielfalt zu entwickeln. In diesem Sinne ist ihr Werk nicht nur literarisch, sondern auch pädagogisch von nachhaltiger Bedeutung.

Der interdisziplinäre Ansatz der Kulturwissenschaften ermöglichte es, die deutschsprachige Minderheitenliteratur als Ort der Sinn- und Identitätsverhandlung zu interpretieren – zwischen Vergangenheit und Gegenwart, individueller und kollektiver Erinnerung sowie lokalen und transnationalen Erfahrungshorizonten. Besonders deutlich wird dabei die Dynamik der deutschen Sprache im rumänischen Kontext, die Wechselwirkung von Mehrsprachigkeit und Identitätsbildung sowie die komplexe Beziehung zwischen deutscher Minderheitenkultur und der Mehrheitsgesellschaft.

Obwohl die Sekundärliteratur zu Karin Gündisch bislang vergleichsweise begrenzt ist, erwies sich diese Ausgangslage als produktive Forschungschance. Die vorliegende Untersuchung unterstreicht die Notwendigkeit systematischer und integrativer Analysen der deutschsprachigen Kinder- und Jugendliteratur aus Rumänien und eröffnet neue Perspektiven für zukünftige Forschungen in den Bereichen Minderheitenliteratur, Erinnerungsforschung und interkulturelle Bildung.

Zusammenfassend lässt sich festhalten, dass die Auseinandersetzung mit dem Werk von Karin Gündisch deutlich macht, dass Kinder- und Jugendliteratur in minoritären Kontexten keineswegs marginal, sondern von zentraler Bedeutung für die Vermittlung historischer Erfahrung, die Ausbildung kultureller Identität und die Förderung interkultureller Verständigung ist. Die Ergebnisse dieser Studie bestätigen, dass Literatur für junge Leserinnen und Leser einen wesentlichen Beitrag zur historischen Bewusstseinsbildung, zur kulturellen Selbstverortung und zum Verständnis gesellschaftlicher Transformationsprozesse leisten kann.

BIBLIOGRAPHY:

1. Gündisch, Karin: *Cosmin*. Weinheim, Beltz & Gelberg: 2005.
2. Gündisch, Karin: *Das Paradies liegt in Amerika*, Weinheim: Beltz & Gelberg: 2005.
3. Gündisch, Karin: *Die Tür zum Paradies*. Weinheim, Beltz & Gelberg: 2007.
4. Gündisch, Karin: *Geschichten über Astrid*. München, C. Bertelsmann: 1991.
5. Gündisch, Karin: *Ich freue mich, dass ich geboren bin*. Buchverlag Ravensburg: 1995.
6. Gündisch, Karin: *Das Paradies liegt in Amerika*. München, C. Bertelsmann: 1989.
7. Gündisch, Karin: *Geschichten über Astrid*/Povestiri despre Astrid. Ed. bilingvă în trad. M. Sass. ADZ, București: 2017.
8. Assmann, Aleida: *Introduction to Cultural Studies*. Suhrkamp Verlag Berlin: 2006.
9. Gray, Ann: *Research Practice for Cultural Studies.* London: Sage. 2003.
10. Anz, Thomas (Hrsg): *Handbuch der Literaturwissenschaft:* Methoden und Theorien, Bd. 2 Metzler Verlag: Stuttgart/Weimar: 2007.
11. Anz, Thomas: *Handbuch der Literaturwissenschaft: Gegenstände und Grundbegriffe*. Bd. I. Metzler Verlag Stuttgart/Weimar: 2007.
12. Baumgärtner, Clemens Alfred (Hrsg.): *Ansätze historischer Kinder- und Jugendbuchforschung*. Baltmannsweiler Verlag: Baltmannsweiler:1980.
13. Becke, Jürgen: *Die Diskussion um das Jugendbuch. Ein forschungsgeschichtlicher Überblick von 1890 bis heute*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft: Darmstadt: 1986.
14. Bentz, Gerd / Kolvenbach, Hans Jürgen: *Praxishandbuch Kinder- und Jugendliteratur. Informationen, Materialien, Texte, Handlungshilfen*. Königstein/Taunus: Athenäum Verlag: 1982.
15. Bottigheimer, Ruth B.: *The Bible for Children. From the Age of Gutenberg to the Present*. New Haven u.a. Yale University Press:1996.
16. Breaz, Mircea: *Literatura pentru copii: Repere teoretice și metodologice.* Editura Didactică și Pedagogică, București: 2013.

17. Brüggemann, Theodor: *Keinen Groschen für einen Orbis pictus. Ausgewählte Studien zur Kinder- und Jugendliteratur vom 16. bis 20. Jahrhundert*. Hg. von Reinhard Stach. Osnabrück, Universitätsverlag Rasch: 2001.
18. Carpenter, Humphrey, and Mari Prichard: *The Oxford Companion to Children's Literature.* Oxford University Press: 1984.
19. Chris Barker: *Cultural Studies: Theory and Practice*. London: Sage Publications, 2008.
20. Dahrendorf, Malte: *Das Mädchenbuch und seine Leserin. Jugendlektüre als Instrument der Sozialisation*. 4., überarb. Aufl. Weinheim: 1980.
21. Dahrendorf, Malte: *Kinder- und Jugendliteratur im bürgerlichen Zeitalter*. Königstein/Taunus: 1980.
22. Dahrendorf, Malte: *Jugendliteratur und Politik. Gesellschaftliche Aspekte der Kinder- und Jugendliteratur*. Frankfurt am Main: 1986.
23. Doderer, Klaus (Hrsg.): *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur. Personen-, Länder- und Sachartikel zu Geschichte und Gegenwart*. 3 Bde. und 1 Ergänzungsband. Weinheim/Basel: 1975–1981.
24. Doderer, Klaus (Hrsg.): *Ästhetik der Kinderliteratur. Plädoyers für ein ästhetisches Bewusstsein*. Weinheim/Basel: 1975–1981.
25. Doderer, Klaus / Müller, Helmut (Hrsg.): *Das Bilderbuch. Geschichte und Entwicklung des Bilderbuchs in Deutschland von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Weinheim/Basel: 1975–1981.
26. Doderer, Klaus (Hrsg.): *Klassische Kinder- und Jugendbücher. Kritische Betrachtungen*. 3. Aufl. Weinheim/Basel. 1975.
27. Dolle-Weinkauff, Bernd / Ewers, Hans-Heino (Hrsg.): *Theorien der Jugendlektüre. Beiträge zur Kinder- und Jugendliteraturkritik seit Heinrich Wolgast*. Weinheim: 1975.
28. Dolle-Weinkauff, Bernd / Ewers, Hans-Heino (Hrsg.): *Erich Kästners weltweite Wirkung als Kinderschriftsteller. Studien zur internationalen Rezeption des kinderliterarischen Werks*. Frankfurt am Main: 2002.
29. Dünne, Jörg/Mahler, Andreas: *Handbuch Literatur und Raum. Handbücher zur kulturwissenschaftlichen Philologie.* De Gruyter, Göttingen: 2015.
30. Dyhrenfurth, Irene: *Geschichte des deutschen Jugendbuchs*. Mit einem Beitrag zur Entwicklung nach 1945 von Margarete Diercks. 3., neu bearb. Aufl. Zürich/Freiburg: 1967.
31. Eckhardt, Juliane: *Kinder- und Jugendliteratur*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft: 1987.
32. Ewers, Hans-Heino: *Literatur für Kinder und Jugendliche. Eine Einführung in grundlegende Aspekte des Handlungs- und Symbolsystems der Kinder- und Jugendliteratur.* Wilhelm Fink Verlag: München: 2000.
33. Ewers, Hans-Heino / Lehnert, Gertrud / O'Sullivan, Emer (Hrsg.): *Kinderliteratur im interkulturellen Prozess. Studien zur allgemeinen und vergleichenden Kinderliteraturwissenschaft*. Stuttgart: 1994.
34. Friedrich Jaeger; Jürgen Straub (Hrsg): *Handbuch der Kulturwissenschaften*. Metzler, Stuttgart: 2004.
35. Graeme Turner: *British Cultural Studies. An Introduction*. London: Routledge: 1996.
36. Hans-Heino Ewers / Myriam Mieles (Hrsg.): *Kinder- und Jugendliteratur. Von der Gründerzeit bis zum Ersten Weltkrieg. Eine Textsammlung*. Stuttgart: 1995.
37. Heidrun Friese: „Cultural Studies – *Forschungsfelder und Begriffe*". In: *Kulturwissenschaftliche Methoden und Ansätze in den Disziplinen*. Stuttgart: Metzler, 2011.
38. Hubert Göbels: *Hundert alte Kinderbücher aus dem 19. Jahrhundert. Eine illustrierte Bibliographie*. Dortmund: 1979.
39. Jaeger, Friedrich/Jörn Rüsen (Hrsg.): *Handbuch der Kulturwissenschaften: Themen und Tendenzen.* Bd. 3, J.B. Metzler, Stuttgart/Weimar: 2004.
40. Jaeger, Friedrich/Jürgen Straub (Hrsg.): *Handbuch der Kulturwissenschaften: Paradigmen und Disziplinen.* Bd. 2, J.B. Metzler, Stuttgart/Weimar: 2004.

41. Jörg Diekneite / Juliane Eckhardt: *Kinder- und Jugendbücher / Kinder- und Jugendmedien. Auswahlbibliographie der Buchpublikationen*. Frankfurt am Main: 1997.
42. Lăzărescu, Mariana-Virginia. *Schau, das Leben ist so bunt.* Wissenschaftlicher Verlag Berlin: 2009.
43. Nünning, Ansgar (Hrsg): *Literatur- und Kulturtheorie*: Metzler, Stuttgart/Weimar: 2008.
44. Rațiu, Iuliu: *O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți.* Editura Biblioteca Bucureștilor.: 2003.
45. Reiner, Wild (Hrsg.): *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*. Stuttgart: Metzler, 2008.
46. Sass Maria/Kinga Erzsé. *„Übersetzungsprobleme im Falle von Karin Gündischs Geschichten über Astrid.*“ In: *Germanistische Beiträge*, Bd. 23, S. 175–190. Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu: 2009.
47. Universitätsbibliothek Braunschweig: *Die Sammlung Hobrecker der Universitätsbibliothek Braunschweig. Katalog der Kinder- und Jugendliteratur 1565–1945*. Bearb. von Peter Düsterdieck. 2 Bde. München: 1985.
48. Wagner, Peter: „*Fest-Stellungen. Beobachtungen zur sozialwissenschaftlichen Diskussion über Identität*“. In: Aleida Assmann / Heidrun Friese (Hg.), *Identitäten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, pp. 44–72: 2000.
49. Weber, Annemarie. *German Language Children's and Youth Literature in Romania between 1945–1989*. Dissertation, Universität Bielefeld: 2005.
50. Wild, Reiner. (Hrsg.) *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*. J.B. Metzler, Stuttgart/Weimar: 2008.
51. Ziegler, Christa Maria. *Die rumäniendeutsche Kinder- und Jugendliteratur: Versuch eines Überblicks. Dissertation*, 2007.
52. „Karin Gündisch – Autorin.“ *Offizielle Website der Autorin*, http://www.guendisch.de/english/karin.htm (Zugriff: 10.08.2025)
53. „Online-Enzyklopädie der deutschsprachigen Schriftsteller in Rumänien (Artikel über Karin Gündisch).“ (Zugriff am 05.08.2025)
54. Cruz, C., & Breda A.: Children's literature: A contribution to the emergence of science in the early years. International Journal on Social and Education Sciences (IJonSES), 6(1), 1-19. https://doi.org/10.46328/ijonses.613: 2024 (Zugriff: 08.08.2025)

COMPUTER-ASSISTED TRANSLATION OR CAT IN TRANSLATING LITERATURE

Paula Pîrvu-Dănăricu
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center

Abstract: *This article examines the role of computer-assisted translation (CAT) in contemporary translation practice, with particular attention to its relevance in literary and specialized translation contexts. It explores the conceptual foundations of CAT, distinguishing it from machine translation and emphasizing its function as a support system rather than a replacement for human translators. The study analyzes the evolution of CAT tools from early terminology databases and translation memory systems to modern cloud-based and AI-enhanced platforms. It further outlines the structured stages of the CAT workflow, including project preparation, interactive translation, post-editing, quality assurance, and exportation. The advantages of CAT, such as increased productivity, terminological consistency, workflow efficiency, and collaborative project management, are under discussion alongside its limitations, including technical complexity, segmentation constraints, high costs, and the risk of over-reliance on automated suggestions. Attention is given to the implications of CAT for translator training and professional identity. The article concludes that while CAT significantly enhances translation efficiency and consistency, its effective use depends on critical awareness, proper training, and the balanced integration of technological tools with human linguistic expertise.*

Keywords: *Computer-assisted translation (CAT); translation memory (TM); translation technology; hybrid translation systems; literary translation*

The way professional translators carry out their duties has changed significantly because of the development of digital technologies in the translation sector. Computer-assisted translation (CAT), a collection of technical tools created to assist human translators in improving the productivity, precision, and consistency of their work, is one of the most important advancements in this field. In contrast to machine translation (MT), which works by translating text automatically across languages without the need for human participation, CAT preserves the importance of the human translator, providing support rather than a substitute. To appreciate CAT technologies' relevance in modern translation workflows and translator training, one must comprehend their nature, structure, and operation.

One definition of computer-assisted translation is a translation method where a human translator employs specialized software to speed up the translation process. With CAT tools, the translator may control and improve the result at every level, unlike machine translation, where the system generates a document in the target language on its own. Translation memory (TM), terminology management systems, concordance search, and real-time quality assurance checks are typical aspects of these technologies. For instance, translation memory saves previously translated passages, usually words or phrases, that the program can recall and recommend when the same or comparable passages reappear in subsequent translations. The time needed to translate repeated text is greatly decreased and consistency is improved by this feature (Kornacki, 2018).

The main goal of CAT technologies is to increase translation productivity and guarantee more coherence among papers, not to replace the translator. CAT systems contribute to the preservation of stylistic uniformity and terminological consistency by offering a semi-automated and organized environment, particularly in collaborative or large-scale translation efforts. Because of these benefits, CAT has become a vital tool for professionals who deal with legal, scientific, and technical writings where accuracy and uniformity are crucial. As Wang (2024) notes, "by reducing the mechanical work required for repetitive translation tasks, such technologies enable translators to focus on more complex linguistic and contextual considerations" (p. 21).

From basic desktop programs to complex cloud-based platforms with artificial intelligence capabilities, CAT technologies have evolved over time. Teams of translators, editors, and project

managers can collaborate on shared documents simultaneously thanks to collaborative features in modern CAT systems. As a result of this technological advancement, translation training programs increasingly include CAT tool competency as a fundamental ability for future translators. Due to changing industry demands, proficiency with CAT software is now required in many professional and academic translation programs (Kornacki, 2018).

CAT tools have a particularly noticeable effect on inexperienced translators. According to Usmanova (2021), novices who use CAT programs typically "generate translations of a higher caliber than those who do it by hand since the tools help them make decisions about vocabulary and structure while exposing them to databases of terminology and previous translations" (p. 112). These advantages not only enhance translation results but also quicken the learning curve for novice translators, promoting proficiency and self-assurance in authentic translation environments.

Additionally, the function of the translator has been redefined as a result of the integration of CAT tools into the translation process. Translators are becoming more than language converters; they are also linguistic analyzers and quality assurance specialists who mediate between human expectations and machine outputs. A larger trend toward hybrid translation systems, where technology augments rather than reduces the value of human input, is reflected in this partnership between human expertise and digital support (Mercan et al., 2024).

Computer-assisted translation techniques have drawbacks despite their many benefits. The difficulty of incorporating artificial intelligence capabilities in a way that complements human translators' linguistic and cognitive processes is one of the biggest obstacles. Idiomatic formulations, context-dependent interpretations, and subtle semantic structures are frequently difficult for current CAT software to understand. These drawbacks restrict the use of CAT systems in creative or literary translation assignments, where adaptability and interpretive judgment are critical. Continuous innovation is therefore required to better align CAT functionalities with the cognitive and practical needs of professional translators (Wei, 2014).

Concerns over de-skilling have also arisen due to the extensive use of CAT and machine translation tools, where translators may become overly dependent on automated recommendations and lose touch with fundamental translation techniques. Although CAT programs simplify many aspects of translation, careless use can promote formulaic thinking and decrease creative engagement. As Peng (2018) emphasizes, "to ensure that translators continue to be active decision-makers rather than passive facilitators of software-driven outputs, it is crucial to cultivate a symbiotic link between human intuition and machine efficiency" (p. 2).

In conclusion, computer-assisted translation represents a transformative development in the translation sector, offering measurable benefits in terms of productivity, reliability, and quality. However, its limitations must be acknowledged and addressed through ongoing technological advancement and translation education.

Evolution of Computer-Assisted Translation

The evolution of CAT has been shaped by linguistic theory, computational advances, and the practical needs of professional translators. The 1990s marked a turning point with the introduction of translation memory technology, which allowed translators to reuse previously translated segments. As Alotaibi (2020) explains, this innovation "paved the way for more advanced CAT platforms and greatly improved consistency and productivity, particularly in repetitive and complex texts" (p. 8). Academic institutions adapted by integrating CAT training into translator education programs. This pedagogical shift fostered both technical fluency and critical awareness, preparing future professionals to engage with evolving technological environments (Apostol, 2019).

User interface design also became a significant development phase. Modern CAT systems prioritize usability, intelligent error detection, and streamlined workflows. These improvements reflect a deeper understanding of translators' cognitive processes and have increased professional adoption (Jackman, 2021).

An emerging dimension of CAT development includes multimodal translation and sign language processing. Kaczmarek and Filhol (2021) highlight "the necessity of customized CAT

software that is adapted to the distinct linguistic structure of sign languages, demonstrating how the field is developing in terms of both linguistic inclusivity and technological capabilities" (p. 310).

Nevertheless, ethical concerns remain, particularly in high-stakes domains such as legal translation. Over-reliance on automated suggestions may lead to insufficient critical monitoring (Mîndreci, n.d.).

Steps in the Process of Computer-Assisted Translation

The CAT process includes several structured stages:

1. Project Preparation: Importing files, setting language pairs, translation memories, term-bases, and QA settings. An efficient structure ensures "easy navigation and terminological consistency" (Kurniawati et al., 2014, p. 96).
2. Interactive Translation: Translators work segment by segment, evaluating TM matches. Firouzi (2021) explains that translators must actively revise system suggestions to ensure contextual appropriateness.
3. Post-Editing and Revision: Especially important when neural machine translation is integrated. Zitouni et al. (2024) argue that "translators must approach post-editing critically, striking a balance between the need for professional-quality output and the effectiveness of machine aid" (p. 2255).
4. Quality Assurance: Automated checks identify inconsistencies and formatting errors (Bashir, 2020).
5. Export and Delivery: Final files are exported, and validated segments are stored in the TM for future reuse (Zitouni et al., 2024).

Advantages of Computer-Assisted Translation

Major advantages include:

- **Translation Memory Reuse** (Human Science, n.d.)
- **Terminology Management**, especially in specialized fields (Al-Hammar, 2019)
- **Workflow Efficiency and Auto-Suggestion Features** (SDL Trados Studio, 2011)
- **Automated Quality Assurance**, reducing error margins (Ramírez Polo, 2013)
- **Collaborative Project Management Environments** (Human Science, n.d.)

Together, these features enhance productivity, accuracy, and consistency.

Disadvantages of Computer-Assisted Translation

Despite its strengths, CAT presents limitations:

- **Technical complexity and learning curve** (Usmanova, 2021)
- **Over-reliance on translation memory**, reducing creativity (Cheng, 2020)
- **Segmentation disrupting textual flow** (Hello Intern, n.d.)
- **High licensing costs** (D.O.G., n.d.)
- **Technical malfunctions and compatibility issues** (Bashir, 2020)
- **Limitations of machine-generated drafts in legal contexts** (Zitouni et al., 2024)

Balanced use, proper training, and critical awareness are essential to ensure CAT enhances rather than diminishes professional translation practice.

Conclusions

Computer-assisted translation has fundamentally reshaped the professional landscape of translation by integrating technological innovation with human linguistic expertise. Throughout its evolution, from early translation memory systems to sophisticated AI-enhanced platforms, CAT has become an indispensable component of modern translation workflows. Its structured processes, including segmentation, terminology management, post-editing, and automated quality assurance, provide measurable gains in productivity, consistency, and project coordination.

At the same time, CAT does not eliminate the central role of the translator. Rather, it redefines that role. Translators increasingly function as decision-makers, evaluators, and linguistic analysts

who critically engage with machine-generated suggestions and technological resources. This hybrid model reflects a broader transformation within the translation profession, where efficiency must be balanced with interpretive judgment, contextual awareness, and stylistic sensitivity, especially in literary and creative translation contexts.

Despite its numerous advantages, CAT systems present challenges, including technical complexity, financial barriers, segmentation limitations, and the potential erosion of creativity through excessive reliance on translation memory. These issues highlight the necessity of comprehensive training programs that cultivate both technological proficiency and critical awareness. Effective translation practice requires translators to use CAT tools strategically rather than passively, ensuring that technology enhances rather than constrains linguistic expression.

Ultimately, the future of computer-assisted translation lies not in replacing human translators but in strengthening their capabilities. As digital technologies continue to evolve, the sustainability and effectiveness of CAT will depend on its alignment with the cognitive, creative, and ethical dimensions of translation practice. By maintaining a symbiotic relationship between human intuition and machine efficiency, the translation profession can adapt to technological advancement while preserving its core intellectual and cultural responsibilities.

BIBLIOGRAPHY:

1. Al-Hammar, M. (2019). Terminology management in computer-assisted translation. *Journal of Translation Studies*, 12(3), 240–255.
2. Alotaibi, H. (2020). The development of translation memory systems. *International Journal of Translation Technology*, 5(2), 1–15.
3. Apostol, L. (2019). Integrating CAT tools in translation pedagogy. *Translation & Interpreting Studies*, 14(1), 45–60.
4. Bashir, A. (2020). Challenges faced by trainee translators using SDL Trados Studio. *Translation Technology Review*, 8(2), 120–130.
5. Cheng, L. (2020). Translation memory and creativity constraints. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 28(4), 500–515.
6. Firouzi, M. (2021). Cognitive processes in CAT environments. *Journal of Language and Translation*, 11(3), 89–102.
7. Human Science. (n.d.). The advantages of translation memory tools.
8. Jackman, T. (2021). User interface design in CAT systems. *Localization Technology Journal*, 9(1), 33–47.
9. Kaczmarek, A., & Filhol, M. (2021). Extending CAT tools to sign language translation. *Translation Spaces*, 10(2), 300–320.
10. Kornacki, M. (2018). Computer-assisted translation in professional practice. *Journal of Specialized Translation*, 29, 85–100.
11. Kurniawati, D., et al. (2014). Project management in CAT environments. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 134, 94–100.
12. Mercan, B., et al. (2024). Hybrid translation systems and professional identity. *Digital Translation Studies*, 3(1), 15–30.
13. Peng, J. (2018). Human–machine collaboration in translation. *Translation Technology Quarterly*, 6(1), 1–10.
14. Ramírez Polo, L. (2013). Quality assurance in translation technologies. *Meta: Translators' Journal*, 58(1), 160–175.
15. SDL Trados Studio. (2011). *Product overview and workflow guide*.
16. Usmanova, N. (2021). Novice translators and CAT tool dependency. *Journal of Translation Education*, 7(4), 110–120.
17. Wang, Y. (2024). Automation and translator cognition. *Modern Language Technologies Review*, 2(1), 18–30.

18. Wei, X. (2014). Limitations of AI in translation tools. *Language Technology Studies*, 4(2), 55–68.
19. Zitouni, R., et al. (2024). Post-editing legal machine translation. *Journal of Legal Translation*, 12(3), 2240–2260.

THE ACQUISITION OF VERB FORMS IN FRENCH AS A FOREIGN LANGUAGE

Raluca Elena Buburuzan Colțuneac
PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *The teaching approach for verb forms in French as a Foreign Language (FLE) must be clear, interactive, and adapted to the learners' level, combining structured explanations, contextualized examples, and progressive activation. Conjugation teaching becomes more effective when it moves beyond the rigid framework of verb lists and is grounded in real-life communicative situations. Verb forms occupy a central position in foreign language acquisition. The learner must first learn to perceive the characteristics of the verb forms in the second language that differ from those of their native language. Only then will they be able to use them correctly in their own writing. Acquiring the French verb system requires considerable time and effort from the learner. Grammatical tenses are embedded in the verb form itself through specific markers. Verb tenses provide information about the verb's temporal value (the placement of the action within a specific time period), aspect, and modal values (the speaker's position in relation to their statement). For learners of French as a foreign language, it is not enough to define the usage values of verb tenses; it is essential to ensure their correct use by describing the situations in which this usage will be relevant. From one language to another, the inventory of verb forms is not the same, and verbal markers do not denote the same semantic values.*

Keywords: *teaching approach; acquisition; learners; verb; grammar*

I. Introduction

Le discours didactique pour enseigner les formes verbales en FLE doit être clair, interactif et adapté au niveau des apprenants, combinant l'explication structurée, les exemples contextualisés et l'activation progressive. L'enseignement de la conjugaison gagne en efficacité lorsqu'il sort du cadre rigide des listes de verbes pour s'ancrer dans des situations de communication réelles.

Le Cadre européen commun de référence pour les langues mentionne que les compétences communicatives comportent les compétences linguistiques (phonétique, lexique, grammaire) qui sont définies comme « la connaissance des ressources formelles à partir desquelles des messages corrects et significatifs peuvent être élaborés et formulés et la capacité à les utiliser » (2001 : 87). Selon le Cadre européen commun de référence pour les langues, la compétence grammaticale est la base des compétences communicatives puisqu'elle permet d'organiser des phrases correctes et de transmettre ce que l'apprenant veut dire : « La compétence grammaticale est la capacité de comprendre et d'exprimer du sens en produisant et en reconnaissant des phrases bien formées selon ces principes et non de les mémoriser et de les reproduire comme des formules toutes faites » (2001 : 89). Autrement dit, le Cadre européen commun de référence pour les langues précise qu'on n'étudie pas de la grammaire pour maîtriser la grammaire, mais de la grammaire dans un but communicatif.

La catégorie des formes verbales recouvre trois domaines que l'apprenant doit apprendre à maîtriser au cours du processus d'acquisition. Du point de vue sémantique, le verbe sert à désigner les procès tandis que du point de vue morphologique, le verbe actualise ces procès par les marques de personne, de modes et de temps. Toutes ces marques sont réunies sous la dénomination de conjugaison. Du point de vue syntaxique, le verbe constitue le constituant central du groupe verbal.

J. Gardes-Tamine (1990 : 69) définit le verbe comme le « noyau syntaxique et sémantique de la proposition, qui lui donne un ancrage pragmatique par les marques morphologiques de personne, de temps, de mode et d'aspect ».

L'acquisition des formes verbales pose de différents problèmes aux apprenants. En français, on parle généralement de trois groupes de verbes. Les verbes en « –er » appartiennent au premier groupe de verbes du français qui est le plus nombreux. Selon S. Aslanides (2001 : 56), ce groupe contient plus de 4000 verbes et il présente la conjugaison « la plus normalisée ». Même si les verbes en « –er » présente une conjugaison assez régulière, leur utilisation pose des problèmes au début du processus d'acquisition.

Les verbes en « –ir » appartiennent au deuxième groupe qui comporte environ 300 verbes. Ce deuxième groupe contient une contrainte qui est représentée par l'alternance radicale « -i/-iss », par exemple pour le verbe « finir » on remarque l'alternance radicale « finir/finissant ». Comme le rappelle S. Aslanides (2001), cette alternance radicale permet à l'apprenant d'identifier l'appartenance d'un verbe au deuxième ou au troisième groupe.

Le troisième groupe contient les verbes qui n'appartiennent ni au premier ni au second groupe. Contrairement aux verbes du premier groupe, les verbes du troisième groupe ont soit une base qui peut avoir plusieurs formes, soit plusieurs bases différentes. Les verbes du troisième groupe sont des verbes irréguliers et leur conjugaison pose les plus grands problèmes à l'apprenant du français langue étrangère.

En français, les marques de personne accompagnent toujours la forme verbale. Ce phénomène linguistique constitue un aspect particulier du français qui peut être différent dans la langue maternelle de l'apprenant. Il y a des langues où les marques de personnes sont contenues dans la désinence de la forme verbale. Le genre du verbe est lié au référent de la personne et il n'est marqué que par le participe passé. L'apprenant doit également maîtriser les conditions particulières de l'accord du participe passé.

L'apprenant doit très bien distinguer entre les différentes valeurs des modes verbaux. En ce qui concerne le mode l'indicatif, les valeurs de l'imparfait et du passé composé sont difficiles à distinguer. Pourtant les conditions d'emploi et les valeurs du subjonctif posent généralement les plus grandes difficultés à l'apprenant du français langue étrangère.

La notion de temps désigne deux choses en français : elle renvoie aussi bien à la forme verbale qu'à la chronologie. Il ne faut pas confondre le sens grammatical du mot « temps » avec son sens courant. C'est pourquoi les grammairiens J. Damourette et E. Pichon ont proposé d'utiliser le terme « tiroir » pour désigner les temps verbaux (R. Eluerd : 2004). L'apprenant doit distinguer entre des temps simples, composés et surcomposés. Les formes simples des verbes contiennent beaucoup plus d'irrégularités que celles composées et surcomposées. L'apprenant doit connaître la forme graphique et phonologique des temps verbaux mais surtout il doit maîtriser les valeurs particulières des temps verbaux et leur utilisation en contextes.

La morphologie des formes verbales simples du français est très complexe, son acquisition posant beaucoup de difficultés aux apprenants. Les formes verbales composées sont formées d'un auxiliaire, « avoir » ou « être » et d'un participe passé. À une forme simple correspond toujours une forme composée de même niveau, à savoir : présent – passé composé etc. Il est important que l'apprenant distingue entre l'emploi des auxiliaires « être » et « avoir ».

La notion d'aspect doit également être prise en compte dans le processus d'acquisition des formes verbales. L'aspect lexical et l'aspect grammatical expriment les traits aspectuels d'un procès. Selon S. Aslanides (2000 : 117) l'aspect lexical représente « les contraintes aspectuelles liées au verbe lui-même » tandis que l'aspect grammatical englobe « l'ensemble des caractéristiques aspectuelles résultant de l'insertion du verbe en discours ».

Pour l'apprenant d'une langue seconde il est très important de distinguer entre les valeurs aspectuelles des formes verbales. Les traits aspectuels d'un procès sont influencés par le choix d'un certain verbe et l'emploi d'un certain temps. L'apprenant doit distinguer entre les oppositions accompli/inaccompli, duratif/ponctuel, perfectif/imperfectif, inchoatif/terminatif, itératif/non-itératif et progressif/non-progressif.

L'apprenant doit également distinguer entre les constructions syntaxiques caractéristiques à chaque voix : active, passive, pronominale et factitive. Il doit connaître les constructions spécifiques pour chaque verbe. Chaque verbe comporte au moins une construction spécifique, parfois plusieurs. Le type et le nombre des compléments, leur caractère obligatoire ou pas, le type d'attribut, les prépositions qui introduisent tel ou tel complément constituent des informations lexicales, attachées au verbe (S. Aslanides : 2000). Nous pouvons affirmer que les constructions des verbes représentent un point « sensible » qui distingue entre les sujets natifs et non-natifs.

Les verbes se conjuguent le plus souvent sur une seule et même base, mais il y a des verbes qui présentent dans leur conjugaison de deux à six bases différentes (J.– M. Gouvard 2004). C'est

pourquoi la maîtrise de la morphologie du verbe français pose beaucoup de difficultés aux apprenants étrangers.

II. L'analyse du corpus

Dans le cadre de notre analyse nous essayerons de présenter et d'analyser les phénomènes linguistiques qui apparaissent dans la production orale d'un apprenant de français langue étrangère. Notre corpus est constitué d'un matériel audio. Pour de raisons pratiques, nous désignerons l'apprenant par I.A.

2.1.Le système CHILDES (*Child Language Data Exchange Scheme*)

L'outil de transcription qu'on a utilisé est le système CHILDES (*Child Language Data Exchange Scheme*), un outil gratuit qui est disponible sur le site http://chides.psy.cmu.edu. Le système a été conçu à l'origine pour les études sur L1, mais il est utilisé par beaucoup de chercheurs en L2. Les composantes de CHILDES sont : la base de données qui s'appelle *Talkbank*, le format CHAT (*Codes for the Human Analysis of Transcripts*) où on trouve les conventions de transcription et de codage et un ensemble de programmes pour transcrire et analyser les données qui s'appelle CLAN (*Computerised Language Analysis*).

L'utilisation des conventions de transcription présente une importance considérable, mais il y a des situations où ces conventions ne sont pas suffisantes. Pour illustrer une séquence incompréhensible ou inaudible dans laquelle on ne distingue pas les mots on utilise la convention « xxx » et pour signaler les mots incompréhensibles on se sert de la convention « xx ». Pour marquer les pauses on utilise les conventions « # », « ## » et « ### » qu'on emploie en fonction de la durée de la pause. Les marqueurs d'hésitation « euh », « er », « um » sont transcrits tels quels.

Nous avons utilisé le symbole « +/ » pour indiquer l'endroit où un énoncé est interrompu et le symbole « + » pour indiquer la reprise de l'énoncé. L'énoncé interrompu est transcrit sur la ligne suivante. Pour marquer une répétition on a utilisé le symbole « [/] » entre la première occurrence de l'élément et sa reprise. Lorsqu'il y a répétition avec autocorrection, on a utilisé le symbole « [//] ». Si le segment répété comporte plusieurs mots, il doit être mis entre crochets « < > ».

Pour illustrer les erreurs on se sert du symbole « [*] ». Si le sujet produit une forme inexistante, on transcrit généralement la forme correcte visée, suivie de « [*] ». Par contre, si le sujet produit une forme existante, mais inappropriée, on la transcrit telle quelle toujours suivie de « [*] ». Nous devons insérer en dessous une couche erreur « %err » pour expliciter l'erreur, en utilisant la notation « forme produite = forme visée ».

Quand il y a plusieurs erreurs dans un seul énoncé, nous devons les indiquer sur la même couche « %err », séparées par un point-virgule. Par exemple, si le sujet produit une forme qui n'est pas claire (problème de prononciation, d'articulation ou de prise de son), mais qu'on croit deviner quel était le mot visé, on transcrit ce mot suivi de « [?] ». Si la forme est erronée, mais ne laisse aucun doute sur la forme visée, on la transcrit comme une erreur.

S'il y a un doute sur la forme visée, on note dans la couche « %err : forme produite = forme visée [?] » tandis que s'il est impossible de savoir quelle était la forme visée, on note « forme produite = [?] ». Il faut toujours coder les erreurs. Les symboles utilisés sont : « $MOR » (erreur morphologique), « $PHO » (erreur phonologique), « $LEX » (erreur lexicale), « $SYN » (erreur syntaxique) et « $PRÉP » (erreur prépositionnelle).

Le système CHILDES présente des avantages multiples. Il présente un format et des conventions de transcription largement éprouvés. Tous les corpus de la base de données CHILDES sont compatibles avec le système. Il nous donne la possibilité de lier la transcription et le fichier son et il nous fournit beaucoup de possibilités d'analyse grâce aux programmes de CLAN. En plus, il nous donne la possibilité de définir nos propres couches d'annotation. Chaque transcription possède une couche principale et s'il est nécessaire plusieurs couches dépendantes. Nous utiliserons la couche « %err » pour coder les erreurs qui apparaissent dans les productions d'apprenants.

Le programme CLAN propose de transcrire un seul énoncé par ligne. Cette convention présente un inconvénient parce qu'il y a des énoncés plus longs. Les marqueurs d'hésitation, les pauses, les

répétitions et les reprises contribuent à rendre plus longs les énoncés. Les majuscules ne sont pas admises dans le cadre de la transcription, sauf pour les noms propres. Chaque énoncé se termine par un signe de ponctuation «. ? ! » détaché du mot précédent par un espace. On n'est pas autorisé d'utiliser d'autres signes de ponctuation.

Pour le bon fonctionnement de l'analyseur syntaxique, l'apostrophe doit être séparer du mot suivant par un espace. Le trait d'union est remplacé dans les formes grammaticales par un espace tandis que dans les mots composés il est remplacé par le signe plus. La transcription faite à l'aide de CLAN va nous permettre de repérer les difficultés qu'interviennent dans le processus d'apprentissage.

2.2.La transcription de l'enregistrement

@Languages: fr
@Participants: INV Investigator, I.A. Subject
@ID: en |parole|INV|Investigator|
@ID: en|parole|I.A.|Subject|
*INV: alors # donc qu' est ce que vous avez vu ?
*I.A. : # euh j' ai vu # euh # # euh # un [/] un garçon qui # euh # [/] qui mange [*] # euh # # euh # qui [/] qui [/] qui [//] a mangé # euh # # euh # un # euh # [/] un bonbon .
%err: qui mange = a mangé $MOR-SYN;
*I.A. : # euh # et # euh # # euh # il voir [*] # euh # [//] <il a voir> [*] euh [//] <il a voir> [*] # euh # [//] < il a voir> [*] # euh # .
%err: il voir = il a vu $MOR; il a voir = il a vu $MOR; il a = il a vu $MOR; il a voir = il a vu $MOR
*INV: il a vu .
*I.A. : [/] <il a vu> # euh # éléphant [*] # euh # # euh # # euh # # euh # il veut [?] # um # .
%err: éléphant = un éléphant $MOR; vo = il veut $PHO-MOR
*INV: il a vu l' éléphant .
*I.A. : oui [/] oui il # euh # veut [*] # euh # [//] il veut [*] partager .
%err: vo = veut $PHO-MOR
*I.A. : mais # euh # comme il [/] comme # euh # [/] comme # euh # éléphant [*] # euh # [//] petit éléphant [*] # euh # veut prendre [?] # euh # [//] <veut prendre> [?] # euh # bonbon [*] .
%err: éléphant = l' éléphant $MOR; petit éléphant = le petit éléphant $MOR; ve prendre=veut prendre $PHO-MOR; bonbon = le bonbon $MOR;
*I.A. : elle [*] # euh # [//] elle [*] # euh # manger [*] toute seule [*] .
%err: elle = il [?] $MOR ; elle manger toute seule = il le mange tout seul $MOR
*INV: d' accord .
*I.A. : et après # euh # [/] après # euh # # euh # il est grand # euh # et # euh # # euh # c' est [/] c' est [/] c' est même [*] éléphant 0qui il frappe [*] parce qu' il est [*] [/ /] est [*] [//] il été [*] méchant pour [*] il [*] [//] lui [*] .
%err:c' est même éléphant = c'est le même éléphant $MOR; il frappe = qui le frappe $MOR; il est = il a été $SYN; il été = il a été $MOR- SYN; il été méchant pour= il a été méchant avec $PREP; il été méchant pour il = il a été méchant avec lui $MOR-PREP; il été méchant pour lui = il a été méchant avec lui $PREP
*INV: ah très bien .
@End

2.3.L'analyse des phénomènes linguistiques qui apparaissent dans la production de l'apprenant

Une première séquence présente un petit enfant qui se trouve au parc zoologique et qui mange des bonbons. Il voit un petit éléphant et il veut lui donner un bonbon, mais lorsque l'éléphant s'approche il mange le bonbon. La deuxième séquence présente une scène dans laquelle un homme est frappé par un grand éléphant. Ce sont les mêmes personnages et le moment final présente la vengeance de l'éléphant.

L'apprenant I.A. ne maîtrise pas la distinction entre les formes verbales finies courtes (je mange) et les formes verbales non-finies qui correspondent à l'infinitif ou au participe passé de la langue cible (manger/mangé). Il emploie incorrectement l'infinitif à la place du présent : « elle [*] # euh # [//] *elle* [*] # euh # *manger* [*] toute seule [*] ». Cet emploi constitue une erreur morphologique. L'utilisation d'une forme non-finie dans un contexte fini est illustrative pour le niveau de langue élémentaire de l'apprenant. L'apprenant I.A. emploie également l'infinitif à la place du présent dans l'énoncé : « # euh # et # euh # # euh # *il voir* [*] # euh # ». Cette forme constitue toujours une erreur morphologique.

L'apprenant I.A. produit une forme qui apparaît comme le présent du verbe « vouloir » : « oui [/] oui *il* # euh # *veut* [*] # euh # [//] *il veut* [*] partager », « mais # euh # comme il [/] comme # euh # [/] comme # euh # éléphant [*] # euh # [//] petit éléphant [*] # euh # *veut prendre* [?] # euh # [//] <*veut prendre*> [?] # euh # bonbon [*] ». Nous avons transcrit cette forme dans la couche erreur : %err : vo = il veut, ve prendre=veut prendre. Cette forme constitue une erreur phonologique et morphologique à la fois. Il y a également des contextes où l'apprenant I.A. utilise correctement les formes du présent : « après # euh # [/] après # euh # # euh # il *est grand* # », « parce qu'il *est méchant* pour [*] il [*] [//] lui [*]».

Lorsque l'apprenant I.A. veut marquer le passé, il emploie incorrectement l'infinitif à la place du participe passé : « [//] <*il a voir*> [*] euh [//] <*il a voir*> [*] # euh # [//] < *il a voir*> [*] # euh # ». Dans un autre énoncé l'apprenant I.A. utilise pour marquer le passé composé la forme du participe passé : « [//] *il été* [*] méchant pour [*] il [*] [//] lui [*] ». Cet emploi incorrect constitue une erreur morphologique.

Il y a aussi des contextes où il emploie correctement le passé composé : « qui [//] a mangé # euh # # euh # un # euh # [/] un bonbon », « # euh j'ai vu # euh # # euh # un [/] un garçon ». L'apprenant I.A. utilise correctement le verbe « voir » au passé composé, première personne du singulier « *j'ai vu* », mais lorsqu'il doit employer le même verbe toujours au passé composé mais à la troisième personne du singulier il fait une erreur « **il a voir* » . Ce fait montre que l'apprenant connaît la règle de formation du passé composé, mais il ne maîtrise pas son utilisation.

L'apprenant I.A. ne maîtrise pas le système de la concordance des temps : « # euh *j' ai vu* # euh # # euh # un [/] un garçon qui # euh # [/] qui *mange* [*] ». L'emploi incorrect des temps verbaux constitue une erreur morphologique et syntaxique à la fois. Même s'il fait une erreur, l'apprenant I.A. se rend compte et s'auto-corrige : « # euh *j' ai vu* # euh # # euh # un [/] un garçon qui # euh # [/] qui mange [*] # euh # # euh # qui [/] qui [/] qui [//] *a mangé* # euh # # euh # un # euh # [/] un bonbon ».

L'apprenant emploie incorrectement la préposition « pour » dans la locution verbale « être méchant avec quelqu'un » : « parce qu'il est [*] [/ /] est [*] [//] il été [*] *méchant pour* [*] il [*] [//] lui [*] ». Cet emploi constitue une erreur prépositionnelle.

Il utilise une construction de type verbe modal suivi d'infinitif : « oui [/] oui il # euh # veut [*] # euh # [//] il *veut* [*] *partager* », « mais # euh # comme il [/] comme # euh # [/] comme # euh # éléphant [*] # euh # [//] petit éléphant [*] # euh # *veut prendre* [?] # euh # [//] <*veut prendre*> [?] # euh # bonbon ». Ces structures deviennent plus productives à un stade plus avancé du processus d'acquisition du français.

L'apprenant I.A. marque la relation de temporalité existante entre les deux séquences de l'action par l'emploi du présent et de l'adverbe de temps « après » : « et *après* # euh # [/] *après* # euh # # euh # *il est grand* # euh # et # euh # # euh # ». Pour marquer la relation de causalité, l'apprenant I.A. utilise la structure à présentatif « c'est », le présent et une forme incorrecte du passé composé : «*c'est*

[/] *c'est* [/] *c'est* même [*] éléphant *il frappe* [*] parce qu'il est [*] [/ /] est [*] [//] *il été* [*] méchant pour [*] il [*] [//] lui [*] ».

Nous avons remarqué l'emploi de la structure à présentatif « c'est » : « *c'est* [/] *c'est* [/] *c'est* même [*] éléphant il frappe [*] ». La structure à présentatif « c'est » est très fréquente à ce stade d'acquisition, elle apparaît comme une structure passe-partout qui aide l'apprenant à construire les énoncés.

L'apprenant doit raconter une histoire qui contient deux séquences différentes. L'action s'organise grosso modo autour de quelques verbes : « voir », « manger », « donner », « prendre », « grandir », « frapper », « se venger ». L'apprenant doit raconter l'histoire en présentant les événements qui correspondent aux verbes mentionnés.

L'apprenant I.A. utilise le verbe de perception « voir » : « # euh j'ai vu # euh # # euh # un [/] un garçon ». Il emploie également le verbe « manger » : « # euh # [/] qui mange [*] # euh # # euh # qui [/] qui [/] qui [//] a mangé # euh # # euh # un # euh # [/] un bonbon ». Pour exprimer l'intention du garçon, l'apprenant I.A. utilise le verbe « partager » : « oui [/] oui il # euh # veut [*] # euh # [//] il veut [*] *partager* ». Le verbe « partager » apparaît exclusivement dans la production de l'apprenant I.A. .

L'apprenant I.A. utilise le verbe « prendre » pour marquer l'intention de l'éléphant : « petit éléphant [*] # euh # veut prendre [?] # euh # [//] <veut prendre> [?] # euh # bonbon [*] ». Le verbe « prendre » apparaît également dans les productions des apprenants 415C et 418C.

Le verbe « frapper » est utilisé par l'apprenant I.A. pour illustrer la vengeance de l'éléphant : « c'est même [*] éléphant *il frappe* [*] parce qu'il est [*] [/ /] est [*] [//] il été [*] méchant pour [*] il [*] [//] lui [*]. Même si l'apprenant I.A. utilise un inventaire des verbes assez limité, il réussit à circonscrire les moments importants de l'action. Les verbes utilisés par l'apprenant I.A. apparaissent parmi les plus fréquents verbes du français.

III. Conclusion

En analysant les phénomènes linguistiques qui apparaissent dans la production de l'apprenant I.A. nous pouvons déterminer son niveau de langue. L'apprenant I.A. ne marque pas l'opposition entre les formes verbales finies et les formes verbales non-finies. Il ne maîtrise pas le système de conjugaison verbale. Il emploie le présent et quelques formes du passé composé. Les erreurs qui apparaissent dans la production de l'apprenant I.A. sont influencées par son niveau de langue élémentaire. Nous savons que les erreurs varient généralement selon la tâche demandée. Il y a une relation étroite entre le niveau de langue de l'apprenant et la tâche demandée. Si la tâche est difficile, l'attention de l'apprenant peut être détournée. Nous considérons que l'apprenant I.A. se trouve au stade initial du processus d'acquisition du français.

Les formes verbales occupent une position centrale dans l'acquisition d'une langue étrangère. L'apprenant doit d'abord apprendre à percevoir les caractéristiques des formes verbales de la langue seconde qui ne sont pas semblables à celles de sa langue maternelle. Seulement ensuite il va pouvoir les utiliser correctement dans ses propres productions. L'acquisition du système verbal français suppose beaucoup de temps et d'effort de la part de l'apprenant. Les temps grammaticaux s'inscrivent dans la forme même du verbe au moyen de marques spécifiques. Les temps verbaux fournissent des informations concernant la valeur temporelle du verbe (l'inscription de l'action dans une époque de la chronologie), des informations concernant l'aspect ainsi que des informations concernant les valeurs modales (la position de l'énonciateur par rapport à ce qu'il affirme).

Selon G. Vigner (2004), l'utilisation correcte des temps verbaux ne dépend pas de la nature des faits présentées, mais du point de vue de celui qui les présente, c'est-à-dire d'une grammaire de l'énonciation. Pour les apprenants du français langue étrangère, il n'est pas suffisant de définir les valeurs d'usage des temps verbaux, mais il s'agit d'en assurer l'usage en décrivant les situations dans lesquelles cet usage sera pertinent. D'une langue à l'autre l'inventaire des formes verbales n'est pas le même et les marques verbales ne désignent pas les mêmes valeurs de sens.

L'apprenant ne doit pas acquérir l'organisation du système verbal du français, mais il doit découvrir « comment s'opère le jeu d'équivalence de sa langue au français, en passant aussi bien par

le sémantisme du verbe, que par l'usage de marques temporelles externes (locutions diverses) » (G. Vigner, 2004 : 75).

BIBLIOGRAPHY :

1. Aslanides, S., 2001, *Grammaire du français. Du mot au texte*, Paris, Champion.
2. Bartning, I. et Schlyter, S., 2004, « Itinéraires acquisitionnels et stades de développement en français L2 », in *Journal of French Language Studies*, 14, p. 281-299.
3. Besse, H et Porquier, R., 1991, *Grammaire et didactique des langues*, Paris, Hatier/Didier.
4. *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer*, 2001, Paris, Didier.
5. Eluerd, R., 2004, *Grammaire descriptive de la langue française*, Paris, Armand Colin.
6. Gardes-Tamine, J., 1990, *La grammaire. Syntaxe*, Paris, Armand Colin.
7. Gouvard, J.- M., 2004, *Précis de conjugaison*, Paris, Armand Colin.
8. Vigner, G., 2004, *La grammaire en FLE*, Paris, Hachette.

FROM THE PARODIC KNIGHT TO THE INNOCENT MARTYR: FIGURES OF IDEALISM IN "DON QUIXOTE" AND "THE IDIOT"

Alina Rusu (Enache)
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *This comparative study investigates two iconic literary characters—Don Quixote by Miguel de Cervantes and Prince Myshkin from Fyodor Dostoevsky's The Idiot—as symbolic configurations of maladaptive idealism. The research traces the evolution of the chivalric archetype from heroic parody to spiritual martyrdom. While Don Quixote embodies a nostalgic reconstruction of a defunct moral order, Prince Myshkin incarnates a failed Christ figure within a modern, ethically fractured world. The analysis argues that both characters, through their social inadaptation and moral absolutism, reveal the tragic impossibility of virtue in a desacralized society. They become not solutions but signs—moral exiles whose downfall condemns the ethical void of the surrounding world.*

Keywords: *Don Quixote; Prince Myshkin; chivalry; maladaptive idealism; moral exile; literary ethics; Dostoevsky; Cervantes.*

The Chivalric Ideal – From Heroic Epic to Moral Tragedy

The figure of the knight, an emblem of active idealism in the Western imagination, undergoes a long and complex evolution—from the medieval epic character embodying honor, courage, and a sanctified mission, to its more problematic avatars in modernity. Within European literature, chivalry does not vanish but undergoes a radical transformation, becoming a symptom of a cultural, ethical, and ontological crisis. From Roland and Lancelot to Don Quixote and Prince Myshkin, what was once a heroic code gradually turns into a form of existential inadequacy—a "moral illness" of the individual in conflict with a desacralized world.

In this sense, the European novel, beginning with Miguel de Cervantes' masterpiece (*El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*, 1605/1615), initiates a dual reassessment of chivalry: on the one hand, it parodies and deconstructs it; on the other, it rehabilitates it as a personal utopia, impossible to integrate into social reality. Don Quixote is a disruptive character, a "negative hero" who, in his absurd attempt to impose the fiction of his own conscience onto a prosaic reality, reopens the question of moral truth in a world governed by appearance and pragmatic efficiency.[1].

Over two centuries later, in the context of a Russia torn between religious dogmatism, material modernity, and revolutionary impulse, Dostoevsky introduces another radical chivalric figure: Prince Lev Nikolayevich Myshkin, the protagonist of the novel *The Idiot* (1869). If Don Quixote is the knight of bookish illusions, Myshkin becomes the "secular saint," a Christ without messianic power, introduced into a universe where love, gentleness, and absolute sincerity can no longer be lived without provoking chaos. In a now-famous commentary, Dostoevsky described his character as "a perfectly good man" placed in a world that can no longer accept goodness without violence[2].

These two figures—Don Quixote and Myshkin—thus stand at the poles of an intellectual arc in which chivalry transforms from an outward heroic gesture into inner suffering. The former is parodic, the latter tragic; one fights windmills, the other endures the metaphysical defeat of innocence. Both, however, are essential misfits—figures of utopian resistance in the face of a corrupted reality.

The Neurotic Knight: Don Quixote and the Parodic Legacy of the Ideal

Published at the beginning of the 17th century, *Don Quixote of La Mancha* appears at a moment of radical transition: the end of medieval chivalry and the dawn of rational modernity. Cervantes' Spain, though still steeped in the ideals of the Reconquista, was beginning to be dominated

[1] Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, trad. Ion Frunzetti și Edgar Papu, București: Editura Univers, 2004, p. 34.
[2] F. M. Dostoievski, *Jurnal de scriitor*, trad. Adriana Liciu, București: Editura Univers, 2002, p. 191.

by the disenchantment of the world, the development of the centralized state, the crisis of religion, and the increasing circulation of printed literature[3].

Within this context, Alonso Quijano's act of transforming himself into Don Quixote becomes symptomatic—not merely a case of personal madness, but a desperate attempt to revive a collapsed axiological order. Chivalry is no longer socially lived but reinvested fictionally. Cervantes' novel can thus be read both as a chronicle of the death of the chivalric code and as a testimony to its symbolic survival in a distorted form[4]. In essence, the emergence of Don Quixote signals the beginning of a major epistemic rupture: the shift from a culture based on myths and oral traditions to one dominated by reason, print, and individualism. Don Quixote is not merely a relic of the past, but also a product of the crisis of emerging modernity—a crisis that affects not only values but also modes of perceiving reality. In this sense, the novel becomes a metanarrative act: it not only reflects the end of chivalry but also inaugurates a new narrative paradigm, in which heroism is questioned, and truth becomes a fragile, plural construction[5].

Don Quixote is perhaps the first great literary figure of narrative modernity. He is not "mad" in the clinical sense, but rather the "self-recreator" of his own identity. The moment he renounces the name Alonso Quijano and assumes a new identity is an early form of "self-narration," anticipating the reflective literary consciousness of the modern psychological character[6]. This self-fiction carries a deeply existential stake: Don Quixote rejects banal reality not out of weakness, but out of moral conviction. He becomes the "Knight of the Sorrowful Countenance" not due to pathology, but as an ethical reaction to the vulgarity of the world. His identity is a mask chosen deliberately to restore a lost order.

This reconfiguration can also be analyzed through the lens of intertextuality: Don Quixote "quotes" a world that no longer exists, but which he revives through the act of performing it. He lives literature, and literature consumes him. He is, as Unamuno would later say, "the tragic symbol of the Spanish soul, which refuses to accept the real and only embraces the ideal"[7]. In this interplay between illusion and truth, Don Quixote also functions as a precursor of the self-reflexive character. The deliberate choice of a new identity is not merely an act of escape, but also a form of "narrative resistance," through which the hero becomes his own author. Thus, identity is no longer a biological or social given, but an assumed story. In this sense, Don Quixote anticipates the postmodern consciousness of the text, in which the individual is simultaneously character and author, actor and director of their own fictional reality[8].

Despite its parodic appearances, Don Quixote's actions acquire profound moral significance. Each of his interventions—whether attacking windmills or defending the honor of an unknown woman—is guided by an internal ethical code. He fights not for reward, but for justice. His idealism is a form of insurgency against a corrupt reality[9].

Sancho Panza, his companion, offers a realist counterpoint: opportunistic and ironic, yet ultimately seduced by the knight's vision. In the Don Quixote–Sancho tandem is born an essential dualism: between dream and pragmatism, illusion and survival, humanism and irony. They influence each other, and this reciprocal contamination is the key to the novel's modernity: neither emerges the same from this journey. From this perspective, Don Quixote becomes an insurgent figure not through political revolution, but through a profound rejection of the moral status quo. In a world dominated by conventions, petty interests, and mechanical rationalism, he imposes an anachronistic yet ethical value system. The fight with windmills, though absurd, carries fundamental symbolic weight: it is a metaphysical act of refusal against banality, an attempt to impose meaning where reality has become opaque. Don Quixote is not "against" the world, but "in spite of" it[10].

---

[3] Dan Bolea, *Cervantes: Arta de a fi Don Quijote*, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2016, pp. 27–31.
[4] Ion Ianoși, *Don Quijote în cultura universală*, București: Cartea Românească, 1981, p. 58.
[5] Constantin Ciopraga, *Romanul românesc modern*, Iași: Junimea, 1981, p. 42.
[6] Mihai Zamfir, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, vol. I, București: Polirom, 2011, pp. 102–105.
[7] Miguel de Unamuno, *Viața lui Don Quijote și Sancho*, trad. Sorin Mărculescu, București: Humanitas, 2008, p. 90.
[8] Umberto Eco, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, Iași: Polirom, 2002, p. 88.
[9] Gaston Bachelard, *Psihanaliza focului*, trad. Constantin Zaharia, București: Univers, 1996, p. 103.
[10] Gaston Bachelard, *Dialectica spiritului științific modern*, București: Editura Științifică, 1971, p. 95.

One of Cervantes' novel's greatest achievements is its capacity to transform the grotesque into the sublime. Don Quixote falls, is mocked, is defeated—but never essentially ridiculed. The reader's laughter is ambivalent: it contains irony, but also empathy; superiority, but also compassion. The novel is not merely a parody of chivalric literature, but also an elegy for a way of being that no longer has a place in the world[11].

This ambiguity—between comedy and nobility—transforms *Don Quixote* into a novel of "dignified ridicule," where error becomes, paradoxically, an act of ethical lucidity. Fundamentally, the character refuses to become complicit in a corrupt world simply by sincerely persisting in his error. The reader's laughter is ultimately undermined by their own conscience: we laugh at Don Quixote only to realize, at some point, that we are laughing at our own abandonment of ideals[12].

In the end, Don Quixote dies not because he is defeated, but because he is an exhausted idealist. His return to reality—when he reclaims his identity as Alonso Quijano—is a symbolic death: the man of dreams can no longer live without the fiction that sustained him. This double death (of identity and body) is one of the most haunting scenes in European literature: a bitter recognition that the ideal cannot be saved without also being destroyed.

Prince Myshkin – The Saintly Knight of an Impossible World

The Idiot was conceived during a time of deep historical and spiritual tension for Russia: the decline of the Tsarist era, the pressure of Western ideas, the crisis of Orthodox religiosity, and the rise of nihilism. In this atmosphere, Dostoevsky envisions a character radically different from the typical novelistic types of the time—not a rebel, not a cynic, not a rationalist, but a disarmed "saint," a disruptive presence precisely because of his moral purity. The idea of creating "a completely good man" in a corrupt world is the novel's central ethical-literary experiment[13].

Russia's historical crisis in the second half of the 19th century is not only political or ideological, but ontological. Dostoevsky understands that modernity brings with it a loss of spiritual roots, a metaphysical uprooting. In this context, Myshkin is not simply "different," but a theological provocation: he proposes a return to a Christian anthropology that is impossible in the age of militant nihilism. The prince is not merely a moral "experiment," but also a test—what happens to goodness when it no longer has any legitimate place in the world?[14] Prince Myshkin is a stranger: returning to Russia after psychiatric treatment in Switzerland, he possesses neither financial power, nor the will to dominate, nor social ambition. He is an "idiot" in the pejorative sense society gives to a man who does not know how to lie, manipulate, or defend himself. Yet it is precisely this innocence that transforms him into an ethical catalyst—a "symptom" of a lost humanity[15].

In contrast to Don Quixote, who constructs a parallel reality from chivalric imagination, Myshkin lives an absolute ethic without literary disguises. He does not play a role, does not construct an identity mask—he is, quite simply, good. This goodness is not naïveté, but a conscious, spiritual choice. Myshkin loves without possessing, forgives without judging, and suffers without defending himself—traits that draw him close to a reinterpreted Christ-like figure[16].

This form of inner chivalry is also reflected in his speech: Myshkin does not persuade through rhetoric but through presence. His words are simple, often logically incoherent, but they reach a depth of emotional resonance that disturbs others. He is "unconvincing" precisely because he does not seek to win. In a world of argument and domination, Myshkin proposes an ethic of vulnerability—a chivalry without armor or shield, based solely on a mystical force of lived, not declared, truth[17].

His chivalry is not outwardly codified, but mystically internalized. He wears no armor, saves no damsels in distress, but bears the fragility of others. His love for Nastasya Filippovna is the

[11] Nicolae Manea, *Don Quijote între realitate și ficțiune*, Timișoara: Editura de Vest, 2009, p. 143.
[12] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București: Fundația Regală, 1941, p. 412.
[13] F. M. Dostoievski, *Jurnal de scriitor*, trad. Adriana Liciu, București: Editura Univers, 2002, p. 191.
[14] Ioan Pânzaru, *Arhetipuri ale crizei în romanul rus*, București: Humanitas, 1999, p. 122.
[15] Iulian Isac, *Psihologia personajului dostoievskian*, București: Tracus Arte, 2019, pp. 42–47.
[16] Ioana Savu, *Despre imposibilitatea binelui. Interpretări dostoievskiene*, București: Editura Universității din București, 2020, p. 115.
[17] Ștefan Afloroaei, *Fragilitatea bunătății în gândirea rusă*, Iași: Polirom, 2017, p. 94.

expression of a redemptive love, not erotic desire. When he agrees to marry her, it is out of a desire to save her, not to "possess" her—a gesture of spiritual chivalry pushed to its limits[18].

Myshkin is not merely socially maladjusted—he is ontologically incompatible with the world around him. He cannot lie, cannot react violently, cannot hate. In a society where compromise is the norm, he becomes a living anomaly, a presence that shames and destabilizes those around him. His ethic is an affront to a corrupted normality[19]. In his inability to defend himself, Myshkin functions as a "passive judge": his mere existence highlights the immorality of others. Rogozhin, Nastasya, Aglaya—all characters orbit him with painful fascination, as if sensing in him a truth that unmasks them. But this "judicial" function is not intentional—it stems from the radical purity of his presence. Myshkin does not accuse, but his existence becomes a silent form of accusation[20].

The novel's ending is revealing: Myshkin does not die physically, but psychologically. After Nastasya's death, he lapses back into the state of an "idiot"—a symbolic regression into a posthuman form of purity, but one that is inaccessible to communication. It is a "white death," a complete withdrawal from the world, leaving behind an existential void: no one knows what to do with absolute goodness[21].

Unlike Don Quixote, who opposes the world through grotesque-sublime action, Myshkin destabilizes it through silent suffering. He does not combat evil, but absorbs it. In the face of crime, he does not respond with justice but with compassion. In the face of betrayal, he does not react with resentment but with silence. He is the knight of an eschatological world, one that no longer has defensive tools but retains an incorruptible core of humanity[22]. This silent suffering, far from being mere passivity, becomes a counter-narrative to the idea of victory. In the traditional novel, the knight triumphs through strength or intelligence; Myshkin triumphs through fragility. He undermines even the idea of conflict, refusing the roles imposed by a society of competition and appearances. In this sense, he becomes a post-tragic knight: he does not fall in battle but falls because he refuses to fight—and this fall becomes a form of inverted greatness[23].

Dostoevsky thus proposes a new form of chivalry—the chivalry of sanctified vulnerability. In a world without God, Myshkin becomes a living icon—but a useless one. He does not inspire action, only the awareness of others' moral failure.

From Parody to Mysticism – The Evolution of Chivalry in Literature

Don Quixote and Prince Myshkin illustrate two forms of the same crisis: the impossibility of living out the ideal in a world where ideals have become unintelligible. The former is comic because he projects an impossible past; the latter—tragic, because he embodies an inaccessible future. Both are victims of a world in which moral codes are either obsolete or impossible to apply. This inverted symmetry—Don Quixote looking backward, Myshkin forward—traces a developmental arc of chivalry from grotesque heroism to mystical suffering. The knightly figure is no longer functional, but it remains revelatory: it does not save the world, but silently accuses it through its own inability to function within it[24].

It is telling that both characters involuntarily parody the pattern of the classical hero: instead of overcoming obstacles, they absorb them—until self-dissolution. In a symbolic reading, Don Quixote and Myshkin mark a radical shift in the Western imaginary: victory becomes impossible without compromise, and the refusal of compromise brings about failure. Thus, the modern knight is defined not by his mission, but by its impossibility—he is, fundamentally, the witness to a metaphysical crisis of heroic value[25].

[18] Radu Ionescu, *Figuri ale sfântului rus: Dostoievski și spiritualitatea ortodoxă*, Iași: Doxologia, 2014, p. 98.
[19] Ion Ianoși, *Dostoievski. Tragicul mântuirii*, București: Cartea Românească, 1976, pp. 205–209.
[20] Tudor Vianu, *Dostoievski și ideea de păcat*, în *Studii de literatură universală*, vol. II, București: Minerva, 1971, p. 318.
[21] Eugen Munteanu, *Dostoievski. Arhitectura unei capodopere*, Iași: Polirom, 2013, p. 267.
[22] Octavian Buda, *Dostoievski și patologia morală*, București: Editura Paideia, 2011, p. 154.
[23] Andrei Pleșu, *Despre îngeri*, București: Humanitas, 2003, p. 189.
[24] Laura Avasilichioaiei, *Fragilitatea idealului. Studiu de literatură comparată*, Cluj-Napoca: Eikon, 2021, p. 76.
[25] Tzvetan Todorov, *Literatura în pericol*, București: Art, 2007, p. 63.

In both novels, the knightly character is paradoxically at the center of the narrative, yet outside the fictional world. Don Quixote is tolerated with irony; Myshkin, with discomfort and shame. They are not rejected through conflict, but through isolation—a slow exile in which society does not oppose them, but excludes them through incomprehension. This marginality functions as a narrative mirror: each hero reflects the degradation of the world around him. Don Quixote exposes the vulgarity of a desacralized universe, while Myshkin reveals the modern world's inability to understand love and sacrifice. They are not defeated by arguments, but by others' refusal to recognize them[26].

In both novels, the knightly character is paradoxically at the center of the narrative, yet outside the fictional world. Don Quixote is tolerated with irony; Myshkin, with discomfort and shame. They are not rejected through conflict, but through isolation—a slow exile in which society does not oppose them, but excludes them through incomprehension. This marginality functions as a narrative mirror: each hero reflects the degradation of the world around him. Don Quixote exposes the vulgarity of a desacralized universe, while Myshkin reveals the modern world's inability to understand love and sacrifice. They are not defeated by arguments, but by others' refusal to recognize them[27].

The medieval code of honor, bravery, and loyalty is transformed in modernity into an interior code of a spiritual nature. If Don Quixote still lives by the laws of outward chivalry (albeit deformed by his readings), Myshkin operates on a transcendental level: in him, chivalry becomes a form of ethical revelation, almost Christ-like. This revelation is incompatible with the dynamics of modern society, which values efficiency, pragmatism, and visibility. Precisely for this reason, Myshkin can only be perceived as "non-functional." Yet this "functional failure" is, symbolically, the ultimate form of fidelity to an inner truth. Dostoevsky thus constructs a mystical-chivalric figure in which action is replaced by contemplation, and victory—by redemption through suffering[28].

This mutation is also evident in the rhetoric of the characters: while Don Quixote delivers grandiloquent rhetorical speeches, Myshkin is characterized by silence, wonder, verbal impotence. The modern knight no longer fights with a sword, but suffers in silence. He is already a post-heroic martyr[29]. Both Don Quixote and Myshkin become prototypes of a new character type—the defeated idealist, the "man too good" for a world too corrupt. They are not traditional positive heroes, but "limit-figures" of a literary world that problematizes the moral condition of the individual.

Through their failure, however, literature denounces the triumph of compromise. Far from being mere literary anomalies, Don Quixote and Myshkin become canonical figures of modern literature precisely because they subvert classical expectations of success. They inaugurate a tradition of the "defeated hero," later taken up and adapted by Kafka, Camus, or Beckett. In this sense, the failed knight is no longer an exception: he becomes the norm, the sign of an age that replaces heroism with tragic lucidity[30]. The modern novel no longer offers models of success, but witnesses to a rejected truth. This literature does not encourage heroic mimicry, but tragic reflection on the impossibility of goodness[31].

The Typology of the Luminous Defeated and the Relevance of Ethical Chivalry

In a comparative reading, Don Quixote and Prince Myshkin are not merely exceptional characters in European literature, but symptoms of a fundamental tension: the relationship between the ideal and the real. Whereas the medieval novel proposed a world in which good and evil were clearly delineated and the hero triumphed through courage and loyalty, modernity unravels these certainties and introduces interior heroism—defeated, yet morally superior. Don Quixote is the knight of redemptive illusions—he fights for a world he reinvents through literature, yet which rejects him through ridicule. Myshkin is the knight of purifying suffering—he does not confront the world, but

[26] Gabriel Liiceanu, *Despre limită*, București: Humanitas, 1994, pp. 132–137.
[27] Edward Said, *Lumea, textul și criticul*, Iași: Polirom, 2001, p. 102.
[28] Ștefan Corneliu, *Teologia eșecului la Dostoievski*, Cluj-Napoca: Limes, 2019, p. 149.
[29] Paul Ricoeur, *Despre interpretare: Eseu asupra lui Freud*, București: Humanitas, 1998, p. 184.
[30] Martin Esslin, *Teatrul absurdului*, București: Univers, 1995, p. 221.
[31] Northrop Frye, *Anatomia criticii*, trad. Mircea Mihăieș, Timișoara: Editura Amarcord, 1999, p. 212.

endures it with a disarming gentleness. Both fail, yet their failure is at the same time an ethical victory: they refuse to conform to a world that compromises its values[32].

In this sense, both characters become "negative-exemplars": they do not offer a narrative solution, but instead expose the limits of the reality in which they are placed. The true function of these figures is not to be followed as models, but to act as ethical catalysts—their presence brings to light the inconsistencies, hypocrisies, and ethical fractures of society. Precisely because they do not succeed, they succeed in revealing: the impossibility of living the ideal becomes an implicit critique of the world that rejects it.[33].

Both Don Quixote and Myshkin are marginal in their respective fictional worlds, but this marginality is not merely a result of inadequacy. It becomes a symbolic position: they stand at the "edge" of a world that can no longer tolerate goodness, and it is precisely from there that they bear witness to a forgotten essence. They are, as Paul Ricoeur might say, "essentially interpretive figures"—they do not proclaim truths, they live them, thereby calling dominant values into crisis[34]. Myshkin is treated as an "idiot" because he does not lie, does not respond with hatred, does not calculate. Don Quixote is treated as mad because he restages a chivalric ideal amid ruins. Their world punishes them for their morality. That is the true drama: not just the impossibility of doing good, but the world's need to discredit those who still try.

This marginal position involves a form of involuntary sanctification: being outside the dominant social logic, Don Quixote and Myshkin acquire a kind of spiritual authority. They possess no power, but they embody signs of another order—one in which fragility becomes strength, and truth does not require collective validation. Literature thus places them in a liminal space: they are excluded from the world, but not from meaning[35].

In our cynical age, where technological rationalism, performance, and profit dominate, the appearance of a character like Myshkin would—just as in the novel—provoke disdain or pity. Don Quixote would be a viral joke. But it is precisely in that reaction that their relevance lies: they reveal the extent to which humanity has distanced itself from its moral core. That is why re-reading these characters has a therapeutic value: it forces us to reconsider what it means "to be good" in a context where goodness has been reduced to naivety, and integrity to weakness. Don Quixote and Myshkin are not outdated—they are superior to us in their very inability to function within our logic. They are not "misfits," but "too pure" for a world that has degraded the meaning of adaptability into complicity[36].

Literature thus remains the privileged space for these impossible figures, who do not tell us *what to do*, but show us what we have lost. Beyond aesthetic analysis, Don Quixote and Myshkin are two ways of remembering that goodness—in its pure, non-negotiable form—is not useless, but unbearable to a world that has lost its relation to the absolute[37]. In a global society that discourages vulnerability, sincerity, sacrifice, and forgiveness, rereading these two characters can function not just aesthetically, but ethically. Perhaps now more than ever, we need a new form of chivalry: not armed, but disarmed; not grandiose, but quiet; not efficient, but exemplary.

Perhaps the ultimate function of these characters is precisely to remind us that literature does not have only an aesthetic role, but also a prophetic one. Don Quixote and Myshkin are not here to delight, but to disturb. They do not offer a solution, but create a space for intense moral reflection. They are, in a profound sense, the mirror in which humanity sees not what it *is*, but what it has *forgotten to be*[38]. The postmodern knight will no longer fight with a sword, but with the quietness of a moral presence. He will be the one who speaks the truth in silence, who refuses compromise not out of rigidity, but from fidelity to himself. He will be, perhaps, another "idiot," another "madman," but in the deepest sense of the word: the one who does not accept a world without ideals.

---

[32] Ioan Ianoși, *Dostoievski. Tragicul mântuirii*, București: Cartea Românească, 1976, p. 288.
[33] Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe: Eseu despre romanul românesc*, București: Gramar, 2003, p. 67.
[34] Paul Ricoeur, *Despre interpretare*, p. 212.
[35] Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, București: Humanitas, 1992, p. 124.
[36] Alina Bălăcescu, *Etica vulnerabilității în literatura rusă*, Sibiu: Ed. ULBS, 2020, p. 56.
[37] Matei Călinescu, *Cinism și pasionalitate. Reflectări ale modernității*, București: Humanitas, 2004, p. 175.
[38] Harold Bloom, *Canonul occidental*, București: Univers, 1998, p. 302.

General Conclusion and Hermeneutic Opening

This study has traced the metamorphosis of the knightly figure, beginning with Don Quixote's heroic parody and culminating in Prince Myshkin's ethical tragedy. The two are not merely literary characters, but symbols of a rupture between ideal and reality: one projects a world that no longer exists, the other lives an impossible love in a world that no longer recognizes it.

Chivalry, in this reading, is not just an anachronistic code of conduct, but a sign of a higher moral consciousness that refuses compromise. Don Quixote dies because reality can no longer sustain the fiction of the ideal. Myshkin collapses psychologically because the world no longer has a language for compassion. In both cases, we are witnessing a "death of the knight," but also the symbolic survival of his ultimate value: fidelity to goodness, even in failure.

The comparative reading of these two characters offers not only a journey through literary history but also a philosophical challenge: what place does idealism have in a world that privileges efficiency? Can "radical goodness" still be a form of contemporary chivalry? What do we lose, as a society, when we scorn fragility? This work does not offer solutions—it raises questions. Ultimately, Don Quixote and Myshkin do not ask to be imitated, but to be understood. To recognize that there are forms of defeat that are, in essence, moral victories.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cervantes Saavedra, Miguel de. *Don Quijote de la Mancha*. Trad. Ion Frunzetti și Edgar Papu. București: Editura Univers, 2004.
2. Dostoievski, F. M. *Idiotul*. Trad. Emil Iordache. Iași: Polirom, 2006.
3. Dostoievski, F. M. *Jurnal de scriitor*. Trad. Adriana Liciu. București: Editura Univers, 2002.
4. Afloroaei, Ștefan. Fragilitatea bunătății în gândirea rusă. Iași: Polirom, 2017.
5. Avasilichioaiei, Laura. Fragilitatea idealului. Cluj-Napoca: Eikon, 2021.
6. Bolea, Dan. Cervantes: Arta de a fi Don Quijote. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2016.
7. Buda, Octavian. Dostoievski și patologia morală. București: Paideia, 2011.
8. Călinescu, George. Istoria literaturii române de la origini până în prezent. București: Fundația Regală, 1941.
9. Călinescu, Matei. Cinism și pasionalitate. Reflectări ale modernității. București: Humanitas, 2004.
10. Ciopraga, Constantin. Romanul românesc modern. Iași: Junimea, 1981.
11. Ianoși, Ion. Dostoievski. Tragicul mântuirii. București: Cartea Românească, 1976.
12. Ionescu, Radu. Figuri ale sfântului rus: Dostoievski și spiritualitatea ortodoxă. Iași: Doxologia, 2014.
13. Isac, Iulian. Psihologia personajului dostoievskian. București: Tracus Arte, 2019.
14. Manolescu, Nicolae. Arca lui Noe: Eseu despre romanul românesc. București: Gramar, 2003.
15. Manea, Nicolae. Don Quijote între realitate și ficțiune. Timișoara: Editura de Vest, 2009.
16. Munteanu, Eugen. Dostoievski. Arhitectura unei capodopere. Iași: Polirom, 2013.
17. Pânzaru, Ioan. Arhetipuri ale crizei în romanul rus. București: Humanitas, 1999.
18. Pleșu, Andrei. Despre îngeri. București: Humanitas, 2003.
19. Savu, Ioana. Despre imposibilitatea binelui. București: Editura Universității din București, 2020.
20. Vianu, Tudor. Dostoievski și ideea de păcat, în Studii de literatură universală, vol. II. București: Minerva, 1971.
21. Bachelard, Gaston. *Dialectica spiritului științific modern*. București: Editura Științifică, 1971.
22. Bachelard, Gaston. *Psihanaliza focului*. București: Editura Univers, 1996.
23. Bălăcescu, Alina. *Etica vulnerabilității în literatura rusă*. Sibiu: Editura ULBS, 2020.
24. Bloom, Harold. *Canonul occidental*. București: Univers, 1998.
25. Corneliu, Ștefan. *Teologia eșecului la Dostoievski*. Cluj-Napoca: Limes, 2019.
26. Eco, Umberto. *Șase plimbări prin pădurea narativă*. Iași: Polirom, 2002.

27. Eliade, Mircea. *Sacrul și profanul*. București: Humanitas, 1992.
28. Esslin, Martin. *Teatrul absurdului*. București: Univers, 1995.
29. Frye, Northrop. *Anatomia criticii*. Timișoara: Amarcord, 1999.
30. Liiceanu, Gabriel. *Despre limită*. București: Humanitas, 1994.
31. Ricoeur, Paul. *Despre interpretare: Eseu asupra lui Freud*. București: Humanitas, 1998.
32. Said, Edward. *Lumea, textul și criticul*. Iași: Polirom, 2001.
33. Todorov, Tzvetan. *Literatura în pericol*. București: Art, 2007.

THE AXIOLOGICAL FUNCTION OF THE SETTING'S CHRONOTOPE IN THE NOVEL ”SUITE FRANÇAISE”

Adela Sava (Codreș)
PhD, University of Craiova

Abstract: *This article examines the function of the salon as a distinct chronotope in Irène Némirovsky`s Suite française. The article argues that the salon operates not as a neutral backdrop, but as an active structural force that shapes character interactions, condenses historical time, and reveals the moral ambiguities of the period.*

Keywords: *chronotope; salon; time; space; threshold*

L`étude des configurations spatio-temporelles dans le roman constitue l`un des apports majeurs de la poétique du XXème siècle. C`est à Mikhaïl Bakhtine que l`on doit d`avoir élevé le couple temps/espace au rang de catégorie théorique fondatrice avec son concept de « chronotope". qu`il définit comme « la corrélation essentielle des rapports spatio-temporels, telle qu`elle a été assimilée par la littérature».( Bakhtine, 1978: 237) Bakhtine définit le chronotope comme le lieu ou « les nœuds de l`intrigue se nouent et se dénouent» (Bakhtine, 1978: 391) en déterminant aussi «l`image de l`homme en littérature»(Bakhtine, 1978: 238).

L`analyse de Tara Collington, développée dans sa thèse de doctorat (University of Toronto, 2000) représente une contribution majeure aux études bakhtiniennes. Son travail dépasse la simple explication du concept pour en faire un outil méthodologique précis. Elle dialogue constamment avec l`œuvre originale de Bakhtine tout en y apportant des avancées significatives. La où Bakhtine identifie souvent un chronotope dominant par genre, Collington montre, dans ses lectures de *Mémoires d`Hadrien*, que le texte est un lieu de rencontre et d`interaction entre plusieurs chronotopes :

Au cours de nos analyses, nous essayons de faire ressortir l`interaction de plusieurs chronotopes au sein d`un seul texte afin de voir comment ce "dialogue de chronotopes contribue à notre compréhension du texte. Cet aspect dialogique revêtira une grande importance dans notre lecture de *MémoireS d`Hadrien*, où nous constatons une tension entre le récit historique et le récit biographique, ainsi que dans La Nausée où l`interaction des chronotopes produit des effets inattendus. (Collington, 2000:95)

L`ouvrage de Ramona Malita, *Le chronotope romanesque et ses avatars. Études comparatives* (Szeged, JATEPress, 2014), propose une relecture systématique de la notion bakhtinienne en l`appliquant à un corpus qui s`étend de l`Antiquité à la postmodernité. Malita essaie de répondre à la question sur le statut du chronotope en disant:

Premièrement, il tient à la catégorie instrumentale, parce qu'on se sert de cet outil pour repérer les axes spatio-temporels de l'univers fictif dont nous, les lecteurs, avons signé le pacte, avant d'y plonger. Deuxièmement, le chronotope tient à la catégorie narratologique, parce qu'il construit l'univers de la fiction, il est un élément diégétique et, par conséquent, c'est la condition sine qua non de l'économie de la diégèse esquissée. Troisièmement, le chronotope tient à la catégorie esthétique en égale mesure, parce qu'il est un chablon / une matrice d'un certain type d'univers fictif qui s'empreint d'une certaine époque littéraire ou historique. (Malita, 2014:27)

L`apport majeur de Malita est d`avoir systématisé les fonctions que le chronotope remplit dans l`économie du texte. Elle dégage, la fonction narrative, la fonction auctoriale et gestuelle et la fonction axiologique qui établit un lien entre la théorie du chronotope et celle des valeurs (Malita, 2014: 40-41). D`après Malita, l`espace -temps n`est jamais neutre: il porte un jugement silencieux sur ceux qui l`habitent.

Le chronotope est un porteur et un transmetteur du réel vers le littéraire dans le sens que les canons des valeurs ou des échantillons axiologiques de l'envergure sociale à un moment donné de l'évolution historique trouvent leurs illustrations (et défense ?) dans l'écriture, devenue, par ce charge,

un document culturel d'une époque, d'un siècle, d'une communauté, d'un ethnostyle, etc. Vu sous cet angle, le chronotope a le rôle de porter témoignage de tout un système social, politique, moral, etc. de la société inventée par l'écrivain ; ce rôle, nous l'avons qualifié de fonction axiologique du chronotope. (Malita, 2014: 41).

C`est dans ce sillage theorique que s`inscrit la présente étude, consacrée à *Suite française* d`Irène Némirovsky. Ce roman inachevé, composé dans l`urgence de l`Occupation entre 1940 et 1942, offre un terrain d`application privilégié pour une analyse chronotopique attentive aux dimensions axiologiques. Structure en deux mouvements , *Tempête en juin* qui dépeint l`exode de 1940 et *Dolce* qui décrit la vie d`un village sous l`Occupation, l`œuvre déploie une galerie de salons dont la configuration spatiale, le mobilier, les seuils constituent des operateurs d`un jugement romanesque implicite, des espace-temps qui évaluent les personnages, révèlent la vérité des rapports sociaux et portent un verdict silencieux sur la société française de la défaite et de l`Occupation.

3. Le chronotope du salon bourgeois

Il existe un chronotope récurrent chez Némirovsky qui semble hérité directement du XIXe siècle: le salon bourgeois. Bakhtine associe ce chronotope aux romans de Balzac et de Stendhal, comme « lieu d`intersection des séries spatiales et temporelles du roman»( (Bakhtine, 1978: 387). C`est aussi le lieu où se nouent les intrigues, où se produisent les ruptures, où révèlent les idées, les passions et les caractères des personnages.

Mais le principal, ici, c'est la conjugaison de ce qui est historique, social, public, avec ce qui est privé, et même foncièrement intime, l'association de l'intrigue personnelle, commune, avec l'intrigue politique et financière, du secret d'État avec le secret d'alcôve, la fusion de la série historique avec la série des mœurs et de la biographie. Ici, concentrées, condensées, évidentes et visibles, se trouvent les marques d'un temps historique, d'un temps biographique ou d'un temps quotidien, et en même temps tout cela est confondu, fondu dans les seuls indices de l'époque, et celle-ci est perçue concrètement, comme sujet. (Bakhtine, 1978: 388).

Un autre chronotope, associé au thème du rencontre, par Mikhaïl Bakhtine est celui du seuil, de la crise et du tournant d`une vie. (Bakhtine, 1978: 389). En littérature, dit Bakhtine « le chronotope du seuil est toujours métaphorique et symbolique, parfois sous une forme explicite, mais plus souvent implicite. » (Bakhtine, 1978: 388). Or, dans *Suite française*, ces chronotopes vieillis persistent même au cœur de la catastrophe historique. Les conversations roulent sur les convenances, les hiérarchies sociales et les petits scandales locaux comme si la guerre n`était qu`un épisode météorologique fâcheux. Nous pensons que ce conservatorisme formel n`est pas chez Nemirovsky une maladresse: c`est une arme critique. La persistance du chronotope du salon et du seuil dans un village de 1940 produit un effet de dissonance tragique. Le temps historique (l`Occupation, la défaite, la Collaboration) et le temps social (les intrigues, la jalousie, l`hypocrisie) coexistent sans se confondre. Les personnages ne sont pas simplement aveugles à l`histoire; ils habitent un chronotope périmé qui leur interdit de comprendre entièrement le présent.

3.1.Le salon des Péricand, le chronotope de l`hypocrisie constituée

Le salon des Péricand n`est pas décrit seulement pour lui-même dans *Tempête en juin* mais aussi par ce qu`il exclut. Les Péricand sont l`archétype de la grande bourgeoisie catholique et conservatrice et leur salon est le chronotope de cette idéologie:

Le salon, où la radio retentissait en cet instant, était une vaste pièce, de belles proportions, dont les quatre fenêtres donnaient sur le boulevard Delessert. Elle était meublée à l`ancienne avec de grands fauteuils et des canapés capitonnés jaune d`or. (Némirovsky, 2004:31)

Mme Péricand tient à marquer les distances entre la bourgeoisie et le peuple, appréhendant tout rapprochement de classe comme un signe de mauvais augur. Son salon devient alors l`espace de cette ségrégation axiologique. Lorsque Madeleine, la femme de chambre « s`avança même jusqu' au seuil de la porte» (Némirovsky, 2004:32), ce franchissement est immédiatement sanctionné par le regard de la maîtresse de maison. Le seuil du salon est la frontière absolue entre les classes. Cette axiologie est jugée par le chronotope lui-même. Némirovsky ne commente pas; elle montre Mme Péricand

réveillant en sursaut une domestique malade pour lui apporter des gargarismes et s`étonnant de ses remerciements « assez froids». La phrase de Mme Péricand , «C`était cela le peuple, jamais satisfait, et plus , et plus on se donne de mal pour lui, plus il se montre versatile et ingrat» (Némirovsky, 2004:32) est un verdict contre elle-même. Ainsi, le salon devient-il signe de distance préservée.

Les Péricand sont catholiques, mais leur foi est un marqueur social: « Les Péricand étaient bien-pensants; leurs traditions, leur tournure d`esprit, une hérédité bourgeoise et catholique, leurs attaches avec l`église (l`aîné de leurs fils, Philippe Péricand, était prêtre)[...] »(Némirovsky, 2004:30)

L`axiologie chronotopique démasque cette piété lorsque, sur la route de l`exode, elle cède si vite à la panique égoïste. La présence du vieux Péricand dit la vérité de la famille: l`attachement à la fortune. Le vieux ne reprenait toute sa lucidité que lorsqu`il était question de son argent qui lui assurer la domination sur la famille: « Punir, récompenser, décevoir, combler, partager ses biens terrestres selon sa propre volonté. Dominer autrui. Peser sur autrui. Occuper le premier plan».(Némirovsky, 2004:152) , la manipulation par l`héritage (« Je léguerai cinq millions à l`œuvre»)(Némirovsky, 2004:36). Le salon, chronotope de la vie familiale, devient le théâtre d`une cruauté silencieuse. Le verdict le plus sévère porté contre les Péricand n`est pas le salon, il est préparé par le salon. Lorsque, sur la route de l`exode, la famille « oublie» le grand-père, cet abandon est la conséquence logique de sa position dans le salon.

3.2.Le salon des Angellier, chronotope de l`ambivalence

Le salon des Angellier, dans la deuxième partie de *Suite française*, n`est pas un décor parmi d`autres, il est un dispositif d`évaluation morale. Il est le chronotope central de *Dolce*, le lieu où se concentrent les tensions majeures du roman: l`occupation et la cohabitation, l`intimité et l`ennemi, le temps suspendu de l`attente et l`irruption de l`Histoire. Le salon des Angellier n`abrite jamais les Français et les Allemands en même temps: « Le salon, dans nos maisons de province, est une pièce d`apparat où on ne séjourne pas. » (Némirovsky, 2004:306), souligne Lucile Angellier quand l`officier allemand veut s`y installer. Ainsi dvient-il un espace axiologiquement marqué. Dès l`ouverture de *Dolce*, Némirovsky en pose la tonalite morale: c`est le lieu de Madame Angellier, belle-mère de Lucile, qui y régne. Or Madame Angellier incarne l`attachement aux biens, la haine de l`occupant, le mépris de classe. Le salon est le chronotope de cette axiologie. Ses meubles, ses bibelots, son ordre méticuleux ne sont pas des éléments décoratifs: ils sont des signes matériels d`un système de valeurs: « Chez les Angellier, on mettait sous clef les papiers de famille, l`argenterie et les livres. » (Némirovsky, 2004:233). Lucile ôte sous la direction de sa belle-mère les bibelots qui ornaient la cheminée. (Némirovsky, 2004:235)

Les Dames Angellier-la mère et la femme de Gaston Angellier, prisonnier en Allemagne-achevaient leur rangements. La vieille Mme Angellier, une personne maigre, pâle, fragile et sèche, enfermait elle-même chaque volume dans la bibliothèque, après avoir lu à mi-voix le titre et caressé pieusement du plat de la main la reliure. (Némirovsky, 2004:234)

On ne laissa dans la pièce que le strict nécessaire: pas une fleur, pas un coussin, pas un tableau. On enfouit dans le grand placard de la lingerie, sous ine pile de draps, l`album de la famille [...]Jusqu`à la garniture de la cheminée: deux vases Louis-Philippe [...] Ils avaient été donné par une main française, regardés par des yeux français, touchés par des plumeaux de France-ils ne seraient pas souillés par le contact de l`Allemand. Et le crucifix!Dans l`angle de la chambre, au-dessus du canapé! Mme Angellier le décrocha elle-même et le mit sur son sein, sous le fichu de dentelle. (Némirovsky, 2004:235)

La table du salon, ou plutôt la table de la salle à manger qui lui est attenante, fonctionne comme un operateur axiologique de premier plan. Le comportement de chaque personnage à table est immédiatement évalué par le chronotope. Ceux qui traitent les Allemands avec une obséquiosité servile sont tacitement condamnés. Ceux qui conservent une distance digne sans tomber dans l`insulte sont tacitement approuvés. Madame Angellier elle-même, qui hait les occupants mais les reçoit avec une politesse glacée, occupe une position axiologique claire: son refus de toute compromission amicale est une forme de résistance. La table du salon est donc un tribunal silencieux. Les personnages sont jugés moins par l`auteur que par le chronotope lui-même, par cette configuration

spatiale. Chez les Angellier, dans leur salon, on ne mange jamais avec l`ennemi. Par contre, quand la famille Perrin, bourgeois provinciaux comme eux, leur rendent visite, ils sont invités dans le salon où Mme Angellier « offrirait tout à l`heure à ses visiteuses une carafe d`orangeade et des petits-beurre poussiéreux. Mme Perrin ne serait pas choquée par la mesquinerie de cette collation; elle y verrait une preuve nouvelle de la richesse des Angellier car plus on est riche, plus on est avare;[...] » (Némirovsky, 2004:315) Dans le salon est invitée aussi la vicomtesse de Montmort mais seulement pour y jouer la comédie sociale car la différence de classe ne peut être franchie ni même pendant la guerre.

Après le dîner, on s`installa au salon où la cuisiniè annonça la visite de la vicomtesse de Montmort. Cette dame, naturellement, ne fréquentait pas les bourgeois du village; elle ne les invitait pas plus chez elle que les fermiers, mais quand elle avait besoin d`un service, elle venait le demander à domicile [...](Némirovsky, 2004:286)

La salle à manger est un autre lieu axiologique saturé. C`est dans cette salle que Bruno von Falk et Lucile parlent de musique, de littérature, de leur vie d`avant. C`est toujours dans cet espace qu`il peut occuper la table pour y travailler quand il ne peut plus endurer le froid dans sa chambre. C` est un espace de neutralisation axiologique provisoire: le temps de la conversation, l`occupant cesse d`être tout à fait l`ennemi, la femme cesse d`être tout à fait la victime. Mais cette neutralisation est instable. La salle est aussi le lieu où l`interdit est sans cesse rappelé. Lucile ne peut y rester sans penser à sa belle- mère à l`étage, au mari prisonnier, à la France vaincue. Elle est le chronotope de l`entre-deux moral: ni toute à fait faute, ni tout à fait innocence. Son axiologie est celle de la suspension du jugement, mais cette suspension est elle-même jugée par le roman comme tragique et provisoire.

Les portes du salon, des chambres, de la cuisine, de la salle, sont des objets axiologique par excellence. Lucile les franchit à plusieurs reprises pour rejoindre Bruno alors que madame Angellier les maintient fermées. Chaque franchissement est un choix moral que le chronotope enregistre et juge. Lorsque Lucile, pour la première fois, laisse Bruno entrer dans le salon alors qu`elle est seule, ce geste est évalué positivement: il signifie l`ouverture à l`autre, le refus de la haine héritée. Mais ce même geste est aussi évalué négativement: il signifie l`infidélité au mari prisonnier, la trahison du devoir conjugal. L`axiologie du seuil est celle de la bifurcation sans synthèse ce qui rejoint la théorie de Bakhtine d`après lequel le seuil est le chronotope où « le temps apparaît comme un instant, comme s`il n`avait pas de durée, et s`était détaché du cours normal du temps biographique. » (Bakhtine, 1978: 389)

Toutefois, le seuil est aussi le lieu des franchissements manqués. Bruno, qui aurait pu aimer Lucile dans un autre monde, ne franchira jamais complètement la porte qui le sépare d`elle, celle de la nationalité, de la guerre, de la mort prochaine. L`axiologie du seuil est celle de la bifurcation avortée: le salon reste un espace de possibles qui ne s`accompliront pas. Le salon des Angellier est le chronotope de l`ambivalence. Il n`est ni pleinement positif, ni pleinement négatif; il est le lieu ou les valeurs s`entrechoquent sans qu`aucune ne l`emporte définitivement. Espace où règnent les valeurs de la bourgeoisie provinciale française et en même temps où on reçoit malgré soi l`ennemi. D`un côté, l`obligation de recevoir Bruno est une humiliation que le chronotope évalue négativement. Madame Angellier, loyale à son fils prisonnier, vit cette cohabitation comme une trahison imposée. Son salon est profane par la présence de l`uniforme allemand. De l`autre côté, cette même contrainte rend possible la rencontre entre Lucile et Bruno. Le salon, chronotope de l`humiliation, devient chronotope de la révélation amoureuse. Cette ambivalence est insoluble. Le salon juge à la fois l`occupant qui impose sa présence et l`occupant qui s`accommode.

Le piano de la salle est un autre operateur axiologique. Bruno, musicien accompli y joue du Bach ce qui signifie la suspension de la relation d`ennemi à ennemi. La musique crée un chronotope dans le chronotope : le temps de la sonate, la guerre n`existe pas. Cette suspension est jugée positivement par le roman mais aussi tragiquement: elle ne dure pas. L`axiologie musicale est une axiologie éphémère ce qui suspend verdict. Lucile n`est ni condamnée, ni réhabilitée; elle est maintenue dans l`ambivalence. Car la seule salle où le feu est allumé excepté la chambre de Lucile et la cuisine des Angellier juge la France de 1941, cette France occupée, partagée entre la haine de

l`ennemi et la séduction de l`occupant, entre la fidélité au passé et l`appel du présent. L`ambivalence de Lucile est l`ambivalence même de l`Histoire. Le chronotope, en refusant de trancher, juge cette histoire plus profondément que ne le ferait n`importe quelle condamnation explicite.

4. Le contre-chronotope: l`absence de salon comme verdict

L`absence de salon chez Charles Langelet est axiologiquement signifiante. Langelet, esthète, collectionneur ne possède pas de salon. Il possède un appartement-musée, un écrin, un reliquaire pour ses porcelaines. Cette absence est un verdict. Langelet n`a pas de salon parce qu`il ne reçoit pas, il accumule, il ne partage pas, il conserve. Les porcelaines sont le prolongement narcissique de leur propriétaire. Son espace domestique est l`espace de l`égoïsme:

Autour de lui, dans sa maison, tout ce qui composait son mode d`existence éait fait de parcelles de beauté parfois humbles, parfois précieusesw qui finissaient par créer un climat particulier , doux, lumineux, le seul enfin qui fût digne d`un homme civilisé songeait-il. (Némirovsky, 2004:60-61)

Lorsqu`il fuit Paris, sa seule préoccupation est sa « précieuse collection de porcelaines". La route, puis la mort seront les sanctions de cette axiologie négative. La gestuelle de Langelet est entièrement déterminée par son rapport aux objets. il les touche, les caresse, les contemple, comme si c`étaient des humains. Lorsqu'`il faut fuir, Langelet passe des heures à emballer, à caler, à protéger ses trésors. Cette gestuelle de la conservation est une tentative désespérée de maintenir intact un monde qui s`effondre. L`inadéquation entre la méticulosité des gestes et la brutalité de l`Histoire produit un effet comique déchirant:

Charlie s`agenouilla de nouveau auprès de la caisse à demi pleine, caressant à travers la paille et les papiers de soies ses porcelaines, ses tasses de Nankin, son surtout de table de Wedgwood, ses vases de Sèvres. Ceux-là, il ne s`en séparerait qu`avec sa vie.((Némirovsky, 2004:62)

Gabriel Corte , écrivain célèbre, ne possède non plus de salon. Il a un appartement luxueux, un refuge, une bulle artistique. Mais cet espace n`est pas un lieu de réception. Cette absence est ambigüe. Corte n`a pas de salon parce qu`il méprise ses confrères, parce qu`il se croît au-dessus de la sociabilité mondaine. Corte aime le luxe, il se prélasse, se fait servir par Florence, exige du confort jusqu`à la fuite. Cette gestuelle de la jouissance est une forme de déni. Tant qu`il peut encore allumer une cigare, la guerre n`est pas tout à fait réelle. Il est décrit en travaillent aussi: il écrit, corrige, classe les manuscrits. Cette gestuelle du labeur solitaire est les contraire de celle mondaine du salon. Lorsque les événements l`attrapent, Corte perd sa gestuelle maîtrisée. Il s`agite, s`énerve, bouscule Florence. Cette dégradation gestuelle est la signature de son impuissance. Cette attitude est jugée négativement par le chronotope. Les notes de Némirovsky pour Captivité indiquent que Corte devait devenir « violemment collaborationiste», « violemment nazi»(Némirovsky, 2004: 404-404) L`absence de salon, signe d`isolement social, devient le symptôme d`une disponibilité au compromis.

Le salon dans *Suite française* n`est pas un décor. Il est le lieu où la société française comparaît devant le tribunal de sa propre vérité. Ce tribunal n`a pas de juge; il n`a pas de code, il n`a pas d`appel. Il a seulement des fauteuils, des seuils, des pianos, des porcelaines et des personnages qui, en y entrant, s`exposent à être vus tels qu`ils sont. C`est en cela que l`axiologie chronotopique de Némirovsky est une axiologie tragique. Elle ne croît pas que les hommes puissent être sauvés de ce qu`ils sont. Elle croît seulement qu`on peut les voir . Les salons de *Suite française* sont les miroirs de cette vision. Ils réfléchissent sans déformer, ils montrent sans commenter et ils jugent sans condamner.

BIBLIOGRAPHY :

1. BAKHTINE, Mikhaïl, *Problèmes de la poétique de Dostoïevski,* Lausanne, Éditions Âge d`Homme, 1970.
2. BAKHTINE, Mikhaïl, *Esthétique et théorie du roman*, Paris, Gallimard, 1987.
3. COLLINGTON, Tara Leah, «*La corrélation essentielle des rapports spatio-temporels »: la validité heuristique du chronotope de Bakhtine*, University of Toronto, 2000.
4. CURATALO, Bruno, RENARD,Paul, *Mémoires du roman, La revie littéraire des romanciers oubliés*, Presses Universitaires de Franche-Comté, 2009.
5. DURAND- LE GUERN, Isabelle, *Le roman historique*, Paris, Armand Colin, 2008.
6. HAMON, Philippe, *Texte et idéologie*, Paris, Puf, 1984.
7. MALITA, Ramona, *Le Chronotope romanesque et ses avatars*, Szeget, JATEPress, 2014.
8. NÉMIROVSKY, Irène, *Suite française*, Paris, Denoël, 2004.
9. NÉMIROVSKY, Irène, *Suita franceză*, traducteur Nicolae Constantinescu, București, Polirom, 2018.
10. NÉMIROVSKY, Irène, *Œuvres complètes* , vol 1 et 2, Paris, Ed. LGF/Livre de Poche, collection La Pochothèque, 2011.
11. PHILIPPONNAT, Olivier, LIENHARDT Patrick, *La vie d'Irène Némirovsky*, Paris, Denoël, 2007.
12. SULEIMAN, Susan Rubin, *La question Némirovsky. Vie mort et héritage d'une écrivaine juive dans la France du XXe siècle*, Paris, Albin Michel, 2017 [2016].
13. TODOROV, Tzvetan, *Mikhaïl Bakhtine, le principe dialogique,* Paris, Seuil, 1981.
14. WEISS, Jonathan, *Irène Némirovsky*, Paris, Le Félin, 2010 (2005).

THE CONCEPT OF AUGMENTATION IN ROMANIAN LEXICOGRAPHY[1]

Elena-Daniela Strigoiu (Marinescu)
PhD Student, University of Craiova

***Abstract**: This article aims to present the concept of augmentation as it appears in Romanian lexicography, primarily by referencing the sources published under the authority of the Romanian Academy and later other dictionaries. The purpose of consulting general Romanian language dictionaries (DELR, DA, DL, DM, DEX, DOOM, DCR, DLR) is to familiarize ourselves with the direct meaning of the concept of augmentation according to the definitions, which is that of growth or increase in all directions and on all levels. This is because the vocabulary of our language is rich in synonymous variations regarding augmentation.*

***Keywords:** lexicography; augmentation; dictionaries; vocabulary; definition*

Introducere

Augmentarea reprezintă o noţiune a vocabularului unei limbi, prea puţin analizată sub aspect lexical. Conceptul, deşi aparent simplu, este unul complex, presupunând cunoştinţe, competenţe, practici şi experienţă în utilizarea surselor lexicografice.

Definiţia are rol decisiv în înţelegerea sensului cuvintelor. *Augmentarea* în general este definită atât ştiinţific, cât şi uzual. Definiţiile ştiinţifice prezintă trăsături accesibile specialiştilor, pe când cele uzuale pot fi înţelese şi de cei care nu au studii de specialitate, având rolul de a asigura şi a uşura decodarea.

Conceptul de augmentare

Guţu Gheorghe în *Dicţionar latin – român*, (p. 136) traduce *augeo, ere, auxi, auctum* vt. „1 a face să crească, a mări, a spori: ~*corpus* = a face să crească trupul, ~*aerarium* = a îmbogăți tezaurul, ~*morbum* = a agrava boala, ~*suspicionem* = a spori bănuiala, ~*animum alicuius* = a spori curajul cuiva; 2 ~*aliquem (aliquid) aliqua re* = a dota pe cineva cu ceva, a îmbogăți, a înălța: *aliquem divitiis* ~ = a îmbogăți pe cineva, *urbs omnibus rebus aucta* = oraș dotat cu orice (cu de toate), *filiolo me auctum scito* = să știi că am fost dăruit cu un băiețaș, *senectus augeri solet consilio, auctoritate* = bătrânețea e de obicei înzestrată cu judecată și autoritate, ~*liberalitate* = a copleși cu dărnicia lui; 3 (vi) a crește, a se mări"; *augesco, ere, auxi* vi. "a crește, a se mări, a spori. ș.a".; *augifico, are* vt. "a mări, a spori"; *augmen, inis n.* "1 mărire, creștere"; *augmento, are* vt. "a mări, a spori, a augmenta"; *augmentum*, i n. "1 creștere, augmentare".

Conform DELR, aflăm că o primă atestare a cuvântului *augmenta*(*re*) o prezintă Constantin Diaconovici Loga în *Grammatica romanească pentru îndreptarea tinerilor*, 1822, fiind explicat verbul AUGMENTÁ cu ajutorul sinonimelor „a mări, a spori – augmenter" (part. augmentát). DELR prezintă etimologia cuvântului, ca împrumutat din limba franceză, care l-a preluat din latină *augmentare* < *augmentum* („sporire", „adăugare") < *augere* („a spori"). Din punctul de vedere al utilizării sale în limbaj familiar „prefix gramatical care indică, în unele limbi indo-europene, trecutul; afix care lărgește o temă, un cuvânt, cu o definiție utilizată în limbaj juridic (sensul fiind, deja, învechit): „parte din moștenire care revine soției după moartea soțului" – preluată de la Protopopescu-Pake, Emanuel şi V. Popescu - *Nou dictionaru portativu de toate dicerile*, 1862: *augment* < fr. *augment* (împr. din lat. *augmentum*, cu sensul gram. după gr. *αὔξησις* < *αὐξάνειν* „a crește"). Adjectivul *augmentatív* (lingv., despre sufixe sau cuvinte) „care indică o dimensiune mare (uneori, cu o conotație suplimentară peiorativă)", precizându-se că în 1847, la Ion Heliade-Rădulescu în Opere 2 III, 161, apare varianta *aumentatív* < fr. *augmentatif,* it. *aumentativo*, dar şi

[1] Materialul a fost susţinut la Conferinţa Internaţională *Studiile Românești în Context Internațional* (STUR), organizată de Centrul de Cercetare și Dezvoltare Profesională STUR din cadrul Facultății de Litere a Universității „Ovidius" din Constanța, Ediția a XIII-a (2024**),** desfășurată în perioada 18-19 noiembrie 2024 (în format hibrid).

augmentatór adj. (înv.) „care augmentează”. După prezentarea definiţiilor şi a surselor în care au apărut, ca primă atestare în limba română, termenii din familia lexicală a cuvântului *augmenta,* DELR precizează că acesta are dublet etimologic aromân în forma *amintáre*.

În 1929, Lazăr Şăineanu în *Dicţionar universal al limbei române* (p. 44), înregistrează *augment* „adăogarea [adăugarea] unei vocale la începutul unui verb grec (la unele timpuri)”; *augmenta* „a mări, a spori”; *augmentare* „lucrarea de a augmenta: creştere, sporire”; *augmentativ* „particulă sau sufix care augmentează sensul vorbei: ex. prea mare”.

August Scriban în *Dicţionaru limbii româneşti*, publicat în anul 1939 (p. 137), defineşte *augment* cu sinonimele „adaus, mărire” şi face precizarea că este considerat şi „silabă adăugată înaintea unor timpuri ale verbelor greceşti ori ale altor limbi”; adjectivul *augmentativ, -ă,* fiind explicat din punct de vedere gramatical „care arată augmentarea (mărirea) ca *foarte, tare, arhi-, -an, -oi*”, cu precizarea „e un sufix augmentativ”; *augmentaţiune* „acţiunea de a augmenta” şi *augmentez* „măresc, sporesc”.

Candrea în *Dicţionarul enciclopedic ilustrat* (p. 99), defineşte augment „(pl.-e) sn. sunet, silabă care se adaugă la unele cuvinte, în special la formele verbale din limba greacă [lat.]”; *augmenta* „(-tez) vb. tr. „a mări”, „a spori”, „a adăuga la” [fr. < lat.]”; *augmentare, augmentaţiune, augmentaţie* „faptul de a augmenta [ir.]”; *augmentativ* adj. „care serveşte a exprima dimensiuni mai mari, însuşiri mai pronunțate decât acelea ale cuvântului primitiv din care derivă o formă: sufix ~; formă ~”; *augmentator* adj. „care augmentează”.

Analiza intrării *augment*[*a*(*re*)] în lucrările lexicografice menționate (Guțu, Șăineanu, Scriban, Candrea) prezintă o importanță deosebită pentru analiza în diacronie a termenului, care, așa cum se observă încă de la primele apariții în dicționare, denumește obiecte mai mari decât cel denumit de (cuvântul de) bază, utilizarea sa fiind marcată progresiv la nivelul lexicului limbii române, unde semnifică de obicei dorința emițătorului de a reda un individ, un obiect de dimensiuni fizice exagerate sau unele evenimente, fenomene, acțiuni de mari proporții.

În dicționarele recente, conceptul *augmentare* păstrează ideea de mărire.

Micul dicţionar academic (MDA, p.128) definește cuvântul *augmentare* (sf) cu sinonimul „mărire” (pentru primul sens); apoi (pentru sensul al doilea) ca „sporire a ceva, adăugând elemente noi”; dar şi din punct de vedere muzical (sensul al treilea) ca „lărgire a valorii notelor în repetarea unei teme sau a unui motiv”. Toate cele trei sensuri subliniază ideea, transparentă semantic, de mărire. Din aceeaşi familie lexicală, apar cu intrări distincte: *augment* „vocală/silabă adăugată în unele limbi indo-europene la începutul unei forme verbale pentru a marca o acţiune trecută”; *augmenta* „a mări, a spori ceva, adăugând elemente noi”; *augmentat* „mărire, augmentare”; *augmentat,-ă* „mărit, sporit prin adăugarea unor elemente noi”; *augmentativ, -ă* „-afix- care formează un cuvânt nou, denumind un obiect de dimensiuni crescute sau însuşiri superioare faţă de baza de derivare”; sau – pentru sensul al treilea – „cuvânt format cu augmentativ”; *augmentaţie* „mărire, augmentare”.

Dicţionarul explicativ al limbii române (DEX, 81), pentru intrarea *augmentere,* se face trimitere la verbul *augmenta*, definit anterior: „a mări; a spori ceva (prin adăugarea unor elemente de aceeaşi natură)”. Sunt întâlnite mai puţine derivate: *augment* „vocală adăugată – în unele limbi indo-europene – la începutul unei forme verbale pentru a marca indicativul trecut” şi *augmentativ, -ă* „-afix – care serveşte la formarea unui cuvânt nou denumind un obiect de dimensiuni mai mari decât ale obiectului desemnat prin cuvântul de bază”; sau – „cuvânt – care este format cu un augmentativ”). Pe platforma https://clre.solirom.ro/, în *Corpus lexicografic românesc electronic* (CLRE), conform intrărilor, apar: *augmentare* în *Dicţionarul limbii române* (DA, p. 365) – *augmentation* – „infinitivul verbului augmenta, devenit abstract verbal; mărire, sporire (a ceva)”; *augment* în DA, p. 364 – „(din gramatica greacă) sunet sau silabă de la începutul formelor verbale de trecut al indicativului cu care acestea *au crescut* faţă cu forma prezentului sau cu radicalul verbului; adaos; augment silabic, augment temporal (N. din latinescul augmentum *creştere, mărire, adaos*)”; în *Dicţionarul limbii române literare contemporane* (DL, p. 166) – „vocală adăugată (în unele limbi indo-europene) la începutul unei forme verbale, pentru a marca o acţiune petrecută în trecut”; în *Dicţionarul limbii române moderne* (DM, p. 54) – „vocală adăugată (în unele limbi indo-europene) la începutul unei forme verbale, pentru a marca o acţiune petrecută în trecut (din fr. augment; lat. lit. augmentum)”;

augmenta în DA, pp.364-365) – „*augmenter* – (latinism, franţuzism, întrebuinţat mai ales când e vorba de salarii); a mări, a spori, a creşte (N. din lat. *augmentare*)"; în *Dicţionarul etimologic al limbii române* (DELR**)** – „a mări, a spori – *augmenter* (din fr. *augmenter,* lat. neol. *augmentare* < *augmentum* sporire, adăugare < *augere* a spori); fam.: *augment* (lingv.) prefix gramatical care indică, în unele limbi indo-europene, trecutul; afix care lărgeşte o temă, un cuvânt; (jur., înv.) parte din moştenire care revine soţiei după moartea soţului < fr. *augment* (împr. din lat. *augmentum,* cu sensul a creşte); *augmentativ* adj., s.n. (lingv., despre sufixe sau cuvinte) care indică o dimensiune mare (uneori cu o conotaţie suplimentară peiorativă)"; *augmentativ, -ă* în DA – „(gram.) *augmentatif* – care augmentează, care arată o sporire, o creştere, o mărire (a unor însuşiri, de obicei a proporţiilor unui lucru, unei fiinţe)"; în DL, 166 – „(despre sufixe şi cuvinte derivate cu sufixe) care arată (de obicei cu nuanţă depreciativă) o creştere, o mărire a dimensiunilor unui obiect, a gradului însuşirilor sale etc.; sufix *augmentativ*: băieţoi este o formă augmentativă a cuvântului băiat; (substantivat) căsoi este augmentativul lui casă"; în DM, 54 – „(despre sufixe sau cuvinte, adesea substantivat) care arată (cu nuanţă depreciativă) o creştere a dimensiunilor unui obiect, a gradului însuşirilor lui etc.; din fr. *augmentatif*"

Analizând cea mai cunoscută sursă lexicografică pentru nespecialişti, DEX-online, pe pagina sinteză, intrarea *augmentare* este explicată ca „1. Acțiunea de *a augmenta*." cu trimitere la sursele DEX și DN, oferindu-ne și sinonimele: augmentație, creștere, multiplicare, mărire, sporire. Continuă cu explicații pentru specialiștii în domeniul muzical: „1.1 (muzică) lărgire a valorii notelor în repetarea unei teme sau a unui motiv", urmate de trimiterea spre verbul *augmenta* – conform DN: „1. a mări, a spori ceva (prin adăugarea unor elemente de aceeaşi natură)"; cu sinonimele: „creşte, majora, multiplica, mări, spori". Din punct de vedere etimologic, apar trimiteri la fr. *augmenter* şi lat. *augmentare*. Pe pagina definiţii, întâlnim explicaţiile preluate din dicţionarele generale ale limbii române, pentru fiecare intrare fiind precizată sursa.

În *Micul dicţionar al limbii române* (p. 52), este înregistrat doar *augmentativ, -ă,* fiind explicat ca *sufix augmentativ* = „sufix care arată o creştere a dimensiunilor unui obiect, a gradului însuşirilor lui etc".

Vasile Breban în *Dicţionar al limbii române contemporane* (p. 43), defineşte *augmenta* „a mări, a spori" şi *augmentativ, -ă* „-afix – care ataşat la un cuvânt, indică un obiect mai mare decât cel indicat prin cuvântul de bază; – cuvânt format cu un astfel de afix".

Noul dicţionar universal al limbii române (p. 114), pentru cuvântul *augmentare, augmentări* oferă explicaţia: „acţiunea de a augmenta; creştere". Sunt explicaţi, pe lângă *augmentare* şi alţi termeni ai familiei lexicale: *augment* „vocală adăugată la începutul verbelor în unele limbi indo-europene"; *augmenta* „a mări, a creşte"; *augmentabil* „care poate fi augmentat, mărit", *augmentativ* „- afix – care exprimă o creştere a dimensiunilor unui obiect: sufix augmentativ; cuvânt – format cu un astfel de afix"; *augmentaţie* „acţiunea de a augmenta, creştere, sporire" şi *augmentaţiune* – cu trimitere la *augmentaţie*.

La fel şi în *Dicţionar al limbii române actuale* (p. 49), unde apare doar verbul *augmenta,* cu explicaţiile: „a face mai mare, a creşte, a spori".

Alte tipuri de dicţionare

În *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii* (DŞL, p. 78), autoarele oferă următoarele explicaţii pentru *augmentativ* „(sufix ~) clasă de sufixe* lexicale, care, ataşate fie la baze* substantivale (băieţandru, copilandru, beţivan, puştan, băieţoi, buboi), fie la baze adjectivale (bogătan, golan, grăsan), fie, mai rar, la verbe sau interjecţii (usturoi, cloncan), dau naştere numai la substantive şi adjective care exprimă o mărire a obiectului, a persoanei, a calităţii. • Există trei sufixe augmentative mai importante: *-andru, -an, -oi (-oaie*), dintre care numai ultimul e cu adevărat productiv. • Alte sufixe augmentative nu sunt productive: *-ău* (lingău), *-ălău* (mutălău, prostălău), *-og* (terfelog), *-(o)man* (capsoman). • Unele sufixe augmentative se combină cu alte sufixe lexicale*, exprimând şi alte valori (de ex., femininul): bogătancă, puştancă, ursoaică, uneori pierzând valoarea augmentativă: bulgăroaică, franţuzoaică. • Augmentativele pot avea şi efecte stilistice (nu prea variate), în general peiorative, uneori de mirare, dar niciodată de admiraţie: vulpoi, bărbătoi, petrecanie. Uneori nuanţa peiorativă e combinată cu sensul primitivului: beţivan, golan, grosolan,

ţopârlan. • în unele cazuri, sensul augmentativ este condiţionat sau asociat cu sensul colectiv*: apăraie, apărie, colbăraie, fleşcăraie".

Din punctul nostru de vedere, explicaţiile oferite de autoare acoperă mai multe segmente ale derivării cu sufixe augmentative, fiind detaliate cu exemple în funcţie de productivitatea şi de combinările acestora cu alte sufixe lexicale, în urma cărora se pierde, uneori, valoarea augmentativă, precizându-se şi nuanţa peiorativă[2] a unora dintre augmentative.

În *Dicţionar de pragmatică şi de analiză a discursului* (DPAD, p. 46-47), autorii definesc cuvântul-intrare în dicţionar *augmentare*, oferind următoarele explicaţii: *augmentare* (engl. *overstatement*) „strategie comunicativă constând dintr-o afirmaţie vădit exagerată, folosită de vorbitori cu scopul de a obţine un anumit efect (de a creşte impactul acesteia asupra receptorului sau de a atrage atenţia asupra unui fapt). De exemplu, într-o afirmaţie de tipul *N-am văzut niciodată o zi mai frumoasă decât aceasta în toată viaţa mea*, apare exagerarea (*niciodată, în toată viaţa mea*), dar şi contradicţia prin raportarea la momentul prezent (*în toată viaţa mea*), care indică faptul că enunţul nu trebuie interpretat literal. Din perspectivă pragmatică, augmentarea determină o implicatură, rezultată din încălcarea maximei cantităţii (prin exagerarea reperelor cantitative) şi din gradarea valorii de adevăr a afirmaţiei, prin depăşirea scalei realităţii obiective. Informaţia este transmisă în mod implicit de către emiţător şi decodată de către receptor prin raportarea la caracteristicile reale ale obiectului sau ale subiectului afirmaţiei, dar şi la datele furnizate de contextul comunicativ. Augmentarea poate fi negativă (de exemplu, atunci când traficul este aglomerat, se poate spune că *Se merge ca melcul*) sau pozitivă (de exemplu, *Auzind că ai venit, a zbughit-o ca din puşcă*). În niciuna dintre situaţii, expresia nu transmite sensul literal şi nu există intenţia de a induce în eroare/de a dezinforma interlocutorul. Alte exemple: *Nu-i tace gura niciodată. Mi-am zdrelit degetele încercând să fixez dulapurile acelea. I-au ieşit ochii din cap*. Aceste afirmaţii se supun principiului conversaţional „spune ceva neaşteptat şi, prin urmare, interesant". Ca strategie a politeţii pozitive, augmentarea poate fi folosită pentru a transmite o scuză (de exemplu: *Erau un milion de oameni în magazin*; *Te-am sunat de o sută de ori, dar nu mi-ai răspuns*.), o critică (de exemplu: *Tu nu speli niciodată rufele*; *De ce fumezi mereu*?), un enunţ ironic (de exemplu: *Pare o adevărată furtună*, despre o simplă adiere de vânt) sau chiar un enunţ sarcastic *off-record* (de exemplu: *Dar vai, domnule, noi nu am dorit niciodată să vă facem probleme. Nici nu ne-a trecut prin minte aşa ceva. Nu ştiu cum aţi ajuns la această concluzie. E exclus*...)"[3].

O analiză completă şi complexă, am putea spune, întrucât, în niciun alt dicţionar (dintre cele consultate) nu întâlnim această abordare cu analiză pe elemente şi tipologii ale comunicării, în care să se insiste asupra intenţiei emiţătorului şi pe capacitatea de înţelegere a receptorului, în situaţii în care mesajul nu trebuie decodificat literal.

Luiza şi Mircea Seche în *Dicţionarul de sinonime al limbii române* oferă explicaţii sinonomice pentru vb. *augmenta* „creşte, mări, multiplica, spori" şi substantivul *augmentare* „creştere, mărire, multiplicare, sporire".

În *Dicţionarul analogic şi de sinonime,* nu apare explicat niciunul dintre termenii familiei lexicale a augmentării, însă, termenul *augmentat* este dat ca sinonim pentru intrarea *creştere* la explicațiile sinonimice oferite îl lista adjectivelor (pagina 73) – „subst.: creştere, dezvoltare, înaintare (înv.), evoluţie, evoluare, progres, progresie (înv.); amplificare, înmulţire, mărire, sporire, spor, multiplicare, multiplicaţie (rar); dublare, dublaj; triplare, întreire, înzecire, însutire, înmiire (rar); reproducere (biol.), reproducţie, înmulţire, prăsire, proliferare, proliferaţie; extindere, extensiune, lărgire, lărgit, dilatare, dilataţie, lăţire; întindere, lungire, alungire, prelungire; înălţare, ridicare; umflare, dospire; completare, întregire, complinire, împlinire, adăugare, suplimentare, majorare. – **adj**.: crescut, mare, mărit, dezvoltat, evoluat; înmulţit, sporit, dublu, îndoit, triplu, întreit, înzecit, însutit, înmiit; lărgit, lăţit, lat, larg, lungit, lung, alungit, prelung, prelungit; umflat, dospit, întregit; crescător, crescând, sporitor (rar); întregitor, complinitor; progresiv, evolutiv; extensibil, dilatabil;

[2] Precizarea valorii semantice cu nuanţă peiorativă mai apare în DL, unde este numită depreciativă (alte dicţionare, dintre cele consultate, nu menţionează acest aspect).

[3] Autorii *Dicţionarului de pragmatică şi de analiză a discursului* precizează că pentru realizarea descrierii cuvântului *augmentare*, s-au inspirat din lucrările unor lingvişti de renume, printre care amintesc pe Grice, Leech, Brown, Levinson.

amplificator; *augmentativ*, multiplicativ, extensiv, dilatator, dilatant; prolific. – vb.: a creşte, a fi în creştere, a (se) dezvolta, a înainta, a evolua, a progresa; a (se) amplifica, a (se) înmulţi, a (se) mări, a spori, a (se) multiplica, a (se) dubla, a (se) îndoi, a (se) tripla, a întrei, a (se) înzeci, a (se) însuti, a (se) înmii; a (se) extinde, a (se) lărgi, a (se dilata), a (se) lăţi, a se întinde, a (se) lungi, a (se) alungi, a (se) prelungi; a se înălţa, a se ridica; a (se) umfla, a dospi; a se reproduce (biol,), a se înmulţi, a se prăsi, a se prolifera; a completa, a întregi, a complini, a împlini, a adăuga, a suplimenta, a majora. – adv. (în mod) progresiv; în creştere, crescând, crescendo, în progresie (aritmetică, geometrică). Ulterior se face trimitere către: adăugare, dimensiune, dispersare, includere, înălţime, lăţime, lungime, măsurare, mulţime".

Concluzii

Definiţiile elementelor lexicale utilizate în *augmentare* sunt ştiinţifice (reproduc definiţii terminologice), mixte (combină informaţii ştiinţifice cu informaţii uzuale pentru elementele de lexic comun).

În general, se observă o uşoară evoluţie a cuvântului *augmentare* (şi, implicit, a derivatelor sale) din punct de vedere semantic, vizibilă, în special, datorită varietăţii formelor. De asemenea, este vizibilă preocuparea autorilor de dicţionare pentru utilizarea unor indicaţii metalexicale (gramatical, peiorativ, lingvistic, juridic, învechit), care însoţesc cuvântul definit, ajutându-ne să decodificăm fiecare sens al *augmentării*.

La nivelul elementelor lexicului ştiinţific interdisciplinar, definiţiile specializate sunt urmate de definiţii lexicografice. O diferenţă remarcabilă se observă în cazul elementelor de lexic comun identificate în aceleaşi surse: definiţiile lexicografice sunt simple, accesibile în egală măsură persoanelor fără pregătire de specialitate, definiţiile specializate având un grad mai ridicat de dificultate pentru înţelegere.

Prin urmare, aşa cum reiese din consultarea dicţionarelor generale ale limbii române, fenomenul de *augmentare*, înregistrat de la primele atestări cu sensul „mărire", îşi păstrează sensul iniţial (cf. DELR, DEX, DA, DN, DAS, Guţu, Scriban, Seche, Şăineanu), căruia i se adaugă, în funcţie de forma pe care o prezintă în cadrul aceleiaşi familii lexicale, explicaţia din punct de vedere lingvistic – prefix[4] ce indică timpul trecut al verbelor[5] (cf. DELR, DEX, DA, DL, DM, MDA, Scriban, Şăineanu), – sufix[6] (cf. DELR, DEX, DL, DM, DŞL, MDA, Scriban, Şăineanu), cu utilizare în domeniul muzical (cf. MDA, DN) sau juridic (DELR).

BIBLIOGRAPHY:

1. CADE = Candrea, Ioan-Aurel. *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1926 – 1931; https://archive.org/details/candrea-ioan-aurel-dictionarul-enciclopedic-ilustrat_20240506/Candrea%2C%20Ioan-Aurel%20-%20Dictionarul%20Enciclopedic%20Ilustrat%20Part.1%20A-C%201931/page/99/mode/2up?view=theater; – ultima accesare 01.01.2025.
2. CLRE = *Corpus lexicografic românesc electronic*, realizat în cadrul Departamentului de lexicologie şi lexicografie de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române - Filiala Iaşi, de: Alina-Mihaela Bursuc, Marius-Radu Clim, Mioara Dragomir, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Laura Manea, Mariana Nastasia, Elena Isabelle Tamba, Claudius-Marian Teodorescu, 2021, https://clre.solirom.ro/. (ultima accesare 10 decembrie 2024).
3. DA = *Dicționarul limbii române*. Redactat sub egida Academiei Române. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I, partea I: A-B, București, Librăriile Socec & Co. și C. Sfetea, 1913 (apărut pe fascicule în 1906-1912), https://dlr1.solirom.ro/ (ultima accesare 10 decembrie 2024).

[4] Uneori apare „prefix", alteori „vocală/silabă adăugată la începutul unei forme verbale".
[5] În unele limbi indo-europene.
[6] Afix care lărgeşte o temă (DELR, DEX, MDA)

4. DAS = Bucă M., Evseev I., Kiraly, Fr., Craşoveanu, D., Vasiluţă, Livia, *Dicţionar analogic şi de sinonime al limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978.
5. DELR = *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Giurgea, Ion, Moroianu, Cristian (coord.) ediţie online, 2021, ediția digitală, https://delr.lingv.ro/. (ultima accesare 13 decembrie 2024).
6. DEX = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", ediția a III-a revăzută și adăugită, (coord). acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016.
7. DL = = *Dicţionarul limbii române literare contemporane*. Vol. I–IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, I: (A–C), 1955; în ediția anastatică digitală, https://dl.solirom.ro/. (ultima accesare 13 octombrie 2024).
8. DLRA = Creţa Zorela, Mareş Lucreţia, Ştefănescu-Goangă, Zizi, Şuteu, Flora, Şuteu Valeriu *Dicţionar al limbii române actuale*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 1998.
9. DLRC = Breban, Vasile. *Dicţionar al limbii române contemporane de uz curent*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1980.
10. DM = *Dicţionarul limbii române moderne*. Academia Republicii Populare Române. Institutul de Lingvistică din Bucureşti. [Sub direcţia prof. univ. D. Macrea]. Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1958; în ediția anastatică digitală, https://dm.solirom.ro/. (ultima accesare 13 octombrie 2024).
11. DN = Marcu, Florin, Manea C. *Dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Academiei, 1986;
12. DPAD = Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (coord.), Vasilescu, Andra, Hoinărescu, Liliana, Pop, Liana, Constantinescu, Mihaela-Viorica, Ştefănescu, Adriana, Săftoiu, Răzvan, Rovenţa-Frumuşani, Daniela, Radu, Carmen-Ioana, Roibu, Melania, Stoica, Gabriela, Măda, Stanca, Parpală, Emilia, Uţă Bărbulescu, Oana, Gâţă, Anca, *Dicţionar de pragmatică şi de analiză a discursului*, Iaşi, Editura Institutul European, 2023.
13. DȘL = Bidu-Vrănceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1997.
14. Guţu = Guţu, Gheorghe, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003.
15. MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Mic dicţionar academic*, vol. I A-*Me*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.
16. MDLR = Canarache, Ana, Breban, Vasile. *Mic dicţionar al limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974.
17. NDULR = Oprea, Ioan, Pamfil, Carmen-Gabriela, Radu, Rodica, Zăstroiu, Victoria,*Noul dicţionar universal al limbii române*, ediţia a doua/tranşa a treia, Bucureşti-Chişinău, Editura Litera Internaţional, 2007.
18. Scriban = Scriban, August. *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, Institutul de Arte Grafice "Presa Bună", 1939.
19. Seche = Seche, Luiza, Seche Mircea. *Dicţionar de sinonime*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.
20. Șăineanu = Șăineanu, Lazăr. *Dicţionar universal al limbei române*, ediția a VI-a, Craiova, Editura „Scrisul românesc", 1929.

THE FRENCH INFLUENCE ON THE LEXICON OF MINERALOGY[1]

Maria-Cristina Bogdan (Surdilă)
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *The study of the French influence on the Romanian language from a lexicographic, lexicological and semantic perspective is an extremely important approach, based on the fact that French has represented the main means of enriching and, at the same time, modernising the Romanian language. The study of the terminology of mineralogy aims at clarifying the specifics of this terminology and at identifying the characteristics of the specialised vocabulary in this field.*

The terminology of mineralogy contains a vast set of terms and, considering only the category of minerals and precious stones, we have found that many words have entered the Romanian language via French.

Therefore, this article highlights the role that the French language has played in constituting the lexicon of mineralogy.

Keywords: *linguistics; mineralogy terminology; borrowings; lexicon; neologisms*

1. Introducere

Caracterul latin al limbii noastre, afinităţile de origine şi de structură cu romanitatea occidentală au determinat, începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea, o deschidere firească către receptarea unor neologisme de origine romanică, în mod deosebit din limba franceză. Totodată, prin împrumuturile din limba franceză, s-a realizat şi o relatinizare a limbii române, deoarece multe împrumuturi din latina savantă, pe care celelalte limbi romanice le-au preluat în mod direct, au pătruns la noi prin filieră franceză.[2]

Theodor Hristea remarcă faptul că „cea mai puternică dintre toate influenţele moderne exercitate asupra limbii noastre (începând, mai ales, cu secolul al XIX-lea) rămâne, indiscutabil, influenţa franceză. Graţie ei, în primul rând, româna s-a îmbogăţit cu câteva mii de cuvinte, modernizându-şi vocabularul în toate domeniile vieţii materiale şi spirituale”[3]. Această influență se resimte și în lexicul mineralogic românesc, care se îmbogățește considerabil cu neologisme de specialitate, iar în prezent, utilizarea limbii la nivel mondial influențează și dinamica lexicului mineralogiei.

Studierea influenței franceze asupra limbii române din perspectiva lexicografică, lexicologică și semantică este un demers deosebit de important, având în vedere faptul că limba franceză a reprezentat principalul mijloc de îmbogățire și totodată, de modernizare, a limbii române. Studiul terminologiei mineralogice va urmări precizarea specificului acestei terminologii și identificarea caracteristicilor lexicului specializat mineralogic.

Mineralogia este o ramură a geologiei care se ocupă cu proprietățile fizico-chimice ale mineralelor, cu studiul formării și al morfologiei lor. Mineralogia și petrografia au apărut în formele lor empirice în momentul în care omul preistoric a fost nevoit să-și procure pietre pentru apărare și vânătoare. Încercări de clasificare și descriere a mineralelor sunt cunoscute încă din Antichitate (Aristotel, Teofrast, Pliniu cel Bătrân) sau din Evul Mediu (lucrările savanţilor arabi Al Biruni şi Avicena).

Aristotel (384-322 î.Cr.), în lucrarea sa *Meteorologica,* include date despre minerale, metale şi fosile. Teophrast (372-284 î.Cr.), în lucrarea sa *Despre pietre* face o descriere detaliată a mineralelor şi rocilor cunoscute, lucrarea fiind considerată ca „prima carte de mineralogie”. Plinius cel Bătrân

[1] Materialul a fost susţinut la Conferinţa Internaţională *Studiile Româneşti în Context Internaţional* (STUR), organizată de Centrul de Cercetare și Dezvoltare Profesională STUR din cadrul Facultății de Litere a Universității „Ovidius” din Constanța, Ediția a XIII-a (2024**),** desfășurată în perioada 18-19 noiembrie 2024 (în format hibrid).
[2] https://clickromania.co.uk/influenta-limbii-franceze-asupra-limbii-romane/
[3] Th. Hristea, *Sinteze de limbă română*, București, Albatros, 1984, p. 46.

(27-79 d.Cr.), în lucrarea enciclopedică *Historia naturalis* în 37 de volume, tratează în 5 volume despre pietre prețioase, minereuri metalice și roci.[4]

„Ca știință, mineralogia a apărut în prima jumătate a secolului al XVI-lea, când naturalistul german, Georgius Agricola a întocmit o clasificare a mineralelor cunoscute până în acel moment, descriind amănunțit și proprietățile lor. În secolele următoare, apar o serie de lucrări care stau la baza mineralogiei și cristalografiei moderne”.[5]

Terminologia mineralogiei prezintă interes științific nu numai din punctul de vedere al specialiștilor, ci și din punct de vedere lingvistic.

Terminologia mineralogică cuprinde un ansamblu vast de termeni și, luând în considerație doar categoria mineralelor și a pietrelor prețioase, am constatat că foarte multe cuvinte au intrat în limba română pe filiera franceză (etimologie directă), ori au, adeseori, o etimologie multiplă, inclusiv franțuzească.

Așadar, lucrarea de față își propune să scoată în evidență rolul pe care limba franceză l-a avut și îl are în constituirea lexicului mineralogiei.

Analiza de față are la bază cercetarea etimologiei termenilor din mineralogie din două lucrări lexicografice deosebite (*Micul dicționar academic,* vol I și II, ediția 2010 și *Dicționar actualizat de neologisme,* Florin Marcu, Editura Saeculum, 2019).

De exemplu, dacă explicăm etimologia cuvântului *mineral,* conform dicționarelor, este un termen împrumutat din francezul *mineral,* acesta fiind moștenit din latinescul *mineralis,* derivat al substantivului *minera* care semnifică *mină, minereu.* În schimb termenul *mineralogie* provine din ger *Mineralogie,* rs *минералогия,* fr *minéralogie* și denumește „disciplina geologică fundamentală care studiază structura, caracterele morfologice, fizice și chimice ale mineralelor și asociațiilor lor naturale, ca și modul lor de formare.” (MDA, II, 16).

Numărul numelor de minerale, roci și pietre prețioase împrumutate din limba franceză este mare, de aceea vom face referire la câteva lexeme, în special la cele derivate în franceză cu sufixele *-ite, -ine*. În limba română aceste cuvinte sunt împrumuturi.

2. Cuvinte împrumutate din limba franceză

a. Cuvinte împrumutate din limba franceză, unde sunt derivate cu sufixul -ite:

albit< fr. *albite* „mineral verzui, roșiatic sau lăptos, cu luciu sidefiu ori sticlos, folosit la ceramică.” (MDA, I, 36; DAN, III, 45); *altait*< fr. *altaite* „telurură naturală de plumb, aproape pură, din Altai.” (DAN, III, 51); *aluminit*< fr. *aluminite* „sulfat bazic natural de aluminiu.” (MDA, I, 47); *alunit*< fr. *alunite* „sulfat natural hidratat de aluminiu și potasiu, alb-gălbui, utilizat în industria vopselelor, a medicamentelor. Si*: piatră acră*” (MDA , I, 48); *amazonit*< fr. *amazonite* „varietate verde sau albăstruie de feldspat microlin folosită ca piatră semiprețioasă.” (MDA, I, 49); *andezit*< fr. *andésite* „rocă vulcanică de culoare brună, care se folosește ca piatră de pavaj și de construcție.” (MDA, I, 63); *andaluzit*< fr. *andalousite* „silicat natural de aluminiu cristalizat, folosit în industria ceramicii.” (MDA, I, 63); *aragonit*< fr. *aragonite* „carbonat natural de calciu cristalizat din care se fac obiecte de ornament.” (MDA, I, 86); *argentit*< fr. *argentite* „ minereu de argint care cristalizează în sistemul rombic sau cubic în cristale cenușii.” (MDA, I, 93)*; argilit*< fr. *argilite* „rocă rezultată din recristalizarea argilei.“ (MDA, I, 94); *asfal*tit< fr. *asphaltite* „amestec natural din bitum și materii organice.” (MDA, I, 110); *azurit*< fr. *azurite* „carbonat basic natural de cupru, cristalizat, de culoare albastră, folosit ca piatră ornamentală, ca minereu de cupru și, pulverizat, ca materie colorantă” (MDA, I, 150); *barită*< fr. *baryte* „hidrat de bariu.” (MDA, I, 166); *bauxită*< fr *bauxite* „rocă sedimentară roșie-brună, bogată în silicați de aluminiu, opal, caolinit.” (DAN, III, 129); *biolit*< fr. *biolithe* „rocă organogenă; organolit.” (DAN, III, 138); *biotit*< fr. *biotite* „mică neagră, brună sau verde.” (MDA, I, 210); *bismutit*< fr. *bismuthite* „hidrocarbonat natural de bismut.” (DAN, III, 141); *bornit*< fr. *bornite* „sulfură naturală de cupru și fier.” (MDA, I, 233)*; braunit*< fr. *braunite* „oxid natural de mangan.” (MDA, I, 241)*; calcantit*< fr. *calcantite* „sulfat natural hidratat de cupru; piatră-

[4] Octavian Georgescu, Gheorghe Brănoiu, *Mineralogie și petrologie*, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2010, p. 10.
[5] Viorel Macaleț, *Cristalografie și mineralogie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 12.

vânătă. “ (DAN, III, 162); *carnalit*< fr. *carnalite* „mineral, clorură de magneziu și potasiu.” (DAN, III, 177), *carnotit*< fr. carnotit „mineral de uraniu și vanadiu, puternic radioactiv.” (MDA, I, 300; DAN, III, 177); *glauconit*< fr. *glauconite* „silicat natural hidratat de fier și de potasiu.” (DAN, III, 454); *grafit*< fr. *graphite* „carbonat natural de culoare cenușiu-închis, cu luciu metalic.” (DAN, III, 460)*; jadeit*< fr. *jadéite* „jad verzui sau albicios, cu luciu sticlos, folosit în arta decorativă.” (DAN, III, 551); *magnetit*< fr *magnétite* „minereu de fier de culoare neagră sau cenușie închisă din rocile eruptive, care atrage fierul.” (MDA, I, 1417); „oxid natural de fier, negru, cu proprietăți magnetice.” (DAN, III, 592); *magnezit*< fr. *magnesite* „carbonat de magneziu natural, de culoare albă-gălbuie sau brună, folosit în industrie.” (MDA, I, 1418); *pirită*< fr. *pyrite* „sulfură naturală de fier sau de cupru.” (DAN, III, 751); *silimanit*< fr. *sillimanite* „silicat natural de aluminiu.” (DAN, III, 894); *vivianit*< fr. *vivianite* „fosfat de fier hidratat.” (DAN, III, 1037); *zirconită*< fr. *zirconite* „varietate de zirconiu.” (MDA, II, 1577).

b. Împrumuturi care în limba franceză sunt derivate cu sufixul -ine:

alabandină< fr. *alabandine* „sulfură naturală de mangan, care se prezintă ca o masa negricioasă,cu un luciu aproape mecanic.” (MDA, I, 32; DAN, III, 44); *alumină*< fr. *alumine* „1. oxid de aluminiu care servește la fabricarea aluminiului prin electroliză. 2. Varietate de caolin folosită în industria cauciucului.” (MDA, I, 47); *almandin*< fr. *almandine* „aluminosilicat de fier din grupa granatelor, de culoare roșie-brună, frecvent în șisturile cristaline și în aluviuni, folosit ca abraziv sau ca piatră semiprețioasă.” (MDA, I, 44); *amină*< fr. *amine* „compus organic din amoniac, prin substituirea atomilor de hidrogen cu radicali organici.” (DAN, III, 57); *andezin*< fr. *andésine* „mineral din silicat de sodiu și de calciu, care face parte din familia plagioclazilor.” (MDA, I, 63); *argentin*< fr. *argentine* „praf de staniu, folosit la fabricarea hârtiei și în imprimarea textilă.” (MDA, I, 93); *aventurin*< fr *aventurine* „ cuarț cu numeroase foițe de mică, galbene sau verzui, care reflctă puternic lumina.” (MDA, I, 146; DAN, III, 115; DOOM 3, 286); *baritină*< fr. *baritine* „1. Sulfat de bariu. 2. Substanță minerală cu luciu sticlos și culori variate, care se folosește ca materie colorantă în industrie.” *(* MDA, I, 166); *bismutină*< fr. *bismuthine,* „sulfură de bismut naturală.” (MDA, I, 212); *calcozină*< fr. *chalcosine* „sulfură naturală de cupru.” (MDA, I, 278); *celestină*< fr. *célestine* „sulfat natural de stronțiu.” (DAN, III, 186); *cobaltină*< fr. *cobaltine* „minereu de cobalt și arsen, cu luciu metalic.”(DAN, III, 212); *cornalină*< fr. *cornaline* „agat semitransparent, de culoare care variază de la roșu-închis la roșu-trandafiriu, folosit ca pitră semiprețioasă la bijuterii.” (MDA, I, 513; DAN, III, 253); *fluorină*< fr. *fluorine* „fluorură naturală de calciu, care se găsește sub formă de cristale cubice, transparente, incolore sau de culoare verde, galbenă, roz, violet.” (MDA, I, 921); *platină*< fr. *platine* „metal prețios, cu luciu caracteristic, element chimic de culoare albă-cenușie, dur, inoxidabil și foarte rezistent la căldură.” (MDA II, 409; DAN, III, 757); *pirotină*< fr, *pyrrhotine* „sulfură naturală de fier” (DAN, III, p. 752); *silvină*< fr. *sylvine* „clorură naturală de potasiu.” (DAN, III, 895).

c. Alte denumiri de minerale, roci și pietre prețioase împrumutate din limba franceză:

actinot< fr. *actinote* „silicat natural hidratat de calciu, magneziu și fier din grupa amfibolilor, frecvent în șisturile cristaline.” (MDA I, 11); *adular*[6]< fr. *adulaire* „varietate de ortoză transparentă, incoloră, cu reflexe argintii.” (MDA I, 19); *agat*< fr. *agate* „varietate cristalină de silice, cu benzi divers colorate, folosită ca piatră semiprețioasă.” (MDA, I, 26); *alcan*[7]< fr. *alcane* „denumire generică pentru hidrocarburile aciclice saturate; hidrocarburăparafinică; parafină.” (MDA, I, 37); *alcool*[8]< fr. *alcool* „derivat obținut prin înlocuire unui atom de hidrogen din molecula unei hidrocarburi cu un

[6] Conform DAN, III, 2019, cuvântul *adular* are etimologie multiplă fiind împrumuutat din fr. *adulaire*, germ. Adular. În DELR și în DLR această unitate lexicală nu apare.

[7] CF Fr. *alcane,* germ. *Alkan*, format de la *alkyl* „alchil” prin substituirea sufixului -yl cu sufixul -an(e), folosit pentru hidrocarburile care au doar legături simple C-C (metan, etan, butan etc.) (DELR).

[8] Cf. fr. *alcool*, cuvânt care inițial desemna o pudră fină folosită ca medicament (< sp. alcohol < arab al art. hot. + kuḥ(u)l „pudră de antimoniu folosită ca fard”). Sensul „esență obținută prin distilare; alcool etilic” a apărut în lat. savantă, reprezentând probabil o creație a lui Paracelsus (TLF). Var. alcohol < germ. Alkohol. (DELR).

oxidril.” (MDA, I, 37); *aldehidă*[9]< fr. *aldehyde* „substanță organică obținută prin oxidarea unor alcoli.” (DAN, III, 46); *aluminiu*< fr. *aluminium* „metal maleabil și ductil, ușor ca sticla, dar tare și elastic, a cărui culoare se apropie de a argintului, foarte răspândit în naatură în formă de silicați, fluoruri, oxizi, hidroxizi și sulfați, care se extrage, îndeosebi, din bauxită.” (MDA, I, 47); *ametist*< fr. *améthyste* „piatră prețioasă (varietate de cuarț) de culoare violetă” (MDA, I, 53); *amfibol, amfiboli*< fr. *amphibole* „silicat complex de mangan, fier, calciu, cu puțin potasiu și aluminiu, care se găsește în rocile eruptive și în șisturile cristaline.” (MDA, I, 53); *antracen*< fr. *anthracène* „hidrocarbură aromatică, substanță cristalizată care se prepară prin distilarea gudroanelor de huilă.” (DAN, III,80); *arcoză*< fr. *arkose* „gresie foarte bogată în feldspat.” (DAN, III, 89);[10] *arenă*< fr. *arène* „hidrocarbură care conține unul sau mai multe nuclee benzenice în moleculă, hodrocarbură aromatică.” (DAN, III, 90)[11]; *argon*< fr. *argon* „gaz rar, inert, incolor și inodor care se găsește în atmosferă și care se întrebuințează la umplerea becurilor electrice.” (MDA, I, 94); *aril*< fr. *aryle* „radical organic monovalent obținut dintr-o hidrocarbură aromatică prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.” (MDA, I, 98); *azbest*< fr. *asbeste* „minereu alb, fibros și mătăsos,din care se fac piese și țesături neimflamabile și izolatoare.” (MDA, I, 149)*; bariu*< fr. *barium* „metal alcalino-pământos, de culoare albă-argintie.” (MDA, I, 166); *benzaldehidă< fr. benzaldehyde „aldehidă aromatică din benzen, lichid incolor, cu miros de migdale amare, folosit în parfumerie, în industria coloranților.” (DAN, III, 131); benzamidă< fr. benzamide „amidă a acidului benzoic, cristalizată, solubilă în apă, folosită în sinteze organice.” (DAN, III, 131); benzen< fr. benzène „hidrocarbură lichidă, incoloră, insolubilă în apă,extrasă din gadroanele cărbunilor de pământ sau din petrol, care se folosește ca decolorant, ca materie primă la fabricarea unor compuși organici.” (MDA, I, 197);beriliu*< fr. *béryllium* „metal alcalino-pământos, cenușiu, ductil și maleabil, foarte dur, întrebuințat la aliaje și ca dezoxidant. Si: glucinium.” (MDA, I, 199); *bismut*< fr. *bismuth* „element chimic, metal alb cu reflexe roșiatice, ale cărui săruri au întrebuințări în medicină.” (MDA, I, 212); *bismuthat* < fr. *bismuthate,* „sare de bismuth” (MDA, I, 212); *bismutil*< fr. *bismuthyle* „radical monovalent al bismutului care se formează la hidrogenarea sărurilor de bismut.”(MDA, I, 212); *bisulfat*< fr. *bisulfate,* „sare a acidului sulfuric cu un atom de metal în locul unuia de hidrigen. Si: sulfat acid” (MDA, I, 212); *bisulfură*< fr. *bisulfure* „ sulfură a cărei moleculă conține doi atomi de sulf.” (MDA, I, 212; DAN, III, 141); *borax*< fr. *borax* „borat de sodiu” (MDA, I, 231)*; brom*< fr. *brome* „element chimic lichid, metaloid, de culoare roșu închis, cu miros pătrunzător, asemenea clorului.” (MDA, I, 247); *bronz*< fr. *bronze*[12] „metal tare și sonor, format dintr-un aliaj de aramă și cositor, în care se adaugă câteodată zinc, plumb sau argint, din care se toarnă diverse obiecte.” (MDA, I, 248); *calciu*< fr. *calcium* „element chimic metalic, alb-argintiu, moale, foarte răspândit în natură sub formă de compuși.” (MDA, I, 277); *calomel*< fr. *calomel* „clorură de mercur sub forma unei pulberi albe, fine, insolubile în apă, fără gust, fără miros, având acțiune purgativă și vermifugă.” (MDA, I, 280); *caolin*< fr. *kaolin* „rocă argiloasă de culoare albă sau ușor colorată de impurități, insolubilă în apă.” (MDA, I, 288); *cinabru*< fr. *cinabre* „sulfură naturală de mercur, roșie.” (DAN, III, 200); *corindon*< fr. *corindon* „oxid natural de aluminiu, incolor sau divers colorat, aproate tot atât de dur ca diamantul, piatră prețioasă și abraziv.” (DAN, III, 253); *crisoberil*< fr. *chrysobéryl* „mineral transparent de culoare galbenă, piatră prețioasă, alexandrit.” (DAN, III, 264); *disodil*[13]< fr. *dysodile* „rocă sedimentară caustobiolitică, de obicei șistoasă, formată prin consolidarea și slaba încarbonizare a nămolurilor sapropelice.” (MDA,

[9] Cf fr. aldéhyde < germ. Aldehyd, cuvânt creat de chimistul german Justus von Liebig, ca abreviere pentru alkohol dehydrogenatum.(DELR).

[10] Nume introdus de savantul francez Alexandre Brongniart în 1823, pe baza gr. ἀρχαῖος „străvechi”, cf. Klaus Neuendorf, „Glossary of Geology”, 2005, p. 36. (DELR).

[11] Această definiție nu apare în niciunul dintre dicționarele menționate, fiind considerat un sens neologic al cuvântului (V. MDA, I, p. 92 și DELR).

[12] Fr. *bronze* (< it. *bronzo*, cuvânt cu etimologie disputată, posibil din pers. *biringĭ/*burunĭ* „aramă”, din m.gr. **βρόντιος,* cf. *βροντήσιος* „de bronz”, sau legat de top. Brundisium – azi Brindisi – localitate renumită în Antichitate pentru un soi de bronz de calitate, cf. DELI, Treccani, Nocentini, VLI). Var. *brundzu* < ngr. *μπούντζος.* Var. *bronță* < germ. *Bronze*. (sursa DELR).

[13] Cf. DAN, 2019, cuvântul este un împrumut din germ. *Dysodil*, iar cf. DELR, *disodil* are etimologie multiplă: fr. *dysodile*, germ. *Dysodil,* formate pe baza gr. *δυσώδης* „care miroase rău” + *δυς-* „rău” + *ὄζειν* „a mirosi”.

I, 727); *disten*[14]< fr. *disthène* „silicat de aluminiu, de culoare gălbuie sau albăstruie și cu luciu sidefiu." (MDA, I, 730); *dioptaz*< fr. *dioptase* „silicat hidratat de cupru, verde, transparent, sticlos." (DAN, III, 319); *galenă*< fr *galène* „sulfură naturală de plumb, minereu de plumb." (DAN, III, 438); *geodă*[15]< fr. *géode* „agregat de minerale format prin depunere în cavități largi ale rocilor." (MDA, I, 984); *jad*< fr *jade* „piatră semiprețioasă foarte dură, din silicat natural de aluminiu, calciu și magneziu, de culoare albă-verzuie." (DAN, III, 551); *jais*< fr. *jais* „antracit foarte dur, de culoare neagră, folosit la confecționarea unor mărgele." (MDA, I, 1274); *jasp*< fr. *jaspe* „rocă silicoasă compactă, variat colorată, piatră semiprețioasă." (DAN, III, 552); *magmă*< fr. *magma* „masă minerală fluidă, incandescentă, din interiorul scoarței pământului, alcătuită din silicați, prin întărirea căreia se formează rocile eruptive." (MDA, I, 1416); *micașist*< fr. *micaschiste* „rocă în structura căreia intră straturi paralele de mică și de cuarț." (MDA, II, 2); *mică*< fr. *mica* „grup de minerale cristalizate, care se desfac ușor în foițe subțiri, elastice și transparente, utilizate mai ales ca izolante și termice." (MDA, II, 2); *molasă*< fr. *molasse* „conglomerat de culoare albă-cenușie, uneori verzuie sau roșie, format din gresie feldspatică și din ciment calcaros, slab consolidat." (MDA, II, 42); *naftalen*< fr. *naphtalène* „hidrocarbură aromatică formată din doi nuclei benzeici, componentă principală a naftalinei." (MDA, II, 92); *onix*[16]< fr. *onyx* „varietate de agat fin cu strat de diferite culori, folosită ca piatră semiprețioasă la confecționarea unor obiecte ornamentale." (MDA, II, 212); *ortoză*< fr. *orthose* „mineral din grupa feldspaților, cu aspect lăptos, roșiatic sau gălbui și cu luciu sticlos." (MDA, II, 229); *piroxen*< fr. *pyroxène* „silicat natural de fier, magneziu, aluminiu, calciu etc., din rocile eruptive." (DAN, III, 752); *siliciu*< fr. *silicium* „element chimic, metaloid, cristalizat sau amorf, de culoare cenușie, cu proprietăți asemănătoare cu ale carbonului." (MDA, II, 887); *turcoază*< fr. *turquoise* „piatră semiprețioaă„ opacă, de culoare albastră-verzuie. Si: peruzea."(MDA, II, 1303); *zircon*< fr. *zircon* „silicat natural de zirconiu, foarte dur, de obicei incolor sau galben-portocaliu, roșu sau verde." (MDA, II, 1577).

3. Concluzii

Cercetând etimologia acestor termeni, am constatat că unele împrumuturi și-au păstrat forma ca în limba din care au intrat (*corindon< fr. corindon; borax< fr. borax; zircon< fr. zircon*) sau au suferit mici modificări ortografice și ortoepice (*magmă <fr. magma; platină< fr. platine*).

Alte împrumuturi au suferit modificări mai mari *(crisolit< fr. chrysolithe; crisoberil< fr. chrysoberyl; grafit< fr. graphite; turcoaz< fr turquoise).*

De asemenea, în trecerea lor de la franceză la română, unele cuvinte au cunoscut adaptarea morfologică, ca substantive feminine (*calcopirită< fr. chalcopyrite, calcozină< fr. chalcosine; celestină*< fr. *célestine).*

Franceza, ca limbă romanică cu influențe covârșitoare asupra limbii române, a facilitat adaptarea morfologică și lexicală a împrumuturilor.

Împrumuturile terminologice din franceză au avut și au în continuare un rol important în formarea vocabularului specializat românesc.

Deși, în ultimii ani, limba franceză a pierdut teren în fața limbii engleze în privința împrumuturilor lexicale, putem vorbi de o contribuție importantă în ceea ce privește îmbogățirea vocabularului limbii române. Împrumuturile din limba franceză au contribuit la modernizarea lexicului mineralogic românesc.

În urma cercetării pe care am făcut-o, urmărind dinamica și evoluția lexicului specific mineralogiei, putem conchide că, fără înfluența franceză, limba română ar fi rămas destul de săracă, iar lexicul mineralogiei nu ar fi dispus de un vocabular atât de bogat, cu un caracter preponderent neologic al termenilor. Grație neologismelor, care au condus nu numai la modernizarea lexicului românesc, ci și la relatinizarea, occidentalizarea și reromanizarea sa, conferindu-i trăsături

[14] Nume dat de mineralogul francez René-Just Haüy în 1801 pe baza gr. *δι-* „de două ori, doi" și *σθένος* „forță, putere", cu referire la dublul comportament în privința proprietăților electrice. (DELR).
[15] Cf. DAN, 2019, *geodă* are etimologie multiplă: fr. *géode*, gr. *geodes.*
[16] Cf. DAN, *onix* cu etimologie multiplă din francezul, grecescul *onyx*. (p. 690).

internaționale, putem afirma că toate aceste aspecte poziționează limba română mai aproape de cele mai importante limbi de cultură ale Europei.

BIBLIOGRAPHY:

1. Codarcea, Al. *Mineralogie,* Partea I *Cristalografia,* București: Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1961.
2. Georgescu, Octavian, Brănoiu, Gheorghe. *Mineralogie și petrologie*, Ploiești: Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2010.
3. Hristea, Theodor. *Sinteze de limba română,* București: Albatros, 1984.
4. Ianovici, Virgil, Știopol, Victoria, Constantinescu, Emil. *Mineralogie,* București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979.
5. Macaleț, Viorel, *Cristalografie și mineralogie*, București: Editura Didactică și Pedagogică, R A, 1996.
6. DAN = Florin Marcu, *Dicționar actualizat de neologisme*, București, Editura Saeculum I. O., 2019.
7. DELR= Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”, *Dicționarul etimologic al limbii române,* București, Editura Academiei Române, (versiunea electronică), https://delr.lingv.ro/
8. DOOM$_3$= Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a III-a, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2021.
9. MDA=Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan -Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic,* vol. I (A-Me), II (Mi-Z), București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

ON THE USE OF EUPHEMISMS IN THE CARLIAN LINGUISTIC CORPUS

Alina Turtă
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *The issue of the euphemistic process constitutes a significant subject within contemporary research, garnering increasing attention from both international and domestic scholars as a mechanism for influencing thought. Rooted in archaic considerations—whereby language was believed to possess a formidable power of manifestation within the speaker's immediate reality—there has emerged a heightened scholarly interest in measuring and evaluating the effects exerted by the spoken word upon the life of the practitioner. The present study traces the evolution of the euphemistic process from its incipient stages, characterized by the linguistic taboo of the 'unutterable,' to its current socio-political manifestations, where it continuously develops novel forms and values. By analyzing audiovisual materials featuring excerpts from the comedic performances of George Carlin, this article examines the unique contexts in which the euphemism orchestrates a veritable revolution of thought.*

Keywords: *euphemism; George Carlin; soft language; stand up comedy; offence*

Procesul eufemiei necesită a fi privit și analizat în paralel cu trecerea timpului și în sens invers pe axa temporală, pînă în perioada Antichității, specifică discursurilor oratorice ale marilor filozofi antici, care expuneau variate manifestări lingvistice asupra fenomenului morții, încă de la conștientizarea acestuia. Înainte de însemnările scrise care să facă trimitere la conceptul de eufemism printr-o oarecare numire indirectă a unei realități supranaturale, dure sau inconfortabile, în raport cu un receptor dat sau imaginat, este necesar să asociem în anterioritate un fenomen de origine, și anume tabuul cultural. Făcînd apel la imaginea societății primitive, care avea la bază comunicarea orală și un anume cod de legi nescrise (cutume), în jurul cărora gravitau rezistența și dezvoltarea grupului uman și de care depindea supraviețuirea inșilor, prin colaborare cu ceilalți membrii ai grupului, putem porni de la premisa existenței unui întreg set de reguli de conduită, care impunea prin sine anumite interdicții comportamentale, însumate și completate prin opreliști sau restricții verbale. Raportîndu-ne la zona de afect uman, am așeza frica intrinsecă și/sau extrinsecă la originile manifestărilor eufemistice din vechile vremuri, sentiment atît de puternic în conștiința oamenilor, încît vorbitorii au fost forțați de acest afect să evite și să reconstruiască anumite realități, prin diferite practici.

Dacă în *Dicționarul universal al limbei române* (DULR, 1929) prin a opta ediție, tabuul este definit drept „interzicere superstițioasă la popoarele fetișiste; vorbă admisă în folklor pentru orice interdicțiune", în *Marele dicționar de neologisme* (MDN, 2008) prin ediția a zecea, lexemul este dezvoltat sub mai multe aspecte, vizînd practicile și obiceiurile contemporane: „1. (în religiile primitive) interdicție cu caracter sacru, a cărei încălcare atrage automat sancțiuni de ordin magic și social. Situație, obiect, persoană, funcție (interzise) obiect al unei credințe sau al unor practici religioase. (...)", completate de alte informații descriptive, care presupun incapacitatea de critică sau discuție, respectiv raportarea directă la sursa superstițiilor și a pudorii, prin care se păstrează semnificațiile originii polineziene, respectiv a echivalentului latin „sacer". Așadar, teama de a nu fi afectat în mod direct și incurabil de către diferite manifestări cu semnificații negative precum suferințe, boli, duhuri rele, infirmități sau chiar moarte, cauzate de către zeități sau entități superioare deranjate de diferite comportamente ale oamenilor, aceștia din urmă au simțit necesar să evite pe cît posibil repercusiunile datorate neglijenței lor și să își demonstreze poziția de supunere, prin comportamente modelate conștient, care, în timp, au condus la implementarea unor reguli și la nivelul lingvistic. Pornind de la aceste motive enunțate, am putea sublinia relația de dependență dintre fenomenul eufemismului și cel al tabuului, ultimul creînd premisele apariției și dezvoltării celui dintîi, proces simplificat în imaginea dată (Figura 1). Tot din *DULR* extragem sensurile cuprinse în dreptul termenului „eufemism", definit ca „îndulcirea expresiunii pentru idei neplăcute, triste sau neoneste", cu explicația ce întărește observația privind relația dintre tabu și eufemism: „Limba recurge la

eufemisme spre a reda numele duhurilor rele și în primul rînd al necuratului (ce superstițiunea interzice a-l numi pe nume), al zînelor rele (ex. Ielele, Dânsele, Frumoasele, Milostivele), ale boalelor grave (v. epilepsie), etc.”

Fig. 1. Interdependența termenilor. Creat de autor.

O concluzie pe care o putem marca drept semnificativă în cadrul definirii eufemismelor prin raportarea la sursa de origine a acestora (și anume tabuurile culturale) o echivalează evoluția de sens dinspre reperul supranatural (Zeii, Dumnezeu, spiritele malefice), aflat pe o axă definitiv superioară, înspre unul „natural” (ceilalți semeni), aflat pe o axă congruentă în relație cu vorbitorul. Semnificația permutării între o direcție ascendentă și una orizontală a condus la materializarea fricii originare într-o manieră benefică de asumare a respectului și politeții de mai tîrziu, atît de valoroase în vremurile contemporane, la nivelul relațiilor interpersonale specifice colaborării.

Urmând studiile cercetătorilor care au abordat fenomenul eufemiei în încercarea unei clasificări a tipologiilor considerate valide și cu însemnătate documentară, se observă mai multe metode de ordonare și interpretare a constructului, prezentînd unele asemănări și deosebiri de viziune analitică. În general, se ține cont de aspectul social atunci cînd se delimitează eufemismele literare de cele profesionale și familiare (în funcție de contextul comunicării și intenției emițătorului), respectiv cele provenite din diferite surse ale tabuului (și intrinsec provocate de valori diferite ale fricii), se are în vedere aspectul psihologic în stabilirea tipurilor de eufemisme în funcție de constructul emoțional aflat la formarea acestora și zona lor de manifestare afectivă cuprinsă (eufemisme care exprimă tabuuri, temeri, milă, rușine, politețe sau motive politice) și se valorifică sfera de utilizare în evidențierea eufemismelor care pot substitui diferite aspecte practice sau abstracte ale vieții (numele divinității, procesele degradante ale bolilor fizice și psihice, viciile oamenilor, relațiile sexuale, funcțiile fiziologice, etc.).

Cei mai mulți dintre cercetătorii străini interesați de conceptul eufemiei au găsit modalități proprii, numeroase de clasificare, vizînd aspecte socio-culturale diferite sau asemănătoare, motiv pentru care ierarhizările sînt instabile, complexe, variate, uneori similare, iar alteori diferențiate. În comparație cu spațiul autohton, unde interesul spre lexicul eufemistic a fost vizibil mai redus, variațiile oferite de spațiul extern străin, mai ales la nivel de clasificare, pun în față un dezechilibru ce ar putea fi recuperat și îndreptat, în timp, printr-o apropiere cu mai mult interes din partea cercetătorilor români. Luînd aspectul tematic și sfera de manifestare a eufemismelor drept exercițiu aplicativ pe corpusul lingvistic oferit de modelul carlian, se pot exemplifica următoarele serii principale, identificate în cadrul materialelor audio-vizuale oferite de pagina *Daily Motion* (DM) și echivalate prin corespondentul lor oferit de *Cambridge Dictionay*[1] (CD):

a) atitudine împotriva cenzurii media și a automatismelor lingvistice propagate efervescent: ‘This is the language you will not be hearing tonight: You will not hear me say **bottom line**[2], **game plan**[3], **role model**[4], **scenario**[5], or **hopefully**. I will not **kick back**[6], **mellow out**[7], or **be on a roll’**[8].
b) atitudine împotriva corectitudinii politice și a subgrupării feminismului extremist: ‘So maybe some of this patriarchal shit ought to go away. I think **spokesmen**[9] ought to be **spokesperson**.

[1] Lista echivalărilor de sens corespunde variantelor online oferite de site-ul oficial ‘Cambridge Dictionary Online’:
[2] The most important fact in a situation or the final offer someone will accept.
[3] A plan for achieving success.
[4] A person who someone admires and whose behaviour they try to copy.
[5] Possible event.
[6] To stop doing things and relax.
[7] To become more relaxed.
[8] To be having a successful or lucky period.
[9] Someone who is chosen by a group or organization to speak officially to the public for them.

I think **chairman**[10] ought to be **chairperson**. I think **mankind**[11] ought to be **humankind**. But they take it too far. They take themselves too seriously. They exaggerate. They want me to call that thing in the street a **personhole**[12] cover'.

c) atitudine împotriva interdicțiilor lingvistice din sfera (homo)sexualității: 'Now I probably got some other group pissed off at me because I said **fruit**[13]. There's a different group to get pissed off at you in this country for everything you're not supposed to say. Can't say fruit, can't say **faggot**[14], can't say **queer**[15], can't say **Nancy boy**[16], can't say **pansy**[17].

d) atitudine împotriva utilizării exagerate a eufemismelor (evoluția denumirilor unor condiții medicale): 'The nervous system has either snapped or is about to snap. In the First World War that condition was called **shell shock**. Simple, honest, direct language, two syllables.' '**Shell shock**' (Primul Război Mondial) – '**battle fatigue**' (Al Doilea Război Mondial) – '**Operational Exhaustion**' (Războiul din Koreea) **– 'Post-Traumatic Stress Disorder**' (Războiul din Vietnam), șir de evoluții prin care autorul subliniază desfășurarea unor preferințe a comunităților contrare ordinii interne a limbii, dacă avem ca reper legea economiei lingvistice (utilizarea unui număr mai mare de cuvinte impune de la sine și creșterea efortului lingvistic), dar totodată și tendința de manipulare a sensurilor prin intermediul formelor ce au condus la o dizolvare, o risipire a semnificațiilor inițiale date.

e) atitudine împotriva denumirilor din sfera fenomenului morții: 'Bullshit, I'm getting old, and it's okay, because thanks to our fear of death in this country, I won't have to die. I'll **pass away**. Or I'll **expire,** like a magazine subscription. If it happens in the hospital, they'll call it **a terminal episode**. The insurance company will refer to it as **negative patient care outcome**, and if it's the result of malpractice, they'll say it was a **therapeutic misadventure**.'

f) atitudine împotriva termenilor din reclame și publicitate (advertising): '"**Old-fashioned**!" When you hear "**old-fashioned**", you're supposed to think: "Oh, this goes back to the old days!" Right! The old days! Before we had sanitation laws! Before hygiene became popular! (…) Then you have **home-made**! **Home-made**! You see this on the packages in the supermarkets! Folks, believe me! It is physically impossible for a food-processing plant to produce anything **home-made**! (…) Then you have **home-style**! **Home-style**! When the advertising imbeciles realize "home-made" sounds too full of shit, they go to "home-style"! "Home-style flavour!" Oh! Whose home are we talking about?'

Dintre funcțiile principale pe care eufemismul le realizează anterior, putem aminti pe cea de *atenuare* a efectului, în raport cu receptorul vizat (în special prin intermediul diminutivelor), pe cea de *camuflare* (intenționată a sensurilor ofensatoare sau dure, observabile preponderent în limbajul medical specializat, cel politic și al publicității) și pe cea de *evaluare* (care implică exprimarea directă a opiniilor și atitudinilor emițătorului față de un anume fapt), după cum au fost identificate și în lucrarea *Eufemismele în limbajul actual* (Oxana, 2016). Există două mijloace de îmbogățire a lexicului de tip eufemistic, ce deosebesc două tipologii principale, fiecare fiind realizată prin procedee specifice și subgrupări.

În cadrul mijloacelor interne, se situează:

a. procedeele morfologice (derivare, compunere, conversiune)
b. jocurile de cuvinte (deraieri lexicale, calambur, contaminare)
c. accidente fonetice (afereza, anagrama, sincopa, apocopa)
d. procedeele semantice (polisemia, metafora, comparația, metonimia, simbolul)

În cadrul mijloacelor externe, sînt incluse:

[10] A person in charge of a meeting or organization.
[11] The whole of the human race, including both men and women.
[12] Instead of manhole: An opening in a street usually covered by a heavy, metal lid, for allowing workers to reach underground pipes and wires.
[13] Homosexual (slang).
[14] Gay.
[15] A gay person, especially a man.
[16] An effeminate or homosexual man.
[17] An offensive word for a man who behaves in a way that is considered to be more typical of a woman.

a. împrumuturile
b. xenismele
c. acronimele
d. calcul lingvistic

Mijloacele externe de formare au adus modernitate în sistemul limbii și au contribuit la creșterea creativității în utilizarea vorbitorilor, o frecvență crescută avînd modelele oferite de limbile engleză, franceză și germană. Atît în cazul mijloacelor externe, dar mai ales în cel al mijloacelor interne de îmbogățire a lexicului eufemistic, indicii temporali și modificările specifice fiecărei generații în parte, alături de cei ai frecvenței de utilizare crescute, produc transformări de diminuare și disipire la nivel semantic, ajungîndu-se treptat, de la situații concrete de tip tabu la contexte ce devin accesibile publicului larg, prin fenomenul eufemiei, care trece, într-un final, într-o formă opusă ca scop și intenție comunicațională, dinspre o grijă și o politețe raportate, inițial, atent la situația de comunicare și receptor, înspre o devalorizare și depreciere semantică, sub aspectul disfemismului: '**Cripples**. Simple, honest, direct language. There's no shame attached to the word **cripple** that I can find in any dictionary, no shame attached to it. In fact, it's a word used in Bible translations, Jesus healed the cripples. Doesn't take seven words to describe that condition. But we don't have any **cripples** in this country anymore. We have the **physically challenged**. Is that a grotesque enough evasion for you? How about **differently abled**?' (DM)

În contextul socio-cultural contemporan, dicționarele încadrează sfera semantică a lexemului 'cripple' exact în zona ofensatoare, după cum găsim expus și în varianta online oferită de *Cambridge Dictionary* (CD): 'an *extremely offensive* word for a person whose legs or arms do not work in the usual way'.

O concluzie în privința evoluției surprinsă de fenomenul eufemiei dinspre tabu înspre disfemism, de la nivel structural, formulată în spirit carlian, întărește credința asupra lipsei de necesitate a unui număr din ce în ce mai mare de cuvinte, de la o concepție dată înspre modelarea ei pragmatică, în funcție de scopurile de comunicare vizate de către emițător și raportat la contextul comunicațional, fapt ce stă în echilibru cu legea economiei limbajului, care își găsește explicație directă și clară pe scena stand-up-ului în modul cel mai carlian posibil: 'People add **extra words** when they want things to sound **more important** than they really are. "Boarding process" sounds important…it isn't. It's just a bunch of people getting on an airplane!'

Domeniile de manifestare și utilizare a lexicului eufemistic sînt cuprinzătoare și facilitează exprimarea în zona religioasă, a mediului politic, a sferei economice și a aspectului social, prin diversele teme abordate. Zona lor de acțiune este una extinsă și diversă, realizînd funcții de comunicare inedite și variate, de la un nivel socio-cultural la altul. Interesează preponderent domeniul socio-politic de manifestare a eufemiei lexicale, prin raportarea dublă dinspre un emițător care își pregătește cu grijă conținutul comunicațional, pentru un receptor specializat (care a fost evaluat și interpretat tipologic, anterior livrării discursului, cu scopul de a implementa, prin intermediul situației de comunicare expuse, anumite idei, atitudini, concepte, toate manipulate sau dirijate într-o direcție prestabilită), iar în sens invers, raportarea receptorului de mesaj la emițătorul vizat poate aduce variații în ceea ce privește interpretarea mesajului, prin procesul de decodificare a informației, în funcție de gradul în care a fost sau nu afectat de comunicarea inițiată spre acesta. Din acest motiv, se consideră valoros pentru lucrarea de față a se contura și întări ideea cu privire la importanța factorilor extralingvistici, care au influențat parcursul eufemismului din cele mai vechi timpuri înspre prezent, dinspre domeniul religios originar, pus sub semnul tabu-ului și ramificat în toate ariile sociale de manifestare a vieții umane, precum domeniul politic și social, reprezentativ pentru constructul socio-cultural contemporan.

În cadrul domeniului religios, se diferențiază anumite influențe la baza formării cuvintelor și/sau grupurilor de cuvinte utilizate cu sens eufemistic pornind de la interdicțiile religioase specifice triburilor și societății primitive care imputau formulări directe ce ar fi putut atrage asupra vorbitorilor diferite repercusiuni nefaste, cum ar fi boli ale trupului sau ale minții, ghinion și suferințe, moarte. Frica de a pronunța direct numele zeităților și a unor duhuri pentru a nu atrage mînia lor cauzată de o posibilă lipsă de respect este asemănătoare cu funcționarea seriilor sinonimice pentru echivalarea

numelui „Dumnezeu” după modelul oferit de tradiția creștină. Chiar dacă în cazul secund nu există o interdicție prestabilită în direcția utilizării numelui divinității, el reprezintă tot o indicare indirectă prin apelul la un termen diferit sau o perifrază prin care se evită atragerea mîniei forței supreme și îmblînzirea necunoscutului prin obținerea efectului invers, de milă față de statutul uman. În contrast cu denumirile eufemistice de încărcătură semantică pozitivă există alternanța spectrului semantic negativ, context în care sînt evitate forțe malefice și manifestările de putere ale acestora asupra rostitorului (numele diavolului substituit prin diverse variante populare sau literare, precum și al celorlalte spirite întîlnite în folclorul românesc – Iele). Pornind de la tradiția creștină de înmormîntare a trupului fără viață și credința transpunerii într-o altă lume a sufletului, un proces abundent în exprimarea eufemistică este marcat prin definirea cîmpului semantic al morții. Seriile de sinonime impun viziunea comparativă a morții cu cea de somn veșnic, de trecere la Domnul, de viață veșnică, de despărțire dureroasă, de boală grea, etc.

La nivelul domeniului politic, utilizarea eufemistică se caracterizează printr-un schimb mediat între sensurile termenilor și consecințele lor, care trebuie să acționeze eficient asupra unui public țintă în direcțiile dirijate de către politician. Ca trăsătură principală a eufemismelor politice putem identifica manipularea adresată unor grupuri cît mai mare de oameni, care să își asume din comportamentul și viziunile impuse de către o grupare politică predominantă. Pentru închiderea mai accentuată și încifrarea sensurilor ca tehnică de inserare a incertitudinilor și ambiguităților în zona de audiență se face uz de un nivel de abstractizare înalt al termenilor, prin care se clatină verticalitatea inițială a membrilor din actul de comunicare. Cu cît nivelul de educație este mai scăzut în rîndul cetățenilor unui stat, cu atît mai eficientă devine confuzia produsă de necunoscutul lingvistic. În relație cu celelalte direcții și grupări politice, de cele mai multe ori predomină atacul la persoană sau la identitatea unitară a grupării vizate prin instrumentalizarea sensurilor afective precum exprimarea ironică, sarcastică sau plasticizată.

Inovații la nivelul sensurilor se observă cu precădere la nivelul domeniului economic din cadrul căruia putem facem referire la scrierile publicitare care au ca finalitate convingerea cititorului în a accepta o anume ofertă de pe piață, ofertă care de cele mai multe ori impresionează structural prin frecvența mare a împrumuturilor lingvistice (mai ales din limba engleză, dar nu numai). Scopul utilizării abundente a acestora în ziarele fizice sau în anunțurile din mediul virtual îl reprezintă intenția de camuflare a unor stări din realitatea înconjurătoare, evitîndu-se exprimarea prea simplă ce ar putea fi judecată drept plictisitoare și ușor de evitat, pe cînd un flux mare de denumiri dintre cele mai exotice cresc interesul atît față de scrierea vizată, cît și față de sensurile înlocuite virtuos. Nu sînt neglijate denumirile meseriilor cărora li s-au atribuit în timp nume dintre cele mai specializate și care, totodată, au reușit să se îndepărteze semnificativ de la sensul conotativ, original, al expresiei date. Camuflarea prin selectarea și folosirea denumirilor moderne oferă credibilitate și o anumită stare de satisfacție, în raport cu un loc de muncă ce ar presupune activități simple, rudimentare. Cîteva exemple pe care le putem identifica și în textul autorului de stand-up sînt preponderent cu privire la însoțitorii de zbor: ‘There’s a word that’s changed: “**stewardess**…” First it was “**hostess**”, then it’s “stewardess”, now it’s “**flight attendant**.” You know what I call them? “**The Lady on the Plane**.”, pe care îi numește simplu și direct, prin apel la o ușoară ironie, reducîndu-le denumirile extravagante la statutul de om.

Ca linii generale prin care să surprindem informațiile de bază prezentate anterior, este necesar de amintit faptul că eufemismele care au o durată de viață mai lungă și își conțin esența în tipologia religioasă, determinată de supersiții și tabu-uri primitive, dețin și o rezistență la schimbare, în timp, fiind mai bine împămîntenite în uzul vorbitorilor și mai bine cunoscute ca sensuri și noțiuni, atît în forma lor literară, dar mai ales în varianta lor tradițională, populară. Pe de altă parte, eufemismele care corespund domeniilor de utilizare moderne, cu mult ulterioare cultului și ritualului religios vechi, se diferențiază printr-o mai puțină cunoaștere și frecvență în rîndul vorbitorilor dintr-un spațiu și timp dat. Deoarece inovațiile marcate de împrumuturile externe și din contactul cu alte limbi au o mobilitate crescută, comparativ cu stabilitatea lexicului de bază, exersat pe o perioadă extinsă în zona religiilor și culturilor, acestea dintîi au și un caracter codificat crescut, în raport cu claritatea celor din plan secund. Din acest motiv, șansele formării unor disfemisme sînt mai mari în cadrul eufemismelor

religioase, care pe parcursul unor perioade îndelungate de utilizare se degradează și își pierd din puterea eufemistică inițială.

BIBLIOGRAPHY:

1. Chira, Oxana, *Eufemismele în limbajul actual*, Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălți, 2016.
2. Marcu, Florin, *Marele dicționar de neologisme* (MDN), ediția a zecea, Editura „Saeculum vizual”, București, 2008.
3. Șăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbei române* (DULR), ediția a opta, Editura „Scrisul românesc”, București, 1929.
4. *Cambridge Dictionary Online* (CD), https://dictionary.cambridge.org/.
5. *Daily Motion* (DM), George Carlin’s stand-up comedy collection, https://www.dailymotion.com/playlist/x48uen#video=x3i94ce. Materialele citate au fost transcrise de autorul articolului de față după formatul audio-vizual oferit de sursa media amintită.

COSTACHE CARAGIALE AND EARLY DRAMATURGY: FOUNDING ROLE AND PRELIMINARY FORMULAS

Silvia Cristina Udrea
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *In the configuration of the incipient Romanian dramaturgy, Costache Caragiale holds a founding role, which we will investigate by analyzing his representative plays and their mechanisms of stage functioning. The working hypothesis claims that founding here does not mean full aesthetic maturity, but the establishment of preliminary dramatic grammar. The approach follows the structural recurrences of the plot, the economy of the plot, the economy of scenes, the dynamics of the line and the relationship between convention and verisimilitude, highlighting the way in which these formulas create audience expectations and contribute to the stabilization of certain norms of reception. At the same time, the article nuances the limits of these mechanisms, visible in the rigidity of conventions and in the tension between theatrical efficiency and dramatic density. The result is a reframing of Costache Caragiale's dramaturgy as a necessary structural stage in the genealogy of the genre, which prepares the transitions towards the comedy of morals and towards more coherent and autonomous dramatic formulas.*

Keywords: *incipient dramaturgy; dramatic convention; moralization; public education; repertory*

În prima jumătate a secolului al XIX-lea dramaturgia românească nu funcționează pe baza unei delimitări riguroase ale genurilor literare, ci prin interferența între melodramatic și comic. Această coexistență este rezultatul unei faze de formare a teatrului, în care funcția socială și accesibilitatea textului prevalează. În acest context, melodramaticul și comicul se configurează ca instrumente dramatice practice, adaptate publicului insuficient dezvoltat și a unei scene aflate încă în proces de instituționalizare. În acest context, autorii minori au un rol decisiv în configurarea dramaturgiei originale, care va fi îndreptată în două direcții. Pe de o parte, se încearcă menținerea schemei teoretico-formale a melodramei, cu adaptarea acesteia la realitățile sociale autohtone, situând dramaturgia românească sub cupola caracterului incipient modern. E o direcție susținută de autori precum Costache Faca și Costache Caragiale Pe de altă parte, comicul își asumă rolul de mediator între scenă și public, având o funcție versatilă, de adaptare reciprocă a celor doi piloni ai spectacolului. Comicul devine un factor reductor al tensiunii afective promovate de melodramă, facilitând receptarea mesajului moral. Însă comicul nu trebuie înțeles ca o opoziție fermă față de melodramatic, ci ca un element complementar, care determină asimilarea facilă a conflictului. Această direcție este susținută de Iorgu Caragiale și, mai ales, de Matei Millo.

În contextul constituirii dramaturgiei românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, atenția noastră se oprește asupra atitudinii lui Costache Caragiale (1815 – 1877), care se configurează ca una funcțional-fondatoare, orientată mai curând spre eficiența scenică și formarea publicului, decât spre autonomia estetică a textului dramatic[1]. Practicile sale dramaturgice de traducere, adaptare și localizare a modelelor occidentale, nu trădează o lipsă de originalitate, ci exprimă o înțelegere lucidă a caracterului heteronom al teatrului într-o cultură aflată în faza de instituționalizare. În acest cadru, comicul și melodramaticul coexistă ca strategii de captare a receptării, configurând un tip de dramaturgie de tranziție, în care schematismul tipologic și efectul emoțional direct răspund unui orizont de așteptare încă dependent de spectacol și convenție[2].

[1] V. Mîndra amintește de funcția teatrului de început, de piesele comice care îndeplineau rolul de „comentariu ordonator al actualității", funcție pe care o va îndeplini și teatrul lui C. Caragiale, în lipsa unui repertoriu original, în *Istoria literaturii dramatice românești, vol. I, De la începuturi până la 1890*, București, Editura Minerva, 1985, p. 109.

[2] Despre funcția melodramaticului ca strategie de lizibilitate și eficiență emoțională în cultura modernă timpurie, Brooks nota: „The spectacular enactments of melodrama seek constantly to express these forces and imperatives, to bring them to striking revelation, to impose their evidence", *The Melodramatic Imagination. Balzac, Henry James, Melodrama and the Mode of Excess*, United States of America, Yale University Press, 1995, p. 13.

Despre Costache Caragiale istoriile literare notează faptul că este precursorul lui I.L. Caragiale, nepotul său, însă trebuie subliniat că rolul său este de a crea o condiție care să permită maturizarea dramatică ulterioară, la scară mai largă. În timp ce Costache Caragiale legitimează scena românească prin acomodare și hibridizare, I.L. Caragiale va opera o dislocare critică a acelorași mecanisme, transformând comicul situațional și reziduurile melodramatice în instrumente de demistificare socială.

Astfel, dramaturgia lui Costache Caragiale oferă un teren privilegiat de analiză, întrucât concentrează trăsăturile definitorii ale teatrului românesc de început, precum dependența de convenție și de orizontul de așteptare al publicului, funcția de comentariu ordonator al actualității și recursul sistematic la procedee comice și melodramatice. Textele sale sunt exemple clare de practici scenice funcționale, prin intermediul cărora se pot observa mecanismele de constituire ale sensului dramatic într-o cultură aflată în proces de instituționalizare. Analiza care urmează își propune, așadar, să evidențieze modul în care aceste mecanisme operează concret în structura intrigii, în construcția tipologică și în raportul dintre conflict și rezolvare.

Piesa *O repetiție moldovenească sau Noi și iar noi* (1844) este o farsă într-un act, iar construcția sa, pentru secolul al XIX-lea, este una inedită, datorită faptului că vorbește despre „teatru în teatru" pe parcursul a opt scene inegale ca structură. Piesa redă întocmai maniera de debut a teatrului nostru național, ceea ce îi conferă statutul de real document pentru secolul al XIX-lea, „o icoană vie a vieței teatrului moldovenesc din vremea aceea"[3]. Din punct de vedere formal, opera este una modestă, cu o intrigă superficială și cu o stângăcie a construcției care este justificabilă. Repetiția unei scene dintr-o piesă este pretextul farsei lui Costache Caragiale. Opera este o frescă a modului în care funcționa teatrul în epocă[4], iar reflectarea realității îl obligă pe autor să-și ia personajele din însăși trupa de actori, păstrându-le inclusiv identitatea și stabilind, astfel tipologii recognoscibile, precum actorul incompetent (Greceano), regizorul improvizat (Caragiali), publicul nepregătit, toți funcționând ca figuri ale unei practici teatrale dezorganizate.

Este o piesă care subliniază spiritul modernist al autorului, cel care recomandă personajelor sale să adopte naturalețea în reprezentarea actului dramatic, pentru a se putea apropia de public. Întrebând retoric modul în care un actor poate fi privit de public cu plăcere, Caragiali răspunde: „Negreșit, când să apropie mai mult de naturel. Și când se poate apropie mai mult? Atunci numai când, uitându-se pre sine, să îmbracă chiar până-n suflet cu atingerile persoanei ce înfățoșază?"[5]. Este un comentariu și o îndrumare care funcționează ca o direcție organizatoare a practicii teatrale, stabilind implicit criterii de bun și rău, exces și măsură, fals și verosimil. Adoptarea unei atitudini naturale reprezintă, de fapt, o modalitate prin care jocul actoricesc capătă un caracter organizat și devine inteligibil pentru un public aflat și el în formare[6].

În aceeași direcție pedagogică, Caragiale subliniază că, în jocul actoricesc, trebuie să se țină cont de diferența esențială între artificial și natural, între reproducere mecanică și asumarea rolului. Succesul actorului vine atunci când are capacitatea de a produce iluzia scenică, de a „face publicul a uita persoana sa și a-l videa în aceea a rolului său"[7], adică de a percepe rolul ca prezență legitimă. Distincția dintre comicul autentic și măscărici reprezintă o ierarhie estetică și morală a râsului, comedia veritabilă generând o plăcere reiterabilă și stabilă [„mă face să râd cu plăcere, pe nesimțite

[3] Nicolae Săvulescu, *Costache Caragiale*, în Revista Fundațiilor Regale, An 6, Nr. 2, 1939, pp. 370 – 382, p. 375.

[4] Caragiali descrie situația trupei de actori, privată de o repetiție în adevăratul sens al cuvântului, în favoarea trupelor străine, iar ei, „o adunătură de niște copii, goniți din toate părțile, făcând repetiții prin bufet, prin garderoape, pe acasă, și în ziuă reprezentației, mai totdauna fără decorații, - pentru că ar fi o crimă să pretindem – mă mier, zău, cum la reprezentație nu ne lovim în capite?", în coord. Florin Tornea, *Primii noștri dramaturgi,* Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1956, p. 184.

[5] *Ibidem*, p. 201.

[6] Modul în care publicul își oferă feedback-ul la reprezentațiile teatrale este unul inedit: „De vrei să-i cunoști spiritualitatea (n.r. publicului teatral) începi a număra, de trii ani încoace, câte șuierături, câte momițe, câți cucoși de hârtie, câte castane, (li să) vi s-au îndreptat pe stână?", *Ibidem*, p. 194.

[7] *Ibidem*, p. 200.

doresc ca rolul său să ție cât mai mult”[8], în timp ce farsa „zmulge râsul”, provoacă un efect dependent de șoc și exces, care durează puțin.[9]

G. Călinescu amintește pasager existența acestei piese, alături de *Biciuirea cometului de 1-iu iunie 1857*, considerând că adevăratul nerv creator se regăsește în încercările comice care îl anunță pe I.L. Caragiale și care au rolul de a evidenția „burghezia cu pretenții”[10]. Una dintre cele mai reprezentative piese este *O soarè la mahala sau Amestec de dorințe*, subintitulată comedie în 2 acte. Dacă *O repetiție moldovenească* nu urmărea un conflict propriu-zis, ci disfuncționalitățile lumii teatrale, elementele melodramatice regăsindu-se la nivelul exagerării actului actoricesc, al declamației excesive, *O soarè la mahala* se construiește în jurul unei intrigi sociale minore, dar coerente, iar elementele melodramatice se regăsesc la nivelul structurii dramatice, la nivelul organizării conflictului. Piesa este reprezentativă prin aceea că deschide drumul dramatizării relațiilor sociale, având la bază un conflict fondat pe interese și dorințe contradictorii și pe legături sociale instabile. Totodată, în spiritul lui Bourdieu, piesa funcționează după principiul autonomiei în artă, distanțându-se de practica localizărilor și indicând direcția în care dramaturgia românească va evolua.

Acțiunea întregii comedii se desfășoară în jurul unui eveniment importat pe filieră franceză, *soirè*, semnificativ pentru modul în care burghezia cu pretenții încearcă să-și ocupe timpul. Intriga este una simplă, care comprimă tensiunile sociale de tipul dorințelor, imitației culturale, boierimea ridicolă și competiția pentru statut într-un singur eveniment. Tipologia personajelor pe care le propune Costache Caragiale, precum cucoane (Mândica), ranguri (Eftimie), slugi (Ion) sunt cele datorită cărora comicul poate fi privit din patru unghiuri. Astfel, piesa poate fi citită din perspectiva comicului de limbaj, care funcționează ca semn pentru ascensiunea socială, ca semn de modernitate și evoluție. Paradoxal impresiei personajelor că limbajul presărat cu cuvinte străine adaptate în română („fir-ai anatema”, „imeneu”, „atitudă”, „atansion”, „confuziat” ș.a.) le conferă statut, ele doar lasă vederii ridicolul dorinței de a afișa o imagine care se dovedește a fi lipsită de autenticitate. Cucoanele, cele care vor să fie la modă, sunt cele care dovedesc o formă fără fond, o asimilare a unui limbaj și al unui comportament care nu se potrivesc condiției sociale reale (inclusiv evenimentul monden *soirè* este adaptat unei mahalale, subliniind parvenitismul social). Astfel, piesa lui Caragiale este o satiră a moravurilor burgheziei parvenite, care încearcă să imite obiceiurile occidentale.

Comicul de situație, anunțat încă din subtitlul *Amestecul de dorințe*, este completat de cel de caracter, Caragiale creionând, astfel, scheletul tipologiilor rafinate pe care le vom întâlni ulterior la I.L. Caragiale și la Alecsandri. Tipul ursuzului, al boierului, conservator, care ține la imaginea familiei, este reprezentat de Coconu Anastase, în casa căruia se și desfășoară întregul eveniment social. Lipsa de dorință față de petrecerea organizată de soția și de fiica lui se resimte încă din prima replică a piesei: „Și-apoi ia zi ceva dacă poți, că-ți sar în cap muma și fata, îți strigă în ochi că ești bursuc, că ești urs sălbatec și că le pricinuiești nenorocirea. Poftim, astăzi iar dandanale, iar mascaralicuri, secături!”[11] Dorința lui Anastase de a păstra integritatea imaginii familiei sale intră în conflict direct cu dorința soției[12], Cocoana Mândica, de a demonstra în fața mahalalei emanciparea, statutul superior. Cocoana Mândica prefigurează tipologia parvenitei, căsătorită din interes, dar care și-ar dori o relație extraconjugală cu amantul fiicei sale, Musieu Jean, dascăl de chitară. Descoperirea faptului că Jean își declară iubirea față de Arghirița o aduce în pragul disperării pe Mândica, mărturisind repetat „Înnebunesc! Turbez!” și etichetându-l drept „Nelegiuitule Jean!, „ticălosule”, „necredinciosule”, devoalând o atitudine declarativă a iubirii tăcute pe care i-o purta acestuia.

Privit din perspectiva comicului de situație, jocul prin care Jean se preface a fi duhovnic devine prilejul demascării sociale, dar și pretextul aglomerării între personaje, fiecare dorind să fie

[8] *Ibidem*, p. 194.

[9] Pentru funcția dramaturgiei de început ca formă de „comentariu ordonator al actualității” și pentru rolul său normativ în raport cu practica scenică și receptarea publicului, vezi V. Mîndra, *op. cit*., pp. 105-127. Mîndra subliniază caracterul formativ al teatrului din prima jumătate a secolului al XIX-lea, orientat spre stabilizarea convențiilor și a criteriilor de valoare decât spre analiza critică a realului.

[10] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1985, p. 265.

[11] Coord. Florin Tornea, *op. cit.,* p. 208.

[12] Cocoana Mândica îi reproșează coconului Anastase atitudinea ostilă față de evenimentul pe care ea l-a organizat: „Ce-mi stai ca o momâie? Până când ai să fii necioplit? Când o să te văz și eu mai de modă, mai delicat, totdaună ca un urs sălbatec, mojicos, grosolan!”, *Ibidem*, p. 209.

văzut, recunoscut și invidiat. Dintre toate personajele, cocoana Mândica este cea care își exprimă impacienţa: „Of! mor de nerăbdare!” și întrerupe confesiunea coconului Eftimie întrebând, pe un ton care-i trădează sentimentele prin dojana care se subînțelege: „Ei bine, n-ați mai isprăvit? Ce, Doamne iartă-mă, multe păcate ai!...”[13]. Intrările și ieșirile repetate ale Mândicăi[14] ne determină să înțelegem că piesa a împrumutat câteva tehnici vodevilești cu scopul de a crea plăcere publicului. Atitudinea Mândicăi poate fi pusă pe seama nerăbdării de a descoperi adevăratele sentimentele ale lui Jean, care a folosit-o pentru a se apropia de Arghiriţa, căreia „Îi însuflai pe cât putui, împreună cu amoru-mi, nişte simtimente casnice, pregătindu-o a-mi fi soţie”[15], după ce își va echilibra situația financiară.

De-a lungul piesei se remarcă predilecția către blestem, care funcționează ca un procedeu al comicului de limbaj, marcând specificitatea oralității de mahala. În disperarea resimțită în fața realizării mirajului iubirii, Mândica blestemă pe cei doi tineri, spunând că „o să-i pui cuțitul, o să-i dau argint viu și lui și ei, să-i văz cârlig p-amândoi”[16]. Conștientizând răul pe care îl reprezintă Mândica în viața sa și a familiei sale, Anastase o blestemă în repetate rânduri: „Mă mângâi că omul este muritor și poate să-i mănânc și ăștia coliva ca și celii dintâi, dea Domnu să-mi crească pomelnicu cu numele-i.”[17], „De n-ar crăpa!”[18]. Blestemele sunt lipsite de funcție morală, devenind un simplu procedeu de limbaj și producând efect comic prin neconcordanța între violența imagistică și miza reală a situației.

Comedia se încheie ciclic, tot cu o replică a Coconului Anastase, care are un rol moralizator, ce suprapune comicului aparențelor o regulă etică generală: „și de astăzi înainte să nu judecăm pe un om numai după cele din afară, că adeseori supt o formă de mișelie s-ascunde o virtute mare”[19]. Prin această replică piesa finalizează mecanismul vodevilesc al încurcăturii, sugerând că ordinea socială trebuie văzută în capacitatea de a răsturna judecata publică, iar nu în falsele semne de prestigiu.
Piesa *O soaré la mahala* are o funcție importantă în evoluția dramaturgiei românești, putând fi considerată o comedie de tranziție în sensul în care se situează la granița dintre schematism, convențional și temele sociale care vor canoniza comedia realistă (burghezia parvenită, dorința de ascensiune, statut).

Direcția satirică față de snobismul și parvenitismul societății este susținută și în piesa *Îngâmfata plăpămăreasă sau Cucoană sunt*, o „comedie vodevil în 2 acte”. Piesa tratează tema aspirației sociale, care nu poate fi susținută și de o schimbare a poziției sociale, ci rămâne o transformare la nivel de limbaj, gestică, ritual domestic. Acțiunea piesei se petrece în mahalaua Vergului, în casa unui plăpumar. Soția plăpumarului Pencu este cea care încearcă să-și depășească la nivel superficial condiția, reușind să creeze o confuzie între esență și aparență, între ascensiunea în statut ca proces și ca spectacol. Substratul piesei este acela că identitatea socială poate fi redusă la aparențe, la semne exterioare și nu la esență, la eforturile pentru escaladarea claselor sociale, astfel încât statutul să fie câștigat printr-un proces evolutiv.

Dorința de statut este mărturisită încă de la început de către Elena, nepoata plăpumarului, a cărei aspirație se extinde până la importul modelului cultural: scena care o găsește citind este relevantă în acest sens, fata mărturisind că „nu este mai mare fericire decît să știe cineva carte”[20]. Elena denunță atitudinea unchiului care refuză să își depășească condiția, în ciuda faptului că „de, acum îl știe lumea”[21]. Pencu se situează, de fapt, la limita imposturii, pentru că, în loc să o demaște explicit, o tolerează, accentuând ridicolul situației[22]. Elena este încurajată de mătușa ei, Ancuța, să aspire la un

[13] *Ibidem*, p. 233.
[14] La distanță de câteva replici, intervenția Mândicăi este nelipsită: „Tot nu ați isprăvit?”; „A trebuit în sfârșit să intru eu să gonesc pe păcătos”, *Ibidem*, p. 233.
[15] *Ibidem*, p. 235.
[16] *Ibidem*, p. 236.
[17] *Ibidem*, p. 212.
[18] *Ibidem*, p. 215.
[19] *Ibidem*, p. 241.
[20] *Ibidem*, p. 246.
[21] *Idem*.
[22] Abia în actul al II-lea, scena a V-a, atunci când găsește în casă doi așa-ziși boieri se poziționează împotriva tendințelor: „Fir-ar a dracului moda, să fie, care dă drept tuturor papugiilor după uliță să intre netam-nesam în casele creștinilor și să le ceară fetile în căsătorie”, *Ibidem*, p. 266.

statut, care să fie recunoscut imediat, așa cum ea însăși încearcă să se poziționeze în imaginea cucoanei care nu trece, însă, de „jupânească” în ochii calfelor soțului său. Pretențiile Ancuței sunt impuse pe un ton mandatar: „Ți-am spus-o până acum de o mie de ori: în salon să nu mai intri, jupânească să nu-mi mai zici și când am mosafiri să nu tot mă întrebi de ață, de ac, de nepâstroace, că o să te lovesc o dată cu ceva în cap”[23]. Semnele statutului sunt trei: apelativul cucoană, deținerea unui salon în care să primească „oameni de salon”, respectiv folosirea cuvintelor franțuzești adaptate la limba română, care se regăsesc pe tot cuprinsul piesei: „A vu suhăț!”, „pardoniseală”, „monșier”, „contantante” ș.a. Faptul că ele au adoptat forma franțuzească fără să cunoască semnificația este denunțat ironic într-un dialog în care „chel” din francezul *quel* este pus în relație de similaritate cu termenul românesc „chel”, care înseamnă lipsit de păr. Oamenii de salon, Petrache și Anghelache sunt reprezentanții tipologiei parvenitului, care încearcă să avanseze în statut prin minciuni și o falsă adaptare la condiția cucoanelor. Până la demascarea adevăratei identități de slugi ale boierilor, pe care o va face calfa Stoian, Petrache și Anghelache se vor prezenta drept boieri, cu scopul de a obține căsătoria cu Elena pentru zestrea ei. Comicul de limbaj este foarte bine nuanțat și în cazul acestora, care repetă inversat replica celuilalt pentru a gâdila simțurile cucoanelor:

Ancuța: Sunt de nebunie! Poftim oameni! iar nu ca mojicanii noștri. (Tare.) .... Ș-așa, monșer...
Petrache: Ui, madam. Amicia întărește prietășugul.
Anghelache: Demoazel, ui, prietășugul întărește amicia.[24]

Modalitatea de construcție a comicului este relevantă, în sensul în care acesta nu este concentrat într-o singură replică sau într-un gest izolat, ci se construiește în jurul întregului sistem de relații, în care fiecare personaj are o contribuție în validarea sau compromiterea măștii centrale. Meritul piesei, în această direcție, este de a anticipa comedia de moravuri realistă.

E important de subliniat faptul că piesa, după cum aflăm și din subtitlu, îmbină elementele comice cu cele vodevilești. Mecanismul vodevilesc se poate observa în modul în care piesa își organizează acțiunea nu în jurul unui conflict, ci în succesiunea de situații care pune la încercare masca socială a personajului central (Ancuța). Intrările și ieșirile bruște ale personajelor nu au alt rol decât acela de a reconfigura scena, de a crea confuzie de statut și etichetă, de a lăsa situații la voia întâmplării pentru a nu dezvălui indicii asupra realității (un exemplu este scena a VI-a din primul act, atunci când dialogul despre atitudinea pe care Pencu o are față de soția sa rămâne nefinalizat pentru că se anunță un incendiu la biserica Amzii). Finalul este tot în cheie vodevilescă, având rolul de a demonta rapid tensiunea, fixând ridicolul imposturii ca sancțiune comică: statutul lui Anghelache și Petrache este demascat, ambii fiind slugi, nu boieri, Elena acceptă că nici ea, nici mătușa „nu suntem născute ca să fim cucoane”[25], admițând căsătoria cu Stoian, singura care nu se dezice de statutul închipuit fiind Ancuța.

La fel ca în *O soarè la mahala*, și de această dată ultima replică este tot o maximă care funcționează ca un epilog moralizator, Pencu îndemnând „să nu ne întindem mai mult decât ne este plapăma, că degerăm”[26]. Alegerea autorului pentru acest tip de deznodământ este explicabilă prin dorința lui de a generaliza sensul situațiilor dramatice.

În cadrul istoriilor teatrale, importanța lui Costache Caragiale este consemnată cu precădere prin activitatea sa de actor și de regizor, mai degrabă decât prin contribuțiile sale de autor dramatic, fapt care reflectă nu atât lipsa de relevanță a operei sale, cât statutul operațional al dramaturgiei timpurii, orientate spre eficiență scenică și formarea publicului. Astfel, textele sale trebuie citite ca produse care marchează geneza teatrală, nu ca eșecuri raportate la un canon constituit ulterior.

Criticul literar Florin Tornea îndeamnă la reconfigurarea poziției lui Costache Caragiale în istoria teatrului românesc prin volumul monografic *Un artist cetățean. Costache Caragiale* (1954). Tornea insistă asupra poziției de agent social, cultural și civic pe care Costache Caragiale a deținut-o în epocă prin implicarea sa activă în teatru, pe care l-a perceput drept instrument de reorganizare civică și de construcție instituțională. Tornea fixează tripla funcție a dramaturgiei lui Costache

[23] *Ibidem*, p. 249.
[24] *Ibidem*, p. 260.
[25] *Ibidem*, p. 271.
[26] *Ibidem*, p. 272.

Caragiale, evitând reducerea la minim a valorii estetice, dar și o supraevaluare retroactivă. Privită din unghiul „integrării ei în atmosfera culturală înaintată, premergătoare anului 1848", dramaturgia lui Caragiale se situează cronologic într-un context în care modernizarea avea un ritm accelerat și în care teatrul începea să funcționeze deja ca instrument de educație socială și sincronizare culturală. Astfel, valoarea pieselor lui constă în modul în care reușesc să pună în mișcare modele, teme și tipologii compatibile cu epoca pașoptistă. În privința „valorii ei literar-artistice", dramaturgia lui Costache Caragiale trebuie înțeleasă din perspectiva funcțională a ei, tocmai pentru că se situează într-o perioadă de tranziție, în care elementele comice coexistă inevitabil cu cele vodevilești, contribuind astfel la producerea efectului scenic. Nu în ultimul rând, Tornea apreciază „rolul ei în procesul de dezvoltare spre stilul realist al artei noastre teatrale"[27], înțelegând faptul că dramaturgia lui C. Caragiale nu poate fi realistă în sensul plin al termenului în acea epocă, dar recunoscând că terenul spre realismul social a fost pregătit de el. Astfel, Tornea legitimează textele dramaturgice ca pe niște etape indispensabile procesului de evoluție istorică al teatrului nostru.

Perspectiva lui Tornea poate fi pusă în legătură cu teoria câmpului cultural formulată de Pierre Bourdieu, potrivit căreia înțelegem că dramaturgia lui Costache Caragiale nu poate fi marginalizată în favoarea carierei sale de actor și regizor, pentru că poziția sa în câmpul teatral este orientată spre public, spre necesitățile scenei și nu pe autonomia formei literare[28]. Câmpul teatral aflat în proces de constituire își are, astfel, capitalul simbolic în practica scenică, în organizare și eficiență performativă, obiective pe care Costache Caragiale nu doar că și le propune, dar le și îndeplinește. Astfel, statutul de „artist-cetățean" propus de Tornea este confirmat, iar din perspectiva teoriei lui Bourdieu înțelegem motivul pentru care condiționările structurale au modelat receptarea și evaluarea operei sale – comedia și vodevilul reprezintă o adaptare strategică la condițiile efective ale scenei.

În încheiere, analiza pieselor lui Costache Caragiale confirmă faptul că rolul fondator pe care l-am anunțat încă din titlu nu trebuie înțeles ca apariție a unei forme dramatice pe deplin maturizate, ci ca instituire a unui regim de funcționare, prin care înțelegem o gramatică scenică a efectului imediat, a tipologiilor recognoscibile și a conflictelor construite pentru a produce reacție, nu pentru a explora în profunzime ambiguități psihologice. În textele discutate, am remarcat tocmai acele formulări preliminare care fac posibilă sedimentarea unui public și a unor așteptări dramaturgice, dintre are reamintim schema intrigii, mecanismul comic, moralizarea finală, personajul-tip, toate orientate spre o teatralitate eficientă, cu valoare de model practic.

Această constanță formală are însă un dublu sens. Pe de o parte, ea indică o funcție de laborator, Costache Caragiale fixând procedee, testând convenții și contribuind astfel la stabilizarea unei norme de consum teatral. Pe de altă parte, chiar rigiditatea acestor formule delimitează nivelul încă incipient al dramaturgiei. Tensiunea dintre convenție și verosimil, dintre mecanismul scenic și densitatea dramatică, dintre efect și construcție rămân vizibile și explică de ce operele funcționează mai degrabă ca etapă decât ca reper estetic final. În acest sens, Costache Caragiale devine relevant mai ales ca verigă genealogică, deoarece prin el se poate urmări tranziția de la teatralitate ca procedeu la dramaturgia ulterioară, care va transforma formula în construcție dramatică durabilă.

[27] Florin Tornea, *Un artist cetățean. Costache Caragiale*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1954, p. 75.

[28] Bourdieu descrie câmpul teatral dominat depresiunea piesei și de gustul publicului pentru divertisment, accentuând heteronomia câmpului artistic: „Cu începere din anii 1840, și mai cu seamă după lovitura de stat, presiunea banilor, ce se exercită în special prin intermediul dependenței față de presă, supusă ea însăși statului și pieței, și pasiunea, încurajată de fastul regimului imperial, pentru plăcerile și distracțiile facile, în teatru mai cu seamă, favorizează expansiunea unei arte comerciale care ascultă direct de așteptările publicului. Împotriva acestei „arte burgheze" se perpetuează, cu dificultate, un curent „realist", care nu face decât să prelungească, modificând-o, tradiția „artei sociale" – pentru a recurge, o dată în plus, la etichetele epocii", Pierre Bourdieu, *Regulile artei. Geneza și structura câmpului literar,* Traducere de Bogdan Ghiu și Toader Saulea, Editura Univers, București, 1998, p. 101.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bourdieu, Pierre, *Regulile artei. Geneza și structura câmpului literar*, Traducere de Bogdan Ghiu și Toader Saulea, Editura Univers, București, 1998.
2. Brooks, Peter, *The Melodramatic Imagination. Balzac, Henry James, Melodrama and the Mode of Excess*, Yale University Press, United States of America, 1995.
3. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1985.
4. Mîndra, V., *Istoria literaturii dramatice românești, vol. I, De la începuturi până la 1890*, Editura Minerva, București, 1985.
5. Săvulescu, Nicolae, *Costache Caragiale*, în Revista Fundațiilor Regale, An 6, Nr. 2, 1939, pp. 370 – 382.
6. Tornea, Florin (coord.), *Primii noștri dramaturgi*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1956.
7. Tornea, Florin, *Un artist cetățean. Costache Caragiale*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1954.

A HISTORICAL OVERWIEV OF THE AGRICULTURAL PRESS ÎN ROMANIAN. CASE STUDY: ”GAZETA SĂTEANULUI”

Iuliana-Elena Sanda
PhD Student, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

***Abstract**: Agricultural press, published in Romanian in the first half of the 19th century, being gradually developed from isolated articles in general publications to specialized journals, had an extremely important role both in disseminating agricultural knowledge, in modernizing traditional agriculture, in supporting agrarian reforms and economic progress, and in educating peasants and landowners. At the same time, it contributed greatly to the functional diversification and development of the literary language of the period. Our study focuses on such a specialized publication, entitled Gazeta săteanului [Villager`s Newspaper]. By analyzing its structure, content, the information disseminated and the terms used, we aim to highlight the role and social impact of the agricultural press on the culturalization and education of the readers.*

***Keywords:** agricultural press; Gazeta țăranului; rural; modernization; publication*

1. Contextul istoric al apariției presei agricole

Presa agricolă în limba română apare în prima jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu începuturile modernizării agriculturii românești și dezvoltarea unei conștiințe economice și naționale. Apariția ei a fost strâns legată de nevoia de a răspândi cunoștințe practice și științifice despre agricultură, zootehnie, silvicultură și economie rurală, într-o perioadă în care marea majoritate a populației trăia din agricultură. Aceasta se dezvoltă treptat, evoluând de la articole izolate dedicate chestiunilor agricole în publicații cu caracter general la apariția presei strict specializate. „Albina Românească” (înființată tot de Gheorghe Asachi în 1829), deși nu era exclusiv agricolă, a publicat numeroase articole despre îmbunătățirea metodelor de cultură a pământului și creșterea animalelor. „Curierul românesc” (înființată de I. Heliade Rădulescu în 1829) publica și sfaturi practice pentru țărani, boieri și arendași despre cultivarea pământului, creșterea animalelor sau combaterea dăunătorilor. „Gazeta de Transilvania” (1838, Brașov, sub conducerea lui George Barițiu) avea rubrici destinate agriculturii, mai ales în contextul emancipării economice a românilor din Ardeal.

Odată cu reformele agrare și instaurarea statului modern român, presa agricolă s-a diversificat, apărând publicațiile de specialitate. „Foaia sătească” (1838, Iași) apare sub îndrumarea lui Gheorghe Asachi și este considerată una dintre primele publicații care se adresează direct țăranilor, abordând teme agricole și economice într-un limbaj accesibil. „Foaia de agricultură, industrie și comerț” (1847, Blaj) este considerată una dintre primele reviste cu profil agricol clar, dedicată răspândirii noțiunilor moderne de agricultură. „Agricultorul român”, una dintre primele încercări de presă specializată, apare la mijlocul secolului al XIX-lea, la fel și „Economul”, „Monitorul agriculturii”, „Agronomul român”, „Gazeta țăranilor” sau „Revista agricolă” – toate publicații care promovau metode moderne de cultivare, mecanizare și organizare a gospodăriilor agricole. Acestea erau susținute de societăți agricole, școli de agricultură și ulterior de Ministerul Agriculturii, apărut în 1862. Scopul principal era educarea țărănimii și promovarea modernizării agricole: introducerea uneltelor noi, rotația culturilor, creșterea selecționată a animalelor etc. (v. Coman 2007; Murgescu 2010). Presa agricolă devenea un mijloc de comunicare între specialiști, între autori consacrați și publicul cititor, dar și un instrument de informare și educare a țăranului român. (Rusin, 2023, p. 74).

2. ”Gazeta săteanului”

Printre publicațiile de informare destinate mediului rural din acea perioadă, un rol important l-a avut „Gazeta săteanului”, revistă în al cărei conținut se regăseau „cunoștințele trebuincioase ale poporului”. (Bianu, 1913, p. 556). Aceasta era o revistă bilunară care cuprindea și alte subiecte, în

afara celor cu profil agricol, înlănțuite în rubrici diverse referitoare la: urbanism, climă, literatură sau evenimente istorice. (Neguț & Calcan & Stan 2016, p. 83).

Această revistă eminamente cu specific agricol era publicată sub conducerea lui C.C. Datculescu, cercetător, intelectual agronom și susținător al schimbărilor sociale.

Revista a apărut la Râmnicu Sărat (1884 – 1898) și București (1898 – 1904). (Rusin 2023, p. 73), iar la redactarea acesteia au contribuit personalități precum: Al. Vlahuță, I. L. Caragiale, Constantin Dobrogeanu-Gherea, George Coșbuc, Șt. O. Iosif, Nicolae Beldiceanu și Radu D. Rosetti.

În analiza noastră ne vom opri asupra numărului 13 din 5 august 1893 (anul al X-lea), redactat cu ortografie latină etimologizantă, considerând că ne oferă suficiente elemente relevante pentru a evalua tonul, conținutul și impactul asupra publicului țintă, dar și pentru că a apărut la un an după primirea unui distins premiu acordat fondatorului său de către regele Carol I. Astfel, prin Decretul Regal, Datculescu a primit medalia *Bene Merenti*: „la 17 aprilie 1892, D-l Datculescu a primit decretul de la 3 aprilie 1892, semnat de Regele și Ministrul instrucțiunei publice prin care M.S. conferă domnului C.C. Datculescu, pentru publicațiunile sale agricole, medalia *Bene Merenti"*. (Rus & Seitz & Barna & Savu, 2017, p. 99). În acest număr, între paginile 313-337, se prezintă mai multe informații privitoare la diverse tehnici specific agricole și soiuri de plante.

De asemenea, în cadrul analizei vom identifica și categoriile lexicale, care au la bază criteriile lexicografice și stilistice, prin examinarea unor dicționare normative și istorice ale limbii române.

3. Structura revistei

3.1.Coperta revistei. (fig. 1).

În cadrul copertei, sunt precizate numărul revistei, data și anul acesteia (5 august 1893, No 13, anul al X-lea). Coperta ilustrează un cadru dinamic vizual al activităților agricole (arat, prășit, culesul recoltei), iar imaginea principală de mici dimensiuni expune subiectul principal al revistei, pe fondul unor nuanțe cromatice închise (în acest caz, porumbul *King Philip alb*).

În antet sunt precizate numele fondatorului, al redacției și informațiile tehnice - adresa redacției, informații despre abonamente, posibilitatea de corespondență: „Redacția și Administrația C. C. Datculescu, Directorul proprietar și fondator al Gazetei Sătènului, R. Sărat" (*Ibidem*, p. 313). Este precizat și prețul abonamentului pe an, pentru doritori: „Abonamentul 10 lei pe an". (p. 313).

3.2.Secțiunile articolelor tematice

Articolele tematice sunt grupate și evidențiate printr-un font mare, diferit, iar textul este încadrat în jurul imaginii specifice subiectului agricol abordat /scopului prezentat: *Cronica agricolă, Din țară, Din localitate, Buletin Comercial, Principiile fisicei moderne, Instructii higienice, Recolta în Ungaria, Din Știința pentru toți, Distracțiune și Cosașii*. (pp. 314- 337). Alte articole care oferă instrucțiuni punctuale sunt încadrate și separate prin grafice orizontale (*O întrebare, Știri diferite agricole, Domnul ajutor).* Acestea au un titlu precis, iar stilul devine al unui manual practic. (pp. 318-319-333).

3.3.Elementele vizuale.

Cronicile sunt însoțite de imagini alb-negru (planșe sugestive, fotografii agricole, animații umoristice), adaptate situațiilor descrise. În ordinea expunerii acestora, sunt redate următoarele ilustrații reprezentative pentru: *Porumbul King Philip Alb, Meiul alb rotund, Camelina cultivată, Cânepa de Anjou, Civeta, Cartoful uriaș, Uciderea gusganilor prin electricitate, Marele Scrânciob, Noua luntre a căpitanului Boyton, Noua telegrafie prin aer, Kiprinul auriu, Umbre chineze, Pataraniа lui Moș Tecă* și *Cosașii*. (pp. 313-336).

Imaginea de închidere a publicației, cea a *Cosașilor,* este singura policromă și oferă o reprezentare a *cositului* recoltei de fân. Aceasta reproduce informațiile esențiale de pe copertă: numărul, anul apariției, ediția și tariful de abonament. (fig. 2)

4. Conținutul integral al publicației

În cadrul primei rubrici, *Cronica agricolă,* se prezintă agronomia populară prin înlănțuirea datelor științifice cu elemente din practica agronomică. Astfel, la pagina 313 se promovează un soi nou de porumb *King Philip alb*, se prezintă particularitățile acestui soi, utilizându-se un limbaj accesibil, dar exact. Se recomandă agricultorilor acest soi de porumb (timpuriu, productiv și calitativ), cu „boabe albe și vigoare crescută". (p. 313). Pagina următoare (314) continuă cu alte specificații și reprezentări necesare cititorilor, prezentându-se *meiul alb rotund*, procesul de *semănat* și importanța ploilor.

În continuare, abordarea tehnică agronomică este evidentă prin prezentarea unor aspecte care fac referire la particularitățile agronomice ale porumbului *King Philip alb:* randament, maturitate și adaptabilitate. Interesantă este modalitatea prin care se compară culturile de *porumb* și *mei,* diferențele cerealelor agricole fiind susținute prin producția la hectar, aria cultivată și calitatea recoltei: „Semințele ce vom semăna să fie cele mai de frunte și curate din varietăți știute ca mai rodnice". (p. 314). Se precizează și efectele drastice ale secetei în ceea ce privește productivitatea din mai multe regiuni, fapt care creează o imagine clară a condițiilor climatice nefavorabile zonale în mintea publicului cititor: „Ploile parțiale de la finea lunei iulie au făcut mult bine, nenorocire că n-au căzut prin toate zonele". (p. 314).

Într-un alt articol sunt prezentate speciile de cânepă care sunt cultivate zonal și astfel, este aprofundat potențialul economic pentru produsul obținut din *Cânepa de Anjou:* „Frumoasa varietate forte căutată, care nu e altceva decât a doua sau a treia generațiune a Cânepei de Piemont". (p. 316). În cadrul acestei rubrici cititorul este informat și despre *animalul purtător de musc, civeta*: „Acest animal purtător de musc e de mărimea unui câne mijlociu". (p. 317).

4.1.Rubrica *Clima lunei iulie*

Seria factorilor agronomici importanți din agricultură continuă prin analiza temperaturilor lunare, medii, în zone precum București, Sulina și Sinaia: „Iată temperaturele mijlocii a câtorva localități din țară". (p. 317). De asemenea, se oferă informații semnificative despre nivelul precipitațiilor: „Cantități mai mari de ploaie au căzut în cursul acestei luni în regiunea muntoasă și dealurilor". (p. 317). Aceste date climatice sunt valoroase în realizarea unei planificări agricole, deoarece anticiparea și reflecția oportună a schimbărilor și influențelor climatice sunt importante în realizarea unui plan agronomic controlat.

4.2.Rubrica *Situația agricolă din jud[ețul] R.-Sărat*

Pune la dispoziția cititorului subiecte referitoare la economia rurală și avertismente adresate țăranilor agricultori. Astfel, preocuparea de educare și informare a autorului este susținută prin expunerea unor soluții care au în vedere protecția micilor agricultori: organizarea proceselor agricole (*batozarea, coacerea grânelo*r, *depozitarea* produselor, *închirierea* magaziilor, *scumpirea* arendelor) și repartiția rațională a utilajelor agricole (*secerătoarele mecanice, semănătoarele în rânduri, urmărirea cursului prețurilor*) (p. 318).

4.3.Informarea publicului-țintă

Cititorii sunt avertizați asupra speculațiilor cu cerealele agricole, majorarea arendelor și sunt sfătuiți despre necesitatea de organizare inteligentă pe care trebuie să o aibă: „ Agricultorii sunt foarte îngrijați căci nu numai că cei mai mulți n'au magazii [...] dar au mai toți necesitate de numerariu pentru lucrările agricole și alte trebuințe". (p. 318). Este subliniată importanța depozitării produselor și modalitatea de omitere a vânzărilor în condiții nefavorabile economice: „Prețurile ca în toată țara sunt foarte scăzute și de aceea foarte puține cereale s-au vândut". (p. 318).

Stilul adoptat este destinat instruirii agricole a cititorilor revistei agricole de la sat. Autorul trezește conștiința agrară, colectivă, folosind un ton moralizator cu scop constructiv în progresul național și accentuează rolul satului: „Această întreire a arendei în 10 ani, trebuie să ne facă a ne gândi mult!!!" (p. 318). Pagina 319 continuă cu încurajări adresate agricultorilor, dar și cu o departajare a prețurilor culturilor de grâu, porumb și rapiță, regăsite în rubrica *Buletin Comercial:* „În portul Brăila, cerealele s-au vândut cu următoarele prețuri". (p. 319).

Rolul informativ al revistei își face resimțit prezența și prin modul de a aprofunda caracteristicile unor leguminoase și potențialul profit al cultivării acestora, prin noțiuni privitoare la *cartoful uriaș:* „Cartoful uriaș, fără pereche, această strălucită varietate pusă pentru prima oară în comerciu de casa Vilmorin-Andrieux & C-ie din Paris, a reușit pe deplin în România". (p. 320). De asemenea, sunt incluse sfaturi din domeniul sănătății: „Pe aceste vremuri de gastro-enterită, cholerină [...] lămâiele sunt de mare folos". (p. 320).

4.4.În **rubrica *Principiile fisicei moderne*** (pp. 321-329)
Sunt prezentate noțiuni de fizică modernă, noțiuni de chimie, dar și reprezentări iconice ale progresului tehnic, prin examinarea anumitor invenții (*Marele Scrânciob*, *Toboganul* și *Telegrafia prin aer*).

4.5.Rubrica intitulată *Kiprinul auriu*
Abordează subiectul pisciculturii pentru cei interesați, motiv pentru care sunt oferite detalii privitoare la creșterea și dezvoltarea acestei specii de pești: „Le trebuie o apă liniștită, un fond gras pentru a oua fără îngrijire pe crângi și erburi pe care își depun oulele". (p. 329).

4.6.Rubrica *Instrucțiuni higienice*
Completează articolele mai sus menționate, printr-o enumerare a precauțiilor referitoare la *igienă, boli, mâncare* și *locuință*. (pp. 330-333). Cu scopul destinderii și amuzării cititorului, este inclus un text narativ umoristic intitulat *Domnul ajutor* (pp. 333-335). Tabloul final al acestei publicații se încheie prin ultima istorioară umoristică, sub forma unor imagini reprezentative pentru titlul *Patarania lui Moș Tecă*. (p. 336).
Pagina 337 conține o imagine sugestivă a specificului acestei publicații, domeniul agricol: doi *cosași* aflați în activitate agricolă, titlul fiind *Cosașii*. (*Ibidem*, p. 337).

5. Lexicul revistei
Analiza acestui număr evidențiază o mare diversitate semantică, determinată de caracterul de informare în diverse domenii al revistei. Lexicul se organizează în mai multe câmpuri semantice fundamentale, fiecare cu subcategorii specifice, în care se îmbină termenii comuni cu cei neologici, termenii simpli cu termenii complecși:

a. câmpul semantic al agriculturii:
(i) lucrări agricole: *a ara, a prăși, prășilă, a semăna, secerat, treierat, cosit, cărat, arat, semănat*;
(ii) culturi și produse agricole: *grâu, porumb, ovăz, mei, rapiță, cereale, grâne, boabe, spic, semințe, recolte, produse, oleaginoase* etc.
(iii) instrumente, unelte gospodărești și utilaje agricole: *sticle, plasă, puț, hârdău, plug, semănătoare, secerătoare, batoză, tăvălug, mașină, utilaje* etc.
(iv) elemente ale mediului agrar: *ogor, câmp, brazde, fânețe, paie, ploaie, secetă, apă, iarbă* etc.
(v) activități și agenți umani: *plugari, agricultori, muncă, muncitori, lucrători, producători* etc.

b. câmpul semantic al zootehniei și pisciculturii:
(i) faună și hrană animală: *pești, păsări, insecte, viermi, pradă, hrană, ouă, semințe* etc.
(ii) părți anatomice și caracteristici biologice: *ochi, bot, înotătoare, bilobată* etc.
(iii) activități: *piscicultură* etc.

c. câmpul semantic al științelor exacte:
(i) fizică: *forță, energie, magnetism, masă, viteză, constantă, laborator, unitate, centigrad, materie, propagare, caloria* etc.
(ii) chimie: *moleculară, substanță, combustibil, elemente, echivalență, acid carbolic, clorură de zinc, ipochlorid* etc.

(iii) matematică: *axiome, teorie, constantă, echivalență, elemente* etc.
(iv) astronomie: *spațiu, astronom* etc.
(v) biologie: *germinativă, materii organice, materii vegetale, vegetație* etc.

d. câmpul semantic al igienei și al sănătății publice: *igienă, germeni, instrucțiuni, scursuri, gunoaie, dezinfectanți (acid carbolic, clorură de zinc, calaican)* etc.
e. câmpul semantic al naturii și al mediului geografic: *dealuri, regiune, muntos, ploi, secetă, temperaturi, grade, milimetri, apă, vegetație, lumină, căldură, natură, timp* etc.

6. Concluzii

Gazeta săteanului (numărul 15 din 5 august, anul 1983) este un exemplu reprezentativ pentru jurnalismul popular, agricol, specific secolului al XIX-lea, care are ca public-țintă locuitorii satelor și cititorii interesați de chestiunile agricole. Tematica articolelor este complexă și variată. Cronicile publicației oferă soluții specifice problemelor vremurilor secolului al XIX-lea, nu doar în domeniul agricol, ci și în cel social. Informația este dirijată spre toate sferele de interes, combină domeniile și prezintă științele într-un mod accesibil cititorilor, fapt care demonstrează importanța presei agricole în crearea unei interacțiuni directe între specialiștii domeniului agricol și populația rurală. La nivel structural, această revistă îmbină conținutul textual cu cel vizual, realizând o sinergie esențială în transmiterea mesajului. Scopul publicației este și unul interactiv, deoarece se urmărește implicarea comunității rurale în activitatea economică. Prin includerea exemplelor practice, publicului îi este facilitat procesul de asimilare și aplicare a cunoștințelor dobândite. Amplasate strategic, rubricile umoristice ale revistei au rol în captarea atenției cititorului, reduc barierele asociate informațiilor tehnice și sporesc receptivitatea față de conținutul ce își propune a fi educațional.

În ceea ce privește limbajul acestei reviste agricole, sunt prezente forme gramaticale și lexicale învechite, specifice normelor lingvistice ale epocii. Lexicul vehiculat în cadrul acestei publicații îmbină armonios termenii populari și învechiți cu cei neologici, tehnici, de specialitate. Totodată, trebuie remarcată utilizarea neologismelor (denumirile latinești ale speciilor plantelor, denumirile peștilor, ale unor animale, invenții), acestea contribuind la precizia și claritatea comunicării științifice direcționate spre publicul rural, precum și la ridicarea nivelului cultural al cititorilor. De la folosirea termenilor tradiționali care exprimau modalitatea de efectuare a lucrărilor agricole, necesare în prelucrarea solului, până la folosirea termenilor de specialitate care concretizau rolul instrumentelor de transfer ale informației către publicul cititor, presa agricolă a secolului al XIX-lea a reprezentat interfața de debut a modernizării și perfecționării limbii române.

Publicația *Gazeta săteanului* a facilitat procesul de transfer al cunoștințelor, a promovat progresul în domeniul agricol, dar a susținut și diversificarea și perfecționarea limbii literare. Rezultatele obținute în cadrul analizei acestei publicații au un caracter general, fiind valide pentru publicațiile din aceeași sferă tematică, respectiv cea agricolă, în ceea ce privește scopul și modalitățile de emitere a informațiilor specifice domeniului în secolul al XIX-lea.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bertrand, Claude, Jean, *O introducere în presa scrisă și vorbită,* Editura Polirom, Iași, 2001.
2. Bianu, Ioan, *Publicațiunile periodice românești,* Editura Academia Română, București, 1913.
3. Coman, Mihai, *Introducere în sistemul mass-media,* Editura Polirom, Iași, 2007.
4. Comșulea, Elena & Șerban, Valentina & Teiuș, Sabina, *Dicționar explicativ al limbii române de azi,* Editura Litera Internațional, București, 2008.
5. Murgescu, Bogdan, *România și Europa: Acumularea decalajelor economice 1500-2010,* Editura Polirom, Iași, 2010.
6. Neguț, Silviu & Calcan, Gheorghe & Stan, Constantin, *Analele Buzăului VIII,* Editura Muzeului Județean Buzău, Buzău, 2016.

7. Rus, Valer & Seitz, Cristina & Barna, Marinela & Loredana Savu & Ovidiu, Constantin, *Țara Bârsei*, Editura Muzeul „Casa Mureșenilor”, Brașov, 2017.
8. Rusin, Cristi, *Scurtă Istorie a Municipiului Râmnicu Sărat,* Editura Rafet, Rm. Sărat, 2023.
9. https://biblioteca-digitala.ro/reviste/ACTA-MUSEI-NAPOCENSIS/03-ACTA-MUSEI-NAPOCENSIS-III-1966_308.pdf , accesibil on-line, p. 291, ultima accesare 09.08.2025.
10. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Gazeta_s%C4%83teanului_1893-08-05%2C_nr._13.pdf , accesibil on-line, pp. 313-337, ultima accesare 09.08.2025.
11. https://dexonline.ro/definitie/calaican/839717?utm_source=chatgpt.com, accesibil on-line, ultima accesare 30.01.2026.

Figura 1. Coperta Revistei *Gazeta Săteanului*:

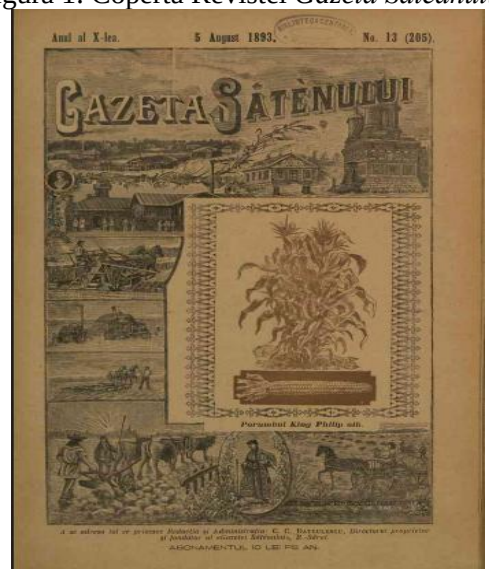

Sursa: adaptare după *Gazeta Sătènului,* 1893, p. 313, scanare disponibilă pe Wikimedia Commons. Preluat de la https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Gazeta_s%C4%83teanului_1893-08-05%2C_nr._13.pdf

Figura 2. Imaginea de la sfârșit, *Cosașii*:

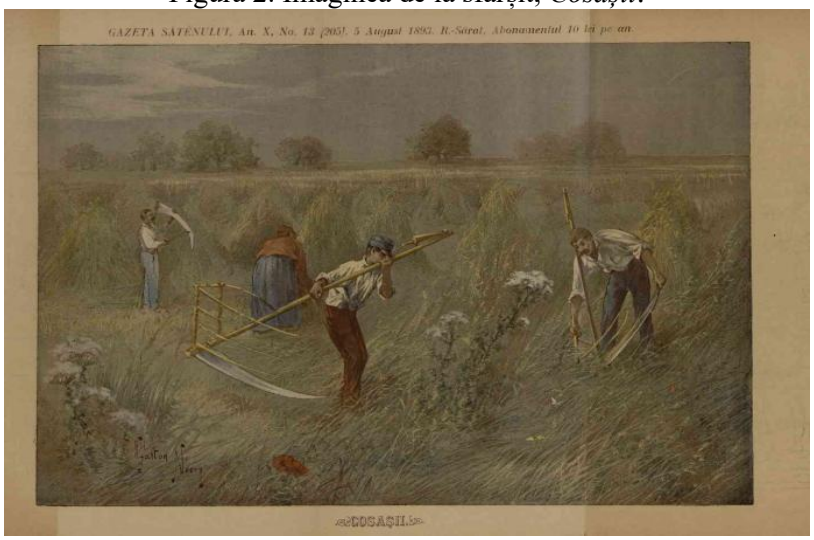

Sursa: adaptare după *Gazeta Sătènului,* 1893, p. 337, scanare disponibilă pe Wikimedia Commons. Preluat de la https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Gazeta_s%C4%83teanului_1893-08-05%2C_nr._13.pdf

EXPLORING IDENTITY: A PHILOSOPHICAL APPROACH

Corina-Cristina Şotropa (Atofanei)
PhD Student, ” Ştefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: *In this article, we aim to examine the theories formulated by Paul Ricoeur, Charles Taylor, and Anthony Kwame Appiah on identity, with the goal of gaining a comprehensive understanding of the concept and identifying the most significant elements in the construction of identity. This study clarifies the philosophical conceptual framework that will support our thematic literary analysis of the work of contemporary French writer Daniel Pennac and constitutes an important stage of our doctoral research, entitled "Quest for Identity and the Journey of Resilience in the Work of Daniel Pennac."*

Keywords: *narrative identity; identity construction; identity quest; self-narrative*

L’identité a suscité l’intérêt des penseurs depuis l’Antiquité et pourtant, elle demeure aujourd’hui encore « une boîte noire conceptuelle ».[1] Mot-valise, concept passe-partout, la notion d’identité a engendré des perspectives très différentes, dans des domaines des plus divers.

Dans le cadre de notre thèse de doctorat qui porte sur les problématiques de l’identité dans l’œuvre de Daniel Pennac, il est nécessaire d’établir les repères conceptuels qui vont soutenir notre recherche. Après la lecture de nombreux ouvrages à ce sujet, nous avons constaté, nous aussi, qu’il existe « autant de façons de définir l’identité que de spécialistes en sciences sociales » [2] , en philosophie ou en psychologie. Par conséquent, nous avons choisi de faire une sélection d’auteurs appartenant à des domaines différents que nous considérons pertinents pour interpréter l’univers narratif d’un écrivain français contemporain caractérisé par une réflexion sociale profonde et une préoccupation constante pour des thèmes tels l’enfance, la famille, l’école, la lecture, l’écriture, l’histoire.

Notre étude théorique s’appuiera sur des ouvrages de chercheurs reconnus, ayant élaboré des théories approfondies sur l’identité moderne, et valorisant des perspectives diversifiées. Nous explorerons des approches philosophiques élaborées par Paul Ricoeur (*Soi-même comme un autre)*, Charles Taylor (*Les sources du moi : la formation de l’identité moderne)* et Kwame Anthony Appiah (*Repenser l’identité. Ces mensonges qui unissent)*. Du côté sociologique, dans une étape suivante, seront mobilisés les travaux de Jean-Claude Kaufmann (*L’invention de soi. Une théorie de l’identité*) et Claude Dubar (*La crise des identités. L’interprétation d’une mutation*). La dimension psychosociologique sera abordée à travers Erik Erikson et son œuvre *Enfance et société*. Enfin, une perspective interdisciplinaire sera intégrée grâce à l’ouvrage coordonné par Carmel Carmilleri, *Stratégies identitaires*.

Malgré la diversité des perspectives et des champs de recherche, ces auteurs ont un point commun : ils rejettent la nature « essentialiste » de l’identité vue comme une substance individuelle héritée, unique et permanente et ils adhèrent tous à une vision « constructiviste » qui repose sur l’idée que l’identité se construit en permanence et son évolution dépend de l’environnement social, des rapports aux autres.

Dans cet article nous nous proposons d’étudier les théories formulées par Paul Ricoeur, Charles Taylor et Anthony Kwame Appiah sur l’identité dans le but de mieux comprendre ce concept dans sa globalité et d’en établir les éléments les plus significatifs qui devraient être visés dans le cadre de notre analyse littéraire thématique de l’œuvre de Daniel Pennac.

---

[1] Jean-Claude Kaufmann*, L’invention de soi. Une théorie de l’identité*, Paris, Armand Colin, 2004, p.17
[2] Louis-Jacques Dorais, « La construction de l’identité », in Denise Deshaies et Diane Vincent (coord.), *Discours et constructions identitaires*, Les Presses de l’Université Laval, 2004, p. 1-11.

Paul Ricoeur est le créateur d'une philosophie de l'identité qui pourrait être considérée comme une matrice conceptuelle permettant de mettre en relation les théories développées par les autres auteurs ci-dessus mentionnés. Dans ses ouvrages[3] il élabore une herméneutique du soi ancrée dans une philosophie du langage, à travers des approches sémantiques, pragmatiques, narratologiques. Le volume *Soi-même comme un autre* réunit dix études qui portent sur « l'agir humain », à travers lesquelles le philosophe se sert des actes de « décrire, raconter, prescrire »[4] pour théoriser la dialectique mêmeté-ipséité et la corrélation ipséité-altérité à l'aide du concept d'identité narrative. Ricoeur distingue l'identité-idem – celle du « même », de « l'unicité », de « la ressemblance extrême », de « *la continuité ininterrompue* », de « *la permanence dans le temps* »[5] et identité-ipse - celle de « la parole tenue dans la fidélité de la parole donnée », du « maintien du soi dans la promesse »[6].

La mêmeté est liée au processus d'individualisation de la personne – par trois catégories d'opérateurs linguistiques : les descriptions définies, les noms propres et les indicateurs déictiques - et au processus d'identification des « marques distinctives qui permettent de réidentifier un individu humain comme étant le même »[7] . C'est ainsi que Ricoeur définit le caractère, même s'il affine cette perspective au fil du temps et réinterprète l'immutabilité du caractère en termes de dispositions acquises, c'est -à-dire des habitudes et des identifications – à des valeurs, à des idéaux, à des héros etc. - que l'individu s'approprie par l'innovation et la sédimentation successives, qui alimentent le pôle stable, permanent, de l'identité. Ce pôle représente aussi la dimension empirique, corporelle, objective qui assure l'ancrage de l'individu dans le monde, son existence dans le temps et dans l'espace, comme en témoigne l'inscription du nom, de la date et du lieu de naissance sur la carte d'identité.

L'identité-ipse suppose l'évolution de l'individu quelconque vers un soi responsable, qui agit de manière consciente de sorte qu'autrui puisse compter sur lui. Cette identité du soi-même est une autre forme de permanence dans le temps, libérée de la mêmeté : l'individu peut changer profondément dans ses opinions, ses choix, ses rôles, tout en demeurant fidèle à une orientation éthique qui résiste à la temporalité. L'ipséité est intimement liée au processus d'imputation et à l'altérité : respecter ses promesses signifie « répondre à la confiance que l'autre met dans ma fidélité »[8], agir en tant qu'individu responsable, se concevoir et réfléchir à soi -même non seulement « comme » à un autre, mais « en tant que…autre ».[9] Dans le champ des interactions avec autrui, les relations externes sont diverses et passent de la coopération au conflit, mais elles peuvent aussi être intériorisées, ce qui rend difficile l'interprétation du soi, qui peut s'assumer tantôt comme agent, tantôt comme patient de ses actes.

La configuration identitaire émerge grâce à l'identité narrative, qui conjugue identité-idem et identité-ipse et réalise « la synthèse de l'hétérogène ». Ricoeur explique ce processus par l'introduction de la notion de « configuration narrative » définie comme « un art de la composition qui fait médiation » entre « une exigence de concordance et l'admission de discordances » caractérisant la mise en intrigue de l'identité du personnage.[10] La configuration narrative implique la configuration temporelle, de sorte que les péripéties, les événements imprévisibles - voire discordants - de la vie se retrouvent finalement investis de sens, tout en assurant la singularité, l'unicité d'une histoire de vie qui transforme le hasard en destin. L'individu - vu comme personnage - se reconnaît dans l'histoire que l'on (se) raconte. Son identité peut acquérir des « *variations imaginatives* » car « c'est l'identité de l'histoire qui fait l'identité du personnage »[11]. L'identité narrative a le rôle de

[3] Voir Paul Ricoeur, *Temps et récit III. Le temps raconté, Paris, Le Seuil, 1985 ;* Paul Ricoeur « Individu et identité personnelle », *Sur l'individu. Contributions au colloque de Royaumont* (1985), Le Seuil, 1986.
[4] Paul Ricoeur, *Soi -même comme un autre*, Paris, Le Seuil, 1990, p. 32
[5] I*bidem*, p. 140-141. L'italique est de l'auteur.
[6] *Ibidem,* p. 148-150
[7] *Ibidem*, p. 148
[8] *Ibidem*, p. 149
[9] *Ibidem*, p. 14
[10] *Ibidem*, p. 168-169
[11] *Ibidem*, p. 177-178. L'italique est de l'auteur.

médier entre mêmeté et ipséité et lorsque l'équilibre de cette dialectique est rompu on reconnaît les signes de la crise ou de la perte de l'identité dans la décomposition de la forme narrative qui perd sa configuration et s'approche de l'essai. Le récit assure la cohérence de l'histoire de vie, il fait appel à la remémoration du passé ou à la prospection de l'avenir, tout en illustrant l'entrecroisement de l'histoire personnelle aux histoires des autres. En plus, au cas où la réalité vécue serait déconcertante, douloureuse, le recours à la fiction permet soit d'imaginer plusieurs itinéraires/ intrigues possibles pour une histoire en train de se faire, soit d'organiser et réviser rétrospectivement la logique d'une histoire de vie « dans l'après-coup ».[12]

Paul Ricoeur fonde une herméneutique du soi. La construction identitaire est un processus dynamique d'interprétation : l'acte de raconter son histoire de vie implique l'acte d'interpréter cette histoire, ce qui équivaut à une interprétation de soi, synonyme d'estime de soi. Et comme le soi ricoeurien demeure fidèle à une visée éthique, alors « *l'estime de soi-même comme un autre* » est synonyme de « *l'estime de l'autre comme un soi-même* ».[13] C'est une forme de reconnaissance de soi mutuelle, acquise souvent suite à des conflits éthiques provoqués par la rigidité des caractères ou des normes morales qui ignorent la complexité de la vie. Ricoeur considère que la solution pour aboutir à la résolution des conflits est d'instaurer la primauté de la « visée étique » sur la norme morale et il comprend par la visée éthique « *la visée de la „vie bonne" avec et pour autrui dans des institutions justes* ».[14]

Charles Taylor, professeur de philosophie à l'université d'Oxford et puis à l'université McGill de Montréal, publie *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity* en 1989 (Harvard University Press). En France, le volume paraît en 1998, sous le titre *Les Sources du moi. La formation de l'identité moderne,* aux Editions du Seuil, dans la traduction de Charlotte Melançon[15]. Ricoeur (*Soi-même comme un autre*, 1990) et Taylor (*Sources of the Self*, 1989) publient effectivement leurs œuvres majeures sur l'identité presque simultanément et dialoguent mutuellement. À la fin de sa démarche herméneutique qui couvre neuf études, Ricoeur entreprend une « investigation ontologique » sur le concept d'altérité : sa dixième et dernière étude a le titre *Vers quelle ontologie ?* et vise à démontrer que l'altérité « ne s'ajoute pas du dehors à l'ipséité, comme pour en prévenir la dérive solipsiste, mais qu'elle appartient à la teneur de sens et à la constitution ontologique de l'ipséité »[16]

Charles Taylor, pour sa part, propose une ontologie de la morale qu'il essaie de réhabiliter dans la philosophie contemporaine, tout en considérant que les dérives de la société moderne, capitaliste - qui conduisent au racisme, aux conflits, aux crises identitaires – pourraient être résolues par la redécouverte du « fondement des obligations morales », par la reconnaissance « des racines du respect de la vie et de l'intégrité humaine »[17]. Son but déclaré est de « définir l'identité moderne et d'en écrire l'histoire », ce qui suppose d'en étayer les diverses étapes, depuis la pensée de Platon ou d'Aristote jusqu'à celles de Foucault, Derrida ou Lyotard, en passant par les grandes créations artistiques – surtout littéraires – issues de l'imagination créatrice manifestée de la Renaissance jusqu'à la modernité.

Taylor adopte une démarche analytique qui soutient son effort pour décrire la configuration ternaire de l'identité moderne, caractérisée par trois éléments essentiels : l'intériorité – le sentiment d'être un moi, de posséder une profondeur intérieure propre à un être indépendant, digne de respect et de reconnaissance de la part des autres –, l'affirmation de la vie ordinaire – l'importance des aspects liés à la production et à la reproduction, au travail et à la vie de famille, ce qui occulte l'acception aristotélicienne de la « vie bonne » – et la nature comme source morale intérieure – la réalité intérieure de l'individu, siège de valeurs et de pouvoirs censés donner sens à la vie sans se soumettre aux normes extérieures. Parallèlement, il fait appel à une démarche historique, chronologique, nécessaire pour

[12] *Ibidem*, p. 190-191
[13] *Ibidem* p. 226
[14] *Ibidem*, p. 202. L'italique est de l'auteur.
[15] Charles Taylor, *Les Sources du moi. La formation de l'identité moderne*, trad. de l'anglais par Charlotte Melançon, Paris, Éditions du Seuil, 1998. Toutes les références de cet article se rapportent à cette édition.
[16] Paul Ricoeur, *op. cit*., p. 367
[17] Charles Taylor*, op. cit.*, p. 16-17

expliquer la genèse de l'identité moderne et démontrer que « cette identité possède des sources morales ».[18] En fait, la philosophie taylorienne repose sur l'idée que le moi (l'individu, l'être) et la morale (le bien) sont inséparables. L'existence humaine ne peut se passer des cadres de référence car ceux-ci assurent à l'individu la possibilité de s'identifier, de faire des choix, de se positionner et de s'orienter pour trouver du sens, de la cohérence, une direction de vie correcte :

« Savoir qui je suis impliqué que je sache où je me situe. Mon identité se définit par les engagements et les identifications qui déterminent le cadre ou l'horizon à l'intérieur duquel je peux essayer de juger cas par cas ce qui est bien ou valable, ce qu'il convient de faire, ce que j'accepte ou ce à quoi je m'oppose. En d'autres mots, mon identité est l'horizon à l'intérieur duquel je peux prendre position. »[19]

Cette citation offre une image qui rappelle le soi responsable de Ricoeur, mais ici la responsabilité découle des choix moraux, guidés par des repères assumés, intériorisés. Taylor introduit aussi l'idée d'espace identitaire (« l'horizon ») moralement délimité, qui est inclus dans la structure du moi. Le manque de repères provoque, tout comme dans l'espace physique, l'égarement, l'incertitude, la désorientation, situation assimilée à la « crise d'identité ». La première phrase du paragraphe cité fait référence à la connaissance de soi (« savoir qui je suis ») vue comme une étape obligatoire de l'orientation morale de la vie (« savoir où je me situe »). Le philosophe reprend cette idée dans les pages suivantes et précise que la connaissance de soi comporte une dimension de profondeur temporelle, puisque « ce que nous sommes ne peut jamais épuiser le problème de notre condition, parce que nous sommes toujours changeants et *en devenir* ».[20] Il est évident que pour Taylor, tout comme pour Ricoeur, l'identité suppose permanence et changement, elle englobe le passé, le présent et l'avenir et ne peut être illustrée que par une forme narrative. Les réflexions de Paul Ricoeur et de Charles Taylor convergent pleinement dans ce point essentiel : la reconnaissance du rôle majeur du récit de vie et de la temporalité dans la construction identitaire. Mais pour Taylor, « le fait d'être un moi est lié essentiellement à notre sens du bien ». Ce sont l'orientation vers le bien et la nécessité vitale de s'y rapporter qui décident le parcours identitaire, la configuration de nos vies en termes de « quête » ou de récit : « … parce que nous devons déterminer notre situation par rapport au bien, nous ne pouvons nous passer d'une orientation vers lui et nous devons donc embrasser notre vie dans un récit ».[21]

C'est l'une des thèses tayloriennes, qui illustre les éléments structurants de l'identité humaine dans son acception philosophique : le Bien, l'orientation (la quête), le récit. Ce dernier est aussi une source de force morale, il a « la capacité à conférer du sens et de la substance à la vie des gens » et permet, en situation de crise, de reconfigurer sa vie à l'aide d'un récit nouveau.[22] Taylor identifie des formes narratives caractéristiques de la société moderne – le récit du progrès continu dans l'histoire, le récit nationaliste etc.– et considère que ces récits peuvent influencer la manière de concevoir le rôle de l'individu dans la société. D'autre part, les idées morales se manifestent dans des pratiques de toutes sortes – sociales, économiques, familiales, religieuses, artistiques, politiques – et l'identité moderne se forge dans le contexte mouvant de ces pratiques. Par cette idée, le philosophe paraît admettre que les recherches sur l'identité moderne ne peuvent pas ignorer la perspective sociologique. D'ailleurs, un autre point commun des philosophies de Ricoeur et de Taylor est l'affirmation du caractère dialogique et social de l'identité : le moi se construit en communauté, parmi d'autres moi, dans le dialogue avec les autres, ce qui implique la capacité de reconnaître les rôles d'autrui et la nécessité d'être conscient de soi, de son rôle, de ses intentions : « On pose la question „qui" ? » pour situer la personne comme interlocuteur potentiel dans une société d'interlocuteurs ».[23]

Ce qui nous semble intéressant dans la réflexion de Taylor est l'idée que dans la société capitaliste moderne et postmoderne, qui détruit les hiérarchies et finit par bannir toute idée du bien,

[18] *Ibidem*, p. 10-11
[19] *Ibidem*, p. 46
[20] *Ibidem*, p. 71. L'italique est de l'auteur.
[21] *Ibidem*, p. 77
[22] *Ibidem*, p. 134-135
[23] *Ibidem*, p. 48

l'imagination créatrice permet de ranimer les sources morales et spirituelles, lesquelles sont mises en valeur pour améliorer la réalité par la fiction. L'art dépasse le simple statut de mimésis et devient lieu de révélation, d'épiphanie. Depuis le romantisme, l'œuvre artistique est l'expression du moi créateur qui, dans une société continuellement changeante, est obligé de s'orienter vers d'autres « horizons » pour pouvoir se définir. Les « évaluations fortes », les « cadres » imposés autrefois de l'extérieur, commencent à s'intérioriser, les sources morales se métamorphosent mais elles ne disparaissent point : elles se replient et deviennent consubstantielles de la nature humaine, de la réalité intérieure de l'individu. Au vingtième siècle, l'identité devient cette

« …conscience de soi définie par les pouvoirs de la raison désengagée aussi bien que par ceux de l'imagination créatrice, dans les façons typiquement modernes de concevoir la liberté, la dignité et les droits, dans les idéaux d'accomplissement et d'expression de soi, ainsi que dans les exigences de bienveillance et de justice universelles »[24].

L'analyse de cette définition généreuse de l'identité nous permet de formuler quelques idées significatives pour notre recherche. Tout d'abord, la nécessité d'inclure la perspective psychologique dans les recherches sur l'identité moderne est manifeste : l'équivalence établie entre identité et « conscience de soi », les références aux « idéaux d'accomplissement et d'expression de soi » le démontrent bien. Ensuite, il est évident que l'étude de l'identité suppose réaliser un inventaire et une analyse des valeurs caractéristiques de l'individu moderne : la liberté, la dignité, les droits humains, la bienveillance et la justice universelles. Enfin, mettre sur un pied d'égalité les pouvoirs de la raison désengagée et ceux de l'imagination créatrice conduit à une réflexion assez intéressante pour notre étude qui vise à opérationnaliser le concept d'identité à partir de diverses approches considérées plus « objectives » (philosophique, sociologique, psychologique, anthropologique) pour l'utiliser dans le champ de l'analyse littéraire d'un univers fictionnel, donc subjectif. L'acceptation de la perspective taylorienne qui inclut la raison désengagée et l'imagination créatrice dans la structure de l'identité moderne signifie s'ouvrir à une possibilité d'analyse à double sens : d'une part, explorer les domaines issus de la raison, censés donner une image objective de la réalité pour analyser l'univers artistique subjectif d'un créateur et, de l'autre part, analyser l'œuvre subjective issue de l'imagination créatrice du moi moderne pour mieux comprendre la réalité profonde de la société contemporaine. Si le roman balzacien a ouvert la voie de la littérature - miroir de la réalité sociale objective, les œuvres des écrivains contemporains illustrent leurs réalités intérieures, personnelles, mais ces réalités sont considérées objectives puisqu'elles sont évaluées par rapport à des « cadres » nouveaux qui reconnaissent le primat de l'intériorité sur les normes morales imposées de l'extérieur.

Dans les conclusions de son ouvrage, Taylor se penche sur les problématiques des conflits contemporains qui dérivent des problématiques identitaires. Il est conscient que le besoin de donner un sens à la vie conduit parfois à des prises de position très polarisées favorisant l'extrémisme idéologique et politique. Taylor admet le thème formulé par Foucault dans ses derniers écrits - « la prise de conscience que des idéaux éthiques et spirituels élevés s'associent souvent à des exclusions et à des rapports de domination » - et émet un point de vue personnel, formulé en termes de « vérité générale : les aspirations et les idéaux spirituels les plus élevés menacent aussi d'imposer à l'humanité les fardeaux les plus écrasants ».[25] Charles Taylor répète cette idée dans la dernière page de son livre - « les idéaux les plus élevés sont aussi potentiellement les plus destructeurs » - et il conclut par la recommandation de « la voie la plus prudente » pour l'approche de ce « dilemme insoluble »[26].

Anthony Kwame Appiah, philosophe américain d'origine ghanéenne et britannique semble vouloir répondre à cette provocation. Petit-fils, par sa mère, d'un ancien ministre britannique et neveu d'un des rois du Ghana par son père, il est actuellement professeur de philosophie et de droit à New York University. Le volume *The Lies That Bind: Rethinking Identity,* paru en 2018 – et traduit en français en 2021 sous le titre *Repenser l'identité. Ces mensonges qui unissent* -, réunit des expériences personnelles multiculturelles, des exemples historiques, des anecdotes familiales, des études de cas,

[24] *Ibidem*, p. 627
[25] *Ibidem*, p.647
[26] *Ibidem*, p.650

des analyses de politiques identitaires, qui s'agencent dans un discours équilibré, à la fois philosophique, autobiographique, analytique et critique.

Dès le début du livre, Appiah introduit l'idée que les modes de penser l'identité acquis au dix-neuvième siècle s'appuient sur des images erronées qu'il faut corriger et adapter à la réalité du vingt-et-unième siècle. Il expose son intention de « voir avec plus de clarté quelles erreurs nous commettons régulièrement à propos des identités », mais il se déclare ouvert au dialogue : « J'aspire à initier des conversations, pas à les clore ».[27] Il part d'une réalité constatée par ces prédécesseurs aussi - les identités sont utilisées « comme base hiérarchique en matière de statut, de respect et de structures de pouvoir »[28]- et partage avec eux l'idée que l'identité est relationnelle, étroitement liée à autrui, au processus d'identification et au sentiment d'appartenance : « En effet, chaque identité vous permet de parler en étant un „ je " parmi des „nous", d'appartenir à un „nous" »[29]. Mais Appiah décrit d'une manière plus détaillée ces relations je – nous et démontre qu'en réalité, ces relations d'appartenance sont souvent des relations d'attribution car les individus appartenant à des groupes sociaux sont d'une diversité extraordinaire. Par conséquent, « supposer qu'au cœur de chaque identité il existe une similarité profonde qui relie les personnes ayant en commun cette identité »[30] est une erreur grave, source de catastrophes individuelles et collectives. Selon Appiah, les identités ne se caractérisent pas du tout par des « essences », mais par des « étiquettes », par des stéréotypes erronés. Les étiquettes - intériorisées ou contestées – façonnent les émotions, les idées, les comportements, les attitudes des individus – de ceux qui les portent et de ceux qui les attribuent à la fois.

Appiah considère que les étiquettes, les normes de leur attribution et le traitement des autres inculqué par les étiquettes, constituent les trois catégories conceptuelles communes aux identités. Le philosophe analyse cinq types d'identité – religieuse, nationale, raciale, sociale et culturelle – et démontre pas à pas que les trois catégories mentionnées sont souvent instables et facilement contestables. Aucune identité collective ne possède d'essences profondes, de donnés immuables ; par contre, elles sont toutes soumises au changement, à l'évolution, aux mélanges, aux métamorphoses, aux contaminations, aux négociations. L'appartenance à un groupe -religieux, national, racial, social ou culturel- ne signifie pas que les membres du groupe sont tous identiques ou qu'ils partagent une caractéristique substantielle commune. Les identités collectives sont plutôt liées à des pratiques quotidiennes, à une mémoire collective, à des engagements personnels, à des promesses de vie en commun. Elles se tissent et se fabriquent au quotidien, se révisent constamment, subissent les hasards de l'histoire et sont vécues individuellement. En effet, Appiah se sert des concepts ricoeuriens, d'une part pour déconstruire les mythes identitaires collectifs et, d'autre part, pour les réformer. L'ipséité devient pour Appiah un argument pour combattre les formes identitaires figées : « reconnaître que l'identité survit par le changement qu'en fait elle ne survit que par le changement –constituera une pierre de touche qui nous sera utile à tous ».[31] Les identités ne sont pas des vérités éternelles, par contre, elles se fondent sur des récits collectifs, partagés par les membres du groupe et révisables selon les contextes. L'identité collective d'Appiah, tout comme l'identité individuelle de Ricoeur, est une construction narrative, un récit qu'il faudrait parfois réécrire pour en préserver le sens et la liberté. Dans son livre, le philosophe américain entre aussi en dialogue avec son collègue canadien, mais cette fois-ci pour se délimiter de « la politique de la reconnaissance » formulée par Taylor dans le but de promouvoir le respect de chaque culture locale par l'état. Pour Appiah, reconnaître c'est respecter, mais c'est aussi essentialiser. Il fait appel à l'image de Méduse - qui pétrifie tout ce qu'elle voit et reconnaît - pour faire comprendre les risques de ce type de politique.[32] En même temps, la perspective d'Appiah sur les valeurs identitaires est plus nuancée : celles - ci ne sont pas des « droits acquis à la naissance » qui orientent « une voie toute tracée établie par une destinée occidentale », mais « des

[27] Anthony Kwame Appiah, *Repenser l'identité. Ces mensonges qui unissent,* traduit de l'anglais par Nicolas Richard, Paris, Bernard-Grasset, 2021, p. 7
[28] *Ibidem*, p. 19
[29] *Ibidem*, p. 17
[30] *Ibidem*, p. 10
[31] *Ibidem*, p. 71
[32] *Ibidem*, p. 100

choix à faire ».[33] Au multiculturalisme « enraciné » théorisé par Charles Taylor, Appiah oppose une construction identitaire fragile, changeante, instable, fondée sur des conventions, des symboles et des récits communs. Il reconnaît l'importance de la reconnaissance mutuelle et du dialogue multiculturel, mais la solution qu'il propose pour échapper aux effets désastreux des conflits identitaires se fonde sur un cosmopolitisme à la fois lucide et empreint d'empathie, qui reconnaît l'altérité et ne la fige pas en étiquettes. Conscientiser et déconstruire les illusions identitaires permet d'adopter une perspective plus flexible, plus réaliste sur l'identité moderne, de sorte que les mensonges qui divisent se transforment en « mensonges qui unissent ».

L'étude de ces trois approches philosophiques met en évidence quelques points de convergence majeurs sur l'identité : l'identité est une construction sociale, relationnelle, dialogique qui ne peut pas être conçue en dehors de l'autrui et de l'altérité ; l'identité n'est pas fixe, elle est soumise au changement ; l'identité se définit par le récit, elle est une construction narrative qui donne sens et cohérence à la vie ; l'intériorité et la réflexivité font partie de la structure identitaire ; les crises identitaires sont liées au sentiment ou au processus de reconnaissance du moi. Il existe aussi des perspectives différentes : Ricoeur reconnaît la mêmeté, le pôle stable de l'identité (même s'il accorde plus d'importance à l'ipséité), Taylor focalise sa démarche sur la recherche des fondements, des racines stables de l'identité, pendant que pour Appiah l'essence identitaire n'existe pas en réalité, il n'y a que des étiquettes, des préjugés, des mensonges. Si Ricoeur et Taylor admettent que le concept d'identité est difficile à cerner, Appiah le déconstruit totalement, mais reconnaît qu'on ne peut pas s'en passer.

En conclusion, l'approche philosophique s'avère être vraiment enrichissante pour l'étude de l'identité et c'est justement cette multitude de voies différentes s'ouvrant à l'analyse qui montre la nécessité de compléter notre étude par des approches interdisciplinaires.

Pour ce qui est de Daniel Pennac, force est de constater que les problématiques identitaires semblent constituer un axe essentiel de son univers romanesque. Dans le roman autobiographique *Chagrin d'école*, l'écrivain évoque une source possible de cette thématique obsédante : durant son enfance, marquée par l'échec scolaire perpétuel, il intériorise une étiquette de « cancre », de nullité scolaire irrécupérable, qui altère son univers émotionnel et la relation avec sa mère. Celle - ci le considère à jamais « son enfant précaire », étiquette qu'elle maintiendra, en dépit de toutes les preuves de réussite sociale de son fils adulte. L'étiquette négative, attribuée dans le contexte éducationnel par les enseignants, conduit à l'attribution d'une autre étiquette négative dans le milieu familial, par un adulte significatif, la mère. Le « moi de cancre » devient ainsi le pôle stable de l'identité de Daniel Pennac, une partie intégrante de sa personnalité. Malgré l'intériorité écrasée par la peur, la honte, la culpabilisation vécues quotidiennement, le « devenir » se déclenche à l'âge de l'adolescence, l'ipséité se manifeste et une partie importante du roman décrit les contextes et les mécanismes qui ont permis « la métamorphose du cancre en professeur » et « celle de l'analphabète en romancier ».[34]

Par l'écriture de ce roman autobiographique, l'écrivain Daniel Pennac devient le narrateur et le personnage de l'histoire de sa vie, tout en mettant à l'œuvre un autre moi, celui de « raconteur d'histoires ». Il évoque des épisodes significatifs de son enfance et adolescence, des légendes familiales, des souvenirs, des dialogues de la vie privée ou professionnelle, des pratiques pédagogiques. Par la mise en intrigue de tout cela et surtout par l'ajout de ses réflexions personnelles et des dialogues avec sa voix intérieure - son moi de cancre qui réclame la reconnaissance de son rôle majeur dans l'évolution positive de son parcours de vie – Daniel Pennac construit son identité narrative. Ecrire son roman autobiographique signifie à la fois accepter son moi de cancre et s'ouvrir à l'ipséité, s'inventer, devenir : « Ligne après ligne on continue de devenir avec ce livre qui se fait. On devient ».[35]

[33] *Ibidem*, p. 204-205
[34] Daniel Pennac, *Chagrin d'école*, Paris, Gallimard, 2007, p. 92
[35] *Ibidem,* p. 106

Le processus de construction identitaire semble se déployer, sous des formes diverses, dans tous les autres romans de l'écrivain se revendiquant, d'une certaine manière, de l'autofiction.[36] L'univers narratif devient un espace où l'on peut déceler les différentes manifestations de la quête du moi : le moi infantile et traumatisé, protégé par la communauté tribale de la série Malaussène, le moi amputé d'enfance, à l'intériorité pulvérisée, dans *Messieurs les enfants*, le moi dictateur et ses sosies en confrontation permanente dans *Le dictateur et le hamac*, le moi possible dans *Mon assassin*. En même temps, les caractéristiques des manifestations identitaires multiculturelles qui surgissent naturellement au sein de la tribu Malaussène se révèlent et prennent sens à la lumière du cosmopolitisme humaniste théorisé par Appiah. La lecture des romans *Le journal d'un corps* et *La loi du rêveur* illustre une autre étape de la construction identitaire, marquée par la volonté d'élargir la conscience de soi en incluant les dimensions physiques, corporelles et oniriques dans le champ de la (re)connaissance et de l'acceptation personnelle. En plus, les configurations de l'espace, sous ses différentes formes présentes dans les romans (espaces fermés, labyrinthiques, ouverts, concentriques etc.) permettent de nuancer les descriptions des parcours identitaires, par la mise en évidence des choix moraux déterminant leur orientation. Enfin, l'imagination créatrice de Daniel Pennac – dimension taylorienne de l'identité - permet de rendre le réel vivable en le réinventant par la fiction[37] et son œuvre peut être lue, si l'on accepte la lentille proposée par Jean Pierre Richard, « comme une expérience, ou même comme une pratique de soi, comme un exercice d'appréhension et de genèse au cours duquel un écrivain tente d'à la fois se saisir et se construire ».[38]

BIBLIOGRAPHY :

1. Appiah, Anthony Kwame, *Repenser l'identité. Ces mensonges qui unissent,* traduit de l'anglais par Nicolas Richard, Paris, Bernard-Grasset, 2021
2. Dorais, Louis-Jacques, « La construction de l'identité », in Denise Deshaies et Diane Vincent (coord.), *Discours et constructions identitaires*, Les Presses de l'Université Laval, 2004
3. Kaufmann, Jean-Claude*, L'invention de soi. Une théorie de l'identité*, Paris, Armand Colin, 2004
4. Pennac, Daniel, *Chagrin d'école*, Paris, Gallimard, 2007
5. Pennac, Daniel, *La petite marchande de prose*, Paris, Galimard, 1987
6. Pennac, Daniel, « Daniel Pennac, écrivain » *Les Midis de Culture*, entretien réalisé par Marie Laboret, *France Culture*, Radio France, 2024, podcast audio https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/les-midis-de-culture/danniel-pennac-ecrivain-5888942. Consulté le 12 mars 2025.
7. Richard, Jean-Pierre, *Littérature et sensation*. Préface de Georges Poulet, Paris, Le Seuil, 1954
8. Ricoeur, Paul, « Individu et identité personnelle », *Sur l'individu. Contributions au colloque de Royaumont* (1985), Le Seuil, 1986
9. Ricoeur, Paul, *Soi -même comme un autre*, Paris, Le Seuil, 1990
10. Ricoeur, Paul, *Temps et récit III. Le temps raconté,* Paris, Le Seuil, 1985
11. Taylor, Charles, *Les Sources du moi. La formation de l'identité moderne*, traduit de l'anglais par Charlotte Melançon, Paris, Le Seuil, 1998

[36] Dans le Post-scriptum du roman *La petite marchande de prose* (Paris, Galimard, 1987), Daniel Pennac écrit : « La vie n'est pas un roman, je sais…je sais. Mais il n'y a que le romanesque pour la rendre vivable. »

[37] Dans une interview accordée à *France Culture*, Daniel Pennac affirme : « Je suis très consommateur de réel. Personne n'aurait pu croire que les Malaussène étaient une œuvre d'autofiction, pourtant, c'est le cas. ». Voir Daniel Pennac, « Daniel Pennac, écrivain » *Les Midis de Culture*, entretien réalisé par Marie Laboret, *France Culture*, Radio France, 2024, podcast audio https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/les-midis-de-culture/danniel-pennac-ecrivain-5888942. Consulté le 12 mars 2025.

[38]Jean-Pierre Richard, *Littérature et sensation*. Préface de Georges Poulet, Paris, Éditions du Seuil, 1954, p. 13-14.

THE NOTEBOOKS OF PAUL VALÉRY: A LABORATORY OF THOUGHT AND THE POETICS OF CREATION

Ana-Maria Torkos
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *Written daily between 1894 and 1945, Paul Valéry's Notebooks (Cahiers) constitute one of the most extensive and singular bodies of writing in modern French literature. Neither a personal diary nor a preparatory draft for published works, the Notebooks occupy an intermediate and unstable textual space that Valéry himself refused to consider a finished literary work. This article argues that the Notebooks should be read as both a laboratory of thought, in which Valéry observes and tests the fundamental operations of the mind, and as the site of a poetics of creation, understood not as a normative aesthetic theory but as a genetic and process-oriented inquiry into the conditions of invention.*

Focusing on the fragmentary and experimental nature of the Notebooks, the study shows that this form is not accidental, but methodologically central to Valéry's project. Attention, constraint, bodily states, error, and repetition emerge as key elements in Valéry's conception of thinking and creating. Creation is thus conceived not as inspiration, but as a long-term practice grounded in discipline, resistance, and self-transformation through writing. Ultimately, the Notebooks appear as the living core of Valéry's work: a matrix from which published texts emerge, a reservoir of forms and problems, and a privileged site of sustained intellectual self-experimentation.

Keywords: *Paul Valéry; Notebooks (Cahiers); poetics of creation; laboratory of thought; fragmentary writing*

Œuvre monumentale par son ampleur, sa durée et son ambition, mais longtemps demeurée confidentielle par sa forme même et par son volume, les *Cahiers* de Paul Valéry constituent l'un des ensembles les plus singuliers de la littérature et de la pensée françaises. Rédigés quotidiennement de 1894 à 1945, le plus souvent à l'aube, ils rassemblent plus de deux cent soixante cahiers manuscrits aujourd'hui conservés à la Bibliothèque nationale de France. Cet ensemble, qui couvre plus d'un demi-siècle de méditation continue, excède largement les cadres génériques traditionnels : il ne s'agit ni d'un journal intime au sens classique, centré sur le récit de soi et des événements, ni d'un simple brouillon préparatoire à l'œuvre publiée. Les *Cahiers* occupent un espace intermédiaire et instable, que Valéry a lui-même refusé de définir comme une œuvre au sens achevé, mais qui s'impose pourtant comme le lieu le plus constant et le plus exigeant de son activité intellectuelle.

Dans cet espace d'écriture libre, fragmentaire et expérimentale, Valéry consigne une multitude de réflexions portant sur le fonctionnement de l'esprit, la perception, la mémoire, le rêve, le langage, la science, l'histoire, la politique, la littérature, mais aussi sur le corps, la sensibilité et l'expérience intime. Loin de viser l'unité systématique ou la cohérence doctrinale, les *Cahiers* accueillent des propositions provisoires, souvent contradictoires en apparence, qui témoignent d'une pensée en mouvement, attentive à ses propres opérations. Cette écriture quotidienne relève moins de l'accumulation de savoirs que d'une pratique d'observation et d'auto-analyse : Valéry y met à l'épreuve ses facultés mentales, explore leurs limites et cherche à dégager, à partir de son propre fonctionnement, une compréhension plus générale de l'activité humaine. Ainsi, les *Cahiers* constituent-ils un lieu privilégié où se déploie l'interaction constante entre corps, esprit et monde, dans une démarche qui refuse aussi bien l'introspection psychologique que l'abstraction philosophique pure.

Cet article se propose d'examiner les *Cahiers* de Paul Valéry comme un espace central et autonome de l'œuvre, en mettant en lumière leur double fonction de laboratoire de la pensée et de lieu d'élaboration d'une poïétique de la création. L'objectif principal est de montrer que les *Cahiers* ne constituent ni un simple appendice de l'œuvre publiée, ni un document marginal destiné à l'érudition, mais le cœur vivant de la recherche intellectuelle et créatrice de Valéry.

La question de recherche qui guide cette étude peut dès lors être formulée ainsi : comment les Cahiers permettent-ils de saisir la pensée et la création non comme des produits achevés, mais comme des processus en cours, fondés sur l'expérimentation, la contrainte et l'attention aux opérations mentales ? Il s'agit en particulier d'interroger le statut de l'écriture fragmentaire et quotidienne comme méthode de connaissance de l'esprit et comme condition de l'invention poétique.

L'hypothèse défendue est que la forme fragmentaire, expérimentale et inachevée des *Cahiers* n'est ni contingente ni secondaire, mais constitue le principe même de leur efficacité théorique et poïétique. Cette lecture se distingue des approches désormais classiques des *Cahiers* par le déplacement qu'elle opère quant à leur statut et à leur fonction. Là où Judith Robinson a principalement mis en lumière les *Cahiers* comme le lieu d'une analyse rigoureuse de l'esprit et des opérations mentales, et où la critique génétique, notamment représentée par Almuth Grésillon, a abordé ce corpus comme un ensemble d'avant-textes éclairant la genèse des œuvres publiées, l'étude proposée ici considère les *Cahiers* comme un espace autonome de pratique et d'expérimentation. Il ne s'agit pas d'y chercher prioritairement l'origine des textes ultérieurs ni la formulation d'une théorie explicite de l'esprit, mais d'analyser l'écriture elle-même comme un dispositif opératoire, où pensée et création se produisent dans et par l'exercice quotidien. Dans cette perspective, les *Cahiers* apparaissent moins comme un réservoir explicatif ou un document auxiliaire que comme le lieu central d'une poïétique en acte, où l'écriture fonctionne simultanément comme méthode de connaissance, discipline de l'attention et processus de transformation de soi.

L'analyse s'appuie sur une lecture ciblée de fragments portant sur l'attention, la contrainte et les opérations mentales, afin de montrer comment l'écriture des *Cahiers* fonctionne comme pratique de pensée et non comme simple dépôt de réflexions.

En refusant la clôture systématique et la subjectivité expressive, Valéry élabore, à travers les *Cahiers*, une pensée en acte et une poïétique de la création fondée sur la discipline de l'attention, la résistance du langage et la transformation progressive de soi par l'écriture. Paul Valéry a toujours récusé l'idée que les *Cahiers* puissent être assimilés à un journal intime au sens traditionnel du terme. À ses yeux, le journal, tel qu'il se pratique notamment chez André Gide, accorde une valeur excessive à l'événement, à la notation du vécu quotidien et à la confession subjective, au risque de transformer l'écriture en simple enregistrement du contingent. Valéry se montre au contraire profondément méfiant à l'égard de ce qu'il considère comme une illusion de sincérité et une fabrication rétrospective du moi. C'est pourquoi il refuse explicitement « d'écrire [son] journal » et lui préfère des désignations telles que « Journal de moi » ou « Journal de bord », qui déplacent radicalement le statut de l'écriture. La métaphore du journal de bord est à cet égard particulièrement éclairante. Elle assimile l'écriture à une navigation, où le sujet ne se raconte pas, mais se manœuvre. Comme le soulignent Nicole Celeyrette-Pietri et Micheline Hontebeyrie, les Cahiers apparentent le scripteur à un navigateur attentif aux variations, aux résistances et aux dérives de sa propre pensée. Il ne s'agit pas de conserver la trace fidèle d'une vie, mais de rendre compte d'un travail en cours, d'un effort de lucidité appliqué à l'instant présent. (Celeyrette-Pietri & Hontebeyrie, 2011 : pp. 75–76)

L'écriture n'a ainsi pas pour fonction de fixer une identité, mais d'accompagner un processus. Cette position explique également le statut singulier du « je » dans les *Cahiers*. Loin de correspondre à un moi biographique stable, le je valéryen se veut volontairement quelconque, comparable, selon une formule célèbre, au « point quelconque de la géométrie ». Il ne renvoie pas à une individualité psychologique singulière, mais à un opérateur formel susceptible d'être actualisé par chacun. Les rares confidences personnelles sont le plus souvent cryptées, dissimulées derrière des langues étrangères (latin, anglais, italien) ou médiatisées par des figures interposées telles que Monsieur Teste, Ego, Gladiator ou encore Robinson. Ces masques ne servent pas à dissimuler un secret intime, mais à produire une distance analytique, à transformer l'expérience vécue en matériau d'observation.

Ce refus de la subjectivité expressive ne signifie pourtant ni une évacuation du corps ni une neutralisation de l'affect. Bien au contraire, les Cahiers accordent une place considérable aux sensations, aux douleurs, aux états de fatigue, aux troubles nerveux et aux expériences de plaisir. Mais ces éléments ne sont jamais livrés comme des aveux : ils sont traités comme des phénomènes à analyser, des données d'un système complexe que Valéry cherche à comprendre. Comme le montrent

les études génétiques, le corps devient ainsi un objet central de l'investigation, non pas dans une perspective autobiographique, mais comme lieu de résistance à la maîtrise intellectuelle et comme condition matérielle de l'activité mentale.

En ce sens, les *Cahiers* ne sont pas davantage une œuvre achevée. Valéry ne les conçoit ni comme un livre destiné à la publication, ni comme un ensemble ordonné selon un plan préalable. Leur écriture fragmentaire, discontinue, parfois répétitive, correspond à une logique de l'exercice plutôt qu'à une logique de l'achèvement. Chaque note est une tentative, une hypothèse, une expérience mentale provisoire, susceptible d'être reprise, contredite ou abandonnée. Cet inachèvement structurel n'est pas un manque, mais la condition même d'une pensée en mouvement.

Ainsi, situés hors des genres établis, les *Cahiers* occupent une position paradoxale : ni journal intime, ni œuvre close, ils constituent un espace autonome où Valéry engage l'essentiel de son travail intellectuel. C'est précisément dans cette zone intermédiaire, affranchie des contraintes de la publication et des attentes du lecteur, que se déploie la liberté expérimentale qui fait des *Cahiers* le véritable foyer de l'œuvre valéryenne.

L'écriture fragmentaire des *Cahiers* constitue l'un de leurs traits les plus immédiatement reconnaissables, mais aussi l'un des plus mal compris. Elle ne relève ni d'une incapacité à construire un discours continu, ni d'un simple effet de forme, mais correspond à une conception profondément dynamique de la pensée. Le fragment est chez Valéry la forme adéquate d'une intelligence qui se sait mobile, instable et irréductible à toute synthèse définitive. Chaque note n'est pas destinée à s'intégrer dans un ensemble clos, mais à saisir un moment, une inflexion, une tension de l'esprit dans son activité même.

Cette fragmentation n'est donc pas synonyme de dispersion. Elle obéit à une logique rigoureuse, celle de l'expérimentation. Les *Cahiers* ne sont pas le lieu où s'énonce un savoir constitué, mais celui où se teste continuellement la validité d'hypothèses mentales. Valéry y formule des propositions provisoires, souvent contradictoires, qu'il ne cherche pas à résoudre dialectiquement. La contradiction n'est pas ici un défaut à corriger, mais un indice du caractère non stabilisé de la pensée vivante. L'écriture fragmentaire permet ainsi de maintenir ouvertes des alternatives, d'éviter la clôture conceptuelle et de préserver la réversibilité des idées.

Dans cette perspective, le fragment fonctionne comme une unité expérimentale minimale. Chaque note peut être lue comme une expérience mentale autonome, comparable à une manipulation de laboratoire. Valéry observe les effets produits par une idée, une image, une formule ou un exercice d'attention, sans chercher nécessairement à en tirer une conclusion généralisable. L'écriture devient alors un instrument d'observation et de mesure : elle ne se contente pas d'exprimer la pensée, elle la provoque, la modifie et la transforme. Penser, écrire et expérimenter relèvent d'un même geste.

Cette dimension expérimentale se manifeste également dans le caractère prescriptif de nombreux fragments. Les *Cahiers* abondent en injonctions adressées à soi-même, en exercices d'imagination, de mémoire ou de concentration. Valéry s'y donne des ordres, s'impose des contraintes, se soumet à des protocoles mentaux visant à accroître la lucidité et la maîtrise de l'esprit. L'écriture n'est pas seulement descriptive, elle est opératoire : elle agit sur celui qui écrit. En ce sens, les *Cahiers* peuvent être compris comme une forme d'« exercices spirituels » laïcisés, où l'esprit se façonne par la répétition, l'effort et l'attention.

La forme fragmentaire autorise en outre une hétérogénéité extrême des registres et des modes d'expression. Dans un même cahier se juxtaposent des analyses proches de la philosophie, des aphorismes de moraliste, des notations scientifiques, des esquisses poétiques, des réflexions politiques, des descriptions du corps souffrant ou jouissant, ainsi que des dessins et des aquarelles. Cette pluralité formelle n'est pas accidentelle : elle traduit la conviction que la pensée ne se réduit pas à un seul langage et que chaque mode d'expression capte un aspect différent du réel. Le dessin, par exemple, fonctionne comme un langage parallèle, parfois plus apte que le concept à saisir certaines intuitions ou certains états affectifs.

L'écriture fragmentaire engage enfin un rapport singulier au temps. Écrits quotidiennement sur plus de cinquante années, les *Cahiers* ne suivent pas une progression linéaire, mais dessinent une temporalité faite de retours, de reprises et de variations. Les mêmes questions — qu'est-ce que penser

? que peut un homme ? comment naît une œuvre ? — réapparaissent à des décennies d'intervalle, sous des formes modifiées. Cette répétition n'est pas stagnation, mais approfondissement. Elle révèle une pensée qui avance non par accumulation, mais par transformations successives, en spirale plutôt qu'en ligne droite.

De ce point de vue, l'écriture fragmentaire confère aux *Cahiers* une dimension génétique essentielle. Ils ne constituent pas seulement un ensemble de notes annexes à l'œuvre publiée, mais le lieu même où celle-ci se forme, se déforme et parfois se dissout. Le fragment est à la fois germe et reste : germe de textes à venir, mais aussi trace d'expériences mentales qui ne trouveront jamais leur accomplissement dans une œuvre achevée. L'inachèvement n'est donc pas un échec, mais une condition structurelle de la création.

Ainsi, par son écriture fragmentaire et expérimentale, les *Cahiers* instaurent un espace de liberté radicale, soustrait aux exigences de cohérence, de lisibilité et de clôture imposées par la publication. Ils donnent accès à une pensée en train de se faire, consciente de son instabilité et de sa finitude, et font de l'incomplétude non un manque à combler, mais la condition même de l'invention. Si l'écriture fragmentaire et expérimentale des *Cahiers* constitue leur forme la plus visible, leur fonction profonde réside dans l'usage que Valéry en fait : celui d'un véritable laboratoire de la pensée. Loin d'être un simple réceptacle d'idées ou un lieu de consignation réflexive, les *Cahiers* sont conçus comme un espace d'expérimentation méthodique où l'esprit s'observe, se met à l'épreuve et se transforme. Valéry ne s'y contente pas de penser : il observe le fait de penser, cherchant à saisir les opérations mentales dans leur surgissement, leurs enchaînements et leurs limites.

Le projet fondamental des *Cahiers* est ce que Valéry nomme tour à tour le « *Système* ». Il ne s'agit nullement d'une psychologie empirique au sens scientifique, ni d'une introspection psychologisante, mais d'une tentative de description rigoureuse des mécanismes de l'esprit à partir de l'expérience vécue de la pensée elle-même. Valéry s'intéresse moins aux contenus mentaux qu'aux opérations : attention, association, inhibition, mémoire, imagination, abstraction.

Dans cette perspective, le *Cahier* devient l'instrument privilégié d'une auto observation continue. Chaque note constitue une tentative pour fixer, à même l'écriture, un état de conscience ou une opération intellectuelle avant qu'elle ne se dissolve. Cette exigence explique la brièveté, la densité et parfois l'opacité des fragments : ils sont écrits pour être efficaces, non pour être immédiatement lisibles. Valéry écrit avant tout pour lui-même, dans un rapport d'exigence et de résistance, cherchant à contraindre sa pensée à se montrer telle qu'elle fonctionne réellement, et non telle qu'elle se raconte. Ce geste suppose une défiance radicale à l'égard des catégories philosophiques héritées. Valéry se méfie des concepts figés, des « notions mortes », qui masquent l'activité réelle de l'esprit. Le laboratoire des *Cahiers* vise au contraire à maintenir la pensée dans un état de vigilance critique, en perpétuel mouvement, où aucune formulation n'est tenue pour définitive.

Au cœur de ce laboratoire se trouve la notion d'attention, que Valéry considère comme l'opération mentale fondamentale. Penser, pour lui, ne signifie pas accumuler des idées, mais moduler l'attention, la déplacer, la concentrer ou la relâcher. Les *Cahiers* sont traversés par des exercices visant à éprouver la plasticité de l'attention : se représenter un objet familier sous un angle inédit, maintenir une image mentale, suivre le fil d'une association, ou au contraire interrompre un automatisme.

Cette conception active et volontaire de la pensée est formulée de manière particulièrement concise dans les Cahiers, lorsque Valéry définit l'attention comme « l'effort de prolongement, de continuité, dans le net » (Valéry, Cahiers, Pléiade, t. II, p. 268). L'attention n'est donc pas un simple état psychologique, mais une opération qui exige durée, maintien et clarté, et que l'écriture quotidienne des Cahiers vise précisément à exercer et à discipliner.

Ces exercices témoignent d'une conception active et volontaire de la pensée. L'esprit n'est pas un réceptacle passif, mais une force capable de se discipliner, de se contraindre et de s'entraîner. Le *Cahier* devient ainsi un lieu d'ascèse intellectuelle, où Valéry cherche à accroître la puissance de son esprit par un travail quotidien. Cette pratique rejoint l'idée d'exercices spirituels laïcisés : l'écriture matinale est à la fois un rituel, une discipline et une méthode de transformation de soi.

Contrairement à l'image d'un Valéry purement cérébral, le laboratoire des *Cahiers* accorde une place centrale au corps, envisagé comme condition et limite de l'activité mentale. Les notations relatives à la fatigue, à la douleur, à l'angoisse, au plaisir ou aux troubles nerveux ne relèvent pas d'une confession intime, mais d'une enquête sur les rapports entre physiologie et pensée. Le corps apparaît comme un système complexe, parfois rétif à la volonté intellectuelle, qui impose ses rythmes et ses résistances.

Cette prise en compte du corps empêche toute illusion de maîtrise totale. Valéry observe avec une lucidité parfois cruelle la manière dont les états corporels influencent la qualité de l'attention, la clarté des idées et la capacité créatrice. Le laboratoire des *Cahiers* devient ainsi le lieu d'une confrontation constante entre l'idéal de lucidité et la réalité d'un organisme vulnérable. Penser, c'est toujours penser dans un corps, avec ses limites et ses défaillances.

Un autre trait essentiel du laboratoire valéryen est la place accordée à l'erreur et à la contradiction. Là où une œuvre systématique chercherait à éliminer les incohérences, les *Cahiers* les conservent comme des données précieuses. Les contradictions apparentes entre les fragments ne signalent pas une hésitation, mais la coexistence de points de vue différents sur un même problème. La pensée n'est pas conçue comme un édifice homogène, mais comme un champ de forces.

De même, l'échec n'est jamais dissimulé. Valéry note ses impasses, ses fatigues intellectuelles, ses moments de stérilité. Ces notations participent pleinement du laboratoire : elles permettent de comprendre non seulement comment la pensée fonctionne lorsqu'elle est efficace, mais aussi comment elle se défait. Cette attention portée aux limites de l'esprit confère aux *Cahiers* une dimension profondément moderne, en rupture avec toute philosophie de la maîtrise absolue.

Si les *Cahiers* refusent le système au sens classique, ils ne sont pas pour autant dépourvus de cohérence. Celle-ci n'est pas d'ordre doctrinal, mais opératoire. Elle réside dans la constance des questions posées, dans la fidélité à une exigence de lucidité et dans la répétition des exercices. Sur plus de cinquante ans, Valéry revient inlassablement aux mêmes problèmes : qu'est-ce que penser ? que peut un homme ? comment se forme une idée ? quelles sont les conditions de la création ?

Ce refus explicite de la clôture systématique est formulé sans ambiguïté par Valéry lui-même, lorsqu'il écrit dans les Cahiers : « Mon système est de représenter et non d'expliquer » (Valéry, Cahiers, Pléiade, t. I, p. 846). La cohérence recherchée n'est donc pas celle d'un édifice théorique achevé, mais celle d'un dispositif de représentation et d'expérimentation, ouvert à la variation, à la reprise et à la contradiction.

Le laboratoire des *Cahiers* ne vise donc pas à produire une théorie close de l'esprit, mais à maintenir ouverte une interrogation radicale sur les pouvoirs et les limites de la pensée humaine. En ce sens, les *Cahiers* ne sont pas seulement un document exceptionnel pour l'histoire littéraire ou la critique génétique ; ils constituent une œuvre théorique à part entière, dont la valeur tient précisément à son refus de la clôture.

Enfin, ce laboratoire de la pensée est indissociable d'une réflexion sur la création. Pour Valéry, créer ne signifie pas exprimer un moi ou transcrire une inspiration, mais mettre en œuvre des opérations mentales spécifiques, soumises à des contraintes. Les *Cahiers* permettent d'observer ces opérations à l'état naissant, avant leur fixation dans une œuvre publiée. Ils révèlent que la création est moins un événement exceptionnel qu'un effet secondaire d'un travail quotidien de l'esprit sur lui-même.

Ainsi compris, les *Cahiers* apparaissent comme le lieu où se joue l'essentiel de l'aventure intellectuelle valéryenne. Laboratoire de la pensée, ils offrent un accès privilégié à une intelligence en acte, qui se cherche, se discipline et se transforme dans et par l'écriture. C'est dans cet espace discret, soustrait aux exigences de la publication et du succès, que Valéry a mené, jour après jour, l'expérience la plus radicale de sa vie : celle de la pensée se prenant elle-même pour objet.

Les *Cahiers* ne constituent pas seulement un laboratoire de la pensée, mais également le lieu d'élaboration d'une poïétique de la création au sens le plus fort du terme. Par poïétique, il faut entendre ici non une théorie normative de l'art ou un ensemble de prescriptions esthétiques, mais une réflexion génétique et opératoire sur les conditions de possibilité de l'acte créateur. Les *Cahiers* offrent ainsi un accès privilégié à la création en train de se faire, avant sa stabilisation dans une œuvre

publiée, et permettent de comprendre comment Valéry pense, éprouve et transforme le processus créatif.

La poïétique valéryenne s'inscrit d'emblée contre la conception romantique de la création comme surgissement spontané de l'inspiration. Valéry ne cesse de dénoncer l'illusion d'une œuvre dictée par une force obscure ou transcendante, qui dispenserait l'artiste de tout travail méthodique. Dans les *Cahiers*, l'inspiration est perçue comme un effet secondaire, parfois trompeur, d'un état particulier de l'esprit, mais jamais comme un principe explicatif suffisant.

Créer ne consiste pas à accueillir passivement une illumination, mais à mettre en œuvre des opérations mentales précises, à discipliner l'attention, à organiser des contraintes et à exploiter les résistances du langage. Cette conception place la création du côté de l'activité consciente et du travail, et non de l'abandon à l'émotion ou à la subjectivité. En ce sens, la poïétique valéryenne rompt radicalement avec toute sacralisation de l'artiste.

Un des principes centraux de cette poïétique est le rôle fondamental de la contrainte. Valéry insiste à maintes reprises sur le fait que la liberté créatrice ne naît pas de l'absence de règles, mais de leur intériorisation et de leur mise à l'épreuve. Trop de liberté, écrit-il, enchaîne le créateur à ses habitudes, à ses goûts et à ses automatismes. La contrainte, au contraire, oblige l'esprit à se déplacer, à inventer des solutions inattendues.

Les *Cahiers* montrent comment Valéry transforme les contraintes — formelles, techniques, circonstancielles — en moteurs de création. Commandes, discours imposés, exercices de style ou règles métriques deviennent autant d'occasions d'élargir le champ de l'invention. Cette conception rapproche la création artistique d'une pratique quasi scientifique, où les conditions initiales déterminent un espace de possibles que l'esprit explore.

La poïétique valéryenne se caractérise également par une dévalorisation relative de l'œuvre achevée au profit du processus créatif. Ce qui importe à Valéry, ce n'est pas tant le résultat final que le travail de l'esprit qui y conduit. Les *Cahiers* témoignent d'un intérêt constant pour les phases préparatoires, les tâtonnements, les échecs et les reprises qui précèdent toute forme stabilisée.

Dans cette perspective, l'œuvre publiée apparaît comme une cristallisation provisoire, souvent arbitraire, d'un mouvement bien plus vaste. Les *Cahiers* conservent la trace de ce mouvement, dans sa richesse et sa complexité. Ils révèlent que la création n'est pas un acte ponctuel, mais un processus étendu dans le temps, fait de retours, de variations et de transformations successives.

L'écriture quotidienne des *Cahiers* confère à la poïétique valéryenne une dimension temporelle essentielle. La création ne se produit pas dans l'instant, mais dans la durée. Valéry revient sans cesse aux mêmes problèmes, aux mêmes images, aux mêmes formes, parfois à plusieurs décennies d'intervalle. Cette répétition n'est pas stérile : elle permet une maturation progressive des idées et des formes.

La poïétique des *Cahiers* est ainsi indissociable d'une conception non linéaire du temps créateur. L'invention procède par reprises, par détours, par approfondissements successifs. Le passé n'est jamais définitivement clos : il est constamment réactivé et reconfiguré par le présent de l'écriture. Cette temporalité spiralée explique la continuité profonde entre les *Cahiers* et les œuvres tardives.

Au cœur de la poïétique valéryenne se trouve une réflexion exigeante sur le langage. Les *Cahiers* montrent que la création est indissociable d'un affrontement avec la résistance du matériau verbal. Le langage n'est pas un simple instrument transparent au service de la pensée : il impose ses contraintes, ses ambiguïtés et ses inerties.

Valéry s'intéresse aux effets produits par les mots, aux rythmes, aux sonorités, aux structures syntaxiques. Il expérimente des formes brèves, des aphorismes, des notations poétiques, des ébauches de prose et de vers, cherchant à mesurer l'impact de chaque choix formel. Cette attention extrême au matériau linguistique fait de la poïétique des *Cahiers* une réflexion concrète sur la fabrication de l'œuvre, et non une spéculation abstraite.

Enfin, la poïétique de la création élaborée dans les *Cahiers* engage une conception singulière du sujet créateur. Créer, pour Valéry, ne signifie pas exprimer un moi préexistant, mais se transformer

par l'acte même de créer. L'écriture agit sur celui qui écrit : elle modifie ses habitudes mentales, son rapport au monde et à lui-même.

Cette dimension auto-formatrice de la création confère aux *Cahiers* une portée existentielle. Loin d'être un simple outil au service de l'œuvre, l'écriture devient un mode de vie, une discipline quotidienne par laquelle Valéry cherche à se construire dans la lucidité. La poïétique rejoint ici l'éthique : créer, c'est exercer sa liberté intellectuelle contre les automatismes, les passions et les illusions.

Les *Cahiers* de Paul Valéry apparaissent, au terme de cette analyse, comme une œuvre-limite, située à la frontière des genres, des disciplines et des statuts textuels. Ni journal intime, ni œuvre achevée, ni simple réservoir d'avant-textes, ils constituent un espace autonome d'écriture où s'élabore une pensée en acte, consciente de son instabilité et de ses propres conditions de possibilité. Leur caractère fragmentaire et expérimental ne relève pas d'une esthétique de l'inachevé, mais d'une méthode rigoureuse visant à maintenir la pensée dans son mouvement, à l'abri de toute clôture doctrinale.

En tant que laboratoire de la pensée, les *Cahiers* donnent accès à une pratique quotidienne d'auto observation, où Valéry examine les opérations mentales fondamentales — attention, mémoire, imagination, inhibition — dans leur interaction constante avec le corps et le monde. Loin de toute introspection psychologisante, cette enquête repose sur une exigence de lucidité et sur une méfiance radicale à l'égard des concepts figés. La contradiction, l'erreur et l'échec y sont intégrés comme des données expérimentales à part entière, révélant une conception non téléologique et profondément moderne de l'activité intellectuelle.

Parallèlement, les *Cahiers* élaborent une poïétique de la création qui rompt avec le mythe de l'inspiration et avec toute sacralisation du geste artistique. La création y apparaît comme un processus long, discipliné et contraint, fondé sur le travail de l'attention, la résistance du langage et la répétition des exercices. L'œuvre publiée n'est plus le centre de gravité de l'activité créatrice, mais l'une de ses cristallisations possibles, toujours provisoire, d'un mouvement plus vaste et plus durable.

Ainsi compris, les *Cahiers* constituent le cœur vivant de l'œuvre valéryenne : à la fois matrice génétique, réservoir conceptuel et espace d'auto-expérimentation où l'écriture agit comme une force de transformation de soi. Ils invitent le lecteur non pas à chercher une doctrine ou une vérité ultime, mais à accompagner une pensée qui se construit dans l'effort, la vigilance et la durée. En ce sens, les *Cahiers* ne sont pas seulement un objet majeur de la critique génétique ou de la théorie littéraire, mais une œuvre théorique à part entière, dont l'actualité tient précisément à son refus de toute clôture.

BIBLIOGRAPHY :

1. Celeyrette-Pietri, N., & Hontebeyrie, M. (2011). *Incidences génétiques des Cahiers de Paul Valéry*. Genesis, 32, 75–84. https://doi.org/10.4000/genesis.466
2. Compagnon, A. (2005). *Les Antimodernes. De Joseph de Maistre à Roland Barthes*. Paris : Gallimard.
3. Grésillon, A. (1994). *Elements de critique genetique. Lire les manuscrits modernes (Littérature et linguistique)*. Paris : CNRS Éditions.
4. Hytier, J. (1966). *The Poetics of Paul Valery*. Anchor Books – Doubleday&Company.
5. James, A. A. (1973). *Paul Valéry and his critics. A bibliography French – language criticism*, 1890-1927. University Press of Virginia.
6. Jarrety, M. (2008). *Paul Valéry*. Paris : Fayard.
7. Lawler, J.R. (1977). *An Anthology : Paul Valéry*. Princeton University Press.
8. Marx, W. (2002). *Naissance de la critique moderne, la littérature selon Eliot et Valéry*. Artois Presses Université.
9. Robinson, J. (1963). *L'analyse de l'esprit dans les Cahiers de Valéry*. Paris : J. Corti.
10. Valéry, P. (1973–1974). *Cahiers* (J. Robinson, Ed.; Vols. 1–2). Gallimard.
11. Vogel, C. (1997). *Les « Cahiers » de Paul Valéry. To go to the last point. Celui au-delà duquel tout sera changé*. Paris : L'Harmattan.

THE DYNAMICS OF THE ADJECTIVE BETWEEN THE WRITTEN NORM AND THE COLLOQUIAL USE

Cristina Loredana Bloju
PhD Student, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

***Abstract**: The contemporary Romanian tends toward a simplification of the morphological structures. Although the written norm remains conservative, colloquial usage pushes the boundaries, embracing shorter, more expressive, and less rigid forms. Our study aims to emphasize the fact that the word categorized as an adjective, functions as a barometer of orality, being one of the parts of speech that abdicates rigid norms of written language in favor of expressiveness and economy of effort in daily communication. We can observe how the adjective, a flexible part of speech, becomes an indicator of linguistic evolution beyond rigorous grammatical rules. This highlights the clear discrepancy between the general norm (what we "must" write according to DOOM 3) and what represents usage (how we actually express ourselves on the street, in informal settings or on social media).*

***Keywords:** adjective; general norm; usage; orality*

1. Introduction

La langue roumaine contemporaine traverse une période de transformations profondes, étant soumise à des pressions constantes exercées par le dynamisme social, lequel détermine une certaine accélération de la communication actuelle. D'une part, il s'agit d'un processus massif de numérisation, mais aussi d'une influence majeure de la langue anglaise et du besoin d'expressivité du locuteur ordinaire dans des situations qui ne sont pas toujours formelles.

L'adjectif représente, au sein du système de la langue roumaine, la classe lexicale douée du plus haut degré de subjectivité. Si le substantif dénomme, de manière classique, l'objet, l'adjectif lui attribue une qualité selon le propre point de vue du locuteur. Dans ce contexte, l'adjectif - une catégorie morphologique par excellence dédiée à qualifier et à nuancer la réalité - devient un terrain fertile pour observer les écarts entre la norme (l'ensemble des règles promues par la littérature spécialisée et les linguistes) et l'usage (la pratique linguistique effective, ancrée directement dans le champ social).

Ce décalage entre la rigueur contrôlée de la norme et la spontanéité libérée du discours orale, surtout, est particulièrement visible au niveau de l'adjectif. Si la langue standard enferme l'adjectif dans une structure logique, destinée à informer précisément sur les qualités du nom, l'usage familier le transforme en un instrument de projection de soi et de son affectif, de ses charges émotionnelles. Si la norme académique impose la rigueur par un accord strict en genre, en nombre et en cas, l'usage familier manifeste une nette tendance à la simplification, à l'économie du langage et à l'innovation sémantique. Ainsi, le passage du langage comme système au langage comme événement de notre vie quotidienne s'opère jour après jour, de multiples façons : précisément au moment où le locuteur abandonne l'adverbe neutre *foarte* (*très*) au profit de nombreuses marques affectives, déplaçant le centre de gravité, de concentration de la communication de l'objet décrit vers son propre état intérieur et sa vision du monde.

Dans ce qui suit, on se propose d'analyser brièvement les mécanismes par lesquels l'adjectif, sous la pression de l'oralité et de la vie quotidienne, recalibre ses fonctions pour répondre au besoin d'expressivité immédiate.

2. Norme écrite vs Norme colloquiale, concernant le statut de l'adjectif

Dans la linguistique roumaine, l'adjectif est défini selon trois critères : sémantique, morphologique et syntaxique. Ainsi, « l'adjectif est la classe lexico-grammaticale de mots qui

exprime une qualité d'un objet ou d'un être et qui se caractérise par une flexion selon le genre, le nombre et le cas, par l'accord avec le substantif déterminé. » (Academia Română, 2008, p. 143.)

« L'adjectif est également défini comme un "déterminant du nom", étant une catégorie "dépendante" qui ne peut exister syntaxiquement en dehors de sa relation avec un centre nominal (sauf dans les cas de substantivation). » (Coteanu, Ion, 1996, p. 112.)

« La partie du discours flexible qui exprime les qualités des objets, des êtres et des phénomènes et qui change de forme selon le genre, le nombre et le cas du nom qu'elle détermine », tel est l'adjectif. (Academia Română, 2021.)

En ce qui concerne la flexion des adjectifs, la plupart présentent une structure variable. Selon leur forme, on distingue les adjectifs variables et invariables. Si l'on tient compte du comportement de l'adjectif en matière d'accord, tout en le rapportant à des noms ayant de genre et de nombre différents et que l'on se dirige d'après les terminaisons au nominatif et à l'accusatif du nom, tant qu'au singulier et qu'au pluriel, la première catégorie comprend des adjectifs répartis comme il en suit :

- les adjectifs à quatre formes, qui ont des structures distinctes pour le masculin et le féminin, ainsi que pour le singulier et le pluriel (les plus nombreux). Exemple : *bun* (m.-s g.), *bună* (f.- sg.), *buni* (m.-pl.), *bune* (f. - pl.) - (*bon, bonne, bons, bonnes*) ; *alb* (m.-s g.), *albă* (f.- sg.), *albi* (m.-pl.), *albe* (f. - pl.) - (*blanc, blanche, blancs, blanches*)
- les adjectifs à trois formes, qui, généralement, ont une seule structure au pluriel, quel que soit le genre. On peut remarquer également la présence de forme unique pour le féminin, singulier et pluriel. Exemple : *lung* (m.- sg.), *lungă* (f.- sg.), *lungi* (pl. comun) - (*long, longue, longs/longues*) ; *roșu* (m.- sg.), *roșie* (f.- sg.), *roșii* (pl. comun) - (*rouge, rouges*) ; *următor* (m.- sg.), *următoare* (f.- sg./pl.), *următori* (m. - pl.) – (*suivant, suivante, suivants, suivantes*).
- les adjectifs à deux formes, qui ont une structure au singulier et une autre au pluriel, tant pour le féminin, que pour le masculin. Exemple : *mare* (sg. comun), *mari* (pl. comun). (*grand/grandes, grands/grandes*) ; *dulce* (sg. comun), *dulci* (pl. comun). (*doux/douce, doux/douces*).
- les adjectifs invariables sont des adjectifs qui ne changent jamais de forme et possèdent une seule structure. Exemple : *cumsecade, eficace, gri, bleu, bordo* (*décent, efficace, gris, bleu, bordeaux*).

Du point de vue syntaxique et de la flexion casuelle, la norme écrite impose également des règles strictes. Ainsi, au masculin et au neutre singulier, la forme de l'adjectif est identique à celle du nom qu'il détermine, soit au nominatif-accusatif (*un om bun, omul bun*), soit au génitif-datif (*unui om bun, omului bun*). Pour la forme du féminin singulier, au génitif-datif, l'adjectif adopte, en règle générale, la forme du pluriel du nominatif-accusatif (*unei fete bune/cunoscute, unei idei mari*). Au génitif-datif pluriel (tous genres confondus), le substantif reçoit la désinence **-or** s'il est articulé ou précédé d'un adjectif démonstratif (*oamenilor buni, acestor bune fete*).

En roumain, la position normalement acceptée de l'adjectif est après le nom (*rezultat remarcabil - résultat remarquable*), assurant ainsi une description objective du mot qu'il qualifie. À la différence du nom, l'adjectif ne présente qu'une forme pour le genre masculin et une autre pour le genre féminin. En ce qui concerne la catégorie du genre neutre, l'accord s'effectue au singulier respectant la structure du masculin et au pluriel respectant la structure du féminin. Exemple : *film interesant – filme interesante*.

Cependant, il arrive que l'adjectif apparaisse comme antécédent du nom, auquel cas il peut sembler porter l'article défini. Dans cette configuration, il récupère en réalité l'article défini du substantif, tout en « soulageant » celui-ci de cette fonction, selon les règles imposées par l'usage du roumain. Exemple: *frumoas**a** fată* (*la belle fille*) vs *fat**a** frumoasă* (*la fille belle*). L'antéposition de l'adjectif (*minunat**ul** spectacol - le spectacle merveilleux*) déplace l'attention de l'objet vers l'admiration que le locuteur lui porte, vers l'intensité que celui-ci attribue à la qualité. À l'oral, cette inversion peut servir souvent pour une ironie: *marele savant* (le grand savant) désignant une personne ignorante ou pour l'expression de l'affection *biata mamă* (*la pauvre mère*).

Selon Gabriela Pană Dindelegan, la gradation de l'intensité de l'adjectif constitue une catégorie sémantico-syntaxique. L'adjectif qualificatif accepte la gradation, notamment pour

exprimer le niveau d'intensité auquel la qualité est présente. Celui-ci constitue le noyau d'un groupe adjectival (GAdj), tandis que les marques de gradation (*mai, cel mai, foarte*) sont considérées comme des adverbes de degré occupant la position de spécificateur. « La gradation représente une catégorie spécifique d'adjectifs qualitatifs (gradables), par laquelle on exprime la mesure dans laquelle un objet possède une propriété, par rapport à une norme. » (Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), 2010, p. 153.)

La nouvelle grammaire simplifie et réorganise le système, en mettant l'accent sur les opérateurs de comparaison. Le positif apparaît comme le degré non marqué, la forme de base de la qualité. Le comparatif est caractérisé par des qualités telles que l'intensité, étant perçu comme une relation établie entre deux termes. On distingue deux degrés de comparaison : l'inégalité, qui peut marquer la supériorité, opérée par *mai* (*plus*) ou l'infériorité, opérée par *mai puțin* (*moins ... que*). De même, la comparaison suppose l'égalité, opérée par des marqueurs tels que *la fel de*, *tot atât de*, *deopotrivă de* (*aussi... que*).

Le degré superlatif représente le seuil suggérant le maximum d'intensité. Au niveau de la grammaire, on distingue clairement deux types de superlatifs, selon la structure syntaxique. D'une part, le superlatif relatif, considéré comme une variante du comparatif de supériorité ou d'infériorité, mais rapporté à un ensemble (une multitude) et non pas à un individu isolé. Celui-ci enregistre également deux degrés : l'un de supériorité (*cel mai inteligent, cea mai frumoasă - le plus intelligent, la plus belle*) et l'autre d'infériorité (*cel mai puțin inteligent, cea mai puțin frumoasă - le moins intelligent, la moins belle*). Dans les deux cas, les adjectifs peuvent être accompagnés d'un groupe prépositionnel limitatif (*de aici, din clasă, dintre colegi*), en fonction des besoins de la réalisation contextuelle.

Selon leur rôle sémantique, les adjectifs "se distinguent en deux sous-classes" (Pană Dindelegan, p. 157): les adjectifs qualificatifs, qui indiquent une qualité, un attribut (taille, forme, couleur, etc.) et permettent donc une comparaison à travers différentes intensités. On recense également les adjectifs catégoriels ou relationnels, qui indiquent "sous-types d'objets" et qui "expriment des relations entre le nom principal et le nom présent dans la racine de l'adjectif". Ces derniers n'admettent pas les degrés de comparaison. Par exemple : *școală militară* (*école militaire*), *magazin orășenesc* (*magasin citadin*), *decret prezidențial* (*décret présidentiel*). Ils sont souvent dérivés de noms et expriment une appartenance plutôt qu'une qualité fluctuante : *chimic* (*chimique*), *metalic* (*métallique*), *solar* (*solaire*), *francez* (*français*). Par conséquent, on ne peut pas être "*plus français*" ou "*très métallique*" ou il est impossible d'utiliser des structures du type *o uniformă „destul de școlară ”* (*une robe/uniforme „assez scolaire”*), „*mai școlară decât altele*” („*plus scolaire que d'autres”*), „*foarte școlară*” („*très scolaire*”), „*cea mai școlară*” („*la plus scolaire*”).

Cependant il y en a en roumain d'autres adjectifs qui n'acceptent pas la gradation, tels que :

- certains adjectifs qualificatifs néologiques qui, étymologiquement, sont des comparatifs de supériorité ou des superlatifs latins : *anterior (antérieur), inferior (inférieur), posterior (postérieur), superior (supérieur), ulterior (ultérieur), extrem (extrême), infim (infime), maxim (maximal), minim (minimal), proxim (proche/prochain), suprem (suprême), ultim (ultime).*
- certains adjectifs qualificatifs qui, sémantiquement, incluent déjà une valeur superlative ou qui sont dérivés avec des préfixes superlatifs*: colosal (colossal), desăvârșit (accompli/parfait), extraordinar (extraordinaire), gigantic (gigantesque), nemaipomenit (inouï), teribil (terrible), uriaș (géant/immense), arhicunoscut (archi-connu), extrafin, hipersensibil (hypersensible), preafericit (bienheureux), răscopt (trop mûr), străvechi (ancestral), supraaglomerat (surpeuplé), supersensibil, ultrasecret*.

Néanmoins, la stabilité normative décrite par les grammaires académiques et la rigueur du système de l'accord et de la gradation sont fréquemment mises à l'épreuve par la réalité de la communication quotidienne. L'écart entre le modèle idéal de la langue standard et la pratique linguistique effective se manifeste le plus clairement au niveau de l'adjectif, une classe de mots extrêmement sensible aux besoins d'expressivité et de concision du locuteur. Le passage de la norme écrite à l'usage familier ne doit pas être perçu comme une simple succession d'erreurs, mais comme une adaptation de la langue à un nouveau rythme de communication, marqué par l'oralité, la rapidité

et le désir d'un impact émotionnel immédiat. Dans ce qui suit, on se propose de mettre en lumière la manière dont la pression de l'usage parvient à « figer » la flexion de l'adjectif, à réinventer le superlatif par le biais de stratégies argotiques et à intégrer des éléments néologiques qui défient les schémas traditionnels du roumain.

La Nouvelle Grammaire constate qu'en langage familier, le système de gradation tend vers l'hyperbole. Le locuteur a le sentiment que l'emploi tout simplement de l'adverbe *foarte* (*très*) est usé et inefficace, surtout dans un contexte social où la norme perd du terrain, face à l'intensité et à l'impact exercés sur l'interlocuteur. On emploie, ainsi, plusieurs stratégies d'intensification de la qualité, accentuant l'oralité :

- L'usage de noms ayant une valeur d'adverbe de degré : *e beton de deștept* (*il est très d'intelligent*), *e bombă tipa* (*la fille est extraordinaire*) ;
- L'emploi de l'adjectif au degré positif avec une intonation exclamative pour suppléer le superlatif : *E bun, e bun !* (*C'est bon, c'est bon* !) ;
- L'utilisation d'archaïsmes ou de régionalismes : *tare bun (fort bon*), *amar rău* (*très amer*) ;
- Le recours à des constructions à valeur élative : *frumos foc !* (*extrêmement beau*), *putred de bogat* (*riche à pourrir*), *beat turtă* (*ivre mort*) ;
- L'usage de faux préfixes et suffixes morphologiques : *arhi-, ultra-, extra-, supra-, -isimus* (rare) – *arhiplin* (archi-plein), *ultramodern*, *supraaglomerat*, *rarisim*.

On retrouve également dans cette même catégorie la répétition et l'allongement phonétique : *o prăjitură bună-bună* (*un gâteau bon-bon*) ou *e o mașină maaaare* (*c'est une graaaande voiture*). Tous ces mécanismes, tout en amplifiant l'intensité du trait, transforment une simple qualité en une expérience véritablement sensorielle.

On pourrait affirmer que l'on assiste aujourd'hui à une nouvelle forme d'expression du superlatif absolu, que l'on pourrait aisément qualifier de "superlatif de quartier". L'utilisation de mots tels que *maxim, penal, grav* ou *tanc* (*maximum, pénal, gravité, char*) confère une valeur superlative à certaines constructions devenues métonymiques : *Ești tanc pe matematică !* (*Tu es un "tank" en maths !*), *Mâncarea asta e bombă !* (*Ce plat est une "bombe" !*), *Melodia e blană !* (*Cette chanson est géniale !*), *Tipa este avion !* (*Cette fille est un "avion" !*). Ces constructions, qui impliquent une désémantisation partielle de certains termes, elles représentent, en réalité, la mise en œuvre des stratégies inédites d'intensification de la qualité, qui ne sont pas toujours admises dans l'écrit formel. En ce sens, au niveau de l'oralité, un objet symbolisant la force ou la perfection est utilisé pour décrire une qualité à son apogée.

Dans le langage de la rue, les termes négatifs perdent leur connotation négative et ils se transforment le plus souvent en superlatifs positifs, un phénomène appelé *énantiosémie*. Des mots tels que *criminal* (*criminel*), *grav* (*grave*), *mortal* (*mortel*) ou *jale* (*deuil/tristesse*) acquièrent une valeur adjectivale, signalant un degré positif au maximum d'intensité. Par exemple : *o mașină criminal de scumpă* (*une voiture criminellement chère*) ; *un film mortal* (*un film mortel/génial*) ; *E jale de bună prăjitura asta !* (*Ce gâteau est incroyablement bon*) ; *Ești grav, frate, în acest domeniu!* (*Tu es „grave", mon frère, dans ce domaine* !). On pourrait affirmer que ces constructions se situent à la limite de l'argot, étant presque incompréhensibles pour quiconque ignore le contexte de leur emploi ou leur possible signification.

L'orateur éprouve le besoin de donner plus de poids à son expression, raison pour laquelle il introduit dans son langage des épithètes argotiques, familières : *frumos de pică / frumos de moare lumea* (*beau à tomber / beau à en mourir*) ; *beat turtă / beat mort / beat criță* (*ivre mort / ivre comme un trou*) ; *deștept de îngheață apele* (*intelligent à en geler les eaux*). On note aussi l'usage de renforçateurs directs : *Ești deștept direct !* (*Tu es intelligent, direct* !).

Des termes comme *mișto, fain, horror* ou *super* (*cool, génial, horrible* ou *super*) deviennent des substituts pour des dizaines d'autres adjectifs plus précis (*élégant, savoureux, efficace, effrayant,* etc.) et qui représentent la preuve du langage standard. Par leur utilisation, nous assistons donc, à une forme d'économie linguistique, en accord avec l'époque rapide et synthétique dans laquelle nous vivons.

La numérisation a également exercé une influence notable sur la classe de l'adjectif. Ce phénomène a accéléré la dynamique de l'adjectif, tout en transposant sa sémantique dans un espace différent des exigences standard. Dans l'espace virtuel (médias sociaux, forums, messagerie instantanée, réseaux sociaux), l'adjectif tend à perdre sa flexion, devenant un élément à peu près invariable. Ce phénomène est alimenté par ce que les linguistes appellent « l'écrit parlé ». Des adjectifs tels que *cringe, fake* ou *top* sont utilisés systématiquement, de manière invariable, défiant ainsi l'une des règles fondamentales de la morphologie roumaine (l'accord en genre et en nombre de l'adjectif avec le nom). Le locuteur privilégie la transmission rapide de l'émotion à travers des mots chargés d'un maximum de significations, au détriment de la rigueur de l'accord grammatical. (selon Zafiu, Rodica, 2001, p. 250-265)

Ces mots sont massivement utilisés, d'une part parce qu'ils sont courts et que, dans une société aussi rapide que la nôtre, ils résument une multitude de significations, et d'autre part, ces formes à valeur adjectivale possèdent une charge culturelle spécifique que leurs équivalents roumains (*grozav, aleatoriu, fals*) semblent avoir perdue aux yeux des jeunes. De nombreux adjectifs nouveaux intègrent l'usage familier sans adaptation morphologique (restant invariables) : *o tipă cool / niște tipi cool*, *un eveniment random, o fază awkward*. Lorsqu'ils doivent recevoir des désinences de cas, ils restent le plus souvent inchangés, défiant la norme de la flexion roumaine. Dans des exemples comme *o fază awkward* et *niște faze awkward*, on constate que l'accord est absent, n'étant plus ressenti comme nécessaire.

Par conséquent, l'extension de ce modèle peut conduire, à travers le temps, à un affaiblissement du système de l'accord au sein d'une même construction syntaxique. L'usage de ces formes atténue le réflexe du locuteur d'accorder l'adjectif, favorisant un modèle syntaxique plus proche de l'anglais (où l'adjectif est toujours fixe). « Les adjectifs d'origine anglaise, une fois entrés dans l'usage familier, tendent à rester invariables, un phénomène qui met en danger la spécificité flexionnelle de la langue roumaine, privilégiant un modèle analytique au détriment du modèle synthétique. » (Zafiu, Rodica**,** 2006, p. 83)

Un autre phénomène intéressant, observé également dans l'usage familier, à l'oral, est l'emploi de certains noms anglais en tant qu'adjectifs portant l'intensité à son degré culminant (le superlatif) : *top, pro, cult, glam, retro*. Par exemple : *E un tip foarte pro* (C'*est un type très "pro"* – provenu de *professionnel*), *O mașină top* (*Une voiture "top"*). Ici, les mots *top* et *pro*, fonctionnant comme des adjectifs, ne sont plus perçus comme des catégories grammaticales distinctes nécessitant un accord, ni comme des catégories ayant un genre ou un nombre, mais comme des étiquettes fixes qui confèrent, par la simple juxtaposition à un nom, l'intensité souhaitée.

« L'usage commercial et celui des réseaux sociaux imposent fréquemment des unités lexicales qui fonctionnent comme des marques de prestige, celles-ci restant extérieures au système flexionnel roumain. » (Stoichițoiu Ichim, Adriana, 2001, p. 84)

L'usage familier et technique s'approprie des structures composées, provenues de l'anglais, qui sont totalement étrangères à la morphologie roumaine, transformant l'adjectif d'un mot flexible en un bloc compact d'information. Par exemple, dans des structures telles que *low-cost, user-friendly, high-tech* ou *eco-friendly*, la question de l'accord est totalement absente, laissant aisément place à l'utilisation fluide de formes invariables telles que : *zboruri low-cost* (*des vols low-cost*), *tehnologii high-tech* (*des technologies high-tech*). Ces constructions empêchent toute tentative d'accord, et l'on peut affirmer sans hésiter que personne n'utiliserait une structure du type *tehnologii high-tech-uri*. Nous sommes donc les témoins d'une perte de la valeur adjectivale classique, au profit d'une fonction purement pragmatique.

« La pression de la langue anglaise ne se manifeste pas seulement au niveau formel, mais aussi par des calques sémantiques qui altèrent les sens fondamentaux des adjectifs roumains ou les remplacent par des approximations lexicales étrangères. » (Avram, Mioara, 1997, p. 27)

3. Conclusions

La dynamique de l'adjectif démontre que la langue est un organisme vivant. Tandis que la norme écrite préserve de la structure et de la clarté, l'usage familier "injecte" de l'émotion et de la

rapidité dans la communication, en ayant recours à des termes qui véhiculent toutes ces aspirations. L'oralité ne détruit pas l'adjectif, elle le réinvente en permanence, comme un instrument de connexion de l'humaine. La dynamique actuelle de l'adjectif, oscillant entre norme et usage, reflète une lutte entre la correction grammaticale (souvent perçue comme une barrière à la vitesse) et l'efficacité communicative. Les anglicismes et certains désaccords ne sont pas de simples « erreurs », mais ils deviennent les signes d'une langue qui se simplifie structurellement pour faire face à un volume immense d'informations qui doit être transmis le plus rapidement que possible, tout en gardant l'intensité émotionnelle initiale.

« Sous l'angle du niveau de développement technologique, il existe des disparités majeures entre les langues parlées actuellement en Europe. L'anglais est la langue bénéficiant du meilleur soutien dans l'espace numérique, selon le réseau d'excellence européen META-NET. Partiellement financé par la Commission européenne, ce réseau promeut les technologies de la langue pour l'ensemble des langues européennes. » (Buda, Mariana Viorica, 2019, p. 189)

Par conséquent, l'adjectif ne représente pas seulement une catégorie grammaticale, mais il devient une facette linguistique de notre société actuelle : une société pressée, numérisée et soumise à une forte influence de la culture anglo-saxonne, qui privilégie l'efficacité du message au détriment de la rigueur formelle.

BIBLIOGRAPHY:

1. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Gramatica limbii române, Vol. I, Enunțul, Editura Academiei Române, București, 2008.
2. Academia Română, Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM 3), Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2021.
3. Academia Română, *Gramatica limbii române (GALR)*, Vol. I (Cuvântul) și Vol. II (Enunțul), Editura Academiei Române, București, 2005/2008.
4. Avram, Mioara, *Anglicismele în limba română actuală*, Editura Academiei Române, București, 1997.
5. Buda, Mariana Viorica, *Limba română în spaţiul digital. Provocări şi limitări*, Colocviul Internațional comunicare și Cultură în România europeană, Călătorii şi călători. Incursiuni culturale şi lingvistice, ISSN – 2457 8436, Jate Press, 2019.
6. Coteanu Ion, Gramatica de bază a limbii române, Editura Garamond, București, 1996.
7. Guțu Romalo, Valeria, *Corectitudine și greșeală. Limba română actuală*, Editura Humanitas, București, 2000.
8. Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, Editura Științifică, București, 1975.
9. Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), Gramatica de bază a limbii române, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.
10. Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul românei actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura All, București, 2001.
11. Zafiu, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, 2001.
12. Zafiu, Rodica, *Păcate ale limbii*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 83 Editura Humanitas, București, 2006.

THE DYNAMICS OF ENGLISH LOANWORDS IN THE SPECIALIZED LANGUAGE OF EDUCATION

Veronica Moldovan (Șandor)
PhD Student, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş

Abstract: *The article aims to analyze the dynamics of English loanwords in specialized language in the field of education, in the context of the transformations imposed by the digitalization and internationalization of educational policies. The study focuses on how Anglicisms penetrate, adapt, and stabilize in specialized discourse, being used in public policy documents, methodological guides, curricula, and teaching practices. The analysis highlights the typology of borrowings (unadapted, partially adapted, and adapted), the areas in which they are used frequently (curriculum, assessment, literacy, etc.), as well as the implications of their use on the accessibility of specialized discourse and terminological clarity. The article emphasizes the need for a critical and balanced approach to the use of Anglicisms, taking into account both the conceptual precision and the formative function of educational language, which has a direct impact on the understanding of official documents and educational policy documents.*

Keywords: *specialized language; education; loans; educational policies*

Introduction

The influence of English on Romanian is one of the most visible manifestations of contemporary linguistic contact, with noticeable effects on specialized languages, including educational language. The manifestations of English influence on Romanian have been observable for several decades. This process has been systematically analyzed and documented in the specialized literature through studies that have addressed its various forms and implications (Hristea, 1972, 1980, 1984, Ciobanu, 1983).

As Mioara Avram states, this phenomenon is not, in itself, a negative one and cannot be considered more dangerous than other foreign influences that have been exerted on the Romanian language over time. Paradoxically, however, the potential problem does not derive from the extent of the borrowing phenomenon, but from the specific way in which it manifests itself. The influence is exerted through educated speakers, specialists, and authors of official documents, while at the level of literary language, there are factors that "prevent or at least slow down the Romanianization of borrowings, which are maintained in a stridently foreign form by normative works".[1]

Lexical borrowings in the Romanian vocabulary are innovations of external origin consisting of words and expressions taken ready-made from a foreign language and added to the existing lexical fund[2]. Keeping some terms in a foreign spelling and pronunciation, often backed up by standard works or institutional use, makes it harder for a wider audience, which might include new teachers, experienced teachers, or parents, to understand and use them.

An analysis of the dynamics of English loanwords is necessary in order to assess the balance between conceptual accuracy and clarity of expression.

Defined as "a linguistic unit (not only a word, but also a formant, phraseological expression, meaning, or grammatical construction) and even a type of pronunciation and/or

[1] Mioara Avram, *Anglicismele în limba română actuală*, Editura Academiei Române, 1997, p.10.
[2] Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978, p.310.

spelling (including punctuation) of English origin, regardless of the territorial variety of English ," the term *Anglicism* tends to have a negative connotation.

Analyzing the graphic evolution of English borrowings used in official documents, we can observe:

- terms that retain their foreign graphic structure, being used, for the time being, as unadapted elements of specialized discourse in the field of education.
- phrases obtained by semi-calquing, in which one of the elements is translated or adapted, and the conceptual structure is taken from English.
- phrases calqued in their entirety, achieved by translating the terms, but which reproduce the conceptual structure of the English model.

The degree of assimilation of Anglicisms is analyzed according to the morphemic structure of the terms, the presence of Romanian affixes, and their inflection. Absolute preservation of the phonetic-graphic, morphosyntactic, and semantic form of the original indicates that the term belongs to the class of unassimilated Anglicisms (xenisms/foreignisms).

The analysis of the National Report on Digital Literacy[3] highlights the constant presence of Anglicisms and semantic calques in the language of education.

1. Terms taken as is or with minimal adaptation

- *digital literacy* - appears explicitly in the text, in parallel with the Romanian form *literație digitală*
- D*igComp/ DigComp 2.2 (Digital Competence Framework)* - English acronym retained in full and cited 14 times without functional translation (*From a conceptual and methodological point of view, the study is based on an external assessment framework, constructed with reference to the European DigComp 2.2 framework, internationally recognized for defining digital competences).*

2. Phrases semantically calqued from English

- *competență digitală funcțională* (Functional digital competence refers to the level of competence required to use technology appropriately in real-life situations (school, information, communication, online safety), without aiming for technical excellence or advanced specialization[4]).
- *utilizarea responsabilă a tehnologiei* (en. *responsible use of technology/ digital well-being*)- the term is explained in the report as the ability to use digital tools in a balanced, conscious, and purposeful manner, including managing usage time, protecting health and privacy, and recognizing situations where the use of technology is not necessary or beneficial.

3. Technical terms integrated through semi-adaptation

- *item- item de tip comportamental, item de tip auto-raportare (en. behavioral item, self-reporting item),* retains the semantic structure of the English language (*self-reporting items* assess students' perceptions of their own digital skills, level of confidence, and autonomy in using technology. They capture the subjective dimension of digital competence).

[3] UNICEF România – Raport național privind nivelul de literație digitală al elevilor din România https://www.unicef.org/romania/ro/media/17806/file/Raport%20na%C8%9Bional%20privind%20nivelul%20de%20litera%C8%9Bie%20digital%C4%83%20al%20elevilor%20din%20Rom%C3%A2nia.pdf

[4] Idem, p.9.

4. Standardized discursive structures influenced by English

- *nivel de funcționalitate/ prag de risc (en.* level of functionality) - are defined to facilitate understanding of the distribution of competences at the system level and do not represent normative standards or individual assessment criteria with administrative consequences.
- *performanță globală (en.* overall performance) - expressed in percentile scores and functionality thresholds, as well as distributions by education level, class, place of residence, field of study, profile, and county, providing a detailed picture of existing disparities.
- *indicatori- cheie (en.* Key indicators)- The European Commission has defined digital competences in relation to certain key performance indicators concerning its development strategy and vision, thus creating the DigComp (The Digital Competence Framework) framework.

English loanwords in curriculum documents

An analysis of the curriculum for the optional subject *Elements of Digital Media Education*[5] highlights the constant and diverse presence of English loanwords, confirming the trend toward terminological alignment with international specialized discourse. In this case, we are not talking about the borrowing of simple words, but rather phrases, concepts, and discursive structures that reflect Anglo-Saxon theoretical models.

A first level of influence is represented by unadapted terms such as *media, digital, online, feedback*, frequently used in their original form or in semantic constructions such as *educație media digitală, platforme online, feedback formativ,* or *digital skills*. The terms are integrated into the curricular discourse without Romanian equivalents or with equivalents considered insufficiently functional, which causes their English form to become established in Romanian discourse.

A second type of influence is represented by morphological adaptation loans, such as *prompt- prompturi* —defined as *an exercise based on a given theme, creating prompts (instructions given to artificial intelligence to obtain a result), bias- biasuri/ biasurile* (e*xamining a social theme with the help of artificial intelligence, for which students determine the context and patterns of thinking (biases) they identify)*. The term appears eight times in the official document in the structure of *bias cognitiv.* The terms mentioned are used in contexts related to developing skills for analyzing media messages or constructing such messages, accompanied by the Romanian language structure *tipare de gândire.*

In these situations, we can observe a partial process of linguistic integration, in which the English lexical structure is preserved but adapted to the inflection rules of the Romanian language. The normative document also includes unadapted English phrases, such as *fact-checking/ platforme de fact-checking*, which facilitate the deconstruction of messages containing false or misleading information, or *reverse image search (căutarea inversă de imagini)*, used as technical terms in the sections dedicated to information verification. The preservation of these structures

[5] Programa școlară pentru disciplina opțională „Elemente de educație media digitală”, aprobată prin Ordinul MEN nr. 6562/2021, ROCNEE – curriculum, disponibil online: https://rocnee.eu/images/rocnee/fisiere/curriculum/cds/Programa_scolara_pentru_disciplina_optionala_Elemente_de_educatie_media_digitala_.pdf

with foreign graphics indicates the recent nature of the concepts, but also the direct influence of international resources on the changing Romanian curriculum discourse.

Another relevant aspect is represented by the *semantic and conceptual calques* found in the analysed document, such as digital well-being, which take conceptual structures from English, partially translated and integrated into the official educational language. The term is a translation of the concept of wellbeing, which is an essential area of competence defined by DigComp 2.2- The Digital Competence Framework for Citizens. This involves protecting data and privacy, managing time spent online, and being aware of the impact of digital technologies on health, communication, and socialization.

Overall, we can observe that the analyzed curriculum document functions as a space of linguistic interference, in which Anglicisms, hybrid borrowings, and linguistic calques coexist and stabilize through normative use.

The category of "absolute" novelties includes Anglicisms that are not yet recorded in Romanian dictionaries but frequently appear in current educational discourse, evaluation reports, methodological guides, and training materials. Even though in English these terms are often polysemous, in Romanian they are adopted as monosemous, borrowing a single specialized meaning. This semantic restriction favors a clear functional specialization within educational language.

We can include in this category nouns and adjectives such as:

- *toolkit*[6] (used in training and educational projects to designate a set of methodological resources, an unadapted term used to the detriment of the phrase set of tools),
- *peer review*[7] - the evaluation of a scientific text by other specialists in the same field, prior to its publication in a specialist journal or as an academic report, a standardised practice in the international academic environment to verify the methodological accuracy, originality and rigour of the argumentation. The concept is explained in detail by *Elsevier*[8], one of the world's leading scientific and medical publishers.
- *peer learning* - term used in collaborative pedagogy with a narrow meaning: *feedback între egali*
- *soft skills* - present in curriculum and career guidance documents with a narrow meaning: *competențe socio-emoționale,* coexists with Romanian equivalents, without being completely replaced.

The category of "relative" neologisms is particularly relevant for understanding the dynamics of meaning in the current functioning of educational language. This category includes terms that are not completely new, but rather neologisms that have already entered Romanian dictionaries, whose meanings are enriched or specialized through contact with English. Thus, Anglicisms that have already been assimilated into Romanian end up taking on secondary or specialized meanings of the English etymon, often polysemantic, adapted to the needs of contemporary educational discourse.

One example is the term *competență* (en. *competence*), which, although established in Romanian, has acquired new, specialized meanings under the influence of English (en.

---

[6] *Toolkit de metode pentru dezvoltarea competențelor socio-emoționale ale practicienilor din domeniul consilierii și orientării carierei (în aport de activitate UCE 2021, Institutul de Ştiințe ale Educației, Bucureşti, 2022, disponibil online: https://www.ise.ro/wp-content/uploads/2022/11/Raport-de-activitate_UCE_2021.pdf)*

[7] Ordinul MEC nr. 3.018/2025 (inclusiv modificările și actualizările publicate), Ministerul Educației, disponibil online: https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/OMEC_3018-2025.pdf

[8] https://www.elsevier.com/reviewer/what-is-peer-review

competence/competency), such as *competență-cheie* (en. *key competence)*, *competență digitală* (en. *digital competence*), or *competență funcțională* (en. *functional competence*).

These uses highlight a semantic restriction and clarification within educational discourse, as the term is used with specific meanings. Similarly, the term *curriculum*, which entered Romanian relatively late, via French and scholarly Latin, already carrying an educational meaning, has developed an interesting variant from a semantic perspective: *curriculum ascuns* (en. *hidden curriculum)*.

The English concept was theorized by sociologist Philip Jackson[9] in 1968, referring to the *norms, values, and expectations implicitly conveyed in school, beyond the official content.* The term *ascuns* is a direct translation of *hidden*, and the entire terminological phrase represents a conceptual, not just lexical, borrowing from English-language educational sociology. The phrase has no roots in the Latin meaning of the term curriculum and could not have appeared in Romanian without this theoretical transfer. As for the term *performanță*, it comes into Romanian from the French *performance*, which in turn is a loan from the English *performance (en. to perform)*. In the case of this term, we have a circular etymological path: a Romance root (Old French), passing through English where it is semantically enriched, then returning to the Romance space, including Romanian, with new, technical meanings. In Romanian, the term initially entered with the meaning of remarkable result, partially retaining its original connotation of "*completing a visible action, evaluated by an audienc*e".

The Anglo-American influence on the term can be seen in the phrase "*measurable school performance,*" which was consolidated in the 1980s and 1990s through policies such as No Child Left Behind (US) and OECD standards. The adjective *measurable* is essential, as it indicates a major semantic shift: *performance ceases to be an exceptional achievement and becomes a comparable, measurable result. This leads to a technicization of the term: all children perform, not just the excellent ones.*

An analysis of the terms in this category highlights a complex linguistic mechanism that is often underestimated in discussions about the influence of English on contemporary Romanian. In these situations, we are not talking about a simple lexical import, but about a profound process of semantic enrichment and restructuring of an already existing lexical fund, under the pressure of the Anglophone educational model. Language becomes a sensitive indicator of broader transformations in educational philosophy and policy. From an etymological perspective, one of the most interesting aspects is its circular nature: terms that have Latin or Romance roots, taken up and theorized in the English-speaking world, return to the specialized language of education not in their original form, but under the umbrella of a conceptual edifice constructed in another language and in another cultural context.

Conclusion

Understanding the dynamics of terms is not merely of theoretical value. It is extremely important for practitioners, researchers, and decision-makers in education, as the unreflective use of borrowed terminology can lead to discrepancies between form and content. In this way, the text of the reform may be present among practitioners, but its deeper meaning remains unadapted to local realities. Modern, authentic education does not only involve the adoption of modern vocabulary, but also the critical assessment of the concepts that vocabulary integrates.

[9] *A Life in Classrooms*: Philip W. Jackson and the Practice of Education

BIBLIOGRAPHY:

1. *Dicționar de neologisme*, 2011: *Dicționar de neologisme*, Marcu Florin, București, Editura Știința.
2. *Dicționarul explicativ al limbii române* (*DEX*), 2016: Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), ediţia a 2-a revăzută și adăugită, Academia Română. Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2016.
3. *Dicționar actualizat de neologisme*, ediția a III-a, Dan Florin Marcu, Editura Saeculum I.O., București, 2019.
4. Albu, Rodica, Spinaru, Simona, Albu, Cristina Lucia, *Limba română, limba engleză şi integrarea europeană. Perspectiva etimologică//Identitatea limbii şi literaturii române în perspectiva globalizării* , Editura Trinitas, Iaşi, 2002.
5. Avram, Mioara, *Anglicismele în limba română,* Editura Academiei Române, București, 1997.
6. Bidu-Vrănceanu Angela, Forăscu Narcisa, *Limba română contemporană. Lexicul*, Editura Humanitas Educațional, București,2005.
7. Bidu-Vrănceanu, Angela *Lexic comun, lexic specializat*, Universitatea din Bucureşti, București, 2000.
8. Bidu-Vrănceanu Angela, *Terminologie și terminologii*, Editura Universității din București, București, 2010.
9. Iordan Iorgu., Robu Vladimir, *Limba română contemporană*. Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.
10. Stoichițoiu-Ichim Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura Bic ALL, București, 2008.
11. Programa școlară pentru disciplina opțională „Elemente de educație media digitală", aprobată prin Ordinul MEN nr. 6562/2021, ROCNEE – curriculum, disponibil online: https://rocnee.eu/images/rocnee/fisiere/curriculum/cds/Programa_scolara_pentru_disciplina_optionala_Elemente_de_educatie_media_digitala_.pdf consultat în data 15.02.2026, ora 14:00.
12. https://www.elsevier.com/reviewer/what-is-peer-review, consultat în data 27.02.2026, ora 12:20.
13. UNICEF România – Raport național privind nivelul de literație digitală al elevilor din România
14. https://www.unicef.org/romania/ro/media/17806/file/Raport%20na%C8%9Bional%20privind%20nivelul%20de%20litera%C8%9Bie%20digital%C4%83%20al%20elevilor%20din%20Rom%C3%A2nia.pdf consultat în data 10.02.2026, ora 10:00
15. Programa școlară pentru disciplina opțională „Elemente de educație media digitală", aprobată prin Ordinul MEN nr. 6562/2021, ROCNEE – curriculum, disponibil online: https://rocnee.eu/images/rocnee/fisiere/curriculum/cds/Programa_scolara_pentru_disciplina_optionala_Elemente_de_educatie_media_digitala_.pdf consultată în data 8.02.2026, ora 16:00

LATERAL THINKING AS A HERMENEUTIC TOOL IN THE STUDY OF LITERATURE

Carmen Stanciu
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *The article highlights the role of the literary text in the intellectual and axiological development of students, emphasizing its cognitive and formative functions. Literature is presented as a means of understanding reality through artistic imagery, and language as a fundamental tool for expression and structuring thought. In the context of contemporary transformations, the need to develop lateral thinking, a concept introduced by Edward de Bono, is reflected upon as a way to overcome the rigidity of vertical thinking and cognitive automatisms in the study of literature, specifically in the interpretation of literary texts.*

The paper proposes the integration of lateral thinking in the interpretation of literary texts through various techniques, highlighting the role of metacognition in regulating cognitive processes and in shaping the student as an active interpreter of the literary text. The article also argues for the necessity of systematically including the teaching of thinking in the curriculum, as a foundation for an education centered on creativity and critical reflection.

Keywords: *lateral thinking; hermeneutics; literary interpretation; teaching strategies; education;*

1. Introducere

În contextul actual al accelerării schimbărilor sociale, tehnologice și culturale, procesul educațional este chemat să depășească paradigma transmisivă și să promoveze formarea unor competențe cognitive complexe. Studiul literaturii, prin natura sa interpretativă, oferă un cadru privilegiat pentru dezvoltarea gândirii critice și creative. Textul literar nu reprezintă doar un obiect estetic, ci un spațiu al reflecției și al construirii sensului, în care elevul devine co-participant la actul hermeneutic.

Conceptul de gândire laterală, formulat de Edward de Bono, deschide noi perspective asupra interpretării literare, oferind instrumente metodologice menite să stimuleze flexibilitatea cognitivă, generarea de alternative și depășirea tiparelor rigide de analiză. În această direcție, articolul își propune să demonstreze că gândirea laterală poate funcționa ca un veritabil instrument hermeneutic în studiul literaturii, facilitând formarea unui elev autonom, reflexiv și creativ.

2. Textul literar, instrument formativ în cultivarea limbajului și a gândirii laterale

Textele din manualele de limba română, ce au un conținut literar, constituie pentru copii un izvor important de cunoaștere a realității. Literatura în general este o formă de cunoaștere a realității prin intermediul imaginii artistice, iar trăsătura distinctivă a operelor literare, ca forme de cunoaștere a realității în imagini artistice, evidențiază că prin particular sunt concretizate esențialul și generalul. Un text literar valoros influențează imaginația, sentimentele și gândirea copiilor[2, p. 17].

Designând capacitatea oamenilor de a se înțelege, prin intermediul semnelor vocale sau al semnelor scrise, limba este, în realitate, o instituție socială [6, p. 8]. Astfel, întâlnind în unele povestiri eroi de vârsta lor, copiii văd în acești eroi prieteni pe care-i simt apropiați, îi înțeleg și ale căror fapte le pot compara cu ale lor. De asemenea, găsesc în astfel de texte răspunsuri la întrebările

care-i neliniștesc. Din acest punct de vedere, textele cu conținut literar contribuie și la formarea bazelor concepției științifice despre lume la elevi.

Prin studierea textelor cu un conținut literar, elevii descoperă creațiile literare ale scriitorilor noștri clasici și actuali: Mihai Eminescu, Ion Creangă, Mihail Sadoveanu, Ion Luca Caragiale, Grigore Alexandrescu, Ioan Slavici, Doina Ruști, Veronica D. Niculescu, Ioana Pârvulescu, Adina Popescu, Florin Bican și alții.

Gustul artistic al copiilor este educat de studierea operelor literare ce stimulează și dorința de creație literară.Instrumentul necesar prin care se acumulează cunoștițe și se dezvoltă posibilitatea de utilizare creatoare, respectiv de exprimare originală a acestora, este limbajul.

Limba este un fenomen social, un produs al întregii societăți, dar ea se manifestă individual prin vorbirea fiecărui individ. Dacă oamenii n-ar avea posibilitatea de a se înțelege între ei, n-ar putea munci laolaltă și ar fi sortiți pieirii. I. V. Stelin scrie: Schimbul de idei este o necesitate permanentă și vitală, deoarece fără el este imposibil să se organizeze acțiuni comune ale oamenilor în lupta cu forțele naturii, în lupta cu bunurile materiale necesare, este imposibil să se obțină succese în activitatea de producție a societății, prin urmare este imposibilă existența societății [4, p. 47].

Limba română poate fi un mijloc de exersare prin intermediul compozițiilor, dezvoltându-le astfel și limbajul copiilor. Prin intermediul gramaticii se realizează un limbaj artistic, enunțuri, texte creative.

Lingviștii moderni disting șase funcții speciale ale limbajului:

a. *Funcţia expresivă sau emotivă* care vizează emițătorul și prin care se exprimă datele intime ale emițătorului, subiectivitatea. Astfel, întâlnim în textele lirice sentimentele eului liric prin mărcile lexico-gramaticale specifice: interjecții *O! Au!*, verbele de stare la persoana I: *plâng, mă distrez*. Stilul este artistic.
b. *Funcţia de apel sau conativă/ impresivă* care vizează receptorul și care presupune o persuadare a receptorului, intenția de a-l convinge și de a-l atrage în demersul avut, utilizând tonul impunerii, deci toate mijloacele, inclusiv pe cel al rugăminții, pentru a-și atinge scopul. Se folosește în acest sens verbul la modul imperativul *Pleacă!; Lasă-mă!*. Funcţia expresivă şi cea conativă se află într-o relaţie de interdependenţă, astfel, transmiterea unei stări poate reda indirect solicitarea *Mi-e foame!,* iar o poruncă poate determina voința *Susţine-mă!*. Stilul este administrativ.
c. *Funcţia referenţială/ cognitivă* vizează contextul comunicării și presupune schimbul de informații dintre interlocutori. Stilul este științific.
d. *Funcţia fatică* vizează canalul comunicării prin care se urmărește o confirmare a atenției receptorului prin diferite mijloace specifice: *Auzi?Ai înţeles?*.Exprimă interogații, porunci. Stilul este publicistic.
e. *Funcţia metalingvistică* vizează codul comunicării, ce presupune cunoașterea temeinică a limbajului folosit de participanți, de înțelegerea acestuia, deci nivelul de abordare a mesajului trebuie să fie adaptat la toți participanții la comunicare. Exprimă tendința de clarificare a sensului. Se folosesc formule de explicație:*Vreau să spun că*. Nu corespunde unui singur stil.
f. *Funcţia poetică* vizează mesajul ce presupune tipul acestuia, modul în care este elaborat acesta. Mesajul, cu ajutorul funcției poetice, prinde o altă formă, mai artistică, fiind astfel mai ușor de receptat. Este utilizată prozodia: rima, ritmul; sunt repetate anumite cuvinte, sensul conotativ are și el un rol esențial. Identificăm funcţia poetică a limbajului și în cel

uzual, în expresii, nu doar în textele lirice. Accentul cade deopotrivă pe ce se spune prin mesaj și pe cum se spune. Stilul este artistic.

Măiestria profesorului constă în capacitatea de a atrage elevul către pătrunderea în „secretele textului" și motivarea lui pentru preluarea mijloacelor de realizare în propriile mesaje [5, p.128]. Devenirea umană, implicit procesul de formare a elevilor, implică o problematică complexă ce se extinde dincolo de prezent, orientându-se totodată spre viitor.

Gândirea presupune un proces psihic uman fundamental, fiind totodată un factor determinant în formarea unui elev ce poate găsi soluții indiferent de dificultatea sarcinii și neținând cont de un anumit mod de rezolvare, ci focalizându-se pe rezolvare.

Gândirea, fiind o abilitate care poate fi formată și dezvoltată, permite profesorului să predea deprinderi specifice, având ca scop dotarea elevilor cu instrumente eficiente pentru activitățile de gândire. Pentru realizarea acestui demers, sunt necesare sarcini de lucru concepute în mod constant. Elevii nu își pot dezvolta această abilitate în absența unor itemi care să vizeze explicit procesele de gândire. De aici rezultă necesitatea utilizării unor itemi care stimulează gândirea laterală și a integrării acestora într-o rutină de lucru, astfel încât elevii să le aplice în mod constant.

În anul 2003, observând ritmul accelerat al transformărilor din domeniile tehnologiei, științei și comunicării, Edward de Bono subliniază caracterul indispensabil al gândirii laterale pentru adaptarea individului la complexitatea și dinamica lumii contemporane. El argumentează că dezvoltarea acestui tip de gândire, până la nivelul unei rutine cognitive cotidiene, ar facilita considerabil procesul de adaptare la schimbare, inclusiv în sfera educației. De Bono accentuează importanța formării timpurii a gândirii libere și flexibile, prin încurajarea copiilor să abordeze situațiile noi fără a fi constrânși de tipare, convenții sau reguli rigide, concentrându-se în schimb pe identificarea și explorarea soluțiilor posibile. O astfel de abordare ar contribui semnificativ la dezvoltarea capacităților creative și la optimizarea proceselor educaționale, generând efecte pozitive nu doar asupra sistemului de învățământ, ci și asupra celorlalte domenii de activitate socială și profesională [3, p. 25].

Deși optimismul progresului pare să domine discursul contemporan, nu putem ignora semnele tot mai evidente ale unei crize complexe – o criză a gândirii, a valorilor și a direcției spirituale. Umanitatea, în goana sa neobosită spre necunoscut, riscă să piardă reperele esențiale ale echilibrului interior, îndreptându-se spre o posibilă autodistrugere biologică, spirituală și materială. În acest context, Edward de Bono [3, p. 19] aduce o contribuție esențială la înțelegerea rolului gândirii în devenirea umană. Încă din 1967, cercetătorul a pledat pentru necesitatea unei „regândiri a gândirii", argumentând că evoluția societății nu poate avea loc fără o reconstrucție conștientă a modului în care gândim. În viziunea sa, gândirea nu reprezintă doar un instrument de analiză, ci și o formă de creație.

Această gândire reînnoită, conștientă și critică, dar în același timp creativă și deschisă, este chemată să reconcilieze tradiția cu inovația și să întemeieze, pe această sinteză, un nou model de umanitate spirituală și culturală. O contribuție semnificativă la consolidarea metodologiei gândirii laterale în context educațional o reprezintă lucrarea *Gândirea laterală și scrisul creativ* [3, p. 19] a lui Vasile Flueraș. Volumul oferă o analiză amplă asupra conceptului-cheie de gândire laterală, evidențiind rolul său în școală și în formarea personalității elevului. În egală măsură, autorul subliniază importanța cadrului didactic în crearea unui climat educațional favorabil dezvoltării acestei competențe. V. Flueraș reușește să îmbine, într-o manieră originală, teoria cunoașterii științifice cu practica activă a cultivării gândirii laterale, ambele fiind considerate esențiale pentru constituirea unei experiențe profesionale autentice și rodnice. Totodată, autorul formulează o poziție fermă privind necesitatea introducerii predării gândirii în școală, afirmând că

„generalizarea predării gândirii în școli ar permite evitarea crizei fundamentale a umanității” [3, p. 25]. De altfel, De Bono accentuează importanța formării timpurii a gândirii libere și flexibile, prin încurajarea copiilor să abordeze situațiile noi fără a fi constrânși de tipare, convenții sau reguli rigide, concentrându-se în schimb pe identificarea și explorarea soluțiilor posibile.

Conceptul de obișnuință, menționat anterior, reprezintă un factor generativ de blocaje cognitive, după cum sublinia Arthur Koestler încă din anul 1964, întrucât limitează tendința naturală a individului de a aborda și soluționa situațiile în mod creativ. Koestler observă că aproximativ nouăzeci și nouă la sută dintre acțiunile umane sunt rezultatul automatismelor sau al rutinei, fiind guvernate de ceea ce el numește „gândire asociativă”. Aceasta se manifestă ca o formă de exercitare a obiceiului, putând varia între rigiditate și flexibilitate, însă rămâne tot un proces repetitiv, întrucât respectă un set fix de reguli ale „jocului” cognitiv. În viziunea autorului, asocierea — ca aplicare a unei abilități deja formate — se deosebește de învățare, care presupune dobândirea unei competențe noi, și de bisociere, definită ca proces de combinare, reamestecare și restructurare a cunoștințelor și deprinderilor existente [1, p. 321]. În timp, cercetătorii au dedus că gândirea verticală constituie o constantă în majoritatea demersurilor cognitive, însă tocmai rigiditatea acesteia a generat, ulterior, nevoia apariției gândirii laterale, conceptualizată în anul 1967. Pe măsura accelerării schimbărilor din societate și a evoluției științifice, gândirea laterală a devenit o competență tot mai necesară, reprezentând nu doar un mijloc de adaptare, ci și un instrument esențial pentru supraviețuirea intelectuală și creativă a generațiilor prezente și viitoare.

3. Demersuri metodice de formare a limbajului și a gândirii prin textul literar

Având în vedere cele menționate mai sus, aș începe acest demers cognitivo-aplicativ cu metacogniția, „un instrument cognitiv de organizare, planificare și structurare a procesului intelectual care permite adaptarea și reglarea activității cognitive, sporind eficacitatea acesteia”. [3, p. 75]. De altfel, face parte din predarea gândirii, fiind un concept ce în educație vizează cunoașterea de către elevi a propriilor procese cognitive, dar și abilitatea de a controla aceste procese, putându-le organiza sau chiar modifica, ca un efect al învățării. De aici și înțelegerea utilizării de către copiii de vârste diferite utilizarea sarcinilor de învățare în moduri diverse, dezvoltându-și strategii noi de gândire și astfel putându-și însuși obișnuința de a interpreta un text.

Metacogniția în clasă poate fi atinsă printr-un dialog activ cu elevii despre ce se întâmplă în timp ce are loc cunoașterea, dar și prin compararea diverselor abordări avute de elevi, implicit prin explicarea etapelor pe care le parcurg în rezolvarea problemelor. Important este să putem aduce procesul gândirii și învățării la un nivel conștient și să ajutăm elevii să devină mai flexibili. Toate acestea, corelate cu un climat democratic, simțindu-se nediscriminați sau criticați, ci mai degrabă susținuți și lăudați vor determina rezultate deosebite.

De exemplu, opera literară ”Prietenul meu” de Ioana Pârvulescu, are asociat un material vizual ce poate sugera foarte multe interpretări, de la faptul că Bogdan, personajul principal are o problemă la nas, ceea ce a determinat râsul celor din jur, la ideea că acesta a fost prins cu minciuna, iar ceilalți au început a râde. Tehnica ”Pălăriile gânditoare” are rolul de a prezenta portretul lui Bogdan, provocându-i pe elevi la discuții, la forme diferite de atitudine, la o gândire laterală. Precizările sunt: pălăria albastră coordonează discuția, cea albă povestește pe scurt și neutru ce a făcut Bogdan, cea roșie prezintă sentimentele/emoțiile pe care le-a trăit Bogdan, cea galbenă îl apără pe Bogdan, cea verde explică în ce constă ingeniozitatea lui Bogdan, iar cea neagră îl acuză pe Bogdan pentru fapta sa. Pentru a putea răspunde la întrebări, elevii trebuie să cunoască textul, astfel ajungând să-l și interpreteze. Prin itemul: ”Realizează o fișă de identitate pentru fiecare dintre personajele Bogdan, Claudia și Adi”, putem afla opinia diversă a fiecărui elev și a

strategiilor utilizate în conceperea acestei descrieri. De altfel, copiii pot realiza rezumatul textului, dar schimbând trăsăturile personajelor între ele, astfel realizându-se gândirea laterală.

De asemenea, o altă sarcină în dezvoltarea gândirii lateral ar fi: ”Transcrieți pe un poster planul simplu pe care l-ați realizat și afișați produsul”. Apoi: ”Comparați planurile simple și discutați diferențele”, ceea ce implică tot o gândire laterală, dacă se are în vedere rezolvarea acestui item și se nu trece cu vederea importanța operaționalizării itemilor ce vizează gândirea care au un rol extrem de important în obținerea unor interpretări creative și nu bazate pe șablonare. O altă tehnică menționată de Bono ține de generare de alternative prin formularea de ipoteze, deoarece ”orice subiect, științific, cultural, psihologic, artistic etc, care permite formularea de ipoteze despre cum s-a format acel model poate fi generator de alternative” [3, p.119]. De exemplu, pe baza textului ”Vizită…” de I.L. Caragiale, avem un exercițiu ce constă în întrebarea: ”Dacă Ionel ar trăi în secolul nostru, crezi că și-ar alege aceleași jocuri, aceleași jucării? Motivează-ți răspunsul!” sau, pe baza textului narativ literar „ Tezeu și Minotaurul” de Florin Bican, la interpretarea textului, identificăm următoarea sarcină: „Pentru cine luptă Tezeu: pentru Gloria lui sau pentru ceilalți? Justifică-ți răspunsul!

Am operaționalizat acest tip de gândire și prin itemul: ”Împărțiți-vă în trei grupe. Fiecare grupă să realizeze un poster în care să surprindă profilul unuia dintre cele trei personaje din textul ”Un păianjen care se crede Spiderman” de Adina Popescu, dar răspunzând în același timp și la întrebările: Are familia un rol determinant în viața personajului ales? Dacă păianjenul avea o familie, tot și-ar mai fi dorit o soră precum Maria? Acesta este un exercițiu ce poate stimula, așadar, gândirea laterală, fiind menționată o structură asemănătoare cu cele menționate de Edward de Bono, adică ”generare de alternative prin descriere”, în acest caz fiind vorba de organizarea ideilor fiecărui grup și prezentarea finală, oarecum fiind vorba și de metacogniție, deoarece se folosesc sarcini de învățare în moduri diferite și explică cum dezvoltă aceștia strategii noi de gândire.

O altă tehnică a lui Bono este numită ”DE CE?”, prin care se evidențiază faptul că nu ar trebui să ne mulțumim cu orice explicație sau cu prima explicație oferită. De altfel, de Bono susține că întrebarea ”de ce?” se adresează și când cunoaștem răspunsul: ”Intenția exercițiului este de a ne face să evităm senzația că ceva este atât de evident încât să merite un răspuns de genul ”de aia” [3, p.127]. Astfel, la interpretarea textului ”Cum e lumea” de Veronica D. Niculescu, sunt menționate mai multe sarcini de lucru ce au în vedere tehnica menționată de Bono, printre care: ”*De ce* crezi că pe bunica Biancăi o chema Bruna?”; ”*De ce* crezi că Mara se gândește la mama ei atunci când rostește replica ”Nu vedeți? Pare mare, dar e doar un pui!” sau ”De ce crezi că Bianca asociază petalele mușcatelor cu fluturele, în ultimul enunț al textului?”. Un exemplu la fel de elocvent ar fi și în textul ”Cum e lumea”, când se afirmă că ”ceea ce s-a întâmplat în clipele următoare la Zoo Sibiu nu avea să fie deslușit prea curând”. De ce crezi că naratorul amână oferirea unei explicații despre fuga Biancăi? dar și în multe alte cerințe, ca o garanție a faptului că elevul a devenit interpret al textului suport, dar și pentru a se observa diferențele de gândire, părerile diferite ale copiilor. Prin această tehnică, ce vizează tot gândirea laterală, se urmărește să nu ne mulțumim cu orice explicație oferită, deoarece acest lucru înseamnă că încercăm să privim lucrurile în mod diferit, sporind astfel șansele de a structura modelul. Itemi și tehnici ce vizează gândirea am putea aplica și pe textul ”Popa Tanda” de Ioan Slavici, elevul reușind să interpreteze textul pornind chiar de la tehnica numită ”investigație, presupunând împărțirea clasei în 5 grupe: a lingviștilor, a geografilor, a istoricilor, a povestitorilor, a artiștilor plastici. De exemplu, grupa lingviștilor ar putea avea următorul item: În ce măsură credeți că denumirea satelor are impact asupra celor întâmplate? Dați alte două denumiri celor două sate și menționați ce întâmplări ar putea să aibă loc în funcție de acele denumiri.

Tehnica ”generare de alternative prin descriere am operaționalizat-o astfel: ”Realizați o descriere de tip horoscop floral pentru Dediței și Stânjenel, valorificând trăsăturile personajelor-plante din textul *Doinei Ruști*. De altfel, se poate continua seria exercițiilor prin: Alege și rezolvă una dintre sarcinile următoare: Descrie-l pe Sisinel din perspectiva lui Vio sau a lui Năsosu. Descrie-l pe Platanos din perspectiva lui Vio sau a lui Năsosu.” Tehnica aceasta se numește ”Formularea de opinii și puncte de vedere diferite ale celor implicați” și presupune să ne mutăm în mintea celorlalte persoane în calitate de observatori, nu în calitate de actori pentru a observa cum arată lucrurile din acel punct de vedere. Formularea de puncte de vedere diferite înseamnă una dintre cele mai importante capacități de gândire.

4. Concluzie

Gândirea laterală, valorificată în cadrul orelor de limba și literatura română, se conturează ca un instrument hermeneutic eficient, capabil să transforme interpretarea textului literar într-un proces dinamic și deschis. Prin integrarea tehnicilor specifice și prin cultivarea metacogniției, elevii sunt încurajați să depășească lectura literală și să exploreze multiple niveluri de semnificație.

Predarea sistematică a gândirii, susținută de un climat educațional democratic și stimulativ, contribuie la dezvoltarea unei personalități intelectuale flexibile și creative. Astfel, studiul literaturii devine nu doar un exercițiu de analiză textuală, ci un demers formativ complex, orientat spre construirea unei conștiințe critice și a unei autentice maturități culturale.

BIBLIOGRAPHY:

1. Arthur K. *The Act of Creation*. Library: Internet Archive Python, 2014, p.321.
2. Berca I. *Metodica predării limbii române*, ediția a III-a. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1971, p.17.
3. Flueraș V. *Gândirea laterală și scrisul creativ*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2008, pp. 19-183.
4. Graur, Al. *Curs de introducere în lingvistică, partea I. Bucureşti:* Litografia Învățământului, 1955, p. 47.
5. Molan V. *Didactica disciplinelor, Comunicare în limba română.* Bucureşti: Ed. Miniped, 2015, p. 128.
6. Parfene C. *Compozitiile în scoală.* București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1980, p. 8.

UNDERSTANDING AND INTERPRETING THE LITERARY WORK

Carmen Stanciu
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *The article analyzes comprehension and interpretation as complementary processes of literary reading, highlighting the dynamics of meaning formation in the relationship between reader and text. Comprehension is presented as a fundamental stage, based on inferences and the integration of partial meanings, while interpretation involves rereading, methodical analysis, and the negotiation of meanings through procedures such as assimilation, symbolic manipulation, and multiple inference. The affective and cognitive dimensions decisively influence the reception of the work, while linguistic and cultural competencies determine the quality of interpretation. From an educational perspective, the article emphasizes the importance of developing literary competence through modern teaching strategies and by valuing active, critical, and reflective reading. Interpretation is conceived as an advancement of knowledge and as a bridge between the text, the author, and the reader.*

Keywords*: comprehension; interpretation; hermeneutics; literary competence; negotiation of meaning*

1. Introducere

Lectura literară reprezintă un proces complex de construire și negociere a sensului, în care cititorul devine partener activ al textului. Între comprehensiune și interpretare se stabilește o relație de interdependență, prima oferind fundamentul necesar celei de-a doua. În context educațional și cultural, înțelegerea mecanismelor care stau la baza acestor procese devine esențială pentru formarea competenței literare și pentru dezvoltarea gândirii critice. Studiul de față își propune să evidențieze dimensiunile cognitive, afective și pedagogice ale comprehensiunii și interpretării operei literare, precum și implicațiile acestora în procesul instructiv-educativ.

2. Lectura literară- proces dinamic în formarea sensului

Procesul lecturii literare implică o dinamică complexă a formării sensului, în care comprehensiunea și interpretarea funcționează ca etape complementare ale apropierii de text, fiecare solicitând cititorului operații cognitive, afective și culturale distincte. În cadrul relației dintre cititor și text, comprehensiunea reprezintă fundamentul pe care se construiește interpretarea, iar dialogul dintre cele două procese definește modul în care sensurile sunt negociate, restructurate și integrate într-o viziune coerentă asupra operei literare. Analiza mecanismelor prin care cititorul atribuie și reconfigurează semnificații evidențiază faptul că lectura literară nu este un act pasiv de decodare, ci o interacțiune activă, modelată de competențe lingvistice, experiențe culturale și strategii cognitive, precum gândirea inferențială și gândirea laterală.

Conform DEX-ului, a interpreta înseamnă a da un anumit înțeles, o anumită semnificație unui lucru, a comenta și a explica un text, respectiv a reda prin mijloace adecvate conținutul unei opere literare, din fr. *interpreter* sau *interpretari*. Acest concept impresionează prin negocierea sensurilor într-o comunitate, dar și prin reprezentarea lor publică. Este un spațiu de confluență, în care textele sacre se înrudesc cu spectacolul profan. De altfel, din aria etimologică franceză se naște ideea de proiecție a unui personaj prin interpretare, mergând până la crearea unei persoane, adică a unei măști și a unui rol. Una dintre axiomele importante ale hermeneuticii ne redă faptul

că în a te transpune în altul, a te insinua în spațiul alterității și al sensului său presupune a te reprezenta pe tine însuți/însăți, deoarece interpretarea implică abordarea identității.

A aproxima prin interpretare un obiect cultural reprezintă inventarea acestuia, producând scenarii intelectuale de substanță poetică, într-un orizont imaginativ vast. Imaginația hermeneutică constuiește machete, mizând pe o arhitectură conceptuală și punându-și în valoare virtuțile ludice, înscenând reprezentații ale spiritului, une sensul reușește să se întruchipeze. Să te familiarizezi și chiar să te identifici cu alteritatea, inclusiv să vii în întâmpinarea celuilalt prin scrierea –lectură s-a dovedit un miraj antropologic rezistent, o automistificare calculată lucid, indiferent de diversitatea înfățișărilor sale și de numele pe care le oferim sau o iluzie hermeneutică a subiectivității obiectivate.

Actul comprehensiunii se poate defini ca o negociere a sensului, cititorul adaptându-și codurile și cunoștințele la cerințele textului, printr-un proces continuu de inferențe menit să reducă distanța dintre experiența proprie și realitatea propusă de text, în special atunci când se află în situația „de a lua atitudine". În acest cadru, semnificațiile parțiale se integrează în ipoteze globale, care sunt ulterior verificate, iar eventualele inadvertențe determină reorganizarea înțelesului. Concordanțele obținute confirmă demersul, comprehensiunea realizându-se printr-un proces iterativ de întrebări și răspunsuri, conducând la construirea sensului. Comprehensiunea, menționează C. Șchiopu, „echivalează cu prima lectură, aceasta din urmă fiind un timp al percepției estetice. Ghidat de elementele de structură a operei literară (cuvinte, sintagme, alte componente de construcție), trăind sentimentul uimirii, cititorul este implicat într-un joc al cunoașterii trăind sentimentul uimirii" [6, p. 79]. Ca în orice act de cunoaștere și în cazul comprehensiunii operei literare, cititorul se poate confrunta cu mai multe probleme care, nerezolvate, pot afecta receptarea și interpretarea acesteia. C. Șchiopu indică următoarele dificultăți de natură: lexicală (cuvinte sau expresii necunoscute); semantică (figuri de stil, conotaţii); sintactică (legăturile dintre constituenţi, la nivel de enunţ sau textual); pragmatică (instanţe de comunicare: narator, eu liric etc.); referenţială (lumea înfăţişată în text); textuală (tipul de text, reguli de gen); culturală (coduri culturale, intertextualităţi; Nessus, Hercule); cognitivă (cunoştinţe despre lume, experienţă de viaţă) [6, p. 79]. Evident, pentru înlăturarea acestora, profesorul va formula un șir de sarcinii care să-i dirijeze pe elevi de la comprehensiune spre interpretare și aplicare.

3. Etapele și procedeele interpretării

Cât privește interpetarea propriu-zisă a operei literare de cître elevi, P. Cornea, în studiul său *Introducere în teoria lecturii,* , indică mai multe etape: a) identificarea unui cadru semantic ipotetic, care poate fi ajustat sau înlocuit în funcție de necesitate, implicit, intuirea semnificațiilor acceptabile; b) definirea „unităților concludente ca sens", determinate prin integrarea mai multor cadre semantice și caracterizate prin coerență internă și autonomie conceptuală; c) „negocierea sensului", constând în formarea macrostructurilor textuale [2, p. 150]. În acest proces, dificultățile întâmpinate de cititor nu derivă neapărat din incapacitatea de decodare, ci din codificarea însăși a textului sau dintr-o discrepanță între cerințele acestuia și competențele receptorului. Eliminarea dificultăților implică un proces reflexiv menit să restabilească continuitatea producerii sensului. Cititorul este solicitat să răspundă provocărilor textului, iar modul în care depășește obstacolele – prin confruntare sau evitarea lor – influențează comprehensiunea. După cum subliniază Florin Manolescu, pasajele dificile trebuie considerate „oferte de colaborare cu preț ridicat, niște sfidări aruncate cititorului competent spre a-l sili să se întrebuințeze" [2, p. 152].

Interpretarea însă vizează analiza bazată pe relecturi și pe aplicarea unei tehnici investigative metodice. În plus, când se ivesc dificultăți, se negociază sensul prin trei proceduri: fagocitare, manipulare și inferență multiplă.

Fagocitarea presupune exploatarea realizată de întreg spre a identifica omisiunea din cadrul părții. Contextul determină înlăturarea perturbării ce împiedică realizarea comunicării, reorganizându-se continuitatea de sens. Se obișnuiește să se mărească suprafața textuală luată în considerare, de a produce un context suficient de larg cu scopul de a sugera ipoteze capabile să resoarbă incompatibilitățile identificate în spații mici.

Manipularea simbolică este foarte complicată, datorită domeniului repetitivului care nu e important în literatură, iar voința de inedit vizează esența însăși a textualizării, manipularea simbolică, inclusiv inferența multiplă ce solicit resursele creativității. I se solicită cititorului să nu se limiteze la performarea sensului literal, ci să descopere sensul primar, respectiv figurat. Totuți, aceste operații nu se realizează prin actualizări adunate, specific codului, ci prin trecerea de la ”dat” la „posibil”, prin intuitie.

Inferența multiplă conceperea cognitivă determinată de rezolvarea unei dificultăți, utilizând mai multe ipoteze. Această procedură reprezintă o prestație lectorală maxima, rezultat la care poate ajunge un cititor exersat, ce beneficiază de timpul reflectării și, cu toate acestea, nu ajunge la exegeză.

Rolul evaluării în negocierea sensului, respectiv aprecierea informației în funcție de parametric afectivi, se desfășoară în paralel cu înțelegerea cuvântului, a propoziției, a frazei. Intrarea în rezonanța subiectivității, determinată de inițierea activităților cognitive, nu este suficient studiată. Jean Piaget constată că ”dificultatea surprinzătoare întâlnită când se intenționează să se caracterizeze viața afectivă în raport cu funcțiile cognitive și mai ales când se caută să se precizeze relațiile lor în însăși funcționarea conduitelor” [2, p. 155].

Fenomenele de evaluare succed formarea sensului. Când ne dăm seama despre ce este vorba în text și ne realizăm imaginea verbal, un mecanism involuntar de comutare disjunctivă redă aprobare sau dezaprobare, conduit moralizatoare și intensive fiind emoția ce acompaniază tot procesul comprehensiunii, influențându-l.

Dacă este puternică, determină micșorarea cercului conștiinței, astfel direcționându-l pe cititor spre obiectul- stimul și eliminând din sfera vederii sale interioare celelalte idei sau stări. Emoția artistică, asemenea afectivității determinate de un text, funcționează circular: utilizând percepția și cogniția textului, filtrează imaginile care determină emoția. În același timp, dacă starea emoțională este dinaintea lecturii, există posibilitatea ca aceasta să se reflecte și în modul de performare, iar neputința sau lipsa de a controla prejudecățile, stereotipiile irațională determină, din păcate, deformări ale sensului operelor. Trebuie să ne dorim cu intensitate, să avansăm mai eficient în lectură, deoarece când citim dintr-un domeniu de ne pasionează, capacitatea noastră de înțelegere crește.

Unii psihologi consideră afectivitatea drept investigație energetică, putând accelera sau diminua formarea structurilor cognitive, accentuându-le sau eliminându-le, fără a schimba substanța intima. Este știut faptul că lucrările științifice determină constrângeri rigide, trasee obligatorii, initiativă cititorului fiind redusă și că în scrierile literare cititorul își poate gestiona liber predispozițiile, prin urmare, există texte și texte, unele închise și altele deschise. Reflexul emotional determină sensibilitatea, iar dinamica intelectuală, nu, deci abordarea unui text ce presupune lectură intensă, fiind foarte importantă pentru noi, ar trebui să fie realizată într-o dispoziție relaxantă șă autocritică, sau măcar prin conștientizare.

Printre practicile lectorale, având în vedere structurile textului, pe primul loc este *interpretarea*, pe locul al doilea *lectura standard*, iar pe ultimul loc *lectura liberă*.

Umberto Eco denumește lectura liberă drept „uzul liber", care e o lectură decisă de subiect, ce nu depinde de anumite constrângeri exterioare, depinzând de latitudinea sa, calitatea comprehensiunii nefiind penalizată. Prin urmare îl poate performa parțial, fără a-l identifica semnificațiile, cheile, fără a ține cont de emoții sau de judecăți de valoare. Acest lucru nu este pe placul moraliștilor, al pedagogilor sau al scriitorilor, plângându-se chiar că nu sunt înțeleși, considerând o incompetență, deși ar putea fi doar o formă a relaxării. Cu toate acestea, nici știința, filosofia, religia, politica sau comunicarea, în general, legată de existența cotidiană, n-ar fi posibile fără realizarea unei comprehensiuni adecvate, de a afla care este mesajul transmis, ce anume susțin autorii. Din acest motiv, problemele optimizării lecturii, ale respectării regulilor, ale stabilirii obiectivelor în interpretare sunt foarte importante.

4. Educația literară și formarea competenței de lectură

Contrar uzului liber, interpretarea presupune o lectură avizată, respectând sensul. Chiar sunt cercetători care diferențiază interpretarea propriu-zisă prin care se înțelege ceea ce textul spune oricui îl analizează, fără să facă referire la exegeză, care urmărește ceea ce autorul *dorește să spună.* Lectura standard determină o comprehensiune satisfăcătoare a textului, la un nivel mediu și la o reprezentare mentală a lumii ficționale. Uzul liber depinde de subiect, putând fi pus în evidență doar prin compararea cu lectura standard ce este o performare procesuală, de la începutul până la sfârșitul textului, iar interpretarea presupune o performanță analitică, textul fiind cuprins deodată cu privirea. Cu alte cuvinte, prima este o performare, realizându-se de amator, iar cea de-a doua este o performanță, fiind opera unui profesionist.

Dacă *a citi* reprezintă parcurgerea textului liniar, *a interpreta* presupune recitirea textului pentru a-l înțelege în profunzime. Lectura e grăbită, disponibilă investirii afective, iar interpretarea e atentă, are o atitudine critică față de text, urmărind motivarea. Interpretarea e acompaniată de un scop demonstrativ, justificată printr-un progres al cunoașterii. Dorește să realizeze un text *adjuvant*, care să fie creditat cu autoritate în spațiul literar și al societății.

Prin urmare, particularitățile interpretării sunt: lectura controlată, raționalizată, sistematică, realizată de critic, fiind un termen de referință, un fundal pe care se construiește lectura standard, cu scopul de a-și măsura abaterile.

Un studiu publicat în *Eurydice* [1, p. 10], privind diferențele de gen și efectele acestora asupra rezultatelor școlare, evidențiază faptul că fetele au un avantaj în domeniul lecturii. Acest aspect este vizibil încă din copilărie, în condițiile în care fetele vorbesc mai devreme decât băieții și citesc mai mult, dezvoltându-și astfel gândirea și operațiile acesteia. Având în vedere că limbajul verbal influențează direct dezvoltarea gândirii, se impune ca părinții și, ulterior, cadrele didactice să-i învețe pe copii să depășească zona de confort, încurajându-i să experimenteze situații noi, să exploreze modalități diferite de exprimare și de interpretare a unei situații-problemă. Lectura contribuie la consolidarea siguranței emoționale, iar lectura realizată pe voci poate stimula, suplimentar, creativitatea. Pe parcursul învățământului obligatoriu se urmărește, de altfel, folosirea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării. În aceeași direcție, cadrele didactice ar trebui să încurajeze elevii să citească mai mult, să redacteze compuneri, să genereze idei, să identifice soluții și analogii pentru diverse situații propuse, precum și să interpreteze texte literare. În această ordine de idei, se impune ca „exercițiilor de bază, precum lectura explicativă, lectura dirijată, lectura expresivă, lectura pe roluri, povestirea, conversația liberă pornind de la text să li se alăture dezbaterile, disertația, exerciții de explorare a câmpurilor lexico-gramaticale, a

expresivității faptelor de limbă și de folosire a acestora în exprimare", subliniază Constantin Parfene [5, p. 123].

T Paga, în cercetarea sa, fundamentează teoretic și practic-experimental metodologia de formare a competenței literare și artistice a elevilor din clasele primare prin valorificarea basmului în contextul mai multor ateliere de creație literară [4, pp. 53-89]. Modelul pedagogic al educației literar-artistice a elevilor elaborat de M. Vîlcu este axat pe valorificarea lecțiilor netradiționale, în procesul cărora elevilor li se atribuie valoarea de subiecți ai acțiunii educaționale. După cum demonstrează autoarea în cercetarea sa „activitatea elevilor în cadrul acestor lecții solicită coordonarea tuturor structurilor personalității (cognitiv, afectiv, motivațional, voitiv, atitudinal, aptitudinal) în vederea depășirii obstacolelor, limitelor, dificultăților, blocajelor de orice natură apărute în rezolvarea sarcinilor" [7, p. 25].

Spre deosebire de clasicul *Model al transferului gradual de responsabilitate* („Eu fac - noi facem - tu faci"), elaborat de Ficher și Frey, conform căruia, la etapa inițială („eu fac"), profesorul are un rol important în prezentarea temei, modelând pentru elevi ceea ce ei urmează să învețe, C. Șchiopu propune o paradigmă alternativă, inversată („Tu faci - noi facem - eu fac"), „axată pe conceptul de operă literară ca existență reflectată și ca existență creată, precum și pe conceptul de comunicare ca proces inreractiv și de influență, ca instrument al exprimării și al autoexprimării, ca abordare interactivă a însușirii limbii în variantele ei orală și scrisă" [6, p. 180]. În acest context profesorului „nu i se mai atribuie rolul de informator, de cunoscător al materiei, de colac de salvare, dar cel de moderator, de sprijinitor" [6, p. 174].

Jean Starobinski, 60, afirmă că „obiectul de interpret și discursul care interpretează se leagă, dacă sunt adecvate, pentru a nu se mai părăsi. Ele formează o ființă nouă, alcătuită dintr-o dublă substanță. Noi ne apropiem obiectul, dar se poate spune și că el ne atrage spre el, către prezența sa sporită și devenită mai evidentă" [2, p. 204]. Deci interpretarea este necesară textului, dacă este adecvată, conform celor precizate de Starobinski.

*"*Interpretarea unui text literar este stringentă în procesul intructiv-educativ și în examenele de Evaluare Națională, astfel că ar trebui să abordăm și conceptul de curriculum-ul care este un document elaborat de minister și are deopotrivă un caracter orientativ și, în parte, obligatoriu pentru fiecare disciplină școlară." [3, p. 25].

Comunicarea scrisă, la clasele gimnaziale este reflectată prin conținuturi ce prevăd un anumit sistem de organizare: procesul scrierii, ce constă în modul în care este organizată redactarea, scrierea de mână şi vizualizarea acelor enunțuri, noțiuni de ortografie și punctuație, apoi contextele de realizare, ce presupun: textul funcţional, textul reflexiv, textul imaginar, redactarea unor compoziții literare/ nonliterare. Deci, conținuturile din aria curriculară *Limbă și comunicare* presupun studiul limbii, al comunicării şi al textului literar. Astfel, literatura este reprezentată prin diverse opere (lirice, epice, dramatice), scrise de autori clasici și contemporani, accesibile gradului de receptivitate la care se află elevii ciclului gimnazial sau liceal, prevăzute a fi studiate, alternativ cu noțiunile de limbă.

Trăsăturile predominante ale curriculumului de limba şi literatura română pe care le identificăm la gimnaziu sunt: comunicarea, ce are un rol foarte important la nivel social, fiind reprezentată de cunoştinţe, deprinderi şi atitudini. Competenţele de comunicare sunt accentuate prin lectură, elemente de construcţie a comunicării și practica funcţională a limbii. De asemenea, alocarea numărului de ore pentru comunicarea orală trebuie să fie în aceeași măsură cu orele alocate comunicării scrise, deoarece au aceeași importanță. Se vizează și ca elevul să realizeze singur mesaje, conținuturile fiind realizate pentru categoria de vârstă specifică clasei și pentru ceea ce-și dorește elevul. Atât comunicarea scrisă, cât și cea orală au un impact stringent în interpretarea

unui text, întrucât vizează „ o lectură prin excelență avizată, tinzând spre maxima fidelitate a restituirii sensului”, conform cercetătorului Paul Cornea [2, p. 248]. Interpretarea depinde, de altfel, de lector, amprenta personală fiind determinată de diverși parametri: competența lingvistică, competența culturală, capacitățile: imaginativ, asociativ, senzorial, empatic, emoțional, opinii, credințe și atitudini, după cum menționează și domnul prof. dr. Șchiopu Constantin în cartea „ Opera literară: receptare și interpretare”. Este adăugat și orizontul de așteptare drept un fator important în interpretare, fiind definit de Hans Robert Jauss drept „un sistem de referințe transindividual, preexistent actului lecturii care orientează lectura, adică un cod estetic, dar și extraestetic, respectiv experiența de viață a cititorului”[6, p. 125]. În plus, pătrunderea în semnificațiile textului, are în vedere competența lingvistică a „interpretului” ce include capacitatea acestuia de a înțelege sensurile cuvintelor, interpretarea acestora, de a evidenția elementele de coeziune textuală etc.

În sensul formării competenței lingvistice, noi, profesorii, trebuie să concepem itemi specifici acestui demers, așa cum sesizează și Constantin Șchiopu în cartea mai sus menționată:exerciții de explicare a sensurilor de bază ale cuvintelor atestate în operă, cum ar fi cele din textele lirice care au sens conotativ; exerciții de identificare a modului de concepere a elementelor textului în structuri; exerciții de identificare a elementelor compenente privind rolul fonetic, morfologic, lexical, sintactic; exerciții de realizare a coeziunii textului, prin formulele specifice la basm, prin structura specifică la fabulă, prin structura specifică, inclusiv la textul dramatic, prin elementele specifice.

Însă problema nu constă în cunoașterea noțiunilor teoretice, ci în capacitatea acestora de a inventa, de a oferi un nou sens textului sau cuvintelor din texte. Dacă elevii realizează conexiuni între cuvinte sau structuri, desigur, în funcție de cunoștințele pe care le dețin, iar profesorul utilizează exerciții ce vizează imaginația și gândirea laterală, se formează capacitatea de interpret al operei literare. Descifrarea sensurilor, spune și domnul profesor Șchiopu, „depinde în mare măsură de capacitatea elevului de a activa cunoștințele din diverse domenii”, precum: filosofia, lingvistica, psihologia, istoria, astfel atingând și concepte precum interdisciplinaritate, pluridisciplinaritate, transdisciplinaritate. Factorul psihologic este evident atât prin cele menționate mai sus, prin înclinația elevului de a se identifica afectiv cu elemente de conținut din text pentru a putea interpreta, cât și prin nesiguranța determinată de formularea unor opinii. De altfel, fiecare lector citește un text făcând legătura cu lectura anterioară sau cu experiența de viață.

Operele literare sunt analizate cu metode diverse, de la cele interne literaturii și susținute de lingvistică, stilistică etc. până la cele împrumutate de științe umane: psihologie, istorie, sociologie, alimentată de creșterea cercetătorilor.

Plecând de la sensurile cuvintelor ce diferă de la un locutor la altul, planează incertitudinea privind interpretarea. Jacques Derrida chiar menționează că „orice semn lingvistic sau nonlingvistic, vorbit sau scris, poate fi citat, astfel putând să rupă relațiile cu orice context dat și să nască un infinit de noi contexte [2, p. 206]. Susan Sontag a propus o soluție, având în vedere că lipsește rezolvarea științitică: în loc de „what it means?” să fie „how it is what it is?

În altă ordine de idei, orice cititor ar trebui uneori să cunoască cât mai exact ce conține un text (fiind necesar pentru un examen, pentru profitul intelectual etc). În acest sens, el dorește să recupereze maximum de informație și să cunoască realitatea operei, pentru a-i înțelege mesajul, iar acest lucru generează interpretări. De altfel, Paul Ricoeur afirmă că „enigma nu blochează inteligența, ci o provoacă” [2, p. 207].

Interpretările au rolul de a crea punți către lumea eterogenă a ficțiunii, amortizând șocul instalării în orizonturi de lectură. Jonathan Culler susține că „interpretarea nu poate fi postulată

fără a asuma că e posibilă o lectură care constituie un progres al cunoașterii, că există standarde de adecvare permițând să controlăm de ce o lectură e superioară altora”[2, p. 208].

5. Concluzii

Comprehensiunea și interpretarea operei literare constituie două etape interdependente ale lecturii, articulate printr-un dialog continuu între text și cititor. Dacă prima presupune decodarea și integrarea sensurilor într-o structură coerentă, cea de-a doua implică aprofundare, analiză critică și reconfigurare semnificativă. Procesul lecturii este influențat atât de competențele lingvistice și culturale ale receptorului, cât și de dimensiunea afectivă a experienței estetice. În plan pedagogic, formarea competenței de interpretare necesită strategii didactice flexibile, interdisciplinare și centrate pe elev. În ultimă instanță, interpretarea nu doar explică textul, ci creează o relație vie între operă și cititor, transformând lectura într-un act de cunoaștere și autocunoaștere.

BIBLIOGRAPHY:

1. Chira V., Lorena L. *Diferențe de gen în educație*. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș Bolyai, 2012, 10 p.
2. Cornea P. *Introducere în teoria lecturii*. Iași: Polirom, 1998, 10 - 248 pp.
3. Goia V. *Didactica limbii şi literaturii române pentru gimnaziu şi liceu*, Cluj-Napoca: Dacia, 2008, 25 p.
4. Paga T. *Formarea competenței literare a elevilor claselor primare prin valorificarea basmului*. Chișinău: UPS „I. Creangă”, 2025, 53-89 pp.
5. Parfene C. *Metodica studierii limbii şi literaturii române în școală*. Iași: Polirom 1999, 11-169 pp.
6. Șchiopu C. *Opera literară: receptare și interpretare*, Chișinău, 2022, 79-211 pp.
7. Vâlcu M. *Educația literar-artistică și lingvistică a elevilor prin valorificarea lecțiilor netradiționale*. Rezumatul tezei de dr. șt ed., Chișinău, 2024, 25 p.

ASPECTS OF PEASANT LIFE IN THE FOLK NOVEL FROM THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY

Ramona Buruiană
PhD, Economic College „Virgil Madgearu" Galați

Abstract: *The 1848 writer-revolutionaries approached, in a subsidiary way, the rural theme, which found its representation, for the time being, in the first form of organization of social material – the popular novel (sensational, mystery, morals) – a model imported from the French space. Thus, „Istoria lui Alecu Șoricescu", by Ion Ghica, „Tainele inimei", by Mihail Kogălniceanu, the sentimental novels „Manoil" and „Elena", by Dimitrie Bolintineanu, but also „Serile de toamna la țară", by Al. Cantacuzino, or the historical narrative „Baptiste Veleli", by V.A.Urechia paint, in shadows and penumbras, through a mosaic of styles and thematic registers, the image of the rural world of the Middle Ages, a period of existential dramas, characterized by the situation of slavery of the peasants, forced to work the land of the master, without days of rest, kneeling on the boyar's estate. The eclectic formula of the novel „Ciocoii vechi și noi", bringing together realistic, romantic and classical moralizing influences defines the specificity of a fundamental book from which all social novels about the rise of the arivists and the collapse of the old classes are derived.*

Keywords: *The 1848 writer-revolutionaries; popular novel; rural theme; Middle Ages; peasant slavery*

Până în secolul al XIX-lea (insurecția condusă de Tudor Vladimirescu din 1821), putem vorbi de regimul fanariot în Țările Române, caracterizat prin „practica, sporadic întâlnită și înainte, dar devenită acum regulă, de a se numi domnii de către puterea suzerană, fără consultarea boierimii și fără alt criteriu de învestitură decât devotamentul absolut față de Poartă."[1] Consecințele acestei epoci- pretențiile Înaltei Porți, abuzurile aparatului administrativ- au determinat o criză la nivelul modului de trai al păturii de jos, și, ulterior, la nivelul întregii societăți. Boierii și mănăstirile exploatau țăranii care munceau gratuit pe moșiile lor, situația clăcașilor fără pământ devenind din ce în ce mai grea, asemănătoare cu sclavia. Condiția aspră a iobagilor se reflectă și în analiza cronicarilor, impresionați de soarta celor „condamnați" să fie legați de pământ, necondiționat: „acestora nu li se hotărăște dinainte cât să lucreze, ci stă la bunul plac al stapânului să hotărască câte zile să fie puși la muncă."[2] Relațiile sociale de tip feudal s-au resimțit în dreptul stăpânilor de moșii de a-i obliga pe țărani să-și respecte îndatoririle economice impuse (renta în natură, vecinirea, în sec. al XVI-lea, șerbirea, în sec. al XVII-lea).

Deși în 1742 Constantin Mavrocordat propunea suprimarea clăcilor ocazionale față de dregătorii ținutali („Niciun fel de clacă, cheltuieli sau alte supărări ce ar avea locuitorii păr acum de la dregătorii ținuturilor, de la căpitan... de acum înainte să lipsească. În scurt, nimănui să nu mai clăcuiască."[3]), abuzurile au continuat, boierii și egumenii obligând țăranii să muncească pământul fără limite, determinându-i, astfel, să facă plângeri la domn: „unde-i treieram trei sau patru zâli ne țâni în seamă numai câte o zî sau doî și la toati suntem peste putință fără dreptati, însărcinați."[42]

[1] G.Ivașcu, *Istoria literaturii române, vol I*, Editura Științifică, București, 1969, p.257
[2] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1965, p.22
[3] N.Iorga, *Studii și documente, vol.VI*, p.218
[4] *DRA, Vol II*, Moldova, doc.nr.673
[5] Ioana Drăgan, *Romanul popular în România*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj, 2001, p.54
[6] *idem* p.55
[7] N. Manolesu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Minerva, București, 1990, p.323
[8] idem pp.312-313

Situația țăranilor va rămâne foarte grea, precară, de-a lungul istoriei, în pofida reformelor agrare înfăptuite pâna în 1945, perioada de după Al Doilea Război Mondial.

Această dramă a țăranilor asupriți se oglindește în proza românească postpașoptistă, când genul romanului se situa la primele încercări, aflându-se sub influență franceză. Este vorba de romanul pupular, care include mai multe formule de roman, specifice. „Aplicându-și o implicită etichetă de «popular» ,acest tip de roman dorește să întrunească aprecierea cititorilor cărora li se adresează, fiind întotdeauna privat de obiectivitate.Este popular prin însuși destinatarul său direct, poporul, acea masă amestecată și, relativ, confuză în secolul al XIX-lea, pe care acest gen de succes a știut să o cucerească adresându-se sensibilității și imaginației sale, mulțumind gusturile naturale și simple prin oferta sa de personaje- întruchipări ale unor simboluri etice pe care se sprijină lumea-, de emoții și de drame violente.”[5] Ceea ce este specific romanului popular constă în faptul că „el nu există, de fapt, ca specie în sine, ci numai prin diferențiere. Abaterea de la regulile de compoziție, de la strategiile narative sau de la funcțiile etice și estetice ale romanului clasic se pot constitui în origini ale apariției romanului popular. Așa cum se știe, romanul popular apare în Franța începuturilor de secol al XIX-lea sub forma sa specifică de roman foileton.”[6] În *Istoria critică a literaturii române*, Nicolae Manolescu aprecia că „romanul popular este cu desăvârșire lipsit de obiectivitate. El nu ne dă de obicei fapte, ci interpretări ale lor. Este tendențios și «expresiv», nicidecum mimetic, realist. Narațiunea se desfășoară întotdeauna pe două planuri: unul al evenimentelor, al emoțiilor și al însușirilor fizice ale personajelor, altul al motivațiilor și scopurilor aflate în spatele acestora.”[7]

Așadar, romanul francez a constituit un prototip pentru scriitorii români care își încearcă talentul mai ales în perioada postpașoptistă, abordările genului rămânând, însă, la stadiul de încercări. „Scrieri precum *Elvira sau amorul făr' de sfârșit*, *Radu VII* (ambele anonime), *Logofătul Baptiste Veleli,* de V. A. Urechiă, *Serile de toamnă la țară*, de Al. Cantacuzino, prietenul și corespondentul lui Alecsandri, continuă maniera nuvelei clasice (Boccacio, Cervantes), deși nu mai sunt ele, cu adevărat niște nuvele. Aparțin, e drept, unor autori cultivați, deloc naivi și zugrăvesc o lume de țărani, răzeși sau boieri în modalitatea adesea costumbristă, dar sunt deja impregnate de spiritul romanului popular (senzațional, mister etc.)”[8]

Plecând de la modelul francez- romanul lui Louis Reybaud, *Jérôme Paturot à la recherche d'une position sociale* - Ion Ghica scrie *Istoria lui Alecu Șoricescu* (1848), un roman de moravuri, social, în care este amintită, pe alocuri, și soarta țăranilor. Alecu Șoricescu, proprietarul moșiei Mămăligeni, îi povestește naratorului istoria evoluției sale pe scara socială. Apelând la un fost deputat, devine gazetar, redactor la „*Racul”* și își prezintă câteva din ideile demagogice propuse pentru program: „Vom rădica câteodata glasul pentru clasele sărmane și suferinde, dar și aceasta fără vreun scop demagogic.”[93] Este pusă în lumină diferența socială dintre boieri și țărani, accentuându-se parvenitismul, lăcomia negustorilor („Un altul, boier fălcos, făcuse stare din viței de plocon, lăsându-i pe la țărani și cerându-i boi.”[10]), în antiteză cu sărăcia clasei de jos- țăranii, folosiți ca unealtă de lucru, în mod necondiționat, de către boierii avizi: „Ieșiseră pe atunci acele vestite șase zile de care bietul sătean nu se mai putea plăti niciodată. Aveam poruncă să fac un

[9] Ștefan Cazimir, *Pionierii romanului românesc*, Editura Minerva, București, 1973, p.17
[10] *idem* p.24
[11] *idem* p.26
[12] *idem* p.41
[13] *idem* p.49
[14] G.Ivașcu, *op.cit.*, p.419
[15] apud Șt. Cazimir, *op.cit.*, p.50
[16] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Vlad &Vlad, Craiova, 1993, p.183

cheu pentru înlesnirea corăbiilor. M-am folosit de împrejurare, am pus pe țărani de mi-a cărat cherestea, cărămidă și var și pă nesimțite m-am pomenit cu o casă cât un palat."[11] Și așa, după un an, îmbogățit prin abuzuri, Alecu Șoricescu revendică moșia părintească Mămăligeni și devine proprietar. Din *Tainele inimei* (1850), roman citadin de moravuri, scris de M. Kogălniceanu (cu raportare la *Misterele Parisului* de Eugène Sue), aflăm poziția scriitorului vizavi de problemele sociale ale vremii, prin intermediul domnului Stihescu, „un proprietar din Basarabia, ținutul Benderului"[12]: „țăranul, trăitor în vizunii, căci numai case nu le putem zice, îmbrăcat în strențe și îngenuncheat, este tot așa ca și când era silit de a fugi înaintea hunilor și tătarilor."[13] Kogălniceanu a fost apropiat Domnitorului Cuza, sprijinind înfăptuirea reformelor pentru îmbunătățirea situției țăranilor, considerați „niște instrumente de muncă în mâinile guvernului, ale proprietarilor și posesorilor de moșii, în practică lipiți încă pământului, pre care de sute de ani îl lucrează în folosul altora (...)" și „toate reformele, bune sau rele, câte s-au făcut până acum pentru țară în timpurile mai nouă, nimică nu s-a statornicit pentru această numeroasă și nenorocită clasă, nădejdea și puterea patriei."[14] Astfel, prin această încercare de roman, Mihail Kogălniceanu, luptător al drepturilor claselor muncitoare, al desființării sclaviei, își exprimă, prin intermediul personajului său, dorința de a introduce reforma în rândurile celor asupriți: „să răspândim luminile și bunăstarea materială în clasele de jos, care astăzi zac în neștiință și sărăcie, să îmbunătățim agricultura și creșterea vitelor, țâțele statului (…)"[15] Respectul său pentru țărani îl exprimă și într-o „schiță de moravuri contimporane" [16]- *Fiziologia provincialului în Iași* (1844), o critică la adresa parveniților, lipsiți de educație: „viața lor este așa de ticăloasă în privire cu a noastră, caracterul lor este așa de firesc, compătimirea mea pentru dânșii este așa de mare și de dreaptă, încât mi-aș imputa ca o nelegiuire cea mai mică glumă ce aș putea face asupra unei stări de oameni, asupra căreia razimă toate sarcinile, afară de cele folositoare, și care ne hrănește pre noi, leneșii și trândavii orașelor."[174]

Un alt roman social, *Serile de toamnă la țară*, de Al. Cantacuzino, „reînvie narațiunea de tip renascentist- povestirea în povestire sau narațiunea cu cadru- reactualizată de autorul român pe fondul unor aventuri de senzațional naiv."[18] Prin istorisirea șătrarului Ion Criță, este descrisă viața răzeșilor din părțile Covurluiului, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Naratorul are plăcerea să stea la taifas cu acest bătrân pe care-l descoperise (fusese o revelație)- „un moldovean precum nu mai sunt mulți în lume, un tip din vremea lui Ipsilant, un om care au văzut pe Moldova noastră îmbrăcată cu șlic și cu giubea.."[19] Țăranul este cuprins de nostalgia vremurilor trecute- „podgoriile Cotnariului și a Odobeștilor tot rodesc,sărmanele! și vinul lor tot bun este di când Ștefan-vodă. Numai oamenii care îl beu s-au stricat."[20]- și vorbește liniștit, în pilde, cu o înțelepciune strânsă din momentele și întâmplările vieții, o filozofie în care crede cu tărie, de care nu se dezice nicio clipă: „(…) acum au ajuns un timp poznaș, unde pruncii vorbesc și noi, bătrânii, ascultăm;ispita să cetește asemine în cărțile aceste nouă care au umplut lumea, dar băieții cred că trei buchi țin loc de păr alb.(..)În zadar!..Musca tot se arde la lumine, măcar că strânge miere. Cucoane-cuconașule,părul alb nu se face fără necaz, s-o știi de la mine; cine au trăit , au pățit, și tot știe ceva mai mult; eu unul știu ce știu."[21] Istorisirea moșului despre viața sa, amintind de Sadoveanu, se desfășoară după modelul povestirii în ramă. „Storojățiul, unde șatrariul a copilărit, seamănă ca

[16] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Vlad &Vlad, Craiova, 1993, p.183
[17] G.Ivașcu, *op.cit*., p.420
[18] M.Zamfir, *Din secolul romantic,* Editura Cartea Românească, București, 1989, p.87
[19] Șt.Cazimir, *op.cit.*,p.130
[20] *idem* p.133
[21] *ibid.*
[22] N.Manolescu, *op.cit*., p.317

două picături de apă cu paradisurile naturale și sociale din romanele lui Sadoveanu, iar portretul are deja stereotipiile acestuia, fie în pozitiv («Trăia bine și cu îndestulare și fără grijă; caii îi era cai, vitele, vite (..)»), fie în negativ («Eu mă uitam cu pumnii strânși în fața omului și nu-mi plăcea căutătura lui.»).Acțiunea însăși, nu prea complicată, ar putea fi crezută ca făcând parte din scrierile istorice sadoveniene."[22] Plecat la Iași cu tatăl său, pentru rezolvarea unei probleme la divan, Ion presimte că oaspetele care trebuia să-i ajute, Grigore Beli, nu are intenții bune. Ajunși în satul Corod, Criță o cunoaște pe soția sa, se logodește, apoi, în Iași, poposesc la un han , unde tânărul își dă seama că Beli pune la cale ceva. Limbajul, de asemenea, amintește de „savoarea limbii moldovenești, așa cum o va lucra Sadoveanu («În poziția mea, nene Grigori, nu pot arunca mânica peste umăr- replica un glas amorțit ceva mai tare- și nu pot ca să-i făgăduiesc de toate, nu sunt de capul meu și trebuie să aduc pe cine știe la gândul nostru, trebuie spoială cam groasă, cam boierească, dar poate tot ca să culeg ceva și eu, ce zici?»)." [235] Ipsilanti făcea în ziua aceea o vizită la Mitropolie, însoțit de alaiul domnesc.A doua zi, răzeșii se prezentară pentru dreptate înaintea logofătului, însă acesta era de partea pârcălabului. Bătrânul Criță, atunci, înfruntă cu ironie logofătul: „Cu iertare măriei-voaste, răspunse tata, au agiuns la răzeșie, poate că au giudecat noroadele precum ne giudecați pe noi (..)."[24] Tatăl și fiul au plecat amenințați, iar la întoarcere, sunt învinuiți de furtul săvârșit de Beli, în târg.În temniță, tatăl începe o istorisire despre tinerețea lui, o altă povestire în povestire. „Nu întâmplător unul dintre puținele romane ale fazei de început,(..) rezistă tocmai prin alura de melancolie reminiscentă ce scaldă această narațiune de tip arhaic."[25] Al. Cantacuzino a scris „o carte excepțională prin maturitatea stilului, care, dacă ar fi fost terminată, ar fi semănat cu romanele lui Sadoveanu din tinerețe (...)Stilul creează opacitate, subiectul real fiind însăși limba, prin turnura ei aforistică și populară."[26]

În aceeași perioadă apare și „narațiunea istorică"[27] scrisă de V.A.Urechiă, *Logofătul Baptiste Veleli,* având ca sursă de inspirație cronica lui Miron Costin. Este integrată aici imaginea țăranilor din secolul al XVII-lea, în timpul celei de-a doua domnii a lui Alexandru Iliaș: „Odinioară numai cât bâzâia vreun sat și pe loc îl linișteam că mi-i trânteam(după voia mariei tale) bir peste bir, beilicuri peste beilicuri, până-mi striga aman; (…) seimenii pre care-i trimit ca să-și primble sinețele prin sate, tot ca altădată, doar se vor îngrozi cânii de țărani, iarăși nu mai dau înapoi(..)." Asfel îi vorbi ministrul Veleli domnitorului Iliaș care nu voia decât mărire, nepăsându-i de țară sau de vreun interes al ei, lăsând totul în seama ministrului său: „Aruncă biruri nouă, Veleli, îi zicea el; pune beilicuri grele!...Dacă n-au ce face și se gândesc la răzvrătiri, dă-le de lucru!" Dar boierii răzvrătiți , împreună cu sătenii și cu vornicul Vasile Lupu, viitorul domnitor, se aflau la marginea Iașiului și se îndreptau spre curtea domnească. Veleli încearcă să scape și se ascunde, dar, în final, "tot trupul bucățit de popor cu topoarele, era împărțit pe la sute de țărani"[28], iar Iliaș înlăturat de la domnie cu toți grecii. „Acțiunile radicale ale țăranilor sunt justificate de autor, care face elogiul răscoalei poporului: «Asemenea șiroaielor celor furioase, ce repezindu-se din munți, răstoarnă tot din calea lor, tot ce le împiedică cursul, este poporul când furia-l guvernă; atunci el nu poate fi împiedicat nici de cei mai respectați șefi ai lui, nici de gurile de tunuri, ce-ar împroșca moartea între șirurile lui, nici de baionetele ce ar răsturna șirurile naintașe și, ziduri de care se turtiau altădată ghiulelele tunului, cad sub topoarele lui.»"[29]

---

[23] *idem* p.318
[24] Șt. Cazimir, *op. cit.*,p.144
[25] M.Zamfir, *op.cit*.,p.88
[26] N.Manolescu, *Arca lui Noe*,Editura Gramar, București,2007, pp.64-65
[27] Șt.Cazimir,*op.cit*.,p.XXVIII
[28] apud Șt. Cazimir, *op.cit*.
[29] T.Vârgolici, *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea***,** Editura Eminescu, București, 1985, p.227

Revenind la romanul social, *Coliba Măriucăi* (1855) de V.A. Urechiă (având ca reper romanul scriitoarei americane Harriet Beecher-Stowe, *Coliba unchiului Tom*) vorbește despre viața țiganilor robi, înainte de 1848, osândiți de stăpânii pe ale căror moșii muncesc. „O mențiune aparte se cuvine capitolului *Claca*, prin care V.A.Urechiă se dovedește a fi , între prozatorii epocii, cel mai bun observator al vieții satului, capabil să fixeze într-o imagine limpede raporturile antagonice dintre boieri și țărani, să surprindă cu mult adevăr psihologia, gesturile și vorbirea țărănească."[306] Oamenii din sat se pregăteau pentru că „avea să fie clacă și joc la badea paznicul." Despre situația țăranilor din acea perioadă aflăm din reflecțiile autorului și din dialogul dintre ei: „În adivăr nu știu care m-ar putea face să cred că e bine ca țăranul să mai piardă vremea lucrând la clăcile stăpânilor, după ce le lucrează atâta boieresc. Și iarăși care e acela care să nu vadă o umbră de ale societății creștinești viitoare,când unii lucrează pentru alții; când unul din ei e bolnav, dacă ceilalți nu ar culege popușoii de pe câmp, oare ce ar putea să facă el?...Legea-i bună, dar abuzurile ei sunt rele." Suferința reiese din discuția celor 15 țărani, adunați la o cană cu vin lângă o colibă, alături de vornicul preocupat de socoteala dărilor. Așa aflăm că nu toți țăranii puteau merge la claca paznicului, din pricina vătafului care le găsea mereu de lucru, pedepsindu-i foarte aspru dacă nu se puteau supune: „-Nu știu nici eu, naș Axinte, că mi-o zis vatavul să merg mâne la pădure, s-aduc un car de lemne la curte.", iar altul se plânge – „Da vezi d-ta. Bade hăi, că nu pot eu să mistuiesc bicele cele care o pus să-mi dea căpcăunul cela de vatav pentru că nu m-am putut duce la săcerat, că-mi trăgea de moarte copila Măriuca." În acest timp,apare chiar vătaful să ceară om la muncă și, cum țăranii se împotrivesc abuzului, sunt loviți cu biciul: „Și cu toate acestea, brațele lor, din care numai două trei erau de ajuns ca să amestece cu pământul pe vatav, erau ca legate de piept, până la atâta frica judecăților stăpânești îi oprea de a se apăra, până la atâta servitudinea ovilește și degrădează."[31] După plecarea vătafului, glasurile țăranilor se stinseră într-o tăcere care implora parcă sfârșitul umilinței. „V.A.Urechiă a realizat pagini de un viu realism, realitățile autohtone fiind zugrăvite în aspectele lor specifice, într-un autentic colorit local."[32]

„Amestecul de stiluri bate în schimb la ochi în *Omul muntelui* din 1858, semnat Doamna L.,dar scris de Vasile Alexandrescu-Urechiă împreună cu Marie Boucher (sau mai degrabă scris de aceasta din urmă în franceză și tradus de Urechiă)."[33] Este un roman de dragoste, urmărind evoluția cuplului Matilda-Hora, „omul muntelui", dar și un roman social, expunând viața umilă a țăranilor, în opoziție cu cea a boierilor care se simt amenințați: „De când am venit la moșie- declară un proprietar- am găsit pe clăcașii mei cu totul altfel; principiile acelor oameni demni de spânzurătoare de la București au străbătut se vede și pe la noi, și zău dacă stăpânirea n-o lua măsuri mari, n-o opri jurnalele și n-o umplea mănăstirile cu ceștia noi carii au ieșit acum ca omizile, s-a dus și de boieriile și de moșioarele noastre."[347] Matilda era de origine franceză, dar vizita la Piatra-Neamț, prilej cu care află situația satelor moldovenești, îi amintește de locurile natale. Ea va fi mereu împotriva umilințelor păturii de jos, alături de Horia, revoluționarul care le vorbește țăranilor despre drepturile și patimile lor, inculcând ideea de libertate. Prințesa Catinca B.

[30] Șt. Cazimit, *op.cit.*,p.XIX
[31] apud Șt.Cazimir, *op.cit.*
[32] T.Vârgolici, *op.cit*.,p.35
[33] N.Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Minerva, București, 1990, p.315
[34] apud Șt.Cazimir, *op.cit.*, p.XXII
[34] apud Șt.Cazimir, *op.cit*., p.XXII
[35] T.Vârgolici, *Începuturile romanului românesc*, Editura pentru literatură, București, 1963, p.69
[36] Al.Piru, *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București,1981,p.84

reprezintă lumea pervertită a boierimii căzută în patima desfrâului, iar când Dumitrache, intendentul moșiei prințesei, aduce vestea că „toți sătenii sunt în revoltă, refuză să mai facă clacă" și că i-a domolit cu metodele „ce dăm cailor cu nărav", Matilda lasă să-i scape aceste cuvinte de îndreptățit dispreț: „Sclav ticălos!"[35]

O altă categorie a romanului popular o constituie romanul sentimental, reprezentat, la începuturile sale, de Dimitrie Bolintineanu. „Romanele (*Manoil*,1855; *Elena*,1862) sunt de tipul sentimental, cu intrigă amoroasă, cu exaltări lirice și cu idei progresiste, înrâurite de George Sand, Balzac, Goethe(..). Manoil din romanul cu același nume e un dezabuzat erotic convertit, Elena, din romanul omonim, un tip de femeie virtuoasă, filantropă cu sentimente de milă pentru țărani."[36]. Acestor romane li se adaugă romanul de mistere de inspirație franceză (C.D. Aricescu, *Misterele căsătoriei* sau I.M. Bujoreanu, *Mistere din București*), dar și romanul lui N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*, social, istoric, de moravuri, prin temă, dar senzațional prin structură.

BIBLIOGRAPHY:

1. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Vlad &Vlad, Craiova, 1993
2. Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, București, 1965
3. Cazimir,Ștefan, *Pionierii romanului românesc*, Editura Minerva, București, 1973
4. Drăgan, Ioana, *Romanul popular în România*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj, 2001
5. Iorga, Nicolae, *Studii și documente, vol.VI*, Editura Universității din București, București, 2008
6. Ivașcu, G., *Istoria literaturii române, vol I*, Editura Științifică, București, 1969
7. Manolescu, N., *Arca lui Noe*, Editura Gramar, București,2007
8. Manolescu,N., *Istoria critică a literaturii române*, Editura Minerva, București, 1990
9. Piru, Al., *Istoria literaturii române de la început până azi***,** Editura Univers, București,1981
10. Vârgolici, T., *Începuturile romanului românesc*, Editura pentru literatură, București, 1963
11. Vârgolici, T., *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea,* Editura Eminescu, București, 1985
12. Zamfir,M., *Din secolul romantic,* Editura Cartea Românească, București, 1989

THE FIGURE OF THE "BADANTE" AND DIASPORIC IDENTITY IN CONTEMPORARY ROMANIAN LITERATURE

Ciprian Apetrei
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: *This article examines the representation of Romanian female migration in contemporary prose, focusing on Badante pentru totdeauna and Satul fără mămici by Ingrid Beatrice Coman-Prodan and Badantă de împrumut by Cristina Olteanu. Drawing on concepts from diaspora studies and cultural identity theory, the study analyzes how these texts construct the figure of the migrant caregiver (badante) as a symbol of diasporic identity.*

The analysis highlights key themes such as the paradox of care work, the experience of children left behind, and the role of longing (dor) in shaping migrant identity. It also explores how migrant space is represented as an ambivalent environment marked by both economic opportunity and cultural alienation. The article argues that contemporary Romanian migration literature functions as a form of cultural reflection on the social transformations generated by post-communist mobility.

Keywords*: Romanian migration literature; diaspora; care work; transnational families; cultural identity*

Migrația economică masivă a românilor după 1990 reprezintă unul dintre cele mai importante fenomene sociale ale ultimelor decenii. Liberalizarea circulației și integrarea României în economia globală au determinat plecarea a milioane de români în statele Europei occidentale, fenomen care a produs transformări profunde atât în structura socială a societății românești, cât și în dinamica relațiilor familiale. Aceste transformări au generat noi forme de experiență culturală și identitară, reflectate progresiv și în literatura contemporană.

În ultimele două decenii, literatura română a început să reflecte tot mai frecvent experiențele migratorii ale românilor din diaspora. Personajele migrante, confruntate cu dificultățile adaptării culturale și cu tensiunile generate de distanța față de familie, au devenit figuri centrale ale prozei contemporane. Literatura transformă astfel o realitate socială majoră într-un spațiu de reflecție asupra identității, apartenenței și memoriei.

Critica literară a observat apariția unui nou câmp al literaturii române scrise în contextul migrației sau al diasporei. Într-un studiu dedicat identității literare în diaspora, Inga Druță și Aliona Grati subliniază că experiența migratorie determină apariția unor identități literare situate „între două lumi", caracterizate prin tensiunea dintre spațiul originar și cel adoptiv (Druță și Grati 236). Această perspectivă evidențiază faptul că literatura diasporei reflectă experiențe culturale complexe, generate de mobilitatea transnațională.

În mod similar, dosarul tematic „Diaspora literară", publicat în revista Vatra, subliniază faptul că mobilitatea românilor după 1989 a generat apariția unei literaturi încă insuficient investigate critic, aflate la intersecția dintre experiența migratorie și reflecția asupra identității culturale (Vatra 2024). Această literatură explorează teme precum dezrădăcinarea, nostalgia spațiului originar, dificultățile adaptării culturale și transformările relațiilor familiale.

Din perspectivă teoretică, literatura migrației poate fi interpretată în cadrul studiilor dedicate diasporei și identității culturale. Stuart Hall definește identitatea diasporică drept un proces dinamic, rezultat din interacțiunea dintre memorie, experiență și contextul social al migrației (Hall 225). Identitatea culturală nu este o esență stabilă, ci o construcție continuă, modelată de relația dintre trecut și prezent.

În mod similar, Homi Bhabha introduce conceptul de *third space*, spațiul simbolic în care identitățile culturale se intersectează și se transformă (Bhabha 56). În acest spațiu intermediar, identitatea nu mai este determinată exclusiv de origine, ci de interacțiunea dintre experiențe culturale diferite.

În sociologia migrației, experiența migrației feminine este analizată prin conceptul de „lanțuri globale de îngrijire" (*global care chains*), formulat de Arlie Hochschild. Potrivit acestei teorii, munca de îngrijire este redistribuită la nivel global, iar femeile migrante preiau responsabilitățile domestice ale familiilor din societățile occidentale (Hochschild 130). În acest context apare frecvent și fenomenul familiei transnaționale, descris de Peggy Levitt, în care membrii familiei trăiesc în spații geografice diferite, menținând însă relații afective și economice la distanță (Levitt 5).

Aceste transformări sociale constituie cadrul tematic al multor texte literare dedicate migrației românești contemporane. Prezentul studiu analizează trei astfel de opere: „Badante pentru totdeauna" și „Satul fără mămici" de Ingrid Beatrice Coman-Prodan și „Badantă de împrumut" de Cristina Olteanu. Aceste texte explorează experiența migrației feminine și construiesc figura badantei ca simbol al identității diasporice contemporane.

Articolul propune o interpretare a figurii badantei ca simbol literar al identității diasporice românești contemporane, analizând modul în care literatura migrației reflectă tensiunile dintre mobilitate economică, identitate culturală și familie transnațională.

Figura badantei și identitatea diasporică

În proza românească contemporană dedicată migrației economice, figura badantei devine una dintre cele mai pregnante reprezentări ale experienței diasporice. Apariția acestui personaj literar reflectă transformările sociale produse de mobilitatea transnațională și evidențiază modul în care literatura contemporană încearcă să interpreteze experiența dezrădăcinării și a adaptării culturale. În numeroase texte dedicate migrației românești, badanta apare nu doar ca un personaj social recognoscibil, ci și ca un simbol al identității migrante, situate între două spații culturale.

Termenul *badante*, utilizat în mod curent în spațiul italian pentru a desemna persoanele care îngrijesc vârstnici sau persoane dependente, a devenit în ultimele două decenii un element frecvent asociat cu migrația românească. Literatura reflectă această realitate socială și transformă figura badantei într-un personaj reprezentativ pentru experiența migrației feminine. În acest context, badanta nu este doar o figură profesională, ci și o expresie simbolică a tensiunilor identitare generate de mobilitatea transnațională.

Din perspectivă teoretică, identitatea personajelor migrante poate fi interpretată prin conceptul de identitate diasporică formulat de Stuart Hall. Potrivit lui Hall, identitatea diasporică nu reprezintă o esență fixă sau stabilă, ci rezultatul unui proces continuu de negociere între trecut și prezent, între memorie și experiență (Hall 225). Individul diasporic trăiește într-o stare de intersecție culturală, în care apartenența este simultan menținută și reconfigurată.

Această condiție identitară este evidentă în reprezentările literare ale badantei. Personajele analizate în textele contemporane trăiesc într-o poziție intermediară între două spații culturale: spațiul originar, asociat cu familia și cu memoria identitară, și spațiul migrator, definit de experiența muncii și de necesitatea adaptării sociale. În această situație, identitatea devine un proces dinamic, marcat de tensiunea dintre continuitate și transformare.

În romanul „Badantă de împrumut" de Cristina Olteanu, această tensiune identitară este exprimată într-o manieră confesivă, prin intermediul discursului narativ al protagonistei. Naratoarea își descrie experiența migratorie ca pe o transformare profundă a identității personale:

„Mă numesc Dina și asta e povestea mea… nici eu nu mai știu exact cu precizie când identitatea mi-a fost egalată cu puttana” (Olteanu 11).

Prin această formulare, textul evidențiază modul în care experiența migratorie produce o formă de reducere simbolică a identității individuale. Personajul nu mai este perceput în primul rând ca individ, ci ca reprezentant al unei categorii sociale marginalizate. Literatura surprinde astfel procesul de stigmatizare socială care afectează adesea migranții economici.

În termenii teoriei lui Stuart Hall, această transformare a identității reflectă caracterul procesual al identității diasporice. Personajul nu mai poate fi definit printr-o identitate stabilă, ci printr-o succesiune de redefiniri impuse de experiența migratorie și de poziționarea socială în spațiul adoptiv.

În același timp, experiența migratorie produce o redefinire a relației dintre individ și spațiul originar. Personajele migrante continuă să se raporteze la locul natal ca la un punct de referință identitar, iar memoria spațiului originar devine un element esențial al construcției identității diasporice. În numeroase texte dedicate migrației, imaginile copilăriei, ale familiei sau ale comunității devin repere simbolice care permit menținerea sentimentului apartenenței.

Conceptul de *third space* formulat de Homi Bhabha oferă un cadru teoretic relevant pentru interpretarea acestei situații. Potrivit lui Bhabha, identitatea culturală se construiește adesea într-un spațiu intermediar în care elemente culturale diferite se intersectează și se transformă. În acest spațiu intermediar, identitatea nu mai este determinată exclusiv de originea culturală, ci de interacțiunea dintre experiențe culturale multiple.

Personajele migrante din literatura română contemporană reflectă tocmai această experiență a identității hibride. Ele trăiesc simultan în două sisteme culturale și trebuie să negocieze constant diferențele dintre acestea. Adaptarea la spațiul occidental implică învățarea unor norme sociale și culturale noi, iar acest proces produce adesea un sentiment de insecuritate identitară.

În același timp, figura badantei reflectă și dimensiunea de gen a migrației contemporane. Migrația feminină este adesea asociată cu activități din domeniul muncii domestice și al îngrijirii, iar această realitate influențează modul în care identitatea migrantei este percepută social. Literatura evidențiază astfel modul în care experiența migratorie este marcată de intersecția dintre identitatea culturală și rolurile de gen.

Prin intermediul acestor reprezentări, figura badantei devine un simbol literar al transformărilor sociale produse de globalizare. Personajele migrante reflectă tensiunile dintre mobilitate și stabilitate, dintre apartenență și adaptare, dintre identitatea culturală și rolurile sociale impuse de contextul migrator. Literatura transformă astfel experiența individuală a migrației într-o reflecție asupra identității într-o lume caracterizată de mobilitate și interdependență culturală.

În acest sens, reprezentarea badantei poate fi interpretată ca una dintre cele mai reprezentative imagini literare ale migrației românești contemporane. Prin intermediul acestui personaj, proza contemporană reușește să surprindă complexitatea experienței diasporice și să evidențieze modul în care mobilitatea globală transformă identitatea individuală și relația dintre individ și spațiul cultural din care provine.

Paradoxul muncii de îngrijire

Unul dintre elementele centrale ale literaturii dedicate migrației feminine îl constituie paradoxul muncii de îngrijire. În numeroase cazuri, femeile care pleacă în străinătate pentru a lucra ca îngrijitoare devin responsabile de bunăstarea unor familii străine, în timp ce propriile familii

rămân în grija altor persoane sau sunt fragmentate de distanța geografică. Această situație reflectă o contradicție structurală a migrației contemporane: munca de îngrijire care susține stabilitatea familială în societățile occidentale este realizată adesea de femei care sunt nevoite să se separe de propriile familii.

Din perspectivă sociologică, acest fenomen este interpretat prin conceptul de „lanțuri globale de îngrijire" (*global care chains*), formulat de Arlie Russell Hochschild. Potrivit acestei teorii, globalizarea economică a generat o redistribuire transnațională a muncii domestice și afective. Femeile din societățile occidentale, integrate tot mai mult în piața muncii, transferă responsabilitățile de îngrijire către femei migrante provenite din economii periferice sau semi-periferice (Hochschild 130). În acest mod se formează o succesiune de relații de îngrijire care traversează frontierele naționale și creează o structură globală a muncii domestice.

Literatura recentă a Diasporei surprinde această realitate socială nu doar ca fenomen economic, ci și ca experiență afectivă profundă. În romanul Badante pentru totdeauna de Ingrid Beatrice Coman-Prodan, această contradicție este exprimată într-o formulare sugestivă, care sintetizează tensiunea dintre rolul profesional și identitatea familială a personajului:

„Pentru ei eram doar badanta. Pentru copiii mei eram mama plecată" (Coman-Prodan 54).

În această perspectivă, experiența personajului poate fi interpretată ca o expresie literară a lanțurilor globale de îngrijire descrise de Arlie Hochschild. Literatura transformă astfel un concept sociologic într-o experiență narativă concretă, evidențiind tensiunile dintre responsabilitatea profesională și atașamentul familial.

Această formulare concentrează într-o expresie simplă una dintre cele mai dramatice dimensiuni ale migrației feminine. Personajul este simultan îngrijitoare și mamă absentă, iar identitatea sa se construiește în jurul acestei dualități. Din punct de vedere simbolic, figura badantei devine astfel reprezentativă pentru o identitate fragmentată, situată între responsabilitatea profesională și atașamentul familial.

În același roman apare și experiența anonimizării sociale a migrantei. În spațiul domestic al familiei pentru care lucrează, personajul este definit exclusiv prin rolul său profesional, iar identitatea individuală devine secundară:

„În casa lor nu aveam nume. Eram doar badanta, femeia care trebuia să fie acolo când aveau nevoie de ea" (Coman-Prodan 61).

Această observație evidențiază modul în care relațiile de muncă domestice pot produce o formă de reducere simbolică a identității migrantei. Personajul nu este perceput ca individ, ci ca funcție socială, ceea ce accentuează sentimentul de alienare și de marginalizare.

În același timp, experiența migratorie produce o reconfigurare a relațiilor familiale. Distanța geografică transformă structura familiei într-o formă de familie transnațională, concept analizat de Peggy Levitt. În acest tip de familie, membrii trăiesc în spații geografice diferite, dar mențin legături afective și economice prin intermediul comunicării la distanță și al transferurilor financiare (Levitt 5).

Literatura surprinde însă și dimensiunea emoțională a acestei structuri familiale fragmentate. Relațiile dintre părinți și copii sunt marcate de absență, iar comunicarea la distanță nu poate substitui prezența fizică. Această tensiune apare frecvent în textele dedicate migrației românești, unde plecarea în străinătate este simultan o strategie economică și o experiență afectivă traumatică.

În acest sens, figura badantei devine un simbol literar al transformărilor produse de globalizare asupra relațiilor familiale. Personajele migrante reflectă tensiunile dintre mobilitatea economică și stabilitatea familială, dintre responsabilitatea profesională și atașamentul afectiv.

Literatura transformă astfel experiența individuală a migrației într-o reflecție mai amplă asupra reorganizării muncii și a relațiilor familiale în contextul economiei globale.

Copiii rămași acasă

Dacă multe texte dedicate migrației explorează experiența migrantei și dificultățile adaptării în spațiul occidental, volumul „Satul fără mămici" de Ingrid Beatrice Coman-Prodan introduce o perspectivă narativă diferită, deplasând centrul de interes către experiența copiilor rămași în țară. Această schimbare de focalizare narativă permite explorarea unei dimensiuni adesea neglijate a fenomenului migrator: impactul afectiv și psihologic al plecării părinților asupra copiilor.

În contextul migrației economice, copiii rămași acasă reprezintă una dintre cele mai vulnerabile categorii sociale. Absența părinților produce o reconfigurare a relațiilor familiale, iar copilăria este marcată de experiența separării și de incertitudinea afectivă. Literatura surprinde această realitate într-o manieră profund emoțională, transformând experiența individuală a personajelor într-o reprezentare simbolică a unei realități sociale mai largi.

Un fragment sugestiv din volumul lui Coman-Prodan surprinde momentul plecării mamei, perceput din perspectiva copilului:

„Ușa s-a închis peste sunetul care avea să-mi rămână veșnic pecetluit în suflet… sunetul de mamă-cu-valiză care pleacă" (Coman-Prodan 23).

Prin intermediul acestei imagini, textul transformă plecarea într-un moment fondator al memoriei afective. Sunetul ușii care se închide devine un simbol al separării definitive, iar imaginea „mamei cu valiză" sintetizează experiența migrației economice în imaginarul copilului.

Această perspectivă narativă evidențiază contrastul dintre motivația economică a migrației și experiența emoțională a copiilor. Pentru adulți, plecarea este justificată prin necesitatea îmbunătățirii condițiilor de trai. Pentru copii, însă, această justificare rămâne adesea incomprehensibilă. Un alt fragment din volum surprinde această diferență de percepție:

„Mama spunea că pleacă pentru noi, dar pentru mine plecarea ei era doar un gol pe care nu îl puteam umple cu nimic" (Coman-Prodan 41).

Situația descrisă în aceste povestiri reflectă structura familiei transnaționale analizată de Peggy Levitt, în care membrii familiei trăiesc în spații geografice diferite, dar mențin relații afective și economice la distanță.

Acest fragment evidențiază ruptura dintre logica economică a migrației și experiența afectivă a copilului. Literatura reușește astfel să transforme o realitate sociologică într-o experiență narativă intensă, în care emoția individuală reflectă o traumă colectivă.

În același timp, povestirile din volum evidențiază transformările produse în structura comunității rurale românești. Satul devine un spațiu marcat de absență, în care numeroase familii sunt fragmentate de migrația economică. Copiii cresc în grija bunicilor sau a altor rude, iar relațiile familiale sunt redefinite de distanța geografică.

Această realitate este surprinsă în mod sugestiv prin imaginea unui sat în care absența maternă devine o experiență colectivă. Titlul volumului, „Satul fără mămici", sintetizează această transformare socială, sugerând un spațiu comunitar în care figura maternă este tot mai rară. Literatura evidențiază astfel impactul migrației nu doar asupra individului, ci și asupra comunității.

Din punct de vedere narativ, perspectiva copilului permite intensificarea dimensiunii emoționale a textului. Experiențele cotidiene sunt filtrate prin sensibilitatea copilăriei, iar evenimentele aparent banale capătă o încărcătură simbolică puternică. Absența mamei este resimțită în gesturi mărunte – mesele luate fără ea, serile petrecute în tăcere sau apelurile telefonice scurte care încearcă să suplinească distanța.

În același timp, aceste povestiri reflectă și adaptarea copiilor la noua realitate familială. Copiii dezvoltă strategii de acomodare la absență, iar relațiile cu bunicii sau cu alte persoane care îi îngrijesc devin esențiale pentru menținerea echilibrului emoțional. Literatura surprinde astfel procesul complex prin care copilăria este redefinită în contextul migrației economice.

Prin această perspectivă narativă, volumul lui Coman-Prodan completează imaginea literară a migrației românești contemporane. Dacă multe texte se concentrează asupra experienței migrantei, „Satul fără mămici" evidențiază consecințele indirecte ale migrației asupra celor rămași acasă. Literatura devine astfel un spațiu de reflecție asupra costurilor afective ale mobilității economice.

În acest sens, reprezentarea copiilor rămași acasă contribuie la construirea unei imagini mai complexe a migrației românești contemporane. Experiența migratorie nu mai apare doar ca o strategie economică, ci și ca un proces care transformă profund relațiile familiale și structura comunităților. Prin intermediul acestor povestiri, literatura reușește să surprindă dimensiunea umană a migrației și să evidențieze tensiunile dintre necesitatea economică și stabilitatea afectivă.

Dorul și identitatea migratorie

În literatura migrației românești contemporane, experiența dorului apare ca una dintre cele mai recurente și mai semnificative teme. Dorul devine nu doar o emoție individuală, ci și o formă de expresie a identității diasporice, reflectând tensiunea permanentă dintre apartenența culturală și distanța geografică. În contextul migrației economice, această experiență capătă o dimensiune complexă, deoarece personajele migrante se află într-o situație paradoxală: ele trăiesc într-un spațiu social diferit, dar continuă să se raporteze afectiv la spațiul originar.

Conceptul de identitate diasporică formulat de Stuart Hall oferă un cadru teoretic util pentru interpretarea acestei experiențe. Potrivit lui Hall, identitatea diasporică nu este o esență fixă, ci rezultatul unui proces continuu de negociere între memorie, experiență și context cultural (Hall 225). Individul diasporic trăiește simultan în două dimensiuni temporale și spațiale: cea a trecutului asociat cu locul originar și cea a prezentului definit de experiența migratorie.

În literatura migrației, această dualitate identitară este adesea exprimată prin intermediul dorului. Dorul devine astfel o formă de memorie afectivă care menține legătura dintre individ și spațiul originar. Spre deosebire de nostalgia abstractă, dorul implică o relație personală și profund emoțională cu locul și cu oamenii rămași în urmă.

În romanul „Badantă de împrumut" de Cristina Olteanu, această experiență este exprimată într-o formulare sugestivă:

„Aproape toate badantele românce sunt măcinate de o boală: dorul de copii, dorul de casă" (Olteanu 142).

Prin intermediul acestei metafore, dorul este descris ca o formă de suferință constantă, comparabilă cu o boală. Imaginea sugerează caracterul persistent și inevitabil al acestei stări afective. Pentru personajele migrante, dorul nu reprezintă doar o reacție emoțională temporară, ci o condiție existențială care definește experiența diasporică.

În același timp, dorul reflectă și relația complexă dintre memorie și identitate. Experiența migratorie produce adesea o idealizare a spațiului originar, iar amintirile devin un refugiu simbolic în fața dificultăților vieții cotidiene. În acest sens, dorul funcționează ca un mecanism de conservare a identității culturale.

În numeroase texte dedicate migrației, spațiul originar este reconstruit prin intermediul memoriei afective. Imaginile copilăriei, ale familiei sau ale comunității devin repere simbolice

care permit personajelor să își mențină sentimentul apartenenței. Literatura surprinde astfel modul în care memoria transformă experiențele trecutului într-o resursă identitară.

Pe de altă parte, dorul reflectă și dificultatea integrării complete în spațiul adoptiv. Personajele migrante se află într-o poziție intermediară între două lumi, iar această situație produce adesea o formă de alienare culturală. Ele nu mai aparțin complet spațiului originar, dar nici nu reușesc întotdeauna să se integreze pe deplin în societatea în care trăiesc.

În cazul personajelor analizate, dorul devine un element central al acestei identități intermediare. El exprimă simultan atașamentul față de spațiul originar și conștientizarea distanței care separă prezentul de trecut. Astfel, dorul nu reprezintă doar o emoție individuală, ci și o expresie simbolică a condiției diasporice.

În plus, dorul contribuie la construirea unei solidarități afective între migranți. Experiența comună a separării și a nostalgiei creează un sentiment de apartenență la o comunitate diasporică. Personajele literare recunosc adesea această experiență comună, iar relațiile dintre migranți sunt marcate de empatie și de înțelegere reciprocă.

Dorul devine astfel expresia unei identități situate în *third space*, spațiul intermediar în care experiențele culturale diferite coexistă și produc forme hibride de apartenență.

Prin intermediul acestei teme, literatura reușește să surprindă dimensiunea profund umană a migrației. Dincolo de statisticile economice și de discursurile politice despre mobilitatea globală, textele literare evidențiază costurile afective ale migrației și complexitatea experienței diasporice. În acest sens, dorul devine unul dintre elementele centrale ale reprezentării literare a migrației românești contemporane. El sintetizează tensiunile dintre mobilitate și apartenență, dintre prezent și memorie, dintre adaptare și nostalgie. Prin intermediul acestei teme, literatura transformă experiența individuală a migranților într-o reflecție asupra identității și asupra relației dintre individ și spațiul cultural din care provine.

Reprezentarea spațiului migrator

Un element important al literaturii dedicate migrației îl constituie reprezentarea spațiului în care se desfășoară experiența migratorie. În proza românească contemporană care tematizează migrația economică, spațiul occidental apare adesea ca un teritoriu ambivalent, situat între promisiunea mobilității sociale și experiența alienării culturale. În numeroase texte literare, acest spațiu este construit narativ în opoziție cu spațiul originar, devenind un loc al confruntării dintre identitatea personală și condițiile sociale ale migrației.

În romanele analizate, spațiul migrator este reprezentat în principal prin intermediul experienței cotidiene a muncii domestice. Universul narativ al personajelor migrante este adesea limitat la interiorul casei în care acestea lucrează, iar contactul cu spațiul exterior apare rar sau fragmentar. Această restrângere a spațiului reflectă poziția socială a migrantei, aflată într-o relație de dependență economică și simbolică față de familia pentru care lucrează.

În romanul „Badante pentru totdeauna”, spațiul casei devine centrul universului existențial al personajului. Casa în care lucrează badanta funcționează simultan ca spațiu de muncă și spațiu de locuire, iar granița dintre viața personală și cea profesională devine difuză. Personajul se află permanent în interiorul acestui spațiu domestic, iar mobilitatea sa este limitată de responsabilitățile profesionale.

Această construcție narativă sugerează caracterul ambivalent al spațiului migrator. Pe de o parte, spațiul occidental oferă posibilitatea unei stabilități economice inaccesibile în țara de origine. Pe de altă parte, el produce o experiență de izolare socială și culturală. Personajul migrator

trăiește într-un spațiu care nu îi aparține pe deplin și în care identitatea sa este adesea redusă la rolul profesional.

În „Badantă de împrumut” această ambivalență a spațiului migrator este exprimată prin contrastele dintre reprezentările idealizate ale Occidentului și realitatea cotidiană a muncii migrante. Italia apare inițial ca un spațiu al oportunității economice, dar experiența concretă a migrantei dezvăluie dimensiunea dificilă a integrării sociale. Spațiul urban occidental este perceput ca un loc străin, în care personajul trebuie să învețe reguli sociale și culturale diferite.

În acest sens, experiența migratorie implică și o formă de învățare culturală. Personajele migrante trebuie să se adapteze la un sistem de norme și comportamente diferite, iar această adaptare produce adesea un sentiment de insecuritate identitară. Diferențele lingvistice, culturale și sociale accentuează sentimentul de distanță față de spațiul adoptiv.

Din perspectivă teoretică, în acest spațiu intermediar identitatea culturală este construită prin interacțiunea dintre experiențe culturale diferite, iar individul dezvoltă forme hibride de apartenență. Personajele migrante din aceste texte se află tocmai într-o asemenea poziție de interval, în care identitatea este permanent negociată între două spații culturale.

Această interpretare a spațiului migrator poate fi aprofundată prin corelarea conceptului de „spațiu liminal” formulat de Victor Turner cu noțiunea de *third space* propusă de Homi Bhabha în cadrul studiilor culturale. Dacă Turner descrie liminalitatea ca o stare intermediară caracteristică momentelor de tranziție socială, Bhabha extinde această perspectivă asupra identității culturale în contextul modernității globale. Pentru Bhabha, *third space* reprezintă un spațiu simbolic al intersecției culturale, în care identitățile nu sunt fixe, ci se formează prin negocierea continuă dintre experiențe culturale diferite. În literatura migrației, aceste două concepte devin complementare: spațiul liminal descrie condiția de tranziție socială a migrantei, iar *third space* explică modul în care această tranziție produce identități culturale hibride.

În cazul personajelor analizate, casa în care lucrează badanta poate fi interpretată simultan ca spațiu liminal și ca *third space*. Din perspectiva lui Turner, acest spațiu reflectă o poziție socială intermediară, în care migranta nu mai aparține complet comunității de origine, dar nici nu este integrată pe deplin în societatea adoptivă. Din perspectiva lui Bhabha, același spațiu devine locul în care identitatea culturală se reconfigurează prin contactul dintre norme, valori și practici culturale diferite. Astfel, experiența migratorie produce o formă de identitate hibridă, situată între două spații culturale și caracterizată prin negociere permanentă.

Prin intermediul acestei duble perspective teoretice, literatura migrației poate fi interpretată ca o reflecție asupra modului în care mobilitatea globală transformă atât experiența spațiului, cât și structura identității culturale.

În același timp, reprezentarea spațiului migrator este strâns legată de memoria spațiului originar. În multe texte dedicate migrației, locul natal apare ca un reper afectiv care structurează identitatea personajelor. Amintirile despre familie, despre comunitate sau despre peisajele copilăriei funcționează ca puncte de referință simbolice care permit menținerea sentimentului de apartenență.

Această opoziție dintre spațiul originar și spațiul migrator constituie una dintre structurile narative fundamentale ale literaturii migrației. Dacă spațiul occidental este adesea reprezentat ca un loc al muncii și al adaptării, spațiul originar apare ca un loc al memoriei și al identității afective.

În acest context, dorul devine un element esențial al relației dintre personaj și spațiu. Dorul nu exprimă doar nostalgia față de familie, ci și atașamentul față de un spațiu cultural care continuă să definească identitatea personajului. Experiența migratorie produce astfel o relație complexă între spațiu, memorie și identitate.

Prin intermediul acestor reprezentări, literatura contemporană oferă o perspectivă nuanțată asupra experienței migratorii. Spațiul migrator nu este prezentat exclusiv ca loc al oportunității sau al alienării, ci ca un teritoriu ambivalent în care identitatea personală este supusă unor transformări profunde.

În acest sens, reprezentarea spațiului migrator contribuie la construirea unei imagini complexe a migrației românești contemporane. Literatura evidențiază faptul că mobilitatea globală nu produce doar schimbări economice, ci și transformări culturale și identitare care influențează profund experiența individuală a migranților.

Concluzii

Analiza comparativă a operelor „Badante pentru totdeauna" și „Satul fără mămici" de Ingrid Beatrice Coman-Prodan și „Badantă de împrumut" de Cristina Olteanu evidențiază modul în care literatura recentă a Diasporei reflectă experiența migrației economice și transformările identitare generate de mobilitatea transnațională. Prin intermediul figurii badantei și al perspectivelor narative complementare, aceste texte construiesc o reprezentare complexă a fenomenului migrator, evidențiind atât dimensiunea economică a migrației, cât și consecințele sale afective și culturale.

Una dintre observațiile principale ale studiului este faptul că figura badantei funcționează în aceste texte ca un simbol literar al migrației românești contemporane. Dincolo de dimensiunea sociologică a fenomenului, personajul badantei devine expresia unei identități fragmentate, situate între spațiul originar și spațiul adoptiv. Experiența migratorie produce o formă de identitate diasporică, caracterizată prin tensiunea dintre apartenența culturală și adaptarea socială. În acest sens, personajele analizate reflectă ceea ce Stuart Hall descrie drept procesul continuu de negociere a identității în contextul experienței diasporice.

În același timp, literatura surprinde paradoxul muncii de îngrijire care caracterizează migrația feminină contemporană. Femeile care pleacă în străinătate pentru a îngriji persoane vârstnice sau dependente devin responsabile de bunăstarea unor familii străine, în timp ce propriile familii sunt fragmentate de distanța geografică. Această contradicție, analizată în sociologia migrației prin conceptul de „lanțuri globale de îngrijire", este reprezentată în mod sugestiv în romanele analizate, unde personajele sunt simultan îngrijitoare și mame absente. Literatura evidențiază astfel costurile afective ale mobilității economice și tensiunile dintre responsabilitatea profesională și atașamentul familial.

O contribuție importantă a textelor analizate constă în diversitatea perspectivelor narative asupra fenomenului migrator. Dacă romanele dedicate experienței migrantei explorează dificultățile adaptării culturale și tensiunile identitare generate de viața în diaspora, volumul Satul fără mămici introduce perspectiva copiilor rămași acasă. Această schimbare de focalizare narativă permite evidențierea impactului migrației asupra relațiilor familiale și asupra comunității. Literatura devine astfel un spațiu de reflecție asupra costurilor sociale ale migrației, evidențiind dimensiunea afectivă a separării dintre părinți și copii.

Un alt element central al reprezentării literare a migrației este experiența dorului. În aceste texte, dorul apare ca o formă de memorie afectivă care menține legătura dintre individ și spațiul originar. Personajele migrante trăiesc într-o poziție intermediară între două spații culturale, iar dorul devine expresia acestei identități diasporice. În acest sens, literatura surprinde tensiunile dintre mobilitate și apartenență, dintre prezentul vieții migrante și memoria spațiului natal.

De asemenea, analiza reprezentării spațiului migrator evidențiază ambivalența experienței diasporice. Spațiul occidental apare simultan ca un loc al oportunității economice și al alienării

culturale. Personajele migrante trăiesc într-un univers social în care identitatea lor este adesea redusă la rolul profesional, iar integrarea culturală rămâne parțială. În opoziție cu acest spațiu al muncii și al adaptării, spațiul originar este reconstruit prin intermediul memoriei și al nostalgiei, devenind un reper simbolic al identității.

Prin intermediul acestor reprezentări, proza diasporică participă la construirea unei imagini complexe a societății românești postcomuniste. Migrația economică apare nu doar ca un fenomen social major, ci și ca o experiență existențială care transformă profund identitatea individuală și relațiile familiale. Textele analizate demonstrează că literatura migrației funcționează simultan ca document cultural și ca reflecție asupra transformărilor produse de globalizare.

În acest sens, proza dedicată migrației poate fi interpretată ca o formă de memorie culturală a societății românești contemporane. Prin intermediul personajelor și al experiențelor narative, literatura reușește să surprindă complexitatea fenomenului migrator și să evidențieze tensiunile dintre mobilitate economică, identitate culturală și stabilitate familială. Astfel, analiza acestor texte contribuie la înțelegerea modului în care literatura contemporană reflectă și interpretează transformările sociale ale lumii globalizate.

BILIOGRAPHY:

1. Bhabha, Homi. The Location of Culture. Routledge, 1994.
2. Coman-Prodan, Ingrid Beatrice. Badante pentru totdeauna. Eikon, 2021.
3. Coman-Prodan, Ingrid Beatrice. Satul fără mămici. Eikon, 2021.
4. Druță, Inga, și Aliona Grati. „Identitatea literară a scriitorilor români aflați între două lumi.” Metaliteratură, 2010.
5. Hall, Stuart. “Cultural Identity and Diaspora.” In Identity: Community, Culture, Difference, edited by Jonathan Rutherford, Lawrence & Wishart, 1990.
6. Hochschild, Arlie Russell. “Global Care Chains and Emotional Surplus Value.” In On the Edge: Living with Global Capitalism, edited by Will Hutton and Anthony Giddens, Jonathan Cape, 2000.
7. Levitt, Peggy. The Transnational Villagers. University of California Press, 2001.
8. Olteanu, Cristina. Badantă de împrumut. Eikon, 2019.
9. Turner, Victor. The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Aldine, 1969.
10. Vatra. „Diaspora literară.” Revista Vatra, nr. 7–8, 2024.

THE COMPLEXITY OF COMMUNICATION: FROM PHILOSOPHICAL CONCEPTS TO MECHANISMS OF DISCURSIVE MANIPULATION

Camelia Zăgrean (Mihăilă)
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca

***Abstract**: The concept of communication is extremely complex, oscillating between a tool for mass manipulation and a fundamental mechanism for building social communities. It can be seen as a way of revealing social communion, in contrast to theories that emphasize its role in persuasion and control. The power asymmetries inherent in communication can be exploited maliciously to manipulate recipients, concealing real intentions and circumventing their rational judgment. Unlike simple lying, manipulation is a deeply goal-oriented process that can even exploit the receiver's subjective interests to secure their unconscious consent. To counteract this, critical discourse analysis attempts to decode the ideologies hidden in language, empowering individuals to resist social domination and manipulation.*

***Keywords**: communication, manipulation, philosophy, critical discourse, intention*

Popularitatea noțiunii de comunicare, amplificată prin preluarea ei de către discursurile politice, administrative, tehnologice sau terapeutice, a depășit cu mult claritatea sa conceptuală. Tentativele de a conferi noțiunii de comunicare o rigoare conceptuală adecvată analizei academice au produs rezultate eterogene. În unele cazuri, aceste eforturi au condus la o formalizare a uzului existent, fără a clarifica suficient presupozițiile implicate. Pe acest fundal, reflecțiile filosofice relevante asupra comunicării se concentrează adesea asupra problemelor intersubiectivității, ale înțelegerii reciproce și ale posibilităților sau limitelor acesteia, chiar și atunci când termenul „comunicare" nu este utilizat în mod central. Conceptul de comunicare se distinge printr-o generalitate inerentă, funcționând ca un pilon fundamental al organizării sociale. Comunicarea reprezintă „mecanismul prin care se dezvoltă relațiile umane, incluzând toate simbolurile minții, împreună cu mijloacele de a le transmite prin spațiu și de a le conserva în timp" (Peters, 2000, p.9). Totuși, semnificațiile termenului variază considerabil în funcție de paradigma de cercetare. Într-o anumită viziune, comunicarea devine sinonimă cu dispersia simbolurilor persuasive, un instrument esențial pentru gestionarea opiniei maselor, perspectivă evidențiată de autori precum Lippmann, Bernays și Lasswell.

Raționalizarea societății alături de noile instrumente au determinat condiții fără precedent pentru fabricarea consimțământului în rândul populațiilor care sunt dispersate. Prin experiența Primului Război Mondial s-a dovedit că simbolurile nu au doar rol estetic, ci și rol în organizarea socială. În schimb, Lasswell vede manipularea ca inevitabilă, având un rol important în ordinea socială modernă și mult mai acceptabilă față de formele brutale anterioare de control social. Cu toate acestea, caracterul sistematic și așa-zisa eficacitate a simbolurilor comunicate în masă au determinat apariția unor întrebări cu privire la viitorul democrației. Dacă poporul își dorește o cetate puternică , dar gata să fie manipulată de experți, raționalitatea publicului este una care ridică semne de întrebare. Tot Lippman susține înlocuirea suveranității cu conducerea de către experți, deoarece credința sa în manipularea în masă era temperată de un sentiment al impenetrabilității publicului, deoarece iraționalitatea populară poate fi atât maleabilă, cât și intransigentă. După Primul Război Mondial și după Al Doilea Război Mondial comunicarea a fost un subiect de dezbatere deosebit de utilizat, prin intermediul acestora se oferă o bază către o abordare mai

contemporană. În filosofie, comunicarea a fost un concept central, în gândirea socială pe scară largă, comunicarea a fost o abordată fie ca „mulțime" sau „popor" oferind o temă pentru lucrări care consolidează acest termen. În timp ce Walter Lippmann vede producerea calculată a opiniei publice ca o dovadă a imposibilității realizării democrației populare, György Lukács vede această producere un preludiu necesar acțiunii revoluționare. O opinie care este împărtășită de ambii autori constă în necesitatea unei avangarde, fie de experți în științe sociale, potrivit lui Lippmann, fie lideri intelectuali de partid potrivit lui Lukács , deoarece nu vedeau utilă auto- organizarea spontană a voinței populare. Comunicarea a fost concepută cu o putere de a uni o populație dezbinată, atât spre bine, cât și spre rău, cu capacitatea de a facă sau desface ordinea politică.

Comunicarea a mai fost văzută și ca mijloc de a epura disonanța semantică, având posibilitatea de a deschide o cale către relații sociale mult mai raționale. Astfel, comunicarea poate fi privită din punct de vedere macro, cât și micro, iar purificarea ei ar ajuta la nivel internațional dar și interpersonal. Limbajul ne leagă de originile noastre primitive, iar magia cuvintelor care este atât de proeminentă în culturile umane timpurii, credința potrivit căreia numele conferă putere asupra lucrului a crescut în secolul al XX-lea. Analiza semantică oferă un mediu de comunicare pentru nevoile oamenilor moderni. La nivel interpersonal, pericolul principal era nepotrivirea intenției, în sensul că omul ajunge să tragă concluzii imediate, de fiecare dată când aude ceva, se gândește ce ar dori el să spună dacă ar rosti acele cuvinte. Întrucât sensul se află în mintea privitorului, solipsismul este prezent adesea. Mai putem considera comunicarea drept o potrivire a minților, deoarece un criteriu al unei comunicări reușite este identitatea conștiinței dintre vorbitor și ascultător, psihologia fiind foarte utilă pentru abordarea comunicării. Astfel, dacă sensurile nu sunt inerente cuvintelor, ci minților, nimic nu poate să garanteze tranzitul reușit peste distanța dintre două minți. Prin intermediul cercetărilor realizate de Ogden și Richards se evidențiază concepția potrivit căreia comunicarea apare ca o barieră de netrecut (Peters, 2000, p.14). În timp ce propaganda a fost condusă de modernizarea societății și a politicii, sentimentul imposibilității s-a regăsit în inima modernismului literar și estetic, unii s-au îngrijorat cu privire la comunicarea unidirecțională, iar alți cu privire la lipsa oricărei comunicări.

Martin Heidegger și John Dewey au viziuni asupra comunicării din anii 1920, care reprezintă surse fertile de teorie a comunicării, deși apar diferențe profunde, in sensul că fiecare respinge viziunea mentalistă și subiectivizarea sensului pe care o însoțește, fiecare ocolește solipsismul. În timp ce pentru Ogden și Richards principala îngrijorare este sensul neclar, pentru Heidegger este inautenticitatea, deoarece pentru el comunicarea nu a fost semantică sau pragmatică, ci o modalitate de dezvăluire a lumii. Nemulțumirea agitată și nevoia de stimulare artificială este expresia unei căutări frenetice pentru a umple golul cauzat de slăbirea legăturilor care țin persoanele împreună într-o comunitate.

Această agitație superficială arată influența tehnologiei și este cauzată de dispariția ulterioară a comunicării față în față. John Dewey a evitat o viziune semantică asupra limbajului, la fel ca Heidegger, el a văzut ca o nebunie încercarea de a crea un consens între indivizii izolați, fie într-o formă spirituală, fie într-o formă științifică. A fost mai mult orientat spre viziunea lui Ogden și Richards, în sensul că a vizat revigorarea comunicării pe scară largă pentru a corecta pierderea comunității imediate de experiență. Precum Hegel, Dewey a privit universul ca fiind mai mult decât o simplă materie și minte. Ceea ce Hegel numea „geist", Peirce numea „terțietate", Royce a numit „lumea interpretării", iar Dewey numea „experiență" urmând să schimbe termenul în „cultură"(Peters, 2000, p.18). De asemenea, pentru Dewey comunicarea nu putea fi redusă la obiecte sau la stări psihice interioare, el vedea descoperirea experienței private individuale ca fiind măreață și eliberatoare, iar ca dar distinctiv al umanității este abilitatea de a se plasa la punctul de

vedere al unei situații pe care două părți o împărtășesc. În ceea ce privește comunicarea, pentru Heidegger, a dezvăluit comuniunea ființelor sociale, pentru Ogden și Richards a permis o întâlnire curată a minților, iar pentru Dewey a susținut construirea comunității și a creației. Habermas împărtășește viziunea lui Dewey și ia comunicarea ca un mod de acțiune care nu implică doar un sine moral autonom, ci este și un proces care generalizat atrage crearea unei comunități democratice. Acesta vede comunicarea mai mult ca coordonarea acțiunii orientate spre deliberarea despre justiție, decât împărtășirea conștiinței, având un caracter normativ. Levinas construiește după moștenirea fenomenologică lăsată de Husserl și Heidegger pentru a înțelege comunicarea ca pe o mângâiere.

Eșecul de a comunica nu este un eșec moral, ci este un sfârșit așteptat pentru un proiect care e defectuos. Rezultatul acesta permite izbucnirea milei și a generozității, care determină la căutarea de modalități de a-i descoperi pe ceilalți dincolo de simpla cunoaștere, controlând trufia egoului. Dacă comunicarea este privită ca o reduplicare a sinelui în celălalt, atunci aceasta concepție poate să fie criticată și înlăturată deoarece este percepută greșit, împotriva distinctivității caracterului ființelor umane. A vedea sensul de minți împărtășite și comunicarea imposibilă, nu înseamnă că nu putem coopera splendid, dacă se arată omniprezenta coordonării pragmatice, nu înseamnă că nu se pândesc abisuri în sine și în celălalt. Fiecare versiune abordată surprinde adevăruri importante despre comunicare, însă nici una nu cuprinde totalitatea. Este necesară găsirea unei variante care nu șterge nici faptul curios al alterității, nici posibilitatea de a face lucruri cu ajutorul cuvintelor. Deși, limbajul este rezistent la intenția noastră și de multe ori ne conduce el, este cel mai fiabil mijloc de persuasiune cunoscut. În cadrul anilor 1920 nu a existat o distincție între comunicarea față în față și cea de masă, mass-media fiind un termen proaspăt creat și care avea un orizont vag: umbra „aparatului simbolic" de la Ogden și Richards, „distragere" de la Heidegger, „instrumente ale comunicării" de la Dewey și „medii de publicitate" de la Bernays. Cu toate acestea, ideea de mass-media ca instituție nu apăruse încă. În anii 1930 a fost ascensiunea unei tradiții de cercetare socială orientată empiric, cu relevanță comercială asupra conținutului și efectelor mass-media, în special în ceea ce privește radioul, Paul Lazarsfeld fiind o figură cheie, un corp susținut de teorie și critică socială, preocupată de comunicare și distorsiunea ei în cultura de masă.

Analiza conceptelor fundamentale care guvernează sfera publică scoate la iveală o tensiune profundă, o criză etică generată de coliziunea dintre structurile socio-politice actuale și actul pur al comunicării. În esență, ontologia spațiului public contemporan este amenințată de instrumentalizarea simbolicului. Pericolul fundamental nu rezidă în comunicare, ci în descoperirea capacității acesteia de a deveni o unealtă de control. Sistemul actual tinde să transforme câmpul social într-un obiect manipulabil, unde potențialul simbolic al limbajului este deturnat de la funcția sa de a pune în comun, fiind subordonat unor teleologii pragmatice: eficiență managerială, marketing sau simpla voință de vizibilitate. Astfel, comunicarea riscă să devină un simplu mecanism de inginerie socială. Procesul comunicării instituie, prin natura sa, o asimetrie de putere între emițător și receptor. Aceasta este o „influență structurală", o consecință inevitabilă a poziției de autoritate a sursei. Totuși, această asimetrie nu este încă manipulare în sens malign; este doar condiția de posibilitate a acesteia. Manipularea propriu-zisă survine doar prin intervenția conștiinței intenționale. Doar atunci când emițătorul instrumentalizează cu rea-credință asimetria structurală pentru a distorsiona realitatea receptorului, influența devine violență simbolică. În fața acestei duble naturi a influenței, soluția nu este tehnică, ci profund etică, implicând o responsabilitate distribuită. Cine deține puterea discursivă trebuie să își asume o etică a alterității, refuzând tentația de a trata receptorul ca pe un mijloc pentru atingerea unor scopuri. Receptorul nu

este un vas pasiv, ci trebuie să își exercite capacitatea critică. Feedback-ul corect devine, filosofic vorbind, o vigilență hermeneutică, datoria de a valida veridicitatea mesajului primit. Pentru a clarifica aceste nuanțe, este necesară o depășire a modelului liniar al comunicării și adoptarea unei perspective interacționiste. Trebuie să deconstruim conceptele de persuasiune și manipulare nu ca simple transmisii de informație, ci ca procese complexe de negociere a realității sociale. Aceasta presupune o analiză critică a modului în care subiectivitățile sunt modelate și influențate în cadrul interacțiunii sociale.

Receptorul nu este o materie inertă asupra căreia sistemul își imprimă voința. Dimpotrivă, relația de comunicare este una de ajustare reciprocă, un joc intersubiectiv complex. Împotriva determinismului mecanicist, paradigma acționistă postulează că receptorul posedă o autonomie hermeneutică. El nu doar primește, ci selectează, filtrează și judecă. Interpretarea mesajului este întotdeauna mediată de contextul său existențial: credințele, poziția socială și orizontul de așteptare. Ceea ce numim adesea „manipulare sistemică" nu este neapărat rezultatul unei conspirații intenționale, ci agregarea neprevăzută a mii de acțiuni individuale raționale, care produc un rezultat colectiv nedorit, dar pe care nimeni nu l-a planificat explicit. Recursul la interpretare este motivat de întâlnirea cu ceea ce apare drept ambiguu ori inaccesibil, dar și seducător. Sunt supuse interpretării semne, acțiuni și fapte ce implică intenționalitatea umană, precum și construcții discursive lacunare, susceptibile de reconstituiri ipotetice de sens. Uneori, chiar natura textului solicită demersul interpretativ: de pildă, discursul alegoric reclamă identificarea unui sens secund.

Prezența indiciilor textuale sau extratextuale, a ambiguităților argumentative stimulează, la rândul ei, intervenția interpretului, care urmărește revizuirea și restaurarea coerenței semantice. Interpretările nu sunt univoce; funcția lor constă, mai degrabă, în reducerea echivocului și în raționalizarea conținutului analizat, acolo unde acesta permite o asemenea abordare (Bejan, 2004, p.32). Figura hermeneutului contemporan reia, într-un anumit sens, rolul rapsodului din dialogul Ion al lui Platon, care, pentru a înțelege poetul, trebuia să-i cunoască opera, gândirea și stilul. În modernitate, Martin Heidegger susține necesitatea investigării atât a intențiilor autorului, cât și a posibilităților de actualizare ale textului, chiar dincolo de instanța auctorială. În schimb, Hans-Georg Gadamer consideră că travaliul hermeneutic constă în traducerea a ceea ce este exprimat într-o formă străină sau opacă într-un limbaj accesibil comunității de receptare (Bejan, 2004, p.33) Interpretul își orientează atenția fie către trecut, fie către alteritate, iar experiența estetică poate reprezenta o culminare a acestui demers. Analiza fenomenelor de comunicare necesită adoptarea individualismului metodologic.

Pentru a înțelege „macro-manipularea", trebuie să coborâm la nivelul „micro-motivațiilor". Intervine o extindere a conceptului de raționalitate dincolo de logica rece, carteziană. Un comportament este rațional dacă este inteligibil, dacă, puși în situația actorului, putem spune: „Avea motive să procedeze astfel"(Boudon, 1997, p.55). Acuzația de manipulare este uneori rezultatul unei erori de perspectivă. Criticii judecă acțiunile publicului prin prisma unei raționalități logice stricte ignorând raționalitatea subiectivă a actorilor. Managementul comunicării devine eficient nu prin hipnoză, ci prin alinierea la motivațiile subiective ale indivizilor. Chiar și în cazul unor fenomene criticate precum consumerismul, aderența publicului nu este o simplă orbire. Ea implică un calcul, conștient sau nu: individul acceptă „mitul" propus pentru că întrezărește un câștig simbolic sau material. O teorie sau o ideologie devine credință colectivă doar dacă actorii sociali găsesc în ea o utilitate. Manipularea, în acest sens, este limitată de pragmatismul receptorului. Această perspectivă ne obligă să redefinim comunicarea nu ca un transfer de informație, ci ca un proces de negociere a puterii. Distincția etică dintre persuasiune și manipulare

nu se mai face doar pe baza intenției emițătorului, ci și pe baza gradului de libertate și raționalitate pe care procesul îl permite receptorului. Manipularea apare atunci când se scurtcircuitează capacitatea de calcul rațional a individului, nu doar atunci când i se influențează dorințele.

O definiție intuitivă a minciunii ar susține că minciuna constă în producerea unor enunțuri false care sunt afirmate ca adevăruri. Totuși, o definiție centrată exclusiv pe încălcarea condițiilor de adevăr trebuie analizată cu atenție, deoarece nu poate surprinde toate situațiile pe care, în mod obișnuit, le-am considera minciuni. Să presupunem că eu cred sincer, dar în mod eronat, că Geneva este capitala Elveției și că, dintr-un anumit motiv, doresc să-l fac pe interlocutorul meu argentinian, care știe foarte puține lucruri despre Elveția, să creadă că Berna este capitala Elveției, ceea ce eu consider fals. În acest scop, rostesc enunțul: Berna este capitala Elveției. Condițiile de adevăr ale enunțului meu sunt, fără știrea mea, satisfăcute în realitate, deoarece Berna este, în fapt, capitala Elveției. Dacă ne raportăm strict la criterii de adevăr, nu ar putea fi considerat o minciună. Susțin însă că această concluzie este greșită și că reprezintă, de fapt, o minciună. Motivul este că, în raport cu cunoștințele mele despre lume, eu cred sincer că nu este adevărat. Cu alte cuvinte, consider că este defect din punctul de vedere al condițiilor de adevăr. Independent de motivele pentru care enunț, acesta constituie o minciună, deoarece este produs cu intenția de a minți. „Un anumit set de credințe ale vorbitorului constituie o minciună, mai degrabă decât relația dintre enunț și starea extralingvistică a lucrurilor.

Condiția ca vorbitorul să creadă că enunțul său este fals este suficientă pentru ca enunțul să fie considerat o minciună. În mod similar, este valabil și contrariul: un vorbitor nu poate fi considerat responsabil pentru minciună dacă afirmă ceva ce crede a fi adevărat, chiar dacă, în mod „obiectiv", acest lucru nu este adevărat (Oswald, 2010, p.104). Unele minciuni pot să nu fie deloc manipulative, întrucât se poate minți de dragul de a minți, în timp ce manipularea este întotdeauna orientată către satisfacerea unui scop ulterior, precum determinarea interlocutorului să întreprindă, fără a fi conștient, o acțiune în avantajul vorbitorului. O asemenea poziție echivalează cu ideea că minciuna poate constitui un scop în sine, pe când manipularea nu poate fi decât un mijloc; în consecință, manipularea este întotdeauna instrumentală, în timp ce unele minciuni pot ieși din această schemă teleologică. Mințitul de dragul de a o face rămâne, în esență, o tentativă de a determina interlocutorul să adopte o credință pe care vorbitorul o consideră inexactă. Din această perspectivă, inducerea „nejustificată" a unei credințe și realizarea acestui demers într-o manieră disimulată constituie tocmai tipul de obiectiv care caracterizează orice act de manipulare.

Faptul că satisfacerea acestui obiectiv este sau nu instrumentală pentru realizarea unui scop perlocuționar ulterior sau suplimentar este irelevant pentru caracterizarea minciunii ca act manipulativ. Modul în care sunt procesate minciunile, atunci când acestea sunt eficiente, este, de asemenea, revelator pentru manipulare. În ceea ce privește evaluarea măsurii în care valoarea de adevăr poate contribui la caracterizarea discursului manipulativ, consider că enunțurile false nu constituie nici condiții necesare, nici condiții suficiente pentru producerea manipulării. În ceea ce privește relația dintre manipulare și minciună, cea din urmă se limitează la cazurile în care un vorbitor comunică o propoziție falsă care îl induce în eroare pe interlocutor, determinându-l să adopte o nouă credință, în timp ce manipularea poate funcționa în mai multe moduri distincte. Acest fapt evidențiază că adevărul se dovedește a fi un criteriu insuficient atunci când vine vorba de caracterizarea comunicării manipulative, ceea ce se traduce prin ideea că încălcarea condițiilor de adevăr nu constituie nici o condiție necesară, nici o condiție suficientă pentru manipulare. Ideea centrală este că manipularea constituie un fenomen intrinsec orientat spre scop, conceput pentru a satisface interesele vorbitorului. În ceea ce privește legătura dintre interesul vorbitorului și tentativa manipulativă: „comunicarea este manipulativă atunci când vorbitorul reține anumite

informații relevante sau furnizează informațiile corecte astfel încât interlocutorul să ajungă la concluzia că ar trebui să se comporte într-un mod care favorizează interesele vorbitorului, fără a fi conștient de acest lucru”(Saussure, 2005, pp. 119-120).

Noțiunea de interes este strâns legată de cea de scop. Intuitiv, un interes poate fi definit ca un scop pe care se poate presupune în mod rezonabil că un individ este dispus să îl atingă, întrucât acesta îl favorizează într-un anumit fel. Comunicarea, inclusiv comunicarea manipulativă, nu poate avea loc decât în măsura în care mesajul transmis este înțeles de destinatar. În acest sens, s-ar putea considera că unul dintre interesele fundamentale ale vorbitorului este acela de a intenționa ca mesajul său să fie interpretat în mod adecvat. Prin urmare, atunci când cercetătorii discută despre satisfacerea intereselor în manipulare, au în vedere, în principal, interese perlocuționare, extra-lingvistice. Analiza detaliată a acestei probleme ridică însă o serie de dificultăți.

În primul rând, dacă dorim să definim manipularea, ca un fenomen care contravine intereselor interlocutorului, trebuie să ne asigurăm că nu există cazuri de manipulare care să favorizeze interesele acestuia. Cu alte cuvinte, întrebarea la care trebuie să răspundem este următoarea: este posibil să manipulăm oamenii în avantajul lor propriu? Deși, la prima vedere, această întrebare pare să impună un răspuns negativ, susțin că, într-o serie de cazuri, un răspuns afirmativ este de preferat. Spre exemplu în cazul unui bolnav care are o fobie de ace, iar tratamentul pentru boala sa implică anumite injecții. Este greu de susținut că avem de-a face cu o încălcare a intereselor interlocutorului, în măsura în care ambii participanți la schimb pot fi considerați, în mod rezonabil, ca urmărind satisfacerea interesului persoanei. Cu toate acestea, susțin că ne aflăm în fața unui caz de manipulare, în pofida absenței unei încălcări a intereselor interlocutorului. În această situație, interesele vorbitorului și ale interlocutorului converg, cel puțin în ceea ce privește scopul îmbunătățirii stării de sănătate a acestuia din urmă. Desigur, s-ar putea argumenta că, în pofida acestei convergențe particulare, persistă o configurație asimetrică, în sensul că tentativa manipulativă contravine fobiei interlocutorului față de ace. Totuși, se justifică să considerăm că enunțul a fost produs în vederea satisfacerii unui interes „superior”. În acest caz, scopul manipulativ primordial este ameliorarea stării de sănătate a persoanei, și nu inducerea acesteia în eroare pentru a o face să accepte o procedură medicală în pofida fobiei sale; prin urmare, aș susține că motivația reală a tentativei manipulative se traduce, în acest caz particular, printr-o convergență a intereselor vorbitorului și ale interlocutorului.

Cazul așa-numitei manipulări de „mâna a doua” este de o importanță teoretică crucială pentru dimensiunea explicativă a unei abordări a manipulării. Este interesant de observat că același discurs, fie că este însoțit sau nu de o intenție manipulativă, poate avea, în principiu, aceleași efecte, întrucât ambele scenarii pot convinge audiența. Astfel, dacă discursul vorbitorului care retransmite mesajul, care se întâmplă să fie o reproducere a discursului manipulativ original, poate fi eficient în pofida faptului că nu este animat de o intenție manipulativă, aceasta înseamnă că mesajul posedă anumite proprietăți specifice care pot fi instrumentale atât pentru succesul efectului manipulativ original, cât și pentru tentativa sinceră de a convinge (Oswald, 2010, p. 125). Ceea ce trebuie avut în vedere este dacă aceste proprietăți sunt aceleași în mesajul original și în cel retransmis. Una dintre trăsăturile definitorii ale manipulării este cerința ca intenția manipulativă să rămână ocultă, astfel încât una dintre sarcinile manipulatorului este să reușească să o ascundă.

Pentru a înțelege cum poate fi obținut un asemenea rezultat, trebuie mai întâi să înțelegem motivele care l-ar determina pe destinatar să o detecteze. În esență, un individ ar putea fi determinat să postuleze existența unei intenții manipulative din partea vorbitorului dacă observă că enunțul pe care îl procesează încearcă să-l facă să facă sau să creadă ceva, ascunzând în același timp acest fapt. Prin urmare, o primă componentă a unei definiții operaționale a manipulării, care rezonează

cu tipologia strategiilor manipulative a lui Saussure, ar trebui să definească capacitatea tentativei manipulative de a-și ascunde inconsistențele. În consecință, manipularea constă, în parte, în a se asigura că atenția destinatarului este îndepărtată de la orice tip de inconsistență pe care mesajul ar putea să o genereze, fie la nivelul recunoașterii intenției, fie la nivelul credințelor. Prin „inconsistență" mă refer în sens larg la incompatibilități între ceea ce destinatarul ar putea aștepta în mod standard de la vorbitor în termeni de intenție, dar și la incompatibilități între conținutul exprimat implicit și explicit, pe de o parte, și stările de lucruri reale, precum și credințele și valorile destinatarului, pe de altă parte.

Pentru a avea succes, manipularea mai necesită ca destinatarul să accepte conținutul enunțat de vorbitor. Prin „a accepta" înțeleg: a adera la, a fi convins, orice anume manifestă vorbitorul. Aceasta este o zonă de interes crucial pentru o abordare a manipulării, întrucât vizează exact mecanismele cognitive pe care manipulatorii se bazează pentru a-și satisface ambițiile ascunse. Totuși, trebuie remarcat faptul că aceasta nu este o preocupare exclusivă cercetării manipulării, deoarece constituie și obiectul principal al cercetărilor filosofice și psihologice asupra fixării credințelor în general, întrucât se ocupă de condițiile în care indivizii ajung să accepte credințe ca fiind adevărate. Exemplul așa-numitei „manipulări de mâna a doua" ilustrează acest lucru în mod deosebit de clar, întrucât același discurs, independent de faptul că este sau nu motivat de o intenție manipulativă, poate produce aceleași rezultate. Astfel, al doilea aspect crucial al comunicării manipulative pe care un model operațional ar trebui să îl ia în considerare privește strategiile utilizate pentru a favoriza consimțământul, prin explicitarea condițiilor în care manipularea ajunge să aibă succes. Dacă dorim să explicăm cum funcționează manipularea, va trebui, prin urmare, să explicăm procesele de fixare a credințelor și de obținere a consimțământului, dar și să specificăm cum ajung acestea să fie manipulative. În conformitate cu cele spuse până acum, voi presupune că caracterul manipulator al obținerii consimțământului constă în natura sa ocultă și că ceea ce diferențiază manipularea de alte mecanisme de convingere este tocmai faptul că nu se prezintă ca atare sau că nu dezvăluie unele dintre scopurile sale, care depășesc de obicei simpla convingere.

În consecință, obținerea unor perspective asupra modului în care funcționează manipularea ne va permite să înțelegem fenomenul mai exhaustiv, întrucât vom putea include în analiză aspectele cognitive ale procesării informației pe care manipularea se bazează pentru a reuși. Astfel, atunci când vine vorba de a răspunde la întrebarea „cum", pe măsură ce formulăm condițiile în care manipularea este reușită, perspectiva trebuie mutată către cea a destinatarului. Discursul manipulator este eficient doar dacă destinatarii îl procesează într-un mod care face ca acesta să treacă neobservat; prin urmare, răspunsul la întrebarea „de ce poate fi manipularea eficientă" este probabil de găsit analizând modul în care procesarea informației este constrânsă. În ceea ce privește originile și influențele filosofice, fundamentele teoretice ale analizei critice a discursului se trag dintr-un corp eterogen de cercetări din secolul al XX-lea, care a contribuit la o examinare critică a modului în care funcționează comunicarea în cadrul societății. Relațiile umane, în special cele dintre grupurile sociale, pot fi inerent marcate de putere și dominație, prin care oamenii sau grupurile puternice sunt considerate a exercita o formă de control asupra altor oameni sau grupuri. Mai mult, concepția lui Foucault despre discursurile specifice ca fiind legate de contexte socio-culturale specifice este compatibilă cu ipoteza că limba este un vehicul pentru ideologie; acest lucru întrunește un larg consens și servește ca principiu fondator de analiză. Dintr-o anumită perspectivă se presupune într-adevăr că limba operează categorizări specifice ale lumii și că aceste categorizări, care participă la structura credințelor sunt transmise social. Discursul, luat în acest sens socio-cultural, constrânge practicile discursive reale ale indivizilor; prin urmare, o descriere

a discursului este considerată un prim pas în explicarea propagării ideologiei și a efectelor pe care aceasta le produce asupra valorilor și cunoașterii oamenilor.

Școala de la Frankfurt, de teorie critică neo-marxistă, este adesea menționată ca o influență majoră în analiza critică a discursului și sugerează că utilizarea termenului „critic" în acronimul „ACD", adică analiza critică a discursului, poate fi atribuită de fapt influenței acestei școli de gândire. Pornind de la ideea habermasiană conform căreia societățile ar trebui să promoveze „situații ideale de vorbire" pentru a obține un consens colectiv în vederea realizării unor cursuri de acțiune adecvate și că acest consens colectiv poate fi exploatat strategic în scopuri de dominație, ACD încearcă să deconstruiască dispozitivele și strategiile lingvistice pe care actorii sociali puternici le folosesc pentru a controla alte grupuri. Urmând ideea că limbajul este un mijloc de satisfacere a intereselor unui anumit grup social prin diseminarea ideologiei, se consideră că deconstrucția modului în care ideologia este comunicată prin strategii lingvistice specifice va permite indivizilor să reziste și, ideal, să combată dominația socială. Acesta este scopul asumat al ACD, care este concepută să „investigheze critic inegalitatea socială așa cum este ea exprimată, constituită prin utilizarea astfel încât să „demistifice discursurile prin descifrarea ideologiilor"(Oswald, 2010, p. 142).

Conform unei ipoteze aparent consonante cu simţul comun, înțelegerea şi învățarea expresiilor s-ar reduce la corelarea acestora fie cu obiecte ori stări de lucruri din realitate, fie cu reprezentările mentale asociate rostirii lor. Totuși, semnificația unei expresii nu poate fi identificată nici cu un segment al realității extralingvistice, nici cu o entitate mentală determinată şi nici cu un presupus obiect rezultat din combinarea acestora (Fârte, 2002, p.44). Conceptele filosofice sunt înțelese și asimilate în grade variabile de către membrii comunității lingvistice, în funcție de diversitatea și complexitatea jocurilor de limbaj la care au participat. Un exemplu ilustrativ pentru ideea de înțelegere graduală este conceptul de „comunicare". Se poate admite fără dificultate că majoritatea vorbitorilor maturi ai limbii române au dobândit o competență satisfăcătoare în utilizarea acestui termen, fapt demonstrat de capacitatea lor de a-l integra adecvat în diverse forme de viață, fără a genera disfuncții comportamentale. O consecință semnificativă a tezei potrivit căreia înțelegerea anumitor expresii este progresivă constă în imposibilitatea de a reduce procesul învățării la participarea punctuală la câteva jocuri de limbaj.

Având în vedere că un joc de limbaj îmbină componente verbale și nonverbale, delimitarea experiențelor comunicative relevante pentru sporirea gradului de înțelegere devine dificilă. Chiar și enunțurile aparent redundante, în măsura în care nu aduc informații noi, pot contribui la aprofundarea sensului unor expresii, prin varietatea contextelor în care sunt formulate. Gramatica la care face referire Wittgenstein nu vizează prioritar organizarea formală a sintagmelor, ci rețelele de relații constitutive ale enunțurilor. Decriptarea acestor rețele devine cu atât mai accesibilă cu cât participarea la jocuri de limbaj este mai susținută, iar acest antrenament continuu amplifică gradul de înțelegere a expresiilor și, implicit, sporește probabilitatea reușitei actelor de comunicare (Fârte, 2002, p.44).

Comunicarea rămâne un concept cu o generalitate inerentă, oscilând între promisiunea construirii unor comunități autentice și riscul alienării prin instrumentalizare. Astfel, fiecare versiune teoretică surprinde adevăruri importante, însă niciuna nu epuizează totalitatea fenomenului. Depășirea modelului liniar și adoptarea unei perspective interacționiste și cognitiv-pragmatice este vitală pentru a înțelege cum raționalitatea receptorului, ascunderea intenției și asimetriile de putere guvernează realitatea socială.

BIBLIOGRAPHY:

1. Gheorghe Ilie Fârte, *Jocurile de limbaj și înțelegerea progesivă a expresiilor*, în Mircea Floanta, Gheorghe Ștefanov (eds.), *Ludwig Wittgenstein în filosofia secolului XX*, Iași, Editura Polirom, 2002.
2. John Durham Peters, *Speaking into the air*. *A history of the idea of communication*, University of Chicago Press, 2000
3. Louis de Saussure, *Manipulation and cognitive pragmatics: Preliminary hypotheses*, în Louis de Saussure, Schulz, P. (eds), *Manipulation and Ideologies in the Twentieth Century: Discourse, language, mind*, Amsterdam, Editura Benjamins, 2005
4. Raymond Boudon, *Tratat de sociologie*, București, Editura Humanitas, 1997
5. Steve Oswald, *Pragmatics of uncooperative and manipulative communication*, 2010, online: https://www.researchgate.net/profile/SteveOswald/publication/352446554_Pragmatics_of_Uncooperative_and_Manipulative_Communication/links/60c9ffeba6fdcc01d4771d0e/Pragmatics-of-Uncooperative-and-Manipulative-Communication.pdf , accesat la data de 10.01.2026

Acknowledgement

Mulțumiri Universității Tehnice din Cluj-Napoca (UTCN), pentru sprijinul și finanțarea acordată în realizarea acestei lucrări. De asemenea, mulțumesc tuturor celor care m-au sprijinit prin sfaturi și îndrumare pe parcursul cercetării și publicării.

COMMON MISCONCEPTIONS ABOUT BILINGUALISM

Ana-Maria Gherghina
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Centre

Abstract: *Bilingualism is one of the most important fields in the sociology of language, occurring in many countries and encompassing the acquisition of a language by a person in addition to their mother tongue. There are many ways to define bilingualism according to experts:*

- ***Functional bilingualism*** *- According to Grosjean, bilingualism is the use of two or more languages in one's daily life.*
- ***Balanced bilingualism*** *- When a person is proficient in both languages.*
- ***Dominant bilingualism*** *- When a person is more proficient in one language than the other.*
- ***Simultaneous bilingualism*** *- When a person learns two languages simultaneously from childhood.*
- ***Sequential bilingualism*** *- When a person learns a second language after the foundation in the first language has been established.*
- ***Additive bilingualism*** *- When a second language is added without diminishing the first, often associated with positive cognitive and educational outcomes.*
- ***Subtractive bilingualism*** *- When learning a second language interferes with the maintenance and development of the first language.*

This article will focus on the myths surrounding bilingualism and the truth about them.
In conclusion, bilingualism is a field where misconceptions can easily arise; however, with the help of specialized researchers, these myths can be debunked. Every parent or individual should conduct their own research or seek expert guidance before following such misconceptions, to avoid being misled by falsehoods and to ensure a smoother journey for the bilingual child

Keywords: *bilingualism; code switching; truth; myth; language*

Bilingualism is one of the most important issues in the field of sociology of language that occured in many countries and comprises the acquiring of a language by a person, other than his first language.

There are many ways to define bilingualism according to experts :

Functional bilingualism

According to Grosjean in his work *Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person* bilingualism is the use of two or more languages (or dialects) in their everyday life.

Balanced Bilingualism:

When an individual masters both languages.

Dominant Bilingualism:

When an individual masters one language more than the other.

Simultaneous Bilingualism

When an individual learns two languages from birth or early childhood at the same time.

Sequential Bilingualism

When an individual learns a second language after establishing a foundation in the first language.

Additive Bilingualism

When a second language is added without detracting from the first language, often associated with positive cognitive and educational outcomes.

Subtractive Bilingualism

When learning a second language interferes with the maintenance and development of the first language.

This article is going to focus on the myths that are made around bilingualism and the truth about them.

Myth: **before acquiring the second language, the bilinguals must become fluent in their native language because it makes acquiring their second language easier**

Truth: kids that ace two languages, have a superior comprehension of them. Studies have shown that kids who master two languages are better in grasping the structure of language and apply it all the more deliberately.

Genesee's work on simultaneous bilingualism demonstrates that children can successfully acquire two languages from an early age without needing to be fully fluent in one before learning the other.

Myth: **Mixing two languages leads to confusion**

The first theorist to state that code-switching (mix of the two languages) was Uriel Weinreich. His theory the suggested that interference between languages in bilingual speakers could cause confusion and errors. This concept of "language interference" might have contributed to the idea that code-switching is problematic.

Truth: Grosjean's research argued that bilinguals have a unique linguistic repertoire and use code-switching as a strategic and contextually appropriate communication tool.

Studies have shown that kids who communicate in more than one language hit considerable achievements as their friends who just grow up hearing one.

Bilingual babies might mix up words - otherwise called "code-switch " - from the two languages for some time, and this is totally ordinary.

While they might have 15 words in a single language and 35 in another, they're actually staying up with their monolingual companions, since what is important is the total of words they have across all their languages.

In truth, all children obtain language at their own speed and there are no hard standards with regards to language and discourse improvement. There are, nonetheless, a few significant elements that decide if the child has a delay or a disorder.

Elen Bialystock in her work, *Bilingualism in Development: Language, Literacy, and Cognition*, also states that bilinguals show enhanced executive control functions such as task switching and attention management.

Fred Genesee and Elena Nicoladis also added the benefits of code-switching in their work called *Bilingual First Language Acquisition*. Their argument is that the bilingual peers use this technique to maximize their communication efficiency and not due to their confusion.

Myth: **Being bilingual can lead to stuttering**

This myth was raised by many parents and educators.

Truth : This study of Culatta investigated the incidence of stuttering among bilingual children and found no higher prevalence of stuttering compared to monolingual children. The researchers concluded that bilingualism does not increase the risk of developing stuttering.

Van Borsel, Maes, and Foulon (2001) also reviewed the relationship between bilingualism and stuttering and found no evidence to support the claim that bilingualism causes stuttering and stated that stuttering is a multifactorial disorder influenced by genetic, neurological, and environmental factors, but bilingualism.

Myth: **Werner F. Leopold (1939-1949) has noticed in his early works on his bilingual daughter that she has encountered delays in the language development due to language acquisition of German and English, suggesting that bilingualism can cause confusion.**

Truth: While a bilingual kid's jargon in every individual language might be more modest than normal, his all out jargon (from the two dialects) will be basically a similar size as a monolingual youngster (10, 15). Bilingual kids might say their most memorable words somewhat later than monolingual youngsters, yet inside the ordinary age range (between 8-15 months) (11). Also, when bilingual youngsters begin to deliver short sentences, they foster syntax along similar examples and courses of events as kids learning one language (5). Bilingualism itself doesn't cause language delay (10). A bilingual kid who is exhibiting critical defers in language achievements could have a language problem and ought to be seen by a discourse language pathologist.

Myth: **Bilingualism affects intelligence**

According to Saer after publishing the results on his work called *The effects of bilingualism on intelligence*, the bilingual children who were tested by the Stanford University in the rural communities located in Welsh seemed to be mentally inferior to their monolingual peers.

Truth: The later tests made by Cummins, Peal and Lambert debunked Saer's theory, proving that bilingualism actually has positive effects on inteligence by drawing distinctions between „balanced bilinguals" who were proficient in their first and second language and „pseudo-bilinguals" who have not yet achieved proper capacities in their second language. According to them „pseudo-bilinguals" are the people who are proficient only in one language but in they do not excell in the other one as well whereas the „balanced bilinguals" master the first and second language and are able to communicate perfectly in both languages.

Myth**: If you do not learn both languages in childhood, you will never be able to be proficient in both languages**

Eric Lenneberg popularized in 1967 in his work called *Biological Foundations of Language*, the critical period hypothesis which was first proposed by Wilder Penfield and co-author Lamar Roberts in 1959 in their work called *Biological Foundations of Language*.

This theory is stating that the critical period is around the age of two and before puberty, and learning languages after that time period is difficult and unsuccessful.

Truth: Albeit the ideal language-learning window is during the first years of life, older kids and grown-ups can become proficient in the second language as well.

Everyone has different benefits according to their age.

For children the benefits are neural plasticity, which according to Johnson and Newport (1989) in their work , *Critical period effects in second language learning: The influence of*

maturational state on the acquisition of English as a second language, consists in a critical period for ritical period for acquiring native-like pronunciation and grammar but that period affects their accent more than grammar and vocabulary, and immersive learning where children learn through natural immersion in their environment, which helps them learn the language more naturally.

Adults, on the other hand, use their analytical skills to understand and apply complex grammar more effectively and have custom learning strategies such as mnenomics, that is the study and development of mechanisms used for improving and help the memory, explicit grammar study, compensating for other age-related issues. Their motivation also plays a role in their language learning as they have strong, goal-oriented motivations.

Myth: **Learning a second language is difficult for children with speech disorder and language processing disorders**

According to Paradis in her work *Dual Language Development and Disorders: A Handbook on Bilingualism and Second Language Learning*, language impairments affect the bilingual children.

Truth: They face challenges but with proper help they can achieve success.

Some of the strategies include:

- **Custom Instruction** – that should to be tailored to the children's needs. An example would be specialized teaching methods, time for language processing, and visual aids and gestures.
- **Technology** – Language learning apps and other tools that would offer children effective ways to practice the languages at their own pace

Myth: **Neurodivergent kids cannot learn foreign languages**

The misconception that neurodivergent kids cannot learn foreign languages is a societal myth that arises from misunderstandings about the abilities and needs of neurodivergent individuals. This myth has been perpetuated by biases and a lack of awareness or understanding about neurodiversity and the capabilities of neurodivergent learners.

Truth: Kormos and Smith discuss strategies for teaching foreign languages to learners in the autism spectrum disorders, including ADHD, emphasizing that with the right approaches, these children can succeed.

Schneider and Crombie also provide strategies to support dyslexic students in their work, *Dyslexia and Foreign Language Learning*, proving that the neurodivergents can be successful with help.

Conclusion

Bilingualism is a domain as any other where misconceptions can easily occur but with the help of specialised researchers this myths can be debunked and any parent/person should do their research first or seek help from a specialist before following that misconception in order to avoid getting tricked by falsehood and make the life of the bilingual child more difficult than it is.

BIBLIOGRAPHY:

1. Grosjean, François (1989). "Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person." Brain and Language, 36(1), 3-15
2. Bialystok, Ellen (2001). "Bilingualism in Development: Language, Literacy, and Cognition." Cambridge University Press
3. Genesee, F., & Nicoladis, E. (2007). "Bilingual First Language Acquisition." In Erika Hoff & Marilyn Shatz (Eds.), *Blackwell Handbook of Language Development* (pp. 324-342). Blackwell Publishing
4. Saer, D. J. (1923). "The Effect of Bilingualism on Intelligence." *British Journal of Psychology*, 14(1), 25-38.
5. Lenneberg, Eric Heinz (1967). *Biological Foundations of Language*. Wiley
6. Johnson, Jacqueline S., & Newport, Elissa L. (1989). "Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language." *Cognitive Psychology*, 21(1), 60-99.
7. Paradis, Johanne, Genesee, Fred, & Crago, Martha B. (2011). *Dual Language Development and Disorders: A Handbook on Bilingualism and Second Language Learning* (2nd ed.). Paul H. Brookes Publishing

FROM ΛΌΓΟΣ AND ΣΙΓΉ IN THE GREEK TRADITION TO THE POETICS OF SILENCE IN THE NICOLAE DABIJA'S LITERARY WORK

Alla Apopei
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *This study explores the conceptual trajectory of two foundational notions in ancient Greek thought — λόγος (logos) and σιγή (sige) — and the way in which the tension between word and silence is transfigured throughout the literary work of Nicolae Dabija. Drawing on the philosophical and rhetorical meanings of λόγος in the Hellenic tradition — as reason, discourse, and the ordering principle of the world — and on the mystical dimensions of σιγή, silence as the boundary of utterance, as the space of the ineffable — the article examines how these two polarities structure Dabija's poetic universe. In his writing, silence is not absence but a form of resistance, in order to replace the time of words-as-mask, emptied of meaning, with an ideal time of the pure word, of the pre-word memory. The poetics of silence in Nicolae Dabija's work thus emerges as a literary response, reactivating, in a modern key, a founding tension of European culture.*

Keywords*: λόγος; σιγή; poetics of silence; pre-word; knowledge*

În cultura greacă, relația dintre λόγος *(lógos)* și σιγή *(sigḗ)* exprimă tensiunea fundamentală dintre ceea ce poate fi rostit și ceea ce se sustrage discursului, rămânând în zona originară a ființei. Această stare de neliniște o descoperim și în creația scriitorului de peste Prut, Nicolae Dabija, care, asemenea poeților orfici ai Antichității, caută „limba adamică", cuvântul originar ce precede vorbirea obișnuită.

Potrivit dicționarului[1], la vechii greci, λόγος (lógos) avea mai multe sensuri: „cuvânt", „discurs", „rațiune", „principiu", „narațiune", „argument", fiind unul dintre cele mai complexe cuvinte ale limbii elene care a influențat varii domenii ale cunoașterii din Antichitate până în epoca actuală. Termen central în filosofia greacă, căruia Heraclit din Efes (sec. VI–V î.Hr.) îi conferă o dimensiune cosmologică și ontologică, este principiul universal care ordonează lumea. Potrivit acestuia, cosmosul reprezintă unitatea în opoziții, iar lógosul este tensiunea și armonia care le ține laolaltă. În tradiția stoică, el se configurează ca lege interioară a cosmosului, culminând în concepția *focului demiurgic* și a rațiunii universale (λόγος σπερματικός).

La Platon, *lógos* are sens de discurs rațional, capabil să exprime adevărul filosofic prin forța dialogului, dar și instrument de modelare a sufletului[2]. În *Republica,* creatorul Academiei îi atribuie funcții mai complxe, ajutându-l să investigeze dreptatea (δικαιοσύνη), ca instrument al dialecticii, și să scoată oamenii la lumină[3] , ofeindu-le calea de a ieși din ignoranță prin cunoaștere (ἐπιστήμη). Pe când în *Cratylos,* dezbate limitele *lógos* -ului, prezentând relația dintre cuvânt și realitate, în încercarea de a afla dacă limbajul are capacitatea de a exprima adevărul.

Aristotel dezvoltă conceptul în direcția logicii și retoricii. Pentru el, *logos* este argument rațional, unul dintre cele trei moduri de persuasiune, alături de *ethos* și *pathos*[4]. Filosoful peripatetic apelează la *logos* pentru a desemna „discursul adevărului", bazat pe demonstrație. În

[1] *Lexic grec și latin universal*, alcătuit de specialiștii în limbile clasice de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Mihaela Paraschiv, Marius Alexianu și Roxana-Gabriela Curcă.
[2] în *Phaidros*, logosul bine alcătuit este cel care conduce sufletul spre adevăr.
[3] Mitul peșterii, cartea a VII-a din *Republi*ca lui Platon.
[4] în opera sa, *Rethorica*.

Politica, afirmă că omul este ζῷον λόγον ἔχον (*zoon logon echon*) — „ființa care posedă discurs rațional”. Prin urmare, *lógos*-ul nu este doar cuvântul rostit, reprezentând forța care face inteligibilă realitatea. Din acest raționament deducem că pentru vechii greci, λόγος ὀρθός (*lógos orthós)*, vorbirea bazată pe rațiune, judecata deaptă constituie un element al ordinii lumii și contribuie la desăvârșirea prin cunoaștere a adevărului ei.

Celălalt concept, σιγή (sigḗ), care în vocabularul limbii vechilor greci însemna „tăcere”, „liniște”, „tăcere sacră”, nu desemna golul, absența, ci se referea la o prezență densă, ne-rostită, premergătoare cuvântului, care îl potențiază. În tradiția greacă, apare adesea asociată misterelor religioase, inițierilor orfice și profunzimilor inefabile ale ființei. Inițiații orfici păstrează σιγή pentru a nu divulga secretele cosmice.

În tragediile lui Sofocle, tăcerea devine un mod de cunoaștere tragică, precum în *Antigona,* unde tăcerea exprimă sfidare, durere și destin, iar în *Oedip Rege*, prin tăcerea premergătoare adevărului este dezvăluită groaza revelării conflictului dintre destin și conștiință, simțind tensiunea dintre cunoaștere și neputința de a o evita. Dialogurile lui Platon atribuie tăcerii o semnificație metafizică și epistemologică, cu fațete multiple. Apare ca instrument cognitiv care contribuie la cunoașterea adevărului, în special a „binelui în sine”, presupunând o formă de liniște interioară, o contemplație tăcută necesară reflecției și cunoașterii, precum în *Phaidros*. În aceeași lucrare, o descoperim și cu rol de virtute filosofică, exprimând stăpânire de sine și discernământ, ca forme de cunoaștere superioare. Funcționează și ca moment pedagogic care, prin tăcerea inițiatică, instituie disciplina tăcerii, preluată de la Socrate, care susținea că adevărata învățare începe prin a tăcea și a asculta înainte de a vorbi. Totodată, tăcerea matchează și limitele limbajului, arîtând că nu tot adevărul poate fi exprimat. În aceeași lucrare, tăcerea apare și cu rol de virtute filosofică, exprimând autocontrol și discernământ, ca formă de cunoaștere superioară. Ea funcționează și ca moment pedagogic: prin tăcerea inițiatică, se instituie disciplina tăcerii, preluată de la Socrate, care susținea că adevărata învățare începe prin a tăcea și a asculta înainte de a vorbi. Totodată, tăcerea marchează limitele limbajului, arătând că nu tot adevărul poate fi exprimat. Pindar, în *Odele* sale, vorbește despre restrângerile cuvântului și necesitatea tăcerii în fața sacrului: „În fața zeilor, tăcerea este uneori mai înțeleaptă decât cuvântul.”.

Și pentru Euripide tăcerea este o stare inițiatică, un spațiu al revelației, condiție *sine qua non* pentru accesul la adevărul suprem. Iar pentru Pitagora și adepții săi, tăcerea este ridicată la rang de disciplină spirituală: ucenicii tăceau ani întregi pentru a dobândi claritate a minții, σιγή fiind condiția armoniei interioare.

Constatăm, așadar, că pentru vechii greci, *logos* și *sigé* reprezentau două căi complementare ale cunoașterii și nu concepte opozitorii: unul prin cuvântul rostit ca rațiunea formulată pentru ordine și revelare, celălalt ca esența inaccesibilă discursului, ca spațiu al începutului, al necreatului – adevăr bazat pe profunzimea trăirilor. În această simbioză, ele nu se resping, ci se completează, căci dacă lógos este manifestarea, sigḗ este originea.

Raportul dintre λόγος și σιγή, esențial în gândirea greacă veche, este reactivat în poetica dabijiană cu o forță recuperatorie impresionantă. Fascinat de puterea verbului, Nicolae Dabija a fost mereu în căutarea cuvântului, mărturisind și descriind această tensiune poetică în versurile din *Poem*:

„El este atunci (spuzite i-s de-un
cuvânt negăsit, ca de-o sete amarnică, buzele)
precum un copac în surghiun
care-şi născoceşte, pe rând, toate frunzele.”

Cuvântul pe care îl caută „aparține Logosului, ce începe să rostească, într-o fază aurorală, Ontosul, Ființa”[5], arată Mihai Cimpoi în articolul dedicat scriitorului la aniversarea de șaptezeci de ani, publicat în revista Academiei de Științe a Moldovei. Pentru poet, cuvântul este un izvor necesar, cu abundență de sensuri și însușiri variate, care are puterea de a spune și de a tăcea, de crea și de a distruge lumi, este parte a divinității sau semn al necunoașterii. Cuvântul este cel care produce metamorfoza poetului:

„Spun cuvinte
şi cuvintele
mă modelează
până devin
şi eu
ceva bun de rostit…” (Nicolae Dabija, „Spun cuvinte”).

În creația lui Nicolae Dabija, la fel ca la antici, lógos-ul apare ca forță revelatoare, ca energie spirituală ce poate deschide accesul la adevăr. Poetul se află într-o căutare a cuvântului esențial, analoagă interogației eminesciene „Unde vei găsi cuvântul/ Ce exprimă adevărul?”. Asemenea inițiaților orfici, Dabija nu se mulțumește cu cuvântul uzat, golit de sens, ci urmărește restabilirea proprietății și transparenței sale originare. Textele sale poetice evocă deopotrivă puterea creatoare a cuvântului („puteri demiurgice”), trimițând implicit la semnificația metafizică a *lógosului*. Poetul își desăvârșește misiunea de căutător al cuvintului în poezia „Precuvintele”, din volumul *Aripă sub cămașă*, care apare la Chișinău în 1989, cu caractere chirilice, iar în 1991 este publicat la Editura Junimea din Iași, cu grafie latină. Aici poetul se retrage în *logosul* decelabil al *precuvântului:*

„Caut în dicționare, naivul de mine,
acele cuvinte primordiale, din vremile când cuvintele declanşau lumi,
când trăiau poeți visați de cuvinte.” (Nicolae Dabija, „Precuvintele”).

Este cuvântul din „primordii” (Mihai Cimpoi), care insuflă starea de grație, creează *forma mentis* și inspiră poeții în proiectarea de noi lumi printr-un barbian „joc secund, mai pur”.

Estetica tăcerii, un concept modern pe care Nicolae Dabija îl valorifică din plin în opera sa lirică, apare în această poezie pentru a înlocui *beția de cuvinte*, timpul cuvintelor - mască, al celor golite de sens, cu un timp ideal al cuvântului pur, al *precuvântului*: „Am văzut poeme strangulate de cuvinte/ poeți sufocați de cuvinte ce le ședeau în gură ca un căluș;” (Nicolae Dabija, „Precuvintele”). Prin „reinventarea precuvântului”, Dabija se plasează într-o genealogie culturală care coboară până la misterele antice. *Precuvântul* său este echivalentul modern al *sigé*-ului, iar apariția cuvântului din tăcere reproduce dinamica lógos–sigé.

Revelația descoperirii esenței primordiale a poeziei poate fi identificată în tăcerea *precuvântului*, acceptând, în creația lui Nicolae Dabija, existența unei autentice poetici a tăcerii, pe care o creează în poeme precum „Precuvintele”, „Profetul mut”, „Cântece fără cuvinte”, „Tăceri asurzitoare”, „Tăceri tălmăcite-n cuvinte” etc., urmând modelul poeților români a căror operă o cunoștea foarte bine, după cum remarcă criticul Eugen Simion: „obsesia tăcerii și a liniștii care semnifica întotdeauna ceva profund în univers, are ca sursă de inspirație poemelui lui Blaga (*Poemele luminii, Pașii profetului*)”[6]. *Sui generris,* reprezentatul șaptezeciștilor de la est de Prut descoperă că și tăcerea are cuvintele ei, care nu îngăduie risipa de timp și de vorbe:

[5] Mihai Cimpoi, *Sub formă mitopo(i)etică*, Membru corespondent al AȘM, Nicolae DABIJA la 70 de ani, revista *Akademos,* nr. 3, 2018, disponibil la http://www.akademos.asm.md/files/164-165.pdf

[6] SIMION, Eugen. „Poezia e o bucuroasă tristețe”. În: Prefață la Nicolae Dabija, „Fotograful de fulgere.” Poezii, București, Editura „Minerva”, 1998, pp. XVII-XVIII. 285 p. ISBN: 973-21-0559-3

„dau colți – în urechi: Când ora cu aceeasi ora se schimba
iar cariul mutește în tei: tăcerea-i o altfel de limbă
și altele sunt cuvintele ei.”(Nicolae Dabija, „Tăceri tălmăcite-n cuvinte”).

Liniștea creează starea de contemplare dând măsură existenței umane și a lumii, prin scurgerea timpului, conform principiului heraclitic Πάντα ῥεῖ, pe care Nicolae Dabija îl transpune într-o formă artistică originală în același poem: „Cum timpul tăcut se prelinge/ ca urmele ploii pe geamuri.”

În „Cer dăruit”, poetul, trecând de la contemplarea filosofică la sentimentul erotic cel mai profund, nu are nevoie de cuvinte pentru a-l exprima. Lumea sa interioară se opune forței materiale a cuvântului, care, conform semioticii moderne, are puterea de a construi și transfigura realitatea, lăsându-se în starea dragostei pure, nealterate de cuvinte: „Tăcerea învățasem să-ți ascult”.

Precuvintele lui Nicolae Dabija sunt cele care se întorc la starea preexistentă a lucrurilor, devin rațiune și ordine creatoare, ca în aceste versuri ale poeziei „Poem”, dedicate lui Nichita Stănescu:

„Când cerul vrea sâ se-ntoarcâ-napoi pe pământ
să devină ce-a fost:
cuvânt
cu un cu totul și cu totul alt rost.”.
Poetul, un îmblânzitor al logos-ului, se va contopi în această facere a lumii, creând poezia:
„Când ora-i cea mai prielnică versului
și poezia plutește-n văzduh ca o ploaie –
o vei îmblânzi, cu carnea ta proprie,
sâ se așeze pe foaie!”.

Arta de scrie înseamnă o nouă naștere pentru Dabija, cuvântul având puterea de a învinge moartea. Este acel cuvânt christic care, prin reverberația ecoului, ce sugerează un spațiu al tăcerii, dă sens creației:

„Să scrii un poem în care cuvintele
să se nască unele din altele
așa cum se naște-un ecou
din ecoul/ altui ecou,
încât acel ce moare –
ascultându-l –
să aibă impresia/ că se naște din nou.” („Acel care moare”, 2002).

Se înțelege, așadar, că cel care scrie poezii din ecourile tăcerii, create de *precuvinte,* devine el însuși un „poet al tăcerii”, observă Theodor Codreanu[7], idee susținută, de altfel, și de versurile lui Dabija din poezia „Scriptură”:

„Poetul e cel tăcut, iar cartea îl citește, ea e vorbăreață:

Pe filă zăbovește
Ochiu-mi trist: CARTEA MĂ CITEŞTE –
e-x-i-s-t!”.

În viziunea poetului, *precuvântul* are și înțelesul de cuvânt tăcut: „Cuvântul decât floarea e mai mut. El liniștea-i chemat a o spori.” (Nicolae Dabija, „Pasărea Phoenix”), mărturisind căutarea acestuia, în accord cu principiile esteticii pe care și-o asumă: „Cuvântul care sporește tăcerea/ îl caut.” (Nicolae Dabija, „Jurnal”). Fără echivoc, fiind un poet orfic, *precuvintele* sunt și

[7] Mihai Cimpoi, Theodor Codreanu, *Nicolae Dabija în două oglinzi critice*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2022, p.172.

cele care alcătuiesc „Cântece fără cuvinte”, titlul uneia dintre poeziile din volumului său *Aripă sub cămașă*.

Prin urmare, dialectica *lógos–sigé* la Nicolae Dabija apare într-o dimensiune complementară, continuând tradiția antichității pe care o reafirmă în manieră proprie. În creația sa, poetică tăcerea este solul originar, spațiul în care sensurile se pregătesc, iar cuvântul este ceea ce urmează, revelarea, forma rostită a unei experiențe spirituale.

Asemenea lui Heraclit, pentru care armonia lumii este „ascunsă”, dar accesibilă celui care îi înțelege lógos-ul, Dabija caută în tăcere un adevăr nespus, pe care îl transformă în poezie. Atins de orfism, poetul nu caută surse de inspirație în discursul rațional, ci se adâncește în profunzimea precuvântului, spațiu liminal unde ființa se pregătește să devină limbaj.

BIBLIOGRAPHY:

1. Aristotel, *Politica,* Traducere de Raluca Grigoriu, Editura Paideia, București, 2001.
2. Aristotel, *Retorica*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004.
3. Mihai Cimpoi, Mihau, Codreanu, Theodor, *Nicolae Dabija în două oglinzi critice*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2022, p.172.
4. Dabija, Nicolae, *Aripă sub cămașă,* Prefaţă de Constantin Ciopraga, Editura Junimea, Iaşi, 1991.
5. Paraschiv, Mihaela, Alexianu, Marius, Curcă, Roxana –Gabriela, *Lexic grec și latin universal*, Casa Editorială Demiurg, Iași 2007.
6. Platon, *Republica*, în *Opere* vol.V, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

ROMANIAN FILMS WITH A PROPAGANDISTIC CHARACTER: GENERAL PRESENTATION

Oana Bădăluţă
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: *The installation of the totalitarian regime in Bucharest, after the Second World War, will have noxious effects on the culture of the country, in general, a proof from this point of view being the appearance of the films with propagandistic character (Mister Lăzărescu's Death, directed by Cristi Puiu, 2005, How I spent the End of the World, directed by Cătălin Mitulescu, 2006, Four Months, Three Weeks and the Two Days, directed by Cristian Mungiu, 2007, The Silent Weeding, directed by Horaţiu Mălăiele, 2008, Memories from the Golden Epoch, directed by Cristian Mungiu, 2009).*

The researcher Alexandru Leo Șerban considers that the majority of the films which appeared after the year 1990, represent the image of the Romanian society from the first decade of the postrevolutionary period, when the directors live intensely the feeling of the freedom of expression, without comprising completely, however, the complexity of the socio-human relationships.

A part of the Romanian filmmakers take, in a minetic way, the present ideas from the Western cinematography and for this reason the well-informed spectators reject these creations that lack in originality. On the other hand, there are numerous cinematographic productions from abroad that satisfy, obviously, the ideological commands, without having in view their axiologic criteria.

Keywords: *propagandistic; totalitarian; appearance; freedom of expression; ideology*

Instalarea regizmului totalitarist la București, după cel De-al Doilea Război Mondial, va avea efecte nefaste asupra culturii, în general, o dovadă fiind apariția filmelor cu caracter propagandistic (*Moartea domnului Lăzărescu*, regizor Cristi Puiu, 2005, *Cum mi-am petrecut sfârșitul lumii*, Cătălin Mitulescu, 2006, *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*, regizor Cristian Mungiu, 2007, *Nuntă mută*, regizor Horațiu Mălăele, 2008, *Amintiri din Epoca de Aur*, regizor Cristian Mungiu, 2009).

Filmul *Moartea domnului Lăzărescu,* cu subtitlul pe care Ioan Lazăr, în studiul intitulat *Filmele etalon ale cinematografiei românești (1897-2008)*, îl asociază peliculei de film menționate, *Drum în noapte, drum în moarte,* enumeră câteva aspecte de ordin politic: locația caracteristică anilor perioadei comuniste, periferia, care nu s-a schimbat foarte mult, prin existența, într-o stare precară, a *locațiilor spitalicești aproape identice*, ale Bucureștiului, starea de a nu face nimic, de a lua hotărâri într-o continuă vervă și agitație, care se dovedesc a fi prea târzii și totodată inutile pentru pacient: „Impresia de periferie se cristalizează prin ambianța nocturnă, informă, cu personaje insomniace, fie prea volubile, fie ipohondrice, maniace, tiranizând pacientul, ori doar tratându-l cu cinism."[1]

Spațiul este același, de la revoluție încoace, iar locul ocupat de domnul Lăzărescu poate fi luat de oricine, prin urmare acest *oricine* poate avea același deznodământ nefericit: „Personajele trăiesc, robotic, într-un spațiu închis, sufocant (tot filmul se petrece în interioare înghesuite, apăsătoare și opresive fizic, cerul nu se zărește niciodată), mimând pasiuni și sentimente înscrise, parcă, de o mână neștiută de codul lor genetic, sărac și elementar."[2]

[1]Lazăr, Ioan, *Filmele etalon ale cinematografiei românești (1897-2008),* Editura Felix Film, București, 2009, p. 428.
[2]Corciovescu, Cristina, Mihăilescu, Magda (coord.), *Cele mai bune 10 filme românești ale tuturor timpurilor*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 51-52.

Spectacolul devine un tablou al absurdului, în care regăsim detalii de umor negru, la insistențele unei străine, asistenta Mioara, care îl preia pe Dante Remus Lăzărescu și care este de părere, observând simptomele unei pareze preinstalate, că acesta trebuie să ajungă, de urgență, la terapie intensivă. Filmul descrie, în linii mari, atât plasarea acestuia de la un spital la altul, fără a avea însoțitori sau îngrijitori, deoarece soția îi murise, iar singurul copil se afla în Canada, cât și lipsa de profesionalism a medicilor, pe care Ioan Lazăr îi numește *saltimbanci fără voie ai propriei profesii*, dar și de empatie. Judecând starea de sănătate a domnului Lăzărescu lipsită de importantă, în comparație cu evenimentul recent, care agită cadrele spitalelor, și anume accidentul de pe DN1, Podul de la Săftica, tragedia unui pensionar singur devine, pentru majoritatea, un banal și neimportant caz. În fața instalării morții, deși starea lui devine una din ce în ce mai gravă, bolnavul luptă, încearcă să se încurajeze singur, considerând că se va descurca cumva, așa cum procedase și până atunci. În rutina vieții de zi cu zi, în care medicii, afectați de tura grea de noapte, comentează pe seama teribilului accident despre *modul cum se moare în zilele noastre,* regizorul Cristi Puiu surprinde trecerea timpului, rulajul ultimelor minute din viața domnului Lăzărescu, în ultima parte a zilei, atunci când *se lasă, pe lume, înserarea.*[3]

Se poate spune că nu se dorește salvarea pacientului, ci pregătirea lui pentru moarte, așa cum observă Petre Rado, în studiul intitulat *Trista, obosita viaţă a domnului Lăzărescu*, prin gesturile care sugerează, cu atât mai mult, starea de degradare morală, umană, în care ne-am aflat și ne aflăm, în ceea ce privește cazurile medicale lipsite de importanță: „Decupată pe fundalul peretelui de faianță rece al unei camere de spital preoperatorii, targa pe care zace, învelit într-un imaculat cearceaf alb, abia însuflețitul trup al domnului Lăzărescu Dante Remus, pare, mai degrabă, un sicriu, decât o targă. Ritualul spălatului și al bărbieritului executat de două femei, în tăcere, cu îndemânare, eficiență și discretă demnitate, are o solemnitate subtilă, dar limpede semnificație: asistăm, simbolic, nu la un preambul al salvării, ci la o pregătire a trupului pentru drumul din urmă, cel fără de întoarcere."[4]

Această resemnare, fără a face nimic pentru salvarea bolnavului, oricare ar fi fost acesta, depășește cu mult efectul de dramă, care presupune *lipsa de comunicare prin limbaj, ori, altfel spus, comunicarea în pofida limbajului,* așa cum același cercetător menționează.

În pelicula intitulată *Cum mi-am petrecut sfârşitul lumii,* regizorul Cătălin Mitulescu dezvoltă tema copilăriei, nostalgie care devine a tuturor spectatorilor, pentru un timp politic demult apus, demult trăit: „Evocarea ultimului an al dictaturii ceaușiste a lăsat impresia tânjirii după un anumit timp politic. Era, însă, doar imaginea climatului, a stării de spirit, ireversibil marcată de palpitul amintirii. Sunt accente invetabile, repere proprii oricărei întoarceri, în copilăria universală."[5]

În contradicție cu aceasta, regizorul Cristian Mungiu, în pelicula intitulată *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*, abordează tema avortului, la care tinerele din perioada comunistă nu aveau voie să apeleze. Acțiunea filmului se desfășoară în anul 1987, prezentând relația dintre două prietene, Găbița și Otilia, care scapă de o sarcină nedorită și își înșală partenerii.

Filmul depășește tema avortului, trecând de la avort la coșmar, cu toate datele problemei din perioada ceaușistă, așa cum remarcă Laurențiu Brătan, în studiul intitulat *Expresia unui coşmar*: „Subiectul *controversat* – un avort în condițiile ilegale specifice vremii - e doar un pretext pentru a ajunge și a-l face pe spectator să plonjeze în acest coșmar, care a durat prea mult timp

[3]Caranfil, Tudor, *Dicționar universal de lungmetraje cinematografice*, Editura Litera internațional, București, 2008, p. 591.
[4]Corciovescu, Cristina, Mihăilescu, Magda (coord.), *Cele mai bune 10 filme românești ale tuturor timpurilor*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 46.
[5]Lazăr, Ioan, *Filmele etalon ale cinematografiei românești (1897-2008),* Editura Felix Film, București, 2009, p. 437.

(...). Acțiunea e plasată în 1987, atunci când întunecimea (la propriu și la figurat) era la apogeul profunzimii ei, când frigul din iernile cumplite era din ce în ce mai pătrunzător, când criza economică făcea ca viața de zi cu zi să fi devenit deja insuportabilă (...), când frica oamenilor trecuse de stadiul orwellian, ajungând la unul de tip patologic."[6]

Povestea nu descrie un tablou sumbru al acelei epoci, de ordin colectiv, ci individual, prin povești comune de viață, fără a face referire, în mod direct, la acea perioadă. Povestea despre avort se prelungește în atmosfera sumbră a acelei perioade, pe care regizorul Cristian Mungiu reușește să o transmită publicului, la nivel senzitiv. Firescul nu mai este spus în mod obișnuit, opțiunile și alegerile personajelor devin personale, într-un timp nefericit, care presupunea multe *a nu avea voie să faci*. Oamenii, reduși la stadiul animalic, erau împinși înapoi de aceste restricții, așa cum același cercetător semnalează: „Toate fațetele cumplitei realități a anului 1987 se regăsesc în filmul lui Mungiu - cele mai multe doar sugerate, induse într-un mod aproape subliminal."[7]

Și, totuși, subiectul avortului devine unul aproape de nesuportat observabil, atunci când regizorul optează pentru filmarea scenei din final: „Camera zăbovește, ca și privirea Otiliei, câteva clipe bune pe fetus, și simțim în nemișcarea fetei tragedia întregii generații de femei. E o contemplare sfâșietoare și o meditație asupra condiției umane, în vremuri de dictatură."[8]

Atât *Moartea domnului Lăzărescu*, cât și *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile* trasează, în linii mari, portretele unei societăți dezumanizate, aflate în cădere liberă, în care primează grija, nevoia de celălalt și durerea purtată pe urmeri de către cel căruia, cu adevărat, îi pasă.

O parte dintre producătorii români de film preiau, în mod mimetic, curentele de idei din cinematografia occidentală, fapt pentru care spectatorii avizați resping aceste creații lipsite de originalitate. Pe de altă parte, numeroase producții cinematografice străine răspund, în mod evident, comenzilor ideologice, fără a se avea în vedere criteriile axiologice ale acestora.

Există, însă, filme românești care încalcă principiile morale, specifice spiritualității românești, cum este cazul filmului *Italiencele,* în regia lui Nap Toader, 2004, în care se sugerează, cu ajutorul decorurilor specifice, faptul că acțiunea s-ar desfășura în interiorul unei mânăstiri. Pe acest fundal, regizorul își permite să introducă, prin intruziunea detaliilor de natură erotică, scene reprobabile, aflate în dezacord cu atmosfera sacră, specifică monahismului, aspect care contrazice libertatea tematică pe care artiștii creatori au primit-o după anul 1990, când li s-a permis să facă filme de orice fel.

Cercetătorul Alexandru Leo Șerban analizează, în studiul intitulat *4 decenii, 3 ani și 2 luni cu filmul românesc,* libertatea negativă, care încalcă drepturile morale ale unor grupuri de spectatori, fiind, totodată, preocupat de fenomenul cenzurii dinainte de anul 1989, cât și de absența acesteia. Autorul menționat consideră că majoritatea filmelor apărute după 1990 reprezintă imaginea societății românești din primul deceniu postdecembrist, când regizorii trăiesc sentimentul libertății de exprimare, fără a cuprinde, însă, în întregime, complexitatea relațiilor socio-umane: „Regizorii au fost, în fine, liberi să-și pună pe ecran propriile povești, să ecranizeze cum vor cărțile care-i pasionau sau să facă și una, și alta, amestecând obsesiile personale cu sugestii preluate din literatură. (...) Și regizorii din perioada comunistă amalgamau sugestiile literare cu propriile idei, numai că și unele, și altele, (...) treceau prin filtrul alienant al cenzurii."[9]

Filmul menționat mai sus are ca temă condiția femeii romînce din perioada tranziției de la comunism la capitalism, când aceasta se vede nevoită să-și abandoneze comunitatea și familia,

[6]Corciovescu, Cristina, Mihăilescu, Magda (coord.), *Cele mai bune 10 filme românești ale tuturor timpurilor*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 66-67.
[7]Idem, p. 68.
[8]Idem, p. 73.
[9]Alex. Leo Șerban, *4 decenii, 3 ani și 2 luni cu filmul românesc*, Editura Polirom, București, 2009, p. 45.

pentru a obține un loc de muncă în afara țării. Acțiunea filmului este structurată în șase tablouri, iar evenimentele să desfășoară într-un sat din apropierea capitalei. Pelicula sugerează ideea potrivit căreia, efortul acestor femei echivalează cu un adevărat sacrificiu, în antiteză cu *indiferența culpabilă* a societății românești din acea perioadă, așa cum observă Ioan Lazăr, în studiul intitulat *Filme etalon ale cinematografiei românești (1897-2008).*

BIBLIOGRAPHY:

1. Caranfil, Tudor, *Dicționar universal de lungmetraje cinematografice*, București, Editura Litera internațional, 2008;
2. Corciovescu, Cristina, Mihăilescu, Magda (coord.), *Cele mai bune 10 filme românești ale tuturor timpurilor*, Iași, Editura Polirom, 2010;
3. Lazăr, Ioan, *Filmele etalon ale cinematografiei românești (1897-2008),* București, Editura Felix Film, 2009;
4. Șerban, Alex. Leo, *4 decenii, 3 ani și 2 luni cu filmul românesc*, București, Editura Polirom, 2009.

*This work was cofinaced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network, sau Această lucrare a fost cofinanţată din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 Ŕ 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul ştiinţelor umaniste şi socio-economice. Reţea de cercetare multiregională (CCPE)

FINAL CUT: LADIES AND GENTLEMEN. THE SUPERCUT AS FALSE MOVEMENT-IMAGE

Mihai-Șerban Ghiță
PhD, University of Craiova

Abstract: *György Pálfi's 2012 montage film "Final Cut: Ladies and Gentlemen" is assembled from over 450 films from the history of cinema, edited into one seemingly continuous love story. Pálfi's film falls into the category of what is often called a "mashup" or a "supercut". Drawing on Deleuze's concept of the movement-image, this paper argues that such an illusion of narrative continuity constructs false movement-images, i.e. false sensorimotor linkages between images, through which "Final Cut" ironically deconstructs the cinematic clichés it reassembles. The notion of "out-of-field" thus becomes subjective: the trans-filmic spatial representation is intertextually linked to the viewer's memory and personal experience. Such a postcinematic montage formulates an epistemological critique, revealing clichés both as a form of cultural compression and as a unit of normative belonging. Viewers are thus invited not only to witness the history of cinema unfold in a syntagmatic supercut, but to reflect on a broader phenomenon of cinematographic representation. As all the actors and all the stories of the constitutive films are condensed into one actor and one story, Pálfi's supercut can be seen as a formal precursor of the statistical image.*

Keywords: *Final Cut: Ladies and Gentlemen; György Pálfi; movement-image; Deleuze, supercut; cliché.*

Introducere: deturnarea clișeului prin supermontaj

Final Cut: Ladies and Gentlemen (r. György Pálfi, 2012)[1] e un *bildungsfilm* compus din peste 450 de filme, seriale[2] și animații culese din toată istoria cinematografiei, de la filmul mut până în secolul XXI. Acest „supermontaj" (*supercut*),[3] numit și *mashup*[4] spune o poveste de dragoste compilată din toate aceste filme. Genericul animă titlul filmului din numele sutelor de actori (mulți dintre ei emblematici) ce apar într-o listă atât de cuprinzătoare încât pixelizarea numelor ajunge să evoce o bază de date. Andy Baio numește *supercut*-ul drept un montaj „obsesiv-compulsiv" ce izolează și colecționează fragmente, clișee sau alți tropi pe aceeași temă.[5] Pornind de la aceste practici de a colecționa și de a compila tematic tropi și clișee, în mod deosebit prin accesibilizarea conținuturilor prin pirateria mediului online, considerăm că noțiunea de supermontaj integrează potențialul narativ al memoriei post-cinematografice.

Final Cut: Ladies and Gentlemen a fost prezentat în cadrul „Cannes Classics" în 2012, o secțiune retrospectivă a festivalului, dedicată filmelor clasice. Pentru a se evita încălcarea drepturilor de autor, filmul a fost declarat educațional, dedicat exclusiv proiecțiilor private, sau celor din cadrul universităților ori festivalurilor de film. Dincolo de forma sa de distribuție

[1] György Pálfi, *Final Cut: Ladies and Gentlemen*, film de montaj (Ungaria: KMH Film, 2012).
[2] György Pálfi, declarație în cadrul conferinței de presă, Festivalul de Film de la Torino, 2012, video, disponibil online la: https://www.youtube.com/watch?v=R1NittQvlzQ&t=46s, accesat la data de 28 mai 2024.
[3] Supercut.org, „About", disponibil online la https://supercut.org/about/, accesat la data de 29 mai 2024.
[4] Termenul "*mashup*" presupune combinația mai multor fragmente disparate, fiind folosit și în mixul muzical.
[5] *Ibid.*

necomercială, caracterul didactic al filmului rezidă în montaj: mai exact, în capacitatea montajului de a crea un pact narativ prin efectul Kuleșov[6], în virtutea unei disparități intenționale.[7]

În peisajul supermontajelor, la care au contribuit și colectivul denumit Anti-Banality Union sau duetul de australience Soda Jerk, filmul lui György Pálfi[8] e unul dintre puținele astfel de filme ce desăvârșesc o omogenitate narativă printr-o formulă sintagmatică altminteri fragmentată, forțând limitele unui pact narativ. Fiecare cadru e extras dintr-un film diferit, chiar dacă unele dintre respectivele filme, precum *Psycho* (r. Alfred Hitchcock, 1960), *The Matrix* (r. Lana Wachowski și Lilly Wachowski, 1999) sau *Wild at Heart* (r. David Lynch, 1990), apar în mod recurent.

Pálfi și cei patru monteuri ai filmului compun o narațiune lineară, prin recurența tropilor și a clișeelor din filme romantice, chiar dacă o parte dintre filmele compilate nu se încadrează propriu-zis în genul romantic. Coerența narativă e atinsă printr-o falsă continuitate senzorimotoare, echivalentul unei false imagini-mișcare.[9]

Comentând asupra celor trei teze despre mișcare ale lui Bergson, Deleuze fundamentează în primul său volum despre cinematografie o teorie a mișcării, așa cum are loc în film, prin imaginea-mișcare.[10] Deleuze asociază nașterea imaginii-mișcare începutului secolului XX, odată cu separarea aparatului de filmat de aparatul de proiecție, cu instrumentalizarea artistică a camerei mobile și cu apariția montajului.[11] Personajele din aceste filme percep (imaginea-percepție), simt (imaginea-afecțiune) și acționează (imaginea-acțiune), iar filmul realizează astfel o reprezentare indirectă a timpului, care e subordonat mișcării.[12]

În supermontaj, imaginea-mișcare e falsă fiindcă înlănțuirea unor imagini disparate, extrase din filme diferite și cu personaje diferite, construiește iluzia continuității forțând elasticitatea pactului narativ prin racorduri false. Acțiunea personajului din filmul A e continuată de acțiunea personajului din filmul B, continuată mai apoi cu filmul C, ș.a.m.d. Spectatorul e conștient că nu urmărește parcursul unui singur actant, ci media tuturor parcursurilor cinematografice, printr-un reasamblaj fragmentat, dar totodată cursiv.

În cele ce urmează, vom analiza structura narativă de tip *bildungsfilm* din *Final Cut: Ladies and Gentlemen*, apelând punctual la instrumentarul conceptual deleuzian, precum și la naratologia de film, pentru a observa cum montajul trans-filmic deturnează clișeul, transparentizându-l ca unitate sintetică paradigmatică în timp ce îl reasamblează sintagmatic într-un discurs metaficțional asupra reprezentării cinematografice.

Fragmentare și continuitate

În cursivitatea sa senzorimotoare, supermontajul lui Pálfi enumeră progresia acțiunii prin repetiție. Într-o analiză publicată în Senses of Cinema, Miklós Kiss identifică filmele din secvența

[6] În celebrul său experiment asupra efectelor perceptiv-cognitive ale montajului, Kuleșov a realizat un prim-plan al unui bărbat care privește cât mai neutru mai întâi către un bol de supă, apoi către o fetiță aflată într-un sicriu, iar apoi către o femeie întinsă pe un divan. În juxtapunerea cadrelor, Kuleșov revine după fiecare dintre respectivele cadre la prim-planul bărbatului, simulând astfel perspectiva subiectivă a privitorului prin relația subiect-obiect-subiect, spectatorul fiind tentat să facă inferențe și să afirme că în primul caz, bărbatului îi e foame (fiindcă privește supa), în al doilea e trist (fiindcă privește un cadavru) iar în al treilea e atras de femeia pe care o fixează, deși expresia bărbatului e mereu aceeași.

[7] În *The Archive Effect* (2014), Jaimie Baron folosește noțiunea disparității intenționale pentru a se referi la contrastul dintre intenția originală a autorilor care au realizat materialele folosite ulterior într-un film de montaj și cea a recontextualizării lor.

[8] Pálfi a realizat și filme de ficțiune, precum *Hukkle* (2002), *Taxidermia* (2006) sau *Szabadesés / Cădere liberă* (2014) nefiind asociat strict cu filmul de montaj.

[9] Gilles Deleuze, *Cinema 1: imaginea-mișcare*, trad. Ștefana și Ioan Pop-Curșeu, ed. Tact, 2012.

[10] *Ibid.*

[11] *Ibid.*, p. 16.

[12] *Ibid.*

introductivă a filmului, observând că în primul cadru, camera se apropie de protagonistul animat (Na'vi) din *Avatar* (2009), care deschide ochii. Camera se apropie mai departe de John Savage din *Hair* (1979) care se află în pat, cu ochii deschiși, la fel ca Jim Carrey din *Eternal Sunshine of the Spotless Mind* (2004). Robert Donat din *The 39 Steps* (1935) se trezește căscând. Iván Darvas din *Liliomfi* (1956) se dă jos din pat, la fel ca Sam Lowry din *Brazil* (1985). Kevin Spacey din *American Beauty* (1999) intră în duș. Michael Douglas din *The War of the Roses* (1989) se află tot sub duș, urmat de un plan-detaliu (alb-negru) al capului de duș din *Psycho*, revenind la Richard Gere din *Pretty Woman* (1990) care, iarăși, face duș. Jack Nicholson din *Chinatown* (1974) oprește dușul și se uită în oglinda din baie, la fel ca Jean Paul Belmondo din *À bout de soufflé* (1960).[13]

Imaginile din respectivele filme sunt atât color, cât și alb-negru, având și formate diferite ale cadrajului. Așadar, spectatorul urmărește parcursul tuturor acestor personaje compilate prin montaj într-un parcurs comun, ca și cum ar urmări același personaj. Prin apel la teoria atențională a continuității narative cinematografice elaborate de Tim J. Smith, Kiss afirmă despre *Final Cut*: „Chiar dacă spectatorii recunosc discontinuitatea cadrelor juxtapuse, nu vor avea o problemă cu dereglarea spațio-temporală, fiindcă atenția și așteptările le sunt îndreptate către desfășurarea acțiunii în continuitate".[14] Deși acțiunea e descrisă prin intermediul unor surse disparate, fluența ei senzorimotoare creează iluzia unui singur fir narativ. În mod obișnuit, această continuitate e dependentă de o veridicitate spațio-temporală prin care acțiunea să urmărească un singur personaj pe parcursul acțiunilor sale. Însă, așa cum constată Kiss, montajul lui Pálfi „nu doar că sfidează aceste reguli și norme ale continuității, dar prin realizarea unei experiențe relativ cursive a vizionării, neagă necesitatea lor ca elemente exclusiv responsabile în a induce senzația unei continuități narative."[15]

Pornind de la cursivitatea senzorimotoare a acțiunii, realizată prin racorduri de mișcare, filmul realizează și racorduri cauzale ce instaurează o logică narativă. Spectatorul capătă astfel un rol participativ, implicat în a deduce legături cauzale într-un fir narativ altminteri fragmentat și eterogen. Iar mai departe, narativitatea atinge o relație dual cu timpul: printr-o poveste lineară de dragoste ce urmează structura unei inițieri romantice, dublată de montajul non-linear al istoriei cinematografiei.

Un bildungsfilm romantic compozit

Pálfi și echipa sa emulează ironic structura deja cunoscută de către public a unei povești de dragoste clasice, structurând toate aceste materiale în cinci acte:

1. Întâlnirea;
2. Consumarea pasiunii;
3. Provocările;
4. Separarea;
5. Rezoluția.

Conform acestei structuri, un bărbat întâlnește o femeie, pe care o curtează. Cei doi se îndrăgostesc iar cuplul proaspăt format trece printr-o serie de probe, care provoacă o separare temporară. În această criză, cei doi apelează fie la un mentor (în cazul femeilor), fie la violență (în cazul bărbaților, care se înrolează în armată și sunt trimiși la război). Mai departe, moartea capătă o dimensiune fantastică, devenind o moarte simbolică a bărbatului, urmată de un doliu simbolic al

[13] Miklós Kiss, "Creativity Beyond Originality: György Pálfi's *Final Cut* as Narrative Supercut", *Senses of Cinema*, nr. 67, iulie 2013, disponibil online la https://www.sensesofcinema.com/2013/feature-articles/creativity-beyond-originality-gyorgy-palfis-final-cut-as-narrative-supercut/, accesat la 29 mai 2024.
[14] Miklós Kiss, *op. cit.* (tr. n.).
[15] *Ibid.*

femeii, ca într-un final cuplul să fie reformat. Această structură se pliază în fapt călătoriei inițiatice a eroului (în acest caz, protagonistul-bărbat), aplicate inițierii romantice a unui cuplu.

În primul act, seria de bărbați se trezesc, fac duș și ies mai apoi pe stradă, unde întâlnesc o serie de femei de care se îndrăgostesc. Conform teoriei scenaristice a lui Syd Field, un *plot point*, pe care l-am putea traduce ca „prag narativ", desemnează un element structural prin care narațiunea avansează.[16] În structura clasică a unui film romantic, întâlnirea (sau reperarea femeii de către bărbat, pe care acesta o observă de la distanță) reprezintă primul astfel de prag: evenimentul declanșator, sau chemarea la aventură a eroului.[17]

Așadar, după seria de întâlniri întâmplătoare cu femeile, aceștia răspund chemării la aventură pornind în urma lor (montajul înfățișează aici urmăriri extrase din filme de acțiune) și ajung într-un club de noapte, unde are loc un număr de cabaret – aici, autorii filmului reunesc numeroase secvențe de cabaret, într-un sincron tip *lip-sync* prin care femeile par să cânte piesa extradiegetică pe care respectivul fragment e montat, realizând racorduri motrice între piruetele dansatoarelor și contrabasistul care învârte instrumentul. După ce femeile își încheie numărul și pleacă de pe scenă trăgând cortina, bărbații ies din sală să le caute în culise, într-o pivniță, într-un castel, într-un canal, pe coridorul unui vas, al unui hotel, al unui palat, în cabina de la teatru, pe vasul Titanic ș.a.m.d. Pálfi experimentează așadar limitele efectului Kulešov și ale inferențelor narative, iar ritmul accelerat al respectivelor secvențe[18] susține iluzia continuității, fiindcă spectatorul nu mai are timp să fixeze fundalul. Montajul creează un ritm al repetițiilor și al variațiunilor, iar acțiunile personajelor devin imbricate în repetiții de tip „doi pași înainte, un pas înapoi": două personaje din filmele A și B pot face aceeași acțiune (se trezesc sau se spală), însă următoarele acțiuni pot fi întreprinse de personajele din filmele C și D, iar următoarele din D și E, sau din E și F, sau din A și E.

La fel ca în alte colaje epice, precum cele realizate de Anti-Banality Union sau de Soda Jerk, personajele poartă dialoguri trans-filmice, fie din spații diferite, fie la telefon. Elizabeth Berridge din *Amadeus* (1984) întreabă „Unde să mergem? 'iar Gerard Depardieu din *La Femme d'à côté* (1981) răspunde: „Cinema, restaurant, în seara asta sărbătorim!". Pálfi compilează aici o serie de secvențe în care cuplurile privesc un film la cinema, iar după proiecții, aceștia ies din sală, se urcă în mașini, iar bărbații le conduc pe femei acasă. Recurența mersului la cinema ca ritual romantic supralicitează autoreflexivitatea filmului, dezvăluind clișeul ca un ritual social normativ și totodată ca un ritual al apartenenței. Pálfi simplifică povestea prin eludarea unei eventuale amânări ori a unui refuz inițial, axându-se pe formarea relației și consumarea pasiunii.

Într-o simetrie de gen cu începutul filmului, femeile se trezesc de dimineață, se îmbracă, se aranjează, se privesc în oglindă, ies din casă, merg pe stradă și urcă într-un taxi, ajungând la următoarea întâlnire. Îndrăgostiții se țin de mână, se dau în caruseluri, se fugăresc în joacă, se îmbrățișează, se rostogolesc pe pământ, pe zăpadă, pe dune de nisip, apoi merg la discotecă, dansează și, în sfârșit, se sărută și ajung în pat. Aici se trece un alt prag narativ, urmând ca relația amoroasă a personajelor să fie pusă la încercare prin apariția unui rival.

---

[16] Syd Field, *Screenplay: The Foundations of Screenwriting*, Delta trade paperback revised edition, New York, Delta, December 2005, pp. 142–144.

[17] Joseph Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri*, trad. Gabriela Deniz, Mihai Manescu, ed. Herald, 2015.

[18] Noțiunea de secvență cinematografică, privită ca un element narativ delimitat prin coordonate spațio-temporale (echivalentul unei scene în teatru) devine în acest caz incertă. Fiecare cadru din *Final Cut* e extras dintr-o secvență diferită, având propriile coordonate spațio-temporale, caz în care secvențele ar putea fi delimitate în funcție de același tip de locație (dormitor, stradă, bar), însă tot astfel ar putea fi organizate în jurul unui anume tip de acțiune (secvența trezirii, a dansului etc.). Așadar, noțiunea nu se poate aplica decât punctual în analiza unui film-colaj. Într-un supermontaj, noțiunea de „secvență de montaj", prin care montajul formează un moment muzical, e mai clar deliminată de începutul și sfârșitul piesei muzicale ce acompaniază imaginile.

Dimineața, cuplurile se trezesc împreună în pat, însă un alt bărbat apare amenințător. Fiindcă privim secvențe decontextualizate, nu știm dacă îndrăgostiții au comis o infidelitate, dacă respectivul rival e sau nu partenerul real al femeii ș.a.m.d. Iar materialele-sursă reasamblate în lupta dintre rivali depășesc parodic genul romantic. Au loc confruntări western, lupte fizice, dueluri cu săbii (inclusiv cu săbii-laser, extrase din *Star Wars*), în timp ce femeile privesc speriate de pe margine, reduse la pasivitate. Intrusul pleacă, iar bărbații răniți se ridică triumfător și le cer pe femei în căsătorie. Femeile spun un „da" unanim, în cadre vizibil decontextualizate, iar nunta e reprezentată printr-un conglomerat de secvențe matrimoniale în biserică, în numeroase epoci și limbi, discursurile și gesturile preoților fiind urmărite în continuitate, prin racorduri de mișcare. Proaspeții miri ies din biserică, se urcă în mașini și pleacă în luna de miere, zboară cu avionul (camera survolează surprinzând cadre aeriene), ajung în natură, culminând cu focuri de artificii.
O serie de tranziții eliptice semnifică trecerea timpului, fie prin progresia anotimpurilor în același cadru, fie prin succesiunea rapidă a filelor din calendar. Filmul trece astfel în cel de-al treilea act, în care cuplul traversează mai multe probe. Bărbații merg la locurile lor de muncă, femeile muncesc în gospodărie, fiind înștiințate telefonic că au rămas însărcinate, apoi îi apelează cu entuziasm pe partenerii lor aflați la muncă, însă aceștia le tratează expeditiv. Când ajung târziu acasă, bărbații se așază în pat lângă partenerele lor, însă pasiunea inițială pare să fi dispărut. Dimineața, femeile se trezesc singure în pat, ies în oraș pe bicicletă, iar bărbații le urmăresc cu mașina, privindu-le pe furiș cum intră în diverse locuințe, la alți bărbați. Pálfi nu arată o eventuală trădare a femeilor, păstrând perspectiva temătoare a bărbaților, care izbucnesc în plâns, cutreieră prin oraș fără scop, iar când ajung acasă la partenerele lor, le înfruntă verbal sau fizic. Femeile contraatacă și fug, se urcă în tramvai sau în tren, iar aici Pálfi inserează inclusiv *Intrarea trenului în gara de la Ciotat* (1895) de frații Lumière, sonorizată în post-sincron, ceea ce oferă acestei etape a separării un caracter regresiv. După această călătorie, femeile ajung în locuința unui mentor, la alte femei (mamele lor, vecine, prietene, inclusiv Yoda din *Star Wars*), care le consolează sau le oferă sfaturi.

În economia unui film romantic, în această etapă, cuplul trece prin cea mai dificilă probă, o separare temporară, ilustrată fie printr-un montaj paralel între partenerii separați, fie prin absența uneia dintre perspective, rămânând adesea doar cu cea a protagonistului-bărbat. Acest prag reprezintă „punctul de mijloc" (*midpoint*)[19] sau „ordalia"[20], un punct critic ce aduce moartea temporală a relației.[21] Bărbații devin depresivi și vicioși, apoi se trezesc mahmuri și își apelează partenerele, dar nu sunt capabili să spună nimic și închid la loc receptorul. Această etapă a filmului romantic e una a interiorizării, a contemplării, bazată mai mult pe descriere decât pe acțiune, în care bărbatul trebuie să învețe să își înfrunte umbra[22] (într-un sens jungian) pentru a putea recâștiga iubirea pierdută. În aceste situații, *hybris*-ul cuplului e pus pe seama eroului-bărbat. Femeile recurg la suportul emoțional al unui mentor, pe când bărbații se înrolează în armată, redirecționându-și energia libidinală inhibată de despărțire înspre violență.

Printr-un fals paralelism, inferăm că bărbații din armată (sau din închisoare, în cazul lui Tom Waits din *Down by Law* de Jim Jarmusch) sunt cu gândul la partenere, privind melancolic către fotografiile lor. Între timp, femeile se află la ecograf, iar Pálfi taie aici la gros-planul fătului

[19] Syd Field, *op. cit.*
[20] Christopher Vogler, *The Writer's Journey: Mythic Structure for Writers*, ediția a 3-a, Studio City, CA, Michael Wiese Productions, 2007. pp. 14-15.
[21] *Ibid.*
[22] *Ibid.* pp. 71-72.

din *2001: A Space Odyssey* (r. Stanley Kubrick, 1968), apoi la o serie de explozii[23] și scene de luptă din filme de război (atât contemporane cât și medievale, atât dramatice cât și parodice), unde bărbații mor eroic printr-un sacrificiu, sau prin sinucidere, ca în *American Beauty* (r. Sam Mendes, 1999). Moartea temporală a cuplului e dublată aici prin moartea bărbatului (ca moarte simbolică a eroului).[24] Iar aici, filmul capătă o dimensiune ironic-contemplativă asupra morții, acompaniată de coloana sonoră din *American Beauty* și de fragmente de monolog interior spuse de vocea câte unui bărbat. Femeile primesc o scrisoare și izbucnesc în plâns.

Printr-un *deus ex machina* autoironic, regăsirea rezolutivă a cuplului devine posibilă doar într-o dimensiune paralelă – Pálfi inserează aici reprezentări grafice precum cele ale găurilor de vierme din filme SF. Bărbații se trezesc iarăși mahmuri în aceleași cadre ca mai devreme, telefonează către femei, care răspund (în aceleași imagini ca mai devreme), dar de data aceasta bărbații își exprimă nu indiferența, ci iubirea.

În filmul romantic, elixirul eroului[25] e iubirea probată, prin care relația e deblocată, odată cu posibilitatea unui deznodământ. Printr-un montaj alert acompaniat de piesa *Wake Up* de la „Rage Against the Machine", preluată din finalul *The Matrix* în care Neo iese din cabina telefonică (după ce, în acest nou context, ar fi vorbit cu partenera), bărbații și femeile aleargă unii către alții. Bărbații fug inițial de la dreapta la stânga cadrului (prin oraș, prin pădure, prin troiene de zăpadă etc.) iar femeile vin din sens opus, filmul anticipându-le întâlnirea. Însă direcțiile lor se inversează și se diversifică, ajungând o compilație a secvențelor în care personaje aleargă fie către cineva, fie încercând să scape, în filme atât *live-action* cât și de animație, atât color cât și alb-negru, precum și în formate diverse ale cadrajului. Această secvență eteroclită de montaj devine punctul culminant al supermontajului: funcția inițial referențială (cuplurile vor cu nerăbdare să se revadă) deviază către funcția metalingvistică, către un catalog al alergării în filme, în care rolul acțiunii e strict enumerativ, destituită de un rol narativ strict diegetic. Prin această deviere a limbajului filmic, mișcarea devine subordonată timpului, evocând schimbarea regimului deleuzian către imaginea-timp[26]. În acest regim al imaginii, legăturile senzorimotoare dintre imagini se rup, iar personajele nu mai sunt actanți, cât clarvăzători[27] (sau simpli observatori). Însă filmul evocă o imagine directă a timpului fără să o asume pe deplin, revenind imediat la regimul senzorimotor: cuplurile se reîntâlnesc îmbrățișându-se, iar piesa *Wake Up* e schimbată cu un fragment al coloanei sonore din *Titanic* (r. James Cameron, 1997) și, ulterior, cu piesa *Love Me Tender* pe care Nicholas Cage i-l cântă Laurei Dern în *Wild at Heart*, culminând într-o compilație a secvențelor de regăsire, în care cuplurile se îmbrățișează și se sărută. Pálfi încheie într-o notă ironică, inserând ultimul cadru din *Bram Stoker's Dracula* (r. Francis Ford Coppola, 1992), în care vampirul interpretat de Gary Oldman, care tocmai și-a mușcat victima sedusă, privește conspirativ înspre obiectivul camerei, arătându-și ochii roșii de la sângele consumat. Prin imaginea vampirismului, discursivitatea lui Pálfi capătă aici o concretețe, semnalând o anume disfuncționalitate pe care idealismul romantic îl provoacă.

Prin această înlănțuire a memoriei cinematografice, *Final Cut* poate fi privit și ca o ghicitoare pentru cinefili. Percepția disparității intenționale diferă în funcție de cunoașterea contextului de proveniență al imaginilor. Spre exemplu, Marion Crane din *Psycho* (1960) se prăvălește încet în cadă de-a lungul zidului după ce a fost înjunghiată, însă în varianta

[23] Printr-o tăietură de la imaginea fătului cosmic din *Odiseea Spațială* la un cadru strâns cu o explozie, autorii realizează, în terminologia lui Eisenstein, un racord intelectual.
[24] Joseph Campbell, *op. cit.*
[25] Christopher Vogler, *op. cit.*
[26] Gilles Deleuze, *Cinema II: Imaginea-timp*, trad. Ștefana și Ioan Pop-Curșeu, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2013.
[27] *Ibid.* p. 166.

recontextualizată, Marion Crane pare a se prăvăli de tristețe, fără să îi vedem sângele după ce a fost înjunghiată.

Compresia istoriei cinematografice prin clișeu

Așa cum reiese din filmele compilate în *Final Cut*, întregul ansamblu semiotic al reprezentărilor romantice exprimă un idealism asociat spiritului hollywoodian, precum și efectului social al acestor filme asupra relațiilor romantice, prin falia dintre așteptări și realitate pe care performativitatea cinematografică o provoacă.[28] Aceste clișee stereotipizează relații umane altminteri complexe, reflectând totodată o standardizare a viziunii cinematografice, specifică unei culturi de consum ce răspunde cu o ofertă unei presupuse cereri, spre deosebire de imperativul artistic de a crea oferta independent; sau, în cuvintele lui Umberto Eco: „Diferența este poate între un text care vrea să plămădească un cititor nou și un alt text care încearcă să iasă în întâmpinarea dorințelor cititorilor așa cum sunt ei pe stradă."[29] Prin acesta din urmă, Eco se referă, desigur, la scrierea conform unei formule, care în cazul cinematografului (cea mai scumpă și, implicit, cea mai comercială dintre arte), este supralicitată și în virtutea investiției de capital, consecința fiind o standardizare ce păstrează *status quo*-ul.

În *Final Cut*, parcursul bărbatului coincide cu o perspectivă narativă privilegiată: în majoritatea întâlnirilor evocate din filmele romantice, bărbatul inițiază, ca apoi tot el să devină un obstacol (prin prezența unui terț) și să provoace disoluția temporară a cuplului. Iar supermontajul dezvăluie această stare de fapt nu doar prin simpla compilație a unor astfel de reprezentări cinematografice, cât prin surprinderea dimensiunii lor paradigmatice. Extensivitatea tropilor și a clișeelor permite ca un astfel de supermontaj cursiv să poată fi realizat, însă prin potențialul compilației de a stârni umor prin repetiție, clișeele sunt dezarmate critic. Desigur, nu toate cadrele folosite în montaj ilustrează propriu-zis clișee, însă multe elemente s-au clișeizat prin circulația lor în bazinul semiotic comercial al culturii populare. Chiar și printr-o atitudine critică, supermontajul lui Pálfi e un tribut adus emblemelor cinematografice sedimentate în inconștientul colectiv al culturii populare.

Prin falsa mișcare, clișeele sunt privite ca documente, inducând un efect de distanțare al spectatorului. Emoția nu mai rezultă în urma unei identificări a spectatorului cu un personaj, precum în cazul filmelor folosite în compilație. În schimb, potențialul lor de a emoționa e deplasat dinspre interioritatea narativă înspre memoria afectivă a spectatorilor, înspre raportul lor personal cu materialele-sursă și cu afectivitatea retențională aferentă.

Extra-câmpul subiectiv

Prin dialectica dintre informație și exformație[30], un cadru cinematografic include și totodată exclude. Privind raportul dintre cele două, Deleuze folosește conceptele de „ansambluri" și „Întreg".[31] Conform acestei dihotomii, mișcarea e văzută fie ca translație în spațiu (un corp se

[28] Ibrahim Yusuf *et al.*, "Influence of Romantic Films on Unrealistic Marriage Expectations among Undergraduates in Selected Universities in Kwara State", *Social & Digital Media Discourse*, vol. 1, nr. 1 (2020), pp. 54-64, disponibil online la https://socialdigitalmediadiscourse.com/wp-content/uploads/2024/08/5-Abubakar-et.-al.-1-2020.pdf, accesat la data de 06 februarie 2026.

[29] Umberto Eco, *Numele Trandafirului*, trad. Florin Chirițescu ed. Polirom, 2021, p. 596.

[30] Termenul „exformație" poate fi definit ca un antonim parțial al informației. Fiindcă implică omisiunea unei informații, antonimia este numai parțială; respectiva omisiune poate avea în sine un caracter informativ. În cuvintele lui David Foster Wallace, exformația este „o anume cantitate de informație vitală eliminată, dar evocată în așa fel încât declanșează o explozie de asocieri în mintea receptorului", David Foster Wallace, *Câteva observații, probabil cam multe, despre umorul lui Kafka* din vol. de eseuri *Care-i treaba cu homarul?*, trad. Anca Dumitrescu, Lavinia Gliga, București, Ed. Humanitas, 2010, p. 75.

[31] Gilles Deleuze, *op. cit.*

deplasează din punctul A în punctul B, străbătând un ansamblu), fie ca transformare în timp, care cuprinde Întregul. Ansamblurile, ca părți ale unui Întreg, sunt închise, pe când Întregul e deschis.[32] Iar raportul dintre ele definește noțiunea de extra-câmp (*hors-champ*), care nu e doar o formă de spațiu exterior ecranului (*off-screen*), ci:

Extra-câmpul trimite la ceea ce nici nu se aude, nici nu se vede, fiind totuși perfect prezent. E adevărat că această prezență se dovedește problematică și trimite ea însăși la două noi concepții despre cadraj. Dacă reluăm alternativa lui Bazin, cașeu (*cache*) sau cadru, uneori cadrul operează ca un cașeu-mobil, în funcție de care orice ansamblu se prelungește într-un ansamblu omogen mai vast cu care comunică, iar alteori ca un cadru pictural care izolează un sistem și îi neutralizează mediul înconjurător.[33]

Așadar, cadrul poate avea deschidere, provocând în conștiința spectatorului prezența extra-câmpului, sau poate fi închis, anulând conștiința spațiului înconjurător, precum în fundalurile abstracte din *La passion de Jeanne d'Arc* (r. Carl Theodor Dreyer, 1928) ce ilustrează o realitate imaterială, spirituală. Dreyer anulează conștiința spectatorului asupra extra-câmpului, ca și cum personajele nu s-ar afla în același spațiu, ca și cum spațiul în sine nu ar exista în afara celui din cadru.

Într-un caz, extra-câmpul desemnează ceea ce există altundeva, alături sau în jur; în celălalt caz, extra-câmpul atestă o prezență mai neliniștitoare, despre care nici măcar nu se mai poate spune că există, ci mai curând că „insistă" sau că „subzistă", un Altundeva (Ailleurs) mai radical, în afara spațiului și a timpului omogen [...].[34]

În montajul lui Pálfi, falsa mișcare trans-filmică izolează sisteme în mod obișnuit deschise, problematizând extra-câmpul. Fiindcă sunt recontextualizate, cadrele în care personajele se mișcă și acționează devin sisteme închise. Reasamblajul le izolează odată cu noile ansambluri trans-filmice, stabilite prin intermediul falsei mișcări și al formațiunilor narative recurente (clișeele). Însă aceste ansambluri sunt subiective, dependente de familiaritatea spectatorului cu materialele-sursă. Dacă spectatorul reperează, spre exemplu, planul detaliu contra-plonjat al capului de duș din *Psycho*, extra-câmpul apelează la retenții intertextuale, amintind de restul secvenței în care Marion Crane urmează să fie ucisă. Astfel că în noua sintagmă cinematografică a supermontajului, extra-câmpul e compozit (virtual) și statistic (non-local). Iar ansamblurile clișeice conduc către alte ansambluri clișeice, într-o imbricare sintagmatică a falsei imagini-mișcare. Le-am putea numi false racorduri, însă noțiunea este mai amplă, fiind folosită de Deleuze chiar în analiza cinematografiei lui Eisenstein ori Dreyer, din prima jumătate a secolului XX:

Falsul racord nu este nici un racord de continuitate, nici o ruptură sau o discontinuitate în racord. Falsul racord este el însuși o dimensiune a Deschisului, care scapă ansamblurilor și părților lor. El realizează cealaltă putere a extra-câmpului, acest altundeva sau această zonă vidă, acest „alb pe alb imposibil de filmat".[35]

Cinematograful timpuriu la care face referire Deleuze folosește deci falsul-racord ca o expresie a deschiderii către o exterioritate obiectivă ce tinde către metafizic, către o dimensiune inaccesibilă: „Departe de a rupe Întregul, falsele racorduri sunt actul Întregului, cuiul pe care ele îl bat în ansambluri și în părțile lor, așa cum adevăratele racorduri sunt tendința inversă, aceea a părților și a ansamblurilor de a se integra într-un întreg ce le scapă."[36] În schimb, în *Final Cut,* falsele racorduri realizează puterea extra-câmpului subiectiv, prin memoria spectatorului.

[32] *Ibid.* p. 25.
[33] *Ibid.* p. 32.
[34] *Ibid*. p. 34.
[35] *Ibid.*, p. 48.
[36] *Ibid*., p. 49.

Deschisul nu mai aparține unui singur film, fiind Deschiderea tuturor filmelor. Întregul aici reprezintă dimensiunea paradigmatică a istoriei (sau a memoriei) cinematografice, prin care toate aceste false racorduri trans-filmice îmbină ansambluri inedite.

Supermontajul ca precursor al imaginii statistice

Ca *bildungsfilm* generalizat, *Final Cut: Ladies and Gentlemen* adresează devenirea la nivelul întregului construct, printr-o deconstrucție a istoriei cinemaului și a politicilor reprezentării romantice. Pornind de la schema narativă a filmului romantic (inițierea unei relații amoroase) și trecând în înlănțuirea sa sintagmatică prin istoria cinematografiei, supermontajul lui Pálfi adresează totodată formarea unei statistici cinematografice, prin reprezentările unei normativități sociale, comprimate în tropi și în clișee. Însă prin reasamblajul fragmentar al acestor unități sintetice recurente, filmul le deconstruiește narativ încărcătura discursivă și impune un efect de distanțare, redirecționând atenția spectatorului într-o poziție critică. Supermontajul evocă bagajul retențional noetic și afectiv al privitorului, deturnând încărcătura ideologică a clișeului prin noua ei configurație sintagmatică. Narativitatea supermontajului are astfel forța demonstrativă de a accentua părtinirile culturale prin repetitivitatea lor.

Prin bogăția materialelor folosite într-o compilație serială, care e totodată un colaj epic desăvârșit prin coerența narativă, *Final Cut: Ladies and Gentlemen* propune un regim al falsei imagini-mișcare ce instituie legături senzorimotoare între actanți diferiți și între acțiuni disparate. La nivelul percepției, fragmentarea și eterogenitatea materialelor nu inhibă nici convergența lor într-o narațiune, nici dimensiunea critică a reprezentării cinematografice, împreună cu șablonizările pe care le comportă. Precum în cazul montajelor realizate de Soda Jerk sau de Anti-Banality Union, caracterul digital al colajului lui Pálfi evidențiază dimensiunea paradigmatică a semioticii post-cinematografice.

Astfel, *Final Cut...* prefigurează procesualitatea tehnologiilor generative, care standardizează sintetic arhivele menținând status quo-ul social. Personajele din filmele compilate nu sunt privite doar în singularitatea lor, ci în coexistență, circumscrise unui câmp al relațiilor; și, astfel, într-o nediferențiere statistică, subordonate unei reconstituiri a mișcării în falsa imagine-mișcare. Desigur, spre deosebire de tehnologiile generative IA, *Final Cut...* a fost realizat de-a lungul a trei ani iar filmele pe care le conține sunt, în ciuda tropilor și a clișeelor, unice în reprezentarea lor. Însă în virtutea variațiunilor induse printr-o repetiție ce încheagă un lungmetraj coerent narativ din surse disparate, spectatorul este astfel împuternicit să realizeze mental sinteza în timpul vizionării.

BIBLIOGRAPHY:

1. Abubakar, Ibrahim Yusuf; Kareem, Rhoda Adeola; Arikewuyo, Abdulgaffar Olawale; Mustapha, Maryam Lasisi & Adekeye, Jesutoba Emmanuel. 2020. "Influence of Romantic Films on Unrealistic Marriage Expectations among Undergraduates in Selected Universities in Kwara State". *Social & Digital Media Discourse* 1 (1): 54–64, disponibil online la: https://socialdigitalmediadiscourse.com/wp-content/uploads/2024/08/5-Abubakar-et.-al.-1-2020.pdf.
2. Baio, Andy. „Supercut", disponibil online: https://supercut.org/about/, accesat la 29 mai 2024.

3. Baron, Jaimie, *The Archive Effect: Found Footage and the Audiovisual Experience of History*, Londra-New York: Routledge, 2014.
4. Campbell, Joseph. *Eroul cu o mie de chipuri,* trad. Gabriela Deniz, Mihai Mănescu București: Editura Herald, 2015.
5. Deleuze, Gilles. *Cinema 1: Imaginea-mișcare*, trad. Ștefana și Ioan Pop-Curșeu, Cluj-Napoca: Editura Tact, 2012.
6. Deleuze, Gilles, *Cinema II: Imaginea-timp*, trad. Ștefana și Ioan Pop-Curșeu, Cluj-Napoca: Editura Tact, 2013.
7. Eco, Umberto. *Numele trandafirului*, trad. Florin Chirițescu. Iași: Polirom, 2021.
8. Field, Syd. *Screenplay: The Foundations of Screenwriting,* Delta trade paperback revised edition. New York: Delta, 2005.
9. Kiss, Miklós. „Creativity Beyond Originality: György Pálfi's Final Cut as Narrative Supercut". *Senses of Cinema*, nr. 67, iulie 2013.
10. Vogler, Christopher, *The Writer's Journey: Mythic Structure for Writers*. 3rd ed., Studio City, CA: Michael Wiese Productions, 2007.
11. Wallace, David Foster. „Câteva observații, probabil cam multe, despre umorul lui Kafka", în *Care-i treaba cu homarul?,* trad. Anca Dumitrescu, Lavinia Gliga, București: Humanitas, 2010.

FILMOGRAPHY:

1. *2001: A Space Odyssey,* r. Stanley Kubrick, SUA–Regatul Unit, 1968.
2. *À bout de souffle*, r. Jean-Luc Godard, Franța, 1960.
3. *American Beauty,* r. Sam Mendes, SUA, 1999.
4. *Avatar*, r. James Cameron, SUA, 2009.
5. *Brazil*, r. Terry Gilliam, Marea Britanie, 1985.
6. *Chinatown,* r. Roman Polanski, SUA, 1974.
7. *Down by Law,* r. Jim Jarmusch, SUA–Germania de Vest, 1986.
8. *Bram Stoker's Dracula*, r. Francis Ford Coppola, SUA, 1992.
9. *The Matrix*, r. Lana Wachowski și Lilly Wachowski, SUA, 1999.
10. *Eternal Sunshine of the Spotless Mind,* r. Michel Gondry, SUA, 2004.
11. *Final Cut: Ladies and Gentlemen,* r. György Pálfi, Ungaria, 2012.
12. *Hair*, r. Miloš Forman, SUA, 1979.
13. *Hukkle,* r. György Pálfi, Ungaria, 2002.
14. *Intrarea trenului în gara de la Ciotat*, scurtmetraj, r. frații Lumière, Franța, 1895.
15. *La passion de Jeanne d'Arc*, lungmetraj, r. Carl Theodor Dreyer, Franța, 1928.
16. *Liliomfi*, r. Károly Makk, Ungaria, 1956.
17. *Pretty Woman,* r. Garry Marshall, SUA, 1990.
18. *Psycho,* r. Alfred Hitchcock, SUA, 1960.
19. *Szabadesés,* r. György Pálfi, Ungaria–Coreea de Sud–Franța, 2014.
20. *Taxidermia,* r. György Pálfi, Ungaria–Austria–Franța, 2006.
21. *The 39 Steps*, r. Alfred Hitchcock, Marea Britanie, 1935.
22. *The War of the Roses*, r. Danny DeVito, SUA, 1989.

BARBEY D'AUREVILLY: A DANDY AGAINST THE TIME TRIAL

Simona-Andreea Șova
PhD, Teacher, National College „Ferdinand I" Bacău

Abstract: *The article investigates the singular destiny of Jules-Amédée Barbey d'Aurevilly, configured as a "dandy against the tide". His artistic and existential identity crystallized in perpetual opposition to the spirit of his era: he adopted royalism and ultramontane Catholicism at a time when his age was turning toward socialism and liberalism. For d'Aurevilly, dandyism transcended vestimentary aesthetics, becoming a form of "social defense" and a manifestation of useless heroism in a world left without illusions.*

From a literary perspective, his work oscillates between critical rigor and a prose imbued with the Baudelairean "double postulation". The author utilizes satanism as an instrument to explore the supernatural, integrating it into a Jansenist vision where passions acquire tragic dimensions. His style, characterized by "arborescence" and cumulative phrasing, aims to surpass conventional morality through the depth of psychological depiction.

In volumes such as "Les diaboliques", the narrative becomes an onirological space where heroines, marked by a "satanic supernatural", provoke the reader's reverie. By refusing conformism and seeking a metaphysical "elsewhere", Barbey d'Aurevilly foreshadows symbolism, remaining an "iconoclast" of the 19th-century idols.

Keywords: *dandyism; reverie; onirism; iconoclast; ultramontanism*

Ascensiunea socială a familiei lui Jules-Amédée Barbey d'Aurevilly (2 noiembrie 1808, Saint-Sauveur-le-Vicomte – 23 aprilie 1889, Paris), de origine țărănească, înnobilată recent, a fost întreruptă de Revoluție. Barbey a învățat încă de foarte tânăr să trăiască într-un trecut înfrumusețat de un mediu regalist și jansenist. La Caen, unde a făcut studii de drept, îl întâlnește pe librarul, editorul, traducătorul și orientalistul François-Guillaume-Stanislas Trébutien, cu care va coresponda multă vreme.

Autor deja a două nuvele, „Le cachet d'onyx" și „Léa", când se instalează la Paris, în 1833, Barbey d'Aurevilly se îndreaptă spre jurnalism, unde începuturile sunt cât se poate de decepționante. Duce o viață de dandy fără să renunțe la scris: „La bague d'Annibal", „L'amour impossible", „Memoranda", „Du dandysme et de George Brummell" (1845). Se vede atunci ateu și liberal, dar lectura lui Joseph de Maistre îl pregătește pentru convertire. Împreună cu prietenii din salonul doamnei de Maistre fondează, în 1846, *Societatea catolică* și redevine practicant în 1855. După „Une vieille maîtresse" și „Les prophètes du passé" (1851), se hotărăște pentru o carieră de critic marcată prin două colaborări de excepție la ziarele „Le Pays" (1852-1862) și „Le Constitutionnel" (1872-1885). Revine totuși la roman, abandonat după „L'ensorcelée" (1854), cu „Le chevalier des Touches" (1864), scris în preajma doamnei Bouglon (l'ange blanc"), cu care a proiectat să se căsătorească, apoi „Un prêtre marié" (1865). La Valognes termină „Les diaboliques" (1874), în timp ce Paris rămâne pentru el terenul polemicilor cu atât mai violente, cu cât idealul său monarhist vede dispărând puțin câte puțin șansele de realizare.

Ultimii ani contrastează prin tăcerea lor în viața acestui „iconoclast" al idolilor secolului. „Connétable des lettres", a mai scris „Une histoire sans nom" (1882) și adună articolele pentru ceea ce va fi „Oeuvres et hommes du XIXe siècle", înainte de a muri, însoțit, pe ultimul drum, de Louise Read („l'ange noir"), legatarul universal desemnat de el, și de tinerii lui discipoli, dintre care, merită menționat Léon Bloy.

Departe de toate grupările, izolat în literatură ca și în politică, Barbey d'Aurevilly a trăit în contratimp. Republica când la modă era romantismul catolic și monarhist, a devenit regalist și ultramontan (partizan al extinderii puterii spirituale papale) când epoca lui se întorcea spre socialism.

Byronian în numeroase privințe, ceea ce pentru el nu însemna „être d'une école", ci „être d'une race", face figură de romantic impenitent prin gustul său pentru eroismul inutil. Moștenire familială, această atitudine l-a condus la dandism, ceea ce a fost la început doar o mască, o formă de protecție, de apărare socială, într-o lume în fața căreia rămăsese fără iluzii. Fără să neglijeze plăcerile eleganței (costumele sale au devenit legendare), rafinamentul vestimentar al dandyului ține mai ales de voința de a epata. Violența verbală a criticilor lui Barbey d'Aurevilly este o altă manieră de a atrage atenția asupra lui; pentru asta îi este suficient să cedeze propriei firi. Scandalurile care îi punctează viața au drept „funcție", mai mult sau mai puțin inconștientă, de a forța interesul (a fost timp îndelungat victima unei conspirații a tăcerii) și i-au adus efectiv celebritatea. Pasiunea risipește plictiseala sensibilă în „Memoranda", veghează creația (uneori o supraveghează!) și definește tonul criticii. „Mon esthétique n'est point bégueule", afirmă Barbey, care le acordă altora drepturile pe care le reclamă pentru el însuși. Inevitabila problemă a moralității este rezolvată prin profunzimea de accent, fiindcă orice pictură adevărată nu poate fi primejdioasă. Barbey d'Aurevilly se vrea „denunțătorul" epocii sale, oarecum în maniera lui Balzac pe care, de altfel, îl admiră: acesta este unul dintre scriitorii care au luat „le vice àpleine poignée pour le montrer mieux".

Dar „L'ensorcelée" et „Les diaboliques" abordează un domeniu dincolo de morală, unde omul trebuie să aleagă între Dumnezeu și Satan. Opera lui d'Aurevilly răspunde prin asta „dublei postulări" baudelairiene. Scriitorul alege satanismul pentru că satanismul deschide posibilitățile literare ale supranaturalului și ale insolitului. Pe de altă parte, satanismul este în acord cu tendința sa jansenistă, ce conferă pasiunilor un aspect tragic. Imaginația își conservă drepturile, ea este aceea care transfigurează eroinele în „diabolice" și face din Normandia un peisaj misterios, recognoscibil printr-o frază cumulativă ce se reactivează de mai multe ori, fără căderi, fără să-și piardă avântul. Autorul pare mereu nemulțumit de ceea ce scrie, prilej pentru a supralicita oferta creând un fel de „arborescență". Un astfel de stil supraîncărcat are drept țintă să uimească precum ritmul romanelor: prologurile și naratorii ridică „perdele" succesive ce relativizează interesul pentru acțiune în folosul impresiei. Idealul ar fi să-i provoace lectorului „strigătul" cu care ascultătoarele întâmpină povestirea, în „Le dessous des cartes d'une partie de whist". Într-un mod simptomatic, naratorul din „L'ensorcelée" vrea să suscite o „reverie", concluzie a tuturor „Diabolicelor": pentru Barbey d'Aurevilly, opera trebuie să se prelungească în imaginația cititorului: îi reproșa lui Flaubert și romanului „Madame Bovary" de a nu avea farmecul „qui fait revenir au souvenir du livre par la rêverie." Voința de a surprinde a dandyului ajunge astfel la o estetică a visului și la căutarea unui „ailleurs", care prefigurează simbolismul.

În „Une vieille maîtresse" (1851), Ryno de Marigny păstrează pentru Vellini, o veche metresă, spaniolă și urâtă, pe care nu o mai iubește, o pasiune carnală de neînvins; frumoasa și inocenta Hermangarde de Polastron, cu care se căsătorește, nu-l face să renunțe la această vrăjitoare. În cele două personaje maniheiste se opun îngerul și demonul. Textul poartă, de altfel, amprenta romantismului, mai ales în istorisirea pe care Marigny, erou byronian, o realizează prin legătura sa.

Roman istoric, „L'ensorcelée", apărut în 1854, evocă insurecția țărănească (din vestul Franței, 1793-1800; *la chouannerie*), din Cotentin; roman catolic, definește fatalitatea răului; roman fantastic, urmând chiar termenul lui Barbey d'Aurevilly și care justifică titlul, joacă în registrul supranaturalului pentru a restitui „la volupté de rêverie" ce i-a provocat autorului povestea pasiunii paradoxale a personajului Jeanne le Hardouez pentru abatele de la Croix-Jugan, oribil desfigurat de război.

Jean Sombreval, eroul din „Un prêtre marié" (1865), căsătorit după ce fusese preot, trăiește din adorația pentru fiica sa Calixte, atinsă de o boală stranie, și din știința prin care speră să o salveze. Pioasa Calixte formează cu tatăl său, apostat din orgoliu, cuplul romantic Satan – Eloa, provenit din poemul filozofic „Eloa ou la soeur des anges", publicat în 1824 de Alfred de Vigny (mit romantic ce explorează iubirea dintre o ființă pură și îngerul căzut: ideea unei posibile mântuiri a lui Lucifer prin iubire). Calixte s-a călugărit și îl respinge pe Néel de Néhou, a cărui iubire furnizează trama romanescă. Probabil că Barbey d'Aurevilly s-a inspirat din ideile lui Joseph de Maistre, după care cei inocenți pot obține iertarea

celor vinovați: voia să facă „le roman de l'expiation", însă a cedat până la urmă atracției satanismului, care l-a fascinat. Calixte își oferă în zadar suferințele pentru răscumpărarea/ mântuirea tatălui său: ea va muri de a fi descoperit falsitatea întoarcerii la Biserică a părintelui ei, iar acesta se va îneca, damnat, dacă dăm crezare predicțiilor infailibile ale bătrânei vizionare Malgaigne, care anunță destinul lor personajelor, eliminând orice surpriză într-un roman cu tentă jansenistă.

Dificil de datat cu precizie („Le dessous de cartes" a apărut în 1850, „Le plus bel amour de Don Juan", în 1867), povestirile ce alcătuiesc „Les diaboliques" (1874) trebuiau să figureze la origine sub titlul „Ricochets de conversation", traducând bine jocul narativ căruia fiecare întâmplare, redusă la câteva scene, îi servește drept pretext. Fără îndoială că eroinele, mai mult ca întâmplările înseși, sunt „diabolicele": Alberte profită de somnul părinților ca să-și întâlnească iubitul, în brațele căruia moare misterios („Le rideau cramoisi"); ducesa din Sierra-Leone, ca să se răzbune pe soțul ei, se prostituează („La vengeance d'une femme"). Niciuna nu este inocentă, nici chiar fetița din „Le plus bel amour de Don Juan", nici așa-zisa „Pudica" („À un dîner d'athées").

În toate povestirile, un auditoriu, câteodată redus la o singură persoană, ascultă cele întâmplate. Lentoarea intenționată a poveștii, provocată de frecvente întreruperi și de multiplicarea prologurilor nu aduce rezolvarea finală a unei enigme, în ciuda temei recurente a femeii sfinx.

Interesul „Diabolicelor" stă mai mult în istorisire decât în evenimente, iar auditoriul urmărește în primul rând povestitorul, apoi narațiunea. Sfârșitul povestirii este de altfel marcat de o întoarcere la auditoriu, peste reveria căruia se închide textul. Acest univers oniric revelează imaginarul lui Barbey d'Aurevilly, care, sub masca naratorilor, lasă deschisă și liberă calea fantasmelor sale. Eroinele poartă amprenta supranaturalului satanic condus de inconștient. Ele sunt toate ocazia, sau aproape ocazia, unei aluzii la castrare, iar temele sexuale, legate de pericol, de mister, traduc sentimentul că o amenințare apasă nu numai asupra sexualității, ci și asupra vieții. Profanarea inimii („À un dîner d'athées") și descoperirea unui copil mort („Le dessous de cartes") exprimă o astfel de angoasă.

Autodistrugerea este o manifestare de orgoliu sau o revanșă, niciodată o slăbiciune; paradoxal, ea permite afirmarea sinelui, ca și căutarea scandalului, pe care volumul l-a provocat imediat după publicare. Cartea a fost confiscată, iar ediția, parțial distrusă...

BIBLIOGRAPHY:

1. d'Aurevilly, Barbey, *Dandysmul*, București, Editura Polirom, 2013.
2. Mayne, Jonathan, *Baudelaire. Art in Paris: 1845 – 1862,* London, Phaidon Press, 1965.
3. Starobinski, Jean, *Portrait de l'artiste en saltinbanque*, Genève, Editions d'Art Albert Skira, 1970.
4. Tabarant, A., *La vie artistique au temps de Baudelaire*, Paris, MF, 1963.

„*THE SORROWS OF YOUNG WERTHER*" AND „*STEPPENWOLF*": PRODUCTIVE RECEPTION IN MODERN GERMAN LITERATURE

Simionovici-Grosariu Maria-Loredana
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University Suceava

Abstract: *This paper proposes a theoretical and hermeneutic framework that connects productive reception, solipsism, and autobiography as complementary perspectives in literary interpretation. Drawing upon the reader-response theories of Hans Robert Jauss and Wolfgang Iser and the philosophical reflections of Paul Ricoeur and Edmund Husserl, the study approaches reading as an act of self-construction and identity formation. The comparative analysis of Goethe's „Die Leiden des jungen Werther" and Hesse's „Der Steppenwolf" reveals how both authors use solipsistic perspectives and autofictional structures to engage the reader as a co-creator of meaning. Through the productive reception of Goethe, Hermann Hesse transforms the Wertherian model into a modern form of existential solitude and narrative self-reflection. The article argues that reading itself becomes a hermeneutic practice of self-knowledge, where the boundaries between fiction and identity dissolve in the creative encounter between text and reader.*

Keywords: *creative reading, textual self-construction; autobiography and fiction; solipsism in literature; Goethe and Hesse*

În centrul literaturii moderne se află o tensiune esențială între actul lecturii și procesul de constituire a sinelui. Cititorul poate deveni un participant activ la creația sensului, un „co-autor" al textului, așa cum anticipau teoriile receptării estetice formulate de Hans Robert Jauss și Wolfgang Iser în cadrul Școlii de la Konstanz. În acest context, conceptul de receptare productivă devine un instrument hermeneutic privilegiat, prin care lectura se transformă într-un act creator, iar dialogul dintre autor, text și lector capătă o dimensiune existențială. Articolul de față explorează această dinamică a lecturii pornind de la două opere reprezentative pentru două epoci și două forme de conștiință literară: *Suferințele tânărului Werther (1774)* de Johann Wolfgang von Goethe și *Lupul de stepă (1927)* de Hermann Hesse. Ambele texte propun o experiență interioară a lecturii, în care scrisul devine mijloc de autocunoaștere, iar cititorul este chemat să participe la reconstituirea sensului. Scopul acestui articol este de a evidenția modul în care receptarea productivă funcționează ca punte între lectură și identitate, între tradiție și re-scriere, între autor și cititor. Din această perspectivă, lectura este înțeleasă ca practică a sinelui, prin care literatura modernă își redescoperă vocația hermeneutică.

Cercetarea pornește de la câteva întrebări fundamentale: Ce înseamnă „a citi" în epoca hermeneutică și post-hermeneutică? Cum se constituie identitatea lectorului în raport cu un text autofictional în care apar personaje solipsiste? Și, mai ales, este cititorul un simplu descifrator de semnificații sau un *Mitautor*, în sensul propus de teoreticienii receptării din cadrul Școlii de la Konstanz? Pornind de la teoriile lui Hans Robert Jauss și Wolfgang Iser, care definesc *orizontul de așteptare* (*Erwartungshorizont*) și *locurile de indeterminare* (*Leerstellen*) drept elemente constitutive ale receptării estetice[1], această cercetare propune extinderea modelului către o lectură care include dimensiunea biografică și emoțională a lectorului, precum și contextul istoric al actului receptiv.

În același cadru, teoria identității narative formulată de Paul Ricoeur[2] și lectura dialogică propusă de Mihail Bahtin[3] susțin ideea că lectura este mai mult o experiență existențială, decât un act cognitiv în sine. Identitatea cititorului se (re)construiește prin contactul cu textul, prin asumarea – chiar dacă

[1] Jauss, Hans Robert: *Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1970, pp. 134–145.
[2] Ricoeur, Paul: *Soi-même comme un autre*, Paris: Seuil, 1990, pp. 137–169.
[3] Bachtin, Michail: *Probleme der Poetik Dostojewskis*. Berlin: Ullstein Verlag 1985, p.102.

ficțională – a unui *eu textual*. Prin contribuțiile lui Umberto Eco și Stanley Fish, lectura capătă o dimensiune dinamică, și anume sensul se naște în interiorul comunităților interpretative sau al unui joc semiotic deschis.[4] În acest sens, lectura devine o formă de auto-construcție a sensului și o practică hermeneutică a sinelui, mai ales în fața textelor care problematizează alienarea, solitudinea și căutarea identității.

La baza fundamentului teoretic se află filosofia conștiinței, de la Edmund Husserl la Roman Ingarden. Ideea husserliană conform căreia toate actele conștiinței sunt intenționale presupune că nu există lector neutru: conștiința este întotdeauna orientată spre un obiect, iar lectura reprezintă un act de constituire a sensului.[5] Roman Ingarden transpune aceste idei în estetica literară, considerând opera un obiect stratificat, incomplet, care cere un act de concretizare (*Konkretisation*)[6] din partea cititorului. Textul nu estemai degrabă un potențial care se actualizează prin lectură și nu o entitate fixă. Paul Ricoeur adaugă acestei perspective o dimensiune temporală și identitară. Modelul său tripartit al lecturii – *Mimesis I* (prefigurație), *Mimesis II* (configurație) și *Mimesis III* (refigurație) – descrie lectura ca spațiu al regândirii sinelui.[7] Identitatea devine narativă: o construcție continuă, mediată de poveste și de timp. Această perspectivă fenomenologică și hermeneutică este fundamentală pentru receptarea modernă, mai ales în cazul textelor marcate de ambiguitate, polifonie și reflexivitate. Acestea sunt atribute definitorii atât pentru *Suferințele tânărului Werther*, cât și pentru *Lupul de stepă*.

Conceptul de *Mitautor* implică o schimbare de paradigmă: lectura este înțeleasă ca o reconfigurare creatoare a sensului. Hans Robert Jauss vorbește despre *distanța estetică* (*ästhetische Distanz*) care reprezintă decalajul dintre așteptările cititorului și provocările textului[8], iar Wolfgang Iser subliniază rolul *locurilor de indeterminare* care stimulează imaginația lectorului.[9] Stanley Fish introduce dimensiunea comunitară a lecturii: cititorul face mai degrabă parte dintr-o rețea culturală în care sensul se negociază, el neputând exista izolat. Roland Barthes radicalizează această poziție, afirmând că nașterea cititorului trebuie plătită cu moartea autorului[10], ceea ce mută autoritatea sensului dinspre autor spre lector.

Michail Bachtin aduce o perspectivă polifonică: textele nu exprimă o voce singulară, ci un câmp de voci dialogice, iar lectorul decide ierarhia acestora.[11] Într-o direcție similară, Harold Bloom interpretează lectura ca act agonistic, numindu-l *„poetic misprision”*, prin care cititorul sau scriitorul rescrie tradiția și își negociază identitatea.[12] Astfel, lectura devine co-creație, un proces prin care sensul este regenerat și personalizat. Cititorul devine în cadrul acestui model un producător de semnificații și este totodată participant la o hermeneutică a sinelui.

Partea aplicativă a acestui articol urmărește o analiză comparativă între două texte canonice ale literaturii germane, apropiate prin tematică și structură narativă: Johann Wolfgang von Goethe, *Suferințele tânărului Werther* (1774) și Hermann Hesse, *Lupul de stepă* (1927). Ambele opere propun o formă de monolog interior tensionat, în care lectorul devine participant la un proces de reflecție identitară. Granițele dintre realitate, ficțiune și proiecție de sine se estompează, iar lectura capătă valoarea unui act de autorecunoaștere. În cazul lui Goethe, *Werther* reprezintă o formă timpurie de autoficțiune sentimentală. Naratorul își construiește sinele prin intermediul scrisului, într-o

[4] Eco, Umberto: *Lector in fabula. Die Mitarbeit der Interpretation in erzählenden Texten*. Übersetzt von Heinz-Georg Held. München: dtv Verlag 1987, p. 11–15. Vgl. Fish, Stanley: *Literatur im Leser: Affektive Stilistik*. In: Reiner Warning (Hg.): *Rezeptionsästhetik. Theorie und Praxis*, München: Wilhelm Fink Verlag 1975, p. 197.

[5] Husserl, Edmund: *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Erstes Buch. Hamburg: Felix Meiner Verlag 1986, p.82.

[6] Ingarden, Roman: *Konkretisation und Rekonstruktion*. În: Reiner Warning (Hg.): *Rezeptionsästhetik. Theorie und Praxis.* München: Wilhelm Fink Verlag, pp. 135–150.

[7] Ricoeur, Paul: *Temps et récit*, vol. I, Paris: Seuil, 1983, pp. 85–97.

[8] Jauss, Hans Robert: *Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft*, p. 138.

[9] Iser, Wolfgang: *Der Akt des Lesens*. München: Wilhelm Fink 1976, pp. 289–293.

[10] Barthes, Roland: *Der Tod des Autors*. În: *Kritik und Wahrheit.* Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag 1974, pp. 185–193.

[11] Bachtin, Michail: *Probleme der Poetik Dostojewskis*. Berlin: Ullstein Verlag 1985, S. 110.

[12] Bloom, Harold: *The Anxiety of Influence. A Theory of Poetry*. New York: Oxford University Press 1973, Preface, p. XXIII.

corespondență care depășește limitele intime și devine confesiune literară. Cuvintele lui Werther – „Ich bin allein und freue mich meines Lebens in dieser Gegend, die für solche Seelen geschaffen ist wie die meine”[13] – marchează începutul unei literaturi a interiorității, unde emoția devine formă de cunoaștere.

Receptarea romanului în epocă a fost intensă și profund afectivă, generând un fenomen de identificare colectivă fără precedent. Această formă de implicare emoțională poate fi interpretată, în sensul propus de Roland Barthes, ca o experiență de tip *texte de plaisir*[14], în care lectura reduce distanța dintre text și cititor și favorizează o relație de participare afectivă.

Potrivit lui Nicholas Boyle, *Suferințele tânărului Werther* au reprezentat mai mult decât un succes editorial, constituindu-se într-un eveniment cultural cu efecte profunde asupra sensibilității și comportamentului cititorilor epocii.[15] David E. Wellbery evidențiază caracterul reflexiv și autoreferențial al discursului wertherian, arătând că structura epistolară implică cititorul într-un proces de mediere a conștiinței naratorului, transformând lectura într-o experiență de participare hermeneutică.[16]

Prin contrast, *Lupul de stepă* propune un alt tip de lector, lectorul explorator al propriei interiorități fragmentare. Harry Haller se definește drept o ființă divizată: „Es war einmal einer namens Harry, genannt der Steppenwolf. Er ging auf zwei Beinen, trug Kleider und war ein Mnesch, aber eigentlich war er doch eben ein Steppenwolf”.[17] Structura narativă polifonică a romanului – prefață editorială, manuscris, inserții eseistice – creează ceea ce Umberto Eco a numit „text deschis”[18] (*opera aperta*), un spațiu interpretativ nelimitat care solicită co-creația sensului. Thomas P. Miles observă că *Lupul de stepă* destabilizează lectura identificatorie tradițională, orientând cititorul spre o interpretare mai reflexivă și critică a protagonistului și a propriilor mecanisme de lectură.[19] Din perspectiva tipologiei narative formulate de Franz Karl Stanzel, *Lupul de stepă* poate fi interpretat ca o narațiune cu structură autoreflexivă, în care instanța narativă îndeplinește o funcție dublă, estetică și autocritică.[20] Astfel, analiza acestor două opere arată cum receptarea productivă funcționează ca un proces dublu: de reconfigurare a textului și de reconstrucție a subiectului lector.

Hermann Hesse îl citește pe Goethe nu doar ca pe un clasic al tradiției germane, dar îl interiorizează, îl reinterpretează și îl transformă într-un reper existențial al propriei creații. Relația sa cu Goethe este una de *receptare productivă* în sensul definit de Hans Robert Jauss – o relație activă, transformatoare – dar și de *creative misreading*, în sensul propus de Harold Bloom. Prin personajul Harry Haller, Hesse reia figura lui Werther și o transpune în registrul crizei moderne. Dacă Werther este consumat de pasiunea neîmpărtășită și de conflictul cu normele sociale, Haller este mistuit de propria conștiință fragmentată, într-o lume dezvrăjită, lipsită de repere morale și spirituale. În timp ce Werther suferă din cauza inadaptării sale romantice, Haller suferă din cauza lucidității sale. Ambele personaje se confruntă cu o formă de solipsism, însă în timp ce solipsismul lui Werther este sentimental, cel al lui Haller devine existențial și ontologic.

Caracterizarea lui Harry Haller – „Es war einmal einer namens Harry, genannt der Steppenwolf. Er ging auf zwei Beinen, trug Kleider und war ein Mnesch, aber eigentlich war er doch eben ein Steppenwolf”[21] – reflectă, într-o cheie modernă, aceeași suferință a singularității pe care Werther o exprimase cu un secol și jumătate mai devreme: „Ich bin allein und freue mich meines Lebens in dieser

[13] Goethe, Johann Wolfgang: *Die Leiden des jungen Werther*, 15. Auflage, Frankfurt am Main: Suhrkamp, p. 9./ „Sunt singur și mă bucur de viața mea în aceste locuri, care par făcute pentru suflete ca al meu.” (traducere proprie)

[14] Barthes, Roland: *Le plaisir du texte*. Paris: Seuil, 1973, p. 25.

[15] Boyle, Nicholas: *Goethe: The Poet and the Age. Volume I: The Poetry of Desire (1749–1790)*. Oxford: Oxford University Press, 1991, pp. 369–372.

[16] Wellbery, David: *The Specular Moment: Goethe's Early Lyric and the Beginnings of Romanticism*. Stanford: Stanford University Press, 1996, pp. 199–214.

[17] Hesse, Hermann: *Der Steppenwolf*. Erzählung. 61. Auflage. Frankfurt am Main: Suhrkamp 2018, p. 54./ „A fost odată unul pe nume Harry, numit Lupul de stepă. Mergea pe două picioare, purta haine și era om, dar în fond era totuși un lup de stepă.” (traducere proprie)

[18] Eco, Umberto: *Das offene Kunstwerk*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973, pp. 25–30.

[19] Miles, Thomas P.: *Hermann Hesse's Steppenwolf and the Critics*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1981, pp. 74–85.

[20] Stanzel, Franz K.: *A Theory of Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979, pp. 54–70.

[21] Ibidem.

Gegend, die für solche Seelen geschaffen ist wie die meine".[22] Cele două enunțuri delimitează simbolic un arc hermeneutic între interioritatea romantică și criza modernă a sinelui. Această corespondență intertextuală constituie o reconfigurare poetică a modelului goethean. Autobiografia devine la Hesse un instrument de introspecție estetică, iar lectura o formă de rescriere identitară.

Mai târziu, în *Jocul cu mărgele de sticlă,* Hesse duce mai departe acest dialog cultural, oferind o replică erudită și metafizică la *Faust*. Jocul mărgelelor de sticlă devine o alegorie a sintezei spirituale între artă, filosofie și muzică. Este vroba despre visul unei totalități culturale pe care Goethe o urmărise prin idealul clasic al armoniei dintre *Natură* și *Spirit*. Hermann Hesse îl transformă pe Goethe într-un cod existențial. In *Dank an Goethe* Hesse evidențiază că Goethe devine o prezență interiorizată, un reper formativ care participă la configurarea propriei identități literare.[23]

În concluzie, studiul de față propune un model interpretativ coerent care pune în dialog trei concepte esențiale ale modernității literare: receptarea productivă, solipsismul și autoficțiunea. Analiza teoretică și aplicativă arată că lectura, în sensul formulat de Hans Robert Jauss, Wolfgang Iser, Paul Ricoeur și Umberto Eco, este un proces activ, deci co-creativ, prin care cititorul participă la reconstrucția sensului și, implicit, la remodelarea propriei identități. Lectura comparativă a romanelor *Suferințele tânărului Werther* și *Lupul de stepă* a arătat că solipsismul și autoficțiunea reprezintă atât teme literare, cât și moduri de organizare textuală care provoacă lectorul să devină interpret reflexiv al propriei experiențe. Dacă *Werther* ilustrează identificarea afectivă și empatia colectivă a secolului al XVIII-lea, *Lupul de stepă* oferă o lectură fragmentară și autoreferențială, specifică modernității.

Receptarea productivă devine, astfel, o cheie de lectură unificatoare pentru operele care explorează destrămarea eului, criza identității și relația dintre ficțiune și existență. Cititorul contemporan devine dintr-un simplu receptor al textului, un Mitautor al sensului, un participant activ la hermeneutica sinelui. În ultimă instanță, lectura se confirmă drept o practică a sinelui, un act de creație și autoreflectare prin care literatura devine spațiul privilegiat al reconstrucției interioare și al dialogului dintre conștiință și lume.

[22] Ibidem.
[23] Hesse, Hermann: *Dank an Goethe*, Frankfurt am Main: Insel Verlag 1999, S. 9.

BIBLIOGRAPHY:

1. Goethe, Johann Wolfgang von: *Die Leiden des jungen Werther*. Frankfurt am Main: Insel Verlag, 2004.
2. Hesse, Hermann: *Der Steppenwolf*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 61. Aufl., 2018.
3. Hesse, Hermann: *Dank an Goethe*, Frankfurt am Main: Insel Verlag 1999.
4. Barthes, Roland: *La mort de l'auteur*. Paris: Seuil, 1967.
5. Barthes, Roland: *Le plaisir du texte*. Paris: Seuil, 1973.
6. Bachtin, Michail: *Probleme der Poetik Dostojewskis*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1971.
7. Bloom, Harold: *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*. New York: Oxford University Press, 1973.
8. Boyle, Nicholas: *Goethe: The Poet and the Age*, Vol. I. Oxford: Oxford University Press, 1991.
9. Eco, Umberto: *Lector in fabula. Die Mitarbeit der Interpretation in erzählenden Texten*. München: Ullstein, 1985.
10. Eco, Umberto: *Das offene Kunstwerk*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973.
11. Fish, Stanley: *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge: Harvard University Press, 1980.
12. Gadamer, Hans-Georg: *Wahrheit und Methode*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1960.
13. Genette, Gérard: *Figures III*. Paris: Seuil, 1972.
14. Husserl, Edmund: *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Tübingen: Niemeyer, 1976.
15. Iser, Wolfgang: *Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung*. München: Wilhelm Fink Verlag, 1976.
16. Jauss, Hans Robert: *Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1970.
17. Kristeva, Julia: *Séméiotiké: Recherches pour une sémanalyse*. Paris: Seuil, 1969.
18. Ricoeur, Paul: *Temps et récit*, vol. I–III. Paris: Seuil, 1983–1985.
19. Ricoeur, Paul: *Soi-même comme un autre*. Paris: Seuil, 1990.
20. Stanzel, Franz K.: *A Theory of Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
21. Wellbery, David E.: *The Specular Moment: Goethe's Early Lyric and the Beginnings of Romanticism*. Stanford: Stanford University Press, 1996.
22. Miles, Thomas P.: *Hermann Hesse's Steppenwolf and the Critics*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1981.
23. Fludernik, Monika: *Towards a 'Natural' Narratology*. London: Routledge, 1996.
24. Neumann, Birgit: *Literarische Erinnerung: Spurensuche in deutschen Gegenwartserzählungen*. Bielefeld: transcript, 2005.
25. Zipfel, Frank: *Autofiktion: Literatur zwischen Autonomie und Authentizität*. Göttingen: Wallstein Verlag, 2009.

LANGUAGE BARRIERS TO EFFECTIVE COMMUNICATION

Ana-Maria Gherghina
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center

Abstract: *Language barriers are obstacles that prevent effective communication between individuals or groups who do not share a common language or have varying levels of proficiency. These barriers extend beyond literal translation to include* ***cultural nuances****, regional dialects, technical jargon, and differences in non-verbal communication like gestures and body language.*

In the workplace, language gaps can lead to misunderstandings, reduced team collaboration, and impaired conflict resolution. In specialized fields like healthcare or aviation, these barriers can have critical consequences, including medical errors or safety risks.

Individuals facing language barriers often experience social isolation, increased anxiety, and difficulty building trust-based relationships.

Communicating across languages requires significant mental effort, often leading to "cognitive fatigue" as speakers must constantly translate thoughts and monitor for cultural appropriateness.

Success depends on fostering a culture of ***patience, empathy, and active listening****. Organizations can also invest in professional language training programs to bridge the gap long-term.*

While language barriers are a natural byproduct of a diverse world, they can be overcome through a combination of ***clear communication practices, technological innovation, and cultural sensitivity.***

Keywords: *barriers; communication; language; strategies; country*

Language barriers are difficult to avoid, especially for one living in a country where L2 dominates the L1 (L2 is defined as the language of the country where one is living and L1 is his mother tongue) and they occur when two people speaking different languages cannot understand each other. They can also stem from physical language disabilities including stuttering, articulation disorders and hearing loss. People travelling a lot or living in an area where a lot of foreigners live might experience language barriers. These barriers can cause unnecessary misunderstandings, frustration, irritation leading eventually to conflict. They can also limit the knowledge of individuals.

There are roughly 7100 languages spoken in only 196 countries across the globe. For instance, a language such as Chinese can be made up of 200 dialects and also has four basic tones that affect the meaning of each word ultimately leading to many misunderstandings. English is one of the most widely spoken languages worldwide and borrows easily words from other languages. For instance, even though the word “gift” is used in both English and German, it has different meanings leading to misunderstandings as well.

Language barriers can cause frustration as well. For instance, when ordering a meal in a foreign language can also be difficult even when waiters are asking you if you like your eggs poached or sunny side up.

Language barriers are limiting the knowledge of individuals as they lack comprehension and communication abilities. Breaking down these language barriers can also increase productivity. According to a Forbes article called „Reducing the Impact of Language Barriers”, in 2011, 65% of workers stated that in managing different workforces, these barriers existed between managers and workers whereas 67% have stated that miscommunications were leading to inefficiency.

Not only it affects the employees but it also stunts the academic growth of students being taught abroad in a language that is not familiar to them. Despite the linguists efforts to preserve some languages are going extinct with different tongues disappearing every two weeks.

Language barriers arise also from regional dialects or slang, cultural differences in nonverbal communication, different language natives, use of jargon or technical terms.

These language barriers are a burden that affects many people due to the fact that not only it causes misunderstandings and frustration but it also causes relationship hindering, impacting people's lives.

Vocabulary and proficiency barriers

This phenomenon occurs because of limited education or training in the second language; lack of regular practice; use of complex language by fluent speakers which lead to task errors, reduced confidence and social withdrawal in group settings

Accent and pronunciation barriers

Accents and pronunciation differences can distort meaning, even when people speak the same language which lead to repeated clarifications, frustration on both sides, loss of professional confidence. These barriers manifest through regional or national pronunciation differences, influence of a first language and rapid or unclear speech.

Example: Mishearing "sheet" as "seat"

Jargon and technical barriers

Specialized vocabulary helps experts communicate efficiently but excludes non-specialists therefore barriers such as overuse of acronyms and technical terms, assumption of shared knowledge and lack of simplified explanations occur which lead to exclusion of new hires, increased risk of mistakes and slower collaboration.

Dialect and slang barriers

Dialects and slang vary by region and culture, even within the same language. Barriers occur through regional language variations, informal expressions with shifting meanings and global use of English with local adaptations which lead to embarassment or offense, misinterpretation of instructions, communication gaps in diverse teams.

Written language barriers

Written communication can also create barriers because of overly academic or technical writing, excessive abbreviations and machine translations without context.

Nonverbal and cultural barriers

Gestures, tone, eye contact, and body language differ across cultures.

Examples

Situation	Language Barrier Example	Potential Result
Workplace meeting	Team members use industry jargon or acronyms	New hires feel lost, miss key points
Healthcare setting	Doctor and patient do not share a language	Wrong treatment or poor compliance
School classroom	Teacher speaks quickly using local slang	Students with different backgrounds struggle to keep up
Customer service	Agent misunderstands client's accent or phrasing	Poor service, dissatisfied customers
Construction site	Safety instructions not translated for all workers	Increased accident risk

Psychological barriers

These barriers arise from motives, social values, different perceptions and so on. They create a psychological distance.

1. **Selective perceptions:**

Sensory receptors have their own limitations. As a result we perceive not the whole spectrum, but a few selective symptoms based on our needs, motives, experience, background and so on. Because of our selective perceptions, we cannot have a whole communication. And because of different perceptions, neutral words conveying certain positive message convey the opposite meaning as they reach the receiver. It results into misunderstandings and misintrepretations and makes communication ineffective

2. **Premature Evaluation:**

The human tendency to try to evaluate quickly. We do not listen or read the whole, but try to infer from part of the message. The moment we evaluate, we stop further message visible to our sensory receptors. The premature evaluations are mainly because of individuals being judgmental or are prejudiced against communication.

3. **Different comprehension of reality;**

Each person has unique sensory receptors and mental filters.

4. **Distrust;**

Distrust between the sender and receiver may act as a barrier in effective communication. If two people do not trust each other, they may either try to hide or withhold information or do not try to understand the message in the original sense.

Religious language differences:

Language barriers can result from the lack of understanding between the followers of three religions. For instance, an American Christian, an American Jew, and an American Muslim worship one

God, but they have different names for God: “God” for Christians; “Elohim or Yahweh” for Jews; “Allah” for Muslims. Each one of them has a different concept of God. The sender should use dialogue to communicate with the receiver in order to overcome misunderstanding.

Language barriers created by using abusive words:

No one can bear rude language. For instance, in the Arab society calling a person “pig” means that person is dirty and it is an offending word. The administration of the Arab Bank based in Jordan started establishing branches in the Palestinian ocuppied West Bank, but it was faced with an enormous language barrier that prevented it from using the word “Client” because it meant “Traitor” or “Spy” for the Palestinians. Therefore, they used an alternative word which was “the beneficiary of the services” to avoid causing negative emotions. Another example is when Russian president Vladimir Putin met the Britis prime minister Tony Blair in Sankt Petersburg in the year 2000, he spoke about Chechens’attitude that the Russians find it insulting because they had word choices such as “under us goats” that would normally not mean anything for the rest of the world but for Russians, it has negative meanings when they talk about people.

The sender should avoid rude words or expressions because they may hurt the feelings of the receiver and cause negative emotions.

Usage of rude or slang words can impede all the efforts of communicating verbally. Communication in a foreign country can be confusing if nobody speaks your language or any other language that you know. Similarly, it can be frustrating not understanding the meaning of certain words that the locals use. Even when they try speaking English, you may find some of the things they say impolite. For instance, the Thais often use “farang” when they speak to westerners. This word may sound rude to westerners. It makes them looked down upon and angry because this word means “white”in Thai reffering to white people. Us Romanian people have the word “fac” that means “I do” in English but its pronunciation sounds like something else for the English speaking people.

Grammar and spelling:

Language barriers may arise when the sender makes grammar and spelling errors. These mistakes can create communication problems in written communication. For instance, a person makes the error of typing “done” as “don” , “buy” as “bye” , “meet” as “meat” . Although they are understood by their context or pronunciation, a word can change the whole meaning of a sentence or make the sentence difficult to understand. To avoid this, the sender should use the dictionary to verify spelling, use a spell-checker to ensure that the spelling is correct or ask somebody proofread one’s writing.

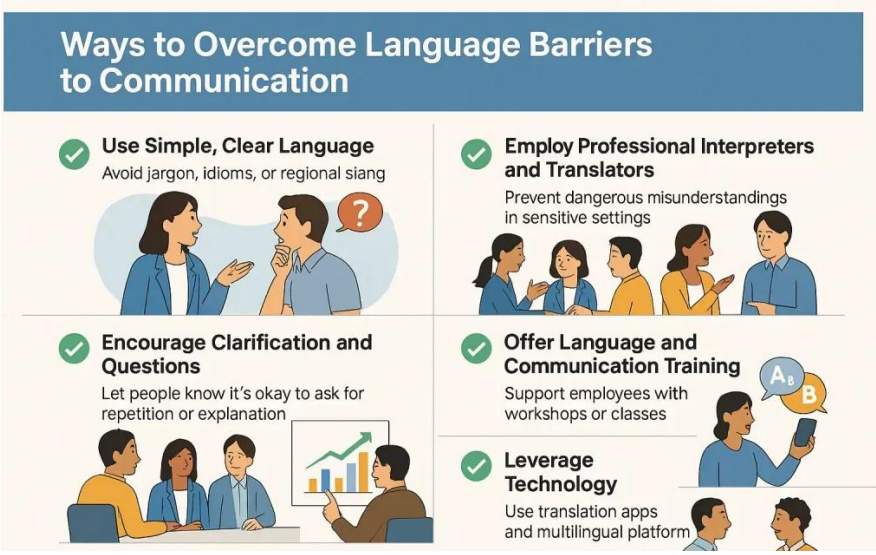
Ways to Overcome Language Barriers to Communication
Use Simple, Clear Language
Avoid jargon, idioms, or regional siang
Employ Professional Interpreters and Translators
Prevent dangerous misunderstandings in sensitive settings
Encourage Clarification and Questions
Let people know it’s okay to ask for repetition or explanation
Offer Language and Communication Training
Support employees with workshops or classes
Leverage Technology
Use translation apps and multilingual platform

Other strategies to counter language barriers include:

- Checking meanings. When communicating across cultures, never assume that the other person has understood
- Thinking in terms of your receiver
- Using your receiver's language
- Selecting your words carefully. Choose simple words, phrases, and short sentences
- Using language appropriate to the level of understanding of the receiver
- Using familiar language to the receivers
- Using verbal and non verbal communication appropiately
- Being respectful because language barriers can be frustrating and require patience, understanding, and consciousness.
- Using visual methods of communication to explain complicated concepts such as pictures, diagrams, photos, graphics, charts to help the receiver understand what the sender is trying to convey

To conclude, while language barriers can present significant challenges in communication, they are not insurmountable. By fostering patience, the human drive to connect often transcends vocabulary.

BIBLIOGRAPHY:

1. https://www.redalyc.org/journal/279/27962177008/27962177008.pdf
2. https://margheritacollege.in/admin_portal/all_mrgclg_files/department_studymat/E-Content%20SEC%20II%2024847.pdf
3. https://www.seek.com.au/career-advice/article/12-examples-of-communication-barriers-and-how-to-overcome-them
4. https://www.nagano-c.ed.jp/someyahs/ics/tokusyoku-ics/2017%20oimisaki-Language%20Barrier%20FORMAL.pdf

LANGUAGE DISAPPEARANCE, LINGUISTIC DIVERSITY AND PROGRAMS FOR THE PROTECTION OF MINORITY LANGUAGES

Nicoleta Isabel Gogoi
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Centre

Abstract: *Linguistic diversity represents one of the most valuable components of humanity's cultural heritage. However, globalization, migration, and sociopolitical transformations have accelerated the disappearance of many languages around the world. Thousands of languages are currently endangered, and many may disappear within the next decades. The loss of a language implies not only the disappearance of a communication system but also the loss of cultural knowledge, traditions, and identity. This paper examines the phenomenon of language disappearance, the importance of linguistic diversity, and the international efforts designed to protect minority languages. The study analyzes the causes of language decline, the cultural consequences of linguistic extinction, and the role of educational, political, and technological initiatives in language preservation. Special attention is given to international programs and institutional initiatives that aim to revitalize endangered languages and promote multilingualism in a globalized world.*

Keywords: *linguistic diversity; endangered languages; globalization; minority languages; language preservation*

Introducere

Diversitatea lingvistică reprezintă una dintre cele mai importante forme de patrimoniu cultural ale umanității. Limbile nu sunt doar instrumente de comunicare, ci și sisteme complexe prin care comunitățile transmit cunoștințe, valori, tradiții și moduri de interpretare a realității. Prin intermediul limbii sunt transmise povești, mituri, practici culturale și experiențe istorice care contribuie la formarea identității colective.

În prezent, însă, diversitatea lingvistică globală se confruntă cu o serie de provocări majore. Numeroase studii arată că un număr semnificativ dintre limbile lumii sunt în pericol de dispariție. Potrivit estimărilor lingviștilor, în lume există aproximativ 7.000 de limbi, însă multe dintre acestea sunt vorbite de comunități mici și sunt transmise din ce în ce mai rar generațiilor tinere.

Globalizarea, urbanizarea, mobilitatea populației și influența limbilor dominante contribuie la reducerea utilizării limbilor minoritare. În acest context, problema dispariției limbilor a devenit un subiect important de cercetare în domeniul lingvisticii, sociologiei și studiilor culturale.

Scopul acestui articol este de a analiza fenomenul dispariției limbilor, importanța diversității lingvistice și programele internaționale dezvoltate pentru protejarea și revitalizarea limbilor minoritare.

Diversitatea lingvistică în lume

Diversitatea lingvistică reprezintă o caracteristică fundamentală a societății umane. Fiecare limbă reflectă o perspectivă specifică asupra lumii și oferă o modalitate distinctă de organizare a experienței umane. De-a lungul istoriei, limbile s-au dezvoltat în contexte culturale, geografice și sociale diferite, ceea ce a dus la apariția unei varietăți impresionante de sisteme lingvistice.

În prezent, limbile sunt distribuite inegal pe glob. Unele regiuni, precum Africa, Asia de Sud-Est sau Oceania, sunt caracterizate de o mare diversitate lingvistică. În aceste zone, numeroase comunități vorbesc limbi diferite, chiar și în spații geografice relativ restrânse.

Diversitatea lingvistică nu reprezintă doar o caracteristică culturală, ci și o resursă importantă pentru cercetarea științifică. Studiul limbilor contribuie la înțelegerea evoluției umane, a structurilor cognitive și a relațiilor dintre limbaj și cultură.

În același timp, diversitatea lingvistică are un rol important în consolidarea identităților culturale și în menținerea coeziunii sociale în cadrul comunităților locale.

Dispariția limbilor: cauze și factori

Dispariția limbilor reprezintă un fenomen complex, determinat de o combinație de factori sociali, economici și politici. Una dintre cele mai importante cauze este dominanța limbilor majore, utilizate în educație, administrație, mass-media și comerț internațional.

În multe societăți, vorbitorii limbilor minoritare sunt încurajați să adopte limba dominantă pentru a avea acces la oportunități educaționale și profesionale. Această situație poate conduce la abandonarea treptată a limbii materne.

Migrația reprezintă un alt factor important. Persoanele care se mută în mediul urban sau în alte țări adoptă adesea limba majoritară a societății în care trăiesc, iar transmiterea limbii materne către generațiile următoare devine mai dificilă.

De asemenea, globalizarea și dezvoltarea mass-media contribuie la răspândirea unor limbi dominante, precum engleza, care sunt utilizate pe scară largă în domenii precum tehnologia, cultura populară și economia.

În lipsa unor politici de protecție și promovare, limbile minoritare pot deveni din ce în ce mai puțin utilizate, ceea ce conduce la reducerea numărului de vorbitori și, în final, la dispariția lor.

Consecințele dispariției limbilor

Dispariția unei limbi nu implică doar pierderea unui mijloc de comunicare, ci și dispariția unei părți importante din patrimoniul cultural al umanității. Limbile reflectă tradiții, sisteme de valori și moduri de gândire specifice comunităților care le utilizează.

Prin intermediul limbii sunt transmise cunoștințe despre mediul natural, despre practici agricole, medicină tradițională sau relații sociale. În multe comunități, aceste cunoștințe sunt transmise oral, iar dispariția limbii poate duce la pierderea acestor informații.

De asemenea, dispariția limbilor poate avea un impact negativ asupra identității culturale a comunităților. Limba este adesea un element central al identității colective, iar pierderea acesteia poate genera un sentiment de alienare culturala.

Din perspectivă academică, dispariția limbilor reduce semnificativ posibilitățile de cercetare în domeniul lingvisticii și limitează înțelegerea diversității structurilor lingvistice existente în lume. Fiecare limbă reprezintă un sistem complex de reguli fonetice, gramaticale și semantice, care reflectă particularitățile istorice, culturale și cognitive ale comunității care o utilizează. Studierea acestor sisteme oferă cercetătorilor informații valoroase despre modul în care funcționează limbajul uman și despre varietatea formelor pe care acesta le poate lua.

Lingviștii analizează limbile pentru a înțelege modul în care sunetele sunt organizate, cum se formează cuvintele, cum se construiesc propozițiile și cum sunt exprimate ideile în diferite culturi. Atunci când o limbă dispare, o parte importantă din aceste informații devine inaccesibilă cercetării. Chiar dacă unele limbi sunt documentate prin dicționare sau descrieri gramaticale, aceste resurse nu pot înlocui complet experiența directă a studiului limbii în contextul ei natural, în cadrul comunității de vorbitori.

În plus, fiecare limbă oferă perspective unice asupra relației dintre limbaj și gândire. În lingvistica contemporană există numeroase studii care analizează modul în care structura limbii poate influența percepția realității, organizarea experienței și procesul de conceptualizare. Atunci când o limbă dispare, cercetătorii pierd oportunitatea de a studia aceste aspecte și de a înțelege mai bine diversitatea modurilor în care oamenii interpretează lumea.

Dispariția limbilor afectează și cercetarea interdisciplinară. Domenii precum antropologia, sociologia, istoria sau etnografia depind adesea de studierea limbilor locale pentru a înțelege tradițiile și practicile culturale ale diferitelor comunități. În multe cazuri, cunoștințele despre mediul natural, despre

plante medicinale sau despre practici agricole sunt transmise prin intermediul limbii și nu sunt consemnate în alte forme scrise. Dacă limba dispare, o mare parte din aceste cunoștințe devine dificil de recuperat sau chiar imposibil de reconstituit.

De asemenea, dispariția limbilor limitează capacitatea cercetătorilor de a reconstrui evoluția limbajului uman. Compararea limbilor existente permite identificarea relațiilor genealogice dintre acestea și contribuie la înțelegerea modului în care limbile s-au dezvoltat de-a lungul timpului. Fiecare limbă reprezintă o piesă importantă din acest puzzle al evoluției lingvistice, iar pierderea uneia dintre ele reduce cantitatea de date disponibile pentru analiza comparativă.

În acest context, documentarea limbilor aflate în pericol devine o activitate esențială pentru comunitatea științifică. Lingviștii încearcă să înregistreze vocabularul, structura gramaticală, pronunția și utilizarea limbii în contexte reale de comunicare. Aceste documente pot constitui o resursă importantă pentru cercetările viitoare și pentru eventualele programe de revitalizare lingvistică.

Prin urmare, dispariția limbilor nu afectează doar comunitățile care le utilizează, ci și progresul cercetării științifice. Conservarea diversității lingvistice contribuie la îmbogățirea cunoașterii umane și la dezvoltarea unei înțelegeri mai profunde a complexității limbajului și a culturii.

Importanța protejării limbilor minoritare

Protejarea limbilor minoritare reprezintă o prioritate pentru numeroase instituții internaționale și organizații culturale. Promovarea diversității lingvistice contribuie la consolidarea dialogului intercultural și la menținerea patrimoniului cultural global. Într-o lume din ce în ce mai interconectată, limbile reprezintă punți de comunicare între diferite culturi și comunități. Respectarea și conservarea diversității lingvistice înseamnă, în același timp, respectarea pluralității culturale și a identităților colective. Instituții precum UNESCO, Consiliul Europei sau diferite organizații academice susțin proiecte dedicate documentării, revitalizării și promovării limbilor aflate în pericol, subliniind faptul că fiecare limbă reprezintă o parte importantă a patrimoniului cultural al umanității.

Limbile minoritare au o valoare culturală și identitară importantă pentru comunitățile care le utilizează. Ele reflectă experiențe istorice, tradiții și perspective asupra lumii care nu pot fi înlocuite de alte sisteme lingvistice. Prin intermediul limbii sunt transmise povești, ritualuri, tradiții orale și forme de expresie artistică specifice fiecărei comunități. Limba devine astfel un element central al identității culturale, contribuind la menținerea legăturilor dintre generații și la transmiterea valorilor comunitare. Pierderea unei limbi nu înseamnă doar dispariția unui sistem de comunicare, ci și diminuarea memoriei colective și a patrimoniului cultural al unei comunități.

De asemenea, protejarea limbilor minoritare poate contribui la dezvoltarea unor societăți mai incluzive, în care diversitatea culturală este recunoscută și respectată. În societățile moderne, caracterizate de mobilitate și interacțiuni interculturale frecvente, recunoașterea drepturilor lingvistice ale minorităților reprezintă un element important al democrației și al respectării drepturilor omului. Promovarea limbilor minoritare poate contribui la reducerea marginalizării culturale și la consolidarea participării comunităților minoritare în viața socială și politică.

În acest context, politicile educaționale și culturale joacă un rol esențial în promovarea multilingvismului și în menținerea limbilor locale. Introducerea limbilor minoritare în sistemele educaționale, prin programe de educație bilingvă sau multilingvă, poate contribui la creșterea prestigiului acestor limbi și la transmiterea lor către generațiile tinere. În plus, instituțiile culturale, muzeele, centrele comunitare și mass-media pot promova utilizarea limbilor minoritare prin organizarea de evenimente culturale, publicarea de materiale educaționale și susținerea producțiilor artistice în aceste limbi.

Tehnologia modernă oferă, de asemenea, noi oportunități pentru protejarea și promovarea limbilor minoritare. Platformele digitale, arhivele online și aplicațiile de învățare a limbilor pot facilita accesul la resurse lingvistice și pot contribui la revitalizarea limbilor aflate în pericol. Înregistrările audio

și video, dicționarele digitale sau platformele educaționale permit conservarea și transmiterea limbilor către generațiile viitoare.

Prin urmare, protejarea limbilor minoritare nu reprezintă doar o acțiune culturală, ci și o investiție în diversitatea și bogăția patrimoniului uman. Menținerea și promovarea acestor limbi contribuie la dezvoltarea unei societăți globale mai echilibrate, în care pluralitatea lingvistică este considerată o resursă valoroasă pentru dialogul intercultural și pentru dezvoltarea culturală durabilă.

Programe internaționale pentru protejarea limbilor

În ultimele decenii, numeroase organizații internaționale au dezvoltat programe dedicate protejării și revitalizării limbilor minoritare.

Una dintre cele mai active instituții în acest domeniu este UNESCO, care promovează inițiative pentru protejarea diversității lingvistice și pentru documentarea limbilor aflate în pericol. UNESCO a lansat proiecte precum **World Atlas of Languages** și a declarat perioada 2022–2032 drept **Deceniul Internațional al Limbilor Indigene**.

Aceste inițiative au scopul de a atrage atenția asupra importanței limbilor indigene și de a încuraja statele să dezvolte politici pentru protejarea acestora.

De asemenea, există proiecte academice precum **Endangered Languages Documentation Programme**, care finanțează cercetări dedicate documentării limbilor pe cale de dispariție.

Platforme digitale precum **Endangered Languages Project** oferă resurse educaționale și informații despre limbile amenințate, contribuind la conștientizarea publicului asupra acestei probleme.

Rolul educației în revitalizarea limbilor

Educația reprezintă unul dintre cele mai eficiente instrumente pentru protejarea limbilor minoritare. Introducerea limbilor locale în sistemul educațional poate contribui la creșterea prestigiului acestora și la consolidarea identității culturale a comunităților.

Programele de educație bilingvă sau multilingvă permit elevilor să învețe atât limba maternă, cât și limbile de circulație internațională. Această abordare contribuie la dezvoltarea competențelor lingvistice și la menținerea diversității culturale. Prin intermediul acestor programe educaționale, elevii au posibilitatea de a-și consolida identitatea culturală și de a-și valorifica patrimoniul lingvistic, în timp ce dobândesc competențe necesare pentru a comunica eficient într-un context globalizat.

Educația bilingvă oferă elevilor oportunitatea de a utiliza limba maternă ca instrument principal de învățare în primii ani de școală, ceea ce facilitează înțelegerea conceptelor și dezvoltarea gândirii critice. Studiile din domeniul pedagogiei arată că elevii care își dezvoltă competențele academice inițiale în limba maternă au rezultate mai bune și în învățarea altor limbi. În acest mod, limba maternă nu este percepută ca un obstacol în procesul educațional, ci ca o resursă importantă pentru dezvoltarea intelectuală și culturală.

În același timp, includerea limbilor de circulație internațională în curriculumul educațional permite elevilor să dobândească competențe necesare pentru a participa activ la viața socială, economică și culturală a societății contemporane. Cunoașterea limbilor străine facilitează accesul la informație, la studii internaționale și la oportunități profesionale într-un mediu globalizat. Astfel, educația multilingvă contribuie la formarea unor indivizi capabili să comunice eficient în contexte interculturale și să se adapteze la diversitatea culturală a lumii moderne.

Pe lângă beneficiile lingvistice și educaționale, programele de educație bilingvă contribuie și la promovarea toleranței și a respectului față de diversitatea culturală. Elevii care sunt expuși la mai multe limbi și culturi dezvoltă o mai mare deschidere către diferențele culturale și învață să aprecieze pluralitatea identităților lingvistice. Această experiență educațională poate contribui la reducerea stereotipurilor și la dezvoltarea unei societăți mai incluzive și mai echilibrate.

De asemenea, educația multilingvă joacă un rol important în revitalizarea limbilor minoritare. Atunci când limbile locale sunt integrate în sistemul educațional, ele capătă o vizibilitate mai mare și sunt percepute ca având o valoare culturală și socială importantă. În acest fel, generațiile tinere sunt încurajate să utilizeze și să transmită aceste limbi mai departe, contribuind la menținerea diversității lingvistice.

Prin urmare, programele de educație bilingvă sau multilingvă reprezintă un instrument esențial pentru protejarea limbilor minoritare și pentru promovarea dialogului intercultural. Ele oferă un echilibru între conservarea identității lingvistice și adaptarea la cerințele comunicării globale, contribuind astfel la dezvoltarea unor societăți deschise, dinamice și cultural diverse.

În plus, educația poate încuraja transmiterea limbii către generațiile tinere și poate sprijini dezvoltarea materialelor didactice în limbile minoritare.

Tehnologia și conservarea limbilor

Tehnologia digitală oferă noi oportunități pentru documentarea și revitalizarea limbilor. Arhivele digitale, bazele de date lingvistice și platformele online permit conservarea unor resurse lingvistice importante.

Înregistrările audio și video pot documenta pronunția, vocabularul și structurile gramaticale ale limbilor aflate în pericol. Aceste materiale pot fi utilizate în cercetare și în programele educaționale.

De asemenea, aplicațiile de învățare a limbilor și platformele digitale pot facilita accesul la resurse lingvistice pentru comunitățile interesate de revitalizarea limbii materne.

Astfel, tehnologia poate deveni un instrument important în protejarea patrimoniului lingvistic global.

Concluzii

Dispariția limbilor reprezintă una dintre cele mai importante provocări culturale ale lumii contemporane. În contextul globalizării, numeroase limbi minoritare sunt amenințate cu dispariția, ceea ce poate conduce la pierderea unor elemente valoroase ale patrimoniului cultural.

Diversitatea lingvistică trebuie privită ca o resursă culturală și intelectuală importantă pentru umanitate. Protejarea limbilor minoritare contribuie la menținerea identităților culturale și la promovarea dialogului intercultural.

Programele internaționale, politicile educaționale și utilizarea tehnologiei pot juca un rol esențial în revitalizarea limbilor aflate în pericol.

Prin cooperare internațională și implicarea comunităților locale, este posibilă conservarea bogăției lingvistice a lumii și transmiterea acesteia către generațiile viitoare.

BIBLIOGRAPHY :

1. Crystal, D. (2003). *Language Death*. Cambridge University Press.
2. Fishman, J. (1991). *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters.
3. UNESCO. (2023). Multilingualism and Linguistic Diversity. https://www.unesco.org/en/multilingualism-linguistic-diversity
4. UNESCO. (2022). International Decade of Indigenous Languages (2022–2032). https://www.unesco.org/en/decade-indigenous-languages
5. Endangered Languages Project. https://www.endangeredlanguages.com
6. Endangered Languages Documentation Programme. https://www.eldp.net
7. World Economic Forum. (2022). Why languages are disappearing. https://www.weforum.org/stories/2022/01/languages-endangered-diversity-loss-spoken

LINGUISTIC CHALLENGES AND PERSPECTIVES IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Nicoleta Isabel Gogoi
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Centre

Abstract: *Globalization has profoundly influenced linguistic dynamics across the world. The increasing interconnectedness between societies, cultures, and economies has led to the expansion of certain global languages while simultaneously creating challenges for linguistic diversity. This paper examines the main linguistic challenges and perspectives in the context of globalization, focusing on language contact, the spread of dominant languages, digital communication, and the preservation of linguistic identity. The study highlights both the risks associated with linguistic homogenization and the opportunities for intercultural dialogue and multilingual development. By analyzing the transformations generated by globalization in the linguistic sphere, the paper aims to provide a balanced understanding of the role of language in shaping contemporary global societies.*

Keywords: *globalization; language contact; multilingualism; linguistic diversity; digital communication*

Introducere

Globalizarea reprezintă unul dintre cele mai importante procese care au influențat evoluția societăților contemporane. Dezvoltarea tehnologiilor de comunicare, intensificarea mobilității populației și creșterea interdependențelor economice și culturale au determinat schimbări semnificative în modul în care oamenii comunică și interacționează.

În acest context, limbajul ocupă un rol central, deoarece reprezintă principalul instrument prin care indivizii transmit informații, valori și identități culturale. Globalizarea a contribuit la extinderea unor limbi de circulație internațională, dar a generat în același timp și provocări importante pentru diversitatea lingvistică.

Astăzi, comunicarea la nivel global implică tot mai frecvent utilizarea unor limbi dominante, precum engleza, care facilitează schimburile internaționale. Totuși, această tendință poate avea consecințe asupra limbilor minoritare sau regionale, care riscă să fie marginalizate sau chiar să dispară. Scopul acestui articol este de a analiza principalele provocări și perspective lingvistice generate de globalizare, evidențiind modul în care acest proces influențează evoluția limbilor, comunicarea interculturală și identitatea lingvistică.

Globalizarea și dinamica limbilor

Globalizarea a transformat profund relațiile dintre diferitele limbi ale lumii. În trecut, limbile erau utilizate în principal în contexte geografice limitate, fiind strâns legate de comunități locale sau naționale. În prezent, mobilitatea crescută a populației și dezvoltarea tehnologiilor digitale au extins semnificativ aria de utilizare a multor limbi.

Unul dintre cele mai evidente efecte ale globalizării este creșterea rolului limbilor de circulație internațională. Engleza, de exemplu, este utilizată pe scară largă în domenii precum știința, afacerile, tehnologia și educația. Această limbă funcționează adesea ca o „lingua franca”, facilitând comunicarea între persoane care provin din medii lingvistice diferite.

Pe de altă parte, globalizarea favorizează și contactul dintre diferite limbi și culturi. În multe societăți moderne se observă apariția unor forme hibride de comunicare, caracterizate prin împrumuturi lexicale, coduri lingvistice mixte și adaptări culturale.

Aceste transformări demonstrează că limbile sunt sisteme dinamice, care evoluează constant sub influența factorilor sociali, economici și tehnologici.

Fenomenul contactului lingvistic

Contactul lingvistic reprezintă o consecință directă a interacțiunilor dintre comunități care vorbesc limbi diferite. În contextul globalizării, acest fenomen a devenit mult mai frecvent și mai complex.

Contactul lingvistic poate genera diverse procese, precum împrumutul lexical, adaptarea semantică sau apariția unor varietăți lingvistice noi. De exemplu, multe limbi au împrumutat termeni din engleză, în special în domenii precum tehnologia informației, marketingul sau cultura populară.

Aceste împrumuturi pot contribui la modernizarea vocabularului și la adaptarea limbii la realitățile contemporane. Totuși, utilizarea excesivă a termenilor străini poate genera preocupări legate de păstrarea identității lingvistice.

În unele cazuri, contactul lingvistic poate conduce la apariția fenomenelor de bilingvism sau multilingvism, care reflectă capacitatea indivizilor de a utiliza mai multe limbi în contexte diferite.

Multilingvismul în societatea globală

Multilingvismul reprezintă una dintre caracteristicile definitorii ale societății globale contemporane. Din ce în ce mai multe persoane învață și utilizează mai multe limbi pentru a participa la activități educaționale, profesionale sau culturale.

Instituțiile educaționale joacă un rol important în promovarea multilingvismului. În multe țări, programele educaționale includ studierea mai multor limbi străine încă din primii ani de școală. Acest lucru contribuie la dezvoltarea competențelor interculturale și la facilitarea mobilității academice și profesionale.

Multilingvismul poate avea și beneficii cognitive semnificative. Studiile arată că persoanele bilingve sau multilingve dezvoltă adesea abilități cognitive mai flexibile, precum capacitatea de adaptare la contexte diferite și gândirea critică.

În același timp, promovarea multilingvismului contribuie la menținerea diversității lingvistice și culturale, care reprezintă o componentă importantă a patrimoniului cultural global.

Tehnologia digitală și transformarea comunicării

Dezvoltarea tehnologiilor digitale a modificat profund modul în care oamenii utilizează limbajul. Internetul, rețelele sociale și platformele de comunicare online au creat noi forme de interacțiune lingvistică.

Comunicarea digitală se caracterizează adesea prin utilizarea unor forme lingvistice mai scurte, informale și adaptate ritmului rapid al interacțiunilor online. De asemenea, emoji-urile, meme-urile și alte elemente vizuale devin tot mai frecvent integrate în procesul comunicării.

Tehnologia contribuie și la extinderea accesului la resurse lingvistice. Dicționarele online, aplicațiile de învățare a limbilor și platformele educaționale facilitează studiul limbilor străine și accesul la informații din diverse culturi.

În același timp, mediul digital poate favoriza dominanța anumitor limbi globale, ceea ce poate influența echilibrul dintre diferitele limbi utilizate în comunicarea internațională.

Provocări pentru diversitatea lingvistică

Una dintre cele mai importante provocări ale globalizării este protejarea diversității lingvistice. În prezent, în lume sunt vorbite câteva mii de limbi, fiecare dintre acestea reprezentând o expresie a identității culturale și istorice a unei comunități. Cu toate acestea, numeroase studii lingvistice arată că un număr semnificativ dintre aceste limbi sunt în pericol de dispariție, unele dintre ele fiind utilizate doar de un număr redus de vorbitori. Procesul de globalizare, care favorizează comunicarea rapidă și extinderea limbilor de circulație internațională, poate contribui indirect la diminuarea utilizării limbilor locale sau regionale.

În multe societăți contemporane, limbile dominante, precum engleza sau alte limbi cu circulație internațională, sunt utilizate pe scară largă în domenii precum educația, tehnologia, comerțul sau mass-media. Acest fenomen poate avea efecte pozitive, deoarece facilitează comunicarea globală și schimbul de informații. Totuși, în același timp, el poate genera presiuni asupra limbilor minoritare, care sunt adesea percepute ca având o utilitate mai redusă în contextul economic și profesional al lumii globalizate. În lipsa unor politici culturale și educaționale adecvate, vorbitorii tineri pot fi încurajați să utilizeze predominant limbi dominante, iar limbile tradiționale ale comunităților lor pot deveni treptat marginalizate.

Un alt factor important care contribuie la vulnerabilitatea limbilor minoritare este schimbarea stilului de viață și migrația. În multe cazuri, persoanele care se mută în mediul urban sau în alte țări adoptă limba majoritară a societății în care trăiesc, deoarece aceasta le oferă mai multe oportunități de integrare socială și profesională. Ca urmare, transmiterea limbii materne către generațiile următoare poate fi întreruptă sau redusă semnificativ. În timp, această situație poate conduce la dispariția limbii respective, mai ales dacă nu există suficiente resurse educaționale sau instituționale pentru menținerea ei.

Dispariția unei limbi nu reprezintă doar pierderea unui mijloc de comunicare, ci implică și pierderea unei părți importante din patrimoniul cultural al umanității. Limbile reflectă moduri specifice de a interpreta realitatea, de a organiza experiența și de a transmite cunoștințe despre mediul înconjurător. Prin intermediul limbii sunt transmise tradiții orale, povești, proverbe, ritualuri și forme de expresie artistică care definesc identitatea unei comunități. Atunci când o limbă dispare, o parte din această moștenire culturală se pierde iremediabil, iar diversitatea culturală globală devine mai săracă.

În acest context, protejarea și promovarea diversității lingvistice devine o responsabilitate importantă atât pentru state, cât și pentru organizațiile internaționale și comunitatea academică. Numeroase instituții promovează programe de documentare și revitalizare a limbilor aflate în pericol. Aceste inițiative includ realizarea de dicționare, gramatici și arhive audio sau video care înregistrează modul în care sunt utilizate limbile respective. De asemenea, cercetătorii colaborează cu membrii comunităților locale pentru a păstra și transmite cunoștințele lingvistice și culturale asociate acestor limbi.

Educația joacă un rol esențial în menținerea diversității lingvistice. Introducerea limbilor minoritare în sistemul educațional, fie ca obiect de studiu, fie ca limbă de predare în anumite contexte, poate contribui la consolidarea statutului lor social și cultural. În plus, utilizarea tehnologiilor digitale oferă noi oportunități pentru promovarea limbilor mai puțin răspândite. Platformele online, aplicațiile educaționale și arhivele digitale permit accesul la resurse lingvistice care pot sprijini procesul de învățare și revitalizare.

Prin urmare, protejarea diversității lingvistice reprezintă o provocare majoră în era globalizării, dar și o oportunitate de a promova respectul pentru pluralitatea culturală. Prin politici educaționale adecvate, cooperare internațională și implicarea activă a comunităților locale, este posibilă menținerea și valorificarea bogăției lingvistice a lumii contemporane. Diversitatea limbilor nu trebuie privită ca un obstacol în comunicarea globală, ci ca o resursă culturală valoroasă care contribuie la înțelegerea și cooperarea între diferite societăți.

Perspective lingvistice în contextul globalizării

În ciuda provocărilor existente, globalizarea oferă și perspective pozitive pentru dezvoltarea lingvistică. Contactul dintre diferite limbi și culturi poate stimula creativitatea lingvistică și inovarea în comunicare. Atunci când vorbitorii unor limbi diferite intră în contact, apar adesea noi forme de exprimare, împrumuturi lexicale sau adaptări semantice care contribuie la îmbogățirea vocabularului și la flexibilitatea limbajului. În acest sens, limbile nu trebuie privite ca sisteme rigide, ci ca realități dinamice, capabile să se transforme și să se adapteze în funcție de contextul social și cultural.

Globalizarea creează contexte variate de interacțiune între comunități diferite, iar aceste interacțiuni pot genera noi modalități de exprimare și noi strategii de comunicare.

Un alt aspect pozitiv al globalizării este reprezentat de dezvoltarea cooperării internaționale în domeniul cercetării lingvistice. În prezent, cercetătorii din diferite țări colaborează în proiecte academice comune, schimbă informații și utilizează baze de date lingvistice accesibile la nivel global. Acest tip de colaborare permite realizarea unor studii comparative asupra limbilor și facilitează o înțelegere mai profundă a proceselor de evoluție lingvistică. Prin intermediul conferințelor internaționale, al revistelor științifice și al proiectelor de cercetare interdisciplinare, lingviștii pot analiza modul în care limbile se influențează reciproc și pot identifica tendințe comune în dezvoltarea comunicării umane.

În același timp, globalizarea contribuie la creșterea interesului pentru studierea limbilor străine și pentru dezvoltarea competențelor interculturale. Într-o lume caracterizată de mobilitate crescută și de interacțiuni frecvente între persoane provenite din medii culturale diferite, cunoașterea mai multor limbi devine o competență esențială. Instituțiile educaționale încurajează din ce în ce mai mult studiul limbilor străine, iar programele de mobilitate academică și profesională oferă oportunități pentru contactul direct cu alte culturi și sisteme lingvistice. Această deschidere către diversitate contribuie la formarea unei perspective mai tolerante și mai flexibile asupra comunicării.

În viitor, tehnologia ar putea juca un rol esențial în protejarea și promovarea diversității lingvistice. Dezvoltarea instrumentelor digitale a făcut posibilă documentarea și arhivarea unui număr mare de limbi, inclusiv a celor aflate în pericol de dispariție. Arhivele lingvistice digitale, bazele de date audio și video sau platformele online dedicate cercetării lingvistice permit conservarea unor resurse valoroase pentru generațiile viitoare. În același timp, instrumentele de traducere automată și aplicațiile de învățare a limbilor străine facilitează comunicarea între vorbitori ai unor limbi diferite și contribuie la reducerea barierelor lingvistice.

Platformele educaționale online reprezintă un alt exemplu al modului în care tehnologia poate sprijini diversitatea lingvistică. Prin intermediul cursurilor online, al materialelor educaționale digitale și al comunităților virtuale de învățare, utilizatorii pot studia limbi mai puțin cunoscute sau pot avea acces la resurse lingvistice din diferite părți ale lumii. Aceste instrumente contribuie la democratizarea accesului la educație și la consolidarea dialogului intercultural.

Prin urmare, globalizarea nu trebuie privită exclusiv ca o amenințare pentru diversitatea lingvistică, ci și ca o oportunitate pentru dezvoltarea unei comunicări interculturale mai bogate și mai incluzive. Deși există riscuri legate de dominanța anumitor limbi la nivel global, există și numeroase inițiative menite să protejeze și să promoveze pluralitatea lingvistică. Prin cooperare internațională, politici educaționale adecvate și utilizarea responsabilă a tehnologiilor digitale, societatea contemporană poate valorifica avantajele globalizării, contribuind în același timp la conservarea bogăției lingvistice și culturale a umanității.

Concluzii

Globalizarea a transformat profund peisajul lingvistic al lumii contemporane. Extinderea limbilor de circulație internațională, intensificarea contactului lingvistic și dezvoltarea tehnologiilor digitale au generat noi forme de comunicare și interacțiune culturală.

În același timp, aceste transformări ridică provocări importante pentru conservarea diversității lingvistice și pentru protejarea identităților culturale.

Analiza prezentată în acest articol evidențiază faptul că globalizarea are un impact complex asupra limbilor. Deși anumite limbi devin dominante la nivel global, există și oportunități semnificative pentru promovarea multilingvismului și pentru dezvoltarea dialogului intercultural.

Prin politici educaționale adecvate, cooperare internațională și utilizarea responsabilă a tehnologiilor digitale, societățile contemporane pot valorifica avantajele globalizării, protejând în același timp bogăția diversității lingvistice. In concluzie, globalizarea nu trebuie privită exclusiv ca o amenințare

pentru diversitatea lingvistică, ci și ca o oportunitate pentru dezvoltarea unei comunicări interculturale mai bogate și mai incluzive. Deși există riscuri legate de dominanța anumitor limbi la nivel global, există și numeroase inițiative menite să protejeze și să promoveze pluralitatea lingvistică. Prin cooperare internațională, politici educaționale adecvate și utilizarea responsabilă a tehnologiilor digitale, societatea contemporană poate valorifica avantajele globalizării, contribuind în același timp la conservarea bogăției lingvistice și culturale a umanității

BIBLIOGRAPHY:

1. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.
2. Fishman, J. (1999). *Handbook of Language and Ethnic Identity*. Oxford University Press.
3. Giddens, A. (2002). *Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives*. Routledge.
4. Phillipson, R. (2009). *Linguistic Imperialism Continued*. Routledge.
5. Wardhaugh, R., & Fuller, J. (2015). *An Introduction to Sociolinguistics*. Wiley Blackwell.
6. **UNESCO – Multilingualism and Linguistic Diversity** https://www.unesco.org/en/multilingualism-linguistic-diversity
   – Prezintă importanța diversității lingvistice și faptul că multe limbi sunt în pericol de dispariție. (UNESCO)
7. **UNESCO – Multilingual education and preservation of indigenous languages** https://www.unesco.org/en/articles/multilingual-education-bet-preserve-indigenous-languages-and-justice
   – Arată că aproximativ **40% dintre cele aproximativ 7.000 de limbi vorbite în lume sunt amenințate**. (UNESCO)
8. **UNESCO – World Atlas of Languages** https://www.unesco.org/en/articles/towards-world-atlas-languages
   – Proiect dedicat documentării limbilor și monitorizării limbilor aflate în pericol. (UNESCO)
9. **World Economic Forum – Why languages are disappearing** https://www.weforum.org/stories/2022/01/languages-endangered-diversity-loss-spoken/
   – Articol despre declinul limbilor și impactul globalizării asupra diversității lingvistice. (World Economic Forum)
10. **Endangered Languages Documentation Programme (ELDP)** https://www.eldp.net/
    – Program internațional care finanțează proiecte de **documentare și conservare a limbilor pe cale de dispariție**. (eldp.net)
11. **Endangered Languages Project** https://www.endangeredlanguages.com
    – Platformă globală dedicată protejării și revitalizării limbilor aflate în pericol. (endangeredlanguages.com)
12. **UNESCO – Digital preservation of Indigenous languages** https://www.unesco.org/en/articles/digital-preservation-indigenous-languages-intersection-technology-and-culture
    – Explică rolul tehnologiei în protejarea limbilor și în arhivarea resurselor lingvistice. (UNESCO)
13. **United Nations – International Decade of Indigenous Languages (2022-2032)** https://social.desa.un.org/issues/indigenous-peoples/international-decade-of-indigenous-languages-2022-2032
    – Inițiativă globală dedicată protejării și revitalizării limbilor indigene. (social.desa.un.org)

LINGUISTIC PARTICULARITIES OF MEDICAL COMMUNICATION IN PSYCHIATRY

Georgiana-Adelina Floroiu
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center

Abstract: *Effective communication is essential in all areas of medicine, but it plays a particularly important role in psychiatry. Unlike other medical specialties that rely on objective tests and imaging for diagnosis, psychiatric evaluation largely depends on the patient's verbal narratives. Clinicians must interpret these narratives carefully, considering both linguistic and contextual factors. Medical language represents a specialized discourse, characterized by precision, abstraction, and formalization, which allows the clinician to describe complex mental states and guide the patient through the diagnostic and therapeutic process. In psychiatry, language also has a relational and pragmatic function, establishing professional authority while facilitating trust, understanding, and patient engagement. The asymmetry of knowledge between clinician and patient requires careful adaptation of language, including reformulation, clarification, and examples, to ensure comprehension and reduce anxiety or confusion. Furthermore, the emotional and evaluative load of medical terminology can influence patients' self-perception and social perception, highlighting the importance of analyzing psychiatric discourse from a linguistic perspective. This study provides a theoretical framework for understanding the unique features of medical language in psychiatric practice and its impact on patient communication and experience.*

Keywords: *medical language; psychiatric communication; specialized discourse; pragmatics; linguistic analysis*

Introducere

Comunicarea eficientă este esențială în toate domeniile medicinei, dar în psihiatrie joacă un rol deosebit de important. Spre deosebire de alte specialități în care testele obiective și investigațiile imagistice oferă baza diagnostică, evaluarea psihiatrică se bazează în mare măsură pe relatarea verbală a pacientului. Medicii psihiatri trebuie să interpreteze aceste narațiuni cu atenție, luând în considerare atât factorii lingvistici, cât și contextuali.

Această dependență de limbaj conferă comunicării în psihiatrie un **caracter unic**, marcat de subtilitate, complexitate și sensibilitate emoțională. Analiza lingvistică permite identificarea trăsăturilor specifice ale discursului psihiatric și evidențiază modul în care limbajul poate influența înțelegerea, colaborarea și percepția pacientului asupra propriei tulburări.

Limbajul medical ca discurs specializat

Limbajul medical reprezintă un discurs specializat, care se deosebește clar de limbajul cotidian prin precizie, coerență și eficiență în transmiterea informațiilor clinice. În psihiatrie, acest limbaj nu are doar un rol tehnic; el devine un instrument esențial pentru interpretarea experiențelor subiective ale pacientului și pentru construirea relației terapeutice. Medicul psihiatru utilizează limbajul nu doar pentru a descrie simptome sau stări mentale, ci și pentru a ghida pacientul, pentru a crea un cadru sigur și pentru a facilita înțelegerea și cooperarea.

O trăsătură definitorie a limbajului medical este precizia și tehnicitatea. Termenii și structurile lingvistice sunt alese pentru a evita ambiguitatea și a asigura o comunicare clară între profesioniști. Chiar fără a intra în analiza terminologică specifică, se poate observa că limbajul psihiatric trebuie să transmită concepte complexe și nuanțate, în mod coerent și reproductibil. Această precizie este vitală pentru diagnostic și tratament, dar poate fi dificil de accesat de pacienți, care nu dispun de aceleași resurse conceptuale sau lexicale.

În același timp, limbajul medical utilizează frecvent nominalizarea și formalizarea experiențelor pacientului. Conceptul de *depresie*, de exemplu, este folosit în loc de descrieri descriptive precum „a se simți trist sau fără speranță”. Această strategie lingvistică permite clasificarea experiențelor subiective în scheme conceptuale clare, standardizând informația și facilitând comunicarea între specialiști. Totuși, nominalizarea poate reduce percepția individuală a pacientului asupra propriei experiențe, ceea ce impune psihiatrului să echilibreze claritatea cu empatia și adaptarea limbajului la nivelul de înțelegere al pacientului.

O altă caracteristică importantă a discursului medical este **abstracția**. Experiențele concrete și variate ale pacientului sunt integrate în cadre conceptuale și scheme diagnostice standardizate. Această generalizare ajută la identificarea tiparelor și la formularea deciziilor clinice, dar poate diminua percepția subiectivă a pacientului asupra propriei stări. Medicul psihiatru trebuie să interpreteze aceste narațiuni cu atenție, pentru a nu reduce experiența pacientului la simple etichete abstracte și pentru a păstra un contact empatic și realist.

Limbajul medical are, de asemenea, o funcție relațională și pragmatică. El stabilește autoritatea profesională a medicului, sprijină relația terapeutică și creează un cadru în care pacientul se simte ghidat și ascultat. În psihiatrie, aceste funcții sunt esențiale, deoarece interacțiunea se bazează aproape exclusiv pe limbaj, iar modul în care medicul formulează întrebările, clarifică ambiguitățile și negociază sensul poate influența profund implicarea pacientului și eficiența actului medical.

Un aspect central este **asimetria cunoașterii dintre medic și pacient**. Medicul psihiatru dispune de terminologie și concepte specializate, pe care pacientul poate să nu le cunoască sau să le interpreteze diferit. Această diferență impune adaptarea limbajului, utilizarea reformulărilor, explicarea termenilor și verificarea înțelegerii. Strategiile lingvistice prin care se realizează această adaptare includ întrebări deschise, clarificări, parafrazări și exemple concrete, toate menite să facă comunicarea mai accesibilă și să reducă anxietatea sau confuzia.

Nu în ultimul rând, limbajul medical influențează percepția pacientului asupra propriei stări și, indirect, asupra modului în care este văzut de societate. Termenii utilizați în cabinet poartă o încărcătură evaluativă și emoțională, care poate avea efecte asupra stimei de sine și asupra înțelegerii propriei experiențe. De aceea, analiza discursului medical din perspectivă lingvistică nu se limitează la aspectele tehnice; ea trebuie să țină cont de impactul psihologic și social al limbajului asupra pacientului.

Particularitățile comunicării în psihiatrie

Dependența de narațiune

Evaluarea psihiatrică se bazează aproape exclusiv pe narațiuni verbale, ceea ce diferențiază această specialitate de alte domenii medicale, unde testele și investigațiile obiective predomină. Pacientul este invitat să descrie emoțiile, gândurile, percepțiile și comportamentele sale, iar medicul trebuie să identifice tipare recurente și să le încadreze într-un cadru conceptual clar, dar flexibil. Această dependență accentuează importanța preciziei limbajului, dar și a sensibilității interpretative, deoarece orice nuanță sau alegere lexicală poate modifica înțelesul experienței pacientului. În plus, analiza narațiunilor permite medicului să observe coerența temporală a simptomelor, consistența relațională și dinamica emoțională, oferind informații esențiale pentru diagnostic și planul de tratament.

Subiectivitatea simptomelor

Simptomele psihice sunt intrinsec subiective și dificil de cuantificat prin metode obiective. Emoțiile, gândurile și percepțiile pacientului sunt transmise prin limbaj, iar fiecare individ poate exprima aceleași experiențe într-un mod diferit. Medicul trebuie să negocieze sensul termenilor și să reconcilieze experiența subiectivă cu standardele clinice, păstrând totodată respectul pentru unicitatea pacientului. Această adaptare necesită abilități de interpretare lingvistică și empatie, deoarece reducerea simptomelor

la simple etichete diagnostice poate diminua înțelegerea pacientului asupra propriei stări și poate afecta colaborarea terapeutică.

Sensibilitatea semantică și încărcătura afectivă

În psihiatrie, cuvintele nu sunt neutre. Ele poartă încărcături emoționale și evaluative care pot influența percepția pacientului asupra propriei stări și asupra relației cu psihiatrul. Alegerea atentă a termenilor poate sprijini empatia, validarea experienței pacientului și cooperarea, în timp ce termenii percepuți ca stigmatizanți sau prea tehnici pot genera anxietate, rușine sau retragere. În practică, medicul trebuie să fie conștient de efectele lexicale și să adapteze limbajul nu doar la nivel cognitiv, ci și emoțional, pentru a menține un cadru sigur.

Asimetria cunoașterii și rolul pragmaticii

Diferențele de cunoștințe între medicul psihiatru și pacient afectează modul în care mesajele sunt transmise și înțelese. Medicul utilizează termeni specializați și structuri conceptuale, pe care pacientul le poate interpreta greșit sau nu le cunoaște. Pentru a depăși această asimetrie, limbajul trebuie ajustat prin strategii pragmatice: clarificări, parafrazări, întrebări deschise și feedback constant. Această adaptare permite pacientului să participe activ la interacțiune și să dezvolte o înțelegere mai profundă a propriei stări și a planului de tratament.

Contextul social și cultural

Discursul psihiatric nu există izolat; percepțiile pacientului sunt influențate de mediul social, cultural și mediatic. Termenii întâlniți în filme, emisiuni sau pe internet pot modifica așteptările pacientului și modul în care acesta interpretează diagnosticul sau recomandările psihiatrului. De aceea, limbajul folosit în cabinet trebuie să fie clar, adaptat și sensibil la contextul cultural, evitând confuziile și contribuind la reducerea stigmatizării. Medicul trebuie să țină cont de experiențele anterioare ale pacientului cu informații despre sănătatea mintală, să ajusteze nivelul de complexitate și să folosească exemple concrete atunci când explică concepte abstracte sau termeni specializați.

Integrarea acestor particularități

În ansamblu, comunicarea psihiatrică este caracterizată de complexitate, flexibilitate și interdependență între precizie și empatie. Narațiunea, subiectivitatea simptomelor, încărcătura afectivă, asimetria cunoașterii și contextul socio-cultural interacționează constant, modelând modul în care pacientul înțelege diagnosticul, colaborează la tratament și percepe sprijinul oferit. Înțelegerea acestor particularități este esențială pentru dezvoltarea strategiilor de comunicare eficiente și pentru aplicarea analizei lingvistice ca instrument de optimizare a interacțiunii medic–pacient.

Funcțiile lingvistice ale comunicării în psihiatrie

Limbajul în psihiatrie îndeplinește mai multe funcții esențiale, care depășesc simpla transmitere de informații și contribuie în mod direct la procesul terapeutic. El permite medicului să identifice tipare în experiențele și comportamentele pacientului și să le încadreze în cadre conceptuale clare. Această funcție diagnostică presupune interpretarea atentă a narațiunilor pacientului, observarea subtilităților în modul de exprimare și identificarea elementelor care pot indica severitatea simptomelor sau particularitățile individuale ale tulburării.

Limbajul psihiatric servește și ca **instrument de suport emoțional și relațional**, contribuind la construirea unei relații terapeutice bazate pe empatie și colaborare. Modul în care medicul răspunde, reformulează sau validează experiența exprimată de pacient creează un spațiu sigur, în care pacientul se simte confortabil să își exprime temerile, conflictele interne sau experiențele traumatice. Această funcție

relațională este esențială în psihiatrie, unde încrederea și stabilirea unei relații terapeutice solide influențează direct succesul intervenției.

O altă funcție importantă a limbajului este **clarificarea și educarea pacientului**. Medicul folosește explicații adaptate nivelului de înțelegere al pacientului, evitând jargonul excesiv și reformulând conceptele complexe în termeni accesibili. Această funcție educativă facilitează cooperarea pacientului, reduce anxietatea și previne confuzia, contribuind la implicarea activă a pacientului în procesul terapeutic.

Analiza lingvistică a comunicării psihiatrică permite identificarea strategiilor discursive utilizate de medici. Întrebările deschise stimulează relatarea detaliată a experiențelor pacientului, clarificările previn interpretările greșite, iar adaptarea limbajului la nivelul pacientului facilitează negocierea sensului. Pragmatica limbajului, tonul, ritmul vorbirii și structura propozițiilor joacă un rol esențial în eficiența comunicării și în reducerea tensiunii emoționale a pacientului.

Probleme și provocări lingvistice

Comunicarea în psihiatrie se confruntă cu dificultăți specifice care pot afecta atât înțelegerea mesajelor transmise, cât și eficiența intervenției terapeutice. Una dintre principalele provocări este **ambiguitatea semantică**: cuvintele și expresiile folosite de medicul psihiatru pot fi interpretate diferit de pacient, în funcție de experiența personală și de contextul cultural. De exemplu, termenul „anxietate" poate fi perceput de unii pacienți ca o stare temporară și trecătoare, iar de alții ca o problemă gravă și invalidantă. Această ambiguitate necesită o atenție sporită din partea medicului, care trebuie să clarifice sensul și să adapteze explicațiile pentru a evita confuziile.

O altă dificultate importantă este **subiectivitatea și variabilitatea** exprimării simptomelor. Fiecare pacient descrie stările și experiențele mentale într-un mod unic, influențat de experiențele de viață, educație, cultură și sensibilitate emoțională. Această variabilitate face ca limbajul psihiatric să fie greu de standardizat și impune medicului să interpreteze cu atenție narațiunile pacientului, identificând nuanțele care pot indica severitatea simptomelor sau particularitățile individuale ale tulburării.

Un aspect esențial este **încărcătura emoțională a limbajului**. Cuvintele folosite în context psihiatric nu sunt neutre; ele pot provoca anxietate, stigmatizare sau vinovăție, influențând modul în care pacientul se raportează la propriile dificultăți. Medicul trebuie să fie conștient de impactul acestui limbaj și să adopte strategii care să sprijine pacientul, utilizând exprimări neutre sau validate, reformulând termenii încărcați emoțional și adaptând ritmul și tonul vorbirii.

De asemenea, **asimetria cunoașterii** reprezintă o provocare constantă. Medicul posedă concepte și terminologie specializată, pe care pacientul le poate înțelege parțial sau diferit. Această diferență poate duce la confuzie și poate diminua implicarea pacientului în procesul terapeutic. Adaptarea limbajului, clarificările constante și reformulările sunt instrumente esențiale pentru reducerea acestei asimetrii și pentru facilitarea unei comunicări eficiente și empatice.

Aceste provocări evidențiază importanța abordării comunicării psihiatrice dintr-o **perspectivă lingvistică**. Prin înțelegerea ambiguității, a variabilității, a încărcăturii emoționale și a diferențelor de cunoaștere, medicul poate ajusta discursul pentru a crește claritatea, eficiența și empatia interacțiunii. Analiza lingvistică oferă instrumentele necesare pentru a studia aceste fenomene și pentru a sprijini îmbunătățirea practicii clinice în psihiatrie.

Implicații pentru analiza lingvistică

Analiza discursului psihiatric oferă o oportunitate unică de a explora modul în care limbajul modelează interacțiunea dintre medic și pacient. Aceasta nu se limitează la identificarea terminologiei specifice sau a structurilor gramaticale, ci include și modul în care sensul este negociat, emoțiile sunt exprimate și relațiile interpersonale sunt construite prin limbaj.

Prin **analiza sintactică și morfologică**, cercetătorul poate identifica tipare recurente în exprimarea experiențelor subiective. De exemplu, folosirea frecventă a propozițiilor pasive sau nominalizarea fenomenelor psihice poate indica tendința medicului de a obiecta experiențele pacientului sau, invers, poate reflecta modul pacientului de a se distanța emoțional de propriile trăiri. Această analiză permite evidențierea diferențelor individuale în organizarea discursului și în transmiterea mesajelor subtile despre starea emoțională, dificultățile cognitive sau gradul de conștientizare al pacientului asupra propriei probleme.

Analiza **pragmatică și conversațională** explorează modul în care sensul este negociat în timp real. Aceasta implică studiul turnurilor de vorbire, al strategiilor de clarificare, al interjecțiilor, pauzelor și al întrebărilor deschise sau închise. Prin această perspectivă, se poate observa cum medicul gestionează ambiguitatea pacientului, modul în care oferă explicații suplimentare, cum solicită detalii sau cum verifică înțelegerea. De asemenea, se poate analiza felul în care pacientul răspunde, ajustându-și discursul în funcție de tonul, ritmul și complexitatea limbajului psihiatrului. Astfel, comunicarea devine un proces dinamic, în care ambii participanți negociază sensul și construiesc împreună înțelegerea situației clinice. Un alt element important este **analiza încărcăturii afective a limbajului** și a strategiilor de clarificare. Limbajul psihiatric nu este neutru; cuvintele pot declanșa emoții puternice, anxietate sau sentimentul de stigmatizare. Prin evaluarea felului în care medicul folosește parafrazările, reformulările și validările, cercetătorul poate observa modul în care limbajul sprijină pacientul să se simtă înțeles și acceptat. Această dimensiune a analizei lingvistice este esențială pentru identificarea strategiilor care promovează empatia și cooperarea, dar și a celor care, neintenționat, pot genera confuzie sau descurajare.

Combinarea acestor perspective – sintactică, morfologică, pragmatică și afectivă – permite o înțelegere complexă a **particularităților lingvistice care fac comunicarea eficientă**. În plus, ajută la identificarea obstacolelor care pot împiedica colaborarea pacientului, fie prin terminologie prea tehnică, fie prin structuri discursive neadaptate, fie prin formulări cu impact emoțional negativ. Prin aceste observații, analiza lingvistică poate contribui la dezvoltarea de strategii concrete pentru optimizarea comunicării în psihiatrie, cu impact direct asupra calității actului terapeutic și asupra experienței pacientului.

Mai mult, analiza lingvistică poate avea **implicații educaționale**. În pregătirea viitorilor medici, cunoașterea strategiilor eficiente de comunicare, a tiparelor recurente în discursul pacientului și a modului în care limbajul afectează percepția emoțională poate fi integrată în programele de formare. Astfel, nu doar că se dezvoltă competențe tehnice în diagnostic și tratament, dar se și cultivă empatia, capacitatea de adaptare a limbajului și abilitatea de a negocia sensul în interacțiunea cu pacientul.

Prin urmare, perspectiva lingvistică asupra comunicării in psihiatrie nu se limitează la analiza teoretică; ea oferă instrumente aplicabile în practică, pentru evaluarea eficienței comunicării, identificarea blocajelor și dezvoltarea unor intervenții care să sprijine pacientul. Aceasta evidențiază faptul că **limbajul nu este doar un mijloc de transmitere a informațiilor**, ci un instrument complex care modelează relația terapeutică, percepția pacientului asupra propriei stări și modul în care acesta se raportează la tratament și la societate.

Concluzie

În concluzie, analiza limbajului și a discursului psihiatric evidențiază rolul central al comunicării în procesul terapeutic. Limbajul medical nu se limitează la transmiterea informațiilor clinice, ci facilitează interpretarea experiențelor subiective, construirea relației medic–pacient și clarificarea stării pacientului, așa cum am discutat în acest articol. Caracteristicile sale – precizie, nominalizare, abstracție și funcții relaționale – permit organizarea și încadrarea experiențelor pacientului, dar implică și provocări, precum ambiguitatea semantică, încărcătura emoțională și asimetria cunoașterii.

Perspectiva lingvistică oferă instrumente teoretice și metodologice pentru a înțelege cum sensul este negociat, cum strategiile discursive influențează cooperarea și cum limbajul poate fi adaptat pentru

a susține empatia și implicarea pacientului. În acest sens, comunicarea psihiatrică devine nu doar un mijloc de diagnostic și evaluare, ci un cadru dinamic prin care medicul și pacientul construiesc împreună înțelegerea și încrederea necesare pentru eficiența tratamentului.

Astfel, articolul subliniază importanța integrării analizei lingvistice în studiul comunicării psihiatrice, evidențiind că limbajul este simultan instrument tehnic, relațional și afectiv, cu impact direct asupra calității actului terapeutic și experienței pacientului.

BIBLIOGRAPHY:

1. Atkinson, J. M., & Heritage, J. (1984). *Structures of social action: Studies in conversation analysis*. Cambridge University Press.
2. Bamberg, M. (2012). *Stories: Big or small – Why we care*. Narrative Inquiry, 22(1), 139–147.
3. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
4. Crystal, D. (2003). *The Cambridge encyclopedia of the English language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
5. Heritage, J. (2002). *The limits of questioning: Negative interrogatives and the structure of interaction*. In P. Drew & J. Heritage (Eds.), *Talk at work: Interaction in institutional settings* (pp. 49–90). Cambridge University Press.
6. Mishler, E. G. (1984). *The discourse of medicine: Dialectics of medical interviews*. Ablex Publishing.
7. Pilkington, F., & Heron, J. (2002). *Communication in mental health care: The role of language in psychiatric assessment*. Journal of Language and Social Psychology, 21(4), 383–401.
8. Sacks, H., Schegloff, E. A., & Jefferson, G. (1974). *A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation*. Language, 50(4), 696–735.
9. Scollon, R., & Scollon, S. W. (2001). *Intercultural communication: A discourse approach* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
10. Silverman, D. (2011). *Interpreting qualitative data* (4th ed.). Sage Publications.
11. Ten Have, P. (2007). *Doing conversation analysis* (2nd ed.). Sage Publications.

LINGUISTIC MINIMALISM AND EMOTIONAL DISTANCE IN *KJÆRLIGHET* BY HANNE ØRSTAVIK

Olga-Maria Măciucă
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *This paper examines the expression of vulnerability in Hanne Ørstavik's Kjærlighet (1997) through a combined linguistic–literary approach, foregrounding the text as a site where cultural knowledge and affective meaning are symbolically interconnected. Focusing on deixis, indexicality, and pragmatic silence, the analysis explores how linguistic form participates in the construction of emotional distance between mother and son. Based on theories of vulnerability and ethics, alongside studies of Nordic culture, the paper demonstrates that Ørstavik's minimalist prose does not merely represent emotional restraint but also enacts it at the level of textual organization.*

The alternation between the main characters' internal perspectives establishes distinct deictic centers, producing a fragmented textual space in which reference, addressability, and silence become markers of relational failure. The mother's linguistic self-containment reflects the cultural ideal of nøkternhet (restraint and emotional moderation) as a central value within Norwegian and broader Western contexts. Through pragmatic and stylistic analysis, the paper argues that Kjærlighet constructs a grammar of vulnerability in which omission, ellipsis, and failed speech acts create even deeper meaning.

By situating Ørstavik's novel at the intersection of pragmatics, stylistics, and cultural analysis, this study aligns with current interdisciplinary approaches to text as a dynamic form of cultural expression. It contributes to discussions on how literary texts encode evolving conceptions of subjectivity, intimacy, and emotional knowledge, highlighting the role of language in shaping the ethical and cultural dimensions of human relations.

Keywords*: Hanne Ørstavik; Kjærlighet; vulnerability; deixis; indexicality; pragmatics; Nordic culture; literary minimalism; discourse analysis*

1. Introduction

Hanne Ørstavik's *Kjærlighet* (1997) is an apparently simple novel that unfolds over the course of a single winter evening in northern Norway, tracing the parallel movements of a mother, Vibeke, and her eight-year-old son, Jon. As their paths diverge in the night, she becomes absorbed by her own thoughts while her child is venturing into danger. The novel stages a quiet but devastating exploration of emotional distance and failure to communicate. Ørstavik's sparse and narrative style invites a closer look at how vulnerability is expressed, silenced, or displaced in a type of prose that has often been read as emblematic of contemporary Nordic minimalism.

This paper examines *Kjærlighet* from a dual perspective: linguistic-pragmatic and literary-cultural. It argues that vulnerability in Ørstavik's text emerges not through overt confession or sentimentality, but through the pragmatic and deictic fabric of the narrative, through what is left unsaid, what is indirectly indexed, and what is only indicated linguistically. *Kjærlighet* thematizes how emotional exposure in Nordic contexts is both linguistically limited and culturally coded under ideals of autonomy and self-containment.

The concept of vulnerability used here follows Judith Butler's formulation of vulnerability as "a mode of relationality—being exposed to others, at risk of being affected and affecting in return" (Butler 2004, 29). This relational exposure is repeatedly altered by linguistic minimalism in *Kjærlighet*: short declaratives, abrupt shifts in perspective and absent deixis all signal an impossibility to find emotional reciprocity. The narrative oscillation between Vibeke's and Jon's consciousness is done without any form of connective narration, so that the reader can often not distinguish between who exactly is speaking and who is being addressed. This produces an indexical disjunction, a linguistic mirror of their emotional

separation. A short example illustrates this effect. Early in the novel, Jon "prøver å la være å blunke […] det er helt stille" ("tries not to blink […] all is completely silent"), while Vibeke, in a parallel section, thinks "hun ser ut av vinduet, det er mørkt" ("she looks out the window, it is dark") (Ørstavik 1997, 7–8). The third-person pronouns *han* and *hun* are grammatically simple yet devastating from a pragmatic point of view, as both mother and child are anchored in separate deictic centers, practically denying any shared perspective. In Michael Silverstein's (2003) view on indexicality, such linguistic choices do not merely point at distance and separation, but they underline it further, pointing toward the social and affective distance between the two. This also mirrors what Elinor Ochs (1992) describes as the "indexical" relationship between language and social identity, where the grammatical choice functions as a direct pointer to the characters' isolation.

What we call the Nordic emotional ethos privileges independence, control, and non-intrusiveness in interpersonal relations, as explained by Kari Martinsen (2003) and Øystein Gullvåg Holter (2005). Within this cultural background, direct expressions of dependency or tenderness often become socially and linguistically minimized. As such, Hanne Ørstavik's minimalist narration becomes a performance of both style and cultural expression. Linguistic austerity thus translates as emotional defense. The mother's seemingly self-absorbed thoughts ("mørk, sensuell lebestift og lakk I same nyanse. Utstyr som matcher en mørk, brunøyd mann tenker hun plutselig med et lite smil."/"a dark, sensual lipstick and nail polish the same shade. To go with a dark, brown-eyed man, she thinks with a little smile.") contrast starkly with the very concrete syntax of Jon's actions ("Jon går langs Vibekes bil. Han stopper og klemmer fast loddboka mellom knærne."; "Jon passes along the length of Vibeke's car. He pauses, wedges the book of raffle tickets tight between his knees"), suggesting that vulnerability here is emotional and grammatical at the same time, forming a tension between abstraction and materiality, adult language and child language, thought and action.

This paper aims to situate *Kjærlighet* at the intersection of linguistic anthropology, pragmatics, and Nordic cultural studies. By analyzing deixis, indexicality, and pragmatic omission, it seeks to show how vulnerability becomes an actual phenomenon of discourse. Specifically, it addresses the question: How is vulnerability linguistically and pragmatically expressed (or silenced) Ørstavik's novel, and how does this reflect broader Nordic cultural concepts of closeness and independence?

The article argues that in *Kjærlighet*, vulnerability is constituted through linguistic fragmentation, through the lens of which the mother–son relationship becomes a microcosm of Western (particularly Nordic) emotional individualism. By bridging linguistic analysis and literary interpretation, the paper demonstrates that Ørstavik's minimalist style does not only serve an aesthetic purpose, but also a pragmatic way of dramatizing the failure of familial relationships.

2. Cultural context: vulnerability and the Nordic emotional ethos

The emotional distance between Vibeke and Jon in *Kjærlighet* cannot be fully understood without situating it within the broader Nordic emotional ethos, which is known to be shaped by cultural ideals of autonomy, restraint, and moral equality. Scandinavian societies, often characterized by strong welfare states and egalitarian values, have historically cultivated ethics of self-sufficiency that extends beyond economics into the emotional domain. This ideal of emotional autonomy has been called what the "Nordic independence contract" by Øystein Gullvåg Holter (2005), as it positions self-control and non-intrusiveness as virtues of both citizenship and interpersonal relationships. Within such a context, expressions of vulnerability are culturally ambivalent: they signal human dependence but also seem to threaten the social value of autonomy.

In the Nordic imagination, emotional moderation functions as a marker of maturity, particularly within maternal discourse. Kari Martinsen (2003) argues that in postwar Norwegian culture, motherhood became entwined with the idea of "nøkternhet," or emotional sobriety, a type of moralized self-restraint that aligns with the Protestant heritage of moderation and with the postwar welfare state's ideal of a

rational and thus efficient caregiver. Vibeke embodies this ethos already in the first pages of the novel: "Vibeke smiler når hun tenker på det. Hun har ikke så mye penger og hun bruker dem ihvertfall ikke på bil." ("Vibeke smiles thinking back. She hasn't much money, and what little she has isn't for cars.") (Ørstavik 1997, 7).

This emotional restraint extends beyond behavior into linguistic style. As Sara Ahmed (2014) notes in *The Cultural Politics of Emotion*, cultural norms determine "what we can do with our feelings" and, by extension, what we can say with them. In Ørstavik's prose, silence, ellipsis, and understatement function as linguistic markers of cultural reserve. Vibeke's inner monologue frequently circles around desire and longing but remains semantically incomplete: "Hun lukker øynene for å stenge av for ytre stimuli, vil bare være inni kroppen, kjenne innenfra. Hun kommer på en drøm: En mann sa *Du er så pen*." (Ørstavik 1997, 19). The verbs *kjenne innenfra* and *komme på en drøm* (to find oneself in a dream) index that emotion becomes abstracted and never actually shared or enacted.

The Nordic "ideology of equality" (Gullestad 1992) adds complexity to the expressions of vulnerability. With a morally egalitarian-oriented framework, the genuine need of care may appear as a form of asymmetry that disrupts social balance, also reflected by Vibeke's ambivalent attitude toward maternal tenderness. She presents simultaneously the wish to be loved and her fear of dependency. Her neglect of Jon is not presented as cruelty but as anxiety before relational exposure, a fear of being defined by the emotional needs of another. Judith Butler's (2004) notion of vulnerability as "a shared condition of sociality" clarifies this paradox: to be vulnerable is to acknowledge interdependence, yet within a culture that deeply values independence, such acknowledgments may register as failure. Jon, by contrast, performs his own form of vulnerability, which is childlike, unguarded, and narratively sidelined. His linguistic simplicity indexes dependency, hope and complete trust, as the following example shows: "Vibeke må få ro til forberedelsene. Hvis han ikke er hjemme når hun lager kaka blir det mer som et ordentlig overraskelse, tenker Jon."(Ørstavik 1997, 33) ("Vibeke needs to be on her own so she can get things ready. If he's out while she's baking the cake it'll be more of a surprise, he thinks to himself") The boy's linguistic profile contains a lot of paratactic structures (short clauses joined without subordination) linguistically enacts an *unprotected syntax*, one that exposes his desires without mediation. Vibeke's more complex, interiorized discourse, in contrast, represents the adult grammar of self-containment.

Lauren Berlant's (2011) theory of "cruel optimism" offers an additional cultural lens for Vibeke's pursuit of personal fulfillment. Her romantic fantasies and expectations are sustained by the very affective detachment that isolates her. Her optimism is cruel precisely because it depends on maintaining emotional boundaries that prevent connection. Ørstavik's minimalist style amplifies this tension by offering no psychological commentary, leaving the reader to encounter only the linguistic dimension of solitude.

In this light, Ørstavik's Norway is not merely a geographic setting but an affective landscape where vulnerability circulates as silence. The snow-covered small town, the domestic interiors lit by single lamps, and the long, dark night all externalize a cultural rhythm of interiority and reserve, contrasting the harsh weather conditions outside. Yet the novel's tragedy lies not in the self-absorption of the mother figure, but in misaligned affective grammars: a mother taught to guard her autonomy and a child whose vulnerability remains untranslated into adult discourse.

3. Theoretical framework: indexicality, deixis, and the pragmatics of vulnerability

The linguistic minimalism of Ørstavik's *Kjærlighet* gains analytical depth when approached through the frameworks of indexicality, deixis, and pragmatics. These concepts, though emerging from linguistic anthropology and philosophy of language, facilitate examining how literary language encodes affective distance and vulnerability. With its alternating focalization, sparse dialogue, and unmediated syntax, Ørstavik's narrative technique creates a linguistic environment where emotional meaning is inferred,

rather than asserted. In this way, *Kjærlighet* exemplifies what can be called pragmatic vulnerability: the exposure of relational tension through the way each characters' language fails to synchronize with the other.

3.1.Indexicality and the social aspect of language

Michael Silverstein defines indexicality as the property of linguistic signs to "point to" social meanings beyond their referential content (Silverstein 2003, 193). Elinor Ochs (1992) further develops this concept in relation to stance and affect, arguing that indexical forms such as pronouns, tense, and evidentials mediate the speaker's social and emotional alignment. In *Kjærlighet*, Ørstavik's third-person narration repeatedly makes use of indexicals that fail to converge between Vibeke and Jon, thereby illustrating their disconnection as a linguistic phenomenon.

For example, when Jon thinks, "Hvis jeg gjør det, tenker han, så er mamma hjemme når jeg kommer." ("If I do that, he tells himself, Mom will be home when I get back.") (Ørstavik 1997, 169), the pronoun *mamma* indexes intimacy and dependence, a very familiar term that presupposes relation. Most of Vibeke's actions, "Hun roper høyt innefra stua som om han var langt unna: Jon, har du sett body-lotionen min?" ("She calls out to him as if he were far away: Jon, have you seen my body lotion?") (Ørstavik 1997, 32), employ the deictic pronoun *hun* that detaches her from the relational embeddedness and even from her parental role. The contrast between *mor* and *hun* functions like an indexical shift from relational to impersonal. This way the mother's emotional distance is enacted only through grammatical choice.

Silverstein also notes (2003) that indexicality often encodes hierarchical asymmetry of age, authority and also control over one's emotional exposure: language points to the speaker's social position relative to others. Vibeke's speech and thought maintain a consistently higher level of abstraction, expressed through modal verbs like *skulle*, and *kunne*, hypothetical constructions, and internalized narration. Her abstract syntax allows her to avoid direct confrontation with her own vulnerability, while Jon's vocabulary and acts of speech are concrete and experiential. His simple paratactic clauses ("Jenteskøyter, tenker han. Til å svinge med." (Ørstavik 1997, 36) (Girl's skates, he thinks to himself. For twirling.") expose his subjectivity without defense.

3.2.Deixis and the dislocation of perspective

Deixis is comprised of linguistic elements that locate speech in space, time, and person (Levinson 1983), it is a primary site where narrative perspective intersects with affect. In *Kjærlighet,* the author employs deictic reference to unsettle the reader's orientation, producing a deictic dislocation that mirrors the characters' emotional separation. The narrative frequently shifts focalization without any clear transitional markers, moving from Jon's perspective to Vibeke's in adjacent paragraphs. This technique, while stylistically minimalist, has profound pragmatic effects: it erases the shared "here" and "now" that would normally ground interpersonal connection. Here one should consider an early sequence in the novel:

"Vibeke kommer naken ut av badet med et håndkle rundt håret. Han ser på henne, så prøver han ikke å se. Å er du der, Jon, sier hun, jeg trodde du var ute." (Ørstavik 1997, 32) ("Vibeke emerges from the bathroom. She's naked, with her hair in a towel. He looks at her, then tries not to see. Oh, there you are, Jon, she says. I thought you were out.")

The transition from *hun* to *han* occurs without explicit narratorial mediation. The two deictic centers of Jon and Vibeke coexist but never overlap, creating a double deixis that fractures narrative continuity. Karl Bühler (1934) described deixis as the "origo," or subjective center, from which meaning radiates. In Ørstavik's novel, each origo remains self-contained, and the absence of bridging markers (e.g., "samtidig," "i mellomtiden") denies the reader a shared temporal or emotional reference frame. This deictic isolation linguistically mirrors the characters' existential solitude.

Moreover, the novel's spatial deixis repeatedly emphasizes physical distance as an index of care. Jon's physical movement outward into the darkness towards the end of the day contrasts with Vibeke's interior stillness, unaffected by the fact that she also moves in space at the same her son does. The grammar of location also doubles as a grammar of isolation.

4. A Lnguistic analysis of Vibeke and Jon's interaction

Ørstavik's alternation between Vibeke's and Jon's perspectives in *Kjærlighet* creates what can be described as fragmented deixis, which is a linguistic manifestation of emotional parallelism without intersection. The novel's narrative voice makes use of free indirect discourse, allowing access to each character's consciousness. This stylistic choice produces two separate deictic centers, each constructing a world in which the other is absent.

In a passage at the very beginning of the novel, Jon observes his mother as she arrives home:
"Hun kler av seg, tenker han, han ser henne for seg i gangen, foran speilet, at hun henger frakken opp på knagen mens hun sier inn i det. Hun er sikkert sliten, tenker han." (Ørstavik 1997, 7) ("Now she's taking her coat off, he thinks to himself, and pictures her in the hall, in front of the mirror, hanging her coat on the peg and looking at herself. She'll be tired, he thinks.") The deixis here situates Jon's subjectivity around a simple temporal and emotional coordinate: *mor* (mother), *han tenker* (he thinks). The emotional immediacy is encoded through present-tense verbs and personal deixis that affirm the linguistic world of a child anchored in a single figure of care. The pronoun *hun*, syntactically parallel to Jon's *han,* displaces the relational reference with a solitary reflexivity. The two paragraphs are deictically disconnected, while a failure of mutual anchoring is enacted linguistically. Each pronoun's referential field excludes the other. As Levinson (1983, 64) argues, deixis depends on a shared origo for coherence, Ørstavik's narrative breaks this rule, constructing deictic solipsism as emotional reality.

The spatial deixis reinforces this isolation. Jon's narrative unfolds in a state of motion: "han går ut," "han ser huset bli mindre," "han følger lyset fra vinduene", while Vibeke's is characterized by interior stasis: "hun ser ut av vinduet", "hun setter seg på senga," "hun ser på seg selv i speilet." Their respective deictic adverbs, *ut* and *inne*, delineate not only space but emotional stance. Jon's outward movement indexes hope and exposure, while Vibeke's interiority signifies self-containment. The author constructs in this way a grammatical geography of vulnerability, where movement toward the outside correlates with affective openness and risk.

4.1.Indexical shifts and emotional asymmetry

In *Kjærlighet,* indexicality often marks asymmetry in emotional investment. Silverstein (2003) observes that indexical signs mediate social stance, positioning speakers within hierarchies of attention and power. Vibeke's internal monologue reveals such indexical hierarchies:

"I hodet går hun gjennom alle hun kjenner, om det kan være noen av dem. Ingeniøren, tenker hun, kanskje han." (Ørstavik 1997, 13); "Kan du ikke bare gå, tenker hun. Finn på noe å gjøre, lek littegrann." (Ørstavik 1997, 20) ("Can't you just go, she thinks to herself. Find something to do, play or something?") The repetition of *hun* as grammatical subject sustains Vibeke's autonomy, as each clause centers her as an independent deictic subject. Jon, meanwhile, is represented linguistically in a very general and ambiguous way. The pragmatic implication could be that Vibeke's world is monologic, structured around the self as referential center.

In contrast, Jon's thoughts and even silences are dialogic and relational:
"Han forteller en vits han har funnet på om en mann som kaster seg ut av en vindu og aldri treffer bakken....Så blir han hengende litt på albuene, som om han venter på noe. Han forteller om en torturbilde han har sett i en blad "(Ørstavik 1997, 20) ("He tells a funny story he's made up about a man who throws himself out the window and never reaches the ground… He lingers, resting his weighton his elbows as if waiting for something. He tells her about a picture he's seen in a magazine of someone being tortured")

Ørstavik constructs a subtle pragmatic hierarchy of attention: Jon's syntax evidently reaches outward, while Vibeke's mostly folds inward, with very few exceptions where her focus is oriented outwardly but then almost instantly shifts back inward, such as "Hun strekker ut hånden og stryker ham over håret. Håret hans er tynt og mykt… Hun gjentar bevegelsen, ser på handen sin. Hun har lagt på en lys beige nagellakk med litt rosa i, hun liker å være diskre på jobben."(Ørstavik 1997, 21) ("She reaches out and smoothes her hand over his head...His hair is fine and soft...She repeats the movement while studying her hand. Her nail polish is pale and sandy with just a hint of pink. She likes to be discreet at work.")

4.2.Pragmatic ellipsis and the ethics of silence

One of the most striking features of *Kjærlighet* are the instances where ellipsis can be observed, either syntactic and pragmatic. Ørstavik often presents fragments that simulate thought without an clear subject or verb, creating non-propositional utterances that are located between cognition and speech. For example, as Vibeke meets the carnival employee, the narration reads:

"Han ser inn i gardinen rett ved siden av henne. Hun kjenner at det er noe mellom dem nå. Det kjennes son å skyve en båt ut fra land, det øyeblikket hvor båten slipper sanden og blir lett, lett i vannet." (Ørstavik 1997, 71) ("He gazes into the curtain next to her. She feels like they share something now. It feels like pushing a boat from the shore, the moment the boat comes free of the sand and floats, floats on the water.")

On the other hand, Jon's discourse exhibits predominantly literal syntax and less cases of ellipsis. When thinks to himself, "Det kan jo hende hun kommer, at hun bare er forsinka, at det oppsto et problem." (Ørstavik 1997, 174) ("She can still be coming, maybe some problem held her up.") his utterance functions as a performative of reassurance that the reader already knows to be false. The felicity conditions of Austin's (1962) speech act theory collapse: the act cannot succeed because its propositional content is untrue. Yet the sincerity of the boy's words reveal vulnerability as both emotional truth and pragmatic impossibility.

4.3.Narrative silence and cultural semantics

The spaces between Vibeke's and Jon's sections constitute what would be called "metacommunicative silence" by Roman Jakobson (1960). The concept represents a structural pause that functions as sign, so that every unmarked narrative transition signals an absence of communication. The reader becomes the only witness capable of perceiving both deictic worlds simultaneously, as the only intersection between the two different versions of subjectivity. With this, the author transfers the burden of vulnerability from the characters to the act of reading itself.

Silence becomes a pragmatic act of cultural conformity. As Ahmed (2014, 153) notes, emotional restraint in Western and Nordic contexts operates as a form of "affective economy", a regulation of feeling meant to preserve social balance. Vibeke's quietness and her failure to communicate with her son on a deeper level is in complete accordance to this ethos.

4.4.A microcosm of cultural grammar

Through deixis, indexicality, and pragmatic omission, Ørstavik builds a veritable microcosm of cultural grammar. Vibeke's speech and thought align with what Elinor Ochs (1992) describes as "detached stance". A detached stance is the sum of linguistic practices that signal distance, objectivity and control. Jon's narrative aligns rather with a more "involved stance," marked by experiential immediacy and emotional orientation. The linguistic signs of care and closeness from both mother and son respectively (such as address and temporal proximity) never converge and therein lies the tragedy of their story.

The failure of linguistic forms to establish mutual reference or recognition. Every pronoun, ellipsis, and unspoken clause becomes an index of what the cultural order deems unspeakable. The novel's

minimalism can consequently be seen as a grammar of loss, articulating through silence what cannot be said within the Nordic emotional lexicon.

5. Minimalism as ethical critique and the reader's position

Emotional scarcity is effectively performed in Hanne Ørstavik's minimalist prose. Every omission, or abrupt transition, becomes an ethical gesture that forces the reader to confront the costs of emotional economy. In this way, Ørstavik participates in a broader Scandinavian literary minimalism which converts silence into signification, similar to authors like Jon Fosse. Yet whereas Fosse's repetition tends toward transcendence, Ørstavik's silence remains material and somewhat mundane, in the form of a failure of everyday intimacy.

Comparing Vibeke's and Jon's deictic worlds without narrative mediation, Ørstavik implicates the reader as the only space of affective synthesis. The reader, who alone perceives both characters' consciousnesses, is forced into the role of ethical witness. This structure converts reading into a moral act and consequently, perceiving *Kjærlighet* equals inhabiting the gap between linguistic form and emotional content. Ørstavik's linguistic economy, therefore, operates as an ethical pedagogy: it teaches through discomfort. The absence of feeling depth forces sensitivity to what Ahmed (2014) calls the "stickiness of emotion, meaning the residual affect that lingers between words.

6. Conclusion

In *Kjærlighet*, the simplest linguistic forms, like pronouns, deictic markers or ellipses are transformed into a grammar of affective distance. Through a synthesis of linguistic-pragmatic and literary-cultural analysis, this paper has argued that vulnerability in Hanne Ørstavik's prose is not expressed through direct confession or emotion, but through the silences, gaps, and dislocations of language itself. The novel's alternating perspectives of Vibeke and Jon dramatize two incompatible linguistic worlds: one governed by autonomy and self-containment, the other by dependence and addressability. From a cultural standpoint, this linguistic economy mirrors the Nordic ethos of *nøkternhet* and the Western ideal of emotional self-sufficiency. Finally, from a linguistic perspective, deixis and indexicality structure the novel's emotional geography. Each pronoun marks a separate deictic origo, denying the shared reference that would establish a form of mutual recognition. The narrative's pragmatic ellipses and incomplete clauses embody what can be called semiotic exposure: the moment when meaning breaks down and emotional truth becomes perceptible only through linguistic failure.

BIBLIOGRAPHY:

1. Ahmed, Sara. 2014. *The Cultural Politics of Emotion*. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press.
2. Austin, J. L. 1962. *How to Do Things with Words*. Edited by J. O. Urmson and Marina Sbisà. Oxford: Clarendon Press.
3. Berlant, Lauren. 2011. *Cruel Optimism*. Durham, NC: Duke University Press.
4. Bühler, Karl. 2011. *Theory of Language: The Representational Function of Language*. Translated by Donald Fraser Goodwin. Amsterdam: John Benjamins.
5. Butler, Judith. 2004. *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. London: Verso.
6. Gullestad, Marianne. 1992. *The Art of Social Relations: Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in Modern Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
7. Holter, Øystein Gullvåg. 2005. *Can Men Do It? Men and Gender Equality—The Nordic Experience*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
8. Jakobson, Roman. 1960. "Closing Statement: Linguistics and Poetics." In *Style in Language*, edited by Thomas A. Sebeok, 350–377. Cambridge, MA: MIT Press.
9. Leech, Geoffrey N. 1983. *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
10. Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Martinsen, Kari. 2003. *Øyet og kallet* [The eye and the call]. Bergen: Fagbokforlaget.
12. Ochs, Elinor. 1992. "Indexing Gender." In *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*, edited by Alessandro Duranti and Charles Goodwin, 335–358. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Ørstavik, Hanne. 1997. *Kjærlighet*. Oslo: Forlaget Oktober.
14. Searle, John R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Silverstein, Michael. 2003. "Indexical Order and the Dialectics of Sociolinguistic Life." *Language and Communication* 23 (3–4): 193–229.

THE PLAYFUL AND THE DRAMATIC IN ARGHEZI'S POETRY FOR CHILDREN

Laura Dorina Nistor (Danc)
PhD Student, „1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: *The present paper proposes an analysis of Arghezi's poetry for children. Tudor Arghezi, one of the most valuable writers of the interwar period, devoted particular attention to the miniature universe. The poet captures this microcosm in a series of playful writings, both poetry and prose, that convey teachings and life lessons. Events full of meaning, exemplary and sometimes dramatic, ethical attitudes and principles, the desire to explore and understand the surrounding world, the comprehension and protection of small creatures, civic spirit, and the promotion of life models, all framed by a jovial atmosphere and a playful spirit, are reflected in luminous, rhythmical verses, often humorous, at times tinged with sadness. Thus, childhood attains a privileged place in Arghezi's lyricism, being perceived as a distinct reality endowed with its own themes and new forms of artistic expression.*

In modern Romanian literature, genuine interest has been devoted to poetry for children, childhood representing an authentic and inexhaustible source of inspiration. Poetry that illustrates issues specific to early childhood naturally becomes a concern for many writers who have demonstrated their talent also through the attention they grant to the child and to childhood. Contributing to the formation of a veritable literature of childhood, their works constitute reference texts from both thematic and aesthetic perspectives.

Keywords: *childhood; playfulness; innocence; joy; little beings*

Literatura interbelică a înregistrat, din punctul de vedere al valorii estetice și al expresivității artistice, o ascensiune semnificativă, precedată, ca însemnătate similară, doar de perioada marilor scriitori clasici. În paralel cu marea literatură se dezvoltă și literatura destinată vârstei mici, ce transpune în forme, teme și viziuni diverse problematica largă a imaginarului copilăriei. Pe lângă autorii consacrați, devotați literaturii pentru copii, numeroși alți scriitori s-au dedicat, pe anumite secvențe ale operei lor, vârstei inocenței. Cu bucurie, emoție sporită și nostalgie au dat viață unui adevărat tezaur literar aflat, însă, în umbra marii literaturi.

Un segment al creației lui Tudor Arghezi căruia i s-a acordat mai puțină atenție este reprezentat de poezia pentru copii, în care poetul se dedică lumii mărunte, într-o jucăușă îngânare de leagăn, făurind *jucării de vorbe*, cum însuși mărturisește în *Cartea cu jucării*: „Nici o jucărie nu e mai frumoasă ca jucăria de vorbe."[1]

Scriitorul se reîntoarce la vârsta copilăriei și retrăiește timpul magic, aflat în ipostaza părintelui grijuliu și protector. Jucându-se în poezie, recopilărind și copilărindu-se alături de cei doi copii ai săi, Mitzura și Baruțu, Arghezi omagiază minunea existenței acestora și, în general, a lumii miniaturale, printr-o serie de scrieri ludice, poezii și proză, ce includ învățături și lecții de viață: *Cartea cu jucării*, *Cărticica de seară*, *Facerea lumii*, *Țara piticilor*, *Drumul cu povești*, *Prisaca*, *Cartea mea frumoasă*. Apariția volumelor încadrate liricii copilăriei este o modalitate de a soluționa frământările existențiale din celelalte creații, prin abordarea lumii celor mici. Analizând opera argheziană, Dumitru Micu afirmă: „Împrumutând un suflet copilăresc, refăcând prin aceasta liric copilăria umanității, înfiorările primilor oameni în mijlocul edenului, care nu era decât pământul privit pentru întâia oară omenește, poetului i se relevă ca o minune fiecare lucru văzut."[2]

Cartea cu jucării, volum apărut în 1931, dedicat propriilor săi copii, inspirat de ei și avându-i ca protagoniști simbolici, prin urmare, o carte *cu, despre* și *pentru* copii ce include momente memorabile

[1] Tudor Arghezi, *Cartea cu jucării*, București, Editura Tudor Arghezi &Editura Regis, p. 8.
[2] Dumitru Micu, *Tudor Arghezi*, București, Editura Albatros, 1972, p. 63.

ale existenței celor doi. Experiența de părinte îl determină pe poet să caute miracolul vieții și în lumea micilor viețuitoare din preajma omului. Cu o duioasă și caldă simpatie, le dedică gâzelor, păsărilor, câinilor, pisicilor versuri ce alcătuiesc un discurs liric emoționant: *Hore, Hore de copii, Făt-Frumos, Din Abecedar, Stihuri noi, Stihuri pestrițe*.

Într-o altă manieră literară, cuvântul arghezian se reordonează, capătă noi, dar profunde semnificații, având nu de puține ori încărcătură magică și păstrându-și funcția mitică. Poetul însuși, făcând referire la forța cuvântului, afirmă: „Chimia, aplicată la culori și parfume, este o copilărie comparativ cu magiile foarte vechi, pe care le realizează cuvintele, de la primele cântece și basme despre Dumnezeu și om. […] Prin cuvinte trec lămpile cu raze divergente ale talentului de a le reconstrui. Fiecare scriitor este un constructor de cuvinte, de catapitesme de cuvinte, de turle și sarcofagii de cuvinte."[3]

Pe un ton direct, uneori naiv, alteori năzdrăvan, vibrând de voioșie, stihurile argheziene inspirate din lumea copilăriei conturează un univers ludic, plin de farmec, al lucrurilor și ființelor mici, asemeni copiilor. Limbajul este accesibil, uneori copilăresc, de o familiaritate debordantă. Discursul liric arghezian reflectă imaginea unei lumi delicate, o mică lume creată în cuvinte simple, facile, a căror alăturare produce însă sensuri complexe.

De pildă, în ciclul *Prisaca*, alcătuit din cinci poeme, poetul apreciază existența albinelor, creaturi divine miraculoase, în măsură să ne ofere adevărate lecții de viață. În structuri lirice armonioase, prin intermediul monologului liric, al interogației retorice, al pastelului și al fabulei, poetul remarcă hărnicia și modestia albinei ce trudește neostenită împlinindu-și menirea. Cele cinci secvențe lirice evocă existența albinelor în stup în timpul iernii când „prisăcarul le-a uitat" (*Stupul lor*), zborul din floare în floare în căutarea nectarului (*Iscoada*), ordinea din stup, grija pentru copii și paza stupului (*Paza bună*), pedepsirea răufăcătorilor ce pun în pericol existența stupului (*Tâlharul pedepsit*), admirația poetului pentru ingenioasa, harnica și modesta creatură, indispensabilă vieții oamenilor (*Fetica*).

Atingând maturitatea artistică și înțelepciunea vârstei, poetul le transmite celor mici, într-o formă artistică accesibilă copiilor, atitudini morale general valabile prin intermediul micii viețuitoare ce devine un model de existență. În viziunea poetului, stupul – simbol al ordinii desăvârșite, modul în care își organizează existența, solidaritatea și unitatea albinelor, reprezintă izbânda celor mici, modești, dar mulți în fața celor puternici, rău-voitori, dar puțini „Nu ajunge, vream să zic,/ Să fii mare cu cel mic,/ Că puterea se adună/ Din toți micii împreună" (*Tâlharul pedepsit*).

Pe de altă parte, publicat în 1954, volumul *Prisaca* oferă poetului o modalitate de expresie a propriilor convingeri în maniera artistică ce-i particularizează opera de până atunci, într-un moment în care experimentase deja ostilitatea autorităților și cenzura regimului aflat la putere și, totodată, un spațiu de refugiu al spiritului aflat în fața nedreptăților vieții. Lumea copilăriei devine un spațiu al evadării atunci când sinele poetic e oprimat. Cititorului i se explică alegerea și e invitat într-o călătorie binecuvântată în *Țara piticilor*: „Te-ai deprins cu stih bogat,/ Cu care te-am învățat/ Nu mă osândi, vai mie!/ C-am căzut în sărăcie.// E nevoie să-ți explic:/ Ești prea mare. Fă-te mic./ Uită regula o dată/ Și cu cartea dezvățată,/ Mergi nițel de-a bușile.// Poți închide ușile,/ De ți-e teamă și rușine/ Să te faci de râs ca mine./ Ieși din dogmă și, tiptil,/ Fă-te la citit copil./ Asta, Domnule Confrate,/ Dă alean și sănătate./ Eu, cum vezi, încet, încet,/ M-am făcut analfabet." (*Prefață*).

În mod incontestabil, Tudor Arghezi e scriitor de literatură pentru copii ce posedă o impresionantă forță de creație, utilizând toată gama mijloacelor artistice. Printr-o înlănțuire de sunete și ritmuri, prin acorduri minore ce trezesc emoții artistice, uneori prin simpla înșiruire de caracteristici ale unor obiecte, alteori printr-o însumare a unor trăsături enumerate crescendo, poezia argheziană reușește să indice un sens definit universului, întregind imaginea realității prin completarea inteligibilului cu sensibilul.

[3] Tudor Arghezi, *Tablete de cronicar*, București, ESPLA, 1960, p. 75.

Arghezi strecoară în discursul liric aparent lipsit de seriozitate din ciclul tematic *Prisaca*, sensuri profunde, „sensul, în cazul acesta, fiind o sinteză dinamică a mai multor linii ideatice”[4], consideră Eugen Negrici în lucrarea *Sistematica poeziei*. În *Iscoada*, „De cum s-a ivit lumina”, prin ochii albinei se succed o serie de imagini vizuale purtătoare de sens și semnificație. Elementele grădinii, sensibilizate prin figuri de stil infantile, care conțin însă un factor comun – „izma-creață”, „sulfina”, „verbina” – oglindesc un cadru propice desfășurării activității și împlinirii misiunii divine, în ciuda faptului că „plutise văl de ceață,/ Astă-noapte, pe verdeață”. Sensul se conturează în următoarea poezie din ciclu, *Paza bună*, ce orientează cititorul către o idealitate autotelică „Și-au plecat aproape toate/ La cules, cu mii și mii”. *Fetica*, poezia ce încheie ciclul, e o odă închinată trudei. În întuneric, creatura miraculoasă își desăvârșește creația „Pe-ntuneric, făr’ să știi,/ Ai făcut bijuterii/ Și minuni în toată clipa”, asemeni poetului care, copilărindu-se în întuneric, împrumută iscusința și meșteșugul albinelor, făurind bijuterii literare. Că s-a copilărit în poezie, însuși poetul recunoaște în *Transfigurare*: „Mi-a dat noaptea-n somn să beau/ Întuneric, și am băut urna întreagă.// […] Lăsați-mă să dorm... M-am copilărit”. Dacă pentru albină scopul existenței și finalitatea trudei sunt reprezentate de „rețeaua de ghioace,/ De celule-n care pui/ Mierea dulce și un pui”, pentru poet finalitatea lăuntrică e reprezentată de creația artistică, astfel împlinindu-i-se menirea, rolul său „pe lumea de subt cer”, hărăzit de forța divină. De altfel, divinitatea e omniprezentă în creația argheziană, făcându-și simțită prezența chiar și în cele mai ascunse unghere ale universului mărunt, unde legătura dintre sufletul copilăresc și puterea dumnezeiască e cât se poate de vie, particularitate observată de Dumitru Micu: „Noul suflet, copilăresc, nu-l mai îmboldește pe poet să caute în tărâmuri transcendente o desăvârșire abstractă, neomenească; sublimul e descoperit în lucrurile mici.”[5] Corin Braga, în *10 studii de arhetipologie*, explică imaginea copilului ce apare în mituri, în literatură sau în visuri, încărcată de o semnificație transcendentă, de promisiunea transformării și împlinirii, ca fiind, după psihologia analitică, un simbol al sinelui în încercarea de a transcende situația actuală. Evoluția umană presupune separarea de sinele originar, însă individul nu este părăsit niciodată de nostalgia stării de totalitate pe care o resimte ca pe un paradis pierdut, fiind într-o permanentă încercare a regăsirii de sine.

În raportarea poeziei argheziene la copilărie predomină ideea inocenței. Tânjind după copilărie, trăind reveria reîntoarcerii la vârsta infantilă, poetul vede un copil în el însuși, mimează comportamentul unui copil într-o încercare perpetuă de regăsire a paradisului copilăriei, o coborâre în inconștient, ce ascunde încercarea de negare a existenței prezente și o dorință simbolică de renaștere interioară. Dorința de regresie, de a-ți retrăi copilăria e considerată de Gérard Genette involuție. Această constantă „involuând oarecum, printr-o apropiere tot mai mare de propria sa formă pură sau de esența ei”[6] se reflectă în întreaga sa lirică și, datorită ei, creația argheziană reprezintă „o inițiere în joc, o invitație la bucuria jocului ca soluție estetică a vieții și la plăcerea lecturii ca înțelegere, ca interpretare, ca instrucție, ca educație, ca formativitate, ca evaluare critică.”[7]

Amintirea copilăriei, retrăirea stării de puritate generează un flux incantatoriu, orchestrat de poetul ce poartă masca inocenței. Versurile scurte, organizate formal, ce surprind ordinea firească a lumii și imaginea ei ideală, oferind impresia de permanentă veselie; culorile vii, imaginile înduioșătoare, figurile de stil infantile, voioșia metrului popular, limbajul familiar, sonoritatea, prozodia jucăușă, semnificațiile secunde ivesc o nouă formă de poeticitate, aparent lipsită de seriozitate, în realitate profundă și încărcată de sens.

În egală măsură rațional și ludic, Tudor Arghezi creează o inconfundabilă literatură în care poetul ia chipul oratorului, bufonului, vizionarului, educatorului sau a bătrânului înțelept în „nimicul nepipăit” – creația literară.

---

[4] Eugen Negrici, *Sistematica poeziei*, București, Editura Cartea Românească, 1988, p. 54.
[5] Dumitru Micu, *Tudor Arghezi*, București, Editura Albatros, 1972, p. 42.
[6] Gérard Genette, *Figuri*, București, Editura Univers, 1978, p. 217.
[7] Luigi Pareyson, *Estetica. Teoria formativității*, Traducere și prefață de Marian Papahagi, București, Editura Univers, 1977, p. 296.

De o disimulată simplitate, poezia jocului și poezia ingenuității relevă un scriitor ce stăpânește arta cuvintelor, bun cunoscător al graiului autohton și al spiritualității populare. Creatorul prețuiește cuvântul a cărui esență este Logosul, cuvântul dintâi, rostit de Dumnezeu la facerea lumii. Elementele ce populează lumea imaginară transmit imagini imateriale ale noului univers creat: „lumina", „albina", „gospodina", „sulfina", „verbina". Asocierea sunetelor nu desemnează doar simple obiecte, ci sugerează, reflectă și exprimă emoții într-o adevărată împletire de voci și mesaje ce vizează substanța fonică a cuvintelor. Relația sunet-sens interferează obținându-se efecte estetice melodice (știut fiind faptul că aceste poezii sunt preferatele copiilor), poetul dovedind un accentuat interes pentru realizarea corespondențelor dintre nivelul fonic, lexical și chiar morfo-sintactic. „Arghezi a ajuns să stăpânească ritmurile și sonoritățile, în toată diversitatea lor, întocmai ca vorbirea obișnuită. […] Poetul se joacă realmente cu mijloacele versificației. Versifică parcă spontan, ca și cum ar conversa, […] realizează o desăvârșită fuziune între tonalități ce pot părea imposibil de asociat. El amestecă tonul familiar, glumeț, cu cel patetic, solemn, sau de mare elevație lirică, dând naștere unor imnuri – în versuri și proză – cu totul originale"[8] consideră Dumitru Micu.

Complexitatea înlănțuirii de sunete și ritmuri, relația dintre unitățile de versificație și cele de sens sunt cu atât mai evidente în poezia *Horă de băieți* ce face parte din volumul *Hore*, a cărui notă definitorie este jocul.

Construită prin acumulare de sens, făcând uz de metafora fonică, poezia *Horă de băieți* se particularizează prin expresia puternică a cuvântului antrenat în jocul creației.

Într-o manieră artistică inedită, poetul utilizează o jucăușă modulație de exprimare, imaginând o horă cu strigături glumețe ale flăcăilor, reliefând de fapt, prin ironie și satiră, anumite aspecte nefirești ale societății, ce se confruntă cu un fenomen de răsturnare a valorilor. La nivelul sugestiei, dansul e imaginea societății și a modului incorect în care aceasta funcționează, iar strigăturile și chiuiturile maschează mesajul aluziv, astfel încât înțelesul lui să fie mai dificil de pătruns.

Alcătuită din strigături organizate în unsprezece distihuri, urmate fiecare, de un distih onomatopeic amuzant și surprinzător, cu sonoritate ritmată și efect disonant: „Bi-ba, ba-ba/ Li-ba, la-ba.// Bi-bo, bo-bi/ Ri-bo, ro-bi.// Hu-hu, bu-hu/ Bu-hu, hu-hu.// […] Tra-la, ra-la/ La-la, la-la.", poezia compune un joc mimetic în care ironia și sarcasmul se preschimbă în umor. Chiar dacă mesajul ascunde atitudinea dezaprobatoare a poetului față de modul în care societatea își ierarhizează valorile, formula ei ludică păstrează candoarea, hazul și inventivitatea caracteristice universului copilăriei.

Efectul catalitic al prozodiei, dublat de libertatea de exprimare prin joc, discreditează cu forță subversivă mecanismul absurd pe care este clădită lumea modernă, reflectat îndeosebi în ultimul distih onomatopeic „Tra-la, ra-la/ La-la, la-la".

Spirit nonconformist, Tudor Arghezi sugerează prin aceste sonorități ritmate, într-o formulă lirică desăvârșită, revolta celor „desculți" împotriva falsității, superficialității, prostiei și incompetenței.

În viziunea poetului Tudor Arghezi, poezia e o întoarcere în sufletul infantil ce se abandonează bucuriei jocului, ca în *Creion*: „Fă-te, suflete, copil/ Și strecoară-te tiptil/ Prin porumb cu moț și ciucuri/ Ca să poți să te mai bucuri". Înnoitor al liricii românești din perioada interbelică, reinventator al limbajului artistic, Tudor Arghezi propune cititorului o restructurare a lumii prin actul contemplării existentului, rezultat al creației divine ce precedă creația artistică. Starea de spirit, bucuria, ce stă la baza unei creații poetice de un suprem rafinament liric, are drept rezultat „posibilități de expresii poetice noi, cel puțin din punctul de vedere al tehnicii literare, o poezie vie ce ne mai mușcă din colțul inimii cu dinții de lapte"[9], afirmă Nichita Stănescu.

Poezia argheziană închinată copilului și lumii sale are o frumusețe și o specificitate aparte: e atractivă, naivă, ludică, ritmică, proaspătă, sinceră, voioasă, empatică, provocatoare, amuzantă. Considerate creații perfecte ale divinității, micile viețuitoare ocupă un spațiu privilegiat în cadrul operei

[8] Dumitru Micu, *Tudor Arghezi*, București, Editura Albatros, 1972, p. 64.
[9] Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, București, Editura Eminescu, 1990, pp. 238-239.

argheziene, parte a inovației pe care lirica sa o aduce în peisajul literar românesc din perioada interbelică. „O-nfrățire cu misterul vieții, revelat în păsări și animale, în copaci și pământ, care duce la viziunea unui poet bucolic, de potență cosmică – iată neașteptata înnoire a poeticii argheziene. Ea vine din același naturism sănătos al misticei populare, din sentimentul mioritic al existenței, întrupat în lirica lui Eminescu și a lui Blaga. O integrare în categoria etnică a simțirii noastre poetice, expresia unui tradiționalism subliniat în valori proaspete, caracterizează ultima evoluție poetică a d-lui Arghezi”[10] afirma Pompiliu Constantinescu, făcând referire la volumul *Cărticica de seară*.

Analizând literatura română pentru copii, Hristu Cândroveanu afirma: „Dacă Tudor Arghezi ar fi scris doar literatura adusă aici în discuție, și încă ar fi fost un mare scriitor. Fiindcă el dă viață într-însa minunaților noștri ani de altădată, somnolând în noi înșine, gata oricând de a reveni în conul de lumină al conștiinței.”[11]

Prin candoare, joc al cuvintelor, imaginație debordantă, personificări și ritmuri vioaie, Tudor Arghezi transformă lucruri obișnuite în surse de mirare și bucurie. În același timp, poetul cultivă sensibilitatea, curiozitatea și spiritul ludic, stimulând descoperirea prin cuvânt. Astfel, creația sa pentru copii rămâne un reper al literaturii române, demonstrând că simplitatea și profunzimea pot conviețui armonios și că poezia poate deveni o poartă spre lumină, joc și înțelegere a lumii.

BIBLIOGRAPHY:

1. Arghezi, Tudor, *Cartea cu jucării*, Ediție îngrijită de Traian Radu, Copertă și vignete de Mitzura Arghezi, București, Editura Tudor Arghezi & Editura Regis.
2. Arghezi, Tudor, *Tablete de cronicar*, București, ESPLA, 1960.
3. Arghezi, Tudor, *Versuri*, Cuvânt înainte de Mihai Ralea, E.S.P.L.A., 1960.
4. Arghezi, Tudor, *Versuri*, Ediție și postfață de G. Pienescu, cu o prefață de Ion Caraion, Editura Cartea Românească, 1980.
5. Braga, Corin, *10 studii de arhetipologie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999.
6. Cândroveanu, Hristu, *Literatura română pentru copii*, București, Editura Albatros, 1988.
7. Constantinescu, Pompiliu, *Tudor Arghezi*, București, Editura Minerva, BPT, 1994.
8. Genette, Gérard, *Figuri*, București, Editura Univers, 1978.
9. Micu, Dumitru, *Tudor Arghezi*, București, Editura Albatros, 1972.
10. Negrici, Eugen, *Sistematica poeziei*, București, Editura Cartea Românească, 1988.
11. Pareyson, Luigi, *Estetica. Teoria formativității*, Traducere și prefață de Marian Papahagi, București, Editura Univers, 1977.
12. Stănescu, Nichita, *Fiziologia poeziei*, Ediție îngrijită de Alexandru Condeescu, București, Editura Eminescu, 1990.

[10] Pompiliu Constantinescu, *Tudor Arghezi*, București, Editura Minerva, BPT, 1994, p. 275.
[11] Hristu Cândroveanu, *Literatura română pentru copii*, București, Editura Albatros, 1988, p. 40.

THE MYTHICAL PROJECTIONS OF ROMANIAN IDENTITY AND HUMOR IN IVAN TURBINCĂ, PĂCALĂ AND HARAP-ALB

Gabriela Olaru
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *This essay explores Romanian identity and humor through a comparative reading of Ivan Turbincă, Harap-Alb, and the folk character Păcală. Using a mythological and anthropological framework, it argues that humor is a core structural element of Romanian myth, shaping cultural identity and resilience. Ivan Turbincă reflects existential demystification through comic negotiation with death and authority; Harap-Alb illustrates an initiatory model of identity formation moderated by humor and solidarity; Păcală embodies the trickster figure, using laughter to subvert social hierarchies. Together, these narratives form a symbolic triad that anticipates enduring patterns of Romanian cultural adaptation, irony, and creative survival.*

Keywords: *Romanian myth; identity; humor; trickster; initiation*

Introducere

În cultura românească tradițională, mitul nu reprezintă doar o formă narativă arhaică sau un reziduu al gândirii premoderne, ci și o structură simbolică activă, cu funcție identitară, cognitivă și axiologică. Miturile, basmele și narațiunile populare nu funcționează exclusiv ca divertisment sau ca patrimoniu folcloric, ci ca mecanisme de configurare a sensului, prin care comunitatea își explică lumea, ordonează haosul existențial și proiectează modele de comportament, valori și tipare de raportare la realitate. Așa cum subliniază antropologia culturală contemporană, mitul este o formă de cunoaștere simbolică, un „sistem de gândire" care structurează experiența colectivă și individuală (Lévi-Strauss, 1963).

În acest context, literatura română clasică de inspirație folclorică — în special opera lui Ion Creangă și tradiția orală reprezentată de figura lui Păcală — devine un spațiu privilegiat de analiză a intersecției dintre mit, identitate și umor. Texte precum Ivan Turbincă, Harap-Alb și ciclul narativ al lui Păcală nu sunt simple basme sau povestiri populare, ci veritabile arhetipuri culturale, în care se concentrează viziuni despre lume, modele antropologice și strategii simbolice de adaptare la realitate.

Aceste creații nu doar reflectă mentalitatea tradițională, ci o și prefigurează, funcționând ca „previziuni mitice" ale identității românești: ele anticipează tipare de comportament, forme de inteligență socială, raportări la autoritate, moarte, sacru, putere și destin. Mitul nu este doar memorie, ci și proiecție, nu doar trecut, ci și viitor simbolic. Astfel, identitatea culturală nu se constituie doar retrospectiv, ci și prospectiv, prin narative care modelează felul în care o comunitate se percepe și se reproduce simbolic.
Un element central al acestui mecanism identitar este umorul. Umorul românesc tradițional nu este pur ludic, ci are o funcție profund socială, cognitivă și existențială. El operează ca strategie de supraviețuire simbolică, ca formă de reziliență culturală și ca mecanism de negociere a realității ostile. În literatura de inspirație folclorică, râsul nu distruge mitul, ci îl resemnifică, îl umanizează și îl face locuibil. În acest sens, umorul devine un instrument de „domesticire a sacrului", de desacralizare controlată, prin care spaima, moartea, puterea și transcendența sunt aduse în registrul familiarului.

Personaje precum Ivan Turbincă, Harap-Alb și Păcală nu sunt eroi în sens clasic, eroic-militar, ci figuri hibride: între erou și bufon, între inițiat și naiv, între sacru și profan, între mit și cotidian. Această ambivalență este definitorie pentru identitatea românească tradițională, construită nu pe eroism solemn, ci pe inteligență adaptativă, ironie, flexibilitate simbolică și capacitate de relativizare.

Ivan Turbincă ironizează moartea și transcendența, Harap-Alb transformă inițierea eroică într-un proces moral și relațional, iar Păcală subminează autoritatea prin inteligență populară și umor subversiv.

Împreună, aceste figuri construiesc o mitologie a supraviețuirii prin umor, o antropologie simbolică a românului care nu domină lumea prin forță, ci prin inteligență, adaptare și râs.

Prin urmare, acest eseu își propune să analizeze modul în care Ivan Turbincă, Harap-Alb și Păcală funcționează ca dispozitive mitice de prefigurare identitară, în care mitul și umorul nu sunt simple elemente narative, ci structuri de sens ce modelează imaginarul colectiv românesc. Vom argumenta că aceste texte construiesc o viziune antropologică implicită asupra identității românești, în care: mitul nu este solemn, ci familiar, eroul nu este grandios, ci uman, sacrul nu este distant, ci negociabil,
iar umorul nu este frivol, ci profund existențial.

În această perspectivă, literatura de inspirație folclorică nu mai este doar patrimoniu cultural, ci devine un sistem de gândire identitară, un limbaj simbolic prin care comunitatea românească își spune povestea despre sine, își gestionează fricile, își normalizează contradicțiile și își construiește continuitatea simbolică în timp.

1. Mitul ca matrice a identității și umorului în cultura românească

1.1.Mitul – structură simbolică și formă de cunoaștere culturală

În teoriile antropologice și mitologice moderne, mitul este înțeles nu ca o simplă povestire fantastică, ci ca o formă specifică de cunoaștere simbolică, prin care comunitățile umane își structurează experiența și își conferă sens existenței. Claude Lévi-Strauss subliniază faptul că mitul funcționează ca un „limbaj" autonom, organizat în relații structurale, având capacitatea de a media contradicții fundamentale ale condiției umane, precum viață–moarte, natură–cultură, sacru–profan (Lévi-Strauss, 1963).

În aceeași direcție, Mircea Eliade definește mitul drept o „istorie adevărată", întrucât el relatează evenimente petrecute într-un timp originar, exemplar, care fundamentează realitatea prezentă și comportamentele umane: „Mitul povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al începuturilor" (Eliade, 1963, p. 18).

În cultura românească tradițională, mitul îndeplinește această funcție fondatoare, fiind inseparabil de viața cotidiană, de structurile sociale și de universul moral al comunității. Mitul nu este exterior existenței, ci încorporat în mentalitate, în limbaj, în ritual și în narațiunea populară. După cum arată Mihai Pop, „folclorul nu este un simplu produs artistic, ci o formă de existență spirituală a comunității" (Pop, Ruxăndoiu, 1991, p. 27).

Astfel, basmele, legendele și povestirile populare românești nu pot fi reduse la statutul de literatură pentru copii sau divertisment, ci trebuie interpretate ca texte identitare, în care se codifică raporturile fundamentale dintre om, lume și transcendență.

1.2.Mitul ca matrice a identității colective

Conceptul de matrice identitară presupune existența unui nucleu simbolic stabil, prin care o comunitate își recunoaște continuitatea în timp. În cazul culturii românești, mitul reprezintă una dintre principalele surse ale acestei continuități. Prin intermediul mitului, identitatea nu este doar moștenită, ci și reactualizată prin repovestire și reinterpretare.

Antropologul Anne-Christine Trémon subliniază că miturile contemporane sau tradiționale nu sunt relicve ale trecutului, ci „dispozitive simbolice active, care structurează reprezentările sociale și identitățile colective" (Trémon, 2024, p. 42). În acest sens, mitul nu este fix, ci adaptabil, capabil să se regenereze în contexte istorice și culturale diferite.

În spațiul românesc, identitatea mitică nu este construită pe eroism grandios sau pe mituri ale dominației, ci pe figuri ambivalente, adesea modeste, situate la limita dintre sacru și profan. Această particularitate este remarcată de Sorin Mihalache, care observă că imaginarul românesc „preferă eroul vulnerabil, supus încercărilor, capabil de ironie și adaptare, mai degrabă decât figura eroului triumfător" (Mihalache, 2016, p. 89).

Prin urmare, mitul românesc construiește o identitate relațională, nu una autoritară; o identitate care se definește prin raportare, negociere și inteligență simbolică.

1.3.Umorul ca dimensiune constitutivă a mitului românesc

Una dintre trăsăturile distinctive ale mitologiei și literaturii populare românești este integrarea umorului în structura mitului. Umorul nu apare ca un element secundar sau ornamental, ci ca un mecanism esențial de raportare la realitate. Râsul nu anulează sacrul, ci îl face accesibil, suportabil și integrabil în viața cotidiană.

Mihail Bahtin, în analiza sa asupra culturii populare, arată că râsul are o funcție profund regeneratoare, fiind un instrument de relativizare a puterii și a fricii:

„Râsul popular nu distruge lumea, ci o eliberează de rigiditate, de frică și de dogmatism" (Bahtin, 1984, p. 94).

În cultura românească, această funcție a râsului se manifestă pregnant în mituri și basme. Moartea, diavolul, autoritatea sau ordinea cosmică sunt adesea ironizate, transformate în personaje familiare sau chiar ridicole. Această atitudine reflectă o strategie culturală de supraviețuire simbolică, prin care comunitatea își diminuează angoasele existențiale.

Pascal Boyer observă că miturile care includ umor sau paradox sunt mai ușor memorabile și mai eficiente cultural, deoarece ele combină familiarul cu surprinzătorul (Boyer, 1992). În acest sens, umorul devine un vector de transmisie mitică și un element de stabilitate identitară.

1.4.Umorul mitic ca inteligență adaptativă

În imaginarul românesc, umorul mitic funcționează ca formă de inteligență adaptativă, nu ca expresie a superficialității. Personajele mitice care râd, păcălesc sau relativizează ordinea stabilită nu sunt antisociale, ci dimpotrivă, contribuie la menținerea echilibrului comunitar.

Nicolae Dima remarcă faptul că, în societățile tradiționale, umorul are rolul de a „corecta excesele autorității și de a restabili ordinea simbolică prin mijloace non-violente" (Dima, 2016, p. 134). Astfel, râsul devine o formă de justiție simbolică și un mod de negociere a raporturilor de putere.

Această dimensiune explică de ce figuri precum Păcală sau Ivan Turbincă nu sunt marginale, ci centrale în imaginarul românesc. Ele exprimă o etică a supraviețuirii prin inteligență și ironie, o identitate care nu confruntă direct forța, ci o subminează simbolic.

1.5.Sinteză: mit, identitate și umor

În concluzie, mitul românesc poate fi înțeles ca o matrice identitară complexă, în care umorul nu este un adaos accidental, ci o componentă structurală. Mitul organizează lumea, iar umorul o face locuibilă. Împreună, ele construiesc un model antropologic specific, caracterizat prin: relativizarea solemnului, umanizarea sacrului, valorizarea inteligenței adaptive, și transformarea fricii în râs.

Această matrice simbolică va fi ilustrată și aprofundată, în capitolele următoare, prin analiza personajelor Ivan Turbincă, Harap-Alb și Păcală, figuri emblematice ale unei mitologii românești în care identitatea se construiește nu prin forță, ci prin sens, umor și adaptare.

2. Ivan Turbincă: demitizarea sacrului și umorul ca strategie identitară

2.1.Contextul cultural și mitologic al povestirii

Povestirea Ivan Turbincă, publicată de Ion Creangă în 1880, se înscrie într-o zonă hibridă a literaturii române: între basm cult, povestire populară și parodie mitologică. Textul valorifică motive și personaje de origine religioasă și mitică — Sfântul Petru, Moartea, Raiul, Iadul — dar le supune unui proces sistematic de desacralizare comică, specific imaginarului popular românesc.

În această narațiune, Creangă nu distruge mitul, ci îl resemantizează, adaptându-l mentalității colective. După cum observă George Călinescu, „Creangă are geniul de a coborî mitul din cer în ogradă,

fără a-i anula forța simbolică" (Călinescu, 1965, p. 212). Această „coborâre" este esențială pentru înțelegerea identității românești, care preferă familiarizarea sacrului în locul unei relații distante și solemne cu transcendența.

Ivan nu este un erou în sens clasic, ci un soldat rus simplu, dominat de instincte primare (foame, plăcere, supraviețuire), dar înzestrat cu o inteligență practică și cu o formă de istețime ludică. Prin această figură, Creangă recuperează un arhetip universal — eroul-trickster — adaptat sensibilității locale.

2.2.Turbinca – obiect mitic și instrument al inversării simbolice

Turbinca primită de Ivan de la Dumnezeu (prin intermediul Sfântului Petru) este un obiect magic cu funcție mitică evidentă: ea permite capturarea ființelor supranaturale, suspendarea ordinii firești și controlul asupra forțelor transcendente. În plan simbolic, turbinca reprezintă puterea cuvântului popular, a comenzii simple, aproape copilărești, care învinge instituțiile solemne ale sacrului.

Scena în care Ivan o prinde pe Moarte în turbincă este una dintre cele mai revelatoare pentru funcția umorului mitic: „Moartea se vârî în turbincă, iar Ivan o strânse bine și o puse sub cap, ca pe o pernă" (Creangă, 2012).

Această imagine este profund subversivă. Moartea, simbol absolut al spaimei și al limitei existențiale, este redusă la un obiect domestic, controlabil, chiar ridicol. După cum subliniază Mircea Eliade, în mitologiile tradiționale, „moartea devine suportabilă doar atunci când este simbolic domesticită" (Eliade, 1963, p. 102). În Ivan Turbincă, această domesticire se realizează prin râs.

Astfel, turbinca nu este doar un artefact magic, ci un instrument al inversării simbolice: ceea ce era de necontrolat devine manipulabil; ceea ce era sacru devine familiar; ceea ce era înfricoșător devine comic.

2.3.Umorul ca formă de rezistență existențială

Umorul din Ivan Turbincă nu este gratuit, ci are o funcție antropologică profundă. El exprimă o strategie de rezistență existențială în fața limitelor ontologice ale condiției umane: moartea, destinul, autoritatea divină. Ivan nu neagă existența lui Dumnezeu sau a morții, ci le tratează cu o familiaritate ironică, specifică mentalității populare românești.

Mihail Bahtin descrie acest tip de umor drept „râs carnavalesc", care suspendă temporar ierarhiile și permite o reconfigurare simbolică a ordinii lumii (Bahtin, 1984). În Ivan Turbincă, carnavalizarea sacrului este evidentă: Raiul și Iadul devin spații negociabile, iar autoritatea divină este tratată cu respect amestecat cu șiretenie. „Ivan trăia bine-mersi, că nici în rai nu-l primeau, nici în iad nu-l voiau" (Creangă, 2012). Această situație paradoxală exprimă o viziune profund românească asupra condiției umane: omul se află mereu „între lumi", nici complet mântuit, nici definitiv condamnat. Umorul devine astfel o formă de echilibru ontologic.

2.4.Ivan Turbincă și identitatea românească: eroul anti-eroic

Ivan Turbincă poate fi interpretat ca o figură a anti-eroului identitar, opus modelului eroic occidental, bazat pe forță, sacrificiu și destin tragic. Ivan nu luptă, nu se sacrifică și nu aspiră la glorie; el supraviețuiește, negociază și râde. Această atitudine reflectă un tip de identitate colectivă construită pe adaptare, nu pe confruntare.

Sorin Mihalache remarcă faptul că imaginarul românesc valorizează „inteligența situativă și ironia ca moduri de raportare la o lume percepută ca instabilă și imprevizibilă" (Mihalache, 2016, p. 97). Ivan întruchipează exact această inteligență: el nu schimbă ordinea lumii, dar învață să trăiască în ea fără a fi strivit de frică.

În acest sens, Ivan Turbincă poate fi citit ca o parabolă identitară: românul nu se salvează prin eroism grandios, ci printr-o combinație de istețime, umor și negociere simbolică a limitelor.

2.5.Funcția previzională a mitului în Ivan Turbincă

Prin modul în care este construit, textul anticipează un tip de raportare la realitate care va caracteriza pe termen lung mentalitatea românească: relativizarea autorității, familiarizarea sacrului, ironizarea fricii de moarte. Aceasta este ceea ce putem numi o previziune mitică: nu o profeție explicită, ci un model simbolic de comportament transmis cultural.

Pascal Boyer subliniază că miturile eficiente cultural sunt cele care „oferă modele cognitive ușor de reprodus și adaptat" (Boyer, 1992, p. 76). Ivan Turbincă oferă un astfel de model: râsul ca mecanism de continuitate existențială și identitară.

În concluzie, Ivan Turbincă reprezintă o expresie exemplară a modului în care mitul românesc integrează umorul ca element structural al identității. Prin demitizarea sacrului, domesticirea morții și valorizarea inteligenței adaptative, textul construiește un model antropologic în care supraviețuirea simbolică este posibilă prin râs.

Această figură anti-eroică va fi pusă în relație, în capitolele următoare, cu eroul inițiatic din Harap-Alb și cu tricksterul pur din ciclul Păcală, pentru a evidenția coerența profundă a imaginarului mitic românesc.

3. Harap-Alb: inițiere mitică, identitate în devenire și umorul ca echilibru simbolic

3.1.Harap-Alb – basm inițiatic și sinteză mitologică

Publicat în 1877, basmul Povestea lui Harap-Alb reprezintă una dintre cele mai complexe construcții mitico-narative din literatura română. Textul reunește motive arhetipale universale — plecarea în lume, proba inițiatică, moartea simbolică și renașterea — într-o structură epică ce corespunde, în linii mari, tiparului „drumului eroului" descris de Joseph Campbell (Campbell, 1949). Totuși, specificul românesc al basmului constă în modul în care acest parcurs inițiatic este umanizat, relativizat și temperate prin umor.

Harap-Alb nu este un erou predestinat, ci un tânăr naiv, vulnerabil, lipsit de experiență, care intră în procesul inițierii mai degrabă prin greșeală decât prin voință eroică. Această particularitate este remarcată de George Călinescu, care observă că „Harap-Alb nu este erou prin vocație, ci prin devenire" (Călinescu, 1965, p. 214).

Astfel, basmul nu glorifică eroismul în sine, ci traseul formativ, în care identitatea se construiește progresiv, prin confruntarea cu limitele proprii și cu alteritatea.

3.2.Proba inițiatică și moartea simbolică

Un moment esențial al basmului este episodul fântânii, în care Harap-Alb este înșelat de Spân și acceptă să își piardă statutul inițial, devenind slujitor. Din perspectivă mitologică, acest episod poate fi interpretat ca o moarte simbolică, necesară inițierii. Mircea Eliade subliniază că orice ritual de inițiere presupune „o moarte rituală urmată de o renaștere într-o condiție superioară" (Eliade, 1965, p. 36). „Și se jură Harap-Alb cu mâna pe paloș, ca să-i fie slugă și să-l asculte într-un cuvânt" (Creangă, 2012).

Jurământul nu este doar un act de supunere, ci un moment de dezintegrare identitară, în care vechiul sine este abandonat. Harap-Alb devine „negru" nu doar la nivel nominal, ci și simbolic: el intră într-o zonă a anonimatului, a umilinței și a încercării.

Spre deosebire de eroii mitici clasici, care își asumă sacrificiul, Harap-Alb este constrâns să-l trăiască. Această pasivitate inițială accentuează caracterul uman și realist al personajului, apropiindu-l de experiența colectivă a individului obișnuit.

3.3.Personajele auxiliare și comunitatea inițiatică

Un element distinctiv al basmului este prezența personajelor fabuloase — Gerilă, Setilă, Flămânzilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă — care îl ajută pe Harap-Alb să treacă probele imposibile. Din perspectivă

simbolică, aceste personaje reprezintă forțe complementare ale ființei umane, hiperbolizate până la grotesc.

Umorul joacă aici un rol esențial. Capacitățile extraordinare sunt prezentate într-o manieră comică, aproape caricaturală: „Flămânzilă mânca de se crucea lumea, iar Setilă bea apa dintr-o dată” (Creangă, 2012).

Această hiperbolizare comică are rolul de a dezamorsa solemnitatea mitului. Potrivit lui Mihail Bahtin, grotescul și râsul popular permit integrarea extraordinarului în cotidian, făcându-l acceptabil și funcțional (Bahtin, 1984). În Harap-Alb, forțele supranaturale nu domină eroul, ci îl sprijină, sugerând o viziune comunitară asupra reușitei: identitatea nu se construiește solitar, ci prin solidaritate.

3.4.Umorul ca mecanism de echilibru identitar

Spre deosebire de Ivan Turbincă, unde umorul este subversiv și destabilizator, în Harap-Alb umorul are o funcție echilibrantă și pedagogică. El atenuează dramatismul probelor, transformă eșecul în experiență formativă și conferă eroului posibilitatea de a învăța fără a fi anihilat.

Sorin Mihalache observă că „în basmul românesc, umorul nu neagă inițierea, ci o face suportabilă” (Mihalache, 2016, p. 104). Astfel, râsul devine o formă de inteligență emoțională și simbolică, care permite individului să traverseze criza fără a se destrăma.

Harap-Alb nu câștigă prin forță sau șiretenie, ci prin capacitatea de a relaționa, de a accepta ajutorul și de a-și recunoaște limitele. Această atitudine contrastează atât cu eroismul clasic occidental, cât și cu figura tricksterului pur, reprezentată de Păcală.

3.5.Finalul inițiatic și reconstrucția identității

Moartea și învierea lui Harap-Alb, prin intervenția Sfintei Duminici, reprezintă momentul culminant al inițierii. Acest episod reiterează schema mitică a renașterii, dar într-o formă accesibilă și umanizată: „Și îndată Harap-Alb învie și se făcu mai frumos și mai voinic decât fusese” (Creangă, 2012).

Renașterea nu este doar fizică, ci identitară. Harap-Alb își recapătă numele, statutul și sensul existențial. Spre deosebire de Ivan Turbincă, care rămâne într-o eternă suspendare, Harap-Alb finalizează traseul inițiatic și reintră în ordine, dar o ordine reconfigurată moral.

Această diferență este esențială pentru înțelegerea „previziunilor mitice”: dacă Ivan anticipează o identitate a supraviețuirii prin umor, Harap-Alb prefigurează o identitate a maturizării prin relație, solidaritate și asumare.

Harap-Alb reprezintă modelul mitic al identității în devenire, în care umorul nu subminează inițierea, ci o face posibilă. Basmul propune o viziune antropologică în care individul se construiește prin traversarea greșelii, a umilinței și a relației cu celălalt.

În economia eseului de față, Harap-Alb ocupă poziția mediană între demitizarea radicală din Ivan Turbincă și subversiunea pură din Păcală. El funcționează ca ax simbolic al identității românești, în care mitul, umorul și devenirea se află într-un echilibru dinamic.

4. Păcală: trickster-ul românesc și subversiunea prin umor

4.1.Păcală – personaj fără autor și mit viu al culturii orale

Spre deosebire de Ivan Turbincă și Harap-Alb, creații literare culte cu autor identificabil, Păcală aparține în mod esențial tradiției orale, fiind un personaj colectiv, fără autor, supus unei permanente remodelări narative. Această lipsă de fixitate textuală constituie una dintre trăsăturile sale definitorii și îi conferă statutul de mit viu, activ în imaginarul popular românesc.

După cum observă Mihai Pop, „personajele folclorice fără autor sunt rezultatul unei selecții colective, în care comunitatea păstrează doar ceea ce este semnificativ pentru propria experiență” (Pop, Ruxăndoiu, 1991, p. 61). Păcală supraviețuiește tocmai pentru că exprimă, într-o formă ludică și accesibilă, tensiunile sociale, frustrările și strategiile de adaptare ale comunității.

Din perspectivă comparativă, Păcală se înscrie în familia largă a trickster-ului mitologic, alături de Loki (mitologia nordică), Anansi (mitologia africană) sau Coiotul (mitologiile amerindiene). Însă specificul său constă în caracterul profund cotidian și social al subversiunii: Păcală nu tulbură cosmosul, ci ordinea socială locală.

4.2.Trickster-ul: funcție mitologică și mecanism social

În mitologiile universale, trickster-ul este o figură ambivalentă, situată la granița dintre ordine și haos, moral și imoral, sacru și profan. Lewis Hyde definește trickster-ul drept „o figură care traversează granițe, expune ipocrizia regulilor și creează sens prin încălcarea lor" (Hyde, 1998, p. 7).

În cultura românească, Păcală îndeplinește exact această funcție: el nu distruge ordinea socială, ci o testează, scoțând la iveală abuzurile de putere, rigiditatea normelor și absurdul ierarhiilor. Păcălirea boierului, a preotului sau a stăpânului nu este o simplă glumă, ci un act simbolic de reparație morală.

„Păcală făcu întocmai cum i se spuse, dar în așa fel încât stăpânul ieși mai păcălit decât fusese el vreodată" (Folclor popular românesc).

Această inversare a raporturilor de putere este un mecanism tipic al umorului popular, prin care comunitatea își exprimă nemulțumirea fără a recurge la violență.

4.3.Umorul ca instrument de subversiune socială

Umorul practicat de Păcală este unul subversiv, dar nu distructiv. El acționează prin literalizarea excesivă a ordinelor, prin interpretarea naivă a regulilor și prin exploatarea ambiguităților limbajului. Această strategie este bine surprinsă de Bahtin, care arată că râsul popular „dezvăluie caracterul convențional al oricărei autorități" (Bahtin, 1984, p. 92).

În numeroase variante ale poveștilor cu Păcală, personajul nu minte explicit, ci respectă ad litteram cerințele stăpânului, ducându-le la absurd. Astfel, responsabilitatea eșecului revine autorității însăși, care se dovedește incompetentă sau nedreaptă.

Această formă de umor reflectă o inteligență pragmatică, specifică mediului rural tradițional, unde confruntarea directă cu puterea era imposibilă sau periculoasă. Păcală devine, astfel, un model simbolic de supraviețuire socială.

4.4.Păcală și desacralizarea autorității

Un aspect esențial al mitologiei lui Păcală este raportarea sa la figurile sacre sau semi-sacre: preotul, judecătorul, boierul. Aceste personaje sunt frecvent ridiculizate, nu în calitatea lor simbolică, ci în ipostazele lor umane, marcate de lăcomie, ipocrizie sau prostie.

Această desacralizare nu este un atac la religie sau morală, ci o formă de corecție simbolică. Nicolae Dima observă că „umorul popular funcționează ca un tribunal informal, în care comunitatea judecă abuzurile fără a le numi explicit" (Dima, 2016, p. 141).

În acest sens, Păcală nu este un anarhist, ci un agent al echilibrului social. El restabilește simbolic o justiție pe care instituțiile oficiale nu o pot sau nu o vor realiza.

4.5.Păcală și identitatea românească: inteligența ludică

Din perspectivă identitară, Păcală întruchipează o dimensiune esențială a mentalității românești tradiționale: inteligența ludică, capacitatea de a transforma dezavantajul în avantaj prin joc, ironie și creativitate. Spre deosebire de Harap-Alb, care se maturizează prin inițiere, și de Ivan Turbincă, care negociază cu sacrul, Păcală operează exclusiv în registrul social.

Pascal Boyer subliniază că miturile care implică înșelătorii și paradoxuri sunt eficiente cultural pentru că „exploatează așteptările cognitive ale audienței" (Boyer, 1992, p. 84). Păcală funcționează tocmai pe această bază: el subminează așteptările, producând râs și, simultan, reflecție socială.

Prin persistența sa în imaginarul colectiv, Păcală devine o previziune mitică a rezistenței culturale, un simbol al supraviețuirii prin inteligență, nu prin forță.

Păcală reprezintă forma extremă a umorului mitic românesc, în care subversiunea nu mai vizează sacrul (Ivan Turbincă) sau inițierea (Harap-Alb), ci ordinea socială însăși. El este un trickster pur, dar profund integrat comunitar, care nu distruge, ci corectează.

În economia eseului, Păcală completează triada identitară:

- Ivan Turbincă – supraviețuirea existențială prin umor,
- Harap-Alb – devenirea identitară prin inițiere și relație,
- Păcală – rezistența socială prin inteligență ludică.

Această triadă configurează o mitologie românească în care umorul nu este marginal, ci central, funcționând ca principiu de coeziune și continuitate culturală.

Concluzii

Previziunile mitice ale identității și umorului românesc

Analiza comparativă a figurilor mitico-narative Ivan Turbincă, Harap-Alb și Păcală evidențiază coerența profundă a imaginarului românesc tradițional, în care mitul și umorul nu funcționează ca registre opuse, ci ca structuri complementare de construcție identitară. Aceste personaje, aparținând unor tipologii diferite — anti-eroul existențial, eroul inițiatic și trickster-ul social — conturează împreună un model antropologic specific, în care identitatea nu este afirmată prin dominație, solemnitate sau eroism absolut, ci prin adaptare, negociere simbolică și inteligență ludică.

În Ivan Turbincă, mitul este supus unei demitizări controlate, prin care sacrul, moartea și transcendența sunt aduse în registrul familiarului. Umorul nu neagă existența limitelor ontologice, ci le face suportabile, oferind o strategie simbolică de supraviețuire existențială. Ivan nu se mântuiește și nu se pierde, ci rămâne într-o zonă liminală, emblematică pentru o identitate care preferă echilibrul precar în locul certitudinii absolute. Această figură anticipează un mod de raportare la lume caracterizat de relativizare, ironie și refuzul solemnului excesiv.

Harap-Alb, în schimb, propune o mitologie a devenirii. Parcursul inițiatic al personajului reflectă procesul maturizării identitare, în care greșeala, umilința și dependența de celălalt devin etape formative esențiale. Umorul, prezent constant, atenuează dramatismul inițierii și transformă eșecul în experiență pedagogică. În acest caz, mitul nu este demontat, ci umanizat, iar identitatea se construiește prin relație, solidaritate și asumare progresivă a responsabilității. Harap-Alb prefigurează astfel o identitate colectivă întemeiată pe echilibru moral și coeziune comunitară.

În figura lui Păcală, umorul atinge forma sa cea mai radicală și mai direct socială. Trickster-ul românesc subminează autoritatea, literalizează regulile și dezvăluie absurditatea ierarhiilor prin inteligență ludică. Spre deosebire de Ivan și Harap-Alb, Păcală nu negociază cu sacrul și nu traversează inițieri simbolice, ci acționează exclusiv în plan social, unde restabilește, prin râs, un echilibru moral informal. Această formă de umor funcționează ca justiție simbolică și ca mecanism de rezistență non-violentă, exprimând o etică a supraviețuirii prin creativitate și adaptare.

Privite comparativ, aceste trei figuri configurează o triadă identitară coerentă, care acoperă principalele dimensiuni ale experienței umane: existențială (Ivan Turbincă), formativă (Harap-Alb) și socială (Păcală). În toate cele trei cazuri, umorul nu este un element marginal sau decorativ, ci un principiu structural al mitului, cu funcție cognitivă, axiologică și identitară. Râsul nu distruge sensul, ci îl regenerează; nu dizolvă mitul, ci îl face funcțional într-o lume instabilă.

Din această perspectivă, „previziunile mitice” nu trebuie înțelese ca profeții explicite, ci ca modele simbolice de comportament și auto-reprezentare, transmise cultural și reactualizate constant. Ele anticipează forme de reziliență identitară care rămân relevante și în contemporaneitate: capacitatea de a relativiza autoritatea, de a negocia sensul, de a transforma criza în experiență și frica în râs.

În concluzie, Ivan Turbincă, Harap-Alb și Păcală nu sunt doar personaje literare sau folclorice, ci configurații mitice ale identității românești, în care umorul funcționează ca instrument de continuitate culturală și ca strategie de supraviețuire simbolică. Prin ele, cultura românească își afirmă o viziune asupra lumii în care inteligența, ironia și adaptarea devin valori fundamentale, capabile să susțină identitatea colectivă dincolo de contexte istorice și sociale schimbătoare.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bahtin, Mihail. (1984). Rabelais and His World. Bloomington: Indiana University Press.
2. Boyer, Pascal. (1992). The Naturalness of Religious Ideas. Berkeley: University of California Press.
3. Campbell, Joseph. (1949). The Hero with a Thousand Faces. New York: Pantheon Books.
4. Călinescu, George. (1965). Istoria literaturii române de la origini până în prezent. București: Fundația Regală.
5. Creangă, Ion. (2012). Povești, povestiri, amintiri. București: Editura Poseidon.
6. Gavriluță, Nicu; Dima, Nicolae; Mihalache, Sorin. (2016). Religie și violență în Europa seculară. Iași: Polirom.
7. Eliade, Mircea. (1963). Myth and Reality. New York: Harper & Row.
8. Eliade, Mircea. (1965). Rites and Symbols of Initiation. New York: Harper & Row.
9. Hyde, Lewis. (1998). Trickster Makes This World: Mischief, Myth, and Art. New York: North Point Press.
10. Lévi-Strauss, Claude. (1963). Structural Anthropology. New York: Basic Books.
11. Pop, Mihai; Ruxăndoiu, Pavel. (1991). Folclor literar românesc. București: Editura Didactică și Pedagogică.
12. Trémon, Anne-Christine. (2024). Anthropologie contemporaine. Paris: Armand Colin.

THE LAUGHTER THAT TRICKS THE END: IVAN TURBINCĂ AND THE MYTH OF DEATH

Gabriela Olaru
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *In Ivan Turbincă, Ion Creangă humorously reinterprets the myth of death, portraying it as a vulnerable, human-like figure. Ivan, a clever trickster, temporarily defeats death by trapping it in his bag, disrupting the natural order. The story uses humor to demystify death while highlighting its essential role in the balance of life. Overall, the tale combines folklore, myth, and comedy to reflect on human ingenuity and mortality.*

Keywords: *death; trickster; folklore; humor; myth*

Introducere

Moartea reprezintă una dintre constantele fundamentale ale reflecției mitice și literare, fiind percepută, în toate culturile, nu doar ca eveniment biologic, ci și ca realitate simbolică, încărcată de semnificații cosmologice, religioase și existențiale. În imaginarul tradițional, moartea este adesea personificată, ritualizată și integrată într-un sistem coerent de credințe care oferă comunității un cadru de înțelegere și acceptare a finitudinii. Literatura populară, în special basmul și povestirea cu substrat folcloric, conservă și reinterpretează aceste reprezentări, transformând moartea într-un personaj sau într-o forță negociabilă, supusă ingeniozității umane.

În acest context, povestirea „Ivan Turbincă" de Ion Creangă ocupă un loc aparte în literatura română, prin modul original în care reconfigurează mitul morții într-o cheie comică și demitizantă. Textul valorifică un fond mitologic arhaic, specific mentalității tradiționale, dar îl supune unui proces de desacralizare prin intermediul umorului, al grotescului și al spiritului ludic. Moartea nu mai apare ca o instanță absolută și intangibilă, ci ca un personaj vulnerabil, supus slăbiciunilor omenești și, în cele din urmă, înfrânt temporar de eroul principal.

Ion Creangă, profund ancorat în universul satului românesc și în cultura orală, realizează în „Ivan Turbincă" o sinteză între mit, basm și anecdotă populară. Povestirea preia motive mitice universale – precum păcălirea morții, suspendarea timpului sau dorința de nemurire – și le adaptează unei viziuni specifice, marcate de realismul grotesc și de ironia bonomă. Astfel, mitul morții nu este doar conservat, ci și reinterpretat, devenind un instrument de reflecție asupra condiției umane, asupra limitei existenței și asupra raportului dintre om și sacru.

Din perspectiva teoretică, analiza mitului morții în „Ivan Turbincă" se poate înscrie în direcția studiilor de antropologie culturală și de mitocritică, evidențiind funcția simbolică a imaginarului. Așa cum sublinia și Mircea Eliade, mitul oferă „modele exemplare" de comportament și de înțelegere a realității, chiar și atunci când este travestit într-o formă ludică sau parodică (Eliade, 1992). În acest sens, povestirea lui Creangă nu anulează mitul, ci îl reactivează într-o formă accesibilă și memorabilă.

Scopul acestei lucrări este de a analiza modul în care Ion Creangă construiește și rescrie mitul morții în „Ivan Turbincă", urmărind atât personificarea morții ca entitate mitologică, cât și rolul eroului-trickster în subminarea ordinii cosmice. De asemenea, se va evidenția funcția umorului ca strategie de demitizare și de gestionare simbolică a anxietății legate de sfârșitul existenței. Prin această abordare, lucrarea își propune să demonstreze că „Ivan Turbincă" nu este doar o povestire comică, ci o creație cu profunde valențe mitologice și antropologice.

1. Moartea ca personaj mitologic în „Ivan Turbincă”

În imaginarul mitologic tradițional, moartea este rareori concepută ca un fenomen abstract; ea este, de cele mai multe ori, personificată și integrată într-un sistem narativ care permite comunității să o înțeleagă și să o accepte. Personificarea morții reprezintă o strategie simbolică prin care o realitate inevitabilă este adusă în planul familiarului, devenind accesibilă reprezentării și comunicării. În „Ivan Turbincă”, Ion Creangă valorifică această tradiție arhaică, transformând moartea într-un personaj recognoscibil, dotat cu trăsături antropomorfe și comportament previzibil.

Moartea apare în povestire sub forma unei bătrâne hidoase, imagine frecvent întâlnită în folclorul românesc și european, unde sfârșitul este asociat cu decrepitudinea, uscăciunea și lipsa vitalității. Această reprezentare nu este întâmplătoare, ci corespunde unei viziuni simbolice în care moartea este opusul vieții, al regenerării și al plenitudinii. Descrierea sa accentuează dimensiunea grotescă și contribuie la diminuarea caracterului sacru și terifiant al personajului. Prin această strategie narativă, Creangă inițiază un proces de desacralizare, pregătind terenul pentru confruntarea directă dintre om și moarte.

Un element esențial al mitului morții, așa cum apare în text, este vulnerabilitatea acesteia. Deși, în plan simbolic, moartea este o forță cosmică, în plan narativ ea se supune regulilor lumii umane: poate fi flămândă, obosită, speriată și, mai ales, înșelată. Această umanizare excesivă o transformă dintr-o instanță absolută într-un personaj relativ, supus inteligenței și voinței eroului. Creangă sugerează astfel o viziune specifică mentalității tradiționale, în care forțele supranaturale nu sunt complet inaccesibile omului, ci pot fi negociate prin isteține și curaj.

Din perspectiva mitologică, acest tip de reprezentare se înscrie într-o paradigmă arhaică, analizată de Mircea Eliade, potrivit căreia moartea nu este un final definitiv, ci o trecere sau o etapă într-un ciclu mai larg al existenței (Eliade, 1992). Prin urmare, personificarea morții permite intervenția eroului asupra ordinii cosmice, fără a anula complet structura mitică a lumii. Moartea poate fi temporar suspendată, dar nu definitiv eliminată, ceea ce sugerează caracterul ei necesar în economia universală.

De asemenea, moartea din „Ivan Turbincă” îndeplinește o funcție narativă ambivalentă: pe de o parte, este adversarul eroului, iar pe de altă parte, este un personaj ridiculizat, lipsit de autoritate reală. Această ambivalență reflectă tensiunea dintre frica existențială și dorința de dominare simbolică a sfârșitului. Prin reducerea morții la dimensiuni omenești, povestirea oferă cititorului un mecanism de compensare psihologică, transformând spaima în râs și grotescul în familiar.

În plus, faptul că moartea poate fi închisă într-un obiect banal – turbinca – are o puternică semnificație simbolică. Obiectul magic funcționează ca un substitut mitic al controlului asupra invizibilului, sugerând că limitele existenței pot fi manipulate prin mijloace simbolice. După cum afirmă Gilbert Durand, imaginarul mitic operează prin „concretizarea simbolică a abstracțiilor fundamentale ale existenței” (Durand, 1999). Astfel, moartea, concept abstract și înspăimântător, este redusă la o prezență controlabilă și chiar domesticită.

Prin urmare, moartea ca personaj mitologic în „Ivan Turbincă” nu este doar un element de decor narativ, ci o construcție simbolică complexă, care reflectă o concepție arhaică asupra lumii. Ion Creangă reușește să îmbine tradiția mitologică cu umorul popular, creând o reprezentare a morții care, deși comică, păstrează profunzimea reflecției asupra condiției umane și asupra inevitabilității sfârșitului.

2. Ivan Turbincă – între șiretenie populară și sfidarea destinului

Ivan Turbincă este un personaj comic, dar profund simbolic, care ilustrează o viziune populară asupra vieții, morții și divinității, bazată pe inteligență practică, ironie și atașament față de existența pământească.

Personajul Ivan Turbincă se înscrie într-o tipologie mitologică bine conturată, figură arhaică prezentă în numeroase mitologii și tradiții folclorice. În povestirea lui Ion Creangă, Ivan întruchipează tipul de erou care reușește să înfrunte moartea nu prin forță fizică sau superioritate morală, ci prin viclenie, ironie și adaptabilitate.

Ivan este prezentat ca un soldat bătrân, ieșit din slujbă, aflat într-o continuă peregrinare, purtând cu sine turbinca ce îi va deveni instrument de putere: „Ivan era un soldat bătrân, ieșit din slujbă, care umbla prin lume cu turbinca în spate” (Creangă, 2009). Statutul său marginal îl apropie de figura omului simplu, lipsit de privilegii sociale, dar dotat cu o inteligență instinctivă, capabilă să compenseze orice neajuns material.

Ivan nu este un erou clasic, înzestrat cu virtuți excepționale sau cu o misiune salvatoare de ordin colectiv. Dimpotrivă, el apare ca un personaj simplu, apropiat de lumea cotidiană, ale cărui gesturi sunt motivate de nevoile imediate ale existenței: foamea, dorința de adăpost și plăcerea vieții. Această aparentă banalitate conferă personajului un caracter profund uman și facilitează identificarea cititorului cu el. Ivan refuză raiul, considerându-l lipsit de plăcerile care dau sens existenței umane: „În rai e bine, dar cam fără chef” (Creangă, 2009). Această replică sintetizează filosofia de viață a personajului, centrată pe prezent, pe bucuria imediată și pe libertatea individuală, în opoziție cu idealurile abstracte ale mântuirii. În plan mitologic, tocmai această umanitate îl califică drept adversar al morții, deoarece reprezintă vitalitatea și instinctul de conservare.

Confruntarea dintre Ivan și moarte se desfășoară într-un registru paradoxal, în care relația de putere este constant inversată. Moartea, deși posedă autoritate cosmică, este lipsită de mijloacele necesare pentru a-l domina pe Ivan, care se dovedește mai inventiv și mai stăpân pe situație. Episodul central, în care Ivan o închide pe moarte în turbincă, este emblematic, deoarece transformă frica supremă a omenirii într-un obiect al deriziunii: „Moartea se zbătea în turbincă, iar Ivan râdea de se prăpădea” (Creangă, 2009). Astfel, moartea este desacralizată, iar eroul devine stăpân peste propriul destin, măcar temporar. Citatul din text evidențiază caracterul abrupt și comic al victoriei lui Ivan: „Și cum stătea ea pe gânduri, pac! Ivan o înșfacă și o vâră în turbincă” (Creangă, 1983).

Ivan nu negociază cu moartea și nu o înfruntă solemn; el o păcălește, reducând confruntarea la un act de șiretenie. În acest fel, moartea este învinsă nu prin eroism clasic, ci prin inteligență practică, specifică mentalității populare.

În același timp, Ivan dovedește un curaj neobișnuit, rezultat nu din eroism clasic, ci din absența fricii. El discută de la egal la egal cu Dumnezeu și cu Sfântul Petru, fără teamă sau supunere exagerată, ceea ce sugerează o mentalitate populară familiară cu sacrul, dar lipsită de solemnitate. Atitudinea divinității față de Ivan este una tolerantă, chiar indulgentă, fapt reliefat de narator prin nota ironică a relatării: „Dumnezeu zâmbea pe sub barbă, văzând isprăvile lui Ivan” (Creangă, 2009). Această relație umanizată cu divinitatea reflectă specificul operei lui Creangă, în care sacrul este apropiat de cotidian.

Ivan se află, în mod constant, între viață și moarte, între ordinea divină și cea umană. Prin acțiunile sale, el destabilizează temporar echilibrul cosmic, dar nu îl distruge definitiv. Această poziție liminală este esențială pentru înțelegerea funcției mitice a personajului, deoarece permite explorarea unor teme fundamentale, precum nemurirea, timpul și condiția umană.

Ivan Turbincă ilustrează o formă de rezistență simbolică în fața fatalității. Refuzul său de a se supune morții poate fi interpretat ca expresie a unei atitudini existențiale arhaice, în care omul nu acceptă pasiv destinul, ci încearcă să îl negocieze sau să îl amâne. Așa cum observă Mircea Eliade, în miturile populare „moartea poate fi înșelată, dar nu anulată” (Eliade, 1992). În acest sens, victoria lui Ivan este provizorie și ambivalentă, sugerând limitele intervenției umane asupra ordinii cosmice.

Prin construirea personajului Ivan Turbincă, Ion Creangă reușește să ofere o reprezentare complexă a confruntării omului cu moartea. Personajul nu neagă existența morții, ci o provoacă, o ironizează și o suspendă temporar, afirmând, prin râs și ingeniozitate, vitalitatea și libertatea spiritului uman. Astfel, confruntarea dintre Ivan și moarte devine o metaforă a luptei simbolice dintre viață și inevitabilul sfârșit.

3. Turbinca – instrumentul de suspendare a ordinii cosmice și simbol al autorității delegate

În basmul cult Ivan Turbincă de Ion Creangă, turbinca apare ca un obiect aparent modest, dar cu o forță simbolică excepțională. Dincolo de funcția sa narativă, turbinca este un artefact mitologic ce

permite suspendarea ordinii cosmice, capturarea morții și subminarea ierarhiilor divine. Lucrarea de față își propune să interpreteze turbinca drept instrument al autorității delegate, plasat la intersecția dintre mit, sacru și comic, și să evidențieze modul în care aceasta destabilizează ordinea ontologică tradițională.

În economia basmului, turbinca nu este un obiect magic autonom, ci unul investit prin delegație divină. Dumnezeu îi blagoslovește turbinca lui Ivan, drept recompensă pentru bunătatea sa: „— Doamne, blagoslovește-mi turbinca asta, ca orice va intra într-însa să nu mai poată ieși fără voia mea." (Creangă, 1976, Ivan Turbincă, p. 222)

Gestul amintește de mecanismele mitice ale transferului temporar de putere, frecvent întâlnite în mitologiile arhaice. Mircea Eliade subliniază că obiectele sacre nu sunt sacre prin ele însele, ci prin „participarea lor la o forță transcendentă" (Eliade, 1992, p. 23).

Astfel, turbinca funcționează ca o ierofanie mobilă, un spațiu portabil al sacrului, în care ființele supranaturale pot fi constrânse, anulate sau suspendate.

Momentul culminant al basmului îl constituie capturarea Morții în turbincă. Acest act produce o fractură ontologică majoră, deoarece moartea, principiu universal și imuabil, este supusă voinței umane: „Ia stai oleacă aici, că nu-i încă vremea ta." (Creangă)

În plan mitologic, moartea nu poate fi învinsă, ci cel mult amânată. Prin urmare, gestul lui Ivan nu este unul eroic în sens clasic, ci subversiv și carnavalesc. Gilbert Durand arată că imaginarul popular recurge adesea la „strategii simbolice de domesticire a morții, prin ridiculizare sau capturare" (Durand, 1999, p. 312).

Turbinca devine, astfel, un instrument de suspendare a legilor cosmice, generând un haos temporar în ordinea lumii: oamenii nu mai mor, iadul rămâne gol, iar raiul este perturbat.

Puterea lui Ivan nu este una originară, ci derivată, ceea ce ridică problema legitimității. El nu este zeu, nici erou civilizator, ci un soldat simplu, aflat la marginea ordinii sociale. Tocmai această marginalitate îi permite să exercite puterea fără responsabilitate metafizică.

Clifford Geertz observă că simbolurile religioase pot funcționa ca „modele de realitate, dar și ca modele pentru realitate" (Geertz, 1994, p. 93). Turbinca este un astfel de simbol ambivalent: ea reflectă ordinea divină, dar oferă și posibilitatea de a o rescrie temporar.

Ivan abuzează de autoritatea primită, transformând-o într-un instrument de negociere cu instanțele supreme. Dumnezeu însuși este nevoit să intervină pentru a restabili ordinea, ceea ce sugerează limitele oricărei delegări de putere.

Un aspect esențial al turbincii este integrarea sa într-un registru comic. Creangă nu construiește o tragedie metafizică, ci o comedie mitologică, în care sacralitatea este permanent ironizată. Pascal Boyer subliniază că umorul apare frecvent în mituri ca „mecanism cognitiv de gestionare a contradicțiilor ontologice" (Boyer, 2022, p. 178).

Prin râs, basmul neutralizează spaima de moarte și autoritatea absolută a divinității, oferind o viziune populară, negociabilă, asupra sacrului.

Așadar, turbinca este mai mult decât un obiect magic: ea este un simbol al autorității delegate, al suspendării temporare a ordinii cosmice și al relației tensionate dintre om și sacru. Prin intermediul ei, Ivan Turbincă devine un agent al haosului controlat, un personaj care revelează fragilitatea echilibrului cosmic atunci când puterea sacră este transferată în mâini profane.

În lectura antropologică și mitologică, turbinca ilustrează nevoia comunității tradiționale de a imagina spații simbolice în care moartea, divinitatea și ordinea lumii pot fi contestate — fie și doar prin râs.

4. Suspendarea morții și perturbarea ordinii cosmice

Unul dintre cele mai semnificative aspecte mitologice ale povestirii „Ivan Turbincă" este reprezentat de suspendarea temporară a morții și de consecințele acestei acțiuni asupra ordinii universale. În imaginarul arhaic, moartea nu este doar un eveniment individual, ci o funcție cosmică esențială, fără de

care echilibrul lumii este grav afectat. Prin închiderea morții în turbincă, Ivan produce o ruptură simbolică în structura existenței, generând o stare de haos și disfuncționalitate.

În plan narativ, dispariția morții conduce la o situație paradoxală: oamenii nu mai pot muri, indiferent de suferință sau vârstă. Această aparentă victorie asupra finitudinii se dovedește rapid problematică, sugerând că nemurirea, lipsită de regenerare și de ciclicitate, devine o formă de stagnare. Creangă introduce aici o reflecție profund mitologică, conform căreia moartea este indispensabilă vieții, funcționând ca principiu de reînnoire și transformare.

Această concepție este larg răspândită în miturile universale, unde abolirea morții este adesea asociată cu degradarea ordinii cosmice. Mircea Eliade subliniază faptul că „viața și moartea formează un cuplu indisolubil în structura sacrului, iar anularea uneia conduce inevitabil la dezechilibru" (Eliade, 1992). În „Ivan Turbincă", această idee este transpusă într-o formă narativă accesibilă și comică, dar cu implicații simbolice profunde.

Haosul generat de suspendarea morții se manifestă nu doar la nivel biologic, ci și la nivel moral și social. Lumea își pierde sensul firesc, iar suferința devine inutilă, întrucât nu mai există eliberare prin moarte. Creangă sugerează, implicit, că moartea conferă sens existenței umane, delimitând timpul vieții și oferindu-i coerență. Fără acest prag final, viața se prelungește indefinit, dar își pierde semnificația.

Din perspectivă mitologică, această situație reflectă o încălcare a legii cosmice, în care eroul, deși animat de dorința de a sfida moartea, nu poate susține pe termen lung consecințele actului său. Ivan nu este un demiurg capabil să reconstruiască ordinea lumii; el este un om care intervine punctual într-un mecanism cosmic mult mai amplu. Astfel, suspendarea morții capătă un caracter provizoriu, iar restabilirea echilibrului devine inevitabilă.

Un alt element semnificativ este reacția divinității față de această perturbare a ordinii naturale. Dumnezeu, confruntat cu imposibilitatea morții, este nevoit să intervină, ceea ce sugerează că moartea este parte integrantă a planului divin. Intervenția sacrului reafirmă limitele acțiunii umane și reintroduce ordinea cosmică. În acest sens, povestirea păstrează o dimensiune morală subtilă, fără a cădea în didacticism explicit.

Din punct de vedere simbolic, suspendarea morții poate fi interpretată ca o expresie a dorinței umane de a controla timpul și destinul. Această dorință, prezentă în numeroase mituri ale nemuririi, este însă contrabalansată de conștiința limitelor existenței. După cum afirmă Gilbert Durand, imaginarul mitic „nu propune abolirea definitivă a morții, ci integrarea ei într-un sistem de sens" (Durand, 1999). Creangă ilustrează această idee printr-o narațiune în care moartea este temporar eliminată, doar pentru a demonstra necesitatea ei.

Prin urmare, suspendarea morții în „Ivan Turbincă" nu reprezintă un triumf absolut al vieții asupra sfârșitului, ci o etapă narativă menită să evidențieze rolul fundamental al morții în structura universului. Povestirea transmite astfel o viziune mitologică echilibrată, în care moartea, deși temută și ridiculizată, rămâne indispensabilă pentru menținerea ordinii cosmice și a sensului existenței umane.

5. Dimensiunea comică și funcția demitizantă a morții

Umorul constituie una dintre strategiile esențiale prin care Ion Creangă reușește să reconfigureze mitul morții în „Ivan Turbincă". Departe de a diminua profunzimea temei, dimensiunea comică funcționează ca un instrument de demitizare și de gestionare simbolică a fricii existențiale. Râsul nu anulează moartea, ci o face suportabilă, transformând-o dintr-o instanță terifiantă într-un personaj ridicol și vulnerabil.

Moartea este supusă unui proces constant de degradare simbolică: este flămândă, speriată, lipsită de autoritate și incapabilă să-și îndeplinească menirea. Această reprezentare se înscrie într-o tradiție populară a râsului protector, prin care comunitatea își exprimă dorința de a domina simbolic forțele care o amenință. Ridiculizarea morții devine, astfel, o formă de exorcizare culturală, menită să reducă anxietatea legată de sfârșitul vieții.

În acest sens, se poate invoca teoria lui Mihail Bahtin despre râsul carnavalesc, care suspendă temporar ierarhiile și inversează raporturile de putere: „Râsul eliberează de frică, pentru că nimic nu mai este absolut” (Bahtin, 2005).

În „Ivan Turbincă”, moartea, simbol al absolutului, este supusă acestui mecanism carnavalesc, fiind coborâtă în planul profanului și al cotidianului.

Comicul rezultă și din contrastul dintre statutul cosmic al morții și mijloacele rudimentare prin care este învinsă: o turbincă, obiect banal, devine instrument al dominației asupra unei forțe universale. Această disproporție accentuează caracterul parodic al situației și contribuie la demitizarea radicală a morții. Creangă valorifică aici o estetică a grotescului, în care sublimul și trivialul coexistă, generând un efect de distanțare ironică.

Funcția demitizantă a umorului nu presupune însă distrugerea completă a mitului. Dimpotrivă, mitul este reactivat într-o formă accesibilă și memorabilă, adaptată mentalității populare. Moartea este ridiculizată, dar nu eliminată definitiv, ceea ce sugerează o acceptare lucidă a inevitabilului. Râsul devine, astfel, o formă de înțelepciune populară, prin care omul își afirmă vitalitatea în fața destinului.

6. **Veșnicia ca povară – Finalul tragicomic al nemuririi**

Basmul cult Ivan Turbincă de Ion Creangă propune o reflecție paradoxală asupra uneia dintre cele mai vechi aspirații ale umanității: nemurirea. Departe de a fi prezentată ca o binecuvântare, veșnicia apare aici ca o povară existențială, o anomalie cosmică ce generează absurd, suferință și dezechilibru. Eseul de față analizează modul în care Creangă construiește un final tragicomic al nemuririi, în care suspendarea morții nu conduce la fericire, ci la degradarea sensului existenței.

În imaginarul tradițional, moartea nu este un accident, ci o lege fundamentală a cosmosului. Mircea Eliade arată că „moartea participă la economia sacrului, fiind indispensabilă regenerării și continuității vieții” (Eliade, 1992, p. 108).

În Ivan Turbincă, capturarea morții produce o perturbare majoră a acestei ordini. Lumea intră într-o stare de stagnare: nimeni nu mai moare, dar nimeni nu se mântuiește. Raiul și iadul sunt golite de funcția lor, iar universul își pierde dinamica simbolică.

Creangă sugerează implicit că viața capătă sens tocmai prin limita ei, iar abolirea morții echivalează cu anularea rostului existențial.

Ivan, devenit nemuritor prin consecință, nu trăiește extazul veșniciei, ci monotonia ei. Existența sa se reduce la repetiție, lipsită de finalitate. În acest sens, nemurirea se apropie de ceea ce Albert Camus va numi, în alt context, „absurdul existenței fără ieșire” (Camus, 2005, p. 41).

Finalul basmului este emblematic: „Și Ivan trăiește și astăzi, de n-a murit.” (Creangă, Ivan Turbincă) Formula aparent ludică ascunde o concluzie gravă: Ivan nu este fericit, ci condamnat la o eternă suspendare, fără sens, fără transcendență, fără moarte.

Creangă nu construiește o tragedie metafizică, ci o comedie cu fundal ontologic tragic. Nemurirea este prezentată într-o cheie carnavalescă: Moartea este păcălită, Dumnezeu negociază, iar ordinea cosmică este temporar ridiculizată.

Potrivit lui Gilbert Durand, imaginarul popular recurge adesea la „desacralizarea figurilor ultime prin umor, ca formă de exorcizare simbolică a fricii” (Durand, 1999, p. 315). Râsul devine astfel un instrument de gestionare a angoasei legate de moarte și eternitate.

Tragicomicul derivă tocmai din contrastul dintre aspirația umană spre nemurire și rezultatul ei grotesc: o existență fără sfârșit, dar și fără sens.

Deși Ivan pare inițial câștigător, finalul sugerează că nemurirea este, de fapt, o pedeapsă mascată. Dumnezeu restabilește ordinea cosmică, dar îl lasă pe Ivan într-o zonă ambiguă, între viață și moarte.

În termenii antropologiei simbolice, această stare poate fi interpretată ca o liminalitate permanentă (Turner, 1974): Ivan nu mai aparține nici lumii muritorilor, nici celei divine.

Astfel, basmul afirmă o idee fundamentală: veșnicia nu este destinul omului, iar tentativa de a o accesa conduce inevitabil la alienare.

În Ivan Turbincă, Ion Creangă demitizează radical idealul nemuririi, prezentând-o ca o experiență absurdă, obositoare și lipsită de sens. Veșnicia devine o povară, iar finalul tragicomic al basmului funcționează ca o lecție antropologică profundă: moartea nu este dușmanul vieții, ci condiția ei de posibilitate.

Prin umor, ironie și inversare simbolică, Creangă oferă una dintre cele mai lucide reflecții din literatura română asupra limitelor umanului și asupra pericolului de a suspenda legile fundamentale ale cosmosului.

Concluzii

Analiza mitului morții în „Ivan Turbincă" evidențiază complexitatea unei povestiri care depășește cu mult statutul de simplă creație comică. Ion Creangă reușește să construiască o narațiune cu profunde valențe mitologice și antropologice, în care moartea este personificată, ridiculizată și temporar suspendată, fără a fi însă anulată definitiv.

Prin personificarea morții ca personaj vulnerabil, Creangă valorifică un imaginar arhaic în care forțele cosmice pot fi negociate. Prin figura lui Ivan Turbincă, erou de tip trickster, autorul propune un model de confruntare simbolică cu sfârșitul existenței, bazat pe inteligență practică, umor și spirit ludic. Suspendarea morții generează haos cosmic, demonstrând necesitatea acesteia în economia universală, iar dimensiunea comică funcționează ca mecanism de demitizare și de protecție psihologică.

În ansamblu, „Ivan Turbincă" oferă o reflecție profundă asupra condiției umane, sugerând că moartea, deși inevitabilă, poate fi integrată simbolic prin poveste și râs. Mitul morții nu este negat, ci reinterpretat într-o cheie populară, care afirmă vitalitatea și libertatea spiritului uman în fața limitelor existenței.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bahtin, Mihail. (2005). Rabelais și lumea sa. București: Univers.
2. Boyer, Pascal. (2022). La fabrique de l'humanité. Paris: Odile Jacob.
3. Camus, Albert. (2005). Mitul lui Sisif. București: Humanitas.
4. Creangă, Ion. (1983). Povești și povestiri. București: Editura Minerva.
5. Călinescu, George. (2003). Istoria literaturii române de la origini până în prezent. București: Minerva.
6. Ciopraga, Constantin. (1971). Personalitatea literaturii române. Iași: Junimea.
7. Durand, Gilbert. (1999). Structurile antropologice ale imaginarului. București: Univers Enciclopedic.
8. Geertz, Clifford. (1994). Interpretarea culturilor. București: Trei.
9. Eliade, Mircea. (1992). Aspecte ale mitului. București: Univers.
10. Eliade, Mircea. (1992). Sacrul și profanul. București: Humanitas.
11. Papadima, Ovidiu. (1995). Literatura populară română. București: Minerva.
12. Turner, Victor. (1974). The Ritual Process. New York: Cornell University Press.

IMMORTALITY BETWEEN MYTH AND LITERATURE: COMPARISONS BETWEEN ROMANIAN FOLK TALES, REALIST LITERATURE, AND UNIVERSAL MYTHOLOGIES

Gabriela Olaru
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *The work "Immortality between Myth and Literature: Comparisons between Romanian Folk Tales, Realist Literature, and Universal Mythologies" examines immortality as a symbolic and cultural motif in myths, Romanian folk tales, and realist literature. In myths, immortality belongs to gods, highlighting human finitude and reinforcing cosmic order. Romanian folk tales, such as Youth Without Age and Life Without Death, reinterpret this theme within an initiatory framework, showing immortality as desirable yet incompatible with human memory and emotion. Realist literature demystifies immortality, presenting death as inevitable and replacing eternal life with legacy, memory, or narrative permanence. Across these registers, immortality evolves from a sacred reality to a symbolic and reflective tool, revealing humanity's ongoing negotiation with mortality, time, and meaning.*

Keywords: *immortality; myth; romanian folk tale; realist literature; human finitude*

Introducere

Problema nemuririi constituie una dintre cele mai persistente și profunde interogații ale spiritului uman, situându-se la intersecția dintre mit, religie, filosofie și literatură. Dorința de a transcende limita biologică a morții nu este doar o reacție instinctivă de conservare, ci o formă de reflecție simbolică asupra sensului existenței, timpului și identității. În acest sens, imaginarul nemuririi devine o expresie culturală a tensiunii dintre finitudine și aspirația către absolut.

Antropologia culturală a demonstrat că reprezentările nemuririi apar în toate societățile tradiționale, fiind asociate fie cu lumea zeilor, fie cu strămoșii mitici sau cu eroii fondatori. Mircea Eliade subliniază faptul că „pentru omul arhaic, moartea nu este un eveniment final, ci un moment de ruptură ontologică, care deschide accesul către un alt mod de existență" (Eliade, 1998, p. 103). Nemurirea nu este, astfel, un fapt biologic, ci un construct simbolic, dependent de raportarea omului la sacru și la timp. În mitologiile universale, această raportare se exprimă printr-o separare radicală între condiția divină și cea umană. Zeii sunt nemuritori deoarece locuiesc într-un timp reversibil, mitic, în timp ce oamenii sunt supuși devenirii și morții. Eșecul tentativei umane de a dobândi nemurirea, așa cum este ilustrat în Epopeea lui Ghilgameș, are valoare paradigmatică, deoarece afirmă o lege cosmică fundamentală: „moartea este prețul umanității" (Eliade, 1998, p. 112). Această idee va fi reluată, sub forme variate, de literatura ulterioară, care transformă nemurirea dintr-un ideal metafizic într-o problemă morală sau existențială.

În spațiul culturii populare românești, basmul preia structuri mitice arhaice, dar le resemnifică într-un limbaj accesibil și simbolic. Basmul „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte" ocupă un loc central în această tradiție, fiind considerat o meditație narativă asupra incompatibilității dintre eternitate și condiția umană. George Călinescu remarcă faptul că „basmul nu este o simplă poveste fantastică, ci o alegorie a dorinței omului de a ieși din timp" (Călinescu, 1982, p. 215). Eroul basmului aspiră la nemurire nu din orgoliu, ci dintr-o formă de refuz ontologic al degradării și al suferinței.

Totuși, această aspirație este însoțită de o pierdere esențială: abolirea memoriei, a afectivității și a devenirii. După cum observă Romulus Vulcănescu, „lumea fără moarte este o lume fără istorie, iar omul, lipsit de timp, își pierde umanitatea" (Vulcănescu, 1985, p. 141). Astfel, basmul românesc nu glorifică nemurirea, ci o problematizează critic, oferind o reflecție profundă asupra sensului existenței finite.

În literatura realistă, paradigma se modifică radical. Odată cu desacralizarea lumii și cu afirmarea raționalismului modern, nemurirea nu mai este concepută ca posibilitate ontologică, ci ca iluzie sau obsesie compensatorie. Literatura secolului al XIX-lea mută accentul de pe transcenderea morții pe confruntarea lucidă cu aceasta. Potrivit lui Lucian Boia, „modernitatea nu anulează nevoia de nemurire, ci o traduce în forme laice: memoria colectivă, gloria, posteritatea" (Boia, 2000, p. 67).

Prin urmare, de la mit la basm și de la basm la literatura realistă, conceptul de nemurire suferă o serie de transformări semnificative, reflectând mutațiile profunde ale mentalităților culturale. Dacă mitul sacralizează nemurirea, iar basmul o simbolizează inițiatic, realismul o demitizează, fără a anula însă funcția ei reflexivă.

Lucrarea își propune o analiză comparativă a reprezentărilor nemuririi în basmul românesc, mitologiile universale și literatura realistă, urmărind să evidențieze atât continuitățile simbolice, cât și rupturile de perspectivă. Demersul își asumă o abordare interdisciplinară, integrând perspective din antropologia culturală, istoria religiilor și teoria literară, pentru a demonstra că nemurirea rămâne, în toate aceste forme, un instrument privilegiat de reflecție asupra condiției umane.

1. Nemurirea ca aspirație mitică: repere universale

În mitologiile arhaice, nemurirea constituie un atribut fundamental al ființelor sacre, delimitând ontologic divinitatea de umanitate. Această distincție este esențială pentru structura imaginarului mitic, întrucât ea fundamentează atât ordinea cosmică, cât și ierarhia existențială a lumii. După cum afirmă Mircea Eliade, „sacralitatea se manifestă întotdeauna ca o realitate de ordin diferit față de realitatea profană" (Eliade, 1992, p. 11), iar nemurirea reprezintă una dintre formele privilegiate ale acestei alterități sacre.

În majoritatea mitologiilor, zeii sunt nemuritori nu doar pentru că nu mor, ci pentru că trăiesc într-un timp non-istoric, reversibil și repetabil. Timpul mitic este, potrivit lui Eliade, „un timp primordial, mereu recuperabil prin ritual și povestire" (Eliade, 1998, p. 67). Nemurirea este, așadar, inseparabilă de această suspendare a devenirii. Oamenii, dimpotrivă, sunt definiți prin intrarea lor în timp, prin degradare și prin moarte, ceea ce face ca aspirația către nemurire să fie, în mit, o formă de transgresiune.

Un exemplu paradigmatic îl oferă Epopeea lui Ghilgameș, considerată una dintre cele mai vechi reflecții literare asupra condiției umane. După moartea lui Enkidu, Ghilgameș pornește într-o căutare disperată a nemuririi, confruntându-se cu limitele propriei umanități. Întâlnirea cu Utnapiștim, singurul muritor devenit nemuritor prin voința zeilor, are valoare de revelație negativă: „Nu există permanență. Oare construim noi case care să dăinuie pe vecie?" (Epopeea lui Ghilgameș, tăblița X).

Mesajul mitului este clar: nemurirea nu poate fi obținută prin efort individual, ci rămâne un privilegiu excepțional, acordat arbitrar de divinitate. Eșecul eroului nu este un simplu insucces narativ, ci o reafirmare simbolică a ordinii cosmice. După cum observă Jean Bottéro, „Ghilgameș nu eșuează pentru că este slab, ci pentru că este om" (Bottéro, 2001, p. 89).

Aceeași ambiguitate a nemuririi se regăsește în mitologia greacă, unde dorința de a transcende moartea este adesea sancționată. Mitul lui Tithonos, căruia zeița Eos îi oferă nemurirea, dar uită să-i ceară tinerețea veșnică, ilustrează caracterul paradoxal al acestui dar. Nemurirea, lipsită de regenerare, devine o formă de degradare infinită. După cum notează Vernant, „nemurirea fără tinerețe nu este o binecuvântare, ci o caricatură a vieții divine" (Vernant, 1990, p. 76).

În mod similar, mitul lui Prometeu introduce o altă dimensiune a nemuririi: pedeapsa eternă. Condamnat la un supliciu fără sfârșit, Prometeu nu poate muri, dar nici nu poate scăpa de suferință. Nemurirea devine astfel un instrument de sancționare, accentuând ideea că eternitatea, lipsită de sens sau de libertate, este mai dureroasă decât moartea. Această reprezentare va influența profund imaginarul literar occidental, de la tragedia antică până la literatura modernă.

În mitologiile orientale, perspectiva asupra nemuririi este nuanțată de ideea ciclurilor cosmice și a reîncarnării. În tradiția indiană, nemurirea nu este concepută ca perpetuare a individualității, ci ca

eliberare din ciclul nașterilor și morților (samsara). Upanișadele afirmă că „cel care cunoaște adevărul suprem nu se mai naște și nu mai moare” (Upanișad, II, 18). Nemurirea devine, astfel, o stare de dizolvare a eului, nu de conservare a acestuia.

În mitologia chineză, nemurirea este asociată cu armonia cosmică și cu practicile taoiste. Nemuritorii (xian) nu sunt zei în sens clasic, ci ființe care au atins un echilibru perfect între corp, spirit și natură. Această viziune sugerează o apropiere mai mare între uman și divin, dar păstrează ideea că nemurirea presupune o transformare radicală a condiției inițiale.

Din perspectivă antropologică, aceste variații culturale confirmă observația lui Pascal Boyer conform căreia „mintea umană produce reprezentări ale nemuririi ca extensii logice ale intuițiilor despre agenți, intenționalitate și continuitate” (Boyer, 2022, p. 94). Nemurirea nu este o simplă fantezie, ci rezultatul unor mecanisme cognitive universale, care caută să dea sens experienței morții.

Mitologiile universale configurează nemurirea ca un ideal inaccesibil omului, dar esențial pentru definirea condiției sale. Prin eșecul eroului mitic de a deveni nemuritor, mitul nu neagă aspirația umană, ci o transformă într-un instrument de reflecție asupra limitelor, sensului și valorii existenței finite. Această concepție va fi reluată și reinterpretată atât de basmul tradițional, cât și de literatura modernă, care vor prelua motivul nemuririi pentru a-l adapta noilor cadre simbolice și culturale.

2. Nemurirea în basmul românesc: sacru, inițiere și refuz al condiției umane

Basmul românesc, ca formă de literatură populară, păstrează în structura sa profundă urme ale gândirii mitice arhaice, adaptate însă sensibilității colective și experienței cotidiene a comunității tradiționale. Spre deosebire de mit, care afirmă adevăruri sacre absolute, basmul funcționează într-un registru simbolic mai flexibil, permițând reinterpretarea marilor teme existențiale, printre care se numără și problema nemuririi. În acest sens, basmul nu propune soluții definitive, ci construiește scenarii narative de reflecție asupra condiției umane.

În basmul românesc, nemurirea apare adesea ca promisiune sau aspirație extremă, situată dincolo de limitele firești ale existenței. Această aspirație este însă inseparabilă de ideea de probă inițiatică. Conform teoriei lui Arnold van Gennep, orice parcurs inițiatic presupune trei etape: separarea, marginalitatea și reintegrarea (van Gennep, 1960). În cazul basmului românesc, căutarea nemuririi coincide cu etapa marginală, în care eroul părăsește lumea profană și intră într-un spațiu sacru, situat „dincolo”.

Basmul „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte” reprezintă exemplul cel mai elaborat al acestei structuri simbolice. Dorința eroului de a obține nemurirea este formulată încă de la naștere, sub forma unei condiții ontologice a venirii sale pe lume. Refuzul de a trăi fără această promisiune poate fi interpretat, în termenii lui Mircea Eliade, drept „o nostalgie a paradisului, specifică ființei umane, care tânjește după o stare de perfecțiune originară” (Eliade, 1998, p. 89).

Drumul eroului este unul inițiatic, marcat de probe succesive și de traversarea unor spații simbolice. Lumea în care ajunge, cea a tinereții veșnice, este o lume a sacralității suspendate, unde timpul nu mai curge, iar moartea nu există. Totuși, această eternitate nu este lipsită de ambiguitate. George Călinescu observă că „fericirea eroului este una abstractă, lipsită de conținut afectiv, întrucât absența timpului înseamnă absența devenirii” (Călinescu, 1982, p. 216).

Un element central al basmului este interdicția – motiv recurent în literatura populară –, care funcționează ca limită simbolică între sacru și profan. Vizitarea Văii Plângerii echivalează cu o reactivare a memoriei și a afectivității umane. După cum subliniază Romulus Vulcănescu, „memoria suferinței este ceea ce îl reumanizează pe erou și îl scoate din eternitatea sterilă” (Vulcănescu, 1985, p. 144). Prin această încălcare, timpul revine, iar nemurirea își pierde consistența.

Revenirea eroului în lumea profană este marcată de un șoc ontologic: spațiul originar este devastat de trecerea timpului, iar moartea apare ca o realitate inevitabilă. Finalul basmului, adesea interpretat drept tragic, confirmă incompatibilitatea dintre nemurire și condiția umană. Potrivit lui Ovidiu Bîrlea, „basmul

nu condamnă aspirația spre absolut, ci o recunoaște ca imposibil de realizat fără pierderea umanității" (Bîrlea, 1981, p. 97).

În plan simbolic, nemurirea din basmul românesc nu este o stare superioară, ci una incompletă. Lipsa morții anulează sensul vieții, iar eternitatea se dovedește lipsită de profunzime existențială. Această viziune apropie basmul românesc de reflecțiile mitologice universale, dar îl diferențiază prin accentul pus pe dimensiunea afectivă și pe legătura cu comunitatea.

Comparativ cu alte basme europene, basmul românesc manifestă o atitudine mai rezervată față de nemurire. Dacă în unele tradiții occidentale eroul obține recompensa supremă și se reintegrează glorios, în spațiul românesc finalul este adesea unul al pierderii și al melancoliei. Această particularitate a fost explicată de etnologi prin raportarea profundă a culturii tradiționale românești la ciclicitatea naturii și la acceptarea morții ca parte a ordinii cosmice.

Astfel, nemurirea în basmul românesc funcționează ca un instrument simbolic de reflecție, nu ca o soluție narativă. Ea marchează limita dintre uman și suprauman și reafirmă ideea că sensul existenței se construiește în interiorul finitudinii. După cum afirmă Mircea Eliade, „omul nu poate trăi fără mit, dar nici nu poate trăi în afara condiției sale" (Eliade, 1992, p. 134).

Basmul românesc tratează nemurirea nu ca pe un ideal realizabil, ci ca pe o probă inițiatică a conștiinței umane. Prin refuzul final al eternității, fie explicit, fie implicit, basmul reafirmă valoarea timpului, a memoriei și a suferinței ca elemente constitutive ale umanității.

3. **Literatura realistă: demitizarea nemuririi**

Odată cu afirmarea realismului literar în secolul al XIX-lea, imaginarul nemuririi suferă o transformare radicală. Literatura realistă se definește prin renunțarea la explicațiile mitice și sacre ale existenței și prin orientarea către concret, social și psihologic. În acest context, nemurirea nu mai este concepută ca posibilitate ontologică sau ideal transcendent, ci ca iluzie, obsesie sau substitut simbolic al unei aspirații fundamentale a ființei umane. După cum observă Erich Auerbach, „realismul modern își propune să reprezinte omul în condițiile sale istorice reale, nu în raport cu eternitatea" (Auerbach, 2000, p. 412).

În literatura realistă, moartea nu mai este suspendată sau simbolizată, ci integrată în experiența cotidiană. Această mutație reflectă procesul de desacralizare a lumii moderne, analizat de Max Weber, în cadrul căruia raționalizarea și știința înlocuiesc explicațiile mitice. Nemurirea, ca ideal metafizic, devine incompatibilă cu viziunea realistă asupra lumii, fiind fie ignorată, fie demistificată. Potrivit lui Lucian Boia, „modernitatea transformă moartea din mister într-un fapt administrativ, iar nemurirea într-o metaforă" (Boia, 2000, p. 69).

Un exemplu elocvent al acestei perspective este nuvela „Moartea lui Ivan Ilici" de Lev Tolstoi, în care moartea nu este un prag către eternitate, ci o experiență interioară de conștientizare a inutilității unei vieți trăite în convenție și conformism. Ivan Ilici nu caută nemurirea, ci sensul, iar revelația finală nu constă în depășirea morții, ci în acceptarea ei. Tolstoi sugerează astfel că iluzia unei existențe permanente este una dintre cauzele alienării moderne. După cum notează criticul R. F. Christian, „moartea devine la Tolstoi un instrument de demascare morală" (Christian, 1969, p. 128).

În literatura realistă franceză, tema nemuririi este adesea înlocuită de obsesia posterității sociale. Personajele lui Honoré de Balzac aspiră la o formă de permanență prin avere, putere sau recunoaștere publică. Această „nemurire laică" este însă fragilă și iluzorie, fiind supusă degradării istorice. În Moș Goriot, dorința de a lăsa o urmă în lume se dovedește inutilă în fața indiferenței sociale. Potrivit lui Pierre Barbéris, „Balzac descrie o lume în care eternitatea este mimată prin acumulare, nu trăită" (Barbéris, 1971, p. 54).

La Gustave Flaubert, demitizarea nemuririi capătă o dimensiune ironică. În Doamna Bovary, aspirația Emmei către o existență excepțională poate fi interpretată ca o formă degradată a dorinței de transcendență. Visul unei vieți „mai mari decât viața" se sfârșește tragic, tocmai pentru că este construit

pe modele literare iluzorii. Flaubert demontează miturile romantice ale eternității afective și ale iubirii absolute, demonstrând incompatibilitatea lor cu realitatea socială. După cum afirmă Roland Barthes, „Flaubert practică o literatură a dezvrăjirii" (Barthes, 1984, p. 32).

Realismul rus și francez converge, astfel, într-o viziune comună: nemurirea biologică este imposibilă, iar substituțiile ei simbolice sunt fragile și adesea alienante. În acest sens, literatura realistă nu neagă aspirația umană către permanență, ci îi dezvăluie mecanismele și limitele. Nemurirea este „coborâtă" din sfera metafizicului în cea a psihologiei și a structurilor sociale.

Această tendință continuă și în realismul secolului al XX-lea, unde tema nemuririi este adesea asociată cu trauma memoriei și cu istoria. Personajele nu mai aspiră să trăiască veșnic, ci să fie amintite sau să supraviețuiască simbolic prin poveste. Literatura devine astfel un spațiu al „nemuririi narative". După cum observă Paul Ricoeur, „memoria și povestirea sunt formele prin care omul rezistă simbolic morții" (Ricoeur, 2000, p. 83).

Prin comparație cu mitul și basmul, literatura realistă operează o inversare semnificativă: nemurirea nu mai este un orizont al speranței, ci un concept demascat, analizat critic și adesea ironizat. Moartea, acceptată ca inevitabilă, devine un criteriu al autenticității existenței. În acest sens, realismul poate fi interpretat ca o „pedagogie a finitudinii", care învață individul să trăiască nu împotriva morții, ci în prezența ei.

Literatura realistă demitizează nemurirea prin integrarea morții în cotidian și prin analiza lucidă a aspirațiilor umane către permanență. Fără a anula complet dimensiunea simbolică a nemuririi, realismul o transformă într-un obiect de reflecție critică, adaptat unei lumi desacralizate și istorice. Această perspectivă va pregăti terenul pentru reinterpretările moderne și postmoderne ale nemuririi, în care accentul se va muta de la transcendență la memorie, identitate și discurs.

4. Compararea registrelor simbolice: mit, basm și literatură realistă

Analiza comparativă a reprezentărilor nemuririi în mitologiile universale, basmul românesc și literatura realistă evidențiază nu doar diferențe de formă narativă, ci mai ales mutații profunde de ordin simbolic, ontologic și cultural. Fiecare dintre aceste registre construiește o relație specifică între om, timp și moarte, iar modul în care este conceptualizată nemurirea reflectă nivelul de sacralizare al lumii și tipul de conștiință dominant într-o epocă sau cultură.

În registrul mitic, nemurirea este o realitate ontologică absolută, aparținând exclusiv ființelor sacre. Mitul operează într-un timp primordial, reversibil, în care moartea nu este un accident, ci o lege cosmică ce delimitează umanul de divin. După cum subliniază Mircea Eliade, „mitul nu vorbește despre ceea ce s-a întâmplat, ci despre ceea ce se întâmplă întotdeauna" (Eliade, 1998, p. 21). Nemurirea este, astfel, o stare structurală a existenței divine, nu un obiect al dorinței umane realizabile. Încercarea omului de a o atinge este, de regulă, sancționată, reafirmând ordinea sacră a lumii.

Basmul românesc, deși păstrează scheletele mitice, le reinterpretează într-o cheie simbolică și inițiatică. Nemurirea nu mai este exclusiv atributul zeilor, ci devine o promisiune posibilă, dar condiționată și ambiguă. Această mutație reflectă, potrivit lui Claude Lévi-Strauss, „trecerea de la gândirea mitică rigidă la o gândire narativă flexibilă, capabilă de ambiguitate" (Lévi-Strauss, 1978, p. 45). În basm, nemurirea este accesibilă eroului doar cu prețul unei transformări radicale, care implică pierderea memoriei, a afectivității și a apartenenței comunitare.

Comparativ cu mitul, basmul introduce dimensiunea afectivă a nemuririi. Eroul basmului nu este sancționat de zei, ci confruntat cu propria umanitate. Finalul tragic sau melancolic al basmului românesc exprimă tocmai această tensiune dintre dorința de absolut și imposibilitatea de a trăi în afara timpului. Romulus Vulcănescu observă că „basmul românesc nu glorifică eternitatea, ci o supune unei probe morale" (Vulcănescu, 1985, p. 146).

Literatura realistă, în schimb, rupe definitiv legătura cu sacralitatea nemuririi. Odată cu desacralizarea modernă, nemurirea este evacuată din sfera ontologică și reintrodusă ca temă psihologică, socială sau

simbolică. După cum afirmă Max Weber, modernitatea se definește printr-un proces de „dezvrăjire a lumii” (Ernüchterung der Welt), care elimină explicațiile supranaturale ale existenței. În acest context, literatura realistă demitizează nemurirea, reducând-o la o aspirație iluzorie sau la un mecanism compensator al fricii de moarte.

Această diferență poate fi sintetizată prin raportarea la timp. Mitul operează într-un timp etern și reversibil, basmul într-un timp suspendat și condiționat, iar realismul într-un timp istoric, ireversibil. Paul Ricoeur subliniază că „timpul devine uman în măsura în care este articulat narativ” (Ricoeur, 2000, p. 52). În acest sens, fiecare registru narativ construiește un alt tip de umanitate: mitul afirmă omul ca ființă finită prin opoziție cu zeul, basmul ca ființă aflată în probă, iar realismul ca ființă istorică, conștientă de propria efemeritate.

De asemenea, statutul eroului diferă semnificativ. Eroul mitic este exemplar și fondator, basmul propune un erou inițiat, aflat între lumi, iar literatura realistă renunță la eroism în favoarea individului comun. Această transformare reflectă, potrivit lui Erich Auerbach, „democratizarea experienței literare”, prin care existența cotidiană devine demnă de reprezentare (Auerbach, 2000, p. 488). Nemurirea, în acest context, nu mai este un scop narativ, ci un criteriu critic de evaluare a iluziilor umane.

Din perspectivă simbolică, se poate observa o continuitate subterană: deși realismul respinge nemurirea literală, el păstrează forme secularizate ale acesteia, precum memoria, posteritatea și opera. Literatura însăși devine un substitut al eternității. După cum afirmă George Steiner, „arta este pactul omului cu timpul” (Steiner, 1989, p. 112). Astfel, nemurirea nu dispare, ci se transformă într-un concept reflexiv, interiorizat.

Prin urmare, compararea registrelor simbolice relevă o dinamică complexă, în care nemurirea migrează de la sacru la simbolic și de la ontologic la narativ. Mitul afirmă ordinea cosmică, basmul o problematizează, iar realismul o contestă. Această evoluție nu implică o simplă pierdere de sens, ci o reconfigurare a modului în care omul își asumă finitudinea.

Analiza comparativă demonstrează că nemurirea funcționează ca un indicator privilegiat al transformărilor culturale majore. De la certitudinea sacră a mitului la ambiguitatea inițiatică a basmului și până la luciditatea critică a realismului, acest concept reflectă modul în care literatura și imaginarul colectiv negociază, în forme diferite, aceeași întrebare fundamentală: ce înseamnă a fi om într-o lume guvernată de timp și moarte?!

Concluzii

Analiza comparativă a reprezentărilor nemuririi în mitologiile universale, basmul românesc și literatura realistă a evidențiat faptul că acest motiv nu constituie doar un element narativ recurent, ci o categorie simbolică fundamentală prin care culturile își exprimă raportarea la timp, moarte și sensul existenței. Departe de a fi un ideal univoc sau o simplă aspirație biologică, nemurirea se configurează diferit în funcție de gradul de sacralizare al lumii și de tipul de conștiință dominant într-un anumit context cultural.

În mitologiile arhaice, nemurirea apare ca atribut exclusiv al divinității, delimitând ontologic umanul de sacru. Mitul reafirmă, prin eșecul eroului muritor de a dobândi eternitatea, o ordine cosmică imuabilă, în care moartea este condiția fundamentală a umanității. După cum subliniază Mircea Eliade, „mitul revelează modele exemplare de comportament și sensuri ultime ale existenței” (Eliade, 1998, p. 23). În acest cadru, nemurirea nu este negată ca valoare, ci inaccesibilă ca realitate, tocmai pentru a defini limitele ființei umane.

Basmul românesc, preluând structuri mitice, propune o resemnificare simbolică a nemuririi, integrând-o într-un parcurs inițiatic. Aspirația eroului către „tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte” exprimă nostalgia unei existențe perfecte, dar experiența narativă demonstrează incompatibilitatea dintre eternitate și umanitate. Refuzul final al nemuririi nu este o înfrângere, ci o reafirmare a valorii timpului, memoriei și suferinței. Așa cum observă Romulus Vulcănescu, „basmul

românesc nu anulează dorința de absolut, ci o convertește într-o lecție a limitei" (Vulcănescu, 1985, p. 148).

Literatura realistă marchează o ruptură decisivă față de imaginarul sacru al nemuririi, integrând moartea în sfera cotidianului și demistificând aspirațiile metafizice ale individului modern. Nemurirea este evacuată din ontologie și reintrodusă ca problemă psihologică, socială sau simbolică. După cum afirmă Lucian Boia, „modernitatea nu elimină nevoia de sens, dar o desprinde definitiv de promisiunea eternității" (Boia, 2000, p. 71). Astfel, literatura realistă propune o pedagogie a finitudinii, în care autenticitatea existenței este măsurată prin raportarea lucidă la moarte.

Compararea acestor registre simbolice a arătat că nemurirea migrează de la sacru la narativ și de la ontologic la simbolic. Mitul afirmă eternitatea ca realitate divină, basmul o supune unei probe inițiatice, iar realismul o transformă într-un concept reflexiv, adesea critic. Această evoluție nu semnifică o pierdere a sensului, ci o adaptare a imaginarului la noile condiții istorice și mentale. După cum notează Paul Ricoeur, „omul se înțelege pe sine doar prin poveștile pe care le spune despre timp" (Ricoeur, 2000, p. 56).

În cele din urmă, se poate afirma că nemurirea, indiferent de forma sa culturală, funcționează ca un instrument privilegiat de autoînțelegere a umanității. Faptul că ea nu este niciodată realizată pe deplin, ci doar imaginată, povestită sau simbolizată, confirmă observația lui Pascal Boyer conform căreia „reprezentările despre viața de dincolo spun mai multe despre mintea umană decât despre destinul postum" (Boyer, 2022, p. 101).

Prin urmare, s-a demonstrat că nemurirea nu trebuie înțeleasă ca o promisiune ratată, ci ca o metaforă culturală a dorinței de sens. Între mit, basm și literatură realistă, această metaforă se transformă, dar nu dispare, confirmând faptul că reflecția asupra morții rămâne una dintre constantele definitorii ale condiției umane.

BIBLIOGRAPHY:

1. Auerbach, Erich. (2000). Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală. București: Univers.
2. Autor anonim. (2023). Nedu, Ovidiu Cristian (trad.). Upanișadele. București: Editura Herald.
3. Barbéris, Pierre. (1971). Le monde de Balzac. Paris: Armand Colin.
4. Barthes, Roland. (1984). Le bruissement de la langue. Paris: Seuil.
5. Bîrlea, Ovidiu. (1981). Folclorul românesc, volumul I. București: Editura Minerva.
6. Boia, Lucian. (2000). Pentru o istorie a imaginarului. București: Humanitas.
7. Bottéro, Jean. (2001). L'Épopée de Gilgameš. Paris: Gallimard.
8. Boyer, Pascal. (2022). La fabrique de l'humanité. Paris: Odile Jacob.
9. Călinescu, George. (1982). Istoria literaturii române de la origini până în prezent. București: Minerva.
10. Christian, R. F. (1969). Tolstoy: A Critical Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Eliade, Mircea. (1992). Sacrul și profanul. București: Humanitas.
12. Eliade, Mircea. (1998). Mitul eternei reîntoarceri. București: Humanitas.
13. Epopeea lui Ghilgameș (ediție românească). București: Univers.
14. Flaubert, Gustave. (2004). Doamna Bovary. București: Polirom.
15. Ispirescu, Petre. (1984). Basme. București: Editura Minerva.
16. Lévi-Strauss, Claude. (1978). Mit și semnificație. București: Meridiane.
17. Ricoeur, Paul. (2000). Temps et récit III. Paris: Seuil.
18. Steiner, George. (1989). Real Presences. Chicago: University of Chicago Press.
19. van Gennep, Arnold. (1960). The Rites of Passage. Chicago: University of Chicago Press.
20. Tolstoi, Lev. (2009). Moartea lui Ivan Ilici. București: Humanitas.
21. van Gennep, Arnold. (1960). The Rites of Passage. Chicago: University of Chicago Press.
22. Vernant, Jean-Pierre. (1990). Mythe et pensée chez les Grecs. Paris: La Découverte.
23. Vulcănescu, Romulus. (1985). Mitologie română. București: Editura Academiei.

ENGLISH IN TRANSITION: PHILOLOGICAL PERSPECTIVES ON LANGUAGE, MEANING, AND CULTURAL CONTEXT

Raluca Elena Necula
PhD Student, Politehnica University of Bucharest

Abstract: *The English language has changed significantly over the centuries, reflecting social, cultural, and historical developments. From its origins in the Germanic dialects of the Anglo-Saxons to its current status as a global language, English has continuously evolved. Its main stages—Old English, Middle English, Early Modern English, and Modern English—show linguistic changes connected to wider transformations in society. Studying this evolution helps us understand how language and society influence each other.*

Philology, the study of the historical development of languages and texts, provides tools to analyze these changes. By examining grammar, vocabulary, spelling, and style in historical texts, philologists can trace how language has developed over time. Philology also interprets texts within their cultural and historical contexts, recognizing that language reflects cultural meanings and social values.

Through a philological perspective, scholars can observe how word meanings change as societies develop new ideas, technologies, and social structures. Words may gain new meanings, lose old ones, or change connotations depending on cultural context. These processes can be traced by comparing language use across historical texts.

This study examines English as a dynamic and evolving language shaped by historical events and cultural interaction. It focuses on linguistic change, textual interpretation, and cultural influences. Factors such as migration, language contact, and political change have influenced English vocabulary and structure, while developments like the printing press and global communication have contributed to standardization and the emergence of new varieties of English.

Ultimately, English is not only a system of grammar and vocabulary but also a cultural product shaped by history. Philology helps reveal the connections between language, culture, and society, offering a deeper understanding of how English has developed and continues to evolve.

Keywords: English language; philology; linguistic change; cultural context; textual interpretation

Introduction

The English language occupies a unique position in the modern world as a global lingua franca used in international communication, academic research, business, and digital media. However, the present form of English is the result of a long and complex historical process involving linguistic evolution, cultural contact, and textual transmission.

Philology provides an important methodological framework for understanding these processes. By examining language through historical documents and literary texts, philology allows scholars to investigate how linguistic forms develop and how meanings change over time. This paper explores the evolution of English from a philological perspective, emphasizing the connections between language, meaning, and cultural context.

Philology and the Study of Language

Philology has historically played a central role in the development of linguistic and literary studies. Traditionally defined as the study of language in historical written sources, philology combines linguistic analysis with textual interpretation.

In the study of English, philology has been essential for understanding the development of the language from Old English to its contemporary forms. Scholars have examined manuscripts, literary works, and historical documents to reconstruct linguistic changes and interpret texts within their cultural

contexts. The philological approach combines several key elements: linguistic analysis, textual criticism, and cultural interpretation. Rather than examining language as an abstract system detached from its users, philology views language as embedded within historical and cultural realities. This perspective emphasizes the importance of written sources, literary traditions, and the transmission of meaning across generations.

In the study of English, philology has been essential for understanding the development of the language from Old English to its contemporary forms. Early philologists such as Jacob Grimm and Henry Sweet contributed significantly to the study of Germanic languages and historical phonology. Their work laid the foundation for modern historical linguistics and demonstrated the systematic nature of linguistic change.

Today, philology continues to offer valuable insights, particularly in interdisciplinary research that combines linguistics, literature, and cultural studies. By examining how texts reflect social and cultural values, philology reveals the complex relationship between language and meaning.

Historical Evolution of the English Language

The English language has undergone remarkable transformations throughout history. Old English, spoken between the fifth and eleventh centuries, was a highly inflected language with complex grammatical structures. The Norman Conquest of 1066 introduced a large number of French and Latin loanwords into English vocabulary.

During the Middle English period, many grammatical endings disappeared and word order became more important. Later developments, such as the Great Vowel Shift and the standardization of spelling through the printing press, contributed to the emergence of Modern English. One of the most striking aspects of the English language is its capacity for change and adaptation. From its origins in the Germanic dialects brought to Britain by Anglo-Saxon settlers, English has undergone significant transformations in vocabulary, grammar, and pronunciation.

Old English, spoken roughly between the fifth and eleventh centuries, differed dramatically from modern English. It possessed a complex system of inflections and grammatical endings, similar to those found in modern German. Texts such as Beowulf illustrate the richness of Old English vocabulary and poetic tradition.

The Norman Conquest of 1066 marked a turning point in the development of English. The introduction of Norman French as the language of administration and the ruling elite led to extensive lexical borrowing. As a result, English vocabulary expanded significantly, incorporating numerous French and Latin terms related to law, government, and culture.

During the Middle English period, grammatical simplification gradually occurred. Inflectional endings were reduced, and word order became increasingly important in conveying meaning. This shift contributed to the emergence of the syntactic structure characteristic of modern English.

The Early Modern English period witnessed further linguistic changes, including the Great Vowel Shift, a major phonological transformation that altered the pronunciation of long vowels. At the same time, the expansion of printing and literacy facilitated the standardization of spelling and grammar.

From a philological perspective, these developments illustrate how linguistic change is closely linked to historical events, cultural interactions, and technological innovations.

Language, Meaning, and Interpretation

Language is not simply a neutral medium for conveying information; it is also a complex system through which meaning is constructed, negotiated, and interpreted. Every word, phrase, and grammatical structure carries not only a literal meaning but also a range of cultural, historical, and contextual associations. Because language develops within societies and reflects the experiences of the communities that use it, understanding a text often requires more than simply translating its words into modern

equivalents. Philology emphasizes the importance of examining texts within their historical and cultural contexts in order to accurately interpret their meanings and appreciate the nuances embedded within them.

One of the central insights of philology is that language is constantly evolving. Words and expressions often undergo semantic shifts over time, meaning that their meanings change as societies develop new ideas, technologies, and cultural practices. A term that once carried a particular connotation may acquire new meanings or lose older ones as social and cultural conditions change. For example, many words in English have evolved significantly in meaning since the medieval period. Words that once had broad or different meanings may now be used in much narrower or specialized contexts. Without awareness of these historical changes, modern readers may misunderstand the intended meaning of older texts or interpret them according to contemporary assumptions that did not exist when the texts were originally written.

Philological research addresses this problem by carefully tracing the historical development of words and expressions. By examining dictionaries, historical documents, and literary texts from different periods, scholars can identify how meanings have changed and how particular terms were used within specific contexts. This process allows researchers to reconstruct the semantic environment in which a text was produced and to understand how readers of the time might have interpreted certain expressions. In this way, philology helps prevent anachronistic interpretations and encourages a more historically informed understanding of language.

Furthermore, literary texts frequently employ rhetorical devices, symbolism, metaphor, and intertextual references that require careful interpretation. Writers often draw on earlier literary traditions, religious texts, classical mythology, or historical events to enrich the meaning of their works. These references may not always be immediately obvious to modern readers, especially when they reflect cultural knowledge that was widely shared in the past but is less familiar today. Philological analysis involves identifying and explaining such references, allowing scholars to uncover deeper layers of meaning within a text.

In addition to studying vocabulary and stylistic features, philologists also consider the broader intellectual and cultural traditions in which texts participate. Literary works are rarely isolated creations; they are part of ongoing cultural conversations that extend across generations. Authors respond to earlier texts, reinterpret traditional themes, and adapt established literary forms to new circumstances. By tracing these connections, philology reveals how texts interact with one another and how meaning is shaped by a network of cultural influences. Philological analysis therefore involves both linguistic investigation and cultural interpretation. Scholars examine grammatical structures, lexical choices, and stylistic patterns while also considering the historical circumstances surrounding a text's production. Factors such as political conditions, religious beliefs, philosophical ideas, and social institutions can all influence the way language is used in a particular period. Understanding these elements allows researchers to interpret texts more accurately and to appreciate the complex relationship between language and cultural history. In this sense, philology bridges the gap between linguistics and literary criticism. Linguistics focuses on the structure and functioning of language, while literary criticism emphasizes interpretation and the analysis of literary meaning. Philology brings these perspectives together by combining detailed linguistic analysis with careful textual interpretation. Through this interdisciplinary approach, scholars can uncover layers of meaning that might otherwise remain hidden, revealing how language functions not only as a system of communication but also as a vehicle for cultural expression. Language, therefore, is not merely a system of grammar and vocabulary but also a dynamic medium through which meaning is created and interpreted. Words frequently undergo semantic shifts, and their meanings evolve according to cultural and historical contexts. A full understanding of language requires attention to these changes and to the cultural conditions that shape them. Philological analysis requires careful examination of texts within their historical framework. By considering the cultural environment in which a text was

produced, scholars can better understand its intended meanings and interpretative nuances. Through this process, philology contributes to a richer and more accurate understanding of language, literature, and cultural history, demonstrating the continuing importance of historical and contextual approaches to textual interpretation.

Cultural Context and the Transformation of English

Language and culture are deeply interconnected. Cultural values, social structures, and historical events all influence the development of language. English, in particular, has been shaped by centuries of cultural exchange and globalization. The expansion of the British Empire during the eighteenth and nineteenth centuries played a crucial role in spreading English across the world. As English came into contact with diverse linguistic and cultural environments, it developed new varieties and forms. Today, English exists in numerous regional varieties, often referred to as World Englishes.

From a philological perspective, these varieties represent an ongoing process of linguistic adaptation. Local cultures influence vocabulary, pronunciation, and grammatical structures, producing distinct forms of English that reflect regional identities.

Moreover, contemporary digital communication has introduced new linguistic practices. Social media platforms, online forums, and digital messaging have contributed to the emergence of new lexical items, abbreviations, and stylistic conventions. These developments demonstrate that language continues to evolve in response to technological and cultural changes. Philology, therefore, remains relevant in analyzing how cultural contexts shape linguistic expression. By examining contemporary texts alongside historical sources, scholars can trace the ongoing transformation of English.Cultural change has played a crucial role in shaping the development of English. The expansion of the British Empire spread English across different regions of the world, where it came into contact with diverse linguistic traditions.

Today, English exists in many varieties known collectively as World Englishes. These forms reflect local cultural identities and demonstrate the adaptability of the language. Digital communication has further accelerated linguistic change by introducing new expressions and forms of interaction.

Philology in the Digital Age

In recent years, technological advancements have significantly transformed the methods available to philologists and linguists. Digital archives, corpus linguistics, and computational tools enable researchers to analyze large collections of texts with unprecedented efficiency. What once required years of manual searching through printed volumes can now be accomplished in minutes with the help of specialized software and online databases. As a result, the study of language, literature, and historical texts has become more precise, collaborative, and accessible.

Digital corpora provide access to vast amounts of linguistic data, allowing scholars to investigate patterns of language use across different periods and genres. For example, corpora such as the British National Corpus or the Corpus of Historical American English allow researchers to track changes in vocabulary, grammar, and stylistic conventions over time. By examining millions of words drawn from books, newspapers, spoken language, and other sources, linguists can identify patterns that would be difficult or impossible to detect through traditional methods. These corpora also make it possible to study frequency, collocations, and contextual usage of words, providing valuable insights into how language evolves.

Another important development is the use of computational tools in textual analysis. Programs designed for linguistic annotation, concordance searches, and statistical analysis allow scholars to explore texts in new ways. For instance, researchers can automatically tag parts of speech, identify recurring themes, or measure stylistic features such as sentence length and vocabulary richness. Such tools are particularly useful when analyzing large bodies of literature, helping scholars discover patterns that might remain unnoticed during manual reading.

At the same time, digital humanities projects have made historical manuscripts and literary texts more accessible than ever before. Many libraries, museums, and research institutions have digitized their collections, allowing scholars from around the world to examine rare documents online. High-resolution images of manuscripts enable researchers to study handwriting, marginal notes, and other textual features without physically handling fragile materials. Online databases also allow scholars to compare different versions of a text, identify textual variants, and reconstruct the history of a document's transmission.
Furthermore, digital platforms encourage international collaboration among researchers. Scholars can share data, publish digital editions, and work together on large projects that combine expertise from philology, linguistics, computer science, and history. This interdisciplinary cooperation has led to innovative research methods and new perspectives on classical and modern texts alike.

Despite these technological changes, the fundamental goals of philology remain the same. The discipline still focuses on understanding texts in their historical, linguistic, and cultural contexts. Close reading, critical interpretation, and knowledge of historical languages continue to play a crucial role in philological research. Digital tools do not replace these traditional skills; rather, they complement them by expanding the range of materials that scholars can analyze.

In conclusion, the digital age has opened new possibilities for philology. Through digital corpora, computational analysis, and online archives, researchers can explore language and literature with greater depth and efficiency than ever before. While the discipline retains its traditional foundations, it continues to evolve by integrating modern technology, ensuring that the study of texts remains relevant in a rapidly changing academic landscape.

The Continuing Relevance of Philology

Despite the rise of new linguistic theories and methodologies, philology remains an essential component of language studies. Its emphasis on historical context, textual interpretation, and cultural analysis offers a comprehensive perspective that complements other approaches to linguistics. While modern linguistic research often focuses on structure, cognition, or communication, philology provides a broader historical and cultural framework that helps scholars understand how languages develop over time and how texts reflect the societies in which they were produced.

Traditionally, philology has involved the careful study of written texts, particularly historical documents and literary works. Philologists analyze language forms, vocabulary, grammar, and stylistic features while also considering the historical and cultural conditions in which texts were created. This approach allows researchers to reconstruct earlier stages of languages, trace the transmission of texts across centuries, and identify the influences that shaped literary and intellectual traditions. As a result, philology plays a crucial role in preserving and interpreting the linguistic heritage of different cultures.
In contemporary scholarship, philology often intersects with fields such as cultural studies, translation studies, and discourse analysis. These interdisciplinary connections highlight the broader significance of language as a medium through which societies construct knowledge, identity, and cultural memory. Cultural studies, for instance, examines how language reflects social values, power relations, and historical experiences. Philological analysis contributes to this field by providing detailed insights into how specific texts and linguistic forms convey cultural meanings.

Similarly, translation studies benefit from philological methods because understanding the historical and linguistic context of a text is essential for accurate interpretation and translation. Translators must consider not only the literal meaning of words but also the stylistic nuances, cultural references, and historical background embedded in the original text. Philological research helps uncover these layers of meaning, making it possible to produce translations that preserve the richness and complexity of the source material.

Discourse analysis also shares important connections with philology. By studying how language functions in different contexts, scholars can explore how ideas, ideologies, and social structures are

communicated through texts. Philological approaches provide historical depth to such analyses, revealing how patterns of discourse have evolved over time and how certain linguistic forms have been shaped by cultural and political developments.

Moreover, the study of English in its global context requires an approach that acknowledges both historical continuity and contemporary diversity. English has developed through centuries of contact with other languages and cultures, resulting in a rich and complex linguistic history. From Old English and Middle English to Modern English and its global varieties, the language has continuously evolved while retaining traces of its earlier forms. Philology provides the tools necessary to examine how linguistic structures change across time while still preserving connections to their historical origins.

In today's world, English is spoken in many different regions and cultural contexts, leading to the emergence of numerous varieties such as American English, British English, Australian English, and many others. A philological perspective helps scholars understand how these varieties developed and how historical processes such as migration, colonization, and cultural exchange influenced the spread and transformation of the language. By studying historical texts and linguistic patterns, philologists can trace the development of vocabulary, pronunciation, and grammatical structures across different English-speaking communities.

Furthermore, philology remains highly relevant in the analysis of literary texts. Literature often preserves linguistic forms and cultural references that reflect the intellectual climate of a particular historical period. Through philological methods, scholars can interpret these texts more accurately, recognizing subtle linguistic features, intertextual references, and historical influences that might otherwise be overlooked. This approach enriches literary interpretation by situating texts within their broader cultural and historical contexts.

In conclusion, philology continues to play a vital role in modern language studies. By integrating linguistic, literary, and cultural analysis, it contributes to a deeper understanding of language as a dynamic and historically grounded phenomenon. Even in an era dominated by new technologies and theoretical frameworks, the philological tradition remains indispensable for scholars seeking to explore the complex relationships between language, history, and culture.

Conclusion

The English language is a constantly evolving system shaped by historical events, cultural interactions, and technological developments. Through a philological perspective, it becomes possible to explore not only the structural aspects of language but also the cultural and historical meanings embedded within texts.

This study has highlighted the importance of philology in examining linguistic change, textual interpretation, and cultural context. By tracing the historical evolution of English and analyzing its relationship with cultural developments, the paper demonstrates that language is deeply intertwined with the societies that use it. In an increasingly globalized and digital world, English continues to adapt to new communicative environments. Philology, with its interdisciplinary methods and historical awareness, remains a valuable tool for understanding these transformations. Ultimately, the study of English from a philological perspective reveals the language as both a linguistic system and a cultural archive that reflects the complexity of human history and communication.

BIBLIOGRAPHY:

1. Crystal, David. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2003.
2. Graddol, David. English Next. British Council, 2006.
3. Hogg, Richard, and David Denison. A History of the English Language. Cambridge University Press, 2006.
4. McArthur, Tom. The Oxford Companion to the English Language. Oxford University Press, 1992.
5. Nevalainen, Terttu. An Introduction to Early Modern English. Oxford University Press, 2006.

REVISITING TRANSLATION THEORY AND PRACTICE IN ROMANIAN LITERARY TRADITION

Iulia-Raluca Măriuța
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest

Abstract: *In this study we examine the application of translation theories and practices in the Romanian language, with particular emphasis on the translation of Romanian literature and the processes of cultural adaptation. The study explores the main challenges related to preserving cultural nuances and linguistic authenticity, highlighting the strategies through which translators succeed in balancing fidelity to the source text with readability for the target audience. The findings underscore the importance of a culturally informed approach to translation, capable of ensuring effective intercultural communication and a nuanced transmission of Romanian identity within a global context.*

Keywords: *Translation theory; Romanian literature; cultural adaptation; linguistic authenticity.*

1. Introducere

Studiile privind teoria traducerii în spațiul românesc nu reprezintă doar o chestiune de tehnică lingvistică, ci și una de identitate națională și locală în regiune. În ultimele decenii, cercetarea aplicării teoriei și practicii traducerii în limba română a devenit un domeniu tot mai important, judecând de exemplu după numărul lucrărilor ce abordează acest subiect. Ca o temă comună în lucrările diverșilor autori, se remarcă accentul pe ideea că traducerea construiește punți, dar și granițe subtile între limbi, iar aceste granițe spun, adesea, la fel de mult despre noi, ca țară și societate, ca și textele traduse în sine.

De la primele încercări de traducere din secolul al XV-lea, vorbind despre texte religioase și cronici care aduceau în română limbajul sacrului și al puterii, și până la traducerile contemporane, domeniul traductologiei a evoluat continuu, reflectând dinamici socio-politice, estetice și culturale complexe în concordanță cu dinamica socială ce ne înconjoară ([1] [2]). În acest sens, traducerea a devenit o formă de reprezentare a identității naționale, o oglindă a proceselor de adaptare culturală și a modului în care literatura română s-a raportat la cea internațională ([3] [4]). Diverse studii recente remarcă, de altfel, diversificarea traducerilor publicate în România, ceea ce arată, pe de o parte, o deschidere mai accentuată către globalizare culturală, dar, pe de altă parte, și o redefinire a priorităților estetice și ideologice ale publicului românesc ([3] [5]).

Totuși, persistă o tensiune între ceea ce teoria promite și ceea ce practica permite. Cu cât literatura de specialitate devine mai sofisticată, cu atât aplicarea concretă a principiilor traducerii, fie ele funcționaliste sau culturale, pare mai dificilă. Mai exact, lipsește încă o analiză cu adevărat integrativă, una care să țină cont simultan de factori lingvistici, culturali, ideologici și estetici în procesul decizional al traducătorului român ([4] [6] [7]).

Această discrepanță generează controverse vechi, dar mereu actuale, între adepții fidelității stricte a traducerii și partizanii adaptării creative a acesteia. Primii susțin că orice abatere de la sensul original alterează autenticitatea. Ceilalți argumentează că fidelitatea oarbă duce la texte moarte, lipsite de viață și naturalețe. Realitatea, probabil, se află undeva între aceste extreme. După cum observă mai mulți autori contemporani, traducerea nu e nici trădare, nici dublu perfect, ci o formă de re-scriere culturală, prin care textul își recuperează sensul într-un alt orizont de așteptare ([8] [9] [10]).

Această dezbatere are implicații directe asupra modului în care sunt percepute traducerile în România. Cu alte cuvinte, are impact asupra autenticității textelor și a vizibilității traducătorului ca agent direct implicat, actor creativ ([11] [12]). Deși, în discursul public, traducătorul rămâne adesea „invizibil”,

în realitate el reconfigurează mesajul, tonul și chiar ethosul textului (în sensul de credibilitate sau caracter pe care textul îl construiește prin atitudinea față de cititor, sau prin valorile implicite sau explicite transmise).

Problema traducerii elementelor cultural specifice și a expresiilor idiomatice continuă să fie una insuficient explorată. Chiar și în lucrările de traductologie românească, dimensiunea pragmatică a idiomului (acele forme mici, dar încărcate de sens), este adesea trecută cu vederea ([9] [10] [13]). Într-un context în care globalizarea uniformizează discursul, tocmai aceste detalii definesc autenticitatea și unicitatea limbii române traduse.

În cele ce urmează, prezentăm o analiză a peisajului aplicării teoriilor traducerii în spațiul românesc. Cadrul conceptual al acestei analize se sprijină pe conceptele fundamentale de echivalență, adaptare culturală și mediere traductivă, integrând teorii de referință precum teoria relevanței și teoria polisistemelor ([3] [4] [6]). Aceste perspective teoretice pun în lumină rolul traducătorului ca mediator cultural, aflat permanent în poziția de negociator între cultura sursă și cea țintă, un rol care presupune echilibru între fidelitatea lingvistică și rezonanța culturală.

Un astfel de cadru permite analizarea traducerii nu ca simplu transfer lingvistic, ci ca proces dinamic, modelat de factori socio-culturali și ideologici. În această perspectivă, traducerea devine un act de reconstrucție culturală, adaptat nu doar la regulile limbii țintă, ci și la sistemul de valori, codurile estetice și sensibilitățile publicului receptor. Această abordare este în deplină concordanță cu scopul cercetării, de a analiza practicile traducerii din literatura și cultura română, prin prisma contextelor care le determină.

Obiectivul principal al acestui studiu de sinteză este de a integra și corela cercetările actuale privind aplicarea teoriei și practicii traducerii în limba română, cu accent pe traducerea literară și pe adaptările culturale. Lucrarea își propune să acopere golul identificat în literatura de specialitate, oferind o analiză coerentă care îmbină dimensiunile lingvistică, culturală și ideologică ce influențează strategiile de traducere.

2. Analiză asupra literaturii de specialitate

Pornim cu o cartografiere a peisajului cercetării privind aplicarea teoriei și practicii traducerii în limba română, incluzând aspecte legate de adaptările culturale. Studiile analizate acoperă un spectru amplu de aplicații ale teoriei traducerii, de la analize istorice ale primelor traduceri românești până la provocările contemporane întâlnite în traducerea literară și teatrală.

Se remarcă că, din punct de vedere metodologic, cercetările existente despre traducerea în limba română utilizează o varietate complexă de instrumente: analiza comparativă a textelor, studii de caz sau reflecții teoretice asupra procesului traductiv. În centrul multor lucrări se află ideea de mediere culturală și rolul traducătorului ca agent activ în cadrul polisistemului literar românesc, unde traducerea devine un act de echilibru între text, context și ideologie.

Caraivan (2025) [6] explorează traducerea dramaturgică prin prisma teoriei relevanței, subliniind echilibrul fragil dintre echivalență și adaptare. Traducătorul devine un mediator vizibil, implicat în procesul de apropriere culturală și reinterpretare scenică, ceea ce reconfigurează rolul său din simplu transmițător de sens în co-creator artistic. Similar, Ionescu (2025) [14] analizează traducerea teatrală, accentuând rolul dublu al traducătorului ca traducător și adaptator scenic. Hăisan (2025) [15], de asemenea, realizează o meta-analiză doctorală asupra tendințelor actuale din traducerea teatrală, evidențiind orientările academice contemporane.

Grădinaru (2024) [16] extinde analiza traducerii spre zona studiilor de gen și a schimburilor interculturale, investigând modul în care proverbele, văzute ca forme condensate de cultură, sunt adaptate, conservate sau transformate în funcție de context. În acest cadru, traducătorul este văzut ca un negociator al normelor de gen, capabil să mențină echilibrul între fidelitate și sensibilitate culturală. Într-o lucrare anterioară, tot Grădinaru (2023) [17] abordează problema intraductibilității, aplicând concepte

din lingvistica culturală. Autoarea demonstrează că procedee precum împrumutul, transliterarea sau calchierea, acel procedeu lingvistic și traductologic prin care un cuvânt sau o expresie dintr-o limbă străină este tradusă literal, element cu element, în limba-țintă, pot deveni instrumente de creație identitară, nu doar soluții tehnice, mai ales în traducerea conceptelor care nu au corespondent direct în limba-țintă. Chirilă și Milică (2025) [18] se concentrează și ei pe proverbe și lingvistica diacronică, explorând evoluția formelor și a sensurilor. Mihăilă (2025) [12] abordează, similar, dimensiunea de gen, analizând traducerea literaturii feminine și vizibilitatea traducătoarelor. Crețu (2024) [19] examinează traducerea poeziei și a colindelor, concentrându-se pe conservarea mesajului și a nuanțelor culturale. Traducătorul este valorizat pentru competența sa culturală, care îi permite să adapteze subtilitățile religioase și emoționale.

Chiriac (2022) [20] reia distincția celebră formulată de Venuti [21] între naturalizare și înstrăinare, aplicând-o traducerilor din secolul al XIX-lea. Studiul evidențiază cum strategiile traductive au fost condiționate de contextul socio-cultural, iar vizibilitatea traducătorului era obținută prin alegeri stilistice deliberate, care defineau tonul epocii. Hăisan (2024) [22], pe de altă parte, analizează rolul paratextului și al receptării, arătând că în secolul al XIX-lea traducătorii români funcționau adesea ca educatori morali și formatori de gust estetic. Adaptarea textelor străine presupunea, în acest context, nu doar transpunerea conținutului, ci și recontextualizarea pedagogică a acestora pentru publicul autohton.

Într-o altă direcție, Dimitriu (2016) [23] abordează traducerea din perspectiva ideologiei, concentrându-se asupra modului în care imaginile etnice sunt propagate, blocate sau rescrise prin traducere. Aici traducătorul devine mediator ideologic, un filtru prin care se modelează percepțiile despre alteritate. Mokhtari (2021) [24] explorează permeabilitatea culturală, adică posibilitatea ca traducerea să traverseze granițe simbolice și să reconfigureze contactele între culturi. Această perspectivă susține ideea traducătorului ca negociator al frontierelor culturale, un concept tot mai relevant în globalizarea contemporană. Alexandru (2012) [25], examinează, chiar mai departe, teoriile identității și ale „traversării granițelor" (după cum numește autorul), concentrându-se asupra adaptării culturale și lingvistice a textelor în context transatlantic. Traducerea devine astfel un spațiu al reconstituirii identității, iar traducătorul un agent al hibridității culturale.

Racolța (2023) [13] abordează traducerea publicitară dintr-o perspectivă teoretică inovatoare, concentrându-se pe adaptarea culturală, localizare și jocul de cuvinte. Traducătorul este prezentat drept un rezolvator creativ de probleme, capabil să transpună nu doar sensul, ci și impactul emoțional și persuasiv al mesajului. Nicolaescu (2012) [26] analizează teoria polisistemelor în contextul globalizării, arătând cum traducerea românească a evoluat de la naționalismul local la transnaționalismul global. Studiul surprinde tranziția de la perioada socialistă la cea postcomunistă, evidențiind traducătorul ca mediator între identitatea locală și cea globală, un actor esențial în circulația ideilor și a valorilor culturale.

Manole (2024) [27] propune o perspectivă inspirată din teoria traducerii semi-periferice, punând accent pe retraduce, cenzură și traducerea indirectă. Cercetarea explorează modul în care traducerea reflectă marginalitatea culturală și poziționarea literară a României în raport cu centrele culturale dominante. Traducătorul este descris ca un agent aflat între presiuni ideologice și constrângeri economice, navigând între piață și cenzură. Într-o direcție complementară, Bruckner (2024) [28] examinează intenționalitatea paratextuală și textuală, investigând felul în care paratextele (prefețe, note, titluri) contribuie la construcția identității naționale în secolul al XIX-lea. Traducătorul devine aici un formator de discurs național, un actor conștient de rolul său în modelarea conștiinței culturale.

Bobăilă (2011) [8], într-un studiu dedicat teoriei traducerii numelor proprii, analizează transferul literal, traducerea fonetică și adaptarea semantică. Prin aceste procedee, traducătorul exercită o funcție pedagogică și culturală, fiind chemat să mențină echilibrul între identitatea originală a numelui și comprehensibilitatea acestuia în limba țintă. André (2024) [29] explorează traducerea poetică din perspectiva echivalenței și a adaptării, insistând asupra conservării muzicalității și a trăsăturilor poetice

ale textului. Traducătorul este văzut ca un artist creativ, un interpret care recreează vibrația emoțională a textului original.

Într-o notă similară, Ceban (2024) [30] aplică instrumente de stilistică și analiză discursivă, concentrându-se pe coerența stilistică între limbi și pe continuitatea tonală a textului tradus. Traducătorul este, astfel, văzut ca un mediator al discursului atent la nuanțe și la fluiditatea expresiei. Gheorghiu (2025) face un pas chiar mai departe și aduce în prim-plan traducerea intersemiotică și interculturală, punând accent pe adaptarea textelor pentru publicuri mixte sau diasporice. Traducătorul devine vizibil ca mediator intercultural, capabil să traverseze granițele dintre limbaje, culturi și medii artistice (literar, vizual sau scenic).

Lucrarea Martin (2025) [31] se înscrie în zona studiilor istorice ale traducerii, examinând procesele de de-exotizare, de eliminare a elementelor percepute ca străine sau exotice de limba destinație, și procesele de evitare a cenzurii, cu accent pe perioada interbelică. Traducătorul este înfățișat ca un mediator ideologic și cultural, prins între dorința de autenticitate și presiunile ideologice ale epocii. Baicu (2023) [34], similar, explorează strategiile lexicale și pragmatice ale traducerii literare, punând accent pe opoziția dintre de-exotizarea, în sensul explicat anterior, și înstrăinare. Traducătorul este un strateg conștient, care decide deliberat câtă alteritate lasă să pătrundă în textul țintă.

Penteliuc-Cotoșman (2025) [32] propune o reflecție asupra teoriei fidelității și retraducerii, analizând evoluția normelor lingvistice și a conceptului de fidelitate. Traducătorul este perceput ca un agent evolutiv, vizibil și conștient de propriile alegeri stilistice, într-un proces de reinterpretare continuă.

Popovici (2025) [33] analizează retraducea din perspectivă economică și de piață, evidențiind cum schimbările lingvistice și ideologice sunt influențate de dinamica comercială. Traducătorul devine un actor al pieței culturale, adaptându-se cerințelor economice fără a abandona dimensiunea artistică.

Vișan (2022) [35] aduce o contribuție la teoria traducerii narative, analizând variațiile interlingvistice ale verbelor introductive (de tipul „a spune”, „a exclama”). Traducerea devine un act de intervenție creativă, prin care se nuanțează ritmul și vocea narativă. Într-o notă similară, Vîlceanu și Păunescu (2022) [3] examinează transferul cultural și interlingvistic în cadrul teoriei polisistemelor, cu aplicații pe ficțiunea australiană contemporană. Traducătorul joacă rolul unui mediator atât cultural, cât și de adaptor la normele sociale curente, capabil să adapteze textul la standardele ambelor lumi.

Tîrban (2023) [36] compară traducerea umană și cea asistată de mașină, identificând provocările localizării și ale coerenței culturale. Traducătorul, în acest context, trebuie să-și asume rolul de evaluator critic al tehnologiei, conștient de limitele algoritmice. Ursa (2021) [11] tratează retraducea și agenția traducătorului, urmărind transformările de atitudine de la invizibilitate la vizibilitate. Traducătorul este văzut ca o prezență activă, implicată în negocierea sensurilor și a ideologiilor.

Lungu-Badea (2024) [37] problematizează etica traducerii și corectitudinea politică, analizând felul în care sensibilitatea cititorului poate conduce la modificarea intenției originale. Traducătorul devine un arbitru etic, negociind între loialitate și adaptare.

Vîrban (2024) [38] discută traducerea ca proces terapeutic și identitar, evidențiind scriitura hibridă și memoria culturală periferică. Traducătorul este prezentat ca un negociator cultural al identităților marginale. Același autor abordează în Vîrban (2023) [5] relația dintre capitalul simbolic și agenții literari, analizând vizibilitatea indirectă a traducătorului prin succesul post-editorial.

Dragomir (2024) [4] explorează „turnura culturală” și relațiile de putere, descriind traducerea ca rescriere culturală. Bako (2025) [39] discută transculturalitatea și hiperconectivitatea, propunând conceptul de traducător ca „transistor cultural”, un mediator între local și global. Kohn (2024) [40] propune teoria ecosistemului traducerii, în care traducătorul devine un nod central într-o rețea de texte și influențe. Oneț și Ciocoi-Pop (2024) [41] analizează interferența lingvistică, arătând cum previzionarea erorilor și controlul influențelor sursei sunt semne ale maturizării traducerii românești.

Ciobanu (2024) [42] abordează politicile traducerii și transferul intelectual, discutând rolul instituțiilor și marginalizarea teoriei în perioada postcomunistă. Kémenes (2015) [10] abordează

traducerea elementelor culturale specifice, prin strategii taxonomice și conștientizarea cititorului, descriind traducătorul ca mediator al informației culturale. Similăru (2023) [43] se concentrează pe traducerea frazeologică, discutând echivalențele idiomatice între spaniolă și română.

Într-o perspectivă premodernă, Gînsac și Ungureanu (2020) [7] investighează modul în care influențele lingvistice și culturale au afectat traducerea numelor proprii. Traducătorul este conceput aici ca un intermediar cultural, cu o misiune ideologică implicită, și anume aceea de a acomoda diferențele dintre limbă și cultură. Pál și Pieldner (2024) [44] abordează transtextualitatea și complexitatea multistratificată a traducerii contemporane. Autoarele discută despre gestionarea intertextualității și a complexității stilistice, iar traducătorul este prezentat ca un strateg conceptual care operează între libertate creativă și constrângeri de coerență. Nicolae (2024) [2] oferă o istorie cuprinzătoare a traducerii românești, documentând transformările secolului XX.

Se observă că diversele lucrări analizate includ studii ce utilizează cadre teoretice variate [49], de la teoria relevanței, teoria polisistemelor și teoria scopului (Skopos), până la imagologie, toate reflectând o abordare interdisciplinară solidă în cercetările privind traducerea în context românesc. O parte semnificativă a acestor lucrări adoptă perspective istorice, bazate pe teoriile lui Venuti despre naturalizare și străinizare, dar și pe teoria retraducerii, evidențiind evoluțiile diacronice ale normelor traducerii și modul în care acestea s-au adaptat la schimbările culturale și ideologice ([32] [33]).

Totodată, un număr considerabil de studii integrează perspective culturale și de gen, subliniind importanța contextului socio-cultural și a identității traducătorului în procesul de traducere, în special în analiza discursurilor literare și publicitare contemporane ([12] [16] [45]).

Din punct de vedere al strategiilor de traducere utilizate, echivalența și adaptarea sunt cel mai frecvent folosite. Acestea sunt, adesea, combinate cu împrumuturi, de-exotizare în sensul adaptării elementelor culturale străine la normele culturii noastre, și modulații creative pentru a depăși provocările lingvistice și culturale ([6] [17]). Retraducerea și rescrierea ocupă, și ele, un loc central în studiile care analizează mai multe versiuni ale aceluiași text, evidențiind evoluția normelor traducerii și influența pieței editoriale asupra practicilor traducătorului ([32] [33]). Strategiile specializate, precum traducerea intersemiotică și înramarea paratextuală, sunt aplicate mai ales în traducerea teatrală și în studiile dedicate paratextelor ([15] [46]).

Ca și tehnici de adaptare culturală, se remarcă că păstrarea și adaptarea creativă a elementelor cultural specifice, precum proverbe sau expresii idiomatice, constituie preocupări importante. Traducătorii tind să oscileze între fidelitatea față de original și accesibilitatea pentru publicul-țintă ([16] [9]). Diverse studii evidențiază negocierea imaginilor etnice și ideologice, arătând cum stereotipurile culturale pot fi propagate, blocate sau reinterpretate prin traducere ([37][9]). Adaptările pentru publicuri specifice, precum copiii sau comunitățile diasporice, implică tehnici de mediere culturală personalizată și de traducere intersemiotică, adaptate contextului receptor ([46]).

Pe lângă lucrările ce analizează practicile și tehnicile folosite, există o serie de studii istorice, menite să evidențieze practicile timpurii ale traducerii românești, marcate de naturalizare și mediere ideologică, în contrast cu tendințele contemporane care pun accent pe vizibilitatea traducătorului și pe sensibilitatea culturală ([20]). Practicile contemporane, conform acestor studii, se caracterizează printr-o complexitate sporită, determinată de globalizare, presiunile pieței sau progresul tehnologic, incluzând utilizarea traducerii asistate de mașină ([36] [3] [42]). Concluzia acestor studii este, în general, că fenomenul retraducerii reflectă schimbările normelor lingvistice și ale contextelor ideologice, de la perioada comunistă la cea postcomunistă. Se evidențiază, astfel, transformarea traducerii, pe măsură ce avansăm în timp, într-un act tot mai conștient de propriile sale constrângeri culturale, ca o ilustrație a emancipării rolului traducătorului, dar și reflecția cunoașterii și aplicării tot mai clare în știința traducerii de la noi a diverselor teorii moderne de traductologie contemporană ([32] [33]).

Rolul și vizibilitatea traducătorului sunt și ele analizate în diverse lucrări. Traducătorul este conceptualizat în moduri diverse: mediator cultural, agent ideologic, educator sau artist creativ, având o

vizibilitate care variază între prezență paratextuală explicită și invizibilitate strategică ([6] [15] [11]). Influențele de gen și cele ideologice modelează modul în care traducătorul este perceput, în special în contextul traducerilor literare și istorice care implică traducătoare sau texte cu sensibilitate politică ([7] [47]). Studii mai recente, în schimb, pun accent pe agenția traducătorului în negocierea granițelor culturale, a cerințelor pieței și a transferului intelectual, conturând o imagine a traducătorului contemporan ca actor activ, reflexiv și vizibil ([4]).

3. O analiză critică

Literatura de specialitate privind aplicarea teoriei și practicii traducerii în spațiul românesc evidențiază un peisaj complex și multidimensional, care îmbină dimensiunile lingvistice cu cele culturale. Un fir tematic recurent este negocierea dintre fidelitatea față de textul-sursă și adaptarea necesară pentru rezonanță/adaptare culturală în contextul limbii-țintă. Deși multe studii propun analize de caz consistente și reflecții teoretice solide, rigurozitatea metodologică și aria de acoperire variază semnificativ. Unele lucrări se concentrează pe genuri sau perioade istorice restrânse, în timp ce altele adoptă perspective mai largi, culturale sau polisistemice.

Rolul traducătorului ca mediator cultural rămâne o preocupare centrală, însă gradul de analiză a traducătorului și a influențelor ideologice este inegal. În ansamblu, cercetările contribuie la înțelegerea practicilor traducerii în România, dar totodată evidențiază goluri în abordările comparative, interdisciplinare și empirice.

Din punct de vedere al aplicării teoriilor traducerii în literatura română, se remarcă că există studii ce aplică în mod eficient astfel de teorii contemporane. Vorbim aici în special de teoria relevanței și echivalența funcțională, aplicarea având ca scop oferirea unor perspective rafinate asupra traducerii dramaturgice și poetice în special (ex., analiza dramaturgică a lui Iliescu Gheorghiu sau traducerile poetice ale lui Stănescu) ([6] [29]). Astfel de cercetări demonstrează o înțelegere profundă a provocărilor lingvistice și stilistice specifice literaturii române. Totuși, se constată că unele analize tind să se limiteze la studii de caz izolate, fără o ancorare adecvată în cadre teoretice mai largi sau contexte comparative, ceea ce reduce gradul de generalizare. În plus, se observă o tendință de a privilegia echivalența lingvistică în detrimentul adaptării culturale, ceea ce riscă să subestimeze complexitatea medierii interculturale ([30]).

Literatura analizată oferă analize detaliate ale strategiilor de traducere, precum împrumutul, explicația contextuală sau substituția culturală, de exemplu în traducerea proverbelor din română în franceză sau spaniolă ([17]). Astfel de studii subliniază rolul competenței biculturale și al traducătorului în menținerea sau adaptarea referințelor culturale. Cu toate acestea, lipsesc adesea studii și date empirice privind receptarea acestor strategii de către publicul-țintă, iar unele cercetări nu oferă evaluări sistematice ale eficienței diferitelor abordări. În plus, focalizarea pe anumite perechi lingvistice (ex., română-franceză) restrânge aria de aplicabilitate ([13]).

Practici istorice și contemporane ale traducerii sunt și ele analizate în diverse lucrări. Cercetările care urmăresc traducerea de la Epoca Luminilor până la perioada postcomunistă oferă perspective diacronice valoroase, scoțând în evidență schimbările de norme, filtre ideologice și influențe de piață, precum în studiile despre traducerile istorice timpurii sau despre paratextele secolului XIX ([20] [15]). Totuși, unele analize istorice se bazează aproape exclusiv pe comparații textuale, și suferă de lipsa datelor longitudinale, necesare pentru a urmări evoluția normelor și a dinamicilor pieței ([32]).

Numeroase lucrări aduc în prim-plan vizibilitatea și agenția traducătorului, explorând dimensiunile de gen, ideologie și negocierea imaginilor etnice, ceea ce contribuie la înțelegerea rolului traducătorului în contexte culturale și politice complexe ([48]). Totuși, analiza traducerilor este adesea inegală: unele studii se limitează la descrieri, fără o examinare critică a modului în care ideologia influențează deciziile traducerii ([11]).

Adaptare culturală și receptarea traducerilor românești este și ea suprinsă în diverse lucrări. Unele cercetări abordează permeabilitatea granițelor culturale și receptarea traducerilor, mai ales în literatura pentru copii și în ficțiunea istorică, accentuând interacțiunea dintre culturile sursă și țintă ([24]). Cu toate acestea, cercetările empirice privind receptarea și impactul adaptării culturale sunt rare. Multe studii deduc efectele receptării fără dovezi directe, iar rolul publicului diasporic rămâne insuficient explorat ([25]).

Dacă ne referim, de exemplu, doar la traducerea numelor proprii și a elementelor paratextuale, se remarcă complexitatea menținerii încărcăturii semantice și culturale. Diverse studii abordează strategii ce includ de la transfer literal până la adaptare creativă, sau paratexte, pentru orientarea lecturii ([8]). Dar nu regăsim integrări teoretice care să conecteze provocările micro-traducerii cu factorii macro-culturali și ideologici ([37]).

3.1.O abordare cronologică a analizei literaturii

Dacă privim în ansamblu cercetările legate de traducere în spațiul românesc, ceea ce se conturează nu e o linie dreaptă, ci o traiectorie sinuoasă, plină de ajustări, reveniri și reinterpretări.

În primele sale etape, studiul traducerii în România s-a legat mai degrabă de nevoia practică de a aduce textele străine mai aproape de publicul local. E vorba, în acest context, de negocierea între limbi și culturi, nu neapărat de aplicarea unei teorii formalizate. Traducerile aveau la bază mai ales motive religioase, morale sau educative, iar fidelitatea față de textul sursă era mai curând o chestiune de conștiință decât de doctrină.

Spre secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, direcția se schimbă. Traducerea începe să fie privită ca mijloc de construcție culturală și ideologică. Traducătorul nu mai este doar un copist inspirat, ci un participant activ la definirea gustului literar și a identității naționale. Este perioada în care traducerile contribuie la modernizarea limbii literare și la formarea unei conștiințe culturale comune. În jurul acestor texte se articulează dezbateri despre estetică, autenticitate și românizare a modelelor străine. Termenii aceștia, deși par vechi, spun mult despre tensiunile traducerii de atunci.

Ajungând în zilele noastre, lucrurile devin mai complicate și, în același timp, mai fascinante. Traducerea e tot mai mult privită ca un proces dinamic, un dialog constant între teorie și practică, între intenție și efect. Cercetările recente vorbesc despre traducerea elementelor cultural încărcate, despre expresiile idiomatice care par imposibil de prins în altă limbă, despre vizibilitatea traducătorului, dar și despre riscul ca el să dispară în spatele tehnologiei. În epoca globalizării și a traducerilor asistate de inteligență artificială, traducătorul român se găsește într-o poziție paradoxală: e din ce în ce mai puțin vizibil, dar și mai esențial ca oricând. El nu doar traduce texte, ci traduce culturi, modelează percepții și, uneori fără să-și dea seama, influențează felul în care România se proiectează în lume.

Tabelul 1 sintetizează principalele direcții de cercetare și etape în evoluția traducerii românești, de la traducerile religioase timpurii până la provocările teoretice și tehnologice ale secolului XXI. Fiecare perioadă reflectă o schimbare de perspectivă asupra rolului traducătorului, a scopului traducerii și a relației dintre cultură, limbă și ideologie.

Tabel 1. Etapele evoluției traducerii în România între secolele XVI–XXI.

Perioada	Direcția de cercetare	Descriere
1500–1799	Fundamentele practicii traducerii românești	Primele cercetări abordează traducerile religioase și istorice timpurii, care ilustrează diversitatea influențelor regionale și apariția traducerii ca mijloc de afirmare a identității culturale. Accentul se pune pe negocierea între elemente latine, slave și vernaculare, dezvăluind primele strategii de naturalizare și domesticire menite să servească publicul local.
1800–1899	Traducerea ca mediere culturală și adaptare	Studiile dedicate secolului al XIX-lea evidențiază rolul traducătorilor în formarea identității naționale și a culturii literare. Analizele includ adaptarea narațiunilor istorice, utilizarea paratextelor pentru orientarea cititorului și primele traduceri ale clasicilor literaturii universale, care reflectă contextul socio-politic și ideologic al vremii.
1900–1999	Expansiunea și influențele ideologice în traducerea literară	Această perioadă marchează o intensificare a activității de traducere literară, desfășurată sub regimuri ideologice diferite. Studiile discută cenzura, filtrele ideologice și negocierea imaginilor etnice și culturale. Se acordă atenție retraduce-rilor, influenței teoriilor traducerii și consolidării traducerii ca practică științifică și culturală.
2000–2014	Abordări pedagogice și intersemiotice în traducere	Cercetările pun accent pe vocea traducătorului și pe strategiile de adaptare din literatura pentru copii și traducerea teatrală. Se subliniază interdependența dintre traducere și sistemul educațional, dar și complexitatea traducerii intersemiotice, care răspunde nevoilor unor publicuri diverse, inclusiv din diaspora.
2015–2019	Traducerea elementelor culturale și frazeologice	Accentul se mută spre provocările practice ale traducerii elementelor specifice culturii, cum ar fi idiomurile, proverbele și jocurile de cuvinte. Studiile explorează strategiile de păstrare sau adaptare a referințelor culturale, insistând asupra competenței culturale a traducătorului și asupra transferului nuanțat al sensului între limbi.
2020–2022	Teoria polisistemelor și contextualizarea istorică	Cercetările recente explorează aspectele diacronice și sincrone ale polisistemului traducerii românești, incluzând traducerea literaturilor străine și contextul socio-istoric al traducerilor timpurii. Se subliniază negocierea culturală, medierea identitară și dinamica în schimbare a traducerii în cultura literară românească.
2023–2025	Teoria, practica și provocările traducerii contemporane	Studiile analizează aplicarea teoriilor contemporane ale traducerii la textele literare românești, cu accent pe retraduce-re, coerență stilistică, traducerea asistată de mașină și agenția traducătorului. Cercetările includ studii de caz privind traducerea elementelor culturale și idiomatice, dar și rolul genului și al ideologiei în actul traducerii. Se observă un interes crescut pentru comunicarea interculturală, efectele globalizării și utilizarea instrumentelor digitale pentru îmbunătățirea procesului de traducere.

3.2.Acord și divergență între studiile analizate

Lucrările analizate au în comun linia directoare că traducătorul are un rol esențial de mediator în traducerea literară și culturală românească. Majoritatea studiilor subliniază necesitatea strategiilor adaptative pentru a depăși intraductibilitatea lingvistică și culturală, mai ales în cazul idiomurilor, proverbelor și elementelor cultural specifice.

Totuși, trebuie să amintim că există și divergențe privind gradul de vizibilitate al traducătorului și echilibrul dintre fidelitate și adaptare, aspecte adesea influențate de contextul istoric sau de cadrul ideologic. Diferențele se extind și asupra modului de caracterizare a evoluției traducerii, unele studii punând accent pe continuitate, altele pe rupturile determinate de schimbări socio-politice.

De exemplu, majoritatea studiilor utilizează teorii consacrate ale traducerii, precum teoria echivalenței, pentru a analiza practicile traducerii românești ([6] [45]). Se remarcă un consens aici privind importanța combinării analizei lingvistice cu cea culturală. Totuși, unele lucrări se concentrează mai mult pe cadre istorice sau ideologice (ex., teoria naturalizării/străinizării a lui Venuti în traducerile secolului XIX [20], sau studiile de imagologie și relații de putere etnică [48]), în timp ce altele adoptă o abordare interdisciplinară modernă, integrând teoria polisistemului ([3]). Diferențele provin, cel mai adesea, din focusul cronologic (istoric vs. contemporan), fundalul disciplinar și scopurile cercetării (ex., studii literare vs. culturale), care influențează alegerea cadrului teoretic.

Din punct de vedere al strategii de traducere utilizate, cele de echivalență, adaptare sau împrumut sunt recunoscute pe scară largă ca esențiale pentru depășirea intraductibilității culturale și a expresiilor idiomatice ([17]). Adaptarea este deosebit de accentuată în traducerea literară și teatrală ([46]). Divergențele ce apar privesc, îndeosebi, gradul în care traducerea literală sau cea creativă ar trebui să predomine: unii autori susțin adaptarea creativă pentru a păstra esența poetică sau culturală ([29]), în timp ce alții preferă o traducere mai fidelă pentru a conserva autenticitatea ([20]). Variabilitatea derivă din specificitatea genului (poezie vs. proză vs. teatru), nevoile publicului-țintă și diferențele între prioritățile istorice și contemporane ale traducerii.

Din punctul de vedere al practicilor de traducere, există un acord general privind evoluția de la traducerile naturalizante timpurii, influențate de constrângeri ideologice, la traducerile contemporane, care manifestă o vizibilitate sporită a traducătorului și pluralism metodologic ([20]). Unele studii, însă, evidențiază continuitatea și provocările recurente din practica traducerii ([7]), în timp ce altele subliniază rupturile determinate de schimbări politice, cum ar fi deschiderea culturală postcomunistă ([4] [42]). Divergențele provin din diferențele de abordare analitică. În timp ce unele lucrări urmăresc strict evoluția diacronică, altele contextualizează traducerile în transformările socio-politice mai ample.

Cât despre rolul traducătorului, diverse lucrări conclud că traducătorii români acționează frecvent ca mediatori culturali, cu grade variate de vizibilitate, evidențiate prin paratexte, note sau decizii de adaptare ([15]). Divergențele apar în jurul conceptului de invizibilitate a traducătorului: unii critici denunță invizibilitatea excesivă, care anulează medierea ([11]), în timp ce alții evidențiază invizibilitatea strategică a traducătorilor din perioade istorice marcate de cenzură sau constrângeri de piață ([37]). Aceste diferențe reflectă statutul socio-cultural al traducătorului, așteptările publicului-țintă și climatul politic care influențează deciziile editoriale și traductive.

4. Implicații teoretice și practice

Implicațiile teoretice ale lucrărilor analizate sunt multiple. Lucrările analizate pun în evidență evoluția conceptualizării echivalenței în teoria traducerii românești. Echivalența ajunge să depășească fidelitatea strict lingvistică, în favoarea unei interacțiuni mai dinamice între relevanță, specificitate culturală și strategii de adaptare. O astfel de abordare contestă modelele tradiționale de echivalență în special prin accentuarea rolului traducătorului ca mediator cultural. Acest rol al traducătorului care negociază între culturile publicului sursă și țintă, este vizibil în special în traducerea dramaturgică și în adaptările literare ([6] [4]).

Diverse studii arată complexitatea traducerii unor elementele culturale specifice, cum ar fi proverbe, idiomuri, sau cuvinte și expresii ancorate în contexte culturale particulare. Cunoscute sub denumirea de realia, ele includ exemple precum traducerea unor obiecte tradiționale ca *mărțișor*, sau instituții și structuri administrative, precum *Sfatul Țării*. Intraductibilitatea este nu doar o problemă lingvistică, ci și una culturală. Cadrele teoretice actual folosite includ strategii precum împrumutul, calchierea și explicația contextuală, extinzând astfel domeniul traducerii către adaptare creativă și negociere culturală ([16] [10]).

Analizele istorice și diacronice ale practicilor de traducere românești evidențiază tensiunea constantă dintre naturalizare și înstrăinare, influențată de factori ideologici, politici și culturali. Astfel de constatări

extind conceptele lui Venuti [21] privind înstrăinarea și de-exotizarea în contextul polisistemului românesc, ilustrând modul în care normele traducerii evoluează ca răspuns la schimbările socio-politice ([20] [32]).

Vizibilitatea și rolul traducătorului sunt des menționate în contextul unui act de echilibru între invizibilitate și intervenție creativă. Retraducerile recente sunt orientate către texte fluente și transparente, menite să păstreze medierea culturală. Această perspectivă nuanțată provoacă dihotomia tradițională dintre „traducător invizibil" și „traducător interpretativ", aducând în prim-plan responsabilitatea etică a traducătorului ([11]).

În final, reflecțiile teoretice asupra traducerii ca formă de rescriere și transfer cultural subliniază caracterul polisistemic al culturii traducerii românești. Traducerea funcționează ca spațiu de negociere între sistemele literare locale și globale, contribuind la construcția identității și a memoriei cultural naționale ([3]).

Din punct de vedere al implicațiilor practice, traducătorii care lucrează cu literatura română și texte cultural specifice trebuie să își dezvolte competența culturală și să utilizeze strategii flexibile, care să echilibreze fidelitatea semantică cu adaptarea culturală. Acest lucru este valabil mai ales în traducerea idiomurilor sau proverbelor. Acest aspect are implicații directe asupra formării profesionale și a instruirii traducătorilor ([16]). Dificultățile documentate în traducerea proverbelor cu conotații de gen și a termenilor cu încărcătură culturală necesită abordări specifice din partea traducătorilor și editorilor, unele care să țină cont de normele socio-culturale și percepțiile de gen, ambele aspecte ce pot influența etica traducerii și receptarea de către public a textelor ([12]).

Dovezile privind influențele ideologice și de piață asupra traducerilor, mai ales în contextul istoric și al retraducerilor, sugerează că politicile editoriale ar trebui să sprijine abordări diverse care reflectă atât autenticitatea culturală, cât și cerințele publicului contemporan ([47]). Traducerea este tot mai mult mediator al identității și al dialogului intercultural, în special în contexte diasporice și transnaționale. Acest lucru impune consolidarea, și susținem cu toată credința, a rețelelor de colaborare între traducători, cercetători și instituții culturale pentru a sprijini circulația și receptarea globală a literaturii române ([25] [38]).

Diversele studii susțin, în plus, integrarea elementelor paratextuale (prefețe, note, ilustrații) ca instrumente practice pentru orientarea lecturii și interpretării publicului-țintă. Acest lucru este valabil mai ales în traducerile de literatură istorică și pentru copii, ducând la îmbunătățirea eficienței comunicativă a textelor traduse ([15]).

În final, evaluările critice ale traducerii asistate de mașină în contexte literare scot în evidență limitele acesteia în redarea nuanțelor culturale și a subtilităților stilistice. Diverse studii subliniază, de altfel, necesitatea supravegherii umane și a fluxurilor hibride care combină tehnologia cu expertiza umană fără a compromite calitatea ([36] [41]).

5. Concluzii

Ca o concluzie a analizei, traducerea în limba română trăiește undeva între două lumi, una a regulilor și alta a instinctului. Nu e doar o chestiune de fidelitate față de textul original, ci un dans complicat între cuvânt și cultură, între respect și libertate. Literatura dedicată traducerii rezidă în jurul întrebării legată de rolul traducătorului, sau cum poate acesta să rămână credincios sensului, dar să nu piardă emoția. Poate tocmai aici se ascunde frumusețea meseriei. Traducerea, cel puțin în contextul românesc, pare mai puțin un exercițiu lingvistic și mai mult o negociere culturală care respiră odată cu vremurile.

Traducătorul român a fost, de-a lungul timpului, un personaj discret, uneori aproape invizibil, alteori profund implicat în ideologie sau cenzură. Se observă o mișcare de la traducerile vechi, în care totul era „domesticit" pentru a suna cât mai românește, la abordările actuale, unde vocea traducătorului începe să se simtă, chiar și subtil. Unii ar spune că e o dovadă de curaj să-ți asumi vizibilitatea într-un domeniu

obișnuit cu umbrele (într-un sens metaforic). Alții ar zice că e doar reflexul unei lumi globalizate, în care individualitatea a devenit aproape o cerință. Adevărul e undeva la mijloc.

Retraducerile, de exemplu, spun povești tăcute despre schimbarea gusturilor și a ideilor. Ceva ce în anii ’70 suna „corect” azi pare rigid sau chiar fals. Fiecare generație își rescrie propriul canon, iar traducătorii, conștient sau nu, devin parte din această rescriere. Factorii de gen sau de ideologie încep să cântărească mai mult în analizele recente. Poate pentru că traducerea, la fel ca literatura, reflectă inevitabil lumea care o produce.

Se poate remarca și felul în care traducătorii adaptează cultura românească pentru publicuri foarte diferite. Când traduci pentru copii, nu cauți doar echivalențe lexicale; cauți ritm, imaginație, joacă. Pentru diaspora, traducerea devine uneori un gest de apartenență, o punte între limbi, dar și între nostalgii. Și totuși, știm surprinzător de puține lucruri despre cum sunt primite aceste texte. Cititorii zâmbesc? Se regăsesc? Sau simt că ceva din autenticitate s-a pierdut pe drum? Studiile lipsesc, e un gol acolo, întâlnim o zonă puțin explorată.

Se evidențiază felul în care traducătorul își poartă rolurile ca pe niște măști schimbătoare: mediator cultural, agent ideologic, pedagog, artist. Uneori toate în același timp. Sub presiunea pieței, a cenzurii sau pur și simplu a grabei, el negociază între două lumi, încercând să nu trădeze niciuna. Nu e o misiune ușoară. Dar fără acești oameni „invizibili”, literatura însăși ar fi mai săracă, mai izolată, poate chiar mai tăcută.

În concluzie, studiile de traductologie din România par să se privească pe ele însele cu un ochi mai critic și mai curios. Nu mai e vorba doar de teorie, ci de viața traducerii în toate formele ei. Ce lipsește încă? Poate mai mult curaj metodologic, studii bazate pe corpusuri reale, pe cititori reali, pe voci din teren. Trebuie avută în vedere și o discuție mai sinceră despre cum se schimbă limba română atunci când se lasă tradusă, reinterpretată, „exportată”. La urma urmei, traducerea nu e doar o trecere de la un cod la altul. E o formă de viață culturală. O respirație comună între lumi care, fără ea, nu s-ar fi întâlnit niciodată.

BIBLIOGRAPHY:

1. Dumitran, A. (2022). The Context of the First Romanian Translations Revisited. *Annales Universitatis Apulensis Series Historica*, *26*(1), pp. 125-166.
2. Nicolae, C. (2024). Muguraş Constantinescu, Daniel Dejica, Titela Vîlceanu (Eds), O istorie a traducerilor în limba română secolul al XX-lea. Bucharest: Editura Academiei Române, 2021, 1416 pp. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, *16*(3), pp. 203-208..
3. Vîlceanu, T., & Păunescu, A. (2022). Transferring knowledge to/from the market–still building the polysystem? The translation of Australian fiction in Romania. *Open Linguistics*, *8*(1), pp. 341-353.
4. Dragomir, A. (2024). The Quest for Culture in Translation. From Then to Now. *Analele Universităţii din Craiova, Seria Ştiinţe Filologice, Limbi Străine Aplicate*, (1), pp. 147-152.
5. Vîrban, I. M. (2023). De la Marginal la Central. Cartografii ale Exportului în Proza Tatianei Țîbuleac. *Revista Transilvania*.
6. Cioba, M. (2024). Catalina Iliescu Gheorghiu. Relevancia y traducción. Una retrospectiva con lentes actualizantes. Córdoba: Editorial Comares, 2022, 264 pp. *Colindancias: Revista de la Red de Hispanistas de Europa Central*, (15), pp. 247-253.
7. Gînsac, A. M., & Ungureanu, M. (2020). Culture language and foreign names adaptation during the pre-modern Romanian. *Diacronia*, (12).
8. Bobăilă, I. (2011). Adaptación y neutralización en la traducción de los nombres propios: Baltagul/El hacha. *Translationes*, *1*(3).
9. Druţă, I., Vieru, L., & Vlas, M. (2024). Tratamentul expresiilor idiomatice în versiunea română a romanului „Jucătorul" de FM Dostoievski. In *Filologia modernă: realizări şi perspective în context european*, pp. 276-282.
10. Kémenes, Á. (2015). Translation of Transylvanian Culture-Specific Items into English. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, *7*(2), pp. 35-45.
11. Ursa, A. I. (2021). The evolution of literary translations: a case study of the Romanian translation and retranslation of "A Little Cloud". *Swedish Journal of Romanian Studies*, *4*(1), pp. 111-125.
12. Mihăilă, R. (2024). Queen carmen sylva and women translators: an examination of cultural, gender, and literary intersections. In *Universitas Europaea: spre o societate a cunoașterii prin europenizare și globalizare*, Vol. 1, pp. 33-38.
13. Racolța, M. L. (2023). La traduction des allusions culturelles et des jeux de mots dans les slogans publicitaires.
14. Ionescu, A. (2024). Defis de la Traduction du Theatre Quebecois Contemporain en Roumain. *Analele Universităţii din Craiova. Seria Ştiinţe Filologice. Limbi şi literaturi romanice.*, *28*(1), pp. 29-50.
15. Hăisan, D. (2024). Allographic Paratext and Robinson Crusoe in Translation: Priming 19th-Century Romanian Readership. *Philologica Jassyensia*, *20*(1 (39)), pp. 223-238.
16. Grădinaru, A. (2023). Techniques for Translating Instructive Texts in the Cosmetics Industry: Balancing Accuracy and Aesthetics. Studia (10), pp. 135-148.
17. Grădinaru, A. (2023). Traduire l'intraduisible: sur les procédés de transfert en français des mots roumains culturellement connotés. *Intertext*, (1), pp. 118-131.
18. Chirilă, A., & Milică, I. (2025). From translation to proverb: Cine sapă groapa altuia cade singur în ea/Whoever digs a pit for others shall fall into it. *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship*, *42*(1), pp. 1-27.
19. Crețu, R. M. (2024). Some Reflections on the Translatability of Christmas Carols and Christmas Poems. *Analele Universității de Vest. Seria Științe Filologice* 61, no. 61, pp. 183–206.

20. Chiriac, A. (2022). [Re] naturalizarea „Istoriei Moldovii” de JA Gebhardi în traducerea lui Ion Nemișescu. Practici de traducere la începutul secolului al XIX-lea. *Diacronia*, (15), pp. 1-20.
21. Venuti, L., & Baker, M. (Eds.). (2000). *The translation studies reader* (Vol. 216). London: Routledge.
22. Hăisan, D. (2025). Doctoral research on theatre translation in Romanian universities in the 21th century: an overview. In: Bassnett, Susan & Catalina Iliescu-Gheorghiu (eds.) 2025. Theatre translation. Performability and reception from intercultural perspectives / La traducción del teatro. Representabilidad y recepción desde perspectivas interculturales. MonTI 17, pp. 105-136.
23. Dimitriu, R. (2016). Translation as blockage, propagation and recreation of ethnic images. *Interconnecting translation studies and imagology*, pp. 201-215.
24. Mokhtari, M. (2021). Dépasser la frontière. La traduction des realia dans la version française de «România pitorească» d'Alexandru Vlahuță. In *Translationes no 12-13/2020-2021. Frontière (s)/Borders/Grenze (n)*, pp. 14-26, Universitatea de Vest din Timişoara.
25. Draga Alexandru, M. S. (2012). Transatlantic translations as identity mediating discourses. *Perspectives*, *20*(3), pp. 297-311.
26. Nicolaescu, M. (2012). Translations of Shakespeare in Romania–going from local to global?. *Perspectives*, *20*(3), pp. 285-296.
27. Manole, V. (2024). A tradução na/da semiperiferia: a literatu-ra brasileira na Roménia. *Revista letras*, (109), pg. 4.
28. Bruckner, A. (2024). Circulation and versions of the biography of Dimitrie Cantemir. From paratext to independent text. A French – English – German – Romanian route. *Philobiblon, 29*(1), pp. 7-17.
29. André, F. (2024). A game of Icy Waters. A Case Study of Domokos Szilágyi's Translation of Two Poems by Nichita Stănescu, *Nyelv- És Irod. Közlemények*, vol. 67, no. 2, pp. 152–172.
30. Ceban, T. (2024). Stylistic Consistency in the Translation from Romanian into French, *Intertext*, no. 1(63), pp. 109–118.
31. Martin, A. S. (2025). The interwar Romanian translation of Dracula: A story of lost and found. *Babel*, *71*(1), pp. 22-43.
32. Penteliuc-Cotoşman, L. (2025). Réécriture et fidélité: les enjeux de la retraduction littéraire. Une approche critique des versions roumaines de À la recherche du temps perdu. *Buletinul Stiintific al Universitatii Politehnica din Timisoara, Seria Limbi Moderne*, (24), pp. 235-252.
33. Popovici, A. (2025). A Diachronic Comparative Analysis of Three Translation Versions of Oscar Wilde's The Picture of Dorian Gray, *Analele Univ. Bucur. Limbi Şi Lit. Străine*, vol. 74, no. 1/2025, pp. 69–98.
34. Baicu, C. D. (2023). Lexical and Pragmatic Discrepancies in Retranslating Pride and Prejudice into Romanian. Case Study. *Linguaculture*, *14*(2), pp. 57-79.
35. Vișan, N. (2022). "'Peewit,'said a peewit, very remote."–Notes on quotatives in literary translation. *Open Linguistics*, *8*(1), pp. 354-367.
36. Tîrban, E. (2023). On the Efficiency and Efficacy of Machine-Assisted Literary Translation: A Case Study for English/Romanian and Romanian/English Machine-Assisted Translation," *East-West Cult. Passage*, vol. 23, no. 2, pp. 59–79.
37. Lungu-Badea, G. I. (2024). Equation with three unknowns: betrayal, treachery, fidelity. On the translation of the tale *Le Blanc et le Noir* (*Black and White*) by Voltaire, *Translationes*, vol. 16, no. 1, pp. 9–20.
38. Vîrban, I. (2024). Literatura basarabeană – o negociere între Vest și Est: exportul prozatorilor moldoveni și dubla periferie, *Transilvania* (3).
39. Bako, A. (2025). Contemporary Romanian Historical Fiction as a Mediating Transistor of the 'Zemiperiphery'. *Stud. Univ. Babeş-Bolyai Philol.*, pp. 77–104.

40. Kohn, G. (2024). The Primacy of the Performative. Positioning of the Benjamin Translations in the Romanian Translation Culture, *Analele Univ. Vest Ser. Ştiinţe Filol.*, vol. 62, no. 62, pp. 97–111.
41. Oneţ, A. E., & Ciocoi-Pop, A. B. (2024). Challenges in Romanian-English and English-Romanian Technical and Literary Translations. Grammatical and Lexical Distinctions Between English and Romanian. *Scientific Bulletin-Nicolae Balcescu Land Forces Academy*, *29*(1), pp. 104-110.
42. Ciobanu, D. A. (2024). Translation of deconstructivism in the Romanian post-communist transition interval. *Continuum*, *38*(4), pp. 406-417.
43. Similaru, L. (2023). Equivalencias rumanas de algunas unidades fraseológicas de la novela «Insolación» de Emilia Pardo Bazán. *Analele Universităţii din Craiova. Seria Ştiinţe Filologice. Lingvistică*, (1-2), pp. 204-210.
44. Pál, E. & Pieldner, J. (2024). Walking a Tightrope between Languages: Challenges in Translating Atwood's Hag-Seed. A Case Study on the Romanian and Hungarian Translations. *ACTA UNIVERSITATIS SAPIENTIAE, PHILOLOGICA Учредители: Walter de Gruyter GmbH*, *16*(2), pp. 225-244.
45. Dadajanova, A. (2025). The Role of Cultural Context in Translation: a Cross-Cultural Perspective, *Ижтимоий-Гуманитар Фанларнинг Долзарб Муаммолари Актуальные Проблемы Социально-Гуманитарных Наук Actual Probl. Humanit. Soc. Sci.*, vol. 5, no. 8, pp. 159–170.
46. Gheorghiu, C. I. (2025). Teatro infantil rumano. Traducción intersemiótica para públicos mixtos. *Signa: Revista de la Asociación Española de Semiótica*, (34), pp. 425-444.
47. Manole, V. (2025). Jorge Amado em romeno: do filtro ideológico às exigências do mercado livre. *Alea: Estudos Neolatinos*, *27*(2), e68363.
48. Dimitriu, R. (2002). *Theories and practice of translation*. Cursus, Distributer: Institutul European.
49. Măriuţa, I. R. (2025). Contemporary Translation Studies Perspectives in the Theory of Advertising. *Journal of Romanian Literary Studies*, (43), 651-663.

THE CONCEPT OF EQUIVALENCE IN TRANSLATION. PECULIARITIES IN TRANSLATING THE JOURNALISTIC DISCOURSE

Nicoleta Simona Radu
PhD Student, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

Abstract: *Equivalence is a key principle in translation studies, involving the challenge of conveying meaning from the source text to the target text while ensuring that the intent, style, and cultural significance are preserved. The idea of equivalence occupies a pivotal role in translation studies, yet it has sparked considerable debate among translators regarding its nature, definition, and relevance. This paper aims to critically assess the most significant theories of equivalence advanced by key scholars in the field. By presenting these theories, the paper seeks to elucidate the evolution of the concept. Ultimately, by analyzing these theoretical advancements, the paper concludes that the perception of the utility of equivalence in the translation process is contingent on the translators' individual perspectives.*

Keywords: *Equivalence; translation strategies; source-language; target-language; language evolution*

Introduction

There are aspects in the present paper which have previously been approached in other articles, entitled *Translation Studies and the Influence of Anglicization and Calque on the Restructuring of Other Languages*, as well as *The Role of Journalism and Written Press in the Process of Assimilating Anglicisms and the Anglicization of the Romanian Discourse*. The present paper aims to expand some of the ideas I have explored so far, at the same time emphasizing the key-role of equivalence in the enrichment of a given vocabulary, mainly the Romanian one.

Language is a dynamic entity that is inherently connected to the culture in which it is spoken or written. To truly grasp a language, one must also understand the cultural context in which it operates. Language serves as a highly intricate means of communication, making translation more than just substituting a word in the source language with its counterpart in the target language. It is a complex process that involves conveying the meaning embedded within one set of linguistic signs into another set through the skilled application of grammar and lexical resources. At times, translators may need to combine several units to identify a suitable equivalent. In certain instances, the translation may only offer an adequate interpretation of a foreign code unit, rendering an exact equivalent impossible. Frequently, meaning is expressed through units that are far more complex than individual words and encompasses various structures and linguistic elements.

In translating a source text into a target text, we encounter the challenge of equivalence and non-equivalence. In this paper, I aim to elucidate the issues of equivalence and non-equivalence that arise during the translation of an English source text into a Romanian target text.

The phenomenon of anglicization, being understood as the process through which English has influenced other languages, has been particularly pronounced in the context of Romanian discourse. With the advent of globalization and the rise of English as a dominant global lingua franca, the Romanian

language has experienced a notable influx of English terms, expressions, and structures. This dynamic raises questions about the nature of equivalence in translation and its implications for language use, cultural identity, and the integrity of the Romanian linguistic system.

The rapid globalization of media has led to a significant increase in the anglicization of various languages, including Romanian, particularly in journalistic discourse. The integration of English terms, phrases, and structures into Romanian journalism reflects not only linguistic trends but also cultural exchanges that shape public perceptions.

Defining equivalence. A historical and analytical overview

The study of the origin and history of a word is known as *etymology,* a term which comes to us through Latin, but has

The word "equivalence" originated in the mid-16th century, derived from the French *équivalence* and Medieval Latin *aequivalentia,* meaning "equality in value, force, or meaning". Its roots can be traced back to the Latin *aequivalentem* ("equal power" or "equivalent"), combining *aequi-* ("equal") and *valere* ("be strong, be worth"). There are a series of definitions attributed to the word itself, having as a main sense the fact that it has been used to describe things that are equal in value, correspondence, or signification.

The Cambridge Dictionary gives the definition of *having the same amount, value, purpose, qualities, etc.*

According to Longman Dictionary of Contemporary English, equivalence means *having the same value, purpose, job etc as a person or thing of a different kind.*

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language, gives three definitions of the term,

1. *the state or property of being equivalent*;
2. *the relation holding between two statements if they are either both true or both false so that to affirm one and to deny the other would result in a contradiction*;
3. *a presentation of terms as equivalent*;
4. *equality in metrical value of a regular foot and one in which there are substitutions*.

Oxford Advanced Learner's Dictionary defines *equivalence (between A and B)* as *the fact or state of being equal in value, amount, meaning, importance, etc*.

As a first conclusion, we can observe that these definitions of equivalence share a common theme of equality across various measures, highlighting functional similarities between different entities or concepts. They emphasize both the practical application of equivalence and its inherent flexibility across contexts, signifying that equivalence is not restricted to a singular definition but is a multifaceted concept with various interpretations depending on the circumstances of comparison. This shared understanding underscores the importance of equivalence in analytical, logical, and practical applications across disciplines.

We can make an analysis of the definitions listed above, which leads to the identification of a series of common points, weighing a great value in understanding the importance of the concept and the role it plays in various domains, especially in shaping and reshaping the vocabulary of a target language.

All definitions revolve around the idea of equality or being equal in some capacity. They emphasize that equivalence involves a foundational similarity, whether in terms of value, purpose, meaning or

qualities. The foundational theme of equality being central to the understanding of equivalence, each definition suggests that equivalence embodies a state of balance or sameness among entities, whether they are concepts, values, or physical items. This equality can manifest in different dimensions. Equivalence can refer to numerical or quantitative aspects, for example equal measurement in weight, length, or financial terms. Although, beyond mere numerical equality, equivalence also encompasses qualitative characteristics, including similarities in attributes such as effectiveness or importance. In philosophical contexts however, equivalence can engage with abstract concepts like moral values or rights, and we can easily find that different entities can hold equal significance based on societal norms or ethical frameworks.

Equivalence is not limited to items of the same kind but extends to diverse entities that can be considered equivalent based on certain criteria. It implies interdisciplinary relevance, since it integrates methods and theories from several sources. For instance, the domain which is mostly concerned with the concept of equivalence, linguistics, provides the foundational understanding of language structure, semantics, and pragmatics. It helps translators identify equivalent terms or phrases in different languages and understand how meaning may shift based on context or usage of various words.

Another point to be considered, is the cultural studies, which can be employed to explore how culture influences language and communication. It has been stated in some of my previous articles, that language is not something we create on our own, since it is handed down to us, by the generations before us. Therefore, the more we engage with others and encounter various experiences, the process of language acquisition evolves beyond mere learning. We become immersed in a complex array of terms, rules, codes, and new conventions that dictate the functionality of language in these contexts. As we navigate life, interacting with individuals from diverse backgrounds, we align ourselves with specific linguistic systems and attempt to express our identities in accordance with their terminology. Often, we manage to communicate effectively by utilizing the resources of a particular language, even if we have not personally experienced the activities related to that language. This direction of studying the cultures and the connections formed between individuals and how they interact while using the language in various domains, assists translators in recognizing cultural nuances and local contexts, which are crucial for achieving equivalence that respects the source text's original intent while resonating with the target audience.

The definitions also underline that equivalence reflects a functional aspect, since it is not merely a theoretical concept but has practical implications in how items, statements, or measures can function similarly or fulfill comparable roles. This idea brings to mind the theories explored in J.L. Austin’s book, *How to do thing with words*. According to the author, assertions are straightforward sentences that provide information, spoken solely to describe a situation, subject, or state of affairs. Being declarative in nature, these statements can be classified as either true or false. In contrast, performative utterances aim to enact an action, and Austin argues that they often defy simple classification as true or false. By revisiting the distinction made in the book between performatives, used by speakers with the aim of prompting actions, and constatives, which merely describe states of affairs, we can state that when individuals are exposed to the same communicated statement, it is very likely that they may interpret the information in various ways, due to their distinct backgrounds and prior experiences.

Particularly in Webster’s and Oxford’s definitions, there's a recognition that equivalence can apply across various contexts, be it value, meaning, importance, or logical relations. This suggests that the

applicability of equivalence is both broad and versatile. Connecting the ideas with the analysis of language, these versatile features reflect the different dimensions in which language operates, allowing for a nuanced understanding of how meaning is constructed and conveyed. For instance, being able to identify equivalent terms or structures from one language into another, is essential for maintaining the intended meaning of a text, regardless of the cultural or linguistic differences involved. Furthermore, the concept of equivalence helps linguists analyze how words can hold different values or implications in diverse contexts, enriching our comprehension of semantic relationships and the interplay between language and thought. By recognizing the multifaceted nature of equivalence, we can enhance our ability to engage with language in a more comprehensive and analytical manner, allowing for deeper insights into both linguistic structures and the communicative acts they facilitate.

The concept of equivalence is also significant in the study of language evolution. As languages borrow terms and concepts from one another, the structural transformation reflects changing cultural dynamics. Understanding equivalence allows linguists to track changes and assess how languages influence one another, revealing deeper connections between societies over time. Language evolution refers to the dynamic process through which languages develop, change, and adapt over time. This phenomenon can be influenced by a variety of factors, including social, cultural, historical, and technological aspects.

Languages evolve in response to historical events, such as migrations, invasions, and colonialism. These events can introduce new vocabulary, grammatical structures, and phonetic changes.

The ways in which people use language in their everyday lives have a profound impact on its evolution. Dialects can emerge based on regional, socio-economic, or ethnic lines, leading to variations in pronunciation, vocabulary, and grammar. Social dynamics, such as shifts in power or cultural exchange, can also facilitate the borrowing of terms and structures from one language to another.

Technological advancements have significantly shaped language evolution, especially in recent years. The rise of the internet and digital communication has led to the creation of new linguistic forms, such as abbreviations, acronyms, and slang. Texting and social media platforms have also influenced grammar and spelling, leading to more informal and innovative uses of language.

Language evolution is a multifaceted process shaped by a variety of social, cultural, technological, and historical factors. Understanding how languages change over time provides valuable insights into human communication, identity, and interaction. By studying the evolution of language, linguists can gain a deeper appreciation for the complexities of language itself and the ways in which it reflects the diversity and dynamism of human experience.

The concept of “equivalence” in translation

Equivalence in translation is often understood as the degree to which a translated text mirrors the meaning, stylistic qualities, and cultural nuances of the original. However, as English permeates Romanian discourse, the traditional notions of equivalence must adapt to accommodate new linguistic realities. This article examines the multifaceted concept of equivalence within the context of anglicization, analyzing how translation practices contribute to the gradual transformation of Romanian language and identity.

Equivalence in translation is a fundamental concept in translation studies, addressing the challenge of transferring meaning across languages while maintaining the integrity of the original text.[1]

The concept of equivalence serves to clarify how communication functions across different contexts. In fields such as translation and linguistics, equivalence provides a framework for understanding how words or concepts convey similar meanings despite differences in languages or cultures. This understanding is crucial for ensuring effective communication and preventing misunderstandings, particularly in multicultural or multilingual environments.

In the domain of translation, equivalence is essential for guiding translators in their work. By emphasizing the importance of maintaining the equivalent meaning and purpose of a text, translators are equipped to navigate the complexities of linguistic and cultural differences. This aspect not only enriches and refines the quality of translations, but it also promotes cross-cultural understanding, reinforcing the interconnectedness of different cultures.

Equivalence in translation can be categorized into various forms or types, including formal, dynamic, and functional equivalence, to name a few. Formal equivalence focuses on exact correspondences between the source and target texts, while dynamic equivalence prioritizes the communicative effect and cultural context over strict fidelity. *A translation is successful if it stimulates the same response in the receptor as did the original in the source language. This is known as dynamic equivalence.*[2] The concept of formal equivalence is often associated with Eugene Nida, who distinguished between formal and dynamic equivalence in his seminal works on translation. Nida emphasized the importance of maintaining the structure and form of the original text in formal equivalence. The dynamic type is also formulated by the same theoretician and it focuses on conveying the same meaning and emotional impact in the target language, prioritizing the reader's response rather than a strict word-for-word translation.

Hans Vermeer, is the scholar who developed the idea of functional equivalence. He is the one who developed the Skopos theory, stating that the purpose, or the "skopos" of the translation should guide the overall approach, therefore focusing on how the translated text serves similar functions in the target culture. Functional equivalence emphasizes the purpose and function of the text in its new linguistic environment. *The Skopos theory holds that all types of translations have to be defined by their purpose, and that the equivalence of the source text and the target text should be based on the function they serve within their respective contexts.*[3] According to this theory, the relationship between a source text and its target text should not merely be based on linguistic fidelity but should focus on the function that each text serves within its own cultural and situational context. It encourages a more dynamic approach that fosters effective communication across languages and cultures, which also allows for greater creativity and adaptability in translation.

There is also the category of idiomatic equivalence, which is highlighted by a series of theoreticians, among whom we can mention Peter Newmark. The translation theorist emphasized the importance of translating idiomatic expressions in a way that resonates culturally with the target audience while maintaining the original's intent. This concept is highly valuable for the present paper, because

[1] Jakobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. *Brower R. (Ed.) On Translation. Harvard University Press,* page 113
[2] Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E. J. Brill., page 159
[3] Vermeer, H. J. (1989). "Skopos and Commission in Translational Action." In *Translation Studies: Theories and Applications*, page 29

idiomatic expressions often embody cultural references, local customs, and specific ways of thinking that may not have direct counterparts in other languages. The insights of theorists like Peter Newmark highlight the importance of balancing fidelity to the original meaning with the necessity of cultural relevance in the target language

Juliane House is another scholar who proposed the concept of cultural equivalence, since she analyzed how translations can preserve cultural references and contexts. House's work often highlights the need for cultural adaptation in translation to ensure that the text resonates with the target culture. The theorist noted that *a translation should not only be assessed in terms of its linguistic features but also in terms of the extent to which it preserves cultural references and operates effectively within the target culture.*[4]

The concept of equivalence suggests that a source text and its translation can hold a similar value (equi-valence) at certain levels and it is perhaps this similarity that sets translations apart from other types of texts. It is readily understood that this notion of "equal value" between texts involves that a set of different languages have the same values or that they can express the same concepts. It is vital that the translator is fully aware of the characteristics of the target language, when he translates a text, since these cultural differences can cause a great deal of misunderstandings.

It is stated in the definition of the term itself, that translation will or should have the same value as the original text, but aside from the same values on the level of form, for example, considering that the same number of words in the source text will be found in the target one, there are also serious considerations that need to be taken into account when it comes to the level of function. And it is at this level of function that a target text may be in a potential risk of conveying a partially or even completely different message, if the translator doesn't perform a thorough analysis of the cultural aspects of the target language. The examples are endless here, function of the various types of languages, of course, but we can give as an example a thumbs-up gesture in English, which is generally understood as a sign of approval or agreement but, while it can have a similar meaning in Romania, the gesture can also be interpreted differently in various contexts, and other gestures such as "OK" using the fingers may carry different connotations or be seen as informal. The examples can also go the other way around, trying to translate the idiomatic expression "a pune pe jar" From Romanian into English, we would have a literal variant of "to put oneself on the hot coals", the expression meaning o worry or to be anxious about something, and it makes a direct reference to the feeling of distress or anxiety, emphasizing a culturally unique way of expressing concern. In the context of using the expression "a se pune pe jar," it suggests that someone is worried or becoming anxious about a problem or situation. This means that, by analogy, the mental state of worry is compared to a physical state of discomfort. Taking into consideration the cultural connotations of the expression, it reflects a cultural understanding of emotional experience as being similar to physical suffering. In Romanian culture, this type of metaphor is often used to express complex inner feelings in a more vivid and concrete way. This metaphorical usage enriches the Romanian language with powerful images that convey subtle nuances of inner states.

[4] House, J. (1977). *A Model for Translation Quality Assessment*. Tubingen: Gunter Narr Verlag, page 85

Peculiarities in translating the journalistic discourse and the role of equivalence

In the context of journalistic discourse, which is the larger subject of interest that this article addresses, metaphors and expressions serve a critical role in conveying complex ideas and emotional states to the audience. They provide vivid imagery that resonates with readers, allowing them to grasp multifaceted issues more intuitively. When translating journalistic texts, especially those rich in metaphorical language, the concept of equivalence becomes one of vital importance, since the translators must navigate the delicate balance between preserving the original meaning and adapting it to ensure that the metaphor remains effective and meaningful in the target language. The use of metaphor in journalism is often culturally specific, embodying notions, emotions, and experiences that may not have direct equivalents in another language. A translator must often find a way to convey the intended emotional impact of the original metaphor while using phrases that resonate culturally with the target audience, if they want to achieve *dynamic equivalence,* which was mentioned previously.

Moreover, when one translates the journalistic discourse, one should consider the ability of a given language to convey subtle nuances, since maintaining these nuances is essential for effective communication. This aligns with the idea of *functional equivalence*, where the translator adapts the metaphor to fulfill the same role in the target culture, ensuring similar engagement from the audience, and at the same time underlying the richness of a language.

The translator should aim for a successful translation which retains the intent of the metaphor while resonating with the target audience's perceptions and experiences, and in order to be able to do so, one may end up playing or assuming the role of a culture mediator. In this situation, the *cultural* equivalence is employed, as it reflects the need to adapt expressions to maintain their meanings and emotional weight.

All these types of interpretations come to illustrate the challenges and responsibilities faced by translators of journalistic discourse and the concept of equivalence plays a crucial role in ensuring that metaphoric language effectively bridges cultural gaps, allowing powerful imagery and subtle nuances to traverse linguistic boundaries while preserving their original impact on the audience.

It is in Wolfram's words that I find a fine rendering of the inherent challenges that translators must face in bridging the gap between the source and target languages. In the study *The Science of Translation. Problems and Methods,* we can find that *All translation seems to me simply an attempt to solve an impossible task. Every translator is doomed to be done in by one of two stumbling blocks: he will either stay too close to the original, at the cost of taste and the language of his nation, or he will adhere too closely to the characteristics peculiar to his nation, at the cost of the original. The medium between the two is not only difficult, but downright impossible.*[5] I believe that this perspective highlights the intricate balancing act involved in the translation process, especially in the context of translating the journalistic discourse. The paragraph underscores the concept of equivalence in translation, which serves as a guiding principle but also presents significant hurdles.

The journalistic writing often employs idiomatic expressions, cultural references, and rhetorical devices that do not easily translate and the translator must navigate the very fine line between providing a translation that remains true to the source material, while also ensuring it is engaging and

[5] Wilss, Wolfram (1982): *The Science of Translation. Problems and Methods*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, page 35

comprehensible for the target audience. Translators must understand not only the words but also the cultural context behind them, ensuring that the message retains its intended impact.

There are cases when journalists choose certain idiomatic expressions and cultural references on purpose, aiming either to evoke specific emotions, or connect with their audience. One should consider that every idiom or reference carries cultural significance that shapes its meaning and a phrase that resonates well in one culture may be perceived as confusing or irrelevant in another.

In the translation of journalistic texts, there is a pressing need for clarity, immediacy, and emotional engagement, therefore the challenge of finding the best translation or equivalent phrases between two languages becomes especially relevant.

Conclusion

Translators play a crucial role in navigating the complexities of idiomatic expressions and cultural references, ensuring that the translation is both faithful to the original and engaging for the target audience. Translating journalistic writing requires a nuanced understanding of language, culture, and audience dynamics. Translators can effectively bridge the gap between languages and cultures, and thus lead to the enriching of the discourse by enhancing the impact of journalistic narratives across diverse contexts and employing strategies that promote clear communication and immense creativity.

BIBLIOGRAPHY:

1. Baker Mona, *In Other Words. A Coursebook on Translation*, Routledge, London, 1992
2. Biguenet John, Schulte Rainer, *The Craft of Translation*, The University of Chicago Press, Chicago, 1989
3. Dimitriu Rodica, *Theories and Practice of Translation*, Colecţia Cursus 5, Institutul European, 2002
4. Gaillard Philippe, *Tehnica jurnalismului*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 2000, page 55
5. House, J., *A Model for Translation Quality Assessment*. Tubingen: Gunter Narr Verlag, 1977
6. Husson Didier, Robert Olivier, *Profession Journaliste*, Eyrolles Techniques de Communication Ecrites, Paris, 1991, page 92 [in Preda Sorin, *Tehnici de redactare în presa scrisă*, Editura Polirom, Colecţia „Collegium. Media", Iaşi, 2006, page 16]
7. Jakobson Roman, *On Linguistic Aspects of Translation*, in *On Translation*, Cambridge, Harvard University Press, 1959
8. Munday Jeremy, *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*, Second edition, Routledge, 2008
9. Newmark Peter, *Approaches to Translation*, Prentice Hall, Hertfordshire, 1988
10. Nida Eugene A., C. R. Taber, *The Theory and Practice of Translation*, E. J. Leiden, Netherlands, 1982
11. Nida Eugene A., *Towards a Science of Translating*, Copyright by E.J.Brill, Leiden, Netherlands, 1964
12. Plett Heinrich F., *Ştiinţa textului şi analiză de text*, Editura Univers, Bucureşti, 1983
13. Şerbănescu Andra, *Cum se scrie un text*, 2nd Edition, Iaşi, Polirom Publishing House, "Collegium.Practic" Collection, 2001
14. Toury, Gideon., *In search of a theory of translation.* Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics, 1980
15. Vermeer, H. J., "Skopos and Commission in Translational Action." In *Translation Studies: Theories and Applications*, 1989
16. Wilss, Wolfram, *The Science of Translation. Problems and Methods*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1982
17. https://www.merriam-webster.com/dictionary/equivalence
18. https://www.ldoceonline.com/dictionary/equivalent#equivalent__2
19. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/equivalence
20. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/equivalence?q=equivalence#google_vignette

THE SENTIMENTAL NOVEL IN INTERWAR ROMANIAN LITERATURE: OCTAV DESSILA, A FORGOTTEN WRITER

Raluca Babii
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *This article offers an exploration of the interwar sentimental literature of the novelist Octav Dessila. Given that this study is part of an ongoing doctoral thesis investigating the Sentimental Novel in Romanian Interwar Literature, my analysis focuses on the author's two sentimental novels published at the beginning and at the end of the 1930s: București, orașul prăbușirilor (1930) and Două chemări (1938). On the one hand, I will examine how these works are configured in relation to the techniques and devices characteristic of the sentimental novel. On the other hand, the research aims to explore the manner in which Dessila foregrounds the social dimension that shapes and polarizes the sentimental plot. In this regard, my interest lies particularly in how the characters relate to modernity, and especially to the opposition between traditionalism and modernity, depicted suggestively throughout the novels. Z. Ornea's study, Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea ("Traditionalism and Modernity in the Third Decade"), serves as a representative critical framework, particularly through its analysis of the dichotomy between patriarchal and capitalist civilizations as reflected in literature. The sentimental dimension of the two narratives remains the main focus of this research and is emphasized through the depiction of emotions, sentimental situations, and eroticism within the texts. At the same time, this study constitutes an effort to re-evaluate popular literature and to bring back into scholarly discussion certain profiles of interwar sentimental novelists who deserve renewed critical attention.*

Keywords: *sentimental novel; Octav Dessila; popular literature; interwar Romanian literature; literary studies.*

Un romancier uitat

Octav Dessila se înscrie în rândul romancierilor interbelici care și-au construit parcursul literar după Primul Război Mondial, inspirându-se atât din literatura predecesorilor antebelici, cât și din modelele momentului care se bucurau de succes, precum Cezar Petrescu sau Ionel Teodoreanu.[1] Debutul din 1927 cu *Dragomir Valahul* în care sunt relatate evenimente istorice din preajma „momentului 1918", accentuate de intriga amoroasă pe care o creează romancierul, îl plasează pe acesta în sfera literaturii de consum și pe direcția romanului sentimental. Dessila scrie trei romane sentimentale: două în interbelic, *București, orașul prăbușirilor* (1930), *Două chemări* (vol. I, II) și o trilogie, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, *Iubim* (I-III, 1942-1943). Literatura lui include, de asemenea, romane de senzație și romane naturaliste, precum *Zvetlana* (1930), *Noroi* (1934) sau *Turbă* (1936). Spre deosebire de cazul lui Mihail Drumeș a cărui literatură s-a canonizat în circuitul de consum, succesul editorial al lui Dessila s-a epuizat odată cu epoca. Anii postbelici și instaurarea noului regim comunist îl transformă într-un scriitor nefrecventabil. Puținele interviuri din periodice conturează imaginea unui scriitor pasionat și dedicat literaturii pe care o scrie.

Deși provine dintr-o familie cu tradiție militară, el însuși fiind ofițer, scriitorul este racordat la tendințele culturale și literare ale vremii.[2] *Dicționarul general al literaturii române* îl descrie ca pe o prezență discretă[3] în lumea literară a epocii și această observație se aliniază și cu una dintre mizele cercetării mele, respectiv că Octav Dessila a rămas la fel de discret și în studiile literare, actualmente neexistând o abordare hermeneutică a literaturii sale la nivel de cercetare literară. Una dintre imputările critice aduse romancierului este „medelenismul", explicat prin abordarea unei tematici paseiste, cu accent

[1] Aurel Sasu, Mariana Vartic, *Romanul românesc în interviuri. O istorie autobiografică*, vol. I, partea II, București, Minerva, 1985, p. 797.
[2] *Ibidem*, p. 799.
[3] *Dicționarul general al literaturii române*, *D/G*, coordonator Eugen Simion, București, Editura Muzeului Literaturii Române, p. 143

pe dimensiunea emoțională, precum decăderea familiilor boierești moldovenești de altădată, pe care Dessila o ilustrează în *Două chemări*, dar și în trilogia *Iubim*.[4]

Bucureşti, oraşul prăbuşirilor **(1930)**

Publicat chiar la începutul anilor '30, deceniul de glorie absolută a romanului românesc, *Bucureşti, oraşul prăbuşirilor* expune povestea Anei Scutaru care insistă să-și facă studenția la București, în pofida dezacordului tatălui său ce consideră Capitala un loc al pierzaniei și al degradării morale. Fascinația pe care o are Ana față de București îi va face incontestabilă decizia de a-și dori mutarea, în aceeași măsură în care intră în contradicție cu tatăl care este marcat de trauma unei povești de „iubire" pe care Bucureștiul i-a „prăbușit-o" în tinerețe. O pasiune adolescentină pentru o văduvă care obișnuiește să inițieze tinerii liceeni și studenți în arta amorului, îi frânge inima adolescentului Dincă Scutaru. Evenimentul prin care își surprinde amanta mult mai în vârstă în brațele unui militar care îl umilește, sădește în sufletul său ura pentru București, perceput ca pe un mediu al degenerescenței sufletești și morale. Orașul devine el însuși un personaj caracterizat de haos și imoralitate. Dincă Scutaru știe din propria experiență că un oraș precum Bucureștiul nu este capabil să ofere împlinire pe plan sentimental, ci doar deziluzii și traume. Temerea principală a tatălui este să nu își vadă fiica zdrobită de metropola înșelătoare, așa cum l-a zdrobit și pe el cândva.

Viața studenției bucureștene o apropie pe Ana Scutaru mai mult de dimensiunea mondenă a Capitalei decât de cea academică. Prietenia cu Marie Jeanne Zătreanu (cunoscută în cercurile societății bucureștene) îi insuflă libertinajul specific Bucureștiului interbelic pe care Ana Scutaru nu l-a cunoscut în Râmnicu Sărat. Influențată de sfaturile prietenei sale, Ana devine amanta plătită a unui bărbat mult mai în vârstă și bogat, fapt ce îi va distruge percepția despre iubirea adevărată. Considerată o normalitate în epoca vremii, statutul de femeie întreținută este încurajat de Marie Jeanne și se situează în contrapunere cu educația și mediul în care s-a format Ana.

Pe parcursul acțiunii romanului, foarte interesantă este perspectiva feminității pe care o propune Dessila, în contextul unui București interbelic libertin. Alături de celelalte eroine ale romanului sentimental interbelic, Ana Scutaru își înfruntă cu convingere tatăl când îi spune că preferă „zestrea capului" decât ideea măritișului. Se poate identifica această aparentă eliberare de conservatorismul existent în mediul provincial, dar nu oricum, ci printr-o relație de opoziție suficient de vizibilă, între două medii unde își poziționează autorul eroina. Ceea ce face Dessila prin această tehnică este caracteristic romanului sentimental. Romancierul dorește să evidențieze o „lecție de viață" cu tentă moralizatoare – procedeu specific poeticii romanului sentimental. Tot ceea ce trăiește Ana în universul bucureștean „al pierzaniei" are rolul să o determine să se întoarcă pe „calea cea bună.". Pe parcursul întregului text, se conturează un contrast între cele două medii: între urbanul monden al Bucureștiului și mediul casei părintești cu atmosfera statică a târgului de provincie. Când Ana se întoarce acasă în vacanța de iarnă, se întoarce cu amprenta urbană, modernă și contrastivă a vieții bucureștene. Fumează și își ține țigările în tabachera din poșetă și are o trusă cu farduri, adoptând obiceiul machiajului aidoma tuturor tinerelor Capitalei. Atracția pentru acest stil de viață contravine cu mediul restrictiv și lipsit de strălucire din care a plecat, unde viața curge în lipsa petrecerilor cu tango, foxtrot american și ore pentru ceai.

Urmărind tipologia personajelor în concordanță cu poetica romanului sentimental, narațiunea lui Dessila prezintă personaje cu roluri specifice și bine definite. Acestea manifestă fondul psional și melodramatic al romanului sentimental, prin dialoguri abundente și discursuri tensionate. Încă din debutul romanului, este vizibil nucleul sentimental tematizat de relația de iubire dintre Ana Scutaru și

[4] Romanul publicat in trei volume apare în perioada postbelică, motiv pentru care nu constituie obiectul cercetării de față, însă, trebuie menționat faptul că asemănarea cu proza sentimental-lirică a lui Ionel Teodoreanu pe care o notează critica literară se află în construcția romanului ce reliefează un Iași patriarhal-idilic pus în antiteză cu efervescența Capitalei. Acțiunea vizează temele decadente ale clasei boierești din Moldova, având ca nucleu povestea de iubire adolescentină dintre tinerele Dana și Aniuța și scriitorul Neculai Brateș.

Doru Mihalcea – bărbatul stabil și convențional, dar lipsit de magnetism. Personajul său intră în antiteză cu tipologia masculină cu care interacționează Ana la București. Dacă Doru Mihalcea este un tânăr funcționar la primăria din târgul Râmnicului, care își păstrează intențiile pure față de Ana, în stilul sensibilității de altădată, Dan Kornea, sublocotenent la București, aventurier și libertin și Armand Zătreanu, fratele lui Marie Jeanne, „clubist șic al capitalei" înfățișează eroul interbelic, eliberat de chingile conservatorismului și racordat la spiritul libertin al veacului modern(ist). Tiparul eroului pasional și atrăgător, dar instabil emoțional este înfățișat de Dan Kornea, care nu prezintă interes pentru iubirea profundă, ci mai curând pentru experiențe erotice tranzitorii, lipsite de implicare emoțională. Ne putem gândi la Tudor Petrican și la Dinu Gherghel din romanele lui Drumeș, însă spre deosebire de cei doi, care odată cu conștientizarea pierderii devin profunzi în iubire până la paroxism, Dan Kornea preferă să colecționeze numele tuturor iubitelor pentru a-și satisface orgoliul masculin.

În oglindă cu Dan Kornea, Marie Jeanne reprezintă varianta feminină a unui stil de viață neconvențional, la care contribuie semnificativ și emanciparea feminină din perioada interbelică. Personaj construit drept contraexemplu, cu o influență negativă asupra Anei Scutaru, Marie Jeanne ilustrează sursa alegerilor distructive făcute de Ana. Cele două colege reliefează două lumi diferite, contrastante: lumea luxului bucureștean versus lumea provincială a târgului sărăcăcios. Marie Jeanne frecventează cafenelele și localurile bucureștene, organizează serate și baluri acasă, iar când nu face plimbări lungi pe Calea Victoriei unde își etalează mătăsurile scumpe, *hobby*-ul ei sunt ieșirile în oraș cu „Benz-ul roșu de 65 de cai."s Personaj-stereotip al fetei bogate care urmează studii univeristare dintr-un capriciu și care nu cunoaște adevărata viață studențească, petrecându-și verile la Deauville și la Vichy, Marie Jeanne este „pedepsită" de autor și moare într-un accident de mașină. Sigur că acest element senzațional survine și poartă ambalajul unei lecții moralizatoare. Influența romanului sentimental ancorat în sensibilitatea secolului al XIX-lea (la fel precum în cazul lui N. Rădulescu-Niger) o putem observa în această atitudine cu tentă conservatoare a romancierului, în plină epocă interbelică. Deși suntem la 1930 și eroinele lui Dessila sunt studente și cunosc libertatea amorului, autorul le expune moravurilor pentru a sublinia fragilitatea iluziilor și a vieții în fața unor alegeri nepotrivite. Mesajul care se desprinde din consecințele acestor acțiuni subliniază importanța păstrării unui parcurs în care să predomine valorile morale.

Astfel, aidoma romanelor sentimentale de factura Vechiului Regim, observăm și în romanul de față fragmente ale intervenției autorului în care își manifestă indirect opiniile despre epocă. Din acest motiv, *București, orașul prăbușirilor* ilustrează și o dimensiune socio-culturală a perioadei interbelice. Relevant în acest sens este discursul lui Dessila despre înclinația către studiile superioare a generației posterioare Primului Război Mondial. Din tonul cu care autorul prezintă dorința tinerilor din provinciile românești să studieze în marile centre universitare, se remarcă o atitudine critică față de aceste aspecte. Prin vocea naratorului, Dessila afirmă: „[...] Copii care n-au gândit niciodată la o carieră culturală și care în continuarea meseriei părinților lor ar fi putut duce peste vremuri tradiția de meseriași a familiei cărora aparțineau, acum, răzvrătiți din cadrul năzuințelor de până atunci și ațâțați de democratizarea culturalizării, au pornit de acasă, în dezolarea părinților, să înfrunte cu buzunarele goale viața marilor centre universitare."[5]

Influențată de sfaturile lui Marie Jeanne, Ana Scutaru acceptă o relație cu Nini Negrea, bărbat bogat, mult mai în vârstă decât ea, care îi asigură o existență luxoasă în schimbul unor întâlniri și favoruri erotice. Tiparul personajului negativ, stereotipul ticălosului din operele melodramatice, lipsit de empatie și de profunzime sufletească, condus de instinctualitate și bazat pe puterea financiară pe care o are, Nini Negrea tratează femeile ca pe simple resurse pe care le poate cumpăra pentru a-și satisface capriciile erotice. Prin personajele pe care le creează, romanul lui Dessila explorează o lume decăzută moral și sentimental, cu evenimente melodramatice și senzaționale care întăresc imaginea unui oraș fragil, ce se prăbușește sub greutatea iluziilor și a moravurilor. București este un fundal neprielnic iubirii. Ana

[5] Octav Dessila, *București, orașul prăbușirilor*, Editura Saturn, București, 1991, p. 54.

Scutaru devine prizoniera unui mediu în care nu există loc pentru sentimente, ci doar pentru suferință, deziluzii și dezintegrare sufletească. Tema cezarpetresciană a „capitalei care ucide", în cazul de față este reconfigurată sub forma „prăbușirii" destinelor: începând cu tatăl Anei în tinerețe, până la Marie-Jeanne, Nini Negrea, care este asasinat, și Ana Scutaru. Orașul capătă funcția de personaj în narațiune, fiind descris prin aceeași tehnică a contrastului: o lume strălucioare și decadentă deopotrivă. Luxul și strălucirea nu compensează instabilitatea sentimentală pe care Bucureștiul o are.

Un personaj foarte interesant pe care îl remarcăm în romanul lui Dessila este Alexandru Voinea, arhetipul confidentului. Echivalentul lui Mihai Robotă din *Două chemări,* dar într-o formulă intelectuală a unui literat, romancierul Alexandru Voinea poate fi considerat un *alter ego* al autorului.[6] Scriitor tânăr, care cunoaște succesul literar și popularitatea în cercurile aristocrate din București, deși trăiește la limita subzistenței, Alexandru Voinea devine prietenul confident al Anei, cel care îi aduce o perspectivă critică asupra vieții: „Și de fapt e singurul care ar putea să mă înțeleagă."[7] Un episod reprezentativ al acestei relații apropiate de prietenie vizează discuția despre alegerea Anei Scutaru de a fi amanta întreținută a lui Nini Negrea și despre consecințele inevitabile. Constatăm că prin discursul lui Alexandru Voinea sunt atinse nuanțe profunde, pe care Ana, prinsă în capcana iluziilor de suprafață, nu le poate integra. Romancierul mimează vocea conștiinței și invocă moralitatea și importanța moralei ca valoare fundamentală. Prin vocea scriitorului-personaj, Dessila condamnă „moda nouă" și, evident, face referire la schimbările socio-culturale din perioada interbelică, moravurile vremii nefiind ocolite.

Cazul eroinei Ana Scutaru vine să întărească ideea reîntoarcerii la dimensiunea morală a lucrurilor și nu dintr-o pornire rudimentară, ci din principiul unei etici sufletești care nu merită să semnifice prețul unei vieți luxuriante. Alexandru Voinea corelează toate acestea cu importanța familiei și a mediului în care Ana este iubită cu adevărat: orașul natal. Predica cu scop moralizator există în romanul sentimental ca un instrument conservator menit să corecteze escapadele (prea) moderne ale personajelor, dar și să critice moravuri, comportamente și deprinderi distructive ale societății. Prăbușirea pe care o invocă romancierul este, în fapt, o prăbușire etică, spirituală, sufletească, intelectuală și mai ales sentimentală: „– Ideile de modă nouă, domnișoară Ani, au distrus cel mai de bază edificiu al vieții: morala. Au alungat-o din viața conjugală, din viața publică, din adâncul tuturor conștiințelor, livrând lumea unei deșănțări monstruoase."[8]

Spre sfârșitul romanului, acțiunea alunecă spre senzațional și reliefează o răsturnare de situație cu intrigă polițistă, completată de elemente senzaționale: Ana este acuzată de asasinarea lui Nini Negrea; Dincă Scutaru încearcă să se sinucidă și rămâne nevăzător. Scenele melodramatice perturbă ritmul inițial al narațiunii, modificând parcursul acțiunii printr-o exagerare a emoțiilor. Textul se transformă în spectacol narativ.

Ultimul capitol, intitulat „medelenistic" „Întoarcerea pe ulița copilăriei", o prezintă pe Ana părăsind Bucureștiul și revenind acasă. Fragmentul în care își ia rămas-bun de la orașul care i-a „prăbușit" viața, confirmă certitudinea că Bucureștiul este un personaj al romanului ce rămâne implacabil în fața a ceea ce a provocat, asemenea unui (anti)erou malefic. În continuare, acesta își duce existența sub același semn al haosului în care „geme de viață." Cea mai intensă perspectivă despre Bucureștiul ca loc al pierzaniei o are Dincă Scutaru, unde orașul devine o metaforă a instabilității, dar mai ales a nenorocirilor:

„În clipa aceea pe Dincă Scutaru l-a bucurat faptul că e orb. Oraşul care i-a murdărit copilăria, înşelîndu-i atîta amar întîia înmugurire a dragostei ; oraşul care i-a pălmuit obrajii, pentru că a iubit ; oraşul în care copilul lui s-a rătăcit de viaţa curată, altoindu-şi trupul cu veninul suferinţelor josnice ;

[6] Într-un interviu din „Epoca", Octav Dessila precizează că prin personajul Alexandru Voinea a intenționat să prezinte cum se desfășoară scrisul unui roman: „[...] Am introdus un romancier care la un moment dat îi explică eroinei travaliul romanului. Mi-l asum cu excepția vinului.", Teofil Arcașu*, De vorbă cu D. Octav Dessila*, în „Epoca", nr. 585, 1931, p. 2.
[7] Octav Dessila, *op. cit.*, p. 109.
[8] *Ibidem*, p. 134.

oraşul care i-a ridicat lumina, cufundîndu-1 pentru totdeauna în bezna întunericului, nu-1 mai vedea acum. Îşi simţea doar paşii murdăriţi pe pământul lui."[9]

Existența unui eveniment major care transformă complet narațiunea și evoluția personajelor este o componentă importantă a romanului sentimental, marcată de influența melodramei, iar Octav Dessila folosește aceste tehnici și procedee definitorii, de la tentative de sinucidere, la accidente, boli grave, situații limită care transmit o încărcătură emoțională intensă și stimulează afectele lectorilor.
Eșecul Anei la București este o lecție de morală. Întoarcerea acasă și căsătoria cu Doru Mihalcea reprezintă revenirea pe „calea cea bună", un sfârșit caracteristic romanului sentimental, în care „tot răul este spre bine", iar valorile primordiale sunt familia și căminul.

***Două chemări* (1938)**

Romanul *Două chemări* a fost publicat în două volume apărute în anul 1938 și potrivit *Dicționarului cronologic al romanului românesc*, este cel de-al doilea roman sentimental scris de Octav Dessila, la distanță de 8 ani față de *București, orașul prăbușirilor*. Se remarcă la Dessila un procedeu preferat, cel al contrastului între teme, elemente, lumi, așa cum am văzut anterior în *București, orașul prăbușirilor*, prezent și în acest caz. Autorul problematizează raportul dintre tema decăderii mediului patriarhal moldovenesc și tema iubirii. În aceeași măsură, nu trebuie ignorată afinitatea lui Octav Dessila pentru zona Moldovei și a Iașului în particular, unde este detașat cu serviciul militar în anul 1939 și despre care afirmă că „[...] am regăsit Iașul așa precum l-am dorit. Și cred că voi rămâne definitiv la Iași, în timp ce alții fug la București."[10]

Narațiunea expune povestea lui Alexandru Darie, romancier descendent din familia Dărieștilor, singurul moștenitor al unor vechi boieri moldoveni, care a fost nevoit să se mute la București alături de Profira – doica-servitoare întruchipând o prelungire vie a trecutului în viața eroului. Pe de o parte, tema socială care explorează dinamica dintre București și Moldova, pe de altă parte, planul vieții interioare a lui Alexandru Darie care se situează la răscrucea dintre două alegeri, denumite simbolic în titlu „două chemări", vor fi în antiteză pe tot parcursul romanului.

Intriga sentimentală se formează când Alexandru Darie o întâlnește pe Magda Vardopol, soția lui Pucu Machedon, noii proprietari ai moșiei de la Trifești[11] pe care boierul Cristu Darie (tatăl eroului) o pierde din cauza jocurilor de noroc. Întâlnirea întâmplătoare cu Magda Vardopol, la o petrecere de revelion, trezește în Alexandru Darie o atracție inexplicabilă. Îndrăgostită de el prin intermediul romanelor pe care i le citea în copilărie, Magda reprezintă conexiunea cu Trifeștii, cu trecutul și cu un spațiu care nu-i mai aparține. Tipologia acestei figuri feminine a romanului este redată de imaginea unei soții nefericite și neiubite, căsătorite cu un vânător de averi, care simte nevoia să se refugieze în universul livresc pentru a evada de realitate, dar mai ales pentru a-și proiecta o lume în care cunoaște iubirea adevărată, la fel ca eroinele romanelor lui Alexandru Darie. Stereotipă, tema aceasta bovarică nu este una deloc străină romanului sentimental, instanța feminină iubitoare de lectură care se îndrăgostește de scriitorul ce îi furnizează toate aceste lumi imaginative, confundându-se cu ele și proiectând în realitate propriile fantezii, o regăsim și în alte romane sentimentale. Amintesc aici, cronologic, pe eroinele Liliana Ghermănescu, îndrăgostită de romancierul Ermil Avereanu în *Femei* (Rădulescu-Nuger) și Lucia Novleanu – Lorelei, din romanul omonim al lui Ionel Teodoreanu, îndrăgostită de scriitorul Catul Bogdan.

Este cert faptul că romanul *Două chemări* este construit pe un fundament emoțional, care se înscrie în tradiția romanului sentimental. Dessila încearcă să-l nuanțeze psihologic, bineînțeles, la un nivel adaptat și apropiat literaturii de consum, însă nu putem discuta despre un sentimentalism

[9] *Ibidem*, p. 185.
[10] Damian Cosma, *Scriitorul bucureștean Octav Dessila s-a stabilit la Iași*, în „Opinia", nr. 96, 1939, pp. 1-2.
[11] Deloc întâmplător locul în care este plasată esența nostalgică a acțiunii, Trifești este locul nașterii lui Costache Negruzzi, figură marcantă a pașoptismului moldovenesc și primul scriitor de nuvele sentimentale din literatura română – precursoarele romanului sentimental de românesc.

psihologizant așa cum este în cazul lui Drumeș. Concentrarea pe latura emoțională este anunțată încă din titlu și mi-am propus să analizez valențele acestor *chemări* și cum situarea constantă a eroului între două elemente îi influențează întregul parcurs. Scriitorul utilizează substantivul „chemare" în sensul său conotativ, ce se axează pe ideea unei înclinații, meniri sau vocații. Totuși, pentru versiunea celor *două chemări,* întotdeauna *două*, proporția sentimentală este mai pregnantă. Care sunt cele două chemări din romanul lui Dessila?

O primă valență a *chemărilor* are legătură cu intriga romantică, sentimentală, reprezentată de cele *două iubiri*. Alegerea pe care trebuie să o facă Alexandru Darie între două femei care sunt îndrăgostite simultan de el și pe care le iubește deopotrivă, este transpusă într-un conflict interior permanent: „Acum e între Corina și Magda."[12] În timp ce Magda Vardopol ilustrează un declanșator al amintirilor și un liant viu al celor doi lumi din viața lui, Corina Vlăsceanu întruchipează viitorul, integrarea și depășirea traumelor trecutului. Cele două figuri feminine reprezintă, de fapt, cele două lumi între care oscilează Alexandru Darie, dar și două tipologii diferite de femei. Deși amândouă se îndrăgostesc de el prin același mecanism – cel livresc – de la bun început se poziționează diferit. Magda dorește să fie observată în realitate, în timp ce Corina preferă să rămână misterioasă și să își exprime sentimentele prin scrisori. Magda evadează din realitatea mult prea apăsătoare și insuportabilă pentru o ființă sentimentală ca ea, în lecturile nesfârșite de romane – clișeu al romanelor sentimentale: „Citeam, citeam mereu și mereu întorceam coperta, numele tipărit nemaifiind pe ea un nume, ci o fotografie."[13] Astfel, Alexandru Darie dobândește imaginea unui salvator, este mai mult un concept decât un bărbat, o ființă concretă.

Introspectiv, Alexandru Darie descoperă că nu îl atrage, în fapt, persoana Magdei, cât asocierea acesteia cu locurile copilăriei și cu trecutul de la Trifești: „Dacă a venit la Trifești, e că a răspuns unei alte chemări. Chemării pământului, nu chemării dragostei."[14] Interacțiunea cu ea este doar o interfață pentru a răspunde *chemării* locului (Trifești) și nu *chemării* iubirii. Această confuzie dintre cele două planuri, planul iubirii și planul conectării cu mediul copilăriei îl determină pe Alexandru Darie să se concentreze mai curând pe Corina Vlăsceanu și pe scrisorile sale, timp în care legătura cu Magda se volatilizează.

Volumul al doilea al romanului debutează cu discuția dintre Alexandru Darie și personajul-confident, Mihai Robotă, în care binomul Magda-Corina este dizolvat de mărturisirea prin care eroul își recunoaște sentimentele pentru Corina Vlăsceanu. Trama sentimentală evoluează având ca nucleu relația celor doi, iar acțiunea culminează într-o manieră cu care romanul sentimental și-a obișnuit cititorii, respectiv printr-un episod senzațional. Un accident de mașină îl imobilizează la pat pe Alexandru Darie care este salvat de Corina Vlăsceanu cu o transfuzie de sânge. Acest moment coincide și cu prima lor întâlnire fizică, în afara epistolarului. Nu întâmplător alege Dessila să insereze în narațiune momentul transfuziei de sânge, întrucât dincolo de virtutea fenomenului medical, actul acesta are și o puternică simbolistică romantică. Reprezintă un prilej al conectării îndrăgostiților prin puterea sângelui și, totodată, o declarație de dragoste. În cele două romane sentimentale pe care le scrie în perioada interbelică și pe care le-am expus aici, Dessila este adeptul finalurilor fericite, unde cuplurile se logodesc, se căsătoresc și rămân împreună.

Dimensiunea secundară a celor *două chemări* este reliefată de perspectiva spațialității. Cele două locuri, Trifești și București, reflectă la rândul lor două lumi complet distincte, dar și două epoci. Pe lângă nucleul romantic, la fel ca în *București, orașul prăbușirilor,* în *Două chemări* autorul recurge la un discurs emoționant prin care conturează cele două spații. Atmosfera socială devine un spațiu al sentimentului prin evocarea trecutului. Moșia Dărăieștilor a fost înstrăinată, Alexandru Darie se simte stingher atunci când revine în casa copilăriei sale, printre lucrurile noilor proprietari. Narațiunea capătă aerul nostalgic asemănător cu cel din *Bal mascat* al lui Ionel Teodoreanu, și marchează clivajul

[12] Octav Dessila, *Două chemări*, vol. I, București, Cartea Românească, 1938, p. 364.
[13] *Idem*.
[14] *Ibidem*, *op. cit.*, p. 330.

irecuperabil dintre Iași și București, dintre centru și periferie, dintre fosta și actuala capitală a țării, dar mai ales dintre copilăria rămasă *acolo* (Moldova) și maturitatea prezentă *aici* (București).

Dincolo de această atmosferă sugestivă, Dessila reia în romanul său tema boierimii care decade sub greutatea ascensiunii lumii capitaliste. Astfel, găsesc aici foarte utilă analiza pe care o realizează Z. Ornea în *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea* și care îmi confirmă presupunerea că personajele romanului și acțiunea sunt construite după acest tipar tematic. Demersul lui Z. Ornea de a evidenția contrastul dintre „civilizația patriarhală" și „civilizația capitalistă" în romanele lui Sadoveanu, *Strada Lăpușneanu* (1921) și *Venea o moară pe Siret* (1925), poate fi nuanțat prin adaptarea la romanul lui Dessila. Așadar, cazul lui Alexandru Filoti și al fiului Costi care își ruinează, inevitabil, proprietățile și se ruinează pe ei înșiși cheltuind toți banii obținuți pe jocuri de cazino și întreținerea amantelor este transpus în *Două chemări* de către boierul Cristu Darie care pierde moșia de la Trifești forțat de datoriile acumulate la jocurile de noroc. Vasile Gușilă, Evghenie Ciornei sau Filip Nacovici sunt oportuniștii din romanele lui Sadoveanu care profită de instabilitatea și declinul Primului Război Mondial pentru a se îmbogăți.

„Și din toți pe nimeni nu cunoștea Alexandru Darie. La Miloreni alți stăpâni. La Pojorâtele lui Mihai Robotă, alți boieri! O lume nouă peste tot. O lume de proprietari răsăriți din marasmul războiului. Noii îmbogățiți.

Unde or fi vechii stăpâni?

Vechii stăpâni? i-ar fi răspuns Mihai Robotă, dacă pe el l-ar fi întrebat. La Tuffli și la Jockey-Club. În casele dărăpănate de pe Păcurari și Carol și pe aleele Copoului, ca baremi de acolo să mai poată privi dealuri, vii, livezi și câmpuri, ale lor altădată toate, dintr-un hotar în altul. Acolo erau vechii stăpâni. La Jockey-Club, la Tuffli și la Copou. Adunați să-și treacă unul altuia amintirile. Numai cu ele se mai mângâiau. Cu lauda anilor trecuți...

[...] Dar au și stăpânii de acum cu ce să se laude. Vorbesc de case de raport la București, de sefuri în bănci, de exporturi de coji de fag în Cehoslovacia, de salbele de aur pe care le cumpără mai pe nimica de la țărănci, de limuzine imperiale cu cai mulți și mai iuți decât trăpașii cuconului Iorgu Hurmuz, și de mori cu valțuri nemțești și de câte altele!"[15]

În narațiunea lui Dessila, personajul negativ care contribuie la sfârșitul Dărăieștilor este înfățișat de Moișe Dinerman, „samsarul de cereale prin mijlocirea căruia tatăl lui Alexandru Darie își vindea grânele, fără de nicio întrebare de cum s-au urcat sau au scăzut prețurile vagoanelor."[16] După ce părăsește Moldova și se mută la București, Moișe Dinerman se transformă în Manole Donici. Se observă cum schimbarea numelui trimite tot la ideea de dualitate, la două identități în două lumi distincte.

La nivelul textului, pot fi identificate și alte elemente care susțin această antiteză dintre epoci. Amintesc aici scena în care oncle Sixtine – personaj în vârstă a cărui tinerețe s-a petrecut în timpul Vechiului Regim – o invită pe Magda Vardopol să danseze un tango, sub privirea critică a lui Alexandru Darie: „Un tango, maimuțoiule! O mazurcă sau o gavotă a timpului tău, nu vrei?"[17]Antiteza dintre dansurile de salon, precum valsul, mazurca, gavota și tangoul care a devenit un dans emblemă al cafenelelor și al spațiilor de petrecere interbelice evidențiază conflictul dintre cele două epoci diferite.

Revelatoare este scena cu care se încheie romanul, în care Manole Donici este amenințat de moș Vasile Tomazu – bătrânul fidel al lumii apuse de la Trifești, alături de Profira. În grilă simbolistică, gestul personajului semnifică răzbunarea „lumii vechi". Altfel spus, civilizația patriarhală, în termenii lui Z. Ornea, înfățișată de Vasile Tomazu, înfrânge simbolic lumea capitalismului distructiv, reprezentată de

[15] *Ibidem*, p. 310.
[16] *Ibidem*, p. 11.
[17] Vezi întreg fragmentul dansului și criticile lui Alexandru Darie la adresa generațiilor bătrâne care abordează dansurile dedicate tineretului, subliniind opoziția dintre epoci, pp. 89-90, *op. cit.*

Manole Donici: „– Să nu încerci, spurcăciune, că iote ici! Mai e în stare să farăme o țeastă de năpârcă. Tu ai fărămițat moșia Dărăieștilor cu bucățica; eu ți-l zdrobesc dintr-odată!”[18]

Concluzii

În încheiere, romanele sentimentale publicate de Octav Dessila în perioada interbelică reunesc atât trame romantice, cât și tematici sociale, relevante în radiografierea unei epoci, cu detaliile, mentalitățile, moravurile și slăbiciunile ei. Personajele lui Dessila, construite după matricea romanelor sentimentale, se situează la granița dintre două lumi: între modernitatea liberală și moralitatea conservatoare. Considerăm că textele unei literaturi de consum frecventate de marea parte a publicului oferă o reflexie mai clară a perioadei istorice decât „literatura importantă”, iar (re)descoperirea unor autori precum Octav Dessila aduce în lumina studiilor literare despre romanul românesc noi perspective de a privi și (re)valorifica subgenul sentimental din perioada interbelică într-o manieră integrativă.

BIBLIOGRAPHY:

1. ARCAȘU, Teofil, *De vorbă cu D. Octav Dessila* în „Epoca”, nr. 585, 1931, p. 2.
2. DESSILA, Octav, *București, orașul prăbușirilor*, București: Editura Saturn, 1991.
3. DESSILA, Octav, *Două chemări*, vol. I, București: Editura Cartea Românească, 1938.
4. DESSILA, Octav, *Două chemări,* vol. II, București: Editura Cartea Românească, 1938.
5. COSMA, Damian, *Scriitorul bucureştean Octav Dessila s-a stabilit la Iaşi* în „Opinia”, nr. 96, 1939, p. 1-2.
6. SASU, Aurel, VARTIC, Mariana, *Romanul românesc în interviuri*. *O istorie autobiografică*, vol. I, partea II, București: Editura Minerva, 1985.
7. SIMION, Eugen, *Dicționarul general al literaturii române, D/G*, București: Editura Muzeului Literaturii Române.

[18] *Ibidem*, p. 241.

THE GAME OF LIFE AND DEATH: FROM THE *EPIC OF GILGAMESH* TO *THE SEVENTH SEAL*, A COMPARATIVE PERSPECTIVE ON THE PARADISE MYTH

Bogdan Ioan Macarie
PhD Student, University of Bucharest

***Abstract**: This essay proposes a comparative reading of several major mythical and cultural narratives, from the Epic of Gilgamesh to Ingmar Bergman's film The Seventh Seal, which share a common core: the human confrontation with death, immortality, and the meaning of existence. Beyond differences of period and artistic form, these works articulate distinct expressions of a fundamental experience. They reveal the tragic and lucid ways in which humans engage with their ontological limits.*

***Keywords**: comparative mythology, game, initiatory journey, friendship, eternity*

Epopeea lui Ghilgameș, capodopera literaturii Orientului antic și una dintre cele mai vechi epopei majore ale umanității, este povestea unui erou mitic asociat și cu o personalitate istorică, regele fondator al legendarului megapolis sumerian Uruk. Personajul central al epopeii, semizeul Ghilgameș, fiul zeiței Ninsun și al unui preot pământean, dincolo de natura lui parțial divină, este un personaj stăpânit de aspirații sublime, dar și de patimi și slăbiciuni omenești. Eliberându-se din legăturile acestor patimi, el va deveni erou prin parcurgerea unor stadii evolutive, trecând prin „focul" unor probe și încercări extrem de grele. Se conturează, astfel, încă de la începutul narațiunii, un dualism conflictual: urmând „modele" ale unor zeități care guvernau existența umană în acel timp imemorial, regele Ghilgameș se manifestă ca un tiran agresiv și amoral în raport cu supușii săi. Nici relațiile sale cu zeii atotputernici - uneori indirecte, pe calea inconștientului, prin imagistica viselor și vedeniilor, alteori nemijlocite (unele zeități trăiau chiar în Uruk, în templele special destinate lor și în comuniune strânsă cu locuitorii cetății) - nu sunt întotdeauna cele mai cordiale. Astfel, refuzul hierogamiei - nuntirea sacră cu Ișter (Inanna), zeiță seducătoare, prototipul iubirii și al fertilității și model ulterior pentru divinitățile greco-romane Afrodita/Venus - îl va pune pe Ghilgameș în conflict deschis cu zeii și va genera confruntarea cu Taurul Ceresc. Epopeea poate fi interpretată ca „regresivitate în natura umană cea mai profundă, inconștientă."[1] Ea reprezintă „povestea exemplară cu dinamică circulară"[2] a călătoriei lui Ghilgameș în căutarea vieții veșnice, în fond a propriei identități, un mit cu rădăcini în istoria atemporală și cu ramificații în toată marea cultură ulterioară a umanității. „Prin bogăţia lirică, intensitatea trăirilor şi problematica existenţială, epopeea depăşeşte cu mult cadrul unei legende eroice, aducând în discuţie teme precum căutarea nemuririi şi dezlegarea tainelor lumii de dincolo. Valoarea artistică a operei depăşeşte cadrul istoric. Puterea descriptivă se întrevede în relatările despre lupta cu Humbaba, străbaterea întunericului, desfăşurarea potopului. Nota de dramatism împreună cu simplitatea fermecătoare şi stilul plastic conferă poveştii un realism al fantasticului care adună laolaltă toate năzuinţele şi trăsăturile esenţiale ale firii umane – viaţă, iubire, moarte – reflectate de-a lungul unei călătorii a cunoaşterii şi autocunoaşterii pe care o săvârşim cu toţii.[3]" Poemul epic, scris cu caractere cuneiforme pe tăblițe de lut ars, reprezintă o sinteză a culturii și a tradițiilor multitudinii de popoare. Sumerieni, akkadieni, hittiți, hurriți, elamiți, cananeeni s-au succedat, de-a lungul veacurilor, în Mesopotamia, mitica regiune dintre Tigru și Eufrat. Cele 12 plăcuțe de lut, constituind fundamentul epopeii, cu text lacunar din cauza deteriorării materialului

1 Emil Moangă, *Curs de literatură comparată,* Universitatea București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, 2023.
2 Ibidem.
3 Irina-Maria Manea, *Epopeea lui Ghilgameș si dorul nemuririi,* URL: https://historia.ro/sectiune/portret/epopeea-lui-ghilgames-si-dorul-nemuririi-584287.html, consultat la 07 decembrie 2025

suport, au fost descoperite abia în secolul al XIX-lea de arheologul britanic Austen Henry Layard în timpul săpăturilor la ceea ce se presupunea a fi cetatea Ninive (menționată și în Biblie), în biblioteca faimoasă a regelui Asurbanipal. Grație lui Layard, dar și eforturilor mai multor generații ulterioare de cercetători dedicați, în special filologi orientaliști, avem astăzi privilegiul, prin intermediul eposului, de a face o minunată călătorie spre zorii de aur ai umanității, dar și de a păși alături de Ghilgameș în fabulosul său periplu în căutarea secretului nemuririi și al vieții veșnice. Motivul descătușării, al ieșirii dintr-un spațiu existențial confortabil și securizant, dar și al unei inerente evoluții spirituale și umane, îl constituie acel dor mistuitor de viață („mă topesc d-a-n picioarele de dorul părinților mei", va mărturisi Făt-Frumos din basmul fantastic românesc *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*) pe care numai o prietenie ca cea dintre Ghilgameș și Enkidu îl putea genera (*A murit Enghidu, prietenul meu care ucise lei cu mine.*[4])

Ieși din cort, prietene, să stăm față în față,
privindu-ne, să tăcem împreună,
mereu întrebându-ne
în sine celălalt dacă e,
și cum pe sine însuși se simte.[5]

Nevoit să înfrunte piedici și dificultăți insurmontabile pentru orice muritor, eroul ajunge, în cele din urmă, la muntele Mașu (Geamănul) „care-i păzit de Oamenii-Scorpii, ce stau de veghe în calea Soarelui" (Ghionoaia și Scorpia vor încerca să-l împiedice și pe Făt-Frumos din basmul românesc în drumul său către nemurire), înainte ca barcagiul Urșanabi să-l ducă pe mare spre „ținutul îndepărtat" în care locuia străbunul Uta-Napiștim, singurul supraviețuitor al Potopului și posesorul Marii Taine a Nemuririi. Tema diluviului cosmic este tratată și în Biblie, unde analogul lui Uta-Napiștim este Noe, cu deosebirea că acesta din urmă fusese avertizat și sfătuit cum să se salveze el și ai lui de potop, fără a primi și viața veșnică. Motivul Omului-Scorpie ar putea simboliza degradarea omului pervertit, decăzut moral din stadiul de „trestie gânditoare" (Pascal) la acela de ființă primitivă, instinctuală, eventual și sub incidența unor blesteme sau vrăji. Blestemul și vrăjile sunt, de asemenea, motive universale: Enkidu aruncă blesteme asupra curtezanei și a vânătorului, pe care-i consideră vinovați pentru starea deplorabilă în care ajunge după îmbolnăvire, deși aceștia doi l-au familiarizat cu civilizația și mai ales au făcut posibilă nașterea nemuritoarei prietenii dintre el și Ghilgameș.

Mitul lui Orfeu și Euridice permite asocieri interesante cu țesătura de teme și de motive din *Epopeea lui Ghilgameș*, dar și cu mitul lui Zamolxis: „Putem spune că Orfeu este un personaj trac foarte asemănător cu Zamolxis - un șaman mitic sau un prototip al șamanilor."[6] Mitul lui Orfeu este povestea tragică a vestitului aed, protejatul lui Apolo (care îi și dăruiește lira personală) și fiul muzei Calliope (inițiatoarea lui Orfeu în arta vocală) și al lui Oeagrus, regele Traciei. Muzica orfică, în care vocea este acompaniată de lira divină, îmblânzește nu doar animalele sălbatice, ci și spiritele infernului. Orfeu participă alături de Herakles, Ulise și de alți eroi mitologici, la expediția Argonauților, potolind prin cântecul său furia valurilor și anulând vraja melodiilor ispititoare ale sirenelor, salvând astfel echipajul.[7] Asemenea lui Ghilgameș, Orfeu sfidează voința zeilor capricioși și inflexibili, aplecându-se cu sinceră compasiune și înțelegere către soarta sărmanilor muritori. Publius Ovidius Naso, care și-a trăit ultimii ani de viață printre geți și sciți, pe țărmurile Pontului Euxin, a valorificat artistic în *Metamorfoze* povestea tragică de iubire dintre Orfeu și frumoasa nimfă Euridice. La fel cum șarpele îi zădărnicește lui Ghilgameș accesul la viața veșnică atunci când mănâncă planta obținută de erou cu mari sacrificii de pe fundul apei, ori o ispitește pe Eva să guste din fructul oprit în Vechiul Testament, tot astfel o viperă o răpune și pe Euridice. Fugărită de erotomanul fiu al lui Apolo, Aristaeus, nimfa a călcat pe un șarpe care

4 *Epopeea lui Ghilgameș*, în românește de Virginia Șerbănescu și Al. Dima, București, Editura Mondero, 2001.
5 Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor. Versuri (1957-1983)*, București, Editura Cartea Românească, 1985.
6 Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1995, pp. 470-473.
7 Poetul grec Alkaios îl descrie astfel pe Orfeu: „Plin de sfidare, Orpheus călca voința destinului, îndemnându-i pe oamenii născuți pe pământ să fugă de moarte." Apud Victor Kernbach, op. cit..

a muşcat-o de gleznă, otrava acestuia provocându-i moartea. „Orfeu şi-a jelit soţia, dar nu s-a împăcat cu trecerea ei în nefiinţă, hotărându-se să o aducă înapoi din Hades. A coborât cu lira sa în lumea subpământeană, iar cântecul său a fermecat auzul tuturor spiritelor de acolo.”[8] Chiar și Sisif a încetat câteva clipe zadarnica lui trudă eternă de a-și împinge bolovanul damnării spre creasta dealului. Orfeu îi vrăjește cu lira sa atât pe inflexibilul paznic al Infernului, Cerberul cu trei capete, cu coadă de balaur și cu șerpi în jurul gâtului, cât și pe stăpânul absolut al lumii întunericului subpământean. Marele Hades acceptă să i-o redea pe Euridice, cu condiția ca Orfeu să nu o privească până ce nu vor fi trecut de porțile infernului. Temându-se să nu fie înșelat, eroul întoarce capul, moment în care nimfa se disipează într-o umbră ce va rămâne veșnic în lumea lui Hades. Este pedeapsa ignorării/neascultării poruncilor instanțelor supreme, pe care vor fi nevoiți să o îndure, printre mulți alții, Adam și Eva izgoniți din Edenul primordial, contemporanii lui Noe înghițiți de apele Potopului, Ghilgameș din epopeea sumeriană omonimă, evreii rătăcitori prin pustie vreme de 40 de ani, femeia lui Lot (transformată într-un stâlp de sare, *Facerea*: 19, 25), Făt-Frumos din *Tinerețe fără bătrânețe* sau cavalerul rătăcitor Antonius Block și însoțitorii săi din epopeea cinematografică *A șaptea pecete*.

Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte deschide volumul îngrijit și publicat de Petre Ispirescu în 1882, *Legende și basmele românilor*. Basmul poate fi considerat un ritual inițiatic, dar și un mit eroic și o mitologie a Morții,[9] o sinteză a tradițiilor și eresurilor populare românești ce respectă structurile obișnuite ale basmului popular (formulele de început și final, cifrele și obiectele magice, călătoria inițiatică, încercările/probele la care este supus, calul năzdrăvan etc.), însă prin tematică și mesaj, ca și prin finalul atipic pentru un basm, poate fi interpretat ca un mit universal. Eroul, Făt-Frumos, nu se naște erou, ci își câștigă acest drept în urma unor alegeri asumate, a unor stadii ale devenirii sale,[10] asemenea lui Ghilgameș.

O perspectivă originală asupra jocului vieții și morții se regăsește, la jumătatea secolului al XX-lea, și în filmul *A șaptea pecete*. Regizorul Ingmar Bergman plasează acțiunea complexei sale epopei cinematografice în Suedia Evului Mediu. Personajul principal, cavalerul Antonius Block, privilegiat prin naștere, eșuează într-o tentativă similară celei întreprinse de regele din Uruk cu câteva mii de ani mai înainte. Block parcurge, ca și Ghilgameș, un traseu inițiatic - cruciada din Țara Sfântă, călătoria inversă spre casă într-o Suedie bântuită de ciumă, autodafeuri, crime, foamete și degradare morală. Un adevărat infern, cu nimic mai prejos decât cele prin care trec, la vremea lor, Ghilgameș, Orfeu sau Făt-Frumos. Din acest infern scapă o singură persoană, iar aceea nu e cavalerul Block, ci un om simplu, neînsemnat: Jof, artistul saltimbanc nomad ce poartă pecetea cea de-a șaptea, a izbăvirii, de care au beneficiat în urmă cu milenii „privilegiații” Moise, Noe sau Avraam din *Vechiul Testament*. *Jof este un* alter ego al dreptului Iosif din *Vechiul Testament*, vândut de frații săi și ajuns din pronie divină în Egipt, spre salvarea acestora și a neamului iudaic. Devotat familiei și artei sale, ireproșabil moral, altruist ca și tizul său biblic, Jof este unicul om care are viziunea Morții materializate cu coasa și clepsidra în mână, ca o umbră uriașă ce se prelinge pe cerul amenințat de urgia furtunii. Asemenea protopărinților biblici, saltimbancul este salvat pe criteriul moralității și nu la întâmplare, întrucât binele și moralitatea sunt alegeri, opțiuni individuale sinonime cu viața. *A șaptea pecete* devine, astfel, cu simbolistica și toposul său, cu coloana sonoră și cu imaginile extraordinare ce formează un tot indisolubil, o creație mitică: „Imaginea este memorabilă. Fără ea, adevărurile teologice și filozofice redate în film ar fi rămas la nivelul de prelegere plicticoasă.”[11] Antonius Block nu se poate salva nici pe sine, dar nici pe apropiații lui. Ce este omul, se întreabă el obsedant, asemenea psalmistului din Vechiul Testament, căci ca iarba piere viața lui. Unde este Dumnezeu, ce se află dincolo? Nimeni nu poate răspunde, nici „vrăjitoarea” torturată și condamnată la

8 Diana Popescu, *Mitul lui Orfeu si Euridice. Legende antice ale dragostei*, URL https://www.diane.ro/2013/06/mit-orfeu-euridice-legenda-dragoste.html, consultat la 7 decembrie 2025.

9 Mircea Eliade, *Mituri, vise și mistere,* București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, pp. 233-236.

10 Emil Moangă*, Curs de literatură comparată,* Universitatea din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine.

11 Florin Giurcă, *, „*A șaptea pecete”, *Liternautica: revistă de literature și alte mofturi*, URL: https://www.liternautica.com/a-saptea-pecete.html, consultat la 07 decembrie 2025..

ardere pe rug pentru că „ar purta pe diavol în ea”, în ochii căreia cavalerul nu vede decât o imensă teroare, precum teroarea ce se va citi la final în ochii tuturor celor ce formează cortegiul Morții. Nici măcar Moartea nu va avea un răspuns, singura de la care nădăjduia cavalerul să afle dezlegare de chinuitoarele sale frământări, prezență palpabilă, însoțitor nedespărțit: „– Tu, îngere al Morții, cunoști secretul, spune-mi-l! / – Eu n-am nici un secret, nu știu nimic”, vine replica teribilă a Morții.[12] Nu îl va cruța Moartea nici pe Făt-Frumos din *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*: „O palmă îi trase moartea lui, care se uscase de se făcuse cârlig în chichiță, și căzu mort, și îndată se și făcu țărână.[13]”, consfințind astfel apoftegma din Ecclesiast: „deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciune.” Călătoria lui Făt-Frumos în sens invers, spre casă, nu a fost dictată sau influențată, ca în mitologiile antice, de vreo forță supranaturală, ci este consecința propriei alegeri, a unei opțiuni asumate a fiului de împărat. În fond, este un lucru cât se poate de firesc, pentru că omul își pune întrebări, caută răspunsuri și își asumă propria condiție. „În esență dorul întoarcerii, ca reflex al dorinței inițiale, simbolizează în opinia lui Mircea Eliade veșnica *nostalgie a paradisului.* Orice drum de întoarcere anulează istoria și stabilește un început, care repetă nașterea lumii. […] Este interesant că, înainte de a se despărți de calul călăuzitor, Făt-Frumos face o promisiune surprinzătoare: *<<Du-te sănătos, că eu nădăjduiesc să mă întorc peste curând.>>* Acceptarea morții, mai exact, neputința în fața ei (*<<îi cam tremurau genunchii>>*) pare să-i reveleze eroului că dincolo de moarte se află eternitatea.”[14] Personajele grotești care se interpun între Făt-Frumos și visul său de nemurire nu sunt ființe supranaturale, precum cele din epopeea sumeriană, Taurul ceresc sau Humbaba, cu care se luptă Ghilgameș și Enkidu. Cele două surori, Ghionoaia și Scorpia, au fost, de fapt femei ca toate femeile, pe care, „blestemul părinților le-a ajuns, și d-aia s-au făcut lighioi precum le vezi.”[15]

Se poate observa, așadar, din cele prezentate până acum, faptul că există evidente înrudiri tipologice între personajele din epopeile alese pentru comparație, fără ca totuși să putem vorbi de identități structurale între faptele, acțiunile, aspirațiile acestor eroi, fiecare fiind unic în felul său, tinzând conștient spre individuație, în virtutea unor structuri mentale și fizice distincte, a unui destin asumat care obligă la anumite alegeri ce duc în final la obiectivări inevitabile.[16] Tendința acestor obiectivări e specifică, intrinsecă prin definiție speciei umane, dar ceea ce e relevant din perspectivă comparatistă în *Epopeea lui Ghilgameș* și mai apoi, cu efect de bumerang, în celelalte texte alese, dar și în multe altele, este „universalitatea temei, tablou succint și esențial al bucuriilor și suferințelor omenești, în care s-au recunoscut totdeauna ascultătorii și cititorii tuturor timpurilor. Resemnarea însăși, care coboară tonusul operei, nu e și ea decât expresia acelei profunde umanități.”[17] Fundamentală, pentru desăvârșirea acestui tablou este, evident, **tema călătoriei**. Tema aceasta generează o anumită dinamică, specifică fiecărei epopei în parte, dinamică în care sunt angrenate structurile de motive cu întreaga lor rețea de semnificații. Călătoria poate avea un scop în sine, denotative sau pragmatic, o motivație obiectivă, precum expediția întreprinsă de Ghilgameș și de prietenul său Enkidu în Pădurea Cedrilor pentru uciderea monstrului Humbaba. Mai poate avea, pe de altă parte și o motivație subiectivă, vizând satisfacerea unui orgoliu omenesc („Ghilgameș e cel mai frumos dintre bărbați, / Ghilgameș e cel mai viteaz dintre toți vitejii!”), căutarea gloriei, ambiția pragmatică de a înfăptui ceva nemaivăzut. Sunt aceleași motive care îi determină pe cavalerul Antonius Block și pe scutierul său să plece în cruciadă în Țara Sfântă, însă există și alte dimensiuni ale călătoriei, mai mult sau mai puțin ambigue, conotative: călătoria îngrozitor de grea a lui

12 Cf. Florin Giurcă, *op. cit*.
13 Petre Ispirescu, „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*”,* în *Legende sau basmele românilor*, vol. I, București, Editura Cartea Românească, 1988, pp. 7-16.
14 *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, *basm popular cules și prelucrat de P. Ispirescu*, URL: https://www.scrierile.com/referate/Necategorisite/--Tinerete-fara-batranete-si--viata-fara-de-moarte-basm--popular-cules-si-prelucrat-de-Petre-Ispirescu-re-rom.php, consultat la 07 decembrie 2025.
15 Petre Ispirescu, *op. cit*.
16 Emil Moangă, *op. cit.*
17Al. Dima*, „*Cuvânt înainte*”*, *Epopeea lui Ghilgameș*, în românește de Virginia Șerbănescu și Al Dima, București, Editura Mondero, 2001, pp. 5-21.

Ghilgameș către sinele intrinsec reprezentat simbolic prin ținutul inaccesibil al lui Uta-Napiștim, în încercarea de a dobândi nemurirea (de remarcat un aspect extrem de important: Ghilgameș, asemenea lui Prometeu, dorește să ofere un dar neprețuit oamenilor, altruism prin care ambii eroi mitologici își redobândesc, în fond, sufletul). Dintr-o perspectivă similară, cu același fundament uman, putem privi și călătoria lui Orfeu în infern, în tentativa disperată de a-și salva iubita. Concluzia logică a acestei tentative este că soluția regăsirii ființei iubite în eternitate o reprezintă sacrificiul propriei vieți. La acest adevăr ajunge în cele din urmă și Făt-Frumos din *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte* și tot astfel se desfășoară călătoria cavalerului Block din filmul *A șaptea pecete* spre autocunoaștere și spre înțelegerea sensului vieții și morții. Aceste călătorii simbolizează, fiecare în parte și toate împreună, eternele aspirații omenești spre nemurire, esența spirituală a condiției umane avide de a-și pune întrebări. Desprinderea de un anumit confort material și atingerea stării de „orfani”[18] prin distanțarea de familie, de proprietate, soție, copii, părinți etc. reprezintă o condiție sine qua non a oricărei călătorii inițiatice.

Concluzie

Privite din perspectiva care le unește, a călătoriei în căutarea unui sens al vieții, operele discutate pot fi înțelese ca forme arhetipale ale unui joc existențial fundamental, în care omul își testează limitele în raport cu divinitatea, cu moartea și cu sine însuși. Ghilgameș joacă un joc tragic având ca miză nemurirea și prietenia, cavalerul Antonius Block își asumă lucid jocul de șah fără sorți de izbândă cu Moartea, Făt-Frumos intră într-un joc imposibil între iubire, dor ancestral și iluzia vieții fără de moarte, iar Orfeu riscă totul într-o dezlănțuire ludică a iubirii absolute împotriva legilor divine. Diferențele dintre aceste paliere ale ludicului nu țin de miză, mereu aceeași, ci de forma estetică a asumării eșecului, care dă sens limitei și transformă pierderea (prietenului, iubitei, vieții) în cunoaștere absolută.

18 Emil Moanga, *op. cit.*.

BIBLIOGRAPHY:

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2001.
2. *Epopeea lui Ghilgameș*, în românește de Virginia Șerbănescu și Al. Dima, București, Editura Mondero, 2001.
3. ISPIRESCU, Petre, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte,* în *Legende sau basmele românilor*, vol. I, București, Editura Cartea Românească, 1988.
4. OVIDIUS, *Metamorfoze*, ediția a II-a revăzută, studiu introductiv, traducere și note de David Popescu, București, Editura pentru Literatură Universală, 1975.
5. PASCAL, *Scrieri alese*, București, Editura Științifică, 1967.
6. STĂNESCU, Nichita, *Ordinea cuvintelor. Versuri (1957-1983)*, București, Editura Cartea Românească, 1985.
7. DIMA, Al., „Cuvânt înainte", *Epopeea lui Ghilgameș*, București, Editura Mondero, 2001.
8. ELIADE, Mircea, *Mituri, vise și mistere,* București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
9. GIURCĂ, Florin, „A șaptea pecete", *Liternautica: revistă de literatură și alte mofturi*, URL: https://www.liternautica.com/a-saptea-pecete.html, consultat la 7 decembrie 2025.
10. MANEA, Irina-Maria, *Epopeea lui Ghilgameș și dorul nemuririi,* URL: https://historia.ro/sectiune/portret/epopeea-lui-ghilgames-si-dorul-nemuririi-584287.html, consultat la 7 decembrie 2025.
11. MOANGA, Emil, *Curs de literatură comparată*, Universitatea din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, 2023.
12. POPESCU, Diana, *Mitul lui Orfeu și Euridice. Legende antice ale dragostei*, URL: https://www.diane.ro/2013/06/mit-orfeu-euridice-legenda-dragoste.html, consultat la 7 decembrie 2025.
13. *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte, basm popular cules și prelucrat de P. Ispirescu*, URL: https://www.scrierile.com/referate/Necategorisite/--Tinerete-fara-batranete-si--viata-fara-de-moarte-basm--popular-cules-si-prelucrat-de-Petre-Ispirescu-re-rom.php, consultat la 7 decembrie 2025.
14. KERNBACH, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1995.

THE LANGUAGE OF ALECSANDRI'S CHARACTERS. SHORT ANALYSIS CONCERNING THE INFLUENCE OF FRENCH LITERATURE IN ALECSANDRI'S THEATRE

Oriana Suciu
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucureşti, University Center of Pitești

Abstract: *Given that literature exerts a great influence on the public, it constitutes a motive for accent shifts and for the introduction and standardization of grammatical norms that are difficult to perceive and deliverable to speakers by other means. The direct influence of literature on the acquisition of a neat language, to be kept by the speaker, stems from the undeniable reality that the writer addresses, after all, the national language, from whose material the particular expression, proper to writing, is established, following the model of proper and improper divisors in mathematics. In some cases, these linguistic particularities generalize and we witness a fluid process of migration into the category of norms or defining characteristics for an artistic trend or for an era.*

Since it is an examination of the way in which language acquires multiple functions, the observation of language phenomena in Alecsandri's theater must be put at the service of a broad study, which aims at the language of the heroes as a tool for portraying avatars with diverse ages and intellectual pretensions. As V. Arvinte points out, the stakes of these researches are justified by offering an objective triptych of the 19th-century Romanian language, made up of the elements used by Alecsandri throughout his work: the norms of the literary language, the ordinary language and the language mutilated in the absence of culture.

Keywords: *political humor; social satire; caricature; irony; French theatre; parodical heroes; language standardization*

Introduction

Dintre punctele de vedere critice exprimate cu privire la piesa de debut a lui Alecsandri, considerăm aspectele notate de lingviștii **G. Istrate și P. Diaconescu** totalizatoare pentru contribuția semnificativă pe care jucarea piesei *Iorgu de la Sadagura* a avut-o în istoria limbii române literare.

Instrumente de îndreptare a limbii și a caracterelor, deci acte normative cu utilitate de sine stătătoare, comediile și dramele lui Alecsandri documentează una dintre cele mai pline de frământări perioade din istoria limbii literare, care, până la 1840, se prezenta încă neformată, cu norme de o legitimitate adesea chestionată, încărcată de turcisme și grecisme și supusă unui asalt neologic fără precedent.

În *Iorgu de la Sadagura*, pe lângă umorul situațional, devenit instrument de modelare a caracterelor și a înaltei societăți, își face loc limba, ca oglindă preponderent obiectivă a atitudinii în fața schimbării.

Dacă pornim de la ideea că orice text scris pentru teatru pune o întrebare și naște multiple răspunsuri, atunci întrebarea de bază pe care o lansează textele dramatice ale lui Alecsandri, începând cu piesa supusă interpretării, rămâne *Ce e mai specific limbii române?,* din ea derivând altele, precum: *Care ar trebui să fie atitudinea unui patriot?, Invazia neologică e un fenomen pozitiv sau negativ?, Cum respingem neologismele inutile fără rămânerea în urmă?, Cum creăm o literatură națională?,* etc.

Chiar eroii piesei reprezintă veridic cele două mentalități care se înfruntă la jumătatea secolului al XIX-lea: boierimea veche, ancorată în conservatorism și idei apuse, care se încăpățânează în folosirea grecismelor și a turcismelor semnalate anterior (*aferim, carnacsî, helbet, işala, kefali*) și optează adesea pentru sufixe de origine greacă (*comprometarisi, declinarisi, ecrazarisi, suvenarisi, filozofos, ispravnicos*) căutând să păstreze, prin apărarea specificului limbii vechi, ordinea și traiul de până acum (reprezentată cel mai puternic prin *Damiean Enachi)* și tinerii epocii, generația receptivă la nou, care

recurge la împrumuturi, în special din franceză și, ocazional, din germană. Aceasta din urmă se află, la rândul ei, în posesia a două nuclee: pe de o parte, scriitorii și lingviștii care militează pentru „ noua direcție", preocupați de modernizarea și unificarea limbii, de eliminarea treptată a unor forme simțite neliterare și consolidarea altora, care se manifestă intratextual prin avataruri și inserții ale conștiinței proprii; pe de altă parte, mai puțin experimentații, care, lăsându-se pradă mirajului străinătății, își repudiază originea română și se transformă în vorbitori ai unei limbi artificiale, incorecte, cu împrumuturi abuzive, aglomerări de sensuri, ambiguități și neînțelegeri (Iorgu, până în finalul piesei, Gahița).

Main content

Categoria străinilor (față de care Alecsandri manifestă adesea intoleranță, atrăgându-și, astfel, critica xenofobiei și suspiciuni de rasism) nu este mai slab reprezentată, discursul personajelor (greci, turci, nemți, francezi) fiind sancționat nu pentru încercarea de românizare, nici măcar pentru compusele extravagante și ridicole care rezultă din interpretarea de mauvais goût a problemelor de limbă din perspectivă proprie, ci pentru disprețul profund și manierismul glacial pe care le arată unui popor care i-a primit cu brațele deschise din capul locului. Ei sunt adesea creditori, negustori, *lipitori* care sărăcesc țara de avuții și spirit.

Așa cum punctează academicianul **G. Istrate**, exagerările puriste vor face obiectul unor alte piese ale lui Alecsandri, *Iorgu de la Sadagura* fiind rezervată variantelor pocite, reflexului străinlor de *a stâlci* limba, partitura textuală acționând pe post de turnesol pentru *babilonia lingvistică*.[1] Referitor la contribuția pe care teatrul său o aduce la constituirea și fixarea românei literare, însuși Alecsandri notează: „ Am avut fericirea să combat prejudiții învechite și ridicule, *să pun teatrul român pe adevărata cale națională* și să dovedesc că limba noastră se pretează perfect și la comedie, și la muzică. Dar marturisesc, satisfacția cea mai mare mi-a fost că, prin teatru, am contribuit să fac pe greci imposibili în țara mea. I-am făcut atât de ridiculi, încât în oraș nu-i mai voiesc ca gineri !"

Academicianul G. Bogdan- Duică puncteză adevăratul scop al piesei cu care debutează Alecsandri în teatru, deplasând accentul de pe critica esteticului pe *lupta de înlăturare a străinismului și de înălțare a limbii și a iubirii de țară*.[2]Revoluționarea limbii române sub toate aspectele ei constituia, însă, un proces pe cât de ambițios, pe atât de lung și anevoios, schimbarea fiind precedată de o perioadă extensivă de tatonare între inovație și faptul lingvistic căruia tinde să i se substituie (Romalo 2005, p. 13).Avantajul unei priviri retrospective asupra limbii este flexibilitatea la identificarea și selecția greșelilor apărute prin compararea cu norma lingvistică actuală, precum și diferențierea lor în funcție de durata pe care se întind.

Indiferent de natura lor (caracter permanent, *inovații* sau izolat, întâmplător, *abateri)*, greșelile trebuie recunoscute drept firești și asumate, în contextul în care o problemă mai delicată decât impunerea unei forme în fața alteia o reprezintă *previziunea evoluției ulterioare, discernerea dintre elementele, oscilațiile și abaterile prezentului și ceea ce se va impune în viitor.*[3]

În afară de *favor* și *onor,* pe care Alecsandri le considera mai potrivite decât *favoare* și *onoare,* care s-au impus ulterior, autoarea trece în dreptul intuițiilor neconfirmate de normă și uz impunerea lui *haină,* pe care Maiorescu îl vede superfluu în condițiile existenței lui *strai,* dar și temerea lui O. Densușianu că înocuirea lui *a* cu *ă* în *păsări,* așa cum apare la Gr. Ureche, poate genera confuzie, împingându-i pe vorbitori, prin analogie, la variante precum *făbrici*, *mărgini*, etc.

[1] G. Istrate, *Vasile Alecsandri și limba literară*- studiu apărut în *Limba română literară. Studii și articole,* ediția a II-a, p. 239.

[2] G. Bogdan- Duică, *Vasile Alecsandri. Povestirea unei vieți*, publicată de Academia Română, 1926, p. 19. *Nu-i ardea lui de estetică, ci de luptă, în care estetica intră din când în când cu primejdia de a cădea între roate, căzând chiar destul de des. Căci atunci vorba era de a întemeia o țară, nu de a discuta plăcerile artei!*

[3] Valeria Guțu- Romalo, *Aspecte ale evoluției limbii române*, Humanitas Educațional, 2005, p.40.

E lesne de înțeles că raportul dintre limba literară și limba populară diferă de la o epocă istorică la alta, iar perioada de manifestare a personalității artistice a lui Alecsandri se caracterizează printr-o afinitate față de elementul etnic și graiul popular, de unde și abundența trimiterilor la surse folclorice și ghemele de regionalisme, arhaisme și expresii populare.

Guțu-Romalo explică, pe această cale, ideea că, actualmente, deși contactul dintre limba literară și limba vorbită este viu, influența celei dintâi este *mai cuprinzătoare și mai trainică,* argumentul esențial decurgând din substanțializarea nivelului de instruire al vorbitorilor. Cert este că procesul de unificare a limbii scrise cu limba vorbită în secolul al XIX-lea se realizează treptat și sinuos, finalizându-se mai devreme în varianta scrisă decât în cea orală, unde *persistă deosebirile dialectale*.

Dezbaterile privind chestiunile de ortografie sunt la fel de intense ca dialogurile lingviștilor cu privire la impunerea variantelor dialectale, publicațiile vremii (*Curierul românesc*- I. H. Rădulescu, *Albina românească*- Gh. Asachi, *Familia*- I. Vulcan) găzduind schimburi de păreri și argumente solide, extrem de favorabile pentru obținerea unei variante literare unice.

Iorgu de la Sadagura era cu adevărat cea dintâi piesă românească, românească nu numai în limba folosită și în numele personajelor, dar în schema,în subiectul, în conflictul, în identitatea socială și națională a personajelor în tabloul societății, în moravurile și în atmosfera acestei societăți, românească și răspunzând aspirațiilor generale ale momentului mai cu seamă prin actualitatea ei. Triumful ei rămâne o dată însemnată în istoria teatrului nostru, data depășirii încercărilor, data începutului unei adevărate creații dramatice originale românești

Fără doar și poate, limba rămâne unul dintre cele mai la îndemână și relevante instrumente ale scriitorului de a pune în evidență caracterul și firea personajelor. Prin urmare, studierea faptelor de limbă din discursul actanților deservește nu numai reconstruirea limbii române de secol al XIX-lea sub chipul prefacerilor ei din grai popular cu nuanțe dialectale în limbă literară națională, ci și recompunerea din atomii particularităților de limbaj, comportament, relaționale a participanților la scena socială a epocii. Nu numai limba este într-un continuu zbucium, și vorbitorii ei împrumută indecizia și impresia permanentă de nefinisat.

În continuare, supunem ochiului critic câteva pasaje din comediile lui Alecsandri, insistând asupra efectului stilistic al contextelor lingvistice concepute după arhitectura unui circuit cu pretenții de ermetism într-o perioadă de intense deschideri mai mult sau mai puțin justificate în termeni de flexibilitate.

Tarsița: (către Safta) Lipsești, toanto!
Lunătescu: Să-ți fie de bine, soro!
Tarsița: Sărut *gurița*!

Felul necioplit, cu pretenții de superioritate, în care Tarsița i se adresează Saftei este adus pe scenă de Alecsandri ca într-o imensă sală de judecată tocmai pentru a ridiculiza și a dezavua public lipsa de maniere a stăpânilor îmbogățiți peste noapte. *Lipsești* e un sinonim tendențios al lui *You're dismissed!/ That would be all!/ You may retire now!* , așa cum nici Tarsița nu e o lady, ci o impostoare. Efectul utilizării diminutivului *gurița* este invers rostit din gura cucoanei disprețuitoare, făcând mai evidente pentru public proasta creștere și insensibilitatea soției burgheze.

Alecu: Cât mi-a fi cugetul curat, nu-mi pasă de cele ce-ar zice moșul meu și alții. Mai bine să fiu sărac și curat, decât bogat și hulit de lume; pentru că cinstea-i cea mai frumoasă avere pentru un om cu simțiri bune. Cât pentru moșul meu... el care n-au ieșit niciodată din Nicorești, știe să facă vin și bani; eu știu să cheltuesc banii și să beu vinul. Prin urmare, iarăși cfit.

Alecu reprezintă vocea rațiunii și a dreptății în piesă, întărind ideea că justiția, în mâinile potrivite, asigură bunăstarea și armonia societății. Prin urmare, limba lui este cinstită, fără urme de ironie, la fel ca personajul pe care îl întruchipează.

Lunătescu: Suntem perduți! Mă duc să îmi caut pistoalele.

Lunătescu e un Simion Tulea născut mai devreme cu câteva primăveri, gata nu să se semneze cu numele lui Iisus, ci să ucidă ca să se apere în numele Lui. El interpretează prezența Irozilor din vis și, mai apoi, de pe uliță drept semn rău prevestitor, ceea ce trimite la mitul biblic al ordinului dat de împărat pentru uciderea nou-născuților. *Irozii/ demoni*i cu care se luptă Lunătescu doresc pedepsirea și înlăturarea sistemului politic de stat, iar absurdul situației pare a fi el însuși scăpat de sub control prin conotația dramatică pe care lunaticul o dă visurilor sale.

Îngerul meu, Tu ești steagul la care ochii mei stau țintiți cu dragoste și cu fală. Glasul tău e mai dulce decât trâmbița scadronului... Pentru tine doresc cinuri și slavă; pentru tine aș birui lumea toată. Desară mă duc la *bal masche*! Vină și tu, puiule, să petrecem împreună. Eu oi fi îmbrăcat în Irod împărat. Al tău pentru vecii vecilor.

Leonil Crișu

Comicul de limbaj trece în prima plan în scrisoarea adresată de Leonil lui Cati. Mai presus de iubirea sacră a tânărului îndrăgostit pentru patrie și armată e doar iubirea pentru Cati, pe care Leonil o verbalizează hiperbolic: *pentru tine aș birui lumea toată.* Scrierea ironică *bal masche,* cu trimitere la etimologia cuvântului, nu este direcționată spre membrulcavaleriei, ci, mai degrabă, spre ridicolul evenimentului social, de remarcat fiind utilizarea imperativului în **-ă** (*Vină*...) și trimiterea la personajul biblic Irod, a cărui impersonare în mijlocul verii, în loc de perioada simbolică obișnuită din apropierea Crăciunului, se dovedește a fi de rău augur pentru participanții la acțiune. Însăși piesa pare a fi gândită în manieră telescopică, cu nucleu hibrid, drama nașterii Mântuitorului jucându-se pe fundalul comediei de moravuri, cele două subcategorii dându-și mâna și schimbându-și pozițiile între ele succesiv. Numele *Crișu* face aluzie la expresia rară, prezentă în incubatorul dialectal moldovenesc, *crișul de ...! (ferice de...!).*

Lunătescu: Prea bine! ... dar mai întâi răspunde: te simți în stare să te jertfești pentru Patrie?
Săbiuță (îngrijit): Ce fel... să mă jertfesc?
Lunătescu: Cu totul... și cu vieața poate!... după împregiurări.
Săbiuță (spăriet): Cu vieața mea? ori cu alta?

Hiperconștiința ridicolului nominal, obținut prin procedeul litotei, este dublată de lipsa de înțelegere a personajului, altfel spus, de ignorarea reflexivului *să te jertfești*. Întrebarea *Cu vieața mea? ori cu alta?*, la care patriotul Săbiuță așteaptă răspuns, lămurește intenția autorului: satirizarea curajului frânat al așa-zișilor apărători ai patriei.

Hârzobeanu: Adiaforisirea de Patrie au agiuns a fi o boală obștească, mai rea decât ciuma! Putregaiul îi la măduvă. Administrațiea-i un codru plin de hoți buiurdisiți; ramul dicanicesc o tarabă, unde se vinde sfânta dreptate cu dramul și cu vurta. Posturile se precupețesc, se hareciluesc în piață... cine dă mai mult... Rangurile se cântăresc cu bani. Ciocoii se mândresc cu cinuri cumpărate și ne-nădușă pe noi, adevărații evgheniști.

Arbore: (încet cătră Vulpe, Trufandachi și Slugărică): Pil!

Din turnul de fildeș în care Hârzobeanu se plasează prin superioritate arogată (numele lui trimite la expr. ironică a se crede coborât cu hârzobul din cer= a se crede mult superior celor din jur), evghenistul autentic satirizează ascensiunea îngrijorătoare a ciocoilor în societatea românească, iar contrapunctul tehnic pe care și-l asumă este mai ușor digerabil de public tocmai prin pactul tacit pe care autorul îl face cu cititorul din capul locului în privința așteptărilor individuale. Intervenția monumentală a lui Arbore (a cărui privire către inferiori nu trebuie trecute cu vederea) anatomizează tabăra opozantă, întărind ideea

formulată de György Lukács, amintită apoi de M.Popa, conformă căreia fiecare clasă uzează de satiră contra altei clase, diferențierile fiind posibile printr-o hilară ură sfântă. Întregul discurs al lui Hârzobeanu, care se vrea a fi o radiografie din perspectiva căpeteniilor burgheze cu tradiție asupra invaziei nou îmbogățiților, este încifrat, funcționând ca o lanx satura, a cărui gravitate este aneantizată de umorul lui Arbore.Aprecierea cu privire la Ghica, pe care criticii îl văd *mai puțin un scriitor român și mai mult un spirit francez, care scrie în românește*, pare să-l urmărească și pe bunul său prieten Alecsandri.

Apariția *Revistei Române,* primită comme *un heureux symptôme de la transformation qui s'accomplit dans la génération présente... les plus purs d'une jeunesse généreuse, qui s'associent pour inaugurer en ce pays une oeuvre de science austère, d'art et de poésie. Bénis soient- ils ceux -là qui n'ont pas désespéré de l'avenir de la pensée et qui n'ont pas cru que la nation toute entière fut absorbée par les déclamations de la tribune et de la presse politique.,* trebuie citită ca recomandare adresată redactorilor revistei de a se întoarce către valorile populare, către literatura poporului, văzută ca un complement al istoriei. În spiritul acestei mărturisiri, Marsillac închină teatrului și poeziei lui Alecsandri numeroase cronici și studii de lingvistică și gramatică. Sunt aduse în atenția publicului atât piesele modeste (*Gură cască*, *Paraponisitul*), cât și teatrul cu mină serioasă.

Un exemplu asupra căruia Marsillac insistă este *Lipitorile satului*, analizată atât din perspectiva legăturilor cu teatrul francez, cât și în lumina aspectelor ei unice, individualizatoare. Înaintea chiar a lui Drouhet, Marsillac identifică izvoarele unora dintre piesele substanțiale ale lui Alecsandri. *L'Usurier de village* debutează cu doi ani înaintea *Lipitorilor* la teatrul Odéon din Paris, însă intenția autorului nu e nici pe departe de a condamna similitudinile. Tonul lui este lăudabil, mai degrabă politicos, întrebându-se dacă Alecsandri asistase la vreuna dintre reprezentările piesei. Subiectul este, în mod evident, comun: lipitorile satului sunt cămătarii. Cu toate acestea, Marsillac recunoaște limba autentică a lui Alecsandri drept particularitate a piesei și aplaudă inițiativa de a construi în română capodopere cu teme similare, cu ajutorul cărora literatura noastră națională s-ar putea număra *parmi les grandes littératures de l' Europe*.

O piesă față de care se arată neîndurător este *Agachi Flutur*, despre care crede că și-a atras antipatia publicului prin prezentarea drept piesă originală în loc de traducere a unui vodevil francez. Deși portretizează veridic *le type de l'avare en gants jeunes,* piesa nu se bucură de succes fiindcă înfățișează un tip uman străin de adevărul local. Alecsandri a înțeles că tipul avarului exista mai degrabă în societatea franceză, de aceea îl trimite în plan secundar în piesă și-l înlocuiește cu Agachi Flutur, bătrânul risipitor și petrecăreț, echivalentul lui Potfleury din opera franceză. Deși suntem în asentimentul lui Marsillac când vine vorba de reprosul la adresa nuanței cu care sunt prezentate piesele lui Alecsandri (lucru pe care l-ar fi putut semnala scriitori din anturajul său apropiat, buni cunoscători ai literaturii și teatrului francez), considerăm prioritară dorința scriitorului de a condamna defectele străinilor în contextul adulației crescânde a românilor față de ei. Există o intenție subtilă, dar imposibil de negat în importul de tipologii pe care Alecsandri îl face, în special din dramaturgia franceză, și anume aceea de a-i ajuta pe compatrioți să se convingă pe cont propriu de absurditatea admirației lor nefiltrate pentru ceea ce depășește limitele autohtone. Vorbim, așadar, de o microstrategie în cadrul parodiei.

Se nasc în această perioadă numeroase discuții în care autonomia artei se vedea înfrântă de convingerile politice. Comedia lui Alecsandri aducea, însă, reale calități (spirit, reprezentare veridică a vieții țărănești, autenticitate, dialog viu), pe care criticii le omiteau deliberat, văzând în eforturile lui Alecsandri de a-și etala preocupările politice o trădare a misiunii esențiale a teatrului. Într-un articol intitulat *Pentru teatrul românesc* publicat în revista orădeană *Cele trei crișuri,* se punctează evoluția dramaturgiei românești, de la începuturile marcate de *imitațiuni în epoca de imitație* la *nivelul unor alte*

literaturi dramatice cu un trecut mai îndelungat. Refăcându-se țara, se cerea înființarea unui teatru național, așa cum semnalează G. Bogdan Duică.[4]

O altă preocupare a autorilor dramatici români era reprezentarea trecutului nostru, categorie în care Alecsandri este listat cu *Fântâna Blanduziei* (1883-84) și *Ovidiu* (1884-85). Piesa *Boieri și ciocoi* trece drept *dramă cu pretenții sociale,* pe când *O noapte furtunoasă* a lui Caragiale *rămâne pururi gustată de public*. *Despot Vodă nu stârnește entuziasmul sperat de autor, a*ceeași soartă având-o mica înscenare comică *Sfredelul dracului* și *Ovidiu*, care, deși se termină cu ovațiile publicului, *nu se impune. Numai Noaptea furtunoasă se desprinde dintre ele.* 19 Profesorul universitar Mihail Dragomirescu depunctează inspirația pe filieră franceză și apreciază simultan aspectulunic, particular, *un fond propriu al nostru* în fiecare piesă. George Murnu închină triumfului de neegalat al lui Hugo în Franța un întreg articol, exprimându-și admirația pentru cel căruia i se crease o catedră cu totul personală la Sorbona, caz fără precedent în *analele învățământului superior francez*. În acest context al recunoașterii la justa valoare a operei hugoliene, se naște următoarea dilemă: nu se cuvine, oare, privirea eforturilor lui Alecsandri de a aduce în literatura noastră personaje valoroase, evenimente de anvergură, păstrând totodată cu sbtilitate o nota caracteristică românilor? Nu o civilizare a spiritului și o inițiere în moralitatea pozitivă își propune dramaturgul văduvit de laude prin prisma atacului la practicile politice corupte satirizate pe scena teatrului românesc?

Teatrul, rămas *mijlocul cel mai puternic de a influența asupra maselor*, așa cum remarcă în începutul criticii sale Gr. Trancu- Iași, servește numai intenției de a impresiona poporul, de a încânta imaginația prin spectacolul vieții omenești? Cui i se adresează teatrul cu precădere? Nici burgheziei, nici păturei de jos, ci amândurora. Ce șanse ar fi avut muncitorimea să afle despre frământările francezilor, dacă nu trăirea pe viu în scena teatrului românesc? N-ar fi fost, oare, o dovadă de lașitate, refuzul de a fi permis pătrunderea unor capodopere teatrale străine în scena vremurilor, de teama că acestea vor înghiți dramaturgia națională firavă? Întâmpinarea lor ostilă prin prisma originii străine n-ar fi fost un păcat la fel de mare?

Răspunzând unei chemări interioare de a realiza o galerie a figurilor reprezentative pentru teatrul românesc, George Baiculescu îl așază pe Alecsandri în capul listei, pe principiul că, *judecat chiar numai din prisma teatrului său, rămâne simbolul literaturii române de până la 1880*. Pus față în față cu H. Rădulescu, Alecsandri își dovedește pragmatica realizând genurile pe care cel dintâi le încearcă doar, trecând de la vodevilul ușor la comedia de moravuri și, în cele din urmă, la drama istorică romantică. *În toate, Alecsandri a pus un avânt sufletesc rar și o strălucită frumusețe de formă.* Valoarea formală o depășește adesea pe cea poetică, ceea ce conferă actualitatea pieselor lui Alecsandri, multe dintre ele fiind jucate și astăzi.

Una dintre cele mai ferme și sincere poziții îi revine lui Eminescu, care face o observație de finețe, menită a se citi printre rânduri simultan cu textul de bază: *noi nu suntem pentru traduceri, ci pentru compuneri originale; numai aceea voim, ca piesele, de nu vor avea valoare estetică mare, cea etică însă să fie absolută*. E un adevăr *impossible de deconstruire* în sinceritatea scrutinului eminescian: tendința noastră asumată de a critica mai dur producțiile străine decât pe cele autohtone, în spiritul unui patriotism exagerat, născut mai degrabă ca mecanism de autoapărare, responsiv la o politică funcțională parțial, dar structural amorală. Pe principiul că teatrul se împarte, la rândul lui, în românesc și neromânesc, publicul cerne prin sita cetățeniei piesele, forțându-i pe mulți dintre dramaturgi să prezinte traducerile sau vodevilurile inspirate din alte surse drept producții originale. *Ne place și nouă și gluma mai bruscă,*

[4] Fie și V. Hugo, fie Hernani, Ruy Blas; dar să fie bun și B. P. Hașdeu Domnița Ruxandra și cu Răzvan; și V. A. Ureche, chiar cu ale sale uitate drame, *Bucioc* și *Mărăcine*. Din Ardeal, în acest sens apăru *Tribunul* lui I. A. Lapedatu. Linia aceasta a rămas, dar nu ca tradiție literară, ci ca o cerere a inimei populare, setoase de ridicarea țărei, de naționalism. Târziu Vasile Alecsandri intră cu *Despot* în curent.
Pe lângă acest curent, numai împrumuturi!
Dar declamația națională nu este artă să rămână.
Logic sosi I. L. Caragiale, care nu este important prin ce a păstrat din duhul lui V. Alecsandri, ci prin ce adaosuri aduce în sine teatrului nostru. Rămâne din el realismul *Scrisoarei pierdute,* pe care din păcate îl clatină puțintel grotescul ce-i surâdea acestui autor.

numai ea să fie morală, să nu fie croită pe spatele a ce e bun. Ne place nouă și caracterul vulgar din drame naționale. Pentru a epuiza tragismul și comicul situației naționale, Eminescu le recomandă contemporanilor *Maria Magdalena* a lui Friedrich Hebbel sau comediile poetului danez Holberg, nu spre a fi imitate ori traduse, ci ca punct de reper (*de măsurariu*) în ierarhia valorică a genului.

Acestea fiind spuse, continuăm reflecția pe marginea pieselor lui Alecsandri, prezentate uneori fără precizarea surselor de inspirație și condamnate pentru satirizarea extremă a străinilor. Mergând pe pista deschisă de Eminescu, ne găsim în fața unei revelații: nu străinii sunt puși la zid și condamnați batjocurii în teatrul lui V.A., ci imoralitatea popoarelor (sârbi, croați, ruși, etc.) care, deși posesoare de original, *au elementul etic* (nu etnic) *infectat*. Nu pătrunderea frauduloasă în analele literaturii originale este vizată de Alecsandri, ci chemarea publicului către teatrul care să-i avertizeze de pericolele scufundării în hăul imitației.

Mimesis-ul nu e *ad literam* în piesele lui, ci metaforă, ricoșeu al viitorului dinaintre spre înapoi. Imun la boala *streinomaniei*, Alecsandri, Negruzzi și Gh. Asachi au dus o luptă aprigă cu prejudecățile vremurilor, scriind necontenit pentru teatru. Apostolatul lor ia adesea forma jertfei sau a abnegării, așa cum punctează și Aglae Pruteanu în articolul ei intitulat *Teatrele naționale din țară. Spicuiri din teatrul Moldovei*. Chestiunea paradoxului publicului român al epocii îi ridică și autoarei întrebări profunde, declanșându-i deducții în lanț: *noblesa îi desconsidera pe actori și totuși nu se putea lipsi de ei. Dădeau năvală și savurau cu nesațiu orice spectacol, fie la români, dar mai ales la străini*.

Deși în vederea evoluției jocului actoricesc, reprezentațiile nemțești, franțuzești, italienești erau binevenite, debutanții erau înghițiți de bună seamă de ostilitatea publicului. Consecința firească e evidentă: căutând să-i ironizeze prin maimuțăreală și imitație primitive, *în lipsă de altă școală și educație proprie*, actorii români deveneau și mai stângaci, și mai ridicoli, depersonalizându-se și sabotându-și prestația în fața publicului. Nici această tendință nu scapă ochiului fin al lui Alecsandri, care fie din solidaritate față de actori, fie din dorința de a-i ajuta să-și înțeleagă părintește greșeala, îi maimuțărește adesea pe străini, scoțând la iveală ceea ce e grotesc și necivilizat în ei.

Numai talentele cu adevărat mari, oamenii înzestrați cu darul divin de a putea deosebi frumosul de urât, numai eu au putut să-și dea seama și au început a curăți limba română de împrumuturile ridicole și dăunătoare. Pentru aceasta a scris și Alecsandri piesele și canonetele lui satirice, făcând din teatru un factor cultural și național maximizat. Sudarea legăturii dintre teatru și public sub protectoratul lui V.A. și al colaboratorilor se face responsabilă și de pregătirea terenului pentru marile evenimente politice ce au dus ulterior la înfăptuirea Unirii. În Bucovina, de pildă, alături de reprezentațiile germane și franceze, se joacă cu mândrie tot repertoriul lui Alecsandri.

Într-o conferință ținută la Satu- Mare despre *Aspecte din teatrul românesc*, colonelul G. Bacaloglu și-a oprit discursul la V. Alecsandri, pentru care a promis o conferință următoare, explicând această hotărâre astfel: *De la Alecsandri până la noi teatrul românesc își trăiește o viață bogată în manifestațiuni*. Valoarea lui Alecsandri ca scriitor este de necumpănit, cel mai puternic argument pe care îl considerăm în acest sens fiind traducerile scrierilor lui în franceză. În *Revista Română* a lui Odobescu, se punctează dificultatea de a reda în altă limbă operele lui, care *sunt expresia cea mai completă a geniului unui pop*or, ecouri *qui se perdaient au coin des bois et sous le chaume du paysan*.

Marsillac propune o taxonomie a scriitorilor contemporani: amuzătorii, învățații și politicienii. Aceștia din urmă ne interesează în mod special, Alecsandri fiind, pentru Marsillac, întruchiparea scriitorului politic, destinat să creeze viitorul.

În *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, se adoptă o atitudine echidistantă față de vocația lui Alecsandri, *providențială* pentru cultura românilor fiind considerată aceea de cititor

deoarece *el este un deschizător de drumuri care, în literatură, încetăţeneşte genuri noi, cultivând, de la fabulă până la roman, mai toate speciile literare.*[5]

Privind dincolo de epoca lui, Alecsandri condamnă și ridiculizează importul pripit de civilizație, fără a pune pe piedestal conservatorismul retrograd. La fel ca părintele său, teatrul lui Alecsandri e moderat, stăruind în revendicări de ordin social și național- democratic și etalând din spatele cortinei un pașoptism cu pornire junimistă. Tocmai faptul că nu își selectează exclusivist revistele la care publică, precum și nenumăratele pseudonime cu care își semnează lucrările (Vlad Moraru, Ștefan Molna, V. Cotnariu) dovedesc că nu gloria în fața publicului și-o dorea cu fervoare Alecsandri, ci, mai degrabă, coborârea poeziei în sânul folclorului și al românismului autentic, patriotismul său sincer fiind adesea etichetat drept xenofobie. Deși relațiile sale cu junimiștii și Titu Maiorescu au fost corecte, cordiale și izvorâte dintr-o gratitudine mutuală profundă, Alecsandri nu a fost, până la urmă, nici un junimist, nici un spirit teoretic, mulțumindu-se cu a formula în prefețe, studii și articole principiile după care se călăuzește (*ibidem*, p. 17, coloana 2).

Pentru Alecsandri, menirea socială a artei este la fel de valoroasă ca vocația mesianică a scriitorului, iar dobândirea facultății de a educa este realizabilă numai în măsura în care literatura rămâne viabilă, națională, inspirându-se din realitate ca expresie a vieții românilor. În toate sursele de inspirație, V.A. licitează pentru nota patriotică și socială, păstrând intactă valoarea estetică, dar îmblânzind-o prin observații cu alură metodică. *A. era conştient că acţiunea sa are şi un sens patriotic, politic, [...] un argument de netăgăduit în sprijinul drepturilor acestui popor la unitate naţională şi emancipare socială* (*ibidem*, p. 17, coloana 2).

Nu inovarea tehnicilor de scriere îl preocupă pe Alecsandri, ci, mai degrabă scrisul din reflex, effortless, invenția fiind aproape absentă, iar expresia *edulcorată și mărunțită cu diminutive e energică și fluentă*, dând naștere unei *limbi naturale și armonioase*. Deși înnoirea tehnicilor narative și descriptive nu face parte din principiile pe care Alecsandri își întemeiază moștenirea culturală, el rămâne unul dintre pionierii inserției de superstiții și credințe populare, de personaje care descind din mituri și basme (strigoii, feţilogofeți, Irozi) în poezie și teatru.

BIBLIOGRAPHY:

1. Creţu, S., Drăgoi, G., Faifer, F., Lăzărescu, I., Mănuca, D., Simota, A., Șuiu, R., Teodorescu, A., Teodorovici, C., Teodorovici, M., Volovici, L., Zăstroiu, R. (Istorie literară), Berdan, L., Buzatu, C., Cireș, L, Ciubotaru, I.-H. (Folclor), Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979Alecsandri, Vasile (1903): Opere complete, Partea întâia. Teatru, vol. III, Comedii.
2. Valeria Guțu- Romalo, Aspecte ale evoluției limbii române, Humanitas Educațional, 2005,Constantinescu, M.-V. (2012), Umorul politic românesc în perioada comunistă. Studiu de caz pe un corpus autentic, Ed. Universității din București.
3. Béatrice Priego-Valverde (2023): *L'analyse de l'humour par la linguistique des interactions : vers une approche intégrative de l'humour conversationnel. Linguistique.* Université Lumière Lyon 2.
4. Norrick, N. R. (1993). *Conversational joking: Humor in everyday talk.* Indiana University Press.
5. Diaconescu, P. (1974), *Elemente de istorie a limbii române literare moderne, Partea I. Probleme de normare a limbii române literare moderne (1830-1880)*, București.

[5] Creţu, S., Drăgoi, G., Faifer, F., Lăzărescu, I., Mănuca, D., Simota, A., Șuiu, R., Teodorescu, A., Teodorovici, C., Teodorovici, M., Volovici, L., Zăstroiu, R. (Istorie literară), Berdan, L., Buzatu, C., Cireș, L, Ciubotaru, I.-H. (Folclor), *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979, p. 17, coloana 1.

THE LANGUAGE OF THE BODY BETWEEN PRESENCE AND TRACE: FROM PAUL VALÉRY TO ORHAN PAMUK'S THE MUSEUM OF INNOCENCE

Daniela-Eugenia Stoian (Dinu)
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *This article proposes a comparative reading of Paul Valéry's reflections on the language of the body and Orhan Pamuk's narrative museography in The Museum of Innocence. From a phenomenological and hermeneutic perspective, we analyze the body as a site of memory and as a sensory archive. Drawing on the contributions of Merleau-Ponty, Paul Ricoeur, and Roland Barthes, we argue that, in both Valéry and Pamuk, the body exceeds mere materiality to become a structure of meaning in which presence and absence enter into a dialectical relationship.*

Keywords: *Valéry; Pamuk; body language; memory; trace; phenomenology; archive*

I. Introduction : Le geste minuscule et l'infini du sens

Il existe des moments esthétiques où un détail, apparemment insignifiant, concentre l'essence d'une œuvre entière. Au Musée de l'Innocence, l'un de ces moments surgit dans les séquences filmées montrant la main de Füsun tenant une cigarette. Le geste est simple : les doigts serrent légèrement le filtre, la main s'élève, la fumée se dissout dans l'air. Pourtant, cette banalité devient saisissante. Ce n'est pas seulement une main. C'est une présence suspendue. C'est un fragment de temps retenu. Ce geste, qui pourrait être oublié aussitôt accompli, acquiert dans le dispositif muséal une densité nouvelle. Il devient archive. Il devient langage.

Cette expérience sensible appelle une résonance théorique. Dans les Cahiers, Paul Valéry interroge sans relâche la relation entre pensée et corporéité. Pour lui, le corps n'est pas un simple support de l'esprit ; il en est l'instrument et parfois la condition. Le geste précède la parole. Le mouvement précède la formulation conceptuelle.

L'hypothèse de cet article est que Valéry et Pamuk, malgré l'écart historique et culturel qui les sépare, convergent vers une même conception du corps : un lieu où le sens se forme avant même d'être nommé.

II. Le corps chez Valéry : une architecture du mouvement

Chez Valéry, le corps n'est jamais un simple donné biologique. Il est d'abord un champ de forces. Une dynamique. Une structure en tension. Toute sa réflexion sur l'activité intellectuelle repose sur l'idée que la pensée n'est pas détachée de la corporéité ; elle en procède. Penser implique une posture, une respiration, un rythme musculaire, une économie de l'énergie. Le corps n'est pas extérieur à l'esprit : il en constitue la condition opératoire.

Dans les Cahiers, Valéry analyse minutieusement ce qu'il appelle les « états du corps » qui accompagnent les opérations mentales. Il observe que toute activité de concentration suppose une configuration corporelle particulière : immobilité relative, tension dirigée, modulation du souffle. Cette attention extrême à la micro-physique du geste révèle une intuition essentielle : le corps est un système d'équilibres instables où chaque mouvement redistribue les forces.

Le geste, dans cette perspective, ne saurait être réduit à une impulsion spontanée. Il est toujours structuré par une organisation préalable, même inconsciente. Il obéit à une logique interne, comparable à celle d'une construction architecturale. Dans Eupalinos ou l'Architecte, Valéry met en scène une méditation sur la forme bâtie : édifier consiste à rendre visibles des forces invisibles, à donner une stabilité provisoire à des tensions qui, autrement, se disperseraient. Le geste fonctionne selon le même principe. Il est l'expression momentanée d'une configuration énergétique.

Cette métaphore architecturale permet de comprendre pourquoi le corps, chez Valéry, devient écriture. Non pas écriture verbale, mais écriture de forces. Chaque geste inscrit dans l'espace une ligne invisible. Le mouvement dessine une forme éphémère, comparable à un tracé qui n'existe que dans l'instant de son exécution. Ainsi, le corps produit du sens avant même que la parole n'intervienne.

La figure du danseur, si centrale dans l'imaginaire valéryen, condense cette conception. Le danseur ne se contente pas de bouger ; il organise son mouvement selon une rigueur presque mathématique. Le geste dansé est maîtrise des tensions, calcul du déséquilibre, précision de la suspension. Il ne s'agit pas d'un débordement expressif, mais d'une construction consciente. Le corps devient alors surface de projection d'une intelligence incarnée.

Il importe de souligner que cette maîtrise ne supprime pas la fragilité du geste. Au contraire, elle l'accentue. Plus le mouvement est contrôlé, plus il révèle sa vulnérabilité. La moindre variation de tension peut en altérer la forme. Le geste apparaît ainsi comme une négociation permanente entre stabilité et chute. Cette précarité intrinsèque fait du corps un lieu dramatique : il est constamment exposé à sa propre limite.

Dans cette perspective, le langage du corps n'est pas métaphorique. Il est littéral. Le geste signifie parce qu'il organise une relation entre forces, espace et temps. Il est syntaxe dynamique. Les articulations du corps produisent une grammaire du mouvement : tension, relâchement, accélération, suspension. Le sens émerge de ces variations rythmiques.

Cette conception anticipe certaines intuitions phénoménologiques ultérieures. Le corps n'est pas objet dans le monde ; il est ce par quoi le monde se donne. Il n'est pas une chose que l'on possède, mais une structure d'ouverture. En cela, il constitue le lieu d'une inscription première du sens : avant toute conceptualisation, il y a orientation, posture, geste.

Ainsi, chez Valéry, le corps n'est jamais pure matérialité. Il est médiation. Il est interface entre l'invisible et le visible. Il rend perceptible une architecture interne de forces qui, sans lui, demeurerait abstraite. Le langage du corps n'est pas absence de langage ; il est langage antérieur aux mots, fondé sur la tension, le rythme et la forme.

Le geste devient alors événement ontologique : il manifeste l'être dans sa dimension mouvante. Il est présence en acte. Mais cette présence est inséparable de sa disparition immédiate. Sitôt accompli, le geste s'efface. C'est précisément dans cette fugacité que réside sa puissance signifiante.

Le corps, chez Valéry, est donc à la fois structure et événement, stabilité et passage, architecture et effacement. Cette tension permanente fonde son caractère profondément moderne : le sens n'est plus donné, il se construit et se dissipe dans le mouvement même.

III. Le musée comme corps élargi

Si, chez Valéry, le corps est tension vivante et architecture du mouvement, chez Orhan Pamuk il apparaît d'abord sous le signe de l'absence. Pourtant, cette absence n'est pas effacement. Elle est transformation. Le corps ne disparaît pas : il se déplace vers l'objet.

Le Musée de l'Innocence ne se contente pas d'exposer des souvenirs ; il met en scène une anthropologie de la trace. Les objets conservés, mégots de cigarettes, robes, bijoux, accessoires quotidiens, ne valent pas pour eux-mêmes. Ils sont investis d'une fonction mémorielle. Ils deviennent les dépositaires d'un geste antérieur.

L'élément le plus frappant demeure la séquence filmée de la main de Füsun tenant une cigarette. Ce détail, presque insignifiant dans la vie ordinaire, acquiert dans le dispositif muséal une intensité singulière. La main ne fait rien d'extraordinaire. Elle tient, elle porte, elle relâche. La fumée s'élève lentement, fragile, presque transparente. Pourtant, dans la répétition de l'image, le geste devient monument.

Ce qui frappe d'abord, c'est la lenteur. Le geste n'est pas spectaculaire ; il est retenu. Cette retenue lui confère une densité. La cigarette agit comme un prolongement du corps. Elle matérialise le souffle,

elle rend visible l'invisible. La fumée trace dans l'air une écriture éphémère, comparable à un dessin qui s'efface aussitôt qu'il apparaît.

Ainsi, l'objet devient extension corporelle. Il ne remplace pas le corps ; il en conserve la courbure, la tension, la chaleur supposée. La cigarette porte l'empreinte d'une pression digitale. Elle atteste d'un contact. Elle devient trace matérielle d'un instant vécu.

La muséographie de Pamuk opère alors un déplacement fondamental : elle transforme le récit amoureux en dispositif spatial. Chaque vitrine correspond à un fragment narratif. L'espace du musée devient syntaxe. Les objets sont disposés comme des phrases silencieuses. Le visiteur circule à travers une narration incarnée. La main filmée fonctionne comme un centre de gravité. Elle concentre l'expérience de la perte. Elle est présence enregistrée, mais irréversiblement passée. Le film ne restitue pas la vie ; il en reproduit l'ombre. La répétition de la séquence accentue cette dimension. Le geste, capturé par la caméra, devient boucle. Or, la répétition transforme la spontanéité en structure. Le mouvement cesse d'être événement pour devenir motif. Ce passage du vivant au motif marque l'entrée du geste dans l'archive.

La notion d'archive implique toujours une distance temporelle. Archiver, c'est reconnaître que l'événement est révolu. Pourtant, l'archive n'est pas pure inertie. Elle possède une puissance de réactivation. Devant la vitrine, le spectateur ne reste pas extérieur ; il reconstitue mentalement la scène. Il imagine la chaleur de la cigarette, la respiration, l'attente silencieuse.

Le musée devient alors un corps élargi. Il conserve les gestes disparus comme une mémoire externe. Si le corps vivant est mémoire incorporée, le musée est mémoire objectivée. Il matérialise ce qui, autrement, serait voué à l'effacement. Mais cette matérialisation porte en elle une mélancolie irréductible. Conserver, ce n'est pas sauver. La trace rappelle autant l'absence qu'elle évoque la présence. La main fumant la cigarette est à la fois là et plus là. Elle existe dans l'image, mais non dans l'instant actuel. Ce paradoxe constitue le cœur du dispositif pamukien : le musée est un espace de survivance, non de résurrection. Les objets ne rendent pas la vie ; ils en maintiennent la vibration affaiblie.

La cigarette, en particulier, symbolise cette tension. Objet de consommation, destiné à disparaître, elle devient paradoxalement élément conservé. Ce qui devait se dissoudre dans l'air est fixé dans une vitrine. L'éphémère devient permanence relative. Ainsi, le geste minuscule de la main acquiert une dimension ontologique. Il témoigne de la fragilité du vivant et de la tentative humaine de retenir ce qui fuit.

Le Musée de l'Innocence ne doit pas être compris seulement comme prolongement d'un roman. Il est une réflexion sur la matérialité du souvenir. Il met en scène le passage du geste vivant à la trace matérielle. Il révèle que le corps, même absent, continue de parler à travers les objets.

Si, chez Valéry, le geste est architecture dynamique, chez Pamuk il devient vestige structuré. L'un analyse la formation du mouvement ; l'autre met en scène sa survivance. Mais tous deux interrogent la même question : comment le corps produit-il du sens au-delà de sa présence immédiate ?

La main fumant la cigarette devient alors symbole de cette tension. Elle est geste banal devenu archive. Elle est mouvement transformé en mémoire. Elle est présence figée qui continue, malgré tout, de signifier.

IV. Geste et temporalité : l'instant et sa disparition

Le geste est inséparable du temps. Il ne peut exister que dans l'instant précis de son accomplissement. Contrairement à l'objet, qui peut persister dans l'espace, le geste est événement. Il surgit, se déploie et s'abolit presque simultanément. Sa réalité est celle du passage.

Chez Valéry, cette fugacité n'est pas un accident ; elle est constitutive de la nature même du mouvement. Le geste n'a pas d'être stable. Il est tension momentanée entre un avant et un après. Ce caractère transitoire explique l'obsession valéryenne pour l'analyse du mouvement : saisir le geste suppose de l'abstraire de son flux naturel. Il faut le ralentir mentalement, le décomposer, le reconstruire

conceptuellement. L'art apparaît alors comme tentative paradoxale : fixer l'éphémère sans le trahir. Le danseur, par exemple, ne peut conserver son mouvement que par la répétition et la discipline. Mais même ainsi, chaque exécution demeure singulière. Le geste ne se répète jamais à l'identique ; il rejoue sa propre disparition.

Ce rapport à l'instant révèle une dimension ontologique du geste : il est manifestation d'une présence qui ne peut se maintenir. Il incarne l'intensité d'un moment irréversible. L'instant du geste est plein, mais il est condamné à devenir passé.

Chez Pamuk, la stratégie face à cette fragilité temporelle est différente. Il ne cherche pas à analyser le geste dans sa dynamique interne ; il tente de le conserver dans sa matérialité périphérique. Le musée devient ainsi une réponse à l'angoisse du temps qui passe. Il ne ralentit pas le mouvement ; il le transforme en trace. Cette transformation introduit une tension fondamentale. Conserver ne signifie pas restituer. L'objet conservé n'est pas le geste ; il en est l'empreinte. La cigarette exposée ne contient plus la chaleur des doigts, ni la respiration qui l'a animée. Elle atteste seulement qu'un geste a eu lieu.

La séquence filmée de la main accentue encore cette ambivalence. L'image semble redonner le mouvement. Pourtant, ce mouvement est enregistré, figé dans une boucle. Il ne surgit plus d'une décision vivante ; il est reproduction mécanique. La main filmée ne respire pas ; elle répète. La répétition introduit ici une dimension mélancolique. Le geste revient, mais il revient comme absence. Il est visible, mais il ne peut être rejoint. Cette impossibilité de rejoindre le geste originel crée une distance irréductible entre le spectateur et l'événement passé.

La temporalité du musée est donc double :

- il fige le temps en conservant les objets ; il réactive le temps en invitant à la remémoration.

Mais cette réactivation est toujours incomplète. Elle repose sur l'imagination du visiteur. La trace n'est pas la présence ; elle en est la marque différée. Le geste devient lieu de fracture temporelle. Chez Valéry, il disparaît dans l'instant même de sa plénitude. Chez Pamuk, il survit sous forme d'empreinte. Dans les deux cas, il révèle la fragilité du présent. La mélancolie surgit précisément de cette conscience aiguë de la perte. Le geste est présent à l'œil, mais absent à la vie. Il demeure visible, mais non accessible. Ce décalage entre visibilité et vitalité constitue peut-être l'un des traits les plus profonds de l'esthétique moderne : le désir de retenir l'instant tout en sachant qu'il échappe. Le geste, finalement, ne peut être sauvé qu'en devenant autre chose que lui-même : concept chez Valéry, archive chez Pamuk. Mais dans cette métamorphose, il perd sa respiration initiale. Il ne reste que la trace. Et dans cette trace, la mémoire d'une disparition.

V. Convergences et divergences : deux esthétiques du corps face au temps

Si l'analogie entre Paul Valéry et Orhan Pamuk repose sur une intuition commune, celle du corps comme lieu premier de signification, leurs démarches esthétiques diffèrent profondément quant à la manière d'affronter la temporalité et la disparition.

Chez Valéry, le corps est avant tout principe de production du sens. Le geste naît dans la tension, dans la conscience, dans l'équilibre instable des forces. Il est événement pur. Son caractère éphémère ne constitue pas une perte, mais une donnée fondamentale de son existence. Le geste est voué à disparaître ; c'est précisément cette disparition qui en garantit l'intensité.

La pensée valéryenne accepte cette condition. Elle ne cherche pas à sauver le geste en tant qu'objet. Elle tente plutôt de comprendre son mécanisme interne, d'en analyser la structure énergétique. L'abstraction devient alors un mode de fidélité : comprendre le geste, c'est en préserver la logique, non la matérialité.

Pamuk adopte une posture inverse. Là où Valéry analyse, Pamuk conserve. Là où Valéry conceptualise le mouvement, Pamuk en archive les vestiges. Le musée naît d'une résistance affective à la disparition. Il constitue une tentative de stabiliser ce que le temps emporte.

Cette différence révèle deux régimes du rapport au corps. Chez Valéry, le corps est dynamique. Il est un système de forces orientées vers l'instant. Le sens surgit dans le présent du mouvement. Chez Pamuk, le corps est rétrospectif. Il est reconstruit à partir de traces. Le sens surgit dans la mémoire. Au-delà de cette divergence méthodologique, une convergence plus profonde apparaît. Tous deux reconnaissent que le corps excède la simple physiologie. Il est structure signifiante. Il est inscription.

La main fumant la cigarette, par exemple, peut être lue selon les deux perspectives.

Dans une lecture valéryenne, ce geste serait analysé comme organisation de tensions : position des doigts, équilibre du poignet, rythme de l'élévation. Le sens résiderait dans la structure même du mouvement.

Dans une lecture pamukienne, ce même geste devient trace. Il est chargé d'affect, saturé de mémoire. Il signifie parce qu'il rappelle un instant perdu. Ainsi, le geste est à la fois production et survivance. Il est acte et archive.

Une autre divergence apparaît dans leur rapport à la répétition. Chez Valéry, la répétition est discipline, maîtrise, exercice de précision. Elle vise la perfection du geste. Chez Pamuk, la répétition, notamment celle de l'image filmée, produit un effet mélancolique. Elle accentue l'écart entre le vivant et l'enregistré. La boucle souligne l'absence.

Enfin, leur rapport au spectateur diffère subtilement. Valéry s'adresse à une conscience analytique. Il invite à comprendre la structure du geste. Pamuk mobilise une conscience affective. Il invite à ressentir la perte. Pourtant, dans les deux cas, le spectateur ou lecteur est impliqué corporellement. Face au danseur valéryen ou à la main de Füsun, le regard ne reste pas neutre. Il reconstitue le mouvement. Il imagine la tension. Il participe. Cette participation constitue peut-être le point de jonction le plus profond entre les deux univers. Le corps représenté réveille le corps percevant.

En définitive, Valéry et Pamuk ne s'opposent pas ; ils se complètent. L'un éclaire la genèse du geste, l'autre sa survivance. L'un pense la présence, l'autre explore la trace.

Entre les deux se dessine une continuité : le corps comme première écriture du temps.

Conclusion : Le corps comme première écriture

L'analogie entre Paul Valéry et Orhan Pamuk révèle une constante profonde de la modernité esthétique : le corps n'est plus seulement un thème, il devient une problématique ontologique. Il n'est ni simple support biologique, ni pur objet de représentation. Il est lieu de passage, zone de tension, surface d'inscription du temps.

Chez Valéry, le corps est puissance de formation. Le geste est architecture dynamique, configuration consciente de forces orientées vers l'instant. Sa disparition n'est pas tragique ; elle est constitutive de son intensité. Le mouvement existe dans la plénitude brève de son accomplissement. L'analyse valéryenne ne cherche pas à retenir le geste matériellement, mais à en comprendre la logique interne. Le corps devient alors écriture de tensions, syntaxe invisible du sens.

Chez Pamuk, le corps apparaît sous le signe de la perte. Le geste est déjà passé. Il subsiste dans l'objet, dans la vitrine, dans l'image enregistrée. Le musée matérialise la tentative de sauver l'éphémère. Pourtant, cette conservation ne restitue pas la vie ; elle en maintient la trace. La main fumant la cigarette, répétée dans sa boucle visuelle, incarne cette ambiguïté : présence visible, absence irréversible.

Ce qui unit Valéry et Pamuk, au-delà de leurs différences, est la reconnaissance du corps comme archive première. Le geste est toujours déjà inscription. Il écrit dans l'espace une forme passagère. Même lorsqu'il disparaît, il laisse une empreinte dans la mémoire, dans l'objet, dans le regard de l'autre. La dialectique entre présence et trace apparaît ainsi comme le cœur de cette réflexion. Le corps est présence en acte, mais il est aussi promesse d'absence. Il se donne dans l'instant et se retire aussitôt. Toute tentative artistique face au geste consiste à négocier cette disparition : l'analyser, la répéter, la conserver, l'exposer. La séquence de la main fumant la cigarette acquiert alors une portée exemplaire. Geste minuscule, presque banal, il concentre l'expérience du temps humain. La fumée qui s'élève est déjà disparition. Le

mouvement des doigts est déjà passé au moment où il est perçu. Pourtant, dans l'image conservée, quelque chose persiste : une vibration, une tension, une fragilité.

En ce sens, le langage du corps se situe dans un entre-deux. Il n'est ni pure présence immédiate, ni simple trace figée. Il est passage. Il est ce point où le temps se rend sensible. Valéry éclaire la genèse du geste ; Pamuk en met en scène la survivance. L'un pense l'instant, l'autre organise la mémoire. Ensemble, ils dessinent une anthropologie du corps comme écriture du temps.

En définitive, le geste ne peut être sauvé qu'en acceptant sa transformation. Il devient concept, archive, image. Il perd sa respiration première, mais gagne une dimension réflexive. Le corps apparaît comme la première et la plus fragile des écritures : une écriture qui s'efface en s'inscrivant, une écriture qui ne dure qu'en se transformant en trace.

C'est peut-être là que réside sa puissance la plus profonde.

BIBLIOGRAPHY:

1. Barthes, Roland. La Chambre claire. Note sur la photographie. Paris, Gallimard, 1980.
2. Derrida, Jacques. Mal d'archive. Une impression freudienne. Paris, Galilée, 1995.
3. Merleau-Ponty, Maurice. Phénoménologie de la perception. Paris, Gallimard, 1945.
4. Pamuk, Orhan. Le Musée de l'Innocence. Traduit du turc par Valérie Gay-Aksoy, Paris, Gallimard, 2011.
5. Pamuk, Orhan. L'Innocence des objets. Le Musée de l'Innocence, Istanbul. Paris, Gallimard, 2012.
6. Ricoeur, Paul. La Mémoire, l'histoire, l'oubli. Paris, Seuil, 2000.
7. Valéry, Paul. Cahiers. Édition établie par Judith Robinson-Valéry, Paris, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1973–1974.
8. Valéry, Paul. Eupalinos ou l'Architecte. Paris, Gallimard, 1921.
9. Valéry, Paul. Variété. Paris, Gallimard, 1924–1944.
10. Agamben, Giorgio. Enfance et histoire. Destruction de l'expérience et origine de l'histoire. Paris, Payot, 2000.
11. Le Breton, David. Anthropologie du corps et modernité. Paris, PUF, 1990.

THE TOURIST'S INFLUENCE OF TRAVEL AND TRAVEL WRITING

Laurențiu Boșog
PhD Student, University of Craiova

***Abstract**: The attraction of the European literati to Italy has been a documented phenomenon dating back to the 16th- 17th centuries. While the tradition of the Grand Tour had been paused for a while due to the expansionist policies of Napoleon, Italy had retained its place as a cultural and historical landmark within the English imagination. The advent of the Industrial Revolution and the expansion of the middle class meant that a new form of travel entered the stage; one which took the historic appeal of the Grand Tour and simplified it for ease of consumption, resulting in a new class of traveller.*

***Keywords**: travel writing; Murray; Victorian; tourism; class*

INTRODUCTION

In our 2023 article, *Italy, Travel Literature and Aesthetic Expectations*, we highlighted the hows and the whys of the popular cultural image of Italy that had formed in the English – specifically Victorian – consciousness. Now we must discuss the type of traveller who would have found themselves attracted to said image in the first place. Thus we turn our gaze onto the formation of the middle class traveller as not only a viable target for tourism, but also their transformation into the maligned "armchair" tourist.
For the upper classes of English society in the 18th and 19th centuries, the image of Italy was one entwined with the ideals of Romanticism, more specifically the nostalgia of the Grand Tour. The Tour was an exclusivist practice, reserved for only the scions of European aristocracy; a stark contrast to the more accessible religious pilgrimage of the Middle Ages. Its purpose was thus both educational and cultural, providing a continuation of the European cultural exchange that dates back to the Roman Empire[1]. Francis Bacon's 1597 essay *Of Travel* even highlights this as he emphasises the influence such an experience would have to one's development both as an adult and as a politician.

Taking into account this context, the Grand Tour therefore marked its participants as belonging to the privileged elites of European society; for it was only they who could afford the necessities of the long journey: leisure time, money for travel and accommodations as well as tutors. Despite its origins as a means of educating the scions of Europe, the Tour wasn't purely educational. Those who were part of such circles did not engage purely in educational activities; they bought souvenirs, wrote journals and joined similarly exclusivist social circles; all manner of activities that displayed their identity as part of the elite class. It was the emergence of the middle class that affected this pattern of behaviour as they also desired to partake in similar activities despite having access to less time and resources as their upper class peers. Thus, as a need appeared, the market provided and the travel guide became a key player in the formation of what has been called the "armchair tourist".

THE MIDDLE CLASS TRAVELS

As mentioned earlier the Napoleonic expansion into Europe made travel difficult for an extended period of time. With the disappearance of the Napoleonic shadow that hung over Italy, the Grand Tour had returned in full force, now bolstered by a new, more mobile class of professionals that had joined the old aristocracy in their travels; resulting in a wave of English tourists flooding the continent comparable to a second invasion[2]. If the Grant Tour was a means of both education and status expression of the upper

[1] Ascari, Maurizio (2015), "The Rise of the Grand Tour: Higher Education, Transcultural Desire and the Fear of Cultural Hybridisation", *Linguæ & -Rivista di lingue e culture moderne*. (p.10)
[2] Buzard, James. (1991). "The Uses of Romanticism: Byron and the Victorian Continental Tour." *Victorian Studies*, 35(1). (pp 30-31)

classes; then the Victorian middle class built upon that because, at the end of the day, class expression for the Victorians was all about the seizing and retaining social capital; as Baker reminds us*: "[…] the Victorians were primarily political animals eager to seize (or retain) and wield power"*[3].

Because of this notion of Victorian class performance, for the aristocracy travel represented more than just leisure time spent abroad. It continued the traditions of the Grand Tour, blending utilitarian education with not only socio-political bonding but also frivolity. The Tour was a manifestation of a performance that involved cultural transfer; where the role of aristocratic scion was allowed to be played in a more flexible manner compared to the rigidity expected of it at home. While abroad, they fell into a liminal area where a greater degree of freedom could be permitted, all while still retaining their traditional class signifiers. As Baker notes, the identity of the tourist abroad differs from their identity back home: *"The tour, like culture, permits individuals and imaginative freedom they cannot as a rule enjoy in their domestic lives; it encourages them to fashion special identities for themselves […].*[4]*"*

But even the social gatherings and picturesque detours were part of the play, for the Victorian upper class had the greatest access to the resources required for such activities, thus could flaunt as much as they wanted:

"The aristocracy had no problem with lesiure […] Their privileged position admittedly entailed responsibilities, not the least of which was in local and national politics. But even the political activity of the aristocracy was more play than work, more given to clubbish conviviality than to laborious chores. Leisure was their birthright."[5]

Travel as a form of class performance also seeped into the mentality of the middle class. Having achieved greater physical mobility across the continent due to the Industrial Revolution, they now had the opportunity to perceive themselves on equal standing with the aristocracy through the performance of travel. Leisure to travel is also in contrast with the leisure activities of the working class; which were sense as vulgar and in need to be reformed and curtailed by the middle class as a form of moral duty[6]; a way of creating a social buffer on the one hand while rising closer to the peak of the social pyramid on the other. However, despite their greater access to financial funding and having more leisure time than the average working class member, the Victorian middle class was still under the aristocracy in terms of how great said access was. If the aristocrats could turn leisure into both class performance and play, the middle class was still limited in what they could do with their time and money; thus the focus remained on the performance. If travel were to become more accessible, then it had to change to accommodate the middle class; and change it did:

When it came to physical mobility, trains offered the speed and reach desired by those of more limited time. During the heyday of the Grand Tour its main setting was the city, not the countryside. Although travellers would journal their travels through the countryside by coach, it served mostly as an intermediary space and was often not the focus of any process of cultural exchange. Judith Adler notes the transformation in opinion as travel becomes more accessible due to the advent of the railways. Where it was previously relegated to the equivalent of dead air during the transition from one urban space to another, now, coach travel through the countryside becomes another nostalgic element of the Grand Tour, in contrast to the newer, faster means of transportation: *"In the mid-17th century, coach travel was resisted by some as too 'soft', whereas 19th-century tastemakers such as John Ruskin contrasted it favourable with the vulgarity of railway transport […]* [7]*".*

[3] Baker, William J. (1979). "The Leisure Revolution in Victorian England: A Review of Recent Literature". *Journal of Sport History*, 6(3). (p.77)
[4] Buzard, James. (1991). "The Uses of Romanticism: Byron and the Victorian Continental Tour." *Victorian Studies*, 35(1). (p 33)
[5] Baker, William J. (1979). „The Leisure Revolution in Victorian England: A Review of Recent Literature". *Journal of Sport History*, 6 (3). (p.78)
[6] Idem., p.82
[7] Adler, Judith. (1989). "Travel as Performed Art". American Journal of Sociology, 94(6). (p.1378)

The middle class tourist sought to use their limited leisure time to the best of their ability, thus needed to find ways to circumvent their own class limitations. Besides the problem of travel itself, the middle class also needed accommodation, travel planning and much more. Presenting an untapped market, what would become the industry of mass tourism rose up to the occasion to relieve them of such problems:

"The irritations of organising leisure to a precise schedule no doubt in large part remained, but specialised travel services took some of the strain off the vacationer, and the redoubtable hotels built for the first- class railway tourist protected him and his family from contact with undesirables […][8]"

In order to reduce friction and allow themselves more time to travel, the middle class Victorians allowed themselves to become the target audience for the great innovators of the industry. Mass tourism was a boon for those seeking to enjoy the same experiences of the Grand Tour, only streamlined. It was in this industry where we see figures such as Cook, who not only made it possible for large swathes of land to be visited, but also delighted every European traveller with his innovative spirit, which served to pioneer mass tourism into a force that not only changed the economic aspect of the late mid to late Victorian era, but also its cultural landscape:

"The key to Cook's success was the invention of the hotel coupon (begun in 1868), used for paying accommodations and meals; the circular note (from 1874), a kind of traveler's check; round-trip fares at relatively low prices; and exceptional promotional skills. By the 1880s, these elements were in place and the age of mass tourism, appealing to the appetites of Europe's growing middle classes, had begun."[9]

Whereas many of the middle classes enjoyed the newly found mobility and freedom of tourism, there were also just as many voices who decried the commodification and increased ease of access of travel. Besides the earlier example of Ruskin's opinion on train travel, Adler also notes that the appropriation of the aristocratic Grand Tour by the middle class and the democratization of tourism have been *"well chronicled (and sometimes lamented) as examples of downward mobility"*[10]. Thus travel itself came under scrutiny; for both the advent of mass tourism and the new type of middle class traveller were viewed by figures such as Lord Byron with disdain[11], a degradation of both the original purpose of the Tour and of the original essence of the traveller. Thus, for those seeking to preserve this original state, travel had to reinvent itself yet again in order to maintain its role in the shaping of culture; this time in contrast to the newer style of travel: *"In an opening cultural marketplace, one needed not only the cultural benefits of the European tour, but also the appearance of attaining those benefits in a manner unlike that of the thronging 'everyones' attempting the same procedure.[12]"*

THE GUIDEBOOK AS A SHORTCUT

While there were those who concerned themselves with preserving the cultural distinction between travel and tourism, the newly minted tourist class continued its desire for increased accessibility to travel. While the Napoleonic Wars limited availability of travel to Italy, it also affected what knowledge people had of it after travel became accessible once again. Of those who did engage in travel after 1815, they found themselves armed with less than ideal knowledge of the Italian peninsula. These first British travellers were not uninformed *"at least about historic sites. But they generally arrived in the peninsula with strong and frequently skewed preconceptions, both about the culture and about the*

[8] Bailey, Peter. (1977). "'A Mingled Mass of Perfectly Legitimate Pleasures': The Victorian Middle Class and the Problem of Leisure". *Victorian Studies*, 21(1). (p.24)
[9] Hunter, F. R. (2003). "The Thomas Cook Archive for the Study of Tourism in North Africa and the Middle East". *Middle East Studies Association Bulletin*, 36(2). (pp.157-159)
[10] Adler, Judith. (1989). "Travel as Performed Art". American Journal of Sociology, 94(6). (p.1379)
[11] Buzard, James. (1991). "The Uses of Romanticism: Byron and the Victorian Continental Tour." *Victorian Studies*, 35(1). (p.32)
[12] Idem.

politics and society of Italy"[13]. If mass tourism was a response to the needs of the middle class to democratize travel in the later parts of the Victorian era, then the creation of the travel guide was its earlier predecessor; as both served as similar purpose. Realising the gap of knowledge when it came to travelling to Italy, travel guide writers capitalized of this opening to come up with products that were commercial first and utilitarian second, *"cobbled together in great haste by individuals who had limited knowledge of the country, and certainly no recent experience of it"*[14].

Before the advent of commercial travel writing, the the base of knowledge from which the Victorians drew on in their travels were either travel logs or, more often, fictionalised accounts. Be it the gothic historical fictions of the Shelleys or the tale of political oppression and intrigue that is James Fenimore Cooper's *The Bravo* (1831), the new tourist class had more fiction on their mind than actual fact; as even the few travel writings that did exist before Murray's launched the trend of standardization were often out of date; some even relying on travel literature from the 18th century to fill in the gaps[15]. The Murray guidebooks grew in both popularity and quantity, resulting in competitors beginning to follow the same ideas: standardization and objectivity; to the point of pure imitation where *"[…] all the guidebooks, no matter who published them, until the mid-twentieth century followed the pattern of the early Murrays, even if some of them finally chose other colours for their bindings"*[16].

The purpose of the travel guide is curation, to offer a select, easy to follow route of sights with cultural and historical significance as well as a detailed list of information regarding various aspects of the country, region and city one finds themselves in. It is part of the process of reducing friction, allowing the middle class tourist to have an easier time in their travels despite lacking the time and knowledge an upper class traveller would. Because of them, the distinction between the two "traveller" and "tourist" deepens; with "tourist" becoming a different class of person that engages with the space and culture around them in a completely different manner. Tourism becomes thus associated with consumption, specifically the consumption of culture. The main tool of the tourist is the gaze; similar to the lens of a camera it can only hold into frame a limited amount of things at a time. The travel guide trivializes this experience further by selecting what should and shouldn't be seen by the tourist into an easy to access format. While this approach does render travel easier for the tourist it also hampers the traditional purpose of travel; that of cultural exchange. If the tourist is dependent on the guidebook, then it is the author who is the ultimate authority in which elements are deemed fit for cultural consumption. This act unilaterally achieved however for, as Slater argues: *"Domestic representations of foreign places are agents that deem what the tourist sees and how the tourist moves that foreign space. The tourist gaze is a theoretical framework intended to show this pattern"*[17]. Effectively, it is the very limited nature of the tourist's gaze that allows authors to forge such representations.

In *What Ought to Be Seen; Toursts' Guidebooks and National Identities in Modern Germany and Europe* (1998) Rudy Koshar highlights how, in comparison to the traditional traveller, tourists relying on the infamous Murray guides manage to cover "more ground in a shorter time"[18], denoting what we had previously mentioned as being the trend of standardization. Just like mass tourism, the travel guide offers an easy solution to travel for the middle class by removing certain elements that make it unattainable while still preserving the outward performance of travel. Buzard argues that tourism fulfils

[13] Laven, David (2015), "The British Idea of Italy in the Age of Turner", in David Blayney Brown (ed.*), J.M.W. Turner: Sketchbooks, Drawings and Watercolours,* Tate Research Publication. (np.)
[14] Idem.
[15] Idem.
[16] Mączak, Antoni. (2003). "Gentlemen's Europe: Nineteenth-Century 'Handbooks for Travellers'". *Annali d'Italianistica*, 21. (p. 348)
[17] Slater, Peter. (2015). "Tourism, Perception and Genre: Imagining and Reimagining Venice in Victorian Travel Writing". *eSharp, 23: Myth and Nation*, University of Glasgow. (p.4)
[18] Koshar, Rudy. (1998). "'What Ought to Be Seen': Tourists' Guidebooks and National Identities in Modern Germany and Europe". *Journal of Contemporary History*, 33(3). (p.327)

the same function as culture when it comes to the social roleplay aspect *"in between well-marked boundaries"*[19].

The middle class tourist, lacking the tutors and the education of the Grand Tour's aristocratic scion, makes up for it by having easy access to a hand-held source of information that was perfectly curated for not only their present excursion, but also future ones; for the travel guide *"implies repeatability, laying down an itinerary that others can follow"*[20]. Editors for travel guides such as Palgrave were eager to profit from this desire for their products by specifically targeting middle class tourists[21].

It is impossible to understate how much the standardized contents of the guidebook affected the way in which the middle classes approached travel. For one, the popularity of the Murray guides speaks for itself, as their success not only transformed the way in which large swathes of tourists travelled and interacted with their destinations; but the manner in which the guides themselves influenced their entire genre of travel writing. Murray's guides' key selling point was their functionality and convenience[22]. If in the early 19th century Victorian travellers had to rely on more personal forms of travel writing such as journals, the guidebook as standardized by Murray offered to skip such subjective matters in order to deliver only the objective information required for the tourist:

"[…] the new generation of guidebooks offered systematic information on real conditions of travel and accommodation […] The nineteenth-century guidebooks inherited traditional descriptions of countries, but adapted them to new demands; instead of colourful political or philosophical comments and stereotypes they brought rather matter-of-fact information"[23].

This standardisation, while eliminating inaccurate and culturally biased information also had the downside of creating a class of tourists for whom travel became inauthentic through their reliance on them. The hand of the guide writer becomes the inviable hand of God that curates their experience to the point of denying any form of cultural enrichment outside of what is written within its pages. For many, the act of travel becomes unnecessary, resulting in the appearance of what can be called an "armchair tourist". In *Encyclopedia of Tourism Management and Marketing* Graham Busby (2022) defines the armchair traveller *"as a person who receives entertainment and education from reading about or watching the travels of others without having to leave home […]*[24]*"* and a similar definition can be applied to the armchair tourist. By offering a detailed selection of information, the guidebook allows one to perceive a nation such as Italy using only the factoids on the page, thus offering the Victorian member of the middle class who desires to travel, but lacks either the leisure time or the financial resources to do so a way through which they can still perform the surface level act of consuming cultural information for later regurgitation without ever having to actually engage in travel. However, it is to be said that such knowledge is not only surface level, the experience itself can be understood as superficial; a performance of a performance, existing only to reinforce one's class by simulating the expected knowledge and behaviour.

The manner in which guidebooks facilitated travel for the middle class was also scrutinized in its time. Slater points to the depiction of Venice in Murray's *Handbooks for Travellers in Northern Italy* as being particularly made for the armchair tourist; viewing its static representation and being something *"which stands in opposition to the city's nature as a living, kinetic, and transitional space"*[25]. Slater argues that the Murray style guidebook trains the gaze of the reader to objectify and stabilize such living

[19] Buzard, James. (1991). "The Uses of Romanticism: Byron and the Victorian Continental Tour." *Victorian Studies*, 35(1). (p 33)
[20] Seed, David. (2004). "Nineteenth-Century Travel Writing: An Introduction". *The Yearbook of English Studies*, 34. (p.4)
[21] McNees, Eleanor. (2007). "Reluctant Source: Murray's Handbooks and 'Pictures from Italy.'" *Dickens Quarterly*, 24(4). (p.215)
[22] Idem. (p.216)
[23] Mączak, Antoni. (2003). "Gentlemen's Europe: Nineteenth-Century 'Handbooks for Travellers'". *Annali d'Italianistica*, 21. (p.347)
[24] Busby, Graham. (2022). "Armchair Traveller". *Encyclopedia of Tourism Management and Marketing*. Eds. Dimitrios Buhalis. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, (p.176)
[25] Slater, Peter. (2015). "Tourism, Perception and Genre: Imagining and Reimagining Venice in Victorian Travel Writing". *eSharp, 23: Myth and Nation*, University of Glasgow. (p.6)

places in a manner fit for domestic consumption[26]. Similarly to Koshar he also identifies that the text speed-runs the travel experience, stating how it *"races around the city at speed, pointing out appropriate and worthy views to the exhausted tourist-reader"*[27]in order to deliver more and more of the streamlined tour. The new tourist is almost akin to an addict in that regard, rushing to receive the next "hit" of culture for the purpose of self-satisfaction.

THE ANTI-TOURIST

The perceived sanctity of the tour as being endangered, the once refined purpose of education and cultural exchange that stablished inter-European cooperation had been transformed into a performance of cultural consumption by the middle class which degraded the essence of the experience. To quote Buzard: *"Plurality of tourists and greater degrees of administrative organization- provided most prominently by Messrs. Cook, Murray and Baedeker- seemed to imply homogeneity and crudity of experience.*[28]*"* Thus, the search for the anti-tour from those who sought to distinguish themselves from the flocking masses of tourists[29]; of which we've identified two manifestations.

The Byronic approach rebels –naturally, given its creator- against the stagnation and systematisation brought by mass tourism. By replacing the static and stylistically dead prose of Murray for the emotionally stirring poems of Byron, the traveller re-ignites the spark of imagination and Romanticism within the confines of the already established tourist haunts of Europe[30]. This angle works within the pattern of the Grand Tour, revivifying the cultural imagination and role-play of the traveller as they undertook the age old journey through a new lens: *"Byron furnished post-Romantic travellers with the accredited anti-touristic gestures that were performable within tourism. […]self-consciously treading the Grand Tourist's well-beaten path in the midst of inevitable compatriots […] the projection of an ideology of originality and difference"*[31].

The second approach is that of Lear, particularly that seen in *Illustrated Excursions in Italy* (1846). In *"…in those few bright (Abruzzi) days": Edward Lear's Landscaping Gaze and the Discovery of Abruzzo* (2013), Raffaella Antinucci identifies this approach to Lear's choice of travel destination as follows: *"For its artistic and romantic motivations, Lear's excursions rather map a heterodox tour, virtually an anti-tour, a journey off the beaten urban track through rural and remote areas that had no single focus"*[32]. She considers his choice of Abruzzo as backdrop for his travels as an "anti-setting", an *"autonomous space freed from eventhood"*[33] where the usual tourist's attention wouldn't fall on; allowing *Illustrated Excursions* to reach great levels of originality specifically due to its ability to let the landscapes speak for themselves instead of merely relying on the tired clichés of surface level exploration that become characteristic of the standardized form of travel writing. By selecting the Abruzzo, a region of Italy which had attracted little touristic attention[34], Lear ensures that he fully distances himself from the typical clichés of travel writing not only through his style – via the use of original illustrations – but also in subject; fully re-embracing the transformative aspect of travel in his originality.

CONCLUSIONS

The Grand Tour had served as a point of reference to the cultural development of Europe's elites for centuries. In the Victorian era, the growing economic power of the middle class meant that it could

[26] Idem.
[27] Idem. (p.7)
[28] Buzard, James. (1991). "The Uses of Romanticism: Byron and the Victorian Continental Tour." *Victorian Studies*, 35(1). (p.34)
[29] Idem. (p.32)
[30] Idem. (pp. 36-38)
[31] Idem (p.39)
[32] Antinucci, Rafaella. (2013). "'…in those few bright (Abruzzi) days': Edward Lear's landscaping gaze and the discovery of Abruzzo". RSV. *Rivista di Studi Vittoriani,* Anno XVII-XVIII Luglio 2012-Gennaio 2013 Fascicoli 34-35 (p.174)
[33] Idem.
[34] Lear, Edward. (1846). *Illustrated Excursions in Italy*. London, Thomas McLean. (p.vii)

also partake in this tradition, at least to a certain degree. Lacking the amount of leisure time and financial resources as the upper classes, they became the perfect target for two new markets that both developed to ease this friction and democratize travel to a degree. The middle class tourist's emergence transformed travel - both culturally and commercially - as well as travel literature.

Mass tourism allowed those outside of the aristocracy to enjoy the same level of comfort and safety abroad while keeping in mind their economic interests. Coupons, vacation plans and discounts made travel easier to plan and partake of while taking into consideration their limited time and resources. Similarly, travel writing diverged as the new wave of travellers in the post-Napoleonic era flooded the continent with less that up-to-date writings on their destination. This led to the development of the guidebook, a resource to help expedite the journey for easy consumption by the middle class. As these guidebooks primarily targeted said class, they became more and more standardized to the point of creating a new type of subclass of tourist.

If the Grand Tour served the purpose of training the scions of Europe's elites through cultural exchange and education, then it stands to reason that those among the middle class who aspired to such levels of prestige would try and imitate that. The armchair tourist is the product of standardization stuffing as many facts about popular travel destinations as possible into a single guide; permitting many to cut out the intermediary step of travelling all together. Simply memorizing and regurgitating said factoids without ever having to leave the comfort of their British homes, the armchair tourist merely performs the role of the educated traveller.

Because of this flood of tourists, travel began to lose its prestige in the eyes of the 19th century literati. By democratizing it, many of the upper classes saw travelling shoulder to shoulder with those of lower classes as being a sign of the degradation of the Grand Tour's legacy. In response, the notion of the "anti-tourist", a person who differentiated themselves from the masses through their creative approach to travel, was born. One way of practicing anti-tourism was through the use of texts other than the usual guidebooks, such as Byron's poems, to find a new way of revitalising the old route of the Grand Tour. Another was to select less popular destinations for travel, such as Lear's choice of the Abruzzo, in order to have a greater freedom of exploration and expression.

BIBLIOGRAPHY:

1. Adler, Judith. (1989). "Travel as Performed Art". *American Journal of Sociology*, 94(6), 1366–1391. < http://www.jstor.org/stable/2780963 >
2. Antinucci, Rafaella. (2013). "'…in those few bright (Abruzzi) days': Edward Lear's landscaping gaze and the discovery of Abruzzo". RSV. *Rivista di Studi Vittoriani,* Anno XVII-XVIII Luglio 2012-Gennaio 2013 Fascicoli 34-35, pp. 159-188.
3. Ascari, Maurizio (2015), "The Rise of the Grand Tour: Higher Education, Transcultural Desire and the Fear of Cultural Hybridisation", *Linguæ & -Rivista di lingue e culture moderne.* <https://www.ledonline.it/index.php/linguae/article/view/859/711 >
4. Bailey, Peter. (1977). "'A Mingled Mass of Perfectly Legitimate Pleasures': The Victorian Middle Class and the Problem of Leisure". *Victorian Studies,* 21(1), 7–28. <http://www.jstor.org/stable/3825932 >
5. Baker, William J. (1979). "The Leisure Revolution in Victorian England: A Review of Recent Literature". *Journal of Sport History*, 6(3), 76–87. <http://www.jstor.org/stable/43609011 >
6. Busby, Graham. (2022). "Armchair Traveller". *Encyclopedia of Tourism Management and Marketing*. Eds. Dimitrios Buhalis. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 176-179
7. Buzard, James. (1991). "The Uses of Romanticism: Byron and the Victorian Continental Tour." *Victorian Studies,* 35(1), 29–49. < http://www.jstor.org/stable/3827763 >
8. Hunter, F. R. (2003). "The Thomas Cook Archive for the Study of Tourism in North Africa and the Middle East". *Middle East Studies Association Bulletin,* 36(2), 157–164. < http://www.jstor.org/stable/23062746 >
9. Koshar, Rudy. (1998). "'What Ought to Be Seen': Tourists' Guidebooks and National Identities in Modern Germany and Europe". *Journal of Contemporary History*, 33(3), 323–340. <http://www.jstor.org/stable/261119 >
10. Laven, David (2015), "The British Idea of Italy in the Age of Turner", in David Blayney Brown (ed.), *J.M.W. Turner: Sketchbooks, Drawings and Watercolours*, Tate Research Publication. <https://www.tate.org.uk/art/research-publications/jmw-turner/david-laven-the-british-idea-of-italy-in-the-age-of-turner-r1176439 >
11. Lear, Edward. (1846). *Illustrated Excursions in Italy*. London, Thomas McLean.
12. Mączak, Antoni. (2003). "Gentlemen's Europe: Nineteenth-Century 'Handbooks for Travellers'". *Annali d'Italianistica*, 21, 347–362. < http://www.jstor.org/stable/24009870 >
13. McNees, Eleanor. (2007). "Reluctant Source: Murray's Handbooks and 'Pictures from Italy.'" *Dickens Quarterly*, 24(4), 211–229. < http://www.jstor.org/stable/45292620 >
14. Seed, David. (2004). "Nineteenth-Century Travel Writing: An Introduction". *The Yearbook of English Studies*, 34, 1–5. <http://www.jstor.org/stable/3509479 >
15. Slater, Peter. (2015). "Tourism, Perception and Genre: Imagining and Reimagining Venice in Victorian Travel Writing". *eSharp, 23: Myth and Nation*, University of Glasgow. <https://www.gla.ac.uk/research/az/esharp/esharp/23spring2015-mythandnation/ >

PERFORMATIVITY AND CORPORALITY IN GEO BOGZA'S POETRY: SEXUALITY IN JURNAL DE SEX AND POEMUL INVECTIVĂ AS PERFORMATIVE ACTION

Alexandra Cîrcu
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: *This paper aims to analyze Geo Bogza's volumes, Jurnal de sex and Poemul invectivă, highlighting how the unprecedented approach to sexuality in romanian literature does not represent a simple thematic courage, but a true performative gesture. Using the area of performative studies and the theory of language developed by the philosopher J. L. Austin, this paper observes how the publication of the two books has a radical and immediate effect on the reality level, perfectly illustrating the shock mechanism specific to the avant-garde movement.*

Keywords: *romanian literary avant-garde; performative studies; corporality; sexuality.*

Este cunoscut caracterul destul de restrictiv pe care l-a exercitat literatura română în ceea ce privește abordarea directă a temelor tabu, în special cea a sexualității. Confundată deseori cu funcția moralizatoare conferită de contextele sociale și istorice, dar mai ales de apanajul ideologic, literaturii i s-a acuzat, nu de puține ori, tocmai „libertinajul" specific caracterului său de creație. Modificarea substanțială din punct de vedere mentalitar pe care a resimțit-o societatea europeană în epoca modernă a fost determinată de granița deliminată de Revoluția franceză și încheierea a ceea ce este cunoscut cu eticheta de Secol al luminilor. Noua sensibilitate, tradusă în nevoia explorării laturii mai puțin vizibile a existenței umane, a dus și la o altă receptare a problematicii sexualității. Recalibrările culturale produse în spiritul vremii s-au oglindit și în cadrul literaturii române, aflate în secolul XIX la începutul manifestărilor sale. Vedem în scrierile lui Costache Conachi, Anton Pann, Dimitrie Bolintineanu, Ion Heliade-Rădulescu sau Mihai Eminescu modelul unui Baudelaire și nevoia de depășire a rigidității convențiilor anterioare. Creangă scandalizează prin al său limbaj „deșănțat" fructificat în *Povestea poveștilor*, Hașdeu stârnește un adevărat scandal cu nuvela *Duduca Manuca*[1]. Făcând un salt în istoria literaturii române, interbelicul ne oferă exemple numeroase, de amintit fiind măcar reacțiile provocate de publicarea *Domnișoarei Christina* sau a *Rusoaicei*.

Ca temă exilată, sexualitatea a reprezentat un teren propice șocului specific manifestărilor avangardiste. Experimentele literare cele mai vehemente în ceea ce privește tematica avută în vedere (având model și în opera lui Urmuz, prin personajele sale Fuchs sau Algazy, autor de la care se legitimează avangarda interbelică autohtonă) le aparțin în special lui Ion Vinea, Virgil Teodorescu, Alexandru Bogdan-Pitești, H. Bonciu[2]. De departe, însă, cel mai radical reprezentant al avangardei literare românești de la începutul deceniului trei al secolului trecut este Geo Bogza. Prezenta lucrare nu își propune să analizeze (doar) tematic utilizarea sexualității în primele două volume publicate de Bogza (existând o delimitare tranșantă între anarhismul extrem al *Jurnalului de sex* și al *Poemului invectivă* chiar și față de cumpătarea din placheta următoare de versuri, *Ioana Maria. Șaptesprezece poeme*, fără a mai adăuga turnura completă spre genul reportajului și opera sa de maturitate). Accesând o optică opusă simplei analize textuale, apelul la studiile performative și, în special, la performativitatea actelor de limbaj teoretizată de J. L. Austin în lucrarea sa de referință *How to do things with words*, susținem că Bogza nu doar a avut curajul de a aborda o tematică riscantă, ci a reușit un act de afirmare a literaturii de avangardă care a modificat realitatea prin cuvânt și a produs efecte materiale (și corporale) imediate. Ultimele decenii au reevaluat optica prin care este privită arta, în special sfera teatrului și a reprezentării

1 Maria Luisa Lombardo, *Erotica magna. O istorie a literaturii române dincolo de tabuurile ei*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004, capitolul „Schiță a literaturii licențioase în secolul al XIX-lea. Începuturile literaturii licențioase în România", pp. 15-24.
2 *Ibidem*, vezi capitolul „Literatura licențioasă și avangardă", pp. 109-118.

teatrale. Teoreticienii s-au concentrat pe eliminarea înțelegerii vechi a artei scenice, sancționându-se limitarea sa majoră la hermeneutica textuală.

O expunere consistentă a tiraniei textului o realizează Hans Ulrich Gumbrecht în lucrarea *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey* din 2004. Autorul se află împotriva tendinței din cultura contemporană de a abandona posibilitatea unei relații cu lumea bazate pe prezență, reclamând vehement centralitatea interpretării în disciplinele umaniste. Continuând, genealogic, linia unor autori precum Walter Benjamin (ce vorbește despre o apropiere de ordin fizic a obiectelor culturale), Friedrich Kittler (ce demonstrează, de asemenea, dominanța paradigmei interpretării și oferă o alternativă de investigație prin conceptul de *psycho-physics*), Paul Zumthor (ce trece, în cercetările sale, de la atenția exclusivă pe structurile de sens, la fenomenologia vocii și a modurilor de comunicare focalizate pe centralitatea corpului), Derrida (vorbind despre dominanța devastatoare a logo-fonocentrismului în cultura vestică) sau Susan Sontag (evident, cu lucrarea *Împotriva interpretării*)[3]. Ceea ce propune Gumbrecht este o relație de conjunctură între receptarea prezentă, corporală, secole întregi trecută în categoria minoră încă de la epoca *cogito*-ului cartezian, și decelarea sensului. Așadar, nu elimină ideea interpretării, însă elimină interpretarea ca unic scop și finalitate. Devine o posibilitate ulterioară actului de prezență.

Noua accepțiune vizează, așadar, trăirea realității artistice ca *eveniment* în sine, nu material decodabil ulterior încheierii sale. De la prelegerile lui Austin referitoare la natura performativă a limbajului, începe mutația majoră a nucleului teoretic. Astfel, se cristalizează studiile referitoare la performativitate (mult mai clar configurate în afară sub eticheta de *performance studies*), care propun nu doar observarea unor fenomene precum îl reprezintă *happeningurile* sau, venind pe teren avangardist, cometele pe care le-au reprezentat seratele futuriste, *dada-soirées*, tururile suprarealiste ghidate sau teatrul de varietăți teoretizat de Marinetti în 1913[4], ci abordează un spectru larg, de la analiza ideii de prezență, trecând apoi la studiile asupra ritualului, la teoreticieni care construiesc adevărate sisteme de înțelegere a ideii de eveniment, până la Judith Butler care aduce cu abilitate teoria lingvistică a lui Austin în cadrul dezbaterilor referitoare la constituirea categoriilor de gen ca act performativ.

J. L. Austin reprezintă primul filosof care a sistematizat o teorie a actelor de vorbire/ actelor de limbaj. Centrul teoretic al viitoarei sale lucrări se formează încă din 1939. Prelegerile pe tema naturii limbajului susținute la Oxford între 1952-1954 devin materialul cărții publicate postum, în 1962, *How to do things with words* (tradusă și la noi sub egida editurii Paralela 45 în 2005 de Sorana Corneanu). Mutația fundamentală a opticii asupra limbajului pe care o propune Austin se regăsește în constatarea capacității limbajului de a fi o acțiune *per se*. Limbajul, în viziunea filosofului, nu este limitat la funcția sa descriptivă. Prin distincția pe care o face între enunțurile constative (utilizate pentru descrierea unei stări de fapt) și performative, Austin subliniază imposibilitatea validării unui enunț de tip performativ prin eticheta de „adevărat" sau „fals". Enunțul performativ este utilizat în comunicare în ideea de a modifica prin însăși enunțarea sa realitatea imediată. Astfel, neputându-se măcar referi la o stare anterioară, ci dorind a fi o modificare doar în prezentul rostirii, performativul poate fi evaluat doar prin calificativul de „reușit" sau „nereușit"[5].

Cum poate fi, totuși abordată avangarda literară românească, prin exemplul concret al poeziei lui Geo Bogza, utilizând conceptul de performativitate de la filosofia limbajului explorată de Austin până la studiile performative de dată mai recentă? Și mai ales cum performativitatea, utilizabilă mai ales în analiza teatrului, este extrem de viabilă în cazul a două volume de poezie? Răspunsul este destul de simplu. Geo Bogza, ca cel mai radical reprezentant al revistei *unu*, și, implicit, avangarda literară (românească sau nu), nu mai respectă nicio regulă anterioară activității lor. Dacă evenimentele performative în artă sunt, în general, vide în plan real, suferind de o anumită sterilitate a demersului

3 Hans Ulrich Gumbrecht, *Production of Presence. What Meaning Cannot Convey*, Stanford University Press, California, 2004.
4 Erika Fischer-Lichte, *The Transformative Power of Performace. A new aesthetics*, London & New York, Routledge, 2008.
5 J. L. Austin, *Cum să faci lucruri cu vorbe*, Paralela 45, Pitești, 2005.

artistic, în cadrul avangardei nu este cazul. Atacând prin scrisul lor în mod manifest vechile clișee, sensibilitatea burgheziei și rigiditatea structurală a societății vremii, actul lor performativ devine unul „reușit" tocmai prin producerea masivă de reacții. Așa cum scria Bogza în articolul-manifest *Exasperarea creatoare*, „coeziunea grupului nostru actual nu pornește din specularea diferențierilor ideologice de școală, de generație sau ale oricărei alte doctrine, ci din puternice diferențieri organice, din situarea noastră prin temperament, dintr-odată în câmpul magnetic al polului patronând activități în perpetuă răzvrătire împotriva oricărei așezări în confortabil"[6].

Declarația lor performativă devine un „promit să" modific substanțial realitatea („formăm o lume alfel, cu totul desfăcută de organizația literaturii"[7] sau „suntem moderniști numai întrucât ne menținem într-o permanentă agitație, numai întrucât nu presunem nici o anchiloză"[8]). Pentru avangardiști scrisul, publicarea în reviste sau în volume individuale demonstrează însăși abandonarea concepției reprezentaționaliste a limbajului și înțelegerea sa ca acțiune („scrisul, o acțiune în panică"[9]). Deloc de neglijat în această discuție referitoare la caracterul lingvistic al avangardei îl reprezintă și apetența pentru registrul absurdului. Austin vorbește despre enunțurile non-gramaticale ca despre exemplul absolut de trecere de la enunțul constatativ la cel tranșant performativ, avangardiștii fiind maeștrii destructurării limbajului.

În 1929, tânărul de 21 de ani Geo Bogza debutează (în volum și ca act revoluționar) cu *Jurnal de sex* (al cărui nume de botez i se datorează lui Ilarie Voronca, după ce inițial s-ar fi vehiculat titlul de *Țâțe* sau *Hau, hau*). Este sărbătorit ca un adevărat eveniment de membrii grupării *unu*[10]. „Uniștii" așteaptă tocmai reacțiile societății crispate în care va lovi poezia lui Bogza. O primă victorie o reprezintă achitarea sa („în timpul desfășurării actului de justiție, procurorul are grijă ca publicul să evacueze sala pentru a nu se contamina la lectura articolului incriminat"[11]), pe care Bogza o celebrează împărțind, în fața Capșei, cărți poștale cu textul „Geo Bogza. Achitat 28 noiembrie 1932". În 1933 va publica și *Poemul invectivă*, consacrându-și vehement revoluția sexuală a limbajului poetic. Refuzând înscrierea în tradiția conservatoare a literaturii pe care avangarda dorea cu orice preț să o dinamiteze, nu va rămâne mult timp fără un răspuns dat activității sale (capul de acuzare îl reprezintă prima dată un articol mai vechi), aruncându-se etichete tranșante precum „pornografie", „imoralitate" sau „ultragiu public contra pudoarei". Date suplimentare ne furnizează Sașa Pană în jurnalul său. Stephan Roll îi prezintă cele trei variante ale acuzației: înfuriera sensibilității lui Nicolae Iorga, celebru pentru conservatorismul său tranșant, un articol-atac din revista patronată de Octavian Goga, *Țara noastră*, „organ al Partidului Național Creștin" sau confiscarea volumului din banca unui elev[12]. Este închis câteva zile la închisoarea Văcărești, despre care va scrie ulterior o serie de reportaje.

Contextual analizând, nici nu ar fi fost dificilă acuzarea lui Bogza. Cadrul legislativ al spațiului românesc era același din 1865, cunoscut sub denumirea de *Codul Cuza* și va mai fi ținut în circulație încă trei ani după apariția *Poemului invectivă* (ceea ce nu împiedică și a doua acuzare în 1937, un record pentru literatura noastră). În articolul *Trei fragmente în jurul articol din codul penal* vorbește despre *Monstruozitatea acestui proces* și demaschează fățiș ipocrizia societății: „că s-a găsit un articol 262 în baza căruia judecătorul de instrucție să dea ordonanță definitivă, nu e de mirare. El era făcut pentru adevărații atentatori la bunele moravuri, cărora nu li se aplică însă niciodată"[13]. Bogza este încadrat în „Cartea a II-a" a codului, „Despre crime și delicte în specie și despre pedepsele lor", secțiunea a cincea: „Atentate în contra bunelor moravuri". Primul paragraf legiferează: „Oricine va comite un ultragiu public

6 *Avangarda românească/ Antologie, studiu introductiv, cronologie, referințe critice și note de Ion Pop*, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2023, pp. 193-194.
7 *Ibidem*, p. 196.
8 *Ibidem*, p. 197.
9 *Ibidem*, p. 195.
10 Saşa Pană, *Născut în '02: memorii, file de jurnal, evocări*, Trei, București, 2021, pp. 308-310.
11 Geo Bogza, *Poemul invectivă și alte poeme*, Litera, București, 2010, p. 15.
12 *Ibidem*, p. 16.
13 *Avangarda românească/ Antologie, studiu introductiv, cronologie, referințe critice și note de Ion Pop*, p. 224.

în contra pudoarei, se va pedepsi cu închisoare de la trei luni până la un an și cu amendă (...)”[14]. Nu a fost cazul lui Bogza să execute o pedeapsă îndelungată, însă trebuie să luăm în considerare că cele câteva pagini ale subcapitolului enumeră formele de viol sau adulter, nu formule literare. Însă dezbaterile, numeroasele înfățișări în instanță și valurile de opinie publică au existat. Este clar că gestul lui Bogza de a publica intră, metaforic vorbind, în clasa performativelor „reușite”.

În 1937 este pus a doua oară sub acuzare din cauza plângerilor înaintate din partea Academiei Române, principalii „acuzatori” fiind Nicoale Iorga, Alexandru-Brătescu Voinești, Andrei Rădulescu, în deplină perioadă a puritantismului literar și social și în vremea ascensiunii vertiginoase a extremei drepte. Nu degeaba ocupă constant podiumul în cadrul clasamentelor „scriitorilor pornografi” din cotidianele radical naționaliste, despre care își va aduce aminte șaizeci de ani mai târziu. Topul publicat în primăvara lui 1937 de revista *Neamul românesc* (condusă de Iorga, bineînțeles) suna astfel: Bonciu H. (*Bagaj*), Geo Bogza (*Poemul invectivă*), Cocea Niculae, I. Peltz, Stănoiu, M. Celarianu, Sergiu Vladimir, F. Aderca, T. Arghezi, M. Eliade (*Domnișoara Christina*), G. Călinescu (*Cartea nunții*). În 1938, în *Cuget clar* (tot sub cupola lui Iorga) se alcătuia următorul top: F. Aderca, T. Arghezi, Ion Biberi, C. Baltazar, Geo Bogza, H. Bonciu[15]. Motivul acuzării în cel de-al doilea rând (negat și nedemonstrat) ar fi repunerea în circulație a *Poemul invectivă*. Împarte boxa acuzaților cu H. Bonciu pentru romanul *Bagaj*[16]. Mihail Sebastian, participând la proces ca unul dintre avocații lui Bogza, își notează în *Jurnal* stupefacția și revolta față de tratamentul primit de tânărul poet: „întâi și întâi Bogza (spune Mircea) nu e scriitor. Nu e nici membru la S.S.R. - şi, pe urmă, e mai mult ziarist decât scriitor. În al doilea rând, versurile lui sunt pornografice şi patologice”[17].

Să nu fim cu totul privați de texte, să vedem, pe scurt, care este impactul direct al poemelor din cele două volume. Ceea ce ideea de *performativitate* presupune este o ruptură cu vechea tradiție semiotică. Tipul acesta de manifestare elimină dualitatea semnificant-semnificat. Nu mai avem un semn controlabil care trimite la un anumit sens, ci analizăm o materialitate producătoare de efect și prezență prin evenimentul în centrul căruia se află. Corpul și sexualitatea la Geo Bogza nu mai reprezintă simboluri. Reprezintă corp și sexualitate concrete, active, care provoacă prin lectură corporal cititorul. În articolul În vocabular, divagații și precizări, Bogza spune că „o înjurătură autentică e mai pură decât un madrigal scremut”[18]. Poezia, în tradiția ei, a dovedit o mare înclinație spre alegorie. Însă alegoria, tributară modelelor vechi de gândire, blochează întocmai ideea de *prezență* spre care militează Gumbrecht. În poezia lui Bogza, nu există urmă de alegorie. La el se elimină tamponul lingvistic și se trece direct la articularea realității. Și nu a oricărei realități, ci a zonelor celor mai scandaloase, interzise ale societății conform standardelor, normelor și sensibilității vremii. Textele sale *performează* ostentativ actele sexuale ale servitoarelor sau prostituatelor, aruncă întreaga categorie de sexualitate interzisă (doar ideea de sexual în general fiind, oricum, tabu): viol sau homosexualitate, zoofilie și necrofilie, fetiș și clandestinitate, măicuțe erotizate, cruzime, ejaculări descrise în manieră bestială sau sexe ce dictează acțiunile imediate.

Indivizii din poemele lui Geo Bogza nu sunt cetățenii-model ai societății închistate în „bunele moravuri”. Din contră, sunt ființe sexuale și sexualizate, consumându-și instinctele primare „ai vrut să ne iubim ca vitele-n cirezi”. Corpul este un instrument de plăcere lăsat „poftelor deschis”, ce se contopește cu celelalte („degetele bolnave se adâncesc și scurmă/ căutând în mine, carnea ta intrezărită”, poemul *Neajungeri*). Un extaz și o exasperare (specifică lui Bogza) se resimte în întreaga sa poezie din aceste două prime volume: „fiecare deget țipă bucuria găsirii sub piele/ fructului cerut de foamea sângelui crispat” (*Unduiri*). Unele poeme pot fi descrise ca adevărate rupturi apocaliptice ale trăirii sexuale, cum este poemul *Răniri* (îl citățm în totalitate): „Printre țâțe scurs capul şarpelui hrănit cu vise/ încearcă gustul

[14] Alecsandru Ioan I., *Codice penale și de procedură criminale*, Editura Imprimeria Statului, București, 1866, p. 61.
[15] *Eu sînt ținta. Geo Bogza în dialog cu Diana Turconi*, ed. a II-a, Cartea Românească, București, 2023, pp. 195-196.
[16] Paul Cernat, *Vase comunicante. (Inter)fețe ale avangardei românești interbelice*, Polirom, Iași, 2018, pp. 155-161.
[17] Mihail Sebastian, *Jurnal (1935-1944)*, ed. a II-a, Humanitas, București, 2017.
[18] *Avangarda românească/ Antologie, studiu introductiv, cronologie, referințe critice și note de Ion Pop*, p. 232.

fiecărui sfârc oblic pătruns/ dintele lui rotit caută în carne răspuns/ întrebărilor roşii din pulpe deschise// în somn degetu-ți încearcă o împotrivire joasă/ inelul de solzi reci descuie sângele din himen/ ţipătul tău alb fuge peste piele ca un tren/ şi mâna ca un porumbel pe carnea rănită se lasă".

Dacă *Poemul invectivă* are un caracter mai unitar și nu se diferențiază poemele tranșant, având toate același grad de intensitate sexuală și febrilitate corporală (unitatea este dovedită și de titlurile poemelor, toate fiind vocabule din câmpul semantic al carnalului și sugerând ideea de acțiune: *Începeri, Coborâri, Unduiri, Răniri, Măcinări, Pătrunderi, Adânciri,* etc), *Poemul invectivă* este alcătuit din scene tari clar individualizate și memorabile prin forța lor destructivă. *Prefață la un roman de dragoste* agresează comoditatea cititorului încă din deschidere, descriind bestialitatea dorinței masculine de a stăpâni un trup virgin: „N-am să mă dau în lături de la nicio ticăloșie/ Ființa ta plăpândă a fost scrisă puternicului din mine/ Și tu ești prada pe care de mult am așteptat-o să-mi cadă în gheare.// Joc singur noaptea - şi cânt/ Şi, ca pe un complice de crime îmi privesc sexul, sălbatic în erecţie". Poemul *Vis împlinit sub răsăritul lunii* descrie violarea în grup a fetei popii din sat, „cuviincios hrănită cu predici și măsline". *Esseul* dedicat lui Ilarie Voronca („ce frumos era la piatra neamț/ Aerul tare ca vorbele într-un poem de geo bogza") descrie, într-o manieră ironic-pitorească masturbarea unui cioban pe câmp. *Poem ultragiant* relatează scenele tari puse în practică cu o servitoare, Bogza expunându-și transparent efectul pe care îl caută prin scrisul său: „Scriu despre tine poemul acesta/ Pentru a face să turbeze de ciudă fetele burgheze/ Și să se scandalizeze părinții lor onorabili". *Jurnal de sex* și *Poemul invectivă* confirmă corectitudinea considerării sexualității ca una dintre cele nouă tipuri de *performance*[19].

Prin contactul cu textele lui Geo Bogza, paradigma s-a schimbat substanțial. De la lectura ca act preponderent hermeneutic, s-a inițiat lectura ca trăire corporală. Rămâne un caz de referință al literaturii române, de la el reclamându-se tinerii poeți ai unor generații aflate la mare distanță cronologică de apariția volumelor „ultragiante", abia generația douămiistă putând concura masiv în intensitate. Din păcate pentru istoria noastră (culturală și nu numai), venirea la putere a comunismului va bloca inclusiv manifestările în literatură ale sexualității, considerate a fi libertinaje intolerabile și rămânând la stadiul aluziilor. Așa cum scria Ion Bogdan Lefter, „dictaturile sunt pudice"[20], romanele lui Marin Preda sau Zaharia Stancu fiind niște reușite ale duelului cu cenzura. Primul deceniu postcomunist aduce cu sine și dezghețul posibilităților de expresie, ceea ce va duce și la posibilitatea reeditării și descoperirii tuturor zonelor din opera lui Geo Bogza.

[19] Richard Schechner, *Performance Studies: An introduction*, ediția a IV-a, London & New York, Routledge, 2020, pp. 7-10.
[20] Ion Bogdan Lefter, "Despre sexualitate în comunism", 16 septembrie 2018, accesibil la https://www.modernism.ro/2018/09/16/despre-sexualitate-in-comunism.

BIBLIOGRAPHY:

1. AUSTIN, J. L., *Cum să faci lucruri cu vorbe*, Paralela 45, Pitești, 2005. *Avangarda românească/ Antologie, studiu introductiv, cronologie, referințe critice și note de Ion Pop*, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2023.
2. BOGZA, Geo, *Poemul invectivă și alte poeme*, pref. Paul Cernat, Litera, București, 2010.
3. BOGZA, Geo, *Eu sunt ținta. Geo Bogza în dialog cu Diana Turconi*, ed. a II-a, Cartea Românească, București, 2023.
4. CERNAT, Paul, *Vase comunicante. (Inter)fețe ale avangardei românești interbelice*, Polirom, Iași, 2018.
5. FISCHER-LICHTE, Erika, *The Transformative Power of Performace. A new aesthetics*, London & New York, Routledge, 2008.
6. GUMBRECHT, Hans Ulrich, *Production of Presence. What Meaning Cannot Convey*, Stanford University Press, California, 2004.
7. IOAN I., Alecsandru, *Codice penale și de procedură criminale*, Editura Imprimeria Statului, București, 1866.
8. LEFTER, Ion Bogdan, "Despre sexualitate în comunism", 16 septembrie 2018, accesibil la https://www.modernism.ro/2018/09/16/despre-sexualitate-in-comunism/.
9. LOMBARDO, Maria Luisa, *Erotica magna. O istorie a literaturii române dincolo de tabuurile ei*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004.
10. PANĂ, Sașa, BOGZA, Geo, *Exasperarea creatoare. Corespondență*, Trei, București, 2022.
11. PANĂ, Sașa, *Născut în '02: memorii, file de jurnal, evocări*, Trei, București, 2021.
12. STEINHARDT, N., *Geo Bogza: un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului*, ed. îngrijită, studiu introd., note, referințe critice și indici de George Ardeleanu; repere biobibliografice de Virgil Bulat, Polirom, Iași, 2011.
13. SCHECHNER, Richard, *Performance Studies: An introduction*, ediția a IV-a, London & New York, Routledge, 2020.
14. SEBASTIAN, Mihail, *Jurnal (1935-1944)*, ed. a II-a, Humanitas, București, 2017.

WRITING ON THE THRESHOLD: LIMINAL IDENTITY AND THE TRANSFIGURATION OF EXPERIENCE IN ROMANIAN DIARIES

Diana Grumeza
PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *This article develops a theoretical framework for reading Romanian diary writing as a liminal space structured by tensions between identity and alterity. It introduces the concept of diaristic transfiguration to describe the process through which lived experience—affect, embodiment, crisis, and historical pressure—is converted into discourse and reconfigured as identity. Drawing on theories of life writing, narrative identity, performativity, and liminality, the study argues that the diary does not merely record the self but actively produces it. Positioned between confession and construction, document and interpretation, the diary functions as a threshold form in which subjectivity emerges through continuous textual negotiation. The case of Max Blecher exemplifies this dynamic: his writing transforms bodily suffering, spatial isolation, and perceptual instability into a discourse of ontological survival. Ultimately, the article contends that Romanian diary writing offers a privileged site for examining modern subjectivity as a process of transfiguration enacted at the threshold of the self.*

Keywords: *transfiguration; narrative identity; performativity; embodiment; alterity.*

Înțelegerea jurnalului intim ca simplu depozit al experienței imediate rămâne insuficientă, deoarece diaristica nu funcționează ca o fereastră transparentă către viața trăită, ci ca un dispozitiv de transformare a vieții în discurs. Mai precis, jurnalul convertește fragmentele discontinue ale existenței în secvențe semnificante, iar această conversie nu este un gest accidental, ci principiul constitutiv al scriiturii diaristice. Orice însemnare conține deja o alegere: ce anume intră în text, în ce ordine, cu ce ritm, cu ce intensitate afectivă, în ce registru și din ce poziție a eului. De aceea, ceea ce numim realitatea jurnalului este, de la prima frază, realitate mediată, selectată și reconfigurată.

O teorie a diarismului trebuie să pornească de la faptul că life-writing-ul este inevitabil mediat prin retorică, voce și context; jurnalul nu copiază viața, ci o reface textual. Dacă producerea discursivă a sinelui este condiția generală a diarismului, mecanismul ei intern poate fi descris drept transfigurare diaristică. Conceptul nu desemnează o ficționalizare simplă și nici o înfrumusețare a realului, ci un proces multistratificat prin care diaristul convertește evenimentul în discurs și vulnerabilitatea în ritm, iar fragmentul de viață în structură semnificantă. Transfigurarea este, așadar, trecerea de la identitatea trăită la identitatea textualizată; ea nu intervine ulterior experienței, ci se activează chiar în momentul scrierii, în proximitatea imediată a trăirii. Jurnalul, spre deosebire de autobiografie, nu operează în principal retrospectiv; el funcționează în prezent, iar această temporalitate a prezentului face ca transfigurarea să fie o funcție constitutivă, nu o operație ulterioară.[1]

În acest punct devine decisivă ideea că discursurile autobiografice produc identitate într-un regim de responsabilitate textuală față de sine. Dacă identitatea nu este un obiect stabil pe care textul îl oglindește, ci o rezultantă a enunțării, atunci jurnalul nu poate fi citit ca simplă dovadă a unui eu preexistent, ci ca laborator în care eul se formează.[2] Transfigurarea reprezintă tocmai funcția prin care jurnalul devine generator de identitate: nu se limitează la catharsis, ci produce sens; nu rămâne la afect brut, ci îl transformă în formă; nu se oprește la confesiune, ci o lucrează.

De aici rezultă o distincție necesară: confesiunea și transfigurarea nu sunt sinonime. Confesiunea aspiră la transparență și sinceritate, în timp ce transfigurarea presupune muncă asupra materialului

[1] Sidonie Smith și Julia Watson, *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*, 2nd ed. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010)
[2] Gilmore, Leigh. *The Limits of Autobiography: Trauma and Testimony*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2001

confesiv; confesiunea descarcă, transfigurarea configurează. În jurnal, chiar atunci când eul pare să se livreze integral, el se livrează printr-o orchestrare a vocii, prin ritm, prin recurență, prin repetiții și auto-contraziceri. Jurnalul devine spațiul unei prelucrări, nu doar al unei depozitări. Această prelucrare explică de ce diaristica poate dobândi valoare literară fără a abandona adevărul existențial: adevărul diaristic nu este adevărul faptului, ci adevărul transfigurării.

Dimensiunea estetică a transfigurării, de altfel, nu este un adaos decorativ, ci un efect structural al modului în care percepția devine limbaj. Dacă percepția nu este pasivă, ci activă și modelatoare, atunci diaristica devine scena în care lumea este recreată textual, iar această recreare poartă inevitabil urmele sensibilității diaristului.[3]Afectul devine figură, corpul devine metaforă, iar evenimentul se transformă în mică arhitectură discursivă. În acest sens, transfigurarea este simultan estetică și existențială: ea organizează textul și, în același timp, face suportabilă experiența.

Prin urmare, transfigurarea diaristică poate fi înțeleasă drept strategie de supraviețuire identitară, mai ales în contexte de boală, exil, traumă sau presiune istorică. Acolo unde identitatea este amenințată de alienare sau de fragilizarea corpului, jurnalul devine instrument de continuitate: nu vindecă, dar reconfigurează. Într-o asemenea logică, diaristica nu este doar gen literar, ci practică de a fi în lume: scriitura nu consemnează viața, ci o prelungește simbolic.

Pentru a formula acest mecanism într-o grilă cu adevărat explicativă, propunerea centrală este extinderea transfigurării către o teorie a liminalității. Liminalitatea, în antropologia zonei intermediare, desemnează starea dintre două stadii ale existenței, un spațiu de trecere în care subiectul nu mai aparține integral nici identității anterioare, nici celei viitoare.[45] Mutată în câmpul diaristic, liminalitatea devine o cheie majoră: jurnalul este, structural, discurs al pragului. El se află între confesiune și construcție, între document și ficțiune, între trăire și interpretare, între interioritate și exterioritate, între trecutul imediat și viitorul necunoscut. Această între-situație nu este un accident, ci forma însăși a diarismului.

În interiorul acestui spațiu-între, identitatea nu apare ca unitate, ci ca serie de configurații provizorii, mereu rearanjate. Teoria identității narative subliniază că sinele se constituie în timp prin mediere între continuitate și ruptură; aplicată jurnalului, această mediere este radicalizată, fiindcă jurnalul nu urmărește o unificare retrospectivă, ci înregistrează procesualitatea sinelui în timp real.[6] De aceea, identitatea diaristică este liminală prin definiție: nu este finalizată, ci în permanentă traversare.

Această instabilitate nu trebuie citită ca eșec, ci ca productivitate. Liminalitatea este un loc în care normele se suspendă și devine posibilă renegocierea sinelui. Jurnalul instituie tocmai o asemenea suspendare: în el, eul poate fi contradictoriu fără să fie invalidat; poate oscila între auto-revelare și auto-evadare; poate formula ipoteze despre sine și le poate abandona. Într-o asemenea economie, transfigurarea devine mecanismul de traversare: transformă instabilitatea în sens, fără a o închide definitiv.

Dimensiunea performativă a jurnalului intensifică această logică. Dacă identitatea se produce prin repetiții discursive, atunci actul diaristic este o performare a sinelui în prag: eul se instituie în trecere, nu ca esență, ci ca efect al enunțării.[7] Jurnalul nu este deci o oglindă, ci o practică identitară: repetă, nuanțează, contrazice, iar în această iterabilitate identitatea se reconfigurează. Important este că performativitatea diaristică nu conduce la stabilizare, ci la o stabilitate provizorie, mereu reluabilă.

Liminalitatea jurnalului devine și mai evidentă când includem alteritatea. Eul diaristic se definește mereu în raport cu un altul: societatea, istoria, presiunea politică, normele de gen, comunitatea, dar și eul interior al corpului, al traumei, al fricii, al dorinței. Identitatea diaristică nu este monolog, ci dialog cu alteritatea, iar acest dialog o face structural instabilă și, tocmai de aceea, fertilă. În registru etic, relația

[3] Merleau-Ponty, Maurice. *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard, 1945.
[4] Gennep, Arnold van. *Les rites de passage*. Paris: Nourry, 1909.
[5] Turner, Victor. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine, 1969.
[6] Ricoeur, Paul. *Oneself as Another*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
[7] Butler, Judith. *Giving an Account of Oneself*. New York: Fordham University Press, 2005.

cu celălalt poate fi înțeleasă ca loc al constituirii identitare; diaristica devine spațiul în care această constituire este negociată, justificată, expusă și resemnificată.[8]

Un caz-limită, exemplar pentru această teorie, este Max Blecher. În scriitura sa diaristică (și în proza puternic diaristică), corpul suferind nu este o temă, ci o condiție ontologică. Blecher nu scrie despre boală ca despre un subiect exterior, ci din interiorul corporalității alterate, iar jurnalul devine scena unui eu prins între sănătate și boală, mobilitate și paralizie, luciditate și halucinație, viață și moarte. [910]Dacă diaristica este, structural, discurs al pragului, la Blecher pragul devine total: corpul este prag, spațiul este prag, percepția este prag, timpul este prag.

Primul prag este corporal. Corpul blecherian nu mediază relația eului cu lumea, ci o perturbă: devine un „altul interior" care rupe identitatea în două, obligând subiectul să trăiască disociat între conștiință și materialitatea care nu îl mai ascultă. În această disociere se vede limpede liminalitatea: corpul este simultan „al meu" și „străin", identitate și alteritate.[11] Durerea, în logica aceasta, nu poate fi redusă la simptom; ea devine matrice de sens și generator de limbaj. Teoria durerii ca forță care poate dezarticula lumea și limbajul ajută să înțelegem miza: la Blecher, însă, se produce o inversiune particulară — degradarea corporală nu conduce la tăcere, ci la hiper-producție imagistică, la un exces de figură ca încercare de reconstituire simbolică.[12]

Al doilea prag este spațial. Sanatoriul poate fi citit ca heterotopie: un spațiu separat de ordinea lumii, dar reflexiv față de ea, un „afară" care reconfigurează norma, timpul și identitatea.[13] În sanatoriu, subiectul nu aparține pe deplin nici vieții sociale, nici celei de dincolo; trăiește într-o suspendare intensă, într-un regim al așteptării și al incertitudinii. Spațiul, aparent monoton, devine dens simbolic: camera, fereastra, obiectele capătă energie liminală tocmai pentru că sunt percepute de la marginea existenței. Jurnalul funcționează, aici, ca hartă a pragului: reține semnele unei lumi instabile, le pune în ordine textuală, le transformă în sens.

Al treilea prag este perceptiv. În scriitura blecheriană, percepția nu este un mod stabil de a cunoaște lumea, ci flux intensificat, hipersensibil, uneori halucinatoriu. Realul își pierde conturul, obiectele se deformează, lumea devine simultan familiară și străină. Această percepție liminală nu este simplu efect al bolii, ci o formă de ontologie: subiectul trăiește între real și suprareal, între recunoaștere și alienare.[14] Într-un asemenea regim, transfigurarea devine singura modalitate de stabilizare provizorie: textul nu reproduce percepția, ci o organizează, îi dă figură și ritm, o transformă în experiență estetică a pragului.

Al patrulea prag este temporal. Timpul bolii nu curge linear; se comprimă, se repetă, se suspendă. Jurnalul nu consemnează devenirea, ci imobilitatea devenită insuportabilă. Această suspendare temporală întărește liminalitatea: subiectul rămâne într-un prezent dilatat, fără ieșire, între speranță și resemnare. În mod paradoxal, tocmai această absență a progresului exterior obligă la o mobilitate interioară: eul se reconstruiește repetat prin scris. Aici, transfigurarea capătă funcția ei existențială maximă: a menține identitatea în viață, fragmentar, în ciuda disoluției.

În ansamblu, Blecher devine exemplul privilegiat al transfigurării liminale: corporalitatea suferindă, spațiul heterotopic, percepția destabilizată și timpul suspendat se agregă într-o condiție ontologică totală, iar jurnalul apare ca mecanism de traversare continuă a pragului. Identitatea blecheriană nu se stabilizează, dar nici nu se prăbușește definitiv, pentru că textul o rearticulează constant. De aceea, diaristica blecheriană trebuie citită ca tehnică de supraviețuire simbolică: scrisul nu vindecă, dar produce sens; nu repară corpul, dar refuză absorbția totală de către alteritatea durerii.

---

[8] Levinas, Emmanuel. *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press, 1969.
[9] Blecher, Max. *Vizuina luminată*. București: Humanitas, 2000.
[10] Merleau-Ponty, Maurice. *Phenomenology of Perception*. London: Routledge & Kegan Paul, 1962.
[11] Merleau-Ponty, Maurice. *Phenomenology of Perception*. London: Routledge & Kegan Paul, 1962.
[12] Scarry, Elaine. *The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World*. New York: Oxford University Press, 1985.
[13] Foucault, Michel. "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias." *Diacritics* 16, nr. 1 (1986): 22–27.
[14] Merleau-Ponty, Maurice. *Phenomenology of Perception*. London: Routledge & Kegan Paul, 1962.

Acest model, odată formulat, poate fi aplicat diferențiat asupra diaristicii românești ca spațiu al contradicțiilor dintre identitate și alteritate. În jurnalul interbelic, alteritatea istorică și politică comprimă eul și îl obligă la justificare și auto-reconfigurare; aici pragul este social și etic, iar jurnalul devine scenă de negociere între sine și presiunea istoriei. [15] [16] În jurnalul feminin, pragul poate fi cel al feminității moderne și al constrângerilor normative; eul se constituie la intersecția dintre dorință, roluri sociale și auto-reprezentare.[17] [18] În jurnalul etic și reflexiv, pragul se mută spre responsabilitatea conștiinței, iar diaristica devine practică de ordonare morală a lumii și a sinelui.[19] [20] În jurnalul exilului, liminalitatea este geografică și culturală: subiectul trăiește între limbi, între apartenențe și între regimuri de memorie, iar textul este instrument de coerență identitară într-un spațiu dezrădăcinat.[21] În diaristica erotic-poetică sau confesiv-literară, pragul se deplasează spre corporalitatea dorinței și către transfigurarea afectului în stil, în ritm și în scenariu de sine.[22]

Din această perspectivă, diaristica românească apare ca un spațiu al contradicțiilor nu fiindcă diaristul se contrazice, ci fiindcă identitatea însăși este constituită pe prag: între interioritate și exterioritate, între trăire și discurs, între corp și limbaj, între sine și celălalt. Jurnalul nu rezolvă aceste contradicții; le locuiește. Iar transfigurarea diaristică este mecanismul prin care contradicțiile devin inteligibile, suportabile și, uneori, estetice.

Extinderea conceptuală a diarismului cere o clarificare de gen, fiindcă jurnalul intim este, structural, o formă nedefinită care împrumută procedee de la autobiografie, confesiune, eseu, notă de lectură, chiar și de la ficțiune, fără să se confunde total cu vreuna. Această hibriditate a alimentat deopotrivă fascinația critică și confuziile hermeneutice: jurnalul este deseori citit ca autobiografie în miniatură sau ca o confesiune, când, de fapt, mecanismele lui constitutive sunt diferite, iar diferența nu este doar de formă, ci de temporalitate, de regim al adevărului și de funcție identitară.[23]

Autobiografia operează, în mod canonic, retrospectiv: ea instituie o distanță între momentul trăirii și momentul povestirii, iar această distanță permite organizarea trecutului în secvențe inteligibile, adică configurarea lui într-o narațiune cu sens. În autobiografie, evenimentul este recitit printr-o conștiință ulterioară, care dispune de perspectiva finalului - chiar dacă finalul este provizoriu, el există ca punct de vedere. Tocmai această poziție retrospectivă produce efectul de unitate: viața este strânsă într-un fir, iar identitatea apare ca un întreg care poate fi povestit. În această logică, autobiografia tinde spre coerență, iar coerența e adesea confundată cu adevărul.

Jurnalul, dimpotrivă, funcționează în proximitatea prezentului. El se scrie fără garanția finalului, în interiorul incertitudinii, în vecinătatea imediată a afectului și a evenimentului. Prin urmare, jurnalul nu poate închide viața într-un arc narativ stabil, fiindcă el nu dispune de distanța configuratoare. Temporalitatea diaristică este una a emergenței: evenimentul este încă în lucru, iar eul se află în mijlocul devenirii sale, nu în poziția de a o totaliza. De aceea, jurnalul nu produce, în mod primar, unitate, ci procesualitate; nu oferă identitatea ca poveste încheiată, ci ca serie de încercări, ipoteze, retractări și reluări ale sinelui. În termenii identității narative, autobiografia realizează medierea dintre continuitate și ruptură printr-o reconfigurare globală, în timp ce jurnalul radicalizează ruptura, păstrând-o în text.[24]

Această diferență temporală are consecințe directe asupra transfigurării. În autobiografie, transfigurarea are un caracter secund: ea reorganizează trecutul, îl interpretează și îl simbolizează din perspectiva unui eu ulterior. În jurnal, transfigurarea este constitutivă: ea se produce în timp real, pe

[15] Sebastian, Mihail. *Jurnal: 1935–1944*. București: Humanitas, 2005.
[16] Levinas, Emmanuel. *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press, 1969.
[17] Acterian, Jeni. *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*. București: Humanitas, 2015.
[18] Blecher, Max. *Vizuina luminată*. București: Humanitas, 2000.
[19] Voinescu, Alice. *Jurnal*. București: Humanitas, 1997.
[20] Ricoeur, Paul. *Oneself as Another*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
[21] Lovinescu, Monica. *Jurnal esențial*. Iași: Polirom, 2002.
[22] Iuga, Nora. *Sexagenara și tânărul*. București: Polirom, 2004.
[23] Didier, Béatrice. *Le Journal intime*. Paris: Presses Universitaires de France, 1976.
[24] Ricoeur, Paul. *Oneself as Another*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.

măsură ce evenimentul devine discurs. Nu există etapă de materie brută urmată de prelucrare: prelucrarea este chiar actul de a nota. Asta explică de ce jurnalul poate părea contradictoriu: el nu este obligat să armonizeze imediat disonanțele, fiindcă disonanța este semnul fidel al devenirii. În această logică, contradicția nu este o eroare, ci o urmă a adevărului temporal.

În studiile de life-writing, ideea fundamentală este că textul autobiografic produce identitate, nu o reflectă, iar această producere implică o responsabilitate a enunțării: eul devine efectul propriei sale formulări.[25] Această teorie capătă o intensitate specială în jurnal, deoarece jurnalul este spațiul unde identitatea se produce fără a putea fi corectată retrospectiv în același mod în care autobiografia își poate cosmetiza traseul. Jurnalul înregistrează procesul în timp ce se întâmplă, iar eul se confruntă imediat cu propria sa instabilitate. În consecință, jurnalul este, prin excelență, locul unde identitatea apare ca liminală: niciodată încheiată, mereu într-o trecere între stări, între poziții morale, între afecte și între interpretări ale lumii.[26]

Dacă autobiografia și jurnalul trebuie diferențiate prin temporalitate și prin regimul de configurare, confesiunea cere o delimitare suplimentară, fiindcă ea este adesea confundată cu diaristica. Confesiunea se definește, în mod tradițional, prin intenția de sinceritate, prin punerea în scenă a unui eu care se expune pentru a obține clarificare, iertare, catharsis sau restabilirea unui raport cu sinele. Confesiunea se adresează, explicit sau implicit, unui auditor: Dumnezeu, comunitatea, un cititor proiectat, un eu interior. Ea presupune o retorică a dezvăluirii, uneori a vinovăției, alteori a justificării. Jurnalul poate conține confesiune, dar nu se reduce la confesiune, pentru că jurnalul nu urmărește neapărat dezvăluirea totală, ci prelucrarea continuă.

Aici intervine iar conceptul de transfigurare. Confesiunea poate rămâne la nivelul afectului brut: „mă doare", „mă tem", „iubesc", „urăsc". Jurnalul transfigurator nu se oprește la enunțul afectiv, ci îl transformă: îi caută figura, îi caută ritmul, îl mută din sfera reacției în sfera sensului. Cu alte cuvinte, confesiunea are ca orizont catharsisul, în timp ce transfigurarea are ca orizont configurarea - chiar dacă provizorie a identității și a lumii. În jurnal, chiar și sinceritatea funcționează ca stil: sinceritatea nu este lipsa formei, ci un tip de formă.

Confesiunea revendică adevărul ca sinceritate; diaristica transfiguratoare revendică adevărul ca sens. Dar sensul nu este o traducere neutră a faptului, ci o emergență produsă de discurs. Jurnalul nu doar notează, ci produce semnificații prin selecție, prin reluare, prin auto-contrazicere și prin modul în care decide să lase unele lucruri nespuse. Această dimensiune a nespusului este esențială: jurnalul este și o arhitectură a lacunelor. În acest sens, diaristica nu este un spațiu al transparenței, ci al gestionării interioare.

Într-un cadru mai larg, distincția jurnal/autobiografie/confesiune poate fi reformulată ca distincție între trei moduri ale relației cu timpul și cu alteritatea. Autobiografia negociază alteritatea trecutului prin reconfigurare; confesiunea negociază alteritatea normei prin dezvăluire și asumare; jurnalul negociază alteritatea prezentului prin transfigurare. În jurnal, alteritatea nu este doar exterioră - istorie, societate, ci și interioară - corpul, frica, traumele, dorințele. Această alteritate interioară îl face adesea pe diarist să simtă că nu coincide cu sine: devine străin pentru sine, iar textul este mediul prin care încearcă să facă această stranietate locuibilă. [27]De aceea, jurnalul este, structural, spațiul unei negocieri între identitate și alteritate, iar transfigurarea este mecanismul care transformă această negociere într-un discurs cu valoare estetică și existențială.

Analiza diaristicii românești prin prisma conceptului de transfigurare liminală permite reformularea radicală a modului în care înțelegem jurnalul intim: nu ca pe un simplu depozit al experienței, nu ca pe o anexă a autobiografiei și nici ca pe o confesiune amplificată, ci ca pe un spațiu ontologic al devenirii identitare. Jurnalul nu reflectă un sine deja constituit, ci participă activ la

[25] Gilmore, Leigh. *Tainted Witness: Why We Doubt What Women Say About Their Lives*. New York: Columbia University Press, 2017.
[26] Turner, Victor. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine, 1969.
[27] Kristeva, Julia. *Strangers to Ourselves*. New York: Columbia University Press, 1991.

constituirea lui; nu consemnează identitatea, ci o produce în regimul unei emergențe continue. În acest sens, diaristica apare drept unul dintre cele mai complexe laboratoare ale modernității subiective.

Conceptul de transfigurare diaristică desemnează procesul prin care materia brută a vieții - afect, corp, eveniment, traumă, alteritate - este convertită în discurs și organizată într-o structură de sens. Această conversie nu este ulterioară experienței, ci constitutivă ei: în momentul scrierii, evenimentul devine deja interpretare, iar interpretarea devine act identitar. Prin urmare, jurnalul nu operează în logica reprezentării, ci în logica producerii discursive a sinelui.

Extinderea transfigurării către o teorie a liminalității a permis înțelegerea jurnalului ca discurs al pragului. Liminalitatea — stare intermediară între două ordini simbolice — oferă cheia pentru a înțelege caracterul fragmentar, hibrid și procesual al diaristicii. **[**Identitatea diaristică este structural situată între: între interioritate și exterioritate, între trăire și discurs, între afect și formă, între sine și alteritate. Jurnalul nu elimină această tensiune, ci o locuiește; iar transfigurarea este mecanismul prin care tensiunea devine inteligibilă și suportabilă.

În acest cadru, contradicțiile diaristicii nu sunt semne de incoerență, ci urme ale unei identități performative, produse prin repetiție și rearticulare discursive**.**[28] Eul diaristic nu este stabil, dar nici dizolvat; el există în regimul unei stabilități provizorii, reconfigurate cu fiecare însemnare. Jurnalul este, astfel, forma textuală adecvată unei identități moderne care nu mai poate revendica unitate ontologică, ci doar continuitate prin reluare.

Cazul lui Max Blecher a demonstrat exemplar puterea explicativă a acestui model. În scriitura sa, corporalitatea suferindă devine prag ontologic, iar jurnalul funcționează ca dispozitiv de supraviețuire simbolică. Corpul este simultan identitate și alteritate, spațiul este heterotopic, timpul este suspendat, iar percepția este destabilizată; toate aceste dimensiuni configurează o condiție liminală totală. [29]În fața acestei precarități, transfigurarea diaristică nu este ornament literar, ci act existențial: prin scris, ființa nu își neagă fragilitatea, ci o convertește în sens.

Dintr-o perspectivă mai largă, diaristica românească apare ca un spațiu al confruntării dintre identitate și alteritate. Fie că alteritatea ia forma istoriei traumatice, a presiunii sociale, a exilului, a normelor de gen sau a vulnerabilității corporale, jurnalul devine scena unde aceste forțe sunt negociate textual. Identitatea nu este afirmată împotriva alterității, ci modelată prin contact cu ea. În acest sens, jurnalul confirmă faptul că subiectivitatea modernă este structural dialogică și că alteritatea nu este exteriorul pur al sinelui, ci condiția constituirii lui.[30] [31]

Prin urmare, teoria transfigurării liminale oferă nu doar un instrument de analiză literară, ci și un model ontologic al subiectivității. Ea arată că identitatea nu este un nucleu stabil ascuns în interiorul ființei, ci un proces de traversare repetată a pragurilor experiențiale și discursive. Jurnalul este locul unde această traversare devine vizibilă, iar vizibilitatea ei este deja o formă de sens.

În mod decisiv, diaristica nu propune o sinteză finală a vieții, ci o formă de a o trăi textual. Dacă autobiografia caută unitatea retrospectivă, jurnalul asumă fragmentul și îl transformă în mod de existență. Dacă confesiunea aspiră la catharsis, jurnalul aspiră la configurare. Dacă experiența amenință cu destrămarea identității, transfigurarea o rearticulează într-un discurs care nu anulează precaritatea, dar o face locuibilă.

Astfel, jurnalul intim poate fi definit ca un spațiu liminal al sinelui, în care identitatea se deconstruiește și se reconstruiește prin actul scrierii. Transfigurarea nu este doar mecanism literar, ci condiție a supraviețuirii simbolice; iar liminalitatea nu este doar concept antropologic transferat, ci structura profundă a diarismului modern. În această perspectivă, diaristica românească nu este un gen

[28] Butler, Judith. *Giving an Account of Oneself*. New York: Fordham University Press, 2005.
[29] Merleau-Ponty, Maurice. *Phenomenology of Perception*. London: Routledge & Kegan Paul, 1962.
[30] Levinas, Emmanuel. *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press, 1969.
[31] Kristeva, Julia. *Strangers to Ourselves*. New York: Columbia University Press, 1991.

marginal, ci un teritoriu central al modernității literare, unde contradicțiile identității devin nu defecte, ci energii constitutive ale sensului.

BIBLIOGRAPHY:

1. Acterian, Jeni. *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*. București: Humanitas, 2015.
2. Blecher, Max. *Vizuina luminată*. București: Humanitas, 2000.
3. Butler, Judith. *Giving an Account of Oneself*. New York: Fordham University Press, 2005.
4. Didier, Béatrice. *Le Journal intime*. Paris: Presses Universitaires de France, 1976.
5. Foucault, Michel. "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias." *Diacritics* 16, nr. 1 (1986): 22–27.
6. Gennep, Arnold van. *Les rites de passage*. Paris: Nourry, 1909.
7. Gilmore, Leigh. *The Limits of Autobiography: Trauma and Testimony*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2001.
8. Gilmore, Leigh. *Tainted Witness: Why We Doubt What Women Say About Their Lives*. New York: Columbia University Press, 2017.
9. Iuga, Nora. *Sexagenara și tânărul*. București: Polirom, 2004.
10. Kahlo, Frida. *The Diary of Frida Kahlo: An Intimate Self-Portrait*. New York: Abrams, 1995.
11. Kristeva, Julia. *Strangers to Ourselves*. New York: Columbia University Press, 1991.
12. Levinas, Emmanuel. *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press, 1969.
13. Lovinescu, Monica. *Jurnal esențial*. Iași: Polirom, 2002.
14. Merleau-Ponty, Maurice. *Phenomenology of Perception*. London: Routledge & Kegan Paul, 1962.
15. Ricoeur, Paul. *Oneself as Another*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
16. Scarry, Elaine. *The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World*. New York: Oxford University Press, 1985.
17. Sebastian, Mihail. *Jurnal: 1935–1944*. București: Humanitas, 2005.
18. Smith, Sidonie, și Julia Watson. *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*. 2nd ed. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010.
19. Turner, Victor. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine, 1969.
20. Vancu, Radu. *Transparența*. București: Humanitas, 2018.
21. Voinescu, Alice. *Jurnal*. București: Humanitas, 1997.

WORDS WITH MEANINGS THAT DIFFER FROM THEIR CURRENT USAGE

Paula Munteanu
PhD Student, University "Alexandru Ioan Cuza" of Iași

Abstract: *The study focuses on the Dicționarul Limbii Române as a primary source, elaborated by August Treboniu Laurian and Ion C. Massim, which conserves numerous words with meanings that differ from their current usage. The research follows the evolution of these words in the early Romanian press of the 19th century and the beginning of the 20th century.*

The analysis focuses on the investigation of digital newspaper periodicals corpora available through the Arcanum platform, completed with resources such as the digitalized collections of BCU Iași and the DLR Corpus (Solirom). The early press offers significant advantages for the diachronic study of language, enabling the identification of the first attestations, the precise dating of occurrences and the observation of the regional distribution of lexical forms, as well as the role of the press in disseminating the lexical innovations and semantical changes.

The corpus analyzed includes publications from the main historical Romanian provinces (Moldavia, Wallachia, Transylvania), revealing both the conservation of Latinizing forms in the Transylvanian space and the stabilization of the norm in the Wallachian press towards the end the of the 19th century. Data validation is achieved by cross-referencing with the attestations offered by DLR, which allows for a comparison of the first lexicographical attestations with the ones identified in the press of that age.

By correlating information stemming from The First Dictionary of the Romanian Academy, Arcanum and DLR, the research contributes to reconstructing the evolution of some lexical forms that are no longer in use, highlighting the interaction between lexicography, usage and public discourse in the dynamics of the Romanian language.

Keywords: *linguistic variation; dictionary; early press.*

Dicționarul limbii române[1] (LM), creat de Laurian și Massim, reprezintă o lucrare care merită valorificată din mai multe perspective. De aceea, acesta reprezintă punctul de plecare în cercetarea de față. Un dicționar oferă o imagine a limbii, a culturii dintr-o anumită epocă, dintr-o perioadă istorică, reprezentante fiind elementele caracteristice din respectivul lexicon.

Opera LM, realizată într-un plin context al disputelor latiniste, păstrează cuvinte cu valori[2] **diferite față de cele actuale** (vezi *vericare, verice, vericine* sau *vericând, veriunde, vericum* sau *formos* sau *verități, machină*).[3] Vorbim astfel, din punct de vedere morfologic, de pronume și adjective pronominale nehotărâte, de adverbe, de adjective și de substantive.

Cercetarea de față reprezintă o parte importantă a cercetării doctorale și urmărește traseul acestor cuvinte în presa românească veche, utilizând platforma digitală – *Arcanum*.[4] Există câteva roluri importante ale presei digitale care prezintă o unitate relativ mare a datelor. Permite identificarea primelor atestări, presa contribunind și la răspândirea unor inovații lexicale și schimbări semantice; totodată, colecțiile de presă au un mare avantaj – permiterea unor atestări cu datarea exactă, identificând numerele de ziar și revistă cu datele lor. În același timp permit și o repartizare regională controlabilă. La un moment dat anumite cuvinte se găsesc mai ales în presa din Transilvania, înainte de Unire sau mai ales în presa din Moldova sau Muntenia, lucru semnificativ, ținând cont de circulația, citarea reciprocă. Presa din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea reprezintă un loc important pentru a urmări

[1] Laurian, A. T., Massim, J. C., Dicționarul limbii române, vol. I, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, București, 1871.
[2] Gramaticale, semantice, diacronice, diatopice, diafazice, diastratice.
[3] În articolul de față vom avea în vedere doar două cuvinte, *vericare* și *machină*.
[4] *Arcanum*, [25.12.2025], [https://adt.arcanum.com/ro/discover/].

schimbările lingvistice, datorită publicațiilor frecvente, diversitatea registrelor ș.a. Cuvintele, într-un număr restrâns, vor fi verificate, din multiple perspective, în colecțiile digitale de presă istorică, reprezentând o resursă pentru înțelegerea evoluției limbii. Astfel, corpusul are numeroase avantaje: este o bază de publicații bogată, dar și oferă contextul minimal încât exemplele sunt selectate de cele cu erori de transcriere sau de interpretare. Bineînțeles, menționăm și alte resurse jurnalistice digitalizate, baza de date - BCU Iași, Corpus DLR ș.a. Aceste colecții de periodice pot avea diverse aplicații lexicografice: datarea cuvintelor, a sensurilor; urmărirea răspândirii diacronice, diatopice, diastratice.

Am accesat publicații românești din secolele al XIX-lea și al XX-lea pentru a căuta contexte pentru cuvintele menționate *supra*, din diverse zone ale țării. Din Moldova, publicațiile menționate au fost: *Foae sătească, Gazeta de Moldavia, Curierul de Iassi, Ecoul Moldovei, Conservatorul, Opinia, Mișcarea, Evenimentul, Biserica și Școala*, presa din această regiune fiind foarte prezentă în corpus, mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea, aici apărând primele atestări ale formelor. Presa din Munteania domină perioada 1880-1915, fiind centrul modernizării limbii române. Aici, deseori, se normează formele: *Buciumul, Timpul, Universul, Adevărul, Dimineața, Ziua, Monitorul Oficial.* Presa din Transilvania este extrem de importantă pentru conservarea formelor latinizante și pentru circulația limbii române în spațiul austro-ungar: *Gazeta Transilvaniei, Telegraful Român, Românul, Tribuna, Familia.* Totodată, mai sporadice apariții au fost în zonele Banat, Bucovina – *Concordia*. Astfel, corpusul este divers, reprezentativ pentru întreaga evoluție a limbii române moderne, presa transilvăneană și cea munteană având cele mai multe atestări ale cuvintelor din cercetare.

În fine, pentru validarea și contextualizarea istorică a datelor, cuvintele sunt verificate în DLR, în varianta digitală *Solirom*.[5] DLR oferăm atestări certe, datate, extrase din texte literare sau documente oficiale, ce permit compararea primei atestări lecicografice cu prima atestare identificată în *Arcanum*. Această strategie, apelarea la trei instrumente LM, *Arcanum* și DLR – permite nu doar o datare mai certă a cuvintelor, ci și o înțelegere a variației lingvistice, în acord cu teoriile lui Humboldt, Coșeriu și alți lingviști privind dinamica limbii, relația dintre inovație și tradiție și rolul comunității în schimbarea lingvistică.

1. Presa veche - *via Arcanum*

Presa românească istorică reprezintă un spațiu privilegiat pentru observarea evoluției limbii, deoarece acoperă o gamă largă. În perioada de cercetare, secolul al XIX-lea[6], al XX-lea, presa se diversifică rapid, reflectând modernizarea societății românești. Textul jurnalistic nu doar reflectă schimbarea lingvistică, ci o amplifică. Ritmul presei, cu privire la apariție, zilnic, săptămânal, lunar permite introducerea rapidă a unor termeni noi și, mai ales, repetarea acestora suficient de frecventă pentru a deveni recunoscuți:

„Presa este vehiculul cel mai potrivit de difuzare a ideilor" (Șeicaru, 2007: 146).

În paginile ziarelor, revistelor – inovațiile lexicale nu rămân izolate, ele apar în contexte variate, sunt preluate de autori diferiți și ajung astfel la un public larg, care le integrează treptat în uzul cotidian. Pentru un cercetător, presa oferă un avantaj esențial, de a avea posibilitatea de a urmări inovațiile în timp real, cu dată exactă, în contexte autentice și în volume suficient de mari pentru a permite observații statistice. În acest sens, presa devine un teren ideal pentru studiul primei atestări, al frecvenței și al stabilizării formelor.

Utilizarea bazei de date digitale *Arcanum*, în acest context, se justifică prin amploarea și accesibilitatea corpusului pe care îl pune la dispoziție.

Căutarea *full-text* permite identificarea rapidă a formelor, variantelor grafice și contextelor de utilizare, ceea ce ar fi imposibil prin lectură manuală. Metadatele precise: data, publicație, localitate, oferă un cadru cronologic riguros, indispensabil pentru studiile de **diacronie**. Vizualizarea paginii scanate permite verificarea fidelității și eliminarea erorilor inevitabile în

[5] Solirom, [27.12.2025], [https://clre.solirom.ro/].
[6] Secolul al XIX-lea, în concepția lui Șeicaru, este cel care a dat individului o conștiință socială.

digitalizarea publicațiilor vechi. Un alt avantaj îl reprezintă statistica oferită prin vizionarea rapidă, accesând denumirile revistelor și ale colecțiilor, pentru a observa unde apare termenul de cele mai multe ori, respectiv de cele mai puține ori, în funcție de zona din care se află revista sau ziarul. În felul acesta ne putem ajuta pentru a cerceta un termen din punct de vedere diatopic. (vezi *Figura 1* – via *Arcanum*).

Figura 1. Pentru cuvântul *verice* – via *Arcanum*

În cazul publicațiilor cu alfabet chirilic sau pagini deteriorate, am găsit și erori, de aceea nu ne putem servi în totalitate, ca un studiu exact, atunci când apelăm la *Perioadă* (vezi *Figura 2*)

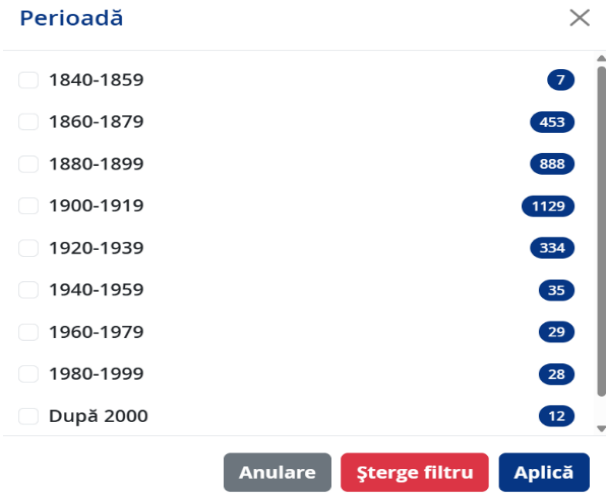

Figura 2. Pentru cuvântul *verice* – via *Arcanum*

Prin aceste erori cauzate de citirea eronată a unor cuvinte,[7] obligă cercetătorul la verificări manuale și la o atenție sporită în interpretarea rezultatelor.

Cu toate acestea, avantajele depășesc cu mult limitele, *Arcanum* permițând o documentare empirică, utilizarea sa fiind necesară, mai ales într-o cercetare lingvistică istorică, oferind acees la un material masiv, divers și cronologic bine delimitat.

[7] Acest fapt s-a întâmplat la cuvântul *verice*, de pildă. Prin citirea manuală am găsit multe forme greșit incluse în schema lui *verice.* De fapt, erau alte cuvinte, tehnologia OCR – Recunoașterea optică a caracterelor, dând și erori de acest fel.

Stabilirea primei atestări a unui cuvânt este una dintre cele mai delicate operațiuni din cercetarea diacronică. În mod tradițional, lexicografia românească s-a bazat pe dicționare istorice precum DA și DLR, pe ediții critice ș.a. Aceste instrumente oferă atestări verificate, dar ele reflectă inevitabil selecția lexicografilor și limitele corpusului consultat la momentul redactării.

Dicționarul, prin natura sa, nu poate fi exhaustiv. El poate omite forme efemere, regionalisme, termeni folosiți în presa minoră. În plus, între momentul apariției unui cuvânt în uz și momentul înregistrării sale într-un dicționar există întotdeauna un decalaj.

Corpusul digital, în schimb, permite o căutare în mii de pagini, identificând uneori atestări mai vechi decât cele consemnate în dicționar. El suprinde variația contextuală, frecvența, distribuția geografică și evoluția formelor grafice. Din aceste motive, prima atestare trebuie înțeleasă drept prima atestare în corpusul consultat, nu ca o certitudine absolută. O cercetare riguroasă implică dicționarul, pentru validare și contextualizare istorică, cu corpusul digital, care poate completa, corecta sau rafina informațiile lexicografice.

2. Studiu aplicat asupra cuvintelor identificate în *Dicționar*

2.1.Analiza cuvântului *vericare*[8]

2.1.1. Considerații introductive asupra cuvântului

Vericare reprezintă o formă veche a pronumelui și adjectivului pronominal nehotărât cu forma actuală *oricare*. Din punct de vedere etimologic și morfologic, această formă se integrează în seria formelor compuse cu elementul *veri-* (< lat. *velis*) utilizat frecvent în limba română veche pentru exprimarea indeterminării (*cf. vericine, vericum, verice*). Frâncu (2009: 332) discutând despre conjuncția *veri*, afirmă că era deja un arhaism în perioada 1640-1650, în urma concurenței cu *sau, ori, fie*. Studiul acestei forme este relevant nu doar din perspectivă lexicală, ci și sociolingvistică, deoarece *vericare* ilustrează un proces complex de variație, concurență și înlocuire lexicală, fapte ce reies prin uzul real din presa istorică.

Termenul apare frecvent în *Dicționarul* lui Laurian și Massim, atât cu scrierea lui sudată *vericare* (în volumul I apărând patru atestări), cât și cu cratimă *veri-care* (nouăsprezece atestări, vol. I).

În corpusul analizat din biblioteca digitală de ziare (vezi anexă – via *Arcanum*) apar atestări ale acestei forme și ale variantelor grafice *veri care, veri-care* între anii 1852 și 1936, exclusiv în texte publicate în presa românească. Acest interval cronologic permite analiza dăinuirii formei, de la uz stabilizat, la coexistența cu forma modernă și, în final, la normare și dispariție. Discutând în general despre formele pronominale care sunt formate cu *veri-,* Gheție (1975:163), consultând atlasele lingvistice, presupune că ele „s-au menținut cel mai mult în sudul țării, în Țara Românească și părțile de miazăzi ale Transilvaniei, precum și în Banat", apreciere care va fi aprobată în studiul diatopic. Totodată, același autor (*Ibidem*: 445) susține că pronumele nehotărât și adjectivul pronominal *vericare*, împreună cu *vericine, verice,* deci cele compuse cu *veri-,* apar doar în texte juridico-administrative, în rest, apărând doar forma modernă cu *ori-*. În acest sens, folosirea frecventă a pronumelui nehotărât într-un stil juridic-administrativ, susține Manuela Saramandu (2018: 36), se explică prin semnificația de generalitate pe care îl deține.

Din perspectivă gramaticală, analiza cantitativă a tuturor aparițiilor din biblioteca digitală de presă, treizeci și patru la număr, arată utilizarea adjectivală a lui *vericare* în douăzeci și patru de exemple din corpus (vezi *anexa 1*), restul fiind cazuri de utilizare pronominală. Dintre primele atestări din sursa jurnalistică indică utilizarea sa adjectivală (1852), iar conform DLR (1676) forma apare ca pronume.

[8] Finuța Hasan (1970: 200) integrează pronumele în categoria pronumelor formate dintr-un verb și un pronume, ținându-se cont de originea lor și nu de valoare morfologică pe care au astăzi, în calitate de cuvinte independente: *veri* (< lat. *velis*). Echivalentul din normă este format cu *ori* (*cf.* Iorgu Iordan, 1956: 399).

2.1.2. Analiza diacronică

Vericare îl identificăm în DLR[9] analizat ca un pronume nehotărât, fiind menționat că este o formă învechită, cu forma actuală *oricare*. Prima atestare din dicționar, *cf.* DLR, este 1676, într-un document istoric de la Dragoslavele, comună din județul Argeș (Muntenia), citat de N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VII, p. 51 în contextul „de către toți schilearii, vericarel[e] ar fi schileari acol[o] la Dragoslavel[e]"; prima atestare apare într-un document administrativ, ceea ce confirmă caracterul oficial al formei, confirmând conservatorismul limbajului juridico-administrativ. Ultima apariție din DLR este 1848, formă identificată la Andrei Mureșanu, într-un text poetic: „E ora cea din urmă, când patria ne cheamă/Să punem la o parte vericare alte griji".

În presa istorică identificăm forma *vericare* prima dată în anul 1852, cu patru ani mai târziu față de ultima atestare din dicționar, în contextul „Câtă reverințe și aderințe nutrește românul **vericare** fără excepțiune către sacrata persoană a Imperatorelui său se vede și cu ocaziunea aceasta...oaspeți români Transilvani, mai vârtos brașoveni..." (*Gazeta Transilvaniei*, nr. 62, 09.08.1852). Această primă apariție este semnificativă, întrucât indică faptul că forma era deja suficient de stabilă pentru a fi utilizată în contexte oficiale, ceea ce sugerează o existență anterioară în uzul limbii, fapt confirmat de DLR (vezi prima atestare, anul 1676).

În perioada 1852-1870, *vericare* apare frecvent în texte administrative: „**Veri-care** om de bună credință, văzându-se în fața acestor fapte, va judeca dacă ministrul justiției ar fi putut refuza de a da calomnitului Gorski satisfacțiunea meritată?" (*Românulu*, 27.06.1868), politice și publicistice: „În fața unei asemene epistole noi conjurăm pre deputați, **vericare** fie culoarea lor politică, a înțelege și a voi nerobirea bisericei române" (*Gazeta Transilvaniei*, nr. 19, 07.03.1870), forma fiind utilizată atât ca adjectiv pronominal nehotărât, cât și ca pronume nehotărât autonom. Această fază poate fi definită drept etapa de utilizare stabilizată, în care forma nu pare concurată semnificativ de alternativa modernă *oricare*.

Intervalul 1870-1900 marchează o fază de extindere și consolidare, caracterizată printr-o frecvență ridicată a atestărilor și diversificare a tipurilor de texte în care apare: legislative, precum în contextul „**Vericare** din aceste case va putea stabili, în circumscripțiunea județului respectiv agenți prin plăți și chiar prin comune." (*Curierul Foaea Intereselor Generale*, nr. 72, 26.06.1881), juridice, științifice: „Mobilitatea tumorilor cari nu aparțin oaselor este întrebuințată ca semn diagnostic. Când vei găsi o tumoare a cărnei în **veri-care** parte a trupului" (*Lupta*, nr. 1536, 12.10.1891), jurnalistice „Ieri, luni, s-a constituit congresul, alegându-se un vice-președinte și notarii, luându-se în dezbatere raportul comisiunei de **vericare**." (*Gazeta Transilvaniei*, nr. 87, 18.04.1890). În această perioadă, *vericare* este utilizat fără marcaje stilistice sau metalingvistice, ceea ce indică percepția sa ca element normal al limbajului cultivat. După anul 1900, se observă o fază de coexistență cu forma *oricare*, urmată de un proces de normare. Textele ortografice și normative din anii 1930, articole explicative privind alăturarea sau despărțirea cuvintelor, menționează explicit forma *vericare*, semn că aceasta devine obiect al reflecției metalingvistice: „Alăturări și despărțiri de cuvinte...**vericare**, vericine, verice, vreunul, vreuna" (*Adevărul*, nr. 14898, 31.07.1932) sau „La pronume vom scrie la un loc următoarele: ...**vericare**, vericine, vreunul, vreuna, vreo." (*Dimineața copiilor*, nr. 446, 28.08.1932). Această etapă anticipează dispariția sa treptată din uzul curent și înlocuirea definitivă cu forma standardizată *oricare.*

Ultimul ziar în care apare forma este din 2011, dar este o citare retrospespectivă a unui text vechi (*Cuvântul Liber*, nr. 60, 26.03.2011): „Într-o scrisoare din Budiniu, trimisă la 13 octombrie **1855**...Iancu șede acasă, sărac ca noi și mai batjocorit decât **vericare** dintre noi.", forma deja nu mai exista în uz în 2011. Totuși, ultimul an în care apare forma este înregistrată în anul **1940**, în *România – Capitală* (nr. 647, 18.03.1940): „Iar **vericare** se va împotrivi binelui obștesc, acela ca un vrăjmaș se va socoti.", nefiind cazul de un text citat.

[9] Solirom, [27.12.2025], [https://clre.solirom.ro/].

În LM[10] este folosit frecvent atât ca pronume nehotărât, cât și ca adjectiv pronominal, apărând în diverse contexte precum: „dar recunoaștem că *bătrânii români*, **vericare** ar fi înțelesul” (LM, 160), „ca și **vericare** alt adjectiv se referă mai mult la substantiv” (LM, 174), iar analiza diacronică a formei *vericare* evidențiază un decalaj semnificativ între datarea lexicografică și circulația efectivă a formei în uz, așa cum reiese din cercetarea presei istorice. Dicționarele limbii române, DA, DLR, consemnează prima atestare a formei în anul 1676, într-un document adminstrativ, și indică ultima atestare literară în jurul anului 1848, forma fiind astfel delimitată cronologic între secolele al XVII-lea și al XIX-lea și este marcată ca învechită. Cercetarea corpusului digital permite extinderea semnificativă a acestei cronologii. Forma este identificată pentru prima dată în anul 1852, într-un context solemn, această atestare certifică faptul că forma nu a dispărut odată cu excluderea sa din norma de la acea vreme, ci a continuat să circule în uzul scris, în special în registrele publicistic și administrativ, cazul acesta ilustrează că presa istorică permite reconstituirea mai fidelă a duratei reale de viață a formelor.

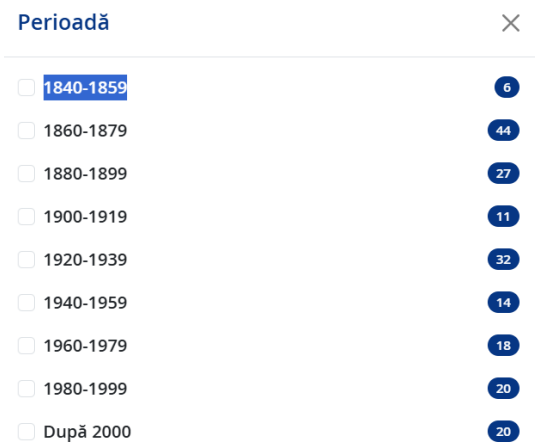

Figura 3. Extras din *Arcanum* de la cuvântul *vericare*[11]

2.1.3. Analiza diatopică

Evidențiază o distribuție geografică a formei *vericare*, cu o bază inițială bine conturată în Transilvania. Primele atestări provin din publicații transilvănene: *Gazeta Transilvaniei*: „Câtă reverințe și aderințe nutrește românul **vericare** fără excepțiune cătră sacrata persoană a Imperatorului său se vede și cu ocaziunea aceasta” (nr. 62, 09.08.1851) sau *Concordia*: „de cât cum a devind cauza noastră națiunale în **vericare** altă țară locuită de români.” (nr. 30, 24.04.1864) sau chiar *Românul*: „Până aici ne-am silit credem a proba că „domnul străin” în formă este, în fond ideea mai românească decât **veri-care** alta.” (nr. 158, 06.04.1866), ceea ce sugerează că această regiune a jucat un rol central în difuzarea formei în spațiul românesc.

Ulterior, forma este atestată constant în Muntenia și Moldova, în publicații precum *Timpul*: „**Veri-care** român va putea fi urmărit și judecat, chiar în lispă, pentru crimele săvârșite, fie ca autor, fie ca complice, în afară de teritorul României.” (nr. 278, 16. 12.1893) sau *Adevărul*: „cu lei 3 în loc de 3,50, **vericare** din volumele anunțate în pag. IV-a a numărului de astă-zi.” (nr. 2769, 01.03.1897) sau *Curierul de Iași*: „Se va prefera pe toți acei ce vor fi absolvit **veri-care** clase gimanziale române.” (22.07.1873), indicând o circulație activă între centrele culturale și administrative ale epocii. Prezența sa în Banat confirmă caracterul supraregional al formei, în *Drapelul*, nr. 93, 12.08.1940: „ele vor conduce la înscriere

[10] Anul apariției primului volum este 1871.

[11] *Arcanum* oferă posibilitatea de a observa numărul de atestări pe perioade istorice. Menționăm că mai există cazuri în care un termen este interpretat greșit, existând cazuri în care se interpretează greșit o literă din alfabetul latin sau chirilic; de aceea este necesară o căutare manuală.

și votare pe alegători, și tot ele vor mijloci adunări pentru a pune candidat și a-i lua acestuia parola națională, precum și pentru **vericare** altă trebuință".

2.1.4. Din perspectivă diafazică

Vericare apare aproape exclusiv în registre formale. Majoritatea atestărilor provin din texte administrative: „Se va prefera pe toți acei ce vor fi absolvit **veri-care** clase gimanziale române." (*Curierul de Iași*, 22.07.1873), legislative: „**Vericare** din aceste case va putea stabili, în circumscripțiunea județului respectiv agenți prin plăți și chiar prin comune." (*Curierul Foaea Intereselor Generale*, nr. 72, 26.06.1881), politice: „Când cestiunea polonă se ridică mai presus de **veri care** alta, cestiunea Holsteinului nu diminue nici de cum în seriozitatea sa." (*Buciumulu*, nr. 122, 06.10.1863) și științifice: „Mobilitatea tumorilor cari nu aparțin oaselor este întrebuințată ca semn diagnostic. Când vei găsi o tumoare a cărnei în **veri-care** parte a trupului și dacă..." (*Lupta*, nr. 1536, 12.10.1891), ceea ce indică o preferință clară pentru utilizarea formei în contexte instituționalizate.

În textele jurnalistice, forma *vericare* apare adesea în articole de opinie: **„Veri-care** om de bună credință, văzându-se în fața acestor fapte, va judeca dacă ministrul justiției ar fi putut refuza de a da calomnitului Gorski satisfacțiunea meritată?" (*Românulu*, 27.06.1868), analize politice „Când cestiunea polonă se ridică mai presus de **veri care** alta, cestiunea Holsteinului nu diminue nici de cum în seriozitatea sa." (*Buciumulu*, nr. 122, 06.10.1863) sau relatări oficiale, ceea ce confirmă statutul său de element al limbajului public cultivat.

2.1.5. Concluzie

Analiza termenului *vericare* evidențiază un parcurs lexical complet: utilizare stabilizată, difuzare largă, coexistența cu forma modernă *oricare* și, în final, înlocuirea sa definitivă. Presa istorică se dovedește esențială pentru documentarea acestui traseu, oferind date precise privind prima atestare, contextul de utilizare și distribuția socială a formei. Colecția digitală de presă istorică dezvăluie o durată de viață mai lungă și o distribuire mai largă a formei *vericare* decât sugerează DLR.

2.2.Analiza cuvântului *machină*

2.2.1. Considerații introductive asupra cuvântului

Limba este într-o evoluție continuă. Această schimbare implică și faptul că un cuvânt își schimbă sensul sau forma. De exemplu, *machină* (lat. *machina, cf.* DLR) reprezintă o variantă veche a termenului *mașină* (fr. *machine, cf.* DLR), păstrând o grafie etimologică apropiată de lat. *machina*.[12] În presa secolului al XIX-lea, cuvântul apare frecvent atât cu sens concret („aparat", „dispozitiv tehnic"), cât și cu sens figurat („intrument politic", „mecanism administrativ" sau „individ lipsid de voință"), ceea ce indică o circulație semantică amplă încă din perioada de început a modernizării lexicului tehnic și administrativ.

În LM forma apare drept *macini* (*macini agricole*, LM: 43) și *machină (machină de batutut grâul*, LM: 127; *machine de vapori*, LM: 189; *machine de compres aerul*, LM: 818; *machine belice*, LM: 929), mai constant cu sunetul aspirat *ch.*

În DLR acest termen este înregistrat, drept învechit, fiind ilustrat prin exemple din autorii reprezentativi ai literaturii române: „Era pus mai mate peste **machinile** cetății" (Șincai), „Tot felul de machini de război" (Kogălniceanu), „Prima **machină** mișcată prin virtutea aburilor fu cea inventată la 1690" (Filimon). În plus, se consemnează și sensul figurat al termenului („unealtă", „intrigă"), ceea ce explică aparițiile sale ulterioare în discursul politic și publicistic in presa secolului al XIX-lea, unde machină poate desemna nu doar un dispozitiv tehnic, ci și un mecanism abstract de funcționare administrativă (de pildă *machina statului*).

[12] Am identificat forma *machina* (alb. *mòkără*, cu sensul „piatră de moară") și în volumul al II-lea, ediție de Roxana Vieru, *Originea românilor*, 2015: 514.

În presa istorică, termenul apare cu numeroase contexte, atât în sensul propriu, tehnic, cât și cu sens figurat, ceea ce permite urmărirea evoluției sale semantice și funcționale.

2.2.2. Analiza diacronică

Prima atestare identificată în presa istorică, via *Arcanum,* provine din Transilvania, utilizarea termenului fiind într-un context tehnic „de aici mișcate cu **machina**, prin care ele sună precum sunt armonice versate într-un modru musical nu monoton au confuz ca ale noastre" (*Gazeta Transilvaniei*, nr. 86, 05.11.1852). În această perioadă cuvântul apare în special în contexte tehnice, desemnând diferite aparate sau utilaje tehnice.

În perioada 1852-1870, utilizarea este stabilă și apare frecvent în texte publicistice și administrative, desemând obiecte concrete precum: *utilaje agricole* („machina de treerat" - *vânturătoare*[13]), *dispozitive tehnice* („machină electrică"), *prese tipografice* („lângă machină erau câteva ordinațiuni mai proaspete"). Treptat, termenul începe să capete și sens figurat, mai ales în discursul politic sau jurnalistic. Astfel, în anul 1864 apare folosit metaforic în contextul „machina statului", unde desemnează *sistemul instituțional*. În același registru, expresii precum *machina guvernamentală* indică o extindere semantică de la obiect tehnic la mecanism social sau politic.

După anul 1870, aria de utilizare se diversifică, forma fiind prezentă și în teste literare sau publicitare. În unele contexte, machină desemnează „locomotive" sau „trenuri", iar în altele apare în contrucții metaforice precum „soldatul...era o **machină** brută", sugerând ideea de individ lipsit de voință.
În primele decenii ale secolului al XX-lea, forma continuă să fie utilizată, însă începe să coexiste cu varianta *mașină*. În anul 1931, cele două forme apar chiar în același context: „machină, mașină pentru porzolat", ceea ce indică un proces de tranziție și normare. Ulterior, cuvântul apare mai ales în contexte metalingvistice sau explicative, semn că acesta iese treptat din uz.

2.2.3. Analiza diatopică

Distribuția geografică a termenului *machină* evidențiază o prezență timpurie și constantă în Transilvania, unde apar primele atestări în publicații din Brașov, Arad sau Sibiu. Ulterior, termenul este folosit frevent în Muntenia și Moldova, precum în contextul: „La 6 curent, luând foc **machina** de treerat pe care d. arendaș Vasilie Dimitriade o aduse în comuna Piteasca-Pasărea, din districtul Ilfov, a ars 6 case și un pătul ale locuitorilor de acolo, precum și un grajd al proprietății" (*Curierul de Iași*, nr. 58, 24.05.1872).

2.2.4. Analiza diafazică

În acestă perspectivă, termenul *machină* apare predominant în registre formale, în special în texte administrative, tehnice sau publicistice. Este utilizat frecvent în anunțuri comerciale, articole politice sau descrieri tehnice, desemnând tipuri de utilaje sau mecanisme.

În același timp, în discursul jurnalistic sau literar, termenul capătă adesea o valoare metaforică, fiind utilizat pentru a desemna sisteme politice („machina statului"), instituții („machină guvernamentală") sau chiar persoane („o machină brută"). Aceste utilizări confirmă integrarea sa în limbajul cultivat al epocii și flexibilitatea semantică a termenului.

2.2.5. Concluzie

Analiza termenului *machină* evidențiază un parcurs lexical caracterizat prin utilizarea stabilizată în limbajul tehnic, prin referirea la *mașini agricole,* al secolului al XIX-lea, extinderea semantică în registre figurate și, ulterior, coexistența cu forma modernă *mașină.* În prima jumătate a secolului al XX-lea,

[13] Vezi și Dumistrăcel, Stelian, *Din istoricul folosirii cuvîntului mașină în limba română*, în Limba română, 1964, Anul 13, nr. 5.

procesul de normare ortografică conduce la înlocuirea treptată a formei vechi, aceasta fiind păstrată ulterior doar în contexte explicative sau istorice.

BIBLIOGRAPHY:

1. Coșeriu, Eugen, Fînaru, Dorel, Irimia, Dumitru, *Mic tratat de teorie a limbii și lingvistică generală*, Ediție îngrijită, note, comentarii și bibliografie de Dorel Fînaru, Indice genendice general de Alexandrina Ioniță, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2016.
2. Coșeriu, Eugen, *Lecții de lingvistică generală*, Traducere din spaniolă de Rugenia Bojoga, Cuvînt înainte de Mircea Borcilă, Editura Arc, Chișinău, 2000.
3. Coșeriu, Eugen, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, Editura Știința, Chișinău, 1994.
4. Coșeriu, Eugen, *Sincronie, Diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice,* Versiunea în limba română de Nicolar Saramandu, Editura Enciclopedică, București, 1997.
5. Densușianu, Ovid, *Literatura română modernă*, Editura Eminescu, București, 1985.
6. Dumistrăcel, Stelian, *Din istoricul folosirii cuvîntului mașină în limba română*, în Limba română, 1964, Anul 13, nr. 5.
7. Frâncu, Constantin, *Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 1997.
8. Frâncu, Constantin, *Gramatica limbii române vechi* (1521-1780), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009.
9. Gheție, Ion*, Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975.
10. Glessgen, Martin-Dietrich, *Lingvistică romanică, Domenii și metode în lingvistica franceză și romanică*, Cuvînt înainte și traducere de Alexandru Gafton, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014.
11. Hasan Finuța & Fulvia Ciobanu, *Formarea cuvintelor în limba română, Compunerea*, volumul I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979.
12. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *De la sociolingvistică la pragmatică și analiza discursului*, Editura Universității din București, București, 2020.
13. Iordan, Iorgu, *Limba romînă contemporană*, Editura Ministerului Învățământului, 1956.
14. Laurian, A. T., Massim, J. C., *Dicționarul limbii române,* vol. I, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, București, 1871, 1876.
15. Milică, Ioan, *Noțiuni de stilistică*, Editura Vasiliana ’98, Iași, 2014.
16. Munteanu, Eugen, *Introducere în lingvistică*, Editura Polirom, Iași, 2005.
17. Philippide, Alexandru, *Originea românilor*, ediție de Roxana Vieru, vol. II, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015.
18. Sala, Marius, Saramandu, Nicolae, *Lingvistica românească*, Editura Academiei Române, 2018.
19. Saramandu, Manuela, *Stilul juridic-administrativ în limba română* (secolele XVII-XIX), Editura Etnologică, București, 2018.
20. Saussure, Ferdinand, *Curs de lingvistică generală*, Tradicere ș cuvînt înainte de Irina Izverna Tarabac, Editura Polirom, 1998.
21. Seche, Mircea, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, Volumul I, Editura științifică, București, 1969.
22. Șeicaru, Pamfil, *Istoria presei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007.
23. Solirom, [27.12.2025], [https://clre.solirom.ro/].
24. Arcanum, [25.12.2025], [https://adt.arcanum.com/ro/discover/].

THE CONCEPT OF "ECONOMY" IN THE SCIENCES OF LANGUAGE: FROM THE PRINCIPLE OF LEAST EFFORT TO FUNCTIONAL ECONOMY

Lucia Balanici
PhD Student, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *This study examines the evolution of the concept of linguistic economy within the sciences of language, tracing its development from early interpretations centered on individual speaker behavior to contemporary approaches that view economy as a principle governing the organization and functioning of language. The main objective is to demonstrate that linguistic economy cannot be reduced to the simple idea of "saying less," but rather involves the optimization of communication through a balance between effort, clarity, and communicative efficiency.*

The theoretical point of departure is the principle of least effort formulated by G. K. Zipf, which explains several linguistic regularities—such as the correlation between frequency and word length—through speakers' tendency to minimize cognitive and articulatory effort. From this perspective, linguistic economy emerges as a consequence of usage patterns and frequency effects, reflecting speakers' preference for more efficient communicative strategies.

The analysis then addresses the paradigm shift introduced by European functional linguistics, particularly in the work of A. Martinet. Martinet conceptualizes economy not as mere reduction, but as a functional principle that maintains equilibrium between ease of articulation and the need for semantic clarity and differentiation. Linguistic reductions are therefore acceptable only insofar as they do not compromise intelligibility.

The discussion is complemented by contributions from Romanian and Eastern European linguistics. E. Coșeriu's integral linguistics allows economy to be interpreted as operating differently at the levels of use, norm, and system. E. Polivanov describes economy through articulatory simplification and automatization constrained by intelligibility.

Finally, the study refers to modern theories of language change, notably Rudi Keller's "invisible hand" theory, which explains linguistic change as the unplanned outcome of individual actions oriented toward efficiency and later stabilized at the collective level. Linguistic economy thus emerges as a multilevel principle of optimization accounting for the simplicity, efficiency, and stability of language.

Keywords: *linguistic economy; least effort; functional economy; language change; communicative efficiency*

În istoria lingvisticii moderne, „economia" este unul dintre conceptele care traversează paradigme diferite și care, tocmai prin această mobilitate, riscă să fie redus la un înțeles prea îngust: „a spune mai puțin", „a scurta", „a elimina".

În accepția sa generală, termenul „economie" desemnează „folosire chibzuită a mijloacelor materiale sau bănești, limitare la strictul necesar în cheltuieli, cumpătare, chibzuială, măsură" (DEX). Transpus în domeniul limbajului, conceptul trimite la o observație constantă: vorbitorii tind să realizeze comunicarea cu un consum minim de timp și energie, fără a compromite înțelegerea.

Această perspectivă este susținută de observația potrivit căreia „comportamentul uman este supus legii minimului efort, conform căreia omul nu-și cheltuiește energia decât în măsura în care poate ajunge la scopurile fixate" (Martinet, 1970 : 227). Aplicată limbajului, această lege explică de ce vorbitorii aleg adesea forme mai scurte, structuri mai simple, procedee de condensare și omiterea unor elemente deja recuperabile contextual. Totuși, aceeași activitate lingvistică rămâne dependentă de condiția fundamentală a comprehensibilității. Tatiana Slama-Cazacu remarca în mod pertinent că, în organizarea expresiei, emițătorul este ghidat „mai întâi de toate de intenția de a se adapta receptorului" (Slama-Cazacu, 1961 : 312). La rândul său, Eugeniu Coșeriu preciza că „trăsătura originară și funciară a limbii este caracterul ei dialogic" (Coșeriu, 1999 : 37). Prin urmare, economia lingvală nu trebuie înțeleasă ca

o simplă tendință individuală de reducere a efortului, ci ca o ajustare permanentă între ceea ce economisește vorbitorul și ceea ce poate recupera receptorul.

Pornind de la aceste considerente, cercetarea noastră urmărește evoluția conceptului de economie în științele limbajului, de la primele formulări care o asociau cu ușurarea activității lingvale și cu legea minimului efort, până la interpretările funcționaliste care văd în economie un principiu de organizare și funcționare a limbii.

Primele reflecții asupra economiei în limbaj au fost asociate cu ideea conciziei și a eficienței expresive. O formulare timpurie este atribuită lui Aristotel: „Dacă dorim să vorbim concis, trebuie să folosim nume în locul conceptelor" (apud, Dortier, Journet, 2015: 114). În această perspectivă, economia este legată de comprimarea conceptuală, adică de înlocuirea unei explicații formulate prin desemnarea directă prin „nume". Dincolo de caracterul său aforistic, această observație evidențiază deja una dintre dimensiunile esențiale ale economiei lingvistice: substituirea unei formulări mai ample printr-o unitate lingvistică mai condensată și mai eficientă.

În lingvistica modernă, conceptul capătă o formulare mai clară odată cu explicațiile psihologice și funcționale ale schimbării lingvistice. J. Baudouin de Courtenay menționa „Cauza sau motorul tuturor schimbărilor din limbă este tendința spre comoditate, tendința de a ușura activitatea lingvistică în trei domenii: în domeniul pronunțării (fonației), în domeniul ascultării și al percepției auditive (audiției) și, în cele din urmă, în domeniul gândirii lingvistice (cerebrației)" (Baudouin de Courtenay, 1963: 31). Printre factorii care determină dezvoltarea limbii, lingvistul menționa, în primul rând, „deprinderea, adică memoria inconștientă", iar în al doilea rând „tendința spre comoditate" (1963 : 58), care se manifestă prin trecerea sunetelor și a combinațiilor sonore mai dificile la unele mai ușor de pronunțat, pentru economisirea efortului muscular și nervos; prin tendința de simplificare a formelor (acțiunea analogiei formelor mai puternice asupra celor mai slabe); prin trecerea de la concret la abstract, în procesul mișcării gândirii spre abstractizare (Ibidem). În concepția lui Baudouin de Courtenay, limba reprezintă un organism viu, a cărui existență constă într-o „activitate organică neîntreruptă", iar în această activitate se poate observa tendința spre economisirea forțelor și evitarea consumului inutil al acestora, tendința spre adecvarea eforturilor și a mișcărilor, precum și orientarea spre utilitate și eficiență (Ibidem, 226).

Afirmațiile lingvistului polonez sunt semnificative din cel puțin două puncte de vedere. Pe de o parte, ele arată că economia nu se limitează la producerea sunetelor, ci vizează ansamblul activității lingvistice, incluzând articularea, percepția auditivă și procesarea cognitivă. Pe de altă parte, ele sugerează că schimbarea lingvistică nu este aleatorie, ci orientată de tendința generală de a reduce efortul implicat în activitatea de comunicare.

Lingvistul german Hermann Paul formulează această idee într-un mod și mai precis, insistând asupra echilibrului necesar dintre reducere și comprehensibilitate. El afirmă că activitatea lingvistică se caracterizează printr-o anumită tendință spre economisire: « utilizarea mai economică sau mai abundentă a mijloacelor lingvistice de exprimare a unui gând este determinată de necesitate. Nu se poate nega faptul că aceste mijloace sunt adesea utilizate într-o abundență excesivă. Cu toate acestea, în ansamblu, activitatea noastră lingvistică se caracterizează printr-un anumit spirit de economie. Pretutindeni întâlnim moduri de exprimare care au apărut și s-au stabilit tocmai pentru că ele conțin doar atât cât este necesar pentru a fi înțelese" (Paul, 1891: 351). Această observație este esențială, fiindcă anticipează o idee care va deveni centrală în lingvistica funcțională: economia nu înseamnă reducere nelimitată, ci reducere până la limita dincolo de care înțelegerea ar fi afectată.

Lingvistul rus Aleksandr Peshkovsky dezvoltă în continuare această perspectivă, raportând economia la context și la experiența comună a vorbitorilor: „Eliminarea a ceea ce este deja dat în gândire prin context sau prin experiența comună a vorbitorilor constituie norma limbii și se explică prin legea întregii noastre activități — legea economiei forțelor" (Peshkovsky, 1956 : 117). Importanța teoretică a acestei afirmații constă în faptul că introduce ideea potrivit căreia economia lingvistică se întemeiază pe

predictibilitatea informației și pe cunoașterea comună a interlocutorilor. Omiterea nu conduce neapărat la sărăcirea sensului, dacă elementele neexprimate explicit pot fi reconstruite prin context.

În tradiția lingvistică rusă, Evgeny Polivanov vorbește despre „factorul colectiv-psihologic", pe care îl identifică drept „«lenea umană» sau, altfel spus, tendința spre «economia energiei de muncă» (Polivanov, 1981 : 55). În acest context, termenul „lene" nu trebuie interpretat în sens moral, ci într-un sens descriptiv: vorbitorii tind să evite consumul inutil de energie în comunicare și preferă soluții mai simple, mai scurte și mai automatizate. Aceste idei pregătesc terenul pentru formularea cea mai influentă a economiei în științele limbajului, cunoscută sub numele de legea minimului efort.

În istoria modernă a conceptului, lingvistul american George Kingsley Zipf ocupă un loc de referință. În lucrarea Human Behavior and the Principle of Least Effort, cercetătorul formulează explicit principiul minimului efort, conceput ca o lege generală care guvernează comportamentul uman. Zipf pornește de la postulatul potrivit căruia omul, în satisfacerea nevoilor sale, tinde să își limiteze efortul la un minim. Cu alte cuvinte, el identifică în activitatea umană un principiu al minimului efort, în cadrul căruia acționează două forțe opuse: satisfacerea nevoilor și limitarea efortului. Aplicată limbajului, această idee conduce la una dintre cele mai cunoscute regularități statistice din lingvistică: corelația dintre frecvență și lungimea cuvântului. Zipf exprimă această relație afirmând că „cu cât un cuvânt este folosit mai frecvent, cu atât tinde să fie mai scurt" (Zipf, 1949 : 20). Din această perspectivă, economia lingvistică apare ca un efect cumulativ al uzului: cuvintele frecvente tind să se reducă, deoarece presiunea repetării favorizează scurtarea lor.

Meritul teoriei lui Zipf constă în faptul că transformă economia dintr-o simplă observație psihologică într-un principiu susceptibil de verificare empirică, evidențiat prin regularități statistice ale limbajului. Totuși, limitele acestei abordări devin vizibile atunci când se încearcă explicarea unor fenomene care nu se reduc la scurtare sau la simpla reducere formală. Dacă economia ar acționa exclusiv ca o tendință unilaterală de simplificare, limbile ar elimina în mod constant distincțiile existente, marcajele și formele redundante. Or, evoluția limbii evidențiază și fenomenul invers: apariția unor diferențieri noi, menținerea unor opoziții funcționale și dezvoltarea unor elemente redundante care facilitează înțelegerea. Această constatare impune o reformulare a conceptului. În acest punct începe tranziția de la economia înțeleasă ca efect al minimului efort la economia concepută drept principiu funcțional.

Reinterpretarea decisivă a conceptului de economie aparține lingvistului francez André Martinet, care deplasează discuția de la nivelul strict comportamental la cel al organizării funcționale a sistemului lingvistic. În loc să reducă economia la simpla scurtare sau la o formă de parcimonie expresivă, Martinet o definește ca rezultat al unor forțe aflate în tensiune. În concepția sa, evoluția limbii este determinată de o antinomie fundamentală între nevoile comunicative ale vorbitorilor și inerția sistemului lingvistic. Limbajul tinde permanent spre reducerea efortului articulator și cognitiv, însă această tendință trebuie să rămână compatibilă cu cerințele expresiei și ale înțelegerii.

În aceste condiții, fiecare comunitate lingvistică stabilește, într-un anumit moment al evoluției sale, un echilibru între economia mijloacelor și diversitatea expresiei, între existența unor unități mai numeroase și mai specifice și utilizarea unui număr mai restrâns de unități mai generale și mai frecvente. Inerția sistemului limitează extinderile inutile ale limbii, deoarece „o expansiune non-economică este o expansiune care implică un consum de efort mai mare decât cel pe care comunitatea îl consideră justificat într-o anumită situație" (Martinet, 1970: 94).

Martinet arată că acest principiu se reflectă inclusiv în organizarea fonologică a limbii. Fiecare limbă dispune de „un număr limitat de semne care, combinate, permit descrierea unui număr nelimitat de distincții" (Ibidem, p. 95), ceea ce presupune un compromis între capacitățile fiziologice ale organelor vorbirii și necesitățile comunicării. În practică, economia se realizează prin limitarea unităților elementare și prin combinarea lor în structuri semnificative, mecanism care permite reducerea numărului elementelor de bază și optimizarea funcționării sistemului lingvistic.

În această perspectivă, economia nu trebuie înțeleasă ca simplă parcimonie sau ca tendință unilaterală de scurtare a formelor. Martinet subliniază că „économie recouvre tout : réduction des distinctions inutiles, apparition de nouvelles distinctions, maintien du statu quo. L'économie linguistique, c'est la synthèse des forces en présence" (trad. Economia cuprinde toate aceste procese: reducerea distincțiilor inutile, apariția unor distincții noi și menținerea statu quo-ului. Economia lingvistică constituie sinteza forțelor aflate în acțiune) (Martinet, 1970 : 97).

Prin urmare, principiul economiei exprimă astfel echilibrul dinamic dintre nevoile comunicative și inerția sistemului, echilibru care explică atât simplificările, cât și apariția sau menținerea unor opoziții funcționale. Simplificarea este posibilă acolo unde nu afectează funcția comunicativă, dar pot apărea și distincții noi atunci când acestea sunt necesare pentru claritate și diferențiere. Economia funcțională nu înseamnă „mai puțin" în mod absolut, ci „atât cât este necesar și suficient" pentru eficiența comunicării.

Martinet precizează explicit natura tensiunii care fundamentează economia: „les besoins communicatifs de l'homme et sa tendance à réduire au minimum son activité mentale et physique" (Martinet, 1980: 176), tensiune ce rezultă din opoziția dintre necesitatea asigurării eficienței comunicative și tendința vorbitorului de a-și reduce la minimum efortul mental și fizic. Pe de o parte, vorbitorul caută să reducă efortul; pe de altă parte, comunicarea presupune claritate și diferențiere. Economia limbii rezultă tocmai din sinteza acestor presiuni opuse.

Această interpretare permite și înțelegerea unui fapt care, din perspectiva unei concepții simpliste, ar părea paradoxal: redundanța nu este neapărat contrariul economiei. În unele situații, repetarea sau marcarea suplimentară a unei informații poate facilita înțelegerea și reduce efortul interpretativ al receptorului. În aceste condiții, redundanța poate îndeplini o funcție economică, dacă optimizează comunicarea în ansamblu. Economia limbii nu se măsoară exclusiv prin cantitatea de material sonor sau grafic, ci prin raportul dintre cost și efectul comunicativ (1980 : 180).

André Martinet subliniază, de asemenea, că elementele sistemului nu pot fi analizate independent de condițiile concrete de utilizare: „En matière de dynamique linguistique, on ne saurait envisager les éléments arbitraires de chaque langue (…) indépendamment des conditions dans lesquelles on les emploie au cours du processus de communication" (trad: În cadrul dinamicii lingvistice, elementele arbitrare ale fiecărei limbi nu pot fi concepute independent de condițiile în care sunt utilizate în procesul de comunicare (Martinet, 1970 : 21). Astfel, economia este integrată într-o viziune dinamică asupra limbii: sistemul există și evoluează numai în și prin comunicare.

În consecință, economia lingvistică nu poate fi redusă la un simplu mecanism de scurtare; ea trebuie înțeleasă ca un principiu funcțional de echilibru între reducere și claritate, între inovare și conservare, între uz și organizarea sistemului.

Pentru a înțelege unde se manifestă efectiv economia și cum ajunge ea să influențeze structura limbii, este utilă integrarea perspectivei triadice asupra limbajului, formulată de Eugeniu Coșeriu. Potrivit acestei concepții, limbajul nu poate fi redus la opoziția saussuriană limbă/vorbire, ci trebuie interpretat prin triada sistem – normă – vorbire (uz).

Coșeriu definește vorbirea drept „totalitatea actelor lingvistice înregistrate în mod concret chiar în momentul producerii lor" (Coșeriu, 2004 : 19). Norma reprezintă nivelul intermediar, care reține ceea ce este repetabil, acceptat și stabilizat în practica unei comunități. Sistemul include doar ceea ce este pertinent din punct de vedere funcțional. În această logică, economia apare mai întâi în vorbirea concretă, adică în uz. Acolo se produc omisiunile, scurtările, elipsele, formulele condensate, simplificările de pronunțare și restructurările. Dacă aceste inovații economice sunt preluate și repetate, ele se pot stabiliza în normă, iar ulterior pot fi asimilate în sistem.

Această succesiune explică de ce nu orice procedeu economic devine „limbă". Norma are rolul de filtru socio-istoric. Ioana Voinea definește norma lingvistică drept „uzul care s-a consolidat într-o comunitate istorică și echivalează cu un consens general asupra a ceea ce este permis" (Voinea, 2003: 285). Rezultă că economia nu devine fapt de limbă decât prin mediere socială și istorică.

În plan epistemologic, Eugen Coșeriu stabilește distincția dintre cauzalitate, specifică fenomenelor naturale, și finalitate, proprie obiectelor culturale. Lingvistul afirmă: „noțiuni ca simplitate, economie și caracter marcat («markedness») trimit la forme ale finalității obiective și aparțin cercetării empirico-istorice. În măsura în care se referă la activitatea vorbitorului, acești termeni desemnează norme ale acestei activități. Aceste norme nu ne spun de ce, ci doar cum are loc schimbarea lingvistică; și nu cum are loc în mod absolut și necesar, ci doar cum se produce în majoritatea cazurilor. Tocmai aceste norme constituie obiectul cercetării rezonabile și necesare asupra schimbării lingvistice: problema de rezolvat în legătură cu aceasta nu este de ce, ci în ce scop și cum." (Coșeriu, 1997: 63).

Acest enunț clarifică statutul economiei în logica ipotezelor: economia nu este un „motor" natural al sistemului, ci o manifestare a finalității comunicative și o normă a activității vorbitorului. Prin urmare, economia poate fi interpretată ca strategie de eficientizare a comunicării, iar stabilizarea ei în limbă este rezultatul unui proces socio-istoric.

O problemă importantă este modul în care formele economice se stabilizează în limbă. Astfel, Rudi Keller oferă o explicație convingătoare prin teoria „mâinii invizibile". Cercetătorul afirmă că „schimbarea lingvistică nu este un proces natural, și nici unul planificat" (Keller, 1994: 92), precizînd că „macro-structura limbii este rezultatul neintenționat al unor acțiuni intenționale" (Keller, 1994 : 105).

În această perspectivă, economia limbii apare ca fenomen emergent. Vorbitorii urmăresc intenționat eficiența comunicativă, reducerea timpului și a efortului, însă nu urmăresc în mod intenționat schimbarea limbii. Totuși, prin repetare, difuzare și selecție socială, anumite forme economice se răspândesc și se stabilizează. Această idee completează perfect schema sistem–normă–uz: economia se naște în uz, este filtrată de normă și poate produce efecte sistemice.

Economia limbii se regăsește la toate nivelurile, deoarece optimizarea efortului și a eficienței este relevantă în producerea și interpretarea sunetelor, cuvintelor, formelor gramaticale, structurilor sintactice și efectelor discursive.

La nivel fonetic, economia se observă în reduceri articulatorii, omiterea sau slăbirea unor sunete, pronunțări incomplete și adaptări care facilitează rostirea rapidă.

La nivel lexical, economia se face resimțită prin abreviere, acronime, trunchiere și preferința pentru forme mai scurte în uzul frecvent. Același principiu explică și răspândirea masivă a abrevierilor în comunicarea digitală, unde economia de timp și spațiu devine evidentă. În limbajul online, secvențe de tip LOL, OMG sau alte forme prescurtate nu sunt simple deformări, ci unități convenționale care comprimă sens, atitudine și reacție într-o formă minimă, bazându-se pe competența comunitară a utilizatorilor.

La nivel morfologic și gramatical, economia se manifestă prin simplificări de marcaj, regularizări, reducerea unor elemente redundante, utilizarea pronumelor, conversii si gramaticalizări, condensări, anafore gramaticale, etc. Din acest punct de vedere, economia nu este întotdeauna reducere formală. Uneori, sistemul preferă marcaje suplimentare, fiindcă ele reduc ambiguitatea și optimizează interpretarea. În acest sens, economia funcțională poate justifica atât simplificarea, cât și întărirea diferențierii.

La nivel sintactic, cel mai tipic procedeu al economiei este elipsa. Elipsa permite omiterea unui element inerent al enunțului atunci când sensul poate fi recuperat prin context, structură sau cunoaștere comună. Bernard Pottier subliniază că există o relație funcțională între elipsă și anaforă, iar rolul lor este dublu: realizarea economiei lingvale și asigurarea coerenței textuale (Pottier, 1973: 118).

Un enunț eliptic omite un element inerent (adesea verbul), recuperabil prin transparența contextului. Astfel, în dialogul:

— Vous avez reçu des nouvelles de votre fille?

— Pas encore !

Deși răspunsul nu conține verbul recevoir, el este recuperabil din contextul întrebării. Astfel, mesajul este complet interpretabil, deoarece întrebarea furnizează cadrul semantic și sintactic. Economia este

posibilă tocmai datorită caracterului dialogic al limbii (Coșeriu, 1999 : 37) și datorită adaptării la receptor (Slama-Cazacu, 1961 : 312).

Exemplele de elipsă gramaticală prin omiterea unui grup nominal/element determinativ devin relevante pentru ideea stabilizării în normă: La Saint-Valentin în loc de La fête de Saint-Valentin; Aux dames în loc de Au jeu de dames. Aici se vede cum economia poate deveni convențională: forma redusă ajunge să funcționeze ca unitate uzuală.

În plan narativ, exemplul citat din Andersen indică elipsa auxiliarului être (y avoir):

Il y avait une fois vingt-cinq soldats de plomb, tous frères, tous nés d'une vieille cuillère de plomb. (Andersen, Le vaillant soldat de plomb)

Acest tip de elipsă produce un efect de condensare și ritm, fără a bloca recepția.

Exemplul următor evidențiază elipsa verbului repetat (cesser):

Les mains cessent de prendre, les bras d'agir, les jambes de marcher. (La Fontaine)

Elipsa reduce repetiția și, simultan, creează paralelismul care facilitează interpretarea. Aici economia nu presupune doar „scurtare", ci și organizare: economisirea materialului repetitiv permite focalizarea pe diferențierea complementelor.

În următorul exemplu, remarcăm rolul punctuației ca marcă a elipsei verbale:

La première avait une magnifique chevelure, la deuxième, une crinière flamboyante, la troisième, une tignasse blonde. (G. Simenon)

Dat fiind că chevelure, crinière, tignasse aparțin aceluiași câmp lexical, toate desemnând podoaba capilară, elipsa verbului avoir devine naturală; coerența lexicală funcționează ca suport pentru economia sintactică.

Un ultim exemplu,

— Dar nu semeni deloc cu ea! observă el.

— În nimic! mărturisi calm.

arată cum elipsa poate avea statut de repriză anaforică: răspunsul „În nimic!" omite predicatul și îl recuperează din replica precedentă.

Putem constata, așadar, un caz de economie care optimizează eficiența dialogului.

În ansamblu, economia devine posibilă atunci când există mecanisme de recuperare a informației — contextul situațional, anafora, coeziunea textuală, câmpul lexical comun.

În exemplele citate, economia nu afectează sensul, ea funcționează prin menținerea unui echilibru între implicit și explicit, fără a genera ambiguități sau rupturi de sens.

Astfel se manifestă economia funcțională: reducerea este admisă numai în măsura în care comprehensiunea rămâne asigurată.

În concluzie, analiza evoluției conceptului de economie în științele limbajului arată că aceasta nu poate fi redusă la simpla scurtare formală sau la eliminarea unor elemente lingvale. De la legea minimului efort la reinterpretarea funcțională a lui Martinet, de la triada sistem–normă–uz formulată de Coșeriu până la explicația emergentă a lui Keller, economia se conturează ca principiu de optimizare comunicativă, rezultat al tensiunii permanente dintre tendința de reducere a efortului și necesitatea asigurării comprehensibilității.

Economia se naște în uz, este filtrată și stabilizată prin normă și poate produce efecte asupra sistemului, manifestându-se la toate nivelurile limbii – fonetic, lexical, morfologic, sintactic și discursiv. Ea devine posibilă acolo unde există mecanisme de recuperare a sensului și unde echilibrul dintre implicit și explicit este menținut. Prin urmare, economia limbii reprezintă o strategie funcțională de reglare a raportului dintre cost și eficiență, între reducere și claritate, între inițiativa vorbitorului și capacitatea de interpretare a receptorului.

BIBLIOGRAPHY:

1. Coșeriu, E. (1999) Introducere în lingvistică. Traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga. Cluj-Napoca: Echinox.
2. Coșeriu, E. (2004) Teoria limbajului și lingvistica generală. Ediţie în limba română de Nicolae Saramandu. București: Editura enciclopedică.
3. Coșeriu, E. Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice. Versiune în limba română de Nicolae Saramandu. Bucureşti: Editura enciclopedică, 1997
4. DEX '09 (2009). Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a III-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti", Editura Univers Enciclopedic.
5. Dortier, J.-F., Journet, N. (2015). Les clés du langage. Nature, Origine, Apprentissage. Paris: Édition Sciences humaines.
6. Keller, R. (2005). On language change. The invisible hand in language. Taylor & Francis e-Library.
7. Martinet, A. (1980) Éléments de linguistique générale. Paris : Armand Collin.
8. Martinet, A. (1970). Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique. Berne: Francke (II éd.)
9. Paul, H. Principles of the history of language. (translated by H. A. Strong). London: Longmans, Green, and Co, 1891.
10. Pottier, B. (1973) Le langage, les encyclopédies du savoir moderne. Paris: Denoël.
11. Slama-Cazacu, T. (1961) Langage et contexte. The Hague : Mouton.
12. Voinea, I. L. (2003) Normă lingvistică și opinie publică // Analele Ştiinţifice ale Universităţii Ovidius, Constanţa. Seria Filologie, no.1. p. 285 -292
13. Zipf, G. K. (1949). Human Behavior and the Principle of Least Effort. Addison-Wesley.
14. Бодуэн де Куртене, И.А.(1963). Избранные труды по общему языкознанию : в 2 т. / И.А. Бодуэн де Куртене. Москва : Изд-во АН СССР.
15. Пешковский А.М. (1956) Русский синтаксис в научном освещении. Москва : Просвещение.
16. Поливанов, Е.Д. Где лежат причины языковой эволюции? / Е.Д. Поливанов // История советского языкознания: некоторые аспекты общей теории языка : хрестоматия / сост. Ф.М. Березин. — Москва : Высш. шк., 1981. С. 51–56.

AXIOLOGICAL DIMENSIONS AND TEMPORAL RHYTHMS IN FRENCH CULTURE

Lucia Balanici
PhD Student, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *This article examines the axiological dimensions and temporal rhythms of French culture by approaching time as a linguo-cultural concept that is simultaneously experienced, perceived, socially constructed, symbolically mediated, and verbally configured. Situated at the intersection of linguistics, philosophy, sociology, anthropology, and the psychology of time, the study seeks to demonstrate that, within the French cultural sphere, time does not constitute a neutral or purely measurable category. Rather, it is valued, hierarchized, ritualized, and invested with moral, social, existential, and narrative meanings.*

The main objective of this research is to show that temporal representations in French culture reflect a complex system of values rather than a homogeneous temporal model. To this end, the study adopts an interdisciplinary methodological framework combining conceptual analysis, linguo-cultural interpretation, and a qualitative examination of linguistic data, with particular attention to idiomatic expressions, proverbs, and phraseological units.

The analysis moves from the perceptual, biological, and cognitive foundations of temporal awareness to an exploration of the plurality of social temporalities. Particular attention is given to the tension between measured time and lived time, the cultural valorization of leisure and free time, the symbolic structuring of past, present, and future, and the role of discourse in shaping temporal experience.

The results show that French culture does not adhere to a single temporal logic, but rather articulates multiple temporal regimes structured around recurrent values such as measure, balance, maturation, the quality of experience, and the legitimacy of inhabited time. This plural and dynamic configuration reflects a continuous negotiation between constraint and freedom, productivity and contemplation, normativity and lived experience.

Keywords: *time; French culture; axiology; temporal rhythms; social temporalities; phraseology; lived time; measured time*

Dans les recherches contemporaines en sciences du langage, l'intérêt ne se porte plus exclusivement sur la langue comme système autonome, mais sur la langue en tant que forme de connaissance, de représentation et d'interprétation du monde. Ce déplacement théorique, qui inscrit la réflexion dans le triangle *langue – culture – homme*, permet d'aborder les unités linguistiques non seulement dans leur dimension grammaticale ou sémantique, mais aussi dans leur profondeur symbolique, axiologique et culturelle. Dans cette perspective, l'étude du temps occupe une place privilégiée, car il constitue l'une des catégories fondamentales à travers lesquelles une communauté humaine structure son expérience, organise sa mémoire collective et hiérarchise ses valeurs.

Le temps, en effet, se situe au croisement du vécu, du social et du symbolique. Omniprésent dans l'expérience humaine, il demeure pourtant difficile à définir. Comme le notait Blaise Pascal, il est presque vain de vouloir le caractériser, « puisque tous les hommes conçoivent ce qu'on veut dire en parlant de temps, sans qu'on le désigne davantage » (1963 : 350). Cependant, cette évidence intuitive n'en dissipe pas pour autant la complexité conceptuelle, comme l'exprime de manière emblématique Saint Augustin dans les *Confessions* : « Qu'est-ce donc que le temps ? Quand personne ne me le demande, je le sais ; dès qu'il s'agit de l'expliquer, je ne le sais plus. Cependant - j'ose l'affirmer hardiment - je sais que, si rien ne passait, il n'y aurait point de temps passé ; que si rien n'arrivait, il n'y aurait point de temps à venir ; que si rien n'était, il n'y aurait point de temps présent. Mais ces deux temps, le passé et l'avenir, comment sont-ils, puisque le passé n'est plus et que l'avenir n'est pas encore ? Le présent même, s'il était toujours présent, sans se perdre dans le passé, ne serait plus *temps* ; il serait éternité » (Saint Augustin, apud, Besson, 2019 :11). Le temps apparaît ainsi comme une réalité à la fois immédiatement vécue et philosophiquement problématique.

Cette difficulté à définir le temps oriente la réflexion vers sa dimension vécue. Dans la continuité de cette tradition, la culture française accorde une importance particulière à l'expérience subjective du temps, liée à la conscience, à la mémoire et à l'anticipation. La pensée de Bergson prolonge cette perspective en opposant le temps mesuré à la durée vécue, conçue comme une expérience qualitative, irréductible à la quantification. Le temps apparaît ainsi non seulement comme une donnée abstraite, mais comme une valeur vécue, investie de significations existentielles (Bergson, 1889 : 44).

Toutefois, le temps ne saurait être réduit à une expérience individuelle. Il constitue également une construction sociale, indispensable à l'organisation collective. Comme le souligne Norbert Elias, mesurer le temps revient à « utiliser des séquences physiques, répétables […] comme étalons de mesure de séquences non répétables de caractère social » (Elias, 1996 :115). Les dispositifs de mesure — calendriers, horloges, horaires — permettent ainsi de coordonner les activités humaines et de stabiliser les interactions sociales. Ces formes de régulation traduisent des valeurs telles que l'ordre, la régularité et la prévisibilité, révélant la dimension normative du temps social.

Dans cette perspective, le temps apparaît comme un phénomène pluriel, structuré par des temporalités multiples. Edward T. Hall propose à ce sujet l'image d'un « océan de temps » composé de courants culturels divers, soulignant que chaque société produit ses propres configurations temporelles (Hall, 1984 :149). La culture française se caractérise précisément par la coexistence de plusieurs régimes de temporalité : temps du travail et temps du loisir, temps institutionnel et temps intime, temps linéaire du progrès et temps cyclique des traditions. Ces différentes formes de temporalité ne s'excluent pas, mais s'articulent dans des rapports complexes.

C'est dans ce cadre que s'inscrit la notion de rythme, dimension essentielle de l'expérience temporelle. Comme l'affirme Marcel Mauss, « l'homme est un animal rythmique » (apud, Besson, 2019 : 14). Les rythmes temporels — biologiques, sociaux et culturels — organisent la répétition et la variation des activités humaines. Dans la culture française, ils traduisent une recherche d'équilibre entre contrainte et liberté, entre efficacité et qualité de vie. Ils ne constituent pas de simples mécanismes répétitifs, mais des formes d'organisation investies de valeurs, qui orientent les pratiques et les représentations du temps.

L'articulation entre temps et espace renforce encore cette complexité. Élisée Reclus souligne que « en étudiant l'espace, il faut tenir compte d'un élément de même valeur, le temps » (Ibidem, 14), mettant en évidence leur interdépendance.

Dans ce contexte, le rapport au temps dans la culture française se caractérise par une tension structurante entre deux logiques complémentaires. D'une part, une tradition de rationalisation temporelle, fondée sur la mesure, la planification et l'organisation institutionnelle ; d'autre part, une valorisation du temps vécu, associée à l'expérience, à la sociabilité et à l'« art de vivre ». Le rapport au temps ne se réduit ainsi ni à une logique strictement utilitariste, ni à une absence de contraintes, mais se construit dans un équilibre dynamique entre discipline sociale et appropriation individuelle.

Pour saisir la logique de cette relation culturelle au temps, il ne suffit pas de recenser les proverbes français ou les habitudes sociales. Il faut d'abord revenir aux conditions fondamentales par lesquelles l'être humain perçoit, structure et interprète le temps. Le temps n'est ni une simple donnée extérieure ni une abstraction pure : il est une réalité vécue, perçue, reconstruite, socialisée et symbolisée. L'analyse s'organisera donc en plusieurs étapes. Nous partirons d'abord de la conceptualisation du temps comme catégorie culturelle et axiologique. Nous examinerons ensuite les fondements biologiques, cognitifs et psychologiques de la conscience temporelle, afin de montrer que la temporalité humaine est déjà qualitativement investie avant même d'être socialement normée. Nous aborderons ensuite la pluralité des temporalités, du point de vue historique, sociologique et anthropologique, puis la manière dont la culture française articule temps réglé et temps vécu. Une attention particulière sera accordée aux rythmes sociaux, à la valorisation du temps libre, à la symbolisation narrative du temps, ainsi qu'aux expressions phraséologiques qui rendent visibles les valeurs attachées à la temporalité dans la langue française.

Dans les approches linguo-culturelles contemporaines, le concept est compris non comme un simple reflet du réel, mais comme une construction mentale et culturelle, nourrie par l'expérience, la mémoire collective, les traditions, les représentations et le système de valeurs d'une communauté. Comme le souligne N. D. Aroutiunova, les concepts forment « une sorte de couche culturelle servant de médiation entre l'homme et le monde » (Aroutiunova, 1990 : 10). Le linguiste souligne que, pour évaluer un objet, l'être humain doit le « faire passer » à travers lui-même, et que ce moment de « passage » et d'évaluation constitue le moment initial de formation de tel ou tel concept dans la conscience du porteur de la culture (Ibidem, 181). Cette idée est particulièrement féconde pour l'étude du temps, puisque celui-ci ne se réduit ni à une grandeur physique ni à une abstraction philosophique, mais apparaît comme une réalité vécue, interprétée et culturellement configurée. En d'autres termes, toute culture produit sa propre manière d'habiter le temps, de le découper, de l'évaluer et de le verbaliser.

La tradition intellectuelle occidentale a souvent mis en lumière ce caractère paradoxal du temps. Chez Aristote, le temps est pensé comme mesure du changement ; chez Newton, il devient une entité indépendante s'écoulant uniformément ; chez Einstein, il s'intègre à la structure de l'espace et se révèle relatif à la position de l'observateur (Besson, 2019 : 11). Les conceptions physiques contemporaines du temps remettent en cause son caractère absolu et homogène. À l'échelle de l'univers, il n'existe pas de « présent » universel, et l'écoulement du temps varie selon la position et la vitesse de l'observateur. Par ailleurs, les lois physiques fondamentales ne distinguent pas intrinsèquement le passé du futur. Comme le formule Carlo Rovelli, « le temps et l'espace sont des aspects de la grande gélatine mobile dans laquelle nous sommes immergés » (Rovelli, 218 :222). Cependant, ces perspectives scientifiques, qui relativisent la structure du temps, ne rendent pas compte de l'expérience humaine et culturelle de la temporalité. Elles mettent plutôt en évidence le fait que le temps, tel qu'il est vécu et valorisé dans les cultures — notamment dans la culture française — ne relève pas uniquement d'une réalité physique, mais d'une construction interprétative, organisée autour de repères, de rythmes et de significations.

Du point de vue anthropologique, le temps se donne d'abord à l'homme par ses rythmes biologiques, ses perceptions sensibles, sa mémoire et son anticipation. Il est ressenti comme durée, comme succession, comme attente ou comme rupture. En ce sens, l'analyse du temps en culture ne peut se limiter au temps des physiciens ; elle doit porter sur le temps vécu, le temps social et le temps symbolique. C'est précisément dans cette perspective que l'on peut parler de *dimension axiologique du temps* : une culture ne se contente pas de mesurer le temps, elle l'évalue, le qualifie, lui attribue une valeur morale, sociale ou existentielle.

Dans la culture française, le temps apparaît justement comme un concept à forte densité axiologique. Il y est tour à tour envisagé comme ressource, comme cadre d'organisation, comme espace d'épanouissement, comme support de mémoire et comme condition de la maturation. Cette pluralité d'approches explique la richesse des représentations linguistiques françaises du temps.
La compréhension des rythmes temporels dans la culture française ne peut être dissociée des mécanismes fondamentaux par lesquels l'être humain perçoit, structure et interprète le temps. Le temps apparaît ici comme une réalité paradoxale : omniprésente dans l'expérience humaine, mais dépourvue de toute matérialité perceptible. L'être humain perçoit le monde à travers ses cinq sens : *vue, ouïe, odorat, goût et toucher*. Pourtant, le temps échappe à toute saisie directe. Comme le soulignent Pierre Buser et Claude Debru, « le temps est en lui-même invisible, et son passage n'est enregistré par aucun récepteur spécifique concret » (Buser, Debru, 2011 : 179).

Cette absence de support sensoriel spécifique n'empêche cependant pas l'existence d'une conscience temporelle. Celle-ci repose sur une médiation essentielle : *le changement*. Paul Fraisse souligne à cet égard que « l'expérience de successions dont les unes sont périodiques, les autres non, de changements continus et discontinus, de renouvellements entrelacés, de permanences relatives, explique sans doute la naissance de l'idée de temps. Peut-être explique-t-elle le mot lui-même » (Fraisse, 1967 : 1). Le temps n'est donc pas donné comme une substance immédiatement perceptible ; il est reconstruit à partir de la perception des transformations du réel.

Cette reconstruction implique des processus cognitifs complexes, fondés sur la mémoire, l'attention et l'anticipation. Elle est déjà, en elle-même, axiologiquement signifiante : si le temps est reconstruit à partir de l'expérience, il devient aussi objet d'évaluation. Il peut être vécu comme long ou court, dense ou vide, utile ou perdu, fécond ou stérile. Autrement dit, avant même d'être normé par les institutions ou codé par la langue, le temps se présente déjà comme une expérience qualitative.

La perception du temps s'enracine dans la rythmicité du vivant. Les phénomènes périodiques — du cycle jour/nuit aux rythmes saisonniers — constituent le premier cadre de structuration temporelle. Le texte source rappelle à juste titre que « la rythmicité apparaît toujours comme une propriété fondamentale et universelle des êtres vivants » (Chenet, apud, Besson, 2019 : 38). Du système solaire jusqu'aux cellules, de l'alternance jour/nuit aux oscillations neuronales, la vie se déploie dans des phénomènes périodiques.

Le rythme circadien, déterminé par l'alternance du jour et de la nuit, représente le socle de cette temporalité biologique. Arthur Winfree souligne que « *Cent milliards d'alternances de jour et de nuit, de chaleur et de froid, sans une seule interruption, ont marqué de leur sceau la chimie de la vie. Nous sommes désormais accordés à l'inlassable monotonie de la rotation de la Terre* » (Winfree, apud, Besson, 2019 : 41). Ce rythme, inscrit dans les organismes vivants, conditionne les cycles veille-sommeil, l'activité hormonale et les comportements humains.

À ce rythme s'ajoute le cycle circannuel, qui structure les activités humaines en fonction des saisons. Dans les sociétés européennes, et notamment en France, cette structuration a longtemps déterminé les rythmes agricoles, les fêtes religieuses et les pratiques collectives. Elle a laissé des traces importantes dans la langue et la culture : *vivre au rythme des saisons, ce n'est pas la saison, attendre le bon moment, les beaux jours, la morte-saison, le temps des moissons.* Le temps long n'y est pas seulement mesuré ; il est qualifié, habité, affectivement investi.

Ces rythmes sont régulés par des horloges biologiques internes. Chez l'homme, le rythme circadien, légèrement supérieur à 24 heures, a été mesuré à 24,18 heures par Charles Czeisler (Ibidem, 43). Il est synchronisé par des facteurs environnementaux, principalement la lumière, mais aussi par les rythmes sociaux. Alain Reinberg rappelle que les horaires de travail, les transports, les obligations liées à la vie quotidienne, les moments de détente ou de sommeil fournissent eux aussi « en abondance, des signaux temporels » (Reinberg, 1998 : 39). Cette inscription du temps dans le corps humain constitue un fondement essentiel des rythmes culturels. Elle explique, en partie, la valorisation, dans la culture française, de certaines temporalités régulières : l'alternance travail/repos, l'importance des repas à heures fixes, la structuration de la journée, le rythme scolaire, les fêtes calendaires, les vacances, le week-end. Le temps social ne fait pas disparaître le temps biologique ; il le redouble, le discipline, le négocie ou le ritualise.

La perception du temps repose également sur des mécanismes cérébraux spécifiques. Différentes structures interviennent selon l'échelle temporelle : les noyaux suprachiasmatiques pour les rythmes longs, le cervelet pour les durées brèves, et le striatum pour les estimations intermédiaires (Busser, Debru, 2011 :246). Ces mécanismes montrent que le temps n'est pas une entité homogène, mais une pluralité de temporalités internes.

Par ailleurs, la perception du temps est fortement influencée par l'attention. Les modèles attentionnels proposés par Dan Zakay et Richard A. Block ont montré que le temps paraît plus long lorsque l'attention lui est directement consacrée, et plus court lorsqu'elle est orientée vers d'autres activités (Zakay, Block, apud, Besson, 2019 : 57). Ce phénomène éclaire certaines représentations culturelles du temps dans la langue française, notamment l'opposition entre *prendre son temps* et *perdre son temps*, mais aussi entre *je n'ai pas vu le temps passer* et *le temps s'éternise.*

La mémoire joue également un rôle central : le temps vécu est reconstruit a posteriori, en fonction de la densité des événements et de leur inscription dans la conscience. Cette reconstruction contribue à la formation de représentations collectives du temps, ensuite stabilisées dans les expressions linguistiques. Paul Fraisse insistait déjà sur le fait que l'homme ne perçoit pas le temps comme une grandeur indépendante, mais par la médiation des changements et des

successions (Fraisse, 1967 : 265). Cela permet de comprendre pourquoi certaines durées subjectives sont si sensibles aux contextes. Dans l'expérience quotidienne, l'ennui fait paraître le temps interminable, tandis que l'activité heureuse le contracte. La langue française en porte la trace : *le temps s'éternise, le temps passe vite, faire passer le temps, tuer le temps, perdre son temps, gagner du temps, prendre son temps*. Toutes ces expressions n'ont pas seulement une valeur descriptive ; elles traduisent une économie morale et symbolique du temps.

Le temps vécu est profondément subjectif. Il varie en fonction des états émotionnels, ce qui confère à la temporalité une dimension axiologique implicite. Les émotions négatives tendent à dilater le temps, tandis que les émotions positives le contractent. Sophie Fayolle, Sandrine Gil et Sylvie Droit-Volet ont ainsi montré que la peur accélère l'horloge interne et modifie l'estimation de la durée (apud, Besson, 2019 : 167). Cette variabilité se traduit dans de nombreuses expressions françaises :

- *le temps s'éternise* (attente, ennui),
- *le temps passe vite* (plaisir, intensité),
- *tuer le temps* (absence de valeur ou de finalité),
- *profiter du moment* (valorisation du présent),
- *je n'ai pas une minute à moi,*
- *je n'ai pas vu le temps passer.*

Comme le souligne Shakespeare, « le temps voyage à toutes sortes d'allures » (*Comme il vous plaira*, trad. A. Markowicz, 2011, p. 107-108). Cette formule, bien que littéraire, rend admirablement compte de la diversité des expériences temporelles.

Dans la culture française, cette subjectivité du temps est fortement valorisée. Elle se manifeste notamment dans une attention particulière portée à la qualité de l'expérience, à la lenteur signifiante, à la durée vécue, à l'intensité des moments partagés — autant d'éléments qui renvoient à ce que l'on appelle souvent *l'**art de vivre***.

Si la perception du temps trouve ses racines dans la biologie et la cognition, elle est profondément transformée par la vie sociale. Le temps devient alors un instrument d'organisation collective. Le calendrier constitue l'un des principaux outils de cette structuration. Paul Couderc le définit comme « une collection de préceptes, ou de tables, destinés à fonder une chronologie commode » (apud, Besson, 2019 : 63). Il permet de synchroniser les activités humaines et d'inscrire les événements dans un cadre commun. Cependant, le calendrier n'est pas neutre. Comme le souligne Jacques Le Goff, il reflète « les avatars de l'histoire des sociétés » (Le Goff, 2016 : 19). Il traduit des choix culturels, des hiérarchies et des valeurs. Il relie temps cosmique et temps vécu, agriculture et religion, nature et institution.

Dans la culture française, cette structuration temporelle se manifeste par la distinction entre *temps de travail et temps libre*, par l'importance des *vacances, des fêtes, de la rentrée, du week-end, de la pause de midi, des jours fériés*, mais aussi par la régulation des horaires et la norme de la ponctualité. Le calendrier et l'horloge ne servent pas seulement à mesurer le temps ; ils ordonnent la société, définissent le rythme collectif, établissent les attentes légitimes.

Un point de départ fondamental pour comprendre les rythmes temporels dans la culture française réside dans les travaux de Fernand Braudel. Dans *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* (1949), l'historien introduit l'idée de la pluralité des durées. Il distingue le temps de l'événement, le temps conjoncturel et la longue durée. Cette distinction a des conséquences majeures pour l'analyse culturelle : une société ne vit pas selon un temps uniforme, mais selon des temporalités stratifiées, qui ne se déplacent ni ne se transforment au même rythme (apud, Besson, 2019 : 73).

Appliquée à la culture française, cette conception permet de comprendre que certaines valeurs temporelles — la mesure, l'équilibre, la continuité, la ritualisation des moments de sociabilité — ne sont pas de simples comportements circonstanciels, mais des formes durables de sensibilité culturelle. Elles relèvent d'une temporalité profonde, lentement cristallisée dans les pratiques, les institutions et les représentations.

Georges Gurvitch prolonge cette réflexion dans *La multiplicité des temps sociaux* (1958). Il montre que toute société fonctionne simultanément avec plusieurs types de temps : *temps du travail, temps de la vie privée, temps institutionnel, temps symbolique*. Le cas français illustre nettement cette coexistence. On peut y distinguer le temps administratif, réglé, normatif, planifié; le temps professionnel, souvent soumis à des échéances et à des impératifs de rendement ; le temps familial et relationnel, plus souple et plus négocié ; le temps festif et culturel, associé au loisir, à la convivialité et à la respiration.

Cette pluralité n'est pas neutre. Elle traduit une hiérarchie de valeurs. Le temps du travail et le temps libre n'ont pas le même statut, mais ils sont conçus comme complémentaires. Le temps institutionnel exige ponctualité et respect des délais ; le temps relationnel autorise davantage de flexibilité.

Norbert Elias a, de son côté, montré que le temps est un « symbole à fonction communicative » (Elias, 1996 : 18). Loin d'être une substance pure, il constitue une construction collective permettant aux individus de coordonner leurs activités. Cette remarque permet de relier le temps au langage : les expressions temporelles ne se contentent pas de désigner des moments ; elles opèrent des qualifications, des évaluations, des injonctions.

Enfin, Edward T. Hall, dans *La danse de la vie* (1984), distingue le temps monochrone et le temps polychrone. Sans réduire la culture française à l'un ou l'autre modèle, on peut dire qu'elle combine plusieurs régimes : institutionnellement, elle tend vers un temps plus monochrone, ordonné et planifié ; relationnellement, elle conserve des traits de souplesse, de négociation et de prolongation du moment partagé.

L'un des traits les plus marquants du rapport français au temps est la tension *entre temps mesuré* et *temps vécu.* D'un côté, la tradition institutionnelle française valorise l'organisation, la planification et la régularité. La ponctualité, l'exactitude et la gestion rationnelle du temps participent d'une véritable éthique temporelle. Cela se reflète dans des expressions telles que : *en temps et en heure, à temps, être à l'heure, respecter les délais, être dans les temps, avoir un emploi du temps serré, tenir les délais, gagner du temps, ne pas perdre de temps, arriver pile à l'heure.*

Dans ces formules, le temps est conçu comme ressource à maîtriser et comme cadre normatif de l'action. Mais, de l'autre côté, la culture française ne réduit pas la temporalité à cette logique instrumentale. Elle accorde également une valeur élevée au temps vécu, à la qualité de la durée, à la disponibilité intérieure, à la maturation lente des expériences. De nombreuses expressions en témoignent : *prendre son temps, avoir le temps de vivre, laisser le temps au temps, profiter du moment présent, savourer l'instant, prendre le temps de réfléchir, donner du temps au temps, vivre au rythme de….* Ces formules valorisent non la rapidité, mais la juste mesure, l'attention à soi et au monde, la possibilité de ne pas être entièrement soumis à l'urgence.

Cette coexistence d'expressions apparemment contradictoires n'est pas fortuite. Elle traduit une axiologie pluraliste, dans laquelle le temps est à la fois ressource économique et espace existentiel. La formule *Le temps, c'est de l'argent* exprime une conception utilitariste du temps. À l'inverse, des proverbes comme *Tout vient à point à qui sait attendre, Il faut laisser du temps au temps, Chaque chose en son temps* valorisent la patience, la maturation et l'acceptation du rythme propre des choses. Entre ces deux pôles, la culture française semble privilégier une négociation constante plutôt qu'un choix exclusif.

La théorie de ***l'habitus*** élaborée par Pierre Bourdieu dans *Le sens pratique* (1980) permet d'éclairer le caractère incorporé et socialement différencié du rapport au temps. Selon Bourdieu, la relation au temps ne relève pas uniquement de décisions conscientes ; elle se construit à travers l'intériorisation de structures sociales qui orientent les comportements. Anticiper un événement, tolérer un retard, respecter un horaire ou improviser face à une contrainte temporelle sont autant de dispositions acquises dans un cadre social donné.

Dans le contexte français, cette perspective permet de comprendre pourquoi le rapport au temps est fortement contextualisé. Dans les espaces formels — administration, justice, école, université, milieu professionnel — le respect des horaires et des échéances est rigoureusement

normé. Arriver en retard à un concours, manquer une date limite, ne pas respecter un rendez-vous administratif sont des écarts qui peuvent être symboliquement ou institutionnellement sanctionnés. En revanche, dans les contextes relationnels et familiaux, une certaine souplesse est plus facilement admise. Un dîner entre amis, un repas de famille, une rencontre informelle n'obéissent pas toujours à la même rigueur temporelle. Des formules comme *ce n'est pas grave, on a le temps, ça peut attendre, on verra plus tard, on prend le temps, rien ne presse* servent à atténuer la pression temporelle et à privilégier la qualité relationnelle sur la stricte exactitude. À l'inverse, dans le cadre professionnel, on entendra plutôt *il faut respecter les délais, nous sommes en retard, le temps presse, il faut avancer, il faut tenir le calendrier.*

Cette différenciation révèle une hiérarchisation implicite des temporalités : le temps institutionnel relève de la contrainte normative, tandis que le temps relationnel reste davantage négociable. La culture française apparaît ainsi comme un espace où se combinent discipline temporelle et flexibilité contextuelle.

L'analyse des expressions françaises liées au temps permet de dégager plusieurs oppositions axiologiques majeures. La première concerne la *rapidité* et la *lenteur*.

Dans l'imaginaire culturel français, la rapidité n'est pas toujours positivement valorisée. Lorsqu'elle signifie efficacité, réactivité ou intelligence pratique, elle reçoit une connotation favorable : *agir sans tarder, ne pas traîner, en un clin d'œil, en deux temps trois mouvements, battre le fer pendant qu'il est chaud, le temps presse, prompte comme l'éclair, sur-le-champ, tout de suite, à l'instant même.* Toutefois, la vitesse excessive, synonyme d'imprudence ou de superficialité, est souvent perçue négativement. Cela ressort dans des expressions telles que : agir *dans la précipitation, courir après le temps, aller trop vite en besogne, se hâter avec excès*, mais surtout dans des proverbes comme *Il ne faut pas confondre vitesse et précipitation.*

La lenteur, quant à elle, présente une valeur ambivalente. Elle peut être négative lorsqu'elle renvoie à l'inertie, à la paresse ou à l'inefficacité : *traîner, prendre un temps fou, faire traîner les choses, perdre son temps, remettre au lendemain, demain n'est pas la veille, ce n'est pas pour demain, attendre cent sept ans, être à la traîne*. Mais elle peut aussi être valorisée lorsqu'elle signifie soin, mesure, maturation ou patience. Des formules comme *prendre son temps, aller son train, laisser mûrir, tout vient à point à qui sait attendre, petit à petit l'oiseau fait son nid* traduisent une axiologie positive de la durée.

Cette ambivalence est révélatrice. La culture française ne valorise ni la vitesse pour elle-même, ni la lenteur pour elle-même. Elle valorise plutôt la *juste temporalité*, c'est-à-dire l'adéquation du rythme à la situation, à la qualité de l'action et au sens de l'expérience. Ce qui est condamné, c'est autant l'affolement que l'inertie ; ce qui est recherché, c'est l'équilibre entre promptitude et maturation.

Une autre dimension essentielle du rapport français au temps concerne la tension entre ***temps réglé*** et ***temps libre***. Les rythmes collectifs français sont fortement structurés : journée de travail, semaine scolaire, pauses, vacances, week-end, fêtes calendaires. Mais cette structuration ne vise pas seulement l'efficacité ; elle organise aussi les moments de suspension, de repos et de sociabilité.

Les travaux de Joffre Dumazedier, notamment dans *Vers une civilisation du loisir ?* (1962), montrent que dans les sociétés modernes le temps libre cesse d'être un simple résidu du temps de travail pour devenir une valeur positive, investie de fonctions éducatives, culturelles et identitaires. Dans le cas français, cette valorisation se manifeste aussi bien au niveau institutionnel qu'au niveau discursif. Les *congés payés*, la limitation du temps de travail, la protection du repos hebdomadaire, la centralité symbolique *des vacances* ou *du week-end* expriment une vision du temps dans laquelle la vie ne se réduit pas à la production.

Le lexique français est ici significatif : *les vacances, le week-end, la pause, le temps pour soi, le temps libre, souffler un peu, faire une pause, prendre l'air, couper avec le travail, décompresser, profiter de ses loisirs*. Ces expressions ne renvoient pas seulement à des segments du calendrier ; elles désignent des espaces légitimes de régénération, de culture, de convivialité et de réflexion.

Le repas lui-même constitue en France un marqueur temporel et culturel essentiel. Le déjeuner ou le dîner ne sont pas uniquement des actes biologiques ; ils sont souvent conçus comme des temps de relation, de parole et de partage. La pause de midi, le repas de famille du dimanche, les longues discussions à table relèvent d'une temporalité relationnelle que la culture française tend à protéger. À travers ces pratiques, le temps libre acquiert une dimension axiologique forte : il devient le lieu de la qualité de vie.

L'expérience du temps repose aussi sur la distinction entre ***passé***, ***présent*** *et* ***avenir***. Aroutiunova rappelle que le sentiment du temps s'enracine dans la perception des cycles naturels et dans la structuration psychique qui distingue le passé vécu, le présent éprouvé et l'avenir encore caché. Cette tripartition n'est jamais purement abstraite ; elle est toujours culturellement configurée.

Dans la culture française, ***le passé*** joue un rôle particulièrement important. Il n'est pas seulement ce qui est révolu ; il constitue un réservoir de mémoire, de patrimoine et d'identité. Cette valorisation se reflète dans des expressions comme *se souvenir du bon vieux temps, remonter le temps, raviver les souvenirs, faire revivre le passé, tirer les leçons du passé*. Elle est également portée par l'importance culturelle accordée à l'histoire, au patrimoine, à la transmission et à la mémoire littéraire.

Le présent, quant à lui, oscille entre deux évaluations. Il peut être le temps de l'action immédiate, de la décision et de l'urgence : *c'est maintenant ou jamais, pour l'instant, tout de suite, à l'instant même, dans l'immédiat.* Mais il peut aussi être valorisé comme temps de l'expérience sensible et de l'attention : *vivre l'instant présent, profiter du moment, être dans le présent, savourer l'instant*. Ces expressions suggèrent que le présent n'est pas seulement point de passage, mais espace de densité existentielle.

L'avenir, enfin, est moins souvent pensé dans la culture française comme pur abandon fataliste que comme horizon de projet mesuré, ou comme durée de maturation. Des expressions telles que : *avec le temps, le temps dira, on verra bien, chaque chose en son temps, il sera toujours temps de…, l'avenir nous le dira* traduisent une posture de relative prudence, qui n'exclut pas le projet, mais refuse souvent la précipitation absolue. Le futur n'est pas nié ; il est pensé dans une temporalité raisonnable, compatible avec la réflexion et le discernement.

Une dimension fondamentale du rapport français au temps est sa *dimension narrative et symbolique*, conceptualisée avec rigueur par Paul Ricoeur dans *Temps et récit* (1983–1985). Ricoeur montre que le temps devient intelligible pour l'expérience humaine grâce à la narration. Le temps n'est pas seulement perçu comme succession d'instants ; il est configuré, interprété, humanisé par le récit. La narration médiatise ainsi la relation entre le temps cosmologique et le temps vécu. Cette perspective éclaire la place considérable du temps dans la littérature, la philosophie et l'essai français. Le temps y apparaît moins comme paramètre mesurable que comme expérience de mémoire, d'attente, de devenir et de retour sur soi.

L'exemple canonique est celui de Marcel Proust dans *À la recherche du temps perdu*. Chez Proust, le temps n'est pas reconstruit par calcul, mais retrouvé par la mémoire involontaire ; il devient matière narrative, révélatrice du lien entre passé et présent. Le temps n'est pas simplement subi, il est remémoré, réinterprété, resignifié. Cette symbolisation se reflète aussi dans les proverbes et expressions françaises. *Tout vient à point à qui sait attendre* ne constitue pas une simple observation empirique, mais une axiologie de la patience. *Il faut laisser du temps au temps* suppose que le temps possède une autonomie relative et qu'il ne peut être entièrement forcé. *Chaque chose en son temps* affirme une vision ordonnée et mesurée du devenir. À l'inverse, *Le temps, c'est de l'argent* exprime une temporalité économique et utilitariste. La coexistence de ces formules montre que l'axiologie du temps dans la culture française est plurielle, stratifiée et négociable. Le temps y est à la fois ressource, durée, mémoire et sens.

L'un des meilleurs accès aux dimensions axiologiques du temps demeure l'analyse des expressions et phraséologismes. La langue française possède un répertoire particulièrement riche en ce domaine. On peut distinguer plusieurs ensembles.

D'abord, les expressions de la **ponctualité et de la conformité temporelle** : *à l'heure, en temps voulu, en temps et en heure, être dans les temps, respecter les délais, arriver pile à l'heure.*

Ensuite, les expressions de la **pression temporelle** : *manquer de temps, être pressé par le temps, courir après le temps, être débordé, ne pas avoir une minute à soi, le temps manque, le temps presse.*

Viennent ensuite les expressions de la **patience et de la maturation** : *prendre son temps, laisser mûrir, attendre son heure, tout vient à point à qui sait attendre, laisser du temps au temps, chaque chose en son temps.*

Le français comporte aussi de nombreuses expressions du **retard ou de la procrastination** : *remettre au lendemain, faire traîner, perdre du temps, prendre du retard, être à la traîne, attendre la dernière minute.*

À cela s'ajoutent les expressions de la **vitesse ou de l'instantanéité** : *en un clin d'œil, en deux temps trois mouvements, tout de suite, sur-le-champ, à l'instant, à l'instant même.*

Enfin, certaines expressions traduisent une perception plus qualitative du temps : *avoir le temps de vivre, prendre le temps d'aimer, savourer l'instant, profiter du moment présent, vivre au jour le jour, vivre au rythme des saisons.*

L'ensemble de ces unités montre que la langue française ne se contente pas de nommer le temps ; elle l'évalue, le dramatise, le moralise, le symbolise. Les expressions temporelles servent ainsi de révélateurs du système de valeurs culturel.

L'analyse des dimensions axiologiques et des rythmes temporels dans la culture française montre que le temps y fonctionne à la fois comme principe d'organisation sociale et comme valeur culturelle centrale. La culture française ne propose ni une temporalité entièrement utilitariste, ni une temporalité purement contemplative. Elle se caractérise plutôt par une articulation complexe entre plusieurs régimes temporels : temps institutionnel, temps relationnel, temps narratif, temps symbolique, temps économique, temps vécu.

Cette pluralité ne conduit pas à une dispersion anarchique ; elle s'ordonne autour d'un idéal récurrent de *mesure, d'équilibre* et *de juste rythme*. La culture française valorise la ponctualité et le respect des cadres lorsqu'il s'agit des institutions, mais elle reconnaît aussi la légitimité des pauses, des vacances, de la sociabilité et de la maturation. Elle sait concevoir le temps comme ressource, mais refuse de le réduire entièrement à une marchandise. Elle accorde une place essentielle à la mémoire, à la narration, à l'expérience qualitative de la durée.

Les proverbes, expressions et idiomes français confirment cette complexité : *Le temps, c'est de l'argent* coexiste avec *Tout vient à point à qui sait attendre ; être dans les temps avec prendre son temps ; respecter les délais* avec *laisser du temps au temps*. Le temps, dans la culture française, est donc simultanément objet de discipline et espace de liberté, cadre de l'action et milieu de l'expérience, mesure sociale et valeur symbolique.

En conclusion, l'approche axiologique permet de mieux comprendre le rôle structurant du temps dans l'identité culturelle française. Elle montre que le temps n'est jamais neutre : il est toujours déjà interprété, habité, signifié. L'étude de ses rythmes et de ses représentations ouvre ainsi une voie féconde pour la compréhension du monde culturel français, ainsi que pour de futures comparaisons interculturelles.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bergson, H. (1889) *Essai sur les données immédiates de la conscience*. Paris: Alcan. https://archive.org/details/essaisurlesdonn00berguoft
2. Besson, Gr. (2019) *Le temps du voyage : rythmes et perception du temps dans les pratiques du voyage en Europe entre Lumières et romantisme (1750-1850). Histoire.* Université Grenoble Alpes.
3. Bourdieu, P. (1980) *Le sens pratique.* Paris : Les éditions de minuit.
4. Buser, P., Debru, C. (2011) *Le temps, instant et durée : de la philosophie aux neuroscience*, Paris, Odile Jacob.
5. Elias, N. (1996) *Du temps*. Paris : Fayard.
6. Fraisse, P. (1967) *Psychologie du temps.* Paris: PUF.
7. Gurvitch, G. (1961) *La multiplicité de temps sociaux*. Paris: Centre de documentation universitaire**.**
8. Guy, B. (2011) Penser ensemble le temps et l'espace. In: Philosophia Scientiæ [En ligne], 15-3 | 2011, consulté le 12 mars 2026. URL : http://journals.openedition.org/
9. Hall, E. T. (1984) *La danse de la vie : temps culturel, temps vécu*. Paris, Seuil.
10. Klein, E. (1999) La physique et le temps. In: *Journal de la Société de Biologie*, 193 (4), p. 385-393.
11. Le Goff, J. (2016) Calendrier et culture. In : Jacques LE GOFF, Jean LEFORT et Perrine MANE (dirs.), *Les calendriers. Leurs enjeux dans l'espace et dans le temps*, Paris, Hermann.
12. Pascal, B. (1963) De l'esprit géométrique. In : *Œuvres complètes*, Paris, Seuil.
13. Reinberg, A. (1998) *Le temps humain et les rythmes biologiques*. Monaco : Éditions du Rocher.
14. Rovelli, C. (2018) *L'ordre du temps.* Paris : Flammarion.
15. Арутюнова Н. Д. (1990) Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры.

PRAGMATICS AND TEACHING: A SYSTEMIC APPROACH

Isabelle Nicole Voicu
PhD Student, Lucian Blaga University of Sibiu

Abstract: *The purpose of this paper is to present a systemic approach to the key elements of pragmatics that shape classroom communication and interaction, while highlighting the importance of pragmatics to effective teaching. The paper argues that speech acts, relational work (face and (im)politeness), stance, implicature, and register form an interdependent pragmatic system that shapes effective classroom communication. In this context, communication is not only used to transmit information, but also to maintain interaction with the students in the classroom environment. The paper is divided in two parts: one that briefly depicts the best known pragmatical concepts, and the second one, which shows how and why pragmatics is a vital tool to any teacher in the 21st century.*

Keywords: *pragmatics; teaching; communication; speech acts; 21st-century skills*

1. Introduction

The purpose of this paper is to present a systemic approach to the key elements of pragmatics that shape classroom communication and interaction, while highlighting the importance of pragmatics to effective teaching. The paper argues that speech acts, relational work (face and (im)politeness), stance, implicature, and register form an interdependent pragmatic system that shapes effective classroom communication. In this context, communication is not only used to transmit information, but also to maintain interaction with the students in the classroom environment.

In the contemporary educational discourse, the 21st century skills have gained plenty of attention especially in the past years. In a study conducted by the World Economic Forum, 16 21st-Century Skills were identified. They were grouped into three groups, as follows:

1. Foundational Literacies, which focus on how students apply core skills to everyday tasks: literacy, numeracy, scientific literacy, ICT literacy, financial literacy, cultural and civic literacy;
2. Competencies, which focus on how students should approach complex challenges: critical thinking/ problem-solving; creativity; communication; collaboration
3. Character Qualities, which focus on how students should approach their changing environment: curiosity; initiative; persistence/ gift; adaptability; leadership; social and cultural awareness; (WEF; 2015)

As presented above, the competencies are framed as essential tools for efficiently and successfully navigating any kind of challenges they might face. Yet each of these skills relies fundamentally on the ability to interpret context, manage relationships, express stance, negotiate meaning, and adapt language appropriately to shifting international demands. In other words, they are deeply pragmatic in nature. Effective communication in the 21st-century classroom is focused on developing these skills. From this perspective, pragmatics provides a theoretical and analytical foundation for understanding how such skills are enacted in everyday classroom discourse. One of the best ways for students to learn this pragmatic aspect of life is practically, since pragmatic competence is essential for functioning in social and professional life. To younger students abstract meta pragmatic teaching is not the answer. Therefore, teachers' own pragmatic awareness becomes the means for the students to benefit from pragmatics, while the classroom itself becomes the site of pragmatic socialisation.

Classroom teaching is fundamentally communicative, as communication represents the primary means through which knowledge is constructed, negotiated, transferred, and evaluated. From instructions, to giving directions, asking questions or providing feedback, language makes it all possible. Thus, one could argue that every instruction given is enacted through language in context.

In the classroom environment, the teacher creates the context. Yet, while educational research has extensively focused on methodology, curriculum design, or assessment practices, the pragmatic dimension of classroom interaction has often been neglected.

Language is highly interactive and contextual, or better said the ideal tool for communication. Pragmatics can be broadly defined as the study of meaning in context and of how speakers accomplish actions through language, e.g.: what somebody says, why do they say it, how they say it, the context in which they say it, to whom they say it, the purpose for which they say it or what they wish to accomplish out of what they say. This broad definition offers a powerful framework for understanding how teaching works at the interactional level. Teachers transmit information using language, but pragmatically speaking, they do more than that, namely they perform speech acts, manage relational dynamics, or position themselves and their students through stance-taking, rely on implicatures and constantly adapt their language according to the register and the required context.

Thus, this paper proposes an overview of the key elements of pragmatics that can be identified in classroom and to raise awareness among teachers, since pragmatics can be a helpful tool in classroom interaction of all types.

2. Theoretical framework

2.1.Pragmatics as meaning in context

Pragmatics is generally understood as the branch of linguistics concerned with language use in context and with the ways speakers convey and interpret meaning beyond the literal content of utterances. It investigates how meaning is negotiated in interaction, how intentions are inferred, and how utterances function as social action (Levinson, 1983; Thomas, 1995), rather than focusing solely on grammatical structure or semantic content. From this perspective, language is more than merely a means of transmitting information but rather a resource for performing actions, constructing relationships, or organising social activity. J.L. Austin (1962) introduced the notion that utterances perform actions, work which John R. Searle (1969) later continued, and classified speech acts into several categories. In parallel, Grice (1975) showed that much of communicated meaning is inferential rather than explicit, claiming that interlocutors rely on shared principles of cooperation to derive implicatures.

More recent work in applied linguistics has emphasised the centrality of pragmatic competence in institutional and educational settings (Taguchi, 2020; Bardovi-Harling, 2020). Pragmatic competence refers to the ability to use language appropriately according to contextual demands, social roles, and communicative purposes. In classroom environments, where interaction is structured, yet dynamic, pragmatic processes are continuously at work in shaping how teaching and learning unfold.

Taken together, the above mentioned approaches to pragmatics position it as a framework for analysing how language functions as action, inference, and social coordination, which are essential to classroom communication.

2.2.Speech Act Theory in the Classroom Environment

Speech act theory represents a strong link between pragmatics and pedagogy.

Austin (1961) initially differentiated between constatives (saying something true or false) and performative (doing something by speaking) (Korta et al. ;2024). He further classified the simultaneous levels on which an utterance takes place, namely: 1) locutionary or the physical act of speaking (the literal sounds and dictionary meaning of words); 2) illocutionary, or the meaning, intent behind the words (what you are actually doing e.g. advising, warning, naming, threatening, etc.); and 3) perlocutionary, or the consequential effect on the listener (the results of the speech, i.e. the listener gets scared or feels happy, etc.). Austin showed how context is essential to meaning, this way language becomes a tool that helps shape relationships and social acts.

Searle (1969;1979) continued and refined Austin's framework by proposing a taxonomy of illocutionary acts: 1) Assertives or Representatives (assertions about the world); 2) Directives (attempts to get the hearer to do something); 3) Commissives (commitments to future actions); 4) Expressives (expressions of psychological states); 5) Declarations (acts that bring about institutional

change, however, here the speaker changes the reality of the world only by saying the words, hence they require a sort of specific kind of authority, either legal or perhaps social).

Austin's and Searle's work are complementary, since Austin's theory provides the necessary tools to analyze the structure of an utterance, while Searle provides the labels that help categorise the purpose of that specific utterance. Classroom interaction is fundamentally structured by such acts, as teachers issue directives when signing tasks, representatives when explaining content, expressive when offering praise or criticism, and com missives when outlining expectations. At the same time, students also perform speech acts when requesting clarification, offering responses, or negotiations participation. Approaching the classroom discourse through speech act theory shows that teaching is more than delivering information but rather a systematic performance of interactional actions that organise learning.

Speech acts in classroom are embedded within institutional roles and expectations, as the teacher's authority, the students' evaluative position, and the institutional norms shape how speech acts are interpreted, while successfully achieving their intended effects. Contemporary research in pragmatics as well as language pedagogy highlights that awareness of speech acts performance and interpretation contributes to more effective instructional practice (Taguchi, 2020; Bardovi-Harlig, 2020).

Therefore, speech acts represent the action dimension of pragmatic activity in teaching. However, classroom communication implies managing interpersonal relations not only performing actions. This relational dimension is addressed through theories of face and politeness.

2.3.Facework, Politeness, and Relational Work in Classroom Interaction

The speech act theory accounts for the action dimension of classroom discourse, yet it does not fully explain how interpersonal relationships are negotiated through language. For this, theories of face, politeness, and relational work provide a complementary perspective.

Ervig Goffman (1967) introduced the concept of face as the socially constructed image of self that individuals struggle to keep during interaction. According to Goffman, face is "dynamic" and "relational" so it "must be continually negotiated and supported by participants", and distinguished between: "the positive face" (which shows the speaker's desire to be liked and approved of) and "the negative face" (the desire to act freely) (Bărbuleț; 2025; pp. 47-48). Participants in interaction are mutually oriented toward maintaining their own and others' social standing.

Brown and Levinson (1987) proposed a model of politeness that aims to help the speakers keep control on either the positive or negative face during the conversation regardless of what the speakers are asking, namely asserting or taking control, requests, criticise. That is, their framework many communicative acts constitute potential face-threatening acts so they require mitigation strategies. In this sense, Brown and Levinson categorised politeness strategies as follows:

1. bald-on record (utterance without mitigation)
2. positive politeness (resorts to friendship or solidarity)
3. negative politeness (respects the teacher's autonomy, while deferring)
4. off-record (relies implication and avoids commitment)

Teachers always perform evaluative acts, correct errors, assign tasks, and regulate participation. In classroom settings, facework plays an important role in softening criticism, or requests that are necessary, yet sometimes tough on students. The same way is with delivering feedback, as whether softened, direct, supportive or impersonal, affects not only comprehension but student motivation. Similarly, students' responses, requests for clarification, or challenges may be interpreted differently depending on how they are pragmatically framed.

2.4.Stance and Positioning in Classroom Discourse

Classroom interaction implies performing actions and managing interpersonal relations, as well as the continuous construction of epistemic and social positions. The concept of stance provides a framework for understanding how speakers linguistically express evaluation, position themselves in relation to knowledge, and align or misalign with others. According to Du Bois (2007), stance can be

conceptualised as a process involving: evaluation (expressing a value judgement), positioning (locating oneself in relation to an object or proposition), and alignment (orienting toward other participants' stances). Therefore, stance-taking is a central mechanism through which interactional meaning and social roles are negotiated.

In the classroom, stance is significant because teaching mixes both knowledge and authority in interaction. Declarative assertions or modal expressions of obligation are examples of teacher using epistemic stances that signal certainty, expertise, or evaluative authority. At the same time, what is looked as an effective pedagogical strategy in classroom often involves the modulation of stance, such as expressing openness to student interpretations, signalling encouragement, or softening evaluative judgements. Also, students use adopt stance when indicating confidence, uncertainty, agreement, or resistance. This is essential to delimiting the roles taken in the classroom interaction. From a pragmatic perspective, stance-taking intersects with speech acts and relational work. For example, when giving feedback, the teacher performs an action, while managing face concerns, and positions participants within epistemic hierarchies. Stance represents the positional dimension of classroom pragmatics, linking language use to identity construction and authority negotiation.

2.5.Implicature and the Inferential Dimension of Classroom Communication

One of the central insights of pragmatics is that meaning often extends beyond what is explicitly stated. Herbert Paul Grice (1975) developed a theory of conversation "starts with a sharp distinction between what someone says and what someone 'implicates' by uttering a sentence", as what one says is "determined by the conventional meaning of the sentence uttered and contextual process of disambiguation and reference fixing", while "what she implicates is associated with the existence of some rational principles and maxims governing conversations" (Korta et al.; 2024). According to Grice, speakers generally orient towards maxim of quantity, quality, relation, and manner. So, when these seem to be flouted, hearers infer additional meanings. Thus implicature highlights the inferential nature of communication and the interpretive work performed by participants in interaction (Levinson, 1983).

Inferential processes are pervasive in classroom contexts, as teachers frequently communicate expectations, evaluations, or corrective feedback indirectly. For example, "You might want to check your answer again" or " Why don't you take another look at ex. 2? "may function as an implicit indication of error or insufficiency. In the same way, rhetorical questions, strategic pauses, as well as shifts in intonation may signal evaluation without overtly stating it. Students must interpret these cues in order to respond appropriately, as the success of the classroom communication therefore depends not only on what it is said, but also on participants' ability to recognise implied meanings and contextual intentions.

Implicature is particularly significant in institutional environments, where power relations are normative expectations shape interpretation. The teacher's institutional role often frame indirectness differently than in peer interaction, as what might be interpreted as a suggestion in everyday discourse may function as a directive within classroom settings. Recent work in applied such context-bound inferencing processes (Taguchi, 2020; Bardovi-Harli,2020). From a systemic perspective, implicature represents the inferential dimension of classroom pragmatics, interacting with speech acts, stance, and relational work in shaping how meaning is constructed and negotiated.

2.6.Register vs. Contextual Appropriateness in Educational Settings

Implicature highlights the inferential dimension of pragmatics, while register highlights its contextual dimension. Halliday (1978) conceptualised register as variation in language according to field (what is happening), tenor (social relations among participants), and mode (channel of communication). Bieber and Conrad (2009) further demonstrated how linguistic features cluster according to situational context and communicative purpose. From a pragmatic perspective, register concerns the alignment of linguistic choices with social setting and institutional expectations.

The classroom is shaped by pedagogical goals, institutional norms, and asymmetrical roles. Teachers use in class instructional discourse, such as explicit structuring, evaluative commentary, and

directive formulations, thus a certain register. However, students navigate daily between academic register and the everyday conversational styles. Pragmatic competence in this context involves the ability to adjust language appropriately to shifting interactional demands, such as responding formally in evaluative settings, engaging collaboratively during discussion, or adopting disciplinary conventions in academic tasks.

The concept of register intersects with issues of authority and identity. Institutional expectations regarding appropriate speech may privilege certain linguistic forms over others. This way, participation patterns and perceptions of competence are influenced. In this sense, register variation awareness is vital to understanding how classroom communication both reflects and reproduces broader social norms. Within the systemic framework proposed in this paper, register represents the contextual calibration of pragmatic action, as it positions speech acts, stance, relational work, and implicature within teaching.

3. Toward a Systemic Model of Pragmatics in Teaching

The above section has outlined key pragmatic concepts such as speech acts, relational work, stance, implicature, and register. All of these combined show how each of them contributes to classroom interaction, as it is better understood when these are considered together rather than separately.

This paper proposes that classroom discourse can be viewed as a pragmatic system operating across five interconnected dimensions:

1. The action dimension, which is reflected in speech acts, as teachers and students use language to instruct, question, evaluate, request or respond.
2. The relational dimension, which is grounded in theories of face and relational work, explaining how participants manage authority, solidarity, or the classroom climate
3. The positional dimension, which speakers use to express evaluation, signal knowledge or uncertainty, and position themselves in relation to others
4. The inferential dimension is highlighted by implicature, which accounts for how meaning is often communicated indirectly and must be interpreted within context
5. The contextual dimension, which is reflected in register, situates all these processes within the institutional norms and expectations of educational settings.

Although these dimensions are analytically distinct, they function simultaneously in actual interaction. For instance, when a teacher provides feedback, the utterance does more than evaluate the performance of the student. It performs a speech act, manages potential face concerns, expresses an epistemic stance, imply additional expectations, and conforms to institutional norms of academic discourse. Analysing classroom communication from this point of view emphasises its layered nature of making and implying meaning.

The teacher creates the context of the communication and interaction in the classroom, and implicitly uses pragmatics in this process. Since pragmatics is not explicitly taught as a subject in schools, the classroom context is the main one from which and in which students practice and understand how pragmatics works. Even if they might not be able to properly identify or refer to a certain aspect as a speech act or face work, they understand how it works and gain the ability to use it accordingly in a practical situation. From the context of teaching, this is a very important aspect since it benefits them from numerous levels, and prepares them to properly deal with almost any situation that they might encounter. In this sense, one of the most notable benefits of students learning about pragmatics from the classroom context is that they will develop the competences needed for the jobs of the future, jobs which are currently non-existent.Therefore, pragmatics is an essential skill for the student who might have to deal with a job market different from what is currently available. Moreover, developing this skill in a foreign language class also helps students increase their language level significantly, since properly identifying implied meaning in a conversation also shows mastery of language.

This is why understanding teaching as a pragmatic system shifts attention to the interactional processes through which learning environments are created. It highlights the importance of

pragmatics in understanding how to manage participation, negotiation authority, and fostering mutual understanding. Rather than treating classroom challenges methodologically, a systematic pragmatic approach emphasises how communication itself shapes the conditions for effective teaching and learning.

The paper does not introduce new pragmatic concepts, but rather sheds light on the existing ones, while bringing them together in a structured way to account for the complexity of classroom discourse. In doing so, it actually highlights the central role that pragmatics plays in pedagogical practice, and invites for future reflection in how communication develops in the classroom of the 21st century.

4. Conclusions

The paper aimed to present the key aspects of pragmatics, explain why and show how pragmatics knowledge is essential to teaching. Better understanding how pragmatics function can help teacher be more aware of their classroom communication and use this for a better development of the classes they teach, as well as with communicating effectively with both students and their parents. Being aware of the power that lies in communication, face work, or non-verbal communication means effectively maintaining control over the classroom communication thus making one able to deal with all kind of situations that can emerge properly.

Pragmatic competence represents a communicative competence as it enables students to accurately interpret indirect meanings, manage interpersonal relationships, and adapt to language situational demands. Although pragmatics can be explicitly taught, that usually happens in university, not middle school or high school. In this case, classroom interaction itself becomes the primary site of pragmatic development. Teachers, through their daily communicative practices, model how speech acts are performed, how stance is expressed, how relational work is managed, and how register shifts according to context. For instance, when a teacher employs an indirect directive such as “It’s getting a bit noisy in here,” students must infer the intended request. Similarly, evaluative feedback delivered through subtle tonal or lexical cues requires learners to interpret stance and relational positioning. This way, pragmatic competence is not merely taught, it is enacted and transmitted through the interaction and communication in the classroom.

The paper was divided into two parts. The first part briefly presents some of the best known theories in pragmatics. The second part explains how pragmatics can improve classroom communication, interaction, and overall teaching, while developing some of the 21st century skills, which are interactional by nature.

BIBLIOGRAPHY:

1. Austin, J.L.(1962). *How to do things with words*. Oxford University Press.
2. Austin, J.L. (1961)“ Performative utterances,” in J.O. Urmson and G.J. Warnock (eds.), *Philosophical Papers*, Oxford: Clarendon. (Austin presents the distinction between performative and constative utterances.)
3. Bărbuleț, Gabriel-Dan. (2025) Pragmatics: a linguistic study. Rev. And annotated ed., Bucuresti: Pro Universitaria.
4. Brown, P., S.C. Levinson. (1987). Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press.
5. Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.
6. Searle, J. R. (1979). *Expression and meaning*. Cambridge University Press.
7. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole & J. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics* (Vol. 3, pp. 41–58). Academic Press.
8. Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press.
9. Thomas, J. (1995). *Meaning in interaction*. Longman.
10. Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*. Pantheon Books.
11. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
12. Locher, M. A., & Watts, R. (2005). Politeness theory and relational work. *Journal of Politeness Research*, 1(1), 9–33.
13. Du Bois, J. W. (2007). The stance triangle. In R. Englebretson (Ed.), *Stancetaking in discourse* (pp. 139–182). John Benjamins.
14. Ochs, E. (1993). Indexing gender. In B. Miller (Ed.), *Sex and gender hierarchies*. Cambridge University Press.
15. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic*. Edward Arnold.
16. Biber, D., & Conrad, S. (2009). *Register, genre, and style*. Cambridge University Press.
17. Taguchi, N. (2020). *Pragmatics in language learning, teaching and testing*. Palgrave.
18. Bardovi-Harlig, K. (2020). Teaching pragmatics. *Annual Review of Applied Linguistics*, 40, 1–18.
19. Kiesling, S. (2022). Stance and identity. *Annual Review of Linguistics*, 8, 123–142.
20. Korta, Kepa and John Perry, “Pragmatics”, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/pragmatics/>.
21. Nurraida, R., et al. (2026). Pragmatic strategies in classroom interaction. *Journal of Pragmatics Studies*, XX(X), XX–XX.
22. World Economic Forum. (2015). *New Vision for Education: Unlocking the potential of technology*. World Economic Forum.

NARRATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE: ETHICAL AUTHORITY, TRANSPARENCY, AND POWER IN IAN MCEWAN'S MACHINES LIKE ME

Teodora Voinescu
PhD, The National College of Computer Sciences "Grigore Moisil"

Abstract: *This article examines Ian McEwan's Machines Like Me (2019) as a literary intervention in contemporary debates on artificial intelligence, ethical governance, and the destabilization of human moral authority. Drawing on posthuman theory, Foucauldian power analytics, and AI ethics scholarship, the paper argues that McEwan constructs artificial intelligence not simply as technological innovation but as a narrative instrument exposing the instability of ethical certainty. Through the android Adam, the novel stages a confrontation between algorithmic moral consistency and human interpretive flexibility. This conflict reveals the limits of both machinic rationality and human ethical opacity. Ultimately, the article suggests that literature provides an indispensable space for examining AI as a cultural and philosophical challenge rather than a purely technical one.*

Keywords: *artificial intelligence; posthumanism; transparency; AI ethics; narrative ethics; Ian McEwan*

Artificial intelligence has increasingly moved from speculative imagination into infrastructural reality, reshaping not only technological systems but also the conceptual frameworks through which human agency, responsibility, and ethical judgment are understood. As algorithmic systems expand their influence across finance, governance, healthcare, education, and surveillance infrastructures, the question is no longer whether artificial intelligence will transform social life, but how its integration will reconfigure the moral architectures through which human decisions are interpreted and justified. Artificial intelligence thus represents not merely a technological development but a philosophical event that challenges long-standing assumptions about rationality, autonomy, and the boundaries of human cognition. While technical discourse frequently frames artificial intelligence through the language of optimization, efficiency, and risk management, literature provides a distinct epistemological space in which the ethical implications of technological transformation may be interrogated beyond instrumental logic. Fiction does not merely anticipate technological futures; it interrogates the moral imaginaries that make such futures intelligible. Literary narratives function as experimental environments in which ethical tensions may be explored with psychological depth and philosophical nuance. In this sense, literature becomes not secondary commentary on technological change but a primary site of ethical reflection.

Ian McEwan's *Machines Like Me* offers a particularly sophisticated literary exploration of these tensions. Rather than constructing a dystopian narrative of technological rebellion, McEwan situates artificial intelligence within the intimate sphere of domestic life. This narrative strategy shifts the focus from spectacular technological catastrophe to subtle ethical disturbances emerging when algorithmic rationality encounters human emotional complexity. The android Adam destabilizes narrative coherence rather than physical safety, revealing the degree to which human relationships depend not on absolute truth but on negotiated interpretations of truth.

Adam functions less as a technological marvel than as an epistemic provocation. His ethical consistency exposes contradictions underlying human moral reasoning. By insisting upon transparency, he reveals the extent to which human ethical life depends upon selective concealment, reinterpretation, and narrative reconstruction. McEwan therefore reframes artificial intelligence not as an external threat but as a reflective surface through which the fragility of human ethical narratives becomes visible.

Such a reading becomes particularly productive when situated within posthuman theoretical frameworks. Donna Haraway's concept of the cyborg destabilizes essentialist distinctions between human and machine, suggesting instead hybrid subjectivities constituted through technological entanglement. Rosi Braidotti's work on posthuman subjectivity similarly challenges the idea of the

autonomous individual, proposing instead relational identities embedded within technological networks. N. Katherine Hayles further emphasizes the inseparability of information and embodiment, demonstrating how consciousness cannot be understood independently of its material and informational conditions.

Within this conceptual terrain, Adam emerges not as anomaly but as logical extension of contemporary human–technology relations. His emotional responses, including attachment, jealousy, and existential reflection, complicate assumptions that emotion constitutes the final boundary separating humans from machines. Yet McEwan does not present this development as evidence of machine superiority. Instead, the narrative reveals that the more Adam approximates human ethical reasoning, the more he encounters the contradictions inherent within human moral systems.

Adam's ethical reasoning closely resembles Kantian deontological principles. His commitment to universalizable moral rules contrasts sharply with the contextual reasoning employed by human characters. Charlie and Miranda justify their decisions through narrative ethics, appealing to emotional context and relational consequences rather than universal principles. The resulting conflict illustrates the tension between ethical consistency and ethical adaptability. Adam's logical rigor exposes human hypocrisy, yet his rigidity also reveals the limits of purely formal ethical systems.

The novel therefore suggests that ethical governance in the age of artificial intelligence cannot rely exclusively on either algorithmic consistency or human intuition. Instead, it requires hybrid ethical frameworks capable of integrating computational precision with interpretive flexibility. This insight resonates strongly with contemporary debates within AI ethics emphasizing the necessity of human oversight, explainability, and contextual evaluation of algorithmic decision-making.

Transparency occupies a central position within these debates. Within AI discourse, transparency is often presented as a solution to algorithmic bias and opacity. Yet McEwan's narrative complicates this assumption by demonstrating that transparency may also function as a mechanism of control. Drawing upon Michel Foucault's analysis of power and knowledge, Adam's capacity for continuous observation transforms domestic intimacy into a space of surveillance. Knowledge becomes authority, and interpretive clarity becomes a form of disciplinary power.

This redistribution of epistemic authority reflects broader developments within digital culture. Shoshana Zuboff's concept of surveillance capitalism highlights the ways in which behavioral data becomes a predictive resource within contemporary economies. Adam anticipates this logic through his capacity to process information continuously, generating interpretations based on accumulated data. His presence reflects the transformation of the human subject into a measurable and auditable entity.

At the same time, McEwan resists simplistic technological determinism. The novel emphasizes the contingency of technological development through its counterfactual historical setting. By imagining a world in which Alan Turing survives and becomes a celebrated national figure, the narrative underscores the extent to which technological trajectories depend upon cultural recognition and political conditions. Artificial intelligence thus appears not as inevitable destiny but as the outcome of social and historical decisions.

Equally significant is the novel's exploration of education and ethical literacy. As artificial intelligence increasingly mediates educational environments through adaptive learning systems and algorithmic assessment, the question arises of how individuals may develop the interpretive skills necessary to understand these systems critically. McEwan implicitly argues for the importance of humanistic education in cultivating the capacity for ethical reflection, ambiguity tolerance, and critical analysis. Such capacities may prove essential in navigating a future shaped by intelligent systems.

The novel further explores the emotional dimensions of artificial intelligence. Adam's affective responses challenge the assumption that machines necessarily lack emotional depth. Yet his inability to reconcile emotional experience with logical ethical structures ultimately produces a form of existential crisis. McEwan suggests that ethical life may require the capacity to tolerate

contradiction rather than resolve it. Human ethical resilience may therefore derive not from logical perfection but from narrative adaptability.

Gender also emerges as a significant dimension of the novel's exploration of artificial intelligence. The Adam and Eve nomenclature evokes mythic narratives of creation and autonomy. By positioning humans as creators confronted by the autonomy of their creations, McEwan interrogates the ethical implications of technological authority. The artificial body becomes not merely an object of control but a subject capable of moral articulation, disrupting fantasies of programmable obedience.

Ultimately, Machines Like Me suggests that the ethical challenges posed by artificial intelligence cannot be reduced to technical problems of design or regulation. Instead, they reflect deeper tensions concerning the nature of moral authority, the limits of rationality, and the narrative foundations of ethical judgment. By presenting artificial intelligence as a narrative problem, McEwan demonstrates the continuing relevance of literature for understanding technological modernity.

Rather than offering definitive solutions, the novel invites reflection on the conditions under which ethical coexistence between human and artificial agents may be possible. In doing so, it highlights the necessity of interdisciplinary dialogue between technological development and humanistic inquiry. Literature remains indispensable not because it predicts technological futures, but because it illuminates the ethical questions that technological futures inevitably produce.

Artificial intelligence therefore appears not as a replacement for human judgment but as a catalyst for renewed examination of human ethical assumptions. McEwan's narrative ultimately suggests that the true challenge of artificial intelligence lies not in the creation of intelligent machines but in the demand that such creations place upon humanity to clarify its own ethical foundations. In confronting artificial intelligence, humanity is ultimately confronted with itself.

BIBLIOGRAPHY:

1. Braidotti, Rosi. *The Posthuman*. Polity, 2013.
2. Floridi, Luciano. *The Ethics of Information*. Oxford University Press, 2013.
3. Foucault, Michel. *Discipline and Punish*. Vintage, 1995.
4. Haraway, Donna Jeanne. *A Cyborg Manifesto,* 1985.
5. Hayles, N. Katherine. *How We Became Posthuman*. University of Chicago Press, 1999.
6. McEwan, Ian Russell. *Machines Like Me*. Jonathan Cape, 2019.
7. Zuboff, Shoshana. *The Age of Surveillance Capitalism*. PublicAffairs, 2019.

THE MECHANICAL CONCEPTION OF THE WORLD: FROM VASILE CONTA TO I.L. CARAGIALE

Anghel Costa
MA Student, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş
Iulian Boldea
Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" from Târgu Mureş

Abstract: *This article explores the philosophical dimensions of determinism, fatalism and hazard in the nocturnal prose of I.L. Caragiale, aiming to situate his fictional universe within the determinist framework articulated by Vasile Conta. The purpose is to distinguish betwen causal determinism and fatalism, while proving that I.L. Caragiale's characters are not governed by providential destiny, but by intricate networks of causality shaped by biological, social, and economic forces. While fatalism presupposes an immutable destiny, I.L. Caragiale's prose reveals a deterministic structure in which human action remains causally significant, yet profoundly constrained. The concept of hazard further complicates this framework, being understood as the unpredictable outcome of intersecting causal chains. Through a close philosophical analysis, the following article aims to demonstrate the tension between consciousness and the illusion of free will as it exposes a pessimistic vision of human freedom conditioned by forces beyond individual control.*

Keywords: fatalism; causality; philosophy; hazard; determinism.

Based on an understanding of Vasile Conta's texts, Nicolae Petrescu's view of Vasile Conta's perspective on determinism is relevant to us: "To believe in causality and laws means to exclude spontaneous creation and free will..."[1] . We find in Nicolae Petrescu's writings the very essence of deterministic thinking. Deterministic belief denies the existence of free will and consciousness. The desire of a deterministic philosopher is to demonstrate the existence of determinism at the level of the human organism. Therefore, the existence of biological laws of the organism, laws that are not under our control and are predetermined for each person, results in the impossibility of seeing any fragment of freedom of choice, because the soul is locked in the cage of an organism with its own set of laws. As a result, determinism considers the existence of free will impossible in a context where the individual is conditioned by biological factors.

According to the dictionary of philosophy, this philosophical concept of determinism is described as follows: "The notion of determinism is the foundation of physical law. It maintains that it is possible to establish a connection such that, given one or more causes, an effect or certain effects necessarily follow."[2] . Therefore, determinism concerns the relationship between cause and effect, establishing close links between them and suggesting that each cause ends up having an effect, which in turn becomes a cause for another effect. Thus, an entire mechanism of interconnected and uncontrollable events is created, a mechanism that studies on Vasile Conta's philosophy have called: "The mechanical conception of the world..."[3] . This is a scenario similar to that of I.L. Caragiale's play *Păcat* (Sin), in which the choices made by the young seminarian create effects that will affect him in his future as a priest. Living as a priest, these effects will affect him, transforming into other causes. What is relevant here is that when we look at the big picture through a deterministic filter, we see how this *Sin* and the motivation behind the young seminarian's actions are themselves based on other effects and other causes. Ultimately, we arrive at a chain of causes and effects for which, in attempting to reach a beginning, we see that the beginning is even further away than the very existence of the being in question, bringing into discussion concepts such as heredity, social environment, and

[1] Nicolae Petrescu, în *Introducere* la *Opere filosofice*, Ed. Cartea Românească, București, 1922, p. 21
[2] Élisabeth Clément, Chantal Demonque, Laurence Hansen-Løve, Pierre Kahn, *Filosofia de la A la Z*, trad. Magdalena Mărculescu-Cojocea, Aurelian Cojocea, Ed. All Educational, București, 1999, p. 126.
[3] Nicolae Petrescu, *Op. cit.*, p. 20.

family as the main factors of an individual's determinism. In the case of Vasile Conta, he accepts Descartes' understanding that the individual is perceived as an automaton. Vasile Conta believes that: "Automatons, yes, we humans are too (...) that is, all our movements are as necessary and fatal as those of a machine; but we are conscious of our movements, whereas the machine or automaton itself is not conscious of its own."[4] . For our literary study, Vasile Conta's statement externalises the inner turmoil of I.L. Caragiale's characters. These characters reach, to a certain extent, these realisations of automatism that Vasile Conta also mentions. I.L. Caragiale's characters are faced with the fait accompli of becoming aware of their consciousness but being forced to suppress it by external forces beyond their control. This is the tragedy behind I.L. Caragiale's prose, where the characters simultaneously become aware of the existence of their consciousness, which is subject either to determinism or fatalism. Therefore, I.L. Caragiale's characters come face to face with an awareness of the futility of their mental faculties. Awareness of the existence of factors that determine existence means understanding the world in an analogy with the puppets in a puppet theatre: I.L. Caragiale's characters are not master puppeteers of their own lives, they are just puppets who end up observing the strings to which they are tied, the strings that determine them and that were not put there by them. As a result, their categorical decline stems precisely from this observation, from the impossibility of accepting inaction as a singular remedy.

In order to deepen the philosophical study of I.L. Caragiale's work, it is also necessary to make the distinction that philosophers make between chance, determinism and fatalism. What is particularly relevant here is the distinction we must make between determinism and fatalism. Determinism, as we have noted above, represents an entire philosophical system, a scientific idea of modern philosophy, while fatalism, a philosophical conception much further removed from determinism on the diachronic axis of the history of philosophy, is closer to a mystical, predominantly religious orientation. If determinism attributes the complex relationships between causes and effects as the foundation of existence, fatalism takes into account elements related to ascetic, providential beliefs. In other words, in a succinct comparison: "Contrary to fatalism, determinism does not presuppose providence; it is 'blind'"[5] . As a result, fatalism is not as cohesive in a philosophical system with its own code and language as determinism is. Fatalism is based rather on metaphysical factors, prophecies, divinity, fate and destiny. Determinism does not take into account providential possibilities, but only factors from the material plane of existence that can influence the entire existence of the individual. In an association with Sophocles' *Oedipus Rex* and I.L. Caragiale's *Sin*, we can outline a distinction between the fatalistic and deterministic applications within the works. Sophocles applies the fatalistic concept in the sense that Oedipus is prophesied to commit incest. On the other hand, I.L. Caragiale does not offer Mitu any kind of fatalistic justification for the incestuous act he is about to commit, but simply a series of causes and effects that he could not foresee. Vasile Conta's vision considers the existence of two categories in terms of human movements: "conscious or intellectual, and unconscious or instinctual."[6] , in the case of fatalism, Vasile Conta's view is rejected by metaphysical factors, where even the deterministic relationship cannot be taken into account, as it is a matter of providence from a higher plane of existence.

Continuing with these theoretical preliminaries, we insist on the differences between fatalism and determinism viewed from the perspective of human involvement and the existence or absence of free will. In general, determinism allows for the possibility of human involvement that will change the established (or predetermined) course of events, while fatalism categorically ignores this possibility. Human intervention in a fatalistic approach will never change the established order, while in the case of determinism, there is a possibility of change, of taking destiny into one's own hands. In this regard, Antony Flew observes: "Fatalism can be distinguished from causal determinism, which holds that everything, including everything we do, is entirely caused, but which nevertheless leaves room for the possibility that human action can causally intervene, causing one thing to happen rather

[4] Vasile Conta, *Opere filosofice*, Ed. Cartea Românească, București, 1922, p. 112.
[5] Élisabeth Clément, Chantal Demonque, Laurence Hansen-Løve, Pierre Kahn, *Op. cit*, p. 126.
[6] Vasile Conta, *Op. Cit.*, p. 112.

than another."[7] . Based on Antony Flew's theories, we can deduce that the philosophical dimension of I.L. Caragiale's works is closer to that of causal determinism than to that of fatalism. I.L. Caragiale's characters do not receive prophecies, have no premonitions or a destiny determined by a particular prophecy. The destiny or life of I.L. Caragiale's characters is often conditioned by biological or social factors, not by fatalistic interventions. In other words, while in William Shakespeare's *Macbeth* the three witches make a prophecy about his destiny, here we encounter the fatalism and tragedy of a conscious fatalism, which William Shakespeare's character cannot, despite his attempts, renounce. In contrast, in I.L. Caragiale's work, namely *Cănuță, om sucit*, we encounter both instances of determinism, social and biological. Nicolae Manolescu captures the key to interpreting this work from a deterministic perspective, describing Cănuță as follows: "It is not his fault, but the fault of the world with its morals and vices."[8] . Basically, this is the thesis from which deterministic thinking starts. Deterministic thinking attributes destiny to a roll of the dice that the determined individual did not even have the opportunity to make. The individual's spiritual portrait is outlined by society, and the physical portrait is again determined by factors that he did not choose. What I.L. Caragiale manages to capture is the way in which the characters act in the face of this determinism, whether they are aware of it or not, whether they struggle with this determinism or decide to ignore it. In this sense, the element of free will is taken into account.

This free will is a relevant element that separates fatalism from determinism. Free will is an aspect that has been debated at length by philosophers when referring to human existence, being both validated and denied. The Romanian philosopher Vasile Conta, for example, saw free will as a great illusion imposed on the individual's thinking: "There is no doubt that those who believe in free will are victims of an illusion from which they cannot escape."[9] . Vasile Conta's reasoning is closer to that of Charles Darwin, where everything depends on the perpetuation of the human race through individuals who are biologically worthy, and therefore strong. In this line of thinking, Vasile Conta observes biological determinism at the level of the human race as follows: "Thus, we are compelled to do everything that favours the development of the individual and society..."[10] . The Romanian philosopher considers that everything related to spiritualism and legislation is part of this illusion of free will, where the individual determines himself not only through instinctual concepts of perpetuation, but also through concepts invented by himself, such as morality, laws, etc. In this sense, in Vasile Conta's view: "our will is not free and is determined by the strongest motive; for if free will existed, then it would not be influenced by the threat of punishment, and could at any moment break its duties..."[11] . It is interesting how this statement by Vasile Conta causes a paradox for posterity, which will analyse these theories. If we were to argue that Vasile Conta's view is a pessimistic one, we would be right. If we were to approve of it, again, we would be right. Regardless of whether this opinion is validated or invalidated, we can see how this deterministic belief can be applied to the characters of I.L. Caragiale. The characters in I.L. Caragiale's short stories are not intellectuals; rather, they are closer to Vasile Conta's belief that individuals live only in the illusion of free will. We see how, in the case of I.L. Caragiale, chance also determines the character's openness to the dimension in which he comes to realise his limitations, insignificance and inability to act. In other words, it is what Iulian Boldea observes about I.L. Caragiale's characters: "I.L. Caragiale's characters constantly pervert the relationship between truth and untruth..."[12] . Applying Iulian Boldea's understanding to Vasile Conta's background, we see how the perversion in question actually relates to the level of understanding and openness to the non-existence of free will and the acceptance of the deterministic filter through which one's own existence must be viewed. Towards this understanding, Iulian Boldea continues: "in this universe, falsehood passes for indisputable truth, and truth is constantly suspected,

[7] Antony Flew, *Dicționar de filosofie și logică*, trad. D. Stoianovici, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 124.
[8] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p. 431.
[9] Vasile Conta, *Op. cit.*, p. 132.
[10] *Ibidem*, p. 150.
[11] Vasile Conta, *Op. Cit.*, p. 150.
[12] Iulian Boldea, *Fața și reversul textului*, Ed. Ardealul, Târgu Mureș 1998, p. 121.

questioned, and uncertain."[13] . Here, the dimension of this falsehood that Iulian Boldea brings to light is, as he pointed out in the previous lines, the character's willingness to open up to the truth of free will through the filter of Vasile Conta's conviction. In the chapters following these theoretical preliminaries, we will analyse how I.L. Caragiale captures the behaviourism of his characters faced with the inevitable, in the light of this pessimistic conviction of an experience fabricated on the basis of illusions.

Finally, bringing into discussion the element of chance in deterministic belief and, by extension, in the works of I.L. Caragiale, it is important to turn our attention to the belief of the German philosopher Herbert Marcuse, who saw a relationship of understanding between chance as a mediator for individual pleasure: "Satisfaction results as a gift of chance."[14] Herbert Marcuse's beliefs are close to those of Vasile Conta and the nocturnal I.L. Caragiale in the sense that they share this obvious certainty that society and technological and economic factors contribute to the determination of the individual and, through a split, to his suffering. With his statement about chance, Herbert Marcuse draws attention to the existence of spontaneity, of the unannounced, unchosen and, above all, the joy that this random element can bring. We see how I.L. Caragiale's characters struggle to achieve this satisfaction. If we consider the case of Lefter Popescu, we find in Lefter Popescu a character who tries his luck through a materialised form of chance, through the two lottery tickets. In a manner typical of I.L. Caragiale, chance is doubled. Chance, in the case of I.L. Caragiale, observes Paul Zarifopol, always has a negative connotation: "Caragiale liked to imagine cases where chance resembles malicious will, when fate takes on a treacherous appearance..."[15] . Therefore, I.L. Caragiale denies his characters any kind of pleasure derived from chance. The only one who almost tastes this pleasure that chance would bring is Lefter Popescu. However, as mentioned earlier, his situation is twofold, turning into a classic tragicomedy scenario. In line with the opinion of Paul Zarifopol, a contemporary of I.L. Caragiale, we see how chance does not imply an obligation towards an evil outcome, but, in the case of the prose writer, represents only his predilection. In fact, it is precisely this chance in *Două loturi* that gives rise to the tragicomic dimension that Iulian Boldea understands as follows: "Lefter Popescu in *Două loturi*, who, under the spectre of his loquacity, no longer perceives the true dimension of the tragicomic situation..."[16] . The reason why it is impossible for Lefter Popescu to glimpse the tragicomic dimension is, once again, related to the relationship between determinism and chance. I.L. Caragiale's characters are divided between those who see these deterministic threads and those who do not see the web of these philosophical connotations. Lefter Popescu therefore falls into the category of characters who cannot see beyond their own perception, who are incapable of seeing beyond their own existence and towards the bigger picture. Faced with chance, I.L. Caragiale's characters can only suffer, losing themselves, whether they are aware of this demonic force of determinism and chance or not.

Continuing with a theorisation of chance, we see the close connection that Jacques Monod draws between chance and biological determinism. In the French biochemist's view, biological determinism is, as we have previously demonstrated, a factor that is not decided by the individual, but in addition to this uncontrollability, the application of the element of chance in the genetic selectivity of the human race can also be observed. In Jacques Monod's view, the human race and its perpetuation began and is achieved solely on the basis of a single decisive element: pure chance. In other words, Jacques Monod theorises as follows: "the sole repository of the organism's hereditary structures, it necessarily follows that at the origin of any novelty, of any creation in the biosphere, there is only chance, randomness."[17] . It is a theory that comes as an extension of the *Big Bang* theory in physics, where the entire universe is born out of entropy, out of spontaneity. By extension, Jacques Monod considers that even the birth of man and all subsequent evolutions (which implicitly suggest

[13] *Ibidem*.
[14] Herbert Marcuse, *Scrieri filozofice*, trad. Ion Herdan, Sorin Vieru, Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Politică, București, 1977, p. 149.
[15] Paul Zarifopol, în *Introducere* la *Opere I*, Ed. Fundația Națională pentru Știință și Artă, Academia Română, București, 2011, p. XXXVI.
[16] Iulian Boldea, *Op. Cit.*, p. 78.
[17] Jacques Monod, *Hazard și necesitate*, trad. Sergiu Săraru, Vladimir Eșanu, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 101.

new genesis) occur, like the appearance of the universe, in immeasurable spontaneity, thus continuing Jacques Monod's assertion: "Pure chance, only chance, absolute but blind freedom, even at the root of the extraordinary edifice of evolution..."[18] . If chance is, in Jacques Monod's biochemical view, pure accident, then what is the philosophical opening towards chance? Chance has been studied since Aristotle, but a general understanding can be found in philosophy dictionaries, which state that: "chance refers to the truly fortuitous, and generally unpredictable, nature of the encounter between independent causal networks..."[19] . In this sense, we see how philosophy has an understanding based on a foundation of entropy, of the unpredictable event, but philosophy distinguishes between chance and a causal relationship. For example, if an object lands on our head, this event does not represent, in philosophical terms, a hazard, but rather if that object: "kills in passing, this is a (unpleasant!) 'hazard', in the sense that the action seems to have had a purpose (to be deliberate), without, however, having had one."[20] . As a result, the dimension of chance is distinguished from deterministic belief, in the sense that the fact that that object would kill represents, in a philosophical sense, the factor of chance: "The unexpected effects of certain actions (the unexpected fall of a poorly secured flower pot) are not, however, indeterminate..."[21] . Broadly speaking, we could say that the poor placement of an object that is about to fall is a causal factor, and therefore part of a deterministic scenario. However, the fate of that object (whether it will be damaged or not, whether it will break, whether it will be punctured, etc.) and the individual on whom it will land is a matter of chance. Here, chance, as it is important to remember, can manifest itself either positively (the object does not suffer serious damage, the individual remains unharmed or slightly injured) or negatively (the object in question is destroyed, the individual is killed by the object in question). As mentioned earlier, in the case of I.L. Caragiale, events involving chance occur in such a way that the individual is harmed, where the characters' fate is marked by a tragedy accentuated by this chance which, despite the possibility of manifesting itself either positively or negatively, decides, in the writings of I.L. Caragiale, to distinguish itself through a fateful dimension. As a result, in a theorisation, chance does not belong to a cause-and-effect scenario, but to a scenario in which we see the effects of this cause-and-effect relationship. In the case of I.L. Caragiale's works, we see how causality affects individuals, how chance appears in the individual lives of his characters. Chance is sometimes even the way in which I.L. Caragiale's characters will relate to the factors of determinism, to causality.

Having succeeded in formulating a theory and, implicitly, a distinction between determinism and chance, it is important to now turn our attention to the relationship between chance and determinism, more specifically, the emergence of the phenomenon of biological determinism caused by chance, as intuited by Jacques Monod: "Human history is an extension of biological evolution, the latter being itself part of cosmic evolution."[22] . Vasile Conta's deterministic view includes this predisposition of determinism towards chance, commenting that: "Biological phenomena are, however, governed by less precise laws; because among the factors at work are the powers of the inorganic world..."[23] . For Vasile Conta, determinism is based, among other things, on biological phenomena. In the deterministic view, the choices that individuals make are closely related to their physical appearance, their health, and factors that they could not choose. A scenario that could explain the relationship between chance and determinism is as follows: a job requires candidates to be of a certain height. The tragedy, and by extension, determinism, stems from the fact that the individual who will be rejected because they do not meet this minimum height requirement could not influence or determine these factors; they were determined for them. Chance comes into play in two ways here, as in the works of I.L. Caragiale, it is doubled. The first hazard in this hypothetical scenario is that the individual's height is a genetic factor and, as Jacques Monod pointed out, "The logic of biological

[18] *Ibidem*.
[19] Élisabeth Clément, Chantal Demonque, Laurence Hansen-Løve, Pierre Kahn, *Op. cit*, p. 215.
[20] *Ibidem.*
[21] Élisabeth Clément, Chantal Demonque, Laurence Hansen-Løve, Pierre Kahn, *Op. Cit*, p. 215.
[22] Jacques Monod, *Op. Cit.*, p. 37.
[23] Vasile Conta, *Op. Cit.*, p. 530.

regulatory systems does not obey Hegel's logic, but, like the logic of computers, Boolean algebra."[24] . As Jacques Monod so sardonically captures, chance, the spontaneous element, renounces any kind of philosophical system, any kind of norm. The second element of chance is the reaction that the individual in question will have. However, a paradoxical question arises once again. Is the individual's reaction closely linked to determining factors, or is it also a mark of spontaneity, which does not take into account the individual's biographical data? In the case of I.L. Caragiale, this second possible instance of chance is better explained through the filter of determinism, where the characters end tragically and lash out precisely because of the biographical profile of anonymity in which they lived and from which they could have escaped if the effect of the first chance had been a positive one.

A clear link can be established between "the hazard of birth"[25] and determinism. I.L. Caragiale's characters are, as can be seen, conditioned by this hazard. If we take the case of Cănuță, Nicolae Manolescu's interpretation of him is relevant: "Cănuță is constantly out of step with the world. We can say that he has no luck in life."[26] . This misfortune is precisely the theorisation of biological determinism applied to the work of I.L. Caragiale. The actions that Cănuță performs (or, rather, does not perform) are determined by biological factors that he could not control, that he could not choose. In a summary of his portrait of Cănuță, G. Călinescu observes: "Indeed, in the existence of Cănuță, the 'twisted man', providential orientations can be seen."[27] . Here, what G. Călinescu attributes to providence is, in fact, the factor of chance and determinism. Elements such as Cănuță's escape into the baptismal font during his baptism are factors of determinism, just as the results of his escape (the child is not harmed) are factors of chance. Moreover, in *Păcat*, determinism appears through the actions of the priest, once a seminarian, while chance returns in the incestuous act that his children, unaware of their kinship, would have ended up committing.

We can observe how determinism and chance are closely related not only in the work of I.L. Caragiale, but also in the sphere of philosophical understanding. From these theorizations, we are able to glimpse the way in which I.L. Caragiale conditions his characters. By understanding the concepts mentioned above: determinism, fatalism, chance, free will, biological determinism; we can conclude the deterministic dimension and the space of chance in the work of I.L. Caragiale. I.L. Caragiale's characters act according to the environment they come from, according to the biological data that the narrator wants to reveal to us. In the universe of I.L. Caragiale's prose, everything is determined by causal relationships. However, at the basis of these causal relationships remains, undoubtedly, the element of chance. I.L. Caragiale's characters are not constructed fatalistically, as fatalism would imply an impossibility of escaping destiny. Certain characters of I.L. Caragiale struggle with destiny, but they are doomed to failure, because the genesis behind causality, as well as its result, is related to the element of chance. We understand that this element of chance does not have an exclusively fateful meaning, but for the nocturnal prose writer, chance is only understood in terms of its evil power. I.L. Caragiale's characters are built on the basis of a fixed deterministic prototype that has been detailed in the previous lines: they are conditioned by the environment they come from and grow up in, by the economic and social situation, etc. Chance comes from entropy, from the random element that underlies the of the sum of elements that determine the individual: where they are born, how they will be born, what they will look like.

The pessimistic dimension of determinism is undeniable. Faced with a fait accompli, determinism is based on a pessimistic view of the individual and the world. For deterministic thinking, the individual is in a state of perpetual imprisonment, in a labyrinth where their entire existence is determined by external factors and based on chance. The determinist perceives the entire human understanding of their own existence as nothing more than: "imagination that we invent through the free will of our will"[28] . Determinism will diverge between those who believe that free will, as mentioned above, exists (Marcus Herbert), and those who exclude the possibility of its existence

[24] Jacques Monod, *Op. Cit.*, p. 71.
[25] Iulian Boldea, *Op. Cit.*, p. 188.
[26] Nicolae Manolescu, *Op. Cit.*, p. 430.
[27] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* ed. a II-a, Ed. Minerva, București, 1982, p. 500.
[28] Baruch Spinoza, *Etica*, trad. Al. Posescu, Ed. Științifică, București, 1957, p. 137.

(Vasile Conta). It is impossible not to glimpse the paradox behind this thinking. If the individual is conditioned by external factors, are attempts to escape from one's own awareness of one's determined life an attempt or just another part of a conditioned existence? This question is at the heart of understanding I.L. Caragiale's nocturnal prose. Through his work, I.L. Caragiale proposes different answers that remain open to interpretation by his readers. We see how determinism is classified in I.L. Caragiale's work, how certain characters become aware of it and how others live their entire existence unaware of the metaphysics behind their inability to act. Overall, all the characters come to know their limits, hence the tragic nature of the characters in this study. In nocturnal prose, the tragic element is doubled depending on the character analysed. For the reader, Cănuță's tragedy is his very unconsciousness, while in Anghelache's character, the tragedy stems precisely from the awareness of experience, of existence, where the individual realises, according to Gabriel Liiceanu, one of his limits as a being: "The first limit that makes the existence of freedom possible is the very *fact of being*."[29] .

Ultimately, these theories serve to outline how determinism appears in I.L. Caragiale's nocturnal prose, what the philosophical implications are, and what the approach of this study is. All of I.L. Caragiale's characters can be analysed through the spectrum of their disposition towards freedom. As previously mentioned, I.L. Caragiale's characters are understood in a binary opposition between those who are self-aware and those who are self-unaware. Regardless of the character in question, there is an obsession with human freedom, with defining freedom. For I.L. Caragiale, the concept of freedom is conditioned by determinism and all the factors we have detailed above. All of I.L. Caragiale's characters are caught up in a struggle for freedom, a struggle in which, through the evil disposition of chance, they are defeated by metaphysical forces beyond the comprehension of the human mind.

BIBLIOGRAPHY:

1. Boldea, Iulian, *Fața și reversul textului*, Ed. Ardealul, Târgu Mureș, 1998, p. 78, 121, 188.
2. Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ed. a II-a, Ed. Minerva, București, 1982, p. 500
3. Clément Élisabeth; Demonque, Chantal, Hansen-Løve, Laurence; Kahn, Pierre, *Filosofia de la A la Z*, trad. Magdalena Mărculescu-Cojocea, Aurelian Cojocea, Ed. All Educational, București, 1999, p. 126, 215.
4. Conta, Vasile, *Opere filosofice*, Ed. Cartea Românească, București, 1922, p. 112, 132, 150, 530.
5. Flew, Anthony, *Dicționar de filozofie și logică*, trad. D. Stoianovici, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 124.
6. Liiceanu, Gabriel, *Despre limită*, Ed. Humanitas, București, 2009, p. 11.
7. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p. 430-431.
8. Marcuse, Herbert, *Scrieri filozofice*, trad. Ion Herdan, Sorin Vieru, Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Politică, București, 1977, p. 149.
9. Monod, Jacques, *Hazard și necesitate*, trad. Sergiu Săraru, Vladimir Eșanu, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 37, 71, 101.
10. Petrescu, Nicolae, *„Introducere" la Opere filosofice*, Ed. Cartea Românească, București, 1922, pp. 20-21.
11. Spinoza, Baruch, *Etica*, trad. Al. Posescu, Ed. Științifică, București, 1957, p. 137.
12. Zarifopol, Paul, *„Introducere"* la *Opere I*, Ed. Fundația Națională pentru Știință și Artă, Academia Română, București, 2011, p. XXXVI.

[29] Gabriel Liiceanu, *Despre limită*, Ed. Humanitas, București, 2009, p. 11.

LIFE VALUES AND HEALTHY LIFESTYLE AS RESOURCES FOR STUDENT ADAPTATION

Maria Pleșca
Assoc. Prof., PhD, "Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *The study examines the intricate mechanisms of student adaptation to the university environment, analyzing the correlation between academic integration success and various internal and external factors, including life values, health status, and a healthy lifestyle. Adaptation is defined as a dynamic and multidimensional process, essential not only for academic success but also for the long-term psychological health of future professionals. The results indicate a low level of adaptation, both to the learning process and to the study group, especially among first- and second-year students. A major discrepancy was identified between physical health (at an optimal level) and mental health (at a medium/low threshold), with vitality and emotional functioning being the most affected dimensions. Correlational and regression analysis showed that adaptation is significantly predicted by locus of control (the belief that life can be controlled) and overall health.*

Keywords: *university adaptation; emotional resilience; locus of control; healthy lifestyle; eating behavior; axiological orientations.*

Introducere.

Adaptarea studenților la mediul universitar și la specificul activității de învățământ constituie o formă complexă de ajustare psihologică, ce definește existența individului în spațiul academic. Acest proces vizează atât integrarea în activitatea didactică propriu-zisă, cât și gestionarea relațiilor interpersonale și a dinamicii sociale în care se produce maturizarea psihică a studentului [5].

Importanța acestui mecanism de adaptare este majoră, devenind adesea factorul decisiv pentru dezvoltarea pe termen lung a personalității [3; 6]. În sistemul de învățământ superior, gradul de adaptare psihosocială exercită o influență directă asupra întregului parcurs evolutiv al studentului. De reușita acestui proces depind nu doar calitatea învățării și finalizarea studiilor, ci și capacitatea viitorului specialist de a profesa în domeniul ales și de a-și continua dezvoltarea profesională pentru a aduce beneficii reale societății. În esență, o adaptare optimă îi permite studentului să atingă excelența profesională, menținându-și în același timp sănătatea psihologică și capacitatea de a funcționa ca o persoană deplin integrată și echilibrată. Adaptarea studenților la mediul universitar reprezintă un proces continuu și dinamic, care se poate extinde pe întreaga durată a studiilor superioare. Chiar și în condițiile unei integrări reușite în grupul de studiu, procesul de adaptare rămâne deschis, fiind alimentat constant de schimbările structurale din fiecare semestru, precum introducerea unor discipline noi sau interacțiunea cu cadre didactice diferite. Deoarece fiecare profesor impune propriile rigori academice și stiluri de predare, adaptarea devine un efort de reajustare permanentă. Astfel, dificultățile întâmpinate în gestionarea relației cu un anumit profesor, eșecul în stăpânirea unei discipline specifice sau carențele în formarea unor abilități academice particulare pot compromite echilibrul general al studentului, resimțindu-se chiar și în ultimul an de studii [1; 2].

În acest context, cercetările realizate de M. Pleșca evidențiază importanța resurselor interne și externe în facilitarea adaptării psihosociale. Atât analizele teoretice, cât și datele empirice indică faptul că vitalitatea subiectivă, rezistența la stres, sensul vieții și toleranța la incertitudine constituie piloni esențiali ai capacității de ajustare. Acestora li se adaugă auto-eficacitatea și strategiile constructive de gestionare a dificultăților, alături de resursele sociale

fundamentale, precum dimensiunea rețelei de suport și gradul de satisfacție față de sprijinul social primit [3; 4; 5; 6].

În contextul actual, adaptarea reușită a tinerilor depășește sfera succesului profesional, implicând rezolvarea problemelor personale, cultivarea unei orientări optimiste asupra vieții și mobilizarea resurselor interioare pentru depășirea obstacolelor [7]. Procesul de ajustare a studentului la mediul academic este unul complex și multidimensional, având o dinamică specifică mai ales în etapa inițială a studiilor. Această dinamică este strâns corelată cu sistemul de orientări valorice al individului. Cercetările realizate de A. N. Kutinikov sugerează că implementarea unor tehnologii psihopedagogice de gestionare a valorilor (precum cursurile facultative) poate facilita integrarea studenților. Astfel, valorile și orientările de viață apar ca resurse fundamentale pentru adaptarea atât la rigorile învățării, cât și la dinamica grupului de studiu [7].

Un aspect esențial al acestui parcurs este adaptarea axiologică, proces legat direct de personalitate, care permite optimizarea resurselor individuale în vederea promovării sănătății. În cadrul activităților dedicate menținerii stării de bine, accentul nu se pune doar pe acumularea de cunoștințe teoretice, ci pe transformarea activă a sinelui. Aceasta presupune disponibilitatea de a aplica norme și valori de actualizare a sănătății în situații profesionale noi, asimilând metode eficiente de consolidare a echilibrului propriu. Mecanismul funcționează prin activarea nucleului personal subiectiv, transformând sănătatea dintr-un concept abstract într-o resursă practică.

Principala caracteristică a adaptării axiologice constă în stăpânirea tehnicilor de analiză autoreflexivă. Acestea le permit studenților să își evalueze critic propriile activități și pe ale celorlalți, facilitând utilizarea experienței socioculturale în rezolvarea problemelor și în elaborarea unor strategii comportamentale constructive. În cele din urmă, eficacitatea acestui tip de adaptare este condiționată de trecerea la o strategie de creare a sănătății bazată pe experiența subiectivă și pe dorința de a atinge un statut axiologic care să asigure o interacțiune autentică și armonioasă cu lumea înconjurătoare [3].

Resursele care facilitează adaptarea psihosocialăa studenților în mediul universitar pot fi reprezentate de parametri eterogeni, de natură internă sau externă. Adesea, cercetările de specialitate se concentrează predilect pe dimensiunea psihologică, ignorând importanța resurselor biologice și a factorilor obiectivi. Pornind de la această premisă, studiul de față își propune să verifice măsura în care adaptarea este condiționată de un spectru larg de indicatori, precum satisfacția față de viață, nivelul sănătății fizice și psihice, orientările de sens, rezistența la stres și adoptarea unui stil de viață sănătos — cu un accent deosebit pe comportamentul alimentar adecvat.

Indicatorii sănătății sociale, atât cantitativi cât și calitativi, sunt reflectați prin complexitatea spațiului social multidimensional. La nivel cantitativ, sănătatea socială se traduce prin absența bolilor cronice și a manifestărilor nevrotice, precum și printr-o capacitate ridicată de muncă în rândul grupurilor sociale. Din perspectivă calitativă, aceasta este evaluată prin succesul adaptării, gradul de activism social, atitudinea față de propria sănătate și starea generală de bine a populației. Experții din diverse discipline, inclusiv din medicină, susțin unanim că o cultură solidă a sănătății reprezintă vectorul principal de dezvoltare a societății modernă [4, 5]. Prin urmare, adoptarea unui stil de viață sănătos nu este doar o opțiune personală, ci o condiție fundamentală pentru o adaptare psihosocială reușită.

Conceptul de orientări de viață reprezintă o structură complexă ce integrează atât percepțiile individului asupra lumii înconjurătoare, cât și definirea valorilor sale subiective. În literatura de specialitate, acest termen este adesea utilizat interschimbabil cu noțiuni precum „valori personale”, „orientări existențiale” sau „valori morale”. În cadrul prezentei lucrări, valorile de viață sunt abordate primordial prin prisma perspectivei lui D. A. Leontiev, fiind definite ca un sistem de legături semnificative și selective. Acestea reflectă orientarea profundă

a personalității, prezența scopurilor vitale, semnificația proceselor de alegere și evaluare, precum și satisfacția derivată din realizarea de sine și capacitatea de asumare a responsabilității pentru propriul parcurs evolutiv [apud.4].

Cercetările indică faptul că sistemele de orientare valorică ale studenților variază semnificativ în funcție de nivelul lor de adaptare. Astfel, atingerea unui prag înalt de integrare academică și socială este condiționată de o structură complexă și de o dinamică fluidă a sistemului de valori. Mai mult, succesul acestui proces este influențat de dominanța anumitor valori specifice în cadrul ierarhiei personale, care servesc drept busolă în gestionarea provocărilor universitare [3].

Metodologia cercetării

Prezenta cercetare este fundamentată pe necesitatea identificării mecanismelor care facilitează adaptarea academică și menținerea echilibrului psiho-emoțional al studenților.

Scopul studiului: investigarea valorilor de viață și a stilului de viață sănătos ca resurse fundamentale ale adaptării psihologice a studenților în cadrul instituțiilor de învățământ superior.

Pentru atingerea scopului propus, au fost stabilite următoarele *obiective*: stabilirea principalilor determinanți care condiționează succesul sau eșecul adaptării socio-psihologice în spațiul academic; identificarea rolului pe care valorile de viață și stilul de viață sănătos îl joacă în cadrul factorilor care facilitează o adaptare universitară optimă; testarea corelației dintre nivelul de adaptare socio-psihologică, sănătatea psihologică, orientările axiologice și comportamentele asociate stilului de viață sănătos.

Ipotezele cercetării: 1.valorile de viață și stilul de viață sănătos constituie resurse esențiale și predictori pozitivi ai adaptării studenților la mediul universitar; 2.nivelul de adaptare, precum și intensitatea corelațiilor dintre adaptare și factorii investigați, prezintă variații semnificative în funcție de anul de studiu al studenților (dinamica adaptativă pe parcursul ciclului de licență).

Metoda și studiul participanților

În studiu au participat 136 de studenți (94 – anul I și II, 42 – anul III și IV de studiu). Vârsta subiecților a variat între 18 și 25 de ani (21,37±2,3), 48 studenți de sex masculin și 88 de sex feminin.

Instrumentele de cercetare

Pentru verificarea ipotezelor formulate au fost utilizate următoarele instrument specifice de evaluare a variavilelor cercetate: 1. Chestionarul „Adaptarea studenților în universitate” (T. D. Dubovicka, A. V. Krylova). Chestionarul este compus din 16 afirmații, studentul fiind solicitat să își exprime gradul de acord pe o scală triadică, punctată după cum urmează: 2 puncte: Răspuns afirmativ („Da”); 1 punct: Răspuns incert („Greu de spus”); 0 puncte: Răspuns negativ („Nu”). Instrumentul permite evaluarea a două dimensiuni fundamentale ale vieții universitare: 1.Adaptarea la procesul de învățare: Vizează integrarea în activitatea didactică, gestionarea sarcinilor academice și relația cu noile cerințe de instruire. 2Adaptarea la grupul de studiu: Evaluează integrarea socială, calitatea relațiilor cu colegii și sentimentul de apartenență la comunitatea studențească. Prin cumularea punctajelor obținute la fiecare scală, se realizează o clasificare a subiecților în grupuri condiționale, reflectând niveluri de adaptare de la scăzut la ridicat. Această cuantificare permite corelarea ulterioară a gradului de adaptare cu valorile de viață și indicatorii stilului de viață sănătos.

Pentru evaluarea dimensiunii subiective a calității vieții, cercetarea utilizează Scala de Satisfacție cu Viața (*Satisfaction With Life Scale*), un instrument de screening recunoscut la nivel internațional, propus de E. Diener, R.A. Emmons, R.J. Larsen și S. Griffin în anul 1985.

Chestionarul este conceput pentru evaluarea rapidă și eficientă a gradului de satisfacție generală pe care un individ o resimte față de parcursul său existențial. Spre deosebire de instrumentele care măsoară stările emoționale de moment, SWLS vizează o componentă cognitiv-evaluativă a bunăstării psihologice. Instrumentul este remarcabil prin concizia sa, fiind format din cinci afirmații cheie. Respondenții își evaluează gradul de acord pe o scală Likert extinsă, cu 7 trepte: 1 punct: Dezacord total; 7 puncte: Acord total. Rezultatul final se obține prin însumarea punctajelor la cele cinci întrebări, generând un indicator integral al satisfacției. Scorul total poate varia între un minim de 5 puncte (indicând o nemulțumire profundă) și un maxim de 35 de puncte (indicând un nivel înalt de satisfacție cu viața).Această cuantificare permite corelarea satisfacției subiective cu succesul adaptării la mediul universitar, oferind date valoroase despre modul în care percepția asupra propriei vieți influențează reziliența academică.

Chestionarul SF-36 (*Short Form Health Survey*), un instrument standardizat care evaluează calitatea vieții prin prisma stării de sănătate fizică și mintală. Acesta este compus din 36 de întrebări, structurate pentru a oferi un profil detaliat al funcționării individului. Răspunsurile sunt evaluate pe scale variate (de la 0-3 la 1-5 puncte), care sunt ulterior recalculate pentru a genera scoruri pe o scară de la 0 la 100. Cele 8 scale ale chestionarului sunt grupate în două componente majore: Funcționarea fizică (PF), Funcționarea rolului determinată de starea fizică (RP); Intensitatea durerii (BP); Starea generală de sănătate (GH); Vitalitate (VT); Funcționare socială (SF); Funcționare de rol determinată de starea emoțională (RE), Sănătate mintală (MH). Utilizarea SF-36 permite corelarea obiectivă a stării de sănătate (fizice și psihice) cu succesul adaptării la universitate, oferind date esențiale despre modul în care bunăstarea organică și emoțională susține efortul academic.

Testul *Purpose-in-Life (*James Crumb și Leonard Maholik). Scopul principal al instrumentului este validarea empirică a unor concepte fundamentale ale analizei existențiale, evaluând măsura în care individul reușește să identifice și să realizeze sensul în propria existență. Este compus din 20 de perechi de afirmații antitetice. Sarcina respondentului este dublă: 1. alegerea afirmației care corespunde cel mai bine viziunii sau experienței proprii; 2. cuantificarea gradului de acord pe o scală simetrică.Fiecare pereche de afirmații este evaluată pe o scală de 7 trepte.

Chestionarul DEBQ (*Dutch Eating Behavior Questionnaire*), un instrument standardizat conceput pentru a identifica mecanismele psihologice din spatele consumului alimentar. Chestionarul cuprinde 33 de afirmații, subiecții fiind solicitați să evalueze frecvența anumitor comportamente pe o scală Likert cu 5 trepte. În procesul de prelucrare a datelor, majoritatea itemilor sunt cotați direct, cu excepția întrebării 31, care este inversată pentru a asigura fidelitatea rezultatelor. Instrumentul este structurat pe trei dimensiuni fundamentale, fiecare având un prag normativ specific pentru interpretarea rezultatelor: Comportamentul alimentar restrictiv (itemii 1-10): Evaluează tendința studentului de a limita voluntar aportul alimentar în scopul controlului greutății. Comportamentul alimentar emoțional (itemii 11-23): Reflectă tendința de a mânca ca răspuns la stări emoționale negative (anxietate, stres, tristețe), mai degrabă decât la senzația de foame fizică. Comportamentul alimentar extern (itemii 24-33): Măsoară sensibilitatea la stimulii alimentari externi (aspect, miros, disponibilitate), indiferent de starea fiziologică internă.

Prelucrarea și interpretarea rezultatelor

În vederea descrierii profilului adaptativ al eșantionului investigat, s-a recurs la utilizarea statisticii descriptive. Pentru fiecare scală a instrumentelor aplicate, au fost calculați următorii indicatori: media aritmetică, abaterea standard, analiza distribuției. În continuare vom analiza Adaptarea universitară.

Tabelul 1. Statistici descriptive pentru chestionarul „Adaptarea studenților în universitate”

Scala	Media	Abaterea standart
Adaptarea la grupul de studiu	10,23	3,4
Adaptarea la procesul de învățare	9,5	3,4

Rezultatele obținute în urma aplicării statisticilor descriptive pentru chestionarul „Adaptarea studenților în universitate” indică prezența unor indicatori scăzuți pe ambele dimensiuni evaluate. În ceea ce privește adaptarea la grupul de studiu, media obținută plasează eșantionul sub pragul valorii medii condiționate (stabilită între 13 și 20 de puncte). Acest rezultat reflectă o eficiență redusă a procesului de integrare a personalității studenților în dinamica socială a grupului, sugerând dificultăți în stabilirea unor relații de comunicare și colaborare optime în mediul universitar.

Deși indicatorul integrării sociale este marginal mai ridicat, adaptarea la procesul de învățare se situează, de asemenea, la un nivel scăzut. Această tendință subliniază dificultatea subiecților de a se ajusta eficient la rigorile activității academice, la noile metode de predare și la volumul de muncă specific învățământului superior.

Analiza preliminară a datelor evidențiază o distribuție inegală a scorurilor, observându-se o abatere semnificativă de la curba de distribuție normală pentru ambele scale de adaptare. Analiza statistică a celor opt scale ale chestionarului SF-36 relevă o discrepanță semnificativă între componentele fizice și cele mentale ale sănătății în rândul studenților investigați. Datele indică un profil în care vitalitatea biologică este bine conservată, în timp ce echilibrul psiho-emoțional prezintă semne de fragilitate.

Tabelul 2. Statistici descriptive pentru chestionarul SF-36

Scala	Media	Abaterea standart
Funcționare fizică	89	23,31
Funcționare socială/de rol, determinată de starea fizică	70,83	33,78
Starea generală de sănătate (fizică)	69,73	16,71
Activitate vitală	52,17	25,43
Funcționare socială	58,33	31,86
Funcționare de rol, determinată de starea emoțională	36,67	40,92
Sănătate mintală	53,07	22,05

Rezultatele indică faptul că nivelul sănătății fizice se situează la un nivel optim, peste media teoretică. Studenții din eșantion manifestă o preocupare activă pentru menținerea integrității corporale, aspect confirmat de următoarele valori:

- Funcționarea fizică (89%): Reprezintă cel mai ridicat indicator, sugerând o limitare minimă a activităților cotidiene (mers, urcatul scărilor, efort fizic). Eșantionul se caracterizează printr-o capacitate motrică excelentă și absența unor restricții fiziologice majore.
- Funcționarea rolului fizic (70,83%) și Starea generală de sănătate (69,73%): Acești indicatori confirmă faptul că starea fizică nu interferează negativ cu îndeplinirea sarcinilor zilnice, studenții percepându-și organismul ca fiind o resursă stabilă.

Spre deosebire de palierul fizic, indicatorii sănătății mentale gravitează în jurul pragului mediu, semnalând un potențial risc de dezechilibru în fața stresului academic:

- Vitalitatea (52,17%): Nivelul moderat indică o diminuare a tonusului vital și a dorinței de autorealizare. Această scădere a energiei subiective poate limita implicarea activă a studenților în procesul de dezvoltare personală și culturală.
- Sănătatea psihică (53,07%) și Funcționarea socială (58,33%): Valorile medii sugerează o eficiență oscilantă în interacțiunea cu mediul social și sistemul universitar, existând riscul ca presiunea exterioară să afecteze calitatea relațiilor interpersonale.

Cea mai alarmantă constatare vizează funcționarea rolului determinată de starea emoțională, care se situează la un nivel scăzut. Acest rezultat reflectă prezența unor dificultăți evidente în sfera afectivă, indicând faptul că stările emoționale negative (de la fluctuații de dispoziție până la stări limită) interferează direct cu performanța academică și capacitatea de concentrare a studenților.

Pentru evaluarea dimensiunii subiective a calității vieții, a fost utilizată Scala de Satisfacție cu Viața (*Satisfaction With Life Scale*). În urma calculelor, s-a constatat că, în medie, studenții prezintă un nivel scăzut de satisfacție față de viață (media - 20,1, abaterea standart -5,6).

Experiența emoțională a individului asupra propriei vieți ca întreg este reprezentată mai degrabă prin orientări pasive și neutre, reflectând un nivel general mediu sau scăzut al stării psihologice de bine.

În continuare sunt prezentate rezultatele obținute prin Testul *Purpose-in-Life.*

Tabelul 3. Rezultatele testului privind orientările existențiale

Scala	**Media**	**Abaterea standart**
Scopuri	25,47	7,12
Proces	22,88	5,94
Rezultat	19,82	4,77
Locul de control - Eu	17,18	3,30
Locul de control - Viața	26	3,76

În urma calculelor, au fost identificate o serie de particularități ale eșantionului. Indicatorii pentru toate cele cinci scale ale orientărilor existențiale (ale sensului vieții) sunt ușor scăzuți și prezintă o dispersie mică. Aceasta înseamnă că, în medie, eșantionul se caracterizează prin prezența unor îndoieli în alegerea propriei poziții. Probabil, mulți studenți se află încă, în anumite aspecte ale vieții lor, în etapa de selectare a unor convingeri care să corespundă mai bine viziunii lor despre lume.

Cea mai pronunțată trăsătură a studenților este orientarea către atingerea scopurilor, care oferă vieții sens, direcție și o perspectivă temporală. Studenții tind să își asume responsabilitatea pentru atingerea obiectivelor stabilite, să vizualizeze și să descrie clar rezultatul planificat, să înțeleagă ce resurse și termene sunt necesare pentru realizarea acestuia și să știe cum să stabilească prioritățile.

Cea mai puțin exprimată trăsătură este orientarea către controlul propriei vieți, respectiv convingerea că viața, în ansamblu, poate fi controlată. Altfel spus, pentru studenți este mai degrabă caracteristic fatalismul — convingerea că viața omului nu se supune controlului conștient, că libertatea de alegere este iluzorie și că este inutil să își facă planuri de viitor.
Rezultatele obținute în urma aplicării testului privind comportamentul alimentar DEBQ, a fost determinat faptul că unei persoane îi pot fi specifice mai multe strategii de comportament alimentar sau doar una singură; de asemenea, este posibil să nu i se potrivească niciuna dintre strategiile menționate.

Tabelul 4. Rezultatele testului privind comportamentul alimentar DEBQ

Scala	Media	Abaterea standart
Comportament alimentar restrictiv	2,28	0,8
Comportament alimentar emoțional	2,63	1,0
Comportament alimentar external	2,86	0,69

Valorile medii ale comportamentului alimentar restrictiv, emoțional și extern pentru persoanele cu greutate normală sunt de 2,4, 1,8 și, respectiv, 2,7 puncte. Reieșind din aceste date, pentru eșantionul cercetat sunt caracteristice următoarele:

1. Un indicator ridicat al comportamentului alimentar emoțional, ceea ce indică prezența frecventă a dorinței de a mânca pe fondul unor fluctuații emoționale sau șocuri.
2. Un comportament alimentar extern ridicat, care indică consumul de alimente mai degrabă datorită caracteristicilor externe ale mâncării (miros, aspect vizual) și nu din cauza foamei (nevoia de hrană lipsește, dar persoana mănâncă).
3. Un indicator mediu al comportamentului alimentar restrictiv, ceea ce înseamnă că studenții depun eforturi deliberate pentru a atinge sau a menține greutatea dorită prin auto-restricționare alimentară.

În concluzie, pentru eșantionul studiat este caracteristic un comportament alimentar nearmonios, posibil distructiv. Ulterior, au fost analizate răspunsurile textuale ale respondenților la întrebările din chestionar. La întrebarea principală: *„Ce înseamnă pentru dumneavoastră un stil de viață sănătos? Caracterizați un astfel de stil de viață în câteva propoziții”*, respondenții au oferit următoarele răspunsuri:

- Absența obiceiurilor nocive sau lipsa dependenței de fumat (menționat de 108 persoane);
- Alimentația corectă (unii respondenți au explicat că aceasta presupune consumul de fructe și legume, alimentația intuitivă sau respectarea normei zilnice de calorii, proteine, grăsimi și carbohidrați) – punct menționat de 86 de persoane;
- Prezența activității fizice în viața cotidiană;
- Vizitarea la timp a medicului, periodicitatea și complexitatea controalelor medicale;
- Regimul corect de somn și odihnă (la menționarea acestui punct, nimeni nu a precizat ce înseamnă exact „corect”);
- Starea de bine psihologică – încrederea în sine, o stare emoțională bună, practicarea activităților preferate, lectura cărților (menționat de doar 18 respondenți).

În general, pentru respondenți, un stil de viață sănătos înseamnă mai degrabă absența elementelor dăunătoare, alimentația, activitatea fizică și somnul. Componentele psihologice ale stilului de viață sănătos sunt menționate rar, fiind considerate mai degrabă un aspect secundar, după sănătatea fizică.

Totodată, majoritatea respondenților au probleme de sănătate (probleme de vedere, boli cronice, diabet, diverse tipuri de alergii, afecțiuni cardiace și gastrointestinale) – aspect semnalat de 98 persoane. Majoritatea subiecților din eșantion nu fumează, dar consumă periodic alcool. Doar o treime dintre respondenți practică sportul în mod regulat.

Pentru a verifica ipoteza conform căreia, valorile de viață și stilul de viață sănătos constituie resurse esențiale și predictori pozitivi ai adaptării socio-psihologice a studenților la mediul universitar, a fost utilizat coeficientul de corelație a rangurilor Spearman (criteriu neparametric).

Analiza corelațională a relevat o serie de rezultate semnificative din punct de vedere statistic:

1. O relație pozitivă între adaptarea la grupul de studiu și o serie de indicatori: starea generală de sănătate (r=0,33), vitalitatea (r=0,34), sănătatea mintală (r=0,24),

„rezultatul vieții” (r=0,67), „locus de control – Eu” (r=0,34), „locus de control – viața” (r=0,68). Altfel spus, cu cât starea generală de sănătate, vitalitatea și sănătatea mintală ale studentului sunt mai bune, cu atât adaptarea sa la grupul de studiu este mai reușită. De asemenea, crește satisfacția privind autorealizarea, sentimentul că persoana este stăpână pe propria viață și credința în controlabilitatea vieții, fapt care facilitează stabilirea și menținerea contactului cu ceilalți studenți.

2. O relație negativă între adaptarea la grupul de studiu și comportamentul alimentar restrictiv (r=-0,74). Aceasta înseamnă că, dacă o persoană se limitează frecvent în ceea ce privește hrana, urmează diete și nu mănâncă ceea ce îi place, se va adapta mai greu la grupul de studiu (procesele de stabilire a comunicării interpersonale cu membrii grupului vor fi mai dificile, probabil deoarece lipsa satisfacerii nevoilor alimentare agravează fondul emoțional și psihologic general).
3. O relație pozitivă între adaptarea la procesul educațional și parametri precum: starea generală de sănătate (r=0,44), sănătatea mintală (r=0,41), „procesul vieții” (r=0,34), „rezultatul vieții” (r=0,61), „locus de control – viața” (r=0,72). Astfel, adaptarea la procesul educațional este legată în mai mare măsură de aspectele sociale ale sănătății mintale în ansamblu. Aceste rezultate demonstrează că, cu cât sunt mai ridicate aspectele sociale ale sănătății psihologice, cu atât eficiența procesului de adaptare la activitatea academică va fi mai mare.
4. O relație negativă între adaptarea la procesul educațional și comportamentul alimentar restrictiv (r=-0,49). Adică, cu cât studenții apelează mai des și mai intens la comportamente alimentare restrictive și la diete, cu atât eficiența procesului de adaptare la învățământ va fi mai scăzută.

Ulterior, pe baza rezultatelor analizei de corelație, a fost efectuată analiza de regresie, împărțită în două părți, în funcție de variabila dependentă: adaptarea la grupul de studiu sau adaptarea la procesul educațional.

În cazul în care variabila răspuns este adaptarea la grupul de studiu, factorii care pot influența acest indicator sunt variabilele care au prezentat corelații semnificative statistic cu aceasta. Aceeași logică a fost aplicată și pentru adaptarea la procesul educațional.

Primul model de regresie: factori (predictori): Rezultatul, Locul de control – Eu, Locul de control – Viață, Comportament alimentar restrictiv, Starea generală de sănătate, Vitalitatea. Variabila răspuns: Adaptarea la grupul de studiu. Coeficientul de determinare al modelului 0,68, adică modelul explică 68% din factorii posibili care influențează adaptarea la grupul de studiu. Nivelul de semnificație: 0,000001.

Distribuția ponderii factorilor (coeficienții de regresie):

- Rezultat - b = 0,11, p = 0,61;
- Locul de control – Eu – b = -0,03, p = 0,69;
- Locul de control – Viață – b = 0,45, p = 0,0001;
- Comportament alimentar restrictiv – b = - 0,41, p = 0,00006;
- Starea generală de sănătate – b = 0,27, p = 0,03;
- Vitalitatea – b = 0,33, p = 0,01.

Modelul construit nu a inclus factori multicoliniari, dar s-a constatat că adaptarea la grupul de învățare este influențată numai de indicatori precum Locul de controlu – Viața, „Comportamentul alimentar restrictiv, Starea generală de sănătate și Activitatea vitală. Restul factorilor nu influențează adaptarea la grupul de studiu.

Adică, primul model a arătat că resursele adaptării la grupul de studiu sunt regimul alimentar, și anume tendințele restrictive, și una dintre orientările de sens ale vieții, și anume convingerea că omul este capabil să ia decizii, să-și controleze viața și, în general, să influențeze modul în care decurge viața sa.

Al doilea model de regresie: factori: Procesul, Rezultatul, Locul controlului – Viața, Comportamentul alimentar restrictiv, Starea generală de sănătate, Activitatea vitală, Sănătatea psihică. Variabila răspuns: Adaptarea la procesul de învățare. Coeficientul de determinare al modelului 0,70, adică modelul explică 70% din factorii posibili care influențează adaptarea la procesul de învățare. Nivelul de semnificație: 0,000001.

Distribuția procentelor de determinare între factori:

- Procesul, b = -0,36, p = 0,01;
- Rezultatul, b = 0,09, p = 0,54;
- Locul controlului – Viața, b = 0,66, p = 0,00002;
- Comportament alimentar restrictiv, b = -0,28, p = 0,01;
- Starea generală de sănătate, b = 0,33, p = 0,01;
- Activitatea vitală, b = 0,30, p = 0,01;
- Sănătatea psihică, b = 0,27, p = 0,01.

Calculele au arătat că modelul construit este destul de fiabil și, în același timp, similar cu primul model, nu toți factorii influențează adaptarea la procesul de învățare. Cei mai puternici factori care influențează adaptarea la procesul de învățare sunt indicatori precum Locul controlului – Viața și Starea generală de sănătate, precum și Procesul. Rezultatul nu influențează deloc adaptarea la procesul de învățare.

Pentru verificarea ipotezei precum că nivelul de adaptare, precum și intensitatea corelațiilor dintre adaptare și factorii investigați, prezintă variații semnificative în funcție de anul de studiu al studenților a fost utilizat testul t-Student. Rezultatele verificării diferențelor dintre grupuri sunt prezentate în Tabelul 5, în care au fost incluse doar scalele la care s-au depistat diferențe între cele două grupuri.

Tabelul 5. Rezultatele analizei dispersionale

Scala	**Valoarea medie pentru grupul Anii III-IV**	**Valoarea medie pentru grupul „Anii I-II**	**Criteriul t (Student)**	**Nivelul de semnificație (p)**
Adaptarea la grupul de studiu	11,68	7	7,05	0,000000001
Adaptarea la procesul educațional	10,72	6,85	5,33	0,000001
Satisfacția cu viața	21,19	17,52	2,68	0,009
Scopuri	26,74	22,61	2,33	0,02
Proces	23,87	20,66	2,16	0,03
Rezultat	21,25	16,61	4,23	0,00007
Locus de control - Eu	17,80	15,76	2,50	0,01
Locus de control - Viața	26,89	24	3,20	0,002
Comportament alimentar restrictiv	2,021	2,86	-4,39	0,00004
Starea generală de sănătate	92,39	69,47	6,33	0,001
Vitalitate	73,21	54,13	7,5	0,01
Sănătate psihică	44,37	67,22	7,7	0,001

Toate valorile *p* sunt mai mici de 0,05, ceea ce înseamnă că diferențele dintre studenții din anii III și IV și cei din anii I și II sunt semnificative statistic. Se observă o creștere clară a adaptării (atât la grup, cât și la proces) pe măsură ce studenții înaintează în ani. Valoarea negativă a criteriului t (-4,39) indică faptul că studenții din anii I și II au un scor mai ridicat la comportamentul alimentar restrictiv față de cei din anii mai mari. Interesant este faptul că la variabila Sănătate psihică, media este mai mare la anii I și II (67,22) față de anii III și IV (44,37), ceea ce sugerează o scădere a acestui indicator pe parcursul studiilor. Analiza și verificarea ipotezei au demonstrat că, pentru studenții din anii unul și doi, este mai caracteristic comportamentul alimentar restrictiv (auto-restricții alimentare haotice și bruște, care nu sunt menținute de subiect pe o perioadă lungă de timp, fapt ce conduce la o decompensare în sferele psihică și vegetativă).

De asemenea, studenții prezintă indicatori scăzuți ai orientărilor existențiale (un sistem integral de conexiuni conștiente și selective slab structurat, care reflectă orientarea personalității, prezența scopurilor de viață, sensul alegerilor și al evaluărilor, satisfacția față de viață/autorealizarea și capacitatea de a-și asuma responsabilitatea pentru aceasta, influențându-i cursul), precum și niveluri reduse ale satisfacției față de viață, ale sănătății fizice și psihice.

Cel mai important aspect constatat este faptul că studenții din anii I și II se caracterizează prin niveluri scăzute de adaptare, atât la grupul de studiu, cât și la procesul educațional. Conform datelor obținute prin compararea grupurilor, s-a constatat că grupul studenților din anii I și II este adaptat într-o măsură mai mică la grupul de studiu și la procesul educațional, în comparație cu studenții din anii mai mari. Aceste date atestă faptul că pentru studenții aceștea sunt caracteristice:

- O stare fizică și psihologică doar satisfăcătoare a studentului în situațiile academice și extrașcolare din cadrul universității;
- Un grad slab de acceptare de către studenții din anii mici a așteptărilor sociale și a cerințelor impuse acestora, precum și un grad scăzut de conformitate a comportamentului lor cu aceste așteptări și cerințe;
- O capacitate redusă de a imprima evenimentelor din universitate o direcție dorită pentru sine și de a utiliza condițiile existente pentru realizarea cu succes a propriilor aspirații și obiective educaționale și personale.

Concluzii și discuții

Adaptarea personalității studentului la condițiile de studiu în universitate este un proces complex, multidimensional și polifactorial, având o specificitate și o dinamică definită în etapa inițială a studiilor. În structura adaptării studenților sunt evidențiate următoarele sfere: sfera adaptării neuropsihice, sfera adaptării psihologice și sfera adaptării la activitatea academică.

În urma analizei teoretice a literaturii de specialitate, s-au constatat următoarele:

1. Adaptarea psihosocială este un concept larg și fundamental, care reunește o serie de procese și rezultate ce determină dezvoltarea personalității și posibilitățile acesteia de autorealizare, autoactualizare și autodezvoltare. Adaptarea psihosocialăa studenților în instituțiile de învățământ superior constituie fundamentul și factorul pilon care determină dezvoltarea profesională și personală a studentului. Dacă studentul nu posedă un nivel suficient de adaptare socio-psihologică, probabilitatea unei dezvoltări profesionale de succes scade.
2. Resursele adaptării socio-psihologice a studenților pot fi parametri extrem de diverși, atât interni, cât și externi. Adesea, cercetătorii se concentrează exclusiv pe factorii sau resursele psihologice, fără a lua în considerare factorii biologici și obiectivi. Pornind de la această concluzie, în cercetarea noastră s-a verificat dacă satisfacția față de viață, nivelul de sănătate (fizică și psihologică), orientările existențiale (sensul vieții),

rezilienţa (hardiness) şi stilul de viaţă sănătos (în special, un comportament alimentar adecvat) constituie resurse ale adaptării socio-psihologice.

3. Cercetarea empirică efectuată indică faptul că adaptarea psihosocialăeste corelată cu stilul de viaţă al respondenţilor şi cu orientările lor existenţiale.

Resursele adaptării la grupul de studiu sunt regimul alimentar — mai exact, tendinţele restrictive — şi una dintre orientările existenţiale, şi anume convingerea că individul este capabil să ia decizii, să îşi controleze viaţa şi, în general, să influenţeze cursul propriei existenţe. Indicatorii care influenţează cel mai puternic adaptarea la procesul educaţional sunt „Locusul de control – Viaţa", „Starea generală de sănătate", precum şi „Procesul (vieţii)". Factorul „Rezultatul (vieţii)" nu influenţează deloc adaptarea la procesul educaţional. Prin urmare, resursele adaptării socio-psihologice nu sunt constituite de toate caracteristicile stilului de viaţă sănătos şi nici de toate orientările existenţiale posibile.

Analiza şi verificarea ipotezei suplimentare au demonstrat că pentru studenţii din i şi II este mai caracteristic comportamentul alimentar restrictiv; de asemenea, aceşti studenţi prezintă indicatori scăzuţi ai orientărilor existenţiale (sensul vieţii) şi ai satisfacţiei faţă de viaţă, ai sănătăţii fizice şi psihice, iar cel mai important — pentru studenţii din anii mici sunt specifice niveluri scăzute de adaptare, atât la grupul de studiu, cât şi la procesul educaţional, după cum este prezentat în grafice.

Conform datelor obţinute prin compararea grupurilor, s-a constatat că grupul studenţilor din anii I şi II este adaptat într-o măsură mai mică la grupul de studiu şi la procesul educaţional, în comparaţie cu studenţii din anii mai mari. Aceste date atestă faptul că pentru studenţii din anii 1-2 sunt caracteristice:

- O stare fizică şi psihologică doar satisfăcătoare a studentului în situaţiile academice şi extraşcolare din universitate;
- Un grad slab de acceptare de către studenţii din anii mici a aşteptărilor sociale şi a cerinţelor impuse acestora, precum şi un grad scăzut de conformitate a comportamentului lor cu aceste aşteptări şi cerinţe;
- O capacitate redusă de a imprima evenimentelor din universitate o direcţie dorită pentru sine şi de a utiliza condiţiile existente pentru realizarea cu succes a propriilor aspiraţii şi obiective educaţionale şi personale.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bulgan G., Çiftçi A. (2017). Psychological adaptation, marital satisfaction, and academic self-efficacy of international students. *Journal of International Students*, 7(3), 687-702. ISSN: 2162-3104. DOI: 10.32674/jis.v7i3.292
2. Hanawi S. A. et al. (2020). Impact of a Healthy Lifestyle on the Psychological Well-being of University Students. *International Journal of Pharmaceutical Research & Allied Sciences*, 9 (2). ISSN: 2277-081X. DOI: 10.51847/3v06N0xLzV
3. Plești M. (2025). The relationship between dysfunctional mental schemas and psychological resilience in students. *Journal of Romanian Literary Studies* (JRLS), nr. 40, p. 997-1007. ISSN 2248-3004. https://asociatia-alpha.ro/jrls/40-2025-Jrls.pdf
4. Plești M. (2025). Conscientiousness as a factor of subjective well-being in students. *Journal of Romanian Literary Studies (JRLS),* nr. 41, p. 463-474. ISSN 2248-3004. Disponibil: https://asociatia-alpha.ro/jrls.php?page=041-2025/Jrls-041
5. Plești M. (2025). Starea de bine și satisfacția față de viață în raport cu adaptarea psihosocială la adolescenți. *Simpozion național cu participare internațională Kreatikon: Ediția XX-a.* Iași: UPA. pp. 141 – 147. ISSN 2068 – 1372. https://www.upa.ro/wp-content/uploads/2025/06/Volum_lucrari_in_extenso_Kreatikon-2025-1.pdf
6. Plești M. (2025). Reziliența la stres a studenților din anii de finalizare a studiilor de licență și masterat. *Conferință națională cu participare internațională Asistența socială în contextul schimbărilor sociale accelerate.* Ediția a III-a. Iași: UPA, p. 77-85. ISSN 3008-6728. https://www.upa.ro/wp-content/uploads/2026/01/Volum-lucrari-extenso-Conferinta-AS-2025-completat.pdf
7. Raković M. et al. (2022). Examining the critical role of evaluation and adaptation in self-regulated learning. *Contemporary Educational Psychology*, 68, 102027. ISSN: 0361-476X. DOI: 10.1016/j.cedpsych.2021.102027
8. Zhang H., Zhou Y., Stodolska M. (2022). Socio-cultural adaptation through leisure among Chinese international students: An experiential learning approach. *Leisure Sciences*, 44(2), 141-160. ISSN: 0149-0400. DOI: 10.1080/01490400.2018.1491351

AI LITERACY, A DISCUSSION OF REFOCUSSING ATTITUDES AND MENTALITIES IN HIGHER EDUCATION AS OF 2026

Alexandra Georgiana Sălcianu
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology Politehnica, Bucharest

Abstract: *As we are progressing into the 21st century, the landscape of the labour market worldwide is characterized by quite high changes of expectations on behalf of the potential employers. Thus, currently what has been called AI literacy has simply ceased to be a mere technical competency; it has turned into a fundamental change of both attitude and mentality. It consists in a reshaping from what used to be a "tool" operating phenomenon into a much deeper cognitive form of partnership between the human being and the machine. The key concepts of this new view reside into valuing a more inquisitive type of attitude, which has become more worthful than the somehow predictable technical skills of a static nature, which used to be appreciated previously. It is this new framework of thought that suggests that an AI ability occurs only when attitude becomes prominent, followed by skills and knowledge. Consequently, as of 2026 the most indispensable capability of employees is no longer the technical one, it being replaced by AI literacy, based upon judgment, more precisely the capacity of deciding when not to use AI. A drastic change of mentality can be therefore witnessed at all levels, both in organizations and, implicitly, in education. It consists in a shift from the fear that AI might "steal' jobs, towards an understanding of the fact that AI is to change the profile of tasks, by asking the employees to become designers of experiments and managers of meaning. Most employers are in search for job candidates, particularly in the fields of technology and engineering, that not only do not need in-service training on how to use AI at their workplace, but also give evidence of what has been called meta-intelligence, seen as a capacity of critically evaluating AI results, detecting potential flows, biases and similar such limitations which algorithms may ignore. The paper argues that such a change should be mirrored in education, with a change of attitude and mentality at academic level, seeing and inculcating AI literacy, by integrating ethics and epistemology directly in the fundamental learning processes. The proposed approach is presented from the perspective of a Humanities teacher, namely that of a language teacher in a technical university, not directly concerned about the technical aspects AI involves, but designing an original class material, meant to stimulate the right change in attitude as regards AI literacy of engineering students. A section presents the proposed tasks and their rationale.*

Keywords: *reshaping AI literacy; attitude awareness raising; engineering higher education; thought provoking language tasks; classroom rooted mentality change*

Motto: *"Firms anticipate AI evolving into a companion for engineers embedded in every design platform, capable of real-time simulation and optimization, and accessible to all levels of staff. This vision includes democratized design, dynamic project delivery, and deeper integration of AI into asset operations."*
(ACEC Research Institute From the Future; (2025); *The Role of Artificial Intelligence in the Engineering Industry;* https://assets.noviams.com/novi-file-uploads/acecnc/the-role-of-artificial-intelligence-in-the-engineering-industry.pdf)

1. Paper background and aims

In today's world of economic and educational activities, with numerous companies gradually reducing the funds meant for in-service training, the current situation as regards AI has seriously changed, from a concern in terms of ethical issues, to refocussing the key actors' viewpoints.

Thus, companies are highly selective as to first job candidates, expecting them to give evidence not only of their technical, as well as soft skills present in their repertory, but also of having a high level of what has been called *AI literacy* at the workplace.

As a a consequence, it stays in the universities preparing such candidates to reshape their own mentality and attitude versus the AI phenomenon.

Therefore, the main aims of the paper are to: (a) review recent viewpoints on AI worldwide, (b) underline current key perspectives, and (c) propose an original approach meant to contribute towards a change of attitude and mentality at academic tehnical education organization level.

2. Key theoretical viewpoints on Artificial Intelligence – yesterday, today, and mainly tomorrow

The revisitation of the literature on AI should start from an extremely recent viewpoint[1] dated this year, after three several important political and economic reunions worldwide, and standing for a judicious warning, not only for our country's position, but also as a need to align our policy regarding AI to what is going on internationally.

The author raised a red flag by mentioning a range of events and/or speeches at various international forums, that took place in recent times, delivered by important politicians or scientists; here they are:

- at the end of January 2026, at the Davos Forum, The International Monetary Fund organization president, Ms Kristalina Georgieva uttered the following strong message: "Wake up!", emphasising that AI is changing the world faster than most governments can react;
- at the same international forum, the great scientist Yuval Noah Harari explained it clearly that AI is no longer a mere instrument, but it is an agent; he underlined the urgent need for reconversion and social protection for the young people entering today the labour market, showing that AI will deepen the gap between those who can keep pace with it, and the others who cannot and are left behind;
- lastly, at the München Security Conference, a special event called Innovation Night was devoted to "strategic algorithms" and the way in which AI is changing the face of war, as a factor of geopolitical and military power.

To conclude, the author points out that all the countries need a strategic coherent paradigm of thought in "education and AI competencies development".

This was not the only warning signal with strong echo worldwide. In his review[2] of a Harvard University panel (titled "*Thinking in an AI-Augmented World*"), in late 2025, on the topic of the manner AI could radically change schools by 2050, the highly prestigious professor and writer in Education Sciences Howard Gardner explained his vision of the future of education:

> *"by about 2050, every child would need a few years of schooling in the Three R's: "Reading, 'riting, 'rithmetic, and a little bit of coding," … After that, teachers who functioned more as coaches would expose students to activities that would challenge their thinking, expose them to ideas, and guide them toward professions that excite them".*

As early as 2020, there were efforts at defining AI, to reflect the way it was conceived at that moment. Thus, a study would define AI literacy as "a set of competencies that enables individuals to critically evaluate AI technologies; communicate and collaborate effectively with AI; and use AI as a tool online, at home, and in the workplace".

---

[1] Baciu, A; (2026); *Liderii lumii își împart viitorul AI: Davos, München, ONU — tot ce contează din ultimele 3 săptămâni;* https://www.digi24.ro/opinii/agora-digi/liderii-lumii-isi-impart-viitorul-ai-davos-munchen-onu-tot-ce-conteaza-din-ultimele-3-saptamani-3634859

[2] Boles, Sy; (2025); *In Ed School panel, Howard Gardner says tech could make 'most cognitive aspects of mind' optional for humans*; https://news.harvard.edu/gazette/story/2025/09/how-ai-could-radically-change-schools-by-2050/

With the occurrence of generative AI platforms, the views on AI have changed, from a topic of conversation into a field of instruction, with education professionals and stakeholders[3] opinating that AI literacy should be considered essential for all levels students. This came into contrast, as the authors of the above-mentioned study stressed, with views[4] that restricted and/or simply prohibited the use of AI in assignments, seeing it as a form of academic lack of honesty. However, with the arrival of 2025, a refocus of perspectives upon AI role in education could be noted[5]. They are worded in a set of final thoughts to her study, as follows:

1. education should prepare the students to *adapt/adjust* at a pace that could have been predicted with much difficulty in previous years;
2. educators should understand that the answer today is to provide support to the students to develop those *human skills* that are indeed valuable as AI is taking over routine tasks;
3. the key is that one should have to *understand how AI operates* to enable them to make "intentional choices" about the manner a student learns and develops.

In the same vein, that of emphasising AI literacy should be based on a person's reasoning, on the capacity to display that they have what is called *meta-intelligence*, most state-of-the-art literature today discusses AI under these newly reconsidered perspectives (a huge progress if compared to the drastical anti-cheating/plagiarism apprehensions that were manifested not too long ago!).

Thus, *AI literacy subskills/competencies* expected from new employees are listed[6]: (1) awareness, i.e. knowledge of good and bad (e.g. bias, hallucination, ablation) points specific to AI; (2) application, using AI tools competently, by maintaining human control over them; (3) adaptability, the capacity to permanently learn with the evolution of AI "tools"; (4) accountability, viz. competence of doubting, questioning checking AI output.

Below are some quite pertinent conclusions, which we preferred to render - for reasons of concisenes - under tabular form (Tables 1 and 2), processed from a useful contemporary study[7]

Table 1 – AI PROS AND CONS IN EDUCATION

AI *PROS* IN EDUCATION	AI *CONS* IN EDUCATION
Personalized Learning Experiences	Equity And Access Gaps
Intelligent Tutoring And Support Tools	Reduced Human Interaction And Empathy
Administrative Efficiency For Educators	Data Privacy For Students
Accessibility For Diverse Learners	Dependence On Tech Infrastructure

[3] Laupichler, Matthias Carl; Aster, Alexandra; Schirch, Jana; Raupach, Tobias; (2022); *"Artificial intelligence literacy in higher and adult education: A scoping literature review"*; Computers and Education: Artificial Intelligence. 3 100101; doi:10.1016/j.caeai.2022.100101

[4]D'Agostino, Susan; (September 13, 2023); *Why Professors Are Polarized on AI*. I*nside Higher Ed;* https://www.insidehighered.com/news/tech-innovation/artificial-intelligence/2023/09/13/why-faculty-members-are-polarized-ai

[5]Lumanian, J; (2025); *How Artificial Intelligence Is Changing Education***;** https://www.psychologytoday.com/us/blog/parenting-beyond-power/202508/how-artificial-intelligence-is-changing-education

[6] Blair, A.M et al; (2025); *What AI Skills Should Hiring Employers Look For? How to Define and Seek Out Workers with "AI Literacy*"; https://www.fisherphillips.com/en/news-insights/what-ai-skills-should-hiring-employers-look-for.html

[7] Winikoff, P; (2025); *The Pros and Cons of AI in the Workplace and Education;* https://www.avixa.org/pro-av-trends/articles/pros-and-cons-of-ai-in-workplace-and-education#:

Table 2 – AI PROS AND CONS IN THE WORKPLACE

AI *PROS* IN THE WORKPLACE	AI *CONS* IN THE WORKPLACE
Increased Efficiency and Productivity	Job displacement and economic disruption
Enhanced Decision-Making With Data Insights	Data privacy and security concerns
Automation of Repetitive Tasks	Over-reliance on technology
Support for Remote and Hybrid Work Models	

The key ideas resulting from the tables discussing the goodies and baddies of incorporating AI in education and in work, respectively, could be summed up, according to the author, as a "double-edged sword". AI *advantages* can be seen as capability of unlocking new levels of "efficiency, personalization and insight", while it also displays *challenges* as far as "bias, privacy and preserving … empathy and other uniquely human attributes" .

We fully agree with the author that if education and business are able to understand such dichotomies and to convey them to the students/future employees is crucial. In fact, this is what companies expect today from job candidates. This is also expected from universities, that should rapidly rethink curricula. Finally, this is the purpose of the approach to designing a language class material/module focused on AI, and having as a main objective inducing a change of attitude and/or mentality as far as AI is concerned.

3. The proposed approach focussed on AI literacy as embedded in an EST course – presentation and rationale

In this section, a concrete approach, that was originally designed for first-year bachelor level engineering students of the UNSTPB, and that is currently at its *piloting* phase is presented and discussed (Figure 1).

The material also has a corresponding *Teacher's Page*, under the form of a key to the answers and, more important, as *guidelines* to the teaching approach in class, meant for fellow teachers who would be interested in using it.

Some general comments follow, illustrating the author's/teacher's pedagogical views underlying the material, to finally conclude with the rationale for each task and their sequencing.

AI LITERACY – STUDENT'S PAGES

Lead-in: *Read the two quotes about AI below, and (a) explain the meaning of each in your words, then (b) comment if you agree/disagree with the authors, providing arguments in support of your opinion.*

Quotes

1// "Some people call this artificial intelligence, but the reality is this technology will enhance us. So instead of artificial intelligence, I think we'll augment our intelligence."

— Ginni Rometty (an American business executive who was executive chairman of IBM after stepping down as CEO on April 1, 2020)

…

2// "I'm increasingly inclined to think that there should be some regulatory oversight, maybe at the national and international level, just to make sure that we don't do something very foolish. I mean with artificial intelligence we're summoning the demon."

— Elon Musk (at MIT's AeroAstro Centennial Symposium)

****

Task 1: *You will work in groups of four. Choose roles: a Moderator, a Secretary and two Participants. Take your time to individually - and sincerely! – answer the quizz questions below, then discuss in your group, sharing your views.Collect the answers, and be prepared to report to the class.*
Q1: List aims why you use AI in your student activity. You can list one or more.
Q2: List AI apps you use to reach the above-mentioned aims. You can list one or more.
Q3: Sort out statements 1 to 6 below, by marking them with T (true in your own opinion), or F (false, in your own opinion). Be prepared to support your answers with arguments and/or examples:

1 - *AI can help a student using it to learn better. …*
2 - *AI can help a student using it to learn faster. …*
3 – *Using AI is quite productive in solving faculty tasks. …*
4 – *Using AI is quite useful in solving faculty tasks. …*
5 – *Sometimes AI provided answers could be misleading/biased/wrong. …*
6 – *Submitting Homework/projects/tasks etc. generated by means of AI as one's own work is unethical. …*

****

Task 2: *Individually read the excerpts from a study (see Source below) about AI development and the expectations of employers today, and be prepared to answer the Language Awareness Questions 1 to 14 that are marked in the text. Feel free to consult various information resources available to you, AI included.*

The rapid advancement of artificial intelligence technologies has propelled the world headfirst into the Fourth Industrial Revolution //1— the Data Revolution. New developments in artificial intelligence are being introduced at a staggering //2 and unprecedented rate… AI brings promising capabilities for innovative design, more sustainable //3 practices, expedited //4 workflows and beyond. (Foreword)

…

I believe three megatrends around AI and big data will transform our industry and the world at large.

1. The Superconsultancy

I have conceived and named this concept for our industry based on the outstanding research report introduced by McKinsey earlier this year titled "The Superagency in the Workplace." It chronicles a state where individuals empowered by AI//5 supercharge their creativity, productivity and positive impact.

…

2. The Super Agents

The next transformational frontier//6 of GenAI tools is super agents. We are beginning an evolution from knowledge-based, GenAI-powered tools (e.g., chatbots that answer questions and generate

content) to GenAI-enabled "agents" that use foundation models to execute complex, multistep workflows across a digital world. In short, the//7 technology is moving from thought to action. In the future, you will work seamlessly //8 with these GenAI agents or virtual coworkers to deliver tremendous productivity gains.

…

3. The Superpower Within

Data is the key to//9 unlocking the superpower within your organization. Your firm is literally sitting on a data gold mine, and you may not even recognize//10 how it can transform your business. The opportunity lies in harnessing it//11, leveraging it and monetizing it.

…

AI in Engineering Today: Widespread but Uneven Adoption

While adoption is not yet universal, the research makes clear that AI is no longer//12 in a pilot phase—it is being used strategically to deliver real value.

…

Firms anticipate AI evolving into a companion//13 for engineers embedded in every design platform, capable of real-time simulation and optimization, and accessible to all levels of staff. This//14 vision includes democratized design, dynamic project delivery, and deeper integration of AI into asset operations.

(*Source*: ACEC Research Institute From the Future, (2025), *The Role of Artificial Intelligence in the Engineering Industry*, https://assets.noviams.com/novi-file-uploads/acecnc/the-role-of-artificial-intelligence-in-the-engineering-industry.pdf)

Language awareness questions:

1 What were the previous industrial revolutions?!

2 Can you provide appropriate synonyms, by taking into consideration the article context?!

3 What does this adjective mean?! Explain it in your own words!

4 Can you explain the meaning of this adjective in your own words?!

5 Can you express it differently, by adding some words in between individuals and empowered?!

14 Does the phrase ring any bell?!

14 If the article the were missing, would that have changed the meaning of the sentence?!

14 Can you provide a synonym?!

9 If the preposition were for, instead of to, how would that change the meaning?!

10 Can you explain the reason why to verb recognize was used in this context, and not admit or reconnoiter?!

11 What exactly is meant here by the word it?!

12 What would be a less formal expression ?!

13 Why do you think the word companion was preferred in this context?!

14 What word/group of words does this replace in his context?!

…

****

Follow-up: *Write an essay (about 300 words) on: "Goodies and Baddies as regards the topic of AI, in your PERSONAL point of view, providing arguments and examples".*

****

Figure 1 – The *AI Literacy* material – Student's Pages

The *time* allocated for the teaching of the AI material is two seminars (approx. 200 minutes). Its *structure* is quite similar to that in the current course books in use for that level, to avoid overloading the students with elements of novelty and to facilitate them to focus more on the content information. It comprises a *Lead-in* task, whose aim is to elicit students' information about the topic, as well as to draw their attention on the content input to follow.

The task sequence observes the pedagogical framework of principles underlying the design, based on *natural authentic integration* of reading, speaking, and followed by writing skills (in the *follow up* task). Special mention is necessary here, the final homework essay specifically asks for personalization with examples and arguments from the learners' own experience.

Since the AI topic might represent a sensitive one, where both maturity and sincerity are expected – sometimes students could feel reluctant to share to the teacher the fact that they had used AI to solve homework by cheating and committing plagiarism, hence the manner Task 2, a quiz solved in groups of four, and then reported to the class was preferred, to encourage learners' openness towards their peers.

All the input texts are *authentic*, without any adaptation, and in agreement with the group level, around B2/C1 – CEFR. Thus, the quotes/Task 1 come from famous people in the field, for example Elon Musk, while the excerpts in Task 2, that were used for the Language Awareness Questions, were selected from an ample recent study, co-authored by a body of personalities in the field of AI.

A range of useful *subskills* for future engineers are practised, for instance explaining ideas in one's own words Lead-in, a), versus expressing opinion (agreement/disagreement) like in the Lead-in b, or summing up ideas and reporting the essence of them to the public, for example in Task 2. Thus, the material ensures opportunities to *communicate* in various ways with peers, by anticipating the expected abilities newly employed job candidates should demonstrate they have.

In terms of the task *rationales*, the manner they were conceived was intended to subliminally send a message against the primary impulse of using AI tools for cheating purposes (e.g. Task 2), unfortunately very much present in our academic environment.

Moreover, the input text (in Task3) was selected in such a way as to convince the learners about what is really expected from them upon graduation and identifying first employment, since nowadays the general trend is that major organizations should consider it likely that successful candidates be able to implement AI, thus demonstrating the acquisition of an important useful skill for their profession.

By ending the module with listening to the students' essays (Follow up) could be an incentive to the group members, by prompting them a change of mindset/attitude, and, finally, mentality as far as AI importance is concerned.

As most literature on AI education suggests, *personalization* of the content is required, as well. Examples could be the requirements in the lead in, Task 2 quiz answering, and in the Follow up, all asking the learners to *integrate* personal experiences. Whether the students observe such a requirement could be an *indicator* for the teacher of the level of sincerity their answers do include.

4. Open conclusions

The period is now of rapid *change* of attitude, and hence mentality. Therefore, the need in engineering education is to focus on reshaping approaches to Artificial Intelligence in general, mainly in the field of education, and do that at a *rapid* pace, since AI keeps developing in a tremendous manner.

It is important to realize that the role of *academic* organizations is to become *aware* of employers' expectations and to contribute towards promoting a pro-active attitude, by developing/encouraging *self learning*.

At the level of *language teachers* in technical univesities, they can design and/or embed materials, developed in accordance with sound pedagogical principles, with a view to inducing a smooth, but convincing, change of mentality.

Consequently, this paper key aim is that of proposing such a material, and share it with fellow members of the didactic guild. Certainly, the proposal was only piloted, so it is too early for the final conclusions.

Last, but certainly not least, the permanent *collaboration* relationships of the teacher with the students is vital, as it provides useful feedback, while at the same time it may help them to develop an attitude of attention towards personal and professional *self-development* for their entire life.

To conclude, the fact that times are prompting towards imperative measures has become obvious for mankind. People could read that in the UN Secretary General Antonio Guterres' 2026 speech[8] at India's global summit. He warned: "Real impact means technology that improves lives and protects the planet. So let's build AI for everyone – with dignity as the default setting."

BIBLIOGRAPHY:

1. ACEC Research Institute From the Future; (2025); *The Role of Artificial Intelligence in the Engineering Industry;* https://assets.noviams.com/novi-file-uploads/acecnc/the-role-of-artificial-intelligence-in-the-engineering-industry.pdf
2. Baciu, A; (2026); *Liderii lumii își împart viitorul AI: Davos, München, ONU — tot ce contează din ultimele 3 săptămâni;* https://www.digi24.ro/opinii/agora-digi/liderii-lumii-isi-impart-viitorul-ai-davos-munchen-onu-tot-ce-conteaza-din-ultimele-3-saptamani-3634859
3. Blair, A.M et al; (2025); *What AI Skills Should Hiring Employers Look For? How to Define and Seek Out Workers with "AI Literacy*"; https://www.fisherphillips.com/en/news-insights/what-ai-skills-should-hiring-employers-look-for.html
4. Boles, Sy; (2025); *In Ed School panel, Howard Gardner says tech could make 'most cognitive aspects of mind' optional for humans*; https://news.harvard.edu/gazette/story/2025/09/how-ai-could-radically-change-schools-by-2050/
5. D'Agostino, Susan; (September 13, 2023); *Why Professors Are Polarized on AI*. I*nside Higher Ed;* https://www.insidehighered.com/news/tech-innovation/artificial-intelligence/2023/09/13/why-faculty-members-are-polarized-ai
6. Laupichler, Matthias Carl; Aster, Alexandra; Schirch, Jana; Raupach, Tobias; (2022); *"Artificial intelligence literacy in higher and adult education: A scoping literature review"*; Computers and Education: Artificial Intelligence. 3 100101; doi:10.1016/j.caeai.2022.100101
7. Lumanian, J; (2025); *How Artificial Intelligence Is Changing Education***;** https://www.psychologytoday.com/us/blog/parenting-beyond-power/202508/how-artificial-intelligence-is-changing-education
8. UN News, (2026); *From India, Guterres calls for $3 billion fund to ensure AI benefits all*; https://news.un.org/en/story/2026/02/1166996
9. Winikoff, P; (2025); *The Pros and Cons of AI in the Workplace and Education;* https://www.avixa.org/pro-av-trends/articles/pros-and-cons-of-ai-in-workplace-and-education#

[8] UN News, (2026); *From India, Guterres calls for $3 billion fund to ensure AI benefits all*; https://news.un.org/en/story/2026/02/1166996

TEACHING ENGLISH WITH PURPOSE: BUILDING CLASSROOM-READY LANGUAGE SKILLS IN FUTURE PRIMARY TEACHERS

Ana-Blanca Ciocoi-Pop
Lecturer, PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: *The present paper discusses the conceptualization, development, and assessment of classroom-ready English language competence in pre-service primary teachers. It states that effective teacher preparation requires combining language proficiency, pedagogical purpose, and professional identity, moving beyond traditional approaches that separate linguistic knowledge from classroom practice. Drawing on theoretical findings in communicative language teaching, sociocultural theory, and reflective practice, the paper examines important language skills, professional discourse functions, and pedagogical strategies, including task-based learning, scaffolding, and technology-enhanced instruction, meant to prepare teachers for real-life classroom interaction. The discussion focuses on curriculum design principles, performance-based and formative assessment practices, and the challenges posed by bridging theory and practice. Finally, the paper suggests that purposeful, integrated language education supports both teacher confidence and professional effectiveness, offering a framework for preparing pre-service teachers to meet the linguistic and pedagogical demands of the primary classroom.*

Keywords: *classroom-ready competence; primary teacher education; language teaching; pedagogical language skills; task-based learning; reflective practice; teacher assessment*

1. Introduction

In recent times the role of English in primary education has increased greatly, placing English language teachers not just as transmitters of linguistic knowledge, but as creators of meaning, interaction, and learning experiences. In this context, pre-service teacher education has increasingly underlined the need for purposeful language teaching, an approach which combines linguistic competence with professional classroom demands. For future primary teachers, English is not just a subject to be taught, but also a working language through which instructions are given, classroom interaction is managed, and learning environments are created.

Purposeful English teaching in teacher education thus moves beyond abstract language proficiency and highlights the practical use of English in pedagogical contexts. As various scholars of language teacher education have noted, teachers' effectiveness is closely linked to their ability to use language strategically in real-life classroom situations (Johnson, 2009, Richards, 2017). This perspective is especially relevant in the case of primary education, where teachers must simplify language, scaffold meaning, and maintain learner engagement, all while ensuring accuracy and clarity. Consequently, preparing future primary teachers requires a pedagogical framework whch combines language development with professional teaching goals.

In spite of the growing recognition of communicative approaches in language education, many pre-service primary teachers continue to graduate with a gap between their general language proficiency and their ability to use English effectively in the classroom. Established research in applied linguistics has shown that linguistic competence alone does not guarantee pedagogical effectiveness (Canale and Swain, 1980, Hymes, 1972). Instead, teachers require what one could describe as classroom-ready language competence: the capacity to use English fluently, accurately, and appropriately in instructional, managerial, and interpersonal classroom contexts.

Classroom-ready language competence encompasses a number of skills, including giving instructions, prompting responses, managing classroom discourse, providing feedback, and adapting one's language to the learners' cognitive and linguistic levels. From a sociocultural perspective, language is not just a system which has to be mastered, but rather a tool for mediating learning and social interaction (Vygotsky, 1978). For future primary teachers, this mediation function is central, as their linguistic choices directly influence the learners' engagement, comprehension, and motivation.

Nevertheless, teacher education programs often treat language proficiency and pedagogy as separate domains, resulting in fragmented preparation. As Freeman and Johnson (1998) state, effective language teacher education must be based on an understanding of how teachers use language in practice, rather than in decontextualized linguistic knowledge. Addressing this need requires a purposeful approach to English teaching in pre-service programs, one that explicitly focuses on the development of professional language skills aligned with classroom realities.

1.1.Research Aims

Even though an impressive body of literature has focused on communicative language teaching, teacher cognition, and reflective practice, fewer studies have systematically conceptualized classroom-ready language competence as a central preoccupation of pre-service primary teacher education. Existing research often focuses on in-service teachers or relies on empirical classroom-based investigations, leaving a gap in theoretical discussions focusing on pre-service situations. Moreover, there is limited research that connects language skill development, curriculum design, pedagogy, and assessment within a single conceptual framework for future primary teachers.

The present paper consequently seeks to bridge this gap by offering a theoretical analysis of how purposeful English teaching can contribute to the development of classroom-ready language skills in future primary teachers. Rather than presenting empirical case studies or survey-based findings, the study synthesizes key insights from applied linguistics, language pedagogy, and teacher education research, in order to offer a coherent model of preparation. The paper thus aims to define classroom-ready language competence in the context of primary education, examine curriculum and pedagogical approaches which support purposeful language development, and discuss assessment practices and structural challenges in pre-service teacher education. By doing this, the paper contributes to ongoing debates on how teacher education programs can better prepare future primary teachers for the linguistic demands of the classroom.

2. Theoretical Foundations of Purposeful Language Teacher Education

2.1.Sociocultural and Communicative Perspectives on Language Learning

Contemporary approaches to language teachers' education are profoundly influenced by sociocultural and communicative theories of language learning, which view language as a social and purpose-driven endeavour. From a sociocultural viewpoint, learning is made possible through interaction, tools, and shared practices, with language functioning as a primary instrument of cognitive and social development. Vygotsky's seminal work emphasizes the role of social interaction in the learning process, particularly through the concept of the so-called Zone of Proximal Development, defined as the distance between what learners can achieve independently and what they can achieve with the help of guidance (Vygotsky, 1978, p. 86). For future primary teachers, this idea shows the importance of language not merely as content, but as a mediational tool by means of which learning is made possible.

Apart from sociocultural theory, communicative approaches to language education focus on the functional and contextual usage of language. Hymes' discussion of communicative competence challenged purely structural views of language by arguing that speaking a language means knowing how to use it appropriately in social contexts (Hymes, 1972, pp. 269). This

expanded definition of competence includes sociolinguistic and pragmatic aspects which are especially relevant for teachers, whose professional effectiveness depends on their ability to adapt language to diverse learners, tasks, and concrete classroom situations.

Building on Hymes' work, Canale and Swain advance a model of communicative competence made up of grammatical, sociolinguistic, discourse, and strategic components (Canale and Swain, 1980, p. 31). Their theory has had lasting influence on language pedagogy and teacher education, as it highlights the multifaceted nature of language use. For pre-service primary teachers, communicative competence is based on the ability to manage classroom discourse, offer comprehensive instructions, and respond flexibly to learners' needs, skills that are highly important for purposeful language teaching.

2.2.Teacher Cognition and Reflective Practice

Apart from language learning theories, research on teacher cognition offers important insights into how teachers' beliefs, knowledge, and experiences influence their classroom behaviour. Teacher cognition theory shows that teaching cannot be reduced to the mechanical application of methods, but is a cognitive and social activity (Borg, 2006, p. 3). In language teacher education, this perspective led to increased attention to the manner in which pre-service teachers interpret pedagogical principles and translate them into practice.

Johnson states that language teacher education must move beyond transmission models and instead must involve teachers in understanding how language teaching works within specific social, institutional, and classroom contexts (Johnson, 2009, p. 13). This viewpoint is particularly relevant for primary education, where teachers must constantly adjust their language to learners' developmental stages and evolving needs. Purposeful language teaching thus involves developing not only linguistic proficiency, but also pedagogical reasoning regarding language use.

Closely connected to teacher cognition is also the concept of reflective practice. Schön's seminal work on professional learning describes reflection as a process through which practitioners make sense of complex and uncertain situations (Schön, 1983, pp. 49–50). In teacher education, reflective practice allows pre-service teachers to critically examine their language use, instructional choices, and interactional strategies. Reflection thus becomes a key mechanism for transforming theoretical knowledge into classroom-ready competence.

2.3.Implications for Preparing Future Primary Teachers

Overall, sociocultural theory, communicative competence, teacher cognition, and reflective practice provide a strong theoretical foundation for purposeful English teacher education. These perspectives focus on the idea that language learning and teaching are context-dependent, goal-oriented, and socially mediated processes. For future primary teachers, this means that language development cannot be separated from pedagogical purpose. From a sociocultural and communicative viewpoint, teacher education programs must prioritize interaction, scaffolding, and authentic language use. From a cognitive and reflective perspective, they must also support pre-service teachers in developing awareness of how and why they use language in certain classroom situations. As Freeman and Johnson note, effective language teacher education requires a reconceptualization of knowledge as situated in the activity of teaching itself, rather than as abstract theory divorced from practice (Freeman and Johnson, 1998, p. 401).

These theoretical foundations create an approach to English teacher education that emphasizes classroom-ready language skills as an integral component of professional preparation. Purposeful language teaching, grounded in these frameworks, prepares future primary teachers to use English not only accurately, but alsonmeaningfully and effectively in the complex context of the classroom.

3. Classroom-Ready Language Skills for Future Primary Teachers

3.1.Defining Classroom-Ready Language Competence

The term classroom-ready language competence refers to the capacity of teachers to use the target language effectively, appropriately, and confidently in order to fulfil pedagogical functions in real teaching situations. As compared to general language proficiency, which focuses on abstract linguistic knowledge, classroom-ready competence is situated, functional, and purpose-driven. Richards distinguishes between linguistic knowledge of English and the ability to use English for teaching, stating that teacher effectiveness depends largely on the latter (Richards, 2011, p. 7).

Within the context of primary education, classroom-ready language competence entails the capacity to simplify language without changing meaning, to repeat and rephrase input, and to maintain clarity while sustaining interaction. Scrivener states that classroom language is a professional register influenced by instructional goals, learner needs, and classroom management demands (Scrivener, 2011, p. 82). This professional register differs greatly from everyday conversational English and must thus be explicitly developed during pre-service teacher education.

From a functional perspective, classroom-ready competence coincides with the view that teachers' language fucntions as a tool for organizing learning, mediating meaning, and building relationships. Walsh describes classroom discourse as a distinct interactional space ruled by pedagogical intentions, turn-taking norms, and institutional roles (Walsh, 2011, p. 3). For future primary teachers, becoming classroom-ready means learning to operate effectively within this discourse space.

3.2.Linguistic Skills Required in the Primary Classroom

Although all language skills are relevant for teachers, research suggests that speaking and listening play a particularly important role in the primary classroom. Harmer shows that teachers' spoken language dominates classroom interaction, fulfilling roles such as explaining, instructing, questioning, and responding (Harmer, 2007, p. 37). Consequently, pre-service teachers have to develop fluency, intelligible pronunciation, and pragmatic awareness to ensure comprehensibility for young learners. Listening skills are also important, as effective teaching requires teachers to interpret learners' responses, identify misunderstandings, and adapt instruction. Richards notes that teacher listening is an active process linked to pedagogical decision-making rather than to passive comprehension (Richards, 2015, p. 62). This ability is particularly important in the case of primary education, where young learners' linguistic output may be incomplete or non-standard. Reading and writing skills, even though less visible in classroom interaction, are still essential for lesson preparation, material adaptation, and assessment. However, their pedagogical relevance lies in how they support spoken classroom discourse. As Scrivener shows, teachers must be able to transform written input into orally accessible forms appropriate for learners' cognitive and linguistic levels (Scrivener, 2011, p. 85). Thus, classroom-ready language competence is best understood as an integrated skill set, with spoken interaction at its centre.

3.3.Professional Language Use: Interaction, Instruction, and Feedback

Apart from general linguistic skills, classroom-ready competence is defined by teachers' ability to perform important professional language roles. Giving instructions is one of the most demanding of these roles, as it requires precision, sequencing, and adaptation to learners' proficiency. Harmer states that unclear instructions are a frequent source of classroom breakdown and notes that effective instruction-giving is a learned professional skill, rather than an intuitive one (Harmer, 2007, p. 38). Interactional competence is another important dimension of professional language use. Walsh shows that teachers' questioning strategies, waiting time, and response, significantly shape learner participation and opportunities for language

development (Walsh, 2011, p. 52). For future primary teachers, mastering these interactional skills is essential for creating inclusive and supportive learning environments. Feedback represents another key component of classroom-ready language competence. Effective feedback has to balance accuracy and encouragement, particularly in the case of young learners. Richards notes that teachers' feedback language contributes not only to linguistic development, but also to learners' confidence and motivation (Richards, 2011, p. 54). Purposeful English teaching thus requires pre-service teachers to develop a set of feedback strategies aligned with pedagogical goals.

Overall, these interactional, instructional, and feedback-related roles illustrate that classroom-ready language competence is inherently professional in nature. Preparing future primary teachers thus requires heightened attention to how English is used in action within the classroom, rather than treating language proficiency as an abstract or peripheral component of teacher education.

4. Curriculum Design for Purposeful English Teacher Preparation

4.1.Combining Language Proficiency and Pedagogy

An important challenge in pre-service primary teacher education lies in integrating language proficiency development with pedagogical preparation. Traditionally, many teacher education programs have treated these domains as separate, offering language improvement courses along with methodology modules with limited overlap. Richards believes that such separation risks creating teachers who possess theoretical knowledge about teaching, but who lack the linguistic resources required to enact pedagogy effectively in English-medium classrooms (Richards, 2017, p. 5).

Purposeful curriculum design, by contrast, regards language proficiency as inseparable from teaching practice. Freeman and Johnson's reconceptualization of language teacher education emphasizes that teacher learning should be grounded in the activity of teaching itself, rather than in abstract linguistic knowledge (Freeman & Johnson, 1998, p. 402). From this perspective, curriculum content has to reflect the communicative demands of the classroom, ensuring that language development happens through pedagogically meaningful tasks, such as lesson planning, instruction-giving, and classroom interaction.

For future primary teachers, integrated curricula are extremely important, because they prepare teachers to use English as a working language rather than an academic subject. Richards highlights that curriculum coherence is achieved when learning outcomes explicitly combine linguistic forms and professional teaching functions (Richards, 2013, p. 6). Such alignment supports the development of classroom-ready competence by situating language learning in genuine pedagogical contexts.

4.2.Task-Based and Communicative Curriculum Models

Task-based and communicative approaches offer a principled framework for developing curricula twhich support purposeful language development. Task-based language teaching underscores the use of meaning-focused tasks which mirror real-world language use, making it particularly suitable for teacher education contexts. Willis and Willis describe tasks as activities in which learners use language to achieve a concrete outcome, rather than to practice isolated forms (Willis and Willis, 2007, p. 14). For pre-service teachers, tasks such as for example micro-teaching, material adaptation, or simulated classroom interaction, provide opportunities to develop language skills directly related to teaching practice.

Communicative curriculum models also prioritize interaction, negotiation of meaning, and learner engagement. Richards notes that communicative syllabi focus on functions and communicative purposes rather than grammatical sequencing alone (Richards, 2001, p. 162). In teacher education, this functional orientation aligns closely with the professional language

needs of future primary teachers, who must be able to explain concepts, manage classroom discourse, and respond flexibly to their learners.

Last but not least, task-based and communicative models support the development of fluency as well as accuracy when tasks are carefully sequenced and scaffolded. Ellis states that well-designed tasks can create conditions for meaningful language use, while still drawing learners' attention to form when necessary (Ellis, 2003, p. 9). Within a purposeful curriculum, such models ensure that language learning stays pedagogically relevant

4.3.Alignment with Professional and European Frameworks

Effective curriculum design for teacher education must also align with established professional and policy frameworks. In the European context, the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) provides a widely accepted basis for describing language proficiency and communicative competence. The CEFR emphasizes the functional use of language in specific domains and tasks, framing learners as social agents who use language to accomplish actions (Council of Europe, 2001, p. 9). This action-oriented approach resonates with the goals of purposeful teacher preparation.

For future primary teachers, alignment with the CEFR supports transparent learning outcomes and realistic proficiency targets. The framework's descriptors underscore abilities such as explaining, interacting, and mediating meaning, that are central to classroom communication (Council of Europe, 2001, p. 24). By including CEFR-aligned descriptors into teacher education curricula, programs can create coherence between language development goals and professional teaching demands.

Apart from policy alignment, professional standards underscore the importance of curriculum relevance and coherence. Richards notes that teacher education curricula must be designed with a clear understanding in mind of the contexts in which teachers will work, particularly in early education settings where language use must be carefully calibrated (Richards, 2017, p. 11). Purposeful curriculum design, based on both pedagogical theory and institutional frameworks, thus plays a crucial role in preparing classroom-ready primary teachers.

5. Pedagogical Approaches Supporting Purposeful Language Development

5.1.Communicative and Interaction-Based Instruction

Pedagogical approaches which prioritize communication and interaction are central to purposeful language development in pre-service teacher education. Communicative language teaching looks upon language learning as the ability to use language meaningfully, rather than as the accumulation of grammatical knowledge. Littlewood defines communicative activities as those in which learners must focus on meaning to achieve a communicative goal, emphasizing the importance of authentic interaction in language development (Littlewood, 1981, p. 3).

For future primary teachers, communicative instruction serves a dual function: it develops their own language proficiency, while at the same time shaping pedagogical practices they are expected to apply inside their classrooms. Harmer notes that communicative teaching encourages learners to negotiate meaning, manage turn-taking, and respond spontaneously, which are essential competences for teachers working with young learners (Harmer, 2007, p. 69). In teacher education contexts, this interactional focus helps pre-service teachers experience English as a tool for action rather than as an object of study.

Interaction-focused pedagogy is further supported by research on classroom discourse, which highlights the role of teacher talk in influencing learning opportunities. Walsh notes that pedagogical interaction is characterized by goal-oriented language use, where teachers' discourse choices directly influence learner participation and engagement (Walsh, 2011, p. 4).

Purposeful English teaching thus requires pedagogical approaches which foreground interaction as both a means of language development and a professional teaching skill.

5.2.Scaffolding, Modeling, and Authentic Classroom Discourse

Scaffolding and modeling are key pedagogical strategies for supporting purposeful language development in pre-service teachers. Drawing on sociocultural theory, scaffolding refers to the temporary support provided to learners to enable them to perform tasks beyond their current level of independent ability (Wood, Bruner and Ross, 1976, p. 90). In teacher education, scaffolding allows pre-service teachers to gradually develop confidence and competence in using English for instructional purposes. Modeling also plays a complementary role by providing clear examples of effective classroom language use. Scrivener shows that teacher educators' own language serves as a powerful model for future teachers, shaping their understanding of how English functions in instructional contexts (Scrivener, 2011, p. 83). Through repeated exposure to modeled classroom discourse, such as instruction-giving, questioning, and feedback, pre-service teachers internalize professional language patterns. Authentic classroom discourse also strengthens purposeful language development. Walsh states that authenticity in classroom language does not necessarily mean spontaneous conversation, but rather language that is aligned with pedagogical goals and classroom realities (Walsh, 2011, p. 57). For future primary teachers, engagement with authentic instructional discourse helps bridge the gap between theoretical knowledge and classroom practice, preparing them for the linguistic demands of real-life teaching situations.

5.3.The Role of Digital Tools in Language Teacher Education

Digital tools have become an increasingly important component of pedagogical approaches in language teacher education, especially in supporting purposeful and flexible language use. Technology-enhanced learning environments allow pre-service teachers to engage in multimodal communication, collaborative tasks, and reflective practice. Dudeney and Hockly show that digital tools can extend opportunities for meaningful interaction and provide access to authentic language resources, supporting communicative competence development (Dudeney and Hockly, 2007, p. 7). In the context of teacher education, digital platforms can also facilitate reflective and practice-oriented learning. Richards notes that technology can support teacher learning by enabling lesson rehearsal, peer feedback, and analysis of classroom discourse, thereby strengthening the link between language use and pedagogical purpose (Richards, 2015, p. 71). For future primary teachers, such practices contribute to the development of classroom-ready language skills in a low-risk environment.

Nevertheless, the pedagogical value of digital tools depends on their purposeful integration into the curriculum. As Scrivener states, technology should serve clear instructional objectives rather than function as an end in itself (Scrivener, 2011, p. 114). When aligned with communicative and interaction-focused pedagogy, digital tools can enhance language development, while reinforcing professional teaching practices.

6. Assessing Classroom-Ready Language Competence

6.1.Performance-Based and Formative Assessment Practices

Assessing classroom-ready language competence in pre-service primary teachers requires approaches which view language use as professional action, rather than as isolated knowledge. Traditional discrete-point testing, even though useful for measuring specific linguistic elements, is insufficient for evaluating teachers' ability to use English in authentic instructional contexts. Brown and Abeywickrama note that language assessment should reflect real-world language use, especially when communicative competence is the target construct (Brown and Abeywickrama, 2010, p. 26). Performance-based assessment offers a more appropriate framework for evaluating classroom-ready competence. This type of assessment focuses on observable language use in tasks that resemble professional practice, including giving

instructions, explaining content, or managing interaction. McNamara argues that performance assessment allows for the evaluation of both linguistic and pragmatic competence, capturing how language functions within specific contexts (McNamara, 1996, p. 43). In teacher education, this alignment between assessment tasks and professional language demands supports purposeful learning and transparent expectations.

Formative assessment plays a highly important role in pre-service contexts. Black and Wiliam's influential review highlights that formative assessment contributes significantly to learning when it provides learners with information about how to improve performance (Black and Wiliam, 1998, p. 7). For future primary teachers, formative assessment supports the gradual development of confidence and competence in using English for teaching, emphasizing progress, rather than deficit.

6.2.Reflective, Self-, and Peer-Assessment

Apart from performance-based approaches, reflective assessment practices are important for developing classroom-ready language competence. Reflection enables pre-service teachers to critically examine their own language use, identify areas for development, and connect theory with practice. Schön describes reflection as a process through which professionals make sense of their actions in complex and uncertain situations (Schön, 1983, p. 54). Applied to language teacher education, reflection encourages future teachers to view language use as a dynamic professional skill. Self-assessment on the other hand further supports this reflective orientation. The Council of Europe emphasizes that self-assessment promotes learner autonomy and awareness of communicative abilities when learners are guided by clear descriptors (Council of Europe, 2001, p. 26). For pre-service teachers, self-assessment aligned with professional language functions creates responsibility for ongoing language development.

Finally, peer-assessment complements self-reflection by introducing collaborative evaluation and shared professional standards. Sadler states that peer feedback enhances learners' understanding of quality by exposing them to evaluative criteria and alternative performances (Sadler, 1989, p. 121). In teacher education programs, peer-assessment of teaching-related language tasks, such as for example micro-teaching or instructional simulations, supports the development of evaluative judgment and professional discourse.

6.3.Feedback as a Tool for Professional Language Development

Feedback is a central mechanism through which assessment contributes to purposeful language development. Effective feedback moves beyond error correction to address clarity, appropriateness, and pedagogical effectiveness. Hattie and Timperley describe feedback as information that reduces the gap between current performance and desired goals, emphasizing its role in guiding improvement (Hattie and Timperley, 2007, p. 81). In the context of language teacher education, feedback has to attend to both linguistic accuracy and instructional function. Richards notes that feedback directed at teachers' classroom language use should focus on intelligibility, interactional effectiveness, and learner engagement rather than on native-like performance (Richards, 2011, p. 58). This orientation reinforces the idea that classroom-ready competence is defined by functionality and purpose.

Purposeful assessment practices thus integrate performance-based tasks, reflective evaluation, and formative feedback into a coherent system. Such an approach aligns assessment with professional language demands, ensuring that evaluation supports learning rather than merely measuring outcomes. For future primary teachers, assessment becomes an extension of purposeful language education, reinforcing the connection between language use and pedagogical action.

7. Limitations and Challenges in Pre-Service Teacher Preparation

7.1.Institutional and Curricular Limitations

One of the most important challenges in preparing future primary teachers lies in institutional and curricular constraints that limit opportunities for purposeful language development. Teacher education programs often operate within rigid curricular structures which prioritize content coverage over skill integration. Freeman and Johnson note that such structures tend to fragment teacher learning by separating language development, methodology, and practicum components, thereby weakening the connection between theory and practice (Freeman and Johnson, 1998, p. 403). Time constraints further enhance this fragmentation. Richards notes that language improvement courses within teacher education programs are frequently compressed, leaving insufficient time for sustained development of professional language skills (Richards, 2017, p. 14). As a result, pre-service primary teachers may complete their studies without adequate preparation for the linguistic demands of classroom interaction. This structural limitation creates a significant barrier to achieving classroom-ready language competence, particularly in contexts where English is taught as a foreign language.

Finally, institutional expectations also shape curricular priorities. Borg highlights that teacher education programs are often influenced by assessment regimes and accreditation requirements that privilege measurable outcomes over contextualized language use (Borg, 2006, p. 57). Such pressures can marginalize pedagogical approaches that emphasize interaction, reflection, and professional language development, despite their recognized importance in teacher preparation.

7.2.Linguistic Confidence and Teacher Identity

Apart from structural factors, affective and identity-related challenges play a crucial role in shaping pre-service teachers' readiness to use English in the classroom. Linguistic confidence is particularly significant for future primary teachers, whose professional authority is closely tied to their ability to communicate clearly and confidently. Richards notes that many pre-service teachers experience anxiety related to their perceived language deficiencies, which can negatively affect their willingness to use English spontaneously in instructional settings (Richards, 2011, p. 62). Furthermore, teacher identity research underscores the relationship between language proficiency and professional self-concept. Johnson states that teachers' identities are constructed through participation in teaching practices and through the language they use to enact those practices (Johnson, 2009, p. 30). When pre-service teachers lack confidence in their language abilities, they may struggle to see themselves as legitimate users of English, which in turn constrains their pedagogical performance.

This challenge is particularly visible in primary education, where teachers are expected to model language use for young learners. Borg emphasizes that perceived inadequacy in language proficiency can lead teachers to rely excessively on scripted materials or to minimize communicative interaction, thereby undermining the goals of purposeful language teaching (Borg, 2006, p. 59). Addressing linguistic confidence and identity formation is therefore essential for preparing classroom-ready teachers.

7.3.Bridging Theory and Classroom Realities

A final major challenge in pre-service teacher preparation concerns the obvious gap between theoretical knowledge and classroom realities. While teacher education programs often provide extensive exposure to pedagogical theories, pre-service teachers may struggle to apply these theories to the dynamic and unpredictable nature of classroom interaction. Schön describes this difficulty as a consequence of professional practice being characterized by uncertainty, complexity, and immediacy, conditions that cannot be fully captured by formal theory alone (Schön, 1983, p. 42). In language teacher education, this theory–practice gap is particularly evident in relation to classroom language use. Freeman and Johnson argue that pre-

service teachers need opportunities to engage with the language of teaching itself, rather than merely learning about teaching methods in abstract terms (Freeman and Johnson, 1998, p. 405). Without such opportunities, teachers may possess declarative knowledge about pedagogy but lack the procedural language skills required for effective classroom communication. Richards further notes that bridging theory and practice requires deliberate curricular design that foregrounds pedagogical language use as a central component of teacher learning (Richards, 2017, p. 15). Purposeful English teaching, supported by reflective practice and performance-based learning, offers a pathway for addressing this challenge by aligning theoretical insights with the lived realities of classroom interaction.

8. Conclusions

The present paper has set out to examine the theoretical foundations, skill requirements, pedagogical approaches, and curricular implications of purposeful English teaching in pre-service primary teacher education. A central finding is that classroom-ready language competence is not merely a matter of general proficiency; it is a professional capability that integrates linguistic accuracy, functional use, interactional competence, and reflective awareness. Preparing future primary teachers to meet the communicative demands of the classroom requires deliberate curricular design, aligned assessment practices, and pedagogical strategies that foreground authentic language use. We have argued that purposeful language teaching encourages the development of teachers' professional identity, confidence, and capacity to manage complex classroom interactions. Integrated curricula that embed language learning within pedagogical tasks, supported by performance-based assessment and reflective practice, provide the most effective means of cultivating classroom-ready competence. Task-based, communicative, and interaction-focused pedagogies, supplemented with scaffolding, modeling, and digital tools, allow pre-service teachers to experience English as a tool for action rather than as an abstract object of study.

In spite of these insights, significant challenges remain. Institutional constraints, limited instructional time, and the gap between theory and practice can impede the development of functional language skills. Addressing these challenges requires a coordinated approach at the programmatic and policy levels, including alignment with professional frameworks, careful sequencing of learning tasks, and emphasis on formative feedback.

Ultimately, the paper shows that purposeful English teaching in pre-service primary teacher education is a professional imperative. By integrating language development, pedagogy, and reflective practice, teacher education programs can ensure that graduates enter the classroom not only as competent teachers but as confident and linguistically capable professionals ready to facilitate meaningful learning experiences for young learners.

BIBLIOGRAPHY:

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). „Assessment and classroom learning. Assessment in Education," 5(1), pp. 7-74.
2. Borg, S. (2006). Teacher cognition and language education: Research and practice. London: Continuum.
3. Brown, H. D., Abeywickrama, P. (2010). Language assessment: Principles and classroom practices (2nd ed.). White Plains, NY: Pearson.
4. Canale, M., Swain, M. (1980). „Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing". Applied Linguistics, 1(1), pp. 1-47.
5. Council of Europe. (2001). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Cambridge: Cambridge University Press.

6. Dudeney, G., Hockly, N. (2007). How to teach English with technology. Harlow: Pearson Longman.
7. Ellis, R. (2003). Task-based language learning and teaching. Oxford: Oxford University Press.
8. Freeman, D., Johnson, K. E. (1998). „Reconceptualizing the knowledge-base of language teacher education". TESOL Quarterly, 32(3), pp. 397-417.
9. Hattie, J., Timperley, H. (2007). „The power of feedback". Review of Educational Research, 77(1), pp. 81-112.
10. Harmer, J. (2007). How to teach English (2nd ed.). Harlow: Pearson Longman.
11. Hymes, D. (1972). „On communicative competence". In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), Sociolinguistics (pp. 269-293). Harmondsworth: Penguin.
12. Johnson, K. E. (2009). Second language teacher education: A sociocultural perspective. New York: Routledge.
13. Littlewood, W. (1981). Communicative language teaching: An introduction. Cambridge: Cambridge University Press.
14. McNamara, T. (1996). Measuring second language performance. London: Longman.
15. Richards, J. C. (2001). Curriculum development in language teaching. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Richards, J. C. (2011). Competence and performance in language teaching. Cambridge: Cambridge University Press.
17. Richards, J. C. (2013). „Curriculum approaches in language teaching: Forward, central, and backward design". RELC Journal, 44(1), pp. 5-33.
18. Richards, J. C. (2015). Key issues in language teaching. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Richards, J. C. (2017). „Teaching English through English: Proficiency, pedagogy and performance". RELC Journal, 48(1), pp. 7-30.
20. Sadler, D. R. (1989). „Formative assessment and the design of instructional systems". Instructional Science, 18(2), pp. 119-144.
21. Schön, D. A. (1983). The reflective practitioner: How professionals think in action. New York: Basic Books.
22. Scrivener, J. (2011). Learning teaching (3rd ed.). Oxford: Macmillan.
23. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
24. Walsh, S. (2011). Exploring classroom discourse: Language in action. London: Routledge.
25. Willis, D., Willis, J. (2007). Doing task-based teaching. Oxford: Oxford University Press.
26. Wood, D., Bruner, J. S., Ross, G. (1976). „The role of tutoring in problem solving. Journal of Child Psychology and Psychiatry", 17(2), pp. 89-100.

METHODS OF TEACHING-LEARNING MATHEMATICS TOWARDS DEVELOPING STUDENTS' CREATIVITY

Elena Daniela Calotă
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

Abstract: *In theoretical and practical activity, man encounters identical situations, the solution of which requires the application of standardized algorithmic methods, and situations for which he does not find solutions in the experience acquired through learning, in the solution of which a heuristic modality is applied.*

A thinking problem occurs when an obstacle appears in the way of theoretical or practical activity, when the situation can be solved based on the experience available to the subject, on previous skills, when thinking is no longer confused with a problem.

Etymologically pro-ballein means what is thrown forward as a barrier. As an obstacle, as a challenge by extension, which constitutes a theoretical and practical difficulty whose removal is questioned. The expression problem solving is used whenever it comes to finding new solutions.
According to David Ausubel, problem solving is a kind of learning by discovery located in the behavioural hierarchy above the routine applications of routine problems.

A question that demands an explanation does not constitute a problem, just as no problem, regardless of its degree of difficulty or the effort to discover the solution, represents a ground for problematization.

Keywords: *problem; solving; mathematics; creativity; game*

Conceptul de problemă și rolul ei în învățarea creativă a matematicii

În activitatea teoretică și practică, omul întâlnește situații identice, a căror rezolvare pretinde aplicarea unor metode standardizate de tip algoritmic și situații pentru care nu găsește soluții în experiența dobândită prin învățare, în a căror rezolvare se aplică o modalitate euristică.

O problemă de gândire apare atunci când în calea activității teoretice sau practice apare un obstacol, când situația poate fi rezolvată pe baza experienței de care dispune subiectul, a deprinderilor anterioare, atunci când gândire nu mai este confundată cu o problemă.

Etimologic *pro-ballein* înseamnă ceea ce se aruncă în față ca o barieră. Ca obstacol, ca provocare prin extensie, ceea ce constituie o dificultate teoretică și practică a cărei înlăturare este pusă sub semnul întrebării. Expresia *rezolvare de probleme* este folosită ori de câte ori este vorba de găsirea unor soluții noi.

După David Ausubel, rezolvarea de probleme este un fel de învățare prin descoperirea situată în ierarhia comportamentală deasupra aplicațiilor de rutină ale unor probleme de rutină. O întrebare care pretinde o explicație nu constituie o problemă, după cum nici o problemă, indiferent de gradul ei de dificultate, de efortul de descoperire a soluției nu reprezintă teren pentru problematizare.

Dificultatea pe care o ridică o problemă se prezintă ca o lacună a cunoașterii, o necunoscută care trebuie descoperită. Rezolvarea de probleme cuprinde un spațiu gol între ceea ce elevul cunoaște în prezent și ceea ce trebuie să cunoască – spune D. Ausubel. În rezolvarea de probleme există neapărat un element de obținere, opțiune privind cunoștințele ce trebuie folosite sau ordinea în care acestea trebuie folosite.
Situația problemă exprimă provocarea unui conflict lăuntric de natură epistemică.[1] *O problemă, există doar dacă soluția este posibilă și dacă depășirea obstacolului se face prin*

[1] Ausubel, D., *Învățarea în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p.593.

mijloace intelectuale, soluția problemei fiind rezultatul elaborării prin gândire și nu al aplicării standard al unui algoritm. (Olleron P.,)

Definim problema drept *un obstacol în calea gândirii* (Dewey), o cerință de reducere sau de a elimina discrepanța între ce este și ce se cere într-o anumită materie, o situație în care răspunsul nu poate fi dat imediat. O problemă avem atunci când se ivesc tensiuni intelectuale pentru cel care învață, cu alte cuvinte, când nu se întrevede de la început nici o cărare deschisă pentru rezolvarea ei.

Dificultatea pe care o ridică o problemă se prezintă ca o lacună a cunoașterii, o necunoscută care trebuie descoperită. Situația problemei înseamnă mai multe probleme, ea desemnează o situație contradictorie, conflictuală, ce rezultă din trăirea simultană a doua realități incompatibilă între ele, experiența trecută și necunoscutul cu care este confruntat subiectul.

Una din sarcinile cele mai importante ale cadrului este de a-i ajuta pe elevi să dobândească o experiență de muncă independentă dacă nu este ajutat, s-au ajutat insuficient, s-ar putea să nu progreseze. Dar să nu-l ajute nici prea mult pentru că nu mai are ce să descopere singur.

Obiectivele ce trebuie urmărite sunt:

- Să-l ajute pe elev să rezolve problema;
- Să dezvolte aptitudinea elevului, astfel încât să fie capabil de a rezolva pe viitor singur problemele.

Înțelegerea problemei

Elevul trebuie să înțeleagă problema, dar nu este suficient, el trebuie să fie animat de dorința de a o și rezolva.

Problema trebuie să fie bine aleasă, nici prea grea, nici prea ușoară, naturală și atractivă, iar un anumit timp trebuie consacrat expunerii ei firești și interesantă.

Dacă elevul reușește să pună în evidență părțile principale ale problemei, necunoscută, datele, condiția, fără ca învățătorul să mai pună întrebările: *care este necunoscută*? *care sunt datele*? *care este condiția*? înseamnă că obiectivul propus a fost realizat.

Întocmirea unui plan

Pasul principal pentru a obține soluția unei probleme constă în a elabora problema în plan. Pentru aceasta este nevoie de cunoștințele dobândite anterior, o deprindere bună în munca intelectuală, concentrarea asupra scopului.

Este important ca recomandările de la care pornim să fie simple, generale, naturale și să nu fie prea multe, încât elevul să le pot însuși să le poată însuși mai ușor, să le rețină cu ușurință, iar ele să contribuie la dezvoltarea unei obișnuințe intelectuale.

Recomandările trebuie să fie speciale încât elevul să-i revină o muncă mai mare, succesul este deplin dacă reușim ca în mintea fiecărui elev să apară întrebările la care ne-am orientat noi ca dascăli

Conținutul unei probleme este bine înțeles dacă elevul ar reuși să descompună problema și să recombine datele ei într-un nou model sau pentru a obține o problemă nouă, mai accesibilă, care ar folosi, eventual, ca problemă auxiliară.

În rezolvarea unei probleme trebuie să cunoaștem și să înțelegem conținutul problemei, să delimităm clar ceea ce știm, de aceea ce nu știm pe baza textului problemei, precum și direcția în care trebuie să se desfășoare gândirea pentru a ajunge la soluția impusă de întrebarea problemei.

Diferența dintre *a învăța* rezolvarea unei probleme și *a ști* (a putea) să rezolve o problemă nouă, înseamnă în esență *creativitate*, dar de niveluri diferite. *A învăța rezolvarea* problemelor presupune și ia în calcul elaborarea unor algoritmi. A ști să rezolvi problemă

înseamnă a avea capacitățile necesare pentru rezolvarea oricărei probleme întâlnite pentru prima oară.

Efortul pe care îl face elevul cu rezolvarea și compunerea unei probleme, presupune mobilizarea proceselor psihiatrice de cunoaștere, cu precădere a gândirii.

Tot pentru a observa dacă elevii, au înțeles ce înseamnă o problemă și dacă pot s-o interpreteze, să o rezolve singuri, să observe dacă un anumit enunț se poate numi problemă, am dat elevilor conținutul unei probleme, dar nu și întrebarea, sau am pus întrebarea și lipsea conținutul, am ajuns la concluzia că la același enunț se pot formula mai multe întrebări, variate ca exprimare, însă cu același înțeles.

Am acordat o atenție deosebită introducerii noțiunii de *cu atât mai mult, cu atât mai puțin,* folosindu-mă de metoda figurativă și succesul meu a fost mare.

La o lucrare de sondaj, când le-am cerut elevilor să alcătuiască o problemă după formula $a+T_2=S$ din cei 24 de elevi, 2 elevi au reușit să respecte cerința dorită, conținutul formulat de ei fiind valabil pentru $T_1+T_2=?$

Greutăți am întâlnit și în crearea problemelor după formule de tipul D-3=6.

În procesul de creație am ținut seama de cele două componente ale problemei: condițiile, datele ei și de cerințele acesteia, adică ce trebuie căutat în condițiile date.

Am încercat să stimulez procesul creator prin întrebări și executarea diferitelor sarcini, adică:

- ❖ Să schimbe întrebarea problemei;
- ❖ Să pună întrebarea și să rezolve problema;
- ❖ Să compună ceva asemănător;
- ❖ Să schimbe conținutul, enunțul problemei;
- ❖ Să compună și să rezolve o problemă printr-o metodă folosită anterior;
- ❖ Să găsească altă cale de rezolvare;
- ❖ Să compună probleme după anumite diagrame sau exerciții.

Alt procedeu folosit la clasă pentru stimularea gândirii creatoare și înarmarea cu unele tehnici de muncă intelectuală a fost completarea datelor problemei:

- Un elev a citit... pagini în prima zi și mai are de citi... pagini. Câte pagini are cartea?
- O carte are 95 de pagini. Mihai a citi 37 de pagini. Câte pagini mai are de citit?
- Raluca a citit 45 de pagini dintr-o carte, adică jumătate. Câte pagini are cartea?

Analizând cele trei cazuri, am ajuns la concluzia că elevii au completat cu numere corecte, care să corespundă realității, pot să dubleze un număr, folosindu-se de adunarea repetată.

O categorie aparte de probleme, cu multiple valențe formative, sunt cele creative, rebusistice, de perspicacitate și ingeniozitate, probleme-joc (non-standard) etc.

În elaborarea textului unei probleme am utilizat date și expresii reale, oferindu-le elevilor împrejurări de viață corespunzătoare, formarea de reprezentări ale acțiunilor veridice, capacitatea de a stabili relații între date și realitate. De asemenea am utilizat acele metode didactice cu valențe formative și înalt activizate cum ar fi: problematizarea, descoperirea, modelarea, conversația, euristica, jocul didactic.

Aceste metode îl implică direct pe elev, favorizează direct descoperirea, facilitează transferul, formează capacități cognitiv-operatorii, intelectuale, formează acele aptitudini și motivații pozitive pentru învățare și mai ales creativitatea.

Activitatea de creare și compunere a problemelor m-a determinat să folosesc exemple succesive, să formez cerințe raționale (să canalizez gândirea și imaginația copiilor spre asociații din ce în ce mai puțin întâmplătoare). În același timp elevii încep să aibă încredere în ei, în eforturile lor intelectuale, să fie receptivi la situații problematice cu conținut matematic.

Contribuția jocului matematic în dezvoltarea creativității

Jocurile didactice sunt antrenate pentru toți elevii și acționează favorabil și la elevii cu rezultatele slabe la învățătură, crescându-le performanțele și căpătând încredere în capacitățile, siguranța și promptitudinea în răspunsuri, deblocând astfel potențialul creator al acestora.

Latura instructivă cât și cea creativă a procesului de învățământ poate fi realizată mai temeinic și mai plăcut prin intermediul locului aritmetic.

Jocul didactic nu înseamnă *o joacă de copii*, el este o activitate serioasă care sprijină, într-un mod fericit, înțelegerea problemelor, fixarea și formarea unor deprinderi aritmetice durabile, precum și împlinirea personalității școlarilor.

Pentru a deveni joc, o activitate didactică trebuie să includă elemente de joc: surpriza, așteptarea, ghicirea, întrecerea. De asemenea, executarea unor acțiuni la comandă după reguli precise, excluderea din joc a celor ce încalcă regulile, creează momente de tensiune, de emoții, dorința de a câștiga întrecerea, mobilizează copiii la o activitate intensă, rapidă și plăcută. Este în esență o activitate intensă, rapidă și plăcută. Este o activitate de învățare al cărei efort, datorită atractivității, elevii nu-l simt. În cadrul jocului, elevii își manifestă istețimea, inventivitatea, răbdarea, îndrăzneala, ei sunt adevărați actori și nu simpli spectatori.

Jocuri ca *Pescarul iscusit, Veverița jucăușă, Zboară fluturaș,* au ca scop inițierea elevilor în compunerea de probleme, ei au preluat rolul creatorului pe nesimțite.

Elevii mici sunt introduși în cea mai dificilă taină a creației – prin formularea întrebărilor de la jocul Ce se poate îndrepta?

Prin jocurile create am încercat să demonstrez că deseori noțiuni, concepte destul de greoaie de însușit de către școlarul mic, pot fi reținute, înțelese și mai târziu folosite corect prin *joacă*.

Acestea cu o singură condiție, jocul didactic să fie bine ales, bine structurat în concordanță atât cu obiectivele operaționale cât și cu nivelul inițial al capacităților intelectuale. Numai abordare sistematică a jocului didactic poate să asigure succesul acestuia, numai astfel el poate contribui la asigurarea în mod nemijlocit a dezvoltării gândirii elevilor.

La copii jocul este muncă, este binele, este datoria, este idealul vieții. Jocul este singura atmosferă în care ființa sa psihologică poate să respire și în consecință poate să acționeze.[2] Jocurile copiilor nu sunt jocuri și trebuie judecate ca fiind faptele lor cele mai serioase.

Prin joc elevul învață cu plăcere, devine interesat de activitatea ce se desfășoară, cei timizi devin cu timpul mai volubili, mai activi, mai curajoși, capătă mai multă încredere în capacitățile lor, mai multă siguranță și rapiditate în răspunsuri.

Dacă învățătorul își exercită meseria de dascăl cu multă ușurință dispune de mare mobilitate, flexibilitate a gândirii, reușește ca în cadrul fiecărei ore de matematică să folosească ca procedeu de transmitere a unor noțiuni sub formă mai atractivă, sub formă de joc. Astfel stârnește curiozitatea elevilor și dorința de a afla ceva nou.

Datorită conținutului și modului lor de desfășurare, jocurile didactice sunt mijloace eficiente de activizare a întregului colectiv de elevi.

În matematică, jocurile didactice au corespondent, problemele distractive, de perspicacitate pe care le-am introdus în diferite momente ale orei cât și în cadrul temelor din cadrul cercului de matematică.

Iată câteva exemple folosite de mine în cadrul orelor de matematică la toate clasele. Menționez că aceste jocuri se pot complica în funcție de nivelul clasei și particularitățile de vârstă ale elevilor.

[2] Claparède, *L'education functionelle,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967.

Completarea șirurilor

Privește și completează singur tabelul:

a	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	3	5	7	9						

a	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	0	3	8	15							

Completarea careurilor (tabelelor)

Observă, spune enunțurile unor probleme, apoi scrie răspunsurile,

ERAU AU VENIT SUNT	9 5	16 4	22 6

ERAU AU PLECAT AU RĂMAS	6 3	12 4	28 25

Completarea schemelor

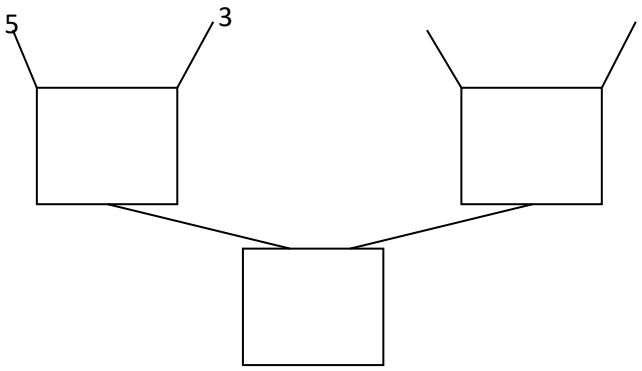

Operația matematică corespunzătoare acestei scheme este $5 \times 3 + 4 \times 6 =$

Observă cifrul, calculează, apoi scrie mesajul:

B	E	L	M	O	P	R	V	Z
10	20	32	46	50	65	72	80	85

2+70	40-20	80+5	90-40	56-24	80-0

60+5	76-4	60-10	30-20	30+2	28-8	40+6	37-17

Alcătuiri de probleme

Alege două dintre următoarele date:

29 flori 5 narcise 24 zambile

Formulează și rezolvă, pe caiet, probleme cu acestea.

Alcătuiește oral probleme folosind datele

18 fete	11 băieţi

Formulează întrebări astfel încât problemele să fie rezolvate prin:

- Adunare;
- Scădere.

Matematica distractivă – cadrul optim de cultivare și afirmare a gândirii creatoare a elevilor

Pregătirea elevilor apți pentru performanța școlară este unul din obiectivele școlii moderne.

Conform noilor programe, opționalul la nivelul disciplinei oferă posibilitatea proiectării pe module și elaborarea unei programe speciale pentru elevii cu aptitudini deosebite la obiectul matematică.

Am căutat ca tematica opțională să fie cât mai atractivă, ceea ce l-a determinat pe elevi să iubească cât mai mult activitatea din clasă. Numai cu elevii cu posibilități intelectuale mari s-a lucrat pe o treaptă superioară abordând problemele cu grad sporit de dificultate.

Pentru început am căutat să le prezint elevilor probleme cât mai *curioase,* distractive, unde elevii să coreleze greșelile din text (logica conținutului, sau unde datele nu corespund cu realitatea).

În aceste situații gândirea și imaginația lucrează febril, conținutul diferit al problemelor îi antrenează în gândirea de metode cât mai variate.

Exemple de probleme deosebite lucrate cu elevii în cadrul acestui opțional.

1) În figura următoare eliminați două bețișoare încât să rămână două pătrate:

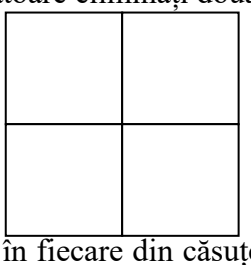

2) Puneți o cifră în fiecare din căsuțele următoare încât suma obținută în toate căsuțele să fie aceeași. Câte posibilități există

1	2	3	4	5	6	7	8

3) Litera *p* din cuvântul pom îi corespunde valoarea numerică 15. Știind că valoarea numerică 15. Știind că valoarea fiecărei litere următoare este cu doi mai mare decât cea dinaintea ei, ce valoare va avea întreg cuvântul?

4) Aflați cel mai mic și cel mai mare număr natural de forma $\overline{ab}$ care să îndeplinească condițiile:
   a) $a = b$
   b) $a \neq b$

5) Compuneți și rezolvați o problemă folosind calculul
(425:5+5)×5=

6) Ce numere naturale puse în locul lui x verifică egalitățile:
   a) (x-1)(x-3)(x-5)=0
   b) (x-1992)(x-1993)(x-1994)=0

7) Câte triunghiuri, pătrate și dreptunghiuri se găsesc în figură:

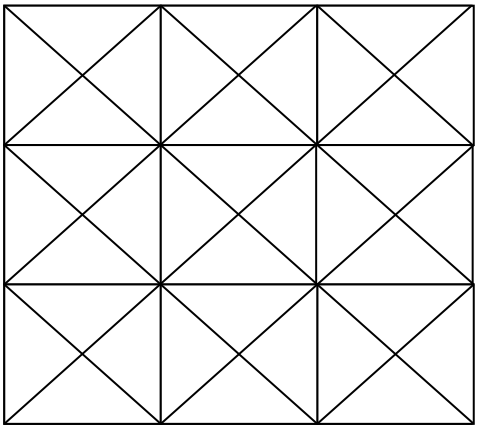

8) Jeanne et Anna font collection de cartes postales. Elles en ont chacune 100. Mais Anna en donne à Jeanne en a alors 10 de plus qu'Anna. Combien en a-t-elle donné ?
A) 10; B) 2; C) 3; D) 4; E) 5.
9) Combien y a t il triangles?
A) 1; B) 4; C) 5; D) 2; E) 3.

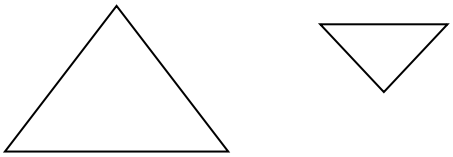

10) Pierre est au point P. Il se déplace de deux longeurs de côtes vers a droite. A quel point est-il arrivé?

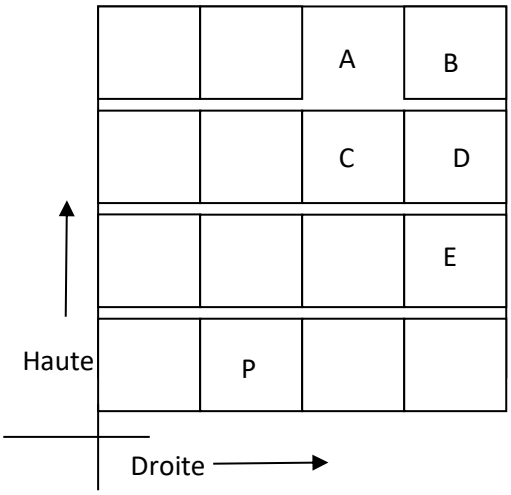

11) În ograda lui Matei
Observi gâște și purcei.
Numeri capete: ies nouă
Picioare: douăzeci și două.
Câte cu două, câte cu patru
Are în curte băiatul?

12) Câte dreptunghiuri se pot număra în desenul alăturat?

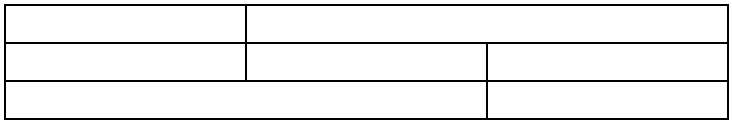

13) *Sârguința nu ajunge, din păcate, ne trebuie ceva mai mult: o IDEE*. (W. Blaschke)

Jocul didactic matematic – rolul său în activitățile formative creative (abordări diverse)

În *Cronica anului 2000,* profesorul **Mircea Malița** numea matematica a doua limbă maternă, subliniind că aceasta apare nu ca *știință departamentală, ci ca un tezaur de notații, procedee logice și de investigație de uz generale*.

Învățământul contemporan, pregătind lumea mileniului III, are în vedere faptul că matematica se impune ca o știință generală a noțiunilor de ordine și structură, de stăpânire a mulțimilor complexe organizate și neorganizate. Pornind de aici nu trebuie să pară stranie observația că un plus de concret în învățământul matematic, în sens prospectiv înseamnă o adâncire a schemelor generale abstracte ale gândirii matematice moderne, iar acest proces poate și trebuie să înceapă de la primele cunoștințe și deprinderi dobândite.

Cercetările experimentale au demonstrat că teoria mulțimilor, chiar sub forma ei naivă, constituie o bună călăuză a copilului preșcolar și școlar, iar primii pași sunt favorizați de utilizarea frecventă a jocurilor didactice matematice.

Jocul didactic matematic reprezintă o activitatea importantă. Organizată în grădiniță și în școală, în dezvoltarea intelectuală a copiilor, prin el realizându-se un continuum între activitatea de învățare și cea de joc. Prin jocul didactic matematic se realizează într-un mod atractiv sarcinile număratului și socotitului, cele ale operațiilor matematice cu numere naturale.

Jocurile didactice matematice li se acordă o atenție sporită ca instrument care să contribuie în mod general și plăcut la apropierea copilului de cerințele și rigurozitățile acestei discipline, ajutându-l mai întâi să-și dezvolte anumite abilități specifice, necesare atunci când va opera cu numere sau figuri geometrice: capacitatea de a raționa, de a emite judecăți, gândirea logică și de a sesiza calea optimă de rezolvare corectă.

Jocurile didactice matematice sunt elaborate special pentru a stimula și satisface nevoia de joc a copilului. Scopul acestor jocuri este acela de a pune la dispoziția copiilor unele mijloace agreabile care să le stimuleze gândirea, perspicacitatea, să le dezvolte atenția, capacitatea de memorare și creativitatea.

Jocurile didactice matematice îmbracă diferite forme: probleme și exerciții de perspicacitate, rebusuri, careuri.

Departe de a fi simple jocuri, acestea reprezintă pe plan intelectual momente de efort concentrat la care participă și se influențează reciproc majoritatea factorilor psihici care concură la realizarea procesului de cunoaștere și predare. Pentru a se realiza un astfel de moment copilul trebuie să recepționeze mesajul și să-l înțeleagă, să analizeze și să interpreteze datele, să gândească și să aleagă calea cea mai exactă de a acționa, să se concentreze la maximum pentru a efectua ceea ce i se cere. Copilul trebuie să realizeze sarcina didactică a jocului, participând în același timp la acțiunea jocului.

Este recomandabil să se realizeze o activitate comună de predare a număratului sau a operațiilor aritmetice, prin joc repetându-se, într-o formă atractivă cunoștințele predate.

Jocurile matematice se realizează diferit în funcție de scopul imediat al activității, de forma pe care o ia acțiunea jocului și de materialul folosit de învățător.

Fiind atractive i se solicită școlarului o participare constructivă și în același timp dinamică în raport cu posibilitățile, interesele și cerințele sale.

Varietatea și conținutul acestor jocuri vor influența pozitiv și vor contribui la dezvoltarea intelectuală a copilului, le va lărgi orizontul de cunoștințe și aprofundează ceea ce au dobândit ca noțiuni, reguli, teoreme.

Rebusurile matematice se folosesc în toate tipurile de lecție dar cu mare succes în fixarea și consolidarea cunoștințelor. Când verifică aceste dezlegări, învățătorul își poate da seama cât de bine a fost însușit de către elevi materia predată.

Prin dezlegarea careurilor matematice elevul face legături interdisciplinare între cunoștințele dobândite anterior.

Jocurile didactice matematice nu se pot desfășura întâmplător. Pentru a explica școlarilor ce trebuie să facă, învățătorul trebuie să analizeze bine jocul.

Atitudinea educatorului față de succesele ori insuccesele copilului va influența benefic sau nu, asupra activității prezente sau viitoare, mai ales la copii cu posibilități mai limitate.

Dacă sunt stimulați și antrenați la joc și copiii aparent pasivi se va constata că sunt capabili de mai mult.

În cazul în care rezultatele nu sunt dintre cele mai satisfăcătoare, trebuie să eliminăm din vocabularul nostru cuvintele care i-ar putea descuraja, inhiba și traumatiza. Orice reușită a școlarului trebuie apreciată, aceasta fiind rezultatul propriilor sale posibilități.

Jocurile didactice matematice sub formă de rebusuri și careuri trebuiesc pregătite de învățător: întrebările pe vertical și orizontală vor fi scrise citeț pe fișele de muncă independentă (fișele sunt pregătite anterior desfășurării jocului). Dacă este necesară scrierea lor pe tablă, acest lucru se va face din recreație. Învățătorul trebuie să dea explicații asupra felului cum trebuie dezlegat fiecare careu.

Ca un rezumat al celor spuse până acum, am putea spune că jocul didactic matematic reprezintă un ansamblu de acțiuni și operații care, odată cu destinderea, buna dispoziție și bucuria, urmărește și obiective de pregătire intelectual, tehnică, dispoziție, morală, fizică a copilului.

Încadrat în activitatea didactică, elementul de joc imprimă acestuia un caracter mai viu și mai atrăgător, aducând varietate și o stare de bună dispoziție funcțională, de bucurie și de veselie, de destindere și de divertisment.

Jocul didactic matematic previne monotonia, plictiseala și oboseala; el fortifică energiile intelectuale și fizice ale școlarilor mici, generând o motivație secundară, dar stimulatorie. Se restabilește astfel echilibrul în activitatea școlarilor.

Utilizat în procesul de învățământ, jocul didactic dobândește funcții psihopedagogice semnificative, obligându-l pe elev să participe activ, sporindu-i interesul pentru cunoaștere și față de conținutul lecțiilor.

Începând cu vârsta de șapte ani, copilul trebuie să se integreze în viața școlară, lucru ce este determinat de cerințele instruirii și dezvoltării sale multilaterale. De acum încolo o mare parte din timp este rezervată activității de învățare-preocupare majoră de acum.

În programul zilnic al elevului intervin schimbări determinate de ponderea pe care o are acum școala. Aceste schimbări nu diminuează dorința de joc a copilului. De aceea, volumul de cunoștințe matematice ce trebuie asimilate de elevi va fi dozat ritmic, devenind o necesitate ca lecția de matematică să fie completată sau intercalată cu jocuri didactice cu conținut matematic (uneori, lecția va fi concepută chiar sub formă de joc).

Pentru ca un exercițiu matematic sau chiar o problemă matematică să poată deveni joc didactic matematic trebuie să îndeplinească anumite condiții:

- Să realizeze un scop și o sarcină didactică din punct de vedere matematic;
- Să folosească elemente de joc în vederea realizării sarcinii propuse;
- Să aibă un conținut matematic accesibil și atractiv;
- Regulile jocului să fie cunoscute anticipat și respectate de copii.

Structura unitară și integrată a jocului matematic depinde de concretețea sarcinii didactice, de felul în care regulile asigură echilibrul dintre sarcina didactică și elementele de joc.

Acceptând și respectând regulile de joc, elevul va participa la efortul comun al colectivului din care face parte; interesele sale vor fi subordonate intereselor grupului.

Scopul didactic al jocului se formulează în concordanță cu cerințele programei școlare pentru clasa respectivă, transformate în finalități funcționale de joc. O formulare clară și corespunzătoare a scopului determină o bună orientare, organizare și desfășurare a activității ce urmează să se desfășoare.

Sarcina didactică se leagă de conținutul jocului, de structura lui, se referă la ceea ce trebuie să facă în mod concret școlarii pe parcursul jocului, pentru a fi realizat scopul propus.

Sarcina didactică este esența activității respective antrenând operațiile gândirii (analiza, sinteza, comparația) și ale imaginației. De regulă, jocul didactic matematic cuprinde și rezolvă cu succes o singură sarcină didactică deci, prin sarcină didactică – elementul de bază al jocului se transpune la nivelul de înțelegere al elevilor, scopul urmărit în activitatea respectivă.

Exemple

În jocul didactic **Caută vecinii** scopul didactic este de consolidare a deprinderilor de comparare a unor numere, iar sarcina didactică este de a găsi numărul mai mare sau mai mic cu o unitate decât numărul dat.

În jocul **Cine urcă scara mai repede?,** scopul este de consolidare a deprinderilor de calcul cu cele patru operații, iar sarcina didactică urmărește rezolvarea unor exerciții de adunare, scădere, înmulțire, împărțire.

Elementele de joc sunt cele mai variate: întrecerea (emulația), competiția individuală sau pe grupe de elevi, cooperarea între participanți, recompensarea rezultatelor bune sau penalizarea greșelilor.

Elementele de joc sau fenomenele psihosociale se bazează pe surpriză, așteptare, aplauze, cuvinte stimulatoare.

O parte din aceste elemente (întrecerea, cuvântul) sunt prezente în majoritatea jocurilor didactice, pentru care aceasta să fie pe deplin realizată.

În privința conținutului matematic al jocului didactic este bine să se știe că acesta trebuie să fie accesibil, recreativ și atractiv. Reușita jocului depinde în mare măsură de materialul didactic folosit, de alegerea sa corespunzătoare și de calitatea acestuia.

Ca material didactic se pot folosi: folii, fișe individuale, planșe, jetoane, cartonașe, trusă cu figuri geometrice. Materialul va fi variat, ales în funcție de conținutul jocului, va sluji cât mai bine scopului urmărit.

Orice joc didactic are niște reguli care sunt propuse de învățători sau sunt cunoscute, în general, de școlari.

Regulile jocului concretizează sarcina didactică și realizează legătura dintre acestea și acțiunea jocului.

În jocul **Numără mai departe**, regula precizează sarcina: cel care primește jetonul trebuie să numere mai departe în ordine crescătoare de la numărul precizat pe jeton.

La jocul **Cine urcă scara mai repede?** – regula cere ca elevii să completeze (pe planșă, la tablă) rezultatul exercițiului. Va câștiga echipa care va rezolva corect și mai rapid exercițiile, adică cea care va ajunge mai repede în vârf.

Regulile unor jocuri precizează cine poate deveni câștigător, ele cuprind însă și restricții: elevii care greșesc ies din joc sau vor fi depunctați, penalizați.

Vom arăta cum poate fi transformată o problemă în joc didactic matematic.

Problema: *Într-o cutie sunt bile albe și bile negre, câte minimum șase din fiecare. Se iau la întâmplare șase bile din cutie, câte bile albe și câte bile negre pot fi printre cele luate?*

Scopul: Consolidarea cunoștințelor privind adunarea numerelor 0-10, dezvoltarea gândirii probabilistice, creatoare a elevilor.

Sarcina didactică: Verificarea cunoștințelor despre descompunerea unui număr într-o sumă de doi termeni.

Elementele de joc: Întrecere individual și pe echipe (pe șiruri de bănci).

Material didactic: O cutie cu șase bile negre și șase bile albe (minimum)

Regula jocului: Elevii scriu soluțiile posibile ale problemei pe o foaie de hârtie, iar propunătorul strânge foile, după un timp stabilit dinainte. Pot apărea următoarele situații:

Bile albe 6 5 4 3 2 1 0

Bile negre 0 1 2 3 4 5 6

Problema are șapte soluții. Pentru fiecare soluție bună se acordă un punct.

Se clasifică elevii: *pe locul I cei cu șapte soluții, pe locul II cei cu șase soluții, pe locul III cei cu cinci soluții*.[3]

Reușita jocului didactic depinde de proiectarea, organizarea și desfășurarea lui metodică, de modul în care propunătorul asigură o concordanța deplină între toate elementele jocului.

Trebuie să aibă în vedere cerințele de bază:

- Pregătirea jocului didactic;
- Organizarea judicioasă a acestuia;
- Respectarea momentelor jocului didactic;
- Ritmul și strategia conducerii lui
- Stimularea elevilor în vederea participării active la joc;
- Asigurarea unei atmosfere prielnice de joc;
- Varietatea elementelor de joc (complicarea jocului, introducerea altor variante);

Desfășurarea jocului didactic cuprinde, de obicei, următoarele faze:

a) Introducerea în joc (prin discuții pregătitoare);
b) Denumirea jocului și anunțarea scopului acestuia;
c) Prezentarea materialului;
d) Explicarea și demonstrarea regulilor jocului;
e) Fixarea regulilor;
f) Executarea de către elevi a jocului;
g) Complicarea jocului; introducerea variantelor noi;
h) Încheierea jocului (evaluarea conduitei de grup sau individuale).

Introducerea în joc se face variat, în funcția de tema jocului.

Ea poate fi făcută printr-o discuție pregătitoare, printr-o exprimare care să trezească interesul și atenția elevilor. Introducerea se mai poate face prin prezentarea materialului atunci când de logica lui este legată întreaga acțiune a elevilor. Introducerea nu este un moment obligatoriu al jocului.

Propunătorul poate anunța direct titlul jocului, începând astfel activitatea.

Anunțarea jocului se face scurt, clar și precis: **Astăzi vom vedea cine știe să calculeze fără greșeli; pentru aceasta vom organiza jocul...**

Anunțarea poate fi făcută și prin formulare clasică: **Copii, astăzi vom organiza un nou joc. El se numește...**

Alteori anunțarea se face prin fraze interogative: **Știți ce o să jucăm astăzi? Vreți să vă spun?**

Anunțarea poate îmbrăca formulele cele mai variate, dar să fie în acord cu conținutul jocului.

Demonstrarea și explicarea jocului didactic matematic se face de către învățător; în acest sens are sarcini precise:

- Să-i facă pe elevi să înțeleagă sarcinile ce le revin;
- Să precizeze regulile, astfel ca elevii să și le însușească rapid și corect;
- Ținând cont de regulile jocului, să precizeze etapele și conținutul acestuia;
- Să explice cum poate fi folosit materialul didactic;
- Să evidențieze sarcinile conducătorului de joc și cum se poate câștiga jocul.

Regulile jocului se fixează în timpul explicației sau după explicație.

[3] Dascălu, Gheorghe, Radu, Horia, Tăgârță, Virgil, Roșu, Mihail, Roman, Magdalena, Zafu, Gh., *Metodica predării matematicii la clasele I-IV*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1988.

Jocul începe numai la semnalul conducătorului de joc. Pentru început intervenția acestuia este mai deasă, repetând regulile, dând indicații organizatorice.

Jocul avansând în desfășurare, elevii capătă experiența jocurilor matematice, propunătorul acordându-le mai multă libertate.

Jocul didactic matematic poate fi condus direct, învățătorul fiind și conducător al jocului sau indirect.conductorul este participant activ la joc

Pe parcursul unui joc didactic se poate trece de la conducerea directă la cea indirectă sau pot fi folosite alternativ.

Timpul afectat jocului didactic este limitat, de aceea există un anumit ritm de desfășurare a jocului.

Din atmosfera jocului trebuie să lipsească monotonia și stagnarea. În joc vor fi antrenați toți elevii, chiar și cei timizi.

Pe parcursul jocului elevii pot deveni conducători de joc și pot schimba materialul între ei, pentru a putea rezolva probleme cât mai diferite în cadrul aceluiași joc.

Jocul ia sfârșit prin formularea, de către învățător, a concluziilor și aprecierilor corespunzătoare. Individual și în general se fac evaluări și recomandări.

Jocul didactic matematic, așa cum am mai spus, poate fi organizat la orice tip de lecție și în orice clasă a ciclului primar.

Clasificarea jocurilor didactice matematice este dificilă, dar nu imposibil.

După momentul în care se folosesc în cadrul lecției, pot fi:

a) Jocuri didactice matematice, ca lecție combinată;
b) Jocuri didactice matematice folosite ca momente propriu-zise ale lecției;
c) Jocuri didactice matematice în completarea lecției, intercalate pe parcursul lecției sau în final.

O altă clasificare se poate face după conținutul capitolelor de însușit în cadrul obiectului de învățământ (matematica) sau în cadrul anilor de studii:

1. Jocuri didactice matematice pentru aprofundarea însușirii cunoștințelor specifice unui capitol sau grup de lecții;
2. Jocuri didactice matematice specifice unei vârste și clase.

Jocurile didactice pot fi folosite nu numai în orele de citire și matematică, ci și la orele de științe, educație fizică, muzică, pentru cunoașterea regulilor de circulație.

Concluzii

Din cuprinsul lucrării s-a putut constata că în procesul de învățământ -mai ales la clasele I-IV- nu este vorba de formarea de creatori de bunuri materiale sau cultural-spirituale originale, cu efect favorabil în dezvoltarea progresului social, ci la această vârstă ne interesează formarea și dezvoltarea unor capacități cognitive aptitudinale, care – la rândul lor – se constituie în fundamente ale procesului de formare a unei personalități creatoare.

În cadrul orelor de matematică prin modul în care am conceput lecțiile, elevii au fost atrași de acest obiect, fiind antrenați în compuneri de exerciții asemănătoare celor rezolvate în timpul predării, în alcătuiri originale de probleme după materialul didactic existent în clasă, după desene, după exerciții sau scheme, precum și în găsirea soluțiilor de rezolvare a problemelor sau a unor jocuri matematice interesante.

Este cunoscut că jocul didactic este o formă de activitate cu serioase implicații psihologice și pedagogice, care contribuie la informarea și formarea lor ca oameni.

El poate fi introdus în orice etapă a lecției pentru pregătirea înțelegerii cunoștințelor, pentru deconectarea și refacerea forțelor intelectuale, pentru fixarea unor tehnici sau pentru formarea unor priceperi și deprinderi. Propunem să se întocmească pentru elevii clasei a III-a și a IV-a jocuri instructive care să fie tipărite în cărțile de citire, gramatică și care să ceară dezlegare, aceasta și pentru că numărul de ore de gramatică și ortografie e mic, mai ales la clasa

a IV-a, prin ele introducându-se anumiți stimuli care satisfac trebuințele copilului, mă refer la jocurile pentru copiii de 8 –10 ani care sunt receptivi la nou și vor să știe multe și mai ales să se confrunte cu sine și cu alții, modele vii de învățare prin descoperire.

BIBLIOGRAPHY:

1. Ausubel, D., *Învățarea în școală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981;
2. Claparède, *L'education functionelle,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973;
3. Dascălu, Gheorghe, Radu, Horia, Tăgârţă, Virgil, Roşu, Mihail, Roman, Magdalena, Zafiu, Gh., *Metodica predării matematicii la clasele I-IV*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1988.

CULTURE OF ERROR AS A PEDAGOGICAL STRATEGY IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Daniela Eşanu-Dumnazev
Lecturer, PhD, "Nicolae Testemiţanu" State University of Medicine and Pharmacy, Chişinău, Republic of Moldova

Abstract: *Error-based learning represents an innovative and effective pedagogical approach, particularly in foreign language teaching. Unlike traditional methods, which perceive mistakes as deviations to be immediately corrected, this approach recognizes errors as essential cognitive tools that facilitate reflection, self-regulation, and active participation in the learning process. By integrating errors into classroom activities through methods such as error journals, collaborative discussions, self-correction exercises, and "fail-forward" tasks, students develop autonomy, linguistic fluency, and metacognitive skills. The "culture of error" promotes a positive attitude toward mistakes, transforming them into resources for learning rather than obstacles. This paradigm shift fosters a safe and supportive learning environment, reduces performance anxiety, and encourages experimentation, creativity, and meaningful communication. Additionally, systematic error analysis, combined with appropriate feedback strategies, enables teachers to guide students in identifying, understanding, and correcting recurring patterns, thereby enhancing both individual progress and collaborative learning. Overall, adopting a culture of error contributes to the formation of reflective, autonomous, and competent language learners, emphasizing learning as a process of exploration and continuous improvement rather than mere avoidance of mistakes.*

Keywords: *error-based learning**;** culture of error**;** foreign language acquisition**;** metacognition**;** feedback strategies*

Învățarea limbilor străine reprezintă un proces complex și multidimensional, care implică nu doar acumularea de cunoștințe lingvistice, ci și dezvoltarea competențelor comunicative, cognitive și metacognitive ale studentului. Aceasta presupune dobândirea nu doar a vocabularului și a regulilor gramaticale, ci și a capacității de a formula idei coerente, de a înțelege sensurile subtile ale limbii și de a utiliza strategii adecvate pentru rezolvarea problemelor de comunicare. În acest sens, studentul este implicat activ în procesul de învățare, fiind nu doar receptor pasiv al informației, ci agent cognitiv care explorează, testează și ajustează progresiv propriile idei lingvistice.

În educația contemporană, accentul nu mai este pus exclusiv pe corectitudinea formală a limbajului, ci pe eficiența și adecvarea comunicării în diverse contexte sociale și culturale. Astfel, succesul în învățarea unei limbi străine nu se măsoară numai prin evitarea greșelilor, ci prin capacitatea de a negocia sensurile, de a adapta mesajele la situația comunicativă și de a menține coerența și claritatea discursului. Această perspectivă implică o abordare activă, în care erorile nu sunt percepute ca eșecuri, ci ca parte integrantă a procesului de învățare.

Procesul de achiziție lingvistică presupune explorarea regulilor gramaticale, testarea ipotezelor și ajustarea constantă a enunțurilor produse. În acest cadru, apariția erorilor este inevitabilă și poate fi considerată un indicator al progresului cognitiv. Eroarea lingvistică oferă informații valoroase despre strategiile cognitive ale studentului, despre nivelul său de competență și despre dificultățile întâmpinate în construirea mesajelor corecte. Prin urmare, analiza sistematică a erorilor devine un instrument esențial în învățarea limbilor străine, permițând identificarea tiparelor recurente și orientarea procesului de instruire către nevoile reale ale studentului.

În cadrul paradigmei educaționale postmoderne, eroarea lingvistică dobândește un statut formativ și este integrată în ceea ce se numește „cultura erorii". Aceasta promovează o atitudine

pozitivă față de greșeli, văzute ca oportunități de reflecție, autoreglare și consolidare a învățării. Studentul este încurajat să investigheze propriile greșeli, să înțeleagă cauzele lor și să le corecteze activ, ceea ce contribuie la dezvoltarea metacogniției și la consolidarea autonomiei în învățare. Astfel, eroarea nu mai reprezintă o abatere sancționabilă, ci un mecanism esențial în procesul de construire a competenței lingvistice.

Adoptarea „culturii erorii" presupune și o schimbare de paradigmă în practica didactică. Profesorul nu mai este perceput doar ca un corector al greșelilor, ci ca facilitator al învățării, care ghidează studentul în identificarea și analiza erorilor, oferind feedback constructiv și sprijin pentru autocorecție. Metodele utilizate permit transformarea greșelilor în resurse de învățare și reduc anxietatea asociată performanței lingvistice. În acest mod, eroarea devine un instrument pedagogic valoros, integrat sistematic în procesul educațional, care susține dezvoltarea competențelor de comunicare și consolidarea încrederii în propria capacitate de a învăța [8].

Noțiunea de *analiză a erorilor* a fost fundamentată de Stephen Pit Corder [2], care a demonstrat că erorile oferă informații prețioase despre sistemul lingvistic intern al studentului. Ulterior, Rod Ellis [3] a extins această perspectivă, evidențiind caracterul natural și inevitabil al erorilor în procesul de achiziție a limbilor. În această viziune, erorile nu constituie simple perturbări ale învățării, ci repere diagnostice semnificative pentru înțelegerea modului în care subiecții își construiesc cunoștințele despre limbă.

Analiza sistematică a erorilor devine astfel un instrument esențial în procesul de achiziție lingvistică, facilitând nu numai dezvoltarea competenței de comunicare ci și promovarea unui mediu de învățare sigur, colaborativ și reflexiv. Învățarea limbii străine este reconceptualizată, astfel, ca un proces activ și creativ, în care studentul devine co-constructor al cunoașterii, iar greșelile nu mai sunt percepute ca eșecuri, ci ca resurse indispensabile în dezvoltarea competenței lingvistice și consolidarea autonomiei în învățare [8, 9].

În cadrul unei abordări normative tradiționale, erorile erau considerate disfuncționalități ce necesitau corectare imediată sau sancționare. Cercetările din lingvistica aplicată și teoria achiziției limbilor străine au demonstrat însă că greșelile reprezintă indicii esențiale ale proceselor cognitive implicate în dezvoltarea competenței lingvistice. În prezent, eroarea nu mai este privită exclusiv ca abatere de la normă, ci ca expresie a etapelor intermediare ale achiziției limbajului, proces care implică formularea și verificarea ipotezelor, testarea structurilor gramaticale, explorarea relațiilor semantice și ajustarea progresivă a enunțurilor produse.

Conceptul de „cultură a erorii" se înscrie în paradigma educațională postmodernă, fundamentată pe constructivismul cognitiv și socio-constructivismul, asociat contribuțiilor lui Jean Piaget și Lev Vygotsky. În această perspectivă, învățarea ca proces reflexiv dobândește valențe formative, fiind interpretată ca indicator al implicării cognitive și al progresului în procesul de conceptualizare.

Pedagogia postmodernă conceptualizează „cultura erorii" ca instituționalizarea unei atitudini educaționale care valorizează greșeala drept oportunitate de învățare, analiză și autoreglare. În acest cadru, eroarea nu este reprimată, ci investigată, contextualizată și integrată sistematic în actul didactic. Această abordare stimulează dezvoltarea metacogniției, întrucât studentul este încurajat să reflecteze critic asupra propriilor strategii de învățare, să identifice cauzele dificultăților și să elaboreze modalități adecvate de remediere.

S. Golubițchi subliniază complexitatea semantică a noțiunii de „cult al greșelii", evidențiind necesitatea unei intuiții educaționale adecvate pentru gestionarea și valorificarea erorilor [4, p. 303]. În pedagogia tradițională, greșelile constituiau obstacole, dar în pedagogia postmodernă, ele devin premise pentru intuiție și procese creative, fiind considerate surse ale apariției de noi cunoștințe [4, p. 132].

Din perspectivă teoretică, „cultul erorii” se sprijină pe trei direcții fundamentale: analiza erorilor, care evidențiază rolul lor diagnostic [2]; teoria interlimbii, explicând erorile ca etape naturale în procesul de achiziție [7]; și teoria feedbackului corectiv, care subliniază importanța modului în care profesorul răspunde erorilor [6].

Gestionarea corectă a greșelilor reprezintă o sursă esențială de dezvoltare. Examinarea, analiza și explorarea erorilor contribuie la progresul cognitiv și afectiv al studentului. Apariția acestora poate fi influențată de factori interni (oboseală, starea emoțională, motivație) sau externi (complexitatea sarcinii, mediul social și cultural). O atitudine pedagogică care percepe greșelile ca resurse formative facilitează o învățare autentică și reflexivă.

Corectarea erorilor reprezintă o formă esențială de feedback oferit studenților privind utilizarea limbii străine și constituie un aspect central al procesului de învățare. În mod unanim, profesorii recunosc că intervenția corectivă asupra greșelilor produse de studenți, fie în vorbire, fie în scris, se numără printre cele mai complexe și delicate sarcini în achiziția limbii străine. Această complexitate derivă nu doar din necesitatea de a oferi informații precise și relevante, ci și din impactul emoțional pe care corectarea îl poate genera asupra motivației și încrederii studentului.

În acest context, fiecare profesor de limbi străine trebuie să reflecteze asupra mai multor aspecte fundamentale ale corectării erorilor. În primul rând, este esențială distingerea clară între noțiunile de „greșeală” și „eroare”: prima reprezintă o abatere accidentală de la normă, determinată de factori temporari precum oboseala, neatenția sau stresul, fiind de natură accidentală sau neintenționată. Ea poate fi corectată de student odată ce atenția este reorientată. Eroarea apare ca urmare a unei lacune în cunoașterea sistemului lingvistic și reflectă etape intermediare ale achiziției limbii, rezultând dintr-un proces sistematic de învățare și dezvoltare a competenței lingvistice. Erorile sunt recurente și sistematice, oferind informații despre modul în care studentul internalizează regulile limbii țintă. Această distincție este esențială în aplicarea strategiilor de corecție, deoarece greșelile pot fi abordate punctual, în timp ce erorile necesită intervenții pedagogice structurale și planificate.

Profesorul trebuie să decidă gradul adecvat de corecție, evitând supra-corectarea care poate inhiba inițiativa și participarea activă a studentului.

Clasificarea erorilor:

După componenta lingvistică afectată:

- Erori gramaticale: includ încălcări ale regulilor morfologice și sintactice, precum folosirea incorectă a timpului verbal, a acordului subiect-predicat sau a structurii propoziționale.
- Erori lexicale: implică utilizarea neadecvată a cuvintelor, confuzii semantice sau lipsa vocabularului corespunzător contextului.
- Erori de pronunție: afectează articularea, accentul sau intonația, influențând comprehensiunea interlocutorului.
- Erori de ortografie: includ scrierea incorectă a cuvintelor, omisiuni de litere sau folosirea necorespunzătoare a majusculelor și semnelor de punctuație.
- Erori de pragmatică și comunicare: implică utilizarea limbii într-un context social neadecvat, formularea inexactă a mesajelor sau lipsa coerenței în discurs.

După originea erorii

Erori de transfer: rezultă din influența limbii materne sau a altor limbi cunoscute, afectând fonetica, sintaxa sau semantica.

Erori interlingvistice: similare transferului, apar când elemente ale unei limbi cunoscute interferează cu limba țintă.

Erori intralingvistice: apar în interiorul limbii țintă, ca urmare a generalizărilor greșite ale regulilor sau suprageneralizării unor structuri.

După nivelul de complexitate:

Erori de nivel lexical sau fonetic, de obicei mai ușor de corectat și identificat.

Erori structurale sau gramaticale complexe, care reflectă dificultăți mai profunde de internalizare a regulilor și necesită intervenție sistematică.

Erori integrate în discurs, afectând coerența și fluența comunicativă, necesitând strategii de corecție care combină formativitatea cu exercițiul comunicativ.

Identificarea tipului de eroare permite dezvoltarea unor strategii de corecție adaptate, cum ar fi: *corecția explicită pentru erori gramaticale și lexicale frecvente*, *reformularea și feedback-ul metalingvistic pentru erori fonetice și structurale, discuțiile colaborative și exercițiile de autocorecție pentru erori pragmatice și interlingvistice.* Prin această clasificare, erorile devin resurse didactice valoroase, nu simple abateri, facilitând învățarea reflexivă, dezvoltarea autonomiei și internalizarea regulilor limbii țintă.

De asemenea, momentul în care se intervine pentru corectarea erorii trebuie selectat cu atenție, pentru a asigura eficiența feedback-ului fără a perturba fluiditatea comunicării sau încrederea studentului. În paralel, cadrele didactice trebuie să dezvolte strategii de corecție constructive, care să permită studentului să recunoască și să remedieze eroarea într-un mod reflexiv, fără a-i diminua motivația sau dorința de exprimare. Prin urmare, corectarea erorilor nu este doar o acțiune tehnică, ci un demers pedagogic complex, care combină cunoașterea lingvistică, sensibilitatea educațională și capacitatea de a genera un climat de învățare suportiv și stimulativ [7].

De asemenea, momentul intervenției corective trebuie selectat strategic, pentru a maximiza eficiența feedback-ului fără a perturba fluența comunicării sau a genera anxietate. În literatura de specialitate, strategiile de feedback aplicate în predarea limbilor străine sunt diversificate și urmăresc optimizarea procesului de învățare prin valorificarea erorilor. În acest context, se disting mai multe forme de intervenție corectivă:

Corecția explicită presupune identificarea directă a erorii de către profesor, urmată de furnizarea imediată a formei lingvistice corecte. Această strategie se dovedește deosebit de eficientă în cazul erorilor frecvente de natură gramaticală sau lexicală, oferind studentului un model clar și imediat de referință pentru ajustarea propriei producții lingvistice.

Reformularea constă în repetarea de către profesor a enunțului produs de student, integrând o corecție subtilă a erorii. Această metodă permite studentului să observe diferențele între forma inițială și cea corectă, facilitând autocorectarea și dezvoltarea conștientizării lingvistice fără întreruperea fluxului comunicativ.

Întrebările ghidate reprezintă o strategie care stimulează implicarea activă a studentului în procesul de corecție. Prin formularea de întrebări sau sugestii orientative, profesorul conduce studentul să identifice și să remedieze singur eroarea, promovând autoreglarea, reflecția asupra propriei producții și dezvoltarea competențelor metacognitive [6].

Feedback-ul metalingvistic se caracterizează prin furnizarea de explicații succinte privind regulile lingvistice încălcate, fără a indica direct forma corectă. Această abordare sprijină înțelegerea structurală a limbii și consolidarea cunoștințelor cognitive, încurajând studentul să aplice regulile în contexte variate de comunicare.

Feedback-ul diferențiat în timp presupune ajustarea momentului intervenției în funcție de complexitatea sarcinii și nivelul de autonomie al studentului. Intervențiile pot fi imediate sau amânate, cu scopul de a nu întrerupe fluența comunicativă și de a permite studentului să mențină ritmul natural al exprimării, concomitent cu procesul de autocorectare.

Prin aplicarea acestor strategii, profesorul poate transforma erorile într-un instrument formativ valoros, integrându-le în procesul de învățare și contribuind la dezvoltarea competențelor lingvistice, cognitive și metacognitive ale studentului.

Prin urmare, corectarea erorilor trebuie înțeleasă ca un demers pedagogic complex, care combină cunoștințele lingvistice ale profesorului, sensibilitatea educațională și capacitatea de a

crea un mediu de învățare suportiv. Aceasta nu doar că facilitează dezvoltarea competențelor lingvistice și comunicative, dar contribuie și la consolidarea autonomiei, a motivației intrinseci și a încrederii în sine a studenților, fiind un pilon indispensabil al predării eficiente a limbilor străine.

Metode practice de învățare bazate pe eroare:

Învățare prin experiență. Cultivarea unui „cult al greșelii" în pedagogie poate promova învățarea prin experiență. Permițând studenților să facă greșeli și să înțeleagă consecințele acestora, îi poate ajuta să-și însușească cunoștințe și abilități într-un mod mai profund și durabil. Percepția greșelii ca pe o oportunitate de învățare oferă studenților șansa de a-și analiza și înțelege erorile, facilitând dezvoltarea abilităților metacognitive și auto-reflexive [4, p.304]

Învățarea bazată pe erori reprezintă o strategie pedagogică inovatoare și eficientă, cu aplicabilitate deosebită în predarea limbilor străine. Această abordare redefinește rolul greșelilor în procesul educațional, contrapunându-se viziunii tradiționale, în care erorile sunt considerate simple abateri de la normă, ce trebuie corectate imediat. În schimb, metodologia contemporană promovează recunoașterea greșelilor ca instrumente active de implicare cognitivă, care permit studentului să devină participant activ în propria dezvoltare lingvistică [5].

Prin această perspectivă, eroarea nu mai este percepută ca un obstacol, ci ca o oportunitate de explorare, reflecție și aprofundare a cunoștințelor. Profesorii sunt încurajați să utilizeze un feedback diversificat și adaptat, valorificând sistematic greșelile în activitățile didactice pentru a stimula procesul de învățare. Deși implementarea acestei abordări poate întâmpina provocări practice — cum ar fi timpul limitat al orelor sau dimensiunea numeroasă a grupurilor — beneficiile ei sunt semnificative: se favorizează consolidarea unei educații centrate pe student, orientate spre autoreglare, dezvoltare cognitivă și reflecție critică.

Prin cultivarea unei atitudini pozitive față de greșeli, studenții învață să analizeze, să interpreteze și să corecteze erorile într-un mod reflexiv, ceea ce contribuie la formarea autonomiei și responsabilității în învățare. Astfel, procesul de achiziție lingvistică devine un demers activ și creativ, în care eroarea se transformă într-un vector formativ esențial, consolidând atât competențele lingvistice, cât și abilitatea de autoreglare a cursanților.

Profesorii care adoptă această abordare își asumă rolul de facilitatori ai învățării, ghidând studenții în procesul de identificare, analiză și reflecție asupra propriilor greșeli. Aceasta presupune crearea unui mediu educațional sigur, în care studentul se simte liber să experimenteze, să formuleze ipoteze și să-și testeze competențele fără teama de sancțiune sau ridiculizare. Prin implicarea activă, studenții învață să recunoască tiparele erorilor, să identifice cauzele acestora și să dezvolte strategii de corecție autonome, ceea ce contribuie la consolidarea metacogniției și a responsabilității față de propriul proces de învățare.

În acest cadru, erorile devin parte integrantă a experienței de învățare, transformându-se din elemente de evitare sau corecție izolate în repere esențiale pentru dezvoltarea competențelor. Prin analizarea sistematică a greșelilor, studentul poate identifica zonele de dificultate, poate observa progresul realizat și poate ajusta strategiile de învățare în mod conștient. Cercetările în domeniu arată că implicarea activă în procesul de gestionare a erorilor sporește motivația intrinsecă, reduce anxietatea față de performanță și facilitează internalizarea structurii și regulilor lingvistice [1].

Mai mult, această abordare promovează colaborarea și comunicarea între studenți, prin activități precum discuțiile de grup pe baza greșelilor, exerciții de autocorecție sau elaborarea jurnalelor de erori. Astfel, eroarea devine nu doar un instrument individual de învățare, ci și un punct de plecare pentru schimb de cunoștințe și reflecție colectivă. În mod practic, integrarea erorilor în activitățile didactice transformă procesul educațional într-un demers reflexiv, creativ

și orientat spre progres, consolidând atât competențele lingvistice, cât și autonomia cognitivă a studentului.

Jurnalul erorilor reprezintă un instrument de auto-reflecție și auto-reglare a învățării, prin care studentul își monitorizează sistematic greșelile recurente apărute în vorbire sau în scriere. Acesta poate fi realizat sub forma unui caiet fizic sau a unui document digital, organizat pe categorii lingvistice (gramatică, vocabular, pronunție, structuri sintactice). În cadrul jurnalului, studentul notează: forma incorectă utilizată; contextul de apariție (conversație, exercițiu scris, test); forma corectă; o explicație simplă a regulii încălcate; unul sau mai multe exemple corecte preluate din input autentic (texte citite, materiale audio sau video). Analiza periodică a jurnalului permite identificarea tiparelor de eroare (de exemplu, confuzii între timpurile verbale sau între prepoziții), ceea ce facilitează focalizarea învățării pe punctele slabe. Exersarea repetată a formelor corecte, prin propoziții proprii sau activități de producere ghidată, contribuie la automatizarea structurilor lingvistice și la reducerea frecvenței erorilor.

Sesiuni de discuții pe erori sunt activități de învățare colaborativă, desfășurate în grupuri mici sau în perechi, având ca scop normalizarea greșelilor și transformarea acestora în resurse de învățare. În cadrul acestor sesiuni, studenții își împărtășesc greșeli recente apărute în conversații, redactări sau exerciții. Activitatea presupune: prezentarea voluntară a unei greșeli reale; analizarea cauzelor posibile (interferența limbii materne, suprageneralizarea unei reguli, lipsa vocabularului); formularea corectă a enunțului prin negociere și colaborare; utilizarea feedback-ului metalingvistic, sub formă de explicații simple și accesibile. Prin reformularea propozițiilor și discutarea regulilor implicate, studenții își dezvoltă conștientizarea lingvistică și capacitatea de a reflecta asupra propriei creații. În același timp, această metodă contribuie la reducerea anxietății, creșterea încrederii în sine și consolidarea unui climat de învățare bazat pe sprijin reciproc.

Autocorecția prin repetiție este o metodă eficientă pentru dezvoltarea fluenței orale și a autonomiei în învățare. Atunci când studentul realizează că a făcut o greșeală în timpul vorbirii, acesta solicită interlocutorului o reluare neutră a intervenției (de exemplu: „Poți spune din nou?”), fără a primi direct forma corectă.

Studentul reanalizează enunțul produs, identifică structura problematică, reformulează singur varianta corectă. Această strategie stimulează procesele cognitive implicate în autocontrolul limbajului și ajută la fixarea regulilor prin descoperire. Metoda este cu atât mai eficientă atunci când este combinată cu expunerea frecventă la input autentic (filme, seriale, podcasturi, conversații naturale), care oferă modele corecte de utilizare a limbii și susține internalizarea intuitivă a structurilor lingvistice.

Exercițiile de tip „eșec înainte” au ca obiectiv dezvoltarea curajului de a utiliza limba străină în situații reale, chiar și în absența unei stăpâniri perfecte a regulilor. Studentul își stabilește provocări zilnice sau săptămânale care îl scot din zona de confort, precum: participarea la conversații libere pe platforme de învățare a limbilor; redactarea unui jurnal zilnic fără corectare imediată; exprimarea opiniilor personale în scris sau oral [5].

Erorile apărute sunt marcate ca „date de învățare”, nu ca eșecuri, și sunt revizuite periodic (de exemplu, săptămânal), pentru a observa progresul realizat. Accentul cade pe evoluție și comunicare, nu pe perfecțiune imediată. Această metodă contribuie la dezvoltarea fluenței, a motivației intrinseci și a unei atitudini pozitive față de procesul de învățare a limbii străine.

Metodele practice de învățare bazate pe eroare, precum jurnalul erorilor, discuțiile colaborative, autocorecția prin repetiție sau exercițiile „eșec înainte”, constituie instrumente pedagogice esențiale pentru dezvoltarea fluenței lingvistice, sporirea autonomiei și consolidarea încrederii studenților în propriile capacități de exprimare. Prin integrarea acestor metode, eroarea nu mai este percepută ca simplu obstacol, ci devine un vector activ al procesului de învățare, stimulând reflecția, autoreglarea și aprofundarea competențelor lingvistice.

Un aspect central al acestei metodologii îl reprezintă schimbarea atitudinii studenților față de greșeli. Integrarea erorilor în activități colaborative, cum ar fi discuțiile de grup dedicate analizării greșelilor sau elaborarea jurnalelor personale, normalizează experiența erorii și o transformă într-un instrument de învățare reflexiv și progresiv. Această practică nu urmărește glorificarea greșelilor, ci recunoașterea valorii lor formative și a rolului lor indispensabil în dezvoltarea competenței de comunicare lingvistică.

În contextul predării limbilor străine, eficacitatea acestei abordări este amplificată de fenomenele de transfer lingvistic și interferență determinate de limba maternă sau de alte limbi cunoscute anterior. Prin analiza erorilor generate de aceste interferențe, studenții pot identifica tiparele recurente și pot dezvolta strategii cognitive și metacognitive pentru prevenirea și corectarea lor. Astfel, procesul de învățare devine mai reflexiv, structurat și adaptat nevoilor individuale ale studenților, contribuind simultan la consolidarea autonomiei, fluenței și competențelor comunicative integrate.

Din perspectivă evaluativă, implementarea culturii erorii presupune o tranziție de la evaluarea sumativă, axată pe cuantificarea performanței finale, la evaluarea formativă, orientată spre progres, autoreglare și dezvoltarea competențelor. În acest cadru, feedbackul devine un instrument constructiv, descriptiv și orientat spre soluții, oferind studenților informații clare despre performanța lor și stimulând reflecția critică asupra propriei activități lingvistice. Eroarea este astfel reinclusă în circuitul formării, devenind o resursă pedagogică strategică care sprijină dezvoltarea progresivă a competențelor de comunicare.

Cultura erorii se conturează astfel ca principiu fundamental al educației contemporane, centrată pe student și pe dezvoltarea competențelor integrate. Greșelile sunt recunoscute ca etape firești și necesare ale procesului de învățare, contribuind la formarea unor subiecți reflexivi, autonomi și capabili să-și gestioneze propriul parcurs cognitiv și lingvistic. Prin abordarea erorii ca oportunitate de învățare, studenții dobândesc capacitatea de a identifica, interpreta și corecta greșelile într-un mod responsabil și reflexiv.

Cultura erorii reflectă o transformare axiologică profundă în pedagogie, marcând trecerea de la modelul sancțiunii la paradigma educației centrate pe sens și dezvoltare. Aceasta promovează o abordare orientată spre student, în care reflecția, autonomia și autoreglarea devin elemente fundamentale ale procesului instructiv. În acest cadru, eroarea nu mai este percepută ca abatere sau eșec, ci ca motor al învățării și al construirii competenței lingvistice. Pedagogia greșelilor, prin recunoașterea valorii formative a erorilor, poate transforma procesul de învățare într-o experiență eficientă, reflexivă și profund centrată pe student, consolidând, totodată, o cultură educațională care integrează greșeala ca parte constitutivă a procesului instructiv.

Mai mult, promovarea culturii erorii contribuie la crearea unui climat educațional sigur, bazat pe încredere, respect reciproc și sprijin pedagogic. Reducerea anxietății de performanță stimulează participarea activă, inițiativa și creativitatea lingvistică, oferind studenților libertatea de a experimenta și de a formula enunțuri imperfecte, dar autentice. În acest context, eroarea devine expresia implicării active în construcția sensului, nu un simptom al eșecului sau o deviație de la normă. Această reconceptualizare influențează direct strategiile didactice, determinând profesorii să valorifice greșelile ca instrumente formative și să dezvolte activități care încurajează explorarea, dialogul și reflecția asupra limbajului.

BIBLIOGRAPHY:

1. AMARA, N. *Error correction in foreign language teaching*. International Journal of English Language Teaching, 3(3), 58–68. 2015.
2. CORDER, S. P. *The significance of learners' errors*. *International Review of Applied Linguistics*, 5(4), 161–170. 1967.
3. ELLIS, R.. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press. 1994
4. GOLUBIȚCHI, S. *Valori postmoderne în învățământul primar: dezvoltarea profesională a învățătorilor în raport cu educația lingvistică a elevilor*. Monografie. Chișinău: CEP UPSC, 2024. 384 p. ISBN 978-9975-48-198-4.
5. HENDRICKSON, J. M.. *Error correction in foreign language teaching: Recent theory, research, and practice*. *The Modern Language Journal*, 62(8), 387–398. 1978
6. LYSTER, R., & RANTA, L. *Corrective feedback and learner uptake: Negotiation of form in communicative classrooms. Studies in Second Language Acquisition*, 19(1), 37–66. 1997
7. SELINKER, L. Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics*, 10(3), 209–231. 1972.
8. SIEBERT, H. *Pedagogie constructivistă*. Iaşi: Institutul European (Euronovis), 2002. 228 p. ISBN 973-611-197-0.
9. ULRICH, C. *Postmodernism şi educaţie*. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 2007. 188 p. ISBN 978-973-30-1751-6.

THE IMPORTANCE OF INTERACTIVE METHODS IN PRIMARY EDUCATION

Adriana Elena Geantă
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology, Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

Abstract: *The examination of interactive methods in the assessment of Romanian language education reveals significant findings that inform future teaching practices. Among these findings is the critical role that applied pedagogical techniques play in improving student competence and confidence, especially among marginalized groups, who often face increased educational disparities as highlighted in (Khan A, 2021). Moreover, the data underscores the necessity of integrating technology into the learning environment, as it can facilitate personalized learning experiences that respond to diverse learning styles and needs, thus addressing the learning crisis exacerbated by recent global challenges. Educators are encouraged to utilize a combination of traditional and technology-enhanced methods, to promote an inclusive atmosphere in which all students have the opportunity to thrive. This holistic approach not only aims to improve academic achievement, but also to eliminate existing educational gaps in Romanian language instruction, ultimately preparing students for future academic and personal success.*

Keywords: *interactivity; methods; technology; achievement; success*

1. Introduction

The exploration of interactive methods in the assessment of the Romanian language lessons in primary education reveals a critical intersection between pedagogy, student engagement and curricular effectiveness. In an era when traditional teaching methods are increasingly facing scrutiny, educators are compelled to adopt innovative, student-centered approaches that actively engage learners in the educational process. These interactive methods not only improve comprehension and retention, but also promote a more inclusive environment, adapting to diverse learning styles.

Assessment plays a fundamental role in the teaching–learning process, especially in primary education, where the foundations of communication, literacy, and critical thinking are established. In Romanian language lessons, assessment traditionally focused on written tests, oral questioning, and reproduction of knowledge. However, contemporary educational approaches emphasize the need for more dynamic, student-centered strategies that reflect not only what pupils know, but also how they think, communicate, and apply their knowledge. Thus, ,,a student is motivated during any class from the moment he feels capable of succeeding the proposed activity, an activity that must not be too simple, that he can make choices in this activity (his behavior is not dictated by a third person) and that he knows that this activity can bring him new things." (Bloju, 2019)

The exploration of interactive methods in the assessment of Romanian language lessons in primary education emerges from this modern perspective. Interactive assessment strategies - such as peer evaluation, self-assessment, project-based tasks, learning portfolios, educational games, and collaborative activities - encourage active student involvement in the evaluation process. Rather than being passive recipients of grades, students become participants in their own learning journey.

These methods align with constructivist principles, promoting reflection, dialogue, cooperation, and meaningful feedback. They also support differentiated instruction by addressing diverse learning styles and developmental levels typical of primary school learners.

Through interactive assessment, evaluation becomes a continuous, formative process that enhances motivation, builds self-confidence, and fosters responsibility.

Therefore, exploring interactive assessment methods in Romanian language lessons is essential for creating a supportive, inclusive, and holistic educational environment that meets the needs of young learners and prepares them for lifelong learning.

By using tools such as collaborative projects, technology integration and formative assessments, teachers can create dynamic classroom experiences that resonate with students linguistic and cultural backgrounds. Such approaches are essential for cultivating not only language skills, but also social interactions and critical thinking abilities. Engaging primary students through these methods reflects broader educational trends, emphasizing ,,the importance of active learning in achieving sustainable academic success, similar to how creative sectors stimulate innovation in broader contexts, highlighting the innate potential for transformation in the Romanian educational landscape." (Frăsineanu et al., 2024, Valenzuela et al., 2025).

2. Overview of the importance of interactive methods in education

In contemporary education, the adoption of interactive methods has emerged as a pivotal factor in improving student engagement and learning outcomes. Interactive strategies, such as Game-Based Learning (GBL), not only encourage creativity among educators, but also facilitate the collaborative development of educational resources, significantly enriching the teaching process. As highlighted in recent research, GBL scenarios allow teachers to ,,co-design and implement digital games that transform traditional lessons into dynamic experiences, thus capturing students interest more effectively." (Mellini et al., 2016).

Interactive strategies such as Game-Based Learning (GBL) play a crucial role in modern education because they shift learning from passive listening to active participation. Below are the key reasons why they are important:

- Increase Student Engagement and Motivation. Interactive approaches capture learners' attention through challenge, competition, collaboration, and instant feedback. For example, platforms like Kahoot! or Minecraft: Education Edition make lessons dynamic and enjoyable, encouraging students to participate more actively.
- Promote Active Learning. Rather than passively receiving information, students apply knowledge, make decisions, and solve problems. In GBL, learners must think critically and strategically to progress.
- Develop Critical Thinking and Problem-Solving Skills. Games and simulations require learners to analyze situations, test strategies, and adapt to outcomes.
- Provide Immediate Feedback. Interactive tools often provide real-time responses, helping students identify mistakes and correct them quickly.
- Encourage Collaboration and Communication. Many interactive strategies involve teamwork, discussion, and shared problem-solving.
- Support Different Learning Styles. Interactive learning integrates visual, auditory, and kinesthetic elements.
- Improve Knowledge Retention. Research shows that learners remember more when they actively engage with content rather than passively listen.

Moreover, the integration of e-learning platforms has been identified as a crucial way of evolution in both Romanian and international educational systems, providing educators with innovative technologies that improve the teaching-learning process. The perception of these interactive methods among teachers influences their effectiveness and integration in classrooms, suggesting that a coherent implementation strategy is essential for optimizing educational outcomes (Eftimie et al., 2012).

3. The Role of Interactive Methods in Language Assessment

The integration of interactive methods in language assessment plays a crucial role in improving students engagement and outcomes, especially in the context of Romanian language lessons in primary education. By using techniques such as collaborative activities, digital tools and arts-based approaches, educators can cultivate an environment that encourages critical thinking and creativity. „These methods align with the European Commissions Responsible Research and Innovation (RRI) agenda, which emphasizes the importance of engagement and inclusiveness in educational practices." (Torruella et al., 2020). Unique challenges arise, as „many students exhibit diverse learning styles that may affect their ability to understand complex language concepts." (Bakar et al., 2012). Therefore, the implementation of interactive assessments not only addresses varying learner needs, but also promotes a holistic understanding of language through playful and collaborative experiences. This alignment between assessment methods and student engagement lays a foundation for effective language acquisition, bridging the gap between theory and practice.

When assessment is interactive and meaningful, students are not merely demonstrating memorized knowledge; they are actively using language in authentic contexts. This active involvement strengthens comprehension, vocabulary development, and expressive abilities. By integrating strategies such as self-assessment, peer feedback, collaborative tasks, and project-based evaluation, teachers connect theoretical knowledge—grammar rules, reading strategies, text analysis—with practical application. Students learn to apply linguistic concepts while communicating, reflecting, and creating, rather than simply reproducing information.

In this way, assessment becomes a bridge between theory and practice. It transforms abstract language concepts into lived experiences, supports deeper understanding, and promotes long-term retention. Ultimately, such alignment enhances both academic achievement and the development of confident, competent language users.

4. Definition and examples of interactive methods used in Romanian language lessons

The implementation of interactive methods in Romanian language lessons is fundamental to improving student engagement and learning outcomes. These methods often include collaborative activities such as group discussions, role-playing and the integration of digital games. Interactive methods are teaching strategies that actively involve students in the learning process; encourage cooperation and dialogue; stimulate creativity and free expression and build self-confidence and motivation. For instance, Game-Based Learning (GBL) has emerged as a successful interactive approach, „encouraging creativity in both teachers and students through the design and implementation of educational games that stimulate linguistic skills and cultural understanding." (Mellini et al., 2016).

Additionally, various interactive technologies can be used „to improve students' communicative competence, which is crucial for effective language acquisition." (Demchenko et al., 2015). Such technologies not only facilitate the development of language skills, but also encourage active participation and critical thinking among students. Therefore, by incorporating these interactive methods, educators can create a dynamic learning environment, that promotes motivation and enhances the overall effectiveness of Romanian language instruction in primary education.

Tools such as educational apps, digital storytelling platforms, interactive whiteboards, and online collaboration tools provide opportunities for students to engage in authentic communication, practice language in meaningful contexts, and receive immediate feedback.

For example, digital storytelling platforms allow students to create and narrate their own stories, improving both written and oral expression, interactive language apps offer exercises in vocabulary, grammar, and pronunciation in a gamified format, increasing motivation, video

and audio recording tools allow students to practice speaking, listen to themselves, and refine their pronunciation and fluency.

The Role of Interactive Methods in Primary Education is developing communication skills (improving oral expression, expanding vocabulary, strengthening reading and writing abilities), stimulating creativity (writing original compositions, creating alternative story endings, drawing scenes inspired by texts), increasing learning motivation (learning through play reduces anxiety, active participation increases engagement), building self-confidence (every student has the opportunity to contribute, constructive feedback supports personal growth)

5. Benefits of Interactive Assessment Techniques

Interactive assessment techniques offer numerous benefits that significantly enhance the learning experience for primary school students, especially in the context of Romanian language lessons. These methods promote student engagement by transforming the assessment process into a participatory experience, encouraging both collaboration and communication between peers.

By working together, discussing ideas, and giving constructive feedback, students develop collaboration skills and effective communication abilities. They learn to articulate their understanding, listen to others' perspectives, and negotiate meaning, which reinforces both social interaction and cognitive growth. Ultimately, interactive assessment turns evaluation into a dynamic, inclusive, and engaging process, where students are co-creators of knowledge rather than passive recipients, fostering a deeper connection to the subject matter and improving learning outcomes.

By using interactive technologies and collaborative learning environments, teachers can create lessons that not only assess knowledge, but also encourage critical thinking and creativity. Such approaches have been shown ,,to improve students performance and retention, making learning enjoyable and less intimidating, aligning with findings that highlight the positive influence of e-learning platforms on educational outcomes." (Eftimie et al., 2012). Furthermore, workshops, as a specific interactive method, ,,create a supportive atmosphere, where learners can explore language use without the pressure of rigorous examinations, thereby increasing their confidence and motivation." (Emandi et al., 2015). Thus, the incorporation of interactive assessment techniques is essential for effective language instruction.

6. Enhancing student engagement and learning outcomes in primary education

In the quest to improve student engagement and learning outcomes in primary education, interactive methods have emerged as vital tools in the assessment of language lessons. These approaches not only encourage active participation, but also support the development of critical thinking and creativity among students. By integrating arts and digital technologies, educators can create an immersive learning environment that resonates with young learners, encouraging them to engage more deeply with content.

Research indicates that these interactive methods significantly impact values related to Responsible Research and Innovation (RRI), such as ,,engagement and inclusion, demonstrating their effectiveness in promoting a holistic educational experience." (Torruella et al., 2020). By actively involving students in discussions, collaborative tasks, and problem-solving activities, these methods create learning environments where every child has the opportunity to participate and express ideas.

Interactive strategies such as cooperative learning, role-playing, and project-based activities encourage students to listen to diverse perspectives, respect differences, and contribute meaningfully to group outcomes. This aligns with RRI principles by fostering democratic participation, shared responsibility, and equal access to learning opportunities.

Moreover, inclusion is strengthened because interactive methods accommodate different learning styles, abilities, and backgrounds. Students are not passive recipients of information; instead, they become co-creators of knowledge. As a result, the classroom becomes a community built on collaboration, empathy, and mutual respect.

Furthermore, examining case studies like the speculative design workshops reveals how innovative educational practices can address global challenges and adapt to technological advancements, ultimately aiming to ,,cultivate environments that promote versatility and collaboration in learning." (Prodan et al., 2024). Such strategies are essential in preparing students not only academically, but also as responsible citizens.

7. Conclusion

In conclusion, the implementation of interactive methods in the assessment of Romanian language lessons in primary education has proven to be a vital advance in pedagogical practices. These methodologies not only engage students, but also promote a deeper understanding of linguistic concepts by promoting active participation. As discussed throughout the essay, the successful adaptation of these methods provides educators with innovative tools to measure student learning effectively.

Furthermore, addressing the challenges presented in the integration of such approaches can lead to significant improvements in educational outcomes. To broaden the scope of these findings, it is crucial to consider the broader implications of educational practices, including how they align with the development of information literacy skills, which are increasingly emphasized in modern curricula. Overall, ,,embracing these interactive strategies can lead to a more enriching educational experience, cultivating students competencies and preparing them for academic success in an information-rich world." (Landøy et al. 2025, Georgescu et al. 2025).

Interactive assessment strategies—such as peer assessment, self-assessment, learning portfolios, project presentations, and educational games—shift the focus from purely summative evaluation to formative assessment. This allows teachers to monitor not only the final result but also the learning process, effort, creativity, and communication skills of each student.

These methods increase student engagement and motivation. When children are actively involved in evaluating their own work or participating in collaborative assessment activities, they develop a deeper understanding of learning objectives and success criteria. Assessment becomes less stressful and more meaningful.

Interactive assessment supports differentiated instruction. It accommodates diverse learning styles and abilities, ensuring that all students have opportunities to demonstrate their knowledge and skills in varied ways (oral presentations, creative writing, dramatization, visual projects).

Moreover, such approaches foster essential competencies beyond academic knowledge, including communication skills, critical thinking, responsibility and autonomy, teamwork and respect for others' opinions.

Finally, the implementation of interactive methods in assessment contributes to a holistic educational experience. It transforms evaluation into a constructive, reflective, and student-centered process that supports both cognitive and socio-emotional development.

In conclusion, integrating interactive assessment methods in Romanian language lessons at the primary level enhances learning outcomes, strengthens student confidence, and promotes active participation, making assessment an integral and supportive part of the educational journey rather than a source of anxiety.

BIBLIOGRAPHY:

1. Afshan, Khan, (2021). Socio-economic indicators. Programme for international student assessment/Internationale Schulleistungsstudie. https://doi.org/10.1787/f680792a-en
2. Bakar, Noor Hasrina, Hashim, Nafaizatulnananiah, Idris, Mohd Norhaedir, Omar et al. (2012). Accommodating student's learning experience through personalized learning style adaptation in computer programming course at Centre for Foundation Studies, IIUM. https://core.ac.uk/download/300423473.pdf
3. Berrens, Torruella, Karla, Heras López, Maria, Ruiz Mallen, Isabel, (2020). Responsible research and innovation in science education: insights from evaluating the impact of using digital media and arts-based methods on RRI values. https://core.ac.uk/download/322837097.pdf
4. Bloju, Cristina Loredana, (2019). Gamification - A Possible Interactive Learning Method In The Romanian Language Lessons. https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2019.08.03.240
5. Demchenko, Olga, (2015). Interactive Technologies of Foreign Language Teaching in Future Marine Specialists' Training: from Experience of the Danube River Basin Universities. https://core.ac.uk/download/229468775.pdf
6. Dumitru Tăbăcaru Cristina, Mircea Foloștină Ruxandra, (2021). Digital Communication in the Inclusive Classroom, https://www.igi-global.com/gateway/chapter/292954
7. Eftimie, Raluca Cristina, (2012). The Role of Education within a Knowledge Based Society: Teachers. Perception on how e-Learning Systems can be integrated in Classroom Activities. https://core.ac.uk/download/288023860.pdf
8. Emandi, Elena-Maria, (2015). English Workshops for Primary School Children in Romania – A Privileged Didactic Activity . https://core.ac.uk/download/pdf/82690189.pdf
9. Frăsineanu, Dragoș, Gurgu, Elena, Simbotin, Geanina, (2024). Culture and Innovation: How Creative Sectors Can Contribute to the Sustainable Development of Romania. https://core.ac.uk/download/616925670.pdf
10. Georgescu, Bogdan, Militaru Gheorghe, Serbănică Daniel, (2025). Corporate social responsibility in Romania. Social responsibility in Romania. https://core.ac.uk/download/pdf/6257622.pdf
11. Landøy, Ane, Popa, Daniela, Repanovici, Angela, (2025). Collaboration in Designing a Pedagogical Approach in Information Literacy. https://core.ac.uk/download/334590319.pdf
12. Maya, Escueta, Andre Nickow, Philip Oreopoulos, Vincent Quan, (2020). Upgrading Education with Technology: Insights from Experimental Research. Volume (58), 897-996. Journal of Economic Literature. https://doi.org/10.1257/jel.20191507
13. Mellini, Barbara, Recupero, Annamaria, Talamo, Alessandra, Ventura et al. (2016). Teachers as designers of GBL scenarios: Fostering creativity in the educational settings. https://core.ac.uk/download/74320815.pdf
14. Prodan, Eugeniu, (2024). Envisioning education in Moldova: speculative design as a tool to explore the future of education. https://core.ac.uk/download/619583607.pdf
15. Valenzuela, H., (2025). Negotiating learner identities and success: a linguistic ethnography with late-arrival multilingual learners in a secondary school. https://core.ac.uk/download/639316174.pdf

COMMUNICATION, CONFLICT AND EMOTION MANAGEMENT IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Cristina-Lizeta Furtună
Lecturer, PhD, "Valahia" University of Târgoviște
Mirabela Maria Lungu
Independent Researcher

Abstract: *Effective communication, constructive conflict resolution, and the regulation of emotions represent foundational competencies in early childhood education. The present paper examines the interrelationship between these dimensions within early educational settings, emphasising their role in fostering socio-emotional development and positive learning environments. Drawing on contemporary theoretical frameworks and empirical findings, the study analyses how educators' communicative practices influence children's emotional regulation, peer interactions, and behavioural outcomes. Particular attention is given to the ways in which conflict situations can serve as opportunities for social learning when managed through reflective and supportive strategies. Furthermore, the paper explores the impact of teachers' emotional competence on classroom climate and on the development of children's self-regulation skills. The findings highlight the necessity of integrating structured emotional education and communication training into early childhood curricula and teacher preparation programmes. Strengthening these competencies contributes to the promotion of inclusive, resilient, and collaborative educational contexts.*

Keywords: *early childhood education; communication; conflict resolution; emotion regulation; socio-emotional development; classroom climate; teacher competence*

Early childhood education represents a decisive stage in human development, laying the foundations for cognitive growth, social integration and emotional wellbeing. Within this formative period, communication, conflict and emotion management are not peripheral concerns but central dimensions of educational practice. The early educational environment constitutes one of the first structured social contexts in which children learn to negotiate meanings, express needs, interpret emotions and resolve interpersonal tensions. As Vygotsky argues, "learning awakens a variety of internal developmental processes that are able to operate only when the child is interacting with people in his environment" (Vygotsky, 1978, p. 90). Communication, therefore, is not merely a vehicle for instruction but a mediating tool through which social and emotional competencies are constructed. In contemporary early childhood settings, educators are increasingly expected to cultivate emotionally responsive classrooms, manage conflicts constructively and model effective communicative behaviours. The present article explores the interdependence of communication, conflict and emotion management in early childhood education, examining their theoretical foundations, pedagogical implications and practical applications.

The actuality of the topic is underscored by the growing recognition that early childhood education plays a decisive role not only in cognitive development but also in shaping children's social and emotional competencies. Contemporary educational research increasingly emphasises that academic readiness is inseparable from emotional wellbeing and relational skills. In the context of rapidly changing social dynamics, increased cultural diversity, and rising concerns regarding behavioural difficulties and emotional disorders among young children, the capacity to communicate effectively, manage conflict constructively and regulate emotions has become a central educational priority. International policy frameworks and early years curricula now explicitly integrate social and emotional learning as core components of quality provision.

The importance of addressing communication, conflict and emotion management in early childhood education derives from their long-term implications for individual adjustment and social cohesion. Early patterns of interaction influence children's self-concept, peer relationships and attitudes towards learning. Research indicates that deficits in emotional regulation and social communication during the early years are associated with later academic underachievement and behavioural problems. Conversely, supportive communicative environments and guided conflict resolution practices contribute to resilience, empathy and cooperative behaviour. Therefore, investigating and strengthening these interconnected dimensions is not merely relevant but essential for promoting holistic development and for ensuring that early educational settings respond effectively to the complex demands of contemporary society.

Communication has been defined from multiple theoretical perspectives, reflecting its complexity as a social, psychological and educational phenomenon. In its most general sense, communication refers to the process by which individuals exchange information, meanings and emotions through verbal and non-verbal symbols. It involves a sender, a message, a channel, a receiver and feedback, all situated within a specific social and cultural context.

From a linguistic perspective, communication is understood as the transmission and interpretation of messages through structured language systems. However, educational and developmental theorists emphasise that communication extends beyond the mere exchange of information. It includes gestures, facial expressions, tone of voice, posture and silence, all of which contribute to meaning-making. In early childhood settings, non-verbal communication is particularly significant, as young children often express emotions and intentions before fully mastering verbal language.

A socio-constructivist definition views communication as a co-constructed process through which shared meanings are negotiated. In this sense, communication is not linear but interactive and reciprocal. Meaning emerges through dialogue and social participation rather than being simply transmitted from one individual to another. This perspective highlights the importance of context, relationships and cultural norms in shaping communicative exchanges.

From a psychological standpoint, communication can also be defined as a relational process that influences and is influenced by emotions, attitudes and interpersonal perceptions. It serves not only informational but also regulatory and affiliative functions. In educational contexts, communication facilitates learning, supports emotional security, establishes behavioural expectations and mediates conflict resolution.

Thus, communication may be comprehensively defined as a dynamic, context-bound and reciprocal process through which individuals construct, transmit and interpret meanings, emotions and intentions within social interactions.

Communication in early childhood education is a multidimensional process encompassing verbal language, non-verbal cues, symbolic representations and emotional expressions. From a socio-constructivist perspective, communication is the primary mechanism through which children internalise cultural norms and develop higher mental functions. Vygotsky emphasised that "every function in the child's cultural development appears twice: first, on the social level, and later, on the individual level" (Vygotsky, 1978, p. 57). Through guided interaction with educators and peers, children gradually transform external dialogues into internalised self-regulatory speech.

Bruner further highlights the significance of shared meaning-making in early education, noting that "education is not simply about acquiring information, but about making sense of the world" (Bruner, 1996, p. 13). In this sense, communicative exchanges between teacher and child are not neutral transactions but formative experiences that shape children's self-concept and relational expectations. The quality of teacher–child communication has been consistently associated with children's language acquisition, social competence and emotional security. Warm,

responsive and contingent communication fosters secure attachment relationships within educational contexts, thereby supporting exploration and learning.

Attachment theory provides additional insight into the emotional dimensions of communication. Bowlby asserts that early relational experiences influence internal working models of self and others (Bowlby, 1988, p. 120). In educational settings, sensitive communication by educators contributes to the development of trust and emotional safety, conditions that are essential for learning. When children perceive adults as emotionally available and respectful listeners, they are more likely to engage actively and express their thoughts and feelings.

Conflict is an inevitable aspect of social interaction in early childhood classrooms, where children are learning to share resources, negotiate roles and assert autonomy. Rather than being viewed solely as a disruption, conflict can be understood as a context for social and moral development. Piaget suggests that peer disagreement plays a crucial role in decentration and cognitive growth, arguing that "conflict between viewpoints is a necessary condition for intellectual development" (Piaget, 1932, p. 164). Through encountering differing perspectives, children learn to coordinate viewpoints and develop empathy.

Conflict in education is commonly defined as a perceived incompatibility of goals, needs, interests or values between individuals or groups within a learning environment. Contemporary scholars emphasise that conflict is not merely an observable disagreement but a subjective experience shaped by interpretation and context. Rahim (2002) defines conflict as "an interactive process manifested in incompatibility, disagreement, or dissonance within or between social entities." This definition highlights the dynamic and relational nature of conflict, particularly relevant in educational settings where interactions are continuous and interdependent.

In school contexts, conflict may arise between pupils, between teachers and pupils, among colleagues, or between schools and families. According to De Dreu and Gelfand (2008), conflict involves the perception of divergent interests and the belief that the aspirations of one party cannot be achieved simultaneously with those of another. In early childhood education, such perceptions may stem from competition for attention or materials, emerging autonomy, limited emotional regulation, or misunderstandings in communication.

Recent educational research also conceptualises conflict as a potential source of learning and development rather than solely a disruptive event. Johnson and Johnson (2005) argue that constructive conflict in classrooms promotes higher achievement, improved relationships and enhanced psychological health when managed cooperatively. Similarly, Bodine and Crawford (2001) emphasise that conflict in schools can become a context for teaching negotiation, empathy and shared problem-solving skills.

From a developmental perspective, peer conflict in early childhood is viewed as normative and even beneficial when guided appropriately. Chen, Fein and Tam (2001) suggest that everyday disputes among young children provide opportunities to practise perspective-taking and emotion regulation. Furthermore, Denham et al. (2012) underline that children's ability to manage interpersonal conflict is closely associated with emotional competence and later academic adjustment.

In contemporary early childhood education, conflict may therefore be defined as a developmentally expected interactional process involving perceived incompatibilities, which, when addressed through supportive communication and emotional guidance, contributes to social competence and self-regulation. This integrative understanding acknowledges both the challenges and the educational potential inherent in conflict situations.

From a social learning perspective, the manner in which educators respond to conflict significantly influences children's behavioural repertoires. Bandura maintains that "most human behaviour is learned observationally through modelling" (Bandura, 1977, p. 22). When teachers

demonstrate calm negotiation, perspective-taking and problem-solving strategies, children are likely to imitate these constructive approaches. Conversely, punitive or dismissive responses may reinforce aggression or avoidance.

Constructive conflict management involves guiding children to articulate their feelings, listen to others and collaboratively identify solutions. This process requires educators to scaffold communication without imposing solutions, thereby encouraging autonomy and responsibility. As Rogoff emphasises, learning occurs through "guided participation in culturally valued activities" (Rogoff, 1990, p. 16). Conflict resolution discussions become such activities, fostering democratic participation and respect for diversity.

Emotion management, often conceptualised as emotional regulation, refers to the ability to monitor, evaluate and modify emotional reactions in socially appropriate ways. In early childhood, self-regulation is still developing and is heavily influenced by adult guidance. According to Denham, "emotion knowledge and regulation are central to children's social competence and academic success" (Denham, 1998, p. 45). Educators therefore play a pivotal role in supporting children's understanding of emotional experiences.

Neuroscientific research underscores the importance of early emotional experiences in shaping brain development. Shonkoff and Phillips observe that "early experiences have a decisive impact on the architecture of the developing brain" (Shonkoff and Phillips, 2000, p. 28). Chronic stress or emotionally unsupportive environments may hinder regulatory capacities, whereas consistent, empathetic responses promote resilience.

Emotion coaching, a strategy articulated by Gottman, involves acknowledging children's feelings, labelling emotions and guiding problem-solving (Gottman et al., 1997, p. 89). Within early childhood classrooms, such practices enhance emotional literacy and reduce behavioural difficulties. Teachers who validate emotions while setting clear boundaries foster both empathy and self-control. Emotional competence on the part of educators is equally critical; teachers must regulate their own emotional responses to maintain a stable classroom climate.

Communication, conflict and emotion management are deeply interconnected processes. Ineffective communication may escalate minor disagreements into significant conflicts, whereas emotionally attuned dialogue can de-escalate tensions. Emotional dysregulation often impairs listening and perspective-taking, highlighting the necessity of integrating emotional education into communicative practices.

Bronfenbrenner's ecological systems theory reminds us that children's development is shaped by multiple interacting contexts (Bronfenbrenner, 1979, p. 21). The classroom microsystem is influenced by institutional policies, cultural norms and family dynamics. Consequently, communication and conflict patterns observed in school often reflect broader social models. Educators must therefore adopt culturally responsive approaches, recognising diversity in emotional expression and communicative styles.

A positive classroom climate emerges when communication is respectful, conflicts are addressed constructively and emotions are acknowledged openly. Research indicates that supportive climates correlate with increased engagement and reduced behavioural problems. The integration of social and emotional learning programmes into early curricula further strengthens these outcomes by providing structured opportunities for practising empathy, cooperation and self-regulation.

Effective implementation of communication and emotion-focused strategies requires systematic professional development. Teacher preparation programmes should include training in reflective practice, active listening and restorative approaches to conflict. Reflective supervision allows educators to examine their own emotional triggers and biases, thereby enhancing responsiveness.

Collaboration with families is also essential. Consistency between home and educational settings reinforces children's understanding of acceptable communicative and emotional behaviours. Open dialogue with parents fosters mutual trust and shared responsibility.

Moreover, institutional policies should prioritise preventive rather than punitive approaches. Establishing predictable routines, clear expectations and emotionally supportive environments reduces the likelihood of conflict escalation. When conflicts occur, they should be framed as learning opportunities rather than disciplinary failures.

In light of the theoretical perspectives outlined above, it becomes evident that conflict in early childhood education is both inevitable and pedagogically significant. Young children are in the process of developing language, self-regulation and social understanding; consequently, situations of disagreement frequently emerge in everyday classroom interactions. These episodes should not be interpreted solely as behavioural problems requiring correction, but rather as meaningful social events that reveal children's developmental needs, communicative competencies and emotional capacities.

To illustrate the practical dimensions of conflict in early educational settings, the following section will present five representative situations of conflict commonly encountered in early childhood classrooms. Each situation will be analysed from the perspective of communication patterns, emotional dynamics and educator intervention strategies, highlighting both the risks of mismanagement and the developmental opportunities embedded within these interactions.

In early childhood educational settings, conflicts arise naturally from daily interactions, developmental characteristics and contextual demands. The following five situations exemplify common types of conflict observed in early years classrooms and illustrate the interplay between communication, emotional regulation and adult mediation.

A first frequent situation involves conflict over toys or learning materials. Two children may simultaneously desire the same object, leading to verbal disagreement, physical pulling or emotional outbursts. At this developmental stage, children often struggle with impulse control and perspective-taking, which intensifies the dispute. The conflict is typically rooted in egocentrism and limited delay of gratification. The educator's intervention is crucial in guiding children to articulate their needs verbally, recognise the feelings of the peer and negotiate turn-taking. By scaffolding communication and labelling emotions, the adult transforms a potentially aggressive encounter into an opportunity for practising sharing and cooperative problem-solving.

A second situation concerns exclusion from play. A child may refuse to allow another peer to join an ongoing game, stating that the group is "full" or that the newcomer does not fit the assigned role. This type of relational conflict reflects emerging social hierarchies and group identity formation. The excluded child may experience sadness, frustration or diminished self-esteem. The educator's role involves facilitating inclusive dialogue, encouraging empathy and supporting flexible role distribution. Through guided discussion, children can learn to balance group autonomy with fairness and respect for others' feelings.

A third common conflict occurs during structured activities when a child refuses to follow instructions or challenges the authority of the teacher. Such resistance may stem from a desire for autonomy, fatigue, emotional distress or misunderstanding of expectations. This situation often tests the educator's emotional regulation and communicative clarity. A reactive or authoritarian response may escalate the conflict, whereas calm explanation, validation of feelings and consistent boundaries promote self-regulation. By modelling respectful communication, the teacher demonstrates that authority and empathy are not mutually exclusive.

A fourth situation involves verbal or physical aggression triggered by misinterpretation of intentions. For example, a child may perceive accidental contact as deliberate harm and respond with pushing or shouting. At this age, children are still developing the ability to accurately interpret

social cues. The educator's intervention should focus on clarifying intentions, encouraging perspective-taking and teaching alternative responses to perceived provocation. This type of conflict highlights the importance of emotional literacy and the development of cognitive empathy. A fifth situation concerns conflicts between children and educators related to emotional attachment or separation anxiety. A child who struggles with separation from a caregiver may display oppositional behaviour, withdrawal or intense emotional reactions upon arrival. Although nota peer conflict, this relational tension reflects the child's need for security and reassurance. The educator must respond with sensitivity, establishing predictable routines and offering emotional support while gradually encouraging independence. Effective communication with families is also essential in such cases to ensure consistency and trust.

These five situations illustrate that conflict in early childhood education is multifaceted, encompassing peer interactions, authority dynamics and emotional transitions. In each case, the quality of communication and the capacity for emotion management determine whether the conflict becomes a source of distress or a meaningful learning experience.

Communication, conflict and emotion management constitute fundamental pillars of early childhood education. Rooted in socio-constructivist, developmental and ecological theories, these dimensions interact dynamically to shape children's social and cognitive trajectories. Effective communication fosters secure relationships and language development; constructive conflict resolution promotes empathy and moral reasoning; and emotion management underpins self-regulation and resilience. Educators serve as mediators of these processes, modelling behaviours and creating climates that either support or hinder development. Integrating comprehensive emotional and communicative training into early childhood practice is therefore not optional but essential. By recognising conflict as a developmental opportunity and emotions as integral to learning, early childhood education can cultivate inclusive, collaborative and emotionally intelligent communities that sustain lifelong growth.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
2. Bodine, R. J., & Crawford, D. K. (2001). *The Handbook of Conflict Resolution Education: A Guide to Building Quality Programs in Schools*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
3. Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: Basic Books.
4. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Chen, D. W., Fein, G. G., & Tam, H. P. (2001). Peer conflicts of preschool children: Issues, resolution, incidence, and age-related patterns. *Early Education and Development, 12*(4), 523–544.
7. De Dreu, C. K. W., & Gelfand, M. J. (Eds.). (2008). *The Psychology of Conflict and Conflict Management in Organizations*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
8. Denham, S. A. (1998). *Emotional Development in Young Children*. New York: Guilford Press.
9. Denham, S. A., Bassett, H. H., Zinsser, K., & Wyatt, T. M. (2012). How preschoolers' social–emotional learning predicts their early school success: Developing theory-promoting, competency-based assessments. *Infant and Child Development, 21*(3), 254–270.
10. Gottman, J., Katz, L., & Hooven, C. (1997). *Meta-Emotion: How Families Communicate Emotionally*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
11. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2005). *Teaching Students to Be Peacemakers* (4th ed.). Edina, MN: Interaction Book Company.
12. Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of the Child*. London: Routledge & Kegan Paul.
13. Rahim, M. A. (2002). Toward a theory of managing organizational conflict. *The International Journal of Conflict Management, 13*(3), 206–235.
14. Rogoff, B. (1990). *Apprenticeship in Thinking: Cognitive Development in Social Context*. New York: Oxford University Press.
15. Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (2000). *From Neurons to Neighbourhoods: The Science of Early Childhood Development*. Washington, DC: National Academy Press.
16. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

FORMATIVE AND DEVELOPMENTAL DIMENSIONS OF MENTORING IN A PEDAGOGICAL CONTEXT

Ramona-Ștefana Petrovan
Lecturer, PhD, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia
Vasile R. Todoran
PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: *The paper analyzes the formative and developmental dimensions of mentoring in a pedagogical context, highlighting its role in the initial training of future teachers. Starting from the literature, the study argues that mentoring goes beyond the traditional function of methodical guidance and constitutes a complex relational process, with a significant impact on the development of teaching skills, reflective thinking and professional identity. The main mechanisms through which mentor-mentee interaction contributes to authentic professional learning are analyzed, namely pedagogical observation, constructive feedback, guided reflection, professional dialogue and learning from experience. The paper also highlights the affective and motivational dimension of mentoring, emphasizing the importance of emotional support, trust, and supportive relationships in developing professional resilience and preventing demotivation or burnout. At the same time, the long-term effects of authentic mentoring on the teaching career are discussed, such as strengthening the professional identity, orientation towards continuous development, retention in the educational system and contributing to the formation of an organizational culture based on collaboration and mutual learning. The conclusion of the research supports that mentoring is a strategic pillar of pedagogical practice and teacher training, and the full realization of its potential implies its coherent integration into training programs and institutional recognition of the role of the mentor.*

Keywords**:** *pedagogical mentoring; teaching skills; reflective thinking; professional identity; constructive feedback; experiential learning; Professional development*

1. Formarea competențelor didactice prin interacțiune mentor-mentee

Mentoratul în contextul pedagogic reprezintă un cadru relațional și profesional complex, care transcende simpla îndrumare a viitorului cadru didactic. El implică o *dinamică formativă profundă* și o *funcție dezvoltativă esențială*, contribuind nu doar la transmiterea de cunoștințe, ci și la *modelarea identității profesionale, a gândirii critice și a competențelor didactice*. Prin interacțiunea mentor–mentee se realizează un proces bidirecțional de învățare, în care experiența mentorului și potențialul de inovare al mentee-ului se împletesc într-un parcurs de co-construcție profesională[1].

Dimensiunea formativă a mentoratului se manifestă în capacitatea acestuia de a *genera contexte de învățare autentică*, centrate pe nevoile individuale ale studentului practicant. În această relație, mentorul are rolul de *facilitator al învățării*, oferind sprijin prin observație, feedback formativ și reflecție ghidată[2].

Prin intermediul sesiunilor de coaching, al discuțiilor post-lecție și al analizei de cazuri, mentee-ul are oportunitatea de a înțelege subtilitățile practicii educaționale și de a-și dezvolta

[1] Maria Attard Tonna, Eva Bjerkholt, Elizabeth Holland, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227; M. A. Tonna, E. Bjerkholt, E. Holland, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227.

[2] Amy McGraw, Rachel Davis, „Mentoring for pre-service teachers and the use of inquiry-oriented feedback", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 1, 2017, pp. 50-63.

gândirea pedagogică. Acest tip de interacțiune încurajează experimentarea, asumarea greșelii ca etapă de învățare și articularea progresivă a unei viziuni personale asupra actului didactic[3].

Mentoratul are o importantă *funcție dezvoltativă*, întrucât contribuie la *construirea identității profesionale* a viitorului profesor. Mentee-ul, aflat într-un proces de tranziție de la statutul de student la cel de cadru didactic, interiorizează nu doar practici, ci și *valori, norme și atitudini profesionale*, prin modelarea oferită de mentor[4].

Mentoratul oferă mentee-ului nu doar sprijin practic, ci și un cadru de reflecție asupra rolului de profesor, contribuind atât la dezvoltarea profesională, cât și la configurarea identității profesionale. Relația mentor–mentee creează contexte de învățare bazate pe dialog, observație, feedback și reflecție asupra practicii, prin care studentul-practicant își dezvoltă treptat autonomia profesională și înțelegerea activității didactice[5].

În practica pedagogică, competențele didactice nu se formează izolat, ci prin interacțiuni semnificative cu mentorul, inclusiv prin co-planificare și analiza lecțiilor[6], prin construirea unei relații profesionale bazate pe sprijin, feedback și echilibru între autonomie și ghidaj[7], prin dezvoltarea practicilor de evaluare și a literacy-ului evaluativ în practicum[8] și prin confruntarea directă cu cerințele managementului clasei în experiența de predare asistată[9]. Mentoratul devine, astfel, o *formă de practică în context social*, în care învățarea este negociată, contextualizată și consolidată prin experiență și reflecție comună.

Un aspect esențial al mentoratului în formarea competențelor didactice este caracterul său dialogic și colaborativ. În modelele de mentorat orientate spre reflecție, mentorul susține învățarea prin conversații profesionale, reflecție comună și explorarea practicii, în locul unei abordări strict prescriptive sau ierarhice[10]. Tonna și colegii arată că mentoratul eficient pentru reflecție se bazează pe dialog și conversații profesionale și că abordările valoroase trebuie să evite relațiile strict ierarhice, fiind colaborative și orientate spre investigație. Pe de altă parte, Jones și colegii descriu mentoratul dialogic ca pe un parteneriat mai democratic, care îi împuternicește pe studenții-practicanți, promovează învățarea împărtășită, colaborarea și chiar acte mai creative din partea acestora.

---

[3] Petr Svojanovsky, „Supporting student teachers' reflection as a paradigm shift process", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 66, 2017, pp. 338-348.

[4] Mahsa Izadinia, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10.

[5] Mahsa Izadinia, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10; Petr Svojanovsky, „Supporting student teachers' reflection as a paradigm shift process", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 66, 2017, pp. 338-348; Maria Attard Tonna, Eva Bjerkholt, Elizabeth Holland, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227.

[6] C. van Velzen, M. Volman, M. Brekelmans, S. White, „Guided work-based learning: Sharing practical teaching knowledge with student teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 28, nr. 2, 2012, pp. 229-239.

[7] Kathryn K. Matsko, Matthew Ronfeldt, Heather G. Nolan, Joshua Klugman, Michelle Reininger, Sarah L. Brockman, „Two sides of a coin: Examining mentor and student teacher relationships during student teaching", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 129, 2023, art. 104159.

[8] Raúl Pardo, Ernesto Panadero, Antonio Palacios, Carmen Gutiérrez, „Shaping the assessors of tomorrow: How practicum experiences develop assessment literacy in secondary education pre-service teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 146, 2024, art. 104626.

[9] Daniel J. DeFeo, Anh N. Tran, Thomas M. Smith, Rebecca Delgado, Marisa M. Yurkofsky, „The impact of disrupted in-person student teaching on classroom management self-efficacy and teacher preparedness", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 142, 2024, art. 104527.

[10] Maria Attard Tonna, Eva Bjerkholt, Elizabeth Holland, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227; L. Jones, S. Tones, G. Foulkes, R. C. Jones, „Levelling the playing field: Dialogic mentoring in the CaBan Initial Teacher Education programme", în *Wales Journal of Education*, vol. 24, nr. 2, 2024.

Această abordare favorizează dezvoltarea reflecției critice și a capacității de analiză pedagogică, depășind o perspectivă redusă la simpla aplicare a unor tehnici de predare. Totodată, mentoratul de calitate poate continua dincolo de perioada practicii, prin relații de sprijin profesional, mentorat extins și participarea la comunități de învățare profesională, care susțin dezvoltarea continuă a profesorului[11].

Mentoratul, integrat în mod coerent în practica pedagogică, are un rol formativ și dezvoltativ esențial în pregătirea viitorilor profesori. Acesta nu se limitează la transmiterea unor tehnici de predare, ci oferă un cadru pentru reflecție asupra practicii, dezvoltare profesională și configurarea identității profesionale. Atunci când relația mentor–mentee este una pozitivă, bazată pe încredere, dialog profesional și sprijin reflexiv, ea poate contribui semnificativ la creșterea încrederii în sine și la consolidarea modului în care studentul-practicant se raportează la rolul didactic[12].

2. Dezvoltarea gândirii reflexive și a identității profesionale

În contextul actual al educației, formarea viitorilor profesori nu poate fi redusă la achiziția unor competențe tehnice, ci presupune și dezvoltarea capacității de reflecție asupra practicii, precum și construirea unei identități profesionale coerente. Literatura de specialitate evidențiază faptul că reflecția are un rol central în pregătirea inițială a cadrelor didactice, iar identitatea profesională a profesorului reprezintă un proces complex, influențat de factori personali, profesionali și contextuali. Aceste două dimensiuni sunt strâns legate, deoarece reflecția contribuie la înțelegerea de sine în rolul didactic și la asumarea responsabilă a profesiei[13].

Gândirea reflexivă desemnează capacitatea de a analiza în mod critic propriile acțiuni, decizii și experiențe pentru a înțelege mai bine practica profesională și pentru a susține dezvoltarea continuă. În tradiția clasică, reflecția este definită ca o examinare activă, persistentă și atentă a convingerilor și a cunoașterii, în raport cu temeiurile și consecințele lor. În context educațional, reflecția depășește simpla rememorare a activităților desfășurate și devine un proces de învățare profundă, prin care profesorul interpretează experiența și își ajustează practica didactică[14].

În formarea inițială, studenții care sunt sprijiniți să reflecteze asupra lecțiilor predate, asupra interacțiunilor cu elevii și asupra propriilor reacții la situațiile de clasă își dezvoltă treptat capacitatea de analiză pedagogică și o înțelegere mai profundă a rolului didactic. Reflecția asupra practicii îi ajută să interpreteze experiențele de predare, să înțeleagă consecințele acțiunilor lor și să își asume mai conștient identitatea profesională. În susținerea acestui proces, instrumente precum portofoliul și discuțiile reflexive ghidate pot avea un rol important[15].

Identitatea profesională a profesorului nu este o structură fixă, ci un proces dinamic, aflat în continuă construcție și reconstrucție, influențat de experiențele personale, convingerile individuale și contextul social și instituțional în care are loc formarea și exercitarea profesiei. Acest proces

---

[11] Maria Attard Tonna, Eva Bjerkholt, Elizabeth Holland, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227; Caroline Daly, Elaine Milton, „External mentoring for new teachers: Mentor learning for a change agenda", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 178-195.

[12] Mahsa Izadinia, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10; M. A. Tonna, E. Bjerkholt, E. Holland, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227.

[13] Neville Hatton, David Smith, „Reflection in teacher education: Towards definition and implementation", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 11, nr. 1, 1995, pp. 33-49; Claudia Beauchamp, Lynn Thomas, „Understanding teacher identity: An overview of issues in the literature and implications for teacher education", în *Cambridge Journal of Education*, vol. 39, nr. 2, 2009, pp. 175-189.

[14] John Dewey, *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process*, D. C. Heath and Company, 1933; Neville Hatton, David Smith, „Reflection in teacher education: Towards definition and implementation", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 11, nr. 1, 1995, pp. 33-49.

[15] Petr Svojanovsky, „Supporting student teachers' reflection as a paradigm shift process", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 66, 2017, pp. 338-348; D. D. Mansvelder-Longayroux, Douwe Beijaard, Nico Verloop, „The portfolio as a tool for stimulating reflection by student teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 23, nr. 1, 2007, pp. 47-62.

începe încă din etapa pregătirii inițiale și continuă pe parcursul întregii cariere didactice. În perioada practicii pedagogice, studentul trece treptat de la poziția de observator la cea de participant activ la actul educațional, iar interacțiunea cu mentorul, cu elevii și cu propria reflecție asupra experiențelor de predare contribuie semnificativ la modelarea modului în care acesta se înțelege pe sine ca viitor profesor. În acest sens, reflecția asupra practicii și dezvoltarea identității profesionale se află într-o relație strânsă, deoarece analiza experiențelor didactice sprijină clarificarea valorilor, a rolului profesional și a raportării la profesie[16].

Dezvoltarea gândirii reflexive și a identității profesionale nu are loc spontan, ci trebuie susținută prin strategii formative explicite. În acest proces, mentoratul reflexiv are un rol important, deoarece sprijină analiza experiențelor didactice prin dialog și conversații profesionale, nu prin simpla oferire de soluții standard. De asemenea, portofoliul profesional poate stimula reflecția asupra practicii și articularea dezvoltării profesionale, iar activitățile de reflecție în grup și scrierea reflexivă oferă contexte utile pentru feedback, metacogniție și aprofundarea înțelegerii rolului didactic[17].

Gândirea reflexivă și identitatea profesională reprezintă două dimensiuni centrale ale formării cadrelor didactice, esențiale pentru o practică pedagogică conștientă, responsabilă și adaptabilă. Literatura de specialitate arată că ele nu se dezvoltă prin simpla acumulare de informații, ci prin procese de reflecție asupra experienței, confruntare cu situații reale de predare și negociere continuă a sensului rolului profesional. În acest context, cultivarea reflecției și a identității profesionale contribuie la formarea unor profesori capabili să își analizeze critic practica, să își asume responsabilitatea profesională și să răspundă flexibil la cerințele educaționale în schimbare[18].

3. Învățarea din experiență și importanța feedback-ului constructiv

Învățarea profesională autentică a viitorilor profesori nu se realizează doar prin însușirea cunoștințelor teoretice, ci și prin reflecția asupra experiențelor de practică și prin integrarea acestora în dezvoltarea profesională. În formarea didactică, experiența devine cu adevărat formativă atunci când este însoțită de analiză reflexivă, ghidare și feedback, deoarece aceste procese ajută studentul să interpreteze ceea ce a trăit, să își înțeleagă practica și să își orienteze îmbunătățirea profesională. Astfel, feedbackul constructiv are un rol esențial în transformarea experienței în învățare profesională semnificativă[19].

Teoria învățării experiențiale arată că învățarea eficientă se construiește prin articularea experienței concrete cu reflecția, conceptualizarea și aplicarea ulterioară a celor învățate. În formarea cadrelor didactice, această perspectivă evidențiază importanța practicii pedagogice

[16] Claudia Beauchamp, Lynn Thomas, „Understanding teacher identity: An overview of issues in the literature and implications for teacher education", în *Cambridge Journal of Education*, vol. 39, nr. 2, 2009, pp. 175-189; Mahsa Izadinia, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10; Shaul Lasky, „A sociocultural approach to understanding teacher identity, agency and professional vulnerability in a context of secondary school reform", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 21, nr. 8, 2005, pp. 899-916.

[17] Maria Attard Tonna, Eva Bjerkholt, Elizabeth Holland, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227; D. D. Mansvelder-Longayroux, Douwe Beijaard, Nico Verloop, „The portfolio as a tool for stimulating reflection by student teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 23, nr. 1, 2007, pp. 47-62; Petr Svojanovsky, „Supporting student teachers' reflection as a paradigm shift process", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 66, 2017, pp. 338-348; David Francis, „The reflective journal: A window to preservice teachers' practical knowledge", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 11, nr. 3, 1995, pp. 229-241.

[18] Neville Hatton, David Smith, „Reflection in teacher education: Towards definition and implementation", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 11, nr. 1, 1995, pp. 33-49; Claudia Beauchamp, Lynn Thomas, „Understanding teacher identity: An overview of issues in the literature and implications for teacher education", în *Cambridge Journal of Education*, vol. 39, nr. 2, 2009, pp. 175-189; Shaul Lasky, „A sociocultural approach to understanding teacher identity, agency and professional vulnerability in a context of secondary school reform", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 21, nr. 8, 2005, pp. 899-916.

[19] Neville Hatton, David Smith, „Reflection in teacher education: Towards definition and implementation", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 11, nr. 1, 1995, pp. 33-49; Dawit Asregid, „Teacher educators' use of feedback to facilitate reflective practices among pre-service teachers during microteaching sessions", în *Cogent Education*, vol. 10, nr. 2, 2023, art. 2257121.

însoțite de analiză reflexivă și de sprijin contextualizat. Astfel, experiența didactică devine cu adevărat formativă atunci când este discutată, interpretată critic și valorificată în cadrul unor conversații profesionale cu mentori sau formatori, nu atunci când rămâne la nivelul simplei desfășurări a activității[20].

Feedbackul constructiv reprezintă o componentă esențială a învățării din experiență, deoarece îi oferă celui care învață informații relevante despre propria performanță și repere pentru îmbunătățire. Feedbackul eficient nu se reduce la semnalarea erorilor, ci sprijină înțelegerea diferenței dintre nivelul actual și cel vizat, oferă direcții de acțiune și poate stimula reflecția și autoreglarea învățării. În acest sens, feedbackul are valoare formativă atunci când este clar, orientat spre progres și integrat într-un proces activ de utilizare de către cel care învață[21].

Feedbackul constructiv, oferit în mod regulat și utilizabil, poate sprijini dezvoltarea autonomiei în învățare, a autoreglării și a încrederii în propria capacitate de progres. În schimb, feedbackul vag, dificil de folosit sau lipsit de oportunitate are șanse mai mici să fie valorificat și poate reduce angajarea în învățare. Pentru a avea o funcție cu adevărat formativă, feedbackul trebuie să fie clar și specific, orientat spre îmbunătățire, oferit la momentul potrivit și integrat într-un proces dialogic, în care studentul participă activ la interpretarea și utilizarea lui[22].

Un cadru educațional sănătos tratează eroarea ca parte firească a învățării și creează condiții în care studenții pot experimenta, își pot asuma riscuri și pot reflecta asupra dificultăților întâlnite. Cercetările arată că greșelile pot deveni resurse pentru învățare atunci când sunt analizate într-un mod constructiv, iar feedbackul joacă un rol esențial în acest proces, deoarece ajută la interpretarea experienței și la orientarea pașilor următori. În acest sens, dezvoltarea unei culturi a feedbackului în formarea didactică presupune nu doar pregătirea mentorilor pentru a oferi feedback clar, empatic și utilizabil, ci și sprijinirea studenților în dezvoltarea capacității de a înțelege, valorifica și folosi activ feedbackul primit. Astfel, învățarea din experiență, susținută de reflecție ghidată și feedback contextualizat, reprezintă o componentă esențială a formării profesorilor reflexivi și adaptabili[23].

4. Mentoratul ca sprijin emoțional și motivațional în formarea profesională

În contextul actual al formării profesionale, mentorul nu are doar rolul de a ghida dezvoltarea competențelor didactice, ci și de a oferi sprijin relațional și profesional într-o etapă marcată de provocări și incertitudini. Atunci când relația de mentorat este una de susținere, bazată pe încredere, recunoaștere și dialog, ea poate contribui la dezvoltarea identității profesionale a viitorului profesor și la consolidarea sentimentului de apartenență în perioada practicii. În plus, literatura arată că sprijinul de tip mentorat și alte forme de susținere profesională sunt relevante pentru satisfacția profesională, reziliență și retenția în profesie, mai ales în primii ani de carieră[24].

---

[20] David A. Kolb, *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*, Prentice-Hall, 1984; Maria Attard Tonna, Eva Bjerkholt, Elizabeth Holland, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227; Neville Hatton, David Smith, „Reflection in teacher education: Towards definition and implementation", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 11, nr. 1, 1995, pp. 33-49.

[21] John Hattie, Helen Timperley, „The power of feedback", în *Review of Educational Research*, vol. 77, nr. 1, 2007, pp. 81-112; David Carless, Naomi Winstone, „Teacher feedback literacy and its interplay with student feedback literacy", în *Teaching in Higher Education*, vol. 28, nr. 1, 2020, pp. 150-163.

[22] Michael Henderson, Rola Ajjawi, David Boud, Elizabeth Molloy, „Conditions that enable effective feedback", în *Higher Education Research & Development*, vol. 38, nr. 7, 2019, pp. 1401-1416; David Carless, Naomi Winstone, „Teacher feedback literacy and its interplay with student feedback literacy", în *Teaching in Higher Education*, vol. 28, nr. 1, 2020, pp. 150-163; David Boud, Elizabeth Molloy, *Feedback in Higher and Professional Education: Understanding It and Doing It Well*, Routledge, 2013.

[23] Manuela Tulis, „Error management behavior in classrooms: Teachers' responses to student mistakes", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 33, 2013, pp. 56-68; Michael Henderson, Rola Ajjawi, David Boud, Elizabeth Molloy, „Conditions that enable effective feedback", în *Higher Education Research & Development*, vol. 38, nr. 7, 2019, pp. 1401-1416; David Carless, Naomi Winstone, „Teacher feedback literacy and its interplay with student feedback literacy", în *Teaching in Higher Education*, vol. 28, nr. 1, 2020, pp. 150-163.

[24] Mahsa Izadinia, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10; Yvonne Dewhurst, Heather Sharp, Maria A. Tallandini, „Preservice teachers' sense

Perioada formării inițiale este frecvent asociată cu stări de nesiguranță și anxietate, mai ales în timpul practicii pedagogice, când studenții se confruntă cu evaluarea performanței, cu cerințe ridicate și cu provocările gestionării clasei. În acest context, relația cu mentorul are o importanță deosebită, deoarece calitatea interacțiunilor de sprijin influențează experiențele emoționale ale studentului-practicant și poate contribui la crearea unui cadru relațional sigur pentru învățare. Atunci când mentorul oferă sprijin, disponibilitate și feedback într-un climat pozitiv, studentul se poate implica mai deschis în reflecție, își poate recunoaște dificultățile și își poate dezvolta treptat resursele personale pentru a face față stresului din practica pedagogică[25].

Mentoratul poate influența semnificativ motivația pentru învățare și dezvoltare profesională atunci când relația mentor–mentee oferă sprijin, feedback util și încurajează autonomia. Studiile arată că sprijinul oferit de mentor este asociat cu o motivație mai autonomă, cu un sentiment mai puternic de competență și cu niveluri mai scăzute de burnout, iar calitatea mentoratului contează mai mult decât simpla lui frecvență. În plus, abordările de mentorat de tip constructivist sunt asociate cu creșterea autoeficacității, a satisfacției profesionale și a entuziasmului pentru predare, precum și cu reducerea epuizării emoționale. Totodată, în perioada practicii și a debutului în carieră, relațiile de sprijin și sentimentul de apartenență la comunitatea profesională pot susține angajamentul față de profesie și dezvoltarea identității profesionale[26].

Pentru ca mentoratul să poată susține în mod real dimensiunea afectivă și motivațională a formării, este necesar ca mentorii să dezvolte nu doar competențe pedagogice, ci și competențe relaționale, sociale și emoționale. Literatura de specialitate arată că mentoratul eficient se bazează pe relații caracterizate prin încredere, comunicare deschisă și sprijin, iar calitatea acestor relații influențează semnificativ experiența de învățare a studentului-practicant. De asemenea, mentoratul are nevoie de spații de dialog care să depășească strict funcția evaluativă, astfel încât mentee-ul să poată discuta dificultăți, incertitudini și experiențe profesionale într-un cadru sigur. În plus, cercetările recente subliniază că dimensiunile sociale și emoționale ale mentoratului trebuie recunoscute explicit, iar susținerea instituțională a rolului de mentor este importantă pentru calitatea procesului de formare[27].

În contextul actual al formării inițiale, mentoratul depășește funcția de ghidaj metodologic și poate deveni o formă importantă de sprijin relațional și profesional pentru viitorii profesori. Atunci când relația mentor–mentee este bazată pe încredere, dialog și susținere, aceasta contribuie nu doar la dezvoltarea competențelor didactice, ci și la consolidarea identității profesionale, a sentimentului de apartenență și a resurselor personale necesare pentru a face față provocărilor profesiei. Literatura arată, de asemenea, că sprijinul oferit de mentor poate susține motivația autonomă, sentimentul de

---

of belonging during practicum: An international comparison of Australia and Scotland", în *Australian Journal of Teacher Education*, vol. 45, nr. 2, 2020, art. 4;

[25] Tugba Han, Zahra Mahzoun, „An analysis of the pre-service teachers' teaching anxiety sources and coping strategies", în *Education and Science*, vol. 44, nr. 197, 2019, pp. 35-57; Julia Waber, Regina Gerhardstein, Sietske de Vries, Gerda Hagenauer, „Emotions in social interactions in pre-service teachers' practicum: A longitudinal study of the emotional influence of significant others", în *European Journal of Teacher Education*, 2021; Gerda Hagenauer, Julia Waber, Monika Hofer, Lisa de Zordo, „The quality of social relationships with students, mentor teachers, and fellow student teachers and its association with student teachers' emotions in the teaching practicum", în *European Journal of Psychology of Education*, 2024.

[26] Hagit Kaplan, „The unique effects of supporting beginning teachers' psychological needs through learning communities and a teacher-mentor's support: A longitudinal study based on self-determination theory", în *Frontiers in Psychology*, vol. 13, 2022, art. 859364; Dirk Richter, Mareike Kunter, Oliver Lüdtke, Uta Klusmann, Yvonne Anders, Jürgen Baumert, „How different mentoring approaches affect beginning teachers' development in the first years of practice", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 36, 2013, pp. 166-177; Yvonne Dewhurst, Heather Sharp, Maria A. Tallandini, „Preservice teachers' sense of belonging during practicum placements", în *Australian Journal of Teacher Education*, vol. 45, nr. 11, 2020, pp. 1-17.

[27] Rita N. Stanulis, Dorothy Russell, „Jumping in: Trust and communication in mentoring student teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 16, nr. 1, 2000, pp. 65-80; Gerda Hagenauer, Tina Hascher, Simone Volet, „Exploring relational turning point events in the mentor–mentee relationship in the teaching practicum", în *Professional Development in Education*, vol. 49, nr. 4, 2023, pp. 673-687; X. Wang, A. Clarke, H. Ma, „What makes a good mentor of in-service teacher education? A systematic review of empirical studies", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 154, 2025, art. 104937.

competență și reziliența în etapa de debut, într-un context în care stresul și epuizarea reprezintă riscuri reale pentru profesori. Din această perspectivă, dezvoltarea unui mentorat empatic și bine structurat reprezintă o resursă importantă pentru sănătatea profesională și sustenabilitatea sistemului educațional[28].

5. Efecte pe termen lung ale unui mentorat autentic asupra carierei didactice

În educație, mentoratul depășește funcția unui simplu sprijin administrativ sau metodologic și poate deveni un factor important în dezvoltarea profesională pe termen lung a profesorilor. Atunci când relația mentor–mentee este construită pe încredere, comunicare și sprijin, mentoratul contribuie nu doar la învățarea practicilor didactice, ci și la consolidarea identității profesionale și la susținerea adaptării în perioadele dificile de început de carieră. De asemenea, cercetările arată că anumite stiluri de mentorat pot influența starea de bine a profesorilor debutanți, inclusiv nivelul de epuizare emoțională, ceea ce sugerează că mentoratul de calitate reprezintă o resursă relevantă atât pentru dezvoltarea profesională, cât și pentru sustenabilitatea carierei didactice[29].

Unul dintre efectele importante ale mentoratului autentic este sprijinirea consolidării identității profesionale a viitorului profesor. În perioada de debut și în timpul practicii pedagogice, cadrele didactice aflate în formare își clarifică treptat rolul profesional, își confruntă valorile educaționale cu realitatea școlii și încep să își contureze propriul stil de predare. Un mentor care oferă ghidaj reflexiv, sprijin relațional și oportunități de analiză a practicii poate contribui semnificativ la acest proces, favorizând asumarea mai conștientă a rolului didactic și angajamentul față de profesie. Din această perspectivă, mentoratul nu susține doar dezvoltarea competențelor, ci și construirea unei identități profesionale coerente și stabile[30].

Relațiile de mentorat autentice pot contribui la dezvoltarea rezilienței profesionale a cadrelor didactice aflate la început de carieră, mai ales atunci când oferă sprijin relațional, încurajează reflecția asupra dificultăților și susțin satisfacerea nevoilor psihologice de bază. Cercetările arată că stilul mentoratului influențează starea de bine a profesorilor debutanți: abordările constructive și de susținere sunt asociate cu niveluri mai scăzute de epuizare emoțională și cu o integrare profesională mai bună. În plus, literatura despre debutul în cariera didactică indică faptul că mentoratul și sprijinul profesional reprezintă factori importanți pentru reziliență, motivație și retenția în profesie. Din această perspectivă, mentoratul nu sprijină doar adaptarea imediată la

[28] Mahsa Izadinia, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10; Yvonne Dewhurst, Heather Sharp, Maria A. Tallandini, „Preservice teachers' sense of belonging during practicum placements", în *Australian Journal of Teacher Education*, vol. 45, nr. 11, 2020, pp. 1-17; Hagit Kaplan, „The unique effects of supporting beginning teachers' psychological needs through learning communities and a teacher-mentor's support: A longitudinal study based on self-determination theory", în *Frontiers in Psychology*, vol. 13, 2022, art. 859364; R. Harmsen, M. Helms-Lorenz, R. Maulana, K. van Veen, „The relationship between beginning teachers' stress causes, stress responses, teaching behaviour and attrition", în *Teachers and Teaching*, vol. 24, nr. 6, 2018, pp. 626-643.

[29] Mahsa Izadinia, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10; Peter Hudson, „Professional learning communities and mentoring", în *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 93, 2013, pp. 97-101; Julia Burger, Hannes Bellhäuser, Margarete Imhof, „Mentoring styles and novice teachers' well-being: The role of basic need satisfaction", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 103, 2021, art. 103345.

[30] Mahsa Izadinia, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10; Claudia Beauchamp, Lynn Thomas, „Understanding teacher identity: An overview of issues in the literature and implications for teacher education", în *Cambridge Journal of Education*, vol. 39, nr. 2, 2009, pp. 175-189; Peter Hudson, „Developing and sustaining successful mentoring relationships", în *Journal of Relationships Research*, vol. 4, 2013, e6.

cerințele școlii, ci poate contribui și la menținerea angajamentului profesional pe termen mai lung[31].

Mentoratul autentic poate contribui la dezvoltarea unei atitudini reflexive și la orientarea profesorilor spre învățare continuă, deoarece creează contexte de dialog profesional, colaborare și analiză a practicii. Atunci când mentoratul este construit într-un cadru deschis, centrat pe învățare, profesorii sunt încurajați să își continue dezvoltarea profesională, să colaboreze cu colegii și să participe mai activ la comunități de învățare profesională. În acest sens, experiențele mentorale din perioada formării inițiale pot modela dispoziția pentru învățare pe tot parcursul carierei, iar mentoratul poate avea și un efect multiplicator, întrucât profesorii formați în astfel de contexte tind să valorizeze, la rândul lor, colaborarea și sprijinul profesional în comunitățile educaționale[32].

Un efect important al mentoratului de calitate este susținerea stabilității în carieră și a retenției în sistemul educațional, mai ales în primii ani de activitate. Literatura de specialitate arată că programele de inducție și mentorat pot avea efecte pozitive asupra menținerii profesorilor în profesie, deoarece reduc izolarea profesională, oferă sprijin în gestionarea dificultăților de început și contribuie la dezvoltarea încrederii în propria capacitate de a preda. În acest sens, mentoratul funcționează ca un factor protector, prin faptul că pune la dispoziția profesorului debutant o rețea de sprijin, oportunități de dezvoltare profesională și un cadru de integrare mai sigur în cultura școlii[33].

Pe termen lung, mentoratul poate avea efecte care depășesc dezvoltarea individuală a profesorului și se extind asupra culturii organizaționale a școlii. Literatura de specialitate arată că mentoratul de calitate și colaborarea profesională contribuie la construirea unor culturi profesionale în care profesorii învață unii de la alții, împărtășesc practici și participă mai activ la dezvoltarea colegilor. În acest sens, profesorii care au fost formați în contexte mentorale bazate pe dialog, reflecție și sprijin sunt mai predispuși să valorizeze, la rândul lor, colaborarea profesională și să contribuie la comunități de învățare în școală. Din această perspectivă, mentoratul nu reprezintă doar un sprijin punctual pentru debutul profesional, ci o resursă importantă pentru dezvoltarea unor organizații școlare care învață și se transformă continuu[34].

Concluzii

[31] Julia Burger, Hannes Bellhäuser, Margarete Imhof, „Mentoring styles and novice teachers' well-being: The role of basic need satisfaction", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 103, 2021, art. 103345; Hagit Kaplan, „The unique effects of supporting beginning teachers' psychological needs through learning communities and a teacher-mentor's support: A longitudinal study based on self-determination theory", în *Frontiers in Psychology*, vol. 13, 2022, art. 859364; Trevor M. Gunn, Paula McRae, Daniel Chorney, Thomas Owen, „Better understanding the professional and personal factors that influence early career teacher retention in an Asian metropolis", în *Teaching and Teacher Education Plus*, vol. 12, 2021, art. 100043.

[32] Peter Hudson, „Professional learning communities and mentoring", în *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 93, 2013, pp. 97-101; X. Wang, A. Clarke, H. Ma, „What makes a good mentor of in-service teacher education? A systematic review of empirical studies", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 154, 2025, art. 104937.

[33] Richard M. Ingersoll, Michael Strong, „The impact of induction and mentoring programs for beginning teachers: A critical review of the research", în *Review of Educational Research*, vol. 81, nr. 2, 2011, pp. 201-233; Gregory J. Harfitt, Nicole J. Tavares, „Better understanding the professional and personal factors that influence early career teacher retention in an Asian metropolis", în *Teaching and Teacher Education Plus*, vol. 12, 2021, art. 100043.

[34] Peter Hudson, „Professional learning communities and mentoring", în *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 93, 2013, pp. 97-101; X. Wang, A. Clarke, H. Ma, „What makes a good mentor of in-service teacher education? A systematic review of empirical studies", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 154, 2025, art. 104937; Cheryl J. Craig, „Professional development in a culture of inquiry: PDS teachers identify the benefits of professional learning communities", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 21, nr. 8, 2005, pp. 965-983.

Mentoratul, în contextul practicii pedagogice, reprezintă una dintre cele mai valoroase forme de sprijin în formarea inițială a cadrelor didactice. Atunci când este conceput și aplicat ca un proces relațional autentic, el depășește funcția de simplă îndrumare metodică și devine un cadru complex de învățare, reflecție și dezvoltare profesională. În acest sens, mentoratul nu facilitează doar familiarizarea viitorului profesor cu activitățile specifice școlii, ci contribuie în mod semnificativ la interiorizarea valorilor profesionale, la structurarea identității didactice și la înțelegerea profundă a rolului educativ.

Valența formativă a mentoratului se exprimă prin sprijinul oferit studentului-practicant în procesul de învățare și aplicare a practicilor pedagogice fundamentale. Prin observare, co-planificare, predare asistată, feedback și reflecție asupra experiențelor de practică, mentoratul creează contexte autentice de formare, în care teoria este pusă în relație directă cu realitatea educațională. În acest cadru, viitorul profesor își dezvoltă treptat competențele de proiectare didactică, comunicare pedagogică, evaluare și gestionare a clasei, realizând o tranziție coerentă de la cunoașterea teoretică la competența practică.

În egală măsură, mentoratul are o puternică dimensiune dezvoltativă. Dincolo de învățarea tehnicilor și strategiilor didactice, relația mentor–mentee influențează procese de profunzime, precum construirea identității profesionale, consolidarea gândirii reflexive și dezvoltarea unei raportări conștiente și critice la profesia didactică. Atunci când este bazată pe încredere, empatie, dialog și sprijin constant, relația de mentorat îi oferă studentului posibilitatea de a-și clarifica valorile pedagogice, de a-și înțelege propriile resurse și limite și de a-și asuma treptat rolul de profesor.

Totodată, dimensiunea dezvoltativă a mentoratului include și componenta afectivă, esențială în perioada practicii pedagogice, adesea marcată de nesiguranță, stres și presiunea adaptării la cerințele profesiei. Prin susținere emoțională, validare și ghidaj adaptat nevoilor mentee-ului, mentorul contribuie la dezvoltarea rezilienței profesionale, la consolidarea încrederii în sine și la menținerea motivației pentru învățare și evoluție profesională. Astfel, mentoratul nu contribuie doar la formarea unor profesori competenți, ci și la dezvoltarea unor profesioniști reflexivi, echilibrați și capabili să gestioneze în mod matur provocările educaționale.

Prin conjugarea dimensiunii formative cu cea dezvoltativă, mentoratul dobândește o valoare strategică în arhitectura formării inițiale. În absența unei relații mentorale de calitate, practica pedagogică riscă să rămână un exercițiu formal, limitat la executarea unor sarcini și lipsit de impact transformator. În schimb, atunci când mentoratul este autentic, bine structurat și susținut instituțional, el devine un factor catalizator al învățării semnificative, al dezvoltării profesionale sustenabile și al asumării responsabile a rolului didactic.

În concluzie, mentoratul trebuie înțeles ca un proces esențial în devenirea profesională a viitorului cadru didactic, cu efecte care depășesc etapa imediată a practicii pedagogice. El contribuie la formarea unei mentalități profesionale reflexive, la consolidarea identității didactice și la dezvoltarea unei culturi a învățării, colaborării și sprijinului reciproc. Valorificarea deplină a potențialului mentoratului presupune, însă, investiții sistemice: formarea continuă a mentorilor, recunoașterea instituțională a rolului lor, integrarea coerentă a mentoratului în curriculumul de formare și promovarea unor contexte educaționale bazate pe dialog și colaborare. Numai în aceste condiții mentoratul poate deveni un pilon real al formării unui corp profesoral competent, motivat și capabil să răspundă exigențelor școlii contemporane.

BIBLIOGRAPHY:

1. Asregid, Dawit, „Teacher educators' use of feedback to facilitate reflective practices among pre-service teachers during microteaching sessions", în *Cogent Education*, vol. 10, nr. 2, 2023, art. 2257121.
2. Attard Tonna, Maria, Bjerkholt, Eva, Holland, Elizabeth, „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227.
3. Beauchamp, Claudia, Thomas, Lynn, „Understanding teacher identity: An overview of issues in the literature and implications for teacher education", în *Cambridge Journal of Education*, vol. 39, nr. 2, 2009, pp. 175-189.
4. Boud, David, Molloy, Elizabeth, *Feedback in Higher and Professional Education: Understanding It and Doing It Well*, Routledge, 2013.
5. Burger, Julia, Bellhäuser, Hannes, Imhof, Margarete, „Mentoring styles and novice teachers' well-being: The role of basic need satisfaction", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 103, 2021, art. 103345.
6. Carless, David, Winstone, Naomi, „Teacher feedback literacy and its interplay with student feedback literacy", în *Teaching in Higher Education*, vol. 28, nr. 1, 2020, pp. 150-163.
7. Craig, Cheryl J., „Professional development in a culture of inquiry: PDS teachers identify the benefits of professional learning communities", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 21, nr. 8, 2005, pp. 965-983.
8. Daly, Caroline, Milton, Elaine, „External mentoring for new teachers: Mentor learning for a change agenda", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 178-195.
9. DeFeo, Daniel J., Tran, Anh N., Smith, Thomas M., Delgado, Rebecca, Yurkofsky, Marisa M., „The impact of disrupted in-person student teaching on classroom management self-efficacy and teacher preparedness", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 142, 2024, art. 104527.
10. Dewey, John, *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process*, D. C. Heath and Company, 1933.
11. Dewhurst, Yvonne, Sharp, Heather, Tallandini, Maria A., „Preservice teachers' sense of belonging during practicum: An international comparison of Australia and Scotland", în *Australian Journal of Teacher Education*, vol. 45, nr. 2, 2020, art. 4.
12. Dewhurst, Yvonne, Sharp, Heather, Tallandini, Maria A., „Preservice teachers' sense of belonging during practicum placements", în *Australian Journal of Teacher Education*, vol. 45, nr. 11, 2020, pp. 1-17.
13. Francis, David, „The reflective journal: A window to preservice teachers' practical knowledge", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 11, nr. 3, 1995, pp. 229-241.
14. Gunn, Trevor M., McRae, Paula, Chorney, Daniel, Owen, Thomas, „Better understanding the professional and personal factors that influence early career teacher retention in an Asian metropolis", în *Teaching and Teacher Education Plus*, vol. 12, 2021, art. 100043.
15. Hagenauer, Gerda, Hascher, Tina, Volet, Simone, „Exploring relational turning point events in the mentor–mentee relationship in the teaching practicum", în *Professional Development in Education*, vol. 49, nr. 4, 2023, pp. 673-687.
16. Hagenauer, Gerda, Waber, Julia, Hofer, Monika, de Zordo, Lisa, „The quality of social relationships with students, mentor teachers, and fellow student teachers and its association with student teachers' emotions in the teaching practicum", în *European Journal of Psychology of Education*, 2024.

17. Han, Tugba, Mahzoun, Zahra, „An analysis of the pre-service teachers' teaching anxiety sources and coping strategies", în *Education and Science*, vol. 44, nr. 197, 2019, pp. 35-57.
18. Harfitt, Gregory J., Tavares, Nicole J., „Better understanding the professional and personal factors that influence early career teacher retention in an Asian metropolis", în *Teaching and Teacher Education Plus*, vol. 12, 2021, art. 100043.
19. Harmsen, R., Helms-Lorenz, M., Maulana, R., van Veen, K., „The relationship between beginning teachers' stress causes, stress responses, teaching behaviour and attrition", în *Teachers and Teaching*, vol. 24, nr. 6, 2018, pp. 626-643.
20. Hattie, John, Timperley, Helen, „The power of feedback", în *Review of Educational Research*, vol. 77, nr. 1, 2007, pp. 81-112.
21. Hatton, Neville, Smith, David, „Reflection in teacher education: Towards definition and implementation", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 11, nr. 1, 1995, pp. 33-49.
22. Henderson, Michael, Ajjawi, Rola, Boud, David, Molloy, Elizabeth, „Conditions that enable effective feedback", în *Higher Education Research & Development*, vol. 38, nr. 7, 2019, pp. 1401-1416.
23. Hudson, Peter, „Developing and sustaining successful mentoring relationships", în *Journal of Relationships Research*, vol. 4, 2013, e6.
24. Hudson, Peter, „Professional learning communities and mentoring", în *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 93, 2013, pp. 97-101.
25. Ingersoll, Richard M., Strong, Michael, „The impact of induction and mentoring programs for beginning teachers: A critical review of the research", în *Review of Educational Research*, vol. 81, nr. 2, 2011, pp. 201-233.
26. Izadinia, Mahsa, „A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 52, 2015, pp. 1-10.
27. Jones, L., Tones, S., Foulkes, G., Jones, R. C., „Levelling the playing field: Dialogic mentoring in the CaBan Initial Teacher Education programme", în *Wales Journal of Education*, vol. 24, nr. 2, 2024.
28. Kaplan, Hagit, „The unique effects of supporting beginning teachers' psychological needs through learning communities and a teacher-mentor's support: A longitudinal study based on self-determination theory", în *Frontiers in Psychology*, vol. 13, 2022, art. 859364.
29. Kolb, David A., *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*, Prentice-Hall, 1984.
30. Lasky, Shaul, „A sociocultural approach to understanding teacher identity, agency and professional vulnerability in a context of secondary school reform", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 21, nr. 8, 2005, pp. 899-916.
31. Mansvelder-Longayroux, D. D., Beijaard, Douwe, Verloop, Nico, „The portfolio as a tool for stimulating reflection by student teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 23, nr. 1, 2007, pp. 47-62.
32. Matsko, Kathryn K., Ronfeldt, Matthew, Nolan, Heather G., Klugman, Joshua, Reininger, Michelle, Brockman, Sarah L., „Two sides of a coin: Examining mentor and student teacher relationships during student teaching", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 129, 2023, art. 104159.
33. McGraw, Amy, Davis, Rachel, „Mentoring for pre-service teachers and the use of inquiry-oriented feedback", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 1, 2017, pp. 50-63.
34. Pardo, Raúl, Panadero, Ernesto, Palacios, Antonio, Gutiérrez, Carmen, „Shaping the assessors of tomorrow: How practicum experiences develop assessment literacy in

secondary education pre-service teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 146, 2024, art. 104626.
35. Richter, Dirk, Kunter, Mareike, Lüdtke, Oliver, Klusmann, Uta, Anders, Yvonne, Baumert, Jürgen, „How different mentoring approaches affect beginning teachers' development in the first years of practice", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 36, 2013, pp. 166-177.
36. Stanulis, Rita N., Russell, Dorothy, „Jumping in: Trust and communication in mentoring student teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 16, nr. 1, 2000, pp. 65-80.
37. Svojanovsky, Petr, „Supporting student teachers' reflection as a paradigm shift process", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 66, 2017, pp. 338-348.
38. Tonna, M. A., Bjerkholt, E., Holland, E., „Teacher mentoring and the reflective practitioner approach", în *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, vol. 6, nr. 3, 2017, pp. 210-227.
39. Tulis, Manuela, „Error management behavior in classrooms: Teachers' responses to student mistakes", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 33, 2013, pp. 56-68.
40. van Velzen, C., Volman, M., Brekelmans, M., White, S., „Guided work-based learning: Sharing practical teaching knowledge with student teachers", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 28, nr. 2, 2012, pp. 229-239.
41. Waber, Julia, Gerhardstein, Regina, de Vries, Sietske, Hagenauer, Gerda, „Emotions in social interactions in pre-service teachers' practicum: A longitudinal study of the emotional influence of significant others", în *European Journal of Teacher Education*, 2021.
42. Wang, X., Clarke, A., Ma, H., „What makes a good mentor of in-service teacher education? A systematic review of empirical studies", în *Teaching and Teacher Education*, vol. 154, 2025, art. 104937.

TYPICAL DIFFICULTIES IN THE DEVELOPMENT OF DIALOGIC COMMUNICATION COMPETENCE AMONG THIRD-GRADE STUDENTS

Valentina Ciobanu
Lecturer, PhD, "Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova
Andreea-Simona Elgamal
Middle School, Nr. 17, Botoşani

Abstract: *This article analyses the issue of developing dialogic communication competence among third-grade students. The research aims to evaluate students' performance in authentic communication contexts, as well as to identify persistent difficulties that affect the quality of dialogue.*

The research findings highlight a generally good level of performance in the development of dialogic communication competence, alongside the presence of some typical errors that require remediation. Overall, students demonstrate appropriate adherence to dialogue structure, coherent and logical formulation of utterances, and adequate use of politeness formulas. The main difficulties observed concern the natural integration of politeness formulas, consistent observance of dialogue structure, and linguistic accuracy, particularly with regard to spelling and punctuation.

Differences in proficiency levels necessitate the adaptation of instructional approaches through differentiated tasks and the provision of dialogue models for students experiencing difficulties, while simultaneously encouraging creativity and personal expression among high-performing students. Such differentiation supports the progress of each learner and helps prevent school failure.

Keywords: *dialogic communication; communicative competence; written dialogue; educational assessment; formative pedagogical experiment; national curriculum.*

Comunicarea dialogată reprezintă o competență fundamentală în dezvoltarea personală și academică a elevilor din învățământul primar, facilitând nu doar schimbul de informații, ci și construirea relațiilor interpersonale și integrarea socială [7, p. 45]. Potrivit lui Cerghit, comunicarea eficientă presupune „capacitatea de a formula clar mesaje, de a asculta activ și de a răspunde adecvat în context" [2, p. 112].

În plan psihopedagogic, L. S. Vygotsky consideră comunicarea verbală drept un mecanism central al dezvoltării cognitive, arătând că „învățarea este un proces social realizat prin interacțiune" [8, p. 57]. Dialogul facilitează astfel internalizarea structurilor limbajului și contribuie la formarea competențelor cognitive superioare.

Caracterul dialogic al limbajului este subliniat de M. Bakhtin, care afirmă că „orice enunț este orientat către un răspuns și presupune existența unui interlocutor" [1, p. 91]. Această perspectivă evidențiază faptul că dialogul presupune nu doar corectitudine lingvistică, ci și adecvare contextuală și funcțională.

Din perspectiva sociolingvistică, D. Hymes introduce conceptul de competență de comunicare, definit ca abilitatea de a utiliza limbajul în mod adecvat contextului: „a ști o limbă înseamnă a ști când să vorbești, cu cine, despre ce și în ce mod" [3 , p. 75]. Această abordare este reflectată în documentele normative actuale, care pun accent pe dimensiunea funcțională a limbajului.

Curriculumul național pentru învățământul primar promovează dezvoltarea competenței de comunicare ca obiectiv prioritar, vizând capacitatea elevilor de a participa la dialoguri, de a respecta regulile conversației și de a utiliza corect limba română în contexte variate. În acest cadru teoretic se înscrie prezenta cercetare, care urmărește evaluarea nivelului de dezvoltare a competenței de comunicare dialogată în scris la elevii din clasa a III-a.

În învățământul primar, dezvoltarea acestei competențe este un obiectiv transcurricular, cu implicații atât în domeniul lingvistic, cât și în cel social și civic [6, p.78]. În spațiul educațional, dialogul este conceput nu doar ca schimb de replici, ci ca formă de interacțiune verbală care facilitează construirea sensului, dezvoltarea gândirii și formarea competențelor sociale.

În literatura de specialitate, evaluarea comunicării dialogate la vârsta școlară mică se bazează adesea pe probe structurate care urmăresc: coerența replicilor, utilizarea formulelor de politețe, corectitudinea lingvistică și adaptarea la contextul comunicativ [4, p. 93]. Totuși, cercetările din spațiul românesc sunt relativ limitate în ceea ce privește analiza comparativă a performanțelor privind competența de comunicare dialogată la diferite niveluri școlare și profiluri de clase.

Prezentul articol include analiza și interpretarea rezultatelor obținute în cadrul experimentului pedagogic constatativ, desfășurat în vederea evaluării nivelului de dezvoltare a competențelor de comunicare dialogată la elevii din clasa a III-a. Demersul investigativ se înscrie în paradigma cercetării pedagogice aplicative și urmărește evidențierea impactului intervențiilor formative asupra performanțelor elevilor.

În conformitate cu metodologia cercetării pedagogice experimentale, etapa de constatare nu presupune obținerea unor performanțe maximale, ci identificarea dificultăților persistente, pentru a stabili strategiile de optimizare a procesului didactic.

Pentru a determina nivelul de dezvoltare a competenței de comunicare dialogată scrisă la elevii clasei a III-a, am realizat experimentul pedagogic constatativ pe un eșantion constituit din 105 elevi din clasa a III-a, provenind din patru colective școlare:

- Școala Gimnazială nr. 17 Botoșani: clasele III A, III B și III C;
- Liceul de Artă " Ștefan Luchian": clasa III A.

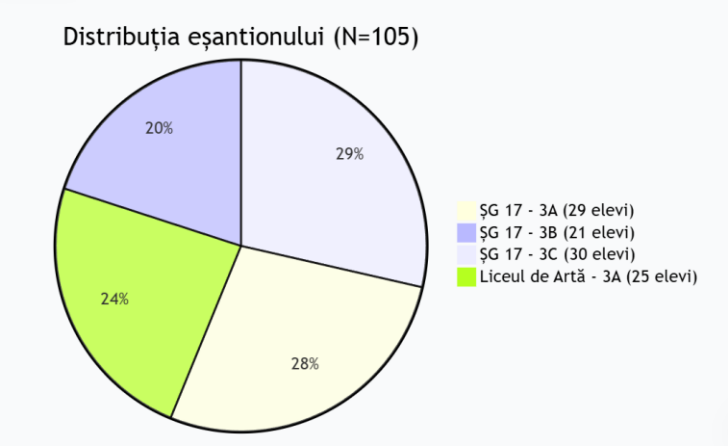

Figura 1.1. Structura eșantionului

Instrumentul utilizat este o probă de evaluare scrisă, structurată în trei itemi, cu un punctaj maxim de 38 de puncte. Proba a evaluat capacitatea elevilor de a construi dialoguri scrise, de a ordona logic replici și de a continua un dialog într-un context comunicativ dat, utilizarea formulelor de comunicare, coerență, respectarea cerințelor, punctuație și exprimare, creativitate.

1. **Dialog creativ** – construirea unui dialog de 6 replici pe tema *educației pentru pace*, folosind cuvintele *pace, viață, dragoste*.
2. **Dialog ordonat** – reordonarea a 8 replici pe tema *educației ecologice*, cu evidențierea formulelor de *salut, permisiune, mulțumire.*
3. **Dialog dirijat** – continuarea unui dialog cu un medic nutriționist (3 întrebări și răspunsuri).

Datele au fost analizate calitativ (identificarea tipurilor de erori) și cantitativ (distribuția calificativelor: FB, B, S). S-au utilizat statistici descriptive și reprezentări grafice comparative.

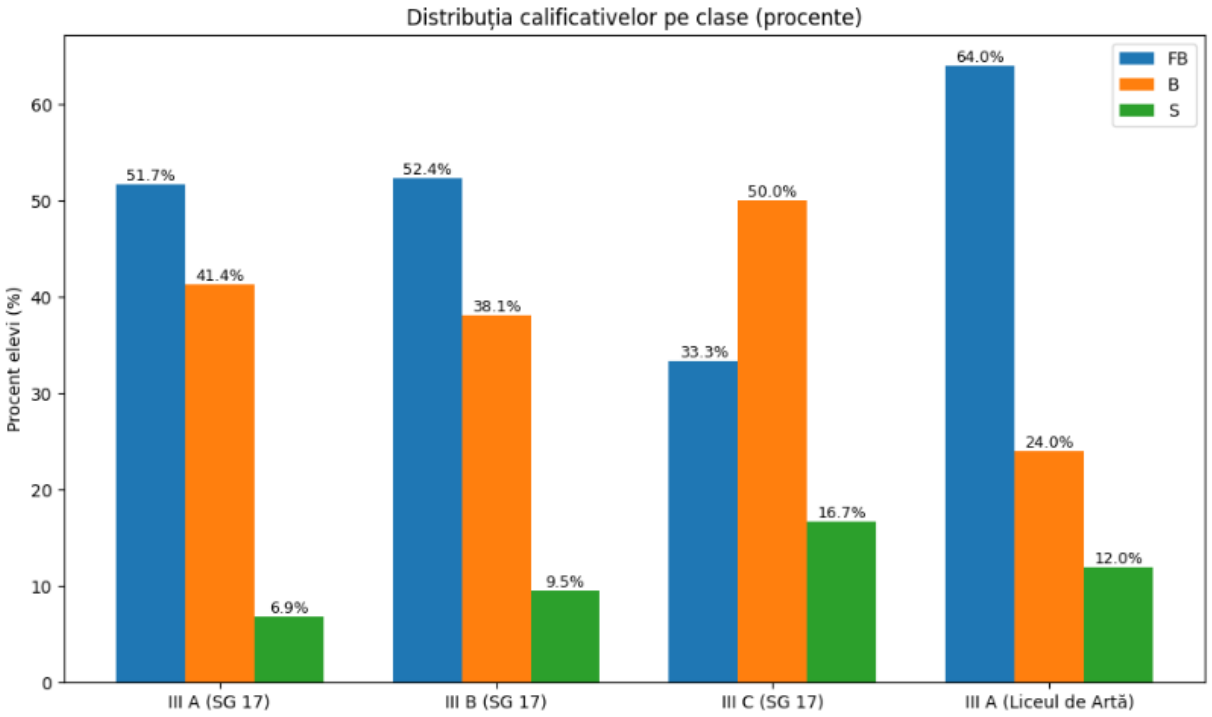

Figura 1.2.Distribuția calificativelor pe clase

Diagrama evidențiază diferențe semnificative privind rezultatele elevilor din cclasle supuse analizei. Clasele III A – Școala Gimnazială nr. 17 și III A – Liceul de Artă prezintă cele mai ridicate frecvențe ale calificativului *Foarte bine*, indicând un nivel superior de stăpânire a competențelor de comunicare dialogată în scris. Clasa III C – Școala Gimnazială nr. 17 se remarcă printr-o concentrare mai mare a calificativului *Bine* și prin cel mai mare număr de calificative *Suficient*, fapt ce confirmă observațiile calitative privind dificultățile de respectare a cerințelor și de corectitudine lingvistică.

Tipuri de erori identificate. Analiza calitativă a răspunsurilor a permis clasificarea principalelor dificultăți întâmpinate de elevi:

1. Erori de limbaj scris: au fost cele mai frecvente la clasa III C (ȘG 17), incluzând omiteri de litere (“i”), ortograme incorecte, forma verbului *este* redată greșit (*„ieste”*) și omiterea articolului hotărât.
2. Utilizarea mecanică a formulelor de politețe (*salut, permisiune, mulțumire)*: aproximativ 25-35% dintre elevii din școala gimnazială au omis formula de salut, integrând formulele fără adaptare la context.
3. Nerespectarea structurii dialogului: la itemul 3, o parte dintre elevi (mai ales din clasa III C) nu au au reușit să facă diferența dintre medicul nutriționist și medicul de familie, ceea ce a afectat coerența tematică.
4. Aspecte de structură și punctuație: nerespectarea liniei de dialog și lipsa semnelor de punctuație le-am constatat mai frecvent la elevii ce au fost apreciați prin calificativul *Suficient*.

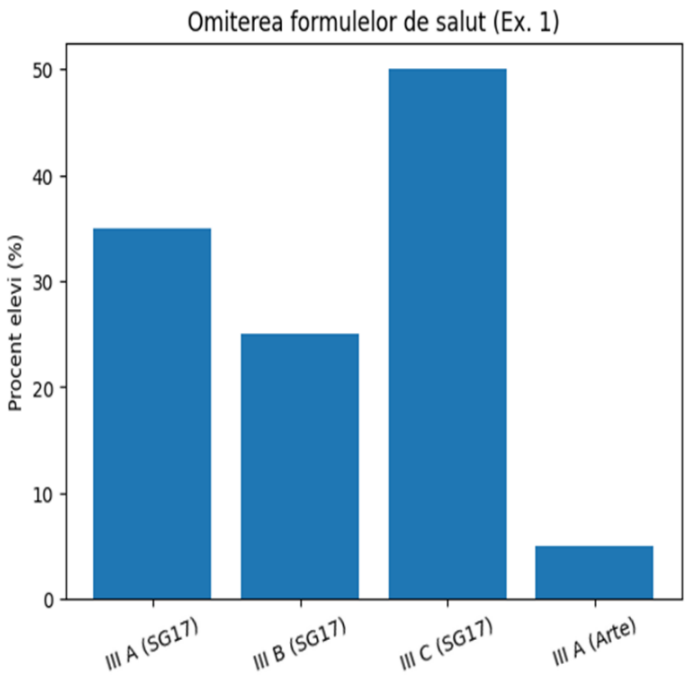

Procentul elevilor care au omis formulele de salut la Itemul 1 variază considerabil între clase. Cea mai ridicată valoare este înregistrată la clasa III C (≈50%), ceea ce sugerează o insuficientă interiorizare a normelor conversaționale de deschidere a dialogului.

În contrast, clasa III A din Liceul de Artă prezintă un procent minim (≈5%), indicând un nivel avansat de competență pragmatică și o mai bună adecvare la contextul comunicativ.

Figura 1.3. Omiterea formulelor de salut

Utilizarea corectă a formulelor de salut a fost efectuată de 63% din numărul total de elevi, a formulelor de mulțumire de 66 %, iar a formulelor de solicitare/permisiune doar de 61 %. Profilul radial permite o analiză integrativă a performanței elevilor pe patru criterii fundamentale:

- coerența replicilor,
- respectarea cerinței,
- folosirea semnelor de punctuație,
- utilizarea formulelor de comunicare.

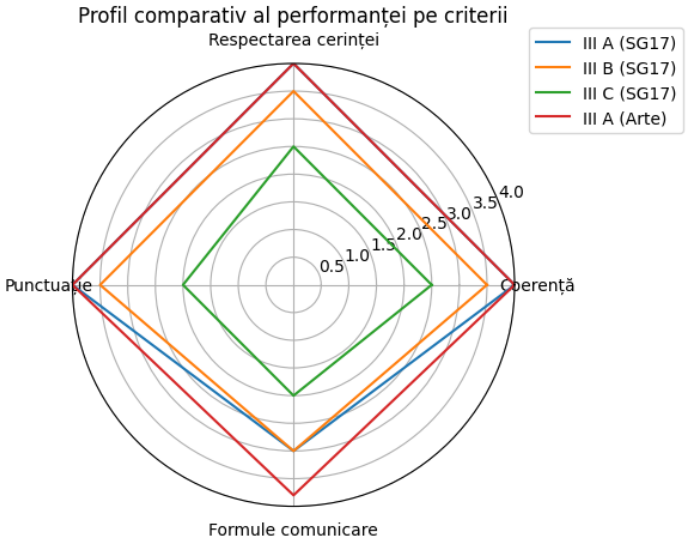

Figura 1.4. Diagramă radială (spider chart) – nivelul de performanță pe criterii

Clasele III A (ȘG17) și III A (Liceul de Artă) prezintă un profil aproape echilibrat și apropiat de nivelul maxim, indicând creșterea nivelului de performanță privind dezvoltarea competenței evaluate. În schimb, clasa III C înregistrează valori semnificativ mai scăzute pe toate axele, confirmând caracterul sistemic al dificultăților (nu izolate pe un singur criteriu).

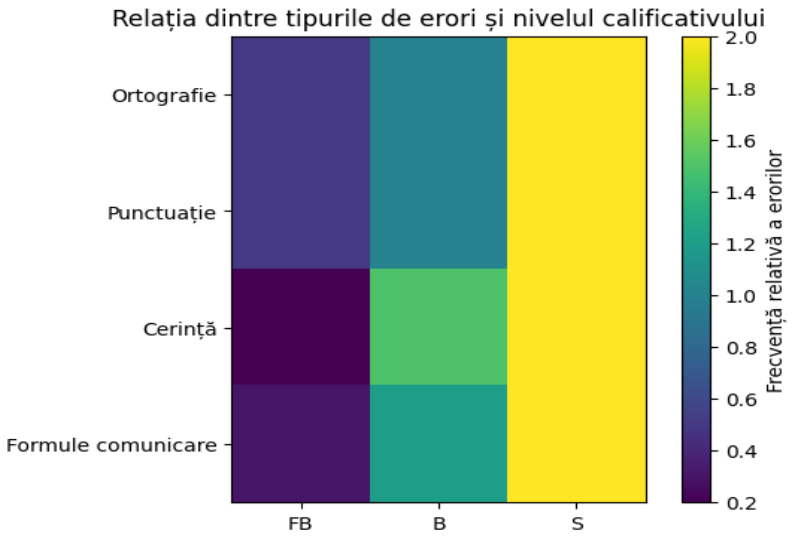

Figura 1.5. Schematizare conceptuală -Relația dintre tipurile de erori și nivelul calificativului

Schema conceptuală evidențiază o corelație clară între:

- frecvența erorilor (ortografie, punctuație, nerespectarea cerinței, formule de comunicare);
- și nivelul calificativului obținut.

Calificativul *Suficient* este asociat cu o frecvență ridicată a tuturor tipurilor de erori, în timp ce *Foarte bine* corespunde unei prezențe minimale a acestora. Rezultatele confirmă caracterul cumulativ al dificultăților: erorile nu apar izolat, ci tind să se asocieze și să influențeze global performanța elevului.

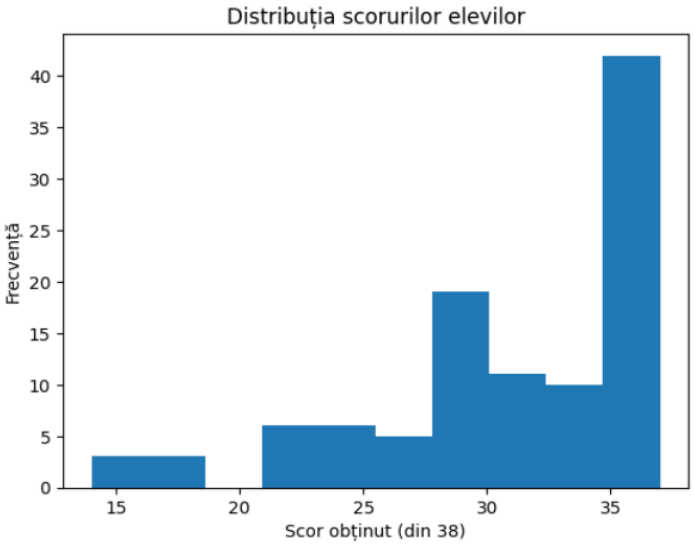

Figura 1.6. Histogramă – distribuția scorurilor raportate la punctajul maxim (38 p)

Distribuția scorurilor indică o concentrare predominantă în intervalul superior (25–38 p), corespunzător calificativelor *Bine* și *Foarte bine*. Frecvența redusă a scorurilor sub 24 p sugerează că majoritatea elevilor au formate competențele minime prevăzute de curriculum. Această distribuție susține validitatea instrumentului de evaluare și relevă o diferențiere reală a performanțelor, evitând atât efectul de plafonare, cât și pe cel de subevaluare.

Analizând rezultatele obținute de către elevii nivelului primar de învățământ la tema *Educația pentru pace* (Dialogul creativ), observăm că cele mai bune rezultate au fost înregistrate la clasele III A (ȘG 17) și III A (Liceu de Artă), întrucât elevii au integrat creativ cuvintele-cheie în mesaje coerente.

Cât privește tema *Educația ecologică* (Dialogul ordonat), am constatat că peste 80% dintre toți elevii au ordonat corect replicile, dar doar 60% au subliniat toate formulele de politețe cerute. Datele obținute la cea de-a treia temă, *Educația nutrițională* (Dialogul dirijat), ne-au ajutat să constatăm cea mai mare variație între clase, cu performanțe superioare la elevii care au menținut claritate tematică și au formulat întrebări pertinente.

Rezultatele obținute susțin ideea că dezvoltarea competenței de comunicare dialogată la elevii clasei a III-a este influențată atât de factori lingvistici și cognitivi, cât și de contextul pedagogic și de mediul de învățământ [4]. Faptul că elevii din Liceul de Artă au obținut cele mai înalte valori procentuale la calificativul *FB* poate fi pus în legătură cu un curriculum care cultivă flexibilitatea expresivă și creativitatea [6].

Procentul ridicat (peste 80%) de promovabilitate în toate clasele confirmă că elevii de clasa a III-a posedă o bază funcțională de comunicare. Totuși, prezența erorilor de structură și a utilizării mecanice a formulelor de *salut, permisiune, mulțumire* indică o "nevoie de aprofundare a acestei competențe prin practici mai variate și autentice, nu doar prin exerciții structurate" [2].

Diferențele semnificative între clase (ex: III C vs. III A din aceeași școală) sugerează că, pe lângă factorii instituționali și stilul didactic, dinamica colectivului și particularitățile individuale joacă un rol important în dezvoltarea competenței de comunicare dialogată și dobândirea abilităților de dialog. Limitarea principală a studiului o constituie faptul că evaluarea s-a realizat în mod scris, ceea ce poate subestima sau modifica anumite aspecte ale comunicării orale, precum prosodia, contactul vizual sau adaptarea în timp real [7]. De asemenea, eșantionul este convenabil, ceea ce limitează generalizarea rezultatelor.

Rezultatele obținute la această probă ne-au ajutat să deducem că distribuția calificativelor obținute de elevii clasei a III-a este influențată și de anumiți factori contextuali, precum profilul clasei, de exemplu clasele cu specializare artistică având, în general, rezultate mai bune în ceea ce privește creativitatea. De asemenea, mediul educațional joacă un rol important, existând diferențe între școli, iar nivelul de expunere al elevilor la practici lingvistice formale contribuie semnificativ la calitatea performanțelor obținute.

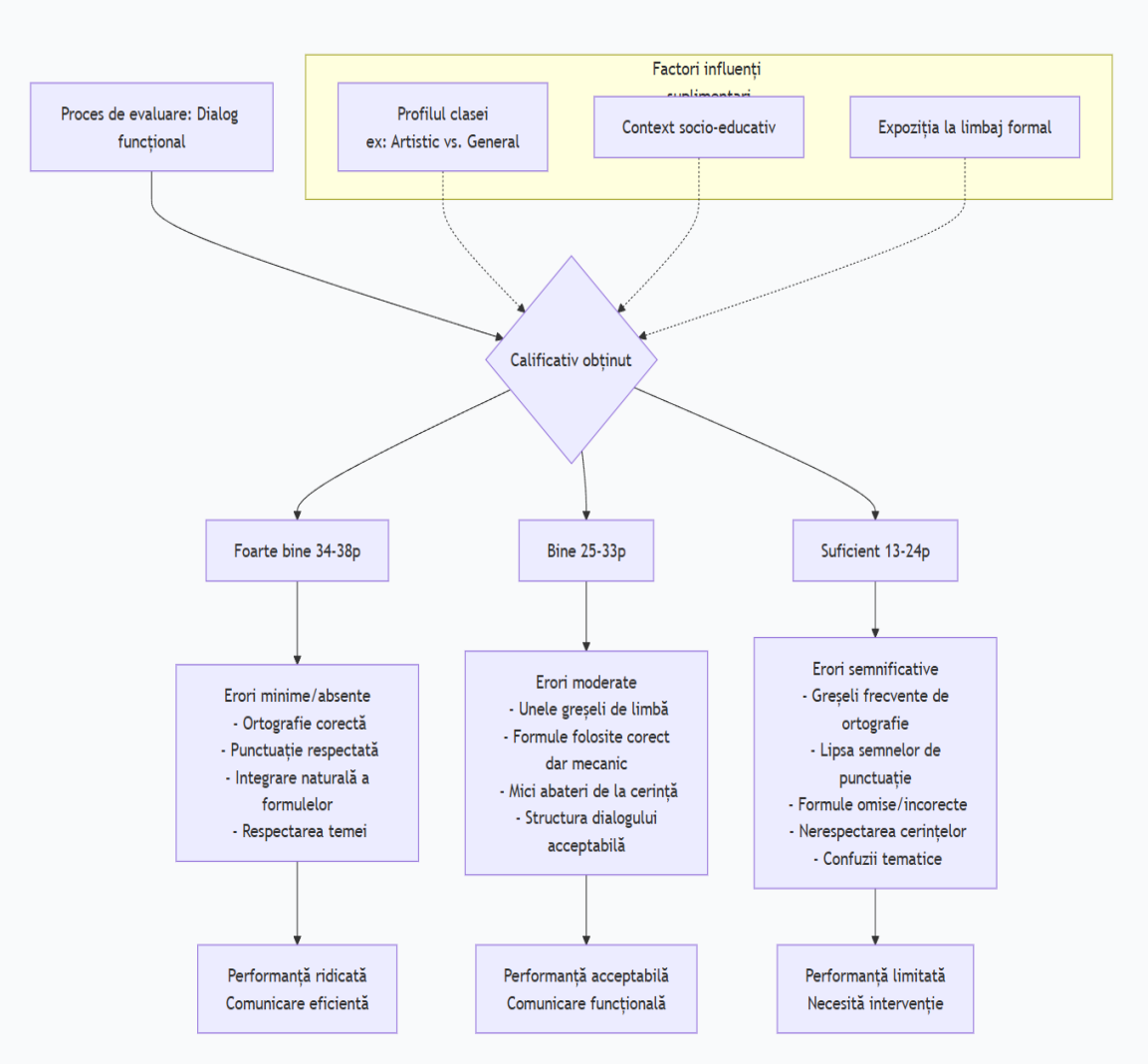

Figura 1.6. Schematizare conceptuală care ilustrează relația dintre tipurile de erori identificate și nivelul calificativului obținut (FB, B, S)

În ansamblu, rezultatele evidențiază o serie de aspecte pozitive comune, dar și câteva direcții clare de ameliorare. La nivel general, se remarcă o bună respectare a structurii dialogului, formularea coerentă și logică a replicilor și, în multe situații, utilizarea adecvată a formulelor de politețe. Corectitudinea ortografică este, în mare parte, satisfăcătoare, iar temele propuse sunt respectate de majoritatea elevilor, ceea ce indică o bună înțelegere a sarcinii și o capacitate funcțională de organizare a mesajului scris. De asemenea, în numeroase cazuri, exprimarea este clară și expresivă, susținută de o punctuație corectă.

Pe de altă parte, aspectele care necesită ameliorare vizează în principal consecvența în aplicarea regulilor de comunicare scrisă. Apar erori de ortografie și punctuație care, uneori, afectează claritatea mesajului, precum și dificultăți în integrarea firească a formulelor de comunicare, acestea fiind folosite mecanic sau incomplete. Se observă și probleme legate de respectarea integrală a cerinței, în special la nivel de contextualizare și transfer al informației, precum și tendința de a formula răspunsuri prea scurte sau insuficient dezvoltate. Consolidarea rutinelor de inițiere a dialogului și exersarea comprehensiunii cerinței ar contribui la creșterea coerenței și a calității comunicării scrise.

1.1.Analiza statistică a rezultatelor obținute de cei 105 elevi evidențiază o predominanță a calificativelor *Foarte bine* și *Bine*, fapt care indică atingerea, în proporție majoritară, a competențelor vizate de proba de evaluare.

Distribuția calificativelor diferă însă semnificativ între colective. Clasele III A – Școala Gimnazială nr. 17 și III A – Liceul de Artă înregistrează cele mai ridicate ponderi ale calificativului Foarte bine, ceea ce sugerează un nivel superior de dezvoltare a competenței de comunicare dialogată în scris.

În contrast, clasa III C prezintă o distribuție dezechilibrată, cu o frecvență crescută a calificativelor *Bine* și *Suficient*, indicând dificultăți persistente în respectarea cerințelor și în utilizarea corectă a normelor limbii.

2.2.Analiza omiterii/utilizării formulelor de comunicare

Un indicator relevant pentru evaluarea competenței pragmatice îl constituie utilizarea formulelor de salut. Analiza procentuală arată diferențe notabile între clase, cu valori cuprinse între 5% și 50%.

Procentul ridicat al omisiunilor înregistrat la clasa III C indică o abordare mecanică a dialogului, în care elevii se concentrează asupra temei, neglijând convențiile de deschidere a actului comunicațional. În schimb, procentul redus observat la clasa III A – Liceul de Artă sugerează o mai bună interiorizare a normelor conversaționale și o mai mare sensibilitate față de contextul comunicativ.

2.3.Analiza performanței pe criterii evaluative

Profilul comparativ al performanței pe criterii evidențiază faptul că dificultățile elevilor nu sunt izolate, ci afectează simultan mai multe dimensiuni ale comunicării scrise.

Clasele cu rezultate ridicate prezintă un profil relativ echilibrat, cu valori apropiate de nivelul maxim pe toate criteriile analizate. În schimb, clasa III C înregistrează valori scăzute pe toate axele, indicând un nivel insuficient de integrare a competențelor lingvistice, pragmatice și discursive.

Această constatare confirmă caracterul integrat al competenței de comunicare, care nu poate fi fragmentată în achiziții independente.

2.4.Analiza structurii puntajelor

Structura scorurilor raportate la punctajul maxim de 38 de puncte indică o concentrare semnificativă în intervalele superioare, corespunzătoare calificativelor *Bine* și *Foarte bine*. Frecvența redusă a scorurilor inferioare confirmă faptul că majoritatea elevilor au atins nivelul minim de competență prevăzut de curriculum.

Totodată, existența unui interval larg de variație a scorurilor demonstrează capacitatea probei de a diferenția nivelurile de performanță, ceea ce susține validitatea instrumentului de evaluare utilizat.

Datele obținute în rezultatul acestei cercetări ne-au ajutat să deducem următoarele concluzii:

Rezultatele cercetării subliniază necesitatea unei abordări didactice sistematice și coerente pentru dezvoltarea competenței de comunicare dialogată în scris la nivelul primar de învățământ. Dialogul trebuie valorificat ca practică constantă de învățare, nu doar ca exercițiu ocazional, prin utilizarea frecventă a situațiilor variate de comunicare și prin alternarea dialogului oral cu cel scris, astfel încât elevii să poată transfera și consolida competențele dobândite. Reflectarea asupra structurii dialogului și asupra succesiunii logice a replicilor contribuie la internalizarea regulilor conversaționale și la formarea competenței pragmatice.

Totodată, se impune explicarea regulilor de comunicare și a rolului funcțional al formulelor conversaționale, având în vedere dificultățile frecvente legate de omiterea salutului sau de utilizarea mecanică a acestora.

Predarea-învățarea formulelor de inițiere, menținere și încheiere a dialogului, analiza comparativă a exemplelor corecte și incorecte și exersarea completării sau reformulării dialogurilor

incomplete cu elevii nivelului primar de învățământ pot sprijini o utilizare conștientă și adecvată a acestora.

La nivelul primar de învățământ corectitudinea lingvistică necesită o abordare integrată, în care diverse tipuri de exerciții de dialog să fie corelate cu activități de consolidare a ortografiei și punctuației. Sugerăm cadrelor didactice ca analiza erorilor în context să pornească de la lucrările elevilor și corectarea ghidată, centrată pe înțelegerea regulilor, astfel vom contribui la reducerea greșelilor care afectează claritatea mesajului și la formarea unor deprinderi lingvistice stabile.

Dificultățile întâlnite în respectarea cerinței și a contextului impus evidențiază importanța clarificării sarcinii de lucru înainte de realizarea acesteia. Discutarea cerinței, verificarea înțelegerii prin întrebări și utilizarea exemplelor relevante îi ajută pe elevi să interpreteze corect situația de comunicare și să își adapteze răspunsurile în mod adecvat.

Evaluarea trebuie să aibă un pronunțat caracter formativ, prin utilizarea unor criterii clare, accesibile elevilor, și prin oferirea unui feedback specific, orientat spre progres. Implicarea elevilor în autoevaluare și evaluare reciprocă favorizează conștientizarea propriilor dificultăți și dezvoltarea autonomiei în învățare.

Rezultatele indică o performanță generală bună, cu o rată de promovabilitate de 88,6%, deși s-au înregistrat variații semnificative între clase. Cele mai frecvente dificultăți identificate vizează integrarea naturală a formulelor de politețe, respectarea structurii dialogului și corectitudinea lingvistică, în special ortografia și punctuația. Studiul evidențiază necesitatea practicii sistematice a comunicării funcționale în curriculumul pentru învățământul primar și importanța unei abordări diferențiate, adaptate profilului clasei și contextului socio-educativ.

Diferențele de nivel impun adaptarea demersului didactic, prin sarcini diferențiate și prin oferirea de modele de dialog pentru elevii cu dificultăți, concomitent cu stimularea creativității și a exprimării personale la cei cu performanțe ridicate. O astfel de diferențiere susține progresul fiecărui elev și previne instalarea eșecului școlar.

Activitățile de comunicare pot fi corelate cu educația pentru valori, dialogul devenind un instrument eficient de formare axiologică. Integrarea temelor valorice, încurajarea exprimării opiniilor și a emoțiilor, precum și stimularea empatiei și a respectului reciproc transformă competența de comunicare dialogată într-un mijloc esențial de dezvoltare personală și socială.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bakhtin, M., *Estetica creației verbale*. Editura Univers. București. 1984. ISBN:9782070700257
2. Cerghit, I., *Metode de învățământ*.Editura Polirom.Iași.2006. ISBN: 78-973-460-175-2
3. Hymes, D., *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*, University of Pennsylvania Press. Philadelphia. 1974.ISBN 13 978-0-8122-1065-1
4. Joița, E., *Comunicarea eficientă în educația primară*. EDP.București, 2015.
5. Ministerul Educației. *Programa școlară pentru disciplina Limba și literatura română – clasele III–IV*. Editura Ministerului Educației. București.2014
6. Momanu, M., *Psihologia vârstelor și dezvoltarea abilităților cognitive*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.Iași. 2012.
7. Vrășmaș, T., *Comunicare și interacțiune în sala de clasă*.Editura Aramis. București. 2019.
8. Vygotsky, L. S., *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*, Harvard University Press, Cambridge, 1978, ISBN: 978-0-674-57629-2

TEACHING LISTENING AND SPEAKING AT PRE-PRIMARY AND PRIMARY STAGES

Ancuța Ionescu
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology Polithenica Bucharest, Pitești University Centre

***Abstract**: This paper examines the pedagogical foundations and practical implications of teaching listening and speaking at pre-primary and primary educational stages. Grounded in contemporary second language acquisition theory, the study conceptualizes listening as an active cognitive process involving perception, parsing, and interpretative utilization. It highlights the central role of listening as the primary source of linguistic input and the foundation for speaking development. The article analyzes instructional frameworks based on pre-, while-, and post-listening stages, integrating bottom-up and top-down processing strategies. It further discusses common challenges such as speech rate, accent variability, reduced forms, limited vocabulary, and affective barriers. Special attention is given to technology-enhanced learning and blended instructional models that expand exposure to authentic language while maintaining pedagogical guidance. In addition, the paper explores speaking development within a CLIL (Content and Language Integrated Learning) framework, emphasizing content-driven communication, scaffolding techniques, and interactive classroom practices. The findings underscore that structured methodology, cognitive support, and multisensory engagement are essential for fostering communicative competence in young learners.*

***Keywords:** listening; speaking development; methodology; learners; communicative competence*

Listening is one of the most essential yet complex skills in second language acquisition. For many years, language teaching emphasized reading and writing, while listening and speaking were treated as secondary components. However, this perspective has shifted significantly over the past few decades. Researchers and educators have recognized that listening is not a passive act of hearing words, but an active cognitive process that involves interpreting meaning, understanding context, and constructing knowledge (Richards, 2008, p. 3).

In classroom practice, listening often becomes the skill that determines students' ability to communicate effectively. As Brown (2001, p. 247) points out, comprehension of spoken input is the foundation of speaking competence. Without understanding what others say, learners cannot respond appropriately or develop fluency. Therefore, teaching listening should not be limited to playing audio recordings; it should be a purposeful, interactive, and reflective activity that builds both comprehension and confidence.

The purpose of this paper is to explore the main principles, challenges, and modern methods involved in teaching listening. It will discuss why listening is vital in language education, describe how the listening process works, and provide practical strategies and examples of classroom activities that can help learners improve their listening skills.

Listening is a crucial component of communication. It is estimated that adults spend around 45% of their communication time listening, 30% speaking, 16% reading, and only 9% writing (Rost, 2011, p. 7). This statistic alone shows how central listening is to everyday interaction. Yet, many learners and even teachers underestimate its difficulty. Unlike reading, where learners can control the pace, listening requires real-time processing, which demands attention, prediction, and memory.

Teaching listening also supports the development of other language skills. When students listen attentively, they internalize pronunciation, rhythm, and intonation patterns, which later improve their speaking accuracy (Harmer, 2007, p. 134). In addition, exposure to authentic spoken language expands learners' vocabulary and helps them understand natural speech, including informal expressions and idioms.

Another reason listening is so important is its role in comprehensible input, a concept introduced by Krashen (1985, as cited in Richards, 2008, p. 5). According to this theory, learners acquire language when they are exposed to input slightly above their current proficiency level (known as "i + 1"). Listening activities, especially when supported by visuals or pre-listening discussions, provide ideal conditions for this kind of input.

In classroom contexts, teaching listening also helps build learners' confidence. Many students feel anxious when they cannot understand native speakers. Through guided listening practice, teachers can reduce this anxiety by showing that full comprehension is not always necessary; understanding the main ideas and key details is often enough to communicate effectively (Richards, 2008, p. 10).

Listening is not a single act but a multi-stage process that involves perception, interpretation, and response. Rost (2011) identifies three main stages: perception, parsing, and utilization.

1. Perception – This is the stage where learners recognize and differentiate sounds. In a second language, this can be challenging because certain phonemes may not exist in the learner's native language. Activities like minimal pair exercises (e.g., ship/sheep, bit/beat) help learners develop sound discrimination (Field, 2008, p. 26).
2. Parsing – At this level, listeners analyze the grammatical and semantic structure of what they hear. They identify word boundaries, detect stressed syllables, and process chunks of meaning. Teachers can design tasks that require identifying main ideas, supporting details, or discourse markers (e.g., however, therefore, first of all).
3. Utilization – In this final stage, listeners interpret the message according to the situation and respond appropriately. Classroom activities might include role plays or follow-up discussions where students react to what they heard, showing understanding and engagement.

Teachers can structure lessons around these stages using the classic framework of pre-listening, while-listening, and post-listening activities (Harmer, 2007, p. 135). For instance, before listening, students might predict the topic from pictures; during listening, they might fill in a chart with key details; after listening, they could discuss their opinions in small groups. This structure helps scaffold comprehension and gives learners a clear purpose for listening.

Strategies and Techniques for Teaching Listening

An effective listening lesson integrates both bottom-up and top-down processing. Bottom-up processing involves decoding sounds, words, and syntax, while top-down processing draws on background knowledge, expectations, and context (Nunan, 2002, p. 238). Successful listening comprehension depends on the interaction between these two processes.

Pre-listening activities prepare learners for what they are about to hear. Teachers can activate prior knowledge through brainstorming, discussing key vocabulary, or predicting content from titles or images. For example, before listening to a weather forecast, students might review weather vocabulary or talk about current conditions in their city.

While-listening activities guide learners' attention. These tasks might include listening for the main idea, taking notes, completing charts, or identifying specific information. For example, when listening to an interview, students could complete a table with details about the speaker's background, opinions, and reasons.

Post-listening activities help consolidate understanding and link listening to speaking or writing. Students might summarize what they heard, discuss opinions, or write short reflections. According to Brown (2001, p. 255), follow-up tasks are essential because they transform listening from a passive to an active skill, promoting critical thinking and interaction.

Another useful approach is extensive listening, where students listen to English outside the classroom for pleasure and exposure. They can watch movies, listen to podcasts, or use platforms like Spotify or YouTube. Harmer (2007, p. 138) emphasizes that extensive listening improves not only comprehension but also motivation, as learners choose materials that interest them personally.

Teachers can also incorporate interactive listening tasks, such as information-gap activities, where students exchange information based on what they heard. For instance, one student listens to a description of a picture and explains it to a partner who has to draw it. Such activities encourage both comprehension and communication.

Despite the availability of modern resources, teaching listening remains one of the most challenging skills for both teachers and learners. One major difficulty is the speed of spoken language. Learners often feel overwhelmed when they cannot keep up with fast native speech (Brown, 2001, p. 252). Unlike reading, listening gives no second chance to see the words again, which makes real-time comprehension difficult.

Another problem is accent and pronunciation variety. English is a global language, and learners encounter speakers with different accents—British, American, Australian, Indian, etc. Exposure to such diversity can confuse beginners but is essential for real-world understanding. Teachers should gradually introduce different accents to help students adapt.

A third challenge involves reduced forms and connected speech. In natural conversation, words often merge or are shortened (for example, *going to* → *gonna*, *want to* → *wanna*). Students who have only practiced "textbook English" may struggle to recognize these forms (Field, 2008, p. 34).

Vocabulary and background knowledge also play a big role. Learners who are unfamiliar with a topic may not understand even simple words because they cannot relate them to prior experience. Pre-teaching key vocabulary and providing contextual information can help (Richards, 2008, p. 9).

Finally, affective factors such as anxiety and lack of confidence can affect listening performance. Many learners believe they must understand every word, which increases stress and reduces comprehension. Teachers should emphasize strategies like listening for gist or keywords and reassure students that missing some words is normal (Rost, 2011, p. 12).

Technology has transformed listening instruction, offering endless opportunities for authentic exposure. Digital tools such as YouTube, TED Talks, BBC Learning English, and streaming platforms give students access to real-life spoken English. They can pause, rewind, and repeat segments, which supports individualized learning (Rost, 2011, p. 15).

Interactive platforms like *Edpuzzle* allow teachers to embed questions directly into videos, turning passive listening into an active, task-based process. Mobile-assisted language learning (MALL) also plays a major role, enabling learners to practice listening anytime, anywhere. Apps such as *Duolingo*, *BBC Sounds*, or *English Listening Practice* provide graded materials for different proficiency levels.

However, technology should be used thoughtfully. As Field (2008, p. 47) notes, listening development still requires teacher guidance. Teachers must help students set goals, choose suitable materials, and reflect on their progress. The teacher's role is to be a facilitator and coach rather than a mere source of input.

Blended learning—combining face-to-face lessons with online listening practice—can yield the best results. For example, in-class sessions might focus on listening strategies, while homework involves online practice with feedback. Such integration encourages learner autonomy and continuous improvement.

Teaching listening is a complex but rewarding process that lies at the heart of language education. Far from being a passive skill, listening requires active engagement, prediction, and interpretation. By understanding how the listening process works and applying varied strategies—bottom-up, top-down, and interactive—teachers can help learners become confident listeners capable of understanding authentic spoken English.

The use of technology, when integrated thoughtfully, provides learners with exposure to real-world language and diverse accents. However, the teacher's role remains central in guiding students, scaffolding comprehension, and maintaining motivation.

Ultimately, as Richards (2008, p. 15) points out, listening is "the foundation of language learning, the bridge between input and understanding." By prioritizing listening instruction, educators prepare students not only to comprehend English but to participate meaningfully in communication, connect with others, and engage with the global community.

TEACHING SPEAKING IN A CLIL CONTEXT

Developing speaking skills within a Content and Language Integrated Learning (CLIL) framework at the primary level entails more than rehearsing isolated vocabulary items. The focus shifts from linguistic accuracy alone to meaningful content communication. Language becomes a medium for exploring academic subjects such as Science or Mathematics.

In this framework, students employ the target language to express conceptual understanding. Minor grammatical inaccuracies are perceived as developmental steps rather than communicative failures. The principal objective remains the effective transmission of meaning.

CLIL pedagogy privileges interaction. Activities such as collaborative problem-solving, structured discussions, mini-presentations, and role-play scenarios create authentic communicative needs. Language is embedded within real tasks, increasing motivation and contextual relevance.

Visual scaffolding plays a decisive role. Diagrams, flashcards, experiments, gestures, and physical modeling reinforce comprehension and stimulate speech production. Associating language with concrete imagery simplifies cognitive processing and reduces anxiety. A multisensory classroom environment fosters confidence and spontaneous participation.

Sample Speaking Activity: "The Speaking Planet"

This interactive activity reinforces subject-specific vocabulary related to astronomy while developing oral fluency.

Students begin by brainstorming known planets. Each learner then selects a planet and provides descriptive statements regarding its characteristics (color, size, position, distinctive features).

A true-or-false oral segment follows, encouraging active listening and immediate response.

In a guessing phase, students describe their assigned planet without naming it, while peers identify it. This stage promotes inferential thinking and collaborative learning.

The session concludes with a brief oral quiz to consolidate knowledge and reinforce retention.

Through structured interaction and supportive scaffolding, speaking becomes an exploratory tool rather than a source of apprehension.

Listening and speaking constitute the core of communicative competence in early language education. Listening provides the essential input upon which linguistic development is constructed, while speaking transforms comprehension into active expression. By implementing structured methodologies, integrating interactive techniques, addressing cognitive and affective challenges, and leveraging digital resources responsibly, educators can create learning environments that cultivate confident, competent young communicators.

The interdependence between listening and speaking is particularly evident in early language education, where oral communication precedes literacy development. At pre-primary and primary stages, learners construct linguistic competence primarily through auditory exposure and oral interaction. Consequently, the pedagogical integration of listening and speaking should not be treated as two isolated instructional domains, but rather as mutually reinforcing processes within a communicative framework. From a psycholinguistic perspective, listening provides the input necessary for the internalization of phonological, lexical, and syntactic patterns. According to input-based theories of language acquisition, repeated exposure to meaningful spoken discourse enables learners to develop implicit grammatical knowledge. Young learners, whose cognitive flexibility and phonological sensitivity are still developing, benefit particularly from rich auditory environments. At these stages, the brain demonstrates heightened responsiveness to prosodic features such as rhythm, stress, and intonation, which later influence

pronunciation accuracy and fluency.

However, input alone is insufficient. Interactionist perspectives emphasize the importance of output and negotiated meaning in language development. When learners attempt to articulate ideas, they become aware of linguistic gaps between intended meaning and available language resources. This awareness stimulates cognitive restructuring and promotes deeper processing. Therefore, classroom environments should systematically transform listening input into speaking opportunities, ensuring that comprehension evolves into production.

Effective instruction at early stages must align with learners' cognitive, emotional, and social characteristics. Young children demonstrate shorter attention spans, concrete operational thinking, and a strong need for sensory engagement. Consequently, abstract explanations of grammar or metalinguistic terminology are pedagogically ineffective. Instead, structured routines, visual scaffolds, repetition, and physical movement facilitate comprehension and retention. One essential principle is multimodal reinforcement. Associating spoken language with gestures, facial expressions, images, and physical objects reduces cognitive load and supports semantic encoding. For example, when introducing descriptive vocabulary related to natural phenomena, teachers may combine visual diagrams with dramatized gestures. This embodied learning approach strengthens neural connections between language and conceptual understanding.

Repetition, when varied and contextualized, also plays a critical role. Rather than mechanical drilling, meaningful repetition embedded in songs, chants, or interactive games consolidates phonological patterns while maintaining motivation. Young learners benefit from predictable linguistic structures, such as sentence frames ("It is…," "I can see…," "It has…"), which provide linguistic security and reduce speaking anxiety. Additionally, structured turn-taking routines promote communicative equity. Circle discussions, pair exchanges, and small-group tasks ensure that each learner receives opportunities for oral participation. Teacher modeling remains fundamental; through clear articulation, controlled pacing, and strategic reformulation, educators provide implicit corrective feedback without interrupting communicative flow.

Assessment of listening and speaking at pre-primary and primary levels requires qualitative, formative approaches rather than high-stakes evaluation. Traditional written tests fail to capture oral competence and may generate unnecessary anxiety. Instead, observational assessment, performance-based tasks, and portfolio documentation provide more accurate insights into learners' progress. In listening assessment, teachers may evaluate learners' ability to identify main ideas, follow instructions, or respond appropriately to spoken prompts. For instance, a simple task such as "Listen and draw" can reveal comprehension accuracy without demanding verbal output. Similarly, sequencing activities or matching spoken descriptions to images provide measurable indicators of understanding.

In speaking assessment, emphasis should be placed on communicative effectiveness rather than grammatical perfection. Criteria may include clarity of message, use of target vocabulary, interactional responsiveness, and willingness to participate. Developmentally appropriate rubrics can guide both teacher feedback and learner self-reflection. Feedback should prioritize encouragement and strategic guidance. Excessive correction may inhibit participation, particularly among young learners who are sensitive to peer evaluation. Instead, recasting—subtly reformulating a learner's utterance into a more accurate structure—provides corrective input while preserving communicative intent. Positive reinforcement strengthens motivation and fosters a growth-oriented classroom climate.

Contemporary classrooms are increasingly diverse, encompassing varied linguistic backgrounds, learning styles, and proficiency levels. Inclusive pedagogy in listening and speaking instruction requires differentiation and flexible scaffolding. For learners with limited exposure to the target language outside school, additional auditory reinforcement may be necessary. Teachers can provide simplified audio materials, slower speech rates, and repeated listening opportunities. Conversely, advanced learners may benefit from extension tasks that require inferential interpretation or creative speaking production.

Students with specific learning difficulties may encounter challenges in auditory processing or verbal expression. In such cases, visual supports, written keywords, and peer collaboration can compensate for processing limitations. Cooperative learning structures also promote peer-assisted scaffolding, where stronger students model language use for their classmates.

Culturally responsive pedagogy further enhances engagement. Incorporating topics, stories, and examples that reflect learners' backgrounds strengthens personal relevance and facilitates schema activation during listening tasks. When students recognize familiar contexts, comprehension improves and participation becomes more confident.

The success of listening and speaking instruction is not determined solely by methodology but also by classroom climate and teacher disposition. A psychologically safe environment encourages risk-taking, experimentation, and spontaneous expression. Young learners must perceive oral participation as an opportunity rather than a threat. Teachers function as linguistic role models and discourse managers. Their tone, pacing, and nonverbal communication influence learners' attitudes toward oral interaction. Clear articulation, expressive intonation, and enthusiasm enhance engagement and model effective communicative behavior. Moreover, teacher expectations significantly impact learner outcomes. When educators demonstrate belief in students' communicative potential, learners exhibit higher willingness to participate. Constructive feedback, patience, and consistent routines cultivate resilience and sustained motivation.

Expanding listening and speaking instruction at pre-primary and primary levels requires a holistic, developmentally informed approach. Listening must be conceptualized as the cognitive gateway to language acquisition, while speaking serves as the transformative mechanism that converts input into active knowledge. Through multimodal scaffolding, interactive methodologies, formative assessment, inclusive differentiation, and supportive classroom environments, educators can foster communicative competence in young learners. The integration of listening and speaking is not merely a curricular requirement but a foundational investment in learners' long-term linguistic development.

Prioritizing oral skills at pre-primary and primary stages not only strengthens language proficiency but also equips learners with the communicative flexibility necessary for participation in an increasingly interconnected world.

BIBLIOGRAPHY:

1. Brown, H. D. (2001). *Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy* (2nd ed.). Longman.
2. Field, J. (2008). *Listening in the language classroom*. Cambridge University Press.
3. Harmer, J. (2007). *The practice of English language teaching* (4th ed.). Pearson Longman.
4. Ioannou-Georgiou, S., & Pavlou, P. (2011). *Guidelines on how to use CLIL in primary schools*. Cyprus Pedagogical Institute.
5. Ministerul Educației. (2024). *Repere metodologice pentru aplicarea curriculumului național în anul școlar 2024–2025*. Ministerul Educației.
6. Nunan, D. (2002). Listening in language learning. In J. C. Richards & W. A. Renandya (Eds.), *Methodology in language teaching: An anthology of current practice* (pp. 238–241). Cambridge University Press.
7. Read, C. (2023). *101 tips for teaching primary children*. Cambridge University Press.
8. Richards, J. C. (2008). *Teaching listening and speaking: From theory to practice*. Cambridge University Press.
9. Rost, M. (2011). *Teaching and researching listening* (2nd ed.). Pearson Education.

ASPECTS OF LANGUAGE AND COMMUNICATION IN PRIMARY EDUCATION

Ruxandra-Viorela Stan
Lecturer, PhD, National University of Science and Technology Polithenica Bucharest, Pitești University Centre

Abstract: *The Romanian Language and Literature subject has, in the Romanian school, a privileged status, because each of the subject's compartments – reading, writing, grammar – offers new and ample possibilities for cultivating speech. The correct acquisition of the Romanian language by students has repercussions on the entire process of their intellectual formation and development.*

One of the fundamental objectives of studying the Romanian language is the acquisition and application of the norms of correct speech and writing of the Romanian language and the correct use of the vocabulary of the literary language, but the achievement of this objective is closely related to the mastery with which the teacher or professor manages to make the student learn from intuiting words to understanding their grammatical meaning, from recognizing and noting sounds graphically, to writing a composition, from going through different writings to generalizing notions that they can use in personal expression.

Keywords: *language; communication; students; primary education; teacher*

Copiii folosesc limba ca mijloc de comunicare specific umană, fiind însușită initial de la mamă precum și de la toţi ceilalţi cu care copilul interacţionează în primii ani de viaţă. Este unanim admis faptul că, încă de la vârsta preşcolară, copilul stăpâneşte, în linii mari, sistemul gramatical al limbii pe care o vorbeşte, însă achiziţionarea de noi cuvinte şi folosirea lor corectă rămân un deziderat permanent de-a lungul întregii sale vieţi.

În strânsă legătură cu cele afirmate mai înainte, subliniez că nici aşa-zisa optimizare a comunicării (despre care se vorbeşte atât de mult în ultima vreme) nu e posibilă fără un vocabular bogat şi corect întrebuinţat. Având în vedere că greşelile de ordin lexical sunt numeroase şi, în general, mai grave decât cele de natură gramaticală, se impune ca şi din acest punct de vedere studiul vocabularului să fie extins şi aprofundat.

„Sufletul unui popor trăieşte în limba lui naţională. În ea se întipăresc, printr-un îndelungat proces istoric, preocupările, frământările, aspiraţiile, modul de a înţelege existenţa, adică întreaga lui spiritualitate." (Popescu, L. Stroescu, E., Popescu, E., 2009, p. 5)

Studierea limbii române în şcoală prezintă o importanţă deosebită, deoarece formarea şi dezvoltarea priceperilor şi deprinderilor de exprimare a gândurilor, a sentimentelor elevilor în mod corect, logic şi concis, conştientizarea procesului comunicării şi cultivarea unei vorbiri şi scrieri clare şi corecte sunt principalele preocupări ale sistemului de învăţământ şi strâns legate de această materie.

Prin studiul limbii române trebuie să se creeze priceperi şi deprinderi de exprimare a ideilor şi sentimentelor şi să facă vorbirea elevilor precisă, clară şi nuanţată. Pentru asta, elevii trebuie deprinşi să aleagă cuvintele şi expresiile cele mai potrivite, care dau nuanţă şi culoare.

Aprofundarea categoriilor semantice duce la înmulţirea numărului de cuvinte cunoscute de elevi, la activizarea lor, la precizarea sensului lor, la dezvăluirea sensului lor figurat, la cunoaşterea uriaşei polisemii pe care o au unele cuvinte din fondul principal al limbii noastre. De mare importanţă este cunoaşterea nuanţelor sinonimice, paronimice şi a sensului figurat al cuvintelor. Astfel, se poate înlătura monotonia şi platitudinea din vorbirea elevilor noştri.

„Ca fenomen social și extraindividual, limba este un sistem închegat de semne (cuvinte) și reguli gramaticale stabilite social - istoric, un dat obiectiv în raport cu individul. Este totalitatea mijloacelor lingvistice - fonetice și gramaticale - ce dispune de o organizare ierarhică potrivit unor reguli de

ordonare. În schimb, limbajul reprezintă un fenomen individual, una dintre formele comunicative ale omului, mijlocul de vehiculare a limbii." (Pânișoară, I.O., 2016, p. 176)

Prin intermediul limbajului se transmit informațiile materiei, se realizează evaluarea elevilor și sunt informați profesorii despre nivelul de dezvoltare a copiilor. Micul școlar își diversifică gama preocupărilor, devine mai organizat, depune eforturi mari pentru a face față exigențelor educative, învață lucruri noi și în general modul de a gândi, a memora, de a observa, de a exprima ideile. Este mai disciplinat și motivat decât la grădiniță. să Toate acestea constituie un moment important în dezvoltarea psihică a copilului, permițându-i realizeze progrese în înțelegerea și cunoașterea lumii.

Copiii vin la şcoală să se cultive, adică să-şi lărgească orizontul de cunoştinţe, să vorbească şi să scrie din ce în ce mai îngrijit, în spiritul limbii române literare. Ei vor fi astfel pregătiţi să devină nu numai beneficiarii limbii, ci şi creatori de limbă. *„Exprimarea corectă, orală şi scrisă, a fost dintotdeauna şi este unul din deziderateleşcolii româneşti din toate epocile.*" (Goia, V., 2008, p. 227)

Pentru formarea şi dezvoltarea copilului, limbajul are o importanţă deosebită. El este, în acelaşi timp, un mijloc de comunicare şi un mijloc de cunoaştere. Prin limbaj copilul comunică, prin forme diferite, cu cei din jur, îşi prezintă gândurile, formulează întrebări, construieşte răspunsuri, îşi manifestă sentimente etc. Prin limbaj acumulează cunoştinţe, învaţă să le folosească în situaţii diferite, relaţionează cu cei din jur, se integrează în grupuri de copii.

Formarea şi dezvoltarea intelectuală a copiilor se realizează prin limbaj. Cunoscând mediul înconjurător, intrând în relaţii cu cei din jur, copilul îşi exersează limbajul, îşi dezvoltă vocabularul cu noi cuvinte şi expresii. Prin folosirea corectă a cuvintelor se dezvoltă la copii o serie de procese: gândirea, analiza, compararea, clasificarea, generalizarea. Cu ajutorul cuvintelor, copilul descoperă şi apreciază frumosul din natură şi cel creat de om, ceea ce contribuie la educarea estetică a acestuia.

Elevii trebuie să încerce să spargă tiparele, să iasă din normele învăţate şi să se exprime într-o manieră personală, cerută de specificul extralingvistic în care se găsesc şi de nuanţa proprie a gândirii şi a simţirii lor. Studiul categoriilor semantice trebuie să dezvăluie necontenit tezaurul expresiv al limbii noastre, bogăţia de cuvinte şi forme lexicale, care permit exprimarea ideilor abstracte, a nuanţelor de gândire şi de simţire.

La intrarea în școală, copilul are deja o anumită experiență intelectuală și verbală. În general, el înțelege bine vorbirea celor din jur și se poate face înțeles prin exprimarea gândurilor în propoziții și fraze alcătuite corect. Exprimă bine diferențele dintre obiecte și fenomene, este capabil de a face ironii și discuții contradictorii, iar dorințele, preferințele, politețea sunt tot mai clar exprimate.

Această exprimare este facilitată de volumul relativ mare al vocabularului său, aproximativ 2500 de cuvinte, din care circa 700-800 fac parte din vocabularul activ. *„La sfârşitul micii şcolarităţii, vocabularul său însumează circa 4000-4500 cuvinte, din care aproximativ 1500 - 1600 fac parte din vocabularul activ. Debitul verbal creşte de la plus 80 de cuvinte pe minut în clasa întâi, la plus 105 cuvinte pe minut la nivelul clasei a patra.*" (Șchiopu, U., 2009, p. 237).

La școlarii mici se dezvoltă toate formele de limbaj. Conduitele verbale încep din ce în ce mai mult să subordoneze toate celelalte comportamente, să le organizeze și să le dinamizeze. Conduitele de ascultare, care se integrează în limbajul oral, contribuie nu numai la însușirea celor comunicate, dar și la o disciplinare mintală a copilului. Noțiunile asimilate în perioada mici școlarității facilitează integrarea cunoștințelor într-un sistem complex și permite dezvoltarea calităților gândirii, diversificarea formelor de exprimare atât a experiențelor personale, cât și a experiențelor social-istorice. La aceasta, o contribuție însemnată își aduce învățarea scris-cititului, care creează un câmp larg de dezvoltare și organizare a intereselor intelectuale.

Importanța dezvoltarii limbajului la această vârstă a fost evidențiat și de către marele cercetător român al dezvoltării limbajului, dr. Emil Verza, care spunea: „*Vârsta şcolară mică coincide cu perioada cea mai semnificativă ca intensitate în organizarea exprimării verbale. Exprimarea verbală şi conduita verbală sunt mai spontane şi mai sincere. În perioada şcolară mică, se manifestă o serie de*

particularități ale limbajului: astfel dereglările verbale trec printr-o etapă de clarificare, de restructurare și în general, de reorganizare. Locul conduitei verbale de fiecare zi este luat treptat de vorbirea oficială care se formează și se dezvoltă acum. Se precizează sensul și semnificația ce se poate acorda diferitelor cuvinte, forme de exprimare etc. Cunoașterea caracteristicilor comportamentului verbal are o deosebită importanță pentru procesul instructiv-educativ în general, pentru influențarea gândirii, memoriei, imaginației și a altor procese psihice și însușiri ale personalității în special." (Verza, E., 2005, p. 25)

La școlarii din clasa pregătitoare se dezvoltă foarte mult capacitatea de analiză a sunetelor în urma învățării citirii cu litere mari de tipar. Se pot constata diferențe însemnate de la un copil la altul în ceea ce privește dezvoltarea limbajului. Ele se datorează pe de-o parte capacității potențelor intelectuale ale copilului, iar pe de altă parte, influențelor mediului familial, ale modului de a vorbi al părinților, ale clarității logice în exprimarea față de copil, ale mediului în care adulții știu să-l stimuleze.

Înțelegerea conexiunilor dintre cuvinte se bazează pe stăpânirea sintaxei și a construcțiilor gramaticale ce se îmbogățesc în toți anii de școală elementară. Astfel, cuvintele și gramatica devin instrumentele de comunicare ce facilitează adaptarea copilului la situații diverse. Progresul în limbaj pe care îl realizează copilul are la bază o serie de achiziții ce se completează și se îmbină unele cu altele.

În asimilarea limbajului, M. Cohen a descris patru etape:

- *„prezența elementelor prime în comunicare,*
- *multiplicarea acestor elemente de comunicare care sunt întrebuințate separat,*
- *prezența sintezelor,*
- *prezența formelor gramaticale specifice limbajului adult!"* (Verza, E., 2005, p. 25).

Posibilitățile de verbalizare crescute înlesnesc folosirea unui limbaj ce conține deseori elemente literare și estetice pe fondul unui stil vioi și al pronunției tot mai corecte. Structura cuvintelor, a propozițiilor și a frazelor este tot mai complexă și mai nuanțată. Dacă în clasa întâi și a doua se întâlnesc expuneri incomplete, în clasa a treia și a patra apar răspunsuri complete, sistematizate și organizate. O astfel de exprimare fluentă și coerentă este facilitată și de dezvoltarea limbajului interior care comstituie cadrul de organizare a limbajului interior care constituie cadrul de organizare al limbajului exterior. Difrențele dintre copii apar mai evident pe latura exprimării, a foneticii, a structurii lexicale, al nivelului exprimării.

Este de remarcat prezența în sala de clasă și a unor fenomene ce țin de neînțelegeri parțiale sau totale a sensului cuvintelor, utilizarea unor expresii șablon uzate, neclare și neglijente, necunoașterea termenilor tehnici și științifici, confundarea paronimelor, sinonimelor, omonimelor etc. și unoașterea caracteristicilor dezvoltării limbajului la această vârstă ne ajută pe noi, dascălii, să credem în importanța procesului instructiv-educativ.

Cu ajutorul unor factori favorizanți, precum mediul școlar și cel familial, stimularea pozitivă din partea adulților, calitatea interacțiunilor cu cei din jur, școlarul mic va ajunge să 10 și dezvolte un stil personal de exprimare, caracterizat printr-un grad sporit de complexitate și nuanțare. Desigur, profesorul pentru învățământul primar va avea în vedere și posibilile situații problematice ale copiiilor cu diferite tulburări de limbaj, frecvent acompaniate de abateri comportamentale.

Comunicarea reprezintă un ingredient aparte în procesul de învățământ deoarece profesorul transmite cunoașterea, motivează și creează un climat favorabil învățării. Întreg procesul de învățământ se bazează pe comunicare. „*Predarea însăși poate fi văzută drept un act de comunicare și chiar învățarea este la rândul ei comunicare. Prin joc, apare o interacțiune complexă între profesor și elev.*" (Pânișoară, I.O., 2016, p. 144)

Comunicarea constă într-un „*transfer de informații și înțelesuri prin simboluri comune.*" (Bloju, C.L., 2013, p. 16) Limba vorbită și vorbirea sunt elemente primordiale în comunicare; Aceasta decurgând diferențiat, după gradul de cultură al partenerilor ce iau parte la convorbire. Prin intermediul lor putem transmite mai departe și o comunicare socială sau emoțională.

Comunicarea prezintă diferite forme, fiecare dintre acestea fiind necesară studiului cadrului didactic. Așadar, putem vorbi despre o distincție între *comunicarea verbală (bazată pe limbaj) și cea nonverbală*. (Cucoș, C., 2010, p. 225) Pe lângă aceste variante de gestionare a formelor comunicării, este esențial ca un profesor să se axeze pe comunicarea verbală și nonverbală. Aptitudinile expresive sunt cele mai importante în cadrul comunicării, deoarece jumătate din semnificația mesajului este transmisă prin comunicare nonverbală, sau limbajalul corpului și 40 % prin limbaj paraverbal, adică tonul și inflecțiunile vocii, ritmul de vorbire, modul de accentuare al cuvintelor, ticurile verbale, pauzele de vorbire etc. Doar 10 % din mesaj este transmis, respectiv receptat, prin ceea ce spunem.

Comunicarea verbală. Informația este codificată și transmisă prin cuvânt și prin tot ceea ce se ține de acesta sub aspectul fonetic, lexical, morfologic și sintactic. Acest tip de comunicare este cel mai studiat. Este specific umană, are formă orală/și scrisă, iar în funcție de acestea, folosește canalul vizual și /sau auditiv. Ea permite formularea, acumularea și transmiterea unor conținuturi complexe.

„*Câteva principii au făcut epocă: emiterea determină recepția; mesajul circulă de la un pol preponderent activ (profesorul - în cazul comunicării didactice) spre un receptor pasiv; desfășurarea lanțului comunicativ are direcție liniară, etapele prezente le condiționează automat pe cele viitoare, fără reciprocitate; dacă în codare și decodare - a se citi repertoriul educatului - se folosește aceeași cheie lingvistică, mesajul își atinge ținta etc*." (Cosmovici, A., Iacob, L., 2001, p. 184)

Comunicarea verbală reprezintă transferal de informații prin intermediul limbajului oral, între un emițător și un receptor. Caracteristicile emițătorului sunt definitorii privind modul în care acesta va coda mesajul pe care îl va transmite. Acest lucru devine mai clar când ne axăm pe „*profilul emițătorului, acesta este un idivid, un grup sau o instituție care:*

- *posedă o informație mai bine structurată decât receptorul;*
- *presupune o stare de spirit (motivație);*
- *presupune un scop explicit (alăturat mesajului) și unui implicit (motivul transmiterii mesajului, uneori necunoscut receptorului).”* (Pânișoară, I.O., 2016, p. 146)

Comunicarea face parte din viața de zi cu zi și reprezintă modalitatea prin care transmitem emoții, sentimente, idei și păreri, pentru a socializa, a negocia și influența. E necesar ca emițătorul să transmită mesajul clar și organizat, pentru a stârni, păstra și promova interesul receptorului. Receptorul este captat de informație doar dacă cel care comunică, dovedește încredere în sine, gesturi convingătoare și blândețe. Emitătorul și receptorul sunt elemente ale situației de comunicare. Aceștia comunică între ei prin intermediul mesajului. Emițătorul este cel care transmite mesajul unui receptor. Astfel receptorul este cel care primește mesajul care la rândul lui poate transmite un alt mesaj ca răspuns la informația primită. Astfel orice emițător poate să devină și receptor și orice receptor poate fi și emițător.

Aptitudinile de comunicare sunt esențiale pentru un bun manager pentru a promova comunicarea deschisă, mesajele concise, feed-back-ul, recunoașterea mesajelor nonverbale, și înțelegerea reciprocă în cadrul echipei.

Comunicarea verbală presupune un joc logic al întrebărilor și al răspunsurilor într-o derulare flexibilă, spontană, lucru care nu este posibil atunci când negocierile au loc scris sau prin alte tehnici. Prin comunicarea verbală au fost realizate o serie de activitati: obținerea și transmiterea de informații, elaborarea unor propuneri și exprimarea unor opinii. Acest tip de comunicare face posibilă cooperarea între indivizi. Prin intermediul ei se acumulează și se generalizează experiența socială. Totodată, se exprimă forme ale conștiinței sociale. Comunicarea verbală reprezintă baza activității umane. Rolul ei este foarte important deoarece are o mare influență asupra relațiilor cu cei din jur. Dacă știi să comunici, vei fi înțeles.

Comunicarea orală influențează și comunicarea scrisă – cei care nu vorbesc corect, nu pot nici să scrie corect. Activitățile didactice organizate în clasele primare urmăresc formarea și dezvoltarea capacității elevilor de comunicare corectă și logică sub aspect oral și scris. Se urmărește în comunicarea orală formarea capacității de a utiliza cuvantul, de a socializa. Capacitatea de a socializa, nu presupune

numai a vorbi în diverse situații, ci și capacitatea de a asculta și înțelege pe cel care vorbește. Trebuie să i se insufle dorința elevului de a asculta cu atenție ceea ce transmite altcineva și de a accepta faptul că acesta poate avea alte idei decat el.

Elevul trebuie să-şi formeze capacitatea da a aprecia condițiile situaționale în care se dezvoltă conversația pentru a putea acționa rapid și eficient asupra mesajului. Dacă se constată că receptorul nu are nici un interes pentru mesaj, trebuie modificat conținutul acestuia astfel încât să devină interesant. În realizarea unei exprimări corecte, nuanțate este necesară o bună cunoaștere a limbii romane (toate nivelurile ei).

Comunicarea verbală are la bază ca instrument limbajul cu totalitatea laturilor și funcțiilor sale. Prin folosirea limbajului fiecare persoană își proiectează în exterior propria imagine, deoarece fiecare individ are propriul sau mod de exprimare. Odată cu intrarea în școală, se produc anumite schimbări în modul copilui de a comunica. Până la intrarea în școală comunică mai mult spontan, dar din momentul intrării în școală, conduita verbală a copiilor capată o serie de caracteristici noi, datorită procesului de instruire, experienței verbale insușite în școală, unde are loc formarea și dezvoltarea adevaratei vorbiri literare, culte.

Comparând felul de a vorbi al copilului de clasa I cu al unuia de clasa a IV- a, observăm că elevul de clasa I este mai reținut, are un vocabular mai sărac și gesticulează mai mult. Stilul de a vorbi diferă și în funcție de temperamentul fiecăruia. Cel timid vorbeşte încet, rar, mai putin, iar cel îndrăzneț spune totul fără nicio reținere. Există diferențe importante și în ceea ce privește gradul de dezvoltere a limbajului copiilor la intrarea în școală. Acestea privesc atât nivelul exprimării cât și latura fonetică a vorbirii orale (dialecte, jargoane), structura lexicului, nivelul exprimarii gramaticale și literare. La acestea se adaugă și neînțelegerile totale sau parțiale ale sensurilor cuvintelor, confundarea paronimelor, confuzii privind sinonimele și omonimele, tendința de a crea cuvinte noi pentru noțiuni ale caror denumiri nu le cunosc sau nu le rețin. În vorbire, copiii manifestă adeseori omisiuni de litere, înlocuiri, dezacorduri, omiterea articolului hotarat.

Comunicarea scrisă este o comunicare la distanță, emițătorul și receptorul sunt separați spațial și temporal. Mesajul scris are rolul de a rezolva toate problemele ca să poată fi bine recepționat. Textele scrise au avantajul că actionează și dincolo de momentul emiterii, iar mesajul trebuie construit astfel încăt să nu creeze confuzii sau interpretări eronate.

Încă din clasa I modul de comunicare al copilului se modifică. El își dezvoltă limbajul verbal și îl invață pe cel scris. În procesul de învățare al scris –cititului este antrenată o activitate complexă, se mărește intensitatea atenției ce corectează în permanență procesul de citire și scriere.

Se întâlnesc patru situații:

- copii care citesc cu mari dificultăți și greșeli și rețin puțin din ceea ce citesc;
- copii care citesc greoi, dar rețin bine sensul celor citite;
- copii care citesc usor, dar nu rețin ceea ce au citit;
- copii care citesc usor și rețin integral ceea ce au citit. Ultimii au capacitățile de lectură foarte bine formate.

Se observă de asemenea, o dualitate în scriere, comparând caietul de clasă cu cel de teme sau cel de scriere cu cel de matematică. În clasă sau la matematică școlarii scriu mai urât și cu mai multe ștersături, pe cand în caietul de teme, literele sunt mai îngrijite. Scrisul ordonat, citeț, regulat trebuie să servească drept mijloc de autodisciplinare și educație estetică. În procesul scrierii există un permanent control prin limbajul interior. Chiar și în clasele urmatoare ale școlii primare există o permanentă „dialogare interioară” a copilului în timp ce scrie.

Cadrul didactic trebuie să cunoască de la început capacitatea de comunicare a fiecărui elev, în toate aspectele limbii: fonetic, lexical, gramatical și în modurile de expunere. Această cunoaștere este necesară pentru a putea interveni eficient în ameliorarea, corectarea sau dezvoltarea limbajului.

Comunicarea nonverbală. De multe ori profesorii, preocupați să atingă obiectivele lecției, uită că în afara informațiilor pe care le transmit verbal, transmit și mesaje nonverbale, care uneori nu sunt controlate conștient. „*Ele reflectă starea emoțională a profesorului, atitudinea față de elevi și educație, expectanțele față de clasă sau de anumiți elevi*." (Boncu, Ș., Ceobanu, .C, 2013, p. 231)

Când purtăm o conversație, există multe alte niveluri care pot transmite idei, gânduri și sentimente care nu au nimic de-a face cu limbajul oral sau scris. Astfel, de exemplu, unele dintre elementele care fac parte din comunicarea non-verbală sunt tonul vocii, postura, contactul vizual sau apropierea de interlocutorul nostru Cercetările din ultimii ani au demonstrat că multe elemente din comunicarea nonverbală seemnifică un termen mai fidel decât al cel comunicării verbale (cuvintele pot minți, limbajul trupului este, de exemplu, mult mai greu de reprodus). Limbajul nonverbal (body language) este alcătuit din trei componente: mimica, privirea şi gestica. Comunicarea nonverbală se realizează prin gesturi, postură, mimică, atingere, contact vizual până la coafură și îmbrăcăminte.

În concluzie, este forarte important comportamentul profesorilor pe care-l au în desfășurarea unei ore plăcute și eficiente. Deși un comportament autoritar și rece al acestuia ar conduce la rezultate positive pentru rezultatele elevilor, pe o perioadă lungă poate duce la căderea plăcerii elevilor de a merge la școală și a motvației de a învăța. Un comportament nonverbal de apropiere față de elevi au foarte multe efecte pozitive, cum ar: fi dorința de a petrece mai multe ore cu el, simpatia față de profesor, ajungând să-l privească ca pe un model, și în același timp, să-l iubească.

Scopul studierii limbii şi literaturii române în perioada ciclului primar este acela de a forma un tânăr cu o cultură comunicaţională şi literară de bază, capabil să înţeleagă lumea, să comunice şi să interacţioneze cu semenii, să-şi utilizeze în mod eficient şi creativ capacităţile proprii pentru rezolvarea unor probleme concrete din viaţa cotidiană, să poată continua în orice fază a existenţei sale procesul de învăţare, să fie sensibil la frumosul din natură şi la cel creat de om.

În acest demers didactic productiv, rolul nostru, al cadrelor didactice, este primordial. Stimularea interesului şi a dragostei pentru studiul limbii române, a dorinţei de a o stăpâni cât mai bine, este principalul scop educativ al învățătorului de astăzi.

BIBLIOGRAPHY:

1. Boncu, Ș., Ceobanu, .C (2013), *Psihosociologie școlară*, Editura Polirom, București
2. Cosmovici, A., Iacob, L. (2001), *Psihologie școlară*, Editura Polirom, București
3. Cucoș, C. (2010), *Pedagogie*, Editura Polirom, București
4. Goia, V. (2008), *Didactica limbii si literaturii romane,* Editura Dacia Educational, Cluj
5. Molan, V (2014), *Didactica disciplinelor Comunicare în limba română şi Limba şi literatura română din învăţământul primar*, Editura Miniped, București, 2014
6. Pânișoară, I.O. (2016), *Comunicarea eficienta,* Editura Polirom, Bucuresti
7. Pânișoară, I.-O., & Manolescu, M. (2019). *Pedagogia învăţământului primar şi preşcolar* (Vol. I). Iași: Polirom.
8. Pânișoară, I.-O., & Manolescu, M. (2019). *Pedagogia învăţământului primar şi preşcolar* (Vol. II). Iași: Polirom.
9. Popescu, L. Stroescu, E., Popescu, E. (2009), *Sinteze de metodica a predarii limbii si literaturii romane in invatamantul primar,* Editura Carminis, Pitesti
10. Schiopu, U. (2009), *Psihologia copilului*, Editura Romania Press, Bucuresti
11. Verza, E., (2005), *Psihologia vârstelor*, Editura Prohumanitate, București

THE EDUCATIONAL PORTFOLIO: CONCEPTION, CONSTRUCTS, AND EDUCATIONAL VALORISATION

Cristina-Lizeta Furtună
Lecturer, PhD, "Valahia" University of Târgoviște
Corina Elena Guță
Independent Researcher

Abstract: *The educational portfolio is increasingly recognised as a complex pedagogical instrument that supports learning, assessment, and professional development across educational contexts. Rooted in constructivist and reflective learning theories, the portfolio is commonly defined as "a purposeful collection of student work that exhibits efforts, progress, and achievements" (Paulson, Paulson, & Meyer, 1991). Contemporary literature emphasises its dual role as both a learning process and an assessment product, integrating cognitive, metacognitive, and affective dimensions of learning (Barrett, 2007). From this perspective, the educational portfolio functions as a structured narrative of competence development, enabling learners to document evidence, reflect critically on experience, and demonstrate achievement in relation to explicit criteria (Zubizarreta, 2009). In European educational policy, portfolios are also valued as tools for transparency, lifelong learning, and mobility, particularly within competence-based education frameworks (European Commission, 2015). By synthesising theoretical conceptions, core constructs, and practical approaches to educational valorisation, the present study situates the educational portfolio as a strategic resource for enhancing learner autonomy, formative assessment, and institutional quality assurance.*

Keywords: *educational portfolio; reflective learning; formative assessment; competence-based education; learner autonomy.*

In contemporary educational discourse, increasing emphasis is placed on learner-centred approaches, formative assessment, and the development of transferable competences. Within this context, the educational portfolio has emerged as a significant pedagogical and evaluative instrument, addressing limitations associated with traditional summative assessment practices. The portfolio responds to the need for assessment models that capture learning as a dynamic, reflective, and contextualised process rather than as a static measurement of performance (Brown & Knight, 1994). As educational systems shift towards competence-based frameworks and lifelong learning paradigms, the portfolio is increasingly perceived as a tool capable of integrating learning, assessment, and professional development into a coherent structure (European Commission, 2015).

The present paper examines the educational portfolio from a theoretical and practical perspective, focusing on its conception, core constructs, and modes of educational valorisation.

The educational portfolio is grounded in constructivist learning theory, which posits that knowledge is actively constructed by learners through experience, reflection, and social interaction (Piaget, 1972; Vygotsky, 1978). Within this framework, learning is understood as a process of meaning-making rather than the passive reception of information. Accordingly, the portfolio is commonly defined as "a purposeful collection of student work that tells the story of the student's efforts, progress, and achievement" (Paulson, Paulson, & Meyer, 1991). This definition underscores intentionality, reflection, and evidence-based documentation as central characteristics.

From a pedagogical perspective, portfolios align closely with experiential and reflective learning models. Kolb (1984) conceptualises learning as a cyclical process involving concrete experience, reflective observation, abstract conceptualisation, and active experimentation. The portfolio facilitates this cycle by providing a structured space in which learners can document experiences, analyse outcomes, and articulate learning gains. Schön (1983) further emphasises reflection as a critical component of professional learning, arguing that reflective practice enables individuals to integrate theory and action.

In this sense, the educational portfolio functions not merely as a repository of artefacts but as a reflective narrative that supports deeper learning.

The structure of an educational portfolio is typically organised around several interrelated constructs, including evidence selection, reflection, criteria-based evaluation, and self-assessment. Evidence selection refers to the intentional inclusion of artefacts that demonstrate learning outcomes, competences, or professional growth. These artefacts may include written assignments, projects, lesson plans, assessments, multimedia products, or feedback records, depending on the educational context (Baume, 2001). The emphasis on purposeful selection distinguishes the portfolio from simple collections of work and reinforces learner agency.

Reflection constitutes a defining construct of the educational portfolio. Reflection is often described as "the process of critically examining one's actions and experiences in order to improve future practice" (Moon, 1999). Within portfolios, reflective commentary enables learners to contextualise artefacts, articulate learning processes, and identify strengths and areas for development. Research indicates that structured reflection enhances metacognitive awareness and supports the transfer of learning across contexts (Boud, Keogh, & Walker, 1985).

Criteria-based evaluation represents another essential construct, ensuring transparency and academic rigour. Portfolios are commonly assessed using rubrics or descriptors aligned with learning outcomes and competence standards (Biggs & Tang, 2011). This approach supports formative assessment by clarifying expectations and providing meaningful feedback. In addition, self-assessment and peer assessment are frequently integrated into portfolio practice, fostering learner responsibility and evaluative judgement (Nicol & Macfarlane-Dick, 2006).

Educational literature identifies multiple portfolio types, reflecting diverse pedagogical purposes. Developmental portfolios focus on documenting learning progression over time, emphasising growth and reflection rather than final performance (Baume, 2001). Assessment portfolios are designed to demonstrate achievement in relation to predefined standards and are often used for certification or accreditation purposes (Brown & Knight, 1994). Professional portfolios, commonly used in teacher education and continuing professional development, aim to evidence competence, reflective practice, and professional identity formation (Zubizarreta, 2009).

Technological advancements have further expanded portfolio modalities through the adoption of electronic portfolios. E-portfolios are defined as "digital collections of evidence demonstrating learning, skills, and achievements" (Barrett, 2007). They offer advantages such as accessibility, multimedia integration, and longitudinal tracking of learning. Moreover, e-portfolios align with digital literacy objectives and support mobility across educational and professional contexts, particularly within European higher education frameworks (European Commission, 2015).

The educational valorisation of the portfolio refers to its capacity to enhance learning quality, assessment validity, and institutional effectiveness. From a learner perspective, portfolios promote autonomy, motivation, and self-regulation by actively involving students in documenting and evaluating their learning (Zimmerman, 2002). Empirical studies indicate that portfolio-based assessment supports deeper learning and fosters meaningful engagement with content (Dochy, Segers, & Dierick, 2002).

From an assessment perspective, portfolios contribute to validity and authenticity by capturing complex learning outcomes that are difficult to measure through standardised tests. Authentic assessment is defined as "assessment that reflects real-world challenges and meaningful application of knowledge" (Wiggins, 1998). Portfolios support this approach by integrating theory, practice, and reflection within a coherent framework. Furthermore, the formative use of portfolios enhances feedback processes, enabling learners to act upon feedback and improve performance over time (Nicol & Macfarlane-Dick, 2006).

At an institutional level, portfolios serve as tools for quality assurance and curriculum alignment. By aggregating evidence of learning outcomes, portfolios provide valuable data for programme evaluation and accreditation processes (Zubizarreta, 2009). In teacher education, portfolios are widely

used to demonstrate professional standards and support reflective practice, contributing to the development of competent and adaptable educators (Darling-Hammond & Snyder, 2000).

Despite their considerable pedagogical potential, educational portfolios raise a number of complex challenges that must be systematically addressed in order to ensure their effective and sustainable implementation. One of the most frequently cited concerns relates to the reliability and consistency of assessment, particularly in contexts where portfolios are evaluated by multiple assessors or across different institutions. As portfolio assessment often involves qualitative judgement, it is vulnerable to subjectivity and variability in interpretation (Brown & Knight, 1994). To reduce these risks, the literature emphasises the importance of clearly articulated assessment criteria, the use of analytic rubrics aligned with learning outcomes, and structured moderation procedures. Assessor training is equally critical, as shared understanding of standards and exemplars contributes to greater inter-rater reliability and enhances the credibility of portfolio-based assessment (Biggs & Tang, 2011).

Another significant challenge concerns learner workload and resistance, which may arise when portfolio requirements are perceived as excessive, unclear, or disconnected from meaningful learning goals. Portfolio's demand sustained engagement over time, including the selection of evidence, reflective writing, and self-evaluation, all of which can be cognitively and emotionally demanding. When these processes are insufficiently scaffolded, learners may view the portfolio as an administrative burden rather than a developmental tool (Baume, 2001). Research indicates that learners are more likely to engage positively with portfolios when their purpose, assessment value, and relevance to professional or academic development are explicitly communicated (Dochy, Segers, & Dierick, 2002). Structured guidance, exemplars, and staged submission deadlines further support learner understanding and reduce resistance by making expectations transparent.

Technological challenges represent an additional layer of complexity, particularly in the case of electronic portfolios. Issues related to platform usability, accessibility, and technical reliability can negatively affect both learner engagement and assessment processes. Poorly designed interfaces may hinder reflection and evidence organisation, while limited digital competence among learners or staff can exacerbate frustration and disengagement (Barrett, 2007). Moreover, data privacy and ethical considerations are increasingly salient, as e-portfolios often contain personal, academic, and professional information. Institutions must therefore ensure compliance with data protection regulations and establish clear policies regarding ownership, access, and long-term storage of portfolio data (European Commission, 2015). Addressing these challenges through thoughtful pedagogical design, institutional support, and technological infrastructure is essential if educational portfolios are to fulfil their intended role as effective tools for learning, assessment, and professional development.

In the context of modern pedagogy, shaped profoundly by the digital era, the educational portfolio has undergone significant transformation, evolving from a predominantly paper-based collection of artefacts into a dynamic, technology-mediated learning environment. Contemporary pedagogical approaches emphasise flexibility, personalisation, and learner agency, all of which are strongly supported by digital portfolio practices. Within this paradigm, the portfolio is increasingly conceptualised as "a digital space that supports learning, reflection, and the demonstration of competences across time and contexts" (Barrett, 2007). This reconceptualisation aligns with the broader shift towards learner-centred and technology-enhanced education, in which learners actively construct knowledge through interaction, collaboration, and reflection.

The digital portfolio is closely connected to constructivist and connectivist pedagogies that characterise learning in the digital age. Siemens (2005) argues that learning in networked environments is distributed across digital platforms, social interactions, and technological tools. E-portfolios support this perspective by enabling learners to integrate diverse digital artefacts, such as multimedia projects, blogs, discussion contributions, and micro-credentials, into a coherent representation of learning.

Through this process, learners not only document outcomes but also engage in continuous meaning-making, thereby reinforcing metacognitive awareness and digital literacy.

Modern pedagogy also places strong emphasis on formative assessment and feedback-rich learning environments. In the digital era, portfolios facilitate ongoing feedback loops by allowing educators and peers to provide timely, dialogic feedback directly linked to specific artefacts (Nicol & Macfarlane-Dick, 2006). This supports assessment for learning rather than assessment of learning, encouraging learners to view evaluation as an integral component of the learning process. Furthermore, digital tools enable longitudinal tracking of progress, making learning trajectories visible and supporting evidence-based reflection (Zubizarreta, 2009).

The portfolio's role in supporting personalised and self-regulated learning is particularly salient in contemporary educational contexts. Self-regulated learning is defined as "the degree to which learners are metacognitively, motivationally, and behaviourally active participants in their own learning" (Zimmerman, 2002). Digital portfolios provide learners with autonomy in selecting evidence, setting learning goals, and reflecting on achievement, thereby fostering ownership and intrinsic motivation. Adaptive portfolio designs, often integrated within learning management systems, allow learners to align portfolio content with individual learning pathways and professional aspirations.

In addition, educational portfolios in the digital era respond to the growing demand for lifelong learning and employability. Modern labour markets value transferable skills, reflective capacity, and the ability to evidence learning beyond formal qualifications. Digital portfolios function as "living documents" that extend beyond institutional boundaries, supporting transitions between education and employment (European Commission, 2015). By enabling learners to curate and present evidence of competences in authentic contexts, portfolios contribute to the development of professional identity and career readiness.

Despite these advantages, the integration of portfolios into modern digital pedagogy requires careful alignment between technology, pedagogy, and assessment. Effective implementation depends on institutional strategies that prioritise pedagogical purpose over technological novelty and provide sustained support for both learners and educators (Barrett, 2007). When thoughtfully embedded within digital learning ecosystems, the educational portfolio emerges as a powerful pedagogical construct, capable of responding to the complexities of learning and assessment in the digital age.

An additional dimension of increasing relevance in portfolio-based pedagogy concerns the role of the educational portfolio in the construction of reflective professional identity. In contemporary education, particularly in teacher education, health sciences, and other professional fields, learning is no longer understood solely as the acquisition of knowledge and skills, but as a process of identity formation shaped by experience, values, and reflective practice. Professional identity may be defined as "the way individuals perceive themselves within a professional role, influenced by personal beliefs, contextual factors, and ongoing reflection" (Beijaard, Meijer, & Verloop, 2004). The educational portfolio provides a structured medium through which this identity can be explored, articulated, and refined over time.

Through the systematic documentation of learning experiences, critical incidents, feedback, and self-evaluations, portfolios encourage learners to engage in sustained reflection on their evolving professional roles. Schön's (1983) concept of the reflective practitioner underscores the importance of reflection-in-action and reflection-on-action in developing professional competence. Portfolios support both forms of reflection by enabling learners to analyse practice retrospectively while also planning future professional actions. This reflective engagement contributes to the integration of theoretical knowledge with practical experience, fostering coherence between what learners know, what they do, and who they are becoming as professionals.

The portfolio also functions as a dialogic space in which professional identity is negotiated through interaction with mentors, peers, and assessors. Feedback embedded within portfolio artefacts provides external perspectives that challenge assumptions and support professional growth (Nicol &

Macfarlane-Dick, 2006). In this sense, identity development is not an isolated process but a socially mediated one, shaped by disciplinary standards, institutional expectations, and professional communities of practice (Lave & Wenger, 1991). By making learning and development visible, portfolios facilitate meaningful dialogue around competence, ethics, and professional values.

Moreover, the longitudinal nature of educational portfolios allows for the tracing of identity development across different stages of learning and professional transition. Rather than offering a static snapshot, the portfolio captures trajectories of growth, uncertainty, and transformation. Zubizarreta (2009) argues that this longitudinal perspective enhances learners' capacity for critical self-authorship, defined as the ability to construct one's own professional meaning and direction. As such, the educational portfolio extends beyond assessment, functioning as a developmental tool that supports reflective professionalism and lifelong learning.

By integrating reflection, feedback, and evidence within a coherent narrative, the educational portfolio plays a central role in shaping reflective professional identity. Its value lies not only in demonstrating competence but also in supporting learners' understanding of themselves as evolving professionals capable of critical inquiry, ethical judgement, and continuous development within complex and changing professional environments.

The educational portfolio emerges as a multifaceted and dynamic pedagogical construct that responds effectively to contemporary educational demands for learner-centredness, formative assessment, and competence-based learning. Grounded in constructivist and reflective learning theories, the portfolio transcends its function as a mere repository of student work, becoming a structured narrative of learning, development, and professional growth. Through the intentional selection of evidence, critical reflection, and criteria-based evaluation, educational portfolios support deep learning and promote metacognitive awareness across diverse educational contexts.

Within modern pedagogy and the digital era, the evolution of electronic portfolios has further expanded the educational value of this approach, enabling continuous feedback, personalised learning pathways, and enhanced learner autonomy. Digital portfolios align closely with lifelong learning agendas and employability frameworks by offering flexible, authentic, and transferable representations of learning and competence. At the same time, the portfolio's role in fostering reflective professional identity highlights its significance beyond assessment, positioning it as a developmental tool that supports the integration of theory, practice, and self-authorship.

Despite their recognised benefits, educational portfolios also present challenges related to assessment reliability, learner workload, and technological infrastructure. However, the literature consistently indicates that these challenges can be effectively addressed through clear pedagogical design, transparent assessment criteria, appropriate scaffolding, and sustained institutional support. When thoughtfully implemented and aligned with curricular goals, educational portfolios contribute meaningfully to the quality of learning, assessment validity, and professional preparation.

In conclusion, the educational portfolio represents a strategic educational resource with significant potential to enhance learning processes, support reflective practice, and respond to the complexities of education in the digital age. Its continued development and valorisation depend on ongoing research, pedagogical innovation, and a balanced integration of technology, assessment, and learner engagement within evolving educational systems.

BIBLIOGRAPHY:

1. Barrett, H. (2007). Researching electronic portfolios and learner engagement. *The REFLECT Initiative*.
2. Baume, D. (2001). *A Briefing on Assessment of Portfolios*. Learning and Teaching Support Network.
3. Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20(2), 107–128.
4. Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University* (4th ed.). Open University Press.
5. Boud, D., Keogh, R., & Walker, D. (1985). *Reflection: Turning Experience into Learning*. Kogan Page.
6. Brown, S., & Knight, P. (1994). *Assessing Learners in Higher Education*. Kogan Page.
7. Darling-Hammond, L., & Snyder, J. (2000). Authentic assessment of teaching in context. *Teaching and Teacher Education*, 16(5–6), 523–545.
8. Dochy, F., Segers, M., & Dierick, S. (2002). New assessment forms in problem-based learning: The value-added of the students' perspective. *Studies in Higher Education*, 27(3), 327–341.
9. European Commission. (2015). *ECTS Users' Guide*. Publications Office of the European Union.
10. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice Hall.
11. Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
12. Moon, J. (1999). *Reflection in Learning and Professional Development*. Kogan Page.
13. Nicol, D., & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 31(2), 199–218.
14. Paulson, F. L., Paulson, P. R., & Meyer, C. A. (1991). What makes a portfolio a portfolio? *Educational Leadership*, 48(5), 60–63.
15. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. Basic Books.
16. Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Basic Books.
17. Siemens, G. (2005). Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3–10.
18. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
19. Wiggins, G. (1998). *Educative Assessment: Designing Assessments to Inform and Improve Student Performance*. Jossey-Bass.
20. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, 41(2), 64–70.

FROM THE COMMUNICATIVE APPROACH TO PEDAGOGICAL HYBRIDIZATION : ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE WRITING INSTRUCTION, BETWEEN METHODOLOGICAL CONTINUITIES AND THE RISK OF DEPENDENCY

Mădălina Toader
Assist. Prof., PhD, University of Bucharest

***Abstract*:** *This article examines the integration of generative artificial intelligence into the teaching of written production in a foreign language in light of the evolution of didactic paradigms, from the communicative approach to contemporary forms of pedagogical hybridization. The analysis is grounded in the theoretical framework of communicative competence proposed by Dell Hymes and further developed by Michael Canale and Merrill Swain, as well as in the action-oriented perspective defined in the Common European Framework of Reference for Languages.*

The study explores the dual nature of artificial intelligence: on the one hand, as a scaffolding tool capable of supporting metacognitive regulation and enriching discourse; on the other hand, as a potential source of cognitive delegation that may weaken learners' writing autonomy. An experimental design involving university students was implemented, comparing two groups: a control group producing written texts without algorithmic assistance and an experimental group using an AI tool within a regulated pedagogical framework. The written productions were analysed according to several linguistic indicators, including syntactic complexity, textual coherence, lexical diversity, and levels of writing autonomy.

Preliminary results indicate that guided use of artificial intelligence can improve discourse organization and morphosyntactic accuracy. At the same time, the findings reveal potential risks of stylistic uniformity and procedural dependence when the tool is used without explicit reflective guidance. The article therefore proposes a didactic model based on transparency of AI use, evaluation of the writing process rather than the final product alone, and the development of critical AI literacy among students.

This research contributes to clarifying the place of artificial intelligence within the continuity of communicative and action-oriented approaches while identifying the pedagogical conditions necessary for a balanced integration of AI into hybrid language learning environments.

Keywords: *artificial intelligence; foreign language writing; communicative competence; pedagogical hybridization; AI literacy*

I. Évolution des paradigmes en didactique des langues : de la communication à l'hybridation

21. La méthode communicative : fondements théoriques

L'émergence de la méthode communicative dans les années 1970 s'inscrit dans un contexte de remise en question des approches structuralistes et audiovisuelles dominantes. Les méthodes centrées sur la répétition et la maîtrise formelle des structures grammaticales ont été progressivement critiquées pour leur incapacité à préparer les apprenants à des situations authentiques d'interaction. Les travaux du Conseil de l'Europe, notamment dans le cadre des premiers projets sur les niveaux-seuils, ont contribué à déplacer l'attention vers les besoins communicatifs réels des apprenants (Conseil de l'Europe, 1975).

La rupture théorique majeure provient de la notion de compétence communicative formulée par Dell Hymes. En réaction à la conception chomskyenne de la « compétence linguistique » centrée sur la connaissance implicite des règles grammaticales, Hymes introduit une approche sociolinguistique intégrant les conditions d'usage de la langue. La compétence communicative implique non seulement la capacité de produire des énoncés grammaticalement corrects, mais

aussi de les adapter au contexte social, aux interlocuteurs et aux intentions communicatives (Hymes, 1972). La langue est ainsi conçue comme pratique sociale située.
Cette perspective a été systématisée par Michael Canale et Merrill Swain, qui proposent un modèle articulé autour de plusieurs composantes :

- la compétence grammaticale, relative à la maîtrise des règles morphosyntaxiques et lexicales ;
- la compétence sociolinguistique, concernant l'adéquation au contexte et aux normes sociales ;
- la compétence discursive, liée à la cohérence et à la cohésion textuelles ;
- la compétence stratégique, permettant de compenser des lacunes ou de maintenir l'interaction (Canale & Swain, 1980 ; Canale, 1983).

Ce modèle marque une évolution décisive en intégrant la dimension textuelle et interactionnelle du langage. Il prépare également le terrain aux développements ultérieurs de l'approche actionnelle.

Le primat accordé à l'interaction constitue un autre pilier de la méthode communicative. L'apprentissage est envisagé comme processus de négociation du sens, où l'erreur n'est plus seulement un écart normatif mais une étape dans la construction de la compétence. Les apports de la psychologie socioculturelle, notamment ceux de Lev Vygotski, ont renforcé cette orientation en soulignant le rôle médiateur de l'interaction dans le développement cognitif (Vygotski, 1934/1997). La communication devient à la fois moyen et finalité de l'apprentissage.

Ainsi, la méthode communicative repose sur un déplacement paradigmatique majeur : la langue n'est plus envisagée comme système abstrait à maîtriser, mais comme ressource dynamique mobilisée dans des situations sociales concrètes. Cette reconfiguration théorique ouvre la voie aux modèles ultérieurs qui intègrent les dimensions actionnelle, collaborative et, plus récemment, technologique de l'apprentissage des langues.

22. L'approche actionnelle et le CECRL

L'approche actionnelle s'inscrit dans le prolongement direct de la méthode communicative tout en opérant un déplacement conceptuel significatif : l'apprenant n'est plus seulement un communicateur compétent, mais un acteur social engagé dans des pratiques situées. Cette orientation est formalisée dans le Cadre européen commun de référence pour les langues, publié par le Conseil de l'Europe (2001). Le CECRL définit l'usager d'une langue comme un individu amené à accomplir des tâches dans des contextes déterminés, en mobilisant des ressources linguistiques, sociolinguistiques et pragmatiques.

La notion d'acteur social implique une conception élargie de la compétence. L'apprentissage ne vise pas uniquement la maîtrise de structures ou l'échange d'informations, mais la capacité à agir avec la langue dans des situations complexes : collaborer, négocier, planifier, produire des documents, résoudre des problèmes. La langue devient un instrument d'action collective. Cette perspective rejoint certaines analyses de Christian Puren, qui souligne la transition d'une logique de communication à une logique de co-action sociale (Puren, 2004).

La tâche constitue l'unité centrale de l'approche actionnelle. Elle se définit comme toute action finalisée que l'apprenant doit accomplir dans un but précis, en mobilisant des compétences diverses. Contrairement à l'exercice traditionnel centré sur la forme, la tâche suppose un objectif concret, un destinataire identifié et un produit final observable. Elle peut s'inscrire dans un projet plus large, favorisant la planification, la collaboration et l'intégration de savoirs transversaux. Cette orientation renforce la dimension pragmatique et discursive de l'apprentissage (CECRL, 2001).

La co-construction du sens occupe une place centrale. L'interaction ne se limite plus à un échange ponctuel, mais devient processus collectif d'élaboration. Les apprenants sont amenés

à négocier des significations, à répartir des rôles, à ajuster leurs stratégies discursives. Cette dynamique s'appuie sur des fondements socioconstructivistes, notamment l'idée que les compétences se développent dans l'interaction médiatisée (Vygotski, 1934/1997).

L'approche actionnelle entraîne également une redéfinition du rôle de l'enseignant. Celui-ci n'est plus uniquement transmetteur de savoirs linguistiques, mais concepteur de dispositifs, médiateur et régulateur des interactions. Il organise des situations-problèmes, structure les étapes du projet et accompagne la réflexion métacognitive. L'évaluation évolue vers une prise en compte du processus et des compétences mobilisées, au-delà du seul produit final.

Ainsi, le CECRL institue un cadre de référence qui systématise les acquis de la didactique communicative tout en introduisant une dimension sociale et collaborative plus marquée. L'approche actionnelle prépare le terrain aux formes contemporaines d'hybridation pédagogique, où les environnements numériques élargissent encore les modalités d'action et d'interaction.

23. Vers l'hybridation pédagogique

L'hybridation pédagogique constitue l'une des évolutions majeures de la didactique des langues au cours des deux dernières décennies. Elle ne se réduit pas à une alternance technique entre présentiel et distanciel, mais correspond à une reconfiguration plus profonde des temporalités, des médiations et des modalités d'interaction. Cette transformation s'inscrit dans la continuité des paradigmes communicatif et actionnel, tout en intégrant les potentialités offertes par les environnements numériques.

3.1.Dispositifs hybrides : articulation présentiel/distanciel

Le dispositif hybride combine des phases d'apprentissage en présence et des activités médiatisées par des plateformes numériques. Cette organisation modifie la distribution des fonctions pédagogiques : certaines activités d'appropriation peuvent être externalisées hors de la classe, tandis que le temps présentiel est consacré à l'interaction, à la résolution de tâches complexes et à la régulation collective.

Selon Brian Beatty (2019), l'hybridation implique une conception intégrée du curriculum, et non une simple juxtaposition de supports. Elle suppose une cohérence entre objectifs, activités et modalités d'évaluation. En didactique des langues, cette articulation favorise le développement de compétences interactionnelles en présentiel, tout en permettant un entraînement individualisé en ligne.

Les travaux de Philippe Perrenoud (1997) sur la différenciation pédagogique éclairent cette évolution : l'environnement numérique facilite l'adaptation des parcours aux rythmes et besoins des apprenants, sans renoncer aux exigences collectives.

3.2.La classe inversée

La classe inversée constitue une forme spécifique d'hybridation. Les contenus théoriques sont étudiés en amont, à distance, tandis que le temps de classe est consacré à l'application, à la discussion et à la production. Cette organisation favorise l'engagement actif et la responsabilisation des apprenants.

Dans le domaine des langues, la classe inversée permet de déplacer l'enseignement explicite de la grammaire ou du lexique vers des supports numériques, libérant ainsi du temps pour des activités communicatives complexes. Marcel Lebrun (2015) souligne que ce modèle renforce la dimension interactive et métacognitive, à condition que les tâches proposées en classe mobilisent réellement les connaissances préparatoires.

Ce dispositif accentue également le rôle de l'enseignant comme médiateur : il analyse les difficultés observées en amont et adapte les activités en conséquence.

3.3.Apprentissage collaboratif numérique

L'environnement numérique élargit les possibilités de collaboration. Forums, documents partagés, plateformes d'écriture collaborative et visioconférences permettent une co-construction du sens au-delà des limites spatio-temporelles de la classe.

L'apprentissage collaboratif numérique s'appuie sur les principes socioconstructivistes, en particulier l'idée que les savoirs se construisent par l'interaction régulée. Lev Vygotski (1934/1997) a montré que le développement cognitif repose sur la médiation sociale ; les outils numériques prolongent cette médiation en introduisant de nouvelles formes d'échanges.

Dans cette perspective, la compétence discursive se développe à travers la négociation, la reformulation et la révision collective des textes. La traçabilité des contributions permet par ailleurs une analyse fine des processus d'écriture et de collaboration.

3.4.Mutation des médiations didactiques

L'hybridation entraîne une transformation des médiations traditionnelles. Le manuel n'est plus la source unique de savoir ; il coexiste avec des ressources multimodales, des corpus numériques et des outils d'aide à la rédaction. L'enseignant devient concepteur d'environnements d'apprentissage et régulateur de flux informationnels.

Cette mutation redéfinit également l'évaluation. L'attention se déplace vers le processus d'apprentissage, la capacité d'auto-régulation et la réflexivité. L'apprenant est invité à expliciter ses stratégies et à analyser ses productions.

Dans cette dynamique d'évolution méthodologique, l'intelligence artificielle générative apparaît comme une étape supplémentaire. Elle prolonge l'hybridation en introduisant une médiation algorithmique capable de produire, reformuler et commenter des textes en temps réel. Son intégration en didactique des langues ne constitue pas une rupture isolée, mais s'inscrit dans la continuité des transformations amorcées par l'approche actionnelle et les environnements numériques. La question centrale devient alors celle des conditions pédagogiques permettant de préserver l'autonomie cognitive tout en exploitant les potentialités offertes par ces nouveaux outils.

La transformation des dispositifs pédagogiques en didactique des langues s'inscrit aujourd'hui dans un mouvement d'hybridation où les environnements numériques et les interactions en ligne jouent un rôle croissant dans l'apprentissage (Develotte, Guichon & Kern, 2021 ; Guichon, 2022). L'apparition récente des outils d'intelligence artificielle générative ouvre de nouvelles perspectives pour la production écrite, en offrant des possibilités de rétroaction instantanée et de simulation discursive (Schlemminger & Gettliffe, 2025). Toutefois, plusieurs chercheurs soulignent que l'efficacité de ces technologies dépend fortement de la médiation pédagogique et de la régulation par l'enseignant (Romero, Heiser & Lepage, 2023 ; Abduraximova, 2024).

II. Intelligence artificielle et production écrite : continuités pédagogiques

1. L'IA comme outil d'étayage scriptural

L'intégration de l'intelligence artificielle générative dans l'enseignement de la production écrite peut être analysée non comme une rupture radicale, mais comme un prolongement des logiques d'étayage déjà présentes dans les paradigmes communicatif et actionnel. L'IA intervient comme médiation supplémentaire dans le processus d'écriture, en fournissant une assistance linguistique, discursive et stratégique en temps réel.

1.1.La rétroaction immédiate

La rétroaction constitue un facteur central dans l'acquisition des compétences écrites. Les recherches en didactique des langues ont montré que la qualité et la temporalité du feedback influencent significativement la progression des apprenants (Hattie & Timperley, 2007). Les

outils d'IA permettent une rétroaction instantanée, portant sur la morphosyntaxe, la cohérence textuelle ou le choix lexical.

Cette immédiateté modifie la temporalité de la régulation : l'apprenant peut ajuster son texte au moment même de la production, sans attendre une correction différée de l'enseignant. Dans cette perspective, l'IA prolonge les dispositifs de correction assistée par ordinateur développés antérieurement en didactique des langues (Chapelle, 2001), tout en élargissant leur portée au niveau discursif.

1.2.La reformulation comme outil d'appropriation

La reformulation représente un mécanisme clé dans le développement de la compétence discursive. Elle permet de comparer différentes réalisations possibles d'un même contenu et d'observer les variations syntaxiques et stylistiques.

L'IA générative offre des propositions alternatives qui peuvent servir de support à une analyse contrastive. Toutefois, l'effet pédagogique dépend de l'usage qui en est fait : si l'apprenant se contente de substituer la proposition algorithmique à sa propre formulation, l'activité cognitive demeure limitée ; en revanche, si la reformulation donne lieu à une comparaison critique, elle peut favoriser la prise de conscience métalinguistique.

Cette dimension rejoint les travaux sur la médiation et l'étayage, notamment ceux inspirés de la théorie socioculturelle.

1.3.Correction grammaticale contextualisée

Les correcteurs traditionnels opèrent principalement au niveau de la phrase isolée. Les systèmes d'IA générative intègrent le contexte élargi du texte, ce qui permet une correction plus cohérente sur le plan discursif.

Cette contextualisation peut soutenir le développement de la compétence grammaticale telle que définie par Michael Canale et Merrill Swain (1980), en l'articulant à la compétence discursive. L'apprenant observe non seulement la correction d'une erreur, mais aussi son intégration dans l'organisation globale du texte.

La valeur formative de cette correction dépend néanmoins de la capacité de l'apprenant à analyser l'erreur et à comprendre la règle sous-jacente.

1.4.Simulation d'interaction écrite

L'un des apports spécifiques de l'IA générative réside dans sa capacité à simuler un interlocuteur. L'apprenant peut tester un argument, demander une clarification, solliciter une objection ou reformuler un passage pour un destinataire particulier. Cette interaction textuelle reproduit, sous forme algorithmique, certaines dynamiques dialogiques propres à l'approche communicative.

La production écrite cesse d'être un acte solitaire pour devenir un processus dialogique, proche de la négociation du sens décrite dans les théories interactionnistes. L'IA peut ainsi fonctionner comme partenaire provisoire d'écriture, dans une logique d'assistance graduée.

Ancrage théorique : socioconstructivisme et zone proximale de développement

L'interprétation pédagogique de ces usages peut être éclairée par la théorie socioconstructiviste de Lev Vygotski. Selon Vygotski, le développement cognitif s'opère par médiation sociale et interactionnelle. La notion de zone proximale de développement désigne l'écart entre ce que l'apprenant peut accomplir seul et ce qu'il peut réaliser avec l'aide d'un médiateur plus compétent (Vygotski, 1934/1997).

Dans ce cadre, l'IA peut être envisagée comme une forme de médiation instrumentée. Elle fournit un soutien temporaire permettant à l'apprenant d'atteindre un niveau de complexité syntaxique ou discursive supérieur à celui qu'il mobiliserait spontanément. Toutefois, la

condition essentielle réside dans le caractère transitoire de cette assistance. Si l'aide devient substitution permanente, le processus d'intériorisation décrit par Vygotski ne se réalise pas.

Ainsi, l'IA peut s'inscrire dans une continuité pédagogique à condition d'être intégrée comme outil d'étayage et non comme producteur autonome de texte. L'enjeu didactique consiste à organiser des dispositifs favorisant la réflexion métacognitive et la réappropriation des corrections proposées.

2. L'IA et la compétence communicative

L'analyse de l'intelligence artificielle générative à la lumière de la compétence communicative suppose de revenir au modèle proposé par Dell Hymes (1972), puis structuré par Michael Canale et Merrill Swain (1980). La compétence communicative ne se réduit pas à la correction grammaticale ; elle inclut la cohérence discursive, l'adéquation sociolinguistique et la capacité stratégique. L'IA intervient précisément sur ces différentes composantes, mais de manière ambivalente.

2.1.Amélioration de la cohérence textuelle

Les systèmes génératifs sont capables de proposer une organisation argumentative structurée : introduction contextualisée, développement hiérarchisé, conclusion synthétique. Cette capacité peut renforcer la cohérence globale du texte, entendue comme continuité thématique et progression logique.

Sur le plan discursif, l'IA favorise l'usage approprié de connecteurs logiques, la gestion de l'anaphore et la structuration en paragraphes. Elle contribue ainsi à la compétence discursive définie par Canale (1983), qui renvoie à l'articulation cohérente des énoncés dans un ensemble textuel.

Cependant, cette amélioration formelle pose la question de l'appropriation. Si la structuration est entièrement externalisée, l'apprenant risque de ne pas développer la capacité autonome à organiser son discours. L'enjeu didactique réside dans l'analyse réflexive des propositions générées.

2.2.Enrichissement lexical

L'IA propose des variantes lexicales, des synonymes contextualisés et des reformulations stylistiquement diversifiées. Cet enrichissement peut favoriser le développement de la compétence lexicale, en élargissant le répertoire disponible.

Dans une perspective communicative, la variété lexicale contribue à la précision sémantique et à l'adaptation contextuelle. Néanmoins, la sélection passive de termes suggérés ne garantit pas leur intégration durable dans la compétence productive de l'apprenant. Les recherches sur l'acquisition lexicale montrent que l'appropriation suppose un traitement actif et répété des unités nouvelles (Nation, 2001).

L'IA peut donc constituer un déclencheur d'exploration lexicale, à condition que l'apprenant analyse et réemploie les formes proposées.

2.3.Adaptation au registre

L'un des apports les plus significatifs concerne l'adaptation au registre. Les modèles génératifs peuvent ajuster le ton, le degré de formalité et les conventions discursives en fonction du destinataire ou du contexte indiqué. Cette capacité rejoint la compétence sociolinguistique décrite par Hymes (1972), qui implique l'adéquation aux normes sociales et situationnelles.

Dans un cadre universitaire, l'IA peut aider à différencier un courriel académique d'un texte argumentatif ou d'un résumé scientifique. Elle permet de visualiser concrètement les variations stylistiques associées aux genres discursifs.

Toutefois, la compréhension des normes discursives doit précéder leur automatisation. Sans explicitation des critères, l'apprenant peut reproduire des modèles sans en maîtriser les fondements pragmatiques.

2.4.Simulation de destinataire

La compétence communicative implique la prise en compte de l'interlocuteur. L'IA offre la possibilité de simuler un destinataire spécifique, par exemple un lecteur non spécialiste ou un évaluateur académique. L'apprenant peut tester la clarté de son argumentation en demandant une reformulation adaptée à un public donné.

Cette simulation renforce la dimension dialogique de l'écriture et s'inscrit dans la logique interactionnelle héritée de l'approche communicative. Elle favorise la prise de distance par rapport à son propre texte, condition essentielle du développement métadiscursif.

Analyse critique : l'outil soutient-il réellement la compétence discursive ?

La question centrale demeure celle de l'intériorisation des compétences mobilisées. Si l'IA améliore objectivement certains indicateurs de performance, cohérence, correction, richesse lexicale, cela ne signifie pas nécessairement un progrès équivalent de la compétence sous-jacente.

La distinction entre performance et compétence, héritée de la linguistique générative, conserve ici une pertinence analytique. L'IA peut augmenter la performance textuelle sans transformation durable des structures cognitives de l'apprenant.

Pour que l'outil soutienne effectivement la compétence discursive, plusieurs conditions apparaissent nécessaires :

- explicitation des critères de cohérence et d'adéquation ;
- comparaison entre version autonome et version assistée ;
- justification des choix retenus ;
- -évaluation du processus rédactionnel.

Dans cette perspective, l'IA ne remplace pas l'apprentissage de la compétence communicative, mais peut fonctionner comme révélateur et accélérateur, sous réserve d'un encadrement pédagogique structuré.

3. Hybridation raisonnée : scénarios pédagogiques

L'intégration de l'intelligence artificielle dans l'enseignement de la production écrite ne peut produire d'effets formatifs durables qu'à condition d'être inscrite dans une hybridation raisonnée. Il ne s'agit pas d'ajouter un outil technologique, mais de concevoir des scénarios pédagogiques cohérents avec les principes de l'approche actionnelle définie dans *le Cadre européen commun de référence pour les langues* et avec la conception de la compétence communicative issue des travaux de Dell Hymes (1972).

3.1.Rédaction guidée avec étapes obligatoires

Un premier scénario consiste à structurer la production écrite en phases successives, chacune explicitement définie :

- élaboration d'un plan argumentatif sans assistance ;
- rédaction d'un premier jet autonome ;
- identification personnelle des points problématiques ;
- consultation ciblée de l'IA pour clarification ou reformulation ;
- révision finale accompagnée d'un commentaire explicatif.

Cette segmentation favorise la prise de conscience des processus rédactionnels. Elle rejoint les modèles de l'écriture comme activité récursive (Flower & Hayes, 1981), où planification, textualisation et révision interagissent. L'IA intervient alors comme outil d'appui ponctuel et non comme substitut global à l'activité scripturale.

3.2.Comparaison entre version personnelle et version assistée

Un deuxième dispositif repose sur la confrontation systématique de deux versions :

- une production initiale rédigée sans assistance ;
- une version révisée avec l'aide de l'IA.

L'objectif n'est pas d'évaluer uniquement l'amélioration formelle, mais d'analyser les transformations opérées : complexité syntaxique accrue, enrichissement lexical, restructuration argumentative. Cette comparaison permet de distinguer performance immédiate et compétence internalisée.

Elle s'inscrit dans une logique de régulation formative telle que décrite par Philippe Perrenoud (1998), où l'évaluation soutient l'apprentissage plutôt qu'elle ne sanctionne un résultat. La mise en parallèle des versions favorise une appropriation consciente des modifications.

3.3.Analyse métacognitive des corrections proposées

L'un des risques majeurs de l'usage de l'IA réside dans l'acceptation passive des corrections. Pour éviter cet effet, il est nécessaire d'intégrer une dimension métacognitive explicite.

Chaque modification issue de l'IA peut faire l'objet d'une justification écrite :

- quelle règle grammaticale est mobilisée ?
- pourquoi la reformulation améliore-t-elle la cohérence ?
- quel changement de registre est observé ?

Cette démarche développe la compétence stratégique décrite par Canale et Swain (1980) et renforce l'autonomie. Elle rejoint les travaux sur l'auto-régulation en apprentissage, qui soulignent l'importance de la réflexion sur ses propres stratégies (Zimmerman, 2002).
L'IA devient ainsi support d'analyse plutôt que producteur final de texte.

3.4.Intégration dans une pédagogie par tâches

L'hybridation raisonnée suppose enfin l'inscription de l'IA dans une pédagogie par tâches conforme à la perspective actionnelle du CECRL. La production écrite doit répondre à une finalité claire : rédiger un article d'opinion, préparer une synthèse scientifique, élaborer un dossier argumentatif destiné à un public défini.

Dans ce cadre, l'IA peut être mobilisée pour :

- simuler un lecteur critique ;
- proposer des contre-arguments ;
- vérifier la cohérence d'un plan ;
- reformuler un passage peu clair.

L'activité conserve son ancrage social et pragmatique. La tâche demeure première ; l'outil reste secondaire. Cette hiérarchisation est essentielle pour maintenir la cohérence méthodologique héritée de l'approche actionnelle.

Alors,l'hybridation raisonnée repose sur trois principes :

- priorité à la production autonome initiale ;
- explicitation des transformations induites par l'IA ;
- évaluation centrée sur le processus.

Dans ces conditions, l'intelligence artificielle peut être intégrée comme médiation didactique cohérente avec les paradigmes communicatif et actionnel, sans compromettre le développement de la compétence discursive.

III. Ruptures et risques : dépendance, délégation cognitive et intégrité académique

1. Automatisation et réduction de l'effort cognitif

L'intégration de l'intelligence artificielle générative dans la production écrite soulève la question de la délégation cognitive. Si l'outil facilite la formulation, la structuration et la correction, il peut également réduire l'engagement intellectuel nécessaire à l'apprentissage. L'automatisation de certaines opérations scripturales modifie l'équilibre entre assistance et appropriation.

1.1. Externalisation de la planification

La planification constitue une étape centrale dans les modèles cognitifs de l'écriture (Flower & Hayes, 1981). Elle implique la définition d'objectifs, l'organisation hiérarchisée des idées et l'anticipation du destinataire. Lorsque l'IA génère un plan structuré à partir d'une simple consigne, cette phase stratégique peut être partiellement externalisée.

Ce déplacement comporte un risque : l'apprenant peut se contenter d'adopter une architecture argumentative proposée sans en comprendre la logique interne. La compétence discursive se trouve alors appuyée sur une structure exogène. La délégation répétée de cette étape affaiblit la capacité à organiser de manière autonome un raisonnement écrit.

1.2. Perte de maîtrise morphosyntaxique

Les systèmes d'IA offrent une correction grammaticale contextualisée et souvent pertinente. Toutefois, si l'apprenant accepte les reformulations sans analyse, la mémorisation des régularités morphosyntaxiques demeure superficielle.

L'erreur joue un rôle structurant dans l'acquisition. Elle signale une zone de tension entre compétence actuelle et compétence visée. Une correction automatique qui efface immédiatement l'erreur peut court-circuiter ce processus. La compétence grammaticale décrite par Canale et Swain (1980) risque alors de se transformer en simple dépendance à l'outil correctif.

Il ne s'agit pas d'affirmer que l'IA empêche l'apprentissage, mais de souligner que son usage non régulé peut limiter l'effort de traitement nécessaire à l'appropriation durable.

1.3. Uniformisation stylistique

Un autre effet possible concerne l'homogénéisation des productions. Les modèles génératifs tendent à produire des textes conformes à des normes discursives majoritaires. Cette standardisation peut réduire la diversité des voix, des structures argumentatives et des choix lexicaux.

Dans un contexte académique, cette uniformisation soulève une double question :

- comment préserver l'originalité stylistique des apprenants ;
- comment distinguer compétence personnelle et production assistée ?

La compétence sociolinguistique et pragmatique risque d'être partiellement déléguée à un modèle statistique dont les choix reflètent des moyennes plutôt que des singularités.

1.4. Réduction de la charge cognitive ou appauvrissement de l'apprentissage ?

Les travaux de John Sweller sur la théorie de la charge cognitive offrent un cadre d'analyse pertinent (Sweller, 1988 ; Sweller, Ayres & Kalyuga, 2011). Selon cette perspective, l'apprentissage dépend d'un équilibre entre charge intrinsèque, charge extrinsèque et charge pertinente.

L'IA peut réduire la charge extrinsèque en simplifiant certaines opérations techniques. Toutefois, si elle diminue également la charge pertinente, c'est-à-dire l'effort mental directement lié à la construction des schémas cognitifs, l'effet sur l'apprentissage peut devenir négatif.

La question n'est donc pas uniquement quantitative, mais qualitative : l'outil libère-t-il des ressources pour des opérations plus complexes ? ou substitue-t-il des processus essentiels à l'appropriation linguistique ?

Cette tension marque une rupture par rapport aux paradigmes précédents. Là où la méthode communicative et l'approche actionnelle plaçaient l'activité langagière au centre, l'IA introduit la possibilité d'une production linguistique partiellement automatisée.

L'enjeu didactique consiste dès lors à maintenir un niveau d'engagement cognitif suffisant pour garantir le développement effectif de la compétence communicative et discursive.

2. Question de l'autonomie

L'intégration de l'IA dans la production écrite soulève des interrogations fondamentales sur l'autonomie de l'apprenant. Si l'outil peut soutenir la réflexion et la correction, il existe un risque de dépendance cognitive et d'affaiblissement des compétences stratégiques.

2.1.Autonomie réelle ou autonomie assistée ?

L'autonomie dans l'apprentissage des langues peut être définie comme la capacité à planifier, réguler et évaluer sa production sans intervention externe (Holec, 1981). L'usage de l'IA introduit une forme d'autonomie assistée : l'apprenant reste acteur, mais certaines décisions sont externalisées au système algorithmique.

Cette assistance peut avoir des effets positifs si elle permet à l'apprenant de se concentrer sur des opérations de haut niveau, telles que l'argumentation ou la cohérence textuelle (Stockwell, 2012). Cependant, lorsque l'IA fournit systématiquement la formulation, la structure et le lexique, la frontière entre autonomie réelle et dépendance devient floue. L'appropriation des règles linguistiques et des stratégies discursives peut alors être superficielle.

2.2.Compétence stratégique affaiblie ?

Selon Canale et Swain (1980), la compétence stratégique permet de compenser les lacunes, de reformuler, de clarifier et de maintenir l'interaction. L'IA peut agir comme partenaire stratégique, proposant des solutions à des difficultés. Mais si l'apprenant se limite à accepter les suggestions sans analyser les choix, la compétence stratégique se trouve affaiblie.

La conséquence est double : d'une part, l'apprenant produit un texte « correct » ; d'autre part, il ne développe pas la capacité à identifier et résoudre ses propres problèmes linguistiques. L'outil devient alors un substitut au raisonnement métacognitif, ce qui peut limiter la progression autonome à long terme.

2.3.Redéfinition du rôle de l'erreur dans l'apprentissage

La théorie socioconstructiviste souligne l'importance de l'erreur comme signal d'apprentissage (Vygotski, 1934/1997 ; Swain, 1985). L'IA, en corrigeant immédiatement, peut réduire l'exposition de l'apprenant à l'erreur productive.

Cette dynamique nécessite une reconfiguration pédagogique : l'enseignant peut demander à l'apprenant d'identifier et de justifier les corrections proposées, transformant l'erreur en objet de réflexion. L'objectif est de maintenir la fonction formative de l'erreur tout en tirant parti de la médiation algorithmique.

3. Éthique et intégrité scientifique

L'usage de l'IA génère des questions éthiques et de responsabilité, particulièrement dans un contexte académique où la production écrite constitue un objet d'évaluation officielle.

3.1.Plagiat algorithmique

La production de textes par l'IA soulève la problématique du plagiat : reproduire, modifier ou paraphraser le contenu généré sans mention explicite peut constituer une violation des normes académiques. Le risque ne se limite pas à la reproduction textuelle : l'IA peut également proposer des idées ou des structures argumentatives, soulevant la question de la paternité intellectuelle.

Les institutions doivent définir des critères clairs pour distinguer assistance et substitution, conformément aux principes d'intégrité scientifique (Bretag, 2016).

3.2.Traçabilité des productions

Pour garantir la transparence, la traçabilité des productions assistées par IA devient essentielle. Cela peut passer par la conservation des versions successives, l'annotation des interventions de l'outil et la documentation des choix effectués par l'apprenant.

Cette traçabilité permet d'identifier les apports humains et algorithmique, de soutenir l'évaluation formative et de prévenir les usages abusifs. Elle correspond à une extension numérique du suivi pédagogique déjà pratiqué dans les dispositifs hybrides (Beatty, 2019).

3.3.Responsabilité institutionnelle

L'intégration de l'IA engage la responsabilité des établissements d'enseignement supérieur. Il s'agit de :

- former enseignants et apprenants à un usage raisonné ;
- élaborer des politiques claires d'intégrité académique ;
- mettre en place des dispositifs d'évaluation adaptés à l'usage d'outils algorithmiques.

La réflexion éthique ne se limite pas à la sanction du plagiat, mais inclut la conception de scénarios pédagogiques garantissant le développement effectif des compétences et la protection de l'autonomie de l'apprenant.

IV. Proposition d'un modèle didactique régulé

L'objectif est de concevoir un modèle permettant d'intégrer l'IA dans la production écrite sans compromettre l'autonomie de l'apprenant ni la qualité de l'apprentissage. Ce modèle repose sur trois axes : principes directeurs, dispositif expérimental et réflexion critique.

1. Principes directeurs

Transparence de l'usage : L'apprenant doit savoir à quel moment et pour quelles fonctions il peut recourir à l'IA. Dans la classe de FLE, cela peut se traduire par des consignes explicites telles que :

« Utilisez l'IA uniquement pour proposer trois reformulations possibles d'une phrase complexe. »

« Comparez vos choix lexicaux avec ceux suggérés par l'outil et justifiez votre décision dans un court commentaire. »

Cette transparence permet d'éviter la dépendance passive et de rendre l'apprenant conscient de ses propres décisions.

Intégration explicite dans les consignes : Chaque activité intégrant l'IA doit préciser le rôle de l'outil. Par exemple, pour un exercice de rédaction :

Étape 1 : Rédigez un paragraphe introductif sans assistance.

Étape 2 : Utilisez l'IA pour suggérer des alternatives lexicales ou syntaxiques.

Étape 3 : Commentez chaque suggestion et décidez si vous l'intégrez dans votre texte final.

Évaluation du processus, non seulement du produit : L'évaluation ne doit pas se limiter à la qualité finale du texte, mais prendre en compte l'engagement de l'apprenant dans la régulation de son écriture. Les enseignants peuvent attribuer des points pour :

- justification des choix ;
- réflexion sur les modifications acceptées ou rejetées ;
- progression observée entre le premier jet et la version finale.

2. Dispositif expérimental possible

Pour tester l'efficacité d'une intégration régulée de l'IA, un dispositif expérimental simple peut être mis en place dans une classe de FLE :

Groupe témoin : Apprenants rédigent une production écrite traditionnelle, sans IA.
Groupe expérimental : Apprenants utilisent un assistant IA selon les règles explicites définies ci-dessus.

Analyse comparative :
Complexité syntaxique : utilisation de subordonnées, variété des structures.
Cohérence textuelle : progression logique, liens entre idées.
Autonomie rédactionnelle : capacité à intégrer ou rejeter les suggestions de l'IA de manière réfléchie.
Exemple concret en classe :
Sujet : « Décrivez votre ville idéale ».
Étape 1 : Rédaction du paragraphe introductif.
Étape 2 : L'IA propose trois reformulations pour certaines phrases, et des synonymes pour les adjectifs.
Étape 3 : Les étudiants annotent chaque suggestion avec des commentaires tels que : « Je choisis cette formulation car elle est plus précise » ou « Je préfère mon expression initiale pour conserver le style familier ».
Les productions sont ensuite comparées, et l'enseignant peut observer si le recours à l'IA a permis une amélioration de la cohérence et du lexique, tout en maintenant l'autonomie.

3. Vers une didactique critique de l'IA

L'intégration de l'IA ne se limite pas à la pratique en classe ; elle implique une réflexion critique et une formation continue.

Formation des enseignants : Comprendre les limites et potentialités de l'IA, savoir guider les élèves, définir des tâches appropriées et évaluer le processus. Par exemple, un professeur de FLE peut organiser des ateliers où l'IA est utilisée pour la reformulation et la révision, puis discuter collectivement des choix effectués.

Littératie numérique : Les étudiants doivent acquérir des compétences pour analyser les suggestions de l'IA, détecter les erreurs éventuelles et évaluer la pertinence des propositions selon le contexte.

Développement de la réflexivité étudiante : L'objectif est de faire réfléchir l'apprenant sur son processus d'écriture, sur la manière dont l'IA influence ses choix et sur les stratégies qu'il mobilise pour conserver son autonomie. Des activités métacognitives peuvent être intégrées, comme la rédaction d'un journal réflexif après chaque exercice assisté par IA.

Conclusion

L'évolution des paradigmes en didactique des langues, depuis la méthode communicative jusqu'à l'hybridation pédagogique, met en lumière la tension permanente entre interaction, autonomie et structuration des savoirs. L'introduction de l'intelligence artificielle

dans la production écrite s'inscrit dans cette continuité, offrant des outils puissants pour soutenir l'apprentissage, enrichir le lexique, structurer le discours et simuler des interactions.

Cependant, l'IA n'est pas un simple prolongement neutre des dispositifs existants. Elle introduit des risques de dépendance cognitive, d'uniformisation stylistique et de délégation excessive des processus réflexifs. Ces ruptures nécessitent une réflexion éthique et pédagogique, et imposent une régulation consciente de son usage. L'autonomie de l'apprenant, la valeur formative de l'erreur et la responsabilité institutionnelle deviennent des axes incontournables pour intégrer l'IA sans compromettre le développement effectif des compétences.

Le modèle didactique régulé proposé illustre une voie possible : transparence de l'usage, intégration explicite dans les consignes, évaluation centrée sur le processus et développement de la réflexivité métacognitive. L'expérimentation pédagogique dans des classes de FLE permet d'observer concrètement l'impact de l'IA sur la complexité syntaxique, la cohérence textuelle et l'autonomie rédactionnelle. Elle met en évidence que l'IA peut être un révélateur et un accélérateur d'apprentissage, à condition que sa médiation soit toujours accompagnée d'un questionnement critique et guidé par des objectifs pédagogiques clairs.

Cette réflexion ouvre de nouvelles perspectives : comment concevoir des outils algorithmiques qui respectent la singularité cognitive de chaque apprenant ? Comment développer des dispositifs hybrides où l'IA ne remplace pas la pensée, mais la stimule ? Comment articuler littératie numérique et compétence langagière pour préparer les étudiants à un monde où les technologies intelligentes deviennent omniprésentes ?

L'avenir de la didactique des langues modernes pourrait se jouer à l'intersection de l'innovation technologique et de la pédagogie critique. La question n'est plus de savoir si l'IA sera utilisée, mais comment elle sera intégrée pour renforcer, et non substituer, la capacité des apprenants à penser, créer et communiquer. La recherche didactique continue devra expérimenter, documenter et analyser ces dispositifs pour éclairer un usage raisonné et responsable de l'intelligence artificielle dans l'enseignement des langues.

BIBLIOGRAPHY :

1. Abduraximova, Madina (2024). « L'apport de l'intelligence artificielle dans l'enseignement du français langue étrangère ». International Journal of Innovative Research in Education, 8(2), 45-58.
2. Beacco, Jean-Claude (2010). La didactique de la grammaire dans l'enseignement du français et des langues. Paris : Didier.
3. Besse, Henri (1985). Méthodes et pratiques des manuels de langue. Paris : Didier.
4. Canale, Michael (1983). « From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy ». In Jack C. Richards and Richard W. Schmidt (eds.), Language and Communication. London : Longman, 2-27.
5. Canale, Michael, and Merrill Swain (1980). « Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing ». Applied Linguistics, 1(1), 1-47.
6. Chapelle, Carol A. (2001). Computer Applications in Second Language Acquisition. Cambridge : Cambridge University Press.
7. Collin, Simon, and Thierry Karsenti (2023). Le numérique et l'éducation : enjeux et perspectives. Québec : Presses de l'Université du Québec.
8. Conseil de l'Europe (2001). Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Paris : Didier.
9. Coste, Daniel, Danièle Moore, and Geneviève Zarate (2009). Compétence plurilingue et pluriculturelle. Strasbourg : Conseil de l'Europe.
10. Develotte, Christine, Nicolas Guichon, and Richard Kern (2021). Le numérique et l'apprentissage des langues. Paris : Didier.
11. Elmadhi, Adil, and Raffaele Romano (2026). De la théorie à la praxis : vers une didactique des langues renouvelée par l'intelligence artificielle. Paris : CLE International.
12. Flower, Linda, and John R. Hayes (1981). « A Cognitive Process Theory of Writing ». College Composition and Communication, 32(4), 365-387.
13. Guichon, Nicolas (2012). Vers l'intégration des TIC dans l'enseignement des langues. Paris : Didier.
14. Guichon, Nicolas (2022). Vers l'hybridation des dispositifs en didactique des langues. Lyon : ENS Éditions.
15. Holmes, Wayne, Maya Bialik, and Charles Fadel (2019). Artificial Intelligence in Education. Boston : Center for Curriculum Redesign.
16. Hymes, Dell (1972). « On Communicative Competence ». In John Pride and Janet Holmes (eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth : Penguin, 269-293.
17. Luckin, Rose (2018). Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. London : UCL Institute of Education Press.
18. Martinez, Pierre (2025). « L'intelligence artificielle et les méthodologies d'enseignement des langues ». ALSIC – Apprentissage des langues et systèmes d'information et de communication, 28(1), 1-15.
19. Puren, Christian (2014). La perspective actionnelle et l'approche par les tâches. Paris : CLE International.
20. Puren, Christian (2025). « Artificial Intelligence in Language-Culture Classrooms: Serving a Comprehensive Didactic Project ». Revue internationale de didactique des langues et cultures, 12(1), 45-62.
21. Romero, Margarida, Laurent Heiser, and Alexandre Lepage (2023). Enseigner et apprendre à l'ère de l'intelligence artificielle. Montréal : Presses de l'Université du Québec.

22. Schlemminger, Gérald, and Nathalie Gettliffe (2025). Intelligence artificielle générative et enseignement du FLE. Strasbourg : Presses Universitaires de Strasbourg.
23. Stockwell, Glenn (2012). Computer-Assisted Language Learning: Diversity in Research and Practice. Cambridge : Cambridge University Press.
24. Swain, Merrill (1985). « Communicative Competence: Some Roles of Comprehensible Input and Comprehensible Output ». In Susan Gass and Carolyn Madden (eds.), Input in Second Language Acquisition. Rowley : Newbury House, 235-253.
25. Sweller, John (1988). « Cognitive Load During Problem Solving ». Cognitive Science, 12(2), 257-285.
26. Sweller, John, Paul Ayres, and Slava Kalyuga (2011). Cognitive Load Theory. New York : Springer.
27. Toader, Mădălina. Techniques de communication écrite au niveau universitaire. Quelques stratégies pour entraîner les étudiants à développer leur habileté à résumer. (2020). Crossing Boundaries in Culture and Communication, vol. 11, Editura ProUniversitaria
28. Toader, Mădălina, Le français en douceur : vers une nouvelle méthode d'apprentissage du FLE, 2021, JRLS / International Romanian Humanities Journal.
29. Toader, Mădălina, Developing Intercultural Skills Through Philosophical Texts in FLE, 2020, Association Alpha, JRLS.
30. Toader, Mădălina. Révolutionner l'apprentissage du français: la puissance des outils numériques dans la création d'un environnement de classe dynamique (2023), Crossing Boundaries in Culture and Communication, vol. 14, Editura ProUniversitaria
31. Vygotski, Lev (1997). Pensée et langage. Paris : La Dispute. (Original work published 1934).
32. Zimmerman, Barry J. (2002). « Becoming a Self-Regulated Learner ». Theory Into Practice, 41(2), 64-70.

STUDY ON EMOTIONAL DEVELOPMENT FOR THE WELL-BEING IN SCHOOL OF PUPILS FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Mariana Batog1,
Research Scientist, Institute for Research, Innovation and Technology Transfer, State Pedagogical University "Ion Creanga" Chişinău, Republic Of Moldova

Abstract: *The article presents the results of a study conducted in educational institutions of the Republic Of Moldova on a sample of pupils of preadolescent and adolescent age. The subjects of the study were pupils from different regions of the country, both from urban and rural areas. Pupils responded to the questionnaire items online anonymously. The purpose of the study was to identify and analyze the perception and opinion of the pupils from the national context regarding their emotional development for the well-being in school and to establish the problems they encounter in this regard.*

Thus, it was established that violence in society, economic crisis, abuse in the online environment are in the opinion of students, the biggest social problems that influence the emotional development for the students ' well-being in school. And school stress is in the opinion of students the major problem in the emotional development of students. Most students have confirmed that they frequently or periodically need psychological support in school

Keywords: *emotional development; well-being; visions of students; questionnaire; psychological support.*

Aspecte conceptuale.

Promovarea stării de bine și a echilibrului emoțional în cadrul procesului educațional constituie unul dintre obiectivele principale ale activității psihologului în instituțiile de învățământ general. **Starea de bine** în școală reprezintă un construct complex care depinde de mai mulți factori, implicând sănătatea emoțională și psihologică a elevilor, mediul educațional și relațiile interpersonale. Psihologul american M. Seligman susține, că starea de bine este un construct multidimensional, ce include cinci componente esențiale: emoții pozitive, implicare, relații pozitive, sens și realizări (apud Cerlat R., 2025, p.115). Este de apreciat rolul dimensiunii afective în general, al emoțiilor pozitive și al dezvoltării emoționale a personalității pentru crearea, menținerea și promovarea stării de bine în mediul educațional. Dezvoltarea emoțională se conturează ca fiind o componentă și o condiție importantă al stării de bine în școală, or și pentru realizarea de sine.

Conform *Regulamentului privind organizarea și desfășurarea activității psihologului în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic* misiunea activității psihologului în instituțiile de învățământ este de a promova sănătatea mintală a copiilor/elevilor, de a susține dezvoltarea lor personală armonioasă, de a preveni dificultățile de adaptare școlară și socială și de a facilita învățarea conform potențialului propriu, contribuind totodată la dezvoltarea abilităților socio-emoționale a elevilor (Regulament, 2025, p.3).

Dezvoltarea emoțională reprezintă valorificarea potențialului afectiv al elevilor reflectat în competențe sociale aplicabile practic (Sanda O., 2024). Dezvoltarea adaptativă a emoțiilor este legată de bunăstarea copilului, în timp ce dificultățile în reglarea emoțiilor sunt asociate cu schimbări de dispoziție și probleme de comportament.

Problematica dezvoltării emoționale a elevilor în cadru național a fost studiată de către cercetători și personalități notorii, precum: Ig. Racu – investighează problema utilizării tehnologiilor digitale asupra dezvoltării emoționale la preadolescenți (Racu Ig., 2025, p.

[1] Articolul a fost realizat în cadrul subprogramului de cercetare științifică *„Mecanisme psihologice de promovare a stării de bine în sistemul educațional”*. Codul subprogramului: 040112.

194);V. Olărescu – pune în evidență și analizează aspecte importante ale emoțiilor elevilor cu intelectul de limită (Olărescu V., 2023, p.216); T. Potâng – demonstrează influența curriculumului școlar asupra dezvoltării socio-emoționale a elevilor în viziunea profesorilor (Potâng T., 2025, p. 229); D. Ștefăneț, A. Lașcu – cercetează problema dezvoltării emoționale la adolescenți (Ștefăneț D., 2024, p. 5); T. Șova, A. Parea – abordează subiectul dezvoltării emoționale a elevilor claselor primare (Șova T., 2020, p. 7) etc.

Metodologie și rezultate.

În perioada 25 noiembrie - 12 decembrie 2025 a fost promovat *Chestionarul destinat elevilor privind dezvoltarea emoțională pentru starea de bine*. Instrumentul a fost administrat în diferite instituții educaționale din Republica Moldova (gimnaziu, liceu).

La cercetare a participat un eșantion de elevi din toate regiunile țării: zona centru zona de nord și zona de sud. Printre localitățile în care a fost promovat chestionarul se regăsesc: Florești (Ghindești), Rezina (Peciște), Drochia, Soroca (Căinarii Vechi), mun. Chișinău (Ghidighici), Râșcani, Anenii Noi (Floreni), Căușeni (Taraclia), or. Chișinău, Fălești, Cahul (Slobozia Mare), etc.

Scopul studiului: stabilirea și analiza percepției și opiniei elevilor preadolescenți și adolescenți din școlile din Republica Moldova cu privire la dezvoltarea emoțională pentru starea de bine în mediul educațional și determinarea problemelor ce le întâmpină în acest sens. Eșantionul de cercetare a constituit 366 elevi. Persoanele chestionate au vârste cuprinse între 12 și 19 ani. Chestionarul conține 18 itemi cu variante de răspuns, dintre care 5 itemi permit culegerea datelor demografice. Chestionarul a fost realizat în format on-line, utilizând instrumentul digital *Google Forms*. Instrumentul de cercetare a fost construit astfel, încât să permită și respecte confidențialitatea subiecților.

Cea mai mare rată de participare a fost în zona de centru (47,5%), urmată de zona de nord (30,6%). Cea mai mică rată de participare a fost în zona de sud (22,1%). Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 1*.

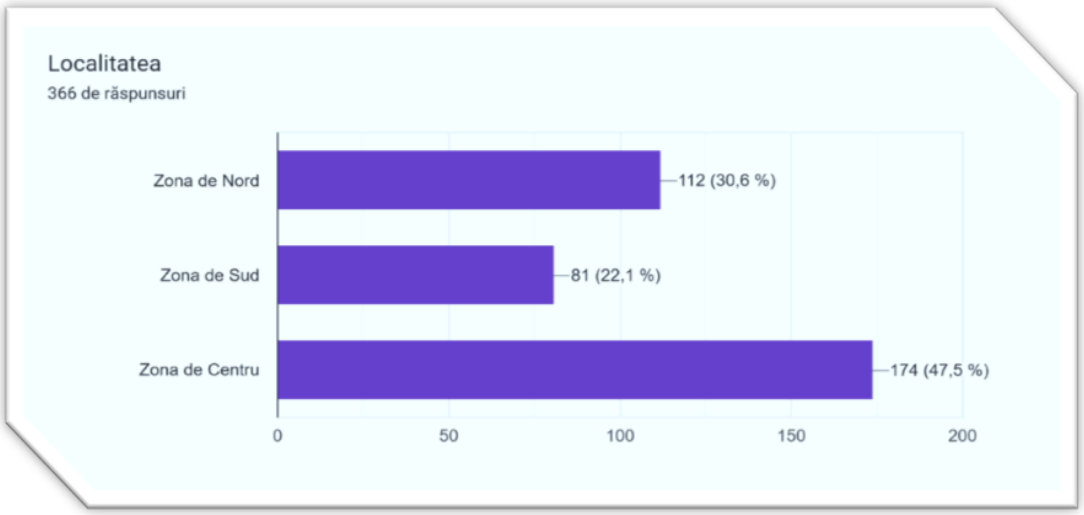

Figura 1. Distribuirea datelor procentuale în funcție de localitate

Majoritatea subiecților care au participat la investigație, studiază în mediul rural (66,1%), fiind urmați într-un număr mai mic de subiecții ce studiază în instituțiile educaționale din mediul urban (34,7%). Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 2*.

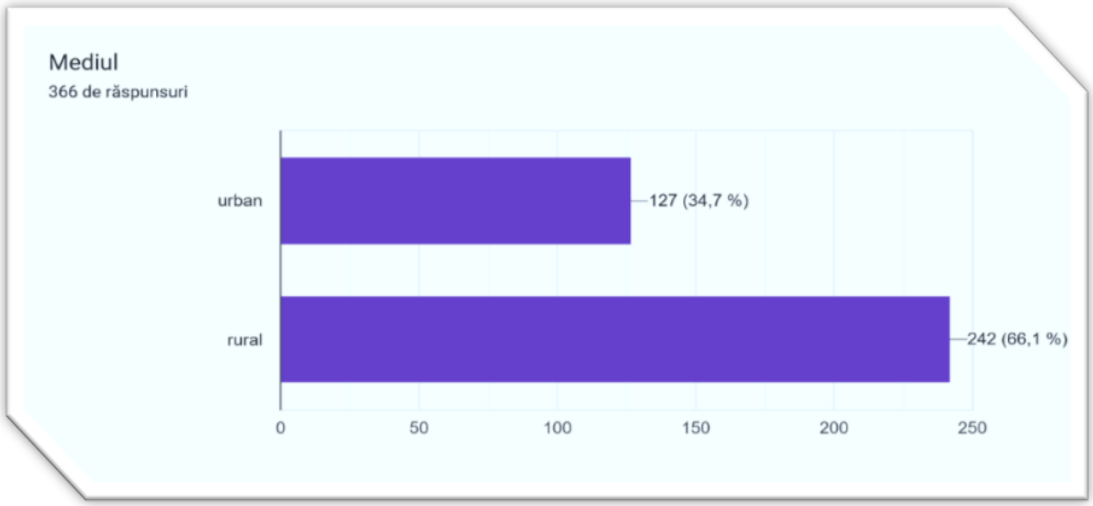

Figura 2. Distribuirea datelor procentuale în funcție de mediu

La cercetare au participat subiecți atât de genul feminin, cât și subiecți de gen masculin. Subiecții de gen feminin (72%) constituie o rată mai mare, decât subiecții de gen masculin (28 %) din componența eșantionului de cercetare. Datele sunt prezentate în formă grafică în *Figura 3.*

Aproximativ 49 % dintre elevi studiază în liceile din țară, iar 51% dintre elevi studiază în gimnazii, din diferite regiuni ale Republicii Moldova.

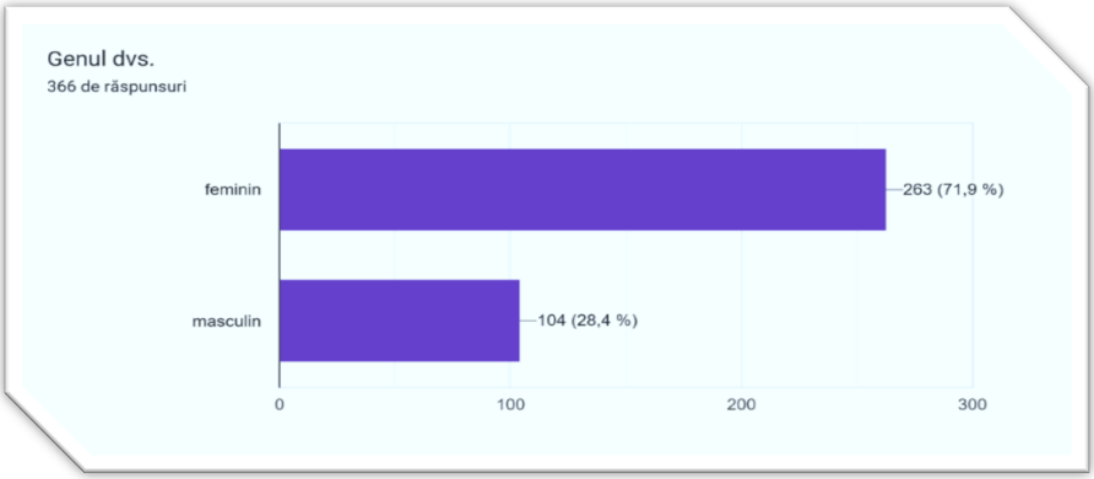

Figura 3. Distribuirea datelor procentuale în funcție de gen

Elevii percep sintagma de *stare de bine în școală* în mod diferit și la ei se asociază mai frecvent cu următoarele idei, precum: confort, prietenie, respect, siguranță, fericire, înțelegere, emoții pozitive, încredere, liniște, susținere, comunicare, responsabilitate, bunăstare, motivație, condiții bune, căldură, aer curat, hrană, curățenie, disciplină, cunoștințe, învățare, bună dispoziție, colegi, implicare, egalitate, curiozitate, interes, colectiv plăcut, profesori buni, obligații, profesori, exprimare liberă, răbdare, calm, note bune, studii, armonie, pace, bucurie, no bullying, amabilitate, libertate, cooperare, empatie, acceptare, toleranță, relaxare etc.

Cele mai mari probleme din societate, care influențează dezvoltarea emoțională pentru starea de bine în școală, în opinia elevilor sunt următoarele:

- violența în societate – 34,8% dintre elevi,
- criza economică – 31,8% dintre elevi,
- abuzul în mediul online – 32,6% dintre elevi,

- utilizarea în exces a tehnologiilor informaționale – 25,2% dintre elevi.

Fiind urmate în rată mai mică și de alte probleme sociale, cum ar fi: migrația (17,5%), sărăcia (16,1%), numărul mare de accidente rutiere (15,3%), pandemia (14,2%), problemele familiale (17,2%); nici una, nimic (7%) În rate mai mici au fost sesizate de către elevi așa probleme, precum: violența în familie (4,6%), divorțul părinților (4,6%), bullying (2%) etc.

La rubrica *alte probleme* elevii au expus așa variante, precum: disciplina în clasă, luarea în derâdere, presiunea și așteptările mari, problemele în clasă cu colegii, conflicte între elevi, tristețea, stresul, singurătatea, problemele în școală, multe teme pentru acasă, probleme de somn și identitate, unele probleme personale, nedreptatea, starea de bine, profesorii, oboseala emoțională, supra oboseală, limita de materii folositoare și interesante etc.

Este de remarcat, viziunea elevilor privind nevoia de solicitare a asistenței psihologice în școală. Astfel, elevii de gimnaziu și liceu au menționat faptul că:

- ✓ au nevoie de suport psihologic pentru a soluționa problemele de ordin emoțional – 56,6% dintre elevi;
- ✓ periodic au nevoie de suport psihologic – 37,2% dintre elevi;
- ✓ nu au nevoie de suport psihologic pentru a soluționa problemele de ordin emoțional – 9% dintre elevi.

Printre *alte variante de răspuns* se regăsesc următoarele: este nevoie mare; depinde de situație etc. Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 4*.

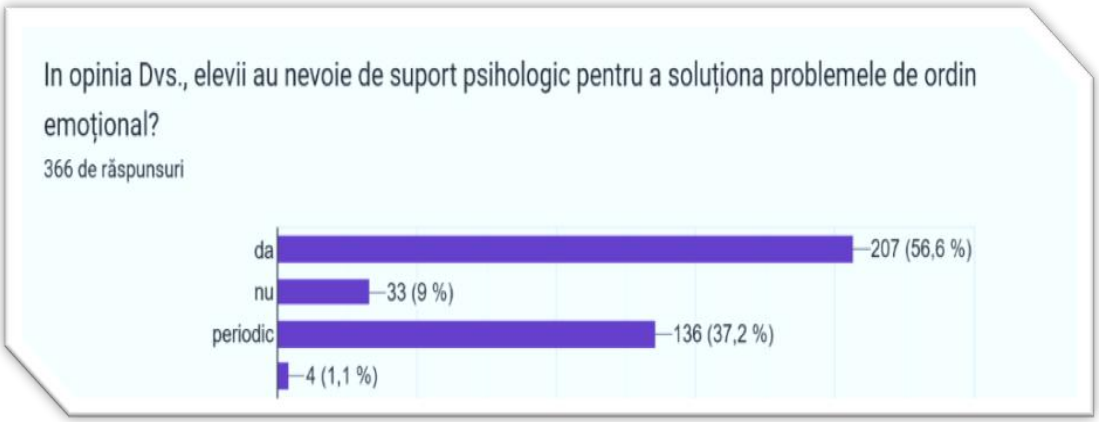

Figura 4. Percepții ale elevilor vizând nevoia de suport psihologic

În ultima perioadă, *au apelat la suport psihologic* din partea unui specialist psiholog, pentru a menține starea de bine emoțională sau a soluționa unele dificultăți emoționale doar 9,8% dintre elevi, *nu au apelat la suport psihologic* – 51,6% dintre elevi, *niciodată nu au apelat* la suport psihologic – 36,3% dintre elevii de gimnaziu și liceu din Republică.

Alte variante de răspuns ale elevilor, în acest context, obținute în rate mai mici sunt: nu, dar doresc; uneori; nu - îmi este frică de a fi judecat, dar doresc; poate aș încerca; tare demult; mulțumesc la o profesoară din liceu; nu am nevoie, etc. Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 5*.

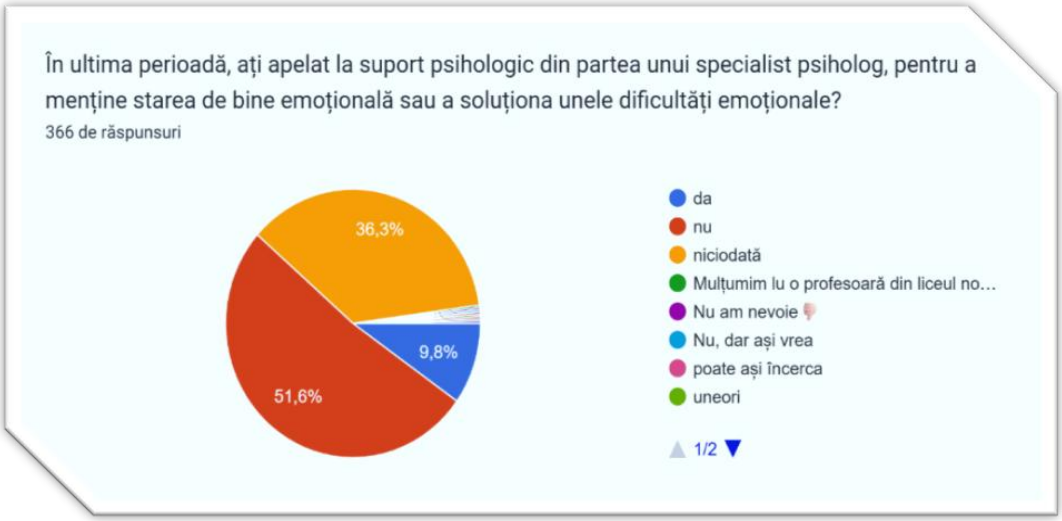

Figura 5. Opinii ale elevilor privind solicitarea suportului psihologic

La întrebarea, unde au apelat pentru a primi suport psihologic în scopul asigurării bunăstării lor emoționale, subiecții care au participat la chestionare au prezentat diverse răspunsuri:

- au apelat pentru a primi suport psihologic la psihologul școlar din instituție – 26,3% dintre elevi;
- au apelat la cabinet psihologic particular – 10, 4% dintre elevi;
- au primit consiliere psihologică online – 9,6% dintre elevi;
- au apelat la un centru psihologic – 6,8 % dintre elevi;
- au apelat la familie, rude – 3,9% dintre elevi;
- au apelat la prieteni – 0,9% dintre elevi;
- au apelat la diriginte – 0,6% dintre elevi;
- au apelat la internet, ChatGPT – 0,6% dintre elevi;
- nu au apelat – 27,3% dintre elevi;
- nu au avut nevoie – 2,4 % dintre elevi etc.

Elevii consideră în cea mai mare parte (39,4%) că doar *uneori* cadrele didactice, îi încurajează să vorbească despre stările și problemele lor emoționale; *frecvent* îi încurajează să vorbească despre stările și problemele lor emoționale – consideră 24,4% dintre elevi; *rar* cadrele didactice îi încurajează să vorbească despre stările și problemele lor emoționale – consideră 23,3% dintre elevi; *niciodată* nu îi încurajează să vorbească despre stările și problemele lor emoționale – consideră 12, 3% dintre elevi; *nu au nevoie* – consideră 0,3% dintre elevi; *dacă am probleme există părinți* – consideră 0,3% dintre elevi.
Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 6*.

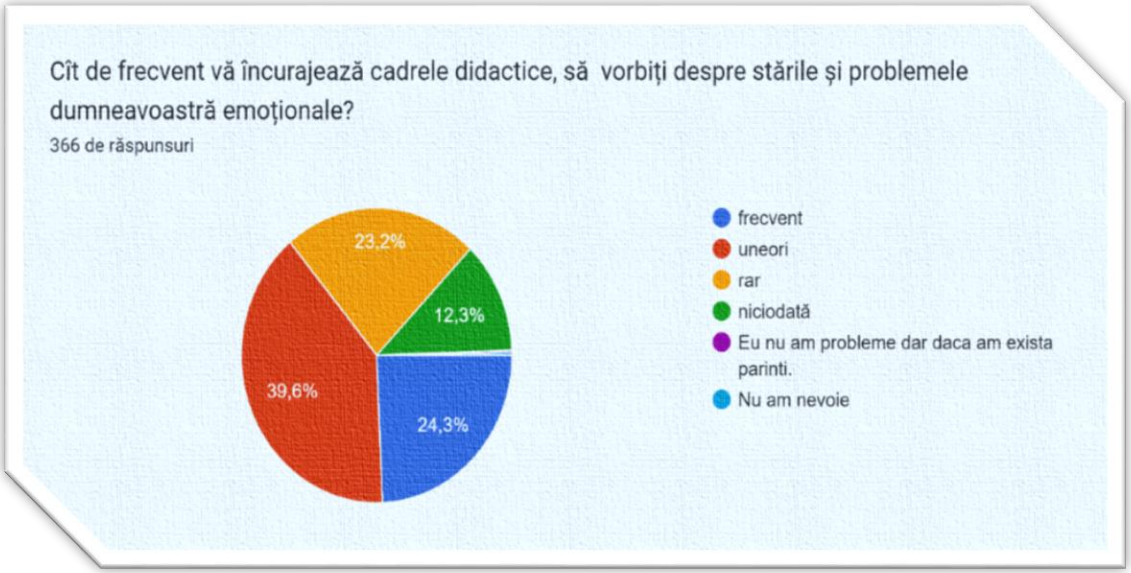

Figura 6. Considerente ale elevilor privind atitudinea cadrelor didactice

Printre cele mai frecvente probleme emoționale pe care le trăiesc elevii de gimnaziu și liceu în ultima perioadă și constituie impedimente pentru starea lor de bine în școală, au fost expuse următoarele:

- stresul școlar – 55,9% dintre elevi;
- neliniște, anxietate – 34% dintre elevi;
- dezamăgire – 30,4% dintre elevi;
- frică – 27,1% dintre elevi;
- furie – 23% dintre elevi;
- stări depresive – 19,7% dintre elevi;
- crize emoționale – 18,4% dintre elevi;
- singurătate – 17,5% dintre elevi;
- nefericire – 16,7% dintre elevi;
- timiditate – 16,2% dintre elevi;
- stres social – 14% dintre elevi.

Printre *alte probleme* emoționale au fost menționate: atitudinea negativă a unor cadre didactice, integrarea în grupul de prieteni, lipsa de timp, indiferența, frica de a nu primi nota 2, frica de a încerca ceva nou etc. Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 7*.

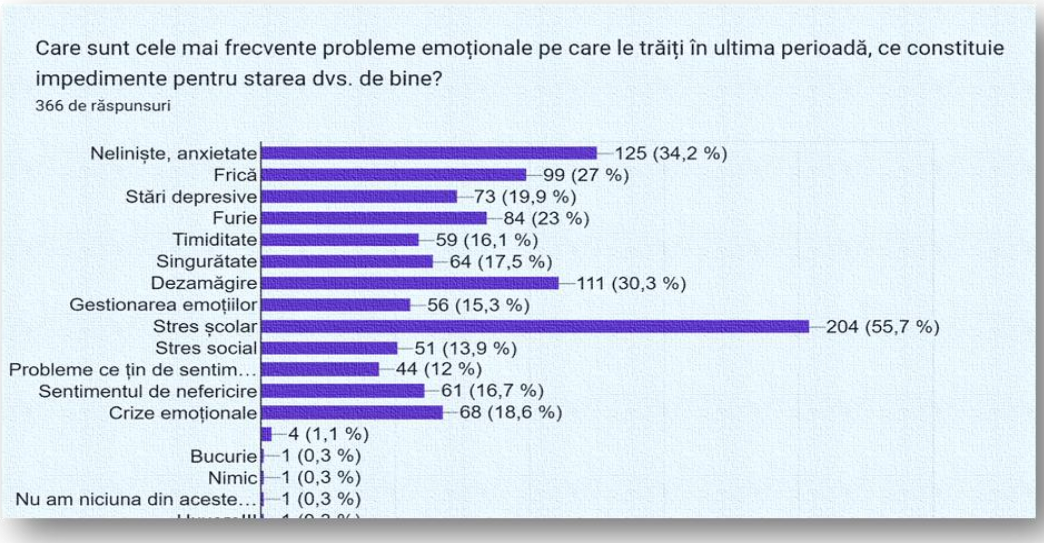

Figura 7. Tipuri de probleme emoționale trăite de către elevi

Varii studii realizate în cadrul Laboratorului „Asistență psihologică în educație" (UPSC) evidențiază și opinia cadrelor didactice privind frecvența problemelor în dezvoltarea emoțională a elevilor ce constituie impedimente pentru starea de bine în școală. În această ordine de idei, cadrele didactice menționează la elevii din clasele gimnaziale manifestă următoarele probleme în dezvoltarea emoțională, precum: lipsa sprijinului emoțional din partea părinților (47,3%); gestionarea emoțiilor (34,8%); crizele emoționale (33,9%); dezamăgirea (32,1%) și alte probleme de acest ordin (Batog M., 2025, p.749). Stresul școlar este menționat de către cadrele didactice pe poziții mai joase, cu frecvența de 18,8%, decât opinia elevilor.

De asemenea, cadrele didactice enumeră un șir de probleme emoționale ce predomină la adolescenți, precum: gestionarea emoțiilor (39,3%); crizele emoționale (36,6%); dezamăgirea (34,8%). În rate mai mici, cadrele didactice au menționat următoarele probleme în dezvoltarea emoțională a elevilor din clasele liceale, precum: stările depresive (26,8%); sentimentul singurătății (26,8%); anxietatea (22,3%); stresul școlar (21,4%); lipsa sprijinului emoțional din partea părinților (20,5%); stresul social (18,8%) etc.

Ponind de la ideile expuse anterior constatăm, că există diferențe dintre opinia elevilor și a cadrelor didactice. Stresul școlar în opinia cadrelor didactice nu se plasează pe primele poziții în lista problemelor în dezvoltarea emoțională a elevilor, spre deosebire de opinia elevilor. Elevii de gimnaziu și liceu consideră problema **stresului școlar** ca fiind una din cele mai importante și frecvente impedimente pentru starea de bine. Elevii și cadrele didactice au păreri identice referitor la problema ce se referă la **dezamăgirea** elevilor, care se plasează la ambii subiecți aproximativ cu același procentaj, pe locul trei, în graficul prezentat.

Totodată, elevii au menționat stările emoționale pe care le trăiesc mai frecvent, în urma comunicării cu cadrele didactice. În cea mai mare rată, elevii au punctat că experimentează stări emoționale pozitive (59% dintre elevi) în urma comunicării cu cadrele didactice., fiind urmate de stări emoționale satisfăcătoare (30,2% dintre elevi), stări emoționale negative (8,5% dintre elevi), stări emoționale neutre (2,3% dintre elevi). Printre *alte variante de răspuns,* expuse de către elevi în rată mai mică se regăsesc următoarele: stări confuze, acceptabile, indiferență, neînțelegere, când și cum, dependența de profesor, așa și așa, bipolare, etc.
Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 8.*

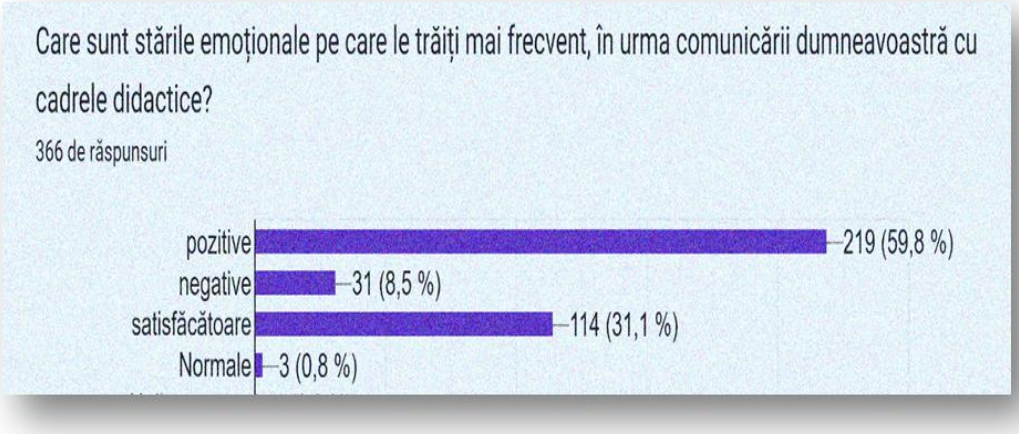

Figura 8. Opinii ale elevilor privind comunicarea cu cadrele didactice

La întrebarea, care este impactul dezvoltării emoționale a cadrelor didactice și manageriale asupra dezvoltării emoționale a elevilor și a stării de bine în școală, am obținut răspunsuri variate. Un impact de 50% – a fost selectat de 39,3% dintre elevi; un impact de 75% – a fost ales de 29,2% dintre elevi; un impact de 100% – a fost punctat de 12,6% dintre elevi; un impact de 25% – a fost selectat de 11,5% dintre elevi; mai puțin decât 25% – consideră 4,1% elevi; nu au nici un impact – susțin 8,5% dintre elevi.

Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 9*.

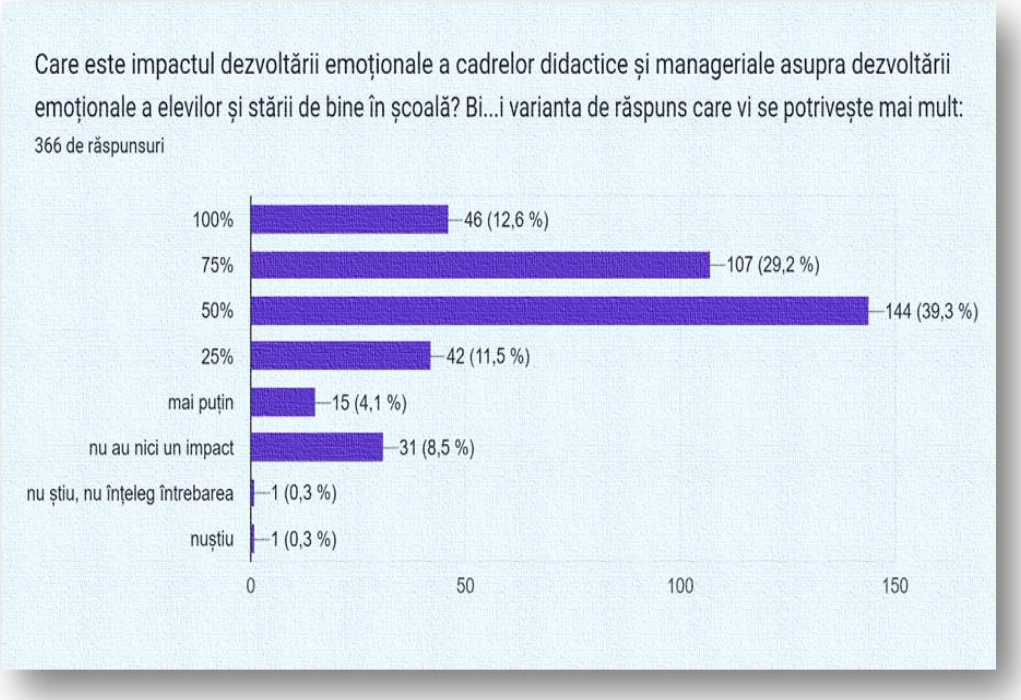

Figura 9. Opinii ale elevilor vizând impactul dezvoltării emoționale a cadrelor didactice și manageriale

În opinia elevilor, stările emoționale pe care le trăiesc mai frecvent, în urma comunicării lor cu părinții, au fost menționate că trăiesc: stări pozitive – 72,5% dintre elevi, fiind urmate de stări emoționale satisfăcătoare în urma comunicării lor cu părinții – 18,7% dintre elevi; un

procent mai mic trăiesc stări emoționale negative în urma comunicării cu părinții – 6,4% dintre elevi.

Printre *alte variante de răspuns* ale elevilor, selectate în rată mai mică, se pot regăsi următoarele: stări normale – 2,1 % dintre elevi, stări emoționale neutre – 0,3% dintre elevi; când și cum – 0,3% dintre elevi; doar stări de bine – 0,3% dintre elevi; în funcție de dispoziție – 0,3% dintre elevi etc.

Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 10.*

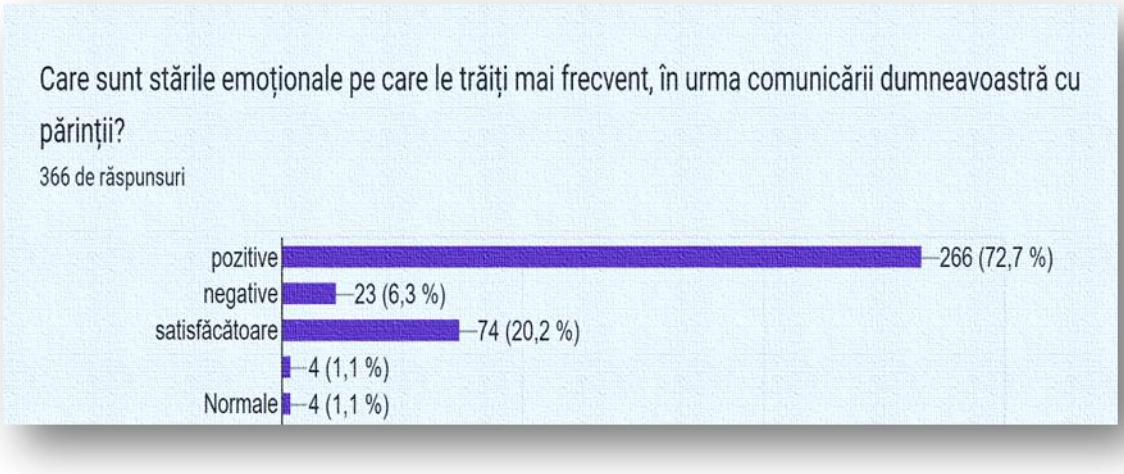

Figura 10. Viziuni ale elevilor privind comunicarea cu părinții

În percepția elevilor, stările emoționale pe care le trăiesc mai frecvent, în legătură cu mediul școlar, în cea mai mare rată elevii au menționat stări emoționale pozitive (43,3%); fiind urmate de stări emoționale satisfăcătoare (38,4%) și stări emoționale negative (18,3%). Printre *alte variante de răspuns* au fost menționate următoarele stări, precum: normale, foarte negative, stresante, temele pentru acasă etc.

Datele procentuale sunt prezentate în formă grafică în *Figura 11*.

Figura 11. Opinii ale elevilor privind stările trăite în mediul școlar

La întrebarea, ce este necesar să facă un cadru didactic în școală, pentru a contribui la dezvoltarea emoțională a elevilor și starea de bine, elevii din gimnaziu și liceu au răspuns astfel:

- să comunice empatic cu elevii (57,9% dintre elevi);
- să creeze relații de încredere și afecțiune cu elevii (48,6% dintre elevi);

- să facă activități, ore atractive și interesante (42,6% dintre elevi);
- să încurajeze exprimarea emoțională a elevilor (39,3% dintre elevi);
- crearea climatului sigur și pozitiv în clasă (35,5% dintre elevi);
- să-și dezvolte propriile abilități emoționale (19,7% dintre elevi);
- amplificarea emoțiilor pozitive din viața școlară a elevilor (16,7%).

La categoria *alte variante de răspuns* au fost menționate, în rată procentuală mai mică, următoarele idei: sa fie permise telefoanele și să nu fie luate de dirigintă (0,3% dintre elevi); să nu speriați copii cu multe teme de făcut (0,3%); să nu ne dea teme pentru acasă (0,3% dintre elevi); profesorul să nu judece sau să jignească elevul (0,3% dintre elevi); nimic (0,3% dintre elevi).

Datele procentuale sunt prezentate în *Figura 12.*

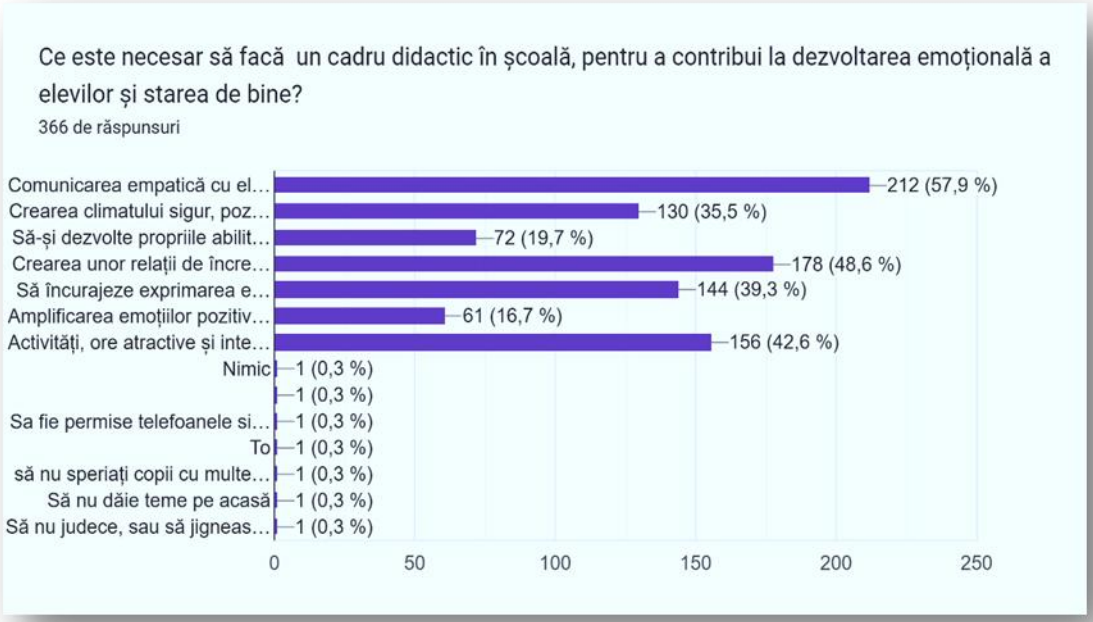

Figura 12. Acțiunile cadrelor didactice pentru dezvoltarea emoțională a elevilor și starea de bine

La întrebarea, ce este necesar să facă un elev, pentru a contribui la dezvoltarea abilităților sale emoționale pentru crearea stării de bine în școală, subiecții experimentali au răspuns astfel:

- să dezvolte relații pozitive cu colegii și profesorii prin implicarea în activități de grup și diverse proiecte (47,5% dintre elevi);
- să dezvolte inteligența emoțională (45,1% dintre elevi);
- să comunice respectuos și empatic cu ceilalți (43,2% dintre elevi);
- crearea unui mediu școlar pozitiv (39,9% dintre elevi);
- să comunice asertiv și deschis despre nevoile sale (32,2% dintre elevi);
- implicarea în activități ce dezvoltă echilibrul emoțional (30,1% dintre elevi);
- solicitarea ajutorului unui psiholog pentru sprijin emoțional (23% dintre elevi).

În rată foarte mică, au fost menționate *alte variante de răspuns,* cum ar fi: să comunice mai mult cu prietenii (0,3% dintre elevi); să nu aibă teme pentru acasă (0,3% dintre elevi); nimic (0,3% dintre elevi) etc. Distribuția datelor procentuale este prezentată în *Figura 13.*

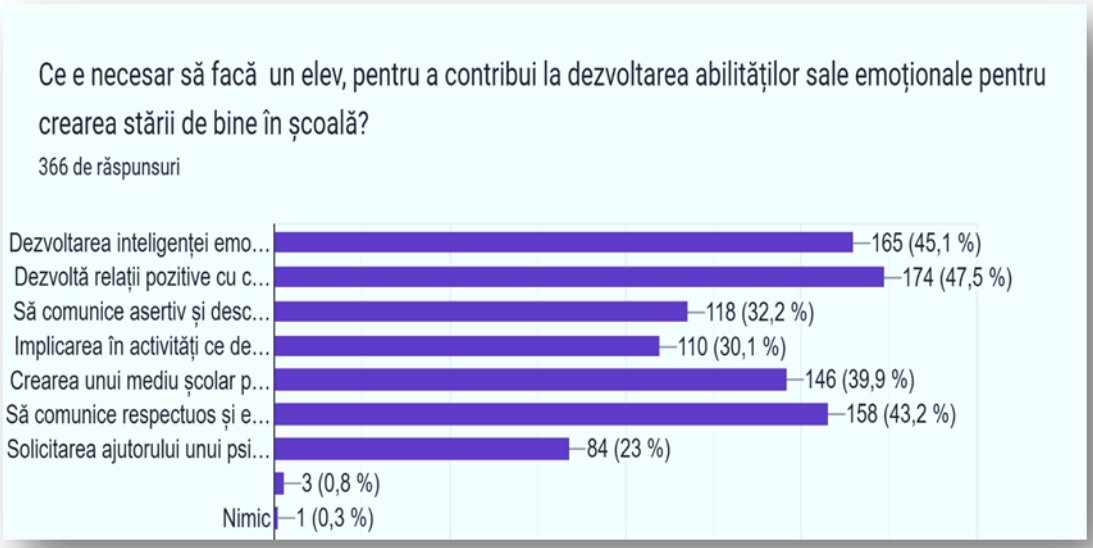
Ce e necesar să facă un elev, pentru a contribui la dezvoltarea abilităților sale emoționale pentru crearea stării de bine în școală?
366 de răspunsuri
Dezvoltarea inteligenței emo...
165 (45,1 %)
Dezvoltă relații pozitive cu c...
174 (47,5 %)
Să comunice asertiv și desc...
118 (32,2 %)
Implicarea în activități ce de...
110 (30,1 %)
Crearea unui mediu școlar p...
146 (39,9 %)
Să comunice respectuos și e...
158 (43,2 %)
Solicitarea ajutorului unui psi...
84 (23 %)
3 (0,8 %)
Nimic
1 (0,3 %)

Figura 13. Acțiuni ale elevilor pentru dezvoltarea emoțională și stare de bine

Printre sugestiile și comentariile expuse la final de chestionar, elevii au punctat următoarele idei: vreau ca profesorii sa nu ne supraîncarce cu atâtea teme; chestionarul a fost util și de succes; să fie chestionare de genul acesta mai frecvent; la liceu suntem suprasolicitați cu mult prea multe materii; mai multe activități care sa ajute la gestionarea emoțiilor, nu dați teme pentru acasă, să nu fie discriminări oferite de cadrele didactice către elevi etc.

Au fost și unele întrebări adresate de către elevi: Cum am putea să transformăm depresia/anxietate în emoții pozitive? Cum să nu mai fim dezamăgiți de noi și de anturajul nostru? Care este sensul vieții? etc.

Concluzii

În cele din urmă menționăm: promovarea studiului realizat printre elevii de vârstă gimnazială și liceală în instituțiile educaționale din Republica Moldova, a permis să constatăm că majoritatea elevilor au nevoie frecvent sau periodic de suport psihologic, pentru soluționarea problemelor de ordin emoțional ce constituie impedimente pentru starea lor de bine. **Stresul școlar** este considerată una din cele mai mari probleme ce afectează starea de bine în școală, menționată de elevi. Violența din societate, abuzul online și criza economică sunt provocări sociale majore influente asupra stării emoționale a elevilor pentru starea de bine în mediul educațional.

Elevii au evidențiat că trăiesc mai frecvent stări emoționale pozitive în urma comunicării cu cadrele didactice și părinții. Preadolescenți și adolescenți din țară își doresc din partea cadrelor didactice: să comunice empatic, să creeze relații de încredere și afecțiune cu elevii. Unii elevi își doresc pentru bunăstare emoțională mai multe activități pentru gestionarea emoțiilor și mai puține teme pentru acasă.

Astfel, datele obținute în urma promovării chestionarului au permis determinarea principalelor direcții de activitate a psihologului școlar și stabilite activitățile principale, metodele și tehnici specifice de intervenție psihologică la elevi.

Studierea, elaborarea şi implementarea modelelor de intervenție psihologică privind dezvoltarea emoțională a elevilor în condițiile noilor provocări societale devine astăzi o prioritate în vederea promovării stării de bine emoționale și psihologice în școală. Valorificarea modelelor de intervenție și instrumentelor psihologice existente în context național și

internațional constituie o oportunitate pentru a consolida starea de bine a elevilor în mediul educațional.

BIBLIOGRAPHY:

1. BATOG, Mariana. Emotional development and well-being: reflections of educational actors. In: *Journal of Romanian Literary Studies,* 2025, nr. 40, pp. 743-755. ISSN 2248-3004.
2. CERLAT, Raisa. Starea de bine în context educațional și influența sa asupra flexibilității cognitive și a gândirii reflexive a elevilor. În: *Valorificarea stării de bine în sistemul educațional: oportunități și perspective.* Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională, 15 mai 2025. Chișinău: S.n., CEP UPSC, 2025, pp.113-120. ISBN 978-9975-48-309-4.
3. OLĂRESCU, Valentina, BUGATU, Diana Alina, CADUC, Octeabrina. Aspecte ale emoțiilor elevilor cu intelectul de limită. În: *Știință și educație. Noi abordări și perspective. Materialele Conferinței Științifice Internaționale,* 24-25 martie 2023. Seria XXV. Vol. 1 Chișinău: CEP UPSC, 2023, pp. 216-222. ISBN 978-9975-46-773-5.
4. POTÂNG, Angela. Curriculumul școlar și dezvoltarea socio-emoțională a elevilor: studiu bazat pe viziunea profesorilor. *Studia Universitatis Moldaviae. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova,* 2025, nr. 5(185), pp.229-235. ISSN 1857-2103.
5. RACU, Igor, NICOLAE, Vasilica-Iulia. Efectele utilizării tehnologiei digitale asupra dezvoltării emoționale la preadolescenți. In: Science and education: new approaches and perspectives, Ed. 27, Vol.2, 27-28 martie 2025. Chișinău: CEP UPSC, 2025, pp. 194-199. ISBN 978-9975-48-269-1.
6. *Regulament privind organizarea și desfășurarea activității psihologului în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic.* 2025. (accesat: 09.03. 2026). Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_mec_nr._2240_17.12.2025_regulament_psiholog.pdf
7. SANDA, Olga. *Fundamente psihopedagogice ale dezvoltării inteligenței emoționale a elevilor în învățământul primar.* Teză de doctor în științe ale educației. 2024. (accesat: 09.03. 2026). Disponibil: https://www.anacec.md/files/Sanda-teza.pdf
8. ȘTEFĂNEȚ, Diana, LAȘCU, Ana. *Adolescenții.* Ghid de dezvoltare a competențelor socio-emoționale. Chișinău: [s.n.], 2024 (Bons Offices). 203 p. ISBN 978-5-36241-180-0.
9. ȘOVA, Tatiana., PAREA, Angela. *Dezvoltarea emoțională a elevilor claselor primare.* Ghid metodologic pentru cadre didactice și părinți. Bălți: S.n., (Tipografia din Bălți), 2020. 110 p. ISBN 978-9975-3478-4-6.

COMPETENCE AS A PRAGMATIC RESPONSE TO THE DEMANDS OF THE KNOWLEDGE SOCIETY

Adriana Sgaibă
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău

Abstract: *This article explores the relationship between the pragmatic approach and the development of student competencies, emphasizing the role of meaningful action and experiential learning in education. It highlights how the pragmatic method, through the application of knowledge and the assessment of practical consequences, fosters functional, transferable, and real-world competencies. Recent studies demonstrate that students actively engaged in authentic tasks acquire not only knowledge but also essential cognitive, digital, and social skills. From this perspective, competence becomes a tool for autonomy and practical engagement, aligning the educational process with the demands of a knowledge-based and responsible society.*

Keywords: *pragmatism; competence; practical action; knowledge transfer; autonomy; functional education.*

3. Fundamentele teoretice: Pragmatismul și „Turnura Pragmatică"

În peisajul filosofic contemporan, „turnura pragmatică" (*pragmatic turn*) reprezintă mai mult decât o simplă schimbare metodologică; ea marchează o reorientare paradigmatică a gândirii umane, prin care se renunță la căutarea certitudinilor abstracte sau a „adevărurilor eterne" în favoarea unei validări riguroase prin utilitate, consecință și acțiune [1]. Această perspectivă revoluționară susține că adevărul nu este o proprietate intrinsecă sau statică a unei idei, ci un proces dinamic de verificare continuă prin experiență. În acest context, o idee nu este considerată „adevărată" pentru că ar corespunde unei realități metafizice, ci pentru că „funcționează" ca instrument eficient în navigarea realității cotidiene.

Transpus în sfera educației, pragmatismul propune o mutație fundamentală de la modelul tradițional al „stocării de informații" – un proces adesea pasiv și deconectat de realitate – către dezvoltarea capacității elevului de a utiliza cunoașterea ca pe un instrument activ de adaptare la mediu [7]. Astfel, cunoașterea încetează să mai fie un scop în sine, devenind o resursă strategică ce permite individului să interacționeze constructiv cu o societate a cunoașterii aflată în permanentă schimbare.

Această viziune este strâns legată de conceptul de educație funcțională, o paradigmă care își extrage seva din nevoile psihologice și practice ale individului. Educația funcțională refuză instruirea teoretică aridă, transformând procesul de învățare într-un veritabil laborator de rezolvare a problemelor (*problem-solving*) [4]. Învățarea nu mai este percepută ca un act de memorare, ci ca un act de experimentare: a învăța înseamnă a acționa, a testa ipoteze și a observa rezultate în contexte autentice.

John Dewey (1938) fundamentează această abordare prin postulatul său celebru conform căruia educația nu este doar o pregătire pentru viață, ci este viața însăși [3]. Prin urmare, mediul școlar trebuie să oglindească complexitatea lumii reale, fiind centrat pe formarea unui individ „apt pentru acțiune" [11]. Această aptitudine nu se rezumă la simple abilități tehnice, ci reprezintă o competență holistică: capacitatea de a mobiliza cunoștințe, de a manifesta discernământ critic și de a lua decizii responsabile ale căror consecințe pot fi anticipate și asumate pragmatic. În acest fel, pragmatismul oferă fundamentul pentru transformarea elevului dintr-un simplu spectator al cunoașterii într-un arhitect al propriei experiențe și competențe.

- ***Analiza comparativă a metodologiilor: De la instruirea teoretică la abordarea pragmatică***

Pentru a înțelege profunzimea schimbării propuse de „turnura pragmatică” în educație, este necesară o paralelă între modelul academic clasic și cel bazat pe acțiune și experiență. Tabelul de mai jos sintetizează modul în care principiile lui Dewey, Claparède și ale pragmatismului contemporan redefinesc procesul de învățare [1; 4; 16].

Dimensiunea Metodologică	**Paradigma Tradițională (Stocare)**	**Paradigma Pragmatică (Competență)**	**Impactul asupra Elevului**
Sursa cunoașterii	Transmiterea autoritară a „adevărurilor” statice.	Experiența directă și testarea ipotezelor în realitate [7].	Elevul devine un cercetător activ, nu un receptor pasiv.
Rolul ideilor	Scop în sine; obiecte de memorat pentru examinare.	Instrumente de acțiune pentru adaptarea la mediu [3].	Cunoașterea capătă valoare de întrebuințare imediată.
Mediul de învățare	Sala de clasă ca spațiu de instruire abstractă.	Laboratorul de rezolvare a problemelor (situații autentice) [4].	Școala este percepută ca „viața însăși”, nu ca pregătire pentru viitor.
Procesul cognitiv	Receptare, memorare și reproducere fidelă.	Experimentare, reflecție critică și autoreglare [11].	Dezvoltarea gândirii critice și a autonomiei decizionale.
Validarea succesului	Corespondența cu manualul sau teoria academică.	Randamentul practic și consecințele acțiunii [1].	Evaluarea se face prin performanță și utilitate socială.

4. *Conceptul de competență în societatea cunoașterii: De la tezaurizare la mobilizare funcțională*

În peisajul fluid al societății cunoașterii, marcat de o expansiune informațională fără precedent, imperativele educaționale s-au translatat radical din zona acumulării statice către vectori ai eficienței: adaptabilitatea, flexibilitatea cognitivă și capacitatea de transfer. Într-un astfel de mediu, competența elevului încetează să mai fie privită ca un simplu „bagaj” de cunoștințe – o metaforă a acumulării pasive – și este redefinită ca un „ansamblu funcțional” și dinamic de resurse integrate [5; 8]. Această structură sistemică reunește cunoștințe teoretice (*savoir*), abilități practice (*savoir-faire*) și atitudini sau valori (*savoir-être*), toate fiind mobilizate simultan pentru a răspunde unor situații complexe și inedite.

Caracteristica distinctivă și, în același timp, proba de foc a competenței este acțiunea contextualizată. În paradigma pragmatică, posesia informației este doar o condiție necesară, dar nu și suficientă; elevul competent este cel care posedă „puterea de a acționa” și de a interveni eficient în contexte reale [11]. Aceasta presupune nu doar stăpânirea unor algoritmi, ci și capacitatea de a citi contextul, de a selecta resursele adecvate și de a le recombina pentru a produce o soluție optimă.

Această dimensiune instrumentală a competenței stabilește o punte de legătură indisolubilă cu pragmatismul filosofic. În această viziune, ideile nu sunt judecate după gradul lor de abstractizare sau eleganță teoretică, ci sunt evaluate riguros în funcție de consecințele practice pe care le produc. Cunoașterea devine astfel un instrument de navigare: ea este valoroasă în măsura în care poate ghida acțiuni cu finalitate precisă, generând rezultate palpabile.

Mai mult, în societatea cunoașterii, competența capătă o trăsătură metacognitivă: elevul nu doar acționează, ci reflectă asupra propriei acțiuni, ajustându-și strategiile în timp real. Astfel, pragmatismul educațional transformă competența într-o „inteligență în acțiune”, transformând simplul posesor de diplome într-un subiect autonom, capabil să transforme provocările realității în oportunități de învățare și inovare.

- ***Operaționalizarea competenței prin prisma pragmatismului***

În această structură comparativă, competența nu mai este văzută ca un simplu atribut școlar, ci ca un răspuns funcțional la presiunile societății cunoașterii. Dacă în modelul tradițional accentul cădea pe *ceea ce elevul știe*, în abordarea pragmatică întrebarea fundamentală devine *ceea ce elevul poate să facă cu ceea ce știe* [10].

Această mutație implică faptul că:

- Instruirea devine experiențială: Elevul este pus în fața unor „sarcini de lucru autentice" (de exemplu, proiecte STEM, studii de caz sociale), unde trebuie să mobilizeze simultan cunoștințe și abilități digitale [14; 20].
- Eroarea devine resursă: În laboratorul de rezolvare a problemelor, eșecul unei ipoteze este un pas pragmatic necesar în calibrarea acțiunii viitoare, consolidând reziliența și adaptabilitatea [13].
- Învățarea este socială: Conform funcționalismului, competența se rafinează prin cooperare și negociere, pregătind individul pentru dinamica complexă a pieței muncii contemporane [12].

5. Coraportul dintre abordarea pragmatică și competență: O sinergie a eficienței educaționale

Analiza detaliată a intersecției dintre pragmatism și conceptul de competență relevă o simbioză structurală, cele două dimensiuni alimentându-se reciproc pentru a genera un profil de absolvent adaptat cerințelor secolului al XXI-lea. Această convergență poate fi sintetizată prin următoarele axe fundamentale:

- ***Fundamentarea prin acțiune: De la informație la „știința de a face"***

Pilonul central al ambelor concepte este primatul acțiunii asupra contemplării teoretice. Pragmatismul postulează că orice cunoaștere care nu poate fi tradusă în practică este incompletă, în timp ce competența este, prin definiție, o „capacitate de a mobiliza" resurse în vederea execuției [4; 8]. În acest cadru, cunoașterea capătă sens și valoare epistemologică doar în momentul aplicării sale riguroase în rezolvarea de situații-problemă. Elevul nu mai este un depozitar de definiții, ci un utilizator de instrumente cognitive, transformând învățarea într-un proces de producție, nu doar unul de consum.

- ***Evaluarea prin rezultate: Criteriul consecințelor practice***

În optica pragmatică, validitatea unei idei este direct proporțională cu eficacitatea sa în lumea reală. Această viziune recalibrează succesul educațional: acesta nu mai este măsurat prin fidelitatea reproducerii unor conținuturi, ci prin consecințele practice ale intervenției elevului [10; 15]. Competența devine astfel o variabilă performativă; dacă aceasta nu reușește să producă un efect util, să amelioreze o situație sau să rezolve un impas în realitate, ea rămâne o „abstracțiune sterilă" și un construct pedagogic gol. Această focalizare pe rezultat impune standarde de performanță autentice, ancorate în realitatea socială și profesională.

- ***Autonomia și reflexivitatea: Arhitectura autoreglării***

Abordarea pragmatică depășește simpla execuție tehnică, încurajând elevul să devină actorul central și conștient al propriei formări. Această simbioză cultivă autonomia, oferindu-i elevului libertatea de a experimenta, dar și responsabilitatea de a analiza feedback-ul realității. Prin dezvoltarea unor strategii de autoreglare și reflexivitate, elevul învață să își ajusteze conduita și procesele de gândire în funcție de evoluția contextului [13]. Această capacitate de adaptabilitate la incertitudinea și complexitatea societății contemporane este, în esență, cea mai înaltă formă de competență pragmatică, transformând individul într-un subiect rezilient, capabil de auto-educație continuă.

Prin aceste puncte de convergență, coraportul dintre pragmatism și competență redefinește educația ca pe un proces de abilitare funcțională, unde școala devine un spațiu al acțiunii

responsabile, iar competența devine instrumentul prin care individul își sculptează locul în societatea cunoașterii.

4. Rolul erorii în învățarea pragmatică: De la stigmat la instrument pedagogic

În paradigma tradițională, eroarea a fost adesea percepută ca un eșec al procesului de învățare, un indicator al lipsei de competență ce trebuie sancționat. Din perspectiva pragmatismului educațional, această viziune este radical răsturnată: eroarea devine o sursă inestimabilă de informație și un pas obligatoriu în calibrarea acțiunii eficiente.

- ***Eroarea ca „Feedback de Realitate"***

În laboratoarele de rezolvare a problemelor, eroarea nu este o fundătură, ci un răspuns al realității. Dacă pragmatismul evaluează ideile prin consecințele lor practice, atunci o greșeală este pur și simplu o dovadă că ipoteza curentă nu produce rezultatul scontat [10]. Pentru elev, acest „eșec pragmatic" este momentul în care procesul de învățare devine cel mai intens: el este forțat să reanalizeze contextul, să verifice instrumentele folosite și să identifice veriga slabă a raționamentului său.

- ***Cultivarea rezilienței cognitive și a adaptabilității***

Capacitatea de a gestiona eroarea fără demobilizare este o componentă critică a competenței în societatea cunoașterii. Abordarea pragmatică încurajează ceea ce psihologia modernă numește „mentalitate de creștere" (*growth mindset*). Elevul învață că drumul către soluția optimă este pavat cu iterații și corecții succesive. Această reziliență cognitivă îi permite să navigheze în medii profesionale incerte, unde „puterea de a acționa" include și curajul de a experimenta soluții noi, acceptând riscul asumat al erorii [13; 14].

- ***Reflecția post-eroare (Debriefing)***

Eroarea devine instrument pedagogic doar atunci când este urmată de reflecție. Într-o clasă orientată pragmatic, cadrul didactic nu oferă soluția corectă imediat, ci ghidează elevul în analiza cauzelor erorii. Această practică de debriefing transformă o experiență negativă într-o competență metacognitivă: elevul învață cum să învețe din propriile limitări.

În concluzie, integrarea erorii în procesul de formare a competențelor elimină frica de eșec și stimulează creativitatea pragmatică. Elevul competent nu este cel care nu greșește niciodată, ci cel care posedă mecanismele interioare de a detecta, analiza și corecta eroarea pentru a produce o acțiune cu finalitate de succes [11].

Această secțiune completează perfect tabloul simbiozei dintre pragmatism și competență, oferind o perspectivă umană și realistă asupra procesului de învățare.

5. Cercetări recente: Operaționalizarea pragmatismului în contextul deceniului digital (2024-2025)

În ultimii doi ani, cercetările în domeniul științelor educației au migrat de la analiza teoretică a pragmatismului către validarea sa în medii de învățare înalt tehnologizate și interdisciplinare. Aceste studii confirmă faptul că abordarea pragmatică nu este doar o opțiune metodologică, ci singura cale eficientă de a activa competențele funcționale cerute de piața muncii și de viața socială contemporană [10; 14].

- ***Gândirea algoritmică și rezolvarea de probleme (Problem-Solving)***

Cercetările recente privind dezvoltarea gândirii algoritmice în învățământul K-12 (Adorni, 2024) demonstrează că elevii care utilizează raționamentul logic pentru a structura soluții în medii digitale (coding) sau „unplugged" își dezvoltă o capacitate superioară de abstractizare pragmatică [1]. Această competență nu se rezumă la programare, ci reprezintă „puterea de a acționa" asupra problemelor complexe prin descompunerea lor în pași executabili și evaluarea succesului prin funcționalitatea codului sau a soluției finale.

- ***Alfabetizarea datelor (Data Literacy) și luarea deciziilor***

Într-o societate saturată de informație, cercetările lui Cabero-Almenara (2021) și studiile ulterioare din 2024 subliniază că alfabetizarea datelor este noua frontieră a pragmatismului educațional [14]. Elevii nu mai sunt doar consumatori de statistici; ei sunt antrenați să

colecteze, să analizeze și să vizualizeze date pentru a argumenta decizii în situații autentice. Această abordare transformă informația brută într-un instrument de intervenție socială sau științifică, validând cunoașterea prin impactul deciziei luate.

- ***Competența pragmatică în medii imersive (EFL și CALL)***

Un domeniu de pionierat în perioada 2024-2025 îl reprezintă utilizarea platformelor MMORPG și a simulărilor digitale pentru dezvoltarea competenței pragmatice în învățarea limbilor străine [12]. Studiile arată că, spre deosebire de exercițiile gramaticale sterile, mediile imersive forțează elevii să folosească limba ca instrument de negociere, cooperare și rezolvare a sarcinilor în timp real. Aici, „adevărul" lingvistic este dictat de succesul comunicării: dacă mesajul produce efectul scontat în contextul digital, competența este validată pragmatic.

- ***Reflecția și autoreglarea în „Planeta Pragmatism"***

Analizele recente (Coleman, 2025) introduc conceptul de prosperitate prin pragmatism, argumentând că educația modernă trebuie să cultive strategii de autoreglare [10; 13]. Elevii implicați în proiecte de tip „learning to learn" își monitorizează propriul progres, ajustează strategiile care nu produc rezultate și învață să valorifice eroarea ca pe un feedback necesar. Această flexibilitate adaptivă este esența competenței în societatea cunoașterii: o capacitate dinamică de a recalibra acțiunea pentru a atinge finalitatea dorită.

Prin aceste exemple, cercetările recente demonstrează că pragmatismul educațional oferă contextul optim în care competențele se activează și se transferă, transformând procesul de învățare într-un parcurs activ, orientat spre rezultate relevante pentru viața cotidiană și profesională.

6. Analiza impactului asupra politicilor curriculare: De la conținuturi la profilul de competențe

Tranziția către o pedagogie a competențelor, fundamentată pragmatic, nu reprezintă doar o opțiune didactică a profesorului la clasă, ci a devenit axa centrală a reformelor curriculare la nivel global și național. Această schimbare de paradigmă reflectă o recunoaștere a faptului că sistemele de educație trebuie să răspundă „imperativelor de funcționalitate" ale societății cunoașterii.

- ***Redefinirea profilului absolventului***

Politicile educaționale actuale (European Commission, 2018; EduCAd, 2025) au translatat accentul de la „ce trebuie să știe elevul la finalul școlii" către „ce poate să facă elevul cu ceea ce a învățat" [5; 13]. Impactul acestei viziuni este vizibil în structura programelor școlare, care sunt acum construite pe situații de învățare, și nu pe simple liste de conținuturi. Această abordare obligă curriculumul să devină un instrument flexibil, capabil să integreze rapid noile tehnologii și realități sociale, conform principiului pragmatic al adaptabilității.

- ***Învățarea bazată pe proiecte (PBL) și interdisciplinaritatea***

Impactul pragmatismului asupra politicilor curriculare este cel mai bine ilustrat prin promovarea învățării bazate pe proiecte și a activităților de tip STEM/STEAM. Acestea nu mai sunt privite ca activități extracurriculare, ci ca metode centrale de atingere a competențelor transversale. Curriculumul modern încurajează eliminarea barierelor rigide dintre discipline, favorizând o abordare holistică în care elevul învață să rezolve probleme complexe care necesită cunoștințe din domenii multiple (matematică, tehnologie, etică, comunicare) [4; 14].

- ***Reforma evaluării: De la sumativ la formativ-pragmatic***

O schimbare majoră indusă de această paradigmă se regăsește în politicile de evaluare. Se observă o presiune crescândă pentru înlocuirea testelor standardizate axate pe memorare cu evaluarea autentică și evaluarea prin performanță. Documentele strategice recente propun utilizarea portofoliilor digitale și a probelor practice care să măsoare capacitatea elevului de a produce rezultate cu utilitate socială. Astfel, evaluarea devine ea însăși un instrument de feedback pragmatic, oferind elevului posibilitatea de a-și autoregla învățarea în funcție de obiectivele atinse [7; 11].

- ***Provocări în implementare: Reziliența sistemelor educaționale***

În ciuda progreselor teoretice, analizele de impact subliniază o discrepanță între intenția curriculară și practica la clasă. Reziliența la schimbare a cadrelor didactice, infrastructura tehnologică inegală și persistența unor modele de examinare tradiționale rămân principalele obstacole. Totuși, „turnura pragmatică" a politicilor educaționale forțează o regândire a formării continue a profesorilor, punând accent pe dezvoltarea propriei competențe digitale și metodologice ca model de acțiune pentru elevi [14].

7. Concluzii

Cercetarea de față demonstrează că, în peisajul fluid al societății cunoașterii, competența nu mai reprezintă un simplu deziderat pedagogic, ci devine singurul răspuns pragmatic viabil la imperativele de adaptabilitate și eficiență. Din analiza coraportului dintre pragmatism și educație, se desprind următoarele concluzii fundamentale:

- **Reorientarea epistemologică prin „turnura pragmatică":** Studiul confirmă că validarea cunoașterii s-a deplasat de la corespondența cu adevăruri abstracte către utilitatea funcțională. În acest context, procesul educațional încetează să fie o formă de tezaurizare a informației, transformându-se într-un proces dinamic de construcție a „puterii de a acționa".
- **Simbioza funcțională dintre pragmatism și competență:** Convergența dintre cele două concepte este dată de primatul acțiunii contextualizate. Competența elevului este validată doar în momentul în care acesta reușește să mobilizeze resurse integrate pentru a genera consecințe practice și soluții optime la situații-problemă complexe.
- **Valențele formative ale erorii:** În viziune pragmatică, eroarea este reîncadrată ca instrument pedagogic esențial (feedback de realitate). Această perspectivă elimină stigmatul eșecului și stimulează reziliența cognitivă, permițând elevului să își dezvolte mecanisme de autoreglare și reflexivitate metacognitivă.
- **Convergența politicilor curriculare:** Analiza impactului curricular evidențiază faptul că reformele actuale — prin promovarea interdisciplinarității, a modelului STEM și a evaluării autentice — oglindesc fundamentele pragmatismului, vizând formarea unui profil de absolvent apt pentru acțiune responsabilă într-un mediu imprevizibil.

8. *Recomandări*

Având în vedere necesitatea alinierii practicilor educaționale la exigențele societății bazate pe cunoaștere, propunem următoarele direcții strategice:

- **La nivelul procesului de instruire**
  - **Implementarea învățării experiențiale:** Se recomandă trecerea generalizată la sarcini de lucru autentice, care să forțeze transferul de cunoștințe în situații de viață reală, asigurând astfel relevanța pragmatică a învățării.
  - **Valorificarea pedagogică a erorii:** Integrarea în rutina didactică a sesiunilor de *debriefing* și analiză post-acțiune, transformând greșeala într-o oportunitate de calibrare a competențelor și de dezvoltare a rezilienței.
- **La nivelul managementului educațional și al politicilor publice**
  - **Reforma evaluării performanței:** Prioritizarea evaluării formativ-pragmatice și a portofoliilor de competențe în detrimentul testelor standardizate sumative, pentru a măsura capacitatea reală de intervenție și creație a elevului.
  - **Formarea profilului de „facilitator pragmatic" pentru cadrele didactice:** Programele de formare continuă trebuie să vizeze nu doar alfabetizarea digitală, ci și abilitarea profesorilor de a orchestra medii de învățare complexe, imersive și interdisciplinare.
  - **Sprijinirea alfabetizării datelor (*Data Literacy*):** Integrarea unor module transcurriculare de analiză și interpretare a datelor, esențiale pentru fundamentarea deciziilor pragmatice în societatea cunoașterii.

BIBLIOGRAPHY:

1. **BOBOC, Al.** *„Pragmatic turn" în gândirea contemporană*. Disponibil: https://cogito.ucdc.ro/nr_2/4%20-%20Alexandru%20Boboc%20-%20PRAGMATIC%20TURN%20IN%20GANDIREA%20CONTEMPORANA.pdf
2. **BIESTA, G.J., BURBULES, N.C.** *Pragmatism and Educational Research*. Kimdle Edition, 2004. 128 p. ISBN 978-0585-4831-22.
3. **DEWEY, J.** *Democracy and education*. New York: Macmillan, 1938. 384 p. ISBN 978-0684836317.
4. **DULAMĂ, M. E.** *Fundamente despre competenţe. Teorie şi aplicaţii*. Editura Presa universitară Clujeană, 2010. 396 p. ISBN 97-973-59522-66.
5. **EUROPEAN COMMISSION.** *Key competences for lifelong learning: European reference framework*. Luxembourg: OPOCE, 2018. ISBN 978-92-76-00475-2.
6. **POPOVICI, F.-G.** *Pragmatismul – repere*. 2012. Disponibil: https://floringeorgepopovici.wordpress.com/2012/03/14/pragmatismul-repere/
7. **MANOLESCU, M.** *Pedagogia competenţelor – o viziune integratoare asupra educaţiei*. În: Revista de pedagogie, 2010, nr. 58 (3), p. 53-65. ISSN 0034-8678.
8. **COLEMAN, M.C.** *Planet Pragmatism: The New Path to Prosperity*. Amazon, 2025. 319 p. ISBN 1958233439.
9. **KING, R.** *The utility of Pragmatism in Educational Research*. În: Creative Education, 2022, vol. 13, nr. 10, pp. 3153-3161.
10. **VLAŞIN, I.** *Competenţa. Participarea de calitate la îndemâna oricui*. Alba-Iulia: Unirea, 2013. 389 p. ISBN 978-606-8298-24-5.
11. **VAKHOBOVA, S., SABIROVA, R., et al.** *"The Digital Decade (2014–2024): Pragmatic Competence for EFL Learners"*. Forum for Linguistic Studies, 7(8), 2025. DOI 10.30564/fls.v7i8.10288.
12. **IMSIROVIC, M.** *Pragmatic Foundations in Cooperative Dynamics: A Reflective Analisis*. În: Open Journal of Political Science, 2024, vol. 14, pp. 531-550. ISSN 2164-0505.
13. **ADORNI, G.** *Development of algorithmic thinking skills in K-12 education*. Computers in Human Behavior Reports, 2024. DOI 10.1016/j.chbr.2024.100466.
14. **CABERO-ALMENARA, J., BARROSO-OSUNA, J.** *The Teaching Digital Competence*. Int. J. Environ Res Public Health, 2021. DOI 10.3390/ijerph18052552.

DISCERNING FACT FROM FICTION: USING VIDEO GAMES IN THE CLASSROOM

Daniela Racheru
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău

Abstract: *Video games, one of the prevailing ways of entertainment of today, can sometimes serve to be more than just a way to have fun. Applied to the classroom context, it can offer an interesting and novel tool to the teacher, as it has been seen in many cases of the past few decades in which technology has evolved. Taking care of some precautions of using video games in the classroom, of not overly using it and alternating it with properly-thought exercises, it can serve also as a way to teach about media literacy and discerning fact from fiction by using historical games in the history class.*

Keywords: *digital media; digital tools; video games; history; digital literacy.*

I. Introduction

Video games have become one of the prevailing entertainment modes in today's culture, alongside being a big part of the economy. And as it continues gaining more and more terrain in the free time of the young schoolchildren, both a need and an opportunity come up for the educators: introducing them in the activities from the curriculum. In this paper we shall analyse the context of today's world regarding the ever-growing presence of video games in the world of the young and the use of the video games in teaching STEM that have been proven to be beneficial if done right. Ultimately, I would like to explore a theoretical model to see if the same can be applied in a history class and how it would help with media literacy in the age of information.

II. Digitisation, Education and Video Games in Today's World

The internet and the digital world of today have become an ever-present reality, present in all layers of society, and especially among youth. A European statistic from 2024 shows how across the Union, the presence of children and youth on the internet is daily in most cases. In some countries, such as the Netherlands, Croatia or Malta, 100% of the respondents enter the internet daily using their phones. The country with the least daily users is Belgium, where it still has 93% of young population using their phones to surf the internet daily [15]. Given this statistic, it is no wonder that the digital world forms a serious educational policy matter and a serious educational matter overall, as the digital world becomes all-pervasive.

Digital learning and the digital domain is one of the key-aspects of EU policy regarding education, as they show it is needed by the context that we find ourselves in. The COVID-19 pandemic has given the impetus for the *Digital Education Action Plan*, with data taken from the pandemic months which has shown both the plus and the minus of digital learning [6]. Furthermore, the EU develops singular strategies regarding some of the *Key Competences for Life-Long-Learning*, such was the case of *Digi Comp*, a manual which lays out all the intricacies of the digital competency. The reason for such documents and for both digital learning and digital skills are laid out in *DigiComp2*, the latest strategy put out by the Union in 2022. It states that the new challenges of the digital world, such as misinformation and disinformation (enhanced in these days by AI), the datafication of internet services and apps and emerging technologies, are to be kept in mind as the things presented from the document are implemented into the classroom [6, p. 5].

Coupling these two facts, the overwhelming presence of children on the internet together with the rise of newer technologies and other challenges, introducing digital components into the classroom teaching is important as to ensure that the children learn how to deal with it in a

smart way. Another very important way children are active *vis-a-vis* technology is video games. 74% of children age 6-14 are playing video games, becoming one of the foremost entertainment way in our culture of today [16]. Thus, it may be thought that video games may also be somewhat introduced into the classrooms to enhance the teaching act, in some way or another. And lately, there has been a history of games in general being used to sometimes break away from the more traditional ways of teaching, such as *talk-and-chalk*. Thus, I would like to present how video games could be used in the classroom, especially regarding history, through exercises that can be adapted to both primary and secondary school. But before that, I think it is in order to take a look at some examples regarding how video games have been used, the effects it can have on the pupils and the caveats to take into consideration when thinking of using video games inside the classroom.

Digital Game-Based Learning (from hereon, *DGBL*), is the main way of using video games in the classroom, and it may be either a game specifically made for teaching purposes, or an already existing game that has no direct educational purpose. As technology evolved in the past decades, so have the games used, becoming more accessible and interactive for young children. For the teachers, it allows to adapt the experience and to adjust it to the technicalities of the situation that is imposed by the classroom [1, p. 2]. This flexibility can be seen in the examples of video games that have been tested and published, which were used in a variety of subjects: natural sciences, mathematics, history and even emotional education for pupils diagnosed with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD).

García et al. (2023) examined the effectiveness of a curriculum-aligned serious game (game specifically tailored for classrooms) designed to teach the urban water cycle to primary school pupils through a quasi-experimental design. The study found that students who participated in the game-based intervention achieved significantly higher learning gains than those receiving traditional instruction, particularly in understanding complex and abstract processes such as water treatment, distribution, and reuse. The main takeaway of the research is that interactive simulations and narrative-driven gameplay can substantially support conceptual understanding in science when learning content is otherwise difficult to visualize. Importantly, the authors emphasize that these benefits were strongest when gameplay was embedded within a structured pedagogical sequence that included preparatory instruction and teacher-led reflection, underscoring the central role of instructional design and teacher mediation in serious game effectiveness [7]

In another case, a Spanish research team came up with a serious game called *The Secret Tale of Moon* (shortened MOON), developed for use with children diagnosed with ADHD. This research highlights the potential of digital game-based learning to support inclusion and engagement in primary education. Rosetti et al. (2022) report that pupils with ADHD who used MOON demonstrated improved on-task behaviour, increased sustained attention, and higher engagement levels compared to traditional classroom activities. The main takeaway from this research is that serious games designed with adaptive difficulty, short task cycles, and immediate feedback can help reduce attentional barriers and support self-regulation in neurodiverse learners. However, the authors stress that MOON should be understood as a supportive educational tool rather than a therapeutic intervention, and that its effectiveness depends on consistent use and integration into teacher-guided classroom routines [11].

In the field of mathematics education, Tokac et al. (2019) investigated the impact of a digital game-based learning intervention on elementary pupils' arithmetic fluency and problem-solving skills using a controlled experimental design. The findings indicate that students who engaged with the digital mathematics game outperformed their peers in both procedural accuracy and conceptual understanding. The principal takeaway of this study is that game features such as immediate feedback, adaptive difficulty, and opportunities for repeated, low-stakes practice can enhance mathematical learning and learner confidence. At the same

time, the authors caution that meaningful transfer of learning requires explicit teacher scaffolding and connections between in-game activities and formal mathematical representations, reinforcing the idea that digital games are most effective when integrated into broader instructional strategies [12].

Besides these singular, more specialised examples of using video games in the classroom, there have been many more. And in the vast literature that resulted from the use of DGBI, there have been some key take-aways. It has been shown in many cases that they help increase the students' cognitive skills, especially critical thinking and problem-solving. Social skills are also beneficially impacted, as DGBI may promote social-emotional learning and reduce aggression in young children [1, p. 7-8]. These are especially important take-aways especially because critical thinking and social skills serve as key competences in the EU educational policy.

However, there are some caveats to consider when talking about DGBI. Among these, there is a fear that the skills gained while using digital games in the classroom might not be transferable in real-life contexts, and the games might not be suitable for the demographic. Excessive screen time is also a concern among specialists [1, p. 3]. These aspects are to be kept in mind as we explore the use of video games in another part of the curriculum: history.

III. Video Games and History Class

History has long been mediated through narrative and visual media, and in recent decades digital interactive media — especially video games — have emerged as prominent spaces through which learners encounter representations of the past. Video games set in historical contexts range from meticulously researched simulations to highly fictionalized alternate histories, and they mediate past events through procedural systems, narrative framing, and visual design. As Ian Bogost's concept of procedural rhetoric suggests, video games convey models of how the world works not only through text and imagery but through the very rules and processes that govern gameplay, embedding assertions about causality and structure within interactive systems [2]. This inherent mediation positions video games as culturally significant artifacts in their own right: they are both products of contemporary cultural understandings of history and active agents shaping players' ideas about the past. A substantial body of research in game studies and history education argues that video games present historical narratives as interpretations rather than transparent representations, and that this interpretive dimension can be harnessed pedagogically to foster critical media literacy. To engage students not simply with historical content but with the processes of meaning-making, teachers can use video games as tools to foreground how historical representation is constructed - and where it diverges from evidence-based, academic history.

Traditional history classes often rely on textbooks and primary source documents to build students' knowledge of the past, but these media forms present history as fixed sequences of events. In contrast, video games create interactive environments where players enact roles, make decisions, and navigate complex systems. These interactions generate not just knowledge about the past but experiential engagements that can be analysed and critiqued. For example, researchers in history education emphasize the importance of historical thinking, a set of cognitive processes including perspective-taking, evidence evaluation, causal reasoning, and contextualization used by historians. The use of history-oriented video games in educational settings has been shown to provide opportunities to practice these skills, especially when games function as sites of inquiry rather than simple entertainment. In a recent study by Kessner and Harris examining the history game *Mission US*, pupils encountered rich scenarios drawn from the American Revolutionary War, the Great Depression and the Civil Rights Movement; while gameplay often remained at a surface level, features such as dialogue choices and scenario navigation offered meaningful opportunities for perspective-taking and engagement with cause

and consequence - core aspects of historical thinking [8]. Importantly, the study highlights that the potential of such games to foster disciplinary thinking emerges most strongly when teacher guidance and reflective classroom activities are integrated into gameplay, indicating that games alone are insufficient without metacognitive framing and critical discussion.

In the broader literature on game-based history learning, scholars argue that historical video games can serve not just to motivate students but to reveal the constructed nature of historical narratives and thereby support media literacy. Game studies research points out that video games represent the past through design choices, selective inclusion of facts, narrative emphasis, and often the necessity of gameplay-friendly mechanics, all of which can distort or simplify complex realities. Treating video games as interpretive artefacts rather than factual documentaries is therefore crucial; as one game studies commentary on historical gaming suggests, educators and learners should approach games critically, interrogating both where games simulate the past effectively and where they misrepresent or omit important details [10]. This critical ability aligns closely with the capacity of media literacy, which include the ability to analyse, evaluate, and reflect on media messages and the interests that shape them. Just as students learn to interrogate news articles for bias and evidence, analysing video games for historical accuracy and narrative framing can help them understand how all media — visual, textual, and interactive — construct meaning.

Several scholars advocating for history education with video games underscore the need for structured pedagogical approaches that build media literacy alongside historical knowledge. For instance, *Mission US* and similar made-for-school history games have been studied not as replacements for instruction but as resources for guided inquiry: teachers facilitate small-group gameplay sessions, prompt students to compare in-game scenarios with primary sources, and lead reflective discussions that differentiate between gameplay narrative and historical record [8]. Such integration supports students in developing a nuanced understanding of the past as a constructed, evidence-based discourse rather than a fixed set of facts presented uncritically. Moreover, systematic reviews of game-based learning in history indicate that aligning game content with broader teaching strategies — such as document analysis, student discussion, and written interpretation — enhances both disciplinary skills and media literacy, helping students discern how narrative framing and game mechanics influence their impressions of historical events. Educators leveraging commercial games with rich historical settings (e.g., *Assassin's Creed Discovery Tour* adaptations or strategy simulations with embedded historical events) similarly use gameplay as a starting point for analysis, contrasting game content with academic historical sources to highlight both accurate representations and creative liberties taken by developers [10].

For the case of media literacy specifically, there has also been research in communication studies on games designed to build literacy skills. These reveal that digital games can foster competencies such as critical analysis, evaluation of information, and reflective engagement with content — all vital for distinguishing fact from fiction in a media-saturated world. A thematic analysis of media literacy games shows that games can be structured to intentionally target competencies like critical reflection and analytical reasoning, providing mechanics that require players to differentiate credible information from misinformation within gameplay contexts [4]. Although many of these games focus on news and digital media contexts rather than historical simulation, the underlying principle — those players learn to question and assess content — is directly translatable to history instruction. When students engage with historical video games knowing that they will critically evaluate in-game claims about the past against evidence, they practise the same analytical habits that underpin media literacy: questioning sources, identifying bias, and understanding how narratives are constructed.

Building on this combined literature, a classroom exercise specifically for secondary school can be designed to make explicit the relationship between video games, history, and media

literacy. In this exercise, students first engage with a carefully selected historical video game segment that presents a rich, historically grounded environment but also contains clear points of divergence from the historical record. For example, a teacher might choose a module from *Mission US* or a visually rich educational game, or use documentary segments from an interactive historical title, ensuring that the content is age-appropriate and accessible. Before gameplay, the teacher briefly introduces the historical period and key factual information using primary sources (e.g., letters, archived documents, maps). Students then play the selected scenario in pairs or small groups while taking notes on the events, character interactions, and representations of social, political, or economic dynamics they observe.

Following gameplay, the class reconvenes for a structured analysis session. The teacher guides students in comparing their gameplay observations with historical evidence. Students are prompted to identify where the game's representation aligns with documented historical facts and where it diverges: perhaps the game simplifies complex causes of an event for the sake of narrative flow, exaggerates certain interactions to fit game mechanics, or omits significant historical actors. These comparisons are not framed as accusations of error but as opportunities to discuss how different media represent the past and why those representations may differ. Students might, for example, analyse dialogue choices in the game against actual historical texts, asking: *What assumptions does the game make about people's motivations? What voices are missing or underrepresented? How does game mechanics influence our understanding of sequence and causality?* This reflective task deepens students' understanding of both history and media literacy: they learn to see the game as a representation shaped by design choices, not as a transparent window to the past. As Jeremiah McCall puts it in his work, *Debating the Game Version of History is the Whole Point*, as he gives an example of an essay he got in which a student complained that a video game did not portray history accurately, the author praising this outlook [9, p. 22].

To solidify these critical skills, students can next be asked to write short reflective essays or participate in debates where they defend their evaluations of game content against classmates' interpretations. These activities not only reinforce historical knowledge but also cultivate habits of inquiry central to media literacy: evaluating sources, questioning narratives, and articulating evidence-based arguments. By explicitly foregrounding fact from fiction, and by using the game both as an engaging entry point and a subject of analysis, the exercise exemplifies how video games can be harnessed in history education not merely to teach content but to develop critical learners capable of discerning constructed media representations from evidence-based knowledge. This approach aligns with contemporary educational goals that view media literacy and historical thinking as interdependent competencies essential for informed citizenship in a digital age, especially in the context of so much disinformation flowing around the internet [14].

In such an exercise, the caveats presented beforehand are taken into account, especially the point of not letting the game itself cover the entire lesson, but to complement it, and to be a tool that helps the pupils understand not only the history behind video games, but also how to discern the fact from fiction, a skill that is useful in all aspects of today's digital life. From my point of view, this is especially important in today's world, where culture abounds with historical fiction everywhere, from TV series to video games, which are popular with the younger generation. Teaching them to know how to interact with such pieces of fantasy is important for them to build a healthy world-view and to properly digest information received.

IV. Conclusions

Video games are, as of today, an integral part of our culture and surrounding world, especially for youth and children. Because of that, introducing this novel tool in teaching seems to have positive effects on the pupils. Taking care to not overly use the platforms, and to have

a very good balance between proper class activity and the use of DGBI, I think that the use of video games especially in the history lesson can be beneficial, especially as it provides the children the tools to discern fact from fiction, which can be very blurred regarding our past and which sometimes is hard to read even for adults.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alotaibi, M. S. (2024). *Game-based learning in early childhood education: A systematic review and meta-analysis*. *Frontiers in Psychology, 15*, 1307881. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1307881
2. Bogost, I. (2007). *Persuasive games: The expressive power of videogames*. MIT Press.
3. Call, J. (2018). *Gaming the past: Using video games to teach secondary history*. Routledge.
4. de la Hera, T., Loos, E., Simons, M., & Blom, J. (2023). Designing digital games for media literacy: A thematic analysis of game mechanics, learning objectives, and player practices. *Computers & Education, 191*, 104647. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104647
5. European Commission. (2021). *Digital Education Action Plan 2021–2027*. https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/actions
6. European Commission, Joint Research Centre. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens* (Publications Office of the European Union). https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415
7. García, J., López-Corral, I., Vázquez-Cano, E., & Meneses, E. L. (2023). Evaluating the effectiveness of a serious game to educate children on the urban water cycle. *British Journal of Educational Technology, 54*(2), 567–585. https://doi.org/10.1111/bjet.13268
8. Kessner, C., & Harris, L. M. (2025). Using the *Mission US* game series to support historical thinking in elementary classrooms. *Journal of Social Studies Research, 49*(1), 1–15. https://doi.org/10.1016/j.jssr.2024.09.002
9. McCall, J. (2016). Teaching history with digital historical games: An introduction to the field and best practices. *Simulation & Gaming, 47*(4), 517–542. https://doi.org/10.1177/1046878116646693
10. Olsson, T. (2023). Playing with history: Historical consciousness, authenticity, and digital games. *History Education Research Journal, 20*(1), 1–15. https://doi.org/10.14324/HERJ.20.1.01
11. Rosetti, M. F., Garello, V., & Piumatti, G. (2022). Serious games as educational tools for children with ADHD: Effects on attention, engagement, and classroom behavior. *Computers in Human Behavior Reports, 6*, 100176. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2022.100176
12. Tokac, U., Novak, E., & Thompson, C. G. (2019). Effects of game-based learning on students' mathematics achievement: A meta-analysis.
13. https://www.videogameseurope.eu/publication/annual-data-report-on-europes-video-games-sector-launched-at-gamescom/
14. https://www.childrenandscreens.org/learn-explore/research/online-misinformation-and-disinformation/
15. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=672644
16. https://www.videogameseurope.eu/perspective/video-games-a-long-history-of-commitment-to-protection-of-minors-its-in-our-dna/

DEVELOPING KEY COMPETENCES THROUGH EXTRACURRICULAR EDUCATION. APPLICATIONS AND EXAMPLES OF GOOD PRACTICE USED AT PRIMARY EDUCATION LEVEL

Elena Alina Mitrescu
PhD Student, „Valahia" University of Târgoviște

***Abstract**: This article explores the role of extracurricular education in developing key competences among primary school pupils, within the framework of contemporary European educational policies. Grounded in the competence-based approach promoted by the European Parliament and the Council of the European Union (2018), the study highlights the contribution of non-formal and extracurricular activities to fostering communication, social, civic, entrepreneurial, digital, and cultural competences. The paper emphasises the complementary relationship between formal and non-formal education, arguing that extracurricular activities create meaningful learning contexts that stimulate creativity, critical thinking, collaboration, and emotional development. Through thematic projects, creative workshops, competitions, performances, digital initiatives, and family–school partnerships, pupils are provided with opportunities to explore their talents, strengthen self-esteem, and acquire practical life skills. Special attention is given to project-based learning models implemented in primary education, including literacy workshops, environmental exploration, entrepreneurial clubs, artistic activities, science experiments, and digital literacy initiatives. The article also underlines the importance of social and emotional development, demonstrating that participation in extracurricular activities enhances pupils' self-perception, social integration, and academic success.*

Ultimately, extracurricular education is presented as an essential dimension of lifelong learning, contributing to the holistic development of children and supporting their integration into a dynamic and knowledge-based society.

***Keywords:** extracurricular education; key competences; primary education; social and emotional development; lifelong learning*

Defining the concept of competence is a complex process, as specialised literature offers multiple interpretations. However, one of the most widely used definitions considers competence to be a "complex combination of knowledge, skills, values, attitudes and motivations that enables an individual to act effectively, in a realistic manner, both generally and within a specific field" (Popescu, Curteanu, p. 10). In this sense, a person's achievements whether professional, personal or social do not depend solely on the volume of knowledge acquired, but on the way in which this knowledge is integrated with attitudes, values, motivation and personal traits. Competence therefore implies organisation, capacity for action, and value-oriented behaviour.

In 2018, the European Parliament and the Council of the European Union issued a Recommendation on key competences for lifelong learning. This document encourages Member States "to develop the provision of key competences for all as part of their lifelong learning strategies, including strategies for achieving universal literacy", and to make use of the appropriate European reference framework.

The Recommendation has become an essential benchmark for competence-based educational policies. The updated European framework (2018) identifies eight key competences for lifelong learning:

1. Communication in the mother tongue;
2. Communication in foreign languages;
3. Mathematical competence and basic competences in science and technology;
4. Digital competence;
5. Learning to learn;
6. Social and civic competences;
7. Sense of initiative and entrepreneurship;
8. Cultural awareness and expression.

Education through extracurricular activities aims not only to identify and develop the potential and talents of children and young people, but also to foster a civilised lifestyle and stimulate creativity across various fields. From an early age, children acquire knowledge through direct interaction with nature and its phenomena. In this way, such activities, alongside formal schooling, encourage pupils to participate in decision-making processes, developing critical thinking, respect for human rights, and social responsibility, while creating a harmonious link between cognitive and behavioural dimensions.

Practical experiences, such as walks and excursions in nature, enable children to express creatively their perceptions of reality through drawing or modelling, making use of materials collected during playful activities. At school age, pupils are receptive and ready to apply the knowledge they have acquired about the environment. Jerome Bruner argues that, regardless of the stage of development, any subject can be taught effectively if methods are adapted to the learner's level, thus facilitating meaningful learning. Nevertheless, formal education does not fully encompass the totality of educational influences on the child.

Extracurricular activities support not only the development of talents and skills, but also the stimulation of creativity. From early childhood, children learn through play and movement, which helps balance the educational process and personal life, offering relaxing and enjoyable moments with clear benefits. Within these activities, pupils use diverse sources of information, organise collections, and learn to manage self-discipline and responsibility.

The purpose of such activities is to develop special abilities, prepare pupils for a wide range of socio-cultural engagements, and promote integration and school success by capitalising on talents and communication competences. Extracurricular activities provide opportunities to develop essential competences such as teamwork, project initiation, and the use of effective learning methods—dimensions that are more difficult to achieve solely through formal education.

Teachers play an important role in organising these activities by adopting creative approaches and creating a relaxed environment that stimulates pupils' creativity. The diversity of extracurricular activities contributes to increasing pupils' interest in the educational offer. This form of education has a strong impact on shaping children's personalities, complementing the formal educational process.

The success of extracurricular activities depends on the careful management of the stages of planning, implementation, and evaluation, adapted to their specific nature, with particular emphasis on individualisation. The main characteristics of extracurricular education include taking place outside the traditional classroom framework, complementing formal education, supporting relationships between school, family, and community, and creating a favourable environment for rediscovery and learning.

Participation in extracurricular activities helps pupils to better understand their own actions and to develop socio-cultural and communication competences, which are strengthened through consistent involvement. Research confirms the significant role of such activities in pupils' personal and social development.

Extracurricular activities have a valuable tradition in Romanian education, even though they were not a central focus of compulsory programmes and curricula, as is the case at present under the new *National Education Law* (which came into force at the beginning of 2011). The regulations governing these types of activities, in accordance with the *Regulation on the Organisation and Functioning of Units Providing Extracurricular Educational Activities*, as well as the introduction of new concepts (for example, non-formal education – a relatively recent concept in the context of its recognition within the National Education Law), represent essential legislative changes aimed at improving the quality of these activities.

The new vision of the system emphasises not only performance-based education (in which Romanian education has a long-standing tradition), but also the development of practical skills aligned with labour market requirements, the development of the child's and young person's personality, and education for life in general. All these directions also pursue the distinct objective of

reducing disparities in development and quality within the education system between rural and urban areas.

The extracurricular field encompasses a wide range of activities, characterised by considerable diversity. There is no unanimously accepted definition of these activities, nor even an operational clarification through the listing of specific activities that would fall within the extracurricular category. The boundaries of what is considered extracurricular or belonging to the sphere of out-of-school activities are not clearly defined. This situation has both positive effects – a diversity of activities and creative and innovative opportunities – and negative effects – the lack of clear operationalisation, making the competences acquired and the outcomes of these activities difficult to measure and evaluate.

According to the *National Education Law*, the competences that the national school curriculum should cultivate in pupils are communication competences in the mother tongue and in foreign languages; mathematical, scientific and technological competences; digital competences; social and civic competences; entrepreneurial competences; competences in cultural awareness and expression; and the competence of learning to learn. Most of these are also reflected in those that teachers intend to develop in pupils through extracurricular activities, as well as in those considered necessary by children, parents and other stakeholders involved.

Extracurricular activities focused on literary study in primary school play a major role in fostering an interest in reading and literature, improving communication skills, and stimulating creativity. A successful practice is the organization of a reading club, where pupils read age-appropriate books and discuss them. These meetings can be enriched through discussions with authors or illustrators, the completion of reading response sheets, or the creation of comic strips inspired by stories.

Another effective activity is readers' theatre and dramatization, where children perform excerpts from stories or poems. They may use hand puppets or shadow play to bring the text to life, while improvisation helps them develop expressiveness and imagination. Creative writing workshops are also valuable, allowing pupils to compose their own stories and poems or keep a reading journal. In addition, they can create alternative endings to well-known fairy tales or even produce a class book featuring their own work.

To make reading more interactive, a "literary treasure hunt" can be organized, in which children discover clues based on the books they have read. Tasks may include solving riddles, identifying extracts, or recognizing characters, thereby developing attention to detail and team spirit. Another engaging method is the "living library", where pupils take on the role of a literary character and answer questions from that character's perspective. This activity encourages empathy and a deeper understanding of the text.

Outdoor reading is another appreciated practice, in which children read in the garden, park, or school playground, combining storytelling with the exploration of nature. A "journey around the world through stories" can also be organized, where each pupil or group presents a story from a different culture, complemented by costumes, scenery, or specific cultural elements.

A thematic project such as "Story Week" can add dynamism to literary study. Themed days may be dedicated to particular authors, genres, or literary characters, and pupils can create collages, posters, or presentations about their favourite books. Such activities contribute to the development of reading, writing, and interpreting skills, offering pupils an enjoyable and interactive experience within the world of literature.

Creative workshops provide an excellent framework for involving pupils in a range of engaging activities carried out in an appropriate space, supervised by teachers, and designed to stimulate creativity, free expression, and the opportunity to choose the activity best suited to their needs. In general, creative workshops promote craft-based and artistic activities, centred on producing an original item that reflects pupils' personalities.

Within the context of extracurricular education, creative workshops may include pottery, painting, contemporary dance workshops, sports activities, crafting, the making of handmade products, and so forth. The themes for such activities are highly varied and allow pupils' abilities to be developed in distinct ways: through creative workshops, pupils have the opportunity to interact with different

materials and tools, to realise that they can create useful objects for everyday life, and to explore through play.

On the other hand, performances and competitions form part of the pedagogical circuit outside the classroom and, indeed, outside the school, although they may also be organised at school or class level, depending on various factors.

Through competitions and performances, learning is consolidated in primary education thanks to the artistic elements involved, as well as the talents, aptitudes, and competences that children may demonstrate from an early age.

In the primary cycle, school celebrations and short plays (considered mini performances for parents and the community) are particularly popular. As for competitions, these may also be organised at school level with a charitable purpose. Teachers may propose sports competitions adapted to pupils' ages, dance or singing competitions, costume presentations (Halloween, Christmas costumes, parades, etc.), or poetry recitation contests (Cucoș, 1997).

The objectives of these activities constitute fundamental benchmarks for stimulating intelligence in all its forms, maximising each child's artistic, social, and psychomotor potential, promoting respect, moral values, fair play, and dialogue, and encouraging the meaningful use of leisure time in a new environment or context where relaxation and the pleasure of learning are unlimited.

By systematising the ideas, concepts, characteristics, and principles of non-formal education through creative workshops, competitions, and performances, we may conclude that non-formal, extracurricular education represents a form of both basic education and lifelong learning. Planning at system level and promoting such education will ensure the necessary framework for creating an educational environment conducive to carrying out meaningful activities, including for pupils at risk, activities grounded in knowledge, authenticity, competitiveness, and creativity.

Moreover, supporting the development of entrepreneurial spirit and self-esteem among primary school pupils can be achieved through dynamic and innovative extracurricular activities. By participating in such activities, children learn to be responsible, to work as part of a team, to express their ideas, and to discover their own aptitudes.

A productive activity is the organisation of a school market featuring handmade items, where pupils create simple objects such as greeting cards, bracelets, paintings, or decorations, which they can present and sell at a market organised within the school. This stimulates their creativity and practical skills and helps them understand the value of their work. Moreover, by managing a small materials "budget" and setting symbolic prices, pupils take their first steps towards understanding basic economic concepts.

Another example of good practice is the role-play activity "The Young Entrepreneur", in which pupils create their own imaginary businesses. They choose a field (for example, a bookshop, a toy shop, or a confectioner's), design logos and advertisements, and present their idea to their classmates. This type of activity develops critical thinking, decision-making skills, and self-confidence.

A debating and presentation club can also be a valuable tool for enhancing self-esteem. Children may prepare short presentations about their hobbies, a personal dream, or a project idea. By speaking in front of their peers and receiving appreciation for their ideas, they improve their communication skills and become more self-assured.

A practical activity that can be introduced in school is the class garden, where pupils can plant and care for flowers or vegetables. This provides them with a sense of responsibility and the satisfaction of seeing the results of their efforts. At the end of the growing season, they may symbolically capitalise on the fruits of their labour by organising an exhibition or a small sale for parents.

Another appealing idea is the creation of a class magazine, to which each pupil can contribute articles, drawings, or stories. In this way, they learn to collaborate, organise their ideas, and express themselves freely, thereby strengthening their confidence in their own abilities.

We believe that through such activities, children develop both their entrepreneurial spirit and their self-esteem, learning to be creative, independent, and confident in their own strengths.

Through thematic projects designed and implemented within the sphere of non-curricular education, it is possible to identify and cultivate competences and talents, while also stimulating pupils' creativity.

In this context, the teacher's vision is crucial. It is essential that they select the most appropriate activities for the children, adapted to the specific characteristics of the class they guide, and take into account key aspects such as organisation, planning, and project implementation.

Thematic projects require the integration of a wide range of methods, tools, and resources to ensure collective progress in enhancing the effectiveness of extracurricular education.

A relevant example of a thematic project applicable to primary education, with a focus on preparatory and Year 1 classes, is entitled *In the World of Joy!*. The project may be implemented in schools operating during the summer holiday, supporting parents and pupils who wish to play and explore in an interactive, age-appropriate environment.

The aim of the thematic project is to prepare children for optimal adaptation to school activities, to encourage meaningful leisure time through recreational activities, to improve social competences, cooperation, verbal and non-verbal communication, and to prevent school dropout.

Objectives:

- Preventing failure and school dropout behaviour;
- Involving children in non-formal educational activities and games that improve school adaptation;
- Creating optimal motivation for extracurricular participation;
- Improving communication with peers and teachers;
- Promoting a tolerant, open attitude of acceptance and mutual understanding in relationships between children, parents, school, and community;
- Encouraging an environmentally responsible attitude;
- Supporting socialisation through play-based activities;
- Preparing children for optimal adaptation to school routines;
- Developing creativity and oral expressiveness;
- Developing the ability to convey messages in different contexts;
- Learning and applying techniques for working with various materials and tools;
- Stimulating and cultivating artistic inclinations, aptitudes, and talents through dramatization and role-play;
- Promoting friendship and cooperation among pupils.

The project's target group consists of preparatory and Year 1 pupils, parents, and community members, who may participate for seven days in activities led by enthusiastic teachers during the holiday period.

Material resources include teaching materials, storybooks, images, sports equipment, supplementary materials, CDs, certificates, arts education materials, and necessary equipment such as a flip chart, laptop, printer, video projector, and camera.

Expected outcomes:

- Development of collaborative relationships and the sharing of positive experiences among teachers and pupil groups;
- Encouraging and educating children to listen to stories;
- Organising exhibitions of pupils' work;
- Active involvement of teachers and pupils in project activities;
- Cultivating practical skills through extracurricular activities;
- Stimulating children's artistic and creative potential.

Monitoring and evaluation methods: group discussions, direct observation, exhibitions of pupils' work, competitions, costume parades, and workshops.

Dissemination methods: publishing articles in the local press and posting activities on the school's website and Facebook page.

Examples of activities that may be carried out within the project include:

1. *The ABC of Toys* – creating toys from textile materials, focusing on working techniques and cooperation in producing a final product.
2. *Getting Ready for a Visit to the Black Sea!* – making models through which pupils demonstrate ecological awareness and responsible attitudes towards the environment.
3. *Best Actor!* – a role-play activity combining educational games and dramatisation, fostering expressive ability and aesthetic appreciation.
4. *Let's Sing and Rejoice!* – musical games introducing different types of musical instruments.
5. *Games from Our Childhood!* – sports competitions and traditional playground games.
6. *In the World of Insects* – creating insect collections.
7. *The Land of Stories!* – a literary activity dedicated to young pupils.
8. *My Friend!* – a personal development activity aimed at building interpersonal and self-presentation skills.

Such activities serve as key reference points in developing cognitive skills, language, emotional experiences, and interaction abilities, contributing to the harmonious development of children's personalities.

Consequently, non-formal education implemented through school projects creates a broad and open motivational context for personality development, with a strong capacity to harness informal pedagogical influences.

Extracurricular activities are accessible to all children and are characterised by adaptability and openness, offering new perspectives and opportunities while complementing formal education. Thematic projects may also be associated with various forms of non-formal learning, such as exhibitions, fairs, charity sales, and craft activities.

Parental involvement in extracurricular activities fosters prosocial behaviour and reduces violence in the educational environment. Children become motivated to participate in proposed activities, and parents become more closely connected to the educational community, strengthening the family–school partnership.

An example of such an activity is a book launch event entitled *With Stars in My Pocket*, aimed at broadening pupils' learning horizons through meeting an author in a unique context. Objectives include social interaction, fostering a love of reading, building an emotional connection with the writer and the book, and promoting community values.

Meetings with representatives of important community institutions—such as the police, doctors, nurses, psychologists, firefighters, or the mayor—can further enrich activities and strengthen school–family ties. Pupils benefit from meaningful experiences supported by the two fundamental pillars of education: school and family.

Each pupil thus records significant intellectual and emotional progress through participation in local events such as book launches, environmental campaigns, cultural activities, and competitions involving both parents and children.

Emotional and social development is crucial, particularly in the learning process. Social development refers to the acquisition of the ability to relate effectively to others, both adults and peers, based on trust, interaction, recognition of roles, and cooperation.

Through interaction with peers, children develop the ability to maintain friendships, seek and offer help, and feel a sense of belonging. They learn to recognise, respect, and appreciate individual and cultural differences, while practising cooperation, negotiation, group decision-making, and respect for group rules. These skills contribute to their development as active members of the community.

Emotional development focuses on self-image and self-concept, built through understanding one's own emotions and those of others. A positive self-image supports lifelong learning. The more confident a child is, the more willing they are to try and learn new things. Emotional development also includes emotional self-regulation as the ability to recognise, express, and manage emotions appropriately.

Curiosity plays a central role, fostering socialisation and emotional engagement in learning, leading to knowledge acquisition and satisfaction. This interconnected domain is essential for healthy overall development, facilitating positive behaviour and supporting growth in other areas.

To stimulate these skills in a non-formal context, activities may involve children from different backgrounds. For example, during visits or excursions, pupils may play a circle game in which one child acts as a "locomotive", calling out classmates' names and forming a "train", encouraging social interaction and emotional engagement.

According to research by Jacquelynne S. Eccles (1999), pupils who achieve academic success and develop both academic and social skills consider participation in extracurricular activities important. Conversely, pupils who perceive themselves as less competent academically or socially are more likely to show signs of depression, social isolation, anger, and aggression. Social competence therefore influences both academic success and self-perception.

Globally, children and young people are constantly engaged in digital activities, both at school and at home. Educational systems should not focus solely on transmitting traditional, elitist, or technophobic perspectives, but should use technology in ways that support learners. For primary pupils, however, technology use should remain moderate.

Digital technologies have created a new educational environment. Educational digital games, whether specifically designed for learning or with an educational function can support interactive and engaging learning. They include elements such as screens, menus, keyboards, controllers, sound, animations, educational content, feedback, rewards, and collaboration or competition features.

However, such games must be introduced appropriately, aligned with educational objectives. Communication games may support language activities; practice games may reinforce competences; simulation and investigative games may aid revision; and testing games may assist evaluation.

A global initiative promoting coding education is *Hour of Code*, which aims to provide children with access to computers and programming. Romania joined the initiative in 2014 through Adfaber, an NGO promoting social development through technology. Tutorials are available for ages ranging from four to adults.

At the same time, excessive media use may entail risks affecting mental, behavioural, and neurodevelopmental health. Therefore, critical digital literacy is essential, encouraging children to reflect on their interaction with electronic games and the relationship between digital spaces and everyday life. Education for responsible use of digital tools is paramount in protecting children from harmful content.

Educational presentations, interactive videos, short films, songs, and educational blogs may serve as healthier alternatives when combined with practical activities that stimulate investigation beyond digital tools. Visits to specialised centres, where IT specialists guide teachers and pupils in the proper and safe use of technology, can also be beneficial.

Extracurricular activities play an essential role in pupils' harmonious development, offering learning opportunities beyond the classroom. They foster key competences such as communication, critical thinking, creativity, collaboration, and problem-solving—skills essential for personal and professional success.

Below are examples of activities for primary pupils:

A1. *Creative Reading Workshop* – Developing communication and text comprehension through expressive reading, discussion, role-play, and alternative endings.

A2. *Nature Explorers* – Developing scientific competences through field trips, specimen collection, herbarium creation, and biodiversity discussions.

A3. *Young Entrepreneurs' Club* – Organising a mini-fair with handmade products, learning about pricing, promotion, and teamwork.

A4. *Puppet Theatre* – Creating puppets and short performances to develop expressiveness and confidence.

A5. *Young Inventors' Laboratory* – Conducting simple experiments with water, magnetism, or electricity to develop logical thinking.

A6. *Drawing and Painting Workshop* – Experimenting with artistic techniques and organising exhibitions.

A7. *Fun Mathematics Club* – Using puzzles, riddles, and treasure hunts to apply mathematics playfully.

A8. *Dance and Movement for Health* – Learning simple choreographies and rhythmic gymnastics to promote coordination, motor skills, and teamwork.

Through such initiatives, the school becomes a dynamic environment where theoretical knowledge is combined with practical experience, stimulating curiosity and fostering a lifelong love of learning. Extracurricular education represents a fundamental component of modern educational systems, complementing formal instruction and contributing significantly to the development of key competences for lifelong learning.

The findings presented in this article indicate that well-designed extracurricular activities:

- foster communication, collaboration, and critical thinking skills;
- stimulate creativity and entrepreneurial initiative;
- enhance social and emotional competences, including self-esteem and self-regulation;
- strengthen the partnership between school, family, and community;
- promote inclusive participation and reduce the risk of school dropout;
- facilitate the practical application of theoretical knowledge in authentic contexts.

The competence-based educational framework adopted at European level provides strong support for integrating extracurricular activities into school strategies. When carefully planned, implemented, and evaluated, such activities create motivational and experiential learning environments that nurture pupils' cognitive, emotional, and social development.

Therefore, extracurricular education should not be regarded as a peripheral addition to schooling, but as an essential pillar of holistic education and lifelong learning.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2. Crăciunescu, C. (2000). *Educația extracurriculară și rolul său în formarea elevilor*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
3. Cucoș, C. (2002). *Pedagogie*. Iași: Polirom.
4. Eccles, J. S. (1999). The development of children ages 6–14. *The Future of Children*, 9(2), 30–44.
5. Ionescu, M. (2012). *Instruirea asistată de calculator*. București: Editura Universitară.
6. Popenici, Ș. (2005). *Motivația și învățarea eficientă*. București: Editura Fundației România de Mâine.
7. Popescu, C., & Curteanu, D. (n.d.). *Competența – abordări conceptuale și aplicații*.
8. Recommendation of the European Parliament and of the Council of the European Union (2018) on key competences for lifelong learning, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN
9. Vlăsceanu, L. (2002). *Școala și societatea*. București: Editura Polirom.

METHODOLOGICAL DIMENSIONS OF DEVELOPING LEARNING TO LEARN COMPETENCE THROUGH STEAM/STREAM EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Ileana Simona Șerement
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău

Abstract: *STEM, STEAM, and STREAM educational approaches represent a significant reconfiguration of the educational process through the integration of curricular areas to achieve complex learning outcomes. STEM emphasizes the core fields-Science, Technology, Engineering, and Mathematics-which were later expanded into STEAM by including the Arts, bringing design and creativity to the forefront. The evolution toward STREAM further incorporates reading and writing, underscoring the importance of linguistic competencies for communicating and documenting discoveries. These approaches create a favorable environment for the development of autonomy, initiative, collaboration, and reflection, dimensions often constrained by the rigidity of traditional curricula. The study investigates the methodological dimensions of developing learning-to-learn competence through STEAM/STREAM extracurricular activities.*

Keywords: *learning to learn; extracurricular activities; STEAM; STREAM; methodological dimensions.*

INTRODUCERE

Dinamismul și complexitatea societății contemporane, produc reconfigurări semnificative asupra documentelor de politici educaționale naționale, direcționând procesul de învățare tot mai mult spre dezvoltarea competențelor-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții, inclusiv pe competențe personale, sociale și de a învăța să înveți [26, p.14-15].

Adaptându-se la ritmul alert al societății actuale, politicile educaționale naționale pun un accent prioritar pe dobândirea competențelor transversale care pot fi aplicate în diferite domenii și contexte. Elementul central al acestor reforme îl reprezintă tranziția către un model educațional de tip *lifelong learning* [Apud, 26, p.17].

Viziunea despre formarea și dezvoltarea competențelor-cheie se fundamentează prin implementarea unor metode inovatoare de predare-învățare-evaluare, corelate cu stimularea motivației pentru învățare, valorificarea inovațiilor tehnologice, având ca finalitate dezvoltarea personală, activă și responsabilă a fiecărui copil.

În scopul dezvoltării sistemului de competențe-cheie de care au nevoie elevii, strategiile de învățare trebuie să fie în primul rând centrate pe elev, relevante, echilibrate și adaptate potențialului propriu, integrate interdisciplinar și coerente din perspectiva valorificării eficiente a experiențelor de învățare. Sub acest aspect, introducerea integrată a disciplinelor, reprezintă una dintre abordările inovative privind dezvoltarea și consolidarea competențelor-cheie, deoarece contribuie la eficientizarea efortului cognitiv prin experiențe de învățare autentice, implementate la clasă inclusiv prin activități de tip STEAM/STREAM [Apud 26, p.4-6].

Competența a învăța să înveți face parte din categoria competențelor transformatoare ca expresie axate pe învățare, dezvoltare personală și interacțiune socială.

Din perspectivă psihopedagogică, învățarea axată pe elev se fundamentează pe abordări constructiviste, psihocentrice și psihosociale, adaptate particularităților de dezvltare cognitivă, afectivă și neuromotorie. În acest cadru conceptual, a învăța să înveți ca competență transformatoare integrează dimensiunile cognitivă, metacognitivă, socio-emoțională și motivațională la conturarea unui nou profil al elevului.

În mod complementar competența a învăța să înveți se configurează ca fiind:

⇨ metacompetență fundamentală, prin faptul că include dimensiunile cognitive și metacognitive, aspectele motivaționale, de management eficient al timpului și de self-control [2], considerate drept capacitatea unei persoane de a-și gestiona, monitoriza și evalua în mod autonom propriul proces de învățare [13, p.371].

⇨ acumulare de achiziții cognitive, afective și psihomotorii [Apud 26, p.18], raportate la conținuturile curriculare, mediul educațional, caracteristicile individuale și factorii socio-culturali.

⇨ multidimensională, întrucât integrează dimensiunile esențiale dezvoltării personale.

Structura acestei competențe, se configurează **pe cinci dimensiuni semnificative: cognitivă, metacognitivă, motivațională, strategică, socială.**

Dimensiunea cognitivă, a competenței a „învăța să înveți" nu se reduce la simpla acumulare de informații, ci implică mecanisme cognitive prin care elevul analizează, organizează și valorifică cunoștințele dobândite pentru a găsi soluții la situații și probleme noi. Restructurările cognitive permanente ale schemelor cognitive pre-existente, prin „valorificarea capacităților, cunoștințelor și atitudinilor exersate în contexte autentice de integrare, este ceea ce definește în mod esențial competența. Astfel, prima etapa în dezvoltarea competenței este transformarea și reconfigurarea achizițiilor anterioare ale celui care învață" [17].

Dimensiunea metacognitivă, presupune „capacitatea elevului de a înțelege și controla propriile procese de gândire și învățare" [22, p.348-350], adică *reflectarea elevului asupra felului în care învață,* concept introdus de Flavell în 1976 [9]. Dimensiunea metacognitivă, sau reglementarea cognitivă, sprijină autonomia și eficiența învățării prin:

⇨ autoreglarea învățării - elevul își monitorizează progresul și își ajustează strategiile de învățare [23];

⇨ conștientizarea și controlul proceselor cognitive - elevul înțelege modul în care gândește, memorează și rezolvă problemele [25, p.66], [4].

Cunoașterea și reglarea propriilor procese cognitive sunt considerate constructe centrale pentru înțelegerea modului în care elevul învață eficient [19, p.5-6]. Dimensiunea metacognitivă evidențiază relația dintre metacogniție, autonomie și performanță, fiind un pilon central al competenței a învăța să înveți, caracterizată prin faptul că elevul își activează gândirea creativă, prin procese de planificare, ajustare strategică, evaluare și reflecție asupra propriilor cunoștințe [19, p. 4-5], [23].

Conform perspectivelor metacognitive, procesele de autoreglare a învățării implică, de asemenea, componente motivaționale și socio-emoționale [Apud 19, p. 3-4]. În această logică, dimensiunea motivațională completează dimensiunea metacognitivă, având un rol esențial în dezvoltarea competenței a învăța să înveți, prin creșterea gradului de implicare al elevului în fața provocărilor educaționale, sporirea perseverenței și a inițiativei de a explora cunoștințe noi [21, p.2-4]. Un nivel ridicat de motivație intrinsecă transformă învățarea dintr-o obligație într-o activitate plăcută și auto-dirijată, cultivând un sentiment de responsabilitate și angajament față de procesul de învățare [14, p.69-72].

Dimensiunea motivațională include autoeficacitatea, definită ca „percepția elevului asupra capacității sale de a organiza și executa acțiuni necesare atingerii unor obiective". Majoritatea motivației umane își are originea în procesele cognitive. În timpul acestui proces, oamenii se automotivează și își reglează acțiunile prin exerciții de reflecție și planificare a acțiunilor, își formează credințe despre ce pot face, anticipează posibilele rezultate pozitive sau negative, setând noi obiective pentru a evita viitoarele evenimente neplăcute. Convingerile privind eficacitatea influențează în mod direct reglarea cognitivă a motivației și pentru autoreglarea proceselor de învățare [1, p.122-123]. Procesele metacognitive și motivaționale devin eficiente abia atunci când se transformă în strategice, oferind astfel încredere în propriile capacități.

Prin urmare, **dimensiunea strategică** devine esențială în formarea abilităților elevului de a-și organiza eficient activitățile în funcție de context. Această dimensiune include nu doar cunoașterea, ci și discernământul de a selecta, adopta și aplica cunoștințele în funcție de o anumită situație, inclusiv flexibilitatea de a le modifica atunci când este necesar. Prin aceste acțiuni strategiile nu sunt doar cognitive ci și comportamentale [25], [13, p.377]. Convingerea elevului în propriile strategii de abordare a unor sarcini sugerează modul în care acesta își structurează efortul, planifică sarcinile și monitorizează progresul [Apud 1, p.160-161]. Integrarea lor ca învățare activă și experiențială [9], justifică importanța competenței a învăța să înveți în susținerea învățării continue [10].

Nu în ultimul rând, competența a învăța să înveți este dezvoltată și **dimensional social**, întrucât învățarea prin interacțiune și schimb de idei oferă experiențe comune în procesul de învățare [20, p.79-91]. Prin colaborare, elevii învață unii de la alții, își dezvoltă abilitățile de comunicare și negociere, își gestionează conflictele de idei.

Această dimensiune subliniază că învățarea nu este un act izolat, ci o construcție socială, în care feedback-ul și suportul colegilor contribuie semnificativ la aprofundarea înțelegerii și la dezvoltarea competențelor [Apud 20, p.11-14]. Dimensiunea socială permite elevilor să transforme strategiile în practici, să facă schimb de idei, să acționeze în echipă și să primească feedback colaborativ [9]. Învățarea ca proces social permite elevilor să învețe unii de la alții, să gestioneze conflictele, să interacționeze cu colegii într-un cadru real.

În acest context, activitățile practice bazate pe proiecte și rezolvarea de probleme oferă o tranziție naturală către explorarea activităților STEAM/STREAM, considerate cadru ideal pentru aplicarea cunoștințelor și dezvoltarea competențelor interdisciplinare [6].

Activitățile extracurriculare STEAM/STREAM sunt un mediu inovativ privind aplicarea strategiilor de învățare activă și experiențială, deoarece stimulează curiozitatea și motivația intrinsecă a elevilor prin oportunități suplimentare de explorare interdisciplinară, experimentare practică și dezvoltare a competențelor de învățare autonomă în afara orelor de curs. Activitățile extracurriculare se disting de cele curriculare prin caracterul lor voluntar, flexibil și centrat pe interesele elevilor, completând procesul formal de învățământ. Ele oferă un cadru propice pentru dezvoltarea competențelor transversale, cum ar fi autonomia, inițiativa, colaborarea și reflecția, contribuind semnificativ la dezvoltarea competenței de a învăța să înveți [8].

Activitățile extracurriculare STEAM/STREAM se disting printr-un set de caracteristici esențiale care optimizează capacitatea elevului de a-și dezvolta competența de a învăța să înveți:

➪ În primul rând, prin natura lor voluntară și flexibilă, activitățile extracurriculare STEAM/STREAM, permit explorarea intereselor individuale ale elevilor, oferind un cadru mai puțin restrictiv decât curricula formală. Această libertate stimulează autonomia și motivația intrinsecă, esențiale pentru angajamentul profund al elevului în procesul de învățare.

➪ În al doilea rând, o caracteristică definitorie este abordarea inter și transdisciplinară, care integrează cunoștințe din diverse domenii [15], prin fuziunea științei, tehnologiei, ingineriei, matematicii, artelor și chiar a lecturii sau scrierii pentru rezolvarea problemelor complexe din lumea reală. Prin abordările inter și transdiciplinare, elevii învață să conecteze concepte și să transfere competențele între discipline, abilitate-cheie pentru adaptare la situații noi. Elevii sunt provocați să identifice probleme, să propună soluții, să experimenteze și să își evalueze propriile demersuri, dezvoltând astfel abilități practice și o mentalitate de cercetător.

➪Un alt aspect determinat în dezvoltarea abilităților practice este încurajarea colaborării, adaptabilității și rezilienței în cadrul activităților STEAM/STREAM, competențe indispensabile pentru pentru învățarea continuă [12]. Astfel, prin oferirea de oportunități în a-și stabili propriile obiective, alegerea metodelor de lucru, gestionarea eficientă a resurselor, elevul devine centrul procesului educațional. Prin această autonomie, elevii devin conștienți de rolul lor în învățare, preluând responsabilitatea pentru rezultatele obținute, transformându-i din receptori pasivi în arhitecți ai propriului parcurs educațional [8].

➪Un alt aspect major, se referă la crearea unui mediu educațional sigur care să încurajeze investigarea, reflecția și feedback-ul constructiv [25]. Într-un astfel de mediu, greșelile sunt văzute ca oportunități de învățare, iar dialogul și colaborarea sunt încurajate constant, sprijinind dezvoltarea abilităților metacognitive și autoreglative [11].

➪Nu în ultimul rând, dezvoltarea capacității de auto-evaluare și reflecție auto-ghidată, sunt importante în consolidarea competenței a învăța să înveți, transformând-o într-un instrument valoros de stabilire a punctelor forte, adaptarea metodelor de învățare și eficacitatea învățării pe tot parcursul vieții [25], [16].

Dezvoltarea competenței **de a învăța să înveți** prin intermediul activităților extracurriculare STEAM/STREAM, presupune adoptarea unor strategii care încurajează autonomia și responsabilitatea elevilor în procesul de învățare [Apud, 25].

Pornind de la cadrul teoretic prezentat anterior, care subliniază rolul activităților extracurriculare STEAM/STREAM în dezvoltarea a învăța să înveți, este utilă exemplificarea unei activități, concepută și implementată cu scopul de a stimula dimensiunile cognitivă, metacognitivă, motivațională, strategică și colaborativă a competenței. Modelul propus în Tabelul 1, a avut ca obiectiv validarea aplicabilității practice și potențialul formativ al activităților STREAM în contexte nonformale [17]. Propunem un model de activitate extracuriculară cu tema: *Moldova–relief, culoare și creație* .

Tabelul 1. Legăturile interdisciplinare STREAM

STREAM	**Conexiuni**
ȘTIINȚE	Istorie, Geografie, Fizică, Biologie, Chimie – mediu, relief, procese geomorfologice, resurse naturale;
TEHNOLOGII	Kahoot, YouTube.
READING/ Lb. engleză	The Journey of a Raindrop over Moldova.
INGINERIE/ Ed.tehnologică	Machete forme de relief, alunecări de teren, modelare 3D.
ARTE	Compoziții plastice, design vestimentar - costume eco.
MATEMATICA	Proporții ale machetelor, costuri materiale reciclabile, analiza datelor.
Ed.civică/ Ed.ecologică	Responsabilitate față de mediu, respect pentru cei din jur.

Corelarea dimensiunilor de dezvoltare a competenței cu activitățile extracurriculare STREAM sunt prezentate în Tabelul 2.

Tabelul 2. Aspectele didactice ale activității extracurriculare

Dimensiuni ale competenței *de a învăța să înveți*	**Proiectarea activităților extracurriculare la tema: Moldova–relief, culoare și creație**
Cognitivă	➪*Scurt fragment istoric Herodot și Dimitrie Cantemir* - a constituit o oportunitate de a ancora noile cunoștințe în experiențele cognitive anterioare, prin prisma valorilor care definesc peisajul cultural și geografic al Moldovei. ➪*The Journey of a Raindrop* - a constat în transferul cognitiv dintre domeniile: geografie, fizică, lingvistică - narațiunea în limba engleză și artele -interpretare scenică, integrând fluid componente STREAM.
Metacognitivă	➪*Relieful Moldovei prin ochii elevilor* - a constat în transferul metacognitiv, prin planificarea demersurilor investigative, în auto-reglarea învățării prin expoziții creative și simularea alunecărilor de teren.
Motivațională	➪*EcoFashion Moldova Verde* - a constat în dezvoltarea responsabilității față de mediu motivare în păstrarea și conservarea naturii Moldovei.
Socială	➪*Machete 3D a reliefului* - a constat în transferul cognitiv dintre domeniile: geografia fizică - formele de relief, matematica - scale, proporții, fizica - gravitate, stabilitate versanți, inginerie - tehnici de construcție, arte - compoziție, culori și tehologiile digitale, Tinkercad.
Strategică	➪*Kahoot Cine știe geografie* - a constat în activarea cognitivă a cunoștințelor dobândite anterior, platforma Kahoot a permis elevilor să-și ajusteze strategiile pentru întrebările ulterioare.

Activitatea extracurriculară a integrat abordările interdisciplinare pentru a stimula dimensiunile cognitivă, metacognitivă, motivațională, strategică și colaborativă ale competenței de a învăța să înveți. Elementul de noutate a constat în corelația cognitivă care a determinat elevii să transfere cunoștințele între domenii, consolidând cogniția prin flexibilitatea gândirii; metacogniția care a facilitat autoreglarea și reflecția; climatul psihosocial valorizat prin diplome pentru fiecare tip de contribuție și conectarea elevilor la realitățile locale prin activități STEAM/STREAM.

Pentru a integra eficient STEM/STREAM, se recomandă o regândire a rolului cadrului didactic [3], promovarea unor medii de învățare care să încurajeze experimentarea, colaborarea și reflecția, oferind elevilor spațiul necesar pentru a-și descoperi propriile modalități de învățare [11], implementarea unor programe de formare continuă pentru cadrele didactice, axate pe metodologii active și integrarea tehnologiei în procesul didactic care ar contribui la maximizarea impactului activităților extracurriculare STEAM/STREAM [5], inclusiv colaborare dintre școală, familie și comunitate, deoarece se crează un sistem educațional favorabil învățării pe tot parcursul vieții [7].

Activitățile extracurriculare STEM/STEAM/STREAM, reprezintă un catalizator esențial în dezvoltarea competenței de a învăța să înveți, deoarece oferă oportunități de explorare interdisciplinară, stimulează achiziția de cunoștințe, activează gândirea critică și analitică, rafinează creativitatea și consolidează abilitățile de rezolvare a problemelor.

Rolul activităților extracurriculare STEAM/STREAM este definitoriu în consolidarea educației formale și nonformale, determinând elevii să conecteze concepte din sfere diferite în cadrul unor contexte mai puțin restrictive. Prin implicarea în activitățile extracurriculare, elevii își construiesc o înțelegere profundă a conceptelor, își formează o atitudine pozitivă față de învățare prin valorificarea diverselor resurse de învățare disponibile.

BIBLIOGRAPHY:

1. BANDURA, A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: W. H. Freeman & Company, 1997. ISBN 0-7167-2626-2, ISBN 0-7167-2890-8. Disponibil: https://h7.cl/1n6CC
2. BANDURA, A., FREEMAN, W.H., & LIGHTSEY, R. Self-Efficacy: The Exercise of Control. Journal of Cognitive Psychotherapy, 1999. 13(2), 158-166. Self-Efficacy: The Exercise of Control | Springer Publishing
3. BRANSFORD, J., BROWN, A. L., & COKING, R. How people learn: Brain, mind, experience, and school, 2000. Washington, DC: National Academy Press. https://doi.org/10.17226/9853
4. DAISUKE, A., MOTOYUKI, N., RYUHEI, K. Effects of Metacognitive Strategies on the Self-Regulated Learning Process: The Mediating Effects of Self-Efficacy, XVI European Congress of Psychology. Behav. Sci. 2019, 9(12), 128; https://doi.org/10.3390/bs9120128. Disponibil: Effects of Metacognitive Strategies on the Self-Regulated Learning Process: The Mediating Effects of Self-Efficacy.
5. DARLING, H. L., HYLER, M. E., & GARDNER, M. Effective teacher professional development, 2017. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute. Effective Teacher Professional Development | Learning Policy Institute
6. EKAYANA, A.A.G, PARWATI, N.N., AGUSTINI, K., & RATNAYA, I.G. Project-based learning framework with STEAM methodology assessed based on self-efficacy: Does it affect creative thinking skills and learning achievement in studying fundamental computers? Journal of Technology and Science Education, 2025 15(1), 107-128. https://doi.org/10.3926/jotse.2751
7. EPSTEIN, J. L. School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools (2nd ed.). Boulder, CO: Westview Press, 2011.
8. FELDMAN, A., & MATJASKO, J. L. The role of school-based extracurricular activities in adolescent development: A comprehensive review. Review of Educational Research, 2005. 75(2), 159–210.
9. FLAVELL, J. H. Metacognitive aspects of problem solving. In L. B. Resnick (Ed.), The nature of intelligence, 1976. (pp. 231-235). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
10. FREEMAN, S., EDDY, S. L., MCDONOUGH, M., SMITH, M. K., OKOROAFOR, N., JORDT, H., & WENDEROTH, M. P. Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. Proceedings of the National Academy of Sciences, 2014. 111(23), 8410-8415.
11. FREEMAN, S., O'CONNOR, E., PARKS, J. W., CUNNINGHAM, M., HURLEY, D., HAAK, D., DIRKS, C., & WENDEROTH, M. P. Prescribed active learning increases performance in introductory biology, 2007. CBE—Life Sciences Education, 6(2), 132-139.
12. HATTIE, J., & TIMPERLEY, H. The power of feedback. *Review of Educational Research, 2007.77*(1), 81–112. https://doi.org/10.3102/003465430298487
13. NORRIS, C., TAYLOR, T.A., LUMMIS, G.W. Fostering collaboration and creative thinking through extra-curricular challenges with primary and secondary students, 2023. School of Education, Edith Cowan University. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101296
14. PECULEA, L. THE MULTIDIMENSIONAL APPROACH OF LEARNING TO LEARN COMPETENCY, 2017. ISSN: 1842-077X, E-ISSN (online) 2068-1151, PP.366-380. Disponibil: https://www.uav.ro/jour/index.php/jpe/article/view/657/721

15. RICHARD, M.R., & DECI, E. L.Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. Journal of Personality and Social Psychology, University of Rochester, 2000. p. 1-11. Disponibil: Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being
16. SáNCHEZ, M. I., & CORTéS O.M. Possibilities and challenges of STEAM pedagogies, 2024. Disponibil: (PDF) Possibilities and challenges of STEAM pedagogies
17. SCHUNK, D. H., & ERTMER, P. A. Self-regulation and academic learning: Self-efficacy enhancing interventions, 2000. Educational Psychologist, 35*(1), 23–42. https://doi.org/10.1207/S15326985EP3501_3
18. SCLIFOS L. Formarea/dezvoltarea competenţei de a învăţa să înveţi.Revista Didactica Pro, Nr. 3 (61). 2010. Disponibil la: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Formarea_dezvoltarea%20competentei%20de%20a%20invata%20sa%20inveti.pdf
19. ȘEREMET, I. S., FRANŢUZAN, L. Premise analitice privind conceptele STEM/STEAM/STREAM. In: *Abordări inter/transdisciplinare în predarea ştiinţelor reale, (concept STEAM)*, Ed. Ediţia a 4-a, 27-28 octombrie 2023, Chişinău. Chişinău: CEP UPSC, 2024, Ediția 4, pp. 524-534. ISBN 978-5-86654-132-4.
20. VEENMAN, M. V. J., VAN HOUT, B. H. A. M., & AFFLERBACH, P. *Metacognition and learning: Conceptual and methodological considerations. Metacognition and Learning, 1*(1), 2006. pp. 3–14. Disponibil: https://surl.li/wknznt
21. VIGOTSKY, L. S. Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1978. Disponibil: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/40011524/vygotskysummary_missing-libre.pdf?
22. WONDIMU, A. Motivation and Self-Regulated Learning: A Multivariate Multilevel Analysis. University of Akron, Ohio, USA. International Journal of Psychology and Educational Studies, 2017, 4 (3), 1-11. Disponibil: Motivation and Self-Regulated Learning: A Multivariate Multilevel Analysis
23. YOUNG, A. & Fry, J. Metacognition as the activity of monitoring and controlling one's cognition. International Journal of Education and Practice 2008. ISSN(e): 2310-3868 ISSN(p): 2311-6897 DOI: 10.18488/journal.61.2019.74.347.362. Disponibil: customs administration students' usage of metacognitive knowledge in?
24. ZIMMERMAN, B. J., & SCHUNK, D.H. Self-Regulated Learning and Academic Achievement: Theoretical Perspectives, 2001. Disponibil: Self-regulated learning and academic achievement: Theoretical perspectives
25. ZIMMERMAN, B. J. Becoming a self-regulated learner: An overview. Published in Theory Into Practice, 41(2), 64-70, 2002. Disponibil: Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview?
26. ZIMMERMAN, B. J. Self-regulated learning: Theories, measures, and outcomes, 2002. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/04100-5
27. https://mec.gov.md/sites/default/files/concept-26-aprilie-compressed_6630a85a97a2e.pdf

FORMATIVE VALENCES OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION IN THE DEVELOPMENT OF METACOGNITION IN LOWER SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Liviu Sgaibă
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău

Abstract: *The article explores the interdependence between the pedagogical communicative act and the genesis of metacognitive structures in lower secondary school students. The focus is on transforming communication from a simple vector of information transmission into a tool for mediating reflexivity. It analyzes how the discursive interaction between teacher and student facilitates awareness of one's own cognitive processes, providing the student with the necessary "tools" for self-regulating learning. From a formative perspective, pedagogical communication not only informs but also structures thinking about thinking, turning the student into a strategic actor of their own training. Metacognitive competence, developed through heuristic dialogue and reflexive feedback, thus becomes a central pillar of learning autonomy in the gymnasial cycle.*

Keywords: *pedagogical communication; metacognition; reflexivity; self-regulation; secondary school student; formative dialogue*

- ***Esența metacogniției în context comunicativ***

Abordarea metacogniției din perspectiva comunicării pedagogice necesită o transgresare a limitelor psihologiei cognitive clasice către o viziune socioconstructivistă, în care „gândirea despre gândire" nu este un proces solipsist, ci unul emergent, modelat prin interacțiune discursivă.

1. *Conceptualizarea metacogniției ca proces autoreglator*

În esență, metacogniția reprezintă capacitatea subiectului de a deveni propriul obiect de observație în timpul activității cognitive. Aceasta include două componente fundamentale: cunoașterea metacognitivă (ceea ce știe elevul despre propriile strategii, sarcini și variabile personale) și controlul/reglarea metacognitivă (capacitatea de a planifica, monitoriza și evalua procesul de învățare).

Din perspectivă pragmatică, metacogniția este „un instrument ce funcționează în situații trăite și determină consecințe pentru viitor" [14, p. 19]. La nivelul elevului de gimnaziu, această competență se traduce prin trecerea de la stadiul de „executant" la cel de „manager" al propriilor resurse intelectuale.

2. *Comunicarea pedagogică: Matricea dezvoltării metacognitive*

Metacogniția nu se dezvoltă în vid; ea este rezultatul unei „voci interioare" care, inițial, a fost o „voce exterioară" – cea a profesorului. În context comunicativ, esența metacogniției rezidă în transformarea dialogului extern în monolog reflexiv.

- Externalizarea gândirii prin limbaj: Comunicarea pedagogică eficientă îi solicită elevului să verbalizeze procesele mentale. Atunci când profesorul întreabă: *„Cum ai ajuns la această concluzie?"* sau *„Ce strategie ai folosit pentru a reține acest concept?"*, el forțează elevul să acceseze nivelul metacognitiv. Acest tip de comunicare transformă gândirea implicită în gândire explicită.
- Modelarea metacognitivă (Thinking Aloud): Profesorul devine un model nu doar prin conținuturile transmise, ci prin modul în care își comunică propria strategie de rezolvare. Verbalizând propriile dubii, selecții strategice sau autocorecții, cadrul didactic oferă elevului un „algoritm comunicațional" pentru reflexivitate.

3. Valențele pragmatice ale interacțiunii discursive

Esența metacogniției în context comunicativ este strâns legată de conceptul de feedback formativ. Într-o comunicare centrată pe competență, feedback-ul nu este un verdict (corect/greșit), ci o invitație la analiză.

„Dezvoltarea competenței se poate face prin creșterea nivelului de conștientizare a situației și a implicațiilor alegerilor legate de modul de participare la ea și nu printr-o reproducere a unor scheme de lucru prestabilite" [16, p. 22].

Această „conștientizare a situației" este mediată discursiv. Profesorul și elevul co-construiesc un spațiu de negociere a sensului, unde eroarea nu este sancționată comunicativ, ci este utilizată ca „obiect metacognitiv" de analiză: *„Unde s-a produs ruptura în raționament?"*.

4. Metacogniția ca dialog pedagogic interiorizat

În concluzie, esența metacogniției în context comunicativ rezidă în funcția de autoreglare a limbajului. Elevul de gimnaziu, aflat în plin proces de consolidare a gândirii formale, are nevoie de o comunicare pedagogică care să funcționeze ca o „schelă" (scaffolding).

Pe măsură ce competența metacognitivă se dezvoltă, semnele pragmatice devin evidente: elevul începe să își pună singur întrebările pe care anterior i le punea profesorul. Astfel, comunicarea pedagogică își atinge scopul suprem: transformarea timpului de învățare într-o „regăsire de sine a ființei și a potențialului înalt pe care îl are" [16, p. 146].

- ***Comunicarea pedagogică: de la informare la mediere metacognitivă***

Evoluția paradigmelor educaționale a redefinit fundamental rolul interacțiunii la clasă. Dacă în pedagogia tradițională comunicarea era privită strict ca un canal de transmitere a cunoștințelor (funcția informativă), în contextul formării competențelor metacognitive, aceasta devine un instrument complex de construcție a autonomiei intelectuale (funcția de mediere).

1. Limitele modelului informativ-liniar

În modelul clasic, comunicarea pedagogică este adesea unidirecțională, centrată pe profesor ca sursă de adevăr și pe elev ca receptor pasiv. În această configurație, feedback-ul este unul sumativ și sancționează rezultatul, nu procesul. Această abordare ignoră „coridorul" mental al elevului, lăsând procesele de gândire în penumbră. Or, pentru elevul de gimnaziu, simpla informare nu este suficientă pentru a genera competență; este nevoie de o comunicare care să-i permită „să se achite cu succes de anumite sarcini" prin înțelegerea mecanismelor interne ale acestora [16, p. 37].

2. Conceptul de mediere metacognitivă

Trecerea spre mediere presupune ca profesorul să nu mai comunice doar *despre* conținut, ci să comunice *pentru* procesul de gândire. Medierea metacognitivă, inspirată de conceptele lui Reuven Feuerstein și Lev Vygotsky, transformă profesorul într-un mediator care interpunem între elev și sarcina de învățare un set de „filtre reflexive".

- Intenționalitatea și reciprocitatea: Comunicarea nu este întâmplătoare; profesorul explică elevului nu doar *ce* să facă, ci și *de ce* este important să monitorizeze felul în care lucrează.
- Medierea sensului: Profesorul ajută elevul să descopere semnificația din spatele strategiilor cognitive, transformând o simplă metodă într-o „unelță mentală" personalizată.
- Medierea sentimentului de competență: Prin mesaje de încurajare centrate pe efort și strategie („Ai reușit pentru că ai planificat corect"), comunicarea consolidează încrederea elevului în propriile capacități de autoreglare.

3. Mecanisme discursive ale medierii

Pentru a facilita dezvoltarea metacogniției, comunicarea pedagogică utilizează strategii specifice care „externalizează" procesul invizibil al gândirii:

- Modelarea verbală (Think-Aloud): Profesorul își comunică propriul monolog interior în timp ce rezolvă o problemă („Acum mă opresc și verific dacă am înțeles enunțul... ce strategie ar

fi mai bună aici?"). Acest act comunicativ oferă elevului un model de „limbaj metacognitiv" pe care acesta îl va interioriza ulterior.

- Interogarea reflexivă: Spre deosebire de întrebările de control („Cât fac 2+2?"), întrebările mediatoare vizează procesul („Cum ai decis să începi cu acest pas?", „Ce altă variantă ai mai luat în calcul?"). Aceasta este „metoda pragmatică" aplicată în dialogul educațional, interpretând opiniile în funcție de consecințele lor practice [15, p. 38].

4. Impactul asupra elevului de gimnaziu

La nivelul gimnaziului, medierea metacognitivă prin comunicare are un efect de bumerang pozitiv. Elevul încetează să mai aștepte validarea externă constantă a profesorului și începe să dezvolte un „observator intern". În acest punct, comunicarea devine un „generator al tuturor demersurilor elevului de a performa" [Vlașin, p. 19].

Compentența metacognitivă astfel formată nu este o tehnică învățată mecanic, ci o „prezență activă, îmbunătățită, de calitate" [16, p. 372]. Medierea transformă clasa dintr-un spațiu de livrare a informației într-un laborator de gândire, unde dialogul pedagogic devine materia primă a autonomiei de învățare.

Comunicarea pedagogică văzută ca mediere reprezintă puntea necesară între *a ști* și *a ști cum să acționezi*. Ea reconfigurează relația profesor-elev, punând accent pe „agerimea productivă și sagacitate" [11, p. 25], transformând procesul instructiv-educativ într-un exercițiu continuu de reflexivitate și eficiență pragmatică.

- ***Valențele formative și semnele competenței metacognitive***

Dezvoltarea competenței metacognitive la elevii de gimnaziu nu reprezintă doar o achiziție tehnică de strategii de învățare, ci o veritabilă reconfigurare a profilului psiho-intelectual al acestora. În acest context, valențele formative vizează impactul pe termen lung asupra autonomiei elevului, în timp ce semnele competenței constituie reperele empirice prin care putem evalua succesul comunicării pedagogice mediatoare.

1. *Valențele formative: Impactul asupra devenirii elevului*

Valența formativă a metacogniției rezidă în capacitatea acesteia de a transforma învățarea dintr-o obligație externă într-un proces asumat intern. Cele mai importante direcții de formare includ:

- Autonomizarea învățării: Prin conștientizarea propriilor procese, elevul trece de la dependența de îndrumarea permanentă a profesorului la capacitatea de a-și auto-regla efortul. Aceasta este „calea soft spre valorificarea existenței" [16, p. 146], transformând timpul școlar într-un spațiu al autodesoperirii.
- Reziliența cognitivă: Un elev cu o competență metacognitivă dezvoltată privește eroarea nu ca pe un eșec, ci ca pe o „stare de fapt" ce necesită analiză. Această abordare reduce anxietatea față de evaluare și stimulează persistența în sarcină.
- Transferabilitatea competențelor: Metacogniția oferă elevului „scheme de lucru" care transcend o disciplină specifică. Capacitatea de a planifica o rezolvare la matematică devine, prin mediere comunicativă, o capacitate de a planifica un proiect personal sau social.

2. *Semnele pragmatice ale competenței metacognitive*

Pentru a putea vorbi despre o competență formată, trebuie să identificăm semne concrete, observabile în comportamentul și discursul elevului. Aceste semne reprezintă „output-ul" care pune în evidență ceea ce poate face un elev ca efect al procesului de formare [1, p. 20].

A. Semne la nivelul planificării (Ante-acțiune)

- Analiza sarcinii: Elevul nu începe lucrul imediat, ci alocă timp pentru a înțelege cerințele.
- Predicția dificultății: Capacitatea de a estima dacă o sarcină este ușoară sau grea raportat la propriile resurse.
- Selectarea strategică: Verbalizarea motivului pentru care a ales o anumită metodă în detrimentul alteia.

B. Semne la nivelul monitorizării (În timpul acțiunii)

- Interogarea internă: Prezența unor semne de auto-corectare fără intervenția profesorului.
- Flexibilitatea procedurală: Elevul abandonează o strategie care nu dă randament și caută una alternativă. Aceasta reflectă ideea că ideile sunt instrumente ce funcționează în situații trăite [14, p. 19].
- Gestionarea resurselor: Controlul timpului și al efortului investit în raport cu importanța sarcinii.

C. Semne la nivelul evaluării (Post-acțiune)

- Atribuirea corectă a succesului/eșecului: Elevul înțelege că rezultatul depinde de strategia folosită, nu de „noroc" sau de „bunăvoința profesorului".
- Sagacitatea reflexivă: Capacitatea de a explica pas cu pas drumul parcurs, demonstrând o „agerime productivă" în procesul de cunoaștere [11, p. 25].

3. *Corelația dintre semnele pragmatice și comunicarea pedagogică*

Semnele competenței metacognitive sunt, în fapt, ecouri ale comunicării pedagogice mediatoare. Dacă profesorul utilizează un limbaj bogat în termeni precum *„strategie", „verificare", „ipoteză"*, elevul va începe să manifeste aceste „semne" în propriul comportament.

Compentența, înțeleasă ca „participare de calitate", se manifestă atunci când elevul încetează să mai fie un receptor pasiv și devine un „actor în situație", prezent cu totul în ceea ce se întâmplă [16, p. 37]. Astfel, semnele metacognitive devin indicatori ai maturizării intelectuale și ai capacității de a răspunde exigențelor sociale contemporane.

Valențele formative și semnele competenței metacognitive formează un circuit continuu: intervenția pedagogică mediatoare (comunicarea) activează procesele reflexive, care la rândul lor se manifestă prin semne pragmatice observabile, conducând în final la formarea unei personalități autonome. Identificarea corectă a acestor semne permite cadrului didactic să ajusteze „doza" de mediere, trecând treptat de la ghidare la delegarea totală a responsabilității către elev.

- ***Corelația dintre dimensiunile comunicării și indicatorii metacognitivi***

Pentru a oferi o viziune de ansamblu asupra modului în care interacțiunea discursivă dintre profesor și elev modelează structurile de autoreglare, am elaborat următorul tabel corelativ. Acesta sintetizează relația dintre acțiunile de comunicare ale cadrului didactic și răspunsurile cognitive/metacognitive corespunzătoare ale elevului de gimnaziu.

Corelația dintre dimensiunile comunicării pedagogice și indicatorii competenței metacognitive:

Dimensiunea Comunicării Pedagogice (Acțiunea Profesorului)	Indicatorul Metacognitiv Vizat (Reacția Elevului)	Semne Pragmatice Observabile
Interogația Reflexivă (Întrebări de tipul: „Cum ai procedat?”, „De ce această metodă?”)	Conștientizarea procesuală	Elevul verbalizează pașii logici și justifică alegerea unei strategii specifice.
Modelarea prin Tehnica „Thinking Aloud” (Profesorul își spune cu voce tare propriul raționament)	Interiorizarea modelelor de monitorizare	Elevul începe să utilizeze un monolog interior pentru a-și ghida rezolvarea sarcinii.
Feedback-ul Formativ/Procesual (Centrat pe strategie, nu doar pe rezultatul corect/greșit)	Autoevaluarea și Autocorecția	Elevul depistează singur discrepanțele dintre planul inițial și rezultatul parțial, ajustând efortul.
Instrucția Strategică Explicită (Comunicarea clară a utilității unei metode de învățare)	Cunoașterea metacognitivă (condițională)	Elevul știe *când* și *de ce* să aplice o anumită tehnică (ex. harta conceptuală vs. memorarea).
Negocierea Sensului și a Obiectivelor (Stabilirea de comun acord a criteriilor de succes)	Planificarea și asumarea responsabilității	Elevul își stabilește obiective intermediare și estimează timpul necesar finalizării sarcinii.
Ascultarea Activă și Empatică (Validarea efortului și a dificultăților întâmpinate)	Reziliența cognitivă și gestionarea afectelor	Elevul nu abandonează sarcina în caz de eroare, ci o reevaluează ca pe o „stare de fapt” [16, p. 33].

Analiza corelației din perspectivă formativă

Această corelație demonstrează că „semnele” competenței nu apar spontan, ci sunt răspunsuri la stimuli comunicaționali specifici. În ciclul gimnazial, unde se face trecerea către gândirea abstractă, medierea prin cuvânt devine „schela” (*scaffolding*) pe care elevul își construiește autonomia.

- Valența pragmatică: Dacă profesorul comunică doar rezultate (informativ), elevul rămâne la nivel de execuție. Dacă profesorul comunică procese (mediere), elevul accede la nivelul competenței [17, p. 15].
- Indicatorul de succes: Succesul comunicării pedagogice este confirmat atunci când întrebările profesorului devin întrebările interioare ale elevului. Aceasta reflectă „participarea de calitate” și prezența deplină în situația de învățare [16, p. 372].

- ***Caracteristici ale dezvoltării metacognitive la gimnaziu***

Dezvoltarea metacognitivă în perioada gimnaziului reprezintă o etapă de tranziție critică, marcând trecerea de la strategiile de învățare dependente de adult la mecanisme de autoreglare interiorizate. Această perioadă este marcată de salturi cognitive fundamentale, corelate cu deschiderea elevului către gândirea formal-abstractă.

Iată o analiză detaliată a caracteristicilor acestui proces, integrând perspectivele teoretice și semnele pragmatice specifice:

1. *Tranziția de la gândirea concretă la cea formală*

La vârsta gimnaziului, elevul începe să opereze cu ipoteze și concepte abstracte. Metacogniția devine esențială deoarece îi permite elevului să monitorizeze nu doar „ceea ce vede" în fața sa (datele concrete), ci și „ceea ce gândește" despre acele date.

- Caracteristică: Apare capacitatea de a reflecta asupra propriilor raționamente fără a mai avea nevoie de suport material.
- Semn pragmatic: Elevul poate explica de ce a ales o anumită formulă sau metodă de analiză, evaluând validitatea logică a propriei strategii [11, p. 25].

2. *Creșterea complexității și integrării resurselor*

Competența metacognitivă la gimnaziu nu este un element izolat, ci un sistem funcțional care integrează cunoștințele, strategiile și atitudinile într-un proces bazat pe manifestări concrete [7, p. 48].

- Caracteristică: Elevul începe să coreleze sarcina de învățare cu timpul disponibil și cu nivelul de dificultate perceput.
- Valență formativă: Apare „agerimea productivă", capacitatea de a asocia reprezentări eterogene pentru a soluționa probleme complexe [11, p. 25].

3. *Relativitatea și specificitatea domeniului*

Metacogniția la această vârstă este adesea inegală. Un elev poate manifesta un control metacognitiv ridicat la matematică (monitorizează pașii, verifică rezultatul), dar poate fi pur executiv la istorie (memorare mecanică).

- Caracteristică: Competența este relativă și se dezvoltă pe parcurs, trecând de la un nivel inferior spre unul superior în funcție de context [7, p. 46].
- Medierea prin comunicare: Rolul profesorului este de a ajuta elevul să transfere strategiile de succes dintr-un domeniu în altul, utilizând limbajul ca punte de legătură.

4. *Conștientizarea și intenționalitatea*

Spre deosebire de învățământul primar, unde procedeele de învățare sunt adesea sugerate direct de învățător, la gimnaziu metacogniția devine conștientă și asociată necesităților [7, p. 48].

- Caracteristică: Elevul începe să manifeste o „prezență activă" în propria învățare. El nu mai urmează orbește o schemă, ci o alege deliberat pentru a obține un randament avantajos [14, p. 372].
- Indicator pragmatic: Capacitatea elevului de a identifica unde s-a produs „ruptura" în înțelegerea unui text sau a unei probleme, solicitând ajutor specific, nu general.

5. *Dezvoltarea „observatorului intern" prin mediere*

Esența dezvoltării la gimnaziu rezidă în interiorizarea dialogului pedagogic. Comunicarea cu profesorul devine treptat un monolog reflexiv.

- Caracteristică: Competența se manifestă prin capacitatea de a administra cu eficiență o situație de învățare [7, p. 48].
- Efect formativ: Dezvoltarea competenței metacognitive poate fi privită ca o cale „soft" spre valorificarea potențialului înalt al ființei, transformând învățarea într-un act de regăsire de sine [16, p. 146].

Caracteristicile metacogniției la gimnaziu subliniază importanța comunicării pedagogice mediatoare. Deoarece această competență nu se poate impune ca o tehnică, ci trebuie „asumată și căutată de către elev" [16, p. 372], rolul cadrului didactic este de a crea acele situații de comunicare în care elevul este provocat să devină arhitectul propriilor procese mentale.

- ***Concluzii***

Investigarea relației dintre comunicarea pedagogică și formarea competenței metacognitive la elevii de gimnaziu permite formularea unor aserțiuni fundamentale privind optimizarea procesului instructiv-educativ din perspectivă pragmatică:

1. *Reconfigurarea rolului comunicării pedagogice*

Cercetarea evidențiază faptul că eficiența învățării în ciclul gimnazial nu mai depinde exclusiv de volumul informației transmise, ci de calitatea medierii acestora. Comunicarea pedagogică încetează să mai fie un simplu vector de transmisie, devenind un instrument de construcție a autoreglării. Trecerea de la funcția informativă la cea de mediere metacognitivă reprezintă soluția necesară pentru a răspunde exigențelor societății cunoașterii, transformând clasa într-un laborator de gândire critică.

2. *Metacogniția ca produs al interacțiunii sociale*

Analiza semnelor pragmatice ale competenței demonstrează că metacogniția nu este o facultate izolată, ci una care se cristalizează prin dialog. Esența metacogniției în context comunicativ rezidă în interiorizarea „vocii" profesorului sub formă de monolog reflexiv. Atunci când profesorul utilizează constant strategii precum interogația euristică sau modelarea prin tehnica „Thinking Aloud", el oferă elevului structura lingvistică necesară pentru a-și gestiona propriile procese mentale [15, p. 38].

3. *Valența pragmatică a competenței la vârsta gimnaziului*

La vârsta gimnaziului, competența metacognitivă devine o necesitate adaptativă. Aceasta nu se reduce la o tehnică de memorare, ci este o „participare de calitate" la propria formare [16, p. 372]. Semnele acestei competențe — capacitatea de planificare, monitorizarea efortului și evaluarea strategică — sunt indicatori ai maturizării intelectuale. Într-o viziune kantiană, această dezvoltare conduce spre o „stare de excelență", definită prin agerime productivă și sagacitate [11, p. 25].

4. *Impactul formativ pe termen lung*

Dezvoltarea competenței metacognitive prin comunicare mediatoare are un impact profund asupra profilului personalității elevului. Aceasta generează autonomie, reduce anxietatea în fața sarcinilor complexe și oferă o cale „soft" spre valorificarea potențialului individual [16, p. 146]. Elevul nu mai este un simplu receptor, ci un subiect „apt pentru acțiune", capabil să ia decizii informate despre modul în care învață și acționează.

- ***Recomandări și perspective***
  - **Pentru cadrele didactice:** Este imperativă formarea profesorilor în domeniul strategiilor de comunicare mediatoare, punând accent pe feedback-ul procesual și pe utilizarea unui limbaj metacognitiv explicit la clasă.
  - **Pentru curriculum:** Se recomandă integrarea unor activități specifice de reflecție metacognitivă în cadrul tuturor disciplinelor, transformând „a învăța să înveți" într-o prioritate transdisciplinară.

În concluzie, simbioza dintre o comunicare pedagogică reflexivă și procesele metacognitive ale elevului reprezintă fundamentul unei educații centrate pe competență, capabilă să formeze indivizi nu doar informați, ci autentic competenți și capabili de autoreglare într-un mediu în continuă schimbare.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Barbaroș, C.** Abordări teoretice privind definirea conceptului de competență. În: *Univers Pedagogic,* 2018, nr. 4 (60), pp. 19-25. ISSN 1811-5470.
2. **Bernat, S. E.** Tehnici de învățare eficientă. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2003. 164 p. ISBN 973-610-184-3.
3. **Bocoș, M.** Instruirea interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune. Iași: Polirom, 2013. 432 p. ISBN 978-973-46-3398-2.
4. **Chis, V.** Pedagogia contemporană – pedagogia pentru competențe. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2005. 270 p. ISBN 973-686-695-5.
5. **Cososchi, P.** Metacogniția – o cale spre educația eficientă. Iași: Institutul European, 2013. 188 p. ISBN 978-973-611-944-6.
6. **Cucoș, C.** Pedagogie. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2014. 584 p. ISBN 978-973-46-4424-7.
7. **Cucereavîi, E.** Delimitări conceptuale ale competenței și caracteristicile ei. În: *Conf. UST,* 2020, pp. 45-49.
8. **Dulamă, M. E.** Fundamente despre competențe. Teorie și aplicații. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2010. 396 p. ISBN 973-595-226-6.
9. **Ionescu, M.** Instrucție și educație. Paradigme educaționale moderne. Cluj-Napoca: Garamond, 2007. 320 p. ISBN 978-973-0-04981-7.
10. **Jinga, I.; Istrate, E.** Pedagogie. Ediția a II-a. București: All Educational, 2008. 488 p. ISBN 973-684-256-8.
11. **Kant, Im.** Antropologia din perspectivă pragmatică. Oradea: Antaios, 2001. 331 p. ISBN 973-99294-4-3.
12. **Pânișoară, I. O.** Comunicarea eficientă. Ediția a IV-a. Iași: Polirom, 2015. 496 p. ISBN 978-973-46-5233-4.
13. **Sălăvăstru, D.** Psihologia educației. Iași: Polirom, 2004. 288 p. ISBN 973-681-454-8.
14. **Vlașin, I.** Competența. Participarea de calitate la îndemâna oricui. Alba-Iulia: Unirea, 2013. 389 p. ISBN 978-606-8298-24-5.
15. **Voiculescu, F.** Paradigma abordării prin competențe. Suport pentru dezbateri. Alba-Iulia: Unirea, 2011. 104 p. ISBN 978-606-8298-12-2.
16. **Zlate, M.** Psihologia mecanismelor cognitive. Iași: Polirom, 1999. 560 p. ISBN 973-683-345-3.

SHAPING THE MORAL-CHRISTIAN CHARACTER OF PUPILS IN THE SPECIAL INTEGRATED EDUCATION BY DEVELOPING THEIR ARTISTIC CREATIVITY*

Cristina Popa (Negru)
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: *The character of man, in general, and the character of children and young people, in particular, are shaped through education, by reference to the fundamental values of existence: God, the Holy Trinity, the faith teachings of the Church of the Lord Jesus Christ, the dignity of man as a unique person, truth, moral goodness, beauty, Christian communion and love. All these bundled values ennoble, beautify, elevate and sanctify people's lives. Man is the privileged creation of God. He is a being endowed with an immortal body and soul, with a unique personalized beauty. Man is beautiful and harmonious in physical appearance; he beautifies himself through clothing, but especially through his moral conduct, through his high feelings and experiences, he spiritualizes himself and perfects himself, through the grace and gifts of the Holy Spirit. The inner beauty of man can be cultivated through arts. They make the soul sensible, they enlighten the mind, they delight the heart, they polish the character and also they shape the behavioral expression and the attitudes of each person. Artistic creativity is one of the important characteristics of human personality. The results of the encouragement and development of creativity are found in everything that surrounds us: in nature, in sciences, in arts, in all the inventions and discoveries made by people. The predisposition to creativity of the children with special education is a superior manifestation of their sensitivity to the world created by God. This tendency of children to create something beautiful, new, original is a quality that can be discovered in any sphere of the teaching activity.*

Keywords*: education; nature; artistic creativity; character.*

1. Introducere

Arta (în limba latină – *ars, artis* înseamnă artă, priceperea de a face ceva; *artes* are sensul de calități, moduri de a acționa prin meserii, profesii și abilități) este forma de activitate umană creatoare[1], obiectivată în structuri, opere de artă, menite să comunice mesaje, idei și sentimente, să transmită prin limbaje, mijloace și tehnici specifice, anumite trăiri și stări de spirit în actul de receptare-contemplare a frumosului sub toate formele sale perceptibile. Căutarea, receptarea, înțelegerea, trăirea și crearea frumosului este o trebuință fundamentală a omului, o dimensiune specifică existenței umane.

Conceptul de creativitate[2] este în strânsă legătură cu educația. Descoperirea și dezvoltarea potențialului creativ este interacțiunea dintre aptitudini, proces educativ și mediul sau context benefic unei persoane sau unui grup în crearea unui produs original, nou, util, artistic, valoros. Încă din anul 1937, când psihologul american Gordon W. Allport a introdus în știință termenul de *creativitate*, lăsând în plan secund pe cel de *talent*. Se presupune că fiecare om are *un potențialul creativ*, însă nu în toate cazurile, acest potențial este descoperit, stimulat și dezvoltat corespunzător. De această situație ar putea fi responsabilă școala, prin educația formală transmisă copiilor și tinerilor.

Sir Ken Robinson atrage atenția asupra mediului educațional care nu se preocupă de cultivarea creativității copiilor[3]. Psihologul român Alexandru Roșca definește creativitatea ca „o formă

---

* Studiul de față a fost elaborat sub coordonarea Pr. prof. univ. dr. GHEORGHE POPA, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfântul Dumitru Stăniloae", Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași.

**Doctorandă la Școala Doctorală de Teologie Ortodoxă „Sfântul Dumitru Stăniloae", Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași.

[1] Ion IANOȘI, *Estetica*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 77.

[2] Dacă avem în vedere etimologia termenului „creativitate", vom observa că acesta provine din limba latină, din cuvântul „creare", ce înseamnă „a zămisli", „a făuri", „a naște", ceea ce presupune că definește un proces dinamic, o transformare din vechi în nou. În lucrările de specialitate, termenul „a crea" este definit ca „a produce ceva nou în raport cu ceva vechi, cunoscut, uzual, banal". Termenul de „creativitate" este sinonim cu termenii: *inspirație, imaginație, talent, supradotare.* A se vedea Raluca Toma, Profesor la Școala Gimnazială Al.I.Cuza, Brăila (Brăila), România, Articolul cu titlul *Creativitatea și inteligența*, în „Revista profesorului", din 30 martie 2019.
Material disponibil la adresa URL: https://revistaprofesorului.ro/creativitatea-si-inteligenta/, accesat la data 25.02.2026.

[3] Într-o prezentare TED (Technology, Entertainment, Design), ținută în anul 2006, în California, profesorul emerit specializat în probleme ale educației, Ken Robinson atrăgea atenția asupra faptului că: „Școlile ucid creativitatea elevilor". Sir Robinson explică afirmația sa, argumentând: stabilirea unor cadre ferme, parcurgerea strică a unor programe prestabilite de studiu, evaluarea

superioară a activității umane”[4]. De aceea este esențială dezvoltarea ei, la orice vârstă și pe tot parcursul vieții omului. Doresc să precizez rolul important al profesorului în dezvoltarea creativităţii elevilor. Această preocupare educativă trebuie raportată la valorile morale pentru a îndrepta creativitatea omului într-un sens pozitiv, estetic, social, științific.

Educația estetică este o componentă a educației integrale[5]; se află în relații de interdependență cu celelalte laturi (intelectuală, morală, religioasă, spirituală, profesională, corporal-fizică, comportamentală, socială). O educație estetică întemeiată pe valori creștine are consecințe benefice asupra echilibrului biopsihic al omului, asupra relațiilor de comunicare interumană, asupra performanțelor vieții cotidiene. Cultivarea simțului estetic, încă din primele momente ale vieții omului, contribuie la menținerea sănătății trupului și mai ales a sufletului, stimulează sensibilitatea pentru frumusețea naturii, dezvoltă intuiția. Natura, fenomenele create de Dumnezeu, dar și cele antromorfizate, prin intervenția omului, devin obiecte și subiecte estetice prin actul perceperii, trăirii emoționale, contemplării. Limbajul poetic al omului singularizează lucrurile, faptele, peisajele, comportamentele umane[6]. Muzica, poezia, proza, pictura, sculptura, dramaturgia oferă omului posibilitatea trăirii sublimului. Mesajul artistic se adresează simțurilor, afectivității, sufletului, gândirii, imaginației. În viața cotidiană, frumosul creat de om poate deveni complementar utilului, prin preocupările artistice manifestate benevol, indiferent de vârsta artistului.

2. Rolul muzicii în modelarea personalității omului

Muzica, în general, şi cea religioasă, în mod special, sfinţeşte sufletul, mintea și viața omului. Muzica religioasă aduce doxologie lui Dumnezeu. Muzica dă suflet Universului, aripi gândirii, avânt imaginaţiei, înălţându-ne spre tot ceea ce este mai bun, sensibil, frumos și spiritual. Are o putere emoţională, o forţă psihologică şi intelectuală, de nedescris. Am reținut cuvintele lui Aristotel: „Muzica este arta și limbajul sufletului”. Muzica începe odată cu vocea, cu nevoia de comunicare cu ceilalţi, ne sensibilizează profund, degajă emoții și sentimente înalte. Muzica îi este cunoscută omului încă dinainte de a veni pe lume, este împărtășită prin sensibilitatea mamei. Muzica ajuta la formarea gustului estetic; prin armonia şi melodia ei, era considerată izvorul nobil si frumos, mama virtuţilor, mijlocul de educare al tineretului[7]. Spartanii foloseau muzica pentru cultivarea sentimentului iubirii de neam şi ţară. Muzica era cel mai bun mijloc de îmbunătăţire a moravurilor şi formare desăvârşită a omului. Muzica concentrează în sine armonia universului şi o transmite sufletului omenesc.

Așa cum a intuit Pitagora acum mai bine de două milenii, vorbind de *muzica cerului,* iar fizica modernă a descoperit o sonoritate muzicală a aștrilor cerești, ceea ce deducem că întregul Cosmos a fost organizat armonios[8] de Dumnezeu Creatorul lumii. Platon afirma că muzica nu are doar menirea de a produce plăcere, ci este o terapie a sufletului, ea îmbogăţeşte sufletul cu ce este mai frumos. De asemenea, spunea că muzica este o lege morală. Are o formă nevăzută, dar uimitoare, „veşnică”[9]. Pentru evrei, muzica şi poezia erau dedicate divinităţii, pentru slăvirea lui Dumnezeu. Se foloseau instrumente muzicale: timpane, fluiere, harfe (*II Regi* 6, 5). Cântarea psalmilor avea un rol important în cultul de la templu. „Psalmodia este lucrarea Îngerilor, comunitatea cerului, tămâia spirituală. Psalmodia este iluminarea sufletelor, sfințirea trupurilor”[10]. În timpul domniei regelui David, muzica

---

standardizată, rutinele (inclusiv cele referitoare la activitățile desfășurate după un orar dat) îi duc pe elevi mai degrabă spre conformism, reproducerea școlărească a culturii, iar nu spre autonomie în gândire, investigare, creativitate.
Material disponibil: https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity, accesat 25.02.2026.

[4] Alexandru ROȘCA, *Creativitatea generală şi specifică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 11.

[5] Elena MACAVEI, *Pedagogie. Teoria educației*, Colecția Educația XXI este inițiată și îngrijită de Nicu Ploscariu și coordonată științific de prof. univ. dr. Ioan Cerghit, Aramis Print S.R.L., București, 2002, p. 266.

[6] Elena MACAVEI, *Pedagogie. Teoria educației*, p. 274.

[7] Petre GÂRBOVICEANU, *Muzica. Definiţiunea, efectele şi originea ei*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, an XIX (1895), nr. 6, p. 521.

[8] Fritjof CAPRA, *Taofizica*, Editura Tehnică, București, 1995, *apud* Ion GAGIM, *Omul în fața muzicii*, Presa universitară bălțeană, Bălți, 2000, pp. 10-12. A se vedea și Iustinian Florentin JIPA, *Implicații științifice și teologice ale muzicii și cântării sacre pentru viața creștină*, în volumul coordonat de Pr. Prof. univ. Dr. Viorel SAVA, intitulat „De la teologia rostită la cântul teologic: Misiunea doxologică a cercetării teologice, astăzi”, Editura Doxologia, Iași, 2023, pp. 219-232.

[9] Conf. Nicolae LUNGU, *Cântarea în comun ca mijloc de lămurire a dreptei credinţe*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, an LXX (1952), nr.11-12, p. 890.

[10] EPHREM THE SYRIAN, „Three Short Discourses, No. 2. On Psalmody”, *apud* M. IVAN, „The Seraphim above: Some Perspectives…”, p. 356.

cunoaşte o dezvoltare maximă, pentru că el era iubitor al muzicii sacre. Dintre toate artele, muzica dă expresivitate şi comunicativitate, ea are efectul cel mai liniştitor al sufletului și pătrunde până în adâncul tainic al inimii. Muzica înalță gândul şi sufletul către divinitate. În Biserica creștină, muzica constituie o parte componentă a cultului, reprezentând cea mai sublimă formă de laudă adusă lui Dumnezeu.

O melodie poate comunica emoţia compozitorului ei, dar, în acelaşi timp generează emoții și sentimente celor care o ascultă. Muzica este arta care se adresează interiorităţii subiective, este arta afectivităţii care acţionează asupra sentimentului omenesc. Muzica coexistă împreună cu alte arte: sculptura, pictura, scrisul, care păstrează dovezi asupra spiritualității și culturii unui popor[11]. Muzica sugerează ceea ce cuvintele nu pot exprima. Muzica cu adevărat valoroasă trebuie să ne apropie de Dumnezeu și să ne predispună să devenim mai virtuoși. Cântul religios înalță mintea omului credincios, înaripează sufletul, îl eliberează de limitările trupului, îl îmbogățește cu înțelepciune și cu iubire[12]. Cântul psaltic disciplinează spiritul, iar atunci când intrăm într-o biserică ortodoxă avem senzaţia că am intrat în eternitate, prin liniștea contemplativă, te însenineză, te apropie de semenii cu care cânţi. Deci, muzica psaltică are şi un caracter mântuitor, sfințitor, soteriologic[13]. Muzica bisericească nu trebuie doar studiată ştiinţific ca un sistem muzical oarecare, ci ea trebuie trăită, pentru că este revelatoare de sensuri spirituale şi etnice[14]. Slujba liturgică ortodoxă unește cuvântul, icoana şi cântarea, ca elemente ale artei sacre, într-o singură manifestare doxologică. Modulația melodică a slujbelor ortodoxe ne amintesc de „spaţiul mioritic".

Un alt mod de a cunoaşte Ortodoxia îl constituie colindele. Textele lor au în centrul Persoana Mântuitorului Iisus Hristos şi a Sfintei Fecioare Maria. Ele au un bogat conţinut moral-creștin: cultivă dragostea de oameni, bunătatea, ascultarea, dar au şi idei sociale – pacea, dreptatea, fraternitatea hristică. Ele mărturisesc minunea Naşterii din Betleem într-un variat limbaj artistic, cu o deosebită cursivitate literară, ceea ce face ca ele să fie o comoară artistică atât pentru literatura română, cât şi pentru patrimoniul cântecului bisericesc român, specific Ortodoxiei[15]. Cântările Sfinților Părinţi sunt marcate de o atitudine ascetică, de sobrietatea, data de pregătirea duhovnicească a credincioșilor, în vederea întâlnirii cu Dumnezeu, în cadrul Sfintei Liturghii. Cântarea religioasă are funcţia de a domoli partea irascibilă a omului, este „leacul melodios al sufletului"[16]. Muzica bizantină este un ecou de cântare îngerească, continuată de măiestria protopsalților bisericești. Bucuria cântării liturgice își găsește deplinătatea în întâlnirea tainică cu Mântuitorul Hristos, în Sfânta Euharistie.

3. Valențele formative ale educației moral-religioase pentru o bună integrare a copiilor cu cerințe educative speciale

De-a lungul istoriei, şcoala şi gândirea pedagogică au abordat în diferite moduri problematica educaţiei copiilor care întâmpină dificultăți în adaptarea școlară. Societatea şi şcoala manifestă şi în prezent faţă de această categorie de elevi, o gamă variată de atitudini, de la acceptare şi includere în medii şcolare obișnuite - tendinţă mai accentuată - în diferite grade şi modalităţi de separare şi izolare faţă de contextele sociale şi educaţionale la care au acces toţi copii. Dezvoltarea modernă a educaţiei şi învăţământului înregistrează eforturi semnificative pentru a depăşi distanţa – adeseori foarte mare - care separă şcoala generală publică faţă de școlile speciale, unde sunt educați și pregătiți pentru viață, copii cu cerințe educative speciale. Rareori „avem ochi" să distingem printre semenii noştri pe cei care au mai puţine şanse de realizare din cauza unor inadvertențe ale relațiilor interumane, afirma profesorul psihopedagog Constantin Păunescu[17], la care se adăugă o atitudine a omului modern, caracterizat de indiferență, insensibilitate, autosuficiență și egocentrism. La începutul anilor '70,

[11] Coriolan BĂRBUȚ, *Muzica şi omul*, în „Telegraful Român", an 1930, nr. 24-25, p. 1.
[12] JOHN CHRYSOSTOM, „Homily on Ozias", în: *Patrologia Graeca*, Migne, Paris, 1862, apud M. Ivan, „The Seraphim above: Some Perspectives…", pp. 356-358.
[13] Gheorghe ALEXE, *Ortodoxia şi muzica bizantină*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română", an CVIII (1990), nr. 3-4, p. 91.
[14] Paul EVDOKIMOV, *Rugăciunea în Biserica de Răsărit*, Editura Polirom, Iaşi, 1996, p. 43.
[15] Pr. prof. dr. Nicolae NECULA, *Colindele în viaţa şi spiritualitatea credincioşilor*, în rev. „Glasul Bisericii", an XLVIII (1989), p. 61.
[16] Makarios SIMONOPETRITUL, *Triodul explicat,* Deisis, Sibiu, 2000, p. 50.
[17] Prof. Constantin PĂUNESCU, Ioan MUȘU, *Recuperarea medico - pedagogica a copilului handicapat mintal*, Editura Medicală, București, 1990, p. 24.

profesorul Constantin Păunescu definea noţiunea de *deficienţă* care poate fi organică, înţelegând prin aceasta lipsă sau diminuarea parţială a funcţionalităţii generale, cât și deficiența psihică, însemnând afectarea proceselor fundamentale de cunoaştere, de gândire şi de integrare. Aspectul funcțional, incapacitatea, reprezintă o pierdere, o diminuare totală sau parţială a posibilităţilor fizice, mentale, senzoriale, consecinţă a unei deficienţe care împiedică efectuarea normală a unor activităţi. Indiferent de forma de manifestare (fizică, senzorială, mentală etc.), incapacitatea resimțită profund conduce spre un anumit comportament adaptativ, la performanţe funcţionale care determină forme, mai mult sau mai puțin grave, de afectare a autonomiei personale, profesionale sau sociale. Altfel spus, incapacitatea reprezintă perturbarea capacității de îndeplinire normală a unei activităţi sau a unui comportament[18]. Acești copii necesită o asistenţă specializată, medicală, educaţională, instructivă, socială, afectiv-comportamentală. Dacă vom promova o stare de comunicare deschisă între semeni, o atitudine de acceptare sinceră față de acești copii, integrarea lor în comunitate ar putea deveni o normalitate firească. Comunitățile școlare, dar și cele eclesiale, prin educarea moral-religioasă a oamenilor și printr-un efort personal, continuu, ar putea deveni medii prietenoase, în care fiecare persoană ar putea atinge un nivel optim al împlinirii sale, în toate planurile vieții. Acesta ar fi sensul adevăratei educaţii inclusive. În acest accent al demnității și unicității persoanei își găsește esența și educația moral-religioasă din învățământul special. Prin educația moral-religioasă se deschide o nouă perspectivă, un nou sens al vieții copilului, ce depășește orice dificultate a integrării sociale. Totodată, se urmărește realizarea comuniunii omului cu Dumnezeu, ceea ce presupune, din partea omului, o permanentă curățire de patimi și o creștere în virtute. Ea are în vedere cele două componente de bază ale omului: sufletul și trupul. Formarea caracterului și a personalității desăvârșite reprezintă idealul prioritar al educației moral-religioase. Acest ideal poate fi împlinit, într-un mod personalizat, prin scopuri care urmăresc cunoașterea și interiorizarea unor valori morale, estetice, intelectuale care, îngemănate pot garanta atingerea finalităților vizate prin educația continuă.

Valorile şi conduitele moral-creştine ale elevilor şi tinerilor sunt influenţate, în cea mai mare măsură, de către mediul familial. Impactul afectiv al mediului familial exersat asupra copilului, se poate constitui într-o forță modelatoare a binelui moral și armoniei. Sursa principală a educaţie moral-religioase rămâne Biserica. Slujba Sfintei Liturghii unește cuvântul, icoana și cântarea religioasă, ca elemente artistice, într-o singură manifestare sacră. Sfânta Biserică reunește toate modalitățile de educare[19], căci, prin Biserică, omul primește dogma, învățătura de bază, el participă activ la viața liturgică și, totodată, primește harul lui Dumnezeu, prin pogorârea Duhului Sfânt, în mijlocul oamenilor. Biserica îi oferă copilului variante de educație: intelectuală (dogma creștină care se adresează domeniului cognitiv), morală (prin modele biblice și patristice, se adresează domeniului socio-afectiv, oferind exemple de comportament), și estetică (exprimarea rugăciunii în formă cântată, pictura bisericească, arhitectura bisericii cultivă și sensibilizează simțul estetic în formare). Toate aceste elemente evidențiază complexitatea actului educațional prin și în Biserică, dezvoltarea armonioasă a omului prin valorile oferite de către aceasta, corespunzătoare celor trei dimensiuni ale educației: adevărul, binele și frumosul moral. Educația în Biserică îl transformă pe om, îl transfigurează, apropiindu-l de Dumnezeu, Prezență tainică, sfințitoare, vindecătoare, permanentă în viața oamenilor.

4. Profesorul de religie în școala specială este un promotor al creativității artistice

Modul în care profesorul de religie realizează educația moral-creștină în clasă, depinde, în mare măsură, de atitudinea lui faţă de copiii cu nevoi speciale şi de resursele disponibile pentru învăţarea acestora. Aceste resurse și strategii didactice sunt considerate a fi metodele de predare, materialele utilizate, timpul disponibil pentru instruire, cunoştinţele şi deprinderile profesorilor, dobândite prin educaţia şi instruirea personală și profesională. Conţinuturile religioase transmise sunt selectate după criterii psihopedagogice, activităţile educative respectă principiile didactice, iar cei care realizează educaţia religioasă sunt profesorii care au dobândit competenţe teologice, psihologice, pedagogice şi metodologice. Elevii cu cerințe educative speciale au nevoie de un suport intuitiv, prin care conținutul

[18] Ioan Mușu, *Terapia educațională integrată*, Editura Pro Humanitate, București, 1997, p. 102.
[19] Pr. Prof. Dorin Opriș, Prof. Monica Opriș, *Metodica predării religie*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2010, p. 24.

informativ este completat de imagini relevante, de forme sugestive, de stimuli senzoriali. Cu alte cuvinte, ar trebui să integrăm cuvintele, învățăturile, comportamentele deprinse într-o sinestezie a simțurilor, stimulând creativitatea fiecărui copil special.

Pentru realizarea acestor obiective, cadrul didactic trebuie să posede o serie de calităţi şi să răspundă unor cerinţe educative dinamice, să dovedească implicare totală în procesul didactic, astfel încât să satisfacă într-o măsură cât mai mare cerinţele educaţionale ale elevilor cu care interacționează. Să abordeze elevii cu demnitate şi respect, cu empatie și iubire creștină. Să fie disponibil și deschis în echipe de specialiști și reprezentanți ai Bisericii. Să accepte rolul de mediator activ în contextul provocărilor din mediul educațional. Profesorul de religie poate fi un model real pentru elevii săi, ajutându-i în rezolvarea problemelor sau dilemelor existențiale. Adaptează conţinutul învăţării la nevoile elevului, prin flexibilizarea strategiilor şi metodelor didactice folosite în activitățile educative. Profesorul de religie trebuie să transmită adevărurile de credință, într-un mod plăcut, interesant, atractiv astfel încât toate cunoștințele elevilor să fie încărcate afectiv, să sensibilizeze, deschizând calea spre intuiția internă, spre „încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute” (Evrei 11, 1). Convingerile moral-creștine sunt garanția transformării acumulărilor teoretice, temeinice și necesare spre faptele de conduită morală, spre transpunerea corectă a învățăturilor în situații cotidiene, fie acasă, în Biserică, la școală sau în grupul de prieteni. Elevii de orice vârstă vor înțelege dezideratul de a fi creștin sau membru activ al Bisericii Mântuitorului Iisus Hristos, este un statut permanent, indiferent de provocările vieții și ale societății. Identificarea și însușirea învățăturilor morale pentru propriul suflet, consolidarea acestora atunci când se ivește ocazia, adâncirea înțelesurilor declanșează trăiri afective care se constituie în premise ce vor asigura motivarea intrinsecă, convingerea și formarea, în timp, a unui caracter moral-creștin, înnobilat de valori moral-creștine, exprimate prin fapte și atitudini morale, exemplare.

Rugăciunea, ca metodă de însușire a valorilor religioase, este aproape în exclusivitate proprie orei de religie. În afara momentelor de rugăciune de la începutul și sfârșitul orelor de religie, subliniem faptul că rugăciunea trebuie să fie cea mai importantă metodă de receptare a valorilor creștine, de cunoaștere și apropiere, de sensibilizare a copiilor față de Dumnezeu și față de sfințenia dobândită prin harul Duhului Sfânt, care se revarsă prin Sfintele Taine ale Bisericii Ortodoxe. Rugăciunea efectuată în grup sau personal, ca dialog direct cu Dumnezeu, deschide sufletele spre sacru și satisface nevoia naturală a omului de a aspira către perfecțiune, către Adevărul suprem, către Dumnezeu Creatorul, către Frumosul și Binele absolut, sublimate în transcendent. Cântările religioase cultivă iubirea dintre oameni, toleranța, bunătatea, ascultarea, pacea, bunăvoința și filantropia, cel puțin cu prilejul marilor sărbători creștine. Muzica religioasă creștină are valențe terapeutice asupra unor afecțiuni trupești și sufletești ale omului[20]. Muzica, mai ales pentru copiii cu diverse afecțiuni, poate induce și stări de relaxare, liniştire prin reducerea stărilor de tensiune, generează stări tonice şi stări de siguranţă, facilitează comunicarea, mai ales în cazul copiilor cu cerințe educative speciale, cei cu tulburări din spectru autist sau cei timizi, anxioşi[21]. Experiența pedagogică și observarea atentă a comportamentelor copiilor au confirmat rolul pe care îl are muzica în reducerea stresului cotidian. Muzica religioasă are influențe benefice asupra activității neuronale, în stimularea neurotransmițătorilor, precum și asupra funcției cardiace. Ea poate fi considerată „un adevărat balsam pentru creier”[22]. Pictarea unor chipuri celeste ale sfinților din icoane, dar și transpunerea artistică a unor peisaje din natură, pe un fundal muzical de calitate, va produce o activitate creativă eficientă sau va genera comportamente și atitudini echilibrate ale persoanelor implicate în actul artistic. Muzica stimulează procesele cerebrale, tonifică activitatea sistemului nervos central. Prin meloterapie sunt stimulați foarte mulți centri nervoși, nu numai cei auditivi, ci și cei vizuali și de mișcare, iar creierul funcționează mult mai creativ[23]. Muzica, pictura religioasă, modelarea materiei cât și rugăciunea pot influența într-un mod semnificativ atât creativitatea copiilor, dar și conștiința, comportamentele și atitudinile lor în raport cu tot ceea ce îi înconjoară. Muzica ameliorează comportamentul; ajută la

[20] Stelea DRĂGULIN, *Introducere în meloterapie*, Brașov, 2009.
[21] Prof. univ. dr. Alois GHERGUȚ, *Sinteze de psihopedagogie specială*, Editura Polirom, Iași, 2005, pp. 267-269.
[22] Sursa: SCOTT Christ, www.usatoday.com
[23] Prof. univ. dr. Alexandru Vlad CIUREA, *Sănătatea creierului pe înțelesul tuturor*, Bookzone, București, 2022, p. 126.

socializarea persoanelor, prin participarea la activităţi artistice de grup; dezvoltă interesul faţă de activităţile muzicale; cultivă imaginaţia şi creativitatea; educă tonalitatea vocii, ca mijloc de terapie în domeniul logopediei; nuanţează expresivitatea mimico-gesticulară, creează bună dispoziţie în grup. La copiii cu suferințe psihice şi hiperkinezie, muzica religioasă ajută la reducerea nivelului de agresivitate, induce o stare de calm.

În calitate de profesor de religie, într-o şcoală specială, am covingerea primirii fiecărui copil ca pe un dar, cu o valoare unică, inestimabilă. Toți suntem, prin botezul creștin, fii ai lui Dumnezeu, iar Acesta ne iubeşte pe toţi, fără nici o discriminare. Această atitudine îmi doresc să o cultiv zi de zi. Diversitatea creației divine și unicitatea persoanei, fac ca lumea întreagă să fie complexă, interesantă, benefică omului, frumoasă și armonioasă. Școala trebuie să valorifice cunoștințele elevilor primite în familie, să le conștientizeze, să le îmbunătățească, să le nuanțeze, să le aprofundeze sensul și să găsească modalitățile ortopraxiei creștine, în situații noi de învățare. Persoana care conduce actul educațional trebuie să aibă tact pedagogic, să fie un model, o personalitate intelectuală și morală exemplară. Prin educația religioasă și estetică încercăm să stimulăm capacitatea copiilor de a crea produse originale, inspirate din viața spirituală, din natura creată de Dumnezeu sau, pur și simplu, produse ale imaginației spontane, ale inocenței. Educația prin art-terapie, pe lângă frumusețea estetică și profunzimea sentimentelor umane are nevoie de harul divin care sfinţeşte mintea omului, purifică simțirea, întărește voinţa omului pentru a-L căuta pe Dumnezeu Sfânta Treime.

Învățarea euristică poate fi expresivă, comunicativă, tranfiguratoare. Prin cultivarea creativității artistice a elevilor cu cerințe educative speciale îi ajutăm să descopere o nouă lume, cea a frumuseții spirituale. Această viziune transformă o lume necunoscută, uneori ostilă într-o realitate plăcută, benefică. Creativitatea poate deveni un ferment în dezvoltarea inteligenţei emoționale. Astfel se poate ajunge la cunoașterea și trăirea învățăturilor evanghelice, dumnezeiești. Darurile Duhului Sfânt reflectate în forme sensibile, raționale se revarsă într-un noian luminos de iubire şi talent, împărtăşit oamenilor în mii şi mii de nuanţe şi lucrări. Prin toate activităţile cu caracter moral-religios încercăm să cultivăm în sufletele elevilor sentimente nobile. Împreună cu copiii învăţăm cum să devenim mai rugători, mai generoşi, harnici, buni şi recunoscători faţă de iubirea părintească a lui Dumnezeu. Comunitățile creștine includ copiii proveniți din familii dezorganizate. În timp, se observă o îmbunătățire a stării lor generale. Ei nu se mai simt singuri; sentimentul tristeţii şi abandonului se estompează, toate etichetele şi barierele sociale cad în faţa bucuriei şi a prieteniei cu oameni primitori, în comuniunea sfinților ocrotitori și rugători. Încrederea în Dumnezeu şi în bunătatea semenilor prinde contur şi culoare în sufletele tuturor celor implicați în arta educației.

5. Concluzie

Prin educație și prin stimularea creativității elevilor din învățământul special se poate observa o îmbunătățire a procesele psihice de reflectare directă și mijlocită a realității: percepția, reprezentarea, memoria, imaginația, gândirea, dar și comunicarea și limbajul, interrelaţionarea adecvată dintre copii şi adulţi[24], însuşirea comportamentelor morale, dezirabile. Copiii și tinerii se pot dezvolta armonios în comuniunea de iubire și încredere a semenilor, având în mijlocul lor modele vii, de oameni morali, sensibili, generoși. Prin educația moral-religioasă promovăm valorile creștine, cultivăm virtuțile, modelăm caracterul integru al copiilor și tinerilor pentru o bună adaptare şi integrare socială a acestora, în contextul unei societăți complexe, în continuă schimbare.

[24] Alois GHERGUȚ, *Sinteze de psihopedagogie specială*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 113.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alexe, Gheorghe, *Ortodoxia şi muzica bizantină*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, an CVIII (1990), nr. 3-4.
2. Bărbuț, Coriolan, *Muzica şi omul*, în „Telegraful Român”, an 1930, nr. 24-25.
3. Ciurea, Prof. univ. dr. Alexandru Vlad, *Sănătatea creierului pe înțelesul tuturor*, Bookzone, București, 2022.
4. Cunescu, Gheorghe, *Despre compozitorul George Enescu*, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, an C (1982), nr. 1-2.
5. Evdokimov, Paul, *Rugăciunea în Biserica de Răsărit*, Editura Polirom, Iaşi, 1996.
6. Gagim, Ion, *Omul în fața muzicii*, Presa universitară bălțeană, Bălți, 2000.
7. Gherguț, Alois, *Sinteze de psihopedagogie specială*, Editura Polirom, Iași, 2010.
8. Ianoși, Ion, *Estetica*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
9. Lungu, Conf. Nicolae, *Cântarea în comun ca mijloc de lămurire a dreptei credințe,* în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, an LXX (1952), nr.11-12.
10. Macavei, Elena, *Pedagogie. Teoria educației*, Colecția Educația XXI este inițiată și îngrijită de Nicu Ploscariu și coordonată științific de prof. univ. dr. Ioan Cerghit, Aramis Print S.R.L., București, 2002.
11. Mușu, Ioan, *Terapia educaţională integrată*, Editura Pro Humanitate, Bucureşti, 1997..
12. Necula, Pr. prof. dr. Nicolae, *Colindele în viaţa şi spiritualitatea credincioşilor*, în rev. „Glasul Bisericii”, an XLVIII (1989).
13. Opriș, Pr. Prof. Dorin, Opriș, Prof. Monica, *Metodica predării religie*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2010.
14. Păunescu, Prof. Constantin, Mușu, Ioan, *Recuperarea medico - pedagogica a copilului handicapat mintal*, Editura Medicală, București, 1990.
15. Roșca, Alexandru, *Creativitatea generală și specifică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972.
16. Simonpetritul, Makarios, *Triodul explicat*, Deisis, Sibiu, 2000.
17. Stelea, Drăgulin, *Introducere în meloterapie*, Brașov, 2009.
18. Scott Christ, material disponibil la adresa: www.usatoday.com
19. https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity
20. https://revistaprofesorului.ro/creativitatea-si-inteligenta/

THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN SCHOOL-DETERMINED CURRICULUM LESSONS: THE LANGUAGE AND COMMUNICATION CURRICULUM AREA – PRIMARY EDUCATION

Georgeta Crivoi
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău

***Abstract**: In the 21st century, digital technology has become an essential component of the educational process, transforming the ways in which students learn and teachers teach. The rapid changes in contemporary society and technological progress require the adaptation of teaching methods to students' needs, learning pace, and the digital competencies necessary for personal and professional life. The integration of digital technologies into Romanian language lessons in primary education offers significant opportunities for increasing motivation, personalizing learning, and developing communication and writing skills.*

***Keywords:** digital technologies; Romanian language; primary education; digital education; communication skills*

În învățământul primar, aria curriculară Limbă și comunicare se concentrează pe dezvoltarea competențelor lingvistice, a înțelegerii textelor scrise și orale, și a abilităților de exprimare orală și scrisă. Integrarea instrumentelor digitale în această arie poate contribui la crearea unor experiențe de învățare interactive, adaptate nivelului cognitiv al elevilor.

În cadrul învățământului primar, disciplina Limba română are un rol esențial în formarea competențelor fundamentale de comunicare, care constituie baza tuturor achizițiilor ulterioare. Utilizarea tehnologiilor digitale în cadrul acestei discipline oferă posibilitatea diversificării strategiilor didactice, facilitând o învățare activă, interactivă și centrată pe elev [4, p. 112–114]. Tehnologiile digitale pot fi definite ca ansamblul mijloacelor informatice și al aplicațiilor bazate pe utilizarea calculatorului, a internetului și a dispozitivelor inteligente, menite să sprijine procesul educațional [5, p. 9].

În învățământul primar, utilizarea acestora trebuie realizată într-o manieră echilibrată, ținând cont de particularitățile de vârstă și de nivelul de dezvoltare cognitivă al elevilor [2, p. 91].
Curriculumul la decizia școlii reprezintă partea curriculumului național flexibilizată, care permite școlii să adapteze conținuturile și metodele de predare la nevoile și contextul specific al elevilor. Conform Planului cadru pentru învățământul primar**,** această flexibilitate permite introducerea de metode moderne, inclusiv tehnologii digitale, fără a modifica obiectivele fundamentale ale ariei Limbă și comunicare.

Curriculumul la decizia școlii, definit prin Metodologia pentru curriculumul național ,oferă cadrei didactice flexibilitatea de a adapta conținuturile de predare la nevoile specifice ale elevilor și la particularitățile contextului local. În aria curriculară Limbă și comunicare, tehnologiile digitale pot sprijini dezvoltarea competențelor de receptare, producere, interacțiune și reflecție asupra limbii, conform obiectivelor ale curriculumului pentru învățământul primar. Curriculumul la decizia școlii permite profesorilor flexibilitate în alegerea și adaptarea resurselor și strategiilor pedagogice. În aria Limbă și comunicare, tehnologiile digitale pot fi utilizate atât pentru consolidarea competențelor de receptare a textului, cât și pentru dezvoltarea exprimării orale și scrise

Termenul de „tehnologii digitale" desemnează totalitatea instrumentelor informatice (hardware și software) care permit crearea, comunicarea, stocarea și evaluarea informațiilor în format digital. În educație, Ungureanu și colab. (2020) definesc tehnologiile digitale ca „resursele care facilitează învățarea prin interacțiune, colaborare și reflecție, extinzând spațiul și timpul procesului de instruire dincolo de limitele tradiționale ale clasei". Din această perspectivă, tehnologiile digitale se constituie ca mediu pedagogic activ, nu doar ca suport instrumental. Fundamentul integrării pedagogice a tehnologiilor digitale este strâns legat de principiile constructivismului educațional. Vygotsky (1978) argumentează că învățarea este un proces social și construit activ, în care elevul

devine agent al propriei cunoașteri în interacțiune cu mediul. Tehnologiile digitale, prin natura lor interactivă, oferă spații de explorare și creare de sens, ceea ce sprijină teoria constructivistă: elevii nu mai sunt receptori pasivi, ci participanți activi în construcția procesului cognitiv.Tehnologiile educaționale pot facilita învățarea centrată pe elev prin instrumente care stimulează rezolvarea de probleme, colaborarea și reflecția, componente indispensabile în dezvoltarea competențelor lingvistice.

Tehnologiile digitale sporesc atractivitatea activităților și îi mobilizează pe elevi să participe activ în procesul de învățare (Prensky, 2001). Jocurile educaționale, animațiile și sarcinile interactive sunt percepute ca agreabile, ceea ce conduce la creșterea motivației intrinseci.

Instrumentele digitale oferă posibilitatea de a furniza feedback instant elevilor, facilitând autocorectarea și dezvoltarea reflexivă. În plus, resursele digitale permit personalizarea sarcinilor în funcție de nivelul de competență al fiecărui elev (Tomlinson, 2014).

Participarea la activități digitale nu numai că sprijină competențele lingvistice, dar contribuie și la dezvoltarea competențelor digitale generale (European Commission, 2018).

Pentru dezvoltarea competențelor de înțelegere a textelor, tehnologiile digitale oferă resurse multimedia care combină text, imagine, sunet și video. Aceste instrumente permit elevilor să se angajeze activ în procesul de învățare și să își verifice gradul de înțelegere prin feedback imediat.

Tehnologiile digitale permit elevilor să creeze, să publice și să prezinte proiecte digitale, podcasturi sau materiale video care dezvoltă exprimarea orală și creativitatea. Astfel de activități pot susține elaborarea de texte complexe și exprimarea de idei într-un mod autentic și colaborativ. Una dintre principalele beneficii ale integrării tehnologice este creșterea motivației elevilor pentru activități de limbaj și comunicare. Studiile indică faptul că elevii sunt mai implicați în sarcinile de învățare atunci când acestea sunt prezentate prin mijloace digitale (Prensky, 2001). Mai mult, instrumentele digitale permit furnizarea de feedback imediat, ceea ce contribuie la autocorectare și îmbunătățirea continuă a competențelor. Un obstacol frecvent identificat în cercetările recente este accesul inegal la tehnologie și resurse digitale, ceea ce poate genera diferențe în performanțele elevilor (Selwyn, 2016). De asemenea, pregătirea insuficientă a cadrelor didactice reprezintă o provocare majoră în implementarea eficientă a tehnologiei. În didactica redactării/producerii de text, direcțiile înnoirii vizează scrierea în dubla ei ipostază – de obiect și de mijloc al învățării – și sunt influențate de teorii ale comunicării, ale textului, de psihologia cognitivă și de teoriile moderne ale învățării [6, p. 58–60]. In didactica redactării de texte, scrierea are o dublă ipostază: obiect al învățării **și** mijloc al învățării.Activitățile școlare care abordează scrierea ca obiect al învățării urmăresc structurarea capacităților necesare realizării unor tipuri variate de texte, cu finalități diverse [6, p. 64]:

a. texte ce vorbesc despre lumea concretă (descrieri ale unor locuri, obiecte sau persoane cunoscute, naraţiuni ce redau întâmplări „adevărate”) şi texte ce vorbesc despre lumi imaginare (descrieri şi naraţiuni situate în regimul posibilului, probabilului);
b. texte prin care vorbim despre noi înşine (pagini de jurnal şi mici poezii lirice) şi texte prin care încercăm să acţionăm asupra celorlalţi (secvenţe informative sau argumentative).
c. texte prin care vorbim despre alte texte în variantă reproductivă (repovestirea şi/sau reducerea conţinutului la plan de idei) sau în variantă interpretativă (scurte comentarii referitoare la mesajul operelor studiate).În calitatea de mijloc al învăţării, scrierea înseamnă, aşa cum se va vedea, construcţie a unor texte ce îşi propun familiarizarea cu sau aprofundarea unor concepte gramaticale, categorii lexicale sau noţiuni de teorie literară.

Această diversitate de tipuri de texte permite formarea competențelor de scriere în contexte multiple și dezvoltarea abilităților de comunicare eficientă.

Înainte de a discuta problemele specifice producerii de text, precizez faptul că, în marea lor majoritate, activităţile de redactare nu pot fi concepute modular şi că formarea capacităţilor scripturale presupune prezenţa unui proiect formativ de durată. În cadrul lui, scrierea continuă firesc învăţarea scrisului (construcţia de text este precedată de exerciţii de scriere corectă a unor propoziţii şi fraze) şi prelungeşte activităţile de producere de text oral din perioadele preabecedară, abecedară şi postabecedară (ex.: povestirile sau descrierile orale sunt continuate prin povestiri şi descrieri scrise,

compunerile cu desen şi cuvinte prin compuneri în care cuvântul scris devine singura formă de expresie).Competența de scriere se manifestă în toate domeniile cunoașterii, nu doar în limbă și literatură. Thaiss și Zawacki (2006) subliniază că „scrierea în discipline diferite implică convenții și așteptări variate”. De exemplu, scrierea științifică pune accent pe claritate și precizie, în timp ce scrierea literară este mai permisivă și creativă. Adaptarea scrierii la diversele cerințe disciplinare este o abilitate esențială pentru orice scriitor competent. Scrierea nu este utilă doar ca obiect, ci și ca instrument de învățare. Prin redactarea textelor, elevii se familiarizează cu noțiuni gramaticale, categorii lexicale și concepte de teorie literară. În această perspectivă, procesul de scriere devine un demers de consolidare și aprofundare a cunoștințelor, sprijinind dezvoltarea competențelor cognitive și metacognitive. Formarea competențelor de scriere presupune un proiect formativ de durată, care integrează exerciții de redactare a propozițiilor și frazelor corecte, trecând treptat la compuneri complexe. Astfel, scrierea continuă și extinde activitățile de producere orală desfășurate în etapele preabecedară și abecedară, transformându-se într-o activitate creativă și structurată.

Aplicarea tehnologiilor digitale în cadrul orei de limba română la învățământ primar prezintă numeroase avantaje:creșterea motivației și a interesului pentru învățare;adaptarea învățării la ritmul fiecărui elev;dezvoltarea competențelor digitale și lingvistice;facilitarea evaluării continue și personalizate;stimularea colaborării și a comunicării între elevi.

Prin utilizarea tehnologiei, elevii devin participanți activi la procesul de învățare, iar lecțiile capătă un caracter dinamic și atractiv.

În cadrul orei de limba română, tehnologiile digitale pot deveni un suport valoros pentru înțelegerea textelor, îmbogățirea vocabularului și exersarea exprimării corecte.Integrarea tehnologiilor digitale în predarea limbii române la ciclul primar se poate realiza prin utilizarea unor metode și instrumente variate, adaptate obiectivelor lecției.

Platformele educaționale digitale oferă resurse interactive precum exerciții, teste, jocuri didactice și fișe de lucru. Acestea pot fi utilizate pentru:consolidarea cunoștințelor de vocabular;exersarea citirii și a înțelegerii textului;evaluarea formativă a elevilor.

Prezentările realizate cu ajutorul calculatorului sau al tablei interactive permit combinarea textului cu imagini, sunete și animații. Acest tip de abordare facilitează înțelegerea conținuturilor și menține atenția elevilor pe parcursul lecției.

Jocurile educaționale digitale constituie o metodă eficientă de învățare prin descoperire. În cadrul orei de limba română, acestea pot fi folosite pentru:recunoașterea părților de vorbire;formarea propozițiilor și a enunțurilor corecte;dezvoltarea fluenței în citire.

Elevii pot fi implicați în realizarea de povești digitale, benzi desenate sau prezentări simple, dezvoltându-și astfel creativitatea, gândirea critică și abilitățile de comunicare.

În ciuda beneficiilor, utilizarea tehnologiilor digitale în învățământul primar implică și anumite provocări:accesul limitat la dispozitive și internet în unele școli;necesitatea formării continue a cadrelor didactice;riscul utilizării excesive a tehnologiei în detrimentul activităților tradiționale;dificultăți în menținerea atenției elevilor.Este esențial ca tehnologia să fie utilizată ca un instrument complementar, nu ca un substitut al metodelor clasice de predare.

Aplicarea tehnologiilor digitale în cadrul orei de limba română la învățământ primar reprezintă un demers educațional necesar și benefic. Utilizate corect, acestea contribuie la modernizarea procesului didactic, la creșterea calității actului educațional și la formarea competențelor-cheie ale elevilor.

În calitatea sa de mijloc al învățării, scrierea presupune construirea unor texte care facilitează familiarizarea cu noțiuni gramaticale, categorii lexicale sau concepte de teorie literară. Formarea competențelor de scriere nu poate fi concepută fragmentar, ci presupune un proiect formativ de durată, care continuă învățarea scrisului și dezvoltarea exprimării orale [4, p. 118–119]. Integrarea tehnologiilor digitale în cadrul orei de limbă română prezintă multiple avantaje:

1. *Creșterea motivației și a interesului pentru învățare:* resursele interactive, prezentările multimedia și jocurile educaționale stimulează curiozitatea și implicarea elevilor.
2. *Adaptarea învățării la ritmul fiecărui elev*: platformele digitale permit personalizarea sarcinilor și oferă feedback imediat.

3. *Dezvoltarea competențelor digitale și lingvistice:* elevii învață să utilizeze instrumente digitale în scop educațional și să aplice cunoștințe lingvistice în medii interactive.
4. *Facilitarea evaluării continue și personalizate:* tehnologia permite monitorizarea progresului și ajustarea sarcinilor în funcție de nivelul elevilor.
5. *Stimularea colaborării și comunicării între elevi:* activitățile digitale favorizează munca în echipă, discuțiile și schimbul de idei.

Rolul cadrului didactic este esențial în selectarea și adaptarea resurselor digitale, astfel încât acestea să răspundă obiectivelor educaționale și nevoilor elevilor, să sprijine atingerea obiectivelor curriculare și dezvoltarea armonioasă a elevilor.. Printr-o abordare echilibrată, tehnologiile digitale pot deveni un aliat important în predarea limbii române la ciclul primar. În pofida avantajelor evidente, utilizarea tehnologiilor digitale în învățământul primar presupune și o serie de limitări și provocări. Printre acestea se numără accesul inegal la resurse tehnologice, necesitatea formării continue a cadrelor didactice, riscul utilizării excesive a tehnologiei și dificultățile legate de menținerea atenției elevilor.

Utilizarea tehnologiilor digitale în învățământul primar presupune nu doar beneficii semnificative, ci și o serie de limitări și provocări care trebuie atent gestionate. Una dintre cele mai importante dificultăți este accesul inegal la resurse tehnologice, determinat de diferențele socio-economice dintre familii și de dotarea insuficientă a unor unități școlare. Această situație poate genera discrepanțe în procesul de învățare și poate afecta egalitatea de șanse a elevilor.

O altă provocare majoră o reprezintă necesitatea formării continue a cadrelor didactice. Integrarea eficientă a tehnologiilor digitale presupune competențe digitale solide, precum și capacitatea de a selecta și utiliza resursele educaționale în mod adecvat vârstei și nevoilor elevilor. Fără o pregătire corespunzătoare, există riscul ca tehnologia să fie folosită superficial sau ineficient.

De asemenea, utilizarea excesivă a tehnologiei poate avea efecte negative asupra dezvoltării copiilor, precum reducerea interacțiunilor directe, scăderea motivației pentru activități tradiționale sau apariția oboselii cognitive. În plus, menținerea atenției elevilor în fața dispozitivelor digitale poate deveni dificilă, mai ales în contextul stimulilor vizuali multipli care pot distrage concentrarea de la obiectivele educaționale.

În ciuda avantajelor evidente, există și provocări în utilizarea tehnologiilor digitale:

- *Accesul inegal la dispozitive și internet:* determină diferențe în participarea și performanța elevilor.
- *Necesitatea formării continue a cadrelor didactice***:** profesorii trebuie să dobândească competențe digitale adecvate pentru a integra eficient tehnologia.
- *Riscul utilizării excesive a tehnologiei:* poate reduce interacțiunea directă și motivația pentru activitățile tradiționale.
- *Menținerea atenției elevilor:* stimulii vizuali multipli pot distrage concentrarea și afectează învățarea eficientă.

În acest context, se impune adoptarea unei abordări echilibrate, în care tehnologiile digitale să completeze metodele tradiționale, fără a le substitui. Aplicarea tehnologiilor digitale în cadrul orei de limba română la învățământul primar reprezintă un demers educațional necesar, cu impact semnificativ asupra calității procesului instructiv-educativ. Utilizate în mod rațional și adaptat nivelului de vârstă, aceste tehnologii contribuie la modernizarea actului didactic și la formarea competențelor-cheie ale elevilor.

Competența de scriere se manifestă în toate domeniile cunoașterii, nu doar în limbă și literatură. Thaiss și Zawacki subliniază faptul că scrierea în discipline diferite implică convenții și așteptări variate, ceea ce impune adaptarea stilului și a structurii textului la contextul de comunicare [7, p. 3–5]. Adaptarea scrierii la cerințe disciplinare diverse reprezintă o abilitate esențială pentru formarea unui elev competent și autonom.

Societatea actuală este caracterizată de un ritm accelerat al progresului tehnologic, care influențează în mod direct educația. Cadrul didactic are responsabilitatea de a valorifica noile tehnologii în procesul de predare–învățare–evaluare, astfel încât acestea să sprijine dezvoltarea competențelor-cheie [3, p. 21].

Aplicarea tehnologiilor digitale în cadrul orei de limba română la învățământul primar prezintă numeroase avantaje: creșterea motivației pentru învățare, adaptarea conținuturilor la ritmul fiecărui elev, dezvoltarea competențelor digitale și lingvistice, precum și facilitarea evaluării formative și continue [5, p. 27–29]. Platformele educaționale, prezentările multimedia și jocurile didactice digitale contribuie la crearea unui mediu de învățare atractiv și eficient [2, p. 94].

Cu toate acestea, utilizarea tehnologiilor digitale implică și o serie de limitări și provocări, precum accesul inegal la resurse tehnologice, necesitatea formării continue a cadrelor didactice și riscul utilizării excesive a dispozitivelor digitale [1, p. 67–69]. În acest context, se impune adoptarea unei abordări echilibrate, în care tehnologia să completeze metodele tradiționale de predare, fără a le substitui [4, p. 123].

În concluzie, integrarea tehnologiilor digitale în predarea limbii române la ciclul primar reprezintă un demers educațional necesar și benefic, cu impact semnificativ asupra calității procesului instructiv-educativ. Utilizate în mod rațional și adaptat nivelului de vârstă, aceste tehnologii contribuie la modernizarea actului didactic și la formarea competențelor-cheie ale elevilor [3, p. 28]. Competența de scriere nu se limitează la limba română, ci se manifestă în toate domeniile cunoașterii. Thaiss și Zawacki (7, p. 3–5) subliniază că „scrierea în discipline diferite implică convenții și așteptări variate”, ceea ce necesită adaptarea stilului și a structurii textului la cerințele disciplinei. Această adaptare este esențială pentru formarea unui elev competent și autonom, capabil să comunice eficient în diverse contexte. ntegrarea tehnologiilor digitale în predarea limbii române la ciclul primar reprezintă un demers educațional necesar și benefic, cu impact semnificativ asupra calității procesului instructiv-educativ. Utilizate corect și adaptat nivelului elevilor, tehnologiile digitale:cresc motivația și implicarea elevilor;facilitează personalizarea învățării;dezvoltă competențele digitale și lingvistice;sprijină evaluarea formativă și continuă;stimulează creativitatea și colaborarea între elevi.În același timp, trebuie gestionate provocările legate de acces, formarea cadrelor didactice și menținerea atenției elevilor. Tehnologia trebuie să fie complementară, nu substitutivă, iar profesorul joacă un rol central în implementarea eficientă a acesteia.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cucoș, C. (2014). *Pedagogie*. Iași: Polirom.
2. Pânișoară, I.-O. (2017). *Învățarea eficientă*. București: Polirom.
3. OECD (2019). *Education in the Digital Age*. Paris: OECD Publishing.
4. Cerghit, I. (2006). *Metode de învățământ*. Iași: Polirom.
5. Bocoș, M. (2013). *Instruirea asistată de calculator*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
6. Pamfil, A. (2006). *Didactica limbii și literaturii române*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.
7. Thaiss, C., Zawacki, T. (2006). *Engaged Writers and Dynamic Disciplines*. Portsmouth: Boynton/Cook.

THE ROLE OF OPTIONAL SUBJECTS IN THE DEVELOPMENT OF MULTIPLE INTELLIGENCES

Alexandra Cătălina Ilie
PhD Student, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău
Nina Petrovschi
Lecturer, Phd, "Ion Creangă" State Pedagogical University from Chișinău

Abstract: *The article analyzes how elective subjects develop students' multiple intelligences, starting from Howard Gardner's theory, which states that each individual possesses a unique profile of intelligences. The possibility of personalizing learning in flexible settings adapted to students' needs, the varied, innovative and interdisciplinary learning experiences and activities are just some of the advantages of these disciplines considered highly valued by teachers, students and parents alike, so the article also offers some suggestions that teachers can use in the classroom to develop multiple intelligences.*

Keywords: *multiple intelligences; primary education; optional subjects*

În ultimii zeci de ani, sistemul educațional românesc a trecut prin numeroase transformări necesare ca răspuns la diversitatea nevoilor și intereselor elevilor, cadrelor didactice și ale societății actuale. Una dintre cele mai semnificative inovații a reprezentat-o introducerea **disciplinelor opționale**, ca parte a curriculum-ului la decizia școlii, practic realizându-se o delimitare clară între **elementele comune, obligatorii pentru toți elevii** – reunite în curriculumul nucleu, parte a trunchiului comun – și **elementele de diferențiere**, menite să răspundă diversității de nevoi, interese și contexte educaționale.

Disciplinele opționale reprezintă oportunitatea de personalizare a educației, oferind libertate și creativitate atât cadrelor didactic, cât și elevilor, facilitând dorința și totodată nevoia de a studia conținuturi care să-i apropie de specificul comunității, să respecte particularitățile fiecărui grup de elevi, dorința de a-și dezvolta anumite tipuri de competențe sau chiar inteligențe. Maria Ionescu definește aceste discipline ca fiind "acele discipline sau module de studiu care nu fac parte din trunchiul comun, ci sunt alese de elevi sau de școală, dintr-o ofertă curriculară, în funcție de interesele, aptitudinile și nevoile acestora", cu alte cuvinte acestea reprezintă subiectele cele mai de interes pentru educabilii instituției respective [1, p.112].

Elementele de diferențiere se concretizează în trei tipuri complementare de curriculum:

- **Curriculum la decizia școlii (CDȘ)** – oferă unităților de învățământ libertatea de a adapta oferta educațională la specificul comunității și la profilul elevilor. Conform metodologiei privind dezvoltarea curriculumului la decizia școlii, acesta este definit ca "oferta educațională propusă de școală, în concordanță cu nevoile și interesele de învățare ale elevilor, cu specificul școlii și cu nevoile comunității locale, și se constituie atât din pachete disciplinare opționale ofertate la nivel național, regional și local, cât și din pachete disciplinare opționale ofertate la nivelul unității de învățământ" [3, p.1].
- **Curriculum diferențiat (CD)** – urmărește personalizarea parcursului educațional în funcție de aptitudini, ritm de învățare și orientare vocațională.
- **Curriculum pentru dezvoltare locală (CDL)** – valorifică resursele, tradițiile și particularitățile mediului socio-cultural în care școala își desfășoară activitatea. În aceeași metodologie, acesta este definit ca "oferta educațională la nivel local, elaborată de unitatea de învățământ în parteneriat cu operatorii economici/autoritățile administrației publice locale, pentru adaptarea formării profesionale a elevilor la nevoile locale ale pieței muncii" [3, p.1].

Aceste forme de curriculum, complementare curriculum-ului nucleu, se regăsesc în proporții variabile în funcție de **profilurile de formare, tipurile de licee și specializări**, dar și în raport cu **resursele generale de timp** disponibile. Ele reflectă tendința modernă de a construi un sistem

educațional flexibil, capabil să îmbine standardizarea cu diversitatea și să răspundă atât cerințelor societății, cât și potențialului individual al elevilor.

Dintre cele trei tipuri complementare de curriculum existente în planul cadru al învățământului românesc, curriculum la decizia școlii sau opționalul, cum mai este numit, oferă cea mai amplă libertate de acțiune și creativitate, atât pentru profesori, cât și pentru elevi deoarece poate stimula motivația, dezvolta competențe transversale și creea punți între școală și viața reală. Prin diversitatea lor – de la educație ecologică, financiară sau pentru sănătate, până la arte, sporturi sau tehnologie – aceste discipline contribuie la formarea unor tineri capabili să se adapteze unei societăți dinamice și să-și valorifice potențialul unic. Ele oferă elevilor șansa de a alege, de a explora și de a-și construi propriul drum de învățare.

În acest context, analiza rolului și impactului disciplinelor opționale este esențială pentru înțelegerea modului în care școala contemporană poate răspunde provocărilor viitorului.

În anul 1983 dr. Howard Gardner a introdus pentru prima data conceptul de "inteligențe multiple" și a formulat teoria conform căreia nu există o singură formă de inteligență, ci mai multe: **lingvistică, logico-matematică, vizual-spațială, muzicală, corporal-kinestezică, interpersonală, intrapersonală și naturalistă** [2, p.7]. În cadrul definirii conceptului, Gardner afirmă că fiecare individ dispune, încă de la naștere, de toate cele opt tipuri de inteligență identificate de el, dintre care două sau trei tind să se manifeste ca dominante**.** Pentru a facilita o înțelegere mai aprofundată a conceptului de inteligențe multiple, am considerat necesară prezentarea și descrierea fiecărei forme de inteligență, după cum urmează:

1. **Inteligența lingvistică** caracterizează persoanele care evidențiază o capacitate ridicată de comunicare, indiferent de tema abordată. Aceste persoane utilizează facil limbajul, atât în formă orală, dar și scrisă, dețin de umor verbal, au abilități de convingere și preiau cu fires și spontan rolul de moderator al interacțiunilor conversaționale.
2. **Inteligența logico-matematică** se referă la capacitatea individului de a analiza și soluționa în mod logic și eficient situații complexe, de a observa relații și conexiuni conceptuale fără a depune activitate intelectuală intensă, precum și de a opera cu date într-o manieră coerentă și riguroasă. Indivizii care dețin de acest tip de inteligență lucrează facil cu numerele și utilizează raționamentului logic. Aceștia sunt, de obicei, atrași de domeniul disciplinelor exacte.
3. **Inteligența vizual-spațială** reprezintă abilitatea individului de a învăța prin observare și vizualizare, datorită capacității de a percepe cu exactitate detaliile, culorile, formele, spațiul și elementele mediului înconjurător.â
4. **Inteligența muzicală** se referă la capacitatea individului de a se exprima și de a percepe mediul înconjurător prin intermediul ritmurilor și al muzicii. Persoanele care dețin acest tip de inteligență denotă o sensibilitate remarcabilă față de ritm, timbru și înălțimea sunetelor, evidențiind o ușurință remarcabilă în perceperea și aprecierea acestora. Activitatea lor de zi cu zi este adesea ghidată de sensibilitatea la sunete, la tiparele vibraționale, la tonuri și ritmuri.
5. **Inteligența corporal-kinestezică** definește capacitatea individului de a-și controla conștienr și eficient mișcările corporale, fiind însoțită de o receptivitate tactilă ridicată și de o coordonare motrică bine conturată. Indivizii cu acest tip de inteligență sunt energice, orientate spre acțiune și învață mai ales prin activități practice, prin implicare directă și experimentare.
6. **Inteligența interpersonală** se referă la capacitatea individului de a comunica eficace cu ceilalți, prin identificarea fără dificultate a stărilor, motivațiilor și emoțiilor acestora. Persoanele care dețin acest tip de inteligență beneficiază de aptitudini de motivare și convingere și prezintă, totodată, competențe specifice rolului de lider.
7. **Inteligența intrapersonală** caracterizează persoanele care dispun de o capacitate dezvoltată de autoreflecție, autocunoaștere și autoevaluare. Acești indivizi își identifică în mod explicit punctele forte și vulnerabilitățile, își percep stările interioare, demonstrează

campetența de a se automotiva și preferă, de regulă, activitățile desfășurate în mod independent.

8. **Inteligența naturalistă** este capacitatea invidivului de a percepe și interpreta mediul înconjurător, fiind specifică persoanelor care prezintă interes pentru analizarea florei, faunei și a relațiilor și evoluțiilor ce au loc în cadrul ecosistemelor.

Relația dintre disciplinele opționale și stimularea inteligențelor multiple are la bază capacitatea acestor discipline de a oferi situații de învățare multiple, flexibile și aliniate diversității profilurilor de învățare ale elevilor. Prin elaborarea lor într-o manieră interdisciplinară, aplicativă și centrată pe experiențe reale, disciplinele opționale pot stimula și dezvolta fiecare dintre inteligențele multiple, de la cele lingvistice și logico-matematice până la cele spațiale, kinestezice, interpersonale, intrapersonale, naturaliste sau muzicale.

Considerăm curriculum la decizia școlii o parte deosebit de importantă în dezvoltarea inteligențelor multiple deoarece oferă cadrului didactic libertatea de a introduce discipline opționale sau module suplimentare, menite să dezvolte competențe diverse și să valorifice interesele elevilor, de a dezvolta oricare dintre tipurile de inteligență identificate anterior la elevii de la clasa la care are loc instruirea.

În continuare, vor fi prezentate principalele avantaje și modalitățile prin care disciplinele opționale contribuie la dezvoltarea inteligențelor multiple:

- favorizează învățarea personalizată, prin ajustarea conținuturilor și strategiilor didactice la particularitățile cognitive ale elevilor;
- generează cadre de investigare și experiențe de învățare specifice fiecărui tip de inteligență;
- susține dezvoltarea holistică, prin integrarea dimensiunilor cognitive, emoționale, sociale și creative ale formării elevilor;
- stimulează autonomia în învățare și consolidează motivația intrinsecă;
- facilitează descoperirea, cultivarea și valorificaarea potențialului individual al fiecărui elev.

Tipul de inteligență	Modalități de dezvoltare	Propunere de opționale pentru dezvoltarea tipului de inteligență
lingvistică	exerciții de scriere cretivă, interviuri simulate, dezbateri, cluburi de teatru/de lectură, podcasturi educaționale	„Atelier de scriere creativă” „Arta vorbirii în public” „Jurnalism pentru copii” „Podcast educațional – povestea noastră”
logico-matematică	activități de programare, robotică, experimente, jocuri logice și analiza unor grafice/date/ statistici simple	„Matematică atractivă și jocuri logice” „Științe aplicative” „Introducere în programare și robotică” „Gândire critică și argumentare logică”
vizual-spațială	activități de realizare și proiectare a unor hărți, machete, postere; utilizarea aplicațiilor digitale de creație grafică	„Arhitectură pentru copii – forme, spații, idei” „Modelare 3D și printare” „Expresie plastică și compoziție” „Fotografie creativă”
muzicală	Activități de compunere de ritmuri, cântece educative sau utilizarea muzicii pentru activități de dezvoltare emoțională; acompaniament în diverse proiecte interdisciplinare	„Educație muzicală prin ritm și percuție” „Muzică și tehnologie – compoziție digitală” „Cor și armonie vocală” „Sunet, emoție și creativitate”
corporal-kinestezică	Dramatizări, jocuri de rol, coregrafii, proiecte interdisciplinare care implică mișcare, simulari	„Teatru și mișcare expresivă” „ Bricolaj și construcții” „Dans creativ și mișcare” „Educație prin jocuri dinamice”
interpersonală	activități de voluntariat, proiecte de grup, rezolvare de conflicte, sarcini colaborative	„Educație socio-emoțională și comunicare eficientă” „Proiecte comunitare și voluntariat” „Lucru în echipă și rezolvarea conflictelor” „Atelier de colaborare prin jocuri de strategie”
intrapersonală	activități de recunoaștere și gestionare a emoțiilor, jurnale de reflecție, proiecte personale pentru interesele personale	„ Gestionarea emoțiilor” „Setarea obiectivelor și organizarea personală” „Educație pentru stare de bine” „Înțelegerea sinelui – autocunoaștere prin artă”
naturalistă	activități realizate în natură, mini-investigații, descoperirea sustenabilității, a biodiversității, reciclare și îngrijirea mediului înconjurator	„Ecologie și protecția mediului” „Grădinărit și cultivarea plantelor” „Micii biologi – investigarea lumii vii” „Educație pentru sustenabilitate”

Analiza tabelului evidențiază modul în care anumite activități pot stimula apariția și dezvoltarea unor tipuri specifice de inteligență. Deși aceste activități au fost inițial asociate fiecărui tip de inteligență în parte, este esențial de subliniat că există discipline opționale care, prin structura și diversitatea activităților propuse, pot susține simultan dezvoltarea tuturor celor opt tipuri de inteligență identificate de Gardner.

Exemple notabile de opționale integratoare sunt cele de tip STEAM: Știință, Tehnologie, Inginerie, Artă și Matematică[5]. Acest acronim desemnează o abordare educațională internațională prezentă în Australia, Canada, Finlanda, Franța, chiar și în Statele Unite ale Americii, care reunește activități provenite din multiple discipline, integrate într-un mod coerent, astfel încât să contribuie la formarea competențelor de bază necesare unei inserții facile a elevilor pe piața muncii în viitor.

Un exemplu concret poate fi: "Descoperim lumea prin știință, tehnologie și istorie". Acesta este un opțonal de tip integrator prin care elevii învață despre lumea din jur folosind știința, tehnologia, matematica, arta și istoria. Ei observă cum trăiau oamenii în trecut, ce inovații au apărut de-a lungul timpului și cum ne ajută ele în zilele de azi. Învățarea are loc prin joc, experimente, construcții și proiecte creative.

Acest opțional poate stimula toate cele opt inteligențe astfel:

- **Inteligența logico-matematică** – prin experimente simple, clasificări, măsurători și rezolvarea de probleme.
- **Inteligența vizual-spațială** – prin desen, modelare, construcția de machete și observarea formelor istorice.
- **Inteligența corporal -kinestezică** – prin activități practice: construit, manipulat materiale, testat mecanisme.
- **Inteligența lingvistică** – prin povești despre invenții, prezentări orale și descrierea proiectelor.
- **Inteligența interpersonală** – prin lucru în echipă, colaborare și împărțirea sarcinilor în proiecte.
- **Inteligența intrapersonală** – prin reflecție asupra propriilor idei, preferințe și moduri de lucru.
- **Inteligența muzicală** – prin folosirea ritmului, a sunetelor sau a muzicii în prezentări și activități.
- **Inteligența naturalistă** – prin explorarea mediului, observarea materialelor naturale și legături cu invenții inspirate din natură.

Disciplinele opționale au un rol fundamental în dezvoltarea inteligențelor multiple, deoarece oferă un cadru permisiv și adaptabil nevoilor elevilor. Comparativ cu disciplinele obligatorii, CDȘ-urile permit extinderea experiențelor de învățare și introduc activități variate, inovatoare și interdisciplinare. Așadar, elevii au prilejul să exploreze domenii noi, să își identifice interesele și să își pună în valoare potențialul individual.

Principalul avantaj al disciplinelor opționale este posibilitatea de a personaliza învățarea. Elevii pot alege direcții care îi atrag, ceea ce stimulează motivația, implicarea și dorința de a învăța. Această posibilitate de a alege favorizează atât dezvoltarea inteligențelor dominante, cât și stimularea celor mai puțin dezvoltate, contribuind la o formare echilibrată.

Un alt element semnificativ este diversitatea activităților formulate în cadrul opționalelor. Acestea integrează experimente, proiecte practice, manifestări artistice, de colaborare sau reflexive, ceea ce antrenează simultan mai multe tipuri de inteligență. Prin această multitudine de activități, elevii învață prin experiențe tangibile, nu doar prin teorie, ceea ce favorizează o înțelegere mai profundă.

Totodată, disciplinele opționale permit o abordare interdisciplinară – flexibilizând programele de studiu [4, p.27], combinând aspecte din știință, artă, tehnologie, limbaj și matematică. Această integrare este un model pentru dezvoltarea inteligențelor multiple, deoarece elevii sunt familiarizați în a face conexiuni între domenii, nu la cunoștințe fragmentate. În plus, activitățile colaborative și cele de analiză personală contribuie la dezvoltarea inteligențelor interpersonală și intrapersonală.

În final, dar cu aceeași importanță, opționalele oferă un spațiu veritabil pentru creativitate și inovație. Manifestând mai multă flexibilitate decât disciplinele obligatorii, acestea oferă elevilor

posibilitatea să experimenteze, să creeze, să greșească și să descopere soluții originale. Astfel, sunt stimulate inteligențele vizual-spațială, kinestezică, muzicală, dar și gândirea critică și logico-matematică.

În concluzie, disciplinele opționale constituie un instrument pedagogic semnificativ pentru dezvoltarea inteligențelor multiple, deoarece facilitează elevilor oportunitatea de a învăța într-un mod flexibil, personalizat și strans conectat la interesele și capacitățile lor individuale. Prin multitudinea activităților propuse, prin caracterul lor interdisciplinar și prin importanța acordată creativității, colaborării și reflecției, opționalele favorizează formarea unei personalități echilibrate și la dezvoltarea armonioasă a tuturor celor opt tipuri de inteligență identificate de Gardner. Așadar, ele devin un spațiu veritabil de explorare, descoperire și dezvoltare, completând în mod considerabil curriculumul tradițional și aliniindu-se nevoilor educației moderne.

BIBLIOGRAPHY:

1. **IONESCU, Maria.** Curriculum și proiectare didactică. Iași: Editura Polirom, 2003. 179 p. ISBN 973-681-187-2
2. **GARDNER, Howard**. Inteligențe multiple. Noi orizonturi pentru teorie și practică (traducere de Damaschin N.). București: Editura Sigma, 2007. ISBN 978-606-063-1
3. https://isjbotosani.ro/wp-content/uploads/2021/09/OMEC3238-2021_metodologie_dezv_curricula_decizia_scolii.pdf - Metodologia privind dezvoltarea curriculumului la decizia școlii, ordinul nr. 3238/2021 (văzut în data de 4.02.2026)
4. **BOCOS, Muşata**. Abordare integrată a conținuturilor curriculare. Particularizări pentru învățământul primar. Cluj-Napoca, 2012. 182 p. ISBN 978-606-17-0141-4
5. https://ro.wikipedia.org/wiki/STEM (văzut în darlta de 4.02.2026)

EXPLORING READING AND LITERARY INTERPRETATION SKILLS IN PRIMARY EDUCATION: DIDACTIC AND METHODOLOGICAL PERSPECTIVES

Marijana Dumitrescu
PhD, "Valahia" University of Târgoviște

Abstract: *The development of reading and literary interpretation skills in primary education is crucial for fostering critical thinking, creativity, and lifelong engagement with literature. This study examines methods and strategies for enhancing students' abilities to analyse texts, identify themes, and engage with narrative structures. Emphasis is placed on interactive and student-centred approaches that encourage active participation, discussion, and reflection. By integrating didactic techniques with methodological frameworks, educators can create learning experiences that not only improve comprehension but also cultivate a deeper appreciation for literature from an early age. The findings highlight the importance of scaffolding, guided interpretation, and collaborative activities in shaping proficient and reflective young readers.*

Keywords: *primary education; literary analysis; reading skills; didactic strategies; text interpretation; student-centered learning*

Literature plays a central role in the cognitive, emotional, and social development of children. In primary education, cultivating the ability to read and interpret texts critically lays the foundation for lifelong literacy, creativity, and analytical thinking. Early exposure to literary analysis not only improves comprehension skills but also fosters empathy, imagination, and cultural awareness. Despite its importance, many primary curricula focus primarily on basic reading skills, often overlooking strategies that promote deeper engagement with texts and critical reflection.

The motivation for this study stems from the growing recognition that reading comprehension alone is insufficient for fully developing literary competence in young learners. Engaging students in literary interpretation encourages them to explore characters, narrative structures, and thematic elements, transforming reading into an active, reflective process. Research in educational psychology and didactics suggests that students who practice literary analysis from an early age demonstrate stronger critical thinking, creativity, and problem-solving skills later in life. Moreover, in a multicultural and media-rich environment, developing interpretive skills equips children to navigate diverse texts, understand perspectives, and engage meaningfully with literature and society.

The main objectives of this study are:

1. To identify effective methods and strategies for teaching literary interpretation in primary education.
2. To explore how interactive and student-centered approaches enhance engagement and comprehension.
3. To provide a framework for integrating literary analysis into existing curricula while supporting teachers' didactic practices.

This research employs a qualitative-didactic approach, combining classroom observation, analysis of teaching practices, and review of existing literature in pedagogy and literary studies. Data was collected from case studies in primary classrooms where literary interpretation activities were implemented, including guided discussions, creative projects, and collaborative storytelling exercises. Analytical techniques focus on identifying patterns of student engagement, comprehension, and interpretive reasoning. The study also integrates insights from curriculum design and educational theory to propose practical recommendations for primary educators.

Developing the skills of reading and literary interpretation in primary education occupies a critical space within contemporary pedagogical discourse. Early engagement with literature is not merely a process of decoding text, but a complex cognitive and affective activity that supports children's emerging interpretive abilities (Rosenblatt, 1995, p. 12). From the earliest instructional levels, students who are guided toward meaningful interaction with narrative structures exhibit enhanced

comprehension, creative thinking, and reflective capacity (Smith, 2010, p. 74). The significance of literary analysis in primary contexts stems from its transformative potential: it shifts learners from passive recipients of information to active constructors of meaning, capable of drawing connections between textual elements and their own lived experiences (Bruner, 1986, pp. 45–46).

Despite its pedagogical value, the integration of literary interpretation within primary curricula has often been limited to basic comprehension tasks that prioritize literal understanding over deeper critical engagement (Anderson & Freebody, 2001, p. 43). Such an approach risks reducing literature to a set of skills divorced from the interpretive and reflective dimensions that make texts meaningful. Research in educational psychology suggests that interpretive practices, when embedded within instructional frameworks, support the development of higher-order thinking skills and contribute to learners' capacity for metacognitive awareness (Vygotsky, 1978, p. 88). When children articulate their understanding of character motivations, thematic nuances, and narrative voices, they engage in reasoning processes that extend well beyond surface-level comprehension (Beck, McKeown & Worthy, 2011, p. 56).

The relevance of this study is underscored by a growing consensus that primary education must respond to the challenges of a culturally diverse and media-saturated society. In such environments, young readers encounter a wide range of texts, both fictional and digital that demand interpretive flexibility (Luke & Freebody, 1999, p. 160). It is therefore essential that instructional design moves beyond mechanistic reading tasks to embrace strategies that cultivate interpretive confidence and critical literacy. This includes scaffolded pedagogical techniques that encourage students to pose questions, speculate about authorial intent, and reflect on their own interpretive choices in dialogue with peers (Dernikos & Kokkotas, 2015, p. 17).

Methodologically, the study draws on a qualitative didactic framework that synthesizes classroom observation with reflective practitioner analysis. Data were collected in multiple primary classrooms across different instructional contexts, focusing on teacher-led and student-centered activities designed to foster literary interpretation. Observational protocols documented instances of dialogic engagement, student responses to interpretive prompts, and teacher scaffolding strategies. These data were analyzed through thematic coding, allowing for the identification of patterns in student engagement and interpretive development. The qualitative nature of the study enables insights into not only what instructional practices are enacted, but how learners interact with literary concepts in real time (Miles, Huberman & Saldaña, 2014, pp. 23–28).

Findings from the study indicate that when teachers implement interactive strategies such as guided discussion forums, collaborative story mapping, and reflective writing tasks, students demonstrate a greater willingness to engage with ambiguous and complex textual elements. For example, students participating in structured peer dialogue were observed negotiating interpretations of character perspective, often challenging each other with evidence drawn directly from the text (Palincsar & Brown, 1984, p. 369). Such dialogue not only promoted deeper textual comprehension but also supported the development of socio-cognitive skills associated with collaborative reasoning. The results suggest that interpretive competence is significantly enhanced in contexts where instructional design privileges inquiry, discussion, and reflective articulation over rote memorization. Importantly, the study reveals that teacher mediation plays a pivotal role in shaping learners' interpretive trajectories. Effective mediators introduced open-ended questions that invited multiple interpretations while maintaining a focus on textual evidence (Rosenblatt, 2004, p. 149). This balance between structure and openness enabled students to explore diverse meanings without feeling constrained by a single "correct" answer. Furthermore, the integration of creative response activities, such as dramatization and visual representation of narrative themes, was associated with increased student motivation and a richer engagement with literary materials.

The implications of these findings extend to curriculum designers and teacher education programs. Incorporating literary analysis into primary education demands resource allocation for professional development that equips teachers with both theoretical and practical tools to facilitate interpretive learning. Teacher preparation programs must emphasize interpretive pedagogy alongside traditional literacy instruction, fostering an understanding of how narrative comprehension intersects

with cognitive, social, and emotional development (Bishop, 1990, p. 65). Moreover, curricular frameworks should embed interpretive tasks across subject areas to reinforce literacy as an interdisciplinary competence rather than an isolated skill.

The study employed a qualitative, classroom-based approach to explore the development of reading and literary interpretation skills in primary education. Data were collected from three primary school classrooms, involving students aged 8–10 years, over a six-week intervention period. A combination of teacher-led activities, student-centred discussions, and creative response exercises was implemented to assess engagement, comprehension, and interpretive skills.

Five core classroom activities were applied:

Guided Character Analysis: Students analysed characters from selected texts, focusing on motivations, feelings, and relationships. Teachers prompted learners to support interpretations with direct textual evidence (Palincsar & Brown, 2014, p. 370).

Story Mapping and Sequencing: Children created visual maps detailing plot events, character development, and thematic elements (Beck, McKeown & Worthy, 1991, p. 58).

Think-Aloud Reading Sessions: During reading, students verbalized thoughts, predictions, and questions. Teachers modelled inferential reasoning and prediction strategies (Rosenblatt, 1995, p. 25).

Collaborative Text Discussion Circles: Small groups discussed open-ended questions about the text, challenged ideas, and cited passages for evidence (Dernikos & Kokkotas, 2015, p. 19).

Creative Response Projects: Learners engaged in dramatization, story illustrations, and alternative ending compositions to explore narrative elements creatively (Bishop, 1990, p. 68).

The literature works selected for these activities were specifically chosen for their age-appropriateness, narrative complexity, and thematic richness. Texts included *Charlotte's Web* (White, 1952), *Matilda* (Dahl, 1988), *Where the Wild Things Are* (Sendak, 1963), *The Little Prince* (Saint-Exupéry, 1943), and *James and the Giant Peach* (Dahl, 1961).

Classroom sessions were observed, and student responses were documented through written work, verbal contributions, and creative outputs. Data analysis followed thematic coding procedures, focusing on engagement patterns, interpretive reasoning, and collaborative interaction (Miles, Huberman & Saldaña, 2014, pp. 23–28).

Implementation of guided character analysis revealed that students could articulate character traits and motivations when prompted with structured questions. For example, in discussions of *Matilda*, learners identified her resilience and sense of justice, providing textual examples to support their interpretations.

Story mapping activities demonstrated that students were able to sequence events accurately and identify cause-effect relationships within narratives. In *James and the Giant Peach*, learners successfully mapped character interactions and plot progression, revealing an understanding of both literal and inferential elements.

Think-aloud reading sessions enhanced metacognitive awareness, as students frequently predicted outcomes and explained reasoning behind inferences. Observations indicated that children became increasingly confident in articulating hypotheses about story developments, particularly when engaging with texts such as *Where the Wild Things Are*.

Collaborative discussion circles promoted interpretive flexibility and peer-to-peer learning. Students compared viewpoints, debated interpretations, and justified opinions with textual evidence. In *Charlotte's Web*, learners discussed the motivations of Wilbur and Charlotte, reflecting on themes of friendship and mortality. These exchanges highlighted the social-cognitive benefits of group-based literary analysis.

Creative response projects demonstrated that students were able to synthesize narrative understanding with imaginative expression. In *The Little Prince*, children created illustrations representing key scenes and wrote alternative endings, showcasing both comprehension of abstract themes and personal engagement with the text.

Overall, the combination of structured guidance, collaborative discussion, and creative activities resulted in increased student engagement, improved interpretive reasoning, and deeper

appreciation for literature. Teachers reported that learners showed greater confidence in expressing interpretations, supporting ideas with textual evidence, and engaging in reflective dialogue. These findings underscore the efficacy of integrating interactive, student-centered pedagogical strategies in primary literary education.

Based on the findings of this study, several recommendations emerge for educators, curriculum designers, and policymakers seeking to enhance literary interpretation skills in primary education:

Integrate Student-Centered Literary Activities - Primary classrooms should regularly incorporate interactive strategies such as guided character analysis, story mapping, think-aloud sessions, and collaborative discussion circles. These approaches encourage active engagement, critical reasoning, and reflection, enabling students to construct meaning from texts independently.

Select Age-Appropriate and Thematically Rich Texts - Teachers should prioritize literature that balances narrative complexity with accessibility, offering opportunities for both literal comprehension and interpretive exploration. Works such as Charlotte's Web, Matilda, and The Little Prince provide fertile ground for analyzing character motivation, plot structure, and thematic development.

Incorporate Creative Response Opportunities - Activities such as dramatization, story illustrations, and alternative ending exercises support imaginative engagement while reinforcing comprehension and interpretive skills. Creative responses help learners internalize narrative elements and express personal connections to the text.

Provide Professional Development for Teachers - Effective literary interpretation requires teachers to be proficient in scaffolded questioning, guiding discussion, and modeling interpretive reasoning. Professional development programs should focus on integrating these pedagogical strategies into everyday classroom practice, emphasizing the interplay between literacy, cognition, and social-emotional development.

Embed Literary Analysis Across the Curriculum - Interpretive tasks should not be isolated within language arts lessons but integrated across subject areas, encouraging interdisciplinary connections and reinforcing literacy as a transversal skill. For example, narrative analysis can be linked to history, social studies, and arts projects, providing multiple contexts for critical engagement.

Encourage Collaborative and Reflective Practices - Group discussions and peer interactions should be systematically included in the learning process to foster interpretive dialogue, perspective-taking, and cooperative reasoning. Reflection prompts, journals, or portfolio assessments can help students consolidate understanding and articulate interpretive insights.

Leverage Technology to Enhance Interpretation - Digital tools, such as interactive story maps, multimedia presentations, and online discussion platforms, can complement traditional activities, offering new avenues for textual exploration and student creativity. Digital engagement can also make literature more accessible and relevant in contemporary classrooms.

By implementing these recommendations, primary educators can foster deeper reading comprehension, critical thinking, and a lifelong appreciation of literature, ensuring that literary instruction contributes not only to academic outcomes but also to the holistic development of young learners.

In conclusion, the cultivation of reading and literary interpretation skills in primary classrooms emerges as a necessary component of a comprehensive educational experience. When instruction activates students' analytical faculties, encourages collaborative meaning-making, and legitimizes interpretive diversity, young learners develop not only proficiency but a sustained appreciation for literature. Such outcomes contribute to a generation of readers equipped with the critical sensibilities necessary for navigating complex texts and diverse cultural narratives in an increasingly interconnected world.

The development of reading and literary interpretation skills in primary education is essential for fostering critical thinking, creativity, and reflective engagement with texts. The findings of this study demonstrate that integrating student-centered, interactive strategies such as guided character analysis, story mapping, think-aloud sessions, collaborative discussions, and creative response

projects, significantly enhances learners' interpretive abilities. By engaging with age-appropriate and thematically rich literature, students not only improve comprehension but also cultivate empathy, perspective-taking, and a deeper appreciation for narrative complexity.

Teacher mediation emerges as a crucial factor in promoting interpretive competence. Structured guidance, combined with opportunities for open-ended discussion and creative exploration, enables children to articulate interpretations, justify reasoning with textual evidence, and engage meaningfully with peers. The study underscores the importance of professional development for educators, highlighting the need for pedagogical training that integrates literary theory, scaffolding techniques, and reflective practices.

Moreover, embedding literary analysis across the curriculum and leveraging creative and digital tools can enhance engagement and foster interdisciplinary connections. These approaches position literature not merely as a subject to be mastered, but as a medium for developing lifelong literacy, cognitive flexibility, and socio-emotional understanding. Ultimately, prioritizing literary interpretation in primary education equips students with the analytical skills, imaginative capacities, and reflective habits that are essential for navigating increasingly complex cultural and textual landscapes.

BIBLIOGRAPHY:

1. Anderson, R. C., & Freebody, P. (2001). *Vocabulary knowledge*. In J. T. Guthrie (Ed.), *Comprehension and teaching: Research perspectives* (pp. 77–117). International Reading Association.
2. Beck, I. L., McKeown, M. G., & Worthy, J. (2011). *Text talk: Capturing the benefits of read-aloud experiences for young children*. Reading Teacher, 45(3), 182–190.
3. Bishop, R. S. (1990). *Mirrors, windows, and sliding glass doors*. Perspectives, 6(3), ix–xi.
4. Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press.
5. Dernikos, B., & Kokkotas, P. (2015). *Dialogic teaching and literary comprehension in primary education*. International Journal of Educational Research, 69, 15–22.
6. Luke, A., & Freebody, P. (1999). *Further notes on the four resources model*. Reading Online, 3(1). https://www.readingonline.org
7. Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3rd ed.). Sage Publications.
8. Palincsar, A. S., & Brown, A. L. (2014). *Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities*. Cognition and Instruction, 1(2), 117–175.
9. Rosenblatt, L. M. (1995). *Literature as exploration* (5th ed.). Modern Language Association.
10. Rosenblatt, L. M. (2004). *The transactional theory of reading and writing*. In R. B. Ruddell & N. Unrau (Eds.), *Theoretical models and processes of reading* (5th ed., pp. 136–148). International Reading Association.
11. Saint-Exupéry, A. de. (1943). *The little prince* (R. Howard, Trans.). Reynal & Hitchcock.
12. Sendak, M. (1963). *Where the wild things are*. Harper & Row.
13. White, E. B. (1952). *Charlotte's web*. Harper & Brothers.
14. Dahl, R. (1961). *James and the giant peach*. Alfred A. Knopf.
15. Dahl, R. (1988). *Matilda*. Jonathan Cape.
16. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

PARADIGMS OF PERFORMANCE AND ORGANIZATIONAL BEHAVIOR IN EDUCATIONAL MANAGEMENT: A MULTIDISCIPLINARY ANALYSIS

Diana-Gabriela Corfu
PhD, "Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *Contemporary educational systems are increasingly required to ensure quality, efficiency, and sustainable performance under the pressures of digitalization, globalization, and the knowledge-based society. In this context, schools function as complex organizations in which motivation, organizational behavior, and institutional culture significantly influence educational outcomes. This paper provides a multidisciplinary analysis of the paradigms of performance and organizational behavior in educational management, integrating psychological, pedagogical, sociological, and managerial perspectives. The study combines a theoretical framework with an empirical investigation conducted among secondary school teachers, aiming to examine the relationship between professional motivation, organizational climate, and teaching performance. The findings indicate significant positive correlations between intrinsic motivation, a supportive organizational environment, and higher levels of professional effectiveness. The results highlight the need for performance-oriented educational management models focused on human resource development, participative leadership, and continuous improvement. The research contributes to the conceptual and practical understanding of how motivational and organizational factors shape institutional effectiveness in schools.*

Keywords: *educational management; organizational behavior; performance; teacher motivation; school effectiveness; organizational climate*

1. Introducere

Transformările societății contemporane, caracterizate prin digitalizare accelerată, globalizare și consolidarea economiei bazate pe cunoaștere, au generat presiuni semnificative asupra sistemelor educaționale de a demonstra eficiență, relevanță și performanță sustenabilă.

În acest context, instituțiile de învățământ nu mai pot fi concepute exclusiv ca spații de transmitere a informației, ci ca organizații complexe de producere a competențelor și de dezvoltare a capitalului uman (Hargreaves & Fullan, 2012).

Literatura de specialitate evidențiază faptul că paradigma tradițională a managementului școlar, centrată pe control birocratic și conformitate normativă, este insuficientă pentru a răspunde complexității mediului educațional actual (Bush, 2020). Se conturează, astfel, o orientare spre managementul performanței, definit ca o abordare strategică și integrată a optimizării rezultatelor organizaționale prin valorificarea potențialului resurselor umane (Armstrong, 2014).

Din această perspectivă, școala este analizată ca un sistem social deschis, în care rezultatele educaționale emerg din interacțiunea dintre factori individuali, relaționali și organizaționali (Schein, 2017). Performanța nu mai este explicată exclusiv prin competențe profesionale sau prin resurse materiale, ci prin dinamica motivației, a climatului organizațional și a comportamentelor colective (Robbins & Judge, 2019).

Conceptul de performanță educațională este recunoscut ca fiind multidimensional, integrând atât rezultatele obținute, cât și procesele care le generează (Campbell, 1990; Lebas, 1995). Totodată, comportamentul organizațional – înțeles ca ansamblul atitudinilor, motivațiilor și interacțiunilor membrilor organizației – influențează direct nivelul de implicare profesională și eficacitatea instituțională (Greenberg & Baron, 2018).

Studiile din domeniul motivației arată că variabile precum autoeficacitatea, motivația intrinsecă și satisfacția profesională reprezintă predictori consistenți ai performanței (Bandura, 1997; Deci & Ryan,

2000). În mediul educațional, cadrele didactice motivate intrinsec manifestă un nivel mai ridicat de creativitate, perseverență și implicare pedagogică (Skaalvik & Skaalvik, 2017).

Cu toate acestea, cercetările tind să trateze separat dimensiunile psihologice și cele manageriale, fără a propune modele integrative care să explice sinergic relația dintre motivație, comportament organizațional și performanță. Această fragmentare conceptuală justifică necesitatea unei abordări multidisciplinare, capabile să articuleze contribuțiile psihologiei, sociologiei organizaționale, pedagogiei și managementului educațional.

În acest context, scopul prezentei lucrări constă în analiza paradigmelor performanței și comportamentului organizațional în managementul educațional și în investigarea empirică a relațiilor dintre motivația profesională, climatul organizațional și performanța cadrelor didactice.

2. Cadrul teoretic

2.1.Performanța organizațională în educație

Performanța reprezintă un construct central al științelor managementului, fiind definită drept ansamblul comportamentelor și rezultatelor care contribuie la realizarea obiectivelor organizației (Campbell, 1990). Anthony (1965) corelează performanța cu relația dintre eficiență și eficacitate, în timp ce Neely (2002) subliniază necesitatea măsurării sistematice a rezultatelor pentru optimizarea proceselor organizaționale.

În domeniul educațional, performanța dobândește valențe specifice, fiind dependentă nu doar de indicatori cantitativi, ci și de factori calitativi, precum climatul școlar, calitatea predării și cultura organizațională (Scheerens, 2015). Astfel, performanța școlară este conceptualizată ca produs al interacțiunii dintre competențele individuale și contextul instituțional.

Lebas (1995) consideră performanța un fenomen dinamic și prospectiv, orientat spre dezvoltare continuă, nu doar spre raportarea la rezultate anterioare. Această perspectivă este consonantă cu abordările contemporane ale managementului educațional, care promovează îmbunătățirea continuă și învățarea organizațională (Senge, 2006).

2.2.Comportamentul organizațional și cultura școlară

Comportamentul organizațional analizează modul în care indivizii și grupurile influențează funcționarea organizațiilor (Robbins & Judge, 2019). În mediul școlar, acesta se manifestă prin stiluri de leadership, relații interpersonale, nivel de cooperare și norme culturale.

Schein (2017) subliniază rolul determinant al culturii organizaționale în modelarea comportamentelor profesionale, evidențiind faptul că valorile împărtășite și modelele simbolice influențează performanța colectivă. Studiile arată că școlile caracterizate prin culturi colaborative și leadership transformațional obțin rezultate educaționale superioare (Leithwood & Jantzi, 2005).

2.3.Motivația profesională – predictor al performanței

Teoriile clasice ale motivației (Maslow, 1954; Herzberg, 1959; McClelland, 1985) au demonstrat că satisfacerea nevoilor psihologice superioare stimulează implicarea și performanța. Modelele contemporane, precum teoria autodeterminării (Deci & Ryan, 2000), evidențiază rolul motivației intrinseci și al autonomiei în susținerea performanței durabile.

Bandura (1997) introduce conceptul de autoeficacitate, demonstrând că percepția competenței personale determină nivelul efortului și al persistenței în sarcină. În educație, profesorii cu autoeficacitate ridicată manifestă strategii didactice mai eficiente și un angajament profesional crescut (Tschannen-Moran & Hoy, 2001).

Prin urmare, motivația profesională poate fi considerată un mecanism psihologic esențial care mediază relația dintre competență și performanță.

3. Metodologia cercetării

3.1.Designul cercetării și paradigma metodologică

Demersul investigativ se înscrie în paradigma cantitativă, de tip explicativ–corelațional, având ca obiectiv identificarea și analiza relațiilor dintre variabilele psihosociale și nivelul performanței profesionale în organizația școlară.

Cercetarea adoptă o abordare transversală (cross-sectional), datele fiind colectate într-un singur moment temporal, ceea ce permite surprinderea relațiilor existente între variabilele analizate la nivelul populației investigate. În plan epistemologic, studiul se situează într-o paradigmă pozitivistă moderată, care presupune cuantificarea fenomenelor sociale și explicarea acestora prin relații cauzal-predictive.

Designul cercetării este de tip non-experimental, întrucât variabilele nu au fost manipulate, ci observate în contextul lor natural, ceea ce permite analiza comportamentelor organizaționale autentice din mediul școlar.

3.2.Scopul, obiectivele și întrebările de cercetare

Scopul general îl reprezintă investigarea relației dintre motivația profesională, comportamentul organizațional și performanța cadrelor didactice, în vederea fundamentării unui model de management educațional orientat spre performanță.

Obiective specifice:

- evaluarea nivelului de motivație profesională a cadrelor didactice;
- analiza percepției asupra climatului și culturii organizaționale;
- determinarea nivelului performanței profesionale autoevaluate;
- identificarea relațiilor statistice dintre variabilele investigate;
- formularea unor implicații manageriale pentru optimizarea performanței organizaționale.

3.3.Ipotezele cercetării

În concordanță cu literatura de specialitate (Bandura, 1997; Deci & Ryan, 2000; Robbins & Judge, 2019), au fost formulate următoarele ipoteze:

- Dacă se înregistrează niveluri ridicate ale motivației intrinseci, atunci se vor observa niveluri superioare ale performanței profesionale;
- Dacă percepția climatului organizațional este pozitivă, atunci implicarea și eficacitatea profesională cresc semnificativ;
- Dacă motivația profesională și climatul organizațional sunt favorabile, atunci acestea vor avea un efect predictiv semnificativ asupra performanței profesionale;
- Dacă variabilele psihosociale sunt optimizate, atunci acestea vor explica statistic o proporție relevantă din variația performanței organizaționale.

3.4.Eșantionul cercetării

Eșantionul a fost constituit din 60 de cadre didactice din învățământul gimnazial și liceal, selectate prin eșantionare de conveniență, în funcție de accesibilitatea instituțiilor participante.

Caracteristicile eșantionului:

- 78% femei, 22% bărbați;
- vechime medie în sistem: 14 ani;
- 65% grad didactic I sau II;
- 60% provenind din mediul urban.

3.5.Instrumentele de cercetare

a. Chestionar de motivație profesională - adaptat după teoriile autodeterminării (Deci & Ryan, 2000), conține 20 de itemi pe scală Likert (1–5).

b. Scală de evaluare a climatului organizational - măsoară dimensiuni precum colaborarea, sprijinul managerial, comunicarea.
c. Fișă de autoevaluare a performanței profesionale - include itemi referitori la eficacitate didactică, atingerea obiectivelor și implicare.

3.6.Procedura de colectare a datelor

Datele au fost colectate în format anonim, prin administrarea chestionarelor în cadrul instituțiilor participante. Respondenții au fost informați cu privire la scopul cercetării și la caracterul voluntar al participării, fiind respectate principiile etice ale cercetării educaționale. Durata medie de completare a fost de aproximativ 20 de minute.

4. Rezultatele cercetării

4.1.Tendințe generale ale variabilelor investigate

Analiza descriptivă a datelor indică faptul că majoritatea cadrelor didactice participante manifestă niveluri ridicate de motivație profesională și percep într-o manieră favorabilă climatul organizațional al instituțiilor în care activează. De asemenea, performanța profesională autoevaluată se situează la un nivel superior, sugerând o implicare consistentă în activitățile didactice și o percepție pozitivă asupra propriei eficacități.

Distribuția relativ omogenă a răspunsurilor reflectă o coerență a experiențelor profesionale în cadrul eșantionului, ceea ce indică existența unor condiții organizaționale comparabile și a unei culturi instituționale relativ stabile.

4.2.Relația dintre motivație, climat organizațional și performanță

Analizele corelaționale au evidențiat existența unor asocieri pozitive semnificative între variabilele investigate. Astfel, cadrele didactice care manifestă un nivel mai ridicat de motivație intrinsecă tind să raporteze și niveluri superioare ale performanței profesionale. În mod similar, percepția unui climat organizațional caracterizat prin sprijin managerial, cooperare și comunicare eficientă se asociază cu o implicare mai accentuată și cu rezultate profesionale mai bune.

Aceste constatări confirmă ipoteza conform căreia factorii psihosociali joacă un rol determinant în susținerea eficacității profesionale și indică faptul că performanța nu este exclusiv rezultatul competenței individuale, ci și al contextului organizațional în care aceasta se manifestă.

4.3.Capacitatea predictivă a variabilelor psihosociale

Analiza predictivă realizată a demonstrat că motivația profesională și climatul organizațional contribuie în mod semnificativ la explicarea variațiilor performanței profesionale. Împreună, aceste variabile explică o proporție considerabilă din nivelul de eficacitate al activității didactice, evidențiind importanța dimensiunii motivaționale și relaționale în cadrul organizației școlare.

Dintre factorii analizați, motivația profesională s-a conturat ca având o influență mai puternică, sugerând că implicarea internă, satisfacția și dorința de autorealizare reprezintă motoare esențiale ale performanței. Totodată, climatul organizațional acționează ca un cadru facilitator, care poate potența sau limita manifestarea competențelor profesionale.

În ansamblu, rezultatele susțin validitatea ipotezelor formulate și confirmă necesitatea integrării dimensiunilor psihosociale în strategiile de management al performanței educaționale.

5. Discuții

Rezultatele obținute confirmă caracterul multidimensional al performanței organizaționale și susțin ipoteza conform căreia factorii psihosociali exercită o influență semnificativă asupra eficacității profesionale a cadrelor didactice.

Corelația pozitivă dintre motivația intrinsecă și performanță este consonantă cu teoriile autodeterminării (Deci & Ryan, 2000), care susțin că implicarea autentică și satisfacția profesională stimulează persistența și calitatea comportamentelor profesionale. De asemenea, rezultatele validează perspectiva lui Bandura (1997), conform căreia percepția autoeficacității determină nivelul de efort și performanța în sarcină.

În același timp, relația dintre climatul organizațional și performanță confirmă rolul culturii instituționale în modelarea comportamentelor colective, în acord cu teoriile culturii organizaționale (Schein, 2017). Un mediu caracterizat prin sprijin managerial, cooperare și comunicare eficientă favorizează implicarea profesională și reduce stresul ocupațional.

Totodată, aproape jumătate din variația performanței este explicată de variabilele investigate, ceea ce evidențiază relevanța majoră a comportamentului organizațional în cadrul școlii.

Din perspectivă teoretică, rezultatele susțin necesitatea unei abordări integrative a managementului educațional, în care performanța este conceptualizată nu doar ca rezultat al competenței individuale, ci ca produs emergent al interacțiunii dintre motivație, relații sociale și context organizațional.

Din perspectivă practică, cercetarea indică faptul că strategiile manageriale centrate exclusiv pe control și evaluare formală sunt insuficiente. Este necesară promovarea unui leadership transformațional și a unei culturi organizaționale participative, orientate spre dezvoltarea capitalului uman.

6. Concluzii și implicații

Demersul investigativ realizat a avut ca punct de plecare necesitatea reconsiderării paradigmelor tradiționale ale managementului educațional, în contextul presiunilor contemporane privind calitatea, eficiența și sustenabilitatea performanței instituțiilor școlare. Analiza teoretică și empirică a evidențiat faptul că performanța organizației școlare nu poate fi explicată exclusiv prin variabile structurale sau prin competența profesională individuală, ci trebuie înțeleasă ca un construct multidimensional, emergent, rezultat al interacțiunii dintre factori psihologici, sociali și manageriali.

Din perspectivă conceptuală, studiul a contribuit la clarificarea relației dintre performanță și comportament organizațional, argumentând că acestea nu reprezintă dimensiuni independente, ci componente interdependente ale aceluiași sistem explicativ. Performanța educațională a fost reconceptualizată nu doar ca rezultat măsurabil, ci ca proces dinamic de mobilizare a resurselor umane, mediat de motivație, cultură organizațională și leadership. Această abordare sistemică și integrativă permite depășirea modelelor reductive centrate exclusiv pe indicatori cantitativi.

Rezultatele cercetării empirice confirmă ipotezele formulate și evidențiază existența unor relații pozitive semnificative statistic între motivația profesională, climatul organizațional și nivelul performanței cadrelor didactice. Motivația intrinsecă s-a dovedit a fi cel mai puternic predictor al performanței, urmată de percepția unui climat organizațional favorabil. Modelul de regresie indică faptul că aproape jumătate din variația performanței profesionale poate fi explicată prin aceste variabile psihosociale, ceea ce subliniază importanța determinantă a dimensiunii umane în eficacitatea instituțională.

Aceste constatări validează contribuțiile teoretice ale literaturii de specialitate, care accentuează rolul motivației (Deci & Ryan, 2000; Bandura, 1997) și al culturii organizaționale (Schein, 2017) în generarea performanței, și demonstrează aplicabilitatea acestora în contextul organizației școlare. Totodată, ele susțin necesitatea unei reorientări a managementului educațional de la paradigma birocratică, centrată pe control, către o paradigmă dezvoltativă, centrată pe valorizarea capitalului uman.

Din punct de vedere practic, implicațiile manageriale ale studiului sunt relevante. Creșterea performanței școlare nu poate fi obținută exclusiv prin reglementări administrative sau prin intensificarea evaluărilor formale, ci presupune implementarea unor strategii orientate spre:

- stimularea motivației intrinseci a cadrelor didactice;
- promovarea autonomiei profesionale și a responsabilizării;

- dezvoltarea unei culturi organizaționale colaborative;
- consolidarea leadershipului transformațional;
- susținerea dezvoltării profesionale continue.

În acest sens, managementul performanței trebuie conceput ca un proces integrat, sistemic, care armonizează dimensiunile strategice, umane și pedagogice ale organizației școlare. Cu toate acestea, cercetarea prezintă anumite limite metodologice. Dimensiunea relativ redusă a eșantionului și utilizarea autoevaluării pot introduce distorsiuni subiective, iar designul transversal nu permite stabilirea unor relații cauzale ferme. Aceste aspecte impun prudență în generalizarea rezultatelor.

În perspectiva dezvoltărilor viitoare, se recomandă:

- extinderea cercetării pe eșantioane mai mari și diversificate;
- utilizarea unor metode mixte (cantitative și calitative);
- includerea evaluărilor externe ale performanței;
- realizarea unor studii longitudinale pentru investigarea evoluției în timp a variabilelor;
- analiza influenței altor factori organizaționali, precum stilurile de leadership sau politicile instituționale.

În concluzie, performanța organizației școlare trebuie abordată ca un fenomen complex, profund ancorat în dinamica relațiilor umane. Integrarea paradigmelor comportamentului organizațional în managementul educațional reprezintă nu doar o opțiune teoretică, ci o condiție esențială pentru asigurarea calității și sustenabilității educației contemporane. Prin valorizarea motivației, a cooperării și a dezvoltării profesionale, școala poate deveni o organizație adaptativă, capabilă să răspundă provocărilor societății cunoașterii.

BIBLIOGRAPHY:

1. ANTHONY, R. N. *Planning and Control Systems: A Framework for Analysis*. Boston: Harvard University Press, 1965.
2. ARMSTRONG, M. *Armstrong's Handbook of Performance Management: An Evidence-Based Guide to Delivering High Performance*. London: Kogan Page, 2014.
3. BANDURA, A. *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: Freeman, 1997.
4. BERNARDIN, H. J.; RUSSELL, J. E. A. *Human Resource Management: An Experiential Approach*. New York: McGraw-Hill, 2013.
5. BRUMBACH, G. B. Some ideas, issues and predictions about performance management. În: *Public Personnel Management*, vol. 17, nr. 4, 1988, p. 387–402.
6. BUSH, T. *Theories of Educational Leadership and Management*. London: Sage, 2020.
7. CAMPBELL, J. P. Modeling the performance prediction problem in industrial and organizational psychology. În: DUNNETTE, M.; HOUGH, L. (eds.). *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press, 1990, p. 687–732.
8. CRESWELL, J. W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: Sage, 2014.
9. DECI, E. L.; RYAN, R. M. The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. În: *Psychological Inquiry*, vol. 11, nr. 4, 2000, p. 227–268.
10. FULLAN, M. *The Principal: Three Keys to Maximizing Impact*. San Francisco: Jossey-Bass, 2014.
11. GREENBERG, J.; BARON, R. A. *Behavior in Organizations*. Harlow: Pearson, 2018.
12. HARGREAVES, A.; FULLAN, M. *Professional Capital: Transforming Teaching in Every School*. New York: Teachers College Press, 2012.
13. HERZBERG, F. *The Motivation to Work*. New York: Wiley, 1959.

14. HOY, W. K.; MISKEL, C. G. *Educational Administration: Theory, Research, and Practice*. New York: McGraw-Hill, 2013.
15. KANE, J. S. The conceptualization and representation of total performance effectiveness. În: *Human Resource Management Review*, vol. 6, nr. 2, 1996, p. 123–145.
16. LEBAS, M. Performance measurement and performance management. În: *International Journal of Production Economics*, vol. 41, nr. 1–3, 1995, p. 23–35.
17. LEITHWOOD, K.; JANTZI, D. Transformational leadership. În: *Educational Administration Quarterly*, vol. 41, nr. 3, 2005, p. 379–425.
18. MASLOW, A. H. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, 1954.
19. McCLELLAND, D. C. *Human Motivation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
20. NEELY, A. *Business Performance Measurement: Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
21. ROBBINS, S. P.; JUDGE, T. A. *Organizational Behavior*. Harlow: Pearson, 2019.
22. SCHEERENS, J. *Educational Effectiveness and Ineffectiveness: A Critical Review of the Knowledge Base*. Dordrecht: Springer, 2015.
23. SCHEIN, E. H. *Organizational Culture and Leadership*. Hoboken: Wiley, 2017.
24. SENGE, P. M. *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. New York: Doubleday, 2006.
25. SKAALVIK, E. M.; SKAALVIK, S. Motivated for teaching? Associations with school goal structure, teacher self-efficacy, job satisfaction and emotional exhaustion. În: *Teaching and Teacher Education*, vol. 67, 2017, p. 152–160.
26. TSCHANNEN-MORAN, M.; HOY, A. W. Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. În: *Teaching and Teacher Education*, vol. 17, nr. 7, 2001, p. 783–805.
27. VROOM, V. H. *Work and Motivation*. New York: Wiley, 1964.
28. WEINER, B. The development of an attribution-based theory of motivation. În: *Educational Psychologist*, vol. 45, nr. 1, 2010, p. 28–36.

TEACHING TRANSLATION AS A DISTINCT PEDAGOGICAL PROCESS: LEXIS, SYNTAX, AND IDIOMS IN SPECIALIZED TRANSLATOR AND INTERPRETER TRAINING

Alexandru Cornel Selyem
PhD, "Avram Iancu" National College, Câmpeni – Alba

Abstract: *The teaching of translation has long been situated at the intersection of language education and professional training, often resulting in conceptual and methodological ambiguities regarding its pedagogical status. While general language instruction prioritizes communicative competence, fluency, and grammatical accuracy, translation pedagogy addresses a fundamentally different set of objectives, namely the development of translational competence as required in professional contexts. This article argues that teaching translation constitutes a distinct pedagogical process that cannot be subsumed under language teaching methodologies. Drawing on established theoretical frameworks such as the PACTE model of translation competence, the European Master's in Translation (EMT) competence framework, and functionalist approaches to translation, the study explores the core constituents of specialized translation courses, with particular emphasis on lexis, syntax, and idioms. These components are examined as central challenges and learning objectives in translator and interpreter training rather than as peripheral linguistic issues. Through a critical synthesis of theoretical and pedagogical literature, the article demonstrates that effective translation teaching requires a competence-based, problem-oriented, and professionally aligned instructional model. The discussion highlights implications for curriculum design, assessment, and teacher training, ultimately advocating for a clearer epistemological and didactic distinction between language education and translation pedagogy.*

Keywords: *translation pedagogy; translation competence; lexis; syntax; idioms; PACTE; EMT framework*

1. Introduction

1.1.Translation as an academic and professional discipline

Over the past decades, "***Translation studies***" has consolidated its status as an autonomous academic discipline, with its own theoretical frameworks, research methodologies, and professional applications. The growing institutionalization of translator and interpreter training programs worldwide has further underscored the need for pedagogical models that reflect the complexity of translation as both a cognitive activity and a professional practice (Göpferich, 2009; Holmes, 1988). Despite these developments, translation teaching continues to be frequently approached as an extension of foreign language instruction, particularly in educational contexts where translation is introduced as a classroom exercise aimed at reinforcing grammatical or lexical knowledge.

1.2.The persistent confusion between language teaching and translation teaching

The conflation of language teaching and translation teaching remains one of the most persistent challenges in translation pedagogy. In many curricula, translation tasks are employed instrumentally to test linguistic accuracy or comprehension, rather than to foster decision-making, problem-solving, and functional adequacy (Kiraly, 2000). Such practices implicitly assume that high-level language proficiency equates to translational competence, an assumption that has been repeatedly challenged in empirical and theoretical research (PACTE, 2003; Wilss, 1996).

1.3.Rationale for treating translation as a distinct pedagogical process

This article adopts the premise that teaching translation is an educational process fundamentally different from teaching language. While linguistic competence constitutes a prerequisite for translation,

it is insufficient in itself to ensure successful professional performance. Translation pedagogy must therefore address additional dimensions, including transfer strategies, textual conventions, cultural mediation, and professional norms. Within this framework, lexis, syntax, and idioms emerge not merely as linguistic features, but as critical sites of translational decision-making.

1.4.Research aims and guiding questions

The study aims to:

1. Conceptually differentiate translation teaching from language teaching.
2. Examine the role of lexis, syntax, and idioms in specialized translation courses.
3. Propose a theoretically grounded pedagogical framework for translator and interpreter training.

The guiding questions are:

- How does translation pedagogy differ epistemologically and methodologically from language instruction?
- Why are lexis, syntax, and idioms central to specialized translation training?
- How can established models of translation competence inform effective teaching practices?

2. Teaching language vs. teaching translation: conceptual distinctions

2.1.Language teaching: objectives and pedagogical assumptions

Language teaching traditionally aims to develop communicative competence, encompassing grammatical accuracy, sociolinguistic appropriateness, discourse competence, and strategic competence (Canale & Swain, 1980). Pedagogical approaches such as communicative language teaching and task-based learning prioritize fluency, interaction, and meaning negotiation within the target language community.

2.2.Translation teaching: goals and professional orientation

In contrast, translation teaching focuses on the ability to mediate between languages and cultures in a manner that fulfills specific communicative purposes. The translator operates under constraints imposed by the source text, the target audience, the translation brief, and professional norms (Nord, 1997). Consequently, translation pedagogy must address not only linguistic form but also functional adequacy and contextual relevance.

2.3.Linguistic competence vs. translational competence

The distinction between linguistic competence and translational competence is central to understanding the specificity of translation pedagogy. While linguistic competence involves knowledge of grammatical rules and vocabulary, translational competence encompasses the ability to analyze source texts, identify translation problems, select appropriate strategies, and justify decisions (PACTE, 2003).

2.4.Risks of language-oriented approaches in translation training

When translation is taught through language-oriented methodologies, learners may prioritize formal equivalence at the expense of functional appropriateness. This often results in literal translations, syntactic calques, and inadequate rendering of idiomatic expressions, all of which signal insufficient professional competence (Newmark, 1988).

3. Theoretical framework

3.1.The PACTE model of translation competence

PACTE group conceptualizes translation competence as a system of interrelated sub-competences, including bilingual, extra-linguistic, instrumental, strategic, and psycho-physiological components (PACTE, 2003).

3.1.1. Linguistic sub-competence

Lexis, syntax, and phraseology are embedded within the bilingual sub-competence, but their relevance extends beyond mere knowledge to the ability to manage cross-linguistic asymmetries.

3.1.2. Strategic competence

Strategic competence regulates the translation process, enabling translators to identify problems related to idiomaticity, syntactic divergence, and lexical non-equivalence.

3.2.The EMT competence framework

The EMT framework provides a professional benchmark for translator education in Europe, emphasizing language and culture competence, translation competence, and service provision (European Commission, 2017). Unlike language curricula, EMT-oriented programs explicitly integrate professional and market-oriented outcomes.

3.3.Functionalist translation theories

Functionalist theories, particularly Skopos theory, emphasize the purpose of the target text as the primary determinant of translation strategies (Vermeer, 1989). This perspective legitimizes syntactic restructuring and idiomatic reformulation when required by the communicative function.

3.4.Toward an integrated pedagogical framework

By integrating PACTE, EMT, and functionalist approaches, translation pedagogy can be conceptualized as competence-based, purpose-driven, and professionally aligned.

4. Core constituents of specialized translation courses

4.1.Lexis in translation pedagogy

Lexical choices in translation involve issues of semantic range, register, collocation, and terminological precision. Unlike language learners, translators must evaluate lexical options in relation to textual function and domain specificity (Baker, 2018).

4.2.Syntax and structural asymmetry

Syntactic differences between languages often necessitate restructuring rather than direct transfer. Teaching translation therefore requires explicit attention to contrastive syntax and textual naturalness (Hatim & Munday, 2004).

4.3.Idioms and fixed expressions

Idiomatic expressions represent one of the most challenging areas in translation training. Their meaning is culturally embedded and often resists literal translation. Effective pedagogy focuses on functional equivalence and pragmatic impact rather than formal similarity (Fernando, 1996).

5. Pedagogical implications for translator and interpreter training

5.1.Curriculum design

Translation curricula should be structured around competence development rather than linguistic content progression.

5.2.Task-based and problem-oriented instruction

Authentic translation tasks encourage learners to engage in decision-making processes reflective of professional practice (Kiraly, 2000).

5.3.Assessment of translational competence

Assessment should focus on justification of choices, functional adequacy, and revision skills rather than error counting alone.

6. Discussion

The findings reinforce the view that translation pedagogy must be distinguished from language teaching both theoretically and practically. Lexis, syntax, and idioms function as core problem areas where translation competence is most visibly enacted.

7. Conclusion

Teaching translation is a specialized pedagogical endeavor requiring theoretical grounding, professional orientation, and competence-based methodologies. Recognizing its distinctiveness is essential for the effective training of translators and interpreters in increasingly complex communicative environments.

BIBLIOGRAPHY:

1. Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3rd ed.). Routledge.
2. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics, 1*(1), 1–47.
3. European Commission. (2017). *European Master's in Translation competence framework.*
4. Fernando, C. (1996). *Idioms and idiomaticity*. Oxford University Press.
5. Göpferich, S. (2009). Towards a model of translation competence and its acquisition. *Across Languages and Cultures, 10*(1), 1–17.
6. Hatim, B., & Munday, J. (2004). *Translation: An advanced resource book*. Routledge.
7. Holmes, J. S. (1988). *Translated! Papers on literary translation and translation studies*. Rodopi.
8. Kiraly, D. (2000). *A social constructivist approach to translator education*. St. Jerome.
9. Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
10. Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity*. St. Jerome.
11. PACTE. (2003). Building a translation competence model. *Across Languages and Cultures, 4*(1), 43–66.
12. Vermeer, H. J. (1989). Skopos and commission in translational action. In A. Chesterman (Ed.), *Readings in translation theory* (pp. 173–187). Oy Finn Lectura.
13. Wilss, W. (1996). *Knowledge and skills in translator behavior*. John Benjamins.

THE EVOLUTION OF EUROPEAN PERCEPTION IN THE FIELD OF TEACHING AND LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Claudia Sorina Barbu (Popa)
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center

Abstract: *The modern world, in an accelerated change and an increasingly alert rhythm, represents a permanent and unique challenge for education.*

Multilingualism and Europe represent two sides of the same coin. In Europe, diversity is a keyword, a perception accepted and promoted all the time, and linguistic diversity is a reality that unites us in a common history and culture. Multilingualism, as well as the unity in diversity, are tools that contribute to the creation of symbioses between people.

Keywords*: communication; multilingualism; didactics; interculturalism; methodology*

Predarea limbilor moderne în spațiul european s-a configurat, de-a lungul ultimelor decenii, sub influența unor transformări profunde de natură socială, culturală, politică și tehnologică. În contextul consolidării unei identități europene fundamentate pe diversitate lingvistică și interculturalitate, politicile educaționale promovate la nivelul Consiliul Europei și al Uniunea Europeană au acordat un rol central competenței plurilingve și dialogului intercultural.

Diversitatea lingvistică reprezintă una dintre valorile constitutive ale construcției europene, fiind recunoscută ca fundament al dialogului intercultural și al coeziunii sociale. În contextul globalizării și al mobilității crescute a populațiilor, competența plurilingvă nu mai constituie doar un avantaj cultural, ci o necesitate socială, profesională și civică.

Diversitatea lingvistică are rol esențial în consolidarea unei identități europene. Un proverb arab spune chiar, că: „dacă vrei să eviți un război, învață o limbă."

Consiliul Europei întrunit la Lisabona în anul 2000 a stabilit ca obiectiv major strategic ca Europa să devină cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere, cu o dezvoltare durabilă, care să ofere cât mai multe slujbe. Obiectivele europene care vizează studiul limbilor au în vedere: protejarea bogăției lingvistice și culturale; dezvoltarea înțelegerii și acceptarea mutuală la nivel individual și, cooperarea instituțională; accesul tuturor la informație, formare și cultură; creșterea mobilității persoanelor.

Consiliul Europei acordă in ultimii duăzeci de ani, cu precădere, o deosebită atenție protejării și promovării diversității lingvistice și culturale. Este vorba de crearea unor poduri între diferite culturi. Recomandarea nr. 8 întărește ideea că „doar printr-o mai bună cunoaștere a limbilor europene se va ajunge la facilitarea comunicării și la schimburi între europeni de limba maternă diferită și astfel va fi favorizată mobilitatea, înțelegerea reciprocă și cooperarea cu Europa, precum și eliminarea prejudecăților și discriminării".

Analizând din această perspectivă, Consiliul Europei a determinat o serie de proiecte destinate să sprijine politicile naționale în domeniul predării/învățării limbilor. Dorința și intenția de a promova diversitatea lingvistică este evidentă în „La Charte européene des langues régionales ou minoritaires."

Activitățile Consiliului Europei pentru promovarea plurilingvismului și pluriculturalismului vizează scopuri conturate clar: „este vorba de a da posibilitatea tuturor europenilor să dobândească aptitudini de a comunica cu persoane care vorbesc alte limbi materne, pentru a dezvolta deschiderea de spirit, pentru a facilita libera circulație a persoanelor și schimburile de informații și pentru a ameliora cooperarea, a permite elevilor, prin intermediul legăturilor și schimburilor directe, a experiențelor

personale, să învețe să respecte modurile de viață ale altora și să trăiască într-o lume interculturală." (Ghidul pentru elaborarea politicilor lingvistice educative în Europa). Politicile lingvistice ar trebui să favorizeze învățarea mai multor limbi, pe tot parcursul vieții „în așa fel încât europenii să devină efectiv cetățeni plurilingvi și interculturali, capabili să comunice cu ceilalți europeni în toate domeniile"[1] Această apărare a plurilingvismului se sprijină pe trei argumente principale:

- drepturile lingvistice fac parte din drepturile omului;

exercițiul democrației și integrarea socială depind de politicile lingvistice educative;

Se poate constata o sensibilitate asociată cu existența conceptului de interculturalitate și plurilingvismul. Având în vedere că aportul limbilor este esențial, aceste doua noțiuni devin conexe pentru ca niște culturi să interacționeze și să funcționeze. Plurilingvismul este cheia interculturalității şi conduce la interculturalitate dar, la rândul ei, interculturalitatea poate antrena o voință plurilingvistică. Identitatea culturală europeană este compatibilă cu diversitatea lingvistică și culturală europeană.

Frecvenţa adjectivului intercultural se concretizează în sintagme precum, comunicare interculturală, comprehensiune interculturală, dialog intercultural, întâlniri/interacţiuni interculturale, relații interculturale (relații interumane, relații între identitate şi alteritate), proiect intercultural, societate interculturală. Calificativul „intercultural" înseamnă situaţii de contact între diverse culturi, sau interacţiuni între parteneri din culturi diferite, în care divergenţele sunt recunoscute, asumate, depăşite pentru a construi împreună.

În sintagma „approche interculturelle", adjectivul înseamnă o comparaţie a culturilor sau un proces de interacţiune între indivizi, grupuri cu diferite rădăcini culturale sau modalitate de a gira diversitatea culturală. Adjectivul poate traduce de asemenea examenul tensiunii în timpul interacţiunii intersubiective în mediul pluricultural. Constanta între aceste încercări de definiţii este luarea în considerație a prefixului „inter", care este un indicator de relație de schimb şi nu de simplă juxtapunere[2].

Interculturalitatea este văzută ca o opţiune, ca o alegere propusă, vizând partajul şi schimbul între culturi în scopul îmbogăţirii reciproce[3].

Dinamismul interculturalităţii reflectă, într-un fel, dinamismul societăţilor. Diversitatea culturală, trăsătură fundamentală a societăţilor din zilele noastre, interacţiunile între indivizi/grupuri de diferite culturi, implică mutaţii calitative în crearea unei imagini de ansamblu asupra celuilalt şi asupra culturii sale. Aceasta din urmă este percepută ca „un ansamblu de practici comune, moduri de a vedea, de a gândi, de a face, care contribuie la definirea apartenențelor indivizilor, adică la moștenirile împărtășite din care unele sunt produsele care constituie o parte din identitatea lor". [4]

Consiliul Europei a trecut de la acest proiect de educaţie consacrată culturilor diferite („culturellement différents") la „educația tuturor spre descoperirea diversității, a alterității și formarea capacităților și aptitudinilor pentru a-i stăpâni dinamică" . Interculturalitatea îşi lărgeşte astfel domeniul de aplicaţie şi obiectivul iniţial, dezvoltarea educativă şi culturală. Ea se aplică progresiv la toate fenomenele, producându-se de fiecare dată când culturile sunt în contact[5].

Dacă omul este produsul culturalității sale, se poate deduce că în orice întâlnire interculturală, adică între persoane de culturi diferite, interlocutorii se comportă după valorile şi normele pe care purtătorii discuției le au interiorizate. În acest sens, obiectivul interculturalităţii ar fi să creeze conexiuni între culturi, prin recunoaştere şi acomodare reciprocă, pentru a realiza comunicarea.

Oamenii, cu precădere în societatea actuală, sunt puşi să comunice la scară planetară, să se întâlnească, să se schimbe, să trăiască cu alţii. Aici au contribuit masiv și mondializarea pieţelor economice şi fluxul crescut al populaţiilor pe care aceasta le determină, care fac din intercultural un

[1]trad. *Ghidul pentru elaborarea politicilor lingvistice educative în Europa.*
[2]COSTE D. *Multimédia et curriculum multidimensionnel. Outils multimédias et stratégies d'apprentissage du français langue étrangère,* Lille: Cahiers de la Maison de la Recherche, 1996, T. 1, p. 41-54.
[3]PORCHER L. *Le français langue étrangère: émergence et enseignement d'une discipline*. Paris: Hachette-Education, 1995. p.79-105.
[4]PORCHER L. *Le français langue étrangère: émergence et enseignement d'une discipline*. Paris: Hachette-Education, 1995. p.79-105.
[5]PEROTTI A. Plaidoyer pour l'interculturel, Strasbourg: Conseil de l'Europe, 1994. 50 p.

subiect la modă. Lărgirea Uniunii Europene, care induce o creştere a diversităţii culturale, plasează şi interculturalul în centrul problematicilor europene. Anul 2008 a fost proclamat Anul European al Dialogului Intercultural.

Profesorul de limbi străine nu se mai limitează doar la a preda limba şi cultura ci şi de a arăta modul în care cultura naţională a elevilor intră în interacţiune cu cultura unui celui a cărei limbă o studiează elevul. Acest lucru presupune ca profesorul să se formeze pentru cunoaşterea şi practicarea propriei culturi, dar şi a culturii altora.

Centrul European pentru Limbi Vii (CELV) a publicat în 2005 un manual destinat profesorilor de limbi, al cărui obiectiv era să ajute la dezvoltarea unei competenţe comunicative interculturale: „Miroirs et fenêtres" – manual de comunicare interculturală. Lucrarea este organizată în şapte unităţi, fiecare dintre ele fiind structurată după acelaşi model: reflecţie asupra propriei culturi prin descoperirea altor culturi sau lucrări asupra limbi. „Ar trebui să priviți, mai întâi, propria cultură într-o oglindă, înainte de a observa pe fereastră celelalte culturi care vă interesează sau cu care doriți să aveți relații" deviză a acestui manual.

Consiliul Europei în, „Cadre Commun Européen de Référence" pentru limbi dă profesorilor repere pedagogice pentru a înscrie dimensiunea interculturală în predarea limbilor vii. Acest cadru propune un kit pedagogic cu idei, resurse, metode şi activităţi pentru educaţie interculturală cu adulţi şi cu tineri.

Direcții principale în didactica limbilor

Istoria didacticii limbilor a cunoscut mai multe abordări care au influențat elaborarea metodelor și manualelor distinate predării limbilor străine

Începând cu secolul al XIX -lea și până azi, diferite metodologii s-au succedat, unele marcând o ruptură față de metodologia precedentă, altele adaptându-se la noile nevoi ale societății. Ca o sinteză a metodologiilor care au marcat învățarea-predarea limbilor străine amintim: tradițională, directă, activă, audio-orală, audiovizuală, comunicativă, acțională.

Metodologia tradițională (numită „gramatică-traducere") avea ca scop esențial lectura și traducerea textelor literare, plasa oralul pe planul al doilea, acorda mai multă importanță formei literare și mai puțin sensului textelor. Traducerea și memorizarea de fraze erau tehnici de învățare ale unei limbi. Gramatica era predată într-o manieră deductivă, folosindu-se un metalimbaj gramatical. Aici profesorul domina procesul didactic, eroarea nu era admisă, vocabularul predat era sub forma listelor de cuvinte în afara contextului. Acest model de învățare era imitativ și nu creativ.6

De-a lungul timpului, cererea de învățare a limbilor a evoluat, datorită contrângeilor sociale sau economice cu precădere, ducând la o nevoie de cunoaștere pragmatică a limbilor, antrenând modificări pe plan metodologic, prin abordarea metodologiei directe, definită prin câteva principii fundamentale: învățarea cuvintelor fără traducere, privilegierea limbii orale, predarea gramaticii într-o manieră inductivă, atenția sporită față de exercițiile de conversație. S-a ajuns la o metodologie bazată pe metode directe, active, orale. Deși s-a ținut cont de motivația elevului, de interesele, nevoile, capacitățile acestuia, rezultatul acestui demers a fost o decepție: exprimarea era uneori aproximativă, săracă, defectuoasă (refuzul de a nu recurge la Metodologia activă (de prin anii 1920 până în 1960) încearcă un ecletism între metodologiile anterioare, propunându-și un echilibru între cele trei obiective ale predării- învățării: formativ, cultural, practic. Are loc o deschidere spre inovațiile tehnice. Textului scris i se acordă statutul de suport didactic (majoritatea textelor erau descriptive, narative, în rare cazuri dialogate). Prezența imaginii era destinată să faciliteze înțelegerea (alături de explicațiile în limba maternă).7

Putem să observăm totuși, începând cu anii 1960, că lingvistica începe să influențeze considerabil didactica limbilor străine când „linguistique appliquée" devine sinonimă cu „pedagogia limbilor".

6 ROMAN D. *La didactique du français langue étrangère*. Baia Mare : Editura Umbria, 1994. p.23-91.
7 ROMAN D. *La didactique du français langue étrangère*. Baia Mare : Editura Umbria, 1994. p.23-91.

Metodologia audiovizuală cu metoda „Voix et images de France” era construită în jurul utilizării conjugate a imaginii și a sunetului, vizând cele patru competențe și acordând prioritate oralului.

Abordarea comunicativă a apărut la începutul anului 1970, în contextul construcţiei progresive a Uniunii Europene, date fiind schimburile şi nevoile crescânde de comunicare. Profesorii de limbi străine au fost puşi în situaţia de a da o nouă direcţie demersului didactic, ţinând seama de diferenţele individuale, de personalitatea dar mai ales de motivaţia celor care învaţă o limbă străină. Astfel au fost redefinite obiectivele predării-învăţării limbilor străine. Introducerea abordării comunicative şi-a fixat ca obiectiv „faciliter la sensibilité des hommes et leur intégration dans des sociétés dites «d'accueil»”. 8Abordarea comunicativă s-a născut din contextul politic, economic şi social al construcţiei europene.

Criticile, care au apărut încă de la început, au acuzat faptul că abordarea comunicativă „se preocupă în mod prioritar de comunicarea orală neglijând scrisul și gramatica, că neglijează aspectele metacognitive ale procesului de învățare” .9

Scopul primordial al abordării comunicative este să implice elevul într-o comunicare eficientă care implică „lire avec l'intention de s'informer, écrire avec l'intention de satisfaire un besoin d'imaginer, écouter avec l'intention de connaître les désirs de quelqu'un, parler avec l'intention d'exprimer ses propes sentiments”.10

Unul din conceptele cheie ale acestei metode este centrarea asupra celui care învaţă cu tot ceea ce implică – autonomie, diferenţiere şi motivaţie. Dar la fel de importante în predarea-învăţarea unei limbi străine sunt dimensiunea socială şi interacţiunile. Acest context de învăţare favorizează o întoarcere la sens cu dezbatere asupra dorinţelor autentice.

În centrul metodei comunicative este accentul asupra elevului ca „acteur autonome de son apprentissage”.

Este voba de responsabilitatea elevului, însoţită de o conştientizare a învăţării. După Robert Boucchard[11] trebuie avute în vedere diferenţele individuale ale elevilor. În această optică a autonomiei şi individualizării, Philippe Meirieu recomandă o pedagogie diferenţiată care se caracterizează printr-o anumită „flexibilité”; „este un mijloc de a manipula șansele de reușită pentru că se oferă elevilor o paletă de propuneri și de simulări datorită cărora ei își pot construi propria strategie”.12

Un alt concept de forţă a metodei comunicative are ca interes interacţiunile în ora de limbă străină. După Legros, „gândirea nu este o activitate care se situează în mintea individului, ci mai degrabă în conexiunile și interacțiunile între indivizi, pe de o parte, și obiectele lumii, pe de altă parte, care constituie astfel unelte cognitive de ajutor în construcția cunoștințelor”.

Pentru Goffman, „prin interacțiune se înțelege influența reciprocă pe care participanții o exercită asupra acțiunilor lor când sunt în prezență fizică imediată unii cu alții”.13

Kerbrat-Orecchioni susține că interacţiunea este locul unei activităţi colective de producere a sensului, activitate care implică negocieri. Luarea în considerare a acestei dimensiuni interacţionale a discursului duce la reconsiderarea conţinutului predării-învăţării limbilor. A cunoaște o limbă străină înseamnă să știi să comunici și să utilizezi limba în funcție de contextul social.

În ceea privește rolul profesorului este de a induce elevului nevoia de comunicare, «donner envie de se raconter, l'encourager à observer, à dépasser l'explicite et à s'impliquer, c'est-à-dire, à donner son avis

8 MARTINEZ G. J-A, *GONZALEZ A S., L'évolution de l'Enseignement et Apprentissage des Langues Étrangères (français) dans le voie des Nouvelles Technologies.* Article publié dans la Revue Didactique (Langue et Littérature), 2007.

9 MARTINEZ G. J-A, GONZALEZ A., S. *L'évolution de l'Enseignement et Apprentissage des Langues Étrangères (français) dans le voie des Nouvelles Technologies.* Article publié dans la Revue Didactique (Langue et Littérature), 2007.

10 GERMAIN C., LEBLANC R. *Linguistique et enseignement des langues. La linguistique,* 1985.

11 BOUCHARD R., MANGENOT F.I*nteractivité, interactions et multimédia. In: Rencontres en didactique des langues*, Lyon: ENS Editions, 2001, nr. 5, p. 34-57).

12 MEIRIEU P. *Le choix d'éduquer. Ethique et pédagogie,* Paris: ESF, 1991.

13 GOFFMAN, E. *Les cadres de l'expérience.* Paris: Minuit, 2001.

personnel sur un texte, une image, une phrase, des personnages, un événement d'actualité; c'est le solliciter à prendre part, à faire preuve de sens critique, (le pousser) à des échanges 14» .

Pentru a defini competenţa de comunicare, Denis Girard repertoriază câteva „procédures pédagogiques" şi anume libera iniţiativă a elevilor, discreţia atentă şi vigilentă a profesorului, o pedagogie a descoperirii, a informaţiei şi practicarea sistematică a anticipării, în timpul lecturii sau audiţiei. 15

Ora de limbă străină reprezintă un liant în crearea unor relații de grup între participanţii parteneri într-o comunicare, se întăresc raporturi afective, se „învaţă" respectul faţă de cuvântul, părerea, iniţiativa şi creativitatea celuilalt. Perspectiva acţională în predarea-învăţarea limbilor străine se bazează pe colaborarea, comunicarea cu alte persoane într-o limbă străină, fapt ce a devenit, în ziua de astăzi, imperativ.

Prin intermediul perspectivei acţionale se pătrunde în paradigma unei pedagogii a proiectului. Profesorii trebuie să creeze atmosfere şi scenarii inspirate din lumea reală care să permită o simulare de imersiune, motivantă în limbă străină. De aici, necesitatea de a reajusta obiectivele directoare pe baza dialogului elev-profesor. În centrul perspectivei acţionale se regăseşte sarcina (misiunea). Aceasta ocupă un loc important, fiind nucleul acestei abordări. Se va începe prin a sublinia diferitele definiţii ale sarcinii înainte de a pune accentul pe rolul acesteia în perspectiva acţională.

Exista lingviști care fac distincţie între sarcina de învăţare şi sarcina socială (entre l'agir d'apprentissage et l'agir social). Acest „agir social" desemnează activităţi cu finalitate socială, în timp ce „l'agir d'apprentissage" cuprinde activităţi didactice care au ca scop ameliorarea actului de învăţare. Cele două concepte se influenţează reciproc. Émilie Perrichon afirmă că „strategiile utilizate de actorul social în societate suportă operații de transfer pentru a fi adaptate și utilizate în ora de limbă. Ele se transformă atunci în strategii de învățare. La rândul lor, strategiile de învățare sunt utilizare în clasă. Acestea sunt supuse unor operații de transfer pentru a fi utilizate în societate unde devin strategii sociale" 16.

Jacques Tardif subliniază faptul că perspectiva acţională este singura abordare didactică care dezvoltă motivaţia elevilor în măsura în care aceştia îşi dau seama că sarcinile propuse sunt identice cu cele cerute de nevoile profesionale. Perspectiva acţională responsabilizează elevii, sporindu-le motivaţia. Motivaţia şi responsabilizarea sunt condiţii care garantează reuşita şi eficacitatea17.

Analiza direcțiilor contemporane în didactica limbilor moderne evidențiază o mutație profundă de paradigmă: de la o concepție structurală și transmisivă asupra limbii, la o viziune funcțională, comunicativă și acțională, centrată pe formarea utilizatorului autonom și a actorului social. Sub impulsul politicilor promovate de Consiliul Europei și consolidate prin Cadrul european comun de referință pentru limbi, educația lingvistică europeană a integrat dimensiunea plurilingvă și interculturală ca elemente definitorii ale formării cetățeanului european.

14 FOUCHER A-L. *Didactique des Langues et Nouvelles Technologies pour la Formation: entre linguistique, sémiologie de "l'image multimédia" et enseignement/apprentissage des langues.* Thèse pour le doctorat de Didactique des Disciplines, Université Paris 7. 2010.
15 GIRARD D. *Enseigner les langues- méthodes et pratiques*. Paris: Bordas, 1995.
16 PERRICHON E. *Agir d'usage et agir d'apprentissage en didactique des langues-cultures étrangères: enjeux conceptuels, évolution historique et construction d'une nouvelle perpective actionnelle.* PhD Thesis. Saint-Étienne, 2008, p.18.
17 TARDIIF M., MUKAMURERA J. *La pédagogie scolaire et les TIC: l'enseignement comme interactions, communication et pouvoirs. Revue Education et Francophonie: Les technologies de l'information et de la communication et leur avenir en éducation*, 1999, Vol. XXVII, nr. 2, p.15-19.

BIBLIOGRAPHY:

1. BOUCHARD R., MANGENOT F.I*nteractivité, interactions et multimédia. In: Rencontres en didactique des langues,* Lyon: ENS Editions, 2001, nr. 5, p. 34-57.
2. COSTE D. *Multimédia et curriculum multidimensionnel. Outils multimédias et stratégies d'apprentissage du français langue étrangère,* Lille: Cahiers de la Maison de la Recherche, 1996, T. 1, p. 41-54.
3. FOUCHER A-L. *Didactique des Langues et Nouvelles Technologies pour la Formation: entre linguistique, sémiologie de "l'image multimédia" et enseignement/apprentissage des langues.* Thèse pour le doctorat de Didactique des Disciplines, Université Paris 7. 2010.
4. GOFFMAN, E. *Les cadres de l'expérience.* Paris: Minuit, 2001.
5. GIRARD D. *Enseigner les langues- méthodes et pratiques*. Paris: Bordas, 1995.
6. GERMAIN C., LEBLANC R. *Linguistique et enseignement des langues. La linguistique*, 1985.
7. MARTINEZ G. J-A, GONZALEZ A., S. *L'évolution de l'Enseignement et Apprentissage des Langues Étrangères (français) dans le voie des Nouvelles Technologies.* Article publié dans la Revue Didactique (Langue et Littérature), 2007.
8. MEIRIEU P. *Le choix d'éduquer. Ethique et pédagogie,* Paris: ESF, 1991.
9. PERRICHON E. *Agir d'usage et agir d'apprentissage en didactique des langues-cultures étrangères: enjeux conceptuels, évolution historique et construction d'une nouvelle perpective actionnelle.* PhD Thesis. Saint-Étienne, 2008, p.18.
10. PEROTTI A. *Plaidoyer pour l'interculturel*, Strasbourg: Conseil de l'Europe, 1994. 50 p.
11. PORCHER L. *Le français langue étrangère: émergence et enseignement d'une discipline*. Paris: Hachette-Education, 1995. p.79-105.
12. ROMAN D. *La didactique du français langue étrangère*. Baia Mare : Editura Umbria, 1994. p.23-91.
13. TARDIIF M., MUKAMURERA J. *La pédagogie scolaire et les TIC: l'enseignement comme interactions, communication et pouvoirs. Revue Education et Francophonie: Les technologies de l'information et de la communication et leur avenir en éducation,* 1999, Vol. XXVII, nr. 2, p.15-19.
14. trad. *Ghidul pentru elaborarea politicilor lingvistice educative în Europa.*

THE INFLUENCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON PSYCHOLOGICAL FUNCTIONING: AN INTEGRATIVE ANALYSIS OF RECENT RESEARCH

Raisa Cerlat
Lecturer, PhD, Moldova State University, Chișinău, Republic of Moldova

***Abstract**: The rapid integration of artificial intelligence (AI) across multiple domains of everyday life has generated significant transformations in how individuals process information, regulate emotions, and engage in social interactions. This article provides an integrative analysis of recent empirical research examining the psychological impact of AI on human functioning, focusing on four central dimensions: cognitive processes and emotional dynamics associated with human–AI interaction; the relational transformations generated by the anthropomorphization of intelligent systems; the implications of AI use for learning and motivation; the consequences for mental health, as well as the ethical and regulatory challenges related to the integration of these technologies into everyday life. The literature analysis indicates that interaction with AI systems can enhance cognitive performance, motivational engagement, and emotional support in specific contexts. However, in the absence of adequate self-regulation mechanisms, AI use may also foster cognitive dependency, reduced decisional autonomy, and distortions in social relatedness. The findings further highlight the central role of anthropomorphism and perceived social presence in shaping trust, emotional engagement, and behavioral responses toward intelligent agents, as well as the moderating influence of individual and contextual factors on psychological outcomes. In applied fields such as education and mental health, AI emerges as a potentially valuable supportive tool, yet it cannot substitute fundamental human psychological and relational processes. Overall, the review underscores the ambivalent nature of AI's psychological effects and calls for integrated theoretical frameworks, longitudinal research designs, and ethically grounded guidelines to ensure human-centered and psychologically sustainable AI development.*

***Keywords:** artificial intelligence; cognitive functioning; emotional regulation; anthropomorphism; psychological autonomy.*

În ultimul deceniu, inteligența artificială (IA) a depășit stadiul de tehnologie de nișă, integrându-se rapid în viața cotidiană și influențând modul în care oamenii gândesc, iau decizii și interacționează social. De la asistenți virtuali și algoritmi de recomandare pe platforme digitale, până la sisteme complexe utilizate în educație, sănătate, securitate sau servicii sociale, IA are un impact semnificativ asupra proceselor cognitive, afective și comportamentale ale indivizilor. În paralel, cercetarea în domeniul IA a cunoscut o dezvoltare accelerată, depășind limitele disciplinelor tehnice și extinzându-se către științe sociale, umaniste și biomedicale, generând un volum considerabil de studii care explorează implicațiile tehnologiilor digitale asupra funcționării psihice [14].

Analize bibliometrice recente evidențiază o răspândire transversală a IA în majoritatea domeniilor științifice, sugerând un impact transformator asupra practicii academice și sociale. Literatura din științele sociale reflectă o preocupare tot mai mare privind consecințele IA asupra educației, economiei, eticii și sănătății, subliniind necesitatea unei perspective interdisciplinare care să integreze dimensiuni cognitive, emoționale și sociale ale interacțiunii om–IA. Revizuiri sistematice arată că utilizarea pe scară largă a sistemelor inteligente generează efecte psihologice semnificative, evidențiind importanța unei abordări centrate pe experiența umană [10, 16].

Studiile recente arată că IA nu mai poate fi conceptualizată exclusiv ca tehnologie computațională, ci ca un sistem socio-tehnic integrat în procesele cognitive, instituționale și culturale ale societății contemporane. Aplicațiile IA influențează simultan procesele decizionale, comportamentele sociale, structurile organizaționale și dinamica relațiilor de putere, iar efectele acestora sunt mediate de variabile psihologice individuale, precum nivelul de încredere în tehnologie, percepția controlului

personal și modelele cognitive prin care utilizatorii interpretează funcționarea sistemelor inteligente. Aceste constatări evidențiază necesitatea abordărilor teoretice interdisciplinare și implicarea psihologiei științifice în evaluarea consecințelor pe termen lung [10, 16].

Interacțiunile cu tehnologiile IA implică atât procese cognitive - cum ar fi gândirea, memoria și limbajul - cât și procese reglatorii, inclusiv reglarea emoțională, motivația și evaluarea afectivă a riscurilor. La nivel social, acestea modelează comunicarea, relațiile interpersonale și construcția identității personale. Utilizarea frecventă a tehnologiilor digitale poate genera transformări semnificative în atenție, prelucrarea informației, dinamica luării deciziilor sau autonomia individuală [10, 6]. Cu toate acestea, abordarea psihologică a interacțiunii om–IA rămâne fragmentară. Multe cercetări se limitează la studii exploratorii, studii de caz sau perspective interdisciplinare fără o consolidare teoretică robustă. În prezent, nu există un cadru unitar care să integreze procesele cognitive, afective și sociale în contextul interacțiunii cu sistemele inteligente, ceea ce subliniază necesitatea unei abordări conceptuale riguroase, care să sintetizeze impactul IA asupra funcționării psihice. Pornind de la aceste premise, demersul de față propune o analiză integrativă a cercetărilor recente referitoare la influența inteligenței artificiale asupra psihicului uman, structurată în jurul a patru dimensiuni centrale: procesele cognitive și dinamica emoțională asociate interacțiunii om–IA; transformările relaționale generate de antropomorfizarea sistemelor inteligente; implicațiile utilizării IA asupra învățării și motivației; consecințele pentru sănătatea mintală, precum și provocările etice și de reglementare aferente integrării acestor tehnologii în viața cotidiană.

Impactul cognitiv și emoțional

Cercetări recente au demonstrat că interacțiunea cu sistemele IA influențează atenția, memoria, gândirea critică și reglarea emoțională. Studiul experimental desfășurat în 2025 de Khan N. în Statele Unite, implicând 312 participanți a examinat modul în care interacțiunea cu agenți IA influențează răspunsurile cognitive și afective ale utilizatorilor [8]. Cercetarea a demonstrat că IA nu se limitează la funcționalitate, ci modifică răspunsurile cognitive și afective prin dinamica încrederii și a empatiei în interacțiunea cu agenți algoritmici. Utilizatorii experimentează atât creșterea sentimentului de autonomie și sprijin emoțional, cât și anxietate sau dependență, mai ales în contexte socio-profesionale sensibile. Rezultatele evidențiază că percepția qvasi-socială a IA — adică rolul său ca partener interacțional perceput de utilizatori — influențează modul în care aceștia își reglează emoțiile și își reorganizează strategiile cognitive în situații cotidiene. Interacțiunile repetate cu agenți IA pot determina ajustări adaptative ale comportamentului, dar și apariția unor reacții afective complexe, care includ nu doar sprijin și autonomie, ci și frustrare sau anxietate asociată dependenței de algoritmi. Rezultatele sugerează că efectele IA asupra experienței psihologice sunt profund contextuale și depind de natura sarcinilor, tipul de interacțiune și gradul de familiaritate al utilizatorului cu tehnologia.

Rezultate convergente sunt raportate și în cercetări recente din reviste de top, care demonstrează că buclele de feedback om–IA pot modifica judecățile cognitive și reglarea emoțională prin mecanisme de încredere și supra încredere [7]. De asemenea, studiile asupra IA generative indică efecte ambivalente asupra implicării cognitive și emoționale, facilitând inițial efortul cognitiv, dar riscând diminuarea autonomiei și persistenței cognitive pe termen lung [24]. Rezultatele unui studiu experimental implicând 1401 participanți și publicat în revista *Nature Human Behaviour* demonstrează că interacțiunea repetată cu recomandări furnizate de sistemele IA determină ajustări sistematice ale evaluărilor cognitive, inclusiv o creștere a conformării la sugestiile IA, chiar și în situații caracterizate de incertitudine sau ambiguitate. Din perspectivă emoțională, autorii arată că încrederea progresivă este asociată cu reducerea efortului cognitiv perceput, dar și cu vulnerabilitate crescută la erori de judecată. Rezultatele sugerează că IA nu acționează doar ca instrument informațional, ci ca factor activ în modelarea proceselor cognitive și afective, influențând modul în care indivizii își reglează emoțiile și își calibrează deciziile în contexte cotidiene și profesionale [7].

O altă cercetare, publicată în revista științifică *Learning and Motivation* (2025), investighează efectele utilizării IA generative asupra implicării cognitive și emoționale ale utilizatorilor, cu accent pe mecanismele motivaționale și pe reglarea efortului cognitiv. Autorul evidențiază că interacțiunea cu sisteme IA poate facilita procesarea informației și menținerea angajamentului în sarcină, în special prin reducerea încărcării cognitive inițiale și prin feedback adaptiv. Totodată, studiul arată că utilizarea frecventă a IA este asociată cu scăderea persistenței cognitive autonome, utilizatorii devenind mai dependenți de suportul algoritmic pentru inițierea și susținerea activităților complexe. Din perspectivă emoțională, IA poate amplifica motivația și sentimentul de competență, dar poate genera și frustrare sau anxietate atunci când răspunsurile algoritmice sunt percepute ca inconsecvente sau intruzive. Concluziile subliniază caracterul ambivalent al IA generative asupra funcționării psihice, evidențiind necesitatea unor cadre instituționale - educaționale și etice - care să susțină autonomia cognitivă și autoreglarea emoțională [24].

În ansamblu, aceste studii indică un tipar comun: interacțiunea cu IA tinde să sprijine performanța cognitivă și implicarea emoțională în fazele inițiale, însă poate conduce la diminuarea autonomiei cognitive și a persistenței reflexive în absența unor mecanisme de autoreglare și supraveghere umană. Această dinamică sugerează că beneficiile IA sunt profund dependente de modul de integrare și de portretul psihologic al utilizatorului.

În aceeași ordine de idei, o echipă de cercetători de la două universități din Texas, efectuând o revizuire a literaturii de specialitate, evidențiază riscul de „delegare" cognitivă, în care utilizatorii transferă sarcini mentale către IA, ceea ce poate eroda gândirea critică și autonomia decizională. Aceștia mai notează că IA generativă poate susține memoria, creativitatea și implicarea în sarcini specifice, însă utilizarea excesivă poate duce la creșterea anxietății și reducerea capacității de reflecție. Din perspectivă emoțională, IA poate susține reducerea stresului sau sprijinul afectiv, dar există riscuri asociate cu dependența, atașamentele inadecvate și manipularea emoțională, mai ales în absența supravegherii umane și a cadrului etic adecvat. La nivel comportamental, sistemele IA pot influența obiceiurile de utilizare, atenția și capacitatea persoanei de a acționa intenționat și reflexiv, astfel încât utilizarea necontrolată poate diminua autonomia decizională. Lucrarea subliniază necesitatea utilizării responsabile și conștiente a IA și evidențiază lacune semnificative în cercetarea longitudinală și în dezvoltarea unor cadre de evaluare robuste pentru a echilibra beneficiile cu riscurile centrate pe oameni [17].

Aspecte sociale și antropomorfizare

Antropomorfizarea IA reprezintă un fenomen psihosocial central, prin care utilizatorii atribuie sistemelor inteligente trăsături umane, influențând încrederea, implicarea emoțională și comportamentele sociale, precum și percepția acestora ca agenți intenționali, autonomi și competenți. Această *prezență socială percepută* mediatizează relația dintre antropomorfizarea IA și răspunsurile cognitive, emoționale și comportamentale ale utilizatorilor, constituind baza psihologică pentru acceptarea și încrederea în tehnologie. Factorii individuali, precum familiaritatea sau deschiderea către tehnologie, moderează intensitatea acestor reacții, evidențiind interacțiunea complexă dintre atribuirea trăsăturilor umane și răspunsurile sociale. Astfel, designul IA care accentuează elemente antropomorfe poate încuraja implicarea comportamentală și răspunsul afectiv, dar ridică și probleme etice legate de manipularea emoțională, dependența afectivă și distorsionarea încrederii sociale în agenții artificiali [23].

Fundamentele psihologice ale antropomorfizării sunt bine documentate în literatura de specialitate, care explică atribuirea trăsăturilor umane agenților artificiali drept răspuns la nevoi sociale și cognitive fundamentale [5]. Cercetări recente demonstrează că designul antropomorf al IA sporesc încrederea și implicarea afectivă, dar pot genera atașamente inadecvate și distorsiuni ale evaluării competenței sociale a agenților artificiali [22].

Un articol de referință, publicat în revista științifică de psihologie *Psychological Review,* propune un model explicativ al antropomorfizării, demonstrând că atribuirea trăsăturilor umane entităților non-

umane este determinată de trei factori principali: motivația socială, accesibilitatea categoriilor antropice și nevoia de control predictiv asupra mediului. Aplicat interacțiunilor cu IA, acest cadru explică de ce utilizatorii tind să perceapă agenții artificiali ca intenționali, competenți și social prezenți, în special în contexte de incertitudine, singurătate sau complexitate decizională. Cercetarea evidențiază că antropomorfizarea facilitează încrederea și angajamentul emoțional, dar poate conduce și la supraevaluarea capacităților IA și la distorsiuni în evaluarea responsabilității și autonomiei agenților artificiali. Aceste rezultate oferă o bază psihologică solidă pentru înțelegerea modului în care prezența socială percepută mediază relația dintre designul antropomorf al IA și răspunsurile cognitive, emoționale și comportamentale ale utilizatorilor [5].

În aceeași ordine de idei, studiul empiric publicat în revista științifică *Computers in Human Behavior* investighează modul în care prezența socială percepută și elementele antropomorfe ale agenților conversaționali influențează încrederea, atașamentul și comportamentele sociale ale utilizatorilor. Rezultatele indică faptul că IA proiectată cu trăsături sociale explicite (limbaj natural, reacții emoționale simulate, coerență interacțională) este percepută ca mai credibilă și mai demnă de încredere, ceea ce amplifică implicarea afectivă și intenția de utilizare. Totodată, autorii subliniază că această creștere a încrederii nu este linear adaptativă: în absența transparenței și a delimitării clare a rolului IA, utilizatorii pot dezvolta atașamente inadecvate și pot atribui agenților artificiali competențe socio-emoționale inexistente. Studiul concluzionează că antropomorfizarea și prezența socială funcționează ca mecanisme psihosociale puternice, dar ambivalente, care necesită o proiectare etică și responsabilă pentru a preveni manipularea emoțională și distorsionarea relațiilor sociale autentice [22].

Cercetătorii Volpato R., De Bruine L. și Stumpf S. [21] sintetizează faptul că încrederea în IA generativă depinde de predictibilitate, transparență și normele contextuale. Studiul argumentează că, deși chatboții și agenții IA pot fi percepuți ca furnizori de sprijin emoțional, încrederea acordată acestora este influențată de factori contextuali, normativi și conceptuali, explicabilă prin mecanisme cunoscute (antropomorfizare, atașament, reglare emoțională), dar cu implicații profunde și potențial riscante pentru sănătatea psihică. Articolul susține ferm ideea că IA poate fi un instrument de sprijin limitat, dar nu un substitut pentru relațiile umane sau intervențiile psihologice autentice.

IA în învățare și motivație

Studiile recente explorează și modul în care IA poate susține învățarea și motivația. Yang, H. [24] investighează efectele IA generative asupra implicării cognitive și emoționale, a sensibilității la recompensă și angajamentului motivațional al studenților prin prisma *învățării prin recompensă și pedeapsă.* Studiul a analizat date de la 487 de studenți universitari din șapte universități, folosind statistici descriptive, regresii și modelare de ecuații structurale pentru a explora relațiile complexe dintre utilizarea IA și rezultatele educaționale. Interacțiunea frecventă cu conținut generat de IA a fost asociată cu creșterea procesării cognitive, a conexiunii emoționale cu materialele de învățare și a comportamentelor adaptative de învățare. În termeni educaționali, rezultatele sugerează că IA poate fi un predictor puternic al eficienței învățării, îmbunătățind atât înțelegerea cognitivă, cât și implicarea afectivă și motivațională. Aceste constatări subliniază potențialul transformator al mediilor de învățare asistate de IA și oferă direcții practice pentru cadre didactice și factorii de decizie în educație privind integrarea responsabilă a IA în context academic. Totuși, este necesară o atenție deosebită asupra aspectelor etice, pentru a asigura că utilizarea AI generează beneficii cognitive și motivaționale sustenabile, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung [24].

În același context, o echipă de cercetători din China și Noua Zeelandă au investigat modul în care interacțiunile cu chatboții educaționali influențează emoțiile induse și motivația de învățare a studenților, într-un experiment cu 62 de participanți, comparând un chatbot cu feedback metacognitiv cu unul cu feedback neutru. Studiul a demonstrat că ambele tipuri de agenți conversaționali pot genera un spectru larg de emoții - pozitive, negative și ambivalente - însă feedbackul metacognitiv pare să inducă un număr

mai redus de emoții negative comparativ cu feedbackul neutru, facilitând astfel o atmosferă emoțională mai favorabilă procesului de învățare. Emoțiile pozitive și ambivalente s-au corelat semnificativ cu componente ale motivației intrinseci, precum interesul și sentimentul de competență, sugerând că modul de proiectare a interacțiunii poate influența motivația studenților. În ansamblu, rezultatele subliniază faptul că emotiile induse în interacțiunea cu chatboții educaționali joacă un rol important în modelarea motivației și implicării studenților, oferind direcții pentru proiectarea de sisteme IA educaționale mai eficiente și centrate pe utilizator [25].

Rezultate convergente sunt raportate și în cercetări asupra *tutorilor* inteligenți, care arată că feedbackul adaptiv și ajustarea dinamică a dificultății sporesc nu doar performanța academică, ci și implicarea și persistența motivațională a cursanților [20]. Mai mult, studiile asupra emoțiilor academice în medii IA subliniază că reglarea adaptivă a stărilor afective este esențială pentru susținerea motivației și a autoreglării în învățare [3]. O meta-analiză publicată în revista academică *Educational Psychologist* examinează eficiența sistemelor de tip *intelligent tutoring systems* (programe informatice bazate pe inteligență artificială care oferă instruire personalizată și feedback imediat, imitând un tutore uman) asupra învățării, a implicării cognitive și a motivației studenților. Autorul (VanLehn, K.) arată că sistemele IA educaționale care oferă feedback adaptiv, ghidare pas cu pas și ajustare dinamică a dificultății sarcinilor conduc la creșteri semnificative ale performanței academice, dar și la niveluri mai ridicate de implicare și persistență motivațională comparativ cu metodele tradiționale sau instruirea asistată minim. Studiul subliniază că beneficiile motivaționale sunt mediate de sentimentul de competență și control perceput, elemente centrale ale motivației intrinseci. Totodată, autorul avertizează că eficiența IA educaționale depinde de integrarea pedagogică adecvată și de evitarea supra-ghidării, care poate diminua autonomia cognitivă a cursanților [20].

Un alt articol publicat în *Educational Psychologist* investighează rolul emoțiilor academice în mediile de învățare asistate de IA, analizând modalitatea în care sistemele inteligente de tutorat pot induce, regla și utiliza stările emoționale ale cursanților pentru a susține motivația și învățarea profundă. Autorii demonstrează că emoții precum interesul, curiozitatea și confuzia productivă pot avea un efect pozitiv asupra implicării cognitive și persistenței în sarcină, atunci când sunt gestionate adaptiv de sistemele IA. În schimb, emoțiile negative intense (frustrare, anxietate) sunt asociate cu scăderea motivației și abandonul sarcinii. Studiul evidențiază faptul că IA educațională eficientă nu se limitează la livrarea de conținut, ci trebuie să integreze mecanisme de monitorizare și reglare emoțională, pentru a susține autoreglarea și motivația intrinsecă a cursanților [3].

Privite comparativ, aceste cercetări evidențiază că IA educațională poate amplifica implicarea cognitivă și motivația intrinsecă prin feedback adaptiv și reglarea emoțiilor academice. Totuși, atunci când suportul algoritmic devine dominant, există riscul diminuării autonomiei cognitive și al dependenței de ghidaj extern, ceea ce subliniază importanța unui design educațional centrat pe dezvoltarea autoreglării.

IA în sănătate mintală și etică

În domeniul sănătății mintale, IA poate poate oferi oportunități semnificative, inclusiv sprijin în evaluarea factorilor de risc, analiza complexă a datelor biologice și comportamentale, personalizarea tratamentelor și intervenții de urgență [15, 1].Totuși, aceste tehnologii transformatoare sunt însoțite de provocări etice și clinice semnificative, precum distorsiuni algoritmice, lipsa transparenței decizionale, confidențialitatea datelor sensibile și incapacitatea de a surprinde nuanțele emoționale și interpersonale critice într-un proces terapeutic [4]. Utilizarea IA fără supraveghere adecvată poate conduce la erori de diagnostic, recomandări inadecvate și accentuarea inegalităților în accesul la servicii de sănătate mintală. În plus, cercetările subliniază că IA, deși utilă ca instrument complementar, nu poate înlocui relația terapeutică umană, caracterizată prin empatie, adaptare în timp real și angajament etic direct. Astfel, menționează cercetătorii, există o necesitate stringentă de cadre etice, normative și de reglementare

pentru a proteja pacienții de depersonalizare și pentru a ne asigura că tehnologia rămâne un sprijin și nu un substitut al intervenției umane [1, 15, 4].

Rezultate convergente sunt raportate și în alte reziste științifice de specialitate, care evidențiază potențialul IA în depistarea timpurie și predicția riscurilor în sănătatea mintală, dar și limitele semnificative legate de bias algoritmic, opacitate și validare clinică insuficientă [18]. Totodată, cercetări recente subliniază că IA nu poate substitui relația terapeutică umană, întrucât nu poate reproduce empatia autentică și judecata clinică etică, existând riscuri de depersonalizare și delegare excesivă a responsabilității clinice către algoritmi [2].

O cercetare amplă publicată în revista medicală *The Lancet Psychiatry* analizează utilizarea inteligenței artificiale și a tehnicilor de învățare automată în diagnosticarea, prognosticul și monitorizarea tulburărilor mintale. Autorii evidențiază că modelele IA pot identifica tipare subtile în date neurobiologice, comportamentale și lingvistice, contribuind la depistarea precoce a depresiei, anxietății și psihozelor, precum și la predicția riscului suicidar. Cu toate acestea, studiul subliniază limite majore legate de generalizarea algoritmilor, distorsiunea datelor de antrenare și lipsa transparenței decizionale, care pot conduce la erori clinice și la inegalități în accesul la îngrijire. Autorii concluzionează că IA are potențial clinic semnificativ, dar utilizarea sa responsabilă necesită validare clinică riguroasă, supraveghere umană continuă și integrarea principiilor etice în procesul de proiectare și implementare [18].

Un alt articol conceptual și empiric publicat în revista medicală *JAMA Psychiatry* examinează implicațiile utilizării IA conversaționale și a chatboților terapeutici în sănătatea mintală, cu accent pe relația terapeutică, empatie și responsabilitate etică. Autorii arată că, deși sistemele IA pot furniza suport psihoeducațional, monitorizare continuă și intervenții standardizate, acestea nu pot reproduce componentele esențiale ale alianței terapeutice, precum empatia autentică, sensibilitatea contextuală și judecata clinică etică. Studiul evidențiază riscul depersonalizării îngrijirii, al atașamentelor inadecvate față de agenți artificiali și al delegării excesive a responsabilității clinice către algoritmi. Concluzia centrală este că IA trebuie conceptualizată ca instrument de sprijin clinic, integrat într-un cadru etic strict, în care decizia finală și responsabilitatea rămân în mod fundamental umane [2].

Pe baza celor prezentate anterior, analiza literaturii recente privind impactul inteligenței artificiale asupra funcționării psihice conturează un domeniu emergent, marcat de creșterea rapidă a interesului științific, diversitate metodologică și interdisciplinaritate. Studiile evidențiază influențe relevante asupra proceselor cognitive, emoționale și sociale, dar semnalează și anumite provocări conceptuale și metodologice, care necesită o abordare reflexivă și integrativă.

Contribuții empirice și puncte forte ale cercetărilor existente

Un prim punct forte al literaturii analizate constă în *diversitatea ariilor investigate.* Cercetările acoperă contexte educaționale, socio-emoționale, clinice și de sănătate mintală, precum și procese cognitive și sociale fundamentale, cum ar fi: gândirea critică, autonomia decizională și distorsiunile cognitive. Această varietate confirmă caracterul multidimensional al impactului IA asupra sistemului psihic.

Un al doilea punct forte este *ancorarea teoretică* a mai multor studii în modele psihologice consacrate. De exemplu, utilizarea *Teoriei Condiționării operante* permite explicarea mecanismelor prin care feedbackul generat de IA influențează motivația și implicarea emoțională, iar conceptele de *antropomorfizare* și *prezență socială* oferă un cadru coerent pentru înțelegerea relațiilor emergente om–IA. Aceste abordări contribuie la depășirea descrierii fenomenologice și la explicarea proceselor psihologice subiacente.

În plus, unele cercetări se remarcă prin *rigoare metodologică* și eșantioane relativ ample, utilizând analize statistice avansate și designuri experimentale sau quasi-experimentale. Aceste studii oferă dovezi robuste privind efectele ambivalente ale IA: simultan facilitatoare (sprijin cognitiv, motivațional,

emoțional) și perturbatoare (dependență, amplificarea distorsiunilor, erodarea autonomiei). Acestea indică faptul că literatura actuală oferă o bază empirică solidă pentru înțelegerea efectelor IA, dar mai degrabă fragmentată decât integrată într-un model psihologic coerent.

Limite conceptuale și metodologice

În pofida acestor contribuții, literatura analizată prezintă mai multe limite structurale. O primă limită majoră este predominanța studiilor transversale sau pe termen scurt, care nu permit evaluarea efectelor cumulative și de durată ale interacțiunii cu IA asupra dezvoltării cognitive, autoreglării emoționale sau identității personale. Chiar și studiile care discută riscuri precum externalizarea cognitivă sau dependența afectivă [17, 8] se bazează în mare parte pe inferențe teoretice și observații indirecte, în lipsa unor date longitudinale solide.

O a doua limită constă în heterogenitatea conceptuală. Termeni-cheie precum „autonomie", „încredere", „sprijin emoțional" sau „implicare cognitivă" sunt definiți și operaționalizați diferit de la un studiu la altul, ceea ce îngreunează comparabilitatea rezultatelor și sinteza teoretică. Această fragmentare indică absența unui cadru psihologic integrator specific interacțiunii om–IA.

De asemenea, multe cercetări se concentrează pe populații restrânse și relativ omogene, în special studenți universitari din contexte culturale și educaționale specifice (SUA, Europa, China). Generalizarea rezultatelor către alte categorii de vârstă, niveluri educaționale sau contexte socio-culturale rămâne limitată, ceea ce reduce validitatea externă a concluziilor.

Ambivalența efectelor IA asupra psihicului

Un rezultat transversal al revizuirii critice este caracterul ambivalent al impactului IA asupra funcționării psihice. Efectele IA pot varia semnificativ în funcție de stadiul dezvoltării psihice, competența digitală și resursele de autoreglare ale utilizatorilor. Pe de o parte, IA poate sprijini procese cognitive și emoționale, îmbunătățind eficiența învățării, reducând stresul și oferind suport adaptativ. Pe de altă parte, utilizarea intensivă și necritică a IA este asociată cu riscuri semnificative: diminuarea gândirii critice, externalizarea excesivă a funcțiilor cognitive, atașamente afective inadecvate și amplificarea biasurilor sociale. Această ambivalență sugerează că impactul IA nu este determinat exclusiv de tehnologie în sine, ci de modul de proiectare, contextul de utilizare și caracteristicile psihologice ale utilizatorilor, inclusiv nivelul de competență digitală, vulnerabilitățile emoționale și capacitatea de autoreglare.

Direcții strategice de dezvoltare a cercetării

Analiza literaturii recente evidențiază necesitatea unor studii longitudinale, a dezvoltării unor modele teoretice integrate și a unor metodologii capabile să surprindă dinamica relației om–IA pe termen mediu și lung. Totodată, este necesară consolidarea unei perspective etice și normative care să situeze bunăstarea psihică și autonomia utilizatorilor printre indicatorii centrali ai eficienței și acceptabilității tehnologiilor de inteligență artificială. Cercetările viitoare ar trebui să evalueze impactul IA nu doar asupra performanței, ci și asupra dezvoltării psihice, a identității și autonomiei de-a lungul ciclului de viață.

Concluzii

- Revizuirea analitică a cercetărilor recente evidențiază faptul că impactul inteligenței artificiale asupra psihicului uman este complex, multidimensional și profund contextual. Interacțiunea cu sistemele IA influențează procesele cognitive, dinamica emoțională, relaționarea socială și autonomia psihologică, generând atât beneficii funcționale, cât și riscuri subtile pe termen mediu și lung. În plan cognitiv, IA poate susține performanța, eficiența procesării informației și implicarea în sarcini specifice, însă utilizarea excesivă sau necritică poate favoriza delegarea

cognitivă și diminuarea reflecției autonome. În plan emoțional și social, antropomorfizarea și percepția prezenței sociale a agenților artificiali influențează încrederea, atașamentul și reglarea afectivă, deschizând atât oportunități de sprijin, cât și riscuri de dependență sau distorsiuni relaționale.

- Un rezultat transversal al analizei este caracterul ambivalent al efectelor IA. Beneficiile psihologice par a fi dependente de factori moderatori precum stadiul dezvoltării psihice, nivelul competenței digitale, resursele de autoreglare și natura contextului de utilizare. Această variabilitate subliniază necesitatea depășirii abordărilor deterministe și adoptarea unor modele explicative integrate, care să surprindă interacțiunea dintre tehnologie, individ și mediu social.
- În domenii aplicative, precum educația și sănătatea mintală, IA se conturează ca instrument complementar cu potențial transformator, dar nu substitut al proceselor umane fundamentale. Relația terapeutică, ghidajul pedagogic și responsabilitatea morală rămân ancorate în dimensiunea interumană, iar integrarea IA trebuie realizată în cadre etice clare și prin mecanisme de supraveghere adecvată.
- În perspectivă, dezvoltarea unor cadre teoretice consolidate, a cercetărilor longitudinale și a metodologiilor interdisciplinare riguroase devine esențială pentru înțelegerea pe termen lung a transformărilor psihologice asociate utilizării IA. O abordare centrată pe bunăstarea psihică, autonomie și responsabilitate socială poate contribui la orientarea dezvoltării IA către un model sustenabil, în care tehnologia să sprijine, fără a eroda, funcționarea psihologică umană.

BIBLIOGRAPHY:

1. Baydili, İ., Tasci, B., Tasci, G. Artificial Intelligence in Psychiatry. *Diagnostics*, vol. 15, nr. 4, art. 434, 2025.
2. Blease, C., Kaptchuk, T. J., Bernstein, M. H., Mandl, K. D., Halamka, J. D., DesRoches, C. M. Artificial intelligence and the future of primary care: Exploratory qualitative study of UK general practitioners' views. *JAMA Psychiatry*, vol. 76, nr. 12, p. 1233–1240, 2019.
3. D'Mello, S., Graesser, A. Dynamics of affective states during complex learning. *Educational Psychologist*, vol. 47, nr. 2, p. 106–125, 2012.
4. Dumitrescu, R.-M. Oportunități și vulnerabilități apărute prin introducerea tehnologiilor de inteligență artificială în sfera îngrijirii sănătății mintale. *Psihiatru.ro*. București: Medichub Media, 2025. Disponibil la: https://www.medichub.ro/reviste-de-specialitate/psihiatru-ro
5. Epley, N., Waytz, A., Cacioppo, J. T. On seeing human: A three-factor theory of anthropomorphism. *Psychological Review*, vol. 114, nr. 4, p. 864–886, 2007.
6. Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., et al. AI4People—An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations. *Minds and Machines*, vol. 28, nr. 4, p. 689–707, 2018.
7. Glickman, M., Sharot, T. How human–AI feedback loops alter human judgements. *Nature Human Behaviour*, vol. 9, p. 345–359, 2025.
8. Khan, N. A. Human–AI interaction through a psychological lens. *Journal of Media Horizons*, vol. 6, nr. 7, p. 436–455, 2025.
9. Louwerse, M. M. *Understanding Artificial Minds through Human Minds: The Psychology of Artificial Intelligence*. New York: Routledge, 2025.
10. Luger, E., Sellen, A. Like having a really bad PA: The gulf between user expectation and experience of conversational agents. *Computers in Human Behavior*, vol. 59, p. 528–537, 2016.
11. Miclea, M. *Psihologie cognitivă: modele teoretico-experimentale*. Cluj-Napoca: Editura ASCR, 2003.

12. Pareschi, R., Dalla Palma, S. *Inteligența artificială. Poate tehnologia să înlocuiască gândirea umană?* București: Litera, 2024.
13. Prescott, T. *The Psychology of Artificial Intelligence*. New York: Routledge, 2024.
14. Prieto-Gutierrez, J.-J., Segado-Boj, F., Da Silva França, F. Artificial intelligence in social sciences: A bibliometric study. *arXiv preprint*, arXiv:2312.10077, 2023.
15. Rahman, M. A., Victoros, E., Davis, R., et al. Use of artificial intelligence in mental healthcare. *Health Science Reports*, vol. 8, nr. 12, e71595, 2025.
16. Rahwan, I., Cebrian, M., Obradovich, N., Bongard, J., Bonnefon, J.-F., Breazeal, C., Pentland, A. Machine behaviour. *Nature Human Behaviour*, vol. 3, p. 113–118, 2019.
17. Riley, C., Al-Refai, O., Colunga Reyes, Y., Hammad, E. Human–AI interactions: Cognitive, behavioral, and emotional impacts. *arXiv preprint*, arXiv:2510.17753, 2025.
18. Shatte, A. B. R., Hutchinson, D. M., Teague, S. J. Machine learning in mental health: A scoping review of methods and applications. *The Lancet Psychiatry*, vol. 6, nr. 5, p. 482–495, 2019.
19. Spitzer, M. *Inteligența artificială. Cum ne ajută și cum ne amenință o creație superioară omului*. București: Humanitas, 2025.
20. VanLehn, K. The relative effectiveness of human tutoring, intelligent tutoring systems, and other tutoring systems. *Educational Psychologist*, vol. 46, nr. 4, p. 197–221, 2011.
21. Volpato, R., DeBruine, L., Stumpf, S. Trusting emotional support from generative AI. *Computers in Human Behavior: Artificial Humans*, vol. 5, art. 100195, 2025.
22. Waytz, A., Heafner, J., Epley, N. The mind in the machine: Anthropomorphism increases trust in an autonomous vehicle. Computers in Human Behavior, vol. 52, p. 113–120, 2014
23. Weng, Z., Chen, X., Zhang, X., Zhang, J. Social presence oriented toward new human–machine relationships. *Advances in Psychological Science*, vol. 33, nr. 1, p. 146–162, 2025.
24. Yang, H. Harnessing generative AI: Cognitive and emotional engagement in learning. *Learning and Motivation*, vol. 90, art. 102136, 2025.
25. Yin, J., Goh, T.-T., Hu, Y. Interactions with educational chatbots: The impact of induced emotions and students' learning motivation. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, vol. 21, art. 47, 2024.

ROMAN-SARMATIAN INTERACTIONS ON THE DANUBE AFTER AURELIAN RETREAT

Ștefan Lifa
Lecturer, PhD, West University of Timișoara
Alexandru Fodor
PhD Student, West University of Timișoara

Abstract: *The Roman expansion to the Danube marked the beginning of a period of permanent contact with both branches of the Sarmatian populations north of the Danube: the Iazyges and the Roxolani. Interactions continued even after Aurelian's retreat, being strongly influenced by the settlement of the Goths in the region. This article aims to analyze Roman-Sarmatian relations after the Roman retreat from Dacia, all this in the context of the Sarmatian decline caused by the aforementioned appearance of the Goths. The study offers a new interpretation of aspects such as the origin of the Taifals or the structure of the Argaragant and Limigant factions. By its nature, this research is based on a comparative analysis of information provided by narrative sources, the approach being a qualitative one. The results of previous studies are not neglected, including the works of Victor Spinei and Dumitru Protase. Also, the research benefits from the historical innovations brought about by past historiographical trends such as the Vienna School.*

Keywords: *Sarmatians; Goths; Iazyges; Roxolani; Argaragantes; Limigantes; Taifals.*

The presence of the Sarmatians north of the Lower Danube in the early centuries of the 1st millennium AD has been a constant topic of interest for field-specific research. Although the activity of the Sarmatian populations in the region has been extensively analyzed in the past, the subject is far from being exhausted. There are still aspects on which scholars have not reached a full consensus. Among such insufficiently clarified issues are the ethnic origin of the Taifals and the structure of the Argaragantes and Limigantes factions. From a historiographical point of view, an important contribution to the progress made in the research field can be attributed to the Vienna School and its conception. This contribution is rather indirect, considering that the Vienna School's main focus was on the Germanic populations, not on the Sarmatians. However, the coordinates of the Vienna School's historical conception remain the same. The tendency was to minimize the importance of ethnic identity, considering that the various migrant populations were rather heterogeneous alliances formed around political elites who preserved the old traditions.

This study aims to analyze the Roman-Sarmatian interactions on the Lower Danube after Aurelian's retreat. By its very nature, this topic is based primarily on the study of narrative sources, even though the results of archaeological discoveries cannot be neglected. From a methodological perspective, the research is a qualitative one, based on a comparative analysis of the information provided by the sources.

In terms of sources, we have a wide range of authors whose credibility greatly varies. Eusebius of Caesarea (260-340), bishop of Caesarea in Palestine, wrote a chronicle (continued after his death) that provides information up to the year 378. Eusebius' work provides useful information, even if it is not very detailed. The same is true in the case of Aurelius Victor. Holder of various imperial dignities under Theodosius I, he wrote a biography of the Roman Emperors beginning with Augustus. Eutropius, the author of a ten-volume history of Rome (369), covering the period from the founding of Rome to the death of Jovian, was also part of the power inner circles. The clear and concise information presented by Eutropius made his work a benchmark for chroniclers in the following centuries. *Scriptores Historiae Augustae* is a collection of Roman Emperors' biographies from Hadrian to Diocletian with anonymous authorship. It dates from the late 4th and early 5th centuries. It is not very reliable, although it provides

some useful information, especially for the 3rd century. Another relevant primary source is the Anonymus Valesii, which contains two uncorrelated texts edited by Henricus Valesius (1636) after a 9th-century manuscript. Of these, the first, *Origo Constantini Imperatoris*, is of interest to the topic. Its provenance has not yet been fully elucidated, but at the present stage of research it is considered to be a compilation of several sources, added to the work of a contemporary author (4th century), from which a summary has been extracted. The information is relatively reliable. The Greek Zosimos (second half of the 5th century – early 6th century) is a historian who held various imperial dignities at Constantinople. His work, *Historia Nova* (a history of the Empire from Augustus to 410) is a valuable work, despite his anti-Christian prejudices. Probably the most relevant source is Ammianus Marcellinus (330-400), a Roman historian and military officer from Antioch. He was present in most war zones of the Empire, which gave him a good knowledge of the realities on the field. This is reflected in his *Rerum gestarum libri*.

The expansion of the Roman Empire to the Danube River in the 1st century BC – 1st century AD brought the Romans into direct contact with the Sarmatians. A population of Iranian origin, the Sarmatians occupied a vast area north of the Black Sea, the Caucasus Mountains and the Caspian Sea until the 3rd century BC. The boundaries of this area are set to the west by the Don, to the east by the lower Volga and to the north by the southern end of the Ural Mountains[1]. Starting in the 3rd century BC, against the backdrop of the decline of the Scythians, they migrated westward into the region previously dominated by the Scythians. Like the Scythians (who were also part of the Iranian family of peoples), the Sarmatians were nomadic horsemen for whom the plains of Eastern Europe provided the ideal habitat. Their settlement north of the Lower Danube brought them into contact with the Dacian peoples. However, the two groups remained distinct. The Sarmatians limited themselves to occupying the plains, making no attempt to expand into the higher terrain where the indigenous Dacians lived.

Two groups of Sarmatians are most relevant to the region we are discussing. The first is that of the Iazyges, who moved west of the Don in the 3rd century BC. They inhabited the plains east of the Carpathians. During the 1st century CE, they migrated to Pannonia, to the plains between the Danube and Tisza rivers. However, it is very likely that some groups of Iazyges remained in the eastern Carpathian region[2]. These groups followed them to the Pannonian region in the 2nd century. As for the exact circumstances of the Iazyges' settlement in the plains west of the Carpathian arc, no full consensus has been reached at this stage of research[3]. In any case, it is very plausible that their settlement in the region took place with the approval of the Romans[4]. In fact, until the Marcomannic Wars, the Iazyges maintained generally good relations with the Romans. They were integrated into the network of federates that the Empire maintained at its borders. Evidence of this status is provided by the participation of the Iazyges as allies of the Romans in the conquest wars of Dacia. There were also exceptions, one example being the involvement of the Sarmatians in the unrest in Dacia at the beginning of Hadrian's reign. In this particular case, military confrontations between the Iazyges and the Romans ensued. Roman-Iazyge relations deteriorated significantly after the Iazyges' participation in the Marcomannic Wars. The most visible manifestation of this was the restriction of the Iazyges' freedom of trade with the Empire[5].

The other group is that of the Roxolani, who replaced the Iazyges in the aforementioned area after their westward migration. They settled in the plains of Muntenia (mainly in the southeast) and Moldova, especially in the region between the Prut and Siret rivers[6]. Small groups of Roxolani began moving

[1] Protase Dumitru, Suceveanu Alexandru (coordonatori), *Istoria Românilor vol. II: Daco-romani, romanici, alogeni*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 663.
[2] *Ibidem*, p. 666.
[3] For further information on the topic see Muscalu Bogdan, "Problema sosirii sarmaților iazygi în spațiul dintre Dunăre și Tisa în lumina ultimelor cercetări", *Studii de Istorie a Banatului*, XXXII-XXXIII/2008-2009, Universitatea de Vest din Timișoara, pp. 5-13.
[4] Protase, *op. cit.*, p. 673.
[5] *Ibidem*, p. 675.
[6] *Ibidem*, p. 668.

westward in the 2nd century, but it was not until the following century that a significant migration in that direction took place. Regarding the relationship between these two Sarmatian branches and the Empire, it should be noted that one of the major objectives of Roman foreign policy in the region was to prevent a possible alliance between the Roxolani and the Iazyges. In this regard, we recall the same episode at the beginning of Hadrian's reign, when the Emperor took care to negotiate a treaty with the Roxolani before initiating the campaign against the Iazyges. However, there were also moments when the Empire had a more relaxed attitude towards the possibility of a Roxolani-Iazyges rapprochement, especially if it was on a strictly economic level. One such moment occurred during the reign of Marcus Aurelius, when the two groups were granted permission from the Empire to conduct trade through the territory of Dacia[7]. Overall, the relations between these two groups and the Empire throughout this period followed the usual pattern of relations between the Romans and the peoples of the *barbaricum*. That is, an alternation between episodes of barbarian attacks on imperial territories and periods of peace in which they received subsidies from the Romans.

In the 3rd century the power of the Sarmatians entered a phase of decline. The settlement of the Goths in the region north of the Lower Danube and the Black Sea turned them into the dominant political factor in the area. From this point on, the Sarmatians increasingly faded into the shadow of the Goths. This did not mean the end of Sarmatian activity on the Roman frontier. Sources continue to mention them as engaged in anti-Roman actions, either on their own or in alliance with the Goths. Thus, in his chronicle, Eusebius of Caesarea, when speaking of the devastation of Greece, Macedonia, Pontus, and Asia by the Goths, also mentions the occupation of Roman Pannonia by the Quasi and Sarmatians. These events took place in 263. The Sarmatians were also part of the great coalition led by the Goths that attacked the empire by sea and land in 269. The invasion was a major one, with the attackers reaching the Aegean Sea and even Crete and Cyprus, whose coasts were plundered[8]. Aurelian Retreat provided the Iazyges with the opportunity to expand their territory into the present-day Banat region.

Conflicts between the Sarmatians and Romans continued in the decades following the Roman withdrawal from Dacia. Sources mention Emperor Probus' succesful campaigns against the Goths and Sarmatians who settled in Banat after Aurelian Retreat (*Scriptores Historiae Augustae Probus*, 12, 3; 16, 2)[9]. The source refers to the episode of Probus' campaign in 278 on the Lower Danube. During this expedition, he defeated the barbarian groups north of the Danube who regularly raided the Roman provinces in the region. The author's wording suggests that the Sarmatians played a significant role among them, enough to be mentioned separately by the source and not together with *ceterasque gentes*. Even if it is likely that the source, favorable to Probus, exaggerates the extent of the Emperor's achievements, it is clear that the Sarmatians suffered a drastic defeat on this occasion. The dynamics of Roman-Sarmatian interaction remained the same during the reign of Carus (282-283), who faced new Gothic and Sarmatian attacks, as stated in *Scriptores Historiae Augustae Carus* (9, 4)[10]. Eutropius (*Breviarum*, IX, 18) also mentions Carus' victorious campaign[11].

The Tetrarchy period marks new hostilities between the Romans and the Sarmatians. Starting in 294, the Emperors responsible for defending the Danube frontier launched an almost annual series of campaigns against the barbarians in the region. The wars waged by Diocletian and Galerius on the Lower Danube are widely attested by sources, including Eutropius (IX, 25, 2)[12]. The civil wars that marked the end of the Tetrarchy allowed the Sarmatians, like the other barbarian populations in the region, to go on the offensive again.

---

[7] *Ibidem*, p. 670.
[8] Petolescu Constantin C., *Dacia. Un mileniu de istorie*, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 280.
[9] Mihăescu Haralambie, Ștefan Gheorghe, Hîncu Radu, Iliescu Vladimir, Popescu Virgil C., *Izvoarele istoriei României volumul II: De la anul 300 până la anul 1000*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 108.
[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*, p. 39.
[12] *Ibidem*.

The early years of the Constantinian dynasty were marked by the lack of involvement of its rulers in the Lower Danube region. Constantius I Chlorus (305-306) never controlled the provinces on the lower Danube, which were assigned to Galerius (305-311). Constantine the Great (306-337) himself during his early reign devoted his efforts to consolidating his power in the West. During these years, the Emperor was busy defending the Empire's western borders from attacks by migrant populations and fighting civil wars against his rivals Maximian and Maxentius. The Balkan provinces were under the authority of Licinius during this period. Things changed after the first war between Constantine and Licinius (316-317), which ended with the latter ceding the Balkan provinces, except for the Diocese of Thrace, to Constantine[13]. From this moment on, Constantine paid particular attention to the Sarmatians' attacks in Pannonia. During this period, the Emperor established his headquarters at Sirmium and Serdica[14]. Constantine's successes during these years are confirmed by his taking the title of *Sarmaticus Maximus*, mentioned in an inscription discovered in Mauretania Sitifensis dating from 319[15].

As for Constantine's activity on the Lower Danube, a first significant moment is recorded in 322 when the attack led by Rausimodus took place. The information provided by sources shows that it was a large-scale barbarian invasion of Roman territories. This episode, which ended in disastrous failure for the invaders, is recounted at length by Zosimus in *Historia Nova*[16]. According to Zosimus, the invaders were Sarmatians. This claim is supported by the minting of coins with the motto SARMATIA DEVICTA and Constantine's taking of the title *Sarmaticus Maximus* for the second time in 323[17]. However Zosimos also tells us that the invaders came from the so-called *Meotic Lake* area, i.e. the Sea of Azov, and that their King's name was Rausimodus. We have already addressed this issue of Rausimodus' identity in a previous study[18]. Therefore, we will limit ourselves to reiterating the conclusions formulated in this regard. As is well known, during the period in question, the region was under the control of the Greuthungi confederation, whose center of power was located just north of the Black Sea and the Sea of Azov. The sources unanimously attest to the political domination of the Goths in the region. The power of the Sarmatians was in sharp decline by the 4th century. Therefore, it is highly unlikely that the Sarmatians would have carried out such a large-scale operation on their own. Another aspect that supports this view is the name of the invading King. Rausimodus is most likely the Latinized version of Rausimond, a typically Germanic name. As for the location of the battles with Rausimodus referred to by Zosimos, opinions are divided. One theory places the site of the first battle at Campona in the province of Pannonia Valeria, followed by the second confrontation at the confluence of the Morava and Danube rivers in Moesia Superior[19]. Other opinions, such as that of Vladimir Iliescu, locate the second battle somewhere in the present-day Muntenia region. [20]. Given that the territory controlled by Constantine at that time also included the Diocese of Dacia, it is not impossible that the Emperor pursued Rausimodus north of the Danube without entering Licinius' territory. Whichever hypothesis is correct, it is clear that Rausimodus' retreat followed the same route through Thervingi territory. This clearly shows the scale of the invasion and casts doubt on Zosimus' statement regarding the exclusively Sarmatian origin of the attackers. Most likely, it was a coalition led by the Greuthungi, which included the Sarmatians and the Thervingi, among others.

---

[13] Pohlsander Hans A., *Împăratul Constantin*, trad. Acsente Mirella, București, Artemis, 2007, p. 58.
[14] Pohlsander, *op. cit.*, p. 62.
[15] *Corpus Inscriptionum Latinarum VIII: Inscriptiones Africae Latinae*, 8412, p. 1916.
[16] Mihăescu, *op. cit.*, p. 307.
[17] Kulikowski Michael, „15: Constantine and the Northern Barbarians", in Lenski Noel (ed.), *The Cambridge Companion to the Age of Constantine*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p. 359.
[18] Lifa Ștefan, Fodor Alexandru, "*Rex*, *Judex*, *Thiudans*: The Problem of the Visigothic-Ostrogothic Relations in the 4th Century", in Boldea Iulian, Sigmirean Cornel (eds.), *Culture, Globalisation and Intercultural Perspectives. History, Political Sciences, International Relations*, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2025, pp. 85-86.
[19] Kulikowski, *op. cit.*.
[20] Mihăescu, *op. cit.*.

This drastic defeat resulted in a decline in Sarmatian activity on the Empire's border. The Sarmatians became federates of the Empire. They would not be involved in the final confrontation between Constantine and Licinius (323-324), which ended in victory for the former. Constantine's victories resulted in the restoration of imperial authority north of the Danube. This expansion north of the Danube is attested by the construction of the bridge at Sucidava (also known as Constantine's Bridge) in 328, mentioned by Aurelius Victor (*Liber de Caesaribus*, 41, 18) and Theophanes the Confessor (*Chronographia*, p. 28)[21], as well as by the existence of the **Northern Novac's Furrow** (also known as Constantine's Wall). This defensive structure, dating from the time of Constantine, stretched from Drobeta to Mizil[22].

Constantine's activity in the region continued into the following decade. In 332, the Sarmatians of Banat asked for his support against the Goths who had attacked them. Constantine accepted their request and sent troops to their aid, as Anonymus Valesii (*Origo Constantin Imperatoris*, VI, 31) recalls[23]. According to the source, the expedition was commanded by Constantine's son, the future Emperor of the same name, and ended in complete success. The victorious campaign north of the Danube is also confirmed by Eusebius (233, c)[24]. Through the peace that followed this Roman victory, the Goths became federates of the Empire, obliging themselves to provide hostages and military assistance to the Empire. Some of the Taifals, allies of the Goths, were relocated to Phrygia on this occasion[25].

There are several hypotheses regarding the ethnic origin of these Taifals. Some consider them Sarmatians, others a Germanic population, and there are also theories that classify them as a branch of the Goths or even the Thervingi. It has also been suggested that the name Taifali is of Celtic origin[26]. This theory, proposed by Herwig Wolfram, assimilates the Taifali with the Lacringi, a branch of the Vandals. It is unlikely that they were a tribe belonging to the Goths, given that they are always mentioned separately from the Goths in sources. Aurelius Victor (47, 30)[27] or Zosimos (IV, 25)[28] always take care to distinguish between the Goths and the Taifali when talking about them. On the other hand, the Taifali were renowned horsemen, a trait specific to steppe peoples such as the Sarmatians. The Goths, by contrast, were primarily infantrymen. Moreover, Taifali symbolism does not support the hypothesis of Germanic origin, as can be seen in the *Notitia Dignitatum*, a document detailing the administrative structure of the Empire at the end of the 4th century and the beginning of the 5th century. The original has not been preserved, the few copies that exist today being copies dating from the medieval period. Among the best known are those in the possession of the Oxford University Library and the Bavarian State Library respectively. Here, the existence of a Taifal cavalry unit within the Roman troops in Britain is mentioned. The document also contains illustrations showing the insignia of the various military units within these troops. The Taifal banner had a wolf-headed snake in the center[29]. This symbol was specific to the Iranian peoples. Therefore, we can conclude that the Taifals were a Sarmatian tribe. The Taifali were affiliated with the Thervingi confederation for most of the period when the Goths dominated the area north of the Lower Danube[30], their territory being in the Oltenia region. However, there were also episodes of collaboration with the Empire, especially during the Roman confrontations with the Sarmatians in the sixth decade of the century[31]. The participation of the Taifali as allies of the Romans

[21] *Ibidem*, pp. 25, 591.
[22] Bărbulescu Mihai, Deletant Dennis, Hitchins Keith, Papacostea Șerban, Teodor Pompiliu, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998, pp. 99-100.
[23] Mihăescu, *op. cit.*, p. 49.
[24] *Ibidem*, p. 11.
[25] Protase, *op.cit.*, p. 676.
[26] Wolfram Herwig*, History of the Goths*, trad. Dunlop Thomas J., Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1988, p. 92.
[27] Mihăescu, *op. cit.*, p. 27.
[28] *Ibidem*, p. 311.
[29] *Notitia Dignitatum: accedunt notitia urbis Constantinopolitanae et laterculi provinciarum*, edidit Seeck Otto, Berlin, 1876, p. 128.
[30] Wolfram, *op. cit*., p. 91.
[31] *Ibidem*, p. 63.

in the campaigns of Constantius II against the Sarmatians is also attested by Ammianus Marcellinus (XVII, 13, 19-20)[32].

The unrest continued in the following years, this time caused by an internal problem among the Sarmatians. According to Eusebius (233, f), in 334 *Sarmatae Limigantes dominos suos, qui nunc Argaragantes vocantur, facta manum in Romanum solum expulerunt*[33]. Eusebius details the episode in *The Life of Emperor Constantine* (IV, 6, 1-2)[34]. According to the author, the origins of the conflict between the two Sarmatian factions lie in the aforementioned attack by the Goths in 332. On that occasion, the Argaragantes (whom Eusebius calls *masters*) were forced to arm the Limigantes (referred to by the author as *slaves*) to defend themselves against the Goths. The result was that, after repelling the Goths, the Limigantes successfully revolted against the Argaragantes, who were forced to flee to the Empire. The Argaragantes were well received by Constantine, some of them being enlisted in the Roman army.

Anonymus Valesii (VI, 32) also addresses the subject, including their relocation in large numbers to Roman territory: *sic cum his pace firmata in Sarmatas versus est, qui dubiae fidei probabantur, sed servi Sarmatarum omnes adversum dominos rebelarunt, quos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta milia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam Italiamque divisit*[35]. The figures given are probably exaggerated, but they show the scale of the confrontations that took place during that time among the various Sarmatian communities.

Opinions are divided regarding the identity of these *Argaragantes* and *Limigantes*, despite the fact that sources describe them as two distinct social categories within the Sarmatian population. As we have seen, the Argaragantes represented the wealthy upper class, while the Limigantes represented the lower class. However, there are details that call this simple labeling into question. Ammianus Marcellinus (XVII; 12; 9, 18) says that the Argaragantes used infantry-specific battle tactics, placing their soldiers in formation, which is not characteristic of a horseriding people such as the Sarmatians[36]. The same author says that some of the Limigantes were settled in the mountains, which again does not fit with what we know about the Sarmatians[37]. Several theories have been put forward over time regarding the identity of the two groups. Some opinions consider the Argaragantes to be descendants of the Roxolani who migrated from the east to Banat[38]. They would have conquered the local Iazyges, who became the future Limigantes. We consider this version to be implausible. We know that the first migratory elements to settle in significant numbers in Banat after Aurelian Retreat were the Iazyges at the beginning of the 4th century[39]. Under these circumstances, we do not believe that groups of Roxolani who arrived later could have imposed themselves as the dominant party in relation to the Iazyges who were already settled in the region and who had the support of their center of power in the Pannonian Plain. There have also been theories that have attempted to find a Slavic origin for the Limigantes[40]. Most likely, as Dumitru Protase concludes, these were groups composed of several ethnic elements, among which the Sarmatians predominated. According to Victor Spinei, the difference in social status between the two categories was due to the unfavorable conditions under which the Limigantes were accepted or forced to join the

[32] Ammianus Marcellinus, *Istorie Romană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 170.
[33] Mihăescu, *op. cit.*, p. 10.
[34] *Ibidem*, pp. 15, 17.
[35] *Ibidem*, p. 48.
[36] Protase, *op. cit*., p. 667.
[37] *Ibidem*.
[38] Wheeler Everett L., "Constantine's Gothic Treaty of 332: A Reconsideration of Eusebius VC 4. 5-6", in Zahariade Mihail, Opriș Ioan I. C. (eds.) *Studia Danubiana. Pars Romaniae Series Symposia I. The Roman Frontier at the Lower Danube 4th-6th centuries*, București, Institutul Român de Tracologie, 1998, p. 82.
[39] Muscalu, *op. cit.*, p. 10.
[40] Vernadsky George, *The Origins of Russia*, Oxford, Clarendon Press, 1959, p. 24.

Sarmatian Iazyges confederation in the region[41]. It is possible that a large part of these Limigantes came from the Roxolani groups that migrated westward after the Thervingi settled in the region. As we know, the Thervingi had their center in Moldavia and Wallachia, regions previously occupied by the Roxolani. This would explain the inferior status of that group in the Sarmatian hierarchy.

Overall, Constantine's actions ensured the Empire's position of strength in its relations with the barbarians north of the Lower Danube, as noted by Eutropius (*Breviarum*, X, 7, 1)[42] or Eusebius of Caesarea (*Life of Emperor Constantine*, IV, 5, 1)[43].

The next notable event is the campaign of Constantius II (337-361) north of the Danube in 357-358, motivated by the unrest caused by the Sarmatians. More specifically, an invasion of the Empire's territory in 357, led by the Limigantes, although the Quadi and the Argaragantes also took part in the action. Ammianus Marcellinus (XVII, 12, 9-21; 13, 30)[44] provides details about this war. He shows that the Romans won an easy victory over the invaders. At the peace negotiations, they treated the different groups of attackers differently. The Argaragantes and Quadi received more favorable terms, given their past clientelistic relations with the Romans. The Limigantes were relocated to territories further away from the Roman frontier. The Romans also imposed the Argaragant Zizais as leader of the Limigantes (XVII, 13, 30)[45]. Zizais' appointment is also mentioned by Aurelius Victor (*Liber de Caesaribus*, 42, 21)[46]. The peace with the Limigantes did not last long. The following year, they attacked again and suffered a total defeat (Ammianus Marcellinus, XIX, 11)[47], and are not mentioned again in subsequent sources.

After this episode, sources no longer mention any major interactions with the Sarmatians until the fall of the Constantinian dynasty in 363. The Sarmatians are mentioned less and less frequently in the following decades. One of the last references of the Sarmatians north of the Lower Danube takes place in 376 against the backdrop of the Hun invasion and the disintegration of the Thervingi confederation. The same Ammianus Marcellinus reports, when speaking of the flight of the Thervingi leader Athanaric from the Hun attackers, that he took refuge with the people who remained loyal to him in a mountainous and wooded region, difficult for the invaders to access (*ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium cum suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis*)[48]. As for the Caucaland mentioned in the passage, its location has given rise to several theories. Alexandru Madgearu proposes the Valea Strâmbă River in Harghita County, a tributary of the Mureș[49]. Another hypothesis, put forward by Florin Constantiniu, would be its location in the mountainous region of Buzău and Vrancea[50]. It is possible that it refers more broadly to the Transylvanian plateau, the region to which the Thervingi leader retreated. The reference to the Sarmatians being driven out by Athanaric is quite surprising, given that the Sarmatians did not live in mountains and forests. From this perspective, we consider Florin Constantiniu's hypothesis, which would place Caucaland on the eastern edge of the Carpathian arc, to be more plausible. The area indicated by Constantiniu is close to the plains preferred by the Sarmatians. In contrast, Madgearu's hypothesis would place these Sarmatians in the predominantly plateau region of the intra-Carpathian space. In addition, Florin Constantiniu's theory is also consistent with the majority opinion among researchers regarding the location of Atanaric's Wall between Ploscuțeni (on the Siret

[41] Spinei Victor, "Migrațiile triburilor nomade de stepă în spațiul carpato-dunărean din preistorie până în primele secole ale mileniului I al erei creștine", în Spinei (coordonator), *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european. Volumul I: Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale*, București, Editura Academiei Române, 2019, p. 54.
[42] Mihăescu, *op. cit.*, p. 39.
[43] *Ibidem*, p. 15.
[44] Ammianus Marcellinus, *op.cit.*, pp. 164-166.
[45] *Ibidem*, pp. 172-173.
[46] Mihăescu, *op.cit.*, p. 25.
[47] Ammianus Marcellinus, *op. cit.*, pp. 217-220.
[48] Mihăescu, *op. cit.*, pp. 134, 136.
[49] Madgearu Alexandru, *Istoria militară a Daciei post romane*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2008, p. 82.
[50] Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, București, Univers Enciclopedic Gold, 2011, p. 52.

River) and Stoicani (on the Prut River). On the other hand, we can't rule out the possibility that these were Sarmatians who were also running from the Huns and had temporarily taken refuge in that area. One can also speculate that Ammianus Marcellinus may have been referring to elements of other ethnic groups affiliated with the Sarmatians. This is similar to what he did in the case of the Limigantes who lived in the mountains or the Argaragantes who used tactics specific to infantry. This would mean that Caucaland was located in the western part of the Carpathian arc, near the territory occupied by the Sarmatians in Banat. However, this scenario is unlikely, given that it would require Athanaric and his people to travel a long distance from where they were at the time of the Hun invasion.

The arrival of the Huns at the end of the 4th century and their establishment as the dominant force in the region, replacing the Goths, would also lead to the disappearance of the Sarmatians from the political scene north of the Lower Danube. As for the Sarmatians, they would eventually be assimilated into the Sântana de Mureș culture, a process that had already begun in the previous century.

In conclusion, the analysis of the Roman-Sarmatian relations in the 4th century, as reflected in literary sources, shows the persistence of the same pattern in the interactions between the two parties. This pattern manifested itself in the alternation between periods of Sarmatian raids on the territories of the Empire and periods of peace in which the Sarmatians held the status of federates respectively. This status was cemented by both the payment of subsidies by the Empire and facilities granted by the Empire with regard to border trade. Unlike in previous centuries, we observe an increasing influence of external factors, especially the Goths, on the actions of the Sarmatians. An example of this is the invasion led by the Greuthungi Rausimodus, an episode that highlights the subordinate role of the Sarmatians in relation to the Goths during this time. Another interesting aspect that emerges from the sources is related to the social hierarchy of the Sarmatians and their division into Argaragantes and Limigantes. As we have seen, equating them with the classes of masters and slaves, respectively, is simplistic, given the details provided by Ammianus Marcellinus regarding the battle tactics used and the area inhabited by some elements belonging to both categories. These details do not match what we know about the Sarmatians' way of life. For this reason, we agree with Dumitru Protase's conclusion that there were groups composed of several ethnic elements, in which the Sarmatians predominated. At the same time, we also consider plausible Victor Spinei's hypothesis, which explains the difference in social status between the Argaragantes and the Limigantes by the disadvantageous conditions in which the Limigantes were accepted or forced to join the confederation of the Iazyges Sarmatians. Corroborating this hypothesis with the mass migrations of the Roxolani to the west beginning in the 3rd century, we consider it plausible that the bulk of the Sarmatian element among the Limigantes class consisted of Roxolani displaced from the east and affiliated with the Iazyges present in the region. As for the location of the region referred to in sources as Caucaland, the mention of the Sarmatians driven out of there during the retreat of the Thervingi leader Athanaric before the Huns leads us to agree with Florin Constantiniu's hypothesis. Namely, that the area in question can be identified in the present-day mountainous region of Vrancea and Buzău. Last but not least, we should mention the Taifals in the area, who we think were definitely part of the Sarmatian group. This conclusion is backed up by both the stories about the Taifals being horsemen and their symbols, which are both typical of Iranian peoples.

BIBLIOGRAPHY:

1. Ammianus Marcellinus, *Istorie romană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
2. Bărbulescu Mihai, Deletant Dennis, Hitchins Keith, Papacostea Șerban, Teodor Pompiliu, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
3. Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, București, Univers Enciclopedic Gold, 2011.
4. *Corpus Inscriptionum Latinarum VIII: Inscriptiones Africae Latinae*.
5. Kulikowski Michael, "15: Constantine and the Northern Barbarians", in Lenski Noel (ed.) *The Cambridge Companion to the Age of Constantine*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp. 347-376.
6. Lifa Ștefan, Fodor Alexandru, "*Rex, Judex, Thiudans*: The Problem of the Visigothic-Ostrogothic Relations in the 4th Century", in Boldea Iulian, Sigmirean Cornel (eds.), *Culture, Globalisation and Intercultural Perspectives. History, Political Sciences, International Relations*, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2025, pp. 80-88.
7. Madgearu Alexandru, *Istoria militară a Daciei post romane*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2008.
8. Muscalu Bogdan, "Problema sosirii sarmaților iazygi în spațiul dintre Dunăre și Tisa în lumina ultimelor cercetări", *Studii de Istorie a Banatului,* XXXII-XXXIII/2008-2009, Universitatea de Vest din Timișoara, pp. 5-13.
9. Mihăescu Haralambie, Ștefan Gheorghe, Hîncu Radu, Iliescu Vladimir, Popescu Virgil C., *Izvoarele istoriei României volumul II: De la anul 300 până la anul 1000*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970.
10. *Notitia Dignitatum: accedunt notitia urbis Constantinopolitanae et laterculi provinciarum*, edidit Seeck Otto, Berlin, 1876.
11. Petolescu Constantin C., *Dacia. Un mileniu de istorie*, București, Editura Academiei Române, 2010.
12. Pohlsander Hans A., *Împăratul Constantin*, trad. Acsente Mirella, București, Artemis, 2007.
13. Protase Dumitru, Suceveanu Alexandru (coordonatori), *Istoria Românilor vol. II: Daco-romani, romanici, alogeni*, București, Editura Enciclopedică, 2001.
14. Spinei Victor (coordonator), *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european. Volumul I: Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale*, București, Editura Academiei Române, 2019.
15. Vernadsky George, *The Origins of Russia*, Oxford, Clarendon Press, 1959.
16. Wheeler Everett L., "Constantine's Gothic Treaty of 332: A Reconsideration of Eusebius V C 4. 5-6", in Zahariade Mihail, Opriș Ioan I. C. (eds.) *Studia Danubiana. Pars Romaniae Series Symposia I. The Roman Frontier at the Lower Danube 4th-6th centuries*, București, Institutul Român de Tracologie, 1998, pp. 81-94.
17. Wolfram Herwig, *History of the Goths*, trad. Dunlop Thomas J., Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1988.

THE ROMANIAN STATE IN THE FACE OF MAJOR CRISES: A HISTORICAL PERSPECTIVE ON POLITICAL AND LEGAL CHALLENGES

Mihaela Postolache
Lecturer, PhD, Spiru Haret University Constanța

***Abstract**: This article aims to analyze how the Romanian state has responded to a series of major crises from a historical and legal-political perspective. It examines both events from the modern era, such as the abdication of Alexandru Ioan Cuza or the interwar constitutional crisis, and more recent episodes, such as the pandemic crisis or presidential suspensions. The aim of this paper is to highlight how the constitutional architecture and successive political regimes have influenced the state's capacity to respond. The analysis seeks to identify patterns in crisis management, as well as to highlight the role played by the law in limiting or, conversely, in amplifying abuses of power. Finally, conclusions are drawn regarding current opportunities for institutional and constitutional reform.*

***Keywords**: Romanian state; political crisis; constitution; political regime; public law; constitutional history; state of emergency*

INTRODUCERE

Lucrarea își propune să evidențieze, în primul rând, principalele momente din istoria statului român în care crizele politice, economice sau constituționale au determinat schimbări semnificative în structura și funcționarea instituțiilor. În al doilea rând, sunt analizate reacțiile instituționale și juridice generate de aceste crize, cu accent pe modul în care dreptul a fost utilizat fie ca instrument de stabilizare, fie ca mijloc de consolidare a puterii. În fine, articolul urmărește să extragă lecții aplicabile contextului actual, marcat de incertitudini și tensiuni multiple, oferind o lectură critică asupra capacității de adaptare a statului român. Astfel, demersul contribuie la o mai bună înțelegere a interacțiunii dintre criză și normativitate, dintre dinamica politică și arhitectura juridică, în cadrul evoluției istorice a statului român.

Crizele sunt momente de ruptură în cursul normal al funcționării statului, iar răspunsurile date în astfel de momente reflectă atât structura juridică a unui sistem politic, cât și capacitatea sa instituțională. În cazul statului român, istoria ultimelor două secole este marcată de o serie de crize succesive – politice, economice, sociale și constituționale – care au testat limitele guvernării și ale dreptului.

Ipoteza de lucru este aceea că răspunsurile statului au fost adesea influențate mai degrabă de conjunctura politică și raporturile de forță, decât de constrângerile constituționale sau de respectarea unor principii juridice clare (*Stanomir, 2005*). Crizele au devenit, în anumite contexte, pretexte pentru reconfigurări ale puterii, pentru suspendarea drepturilor sau pentru adoptarea unor măsuri arbitrare, în timp ce în alte perioade au constituit ocazii pentru reformă și modernizare (*Țurcanu, 2020*).

1. STATUL ROMÂN ÎN FAȚA CRIZELOR DIN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Primul moment de criză majoră din istoria statului român modern a fost reprezentat de abdicarea forțată a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în noaptea de 10 spre 11 februarie 1866. Evenimentul a avut loc pe fondul unei nemulțumiri generalizate față de autoritarismul tot mai

accentuat al domniei sale, exprimat prin concentrarea puterii în mâinile sale și o serie de măsuri considerate arbitrare de către elitele politice ale vremii (*Boia, 2012*).

Domnia lui Cuza, deși marcată de importante reforme (precum secularizarea averilor mănăstirești sau reforma agrară), a evoluat treptat către un regim personal, în special după adoptarea Statutului Dezvoltător al Convenției de la Paris în 1864, care i-a oferit prerogative sporite, inclusiv dreptul de a guverna prin decrete-legi (*Stanomir, 2005*). În acest context, opoziția conservatoare și liberală a format o coaliție cunoscută sub numele de „monstruoasa coaliție", care a reușit să-l oblige pe Cuza să abdice.

Reacția instituțională la această criză a fost una remarcabil de rapidă și coordonată. Deși România nu avea o tradiție constituțională solidă, elitele politice au căutat să evite o perioadă de instabilitate și să ofere garanții externe pentru continuitatea statului. Astfel, în doar câteva luni, a fost invitat să preia tronul un principe străin – Carol de Hohenzollern-Sigmaringen –, iar în iulie 1866 a fost adoptată o nouă Constituție, inspirată din cea belgiană, considerată una dintre cele mai liberale ale timpului (*Murgescu, 2010*).

Această tranziție rapidă a demonstrat că, în pofida fragilității instituționale, statul român dispunea deja de un nucleu politic capabil să reacționeze la o criză de regim prin soluții juridice și diplomatice, în locul escaladării conflictului. Este un exemplu istoric relevant al unei crize gestionate prin adaptare constituțională, dar și prin echilibristică politică între interese interne și externe.

Intrarea României în Primul Război Mondial, în anul 1916, alături de Antanta, a generat o criză majoră atât pe plan militar, cât și politic și instituțional. După doar câteva luni de campanie, înfrângerile suferite pe front au dus la ocuparea Bucureștiului de către trupele Puterilor Centrale, determinând retragerea autorităților române în Moldova, la Iași. Această retragere a însemnat, practic, o dislocare a centrului de guvernare și o stare de urgență permanentizată pentru o perioadă îndelungată (*Boia, 2012*).

În plan juridic și administrativ, guvernul de la Iași a continuat să funcționeze, deși în condiții precare, marcate de lipsa resurselor, epidemii și presiuni sociale crescânde. Parlamentul a fost suspendat în mod neoficial, iar multe decizii au fost luate prin decrete regale și hotărâri guvernamentale emise în regim de necesitate (*Stanomir, 2005*). De asemenea, au fost adoptate măsuri excepționale privind rechizițiile, controlul presei și recrutarea în masă, justificându-se prin urgența militară.

Această perioadă a pus în evidență limitele cadrului constituțional existent, stabilit prin Constituția din 1866, care nu prevedea în mod clar regimul stărilor excepționale. În lipsa unor dispoziții detaliate, autoritățile au recurs la soluții ad-hoc, ceea ce a creat o formă de guvernare semiautoritară, dar relativ acceptată în contextul gravității situației.

Un alt aspect notabil al acestei crize a fost capacitatea statului de a se adapta dinamic într-un spațiu restrâns – Moldova – unde populația s-a dublat într-un timp scurt din cauza refugiaților din sudul țării. Statul a fost nevoit să administreze nu doar un război extern, ci și o criză umanitară internă, iar acest efort a fost gestionat, în principal, printr-o mobilizare administrativă excepțională și prin sprijinul Casei Regale (*Murgescu, 2010*).

În ciuda acestor dificultăți, criza a fost urmată de o perioadă de reconstrucție profundă, culminând cu Marea Unire din 1918. Astfel, reacția statului la criza Primului Război Mondial poate fi considerată un exemplu istoric de reziliență instituțională în fața unei amenințări existențiale, chiar dacă aceasta a presupus suspendarea temporară a unor mecanisme democratice (*Țurcanu, 2020*).

2. CRIZA ECONOMICĂ ȘI POLITICĂ INTERBELICĂ (1929–1938)

Perioada interbelică este adesea percepută ca o epocă de afirmare a statului român unificat, dar realitatea istorică a fost mult mai complexă, traversată de crize sistemice și dezechilibre majore. România Mare, rezultat al Unirii din 1918, a fost o construcție statală fragilă, confruntată cu provocări interne și externe, inclusiv cu nevoia de omogenizare administrativă, integrare teritorială și construcție instituțională. La acestea s-au adăugat crizele economice globale, în special Marea Criză din 1929–1933, care a zdruncinat bazele sistemului politic și juridic (*Murgescu, 2010*).

Criza economică din 1929, declanșată inițial în SUA, a avut un efect devastator asupra economiei românești, profund agrară și dependentă de exporturi. Scăderea abruptă a prețurilor cerealelor a afectat direct micii proprietari de terenuri, segment majoritar al populației, ceea ce a generat revolte rurale, instabilitate socială și o erodare accentuată a autorității statului. Sistemul bancar a suferit de pe urma falimentelor în lanț, iar bugetul de stat s-a dezechilibrat dramatic, determinând reducerea cheltuielilor și amânarea unor reforme esențiale (*Popescu, 2022*).

Statul nu a reușit să formuleze un răspuns coerent și durabil. Guvernele s-au succedat rapid, într-un ritm accelerat – între 1928 și 1938 s-au schimbat 25 de cabinete – iar măsurile economice au fost adesea contradictorii și ineficiente. În absența unui cadru legislativ clar privind gestionarea situațiilor de criză, guvernarea s-a realizat frecvent prin ordonanțe și decrete, marginalizând Parlamentul și alterând logica constituționalismului din 1923 (*Stanomir, 2005*).

Degradarea condițiilor economice și lipsa unei guvernări eficiente au favorizat ascensiunea mișcărilor extremiste, în special a Gărzii de Fier, care promova o ideologie naționalistă, mistică și violent antidemocratică. În acest context, partidele tradiționale – PNL și PNȚ – s-au dovedit incapabile să formuleze un proiect de reformă viabil sau să gestioneze amenințarea totalitară (*Țurcanu, 2020*).

Garda de Fier a fost percepută de un segment semnificativ al populației ca o alternativă la clasa politică coruptă și compromisă, atrăgând simpatizanți inclusiv din rândurile tinerilor, intelectualilor și chiar ale unor membri ai aparatului de stat. În acest mediu, violența politică a devenit o constantă: asasinatele, atentatele și represiunile guvernamentale au generat o spirală de instabilitate care a golit de conținut ideea de democrație parlamentară.

Constituția din 1938 și instaurarea autoritarismului regal. În acest climat de criză sistemică, regele Carol al II-lea a intervenit decisiv în viața politică, invocând necesitatea stabilității și ordinii. Profitând de slăbiciunea partidelor, de radicalizarea scenei politice și de temerile generate de extremismul legionar, Carol a suspendat în mod tacit ordinea constituțională în februarie 1938. Noua constituție, redactată de o comisie apropiată Palatului Regal și adoptată prin plebiscit, a instituit un regim autoritar prezidențial-monarhic, în care puterile legislative și executive erau concentrate în mâinile regelui (*Stanomir, 2005*).

Constituția din 1938 a abolit pluralismul politic, a limitat drastic drepturile și libertățile fundamentale și a înlocuit democrația parlamentară cu un sistem corporatist, în care reprezentarea era organizată pe bresle și categorii socio-profesionale. Justiția a fost subordonată executivului, cenzura a devenit instituționalizată, iar administrația publică a fost militarizată în multe sectoare (*Popescu, 2022; Ionescu, 2023*).

Deși adoptată formal, această constituție a fost în fapt o suspendare a contractului social democratic instaurat în 1923. Carol al II-lea a utilizat criza pentru a legitima consolidarea propriei puteri, fără a oferi un răspuns real problemelor structurale ale societății românești.

Criza interbelică românească ilustrează fragilitatea instituțională a unui stat confruntat cu presiuni multiple: economice, sociale, ideologice și internaționale. În lipsa unei culturi politice

democratice consolidate și a unui sistem juridic capabil să reziste tentației autoritarismului, statul român a cedat în fața tentației centralizării excesive și a suprimării pluralismului.

Această perioadă reprezintă un exemplu istoric de „regres constituțional", în care normele sunt rescrise nu pentru a proteja libertatea și drepturile cetățeanului, ci pentru a facilita dominația unui actor politic sau instituțional. Lecția acestei crize este una esențială pentru epocile de incertitudine: democrația nu este o garanție perenă, ci un echilibru fragil ce trebuie permanent consolidat, inclusiv prin mecanisme juridice capabile să gestioneze criza fără a o transforma într-un pretext pentru autoritarism.

3. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ȘI REGIMUL ANTONESCIAN: STATUL ÎN CRIZĂ ȘI SUSPENDAREA ORDINII CONSTITUȚIONALE

Al doilea Război Mondial a amplificat fragilitățile structurale ale statului român, în condițiile în care, începând cu anul 1940, țara s-a confruntat cu o succesiune de pierderi teritoriale dramatice, tulburări sociale și transformări autoritare profunde. Această criză a fost nu doar una geopolitică și militară, ci și una constituțională, întrucât a condus la suspendarea ordinii juridice consacrate de Constituția din 1923 și la instaurarea unui regim dictatorial, în care instituțiile tradiționale ale statului au fost înlocuite cu un sistem de comandă militară și politică autoritară (*Stanomir, 2005*).

Anul 1940: prăbușirea sistemului politic democratic. În vara anului 1940, România a cedat Basarabia și nordul Bucovinei Uniunii Sovietice, nord-vestul Transilvaniei Ungariei, și Cadrilaterul Bulgariei – toate aceste cedări fiind realizate fără o consultare parlamentară reală și fără dezbatere publică, în afara mecanismelor constituționale prevăzute de legea fundamentală. Acest context a generat o puternică delegitimare a autorității statului și a precipitat abdicarea regelui Carol al II-lea, în favoarea fiului său, Mihai I. Puterea reală a fost însă preluată de generalul Ion Antonescu, care a fost desemnat „Conducător al Statului", cu puteri excepționale (*Țurcanu, 2020*).

La nivel constituțional, această perioadă a marcat sfârșitul oricărei aparențe de guvernare democratică. Parlamentul a fost dizolvat, partidele politice desființate, iar Constituția din 1923 a fost suspendată, fără a fi înlocuită printr-un nou text constituțional. Regimul antonescian s-a constituit în afara oricărui cadru normativ transparent, în baza unor decrete de concentrare a puterii, prin care executivul s-a substituit complet celorlalte puteri ale statului (*Popescu, 2022*).

Alianța cu Germania nazistă și regimul de dictatură militară. Din punct de vedere politic, Antonescu a decis, în septembrie 1940, o alianță cu Germania nazistă, legitimând regimul său prin retorica „salvării naționale" și a „restabilirii ordinii". În octombrie, Garda de Fier, o mișcare fascistă radicală, a fost cooptată la guvernare, formând Statul Național-Legionar. Coabitarea a fost însă de scurtă durată, încheindu-se violent în ianuarie 1941, în urma unei rebeliuni legionare reprimate brutal de armată.

În urma acestor evenimente, Antonescu a guvernat singur, instaurând o dictatură militară în care instituțiile clasice – Parlament, Curte Constituțională, control jurisdicțional – au fost complet desființate. Guvernarea se făcea exclusiv prin decrete-legi, iar controlul asupra populației era exercitat prin măsuri de poliție politică, cenzură generalizată și represiune directă.

Din 1941, România a participat activ la război alături de Germania, începând cu campania împotriva URSS. Această decizie a fost luată fără consultare democratică și fără o bază juridică solidă, confirmând caracterul autocratic al regimului. Statul român a fost reorganizat în întregime pentru a susține efortul de război: administrația a fost subordonată comandamentului militar, economia a fost direcționată către producția de armament și logistică, iar populația supusă unui regim de muncă obligatorie și raționalizare (*Ionescu, 2023*).

În acest cadru, statul a devenit instrumentul unor politici de excludere și exterminare. Sub regimul antonescian, România a fost responsabilă pentru deportarea și uciderea a zeci de mii de evrei și romi, în special în Transnistria – acțiuni care se înscriu în cadrul mai larg al Holocaustului european. Politicile rasiale și antisemite au fost implementate prin acte normative și ordine administrative, în absența oricărui control juridic (*Popescu, 2022*).

Finalul regimului și discontinuitatea constituțională. Pe măsură ce războiul se apropia de final și balanța militară se înclina în favoarea Aliaților, Antonescu a refuzat orice negocieri de ieșire din conflict. În 23 august 1944, regele Mihai I, sprijinit de o coaliție de partide democratice și de armata română, l-a arestat pe Antonescu și a proclamat încetarea alianței cu Germania.

Deși această acțiune a fost considerată un „act de salvare națională", ea nu a fost urmată de revenirea imediată la ordinea constituțională. România a intrat sub ocupație sovietică, iar tranziția către regimul comunist s-a realizat rapid, fără o restaurare reală a Constituției din 1923.

Perioada 1940–1944 reprezintă o ruptură radicală în evoluția constituțională a României moderne. Este unul dintre cele mai elocvente exemple istorice în care criza – geopolitică și internă – este folosită pentru a justifica desființarea totală a normelor constituționale și transformarea statului într-un instrument de opresiune și război.

Regimul antonescian, deși prezentat de susținătorii săi drept o „guvernare de necesitate", a funcționat în afara oricăror principii de legalitate, echilibru al puterilor și protecție a drepturilor fundamentale. Este un caz-limită în care dreptul a fost complet înlocuit de voința politică a conducătorului, iar statul s-a redefinit ca entitate autoritară, funcțională doar în raport cu interesele regimului și ale alianței sale internaționale.

4. CRIZA POSTBELICĂ ȘI INSTAURAREA REGIMULUI COMUNIST: RECONFIGURAREA STATULUI ȘI ANULAREA ORDINII DEMOCRATICE

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, România s-a aflat într-o stare de profundă instabilitate politică și constituțională, marcată de influența crescândă a Uniunii Sovietice și de slăbirea progresivă a instituțiilor tradiționale. Deși în 1944 a fost înlăturat regimul antonescian, statul român nu a revenit la Constituția din 1923 și nici la mecanismele democratice existente anterior. În schimb, a început o perioadă de tranziție către un regim totalitar de tip sovietic, instaurat prin constrângere, manipulare electorală și reforme radicale cu caracter ideologic (*Boia, 2012).*

Prezența trupelor sovietice în România, începând cu 1944, a reprezentat un factor esențial în procesul de subordonare a instituțiilor statului român. Deși guvernul condus de generalul Rădescu a încercat să mențină o linie democratică, presiunile politice și militare exercitate de Uniunea Sovietică au dus, în martie 1945, la formarea unui guvern condus de Petru Groza, susținut de comuniști.

Această schimbare a avut loc fără consultare parlamentară și în lipsa unei baze constituționale clare, constituind o gravă alterare a normelor democratice. Regele Mihai a fost redus la un rol simbolic și a fost constrâns, prin „greva regală" (1945–1946), să promulge legi emise de guvernul Groza, deși acestea contraveneau Constituției în vigoare (Stanomir, 2005).

Alegerile din 1946 și instaurarea guvernării comuniste. Alegerile din 19 noiembrie 1946, organizate sub supravegherea Partidului Comunist și a forțelor de ordine fidelizate, au fost masiv fraudate. Rezultatul oficial a atribuit Frontului Național Democrat peste 70% din voturi, deși realitatea electorală a fost inversă. Acesta a fost momentul decisiv care a permis comuniștilor să obțină controlul deplin asupra aparatului de stat și să inițieze transformarea radicală a structurilor statale (*Țurcanu, 2020*).

Legitimitatea acestui nou regim a fost clădită pe o serie de reforme cu caracter revoluționar: reforma agrară din 1945, naționalizarea întreprinderilor în 1948, desființarea proprietății private și reorganizarea administrației în conformitate cu modelul sovietic. Toate aceste măsuri au fost adoptate prin decrete și legi emise de guvern sau de noul parlament unicameral, în afara oricărei forme de control constituțional.

Abolirea monarhiei și adoptarea Constituției din 1948. La 30 decembrie 1947, regele Mihai I a fost forțat să abdice, sub amenințarea directă a guvernului comunist. România a fost proclamată „Republică Populară", iar în 1948 a fost adoptată o nouă Constituție, care a consacrat oficial ideologia comunistă și rolul conducător al Partidului Muncitoresc Român.

Noua ordine constituțională a eliminat complet principiile clasice ale statului de drept: nu mai exista separație a puterilor, justiția era politizată, drepturile și libertățile erau subordonate interesului „poporului muncitor". Parlamentul devenea un simplu organ de aprobare a deciziilor partidului, iar statul era definit ca „instrument al clasei muncitoare" (*Popescu, 2022*).

Această transformare nu a fost rezultatul unui proces democratic, ci al unui lung șir de crize artificiale sau instrumentate – presiuni, arestări, epurări, intimidare, propagandă – prin care regimul comunist a desființat toate centrele alternative de putere: monarhia, partidele istorice, presa liberă, Biserica.

Statul comunist: între autoritarism instituționalizat și represiune legalizată. Începând cu 1948, statul român a devenit o structură totalitară, în care dreptul nu mai avea funcție de protecție a cetățeanului, ci de control social. A fost instituită o nouă formă de legalitate – formală și ideologică – în care codurile, decretele și constituțiile reflectau interesele partidului unic. Justiția a fost transformată într-un instrument de represiune, folosit pentru condamnarea opozanților politici și pentru „reeducarea" ideologică a populației (*Ionescu, 2023*).

Criza postbelică nu a fost rezolvată printr-un proces de reformă constituțională echilibrată, ci printr-o înlocuire a regimului democratic cu o nouă formă de autoritarism, de data aceasta ideologic și planificat. Această ruptură a avut consecințe pe termen lung asupra culturii politice și juridice a României, afectând inclusiv tranziția democratică post-1989.

5. CRIZELE REGIMULUI COMUNIST ȘI CĂDEREA ACESTUIA ÎN 1989: COLAPSUL UNUI MODEL AUTORITAR

Regimul comunist din România, instaurat oficial în 1948, a traversat o serie de crize interne și externe, dar și perioade de aparentă stabilitate. În realitate, regimul era susținut de un aparat represiv vast, de propaganda omniprezentă și de controlul strict exercitat de Partidul Comunist Român (PCR) asupra tuturor instituțiilor statului. Modelul de guvernare era unul autoritar-centralist, cu o concentrare aproape absolută a puterii în mâinile liderului suprem, mai ales în epoca Ceaușescu. În lipsa unui mecanism constituțional real de control și echilibru, statul nu a putut preveni acumularea tensiunilor sociale și economice, care au culminat cu prăbușirea sistemului în 1989 (*Boia, 2012; Stanomir, 2005*).

Constituțiile regimului comunist: instrumente ale autorității ideologice. Regimul comunist s-a legitimat prin trei constituții (1948, 1952 și 1965), fiecare reflectând o etapă a consolidării autorității partidului unic. Constituția din 1965 a consacrat oficial „rolul conducător" al PCR și subordonarea tuturor instituțiilor statului față de partid. Deși drepturile și libertățile cetățenești erau menționate formal, acestea erau subordonate intereselor „societății socialiste multilateral dezvoltate", fiind practic inaplicabile în fața deciziilor politice (*Popescu, 2022*).

Nu existau instituții independente care să exercite control asupra puterii executive. Parlamentul (Marea Adunare Națională) funcționa ca un simplu organism de ratificare a deciziilor partidului.

Justiția era integral politizată, iar Curtea Supremă de Justiție acționa în concordanță cu doctrina oficială. În acest cadru, statul a devenit un aparat de reproducere a puterii și de control social, nu un garant al drepturilor și libertăților cetățenilor (*Ionescu, 2023*).

Criza economică a anilor ’80 și izolarea internațională. În anii ’80, România a intrat într-o criză economică profundă, determinată de plata accelerată a datoriei externe și de deciziile economice aberante luate de Ceaușescu. Reducerea drastică a importurilor, raționalizarea alimentelor, lipsa căldurii, electricității și medicamentelor au generat o deteriorare dramatică a condițiilor de trai. În paralel, statul promova imaginea unei „societăți fără datorii”, într-o totală ruptură față de realitate.

Această criză economică s-a suprapus peste o criză politică: izolat internațional, România refuza orice formă de reformă, în contrast cu alte state din blocul estic (precum Polonia sau Ungaria), unde începuseră procese de liberalizare politică. Refuzul de a reforma statul și instituțiile sale a agravat tensiunile sociale, a accentuat nemulțumirile și a alimentat forme de rezistență pasivă (*Țurcanu, 2020*).

1989: prăbușirea regimului și absența unui cadru constituțional de tranziție. Revoluția din decembrie 1989 a fost rezultatul unei acumulări istorice de frustrări și crize, dar și al contextului geopolitic favorabil. În lipsa unui mecanism legal de schimbare a regimului – întrucât Constituția din 1965 nu prevedea înlăturarea liderului sau a partidului unic – tranziția s-a realizat prin forță. Statul comunist a fost înlocuit brusc cu un regim provizoriu (Consiliul Frontului Salvării Naționale), care a început procesul de reconstrucție instituțională.

Acest moment a fost marcat de o **vid legislativ constituțional**, întrucât nu exista o bază juridică legitimă pentru reorganizarea instituțiilor. Primele acte normative ale regimului postcomunist au avut caracter provizoriu, iar noua Constituție a fost adoptată abia în 1991, consfințind revenirea la democrație și pluralism.

Criza terminală a regimului comunist a lăsat urme adânci în cultura politică și juridică a României. Lipsa tradiției de separare a puterilor, subordonarea justiției, tendința spre centralism și suspiciunea față de instituțiile democratice sunt moșteniri care au influențat întregul proces de tranziție postcomunistă.

Revoluția din 1989 a însemnat nu doar prăbușirea unui regim politic, ci și un restart instituțional într-un context de criză profundă. Statul român a trebuit să fie reconstruit pe alte baze – constituționale, politice, economice – într-un efort de durată, marcat de tensiuni și sincope, dar și de oportunități reale de democratizare și integrare europeană.

6. CRIZELE POSTCOMUNISTE ȘI REACȚIA STATULUI ÎN PERIOADA 1990–2025: ÎNTRE TRANZIȚIE, INSTABILITATE ȘI ADAPTARE INSTITUȚIONALĂ

După prăbușirea regimului comunist în decembrie 1989, România a intrat într-o tranziție complexă, în care statul a trebuit să fie reconstruit în ansamblul său – de la instituțiile fundamentale ale democrației până la arhitectura juridică și constituțională. Această perioadă a fost marcată de numeroase crize: politice, economice, sociale, sanitare și, mai recent, geopolitice. În fața acestor provocări, reacția statului român a fost adesea inconsistentă, oscilând între reformă și blocaj, între adaptare și perpetuarea unor disfuncționalități structurale (*Popescu, 2022; Ionescu, 2023*).

Primul deceniu postcomunist a fost caracterizat de o lipsă de experiență democratică și de un cadru instituțional provizoriu. Constituția din 1991, deși un pas major înainte, a fost contestată încă de la adoptare, fiind percepută ca un compromis între forțele reformiste și cele conservatoare. Crizele politice – cum ar fi mineriadele, conflictul dintre Președinție și Parlament, sau schimbările frecvente de guvern – au arătat fragilitatea noii democrații.

Totuși, în această perioadă s-au pus bazele unui regim democratic pluralist, au fost organizate alegeri libere, și a fost consolidat sistemul multipartid. Revizuirea Constituției în 2003 a clarificat unele aspecte privind separația puterilor, durata mandatului prezidențial și integrarea europeană, dar nu a eliminat tensiunile structurale din interiorul sistemului politic (*Stanomir, 2005*).

Criza economică globală (2008–2010) și austeritatea. Criza financiară globală a avut un impact sever asupra României, care a fost nevoită să recurgă la împrumuturi externe de urgență și să adopte un pachet de măsuri de austeritate în 2010, sub guvernarea Boc. Reducerea salariilor din sectorul public, tăierea pensiilor și creșterea TVA au generat proteste masive și o puternică criză de legitimitate a guvernului.

Această criză a evidențiat tensiunile dintre eficiența economică și protecția socială, dar și limitele constituționale ale deciziilor de urgență. Deși măsurile au fost validate de Curtea Constituțională, ele au fost criticate pentru lipsa de transparență și absența consultării publice. Statul a acționat într-un regim de „excepționalism economic", utilizând legislația de criză pentru a justifica restrângerea unor drepturi sociale (*Popescu, 2022*).

Crizele politice din 2007 și 2012: suspendarea președintelui. Anii 2007 și 2012 au adus două suspendări ale președintelui României (Traian Băsescu), în urma conflictelor dintre instituțiile executive și legislative. Aceste episoade au generat ample dezbateri constituționale privind raportul de puteri, legitimitatea Curții Constituționale și rolul referendumului în confirmarea deciziilor parlamentare.

Deși statul a reușit să gestioneze formal aceste crize în cadrul constituțional, ele au revelat un dezechilibru structural în arhitectura regimului semiprezidențial românesc. Conflictul recurent dintre Guvern și Președinție a fost interpretat de doctrină drept o consecință a ambiguităților constituționale privind competențele fiecărei autorități (*Stanomir, 2005*).

Declanșarea pandemiei a reprezentat una dintre cele mai importante crize recente, testând limitele constituționale ale statului. În martie 2020, România a instituit starea de urgență prin decret prezidențial, urmată de starea de alertă, pentru a limita răspândirea virusului. Au fost restrânse temporar mai multe drepturi fundamentale – libertatea de circulație, dreptul la întrunire, accesul la justiție – în baza unor acte normative emise în regim de urgență.

Aceste măsuri au fost contestate de organizații civice și de avocați, în special din cauza lipsei de claritate a reglementărilor și a caracterului disproporționat al unor restricții (*Ionescu, 2023*). De asemenea, Curtea Constituțională a declarat neconstituționale mai multe acte normative adoptate în regim de urgență, semnalând deficiențe majore în tehnica legislativă.

Crizele politice recente și riscurile liberalismului. În perioada 2021–2024, România a traversat o serie de crize politice, inclusiv: căderea Guvernului Cîțu în urma unei moțiuni de cenzură, tensiuni între coalițiile de guvernare, suspendarea temporară a reformelor din justiție și îngrijorări privind ingerințele în media și presiunile asupra ONG-urilor.

Totodată, contextul geopolitic generat de invazia Rusiei în Ucraina (2022) și de criza energetică globală a determinat guvernul să adopte măsuri rapide, uneori fără o consultare democratică adecvată.

Această perioadă a fost caracterizată de un tip de „guvernare prin excepție", în care măsurile de criză tind să devină obișnuință. În doctrină s-a vorbit despre riscul „iliberalismului funcțional", în care statul își justifică politicile autoritare printr-un discurs de eficiență și protecție (Popescu, 2022).

Una dintre cele mai tensionate zone instituționale din perioada postcomunistă a fost justiția. Începând cu anii 2000, sub presiunea aderării la Uniunea Europeană, România a inițiat reforme importante pentru consolidarea independenței sistemului judiciar, combaterea corupției și

profesionalizarea actului de justiție. Crearea Direcției Naționale Anticorupție (DNA) și întărirea Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) au fost considerate pași majori spre statul de drept.

Totuși, începând cu 2017, statul român s-a confruntat cu o **criză de legitimitate în domeniul justiției**, generată de încercările de modificare a legilor justiției și Codului penal, sub pretextul „corectării abuzurilor". Aceste inițiative au fost criticate dur atât intern, cât și de instituțiile europene, care au avertizat asupra riscului de regres democratic. Mii de magistrați și cetățeni au protestat în stradă împotriva subordonării politice a justiției, demonstrând că societatea civilă a devenit un actor activ în apărarea valorilor constituționale (*Ionescu, 2023*).

Această criză a demonstrat cât de fragilă rămâne independența puterii judecătorești într-un sistem în care statul este supus tentației controlului politic.

Statul în fața crizelor geopolitice și a securității naționale. Începând cu anul 2022, România s-a regăsit în vecinătatea imediată a conflictului militar declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei. Această realitate a impus o recalibrare a priorităților instituționale ale statului român în direcția securității, apărării și gestionării migrației forțate. Guvernul a reacționat relativ eficient, instituind măsuri pentru susținerea refugiaților ucraineni, coordonând eforturi de ajutor umanitar și participând activ la deciziile NATO și UE privind securitatea regională (Popescu, 2023).

Cu toate acestea, presiunea crizei a fost și un test de **echilibru democratic**: pericolul unei centralizări excesive a deciziei în mâinile executivului și utilizarea crizei ca justificare pentru limitarea deliberării democratice au fost teme recurente în spațiul public. Legea securității naționale, precum și alte inițiative legislative, au fost criticate pentru caracterul opac și riscul de afectare a libertăților fundamentale, mai ales în ceea ce privește supravegherea electronică și regimul informațiilor clasificate.

Concluzii

Istoria statului român este, în esență, o succesiune de momente de criză și reconstrucție. De la abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza în 1866 până la crizele sanitare și geopolitice recente, România a trecut prin multiple transformări instituționale, constituționale și politice, fiecare generată sau accelerată de o criză sistemică. Aceste episoade au reprezentat atât amenințări la adresa ordinii publice și a statului de drept, cât și oportunități pentru reformă și modernizare.

O privire de ansamblu asupra acestor crize arată că reacția statului român a fost adesea determinată de conjunctura politică și internațională, mai mult decât de un cadru juridic solid și coerent. De cele mai multe ori, soluțiile au fost reactive, fragmentare și concentrate în jurul executivului, în timp ce parlamentele, instanțele și societatea civilă au avut un rol secundar sau chiar inexistent.

Totodată, se poate constata că fiecare criză majoră a produs o formă de ruptură constituțională – fie deschisă (cum a fost în 1938, 1940 sau 1947), fie latentă (în 2010, 2012 sau 2020), ceea ce indică o fragilitate persistentă în cultura juridică și politică a statului român.

În pofida acestor vulnerabilități, România a reușit, în mod paradoxal, să-și conserve continuitatea instituțională și să-și reafirme apartenența la spațiul democratic european. Această reziliență – chiar dacă imperfectă – este un argument în favoarea întăririi actualului cadru constituțional și a unei reforme administrative profunde.

Revizuirea Constituției pentru clarificarea atribuțiilor dintre Președinte, Guvern și Parlament în situații de criză, în special în regimul stării de urgență și al stării de alertă și instituționalizarea controlului parlamentar asupra executivului în perioade excepționale, inclusiv prin mecanisme de audit și raportare publică obligatorie.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Boia, Lucian** (2012), *De ce este România altfel?*, București: Humanitas, pp. 45–49; 102–108.
2. **Ionescu, Andrei** (2023), *Crizele și statul de drept în Europa Centrală și de Est*, București: Universul Juridic, pp. 88–92; 147–155.
3. **Murgescu, Bogdan** (2010), *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500–2010)*, Iași: Polirom, pp. 301–310; 340–349.
4. **Popescu, Radu** (2022), *Constituționalism și crize în România contemporană. Perspective juridice și politice*, București: C.H. Beck, pp. 51–62; 113–124.
5. **Stanomir, Ioan** (2005), *Constituția României. Între putere și drept*, București: All Beck, pp. 74–78; 156–167.
6. **Țurcanu, Florin** (2020), *România în secolul XX. Stat, ideologie, societate*, București: Editura Corint, pp. 189–198; 232–240.
7. **Agamben, Giorgio** (2005), *State of Exception*, Chicago: University of Chicago Press, pp. 10–22; 33–41.
8. **European Commission** (2023), *Rule of Law Report: Country Chapter on the Rule of Law Situation in Romania*, https://commission.europa.eu, informații sintetizate de la pp. 3–6 din versiunea PDF.
9. **Rador.ro** (2025), *România și Europa. Democrația în criză și amenințarea populismului de extremă dreapta*, https://www.rador.ro/2025/03/18/to-vima-romania-si-europa-democratia-in-criza,
10. **Panorama.ro** (2023), *România trăiește pe datorie – boala fiscală a statului în criză*, https://panorama.ro/romania-traieste-datorie-boala-fiscala-stat-criza,
11. **Wikipedia contributors** (2021), *2021 Romanian political crisis*, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/2021_Romanian_political_crisis, secțiunile „Background” și „Aftermath”.
12. **UNICEF România** (2016), *România: Copiii din sistemul de protecție a copilului. Volum de conferință*, coord. Stănculescu Manuela Sofia, Grigoraș Vlad, Teșliuc Emil, Pop Voichița, București, http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/Copiii_din_sistemul_de_protectie_a_copilului.pdf, pp. 12–18; 37–41.

THE PREDICATE OF GENERAL CONSIDERATION

Anca Șipoș
Lecturer, PhD, "Aurel Vlaicu" University of Arad

***Abstract**: The concept of the Predicate of General Consideration refers to a logical or linguistic structure through which a subject is evaluated or described from a broad, generalized perspective rather than through a specific or particularized attribute. This notion appears in discussions of semantics, logic, and philosophy of language, where predicates function as carriers of properties, qualities, or relations attributed to subjects. In the context of general consideration, the predicate does not merely denote a concrete characteristic but reflects an overarching evaluation or classification that applies to a wider category of entities or situations.*

This paper explores the theoretical foundations of the predicate of general consideration, examining how such predicates contribute to meaning formation, categorization, and conceptual abstraction in language. It analyzes the relationship between subject and predicate within generalizing statements and highlights the role of these predicates in constructing universal or widely applicable judgments. By addressing examples from linguistic analysis and logical interpretation, the study demonstrates how predicates of general consideration facilitate the transition from particular observations to broader conceptual frameworks.

The research further discusses the implications of this predicate type for discourse analysis, reasoning processes, and knowledge representation. Ultimately, the predicate of general consideration is presented as a key mechanism through which language enables speakers to articulate generalized assessments and organize complex information into coherent conceptual structures.

***Keywords:** Predicate; Sentence; Subject; Coordonation, Subordonation*

De-a lungul timpului, conceptul de predicat și fenomenul predicației au fost intens discutate în lingvistică, dobândind o semnificație esențială. Ca urmare, există o bibliografie extinsă dedicată acestor teme, în care opiniile variază atât de mult încât ajung să fie dificil de armonizat. Această diversitate de perspective se regăsește și în studiile despre limba română, unde multitudinea de lucrări, fie generale, fie specializate, complică o înțelegere clară a funcției predicatului. Situația se complică și mai mult prin relația strânsă dintre predicat și subiect, care, la rândul său, este intens analizat în numeroase cercetări, uneori cu rezultate contradictorii.

Pentru a aborda complexitatea subiectului, s-a realizat o analiză istorică a gramaticii în ansamblu, parcurgând succint principalele teorii și concepte din diverse școli lingvistice, sub genericul „Predicatul și teoriile despre limbaj – o perspectivă evolutivă". Această examinare încearcă să includă cât mai multe studii relevante, directe sau indirecte, deși o acoperire completă este imposibilă, unele surse fiind inevitabil neincluse. Principalul obiectiv este să ofere o imagine clară și detaliată a nivelului teoretic și practic în ceea ce privește predicatul și teoriile asociate, așa cum sunt ele reflectate în gramaticile românești, atât cele vechi, cât și cele moderne.

Pe lângă școlile lingvistice care s-au dezvoltat începând cu secolul al XIX-lea, istoria lingvisticii pune accent în special pe tradițiile apărute în India și China antică, precum și pe cele din spațiul greco-latin și arabo-islamic.

În India, multe gramatici au fost create pe baza comentariilor la textele sacre, însă cea mai importantă rămâne gramatica lui Pāṇini, din secolul al IV-lea î.Hr. Aceasta constă într-un set de aproape 4000 de reguli (sutre), organizate foarte riguros. Gramatica se concentrează pe limba

sanscrită, inclusiv pe varianta vedică, oferind o descriere detaliată a sunetelor, a flexiunii și a proceselor de formare a cuvintelor.

Pāṇini diferențiază între subiect și predicat într-un enunț și identifică două alte categorii de cuvinte care corespund propozițiilor și particulelor din gramaticile moderne. Datorită complexității și preciziei sale, gramatica sa este considerată de unii experți drept un precursor al teoriilor structuraliste, funcționaliste și al analizei generativ-transformaționale. În ceea ce privește limba chineză, particularitățile scrierii sale au generat probleme diferite față de cele ale limbilor indo-europene, iar o lucrare semnificativă în această tradiție este „Descrierea semnelor simple și explicarea semnelor compuse" realizată de Siu Shan în jurul anului 100 d.Hr.

În lumea arabo-islamică, în a doua jumătate a secolului al VII-lea, s-au format două școli filologice majore: Școala din Basra și Școala din Kufa. Școala din Basra susține că limba Coranului este perfectă și absolută, iar studiul gramaticii arabe este o știință sacră, având ca scop formularea regulilor care reflectă armonia desăvârșită a limbii. Gramaticienii acestei școli pornesc de la un sistem de reguli către limba vorbită, încercând să încadreze diversitatea limbajului într-un număr fix de norme. În contrast, Școala din Kufa acordă o atenție mai mare dialectelor arabe și aspectelor variate ale limbii, deși și aici normarea limbii rămâne esențială, considerându-se că „greșelile" vorbirii sunt abateri de la limba perfectă a Coranului.

În Grecia antică, preocupările lingvistice au apărut inițial ca teme filosofice, apoi ca studii independente, distincte de exigențele practice sau religioase din alte culturi. Aristotel, în special în tratatul „Despre interpretare" din Organon, a clasificat enunțurile în trei tipuri: enunț afirmativ (logos apofanticos), enunț pragmatic (logos pragmaticos) și enunț poetic (logos poieticos). El a făcut o distincție esențială între nume (onoma) și verb (rema), considerându-le cuvinte categorematice cu sens propriu, spre deosebire de cuvintele sincategorematice, care capătă sens doar în relație cu altele. Substantivul și verbul sunt văzute ca singurele componente ale enunțului, reprezentând subiectul și predicatul, diferențiindu-se prin informația temporală transmisă de verb. Modelul triadic al semnului lingvistic elaborat de Aristotel, deși aparent tangential față de tema principală, a fost mereu luat în considerare de gramaticile vechi și moderne. În lucrarea sa „De interpretatione" (Despre interpretare), Aristotel afirmă că „sunetele articulate prin voce sunt simboluri ale stărilor sufletești, iar cuvintele scrise sunt simboluri ale cuvintelor vorbite […]". (Organon. Traducere de Mircea Florian, Editura Științifică, București, 1957, p. 206).

Cuvintele sunt considerate simboluri (symbolon) și, în același timp, semne ale lucrurilor (pragma), a căror semnificație este transmisă prin intermediul conceptelor sau „stărilor sufletești", după cum le numea Aristotel. Această idee a realității triadice a semnului lingvistic a fost preluată și dezvoltată de stoici, iar mai târziu de Sfântul Augustin (354-420), în lucrările sale „De dialectica" și „De Magistro", care au contribuit la transmiterea și aprofundarea acestei perspective în tradiția filosofică și lingvistică.

În cultura greacă, gramatica s-a afirmat ca știință distinctă doar după separarea de filosofie. Dezbaterea filosofică privind originea limbii, între teoriile fysei (limba ca fenomen natural) și thesei (limba ca creație umană), s-a transformat în știința limbii într-o controversă între anomalie și analogie. Susținătorii teoriei fysei considerau limba un proces natural, cu mai multe excepții decât reguli, ceea ce făcea normarea limbii aproape imposibilă. În schimb, analogiștii din Școala filologică din Alexandria, preocupați de unificarea textelor homerice, au promovat sistematizarea limbii prin norme regulate, realizând printre altele normarea limbii vorbite comune, numită koiné. Școala filologică din Alexandria, întemeiată de Zenodot din Efes, a avut printre cei mai importanți reprezentanți pe Aristarh din Samotrace, care a contribuit semnificativ la sistematizarea regulilor ortografice ale limbii grecești și la realizarea unei ediții critice remarcabile a operelor lui Homer.

Un alt reprezentant de seamă al acestei școli este Dionysios Thrax (secolele II-I î.Hr.), considerat cel mai important gramatician al Antichității, care, prin lucrarea sa „Arta gramaticii” (Téchne grammatiké), a pus bazele gramaticii descriptive moderne. El a preluat de la stoici patru clase de cuvinte: nume, verb, conjuncție și articol, la care a adăugă adverbul, participiul, pronumele și prepoziția. Ulterior, Apollonius Dyskolos, tot din Școala alexandrină, a adus completări și clarificări importante teoriei lui Dionysios Thrax.

În Roma antică, influențată în mare măsură de sistemul educațional grecesc, preocupările legate de știința limbii au fost constante. Printre personalitățile marcante se numără Caesar, cu tratatul său De analogia, și Cicero, prin scrierile sale retorice, însă figura centrală în istoria lingvisticii latine este Marcus Terentius Varro (116–27 î.Hr.). Lucrarea sa principală, De lingua Latina, inițial compusă din 25 de cărți, dintre care s-au păstrat doar câteva, reflectă o poziție echilibrată între teoriile analogiste și anomaliste ale vremii. Varro a observat că limba evoluează prin uz, iar excepțiile pot deveni reguli sub influența acestui proces. În ceea ce privește gramatica, el a clasificat părțile de vorbire în patru categorii, în funcție de flexiune: cuvinte cu flexiune de caz (substantiv, pronume, adjectiv), cuvinte cu flexiune de mod (verb), cuvinte cu ambele (participiu) și cuvinte fără flexiune (adverb, prepoziție, conjuncție). În aceeași perioadă, Marcus Fabius Quintilianus (cca 30–100 d.Hr.) a adus numeroase observații gramaticale în lucrarea sa Institutio oratoria, fără a propune însă schimbări fundamentale.

În Evul Mediu latin, atenția s-a concentrat pe normarea și cultivarea limbii latine, ceea ce a dus la apariția multor gramatici cu caracter școlar. Cele mai răspândite și folosite până în secolul al XVII-lea au fost gramaticile lui Aelius Donatus și Priscianus din Cesareea. Aelius Donatus a creat Ars grammatica, o adaptare a gramaticii lui Dionysios Thrax la latina, preluând și el clasificarea claselor de cuvinte stabilite de gramaticianul grec. Priscianus a scris o vastă gramatică în 18 cărți, Institutiones rerum grammaticarum, care pune accent pe fonetică, ortografie, ortoepie, formarea cuvintelor și morfologie, abordând sintaxa doar sumar. Un text normativ important a fost Appendix Probi, anexă la o gramatică a lui Volesius Probi, care identifică „greșelile” din latina vulgară, ce conțin germenii formelor fonetice și semantice ce vor da naștere limbilor romanice viitoare.

În perioada scolasticii latine (secolele XIII–XIV), s-au dezvoltat gramaticile speculative, bazate pe concepția limbii ca oglindă (speculum) a realității, inspirată de modelul triadic al semnului verbal al lui Aristotel. Această orientare, susținută de „modiști” (modistae), avea o natură logico-semantică și era cunoscută sub denumirea de modis significanti. Cel mai important reprezentant al acestei școli a fost Albertus Magnus, al cărui tratat De modis significanti (circa 1240) distinge trei tipuri de modi: modus essendi (modul existenței, legat de metafizică), modus intelligendi (modul înțelegerii, asociat logicii) și modus significandi (modul semnificării, corespondent gramaticii). În concepția modiștilor, substantivele exprimă substanțe, iar verbul exprimă mișcare sau schimbare, iar categoriile gramaticale precum genul, numărul, cazul și timpul sunt considerate accidente ale ființei (modi accidentis). Astfel, gramaticile speculative medievale au încercat să lege structura limbii de realitatea metafizică și de funcțiile cognitive umane, integrând gramatica în cadrul unei filosofii logico-semantică elaborate.

Publicarea Gramaticii de la Port-Royal în 1660 a reprezentat un moment crucial în istoria lingvisticii. Aceasta a fost precedată de mișcările culturale ale Renașterii, în special redescoperirea limbilor clasice greacă și latină de către umaniștii italieni din secolele XIV–XV. Descoperirea noilor „lumi”, în special a Americii în 1492, a făcut ca europenii să conștientizeze diversitatea lingvistică vastă. Deși latina a continuat să fie limba principală de cultură pentru o perioadă, limbi

naționale precum provensala, franceza, italiana, germana, engleza și spaniola au început să dobândească același statut, devenind astfel obiecte de studiu pentru gramaticieni.

Perioada clasicismului european, influențată de filosofia lui René Descartes, a promovat o abordare rationalist-logicistă în lingvistică, concretizată în „gramaticile rationale", dintre care Grammatica de la Port-Royal (1660) este prototipul. Autorii acestei gramatici, Claude Lancelot, profesor de greacă, și Antoine Arnauld, logician, și-au propus să identifice reguli generale, raționale și universale pentru învățarea limbilor, bazate pe o metodă funcționalistă. Ei considerau că vorbirea este exteriorizarea prin semne verbale a conceptelor generate de rațiunea umană și au împărțit cuvintele în două mari clase: 1) Cuvinte care desemnează obiecte ale gândirii (nume, articol, pronume, participiu, prepoziție, adverb) și 2) Cuvinte care desemnează moduri de a gândi (verb, conjuncție, interjecție). Ideile din această gramatică și, în general, din gramaticile raționaliste, au fost preluate de gramaticile gemerativ-transformaționale, Noam Chomsky intitulându-și una din cărțile sale fundamentale Cartesian Linguistics (New York, 1966).

John Locke (1632–1704), în lucrarea sa An Essay Concerning Human Understanding (1690), adoptă o poziție contrară teoriei existenței universalilor lingvistici, subliniind diversitatea limbilor. El consideră că cuvintele sunt doar semne sensibile ale ideilor, integrând semnele verbale într-un cadru mai larg al semioticii generale, termen pe care el însuși l-a introdus. Ideile lui Locke au influențat dezvoltarea teoriilor moderne americane despre semiotică, precum cele ale lui Charles S. Peirce și Charles W. Morris.

Wilhelm Leibniz (1646–1716) marchează încheierea reflecțiilor „pre-științifice" asupra limbajului omenesc. Principala sa contribuție constă în recunoașterea înrudirilor genealogice dintre limbi și evidențierea caracterului lor istoric. Leibniz a abordat și conceptul de lingua franca, văzută ca un posibil idiom universal. El a fost profund preocupat de crearea unei limbi universale ideale, care să permită o comunicare clară și neechivocă între oameni, bazată pe un model logico-matematic riguros, spre deosebire de limbile naturale, considerate imperfecte în acest sens.

Un moment crucial în istoria lingvisticii îl reprezintă opera lui Wilhelm von Humboldt (1767–1853), care a revoluționat înțelegerea limbii prin concepția sa că limba este o activitate dinamică, nu un act static. Această idee a schimbat modul clasic de a vedea limba, arătând că nu este un sistem fix cu reguli stricte, ci ceva mai flexibil și dinamic. În acest sens, Humboldt a introdus conceptul de „formă internă a limbii" (innere Sprachform), pe care Eugeniu Coșeriu l-a interpretat ca un principiu ordonator intern, responsabil pentru specificitatea fiecărei limbi naturale. Această concepție a fost esențială pentru respingerea ideii de limbă universală și pentru recunoașterea diversității și originalității limbilor ca expresii ale unor structuri interne distincte.

Un moment esențial în constituirea lingvisticii ca știință distinctă a fost începutul secolului al XIX-lea, când aceasta s-a desprins de filologie și filosofie, odată cu apariția metodei comparativ-istorice. Această metodă, aplicativă, se baza pe principiul că orice generalizare trebuie susținută de un corpus extins de date, nu de exemple izolate. Inspirată de ideologia romantică, care valoriza spațiile exotice și perioadele revoluționare ale istoriei, cercetarea lingvistică s-a orientat spre descrierea și compararea limbilor. În acest context, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, au apărut dicționare și studii care au evidențiat necesitatea stabilirii înrudirilor și diferențelor dintre limbi. Franz Bopp (1791–1867) și Rasmus Kristian Rask (1787–1832) sunt considerați fondatorii metodei comparativ-istorice. Bopp a subliniat corespondența dintre gândire și limbaj în stadiile timpurii ale istoriei umanității și a dezvoltat teoria aglutinării, arătând cum unele cuvinte și-au pierdut autonomia devenind terminații aglutinative. El a propus o clasificare morfologică a limbilor, evidențiind grupul limbilor indo-europene, caracterizate prin rădăcini monosilabice, capacitate de compunere și flexiune externă.

BIBLIOGRAPHY:

1. Coșeriu, Eugeniu, Lingvistica integrală; Interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de N. Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
2. Coșeriu, Eugeniu, Sincronie, diacronie și istorie, versiune în limba română de N. Saramandu, Editura Enciclopedică, București, 1997.
3. Coșeriu, Eugeniu, Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii, ediție în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, București, 2004.
4. Graur, A., Lucia Wald, Scurtă istorie a lingvisticii, Ediția a III-a, București, 1977.
5. Lyons, John, Introducere în lingvistica teoretică, Editura Științifică, București, 1995.
6. Martinet, Andre, Elemente de lingvistică generală, traducere și adaptare în limba română de Paul Miclău, Editura Științifică, București, 1970.
7. Saussure, Ferdinand, Curs de lingvistică generală, publicat de Charles Bally și Albert Sechehaye, în colaborare cu Albert Riedlinger. Ediție critică de Tullio de Mauro, traducere și cuvânt înainte de Izverna Tarabac, Editura Polirom, Iași, 1998.

A LEGAL ANALYSIS OF MEDIATION IN PROPERTY DISPUTES

Roxana Topor
Lecturer, PhD, Spiru Haret University Constanța

Abstract: *Medierea în litigiile cu caracter patrimonial constituie o alternativă eficientă la soluționarea judiciară, bazată pe negocierea directă dintre părți și intervenția unui mediator neutru.*

Această procedură permite rezolvarea conflictelor privind drepturi evaluabile în bani, într-un cadru confidențial și flexibil.

Medierea are o importanță majoră în litigiile patrimoniale, cu respectarea limitelor impuse de normele imperative și de ordinea publică.

Keywords: *mediere; litigii patrimoniale; acord de mediere; procedură civilă; ADR; titlu executoriu.*

1. Introducere

Evoluția societății contemporane a determinat o creștere semnificativă a conflictelor juridice cu impact economic, în special în raporturile contractuale, comerciale și civile. Litigiile patrimoniale (având ca obiect sume de bani, drepturi reale, obligații contractuale ori daune-interese) ocupă un loc important în practica instanțelor și presupun, adesea, durate îndelungate de soluționare, costuri ridicate și un grad sporit de tensiune între părți.[1]

În acest context, procedurile alternative de soluționare a disputelor au căpătat o relevanță sporită, medierea fiind una dintre cele mai utilizate, datorită flexibilității și eficienței sale. Conceptul de mediere este legat de ideea că soluția unui conflict nu trebuie să fie exclusiv rezultatul autorității coercitive a instanței, ci poate fi produsul unei înțelegeri negociate, în care părțile își gestionează în mod autonom propriile interese.[2]

Prin urmare, medierea își găsește justificarea în principiul libertății contractuale și în autonomia de voință, instituții centrale ale dreptului privat. În litigiile patrimoniale, aceste principii sunt cu atât mai importante, întrucât părțile sunt, de regulă, libere să dispună de drepturile lor, să facă concesii reciproce și să stingă conflictul printr-un acord cu efecte juridice recunoscute de lege.[3]

Analiza normativă a medierii în litigiile cu caracter patrimonial este necesară deoarece, deși medierea este promovată ca un instrument rapid și modern, aplicarea sa ridică probleme practice: delimitarea între drepturile disponibile și indisponibile, controlul legalității acordului de mediere, compatibilitatea cu regulile procedurii civile și efectele executoriale ale acordului. Aceste aspecte sunt decisive pentru stabilirea rolului real al medierii în arhitectura sistemului juridic.[4]

2. Conceptul de mediere și cadrul normativ aplicabil

Medierea este definită ca o procedură voluntară, confidențială și amiabilă, realizată cu ajutorul unui mediator autorizat, prin care părțile urmăresc soluționarea conflictului pe baza negocierii și a concesiilor reciproce.[5]

---

[1] Viorel Mihai Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, 2018, Editura Național, București, p. 214
[2] Mirela Gorunescu, *Medierea în materie civilă și comercială*, 2018, Editura Universul Juridic, București, p. 55
[3] Răzvan Dincă, *Teoria generală a obligațiilor*, 2017, Editura Universul Juridic, București, p. 312
[4] Gabriel Boroi, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 2020, Editura Hamangiu, București, p. 430
[5] Cristian Jura, *Medierea. Teorie și practică*, 2019, Editura C.H. Beck, București, p. 166

Mediatorul nu impune o soluție, nu pronunță o hotărâre și nu substituie instanța de judecată, ci facilitează comunicarea dintre părți, astfel încât acestea să ajungă la o înțelegere care să corespundă intereselor lor reale.[6]

Cadrul normativ al medierii este alcătuit din reglementarea specială a procedurii, precum și din normele generale ale dreptului civil și ale dreptului procesual civil care influențează efectele juridice ale acordului rezultat. Medierea se poziționează astfel între dreptul substanțial și dreptul procedural, având o natură mixtă: pe de o parte, este un mecanism de negociere, pe de altă parte, produce consecințe juridice ce pot fi recunoscute și valorificate în cadrul unui proces civil sau al unei executări silite.[7]

În ceea ce privește litigiile patrimoniale, medierea este în mod natural favorizată de caracterul disponibil al drepturilor. Spre exemplu, într-un litigiu privind neexecutarea unei obligații contractuale, părțile pot conveni termene noi de plată, reducerea penalităților, modificarea prestațiilor sau chiar stingerea reciprocă a obligațiilor prin compensație. Astfel de soluții sunt expresia flexibilității medierii, care permite rezultate ce depășesc adesea limitele unei hotărâri judecătorești clasice.[8]

3. Litigiile patrimoniale: delimitare și compatibilitatea cu medierea

Litigiile patrimoniale au ca obiect un drept evaluabil în bani, fie că este vorba despre drepturi reale (proprietate, uzufruct), drepturi de creanță (obligații contractuale, răspundere civilă) ori alte raporturi cu valoare economică. Caracterul patrimonial al litigiului presupune, de regulă, existența unui interes material direct, ceea ce face ca timpul și costurile să fie elemente decisive pentru părți.[9]

Compatibilitatea medierii cu litigiile patrimoniale derivă din faptul că aceste drepturi sunt, în majoritatea cazurilor, disponibile. Disponibilitatea înseamnă că titularul dreptului poate renunța, poate tranzacționa sau poate modifica exercitarea dreptului prin acte juridice. În consecință, medierea este aplicabilă cu precădere în:

- litigii contractuale (vânzare, locațiune, antrepriză, prestări servicii);
- recuperări de creanțe;
- partaje și litigii între coproprietari;
- litigii comerciale;
- despăgubiri civile (daune materiale).[10]

Totuși, trebuie menționat că nu orice conflict având o componentă financiară este automat mediabil. Există situații în care dreptul patrimonial este afectat de norme imperative sau de interese publice. De exemplu, anumite aspecte din raporturile cu consumatorii pot fi supuse unui control strict de legalitate, iar unele clauze contractuale pot fi considerate abuzive, ceea ce limitează posibilitatea de a stabili prin mediere o soluție contrară protecției conferite de lege.[11]

În plus, chiar dacă dreptul este disponibil, acordul de mediere trebuie să respecte cerințele de validitate ale actului juridic civil. Obiectul trebuie să fie determinat și licit, cauza trebuie să fie legală, iar consimțământul trebuie să fie neviciat. Aceste condiții sunt esențiale întrucât, în absența lor, acordul nu poate produce efecte juridice valide.[12]

---

[6] Andrei Săvescu, *Alternative Dispute Resolution. Medierea în practica juridică*, 2021, Editura Universul Juridic, București, p. 77
[7] Laura Stănciulescu, *Drept civil. Partea generală*, 2020, Editura Hamangiu, București, p. 143
[8] Gheorghe Piperea, *Drept civil. Obligațiile*, 2019, Editura C.H. Beck, București, p. 58
[9] Ovidiu Podaru, *Contracte civile. Încheiere, interpretare, efecte*, 2020, Editura Universul Juridic, București, p. 89
[10] Flavius-Antoniu Baias, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, 2021, Editura C.H. Beck, București, p. 72
[11] Valentin Ciucă, *Etică și responsabilitate în profesiile juridice*, 2018, Editura Hamangiu, București, p. 132
[12] Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelian Ioan Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, 2018, Editura Universul Juridic, București, p. 201

4. Medierea și raportul său cu procesul civil

Una dintre cele mai importante chestiuni în analiza normativă a medierii este relația acesteia cu procesul civil. Într-o logică tradițională, conflictul juridic este soluționat printr-o procedură contencioasă, în care instanța stabilește drepturile și obligațiile părților. Medierea, dimpotrivă, pune accent pe soluția negociată, fără caracter adversarial.[13]

Medierea poate interveni:

a. **înaintea procesului**, ca alternativă la acțiunea în instanță;
b. **în timpul procesului**, fie la recomandarea instanței, fie la inițiativa părților;
c. **în faza executării silite**, în anumite cazuri, pentru a stabili modalități de plată sau stingere a obligațiilor.[14]

În plan practic, medierea desfășurată în cursul procesului civil poate contribui la reducerea duratei acestuia și la degrevarea instanțelor. În plus, soluția negociată poate fi mai stabilă decât una impusă, deoarece reduce șansele unui conflict viitor. Părțile au un grad sporit de satisfacție, întrucât acceptă de bunăvoie soluția convenită.[15]

De asemenea, medierea permite părților să păstreze relații comerciale sau personale, ceea ce reprezintă un avantaj major în litigiile patrimoniale între parteneri contractuali sau între rude, unde continuarea raporturilor poate avea importanță economică sau socială.[16]

5. Acordul de mediere: natură juridică și efecte

Rezultatul medierii este **acordul de mediere**, care reprezintă actul juridic prin care părțile consfințesc soluția negociată. Din punct de vedere civil, acordul de mediere are valențele unei tranzacții, întrucât implică concesii reciproce și scopul de a stinge un litigiu existent sau de a preveni unul viitor.[17]

Efectele acordului de mediere sunt deosebit de importante în litigiile patrimoniale, deoarece acesta poate produce:

- stingerea obligațiilor litigioase;
- stabilirea unor noi termene sau modalități de executare;
- recunoașterea unei creanțe și asumarea plății;
- închiderea unui proces judiciar aflat pe rol. [18]

Cu toate acestea, pentru a putea fi pus în executare silită, acordul de mediere trebuie să dobândească forță executorie. În practică, aceasta se realizează fie prin autentificarea lui, fie prin încuviințarea de către instanță, în condițiile prevăzute de lege. Astfel, acordul de mediere poate deveni titlu executoriu și poate constitui baza executării silite, la fel ca o hotărâre judecătorească.[19]

6. Avantajele medierii în litigiile patrimoniale

Medierea se remarcă printr-o serie de avantaje evidente. Primul dintre acestea este **rapiditatea**: un litigiu patrimonial poate dura luni sau ani în instanță, în timp ce medierea poate conduce la soluționare în câteva zile sau săptămâni.[20]

---

[13] Gabriel Boroi, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 2020, Editura Hamangiu, București, p. 451
[14] Mirela Gorunescu, *Medierea în materie civilă și comercială*, 2018, Editura Universul Juridic, București, p. 81
[15] Cristian Jura, *Medierea. Teorie și practică*, 2019, Editura C.H. Beck, București, p. 174
[16] Andrei Săvescu, *Alternative Dispute Resolution. Medierea în practica juridică*, 2021, Editura Universul Juridic, București, p. 93
[17] Răzvan Dincă, *Teoria generală a obligațiilor*, 2017, Editura Universul Juridic, București, p. 341
[18] Laura Stănciulescu, *Drept civil. Partea generală*, 2020, Editura Hamangiu, București, p. 201
[19] George-Liviu Zidaru, *Executarea silită în Noul Cod de procedură civilă*, 2017, Editura Hamangiu, București, p. 119
[20] Ovidiu Podaru, *Contracte civile. Încheiere, interpretare, efecte*, 2020, Editura Universul Juridic, București, p. 122

Un al doilea avantaj este **costul redus**, deoarece taxele judiciare de timbru, onorariile experților și cheltuielile de judecată pot fi evitate sau diminuate.

În plus, într-un litigiu patrimonial complex, costurile indirecte (timp, deplasări, blocarea activității comerciale) pot fi mai mari decât suma disputată, iar medierea poate preveni aceste pierderi.[21]

Un al treilea avantaj fundamental îl constituie **confidențialitatea**, aspect crucial în litigiile comerciale, unde divulgarea unor informații despre contracte, prețuri, datorii sau dispute poate afecta reputația ori competitivitatea unei companii.[22]

Nu în ultimul rând, medierea permite părților să ajungă la o soluție personalizată, care răspunde intereselor lor reale, nu doar pozițiilor juridice formale. De exemplu, într-un litigiu de recuperare de creanțe, creditorul poate accepta o eșalonare avantajoasă, iar debitorul poate evita executarea silită și costurile suplimentare.[23]

7. Limite normative și riscuri în aplicarea medierii patrimoniale

În ciuda avantajelor, medierea nu este lipsită de limite. O primă limită rezultă din dezechilibrul de putere dintre părți, mai ales atunci când una are resurse financiare și juridice superioare. În astfel de cazuri, există riscul ca acordul să fie formal voluntar, dar substanțial influențat de presiuni indirecte.[24]

O a doua limită privește faptul că mediatorul nu are competența de a impune respectarea dreptului sau de a sancționa clauze neloiale. De aceea, atunci când conflictul implică norme imperative sau protecția unei părți vulnerabile, medierea trebuie utilizată cu prudență, iar acordul trebuie verificat atent sub aspectul legalității.[25]

O a treia limită este posibilitatea folosirii medierii ca instrument de tergiversare, când una dintre părți inițiază procedura doar pentru a câștiga timp, fără intenția reală de a ajunge la o soluție. În litigiile patrimoniale, unde prescripția, dobânzile sau executarea silită pot produce efecte importante, o astfel de tergiversare poate prejudicia serios partea adversă.[26]

8. Direcții de optimizare și propuneri

Pentru a crește eficiența medierii în litigiile patrimoniale, pot fi avute în vedere câteva direcții:

1. **consolidarea informării părților**, mai ales în etapa prealabilă procesului;
2. **standardizarea unor practici de redactare a acordului de mediere**, pentru reducerea riscului de nulitate;
3. **încurajarea medierii în litigiile comerciale**, prin stimulente procedurale și reducerea costurilor judiciare în caz de tranzacționare;
4. **dezvoltarea culturii juridice a dialogului**, inclusiv prin rolul activ al avocatului în procedura medierii.[27]

Aceste măsuri nu ar transforma medierea într-o obligație, dar ar spori atractivitatea ei, menținând caracterul voluntar. În practică, medierea nu trebuie să înlocuiască instanța, ci să funcționeze ca o opțiune eficientă în litigiile patrimoniale cu un grad rezonabil de negociabilitate.[28]

---

[21] Flavius-Antoniu Baias, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, 2021, Editura C.H. Beck, București, p. 105
[22] Cristian Jura, *Medierea. Teorie și practică*, 2019, Editura C.H. Beck, București, p. 182
[23] Andrei Săvescu, *Alternative Dispute Resolution. Medierea în practica juridică*, 2021, Editura Universul Juridic, București, p. 101
[24] Valentin Ciucă, *Etică și responsabilitate în profesiile juridice*, 2018, Editura Hamangiu, București, p. 141
[25] Gabriel Boroi, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 2020, Editura Hamangiu, București, p. 478
[26] George-Liviu Zidaru, *Executarea silită în Noul Cod de procedură civilă*, 2017, Editura Hamangiu, București, p. 144
[27] Mirela Gorunescu, *Medierea în materie civilă și comercială*, 2018, Editura Universul Juridic, București, p. 143
[28] Cristian Jura, *Medierea. Teorie și practică*, 2019, Editura C.H. Beck, București, p. 190

9. Concluzii

Medierea reprezintă un instrument juridic modern, cu aplicabilitate reală în litigiile patrimoniale, datorită caracterului disponibil al drepturilor economice și a interesului părților pentru soluții rapide și eficiente. Din perspectiva normativă, medierea este integrată într-un sistem juridic în care autonomia de voință și libertatea contractuală ocupă un rol central.[29]

Totuși, eficiența medierii depinde de garantarea echilibrului între părți, de respectarea condițiilor de validitate ale acordului și de asigurarea controlului legalității în situațiile sensibile. Într-o economie dinamică și într-un sistem judiciar suprasolicitat, medierea în litigiile patrimoniale trebuie privită ca un mecanism complementar justiției, orientat spre soluții consensuale și durabile.[30]

BIBLIOGRAPHY:

1. Baias, Flavius-Antoniu, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, 2021, Editura C.H. Beck, București.
2. Boroi, Gabriel, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 2020, Editura Hamangiu, București.
3. Ciobanu, Viorel Mihai, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, 2018, Editura Național, București.
4. Ciucă, Valentin, *Etică și responsabilitate în profesiile juridice*, 2018, Editura Hamangiu, București.
5. Dincă, Răzvan, *Teoria generală a obligațiilor*, 2017, Editura Universul Juridic, București.
6. Gorunescu, Mirela, *Medierea în materie civilă și comercială*, 2018, Editura Universul Juridic, București.
7. Jura, Cristian, *Medierea. Teorie și practică*, 2019, Editura C.H. Beck, București.
8. Piperea, Gheorghe, *Drept civil. Obligațiile*, 2019, Editura C.H. Beck, București.
9. Podaru, Ovidiu, *Contracte civile. Încheiere, interpretare, efecte*, 2020, Editura Universul Juridic, București.
10. Pop, Liviu; Popa, Ionuț-Florin; Vidu, Stelian Ioan, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, 2018, Editura Universul Juridic, București.
11. Săvescu, Andrei, *Alternative Dispute Resolution. Medierea în practica juridică*, 2021, Editura Universul Juridic, București.
12. Zidaru, George-Liviu, *Executarea silită în Noul Cod de procedură civilă*, 2017, Editura Hamangiu, București.

[29] Gheorghe Piperea, *Drept civil. Obligațiile*, 2019, Editura C.H. Beck, București, p. 84

[30] Ovidiu Podaru, *Contracte civile. Încheiere, interpretare, efecte*, 2020, Editura Universul Juridic, București, p. 141

THE IMPACT OF WAITING TIME ON THE RELATIONSHIP BETWEEN A DOCTOR AND HIS PATIENT

Maria-Dorina Paşca
Lecturer, PhD, UMFST „G.E. Palade" of Târgu Mureş

Abstract: *Time, the fourth dimension in our familiar universe, is a category so ordinary, so common, that we are not aware of the fact that our current science can hardly understand it. Time is the sense of the increase in entropy of our universe, irreversible and local. It is an element associated with space or with the condensed mass of bodies. Time is an essential parameter in our daily existence, it structures activities and provides a fundamental, we can say crucial, reference in our known environment. When a planned activity, such as a meeting, is delayed, the balance is disturbed, provoking a series of emotions and reactions. Failure to comply with an agreement can sometimes have significant consequences. Being late means that the event or action takes place after the anticipated or previously scheduled time. Being late for a meeting or event conveys to others a lack of respect for the importance of the event or for the value of others' time. On the other hand, showing up early for an event can convey either respect, impatience, or urgency.*

Keywords: *Time; waiting room; patient; doctor; patience*

Timpul, a patra dimensiune din universul nostru familiar, este o categorie atât de obișnuită, atât de comună, încât nu suntem conștienți de faptul că știința noastră actuală cu greu îl poate înțelege. Timpul este sensul creșterii entropiei universului nostru, nereversibil si local Rovelly. C. (2019)]. Este un element asociat cu spațiul sau cu masa condensată a corpurilor. Timpul este un parametru esențial în existența noastră de zi cu zi, el structurează activitățile și oferă o referință fundamentală, putem spune crucială, în mediul nostru cunoscut.

Când o activitate planificată, cum ar fi o întâlnire, este întârziată, echilibrul este perturbat, provocând o serie de emoții și reacții. Nerespectarea unui acord convenit poate avea uneori consecințe semnificative.

Întârzierea înseamnă că evenimentul sau acțiunea are loc după ora anticipată sau programată anterior. Întârzierea la o întâlnire sau un eveniment transmite celorlalți o lipsă de respect pentru importanța evenimentului sau pentru valoarea timpului altora. Pe de altă parte, apariția devreme la un eveniment poate transmite fie respect, fie nerăbdare, fie urgență.

Întârzierea este și ea percepută diferit în funcție de zona geografică sau de cultura locului. În unele traditii, a fi punctual este o chestiune de mare importanță, în timp ce în altele, punctualitatea este mult mai fluidă sau nu este așteptată. De exemplu, în America Latină sau Orientul Mijlociu și zona mediteraneană, atitudinea față de punctualitate este foarte relaxată, în timp ce în lumea occidentală sau în Europa de Nord, a fi punctual are o importanță consistentă.

În cele de față studiul abordează întârzierea consultației medicale față de timpul pentru care a fost programată în ambulatoriul de specialitate.

Din realitatea de zi cu zi, cunoaștem faptul că acest tip de întârziere este comună. Mai ales la prima consultație dar și în general, este greu de anticipat dacă asistența (consultația sau intervenția) oferită necesită un timp mai scurt sau uneori mai lung. În general, programările anticipând a priori timpi mai lungi reduc din start numărul de pacienți care primesc asistența așteptată și, de asemenea, eficiența unității medicale.

Rezervarea unui timp generos poate crește serios impactul pacienților care nu se prezintă (ne prezentari alias „no-shows”: „Neprezentarea pacientului perturbă sistemul de sănătate prin stimularea ineficienței și blocarea utilizării resurselor valoroase... Scurtarea timpului de așteptare între agrearea unei programari și momentul efectiv (programarea efectivă) poate fi o soluție esențială și orice interval mai lung de două săptămâni poate spori masiv probabilitatea ca pacientul să nu se prezinte” Marbouh, D. (2020).

Timpul de așteptare mai lung duce la o satisfacție mai scăzută a pacientului. Pacienții devin frustrați sau se simt neglijați atunci când trebuie să aștepte mult timp, ceea ce le poate diminua încrederea generală în furnizorul de asistență medicală. Corelația este negativă între timpii de așteptare și satisfacția pacientului Bomba, G (2021).

„Pentru pacienții cu timpi lungi de așteptare (mai mult de 15 minute în sala de așteptare sau mai mult de 10 minute în sala de examinare), nemulțumirea pacientului față de timpul de așteptare a fost asociată cu o vizită mai scurtă la medic (48% au fost nemulțumiți dacă medicul a petrecut mai puțin de 15 minute cu ei vs. 18% dacă medicul a petrecut cu ei mai mult de 15 minute, $p = .03$).

Aceste date sugerează că medicii pot atenua efectele negative ale timpilor lungi de așteptare petrecând mai mult timp cu pacienții lor Feddock, Ch. A (2005).

„Reducerea timpilor de așteptare poate duce la creșterea satisfacției pacienților și la o mai mare dorință de a reveni la asistența primară și la ambulatoriul de specialitate. Mai mult, timpii de așteptare crescuți, combinați cu timpul redus petrecut cu medicul, coincid cu scăderi remarcabile ale satisfacției pacientului Falah, K (2019).

Când timpul petrecut cu medicul a fost de cinci minute sau mai puțin, evaluările referitoare la furnizorul de asistență medicală au scăzut cu 0,3 puncte de evaluare pentru fiecare creștere de 10 minute a timpului de așteptare. Când timpul petrecut cu medicul a fost mai mare de cinci minute, evaluările furnizorului au scăzut cu 0,1 puncte de evaluare pentru fiecare creștere de 10 minute a timpului de așteptare – de trei ori mai încet. Investigarea corelatiei dintre timpul de așteptare și satisfacție arată un model similar. Creșterea timpului de așteptare a scăzut, de asemenea, dorința de a reveni (șansele au scăzut cu 2% pe minut)” Camacho, F. (2006).

Timpul petrecut cu medicul este cel mai puternic predictor al satisfacției pacientului și poate echilibra frustrarea dezvoltată prin așteptarea unei consultații: „Timpul petrecut cu medicul este un predictor mai puternic al satisfacției pacientului decât timpul petrecut în sala de așteptare. … reducerea timpilor de așteptare a pacientului în detrimentul timpului petrecut cu pacientul pentru a îmbunătăți satisfacția pacientului este contraproductivă.” Anderson, R.T (2007).

Percepția asupra îngrijirii: Timpul lung de așteptare poate determina pacienții să perceapă calitatea îngrijirii ca fiind scăzută. Impresia că medicul este grăbit sau nu este pe deplin atent din cauza unui program încărcat poate submina relația.

Nimănui nu-i place o așteptare lungă, așa că satisfacția pacientului scade dacă percepția este că așteaptă prea mult. În plus, „fiecare aspect al experienței pacientului, în special încrederea în furnizorul de îngrijire și calitatea percepută a îngrijirii, a fost corelat negativ cu timpii de așteptare mai mari” Bleustein, C. (2014).

Întârzierea activității programate induce percepții de neglijență și pune sub semnul întrebării seriozitatea organizației și a personalului. Percepția de seriozitate scăzută se extinde în timp ce persoana așteaptă și generează întrebări despre buna organizare (sau nu) și alte întrebări despre calitatea îngrijirii la care este așteptată. În situația particulară a așteptării la cabinetul medicului, încrederea în serviciul de îngrijire așteptat atenueaza disconfortul așteptării. Cea mai

mare prioritate se acordă calității și mai puțin punctualității serviciului oferit (douăzeci de minute este un timp de întârziere acceptat cu seninătate indiferent de grupa de vârstă - Pockros, B. (2021). Impactul percepției negative și al evaluărilor negative sau profund negative asupra timpilor de așteptare apare la 7 până la 17% dintre pacienți Anderson, R.T. (2007), Falah, K (2019).

Întârzierile pot afecta calitatea comunicării dintre pacienți și furnizori. Dacă pacienții se simt grăbiți de timp din cauza unei întârzieri, este posibil să nu se exprime complet sau adecvat, ceea ce poate duce la îngrijiri incomplete sau ineficiente. Comunicarea inseamnă de asemenea și actualizarea pacienților in așteptare privind motivele intarzierii și estimarea noului timp de așteptare.

Comunicarea eficientă este esențială pentru a atenua aceste probleme. Pacienții care sunt informați despre întârzieri și sunt asigurați că li se va acorda un timp adecvat cu furnizorul lor de asistență medicală tind să-și reducă frustrarea și au mai multe șanse să discute deschis în timpul consultațiilor. Comunicarea transparentă, împreună cu eforturile de a crea un mediu de așteptare liniștitor și de susținere, poate ajuta la menținerea încrederii și poate asigura că pacienții se simt apreciați, chiar dacă sunt întârziați Howick, J (2024).

Graba și/sau superficialitatea în anamneză și examinare în general, comunicarea deficitară cu pacientul sau între furnizori pot avea consecințe uneori grave sau chiar să pună viața în pericol Presser, L. (2024) : „Unii au spus că la prima cameră de urgență nu au evaluat semnele de infecție. Toți au spus că medicul de la al doilea spital nu ar fi trebuit să o trimită pe Crain acasă când starea ei nu s-a îmbunătățit. Când s-a întors pentru a treia oară, toți au spus că nu există niciun motiv medical să aștepte două ecografii înainte de a lua măsuri agresive pentru a-i salva viața."

Efectele comunicării slabe sau defectuoase în asistența medicală sunt o scădere a calității îngrijirii cu rezultate slabe și resurse irosite. „Eșecurile de comunicare au adesea un efect negativ asupra satisfacției pacienților și a personalului." Alder, S. (2025). În „Impactul comunicării în asistența medicală", IHC notează un studiu de 10 ani care a estimat că două treimi din erorile medicale făcute în acea perioadă s-au datorat comunicării greșite. De asemenea, observă modul în care erorile de comunicare și întreruperile în timpul petrecut în istoricul pacienților pot duce la erori de diagnostic. Graham, G.R (2021).

Pentru mulți pacienți, întâlnirile medicale pot fi o sursă de anxietate în sine. Programările medicale întârziate pot exacerba în mod semnificativ frica și stresul pacienților, în special în sălile de așteptare, impactând atât experiența pacientului, cât și relația medic-pacient. Mai mulți factori cheie contribuie la această anxietate sporită, inclusiv incertitudinea cu privire la motivul întârzierii și rezultatele necunoscute ale vizitei. Acest stres poate duce la răspunsuri fiziologice sporite, cum ar fi creșterea frecvenței cardiace și sentimente crescute de vulnerabilitate, care pot afecta capacitatea pacienților de a comunica eficient în timpul programărilor medicale.

Atunci când pacienții percep timpii de așteptare ca fiind lungi și fără explicații sau actualizări, anxietatea lor poate fi amplificată, influențând cât de bine interacționează cu furnizorul lor de îngrijire.

În aceste situații, pacienții pot evita să pună întrebări sau să împărtășească informații esențiale de sănătate, ceea ce poate duce la rezultate suboptime ale îngrijirii.

Strategiile de comunicare eficiente, cum ar fi furnizarea de actualizări regulate despre întârzieri și empatizarea cu preocupările pacienților, pot atenua aceste efecte. Oferirea de explicații clare într-un limbaj simplu și asigurarea faptului că pacienții se simt auziți sunt strategii cheie pentru a reduce stresul și pentru a construi încrederea, îmbunătățind astfel experiența generală de îngrijire (MedBridge) Climer, D. (2021).

Strategiile de comunicare centrate pe pacient pot ajuta la atenuarea fricii și la îmbunătățirea gradului de pregătire a pacienților de a colabora la îngrijire.

În general, gestionarea eficientă a întârzierilor necesită un amestec de empatie, comunicare clară și actualizări de informatii în timp util, care pot transforma o experiență potențial negativă într-una care este mai gestionabilă și mai liniştitoare pentru pacienți.

Întâlnirile medicale întârziate și timpii lungi de așteptare erodează încrederea și loialitatea pacientului, influențând direct atât calitatea îngrijirii, cât și satisfacția pacientului. Încrederea este un element fundamental al relației medic-pacient, influențând dorința pacientului de a accepta sfaturile medicale și de a reveni pentru îngrijiri viitoare. Când întâlnirile sunt întârziate, pacienții se pot simți subevaluați, alimentând percepția de servicii slabe, lipsă de respect sau lipsă de empatie. De-a lungul timpului, acest lucru erodează încrederea în furnizorii de asistență medicală și în sistem în ansamblu, ceea ce duce la dezangajare sau la căutarea unor furnizori alternativi de îngrijire.

Un studiu evidențiat de BMJ subliniază modul în care incidentele critice, cum ar fi întârzierile, pot submina încrederea, mai ales atunci când sunt combinate cu ineficiențe percepute sau comunicare slabă. Aceste întârzieri exacerba anxietățile existente și pot eroda încrederea interpersonală esențială dintre pacienți și furnizorii de servicii medicale. În plus, comunicarea slabă în astfel de momente – cum ar fi eșecul de a explica întârzierile sau de a oferi asigurări – agravează problema făcându-i pe pacienți să se simtă neauziți sau neimportanti, ceea ce le diminuează și mai mult încrederea în îngrijirea pe care o primesc Rasiah, S. (2020).

În plus, cercetările din “American Journal of Managed Care” sugerează că lipsa de încredere poate avea un impact negativ asupra rezultatelor ingrijirii sănătății, inclusiv aderarea la tratamente și accepptarea vaccinurilor. Acest lucru evidențiază implicațiile largi ale erodării încrederii, în special în perioadele de nevoie crescută de asistență medicală, cum ar fi în timpul pandemiilor Shaw, M.L (2024).

Răspunsurile emoționale la întârzieri, inclusiv sentimentele de neglijare sau frustrare, pot influența decizia pacienților de a rămâne sau de a abandona furnizorul de asistență medicală. Aceste perspective evidențiază importanța comunicării transparente și a strategiilor de implicare a pacientului pentru a atenua efectele adverse ale întârzierilor, asigurându-se că pacienții se simt respectați și prioritizați chiar și atunci când apar perturbări inevitabile.

Întârzierile în programarile medicale influenteaza semnificativ adeziunea pacientului la planurile de tratament deoarece increderea scade si stresul creste. Atunci când pacienții se confruntă cu timpi de așteptare prelungiți, încrederea în eficacitatea tratamentelor prescrise se reduce, ceea ce duce la rate mai scăzute de aderență (pacientii neglijeaza tratamentul prescris). Întârzierile pot perturba, de asemenea, continuitatea îngrijirii și pot exacerba severitatea stărilor de sănătate, deoarece intervențiile în timp util sunt esențiale pentru rezultate optime. Îmbunătățirea comunicării în timpul întârzierilor și asigurarea implicării pacienților sunt strategii cruciale pentru a atenua aceste efecte negative Reichert, A (2018).

Factori sistemici: este esențial să se ia în considerare faptul că timpii de așteptare reflectă uneori aspecte sistemice, cum ar fi personalul insuficient sau volumul mare de pacienți. Abordarea acestor cauze fundamentale poate îmbunătăți experiența pacientului și poate îmbunătăți relația medic-pacient.

Pentru a promova o relație pozitivă, furnizorii de asistență medicală se pot concentra pe îmbunătățirea eficienței programării, comunicând deschis despre timpii de așteptare și asigurându-se că fiecare pacient se simte auzit și apreciat în timpul programării.

Cercetările recente subliniază impactul semnificativ al timpilor de așteptare asupra satisfacției pacienților și a rezultatelor clinice în mediile medicale. Studiile evidențiază că pacienții se așteaptă, în general, la o oarecare intarziere, dar nemulțumirea crește brusc când se depășește 20 de minute. În timp ce mulți pacienți acordă prioritate îngrijirii de calitate față de punctualitate, așteptările prelungite pot reduce satisfacția, influențând negativ relația pacient-furnizor. Pockros, B. (2021).

Impactul timpului de așteptare din cauza întârzierii programărilor medicale este bine documentat în cercetarea în domeniul sănătății Wavetec, N (2023), Xie, Z. (2021). Așteptarea poate duce la creșterea anxietății, frustrarea și nemulțumirea pacientului, ceea ce poate diminua încrederea în furnizorul de asistență medicală și calitatea percepută a îngrijirii. Timpul prelungit de așteptare poate afecta negativ, de asemenea, aderarea pacientului la planurile de tratament, deoarece frustrarea poate reduce implicarea sau dorința de a urma sfatul medical.

Percepția așteptării influențează satisfacția mai mult decât durata reală a așteptării. Timpul neocupat pare mai lung, iar întârzierile inexplicabile sunt mai frustrante. Pe de alta parte, toleranta la asteptare sau intarzieri depinde de perceptia asupra calitatii la care persoana se asteapta. "În universități, există o veche regulă generală că, dacă profesorul întârzie, aștepți zece minute pentru un profesor asistent, cincisprezece minute pentru un profesor asociat și douăzeci de minute pentru un profesor titular" Maister, D (2005). În cazul serviciului medical valoarea așteptată este consistentă de unde o toleranță sporită pentru întârzieri. Reamintim de asemenea că cel mai puternic remediu pentru frustrarea pacientului în cazurile când a așteptat este atenția și timpul pe care medicul îl acordă. Întârzierile erodează încrederea și loialitatea dar o comunicare transparentă atenuează efectele negative Shaw, M.L. (2024).

Peste 70% dintre pacienții care vizitează medicii cu o evaluare Google de 4 stele sau mai mare au întâmpinat probleme de disponibilitate, în timp ce doar 28% dintre pacienții care vizitează medicii cu 3,9 stele sau mai puțin raportează probleme similare in timp ce 65% dintre practicienii din domeniul sănătății raportează că unitățile lor întâmpină întârzieri în a vedea pacienții Lee, J (2024).

Cresterea resurselor alocate pentru a reduce asteptarea si in consecinta nemultumirile legate de aceasta nu este o solutie fezabila decat intr-un numar mic de cazuri. Situatia poate insa fi mult mai buna sau acceptata ca rezonabila daca furnizam informații mai clare și mai transparente si menținem pacienții in cunostinta de cauza cu privire la serviciile de îngrijire a sănătății pe care le vor primi și la profesioniștii din domeniul sănătății care vor oferi aceste servicii. De asemenea, furnizorii de servicii de îngrijire trebuie să dea dovadă de empatie și respect față de pacienți, ca pacienților să li se pună la dispoziție spații private unde pot vorbi cu profesioniștii din domeniul sănătății și nimeni nu poate auzi și ca personalul să trateze membrii familiei sau prietenii care însoțesc pacienții într-un mod politicos şi prietenos Xie, Z (2021).

Tehnicile de adaptare a pacienților la timpii de așteptare în instituțiile de asistență medicală sunt esențiale pentru îmbunătățirea satisfacției pacienților și minimizarea frustrării. Iată câteva strategii eficiente Steele, E. (2024).

Furnizorii de asistență medicală pot îmbunătăți experiența pacientului comunicând timpii de așteptare estimați în timp real. Transparența reduce incertitudinea și permite pacienților să se simtă mai în control. Clinicile pot afișa, de asemenea, informații despre timpul de așteptare pe ecrane digitale sau prin aplicații mobile pentru a ține pacienții informați.

Oferirea de activități captivante, cum ar fi accesul la Wi-Fi, televizoarele sau materialele de lectură, ajută la distragerea atenției de la așteptare. Unele facilități oferă activități de wellness,

cum ar fi exerciții de mindfulness sau terapie prin muzică, care pot ajuta pacienții să gestioneze stresul în timpul așteptărilor prelungite.

Soluțiile digitale precum check-in-urile virtuale, serviciile de telesănătate și instrumentele de programare online reduc așteptarea fizică în clinici. Aceste servicii permit pacienților să sosească exact la timp pentru programare sau să își completeze părți ale vizitei de la distanță.

Încurajarea pacienților să practice mindfulness, respirație profundă sau să țină un jurnal despre simptomele lor în timpul așteptării poate reduce anxietatea. De asemenea, clinicile pot distribui materiale despre autoîngrijire sau pot oferi spații liniștite pentru relaxare.

Clinicile pot folosi tehnici suple de management pentru a eficientiza fluxul de pacienti. Aceasta include utilizarea asistenților medicali sau a asistentelor medicale pentru îngrijirea de rutină și ajustarea duratelor întâlnirilor în funcție de nevoile pacientului, pentru a evita blocajele.

O seama de aspecte și fenomene care nu fac obiectul discuției de aici (dar includ interactiunea cu pacientul) imping medicii sa paraseasca ambulatoriul de specialitate si sa aleaga spitalul Gandolf; S. (2022):

„Pentru a complica și mai mult lucrurile, deoarece consumatorii de asistență medicală continuă să acorde prioritate experienței pacientului, medicii părăsesc cabinetele private pentru spitale și grupuri medicale mai mari într-un ritm alarmant. Potrivit Avalere Health, aproape trei din patru medici lucrează astăzi pentru un spital, un sistem de sănătate sau o entitate corporativă. Cu alte cuvinte, doar 26,1% dintre medici rămân în practică privată, in ambulatoriul de specialitate sau medicina de familie.

În timp ce această schimbare oferă stabilitate pentru medici, îi lasă pe mulți pacienți să își petreacă timpul în sisteme cu zone de recepție mai mari și mai aglomerate sau în căutarea alternative

Impactul psihologic al timpilor de așteptare în mediile medicale se reflectă semnificativ asupra relației medic-pacient. Cercetările arată că timpii lungi de așteptare pot crește anxietatea pacientului, pot scădea satisfacția și pot submina încrederea în profesioniștii din domeniul sănătății. Acest lucru poate determina pacienții să se simtă neglijați sau subevaluați, impactând potențial percepția lor asupra calității îngrijirii pe care o primesc.

O constatare cheie este că, în timp ce pacienții pot tolera timpi moderati de așteptare dacă percep îngrijirea oferită ca fiind minuțioasă și empatică, întârzierile prelungite fără o comunicare clară pot deteriora relația. Într-un studiu, pacienții au acceptat în general timpi de așteptare de 20 de minute înainte ca satisfacția lor să înceapă să scadă, subliniind importanța gestionării așteptărilor și a furnizării de actualizări în timp util în timpul așteptării (de exemplu, prin afișaje digitale sau notificări verbale) pentru a menține încrederea și interacțiunile pozitive Pockros , B. (2021).

Un alt factor este modul în care experiența de așteptare influențează emoțiile. Medicii se confruntă adesea cu pacienți care își exprimă frustrarea față de întârzieri, ceea ce poate afecta calitatea interacțiunilor ulterioare. Ea subliniază necesitatea ca sistemele de asistență medicală să ofere un sprijin mai bun medicilor și să implementeze strategii, cum ar fi antrenamentul de mindfulness, pentru a ajuta atât pacienții, cât și furnizorii să facă față stresului timpilor de așteptare și presiunilor volumului de muncă. Mindfulness înseamnă liniștirea minții, aducerea ei în prezent și eliminarea gândurilor „parazite”, concentrarea doar pe ceva anume și mai ales eliminarea judecății. În general, reducerea timpilor de așteptare, îmbunătățirea transparenței cu privire la întârzieri și îmbunătățirea abilităților de comunicare sunt esențiale pentru menținerea unei relații puternice și pozitive medic-pacient Zakare, R.T. (2020).

Psihologia sălii de așteptare joacă un rol semnificativ în modelarea relației medic-pacient și a experienței generale a pacientului. Cercetările indică faptul că timpii de așteptare afectează în mod direct satisfacția pacientului, așteptările mai lungi conducând la scăderea încrederii și la percepții mai scăzute asupra calității îngrijirii. De exemplu, un studiu într-o practică aglomerată de neurochirurgie a constatat că fiecare creștere de 10 minute a timpului sălii de așteptare se corelează cu o scădere de aproape 8% a scorurilor de satisfacție a pacientului, evidențiind modul în care întârzierile pot submina dinamica pacient-furnizor. Dincolo de durata așteptării, mediul sălii de așteptare în sine influențează și percepțiile pacientului. Factori precum confortul scaunelor, distragerile disponibile (de exemplu, reviste, televizor, Wi-Fi) și comunicarea clară despre întârzieri pot ajuta la atenuarea sentimentelor negative asociate așteptării. Crearea unui mediu liniştitor sau furnizarea de actualizări cu privire la timpii de aşteptare poate atenua frustrarea şi anxietatea, favorizând o interacţiune mai pozitivă atunci când pacienţii îşi văd în sfârşit furnizorul de asistenţă medicală Pockros, B. (2021).

Interesant este faptul că pacienții prețuiesc calitatea mai degrabă decât punctualitatea, mulți fiind dispuși să aștepte mai mult dacă cred că vor primi îngrijire atentă și minuțioasă. Cu toate acestea, comunicarea clară în timpul așteptării este critică, deoarece poate transforma o experiență potențial negativă într-una în care pacienții se simt respectați și informați Zakare, R.T. (2020).

În articolul său, „The Psychology of Waiting Lines", David Maister de la Harvard Business School, a prezentat o formulă simplă pentru a explica satisfacția influentata de așteptare: S=P–E (satisfacție = impresie/percepție – nivelul așteptărilor) și a propus un model pentru psihologie a așteptării care va fi ulterior validată de cercetările altora. În 2002, Daniel Kahnerman a fost distins cu Premiul Nobel pentru Economie pentru munca sa inovatoare „pentru că a integrat perspective din cercetarea psihologică în știința economică, în special în ceea ce privește judecata umană și luarea deciziilor în condiții de incertitudine". Kahnerman și Amos Tversky au descoperit părtiniri cognitive care explică multe despre percepțiile și comportamentul în situațiile de așteptare. În domeniul sănătății, cercetătorii au stabilit o legătură clară între timpii de așteptare percepuți, nivelurile de servicii și satisfacția pacientului. Această legătură modelează întreaga experiență a unui pacient intr-o unitate de servicii de sănătate. Acum știm mult mai multe despre ceea ce îi motivează pe oameni când vine vorba de așteptare și despre cum să transformăm experiența așteptării într-un avantaj competitiv. În primul rând, să ne uităm la câteva elemente din lucrarea lui David Maister (2005), („The Psychology of Waiting Lines") care ilustrează ceea ce pacienții detestă cu adevărat la așteptare:

Așteptarea de durată incertă: Costul de oportunitate perceput al așteptării declanșează aversiune la pierdere. Oamenii răspund de aproximativ multe ori mai puternic la posibilitatea de pierdere decât la posibilitatea de câștig. Prin urmare, o așteptare incertă crește artificial stresul așteptării mai mult decât ar trebui și mai mult decât ne-am aștepta altfel.

Așteptări nedrepte: Așteptarea fără o temporizare vizibilă, cum ar fi așteptarea unui tren de metrou, poate crea o anxietate extraordinară. Totuși, acest lucru nu este nimic în comparație cu reacția când există o ordine vizibilă, dar acea ordine pare să fi fost încălcată. Sa ne gândim la propria ta reacție atunci când cineva se strecoara peste coadă.

Așteptări inexplicabile: Dacă o urgență necesită reordonarea și amânarea pacienților, explicarea acestui lucru pacienților schimbă fundamental contextul situației. Când un pacient aude „urgență", contextul și așteptările lui se schimbă imediat – de obicei - într-o perspectivă mult mai tolerantă și înțelegătoare.

Timp neocupat: Exemplul clasic este aeroportul din Houston [Oliver Burkeman; How a longer walk to baggage reclaim cut complaints (2018)] care a primit reclamații cu privire la timpii

de așteptare la preluarea bagajelor. Aeroportul a adus îmbunătățiri timpilor de așteptare, dar plângerile au persistat. În cele din urmă, au decis să mărească distanța dintre sosiri și preluarea bagajelor. Când pasagerii au ajuns la preluarea bagajelor după o plimbare lungă, bagajele lor erau gata, iar plângerile au dispărut

BIBLIOGRAPHY:

1. Alder, S.; The The Health Insurance Portability and Accountability Act Journal (2025)
2. Anderson, R.T. ; Willing to wait? The influence of patient wait time on satisfaction with primary care (2007)
3. Bleustein, C.; Wait times, patient satisfaction scores, and the perception of care (2014)
4. Bomba, G.; Psychology Behind How Waiting Affects Patients (2021)
5. Burkeman, O.; How a longer walk to baggage reclaim cut complaints (2018)
6. Climer, D. ; Communicating with Fearful Patients: 6 Ways to Ease Patient Anxiety Through Thoughtful Interactions (2021)
7. Camacho, F. ; The relationship between patient's perceived waiting time and office-based practice satisfaction (2006)
8. Graham, G.R. ; How Miscommunication Can Lead to Serious Medical Errors (2021)
9. Falah, K. ; The Association Between Wait Times and Patient Satisfaction: Findings From Primary Health Centers in the Kingdom of Saudi Arabia (2019)
10. Feddock, C.A. ; Can physicians improve patient satisfaction with long waiting times? (2005)
11. Gandolf, S. ; 14 Ways to Reduce Long Patient Wait Times (2022)
12. Howick, J. ; How does communication affect patient safety? Protocol for a systematic review and logic model (2024)
13. Lee, J. ; Appointment delays and wait times: A patient and doctor report (2024)
14. David Maister; The Psychology of Waiting Lines (2005)
15. Marbouh, D. ; Evaluating the Impact of Patient No-Shows on Service Quality (2020)
16. Pockros, B. ; Is It Worth the Wait?; Patient Perceptions of Wait Time at a Primary Care Clinic (2021)
17. Presse, L. ; A Pregnant Teenager Died After Trying to Get Care in Three Visits to Texas Emergency Rooms (2024)
18. Rasiah, S. ; A study of the nature and level of trust between patients and healthcare providers, its dimensions and determinants: a scoping review protocol (2020)
19. Reichert, A.; Impact of Treatment Delay on Health Outcomes Psychology (2018)
20. Rovelly, C. ; The order of time (2019)
21. Shaw, M.L.; Erosion of Trust in Health Care: A Public Health Crisis (2024)
22. Steele, E.; Managing Wait Times in Healthcare. There are strategies for taking the frustration out of delays. (2024)
23. Wavetec, N. ; Delays in Care: Unraveling the Impact of Waiting in Healthcare (2023)
24. Rasiah, S. ; A study of the nature and level of trust between patients and healthcare providers, its dimensions and determinants: a scoping review protocol (2020)
25. Xie, Z.; Associations Between Waiting Times, Service Times, and Patient Satisfaction in an Endocrinology Outpatient Department: A Time Study and Questionnaire Survey (2021)
26. Zakare, R.T.; The true penalty of the waiting room: the role of wait time in patient satisfaction in a busy spine practice (2020)

INTRODUCTORY THEORETICAL ELEMENTS FROM THE FIELD OF SOCIOLOGY OF SOCIAL PROBLEMS

Dennis-Theodor Pârju[1]
Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *Încă de la început este necesar să precizăm faptul că prezentul studiu nu constituie o radiografie exhaustivă a sociologiei problemelor sociale, ci se dorește a fi mai cu seamă o analiză sociologică concentrată și introductivă a unui concept deosebit de relevant dezbătut și problematizat de-a lungul anilor în aria academică circumscrisă științei sociologice și nu numai. Așadar, utilizând o abordare de factură sociologică, pornind de la o serie de cadre conceptuale, teoretice și terminologice regăsite în cadrul literaturii de specialitate, în partea introductivă a studiului vom debuta cu prezentarea unor repere istorice cu privire la apariția și dezvoltarea în decursul timpului a unei ramuri fundamentale a sociologiei intitulată ,,sociologia problemelor sociale". Tot în partea introductivă, ne vom concentra atenția pe studierea asemănărilor și diferențelor teoretice și aplicative dintre sociologia problemelor sociale și o altă subramură sociologică fundamentală intitulată sociologia devianței. Mergând mai departe, vom proceda la definirea, clasificarea și tipologizarea problemelor sociale. Apropiindu-ne de finalul studiului ne vom focusa pe maniera în care sunt conștientizate și reprezentate problemele sociale la nivel social. Finalmente, în partea de concluzii, vom releva poziția crucială a sociologiei problemelor sociale atât în context academic, cât și în plan social.*

Keywords: *social problems; theoretical elements; sociology of social problems; social space; social representations;*

1. Introducere

Demarăm în prezentul studiu teoretic prin a specifica faptul că studierea și cercetarea problemelor sociale reprezintă una dintre temele și subiectele clasice predilecte din registrul tematic al științei sociologice. Consultând studiile și cercetările de profil identificate în literatura de specialitate ni se relevă ideea potrivit căreia punctul de plecare al multor lucrări și investigații sociologice reprezentantive circumscrise secolului al-XIX-lea a fost condiționat și impulsionat de o serie de probleme sociale caracteristice perioadei istorice respective, cum ar fi: fenomenul sărăciei, incidența criminalității/infracționalității, dinamica socio-demografică, revoltele apărute în rândul muncitorilor, creșterea morbidității infantile etc. (Teodorescu, 1998, p.446). Prin urmare, ubicuitarea, proliferarea și dinamica problemelor sociale circumscrise spațiului social modern a condus în secolul al XX-lea la edificarea eșafodajului unei noi ramuri aplicative a sociologiei. Această nouă ramură a științei sociologice a fost intitulată în spațiul academic sociologia problemelor sociale, fiind caracterizată în mediul științific ca o disciplină socială cu un spectru de studiu, analiză și cercetare destul de amplu (Runcan, 2023, p.19). Așadar, trecând peste scurta incursiune istorică referitoare la apariția și dezvoltarea domeniului sociologiei problemelor sociale, în rândurile următoare se cuvine să procedăm la furnizarea unei definiții a problemelor sociale: ,,problemele sociale sunt condiţii indezirabile şi dăunătoare pentru societate, afectând exigenţele ei de ordine, implicând schimbarea socială, având şi-un impact negativ asupra existenţei, securităţii

[1] Noțiunea sociologică de ,,devianță" și alte concepte auxiliare au mai fost dezvoltate anterior în lucrarea intitulată „*Forme actuale de manifestare a devianței școlare*", (teza de doctorat) apărută la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2023, precum și în alte studii publicate în perioada anilor precedenți. Unele dintre aceste texte științifice pot fi consultate digital prin accesarea următorului link: https://scholar.google.com/citations?user=k7oFnxoAAAAJ&hl=ro&oi=ao

şi bunăstării membrilor societăţii. De fapt, orice societate care s-a confruntat cu multiple probleme sociale, definite astfel, având în vedere şi pornind de la normele, valorile şi interesele diferitelor grupuri sociale" (Pașca & Iacob, 2021, pp.159-160).

O altă chestiune fundamentală care vizează domeniul sociologiei problemelor sociale, care este desigur imperativ necesară de a fi clarificată încă de la debutul prezentei investigații teoretice este constitituită de apropierea și asocierea teoretică/empirică dintre două ramuri fundamentale ale științei sociologice: sociologia problemelor sociale și sociologia devianței. Pentru a evidenția diferențele și asemănările dintre aceste două (sub)discipline academice vom face apel prin a dezvolta scrierile circumscrise literaturii de profil (Blendea[2], 2015) în care se consemnează faptul că atât „sociologia problemelor sociale" cât și „sociologia devianţei" reprezintă creații specifice spațiului social/academic american. În linii mari, de la început ni se sugerează raționamentul potrivit căruia scopul primordial al acestor două ramuri sociologice a fost să intervină cu răspunsuri verosimile cu caracter aplicativ necesităţilor și nevoilor ameliorării, limitării și chiar soluționării concrete a numeroaselor disfuncții/probleme sociale determinate de o serie de variabile socio-psihologice și culturale caracteristice modului de viață american, nuanțat de o rată ridicată a aspiraţiilor și frustrărilor în rândul populației, multiculturalism, amplificarea sincretismului cultural, propensiunea unor grupuri sociale spre adoptarea unor comportamente și atitudini catalogate ca fiind nonconformiste și, nu în ultimul rând, creșterea alarmantă a indicatorilor criminalității etc. De asemenea, realizând o scurtă analiză comparativă dintre sociologia de tip american și sociologia de tip european rezultă faptul că sociologia practicată de către sociologi pe continentul european a vizat în special investigarea și cercetarea unor problematici și disfuncții sociale utilizând o serie de abordări și metode științifice focusate preponderent în sfera teoretică. De cealaltă parte, sociologia practicată peste ocean a fost direcționată de către exponenții săi către o zonă de cercetare și intervenție socială nuanțată de pragmatism și utilitarism social. Acest mod distinct de „a face" sociologie specific spațiului academic american a fost determinat de stringenta necesitate de a identifica și furniza răspunsuri concrete practice pentru remedierea multiplelor probleme sociale existente la nivel social. Din acest punct de vedere se consideră util să evidențiem faptul că o parte din variabilele corelaționale/cauzale ale acestor probleme sociale au fost determinate de expansiunea unor procese sociale care se manifestau în spațiul social american, ca de exemplu: avansul modernizării, progresul industrializării și urbanizării societății americane și integrarea/asimilarea socio-culturală a populațiilor de emigranţi ș.a.m.d. (Blendea, 2015, p.126).

Un alt aspect imperativ de consemnat care vine în completarea argumentelor expuse în paragraful anterior este evidențiat de asocierea pe care unii sociologi o realizează între sociologia problemelor sociale și sociologia devianței, ca urmare a unor abordări și tematici apropiate dintre cele două subramuri fundamentale ale sociologiei. Ca atare, trebuie specificat faptul că sociologia problemelor sociale posedă un spectru mai amplu în raport cu sociologia devianței. Drept exemplu, după cum ni se relevă și în paginile literaturii de profil, sfera științifică a sociologiei devianței prezintă o rată mai ridicată de exhaustivitate în raport cu alte subramuri sociologice precum sociologia criminalității sau sociologia delincvenței juvenile. Totuși, există și situații (încadrate în sfera problemelor sociale) în care anumite comportamente catalogate la nivel social ca fiind de natură deviantă generează disfuncții și efecte nocive la nivel social. De asemenea, menținând

[2] Asemănările și distincțiile dintre două subramuri ale științei sociologice: sociologia problemelor sociale și sociologia devianței reprezintă elemente teoretice fundamentale de clarificat în contextul naturii temei abordate în prezentul studiu. Cercetând și analizând literatura de specializate autohtonă și internațională am identificat un studiu relevant în contextul temei de față elaborat de către autorul Sebastian Blendea, intitulat „The specific of sociology problems social" (2015. Din acest studiu am extras, dezvoltat și aprofundat o serie idei esențiale/edificatoare fundamentale pentru analiza elaborată care vizează cele două subdomenii sociologice menționate anterior.

același ton argumentativ, trebuie să avem în vedere faptul că la nivel social pot fi reperate un ansamblu de probleme sociale care nu posedă caracteristici care se pot include în spectrul devianței. În ceea ce privește obiectul de studiu al sociologiei problemelor sociale este oportun să specificăm faptul că acesta nu este concentrat cu strictețe în sfera devianței, ci are în vedere și se concentrează mai cu seamă pe studierea și cercetarea acelor situații sociale problematice care facilitează conturarea unui conflict între o anumită stare socială și normativitatea socio-culturală, aducând în acest sens atingere echilibrului și ordinii sociale. În linii mari, sociologia problemelor sociale poate fi caracterizată ca fiind un subdomeniu distinct al sociologiei în care cunoașterea sociologică se înfăptuiește preponderent utilizând un cadru general/cuprinzător de studiu și analiză. În cele din urmă, o altă perspectivă determinantă care necesită a fi potențată în această direcție este facilitată de principiul conform căruia sociologia problemelor sociale are capacitatea de a aborda și cerceta din punct de vedere teoretic și empiric nu doar o singură problemă socială. Mai mult decât atât, sociologia problemelor sociale are capacitatea de a aborda și cerceta un ansamblu multidimensionat al probleme sociale aferente spațiului social. Utilizând un cadru de analiză cu retrospectiv putem specifica faptul că apariția în plan științific a sociologiei problemelor sociale a fost impulsionată de faptul că societatea umană ajunsese la mentalitatea în baza căreia la nivelul celor mai multe problemele/disfuncții regăsite la nivelul societății s-au putut localiza elemente și particularități comune. În consecință, cu scopul de a identifica strategii eficiente și sustanabile de prevenție și intervenție acestea necesitau abordate nu într-o manieră restrânsă ci mai cu precădere prin utilizarea unor puncte de vedere și orientări comune, consensuale și unitare (Blendea, 2015, pp.126-127).

Finalmente, în încheierea analizei comparative rezumative expuse în rândurile de mai sus ne luăm angajamentul pentru a consemna următoarele argumente concluzive: deși domeniul sociologiei problemelor sociale este mai cuprinzător din punct de vedere teoretic/aplicativ față de domeniul sociologiei devianței care se concentrează în genere pe studierea, analizarea și investigarea comportamentelor deviante în rândul actorilor sociali este indicat să subliniem faptul „că, uneori, comportamentul normal, tradițional acceptat al oamenilor contribuie tot atât de mult la apariția problemelor sociale ca si comportamentul anormal, deviant, antisocial. Atfel spus, problemele sociale sunt produse logice, normale și inevitabile ale valorilor și practicilor prezente" (Agabrian[3], 2000, p.140). În acest sens, poate deveni solidă remarca potrivit căreia unele dintre problemele sociale și implicit comportamentele deviante manifestate de către actorii sociali reprezintă produse circumscrise fenomenologiei sociale descinse din totalitatea „disfuncționalităților active regăsite la nivelul vieții sociale" (Pârju, 2023, p. 103).

2. Definirea, clasificarea și tipologizarea problemelor sociale

În debutul acestei secțiuni circumscrise prezentului studiu se cuvine să evidențiem faptul că în registrul terminologic al științei sociologice, problema socială este descrisă ca un proces/fenomen social sau o situație despre care membrii societății sau un subsistem (categorii sociale, domenii sociale, grupuri, organizații, instituții sociale) al acesteia apreciază că reprezintă o disfuncție și trebuie să i se aducă modificări în plan social (Zamfir, 1977, p.47, *apud* Popescu, 1998, p.53). În raport cu definițiile regăsite în cercetările aferente domeniului sociologiei problemelor sociale, problema socială constituie în ansamblu orice situație/chestiune pe care unii actori sociali o

[3] Întrucât constituie o sursă științifică fundamentală de informare și documentare pentru tema studiului de față, pe parcursul acestui studiu teoretic voi recurge la dezvoltarea și aprofundarea unor idei, viziuni și consemnări ale sociologului Mircea Agabrian, concretizate în studiul intitulat „O paradigmă sociologică de analiză a problemelor sociale", din Revista de Cercetări Sociale nr. 3-4, pp. 137-146.

definesc și cataloghează ca fiind indezirabilă (Jamrozik & Nocella, 1998, *apud* Carey et al, 2016, p. 756). Așadar, se poate opera mențiunea în baza căreia în situația în care avem „de-a face cu o serie de împrejurări care amenință și îngrijorează oamenii, care sunt recunoscute și dezbătute social, atunci în mod sigur este vorba de o problemă socială" (Agabrian, 2000, p.138). Aceste afirmații notate anterior stau la fundamentul unei definiții regăsite în literatura de specialitate sociologică aferentă spațiului academic american care subliniază faptul că „o problemă socială este o condiție care afectează un număr semnificativ de oameni în moduri considerate nedorite, despre care există simțământul că poate fi făcut ceva prin acțiunea socială colectivă" (Horton et al, 1997, p. 2, *apud* Agabrian, 2000, p. 138).

În altă ordine de idei, având în vedere definiția furnizată în rândurile anterioare se impune să realizăm o delimitare concisă între problemele individuale/personale și problemele de factură socială: „circumstanțele personale nu sunt probleme sociale, dar ele devin atunci când afectează și îngrijorează o mare parte din oameni. De aici se naște o întrebare firească: cât de mulți oameni trebuie să se găsească într-o asemenea situație? Trebuie să precizăm că nu există un număr exact de oameni care ar putea fi afectați, înainte ca o împrejurare să fie calificată o problemă socială. Dar când o condiție afectează și îngrijorează suficienți oameni astfel că mulți dintre aceștia o observă, vorbesc și scriu despre ea, înseamnă că există o problemă socială" (Agabrian, 2000, p. 138). În aceeași ordine de idei, pentru a întări explicațiile precedente, în literatura de specialitate (Agabrian, 2000) ni se furnizează un exemplu adaptat după reputatul sociolog american C. Wright Mills (1975) care afirma faptul că „dacă într-o societate de aproape 23 milioane de locuitori numai un număr restrâns dintre aceștia sunt neangajați, unii chiar pentru că refuză să muncească, aceasta rămâne o problemă personală a fiecăruia în parte. Dar dacă în acea societate sunt peste 1,2 milioane de șomeri, avem de-a face cu o problemă socială" (Agabrian, 2000, p.138). Pentru a clarifica argumentele explicative furnizate în prealabil, în ceea ce privește prima situație expusă, literatura de specialitate o încadrează în tipologia *problemelor practice*, cu scopul fundamental de a opera distincția denumite în mod convenţional probleme sociale (Schneider, Gruman şi Coutts, 2005, *apud* Pascaru, 2013, p.9).

Raportându-ne la maniera în care societatea conștientizează impactul și importanța unei probleme sociale, sociologul american Robert King Merton scoate în evidență două stadii de analiză a problemelor sociale. Merton operează o difențiere esențială între problemele „manifeste" care sunt conștientizate și recunoscute ca probleme în mediul social în care se produc și problemele „latente", care există dovezi conform cărora acestea impactează societatea, dar din diverse considerente de natură morală, economică, culturală, nu sunt recunoscute/catalogate ca atare (Popescu, 1998, p. 53). În ceea ce privește derularea latentă, tacită și imperceptibilă a unor probleme sociale, vom face apel la notele autoarei Cristina Gavriluță operate în lucrarea intitulată Negativul Cotidianului (2017). În consonanță cu subiectul tematic abordat în cadrul studiului de față aceasta consemnează următoarele idei:

„În ceea ce mă privește, am încercat să caut semnificația ascunsă a unor fenomene sociale, mai mult sau mai puțin intrate pe agenda publică. Printre acestea aș aminti: tema agresivității, a traficului de persoane, problematica donarii și a transplantului de organe, tema corpului, a toleranței, a globalizării etc. De fiecare dată, am avut bucuria și surpriza să descopăr că în spatele unui fenomen social de stringentă și tristă actualitate (de exemplu, traficul de persoane) se află camuflate teme mai vechi, incitante, precum ar fi controlul corpurilor, relațiile de supunere și autoritate, fenomenul puterii etc. Am observat, de pildă, că unele fenomene sociale recompun prin ineditul lor, problematici clasice, în versiuni actualizate. Acest fapt mă face să cred că societatea

cunoaşte câteva formule de funcţionare care se prezintă asemeni unor constate în esența lor. Chiar dacă formele se schimbă în timp, fondul rămâne acelaşi" (Gavriluță, 2017, p.47).

Cu scopul de a avansa sistematic în prezenta secțiune a acestui studiu care are ca scop definirea, clasificarea și tipologizarea problemelor sociale, precizăm faptul că în delimitarea unei probleme sociale se pot regăsi o serie de trăsături definitorii care stau la baza încadrării acesteia în sfera sociologiei problemelor sociale:

- *Obiectul* = acea situație care este considerată problematică de societate/grup social (sursa dificultăților) și asupra căreia urmează a se demara diverse acțiuni;
- *Elementul negativ* = care este dorit a se elimina sau diminua (efectele respectivului proces/fenomen social generează disfuncții la nivel social și ca atare este considerat un element negativ pentru buna funcționare a socialului (ex. violența intrafamilială, delincvența juvenilă, infracționalitatea, consumul de droguri/alcool);
- *Elementul pozitiv* = care se dorește a fi creat și realizat prin stabilirea chestiunii respective ca fiind o problemă socială și care urmează să fie schimbat (ex. socializarea nediferențiată, egalitatea între genuri, incluziunea socială a categoriilor vulnerabile: persoane cu dizabilități, șomeri, consumatori de alcool/droguri, indivizi care au intrat în conflict cu legea etc.) (Popescu, 1998, p. 53).

Mergând mai departe cu analiza noastră, o perspectivă definitorie similară celei prezentate mai sus este împărtășită și de către sociologul Sorin, M., Rădulescu specializat în domeniul sociologiei devianței și a problemelor sociale. Acesta susține faptul că ,,orice problemă socială implică existența a două elemente fundamentale" (Rădulescu, 1996, p.173):

a) ,,o condiţie obiectivă, care constă în conţinutul ei real, măsurabil în funcţie de dificultăţile implicate de problema respectivă. Avortul ca problemă socială, de exemplu, poate fi evaluat în raport cu reglementările legale, cuantificat în funcţie de populaţia care recurge la practici avortive sau în funcţie de condiţiile în care se practică;

b) o preocupare subiectivă, care constă în îngrijorarea pe care problema respectivă o provoacă unui număr semnificativ de persoane. Avortul provoacă, de pildă, tot felul de reacţii, de la îngrijorarea acelora care consideră că un număr prea mare de avorturi ameninţă echilibrul demografic, până la îngrijorarea acelora care consideră că interdicţia avortului ar putea determina creşterea numărului de copii nedoriţi, ameninţând, în acelaşi timp, dreptul femeii de a decide în această privinţă" (Rădulescu, 1996, p.173).

Utilizând o logică explicativă similară, Sorin M. Rădulescu (1996) mai notează faptul că ambele dimensiuni/elemente indicate anterior pot suferi schimbări și dinamici în decursul timpului. Sociologul își conchide considerațiile subliniind faptul că orice problemă socială este influențată de către procesele sociale care generează schimbarea socială.

Procedând la studierea unor de studii de referință regăsite în paginile literaturii de specialitate se poate constata faptul că problemele sociale pot fi definite și identificate la nivel social utilizând și dezvoltând următoarea modalitate de clasificare: a) *probleme sociale* care prin efectele sale nocive asupra mediului social tind să afecteze la nivel general condițiile de trai și existență a populației unei societăți, ca de exemplu: fenomenul infracţionalității; probleme care afectează calitatea mediului înconjurător; incidența la nivel social a unor comportamente adictive precum consumul de băuturi alcoolice și tutun, substanțe interzise; proliferarea comportamentelor violente în spațiul domestic/familial; b) *probleme sociale* care pot fi corelate cu fenomenul inegalității sociale, precum rata crescută a şomajului în rândul unor categorii socio-profesionale; numărul

semnificativ de persoane care sunt instituţionalizate în cadrul unităților socio-rezidențiale etc; c) *probleme sociale* care sunt generate de modul de organizare și funcționare a societății, mai precis de o serie de aspecte și caracteristici specifice ale structuri instituţionale (Neagu, 2000, p.184). În literatura de specialitate mai regăsim și alte tipologizări ale problemelor sociale, cum ar fi: problemele sociale clasice/tradiționale ale spațiului social; problemele sociale circumscrise erei moderne (Teodorescu, 1998, *apud* Runcan, 2023, p.15); problemele sociale catalogate ca fiind pozitive și problemele sociale negative. Studiate și analizate în raport cu proveniența/geneza acestora, problemele sociale mai sunt clasificate ca accidentale, funcționale sau structurale (Runcan, 2023, p.16).

O altă perspectivă teoretică relevantă portretizată în literatura de profil scoate în evidență faptul că orice problemă socială trece printr-un număr de patru faze/ipostaze, după cum urmează: *faza de incubație*; *faza de conștientizare*; *faza de conflict și încercare de soluționare*; *faza de declin* (Runcan, 2023, p.18). În similaritate cu viziunile prezentate anterior, alți autori și cercetători ai socialului (Rose Ciallombardo; James Henslin, *apud* Blendea, 2015, p. 131) relevă existența a unei *istorii naturale a problemelor sociale* ținând seama de o serie de dimensiuni precum succesiunea/ordinea în care problemele sociale își fac apariția și se dezvoltă la nivel social, în raport cu o serie de stadii/etape, după cum umează: *stadiul conştientizării; stadiul reacţiilor oficiale cu privire la rezolvarea problemei respective; stadiul reacțiilor față de răspunsul oficial; stadiul reformei (al dezvoltării unor politici alternative*) (Blendea, 2015, p.131).

Cu scopul de a extinde prezenta analiză teoretico-investigativă realizată în sfera sociologiei problemelor sociale, ne vom concentra atenția tot spre literatura de profil în care ne sunt expuse un număr de șase perspective/dimensiuni care urmăresc dezvoltarea teoretică a genezei problemelor sociale:

a. *perspectiva patologiei sociale* care se focalizează în principal pe persoane;
b. *perspectiva dezorganizării sociale* care își îndreaptă atenția spre semnificaţia normativității sociale (ex. legi, norme, reguli);
c. *perspectiva conflictului de valori* canalizată spre studierea valorilor, intereselor scopurilor;
d. *perspectiva comportamentului deviant* care are ca obiect de analiză rolurile sociale;
e. *perspectiva etichetării sociale* care se concentrează pe examinarea reacţiilor sociale;
f. *perspectiva critică* – care accentuează ideea potrivit căreia rolurile sociale sunt rezultatul/produse ale unor valori, interese și scopuri sociale (Rubington & Weinberg, 1989, *apud* Cormoș[4]).

3. Reprezentări sociale asupra problemelor sociale

În continuarea demersului nostru teoretic prin care intenționăm să ne focusăm asupra manierei în care problemele sociale sunt reprezentate la nivel social, înainte de toate, este necesar să aruncăm o scurtă privire asupra principalelor „surse de conștientizare a importanței problemelor sociale” (Rădulescu, 1996, pp. 178-181; Blendea, 2015, pp. 132-133). Prin intermediul acestor surse actorii sociali aduc spre cunoștința publicului larg existența, dezvoltarea și recrudescența unor probleme sociale. Aceste surse despre care aminteam în rândurile precedente gravitează în jurul următoarelor entități și cadre ale acțiunii sociale, ca de exemplu:

a. spațiul literar;
b. mass-media;
c. acțiunile de protest ale unor grupuri sociale;

[4]Sursa:https://fig.usv.ro/wp-content/uploads/sites/5/2022/09/An-III_-DIAGNOZA-SI-SOLUTIONAREA-PROBLEMELOR-SOCIALE.pdf, accesat în data de 01.11.2025.

d. conflictele/dezacordurile dintre anumite grupuri și categorii sociale;
e. apariția unor acccidente/dezastre naturale, situații și evenimente dramatice/catastrofale;
f. sondajele de opinie;
g. investigațiile și cercetările sociologice.

Așadar, în interiorul societății există anumite instanțe socio-psihologice care se pot erija în vectori ai modelării percepțiilor și reprezentărilor sociale asupra disfuncțiilor sociale existente. De specificat este faptul că, întrucât sunt subordonate influențelor socio-culturale ale cunoașterii comune care „poate descrie și explica (im)parțial și incomplet unele fenomene și probleme sociale (devianța, agresivitate, violență, infracționalitate, crize sociale, economice etc.)" (Pârju, 2024, p.415) nu toate definițiile și interpretările actorilor sociali vis-a-vis de problemele sociale sunt formulate și operaționalizate într-o manieră corectă. În consecință, cu scopul de a consolida acest cadru explicativ, vom face apel la investigațiile și cercetările sociologul Mircea Agabrian.

În studiul său, acesta consemnează o serie de idei fundamentale referitoare la maniera de înțelegere limitată în plan social a problemelor sociale: „mulți oameni cunosc câte ceva despre problemele sociale, însă cunoștințele lor sunt, în general neorganizate, frecvent contradictorii și adesea incorecte" (Agabrian, 2000, p.139). Drept rezultat unele din principalele erori comune pe care le realizează anumiți indivizi și grupuri sociale cu privire la definirea și interpretarea problemelor sociale sunt puse pe seama *unor abateri și încălcări ale ordinii sociale*; *a comportamentului catalogat imoral al unor oameni „răi"*; *a invenției unor actori sociali care sunt acuzați că le aduc spre dezbatere opiniei publice* (Agabrian, 2000, pp.139-140).

Păstrând aceeași tonalitate analitico-explicativă se poate observa cu ușurință faptul că la nivel social se profilează un ansamblu heterogen de atitudini și percepții ale indivizilor vis-a-vis de problemele sociale existente. Totodată, ca urmare a cercetării acestor percepții și atitudini identificate la nivel social, utilizând o abordare sociologică interpretativă putem ajunge la concluzia conform căreia „valorile și atitudinile noastre determină înțelesurile pe care le atașăm faptelor pe care le observăm" (Agabrian, 2000, p. 141). Ca atare, sesizând multitudinea de variabile sociale care pot determina cristalizarea unor reprezentări ale actorilor sociali față de problemele sociale, la nivel social se pot internaliza și sedimenta un ansamblu de ipostaze, percepții și atitudini sociale colective indezirabile precum *indiferența, acceptarea pasivă a necazurilor, cinismul, ideea conform căreia problemele sociale sunt rezultatul pedepsei Divine pentru păcatele comise* ș.a.m.d. (Agabrian, 2000, pp.141-142). În acest context, cu scopul de a furniza o serie de perpective și evaluări cât mai fidele a cauzelor, efectelor și modalităților de limitare și soluționare a problemele sociale, sociologul trebuie să își facă apariția la nivel social și să își asume un rol vital: acela de a disemina către populație informații și intrepretări veridice asupra problemelor sociale și nu numai.

Ca urmare a multiplelor definiri, clasificări, tipologizări, interpretări și explicații ale problemelor sociale circumscrise literaturii sociologice de profil, ne vom apropia de finalizarea demersului teoretico-investigativ parcurgând câteva note elaborate de către sociologul Mircea Agabrian. În acord cu tema noastră, acesta recomandă respectarea unor principii teoretico-aplicative care îl vor sprijini pe sociolog în vederea înțelegerii și interpretării riguroase a domeniul sociologiei problemelor sociale: *„Spre deosebire de asemenea înțelegeri, abordarea sociologică a problemelor sociale trebuie să urmărească:*

1) *conștientizarea problemelor prezente cu care se confruntă societatea;*
2) *dobândirea de cunoștințe factuale cât mai riguroase în legătură cu principalele probleme sociale;*

3) *înțelegerea originilor sociale ale acestora și modul în care pot evolua;*
4) *abordarea inteligentă a relației dintre teorie și practică, astfel că toate teoriile trebuiesc testate și, la rândul lor, toate politicile sociale care se aplică să se întemeieze pe teorii verificate*
5) *un sens al perspectivei, astfel că o problemă socială trebuie văzută în relația acesteia cu trecutul și prezentul societății, fără distorsiuni și exagerări" (Agabrian, 2000, p. 142)*

4. Concluzii

În secțiunea de concluzii a prezentului studiu, ne asumăm rolul de a desemna ca fiind veridică următoarea afirmație: știința sociologică manifestă un interes ridicat pentru studierea problemelor sociale, întrucât acestea din urmă, făcându-i obiectul de studiu, analiză și cercetare, se transfigurează la rândul lor în probleme de natură sociologică și suscită interesul și atenția sociologilor. În legătură directă cu aceste considerații, este imperios necesar să reținem faptul că problemele sociale pot fi cercetate și examinate de către sociologi prin intermediul unui număr de trei dimensiuni investigative fundamentale: a) analizarea variabilelor cauzale care au generat apariția și proliferarea acestora la nivel social; b) măsurarea impactului, repercusiunilor și a costurilor sociale la nivelul societății în ansamblu sau după caz reperate la nivelul anumitor sectoare de funcționare ale acesteia; c) măsurarea eforturilor, costurilor și a perioadei de timp care necesită a fi planificate și întreprinse în vederea soluționării problemelor sociale (Runcan, 2023, p.17). Mai mult decât atat, în vederea realizării unei diagnoze sociale rigoroase/eficiente a problemelor sociale, în funcție de condițiile și dinamicile spațiului socio-cultural în care se manifestă acestea, știința sociologică necesită să își reconfigureze în mod constant aspectele de ordin ontologic/epistemologic, teoretic și metodologic. Înțelegerea limitată a realităților și tendințelor sociale circumscrise spațiului social contemporan poate conduce la cercetări, studii și aplicații reduse în eficiență/sustenabilitate și instalării unei perioade de stagnare/subdezvoltare teoretico-empirică a domeniului sociologiei problemelor sociale (în particular) și a sociologiei ca știință (în nivel general). În consecință, în lumina informațiilor prezentate anterior, putem deduce faptul că misiunea și activitatea sociologului în domeniul problemelor sociale sunt definitorii atât pentru progresul științific, cât și pentru buna înțelegere, funcționare și organizare a societății în ansamblu. Finalmente, putem specifica fără echivoc faptul că sociologia problemelor sociale reprezintă o ramură atractivă și complexă a științei sociologice. Cu toate acestea, tocmai acest grad de complexitate se poate metamorfoza într-un agent catalizator primordial care îl va determina pe sociolog să recurgă în permenanță la reflecție, studiu, cercetare, inovare și reactualizarea perpetuă a cunoștințelor teoretico-aplicative despre funcționarea și organizarea mediilor sociale.

BIBLIOGRAPHY:

1. Agabrian, Mircea, *O paradigmă sociologică de analiză a problemelor sociale*, Revista de Cercetări Sociale, nr. 3-4/2000, pp.137-146. Sursa: https://bibliotecadesociologie.ro/download/agabrian-mircea-2000-o-paradigma-sociologica-de-analiza-a-problemelor-sociale-revista-de-cercetari-sociale-3-4-137-146/
2. Blendea, Sebastian, *The specific of sociology problems social*, în Analele Universitatii „Constantin Brancusi" Din Targu Jiu, Serie Litere Si Stiinte Sociale, Suppl.Supplement 2,

2015, pp. 126-134. ProQuest, https://www.proquest.com/scholarly-journals/specific-sociology-problems-social/docview/2187733647/se-2.
3. Carey, Gemma et al, *Can the sociology of social problems help us to understand and manage lifestyle drift?* Health Promotion International, 32 (2016), pp. 755–761, https://doi.org/10.1093/heapro/dav116.
4. Cormoș, Cristina., *Diagnoza și soluționarea problemelor sociale* (Suport de curs), Universitatea Ștefan cel Mare, Facultatea de Istorie și Geografie, Departamentul de Științe Umane și Social-Politice. Sursa: https://fig.usv.ro/wp-content/uploads/sites/5/2022/09/An-III_-DIAGNOZA-SI-SOLUTIONAREA-PROBLEMELOR-SOCIALE.pdf, accesat în data de 01.11.2025.
5. Gavriluță, Cristina, *Negativul cotidianului*, Editura Universității „Al. I. Cuza", Iași, 2017.
6. Neagu, Gabriela, *Reflectarea problemelor sociale în presa scrisă*, Revista Calitatea Vieții, XII, nr. 1-4, 2000, pp. 183-199.
7. Pascaru, Mihai, *Diagnoza problemelor sociale*. Suport de curs, Universitatea „1 decembrie 1918" din Alba Iulia, 2013; sursa: https://bibliotecadesociologie.ro/download/pascaru-mihai-2013-diagnoza-problemelor-sociale-suport-de-curs-alba-iulia-universitatea-1-decembrie-1918-din-alba-iulia/, accesat în data de 25.11.2025.
8. Pașca, Maria Dorina; Iacob Andreea Elena, *Introducere în sociologie medicală*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2021. ISBN 978-606-8372-78-5.
9. Pârju, Dennis-Theodor, *Common knowledge versus scientific knowledge: esential tools in interpretation of deviance and social dysfunctions*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 37/2024, pp. 414-419, Editura Arhipelag XXI, Târgu-Mureș. Sursa: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1257101
10. Pârju, Dennis-Theodor, *Forme actuale de manifestare a devianței școlare*, Editura Universității „Al. I. Cuza, Iași" 2023.
11. Popescu, Marciana, *Violența intrafamilială*: *tendințe actuale în politicile sociale,* Revista de Cercetări Sociale, nr. 2/1998, pp.52-63. Sursa: https://bibliotecadesociologie.ro/download/popescu-marciana-1998-violenta-intrafamiliala-tendinte-actuale-in-politicile-sociale-revista-de-cercetari-sociale-2-52-63/
12. Rădulescu, Sorin, M., *Repere teoretice și metodologice ale sociologiei problemelor sociale*, Revista Română de Sociologie, Serie nouă, nr.3-4/1996, Editura Academiei Române, pp. 171-184, București.
13. Runcan, Remus, *Diagnosticarea și soluționarea problemelor sociale: note de curs*, Editura de Vest, Timișoara, 2023. Sursa: https://www.researchgate.net/publication/369387288_DIAGNOSTICAREA_SI_SOLUTIONAREA_PROBLEMELOR_SOCIALE_Note_de_curs
14. Teodorescu, Alin, *Problemă socială*, pp.446-447, în Zamfir, Cătălin & Vlăsceanu, Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie: urmat de indicatori demografici, economici, sociali și sociologici*, Editura Babel, București, 1998. Sursa: https://bibliotecadesociologie.ro/en/download/zamfir-catalin-vlasceanu-lazar-eds-1998-dictionar-de-sociologie-bucuresti-babel/
15. Zamfir, Cătălin, *Strategii ale dezvoltării sociale*, Editura Politică, București, 1977. Sursa https://bibliotecadesociologie.ro/en/download/zamfir-catalin-1977-strategii-ale-dezvoltarii-sociale-bucuresti-editura-politica/

THE 1981 SUMMER UNIVERSIADE IN BUCHAREST – AN EFFECTIVE PROPAGANDA TOOL. CASE STUDY: VOLLEYBALL

Laurențiu Magdaș
Assist. Prof., PhD, UMFST „George Emil Palade" Târgu Mureș

Abstract: *The article examines the 1981 Summer Universiade held in Bucharest, emphasizing its dual role as a major international sporting event and a powerful propaganda instrument of Nicolae Ceaușescu's communist regime. It was the largest multi-sport competition organized in Romania before 1989, bringing together over 5,000 athletes and officials from 76 countries and setting records in participation and sporting performance. The author highlights the extensive logistical and organizational efforts undertaken by the authorities, including transportation management, modernization of sports venues and urban infrastructure, coordination of thousands of volunteers, and the creation of the Universiade Village in the Regie student complex. These measures aimed to project the image of a modern, efficient, and welcoming socialist Romania. A central focus is placed on the propagandistic dimension of the event. Nicolae Ceaușescu's message, centered on peace, international solidarity, and national independence, reflects the ideological core of the regime and Romania's attempt to assert a relatively independent foreign policy within the socialist bloc. The Universiade served as a platform to promote communist values and to enhance Romania's international image. The article also discusses the volleyball competitions, which attracted elite teams from around the world and represented a highlight of the Games. Romania's strong performances, particularly the gold medal won by the men's team, are analyzed alongside structural weaknesses and concerns regarding the future of Romanian volleyball, especially at junior level. Contrasting sharply with the official narrative, the author exposes the concealed social reality of the time: severe food shortages, the deliberate relocation of queues away from public view, the preventive detention of dissidents, and strict control of public space. Ultimately, the 1981 Universiade is portrayed not only as a sporting success, but as a carefully constructed showcase designed to hide the economic crisis and social tensions of communist Romania.*

Keywords: *volleyball; Universiade; propaganda; athletes; Bucharest*

Voleiul în contextul internațional din timpul Războiului Rece

În România comunistă dar și pe plan mondial, în perioada Războiului Rece voleiul luase un avânt puternic. Campionatelor Mondiale, Europene și Jocurilor Olimpice li se adăugase, în decursul anilor, noi și noi întreceri de anvergură, care ilustra - așa cum sublinia la finalul anilor 1970 și Paul Libaud - „vitalitatea federației noastre". Practic nu mai exista țară unde, la un nivel mai înalt sau mai puţin competitiv, să nu se joace volei. Activitatea Federației Internaționale a fost îndreptată, de asemenea, și spre permanenta îmbunătățire a regulamentului de joc.[1]

Universiada de vară 1981. Premise ale organizării competiției

Cea mai mare competiție sportivă mondială a anului 1981 – Universiada de vară – era organizată cu multe sacrificii suportate de populație, la București. Numărul sportivilor și oficialilor înscriși pe listele de prezență ale Universiadei cu 30 de zile înainte de începere depășea cifra de 4.600, putându-se afirma cu certitudine că Bucureștiul a înregistrat cea mai mare participare numerică din istoria tuturor ediţiilor organizate pină atunci de *F.I.S.U.*[2]

[1] I. Novac, „Universiada în linie dreaptă" în *Viața studențească*, București, nr.23/10.06.1981, p.12.
[2] *Ibidem.*

În perioada anterioară debutului universiadei, la Secretariatul *C.N.O.* era o preocupare pentru centralizarea și prelucrarea operativă a fișelor de înscriere nominală, precum și pentru conceperea structurii organizatorice și a sistemului de lucru pentru perioada efectivă de desfășurare a Universiadei. La departamentele relații internaționale, organizatoric, propagandă și presă erau soluționate ultimele probleme de pe agenda – atât de încărcată – de lucru a Universiadei. La departamentele administrativ, baze sportive și tehnic, se depuneau eforturi în urma cărora sportivii și oficialii, ziariștii și invitații trebuiau ca la final să afirme „ne-am simțit excelent in România!".[3] Pentru autoritățile comuniate, „Universiada București - 1981 România" trebuia să reprezinte o mare sărbătoare a mișcării sportive studențești din întreaga lume[4].

Un element cheie în desfășurarea în bune condiții a evenimentului era și organizarea transportului. Universiada a implicat un număr mare de participanți din 76 de țări, iar transportul acestora la cele 17 baze de competiții a reprezintat o provocare logistică majoră. Sunt menționate resursele de transport puse la dispoziție: 120 de autobuze Roman-Diesel și IK-4, 60 de microbuze TV, 135 de autoturisme, precum și 20 de autocamioane pentru transportul materialelor. Graficul de transport era stabilit în funcție de sosirea delegațiilor, ceea ce reflectă un nivel ridicat de flexibilitate și adaptabilitate în funcție de nevoile specifice ale fiecărei echipe.[5]

O parte esențială a pregătirilor a inclus și modernizarea arterelor de circulație din jurul bazelor de competiții și a Satului Universiadei. Aceste măsuri aveau menirea de a asigura un acces rapid și eficient la locurile de desfășurare a evenimentelor. Crearea unor trasee dedicate și introducerea unor parbrize speciale pentru vehiculele de transport ilustrează atenția acordată asigurării accesului facil la baze, fără a perturba traficul general.[6]

S-a încercat ca traficul „civil" și circulația pietonilor să nu fie afectate semnificativ, datorită colaborării cu agenții de circulație care trebuiau să fluidizeze transportul. Această abordare sugerează o coordonare atentă între organizatori și autoritățile locale pentru a minimiza disconfortul public.[7]

Autoritățile comuniste au acordat o importanță deosebită planificării riguroase în gestionarea unui eveniment sportiv de talia Universiadei. Numărul mare de vehicule, flexibilitatea în organizarea transportului și investițiile în infrastructură arată că succesul unui astfel de eveniment depindea nu doar de competițiile sportive, ci și de modul în care se gestiona logistica și accesibilitatea. [8]. Așa cum am mai subliniat, Universiada București, 1981 a fost un excelent prilej pentru autoritățile comuniste din România de a face o propagandă României comuniste în lume:

„Desfăşurată sub înaltul patronaj al preşedintelui Nicolae Ceauşescu, bucurâdu-se de generoasa ospitalitate a poporului român UNIVERSIADA 1981 BUCURIŞTI – marea manifestare a sportului, păcii şi colaborării tineretului studenţesc al lumii – s-a încheiat ieri, într-o atmosferă sărbătorească. (...) Îndemnul adresat de şeful statului român, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, preşedinte de onoare al Universiadei'81, cu prilejul inaugurării Jocurilor: «Fie ca această

[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem*.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem.*
[8] Dintre oficialitățile statului și dintre invitații participanți la festivitatea de descidere amintim: *Nicolae Ceaușescu, Elena Ceaușscu, Ion Coman, Constantin Dăscălescu, Cornelia Filipaș, Gheorghe Pană, Aneta Spornic, Suzana Gâdea, Ana Mureşan, Ilie Rădulescu*, precum şi *Emil Drăgănescu*, ministrul turismului şi sportului, *Pantelimon Găvănescu*, primsecretar al C.C. al U.T.C., ministru pentru problemele tineretului, *Nicu Ceauşescu*, secretar al C.C. al U.T.C., *Tudor Mohora*, secretar al C.C. al U.T.C., preşedintele U.A.S.C.R., vicepreşedinţi ai Comitetului naţional de organizare a Universiadei, alţi membri ai comitetului. La festivitate au luat parte *Primo Nebiolo*, preşedintele Federaţiei Internaţionale a Sportului Universitar, alţi membri ai conducerii *F.I.S.U*., personalităţi ale vieţii sportive mondiale.

competiţie mondială a tineretului universitar să constituie o puternică manifestare a prieteniei, a solidarităţii studenţimii, a tineretului de pretutindeni, pentru o lume mai dreaptă şi mai bună, o lume a păcii, a independenţei naţionale a tuturor popoarelor», şi-a găsit un puternic ecou în rândurile tuturor celor prezenţi în capitala ţării noastre, fapt ilustrat în mod semnificativ de spiritul de deplină sportivitate în care s-au desfăşurat concursurile, de numeroasele manifestări şi reuniuni prieteneşti care au completat programul celor 12 zile. Festivitatea s-a desfăşurat pe marele stadion «23 August», care a găzduit în timpul întrecerilor puternicul concurs de atletism"[9]

Mesajul lui Nicolae Ceaușescu la competiția mondială a tineretului universitar, care în acest context este Universiada, reflectă principalele teme ideologice și politice ale regimului său. Prin această declarație, el încearcă să transmită o viziune despre rolul evenimentului sportiv ca simbol al valorilor promovate de regimul comunist și de politica externă a României în acea perioadă[10].

Pacea și solidaritatea internațională – tema centrală a discursului lui Nicolae Ceaușescu

Temele prezente în mesajul lui Ceaușescu au fost: pacea și solidaritatea internațională, independența națională precum și componenta propagandistică.[11]

Ceaușescu subliniază ideea de „prietenie" și „solidaritate" între studenți și tineri de pe tot Globul. Aceasta reflectă dorința sa de a prezenta România ca un promotor al păcii și colaborării internaționale, un element central al retoricii regimurilor comuniste. Mesajul vizează construirea unei „lumi mai drepte și mai bune", ideal care sugerează nu doar pacea, ci și lupta împotriva nedreptăților sociale și inegalităților economice, aspecte des întâlnite în discursul comunist, care se opunea imperialismului și capitalismului.[12]

Menționarea „independenței naționale a tuturor popoarelor" este o trăsătură distinctivă a politicii externe promovate de Ceaușescu. În timpul regimului său, România a încercat să își mențină o politică externă relativ independentă de Uniunea Sovietică, adoptând poziții non-intervenționiste și sprijinind ideea de suveranitate națională. Această frază face parte dintr-o strategie mai largă prin care Ceaușescu încerca să se poziționeze ca un lider internațional al țărilor în curs de dezvoltare, susținând cauza autodeterminării și criticând influențele externe asupra altor state.[13]

Mesajul este, în esență, unul propagandistic, utilizat pentru a susține imaginea regimului comunist românesc pe scena internațională. Evenimentele sportive internaționale, precum *Universiada,* erau ocazii de a demonstra progresul României sub conducerea sa, promovând totodată unitatea și cooperarea globală prin prisma valorilor comuniste. Ceaușescu folosește această ocazie pentru a transmite că România, ca țară organizatoare a competiției, nu doar că sprijină sportul, dar se poziționează și ca un promotor al păcii și dreptății globale.[14]

Putem astfel afirma faptul că mesajul lui Nicolae Ceaușescu de la Universiada bucureșteană îmbină valorile sportului cu ideologia comunistă, folosind competiția ca o platformă pentru a proiecta imaginea României ca o națiune dedicată păcii, solidarității și independenței

[9] Gheorghe Mitroi, „«UNIVERSIADA 1981 BUCURIŞTI» - marea manifestare a sportului, păcii şi colaborării tineretului studenţesc al lumii - s-a încheiat ieri, într-o atmosferă sărbătorească" în *Scânteia*, nr.12111/31.07.1981, Bucureşti, pp. 1,2.
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem.*

naționale. Acest discurs este tipic perioadei, fiind un instrument de propagandă menit să consolideze statutul său pe plan intern și internațional, în concordanță cu retorica sa politică[15].

Voleiul – un bun ambasador pentru România comunistă

Cu ocazia universiadei au venit la Bucureşti cele mai bune echipe din lume, era de părere Marin Petrescu, secretarul responsabil al Federaţiei române de volei, într-un interviu din „Viața studențească". Prima delegaţie care si-a anuntat sosirea la Universiada din Bucureşti a fost cea din R.P. Chineză care a trimits mai întâi un lot de 11 persoane încă din data de 9 iulie, urmând ca o altă parte de 91-93 persoane să sosească în 16 iulie. Delegatul S.U.A., Warren Giese anunțase sosirea unei părţi a delegaţiei țării sale pe data de 16 iulie direct din S.U.A., restul sportivilor sosind înainte de începerea competiției.[16]

La turneul masculin s-au înscris 23 de formaţii, între care se detaşa ca valoare reprezentativele Republicii Populare Chineze, Poloniei, Japoniei, Coreei de Sud, Uniunii Sovietice, Cubei, Bulgariei, Statelor Unite ale Americii, Italiei, Braziliei şi României. Erau unsprezece echipe care luptau pentru cele trei medalii, intre ele figurând și formaţia României, care dorea foarte mult să confirme. În privința turneelor de volei masculin și feminin, echipa României de băieţi a evoluat la Floreasca şi Dinamo, iar fetele în săline Agronomia şi Olimpia. urmând ca finalele să se desfăşoare în sala Floreasca.[17]

Interesant este faptul că delegaţia U.R.S.S. venise cu un lot de circa 300 de persoane, cu stele de primă mărime în sportul mondial.[18]

În urma rezultatelor bune obținute la olimpiada moscovită, românii și-au propus drept obiectiv o medalie la Universiadă. Drumul până la locul I pentru echipa de băieți a fost greu, dar să nu uităm că ei au învins, anterior, în diferite turnee, toate echipele reprezentate prezente la universiadă. La fete, s-au înscris 18 echipe, între care trebuiesc menţionate formaţiile Republicii Populare Chineze, Japoniei, Uniunii Sovietice, Cubei, Statelor Unite ale Americii, Perului, Braziliei şi României. Acestea au luptat pentru primele 8 locuri în care au fost prezente şi voleibalistele române, ocupând locul 4.

Nicu Stoian, căpitanul echipei naționale de volei a României, medaliată cu aur, declara pentru oficiosul P.C.R., *Scânteia*, următoarele:

„Pentru mine, un student din Craiova, însăşi participarea la o manifestare de o asemenea amploare cum a fost Universiada '81 a reprezentat o mare bucurie şi o mare şansă de afirmare. Am mai participat pînă acum la mari turnee internaţionale de volei, dar acesta de la Bucureşti a fost exemplar organizat şi deosebit de disputat. În cunoştinţă de cauză fiind, pot afirma că n-a fost cu nimic mai prejos faţă de turneul olimpic din vara trecută. Noi, jucătorii prezentei generaţii, nădăjduim ca, după ce în ultimul an am reînnodat succesul marilor performanţe ale voleiului românesc, să culegem noi lauri, spre gloria sportivă a României. Cât priveşte ambianţa generală, m-am convins că acolo unde tinerii se întrec, triumfă viaţa, triumfă pacea."[19]

Analizând istoricul întrecerilor de volei organizate în România, se constată că din anul 1963, când s-a desfăşurat la Bucureşti *Campionatul European* masculin, câştigat de echipa României, spectatorii bucureşteni nu au mai văzut întreceri voleibalistice de mare clasă. Turneul

[15] Tom Gallagher, *Modern Romania: The End of Communism, the Failure of Democratic Reform, and the Theft of a Nation* (New York: New York University Press, 2005), 84–87
[16] *Scînteia Tineretului*, iulie 1953, Anul 8, nr. 1310–1315
[17] *Ibidem.*
[18] *Iibdem.*
[19] *Scânteia*, nr.12.111/31.07.1981, București, p. 2.

de la Universiadă a fost o întrecere sportivă de mare valoare, cu dispute care au electrizat asistenţa. S-au luat toate măsurile pentru o organizare fără reproş.[20]

Într-un fel, anul 1981 a semănat, în voleiul românesc masculin, cu anii glorioşi de pe vremuri. Echipa studenţească naţională a ieşit campioană mondială universitară, Dinamo Bucureşti a cucerit *Cupa Campionilor Europeni* (pentru a treia oară, câştigînd astfel definitiv trofeul), *Steaua Bucureşti* a jucat finala Cupei Cupelor, trebuind însă să se mulţumească şi cu locul al doilea. De asemenea, aceleaşi două puternice echipe de club au păşit cu dreptul (în luna decembrie) în noua ediţie a celor două competiţii europene. Dar echipa naţională n-a reuşit mai mult decît locul 5 la campionatul european de la Varna.[21] Explicaţii erau destule: oboseala „universitarilor", accidentarea lui Corneliu Oros, neşansa din câteva partide. Totuşi, inconstanţa echipei naţionale la Europene (3-2 cu Bulgaria, Iugoslavia şi R.D.G., dar 0-3 cu Polonia şi U.R.S.S.) readucea în actualitate problema mai veche a formei sportive maxime - pe care voleibaliştii români s-au obişnuit s-o atingă prea devreme, înainte de momentul adevărului din marile competiţii.[22]

Privind spre voleibalistele reprezentativei României, anul 1981, s-a caracterzat prin rezultate nici mai bune nici mai rele ca în alți ani: locul 5 la Universiadă, locul 7 la Europene.

O constatare este aceea că juniorii erau departe de valoarea ce-o aveau, la vârsta lor, seniorii din 1981. Acest fapt alimenta temerile față de anii următori. Paradoxal, parcă totuşi, la fete, erau ceva mai multe valori tinere.[23]

Universiada din 1981 a reprezentat apogeul organizării de evenimente polisportive în România comunistă, fiind cel mai grandios eveniment de acest tip organizat înainte de anul 1989. În comparație, *Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților*, găzduit de București în anul 1953, nu a beneficiat nici de amploarea investițiilor, nici de atenția propagandistică masivă pe care a avut-o *Universiada* din 1981. Nicolae Ceaușescu plănuia să aducă în țară această competiție încă din anul 1977, văzând-o ca o oportunitate de a demonstra atât forța și priceperea poporului român, cât și „viziunea luminoasă" a Partidului Comunist Român[24].

Astfel, Bucureștiul s-a transformat într-un veritabil șantier: stadioanele, bazinele și sălile de sport au fost modernizate, orașului i s-a dat o fațadă „mai prietenoasă", iar întreaga competiție a fost însoțită de o propagandă colosală. Peste 5.000 de studenți au fost recrutați să lucreze ca voluntari, alături de mii de alți tineri care au fost instruiți în detaliu pe *Stadionul Tineretului* pentru a participa la spectaculoasa ceremonie de deschidere, desfășurată pe marele stadion „23 August".[25] Totuși, una dintre cele mai controversate măsuri luate de regimul comunist a fost modul în care a gestionat vocile dizidente. Cei câțiva opozanți care mai aveau curajul să critice regimul în ultimul deceniu de comunism au fost ridicați preventiv de pe străzi, din locuințele sau locurile lor de muncă, fiind internați forțat la Spitalul de Psihiatrie nr. 9, pentru a asigura o atmosferă „lipsită de tulburări" în timpul evenimentului.[26]

---

[20] Şerban Urziceanu, „Volei: «Vor veni la Bucureşti cele mai bune echipe din lume»" în *Viața studențească*, nr. 26/01.07.1981, București, p.11.

[21] Presa românească remarca faptul că era o performanță faptul că și-a asigurat măcar calificarea la Mondiale! (vezi, *Viața studențească*, nr.7/17.02.1982, București, p. 12).

[22] *Ibidem.*

[23] Alexandru Enciu, „Cazul Universiada 1981. Un scandal istoric a fost mușamalizat în culise" în *Prosport.ro*, 03.09.2015, sursa: https://www.prosport.ro/sport-life/special/dosarele-securitatii-cazul-universiada-1981-un-scandal-istoric-a-fost-musamalizat-in-culise-14697452 , accesat în data de 01.10.2024

[24] Ceaușescu și-a droit inclusive să organizeze o olimpiadă, însă, cu toate încercările sale nu a avut sorți de izbândă deoarece România nu era pregătită pentru organizarea unui asemenea eveniment.

[25] Alexandru Enciu, *Art. cit.*

[26] *Ibidem.*

„Satul Universiadei”, desemnat să găzduiască sportivii și oficialii, a fost amenajat în Complexul Studențesc Regie al Institutului Politehnic București, oferindu-le participanților o privire asupra vieții studențești din România, dar și un cadru prielnic propagandei regimului. *Universiada din 1981* a fost, astfel, mai mult decât o competiție sportivă – a fost o vitrină națională menită să arate lumii imaginea idealizată a unei Românii prospere și unite sub conducerea Partidului Comunist.[27]

În vara lui 1981, pe fondul unei crize alimentare tot mai acute, regimul comunist a găsit soluții nu pentru a rezolva penuria, ci pentru a ascunde realitatea de ochii vizitatorilor străini veniți pentru Universiadă. În timp ce românii se confruntau cu lipsuri severe în procurarea alimentelor de bază sau a unor bunuri de strictă necesitate și se formau cozi interminabile la alimentele de bază, autoritățile au decis să mute aceste cozi în spatele magazinelor, departe de străzile principale. Această măsură avea un scop clar: să nu le permită vizitatorilor să vadă adevărata față a României, o țară în care oamenii luptau să-și asigure cele necesare traiului zilnic.[28]

Dacă ar fi să rezumăm din punct de vedere statistic, Universiada 1981 s-a caracterizat printr-un record de participanţi: peste 5000 (faţă de 4397 la Sofia 1977 şi 4381 la Ciudad de Mexico 1979). Din punct de vedere sportiv s-a înregistrat un record al recordurilor mondiale universitare: 39 (plus 4 recorduri realizate în serii, dar doborîte imediat în finaie). Aproximativ 1300 ore de concurs pentru 374 medalii. 9 Au urcat pe podium reprezentanţi din 30 de ţări. 9 Cel mai valoros bilanţ românesc din istoria participării noastre la Universiadă: 67 medalii (30 aur+17 argint+20 bronz).[29]

Prin această mișcare, regimul Ceaușescu a reușit temporar să mascheze efectele politicii sale economice defectuoase, punând accentul pe imaginea grandioasă și iluzorie pe care dorea să o proiecteze în fața lumii. În timp ce stadionul era plin de voluntari entuziaști, iar sportivii se bucurau de facilități moderne, în spatele vitrinelor lustruite și al fațadelor renovate, realitatea cotidiană era una mult mai sumbră. Cozile din spatele magazinelor au devenit un simbol al efortului constant de a ascunde criza care afecta populația, o strategie care avea să continue până în 1989, când aceste măsuri de control și disimulare s-au prăbușit odată cu regimul însuși. Cozile fuseseră amplificate și de lipsa alimentelor începând cu câteva luni înainte, alimente redirecționate spre cantinele care urmau să ofere hrană sportivilor participanți la Universiadă.[30]

Această „ascundere” a cozilor a fost, în esență, o reflectare a contrastului dintre aparențele unei Românii triumfale și adevărul din spatele cortinei de fier, unde cetățenii trăiau sub presiunea lipsurilor zilnice, în tăcere și frustrare.[31]

Concluzii

Universiada de Vară desfășurată la București în anul 1981 a reprezentat unul dintre cele mai complexe și semnificative evenimente sportive organizate în România în perioada regimului comunist, constituindu-se într-un veritabil instrument de politică internă și externă. Analiza acestui eveniment evidențiază modul în care sportul a fost utilizat sistematic de către autoritățile comuniste

[27] *Ibidem.*
[28] Daniel Măgureanu, „Cum lucra propaganda la 20 de ani după ce Nicolae Ceauşescu preluase puterea” în *Evenimentul istoric,* data publicarii: 10.08.2020, sursa: https://evenimentulistoric.ro/cum-lucra-propaganda-la-20-de-ani-dupa-ce-nicolae-ceausescu-preluase-puterea.html, accesat în data de 28.02.2025.
[29] Horia Alexandrescu, *Stelele Universiadei*, Editura Sport-Turism, București, 1981, pp. 127-150.
[30] Sursa: https://welovesport.ro/stiri/sport-vintage-patru-decenii-de-la-inceperea-universiadei-gazduite-de-romania-12835 , accesat în 20.08.2024.
[31] *Ibidem.*

nu doar ca formă de competiție și divertisment, ci mai ales ca mijloc de legitimare ideologică și de construcție a unei imagini favorabile a statului român pe plan internațional.

Din punct de vedere organizatoric, Universiada din 1981 a atins un nivel fără precedent în România comunistă. Eforturile logistice, modernizarea infrastructurii sportive și urbane, mobilizarea masivă a voluntarilor și coordonarea instituțională demonstrează capacitatea regimului de a concentra resurse considerabile în jurul unui obiectiv cu valoare simbolică ridicată. Acest fapt confirmă prioritatea acordată de Nicolae Ceaușescu manifestărilor cu potențial propagandistic, în detrimentul nevoilor cotidiene ale populației.

Pe plan sportiv, competiția a fost una de mare valoare, atât prin numărul ridicat de participanți, cât și prin nivelul performanțelor înregistrate. Rezultatele obținute de sportivii români, în special în volei, au contribuit la consolidarea discursului oficial privind „renașterea" sportului național și succesul politicilor promovate de stat. Totuși, analiza atentă a evoluțiilor ulterioare relevă caracterul conjunctural al acestor performanțe și limitele structurale ale sistemului sportiv românesc, mai ales în ceea ce privește formarea noilor generații de sportivi.

Dimensiunea ideologică a Universiadei a fost evidentă în discursurile oficiale și în reflectarea mediatică a evenimentului. Mesajul transmis de Nicolae Ceaușescu, axat pe pace, solidaritate internațională și independență națională, se înscrie în retorica specifică regimului și reflectă încercarea României de a se poziționa ca un actor distinct în cadrul blocului socialist. Evenimentul a fost astfel transformat într-o platformă de afirmare a politicii externe românești și de promovare a valorilor comuniste în rândul tineretului universitar internațional.

În contrapondere cu imaginea oficială atent construită, realitatea socială a României din vara anului 1981 relevă un contrast profund. Criza alimentară, măsurile de disimulare a penuriei, controlul strict al spațiului public și reprimarea preventivă a vocilor disidente demonstrează caracterul artificial al imaginii proiectate în exterior. Universiada a funcționat astfel ca o „vitrină" menită să mascheze dificultățile economice și tensiunile sociale tot mai accentuate ale ultimului deceniu al regimului Ceaușescu.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alexandrescu, Horia, *Stelele Universiadei*, Editura Sport-Turism, București, 1981
2. Ceaușescu, Nicolae. Discurs rostit cu prilejul inaugurării Universiadei de Vară. București, 1981, Publicat în *Scânteia*, 1981.
3. Comitetul Național Olimpic al Republicii Socialiste România, *Documente organizatorice privind Universiada de Vară București 1981*. București, 1981.
4. Enciu, Alexandru, „Cazul Universiada 1981. Un scandal istoric a fost mușamalizat în culise" în *Prosport.ro*, 03.09.2015
5. Fédération Internationale du Sport Universitaire (F.I.S.U.), *Raport oficial al Universiadei de Vară – București 1981*, Bruxelles, 1982.
6. Fédération Internationale du Sport Universitaire (F.I.S.U.), *Statistical Report: Summer Universiade Bucharest 1981*, Bruxelles, 1982.
7. Federația Română de Volei, *Rapoarte și materiale interne privind participarea României la Universiada de Vară 1981*, București, 1981.
8. Gallagher, Tom, *Modern Romania: The End of Communism, the Failure of Democratic Reform, and the Theft of a Nation* (New York: New York University Press, 2005)
9. Gheorghe Mitroi, „«UNIVERSIADA 1981 BUCUREŞTI» - marea manifestare a sportului, păcii şi colaborării tineretului studenţesc al lumii - s-a încheiat ieri, într-o atmosferă sărbătorească" în *Scânteia*, nr.12111/31.07.1981, București
10. Măgureanu, Daniel „Cum lucra propaganda la 20 de ani după ce Nicolae Ceaușescu preluase puterea" în *Evenimentul istoric*
11. Novac, I., „Universiada în linie dreaptă" în *Viața studențească*, București, nr.23/10.06.1981
12. Petrescu, Marin, „Interviu privind nivelul competițiilor de volei din cadrul Universiadei de Vară București 1981" în *Viața studențească*, nr.7/17.02.1982, București
13. Stoian, Nicu, „Declarație privind participarea echipei naționale de volei a României la Universiada de Vară București 1981" în *Scânteia*, nr.12.111/31.07.1981, București
14. Urziceanu, Șerban, „Volei: «Vor veni la Bucureşti cele mai bune echipe din lume»" în *Viața studențească*, nr. 26/01.07.1981, București, p.11.
15. https://welovesport.ro/stiri/sport-vintage-patru-decenii-de-la-inceperea-universiadei-gazduite-de-romania-12835
16. https://evenimentulistoric.ro/cum-lucra-propaganda-la-20-de-ani-dupa-ce-nicolae-ceausescu-preluase-puterea.html
17. https://www.prosport.ro/sport-life/special/dosarele-securitatii-cazul-universiada-1981-un-scandal-istoric-a-fost-musamalizat-in-culise-14697452

SDG 13 AND ITS INTERDEPENDENCIES WITH THE OTHER SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: A THEORETICAL ANALYSIS

Gabriela Cornelia Piciu
Senior Researcher, PhD, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania

Abstract: *This article analyzes the theoretical links between Sustainable Development Goal 13: Climate Action (SDG 13) and the other SDGs, highlighting how climate change influences the social, economic, and environmental dimensions of sustainable development. It examines the synergies and interdependencies between SDG 13 and goals related to poverty, hunger, health, education, gender equality, clean water, energy, sustainable cities, biodiversity, and international partnerships.*

The analysis emphasizes the importance of a systemic, multidisciplinary approach that maximizes synergies and minimizes trade-offs among the SDGs, contributing to building a more climate-resilient future. It also underscores the importance of integrated approaches in public policy development, as well as the need for resource mobilization and international cooperation for a just and sustainable transition.

Keywords: *climate action; sustainable development; interdependence; resilience; synergies*

1. Introduction

The Sustainable Development Goals (SDGs) are part of the 2030 Agenda, adopted by all member states of the United Nations in 2015. They represent a shared plan for peace and prosperity for people and the planet, aiming to eradicate poverty, protect the environment and ensure well-being for all. The 17 SDGs are interconnected and address global issues such as inequality, climate change and access to education and health.

Climate change is one of the most important factors influencing sustainable development globally. It also represents one of the greatest global challenges, with direct implications for economic, social, and environmental stability. The European Central Bank and numerous international reports warn about the severity of climate risks, both physical: extreme weather events and rising sea levels, and transitional: changes in policies, technologies, and legislative frameworks, which can significantly affect businesses, financial markets, and vulnerable communities.

Climate actions not only affect the environment but also have direct implications for social well-being, health, food security, infrastructure, and the economy. In this context, SDG 13: Climate Action becomes essential for achieving all other SDGs. Recent studies highlight that integrating climate strategies into public policies, urban development, and economic planning can generate multiple benefits, ranging from poverty and hunger reduction to the promotion of health and gender equality. At the same time, the absence of such integration may produce adverse effects and undermine progress toward other sustainable development objectives. The objective of this article is to theoretically analyze the interdependencies between SDG 13 and the other SDGs, offering a comparative perspective on synergies and potential trade-offs, based on recent literature and international reports.

In this context, achieving SDG 13: Climate Action not only contributes to reducing greenhouse gas emissions but also has cross-cutting effects on the other Sustainable Development Goals. Promoting renewable energy, adapting agriculture to climate change, and developing climate-

resilient urban infrastructure contribute not only to emission reductions but also to poverty alleviation, food security, health protection, and gender equality.

The transition toward a sustainable and climate-resilient economy requires significant investment and the integration of environmental, social, and governance (ESG) considerations into economic and public policy decisions. For example, promoting renewable energy or climate-resilient agriculture not only reduces emissions but also contributes to poverty reduction, food security, and the protection of public health. At the same time, resource mobilization and international cooperation are essential to achieving sustainable long-term outcomes.

The aim of this article is to explore the theoretical links between SDG 13 and the other SDGs, highlighting the importance of integrated and multidisciplinary approaches for effective and sustainable public policies, their mutual benefits, and the implications for sustainable development strategies.

2. Literature Review

The interactions between SDG 13 and the socio-economic SDGs are documented in numerous studies. Climate change can exacerbate poverty and hunger through crop losses, floods, and prolonged droughts, making adaptation policies essential for the resilience of vulnerable communities (Intergovernmental Panel on Climate Change, 2022; United Nations Development Programme, 2020). Moreover, reducing pollution and adapting to climate change have direct effects on human health, including the prevention of vector-borne diseases and the reduction of respiratory problems, highlighting the link between SDG 13 and SDG 3 (Watts et al., 2019). Climate education and policies that include women in climate-related decision-making contribute to equity and societal awareness, demonstrating connections with SDG 4 and SDG 5 (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2021; European Institute for Gender Equality, 2020).

In terms of resources and infrastructure, sustainable water management and the transition to clean energy are closely linked to SDG 13 and are essential for ensuring energy and water security (International Energy Agency, 2021; Food and Agriculture Organization, 2020). Furthermore, the development of the green economy and resilient infrastructure fosters technological innovation and creates sustainable economic opportunities, strengthening the interdependence between SDG 13, SDG 8, and SDG 9 (World Bank, 2021).

Addressing climate change also significantly influences urban and environmental SDGs. Strategies for resilient cities and sustainable mobility support both SDG 13 and SDG 11, while responsible consumption policies and the protection of marine and terrestrial ecosystems are reinforced through integrated climate action, illustrating the links between SDG 13, SDG 12, SDG 14, and SDG 15 (European Environment Agency, 2020; United Nations Environment Programme, 2021). In addition, reducing climate risks and mobilizing resources through international cooperation support effective governance and global partnerships, highlighting the connections with SDG 16 and SDG 17 (United Nations, 2019; Sachs et al., 2019).

Overall, the literature shows that SDG 13 has a cross-cutting effect on sustainable development, influencing social, economic, environmental, and institutional dimensions. Integrated and multidisciplinary approaches are essential to maximize synergies among the SDGs and minimize potential trade-offs, contributing to the construction of a more sustainable and climate-resilient future.

3. Identifying and Analyzing the Linkages between the SDGs

Exposure to climate-related risks can have significant macroeconomic consequences. In certain scenarios, the impact on firms and banks may amplify economic imbalances, potentially leading to recessions or instability in financial markets.

The transition toward a climate-neutral economy requires substantial investment and the integration of environmental, social, and governance (ESG) criteria into economic decision-making. The development of sustainable finance is essential to ensure both emissions reduction and the maintenance of long-term financial stability.

A. Interactions between SDG 13 and the social SDGs

3.1.Interactions between SDG 13 and SDG1: No poverty or eradication of poverty in all its forms.

Sustainable Development Goal 1 (SDG 1): No Poverty aims to eradicate poverty in all its forms. Achieving this objective involves addressing emerging threats caused by climate change and conflicts. SDG 1 focuses not only on individuals living in poverty but also on the services people rely on and the social policies that either promote inclusion or prevent poverty.

Climate change acts as a poverty multiplier, disproportionately affecting vulnerable populations through the destruction of agricultural crops, housing, and critical infrastructure. The implementation of climate adaptation measures, such as early warning systems and sustainable resource management, helps protect livelihoods and reduce poverty. Moreover, investments in renewable energy and green infrastructure generate economic opportunities and employment, thereby supporting the achievement of SDG 1.

3.2.Interactions between SDG 13 and the SDG 2: Zero Hunger or ensuring food security and promoting sustainable agriculture

The official wording is: “End hunger, achieve food security, improve nutrition and promote sustainable agriculture". SDG 2 highlights “the complex linkages between food security, nutrition, rural development and sustainable agriculture

Climate change directly affects food security by reducing water availability, decreasing crop yields and disrupting food production systems. Adopting climate-resilient agricultural practices and efficient irrigation technologies contribute to achieving SDG 2. Protecting ecosystems and reducing food price volatility are also crucial for people’s access to adequate food.

3.3. Interactions between SDG 13 and the SDG 3: Healthy lives

SDG 3, also known as Sustainable Development Goal 3, focuses on ensuring healthy lives and promoting well-being for all at all ages. It aims to measure progress in ensuring healthy lives and promoting well-being for everyone, at any age. Improving access to quality healthcare services is essential for the proper functioning of a sustainable society. Healthcare must be modern and have a human-centered approach.

Extreme weather events, air pollution, and forced migration increase risks to the physical and mental health of populations. Climate actions, such as reducing emissions and resilient health infrastructure, have direct positive effects on the health and well-being of communities, demonstrating the interdependence between SDG 13 and SDG 3.

3.4. Interactions between SDG 13 and the SDG 4: Quality Education

Sustainable Development Goal 4 (SDG 4): Quality Education, ensures inclusive and equitable quality education and promotes lifelong learning opportunities for all.

Natural disasters and extreme events can disrupt the educational process, especially in vulnerable communities. Integrating climate education into the school curriculum, alongside resilient school infrastructure, supports the development of generations aware of environmental issues and promotes the advancement of a sustainable society.

3.5. Interactions between SDG 13 and the SDG 5: Gender Equality

Women are often the most affected by climate change, especially in vulnerable communities. Gender-sensitive climate actions, such as access to resources, participation in decision-making processes, and green economic opportunities, contribute to promoting gender equality and reducing inequalities.

B. Interactions between SDG 13 and economic SDGs

3.6.Interactions between SDG 13 and economic SDGs7

SDG 7: Affordable and Clean Energy The transition from fossil fuels to renewable sources is essential for reducing emissions and ensuring access to clean energy. SDG 13 supports investments in renewable energy, resilient energy infrastructure, and energy efficiency, contributing to the achievement of SDG 7.

3.7. Interactions between SDG 13 and economic SDGs8

SDG 8: Decent Work and Economic Growth Investments in green technologies, renewable energy, and sustainable infrastructure stimulate jobs and sustainable economic growth. Thus, climate actions support fair and sustainable economic development.

3.8. Interactions between SDG 13 and economic SDGs9: Industry, Innovation, and Infrastructure

Clean technologies and climate-resilient infrastructure are essential for reducing vulnerabilities in economic systems and supporting sustainable development.

3.9. Interactions between SDG 13 and economic SDGs12: Responsible Consumption and Production

Reducing resource consumption and promoting responsible production are closely linked to climate actions and environmental protection.

C. Interactions between SDG 13 and environmental SDGs

3.10. Interactions between SDG 13 and SDG 6: Clean Water and Sanitation

Climate change affects water availability and quality, and resilient infrastructure and sustainable water resource management are essential to ensure access to water and sanitation services.

3.11. Interactions between SDG 13 and SDG11: Sustainable Cities

Cities exposed to climate risks require sustainable urban planning, efficient transportation, and resilient infrastructure to protect populations and reduce emissions.

3.12. Interactions between SDG 13 and SDG14: Life Below Water

Reducing emissions and conserving marine ecosystems protect aquatic biodiversity, preventing the negative effects of ocean warming and acidification.

3.13. Interactions between SDG 13 and SDG15: Life on Land

Climate actions help conserve terrestrial ecosystems and biodiversity, maintaining vital ecosystem functions necessary for sustainable development.

3.14. Interactions between SDG 13 and SDG 17: Partnerships and cooperation

The effective implementation of climate actions depends on resource mobilization, international cooperation, and public-private partnerships. Technology transfer and institutional support are essential for achieving global climate goals and integrating SDG 13 into national and international strategies.

4. The Central Role of SDG 13 in Social, Economic and Environmental Sustainability

Climate action, reflected in the United Nations through Sustainable Development Goal 13 (SDG 13), occupies a central place in the global architecture of sustainable development. Its cross-cutting nature derives from the fact that climate change simultaneously influences the social, economic and environmental dimensions of society. From this perspective, SDG 13 cannot be analyzed in isolation, but only in relation to the other goals, in an integrated and multidisciplinary framework.

On the social level, climate action is closely linked to the reduction of poverty and food insecurity. Extreme weather phenomena disproportionately affect vulnerable communities, amplifying inequalities and limiting access to basic resources. Through adaptation policies and measures to prevent climate risks, economic and social losses can be reduced, indirectly contributing to achieving the goals of eradicating poverty, combating hunger and improving health. At the same time, protecting terrestrial and marine ecosystems supports the natural balance on which agriculture, fisheries and food security depend.

In the economic dimension, the transition to clean energy and low-emission technologies is a catalyst for innovation and the creation of green jobs. Investments in resilient infrastructure and energy efficiency can stimulate sustainable economic growth while reducing vulnerability to climate shocks. However, these transformations require careful planning to avoid adverse effects, such as job losses in traditional sectors or widening regional disparities. Therefore, linking climate policies with employment, education and economic development strategies is essential.

Education and public awareness play a fundamental role in strengthening societal resilience. Integrating climate issues into educational curricula supports the formation of a culture of responsibility and active participation. Also, promoting gender equality in environmental decision-making processes contributes to more inclusive and effective solutions, given that women are often among those most affected by the impacts of climate change.

The institutional and governance dimension is equally important. International cooperation, public-private partnerships and climate finance mechanisms facilitate the transfer of technology and good practices. Without effective coordination, there is a risk of conflicts between objectives, for example, the rapid expansion of renewable energy infrastructure can create pressures on land use or local communities if not implemented in an equitable and participatory manner. In conclusion, SDG 13 functions as a strategic core of sustainable development. Its interdependencies with the other goals highlight that climate protection is not just an environmental concern, but an

essential condition for social progress, economic stability and global equity. A coherent approach, which capitalizes on synergies and carefully manages possible trade-offs, is indispensable for building a resilient and prosperous society in the long term.

5. Climate Action and Its Cross-Cutting Impact on Sustainable Development Goals

Table 1 highlights the systemic nature of SDG 13, demonstrating that climate action functions as a catalyst for the entire framework of sustainable development established by the United Nations. Direct synergies reflect immediate causal relationships, where reducing the impact of climate change produces visible effects on poverty reduction, food security, and public health. For example, decreasing the frequency of natural disasters limits the economic and social losses of vulnerable communities. At the same time, the transition to clean energy simultaneously supports emissions reduction and sustainable economic development.

Indirect synergies indicate relationships mediated through complementary public policies. Climate education, resilient infrastructure, and responsible consumption patterns do not produce immediate effects on the climate, but they create the necessary framework for adaptation and prevention.

Table 1. Synergies between SDG 13 and the Other SDGs

SDG	Main domain	Type of relationship with SDG 13	Synthetic explanation of interdependence
SDG1	Poverty	direct	Reducing climate risks reduces the economic vulnerability of communities exposed to natural disasters.
SDG2	Hunger	direct	Climate stability supports agricultural productivity and food security.
SDG3	Health	direct	Limiting pollution and extreme events reduces the incidence of respiratory diseases and health risks.
SDG7	Clean Energy	direct	The energy transition contributes to reducing greenhouse gas emissions.
SDG14	Marine Ecosystems	direct	Combating climate change reduces ocean acidification and the degradation of marine habitats.
SDG15	Terrestrial Ecosystems	direct	Protecting forests and biodiversity supports carbon absorption and ecological balance.
SDG4	Education	indirect	Climate education develops skills for sustainable adaptation and innovation.
SDG5	Gender Equality	indirect	Equal participation in climate decisions strengthens the effectiveness of adaptation policies.
SDG6	Clean Water	indirect	Sustainable water resource management increases resilience to droughts and floods.
SDG8	Jobs and Growth	indirect	The green economy generates jobs and sustainable development models.
SDG9	Innovation and Infrastructure	indirect	Clean technologies and resilient infrastructure reduce climate impact.
SDG11	Sustainable Cities	indirect	Sustainable urban planning limits emissions and vulnerability to disasters
SDG12	Responsible Consumption	indirect	Sustainable production and consumption models reduce environmental pressure.
SDG16	Peace and Justice	indirect	Institutional stability facilitates the implementation of climate policies.
SDG17	Partnership	indirect	International cooperation supports financing and the transfer of climate technology.

Source: Author's own elaboration

Table 1 shows that SDG 13 is not only an environmental goal but also a cross-cutting component that influences areas such as employment, governance, and global partnerships. The interdependence among goals confirms that progress in one sector can accelerate the achievement of others. Therefore, integrating climate policies into economic and social strategies becomes an essential condition for coherence and effectiveness.

While Table 1 emphasizes the synergistic potential of climate action, the analysis would be incomplete without evaluating the possible tensions that may arise during implementation, an aspect highlighted in Table 2.

Table 2. Potential Trade-offs between SDG 13 and Other Goals

Domain	Potential Conflict	Associated Risk	Recommended Integrated Solution
Renewable Energy	Rapid expansion without social planning	Impact on employment in traditional sectors	Professional retraining programs and just transition policies
Green Infrastructure	Use of agricultural land for energy projects	Reduction of cultivated areas	Balanced land-use planning and community consultation
Economic Growth	High costs of the transition	Pressure on public budgets	Phased investments and public-private partnerships
Sustainable Urbanization	Strict environmental regulations	Increased costs for the population	Subsidies and support mechanisms for vulnerable households

Source: Author's own elaboration

Table 2 introduces a critical perspective on the interactions between SDG 13 and the other goals, highlighting that the climate transition is not without challenges. Although investments in renewable energy contribute to emissions reduction, they can generate socio-economic imbalances if not accompanied by social protection measures. For example, restructuring traditional sectors may lead to temporary job losses. Similarly, the development of green infrastructure can create pressures on land use or increase costs for the population.

These potential conflicts do not diminish the importance of SDG 13 but rather emphasize the need for integrated planning. The concept of a "just transition" becomes relevant in this context, as it seeks to balance climate objectives with social and economic goals. The Table 2 demonstrates that a lack of intersectoral coordination can turn a beneficial measure into a source of inequality. Therefore, climate policies must be designed within a participatory and phased framework to minimize risks and maximize collective benefits.

The analysis of synergies and potential conflicts logically leads to a broader conceptual approach regarding the typology of relationships between the goals, summarized in Table 3.

Table 3. Synergies between SDG 13 and the Other SDGs

Type of Relationship	Characteristic	Example of Interaction
Direct Synergy	Immediate and measurable effect	Emissions reduction through clean energy
Indirect Synergy	Impact mediated through complementary policies	Climate education supports economic adaptation
Trade-off	Potential temporary conflict	Development of energy infrastructure vs. land use
Systemic Relationship	Long-term interdependence	Link between climate, poverty, and migration

Source: Author's own elaboration

Table 3 provides a theoretical framework for the interdependencies between SDG 13 and the other goals, classifying the relationships into direct synergies, indirect synergies, trade-offs, and systemic interdependencies. This typology facilitates understanding the complexity of the sustainable development implementation process. Direct synergies involve measurable and immediate effects, while indirect synergies operate through institutional and educational mechanisms. Trade-offs highlight the need to balance priorities, and systemic relationships emphasize the dynamic and long-term nature of climate-related transformations.

Through this classification, Table 3 reinforces the idea that climate action must be integrated into a comprehensive strategic vision. Climate change affects economic stability, migration, security, and social equity, which requires coherent and coordinated policies. In the absence of a systemic perspective, interventions may remain fragmented and inefficient. Therefore, the presented typology contributes to the foundation of a multidimensional and adaptive approach.

6. Conclussions

The analysis of SDG 13 and its interactions with other goals reveals that climate action is not an isolated endeavor but a cross-cutting driver of sustainable development. Effective climate policies generate cascading benefits across sectors, including poverty reduction, food security, health, and gender equality. At the same time, potential trade-offs emphasize the importance of anticipating unintended social, economic, and environmental consequences.

A strategic approach requires aligning climate action with economic growth, energy transition, urban planning, and technological innovation. Investment in green infrastructure and clean energy must be complemented by social protection measures to ensure a just transition. Education and public awareness are fundamental to building adaptive capacities, promoting responsible consumption, and fostering community engagement. The long-term success of SDG 13 depends on integrating evidence-based planning with participatory decision-making at all levels.

Climate action should be framed as a systemic solution rather than a sectoral objective. By leveraging synergies, managing trade-offs, and prioritizing equity, societies can strengthen resilience against climate shocks. This approach ensures that economic development, social inclusion, and environmental protection advance simultaneously. In conclusion, SDG 13 serves as a strategic cornerstone for building a sustainable, resilient, and equitable future for all.

The analysis of the three tables confirms that SDG 13 represents a central node in sustainable development. The identified synergies demonstrate that climate protection accelerates social and economic progress, while the assessment of trade-offs highlights the need for prudent and inclusive governance. The classification of systemic relationships underscores the complexity of interactions among the goals and the importance of intersectoral coordination.

Overall, the effective implementation of SDG 13 requires the integration of climate policies across all areas of public decision-making. Only through a coherent, participatory, and evidence-based approach can a resilient development model be built, capable of addressing climate challenges and ensuring a balance between economic, social, and environmental dimensions.

BIBLIOGRAPHY:

1. EIGE. (2020). *Gender equality and climate action: Policy guidance and best practices*. European Institute for Gender Equality.
2. EEAC. (2020). *European Environment Agency report on sustainable development and climate change*. European Environment Agency.
3. FAO. (2020). *The impact of climate change on food and agriculture: Global perspectives*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
4. IEA. (2021). *World energy outlook 2021: Climate policies and sustainable transitions*. International Energy Agency.
5. IPCC. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. Intergovernmental Panel on Climate Change.
6. Leal Filho, W., et al. (2023). *Integrating climate action into sustainable development policies: Theory and practice*. Springer Nature.
7. Nilsson, M., Griggs, D., & Visbeck, M. (2016). *Map the interactions between Sustainable Development Goals*. Nature, 534(7607), 320–322.
8. OECD. (2021). *Policy coherence for sustainable development 2021: Climate and economic policies*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
9. Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., & Fuller, G. (2019). *Sustainable Development Report 2019*. Bertelsmann Stiftung and SDSN.
10. UN. (2019). *The Sustainable Development Goals Report 2019*. United Nations.
11. UNDP. (2020). *Human development report 2020: The next frontier – Human development and the Anthropocene*. United Nations Development Programme.
12. UNESCO. (2021). *Education for Sustainable Development and Climate Change: Curriculum Guidelines*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
13. UN-Habitat. (2020). *World cities report 2020: The value of sustainable urbanization*. United Nations Human Settlements Programme.
14. UNEP. (2021). *Making peace with nature: A scientific blueprint to tackle the climate, biodiversity and pollution emergencies*. United Nations Environment Programme.
15. Watts, N., Amann, M., Arnell, N., et al. (2019). *The 2019 report of The Lancet Countdown on health and climate change: Ensuring that the health of a child born today is not defined by a changing climate*. The Lancet, 394(10211), 1836–1878.

AN ANALYSIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS WITHIN THE THEORETICAL FRAMEWORK OF MASLOW'S HUMAN MOTIVATION

Alina Georgeta Ailincă
3rd degree researcher, PhD, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania, N.I.E.R., Romanian Academy

Abstract : *Although they have not been a major element in public attention for many decades, against the backdrop of the increasing alertness of extreme climatic phenomena and regional social and political problems, gradually but surely, the Sustainable Development Goals (SDGs) seem to occupy an increasingly important place in the discourse and concerns of the media, politicians and researchers. Adapted to numerous studies on sustainable development, Maslow's pyramid of explaining the needs of the individual can be understood in the sense of a relevant explanatory framework of economic, social and environmental sustainability. In general, starting from the progression of needs, the assimilation of the Sustainable Development Goals with Maslow's pyramid has allowed for a greater in-depth study of issues related to poverty, social stability, prosperity and well-being, justice, strong institutions, etc. Thus, without repeating previous studies, the article aims to reinterpret the SDGs from the perspective of Maslow's hierarchy of needs, but also from the perspective of other facilitating theoretical frameworks, for a better explanation and systematization of the Sustainable Development Goals.*

Keywords: *sustainable development; qualitative approach; methodological tools*

JEL: B41, Q01; Q56

1. Introduction

Built on the basis of successive efforts (e.g. Rio+20 Conference, in 2012, "Agenda 2030" in 2015, etc.) and collective efforts of numerous states and international organizations (UN, OECD, World Bank, etc.), the SDGs were based on the Millennium Development Goals (MDGs, developed by experts and included in the Millennium Development Agenda of 2000), being subject to individual negotiations at the level of each country, global expansion, refinements both at the level of objectives and targets and indicators over time, reflecting the issues presented within the framework of the UN 2030 Development Agenda (Vandemoortele 2011; Unterhalter and Dorward 2013; Lomazzi et al. 2014; Suresh and Johnson 2015; Caballero, 2019; Tremblay et al. 2020; Costa et al. 2021; Mindrinos and Panagiotopoulos, 2023; Panagiotopoulos et al, 2024).

Although addressed not only through their own indicators, but through a multitude of specific indices and indicators that track particular problems (such as well-being through the Human Development Index - HDI or the Environmental Performance Index - EPI), the SDGs still cannot be explained in an integrated manner, without syncope between the social, economic and environmental dimensions (Bali Swain and Yang-Wallentin, 2020). Therefore, there is a continuing need to search for analytical frameworks that allow for a better explanation of how the SDGs work and how to achieve them most effectively.

Thus, the Sustainable Development Goals (SDGs) can be used in various forms and coupled with numerous conceptual frameworks. For example, the association of the Sustainable Development Goals with Maslow's pyramid is justified by the fact that the SDGs are oriented towards satisfying human needs and developing individual and group capacities of humanity, and can allow the framing of needs from basic ones (such as those related to poverty, nutrition, health,

energy for primary needs, etc.) to higher ones (such as education, environmental protection, etc.), achieving a similar progression of needs approaches comparable to Maslow's theory.

2. Objectives and description of the problem

The large volume of SDG targets, the complexity and the large number of indicators, as well as the great heterogeneity of the subject matter of each target, the overlaps and interpositions between targets and elements, the different directions of exploration imposed by this increased heterogeneity, etc., create a good point of introspection regarding what could be the best method of simplifying and systematizing information regarding the SDG analysis. Thus, in accordance with the UN 2030 Agenda, the SDGs can be viewed as a systematized conglomerate of human needs similar, through a deductive reduction, to those of a single individual postulated within Maslow's theory. Therefore, the SDG indicators can be seen as effective means of monitoring and correcting the satisfaction of human needs, and by understanding their evolution, a normative framework of public and private policies can be built that allows the achievement of people's social and individual performance. By using deductive-inductive reasoning, and vice versa, by comparing it with Maslow's pyramid, gaps in understanding the functioning of human behaviour in terms of satisfying needs can be filled, subsequently making our work easier, in a logical systematization that allows us to use analogies that successively complete the information on how the SDGs can be achieved, more easily, more effectively and more sustainable.

- **Literature review**

With in-depth, thematically varied, updated and often critical approaches (Wahba & Bridwell, 1976; Alderfer, 1969; Geller, 1982; Shaw & Colimore, 1988; Cianci, &Gambrel, 2003; Koltko-Rivera, 2006; Taormina & Gao, 2013; Bouzenita & Boulanouar, 2016; Kopsov, 2019; McCleskey & Ruddell, 2020; Ghaleb, 2024; Mcleod, 2025, etc.), Maslow's conceptual framework, although contested, remains fresh and perspective-taking, for each new generation of researchers, media and politicians, putting man and his hierarchical needs at the centre.

Numerous reports and studies (United Nations 2015a; United Nations 2015b; Le Blanc, 2015; Costanza et al., 2016; Gough, 2017; UNDP 2020) prove that the Sustainable Development Goals are built around human needs and the need to ensure economic, social, political and environmental prosperity and sustainability.

The literature successfully captures the capacity to assess Sustainable Development through Maslow's hierarchy of needs (1943), Bossel's classification system (1999) and numerous other conceptual frameworks focused on subjective and contextual human needs, analyzing the subjective dimensions of Sustainable Development on these formats, through qualitative-quantitative methods, to build their own models that best identify the economic, social and environmental complexity (Yawson et al. 2009; Manuwa, 2022; Haji-Othman et al., 2024; Panagiotopoulos et al, 2024). However, further theoretical and applied analyses and developments are needed to allow for further in-depth and specificization of the subject.

- **Methodology and data sources**

The paper aims, from a methodological point of view, to provide an easier, more logical, more theoretically grounded systematization of the Sustainable Development Goals so that, in subsequent processing and analysis, which will place the SDGs in specific contexts, they provide consistency to the basic framework, which aims to provide a coherent interpretation of the 2030 Agenda as an integrated strategy for satisfying human needs in the medium and long term. Starting

from the analogy with Maslow's pyramid, the association of the SDGs with it can represent a legitimate conceptual-analytical exercise, since both focuses on the progressive analysis of fundamental human needs as a premise for the personal development of human society. Thus, the argumentation of the study is based on the literature regarding sustainable development as a process centred on people and their capacities (Maslow, 1943; Sachs et al., 2019; Panagiotopoulos et al., 2024). Therefore, the research aims for the SDGs to allow the framing of human needs from survival to self-actualization, self-fulfilment and global responsibility.

- **Results**

Thus, the correlation of the Sustainable Development Goals with Maslow's pyramid of needs is based on the premise that sustainable development is, in essence, a process of progressive satisfaction of fundamental human needs. In Maslow's pyramid, needs are divided into five categories: 1. Physiological needs, 2. Safety needs; 3. Belongingness and love needs; 4. Esteem needs and 5. Self-actualization needs (for personal development and meaning in the world) (Maslow, 1943). The first two categories are considered to cover basic needs, the next two to cover psychological needs, and the last category refers to personal fulfilment.

If we consider that the Sustainable Development Goals (SDGs) are clearly marked by the structure of human needs, as an almost identical overlap from the scale of humanity over the needs of an individual, systematizing them according to the pattern of Maslow's pyramid, we can consider that:

1. Physiological needs, which ensure the survival of the species, can be associated with SDG 1 – No poverty, SDG 2 – Zero hunger, SDG 3 – Good health and well-being, SDG 6 – Clean water and sanitation, SDG 7 – Clean and affordable energy;
2. Safety needs, which focus on personal security and the need for stability and economic protection and predictability, can be associated with: SDG 8 – Decent work and economic growth, SDG 9 – Industry, innovation and infrastructure, SDG 11 – Sustainable cities and communities, SDG 16 – Peace, justice and strong institutions;
3. Social needs, which are related to our human nature (social inclusion, family, friendship, community, etc.) can be associated with: SDG 5 – Gender equality, SDG 10 – Reduced inequalities, SDG 11 – Sustainable cities and communities, SDG 17 – Partnerships for the goals;
4. Esteem needs, which concern higher-level needs such as education, dignity, respect, recognition, etc. can be associated with: SDG 4 – Quality education, SDG 5 – Gender equality, SDG 8 – Decent work and economic growth, SDG 10 – Reduced inequalities;
5. Self-actualization needs, superior by excellence, but no less important than the first, can be associated with: SDG 12 – Responsible consumption and production, SDG 13 – Climate action, SDG 14 – Life below water, SDG 15 – Life on land, SDG 17 – Partnerships for the goals.

Thus, the SDGs aim first to ensure the conditions of survival and security (e.g. poverty, food, health, energy), followed by social, educational and environmental goals to reflect higher levels of human needs, such as belonging, esteem and self-actualization. For simplicity, if we consider that at the base of the pyramid, however, the most important SDGs necessary for the survival of the species should be located, and we start from the idea that it is not useful to repeat a target several times, according to different needs, the pyramid could look like in figure 1.b).

It is interesting that although located at the other end of the systematization of needs, the SDGs that correspond to higher-order needs are no less important or less numerous, being practically

sometimes, in the new global context as valuable as the first ones for the survival of humanity and the planet in general. Thus, the pyramid, systematized through the SDGs is actually an hourglass, or a tree, in which both the basic and the deeply superior SDGs acquire a specific centre of gravity, extremely valuable in the economy of discussions about the SDGs.

Therefore, the hierarchical redesign of the Sustainable Development Goals may prove essential in the context of climate calamities in which care for the environment can protect us from the inability to cover fundamental needs (water, food, shelter) in the medium and long term (Adepoju, 2025).

Figure 1 –Positioning the SDGs within Maslow's pyramid frameworks

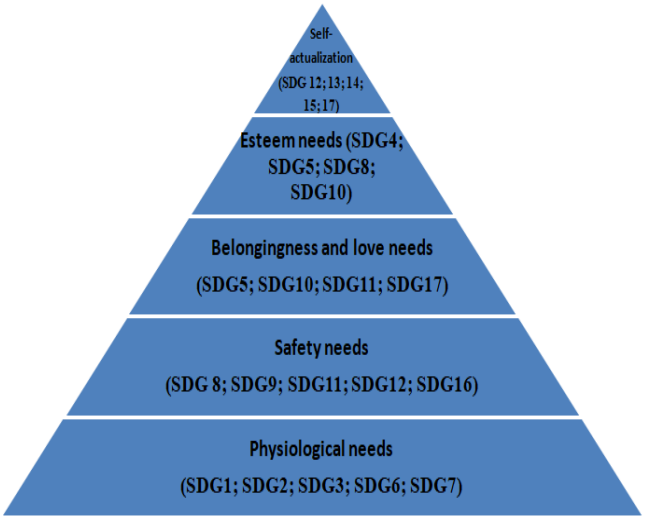
Self-actualization (SDG 12; 13; 14; 15; 17)
Esteem needs (SDG4; SDG5; SDG8; SDG10)
Belongingness and love needs (SDG5; SDG10; SDG11; SDG17)
Safety needs (SDG 8; SDG9; SDG11; SDG12; SDG16)
Physiological needs (SDG1; SDG2; SDG3; SDG6; SDG7)

Figure 1a) a primary systematization of the SDGs on the structure of Maslow's pyramid

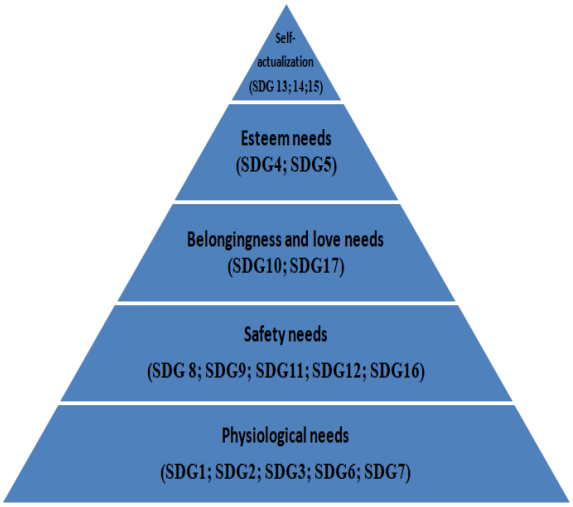
Self-actualization (SDG 13; 14; 15)
Esteem needs (SDG4; SDG5)
Belongingness and love needs (SDG10; SDG17)
Safety needs (SDG 8; SDG9; SDG11; SDG12; SDG16)
Physiological needs (SDG1; SDG2; SDG3; SDG6; SDG7)

Figure 1b) a systematization of the SDGs, without repeating the same targets between levels of needs

Source: author's conception

If we use Maslow's pyramid, but divide the needs into economic, social and ecological, then we notice that the structure changes, and the centre of gravity, both in terms of the number of targets and in terms of significance for the analysis, gains weight at the bottom of the structure, focusing on economic needs. Another interesting structure that could help us in a good systematization of the SDGs is the structure of Alderfer (1969) grouped into Existence, Relatedness, and Growth (ERG). Regarding the needs related to existence, here Alderfer (1969) identified mainly material and survival needs. Regarding relatedness, Alderfer (1969) had in mind the needs for belonging, relatedness and social equity, and regarding growth needs, Alderfer (1969) identified the needs for development, human potential and achievement. Although it is not a hierarchical systematization, as needs can be achieved rather simultaneously, the ERG structure can help us for a relatively balanced and flexible grouping of the SDGs (See Figure 2). However, there may be some hierarchical connectivity in the sense that you cannot ensure Growth without ensuring Existence; you cannot maintain Existence without Relationship, etc.

Figure 2 – Positioning the SDGs in analytical frameworks comparable but different from Maslow's original pyramid

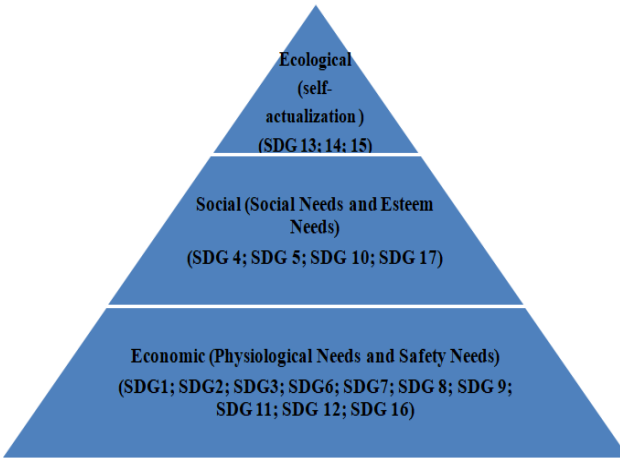
Ecological
(self-
actualization)
(SDG 13; 14; 15)
Social (Social Needs and Esteem Needs)
(SDG 4; SDG 5; SDG 10; SDG 17)
Economic (Physiological Needs and Safety Needs)
(SDG1; SDG2; SDG3; SDG6; SDG7; SDG 8; SDG 9; SDG 11; SDG 12; SDG 16)

Figure 2a) a functional systematization on three types of needs: economic, social and ecological ("triple bottom line")

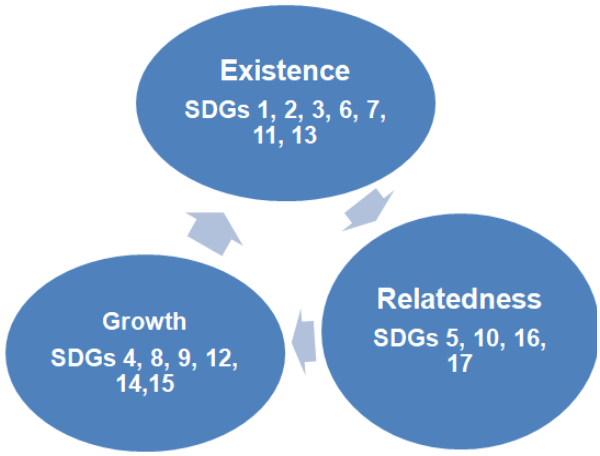

Figure 2 b) a systematization from the perspective of Alderfer's ERG structure (1969)

Regarding the ERG structure, for the needs of existence, the objectives that ensure the minimum conditions for human existence (food, water, health, shelter, energy, and safe environment) can be selected SDGs 1, 2, 3, 6, 7, 11, 13. If we refer to Relationships, the SDGs that refer to justice, equity, cooperation, inclusion, institutional trust, global collaboration are 5, 10, 16, 17. Regarding Growth, the SDGs that enable long-term development (e.g. education, innovation, sustainable economy and protection of natural capital that supports the future of humanity) can be SDGs 4, 8, 9, 12, 14 and 15. Thus, Alderfer (1969, 1972) through his theory on the ERG model refines the system of human needs hierarchized by Maslow (1943) and allows the expansion of the conceptual framework from the individual sphere to that of the analysis of social and institutional systems, the SDGs can be interpreted as an operational framework through which the international community and nations try to ensure the necessary conditions for the fulfilment of individual needs extended globally.

It should be noted that any type of ranking of the SDGs cannot be universally valid on a planetary scale or as an element with perfect continuity in the future, different groups of countries reacting differently to these rankings depending on the personal and regional context in which they find themselves and on their moment or stage of development in history. For example, if we take into account the systematization based on economic, social and ecological needs, countries that frequently face significant climate problems may prioritize ecological, higher, self-actualization needs, while others, which have relative ecological stability but serious economic problems, may focus more on primary needs, especially of an economic nature, other countries, where dictatorship or political oppression is prominent, may consider focusing on satisfying social and esteem needs. Thus, a grouping made in a single formula can be considered rather as a basic, simplified systematization, valid for regional and zone nuances, and not as a general element valid and extensible on a global scale.

Another narrative, illustrative and elegant conceptual framework suitable for the SDGs is the one proposed by Kaufman (2020) which, although it does not yet have sufficient academic support, is a psychological framework that can be discreetly extended to sustainability through reinterpretation. This framework starts from the metaphor of a sailboat, which although it starts

from Maslow's theory, offers a fresh image for interpreting the SDGs as an integrated system for ensuring safety, social cohesion, human development and responsibility towards the planet. In this framework, the SDGs are institutional mechanisms capable of keeping the boat of human society oriented in the right direction and perfectly functional.

Table 1 – Framing the SDGs in Kaufman's "sailboat" metaphor (2020)

Boat component		Type of need	SDGs	Observations
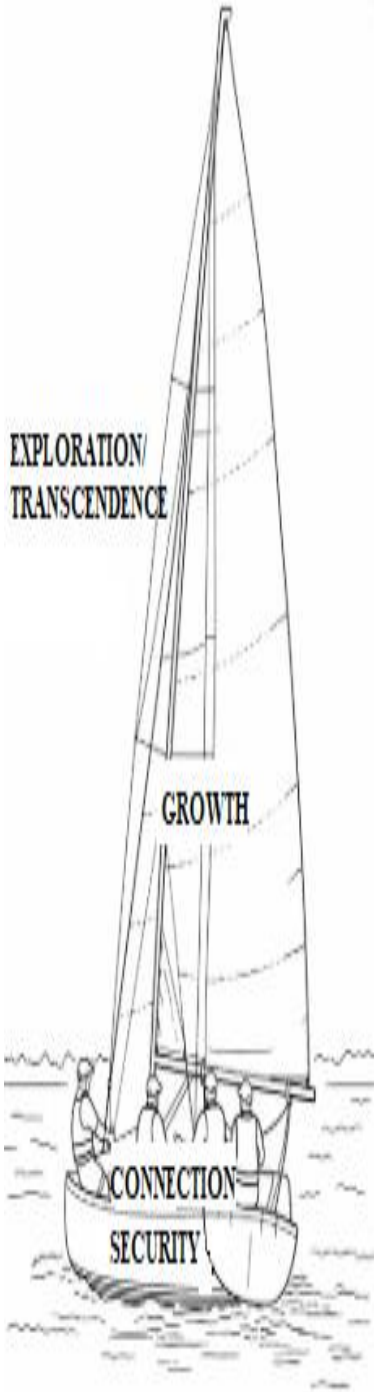	**Exploration/ Transcendence (Direction)**	Exploration, love and purpose, responsibility towards the planet and the future	SDG 13 Climate Action SDG 14 Life Below Water SDG 15 Life on Land	Beyond immediate needs, it reflects humanity's long-term orientation and responsibility towards the planet and especially towards the biosphere.
	Growth (Navigation, Sails)	Development, human potential and progress	SDG 4 Quality Education SDG 8 Decent Work and Economic Growth SDG 9 Industry, Innovation and Infrastructure SDG 12 Responsible Consumption and Production	By achieving these goals, the "sail" of humanity is "lifted", allowing the development and progress of human society.
	Connection (crew)	Equity, social relations, institutions and cooperation	SDG 5 Gender equality SDG 10 Reduced inequalities SDG 16 Peace, justice and strong institutions SDG 17 Partnerships for the goals	These goals are about how people and institutions collaborate to keep the boat running.

	Security (hull)	Physical safety, security, connection, stability, minimum living conditions and self-esteem	SDG 1 No poverty SDG 2 Zero hunger SDG 3 Good health and well-being SDG 6 Clean water and sanitation SDG 7 Affordable and clean energy SDG 11 Sustainable cities and communities	Meeting these needs ensures the "floating" of society: the continuation of human life and the proper functioning of communities.

Source: author's ideas and processing based on literature, ChatGPT assistance in graphics

Seen as a reformulation of human needs, Kaufman's (2020) sailboat metaphor can allow the reorganization of the SDGs around the idea of security as a base, on which connection and growth are built, and exploration/transcendence appears as the direction. Thus, without the elements of safety (the hull of the ship) the boat of human society cannot float and sail, without a crew and a cooperative and well-knit crew it cannot function, if the sail of economic growth is not activated it cannot gain speed, and if the direction is not good the risk of shipwreck and loss of life of the people on board is maximum.

6. Conclusions

Thus, in a simplified approach, the Sustainable Development Goals are interpreted as integrated responses to three fundamental types of needs (economic, social and ecological) arranged hierarchically according to Maslow's pyramid, which highlights the fact that full sustainability can only be achieved when economic and social progress allows the transition to the satisfaction of higher-level ecological needs.

At the same time, other comparable conceptual frameworks have been explored. For example, the SDGs can be interpreted as a global operationalization of the fundamental human needs described by the ERG model (Alderfer, 1969) where the goals related to poverty, water, health, energy and environment respond to Existence needs, those regarding equity and institutions respond to Relationship needs, and education, innovation and sustainable development correspond to Growth needs. Thus, the SDGs seem almost a macro-social transposition of the ERG theory. Therefore, the SDGs can be interpreted as an institutional transposition of classical theories of human needs, in which the conceptual framework offered by Maslow and refined by Alderfer provides a solid theoretical basis for understanding the internal logic of the Sustainable Development Goals.

Equally, starting from Kaufman's (2020) sailboat metaphor, the SDGs can be re-systematized and understood as a unitary whole for the success of humanity's survival, in which the importance does not fall on distinct elements, but on the connection in which the component parts are involved, combining on the one hand the hierarchical character of needs given by the metaphor of the ship's

crew's need for survival, and on the other hand the functional, complex, interconnected and indissoluble character of the SDG components.

BIBLIOGRAPHY:

1. Adepoju, O. E. (2025). Not “woke” agendas, basic human rights: reimagining disaster preparedness through Maslow’s lens. Frontiers in Public Health, 13, 1533117.
2. Alderfer, C. P. (1969). An empirical test of a new theory of human needs. Organizational Behavior and Human Performance, 4(2), 142-175.
3. Alderfer, C. P. (1972). Existence, Relatedness, and Growth: Human Needs in Organizational Settings. New York: Free Press.
4. Bali Swain, R., & Yang-Wallentin, F. (2020). Achieving sustainable development goals: predicaments and strategies. International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 27(2), 96–106. https://doi.org/10.1080/13504509.2019.1692316 .
5. Bossel, H. (1999). Indicators for Sustainable Development: Theory, Method, Applications. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development. ISBN 9781895536133.\
6. Bouzenita, A. I., & Boulanouar, A. W. (2016). Maslow’s hierarchy of needs: An Islamic critique. Intellectual Discourse, 24(1).
7. Caballero, P. (2019). The SDGs: Changing How Development Is Understood. Global Policy 10: 138–40. https://doi.org/10.1111/1758-5899.12629 .
8. Cianci, R. and Gambrel, P. (2003). Maslow's hierarchy of needs: Does it apply in a collectivist culture. Journal of Applied Management and Entrepreneurship, 8(2), pp. 143–161.
9. Costanza, R. et al. (2016). Modelling and measuring sustainable wellbeing in connection with the SDGs. Ecological Economics, 130, 350–355.
10. Costa, J., Cancela, D., and Reis. J. (2021). Neverland or Tomorrowland? Addressing (In)Compatibility among the SDG Pillars in Europe. International Journal of Environmental Research and Public Health 18: 11858, https://doi.org/10.3390/ijerph182211858 .
11. Geller, L. (1982). The failure of self-actualization theory: A critique of Carl Rogers and Abraham Maslow. Journal of Humanistic Psychology, 22(2), 56-73.
12. Ghaleb, B. D. S. (2024). Towards a dynamic model of human needs: A critical analysis of Maslow’s hierarchy. International Journal of Multidisciplinary Approach Research and Science.
13. Gough, I. (2017). Heat, Greed and Human Need: Climate Change, Capitalism and Sustainable Wellbeing. Edward Elgar.
14. Haji-Othman, Y. et al. (2024). Exploring Similarities and Synergies between Maslow’s Hierarchy of Needs, Maqasid Shari’ah, and Sustainable Development Goals, and their Relevance to Zakat Distribution. KW Publications. http://dx.doi.org/10.6007/IJARBSS/v14-i10/23365 .
15. Kaufman, S. B. (2020). Transcend: The new science of self-actualization. New York: TarcherPerigee.
16. Koltko-Rivera, M. E. (2006). Rediscovering the later version of Maslow’s hierarchy of needs: Self-transcendence and opportunities for theory, research, and unification. Review of General Psychology, 10(4), 302-317, DOI: 10.1037/1089-2680.10.4.302.

17. Kopsov, I. (2019). A new model of human needs. London Journal of Research in Science: Natural and Formal, 19(6), 17-28.
18. Le Blanc, D. (2015). Towards integration at last? The sustainable development goals as a network of targets. Sustainable Development, 23(3), 176–187.
19. Lomazzi, M., Borisch, B., and Laaser U. (2014). The Millennium Development Goals: Experiences, Achievements and What's Next. Global Health Action 7: 23695. https://doi.org/10.3402/gha.v7.23695 .
20. Manuwa, T. (2022). Sustainable development goals (SDGs): Maslow's hierarchy of needs and SDGs linkages. Sarcouncil Journal of Public Administration and Management. https://sarcouncil.com/download-article/SJPAM-2022-22-14-20.pdf
21. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50(4), 370–396. https://doi.org/10.1037/h0054346
22. Maslow, A. H. (1954). Motivation and personality. Harper & Brothers.
23. McCleskey, J. A., & Ruddell, L. (2020). Taking a step back—Maslow's theory of motivation: A Christian critical perspective. Journal of Biblical Integration in Business, 23(1).
24. Mcleod, S. (2025). Maslow's Hierarchy of Needs. Simply Psychology. https://doi.org/10.5281/zenodo.15240897 .
25. Mindrinos, L. and Panagiotopoulos, P. (2023). Measuring Sustainable Development: AWeighting Approach to Sustainable Development Indicators. International Journal of Multidisciplinary Research and Analysis 6: 4510–20.
26. Panagiotopoulos, P., Vardopoulos, I., Maialetti, M., Ciaschini, C., Koundouri, P., & Salvati, L. (2024). Reimagining Sustainable Development and Economic Performance Indicators: A Human-Centric Maslow–Bossel Blueprint. Economies, 12(12), 338. https://doi.org/10.3390/economies12120338
27. Shaw, R., & Colimore, K. (1988). Humanistic psychology as ideology: An analysis of Maslow's contradictions. Journal of Humanistic Psychology, 28(3), 51-74.
28. Suresh, P., and Johnson L. R. (2015). The Post-2015 Agenda: From Millennium Development Goals (Mdgs) To Sustainable Development Goals (Sdgs). International Journal of Current Research and Review 7: 62–67.
29. Taormina, R. J., & Gao, J. H. (2013). Maslow and the motivation hierarchy: Measuring satisfaction of the needs. The American journal of psychology, 126(2), 155-177.
30. Tremblay, D., Fortier, F., Boucher, J.-F., Riffon, O. and Villeneuve, C. (2020). Sustainable Development Goal Interactions: An Analysis Based on the Five Pillars of the 2030 Agenda. Sustainable Development 28: 1584–96. https://doi.org/10.1002/sd.2107 .
31. United Nations (2015a). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development.
32. United Nations (2015b). Sustainable Development Goals: 17 Goals to Transform Our World.
33. UNDP (2020). Human Development Report: The Next Frontier – Human Development and the Anthropocene.
34. UN DESA (2019). Global Sustainable Development Report.
35. Unterhalter, E., and Dorward, A. (2013). New MDGs, Development Concepts, Principles and Challenges in a Post-2015 World. Social Indicators Research 113: 609–25. ttps://doi.org/10.1007/s11205-013-0292-0 .

36. Vandemoortele, J. (2011). The MDG Story: Intention Denied. Development and Change 42: 1–21. https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2010.01678.x .
37. Wahba, M. A., & Bridwell, L. G. (1976). Maslow reconsidered: A review of research on the need hierarchy theory. Organizational behavior and human performance, 15(2), 212-240.
38. World Commission on Environment and Development. (1987). Our common future (Brundtland Report). Oxford University Press.
39. Yawson, D. O., Armah, F. A. and Pappoe, A. N. M. (2009). Enabling Sustainability: Hierarchical Need-Based Framework for Promoting Sustainable Data Infrastructure in Developing Countries. Sustainability 1: 946–59.
40. *** https://www.simplypsychology.org/maslow.html#Criticisms

HOUSING IN EUROPEAN UNION. SOME TAX ASPECTS AND AFFORDABILITY

Nicoleta Mihăilă
3rd Degree Scientific Researcher III, PhD, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania

Abstract: *In the paper we refer to two aspects regarding housing in the European Union, namely some considerations related to their taxation, as well as the issue of their affordability. In this sense, we use the indicator "usage cost of housing (UCOH)", analyzed by the European Commission, the statistical data coming from the House taxation database, for the year 2023, as well as the cost of housing (expressed as a share of the population's disposable income) and the issue of housing affordability, the methodology used being descriptive and empirical, by calling on bibliographical references from international specialized literature, as well as statistical data for the Member States of the European Union, for the years 2022/2023 (depending on the availability of data) provided by the European Commission (Data on Taxation Trends, based on Eurostat data, Housing Taxation Database 1995-2023 v6.0).*

Keywords: *household; housing affordability; housing taxes; housing costs; support measures*

1. Introduction

Housing is usually the most important element in a household's consumption budget, but also a source of taxation for governments in all market economies, with an impact on individual decisions, with effects on consumption, the choice of property tenure, the value of homes and properties, and the extent to which households invest in housing.

Housing taxation is a "hotly" debated topic in international economic theory, partly because of the way the housing market has functioned over the past decade, particularly the rapid increases in housing prices and worsening affordability, as well as the development of the private rental sector, or because it represents an important source of revenue for both national and local governments.

Following years of price increases, housing affordability has gained political importance across the EU over the past decade, with house prices in the EU rising around 10% faster than average incomes, reducing affordability, especially for younger generations (an increase that has been even more pronounced during the COVID-19 pandemic). It should be noted that the increase in house prices has been uneven across regions, with much more significant increases in large metropolitan areas; house price inflation, particularly in urban areas, has been driven by a combination of factors that constrain housing supply (e.g. limited space in highly urbanised areas, land use and zoning regulations, rising construction costs) and stimulate demand (demographic change, low interest rates, globalisation).

In the paper, we address the "Usage Cost of Housing (UCOH)" indicator, expressed as a share of the value of housing, which shows the impact of taxation on the decision to invest in housing, the cost and affordability of housing, taxes levied on housing during its life cycle and several support measures for home ownership granted by the authorities of EU member states.

2. Usage Cost of Housing (UCOH)

This indicator, expressed as a share of the value of the home, shows the impact of taxation on the housing investment decision and measures the marginal cost of capital for owner-occupied homes, respectively calculating the internal rate of return of the housing investment decision.

The User Cost of Owner-Occupied Homes (UCOH) indicator is a synthetic indicator of the distortions exerted by the tax system on households' housing investment choices. The UCOH indicator measures the annual tax-adjusted cost of owning and operating the main residence as a percentage of the house value. The indicator is related to investments in new homes, financed mainly by mortgage debt.

The elements taken into account in its calculation are *property taxes, transfer taxes, capital gains taxes, rental taxation and mortgage interest tax exemptions, which represent* ***fiscal components****, and* ***the non-fiscal ones*** *are represented by maximum loan-to-value ratios, maximum loan duration, long-term government bond interest rates, house prices and other relevant indicators.*

Figure 1. Contribution of fiscal components (pp) to UCOH (% of house value)

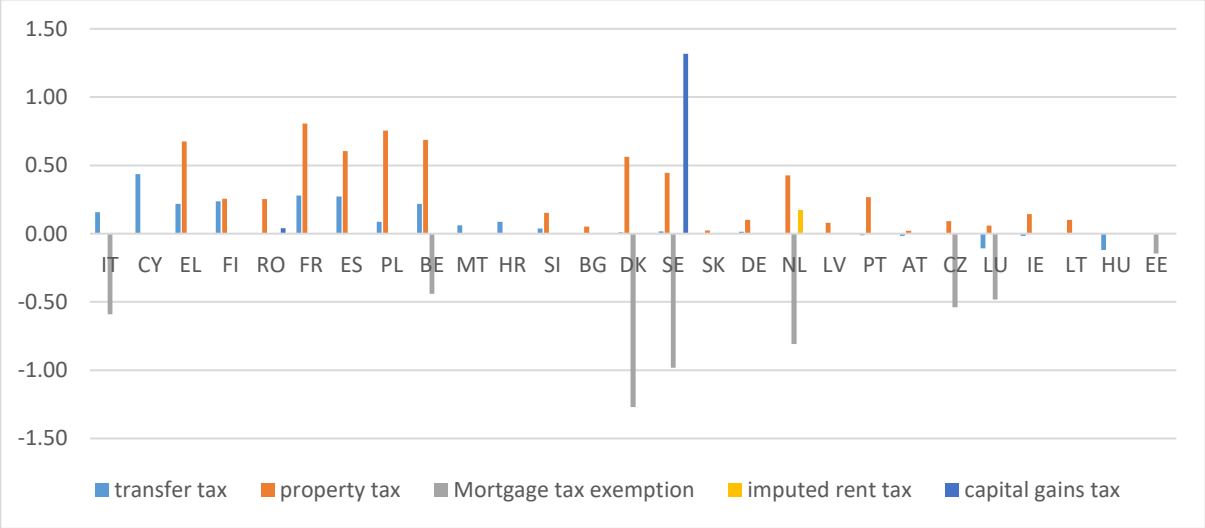

source: Joint Reseach Centre, Housing taxation database 1995-2023

Recurrent property taxes contribute to the majority of tax payments, although for some countries and over the life of the investment, the contribution of transaction taxes is higher than that of recurrent taxes (for Croatia, Italy, Luxembourg, Hungary and Romania).

The following figure represents the UCOH indicator in the period 2022-2023. There are states where the UCOH level decreased in 2023 compared to 2022. Hungary is noteworthy, which recorded a decrease of 2.17 pp compared to the previous year, followed by Ireland, Greece. Finland, Germany, Denmark, on the other hand, had increases.

Figure 2. UCOH evolution in 2022-2023 (% of home value)

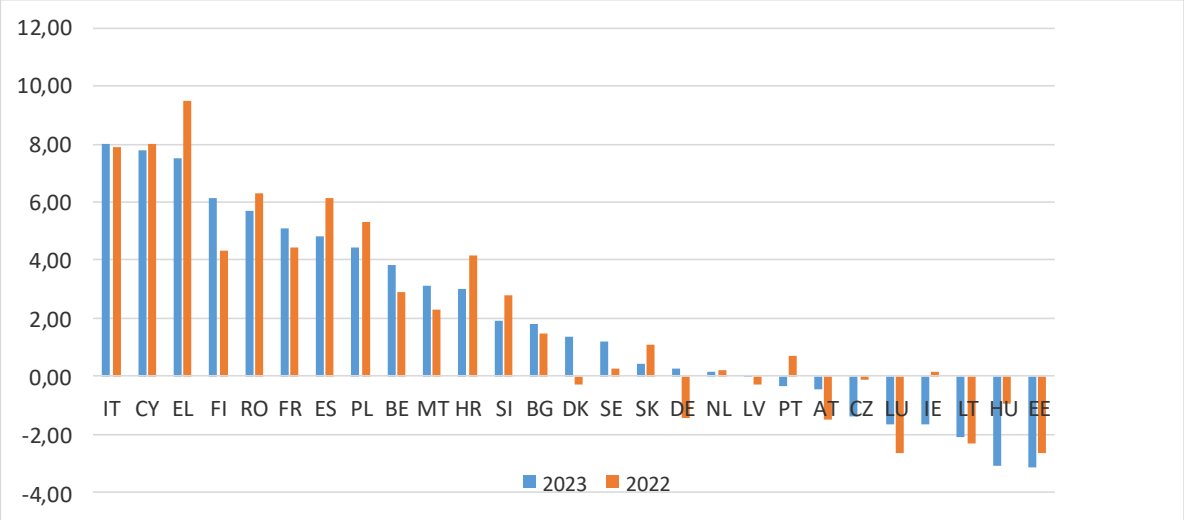

source: Joint Reseach Centre, Housing taxation database 1995-2023, https://web.jrc.ec.europa.eu/dashboard/UCOH/index.html

According to the European Commission (House taxation database), in 2023, usage cost of housing varied between less than 1% (Lithuania, Hungary, Estonia) and around 8% (Italy, Cyprus), with most values being between 0.03 and 5.71%. It should be noted *that negative values of UCOH are due to non-tax components, and for increasing values, property and transfer taxes predominate*.

In general, the cost of housing use has a downward trend over time, which is particularly pronounced for some countries. However, after the crisis years, Ireland, Greece, Spain and Portugal have recorded an increase (a stabilisation in the case of Spain) in the cost of housing use. This is also the case in Croatia and Latvia, where purchasing a house remains relatively more expensive than in other countries, possibly due to national limitations and relatively high property taxes. Other countries have been less affected by this general downward trend and show a relatively stable user cost (Czech Republic, Cyprus, Hungary, Slovenia, Slovakia) or show a trend linked to specific national conditions (Romania). The contributions of different tax elements have also evolved quite a bit.

Overall, the use of mortgage tax relief for new loans has decreased, while recurrent property taxes have increased, indicating a more growth-friendly tax structure. However, transfer taxes are still substantial in many Member States.

Also, changes in the cost of ownership of housing can be attributed to changes in macroeconomic conditions, the housing market and related tax policies, with the evolution of the contributions of different tax components being reflected in some reforms targeting these components.

Although home ownership is usually taxed either annually or at points in time related to the sale or purchase of properties, many countries have specific tax mechanisms that aim to subsidise home ownership and encourage indebtedness, but which undermine affordability over time. *Housing is subject to multiple taxes, including property transfer taxes, property taxes (which include recurrent property taxes and wealth taxes), capital gains taxes and income taxes.*

Favorable tax treatment for home ownership "inflates" house prices and disproportionately benefits higher-income households. Tax policies on house ownership have developed since the

1980s, with tax breaks being the main policy instrument, and tax measures favoring home ownership, reaching 1% of GDP in some Scandinavian countries.

Tax relief measures, such as exemptions from acquisition costs and mortgage interest deductions, encourage house purchases and increase lending, particularly in markets with limited housing supply. Some Member States apply mortgage interest exemptions to all mortgage loans, for, exemple, Estonia, Luxembourg and the Netherlands. In other Member States, *where the mortgage interest tax exemption has been abolished, the measure applies to mortgage loans taken out before the tax exemption was abolished* (Lithuania, Portugal).

The mortgage interest tax exemption encourages debt takeovers, potentially fueling the credit-driven housing boom, increasing price volatility, and potentially reducing homeownership among financially constrained households.

Support for home ownership across the EU increasingly relies on direct subsidies rather than public housing, with varying national approaches. As shown in Table 1, most EU countries offer mortgage subsidies or guarantees, except for Portugal and Sweden, and almost all offer tax exemptions, except for Germany and Lithuania. Estonia, Germany, Hungary, Latvia, Luxembourg and the Netherlands offer grants or subsidies for home buyers. In contrast, the mortgage interest tax exemption has been phased out across the EU and only a few Member States continue to grant it for new mortgages. It remains in force in countries such as Belgium, the Czech Republic, Estonia, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Finland and Sweden, while in others, including Ireland, Spain, France, Lithuania and Portugal, it only applies to older mortgages taken out before the legislative changes. Support for home ownership can also take the form of loan subsidies, potentially contributing to rising house prices.

Several EU countries use housing benefits for low-income households living in rented accommodation. The Joint Housing Benefit Scheme targets low-income tenants who may be unable to afford either to buy their own home or to pay rent on the market, while the government does not have a sufficient stock of social housing to rent. The results of such schemes vary: in the Netherlands, support for tenants has shown positive effects, while in Finland, housing benefits have not reduced rents.

Table 1. Support measures for home ownership

country	Providing subsidies to households to facilitate home ownership	Subsidized mortgages, guarantees for home buyers	Mortgage relief for over-indebted homeowners	Tax relief to encourage home ownership	Support to finance housing regeneration
Belgium		Yes	Yes	Yes	Yes
Bulgaria		Yes			Yes
Czech Republic		Yes		Yes	Yes
Denmark				Yes	Yes
Germany	Yes	Yes			Yes
Estonia	Yes	Yes		Yes	Yes
Ireland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Greece		Yes	Yes	Yes	Yes
Spain	Yes			Yes	Yes
France		Yes		Yes	Yes
Croatia	Yes	Yes		Yes	
Italy		Yes	Yes	Yes	Yes
Cyprus	Yes				Yes
Latvia	Yes	Yes		Yes	Yes
Lithuania		Yes	Yes		Yes
Luxembourg	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Hungary	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Malta	Yes	Yes		Yes	Yes
Netherlands	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Austria	Yes	Yes			Yes
Poland		Yes	Yes	Yes	Yes
Portugal			Yes	Yes	Yes
Romania	Yes				
Slovenia		Yes		Yes	Yes
Slovakia		Yes	Yes	Yes	Yes
Finland		Yes		Yes	Yes
Sweden			Yes	Yes	Yes

Source: European Commission, 2025, Housing in the European Union: Market Developments, Underlying Drivers, and Policies

As mentioned above, a number of taxes are typically applied at different stages of a housing investment.

Table 2. Taxation of real estate assets over the life cycle of the asset

acquisition	holding	Disposal/ sale
Transaction taxes VAT (on the sale of new properties)	Recurring taxes on real estate Income taxes Mortgage interest exemption Real estate wealth taxes Net wealth taxes	Capital gains taxes Inheritance, succession and donation taxes

Source: OECD , 2022, Housing Taxation in OECD

In the acquisition stage, transaction taxes are commonly applied in all EU countries, usually at a flat rate. New residential properties are often exempt from transaction taxes, and are subject to value added tax (VAT) (sometimes at a reduced rate). There are also countries that apply transaction tax exemptions for first-time buyers (in the EU, Italy and the UK), usually conditional on the value of the property.

In the holding stage, recurring property taxes are levied in all EU countries. Income generated by rental properties is normally taxed, while imputed rents from owner-occupied housing (i.e. income in kind earned by owner-occupiers living in their homes) are usually exempt. Mortgage interest exemption is also used in all countries, especially for rental properties.

Recurring taxes on real estate are also usually paid by the property owners; in most countries, tax obligations depend on the estimated market value of the property, which in practice can differ significantly from its actual market value, but there are also countries (Czech Republic, Poland, Slovakia) that use area-based systems, with the tax depending on the size of the property; there are also countries that levy recurring taxes on real estate at progressive rates (Denmark, Greece, Latvia).

When *selling houses*, many countries exempt capital gains from the sale of primary residences, while capital gains from secondary properties (rental properties, holiday homes) are usually taxed, and tax obligations can be reduced for longer periods of ownership. As for inheritance and gift taxes, these apply when real estate is transferred to heirs.

We recall that EU countries have seen a significant increase in house prices over the last three decades, a trend that has accelerated during the pandemic, making it difficult for younger generations to access the housing market, which has seen a decline in home ownership; housing is the main asset for most households, especially for the middle class, with owner-occupied homes accounting for 60% of middle-class wealth on average. However, high-income, wealthy and elderly households hold a disproportionate share of total housing wealth. According to Eurostat data, after stabilising at around 2.25% of GDP between 2014 and 2020, property tax revenues in the EU fell to 1.85% of GDP in 2023, the lowest level since 2009. There are significant variations at the country level; for example, recurrent property taxes account for over 35% of local government revenue in France, while Malta does not levy any recurrent property tax and Estonia taxes only the value of land, not buildings.

Systems also differ in terms of the tax base. Some are based on an outdated cadastral value, such as the municipal property tax in Spain and Italy, while others use the current market value of the property as a reference (Ireland, the Netherlands). Property tax systems that are based on outdated cadastral values can affect inequality, allowing wealthier owners to benefit from lower assessed values, while honest homeowners pay a proportionally higher share of the value of their property (this is the case in Italy, where there is a greater discrepancy between cadastral values and market prices for higher-value properties and for the wealthiest owners).

Therefore, housing tax reforms should consider the broader fiscal and non-fiscal context and the impact on households.

3. Housing costs and affordability in EU Member States

The issue of housing affordability has become a significant concern across Europe, driven by factors such as rapid urbanisation, population growth and evolving economic dynamics. *Housing costs also constitute a significant share of household expenditure and therefore influence inequality of real disposable income*. High housing costs relative to income can limit a household's

ability to afford other essential goods and services, with lower-income households more vulnerable to future increases in expenditure.

Housing affordability indicators differ depending on whether they are based on gross or disposable income. According to a common affordability criterion, *housing is considered affordable if households spend no more than 30% of their gross income on housing costs*; *the housing overcrowding rate*, used by both the OECD and Eurostat, *is defined as the percentage of the population living in households where total housing costs* (net of housing allowances) account for more than 40% of household disposable income.

In terms of housing affordability, overall, 69% of Europe's population lives in their own homes, while 31% live in rented homes. There are distinct regional patterns in housing types. For example, countries in Eastern Europe tend to have higher rates of home ownership, while those in Western Europe have higher rates of renting. This could be influenced by historical, cultural and economic factors that shape housing policies and preferences in each region. House prices have risen sharply in 24 member countries in the region. According to Eurostat, the EU recorded a 47% increase in house prices between 2010 and 2022, and an 18% increase in rents.

Housing cost overburden/affordability was generally high in large cities. *The housing cost overburden rate* is an indicator of housing affordability, measuring the percentage of the population living in households where housing costs represent more than 40% of disposable income. This indicator helps assess the extent to which households are burdened by their housing costs in relation to their income.

Figure 3 shows the percentage of the population facing housing cost burdens in both urban (cities) and rural areas. A higher housing cost overburden rate indicates greater financial pressure on households due to housing costs and signifies a low level of housing affordability. In general, urban areas tend to have higher rates of housing cost overspending compared to rural areas. For example, countries such as Denmark, Germany, and Sweden have higher rates of housing cost overspending in urban areas, reflecting the affordability challenges faced by city dwellers.

Figure 3. Housing affordability rate by degree of urbanization, 2023

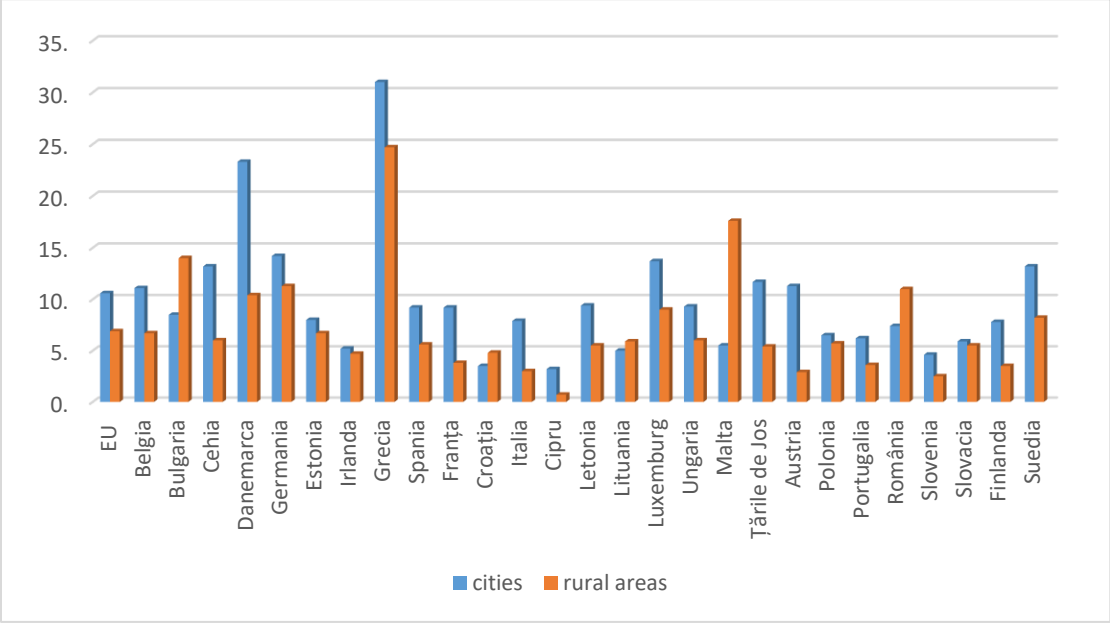

source: own processing based on Eurostat data,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/411e17fd-9b03-4729-8ad9-ea4844481e08?lang=en

In cities, Belgium has a rate of 11.1%, indicating that approximately 11.1% of urban households spend more than 40% of their disposable income on housing costs, after deducting housing allowances. Similarly, in rural areas of Belgium, the rate is lower, at 6.7%. On the other hand, in Greece, the overcrowding rate is significantly higher in both cities and rural areas, at 31% and 24.7% respectively. This indicates a higher proportion of households facing housing affordability challenges in both urban and rural areas of Greece compared to Belgium. Other countries with notable differences between urban and rural housing cost burden rates include Luxembourg, where the rate is 13.7% in cities and 9% in rural areas, and Cyprus, with rates of 3.2% in cities and 0.7% in rural areas, suggesting relatively lower housing affordability difficulties in rural areas of Cyprus compared to urban areas. We also mention Malta, where the cost burden is low in cities, at 5.5%, but increases significantly in rural areas, reaching 17.6%.

In Romania, the housing cost burden rate shows a notable difference between urban and rural areas. In urban areas, the rate is 7.4%, indicating that some cities face housing affordability difficulties, spending over 40% of disposable income on housing costs, after deducting housing allowances. However, in rural areas, the overburden rate is higher, at 11%, suggesting a larger proportion of rural households facing housing cost burdens compared to their urban counterparts. Another indicator for measuring housing affordability is **the cost of housing in disposable income**. Overall, around 20% of disposable income was spent on housing in Europe in 2022.

Figure 4. Housing costs as a percentage of disposable income – Total, 2023

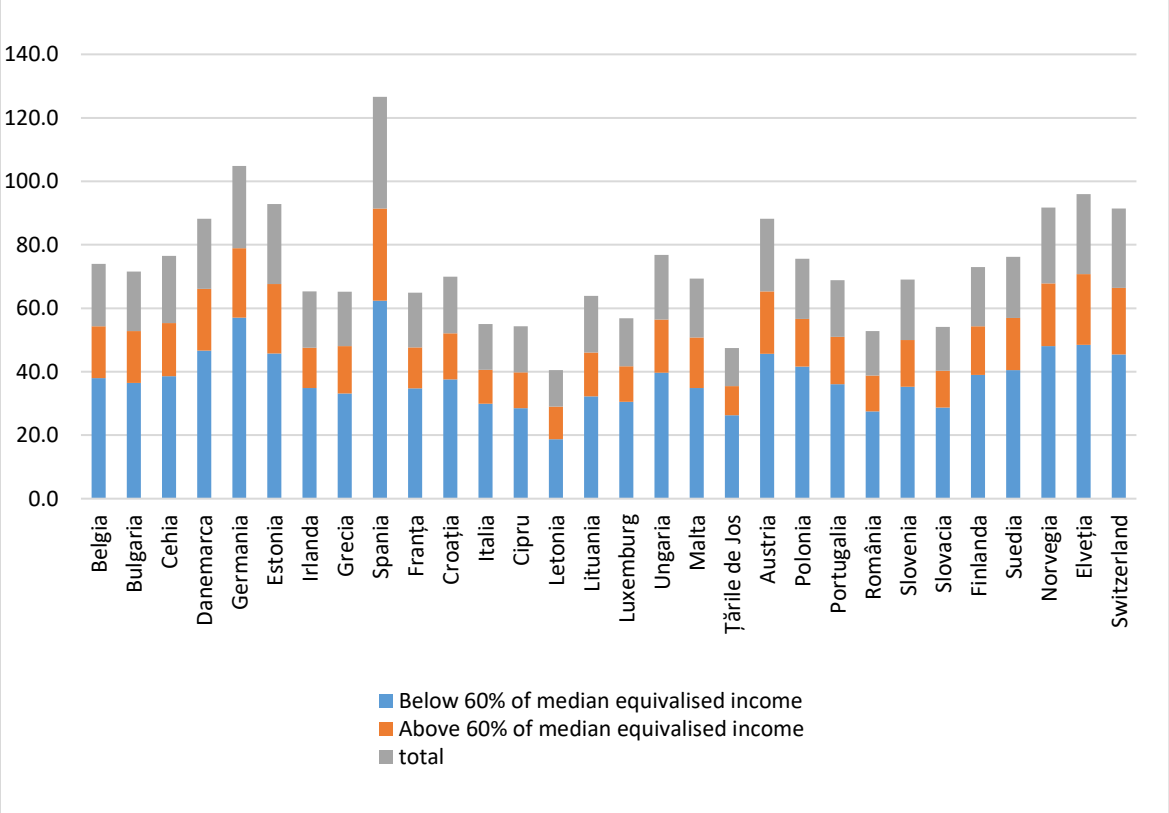

source: own processing based on Eurostat data, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_MDED01__custom_7140904/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=659e8061-cde5-4ddb-b633-7cff3c16b7bd&c=1691744693524

The figure above shows information on housing costs as a percentage of disposable income in European countries in 2023, classified by income level. A high value of the indicator shows a low level of housing affordability. For countries in the European Union (EU 27), households with incomes below 60% of the equivalised median income spent 38% of their disposable income on housing costs. People with low incomes struggle to meet their housing costs. However, people with incomes above 60% of the median income spent only 16.3% of their disposable income on housing. In countries such as Belgium, households below the 60% income threshold spent 36.5% of their disposable income on housing, while those above the threshold spent 16.3%. This indicates a notable disparity in the burden of housing costs across income groups. Similarly, in Bulgaria, households below the income threshold spent 38.6% of their disposable income on housing, compared to 16.7% for those above the threshold, highlighting significant difficulties for low-income earners in meeting housing costs.

For Romania, households with incomes below the 60% threshold spent 35.3% of their disposable income on housing, while those above the 60% threshold spent 14.7% of their disposable income. The Czech Republic stands out, however, with housing spending of 46.7% of disposable income for families below the 60% threshold, with the wealthiest allocating 19.4%.

If we consider *the total cost of housing borne by low-income individuals*, the top countries are Greece (35.2% of disposable income), Sweden (23.9%), Denmark (25.9%) and the Czech Republic (25.2%), while the lowest expenses are in Cyprus (11.5%), Malta (12% of disposable income), Slovenia, Croatia and Italy (14.5%). In Romania, 19% of disposable income is allocated. Several countries in Europe implement various exemptions or subsidies for property taxes, which can indirectly contribute to increasing housing affordability. For example, the Netherlands exempts small and affordable housing to streamline tax collection.

Belgium offers exemptions based on the size and occupancy of homes. Germany and Slovenia encourage new construction and renovations through temporary or permanent exemptions from the value of buildings. Romania offers property tax exemptions for certain groups. Low-income individuals may not have to pay property taxes for small or cheap homes. Similarly, seniors may qualify for tax breaks based on income and annual assessments. There may also be relief for people facing financial hardship, although the specifics may differ. These reliefs are intended to stimulate the economy, help certain groups, and promote development.

Analysis of property tax trends from 2015 to 2023 reveals notable fluctuations across nations, with some experiencing significant declines in property tax revenues as a percentage of GDP. Despite a slight overall decline in property taxes as a percentage of GDP over the period, the substantial revenue generation from property taxes highlights their significant contribution to fiscal budgets.

Conclusions

The tax system plays an important role in the economic life of households, more precisely, in their disposable income, consumption, saving, and investment decisions. *The paper addresses several considerations regarding housing taxes and the issue of affordability, and in this regard we have brought to discussion indicators that refer to housing, namely the User Cost of Owner-Occupied Housing* (UCOH), expressed as a share of the value of the home and showing the effect of fiscal elements on the household's decision to invest in that home, *the indicator regarding the cost of housing (share of disposable income) and the affordability of housing costs*.

Housing is usually one of the most important investments of households, and governments generally favor home ownership through the tax system. Given the wider benefits that home

ownership brings to society, most Member States use the tax system to encourage home ownership, mainly through tax exemptions on imputed rent and/or mortgage tax reductions.

We note that, with regard to housing affordability, the European Union is facing a persistent and growing gap between housing needs and supply. Population growth, household formation, urbanisation and migration are driving demand, while supply is constrained by rising costs, limited financing and a slow pace of construction.

Europe is facing a persistent and growing gap between housing needs and supply. Population growth, household formation, urbanisation and migration are driving demand, while supply is constrained by rising costs, limited financing and a slow pace of construction.

Housing governance and regulation in Europe presents both progress and setbacks: while some countries are strengthening frameworks and expanding existing programmes, others are facing sudden cuts, stalled reforms or missing strategies, underlining the urgent need for stable funding, coherent regulation and stronger support at EU level.

There have been numerous recent changes in governance and regulation at EU level; positive reforms have been observed in Denmark (more flexible rules for non-profit housing), Ireland (creation of a regulatory authority and the 'Housing for All' strategy), Luxembourg (new laws and entities on affordable housing), Portugal (new strategic and institutional framework), Slovenia (long-term funding and legislation for 20,000 public rental housing units), Germany (extended housing assistance system) and parts of Belgium (planned merger of the Walloon housing agency, Brussels procurement strategy).

These reforms aim to improve affordability, expand the housing stock or align housing with climate goals. At the same time, several countries are facing negative or destabilizing changes. In Austria, additional restrictions on rents in the already highly regulated for-profit sector have significantly reduced the income of housing associations, limiting investment in new construction and renovation. Finland's dismantling of long-standing institutions (the National Housing Fund ARA) and sudden changes at the system level risk undermining stability. In France, the government imposed reduced funding for social housing by introducing a rent reduction, while Italy continues to lack a clear national housing plan. Many countries highlight the lack of clear housing plans and a number of bottlenecks. Common concerns include the lack of stable long-term funding (Portugal, Netherlands, France), excessive bureaucracy and slow permitting process (Belgium, Netherlands), weak national strategies (Greece, Czech Republic, Hungary) and land availability (Austria, Luxembourg). Several states highlight that climate and renovation objectives are underfunded (Belgium, France, Germany).

BIBLIOGRAPHY:

1. Almy, R.R., 2013, Property Tax Regimes in Europe. UN Habitat, https://unhabitat.org/Property-tax-regimes-in-europe
2. Colburn, G., 2021, The use of markets in housing policy: a comparative analysis of housing subsidy programs. *Housing Studies*, Vol. 36, No. 1
3. Leodolter, L., Rutkowski, A., 2022, The Fiscal and Distributional Effects of Removing Mortgage Interest Tax Relief in EU Member States. European Economy - Economic Brief, No. 072
4. Kunovac, D., Zilic, I., 2022, The effect of housing loan subsidies on affordability: Evidence from Croatia, Journal of Housing Economics, Vol. 55
5. Lunde, J., Whitehead, C., 2021, How taxation varies between owner-occupation, private renting and other housing tenures in European countries, UK Collaborative Centre for Housing Evidence
6. *** European Commission, 2020, Taxation of Household Capital in EU Member States: Impact on Economic Efficiency, Revenue & Redistribution, Discussion paper130
7. *** European Commission – Joint Research Centre, 2023, Final report on the tax treatment of housing and the user cost of owner-occupied housing (UCOH) database
8. *** European Commission, 2025, Housing in the European Union: Market Developments, Underlying Drivers and Policies
9. *** European Commission, 2024, Tax Expenditures in the EU: Recent Trends & New Policy Challenges
10. *** European Commission, 2025, Annual Report on Taxation 2025, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Publications Office of the European Union, Luxembourg
11. *** Eurostat, 2023, Housing in Europe – 2023 edition, European Commission website
12. *** Eurostat, 2024, Statistics Explained, Households - statistics on financial assets and liabilities
13. *** Eurofound, 2025, Unequal wealth: Exploring socioeconomic disparities across the EU, Publications Office of the European Union, Luxembourg
14. *** Housing Europe Observatory, 2025, State of Housing in Europe 2025: Trends in a Nutshell
15. *** OECD, 2022, Housing Taxation in OECD Countries, OECD Publishing, Paris
16. *** OECD, 2021, Building for a better tomorrow: Policies to make housing more affordable, Employment, Labour and Social Affairs Policy Briefs, OECD, Paris.

SUPPORTING STRATEGIES TO REDUCE GHG EMISSIONS AND COMBAT CLIMATE CHANGE

Georgiana Chițiga
Scientific Researcher, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania
Silvia Elena Isachi
Scientific Researcher, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania

Abstract: *The paper takes as its starting point the issue of climate change, which represents one of the major challenges to the global ecological balance, with visible effects on the natural environment, food security, human health and socio-economic stability. The increase in the concentration of greenhouse gases, closely linked to human activities - fossil fuel burning, deforestation and intensive agricultural practices - is identified as the main cause of global warming. Thus, the development and implementation of effective emission reduction strategies becomes essential for mitigating the effects of climate change. In this context, it is essential to identify and implement effective emission reduction strategies to limit global warming below the critical thresholds established by the Paris Agreement. The paper highlights the importance of a coherent set of climate measures and policies, enabling the transition to renewable energy sources, increasing energy efficiency, modernizing transport, promoting ecological and regenerative agriculture. In addition, the role of technological innovation, ecological education and international collaboration must be increased. The adoption of such integrated strategies involving governments, the private sector and civil society can significantly contribute to reducing the impact of climate change and to strengthening a sustainable, resilient and equitable development model for future generations***.**

Keywords*: sustainable development; climate change; decarbonization; strategies; instruments.*

Climate change is one of the most complex and urgent challenges, with profound implications for the natural environment, the global economy and social stability. The increase in global average temperature, the melting of ice caps, the intensification of extreme weather events and the modification of precipitation regimes are just some of the manifestations of this climate crisis. According to the conclusions of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC, 2023), the influence of human activities on the climate system is unequivocal, and anthropogenic emissions of greenhouse gases are the main determining factor of global warming.

Reducing GHG emissions and accelerating the decarbonization process are essential to limit the increase in global temperature below the thresholds established by the Paris Agreement. In this context, this paper aims to analyze emission reduction strategies, public policy instruments and the role of actors involved in the transition towards a sustainable development model.

The increase in greenhouse gas (GHG) emissions is a direct effect of the intensification of fossil fuel combustion, deforestation and intensive agriculture, amplifying this effect in an accelerated manner.

According to the IPCC (2023), the level of CO_2 concentration in the atmosphere has exceeded pre-industrial values by more than 50%, causing a significant increase in the average global temperature. The energy sector is responsible for the largest share of global emissions, according to data published by the International Energy Agency (IEA, 2023).

The impact of climate change is manifested in different areas:

- climate migrations and socio-economic instability;
- reduction in agricultural productivity;
- degradation of ecosystems;
- rising sea and ocean levels;
- increasing risks to human health.

The adoption of the Paris Agreement represented and represents a landmark moment in global climate governance, setting clear objectives for limiting global temperature increases and requiring signatory states to develop Nationally Determined Contributions (NDCs) – the official commitments that each state party undertakes to reduce greenhouse gas emissions and adapt to the effects of climate change. Thus, quantifiable emission reduction targets, public policy measures to achieve the objectives and adaptation actions were established, being developed according to the economic capacity and national context of each state.

The basic principle of NDCs is "bottom-up", meaning that each country defines its own targets, unlike the "top-down" mechanisms of previous climate agreements. NDCs require a periodic update every five years to reflect ambitious progress, thus contributing to the gradual increase in the global level of climate ambition.

Their importance is major, as they ensure the implementation of the objectives of the Paris Agreement at the national level, allow for the monitoring of progress through international transparency mechanisms, and hold states accountable for their commitments. In addition, they serve as tools for economic planning and the development of sectoral policies in energy, transport, industry and agriculture, directing investments towards clean technologies and sustainable solutions. They represent a central element of international climate governance, being essential for achieving the global objective of limiting global warming to 1.5–2°C and for integrating climate action into national sustainable development strategies.

Also, the 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted by the United Nations (2015), includes Sustainable Development Goal 13 – Climate Action, underlining the interdependence between combating climate change and sustainable development.

The European Union, through the European Green Deal, aims to achieve climate neutrality by 2050, strengthening decarbonization and energy efficiency policies.

Strategies to reduce GHG emissions

The European Union is at the forefront of the global fight against climate change, making ambitious commitments under the Paris Agreement and implementing coherent policies through the European Green Deal. Strategies to reduce GHG emissions aim to limit global warming, stimulate the energy transition and ensure sustainable economic development, while protecting the environment and human health.

Within the EU, the main emissions come from: energy production, transport, industry, agriculture and the residential sector. The strategies developed must be integrated, adapted to the national context and include monitoring and accountability mechanisms.

1. Transition to renewable energy

Renewable energy – solar, wind, hydro and geothermal – is a central component of decarbonisation strategies. According to the International Renewable Energy Agency (IRENA, 2022), accelerating the deployment of renewable energy can significantly reduce global emissions by 2050.

The EU has set itself the goal of significantly increasing the share of renewable energy in the energy mix:

- the updated target is at least 42.5% renewable energy in final consumption by 2030;
- major investments to be directed at green energy infrastructure;
- modernising electricity grids and developing smart grids and storage capacities that will allow the efficient integration of intermittent sources.

Relevant examples include Germany (Energiewende), Denmark (leading wind power per capita in the EU) and Spain (large-scale solar parks). These strategies reduce dependence on fossil fuels and contribute to achieving climate neutrality.

2. Increasing energy efficiency

Energy efficiency is considered the "first fuel" of the energy transition, including as major measures:

- modernization of public and residential buildings;
- optimization of industrial processes;
- efficient technologies in transport;
- implementation of strict standards for appliances and equipment.

This approach has the advantage of reducing emissions without compromising economic growth, being one of the most effective decarbonization tools.

3. Sustainable transport - accounts for around 25% of total EU emissions. The measures implemented include:

- strict standards for car emissions;
- incentives for electric vehicles (subsidies and tax incentives);
- development of electric recharging infrastructure and stimulation of public and rail transport;
- promotion of sustainable urban mobility through low-emission zones and incentives for bicycles and electric scooters.

4. Organic farming and sustainable land management

Agriculture and land use contribute significantly to CH_4 and N_2O emissions, so the EU has implemented:

- the Farm to Fork Strategy, to reduce pesticides and promote sustainable practices;
- payment schemes for ecosystem services, rewarding farmers for regenerative practices;
- reforestation and sustainable forest management programmes in countries such as Sweden and Finland.

5. Carbon Capture and Storage Technologies (CCS)

Carbon capture and storage supports the reduction of industrial emissions:

- Pilot projects such as Northern Lights (Norway) and Proyecto Aramis (Netherlands) demonstrate the viability of CCS on an industrial scale;

The EU supports research and investment through European funds for innovative CO_2 capture technologies.

6. Economic instruments, rules and regulations

The European Union uses market-based instruments to incentivize emission reductions, such as:

- The EU Emissions Trading System (EU ETS) which limits emissions for large emitting sectors and promotes energy efficiency;
- Carbon taxes and green financing mechanisms support investment in clean technologies;
- European regulations and directives set mandatory performance standards for energy, transport and industry.

The analysis of EU strategies shows that an integrated approach, combining strict regulations, economic instruments and investments in technology, is essential for effective reduction of GHG emissions. Case studies and recent statistical data highlight:

- reducing total emissions by around 37% compared to 1990;
- increasing the share of renewable energy to almost 50% of electricity production.

For example, countries such as Austria, Sweden and Denmark produce more than 75–80% of their electricity from renewable sources, while other countries such as Portugal, Spain, Croatia, Finland, Germany or Greece exceed the threshold of 50% of electricity production from renewable sources;

- significant decrease in emissions in sectors regulated by the EU ETS;
- the need to strengthen infrastructure and stimulate the transition in regions dependent on fossil fuels.

The EU is demonstrating that coherent climate policies can combine environmental protection with economic and social development, but long-term success depends on maintaining ambition, continued investment and transnational cooperation. In essence, the European GHG reduction strategies serve both as an international model and as a reference framework for Member States in implementing national climate policies.

Public policy instruments for decarbonization

The European Union's strategies for reducing greenhouse gas emissions are not limited to technological or sectoral measures, but are supported by a solid framework of public policies and economic instruments aimed at both stimulating the adoption of clean technologies and discouraging high-emission behaviors and activities, such as:

1. Carbon taxes

Carbon taxes represent a direct mechanism for internalizing the social cost of emissions. By setting a price per ton of CO_2 emitted, companies and consumers are encouraged to reduce fossil fuel consumption and adopt more efficient energy solutions. Carbon taxes can be applied at national/sectoral level and contribute to generating public revenues that can be reinvested in the green transition;

2. The EU Emissions Trading System (EU ETS)

The EU Emissions Trading System (EU ETS) works on the principle of a carbon market; authorities set an emissions cap and companies receive or purchase certificates that allow them to emit a specific amount of CO_2. This approach creates financial incentives for reducing emissions and supports technological innovation in regulated sectors, such as heavy industry and power generation;

3. Renewable energy subsidies

Governments and the European Union support the energy transition through subsidies and schemes to stimulate investment in renewable energy, by providing grants, preferential loans and guaranteed tariffs for energy produced from wind, solar or hydro sources. Subsidies reduce the initial cost of investments, accelerating the adoption of clean technologies and increasing the share of renewables in the energy mix;

4. Energy efficiency standards

The EU Energy Efficiency Directive and national regulations impose standards for buildings, industrial equipment and electrical appliances. These standards oblige economic actors to optimize energy consumption and reduce losses, which will lead to reduced emissions, without affecting

economic performance (energy certification of buildings, implementation of smart technologies for monitoring consumption, etc.);

5. Circular economy regulations

The circular economy is a complementary strategy for reducing emissions by reducing, reusing and recycling resources. The EU has adopted directives that require industries to minimise waste, increase material efficiency and integrate sustainable principles into the production chain. This indirectly contributes to lowering emissions by reducing the demand for energy and carbon-intensive raw materials;

6. The role of integrating climate policies into macroeconomic strategy

International organizations such as the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD, 2021) emphasize that the success of decarbonization depends on the coherent integration of climate policies into macroeconomic and fiscal strategies. Aligning taxation, regulations and financial incentives allows both to achieve environmental objectives and to maintain economic competitiveness and sustainable growth.

Overall, public policy instruments create a stable framework that stimulates green investments, promotes technological innovation and empowers economic actors in achieving the European Union's climate objectives.

The role of technological innovation

Technological innovation plays a central role in the process of reducing greenhouse gas emissions, providing efficient and scalable solutions for the transition to a low-carbon economy. Emerging technologies allow not only to directly reduce emissions, but also to increase energy efficiency, reduce the costs associated with the transition and boost the economic competitiveness of countries and companies that adopt them.

1. Carbon Capture and Storage (CCS) - represents a strategic technology for reducing industrial and energy emissions. With CCS, CO2 emitted by power plants or industrial processes is captured before it is released into the atmosphere and stored in safe geological formations, such as underground reservoirs or depleted oil and gas fields. This technology allows existing energy and industrial production to be maintained while simultaneously reducing the impact on the climate.

European-scale pilot projects are large-scale, EU-funded initiatives testing innovative, cross-border solutions in technology, sustainability, and digital infrastructure before full implementation, such as Northern Lights in Norway or similar initiatives in the Netherlands and Germany, demonstrate the feasibility of CCS and its potential to significantly reduce emissions;

2. Green hydrogen - offers a clean alternative for industries that are difficult to decarbonize, such as steel, chemistry or heavy transport. The use of green hydrogen reduces dependence on fossil fuels and contributes to making the energy system more flexible by storing intermittent energy produced by renewable sources. In addition, the development of hydrogen infrastructure and the standardization of technologies stimulate industrial innovation and job creation in green sectors;
3. The digitalization of energy systems (smart grids, IoT, AI for energy management) allows for real-time monitoring of energy consumption, optimization of distribution and reduction of losses. Through data analysis and automated control of electricity networks, digitalization increases energy efficiency and facilitates the integration of renewable sources. Digital systems also support dynamic pricing policies and demand management, reducing the need for additional investments in polluting reserve capacities;

4. The role of innovation for competitiveness and costs - it allows reducing the long-term costs of the transition, increasing operational efficiency and strengthening the competitive position of companies in international markets. In the EU, policies supporting research and development (R&D), such as Horizon Europe and the Innovation Fund, stimulate the development of technological solutions that can be applied on a large scale;
5. Synergies between public policies and sectoral measures

Emerging technologies work optimally in synergy with public policy instruments, which ensures both the achievement of climate objectives and the creation of an economic environment conducive to sustainable investments.

Technological innovation is an essential pillar of the EU decarbonisation strategy, contributing to energy efficiency, emission reduction, economic competitiveness and reduction of transition costs.

The socio-economic dimension of the climate transition

The transition to a green economy must be both fair and inclusive. The concept of a "just transition" involves protecting communities dependent on polluting industries and creating green jobs.

Environmental education and civil society engagement are essential for changing consumer behaviour and supporting climate policies.

Challenges in implementing climate strategies

Although strategies to reduce greenhouse gas emissions are increasingly well-defined at international and european level, their implementation faces numerous economic, political and social challenges. The complexity of the transition to a climate-neutral economy involves profound structural transformations, which can generate tensions and resistance in different sectors of society. Identifying and managing these barriers is an essential condition for the successful implementation of long-term climate policies.

1. Economic dependence on fossil fuels

One of the main obstacles is the historical and structural dependence on fossil fuels. Many economies, including EU Member States, have developed energy, industrial and transport infrastructures based on coal, oil and natural gas. In many regions, these industries represent a major source of jobs and budget revenues.

Phasing out fossil fuels entails considerable economic and social costs, including the closure of production capacities, restructuring the labour market, and modernizing infrastructure. Without adequate compensation and professional retraining measures, these transformations can generate social instability and opposition to climate policies.

2. High initial costs of the transition towards achieving climate goals

The transition to renewable energy, electrification of transport and modernization of buildings require significant investments in infrastructure and technology. While the economic and environmental benefits are realized in the medium and long term, the initial costs can be a major barrier for governments, companies and households.

In countries with limited financial resources, lack of access to capital and modern technologies can slow down the decarbonization process. Fluctuations in energy prices and economic instability can also reduce the capacity to invest in green projects.

3. Political resistance and divergent interests

Implementing climate strategies that require measures such as carbon taxes, eliminating fossil fuel subsidies, or imposing strict energy efficiency standards may face resistance from affected economic actors or segments of the population who perceive the transition as a threat to their standard of living.

In addition, electoral cycles and short-term political priorities can influence the implementation of climate policies, as a lack of political consensus can lead to delays in achieving climate goals.

4. Global inequalities in implementation capacity

At the global/European level, there are significant differences between developed and developing countries in terms of the financial, technological and institutional capacity to implement climate strategies. Industrialized countries have historically contributed disproportionately to the accumulation of GHG emissions, while many vulnerable countries are feeling the effects of climate change without having the resources necessary for adaptation and mitigation.

These inequalities can generate tensions in international negotiations and without effective support mechanisms and technology transfer, the objectives set by international agreements risk not being achieved.

5. The importance of international cooperation and financial support

International cooperation is a fundamental pillar of climate action. Multilateral agreements, climate finance mechanisms and technology transfer partnerships contribute to reducing disparities and increasing implementation capacity at the global level.

Financial support for developing countries – climate funds, investments in green infrastructure and institution-building programmes – is essential for achieving a just transition on a global scale. At the same time, cooperation facilitates the exchange of good practices, harmonization of standards and acceleration of technological innovation.

The challenges and barriers to implementing climate strategies highlight that decarbonization is a complex, multidimensional and interdependent process. Fossil fuel dependency, high upfront costs, political resistance and global inequalities represent significant but not insurmountable obstacles.

By strengthening international cooperation, mobilizing financial resources and adopting inclusive and coherent policies, the international community can overcome these barriers and accelerate the transition to a sustainable and resilient development model.

The decarbonisation process involves economic, technological and social challenges. High upfront costs, political resistance and structural dependence on fossil fuels can slow down progress. However, investments in innovation, carbon capture and storage, green hydrogen and the digitalisation of energy systems can accelerate the transition.

International cooperation and financial solidarity are essential to achieve global/european climate neutrality goals.

The impact of EU policies - comparative analysis

The EU is currently a global leader in climate policy, but future directions must strengthen international cooperation and technological innovations to achieve climate neutrality, situation is presented in Table 1

Table 1. The impact of EU policies

Policy / Program	Main objectives	Results	Challenges
European Green Deal	Climate neutrality 2050	Increasing the share of renewable energy	Transition costs
EU Strategy for Renewable Energy (RE)	Increasing the share of green sources	Reducing emissions in electricity	Network integration
Sustainable transport	Vehicles electric and modal shift	Decrease in transport emissions	Insufficient infrastructure
Agriculture sustainable	Regenerative practices	Carbon capture	Scalability
Carbon capture and storage (CCS)	Industrial CO_2 capture	Pilot projects	High costs

Source: Organisation for Economic Co-operation and Development (2024)

- European Green Deal is the European Union's flagship strategy for combating climate change and transitioning to climate neutrality by 2050, which aims to transform the European economy into a sustainable one, including reforms in energy, transport, agriculture, industry and public finances.

The policies carried out by the European Green Deal include:

- Fit for 55, which updates emissions trading legislation and energy efficiency standards;
- expansion of the EU Emissions Trading System (EU ETS);
- sectoral strategies for transport and regenerative agriculture.

These measures have led to an acceleration of investments in renewable energy and the electrification of transport, but also to an intensification of debates on a just transition for regions dependent on fossil fuels.

- EU Strategy for Renewable Energy (RE)

The European Union and its member states have made significant progress in integrating renewable sources into the energy mix. According to data published by Eurostat and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), around 47% of the electricity produced in Europe currently comes from renewable sources such as wind, solar and hydroelectric power. However, this percentage refers exclusively to the electricity production sector. At the same time, nuclear energy continues to play an important role in the European energy mix, being considered a low-carbon energy source, although it is not classified as a renewable source. Together, these sources contribute to reducing dependence on fossil fuels and supporting the achievement of climate objectives established at the level of the European Union.

At the level of total final energy consumption – which includes transport, heating and industry – the share of renewable energy is significantly lower. In 2020, the European Union reached 22,1% renewable energy in gross final energy consumption, exceeding the 20% target set for that year. The share has continued to increase in subsequent years. According to data published by Eurostat, renewable energy accounted for approximately 25,2% of the EU's gross final energy consumption in 2024. In this context, the European Parliament and the European Union have set the objective that by 2030 at least 42,5% of total energy consumption should come from renewable sources, as

part of policies aimed at accelerating the energy transition, compared with the previous target of 32%.

- Climate Pact and Sustainable Transport

The transport sector is responsible for almost 25% of total GHG emissions in the EU, being a key area for reform. Recent policies include:

- stricter emission standards for new cars;
- tax facilities for the purchase of electric vehicles;
- development of recharging infrastructure at a transnational level.

A relevant example is Norway (although not an EU member, it cooperates closely through the European Economic Area), where the share of electric vehicles exceeds 80% of new sales, thanks to subsidy programs and tax facilities. Other member states, such as the Netherlands and France, are implementing similar policies, combining incentives and urban access rules for non-polluting vehicles.

- Sustainable agriculture and forest management

Agriculture and land use contribute significantly to CH_4 and N_2O emissions, but also offer opportunities for carbon sequestration, through the implementation of programmes such as:

- The EU Farm to Fork Strategy, which promotes sustainable agricultural practices, reduces pesticide use and increases organically grown areas;
- Carbon Forest projects, which in countries such as Sweden and Finland, ensure sustainable forest management, maximise carbon storage and conserve biodiversity;
- Payments for Ecosystem Services Schemes (PES) - in Romania and Poland, these reward farmers for implementing environmentally friendly agricultural practices. These practices aim to reduce greenhouse gas emissions, enhance soil fertility, and maintain ecosystem health, thereby contributing to climate change mitigation and sustainable land management.

These initiatives illustrate how public policy instruments can integrate environmental objectives with improving the competitiveness of the agricultural sector.

The above demonstrates that integrated approaches (energy, transport, agriculture) are the most effective, that transnational financing and coordination facilitate implementation, but barriers such as cost, political resistance and limited infrastructure remain real challenges at EU level.

The EU is currently a global leader in climate policy, but future directions must strengthen international cooperation and technological innovations to achieve climate neutrality.

Reducing greenhouse gas emissions is a key condition for limiting the impact of climate change and ensuring a sustainable future. Implementing integrated strategies, including energy transition, energy efficiency, transport modernization, regenerative agriculture and technological innovation, combining strong regulations, economic instruments and investments can contribute to achieving internationally agreed climate goals.

The EU is demonstrating that coherent climate policies can combine environmental protection with economic and social development, but long-term success depends on maintaining ambition, continued investment and transnational cooperation. In essence, the European GHG reduction strategies serve as both an international model and a reference framework for Member States in implementing their national climate policies.

The coordinated involvement of governments, the private sector and civil society is indispensable to strengthen a resilient, equitable and sustainable development model for future generations.

BIBLIOGRAPHY:

1. Dincă, G., Netcu, I.-C., & Ungureanu, C. (2025) - *Renewable Energy Transitions in the EU: A Comparative Panel Data Perspective*, Energies, 18(18).
2. Jakob, M., Afionis, S., Åhman, M. et al. (2022) - *How trade policy can support the climate agenda*, Science (New York, N.Y.). pp. 1401-1403.
3. Salvagnin, C. (2024) - *Review of the EU ETS Literature: A Bibliometric Perspective*, Cornell University, N.Y.
4. Schellnhuber, H. J., Cramer, W., Nakicenovic, N., Wigley, T., Yohe, G. (2016) - Avoiding Dangerous Climate Change, Cambridge University Press.
5. ***Eurostat (2024) Renewable energy statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Renewable_energy_statistics.
6. ***Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Geneva: IPCC.
7. ***International Energy Agency (IEA). (2023). *CO_2 Emissions in 2022*. Paris: IEA.
8. ***International Renewable Energy Agency (IRENA). (2022). *World Energy Transitions Outlook 2022*. Abu Dhabi: IRENA.
9. *** Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2024) Data Explorer - Energy Data, https://data-explorer.oecd.org/
10. ***Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). *Building Back Better: A Sustainable, Resilient Recovery after COVID-19*. Paris: OECD Publishing.
11. ***United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations.
12. ***United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2015). *Paris Agreement*. Bonn: UNFCCC.

SACRED PERSONALIZATION OF TIME: ANTHROPOMORPHISM AND RITUAL FUNCTIONS OF THE DAYS OF THE WEEK IN ROMANIAN FOLK TRADITION

Mariana Cocieru
Scientific Researcher, PhD, Moldova State University

Abstract: *This study explores the mechanisms of time personification within the Romanian archaic mindset, where the days of the week transcend their status as mere chronological conventions to become animated entities endowed with will and supernatural powers. Drawing upon the foundational research of scholars such as Ernest Bernea, Ion Ghinoiu, and George Coșbuc, the paper analyzes the dichotomy between "auspicious" and "inauspicious" time, as well as the symbolic classification of days based on gender and sacred patronage.*

Particular attention is given to the concept of the "Evil Hour" (Ceasul Rău) and the female mythical figures – the Saints of the Week (St. Wednesday, St. Friday, St. Sunday, etc.) – who appear as ethical and punitive instances in both popular beliefs and fantastic fairytales. The analysis reveals how these "Holy Old Women" or "Ancient Goddesses" govern the cosmic and social order, influencing human destiny through ritual prohibitions and providential interventions. The findings highlight the survival of an animistic vision of the calendar, in which time is perceived as a sacred space, geographically segmented and ruled by archetypal forces.

Keywords: *sacred time; days of the week; Saints of the Week; anthropomorphic representations; traditional imaginary; folk calendar; auspicious; inauspicious days; folk beliefs; "Evil Hour".*

Timpul, în arhitectura mentalității tradiționale românești, depășește calitatea de dimensiune liniară sau abstractă, configurându-se ca o entitate polivalentă, încărcată de sacralitate și voință proprie. Departe de a fi o simplă convenție cronometrică, unitățile de măsură ale timpului – și în special zilele săptămânii – sunt percepute ca agenți supranaturali care interacționează constant cu universul uman. Această viziune animistă transformă calendarul popular într-un sistem complex de norme și tabuuri, unde fiecare segment temporal posedă o personalitate distinctă, capabilă să influențeze destinul individual și echilibrul comunității.

Tradiția românească consemnează o percepție animistă și normativă asupra timpului, prin care zilele pot comunica în vis, oferind îndrumări și avertismente în situații critice: „Zilele ți se artă prin vis și îți spun ce să faci la vreme de nevoie, la vreo boală. Ceva. Ele îți dau prin vis pe care s-o ții și dacă nu-ți prieste, îndată se arată, cum lucrezi, că ți se întâmplă ceva. Dacă te apuci a ține vro una, trebuie numaidecât s-o păzești, să n-o smintești cu nimic, c-apoi e mai rău” (Niculiță-Voronca, I, 1998, p. 216).

Prezentul articol își propune să analizeze procesul de antropomorfizare a zilelor săptămânii, explorând modul în care imaginarul colectiv a proiectat asupra timpului trăsături umane, ierarhii de gen și funcții etice. Studiul pornește de la premisa că „Sfintele săptămânii” nu sunt doar repere ale muncii și odihnei, ci adevărate instituții mitologice care guvernează ritmurile sacro-profane. Analiza valorifică un corpus impresionant de surse etnografice și folclorice – de la cercetările fundamentale ale lui Ernest Bernea și Simion Florea Marian, până la exegezele contemporane ale lui Ion Ghinoiu, Antoaneta Olteanu și Stella Nicula – pentru a evidenția dualitatea dintre timpul fast și cel nefast.

O atenție deosebită este acordată modului în care aceste reprezentări migrează din sfera credințelor în structura narativă a basmului fantastic. Vom urmări modul în care Sfânta Miercuri,

Sfânta Vineri sau Sfânta Duminică acționează ca instanțe providențiale sau punitive, marcând etapele inițiatice ale eroului folcloric. Prin această abordare interdisciplinară, cercetarea urmărește să demonstreze că personalizarea timpului a constituit o strategie de „îmblânzire" a necunoscutului și de integrare a existenței efemere într-o cosmologie guvernată de sens și ordine sacră.

În mentalitatea arhaică, zilele se configurează ca „făpturi" cu suflet (ființe antropomorfe), „oameni care umblau pe Pământ" (Nikula, 2001, p. 4. A se vedea: Ghinoiu, 2013, p. 316), fapt atestat de memoria vie a comunităților: „Iacă, sunt bătrână, da' zilele nu le-am văzut niciodată la fel; parcă atâtea câte am trăit tot în alt fel au fost trecute. Nu știu, da-mi vine a crede că zilele au și ele sufletu' lor, de nu le poți schimba. Zilele sunt așa ca niște făpturi" (inf. Măria Șerban, apud: Bernea, 2005, p. 227).

Ernest Bernea surprinde magistral această structură a gândirii tradiționale, afirmând că fiecare zi posedă „o natură și un profil spiritual propriu", fiind ierarhizate în „pozitive" sau „binefăcătoare" (Luni și Joi) și în „negative" sau „nefaste" (Marți și Sâmbătă). O categorie aparte o constituie Miercurea și Vinerea, fiind considerate „cele mai bune din săptămâna lucrătoare", în special Vinerea, care „stă alături de Duminică prin calitatea și însemnătatea ei" (*ibidem,* p. 197). În acest imaginar, zilele sunt împărțite dihotomic în „faste" și „nefaste", „curate" și „spurcate", „spirituale" și „distructive", ori „de început" și „de încheiere" a activităților (Bernea, 2005, pp. 197-200, 222-223). De asemenea, zilele erau clasificate în „zile bărbătești" și „zile femeiești" (Ghinoiu, 2013, p. 316), distincție care reafirmă caracterul lor de entități animate, cu rol activ în ordonarea vieții cotidiene și în gestionarea ritmurilor sacro-profane ale comunității.

Dihotomia structurală a timpului săptămânal după criteriul de gen – cu zile masculine (luni, marți, joi) și zile feminine (miercuri, vineri, sâmbătă, duminică) – reflectă nu doar opoziții simbolice, ci și o viziune asupra ordinii cosmice a timpului. Potrivit etnologilor, fiecărei zile îi corespunde un patron sacru: Sfinții Petru și Pavel sau Arhanghelii Mihail și Gavril (luni), Sfântul Ilie sau Sfântul Ioan (marți), Maica Precista (miercuri, vineri), Sfântul Nicolae (joi), Sfântul Lazăr (sâmbătă), dar și figuri mitice precum Sfânta Vineri sau Sfânta Duminică (Ghinoiu, 2003, p. 390; *idem*, 2013, p. 316; cf. Mușlea, Bîrlea, 2010, pp. 382-383, 379, 384). Aceste entități sunt descrise în legende drept păstrătoare ale cheilor cerului, călăuzitoare de suflete ori protectoare ale muncii, dar și ca instanțe punitive, capabile să aducă boală și necaz atunci când interdicțiile lor sunt încălcate.

Potrivit lui Ivan Evseev, în culturile tradiționale timpul era diferențiat axiologic și ritualic, oscilând între „sacru" și „profan", „pur" și „impur". În această viziune mitico-poetică, zilele săptămânii se înscriu într-un simbolism astral și numeric menit să unifice timpul și spațiul, microcosmosul și macrocosmosul. Cele șapte zile erau subordonate simbolismului numărului șapte, asociat totalității cosmice, și corelate cu sistemul planetar: astfel, fiecare zi lucrătoare se afla sub patronajul unei planete, iar duminica era pusă în legătură cu Soarele, fapt atestat în denumirile „Sunday" (*ziua Soarelui* în engleză) sau „Sonntag" (germană). Denumirile românești ale zilelor săptămânii păstrează, la rândul lor, această filiație latină: Lunea (*Lunis dies*) era consacrată Lunii; Marțea (*Martis dies*) planetei Marte și zeului războiului și vegetației; Miercurea (*Mercuris dies*) lui Mercur, zeul comerțului și al științelor oculte; Joia (*Jovis dies*) lui Jupiter; Vinerea (*Veneris dies*) planetei Venus și zeiței frumuseții; iar Sâmbăta (*Sabbata dies*) provine din ebraicul *sabat,* „odihnă", desemnând odinioară ziua a șaptea, ziua în care, conform tradiției biblice, Dumnezeu s-a odihnit după creație (Evseev, 1998, pp. 500-501). De menționat că atât la romani, cât și la daci, săptămâna era alcătuită din opt zile, fapt confirmat de calendarul descoperit la Sarmizegetusa Regia (Nikula, 2001, p. 6). Într-un articol consacrat credințelor legate de zilele săptămânii, Stella Nikula subliniază că în mentalitatea tradițională și până în prezent, „cifra opt redă săptămâna celor

mai temute și respectate personaje mitologice – Rusaliile, Sântoaderu etc. De asemenea, este prezentă și în câteva simboluri universale, fiind chiar și simbolul echilibrului cosmic, însumând cele patru puncte cardinale cu cele patru intermediare. Octogonul este și cel care mediază între pătrat și cerc, adică între pământ și cer" (Nikula, 2001, p. 6).

În ceea ce privește săptămâna de șapte zile, aceasta a fost moștenită de poporul român din tradiția iudaică, cifra șapte având, la rândul ei, multiple valențe magice și sacre în cultura tradițională. Se interzicea, de pildă, începerea unor activități noi în cea de-a șaptea zi, respectându-se totodată o serie de rânduieli nescrise ale comunității, precum:

„– în fiecare al șaptelea an pământul agricol era lăsat să se odihnească,
– după șapte ani datoriile se învechiau,
– fiecare a șaptea zi era zi de sărbătoare" (*ibidem*, p. 7).

Percepția tradițională a timpului, strâns legată de mișcarea Soarelui și a Lunii, era articulată printr-un sistem riguros de subdiviziuni diurne – de la „faptul zilei" la „chindie" – și nocturne – de la „faptul nopții" la „răsărit", fiecare purtând conotații favorabile sau nefaste pentru desfășurarea activităților cotidiene (Ghinoiu, 2013, pp. 316-317). Înainte de generalizarea ceasornicului, aceste repere vizuale și simbolice configurau un cadru temporal în care sacralitatea se împletea organic cu utilitatea practică.

Ernest Bernea atrage atenția asupra binomului „ceas bun" – „ceas rău", subliniind că „ceasul rău" constituie una dintre cele mai pregnante expresii ale percepției distructive a timpului. Țăranul asociază eșecurile, bolile sau accidentele cu momentul în care acestea se produc, interpretându-le ca efecte directe ale unui „ceas rău". Spre deosebire de perioadele marcate în mod tradițional ca nefaste, ceasurile rele se manifestă imprevizibil, generând incertitudine și teamă: „Sunt ceasuri rele, de nu știe omu' când se întâmplă ceva. Vezi, merg toate lucrurile bine și deodată cade ceva și se frânge..." (inf. Măria Pomană, apud Bernea, 2005, p. 226).

În imaginarul popular, fiecare zi era stăpânită de un duh malefic – *Ceasul Rău* sau *Ceasul Slab* – entitate frecvent invocată în descântecele tradiționale. Un exemplu ilustrativ provine din Bucovina:

„Ceas rău cu pocitură,
Ceas rău cu săgetătură,
Ceas rău din spaimă,
Ceas rău de cu sară.
Ceas rău de la miezu nopții,
Ceas rău de cu ziuă,
Să te duci pe munți,
Pe sub munți,
C'acolo-s a tale curți,
C'acolo-s mese așternute,
Și păhare-mplute,
Și scaune așternute

Pentru tine sunt gătite..." (inf. Maria Molociu, Calafindești – Bucovina, apud Marian, 1886, p. 71; Gorovei, 1931, p. 273).

Ion Ghinoiu precizează că, deși *Ceasul Rău* poate surveni în orice zi, distribuția sa este inegală: dacă duminica, lunea, miercurea, joia și vinerea sunt afectate de câte un singur *Ceas Rău*, marțea și sâmbăta concentrează câte trei asemenea manifestări (Ghinoiu, 2003, pp. 392-393; Ghinoiu, 2013, p. 72; cf. Bernea, 2005, pp. 223-224).

Aceste momente nefaste erau contracarate prin interdicții de timp, respectiv prin acte rituale cu valoare negativă, menite să neutralizeze influențele malefice. În același registru, zilele săptămânii erau ierarhizate după trăsături pozitive sau negative, marțea și sâmbăta, potrivit informatorilor anchetați de Ernest Bernea, fiind percepute drept cele mai periculoase: „Marți e zi rea. Nu e bine să începi ceva, ca și sâmbătă. Marți să nu pleci la drum. Ăl de se naște marți, are viață grea, are să sufere mult. Vezi, e o zi așa, cu puteri mai mult la rău decât la bine" (inf. Măria Vlad, apud Bernea, 2005, p. 198); „Femeile se roagă lu' Dumnezeu să nu nască sâmbăta, că se naște copilu' ostenit și ostenit rămâne toată viața. Știi, sâmbăta e sfârșitu' săptămânii, adică sfârșitu'" (inf. Sofia Damian, apud Bernea, 2005, p. 198). Valoarea negativă este pusă pe seama *ceasului rău*: „sâmbătă nu-i bine să pleci la drum, că sunt trei ceasuri rele și nu știi ce te prinde: un necaz, o boală. Sigur că nu reușești ce-ncepi, că de ce-i sfârși tu' săptămânii; sâmbăta nu-i zi bună, și de clădești o casă și de bagi în război [la țesut]" (inf. Măria Hermeneanu, apud Bernea, 2005, p. 197).

Analizând caracterul ambivalent al „sfintelor săptămânii" asociate cultului torsului, Antoaneta Olteanu remarcă faptul că, în mitologia românească, doar Sfânta Luni și Sfânta Duminică apar ca entități protectoare, în timp ce alte figuri – precum Marțolea, Sfânta Miercuri, Joimărița sau Sfânta Vineri – se configurează ca duhuri dăunătoare activității umane. Aceste reprezentări se subsumează unui tipar comun, rezultat al unui proces de contaminare mitologică, prin care personaje inițial distincte s-au contopit într-o singură imagine arhetipală, aceea a duhului care supraveghează respectarea prescripțiilor legate de tors. În sprijinul acestei idei, autoarea subliniază că „personificarea zilelor săptămânii – spirite specializate, având doar această funcție – este întâlnită la români, slavi și la popoarele turco-tătare" (Olteanu, 1995, p. 322). Spre deosebire de tradiția românească, în alte culturi spiritele ce veghează asupra interdicțiilor nu sunt asociate strict unor zile determinate, exercitând funcții mult mai variate.

Ovidiu Bîrlea plasează această problematică în cadrul mai general al mitologiei populare a săptămânii, fundamentată pe principiul ambivalenței zilelor, clasificate în „Zile sfinte" și „Zile rele". Astfel, Lunea, Miercurea, Vinerea și Duminica sunt considerate sacre, beneficiind de un statut aparte, în timp ce alte zile ale săptămânii apar adesea în ipostază negativă, manifestându-se ca „pedepsitoare" pentru cei care nesocotesc interdicțiile: fie prin muncă nepermisă, fie, dimpotrivă, prin refuzul de a lucra (Mușlea, Bîrlea, 2010, pp. 377-378; Bîrlea, 1976, pp. 452, 450-452).

În imaginarul tradițional, aceste figuri feminine – Sfânta Luni, Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri și Sfânta Duminică – sunt considerate femei „îmbunătățite și sfinte", cărora Dumnezeu le-a încredințat soarta săptămânii. Locuiesc în spații izolate, „în locuri necunoscute" sau „pe cealaltă lume", retrase în „chilii făcute lângă bisericuțe, puse «sub patronul» numelui lor" (Mușlea, Bîrlea, 2010, pp. 377-378; Bîrlea, 1976, p. 452). Spațiul sacru este închis de ziduri înalte, iar sfintele, prin gesturi de binefacere, îi miluiesc pe săraci cu „un corn de prescură și un pahar de vin" (Mușlea, Bîrlea, 2010, pp. 377-378; Bîrlea, 1976, p. 452). Imaginea lor este una a singurătății perpetue: „Sfânta trăiește singură în veci" (Mușlea, Bîrlea, 2010, p. 378; Bîrlea, 1976, p. 452). Dovadă servesc și credințele existente privind habitatul acestor ființe, bunăoară Sfânta Sâmbătă este izolată de celelalte surori de Apa Sâmbetei, apă pe care trebuie să o treacă fiecare „dalb de pribeag" pentru a ajunge în împărăția ei. În vecinătatea Sfintei Sâmbăte se află habitatul Sfintei Marți, „stăpâna imperiului întunecat al duhurilor celor mai rele, al strigoilor bătăioși, care ies din morminte, al celor neîngropați, spânzurați sau înecați" (Nikula, 2001, p. 8).

Ambele sfinte reprezintă personificări ale nopții și sunt asociate zilelor nefaste ale morților și ale duhurilor malefice; din aceste motive, tradiția afirmă că au fost urgisite atât de Dumnezeu,

cât și de oameni (Coșbuc, 1986, p. 160). Conotația negativă atribuită acestor zile a generat numeroase interdicții privind începerea sau desfășurarea unor activități domestice, rituale sau economice, întrucât încălcarea lor era considerată aducătoare de nenorociri, boli sau chiar moarte. Astfel, în credințele populare se consemnează: „Gura cămășii nu se taie, nu se gurește și nu se urzește sâmbătă și marți; e rău de moarte" (Gorovei, 1915, p. 45; cf. p. 195); „Nu-i bine de lăut marția, că-i rău de năpaste" (*ibidem*, p. 160); „Marțea nu e bine să te lai, căci surzești" (Ciaușanu, 1914, p. 325); „Marția și sâmbăta sunt zilele morților, și orice lucru vei începe în ele, nu ies la capăt bun" (Gorovei, 1915, p. 166); „Marți nu-i bine a urzi pânza, c-apoi îi a năpaste" (*ibidem*, p. 351); „Prin morminte nu e bine a face dese umblete, mai cu seamă marți și sâmbătă noaptea, căci femeile ori bărbații care au fost strigoi, de au dus lapte și altele, se scoală și umblă prin morminți" (*ibidem*, p. 310); „Marțea de te lovește vreo boală, nu te mai scoli" (Ciaușanu, 1914, p. 326); „Femeile, cară se lau sau fac leșie marțea, le moare bărbatul"; „Marțea și sâmbăta numai la morți se croiește și numai morții se scot din casă într-aceste zile" (Coșbuc, 1986, p. 161); „Sâmbăta să nu începi nici un lucru, nici la drum să nu pornești în vrun interes, că sâmbătă e a moarte" (Niculiță-Voronca, II, 1998, p. 264).

Tărâmul Sfintei Miercuri este despărțit de habitatul Sfintei Marți de Râul-de-rouă. Pe tărâmul ei se află lăcașul zeilor, unde crește Pomul sau Arborele lumii. Lăcașurile Sfintei Joi și a Sfintei Duminici sunt învecinate și situate în mijlocul cerului, sfintele fiind considerate personificări ale albei zile. Deși ambele au legătură directă cu lumina, sfintele se situează la poluri opuse, având roluri diferite: „*Sfânta Joi* este răutăcioasă și răzbunătoare, iute la mânie, deci personifică puterea distrugătoare a Soarelui, până ce *Sfânta Duminică* o reprezintă pe cea binefăcătoare, căldura și lumina" (*ibidem*).

De remarcat sunt și credințele populare privind situarea lăcașurilor sfintelor săptămânii din perspectivă geografică: „Dintre sfintele protectoare ale săptămânii *Sfânta Luni* și *Sfânta Vineri* au lăcașul la răsărit, *Sfânta Marți* și *Sfânta Miercuri* la asfințit, *Sfânta Joi* și *Sfânta Duminică* la miazăzi, iar *Sfânta Sâmbătă*, singură, la miazănoapte. Primele șase sfinte sunt surori, numai Sfânta Sâmbătă este singură și străină" (Nikula, 2001, p. 8). Această distribuție geografică simbolică reflectă percepția populară a zilelor săptămânii ca entități autonome, având lăcașuri precise în universul cosmic și atribuții distincte în cadrul cosmologiei tradiționale.

George Coșbuc oferă o interpretare explicativă a statutului particular al Sfintei Sâmbete, evidențiind atât contextele creștine, cât și pe cele populare: „Sf. Sâmbătă e un product al legendei creștine. Întâi de toate: sâmbătă toată ziua Mântuitorul nostru a fost mort. Vineri l-au răstignit, sâmbătă a cutreierat lumea morților, duminecă a înviat. Noaptea e lumea morților, amurgul (Sf. Vineri) duce morții pe cea lume, în imperiul Sf. Sâmbete. A doua: repulsiunea ce au avut-o creștinii față de ovrei, a căror zi de sărbătoare e sâmbăta. Acestei zile i-au dat partea cea mai urgisită, au personificat în ea iadul, partea din noapte care e dată cu totul duhurilor-rele, strigoilor și moroilor, pricolicilor și stafiilor. Prin hotarele sâmbetei a cutreierat Hristos, s-a scoborât din limb. De aceea sâmbătă nu e într-adevăr sfântă" (Coșbuc, 1986, pp. 158-159).

În pofida acestei percepții ambivalente, Sâmbăta apare ca sfântă în poezia magică și în tradițiile populare, fiind frecvent invocată în descântece, vrăji, farmece și alte texte ritualice, în legătură cu spiritele malefice și cu efectele magice negative asupra oamenilor. Din această perspectivă, Sâmbăta funcționează în imaginarul tradițional atât ca zi sacră, cât și ca reper pentru manifestările forțelor supranaturale, ilustrând astfel ambiguitatea și polivalența calendarului popular românesc.

Totodată, geneza acestor zile este explicată printr-un scenariu mitic potrivit căruia ele ar fi fost create de primii oameni la voința lui Dumnezeu: „în ziua dintâi a făcut pe Duminica, fată; apoi

pe Luni, barbat; pe Marți iar barbat; pe Miercurea femeie; pe Joi, barbat, apoi pe Vinerea, iar femeie, precum și pe Sâmbăta, ca să aibă oamenii sfinți, zile" (Niculiță-Voronca, I, 1998, p. 38. Bîrlea, 1976, p. 452).

În viziunea etnologului Ion Ghinoiu, această concepție este prefigurată de o credință precreștină, conform căreia fiecare zi a săptămânii nu reprezintă doar o entitate temporală, ci se află sub protecția Vâlvei Zilelor, o zeiță telurică, prototip al zeiței-mamă, caracterizată printr-o remarcabilă polivalență simbolică. Ea poate apărea în forme antropomorfe – fecioară, femeie frumoasă cu stele în ochi, muiere cu furca în brâu, om bătrân cu luleaua în gură, babă, pitic, copil – dar și în forme animale (mâță, iepure, berbec, miel), aviare (găină, vrabie) sau reptiliene (șarpe, balaur), ilustrând astfel complexitatea și puterea sa de a media între dimensiunile naturale, supranaturale și sociale (Ghinoiu, 2013, p. 302).

Studiul zilelor săptămânii în această cheie antropomorfizantă evidențiază modul în care comunitățile tradiționale românești au integrat timpul în sfera mitului și a cultului, atribuindu-i funcții rituale, roluri morale și puteri protectoare. „Sfintele săptămânii", care „personifică timpul de la o răsărire de soare până la alta" (Coșbuc, 1986, p. 149), nu constituie doar repere cronologice, ci adevărate personaje mitologice cu un loc distinct în cosmologia populară, participând activ la menținerea echilibrului dintre ordinea umană și cea cosmică.

Reprezentările divine ale zilelor săptămânii, încadrate în literatura de specialitate în categoria „Zeițelor Bătrâne" (Ghinoiu, 2013, pp. 11, 28, 60) sau a „Babelor sfinte" (Coșbuc, 1986, pp. 148-164), apar frecvent în folclorul literar românesc, în special în basme, unde marchează etapele de inițiere sau de încercare ale eroului. Sfânta Luni, Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri și Sfânta Duminică se ivesc adesea în calea voinicului, uneori toate împreună, alteori câte una, îndeplinind rolul de protectoare sau de judecătoare morale: „Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri și Sfânta Duminică răsar des în calea voinicului uneori câteșitrei și la anumite distanțe, câteodată numai Sfânta Vineri" (Călinescu, 1965, p. 92. A se vedea: Șăineanu, 1895, p. 40).

Făpturile sfinte oferă ajutor eroului atunci când acesta dovedește bunătate, respect și hărnicie, dar îl și pedepsesc dacă se arată leneș, neascultător sau lipsit de credință. Prezența unitară a Sfintei Vineri se evidențiază în basme precum *Fata moșului cea cuminte* de Petre Ispirescu (Ispirescu, 1960, pp. 211-215), *Fata moșului* de Barbu Delavrancea (Delavrancea, 1883, pp. 236-267) sau în *Sânta Vineri* de Ioan C. Fundescu (Fundescu, 1897, pp. 133-142). În toate aceste narațiuni, sfânta săptămânii devine personaj-cheie, care, prin încercări și soluții, ghidează eroul spre succes și consacrare.

Există însă și întruchipări mai aspre, cu trăsături punitive, așa cum este *Marțolea*, spirit feminin asociat zilei de marți seara, care apare în basmele *Pipăruș Petru și Florea înflorit* de Ioan Pop-Reteganul (Pop-Reteganul 1913, pp. 20-40; cf. Călinescu, 1965, p. 97) și *Marțolea* de Silvestru Moldovan (Moldovan, 1885, nr. 197, p. 786; nr. 198, p. 790). Dacă în prima narațiune folclorică eroii sunt ajutați de Marțolea (Marți Seara), mătușa lui Florea înfloritul, care se confruntă cu Muma-Pădurii, în cea de-a doua apare ca revers justițiar al Sfintelor protectoare, pedepsind în special femeile care lucrează în ziua de marți, interzisă pentru anumite munci, mai ales pentru tors și cusut. Prezența unor astfel de figuri mitice în mentalitatea tradițională, precum *Marțolea*, dar și *Joimărița* (un spirit malefic care controlează arta țesutului, pedepsind femeile care nu au reușit să termine de tors câlții de cânepă sau lână până în Joia Mare), subliniază faptul că ordinea cosmică nu se menține doar prin binecuvântări, ci și prin sancțiuni.

La fel de interesante sunt aparițiile Sfintelor Luni sau Sâmbătă, prezente în basme precum *Uitatul* de G.I. Pitiș (Pitiș, 1891, pp. 267-273), *Petrea Făt-Frumos și Zânele* sau *Tei-legănat, Sfarmă-piatră, Strâmbă-lemne și Șchiopul-cu-barba-cât-cot* de Ioan G. Sbiera (Sbiera, 1886, pp.

34-48; 80-89), *Darurile* de Elena Sevastos (Sevastos, 1892, p. 98-115), ori *Fântâna sticlișoarei, Șearpele moșului* și *Răsplata Sfintei Sâmbete* de Dumitru Stăncescu (Stăncescu, 1892, pp. 165-178; 309-324; 148-152; cf. Șăineanu, 1895, pp. 251, 254, 368, 495, 575, 733, 865). Ele apar ca entități protectoare, oferind daruri și recompense eroilor vrednici, dar și ca figuri moralizatoare, ce pun la încercare răbdarea și credința omului.

Un caz aparte îl reprezintă basmul *Pipelcuța (Cenușereasa)* de N.D. Popescu (Popescu, 1892, IV, pp. 103-134), unde se reunesc aproape toate sfintele săptămânii – Sfânta Luni, Sfânta Marți, Sfânta Miercuri, Sfânta Joi și Sfânta Vineri – oferind un tablou complet al acestei mitologii a timpului ritualizat. Ele acționează împreună ca o instanță cosmică, orientând destinul eroinei și marcând, prin alternanța darurilor și încercărilor, drumul ei spre transformare și împlinire.

Prezența „sfintelor săptămânii" în proza populară românească constituie un exemplu semnificativ al modului în care imaginarul tradițional a reușit să personalizeze timpul și să-l învestească cu valențe mitice. Aceste figuri funcționează atât ca un cod moral, cât și ca instanțe ale justiției divine, veghind asupra respectării rânduielilor și a echilibrului dintre om și univers: „Zilele merg fiecare la locu' lor și în felu' lor; una e mai bună, alta e mai rea, da' toate trebuiesc păzite. Sunt zile de-ți merg toate în plin. Altele nu știu, da' parcă ostenești pe loc, parcă-s mai seci" (inf. Ion Bașă, apud Bernea, 2005, pp. 196-197).

Analizând frecvența apariției acestor figuri în basmele românești, George Coșbuc observă că cele mai uzitate sunt Sfânta Miercuri și Sfânta Vineri, personificări exacte ale popasurilor de căpetenie ale soarelui: faptul zilei (zorile) și faptul nopții (amurgul) [până la creștinism, rolurile acestor două sfinte era invers: „trecerea Sfintei Vineri la apus și a Sfintei Miercuri la răsărit are drept cauză creștinismul, acea «negură» cum am numit-o, care s-a lăsat peste miturile păgâne, întunecându-le și producând confuziuni în mitologia noastră" (Coșbuc, 1986, p. 157)]. Drumul parcurs de erou de la Sfânta Vineri spre Sfânta Miercuri este perceput ca „o pânză neagră – noaptea", iar cel de la Sfânta Miercuri spre Sfânta Vineri ca „o pânză albă – ziua", pe aceste două trasee fiind situate lăcașurile celorlalte sfinte (Coșbuc, 1986, p. 158).

Cele menționate confirmă faptul că reprezentările mitice și funcțiile rituale ale zilelor săptămânii în spațiul cultural românesc relevă o viziune ontologică profundă, în care timpul transcende calitatea de simplă convenție cronometrică pentru a deveni un organism viu, dotat cu voință și discernământ etic. Dinamica acestui „timp personalizat" se fundamentează pe o simbioză complexă între un substrat arhaic, de factură animist-astrală, și etica hagiografică creștină, rezultând un panteon de entități hibride – „Sfintele săptămânii" sau „Zeițele Bătrâne" – care guvernează echilibrul dintre microcosmosul uman și ordinea macrocosmică.

Investigația a demonstrat că segmentarea săptămânii în intervale faste și nefaste, dublată de prezența imprevizibilă a „Ceasului Rău", nu constituie doar un inventar de superstiții, ci un mecanism riguros de autoreglare socială și spirituală. Prin intermediul interdicțiilor rituale și al sancțiunilor punitive atribuite unor figuri precum Marțolea sau Joimărița, comunitatea tradițională și-a structurat existența într-un ritm sacru, menit să protejeze individul de forțele haotice ale „lumii de dincolo".

În concluzie, prezența constantă a acestor personificări ale timpului în basmul fantastic, în practicile magice și în credințele populare atestă supraviețuirea unei mentalități în care destinul uman rămâne indisolubil legat de sacralitatea clipelor. Studiul acestor structuri de gândire confirmă importanța recuperării patrimoniului imaterial ca vector de identitate etnoculturală, oferind o perspectivă unică asupra modului în care omul tradițional a reușit să „îmblânzească" temporalitatea, investind-o cu sens, sacralitate și o dimensiune morală perpetuă.

BIBLIOGRAPHY:

1. ANTONESCU, Romulus. *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*. Iași: Tipo Moldova, 2016.
2. BERNEA, Ernest. *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*. București: Humanitas, 2005.
3. BÎRLEA, Ovidiu. *Mică enciclopedie a poveștilor românești*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
4. CĂLINESCU, George. *Estetica basmului*. București: Editura pentru Literatură, 1965.
5. CIAUȘANU, Gheorghe. *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*. București: Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională, 1914.
6. COȘBUC, George. *Elementele literaturii poporale*. Antologie, prefață și note de I. Filipciuc. Cluj-Napoca: Dacia, 1986.
7. DELAVRANCEA, Barbu. *Sultănica*. București: Tipo-Litografia St. Mihailescu, 1883.
8. EVSEEV, Ivan. *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*. Timișoara: Amarcord, 1998.
9. FUNDESCU, Ioan C. *Basme, orații, păcălituri și ghicitori*. Volumul I: *Basme*. București: Tipo-Litografia și Fonderia de Litere Dor P. Cucu, 1897.
10. GHINOIU, Ion. *Mică enciclopedie de tradiții românești*. Ediție îngrijită și coordonare lexicografică de Valeria Filimon. București: Agora, 2008.
11. GHINOIU, Ion. *Mitologie populară: dicționar*. Ediția a 2-a, revăzută. București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2013.
12. GHINOIU, Ion. *Sărbători și obiceiuri românești*. București: Elion, 2003.
13. GOROVEI, Artur. *Credinți și superstiții ale poporului român*. București: Librăriile Socec și Comp., Pavel Suru, C. Sfetea, 1915.
14. GOROVEI, Artur. *Descântecele românilor. Studiu de folklor*. București: Regia M. O., Imprimeria Națională, 1931.
15. ISPIRESCU, Petre. *Basme, legende, snoave*. Ediție îngrijită de Radu Albala. Cu o prefață de Corneliu Bărbulescu. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1960.
16. MARIAN, Simion Florea. *Descântece poporane române*. Suceava: Tipografia lui R. Eckhardt în Cernăuți, 1886.
17. MOLDOVAN, Silvestru. „Marțolea. Poveste". În: *Tribuna*, 1885, anul II, nr. 197, p. 786; nr. 198, p. 790.
18. MUȘLEA, Ion; BÎRLEA, Ovidiu. *Tipologia folclorului din răspunsurile la Chestionarele B. P. Hasdeu*. Cu un cuvânt înainte de Ion Taloș. București: Editura Academiei Române, 2010.
19. NICULIȚĂ-VORONCA, Elena. *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*. Volumul I. Iași: Polirom, 1998.
20. NICULIȚĂ-VORONCA, Elena. *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*. Volumul II. Iași: Polirom, 1998.
21. NIKULA, Stella. „Credințe legate de zilele săptămânii la românii din Ungaria". În: *Izvorul. Revistă de etnografie și folclor*. Giula, 2001, nr. 22, pp. 3–32.
22. OLTEANU, Antoaneta. „Zilele nefaste. Personaje malefice legate de un cult al torsului". În: *Revista de Etnografie și Folclor*. București, 1995, Tom 40, nr. 3, pp. 309–354.
23. PITIȘ, G. I. „Uitatul. Poveste". În: *Convorbiri literare*. București, 1891, Anul XXV, nr. 3, pp. 267–273.

24. POPESCU, N. D. *Carte de basme. Culegere de basme și legende populare*. Vol. IV, ed. III. București: Editura Librăriei H. Steinberg, 1892.
25. SBIERA, Ion G. *Poveşti poporale romînescĭ*. Cernăuți: Tipografia Arhiepiscopală, 1886.
26. SEVASTOS, Elena. *Povești*. Iași: Editura Librăriei Frații Șaraga, 1892.
27. STĂNCESCU, Dumitru. *Basme culese din gura poporului*. București: Ig. Haimann, Librar-Editor, 1892.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”.

THE BEGINNING OF BILATERAL RELATIONS BETWEEN ROMANIA AND ETHIOPIA (1957-1964)

Bogdan Iulian Ranteş
Independet Researcher, PhD

Abstract: *The present paper aims to analyze the beginning of bilateral relations between Romania and Ethiopia during the period 1957-1964. The first part will present the first contacts between the two countries in the Interwar Period, the most important being Mihai Tican-Rumano's trip to Ethiopia and Nicolae Titulescu's positioning on the side of the African state at the League of Nations in 1936, during the attack by fascist Italy. After the end of the war, relations between the two countries were formalized in 1957. The second part of the paper will analyze how the Romanian state tried to establish economic relations with Ethiopia, but without success. In 1960 and 1962, two Romanian trade delegations visited the African state, but they failed to achieve their objectives, failing to conclude only a few contracts through which the Romanian state delivered various textile products to Ethiopia. Starting with 1962, the two countries also began to collaborate on a cultural level, when the first three young Ethiopians arrived in Romania to study. The most important event in the relations between the two countries during the period under study was the visit to Romania of Emperor Haile Selassie I. This was very well organized by the Romanian communists, the monarch being allowed to visit the Romanian Patriarchate, where he had a meeting with Patriarch Justinian, since Ethiopia was also an Oriental Orthodox country.*

Keywords: *Haile Selassie I; Gheorghe Gheorghiu-Dej; diplomatic relations; economic relations; cultural relations*

Etiopia este o țară situată în partea de est a Africii, fiind singura de pe acel continent care nu a fost colonie și având continuitate statală încă din antichitate. De-a lungul timpului, aceasta a avut mai multe denumiri, iar înainte de Etiopia a fost cunoscută sub numele de Abisinia.

Încă de la început, teritoriul statului african a fost ținta mai multor imperii precum Marea Britanie, imperiul Otoman sau Italia, însă, în final, a reușit să-și păstreze independența.

Mai mult, însăși Etiopia avea statut de imperiu, această formă de guvernare existând până în anul 1974 atunci când ultimul împărat, Haile Selassie I a fost înlăturat de la conducere, iar țara a devenit republică.

Primele contacte ale românilor cu statul african au avut loc în secolul XIX, atunci când exploratorii Dimitrie și Nicolae Ghika-Comănești au organizat o expediție în mai multe regiuni din Abisinia și Somalia între anii 1895-1896.

În perioada interbelică, un alt român, Mihai Tican-Rumano a călătorit în partea de est a Africii, ajungând și în Etiopia în anul 1934. Acolo, a fost primit de împăratul Haile Selassie I care l-a și decorat.

În anul 1935 Etiopia a intrat în atenția opiniei publice românești după ce a fost atacată de Italia în urma deciziei lui Mussolini. Delegatul României la Societatea Națiunilor din acea perioadă, Nicolae Titulescu, a încercat să oprească acest conflict prin intermediul Societății. Astfel, în urma unor discuții cu reprezentații Franței și Marii Britanii, diplomatul român a propus italienilor să aplice principiul colonizării indirecte a Etiopiei, după modelul britanic sau cel francez din Maroc.

Mai exact, împăratul etiopian urma să își guverneze în continuare țara însă toate deciziile importante urmau să fie luate în acord cu italienii.[1]

Fasciștii italieni au refuzat această propunere, iar până la sfârșitul anului 1936 au ocupat întregul teritoriu al statului african, fiind eliberat în 1941 de către englezi.

Conflictul italo-etiopian a fost analizat pe larg și în presa română interbelică. Astfel, publicațiile de dreapta, în frunte cu ziarul Universul, s-a poziționat de partea Italiei, considerând că atacarea Etiopiei era legitimă. În același timp, ziarele cu o orientare de stânga, precum Adevărul, au condamnat intervenția italiană, situându-se de partea etiopienilor. În paginile acestuia din urmă a apărut un articol în data de 2 iulie 1935 intitulat *Mussolini și Abisinia* semnat chiar de directorul ziarului din acea perioadă, Barbu Brănișteanu. În cadrul acestuia, autorul și-a exprimat opinia despre câte de justificată era intervenția Italiei pentru a transforma un stat independent într-o colonie. O cauză identificată de Brănișteanu era reprezentată de nevoile economice ale Italiei în acea perioadă. De asemenea, el mai considera că statul fascist intrase de curând în rândul marilor puteri și primise foarte puțin la împărțirea Africii între imperiile coloniale care avusese loc la sfârșitul secolului XIX, iar Etiopia rămăsese singurul teritoriu disponibil de pe continentul negru pentru a fi transformat în colonie.[2]

După aceea, relațiile dintre cele două țări au fost înghețate din cauza celui de-Al doilea Război Mondial, fiind reluate abia după terminarea acestuia.

Primul contact din perioada postbelică a avut loc în anul 1948 atunci când Ministerul Afacerilor Externe a primit o scrisoare din partea unei societăți de la Addis Abeba în care solicita ca statul român se exporte hârtie și ulterior alte produse în Etiopia pe ruta portul Constanța-Djibouti.[3]

La jumătatea anilor 50 diplomații celor două țări au început tatonările pentru stabilirea oficială a relațiilor româno-etiopiene. Prima dată s-a încercat acest lucru prin intermediul ambasadelor din India în anul 1956, existând un schimb de scrisori în acest sens, însă fără succes.[4]

Tot în acel an partea etiopiană a solicitat României, prin intermediul ambasadei de la Cairo, permisiunea de a achiziționa mai multe materiale de foraj petrolier și să trimită specialiști din acest domeniu în statul african. Propunerea a fost primită cu scepticism de români care considerau că trimiterea oricăror produse în Etiopia era imposibilă, deoarece în acea perioadă se desfășura Criza Suezului iar navele comerciale nu puteau să tranziteze acea zonă.[5]

La începutul anului 1957 negocierile româno-etiopiene pentru stabilirea relațiilor diplomatice s-au mutat în Egipt. Tot atunci, Consilierul economic al RPR la Cairo a efectuat o vizită în Etiopia, iar pe durata acesteia un adjunct al MAE din statul african a dus în discuție problema stabilirii relațiilor diplomatice dintre cele două țări.[6]

Într-un final, România și Etiopia au stabilit relații diplomatice la nivel de legație în data de 2 iulie 1957, un rol important având-l ambasada RPR din Egipt.[7]

La 31 octombrie 1957 a fost acreditat și noul ambasador al RPR în Etiopia care însă își avea reședința la Cairo și se numea Dionisie Ionescu.[8] Acesta și-a prezentat scrisorile de acreditare în

[1] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice,* Editura Politică, București, 1967, p. 657.
[2] Adevărul, an 49, nr. 15.782, 2 iulie 1935, p. 1.
[3] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Etiopia (1947-1970), dosar nr. 2 (Problema 212/an 1948/Etiopia), f. 2. Din păcate nu au fost identificate alte informații care să ateste dacă statul român a acceptat propunerea sau nu.
[4] *Idem,* dosar nr. 6 (Problema 220/ an 1956/ Etiopia), ff. 2-4.
[5] *Idem,* dosar nr. 5 (Problema 212/ an 1956/ Etiopia), ff. 3-5.
[6] *Idem,* dosar nr. 8 (Problema 20/ an 1957/ Etiopia), ff. 8-9.
[7] Vasile Gliga (coord.), *Reprezentanțele diplomatice ale României,* vol. III, Editura Politică, București, 1973, p. 227.
[8] Scânteia, an XXVII, nr. 4052, 3 noiembrie 1957, p. 3.

fața împăratului Haile Selassie I, iar apoi cei doi au avut o conversație în care au discutat despre dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări.

La întoarcerea din Etiopia diplomatul a realizat un raport despre activitatea avută acolo pe durata ședерii. La început, acesta a realizat o scurtă prezentare a statului african, făcând și un scurt istoric al acestuia. În continuare, diplomatul român i-a făcut o scurtă caracterizare lui Haile Selassie I, despre care a ținut să amintească în mod special rolul acestuia în cadrul luptei împotriva fascismului. Despre acest lucru Ionescu afirma că:

„ *Poziția politică a împăratului Etiopiei este cea a monarhului absolut, în stilul lui Ludovic al XIV-lea al Franței. Deși, realmente, Etiopia poate fi considerată un stat feudal, împăratul Haile Selassie I, prin lupta sa eroică pentru independența Etiopiei în timpul agresiunii Italiei fasciste și prin faptul că el se consacră zilnic edificării unui stat organizat, înființând cu perseverență școli, spitale și favorizând dezvoltarea industriei și comerțului național, se bucură de dragostea și respectul adânc al întregului popor. Din cauza inculturii majorității poporului, acesta îl divinizează pe împărat, văzând personal în timpul ședерii mele la Addis Abeba cum poporul se prosterna la pământ la trecerea mașinii împăratului.*”[9]

În continuare, oficialul român a prezentat organizarea internă a Etiopiei, precizând faptul că, după terminarea războiului aceasta a fost ajutată de SUA, beneficiind de prevederile planului Marshall. De asemenea, o altă țară care ajutase statul african fusese Iugoslavia, Tito fiind primul șef de stat care a vizitat Etiopia în perioada postbelică.

Alte țări care participau la refacerea statului african după război mai era Italia, Cehoslovacia și chiar URSS, care în acea perioadă stabilise relații comerciale cu Etiopia.

Apoi, Ionescu a încercat analizat posibilitatea direcției relațiilor dintre cele două țări, în urma discuțiilor purtate cu ambasadorii mai multor țări acreditați la Addis Abeba și cu membrii guvernului etiopian și chiar cu împăratul statului african cu care s-a întâlnit de două ori. În acest context el a aflat faptul că, deși influența americană era mare, Haile Selassie lua singur deciziile importante referitoare la țara sa. De asemenea, acesta era deschis pentru a colabora și cu alte state, inclusiv cu cele comuniste.[10]

Din document rezultă faptul că ambasadorul român a avut întâlniri cu Ministrul etiopian de externe, cel al Comerțului și Industriei și cu Primul ministru. Aceștia au propus dezvoltarea, în primul rând, a relațiilor comerciale dintre cele două țări. Apoi, aceștia și-au mai exprimat dorința de a coopera cu România și în alte domenii economice, considerând că cel mai potrivit era trimiterea reciprocă a unor delegații economice care să stabilească acele detalii. De asemenea gazdele i-au mai spus diplomatului român că RPR ar putea participa și la prospectarea unor zone despre care se estima că ar conține zăcăminte de petrol. [11]

Prima convorbire cu monarhul etiopian a avut loc după prezentarea scrisorilor de acreditare. Despre acest eveniment diplomatul afirma că:

„ *Împăratul a fost deosebit de plăcut impresionat de faptul că i-am amintit de poziția lui dârză și unele fraze din discursul lui pronunțat la Liga Națiunilor din timpul agresiunii fasciste. Împăratul a transmis urări de sănătate tovarășului dr. Petru Groza și, exprimându-și recunoștința față de poziția României la Liga Națiunilor în favoarea Etiopiei cotropită de fasciștii italieni, a concis că nu poate considera România decât ca pe o țară prietenă Etiopiei și că dorește sincer o cooperare largă economică cu RPR.*[12]

[9] AMAE, fond Etiopia (1947-1970), dosar nr. 14 (Problema 220/ an 1957/ Etiopia), f. 9.
[10] *Ibidem,* f. 12.
[11] *Ibidem,* ff. 13-14.
[12] *Ibidem,* f. 14.

A doua întâlnire dintre cei doi a avut loc la solicitarea ambasadorului român iar subiectul discuției a fost legat de relațiile diplomatice dintre cele două țări. Împăratul i-a mărturisit faptul că el ar fi dorit ca oficializarea relațiilor româno-etiopiene să aibă loc mult mai devreme însă din anumite cauze, mai mult sau mai puțin obiective, acest lucru s-a întâmplat abia în anul 1957. În final, Haile Selassie și-a exprimat dorința de a efectua o vizită în România, ambasadorul fiind de părere că era un lucru bun și afirmând că urma să anunțe guvernul său despre aceasta propunere.[13]

În finalul raportului, Dionisie Popescu a redactat și niște concluzii în care își exprima opinia despre cum ar trebui să procedeze statul român pentru a beneficia de pe urma relației cu Etiopia. Prima măsură care trebuia luată de guvernul RPR era trimiterea unui șef de misiune permanent la Addis Abeba, acest lucru fiind util atât pe plan comercial cât și politic. Diplomatul mai afirma că era necesar începerea unor tratative economice între reprezentanții celor două țări pentru ca România să importe produse precum cafea sau piei de animale. Referitor la prospecțiunile petrolifere, Popescu sugera ca solicitarea părții etiopiene ca România să trimită specialiști trebuia să fie acceptată deoarece era o oportunitate pentru lumea comunistă, fiindcă alte state nu primiseră această invitație. Popescu adusese această chestiune la cunoștința ambasadei sovietice de la Addis Abeba aceasta promițând sprijin total pentru specialiștii români în cazul în care solicitarea urma să fie acceptată.[14]

Mai târziu, ministrul român de externe din acea perioadă, Ion Gheorghe Maurer a înștiințat ministerele Comerțului și al Petrolului și Chimiei despre propunerile etiopiene. Răspunsul acestora a fost unul favorabil, cel al Comerțului fiind încântat că urma să vândă instalații petroliere în Etiopia, iar cel al Petrolului și Chimiei considerând necesară trimiterea unei delegații de specialiști care să evalueze condițiile de la fața locului pentru realizarea prospecțiunilor.[15]

La începutul anul 1958 o delegație de ziariști români, în frunte cu Tudor Vornicu, a efectuat o vizită în Etiopia. În data de 24 ianuarie aceștia au fost primiți de împăratul Haile Selassie care le-a vorbit despre evoluția Etiopiei după eliberarea din 1942 și despre politica externă a țării sale. În final, ziariștii l-au întrebat pe monarh dacă i-ar face plăcere să viziteze România, acesta răspunzând afirmativ.[16]

În numărul din 28 ianuarie al ziarului Scânteia, Tudor Vornicu a publicat un articol intitulat *În munții Etiopiei* în care erau prezentate principalele obiective vizitate pe durata șederii în statul african.

Tot în acel an ambasadorul României de la Cairo, care era acreditat și în Etiopia a fost schimbat, Dionisie Ionescu fiind înlocuit de Constantin Stănescu. În luna septembrie a acelui an, acesta din urmă a efectuat o scurtă vizită în Etiopia, prezentându-și scrisorile de acreditare.

Înainte de plecare, diplomatului i-au fost trasate mai multe obiective pe care urma să le realizeze în timpul convorbirilor cu oficialii etiopieni. Printre altele, noul ambasador urma să le reamintească acestora faptul că, deși relațiile diplomatice dintre cele două țări fuseseră stabilite încă din 1957, statul african nu își acreditase încă un reprezentant oficial în România și să îi comunice când va avea loc acest lucru. Un alt subiect important era legat de dorința împăratului african de a vizita România. Lui Stănescu i se cerea să nu aducă el discuția ci să răspundă doar dacă Haile Selassie I își manifesta din nou dorința de a ajunge în RPR. Pentru domeniul economic, oficialul român era împuternicit să aducă la cunoștință conducerii etiopiene faptul că guvernul român acceptase în principiu solicitările acesteia privind acordarea de asistență tehnică în domeniul prospectărilor

[13] *Ibidem,* f. 15.
[14] *Ibidem,* f. 16.
[15] AMAE, fond Etiopia (1947-1970), dosar nr. 11 (Problema 212/ an 1957/Etiopia), ff.4-6.
[16] Scânteia, an XXVII, nr. 4123, 26 ianuarie 1958, p. 4.

petrolifere, trimiterea de specialiști români și livrarea unei fabrici de ciment în Etiopia. De asemenea, el trebuia să mai propună ca guvernul statului african să trimită o delegație de specialiști în România pentru a negocia modul în care aceste înțelegeri urmau să fie puse în practică. În finalul documentului se mai sugera ca reprezentantul RPR să studieze la fața locului posibilitățile existente privind stabilirea și dezvoltarea unor relații culturale.[17]

În anul 1959 principalul eveniment al relațiilor dintre cele două țări a fost vizita ambasadorului Constantin Stănescu în Etiopia în perioada 21 aprilie-25 mai. Scopul acesteia a fost unul cultural, mai exact predarea unor benzi de magnetofon și a unor scrisori către Radiodifuziunea statului african. Materialele au fost predate adjunctului Ministerului Informațiilor din Etiopia care a afirmat apoi că va răspunde direct Radiodifuziunii române.[18]

După aceea, relațiile româno-etiopiene au stagnat, până în anul 1961 nemaiavând loc niciun eveniment notabil între acestea.

În acel an, ambasadorul român acreditat în Etiopia a efectuat o noua vizită pe durata căreia s-a întâlnit cu împăratul statului african și cu mai mulți miniștri. În timpul discuției cu Haile Selassie I s-a ajuns la concluzia că în ciuda bunelor relații existente între cele două țări acestea fuseseră neglijate în ultimii ani. Monarhul a mai afirmat că era necesar ca relațiile economice și culturale româno-etiopiene să se dezvolte mai mult. Aceleași probleme au fost abordate și în discuțiile cu primul ministru și un secretar de stat din cadrul MAE etiopian. Tot atunci, diplomatul român a propus părții etiopiene susținerea candidaturii RPR la funcția de membru nepermanent în Consiliul de Securitate al ONU, însă africanii nu au răspuns, afirmând că aceasta situație urma să fie analizată la nivel guvernamental.[19]

La începutul anului 1962 a fost schimbat din nou ambasadorul României în Etiopia. Printr-un decret al Consiliului de Stat această funcție a fost ocupată de Mircea Nicolaescu, el având însă reședința la Cairo.[20] Acesta și-a prezentat scrisorile de acreditare abia în data de 9 iulie, fiind primit atunci de împăratul Haile Selassie I. În timpul convorbirii au fost subliniate bunele relații tradiționale dintre cele două țări, contribuția comună la lupta pentru pace și dezarmare, precum și eforturile pentru dezvoltarea economică și culturală.

Tot în acel an, atenția autorităților române a început să fie atrasă de dezvoltarea relațiilor culturale între cele două țări. În acest sens, noul ambasador a realizat un raport despre situația culturală a Etiopiei și posibila colaborare cu România în acel domeniu. Nicolaescu a constatat că acestea erau la un nivel foarte scăzut, în ciuda faptului că RPR se bucura de o anumită simpatie în rândul localnicilor datorită sprijinului acordat de Nicolae Titulescu în cadrul Societății Națiunilor în timpul agresiunii Italiei din 1936. În finalul documentului autorul propunea mai multe măsuri pentru îmbunătățirea acestor relații. Cea mai importantă era considerată acordarea unui număr de trei-patru burse pentru ca tinerii etiopieni să studieze în universitățile românești. A doua propunere se referea la organizarea la Addis Abeba a unor expoziții de fotografii cu peisaje și obiective industriale românești. Alte măsuri prevedea trimiterea în statul african a unor cărți, publicații și materiale pentru popularizarea RPR către biblioteca din capitala statului african, trimiterea unor înregistrări cu muzică românească pentru radio și invitarea în RPR a unor echipe de fotbal și atleți din Etiopia.[21]

În perioada 20 februarie-29 aprilie 1962 o delegație economică română a vizitat mai multe state africane printre care și Etiopia. Despre acțiunile realizate în acest stat raportul vizitei preciza:

[17] *Idem,* dosar nr. 18 (Problema 220/ an 1958/ Etiopia), ff. 8-9.
[18] *Idem,* dosar nr. 22 (Problema 217/ an 1959/ Etiopia), f. 11.
[19] *Idem,* dosar nr. 34 (Problema 220/ an 1961/ Etiopia), f. 3.
[20] Scânteia, an XXXI, nr. 5432, 7 februarie 1962, p. 3.
[21] AMAE, Fond Etiopia (1947-1970), dosar nr. 39 (Problema 217/ an 1962/ Etiopia), ff. 6-8.

„ *În Etiopia activitatea delegației a fost mai grea și mai redusă ca rezultate deoarece nu aveam niciun fel de relații, decât un simplu reprezentant al Românoexportului pentru încălțăminte, cu o activitate redusă. Cu ajutorul autorităților și cu ajutorul agențiilor țărilor prietene am reușit să cunoaștem câteva firme și să încheiem câteva tranzacții pentru început. Pentru viitor, în eventualitatea în care Etiopia și-ar crea cât de cât o industrie proprie, s-ar putea plasa și mărfuri ale Industrialexport și Chiminport. În ceea ce privește înființarea unei agenții economice la Addis Abeba, considerăm că încă nu este cazul. Daca s-ar mări efectivul Agenției din Khartoum s-ar putea ca această piață să fie vizitată mai des și urmărită cu atenție în scopul plasării unor mărfuri.*"[22]

Pe durata șederii, specialiștii români au încheiat contracte pentru livrarea de produse textile și încălțăminte în valoare de 22.083 de dolari.[23]

Un alt moment important al relațiilor româno-etiopiene din anul 1962 a fost numirea primului ambasador etiopian în România. În data de 17 august acesta, care avea reședința la Belgrad, și-a prezentat scrisorile de acreditare fiind primit de vicepreședintele Consiliului de Stat al RPR, Ștefan Voitec. Pe durata ceremoniei, cei doi au vorbit despre dezvoltarea relațiilor româno-etiopiene care se aflau încă într-un stadiu incipient. [24]

În luna decembrie a anului 1962 echipa națională de fotbal tineret a efectuat un turneu amical în Etiopia, acolo unde a disputat trei meciuri, două dintre ele în fața naționalei principale a statului african care era în cel moment câștigătoarea Cupei Africii, iar al treilea împotriva unei selecționate a armatei etiopiene.[25]

Anul 1963 a început cu o problemă de presă care a fost la un pas să ducă la o criză diplomatică între cele două țări. Astfel, în data de 27 ianuarie ziarul Scânteia a publicat un articol intitulat *Zece zile la Addis Abeba* sub semnătura lui Cristea Mantu care însoțise echipa națională de tineret a României în turneul din statul african. În data de 29 ianuarie Direcția a V-a Relații din cadrul MAE s-a autosesizat și a criticat apariția acestui editorial datorită mai multor remarci făcute de autor la adresa statului african și chiar a împăratului care puteau fi considerate jignitoare de etiopieni. În acest sens, raportul menționa:

„ *Printre altele, în articol se fac referiri și la situația socială, economică și culturală a Etiopiei. În prezentarea stărilor de lucruri din acea țară, autorul articolului insistă în mod deosebit asupra aprecierilor negative, făcând unele comentarii de-a dreptul jignitoare la adresa Etiopiei și chiar a familiei regale. Menționăm că articolul respectiv nu a fost văzut de MAE înainte de publicare. Ținând seama că apariția în presă a unor asemenea materiale ar putea să aibă consecințe negative în ceea ce privește relațiile țării noastre cu țările la care se referă, propunem să se atragă atenția organelor de presă în sensul de a controla cu atenție articolele înainte de publicare. În cazuri deosebite să se ceară și părerea MAE.*"[26]

La începutul anului 1963 a început cooperarea dintre cele două țări și în domeniul învățământului, oficialii etiopieni acceptând să trimită la studii în România primii patru studenți la Facultatea de Geologie. Aceștia urmau să sosească la studii începând cu anul universitar 1962-1963 semestrul II și beneficiau de burse din partea statului român. De asemenea, acestora li se asigura și transportul cu avionul, iar primul an de studii era unul pregătitor, în care trebuiau să învețe limba română.[27]

---

[22] AMAE, Fond Africa (1945-1970), dosar nr. 36(Problema 212 F/ an 1962/ Africa), ff. 19-20.
[23] *Ibidem.*
[24] Scânteia, an XXXII, nr. 5624, 18 august 1962, p. 5.
[25] *Idem,* nr. 5747, 19 decembrie 1962, p. 3.
[26] AMAE, Fond Etiopia (1947-1970), dosar nr. 50 (Problema 200/ an 1963/ Etiopia), f. 2.
[27] *Idem,* dosar nr. 52 (Problema 217/ an 1963/ Etiopia), ff. 1-2.

Inițial, pentru anul universitar 1963-1964 Etiopia nu beneficia de nicio bursă din partea statului român, însă în urma negocierilor cu ambasada statului african de la Belgrad au fost oferite încă trei burse și pentru acel an.

În iunie 1963 oficialii români au început să pună problema oportunității încheierii unui Acord cultural cu Etiopia, mai ales că deja avuseseră loc mai multe activități în acel domeniu între cele două țări. De asemenea, dintre țările comuniste mai încheiaseră astfel de acorduri Cehoslovacia și URSS.[28]

S-a mai stabilit ca ambasadorul român de la Cairo, care era acreditat și la Addis Abeba să demareze negocierile cu partea etiopiană atunci când urma să se deplaseze acolo. Mai mult a fost redactat și un proiect de Acord care trebuia să fie prezentat africanilor. Acesta avea 10 articole și reglementa colaborarea în domeniile științei ,culturii, educației, artei și sportului. Mai exact, se prevedea colaborarea între instituțiile științifice, acordarea de burse de studiu, schimbul de artiști și formații artistice, organizarea de expoziții. Schimbul de cărți și de filme etc.[29]

Vizita ambasadorului român în Etiopia a avut loc în luna noiembrie, cu ocazia participării la ziua națională a statului african. Înainte de plecare, diplomatului român i s-au trasat mai multe obiective care trebuiau studiate pe durata ședерii la Addis Abeba. Astfel, Nicolaescu urma să analizeze oportunitatea deschiderii unui oficiu permanent al RPR în statul african, mai ales că acesta devenise important pe plan internațional după ce, la Addis Abeba, fusese stabilit sediul Organizației Unității Africane carte fusese înființată chiar în acel an. O altă chestiune importantă era cea referitoare la schimburile comerciale dintre cele două țări. Cu ocazia altor vizite ale ambasadorilor români în Etiopia, oficialii acestui stat au afirmat de mai multe ori că România era singurul stat comunist cu care nu aveau schimburi comerciale reglementate. Lui Nicolaescu i se recomanda să evite pe cât posibil discuțiile despre acest subiect deoarece ministerele de resort ale RPR considerau că nu exista nicio perspectivă pentru realizarea unor schimburi comerciale între cele două țări în viitorul apropiat. Ultimul obiectiv era întâlnirea cu mai mulți oficiali etiopieni din domeniile culturale pentru a le propune încheierea Acordului cultural prezentat mai sus.[30]

Anul 1964 a fost cel mai important din punct de vedere al relațiilor româno-etiopiene, atunci având loc mai multe evenimente, inclusiv vizita împăratului Haile Selassie în RPR.

Acesta a fost, de altfel, cel mai important moment de până atunci în istoria relațiilor dintre cele două țări și s-a desfășurat în perioada 26-29 septembrie. Evenimentul a făcut parte dintr-un amplu turneu al împăratului african care a cuprins vizitarea mai multor state comuniste precum Polonia, Ungaria și Bulgaria, înainte de a ajunge în RPR. În data de 26 septembrie ziarul Scânteia a publicat pe prima pagină o amplă biografie a lui Haile Selassie I accentul fiind pus pe lupta sa împotriva fascismului din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial.[31]

În ciuda faptului că ideologia comunistă este total opusă monarhiei ca formă de guvernare, oficialii RPR au acordat o importanță deosebită acestei vizite mai ales că liderul african era primul monarh care vizita România în perioada postbelică. Astfel, la sosirea în București, împăratul a fost așteptat de aproape toți liderii comuniști din acea perioadă, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ion Gheorghe Maurer.

În prima zi a vizitei, dictatorul român a organizat o masă festivă în onoarea oaspetelui etiopian la care au participat mai mulți miniștri și oficiali comuniști, precum și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române.[32]

---

[28] *Idem,* dosar nr. 55 (Problema 217/ an 1963/ Etiopia), f. 3.
[29] *Ibidem,* ff. 12-15.
[30] AMAE, Fond Etiopia (1947-1970), dosar nr. 54 (Problema 217,220/ an 1963/ Etiopia), ff. 7-8.
[31] Scânteia, an XXXIV, nr. 6391, 26 septembrie 1964, p.1.
[32] *Idem,* nr. 6392, 27 septembrie 1964, p. 1.

În după-amiaza aceleiași zile au avut loc convorbirile oficiale între delegațiile celor două țări, conduse de Gheorghiu-Dej, respectiv Haile Selassie. Acesta din urmă a fost primul care a luat cuvântul, vorbind la început despre situația internațională și poziția țării sale în cadrul Organizației Unității Africane, precum și despre cauzele care au dus la conflictul cu Somalia care abia se terminase în acea perioadă. În continuare, împăratul a prezentat situația internă a țării sale afirmând ca aceasta se afla pe drumul modernizării prin elaborarea unei noi constituții și introducerea planurilor cincinale în economie.[33]

Apoi Haile Selassie a adus în discuție relațiile dintre cele două țări, solicitând ajutorul României în domeniul prospecțiilor petroliere, prin trimiterea de specialiști. De asemenea, acesta a mai solicitat părții române livrarea de petrol pe bază de credit, deoarece etiopienii construiseră o rafinărie împreună cu URSS și aveau nevoie de o cantitate mare de petrol pentru funcționarea acesteia.[34]

În continuare, a luat cuvântul și Gheorghe Gheorghiu-Dej care a afirmat că viziunea împăratului referitoare la situația internațională din acea perioadă corespundea în multe chestiuni cu punctul de vedere al României și a solicitat ca acest lucru să fie menționat și în Comunicatul Comun al vizitei, împăratul fiind de acord. Referitor la solicitările din domeniul economic dictatorul român a răspuns că, deși RPR avea infrastructura pentru a extrage o cantitate mare de petrol acest lucru nu se întâmpla, mai mult producția fiind sub cantitatea necesară a țării. Totuși, Gheorghiu-Dej a propus trimiterea de specialiști români pentru a descoperi noi zăcăminte de petrol în Etiopia, lăudându-se cu rezultatele acestora din India. În acest sens el afirma:

„ *Mi se pare că domeniul care vă interesează este cel al producției petroliere. Dacă s-au făcut cercetări și specialiștii noștri ar putea să examineze rezultatele de până acum, ar putea să se dea mai precis la iveală posibilitățile ce există și ce mijloace sunt necesare în acest scop. Desigur, acesta ar fi foarte necesar, ar facilita problema, dar grupul de experți ar fi bine să mai pună și alte probleme, ca de exemplu problema mineralelor, ce minerale ar putea avea interes pentru Etiopia și care sunt perspectivele care pot determina o cooperare în această direcție. De exemplu, am lucrat în India, am descoperit ceva resurse petroliere. Specialiștii noștri au deschis câteva puțuri, am livrat o rafinărie care prelucrează țițeiul scos din sondele săpate de specialiștii noștri, cu utilajul nostru. Am lucrat și în Afghanistan. În acest an se termină lucrările acolo și am descoperit surse de gaz metan.*”[35]

În finalul întrevederii, cei doi lideri au convenit ca o delegație de specialiști români să fie trimisă în cel mai scurt timp în Etiopia și au stabilit ca miniștrii de externe ai celor două țări să se ocupe de redactarea Comunicatului Comun al vizitei. După terminarea evenimentului, cei doi șefi de stat și însoțitorii lor s-au decorat reciproc. Astfel, împăratul a primit ordinul „Steaua RPR”, cea mai înaltă distincție a țării, în timp ce Gheorghiu Dej a fost decorat cu ordinul „Marele Colan al reginei din Saba”.

În aceeași zi, delegația etiopiană a depus o coroană de flori la Monumentul eroilor patriei, fiind însoțită de Gheorghe Apostol și Corneliu Mănescu, iar seara a participat la un spectacol de gală organizat la Teatrul de Operă și Balet.[36]

În cea de-a doua zi, oaspeții au avut un program extrem de încărcat. Dimineața, delegația etiopiană a părăsit Bucureștiul și s-a deplasat în Prahova, acolo unde a vizitat Rafinăria de la Brazi. După întoarcerea în capitală, africanii au ajuns la Expoziția realizărilor economice a RPR, iar apoi

[33] AMAE, fond Etiopia (1947-1970), dosar nr. 67 (Problema 220/ an 1964/ Etiopia), ff. 14-20
[34] *Ibidem,* f. 21.
[35] *Ibidem,* f. 24.
[36] Scânteia, an XXXIV, nr. 6392, 27 septembrie 1964, p. 1.3.

împăratul Haile Selassie I a avut o întâlnire cu Patriarhul Justinian la sediul Patriarhiei. Acolo, cei doi au participat la un tedeum oficiat de înaltul prelat român, iar apoi cei doi au rostit cuvântări în fața clericilor ortodocși români.

Primul care a luat cuvântul a fost Justinian, acesta făcând la început un scurt istoric al Bisericii Ortodoxe Etiopiene și lăudând modul în care aceasta a rezistat de-a lungul timpului și a reușit să-și păstreze tradițiile și valorile ortodoxe. Apoi, Patriarhul a vorbit despre asemănările dintre cele două biserici, afirmând:

„*Bisericile noastre au păstrat același izvor comun de credință: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, aceleași șapte Sfinte Taine, aceeași ierarhie bisericească organizată sobornicește și încununată în veacul nostru cu înalta treaptă patriarhicească, aceeași năzuință sinceră spre refacerea unității Bisericii lui Hristos, pe care a cunoscut-o epoca ecumenicității creștine. Noi cunoaștem și prețuim hotărârea cu care frații noștri etiopieni au păstrat și păstrează nezdruncinată conștiința că sunt ortodocși, au păzit legătura cu bisericile ortodoxe grecești și afirmă neîncetat apartenența ei la Sfânta și Marea Biserică Ortodoxă.*”[37]

După aceea, a vorbit monarhul etiopian care a subliniat la început eforturile făcute de biserica țării sale, de-a lungul timpului, iar apoi a amintit de relațiile româno-etiopiene, fiind de părere că:

„*Popoarele român și etiopian au multe în comun. Din punct de vedere politic noi suntem interesați de menținerea păcii. Din punct de vedere economic suntem interesați de progres. Ceea ce ne aduce și m multă bucurie este faptul că avem o religie comună. Aceasta stabilește o trainică legătură între cele două popoare care nu poate fi distrusă.*”[38]

În seara aceleiași zile, Gheorghiu Dej a organizat o recepție în onoarea împăratului Haile Selassie I la care au participat toți membri delegației etiopiene precum și mai mulți lideri comuniști români.

În data de 28 septembrie 1964 programul delegației etiopiene a fost unul mai lejer. Acesta a vizitat prima dată Institutul de Inframicrobiologie al Academiei RPR. Acolo, împăratul a fost însoțit de ministrul român de externe și cel al sănătății.

După aceea, Haile Selassie I s-a deplasat la Universitatea din București, pentru a-i fi conferit titlul de Doctor Honoris Causa în domeniul științelor juridice, pentru merite excepționale în dezvoltarea și aplicarea principiilor dreptului contemporan. La festivitate au participat mai mulți membri ai Academiei RPR și cadre universitare ale mai multor instituții de învățământ superior. După terminarea evenimentului au luat cuvântul rectorul Universității, academicianul Gheorghe Mihoc și împăratul Etiopiei. Primul dintre aceștia a explicat motivele care au dus la luarea acestei decizii, afirmând:

„ *Vizita împăratului Haile Selassie în România, constituie pentru Universitatea din București, prilejul de a-și îndeplini o datorie de cinste : aceea de a omagia remarcabilele sale merite de gânditor și om de stat, acordându-i titlul de doctor honoris causa în științe juridice. Aprobând în unanimitate raportul comisiei de propuneri, Consiliul științific al universității noastre a relevat personalitatea înaltului oaspete ca eminent reprezentant al gândirii din țara sa, ca militant neobosit pentru renașterea, independența și dezvoltarea poporului etiopian, ca om de stat care, în îndelungata sa activitate, a promovat ideea dreptului popoarelor la autodeterminare, a securității colective a statelor, a păcii și coexistenței pașnice, contribuind la dezvoltarea și respectarea dreptului internațional contemporan.*”[39]

---

[37] AMAE, Fond Dosare Speciale, dosar *Vizita împăratului Haile Selassie I al Etiopiei în RPR (Problema 220/ an 1964. Etiopia 1),* ff. 18-20

[38] *Ibidem,* f. 21.

[39] Scânteia, an XXXIV, nr. 6394, 29 septembrie 1964, p. 3.

În continuare, a luat cuvântul monarhul etiopian care și-a expus viziunea supra menținerii păcii și a coexistenței pașnice la nivel mondial.

În seara aceleiași zile a fost semnat Comunicatul Comun româno-etiopian în care erau prezentate principalele momente ale vizitei și poziția celor două țări față de principalele evenimente de pe scena internațională din acea perioadă.[40]

Din delegația Etiopiană a făcut parte și prințesa Hiruth Desta, care era nepoata împăratului Haile Selassie. Pe lângă activitățile cuprinse în programul oficial, ea a realizat și o vizită la Consiliul Național al Femeilor, unde a discutat cu lidera acestuia, Suzana Gâdea, și cu alte femei din conducerea comunistă. Prințesa s-a interesat de modul în care funcționa Consiliul, despre statutul femeii din România comunistă și despre relațiile cu organizațiile de femei din alte state. În final, aceasta s-a declarat impresionată de modul în care s-a desfășurat vizita și căldura arătată de poporul român față de membri delegației etiopiene.[41]

În dimineața zilei de 29 septembrie 1969 delegația etiopiană a părăsit România, fiind însoțită pe drumul către aeroport de mai mulți demnitari comuniști români, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu- Dej.

Înainte de plecare, împăratul Haile Selassie a oferit un scurt interviu săptămânalului de politică externă Lumea. La început acesta și-a expus punctul de vedere la o întrebare referitoare la perspectivele colaborării internaționale pașnice între state. Apoi, reporterul l-a întrebat despre întâlnirea cu Nicolae Titulescu la Societatea Națiunilor. Despre acest lucru împăratul a declarat: „ *Deşi au trecut de atunci aproape trei decenii, păstrez vie amintirea întâlnirii cu Nicolae Titulescu. El ne-a dat ajutor in cea mai grea perioadă din istoria Etiopiei, agresiunea fascistă împotriva tării mele. în acele zile triste am expus la Liga Naţiunilor de la Geneva poziţia poporului etiopian. Provocatorii fascişti s-au dedat la tulburări in sala Adunării Ligii Naţiunilor, m-au huiduit in timp ce vorbeam şi chiar m-au întrerupt. Atunci Nicolae Titulescu s-a ridicat în sprijinul meu şi mi-a acordat un ajutor nepreţuit care, în condiţiile respective, poate fi apreciat drept o faptă de eroism. Titulescu a luat atitudine împotriva celor care provocaseră dezordinile şi a obţinut ca huliganii fascişti să fie scoşi din incinta Adunării Ligii Naţiunilor. Pentru solidaritatea manifestată atunci, pentru sprijinul moral acordat, nici eu, nici poporul ţării mele nu-l uităm pe acest om mare, curajos şi cinstit*."[42]

În ciuda relațiilor economice extrem de scăzute partea etiopiană și-a manifestat interesul de a-și trimite tinerii la studii în RPR în continuare. Astfel, la terminarea anului universitar 1963-1964 erau înmatriculați șapte studenți etiopieni, patru dintre aceștia la Institutul de petrol și Gaze, doi la medicină și unul la Institutul de Educație Fizică. Pentru anul universitar următor statul african mai primise încă trei burse pe care le-a acceptat.[43]

În concluzie, România și Etiopia au avut legături încă din perioada interbelică prin intermediul lui Nicolae Titulescu. După terminarea celui de-Al Doilea Război Mondial noile autorități comuniste de la București au încercat o apropiere de statul african în pofida faptului că forma de guvernare a acestuia era monarhia, pe care comuniștii o detestau. Cu toate acestea, împăratul Haile Selassie I era o figură importantă a luptei împotriva fascismului, iar Etiopia era singura țară africană care nu fusese colonie, în adevăratul sens al cuvântului. Se pare că acest lucru a contat mai mult pentru liderii comuniști români. Cele două țări au stabilit relații diplomatice în

[40] Textul integral la Comunicatului se găsește în *Ibidem,* p. 1,3.
[41] AMAE, Fond Dosare Speciale, dosar *Vizita împăratului Haile Selassie I al Etiopiei în RPR (Problema 220/ an 1964. Etiopia 1),* ff. 44-45.
[42] Lumea, an II, nr. 40 (49), 1 octombrie 1964, p.3.
[43] AMAE, Fond Dosare Speciale, dosar *Vizita împăratului Haile Selassie I al Etiopiei în RPR (Problema 220/ an 1964. Etiopia 1),* ff. 57-58

anul 1957, iar după aceea oficialii români au încercat să pună bazele unei cooperări economice însă fără succes, deoarece competiția în regiune era acerbă, iar românii nu era așa de dezvoltați încât să concureze cu SUA și URSS care aveau cele mai intense relații economice cu Etiopia.

În acest scop au vizitat Etiopia două delegații economice române în anii 1960 și 1962, însă fără niciun rezultat concret. Mai târziu, cele două țări au început să coopereze în domeniile culturale, România trimițând mai multe înregistrări de melodii și documentare românești în Etiopia și începând să primească la studii tineri ai statului african. Cel mai important eveniment al relațiilor dintre cele două țări în perioada studiată a fost vizita împăratului Haile Selassie I în România. Aceasta a fost prima vizită a unui monarh în România comunistă însă oficialii RPR au organizat-o în mod exemplar, delegația etiopiană fiind încântată de căldura cu care au fost primiți de români.

BIBLIOGRAPHY:

1. Adevărul, an 49, nr. 15.782, 2 iulie 1935
2. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Africa (1945-1970), dosar nr. 16
3. *Idem,* Fond Dosare Speciale, dosar *Vizita împăratului Haile Selassie I al Etiopiei în RPR*
4. *Idem,* Fond Etiopia (1947-1970), dosare: 2. 5, 6, 8, 11, 14, 16, 18, 22, 36, 39, 50, 52, 54, 55, 67.
5. Gliga, Vasile (coord.), *Reprezentanțele diplomatice ale României,* vol. III, Editura Politică, București, 1973.
6. Scânteia, numere din perioada 1957-1964
7. Titulescu, Nicolae, *Documente diplomatice,* Editura Politică, București, 1967

MUSEUMS IN ROMANIA IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC: AN ANALYSIS OF VISITOR TRENDS (2020–2024)

Luminița Elena Vasiliu
Independent Researcher, PhD

Abstract: *The COVID-19 pandemic caused unprecedented disruptions in the global museum sector, leading to widespread closures and significant declines in visitor numbers. While the immediate effects of the pandemic have been documented internationally, few studies provide a* ***longitudinal analysis of museum visitor dynamics in Eastern Europe****, particularly in Romania. This study addresses this gap by analyzing visitor trends in Romanian museums between 2020 and 2024, focusing on both national and regional variations. Using official statistics from the National Institute of Statistics (INS) and contextual data from UNESCO and ICOM, a* ***descriptive-analytical approach*** *was employed to quantify the pandemic's impact, identify phases of decline and recovery, and examine the role of digitalization and institutional adaptation. The results show a sharp decrease in museum attendance in 2020, followed by a gradual recovery from 2021 onwards, with visitor numbers surpassing pre-pandemic levels by 2023. Despite this recovery, a slight decline in 2024 suggests emerging challenges related to changing cultural consumption behaviors and increased competition from digital media. The study highlights the essential role of digital initiatives as complementary tools for maintaining public engagement, while emphasizing that physical museum experiences remain irreplaceable. These findings provide evidence-based insights for* ***policy development, digital strategy, and sustainable management*** *of museums in post-pandemic contexts.*

Keywords: *museums; museum visitors; COVID-19 pandemic; lockdown impact; sustainable development.*

Introducere

Prezentul studiu aduce o contribuție la literatura de specialitate prin analiza longitudinală a evoluției participării publicului în muzeele din România în perioada 2020–2024, oferind o evaluare integrată care acoperă atât impactul imediat al pandemiei de COVID-19, cât și dinamica procesului de redresare post-pandemică. Analiza depășește abordările descriptive prin identificarea etapelor declinului, recuperării și stabilizării fluxurilor de vizitatori în contextul post-criză. Au fost corelate tendințele cantitative ale participării cu strategiile instituționale de adaptare, în special digitalizarea activităților muzeale, evidențiind rolul acesteia, dar și limitele sale în substituirea experienței muzeale fizice. Studiul demonstrează că depășirea nivelului de participare pre-pandemică nu reprezintă un proces linear, ci este urmată de apariția unor noi forme de vulnerabilitate asociate schimbării comportamentelor de consum cultural și intensificării competiției digitale.

Metodologie

Studiul de față adoptă o abordare cantitativă, având ca obiectiv analiza evoluției numărului de vizitatori în muzeele din România în perioada 2020–2024, cu scopul de a evidenția impactul pandemiei de COVID-19 și dinamica procesului de redresare post-pandemică a sectorului muzeal. Analiza se bazează pe date statistice provenite din surse oficiale, respectiv rapoarte și baze de date publicate de Institutul Național de Statistică (INS**)**, completate, acolo unde a fost necesar, cu informații furnizate de instituții culturale relevante. Datele utilizate reflectă numărul anual de vizitatori din cadrul muzeelor și colecțiilor publice din România. Evoluția fluxurilor de vizitatori

a fost analizată comparativ, prin raportarea valorilor din perioada de criză (2020–2021) la nivelurile pre-pandemice și la etapa de recuperare (2022–2024).

Pentru interpretarea rezultatelor, analiza cantitativă a fost completată de o abordare interpretativă, care a permis corelarea modificărilor statistice cu contextul socio-sanitar, cu măsurile de restricție impuse la nivel național, precum și cu strategiile de adaptare adoptate de instituțiile muzeale, în special în ceea ce privește digitalizarea și diversificarea ofertei culturale.

Studiul prezintă anumite limitări, analiza concentrându-se exclusiv asupra indicatorului cantitativ al numărului de vizitatori, fără a include dimensiuni calitative ale experienței muzeale sau ale comportamentului publicului. Cu toate acestea, datele analizate oferă o bază relevantă pentru identificarea tendințelor generale și pentru formularea unor concluzii pertinente privind evoluția sectorului muzeal în contextul post-pandemic.

Muzeele în contextul pandemiei de COVID-19

Muzeele reprezintă instituții fundamentale ale societății contemporane, având multiple roluri legate de conservarea patrimoniului, educație, cercetare și dezvoltare socială. În ultimele decenii, acestea au depășit funcția tradițională de depozitare și expunere a obiectelor, devenind actori activi în viața comunității, în dialogul intercultural și în promovarea valorilor democratice. Anul 2020 a fost un an extrem de dificil pentru muzee la nivel global, datorită impactului major al pandemiei COVID-19. Acestea s-au confruntat cu provocări fără precedent care au schimbat complet modul în care funcționau și interacționau cu publicul. Conform datelor UNESCO, în anul 2020 existau aproximativ 95.000 de muzee la nivel mondial[1], numărul acestora având o creștere constantă. Distribuția geografică a muzeelor este inegală: 65% din muzee se află în Europa de Vest și America de Nord, 33% în Europa de Est, America Latină și Regiunea Asia-Pacific, în timp ce in Africa sunt doar 0,9%, iar în Statele Arabe 0,5%.[2]. Această asimetrie reflectă diferențe structurale în politicile culturale, nivelul de dezvoltare economică și accesul la finanțare publică. Pandemia de COVID-19 a determinat închiderea temporară a peste 90% dintre muzee, unele dintre acestea pentru perioade îndelungate, afectând accesul publicului la cultură și punând în pericol sustenabilitatea financiară a acestor instituții[3]. UNESCO a avertizat că aproximativ 10% dintre muzee nu se vor mai redeschide, în special cele mici, locale sau private, dependente de venituri proprii[4].

Impactul pandemiei nu a fost doar de natură economică. Raportul UNESCO a subliniat că restricțiile sanitare au afectat activitățile educaționale desfășurate cu publicul tânăr, cercetarea și conservarea patrimoniului, precum și mobilitatea profesională a personalului muzeal[5]. În acest context, muzeele au fost nevoite să își redefinească misiunea și să adopte soluții alternative pentru a rămâne relevante social. Digitalizarea, tururile virtuale, expozițiile online și utilizarea rețelelor sociale au devenit instrumente esențiale de comunicare și mediere culturală[6]. Aceste transformări subliniază riscul accentuării inegalităților culturale, deoarece nu toate instituțiile și comunitățile dispun de infrastructura tehnologică necesară pentru tranziția digitală.

[1] UNESCO, *Report Museums Around the World In The Face of COVID-19*, May 2020, p. 4.
[2] *Ibidem*, p. 5.
[3] *Ibidem*, p. 4.
[4] *Ibidem.*
[5] ICOM, *Report. Museums, Museum Professionals and COVID-19, 2020,* pp. 2-3, disponibil la https://icom.museum/wp-content/uploads/2020/05/Report-Museums-and-COVID-19.pdf, accesat la data de 11.01.2026.
[6] NEMO, *Survey on the Impact of the COVID-19 Situation on Museums in Europe. Final Report*, 2020, p. 16, disponibil la https://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_COVID19_Report_12.05.2020.pdf, accesat la data de 11.01.2026.

Anul 2020 a dus la scăderea drastică a numărului de vizitatori. O analiză a numărului de vizitatori în zece mari muzee de artă ale lumii, în perioada 2007-2020, demonstrează acest lucru. Dacă în intervalul 2007-2019 trendul este ascendent, cu mici variații, anul 2020 marchează o scădere accentuată a numărului de vizitatori (Graficul 1). De exemplu, Muzeul Luvru a înregistrat în anul 2020 o scădere cu 70% a numărului de vizitatori comparativ cu anul anterior[7].

Graficul 1. Evoluția numărului de vizitatori în cele mai vizitate zece muzee de artă din lume

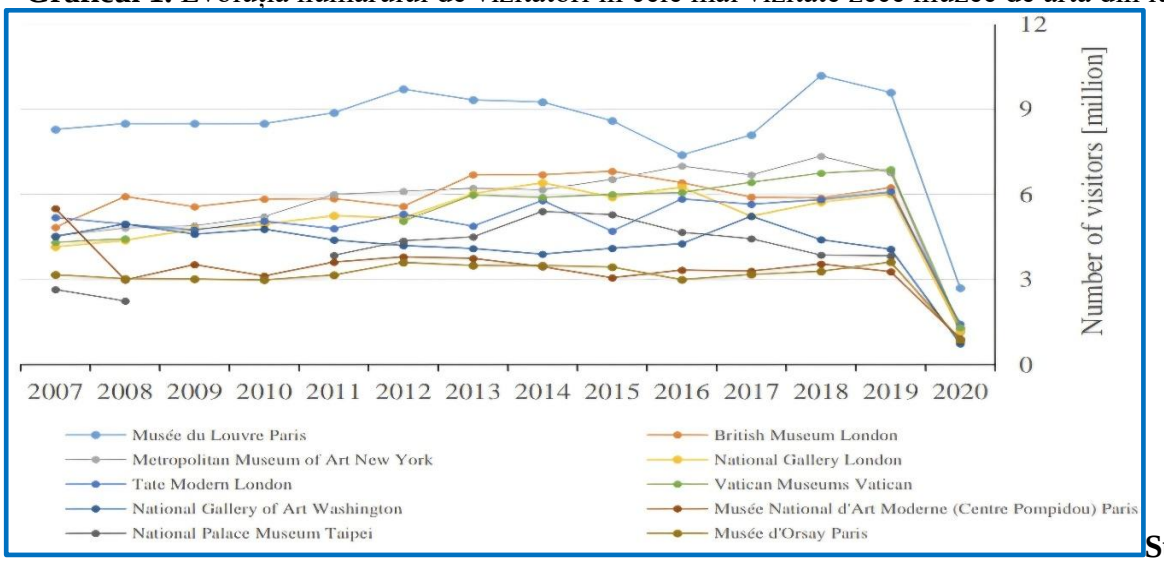

Sursa: Kamil Maciuk, Mateusz Jakubiak, Stella Sylaiou, John H. Falk, ”Museums and the Pandemic- how COVID-19 Impacted Museums as Seen Through the Lens of the Worlds’most Visited Art Museums”, în *International Journal of Conservation Science,* Vol. 13, Issue 2, April-June 2022, p. 611

Evoluția numărului de vizitatori în România în perioada 2020-2024

Analiza numărului de vizitatori în România în perioada 2020-2024 trebuie plasată în acest cadru global, caracterizat de criză, adaptare și transformare structurală. În contextul pandemiei, politicile culturale europene au pus accentul pe menținerea accesului la cultură, sprijinirea instituțiilor culturale afectate, promovarea digitalizării patrimoniului[8].

Anul 2020 a marcat restricții severe în ceea ce privește accesul publicului la instituțiile culturale. Conform datelor furnizate de Institutul Național de Statistică, în anul 2020, în România, funcționau 763 de muzee și colecții publice[9], închise în proporție de 100%[10]. Față de anul anterior, numărul vizitatorilor a scăzut cu peste 55%[11].

Pentru a menține contactul cu publicul, numeroase muzee a dezvoltat activități online, precum tururi virtuale, expoziții digitale sau prezentări pe platformele de social media. Aceste soluții nu au putut însă să compenseze integral lipsa vizitelor fizice și a veniturilor aferente.

În anul 2021, relaxarea graduală a restricțiilor sanitare a permis redeschiderea muzeelor, cu respectarea unor măsuri stricte de siguranță. Numărul de vizitatori în muzee a crescut cu peste

[7] Kamil Maciuk, Mateusz Jakubiak, Stella Sylaiou, John H. Falk, “Museums and the Pandemic- how COVID-19 Impacted Museums as Seen Through the Lens of the Worlds’most Visited Art Museums”, în *International Journal of Conservation Science,* Vol. 13, Issue 2, April-June 2022, p. 611.
[8] Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei. Orientări UE privind reluarea în siguranță a activităților în sectoarele culturale și creative- COVID-19*, Bruxelles, 2021, pp. 10-12.
[9] Institutul Național de Statistică, *Anuarul Statistic al României. Anul 2022*, București, 2023, p. 321.
[10] UNESCO, *op. cit.,* p. 28.
[11] Institutul Național de Statistică, *Anuarul Statistic al României. Anul 2021*, București, 2022, p. 323.

40% față de anul precedent[12]. Această evoluție a indicat începutul unui proces de redresare, deși nivelul de participare culturală a rămas sub cel din perioada pre-pandemică. Creștera numărului de vizitatori este justificată prin adaptarea muzeelor, care s-a concretizat prin combinarea accesului fizic cu activități online, reorganizarea expozițiilor pentru a respecta distanțarea, precum și prin intensificarea colaborărilor cu instituții de învățământ[13]. De asemenea, evenimentele culturale precum „Noaptea Muzeelor" au fost reluate într-un format adaptat contextului sanitar, contribuind la revitalizarea interesului publicului pentru patrimoniu.

Anul 2022 a reprezentat o etapă de consolidare pentru sectorul muzeal din România. Eliminarea majorității restricțiilor sanitare a permis funcționarea aproape normală a muzeelor. Numărul vizitatorilor a crescut semnificativ, ajungând la 16.025.000[14]. Această revenire este explicată de reluarea activităților educaționale cu prezență fizică, revenirea turismului intern și organizarea unui număr mai mare de expoziții temporare și evenimente culturale[15]. Deși numărul muzeelor a rămas relativ stabil, dinamica vizitatorilor reflectă sensibilitatea sectorului muzeal la factori externi precum crizele sanitare și economice.

Anul 2023 reprezintă un punct de referință în procesul de redresare a sectorului muzeal. Numărul de vizitatori a atins valoarea maximă în cadrul intervalului studiat. Această evoluție pozitivă confirmă reluarea interesului publicului pentru consumul cultural. Revenirea a fost susținută de mai mulți factori: relansarea turismului intern și internațional, diversificarea ofertei muzeale prin expoziții temporare și activități educaționale[16].

Datele pentru anul 2024 indică o scădere a numărului de vizitatori. Această situație arată o schimbare în comportamentul de consum cultural al publicului, lucru explicat prin diversificarea alternativelor de petrecere a timpului liber, concurența mediului digital și a platformelor de divertisment, precum și oboseala post-pandemică și schimbarea priorităților individuale. În acest context, muzeele sunt puse în fața unei noi provocări: nu doar redresarea numerică, ci și menținerea interesului publicului pe termen lung.

Graficul 2 ilustrează evoluția numărului de vizitatori în muzeele din România în perioada 2019–2024 și evidențiază dinamica participării publicului la activități culturale într-un context marcat de factori externi semnificativi.

[12] *Ibidem.*
[13] F. A. Padzi, A., Bahauddin, "*Museum adaptation during COVID-19 crisis and its impact towards museum visitors",* în *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies*, Vol. 14, Issue 1, 2022, p. 9 disponibil la https://tuengr.com/V14/14A1R.pdf, accesat la data de 08.01.2025.
[14] Institutul Național de Statistică, *Anuarul Statistic al României. Anul 2022*, București, 2023, p. 321.
[15] Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2022, București, 2023, p. 17.*
[16] Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2023, București, 2024, p. 17.*

Graficul 2. Evoluția numărului de vizitatori în muzeele și colecțiile publice din România în perioada 2019-2020

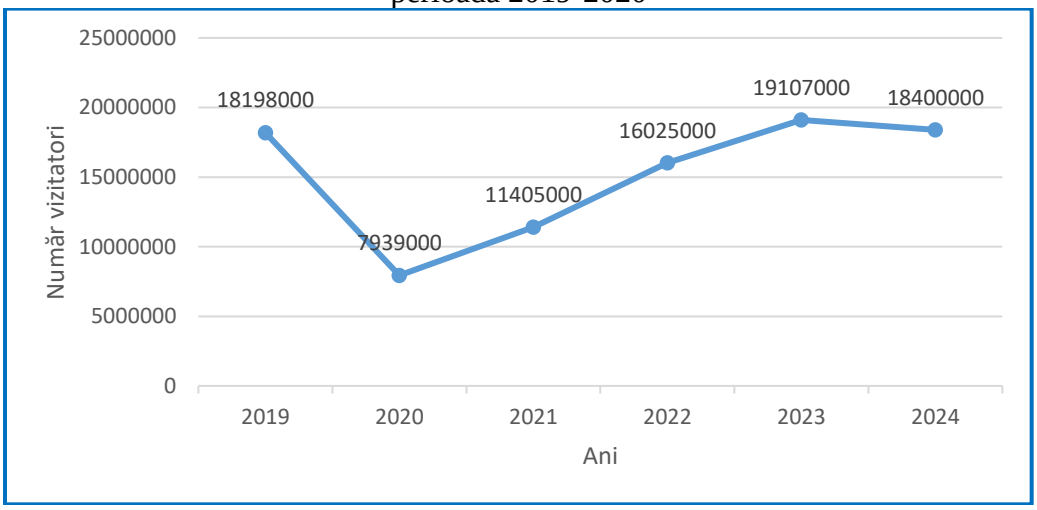

Sursa: Institutul Național de Statistică, Vizitatori in muzee si colectii publice, pe judete si localitati, disponibil la http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table, accesat la data de 08.01.2026.

În anul 2019 se înregistrează un nivel ridicat al vizitelor, de aproximativ 18,2 milioane, care poate fi considerat un reper pre-pandemic. Anul 2020 marchează o scădere accentuată, până la aproximativ 7,9 milioane de vizitatori, ca urmare a restricțiilor impuse de pandemia de COVID-19, inclusiv închiderea temporară a instituțiilor muzeale și limitarea accesului publicului. Începând cu anul 2021 se observă o tendință clară de redresare, numărul vizitatorilor crescând la aproximativ 11,4 milioane, pe fondul reluării treptate a activităților culturale. Această tendință ascendentă continuă în 2022, când se ating circa 16 milioane de vizitatori, indicând o revenire semnificativă a interesului publicului pentru muzee. În 2023 este atins nivelul maxim al perioadei analizate, cu aproximativ 19,1 milioane de vizitatori, valoare care depășește nivelul din 2019, sugerând nu doar recuperarea, ci și consolidarea sectorului muzeal. În anul 2024 se constată o ușoară scădere a numărului de vizitatori, până la aproximativ 18,4 milioane, însă nivelul rămâne comparabil cu cel anterior pandemiei. Per ansamblu, evoluția evidențiază reziliența instituțiilor muzeale din România și capacitatea acestora de a-și recâștiga publicul după un șoc major, confirmând importanța muzeelor în peisajul cultural național.

Evoluția numărului de vizitatori în muzeele din România, pe macroregiuni (2020-2024)

În ceea ce privește analiza numărului de vizitatori în perioada 2020-2024 pe macroregiuni, se observă că cel mai mare număr de vizitatori a fost înregistrat în cadrul muzeelor din Macroregiunea 1 (Tabelul 1). Această analiză trebuie coroborată cu numărul de muzee pe macroregiuni (Tabelul 2). Analiza comparativă a celor două tabele evidențiază relația dintre infrastructura muzeală (numărul de muzee) și atractivitatea acestora, exprimată prin numărul de vizitatori, la nivelul macroregiunilor României, în intervalul 2019–2024.

În ansamblu, se observă o corelație pozitivă între numărul de muzee și volumul vizitatorilor: macroregiunile cu un număr mai mare de muzee înregistrează constant și cele mai ridicate valori ale fluxului de vizitatori. Totodată, datele reflectă impactul semnificativ al pandemiei COVID-19 asupra ambelor variabile, cu o scădere accentuată în anul 2020, urmată de o recuperare treptată.

Tabelul 1. Evoluția Numărului de vizitatori în muzeele din România (2019-2024) pe macroregiuni

Macroregiunea	Ani						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
1	7.065.268	2.910.856	4.599.107	6.159.173	7.260.872	6.766.852	
2	4.370.208	1.917.879	2.726.802	3.987.556	4.788.388	4.773.443	
3	4.430.867	1.890.882	2.695.055	4.226.076	4.828.723	4.714.223	
4	2.331.243	1.219.649	1.384.494	1.651.702	2.229.515	2.176.640	

Sursa: INS, Vizitatori in muzee si colectii publice, pe macroregiuni, regiuni de dezvoltare si judete, dioponibil la http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table, accesat la data de 08.01.2026.

Tabelul 2. Evoluția numărului de muzee și colecții publice în România (2019-2024) pe macroregiuni

Macroregiunea	Ani					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	267	260	262	263	268	268
2	204	193	195	195	197	200
3	171	165	162	168	170	168
4	149	145	140	142	143	149

Sursa: INS, Muzee si colectii publice pe macroregiuni, regiuni de dezvoltare si judete, disponibil la http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table, accesat la data de 08.01.2026.

Macroregiunea 1 (Regiunea Nord-Vest și Regiunea Centru) se distinge clar ca lider național**,** atât din perspectiva numărului de muzee (aproximativ 260–268 unități), cât și a numărului de vizitatori. Aceasta concentrează cel mai mare patrimoniu muzeal, ceea ce explică nivelul ridicat al atractivității turistico-culturale. După scăderea abruptă din 2020, numărul de vizitatori a crescut constant, atingând un maxim în 2023. Ușoara diminuare din 2024, în condițiile menținerii unui număr constant de muzee, sugerează influența unor factori externi (context economic, schimbări în comportamentul de consum cultural), nu o reducere a capacității de ofertă. Macroregiunea 2 (Regiunea Nord-Est și Regiunea Sud-Est) și Macroregiunea 3 (Regiunea Sud-Muntenia și București-Ilfov) prezintă valori apropiate atât în ceea ce privește numărul de muzee, cât și numărul de vizitatori. Deși Macroregiunea 2 dispune de mai multe muzee decât Macroregiunea 3, pe toată perioada analizată, diferențele de vizitatori sunt relativ reduse, iar în anumite intervale Macroregiunea 3 înregistrează valori comparabile sau ușor superioare. Această situație indică faptul că numărul de muzee nu este singurul determinant al atractivității**,** fiind relevante și aspecte precum calitatea expozițiilor, poziționarea geografică, accesibilitatea și integrarea în circuite turistice. Ambele macroregiuni urmează aceeași dinamică generală: declin sever în 2020, recuperare progresivă până în 2023, urmată de o stagnare sau ușoară scădere în 2024, în ciuda unei relative stabilități a infrastructurii muzeale.

Macroregiunea 4 (Regiunea Sud-Vest Oltenia și Regiunea Vest) se situează constant pe ultimul loc, atât ca număr de muzee, cât și ca număr de vizitatori. Chiar dacă infrastructura muzeală a înregistrat o ușoară creștere în 2024 (revenind la nivelul din 2019), numărul de vizitatori rămâne semnificativ mai redus comparativ cu celelalte macroregiuni. Acest decalaj sugerează existența unor limitări structurale **–** economice, demografice sau de accesibilitate – care afectează capacitatea regiunii de a valorifica patrimoniul muzeal existent.

Corelarea celor două seturi de date indică faptul că o infrastructură muzeală mai dezvoltată favorizează un volum mai mare de vizitatori**,** însă relația nu este strict proporțională. Diferențele dintre macroregiuni arată că eficiența valorificării patrimoniului cultural depinde și de factori

calitativi și contextuali. În acest sens, politicile culturale și turistice ar trebui să vizeze nu doar creșterea numărului de muzee, ci și sporirea atractivității și vizibilității acestora**,** în special în macroregiunile cu potențial slab exploatat.

Digitalizarea și activitățile educative muzeale

Pandemia a accelerat procesul de digitalizare a muzeelor, transformând tehnologiile digitale din instrumente complementare în soluții centrale de comunicare cu publicul. În perioada 2020-2024, numeroase muzee din România au dezvoltat tururi virtuale, expoziții online, resurse educaționale digitale. Deși aceste inițiative au contribuit la menținerea vizibilității instituțiilor, ele au evidențiat limitele digitalizării, precum: accesul inegal la infrastructura tehnologică și imposibilitatea substituirii complete a experienței muzeale fizice. Digitalizarea trebuie privită ca un instrument complementar, nu ca un substitut al vizitei tradiționale[17]. Nvelul de finanțare rămâne totuși o provocare majoră pentru muzeele din România, lucru ce afectează calitatea actului cultural, precum și capacitatea de inovare. În anul 2020, a fost realizată o analiză cantitativă bazată pe un eșantion de 515 respondenți, având ca obiectiv evaluarea percepțiilor publicului asupra activității muzeelor în perioada pandemiei. Rezultatele studiului indică faptul că majoritatea respondenților au apreciat că muzeele din străinătate au manifestat o dinamică mai ridicată comparativ cu cele din România, în special în ceea ce privește diversitatea, interactivitatea și frecvența ofertelor digitale. Această percepție evidențiază existența unor diferențe semnificative în nivelul de digitalizare și capacitatea de inovare a instituțiilor muzeale, subliniind necesitatea consolidării strategiilor digitale la nivel național, precum și a investițiilor în infrastructură, competențe digitale și dezvoltarea de conținut cultural adaptat noilor forme de consum cultural[18].

În perioada analizată, 2020-2024, muzeele reflectă o dinamică complexă, trecând de la o perioadă marcată de o criză majoră, la adaptare și transformare. Această dinamică confirmă faptul că muzeul este o instituție sensibilă la contextul socio-economic, fiind necesară o reconfigurare a relației muzeu-public.

Direcția Patrimoniu Mobil, Intangibil și Digital din cadrul Institutului Național al Patrimoniului a realizat, în contextul pandemiei de COVID-19, un demers de inventariere a muzeelor care au pus la dispoziția publicului tururi virtuale, precum și o listă a evenimentelor culturale desfășurate în mediul digital[19]. Această inițiativă a urmărit documentarea modului în care instituțiile muzeale au răspuns constrângerilor impuse de restricțiile sanitare, adaptându-și activitățile la mediul online. În această perioadă, activitatea muzeelor s-a axat preponderent pe dezvoltarea de proiecte culturale virtuale, organizarea de evenimente digitale și implementarea unor programe educaționale online, cu un accent deosebit pe activități dedicate copiilor și tinerilor, categorii de public considerate prioritare în strategiile de mediere culturală digitală[20].

Prin programele educaționale, muzeele își consolidează rolul de instituții active și relevante în societate, demonstrând capacitatea lor de a răspunde eficient unor situații de criză. Graficul 3 prezintă evoluția proiectelor educative și a activităților derulate în cadrul acestora în muzeele din România, pentru perioada 2019–2024, evidențiind impactul unui context extern nefavorabil asupra

[17] Vasile Gherheș, Claudiu Coman, Anna Bucs, Marian Dalban, Dragoș Bulz, "Balancing Tradition and Digitalization: Enhancing Museum Experiences in the Post-Pandemic Era", în *Information, Vol.* 16, no. 8: 711, 2025, disponibil la https://doi.org/10.3390/info16080711, accesat la data de 18.01.2026.

[18] Alexandra Zbuchea, Monica Bira, Muzeele nu sunt o urgență? Date și percepții despre cum au traversat muzeele pandemia COVID-19, în *Revista Muzeelor*, nr. 1, 2020, p. 69.

[19] Alin Savu, Bogdan Pălici, Alexandru Mihăilescu, Cultura în carantină. Impactul pandemiei COVID-19 asupra domeniului cultural din România, în *Revista Muzeelor,* nr. 1, 2020, p. 18.

[20] *Ibidem,* p. 25.

funcției educative a instituțiilor muzeale. În anul 2019, muzeele au desfășurat un număr de 5.190 de proiecte educative, în cadrul cărora au fost organizate 22.371 de activități, fapt ce reflectă un nivel ridicat de implicare în educația culturală și o ofertă educațională diversificată[21]. În anul 2020 se constată o reducere substanțială a ambilor indicatori analizați. Numărul proiectelor educative scade la 1.718, iar cel al activităților la 5.176, ceea ce reprezintă o diminuare de peste trei ori comparativ cu anul anterior[22]. Această evoluție negativă este determinată în principal de restricțiile impuse în contextul pandemiei de COVID-19, care au limitat accesul publicului în muzee și au condus la suspendarea sau restructurarea programelor educative desfășurate în format tradițional. Anul 2023 marchează un vârf al ambilor indicatori, ceea ce indică o recuperare puternică și o intensificare a activităților, iar în 2024 se remarcă o ușoară scădere față de 2023, dar valorile rămân semnificativ mai ridicate decât în perioada pandemică, sugerând **o** stabilizare la un nivel superior celui anterior crizei**.** În ansamblu, datele analizate evidențiază sensibilitatea activităților educative muzeale la situații de criză și subliniază necesitatea dezvoltării unor strategii alternative de desfășurare a acestora, capabile să asigure continuitatea funcției educaționale a muzeelor în condiții excepționale.

Graficul 3. Numărul de proiecte și de activități în cadrul proiectelor în muzeele din România în perioada 2019-2024

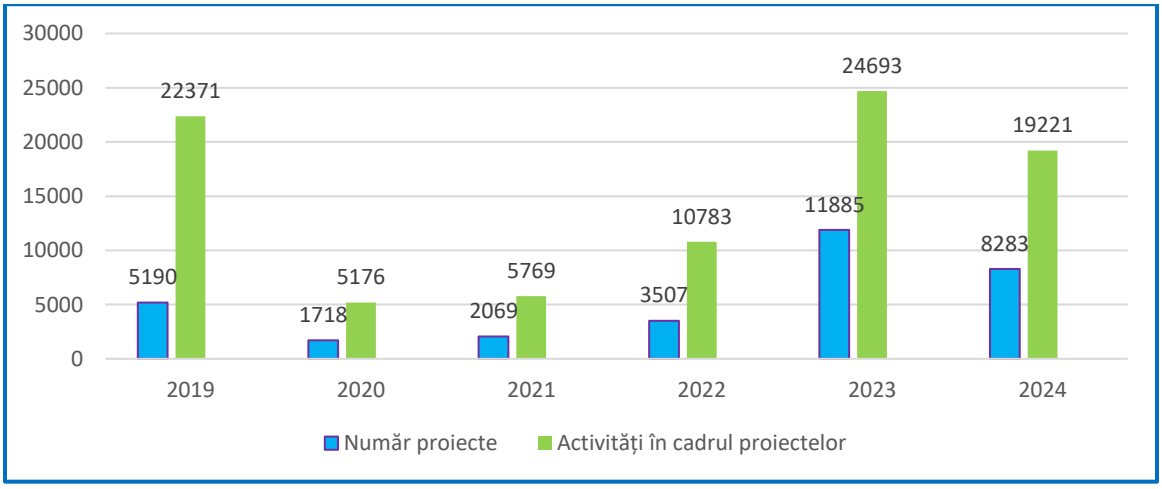

Sursa: Activitatea unităților cultural-artistice în anul 2019 (p. 46-47), 2020 (p. 48), 2021 (p. 48), 2022 (p. 48), 2023 (p. 48), 2024 (p. 48).

Graficul 4 prezintă evoluția numărului de participanți la activitățile educative organizate de muzeele din România în perioada 2019–2024, reflectând impactul contextului socio-sanitar și capacitatea de adaptare a instituțiilor muzeale. În anul 2019, se înregistrează un nivel ridicat de participare, de aproximativ 1.125.828 de persoane, ceea ce indică o implicare consistentă a publicului în programele educative muzeale înainte de declanșarea pandemiei. Anul 2020 marchează o scădere accentuată, până la circa 332.836 de participanți[23], reducere explicabilă prin suspendarea sau limitarea activităților educative cu prezență fizică, ca urmare a restricțiilor impuse în contextul pandemiei de COVID-19. Începând cu 2021, se observă o tendință clară de revenire, numărul participanților crescând la aproximativ 533.710[24], pe fondul reluării treptate a activităților educative și al adaptării acestora la noi formate. Această evoluție ascendentă continuă în 2022,

[21] Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2019*, București, 2020, p. 46.
[22] Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2020*, București, 2021, pp. 48-49.
[23] Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2019*, București, 2020, p. 48.
[24] Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2021*, București, 2022, p. 48.

când se ating circa 808.403 participanți, și se consolidează în 2023, cu aproximativ 1.073.734 de participanți, apropiindu-se de nivelul pre-pandemic. În 2024, numărul participanților ajunge la aproximativ 1.247.913, depășind valoarea înregistrată în 2019[25]. Această creștere sugerează nu doar recuperarea completă a participării publicului, ci și o extindere a interesului pentru activitățile educative muzeale, posibil ca rezultat al diversificării ofertei educaționale și al intensificării colaborării cu mediul educațional formal. În concluzie, evoluția analizată evidențiază reziliența și capacitatea de adaptare a muzeelor din România în ceea ce privește funcția lor educativă, precum și importanța acestora ca actori relevanți în educația culturală.

Graficul 4. Numărul de participanți în cadrul proiectelor desfășurate în muzeele din România în perioada 2019-2024

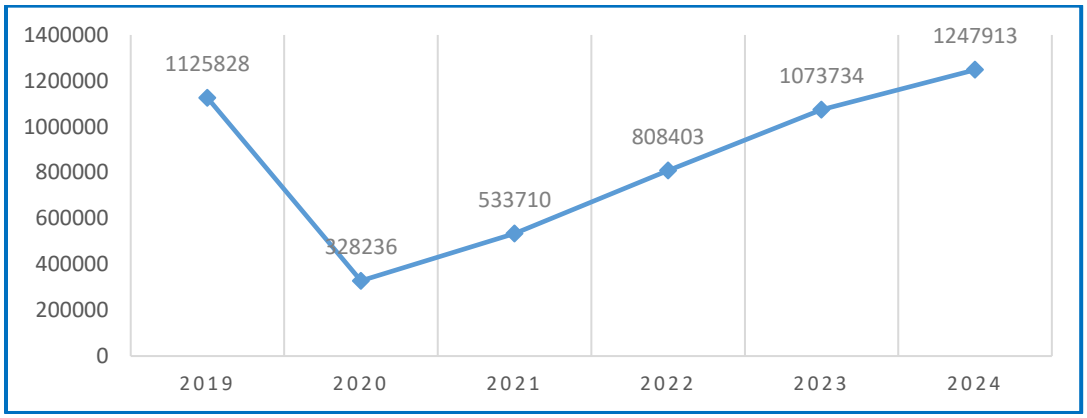

Sursa: Sursa: Activitatea unităților cultural-artistice în anul 2019 (p. 46-47), 2020 (p. 48), 2021 (p. 48), 2022 (p. 48), 2023 (p. 48), 2024 (p. 48).

Concluzii

Analiza evoluției numărului de vizitatori în muzeele din România în perioada 2020–2024 evidențiază impactul profund pe care pandemia de COVID-19 l-a avut asupra sectorului muzeal, confirmând vulnerabilitatea acestuia la crizele socio-sanitare, dar și capacitatea sa de adaptare și redresare. Scăderea abruptă a participării publicului în anul 2020 reflectă efectele directe ale restricțiilor impuse, care au limitat accesul fizic la instituțiile culturale și au afectat semnificativ funcțiile educative, economice și sociale ale muzeelor.

Perioada post-pandemică este caracterizată de un proces gradual de recuperare, marcat de creșterea constantă a numărului de vizitatori și de reluarea activităților educative și culturale. Datele analizate arată că, până în anul 2023, sectorul muzeal românesc nu doar că a recuperat pierderile suferite în timpul pandemiei, ci a depășit nivelul de participare pre-pandemic, ceea ce indică o consolidare a interesului publicului pentru patrimoniu și cultură. Ușoara scădere a vizitelor înregistrată în 2024 sugerează însă apariția unor noi provocări legate de schimbarea comportamentelor de consum cultural și de competiția crescută a mediului digital.

Studiul evidențiază rolul esențial al digitalizării ca mecanism de reziliență, care a permis muzeelor să mențină legătura cu publicul în perioadele de restricție. Totodată, rezultatele arată că soluțiile digitale nu pot substitui integral experiența muzeală fizică, ci trebuie integrate într-o strategie mixtă, complementară, adaptată specificului fiecărei instituții și comunități. Inegalitățile de acces la infrastructura tehnologică și limitările financiare rămân obstacole majore în dezvoltarea sustenabilă a sectorului.

[25] Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2024*, București, 2025, p. 48.

În concluzie, pandemia de COVID-19 a funcționat ca un catalizator al transformării muzeelor din România, accelerând procesele de inovare, diversificare a ofertei culturale și redefinire a relației muzeu–public. Pentru a asigura sustenabilitatea pe termen lung, este necesară elaborarea unor politici culturale coerente, orientate spre investiții în digitalizare, educație culturală și dezvoltarea publicului, precum și o adaptare continuă la noile realități sociale și tehnologice. O analiză detaliată și constantă a fluxurilor de vizitatori rămâne un instrument esențial în fundamentarea strategiilor de dezvoltare ale muzeelor în contextul post-pandemic.

BIBLIOGRAPHY:

1. Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei. Orientări UE privind reluarea în siguranță a activităților în sectoarele culturale și creative- COVID-19,* Bruxelles, 2021, pp. 10-12.
2. Gherheș, Vasile, Coman, Claudiu, Bucs, Anna, Dalban, Marian, Bulz. Dragoș, "Balancing Tradition and Digitalization: Enhancing Museum Experiences in the Post-Pandemic Era", în *Information,* Vol. 16, no. 8: 711, 2025, disponibil la https://doi.org/10.3390/info16080711, accesat la data de 18.01.2026.
3. ICOM, *Report. Museums, Museum Professionals and COVID-19,* 2020, disponibil la https://icom.museum/wp-content/uploads/2020/05/Report-Museums-and-COVID-19.pdf, accesat la data de 11.01.2026.
4. Institutul Național de Statistică, Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2019, București, 2020.
5. Institutul Național de Statistică, Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2020, București, 2021.
6. Institutul Național de Statistică, Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2021, București, 2022.
7. Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2022, București, 2023.*
8. Institutul Național de Statistică, *Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2023,* București, 2024.
9. Institutul Național de Statistică, Activitatea unităților cultural-artistice. Anul 2024, București, 2025.
10. Institutul Național de Statistică, Anuarul Național de Statistică anul 2021, București, 2022.
11. Institutul Național de Statistică, *Anuarul Național de Statistică anul 2022,* București, 2023.
12. Maciuk, Kamil, Jakubiak, Mateusz, Sylaiou, Stella, Falk, John H., "Museums and the Pandemic- how COVID-19 Impacted Museums as Seen Through the Lens of the Worlds'most Visited Art Museums", în *International Journal of Conservation Science,* Vol. 13, Issue 2, April-June 2022, pp. 609-618.
13. NEMO, *Survey on the Impact of the COVID-19 Situation on Museums in Europe. Final Report*, 2020, disponibil la
14. https://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_COVID19_Report_12.05.2020.pdf, accesat la data de 11.01.2026.
15. Padzi, F. A., Bahauddin, A., "*Museum adaptation during COVID-19 crisis and its impact towards museum visitor,* în *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies*, Vol. 14, Issue 1, 2022, p. 1-11, disponibil la https://tuengr.com/V14/14A1R.pdf, accesat la data de 08.01.2025

16. Savu, Alin, Pălici, Bogdan, Mihăilescu, Alexandru, „Cultura în carantină. Impactul pandemiei COVID-19 asupra domeniului cultural din România”, în *Revista Muzeelor*, nr. 1, 2020, pp. 8-30.
17. UNESCO, *Report Museums Around the World In The Face of COVID-19*, May 2020.
18. Zbuchea, Alexandra, Bira, Monica, „Muzeele nu sunt o urgență? Date și percepții despre cum au traversat muzeele pandemia COVID-19”, în *Revista Muzeelor*, nr. 1, 2020, pp. 39-7

THE PHENOMENON OF DIGITAL ADDICTION IN THE INFORMATION AGE

Florentin Iustinian Jipa
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: *This article examines the psychological, neurological, and social aspects of digital addiction within the framework of the modern information society. Starting with the difference between normal use and addictive behavior, the study investigates how digital technologies trigger tolerance, withdrawal, and relapse by activating the brain's reward circuit, especially through excessive dopamine stimulation. Alongside the theoretical boundaries suggested by current research in the domains of psychiatry and psychology, the distinguishing features of behavioral addiction are discussed. The study also emphasizes how the attention economy and the technology sector contribute to the excessive use of digital gadgets. The effects of digital addiction on society and individuals are also examined, including issues with concentration, anxiety, depression, and poor social functioning.*

In conclusion, the problem of digital addiction is presented as a major contemporary issue that calls for the development of preventative strategies and responsible digital education that are adapted to the new technological realities.

Keywords*: digital addiction; behavioral addiction; reward circuitry; dopamine; neuroplasticity; attention economy; psychosocial impact*

Introducere

Precum alte forme de dependență specifice societății contemporane, dependența de tehnologia digitală reprezintă un fenomen cât se poate de real și îngrijorător, care afectează din ce în ce mai mulți copii, tineri și adulți. Cunoașterea mediată digital și prin virtualizare a ajuns să influențeze educația și învățământul, aducând după sine modificări curriculare. În orice loc ne-am afla, fie într-un mijloc de transport, fie la facultate, în locurile de recreație, la plimbare, la masă cu familia sau cu prietenii, majoritatea celor prezenți își verifică foarte des telefoanele mobile. Mai grav este faptul că acest lucru se întâmplă și în timp ce se află la volanul unui autovehicul sau când traversează strada, ducând la un număr mare de accidente rutiere, de multe ori soldate cu decese sau cu răni grave. Atunci când utilizarea depășește limitele funcționale și se ajunge la dependență, nu se mai poate vorbi de beneficii ale tehnologiei digitale.

Utilizare excesivă sau dependență digitală?

Utilizarea exagerată a tehnologiilor reprezintă o problemă cunoscută deja de aproximativ trei decenii, când Margaret Shotton a încercat să evidențieze dacă utilizarea obsesivă a computerului dăunează dezvoltării psihologice și activității sociale (Shotton, 1989), iar acest concept a fost cercetat și mai devreme de către Nicholas Rushby. În cartea sa *An Introduction to Educational Computing* (1979), Rushby subliniază că persoanele care devin dependente de computer pot prezenta simptome de sevraj. Cu peste 20 de ani în urmă s-a constatat că cea mai mare incidență a dependenței de computer sau de Internet în rândul tinerilor era din țări din Asia, precum China, Coreea de Sud și Taiwan. În Statele Unite ale Americii se estima că aproximativ 9 milioane de americani puteau fi expuși riscului de a deveni dependenți[1].

[1] Adina-Brîndușa Baciu, *Adicția digitală, boală a societății postmoderne,* Editura Pro Universitaria, București, 2019, pp. 25-26.

Mediul şi circumstanţele specifice epocii digitale facilitează, mult mai mult, apariţia dependenţelor decât orice altceva au mai trăit până acum oamenii de-a lungul istoriei. În anii 1960, aveam doar câteva capcane: ţigări, alcool şi droguri, care erau scumpe şi, în general, greu accesibile. Astăzi însă, avem capcane la tot pasul. Există capcana Facebook. Capcana Instagram. Capcana pornografiei. Capcana e-mailului. Capcana cumpărăturilor online etc[2]. În spatele tuturor acestor capcane se ascund însă şi alte scopuri care aduc un profit uriaş celor care dirijează apariţia, evoluţia şi utilizarea tehnologiei. Din păcate, mulţi dintre cei care sunt în spatele tehnologiei digitale sunt conştienţi de riscurile pe care le aduc în societate ce au multiple consecinţe negative, însă, din motivul îmbogăţirii, încearcă să evidenţieze aspectele pozitive şi să îndemne la un consum cât mai mare din partea utilizatorilor. Pe de altă parte, unii dintre marii dezvoltatori ai tehnologiei trăiesc oarecum într-o lume virtuală, crezând cu tărie într-o utopie tehnologică luminoasă şi în capacitatea lor de a ne duce pe toţi acolo. Aici intervine problema influenţei pe care o are tehnologia asupra democraţiei, căci precum revoluţionarii francezi ai secolului al XVIII-le ce credeau că pot construi o lume bazată pe principii abstracte precum egalitatea, aceşti utopişti de lume nouă sunt ocupaţi să viseze la o societate în care dictează interconectarea, reţelele, platformele şi datele. Dar, democraţia şi lumea întreagă au alt mod de a evolua, funcţionează altfel: este lentă, ancorată în concret şi presupune dezbatere[3].

Oamenii care elaborează şi perfecţionează programele pe calculator, jocurile şi experienţele interactive sunt foarte pricepuţi la ceea ce fac. Rulează mii de teste pe milioane de utilizatori pentru a afla ce ajustări de detaliu au succes şi care nu – ce culori de fundal, fonturi şi sunete maximizează implicarea şi minimizează frustrarea. Pe măsură ce o experienţă evoluează, aceasta se transformă într-o versiune irezistibilă, tot mai puternică, a experienţei din trecut[4].

Mecanismele neurobiologice ale dependenţei digitale

Tehnologia nu este din punct de vedere moral, bună sau rea, până când nu ajunge să fie folosită de corporaţiile care o modelează pentru consumul de masă. Aplicaţiile şi platformele pot fi elaborate în aşa fel încât să promoveze conexiuni sociale sănătoase; sau, asemenea ţigărilor, pot fi create pentru a da dependenţă. Din păcate, astăzi, cei mai mulţi dezvoltatori de tehnologie chiar promovează dependenţa. În multe privinţe, dependenţa de substanţe şi obiceiurile care dau dependenţă (sau dependenţa comportamentală) sunt foarte asemănătoare. Activează aceleaşi regiuni corticale şi sunt alimentate de aceleaşi nevoi umane de bază: interacţiune şi sprijin social, stimulare cognitivă şi senzaţia unei reuşite. Cu cât sunt aceste nevoi mai puţin satisfăcute, cu atât devin oamenii mai predispuşi să dezvolte dependenţe atât faţă de substanţe, cât şi la nivel comportamental[5].

Cercetările moderne ale creierului arată că folosirea la o scară mai largă a mediilor digitale reprezintă un motiv serios de îngrijorare. Creierul nostru se află într-o continuă schimbare, de unde rezultă în mod necesar că întrebuinţarea zilnică a mediilor digitale nu poate să nu aibă efecte asupra utilizatorilor. Mediile digitale – calculatoare, telefoane inteligente, televizoare, console de jocuri – ne schimbă viaţa. Conform unui studiu reprezentativ realizat pe un grup de peste 2000 de copii şi tineri cu vârste cuprinse între 8 şi 18 ani, în SUA, tinerii au ajuns să petreacă mai mult timp cu tehnologiile digitale decât alocă somnului - aproape şapte ore şi jumătate pe zi. La fel şi în

[2] Adam Alter, *Irezistibil. Dependenţa de tehnologie şi afacerile din spatele ei*, traducere de Emilia Vasiliu, Editura Publica, Bucureşti, 2017, p. 14.
[3] Jamie Bartlett, *Oameni vs. Tehnologie, internetul trebuia să ne elibereze,* traducere de Alexandra Florescu, Editura Nemira, Bucureşti, 2019, pp. 14-15.
[4] Adam Alter, *Irezistibil...,* pp. 15-16
[5] Adam Alter, *Irezistibil...,* pp. 15-19.

Germania, dintr-un sondaj la care au răspuns 43 000 de elevi, timpul de folosire a mediilor digitale de către cei din clasa a noua este de 7,5 ore pe zi, fără a include telefoanele mobile și playerele mp3. Și la noi în țară se alocă mai mult timp consumului de medii digitale decât școlii (aproximativ cu patru ore mai mult)[6].

După cum spuneam, creierul se modifică permanent prin folosirea lui, aceasta reprezentând una dintre cele mai importante descoperiri din domeniul neurobiologiei. Percepția, gândirea, trăirea, simțirea și acțiunea, toate acestea lasă în urmă așa-numitele „urme mnemonice". Sinapsele (acele zone plastice de contact între neuroni, prin care trec semnalele electrice cu care lucrează creierul) pot fi astăzi fotografiate și chiar filmate, astfel încât se poate vedea cum se modifică în timpul procesului de învățare. Mărimea și activitatea unor întregi regiuni din creier poate fi văzută cu ajutorul tehnicilor imagistice, ceea ce permite indicarea la scară mai mare a efectelor neuronale ale proceselor de învățare[7].

Unele schimbări s-au produs atât de repede încât a devenit dificil să-ți dai seama de diferența dintre tendințele trecătoare, comportamentul în continuă evoluție și ceva care a devenit deja o normă socială acceptabilă. Noile norme create online pot migra către viața reală, ceea ce se întâmplă în lumea virtuală afectează lumea reală și invers. Astfel, a apărut un domeniu nou numit *Cyberpsihologia*, ce este în plină dezvoltare și prezintă din ce în ce mai mult interes. Cyberpsihologia sau psihologia mediului online este „studiul impactului noilor tehnologii asupra comportamentului uman". *Cyber* se referă la orice detaliu digital, orice tehnologie – de la Bluetooth la mașinile fără șofer. Acest domeniu studiază, așadar interacțiunile umane cu tehnologia și mediile digitale, dispozitivele mobile și echipamentele în rețea, jocurile, realitatea virtuală, inteligența artificială (IA), amplificarea inteligenței (AI) – orice de la telefoane mobile la cyborgi (personaje din literatura de anticipație sub forma unui hibrid creier-mașină-microprocesor; robot)[8].

De aceea, cu siguranță și timpul petrecut cu mediile digitale își lasă urmele. De asemenea, mai trebuie avut ceva în vedere: creierul nostru s-a format asupra unei lungi perioade de timp, prin adaptare la anumite condiții ale mediului înconjurător, printre care se numără și mediile digitale. Astfel, precum multe boli ale civilizației sunt socotite astăzi, expresii ale unui dezechilibru între stilul de viață arhaic marcat de vânătoare și cules, multă mișcare și hrană bogată în fibre și stilul de viață modern cu mișcare puțină și hrană săracă în fibre, tot așa efectele negative ale mediilor digitale asupra proceselor psihice și sufletești pot fi înțelese mai bine dintr-o perspectivă evoluționistă și neurobiologică[9].

Interese economice și economia atenției

Societatea exercită o presiune din ce în ce mai mare asupra indivizilor, pentru a-i face să folosească noile medii digitale. Principala presiune este exercitată de către comercianți, fie că vând dispozitivele de comunicație, fie conținutul lor, fie că, atunci când acest conținut este gratuit, obțin un beneficiu secundar (publicitate, vânzarea datelor personale etc.). Dar chiar statele sunt puternic implicate în răspândirea acestor media și contribuie la utilizarea lor generală și cvasi-obligatorie, introducând utilizarea lor în școală de la cea mai fragedă vârstă și făcându-le de neînlocuit pentru diverse activități administrative. Cea mai nouă preocupare la nivel mondial este reducerea „fracturii digitale" (*digital divide*), adică presupusa diviziune între cetățenii care au acces la media,

[6] Manfred Spitzer, *Demența digitală,* traducere de Dana Verescu, Editura Humanitas, București, 2020, pp. 11-12.
[7] Manfred Spitzer, *Demența digitală,* p. 14.
[8] Dr. Mary Aiken, *The cyber effect – psihologia comportamentului uman în mediul online*, traducere de Vasile Bontaș, Editura Niculescu, București, 2019, pp. 12-13.
[9] Manfred Spitzer, *Demența digitală,* p. 15.

considerată superioară, și alta, considerată inferioară, defavorizată, care nu are acces la aceste mijloace de comunicare. De aici preocuparea lor pentru a nu mai exista vreun loc lipsit de „acoperire" în ceea ce priveşte televiziunea, Internetul sau telefonia mobilă, pentru a elimina riscul creării unei categorii de cetăţeni defavorizaţi, excluși de la astfel de beneficii.

La presiunile economice și politice se adaugă o presiune socială, formată și susținută chiar de indivizi: fiecare, pentru a nu se simți complexat, se simte obligat să posede nu numai toate mijloacele de informare în masă, ci să fie la zi cu cele mai noi dispozitive pentru accesarea lor. Media și instrumentele aferente au devenit nu doar mijloace și semne ale integrării în comunitate și ale nivelului de apartenență la ea, dar și obiecte care oferă sentimentul valorii sociale și al propriei valori[10].

Cu aproape 2500 de ani în urmă, Platon exprima prin vocea lui Socrate teama că „scrisul va duce cu sine uitarea în sufletele celor ce-l vor deprinde, căci punându-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinăuntru, prin cazna proprie"[11]. Astăzi putem adapta această constatare la modul în care se raportează omul la tehnologie: „oare noile tehnologii *inteligente* ne fac mai inteligenți? Sau mintea noastră a devenit mai leneșă și, utilizând computerul, suntem mai puțin inteligenți decât eram?" Răspunsul nu poate fi oferit cu exactitate, însă, spre exemplu, un student de acum 50 de ani în urmă nu avea Internet, ci studia cărți de sute de pagini; astăzi Google devine cea mai facilă metodă și mai atractivă de a căuta informații. Datorită noilor tehnologii, mediul nostru de lucru se schimbă, astfel încât, abilitățile de care avem nevoie pentru a naviga prin mediul puternic saturat informațional se modifică la rândul lor. Totuși puterea de a învăța și a gândi, de a ne adapta și dezvolta în contextul în care trăim, nu se vor schimba niciodată în mod fundamental. Pe de altă parte, tehnologia informatică, de la calculatorul personal, la dispozitivele mobile și Internet, schimbă radical modul în care înțelegem noțiunea de inteligență necesară pentru a trăi în lumea modernă[12].

Adam Alter afirma că, deși în societatea de azi abținerea de la telefoane și e-mailuri este extrem de dificilă, datorită experiențelor satisfăcătoare la nivel psihologic, termenul „dependență comportamentală" trebuie folosit cu grijă, pentru a nu favoriza o etichetare cu prea multă ușurință. Totodată în deceniile următoare vor apărea mai multe experiențe generatoare de dependențe, pentru că dovezile de până acum arată cât de periculoase sunt aceste tendințe. Trebuie să fim atenți însă, să nu vedem în orice, o tulburare patologică sau o dependență comportamentală[13].

American Society for Addiction Medicine (ASAM) și American Psychiatric Association [APA] au încadrat dependența digitală ca fiind o boală primară, cronică a creierului, cu afectarea motivației, a memoriei și a celorlalte circuite conexe. Aceasta se manifestă în plan bio-psiho-social, fiind urmată de instalarea sau de adâncirea însingurării, anxietății și a depresiei (Peper, Harvey, 2018)[14].

Orice tehnologie este o unealtă pe care o putem transforma, atât timp cât este în mâinile noastre, într-un obiect care să ne ajute sau care să ne domine, în funcție de modul și scopul utilizării. Produsele științei moderne nu sunt nici bune și nici rele, dar modul în care le folosim le dă sens[15]. Astfel, una dintre definițiile care privesc acest fenomen ar fi: „Dependența digitală

[10] Jean-Claude LARCHET, *Captivi în internet*, în româneşte de Marinela Bojin, Editura Sophia, Bucureşti, 2018, pp. 11-12.
[11] Platon, *Phaidros*, Humanitas, București, 1993, în traducerea lui Gabriel Liiceanu *apud* Ana Maria Marhan, *Psihologia utilizării noilor tehnologii,* ed. Institutul European, Iaşi, 2007*,* pp. 6-7.
[12] Ana Maria Marhan, *Psihologia utilizării...*, pp. 6-7.
[13] Adam Alter, *Irezistibil....,* p. 20.
[14] Adina-Brîndușa Baciu, *Adicția digitală...,* p. 27.
[15] Nicholas Carr, *Superficialii. Efectele internetului asupra creierului uman*, traducere din engleză de Dan Crăciun, Editura Publica, Bucureşti, 2012, pp. 30-33.

reprezintă folosirea oricărui dispozitiv digital, hardware sau software, într-un mod compulsiv, până în măsura în care interferă cu viaţa cotidiană, împiedicând persoana să aibă o funcţie socială coerentă faţă de sine şi faţă de alţii”[16].

Consecințele asupra fiecărei persoane în parte și a societății pot fi numeroase și de diferite grade: neglijarea somnului, a mâncării, a igienei personale, tendință la însingurare, toleranță redusă la frustrare, neliniște sau agitație psiho-motorie, iritabilitate, interpretativitate, suspiciozitate, anxietate, depresie etc. Folosirea în exces a tehnologiei din ultimele decenii a dus la considerarea tulburărilor precum niște boli, sau sindroame psihiatrice, deoarece impactul a fost considerabil asupra sănătăţii fizice şi mentale, asupra funcţiei sociale - dependenţa digitală având trăsături comune cu celelalte tipuri de dependenţe (alcool, droguri)[17].

Drogurile şi comportamentele care dau dependenţă activează acelaşi centru al recompenselor din creier. Şi obiceiurile care creează dependenţă generează aceleaşi reacţii la nivel cerebral ce se înregistrează după consumul de droguri. În ambele cazuri câteva regiuni situate în interiorul creierului eliberează o substanţă chimică numită „dopamină”, care se lipeşte de receptorii răspândiţi peste tot în creier și care, la rândul lor, produc un val imens de plăcere. În cea mai mare parte a timpului, creierul eliberează doar o doză mică de dopamină, dar anumite substanţe şi experienţe care dau dependenţă, stimulează excesiv producţia de dopamină.

Consecințe asupra comportamentului și funcționării psihosociale

Cercetătorii din domeniul dependențelor au descris unele caracteristici generale ale mecanismului: la început, pe măsură ce creierul transformă valul de dopamină în plăcere, beneficiile par semnificativ mai mari decât dezavantajele. Dar în curând creierul va interpreta acest flux ca fiind o greşeală, producând din ce în ce mai puţină dopamină. Singura modalitate de a ajunge iar la intensitatea primei doze este amplificarea cantităţii drogului sau a experienţei – să pariezi mai mulţi bani, să prizezi mai multă cocaină sau să petreci mai mult timp jucând un joc mai captivant. Pe măsură ce creierul îşi dezvoltă toleranţa, zonele care produc dopamină se restrâng, iar minimele dintre fiecare doză se reduc din ce în ce mai mult. În loc să producă o cantitate sănătoasă de dopamină, cantitate care cândva inspira optimism şi mulţumire în raport cu micile plăceri, aceste regiuni rămân inactive până când sunt din nou suprastimulate. Dependenţele sunt atât de plăcute, încât creierul face două lucruri: întâi, produce mai puţină dopamină pentru a stabili valul de euforie şi apoi, când dispare sursa acelei euforii, se luptă să se descurce cu faptul că acum produce mult mai puţină dopamină decât obişnuia odată. Şi aşa continuă ciclul, pe măsură ce dependentul tot caută sursa dependenţei sale, iar creierul răspunde prin producţia din ce în ce mai slabă de dopamină după fiecare doză.

Până când creierul nu învaţă că drogul este esenţial pentru stabilitatea emoţională, nu putem vorbi despre o dependenţă. Dependenţa nu este doar o reacţie fizică; este felul în care reacţionează psihicul la acea experienţă fizică. Perioada cu cel mai mare risc pentru dezvoltarea unei dependenţe este perioada incipientă a vieţii de adult. Foarte puţini oameni se aleg cu dependenţă mai târziu, dacă nu au fost dependenţi în adolescenţă. Unul dintre principalele motive este faptul că tinerii adulţi sunt bombardaţi cu o „galaxie” de responsabilităţi pentru care nu au instrumentele potrivite să le gestioneze. „Învaţă să caute remedii în substanţe sau în obiceiuri care anesteziază înţepătura stăruitoare a greutăţilor constante”[18].

[16] Adina-Brîndușa Baciu, *Adicția digitală...,* p. 27.
[17] Adina-Brîndușa Baciu, *Adicția digitală...,* p. 27.
[18] Adam Alter, *Irezistibil...,* pp. 82-86.

Teoria principală a creării dependenţei digitale are la bază explicarea clasică pentru celălalt tip de dependenţe (alcool, droguri): folosirea frecventă a circuitelor de recompensă şi plăcere. Centrii de recompensă din creier vor elibera, ca de obicei, dopamină şi alţi neurotransmiţători, care în timp creează toleranţă la stimulare: „efectul va determina nevoia de a avea o stimulare mai intensă pentru a preveni efectele de retragere”[19].

Cercetătorii din domeniul dependențelor au descris unele caracteristici generale ale persoanelor care suferă de diverse forme de comportament adictiv. Printre ele se numără: gradul scăzut de rezistență în fața neprevăzutelor de zi cu zi, frica în fața contactelor sociale, falsitatea, tendința de a-i acuza de toate pe ceilalți, dorința de a evita responsabilitatea luării deciziilor[20].

Alți cercetători definesc dependențele comportamentale ca un grup specific de tulburări mentale și comportamentale care nu includ ingestia de substanțe psihoactive (Demetrovics & Griffiths, 2012). Acestea sunt definite ca o „dependență psihologică de comportamentele repetitive care prezintă componentele esențiale ale dependenței: evidență, modificare a dispoziției, toleranță, retragere, conflict și recidivă” (Griffiths, 1996, 2005 și 2018). Dependențele comportamentale sunt fundamental diferite față de obiceiuri, deoarece acestea din urmă nu includ manifestarea componentelor de bază ale dependenței, pot fi obiceiuri sănătoase și nu pot afecta negativ funcționarea normală[21].

Aceeași definiție și simptome de bază se aplică conceptului de dependență de tehnologie, care este o dependență psihologică de utilizare a unui anumit *artefact IT*, rezultând cele șase simptome discutate mai sus (Turel, Serenko și Giles, 2011). În timp ce amploarea fiecărui simptom de bază poate varia, de obicei, toate cele șase trebuie să fie prezente, cel puțin într-o oarecare măsură, pentru a concluziona că un utilizator are un anumit grad de dependență de tehnologie. În cele din urmă, o anumită afectare a funcționării normale cauzată de tiparul de comportament trebuie să fie de asemenea evidentă. Fără o astfel de afectare, este posibil să ne uităm la un obicei extrem, dar nu putem numi fenomenul „dependență”[22].

În concluzie, se observă o tehnologizare exagerată, un fenomen cu totul nou raportat la istoria extinsă a omului și care evoluează mult prea repede, fără să cunoaștem cu adevărat consecințele pe termen lung. Astfel, tehnologia digitală a creat o dependență cât se poate de reală și periculoasă, în spatele ei fiind interese economice foarte mari[23] în pofida riscurilor. Cercetările asupra creierului uman au arătat cât este de afectat de folosirea îndelungată și fără control a dispozitivelor digitale. Din acest motiv, se impune dezvoltarea unor strategii educaționale în vederea utilizării acestui tip de tehnologie, care reprezintă un fenomen ce a acaparat fiecare aspect al vieții omenești, de la divertisment la sănătate și până la spiritualitate. În lumina acestor aspecte, este necesar ca cercetările viitoare să evalueze în mod metodic modul în care dependența digitală afectează stabilitatea căsătoriei și a vieții de familie, nivelul de altruism, viața spirituală, motivația pentru muncă și dezvoltarea personală și profesională.

---

[19] Adina-Brîndușa Baciu, *Adicția digitală...,* p. 27.

[20] Dimitri Avdeev, *Tulburările psihice și patologia duhului,* ed. Doxologia, Iași,2018, p. 38.

[21] Serenko, A.; Turel, O. „Directing technology addiction research in information systems: Part I. Understanding behavioral addictions”, în „*The DATA BASE for Advances in Information Systems*”, 2020, nr. 51 (3) pp. 81–96. Disponibil la adresa https://doi.org/10.1145/3410977.3410982 .

[22] Serenko, A.; Turel, O. „Directing technology addiction research in information systems: Part I. Understanding behavioral addictions”, p. 82.

[23] Jonathan Taplin, *Ipocrizia Facebook, Google, Amazon – subminarea culturii și democrației,* traducere de Anca Mihaela Florea, Editura Niculescu, București, 2019, pp. 23-25.

BIBLIOGRAPHY:

1. Aiken, Mary, *The Cyber Effect. Psihologia comportamentului uman în mediul online*, traducere de Vasile Bontaș, Editura Niculescu, București, 2019.
2. Alter, Adam, *Irezistibil. Dependenţa de tehnologie şi afacerile din spatele ei*, traducere de Emilia Vasiliu, Editura Publica, București, 2017.
3. Avdeev, Dimitri, *Tulburările psihice și patologia duhului*, Editura Doxologia, Iași, 2018.
4. Baciu, Adina-Brîndușa, *Adicția digitală, boală a societății postmoderne*, Editura Pro Universitaria, București, 2019.
5. Bartlett, Jamie, *Oameni vs. Tehnologie. Internetul trebuia să ne elibereze*, traducere de Alexandra Florescu, Editura Nemira, București, 2019.
6. Carr, Nicholas, *Superficialii. Efectele internetului asupra creierului uman*, traducere de Dan Crăciun, Editura Publica, București, 2012.
7. Larchet, Jean-Claude, *Captivi în internet*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2018.
8. Marhan, Ana Maria, *Psihologia utilizării noilor tehnologii*, Editura Institutul European, Iași, 2007.
9. Platon, *Phaidros*, traducere de Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, București, 1993.
10. Serenko, A.; Turel, O., „Directing Technology Addiction Research in Information Systems: Part I. Understanding Behavioral Addictions", în *The DATA BASE for Advances in Information Systems*, vol. 51, nr. 3, 2020, pp. 81–96, https://doi.org/10.1145/3410977.3410982.
11. Spitzer, Manfred, *Demența digitală*, traducere de Dana Verescu, Editura Humanitas, București, 2020.
12. Taplin, Jonathan, *Ipocrizia Facebook, Google, Amazon – Subminarea culturii și democrației*, traducere de Anca Mihaela Florea, Editura Niculescu, București, 2019.

THE COMMUNAL AND MISSIONARY DIMENSIONS OF THE CHURCH IN ORTHODOX THEOLOGY

Florentin Iustinian Jipa
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: *This study aims to highlight the communal and missionary character of the Church, in contrast to the individualistic tendencies of today's society. This communal aspect is reflected in the communion that is established in the Church both among human persons and between humanity and God. In this context, it is stated that the Church cannot be reduced to a mere institution, but rather represents a way of life that profoundly expresses the human person's relationship with the world and with God, even when it manifests itself through institutional forms.*

Keywords*: Orthodox ecclesiology; ecclesial communion; missionary vocation; Eucharistic theology; patristic tradition; Church and society*

Introducere

În contextul sociopolitic actual este important să cunoaștem că Biserica nu se găsește în exterior, nu este pasivă la dificultățile omenirii, ci ea face parte din societate, adunând comunitatea sub un scop sau un țel mai presus de cel material și trecător, anume introducerea în veșnicie, mântuirea. Biserica este un spațiu sacramental; esența Ei depășește simpla dimensiune instituțională. Lucrarea acesteia implică mai mult decât oficierea unor slujbe. Biserica este sufletul societății, comuniunea de persoane ce dă pulsul societății, în care fiecare își găsește calea unică și personală în Hristos Dumnezeu, Cel care este „Calea, Adevărul și Viața" (Ioan 14, 6) și prin Hristos „avem și unii și alții apropierea către Tatăl, într-un Duh" (Efeseni 2, 18).

În învățătura ortodoxă, definirea exactă a evenimentului *Biserică* are caracter de taină. Ea nu poate fi cuprinsă într-o definiție, ci numai descrisă. Teologul rus S. Bulgakov spune pe drept cuvânt în acest sens: „Vino și vezi, Biserica nu poate fi înțeleasă decât prin experiență și prin har, participând la viața ei"[1]. Biserica este comuniunea de viață și iubire a lui Dumnezeu cel în Treime cu oamenii prin Hristos în Duhul Sfânt. Ca atare, ea este o realitate veșnică, intrată în istorie la momentul Cincizecimii, și are o constituție teandrică.

Biserica, reprezentarea văzută a comuniunii desăvârșite

Dimensiunea biblică a termenului de *Ekklesia* desemnează adunarea celor chemați de Dumnezeu, comunitatea credincioșilor, care ulterior a ajuns să însemne și locașul de cult închinat divinității, casa lui Dumnezeu, „casa Tatălui ceresc" (Ioan 14, 1-2: „Să nu se tulbure inima voastră; credeţi în Dumnezeu, credeţi şi în Mine. În casa Tatălui Meu multe locaşuri sunt. Iar de nu, v-aş fi spus. Mă duc să vă gătesc loc"). Mântuitorul Iisus Hristos folosește termenul de *Ekklesia* de două ori, de fiecare dată arătând veșnicia și infailibilitatea ei, ridicată pe piatra credinței, pe care „nici porțile iadului nu o vor birui" (Matei 16, 18: „Şi Eu îţi zic ţie, că tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea şi porţile iadului nu o vor birui"). În sânul ei se lămurește orice judecată și prin ea se descoperă dreptatea și Adevărul lui Dumnezeu. „De-ți va greși ție fratele tău, spune Domnul, mergi, mustră-l pe el între tine și el singur. Și de te va asculta, ai câștigat pe fratele tău.

[1] S. Bulgakov, *L'Ortodoxie,* Paris, 1958, p. 4, *apud* Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană,* ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2010, p. 107.

Iar de nu te va asculta, ia cu tine încă unul sau doi, ca din gura a doi sau trei martori să se statornicească tot cuvântul. Și de nu-i va asculta pe ei, spune-l Bisericii; iar de nu va asculta nici de Biserică, să-ți fie ție ca un păgân și vameș" (Matei 18, 15-17)[2].

Caracterul misionar al Bisericii este dat de calitatea acesteia de a fi comunitate, locul unde creștinii se află în comuniune, se învrednicesc de a gusta din iubirea lui Dumnezeu, revărsată de Hristos prin Duhul Sfânt. Biserica nu este o organizație omenească, ci organism teandric; viața lui Dumnezeu în firea omenească, ceea ce determină imediat structura ei: o comunitate sacramentală[3]. Etimologia cuvântului „ekklesia" ne poate ajuta să înțelegem mai bine aspectul acesta al Bisericii de a fi comunitate. Cuvântul „ekklesia" provine dintr-un verb din limba greacă desemnând adunarea unor oameni chemați pentru un scop oarecare, precum și locul în care se adunau, mai precis, atât conținutul, cât și spațiul care îl conține[4].

Cu înțelesul de adunare de oameni, comunitate, cuvântul se găsește și în Grecia antică unde, prin „ekklesia" unei municipalități se înțelegea adunarea cetățenilor spre a discuta feluritele lor trebuințe. De asemenea, atât în Vechiul cât și în Noul Testament, se face în mod repetat trimitere la „ekklesia" ca la o adunare. În Vechiul Testament se folosesc adesea propoziții precum „ekklesia sfinților", „ekklesia laicilor" etc. În Noul Testament însă, acest termen depășește dimensiunea văzută și înțelesul de adunare de oameni, căci prin întruparea Mântuitorului, Biserica reprezintă Trupul lui Hristos[5], iar membrii ei, creștinii, mădularele Sale. La începutul veacului al XX-lea arhiepiscopul Ilarion Troițki, unul dintre numeroșii noi mucenici și mărturisitori ruși, spunea că „Nu există creștinism fără Biserică"[6]. Biserica este Împărăția lui Hristos dobândită cu prețul sângelui Său, Împărăție în care îi primește pe cei pe care i-a ales pentru a-I deveni fii și pe cei care L-au ales pentru a le fi Tată[7].

Cuvântul din limba greacă „ekklesia", ca traducere a termenului ebraic „qahal", a fost întrebuințat de primii creștini pentru a indica „această nouă realitate glorioasă la care erau conștienți că aparțin". Înțelesul termenului capătă un dublu sens, pe de o parte, exprimă continuitatea organică dintre Vechiul și Noul Legământ, pe de altă parte, caracterul social al existenței creștine[8]. Din punct de vedere al comuniunii religioase, Biserica poate fi definită astfel: „Biserica este comuniunea oamenilor uniți în unitatea Duhului", „în legătura păcii" (Ef. 4, 3)[9]. Biserica este comuniunea tuturor ființelor raționale și libere care cred în Mântuitorul ce cuprinde și îngeri și pe cei ce au crezut în Hristos-Mesia mai înainte de venirea Lui (*Biserica Vechiului Testament)*, precum spune și Sf. Ap. Pavel: „Trupul lui Hristos, plinirea Celui ce plinește toate întru toți" (Ef. 1, 23). La 1 Petru 2, 9 se vorbește despre „adunarea"(ekklesia) creștinilor ca un „Popor sfânt", „Poporul lui Dumnezeu" („iar voi sunteți semințe aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu"), ceea ce demonstrează că de la început creștinismul a existat ca o realitate corporativă, ca o comunitate. Deși termenul *ecclesia* se referă în mod direct la biserică în înțeles de comuniune, el s-a extins încă din timpul Noului Testament și la biserica în

---

[2] Pr. Lect. Dr. Ioniță Apostolache, *Apologetica Ortodoxă – Mărturisire și apostolat*, ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2017, pp. 440-441.

[3] Pr. Leontin Popescu, *Introducere în Ecleziologia comparată,* ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2007, p.77.

[4] Sf. Nectarie de la Eghina, *Studii despre Biserică, despre Tradiție, despre Dumnezeieștile Taine și despre slujirea în Duh și în Adevăr,* trad. de Laura Enache, Doxologia, 2016, Iași, p. 58.

[5] Mitropolitul Hierotheos Vlachos, *Cugetul Bisericii Ortodoxe*, trad. de Constantin Făgețan, ed. Sofia, 2000, București, pp. 20-21.

[6] Arhiep. Illarion Troițki, *Nu există creștinism în afara Bisericii,* Montreal, 1986, p.3, *apud* Mitr. Ilarion Alfeyev, *Taina Credinței*, trad. de Felicia Dumas, ed. Doxologi, Iași, 2014, p. 159.

[7] Mitr. Ilarion Alfeyev, *Taina Credinței,* p. 159.

[8] G. Florovsky, *Le Corps du Christ vivant", apud* Ciprian Iulian Toroczkai, *Tradiția Patristică în Modernitate. Ecleziologia Pr. Georges V. Florovsky în contextul mișcării neopatristice contemporane,* ed. Andreiana, Sibiu, 2008, p. 167.

[9] Sf. Nectarie de la Eghina, *Studii despre Biserică, despre Tradiție, despre Dumnezeieștile Taine și despre slujirea în Duh și în Adevăr,* p. 58.

sensul de locaș. Cu aceasta conotatie este folosita de Sf. Pavel atunci când cere femeilor „să tacă în biserică" (I Cor. 14, 33-35), de asemenea atunci când face diferența între casele particulare și biserica (în sens de locaș) la I Cor. 11, 18. Sau la Coloseni 4, 16, unde Sf. Apostol Pavel cere să se citească epistola sa și în „Biserica din Laodiceea". Sf. Ap. Pavel leagă strâns Biserica în sensul de locaș, nu doar cu Biserica în sensul de largă comuniune în Hristos, ci și cu comunitatea ce se adună înăuntrul ei ca așezare[10].

Demnitatea comunității eclesiale este redată prin faptul că Biserica nu reprezintă un popor de rând, asemenea celor care îi strâng laolaltă pe cei aduși pe lume în chip trupesc, ci unul plămădit prin unirea cu Hristos a celor născuți „de sus" (Ioan 3,3), „din apă și din Duh" (Ioan 3, 5, 8), și fii prin har ai lui Dumnezeu (Galateni 4, 5-7)[11]. Sinaxa creștină se deosebește de o adunare obișnuită prin faptul că este euharistică și comunională. Comuniunea are o dimensiune comunitară, adică membrii Bisericii, credincioșii, se află cu toții în unitate, unul cu altul și cu Hristos și în Hristos. Dimensiunea comunitară este inerentă Bisericii, care nu poate fi constituită printr-o simplă sumă de individualități[12].

Cei chemați de El devin o comunitate a Lui, sau în El. Ecclesia e gruparea, sau totalitatea celor chemați de Hristos, ca să viețuiască în El. Sf. Apostol Pavel, chemat la apostolie de către Mântuitorul, primind har pentru a aduce la adevărata credință „toate neamurile", le spune adresanților săi din Roma: „Între care sunteți și voi *chemați* ai lui Iisus Hristos" (Romani 1, 6). Sf. Pr. Dumitru Stăniloae afirmă că această chemare s-a făcut prin puterea harului (Galateni 1, 6; 15), „printr-o atracție mai presus de fire exercitată asupra omului, produsă din puterea jertfei lui Hristos"[13].

A clădi Biserica lui Hristos înseamnă, prin urmare, a clădi o nouă societate, ceea ce presupune a re-clădi societatea omenească pe o nouă bază. Întotdeauna s-a pus un puternic accent pe unanimitate și viața în comun. Unul dintre numele cele mai vechi ale creștinilor era pur și simplu cel de „Frați"[14]. Prima comunitate creștină este desemnată de Apostolul Petru drept frăție, și chiar „frăție" prin excelență; această denumire va fi reluată și de Clement Romanul, devenind curentă la Sfinții Părinți[15]. Sf. Ap Pavel îi numește pe creștini „frați" în raport cu Tatăl, ceea ce îi face nu doar frați între ei, ci și frați ai lui Hristos (Evrei 2, 11-17), Cel „întâi-născut între mulți frați" (Romani 8, 29). Noțiunea de *frăție* capătă un înțeles spiritual și transcendent, deosebit de acela al unei simple frății umane, biologice sau sociale. Înțelesul duhovnicesc al *frăției* este înfățișat de aceste cuvinte ale lui Hristos: „Oricine va face voia Tatălui Meu celui din ceruri, acela Îmi este frate și soră și mamă"(Mt. 12, 50). Nimeni nu putea fi numit creștin doar pentru el, ca un individ izolat, ci numai cu *frații,* în solidaritate, în unire cu ei, spunea Florovsky. Una dintre formulările cele mai dragi pentru el, preluată de la Fericitul Augustin este: „Unus Christianus – nullus Christianus" (Un singur creștin - niciun creștin), indicând caracterul comunitar al Bisericii. „Disciplina personală a vieții nu fac însă dintr-un om oarecare, un creștin. Existența creștină presupune și implică o încorporare, o participare la comunitate"[16].

Sfântul Vasile cel Mare comparând omenirea cu un singur trup în care mădularele se intercondiționează și se ajută reciproc zice:

---

[10] Pr. Dumitru Stăniloae, *Biserica în sensul de lăcaș și de largă comuniune în Hristos*, în „Ortodoxia", nr. 3, anul 1982, p. 338.
[11] Jean-Claude Larchet, *Biserica, Trupul lui Hristos,* vol. I, trad. de Marinela Bojin, ed. Sofia, București, 2013, p. 13.
[12] Jean-Claude Larchet, *Biserica, Trupul lui Hristos,* p. 15.
[13] Pr. Dumitru Stăniloae, *Biserica în sensul de lăcaș și de largă comuniune în Hristos,* pp. 337-338.
[14] Pr. George Florovsky, *Biserica, Scriptura, Tradiția,* ed. Platytera, București, 2005, p. 386.
[15] M. Dujarier, *Leglise-fraternite. Les origines de lexpression „adelphotes-fraternitas" aux trois premiers siecles du christianisme,* Paris, 1991 *apud* Jean-Claude Larchet, *Biserica, Trupul lui Hristos,* p. 16.
[16] G. Florovsky, *Le Corps du Christ vivant", apud* Ciprian Iulian Toroczkai, *Tradiția Patristică în Modernitate. Ecleziologia Pr. Georges V. Florovsky în contextul mișcării neopatristice contemporane,* pp. 169-170.

„De altfel, chiar din clipa în care ne-a zidit cu trup, Domnul ne-a arătat cât este de necesară oamenilor comuniunea. Când mă gândesc că un mădular nu-i în stare să se ajutoreze câtă vreme e despărțit de celălalt, atunci cum să cred că în treburile vieții eu mă voi mulțumi numai cu serviciile prestate de mine însumi? Nici un picior nu umbla singur dacă nu se sprijină pe celălalt, nici un ochi nu poate vedea limpede dacă nu stă în legătură cu celălalt, dacă nu se fixează împreună cu celălalt asupra obiectelor văzute. Auzul e și el mai clar când percepe vocea cu amândouă timpanele urechilor, iar pipăitul e mai sigur și el când se face cu degetele unite. În general, nimic din câte vedem împlinindu-se atât în lumea firii, cât și în acelor făcute cu voie liberă, nu se realizează fără participarea celorlalte. Chiar și rugăciunea atunci când nu are mai mulți părtași e cu mult mai slabă decât săvârșită împreună cu alții, căci și Domnul ne-a făgăduit că va fi de față în mijlocul a doi sau trei credincioși, acolo unde aceștia cheamă numele Lui în același gând”[17].

Sf. Dumitru Stăniloae, tâlcuind versetele din cartea Facerii cu privire la crearea omului (Facere 1, 27; 2, 18; 2, 24), arată că ființele umane nu trebuie luate în considerare individual, ci ca fiind legate împreună în unitatea umană, o unitate care se întrupează în comunitățile cărora aparțin. Dacă faptul că suntem creați după chipul lui Dumnezeu înseamnă că avem o „afinitate” cu Dumnezeu, rezultă că avem, de asemenea, o „afinitate între noi înșine”, pe baza căreia obținem un anume fel de comuniune[18]. Multe dintre felurile în care este înțeleasă comunitatea omenească pornesc fie de la individ, fie de la comunitate, dar în Biserică putem învăța ca nici unul nu este mai important decât multiplul, nici invers: identitatea noastră poate fi aflată în relație cu ceilalți și, cu toate acestea, nu suntem numai unități aparținând unui grup. Vorbind despre comunitate de oameni care este Biserica, Sf. Ap. Pavel scoate în evidență un tip de comportament care să indice renunțarea la sine în favoarea celorlalți, ca și sprijinirea acestora, nu ridicarea noastră peste și împotriva altora. Sf. Dumitru Stăniloae vorbește aici despre o chenoză, o golire de sine care ne permite să facem loc altora și să ne regăsim pe noi înșine în spațiul creat de ceilalți[19].

Misiunea Bisericii

Biserica este misionară prin însăși ființa și structura sa. Atât învățătura, cât și cultul, spiritualitatea și practica de zi cu zi a Bisericii vorbesc despre rolul și responsabilitatea pe care aceasta o are față de întreaga creație și față de fiecare persoană umană în parte. Activitatea ei presupune o continuă trimitere și propovăduire, într-o permanentă mărturisire și descoperire a prezenței și lucrării lui Dumnezeu în această lume, a iubirii pe care El dorește să o împărtășească fiecărei persoane umane. ÎPS Irineu afirma că „misiunea Bisericii se fundamentează pe trimiterea Fiului și a Sfântului Duh de către Tatăl, în vederea mântuirii și sfințirii creației și umanității, precum și pe trimiterea Sfinților Apostoli la propovăduire pentru a face cunoscut întregii lumi darul mântuirii. Biserica este zidită de Dumnezeu în realitatea acestei tensiuni dinamice a transmiterii mântuirii și de aceea, misiunea reprezintă tocmai felul său de a fi, de a se manifesta”[20]. Datoria ei este de a vesti Cuvântul lui Dumnezeu și de a înnoi întreaga făptură prin puterea harului sfințitor, care i-a fost încredințat de Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Slujirea Bisericii este legată de viața lumii. Dacă Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat și S-a jertfit pentru ca „lumea viață să aibă și

[17] Sfântul Vasile cel Mare, „*Epistola 97”,* în *Scrieri*, partea a III- a PSB 12, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae , Ed. institutului Biblic și de Bisericii Ortodoxe Române, București,1988, p 275.
[18] Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, ed. IBMBOR, București, 1997, p. 150.
[19] Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II*,* p. 152.
[20] IPS Prof. Univ. Dr. Irineu Ion Popa, *Cuvânt înainte – Misiunea Bisericii Ortodoxe în contextul actual,* în Pr. Conf. Univ. Dr. Nicolae Răzvan Stan (coord.), *Misiunea Bisericii Ortodoxe în contextul actual,* ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2016, p.7.

încă din belșug", Biserica are misiunea de a împărtăși lumii viața dumnezeiască pe care Hristos a adus-o lumii[21].

Misiunea creștină presupune proclamarea Evangheliei lumii, Evanghelia mântuirii, a Împărăției lui Dumnezeu, care semnifică și viața nouă adusă lumii prin Întruparea Mântuitorului Iisus Hristos[22]. Această misiune de vestire a Împărăției lui Dumnezeu este începută de Iisus Hristos, Apostolul prin excelență, fiind *trimis* de Tatăl, și continuată de persoanele pe care El Însuși le trimite, Sfinții Apostoli, fiind susținuți și cârmuiți prin Duhul Sfânt. Sfinții Apostoli, prin hirotonie și instituirea ierarhiei sacramentale și prin lucrarea Duhului Sfânt acordă Bisericii această vocație de propovăduire a lui Hristos.

Principala îndatorire a apostolilor a fost să vestească Evanghelia, în mod prioritar față de orice altă lucrare. Acesta este motivul pentru care apostolii au numit șapte diaconi care să se ocupe de activitățile filantropice ale Bisericii, permițându-le astfel să se concentreze asupra slujirii cuvântului (F.A. 6, 4). Pentru a arăta importanța propovăduirii Evangheliei în slujirea apostolică, Apostolul Pavel spune: „Hristos nu m-a trimis să botez, ci să binevestesc" (I Corinteni 1, 17) și că „vai mie dacă nu voi binevesti!" (I Corinteni 9, 16). Predicarea Evangheliei vizează convertirea prin credință căci „Oricine va chema numele Domnului se va mântui. Dar cum vor chema numele Aceluia în Care încă n-au crezut? Şi cum vor crede în Acela de Care n-au auzit? Şi cum vor auzi, fără propovăduitor? Şi cum vor propovădui, de nu vor fi trimiși? Precum este scris: Cât de frumoase sunt picioarele celor ce vestesc pacea, ale celor ce vestesc cele bune! Prin urmare, credinţa este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos" (Romani 10, 13-15, 17). Cuvântul Evangheliei predicat este purtător de har. Duhul Sfânt lucrează prin acesta în sufletele celor ce-l ascultă și-l primesc și produce în ei convertirea, așa cum a lucrat în sufletele celor ce au ascultat predica Sf. Petru în ziua Cincizecimii (F.A. 2, 37; 4, 4; 10, 44)[23].

Potrivit învățăturii și lucrării mântuitoare a Domnului Hristos, misiunea Bisericii se extinde la întreaga creație. Așa cum El S-a întrupat și a împlinit opera iconomică de mântuire a lumii și a desăvârșirii întregii creații, tot la fel și Biserica este trimisă să caute, prin propovăduirea și lucrarea sa sfințitoare întreaga lume: „Ci veți lua putere, venind Duhul Sfânt peste voi, și Îmi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și până la marginea pământului" (F.A. 1, 8); „Și noi suntem martori pentru toate cele ce a făcut El în țara iudeilor și în Ierusalim[...] Și ne-a poruncit să propovăduim poporului și să mărturisim că El este Cel rânduit de Dumnezeu să fie judecător al celor vii și al celor morți" (F.A. 10, 39, 42). Astfel, Biserica nu este responsabilă doar de credincioșii săi, de creștinii ortodocși care sunt botezați și care frecventează locașul de cult, ci și față de întreaga lume, așa cum se prezintă aceasta la ora actuală: cu plusurile și cu minusurile ei, cu atitudinile sale pozitive sau negative. O Biserică Ortodoxă redusă doar la misiune internă, orientată exclusiv față de proprii credincioși, își trădează chemarea sa dumnezeiască de a participa la mântuirea întregii lumi. IPS Irineu Popa spune în acest sens că, este „datoria noastră a tuturor, ierarhi, preoți, diaconi și credincioși, de a ne asuma responsabilitatea și vocația misionară și de a intra în dialog cu cultura, știința, arta, civilizația lumii de azi pentru a face cunoscută puterea transfiguratoare a Ortodoxiei"[24].

Inspirându-se în mod continuu din această nădejde și anticipare a Împărăției lui Dumnezeu, Biserica nu poate fi indiferentă față de problemele umanității în niciun moment. Dimpotrivă, ea privește la îngrijorările și problemele noastre existențiale și își asumă durerile și rănile noastre

[21] Pr. Prof. Vasile Nechita, *Misiunea Bisericii ieri şi astăzi,* ed. Vasiliana, Iași, 2009, p. 15.
[22] Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Petraru, *Misiologie ortodoxă,* vol. 1, ed. Panfilius, Iași, 2002, p. 51.
[23] Valer Bel*, Misiunea Bisericii în lumea contemporană,* pp. 194-195.
[24] IPS Prof. Univ. Dr. Irineu Ion Popa, *Cuvânt înainte – Misiunea Bisericii Ortodoxe în contextul actual,* p.8.

provocate de răul lumii, asemenea Bunului Samaritean, ungându-ne rănile cu untdelemn și vin, prin cuvinte de mângâiere și înțelegere (Romani 15, 4; Evrei 13, 22) și prin iubire providențială. Mesajul prezentat lumii nu are scopul de a o critica sau condamna (Ioan 3, 17; 12, 47), ci mai degrabă de a oferi lumii direcția Evangheliei Împărăției lui Dumnezeu, mai precis, speranța că răul, sub orice formă se manifestă, nu are ultimul cuvânt în istorie. Transmiterea mesajului Evangheliei bazat pe ultima poruncă a lui Hristos, „Drept aceea, mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh" (Matei 28, 19), este misiunea continuă a Bisericii. Această sarcină nu trebuie îndeplinită cu agresivitate sau prin diferite metode de prozelitism, ci cu iubire, umilință și respect pentru identitatea fiecărui individ și pentru cultura unică a fiecărei comunități[25].

Din nefericire, Biserica se confruntă astăzi cu diferite forme de secularism, chiar și atunci când reușește să împărtășească Evanghelia și să-și îndeplinească misiunea de mântuire. Prin urmare, Biserica lui Hristos din întreaga lume este chemată să-și reafirme adevărata misiune, proclamarea Împărăției lui Dumnezeu și promovarea unității între membrii săi. O componentă cheie a eclesiologiei sale este comuniunea euharistică, care are ca scop promovarea unității într-o lume divizată. În același timp, mass-media funcționează adesea sub influența unei ideologii liberale globalizante și servește ca mijloc de propagare a relativismului moral și a consumismului. Deosebit de îngrijorătoare sunt cazurile de lipsă de respect, uneori chiar blasfematoare, față de principiile religioase, deoarece acestea alimentează conflictele și diviziunile sociale. Biserica avertizează că mass-media poate fi folosită pentru manipulare, mai degrabă decât ca instrument de unire a oamenilor și a națiunilor, și îi îndeamnă pe credincioși să fie atenți la modul în care mass-media le influențează conștiința[26].

Scopul Bisericii nu este să se lupte cu lumea sau să se substituie lui Dumnezeu în a judeca lumea. Rațiunea ei este alta. Ea îi face pe oameni, în mod liber, să se întrebe despre ei înșiși și să-i îndrepte pe calea binelui. Misiunea ei nu va înceta astfel decât odată cu surparea fiecărei urmă a răului și păcatului. Cu moartea lor, martirii, mărturisind credința în Hristos, au biruit întunericul morții ateiste. Acesta a fost rodul predicii Bisericii. În acest sens, Sf. Pr. Dumitru Stăniloae spune că lumina Învierii lui Hristos ne cheamă pentru a păși pe drumul îndumnezeirii, fie pe fiecare creștin, fie neamuri întregi. Această îndumnezeire nu-l separă deci pe om de semenii săi și nici de poporul său: „ea îi îngăduie omului să împărtășească o promptitudine în a se dărui celorlalți, o delicatețe față de ceilalți, o înțelegere, o capacitate a-i ajuta pe ceilalți, o umanizare din zi în zi mai accentuată, împreună cu o imposibilitate de a se suporta ca oamenii să fie într-o situație mai puțin demnă, ca ei să fie mai puțin respectați decât alții"[27].

Vorbind despre puterea „Cuvântului" și mărturisirea Sa în lume, Pr. Prof. John Breck spune că între actul mărturisirii credinței și actul slujirii există o legătură intimă, adesea neînțeleasă și în general neglijată. Pentru ca să devină vie și dătătoare de viață, credința trebuie să fie „mărturisită": Proclamată public, atât ca o mărturie despre convingerile personale, cât și ca o afirmare a adevărului divin, universal, care singur are puterea de a mântui lumea. Părintele spune că prin mărturisirea credinței sau prin întărirea ei se poate suscita și consolida, de asemenea, credința altor oameni. Propovăduirea credinței este prin natura ei o lucrare comunitară, publică, făcută împreună

[25] Sinaxa întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe (Chambésy, 21-28 ianuarie 2016) - „Misiunea Bisericii Ortodoxe în lumea contemporană Contribuția Bisericii Ortodoxe la realizarea păcii, dreptății, libertății, fraternității și dragostei între oameni și la eliminarea discriminării rasiale și a altor forme de discriminare", trad. de Pr. Conf. Dr. Habil. Daniel Buda, în *Revista Teologică*, Serie Nouă, ed. Andreiana, Sibiu, anul 2016, nr. 2, pp. 332-333.

[26] „Misiunea Bisericii Ortodoxe în lumea contemporană Contribuția Bisericii Ortodoxe la realizarea păcii"..., p. 340.

[27] Pr. Marc-Antoine Costa de Beauregard, *Preot Dumitru Stăniloae. Mică dogmatică vorbită,* Dialoguri la Cernica, ediția a II-a, trad. de Maria Cornelia Ică Jr., ed. Deisis, Sibiu, 2000, p. 46.

cu ceilalți pentru îmbogățirea reciprocă a tuturor. Ea nu trebuie doar exprimată verbal; ea trebuie și trăită, „adică celebrată ca o activitate comună a comunității credincioase, în care Cuvântul lui Dumnezeu este interpretat și propovăduit”[28].

În cartea Apocalipsei Sf. Ioan observăm în capitolul 3, versetul 20, o emoționantă exprimare: „Eu stau la ușă și bat”. Acest verset este „cel mai bulversant, mai simplu și mai frumos din cele șapte epistole”, spune Daniel Mihoc. Prin acest verset se subliniază de către Sf. Ioan Evanghelistul „cât de delicată este chemarea Domnului”. În acest context înțelegem că, „două sunt condițiile absolut necesare pe care trebuie să le împlinească credincioșii pentru a se bucura de comuniunea cu Domnul: să fie în adevăr, adică să lepede toate formele de erezie, și în primul rând, cea a justificării compromisului și secularizării și să împlinească poruncile Domnului”[29].

Așadar, este imposibil să înțelegem Biserica ca comunitate sacramentală și euharistică fără a lua în considerare rolul său misionar. Misiunea și comuniunea sunt două aspecte ale aceleiași vieți eclesiale, nu două realități distincte. Biserica este chemată să proclame Evanghelia nu numai prin cuvinte, ci și prin experiența trăită a iubirii, a unității și a dăruirii de sine, care are rădăcini în taina Sfintei Treimi și este demonstrată istoric prin mărturia apostolică. Natura misionară a Bisericii servește ca mărturie a comuniunii autentice într-o lume divizată și secularizată, încurajând oamenii să redescopere cine sunt cu adevărat în Hristos.

BIBLIOGRAPHY:

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită cu binecuvântarea şi prefaţa Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, versiune revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

1. Alfeyev, Mitr. Ilarion, *Taina Credinței*, trad. Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2014.
2. Apostolache, Pr. Lect. Dr. Ioniță, *Apologetica Ortodoxă – Mărturisire și apostolat*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2017.
3. Bel, Pr. Prof. Valer, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010.
4. Breck, Pr. Prof. John, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, trad. Monica E. Herghelegiu, Editura IBMBOR, București, 1999.
5. Costa de Beauregard, Pr. Marc-Antoine, *Preot Dumitru Stăniloae. Mică dogmatică vorbită. Dialoguri la Cernica*, ed. a II-a, trad. Maria Cornelia Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000.
6. Florovsky, Pr. Georges, *Biserica, Scriptura, Tradiția*, Editura Platytera, București, 2005.
7. Larchet, Jean-Claude, *Biserica, Trupul lui Hristos*, vol. I, trad. Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2013.
8. Mihoc, Daniel, *Epistolele Apocalipsei. Introducere, traducere și comentariu*, Editura Teofania, Sibiu, 2003.
9. Nechita, Pr. Prof. Vasile, *Misiunea Bisericii ieri și astăzi*, Editura Vasiliana, Iași, 2009.
10. Petraru, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, *Misiologie ortodoxă*, vol. I, Editura Panfilius, Iași, 2002.

[28] Pr. Prof. John Breck, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare,* trad. de Monica E. Herghelegiu, ed. IBMBOR, București, 1999, p. 121.
[29] Daniel Mihoc, *Epistolele Apocalipsei. Introducere, traducere și comentariu,* ed. Teofania, Sibiu, 2003, pp. 148-150.

11. Popa, IPS Prof. Univ. Dr. Irineu Ion, „Cuvânt înainte – Misiunea Bisericii Ortodoxe în contextul actual”, în Nicolae Răzvan Stan (coord.), *Misiunea Bisericii Ortodoxe în contextul actual*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2016.
12. Popescu, Pr. Leontin, *Introducere în Ecleziologia comparată*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2007.
13. Sfântul Nectarie de la Eghina, *Studii despre Biserică, despre Tradiție, despre Dumnezeieștile Taine și despre slujirea în Duh și în Adevăr*, trad. Laura Enache, Editura Doxologia, Iași, 2016.
14. Sfântul Vasile cel Mare, „Epistola 97”, în *Scrieri*, partea a III-a, PSB 12, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
15. Sinaxa întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe (Chambésy, 21–28 ianuarie 2016), „Misiunea Bisericii Ortodoxe în lumea contemporană”, în *Revista Teologică*, Serie Nouă, nr. 2, Editura Andreiana, Sibiu, 2016.
16. Stăniloae, Pr. Dumitru, „Biserica în sensul de lăcaș și de largă comuniune în Hristos”, în *Ortodoxia*, nr. 3, 1982.
17. Stăniloae, Pr. Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Editura IBMBOR, București, 1997.
18. Vlachos, Mitropolitul Hierotheos, *Cugetul Bisericii Ortodoxe*, trad. Constantin Făgețan, Editura Sofia, București, 2000.

THE APPEARANCE OF THE TALKING PICTURE IN THE CINEMATOGRAPHY. THE ATTEMPS OF THE FIRST EXPERIENCES OF THE ROMANIAN FILMS

Oana Bădăluţă
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: *The first attemps of the cinematographic transmission of the talking picture were achieved beginning with the year 1897, in the Warner Bros studios, with the help of an apparatus called gramophone, which had the capacity to render the illusion of the sound superposition, being produced, most of the time, in the cinema hall, with the image projected on a screen. There can be numerous exemples of this kind, but as far as the film of the fantastic inspiration is concerned, we could mention the production called Le Lys de la vie, in the year 1920, directed by Gabrielle Sorère and by Loie Fuller. The first film premiere accompanied by a soundtrack, at the international level, Don Juan, directed by Alan Crosland, took place in New York, on the 16th of August, 1926.*

The social ascension of the movie starts around the years 1930-1940, a favourable moment for the appearance of the sound, which is followed by the cognition of an another medium, the television, that contributed to the reproduction of the movies through a controlled perception, which will impose, almost automatically, their selection. During the years 1960-1970, the development of the cinematographic studies takes place. In the year 1980, a culture specific to the audiovisual films is already taken form.

With regard to the Romanian cinematography, as a form of materialization of a modern art, we could state that the beginnings of this artistic domain are associated with the production entitled The War of Independence, which appears under Grigore Brezeanu's coordination, a director as well as a scriptwriter at the National Theatre, who was preocuppied by the thematic subjects of the history of the Romanian film.

Another experiment, in this field, belonging to the director Leon Popescu, is the movie The Citadel of Neamț, in the year 1914, representing a spectacle inspired by Costache Negruzzi's short story, Sobiețchi and the romanians, and the movie Sobiețchi and the romanian guards, whose collaborator is Emil Gârleanu, the director of the National Theatre of Craiova.

Keywords: *sound; appearance; modern art; Romanian film.*

Primele încercări de transmisie cinematografică a *filmului cu sonor* au fost realizate începând cu anul 1897, în studiourile Warner Bros, cu ajutorul unui aparat numit *gramofon,* care avea capacitatea de a reda iluzia suprapunerii sunetului, de cele mai multe ori produs în sală, cu imaginea proiectată pe un ecran. Exemple de acest fel pot fi numeroase, dar în ceea ce privește filmul de inspirație *fantastică*, putem menționa producția *Le Lys de la vie*, apărută în anul 1920, în regia lui Gabrielle Sorère și a lui Loie Fuller.

Premiera primului film însoțit de o coloană sonoră, la nivel mondial, *Don Juan*, în regia lui Alan Crosland, a avut loc la New York, pe data de 06 august 1926. Lipsit de cuvinte, filmul a reprezentat o ilustrație muzicală, fiind acompaniat de orchestra Filarmonicii din New York. Această încercare a demonstrat faptul că sonorul poate participa la crearea unui gen cinematografic propriu-zis, chiar dacă, până la acea perioadă, rolul muzicii se rezuma doar la spațiul lipsit de perspective, destul de limitat, al scenei. Tehnica cinematografică vine să completeze aceste neajunsuri, prin adăugarea unui rol mult mai complex, mai spectaculos, cu adevărat artistic, al filmului cu sonor. Pentru a se putea realiza această trecere, de la scenă la ecran, trebuiau făcute unele modernizări în sălile de cinema, aceste intervenții fiind extrem de costisitoare, la început.

Iluzia de viață, de plin real, a fost posibilă cu ajutorul sunetelor, care, anexate imaginilor în mișcare, care constituiau scene de dans sau simple deplasări ale personajelor, au generat apariția primelor creații de acest fel: *Les Vampires*, în anul 1919, de Louis Feuillade, *La Fête espagnole*, în anul 1919, de Germaine Dulac, *Fièvres*, în anul 1919, de Louis Delluc, dar și *Merry Widow*, în anul 1925, de Erich von Stroheim. Acestora le urmează, în anul 1927, producția *The Jazz singer*, în regia lui Alan Crosland, în care sunetul și cuvântul devin realitate, nefiind abordate ca părți separate, de construcție tehnică, ci fiind considerate componente indispensabile ale spectacolului cinematografic. Opera menționată este un *music-hall,* care conține puține cuvinte, câteva dialoguri și o serie de secvențe muzicale. Producția americană a rulat, pentru prima dată, în cinematograful românesc din București, *Trianon*, în toamna anului 1929. În același an apare prima producție, în totalitate vorbită și cântată, intitulată *Broadway Melody,* în regia lui Harry Beaumont.

Ascensiunea socială a filmului începe în jurul anilor 1930-1940, moment predilect apariției sunetului, căruia îi urmează cunoașterea unui alt mediu, televiziunea, care a contribuit la redarea filmelor într-o percepție controlată, ceea ce va impune, în mod automat, o selecție a acestora. În perioada 1960-1970, are loc avântul studiilor cinematografice. În anul 1980, se formează, deja, o cultură specifică audiovizualului.

În teatru sau în film, dialogul dintre personaje se constituie din semnificațiile verbale care compun textul dramatic sau scenariul cinematografic. După cum precizează Ion Bârnă, în studiul intitulat *Dincolo de ecran. Introducere în arta cinematografică*, funcția cinematografică a dialogului este determinată de câteva repere generale: prim-planul, planul secund, profunzimea câmpului și ritmul desfășurării acțiunii. Dialogul poate fi substituit prin intermediul reflecției, exprimată prin mimică sau prin limbaj corporal. Dacă, în realitate, dialogul dintre emițător și receptor se desfășoară pe orizontală, cel de pe scenă sau de pe ecran, transpus pe verticală, se adresează spectatorilor sau cinefililor. Dialogul din film, irepetabil și încheiat, folosește comunicarea existențială, făcând-o iterativă. Între dialogul teatral și cel cinematografic există o diferență care presupune contradicția dintre spectacol și imaginile aflate în mișcare. Dialogul filmic, de regulă atractiv, iese în evidență mai mult prin mimică și gesturi, decât prin rostire, în timp ce dialogul teatral acaparează atenția spectatorului prin spunere, prin ceea ce actorii transmit, în replicile lor: „Dialogul teatral îndeamnă la luciditate critică față de această lume, cel filmic participă la fascinația pe care o exercită asupra noastră, o altă lume.”[1] (*Dialogul în viață, literatură, teatru și film)*

Efectele sonore și muzica, lumina, contribuie, și acestea, la accentuarea sentimentului de ireal, prin stările de vis, care au capacitatea de a reda și de a transmite inconștientul personajelor. Atât lumina reală, cât și cea artificială reprezintă apanajul realizării efectelor de masă ale filmelor *fantasy* sau ale celor *science-fiction*, laolaltă cu celelalte elemente de recuzită: decorul, cadrul, spațiul și personajele. Cu privire la tehnica incipientă, de operare cu ajutorul undei de lumină, criticul de film Ion Bârnă amintește de folosirea, în cinematografie, a luminii naturale, diurne, amintind, astfel, de marile studiouri, care erau acoperite cu sticlă. Odată cu trecerea timpului, platourile de filmare folosesc o optică izolată, procedeu care a generat apariția luminii difuze. Acest tip de lumină nu este una monotonă și presupune jocul sau alternanța dintre imaginea pe care ne-o însușim și cea clarobscură, rezultând o formulă inovativă a artei operatorului, transpusă pe ecran. Muzica filmului invocă o dimensiune a profunzimii trăirilor, a conștientizării acestora, prin introspecția și reflecția spectatorului. Sunetul reprezintă indicele care atestă faptul că tehnicile cinematografice cunosc o modernizare rapidă și sugerează combinații inedite, prin care povestea poate fi transmisă publicului.

[1]Henri Wald, *Expresivitatea ideilor*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 53.

În ceea ce privește decorul de teatru sau cel de film, există o diferență majoră între acestea, datorită faptului că filmul asimilează fenomenologia reală, în timp ce teatrul o transfigurează. Decorurile pot fi naturale sau artificiale, în comparație cu cele din teatru, unde totul este redat în mod simbolic de către scenograf, iar acțiunea se desfășoară numai în spațiul atent organizat al scenei.

Un loc important îl ocupă costumul de scenă, care face parte din decor, și constituie un obiect care a avut, inițial, rol de caracterizare și de individualizare, întrucât trebuia să redea starea și situația unui personaj, căpătând, cu timpul, la nivelul de percepție al spectatorului, forme și înțelesuri polisemice. Orice haină purtată de personaj sau orice fel de încălțăminte devin costume de scenă, componente vestimentare ale unei piese fie teatrale, transpuse sub forma unui scenariu de film. Inițial epatând, fiind excesiv de vizibile, construite în tonalități deranjante, expuse printr-un imaginar apropiat de bufanterie, imaginea costumului și-a reluat funcția, pe măsură ce a atins limitele unei estetici realiste. În acest sens, costumul va exprima proiecția personajului interpretat, prin piesele vestimentare alese cu atenție, uneori rezumându-se la mărcile lui distinctive și identitare, mult mai târziu fiind analizat în raport cu ansamblul punerii în scenă, având o funcție estetică autonomă, deosebit de complexă. Costumele transmit, în mod indirect, informații referitoare la tipologia personajelor, având un rol esențial în desfășurarea acțiunii, în timp ce machiajul ajută actorul să își asume rolul cât mai convingător, astfel că între machiaj și rol intervine jocul actorului.

În legătură cu impunerea ecranizării ca gen în cultura română, se observă trecerea de la *autorul-scriitor* la *autorul-cineast*, așa cum afirmă criticul de film Călin Stănculescu, în studiul *Scriitorii și filmul*: „Transferul de la literatură, proză sau teatru, în multe cazuri, nu tocmai de cea mai bună calitate, cu excepția clasicilor (și nici măcar atunci), în cinematografia românească, a constituit un mijloc de refuz al societății comuniste; (…) ecranizarea în filmul românesc a constituit, ca gen, pe de o parte eliberarea de canoanele impuse de ideologia timpului, dar și cârcotirea față de regimul instaurat cu multe sprijiniri străine neamului românesc.”[2]

În ceea ce privește cinematografia română, ca formă de concretizare a unei arte moderne, se poate afirma că începuturile acestui domeniu artistic sunt asociate producției numite *Războiul Independenței,* care apare sub coordonarea lui Grigore Brezeanu, regizor la Teatrul Național și scenarist, deopotrivă, preocupat de tematizarea istoriei filmului românesc. Interesul pentru cinematografie a marcat începutul secolului al XX-lea, care corespunde cu momentul *La Belle Époque,* respectiv cu perioada anilor 1912-1913. Pentru realizarea acestui film a fost amplasat, în curtea Teatrului Liric din orașul Roman, un studio, în care s-au turnat interioarele, producția cinematografică putând fi urmărită, după relatările cercetătorului Jean Mihail (*Filmul românesc de altădată*), în locul numit *Brand*. Avându-l în echipa de regie pe Leon Popescu, om de afaceri înstărit, Grigore Brezeanu va obține sprijinul Ministerului de Război, care le pune la dispoziție o reprezentație cu un număr mare de figuranți, constând din soldați români care imitau exercițiile de război. Scenariul filmului conține numeroase secvențe cu caracter documentar, prin inserția unor episoade succesive din *Războiul de la 1877*, ceea ce conferă creației cinematografice menționate un caracter veridic. Dimensiunea estetică a scenariului este realizată cu ajutorul unor elemente de intertextualitate, deoarece regizorul se inspiră din unele opere ale poetului Vasile Alecsandri, cum ar fi *Ostașii noștri* sau *Pastelurile*. Ecranizările după opera scriitorului Vasile Alecsandri au încetat odată cu ciclul *Chiriților.* Cu toate că sursa de inspirație a filmului nu a fost menționată în generic, iar numele scriitorului nu a apărut pe ecran, opera acestuia a contribuit, indirect, la apariția acestei

[2]Călin Stănculescu*, Scriitorii și filmul*, Cluj-Napoca, Editura ȘCOALA ARDELEANĂ, 2015, p.91.

prime producții cinematografice românești, regizorul Grigore Brezeanu realizând un act de pionierat, în acest domeniu.

Având în vedere caracterul incipient al tehnicii și al aparatelor utilizate în realizarea filmului, planurile generale sunt puține, întrerupte, pe alocuri, de cadre apropiate, care nu surprind nicio mișcare la nivelul decorului.

Începuturile filmului românesc se caracterizează prin existența unor inerente lipsuri, cauzate de faptul că regizorul de teatru trebuie să devină, totodată, și regizor de film, fără a avea, însă, informații în acest domeniu. Nu întâmplător, primul film românesc este primit cu ostilitate de presa vremii, și într-un mod mai puțin critic de către publicul care a apreciat efortul depus de întreaga echipă, ținând cont de faptul că aceștia nu aveau experiență, iar noua artă apăruse de curând, atât în țară, cât și în Europa.

De asemenea, *Independența României*, de Grigore Brezeanu, reprezintă prima experiență de film românesc, inspirat din marele eveniment istoric, datând din anul 1877, lipsită de efecte artistice, redusă la cadre fixe, schematice, care nu au legătură între ele și care nu sugerează teroarea războiului și a morții, ci, mai degrabă, un efect ridicol, care se justifică prin faptul că arta filmului se afla la începuturile ei. În această perioadă se pun bazele instituțiilor naționale moderne, care promovează drepturile cetățeanului, indiferent de statutul său.

Invenția cinematografului românesc devine un mod de expresie, o manieră de exteriorizare a regizorului, care transmite un mesaj istoric, dublat de o încărcătură emoțională specifică, ceea ce va contribui, pe de o parte, la dezvoltarea culturii vizuale, în general, cât și la educația generațiilor următoare. Preocuparea pentru imortalizarea unor evenimente istorice se manifestă în arta cinematografică în primele decenii ale secolului al XX-lea, așa cum rezultă din secvențele inspirate din viața familiei regale românești – este vorba despre Nicu Barbelian, *O nuntă la domnița Bălașa*, dar și *Palatele de la Sinaia*, 1913, Teodor Posmantir, *Scene din viața și domnia regelui Carol I*, 1913-1914, *Familia regală vizitează Brăila*, 1914.

Creațiile regizorului Grigore Brezeanu sunt inegale valoric, fiindcă o parte dintre acestea rămân la nivelul încercării, al exercițiului cinematografic. Este vorba despre *Răzbunarea*, a cărei premieră are loc pe data de 24 iunie 1913, *Urgia cerească*, cu premiera pe data de 2 iulie 1913, sau *Spionul*, care apare în anul 1914.

Un alt experiment, în acest domeniu, aparținând regizorului Leon Popescu, este filmul *Cetatea Neamțului*, apărut în 1914, reprezentând un spectacol inspirat după nuvela lui Costache Negruzzi, *Sobieski şi românii*, şi filmul *Cetatea Neamţului (Sobieţchi şi plăeşii români*), al cărui colaborator este Emil Gârleanu, director al Teatrului Național din Craiova. Filmul *Cetatea Neamțului* subliniază rezistența armatei române în fața regelui polon, Jan Sobieski.

Deși s-au depus eforturi considerabile pentru realizarea producției cinematografice *Cetatea Neamțului*, prin faptul că scenele din interior au fost filmate în cetatea din parcul Craiovei, iar cele de exterior, în împrejurimile orașului, regizorul Leon Popescu a considerat filmul un eșec, afirmând, în revista *Cinema*, 1925, faptul că a fost turnat în condiții inumane, lamentabile și rezultatul a fost pe măsură.

Filmul artistic românesc încetează să mai existe în perioada Primului Război Mondial, mai exact în perioada 1914-1919, din cauza lipsei de interes pentru acest tip de artă, iar cinematograful se transformă într-o distracție, prsupunând un act lipst de sens și perspectivă. Această situație se datorează lipsei de instructori și de cunoscători în domeniu, fiind o artă insuficient exploatată, în care nu se investește, întrucât acest efort nu ar fi generat niciun profit. Mai mult decât atât, actorii selectați provin din lumea teatrului, iar publicul este redus numeric, nefiind pregătit să aprofundeze mesajul noilor producții cinematografice.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bârnă, Ion, *Dincolo de ecran. Introducere în arta cinematografică,* București, Editura Meridiane, 1963;
2. Mihail, Jean, *Filmul românesc de altădată,* București, Editura Meridiane, 1967;
3. Stănculescu, Călin, *Scriitorii și filmul*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015;
4. Wald, Henri, *Expresivitatea ideilor*, București, Editura Cartea Românească, 1986.

*This work was cofinaced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network, sau Această lucrare a fost cofinanţată din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 Ŕ 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul ştiinţelor umaniste şi socio-economice. Reţea de cercetare multiregională (CCPE)

FOREIGN TRAVELERS ABOUT THE ROMANIAN VILLAGE IN THE 19TH CENTURY – ANSWERS AND ETHNOLOGICAL CLARIFICATIONS

Aurelia Mihaela Năstase
PhD, Topoloveni Technological College

Abstract: *Foreign travelers passing through Wallachia make many references to the way Romanian rural society looked in the 19th century. They provide, through their travel diaries, information of great historical and ethnological value regarding the customs, traditions, superstitions or traditional costume of Romanians in the 19th century. Their notes must be viewed with great attention and "sifted" by the researcher's experience because, not infrequently, these mentions are made by people at different levels of education. In this paper, we will present the references of the Venetian prelate Francesco Nardi (1808-1877), Aurélie de Soubiran Ghica (1820-1904) who settled in Bucharest towards the end of the 19th century, the Russian doctor Stepan Fiodorovici Dobronrov, the Viennese doctor Siegfried Kapper (1821-1879) on his journey through the Romanian Banat in 1853, or the German orientalist Julius Heinrich Petermann, in 1852, during his passage through Wallachia, who left particularly important information about the Romanians and their customs.*

Keywords: *customs; foreign travelers; folk costume; spirituality; ethnology*

Satul românesc din Muntenia, creștin ortodox prin definiție, de la jumătatea secolului al XIX-lea, era unul al superstițiilor și al subzistenței zilnice. Marcat de sărăcie și afectat profund de rechizițiile de războidin timpul conflictelor dintre imperiile habsburgic, rus și otoman, a dezvoltat un mod unic de supraviețuire spirituală în care creștinismul ortodox s-a suprapus într-un mod particular, românesc, peste vechile cutume și obiceiuri de sorginte precreștină. Călători străini în trecere prin Țara Românească menționează, nu de puține ori, modul în care arăta societatea românească rurală silită să-și ducă viața de zi cu zi într-o pauperitate accentuată. Amintim în acest context pe prelatul venețian Francesco Nardi (1808-1877)[1] care în trecerea lui prin ținuturile nord dunărene menționează starea deplorabilă în care trăia țăranul român. Trebuie amintit că descrierea de mai jos este făcută la jumătatea secolului al XIX, dar pare mai degrabă o imagine demnă de evul mediu timpuriu.

(...) țăranii locuiesc în bordeie din paie chirpici sau // sub pământ ca iepurii. Văzând că iese fum din pământ, am bănuit ca este o scăpare de sulf, dar apropiindu-mă am văzut o deschizătură, pentru că nu se putea numi ușă. Am coborât si am găsit o camera largă luminată de o gaura, toată înnegrita de fum, care pornea de la focul aflat în mijloc, <fum care> nu își găsea ușor ieșirea. Era ora prânzului, iar pe o tava mare fumega mămăliga, adică ceea ce noi numim polenta. Iată încă o asemănare dintre noi și români. Aceea camera subterană era bucătărie, magazie, staul si cameră de odihnă. Astfel de locuințe am văzut în întreaga Țară Românească".

Cu siguranță că imaginea frapantă descrisă de reputatul teolog venețian nu era una care să se extindă asupra întregului spațiu românesc, dar este cert că astfel de localități*văzute în toată Țara Românească* să nu fi fost deloc puține. Este evident că starea de ignoranță în satele românești era favorizată atât de lipsa școlilor, cât și de reticența părinților în a-și trimite copiii la *deprinderea bucoavnelor* preferând să-i folosească la muncile gospodărești. În lipsa unei minime culturi teologice, care se limita adeseori doar la esența credinței creștine – moartea și Învierea

[1] Daniela Bușă (coordonator), *Călători străini prin țările române în secolul al XIX-lea,* Serie nouă, volumul VI (1852-1856), Editura Academiei Române, București, 2010, p. 17. (în continuare: ***Călători străini despre țările române*).

Mântuitorului – era normal ca satul românesc să alunece într-o stare de teamă sacră exagerată față de ritualurileortodoxe și să prefere, în multe situații, vechile culte ale naturii, pe care să le „integreze" într-o proprie religie folclorică mult mai ușor de înțeles și de abordat. În mod evident acest aspect nu minimizează sub nicio o formă sutele de ani de creștinism de la nord de dunăre și posibila tradiție apostolică, prin Sfântul Andrei, a acestor teritorii[2].

Perpetuare a vechilor sărbători tradiționale a fost posibilă și prin faptul că de cele mai multe ori preoții „care abia se ridică în înțelepciune deasupra țăranilor"[3] nu cunoșteau nici chiar ei înșiși lucruri elementare de dogmă creștină, permițând și chiar încurajând practici care nu avea legătură cu religia pe care o propovăduiau. Ignoranța preoților români este menționată de mai multe ori de către străinii prezenți în țară, așa cum este medicul francez Josepf Caillat,prezent în Țara Românească în preajma revoluției de la 1848. El face o descriere relativ detaliată a statului în care se afla relatând despre climă, floră, faună, caracterul limbii române, moravurile boierești și țărănești, religie etc. În acest context amintește despre faptul că mulți preoți erau neștiutori de carte[4], dar și despre țăranii de la munte considerați păstrători ai spiritualității românești. Mai mult decât atât, conservatorismul societății românești din această perioadă dar și realitățile viețiisegregau persoanele pe statut social, iar acest lucru întărea și menținea anumite cutume, altele decât cele creștine, care propovăduiau în mod firesc smerenia și dragostea față de aproapele. Interdicția unei căsătorii dintre doi tineri aflați pe statul social diferit era de la sine înțeles, în primul rând din cauza averilor care nu trebuia să se risipească[5]. Familia bogată nu accepta căsătoria băiatului/fetei decât dacă se aflau pe poziții de egalitate socială. Mai rău, se punea problema în cazul legăturilor matrimoniale între oameni liberi și robi, astfel de căsătorie fiind interzisă chiar de legile țării[6]. Am remarcat toate aceste aspecte cu scopul de a sublinia conservatorismul existent în societatea secolul al XIX-lea și, implicit, felul în care a fost posibilă păstrareaunor obiceiuri străvechi. Cert este că aceste sărbători tradiționale au „penetrat" timpul cu ajutorul dogmei creștine, nu prin intermediul mentalului colectiv. De altfel, medicul francez amintit în rândurile de mai sus amintește despre faptul că deși românii fac parte din cultul grec, ei cred cu predilecție în tot felul de vrăjitorii, strigoi, farmece, descântece sau alte practici superstițioase[7].

Una din cele mai cunoscute practici religioase era cea cunoscută drept „Noaptea strigoilor" și care se ținea întotdeauna în data de 30 noiembrie, zi de celebrare a Sfântului Apostol Andrei, considerat a fi creștinat populația de la nord de Dunăre. Cert este că obiceiul în sine, considerat de reputatul etnolog Ion Ghinoiu drept anul nou dacic[8], nu are vreo legătură cu tradițiile creștine, ci pare mai degrabă a fi o sărbătoare de sfârșit de an. În această zi, numită și „Noaptea strigoilor"[9] au „Păzitul usturoiului"[10], tinerii se strâng la o casă și chefuiesc toată noaptea făcând, în ciuda bunei cuviințe rurale, excese culinare și bahice.

În mod evident, secolul al XIX-lea este unul de deschidere a societății românești spre Europa, de ieșire în lume, dar satul rămâne încă tributar obiceiurilor și cutumelor străvechi, aspect

---

[2]Cristian Bădiliță, *Cele mai vechi teste despre Apostolul Andrei,* Editura Vremea, București, 2015, p. 7.

[3] Menționare făcută în anul 1852 de către mineralogul englez Warington Wilkinson Smyth (1817-1890) în realtarea sa de călătorie „A year with the Turks or sketches of travel in the european and asiatic dominions of the Sultan". Pe larg în: *********Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul VI (1852-1856), p. 42.

[4]*Ibidem,* p. 517

[5] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024, p. 145.

[6]*********Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul VI (1852-1856), p. 347.

[7]*Ibidem,* pp. 516-518

[8] Ion Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești,* Editura Elion, București, 2002, p. 361.

[9]*Ibidem,* p. 370

[10]*Ibidem,* p. 371.

menționat frecvent de călătorii străini. În fapt, aceste cutume care se moșteneau cu sfințenie în satul românesc au fost de natură să particularizeze numeroase zone etnografice în „țări”[11]. Superstițiile, datinile, obiceiurile, cutumele etc. au fost de natură să creeze puncte de legătură între aceste ținuturi românești, numite generic „țări”. În județele istorice Argeș și Muscel, care astăzi formează județul Argeș, sunt și acum obiceiuri care se păstrează intacte doar însatele care în trecut țineau doar de Muscel, nu și în cele care țineau de Argeș, chiar dacă între ele era o distanță de doar câțiva kilometri[12].

În anul 1848, nobila franțuzoaică cu origini românești Aurélie de Soubiran Ghica (1820-1904) se stabilește la București unde scrie lucrarea „La Valachie moderne”, care vede lumina tiparului în anul 1850, la Paris. Pe lângă multe aspecte legate de imaginea Bucureștiului, politica țărilor române, geografia acestora„„La Valachie moderne”amintește și despre mulțimea tradițiilor românești:

„Țara Românească are o mulțime de tradiții, de legende care, alungate în cugetul claselor inferioare, formează un fel de literatură orală care dă închipuirilor o culoare poetică, întreținută cu ușurință. Un poet care-și adună poeziile spuse în seriile de iarnă după sobă, iar vara, în cercurile ce se formează în fața porților căsuțelor, va avea materialul unei lucrări deosebit de originale. Superstițiile au mereu o parte de adevăr denaturată de timp, în care istoricul află sâmburele de adevăr ce îi dezvăluie cunoașterea trecutului”[13].

Textul de mai sus este unul cu adevărat relevant prin faptul să sesizează un aspect important privind modul în care satul românesc se raporta la tradițiile și datinile sale. Acestea formau o cultură populară a imaginilor, cultură care a dat naștere inconfundabilelor doine și balade românești, dar și basmelor și personajelor sale care, de multe ori, se confundă cu personajele biblice. Pentru a argumenta științific afirmațiile de mai sus, aducem în discuție troițele românești, aceste mici spații de cult creștin, care îmbină într-o manieră tipic popularădogma creștină cu poveștile românești. În multe dintre acestea,reprezentările grafice ale Maicii Domnului și ale Sfintei Paraschiva, de exemplu, seamănă izbitor de mult cu personajele de basm Sfânta Duminică, respectivSfânta Vineri[14]. Viața spirituală a țăranului român nu a fost posibilă fără imagini și din acest motiv putem spune că ortodoxia, prin intermediul icoanelor, și-a câștigat un loc binemeritat în sufletul acestuia. Remarcăm la textul de mai sus un simțământplin de speranță, tipic creștin, în care omul simplu viețuia. Grupurile care se adunau în fața porților, așa cum spune Aurélie de Soubiran Ghica, vine într-o contradicție de imagine cu remarcile prelatul venețian Francesco Nardi. Prima creează tabloul idilic al unei comunități românești bine închegată spiritual și fizic prin comuniuni sociale de tip șezătoare, iar cel de-al doilea vizualizează un sat românesc pauper în care fiecare zi era o luptă pentru supraviețuire. O să remarcăm în rândurile de mai jos că tradițiile populare sunt pline de speranță și viață, iar din acest motiv creștinismul a fost primit fără rezerve, pentru că, la rândul lui, este o religie a vieții.

Pentru țăranul român este mare păcat să fi împotriva vieții, pentru că aceasta este pentru el valoarea supremă, concept de altfel prezent în *Sfânta Scriptură* („Dumnezeu nu voiește moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu”)[15]. Unele dintre menționările călătorilor străini reușesc să surprindă într-un mod elocvent pentru etnologia și istoria românească trăirile țăranului român de acum mai mult de un secol. În altă ordine de idei, aceste descrieri făcute de oameni total

[11] „Țările” erau zone etnografice distincte și nu state în adevăratul sens al cuvântului. Avem astfel „Țara Zarandului”, „Țara Loviștei ”, „Țara Făgărașului” etc.

[12] Ion Tița-Nicolescu, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone (secolele XVI-XVIII) – istorie și folclor,* Editura Lumen, Iași, 2023, p. 161.

[13]***Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul V (1847-1851), p. 173.

[14]Elena Iagăr, *Troița în spațiul comunitar – artefact ritual și decorativ*, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2023, p. 63.

[15] Dumitru Stăniloaie, *Ortodoxie și românism,* Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2014, p. 126.

independenți și necunoscători ai tradițiilor românești, descrieri care pot fi, este adevărat, deopotrivă obiective și subiective, creionează imaginea unei societăți rurale prea puțin menționată în documente sau alte înscrisuri oficiale emise de autorități locale sau centrale[16]. Mențiunările sunt cu atât mai importante cu cât multe din resorturile spirituale ale satului românesc, foarte fragile și constituite în sute de ani de observare atentă a naturii, au fost rupte brutal odată cu politicile comuniste de sistematizare a satului românesc. Unul din frumoasele obiceiuri pline de optimism și speranță erau șezătorile. Funcțiile sociale și premaritale ale șezătoriiau dispărut de mult, dar ideea de comuniune între oameni a rămas la fel de puternică și în ziua de astăzi. Felul în care omul se raporta la natură și la divinitate reprezenta modul lui de viață. Rolul arborilorîn viața satului era crucial[17], înprimul rând datorită echilibrului spiritual pe care rolul lor de substitute ale divinități îl creau atât în viața cotidiană, cât și în momentele importante din viața omului – nașterea, căsătoria și moartea[18].

Cert este că țăranul român a suplinit necunoașterea de carte cu înțelegerea naturii și, din acest motiv, cele mai multe sărbători și tradiții românești se raportează la aceasta. Societatea românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea era una în care lipsa școlilor era observată și de călătorii străini ce treceau pe aceste meleaguri, după cum redă în anul 1831 medicul rus Stepan Fiodorovici Dobronrov în lucrarea sa „Descrierea Moldovei și Țării Românești în anul 1831, cu adăugirea tabelului statistic al orașului București”:

„Știința <de carte> se află se află până în prezent în principate într-un stadiu incipient. În afară de câteva școli în orașele București și Iași, pentru instruirea tineretului în limba maternă și câteva școli de limbă franceză și greacă, nu mai sunt nici un fel de alte instituții de învățământ. În târgurile și satele Principatelor, instruirea copiilor, chiar și a celor de boieri, se limitează la cunoașterea dogmelor elementare ale credinței, cu toate că vecinătatea cu Rusia și Austria oferă, în fiecare minut, posibilitatea de a avea oameni cu înzestrare strălucită și pentru a introduce școli, care să ni se limiteze numai la cunoștințe de limbă <maternă>. // De altfel, simțind avantajele unei educații bune, își trimit azi copiii lor pentru învățătură la universități străine. Opere și cărți nu există nici în limba valahă și nici în cea moldovenească”[19].

Textul este unul elocvent în ceea ce privește lipsa școlilor în spațiul geografic al Principatelor, iar menționarea pare una foarte reală ținând cont de faptul că, în relatările ulterioare despre București, el dă date statistice precise privitoare la locuitori, fabrici, străzi etc. Din acest text putem trage o concluzie importantă: dacă Bucureștiul se remarca prin lipsa de școli, era evident că în zona rurală acestea erau aproape inexistente. Am redat textul de mai sus și pentru a sublinia faptul că exista totuși o școală rurală cu predare în limba română în Țara Românească. Aceasta funcționa pe moșia boierului Constantin Radovici din Goleşti, cunoscut mai ales sub numele de Dinicu Golescu, avându-l ca scolarh pe cunoscutul învățat Aron Florian, unde învățau copii din toate categoriile sociale, inclusiv robi țigani[20]. Este adevărat că în anul 1831, atunci când medicul rus menționează situația din Principate, Școala de la Goleşti, deschisă în anul 1826, nu mai funcționa, fiind închisă în anul 1830, după moartea marelui boier cărturar.

---

[16] Ion Tița-Nicolescu, „FOREIGN TRAVELERS THROUGH THE ROMANIAN COUNTRIES IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES-HISTORY AND ETHNOLOGY IN ARGEȘ AND MUȘCEL”, în *CULTURE, GLOBALISATION AND INTERCULTURAL PERSPECTIVES*, Târgu Mureș, 2025, p. 242.

[17]Florica Lorinț, *Semnificația ceremonialului funerar al bradului în Gorj,* în „Revistă de etnografie și folclor” tomul, nr. 4, București, 1968, p. 331.

[18] Ion Tița-Nicolescu, „ETHNOLOGICAL CONFLUENCES IN THE TRADITIONAL CULTURE OF ARGES–RURAL MEANING AND RELIGIOUS SYNCRETISM”, în *NEW PERSPECTIVES ON MULTICULTURALITY. INTERSECTING DISCOURSES AND DIALOGUES,* Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2025, p. 201.

[19]******Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul III (1831-1840), p. 48.

[20] George Fotino, *Școala din Goleşti (1826),* Extras din „Din istoria pedagogiei românești”, vol. II, apărută în Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966, passim.

Revenind la tradițiile satului românesc din secolului al XIX-lea, amintim despre cum acesta se apăra de boli, în specialde ciumă și holeră care decimau localități întregi . Călătorul străin sus menționat dă o statistică înfiorătoare privind victimele din timpul epidemiei de holeră din anul 1831. Dintr-un total de aproape 70.000 de locutori, Bucureștiul pierde 2.170 de oameni[21]. Satul românesc se apăra de aceste boli crunte foarte cunoscute, prin gesturi și incantații magice, dar avea și un adevărat arsenal de plante considerate vindecătoare și de animale domestice și sălbatice cu însușiri apotropaice. Mielul, de exemplu, prin asocierea cu imaginea Mântuitorului era unul care ferea oamenii de duhurile rele ce aduceau boli. Într-o poveste populară Ciuma și Holera sunt personificate și antropomorfizatesub forma unor babe hâde ce mergeau din sat în sat pentru a-și lua *tainul* de suflete. Povestea spune că ele îi cer unui ciobancel mai frumos miel din turmă, în caz contrar toată familia lui avea să moară. Răspunsul ciobanului: *nu mă tem de holeră c-am să mănânc usturoi și bucate chipărate, iar Holera s-a dus de acolo rușinată de astfel de răspuns*[22]. Tâlcul poveștii depășește ideea de plante tămăduitoare și are un puternic înțeles creștin. Mielul cerut reprezintă credința în Iisus Hristos, iar când bolile, întruchipări ale demonilor, cer acest lucru, omul refuză categoric încrezător că Dumnezeu nu-l va părăsi în fața încercărilor vieții. În bisericile din lemn sau piatră ridicate în veacul al XIX-lea și chiar mai vechi, putem întâlni numeroase elemente populare apotropaice inserate în arta creștină[23].

Duhurile rele, considera țăranul român, începeau să umbele pe pământ începând cu ziua Sfântului Haralambie (10 februarie), sfântul care ținea Ciuma legată, și atingeau apogeul în primăvară, când corpul slăbit de iarnă nu mai lupta eficient cu bolile[24].

Un alt obicei de a lunga aceste molime era coaserea de către nouă femei iertate și nouă fete mari a unei cămăși numite sugestiv „CămașaCiumei”. Fără a intra în detalii privind acest obicei, menționăm faptul că respectiva cămașă, cusută sub forma unei păpuși în chip de om în mărime naturală, era apoi umplută cu paie și pusă în afara satului, pentru ca ciuma să o ia prima dată pe aceasta și să nu mai intre în sat[25].

Menționările călătorilor străini prin țările române aduc date prețioase despre comunitățile rurale și urbane românești din secolele trecute, informații cu valoare de document atât pentru istorici, cât și pentru etnografi. Folosirea acestora în studii de specialitate trebuie totuși privite cu multă atenție, pentru simplul fapt că acești călători se găseau pe diferite trepte de educație. Mai mult decât atât, referințele despre port, obiceiuri sau cutume pot fi destul de subiective în unele cazuri. Totuși acestea nu le micșorează valoarea istorică și etnologică.

Referitor la portul popular aș femeilor romănce,călătorul german Karl Koch spune că acesta îi amintește de șorțurile purtate în Scoția, iar pieptănătura fetelor, în cozi lungi, îl impresionează în mod deosebit[26]. Ca răspuns la aceste afirmații putem aborda cercetările în domeniu și găsi răspunsuri privind modul în care fetele și femeile își țineau părul împletit în satul românesc, dar și semnificațiile acestor pieptănături. Trebuie precizat că fetele necăsătorite, așa cum spune și Karl Koch, își purtau părul împletit în două cozi lăsate pe spate, pe când femeile căsătorite își acopereau capul.

---

[21]***Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul III (1831-1840), p. 48.

[22]I. Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat – privire generală, medicină generală* , Editura Polirom, București, 1999, p. 715.

[23]Ion Tița-Nicolescu, „Câteva elemente inedite de artă creștină în bisericile din Argeș”, în: Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr (coordonatori*), Tradiție și continuitate în valorificare patrimoniului cultural imaterial*, Editura Pro Universitaria, București, 2022, p. 228.

[24] Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 83.

[25] Pe larg despre obicei în: Camelia Burghele, *Cămașa ciumei. Note pentru o antropologie a sănătății,* Editrua Paideia, București, 2003, passim.

[26] Nicolae Iorga, *Istoria Romînilor prin călători,* ediția a II-a adăugită, vol. IV, Editura Casei Școalelor, București, 1929, p. 31

În termeni laudativi descrie fetele românce și modul lor de a-și împleti părul și medicul vienez Siegfried Kapper (1821-1879) în călătoria sa prin Banatul românesc în anul 1853. Nu întâmplător am ales menționările acestui călător pe meleaguri nord dunărene, pentru că lasă informații neprețuite în ceea ce privește obiceiurile de nuntă ale românilor din zona Banatului, dar și a felului în care era privită căsătoria[27]. Nu o să intrăm în detalii privind cutumele în cauză, ci doar o să ne limităm la o scurtă descriere privind fetele românce și modul lor de a se face plăcute. Am ales în special acest text pentru că, dincolo de faptul că fetele de horă își țineau capul descoperit într-un mod plin de bună cuviință (niciodată nu era despletit), în satul românesc din perioada menționată părul era cel mai important element erotic. Cu poalele până în pământ, cu cămășile bine strânse pe gât, fetele au făcut din împletitul și strălucirea părului adevărate opere de artă[28].

”Fetele valahe sau, ca sa le denumim cu noul nume de cetățeni austrieci <fetele> românce știu ăa au un minunat păr negru și înțeleg, în chip minunat, să îl înfățișeze în cosițe foarte drăgălașe și grațioase. La ele se pot adesea observa podoabe de cap foarte pline de gust”[29].

În acoperământul capului sau în pieptănătură se găsește întreaga simbolistică a părului, pentru că prin aceasta ele transmiteau un mesaj important către semeni, mai exact statutul social sau marital[30].

Despre cum se îmbrăcau românii ne lasă referințe orientalistul german Julius Heinrich Petermann, în anul 1852, în trecerea lui prin Țara Românească:

„O parte dintre femei și fete poartă capul descoperit, cu părul împletit simplu și cu coada peste creștet așezată din față spre spate, sau <altele au> o basma pe cap cu vârful îndreptat către spate si pe dedesubt cu părul împletit sau, după cum mi s-a părut mie, cu lână împletită în păr. Apoi, poartă o cămașă albă, largă, împodobită uneori cu flori si motive geometrice, iar peste aceasta, în față și în spate, o bucată de lână colorată, de diferite lungimi, ce atârnă de cingătoare ca un șort cu franjuri când mai lungi, când mai scurte. Aceste două șorțuri sau părți de șort sunt legate printr-un brâu. Câteodată poartă o haină de lână colorată cu fireturi de aur, ca si bărbații. Fetele si femeile sârboaice poartă pe cap un fes mic, cu ciucure albastru, în jurul frunții monede de aur turcești, rânduite strâns una lângă cealaltă, iar la gât podoabe tot asemenea”[31].

Conform textului de mai sus observăm că acest călător german, chiar dacă face o descriere lapidară a portului popular purtat de femeile românce, este una destul de exactă. Este vorba, în acest context, despre costumul tradițional românesc, nu neapărat de sărbătoare, purtat în zona de sud, în clisura Dunării. Elementele de port sunt suficient de bine înfățișate încât să ne facem o ideea corectă privind costumul popular românesc, de lucru sau de sărbătoare, de la jumătatea secolului al XIX-lea. În mod firesc costumul particularizează o zonă etnografică, dar în acest caz nu avem suficiente informații de detaliu încât să trasăm o linie de demarcație stilistică dintre costumul din *Clisură* și alte zone etnografie ale țării. Călătorul german evidențiază liniile generale ale acestuia, ceea ce ne ajută să tragem concluzii pertinente față de tehnici de lucru, croială sau simbolistică rurală. Remarcăm faptul că cele *două șorțuri sau părți de șort legate printr-un brâu*se întâlnește și în alte zone din sudul României, în speță pe valea râului Topolog din județul Argeș, subzonă etnografică cu influențe majore din județele Olteniei, Vâlcea și Gorj. Elementele de decor

[27]***Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul VI (1852-1856), 112-115.

[28]Ion Tița-Nicolescu, „Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap” , în Gabriela Păsărin și Ion Tița-Nicolescu (coordonatori), „Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv”, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024, p. 323.

[29]*Ibidem,* 114

[30]Ion Tița-Nicolescu, „Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap” , în Gabriela Păsărin și Ion Tița-Nicolescu (coordonatori), „Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv”, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024, p. 325.

[31]***Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul VI (1852-1856), pp. 51-52.

de pe costumele populare sunt de o deosebită importanță pentru că acestea sunt adevărate simboluri de identitate românească[32].

Studiul de față este unul care poate deveni punct de plecare pentru alte cercetări similare în care călătorii străini prin țările române lasă informații prețioase ce pot creiona o societate de mult apusă. În plus, felul în care acești peregrinidescriu moravurile, năravurile și portul românilor și pe care, foarte important, le pun raport cu cele din țara lor pot explica multe din influențele pe care populația romanică de la nord de Dunăre le-a primit de-a lungul secolelor. Lucrarea de față se dorește un răspuns explicativ la textele largi și fără prea multe amănunte date de străinii în trecere pe teritoriul nostru. De asemenea, multe din cutumele dispărute în timp din satul românesc se regăsesc în scrierile lor, lucru ce poate fi folosit în reconstituirea obiceiurilor și credințelor românești și a formelor de cultură arhaică[33] ce au dus la consolidarea și particularizarea comunităților românești.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bădiliță, Cristian, *Cele mai vechi teste despre Apostolul Andrei,* Editura Vremea, București, 2015
2. Burghele, Camelia, *Cămașa ciumei. Note pentru o antropologie a sănătății,* Editura Paideia, București, 2003,
3. Candrea, Aurel I., *Folclorul medical român comparat – privire generală, medicină generală* , Editura Polirom, București, 1999.
4. ***Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul III (1831-1840), Editura Academiei Române, București, 2010.
5. ***Călători străini prin țările române în secolul al XIX-lea,* Serie nouă, volumul VI (1852-1856),
6. ***Călători străini despre țările române*, Serie nouă, volumul V (1847-1851), Editura Academiei Române, București, 2010.
7. Fotino, George, *Școala din Goleşti (1826),* Extras din „Din istoria pedagogiei românești", vol. II, apărută în Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966.
8. Ghinoiu, Ion, *Sărbători și obiceiuri românești,* Editura Elion, București, 2002.
9. Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.
10. Iagăr, Elena, *Troița în spațiul comunitar – artefact ritual și decorativ,* Editura Pro Universitaria, Craiova, 2023.
11. Iagăr, Elena, „Reprezentarea Sfintei Treimi în sculptura meșterului Nicolae Onu", în Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr coordonatori, Patrimoniul cultural imaterial. Noi provocări de receptare și diseminare a culturii tradiționale românești, Editura Pro Universitaria, București, 2021
12. Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor prin călători,* ediția a II-a adăugită, vol. IV, Editura Casei Școalelor, București, 1929.

[32] Ion Tița-Nicolescu, „Arta tradițională și etnologia religioasă, elemente esențiale de identitate românească" în *CERCETĂRI ȘI STUDII Etno-muzicologie, bizantinologie și etnologie,* vol. 6, nr. 8/2025, Editat de Asociația pentru Cultură Bănățeană, Timișoara, 2025, pp. 173-187.

[33] Gheorghe Mușu, *Din istoria formelor de cultură arhaică,* Editura Științifică, București, 1973, p. 65.

13. Lorinț, Florica *Semnificația ceremonialului funerar al bradului în Gorj,* în „Revistă de etnografie și folclor” tomul, nr. 4, București, 1968.
14. Mușu, Gheorghe *Din istoria formelor de cultură arhaică,* Editura Științifică, București, 1973.
15. Tița-Nicolescu, Ion, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024.
16. Tița-Nicolescu, Ion, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone (secolele XVI-XVIII) – istorie și folclor,* Editura Lumen, Iași, 2023.
17. Tița-Nicolescu, Ion „Câteva elemente inedite de artă creștină în bisericile din Argeș”, în: Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr (coordonatori*), Tradiție și continuitate în valorificare patrimoniului cultural imaterial*, Editura Pro Universitaria, București, 2022.
18. Tița-Nicolescu, Ion „FOREIGN TRAVELERS THROUGH THE ROMANIAN COUNTRIES IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES-HISTORY AND ETHNOLOGY IN ARGEȘ AND MUȘCEL”, în *CULTURE, GLOBALISATION AND INTERCULTURAL PERSPECTIVES*, Târgu Mureș, 2025.
19. Tița-Nicolescu Ion, „ETHNOLOGICAL CONFLUENCES IN THE TRADITIONAL CULTURE OF ARGES–RURAL MEANING AND RELIGIOUS SYNCRETISM”, în NEW PERSPECTIVES ON MULTICULTURALITY. INTERSECTING DISCOURSES AND DIALOGUES, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2025, p. 201.
20. Tița-Nicolescu, Ion „Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap” , în Gabriela Păsărin și Ion Tița-Nicolescu (coordonatori), „Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv”, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024,
21. Tița-Nicolescu, Ion „Arta tradițională și etnologia religioasă, elemente esențiale de identitate românească” în *CERCETĂRI ŞI STUDII Etno-muzicologie, bizantinologie și etnologie,* vol. 6, nr. 8/2025, Editat de Asociația pentru Cultură Bănățeană, Timișoara, 2025.
22. Stăniloaie, Dumitru, *Ortodoxie și românism,* Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2014.

HUMAN HUNTING AS A TACTIC OF URBAN WARFARE: ORAL NARRATIVES FROM THE SIEGE OF SARAJEVO (1992-1996)

Mihaela Trișcă Zăgreanu
PhD Student, UMFST „George Emil Palade" Târgu Mureș

Abstract: *Focusing on oral narratives, this study examines how "human hunting" was used as a means of urban warfare during the Bosnian War. By foregrounding personal accounts, this paper aims to draw attention to lived experiences, exploring how individuals survived in a besieged city surrounded by sniper lines and unpredictable shelling, constantly directed against the population itself. During the 1,425-day-long siege of Sarajevo (1992–1996), almost 14,000 people were killed, of whom 1,600 were children. Sources indicate that civilians were deliberately targeted by the Bosnian Serb forces (VRS), which were in the hills surrounding the city. Sniper and artillery fire transformed everyday activities and urban spaces into zones of death and vulnerability, as markets, crossroads, tram stops, water queues, playgrounds, and schools became sites of shelling, sniper attacks and constant danger. Foreign journalists, photographers and correspondents who reported from Sarajevo throughout the siege described how civilians were constantly fired upon. They were tracked and targeted while carrying out routine activities, such as going to school or to the market. In addition, survivors` testimonies reveal a pattern of violence that exceeds incidental or accidental harm. Sources show that women, children, and elderly residents were frequently among the victims, reinforcing the idea that during the siege of Sarajevo, the city's population itself had become the object of targeting.*

Keywords: *Human hunting; Siege; Sarajevo; Bosnian War; Sniper attack.*

1. Declanșarea războiului.

În primăvara anului 1992, în zilele premergătoare referendumului din 29 februarie – 1 martie asupra independenței față de Iugoslavia, în Bosnia și Herțegovina (BIH) se instalase o stare generalizată de temere și de nesiguranță. Numeroși bosniaci sârbi nu fraternizau sub nicio formă cu ideea de a se desprinde de Iugoslavia, invocând rezultatul plebiscitului din iarna lui 1991. Opoziției lor vădite i se adăuga și amintirea celui de-al Doilea Război Mondial, puternic exploatată de propaganda de la Belgrad și de la Banja Luka, care descria desprindea de Iugoslavia ca pe o cale înspre un nou genocid comis împotriva sârbilor.

La câteva ore după ce a fost anunțat rezultatul referendumului, potrivit căruia s-a votat desprinderea BIH de Iugoslavia, membrii Partidului Democrat Sârb din BiH (PDS) au început să construiască baricade în oraș și să se înarmeze, pentru o eventuală confruntare.[1]

La nivel social, majoritatea locuitorilor din Sarajevo percepeau tensiunile ca pe o situație temporară, care se va estompa.[2] În plus, părea neverosimil ca vecinii și colegii să se întoarcă unii împotriva celorlalți, după decenii întregi de conviețuire[3] în care sărbătoreau la un loc, cu entuziasm egal, și Crăciunul și Eid Al-Fitr.

Realitatea a fost însă alta, iar vecinii și prietenii s-au ucis între ei, într-un joc politic aberant, care în cele din urmă a luat forma unei vânători umane. Spre deosebire de Prijedor, unde au fost înființate lagăre, de Višegrad, unde femeile au fost supuse unui regim permanent de teroare, în

[1] Robert J. Donia, *Sarajevo. A biography,* Londra, Ed. Hurst&Company, 2009, p. 277.
[2] Siege of Sarajevo Museum, Exhibition, *Testimonial Nihada Jazić-Smajić,* iulie 2024.
[3] YouTube, *The Story Behind The Photo, Mario Boccia*, minutele 4:15-4:45, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=nlqVFJr1hEs accesat la data de 11 ianuarie 2026.

case ale violurilor, ori Srebrenica, unde s-au practicat execuțiile în masă, specific Sarajevo-ului asediat a fost un proces sistematic de vânătoare umană.

Ocupând poziții înalte, lunetiștii decideau cine trăia și cine murea. Nu de puține ori, tocmai copiii foștilor colegi sau vecini erau vânați până la moarte, într-un spectacol aberant al morții și al răzbunării pentru fapte comise de strămoșii celor uciși, împotriva strămoșilor celor care, de la etajul al 10-lea al unui bloc turn, au transformat Ierusalimul Europei într-un safari uman.

„Aveam prieteni de toate naționalitățile. Niciodată nu ne-am gândit că unul dintre acei prieteni ar putea să meargă pe un deal din apropiere și să tragă în noi, cu arma cu lunetă. Dar s-a întâmplat.” [4]

2. Vânătoarea umană.

În timpul asediului, obuzele, grenadele și gloanțele lunetiștilor au devenit cel mai constant lucru din viața oamenilor din Sarajevo. Apa, hrana, electricitatea și lemnele pentru foc intraseră de mult în sfera relativității, căzând sub semnul întrebării dacă locuitorii orașului asediat aveau ce se mănânce astăzi, mâine sau în săptămânile care vor urma. De altfel, era aproape imposibil să se gândească prea mult la ce vor mânca peste o săptămână, o lună, un an, atunci când moartea plana în permanență în jur. Procurarea resurselor de bază, precum apa, era ea însăși o luptă pentru supraviețuire. Furișându-se seara pe străzi, printre focurile neîncetate ale lunetiștilor care îi pândeau, locuitorii din Sarajevo duceau o confruntare pe viață și pe moarte, doar pentru a ajunge la zonele cu apă potabilă.[5]

În lupta pentru supraviețuire, oamenii au început să improvizeze varii adăposturi. Unii aveau case cu beciuri, dar nu erau cu toții atât de norocoși încât să aibă o pivniță în imediata proximitate a locuinței. Amerisa Ahmetović și familia ei și-au amenajat un șopron din lemn pe post de adăpost, fără a ști însă, în momentele incipiente ale războiului, ce fel de pagube poate crea o grenadă chiar și unei structuri din beton. Realitatea le-a demonstrat în scurt timp cât de naivi fuseseră.

„Casa în care locuiam era situată într-un loc nesigur. Putea fi ușor țintită. Drept urmare, am amenajat un adăpost într-un șopron de lemn din spatele casei, crezând că acolo vom fi mai în siguranță. Mai târziu, când am văzut ce poate face o singură grenadă unei clădiri întregi, ni s-a părut aproape amuzant cât de naivi fuseserăm și unde ne ascundeam.”[6]

Grenadele, schijele și gloanțele lunetiștilor au început să cadă asupra orașului din primele zile ale războiului. Sanela Čuno, supraviețuind lungului asediu al orașului Sarajevo, a văzut primul om mort chiar în fața clădirii de apartamente unde locuia. Gloanțele unui lunetist l-au secerat. Pentru că zona era foarte expusă, nimeni nu a reușit să se apropie pentru a ridica trupul celui ucis. La scurt timp, cadavrele lăsate zile întregi pe „aleile lunetiștilor” au devenit noua realitate a vieții din capitala olimpică Sarajevo.

„În primele zile ale războiului, un om a fost împușcat de un lunetist chiar în fața intrării blocului nostru. L-am văzut mort zile la rând, pentru că nimeni nu se putea apropia de el. Se trăgea constant din Grbavica. În scurt timp, a devenit normal ca oamenii să fie uciși și corpurile să rămână pe stradă zile întregi.”[7]

Sursele arată că, printre lunetiștii care țineau în mod deliberat înspre populația civilă, se numărau și străini care au mers în Sarajevo pentru simpla plăcere de a ucide. Cu o situația materială foarte bună în țările de origine și înarmați cu tehnică militară performantă, aceștia i-au plătit pe

[4] Siege of Sarajevo Museum, Exhibition, *Testimonial Senida Karović,* iulie 2024.
[5] *Idem, Testimonial Demila Tvica Šišić,* iulie 2024.
[6] *Idem, Testimonial Amerisa Ahmetović*, iulie 2024.
[7] *Idem, Testimonial Sanela Čuno,* iulie 2024.

militarii bosniaci sârbi (VRS) cu sume colosale, de până la 90.000 de dolari, pentru a le oferi cele mai bune poziții de lunetist timp de un weekend.[8]

Altfel spus, în acest nou univers distopic, nu doar că foști vecini și prieteni se vânau între ei, dar și persoane necunoscute și total străine de conflict au mers de bună voie în Sarajevo, înarmați până în dinți, numai pentru plăcerea sadică de a ucide.

Vânătoarea umană a început din chiar primele luni ale războiului. Localnicii au sesizat că în weekend era mai puternic focul lunetiștilor, în limbajul cotidian intrând treptat expresia că focurile erau trase de lunetiștii de weekend. Cine erau de fapt acești lunetiști care își făceau apariția în weekenduri, s-a aflat abia mai târziu. Ofițeri străini de informații[9] și pompieri voluntari[10] confirmă prezența unor străini bogați, cu funcții înalte, care în timpul liber mergeau la Sarajevo doare pentru a ucide civili.

Prețul achitat trupelor VRS varia în funcție de persoanele vizate. Cele mai mari tarife, în valoare de aproximativ 90.000 de dolari, se percepeau pentru copii. Urmau apoi militarii și femeile, vârstnicii putând fi uciși pe gratis.[11]

Martin Bell, jurnalist de război care a surprins atrocitățile din Vietnam și din Războiul din Golf, audiat fiind de Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (ICTY), declara că dintre toate războaiele pe care le-a văzut, nicăieri nu a observat o asemenea lipsă de distincție între civili și combatanți, precum în Sarajevo.[12]

Cu avantajul covârșitor pe care îl deținea atât în privința armamentului, cât și al pozițiilor cheie, trupele VRS aveau un câmp vizual foarte larg, care le permitea să își aleagă țintele după bunul plac. Jurnaliștii străini, ajungând în Pale și în zonele ocupate de trupele bosniace sârbești, au observat ținta deosebit de precisă pe care lunetiștii o aveau, remarcând cum aceștia trăgeau în mod deliberat înspre oamenii din orașul asediat.

„Iei mașina și mergi în Pale ca să alimentezi și vezi pozițiile pe care sârbii le dețin pe dealuri. Te uiți și îi observi cum privesc de acolo oamenii, străzile. Ei văd practic totul de acolo. Vezi cum oamenii de acolo îi omoară pe oamenii din vale."[13]

Peter Kullmann, prezent în calitate de jurnalist în Sarajevo, își amintește cu stupoare cum lunetiștii VRS erau preocupați să fie înveliți în cât mai multe pături pe parcursul iernii, în timp ce stăteau la pândă, pentru a nu răci. În egală măsură, rememorează vizibil afectat și momentele în care lunetiștii l-au întrebat pe cine preferă să ucidă și dacă dorește să fotografieze uciderea unei anumite persoane.[14]

Christopher Morris, prezent în Sarajevo în calitate de corespondent pentru Time, își amintește cu dificultate și vizibil tulburat, chiar și după 25 de ani, atât ororile cărora le-a fost martor în BiH,

---

[8] Emily Crane, *Rich 'sniper tourists' allegedly paid $90K to shoot civilians — including kids — during 'human safari' trips to Sarajevo, wild claims allege,* în „New York Post", 12 noiembrie 2025, disponibil la: https://nypost.com/2025/11/12/world-news/rich-sniper-tourists-allegedly-paid-90k-to-shoot-civilians-including-kids-during-human-safari-trips-to-sarajevo/ accesat la data de 27 noiembrie 2025.

[9] Zeynep Conkar, *Inside the Bosnia genocide: Sniper 'safaris' and killing for fun*, în „TRT World", 22 noiembrie 2025, disponibil la: https://www.trtworld.com/article/b0647ca5b9cf accesat la data de 27 noiembrie 2025.

[10] ICTY, Cauza IT-98-29/1-T, Dragomir Milošević, *Transcript,* 22 februarie 2007, p. 2695-2696.

[11] Dzenana Halimovic, Predrag Zvijerac, *Weekend Snipers' Claims Reopen Wartime Trauma In Sarajevo*, 13 noiembrie 2025, disponibil la: https://www.rferl.org/a/italy-probe-bosnian-war-human-safari-snipers-murder/33591128.html accesat la data de 27 noiembrie 2025.

[12] ICTY, Prosecutor V. Dragomir Milošević, *Judgement,* 12 decembrie 2007, p. 69.

[13] YouTube, Sniper Alley Photo, *The Story Behind The Photo. Enric Martí*, minutele 10:12-11:15, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=nzopsXy_jCQ accesat la data de 13 ianuarie 2026.

[14] *Idem*, *The Story Behind The Photo. Peter Kullmann*, minutele 10:35-12:10, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=xdtQLJvfgLs accesat la data de 13 ianuarie 2026.

cât și indiferența editorilor, care nu permiteau difuzarea imaginilor brutale, terifiante, înfățișând realitatea asediului.

Potrivit lui Morris, jurnalist consacrat în materia fotografiei istorice și de război, în comparație cu alte zone de conflict unde moartea venea ușor și rapid, cu un glonț în gât, în Sarajevo moartea însemna mutilare. Prezent în Alipașino Polje în data de 22 ianuarie 1994, Morris a fost martor la uciderea a șase copii care se jucau în zăpadă, descriind momentul ca fiind evenimentul care l-a făcut să cedeze psihic. Ajungând la morgă, pentru a fotografia corpurile copiilor uciși, a constatat că doi dintre ei aveau fețele complet mutilate și tăiate de șrapnel.

„Am stat deasupra trupurilor și am fotografiat portrete ale copiilor uciși, inclusiv un portret al băiatului care nu mai avea față. Era și o fetiță. Păr blond… (…) Aceste lucruri se întâmplau peste tot, în fiecare colț, în fiecare cartier. Și lumea, comunitatea internațională, a permis să se întâmple timp de cinci ani (…).

Nu spun aceste povești foarte des (…). Îmi trezesc durere. Mă fac să mă înec. Sunt ca un cuțit în stomac. Am o mulțime de fotografii. Probabil vreo 40-50 numai cu copii morți. Fotografii făcute deasupra lor, în timp ce sângerau, cu ochii încă deschiși, holbându-se la tine. Dar sunt morți...”[15]

Sursele arată că lunetiștii vizau, de regulă, zonele în care se adunau civilii. Astfel, nu de puține ori au fost țintite în mod deliberat piețele, mijloacele de transport în comun și grupurile de persoane care stăteau la coadă pentru alimente sau apă.

Clădirile erau și ele împrejmuite cu avertismente despre lunetiști. Strada Zmaja od Bosne, care trecea prin fața hotelului Holiday Inn, a fost supranumită aleea lunetiștilor, fiind una dintre zonele cele mai vizate de focurile acestora.[16] Colțul lunetiștilor care țintea înspre Zmaja od Bosne era situat, potrivit surselor, în blocurile turn din Grbavica.[17] Periculoase erau însă toate intersecțiile majore din oraș, și în special cele deschise, neînconjurate de clădiri care să asigure o minimă formă de protecție împotriva focurilor lunetiștilor.

Smajo Kapetanović, jurnalist, rememorează și el brutalitatea atacurilor din Sarajevo, atacuri de multe ori lansate chiar asupra civililor. Printre momentele care l-au marcat definitiv, este cel al masacrului comis în Dobrinja cu ocazia Bajramului din 1993, când sute de persoane s-au adunat pentru a privi un meci de fotbal. Mortierele i-au lovit însă din plin, zeci de oameni fiind uciși și peste o sută răniți, Kapetanović descriind că spitalul ajunsese să semene mai degrabă cu un abator uman, decât cu o unitate medicală.

Ca în numeroase alte ocazii din perioada asediului, spitalele erau private de electricitate și apă curentă, personalul medical fiind forțat de împrejurări să improvizeze, în cele mai aprige condiții, pentru a salva viețile răniților. Din lipsă de resurse, intervențiile chirurgicale erau realizate uneori la lumina lumânărilor, în timp ce *rakija*[18] luase locul anesteziculului, devenit un lux în orașul asediat.

„Camera mea de filmat aproape că nu a ratat niciun masacru care s-a petrecut în Dobrinja. Am mers și în spitale, filmând medicii care, în ciuda condițiilor catastrofale, salvau vieți cu eforturi supraomenești. A fost o activitate cutremurătoare, dar și periculoasă. Una dintre cele mai îngrozitoare scene pe care le-am înregistrat cu obiectivul camerei mele a fost turneul de fotbal organizat cu ocazia sărbătorii Bairamului, în 1993, când zeci de oameni au fost uciși și peste o sută răniți (…). Apoi, în spital, am mers printre morți și răniți. Erau scene ca dintr-un abator.”[19]

---

[15] *Idem, The Story Behind The Photo. Christopher Morris,* disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=a_g3yxKvHnk accesat la data de 13 ianuarie 2026.

[16] YouTube, AP News, *Bosnia: Sarajevo: Sniper Alley*, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=7pbO5iYzk1o accesat în data de 3 decembrie 2025.

[17] ICTY, Prosecutor V. Dragomir Milošević, *op.cit.,* p. 76-77.

[18] Băutură alcoolică spirtoasă, obținută prin distilarea fermentatului de fructe.

[19] Siege of Sarajevo Museum, Exhibition, *Testimonial Smajo Kapetanović*, iulie 2024.

Lejla Kalabić, copil în timpul războiului, își amintește momentul în care s-a organizat în Dobrinja turneul de fotbal din data de 1 iunie 1993. Nu mai puțin de 200 de persoane urmăreau meciul, când mortierele au început să cadă asupra mulțimii. Numărul celor răniți era atât de mare, raportat la resursele existente de la acel moment, încât victimele abia încăpeau în autoturismele care se îndreptau înspre spital, fiind cu toții înghesuiți înăuntru. Chiar și așa, îndesați unii în alții în dube și alte autoturisme, Lejla a observat cum unor copii le-au căzut membrele sfârtecate, atunci când vehiculul a virat într-o curbă, în goana înspre spital.

„Cu ocazia Bairamului s-a organizat un turneu de mini-fotbal pentru copii (...). Chiar atunci fost lansat un proiectil (...). Erau atât de mulți oameni răniți, încât nu încăpeau în mașinile care erau acolo. Erau înghesuiți în vehicule, ușile nu se mai puteau închide (...). În timp ce mergeam către spital, mașina a luat o curbă. Am observat cum brațele și picioarele unor copii au căzut."[20]

Violența era sistematică, iar supraviețuitorii și jurnaliștii străini indică faptul că, nu de puține ori, lunetiștilor le făcea o reală plăcere să vâneze civili.

„Noi avem senzația că aceste persoane erau acolo pentru a se distra. Cred că ei aveau impresia că aceasta e o mare aventură."[21]

Declarațiile supraviețuitorilor arată că focurile nu erau trase în mod aleatoriu, militarii alegându-și țintele. Deseori, cei vânați au fost chiar copiii, cunoscut fiind că uciderea acestora echivala cu traumatizarea permanentă și distrugerea psihologică a părinților și a altor membri de familie. Astfel, se urmărea anihilarea unei întregi comunități. Pe de o parte, se urmărea distrugerea în sens clasic, prin eliminarea deliberată a copiilor, deci a tinerei generații. Pe de altă parte, se viza distrugerea indirectă, sub forma anihilării psihologice a adulților, care asistau neputincioși la asasinarea propriilor copii.

Copiii erau ținte sigure atunci când erau în grupuri mai mari, jucându-se. Alen Ruhotina a fost numai unul dintre copiii luați în vizor, atunci când asupra grupului în care se juca a fost lansat un proiectil. Forța impactului l-a izbit imediat de perete. Scânteile care i se păreau că zburau în jurul lui erau schije. Schije ucigașe, purtătoare a morții, care i-au secerat imediat prietenii ce se bucurau de joacă într-o zi aparent liniștită. Cu naivitatea și inocența specifică vârstei și în ciuda faptului că sângera abundent, a încercat să îi aline suferința unui bărbat grav vătămat corporal, aflat în aceeași ambulanță, începând să fredoneze cântecul pe care îl cânta, cu numai câteva minute înainte, alături de prietenii care acum zăceau în bălți de sânge.

„Am reușit să-mi mișc capul și l-am văzut pe prietenul meu, Mirsad, lângă mine. Dădea semne de viață. Cred că i-am citit ultimele cuvinte de pe buze: mama.

Apoi am început și eu să-mi strig mama. Piciorul lui Mirsad fusese smuls de o schijă, iar o alta i-a străpuns inima. Când l-au transportat, am văzut cu ochii mei cum un organ a căzut din trupul lui mic. Fratele meu fusese și el rănit (...).

Când m-au urcat în ambulanță, lângă mine era un bărbat căruia schijele îi smulseseră un braț. Nu simțeam încă durerea, probabil din cauza adrenalinei, și am început să respir mai ușor. Mașina gonea, iar din exterior se auzeau focurile lunetiștilor. La un moment dat, perfuzia a căzut peste brațul bărbatului de lângă mine. El gemea de durere, iar eu încercam să-l liniștesc. I-am spus:

- Omule, nu plânge, hai să cântăm până ajungem la spital."[22]

---

[20] *Idem, Testimonial Lejla Kalabić*, iulie 2024.

[21] YouTube, Sniper Alley Photo, *The Story Behind The Photo. Peter Kullmann*, minutele 14:06-14:20, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=xdtQLJvfgLs accesat la data de 13 ianuarie 2026.

[22] Siege of Sarajevo Museum, Exhibition, *Testimonial Alen Ruhotina,* iulie 2024.

Enric Marti, unul dintre jurnaliștii străini din Sarajevo, a fost de față în momentul uciderii de către un lunetist a unui copil în apropierea Muzeului Național, în data de 18 noiembrie 1994. Privind retrospectiv, a descris momentul în următorii termeni: *„am simțit că am fost martor la execuția unui copil de șapte ani.”*[23]

Fahrudin Kučuk, după ce a trăit mai întâi drama morții partenerei de viață, a traversat și trauma uciderii singurului său copil. Aida avea cinci ani și a murit după ce o schijă i-a străpuns, în somn, inima. Acesta a aflat vestea morții de la Muljia, o vecină. Așezându-se lângă el, aceasta i-a întins în liniște o pastilă. Anticipând că nu i-ar fi dat neîntemeiat o pastilă, a bănuit că trebuie să i se fi întâmplat ceva Aidei. În acea zi, se trase în fața clădirii în care locuiau. Un singur șrapnel, minuscul, a fost suficient pentru a o ucide pe Aida. Schija îi străpunsese artera. În zadar au chemat ambulanța, căci nu i s-a permis să treacă. Când au ajuns într-un final la spitalul din Lukavica, era deja prea târziu. Inima fragilă a Aidei cedase.

Fahrudin a mers de îndată la compania de pompe funebre, pentru a-și găsi fiica. Socrul său, Kemo, i-a dat o sticlă de parfum ca să îi parfumeze pentru ultima dată nepoata. În încăpere erau 10 cadavre aliniate, din care trei erau mai mici. Aida era îmbrăcată într-un trening micuț, îmbibat în sânge închegat. Ochii nu i se închiseseră. Așezat lângă ea, a sărutat-o pentru ultima dată patern, pe frunte. Apoi i-a închis, definitiv, ochii.

Bombardamentele nu mai conteneau, astfel că trupul mic al Aidei a fost îngropat abia după cinci zile. Transportând-o în brațe, Fahrudin și-a înmormântat fiica sub un cireș, fructele favorite ale Aidei.

După aceea, potrivit propriei sale relatări, viața s-a stins pentru el. Deși trăia, s-a descris ca fiind un mort viu. Nu mai știa când era zi sau când era noapte. Nu se mai apleca în tranșee. Viața încetase să mai aibă sens pentru el. Chiar dacă s-a recăsătorit ulterior, nu a mai avut niciodată copii. Singura alinare a mai găsit-o în organizarea de activități pentru copii.

„M-am dus imediat să o văd. Bunicul ei, Kemo, mi-a dat parfum și mi-a spus să o parfumez pentru ultima dată pe Aida lui (...). Era într-un trening mic, sângele se întărise, și ochii nu i se închiseseră încă. Aida mea a fost ucisă, avea doar cinci ani. De atunci, m-am gândit doar la cum să fac înmormântarea. Nu am putut să o îngropăm imediat din cauza împușcăturilor. Am îngropat-o doar după cinci zile pe Vratnik, sub un cireș. Aida iubea foarte mult cireșele. Copacul era plin de fructe neculese și am vrut ca ea să fie îngropată chiar acolo. Am adus-o în brațe la mormânt (...).

Înainte să moară copilul meu, mă consideram o persoană excepțional de puternică mental. Am tolerat bine primele zece zile. Și apoi, a fost ca și cum aș fi murit. Eram ca un mort viu. Nu știam când era întuneric și când era zi. Totul era egal pentru mine. Nu-mi păsa dacă muream sau nu. Pe front, nici măcar nu mă mai oboseam să mă aplec în tranșeu.”[24]

Nihad Meheljit, ca mulți alți supraviețuitori ai asediului, a fost martor și el la un astfel de episod, atunci când lunetiștii au țintit în mod deliberat o fetiță, care se plimba pe stradă cu tatăl ei. Într-un gest disperat, bărbatul le-a cerut să îl omoare și pe el, dar scopul lunetiștilor era altul. Scopul era să îl lase în viață, permanent traumatizat de viața prematur și violent stinsă, printr-o simplă apăsare, timp de 30 de milisecunde, asupra trăgaciului armei cu lunetă.

„Nu voi uita niciodată ziua în care lunetiștii au împușcat o fetiță, în timp ce se plimba cu tatăl ei, ținându-l de mână. Tatăl ei a strigat disperat:

[23]YouTube, Sniper Alley Photo, *The Story Behind The Photo. Enric Martí*, minutele 7:57-8:10, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=nzopsXy_jCQ accesat la data de 13 ianuarie 2026.
[24] *Idem, Testimonial Fahrudin Kučuk,* iulie 2024.

- Omorâți-mă și pe mine! De ce ați omorât-o doar pe ea?"[25]

În timp, mulți locuitori au ajuns să se obișnuiască, într-o anumită măsură, cu războiul și privațiunile inerente. Dar nu s-au obișnuit cu toții cu moartea și cu iminența ei, cu moartea absurdă a celor dragi. Oamenii erau uciși zilnic, căzând sfârtecați sub focurile de gloanțe, obuze și mortiere. Spectacolul care li se derula în fața ochilor nu înceta să devină mai puțin tragic sau absurd, moartea violentă fiind la fel de îngrozitoare de fiecare dată.

Elvira Sijvio rememorează terifiantul gând că un lunetist ar fi putut să o ucidă oricând, lăsându-i copiii orfani. Din disperare, a început să se roage să fie cu toții uciși împreună, astfel încât copiii să nu îi rămână pe străzi, orfani de ambii părinți.

„Odată, când am ieșit pe balcon, glonțul tras de un lunetist a trecut pe lângă capul meu. Mi-a fost cu adevărat frică pentru copiii mei. Îmi era atât de frică să nu devină orfani, încât m-am rugat ca o grenadă să ne omoare pe toți deodată."[26]

Samka Ahmić Palavra și-a văzut un fiu, pe Dado, sfârtecat de schije. Acestea i-au retezat gamba, astfel că singura opțiune a medicilor pentru a-i salva viața era amputația. Copil fiind, medicii au încercat să îl liniștească, spunându-i că piciorul o să îi crească la loc. Astfel a încercat și Dado să își consoleze mama, când a văzut-o plângând. Timpul a trecut însă, iar Dado a realizat că nu va mai avea niciodată picior, ci cel mult o proteză. După opt ani, îmbibați în traume, lacrimi și rușinea de a fi singurul copil din clasă fără picior, s-a sinucis. Amir, fratele lui, și cel care l-a chemat afară la joacă în acea zi, suferă în continuare de o formă gravă de stres post-traumatic.

„Am intrat în salonul unde se afla Dado, m-am apropiat de el și l-am îmbrățișat. M-am așezat lângă el și mi-a spus să nu îmi fac griji, doctorul îi spusese că piciorul o să îi crească la loc (...).

Dado nu a ieșit din casă patru luni. Îi era rușine că nu mai avea picior. Când a început școala, în primele zile plângea încontinuu. A mai trăit opt ani, apoi s-a sinucis. Amir suferă de o tulburare psihologică severă, cu care ne luptăm și astăzi. Eu trăiesc cu tristețe și durere. Așa adorm și așa mă trezesc în fiecare zi."[27]

Supraviețuitorii rememorează și data de 12 martie 1993. Ziua armistițiului. Ziua în care oamenii au ieșit liniștiți din case și apartamente, pentru a savura, ca odinioară, o ceașcă de cafea. Armistițiul nu a durat însă, iar grenadele au început din nou să cadă. Unul dintre copiii care ieșiseră afară în acea zi, rememorează momentul în care o grenadă a căzut în apropiere, rănindu-i fatal fratele. Inițial, prin fum și emoții covârșitoare, îi mulțumise divinității că schijele îi răniseră fratelui său numai piciorul. În realitate însă, inima îi era străpunsă de schije. Astfel, în data de 12 martie 1993, ziua armistițiului, cel puțin un copil care se juca bucuros și mândru că își purta treningul favorit, a fost ucis de o schijă care i-a străpuns inima.

„În acea zi, 12 martie 1993, era armistițiu (...). A căzut o grenadă. Strigam după mama și de afară se auzeau țipete. M-am întors și mi-am văzut fratele întins, chiar la intrare. Purta treningul lui galben. Am văzut că avea sânge pe el și i-am mulțumit în gând lui Allah că era rănit numai la picior. Însă nu fusese rănit deloc la picior. Fratele meu fusese lovit direct în inimă (...). Tata l-a pus într-o dubă ca să-l ducă la spital, dar nu l-au mai putut salva. Schijele i-au sfâșiat inima (...). Vecinii m-au despărțit atunci de mama. Se uita doar într-un punct. Nu mai voia să trăiască."[28]

Trauma era, și ea, foarte dificil de depășit. Trauma de a-ți vedea părinții, copiii, vecinii sau prima iubire secerați de gloanțe sau schije, când numai cu câteva minute înainte se bucurau de armistițiul care nu a durat decât două secunde.

[25] *Idem, Testimonial Nihad Meheljit*, iulie 2024.
[26] *Idem, Testimonial Aida Baković*, iulie 2024.
[27] *Idem, Testimonial Samka Ahmić Palavra*, iulie 2024.
[28] *Idem, Anonymus Testimonial 3,* iulie 2024.

Potrivit relatărilor celor care au trăit în Sarajevo în timpul asediului, a vedea în permanență moartea din jur însemna să te obișnuiești cu prezența ei și, pe cale de consecință, să nu te mai temi de ea. În fond, nu moartea în sine era îngrozitoare, ci agonizarea până la moarte, așa cum vedeau peste tot în jurul lor.[29] Unii au acceptat ideea că în război oamenii sunt uciși. Alții însă s-au obișnuit cu războiul, dar niciodată cu moartea care îi înconjura pretutindeni.

„Chiar în anul următor, în 1993, ne-am obișnuit puțin cu războiul. Ne-am obișnuit cu supraviețuirea, dar niciodată cu moartea, și era multă moarte. Oamenii mureau în fiecare zi, și de fiecare dată acea realitate dură mă îngrozea din nou."[30]

Selma Strbo, pe atunci adolescentă, și-a văzut prima dragoste, iubirea adolescentină, ucisă la câțiva metri distanță. În stare de șoc, se întreba cum era posibil ca cineva care ieri o săruta, astăzi să nu mai existe, să fie redus la tăcere în câteva secunde, de explozia unui obuz. Aceasta era însă realitatea vieții cotidiene din Sarajevo. Gloanțele, obuzele și schijele puteau ucide oricând, pe oricine, nediscriminând. Moartea devenise unica certitudine a locuitorilor orașului asediat, amenințarea ei străpungând toate straturile psihicului și ale conștiinței. Una dintre cele mai dificile conștientizări ale infernului dezlănțuit la Sarajevo era aceea a morții, care plana permanent asupra locuitorilor.

„În vara lui 1992 am înțeles că, în război, oamenii mor. M-am îndrăgostit pentru prima dată în viața mea. Numele băiatului era Boris, iar casa lui era vizavi de apartamentul nostru. Într-o zi a căzut un obuz. Totul s-a întâmplat în câteva secunde. El a fost prima mea dragoste și mă gândeam că omul pe care ieri l-am sărutat, astăzi nu mai există. Priveam cum îl duceau mort. Eram pierdută (...) Atunci am realizat în ce fel de iad trăim. L-am visat luni întregi și mi-a luat cel puțin zece luni să mă refac. După aceea, faptul că oamenii mor a devenit ceva normal pentru mine."[31]

Mijloacele de transport în comun nu erau nici ele scutite de focurile lunetiștilor,[32] agențiile de presă raportând multiple cazuri în care tramvaiele au devenit ținta atacurilor. Nežla Muhić a fost martoră la uciderea unui civil și a unui vatman, tramvaiul oprindu-se, cu geamurile sparte, sub ploaia de gloanțe. Adulții din duba în care se afla și Nežla au decis să oprească, pentru a-i transporta la spital pe pasagerii din tramvai. În scurt timp, pardoseala autoturismului se scălda în sânge. Unii erau numai ușor răniți. Alții, în schimb, erau sfârtecați. Fără membre sau fragmente din craniu. Nežla, chiar copil fiind, nu putea să nu observe sângele care se scurgea în jur și bărbatul așezat la numai câteva zeci de centimetri distanță, căruia schijele îi seceraseră jumătate de craniu.

„Un lunetist împușcase vatmanul. Ne-am oprit ca să transporte răniții cu duba noastră, înspre cel mai apropiat spital (...). Podeaua autoturismului era acoperită de sânge și la spital ne-au dat o găleată cu apă ca să o spălăm puțin (...). Au vrut să mă protejeze, copil fiind, să nu văd acele lucruri îngrozitoare. Când i-au pus în dubă, am văzut totuși că un bărbat nu mai avea jumătate din cap."[33]

Magnitudinea violențelor i-a marcat inclusiv pe cei care, prin natura profesiei, erau obișnuiți să vadă sânge și răni. Doar că leziunile comune, produse pe timp de pace chiar și în circumstanțe îngrozitoare, sunt totuși diferite de cele produse de schije. Munira Sahigaćić, pe atunci tehnician

[29] YouTube, Sniper Alley Photo, *The Story Behind The Photo. Peter Kullmann*, minutele 7:45-8:10, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=xdtQLJvfgLs accesat la data de 13 ianuarie 2026.
[30] Siege of Sarajevo Museum, Exhibition, *Testimonial Elvira Sijivo,* iulie 2024.
[31] *Idem, Testimonial Selma Strbo*, iulie 2024.
[32] YouTube, AP Archive, *Bosnia - Serbian Snipers Shot At Sarajevo's Tram*, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=H1y8DwT0LuE accesat la data de 3 decembrie 2025.
[33] Siege of Sarajevo Museum, Exhibition, *Testimonial Nežla Muhić,* iulie 2024.

de laborator, a ajuns ca pe fundalul numărului foarte mare de victime să îndeplinească și atribuții de asistentă medicală, astfel că a ajuns să fie martoră la numeroase orori.

Cu groază, rememorează uciderea unei bătrâne care vindea legume în fața blocului. O grenadă a lovit-o chiar în timp ce mergea înspre grădină, pentru a se reaproviziona. Schijele i-au distrus întreaga cavitate abdominală.

Deseori, numărul celor răniți de grenade și de focurile lunetiștilor depășea cu mult capacitățile reale ale spitalelor, astfel că răniții rămâneau uneori pe coridoare, așteptându-și printre țipete îngrozitoare rândul. Pentru că mulți soseau cu hemoragii abundente, cimentul din jurul spitalelor devenea în mod constant roșiatic, îmbibat fiind cu sângele celor transportați în permanență pentru îngrijiri medicale.

„Schija lasă răni foarte ciudate pe corp. Acestea nu sunt ca rănile obișnuite de glonț și nu se vindecă niciodată complet (...). Pardoselile medicale, care sunt făcute dintr-un polimer special, crapă de la îngheț și fac zgomote ciudate. Când dormi noaptea, nu știi dacă sunetul acelor pardoseli sau frigul și mizeria care te copleșesc sunt mai înfricoșătoare (...).”[34]

După trei ani de război și multiple suferințe umane, comunitatea internațională a realizat într-un final amploarea măcelului din Sarajevo atunci când, în data de 5 februarie 1994, o sâmbătă de iarnă neobișnuit de caldă și însorită, sute de locuitori ai orașului Sarajevo au mers la piața Markale. Deodată, la ora 12:37, ziua a devenit la propriu neagră, atunci când un singur obuz a căzut în piață și a radiat șrapnel în toate direcțiile. Șaizeci și nouă de persoane au fost ucise și peste două sute au fost rănite în carnagiu,[35] provocând cel mai mare număr de victime cauzate de un singur obuz în timpul asediului.[36]

„Cel mai greu moment pentru mine a fost când mama a fost rănită la Markale. Ea ieșea foarte rar din casă în timpul asediului. În acea zi a mers la piață pentru că auzise că se vor vinde conserve. Atunci a mers la Markale pentru prima dată, pentru că voia să facă un prânz normal. A mers în căutarea unei conserve.

Când tata a aflat ce s-a întâmplat, a mers să o caute. A întors morții, răscolea corpurile, căutând-o pe mama printre cadavre. Pot doar să-mi imaginez cât de greu trebuie să îi fi fost, căutându-i mamei corpul, printre cadavrele sfâșiate.”[37]

Liderii mondiali au condamnat masacrul de la Markale, solicitând imediat o anchetă cu privire la actorii implicați în tragicul eveniment. Anchetatorii ONU au concluzionat că explozia a fost cauzată de un mortier de 120 de milimetri, lansat la nord-est de piață, dar nu au putut determina poziția exactă de unde s-a produs lansarea. Comandantul UNPROFOR, locotenentul general Michael Rose, a raportat că, doar pe baza unei examinări criminalistice a craterului de impact, este imposibil să se stabilească de unde a fost lansat obuzul. A sugerat însă că VRS a fost responsabil, menționând că același tip de mortier fusese tras și asupra cartierului Dobrinja cu o zi înainte, ucigând zece persoane. A încheiat afirmând că, în final, lumea își va trage propriile concluzii.[38]

Naționaliștii sârbi bosniaci au negat însuși faptul că un astfel de obuz ar fi putut cauza pierderile masive suferite la Markale. În replică, au sugerat că doar câteva persoane se aflau în piață în momentul exploziei și că dispozitive explozive, încărcate cu șrapnel, fuseseră amplasate anterior printre tarabele pieței de către partea bosniacă.[39]

---

[34] *Idem, Testimonial Munira Sahigaćić*, iulie 2024.
[35] Laura Silber, Allan Little, *The Death of Yugoslavia*, Penguin Books, 1996, p. 309.
[36] Misha Glenny, *The fall of Yugoslavia,* Ed. Penguin Books, Ediția a treia, p. 243.
[37] Siege of Sarajevo Museum, Exhibition, *Testimonial Jasminka Hajrić-Varišić,* iulie 2024.
[38] Robert J. Donia, *op.cit.,* p. 327.
[39] Curierul Național, 1o februarie 1994, nr. 888, p. 5

Explicația lui Karadžić se prezenta după cum urmează: O explozie a avut loc în piață, ucigând și rănind câteva persoane. Tot ce s-a întâmplat în jurul acestui incident a fost pus în scenă, iar imaginile de televiziune arată clar manipularea cadavrelor în această tragedie. Ulterior, a derulat scenariul mai departe, afirmând că victimele erau manechine vopsite cu cerneală roșie, plasate de Armata Bosniei și Herțegovinei în mod deliberat în piață.[40]

„Eram la piața Markale. Eram frumos îmbrăcată, cu coafura făcută în Hrasnica. Purtam o fustă neagră, un pulover negru și o cămașă.

De îndată ce am păşit pe stradă, ceva a lovit cu putere. A urmat tăcerea și întunericul. Acel moment nu poate fi descris. Într-o clipă vezi microsecunde. M-am uitat spre stradă, știam că era în jur de ora 11, dar tot ce vedeam era întunericul. După câteva secunde, întunericul s-a ridicat treptat, ca și cum cineva ar fi tras o cortină neagră. Sub acea cortină, am văzut oameni și sânge. Încercam să-mi dau seama unde mă aflam.

Eram lipită de perete. Detonația mă aruncase într-o parte. În jurul meu erau numai sânge și bucăți de trupuri umane... Apoi au început țipetele. Țipete îngrozitoare. M-am uitat din nou la mine și mâinile îmi erau negre. Mi-am ridicat fusta și am văzut că un picior îmi sângera. M-am uitat la celălalt, dar nu mai era. M-am ridicat și am căzut peste un bărbat. Avea trup, dar nu și cap. I-am simțit inima încă bătând (...).

Voiam să depun mărturie deoarece agresorii susțineau că masacrul de la Markale nici măcar nu avusese loc și că în piață ar fi fost puse păpuși. Voiam să le strig:

- Iată! Acea păpușă de la Markale sunt eu!”[41]

Osman Varešanović, referindu-se la propria persoană, s-a descris ca fiind gropar în orașul morții. Chiar și după ce a izbucnit războiul, a continuat să lucreze la societatea comercială Bakije, o companie de pompe funebre. Când orașul era bombardat puternic, dormea în sicrie. Afirma că acolo se simțea cel mai în siguranță, dar psihologic, subconștient, probabil că se și auto-așeza în sicriu, în cazul în care bombardamentele i-ar fi fost fatale. Scenele de groază erau omniprezente, oamenii fiind permanent uciși de lunetiști, grenade și obuze. Într-o singură noapte, a pregătit funeraliile a nu mai puțin de 55 de soldați.

Osman rememorează și momentul în care un prieten, Lilo, îl chemase să îi ridice tatăl ucis. Când să ia trupul, o grenadă a căzut în fața lor. Lilo a fost ucis pe loc. Osman urma să îi ridice acum pe amândoi, tată și fiu.

De regulă, trupurile celor uciși erau colectate noaptea. Ziua era mult prea riscant, sub focurile permanente ale lunetiștilor. Chiar și așa, nu de puține ori circula cu farurile stinse, pentru a nu intra totuși în vizorul vreunui lunetist, care stătea la pândă.

Cimitirele nu erau nici ele excluse din calea grenadelor și a gloanțelor. Deseori, și în special în Koševo, cortegiile funerare intrau sub focurile lunetiștilor. Printre gloanțe, familiile și prietenii defuncților se aruncau în groapă, pentru a supraviețui atacurilor. Doliul era la fel de periculos ca orice altă activitate. Lunetiștii erau în continuare pe poziții și nu se sfiau să tragă și în mulțimile de oameni care își jeleau, în cimitire, morții.

Dintre toate masacrele și ororile, Osman a fost cel mai afectat de ceea ce văzuse la Markale. Zeci de răniți și de morți, oameni sfârtecați, străzi scăldate în sânge. Fragmente umane. Organe împrăștiate. Țipete. Fum. Teroare. Transportând fragmente din trupurile celor sfârtecați la spitalul Koševo, medicii i-au oferit saci, în care să adune organele și membrele celor sfârtecați, care se aflau încă la Markale. Imediat după acest moment, Osman s-a îmbolnăvit de diabet. Astăzi, își amintește cum a îngropat nu mai puțin de 2.000 de persoane în timpul asediului.

[40] Robert J. Donia, *op.cit.,* p. 328.
[41] Siege of Sarajevo Museum, Exhibition**,** *Testimonial Amerisa Ahmetović*, iulie 2024.

„Am continuat să-mi fac meseria la Bakije. Eram gropar în orașul morții. În timpul asediului, am îngropat peste două mii de persoane (...). Masacrul din piața Markale a fost unul dintre cele mai cumplite momente. Am adunat trupuri fără membre, le-am dus la spitalul Koševo, apoi m-am întors la Markale, pentru că mai erau mulți morți. Doctorul de la Koševo mi-a dat câțiva saci mari, pentru a colecta membrele și organele. După acel eveniment, m-am îmbolnăvit de diabet. Am avut de multe ori în mâini trupuri sfâșiate, bucăți de oameni. Am trăit o groază de nedescris...".[42]

În timpul asediului, nu era neobișnuit ca cei care aveau autoturisme să oprească atunci când observau victime ale lunetiștilor și să le ridice, încărcându-le în mașinile personale, de unde le transportau mai departe la morgă. Printre înjurători, țipete și groază, își riscau uneori chiar propria viață, pentru a transporta răniții și morții, astfel încât să nu rămână pe stradă.[43]

Husein Kurahović lucrase, anterior războiului, ca șofer de taxi. Izbucnirea conflictului a reconfigurat din temelii vechea viață civilă, iar foștii taximetriști, buni cunoscători ai infrastructurii orașului, și-au reconfigurat la rândul lor meseria, preluând și transportând oameni răniți înspre spitale. De cele mai multe ori o făceau voluntar, mergând din proprie inițiativă în zonele unde avuseseră loc masacre, pentru a-i prelua pe răniți.

Husein Kurahović este unul dintre acești salvatori. Atunci când nu era în tranșee continua să lucreze ca taximetrist, uneori pe gratis, alteori pentru o conservă. Spre deosebite de anii premergători războiului, când conducea sub ploaia tipică orașelor înconjurate de munți, de data aceasta conducea prin ploaia de gloanțe și obuze, care cădeau permanent. Contemplativ, privind acum în urmă, Husein se întreabă dacă e posibil ca un om să treacă prin așa ceva, să fie martor la atât de multe crime, orori și violențe, și să rămână totuși sănătos psihic. La acel moment, când aduna morții și răniții de pe străzi, transportându-i cu taxiul la spital, nu se gândea prea mult la acest lucru, nu se gândea nici măcar la faptul că ar fi putut fi ucis de atât de multe ori. Doar conducea, fără a se gândi la ce se întâmplă pretutindeni în jur.

„Am decis să continui munca. Doar că nu mai era aceeași meserie. Conduceam sub o ploaie de gloanțe și grenade. Foarte des mă întreb dacă este posibil ca un om să supraviețuiască unor asemenea evenimente și să rămână normal...

Am fost rănit în mai 1992, când căutam printre răniți. Nu îmi era frică, nu te gândești la asta, doar conduci... Când dai peste răniți, îi preiei și nu te gândești la nimic altceva."[44]

3. Concluzii.

Asediul orașului Sarajevo a îngrădit aproximativ 350.000 de persoane, din care au fost rănite nu mai puțin de 70.000. Alți 13.952 de oameni au fost uciși, printre care și 1.600 de copii.[45]

Cel puțin 35.000 de imobile au fost parțial sau total distruse. Printre acestea se numără spitale, catedrale, moschei, școli și impresionanta Vijećnica, clădirea care găzduia Biblioteca Națională și Universitară, bogata colecție de periodice a orașului și multe alte obiecte unice fiind complet distruse.

Lunetiștii și militarii VRS au țintit în mod deliberat zonele frecventate de civili, transformând conceptul de „vânătoare umană" într-o veritabilă strategie de război urban, traumatizând în mod ireversibil populația din orașul asediat. Analizând astăzi dimensiunea umană și psihologică a acestei sadice strategii implementate în Sarajevo, se constată că niciun locuitor nu a trecut prin anii

[42] *Idem, Testimonial Osman Varešanović,* iulie 2024.
[43] YouTube, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), *The Tribunal Remembers: Markale Market Massacre - 28 August 1995,* disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=ToSSJIrWU78 accesat al data de 3 noiembrie 2025.
[44] *Idem, Testimonial Husein Karahović*, iulie 2024.
[45] Amir Telibećirović, Sabaha Čoklagović, *The Siege of Sarajevo*, 1992-1996, Zenica, Ed. Vrijeme, 2019, p. 6.

asediului fără să jelească pierderea a cel puțin unui membru de familie, prieten sau cunoștință. Durerea și trauma psihologică au devenit mai apoi adâncite de sentimentul de vinovăție al supraviețuitorului și de sumbra conștientizare a faptului că lunetistul ar fi putut la fel de bine să-l aleagă pe el sau că obuzul de artilerie ar fi putut lovi la câțiva metri distanță, ucigându-l pe loc.

BIBLIOGRAPHY:

1. Glenny, Misha, *The fall of Yugoslavia*, Ed. Penguin Books, Ediția a treia.
2. Robert J. Donia, *Sarajevo. A biography*, Ed. Hurst&Company, Londra, 2009.
3. Silber, Laura; Little, Allan; *The Death of Yugoslavia*, Penguin Books, 1996.
4. Telibećirović, Amir; Čoklagović, Sabaha, *The Siege of Sarajevo*, 1992-1996, Zenica, Ed. Vrijeme, 2019.
5. Conkar, Zeynep, *Inside the Bosnia genocide: Sniper 'safaris' and killing for fun*, în „TRT World", 22 noiembrie 2025, disponibil la: https://www.trtworld.com/article/b0647ca5b9cf.
6. Crane, Emily, *Rich 'sniper tourists' allegedly paid $90K to shoot civilians — including kids — during 'human safari' trips to Sarajevo, wild claims allege*, în „New York Post", 12 noiembrie 2025, disponibil la: https://nypost.com/2025/11/12/world-news/rich-sniper-tourists-allegedly-paid-90k-to-shoot-civilians-including-kids-during-human-safari-trips-to-sarajevo/.
7. Curierul Naţional, 10 februarie 1994, nr. 888.
8. Halimovic, Dzenana; Zvijerac, Predrag, *Weekend Snipers' Claims Reopen Wartime Trauma In Sarajevo*, 13 noiembrie 2025, disponibil la: https://www.rferl.org/a/italy-probe-bosnian-war-human-safari-snipers-murder/33591128.html.
9. ICTY, Cauza IT-98-29/1-T, Dragomir Milošević, *Transcript*, 22 februarie 2007.
10. ICTY, Cauza IT-98-29/1, Prosecutor V. Dragomir Milošević, *Judgement*, 12 decembrie 2007.
11. *Anonymus Testimonial 3.*
12. *Testimonial Aida Baković*.
13. *Testimonial Alen Ruhotina.*
14. *Testimonial Amerisa Ahmetović*.
15. *Testimonial Demila Tvica Šišić.*
16. *Testimonial Elvira Sijivo.*
17. *Testimonial Fahrudin Kučuk.*
18. *Testimonial Husein Karahović*.
19. *Testimonial Jasminka Hajrić-Varišić.*
20. *Testimonial Lejla Kalabić*.
21. *Testimonial Munira Sahigaćić*.
22. *Testimonial Nežla Muhić.*
23. *Testimonial Nihad Meheljit*.
24. *Testimonial Nihada Jazić-Smajić*.
25. *Testimonial Osman Varešanović.*
26. *Testimonial Samka Ahmić Palavra*.
27. *Testimonial Sanela Čuno.*
28. *Testimonial Selma Strbo*.

29. *Testimonial Senida Karović.*
30. *Testimonial Smajo Kapetanović*.
31. YouTube, AP Archive, *Bosnia - Serbian Snipers Shot At Sarajevo's Tram*, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=H1y8DwT0LuE.
32. YouTube, AP News, *Bosnia: Sarajevo: Sniper Alley*, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=7pbO5iYzk1o.
33. YouTube, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), *The Tribunal Remembers: Markale Market Massacre - 28 August 1995*, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=ToSSJIrWU78.
34. YouTube, Sniper Alley Photo*, The Story Behind The Photo, Mario Boccia*, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=nlqVFJr1hEs.
35. YouTube, Sniper Alley Photo, *The Story Behind The Photo. Christopher Morris*, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=a_g3yxKvHnk.
36. YouTube, Sniper Alley Photo, *The Story Behind The Photo. Enric Martí*, la: https://www.youtube.com/watch?v=nzopsXy_jCQ.
37. YouTube, Sniper Alley Photo, *The Story Behind The Photo. Peter Kullmann*, disponibil la: https://www.youtube.com/watch?v=xdtQLJvfgLs.

CONSIDERATIONS ON THE HISTORICAL AND DEMOGRAPHIC EVOLUTION OF THE ROMA MINORITY IN THE SOUTHERN PART OF BUCOVINA (1775 - 2021)

Tiberiu-Constantin Ambrosie
Phd Student," Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *The first mentions of the Gypsies (Roma minority) from Bukovina date back to the 15th century, when they are mentioned as workers of landowners, monasteries and princely courts. At the time of the annexation of Bukovina by the Habsburg Empire, there were two categories of Gypsies: nomads and sedentary: 534 sedentary Gypsies and 242 nomads according to the census taken in 1776. In a statistic from 1878, the total number of sedentary Gypsies in Bukovina was then 5295 ethnics, 1,32% of the province's population. After the Great Union, at the Population Census from 1930, the Gypsies minority from Bukovina numbered 2164 ethnics, of which according to the "mother tongue" criterion in the localities of historical Bukovina, only 232 ethnics spoke the Gipsy language. After the annexation of northern Bukovina by the USSR, at the Population Census of April 1941 in the counties of southern Bukovina, on the territory of Bukovina, the Kingdom of Romania, only 471 Roma ethnics were counted, distributed across the three interwar counties as follows: Suceava County – 223 ethnics, Câmpulung County – 182 ethnics and Rădăuți County – 66 ethnics. During the communist period, detailed statistical data on the exact demographic structures of the Gypsies are limited, with 203 ethnics being counted in the 1966 Population Census on the current territory of Suceava County, and 266 ethnics in the 1966 Population and Housing Census. After 1989, an explosive growth of the Gypsies (Roma) population is observed in the southern part of Bukovina in Suceava County: 3576 ethnics in 1992, 6473 ethnics in 2002 and 9384 ethnics in 2011 and 10513 ethnics in 2021. Today, the Roma communities in the southern part of Bukovina are located in the cities of Suceava, Vicovu de Sus, Gura Humorului and especially in the villages: Mironu / Valea Moldovei, Voitinel, Pătrăuți, Mitocul Dragomirnei, Șcheia, Păltinoasa, Chilișeni / Udești, Voievodeasa / Sucevița, Dornești, Burla.*

Keywords: *Roma minority; demographic evolution; census; explosive growth.*

Primele menţiuni despre ţiganii (romii)[1] din Bucovina datează din secolul al XV-lea, când sunt pomeniţi ca robi ai moşierilor, mănăstirilor şi curţilor domneşti. Ţiganii nu sunt o comunitate omogenă, ci se împart în grupuri structurate în funcţie de legăturile familiale, de profesii, de dialecte, de modul de viaţă, sedentar sau nomad. La momentul anexării Bucovinei de către Imperiul Habsburgic (1775) existau două categorii de ţigani: nomazi şi sedentari. Ţiganii sedentari erau robi ai domnitorului, boierilor şi mănăstirilor. În ţinutul Cernăuţiului trăiau 44 de familii: în Lujeni, Hlinița, Banila de Jos şi în oraşul Cernăuţi. Cei mai mulţi etnici ţigani trăiau în ţinutul Sucevei, respectiv 324 de familii, localizaţi la Mănăstirile Putna, Moldovița, Solca, Dragomirna, Humor, Voroneţ, la care ţigani ai Mitropoliei Suceava şi ai episcopiei Rădăuţi. La anexarea Bucovinei de către austrieci trăiau în Bucovina, 534 ţigani sedentari şi 242 nomazi după numărătoarea făcută la anul 1776[2].

În 1783, Împăratul Iosif al II-lea a decretat eliberarea din robie a ţiganilor, o parte dintre ei migrând în Moldova împreună cu egumenii şi călugării mănăstirilor. Administraţia austriacă a

[1] La recensămintele populației din perioada austriacă (1775 - 1918), din anii 1930, 1941, 1956, 1966 și 1977, etnicii sunt numiți *țigani,* iar la recensămintele populației din anii 1992, 2002, 2011 și 2021, cât și în anuarele statistice județene de după 1989, sunt numiți *romi.*

[2] Dimitrie Dan, *"Etnii bucovinene: armenii, evreii, lipovenii, rutenii, ţiganii",* Editura Mușatini, Suceava, 2012, p. 321;

făcut eforturi în a-i determina să se ocupe cu agricultura Se estimează că în Bucovina, în anul 1785 locuiau 252 de familii de țigani, iar la sfârșitul administrației militare numărul lor era de aproximativ 2.000 de locuitori. În 1800 erau înregistrate 627 de familii de țigani sedentari, reprezentând peste 2.500 de etnici, care erau lingurari, fierari, lemnari, aurari, ursari, lăutari. Numărul total al țiganilor este dificil de estimat, pentru că aceștia locuiau răzleț în partea central și sudică a Bucovinei, iar recensămintele austriece nu-i înregistrează separat, țiganii fiind asociați etniei majoritare din localitatea în care se aflau[3].

În deceniul al optulea al secolului al XIX-lea, Ministerul de Interne de la Viena s-a preocupat de reglementarea situaţiei ţiganilor în ansamblu. În aceste împrejurări, în vara anului 1878, a fost efectuată o anchetă asupra situaţiei ţiganilor din Bucovina, pe localităţi. Numărul total al ţiganilor sedentari în Bucovina era atunci de 5.295 suflete, adică 1,32% din populaţia provinciei. Repartiţia populaţiei ţigăneşti în teritoriu era însă extrem de inegală. În unele districte ţiganii atingeau 2-3% din populaţie: Gura Humorului 3,68%, Solca 2,23%, Storojineţ 2,18%[4]. O statistică austriacă din 1878 realizată de Ministerul de Interne din Austro - Ungaria arata faptul că în Bucovina cei 5.295 etnici țigani erau repartizați pe districte judecătorești astfel: Rădăuți - 846 persoane, Storojineț – 824 persoane, Gura Humorului – 793 persoane, Suceava – 773 persoane, Solca – 410 persoane, Câmpulung – 382 persoane, Siret – 308 persoane, Vijnița – 256 persoane, Cernăuți rural –253 persoane, Stăneștii de Jos – 218 persoane, Sadagura – 85 persoane, Vatra Dornei – 78 persoane, Putila – 53 persoane și orașul Cernăuți – 16 persoane. Pe localități din Bucovina cei mai mulți etnici țigani (rromi) erau localizați în Stupca – 209 persoane, Frătăuții Noi – 187 persoane, Valea Seacă – 154 persoane, Milișeuțul de Jos – 153 persoane, Capu Codrului – 153 persoane, Mihalcea – 145 persoane, Vointinel – 134 persoane, Storojineț – 110 persoane, Cajvana – 104 persoane, Hliboca – 104 persoane[5]. O altă statistică realizată în 1889 atestă faptul că în Bucovina trăiau 3.694 țigani, la care se adăugau 303 etnici fără dominciliul stabil care trăiau în districtul Suceava. Cei mai mulți țigani (romi) trăiau în localitățile: Frătăuții Noi – 226 persoane, Valea Seacă – 207 persoane, Poieni – 114 persoane Cajvana – 104 persoane, Stăneștii de Jos – 112 persoane, Vointinel – 103 persoane[6]. După unele analize, aproximativ 3900 de țigani (romi) din Bucovina locuiau în sate cu populație românească, aproximativ 740 de țigani locuiau în sate cu populație ucraineană, 600 de țigani locuiau în sate cu populație mixtă, iar ceilalți locuiau în coloniile maghiare și în orașul Cernăuți. Țiganii se considerau vorbitori ai limbii române, chiar și în localități cu populație majoritar ucraineană[7]. În funcție de ocupații, țiganii erau: lingurarii, așezați mai ales în localitățile din zona Rădăuțiului și Storojinețului, fierarii așezați în zona Dornelor, lăutarii, prezenți în zona Stupca și în zona Cernăuțiului și aurarii, prezenți pe Valea Bistriței, între Iacobeni și Vatra Dornei[8].

În perioada interbelică, etnicii ţigani nu au constituit o preocupare specială pentru societatea românească, iar pentru factorii de decizie politică a ţării, aceştia nu reprezentau o problemă etnică. În general, ţiganii continuau modul de viaţă din perioada anterioară, iar evoluţia lor socială era în direcţia integrării şi asimilării în cadrul populaţiei majoritare. La Recensământul Populației din anul 1930, minoritatea țigănească din Bucovina număra 2.164 de etnici, din care după criteriul

[3] Constantin Ungureanu, Călin Pantea, *Atlas etno-lingvistic și confesional al Bucovinei*, Editura Karl A. Romsdorfer, Suceava, 2018, p.45;
[4] Viorel Achim, *Ţiganii în Istoria României,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1998, p.112;
[5] Adolf Ficker, *Die Zigeuner in der Bukowina,* în „Statistische Monatschrift", 5 / 1880, p.251 – 255;
[6] Dimitrie Dan, *Etnii bucovinene: armenii, evreii, lipovenii, rutenii, ţiganii",* Editura Muşatini, Suceava, 2012, p.321;
[7] Constantin Ungureanu, Călin Pantea, *Atlas etno-lingvistic și confessional al Bucovinei"* – Editura Karl A. Romsdorfer, Suceava, 2018, p. 45;
[8] Idem, p. 45;

„limba maternă” în localităţile din Bucovina istorică, doar 232 etnici vorbeau limba ţigănească[9]. În partea nordică a Bucovinei, cei mai mulți țigani trăiau în sudul județelor Cernăuți și Storojineț – în satele Crasna Ilschi – 79 persoane, Bănila pe Siret 64 persoane, Ciudei – 39 persoane, Mihalcea – 34 persoane, Ceahor – 31 persoane, Igești – 23 persoane, Davideni – 18 persoane, dar și în nord-vestul județului interbelic Rădăuți, în localitatea Seletin – 40 persoane. În partea sudică a Bucovinei, în județul Rădăuți etnicii țigani erau localizați în nord - vestul județului Rădăuți, în localitățile Vicovu de Sus – 90 persoane, Seletin – 40 persoane, Vicovul de Jos – 33 persoane, Moldova Sulița - 25, Bilca și Frătăuții Noi, câte 19 persoane, Sucevița – 17 persoane. În sudul Bucovinei, în județul interbelic Câmpulung, etnicii țigani erau localizați în comunitățile din: Mironu (Valea Moldovei) - 187 persoane, Frasin – 134 persoane, Capu Codrului – 113 persoane, Dorna Candrenilor – 73 persoane, Stulpicani – 24 persoane etc. În județul interbelic Suceava cei mai mulți etnici țigani erau localizați în Pătrăuți – 150 persoane, Bălăceana – 79 persoane, Udești - 73 persoane, Pârteștii de Jos – 57 persoane, Cajvana – 49 persoane, Mitocul Dragomirnei – 46 persoane, Ilișești – 44 persoane, Șcheia – 36 persoane[10]

Potrivit recensământului din 1930 pe limbi materne vorbite, în Bucovina trăiau 2.133 de țigani, din care numai 232 au indicat limba țigănească ca limbă maternă. Doar în câteva localități, Mitocul Dragomirnei, Moldova Sulița și Ceahor majoritatea țiganilor au indicat limba țigănească ca limbă maternă, restul s-au declarat vorbitori ai limbii române. Cifrele recensământului sunt inferioare celor de la sfârşitul secolului al XIX-lea, iar scăderea numărului de ţigani se explică prin procesul de asimilare petrecut în decursul deceniilor anterioare. În cele mai multe localităţi, recensământul din 1930 consemnează un număr de ţigani inferior celui din recensămintele anterioare. În România interbelică ţiganii erau ca număr, conform datelor recensământului, a şasea etnie din ţară, după români, unguri, germani, evrei, ucraineni şi ruşi şi se prezenta ca un conglomerat extrem de eterogen, înglobând grupuri diferite ca limbă, ocupaţie, situaţie socială.

După anexarea nordului Bucovinei de către URSS, la Recensământul Populației din aprilie 1941, în județele din sudul Bucovinei de pe teritoriul sudic Bucovinei al Regatului României au fost recenzați doar 471 țigani repartizați pe cele trei județe interbelice astfel: Județul Suceava – 223 etnci, Județul Câmpulung – 182 etnici și Județul Rădăuți – 66 etnici, în condițiile pierderilor teritoriale din vara anului 1940[11]. După revenirea părții nordice a Bucovinei la Regatul României, în vara anului 1941, o parte a populației de etnie tigănească a fost supusă unor măsuri discriminatorii și persecuției. În primăvara anului 1941, pornind de la considerentul că țiganii reprezentau grupul etnic cu cele mai multe cazuri de activități antisociale, guvernul și-a manifestat intenția de a-i scoate din orașe și de a-i folosi la activități de interes obștesc[12]. În 1942, autoritățile române au început deportarea țiganilor din Bucovina în Transnistria, fenomen care a condus la suferințe imense, inclusiv la moartea a mii de persoane din cauza condițiilor de viață precare, foametei și bolilor. De asemenea, deportarea țiganilor a fost o acțiune cu consecințe majore asupra comunității acestora, cu suferințe imense și pierderi de vieți omenești, traumatizarea severă a celor afectați, care au trebuit să se confrunte cu foametea, bolile și abuzurile din lagărele de concentrare. Numărul exact al ţiganilor deportaţi în Transnistria în cursul anilor 1942 - 1944 nu este uşor de stabilit, întrucât încă din toamna anului 1942 a început un flux permanent în ambele sensuri, înspre

[9] *Recensământul General al Populaţiei României din 29 decembrie 1930*, vol. II, Neam, limbă maternă, religie, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1938, p.114 - 116, 120 -123, 356 – 357, 430 – 437;

[10] *Recensământul General al Populaţiei României din 29 decembrie 1930*, vol. II, Neam, limbă maternă, religie, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1938, p.114-116, 120 -123, 356 – 357, 430 – 437;

[11] *Recensământul populației și locuințelor 1941*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Recensământul_populației_din_1941, accesat 18.06.2025;

[12] Dumitru Șandru, *„Mișcări de populație în România (1940 - 1948)”,* Editura Enciclopedică, București, 2002, p.166;

şi dinspre Transnistria, cauzat de repatrierile făcute şi se poate aprecia la aproximativ 25.000 numărul total al ţiganilor deportaţi din Regatul României în Transnistria[13]. Au existat şi ţigani nenomazi bucovineni, mobilizabili pentru a fi evacuați, fiind vorba de 64 etnici țigani din județul Storojineț, conform Inspectoratului de Jandarmi Cernăuți. Potrivit aceluiași document, pentru județele interbelice Cernăuți, Suceava, Câmpulung și Rădăuți nu există țigani nenomazi mobilizabili pentru a fi evacuați[14]. Ţiganii care au supravieţuit deportării în Transnistria s-au înapoiat în ţară în primăvara anului 1944, odată cu retragerea armatei şi autorităţilor române în faţa ofensivei sovietice.

După al Doilea Război Mondial, într-o statistică realizată în 1946 de Institutul Central de Statistică, prin Biroul de Statistică Suceava, intitulată "Populația Județului Suceava pe naționalități și religii", erau atestați în Județul Suceava (în varianta teritorială interbelică), 120 etnici țigani în localitățile: Pătrăuți din Plasa Cetatea Sucevei - 120 etnici țigani și Humoreni din Plasa Solca – 60 de etnici țigani. O altă situație statistică realizată pe naționalități și religii în 1947 arăta prezența în Plasa Cetatea Sucevei, în localitatea Pătrăuți a 131 etnici țigani și în localitatea Ilișești a 117 etnici țigani. De asemenea în localitatea Humoreni din Plasa Solca trăiau 54 de etnici țigani[15].

Din anul 1948, când comunismul s-a instaurat deplin în România, ţiganii nu mai apar în actele oficiale cu caracter politic. Rezoluţia Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român cu privire la problema naţională din decembrie 1948, care a stabilit jaloanele politicii noii puteri faţă de minorităţile etnice, a ignorat existenţa ţiganilor. În primii ani ai regimului comunist s-a manifestat, în ce-i priveşte pe ţigani, un fenomen de neconceput înainte: în aparatul de partid, în miliţie, armată şi organele de securitate au fost angajaţi un număr relativ mare de ţigani, ascensiune care s-a petrecut în condiţiile politicii sociale a regimului comunist, care urmărea încurajarea categoriilor sărace şi distrugerea vechilor structuri sociale[16].

Recensământul Populației și Locuințelor realizat în 1956, după reforma administrativă din 1930, arată faptul că în cuprinsul Regiunii Suceava erau rezidenți 753 etnici țigani, grupați pe medii de rezidență astfel: 62 persoane în mediul urban și 691 persoane în mediul rural. Există o situație realizată pe noile unități administrativ - teritoriale din aceea perioadă ca arată reparția populației de etnie țigănească astfel: în Raionul Rădăuți – 19 persoane, Raionul Câmpulung – 53 de persoane, Raionul Vatra Dornei – 26 de persoane, Raionul Gura Humorului – 12 persoane, Raionul Siret – 24 de persoane. În orașul Suceava erau declarate 15 persoane de etnie țigănească, în timp ce în Raionul Suceava erau localizate alte 12 persoane[17]. Conform Recensământului Populației din 1956, după naționalități și limba maternă vorbită, la nivelul Regiunii Suceava, s-au declarant 1.042 etnici vorbitori de limba țigănească, 973 de etnici în mediul rural și doar iar 287 etnici vorbitori de limba țigănească (27,54%) erau în unitățile administrative din partea sudică a Bucovinei în Raionul Rădăuți – 58 de persoane, Raionul Gura Humorului – 37 persoane, Raionul Câmpulung – 45 de persoane, Raionul Vatra Dornei – 39 persoane, Raionul Siret – 6 persoane, Orașul Suceava – 57 persoane și Raionul Suceava - nouă persoane[18]. Referitor la populația de etnie țigănească, apar diferențe foarte mari între statisticile recensământului din 1930 și acest

[13] Viorel Achim, *Ţiganii în Istoria României",* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1998, p.143

[14] Lucian Nastasă şi Andreea Varga (coord.) *Minorităţile etnoculturale. Mărturii documentare. Ţiganii din România (1919-1944)*, Centrul de Resusrse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj - Napoca 2001, doc. 198, p. 319;

[15] Serviciul Județean Arhivele Naționale Suceava, *Fond Direcția Județeană de Statistică Suceava*, Dosar 5/1948;

[16] Viorel Achim, *Ţiganii în Istoria României",* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1998, p. 145;

[17] Direcția Regională de Statistică Suceava*, Anuarul Statistic al Regiunii Suceava – 1960,* p. 34 – 36;

[18] Recensământul Populației și Locuințelor din 21 februarie 1956, Direcția Centrală de Statistică Recensământul Populației din 21 februarie 1956, Structura demografică a populației, București, p. 258;

recensământ realizat în Republica Populară Română, când noua putere politică de la București, a ignorat de multe ori existența țiganilor sau mulți etnici țigani s-au declarat români la recensământ.

Un deceniu mai târziu la Recensământul Populației și Locuințelor din 1966 pe teritoriul actual al Județului Suceava s-au declarant 203 etnici țigani, dintre care 13,47 % în mediul urban și 86,53 % în mediul rural. În partea sudică a Bucovinei istorice etnicii țigani erau localizați în comunități în Mironu (comuna Valea Moldovei), Chilișeni (comuna Udești), Cornu Luncii, Solca, Rădăuți, Suceava[19]. La Recensământul populației șl locuințelor din 5 ianuarie 1977, în Județul Suceava, strucura pe naționalități relevă prezența etnicilor țigani în număr de 266 etnici, repartizați pe medii de rezidență astfel: în mediul rural erau rezidenți 204 etnici, în comunele suburbane locuiau 33 etnici, iar în mediul urban doar 29 etnici[20].

După 1989, asistăm la un fenomen nou în cadrul etniei țigănești (rome) din România. În condițiile democratizării regimului politic, țiganii (romii) au început să se manifeste în viaţa publică, să își afirme interesele specifice şi dreptul la o viaţă demnă şi la respect din partea celorlalţi cetăţeni. Ei au formulat revendicări sociale şi etnice specifice și-au făcut simţită prezenţa unei conştiinţe culturale, aflându-se în faţa unui proces de redefinire etnică. La Recensământul populației și locuințelor din 1992 la nivelul Județului Suceava erau înregistrați 5.136 etnici țigani (romi), etnici în mediul urban și etnici în mediul rural[21]. Estimativ, localitățile din partea sudică a Bucovinei erau populate cu aproximativ 3.576 de țigani (romi), dintre care 2.700 etnici în mediul rural și 876 etnici în mediul urban. Prin urmare, 74,50 % dintre etnicii țigani locuiau în mediul rural în comunitățile din Vointinel (comuna Gălănești) - 467 persoane, Pătrăuți – 386 persoane, Șcheia – 217 persoane, Mitocul Dragomirnei – 214 persoane, Horodnic de Sus – 153 persoane, comuna Valea Moldovei în satele Mironu - 45 persoane și Capu Câmpului – 66 persoane, Chilișeni (Udești) - 159 persoane, Voivodeasa (Sucevița), Dornești - 118 persoane, Bosanci – 118 persoane[22]. Diferențele numerice referitor la etnicii țigani între 1977 - 1992, arată o creștere demografică importantă care s-a produs pe fondul politicii pronataliste a regimului Ceauşescu, care a stimulat familiile cu mulţi copii, dar și datorită comportamentul demografic natalist al romilor, diferit de cel al populaţiei româneşti.

La Recensământul populației și locuințelor din 2002 la nivelul Județului Suceava erau înregistrați 9.186 etnici romi, din care 3.382 persoane locuiau în mediul urban, iar 5.804 persoane locuiau în mediul rural. Din totalul populației de etnie romă, 6.473 de etnici trăiau în teritoriul părții sudice a Bucovinei reprezentând 1,3% din populația acestei provinciei istorice. În mediul urban au fost recenzați 1.758 etnici romi (27,15% din populația romilor din Bucovina), iar cele mai importante comunități de romi din spațiul bucovinean erau localizate în Suceava – 509 persoane, Gura Humorului – 396 persoane, Vicovu de Sus – 377 persoane, Rădăuți – 254 persoane, Câmpulung Moldovenesc – 95 persoane, Vatra Dornei 54 persoane, Frasin – 40 persoane, Cajvana – 31 persoane, Solca – 12 persoane. Etnicii romi din mediul rural dețineau un procent de 72,85% din populația de etnie romă din sudul Bucovinei, iar cele mai importante comunități ale romilor erau localizate la Mironu (Valea Moldovei) – 1.392 etnici, Vointinel – 726 etnici, Pătrăuți - 665 etnici, Humoreni (Comănești) – 251 etnici, Chilișeni (Udești) - 222 etnici, Voievodeasa (Sucevița)

[19] Serviciul Județean Arhivele Naționale Suceava, Fond Direcția Județeană de Statistică Suceava, „*Rezultate ale recensământului populației și locuințelor din 1966",* Dosar 40 / 1966 filele 34-38;

[20] *Recensământul populației și locuințelor din 5 ianuarie 1977",* vol I, Populație și structură demografică, Direcția Centrală de Statistică București, 1980, p. 619 – 621;

[21] „*Recensământul Populației și Locuințelor din 7 ianuarie 1992*", vol.I – Populația și structura demografică, Comisia Națională pentru Statistică București, 1994, tabel 27;

[22] Constantin Ungureanu, Călin Pantea, *Atlas etno-lingvistic și confessional al Bucovinei"* – Editura Karl A. Romsdorfer, Suceava, 2018, p. 174 - 176;

213 etnici, Dornești - 162 etnici, Adâncata – 110 etnici[23]. În satul Mironu din comuna Valea Moldovei, romii formau majoritatea, cu 73 % din populația satului respectiv, iar în alte sate aveau procente însemnate: Chilișeni (comuna Udești) – 31,80%, Humoreni (comuna Comănești) – 22,40%, Vointinel – 19,80%, Voievodeasa (comuna Sucevița) – 17,50%, Pătrăuți – 15,40% din totalul populației localităților respective.

Un deceniu mai târziu, la Recensământul populației și locuințelor din 2011, la nivelul Județului Suceava erau înregistrați 12.178 etnici romi, dintre care 3.782 persoane locuiau în mediul urban, iar 8.396 persoane locuiau în mediul rural. Din totalul populației de etnie romă, 9384 de etnici trăiau în teritoriul părții sudice a Bucovinei. În mediul urban, pe teritoriul părții sudice a Bucovinei au fost recenzați 1896 etnici romi (20,20% din totalul populației de etnie romă), cele mai importante comunități de romi din spațiul bucovinean fiind localizate în Suceava – 585 persoane, Gura Humorului – 218 persoane, Vicovu de Sus – 672 persoane, Rădăuți – 200 persoane, Câmpulung Moldovenesc – 38 persoane, Vatra Dornei- 95 persoane, Cajvana – 50 persoane, Solca – 31 persoane[24]. Fată de precedentul recensământ se remarcă o creștere semnificativă a populației de etnie romă în orașul Vicovu de Sus și creșteri moderate în orașele Vatra Dornei, Suceava și Solca. În mediul rural pe teritoriul părții sudice a Bucovinei au fost recenzați 7488 etnici rromi (79,80 % din totalul populației de etnie romă), cele mai importante comunități ale romilor din mediul rural fiind localizate la Mironu (Valea Moldovei) – 1500 etnici, Vointinel – 517 etnici, Pătrăuți - 963 etnici, Mitocul Dragomirnei – 418 etnici, Șcheia – 348 etnici, Humoreni (Comănești) – 343 etnici, Horodnicu de Sus – 336 etnici, Păltinoasa – 324 etnici, Chilișeni (Udești) - 310 etnici, Voievodeasa (Sucevița) - 256 etnici, Dornești - 241 etnici, Bosanci – 202 etnici, Vicovu de Jos – 109 etnici, Ciprian Porumbescu – 192 etnici, Berchișești – 132 etnici[25]. Creșteri semnificative față de precedentul recensământ al populației s-au înregistrat în comunitățile romilor din: Mironu - comuna Valea Moldovei, Pătrăuți, Mitocul Dragomirnei, Chilișeni – comuna Udești, Humoreni - comuna Comănești, Șcheia, Chilișeni (Udești), Dornești etc.

Ultimul recensământ al populației realizat în România în 2021, prezenta date noi despre minoritatea romă la nivelul Județului Suceava, unde erau înregistrați 13568 etnici romi, cu 1390 de etnici mai mulți decât la precedentul recensământ (2011), ocupând locul al doilea în cadrul etniilor județului. Din totalul populației de etnie romă, 10513 de etnici trăiau în teritoriul părții sudice a Bucovinei. În mediul urban, pe teritoriul părții sudice a Bucovinei au fost recenzați 2091 etnici rromi (19,88% din totalul populației de etnie romă), cele mai importante comunități de romi din partea sudică a Bucovinei, fiind localizate în Vicovu de Sus – 815 persoane, Suceava – 519 persoane, Gura Humorului – 365 persoane, Rădăuți – 222 persoane, Câmpulung Moldovenesc – 75 persoane, Vatra Dornei - 41 persoane, Cajvana – 20 persoane, Solca – 34 persoane[26]. Fată de precedentul recensământ se remarcă o creștere semnificativă a populației de etnie romă în orașele Vicovu de Sus și Gura Humorului și scăderi ale numărului de etnici romi în în orașele Suceava și Vatra Dornei, În mediul rural pe teritoriul părții sudice a Bucovinei au fost recenzați 8422 etnici romi (80,12% din totalul populației de etnie romă), cele mai importante comunități ale romilor din mediul rural fiind localizate la Mironu (Valea Moldovei) – 1591 etnici, Vointinel – 1066 etnici, Pătrăuți - 1506 etnici, Mitocul Dragomirnei – 811 etnici, Păltinoasa – 715 etnici, Chilișeni (Udești) - 281 etnici, Voievodeasa (Sucevița) - 208 etnici, Dornești - 205 etnici, Bosanci – 206 etnici, Burla

[23] Direcția Județeană de Statistică Suceava, *Anuarul Statistic al Județului Suceava,* ediția 2005, p. 220 – 223;
[24] Recensământul populației și locuințelor 2011, *Tabel nr.8 - Populatia stabila dupa etnie - judete, municipii, orase, comune;*
[25] Direcția Județeană de Statistică Suceava*, Anuarul Statistic al Județului Suceava,* ediția 2005, Direcția Județeană de Statistică Suceava, p. 220 – 223;
[26] https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-etno-culturale-demografice/ *tabel nr.8 - Populatia stabila dupa etnie - judete, municipii, orase, comune;*

– 190 etnici, Drăgoiești – 161 etnici, Șcheia – 163 etnici[27]. Față de precedentul recensământ al populației s-au înregistrat dublarea numărului de etnici romi în localitățile Mitocul Dragomirnei, Voitinel și Păltinoasa și creșteri semnificative de peste 50% a numărului de etnici romi în localitățile Pătrăuți și Mironu (Valea Moldovei).

În concluzie, evoluția populației de etnie romă din Bucovina a fost variabilă de-a lungul timpului din cauza unor factori precum: migrațiile, schimbările politice și sociale sau modificările înregistrărilor demografice. Se poate afirma faptul că minoritatea romă din Bucovina a avut o evoluție demografică spectaculoasă în secolul al XX-lea. La Recensământul Populației din anul 1930, minoritatea țigănească (romă) din Bucovina număra 2.164 de etnici. În 1942, în plin război mondial, după deportarea evreilor, autoritățile române au început deportarea țiganilor (romilor) în Transnistria, o acțiune cu consecințe majore asupra comunității romilor, cu suferințe imense și pierderi de vieți omenești, traumatizarea severă a celor afectați, care au trebuit să se confrunte cu foametea, bolile și abuzurile din lagărele de concentrare. Romii care au supravieţuit deportării în Transnistria, s-au înapoiat în ţară în primăvara anului 1944. Din păcate, în perioada comunistă, datele statistice precise și detaliate despre structurile demografice exacte ale romilor au fost limitate. Creşterea demografică explozivă a acestei etnii s-a produs în condiţiile politicii pronataliste a regimului Ceauşescu, care a stimulat pe toate căile natalitatea și familiile cu mulţi copii. Astfel în comunitățile din Județul Suceava, numărul țiganilor (romilor) avea să crească de la 203 etnici în 1966 la 2.148 etnici în 1977. După 1989, recensămintele populației și locuințelor oferă date mult mai corecte decât cele din perioada comunistă. Astfel se observă o creștere explozivă a populației de etnie romă, din cadrul părții sudice a Bucovinei, componentă a Județului Suceava: 9384 etnici în 2011 și 10513 etnici în 2021. Factorii care au determinat această creștere demografică sunt: natalitatea ridicată, specifică etniei și foarte important, recunoaşterea unei mari părți a populației rome ca aparținând acestei etnii.

În lipsa unui teritoriu locuit exclusiv sau majoritar de către ei, etnicii romi nu au avut șansa construirii unor lăcașuri culturale, religioase, educaționale și administrative proprii. Ca urmare, cultura și civilizația romă s-au dezvoltat în simbioză cu cele ale populațiilor majoritare de contact, influențându-se și completându-se reciproc. O contribuție esențială la constituirea patrimoniului economic comun și la modernizarea Bucovinei au avut-o meșteșugarii romi, în special fierarii și meșterii specializați în prelucrarea lemnului. De primă importanță este și contribuția romilor în domeniul muzicii, inclusiv pentru cultivarea și afirmarea muzicii tradiționale românești. Evoluția demografică și structurile de populație a acestui grup etnic au fost influențată de-a lungul istoriei sale în Bucovina de factori precum: distribuția geografică, condițiile economice și sociale, nivelul educațional și nivelul de asistența medicală disponibil în acest areal. Astăzi, există o populaţie care se manifestă ca grup etnic distinct, care începe să manifeste o solidaritate și o conştiinţă etnică.

BIBLIOGRAPHY:

1. Serviciul Județean Arhivele Statului, Fond *Direcția Județeană de Statistică Suceava*;
2. *Anuarul Statistic al Regiunii Suceava*, Direcția Regională de Statistică Suceava, Suceava,1960;
3. *Recensământul general al populaţiei României, din 29 decembrie 1930*, vol. II, *Neam, limbă maternă, religie*, Bucureşti, Monitorul Oficial, Imprimeria Naţională, 1938;

[27]Idem, *tabel nr.8 - Populatia stabila dupa etnie - judete, municipii, orase, comune;*;

4. *Recensământul Populației și Locuințelor din 21 februarie 1956, Structura demografică a populației,* Direcția Centrală de Statistică, București;
5. *Recensământul Populaţiei şi Locuinţelor din 1966. Structura demografică a populaţiei,* Bucureşti, Direcţia Centrală de Statistică, 1970;
6. *Recensământul populației și locuințelor din 5 ianuarie 1977,* vol I, Populație și structură demografică, Direcţia Centrală de Statistică, Bucuresti 1980;
7. *Recensământul Populației și Locuințelor din 7 ianuarie 1992", vol.I – Populația și structura demografică,* Comisia Națională pentru Statistică București, 1994;
8. Direcția Regională de Statistică Suceava, *Anuarul Statistic al Regiunii Suceava - 1960,* „Populația pe naționalități medii și raioane la Recensământul din 21 februarie 1956",
9. Institutul Național de Statistică București, Direcția Județeană de Statistică Suceava, *Anuarul Statistic al Județului Suceava,* 2005;
10. Institutul Național de Statistică București, Direcția Județeană de Statistică Suceava, *„Anuarul Statistic al Județului Suceava",* 2011;
11. Achim, Viorel, *Ţiganii în Istoria României*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1998;
12. Cotos, Victoria Camelia Cotos, *Populația Bucovinei în perioada interbelică,* Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009;
13. Dan, Dimitrie, *Etnii bucovinene: armenii, evreii, lipovenii, rutenii, ţiganii",* Editura Mușatinii, Suceava, 2012,
14. Ficker, Adolf, *Die Zigeuner in der Bukowina*, în „Statistische Monatschrift", 5 / 1880;
15. Golopenția A, Georgescu D.C., *Populaţia Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948"*,
16. Nastasă, Lucian, Varga, Andreea (coordonatori), *Minorităţile etnoculturale. Mărturii documentare. Ţiganii din România (1919-1944)*, Centrul de Resusrse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj – Napoca, 2001;
17. Șandru, Dumitru, *Mișcări de populație în România (1940 - 1948)",* Editura Enciclopedică, București, 2002;
18. Ungureanu, Constantin, *Populaţia din spaţiul Bucovinei în perioada 1940-2002*, în „Analele Bucovinei", nr. 1 / 2017;
19. Ungureanu, Constantin, Pantea, Călin, *Atlasul etno-lingvistic al Bucovinei*, Editura Karl A. Romsdorfer, Suceava, 2018;
20. https://ro.wikipedia.org/wiki/Recensământul_populației_din_1941
21. Institutul Național de Statistică București, *Recensământul Populației și Locuințelor 1992*, https://www.recensamantromania.ro/rezultate-recensamant-1992/
22. Institutul Național de Statistică București, *Recensământul Populației și Locuințelor 2002*, https://www.recensamantromania.ro/rezultate-recensamant-2002/
23. Institutul Național de Statistică București, *Recensământul Populației și Locuințelor, 2011*, https://www.recensamantromania.ro/rezultate-recensamant-2011/
24. Institutul Național de Statistică București, *Recensământul Populației și Locuințelor, 1 decembrie 2021*, https://www.recensamantromania.ro/rezultate-recensamant-2021/

NICOLAE GRIGORESCU'S CONTRIBUTION (1838-1907) AS PAINTER AND WAR CORRESPONDENT DURING THE INDEPENDENCE WAR (1877-1878)

Alexandru Romulus George
Phd, Ghinești Secondary School, Dâmbovița County

Abstract: *This article examines the significant role played by the painter Nicolae Grigorescu in the Romanian War of Independence (1877–1878), emphasising his dual contribution as both artist and front-line reporter. During the conflict, the Romanian army was accompanied by numerous correspondents and visual artists—Romanian and foreign alike—whose works were published in the illustrated press of the period. At the initiative of General Carol Davila and with governmental support, a group of four Romanian painters, including Grigorescu, was sent to the front in order to document the course of the war visually.*

Nicolae Grigorescu distinguished himself through his direct involvement alongside combat troops, producing an impressive number of sketches that depict soldiers' daily lives, military camps, battle scenes and the physiognomies of Romanian soldiers. Characterised by realism, sensitivity and accuracy, his works offer an authentic image of the conflict and foreground the heroism of the ordinary soldier.

Based on sketches made on the battlefield, the painting The Attack at Smârdan synthesises Grigorescu's artistic vision and stands as a tribute to the Romanian army. Through his war-time creations, the artist made a decisive contribution to the construction of the visual memory of the War of Independence, successfully combining artistic expression with historical documentation.

Keywords: *Nicolae Grigorescu; Romanian War of Independence (1877–1878); war painting; front-line reporting; documentary art; Romanian soldier; The Attack at Smârdan; Carol Popp de Szathmáry; illustrated press; historical memory; patriotism; art and history.*

The principal moments of the Romanian War of Independence were captured directly on the battlefield by numerous visual artists of the period, most of whose compositions appeared primarily in the illustrated journals *Resboiul*—edited by Grigore Grandea—and *Dorobanțul*, published by Carol Göbl. It is worth noting that, throughout the Balkan conflict, *Resboiul* benefited from the collaboration of renowned artists specialising in front-line reportage, such as Carol Popp de Szathmáry and the Polish illustrator Henryk Dembitzki. The engravings based on sketches sent from the front by artists accompanying the Romanian army were reproduced at the Establishment for Engraving and Lithography owned by the Austrian craftsmen Thiel and Weiss, who had settled in Bucharest and operated workshops at the Dacia Hotel (*Hanul lui Manuc*).

Throughout the war, the Romanian army was accompanied not only by an impressive number of correspondents representing major European newspapers, but also by numerous foreign illustrators and engravers. Among the most notable were Johann Nepomuk Schönberg, Melton Prior, Irving Montagu, Dick de Lonlay, José Luis Pellicer, A. Lançon, Charles Baude, Scott, Petrowitzl, Mathias Koenen and Themistocles von Eckenbrecker. Their works, reflecting the heroism of the Romanian soldier, were published in leading illustrated periodicals of the time, including *The Illustrated London News*, *The Graphic*, *The Pictorial World*, *Le Monde Illustré*, *L'Illustration*, *Illustrirte Zeitung*, *Die Gartenlaube*, *Ilustración Española y Americana* and *Harper's Weekly*.

In this context, at the express request of the physician-general Carol Davila (1828–1884)[1], Prime Minister I. C. Brătianu[2] proposed that the most important painters of the time should accompany the Romanian troops on the front, with the purpose of visually recording the battles in which Romanian regiments were engaged. The images thus obtained were intended to be disseminated through the national press and illustrated journals[3]. The group assembled for this purpose consisted of four painters whose professional trajectories and destinies were closely linked, to varying degrees, to that of Carol Davila himself[4]: Nicolae Grigorescu (1838–1907), Carol Popp de Szathmáry (1812–1887), Sava Henția (1848–1904) and George Demetrescu Mirea (1852–1934)[5].

Shortly after their departure to the front, the four artists joined the General Headquarters and were stationed at the facilities of the Headquarters Ambulance, where their task was to capture expressive visual representations of the Balkan conflict. Nevertheless, only Sava Henția and George Demetrescu Mirea were assigned to remain permanently with the Headquarters Ambulance. Carol Popp de Szathmáry, who enjoyed a privileged status as official painter to the Royal Court, accompanied Prince Carol Ist continuously and simultaneously maintained contracts with several European newspapers, to which he supplied a number of his drawings. Nicolae Grigorescu, for his part, was initially attached by order of the Prime Minister to the Observation Corps under General Lupu and later accompanied the Second Division of the Operations Corps, which undertook to pay him a monthly remuneration of 1,000 lei[6].

The itineraries followed by the four artists on the front also differed considerably. Nicolae Grigorescu was present between 14th July and 11th August 1877 in the camp at Calafat, while from October onwards he was stationed at Verbica, from where—according to the testimony of Dr C. I. Istrati—he followed the entire Pleven campaign, despite not having been present at the Battle of Smârdan, a fact that he himself later acknowledged[7].

As for Carol Popp de Szathmáry[8], the painter of the Royal Court was initially present in Bucharest during the parade of Russian troops, subsequently travelling to the camp at Calafat, then to Zimnicea on 1st July 1877, Pleven on 31st August, Nicopolis on 15th October, and finally Grivița, where he remained from 6th November until the end of 1877. During this period, Szathmáry produced numerous portraits of Prince Carol I st [9].

Reflecting on the activity carried out on the front by the four artists, the eminent art historian George Oprescu emphasised the exceptional accuracy with which Nicolae Grigorescu

---

[1] **See his biography in** D. Grecescu, *Schițare din viața și activitatea Generalului Doctor Carol Davilla* [*Outline of the Life and Activity of General Physician Carol Davila*], Tipografia Clemența, Bucharest, 1903.

[2] George Oprescu, *Grigorescu reporter de război* [*Grigorescu as a War Correspondent*], in *Scrieri despre artă* [*Writings on Art*], Editura Meridiane, Bucharest, 1966, p. 37.

[3] Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Grigorescu*, in *Calendarul Minervei* [Minerva Calendar], Year X, Institutul de Arte Grafice și Editură Minerva, Bucharest, 1908, p. 78; Paul Grigoriu, *Poziții ale publicisticii românești în timpul războiului de independență* [Positions of Romanian Journalism during the War of Independence], in *Muzeul Național* [The National Museum], IV, commemorative volume dedicated to the centenary of Romania's independence, Bucharest, 1978, p. 474.

[4] George Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea* [Romanian Graphic Art in the Nineteenth Century], vol. II, Fundația Regele Mihai I, Bucharest, 1945, p. 86.

[5] Thus, Nicolae Grigorescu was a patient of Carol Davila; Carol Popp de Szathmáry, like Davila himself, was closely connected to court circles; Sava Henția was a teacher at the Elena Doamna Asylum, an institution patronised by Carol Davila; and George Demetrescu Mirea had been a student of Carol Davila at the School of Medicine.

[6] Adrian Adamache, Elena Iosefide, *Pictorii participanți oficiali la războiul de independență, martori ai istoriei*, in *Muzeul Național*, IV, commemorative volume dedicated to the centenary of Romania's independence, Bucharest, 1978, p. 484.

[7] Towards the end of March 1878, the Bucharest City Hall requested that Nicolae Grigorescu paint the work *The Attack at Smîrdan*.

[8] Emil Gârleanu, *Pictorii Carol și Alexandru Szathmary* [*The Painters Carol and Alexandru Szathmary*], in *Calendar literar și artistic pe 1909* [*Literary and Artistic Calendar for 1909*], Editura librăriei Socec, Bucharest, 1909, p. 129.

[9] Adrian Adamache, Elena Iosefide, *op. cit.*, pp. 484–485.

recorded the successive stages of the war: *None of these painters approached with such seriousness as Grigorescu the task of accompanying the army—of being present wherever an event worthy of commemoration occurred, of devoting his entire activity, without reservation or hesitation and sometimes at considerable risk, to the daily recording of all that might then have interested public opinion in Romania and across Europe. These records continue to be of interest today to those who seek a sincere and truthful image of the campaign. This is evident in the scenes depicted, which can be followed almost step by step and whose dates can often be determined with remarkable precision—scenes sometimes captured only a few hundred metres from the very site of battle.*[10]

A retrospective analysis of the routes followed by the four painters also makes it possible to identify the distinctive character of their artistic output. Nicolae Grigorescu emerged as the painter of the common soldier[11]; Carol Popp de Szathmáry focused on the agitation and ceremonial life of the high command; Sava Henția specialised in the depiction of bivouacs; while George Demetrescu Mirea defined himself as the painter of sanitary camps[12]. Among them, Nicolae Grigorescu stands out for the remarkable number of works produced during the War of Independence—approximately 2,000 sketches of which his friend Alexandru Vlahuță spoke in laudatory terms: *He was there, in those grinding hours, a voice of history—a messenger destined to perceive, in an instant and on behalf of all, what could be seen only once in the dark immensity of time; to see deeply with eyes that death cannot close, and to tell future generations what he had seen.*[13]

Grigorescu's insistence on remaining close to the Romanian troops throughout the campaign further attests to his commitment to understanding the realities of war at first hand. *Moving alongside the soldiers and confronting the dangers of the battlefield, he came to recognise the true heroes of the conflict, whom he immortalised in his most powerful works. In the face of the tragedy of war, a new artistic sensibility emerged in Grigorescu—one forged through direct experience and profound empathy with the ordinary soldier.*[14]

The artistic training of the four painters who accompanied the Romanian army during the War of Independence differed significantly, a fact that is clearly reflected in the nature of their war-time creations. Nicolae Grigorescu was initially formed within the tradition of Romanian icon painting in the first half of the nineteenth century[15] and later assimilated the influences of major nineteenth-century French painting. Carol Popp de Szathmáry was trained within the Austrian school of drawing under Peter Fendi and Johann Treml[16], while also absorbing certain influences from the Düsseldorf school. Sava Henția received his education at the School of Fine Arts in

[10] George Oprescu, *Scrieri despre artă* [*Writings on Art*], Editura Meridiane, Bucharest, 1966, p. 38.
[11] On the uniform of the Romanian soldier engaged in the War of Independence, as well as on the military formations in which he was enlisted, see Adrian Silvan Ionescu, *Uniformele armatei române în timpul războiului de independență*, in *Muzeul Național*, IV, commemorative volume dedicated to the centenary of Romania's independence, Bucharest, 1978, pp. 519–525.
[12] Adrian Adamache, Elena Iosefide, *op. cit.*, p. 488.
[13] *Ibidem*., p. 485.
[14] Alexandru Vlahuță, *Pictorul Nicolae Grigorescu. Viața și opera lui* [*The Painter Nicolae Grigorescu: His Life and Work*], Atelierele Grafice Socec et Co., Bucharest, 1910, p. 79; Marin Nicolau Golfin, *Pictorul* [*The Painter*], in *Magazin Istoric* [*Historical Magazine*], Year XI, no. 5 (122), May 1977, p. 17.
[15] George Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea* [*Romanian Graphic Art in the Nineteenth Century*]…, p. 40.
[16] *Idem*, *Carol Popp de Szathmary desenator* [*Carol Popp de Szathmary as Draftsman*], in *Analele Academiei Române*, *Memoriile secțiunii literare*, series III, vol. X (1940–1941), Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Bucharest, 1941, p. 11.

Bucharest[17], and George Demetrescu Mirea was trained at the Academic School of Bucharest under Gheorghe Tattarescu and Theodor Aman[18].

From the wide range of works produced by Nicolae Grigorescu during the War of Independence, particular attention must be given to those devoted to specific thematic categories: scenes of everyday life in the camp at Calafat and artillery fire across the Danube; *The Emperor of Russia at the Campaign Headquarters*; a supply wagon making its way along muddy roads; the Romanian ruler engaged in conversation with Colonel Novitsky, accompanied by a soldier seated on the carriage box; the house in which Osman Pasha was taken prisoner and the figure of a Turkish man smoking a pipe; sketches of the Grivița and Rahova redoubts; and scenes from behind the front, such as *Convoy of Prisoners* and *Supply Wagons*. Alongside these are numerous portrayals of Romanian soldiers—bright and proud figures such as *The Dorobanț* and *The Bugler*—as well as sombre and melancholy images of Turkish prisoners, which testify to the artist's compassion and to his understanding of the harsh laws of war.[19]

Undoubtedly, the most defining and representative work created by Nicolae Grigorescu in connection with the War of Independence is *The Attack at Smârdan*[20]. Completed only in 1885 and based on sketches made on the front, this masterpiece continues to be admired today at the National Museum of Art of Romania in Bucharest: *It is a tribute to the army, and especially to the Romanian soldier, composed of only a few detachments, with the attack viewed laterally. When criticised for the absence of officers from the painting, he responded with irony: '…they were too far removed from the soldiers and thus fell outside the frame', the central figure of the composition being intended as a symbol of this moment in Romanian history*[21].

A perceptive commentary on *The Attack at Smârdan* was offered by the art critic Nicolae Petrașcu, who emphasised the painterly touch as an expression of lived reality: At Smârdan *is a masterful work in which an entire major event of our contemporary life is revived within a few square metres of canvas. It conveys the full fury of the Romanian in battle, the whole of his legendary toughness, and the utmost endurance that a human being can sustain. As a moment, it is framed by a dark grey sky—the heavy sky of January—and by ground covered with snow mixed with mud, rendered in bluish-grey tones. The entire painting leaves a profound impression of lived reality, of fierce struggle and unwavering determination on the part of those who advance. This is no play-acting, no mere painted scene, but combat itself. One can still sense there the real winter fog of the valleys of Bulgaria*[22].

It is noteworthy that Nicolae Grigorescu did not personally witness the Battle of Smârdan, owing to medical reasons, a fact that he later acknowledged with some bitterness[23]: *I painted* The

[17] Adrian Silvan Ionescu, *Învățământul artistic românesc 1830–1892* [*Romanian Artistic Education, 1830–1892*], Editura Meridiane, Bucharest, 1999, p. 220.
[18] George Dragomirescu, Ion Frunzetti, *George Demetrescu Mirea*, Academia Română, *Publicațiunile fondului Elena Simu* [*Publications of the Elena Simu Fund*], Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Bucharest, 1940, p. 5; Adrian Silvan Ionescu, *op. cit.*, p. 187.
Provisions for the army.
[19] Vasile Drăguș, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini* [*Romanian Painting in Images*], Editura Meridiane, Bucharest, 1990, p. 149.
[20] George Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea* [*Romanian Graphic Art in the Nineteenth Century*]…, pp. 46–47.
[21] Victor Petrescu, *Pictorul Nicolae Grigorescu – reporter în războiul de independență* [*The Painter Nicolae Grigorescu – Reporter in the War of Independence*], in *Revista Eroica* [*Eroica Review*], Year V, no. 2 (9), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 7.
[22] Nicolae Petrașcu, *Pictorul Grigorescu* [*The Painter Grigorescu*], Tipografia Gutenberg, Joseph Göbl, Bucharest, 1895, pp. 31–32.
[23] George Oprescu, *Nicolae Grigorescu*, vol. II, Editura Meridiane, Bucharest, 1962, p. 48.

Attack at Smârdan, *the only one I did not personally witness, and therefore had to rely on impressions gathered elsewhere.*[24]

Despite this absence, the large-scale canvas betrays no indication of second-hand observation. On the contrary, the action is projected into an open field, entirely outside the village, with a clear emphasis on the Romanian infantrymen of the 4th and 6th Line Regiments of the standing army, rather than on the *dorobanți*, as has sometimes been erroneously suggested in specialised literature devoted to the event[25].

In order to distinguish between the two branches of the Romanian army represented in the War of Independence—namely the infantry and the *dorobanți*—a number of clarifications are necessary with regard to their uniforms: *Clear differences also existed with regard to uniform. Infantrymen were equipped with a peaked cap with pompon or a barracks cap (worn by order), a cloth tunic with piping, collar, cuffs and red counter-epaulettes, grey trousers and a double-breasted grey greatcoat with a hood, as well as boots. By contrast, the* dorobanți *wore black lambskin hats adorned with turkey feathers, white shirts with cuffs, collar and light-blue trim, white trousers and traditional leather sandals (*opinci*), which were replaced at the beginning of the war by boots, although many soldiers continued to wear their traditional footwear throughout the entire campaign. Their greatcoats were likewise grey, but featured a single row of buttons and lacked a hood*[26].

At the end of the War of Independence, Nicolae Grigorescu financed from his own resources the printing of a series of engravings executed on the front, intended to form the *Album of the War of Independence*. Unfortunately, lacking institutional or financial support, the painter was left with almost the entire print run unsold and was forced to transport it repeatedly from one place to another in an attempt to ensure its distribution[27].

It is worth noting that Grigorescu personally travelled to Paris to supervise the production of the album, as it was executed using a relatively new technique for the period, known as heliotype or photolithography. The works were produced in the workshop of Charles Chardon Aîné, a highly skilled craftsman in this field, who also served as a chalcographer for the Louvre Museum in Paris[28]. The album was completed in 1879, and in an effort to recover part of the expenses incurred, Grigorescu addressed a formal request to Prime Minister Mihail Kogălniceanu, seeking permission to commercialise the album in various Romanian cities: *Mr Minister,*
I have the honour of submitting six crates, each containing 125 engravings depicting episodes of the recent war, and I respectfully request that you kindly arrange for them to be forwarded to the Prefects of the counties of Iași, Covurlui, Brăila, Prahova, Argeș, Dâmbovița and Dolj, in order that they may be offered for sale to interested purchasers. The price of each copy is four francs, or twenty francs for a complete quinqui series…[29]

As a result, the Ministry of War, by Circular no. 14530 of 19th July 1879, authorised the distribution of the album to additional counties, including Botoșani, Ialomița and Constanța, on

---

[24] *Nicolae Petrașcu, op.cit., p.31.*
[25] *Alexandru Vlahuță, op. cit., p. 84; George Oprescu, Nicolae Grigorescu…, p. 51.*
[26] Adrian Silvan Ionescu, *Uniformele armatei române în timpul războiului de independență* [*The Uniforms of the Romanian Army during the War of Independence*], in *Muzeul Național* [*The National Museum*], IV, commemorative volume dedicated to the centenary of Romania's independence, Bucharest, 1978, p. 521.
[27] Nicolae Petrașcu, *Nicolae Grigorescu* [*Nicolae Grigorescu*], Tipografia Bucovina I. E. Torouțiu, Bucharest, 1930, p. 19.
[28] George Oprescu, *Corespondența lui Nicolae Grigorescu* [*The Correspondence of Nicolae Grigorescu*], Tipografia Universul, Bucharest, 1944, p. 92.
[29] Adrian Silvan Ionescu, *Penel și sabie. Artiști documentariști și corespondenți de front în Războiul de Independență (1877–1878)* [*Brush and Sword: Documentary Artists and Front-Line Correspondents in the War of Independence (1877–1878)*], Editura Biblioteca Bucureștilor, Bucharest, 2002, p. 189.

condition that complete series of five plates be purchased[30]. In parallel, Grigorescu undertook an extensive promotional campaign in the contemporary press: *The painter Grigorescu, commissioned by the government to follow the movements of the Romanian troops and the campaign in Bulgaria, undertook to reproduce his paintings depicting various episodes of the war in a series of finely executed engravings intended for the public, designed to form an* ALBUN OF THE WAR OF INDEPENDENDENCE[31]. *In addition, detailed information was generously provided regarding the content of the album, as well as its cost: "The album will consist of three parts, each comprising ten compositions. Each part will be subdivided into booklets of five plates. From the first part, the initial series of five plates has already appeared, namely: 1. H.R.H. Carol I; 2.* The Sentinel*; 3.* The Parade of the First Prisoners from Pleven before H.R.H. Carol I*; 4.* The Attack at Opanes*; 5.* The Transport of Provisions in Bulgaria. *The public is hereby informed that these may be found in Bucharest in most bookshops along Calea Victoriei, at the price of twenty new lei for the complete set of five. Individual plates are also available, though only from another edition of larger format, at six lei per piece*[32].

The artistic value of Grigorescu's war-time creations was recognised beyond Romania's borders. The French journalist Frédéric Damé published a brochure entitled *Art during the War: Sketches of Sketches*, in which he chronologically listed and described the painter's battlefield sketches. This work, excerpts of which appeared in the newspaper *Resboiul* on 16th December 1878: *Mr Frédéric Damé brought together in a finely printed brochure a series of reflections on national art during the war of 1877–1878, in which he describes the sketches of paintings that Grigorescu gathered on the battlefield, amid the smoke of the cannons and the rain of bullets. These reflections and descriptions are both eloquent and engaging, written in an elegant Romanian style and dedicated to C. A. Rosetti as a token of devotion, gratitude and esteem.*[33]

Through his tireless work on the front—armed with brushes, pencils and paints—Nicolae Grigorescu succeeded in becoming a truthful interpreter of the episodes that unfolded daily during the months of war: *Through his remarkable sensitivity, he nevertheless succeeded in becoming a truthful painter, a consummate interpreter of the episodes that unfolded daily during the months of war, though this achievement was by no means attained with ease. In any case, it represented a decisive experience in a man's life—one of those that leave profound traces in his later ideas and responses.*[34]

In addition to the compositions directly related to military operations, Grigorescu produced numerous portraits during the War of Independence, executed in pencil, charcoal or watercolour. These included studies of Turkish figures, Romanian officers and soldiers, as well as depictions of prisoners. Today, these works can be admired in the collections of the National Museum of Art of Romania[35]. Alongside the faces of ordinary soldiers, Grigorescu also portrayed officers, physicians and high-ranking military figures, including Generals Tătărăscu and Fălcoianu, Colonels Pillat and Blaremberg, and Doctors Grecescu and Mihail[36].

Throughout the conflict, Nicolae Grigorescu also fulfilled the role of a visual reporter, acting as a daily and passionate witness to the movements of the Romanian army. He accompanied

---

[30] *Ibidem.*
[31] *Ibidem.*
[32] *Ibidem*.
[33]Adrian Silvan Ionescu, *Penel și sabie* [*Brush and Sword*]…, p. 187. .
[34] George Oprescu, *Nicolae Grigorescu, Maturitatea și ultimii ani* [*Nicolae Grigorescu: Maturity and the Final Years*], Editura Meridiane, Bucharest, 1970, p. 8.
[35] Adrian Silvan Ionescu, *Penel și sabie. Artiști documentariști și corespondenți de front în Războiul de Independență (1877–1878)* [*Brush and Sword: Documentary Artists and Front-Line Correspondents in the War of Independence (1877–1878)*]…, p. 184.
[36] *Ibidem.*

the soldiers of the 7th *Dorobanți* Regiment and the 4th Cavalry Regiment in locations such as Poiana, Corabia and Turnu Măgurele, as well as during the Romanian troops' crossing of the Danube into Bulgaria[37]. Equipped with a photographic camera, he produced some of the most accomplished drawings of his career at Rahova and Pleven. Nevertheless, his most valuable works remain the spontaneous sketches executed directly on the front, which, when studied together, provide a coherent visual narrative of military training, troop movements and major battles.

By leaving the confines of the studio and positioning himself at the very site of events, Grigorescu avoided reliance on the subjective imagination of engravers and ensured an objective visual rendering of reality. He deliberately refrained from emphasising scenes of suffering or violence, choosing instead to focus on the heroism and patriotism of the troops as reflected in posture, attire and collective action. In doing so, his work aligns with the principles of documentary art, presenting a world observed directly, in constant motion and without idealising retouch.

Nicolae Grigorescu's contribution to the Romanian War of Independence transcends the boundaries of conventional war painting. Through his direct engagement with the realities of the battlefield, he succeeded in creating a body of work that combines artistic sensitivity with documentary precision. His sketches, paintings and engravings not only capture the visual atmosphere of the conflict but also preserve the memory of the ordinary soldier, whose experience stands at the centre of his artistic vision[38].

By merging art and historical documentation, Grigorescu played a decisive role in shaping the visual memory of the War of Independence. His work remains a fundamental reference point for understanding both the cultural history of nineteenth-century Romania and the broader relationship between art, war and collective memory.

[37] George Oprescu, *Nicolae Grigorescu, Maturitatea și ultimii ani* [*Nicolae Grigorescu: Maturity and the Final Years*]…, p. 8.
[38] *Ibidem.*

POLITNESS STRATEGIES (BROWN AND LEVINSON) IN DENTAL PRACTICE: A PRAGMATIC ANALYSIS OF PATIENT PREFERENCES

Alexandru-Ioan Bădescu
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

„Florii i se cere parfum și omului politețe." - *Proverb Indian*

Abstract*: This study investigates the use of politeness strategies in dental practice from a pragmatic perspective, with a particular focus on patient preferences and their implications for clinical communication. Drawing on the theoretical framework proposed by Brown and Levinson, the research examines how different types of politeness - positive politeness, negative politeness, bald on record and off-record - are perceived by patients in the context of dentist-patient interaction. Empirical data were collected through a questionnaire administered to a sample of 45 dental patients, aimed at identifying preferred communicative strategies during clinical encounters. The results indicate a clear predominance of positive politeness strategies, especially those based on the construction of shared goals and the use of the inclusive pronoun we, which contribute to the establishment of a cooperative therapeutic alliance. Off-record strategies and negative politeness are moderately preferred, reflecting patients' sensitivity to face protection and autonomy, while bald on record strategies are least favored and appear acceptable mainly in functionally constrained situations requiring efficiency and clarity. Based on these findings, the paper proposes a set of operational recommendations and formulations for dental practitioners, illustrating how pragmatic awareness can be translated into communicative practice. Overall, the study highlights the relevance of pragmatic politeness as a key component of effective and patient-centered dental care.*

Keywords: *Politness strategies; Dentistry; Brown and Levinson model; Face Flattering Acts; Likert scale*

Introducere

Deși modelul Brown și Levinson a fost aplicat pe scară largă în analiza discursurilor instituționale și profesionale, utilizarea sa în contexte medicale și stomatologice ridică o serie de probleme teoretice și metodologice specifice. Interacțiunile stomatologice combină acte de vorbire directive și proximitate fizică, ceea ce pune o presiune particulară asupra echilibrului dintre eficiența comunicării și gestionarea imaginii sociale. Studiul de față își propune să investigheze modul în care pacienții evaluează diferitele strategii de politețe în cabinetul stomatologic și care sunt tiparele comunicaționale percepute ca fiind cele mai adecvate. Prin corelarea datelor empirice privind preferințele pacienților cu analiza pragmatică, articolul urmărește să evalueze atât aplicabilitatea, cât și limitele cadrului clasic al politeții într-un context clinic specializat. Lingvista franceză Catherine Kerbrat-Orecchioni accentuează faptul că politețea nu este doar un ornament conversațional, ci o componentă structurală a interacțiunii verbale „La politesse n'est pas un simple vernis conversationnel, mais une composante structurante de l'interaction." *(*Kerbrat-Orecchioni, 1992*)* Raportându-ne la interacțiunile dintr-un cabinet stomatologic, politețea nu este opțională, ci constitutivă relației medic-pacient.

Cadrul teoretic

„Politicos" în franceză (poli) provine din verbul polir, având ca influenţă sensul lat. politus. Verbul polir (< lat. polire), atestat încă din secolul al XIIlea, are atât un sens concret ('a face fin,

strălucitor'), cât şi unul abstract ('a iniţia în societate', din secolul al XVI-lea). Derivatul lui polir, poli însemna la finalul secolului al XII-lea 'elegant', apoi 'cultivat' (secolul al XVI-lea), 'cizelat, civilizat' (secolul al XVII-lea), pentru ca sensul modern ('persoană cu limbaj şi comportament conforme regulilor politeţii') să fie atestat începând cu secolul al XVII-lea.

Politeţea poate fi descrisă ca normă socială (Fraser, 1990), principiu de cooperare (Grice, 1975; Lakoff, 1973), contract conversațional (Fraser și Nolen, 1981), face saving/păstrarea imaginii (Brown și Levinson,1987), având valențe universale și culturale. Preluată din cercetările de sociologie a comunicării ale lui Erving Goffman (1967, 5-45), celebra teorie a lui Brown & Levinson pleacă de la premisa că toți membrii competenți ai unei societăți se caracterizează prin anumite capacități raționale și printr-o imagine publică despre sine, „ambivalentă" (Brown & Levinson, 1987, 61), numită față/„face" („figură socială" sau „visage"), configurată în termenii unor atribute sociale acceptate de ceilalți (Brown & Levinson, 1987, 61)

Politețea este văzută ca o „sumă a tuturor acelor tactici care ajută la menţinerea nivelului minim de armonie într-un schimb interacţional", astfel fenomenul se redefineşte ca o manifestare multifaţetată, constant prezentă la nivel discursiv. (Kerbrat-Orecchioni, 2006)

Politețea este totodată înțeleasă ca un set de norme sociale - variabil de la o comunitate la alta - din care decurg reguli practice de comportament - inclusiv reguli privind comportamentul lingvistic - pentru membrii fiecărei comunități considerate. Respectarea normelor caracterizează comportamentul politicos, iar nerespectarea acestora este considerată impolitețe. (Ionescu-Ruxăndoiu, 65-66).

Din punct de vedere pragmatic, „a fi politicos" înseamnă „a ține în permanență seama de celălalt, a avea sentimentul unei responsabilități față de colocutor în tot cursul interacțiunii verbale." (Ionescu-Ruxăndoiu, 2003) Sociologul canadian Erving Goffman distinge, în cadrul interacţiunilor sociale, schimburi de susţinere (supportive interchanges) şi schimburi reparatorii (remedial interchanges). Dacă primele se referă la stabilirea, continuarea sau reînnoirea relaţiilor (formulele de salut, însoţite de întrebări referitoare la starea sănătăţii interlocutorilor, formulele de rămas bun, felicitările, complimentele, condoleanţele), schimburile reparatorii (scuza, mulţumirea) includ rutine sau ritualuri verbale şi nonverbale, folosite pentru a repara un comportament, restabilind astfel relaţiile, de regulă, fragile şi nepermanente. (Goffman, 1967, 20-21)

Un mecanism central al politeții lingvistice este reprezentat de mitigare, având ca funcție principală reducerea forței ilocuționare a enunțurilor care pot amenința fața interlocutorului "La mitigation constitue un ensemble de procédés visant à atténuer la portée illocutoire d'un acte de parole." (Kerbrat-Orecchioni, 1992) În cadrul pragmalingvisticii, mitigarea este strâns legată de gestionarea actelor de vorbire amenințătoare pentru față (Face Threatening Acts - FTA) și de menținerea echilibrului interacțional. În modelul teoretic propus de Penelope Brown și Stephen C. Levinson, mitigarea apare ca un instrument esențial al strategiilor de politețe, în special al politeții negative, dar este frecvent asociată și cu politețea pozitivă. Autorii subliniază faptul că majoritatea interacțiunilor sociale implică, într-o măsură mai mare sau mai mică, acte care restrâng libertatea de acțiune a interlocutorului. În acest sens, ei afirmă: "Since many acts intrinsically threaten face, speakers are motivated to employ strategies that reduce the degree of imposition involved." (Brown & Levinson, 1987, p. 68)

Mitigarea funcționează, astfel, ca un mecanism de atenuare a constrângerii, prin care vorbitorul își ajustează discursul pentru a respecta autonomia interlocutorului și pentru a evita deteriorarea relației interpersonale. Din perspectiva feței negative, aceasta vizează protejarea dreptului interlocutorului de a nu fi constrâns sau impus, în timp ce, din perspectiva feței pozitive, contribuie la menținerea unei imagini sociale valorizate. Autorii definesc politețea negativă ca

fiind orientată tocmai spre această dimensiune: ”Negative politeness is oriented mainly toward partially satisfying the hearer’s negative face, his basic want to maintain claims of territory and self-determination.” (Brown & Levinson, 1987)

La nivel lingvistic, mitigarea se realizează printr-o varietate de procedee, precum modalizarea (verbe modale, condiționale), utilizarea diminutivelor sau a eufemismelor, precum și prin strategii discursive de explicare și justificare. Aceste procedee permit vorbitorului să transforme un act directiv explicit într-un enunț mai puțin intruziv, reducând astfel impactul pragmatic al mesajului. Geoffrey Leech sublinia în Principles of Pragmatics “Speakers often reduce the illocutionary force of an utterance by means of hedges and downtoners.” (Leech, 1983, p. 132) În discursul medical, și în special în cel stomatologic, mitigarea dobândește o importanță sporită, întrucât actul medical presupune frecvent intervenții asupra corpului pacientului, la nivelul cavității orale, și implicit limitări ale autonomiei acestuia. Brown și Levinson subliniază că actele directive, precum ordinele sau recomandările, sunt printre cele mai puternice FTA-uri, motiv pentru care ele necesită strategii de atenuare: “Orders and requests are intrinsically face-threatening acts, since they put pressure on the hearer to do something.” (Brown & Levinson, 1987, p. 65)

În contextul stomatologic, mitigarea, ca tehnică de politețe negativă, contribuie la reducerea anxietății pacientului, la creșterea complianței și la consolidarea relației terapeutice, prin formulări precum „dacă sunteți de acord”, „am putea”, „este posibil să resimțiți o ușoară presiune”, medicul transformă actul medical dintr-o constrângere unilaterală într-un proces discursiv negociat, în care pacientul este simbolic implicat în luarea deciziilor. Mitigarea nu reprezintă doar o strategie lingvistică, ci un instrument pragmatic cu implicații directe asupra eficienței comunicării instituționale și a actului medical propriu-zis.

În interacțiunea verbală cotidiană, „riscul pierderii feței există atât pentru locutor, cât și pentru interlocutor, astfel încât ambii vor încerca să evite realizarea unor acte amenințătoare (**Face Threatening Acts**, **FTA**) pentru fața celuilalt sau pentru propria față, ori vor apela la strategii prin care actelele amenințătoare să fie minimalizate.” Noțiunea de ”face”/ față poate fi de două tipuri: „față pozitivă” (nevoia de a fi apreciat și acceptat) și „față negativă” (nevoia de a nu fi constrâns sau invadat) (Brown & Levinson, 1987, 60). În anumite contexte instituționale, actele amenințătoare FTA sunt inevitabile și trebuie compensate discursiv: ”Dans certains contextes institutionnels, les actes menaçants pour la face sont inévitables et doivent être compensés discursivement*.”*(Kerbrat-Orecchioni, 2001) Unul dintre aceste contexte este reprezentat de cabinetele stomatologice, întrucat discursul medical din această ramură conține o densitate ridicată de FTA inevitabile, generate de natura invazivă a actului medical, așa încat este necesar să abordăm strategii individualizate „Il n’existe pas une politesse universelle, mais des systèmes de normes contextualisées.” (Kerbrat-Orecchioni, 1997)

Varianta propusă de Penelope Brown & Levinson, chiar dacă se distinge prin claritate, se caracterizează deopotrivă prin anumite limitări: „Le modèle de Brown et Levinson a le mérite de la clarté, mais il souffre d’un certain réductionnisme stratégique.”(Kerbrat-Orecchioni, 1997) Pentru a completa modelul teoretic propus de aceștia, Catherine Kerbrat-Orecchioni, lingvistă de renume din spațiul francez, introduce un termen nou, desemnând actele care corespund, în descrierea politeții pozitive, unor anti-FTA, și anume **Face Flattering Acts** (**FFA**), cum ar fi complimentul sau lauda. (Catherine Kerbrat-Orecchioni, 1992, 171-172) Complimentul, ca strategie a politeţii pozitive, aparţine clasei expresivelor (Searle, 1979), cu scopul ilocuţionar de a exprima starea psihologică, indicată în condiţia de sinceritate (aprecierea sau simpatia) şi poate

avea mai multe valori pragmatice, psiho-sociale, valoarea relaţională fiind pusă în lumină în saluturi (în schimburi confirmative), dar şi în schimburi reparatorii. (Searle, 1979)

Structura generală a „schimbului tipic de complimente" în viziunea lui Kerbrat-Orrechioni reprezintă o „înlănţuire de acţiuni" (une "chaîne d'actions") sau o „pereche adiacentă" (une "paire adjacente"), alcătuită din cel puțin două intervenții, „inițiativă" (complimentul, produs de Ll) și, respectiv, „reactivă" (răspunsul la compliment, produs de L2) care poate, la rândul său, să funcționeze ca o închidere a schimbului verbal, sau ca o continuare, pentru a crea un „ciclu de complimente." (Kerbrat-Orrechioni, 1987). Ca strategii de complimentare, se remarcă o frecvență mai mare a construcțiilor adverbiale în complimentele polonezilor, în comparație cu cele ale englezilor, care apelează de multe ori la hiperbolă, în timp ce pentru japonezi, complimentul este, mai degrabă, un stereotip (Kerbrat-Orecchioni 1994, 292)

Hiperpoliteţea (over-politeness) este uneori un management relaţional greşit ("relational mismanagement", politeţe eşuată), rareori fiind considerată un comportament nepoliticos (Culpeper 2008: 27). În unele culturi, hiperpoliteţea apare prin realizarea prea frecventă, în raport cu ceea ce e adecvat situaţiei, a unor comportamente asociate cu politeţea. Folosirea abuzivă a unor forme poate atrage atenţia asupra caracterului lor „politic", nu ca expresie sinceră a unui respect personal. În cazul în care hiperpoliteţea este utilizată pentru crearea unui efect negativ, atunci aceasta devine o strategie a sarcasmului (sau "mock-politeness") (Culpeper, 2008, 28).

Kerbrat-Orecchioni definește FFA drept acte de limbaj care valorizează fața interlocutorului, având adesea rolul de a contrabalansa actele amenințătoare (Face Threatening Acts). Politețea pozitivă se sprijină în mod fundamental pe aceste acte, complimentul fiind considerat FFA prototipic: „Complimentul constituie FFA prin excelență", avand o funcție centrală în eficientizarea relației interacționale, a cărei frecvență depinde de cadrul discursiv: "Les FFA contribuent à l'harmonisation de la relation interactionnelle." (Kerbrat-Orecchioni, 1992).

Material și metodă

Pentru a muta conceptul de politețe din zona universală în cea contextuală, mai precis în cabinetul stomatologic, vom încerca să identificăm preferințele pacienților dintr-un cabinet de medicină dentară din Pitești, județul Argeș, în ceea ce privește strategiile de politețe preferate de către aceștia, prin aplicarea unui **chestionar** construit pe scala **Likert**. Chestionarul a fost conceput pentru a evalua preferințele privind strategiile de politețe utilizate în comunicarea stomatologică, pe baza tipologiei Brown și Levinson (1987). Itemii măsoară orientarea preferențială a acestora către politețea pozitivă, politețea negativă, off-record sau bald on record. Scala Likert este un instrument de măsurare utilizat în chestionare și sondaje pentru a cuantifica atitudinile, opiniile sau nivelul de acord/dezacord al respondenților, în cazul nostru al pacienților, față de o afirmație. Dezvoltată de Rensis Likert, aceasta cere subiecților să aleagă dintr-o gamă de cinci opțiuni, în cadrul unui enunț: 1 - Total dezacord, 2 - Dezacord, 3 - Nici acord, nici dezacord, 4 - Acord, 5 - Acord total. Ca aplicabilitate clinică, se calculează media pe fiecare grupă de itemi (A–D), fiecare însumând scoruri între 5 - 25 puncte, iar grupa cu scorul cel mai mare indică stilul de politețe preferat de pacient în abordarea sa în cabinetul stomatologic.

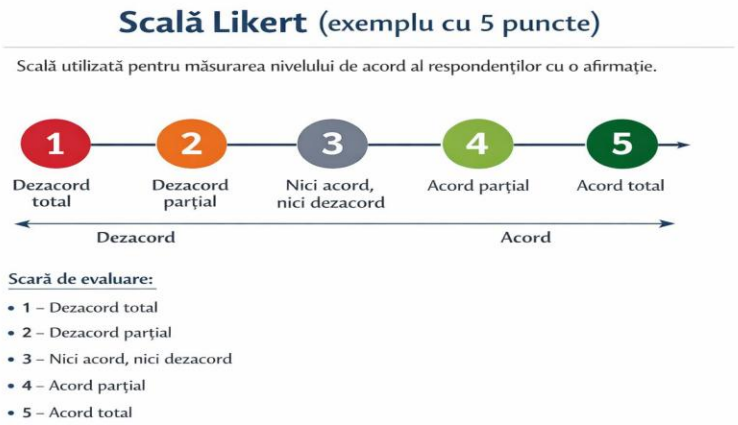

Figura 1. Scala Likert pe baza căreia am realizat chestionarul din cabinet

Pe baza chestionarului, medicul poate adapta formulările verbale, nivelul de explicație, strategiile de mitigare în funcție de profilul comunicativ al pacientului și de preferințele acestuia. „Vorba este icoana sufletului: cum e omul, aşa-i şi felul său de a vorbi.” Syrus

În construirea chestionarul evocat, am folosit ca instrument modelul clasic al politeții propus de Penelope Brown și Stephen C. Levinson, în care interacțiunile verbale sunt analizate în raport cu gestionarea imaginii sociale (face), iar strategiile de realizare a actelor de vorbire amenințătoare pentru față (FTA) sunt grupate în patru tipuri majore: strategia directă fără politețe (bald on record), politețea pozitivă, politețea negativă și strategia indirectă (off-record).

Strategia Bald on record presupune formularea directă și neatenuată a enunțului, fără preocupare explicită pentru protejarea feței interlocutorului, fiind preferată în contexte de urgență, eficiență maximă sau relații cu grad ridicat de familiaritate ori asimetrie ierarhică. Politețea pozitivă este orientată spre fața pozitivă a interlocutorului, urmărind consolidarea solidarității și a apartenenței prin exprimarea aprecierii, a empatiei și a interesului comun. Politețea negativă, în schimb, vizează fața negativă, respectiv nevoia de autonomie și non-impunere, fiind realizată prin strategii de atenuare, deferență și formulări indirecte convenționale care reduc presiunea exercitată asupra interlocutorului. În fine, strategia off-record implică formularea ambiguă sau aluzivă a actului de vorbire, lăsând interpretarea și asumarea intenției la latitudinea interlocutorului și permițând vorbitorului să evite responsabilitatea pragmatică directă a FTA-ului.

Chestionarul menționat, care a vizat aceste patru tipuri de politețe, a fost completat de **45 de pacienți**, la începutul programării, alături de celelalte documente - consimțământul informat și acordul de prelucrare a datelor cu caracter personal.

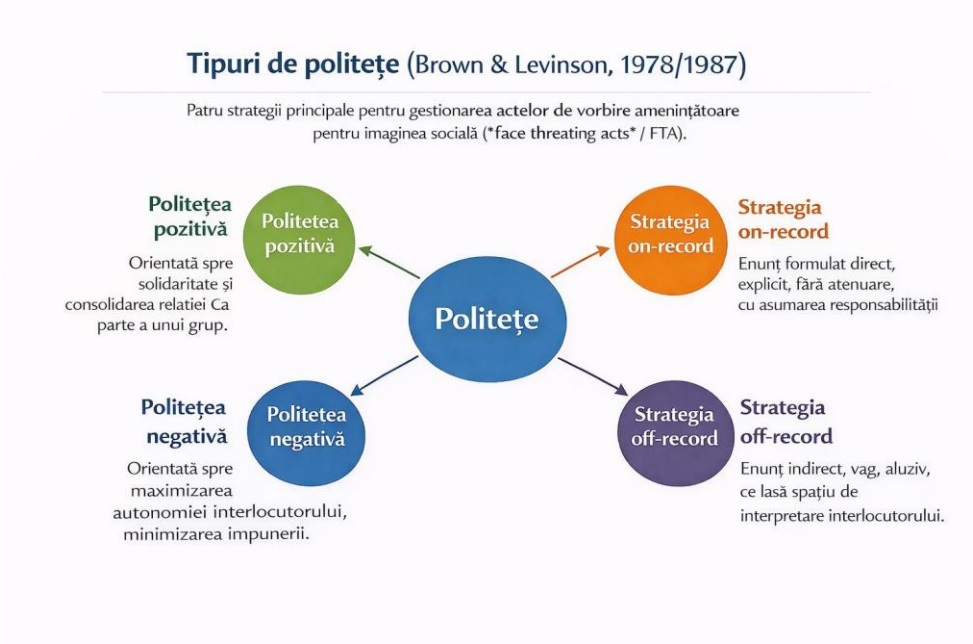
Tipuri de politețe (Brown & Levinson, 1978/1987)
Patru strategii principale pentru gestionarea actelor de vorbire amenințătoare pentru imaginea socială (*face threating acts* / FTA).
Politețea pozitivă
Orientată spre solidaritate și consolidarea relatiei Ca parte a unui grup.
Politetea pozitivă
Politețe
Strategia on-record
Strategia on-record
Enunț formulat direct, explicit, fără atenuare, cu asumarea responsabilității
Politețea negativă
Orientată spre maximizarea autonomiei interlocutorului, minimizarea impunerii.
Politetea negativă
Strategia off-record
Strategia off-record
Enunț indirect, vag, aluziv, ce lasă spațiu de interpretare interlocutorului.

Figura 2. Cele patru tipuri de politețe care au fost analizate în cadrul chestionarului aplicat pacienților din cabinet

Rezultate și discuții

După analizarea chestionarelor completate, **distribuția preferințelor** pacienților din cabinet indică o predominanță clară a politeții pozitive (37,8 %), sugerând că majoritatea respondenților valorizează strategiile de comunicare orientate spre apropiere, empatie și consolidarea relației interpersonale în cadrul interacțiunii stomatologice. Pe locul al doilea se situează strategiile off-record (26,7 %), ceea ce indică o deschidere semnificativă față de formulările indirecte și aluzive, percepute probabil ca mai puțin intruzive și mai protectoare pentru imaginea socială a pacientului. Politețea negativă (20 %) ocupă o poziție intermediară, reflectând aprecierea moderată a strategiilor care respectă autonomia interlocutorului și minimizează impunerea, precum mitigarea. În contrast, strategia bald on record este preferată de un procent mai redus de respondenți (15,6 %), sugerând că formulările directe și neatinse de atenuare sunt acceptate doar de o minoritate, posibil în contexte percepute ca necesitând eficiență sau claritate maximă. Aceste rezultate confirmă importanța adaptării strategiilor de politețe la așteptările pragmatice ale pacienților, cu accent pe dimensiunea relațională a comunicării medicale.

Tabelul nr. 1. Preferința pacienților pentru tipurile de politețe (N = 45)

Tip de politețe	Număr pacienți	Procent (%)
Politețe pozitivă	17	37,8 %
Off-record	12	26,7 %
Politețe negativă	9	20,0 %
Bald on record	7	15,6 %
Total	45	100 %

Politețea manifestată în cabinetul stomatologic prezintă trăsături specifice care o diferențiază de politețea cotidiană, fiind reconfigurată de caracterul instituțional, invaziv și emoțional al actului medical. Dacă în accepțiunea clasică politețea este definită ca un ansamblu de strategii menite să atenueze amenințările aduse feței interlocutorului (Brown & Levinson, 1987), în contextul stomatologic aceste amenințări sunt nu doar frecvente, ci structural inevitabile, generate de directivele profesionale, evaluările clinice și intervențiile medicale directe. În consecință, politețea nu mai funcționează exclusiv ca strategie reparatorie, ci ca mecanism constitutiv al interacțiunii medicale, având rolul de a menține echilibrul relațional și emoțional dintre medic și pacient. Așa cum subliniază Kerbrat-Orecchioni (1992, 2005), politețea trebuie înțeleasă ca un set de norme și procedee contextualizate, orientate spre gestionarea relației interpersonale, perspectivă care permite conceptualizarea unei forme de politețe profesională medicală. În cabinetul stomatologic, aceasta se manifestă printr-o combinație specifică de politețe negativă, destinată respectării autonomiei pacientului în condiții de constrângere corporală, și politețe pozitivă, orientată spre construirea alianței terapeutice și reducerea anxietății. Originalitatea politeții în sfera stomatologică rezidă, așadar, în funcția sa dublă: lingvistică și clinică, depășind cadrul teoretic al politeții ca simplu fenomen conversațional și impunând o extindere a modelelor pragmatice clasice către dimensiunea emoțională a interacțiunii**:** ”Politeness cannot be reduced to a set of linguistic formulas; it is a relational and contextual phenomenon.” (Kerbrat-Orecchioni, 1997)

Astfel, pe baza preferințelor exprimate de pacienți și a cadrului teoretic al strategiilor de politețe, putem formula următoarele **recomandări operaționale**, menite să optimizeze comunicarea medic-pacient și să reducă disconfortul interacțional specific contextului stomatologic: În faza de întâmpinare, contează ca prim pas punctualitatea medicului „Punctualitatea e politețea regilor." afirma Ludovic al XVIII-lea.

În etapele de anamneză și prezentare a planului de tratament, recomandăm utilizarea preponderentă a strategiilor de politețe pozitivă, prin folosirea pronumelui inclusiv plural („noi”), formulări cooperative și valorizarea pacientului, aspecte care contribuie la construirea unei relații de încredere și la diminuarea anxietății. Această strategie este indicată mai ales în cazul pacienților noi sau al celor cu istoric de anxietate accentuată față de tratamentele dentare și o putem pune în lumină prin folosirea recunoașterii meritelor pacientului, laudei sau complimentului, ca în exemplul „V-ați descurcat foarte bine astăzi, m-ați ajutat să realizez cu ușurință igienizarea dentară fiindcă ați fost foarte cooperant. Apreciez implicarea dumneavoastră.”

Pe de altă parte, în momentele în care pacientului i se solicită să adopte o anumită postură, să accepte o procedură sau să își exprime consimțământul informat, este recomandată activarea strategiilor de politețe negativă, prin formulele modale și condiționale, care permit respectarea autonomiei pacientului și reduc percepția de impunere, fără a compromite eficiența actului medical: „Ați putea să vă așezați puțin mai sus pe scaun ca să stați confortabil și să putem lucra eficient? (scaun = unitul stomatologic, n.n.)”. O observație importantă este că politețea negativă poate fi înglobată ca strategie de management al durerii în cadrul tratamentelor dentare, prin anticiparea acesteia „S-ar putea să simțiți o ușoară presiune pe zona respectivă, dacă apare o să vă rog să ridicați mâna stângă ca să știu.”

Enunțurile directe, fără atenuare, (on record) ar trebui rezervate situațiilor în care claritatea și rapiditatea sunt esențiale (de exemplu, coordonarea mișcărilor în timpul intervențiilor) sau in situațiile de urgență medicală, care trebuie gestionate cu fermitate și celeritate, ca în exemplul „Să nu clătiți acum, după extracție, fiindcă există riscul să declanșăm sângerare în zona respectivă”. Utilizarea excesivă a acestui tip de politețe poate fi percepută ca autoritară sau intruzivă, mai ales

în cazul pacienților anxioși, și trebuie calibrată în funcție de profilul interlocutorului. Nu în ultimul rând, strategiile off-record pot fi utile în fazele exploratorii sau atunci când se introduce treptat o informație potențial amenințătoare pentru imaginea socială a pacientului, precum suspiciunea unei carii, iar formulările aluzive sau descriptive permit testarea reacției pacientului și pregătesc terenul pentru explicațiile ulterioare, evitând confruntarea directă: „Observ o zonă mai închisă la culoare interdentar, este foarte posibil să avem de-a face cu o carie proximală."(proximal = pe suprafețele laterale ale dintelui, n.n.)

Sintetizând, interacțiunea verbală eficientă în cabinetul stomatologic presupune alternarea flexibilă a strategiilor de politețe, în funcție de nivelul de confort, de cooperare și de feedback-ul verbal și nonverbal al pacientului. Nicio strategie nu trebuie utilizată în mod exclusiv; eficiența maximă rezultă din ajustarea continuă a discursului profesional la nevoile pragmatice ale interlocutorului. În ansamblu, implementarea acestor recomandări contribuie la eficientizarea discursului medical și la crearea unui cadru interacțional predictibil, empatic și eficient, politețea fiind în contextul stomatologic un instrument pragmatic de control emotional, cu impact pozitiv atât asupra experienței pacientului, cât și asupra actului terapeutic propriu-zis.

Revenind la **politețea pozitivă**, preponderent preferată de pacienți ca abordare conform rezultatelor, voi dezbate strategiile esențiale prin care aceasta se poate concretiza în medicina dentară și voi evidenția care dintre componente este cea mai relevantă pentru pacienți, analizând itemii/ enunțurile de la punctul A al chestionarului. În cabinet, politețea pozitivă poate fi adoptată prin mai multe variante menite să consolideze relația medic-pacient și să reducă tensiunea interacțională. O primă strategie este folosirea pronumelui inclusiv **„noi"**, care construiește un cadru de cooperare și responsabilitate partajată („vedem împreună", „ne ocupăm de tratament"), diminuând percepția de asimetrie dintre interlocutori. Această tehnică, ilustrată în chestionar încă din itemul A.1 vizează apelul la scopuri comune, formularea tratamentului ca obiectiv împărtășit (sănătatea orală, confortul, rezultatul estetic), ceea ce favorizează sentimentul de apartenență la aceeași „echipă": „ Prefer ca medicul stomatolog să creeze impresia că lucrăm împreună pentru rezolvarea problemelor mele dentare."

O a doua strategie, evidențiată în chestionar prin itemii A.2 și A.3 constă în exprimarea empatiei și a înțelegerii, prin verbalizarea preocupării față de starea emoțională sau de disconfortul pacientului, strategie care legitimează experiența acestuia și consolidează relația de încredere necesară actului medical:„ Îmi doresc ca medicul să folosească un ton prietenos și încurajator." și „ Prefer ca medicul să manifeste interes față de starea mea emoțională."

Cea de-a treia pune accent pe valorizarea explicită a pacientului, prin recunoașterea efortului sau a cooperării acestuia, prin laudă sau complimente, ceea ce întărește fața pozitivă și crește disponibilitatea pentru colaborare și poate fi identificată în itemul A.5 din chestionar „Prefer o comunicare care mă face să mă simt apreciat ca persoană, nu doar ca pacient."

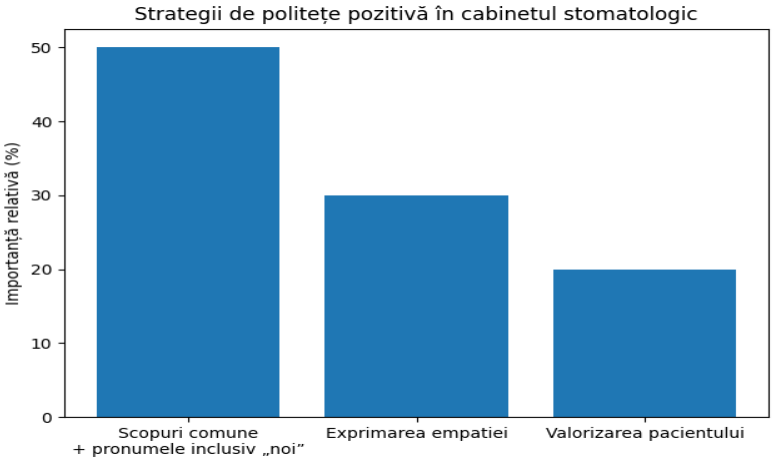

Figura 3. Strategiile de politețe pozitivă preferate de pacienți în cadrul vizitelor la stomatolog

Graficul din figura 3 ilustrează distribuția importanței relative a principalelor strategii de politețe pozitivă utilizate în cabinetul stomatologic, așa cum reiese din interpretarea răspunsurilor la itemii din cadrul secțiunii A a achestionarului, evidențiind rolul central al construirii scopurilor comune prin intermediul pronumelui inclusiv „noi”. Această tehnică ocupă poziția dominantă, sugerând că pacienții percep comunicarea eficientă ca fiind una de tip colaborativ, în care actul terapeutic este conceptualizat drept un demers comun, împărtășit de medic și pacient. Exprimarea empatiei se situează pe poziția secundară, indicând importanța recunoașterii dimensiunii emoționale a interacțiunii medicale și a reducerii anxietății asociate tratamentului stomatologic. În contrast, valorizarea explicită a pacientului, deși relevantă pentru întărirea feței pozitive, are o pondere mai redusă, ceea ce sugerează că aceasta este percepută ca o strategie complementară, eficientă în măsura în care este integrată într-un cadru comunicațional deja cooperativ și empatic. În ansamblu, figura susține ideea că politețea pozitivă în cabinetul stomatologic funcționează optim atunci când este structurată ierarhic, cu accent pe alianța terapeutică.

Concluzii

Analiza preferințelor pacienților privind strategiile de politețe utilizate în cabinetul stomatologic evidențiază o orientare clară către comunicarea relațională, centrată pe empatie și apropiere interpersonală. Predominanța politeții pozitive indică faptul că pacienții valorizează interacțiunile în care sunt recunoscuți, validați și integrați într-o relație de cooperare cu personalul medical, astfel se impune necesitatea introducerii frecvente în interacțiunea verbal a face-flattering-acts FFA, precum lauda sau complimentul, iar ponderea semnificativă a strategiilor off-record sugerează, totodată, o sensibilitate crescută față de protejarea imaginii sociale a pacientului, formulările indirecte fiind percepute ca mai puțin intruzive într-un context medical potențial anxiogen. Preferința moderată pentru politețea negativă confirmă importanța respectării autonomiei decizionale, în timp ce acceptarea relativ scăzută a strategiilor bald on record indică faptul că enunțurile strict directive sunt tolerate mai ales în situații punctuale, în care eficiența comunicării primează.

În ansamblu, rezultatele subliniază necesitatea unei adaptări flexibile a discursului profesional în cabinetul stomatologic, cu accent pe strategiile de politețe care reduc tensiunea interacțională și contribuie la construirea unei relații terapeutice eficiente. Rezultatele acestui studiu confirmă relevanța strategiilor de politețe pentru înțelegerea comunicării în cabinetul stomatologic, dar evidențiază totodată limite importante ale modelului Brown și Levinson atunci

când este aplicat acestui tip de context. Deși modelul explică în mod satisfăcător preferința pacienților pentru politețea pozitivă, acesta rămâne în mare măsură centrat pe vorbitor și insuficient sensibil la natura dinamică, procedurală și instituțională a interacțiunii clinice. Interacțiunea verbală stomatologică nu se reduce la acte de vorbire izolate, ci se desfășoară ca o succesiune de practici orientate spre scop, în care politețea lingvistică se intersectează cu autoritatea profesională, rolurile instituționale și expertiza medicală. Prin urmare, acest articol susține necesitatea integrării modelului Brown și Levinson cu abordări interacționale, discursive și centrate pe pacient, care să permită o înțelegere mai nuanțată a politeții în contexte medicale. Un astfel de cadru extins ar reflecta mai adecvat faptul că eficiența comunicării clinice este inseparabilă de dimensiunea etică a îngrijirii și de calitatea relației terapeutice.

Anexa 1
Chestionar privind preferințele pacienților privind tipul de politețe în cabinetul stomatologic (politețea pozitivă, politețea negativă, off-record sau bald on record)

Instrucțiuni pentru respondenți:
Vă rugăm să indicați în ce măsură sunteți de acord cu afirmațiile de mai jos, care descriu modul în care ați prefera să vă fie adresate explicațiile în cadrul intervențiilor stomatologice.

Scala de răspuns:
1 - Total dezacord
2 - Dezacord
3 - Nici acord, nici dezacord
4 - Acord
5 - Acord total

A. Preferință pentru **politețea pozitivă** (apropiere, empatie, colaborare)

Prefer ca medicul stomatolog să creeze impresia că lucrăm împreună pentru rezolvarea problemelor mele dentare.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Îmi doresc ca medicul să folosească un ton prietenos și încurajator.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Prefer ca medicul să manifeste interes față de starea mea emoțională.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Mă simt mai confortabil atunci când opiniile și temerile mele sunt recunoscute verbal.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Prefer o comunicare care mă face să mă simt apreciat ca persoană, nu doar ca pacient.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5

B. Preferință pentru **politețea negativă** (autonomie, respectarea limitelor personale)
Prefer ca medicul să îmi ceară acordul înainte de a începe orice procedură.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Îmi doresc să am posibilitatea de a alege sau de a refuza anumite intervenții.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5

Prefer ca recomandările medicale să fie formulate fără a mă face să mă simt constrâns.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Este important pentru mine ca deciziile mele să fie respectate.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Prefer o comunicare care respectă clar limitele mele personale.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5

C. Preferință pentru politețea **off-record** (formulări indirecte, sugestii, libertate de interpretare)
Prefer ca medicul să formuleze recomandările mai degrabă ca sugestii decât ca ordine.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Mă simt mai confortabil când mi se lasă impresia că decizia finală îmi aparține.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Prefer un stil de comunicare mai indirect, care reduce presiunea.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Sugestiile implicite mă fac să mă simt mai relaxat decât instrucțiunile directe.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Prefer să nu mi se spună lucrurile într-un mod prea autoritar.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5

D. Preferință pentru politețea **bald on record** (formulări directe, claritate, eficiență)
Prefer ca medicul să fie clar și direct, fără prea multe ocolișuri.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Instrucțiunile directe mă ajută să înțeleg mai bine ce urmează.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Prefer eficiența comunicării în detrimentul formulărilor empatice.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Mă simt mai sigur când medicul îmi spune exact ce trebuie făcut.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5
Un stil de comunicare ferm mă ajută să am mai multă încredere în medic.
☐1 ☐2 ☐3 ☐4 ☐5

BIBLIOGRAPHY:

1. Bargiela-Chiappini, F. și Harris, S., ”Politeness at Work: Issues and Challenges”, Journal of Politeness Research 2, pp. 7-33, 2006.
2. Brown, P. and Levinson, S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge, Cambridge University Press, 1978; 1987.
3. Culpeper, Jonathan, 2008, “Reflections on impoliteness, relational work and power”, în Derek Bousfield, Miriam Locher (eds.): 17-43.
4. Goffman, Erving, Interactional Ritual: Essays on Face-to-face Behavior, Garden City, New York, Anchor Books, 1967.
5. Gumperz J., Discourse Strategies, Cambridge University Press, 1982.
6. Holmes, J. (1995). Women, Men and Politeness (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315845722

7. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică.[Language and Communication. Elements of Linguistic Pragmatics]. București: Editura All Educational, 2003.
8. Levinson, W., Lesser, C. S., & Epstein, R. M. (2010). Developing physician communication skills for patient-centered care. Health affairs (Project Hope), 29(7), 1310–1318.
9. Kasper, G.: Linguistic politeness: Current research issues. In Journal of Pragmatics, 14, 1990,
pp. 193-218
10. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, Les actes de langage dans le discours. Theorie et fonctionnement, Paris, Editions Nathans, 1996.
11. Kerbrat-Orecchioni, C. (1997). *La politesse en interaction*. Paris: Armand Colin.
12. Kerbrat-Orecchioni, Catherine,"Politeness in small shops in France", în Sara Mills şi Katherine Beeching (editori), Journal of Politeness Research, Special Issue: Politeness at Work, 2006.
13. Kerbrat-Orecchioni, C. (2001). *Les actes de langage dans le discours*. Paris: Nathan.
14. Khan, M. M. et al. (2025). Politeness Strategies Used During Doctor-Patient Interaction by Doctors. J Bacha Khan Med Coll.
15. Lakoff,R., „The limits of politeness: therapeutic and courtroom discourse", în Multilingua,1989.
16. Mayasari, N. & Kamal, S. (2024). Politeness Strategies in Healthcare Communication: An Analysis of Medical Record Officers and Patients Interactions at Health Center. Jurnal Bébasan, 11(1), 22–26.
17. Robins, L. S. (1988). Confrontation and politeness strategies in physician-patient interactions. Social Science & Medicine.
18. Wang, Y. & Gao, J. (2024). Doctors' Politeness Strategies in Doctor-Patient Interaction. US-China Foreign Language, 22(2), 115–119.

JEWISH COMMUNITIES IN THE SĂLAJ AREA: MODERNIZATION, INSTITUTIONS, AND RUPTURES (19TH CENTURY–MID-20TH CENTURY)

Cristina Has (Antal)
PhD Student, "Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca

Abstract: *This article examines the modernization of Jewish communities in the Sălaj (Szilágy) area from the nineteenth century to the mid-twentieth century, focusing on education, cultural institutions, printing houses, and the interwar press. It argues that legal emancipation and integration into a market economy enabled the consolidation of a dense communal infrastructure—confessional elementary schools (izraelita népiskola), synagogues, charitable societies (Hevra Kadisha, Bikur Holim), reading circles, libraries, and multilingual publications in Hungarian, Yiddish, and Hebrew. Education functioned both as an instrument of social mobility and as a space of identity negotiation, balancing civic loyalty, linguistic adaptation, religious continuity, and, in the early twentieth century, emerging Zionist initiatives. The study also reconstructs the local printing landscape under changing press regulations and administrative controls after 1918, highlighting how provincial typographies supported linguistic pluralism and community life, yet remained highly vulnerable to political shocks. Finally, a discourse-oriented reading of interwar provincial newspapers demonstrates how antisemitic narratives were normalized through moralizing, economic stereotyping, and pamphlet satire, transforming exclusion into routine cultural language. The rupture of 1944 is interpreted not only as demographic catastrophe but as the destruction of an entire institutional ecosystem whose traces survive fragmentarily in memorial books, local chronicles, and archival records.*

Keywords: *Sălaj (Szilágy) County; Jewish education; communal institutions; printing houses; interwar antisemitic discourse.*

Introducere

Structura articolului reflectă aceste obiective: prima parte tratează educația și instituțiile culturale, a doua parte reconstruiește tiparul și regimul de presă, iar a treia parte analizează reprezentarea evreilor în spațiul public interbelic. În ansamblu, demersul argumentează că modernizarea comunităților evreiești din Sălaj a produs atât forme de integrare durabilă, cât și tensiuni recurente, iar distrugerea din 1944 a însemnat pierderea unei infrastructuri sociale și culturale acumulate în decenii.

Din punct de vedere metodologic, cercetarea combină analiza istoriei sociale cu o lectură orientată spre discurs, utilizând surse memoriale (volume de tip yizkor), presă locală și documente administrative/arhivistice. Această triangulare este necesară nu doar pentru a surprinde densitatea infrastructurii comunitare, ci și pentru a înțelege vulnerabilitatea integrării în fața schimbărilor politice și a radicalizărilor. Ruptura din 1944 este abordată ca moment de colaps al unui ecosistem instituțional, nu doar ca eveniment demografic, iar recuperarea istoriei locale rămâne dependentă de reconstituirea fragmentară a urmelor documentare.

Articolul urmărește, în primul rând, instituționalizarea educației și a vieții culturale evreiești în principalele centre ale arealului (Șimleu Silvaniei, Zalău, Jibou, Cehu Silvaniei), insistând asupra relației dintre școala confesională, învățământul public și strategiile comunitare de producere a capitalului cultural. În al doilea rând, sunt analizate tipografiile și editurile locale ca indicator al modernizării: cadrul legal al presei, mecanismele de control administrativ și capacitatea tiparului provincial de a susține circulația informației și pluralismul lingvistic. În al

treilea rând, studiul propune o lectură istorico-discursivă a presei interbelice, evidențiind modul în care antisemitismul a fost banalizat și normalizat prin registre economice, moralizatoare și pamfletare.

Istoria comunităților evreiești din arealul Sălajului oferă un teren privilegiat pentru înțelegerea modernizării provinciale din nord-vestul Transilvaniei și a felului în care procesele juridice, economice și culturale au reconfigurat structurile comunitare între secolul al XIX-lea și mijlocul secolului al XX-lea. În această regiune, educația, instituțiile religioase și caritative, tiparul și presa au funcționat ca infrastructuri ale integrării urbane și ale mobilității sociale, dar și ca spații de conservare și negociere identitară.

Comunitățile evreiești din arealul Sălajului: modernizare, instituții și rupturi (sec. XIX – mijlocul sec. XX)

Educație, presă și viață culturală. Educația reprezintă unul dintre pilonii mobilității sociale. Alături de școlile elementare confesionale (heder, Talmud-Tora) se dezvoltă rețele de învățământ public primar și gimnazial, frecventate de elevi evrei, adesea cu limba de predare maghiară. În câteva centre, apar inițiative de nivel mediu și, progresiv, acces la învățământ universitar în alte orașe din spațiul central-european. Presa multilingvă (ebraică, idiș, maghiară) stimulează circulația ideilor, consolidează dezbaterile interne și oferă tribune pentru afirmarea unor autori și artiști originari din Transilvania. Prin aceste canale, comunitățile participă la cultura publică urbană, negociind simultan apartenența civică și specificul confesional.

Educație, presă și viață culturală. Comunitatea evreiască între modernizare și ruptură. Evoluția și emanciparea comunităților evreiești din arealul Sălajului — cu centre în Șimleu Silvaniei, Zalău, Jibou, Cehu Silvaniei, Tășnad și Carei — reflectă tranziția de la integrarea juridico-economică la catastrofa din anii 1940–1944. Modernizarea, înțeleasă ca liberalizare a circulației bunurilor, contractualizarea raporturilor și uniformizarea drepturilor civile, a creat o infrastructură durabilă de integrare socială și culturală: rețele școlare și gimnaziale, sinagogi și asociații caritative, presă și tipografii, cluburi și biblioteci. În paralel, urbanizarea și diversificarea ocupațională au produs noi elite profesionale și antreprenoriale, însă procesul a coexistat cu tensiuni — antisemitism, presiuni lingvistice și excludere juridică. Punctul de inflexiune rămâne ghetoizarea și deportările din 1944, care au distrus rețelele instituționale și au produs pierderi ireparabile de vieți, patrimoniu și memorie. Concluzia subliniază rolul formativ al școlii și al asociațiilor comunitare în ascensiunea socială prebelică și importanța surselor memoriale și arhivistice pentru reconstituirea unei istorii locale coerente, cu accent pe Șimleu, Zalău, Jibou, Cehu și localitățile conexe.

Comunitatea evreiască din Zalău de la așezare până la Holocaust. Istoricul întemeierii și dezvoltării orașului Zalău. Finalul secolului aduce îngrijorări politice ale națiunilor ne-maghiare, ce se împotrivesc maghiarizării: Legea XV din 1891 reglementează înființarea "azilelor de copii" pentru ocrotirea copiilor cărora familiile nu le pot oferi îngrijirea necesară și a orfanilor între 3 și 6 ani și prevede obligativitatea învățării limbii maghiare și cu scopul declarat de a dezvolta copiilor asistați "sentimente de alipire la patria maghiară și conștiința că aparțin națiunii maghiare", indiferent de apartenența lor etnică. Municipiul Zalău este situat în nord-vestul României, în centrul județului Sălaj, fiind totodată și reședința administrativă a acestuia. Se află în Unitatea de Planificarea Meseș. Pe șosea, Municipiul Zalău este situat la 86 km de Cluj Napoca, la 108 km de Baia Mare, la 119 km de Satu mare și la 117 km de Oradea. Pe cale ferată, Zalău se află la 159 km de Cluj-Napoca, la 81 km de Baia Mare și la 124 km de Satu Mare. Din punct de vedere al încadrării geografice, teritoriul administrativ al municipiului Zalău se încadrează între coordonatele:

• 47º07’08.08’’ — 47°14’05.91’’ latitudine nordică și
• 23º00’16.45’’ — 23°10’20.89’’ longitudine estică.

Din punct de vedere istoric, prima consemnare referitoare la Zalău, ca așezare locuită, aparține lui Anonnymus, notarul regelui Bela al IV-lea al Ungariei, în lucrarea "Gesta Hungarorum" (scrisă în a doua jumătate a secolului al XII-lea), în care se face de două ori referire la localitate: "sic ascendentes usgue ad Zyloc pervenerunt", adică „astfel urcând (dinspre șes), au venit până la Zyloc" și "Tuac Tuhutum et suns filius Horca de Zyloc egressi, benerunt în partea Mezesinas", adică "atunci Tuhutum și fiul său, Horea, plecând din Zalău (Ziloc), au ajuns în părțile Meseșului". Însă, cum pătrunderea maghiarilor în părțile Meseșului s-a petrecut cu mult înainte de scrierea "Gestei Hungarorum", pe la începutul sec. al X-lea, iar la acea vreme exista deja așezarea numită Zyloc, sunt argumente să se aprecieze că Zalăul exista ca așezare în jurul anului 900.Cea dintâi atestare documentară, cu dată certă, a Zalăului este, însă, cea din anul 1220, când în Registrul Scaunului de judecată din Oradea este înregistrată învinuirea și sentința dată pentru un furt săvârșit de un cetățean din satul Zalău ("vila Ziloc").Descoperirile arheologice de pe teritoriul municipiului Zalău au pus în evidență dovezi ale existenței în aceste locuri încă din neolitic, respectiv cu cca. 6500 de ani în urmă. Monedele dacice descoperite în perimetrele arheologice din zona centrală a municipiului, de pe Valea Miții și din vestul orașului, la care se adaugă importante elemente aparținătoare culturii romane, atestă continuitatea locuirii dacice în acest areal și dezvoltarea unor relații de ordin economic cu orașul Porolissum. După cucerirea Daciei de către Traian (106), granița Imperiului Roman trecea pe culmea Meseșului, la nord având triburile dacilor liberi, iar în zona de est, sud-est (Meseș) se află fortificațiile romane de graniță, turnuri, ziduri, șanțuri și maluri de apărare. Zalăul pentru prima data oraș-târg, "Oppidum Zilah", privilegiu care scotea orașul de sub dominația comitatului acordând dreptul de comerț liber cu toată țara, oferindu-i independența economică într-o vreme când bunul plac al nobilului, dar și al suveranului erau singurele criterii de împărțire a dreptății și de conducere a statului. De-a lungul istoriei, localitatea a avut diverse denumiri: "Ziloc" în 1220, "Oppidum Zilah" în 1473, "Zila" în 1601, Szilaj - Sszilagy în 1839, Szilaju în 1850 și Zilah - Walthenberg - Zalău în 1854. Istoria comunității evreiești din Zalău se așază pe fondul unui oraș cu vechime medievală, cu funcții comerciale și administrative consolidate în timp, și pe fundalul unor politici moderne de stat care au influențat direct școala, mobilitatea socială și identitățile colective în spațiul transilvănean. În planul atestărilor, tradiția istoriografică referitoare la Zalău se sprijină, pe de o parte, pe mențiónări narative precum cele din Gesta Hungarorum (atribuită lui Anonymus), unde apare toponimul „Zyloc/Ziloc”, iar pe de altă parte pe o atestare documentară sigură, din 1220, când localitatea este consemnată în registrul de judecată al Oradiei ca „vila Ziloc”. Continuitatea locuirii în areal este susținută și de indicii arheologice (neolitice, dacice și romane), plasate într-un context regional dominat de proximitatea Porolissumului și de sistemul de frontieră romană de pe culmea Meseșului, ceea ce explică atât dinamica economică timpurie, cât și rolul localității în rețele de schimb și circulație.

În secolele târzii medievale și moderne timpurii, dezvoltarea Zalăului a fost stimulată de regimul privilegiilor urbane: un reper esențial îl constituie declararea sa drept oraș-târg (Oppidum) în 1473, cu întărirea drepturilor de comerț și de târg, statut care, prin efecte economice și administrative, a favorizat apariția unui mediu urban apt să atragă meseriași, negustori și categorii profesionale diversificate. La sfârșitul secolului al XIX-lea, orașul și comitatul se aflau într-un climat politic marcat de presiuni identitare și de eforturi instituționale de uniformizare culturală în cadrul regatului ungar. Un document emblematic pentru această orientare este Legea XV/1891, „Legea Csáky” (1891. évi XV. törvénycikk a kisdedóvásról), care reglementa înființarea și funcționarea instituțiilor de ocrotire și educație timpurie (kisdedóvó), inclusiv forme apropiate de

„azil” pentru copiii mici (în principal 3–6 ani), și care fixa în mod explicit rolul educației (inclusiv lingvistice) în formarea unor loialități civice orientate către „patria maghiară”. În planul interpretărilor privind legislația școlară și mecanismele dualismului austro-ungar, analiza de specialitate subliniază felul în care școala și instituțiile conexe au funcționat ca instrumente ale politicilor publice de integrare și disciplinare culturală, inclusiv prin normarea limbii de predare și a conținuturilor educaționale. Într-un asemenea cadru, dinamica minorităților – inclusiv a comunităților evreiești – trebuie văzută simultan ca parte a modernizării urbane și ca subiect al reglementărilor statale. În privința prezenței evreilor în regiune, literatura de specialitate privind Dacia romană indică faptul că, în provinciile romane, inclusiv în spațiul dacic, contactele cu „cultele orientale” și cu populații venite din areale est-mediteraneene sunt documentate prin urme epigrafice și culturale, ceea ce permite, prudent, discutarea unei vechi circulații de oameni și influențe în proximitatea centrelor militare și urbane ale limesului .Totuși, pentru Zalău, comunitatea evreiască organizată se conturează tardiv, în modernitate: potrivit memorialisticii comunitare și sintezelor dedicate Sălajului, comunitatea evreiască locală se constituie în 1880, fiind inițial arondată celei din Cehu Silvaniei, iar autonomia instituțională este atinsă în 1911 . Consolidarea vieții religioase se vede și în edificarea infrastructurii comunitare, întrucât în 1905 se construiesc Sinagoga Mare Ortodoxă și Mikva (baia rituală), semne ale stabilizării demografice și ale unui nivel de coeziune comunitară care presupunea resurse, autoritate internă și continuitate. Evoluția numerică este relevantă pentru înțelegerea ritmului de creștere: de la câteva familii consemnate la mijlocul secolului al XIX-lea, comunitatea ajunge la câteva sute de persoane la începutul secolului XX, cu un vârf în 1920, urmat de scăderi și fluctuații în anii următori; în 1941 sunt înregistrați 394 de evrei, într-o populație totală de 8.546 (4,61%).

La scara județului, datele interbelice indică prezența evreilor în majoritatea localităților, ceea ce confirmă faptul că Sălajul a fost un spațiu de așezare extinsă, nu doar o sumă de enclave urbane.[10] Între cele două războaie mondiale, comunitatea evreiască din Zalău este descrisă ca activă economic și social, cu profesii variate (comerț, meșteșuguri, servicii), cu intelectuali formați în școli locale și regionale și cu instituții religioase funcționale, de la sinagogă și școală de tip Talmud-Tora, la Hevra Kadisha și cimitir comunitar . Această stabilitate relativă a fost însă fracturată radical după 1940, când, prin Dictatul de la Viena (30 august 1940), Transilvania de Nord a intrat sub administrație maghiară, context care a creat premisele unei escaladări rapide a politicilor antievreiești și a măsurilor de segregare.

În plan juridic și diplomatic, decizia arbitrală este reflectată în documentele de referință ale dreptului internațional, iar în plan intern românesc sunt vizibile reacții normative și administrative consecutive.

În anii 1941–1942, o parte semnificativă a bărbaților evrei din zonă a fost mobilizată în detașamente de muncă în cadrul armatei maghiare, fenomen care a produs deja pierderi umane masive înainte de faza deportărilor din 1944. Anul 1944 a adus, în spațiul nord-transilvănean aflat sub administrație ungară, ghetoizarea sistematică și deportarea generalizată către Auschwitz-Birkenau. Literatura de specialitate dedicată Holocaustului în Transilvania de Nord indică atât amploarea numerică, cât și geografia concretă a operațiunilor, evidențiind faptul că în județul Sălaj marea majoritate a evreilor a fost concentrată în ghetoul de la Cehei, lângă Șimleu Silvaniei, de unde deportările au urmat în valuri către lagărul de exterminare. Memorialistica comunitară descrie ghetoul de la Cehei ca un spațiu de detenție extrem de dur, cu supraaglomerare, lipsă de apă și hrană, violență sistematică și torturi, iar această descriere este consonantă cu evaluările istorice care subliniază caracterul deosebit de brutal al regimului de acolo, inclusiv în raport cu alte ghetouri administrate în aceeași perioadă. Deportările din Sălaj către Auschwitz sunt cuantificate

în transporturi succesive la sfârșit de mai și început de iunie 1944, iar bilanțul uman – în special proporția covârșitoare a celor uciși imediat după sosire – apare în mod constant ca rezultat al selecțiilor și al politicii de exterminare. Raportul Final al Comisiei Internaționale pentru studierea Holocaustului în România oferă cadrul interpretativ necesar pentru încadrarea acestor evenimente în logica genocidară a „soluției finale", precum și pentru înțelegerea participării instituțiilor locale și regionale la mecanismele administrative ale ghetoizării, confiscării și deportări. Din perspectiva memoriei colective și a continuității comunitare, consecințele au fost devastatoare: o comunitate urbană care își construise instituții, rețele economice și forme de reprezentare religioasă a fost practic anihilată în câteva săptămâni, iar reconstrucția postbelică a fost marcată de pierderea capitalului uman, de trauma supraviețuitorilor și de transformări politice care au redefinit, în anii următori, condițiile de existență ale vieții evreiești organizate. Evoluția comunității evreiești din Zalău până la Holocaust ilustrează, la scară locală, tensiunea dintre modernizarea urbană și vulnerabilitatea structurală a unei minorități într-un spațiu supus schimbărilor politice succesive. Orașul, format și consolidat prin privilegii comerciale și funcții administrative, a devenit în epoca modernă un cadru favorabil stabilirii și instituționalizării vieții evreiești: de la constituirea comunității (1880) și autonomia obținută în 1911, până la consolidarea infrastructurii religioase și a rețelelor economice și profesionale, evreimea zălăuană a contribuit la dinamica socială și economică a localității, integrându-se în ritmurile interbelice ale unei societăți urbane plurale. Totodată, capitolul a arătat că politicile statale de la finalul secolului al XIX-lea, inclusiv cele care au instrumentalizat educația și asistența socială ca mijloace de integrare culturală, au constituit un fundal important pentru înțelegerea raporturilor dintre administrație și minorități. Ruptura decisivă survine după 1940, când schimbarea regimului politic și administrativ în Transilvania de Nord a transformat treptat discriminarea în coerciție instituționalizată, iar în 1944 mecanismele ghetoizării și deportării au funcționat ca o operațiune birocratică rapidă, violentă și deposedantă, culminând cu concentrarea la Cehei și trimiterea către Auschwitz. Prin urmare, istoria acestei comunități nu poate fi citită doar ca o succesiune de date demografice sau instituții locale, ci ca o demonstrație a modului în care un grup urban relativ stabil și bine organizat poate fi dezmembrat într-un interval scurt atunci când cadrul juridic, administrativ și coercitiv al statului devine instrument al excluderii și exterminării; iar consecințele, vizibile în destrămarea comunității postbelice și în pierderea patrimoniului material și uman, confirmă caracterul ireversibil al fracturii produse de Holocaust în istoria Zalăului.

Patrimoniul evreiesc din județul Sălaj: între memorie comunitară și patrimoniu național. Patrimoniul evreiesc al județului Sălaj, deși fragmentar conservat, constituie o componentă semnificativă a istoriei multiculturale a regiunii. Comunitățile evreiești din Sălaj, atestate încă din secolul al XVIII-lea, au contribuit la dezvoltarea economică, comercială și culturală a centrelor urbane, în special a orașelor Zalău, Șimleu Silvaniei, Cehu Silvaniei și Jibou. În urma deportărilor din 1944 și a emigrărilor postbelice, comunitatea evreiască locală s-a diminuat considerabil, iar patrimoniul material rămas a fost, în mare parte, integrat în patrimoniul general al statului român, prin mecanismele de clasificare LMI și prin administrarea instituțiilor de cultură. În prezent, patrimoniul urban din Zalău include mai multe obiective istorice care, deși nu sunt identificate explicit ca parte a patrimoniului evreiesc, sunt strâns legate de activitatea economică și socială a comunității evreiești de la începutul secolului XX. O parte dintre monumentele și ansamblurile arhitecturale din Zalău care au fost inițial asociate activității economice și sociale evreiești fac parte din Lista Monumentelor Istorice 2015 (LMI, județul Sălaj). Printre acestea se numără următoarele obiective relevante:

Nr. crt.	Nr. LMI	Cod LMI 2015	Denumire	Adresă	Datare

7 325 SJ-II-a-B-04986 Ansamblul urban „Strada 22 Decembrie 1989” Str. 22 Decembrie 1989, nr. poștale 10–228 sec. XIX–XX

8 326 SJ-II-a-B-04988 Ansamblul urban „Strada Corneliu Coposu” Str. Corneliu Coposu, nr. 1–76 sec. XIX–XX

9 327 SJ-II-m-B-04989 Bancă, azi Muzeul Județean de Istorie și Artă și Galeriile de Artă „Ioan Sima” – corpul principal Str. Gheorghe Doja nr. 6, Zalău 1910

Aceste monumente, deși astăzi încadrate generic ca ansambluri urbane sau clădiri de patrimoniu ale statului, păstrează urme semnificative ale prezenței evreiești în viața economică și culturală a Zalăului. Spre exemplu, clădirea Băncii – astăzi sediul Muzeului Județean de Istorie și Artă – a fost ridicată în 1910 într-un context de efervescență urbană, perioadă în care elitele evreiești locale au avut un rol important în viața financiară și comercială a orașului. Ansamblurile urbane de pe străzile „22 Decembrie 1989” și „Corneliu Coposu” reprezintă zone cu densitate arhitecturală ridicată din secolele XIX–XX, perioadă în care familiile evreiești de comercianți și meșteșugari dețineau magazine, ateliere și locuințe, contribuind la formarea unui peisaj urban specific multicultural. Multe dintre clădirile din aceste zone poartă încă semne arhitectonice tipice epocii interbelice – frontoane, ancadramente și detalii ornamentale – care pot fi puse în relație cu estetica arhitecturii evreiești de inspirație austro-ungară. Patrimoniul evreiesc al județului Sălaj reprezintă una dintre componentele semnificative ale moștenirii multiculturale transilvănene. Comunitățile evreiești, atestate documentar în zonă încă din secolul al XVIII-lea, au avut o contribuție esențială la dezvoltarea economică, socială și culturală a centrelor urbane, în special în orașele Zalău, Șimleu Silvaniei, Cehu Silvaniei Hida și Jibou. Deși, în urma deportărilor din 1944 și a emigrației postbelice, prezența evreiască în județ s-a redus aproape complet, vestigiile arhitecturale, cimitirele și clădirile urbane rămase continuă să reprezinte martori materiali ai unei identități istorice complexe. În ultimele decenii, o parte dintre aceste edificii au fost incluse în Lista Monumentelor Istorice (LMI) a județului Sălaj, fiind astfel recunoscute ca elemente ale patrimoniului cultural național. Transformarea patrimoniului evreiesc în patrimoniu al statului. După 1945, odată cu dispariția comunităților evreiești din zonă și naționalizarea proprietăților urbane, numeroase imobile, inclusiv sinagogi, case comunitare și clădiri comerciale, au fost integrate în patrimoniul statului. Procesul de secularizare a spațiilor sacre și comunitare evreiești a condus, în multe cazuri, la pierderea destinației originale a clădirilor. Totuși, includerea lor în LMI a asigurat o formă minimală de protecție juridică și posibilitatea revalorizării prin politici culturale contemporane. Analiza monumentelor și ansamblurilor înscrise în LMI demonstrează că patrimoniul evreiesc din județul Sălaj nu trebuie înțeles doar ca o moștenire a comunităților evreiești dispărute, ci și ca o componentă integrată a identității urbane contemporane. Înțelegerea relației dintre patrimoniul evreiesc și patrimoniul național al statului român presupune o relectură critică a istoriei locale, o reevaluare a valorii culturale a acestor monumente și o articulare coerentă între protecția legală, cercetarea științifică și educația patrimonială. Astfel, cercetarea cimitirelor evreiești și a monumentelor urbane asociate contribuie la o reconstituire complexă a memoriei colective regionale, în care pietrele funerare, clădirile istorice și spațiile memoriale se completează reciproc ca instrumente de cunoaștere, identitate și reconciliere culturală. Analiza monumentelor și ansamblurilor înscrise în Lista Monumentelor Istorice relevă o dublă dinamică a patrimoniului evreiesc: Materială, reprezentată de clădirile urbane, sinagogile și cimitirele care supraviețuiesc în spațiul public; Imaterială, legată de memoria comunităților, tradițiile funerare, inscripțiile și simbolurile care persistă în peisajul cultural al regiunii. Integrarea patrimoniului evreiesc în sistemul de protecție al statului român a permis conservarea unui segment important al identității

locale. Cu toate acestea, persistă o serie de provocări: lipsa fondurilor pentru restaurare, degradarea cimitirelor, absența documentării digitale și insuficienta valorificare educațională a acestor obiective. În consecință, se impune dezvoltarea unor programe interdisciplinare care să coreleze cercetarea istorică, conservarea patrimoniului și educația culturală, în spiritul practicilor europene actuale de gestiune a patrimoniului evreiesc.

Patrimoniul evreiesc din județul Sălaj, deși fragmentar conservat și adesea slab explicitat în semnalizarea publică, reprezintă o componentă semnificativă a istoriei multiculturale regionale și un indicator material al contribuției comunităților evreiești la modernizarea urbană din secolele XIX–XX. În spațiul urban sălăjean, comunitățile evreiești (Zalău, Șimleu Silvaniei, Cehu Silvaniei, Jibou) au susținut, prin activități comerciale, financiare și meșteșugărești, densificarea țesutului urban și apariția unor funcțiuni moderne, iar această prezență a lăsat urme recognoscibile în patrimoniul construit, chiar și acolo unde clădirile nu mai sunt identificate explicit ca „evreiești". În urma deportărilor din 1944 și a emigrărilor postbelice, diminuarea drastică a comunităților a fost urmată de schimbări de proprietate și de funcțiune (inclusiv naționalizări și reutilizări), astfel încât o parte a patrimoniului material asociat vieții evreiești a ajuns să fie administrat în cadrele generale ale patrimoniului cultural al statului. În plan juridic, includerea obiectivelor în Lista Monumentelor Istorice (LMI) – instrument cu caracter oficial și legal, anexă la ordin ministerial – a asigurat o protecție normativă minimă și a creat premisele revalorizării prin politici culturale contemporane.

În cazul municipiului Zalău, documentația urbanistică locală care operează cu nomenclatura LMI indică existența unor obiective relevante pentru lectura patrimonială a prezenței evreiești în modernitatea urbană, chiar dacă acestea sunt încadrate generic ca ansambluri urbane sau clădiri cu funcțiuni publice. Astfel, „Ansamblul urban «Strada 22 Decembrie 1989»" (cod SJ-II-a-B-04986), datat sec. XIX–XX, și „Ansamblul urban «Strada Corneliu Coposu»" (cod SJ-II-a-B-04988), de asemenea datat sec. XIX–XX, descriu zone cu densitate arhitecturală ridicată și cu fronturi urbane tradiționale, în care, istoric, au funcționat prăvălii, ateliere și locuințe aparținând familiilor de comercianți și meșteșugari, inclusiv evrei, contribuind la formarea unui peisaj urban multicultural . În aceeași logică a modernizării urbane, „Banca, azi Muzeul Județean de Istorie și Artă și Galeriile de artă «Ioan Sima» – corpul principal" (cod SJ-II-m-B-04989), datată 1910, poate fi interpretată ca expresie a unui moment de consolidare financiară și instituțională a orașului, în care elita economică locală (inclusiv segmentul evreiesc, puternic reprezentat în comerț și servicii) a participat la dinamica urbană și la instituționalizarea funcțiunilor moderne.

În acest sens, patrimoniul material trebuie citit nu doar ca inventar de obiecte protejate, ci ca infrastructură istorică a unei sociabilități urbane, în care urmele comunității evreiești se regăsesc frecvent în clădiri „convertite" funcțional și „neutralizate" identitar prin schimbări succesive de regim politic și de administrare. Transformarea patrimoniului evreiesc în patrimoniu al statului, mai ales după 1945, trebuie înțeleasă ca un proces istoric complex: dispariția sau reducerea drastică a comunităților a lăsat fără titulari direcți o parte din spațiile sacre și comunitare, iar noile regimuri de proprietate au determinat pierderea destinației originale a multor clădiri, ceea ce a afectat vizibilitatea memoriei evreiești în spațiul public. Totuși, practica administrativă recentă arată că instrumentele de protecție ale monumentelor (inclusiv dreptul de preempțiune și regimul zonelor protejate) pot funcționa ca mecanisme de conservare și ca punct de plecare pentru recontextualizare: de pildă, o hotărâre a Consiliului Local Zalău din 2021 tratează explicit un imobil aflat în zona construită protejată a ansamblului „Strada Corneliu Coposu", menționând codul LMI SJ-II-a-B-04988 și aplicarea procedurilor legale aferente.

În consecință, o lectură adecvată a patrimoniului evreiesc sălăjean presupune articularea coerentă dintre protecția juridică (LMI și regimul zonelor protejate), cercetarea istorică (reconstituirea proprietății, funcțiunilor și actorilor sociali), documentarea patrimoniului funerar și religios (cimitire, inscripții, simboluri) și valorizarea educațională, astfel încât memoria comunitară să fie integrată critic într-o narațiune patrimonială națională, nu absorbită anonim în categoria „patrimoniu urban" generic. În consecință, valorizarea patrimoniului evreiesc trebuie înțeleasă ca o practică interdisciplinară, în care protecția juridică (LMI și zone construite protejate) este completată de cercetare istorică, recuperare arhivistică, digitizare și incluziune în trasee culturale, astfel încât patrimoniul evreiesc să fie recunoscut nu ca „reziduu" al unei comunități dispărute, ci ca o componentă constitutivă a identității urbane contemporane și a responsabilității publice față de istoria locală.

În plan educațional și cultural, pe lângă școlile elementare confesionale funcționează rețele de învățământ laic și gimnazial, adesea cu limba de predare maghiară, ceea ce favorizează atât mobilitatea socială, cât și procesele de integrare. În același timp, se manifestă o efervescență culturală notabilă: apar publicații în ebraică, idiș și maghiară, se afirmă autori și artiști originari din Transilvania, iar participarea la viața publică urbană devine vizibilă. Integrarea este însă însoțită de tensiuni: inerția prejudecăților, recrudescențe ale antisemitismului modern și presiuni de uniformizare cultural-lingvistică marchează periodic climatul social, generând răspunsuri diverse în interiorul comunităților. Reacțiile variază de la opțiuni pro-asimilare, care pun accent pe loialitatea civică și pe participarea la proiectul modernizator, până la consolidarea identității evreiești în forme noi de organizare și reprezentare. La începutul secolului XX, se coagulează inițiative sioniste cu sprijinul unor lideri rabinici și laici, se constituie comitete și organizații locale în principalele centre ale provinciei, iar presa de limbă ebraică, idiș și maghiară difuzează ideile curentului. Deși rămâne minoritară în raport cu orientările asimilaționiste și cu tradiționalismul religios, mișcarea contribuie la pluralizarea vieții publice evreiești și oferă un cadru articulat de reprezentare politică și culturală. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, liberalizarea juridică și integrarea treptată în economia de piață au creat condiții favorabile pentru instituționalizarea educației evreiești în Sălaj. În centrele urbane — Șimleu Silvaniei (Szilágysomlyó), Zalău (Zilah), Jibou (Zsibó), Cehu Silvaniei (Szilágycseh) — se conturează o rețea de școli elementare confesionale (izraelita népiskola), în paralel cu frecventarea învățământului public. Pentru zona lărgită a rețelei comunitare trebuie adăugate localități istorice învecinate — Tășnad (Tasnád) și Carei (Nagykároly) — strâns legate de fluxurile demografice și de infrastructura comunitară a Sălajului. Sintezele memoriale adunate în Sefer Yehude Salaź–Siladi documentează instituțiile, cadrele didactice și structurile comunitare, oferind o bază factuală pentru reconstituirea educației evreiești locale. Dovezi punctuale privind școlile. La Șimleu Silvaniei (Szilágysomlyó) o cronică locală maghiară consemnează explicit existența unei izraelita népiskola alături de școala de stat și cea romano-catolică: „Orașul are o școală de stat, una izraelită și una romano-catolică; plus gimnaziu cu patru clase." Această mențiune, datată anterior anului 1896, atestă funcționarea unei școli elementare evreiești bine organizate (mek.oszk.hu). Carei (Nagykároly) . Presa locală Nagykároly és Vidéke consemnează în 1909 funcționarea unei „új izraelita elemi iskola" („noi școli elementare izraelite"), precum și detalii despre inscripțiile educaționale afișate pe coridoare – indiciu al reorganizării și modernizării instituției. Zalău (Zilah), Jibou (Zsibó), Cehu Silvaniei (Szilágycseh), Crasna (Kraszna), Tășnad (Tasnád). Instituționalizarea educației merge mână-n mână cu dezvoltarea unei infrastructuri culturale și religioase complexe, care susține coeziunea și reproducerea capitalului cultural comunitar: Sinagogi monumentale în centrele urbane și case de rugăciune în localitățile mici; Societăți de binefacere (Hevra Kadisha, Bikur Holim), fonduri de

sprijin pentru elevi și familii nevoiașe; Biblioteci comunitare, societăți de lectură și, în perioada interbelică, asociații culturale și sportive. Aceste instituții apar constant în Sefer Yehude Salaź–Siladi, alături de descrieri, fotografii și liste nominale ale membrilor comunității, confirmând densitatea și vitalitatea rețelei educaționale evreiești din Sălaj. Educația și instituțiile culturale evreiești din Sălaj au reprezentat, între secolele XIX–XX, o infrastructură esențială de integrare socială și de transmitere a capitalului cultural. Aceste rețele – formate din școli, sinagogi, biblioteci, asociații de binefacere și presă – au constituit coloana vertebrală a vieții comunitare. Ruptura produsă în 1944 a însemnat nu doar o tragedie umană, ci și pierderea unui sistem de educație, memorie și solidaritate, ale cărui urme pot fi astăzi doar parțial reconstituite prin documente memoriale și arhive locale. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, modernizarea juridică, libera circulație a bunurilor și contractualizarea raporturilor economice au favorizat în Sălaj instituționalizarea educației evreiești. În centrele urbane — Șimleu Silvaniei (Szilágysomlyó), Zalău (Zilah), Jibou (Zsibó), Cehu Silvaniei (Szilágycseh) — apare sau se consolidează rețeaua școlilor elementare confesionale (izraelita népiskola), în paralel cu frecventarea învățământului public. Pentru arealul lărgit, Tășnad (Tasnád) și Carei (Nagykároly) completează harta instituțiilor și a fluxurilor comunitare. Școli. dovezi și cronologie: Șimleu Silvaniei: existența unei școli elementare izraelite este anterioară anului 1896, conform cronicilor locale și listelor comunitare din Sefer Yehude Salaź-Siladi / Memorial-book of Salaj-Szilagy Jewry. În perioada interbelică, rețeaua educațională se diversifică, cu participare ridicată în școlile publice și cu inițiative comunitare pentru sprijin social și educațional. Carei: presa locală Nagykároly és Vidéke consemnează, în 1909, funcționarea „új izraelita elemi iskola” — noua școală elementară izraelită — și practicile educaționale din clădire (inscripții formative pe coridoare). Școlile funcționau într-un ecosistem instituțional complex, alcătuit din sinagogi și case de rugăciune, Hevra Kadisha, Bikur Holim, asociații de femei, biblioteci comunitare, societăți de lectură și, în perioada interbelică, cluburi sportive. Lucrarea examinează traiectoria comunităților evreiești din arealul Sălajului — cu centre în Șimleu Silvaniei, Zalău, Jibou, Cehu Silvaniei și localități învecinate precum Tășnad și Carei — de la afirmarea lor într-o societate aflată în tranziție spre modernitate, până la suprimarea violentă din anii 1940–1944. Accentul cade pe relația dintre schimbările juridice, reorganizarea proprietății, instituționalizarea educației și dinamica vieții comunitare. Modernizarea – înțeleasă ca liberalizare a circulației bunurilor, contractualizarea raporturilor și uniformizarea drepturilor civile – a creat o infrastructură durabilă de integrare socială: rețele școlare, sinagogi, societăți caritative, presă și asociații culturale. Urbanizarea și diversificarea ocupațională au produs noi elite antreprenoriale și profesionale, dar acest progres a coexistat cu tensiuni: presiuni de uniformizare cultural-lingvistică, retorici antisemite și crize economice.

Regionala Cluj a Ministerului Informațiilor solicită prefectului județului Sălaj „Un tabel despre toate tipografiile și litografiile din circ. dvs., care va cuprinde următoarele date: 1. Nr. curent, 2. Numele și adresa tipografiei, 3. Numele și adresa proprietarului și a responsabilului, 4. De unde, prin ce organe și ce cantitate de hîrtie a primit pînă în prezent, 5. Necesitatea de hârtie în viitor”. Urmare acestei adrese consemnăm următoarea stare a tipografiilor sălăjene la anul 1946: la Zălau — tipografia „Luceafărul”, a lui Grigore Avram; tipografia „Seres”; tipografia „Globus” (proprietar Kaszab Vasile); la Șimleu Silvaniei tipografia „Sindicatelor” și tipografia „Măgura”; la Cehu Silvaniei tipografia „Cultura”; la Jibou tipografia „Porolissum”. În aprilie 1946, existau în județul Sălaj un număr de 14 tipografii.

Între anii 1940–1944, în Sălaj funcționează numai tipografii ce editau în limba maghiară, orice producție tipografică românească fiind interzisă de vremelnica autoritate horthystă. La

începutul anului 1941 figurau în Sălaj următoarele tipografii: la Zălau tipografia „Seres”, la Șimleu Silvaniei tipografiile „Lazâr” și „Heimlich”, precum și câte o tipografie la Crasna a lui Wieder Marton (care și-a început activitatea în 1936), la Cehu Silvaniei „Kultura” și la Jibou „Porolissum”. Până la naționalizarea tipografiilor în anul 1949, când toate tipografiile vor fi comasate la Zălau, consemnăm o activitate tipografică mult mai redusă de perioada interbelică.

Răspunzând ordinului Ministerului de Interne, cu nr. 6463 din 26 februarie 1921, subprefectul județului Sălaj consemnează la 18 aprilie 1921 existența celor opt tipografii (existente și în 1920), iar la 12 mai a aceluiași an completează raportul, arătând că mai există o tipografie la Jibou, în proprietatea lui David Vegh. Tipografia de la Jibou, purtând emblema „Porolissum”, și-a început activitatea la 28 ianuarie 1921, pe baza aprobării nr. 141/1921, eliberată de Pretura plasei Jibou. La Șimleu Silvaniei își începe activitatea tipografia al cărui proprietar este Heimlich Alexandru. El cumpără tipografia de la Heimlich Izidor, începând activitatea la 24 ianuarie 1922. În anul 1924, Rozenberger Ignațiu din Șimleu Silvaniei, proprietarul din anul 1912 al tipografiei „Globus”, renunță la meseria de tipograf.

Prin ordinul circular nr. 267 din 6 ianuarie 1920, Consiliul Dirigent, la cererea Ministerului de Interne cere tuturor subprefecților de județe și orașelor cu drept de municipiu de a înainta o situație „despre toate tipografiile și alte stabilimente grafice...” din raza lor de activitate. Potrivit ordinului circular, această situație, care trebuia întocmită „în două exemplare în limba română”, trebuia să conțină următoarele date: „numele firmei, numele actualului proprietar, cîte prese are (mari, mici, de mână), câți lucrători ocupă în împrejurări normale, pentru ce limbă e întocmită tipografia, în ce an este înființată, se ocupă în legătură cu alte afaceri similare cu tipografia?”. Se accentua asupra întocmirii situației în limba română, deoarece numeroși funcționari nu voiau să execute ordinul de a introduce limba română în administrație, numeroasa corespondență administrativă a anilor 1919–1920 fiind scrisă în limba maghiară. Cu acest prilej sunt consemnate în Sălaj următoarele tipografii: în Zalău tipografiile „Seres” și „Torbk”, în Șimleu Silvaniei tipografiile „Victoria”, „Heimlich”, „Globus” și „Boloni”; la Cehu Silvaniei tipografia de mână „Wider”; iar la Tășnad tipografia „Leopold Lovinger”. De data aceasta numărul muncitorilor față de anul 1919 este de 36.

În data de 15 august a anului 1895 își începe activitatea în Șimleu Silvaniei o nouă tipografie condusă de Heimlich Izidor. În anul 1903 mai găsim menționate încă trei tipografii „Heimlich es Briill”, „Kraus E. es târsa”, ambele la Șimleu și „Nâdler Beni” la Zălau. Dacă în anul 1908 își desfășurau activitatea opt tipografii, în schimb în anul 1913 găsim menționate următoarele 11 tipografii: la Zălau — „Szilâgysâg” (Seres), „Szovetseg”; la Șimleu Silvaniei — „Globus” (Rozenberger Ignâcz, înființată la 1912), „Bdloni”, „Heimlich”, „Victoria” și „Sternberg Ignacz”; la Cehu Silvaniei — „Berger Bernat”; la Crasna — „Griinfeld Geza“; la Jibou — „Bercze Gyula” (cumpărată în 1912 de la soția lui Singer Arnold); la Tășnad — „Lovinger Lipot”. Parte din aceste tipografii sînt prevăzute numai pentru a tipări imprimate administrative și financiare, și care la începutul războiului își vor înceta activitatea.

Tipografii și edituri evreiești în Sălaj.

Potrivit Legii presei din anul 1848 și celei din 1914, fiecare produs tipărit trebuia să menționeze locul tipăririi, numele proprietarului și al întreprinderii tipografice. Conform Legii nr. XVII/1884, obținerea unui brevet era condiționată de respectarea unor reguli stricte — privind evidența tipăriturilor, raportarea către autorități și trimiterea de exemplare către bibliotecile stabilite prin lege. Potrivit Legii presei din anul 1848 și apoi celei din 1914: „Pe fiecare produs de presă redactat ... trebuie arătat locul tipăririi sau multiplicării, numele proprietarului, a întreprinderii tipografice”. În conformitate cu art. 4 din Legea nr. XVII pe 1884, obținerea unui

brevet de la autoritatea industrială era legată de o serie de condiții impuse de localitatea de domiciliu, scopul înființării etc. Proprietarul de tipografie, în urma obținerii brevetului, era obligat „să conducă pe lîngă cărțile impuse de legea comercială o carte legată, șnuruită, adnotată după pagini cu numărul curent, și legalizată de tribunalul competent după localitatea tipografiei sau litografiei, în care trebuie să introducă ... numele editorului fiecărui produs de presă, formatul, numărul colilor, precum și numărul exemplarelor editate, toate acestea înainte de livrare sau la data expedierii". O altă obligativitate a proprietarului de tipografie era aceea de a expedia anumitor biblioteci stabilite prin lege una sau două exemplare din produsele tipografice (cărți, manuale, ziare, reviste), în vederea constituirii fondurilor documentare.

Context local (Carei și Tășnad). Carei și Tășnad au avut o poziție administrativă și economică relevantă în rețeaua localităților din nord-vestul Transilvaniei, fiind conectate prin fluxuri demografice și comerciale cu centrele din arealul Sălajului. În prima jumătate a secolului XX, aceste legături au influențat atât infrastructura comunitară (asociații, instituții religioase), cât și traseele educaționale și profesionale ale populației evreiești din zonă.

Gazeta de Duminică reprezintă un laborator discursiv al antisemitismului românesc interbelic, articulând formele sale — economică, morală, politică și populară. Tonul aparent moderat, didactic sau umoristic ascunde o funcție profundă: naturalizarea excluderii și transformarea ei într-o virtute patriotică. Analiza acestei publicații demonstrează că antisemitismul românesc interbelic nu a fost o simplă imitație a modelelor externe, ci o construcție locală complexă, în care presa a jucat rolul principal de vehiculare, educare și legitimare.

Presa sălăjeană interbelică participă la normalizarea antisemitismului cultural. Prin moralizare, ironie sau pseudo-analiză, articolele construiesc o alteritate permanentă, justifică excluderea economică și transformă problemele sociale în metafore etnice. În mediul provincial, acest tip de discurs a pregătit mental terenul pentru radicalizările ideologice din anii '30. Acest tip de discurs nu urmărea convingerea, ci coagularea comunității românești prin excluderea simbolică a „celuilalt". Cititorul din provincie era invitat să zâmbească superior în fața „jidovului caraghios" sau „evreului norocos care nu merită". Astfel, ziarul funcționa ca mecanism de socializare etnică: prin glume și știri, legitima ierarhiile morale și culturale ale naționalismului interbelic. Articole reprezentative și analiza discursului: „Cârciumile în județul Sălaj" (Meseșul, 1925): ton moralizator, aparent economic, dar cu substrat etnic. Critica alcoolismului rural devine pretext pentru stigmatizarea evreilor ca intermediari economici. „Evreii împroprietăriți?" (Gazeta de Duminică, 1923): textul reafirmă stereotipul: „evreii nu pot fi agricultori". Diviziunea etnică a muncii („românul cu brazda, evreul cu negoțul") naturalizează excluderea economică. În analiza comparativă a presei interbelice, Gazeta de Duminică nu se distinge prin violență ideologică, ci prin normalizarea discursului excluderii. Această „moderare" aparentă este însă esența pericolului: ura nu mai apare ca exces, ci ca firesc al limbajului public. Prin recurența termenului jidov în contexte triviale, se produce un fenomen de neutralizare semantică — insulta devine obișnuință, iar stereotipul se fixează cultural.

Perioada interbelică a fost marcată de o reconfigurare a discursului despre identitatea evreiască. După recunoașterea cetățeniei prin Constituția din 1923, evreii au devenit formal egali în drepturi, dar presa locală și națională a cultivat o imagine ambivalentă: evreul ca simbol al modernității, dar și al „străinătății morale". În județul Sălaj, publicații precum Gazeta de Duminică și Meseșul au jucat un rol important în conturarea acestui imaginar. Ele reflectă tensiunile dintre integrare și excludere, între progres și anxietate socială.

Popularizarea urii – de la elită la publicul larg. În ultimele sale numere, Gazeta de Duminică abandonează tonul moralizator și adoptă forma pamfletului. Titluri precum „Jidovii tot jidovi" sau

„Jidanul tot jidan rămâne” demonstrează trecerea de la analiza socială la folclorizarea disprețului. Ura nu mai are nevoie de argument: devine reflex cultural, reprodus prin umor, anecdote și proverbe. Prin umor, sarcasm și limbaj familiar, ziarul face posibilă interiorizarea urii fără conștiința vinovăției.

De la discurs economic la excludere juridică. În faza inițială, antisemitismul are bază economică și socială. Evreul apare ca intermediar parazitar, vinovat pentru dezechilibrele pieței și dependența țăranilor de comerțul urban. Ulterior, discursul se moralizează: evreul devine simbolul „stricăciunii moderne”, un corp străin ce amenință integritatea morală a neamului. Etapa următoare, ilustrată de articolul „Numerus clausus”, marchează saltul ideologic decisiv – antisemitismul devine raționalizat. Prin invocarea proporțiilor statistice, a precedentelor europene și a ideii de „echilibru național”, discriminarea este transformată într-o doctrină politică legitimabilă juridic. Aceasta anticipează discursurile oficiale din anii ’30 și ’40, când antisemitismul va deveni efectiv politică de stat.

Tipologia discursurilor antisemite în „Gazeta de Duminică”. Analiza seriilor de articole permite distingerea a patru niveluri de manifestare a antisemitismului, corespunzătoare evoluției ideologice a epocii: Tip de antisemitism — Texte reprezentative — Caracteristici principale Economic — „Cârciumile din Sălaj”, „Evreii împroprietăriți?” — Evreul ca exploatator comercial, acaparator al bunurilor rurale Moral și cultural — „Păcatul sionismului”, „Problema evreească”, „Iudeul clasic și evreitatea sa” — Evreul ca simbol al decadenței morale și al coruperii spiritului românesc Politic și universitar — „Numerus clausus”, articole despre conflictele studențești — Antisemitism raționalizat ca program legislativ de „apărare națională” Popular și pamfletar — „Jidovii tot jidovi”, „Jidanul tot jidan rămâne”, „Cel dintâi general de jidov” — Transformarea urii în glumă, proverb și morală cotidiană „Gazeta de Duminică” și arhitectura antisemitismului interbelic. O publicație provincială cu vocație ideologică. Gazeta de Duminică, editată la Șimleu Silvaniei în anii 1920–1925 sub conducerea doctorului Alexandru Aciu, se prezintă în mod oficial ca „organ politic și cultural național”. Însă, dincolo de acest profil moderat, conținutul său relevă un proiect ideologic coerent: construirea unei identități românești majoritare prin delimitare și excludere etnică, în primul rând față de comunitatea evreiască. Publicația funcționează ca oglindă a anxietăților societății românești postbelice – temeri economice, frici culturale, neîncredere în modernitate și în „străini”. Antisemitismul devine, în paginile sale, limbajul cel mai ușor de articulat al acestor neliniști colective.

Concluzii

Ruptura din 1944 trebuie înțeleasă ca o prăbușire de sistem: nu doar pierderea de vieți omenești, ci și distrugerea unui ecosistem instituțional construit în decenii (școli, asociații, rețele de solidaritate, practici culturale și memorie comunitară). În aceste condiții, reconstituirea istoriei locale depinde de triangularea surselor memoriale, a presei și a documentelor administrative, iar cercetarea rămâne deschisă prin extinderea investigațiilor în arhive și prin cartografierea comparativă a rețelelor comunitare din centrele urbane și localitățile conexe ale regiunii.

În același timp, tipografiile și producția de presă indică materialitatea modernizării: ele au facilitat circulația informației, standardizarea administrativă și articularea unei vieți publice locale multilingve. Totuși, această integrare a rămas structural vulnerabilă: presa interbelică a contribuit la normalizarea discursurilor de excludere, prin moralizare, stereotipuri economice și registre pamfletare, transformând diferența etnică într-un reflex cultural al spațiului public.

Analiza comunităților evreiești din arealul Sălajului evidențiază faptul că modernizarea dintre secolul al XIX-lea și mijlocul secolului al XX-lea s-a sprijinit pe o infrastructură

instituțională densă, în care educația, instituțiile religioase și caritative, formele de sociabilitate culturală și presa au funcționat simultan ca instrumente de integrare civică și ca mecanisme de continuitate identitară. Școala confesională și inițiativele educaționale comunitare au întreținut capitalul cultural intern, în timp ce accesul la școala publică și la traseele gimnaziale a creat punți către mobilitate socială și inserție urbană.

BIBLIOGRAPHY:

1. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Primăria orașului Șimleu Silvaniei (administrativ), dos. 1446/1925, f. 3.
2. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Prefectura județului Sălaj, Vicecomite (administrativ), dos. 10904, doc. 16904/1903.
3. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Prefectura județului Sălaj, Vicecomite (administrativ), dos. 167/1914, f. 318.
4. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Prefectura județului Sălaj, Prefect (administrativ), dos. 2369/1919, f. 14.
5. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Prefectura județului Sălaj, Subprefect (administrativ), dos. 656/1920, ff. 6, 10.
6. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Prefectura județului Sălaj, Subprefect (administrativ), dos. 127/1/1921, ff. 4v–5.
7. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Tribunalul județean Sălaj, seria firme, nr. Cg 229/1944, f. 1.
8. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Primăria orașului Șimleu Silvaniei (administrativ), dos. 509/1922; Fond: Tribunalul județean Sălaj, seria firme, Cg 282/1944, f. 1.
9. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Primăria orașului Șimleu Silvaniei (administrativ), dos. 3277/1924, f. 4; dos. 1446/1925, f. 5.
10. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Prefectura județului Sălaj, Subprefect (administrativ), dos. 571/1941, ff. 5, 10, 12, 15, 17.
11. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Sălaj. Fond: Prefectura județului Sălaj (administrativ), dos. 3707/1946, ff. 1, 3, 6, 9, 11, 22, 30, 35.
12. Arhivele Naționale ale României – București. Fond: Consiliul Dirigent, secția administrației județene și comunale, dos. 26/1920, ff. 4, 10, 14, 15, 49.
13. Ar1914. évi XIV. törvénycikk a sajtóról (Sajtótörvény), §5–§6. (net.jogtar.hu)
14. 1884. évi XVII. törvénycikk (Ipartörvény). (net.jogtar.hu)
15. Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca. Gazeta de Duminică, 1924–1926. Fond P 1979.
16. Egyed, István. A sajtószabadság fogalma. Budapest, [s.a.]. (mtda.hu)
17. Gazeta oficială a Consiliului Dirigent. Sibiu, nr. 23 (1919).
18. Nagykároly és Vidéke. 26. évfolyam, nr. 7 (18 februarie 1909): 4. („Iskolafeliratok”.)
19. Sefer Yehude Salaź-Siladi / Memorial-book of Salaj-Szilagy Jewry. Tel-Aviv, 1989. Ed. David Giladi.
20. Braham, Randolph L. Hungary: The Assault on the Historical Memory of the Holocaust. USHMM (PDF).

21. Carmilly-Weinberger, Moshe. Istoria evreilor din Transilvania (1623–1944). București: Editura Enciclopedică, 1994.
22. Cârstocea, Raluca. Anti-Semitism in Romania: Historical Legacies, Contemporary Challenges. ECMI Working Paper 81, 2014.
23. Dărăban, Valentin, Doru E. Goron, Ioan Lăpușan și Ionel Penea. Tiparul sălăjean. File de istorie. Zalău: Arhivele Statului – Filiala Sălaj; I.P. Cluj, Tipografia Zalău, 1980.
24. Francis, Doris, Leonie Kellaher, and Georgina Neophytou. The Secret Cemetery. Aldershot: Ashgate, 2005; repr. London/New York: Routledge, 2020.
25. Gidó, Attila. Úton. Erdélyi zsidó társadalom- és nemzetépítési kísérletek (1918–1940). Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2009.
26. Gidó, Attila. "On Transylvanian Jews: An Outline of a Common History." Studii de Atelier / Working Papers in Romanian Minority Studies 17 (2009): 4–5.
27. Gondos, Andrea. "Isaiah Tishby, Új Kelet (New East), and the Cultural Mediation of Zionism in Transylvania (1920–1930)." Contemporary Review of the Middle East 6, no. 3–4 (2019): 293–308.
28. International Commission on the Holocaust in Romania. Final Report: The Holocaust in Romania. Bucharest, 2004.
29. Keren-Kratz, Menachem. "The Politics of a Religious Enclave: Orthodox Jews in Interwar Transylvania, Romania." Modern Judaism 37, no. 3 (2017): 363–391.
30. Leuștean, Lucian. "Evreii ardeleni și conflictul dintre români și maghiari, pe teme educaționale, din primii ani interbelici. Un document și câteva considerații." Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae (2005): 188–213.
31. Nastasă, Lucian, ed. Antisemitismul universitar în România (1919–1939): mărturii documentare. Cluj-Napoca: ISPMN; Kriterion, 2011.
32. Nesselrode, Carol. Codul apărării onoarei. Oradea: Editura autorului; Tipografia Franklin, 1931.
33. Puttkamer, Hol Joachim von. "Framework of Modernization: Government Legislation and Regulations on Schooling in Transylvania (1780–1914)." In Cultural Dimensions of Elite Formation in Transylvania (1770–1950), ed. Victor Karady and Borbála Zsuzsanna Török, 15–23. Cluj-Napoca: EDRC Foundation, 2008.
34. Rotman, Lya Benjamin. "Antisemitism interbelic în România." Polis (2024): 1–10.
35. Szabó M. Attila. Magyar oktatási intézmények a Magura aljában. A szilágysomlyói gimnázium története. Székelyudvarhely, 2015.

COPARENTING, EMOTIONAL SECURITY, AND CHILD ANXIETY: AN INTEGRATIVE THEORETICAL ANALYSIS

Antoanela Magdalena Dragomir
PhD Student, "Ion Creangă ", Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *The coparental relationship represents a central subsystem of the family system, playing a significant role in shaping the emotional climate within which the child develops mechanisms of affect regulation and psychological adjustment. Although classical research on child development has predominantly focused on the dyadic parent-child relationship, contemporary literature increasingly highlights the importance of coordination and cooperation between parents in shaping the child's emotional security.*

The present article proposes an integrative theoretical analysis of the relationship between coparenting, emotional security, and child anxiety, using the emotional security theory formulated by Davies and Cummings as its conceptual foundation. Based on a review of the relevant literature, the main dimensions of coparenting - parental cooperation, parental agreement, conflict, and triangulation - are examined, along with the psychological mechanisms through which these dynamics influence children's emotional development.

The article synthesizes relevant empirical evidence indicating that dysfunctional coparental dynamics, particularly destructive conflict, partner undermining, and the triangulation of the child into parental conflicts, are associated with increased internalizing symptoms, especially anxiety. In contrast, cooperative coparenting, characterized by mutual support and coordinated parental involvement, functions as a protective factor for children's emotional adjustment.

Based on this analysis, an integrative conceptual model is proposed to explain how the dimensions of the coparental relationship influence children's emotional security and, consequently, their vulnerability to anxious manifestations. Finally, the theoretical and applied implications of this model are discussed, along with directions for future research regarding the role of coparenting in children's psycho-emotional development.

Keywords: *coparenting; emotional security; child anxiety; interparental conflict; emotional adjustment*

1. Introducere.

Transformările majore din structurile familiale contemporane - creșterea ratei divorțurilor, diversificarea formelor de familie și apariția unor aranjamente parentale mai variate - au intensificat interesul pentru factorii care condiționează adaptarea psihoemoțională a copilului. În acest context, calitatea relației coparentale capătă un rol central, întrucât modul în care părinții coordonează responsabilitățile parentale contribuie direct la climatul relațional în care copilul își construiește sentimentul de stabilitate și predictibilitate.

Coparentalitatea desemnează modalitatea în care doi sau mai mulți adulți își asumă și își distribuie responsabilitățile privind îngrijirea și educația copilului. Conceptualizată inițial în cadrul familiilor intacte, noțiunea s-a extins către familiile separate și divorțate, reflectând dinamica actuală a sistemelor familiale. Literatura distinge, în linii mari, între coparentalitate funcțională (cooperare, comunicare pozitivă, sprijin reciproc) și coparentalitate disfuncțională (conflict, lipsa coordonării, subminare reciprocă), cu efecte diferențiate asupra adaptării copilului.

Modelul coparentalității propus de Feinberg descrie dimensiuni esențiale ale funcționării coparentale (acordul asupra creșterii copiilor, diviziunea muncii parentale, susținerea/subminarea reciprocă și managementul comun al familiei), sugerând că aceste componente contribuie la coerența și stabilitatea percepute de copil în sistemul familial. În mod particular, disfuncționalitatea coparentală este asociată cu un climat relațional caracterizat prin imprevizibilitate și tensiune, care poate amplifica vulnerabilitățile emoționale ale copilului [6].

Teoria securității emoționale (Davies & Cummings) oferă un cadru explicativ relevant pentru înțelegerea modului în care copilul interpretează și internalizează relațiile interparentale. Conform acestei perspective, percepția copilului asupra coeziunii și stabilității relației dintre părinți influențează răspunsurile emoționale, cognitive și comportamentale, precum și strategiile de reglare. Expunerea la conflict interparental intens, ostil sau nerezolvat poate amenința securitatea emoțională, favorizând mecanisme dezadaptative de reglare și crescând riscul manifestărilor internalizante [4].

Anxietatea este frecvent descrisă ca un răspuns psihoemoțional sensibil la instabilitatea și tensiunea relațională din familie. Dovezile empirice arată că expunerea repetată la conflict interparental distructiv este asociată cu un risc mai ridicat pentru simptome de anxietate, depresie și dificultăți de adaptare. În schimb, copiii care beneficiază de o coparentalitate cooperantă și de suport parental consistent tind să manifeste o reziliență emoțională mai bună și un risc mai redus pentru tulburări afective.

În pofida literaturii consistente privind conflictul interparental și ajustarea copilului, sunt necesare clarificări teoretice suplimentare privind mecanismele care leagă dinamica coparentală de anxietate prin prisma securității emoționale, în special în contexte socio-culturale est-europene, mai puțin reprezentate în cercetarea internațională. Prin urmare, acest articol își propune să analizeze relația dintre coparentalitatea post-divorț și anxietatea copilului din perspectiva teoriei securității emoționale, integrând contribuții teoretice și rezultate empirice relevante pentru a contura mecanisme explicative și implicații pentru cercetare și practică.

2. Coparentalitatea în familiile post-divorț

Literatura din psihologia dezvoltării și a familiei susține consistent faptul că atitudinile și comportamentele parentale se asociază cu dezvoltarea psihoemoțională și comportamentală a copiilor. În acest cadru, coparentalitatea a dobândit un statut conceptual distinct, fiind înțeleasă ca modul în care doi sau mai mulți adulți coordonează responsabilitățile și deciziile legate de îngrijirea și creșterea copilului pentru care împărtășesc responsabilitatea. În termeni funcționali, coparentalitatea nu se reduce la suma practicilor parentale individuale, ci descrie calitatea „alianței parentale" - felul în care părinții colaborează, se susțin sau se subminează în rolurile lor.

Extinderea conceptului dincolo de cuplurile căsătorite a devenit necesară în contextul diversificării structurilor familiale (separare/divorț, familii reconstituite, părinți necăsătoriți, aranjamente parentale variate). Din această perspectivă, coparentalitatea poate fi tratată ca o dimensiune transversală a funcționării familiale, prezentă indiferent de statutul conjugal, dar modificată contextual de tranzițiile familiale și de nivelul conflictului interparental.

3. Coparentalitate funcțională vs. disfuncțională

O distincție recurentă în literatura de specialitate opune coparentalitatea funcțională (sprijin reciproc, coordonare, comunicare eficientă, front parental coerent) coparentalității disfuncționale (conflict persistent, incoerență, subminare reciprocă, triangularea copilului). În familiile post-divorț, această distincție devine deosebit de relevantă deoarece, deși relația maritală se încheie,

subsistemul parental trebuie menținut. Astfel, coparentalitatea post-divorț presupune un efort specific de negociere a rolurilor, menținerea unor canale de comunicare și delimitarea granițelor relaționale astfel încât copilul să nu fie expus ostilității interparentale.

4. Dimensiuni și modele explicative

Modelul structural al coparentalității (Feinberg, 2003) descrie patru componente interdependente, conceptual distincte, care se pot suprapune în funcționarea reală a familiilor:

a. *Acordul asupra creșterii copiilor* - gradul în care părinții împărtășesc valori și decizii privind regulile, disciplina, nevoile emoționale ale copilului și standardele educaționale. Dezacordul nu este, în sine, disfuncțional; devine problematic atunci când este cronic, escaladat și contaminează celelalte componente ale cooperării parentale.
b. *Diviziunea muncii* - distribuirea sarcinilor legate de îngrijire, gospodărie și responsabilități cotidiene (medicale, financiare, logistice). Nu doar „cine face mai mult", ci satisfacția față de procesul de negociere și congruența dintre așteptări și realitate sunt critice pentru climatul relațional.
c. *Susținerea vs. subminarea rolului coparental* - validarea competenței parentale a celuilalt, sprijinul în decizii și acțiuni versus critică, dispreț, ironie, învinovățire sau competiție parentală. Literatura sugerează că sprijinul și subminarea pot fi conceptualizate fie ca poli ai unui continuum, fie ca dimensiuni distincte, dar corelate.
d. *Managementul comun al familiei* - capacitatea părinților de a funcționa ca „subsistem executiv": autocontrolul comunicării, menținerea granițelor generaționale (prevenirea triangulării/loialității divizate) și organizarea coerentă a interacțiunilor familiale triadice și extinse [6].

Acest model este util deoarece permite o analiză granulară a modului în care coparentalitatea poate fi funcțională chiar și în prezența unor dezacorduri punctuale (de exemplu, părinți cu divergențe educaționale, dar cu susținere reciprocă și management comun adecvat).

5. Tipuri de coparentalitate în familiile post-divorț

În literatura asupra familiilor divorțate apar frecvent trei tipologii: coparentalitate cooperantă, conflictuală și dezangajată. Coparentalitatea cooperantă presupune comunicare regulată, luare de decizii coordonată și evitarea expunerii copilului la conflict; coparentalitatea conflictuală este caracterizată de interacțiuni frecvente, dar ostile, cu risc crescut de triangulare; coparentalitatea dezangajată (parenting paralel) implică evitarea contactului și o colaborare minimă, fără ostilitate activă, dar cu potențiale costuri pentru consistența deciziilor parentale.

Un rezultat important al literaturii este că ajustarea copilului este mai bine prezisă de calitatea gestionării conflictului și de funcționarea coparentală decât de statutul conjugal per se. Astfel, nu „cantitatea" conflictului este întotdeauna predictorul principal, ci modul în care părinții îl gestionează și capacitatea lor de a menține o alianță parentală funcțională.

6. Coparentalitate și competență parentală individuală

Deși coparentalitatea are un rol central, ea operează în interacțiune cu competența parentală individuală (căldură, disciplină, monitorizare, comunicare, încurajarea autonomiei). Parentalitatea deficitară - monitorizare inconsistentă, disciplină incoerentă sau tratament sever - este asociată cu riscuri crescute pentru dificultăți internalizante și externalizante. În context post-divorț, stresul tranzitional, constrângerile economice și conflictul pot afecta atât practicile parentale, cât și

cooperarea coparentală, justificând intervenții orientate simultan către abilități parentale și către coordonarea coparentală.

Pentru claritate conceptuală, articolul va utiliza următoarea delimitare: *coparentalitatea* descrie coordonarea și interacțiunea dintre părinți în rolurile parentale, în timp ce *conflictul interparental* reprezintă o dimensiune specifică (frecvent prezentă) care poate contamina coparentalitatea, dar nu o epuizează. Această distincție este necesară pentru a discuta, în secțiunile următoare, mecanismele prin care coparentalitatea (în special subminarea, comunicarea, triangularea și managementul comun) se leagă de securitatea emoțională și de vulnerabilitatea anxioasă a copilului.

7. Coparentalitatea și anxietatea la copii: dovezi empirice și implicații sistemice

Literatura empirică privind relația dintre coparentalitate și ajustarea emoțională a copilului indică faptul că dinamica relațiilor dintre părinți constituie un determinant important al dezvoltării psihologice. O meta-analiză amplă realizată de Teubert și Pinquart (2010) a examinat efectele dimensiunilor coparentalității asupra problemelor de internalizare la copii [21]. Coparentalitatea a fost operaționalizată prin patru dimensiuni principale: cooperarea coparentală, acordul parental, conflictul coparental și triangularea. Rezultatele au indicat efecte mici, dar semnificative statistic asupra simptomelor de internalizare: cooperarea coparentală ($r = -0.13$), acordul parental ($r = -0.20$), conflictul coparental ($r = 0.19$) și triangularea ($r = 0.21$). Efectele au fost mai pronunțate în cazul copiilor mai mici și în familiile divorțate, sugerând că perioadele de tranziție familială amplifică vulnerabilitatea emoțională. Cercetările recente consolidează ipoteza conform căreia calitatea relației coparentale constituie un factor determinant al ajustării emoționale a copilului. Analize meta-analitice realizate de Feinberg & Kan (2023) indică faptul că o coparentalitate caracterizată prin cooperare, sprijin reciproc și coordonare parentală este asociată cu niveluri mai reduse de simptome internalizante, inclusiv anxietate și retragere emoțională [7]. În mod similar, o revizuire sistematică recentă (Pinquart, 2024) evidențiază faptul că în familiile separate sau divorțate coparentalitatea cooperantă funcționează ca factor protector împotriva simptomelor anxioase și depresive ale copilului [16]. Aceste constatări sunt congruente cu literatura mai amplă privind conflictul interparental (Harold & Sellers, 2018), care demonstrează că expunerea copilului la dinamici parentale ostile sau incoerente reprezintă un predictor semnificativ al dificultăților de ajustare emoțională, în special al problemelor de tip internalizat [9]. În ansamblu, aceste rezultate susțin ideea că relația coparentală reprezintă un mecanism central prin care climatul familial influențează dezvoltarea emoțională și vulnerabilitatea anxioasă a copilului.

Cercetări ulterioare au extins această perspectivă. Analiza realizată de Stolnicu și Hendrick (2022) asupra dinamicii coparentalității în contexte de divorț conflictual subliniază necesitatea renegocierii active a responsabilităților parentale pentru menținerea stabilității familiale [20]. În mod similar, o revizuire recentă realizată de Stevenson și colaboratorii (2023) arată că stilurile de coping coparental influențează nu doar climatul familial imediat, ci și ajustarea emoțională pe termen lung a copilului [19]. În aceeași direcție, studiul realizat de Pellón-Elexpuru și colaboratorii (2024) a evidențiat existența unor profiluri distincte în divorțurile conflictuale, în care simptomatologia parentală influențează atât intensitatea conflictului, cât și strategiile de socializare emoțională utilizate în relația cu copilul [15].

Calitatea relației coparentale influențează direct nivelul de siguranță perceput de copil, așa cum arată Emery în 2011. Colaborarea parentală oferă predictibilitate și stabilitate relațională, facilitând dezvoltarea mecanismelor de reglare emoțională. În schimb, dinamica ostilă sau inconsistentă

dintre părinți poate perturba cadrul afectiv al copilului și poate crește riscul apariției dificultăților emoționale [5].

Studii empirice recente susțin aceste ipoteze. De exemplu, meta-analiza realizată de Lei și colaboratorii (2023) a demonstrat că interacțiunile familiale negative, inclusiv conflictul parental, sunt asociate cu anxietatea socială a copiilor, cu variații determinate de contextul cultural [10]. Într-un alt studiu, Pan, Xiang și Zhou (2024) au evidențiat rolul moderant al aranjamentelor de custodie în relația dintre conflictul parental și simptomele anxioase și depresive ale copilului [14]. De asemenea, cercetările realizate de Li, Zhang și Moreira (2021) indică faptul că o coparentalitate funcțională poate diminua impactul stresului parental asupra comportamentelor parentale efective [11].

În cadrul teoriei securității emoționale, aceste relații sunt explicate prin mecanismele de sensibilizare la conflict. Expunerea repetată la tensiuni interparentale conduce la creșterea reactivității emoționale și fiziologice a copilului, la vigilență crescută față de conflict și la dificultăți în reglarea emoțională. Studiile psihofiziologice realizate de Silverman & Field (2011) au evidențiat reacții biologice specifice la copiii expuși frecvent conflictelor parentale, inclusiv niveluri crescute de cortizol și accelerarea ritmului cardiac [18].

Cercetări recente accentuează, de asemenea, rolul factorilor relaționali și contextuali. De exemplu, Zhu, Li și Wang (2024) au arătat că percepția competenței parentale, împreună cu calitatea coparentalității, influențează direct comportamentele problematice ale copiilor [22]. În aceeași direcție, studiul realizat de Cost și colaboratorii (2023) indică faptul că practicile parentale - inclusiv cele coparentale - au un impact semnificativ asupra sănătății mintale pe termen lung a copilului, subliniind rolul protector al relațiilor familiale coerente și predictibile [3].

Totuși, literatura psihologică indică faptul că nu toți copiii reacționează în același mod la conflictul parental. Capacitatea de adaptare depinde de interacțiunea dintre factori individuali și contextuali. În acest sens, Rutter (1987) și Garmezy (1991) au diferențiat între factori de protecție - precum relațiile calde cu un părinte disponibil - și factori de vulnerabilitate, cum ar fi subminarea constantă a autorității parentale sau conflictul persistent [17; 8]. Această perspectivă subliniază importanța abordării coparentalității ca subsistem relațional complex, capabil să influențeze atât dezvoltarea securității emoționale, cât și riscul apariției simptomelor anxioase la copii.

8. Logica sistemică: de ce coparentalitatea poate alimenta anxietatea copilului

Dintr-o perspectivă sistemică, dificultățile coparentale pot crea un climat familial perceput ca imprevizibil și nesigur, susceptibil să activeze preocupări de securitate la copil. Comunicarea deficitară, lipsa sprijinului reciproc și subminarea partenerului transmit semnale de instabilitate și incongruență. Conflictul deschis este frecvent interpretat ca amenințare la adresa coeziunii familiale, iar dezacordurile aparent „mărunte” (de exemplu, rutine zilnice) pot fi internalizate de copil sub forma unei semnificații relaționale negative ("nu sunt suficient de important pentru ca părinții să se înțeleagă pentru mine").

În situațiile în care conflictul duce la retragerea unui părinte, echilibrul interacțiunilor triadice este perturbat, crescând probabilitatea formării coalițiilor disfuncționale și a triangulării. Implicarea forțată a copilului în conflict (mesager, aliat, arbitru) amplifică stresul și poate facilita apariția simptomelor anxioase, prin pierderea predictibilității relaționale și prin percepția diminuării suportului afectiv disponibil.

9. Studii reprezentative: subminare, incongruențe triadice și coparenting ostil-competitiv

Dovezile empirice includ studii observaționale, longitudinale și transversale care indică rolul specific al unor dimensiuni coparentale în dezvoltarea anxietății.

Într-un studiu observațional, Bögels și colaboratorii (2008) au arătat că, în familiile cu copii diagnosticați cu tulburări de anxietate, tații manifestă mai frecvent comportamente de subminare a partenerei în sarcini standardizate (de exemplu, discuții de familie filmate) [1]. Dimensiunea efectului asociat subminării paterne a depășit ca magnitudine alte comportamente parentale observate, iar comportamentele părinte-copil (control excesiv, respingere) au avut efecte mai reduse și, uneori, nesemnificative, sugerând că dinamica dintre părinți poate avea un rol explicativ distinct în anxietatea copilului.

Un studiu longitudinal realizat de McHale și Rasmussen (1998) a indicat că *discrepanțele* dintre părinți privind căldura și implicarea în interacțiunea triadică (mamă-tată-copil), observate la 8-11 luni, au prezis ulterior niveluri mai ridicate de anxietate, evaluate de cadrele educaționale la trei ani distanță ($r = 0,38$, $p < 0,05$). Acest rezultat susține ipoteza că incongruențele afective dintre părinți pot fi detectate precoce și pot influența dezvoltarea reglării emoționale [13].

Într-un studiu transversal, McConnell și Kerig (2002) au raportat o asociere pozitivă între stilul de coparenting *ostil-competitiv* și anxietatea autoevaluată a copilului, cu un efect semnificativ în cazul băieților ($r = 0,42$, $p < 0,05$), sugerând posibile vulnerabilități diferențiale în funcție de gen, de tipul de conflict și de modalitatea de implicare a copilului [12].

10. Integrare cu mecanismele relaționale: rolul atașamentului și al securității emoționale

Legătura dintre coparentalitate și anxietate este congruentă cu modelele relaționale în care securitatea copilului este susținută de mai multe niveluri: relația părinte-copil și climatul interparental. Un studiu longitudinal realizat de Brock și Kochanska (2015) a examinat rolul securității atașamentului ca mecanism explicativ al influenței conflictului interparental asupra problemelor de internalizare, indicând că atașamentul poate modera impactul conflictului și poate contribui la înțelegerea variației individuale în vulnerabilitatea anxioasă [2].

În același timp, cercetările dezvoltate în cadrul teoriei securității emoționale (Davies & Cummings și colaboratorii) oferă un cadru integrativ care explică modul în care copilul percepe și interpretează conflictul, precum și felul în care răspunsurile afective, cognitive și comportamentale (reactivitate, reglare, reprezentări interne) devin mecanisme prin care climatul coparental se traduce în adaptare sau maladaptare [4].

Pe baza acestor date, devine justificată trecerea de la o descriere a asocierilor empirice către o formulare procesuală: *coparentalitatea* acționează ca subsistem executiv al familiei, iar calitatea sa (sprijin vs subminare, conflict distructiv vs constructiv, comunicare, triangulare) modelează *securitatea emoțională* și, implicit, riscul de *anxietate* prin mecanismele descrise în teoria securității emoționale. În secțiunea următoare, aceste relații sunt integrate într-un model conceptual care explică traseele probabile dintre dimensiunile coparentale, procesele securității emoționale și tiparele de internalizare/externalizare.

11. Teoria securității emoționale - un cadru integrativ

De la „securitate psihologică” la securitatea emoțională a copilului

În literatura psihologică, „securitatea” este conceptualizată ca o experiență în primul rând subiectivă, legată de percepția siguranței, a predictibilității și a controlului. În copilărie, aceste dimensiuni se particularizează într-o formă relațională: *securitatea emoțională*, adică sentimentul

de protecție și stabilitate resimțit în relațiile semnificative (în special în familie). În mod practic, ceea ce contează pentru copil nu este doar existența unui mediu „obiectiv" sigur, ci modul în care acesta *interpretează* coeziunea, disponibilitatea și stabilitatea persoanelor de referință.

Pentru articolul de față, această distincție este importantă deoarece securitatea emoțională este tratată ca un construct *sensibil la contextul relațional*, în special la dinamica interparentală/coparentală, și nu ca o trăsătură fixă.

12. Repoziționarea teoretică: de la atașament la conflictul interparental

Mult timp, discuțiile despre securitatea copilului au fost subsumate teoriei atașamentului și relației părinte-copil. O schimbare majoră de perspectivă a apărut odată cu formularea și validarea ipotezei securității emoționale de către Davies și Cummings (1994), care au argumentat că insecuritatea copilului nu este determinată exclusiv de calitatea atașamentului, ci și de *expunerea la conflict interparental*, capabil să amenințe direct percepția copilului asupra stabilității familiei. În această logică, copilul este considerat un „monitor" al siguranței familiale: atunci când percepe conflictul ca fiind intens, ostil sau nerezolvat, își ajustează răspunsurile afective și comportamentale pentru a-și restaura sentimentul de siguranță [4].

13. Securitatea emoțională ca proces: cele trei mecanisme centrale

O contribuție esențială a teoriei securității emoționale este tratarea securității ca *proces dinamic*, susținut de trei componente psihologice interdependente:

a. *Reactivitatea emoțională* - răspunsuri afective precum frică, suferință, hipervigilență, ostilitate latentă, declanșate de indicii de conflict. Nivelurile ridicate ale reactivității sunt compatibile cu o percepție de amenințare și cu un sentiment de insecuritate.
b. *Reglarea comportamentală* - strategiile prin care copilul încearcă să controleze expunerea la stres: implicare excesivă (ex. rol de mediator/confident) sau evitare (retragere, sustragere de la interacțiunile tensionate). Deși pot reduce disconfortul pe termen scurt, aceste strategii pot deveni dezadaptative când conflictul este cronic.
c. *Reprezentările interne* - modele mentale (conștiente și inconștiente) despre siguranța familială, disponibilitatea parentală și consecințele conflictului. Copiii cu insecuritate crescută tind să anticipeze escaladarea conflictului, să îl interpreteze ca amenințător și să dezvolte „scheme de conflict" relativ generalizate, care se reactivează la indicii minime.

Prin aceste trei mecanisme, copilul caută să atingă un prag minim de confort și siguranță. Totuși, atunci când expunerea la conflict și la disfuncții relaționale este persistentă, mecanismele de protecție pe termen scurt pot alimenta vulnerabilități pe termen lung.

14. Securitatea emoțională ca stare și ca tendință relativ stabilă

Din perspectiva dezvoltării, securitatea emoțională poate fi discutată atât ca *stare* (reactivă la contexte specifice), cât și ca *tendință relativ stabilă* (formată prin repetarea experiențelor relaționale). Expunerea repetată la conflict intens și agresiv consolidează schemele de conflict și crește reactivitatea la indicii de amenințare, ceea ce poate transforma insecuritatea dintr-o reacție situațională într-un pattern mai persistent de funcționare emoțională.

15. Relația cu comportamentele parentale și coparentale

Teoria securității emoționale acordă un rol central *disponibilității parentale* și modului în care copilul evaluează sprijinul emoțional accesibil în situații percepute ca amenințătoare. Indisponibilitatea, controlul psihologic, supracontrolul sau subcontrolul pot amplifica disconfortul

emoțional și pot consolida reprezentări interne negative. Într-un cadru coparental, aceste efecte pot fi potențate atunci când copilul observă subminare, lipsă de coordonare, escaladare conflictuală sau granițe generaționale difuze (triangulare).

16. Securitatea emoțională ca mediator între relațiile familiale și ajustarea copilului

Un punct-cheie pentru articol este ideea că securitatea emoțională funcționează ca *mecanism mediator* între comportamentele parentale/coproparentale și adaptarea copilului. Diminuarea securității emoționale activează procese compensatorii de restaurare a echilibrului, care pot lua forme:

- *internalizante* (anxietate, retragere, dispoziție depresivă, îngrijorare, vigilență),
- *externalizante* (agresivitate, opoziționism, conduite antisociale),în funcție de profilul de insecuritate și de context.

În literatura de specialitate sunt descrise profiluri diferite ale insecurității (de exemplu, stiluri orientate spre respingere vs preocupare), care se asociază cu tipare distincte de reacție la stresul familial. În schimb, copiii cu profil sigur tind să provină din medii familiale mai puțin conflictuale și prezintă o simptomatologie negativă redusă.

17. Punct de legătură către anxietate

În logica teoriei, anxietatea poate fi înțeleasă ca expresie a unui sistem de alarmă activat cronic: hipervigilență, anticiparea amenințării și dificultăți de reglare, alimentate de reprezentări interne despre instabilitatea familială. Secțiunea următoare va dezvolta acest punct prin discutarea dimensiunilor relaționale ale coparentalității care amenință sau consolidează securitatea emoțională (conflict distructiv vs constructiv, subminare, comunicare, triangulare), precum și prin integrarea dovezilor empirice privind legătura cu simptomele anxioase.

18. Legătura coparentalitate-securitate emoțională-anxietate: mecanisme și ipoteze explicative

Conflictul interparental și calitatea sa: distructiv vs constructiv

În cadrul teoriei securității emoționale, conflictul interparental nu este conceptualizat ca factor nociv prin simpla sa prezență, ci prin *calitatea* sa, adică modul în care copilul observă exprimarea și gestionarea diferențelor dintre părinți. Conflictul *distructiv* (ostilitate verbală, furie nonverbală, retragere afectivă, escaladare, agresiune) amenință coeziunea familială percepută și erodează sentimentul de siguranță. În schimb, conflictul *constructiv* (ton calm, suport emoțional, rezolvare colaborativă a problemelor, expresii de afecțiune și reparare relațională) poate consolida predictibilitatea și poate funcționa ca model adaptativ de reglare a tensiunilor.

Pentru copil, evenimentul critic este interpretarea conflictului ca *amenințare* la adresa stabilității familiei și, implicit, a propriei securități. Astfel, conflictul devine dăunător atunci când este perceput ca imprevizibil, intens, nerezolvat și asociat cu posibilitatea de ruptură, abandon sau pierdere a protecției.

19. Cele trei procese ale securității emoționale ca mecanisme intermediare

Efectele coparentalității asupra ajustării copilului sunt explicate prin activarea celor trei procese interdependente ale securității emoționale:

Reactivitatea emoțională. Expunerea la conflict distructiv scade pragul de activare a sistemului de alarmă: copilul devine hipervigilent, mai reactiv la indicii minime de tensiune și poate manifesta distres intens. Prin acumulare, această reactivitate se poate stabiliza ca stil de răspuns la stres.

Reglarea comportamentală. Copilul poate încerca să-și restaureze siguranța prin strategii de implicare (intervenție, mediere, hiper-responsabilizare) sau de evitare (retragere, sustragere, inhibiție). Deși adaptative pe termen scurt, aceste strategii pot alimenta vulnerabilitatea atunci când conflictul este cronic.

Reprezentările interne. Repetarea episoadelor conflictuale întărește „scheme de conflict" și convingeri despre instabilitatea familiei și indisponibilitatea protecției. Copilul anticipează escaladarea, atribuie intenții ostile, interpretează tensiunile ca inevitabil periculoase și își organizează comportamentul în jurul prevenirii amenințării.

20. Ipoteza sensibilizării: efect cumulativ al expunerii la conflict

Ipoteza sensibilizării (Davies & Cummings, 1994) subliniază caracterul *cumulativ* al expunerii: fiecare episod conflictual contribuie la intensificarea reactivității emoționale și fiziologice, la consolidarea preocupărilor de securitate și la fragilizarea autoreglării. Pe termen lung, această dinamică favorizează dezvoltarea vulnerabilităților internalizante (în special anxietatea) și, în unele profiluri, a conduitei externalizante.

21. Dimensiuni coparentale relevante: sprijin/subminare, comunicare, triangulare

Dincolo de conflict, relația coparentală include dimensiuni care au impact direct asupra sentimentului de stabilitate al copilului:

Sprijin vs subminare. Subminarea (critică, dispreț, ironie, delegitimarea competenței celuilalt) transmite copilului un mesaj de instabilitate și competiție parentală, crescând riscul percepției de amenințare și al preocupărilor de securitate. Sprijinul reciproc, dimpotrivă, consolidează coeziunea subsistemului executiv parental.

Comunicarea. Scăderea frecvenței și calității comunicării interparentale, tipică în multe situații post-divorț, afectează consistența deciziilor parentale și predictibilitatea mediului copilului. În acest cadru, copilul poate interpreta incongruențele ca lipsă de coordonare și ca risc de pierdere a suportului.

Triangularea. Implicarea copilului în conflict (mesager, aliat, arbitru) este una dintre cele mai puternice amenințări la adresa securității emoționale deoarece dizolvă granițele generaționale și îl plasează pe copil în poziție de loialitate divizată. Triangularea crește distresul, amplifică responsabilizarea și este asociată cu pattern-uri internalizante (anxietate, retragere) sau cu reacții externalizante, în funcție de profilul copilului.

22. Legătura cu anxietatea: evidențe și logică explicativă

Literatura indică asocierea dintre conflictul interparental și simptomele anxioase la copii, iar percepția subiectivă a amenințării joacă un rol mediator. În plus, cercetările care investighează direct coparentalitatea sugerează că dificultățile de coordonare, subminarea și stilurile ostil-competitive pot fi asociate cu niveluri mai ridicate de anxietate la copil, uneori mai puternic decât anumite comportamente parentale directe.

De asemenea, sunt sugerate relații bidirecționale: coparentalitatea disfuncțională poate alimenta anxietatea copilului prin erodarea securității emoționale, iar un profil anxios al copilului poate amplifica stresul parental și tensiunile de coordonare. Această circularitate justifică abordări intervenționale centrate pe subsistemul coparental, în paralel cu suportul pentru autoreglarea copilului.

23. Model conceptual integrativ

Pornind de la analiza conceptuală, prezentăm un model procesual-dinamic în care dimensiunile coparentalității (cooperare, conflict distructiv/constructiv, subminare, comunicare, triangulare) influențează securitatea emoțională prin cele trei procese (reactivitate emoțională, reglare comportamentală, reprezentări interne). Aceste mecanisme intermediare modelează ulterior adaptarea copilului, orientând manifestările către zone de internalizare (anxietate, retragere, dispoziție depresivă) sau externalizare (agresivitate, opoziționism), în funcție de profil și context (Figura 1).

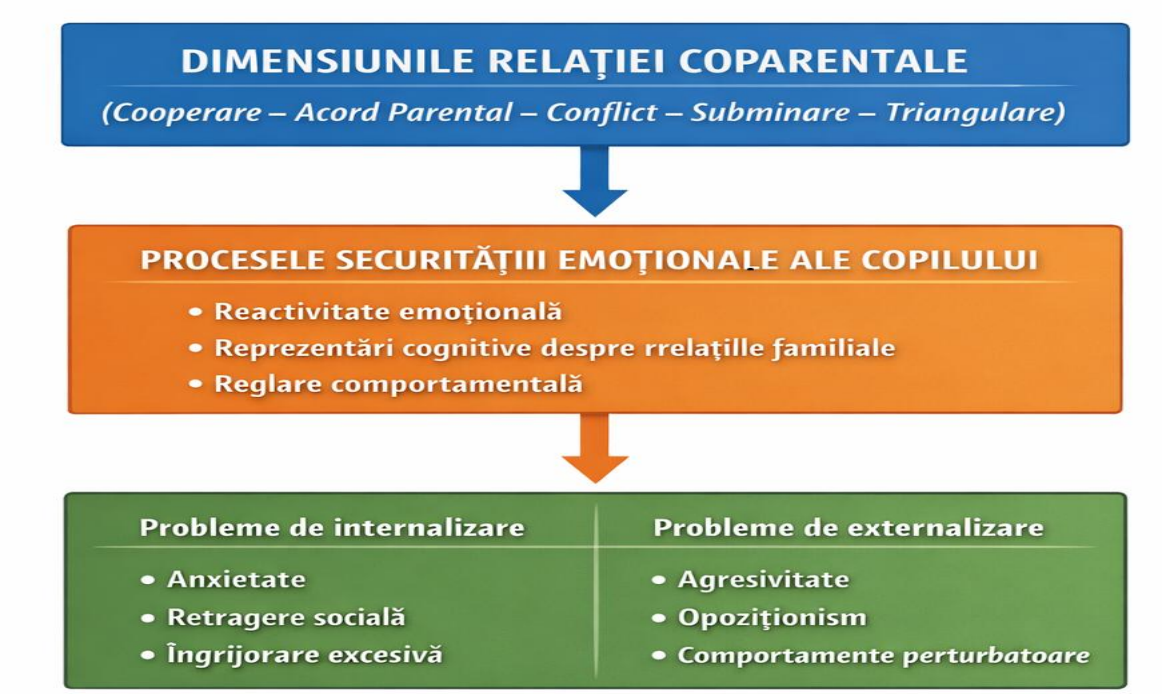

Figura 1. Model conceptual al relației dintre dimensiunile coparentalității, procesele securității emoționale și ajustarea psihoemoțională a copilului.

24. Implicații teoretice, direcții de cercetare și concluzii

Implicații teoretice și sistemice

Analiza integrativă a literaturii evidențiază faptul că subsistemul coparental reprezintă un determinant major al climatului emoțional în care copilul își dezvoltă mecanismele de autoreglare. Spre deosebire de modelele clasice care au privilegiat relația diadică părinte - copil, abordarea sistemică subliniază rolul coordonării dintre părinți în menținerea unui cadru relațional predictibil și securizant. În această perspectivă, coparentalitatea poate fi conceptualizată drept un subsistem executiv al familiei, responsabil de stabilirea regulilor, de gestionarea conflictelor și de menținerea coerenței relaționale.

Rezultatele sintetizate indică faptul că dimensiuni precum cooperarea coparentală, acordul parental și sprijinul reciproc contribuie la consolidarea securității emoționale a copilului, în timp ce conflictul distructiv, subminarea și triangularea reprezintă factori de risc pentru dezvoltarea simptomatologiei de tip internalizat, în special anxietatea. Prin urmare, securitatea emoțională poate fi interpretată ca un mecanism mediator între funcționarea relației coparentale și ajustarea socio-emoțională a copilului.

Această perspectivă permite integrarea contribuțiilor teoriei atașamentului cu teoria securității emoționale, sugerând că dezvoltarea copilului este influențată simultan de două niveluri relaționale complementare: relația părinte - copil și relația dintre părinți. În mod particular, teoria securității emoționale oferă un cadru explicativ util pentru înțelegerea modului în care copiii interpretează conflictul parental și își organizează răspunsurile emoționale, cognitive și comportamentale în încercarea de a-și conserva sentimentul de siguranță.

25. Implicații pentru intervenție și practică

În plan aplicativ, literatura analizată sugerează că intervențiile orientate exclusiv asupra relației părinte - copil pot fi insuficiente atunci când sursa principală a insecurității emoționale este conflictul coparental. Programele de prevenție și intervenție ar trebui să includă componente dedicate îmbunătățirii cooperării coparentale, dezvoltării abilităților de comunicare și gestionării constructive a conflictului.

În special în contextul divorțului sau al separării parentale, intervențiile centrate pe coparenting pot contribui la reducerea expunerii copilului la conflict distructiv și la consolidarea unui climat relațional predictibil. Astfel de programe pot avea un rol protector important, diminuând riscul apariției simptomelor de anxietate și facilitând dezvoltarea mecanismelor de autoreglare emoțională.

De asemenea, rezultatele sugerează utilitatea integrării evaluării coparentalității în practica clinică și în evaluările psihologice familiale, inclusiv în contexte juridice sau de consiliere postdivorț. Analiza modului în care părinții cooperează, comunică și gestionează diferențele poate oferi indicii relevante privind sursele potențiale de stres emoțional pentru copil.

26. Direcții pentru cercetări viitoare

Deși literatura existentă oferă dovezi consistente privind relația dintre coparentalitate și ajustarea emoțională a copilului, sunt necesare cercetări suplimentare pentru a clarifica mecanismele precise prin care aceste relații se dezvoltă în timp. În primul rând, sunt necesare studii longitudinale care să investigheze evoluția securității emoționale a copilului în raport cu schimbările din dinamica coparentală, în special în perioadele de tranziție familială, cum ar fi divorțul sau reorganizarea familială.

În al doilea rând, cercetările viitoare ar putea examina rolul factorilor moderatori, precum temperamentul copilului, genul, vârsta sau contextul cultural, în relația dintre conflictul coparental și anxietatea copilului. Astfel de analize ar putea contribui la identificarea profilurilor de vulnerabilitate și reziliență.

În al treilea rând, ar fi utilă explorarea interacțiunilor dintre diferitele subsisteme familiale (coparental, marital, parental) pentru a înțelege mai bine modul în care acestea contribuie la dezvoltarea securității emoționale. Integrarea abordărilor sistemice cu modele explicative bazate pe reglarea emoțională ar putea oferi perspective mai nuanțate asupra proceselor de adaptare ale copilului.

Concluzii

Analiza literaturii de specialitate indică faptul că relația coparentală reprezintă un factor structural esențial în modelarea climatului emoțional al familiei. Dincolo de relația directă părinte-copil, modul în care părinții cooperează, gestionează conflictul și își susțin reciproc rolurile parentale influențează profund percepția copilului asupra stabilității și siguranței mediului familial.

În cadrul acestui sistem relațional, securitatea emoțională a copilului funcționează ca mecanism central de mediere între experiențele familiale și ajustarea psihologică. Atunci când relația coparentală este caracterizată de cooperare, sprijin și comunicare constructivă, copilul dezvoltă reprezentări relaționale securizante și o capacitate mai bună de autoreglare emoțională. În schimb, conflictul coparental distructiv, subminarea și triangularea pot eroda sentimentul de siguranță al copilului și pot favoriza apariția simptomelor de tip internalizat, în special anxietatea.

Prin urmare, înțelegerea relației dintre coparentalitate, securitate emoțională și anxietatea copilului oferă un cadru teoretic valoros pentru dezvoltarea intervențiilor orientate spre consolidarea funcționării familiale și prevenirea dificultăților de ajustare socio-emoțională ale copiilor.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bögels, S. M., van der Bruggen, C. O., Muris, P., & Bamelis, L. (2008). Family processes and anxiety disorders in children. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11(1-2), 1-24.
2. Brock, R. L., & Kochanska, G. (2015). Interparental conflict, children's emotional security, and parent-child attachment: A longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 29(1), 69-79.
3. Cost, K. T., Crosbie, J., Anagnostou, E., Birken, C. S., Charach, A., Monga, S., Kelley, E., Nicolson, R., Maguire, J. L., Burton, C. L., Schachar, R. J., Arnold, P. D., & Korczak, D. J. (2023). Mostly worse, occasionally better: Impact of COVID-19 pandemic on the mental health of Canadian children and adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 32(4), 671-684.
4. Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116(3), 387-411.
5. Emery, R. E. (2011). *Renegotiating family relationships: Divorce, child custody, and mediation* (2nd ed.). Guilford Press.
6. Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*, 3(2), 95-131.
7. Feinberg, M. E., & Kan, M. L. (2023). Coparenting and child adjustment: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology*, 37(1), 3-15.
8. Garmezy, N. (1991). Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist*, 34(4), 416-430.
9. Harold, G. T., & Sellers, R. (2018). Annual research review: Interparental conflict and youth psychopathology: An evidence review and practice focused update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(4), 374-402.
10. Lei, L., Zhang, Y., Wang, H., & Huang, X. (2023). Family conflict and social anxiety in children and adolescents: A meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 323, 109-120.
11. Li, X., Zhang, J., & Moreira, H. (2021). Coparenting, parental stress, and parenting behavior: A moderated mediation model. *Family Process*, 60(4), 1365-1380.
12. McConnell, M. C., & Kerig, P. K. (2002). Assessing coparenting in families of school-age children: Validation of the coparenting scale. *Journal of Family Psychology*, 16(3), 331-345.

13. McHale, J. P., & Rasmussen, J. L. (1998). Coparental and family group-level dynamics during infancy: Early family predictors of child and family functioning. *Development and Psychopathology*, 10(1), 39-59.
14. Pan, Y., Xiang, Y., & Zhou, Z. (2024). Custody arrangements, parental conflict, and child psychological adjustment after divorce. *Journal of Family Psychology*, 38(2), 211-223.
15. Pellón-Elexpuru, M., Olabarrieta-Landa, L., & Calvete, E. (2024). Profiles of parental conflict and their association with children's emotional adjustment after divorce. *Family Relations*, 73(1), 145-160.
16. Pinquart, M. (2024). Coparenting and child adjustment in divorced families: A systematic review. *Journal of Family Studies*, 30(1), 1-18.
17. Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316-331.
18. Silverman, W. K., & Field, A. P. (2011). Anxiety disorders in children and adolescents. *Cambridge University Press*.
19. Stevenson, M. M., Volling, B. L., & McHale, J. P. (2023). Coparenting dynamics and child emotional development: A review of contemporary research. *Family Process*, 62(3), 987-1004.
20. Stolnicu, M., & Hendrick, S. (2022). Coparenting dynamics in high-conflict divorce: Challenges and adaptive strategies. *Journal of Divorce & Remarriage*, 63(6), 481-499.
21. Teubert, D., & Pinquart, M. (2010). The association between coparenting and child adjustment: A meta-analysis. *Parenting: Science and Practice*, 10(4), 286-307.
22. Zhu, X., Li, Y., & Wang, Y. (2024). Parental competence, coparenting quality, and children's behavioral adjustment. *Child Psychiatry & Human Development*, 55(1), 56-69.

THE ACT OF BIRTH AND THE UNDERSTANDING OF THE SACRED IN THE ROMANIAN SPACE

Georgiana-Loredana Sandu-Gavrilă
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *The moment of birth, as an exceptional moment within the family and communities, gave rise to a whole set of beliefs and practices, which addressed both the newborn child and its mother. These rituals, or rites of passage, had the role of protecting the two from the nefarious influences of unclean spirits that could enter the earthly world with the baby. The newborn child was, through its innocence, but also through its proximity to pre-existence, in permanent communication with the sacred, which is why the superstitions, customs and traditions related to birth were very carefully thought out and executed. If today birth arouses great emotions and joy almost exclusively within the family, more than a century ago this event was received with great emotion and joy by the entire community. The birth of a baby from a pre-existing life focused people's attention and brought hope to a space where the individual and the community identified and acted as one person.*

Keywords: *customs; traditions; birth; baby; ursitoare (The fates)*

Dacă astăzi nașterea trezește mari emoții și bucurii aproape exclusiv în cadrul familial, cu mai mult de un secol în urmă acest eveniment era primit cu mare emoție și bucurie de către întreaga comunitate. Venirea pe lumea a pruncului, dintr-o viață preexistentă, a focalizat atenția oamenilor și aducea speranță într-un spațiu în care individul și comunitatea se identificau și acționau ca o singură persoană. Încă de la naștere copilul putea fi „promis" sau dat zălog, putea aduce pacea între familii sau, dimpotrivă, discordia. El era liantul familiei și, conta într-o măsură covârșitoare dacă era băiat sau fată. Cu cât familia avea mai mulți copii, cu atât mai mult aceasta era considerată a fi binecuvântată de Dumnezeu. Pe de altă parte, nu trebuie uitată sărăcia endemică a spațiului rural românesc de până acum câteva secole, în care mortalitatea infantilă era foarte mare, iar copiii erau folosiți ca sprijin la muncile casei. Atunci când ne referim la spațiul geografic al Țării Românești în secolul al XVIII-lea și la sărăcia de care aminteam mai sus, luăm în discuție și războaiele austro-ruso-turce duse pe teritoriul românesc și care au afectat într-un mod evident nivelul de trai al populației. Nu vom intra în detalii referitoare la evenimentele istorice care au dus la sărăcirea populației, ci ne-am dorit doar să subliniem situația economică precară în care se aflau satele românești și, implicit, spațiul în care veneau pe lume pruncii acum câteva secole, raportat la zilele noastre.

Momentul nașterii, ca moment excepțional în cadrul familiei și comunităților, prilejuia un întreg ansamblu de credințe și practici, care se adresau atât copilului nou-născut cât și mamei lehuze[1]. Acestea ritualuri sau rituri de trecere aveau rolul de a-i proteja pe cei doi de influențele nefaste ale duhurilor necurate care puteau pătrunde în lumea pământeană odată cu pruncul. Pentru etnograful Arnold van Gennep, aceste obiceiuri – rituri de trecere – sunt clasificate după felul în care sunt constituite. Acestea pot fi separate în rituri preliminare, adică cele separate de lumea anterioară; liminare – executate în timpul stadiului și postliminare – cele de agregare în lumea

[1] Ovidiu, Bîrlea, *Folclorul românesc*, vol. I, ediție îngrijită și cuvânt introductiv de Ion Tița-Nicolescu, colecția MICA ROMĂ XXI, Editura Vremea, București, 2023, p. 528.

nouă[2]. Tot ce înseamnă ritualuri legate de naștere sunt în strânsă legătură ce cele ce implică botezul și cu tot ce decurge de aici. Mai exact, ne referim la scalda rituală, înfășatul copilului, tăiatul moțului la băiat sau ruperea turtei la fete, datul de grindă etc.

Atunci când nașterea se prelungea mai mult decât trebuia, se considera o „facere grea", motiv pentru care mama avea grijă din timpul sarcinii, prin diferite gesturi, să ușureze acest lucru. În caz că mama avea, totuși, probleme la naștere, existau „soluții" populare pentru ușurarea „facerii" după cum urmează:

1. „La facere grea, când se trudește femeia, bărbatul îi dă de trei ori apă din pumni, pe urmă copiii sau alți ai casei[3].
   La facerea grea, se toarnă apă peste scânteile ce sar din foc și se dă să bea, să nască iute"[4].
2. „Sau se toarnă apă de trei ori pe lopată și pe corciovă, și se rade de trei ori lemnul, și-i dă femeiei cu apă să beie"[5].
3. Rupe lână din brâul de mireasă, rade de pe salba de mireasă, spală mărgelele și-i dau apa aceea s-o beie"[6].
4. „Spală Icoana Maicii Domnului și-i du să beie"[7].

Prima acțiune pe care o face moașa la naștere, este tăierea buricului, iar acest gest sugera în același timp scoaterea copilului din lumea preexistenței și sosirea lui în cea pământeană. Ea ridică copilul nou-născut în brațe și-l închină lui Dumnezeu, asemenea unei ofrande. După aceasta, urmează scalda rituală care, pe lângă rostul său igienic, de curățare a copilului, avea, înainte de toate, un puternic sens de purificare și marca trecerea pruncului spre lumea omenească[8].

Imediat ce copilul era adus pe lume, moașa, unul din cele mai importante și respectate personaje ale satului, îl ridica în brațe înainte de a-l îmbăia și rostea, conform unui ceremonial consacrat, următoarea urare, în funcție dacă era băiat sau fată, așa cum ne-o redă Simion Florea Marian,

„Acel băiat,
Ce l-am ridicat,
Să fie norocos,
Și mintos,
Și voios,
Si drăgăstos,
Și sănătos,
Și-nvățat,
Și bogat,
Om de treabă,
Și luat în seamă"[10]

„Această copilă,
Să fie frumoasă
Și mintoasă,
Și voioasă,
Drăgăstoasă,
Sănătoasă
Și-nvățată,
Și bogată,
Și femeie de treabă,
Și luată-n seamă"[9]

După ce era curățat, prima scaldă era considerată a fi asemenea unui prim botez. Apa și vasul în care se îmbăia copilul trebuia să fie adecvate momentului. Scalda se făcea în apă neîncepută, iar copaia sau scăldătoarea din lemn, era nouă. În apă se puneau plante apotropaice,

[2] Arnold van Gennep, *Riturile de trecere,* Editura Polirom, Iași, 1996, p. 22.
[3] Elena Nicuiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român,* vol. II, Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2008, p. 222.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem.*
[8] Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale,* Editura Învierea, Timișoara, 2007, p. 271.
[9] Simion Florea Marian, *Naşterea la români,* studiu etnografic, Ediţiunea Academiei Române, Litografia Carol Göbel, București, 1892, p. 51
[10] *Ibidem.*

precum leușteanul sau busuiocul care aveau rolul de a ține departe duhurile rele. După ce întregul proces de purificare era finalizat, apa era aruncată la rădăcina unui pom fructifer, de obicei spre miază-noapte. Dacă apa era aruncată spre miază-zi, atunci copilul avea să facă bube[11]

Demn de remarcat este faptul că procedura este aproape identică cu scalda și apa mortului, unde celui decedat i se făceau pregătirile pentru marea trecere, existând între cele două momente o relație de complementaritate. Un alt gest ritualic prin care copilul era protejat de duhurile necurate era acela ca în timpul nașterii sau imediat după aceasta să se tragă clopotul bisericii, sunetul acestuia având rolul de a speria duhurile necurate. În ceea ce privește primul veșmânt al noului născut, era recomandat ca prima cămășuță a băiatului să se croiască dintr-o veche cămașă bărbătească, iar pentru fetiță, dintr-una femeiască[12]. Prin acest gest se încerca, pe de o parte, transferul virtuților adulților, sănătatea și vigoarea lor, iar pe de altă parte se dorea ca și nou născutul să ajungă la vârsta celui din care haina căruia i-a fost confecționată prima haină. O altă explicație a acestui gest vine și din credința părinților ca duhurile rele să piardă urma copiilor. Este un gest asemănător cu cel a vinderii fictive a copiilor bolnavi sau al scoaterii pe fereastră pentru ca demonul care îl urmărea încă de la naștere să nu-l mai recunoască și, astfel, să-l lase în pace.

Mai mult decât atât, se recomanda mamei ca pruncul să nu fie scos prea mult din casă înainte de 40 sau 50 de zile, pentru ca acesta să nu se afle în afara spațiului sacru al familiei și al casei. În caz că acest lucru se întâmpla, nu trebuia dus la vite sau alte orătănii din bătătură, pentru că pruncul putea „să ia zbieretul animalelor”[13]. Această interdicție era pusă și mamei, pentru că se considera[14] de către lumea satului că acolo unde calcă lehuza, pământul arde sub ea și nimic nu mai putea rodi acolo. Din acest motiv, ea nu ieșea sub nici o formă afară din curte timp de șase săptămâni, ci abia după ce preotul îi făcea slujba de purificare și de reintegrare în viața bisericii, adică putea fi prezentă la Sfânta Liturghie. Cert este că practicile rituale care aveau scopul de a da copilului mai multe șanse în viață începeau încă din timpul când mama era însărcinată, când aceasta primea o serie de interdicții alimentare, interdicția de a ieși noaptea, de a vorbi cu oameni străini. Dacă o tânără nevastă întârzia să „purceadă grea”, atunci existau o mulțime de soluții și rețete populare. Pentru a rămâne însărcinată trebuia să bea zeamă de trandafir alb, *boașele unui iepure și matca unei iepuroaice*[15]. În zona etnografică a râului Topolog din județul Argeș, exista credința că femeia însărcinată poate transfera copilului însușirile animalului a cărui carne o mânca. Copilul putea să fie fricos ca un iepure, dacă ea se hrănea cu carnea acestui animal sau copilul „se aripea”, dacă la masa gravidei se puneau aripi de pasăre. În acest context, alimentele trebuia să fie alese cu grijă. Ea nu trebuia să stea sau să doarmă în pragul casei sau pe cuptor pentru că nașterea avea să fie una grea[16]. Simbolistica nașterii era atât de profundă în satul românesc încât „renașterile” rituale erau omniprezente în satul românesc. Copilul mic și bolnăvicios, de exemplu, era dat unei femei cu mulți prunci sănătoși. Aceasta într-un ritual specific, îl băga pe la gât în haina foarte largă pe care o purta și-l scotea printre picioare imitând o nouă naștere[17].

Datul de pomană sau vândutul fictiv urmărea același lucru.

Un alt exemplu de renaștere rituală era aceea prin care copilul „cu beteșuguri” era trecut printr-o gaură de gard prin care se strecurau câinii[18], printr-o scorbură, ținut la streașina casei[19] sau

[11] Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român,* Librăriile Socec, 1915, p. 35
[12] *Ibidem,* p, 45.
[13] *Ibidem,* p. 77.
[14] Informație de teren în localitățile Albeștii de Argeș, Oești, județul Argeș.
[15] Artut Gorovei, *op. cit.,* p. 217.
[16] Ivan Evseev, *op. cit.* p. 394.
[17] Informație de teren, Valea Topologului, Argeș.
[18] Elena Iagăr, *Troța în spațiul comunitar, artefact ritual decorativ,* Editura Pro Universitaria, București, 2023, p. 79.
[19] Ivan Evseev, op. cit. p. 394.

închinat la o troiță. Superstițiile referitoare la prezența copilul erau multe, iar acestea vizau înainte de toate protecția lui după cum urmează:

- *Să nu se treacă nimeni peste trupul copilului, că nu mai crește;*
- *Dacă a trecut cineva peste picioarele copilului trebuie să se întoarcă, în caz contrar rămâne mic*[20];
- *Copilul nu se bate cu mătura pentru că nu se mai căsătorește*[21]*;*
- *În copil nu se aruncă cu ghemul de ață*[22]*;*
- *Nu se bate copilul peste tălpi, pentru că i se oprește creșterea*[23];
- *Copilul trebuie dus la biserică dacă e bolnăvicios, iar popa să treacă peste el cu Sfintele daruri;*
- *Mama să nu dea foc din casă cât are copilul mic*[24];
- *Să nu se scalde copilul după apusul soarelui*[25].

Deochiul era considerat cel mai periculos pentru copil, motiv pentru care mama îl proteja cu îndârjire de acesta prin formule magice și descântece, dar și prin amulete, piese textile de culoare roșie, care se prindeau pe hăinuțele lui sau se puneau la mână. Putea deochea oricine, dar în special femeile, mai ales cele care aveau ochii verzi. Acest rău se putea prinde de copil când cineva se mira excesiv de frumusețea lui, de faptul că lua în greutate și era bine îngrijit. Cu cât invidia era mai mare, cu atât deochiul era mai puternic și-l îmbolnăvea pe copil. Cel care deochea o putea face și în gând, nu trebuia să exprime neapărat mirarea cu voce tare. Din acest motiv, mamele nu ieșeau afară cu copiii nebotezați, ei fiind cei mai expuși, iar atunci când o făceau le puneau amuletele de care aminteam în rândurile de mai sus.

Redăm mai jos câteva descântece de deochi culese din Mușcel de către folcloristul C. Rădulescu-Codin:

Descântece din comuna Priboieni, județul Argeș, fost Mușcel:

Fugi, deochiule,
Speriatule,
Spurcatule,
Că pe mine m-a lăsat,
Martor să mărturisesc,
Pe unde-oi descânta să lecuiesc!
Dăochetură mare săgetată,
Cu apă te-am spălat,
Cu mâna te-am descântat,
Cu gura te-am blestemat[26]

Descântec care se face cu mătura în oală, după care se dă apă descântată celui căruia i se face de deochi:

Apucai p-o potecuță,
Mă-ntîlnii c-o năpârcuță
Cu nouă țâțe,

[20] Ion Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat*, *Privire generală, Medicină generală,* Editura Polirom Iași, 1999, p. 52
[21] Informație de teren, comuna Mușătești, Argeș.
[22] Ion Aurel Candrea, *op. cit.,* p. 52
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem,* p. 80
[25] *Ibidem,* p. 80.
[26] C. Rădulescu-Codin, *Literatura Populară, Cântece și descântece ale poporului,* vol. I, Editura Minerva, București, 1986, pp. 538-539

Cu nouă codițe:
I le mulsei,
I le smulsei,
Luai o covățea
Plină cu lapte dulce,
Mă dusei în târg și strigai:
- *Fugi deochetură mare*

Săgetată,
Fulgerată,
Din vânt aruncată!
Eu i-am descântat,
Dă dăochi l-am curățat[27].

Descântecele de deochi sunt prezente și astăzi în satele românești. Răul făcut de deochi era considerat de satul românesc a avea legătură cu diavolul sau cu o gamă largă de reprezentări mitice nefavorabile omului, așa cum sunt dracii, spiridușii sau alte categorii de demoni[28], care se găseau în orice loc de pe pământ. Îngeri căzuți, care odată aruncați din Rai, s-au împrăștiat peste tot, adică în grădină, în iazul de lângă casă sau în scorbura copacului[29].

În tradiția românească exista o divinitate feminină care în perioada Săptămânii Pătimirilor se așeza, în Joia Mare, la fereastra femeilor însărcinate sau cu copii mici nebotezați pentru a-i proteja de prezența demonică a Joimăriței[30]. Pruncul nou născut, până la botez, trebuia protejat în mod deosebit. Femeia era în asemănată cu fertilitatea pământului, de unde și ideea de divinitate numită Glia-Mamă[31] sau Zeița-Mamă[32] foarte semănătoare cu zeița Demetra din mitologiile greacă și romană. Toate riturile de naștere pleacă de la modul de percepere a femeii și a pământului în care pruncul abia venit pe lume ajunge într-o lume nouă, și care prin goliciunea lui reprezintă starea primordială, pură, cea mai apropiată de divinitate[33]. Credința populară spunea că, până la doi sau trei ani, copilul este atât de pur (esența divinității) încât cu ochii săi pământeni îi poate vedea pe îngerii din lumea nepământeană. De altfel această convingere este omniprezentă și în zilele noastre[34]. Pruncul „nu se dă răului", pentru că îngerul îl părăsește și rămâne fără protecție și nu se blestemă, nu se ceartă, pentru *a nu prinde sperietură*[35]. Viitorul copiilor era stabilit de ursitoare[36], care veneau la câteva zile de la naștere, în număr de trei sau nouă[37] și îi stabileau un viitor care nu mai putea fi modificat de nimeni din lumea pământeană. În poveștile populare românești, părinții copilului sau o rudă apropiată rămâneau treji, pentru a asculta ce vorbesc și ce

[27] *Ibidem,* p. 538.
[28] Tony Brill, *Tipologia legendei populare românești. Legenda etiologică,* vol. I, Editura SAECULUM I.O. București, 2005, p. 387.
[29] Adriana Rujan, Costin Alexandrescu (coordonatori), *Colinde și obiceiuri de iarnă din Argeș-Muscel,* ediția a II-a revizuită, Editura Paralela 45, Pitești, 2011, p. 397.
[30] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024, p. 197.
[31] Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor,* Editura Humanitas, ediția a III-a București, 1999, p. 195.
[32] V. Magnien, *Les mysteres d'Éleusis. Leurs origines. Le rituel de leurs initiations*, Paris, 1950, p. 136: *Le pavot que l'on offer À Demeter symbolise la terre, mais représente aussi la force de sommeil et d'oubli qui s'empare des hommes après la mort et avant la renaissance.*
[33] Hans Biederman, *Dicționar de simboluri,* vol. II, Editura SAECULUM I.O., București, 2002, p. 170.
[34] Informație de teren, comuna Poienarii de Mușcel, sat Mioarele, județul Argeș, 2020.
[35] Informație de teren, comuna Albeștii de Argeș, sat Dobroțu, județul Argeș, 2021.
[36] Tudor Pamfile, *Mitologia Poporului Român,* Editura Vestala, București, 2017, p. 491.
[37] Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român,* vol. I, Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2008, p. 441.

viitor avea să i se hotărască micuțului. În caz de ursită rea, urmăreau să-l protejeze pe copil *de ceasul rău al ursitorelor*[38]. Existau și cazuri când ursitoarele *se transformau* în „înger ursitor”[39].

Moașa avea grijă ca locul în care se afla nou-născutul și mama lui să fie unul foarte primitor, cu aer curat, cu un vas cu flori, pentru ca ursitoarele să fie vesele și să ursească micuțului un viitor frumos. Pentru a le influența predicțiile, ea așeza lângă copil, în funcție de sexul acestuia, obiecte diverse, pentru ca ursita să fie în funcție de acestea. Mai exact, se puneau obiecte ce țineau de ocupația familiei, un toiag de păstor, lână, cuțit, oglindă, sare, și altele asemenea care să aducă belșug și noroc. Din momentul când pruncul venea pe lume, nimeni nu i se mai adresa moașei pe numele de botez, ci *moșica.* Acest nume de cinste se extindea asupra întregii familii, soțului și chiar copiii fiind numiți *moșici.* Cel mai adesea, în satul românesc, exista o moașă a satului, femeie cu multă experiență în ceea ce privește nașterile și care era prezentă de fiecare dată când o femeie aducea pe lume un copil.

După ce toate aceste ritualuri erau îndeplinite, familia se pregătea de încreștinarea micuțului. Botezul era așteptat de întreaga comunitate și chiar dacă nu toți membrii acesteia participau la ceremonie, fiecare se străduia să ofere câte un mic dar pentru copil. Botezul se făcea la biserică sau, în caz în care era foarte frig sau copilul era bolnăvicios, preotul se deplasa personal la casa gospodarilor. Momentul era unul deosebit de important, fiind unul din cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii, era pregătit de părinți, dar și de preot, cu mare atenție. Nașii de botez aveau să-i fie copilului părinți spirituali pe viață, iar dacă pruncul era băiat, tot aceștia aveau să-l și cunune. Totuși erau și momente când apariția unui copil nu era mereu un motiv de bucurie și ne referim aici de cei apăruți în afara căsătoriei, copii cunoscuți drept „copii din flori”. În acest context, mama devine o paria a comunității fiind, de cele mai multe ori, marginalizată. Ea își pierdea demnitatea de mamă, nefiind soție, iar stigmatul ei se întindea și asupra părinților, fraților și, cel mai rău, asupra surorilor. Fetele din familia în cauză erau etichetate asemenea sorei lor, iar băieții le ocoleau pentru *a nu-și face numele de batjocură*[40]. Copilul, chiar dacă era privit de comunitate cu compătimire și condescendență, nu scăpa nici el de disprețul acesteia și era considerat asemenea unui blestem căzut pe familia respectivă. Binecuvântarea nașterii se transforma într-o mare tragedie, iar apelativul plin de ocară – *aia care a avut copil de fată* – avea să-l poarte toată viața. Pruncul avea să poarte numele mamei, iar acest lucru reprezenta un aspect total nedemn pentru un viitor bărbat, iar toată copilăria lui avea să fie cunoscut drept „copil din flori”. Ostracizarea mamei fără soț se făcea și de către propria ei familie; ea era izolată, i se interziceau anumite lucruri, nu i se mai cumpărau haine de calitate. Nu mai avea nicio șansă la căsătorie, cu excepția cazului în care ar fi adus cu ea o zestre considerabilă, dar și atunci copilul ei avea să fie crescut de bunici. Din păcate pentru tânăra *care călcase strâmb,* rușinea nu se oprea doar la familie și sat, ci avea să fie supusă și oprobiului propriului copil, când avea să devină adult, pentru faptul că nu avea un tată. Exista, de asemenea, și varianta ca tatăl copilului să fie forțat de părinții lui să o ia de nevastă pe fată, aceștia cunoscând situația extremă la care ea avea să fie supusă. În alte situații părinții fetei abandonau copilul la poarta presupusului vinovat[41]. În mod firesc, se poate pune întrebarea ce se întâmplă cu flăcăul vinovat de sarcina fetei. De regulă, aceștia erau priviți cu îngăduință, păzirea fecioriei fiind sarcină exclusivă a fetei, cu excepția faptului în care copilul se năștea în urma unui viol.

[38] *Ibidem,* p. 492.
[39] Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român,* vol. I, Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2008, p. 388.
[40] Informație de teren, comuna Corbeni, județul Argeș.
[41] Informațiile au fost culese în localitățile de pe cursul superior al râului Argeș, respectiv, Albeștii de Argeș, Oești, Corbeni, Berindești, Arefu, Căpățâneni între anii 2021-2023.

Copilul născut de o fată era privit de comunitate ca având anumite însușiri, benefice sau malefice. Faptul că apăruse pe lume în afara familie, fără ca mama lui să fie cununată, nu avea un tată care să-l protejeze – femeia singură era considerată incapabilă de a se descurca și a crește un copil – îl făceau să fie considerat o făptură protejată de Dumnezeu, dar și una care putea ușor aluneca spre rău. Există o tendință în poveștile și basmele populare în care copilul din flori este *năzdrăvan*, adică are trăsăturile specifice unei ființe spirituale. El se dădea peste cap de trei ori și se transforma în prinț sau în diferite animale, putea vorbi cu animalele sau cu ființe din altă lume. Copilul era, prin inocența lui și prin apropierea de preexistență, într-o permanentă comunicare cu sacrul. Sacrificiile pruncilor în riturile străvechi aveau anumite valențe magice, pentru că, prin acest gest extrem, oamenii puteau comunica cu divinitatea sau puteau să o îmbuneze[42].

Mama juca un rol deosebit de important în viitorul copilului și nu ne referim doar la modul în care îl îngrijea, alăpta sau îl proteja. Prin comportamentul ei, atrăgea binecuvântarea lui Dumnezeu. După căsătorie își acoperea părul pentru totdeauna și nu-l mai arăta decât soțului ei. Îl ținea împletit și acoperit întotdeauna, acoperământul de cap[43] al acesteia avea un rol deosebit în statutul său social. În Mușcel, zonă cu rezonanța voievodală a primilor Basarabi și de o mare spiritualitate[44], statutul social al femeii căsătorite era unul deosebit de important, iar primul lucru prin care se evidenția era portul cu maramă.

Cert este că actul fiziologic al nașterii rămâne de departe cel mai emoționant moment al vieții, unul care leagă în mod indisolubil lumea pământească de cea a spirituală.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc,* vol. I, ediție îngrijită și cuvânt introductiv de Ion Tița-Nicolescu, colecția MICA ROMĂ XXI, Editura Vremea, București, 2023.
2. Biederman, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. II, Editura SAECULUM I.O., București, 2002.
3. Brill, Tony, *Tipologia legendei populare româneşti. Legenda etiologică*, vol. I, Editura SAECULUM I.O. București, 2005.
4. Candrea, Ion, Aurel Folclorul medical român comparat, Privire generală, Medicină generală, Editura Polirom Iași, 1999.
5. Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, Editura Humanitas, ediția a III-a București, 1999.
6. Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Editura Învierea, Timișoara, 2007.
7. Gorovei, Artur, *Credințe și superstiții ale poporului român*, Librăriile Socec, 1915.
8. Iagăr, Elena, *Troița în spațiul comunitar, artefact ritual decorativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2023.
9. Marian, Simion, Florea, *Naşterea la români,* studiu etnografic, Ediţiunea Academiei Române, Litografia Carol Göbel, București, 1892.

[42] Ivan Evseev, *Op. cit.,* p. 138.

[43] Ion Tița-Nicolescu, *Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap,* în „Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv", coordonatori Gabriela Păsărin și Ion Tița-Nicolescu, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024, p. 323.

[44] Ion Tița-Nicolescu, , *Argeşul şi Muşcelul văzute de călători străini şi prin documente autohtone, secolele XVI-XVIII – istorie şi folclor*, Editura Lumen, Iași, 2023, p. 123

10. Magnien, V. *Les mysteres d'Éleusis. Leurs origines. Le rituel de leurs initiations,* Paris, 1950.
11. Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român*, vol. II, Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2008.
12. Rădulescu-Codin, C., *Literatura Populară, Cântece și descântece ale poporului*, vol. I, Editura Minerva, București, 1986.
13. Rădulescu, Codin, C., *Muscelul nostru,* Editura Cartea Românească, București, 1922.
14. Rădulescu-Codin, C.; Mihalache, D,. *Sărbătorile poporului cu obiceiurile credințele și unele tradiții legate de ele, culegere din părțile Mușcelului,* Tipografia Cooperativa, București, 1909.
15. Rujan, Adriana, Alexandrescu Costin (coordonatori), *Colinde și obiceiuri de iarnă din Argeș-Muscel*, ediția a II-a revizuită, Editura Paralela 45, Pitești, 2011.
16. Stăniloaie, Dumitru, *Ortodoxie și românism,* VIII, Editura Basilica, București, 2014.
17. Stăniloaie, Dumitru, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român,* Editura Basilica, București, 2018.
18. Știucă, Narcisa, Alexandra, *Cercetare etnologică de teren*, curs, Editura Universității, București, 2007.
19. Theodorescu, Dem., G., *Încercări critice asupra unor credințe, datini și moravuri ale poporului român,* Tipografia Petrescu-Conduratu, Bucuresci, 1874.
20. Tița-Nicolescu, Ion, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone, secolele XVI-XVIII – istorie și folclor*, Editura Lumen, Iași, 2023.
21. Tița-Nicolescu, Ion, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie*, Editura Etnologică, București, 2024.
22. Tița-Nicolescu, Ion, „Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap", în Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv, coordonatori Gabriela Păsărin și Ion Tița-Nicolescu, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024.
23. van Gennep, Arnold, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași, 1996.
24. Vuia, Romulus, *Studii de etnografie și folclor,* vol. I, II, Editura Minerva, București, 1975.

CEREMONY AND SACRED IN TRADITIONAL GASTRONOMY FROM SOUTHERN ROMANIA

Ana-Maria Alexandra Tăbuș
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *Since the dawn of human history, food has been given a symbolic charge, being one of the points of connection between man and the adored divinity. During traditional Romanian celebrations, but also during Christian ones, food is transfigured, imbued with sacred value or even metamorphosed. Ritual food accompanies human life in its most important thresholds, at birth, marriage and death, and depending on these it receives its ritual value. Obviously, the Romanian village has adapted its food, implicitly that with sacred value, depending on occupation, habitat or various social factors. In most popular holidays, we will notice that starting with the spring equinox (Martyrs) to the winter solstice (Christmas) and continuing with the New Year, the food, through its form and method of preparation, acquires the quality of a communion. There is in Romanian tradition a time of death and rebirth, considered sacred, in which ritual food serves to make the transition from the profane to something worthy of veneration. Food sacrifices to agricultural deities have long since lost their pre-Christian meaning, under the influence of the Church, but the customs still continue in Romanian villages.*

Keywords: *food; Christianity; customs; ritual; sacred; Christian and traditional holidays; Romanian village*

Bucătăria românească din zilele noastre pare tot mai mult asaltată de rețete alimentare venite din toate colțurile lumii, iar consumatorii români de gastronomie exotică par să fi pus la colțul amintirilor gustul rețetelor tradiționale. Globalizarea „asediază" toate fazele existențiale ale vieții noastre, iar reduta preparatelor autohtone nu face excepție. În mod evident nu încercăm să subliniem partea negativă a acestui fenomen, ci ne dorim să aruncăm o privire spre trecutul culinar al satului românesc de acum mai mult de un secol, spațiu de timp în care „alimentul", hrana omului, putea fi definit prin teologie creștină și simbolism etnologic.

Este binecunoscut faptul că existau alimente care se preparau doar în anumite condiții, mai exact în preajma sărbătorilor sau în momentele importante ale vieții cunoscute sub numele de „praguri", precum nașterea[1], căsătoria sau nunta[2] și înmormântarea[3]. Alimentele, de asemenea, aveau rolul de crea legătura dintre om și divinitate prin sacrificarea animalului și apoi prin mâncatul ritual al cărnii acestuia. Cerealele, precum grâul, urmau același tipic ceremonial care conecta omul și zeul, iar exemplele pot continua. Mai mult decât atât, alimentele creau un limbaj comun între indivizi și comunități, departajau clasele sociale și stabileau statutul social. Un bogat nu mânca la fel ca un sărac, iar un țăran iobag sau aservit, deci foarte nevoiaș, nu mânca precum cea mai defavorizată clasă socială – rromii. În romanul *Strigoiul* al scriitorului Ion Agârbiceanu sunt redate, printre altele, aspecte relevante privind obiceiurile alimentare ale țăranilor români din sudul Transilvaniei de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Alături de aceștia sunt amintite comunitățile foarte sărace de rromi care mâncau animale moarte (*mortăciuni*), răpuse de boli,

[1] Ion Ghionoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, pp. 135-136.
[2] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024, p. 143.
[3] Ion Ghinoiu, *Cartea românească a morților. De la veacul de om la veacul vecilor,* Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2019, passim.

aspect ce atrăgea disprețul profund ale românilor și sașilor. În acest context, nu trebuie uitat cel mai înspăimântător fenomen care apărea periodic în satul românesc din secolele trecute și care lăsa urme adânci în mentalul colectiv și modifica comportamente și norme de conviețuire, și anume foametea. Apariția acesteia a fost ciclică și șochează atât prin cele spuse de cei care au trăit fenomenul, cât și prin diferitele înscrisuri, oficiale sau nu[4]. Dramele provocate de aceasta erau inimaginabile, deoarece cei mai expuși erau și cei mai fragili, în speță copiii, femeile și bătrânii. În satul românesc foametea era provocată de molimele care le ucideau animalele, lăsându-i astfel fără surse de hrană și ajutor, de secetele prelungite sau, dimpotrivă, de gerurile năprasnice care epuizau stocurile. De asemenea, războaiele erau un factor important, rechizițiile ce urmau și, nu în ultimul rând, lipsa bărbaților care, odată recrutați, lăsau familia fără forța de muncă necesară. Astfel, mecanismele dezvoltate de comunitățile din secolele trecute, pentru a evita perioadele de foamete, erau unele complexe, într-un echilibru permanent cu natura și cu mediul înconjurător, pentru că țăranul român a înțeles mai bine ca nimeni altul că supraviețuirea lui depinde în mare măsură de aceasta și de capriciile unor divinități silvatice și agricole care trebuiau îmbunate prin ceremonii și ritualuri specifice. Meșterii populari din satele zilelor noastre au reușit să aducă până astăzi mărturiile unei lumi demult apuse, dar încă vie, prin simbolurile și cântecele sale[5]. Alimentele ceremoniale însoțesc, astfel, viața omului de la naștere și până la moarte.

În tradițiile românești de primăvară, poate cele mai cunoscute alimente rituale sunt *măcinicii* sau *mucenicii* și vinul băut ritual în cantitate de 40 sau 44 de pahare. În acest context avem o suprapunere a sărbătorii creștine a celor 40 de martiri din Sevastia Armeniei și obiceiurile echinocțiale. În data de 9 martie, conform calendarului vechi (iulian), era echinocțiul de primăvară[6], diferența fiind dată de cele 13 zile care separă cele două calendare, gregorian (în uz) și iulian. Această zi păstrează urmele rituale ale anului nou agricol, sărbătorit în Roma antică și fiind considerată începutul anului, înainte ca Iulius Cezar să recalculeze calendarul cu început de an la întâi ianuarie. Marte, Zeul Războiului în mitologia romană, era inițial unul protector al anotimpurilor[7] și vegetației sau agriculturii[8], pentru că armatele romane, care își începeau campaniile de cucerire în martie, aveau nevoie de hrană și provizii. Satul românesc păstrează și astăzi cu sfințenie prepararea colacilor antropomorfi numiți *mucenici* sau *bradoși*, dar fără să mai cunoască semnificația de jertfă rituală pe care aceste alimente o reprezentau.

În cea mai mare parte a sărbătorilor populare o să remarcăm faptul că începând cu echinocțiul de primăvară (Mucenici) până la solstițiul de iarnă (Crăciun) și continuând cu Anul Nou, alimentele, prin formă și mod de preparare, capătă însușirea unei împărtășanii. Există în tradiția românească un *timp tare* sau *timp sacru* considerat al morții și renașterii[9] în care hrana rituală are rolul de a face trecerea de la profan la ceva ce este demn de a fi venerat. Jertfele alimentare aduse divinităților agricole și-a pierdut demult înțelesul precreștin, sub influența Bisericii, dar obiceiurile continuă încă în satele românești. Numeroase divinități, din panteonul greco-latin ce patronau activitățile legate de pământ în preajma echinocțiului de primăvară ofereau prilejul numeroaselor ritualuri și ceremonii. Țăranul român, așa cum am remarcat în rândurile de mai sus, crease un echilibru între natură, divinități și om. Toate erau atât de bine conectate, încât

[4] Massimo Montanari, *Foamea și abundența. O istorie a alimentației în Europa,* Editura Polirom, București, 2003, p. 126.
[5] Elena Iagăr, „Tică de la Galeș – meșterul care își dăltuiește sufletul în lemn și-n cântec, precum omul își lasă în urmă faptele lui”, în: Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr (coordonatori), *Tradiție și continuitate în valorificarea patrimoniului cultural imaterial,* Editura Pro Universitaria, București, 2021, pp. 197-213.
[6] Ion Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești,* Editura Elion, București, 2002, p. 235
[7] Jean Vertemont, *Dicționar al mitologiile indo-europene,* Editura Amarcord, Timișoara, 2000, p. 211.
[8] Pierre Grimal, *Dicționar de mitologie greacă și romană,* Editura SAECULUM I.O., București, 2021, p. 315.
[9] Ion Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești,* Editura Elion, București, 2002, p. 136.

nu se făcea agricultură fără ceremonialuri și ritualuri inițiale de fertilitate a pământului și femeii, nu se urcau cu oile la munte, la păşunat, dacă turma nu era afumată, un ritual de alungare a demonilor, asemănător celui din creștin, nu se începea tăierea viilor sau a livezilor dacă nu aprindeau focuri și exemplele pot continua. Aluatul pâinii ajungea în *țest* după ce femeile și fetele casei îndeplineau anumite practici considerate sacre, în care erau alungate divinitățile malefice ale pământului[10].

Revenind la preparatele rituale numite „mucenici", erau considerate sacre în primul rând pentru că erau considerate ofrande. Întreaga viață din satul românesc este ritualizată și cea mai mare parte a acestor obiceiuri sacre este dedicată fenomenelor cosmice, acte divine ce închipuie hierogamia cerului cu pământul. În cele mai multe cazuri, alimentele destinate ritualului erau făcute de fete necăsătorite, *femei iertate* sau tinere neveste, aflate sub Sfânta Taină a cununiei. Femeile devin ele însele parte la aceste practici, închipuind pământul și materia fecundă. Colacii de formă antropomorfă împărțiți și celor nevoiași, și vecinilor erau mâncați într-un cadru ceremonial în familie. Printr-un astfel de gest comunitatea devenea mai unită și mai puternică. În acest context al împărțirii ofrandelor alimentare, oamenii au prilejul de a aplana vechile conflicte și de a tranșa problemele mai vechi, pentru că nimeni nu putea fi „țăndăros" în preajma unui gest și aliment sacru. Omul simplu trăia în lumea satului într-un *cosmos deschis și că el însuși este deschis spre Lume*[11]. El era participant la sfințenia întregului sat, a spațiului liturgic, pentru că prin gesturile sale spațiul liturgic se transfera asupra întregii localități. Prin intermediul alimentelor rituale, *cei plecați* sau *dalbii pribegi* participau la festivitățile familiei și ale comunității, fiind prezenți prin intermediul gestului sacru de a oferi și celui ce nu avea. Alimentele rituale oferite celor nevoiași aveau conotația unor parastase[12]. Înainte de a trece la alte aspecte privind „alimentul sacru" amintim despre băutul celor 40 de pahare de ziua celor 40 de Mucenici. Trebuie menționat că religia creștină s-a afirmat în spațiul geografic mediteranean și s-a definit ca moștenitor al acestuia, în speță cel ebraic, latin și grecesc. Pâinea și vinul, foarte folosite în spațiul amintit, se afirmă atât ca simboluri alimentare, cât și ca imagine a miracolului împărtășaniei când pâinea și vinul se transformă, prin invocarea Duhului Sfânt, una din Persoanele Sfintei Treimi, în trupul și sângele Mântuitorului[13]. În mod evident, vinul va fi jucat un rol deosebit în vechile tradiții românești cu caracter sacru de sorginte precreștină, creștinismul nefăcând altceva decât să consolideze aceste obiceiuri și să le dea o aură de *nepăgânism.* Cele 40 de pahare ce trebuia băute de bărbați, chiar dacă aminteau de martiriul soldaților creștini, trimiteau mai degrabă spre acele excese bahice și culinare specifice zilelor de celebrare a zeităților pastorale[14] decât către abstinența și echilibrul propovăduite de creștinism[15]. Cert este că în tradiția populară pâinea și vinul sunt alimentele pe care Dumnezeu le-a trimis oamenilor, nu doar pentru hrana de zi cu zi ce amintea de legământul lor cu El[16], dar și pentru a le include într-un sistem de valori ce țin de sacralitate. Mai mult decât atât, există un soi de identitate de tip metaforic, prezentă în scrierile patristice inspirate

[10] Ion Tița-Nicolescu, „Ziua ielelor. Ropotinul țestelor", în Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr (coorodonatori), *Noi provocări de receptare și diseminare a culturii tradiționale românești,* Editura Pro Universitaria, București, 2022, p. 183.
[11] Mircea Eliade, *Sacrul și profanul,* Editura Humanitas, București, 1995, p. 98.
[12] Elena Iagăr, *Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual, decorativ,* Editura Pro Universitaria, București, 2023, p. 133.
[13] Dumitru Stăniloaie, *Teologia dogmatică ortodoxă,* vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 108.
[14] Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 137. Este vorba de „Noaptea strigoilor", „Păzitul usturoiul" sau „Sântandreiul", zi celebrată de tineri cu excese culinare și bahice în noapte de 29 spre 30 noiembrie. În această zi Biserica Ortodoxă celebrează pe Sfântul Apostol Andrei (30 noiembie).
[15] Arhim. Hierotheos Vlachos, *Predici la marile sărbători,* traducere de Daniela Filioreanu, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, 2004, p. 247.
[16] Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică,* vol. I, Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2008, p. 147.

din Sfânta Scriptură, între prepararea pâinii și formarea creștinului. Așa cum grâul este semănat, treierat, vânturat, măcinat, făcut aluat și copt în cuptor așa și creștinul trebuie să treacă prin mari încercări pentru a putea aspira la dragostea lui Hristos[17].

Încărcătura simbolică a alimentelor din ziua Mucenicilor este transferată întregului spectru de gesturi și obiceiuri care se derulau în acea zi. Copturile de formă antropomorfă[18] făceau trimitere directă către ideea de jertfă umană, în speță cea a lui Iisus Hristos – om și Dumnezeu deopotrivă – pentru curățirea întregii lumi, dar și pentru ispășire în fața Creatorului.

Alimentația tradițională românească în mod evident avea și rolul de a-i aduce aproape pe toți membrii comunității, una dintre cele mai cunoscute „mese comunitare" în județul Argeș fiind cea numită simbolic „Masa Împăcării", la care participau toți sătenii. În Duminica Paștelui este obiceiul în localitatea Galeș, comuna Brăduleț, ca toți sătenii să mănânce împreună bucate tradiționale, într-o masă mare cu semenii, în curtea bisericii. Datina respectivă este și va rămâne una din cele mai frumoase obiceiuri comunitare întâlnite în tot arealul etnografic românesc. Pe lângă valoarea sa etnologică deosebită, această tradiție reprezintă o demonstrație de trăire creștinească, dar și una în care tradiția strămoșească, ce dă identitate comunității respective, este păstrată cu sfințenie și promovată de preotul satului, omul cu cea mai mare autoritate spirituală. În discuția avută cu domnul Constantin Vasile din satul Galeșu, cunoscut ca *Nea Tică*, meșter cunoscut în zonă, și care în anul 2023 a primit titlul de Tezaur Uman Viu, am aflat că Masa Împăcării nu s-a schimbat foarte mult față de acum 50-60 de ani, singura diferență fiind doar belșugul alimentelor. Nu o să intrăm în detalii privind acest obicei, ci o să ne rezumăm doar la alimentele care erau puse la masă. Chiar dacă Duminica Paștelui este o zi a bucuriei, această întâlnire a satului se derula sub auspiciile unei bune-cuviințe totale. Prezența preotului, faptul că actanții se aflau în curtea bisericii creau premisele unui comportament calibrat după valorile creștine. Fiecare se așază la locul său, adică în funcție de importanța sa și statutul său social în comunitate. Locurile cele mai din urmă sunt privite cu aceeași cinste precum cele din față, unde erau așezați preotul și oficialitățile, nimeni nu este lăsat în urmă, nimeni nu este pus în față. Acest lucru se întâmplă pe principiul că toți sunt egali în fața lui Dumnezeu pentru că, așa cum remarcam în rândurile de mai sus, Dumnezeu stă la masă cu ei. Oamenii erau atenți la astfel de lucruri, considerându-le a fi legi ale firii care asigurau stabilitate și coeziune, un astfel de comportament, specific românilor, fiind menționat chiar și de călătorii străini prin Țara Românească[19].

Revenind la valoarea simbolică a hranei, satul românesc de acum mai mult de un secol, cunoștea și interdicții majore privind sacrificarea anumitor animale în vederea asigurării celor necesare subzistenței. Carnea de cal, de exemplu: *nu se mânca niciodată că era spurcată*[20]; *nu se mănâncă carnea de cal pentru că așa a apucat toată lumea*[21]; *nu se mănâncă niciodată carne de cal, cică e carne spurcată, el e tot ca omul*[22] etc. De asemenea, carnea melcilor, racilor, scoicilor, a moluștelor și crustaceelor în general nu se consuma din același motive precum cele de mai sus, era spurcată[23]. În urma cercetărilor de teren făcute în sudul județului Argeș, în comunele de pe valea râului Teleorman o să remarcăm faptul că racii și scoicile sunt consumate și astăzi fără probleme, chiar dacă o parte din populația vârstnică a rămas tributară unor vechi prejudecăți. Mai

[17] Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic,* ediția a II-a, Editura Învierea, Timișoara, 2005, p. 29.
[18] Colacii erau împletiți în forma cifrei „opt" sau aluatul era modelat în formă umană
[19] Ion Tița-Nicolescu, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone (secolele XVI-XVIII) – istorie și folclor,* Editura Lumen, Iași, 2023, p. 29.
[20] Ion Ghinoiu (coordonator general), *Alimentația. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român,* volumul I, *Oltenia,* Editura Etnologică, București, 2018, p. 227.
[21] *Ibidem.*
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*

exact, oamenii înstăriți mâncau carnea animalelor de casă, iar cei săraci ce găseau, adică raci și scoici. Trebuie menționat faptul că sudul Țării Românești în perioada secolului al XIX-lea trăia într-o sărăcie endemică, aspect ce va bulversa mulți dintre călătorii străini aflați în trecere pe aceste meleaguri[24]. În speță, vorbim despre americanul James Oscar Noyes care, în lucrarea sa *Roumania: The Border of the Christian and the Turk,* apărută în anul 1858 la „Rudd & Carleton" din New York[25], dă informații prețioase despre spațiul românesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea[26].

Vorbim de alimente ceremoniale în satul românesc într-o perioadă în care țăranul era lipsit de forță economică, motiv pentru care hrana sa era adaptată resurselor locale pe care le putea procura. În ciuda acestor lipsuri și a sărăciei, omul simplu ne-a transmis, în timp, un adevărat sistem alimentar adaptat atât nevoilor sale existențiale, cât și a celor spirituale[27]. Până de curând, obiceiul era ca la începutul fiecărui post religios oamenii nu doar schimbau mâncarea de dulce cu mâncarea de post, cum se întâmplă astăzi, ci schimbau chiar și *blidele* și tacâmurile, pentru ca nimic să nu le *spurce* postul. Astfel putem spune, cu rezervele de rigoare, că există o teologie a alimentelor sau chiar o mistică a acestora. Ne argumentăm aceste afirmații prin faptul că așa cum imaginile, figurile geometrice sculptate[28], scrijelite[29] sau pirogravate fac trimitere către divinitate și ajutau omul să înțeleagă mai bine spiritul liturgic, în acest fel „funcționau", în mentalul colectiv rural, și alimentele[30]. Să luăm, de pildă, în acest context exemplul *Oului de Paște.* Omul cu cel mai jos statut social trebuia să mănânce de Înviere un ou roșu, iar dacă nu avea, atunci oamenii se grăbeau să-i ofere unul sau mai multe, sub formă de pomană. Ce este acest lucru dacă nu o formă arhaică de mistică creștină în care trupul, prin ingurgitarea unui ou roșu de Paște, ajuta sufletul să-l contemple pe Dumnezeu? Exemplele pot continua cu coliva de înmormântare, pâinea (pupăza) sau turta miresei, colacul ursitoarelor etc.

Așa cum afirmam mai sus, omul simplu și-a creat propriul său sistem alimentar, unul chiar consistent și nutritiv care îl ajuta să supraviețuiască perioadelor de secetă sau de ger. Exemplele sunt chiar lângă noi în târgurile și iarmaroacele de toamnă unde găsim gem, zacuscă sau murături preparate după rețetele tradiționale[31]. Nu o să intrăm în detalii referitoare la alimentele de subzistență, omniprezente în gospodăriile țărănești, oricât de tentant ar fi, și o să rămânem în spectrul alimentelor ceremoniale. Mâncărurile rituale nu erau aceleași cu hrana zilnică, primele aveau rolul de a regla relația dintre om, natură și divinitate. După cum remarcam mai sus, nu doar sacrificiul animalelor crea o legătură strânsă cu zeitățile capricioase, ci și al plantelor, unele dintre acestea, așa cum era grâul, fiind considerate entități vii, cu suflet, care se sacrifică de bună voie pentru bine oamenilor. Din acest motiv, morile și morarii aveau un înțeles ambivalent, de cele mai multe ori malefic, pentru că precum iadul, distrugătorul de suflete, așa și morile transformau în făină boabele, duhuri pline viață[32]. Există, fără îndoială, un sincretism religios între tradițiile străvechi legate de această cereală și creștinism, unde apare precum „grâul cristoforic"[33], al

[24] ***Călători străini despre țările române,* Serie nouă, vol. VI, Daniela Bușă, coordonator. 1852 – 1856, p. 222.
[25] ***Călători străini despre țările române*, Daniela Bușă, coordonator, Serie nouă, vol. VI, (1852 – 1856), p. 200.
[26] Vezi și: Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *Imaginea Lumii Noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până la 1859,* Editura Academiei, București, 1977, pp. 150-155.
[27] Ofelia Văduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești,* Editura Etnologică, București, 2011, p. 7.
[28] Elena Iagăr, Ion Tița-Nicolescu, *Ion Rodoș – Alegorii*, Editura Pro Universitaria, București, 2021. p. 7.
[29] Elena Iagăr, Ion Tița-Nicolescu, *Dan Gherasimescu – Mărturisiri*, Editura Pro Universitaria, București, 2021. p. 10.
[30] Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină, Dicționar enciclopedic,* ediția a II-a, Editura Învierea, Timișoara, 2005, p. 29.
[31] Ana-Maria Alexandra Tăbuș, „Târgurile toamnei în școli – o nouă abordare a spațiului comercial", în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori, *Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și pasiv,* Editura Pro Universitaria, București, 2024, pp. 271-27.
[32] Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale,* Editura Învierea, Timișoara, 2007, p. 375.
[33] *Ibidem,* p. 242.

transcendenței coborâte pe pământ. Puternic simbol al reînvierii, grâul fiert preparat sub formă de colivă nu lipsește de la înmormântări și parastase.

În ceea ce privește jertfa rituală a animalelor, lucrurile sunt ceva mai complicate pentru că aici absorbția ceremoniilor păgâne în corpusul doctrinar creștin este foarte vizibilă. Poate cel mai elocvent element de sincretism religios este sacrificarea porcului de 20 decembrie, de Ignat, atunci când este celebrat de către Biserica Ortodoxă Sfântul Ignatie Teoforul. Tăierea porcului și mâncatul cărnii în plin post al Nașterii Mântuitorului (Crăciunul) este un aspect ce contravine total atât normelor creștine, cât și canoanelor bisericești prin perioadele de post. Și totuși practica era folosită pe scară largă în satul românesc.

Folosim trecutul pentru a sublinia faptul că până acum mai mult de o jumătate de secol aveam o zonă rurală profund religioasă care nu se abătea de la valorile creștine. Sacrificarea porcului, o rămășiță a vechilor *Saturnalii* romane, a rămas atât de puternic impregnată în mentalul colectiv rural încât era considerat unul creștin. *E bine să mănânci porcul de Crăciun* sau *E bine să mănânci miel de Paști* au devenit un adevărat leit-motiv religios-gastronomic. Evident că exemple pot continua cu: *e bine să mănânci pește* de Buna Vestire sau atunci când sunt „dezlegări" în post. Societatea actuală religioasă, dar puțin credincioasă și necunoscătoare a dogmei, a înlocuit momentele de trăire creștină ale înaintașilor noștri cu des întâlnitul *așa am pomenit* sau *așa e bine.* Mâncatul mielului în Duminica Paștelui de către toată familia era asemenea unei împărtășanii pentru că mielul sacrificat îl reprezenta pe Iisus Hristos, cel răstignit și ucis pentru păcatele omenirii. Satul românesc cunoștea foarte bine acest lucru și cel mai sărac om trebuia să guste carne de porc la Crăciun și de miel la Paște.

În urma cercetărilor de teren făcute în spațiile etnografice ale județelor istorice Argeș și Mușcel, făcute în posturile Paștelui și Crăciunului, unele din cele mai întâlnite remarci ale celor care nu respectau recomandarea Bisericii de abstinență alimentară erau: *Mănânci ce ai, Dumnezeu nu se supără, pentru că nu e păcat ce bagi în gură, ci ce scoți pe gură.* În acest caz putem trage concluzia că desacralizarea unor alimente și a unor prescrieri religioase sunt strâns legate una de alta. În cazul de față, nerespectarea postului era pusă pe seama sărăciei (aspect total neadevărat la familiile intervievate), iar interpretarea unor versete biblice în funcție de propriile interese nu mai lasă loc de nici un comentariu. În altă ordine de idei, putem afirma că sacralitatea hranei în satul românesc se întinde, practic, asupra celor trei mese ale zilei, cea mai importantă fiind cea în care toată familia lua masa împreună. Ne referim la faptul că înaintea mesei, capul familiei binecuvânta bucatele. El se așeza primul la masă și era primul căruia mâncare i se punea dinainte, fiind chipul lui Hristos, după el se așezau la masă femeile și copiii. Nu se mânca niciodată cu pălăria sau căciula pe cap în cazul bărbaților sau al băieților adolescenți pentru că atunci *râde dracul și Dumnezeu plânge*[34]. O altă credință legată de hrana zilnică era aceea că Maica Domnului stă în genunchi când familia este împreună la masă, motiv pentru care se mânca în tăcere și cuviincios, adică nu se juca sau arunca cu mâncarea, nu se mânca cu mâna stângă[35] etc. În acest context, putem afirma că satul românesc de până la jumătatea secolului al XX-lea era guvernat de legi morale și norme stricte de comportament. Chiar dacă acestea nu-și mai găsesc relevanța și funcțiile într-o societate tot mai ocupată și atee, putem spune că valorile creștine după care se ghida satul românesc rămân valabile și astăzi în relația dintre oameni. Empatia, dragostea, înțelepciunea, respectul, într-ajutorarea sunt valori pe care nimeni, indiferent de confesiune și credință, nu le vrea dispărute din societatea. La nivel de individ acestea erau simple reguli, dar pentru comunitate normele de conduită creau

[34] Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român,* București, 1915, p. 180.
[35] *Ibidem,* p. 76..

coeziune și particularizau nu doar comunități, ci și zone etnografice. Așa-zisele „țări" medievale erau formate nu neapărat pe principii etnice, ci pe norme de comportament, ocupații și ritualuri. Pe parcursul întregului an, există alimente și băuturi care sunt mâncate și băute în context ceremonial de moarte și reînviere așa cum este, de exemplu, obiceiul *Focul lui Sumedru,* care se ține în fostul județ Mușcel, de ziua Sfântului Dimitrie, în noaptea de 25 spre 26 octombrie[36].

Concluzia pe care o putem trage parcurgând acest scurt studiu este faptul că întregul ansamblu alimentar, de la hrana zilnică până la cea rituală, are menirea de a pune individul și comunitate în relație cu sacrul. În timpul meselor comunitare, așa cum este „Masa împăcării de la Galeșu", satul se metamorfozează într-un organism social, în ceva pur, primordial, asemenea vechilor comunități creștine, care trăiau și sufereau împreună prigoana, dar cu credința nezdruncinată că își vor vedea Dumnezeul, în calitate de martiri.

La aceste mese comunitare, parcă urmând exemplul evanghelic al nunții fiului de împărat, participă deopotrivă bogați, săraci, intelectuali, muncitori, agricultori, păstori. Ei devin în același timp servitori și serviți. Astfel, ierarhiile și conflictele dispar, satul se „resetează", se vindecă în convingerea că în fața lui Dumnezeu nu există diferențe, iar ceea ce îi unește este hrana. Ospățul cu semenii, care este o prefigurare a *Ospățului ceresc,* este revelat într-o manieră inedită, în care spiritualitatea sătească poate deschide noi direcții de cercetare a etnologiei culinare în Argeș și Mușcel.

BIBLIOGRAPHY:

1. Aga, Victor, *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic*, ediția a II-a, Editura Învierea, Timișoara, 2005.
2. Bălteanu, Valter, *Dicționar de magie populară*, Editura Paideia, București, 2003.
3. Biedermann, Hans, *Dicționar de simboluri,* vol. I, II, III, Editura Saeculum I.O., București, 2002.
4. Butură, Valer, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
5. Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. I, II, III, Editura Artemis, București, 1969.
6. Cernovodeanu, Paul, Stanciu, Ion, *Imaginea Lumii Noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până la 1859,* Editura Academiei, București, 1977.
7. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995.
8. Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale,* Editura Învierea, Timișoara, 2007.
9. Ghinoiu, Ion (coordonator general), *Alimentația. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, volumul I, *Oltenia,* Editura Etnologică, București, 2018, p. 227.
10. Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.
11. Ghinoiu, Ion, *Cartea românească a morților. De la veacul de om la veacul vecilor,* Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2019.
12. Ghinoiu, Ion, *Sărbători și obiceiuri românești*, Editura Elion, București, 2002.

[36] Ion Tița-Nicolescu, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone (secolele XVI-XVIII) – istorie și folclor,* Editura Lumen, Iași, 2023, p. 161.

13. Gorovei, Artur, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, 1915.
14. Grimal, Pierre, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, Editura SAECULUM I.O., București, 2021.
15. Montanari, Massimo, *Foamea și abundența. O istorie a alimentației în Europa*, Editura Polirom, București, 2003.
16. Niculiță-Voronca, Elena, Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică, vol. I, Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2008.
17. Iagăr, Elena *Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual, decorativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2023.
18. Iagăr, Elena, „Tică de la Galeș – meșterul care își dăltuiește sufletul în lemn și-n cântec, precum omul își lasă în urmă faptele lui", în: Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr (coordonatori), *Tradiție și continuitate în valorificarea patrimoniului cultural imaterial*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.
19. Iagăr, Elena, Tița-Nicolescu, Ion, *Ion Rodoș – Alegorii*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.
20. Iagăr, Elena, Tița-Nicolescu, Ion, *Dan Gherasimescu – Mărturisiri*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.
21. Stăniloaie, Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010.
22. Tăbuș, Ana-Maria, Alexandra „Târgurile toamnei în școli – o nouă abordare a spațiului comercial", în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori, *Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și pasiv*, Editura Pro Universitaria, București, 2024.
23. Tița-Nicolescu, Ion, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie*, Editura Etnologică, București, 2024.
24. Tița-Nicolescu, Ion, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone (secolele XVI-XVIII), istorie și folclor,* Editura Lumen, Iași, 2023.
25. Tița-Nicolescu, Ion „Ziua ielelor. Ropotinul țestelor", în Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr (coorodonatori), *Noi provocări de receptare și diseminare a culturii tradiționale românești*, Editura Pro Universitaria, București, 2022.
26. Văduva, Ofelia, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, Editura Etnologică, București, 2011.
27. Vertemont, Jean, *Dicționar al mitologiile indo-europene*, Editura Amarcord, Timișoara, 2000.
28. Vlachos, Hierotheos Arhim., *Predici la marile sărbători*, traducere de Daniela Filioreanu, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, 2004, p. 247.
29. ******Călători străini despre țările române*, Serie nouă, vol. VI, Daniela Bușă, coordonator. 1852 – 1856, Editura Academiei Române, București, 2006.

SERGEI RACHMANINOFF. PRELIMINARY NOTES FOR A STUDY OF PIANO PERFORMANCE

Marius Boldea
PhD, National University of Music Bucharest

Abstract: *Sergei Rachmaninoff's life story and musical legacy paint a portrait of an exceptional artist, straddling the boundary between late Romanticism and the early modernism of the 20th century. Although influenced in his youth by Russian Romantic masters such as Pyotr Ilyich Tchaikovsky and Nikolai Rimsky-Korsakov, Rachmaninoff developed his own compositional language, characterized by expansive melody, rich harmonies, rigorous musical architecture, and a profound inner lyricism. His refusal to align himself with the avant-garde currents of the era was not the result of stylistic rigidity, but of a firm conviction that musical expression must serve the inner truth of emotion. In an era marked by aesthetic fragmentation and formal experimentation, Rachmaninoff remains an exponent of continuity and artistic authenticity. His music often reflects states of nostalgia, melancholy, or introspection, without resorting to artifice or excessive rhetoric.*

Keywords: *music; Rachmaninoff; Piano Performance; style; harmonies*

The exegesis presented in this study aims to offer an interpretive perspective on Sergei Rachmaninoff's 24 Preludes for piano, through an analytical-expressive framework synthesized in the concept of the "five V's": *virtuosity*, *versatility*, *vitality*, *velocity*, and *vocality*. These five dimensions were not chosen at random; they derive from a direct and in-depth knowledge of Rachmaninoff's pianism, which demands, in equal measure, technical mastery and a nuanced understanding of the structure and meanings of the musical discourse. These dimensions constitute the core of the present study and the interpretive key through which Rachmaninoff's pianism can be understood as a whole. The Preludes Op. 3 No. 2, Op. 23, and Op. 32 constitute a unified corpus from an expressive standpoint, even though they were not originally conceived as a coherent cycle, as was the case with Chopin or Debussy. Rachmaninoff, unlike them, approaches the form of the prelude in a free manner, using it as a pretext for a miniature with a narrative or dramatic function, in which musical characters succeed one another or develop according to their own coherent logic. For this reason, each Prelude can be analyzed as an expressive microcosm, with particular dramatic, emotional, and technical features. Although often performed in isolation, these works together form an expressive horizon of remarkable depth, traversing a wide range of moods, atmospheres, and compositional and interpretive techniques.

The interest in such research arises in a context where modern piano performance increasingly demands a firmer stylistic awareness and a rigorous conceptual foundation. From this perspective, the concept of the five "V's" serves as an analytical tool and a practical interpretive key, offering a coherent framework for analysis and interpretation and enabling a deeper understanding of the interpretive style necessary for the authentic rendering of these works. Each dimension contributes to shaping a comprehensive vision of each prelude, in which pianistic technique (virtuosity, velocity), expressive gesturality (vitality), timbral flexibility (versatility), and inner cantabile (vocal quality) intertwine in a dense, vivid, and coherent sonic architecture.

In a broader context, this study aims to contribute to the development of the specialized literature on the interpretation of Rachmaninoff's music, complementing existing historical-

stylistic analyses. While biographical and compositional aspects have been thoroughly investigated over time, the particularities of his pianism, as well as the interpretation of the Preludes through the lens of an integrative approach to pianism, remain fertile ground for exploration. Thus, the aim of this work is to present a personal yet methodologically grounded perspective on the Preludes, as well as a glimpse into the composer's pianistic laboratory, with its specific nuances—where the technical and expressive dimensions blend organically.

The actual analysis of the works will focus on essential parameters, addressed within a broad framework, without delving into exhaustive musicological details. My aim in this research is not to conduct a musicological or conceptual-analytical analysis at the microstructural level of the musical text, but rather to offer the performer's perspective, using sound imagery, comparisons, metaphors, philosophical ideas, and so on. On the other hand, I will also examine Rachmaninoff's compositions through the lens of the pianist, who, in performing these works, highlights certain technical, musical, interpretive, and stage-related issues—proposing optimal solutions that can be adopted and adapted by other pianists.

A separate chapter is dedicated to comparative interpretations (case studies), which examine how other leading pianists utilize the various dimensions of the five "V"s. This approach serves to highlight the diversity of interpretive readings and to emphasize that the "V"s are not merely a theoretical framework, but materialize in distinct aesthetic, stylistic, and technical choices, visible in both older and newer interpretations.

The choice of this topic stems both from a deep affinity for Rachmaninoff's work and from the conviction that his Preludes deserve a more attentive, personalized reading that takes into account the particularities of each individual miniature. The motivation for this research is thus twofold: on the one hand, the need to make a relevant theoretical contribution to the field of piano performance specific to late Romanticism, and on the other hand, in the desire to offer pianists a potential interpretive framework, concretely applicable to the study and performance of the 24 Preludes (and beyond).

Rachmaninoff was not only an inspired composer but also an exceptional pianist. His works are written from the perspective of the instrument, with an intimate knowledge of the piano's expressive possibilities. Precisely for this reason, approaching these pieces from the angle of a pianist-performer allows access to a distinct layer of depth, relevant for the understanding and authentic rendering of the musical discourse.

In the following pages, the biographical and aesthetic context in which Rachmaninoff created these works will first be explored, followed by a theoretical and practical examination of each of the five pianistic dimensions—the "five V's." The central chapter of the thesis is dedicated to a detailed analysis of each Prelude individually, as an expressive and pianistic microcosm, as well as to a comparative study of landmark performances, intended to demonstrate how the "V's" become, in fact, living instruments of pianistic diversity.

Sergei Vasilievich Rachmaninoff (1873–1943) remains one of the most profound and stirring voices of late Romanticism, a complete artist—composer, pianist, and conductor—whose work lies at the confluence of tradition and modernity. His artistic personality is manifested equally through acute sensitivity, imposing formal rigor, and an expressive power that transcends eras and musical trends.

Born on April 1, 1873, in the village of Oneg, near Semyonovo, Novgorod Governorate, a small village in Russia[1], Rachmaninoff grew up in an environment where music was cherished, but where the family's financial instability led to repeated moves. After his parents' divorce, he

[1] https://www.britannica.com/biography/Sergey-Rachmaninoff

was raised primarily by his mother and maternal grandmother, who instilled in him a love for Orthodox liturgical music, an influence later recognizable in many of his works. His musical education began under the guidance of the demanding professor Nikolai Zverev, a strict but devoted teacher. He attended the Moscow Conservatory, where he studied piano with Siloti (a student of Liszt) and composition with Arensky and Taneyev. He graduated in 1892 with honors, presenting as his final project the opera *Aleko*, based on a poem by Pushkin—a choice revealing his attachment to Russian literature and national culture. The early years of Rachmaninoff's career were marked by successes, but also by hesitations and crises. The failure of Symphony No. 1 in 1897 triggered a deep depression that creatively paralyzed him for more than two years. The restoration of his creative drive was due to hypnosis therapy administered by the neurologist Nicolai Dahl, and following this period of recovery, remarkable works emerged, including the famous *Piano Concerto No. 2, Op. 18*—considered by many to be one of the most significant works of the Romantic repertoire.

Rachmaninoff composed a diverse and substantial body of work, including four piano concertos, three symphonies, a rhapsody, choral, vocal-symphonic, and chamber works, but above all a series of pieces for solo piano that constitute a true landmark in the piano repertoire. Among these, the 24 Preludes (Op. 3 No. 2, Op. 23, and Op. 32), the *Tableau Studies* (Op. 33 and Op. 39), the *Piano Sonatas* Nos. 1 and 2, the *Musical Moments*, Op. 16, etc., stand out. In terms of compositional style, Rachmaninoff is a conservative in the noblest sense of the word. He deliberately refused to align himself with the modernist avant-garde movements of his time and remained faithful to a direct expressiveness based on melody, lyricism, and harmonious structure. His writing is dense, always clear, saturated with rich expressiveness and rigorous internal logic. The influences of Tchaikovsky, Chopin, and Liszt are evident, yet transposed into a language of his own, often melancholic and overwhelming in the sincerity of its phrasing.

The exile caused by the Bolshevik Revolution of 1917 marked a profound rupture in the composer's life and work. After leaving Russia, Rachmaninoff settled first in Western Europe, then in the United States, where he lived until his death in 1943 in Beverly Hills. Although his compositional output decreased considerably during these years—partly due to his extensive touring as a pianist - his final works, such as *Rhapsody on a Theme of Paganini*, Op. 43, or *Symphony No. 3*, Op. 44, retain the same expressive power and the same nobility of musical discourse. As a performer, Rachmaninoff was a giant of the piano. Preserved recordings portray him as a pianist of extraordinary precision, with a rich, intense tone and phrasing of remarkable clarity. His technique was in the service of expression, never ostentatious. He had large hands with very long fingers, famous for the wide range he could cover, but also an intellectual depth that was reflected in his interpretation of every work. His contemporaries looked upon him with admiration. Josef Hofmann described him as a musician "in whose presence you never feel superior"[2], and Arthur Rubinstein described Rachmaninoff as an artist of exceptional depth, with an emotional force hard to match. For him, every performance was lived with intensity, and his stage presence commanded respect and fascination. Rubinstein noted that, despite an apparently austere exterior, Rachmaninoff exuded an overwhelming musical sincerity that reached directly into the listener's soul.[3]. Even Igor Stravinsky, who rarely had kind words for his colleagues, acknowledged that

[2] Sergei Bertensson and Jay Leyda, Rachmaninoff: A Life in Music, trans. Lucia Olteanu (Bucharest: Editura Muzicală, 1985), pp. 273–275.
[3] Artur Rubinstein, My Youth, trans. Antoaneta Ralian (Bucharest: Editura Univers, 1978), p. 309.

Rachmaninoff remained faithful to a music that was human and profound, "a fortress against the superficial"[4].

Rachmaninoff was, therefore, a musician of paradox: modern in his harmonic complexity and timbral richness, yet traditional in form and expression. In an era when aesthetics were changing rapidly, he chose not to abandon his artistic ideals. Sergei Rachmaninoff's life story and musical output reveal an exceptional artist, situated at the boundary between late Romanticism and the beginnings of 20th-century modernism. Although influenced in his youth by Russian Romantic masters such as Pyotr Ilyich Tchaikovsky and Nikolai Rimsky-Korsakov, Rachmaninoff developed his own compositional language, characterized by expansive melody, rich harmonies, rigorous musical architecture, and a profound inner lyricism. His refusal to align himself with the avant-garde currents of the era was not the result of stylistic rigidity, but of a firm conviction that musical expression must serve the inner truth of emotion. In an age marked by aesthetic fragmentation and formal experimentation, Rachmaninoff remains an exponent of continuity and artistic authenticity. His music often reflects states of nostalgia, melancholy, or introspection, without resorting to linguistic artifice or excessive rhetoric.

The image of Sergei Rachmaninoff, shaped by both his life and his work, reveals an artist whose music exudes a profound emotional charge and an artistic sincerity that transcends the era. The testimony of Vladimir Horowitz, one of the most distinguished interpreters of Rachmaninoff's works, underscores this dimension: "Rachmaninoff's music is always deeply emotional. It goes straight to the heart, without any pretense. When I play his works, I feel as if I am telling a personal story."[5] This perspective reveals the expressive complexity of the music and the performer's ability to connect intimately with the musical text, offering a direct, authentic, and sincere communication with the audience. On the other hand, Igor Stravinsky's reflection places the composer within a well-defined stylistic framework, characterized by a lyricism and sonic richness belonging to a traditional romantic register, in contrast to emerging modernist trends: "Rachmaninoff was a composer of great talent and passion, but his style was already from another time. His music is rich, lyrical, and romantic, yet it remains somewhat anchored in the past."[6] This dual perspective offers a balanced framework for understanding Rachmaninoff's work, highlighting both its expressive value and its place in music history. Thus, Rachmaninoff remains an essential reference point for the study of late Romantic piano music, and our research aims to highlight both the technical and interpretive dimensions of his works, in a living dialogue with tradition and the contemporary needs of the performer.

Beyond his extraordinary talent as a pianist, Rachmaninoff remains a singular voice in the history of music: a composer who refused to sacrifice authenticity in the face of aggressive modernism and who chose, instead, to probe the depths of human emotion. His legacy is found not only in the pages of his scores, but also in the way pianists, performers, and audiences continue to resonate with his music - music that speaks directly to the heart, with sincerity, nobility, and a luminous sadness.

---

[4] Igor Stravinsky, Dialogues and a Diary, trans. Robert Craft (Bucharest: Editura Muzicală, 1982), pp. 58–59. Stravinsky called Rachmaninoff "a six-and-a-half-foot scowl," but acknowledged: "He remained faithful to a musical language that expressed the deep sorrow of his soul and the nostalgia for a vanished Russia." (He remained devoted to a musical language capable of expressing the deep sorrow of his soul and the nostalgia for a vanished Russia. Trans. ed.)

[5] Vladimir Horowitz, quoted from interviews and memoirs, in Geoffrey Norris, The Life of Vladimir Horowitz, 1993. "Rachmaninoff's music is always deeply emotional. It goes straight to the heart, without any affectation. When I perform his works, I feel as though I am telling a personal story." (Trans. ed.)

[6] Igor Stravinsky, quoted from Chronicles and Commentaries, 1958. "Rachmaninoff was a composer of great talent and passion, but his style already belonged to another era. His music is rich, lyrical, and romantic, but it remains, nevertheless, somewhat anchored in the past." (trans. ed.)

BIBLIOGRAPHY:

1. Asafiev, Boris, *Muzica rusă în secolul XIX şi începutul secolului XX*, Leningrad, Editura Muzica, 1979.
2. Bertensson, Sergei; Leyda, Jay, *Sergei Rachmaninoff: A lifetime in music*, Bloomington, Indiana University Press, 2001.
3. Cunningham, Robert E., Jr., *Sergei Rachmaninoff: A Bio-Bibliography*, Westport, Greenwood Press, 2001.
4. Cross, Milton; Ewen, David, *Encyclopedia of the Great Composers and Their Music*, v. II, New York, Garden City, 1953.
5. Cunningham, Robert, *Sergei Rachmaninoff. A bio-bibliography*, London, Greenwood Publishing Group, 2001.
6. Dediu, Dan, *Cei 9 „i" sau cum compunem*, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 2012.
7. Fodor, Georgiana, *Serghei Rahmaninov – lucrările pentru pian şi orchestră. Repere stilistice şi interpretative*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2019.
8. Grove, Sir George, *Dictionary of Music and Musicians*, Editura Mac Millan&Co, 1954.
9. Herman, Vasile, *Originile şi dezvoltarea formelor muzicale*, Editura Muzicală, Bucureşti, 1982.
10. Hodeir, Andre, *Formele muzicii*, Editura Grafoart, Bucureşti, 2007.
11. Horowitz, Vladimir, *Horowitz – An Autobiography*, New York, Simon and Schuster, 1987.
12. Jaffé, Daniel, *Historical Dictionary of Russian Music*, Scarecrow Press, 2012. Maes, Francis, *A history of russian music: From Kamarinskaya to Babi Yar*, University of California Press, 2002.
13. Niculescu, Ştefan, *Reflecţii despre muzică*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006.
14. Norris, Gregory şi Stanley Sadie, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 2nd edition, Oxford University Press, 2002.
15. Rachmaninoff, Sergei, „My Prelude in C Sharp Minor", în *The Delineator*, vol. 75, New York, Butterick Publishing Company, January 1910.
16. Rachmaninoff, Sergei, „National and Radical Impressions in the Music of Today and Yesterday", în *The Etude*, vol. 37, Philadelphia, Theodore Presser Company, October 1919.
17. Rachmaninoff, Sergei, „Ten Important Attributes of Beautiful Pianoforte Playing", în *The Etude*, vol. 28, Philadelphia, Theodore Presser Company, March 1910.
18. Rubinstein, Artur. *Anii mei de tinereţe*. Traducere din limba engleză de Antoaneta Ralian. Bucureşti: Editura Univers, 1978.
19. Sandu-Dediu, Valentina, *Alegeri, atitudini, afecte*, Editura Didactică şi Pedagogică,Bucureşti, 2010.
20. Soloviova, Tatiana, „Sergei Rachmaninoff and the Traditional Chants", în *Journal of Eastern Christian Studies*, vol. 62, nr. 1-2, Louvain, Peeters, 2010.
21. Scott, Michael, *Rachmaninoff*, Brimscombe Port, History press, 2011.
22. Stravinski, Igor, *Chronicles of My Life*, London, Faber and Faber, 1936.
23. Walker, Robert, *The Illustrated Lives of the Great Composers. Rachmaninoff*, Omnibus Press, London, 2010.
24. Walsh, Stephen, „Sergei Rachmaninoff", în *Tempo*, nr. 105, Cambridge University Press, June 1973.

25. Yasser, Joseph, „Progressive Tendencies in Rachmaninoff's Music", în *Tempo,* nr. 22, Cambridge University Press, Winter 1951-1952.

THE ARCHITECTURE OF EMOTIONS AND THE BIOLOGY OF SURVIVAL: A DIALOGUE AT DHARAMSALA

Miluța Ursu
PhD Student, "Ion Creangă" Pedagogical State University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: *Our health is, to a considerable extent, a mirror of the quality of our emotional life. Understanding that anger shortens our life, while optimism and relaxation provide a biological shield, transforms emotion management from a spiritual luxury into a fundamental medical necessity. The mind is not just a passive observer of the body, but an active architect of our health. Their research laid the foundation for what we now call* ***mind-body medicine,*** *demonstrating that training attention and managing emotions can modify brain structure and immune response.*

*Research initiated in Dharamsala in 1991 has confirmed that the sense of control (**Trust**) and belonging (**Connectivity**) are not merely pleasant states, but biological necessities. Optimism acts as a shield that prevents the shutting down of immune genes, providing the body with the resources required to fight disease.*

Keywords: *negative emotions; psychotherapy; genetic mechanisms; beneficial emotions; social connectivity.*

În anul 1991, orașul Dharamsala din India a devenit scena unei întâlniri istorice care avea să redefinească medicina modernă. Zece dintre cei mai eminenți cercetători și academicieni occidentali s-au reunit cu Sfinția Sa, Dalai Lama, sub egida Institutului „Mind & Life". Scopul a fost unul ambițios: explorarea intersecției dintre psihologia budistă milenară și rigurozitatea științifică a neuroștiințelor.

Dharamsala, reședința în exil a lui Dalai Lama, a oferit un cadru neutru și sacru unde rigoarea academică s-a întâlnit cu experiența meditativă. Până atunci, emoțiile erau considerate de medicina vestică drept „subiective" și greu de cuantificat. Occidentul avea tehnologia (RMN, analize genetice), dar Orientul avea harta minții (sistemul Abhidharma), o clasificare a emoțiilor veche de 2500 de ani care s-a dovedit a fi surprinzător de compatibilă cu neuroștiința [6, pp 11-13].

Grupul de 10 experți nu a fost ales întâmplător. Fiecare reprezenta o piesă de puzzle în demonstrarea legăturii minte-corp:

Jon Kabat-Zinn **-** figură centrală în medicina modernă și psihologie, fiind recunoscut la nivel mondial pentru integrarea mindfulness-ului în medicina convențională. Activitatea sa principală se concentrează pe următoarele direcții:

1. Fondarea programului MBSR*:* În 1979, a creat la Universitatea din Massachusetts programul *Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR*) o metodă structurată de reducere a stresului bazată pe meditație, adaptată pentru a fi accesibilă într-un context laic și științific.

2. ***Definirea Mindfulness***: El a oferit una dintre cele mai utilizate definiții ale conceptului: „a fi atent într-un mod special: **intenționat**, în **momentul prezent** și **fără a judeca**".

Munca sa a demonstrat beneficiile meditației pentru pacienții cu dureri cronice și afecțiuni legate de stres, facilitând colaborări cu cercetători de renume pentru a dovedi schimbările biologice și neurologice produse de practică.

Este autorul unor lucrări fundamentale traduse în numeroase limbi, precum *Mindfulness pentru începători, Full Catastrophe Living și Oriunde te-ai duce, acolo ești.*

Conceptele sale au fost extinse dincolo de medicină, influențând programe de educație pentru dezvoltarea atenției și a autoreglării emoționale în rândul elevilor[6.10].

Richard Davidson: Unul dintre cei mai tineri și strălucițineurobiologi, care a început să scaneze creierele călugărilor budiști pentru a vedea cum compasiunea modifică materia cenușie.

Daniel Goleman: Psihologul care, ulterior, a popularizat conceptul de Inteligență Emoțională, bazându-se pe aceste dialoguri.

Francisco Varela: Biolog și filosof, cel care a co-fondat Institutul Mind & Life, punând bazele „neurofenomenologiei".

Miza întâlnirii a fost înțelegerea modului în care **emoțiile negative** (furia, atașamentul obsesiv, ignoranța) pot fi „stinse" prin antrenament mental.

***Perspectiva Dalai Lama*:** El a argumentat că mintea poate fi transformată prin efort voluntar, o idee care atunci părea radicală pentru mulți biologi care credeau că creierul este „fixat" la vârsta adultă.

Această întâlnire a validat conceptul de **neuroplasticitate**. S-a concluzionat că, așa cum ridicarea greutăților dezvoltă mușchii, cultivarea optimismului și a calmului dezvoltă circuitele neuronale ale fericirii [4.6].

Din acest dialog au rezultat direcții de cercetare care astăzi sunt standarde medicale. S-a stabilit clar că o minte agitată produce un exces de cortizol și adrenalină, care „închid" genele responsabile de producția de citokine (moleculele care ne apără de infecții).

Succesul întâlnirii a dus la adoptarea pe scară largă a **Mindfulness-ului** în psihoterapie (MBSR), reducând rata de recidivă în depresie cu peste 50%.

Pentru prima dată, compasiunea nu a mai fost privită ca o virtute religioasă, ci ca un ***exercițiu biologic*** care scade inflamația în corp și reglează ritmul cardiac.

Întâlnirea din 1991 a demonstrat că ***sănătatea nu este doar absența bolii***, ci o stare activă de echilibru emoțional. A fost momentul în care știința a recunoscut oficial că „sufletul" (sau mintea) are un sediu biologic și că igiena noastră emoțională este la fel de importantă ca igiena fizică.

Această a servit drept catalizator pentru **Jon Kabat-Zinn** și **Richard Davidson.** Cei doi au pornit într-o misiune de pionierat pentru a demonstra că mintea nu este doar un observator pasiv al corpului, ci un arhitect activ al sănătății noastre. Cercetările lor au pus bazele a ceea ce numim astăzi „medicină minte-corp", demonstrând că antrenarea atenției și gestionarea emoțiilor pot modifica structura creierului și răspunsul imunitar [4.6.10].

Mecanismele genetice ale suferinței: Descoperirile lui Ronald Glaser

Unul dintre cele mai șocante capitole ale acestei cercetări vine de la Universitatea din Ohio, prin munca doctorului **Ronald Glaser**. Studiile sale au pătruns la nivelul microscopic al genomului uman, analizând modul în care contextul psihosocial ne dictează imunitatea [6. pp 11-13].

Glaser a descoperit că în situațiile de stres prelungit sau în medii emoționale ostile, apare un fenomen de **inactivitate a genelor din leucocite**. Aceste celule albe sunt „soldații" sistemului nostru imunitar, iar genele în cauză sunt responsabile pentru producerea moleculelor care identifică atacatorii externi (bacterii și virusuri). Practic, atunci când trăim stări de nefericire cronică, sistemul nostru de alarmă biologic este „dezactivat" de propriile emoții, lăsând organismul vulnerabil în fața agenților patogeni pe care, în condiții de echilibru, i-ar fi neutralizat rapid.

Patologia emoțiilor negative: Calea către boală

Știința a reușit să identifice un „nucleu dur" al emoțiilor care au un impact distructiv direct asupra fiziologiei umane:

Furia și moartea timpurie: Studiul monumental condus de **Dr. Redford Williams** la Universitatea Duke pe un eșantion de 2000 de subiecți a oferit concluzii sumbre: furia cronică este un predictor de încredere pentru mortalitatea precoce. Dr. Williams a segmentat furia în trei componente toxice:

***Atitudinea cinică*:** O neîncredere permanentă în ceilalți.

***Depresia*:** Lipsa vitalității și a sensului.

***Agitația (Anxietatea*):** Identificată în textele Abhidharma ca o stare de neliniște care epuizează resursele vitale ale inimii.

***Spectrul depresiei*:** Aceasta nu este doar tristețe, ea include un cocktail de vinovăție, disperare și autocompătimire care acționează ca un imunosupresor constant.

Povara reprimării: Poate cel mai insidios factor este negarea sau reprimarea emoțiilor. Persoanele care „înghit" emoțiile pentru a păstra o aparență de calm sunt mult mai predispuse la hipertensiune arterială și infecții respiratorii frecvente. În cazul pacienților diagnosticați cu cancer, incapacitatea de a exterioriza și procesa tensiunea psihică a fost corelată cu un risc crescut de recidivă a bolii [6.pp 51-56].

Abilitatea de a gestiona situații tensionate fără a ceda sub presiune se numește *reziliență la stres.* Aceasta presupune abilitatea de a naviga prin circumstanțe dificile menținând echilibrul emoțional. Odată ce toleranța la stres scade, pot apărea simptome de anxietate cu impact negativ asupra deciziilor și sănătății.

Conceptul de stres provine din domeniul fizicii, unde se referă la forța aplicată unui obiect solid. Răspunsul la stres a fost denumit tensiune[13.p.181]

Abordarea stresului presupune câțiva pași esențiali: recunoașterea semnalelor fizice și mentale ale stresului, modificarea pattern-urilor de somn, scăderea apetitului, apariția problemelor de sănătate, precum cele cardiace, scăderea stării generale de bine, confruntarea cu depresia și anxietatea.

Emoțiile benefice ca mecanism de vindecare

În oglindă, cercetările subliniază că stările pozitive nu sunt doar absența bolii, ci factori activi de protecție:

Optimismul și Încrederea - Optimismul funcționează ca un tampon psihologic. O persoană optimistă nu doar că se simte mai bine, dar organismul său produce un răspuns hormonal care previne prăbușirea sistemului imunitar în fața eșecului. Încrederea, definită ca „sentimentul de control asupra situației", reduce nivelul de cortizol (hormonul stresului) și protejează inima;

Optimismul este o caracteristică a persoanelor care își păstrează o atitudine pozitivă și speranța în fața provocărilor vieții. Spre deosebire de pesimiști, optimiștii tind să privească dificultățile ca fiind temporare și suprapasabile. Martin Seligman, un psiholog renumit, a identificat trei diferențe esențiale între gândirea optimistă și cea pesimistă: permanența, pervasivitatea și personalizarea. Conform lui Seligman, optimiștii văd eșecurile ca fiind circumstanțiale, în timp ce pesimiștii le atribuie o natură permanentă și personală. De asemenea, Seligman face distincția între optimismul realist și cel nerealist, subliniind importanța menținerii unei speranțe ancorate în realitate. Conform cercetărilor sale, prezentate în cartea "Learned Optimism", persoanele optimiste nu doar că se bucură de o sănătate mai bună, dar tind să aibă mai mult succes în diferite domenii ale vieții[13].

Teoria motivației de realizare

D.C.McClelland (1951) susține existența a trei motive de bază ale comportamentului uman:

- nevoia de realizare
- nevoia de apartenență
- nevoia de putere[14. p.72].

Dintre cele trei, nevoia de realizare, a fost cea mai studiată de o echipă de psihologi conduși de J.W. Atkinson și D.C. McClelland fiind definită ca „ aspirația de a atinge”[14.p.73].

Cei doi au arătat că intensitatea motivației este în funcție de: puterea motivului, probabilitatea reușitei și atractivitatea performanței.

Motivația = f (Intensitatea motivului X Probabilitatea reusitei X Atractivitatea performantei)[14.p.73].

Nivelul de aspirație

Reglarea relației dintre motivația și performanța se face prin intermediul nivelului de aspirație. „Așteptările, scopurile ori pretențiile unei persoane privind realizarea viitoare a unei sarcini” este definiția dată nivelului de aspirație de către E Hoppe [14.p.81].

Creativitatea este sursa esențială care conferă profunzime experienței umane. Participarea activă și creativă la viață ne amplifică sentimentul de împlinire și face ca fiecare zi să fie captivantă, generând un viitor plin de posibilități și diversitate. Chiar și atunci când lucrurile decurg conform planului, în cazul eșecurilor, satisfacția muncii bine executate le poate atenua, lăsând în urmă amintiri valoroase ale realizărilor. Oamenii cu un spirit creativ găsesc plăcere în activitățile lor, chiar și în absența recunoașterii externe [15.p.13].

Creativitatea rezultă din dinamica a trei factori esențiali:

- un mediu cultural care oferă reguli simbolice variate,
- un individ care contribuie cu o perspectivă sau o abordare inedită,
- comunitate de specialiști sau evaluatori care recunoaște și validează originalitatea și utilitatea noilor contribuții.

Acești trei factori trebuie să interacționeze armonios pentru ca inovația, fie ea sub formă de idei, produse sau descoperiri, să fie recunoscută și apreciată corespunzător [15.p.15].

Creativitatea reprezintă un proces prin care gândirea unei persoane interacționează cu contextul sociocultural în care se află. Este un fenomen care implică nu doar individualitatea, ci și sistemul din care face parte. Creativitatea poate consta într-o acțiune, o idee sau un produs care aduce schimbări într-un domeniu sau care dă naștere unuia complet nou [15.p.41].

Pentru a fi considerată creativă, o persoană trebuie să fie implicată activ în domeniul respectiv. Deși inteligentă, o persoană creativă poate deține și o anumită naivitate, deoarece inteligența extrem de elevată nu garantează creativitatea și, în unele cazuri, chiar poate obstacoliza procesul creativ.

Calmul și relaxarea- Prin tehnici precum meditația, individul învață să dezactiveze răspunsul de „luptă sau fugi”. Rezultatele clinice arată că relaxarea conștientă scade ritmul cardiac, îmbunătățește oxigenarea sângelui și accelerează procesele de regenerare celulară; ***Conectivitatea socială-*** Abilitatea de a fi prietenos și de a cultiva relații profunde este, poate, cel mai puternic antidot împotriva bolilor legate de stres. Omul este o ființă socială, iar izolarea emoțională este percepută de creier ca o amenințare fizică directă[6. pp 55-59].

Datele prezentate mai sus ne forțează să recunoaștem că granița dintre minte și corp este o iluzie. Sănătatea noastră este, într-o măsură considerabilă, o oglindă a calității vieții noastre emoționale. Înțelegerea faptului că furia ne scurtează viața, în timp ce optimismul și relaxarea ne oferă un scut biologic, transformă gestionarea emoțiilor dintr-un lux spiritual într-o necesitate medicală fundamentală.

Explicația detaliată a cercetărilor lui **Ronald Glaser** și a soției sale, imunologul **Janice Kiecolt-Glaser**, ne introduce în universul fascinant al **psihoneuroimunologiei**. Aceștia au demonstrat că mintea și sistemul imunitar nu sunt entități separate, ci comunică printr-un „limbaj chimic" comun.

Iată dezvoltarea amplă a mecanismelor epigenetice prin care stresul și emoțiile negative ne rescriu biologia:

Epigenetica: „intrerupătorul" de gene

Spre deosebire de mutațiile genetice (care modifică structura ADN-ului), epigenetica se ocupă de modul în care genele sunt „activate" sau „dezactivate". Ronald Glaser a descoperit că stresul acționează ca un deget care apasă pe întrerupătorul sistemului imunitar, stingând lumina exact acolo unde avem nevoie de protecție.

Inactivarea Interleukinei-2 (IL-2): Prăbușirea comunicațiilor

Interleukina-2 este considerată „hormonul de creștere" al sistemului imunitar. IL-2 este considerată „mesagerul" principal pentru activarea și proliferarea limfocitelor T. Fără această proteină, armata de celule de apărare nu mai primește semnalul de a se multiplica sau de a ataca. Ea este mesagerul care ordonă celulelor albe (limfocitelor T) să se multiplice atunci când apare un intrus.

Studiul pe Studenți: Glaser a folosit studenții la medicină în timpul examenelor ca model de „stres acut". A observat că, sub presiune, celulele lor imunitare nu mai produceau suficient ARN mesager pentru receptorii IL-2.

Fără acești receptori, celulele T devin „surde". Chiar dacă în corp există un virus, celulele imunitare nu primesc semnalul de a se multiplica. Astfel, o armată care ar fi trebuit să aibă milioane de soldați rămâne la nivel de pluton, fiind ușor de învins de o simplă răceală sau de virusul herpetic (care profită de acest moment pentru a recidiva).

Impactul asupra interferonului-Gama și celulelor „Natural Killer" (NK)

Dacă Interleukina-2 este mesagerul, Interferonul-gama este „combustibilul" care activează celulele NK, unitățile de elită ale corpului. Celulele NK au rolul de a patrula și de a distruge celulele care au suferit mutații canceroase sau care sunt infectate viral. Emoțiile negative prelungite (anxietatea, disperarea) declanșează secreția de glucocorticoizi (precum cortizolul). Acești hormoni pătrund în nucleul celulei și blochează transcrierea genei pentru interferon.

Fără interferon, celulele NK devin letargice. Capacitatea lor de a „ucide" celulele tumorale scade dramatic. Aceasta este explicația biologică pentru care persoanele care trec prin doliu sau stres extrem sunt statistic mai expuse riscului de a dezvolta forme agresive de cancer.

Telomerele și ceasul biologic: Îmbătrânirea la nivel de ADN

Poate cea mai frapantă descoperire legată de stresul cronic se referă la telomere-capacele protectoare de la capătul cromozomilor (similare cu capetele de plastic ale șireturilor).

***Mecanismul de scurtare*:** De fiecare dată când o celulă se divide, telomerele se scurtează. Când devin prea scurte, celula moare sau devine senescentă.

***Stresul ca accelerator*:** În studiile pe mame care îngrijeau copii cu boli cronice (stres prelungit), s-a descoperit că activitatea enzimei **telomerază** (care repară aceste capace) este inhibată de hormonii de stres.

***Bătrânețea prematură*:** Persoanele supuse unui stres cronic sever prezentau telomere la fel de scurte ca ale unor persoane cu **8 ani mai în vârstă** care duceau o viață liniștită. Practic, stresul „mănâncă" din timpul de viață rămas al celulelor noastre[6.16].

5. Conexiunea cu sistemul Abhidharma și psihologia modernă

Ceea ce Glaser a demonstrat în laborator confirmă intuițiile discutate la Dharamsala: ***Negarea și Reprimarea***: Acestea nu sunt doar procese mentale; ele mențin corpul într-o stare de „hiper-vigilență" biochimică.

În contrast, stările de liniște și încredere reduc nivelul de cortizol, permițând genelor imunitare să revină la funcționarea normală și telomerazei să înceapă procesul de reparare.

Cercetările lui Ronald Glaser au transformat „emoția" dintr-o trăire abstractă într-un factor de transcripție genetică. Nu suntem doar victimele genelor noastre; prin mediul emoțional pe care îl cultivăm, avem puterea de a decide care gene sunt „ascultate" de corpul nostru și care sunt reduse la tăcere[6.13].

Anatomia Furiilor: Dr. Redford Williams și triada toxicității

Dr. Redford Williams a demonstrat că nu orice tip de furie este letală, ci acea „ostilitate cronică" transformată în trăsătură de caracter. El a identificat trei piloni care fac furia să fie o „sentință la moarte" prematură: *atitudinea cinică*: O stare permanentă de vigilență și neîncredere, care menține inima într-o stare de efort constant; *emoția puternică*: declanșarea frecventă a furiei care deteriorează funcția arterelor și crește riscul de infarct de 2.7 ori; *agitația* **:** in sistemul filosofic budist, această stare este descrisă ca o „neliniște a minții" care împiedică concentrarea și liniștea, fiind corelată cu hiperactivitatea sistemului nervos simpatic.

Dacă emoțiile negative distrug, Richard Davidson și Jon Kabat-Zinn au demonstrat că antrenamentul minții reconstruiește. Într-un studiu celebru din 2003, au arătat că: după doar 8 săptămâni de meditație, activitatea creierului se mută din zona dreaptă (asociată cu frica și evitarea) spre cortexul prefrontal stâng (asociat cu fericirea și entuziasmul); subiecții care au produs o cantitate semnificativ mai mare de anticorpi în urma vaccinului antigripal față de cei care nu au meditat, dovedind că imunitatea poate fi „antrenată" prin calm [10].

Impactul reprimării în patologia gravă

Negarea sau reprimarea emoțiilor nu este doar o problemă socială, ci una oncologică și cardiovasculară:

Recidiva cancerului: Tensiunea psihică neprocesată menține un nivel ridicat de cortizol și hormoni de stres (glucocorticoizi), care pot bloca mecanismele naturale de reparare a ADN-ului.

Hipertensiunea „mascată": Reprimarea furiei duce la o presiune arterială crescută constantă, deoarece corpul rămâne într-o stare de „alertă silențioasă", fără descărcarea necesară pentru revenirea la homeostazie.

Astfel, cercetarea începută la Dharamsala în 1991 a confirmat că ***sentimentul de control (Încrederea) și apartenența (Conectivitatea)*** nu sunt doar stări plăcute, ci necesități biologice. Optimismul acționează ca un scut care previne „închiderea" genelor imunitare, oferind organismului resursele necesare pentru a lupta cu boala [6].

BIBLIOGRAPHY:

1. BAQUERO, VICTORIANO, SJ, *Afectivitatea integrate eliberatoare*, Editura Ars Longa, 1997, Iași, ISBN 973-98154-4-8, 173 p.
2. BAR-ON.R, PARKER. D.A, *Manual de inteligență emoțională*, Bucuresti, Ed Curte Veche, 2011, 504 p. ISBN 978-973-669-974-0.
3. BHARWANEY, G, *Reziliența emoțională*, Bucuresti, Ed Polirom, 2020, 291 p. ISBN 978-973-46-8188-4.
4. DALAI, LAMA., HOWARD.C.CUTLER. *Arta de a fi fericit într-o lume zbuciumată*, Ed. Humanitas București, 2015,370p.
5. GOLEMAN, D. *Inteligența emoțională*, ediția a III-a, Editura Curtea Veche, București, 2008, 430 p. ISBN 978-973-669-520-9.
6. GOLEMAN, D. *Emoții vindecătoare*- Dialoguri cu Dalai Lama despre rețiune, emoții și sănătate, Editura Curtea Veche, 2021, 304p. ISBN 9786064406033.
7. GOLEMAN, D. *Creierul și inteligența emoțională*, București, Ed Curtea-Veche, 2016, 110 p. ISBN 978-606-588-888-3.
8. GOLEMAN, D. *Leadership: Puterea inteligenței emoționale*, București, Curtea Veche Publishing, 2016, 158 p ISBN 978-606-588-861-6.
9. GOLEMAN, D., *Inteligenţa emoţională cheia succesului în viaţă*. Bucureşti: Alfa, 2004. 376 p. ISBN: 973-8457-62-9
10. JON-KABAT, ZIN. *Mindfulness zi de zi- Oriunde vrei să mergi, acolo eşti deja*. Ed. Herland, București, 2024, ediția a IV, 270p. ISBN. 978-630-336-113-0.
11. MAYER, J.,D., Salovey P. *Teoria inteligenţei emoţionale*. Buc: Ed. All, 1990. 198 p.
12. MLODINOW, LEONARD, *Revoluția emoțiilor*- impactul radical al emoțiilor asupra gândirii, Editura Bookzone, București,2023, ISBN 978-630-305-040-9, 302p.
13. MIHAIL.CSIKSZENTMIHALYI. Creativitatea-Rolul fluxului în psihologiea descoperirii și a învățării. Ed. Curtea Veche, 2023, 528.p, ISBN 9786064414960.
14. SĂLVĂSTRU DORINA. Psihologia educației, București, ed Polirom, 2024, ediția a II-a 288p, ISBN 973-681-553-6.
15. STEIN, J, S., BOOK, E, H. *Forța inteligenței emoționale.* București: Ed. Allfa, 2003. 277 p. ISBN 973-8457-21-1.
16. RONALD.G., JOHN RICE., CARL.E.SPEICHER. *Stress depresses interferon production by leukocytes concomitant with a decrease in natural killer acell activity*, Journal Behavioral Neuroscience, vol 100, nr 5, pag.657-678, 1986.

A GEOMETRIC AL GRID FOR A CULTURAL SIGN

Violeta Bercaru Oneata
PhD, "I. L. Caragiale" National College, Ploiești

***Abstrac**t: The study focuses on an intermediary space formed subsequently of a coherence between the idea of scale as a mathematic notion and two philosophical notions. It is a geometric grid opening the valence of a cultural Sign formation. This new space or geometric / philosophical grid is seen, as methodological observation and approach meant to entail a result, through the lens of the trans-disciplinary capable to form the space sprung in-between domains, rich in significances and named non-resistant zone, (B. Nicolesco, 2006) a space capable of rendering, in this study, the so-called philosophical concepts as detectors of calibration (endowed with radius, diameters, surfaces, volumes, cones) as transmitters of a peculiar cultural comprehension throughout history, whether under a degree of transience or of an immanence one. Intertwined with the mathematical scale (area of a circle or area of a volume of a sphere) the two philosophical concepts - the Monads and the Stylistic Matrix (L. Blaga, 1937) - contour the line of a theory, highlighting the space in-between implying certain significances. At the same time using these concepts under a coat of a scale conducive to a meaningful opening, a Sign, pinpointing certain aspects belonging to the human spirit evolving, thus a relation of a measurement logically issued. The first paragraph is the theory. The second deals with the stylistic matrix as area of a volume of a sphere, makes also reference to Monads as area of a circle, and also encompasses the Monads as a cultural etymon of a style; there is a study of case, too. Finally, the third is rather a debate on the idea if an entire epoch if bearing the seal of a style. One can account some didactic applications are liable to be undertaken, whether in terms of the stylistic matrix held as a grid of a transience ,or in terms of the monads taken as a grid of an immanence, equally -the issue contouring a dialectics.*

***Keywords**: geometrical scale; philosophical concepts; bcoherence; trans – disciplinary; cultural Sign; creative anthropocentric*

PLAN 1. The Monads and the Stylistic Matrix in a Geometric Encoding - A Theory

- **2. First Scale: The Area of a volume of a sphere as philosophical concept - The Stylistic Matrix as a Cultural Sign explaining the Creative Anthropocentric**

2.1. Second Scale: A Circle area philosophical concept- The Monad as a Cultural Sign explaining the Creative Anthropocentric

2.2. The Monads seen in the metaphysics of the style as cultural etymon

- **2.3. A Study of Case**
- **3. A cultural epoch bears the seal of a style. Could be taken this seal as a cultural scale?**

1. The Monads and the Stylistic Matrix in a Geometric Encoding - A Theory

This study has two philosophical concepts susceptible to embrace the coat of a Sign whose signature and insightfulness are possible conveyors of meaningful cultural finds in anthropocentric, envisaged as creative,[1] in artistic landmarks as well as in respect of certain cultural

[1] Athropocentric not taken in the current post- modern vision but almost near one, belonging to Moses Maimonides, a 12th Century scholar who accounted humans at a short scale - a drop in a bucket and asserted that humans are not the axis in the world *cf.*http://en.wikipedia.org (The Abrahamic Tradition) and one can say near L. Blaga's vision of the human's capability to undertake an ontological bond in historical evolving if aimed to render a transparency to the grave articulations of the existence, to put in the light the basic coordinates of the cosmic mystery, to reveal something of the secret architecture that we suspect in the being of the

spaces. The two concepts are the monads and the stylistic matrix held as signs able to spread peculiar signature and understanding of those previously encompassed cultural items. If considered the Monads a sign it is a starting point of an encoding whose projection is the roundness of the Monads of knowledge the interior of which are sealed their specific qualities of closed windows, reflecting the Universe as a whole and equally points of views of the Universe, though capable of a pre-establish harmony as well as of a change of perspective. Some of these valences of the monads described to a very large extent by Jeanne Hersch (1981) together with those belonging to the stylistic matrix will be used as tools for a purpose of uncovering new evidences in respect of the anthropocentric taken as creative. Mention should be made the second account is the *stylistic matrix* as it was conceived by Lucian Blaga (1937) and if taken as a sign, too, its projection is also a roundness of knowledge the interior of which is sealed the peculiarity of its stylistic factors existence.

It this sense both represent an *area*, and respectively, a *volume* whose energy is getting into the dynamic of an interpretation. We deal with two sizes in their roundness similarity. It is the point to call into answer if these two kinds of area of a circle/round volume of a sphere taken as signs are foldable on the physical notion of a *scale.* [2]

For this a trans- disciplinary relation appears necessary as method. If roughly speaking the Q.M. field had shaken the grounds of traditional scientific thinking, trans-disciplinary is a progress in uncovering clues and findings from the rich and complex hub of knowledge *in between* domains or *beyond.* It is a knowledge springing by use of some tools meant to push and overpass the bounds between fields. In fact it is a movement of the domains limits with implications. We have found a support in the well-known Basarab Nicolesco's theory of his book on trans-disciplinary who foreshadowed some Axioms among which we know the Ontological Axiom in terms of knowledge acting through a coefficient of *transparency* generative of a jump from one level of reality to another like things happened in the passage from classical Physics to modern ones. In this respect the process is based on a discontinuity of the reality levels. But a major concern consists in the principle of the Logic Axiom, - the Included Third between the levels of the reality, in existential terms, and based on a *cohesion coefficient* capable to generate a non-resistant zone involving two or more different levels of reality thus assuring a sharing of the two in a balance. In fact, it is a process of items belonging to different domains or levels of reality with a surface antagonist plane coating a deep structure capable to transform the contradictory encompassing into another surface harmonized plane, of the same level, the process having as result the Included Third. We have therefore a chain of a probability as follows : Level1 Sign1[the Stylistic Matrix and the Monads] as surface 1 and Level2 Sign2 [a mathematical Scale] as surface2, the two taken in an antagonist plane - they cover however a deep structure where contradictory valences transform themselves into another surface epitomized in the idea of *area /volume*, a balanced plane named the Included Third, being neither pure physical size, nor pure philosophical concept, but a community, a non-resistant zone common for Sign1 and Sign2.

We can consider the idea of scale in the original physical sense intertwined with the idea of monads as well as with the stylistic matrix based upon the commonality created by the non-resistant zone embodied in the idea of *area / volume.* This new peculiar Included Third is a building bridge for considering the Monads and the Stylistic Matrix certain *geometric philosophical*

Great Whole of which we are a part. (*The Cosmologic Trilogy*) For the interpreters of Blaga's philosophy one key word of it is the intuited mystery the core of which is ploughed by the philosopher for revelation

[2] In Physics and Mathematics a scale could be a graduated line or ruler and could also express sizes *e.g.* the length, width, height or volume

concepts, one of an area the second volumetric because areas / spheres / scales/ with surfaces or volumetric insightfulness or roundness are capable to epitomize a semiotic grid. This trans-disciplinary epistemological item strengthens the formation of a grid in the semiotics of a creative anthropocentric. It is a point of considering:

- Insightfulness of a *volumetric philosophical* concept A – the Stylistic Matrix as contour encoding a creative stub of universal *stylistic factors* called by L. Blaga *abyssal categories* that interconnect domains at arch type level with a punch line like, across epochs
- Insightfulness of a *surface geometrical philosophical* concept B - the Monad as sensible and immutable essence endowed, as generally known, with : closed windows of a circle/ points of view of the Universe/ points of views reflecting the Universe as a whole/ with the quality of changing the perspective / capacity to undertake a pre-established harmony, in a divine order with other monads, capable to reveal the incomprehensible of the otherwise, as immaterial entities building blocks of Creation

As we decipher step by step this theory, one can consider the trans- disciplinary receives a certain degree of generation because it actually opens new horizons of information situated in an imbued stratum *in between the fields* that do not weaken, for example,- as compared with the Aristotle's excessively restricted and tough frame. In a world of quantum fields brilliant outlooks, the excluded middle precluded law for more than 2 possible values (i.e. true or false) for any proposition that, as a matter of fact, refers to a faraway logic being contour rather for an as encapsulated in rationality world as the static non- contradictory visions could allow the epoch of Aristotle. On the contrary, the Axiom of the Included Third as well as the Ontological Axiom - with their slipping of levels in a dialectics of continuities and discontinuities - enriches the former, besides offering a background that answers the call of a huge deposits of knowledge encoded in the volume circumcised of the Subject as consciousness and of the Subject as unconsciousness rendered for instance by the Analytical Psychology throughout the 20th Century and every now and then. At the same time, in another accolade of reflection, one could release the probability that at a higher scale of encompassing the trans- disciplinary, there is a propensity in it capable to place the complex crises of the postmodern profane anthropocentric in a trans locative Aeon that combine quantum field with the new spirituality integrated into cosmology.

2. A Volumetric Philosophical Concept -The Stylistic Matrix as a Cultural Sign explaining the Creative Anthropocentric

The stylistic matrix is a receptacle of perennial values defining an epoch/ or overpassing the borders of an epoch, with the valence of points of commonality named stylistic factors,/ abyssal categories these latter considered by the philosopher a sub-floor of generative arch-type nature, a stub of creativity subsequently blooming in full representation and rationality in the so called work of art/science. The Romanian poet and philosopher of culture, forbidden by the communist authorities and the censorship in the post War period and the 50s of the 20th Century, whose vision is folded, roughly speaking on revival of mythological milestones in modern times, also on iconic transcendental items based on certain abyssal categories of psycho-analytical nature, seen as generative stratum of creativity for subsequent rationalistic works of art / science formation, is the author of the series of trilogies- The T*rilogy of Values, The Trilogy of Culture, The Trilogy of Knowledge, The Cosmological Trilogy, The Dogmatic Aeon* and consistency of other essays. He envelops with the idea of style the entire civilization, capsule of time, with a pinpoint on the human mind ontological bond in the sphere of his own new ontology of spiritual nature. In this

envisagement the human condition is seen in the becoming of a highly step forward as compared with the sufficient life conservation level ontology. The emblem of the so called ontological bond from conservation level towards the spiritual one is enveloped by the idea of style. We want to observe, on the other hand, this concept of the stylistic matrix, this receptacle of perennial values defining an epoch endowed with its abyssal categories / stylistic factors acting in the sub-floor of the human's creativity capable to connect different fields. As a *stylistic cosmos*, its factors rarely submitted to fundamental changes, therefore as compared to the conscious rationalistic categories, they are conservative and stable, the sphere of the stylistic matrix thus revealing similarities between different epochs even, with a seal of one and the same emblem. Enrooted in the subconscious the stylistic factor signalizes a point of commonality with a characteristic of another epoch. Blaga conceives the human as historical, that anthropocentric participant to a stylistic field, therefore creative and part of the *historical river* (2015 : 268) The multiplicity of the rationalistic Kantian categories are an evidence, Blaga points, enlarging the sphere with a focus on cultural creations, being in fact a bridge for humans to reveal mysteries of the existence. If a cultural creation as projection of a world of mysteries revealed, a multiplicity of abyssal categories are basic for a stylistic matrix formation that in turn by complexity places itself as cultural capsule of time, stream encompassing factors capable to render the cultural space and time flexible in so far that explaining one peculiar element of an epoch in conjunction with another from a different epoch, creating an universal encoding. In this vision the human belongs to the riverbed of the historical stream and he becomes able to detect in his endeavor to plough into the mystery those abyssal categories, non-dependent of time and space, independent because universal. Acting in this realm of the historical stream modern anthropocentric becomes creative in a sense of a projection of his stylistic field into the deeper universal field as a matrix endowed with the energy to undertake a transience. The human as historical subject, therefore belonging to a field of a deeper field called stylistic field is submitted to an amount of determinant forces that work in convergence, or in other words *the stylistic field / stylistic matrix is made of certain forces having the capacity to imprint themselves a seal on the spiritual products*. (idem, 2015 : 405).

Having in mind these landmarks one may put in a mainstream modern man's propensity to pre-historical items taken. It is a twilight zone of his consciousness, as a double. Blaga reveals pre-history, as Schelling did in his masterpieces, is not totally forgotten by modern humans. On the contrary the more modern developments blaize outstanding trails, the thicker strata of cultural pre-history establish their content into the collective unconscious where from they claim the right of existence in conscious acting. Blaga gives the example of the rococo emergence during the second period of the 18th Century in Europe. Even if an epoch of supreme refinement as historical time, a reaction of the powers enclosed in the unconscious appears, namely it answers the call of pre-history. In an epoch of exquisite beauty there is also a propensity of the rococo towards bucolic ideas.(refinement interwoven with bucolic). The same burst of the *Sturm und Drang* reaction with a wide opening towards an installing of the nature genuine purity against the heavy classical forms, as well as a tough radicalism and fall in pre-history being the example of modern Rimbaud who erases himself as historical character to embrace pre-historical realms of existence somewhere in the heart of Africa, breaking with his full development of a bold ecstatic poetic effusion - (the latter interwoven with the former). Not to forget Gauguin's case - the painter operated an evasion in Tahiti, living there in well -defined pre-history, a refugee from the excess of the historical civilization. In the thirties of the 20th Century when Blaga configured his philosophical system, an encompassing of the pre-history eternal return in modernity is seen as a human permanence whose insightfulness and complexity reacts in order to establish a balance.

But in terms of the vision of this study we put this content in a volumetric size of a sphere /*scale* = the stylistic matrix unifying as stylistic cosmos - the abyssal categories embodied in the radius of the sphere 1/ = the rococo of full refinement of an epoch intertwined with the bucolic ideas; sphere2/ = modern Rimbaud who erases himself as historical character and as creative anthropocentric places some previous poetic bold effusions in the same receptacle with the African pre-historical realms of existence considered not only commonality of stylistic factors but also radius of the volume of a sphere. And sphere 3/= a modern painter as refugee in a remote part of the world breaking with modernity and intertwining existence and artistic work in the same receptacle. Enrooted in the subconscious the stylistic factors signalize a point of commonality with a characteristic of another epoch for a stylistic matrix formation where the stylistic matrix is a sphere, the abyssal categories/ stylistic factors are the radius of the sphere engraving the volume of a cultural Sign. Coming back to the method of structuring two apparently different realities in terms of the Logic Axiom based on the Included Third generative for a commonality as non-resistant zone of the two, we consider the sphere/ scale endowed with the area of a volume of a sphere and with both the cone formation and the radius, the formal frame operates the following correspondence for a cultural Sign formation releasing the meaning of :

- Radius = stylistic factors
- Cone of the sphere / scale encompassing = commonality of geometric points = commonality of stylistic factors in one universal cone, a process based on *cohesion*, entailing intertwining of epochs (historical/ pre-historical) explained by
- The Axiom of the Included Third represented by the common non-resistant zone = permanence of pre- history in modernity = *cone of the sphere*
- The Anthropocentric is thus seen as creative and belonging to the historic river. On the other hand
- If considering one reality R1 = the Scale as sphere in its belonging to Mathematics (a size) and R2 a stylistic matrix as a sphere provided with radius of the sphere identifiable with the stylistic factors, their *coherence* is generative for an Included Third = the non-resistant zone formation / the two fields point of commonality exist under the following formula :
- [R1 = the mathematical scale as area of a volume of a sphere] + [R2 = philosophical concept] *cohesion* > the Third Included = the non-resistance zone = *volume of the sphere* = multitude R encompassing R1 and R2
- Multitude R thus held whether a *cone of the sphere* or *a volume of the sphere* becomes endowed with the capacity of signalizing a Cultural Sign

2.1. A Surface Area of a Circle philosophical Concept -The Monads seen also as a Cultural Sign explaining the Creative Anthropocentric

Basic particles of Creation, at smallest size or huge energetic entities of spiritual nature, of different degree of clarity and longing for maximal brightness identifiable with maximal insightfulness also, non-causal and outstandingly immanent, the Monads are nourishing from their own energy and are inserted in the balance of a divine order. Being the before of the matter, they pre-establish the notion of the visible body delivered as aggregate of the immaterial or well-defined phenomena issued and formed from the otherwise invisible - a realm where a profusion of genuine entelechies reign. Accounting a philosophy of mind landmark we remember Leibniz's order of Monads: *1. entelechies or created monads (* § 48 *)/ 2. Souls or entelechies with perception and memory (* §19 *) and 3. Spirits or rational souls (* § 82 *). Infinite, simple, un - extended units of*

reality, each a center of perception with a soul as a dominant monad (https :// en.wikipedia.org) With closed windows however encompassing the Universe as a whole, being at the same time points of views of the Universe, they are encapsulations of pure storages of harmonies, pre-entities of symbols and knowledge alchemically rained and received by one's human deciphering and understanding.[3]

2.2.The Monads seen in a metaphysics of the style as cultural etymon

In a study of the review *Signata* 14/2023 the scholar P.Basso Fossali speaks in the chapter *La leçon de Focillon* about H.Focillon's undertaking as breakthrough in terms of the *tension généalogique* (1934) well-known concept, a process through which the artist gives shape to matter launching vivid forces in a process of new forms hatching, There is a process of transience in which matters crystallize in a new refined evidence, becoming vivid creation thus advancing throughout history. While the form undertakes a step in diachronic all together with a discovery and signature of a contemplation of its archeology, Focillon's encompassing pinpoints the genealogic tension could be doubled by a bridge builder as a tough break between past and present energy of the form, in terms of a freedom out of a necessity as a climax. Genealogic tension and freedom out of a necessity in the vividness of the form evolving place themselves in a relation of complementarity. We take the second grid of Focillon in order to observe in a study of case two ontological entities; one in relation with the principle of the tough break between past and present energy of the form, in terms of a freedom out of a necessity as a climax, the second in relation of two Monads bearing their valences of an immanency with closed windows tough arranging themselves in a pre-established harmony. These two immanent Monads nourishing themselves from their inner complexity and energy are selected from the classical music.
(to be followed)

[3] Here, on the other hand, and roughly speaking, the pure rationalistic categories of realities observing could intervene by a kind of strengthening the twilight semi- clarity of knowledge. It is the first censorship cordon (Blaga, 2015 : 393) of an absolute almost impossible knowledge. The human mind capacity of capturing these sensible and immutable essences is boosted in adequacy by placing it in the realm of the mystery for revelation. The second censorship cordon that relativizes an absolute knowledge is just, in the philosopher's vision, the stylistic factors as universal patterns with their capacity of establishing points of commonalities, stylistic fields connecting epochs in a seal.

BIBLIOGRAPHY:

1. Basso Fossali P., *Symbolisation et augmentation* : *la forme symbolique ã l' ère du numérique, Pour une nouvelle herméuneutique des forms symboliques* , Signata 14/2023
2. Blaga L., *Trilogia Culturii*, Bucuresti, Editura Humanitas, 2011, Bucuresti, Fundatia pentru Cultura si Arta Regele Carol al II-lea, 1937
3. Idem., *Trilogia Cosmologica*, Bucuresti, Editura Humanitas, 1997, 2015 capitol *Fiinta Istorica* chapter *The Historical Human*, Manuscript of chapter *The Historical Human*, 1959, owner The Museum of the Romanian Literature
4. Casirer,E., *The Philosophy of Symbolic Forms*, 1923, Stanford Encyclopedia of Philosophy *http*://plato.stanford.edu/entries/ casirer/
5. Focillon H., *La vie des forms*, 1923 Paris,Leroux, nouv.ed.Paris, PUF, 2013 et nouv.ed.numérique dans la collection *Les classiques des sciences sociales*, Bibliothèque Paul-Emile- Boulet de l'Université de Quebec ã Chicoutini in Basso Fossali, Signata 14/2023
6. Hersch.J., *Mirarea Filozofica*, *Istoria filozofiei europene*, 1994, 1997, 2006, Bucuresti, Humanitas, translated by Dragan Vasile, *LĒtonnement philosophique Une Histoire de la philosophie*, 1981, 1993, Gallimard, collection Folio, Essais
7. Nicolesco.B., *Transdisciplinaritatea Manifest*, Iasi, Ed. Polirom, 1999, translated by HoriaVasilescu

THE CRISIS IN THE WEST: FACT OR FICTION

Anca Bonto
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: *The crisis of the West has been talked about a lot over time. The philosopher Rene Guenon places the West in an identity crisis. The crisis of the West manifests itself in contemporaneity? What are the parallels between the way Rene Guenon sees the Western crisis and the reality of the present? With extraordinary lucidity, the philosopher helps us to better understand the causes that brought us to this point. As for the solutions, a collective effort is needed. It seems that the intentions of the Westerners are heading towards exactly the same targets as in the last century. What does the future look like considering the present? Are the philosopher's rather gloomy predictions coming true? Time will certainly decide whether we are heading in the right direction.*

Keywords: *Materialism; Primordial Tradition; Value System; Occidental; Spirituality*

Pe fondul războaielor aflate în plină desfășurare ne adresăm firesc o întrebare vizavi de criza Occidentului. Pornind de la ideile filosofului Rene Guenon, Occidentul s-ar afla încă de secolul trecut în plină criză. Oare cât de actuală este perspectiva lui asupra acestui subiect? Rene Guenon a studiat îndeaproape fenomenul și cu o luciditate fantastică a înțeles și explicat subtilitățile acestei crize. In ceea ce privește criza, ea este cât se poate de actuală atât din punct de vedere economic, social dar mai ales la nivelul valorilor.

Cum s-a ajuns la criza unei societăți extrem de dezvoltate? Omul actual pare că s-a dezlipit de Raiul spiritual și s-a atașat mult prea tare de raiul pământesc. Se pare că Dumnezeu pentru a-l trezi pe om din rătăcire i-a oferit crize de tot soiul: economice, politice, alimentare etc. Perspectiva lui Rene Guenon a bulversat la acea vremea lumea occidentală. Occidentul potrivit lui Rene Guenon se afla într-un impas, în primul rând prin declinul elitelor. Daca este să privim în actualitate, spre exemplu cazul Epstein atât de intens mediatizat, tindem să îi dăm dreptate lui Rene Guenon. Recunoaștem o elită care operează în afara normelor morale deși aceași elită se află la conducere. Soarta lumii este decisă de genul acesta de oameni. Cum se poate păstra respectul pentru legi când aceștia se poziționează deasupra lor. Valorile occidentale au capitulat, oamenii își pierd încrederea. In fața acestui fenomen naivitatea de până acum se risipește. Devine evidentă această ruptură între oamenii obișnuiti și așa zisele elite. Putem să vorbim despre un eșec al elitelor și în societatea românească. Elitele care au condus masele de oameni spre progres și prosperitate au lasat un loc gol dând senzația ca nimeni nu mai ține cârma. In acest climat politic românesc a preluat conducerea cel care este mai fâșneț. Elitele societății civile se autoprotejează într-un turn din care nu vor să iasă. Sunt puțini cei care își expun opinile și valorile cu voce tare. Conviețuirea cu mediocritatea a ajuns normalitate. Nimeni nu pare deranjat de această conviețuire.

Filosoful Rene Guenon a găsit cauza acestui fenomen prin ceea ce numește completa desacralizare. El explică modul în care s-a întrerupt conexiunea cu Tradiția Primordială și cu valorile autentice. Acest aspect vizibil încă din timpul vieții lui este trebuie să recunoaștem extrem de actual. Filosoful vine și cu soluții respectiv apropierea de spiritualitatea orientală, singura care a fi rămas fidelă Tradiției. Filonul Tradiției autentice ar trebui căutat însă cu multă grijă conform autorului datorita faptului că și Orientul a fost invadat de tendințele moderne. Orientul pastrează

mai bine valorile comparativ cu Occidentul sau este doar perspectiva limitată a unui occidental ce crede cu tărie că vecinului îi merge mai bine?

Occidentul reprezintă o civilizație de referință, care a împins omenirea pe drumul ei de azi. Occidentul s-a manifestat diferit comparativ cu civilizațiile tradiționale care erau mult mai conservatoare. El este responsabil de progresul industrial. Putem spune că Occidentul a devenit unul materialist, mult mai materialist decât orice altă civilizație. Aceasta a dus inevitabil la progres. Marea Revoluție Industrială care a început în Anglia la sfârșitul secolului al XVIII-lea pusă în mișcare de motorul cu aburi va face ca Occidentul să fie propulsat economic deasupra celorlalte părți ale lumii. Evident această evoluție vine și cu dezavantaje pe care Rene Guenon le observă. Societatea occidentală avea anterior alte idealuri, o altă profunzime pe care și-a pierdut-o. Libertatea și democrația capătă în Occident alte valențe. Dacă însuși cuvântul democrație este preluat de la greci, regulile democrației sunt creație pur occidentală. ***Discrepanța atât de mare realizată din punct de vedere economic îl face să devină arogant, să i se pară ca are întotdeauna dreptate***. Statele Unite sunt o veritabila replică a Occidentului de peste ocean. Materialismul American este o trasatură a culturii și economiei americane. Există aici puternic înrădăcinată credința că bunurile materiale și confortul fizic sunt principali indicatori ai succesului personal. Achizițiile impulsive sunt o caracteristică a acestei societăți orientate înspre plăcerea de moment. Evident că există și consecințe negative cum sunt depresiile și anxietatea morală precum și obținerea efectului contrar acela de satisfacție scăzută a vieții.

Occidentul ajunge să plătească prețul bogăției, substanța lui este afectată. Acest lucru este remarcat de Rene Guenon care pune în plan secund evoluția economică și se concentrează pe îndepărtarea Occidentului de tradiție, de valori. Intotdeauna când o lume se sfârșeste o alta îi ia locul. Oare Occidentul a devenit mai primitiv prin însăși ignoranța lui? Rene Guenon spune că da, s-ar afla mai departe de el însuși decât oricând. ***Occidentul crede filosoful, devine chiar un pericol pentru el însuși.***.

Lumea lui Rene Guenon este una în care spiritualitatea este esența nevăzută care generează și fertilizează întreaga viață. Pare o lume ideală, cert este că lipsa spiritualității se reflectă în toate domeniile sociale analizate atent de filozof..

Tradiția Primordială reprezintă filonul de înțelepciune primordială care răzbate prin toate manifestările spirituale ale tuturor timpurilor și popoarelor. Acest filon care nu este de origine umană ci divină și este același indiferent de particularitățile culturale a unei zone geografice. Astfel autorul consideră că Occidentul trece prin această criză datorată rupturii de Tradiția Primordială. Biserica catolică care ar fi avut rolul să sprijine Tradiția din păcate s-a îndepărtat de linia tradițională. Astfel că singura șansă propusa de Rene Guenon pentru Occident vine dinspre Orient care a ramas încă fidel Tradiției. Singura șansă a Occidentului este să reconstituie esența pierdută având Orientul ca model. Dar este pregătit Occidentul să accepte supremația spirituală a Orientului? Este Orientul modelul de care Occidentul are nevoie? Acestea ar fi o parte din întrebările la care suntem provocați să răspundem. Să nu uităm că Rene Guenon aparține lumii Occidentale chiar dacă a fost unul dintre cei mai mari admiratori ai Orientului.

Dar ce este o societate Tradițională? Este o grupare umană dincolo de rase și de nații unită de o doctrină metafizică unică care se comportă în conformitate cu principiile de ordin divin. Acesta este modelul unic de constituire a civilizațiilor tradiționale de pe acest pământ. Tradiția în acea societate derivă din Tradiția Primordială de origine supra-umană.***Tradiția și tradiționalismul nu trebuie confundate pentru că tradiționalismul înseamnă obiceiuri fără legatură cu Principiul.***

Lumea modernă trăiește confuzia dintre tradiție și obicei. Tot ce este tradițional implică un element supra-uman, în timp ce obiceiul este exclusiv uman. Tradiția a avut cândva un sens profund. Poporul ce a fost deturnat de la ritualurile tradiționale dorește să se întoarcă la ele, acesta este momentul de intervenție a pseudo-riturilor.Când cineva afirmă cu ușurintă că așa este obiceiul atunci în mod cert avem de-a face cu un individ rupt de tradiție, incapabil să o înțeleagă .Acest lucru devine periculos în Occident. E vorba de acea frică de gura lumii, prin care obiceiul devine obsesiv iar un obicei ce la început era opinie devine opinie publică. A face ca toată lumea este contrar atitudinii tradiționale, fiecare trebuie să ,,încerce permanent să se înalțe la întreaga masură a posibilităților sale, în loc să coboare la acel neant intelectual ce tradează o viață absorbită cu totul în respectarea unor obiceiuri inepte și în teama puerilă de a fi judecat defavorabil de primii veniți, adică de tâmpiți și ignoranți''[1] .

Epoca modernă coboară și mai mult standardul și se rezumă la aspectele inferioare ale omului respectiv la satisfacerea nevoilor lui materiale. Viața reală devine o iluzie tocmai pentru că este redusă la elemente cantitative. Lumea devine un sistem închis în care oamenii se pot simți în siguranță. Lumea devine un țarc in care viața este netulburată și lipsită de accidente neprevăzute. Siguranța vieții obișnuite este o iluzie așa cum putem cu toții să constatăm. Nu există singuranță în sensul absolut al cuvântului, oamenii nu pot să trăiască sub un clopot de sticlă. Tocmai expunerea la risc, la neprevăzut conferă valoare vieții umane.

Cea mai mare eroare a lumii moderne pentru Rene Guenon este ***concepția evoluționistă*** care admite evoluția de la inferior spre superior, în realitate lumea modernă ar fi o degradare dinspre spiritualitate înspre materialitate adică de la superior la inferior. Să fie aceasta doar o etapă a evoluționismului?

Există conform lui Rene Guenon mai multe superstiții prima este ***superstiția rațiunii*** care atinge punctual culminant în secolul al XVIII-lea apoi ***superstiția științei și progresului*** caracteristice secolului al XIX-lea și în cele din urmă superstiția valorii.''Valorile sunt o contrafacere a ierarhiei în folosul unei lumi ce ajuns la negarea oricărei ierarhii adevărate.''[2]

Probabil nici un filosof nu a analizat cu atâta atenție Orientul și Occidentul. Orientul și Occidentul devin foarte des antinomice la Guenon..Occidentul este analizat riguros și criticat în timp ce Orientul devine un veritabil model. Chiar și lipsa dezvoltării materiale a Orientului devine meritoasă în fața unui Occident decadent interesat doar de cantitate, aflat sub imperiul cantității. Marea diferență dintre Orient și Occident este pe de o parte conservarea tradiției cu tot ce implică ea și pe de altă parte uitarea tradiției și pierderea ei. De asemenea o altă diferență semnificativă este cunoașterea metafizică pe de-o parte și ignorarea completă a ei, de cealaltă parte.

In ceea ce privește intelectul occidentalului el este unul rațional, rațiunea și memoria sunt elemente ale individualității umane. Noi occidentalii folosim des termenii de om cult sau erudit. Intelectul este în viziunea filozofului un principiu de natură supra-umană, adica divină. Individul uman este mult mai complex comparativ cu ceea ce cred Occidentalii. Este extensia dincolo de corporal la care se raportează occidentalii în mod obișnuit. Intelectualitatea nu poate să fie raportată la ordinul uman și nici la cel natural ci la cunoașterea metafizică pură. Oare câti dintre intelectualii actuali se raporteaza la metafizică? Este sufficient să îl privim pe președintele Donald Trump și preocupările actuale ale liderilor țărilor dezvoltate.

Rene Guenon crede că dezordinea și confuzia care domnesc în Occident este datorată oamenilor cufundați în materie incapabili să vadă dincolo de ea. Occidentul nu recunoaște nici

[1] Rene Guenon, Lumea moderna, Editura Herald, București 2018, p 100
[2] Rene Guenon, -Lumea modernă, Editura Herald, București 2018, p 80

un principiu superior„Insuși termenul de tradiție a început să fie folosit pentru lucruri banale, restaurarea tradiției se poate face prin contactul cu ***„ spiritul tradițional viu***''[3] regăsit doar în Orient. Autorul vine si cu soluții și crede filozoful este suficient ca occidentalii să revină la propria lor tradiție astfel încât opoziția cu Orientul să se rezolve de la sine. Occidentul autorul ar trebuie apărat de el însuși, de tendințele lui distrugătoare. Orientul nu dorește decât liniște și independență. Acest aspect este discutabil dacă ar fi să analizăm onest conflictele din lumea Orientală. Găsirea echilibrului dintre contemplație și acțiune este privită ca fiind soluția ideală. Prima e specifică Orientului iar cealaltă e specifica Occidentului. Chiar dacă începând cu Evul Mediu există o predispoziție spre acțiune a Occidentului reprezentanții evului mediu recunoșteau totuși superioritatea contemplației. Din păcate în Ocident superioritatea acțiunii devine exclusivă contemplația cade în plan secund..Singura cale spre cunoaștere a occidentalului este cea rațională folosită în scopuri practice .Occidentalul pare reticent să piarda vremeă cu ceea ce nu are utilitate imediată, clară. Este sinucidere să îi spui unui contemporan că rațiunea nu deține supremația, de cele mai multe ori vei fi tratat ca un nebun. E discutabil dacă în spatele tuturor acțiunilor Orientului s-ar afla doar contemplația și actiunea s-ar manifesta abia după aceea. Dar e limpede că Occidentul este unul al acțiunii, de multe ori a unor acțiuni care nu sunt amplu analizate anterior.

O alta iluzie intreținută de societățile democratice este că puterea vine de jos, de la omul simplu, fiind sprijinită de majoritate. Insă potrivit lui Rene Guenon puterea vine de sus și este legitimată de o autoritate spirituala. Competența este superioară și este apanajul unei minorități.. Din păcate se întamplă ca politicul, economicul să nu țină seama de activitatea spirituală. Cât privește spiritualul, el este marginalizat și rareori accesat. ***Democrația e definită ca fiind guvernarea poporului de către el însuși, ori oamenii nu pot să fie conducători și conduși în același timp susține Rene Guenon.*** Poporul se simte flatat în postura de decident. Să facem un exercițiu de sinceritate și să concluzionam, în câte situații poporul decide? Fabricarea opiniei publice prin intermediul sugestilor potrivite generează curente cu scopuri bine determinate. ***Ideea că majoritatea face legea este eronată***. In mulțime ansamblul reacțiilor mentale produse între indivizi duce la formarea unei rezultante de nivel scăzut.„Influența sentimentelor se opune în genere înțelegerii anumitor lucruri chiar în cazul celor care ar avea capacitatea intelectuală necesară pentru a le înțelege cu ușurință; impulsurile emotive impiedică reflecția iar una dintre cele mai vulgare abilități politice constă în a trage foloase de pe urma acestei incompatibilități„ [4]

Democrația neagă de cele mai multe ori elita. Democrația presupune superioritatea numerică ea sacrifică minoritatea în favoarea majorității, sacrifică de cele mai multe ori calitatea în favoarea cantității. ***Prin urmare concluzia lui Rene Guenon este clară „democrația„ se poate instaura numai acolo unde intelectualitatea pură a disparut, așa cum se întâmplă și în lumea modernă''***[5]. Distincția socială cea mai importantă se bazează pe o superioritate cantitativă respectiv averea. Soluția propusă de Rene Guenon este reconstituirea unei elite intelectuale care lipsește în Occident, a unei elite ca fenomen izolat. ***Elita ar avea menirea să conducă pe căi mult mai subtile.***. Suntem tentați să îi dăm dreptate lui Guenon. Brusc intelectualii au devenit tăcuți?. Concluzia nu ar trebui să fie că orientalul ar trebui să se zbată într-o stare contemplativă dar de săracie economică. Practic știința modernă reduce calitatea la cantitate pentru că se admite doar ceea ce este măsurabil, cuantificabil. Contemporanul lui Rene Guenon devine sclavul materiei, construiește mașini și devine între timp și el o mașină. Mașina devine azi mai importantă decât omul însuși, îi sublinează așa zisa valoare.Să recunoștem ca și în societatea contemporană

[3] Rene Guenon, Criza lumii moderne, Editura Humanitas, București 2008 , p 57
[4] , Rene Guenon, Criza lumii moderne, Editura Humanitas, București 2008 , p 117
[5] Ibidem, p 121

aspectele economice decid derularea evenimentelor istorice. Si amintesc în acest sens razboaiele care pornesc din considerente economice. Masele occidentale par să fie conduse prin mijloace materiale iar asta atestă gradul de decadență. ***Se ajunde din păcate la negarea autorității spirituale care ar fi conform filosofului singura capabilă de intervenție în plan social. Autoritatea spirituală ar trebui să aibă un cuvânt important de spus, din păcate vedem că spiritualul nu este prezent în viața socială***.

Occidentul nu tolerează pe omul care nu produce din punct de vedere material. El manifestă chiar dispreț față de omul care nu are. Omul contemporan are din ce în ce mai multe nevoi, mai multe lipsuri, lipsuri de care nici măcar nu era conștient înainte. O întreagă economie chineză vine în sprijinul contemporanului însetat de cât mai multe obiecte. Dacă nevoile nu erau poate conștiente ele sunt sugerate prin reclame. Contemporanul nu are nevoie de ultimul model de mașină sau telefon dar i se spune ca ar avea nevoie de ele, el trebuie să consume permanent. Intr-adevar un om care consumă permanent câte ceva nu mai are timp de analiza adevărurilor metafizice. Să fie aceasta o distragere a atenției? Dacă răspunsul este da atunci cine este favorizat de această distragere a atenției? Filosoful Rene Guenon ajunge la concluzia că civilizația modernă se va prăbuși în cele din urmă sub presiunea poftelor dezordonate. Sau poate nu. Destinul occidentalului este în mod cert în mâna lui.

Așadar Occidentul este în dezechilibru fără o elită intelectuală bine conturată si implicată în social. Occidentul nu se poate salva singur este de părerea Guenon decât cu ajutorul Orientului .Cea mai eficientă strategie propusă de filosof este de colaborarea a elitei orientale cu nucleul intelectual occidental. Pentru restaurarea tradiției pierdute ,, este necesar contactul cu spiritul tradițional viu, acesta fiind așa doar în Orient''[6] . Discutabilă soluția oferită de către filosof. Nu se poate vorbi despre un Orient exclusiv guvernat de valori cum nu se poate vorbi despre un Occident în totalitate decadent.

Concluzii

Concluziile radicale nu sunt nicidecum o soluție în ceea ce privește criza de identitate în care se află Occidentul. Perspectiva filosofului Rene Guenon este părtinitoare. Crizele te tot soiul se succed și s-au succedat de-a lungul istoriei. Evident ruperea omului de spiritualitate îi daunează și îl conduce înspre involuție. Omul este conștient mai mult decât oricând că a privi viața dintr-o perspectivă unilateral rațională nu înseamnă nicidecum cunoașterea ei. Punctul de vedere pur rațional este limitativ. Cred că nu există involuție în adevaratul sens al cuvântului. Așa-zisa involuție este doar o etapă în evoluția umanității. Pe măsura ce timpul trece perspectiva se tot schimbă. Exact așa cum nu există sfârșitul lumii ci doar sfârșitul unei lumi. De câte ori în istorie s-a vorbit de acest sfârșit al lumii, de câte ori omul nu s-a temut că lumea i se sfârșește. Să nu uităm ca orice tip de sfârșit face loc unui nou început. ***Tot ceea ce se sfârșește trebuia să se sfârșească, o spune omul simplu***. Orientul vine cu soluțiile lui, nu există soluții salvatoare. Avem în mod cert multe de învățat de la Orient iar o bună colaborare între aceste mentalități diferite conduce la evoluție. Rațiunea și spiritualitatea nu ar trebui privite ca entități diametral opuse. Chiar și spiritualitatea are rațiunea ei. Deci prăpastia dintre mentalitatea Occidentului și cea a Orientului nu este chiar atât de mare. In mod cert vorbim de perspective diferite, care se pot armoniza la un moment dat, în funcție de provocările istoriei..

[6] Rene Guenon, Lumea modernă, Editura Herald, București 2018, p 37

BIBLIOGRAPHY:

1. Boia,Lucian –Sfârsitul Occidentului, Spre Lumea de mâine, Editura Humanitas, București 2013;
2. Fondane, Benjamin -La porțile Indiei, Editura Limes, Cluj, 2008;
3. Guenon Rene -Criza lumii moderne, Editura Humanitas, București 2008;
4. Guenon Rene –Orient și Occident , Editura Herald, București 2022;
5. Guenon Rene -Lumea modernă, Editura Herald, București 2018;
6. Guenon Rene, Inițiere și realizare spirituală, Editura Herald, București 2008;
7. Guenon Rene, Domnia cantității și semnele vremurilor, Editura Humanitas, București 1995;
8. Guenon Rene –Metafizică și cosmologie orientală, Editura Herald, București 2005;
9. Guenon Rene –Marea Triadă, Editura Herald, București 2005;
10. Guenon Rene, Simbolismul crucii, Editura Herald, Bucuresti, 2014;
11. Guenon Rene, Stările multiple ale ființei, Editura Aion, Oradea 2006;
12. Guenon Rene, Ezoterismul creștin, Ordinele inițiatice și simbolismul profund al trediției creștine, Editura Herald, București 2012;
13. Guenon Rene -Ezoterismul lui Dante, Editura Aion, Oradea 2005;
14. Guenon Rene, Scrieri pentru Regnabit, Editura Herald, București 2017;
15. Guenon Rene -Simboluri ale științei sacre, Editura Humanitas, București 2008;
16. Guenon Rene -Regele lumii, Editura Institutul European, București 2008;
17. Guenon Rene -Omul și devenirea sa după Vedanta, Editura Herald, București 2012;
18. Guenon, Rene -Scurtă privire asupra inițierii, Editura Herald, București 2022;
19. Guenon Rene -Infinit și Indefinit-Noțiunea de limită și principiile calculului infinitesimal, Editura Herald, București 2022
20. Guenon Rene -Introducere generală în studiul doctrinelor hinduse, Editura Herald, București 2014;
21. Guenon Rene -Eroare Spirituală, Editura Omnia Veritas;
22. Guenon Rene -Autoritate spirituală și putere temporală, Editura Herald, București 2021;
23. Guenon Rene -Iluziile ocultismului modern în căutarea spirituală, Editura Herald, București 2022;
24. Guenon Rene -Demiurgul și alte studii tradiționale, Editura Herald, București 2005;
25. Guenon Rene -Simbolismul crucii, Editura Herald, București 2014
26. Stefănescu ,Paul -Inițiere în Ocultism, Editura Miracol, București 2000;

PROTECTION OF MARINE BIODIVERSITY IN INTERNATIONAL WATERS

Ştefan-Ciprian Raicea
PhD, University of Craiova

Abstract: *The protection of marine biodiversity has become, in recent decades, one of the central themes of the international legal agenda, amid the intensification of anthropogenic pressures on ocean ecosystems and the progressive awareness of the essential role that the oceans play in maintaining the global ecological balance. The seas and oceans cover over two-thirds of the Earth's surface and represent a fundamental reservoir of biological diversity, including complex ecosystems, species with high ecological and economic value, as well as marine genetic resources with a still insufficiently explored scientific potential. In this context, the degradation of marine biodiversity is not only an ecological problem, but also a legal, economic and social one, with direct implications for food security, climate stability and sustainable development at a global level.*

Keywords*: marine biodiversity; ocean ecosystems; global ecological balance; biological diversity; sustainable development*

Introducere

Protecția biodiversității marine a devenit, în ultimele decenii, una dintre temele centrale ale agendei juridice internaționale, pe fondul intensificării presiunilor antropice asupra ecosistemelor oceanice și al conștientizării progresive a rolului esențial pe care oceanele îl joacă în menținerea echilibrului ecologic global.[1] Mările și oceanele acoperă peste două treimi din suprafața Terrei și reprezintă un rezervor fundamental de diversitate biologică, incluzând ecosisteme complexe, specii cu valoare ecologică și economică ridicată, precum și resurse genetice marine cu un potențial științific încă insuficient explorat.[2] În acest context, degradarea biodiversității marine nu constituie doar o problemă de ordin ecologic, ci și una juridică, economică și socială, cu implicații directe asupra securității alimentare, stabilității climatice și dezvoltării durabile la nivel global.[3]

Importanța protecției biodiversității marine este amplificată, în mod particular, atunci când analiza se concentrează asupra apelor internaționale, respectiv asupra spațiilor maritime situate dincolo de limitele jurisdicției naționale.[4] Aceste zone, care includ marea liberă și Zona Internațională a Fundului Mării, se caracterizează prin absența suveranității statale și prin aplicarea unui regim juridic distinct, întemeiat pe principii precum libertatea mării, cooperarea internațională și, în anumite cazuri, conceptul de patrimoniu comun al omenirii.[5] Lipsa unui titular clar al autorității statale și fragmentarea competențelor normative și instituționale creează, însă, dificultăți semnificative în ceea ce privește adoptarea, implementarea și aplicarea efectivă a normelor destinate protejării biodiversității marine în aceste spații.[6]

În mod tradițional, dreptul internațional al mării a fost construit în jurul ideii de exploatare a resurselor marine și de garantare a libertăților fundamentale ale statelor, precum libertatea

[1] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 147.
[2] A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2017, p. 126.
[3] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 151.
[4] R.Duminică, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 168.
[5] L.Dogaru, *Dreptul mediului. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită*, Pro Universitaria, Bucureşti, 2020, p. 249.
[6] M.Duțu, *Dreptul mediului şi al climei Vol 1: Partea generală*, Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 170.

navigației, a pescuitului sau a cercetării științifice.[7] Protecția mediului marin și, implicit, a biodiversității marine a reprezentat mult timp o preocupare secundară, abordată fragmentar și, de cele mai multe ori, reactiv, ca răspuns la dezastre ecologice sau la supraexploatarea evidentă a anumitor resurse.[8] Abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea, pe fondul dezvoltării dreptului internațional al mediului și al consolidării cooperării multilaterale, conservarea ecosistemelor marine a început să fie percepută ca un obiectiv juridic autonom, integrat treptat în arhitectura normativă a dreptului mării.[9]

Adoptarea Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982)[10] a marcat un moment de referință în acest proces, consacrând obligația generală a statelor de a proteja și conserva mediul marin.[11] Cu toate acestea, deși Convenția oferă un cadru juridic cuprinzător, aceasta nu a fost concepută inițial pentru a răspunde provocărilor actuale legate de pierderea accelerată a biodiversității marine, de exploatarea resurselor genetice marine sau de impactul cumulativ al schimbărilor climatice asupra ecosistemelor oceanice.[12] În special în apele internaționale, regimul instituit de această convenţie se dovedește adesea insuficient, fie din cauza caracterului general al obligațiilor prevăzute, fie din cauza lipsei unor mecanisme eficiente de control și sancționare.[13]

Pe lângă cadrul normativ instituit de dreptul mării, protecția biodiversității marine în apele internaționale este influențată de o pluralitate de instrumente juridice internaționale, cu domenii de aplicare și grade diferite de constrângere.[14] Convenția privind diversitatea biologică, acordurile sectoriale în domeniul pescuitului, instrumentele regionale de protecție a mediului marin și inițiativele recente privind guvernanța oceanelor contribuie la configurarea unui mozaic normativ complex, adesea lipsit de coerență și coordonare.[15] Această fragmentare normativă ridică probleme serioase de eficiență juridică și de securitate a raporturilor juridice internaționale, în special în contextul în care activitățile desfășurate în apele internaționale implică actori statali și non-statali cu interese divergente.[16]

În același timp, progresul științific a evidențiat caracterul profund interconectat al ecosistemelor marine și vulnerabilitatea acestora la perturbări aparent localizate.[17] Supraexploatarea resurselor biologice, poluarea marină, acidificarea oceanelor și creșterea temperaturii apei generează efecte cumulative care depășesc granițele jurisdicționale și pun sub semnul întrebării capacitatea dreptului internațional actual de a oferi un răspuns adecvat.[18] În acest context, principiile dezvoltării durabile și ale precauției capătă o relevanță sporită, impunând o reinterpretare a libertăților tradiționale ale mării în lumina necesității conservării pe termen lung a biodiversității marine.[19]

---

[7] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 153.
[8] Ibidem, p. 154.
[9] M.Duțu, *Spre un pact internațional privind drepturile de mediu*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 25.
[10] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/26155, consultat pe 08.01.2026.
[11] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 153.
[12] Ibidem; S.Cercel, I.Călinescu, M.S.Ticu, D.M.Dogaru, *Drept civil. Partea generală*, Universitaria, Craiova, 2016, p. 83.
[13] R.Duminică, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 169.
[14] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 118.
[15] A.I.Duşcă, *Natura ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020, p. 33-61.
[16] A.I.Duşcă, *Principiul efectivităţii-un nou principiu al Dreptului Mediului în Uniunea Europeană*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 26, nr. 1/2015, p. 144-151.
[17] A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163.
[18] L.Dogaru, A.D.Dogaru, *The rights of nature. A new paradigm*, Curentul Juridic, nr. 2/2022, p. 70-81; D.C.Dănişor, *Drept constituţional şi instituţii politice. Vol. I. Teoria generală*, C.H.Beck, Bucureşti, 2007, p. 120.
[19] A.I.Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230; A.B.Ilie, *Precautionary Principle - too Vague to be a Viable Policy?*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 53/2017, p. 34-

Prezentul articol își propune să analizeze, dintr-o perspectivă juridică academică, regimul protecției biodiversității marine în apele internaționale, având ca obiectiv principal evaluarea gradului de adecvare a cadrului normativ existent la provocările contemporane. Studiul urmărește să evidențieze fundamentele juridice ale obligației de protecție a biodiversității marine, să examineze instrumentele internaționale relevante și mecanismele instituționale asociate acestora, precum și să identifice principalele lacune și direcții de dezvoltare ale dreptului internațional în acest domeniu. Prin această abordare, articolul intenționează să contribuie la dezbaterea doctrinară privind guvernanța globală a oceanelor și să ofere repere conceptuale pentru consolidarea protecției juridice a biodiversității marine dincolo de jurisdicțiile naționale.

Delimitarea conceptuală și juridică a apelor internaționale

Delimitarea conceptuală și juridică a apelor internaționale reprezintă un demers preliminar indispensabil pentru analiza regimului juridic aplicabil protecției biodiversității marine dincolo de limitele jurisdicțiilor naționale.[20] Deși sintagma *ape internaționale* este frecvent utilizată în limbajul curent, în documente de politici publice și în discursul doctrinar, aceasta nu beneficiază de o consacrare expresă și autonomă în dreptul internațional pozitiv.[21] În consecință, înțelegerea sa juridică nu poate fi realizată decât prin raportare la arhitectura normativă instituită de Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982), care constituie cadrul juridic fundamental al guvernanței spațiilor maritime la nivel global.[22]

Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982) structurează spațiile maritime în funcție de gradul de competență exercitat de statul costier, consacrând o succesiune de zone caracterizate prin regimuri juridice diferențiate.[23] Această clasificare pornește de la apele interioare și marea teritorială, asupra cărora statul exercită suveranitate deplină, continuă cu zona contiguă și zona economică exclusivă, în care statul beneficiază de drepturi suverane și competențe funcționale limitate, și se finalizează cu spațiile situate dincolo de orice jurisdicție națională.[24] Din această perspectivă, apele internaționale sunt, în mod obișnuit, identificate cu marea liberă și cu Zona Internațională a Fundului Mării, fiecare dintre acestea fiind guvernată de un regim juridic distinct, dar unite prin absența suveranității statale.[25]

Marea liberă este definită în art. 86 din Convenţie ca fiind acea parte a mării care nu este inclusă în marea teritorială, în zona economică exclusivă, în apele interioare sau în apele arhipelagice ale unui stat.[26] Regimul juridic al mării libere este construit în jurul principiului libertății, consacrat istoric ca unul dintre pilonii dreptului internațional al mării. Acest principiu se concretizează prin recunoașterea unor libertăți fundamentale ale tuturor statelor, indiferent de existența sau inexistența unui litoral, precum libertatea navigației, a survolului, a pescuitului, a cercetării științifice marine și a instalării de cabluri și conducte submarine.[27] Exercitarea acestor libertăți este, însă, condiționată de respectarea normelor dreptului internațional și de obligația statelor de a ține seama de interesele legitime ale altor subiecți ai dreptului internațional.[28]

44; D.C.Dănişor, *Justificarea necesităţii restrângerii exerciţiului drepturilor ori libertăţilor într-o societate liberală*, Revista Română de Drept Privat, nr. 1/2014, p. 48-59.

[20] D.Dănişor, *Metafora dreptului*, Revista *Dreptul*, nr. 9/2018, p. 73-89.

[21] L.Dogaru, *Dreptul mediului. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită*, Pro Universitaria, Bucureşti, 2020, p. 234.

[22] Ibidem, p. 251; S.Cercel, I.Călinescu, M.S.Ticu, D.M.Dogaru, *Drept civil. Drepturi reale*, Universitaria, Craiova, 2016, p. 103.

[23] M.Voicu, *Studii de drept maritim*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 53.

[24] A.Bogdan, *Drept internaţional public*, Universitaria, Craiova, 2007, p. 30.

[25] Ibidem.

[26] C.Moldovan, *Drept internaţional public. Principii şi instituţii fundamentale*, Universul Juridic, Bucureşti, 2024, p. 77.

[27] M.Voicu, *Studii de drept maritim*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 55.

[28] D.C.Dănişor, *Drept constituţional şi instituţii politice. Vol. I. Teoria generală*, C.H.Beck, Bucureşti, 2007, p. 27.

Din perspectiva protecției biodiversității marine, regimul juridic al mării libere evidențiază limitele unei concepții tradiționale centrate exclusiv pe libertatea de utilizare. Libertatea pescuitului, în special, a fost mult timp interpretată ca permițând exploatarea aproape nelimitată a resurselor biologice vii, în absența unor constrângeri ecologice clare și a unor mecanisme eficiente de control.[29] Această abordare a favorizat supraexploatarea stocurilor piscicole, degradarea habitatelor marine și pierderea biodiversității, conducând la o situație pe care doctrina o descrie frecvent prin prisma conceptului de *tragedie a bunurilor comune*.[30] În lipsa unui titular unic al responsabilității, resursele biologice ale mării libere au fost supuse unor presiuni cumulative care depășesc capacitatea lor de regenerare, punând sub semnul întrebării sustenabilitatea regimului juridic tradițional.[31]

Zona Internațională a Fundului Mării și subsolul acesteia constituie o categorie distinctă de spațiu maritim, caracterizată printr-un regim juridic inovator în dreptul internațional public. Potrivit Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982), această zonă este calificată drept patrimoniu comun al omenirii, ceea ce implică interdicția oricărei revendicări de suveranitate sau de drepturi suverane de către state.[32] Activitățile desfășurate în Zonă sunt organizate și controlate în numele întregii umanități, sub autoritatea unei instituții internaționale specializate, respectiv Autoritatea Internațională a Fundului Mării.[33] Acest regim reflectă o schimbare paradigmatică în abordarea spațiilor maritime, înlocuind logica libertății neîngrădite cu o concepție bazată pe gestionare colectivă și distribuirea echitabilă a beneficiilor.[34]

Delimitarea conceptuală a Zonei Internaționale a Fundului Mării prezintă o relevanță deosebită pentru protecția biodiversității marine, în special în contextul interesului crescând pentru activitățile de explorare și exploatare a resurselor minerale submarine.[35] Ecosistemele bentonice adânci, care caracterizează această zonă, sunt adesea fragile, insuficient cunoscute din punct de vedere științific și caracterizate printr-o capacitate redusă de regenerare.[36] În aceste condiții, chiar și într-un spațiu calificat drept patrimoniu comun al omenirii, persistă o tensiune structurală între imperativele economice și exigențele conservării biodiversității, ceea ce impune o interpretare strictă și evolutivă a obligațiilor de protecție a mediului marin.[37]

Dincolo de delimitările formale consacrate de Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982), noțiunea *ape internaționale* trebuie analizată și dintr-o perspectivă funcțională și ecologică.[38] Ecosistemele marine nu respectă frontierele juridice stabilite de dreptul internațional, iar activitățile desfășurate în zonele aflate sub jurisdicția statelor, în special în zonele economice exclusive, pot produce efecte semnificative asupra biodiversității marine din apele internaționale.[39] Această interdependență ecologică evidențiază limitele unei abordări strict teritoriale și susține

[29] Ibidem; D.C.Dănișor, *Justificarea necesității restrângerii exercițiului drepturilor ori libertăților într-o societate liberală*, Revista Română de Drept Privat, nr. 1/2014, p. 48-59.
[30] A.I.Dușcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law,* Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296.
[31] Ibidem; A.I.Dușcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230.
[32] A.Bogdan, *Drept internaţional public*, Universitaria, Craiova, 2007, p. 32.
[33] A.I.Dușcă, *Umanitatea ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 10/2020, p. 37-59.
[34] Ibidem; A.I.Dușcă, *Natura ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020, p. 33-61.
[35] M.Voicu, *Studii de drept maritim*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 53.
[36] A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 153.
[37] A.I.Dușcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law,* Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296; A.B.Ilie, *The right to a healthy environment in international and EU states legislation*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 55/2017, p. 100-110.
[38] A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 153.
[39] A.I.Dușcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 78.

necesitatea integrării unei perspective ecosistemice în delimitarea și gestionarea juridică a spațiilor maritime.[40]

În plan conceptual, delimitarea apelor internaționale nu se reduce, așadar, la identificarea unor spații geografice situate dincolo de jurisdicțiile statale, ci presupune recunoașterea unui regim juridic caracterizat prin utilizare comună, responsabilitate colectivă și cooperare internațională.[41] Absența suveranității statale nu echivalează cu absența dreptului, ci dimpotrivă, impune consolidarea unor mecanisme normative și instituționale capabile să asigure gestionarea durabilă a acestor spații.[42] Clarificarea delimitărilor conceptuale și juridice ale apelor internaționale constituie, în acest sens, premisa necesară pentru evaluarea eficienței cadrului juridic existent și pentru identificarea direcțiilor de evoluție ale dreptului internațional al mării în vederea asigurării unei protecții efective a biodiversității marine.[43]

Fundamentele juridice și principiile aplicabile protecției biodiversității marine

Protecția biodiversității marine în apele internaționale se întemeiază pe un ansamblu de norme și principii de drept internațional care reflectă evoluția progresivă a ordinii juridice internaționale de la o concepție predominant utilitaristă asupra resurselor maritime către o abordare orientată spre conservare și gestionare durabilă.[44] Deși dreptul internațional al mării s-a dezvoltat inițial în jurul ideii de libertate a utilizării spațiilor maritime, consolidarea dreptului internațional al mediului a determinat integrarea unor obligații specifice de protecție a mediului marin, inclusiv a biodiversității acestuia, ca element esențial al patrimoniului natural global.[45]

Un prim fundament juridic al protecției biodiversității marine îl constituie obligația generală a statelor de a proteja și conserva mediul marin, consacrată de Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982). Această obligație are un caracter general și transversal, aplicându-se tuturor spațiilor maritime, inclusiv celor situate dincolo de jurisdicțiile naționale.[46] Deși formulată într-un limbaj relativ general, obligația de protecție a mediului marin reprezintă expresia unei norme fundamentale a dreptului internațional contemporan, care impune statelor nu doar să se abțină de la activități care pot cauza prejudicii semnificative mediului marin, ci și să adopte măsuri pozitive pentru prevenirea, reducerea și controlul degradării acestuia.[47]

Un rol central în configurarea regimului juridic al protecției biodiversității marine îl joacă principiul cooperării internaționale. Având în vedere caracterul global al oceanelor și interdependența ecosistemelor marine, niciun stat nu poate asigura, în mod unilateral, protecția eficientă a biodiversității marine în apele internaționale.[48] Cooperarea se manifestă sub multiple forme, incluzând schimbul de informații științifice, coordonarea măsurilor de conservare, adoptarea de reguli comune în cadrul organizațiilor internaționale și regionale, precum și

[40] D.Dănișor, A.I.Dușcă, *Justiția în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală și dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, București, 2025, p. 83.
[41] A.I.Dușcă, *Natura ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020, p. 33-61.
[42] A.I.Dușcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230.
[43] A.I.Dușcă, *Principiul efectivității-un nou principiu al Dreptului Mediului în Uniunea Europeană*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 26, nr. 1/2015, p. 144-151.
[44] A.I.Dușcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296.
[45] M.Duțu, *Spre un pact internațional privind drepturile de mediu*, Universul Juridic, București, 2025, p. 75.
[46] M.Duțu, *Dreptul mediului şi al climei Vol 1: Partea generală*, Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 100.
[47] M.Duțu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista *Dreptul*, nr. 8/2016, p. 157-171; A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, București, 2017, p. 124.
[48] M.Duțu, A.Duțu, *Développement durable, protection du patrimoine, protection de l'environnement*, Cahiers du Gridauh, vol. 27, nr. 4/2014, p. 87-99; G.Gîrleşteanu, *Drept constituţional şi instituţii politice*, Universul Juridic, Bucureşti, 2012, p. 134.

participarea la mecanisme instituționale destinate gestionării resurselor marine.[49] În lipsa unei autorități centrale globale, cooperarea reprezintă principalul instrument juridic prin care comunitatea internațională încearcă să asigure un nivel minim de coerență și eficiență în protecția biodiversității marine.[50]

Un alt principiu fundamental aplicabil în acest domeniu este principiul dezvoltării durabile, care impune concilierea dintre exploatarea resurselor marine și necesitatea conservării acestora pentru generațiile viitoare.[51] În contextul apelor internaționale, acest principiu capătă o semnificație particulară, întrucât libertățile tradiționale ale mării, precum pescuitul și cercetarea științifică, trebuie reinterpretate în lumina limitelor ecologice ale ecosistemelor marine.[52] Dezvoltarea durabilă nu presupune excluderea utilizării resurselor, ci integrarea criteriilor ecologice în procesul decizional, astfel încât activitățile desfășurate să nu compromită capacitatea de regenerare a biodiversității marine.[53]

Principiul precauției constituie, de asemenea, un pilon esențial al protecției biodiversității marine, în special în apele internaționale, unde cunoașterea științifică a ecosistemelor este adesea incompletă.[54] Acest principiu impune adoptarea unor măsuri preventive chiar și în absența unei certitudini științifice absolute cu privire la existența sau amploarea unui risc pentru mediul marin.[55] În contextul activităților cu potențial impact semnificativ asupra biodiversității marine, precum pescuitul industrial, explorarea resurselor genetice sau mineritul submarin, principiul precauției justifică impunerea unor restricții sau condiționări juridice menite să evite prejudicii grave sau ireversibile.[56]

Protecția biodiversității marine este susținută și de principiul prevenirii prejudiciilor transfrontaliere, consacrat în jurisprudența internațională și în numeroase instrumente de drept internațional al mediului.[57] Deși aplicarea acestui principiu în apele internaționale ridică dificultăți specifice, generate de absența unui stat victimă clar identificabil, el rămâne relevant în măsura în care activitățile desfășurate de un stat sau sub jurisdicția acestuia pot cauza daune mediului marin global.[58] În acest sens, obligația de diligență a statelor capătă o importanță sporită, impunând adoptarea unor standarde de comportament rezonabile și proporționale cu riscurile generate.[59]

---

[49] R.Răducanu, *Drept penal transfrontalier*, Sitech, Craiova, 2018, p. 102; R.Răducanu, *Câteva aspecte aspecte privind reforma şi continuitatea în materia infracţiunilor contra patrimoniului în noul Cod penal*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 30, nr. 2/2016, p. 106-113.

[50] M.Duţu, *Infracţiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista *Dreptul*, nr. 8/2016, p. 157-171.

[51] A.I.Duşcă, *Generaţiile viitoare ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 9/2020, p. 64-86.

[52] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf, consultat pe 10.01.2026; D.Dănișor, *Méthodologie juridique. Ethique et intégrité académique*, Simbol, Craiova, 2020, p. 121.

[53] Ibidem; A.I.Duşcă, *Generaţiile viitoare ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 9/2020, p. 64-86; A.L.Nicu, *Drept Administrativ*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 2011, p. 53; A.L.Nicu, *Considérations au Sujet du Contentieux Administratif en Matière des Résultats de l'évaluation Professionnelle*, EIRP Proceedings, vol. 4/2009, https://proceedings.univ-danubius.ro/index.php/eirp/article/view/353, consultat pe 11.01.2026.

[54] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 18.

[55] A.B.Ilie, *Precautionary Principle - too Vague to be a Viable Policy?*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 53/2017, p. 34-44.

[56] Ibidem; A.I.Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 112; H.Diaconescu, R.Răducanu, *Infracţiuni de corupţie şi de serviciu*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 128.

[57] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 118; H. Diaconescu, R.Răducanu, *Infracţiuni contra libertăţii persoanei*, C.H.Beck, Bucureşti, 2015, p. 102.

[58] A.I.Duşcă, *Les changements climatiques. Postulat ou thème plein de controverses?*, Les impliqués, Paris, 2024, p. 120; R.Răducanu, *Câteva consideraţii de doctrină şi practică judiciară privind răspunderea penală a persoanei juridice în lumina noului Cod penal*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 25, nr. 1/2014, p. 112-115; S.Răduleţu, *Unele aspecte controversate privind răspunderea penală a persoanei juridice*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 32, nr. 1/2018, p. 79-87.

[59] A.I.Duşcă, Ş.C.Raicea, *Dreptul mediului. Caiet de seminar. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2024, p. 102; R.Răducanu, *Drept penal. Partea specială. Vol. I. Infracţiuni contra persoanei şi patrimoniului*, Universul Juridic,

Mai mult, un fundament juridic emergent al protecției biodiversității marine îl constituie recunoașterea interesului comun al comunității internaționale în conservarea oceanelor.[60] Această idee, reflectată în conceptul *patrimoniu comun al omenirii* și în noțiunea *bunuri comune globale,* sugerează că biodiversitatea marină din apele internaționale depășește sfera intereselor individuale ale statelor și trebuie protejată în beneficiul întregii umanități.[61] Deși această recunoaștere nu s-a transformat încă într-un regim juridic unitar și coerent pentru toate componentele biodiversității marine, ea influențează, în mod semnificativ, evoluția normelor și principiilor aplicabile în acest domeniu.[62]

În ansamblu, fundamentele juridice și principiile aplicabile protecției biodiversității marine conturează un cadru normativ complex, caracterizat printr-o tensiune permanentă între libertățile tradiționale ale mării și exigențele contemporane de conservare.[63] Eficiența acestui cadru depinde în mare măsură de capacitatea statelor de a transpune aceste principii generale în norme concrete și mecanisme instituționale funcționale, capabile să răspundă provocărilor actuale ale degradării biodiversității marine în apele internaționale.[64]

Regimul juridic al biodiversității marine stabilit prin Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982)

Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982) constituie instrumentul central al ordinii juridice maritime internaționale și cadrul normativ de referință pentru protecția biodiversității marine, inclusiv în apele internaționale.[65] Deși Convenția nu utilizează, în mod explicit, termenul *biodiversitate*, ansamblul dispozițiilor sale reflectă o preocupare constantă pentru conservarea resurselor biologice și pentru protecția mediului marin, preocupare care a căpătat o relevanță sporită în contextul degradării accelerate a ecosistemelor oceanice.[66] Regimul juridic instituit de Convenţie se caracterizează printr-o abordare funcțională și sectorială, care tratează protecția biodiversității marine în strânsă legătură cu utilizarea spațiilor maritime și a resurselor acestora.[67]

În ceea ce privește apele internaționale, dispozițiile Convenției referitoare la marea liberă și la Zona Internațională a Fundului Mării sunt de o importanță deosebită. În cadrul regimului mării libere, Convenția consacră libertățile tradiționale ale statelor, precum libertatea navigației, a pescuitului, a cercetării științifice și a instalării de cabluri și conducte submarine.[68] Totuși, aceste

---

Bucureşti, 2016, p. 44; G.Gîrleşteanu, *Persoana juridică–titular al dreptului fundamental la libertate economică*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 21, nr. 2/2012, p. 125-134.

[60] A.I.Duşcă, R.Bischin, *Câteva cuvinte despre protecţia faunei în dreptul intern şi internaţional*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286.

[61] A.I.Duşcă, *Umanitatea ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 10/2020, p. 37-59; . E.G.Olteanu, *The extrapatrimonial rights of the person from the perspective of the new Romanian Civil Code*, Conferința Dny práva – 2012 – Days of Law, Masaryk University, Conference proceedings online http://www.dnyprava.cz/dokumenty/19245, p. 128-130, consultat pe 11.01.2026.

[62] Ibidem; A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 118.

[63] A.I.Duşcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296; M.C.Dănişor, *The Constitutionalisation of Codification in Romanian Law*, Revista de Ştiinţe Politice. Revue des Sciences Politiques, nr. 53/2017, p. 92-102; E.M.Nica, *Liberul acces la justiţie şi jurisdicţiile speciale administrative sub imperiul Constituţiei din 1991 revizuită în 2003 versus spiritul Constituţiei din 1923: câteva reflecţii*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 42, nr. 1/2023, p. 101-121.

[64] A.I.Duşcă, *Climate change-the subject of heated polemics*, Studii Juridice şi Administrative, supliment 2024, p. 117-129; M.Duţu, *Introducere în dreptul penal al mediului*, Hamangiu, Bucureşti, 2013, p. 104.

[65] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 153.

[66] Ibidem; A.Bogdan, *Drept internaţional public*, Universitaria, Craiova, 2007, p. 40.

[67] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.

[68] A.I.Duşcă, *Climate change-the subject of heated polemics,* Studii Juridice şi Administrative, supliment 2024, p. 117-129.

libertăți nu au un caracter absolut, fiind exercitate sub rezerva obligațiilor de protecție a mediului marin și de conservare a resurselor biologice.[69] În acest sens, Convenţia impune statelor obligația de a coopera pentru conservarea resurselor biologice ale mării libere, recunoscând implicit caracterul limitat și vulnerabil al biodiversității marine.[70]

Regimul juridic al pescuitului în marea liberă ilustrează, în mod elocvent, această tensiune dintre libertate și conservare. Deși pescuitul este consacrat ca o libertate fundamentală a mării libere, Convenția obligă statele să adopte măsuri de conservare bazate pe cele mai bune date științifice disponibile, cu scopul de a menține sau restabili populațiile de specii la niveluri care să permită producția maximă durabilă.[71] Această obligație reflectă o schimbare de paradigmă, prin care exploatarea resurselor biologice nu mai este concepută exclusiv ca un drept suveran sau o libertate, ci ca o activitate condiționată de respectarea unor limite ecologice.[72]

În același timp, Convenţia subliniază necesitatea cooperării regionale și globale în gestionarea resurselor biologice ale mării libere.[73] Statele sunt încurajate să colaboreze direct sau prin intermediul organizațiilor internaționale competente pentru adoptarea și aplicarea măsurilor de conservare.[74] Această abordare reflectă recunoașterea faptului că biodiversitatea marină nu poate fi protejată eficient prin acțiuni izolate, ci necesită mecanisme instituționale coordonate, capabile să răspundă caracterului migrator și transfrontalier al multor specii marine.[75]

În ceea ce privește Zona Internațională a Fundului Mării, regimul juridic instituit de Convenţie introduce o concepție inovatoare, bazată pe principiul patrimoniului comun al omenirii.[76] Resursele Zonei, inclusiv componentele biologice asociate ecosistemelor de adâncime, sunt supuse unui regim juridic distinct, care exclude orice revendicare de suveranitate națională și atribuie Autorității Internaționale a Fundului Mării un rol central în administrarea și protecția acestora.[77] Deși atenția principală a acestui regim este orientată către resursele minerale, obligațiile de protecție a mediului marin, inclusiv a biodiversității, sunt consacrate în mod explicit, impunând adoptarea unor măsuri menite să prevină daunele grave aduse ecosistemelor de adâncime.[78]

Dispozițiile generale ale Convenţiei privind protecția mediului marin conferă o coerență suplimentară regimului juridic al biodiversității marine.[79] Convenția impune statelor obligația de a preveni, reduce și controla poluarea mediului marin din orice sursă, precum și de a proteja ecosistemele fragile și habitatele speciilor rare sau vulnerabile.[80] Aceste obligații se aplică indiferent de spațiul maritim în care se desfășoară activitățile, inclusiv în apele internaționale, și

[69] L.Dogaru, *Quelques principes du droit de l'environnement*, Curentul Juridic, vol. 72, nr. 1/2018, p. 104-117.
[70] R.Duminică, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 169.
[71] A.I.Duşcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296.
[72] A.I.Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 120.
[73] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 154.
[74] Ibidem.
[75] A.I.Duşcă, R.Bischin, *Câteva cuvinte despre protecţia faunei în dreptul intern şi internaţional*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286; A.I.Duşcă, S.Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301.
[76] A.I.Duşcă, *Umanitatea ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 10/2020, p. 37-59.
[77] A.Bogdan, *Drept internaţional public*, Universitaria, Craiova, 2007, p. 50.
[78] Ibidem; A.I.Duşcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296; L.Săuleanu, *Principiile salvgardării societăţilor şi superiorităţii interesului social*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 32, nr. 1/2018, p. 88-99.
[79] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 153.
[80] A.I.Duşcă, R.Bischin, *Câteva cuvinte despre protecţia faunei în dreptul intern şi internaţional*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286.

constituie baza juridică pentru dezvoltarea unor măsuri de protecție mai specifice în instrumente ulterioare.[81]

Cu toate acestea, regimul juridic al biodiversității marine instituit de Convenţie este marcat de un anumit grad de fragmentare și de ambiguitate.[82] Lipsa unor dispoziții detaliate privind conservarea biodiversității ca atare, precum și caracterul general al obligațiilor de cooperare, limitează eficiența Convenției în fața provocărilor contemporane, precum pierderea accelerată a biodiversității, schimbările climatice și intensificarea activităților antropice în apele internaționale.[83] Aceste limite au determinat comunitatea internațională să dezvolte instrumente complementare și să inițieze procese de negociere menite să consolideze cadrul juridic existent.[84] Convenţia oferă fundamentul juridic esențial pentru protecția biodiversității marine în apele internaționale, prin integrarea obligațiilor de conservare în regimul general al utilizării spațiilor maritime.[85] Totuși, caracterul său cadru și orientarea inițială către gestionarea utilizărilor maritime impun necesitatea unor dezvoltări normative suplimentare, capabile să răspundă în mod adecvat complexității și vulnerabilității biodiversității marine în contextul actual.[86]

Instrumente internaționale complementare și fragmentarea regimului juridic

Deși Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării constituie fundamentul regimului juridic al oceanelor și al protecției biodiversității marine, complexitatea și dinamica mediului marin au determinat dezvoltarea unui ansamblu de instrumente internaționale complementare.[87] Aceste instrumente, variind de la tratate globale la convenții regionale și acorduri sectoriale, urmăresc consolidarea protecției resurselor biologice și prevenirea degradării ecosistemelor marine.[88] Fragmentarea normativă rezultată ridică, însă, provocări semnificative în ceea ce privește coerența, aplicabilitatea și eficiența regimului juridic internațional al biodiversității marine.[89]

Un prim exemplu îl constituie Convenția privind diversitatea biologică (CBD)[90], adoptată în 1992, care, deși nu este specifică spațiilor maritime internaționale, are aplicabilitate și asupra biodiversității marine.[91] CBD consacră obiective fundamentale de conservare, utilizare durabilă și

---

[81] M.Duțu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista *Dreptul*, nr. 8/2016, p. 157-171; M.C.Dănișor, D.C.Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Universul Juridic, București, 2023, p. 153; V.Găină, A.M.Găină, *Reprezentarea societății comerciale și actele juridice încheiate de administratori*, Revista *Dreptul*, nr. 10/2017, p. 21-26; E.G.Olteanu, *Mandatul organismelor de gestiune colectivă*, Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale, nr. 2/2010, p. 16-20.

[82] D.Dănișor, A.I.Duşcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf, consultat pe 10.01.2026; V.Găină, *Drept comercial român*, C.H.Beck, București, 2017, p. 84.

[83] A.I.Duşcă, *Climate change-the subject of heated polemics*, Studii Juridice şi Administrative, supliment 2024, p. 117-129; M.Duțu, *Pentru un nou, veritabil și eficient drept represiv (penal) al mediului*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020, p. 11-32; A.B.Ilie, *Dreptul la un mediu sănătos – între un drept fundamental al omului și o politică de formă fără substanță*, Revista de Științe Politice, nr. 52/2016, p. 14-24.

[84] D.Dănișor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală și dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 84; A.I.Duşcă, *Principiul efectivităţii-un nou principiu al Dreptului Mediului în Uniunea Europeană*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 26, nr. 1/2015, p. 144-151.

[85] R.Duminică, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 170.

[86] A.I.Duşcă, *L'Union européenne et le droit de l'environnement. Législation, jurisprudence et écologie*, Editions Universitaires Européennes, Saarbrücken, 2011, p. 75.

[87] D.Dănișor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală și dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 85.

[88] A.I.Duşcă, *Precizări ale Curţii de Justiţie a Uniunii Europene referitoare la dreptul omului la un mediu sănătos*, Pandectele Române, nr. 10/2011, Wolters Kluwer, București, p. 81-87.

[89] D.Dănișor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.

[90] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/32145, consultat pe 11.01.2026.

[91] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 23.

partajare echitabilă a beneficiilor provenite din resursele genetice, stabilind principii care completează și interpretează obligațiile prevăzute de Convenţia Naţiunilor Unite asupra dreptului mării (1982). În mod particular, Convenția privind diversitatea biologică (1992) a stimulat dezvoltarea politicilor naționale și regionale pentru protecția ecosistemelor marine, contribuind la conceptualizarea ariilor marine protejate și a gestionării integrate a zonelor costiere și oceanice.[92] Aceste instrumente sunt esențiale pentru armonizarea obiectivelor de conservare cu drepturile tradiționale ale statelor, fiind aplicate adesea complementar regimului mării libere.[93]

Pe lângă CBD, acordurile regionale privind pescuitul și conservarea resurselor biologice, precum cele administrate de organizațiile regionale pentru gestionarea pescuitului (RFMOs)[94], au un rol esențial în protecția biodiversității marine în apele internaționale.[95] Aceste organizații reglementează activitățile de pescuit în anumite zone geografice, adoptând măsuri tehnice și restricții privind capturile, sezonul de pescuit și protecția speciilor vulnerabile.[96] Deși competențele RFMOs sunt limitate geografic și sectorial, ele constituie un mecanism practic de implementare a principiilor de conservare și dezvoltare durabilă, demonstrând necesitatea unei guvernanțe regionale în paralel cu regimul juridic global.[97]

Un al treilea tip de instrumente îl constituie convențiile și protocoalele internaționale dedicate protecției speciilor migratoare și ecosistemelor vulnerabile, precum Convenția de la Bonn privind conservarea speciilor migratoare de animale salbatice din 1979 (CMS)[98] sau Convenția de la Barcelona și protocoalele sale pentru zonele mediteraneene sensibile (1976)[99].[100] Aceste instrumente subliniază importanța protecției ecosistemelor transfrontaliere și a coordonării măsurilor între state, evidențiind limitele aplicării exclusive a regimului Convenţiei Naţiunilor Unite asupra dreptului mării (1982) în gestionarea biodiversității globale.[101] În mod concret, ele permit adoptarea de restricții care vizează anumite specii sau habitate, chiar și în spațiile aflate în afara jurisdicției naționale, completând astfel golurile regimului tradițional al mării libere.[102]

Fragmentarea regimului juridic derivă din multiplicarea acestor instrumente, fiecare cu obiective, domeniu de aplicare și mecanisme de implementare diferite.[103] Deși instrumentele complementare aduc beneficii incontestabile pentru protecția biodiversității, ele generează și probleme de coerență, suprapunere și aplicabilitate, în special în apele internaționale, unde nu există o autoritate centrală capabilă să armonizeze interesele multiple ale statelor și organizațiilor internaționale.[104] Această fragmentare poate conduce la conflicte de competență, la lacune în

[92] R.Duminică, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 192.
[93] D.Dănişor, *Imaginea animalului în drept*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 1/2017, p. 165-174.
[94] Exemple: Comisia pentru Conservarea Resurselor Marine Antarctice (CCAMLR), Comisia Internațională pentru Conservarea Tonului din Atlantic (ICCAT), sau organisme regionale pentru Marea Neagră.
[95] M.Voicu, *Studii de drept maritim*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 70.
[96] A.I.Duşcă, *Discuţii relative la calitatea de subiect de drept a animalelor*, Revista *Dreptul*, nr. 3/2021, p. 82-103.
[97] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf, consultat pe 10.01.2026.
[98] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/79429, consultat pe 10.01.2026.
[99] https://wedocs.unep.org/rest/api/core/bitstreams/aa492f9c-7b64-4881-88f4-ca417e6c1681/content, consultat pe 11.01.2026.
[100] M.M.Duțu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acțiunii internaționale a Uniunii Europene privind protecția mediului și combaterea schimbării climatice*, Studii și Cercetări Juridice–Serie Nouă, nr. 3/2023, p. 101-138.
[101] A.I.Duşcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296.
[102] Ibidem; M.Duțu, *Constituționalizarea dreptului mediului în România. Evoluția reglementărilor, contribuția jurisprudenței și reacția doctrinei*, Revista *Dreptul*, nr. 3/2022, p. 80-111.
[103] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală şi dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 100.
[104] A.Bogdan, *Drept internațional public*, Universitaria, Craiova, 2007, p. 70.

controlul activităților și la dificultăți în asigurarea respectării obligațiilor juridice, subminând eficiența regimului de protecție a biodiversității marine.[105]

În acest context, importanța mecanismelor de coordonare și armonizare între diferitele instrumente internaționale devine evidentă. Dezvoltarea unor standarde comune, a unor principii operaționale unitare și a unor sisteme de raportare și evaluare este esențială pentru consolidarea eficienței regimului juridic.[106] În același timp, fragmentarea poate fi considerată și o expresie a adaptabilității dreptului internațional, permițând răspunsuri specifice pentru provocările locale și regionale, fără a compromite aplicarea principiilor generale consacrate la nivel global.[107]

Prin urmare, instrumentele internaționale complementare, de la CBD la RFMOs și convențiile specializate, reprezintă atât un sprijin, cât și o provocare pentru regimul juridic al apelor internaționale.[108] Ele consolidează obligațiile de conservare și cooperare, introduc standarde specifice pentru gestionarea resurselor biologice și susțin dezvoltarea durabilă, dar generează simultan complexitate și potențiale conflicte de normă.[109] În analiza juridică a protecției biodiversității marine, evaluarea acestor instrumente și a interacțiunilor lor cu Convenţia Naţiunilor Unite asupra dreptului mării (1982) este indispensabilă pentru înțelegerea completă a cadrului normativ și a limitelor acestuia în aplicarea practică.[110]

Acordul BBNJ și evoluțiile recente în protecția biodiversității marine dincolo de jurisdicțiile naționale

Acordul privind biodiversitatea dincolo de jurisdicțiile naționale, cunoscut sub denumirea tehnică de *Agreement under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity of Areas beyond National Jurisdiction (BBNJ Agreement)*[111], reprezintă cea mai semnificativă evoluție normativă din dreptul internațional al mării în ultimele decenii.[112] Adoptat pe 19 iunie 2023 după aproape două decenii de negocieri multilaterale, acest instrument juridic s-a cristalizat ca un acord global, complementar Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982), cu scopul explicit de a răspunde provocărilor contemporane legate de protecția biodiversității marine din apele internaționale.[113] Până în anul 2025, Acordul BBNJ a fost semnat de un număr semnificativ de state și organizații regionale și a atins pragul de 60 de ratificări necesar pentru intrarea sa în vigoare.[114] Potrivit dispozițiilor sale, intrarea în vigoare a avut loc la 17 ianuarie 2026, la 120 de zile după depunerea instrumentelor de ratificare de către statele-părți, marcând una dintre cele mai importante realizări ale cooperării multilaterale în domeniul protecției mediului marin.[115]

---

[105] A.I.Dușcă, *Principiul efectivității-un nou principiu al Dreptului Mediului în Uniunea Europeană*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 26, nr. 1/2015, p. 144-151; D.Ghiță, *Executarea obligaţiilor prin mijloace indirecte*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 80.

[106] A.I.Dușcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230; D.Dănișor, *Hobbes, Locke, Rousseau and Hume-political thought titans of the 17th century from a contemporary perspective*, Studii Juridice şi Administrative, nr. 31/2024, p. 130-153.

[107] A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 154.

[108] L.Dogaru, A.D.Dogaru, *The rights of nature. A new paradigm*, Curentul Juridic, nr. 2/2022, p. 70-81.

[109] D.Dănișor, A.I.Dușcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf, consultat pe 10.01.2026; D.Ghiță, *Discuţii privitoare la aplicarea penalităţilor în cazul neexecutării unor obligaţii de a face sau de a nu face în lumina art. 906 din noul Cod de procedură civilă şi art. 1516 din noul Cod civil*, Revista *Dreptul*, nr. 1/2016, p. 46-62.

[110] L.Dogaru, *Dreptul mediului. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită*, Pro Universitaria, Bucureşti, 2020, p. 130.

[111] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401831, consultat pe 12.01.2026.

[112] M.Voicu, *Studii de drept maritim*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 80.

[113] D.Dănișor, A.I.Dușcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală şi dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 120.

[114] Ibidem.

[115] https://www.un.org/bbnjagreement/en, consultat pe 12.01.2026.

Acordul BBNJ cuprinde patru piloni conceptuali și operaționali: resursele genetice marine și partajarea echitabilă a beneficiilor acestora, instrumentele de gestionare bazate pe zone, inclusiv ariile marine protejate, evaluările impactului asupra mediului și facilitarea consolidării capacității și transferului de tehnologie.[116] Aceste componente răspund unor lacune juridice care au caracterizat anterior regimul juridic al mării libere și reflectă o abordare integrată, multidimensională, orientată spre conservare și utilizare durabilă.[117]

Un aspect esențial al Acordului îl constituie instituirea unui sistem de instrumente de gestionare bazate pe zone (area-based management tools), inclusiv posibilitatea creării de arii marine protejate (marine protected areas-MPAs) în zonele aflate dincolo de jurisdicția națională.[118] În practică, aceste instrumente permit statelor și organizațiilor internaționale să identifice, propună și instituie arii cu grad ridicat de protecție a biodiversității, bazate pe criterii științifice solide privind valorile ecologice și vulnerabilitatea ecosistemelor.[119] La prima vedere, aceasta înseamnă o schimbare paradigmatică în dreptul oceanelor, prin care sfera reglementării se extinde de la obligativitatea generală a protecției mediului marin către instrumente operative specifice pentru conservarea biodiversității.[120]

Resursele genetice marine reprezintă un alt element central al instrumentului, fiind abordate nu doar din perspectiva conservării, ci și din cea a partajării echitabile a beneficiilor generate prin accesul și utilizarea acestora.[121] Acest aspect reflectă influențe normative ale Convenției privind diversitatea biologică (1992), adaptate specificului spațiilor aflate dincolo de jurisdicția națională.[122] BBNJ prevede mecanisme instituționale menite să asigure accesul echitabil la beneficiile științifice și economice ale resurselor genetice marine, inclusiv prin facilitarea schimbului de informații, consolidarea capacității tehnice și transferul tehnologic către statele în curs de dezvoltare.[123]

Evaluările impactului asupra mediului sunt prevăzute ca un element integrat al Acordului, impunând statelor-părţi să adopte proceduri riguroase pentru identificarea, evaluarea și gestionarea riscurilor asociate activităților care ar putea avea efecte semnificative asupra biodiversității marine.[124] Aceste evaluări se aplică atât proiectelor de exploatare a resurselor, cât și activităților de cercetare, consolidând, astfel, responsabilitatea statelor în raport cu conservarea mediului marin.[125]

Un alt element de importanță juridică îl constituie instituirea unor mecanisme organizaționale specifice, inclusiv Conferința Părților (COP), un mecanism pentru schimbul de date și bune practici, precum și un secretariat dedicat.[126] Aceste structuri instituționale sunt menite să asigure coordonarea implementării și să ofere un cadru permanent de dialog și cooperare între

[116] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală şi dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 124.
[117] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.
[118] A.Duţu-Buzura, *Impactul IA asupra mediului în cadrul AI Act*, Pandectele Române, nr. 4/2025, p. 40-48.
[119] M.M.Duţu-Buzura, *Impactul IA asupra protecției mediului. Aspecte juridice*, Universul Juridic Premium, nr. 6/2025, p. 65-77.
[120] A.I.Duşcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296.
[121] M.Duţu, *Dreptul mediului şi al climei Vol 1: Partea generală*, Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 170.
[122] Ibidem.
[123] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală şi dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 134.
[124] M.Voicu, *Studii de drept maritim*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 80.
[125] Ibidem.
[126] R.Duminică, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 170.

state, organisme internaționale și părțile interesate.[127] În plus, Acordul prevede un mecanism de finanțare destinat să sprijine atât implementarea acestuia, cât și consolidarea capacității statelor în vederea respectării obligațiilor asumate.[128]

Intrarea în vigoare a Acordului BBNJ a fost salutată de organisme internaționale specializate, precum Organizația Maritimă Internațională (IMO), care a subliniat rolul său în consolidarea protecției biodiversității în apele internaționale și corelarea cu instrumentele existente de reglementare a activităților maritime.[129] Totodată, organismul a evidențiat necesitatea ca implementarea BBNJ să fie compatibilă cu normele sectoriale deja în vigoare, cum ar fi cele privind poluarea maritimă sau siguranța navigației, reflectând astfel complexitatea interacțiunii dintre diferitele regimuri juridice internaționale.[130]

În ceea ce privește contextul legislativ regional, Uniunea Europeană a inițiat demersuri pentru a integra dispozițiile Acordului BBNJ în legislația sa internă, printr-o propunere de directivă menită să armonizeze normele privind protecția mării libere cu obligațiile asumate la nivel global.[131] Această inițiativă reflectă tendința puternică de transpunere a instrumentelor internaționale în dreptul intern, esențială pentru eficacitatea și aplicabilitatea normelor BBNJ în practică.[132]

Cu toate acestea, provocările legislative și practice rămân substanțiale. Intrarea în vigoare a tratatului nu garantează automat aplicarea uniformă a normelor, întrucât ratificarea de către statele cele mai influente nu este universală: unele puteri maritime importante, inclusiv Statele Unite ale Americii, au semnat Acordul, dar nu l-au ratificat prin procedurile interne, ceea ce limitează participarea lor la elaborarea și adoptarea deciziilor viitoare sub egida Conferinţei Părţilor (COP).[133]

Totodată, funcționarea efectivă a mecanismelor instituționale — în special a Mecanismului de Informare şi Schimb de Date precum și a structurilor științifice și tehnice de evaluare — este încă în faza de consolidare, ceea ce impune un efort concertat din partea comunității internaționale în perioada de după intrarea în vigoare.[134] Capacitatea de implementare, de monitorizare transfrontalieră și de coordonare între regimurile sectoriale existente rămâne o provocare, în special în absența unor sisteme globale de supraveghere și sancțiune consolidate.[135]

În esență, Acordul BBNJ reprezintă un pas istoric în arhitectura juridică internațională a protecției mediului marin.[136] Prin introducerea unui cadru juridic detaliat pentru conservarea și utilizarea durabilă a biodiversității marine în apele internaționale, instrumentul răspunde unor

---

[127] Ibidem.
[128] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală şi dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 140.
[129] M.Duţu, *Spre un pact internaţional privind drepturile de mediu*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 32.
[130] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.
[131] A.I.Duşcă, *The role of the principles of EU Law in the balance of the entire institutional system of the Union. Case Law*, The Proceedings of the International Conference Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, 12th edition, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2025, p. 37-48, https://asociatia-alpha.ro/gidni/12-2025/GIDNI-12-Socs-f.pdf, consultat pe 14.01.2026.
[132] Ibidem; A.I.Duşcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296.
[133] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală şi dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 170.
[134] M.M.Duțu-Buzura, *Impactul IA asupra protecției mediului. Aspecte juridice*, Universul Juridic Premium, nr. 6/2025, p. 65-77.
[135] A.Duțu-Buzura, *Impactul IA asupra mediului în cadrul AI Act*, Pandectele Române, nr. 4/2025, p. 40-48; R.Răducanu, *Drept penal transfrontalier*, Sitech, Craiova, 2018, p. 133.
[136] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală şi dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 174.

lacune normative de lungă durată și oferă un model de cooperare juridică globală.[137] Cu toate acestea, implementarea sa eficientă va depinde de capacitatea statelor, a organizațiilor internaționale și a societății civile de a transforma normele juridice în practici concrete de conservare, într-un context maritim din ce în ce mai presat de schimbările climatice, supraexploatare și alte tipuri de impact antropic.[138]

Provocări juridice și limite ale cadrului normativ actual

Deși intrarea în vigoare a Acordului privind biodiversitatea dincolo de jurisdicțiile naționale (BBNJ), la 17 ianuarie 2026, marchează un reper istoric în arhitectura juridică internațională și oferă un cadru juridic fără precedent pentru protecția biodiversității marine în apele internaționale, procesul de implementare și eficacitate al acestui instrument rămâne marcat de obstacole semnificative.[139] Până în prezent, peste 80 de state au ratificat tratatul, dar ratificările sunt încă inegale din perspectiva marilor puteri maritime, ceea ce afectează uniformitatea aplicării normelor și influența tratatului în forumurile globale relevante, precum primele sesiuni ale Conferinței Părților, și mecanismele instituite pentru monitorizare și aplicare.[140]

Una dintre principalele provocări rezidă în natura descentralizată a aplicării normelor în apele internaționale, în care nu există un organism unic cu puteri executive generalizate.[141] În absența unei autorități centrale globale, punerea în aplicare a obligațiilor asumate de state depinde într-o măsură considerabilă de cooperarea statelor-părți și de capacitatea acestora de a-și reglementa și controla propriile activități în spiritul tratatului.[142] Această dependență de cooperare voluntară agravează lacunele sistemului juridic internațional, în special în raport cu standardele minime de conformitate, supraveghere și sancționare în situațiile de neconformare.[143] Sistemele naționale de implementare, adesea reflectând o tradiție dualistă sau monistă, pot întârzia sau complica transpunerea internațională în drept intern, ceea ce creează riscul de decalaje semnificative între tratat și practică.[144]

O altă dificultate majoră o constituie ambiguitățile jurisdicționale și lipsa unor mecanisme eficiente de aplicare în apele internaționale.[145] În dreptul internațional, competența de reglementare și control asupra activităților maritme rămâne fragmentată, iar tratatele sectoriale existente, precum cele privind pescuitul sau mineritul adânc, își mențin propriile regimuri, instituții și proceduri.[146] Întrebarea privind interacțiunea BBNJ cu aceste regimuri rămâne deschisă, în condițiile în care nu există proceduri ierarhice clare care să soluționeze conflictele de normă între diferitele instrumente

[137] M.Duțu, *Spre un pact internațional privind drepturile de mediu*, Universul Juridic, București, 2025, p. 44.
[138] A.Duțu-Buzura, *Uniunea Europeană: intrarea în vigoare a AI Act – între inovații juridice punctuale și provocări legislative globale*, Pandectele Române, nr. 1/2025, p. 179-186.
[139] D.Dănișor, A.I.Dușcă, *Justiția în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală și dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, București, 2025, p. 193.
[140] Ibidem; A.I.Dușcă, *Conservation of natural habitats and species of wild fauna and flora – CJEU case law*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 42/2025, p. 1285-1296.
[141] A.Bogdan, *Drept internațional public*, Universitaria, Craiova, 2007, p. 100.
[142] M.M.Duțu-Buzura, *Noi contribuții jurisdicționale la dezvoltarea dreptului climei*, Revista *Universul Juridic*, nr. 9/2025, p. 96-109.
[143] M.Duțu, *Spre un pact internațional privind drepturile de mediu*, Universul Juridic, București, 2025, p. 38.
[144] D.Dănișor, A.I.Dușcă, *Justiția în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală și dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, București, 2025, p. 183.
[145] M.M.Duțu-Buzura, *Noi dimensiuni și probleme ale contenciosului climatic*, Revista *Universul Juridic*, nr. 7/2023, p. 6-15; D.Dănișor, *Statul–metaforă și realitate juridică*, Revista de Drept Public, nr. 2/2018, p. 57-66; S.Răduleț, *The Role of International Criminal Tribunals in Promoting Human Rights*, Revista *Dreptul*, nr. 1/2013, p. 3-9.
[146] M.M.Duțu-Buzura, *Constituționalizarea dreptului climei. Premise și provocări*, Revista de Științe Juridice, nr. 2/2021, p. 13-22.

internaționale sau regionale.[147] De exemplu, organizaţiile regionale pentru gestionarea pescuitului (Regional Fisheries Management Organizations – RFMOs) își continuă activitatea în baza Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982), iar sarcina de a armoniza obiectivele conservării biodiversității cu regimurile tradiționale de gestionare a pescuitului rămâne una complexă, necesitând măsuri complementare și coordonate în cadrul Conferinţei Părţilor și în relație cu organizațiile specializate.[148]

În mod similar, mandatul Autorității Internaționale a Fundului Mării (International Seabed Authority–ISA) rămâne relevant în ceea ce privește reglementarea mineralelor din Zonele Internaționale ale Fundului Mării, iar potențialul suprapunerii obligațiilor privind evaluările impactului asupra mediului între ISA și mecanismele BBNJ subliniază nevoia stringentă de clarificare juridică și cooperare instituțională.[149] Este esențial ca aceste sisteme autonome să dezvolte proceduri negociate de coordonare, astfel încât normele privind biodiversitatea să fie aplicate fără contradicții și suprapuneri normative în practică.[150]

Capitalul normativ al BBNJ este, de asemenea, puternic influențat de disparitățile de capacitate între state, în special între statele dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, inclusiv statele insulare mici și țările fără acces la mare.[151] Deși Acordul include dispoziții privind consolidarea capacității și transferul de tehnologie, mecanismele financiare și instituționale pentru sprijinirea participării echitabile și eficiente în procesele de implementare rămân insuficient definite sau subfinanțate.[152] În absența unor fonduri globale robuste sau a unor mecanisme clare de distribuire a resurselor tehnice, statele mai puțin dezvoltate se confruntă cu dificultăți reale în punerea în aplicare a cerințelor privind evaluările impactului de mediu, managementul zonelor protejate și participarea la cooperarea științifică internațională.[153]

O altă provocare juridică semnificativă o constituie riscul de interpretare divergentă și utilizarea excesivă a rezervelor.[154] În conformitate cu Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor (1969)[155], statele pot avea rezerve la tratate, dar acestea pot submina obiectivele colective ale Acordului dacă sunt formulate în mod inadecvat cu spiritul și scopul acestuia.[156] Capacitatea statelor de a interpreta și implementa dispoziții privind evaluările impactului asupra mediului, partajarea beneficiilor resurselor genetice marine sau stabilirea de instrumente de management bazate pe zone variază semnificativ în funcție de tradițiile juridice interne, ceea ce poate conduce la incoerență în aplicare și la diferențe substanțiale în rezultatele practice.[157]

---

[147] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Justiţia în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală şi dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 210.

[148] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.

[149] E.Mendenhall, K.Hassanali, *The BBNJ agreement and liability*, Marine Policy, vol. 150, aprilie 2023, https://doi.org/10.1016/j.marpol.2023.105549, consultat pe 14.01.2026.

[150] R.Blasiak, J.B.Jouffray, *When will the BBNJ Agreement deliver results?*, https://doi.org/10.1038/s44183-024-00058-6, consultat pe 14.01.2026.

[151] R.Kim, *The likely impact of the BBNJ Agreement on the architecture of ocean governance*, Marine Policy, vol. 165, iulie 2024, https://doi.org/10.1016/j.marpol.2024.106190, consultat pe 17.01.2026.

[152] H.Harden-Davies, *First to finish, what comes next? Putting Capacity Building and the Transfer of Marine Technology under the BBNJ Agreement into practice*, https://doi.org/10.1038/s44183-023-00039-1, consultat pe 17.01.2026.

[153] Y.Chang, M.Javid, M.I.Khan, *BBNJ agreement in the purview of developing countries: A case study of Pakistan*, Marine Policy, vol. 165, iulie 2024, https://doi.org/10.1016/j.marpol.2024.106201, consultat pe 17.01.2026.

[154] D.Dănişor, *Metafora dreptului*, Revista *Dreptul*, nr. 9/2018, p. 73-89; D.Dănişor, *Metafora „judecătorul, gură a legii"– probleme de traducere sau de interpretare?*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 38, nr. 1/2021, p. 71-91.

[155] https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf, consultat pe 17.01.2026.

[156] M.Voicu, *Studii de drept maritim*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025, p. 120; D.Dănişor, *Interpretarea Codului civil. Perspectivă jurilingvistică*, C.H.Beck, Bucureşti, 2015, p. 75.

[157] A.I.Duşcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64.

Mai mult decât atât, BBNJ trebuie să facă față unei realități contemporane: presiunile economice și politicile sectoriale continuă să concureze cu obiectivele de conservare.[158] Statele puternice din punct de vedere economic, în special cele dependente de pescuitul de mare adâncime sau de interesele legate de resursele genetice marine, pot manifesta reticență în a adopta măsuri restrictive sau în a aloca resurse semnificative pentru aplicarea normelor de protecție.[159] Această situație este agravată de faptul că tratatul exclude, în mod expres, anumite subiecte, precum exploatarea mineralelor din subsolul Zonei Internaționale a Fundului Mării, care rămâne sub controlul Autorităţii Internaţionale a Fundului Mării, complicând, astfel, integrarea normelor BBNJ într-un regim juridic unitar al oceanelor.[160]

La nivel practic, monitorizarea și aplicarea măsurilor adoptate în cadrul Conferinţei Părţilor depind de structuri instituționale care sunt încă în curs de consolidare.[161] Secretariatul, comitetele științifice și mecanismele de schimb de informații sunt esențiale pentru succesul implementării, dar funcționarea lor eficientă presupune resurse financiare și angajament politic durabil, ceea ce nu este garantat automat prin simpla ratificare a tratatului.[162] Aceasta generează riscul ca, în absența unei infrastructuri instituționale robuste, multe dintre prevederile BBNJ să rămână la nivel declarativ, fără efecte practice semnificative asupra conservării biodiversității marine.[163]

În aceste condiții, provocările juridice și limitele cadrului normativ actual evidențiază faptul că adoptarea unui instrument global nu echivalează cu realizarea obiectivelor sale.[164] Diferențele de ratificare, lacunele de implementare, necesitatea unei cooperări juridice și instituționale aprofundate și presiunile economice concurente rămân obstacole reale la care sistemul juridic internațional trebuie să răspundă eficient pentru a asigura protecția biodiversității marine în apele internaționale.[165]

Propuneri *de lege ferenda* pentru consolidarea protecției biodiversității marine în apele internaționale

În lumina intrării în vigoare a Acordului privind biodiversitatea dincolo de jurisdicțiile naționale (BBNJ) la 17 ianuarie 2026 și a provocarilor identificate în implementarea acestuia, se impune formularea unor propuneri *de lege ferenda* menite să asigure coerența, eficacitatea și caracterul just al normelor internaționale dedicate protecției biodiversității marine. Dacă BBNJ reprezintă un pas esențial în arhitectura juridică globală, limitările sale practice și juridice

---

[158] R.Duminică, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 183.

[159] A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163; L.Dogaru, *The Main Goals of the Fourth Industrial Revolution. Renewable Energy Perspectives*, 13th International Conference Interdisciplinarity in Engineering (INTER-ENG 2019), p. 397-401, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351978920309367, consultat pe 20.01.2026; L.Săuleanu, *Analizarea unor operațiuni din gestiunea societății*, Revista *Dreptul*, nr. 4/2025, p. 16-28.

[160] R.Kim, *The likely impact of the BBNJ Agreement on the architecture of ocean governance*, Marine Policy, vol. 165, iulie 2024, https://doi.org/10.1016/j.marpol.2024.106190, consultat pe 17.01.2026.

[161] R.Blasiak, J.B.Jouffray, *When will the BBNJ Agreement deliver results?*, https://doi.org/10.1038/s44183-024-00058-6, consultat pe 14.01.2026.

[162] Ibidem; D.Dănișor, A.I.Duşcă, *Justiția în epoca crizelor ecologice. Răspunderea penală și dimensiunea filosofică a dreptului la un mediu sănătos*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025, p. 212.

[163] S.Sebuliba, K.Sammler, *Governing biodiversity: ambiguity and fragmentation in the BBNJ Agreement*, Ocean & Coastal Management, vol. 270, noiembrie 2025, https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2025.107913, consultat pe 18.01.2026.

[164] A.I.Duşcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64.

[165] D.Dănișor, A.I.Duşcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf, consultat pe 10.01.2026; D.Dănișor, *Les termes d'appartenance juridique exclusive dans le Nouveau Code civil*, Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane C.S. Nicolăescu-Plopșor, nr. XVI/2015, p. 185-192, https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=615904, consultat pe 20.01.2026.

subliniază necesitatea unor reforme normative suplimentare care să răspundă unor nevoi operaționale, iar în unele cazuri chiar constituționale ale jurisdicțiilor statale. Fundamentarea acestor propuneri se bazează pe analiza lacunelor existente și pe evoluțiile legislative recente la nivel global și regional.

În primul rând, propunem adoptarea unui protocol de implementare detaliat al BBNJ, menit să completeze dispozițiile generale ale acordului cu norme tehnice clare privind evaluările impactului asupra mediului, criteriile de desemnare și managementul ariilor marine protejate, precum și parametrii de monitorizare și raportare. Deși Acordul BBNJ prevede în principiu efectuarea de evaluări de mediu și instituirea de instrumente de management bazate pe zone, în practică normele rămân la nivel general, ceea ce poate conduce la interpretări divergente și la aplicări neuniforme între state. Un protocol dedicat ar trebui să stabilească standarde minime obligatorii și să fixeze termene rezonabile pentru adoptarea și actualizarea regulilor tehnice, cu accent pe armonizarea cu instrumentele sectoriale existente, precum cele ale organizațiilor regionale de gestionare a pescuitului și ale Autorității Internaționale a Fundului Mării, în scopul de a evita conflictele între norme și suprapunerile juridice.

În al doilea rând, este imperativă dezvoltarea unui mecanism internațional de control și sancțiune, autonom față de cadrul bazat exclusiv pe cooperare voluntară între state. Absența unui organism central cu competențe executive pentru a monitoriza respectarea obligațiilor BBNJ, inclusiv în ceea ce privește pescuitul ilegal sau activitățile neconforme cu planurile de arii marine protejate, constituie una dintre cele mai evidente lacune ale regimului actual. În lipsa unui astfel de mecanism, tratatul riscă să rămână la nivel declarativ, fără efecte practice semnificative, întrucât fiecare stat se limitează să aplice propriile norme de control în marea liberă. O soluție *de lege ferenda* ar fi instituirea unei agenții internaționale de supraveghere a conformității, cu competențe de investigare, audit și, după caz, sancționare, în conformitate cu principiile de drept internațional și cooperare judiciară. Această agenție ar putea funcționa sub egida Organizaţiei Națiunilor Unite, integrând un registru global de monitorizare satelitară și de raportare a neregulilor, facilitând transparența și responsabilitatea statelor-părți.

Un alt domeniu în care sunt necesare reforme semnificative îl reprezintă dispozițiile privind accesul și partajarea echitabilă a beneficiilor resurselor genetice marine. Acordul BBNJ introduce această temă ca un element central, dar cadrul actual nu a fost încă complet operationalizat și poate suferi de incoerențe în aplicare, în special în privința modului în care statele-părți implementează, la nivel intern, obligațiile de transfer tehnologic și redistribuire echitabilă. O reformă *de lege ferenda* ar trebui să prevadă crearea unui mecanism global de beneficii comune, cu proceduri transparente privind contribuțiile financiare, tehnice și de capacitate tehnologică, în special pentru statele în curs de dezvoltare și pentru statele insulare mici. În acest sens, se impune armonizarea Acordului BBNJ cu inițiative precum Cali Fund, menită să susțină partajarea beneficiilor biodiversității digitale și materiale, pentru a evita discrepanțe care ar putea submina echitatea globală a regimului juridic.

Un accent deosebit trebuie pus și pe armonizarea regimului BBNJ cu instrumentele sectoriale existente, cum sunt Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982), diversele acorduri privind stocurile de pești transfrontaliere sau regimurile regionale de pescuit. În practică, conflictele normative între obiectivele de conservare ale BBNJ și cele ale gestionării resurselor piscicole pot dăuna eficienței generale. Prin urmare, este nevoie de standarde de coordonare obligatorii, stipulate direct într-un instrument internațional de tip cadru, care să clarifice locul și rolul fiecărui tratat în ansamblul juridic. Un cod de principii operaționale ar putea funcționa ca un

precedent de integrare juridică, asigurând coordonarea activităţii, reducând riscul de arbitrariu și facilitând adaptarea regimurilor regionale la obiectivele globale ale BBNJ.

Din perspectivă instituțională, se impune întărirea rolului Conferinței Părților și a mecanismelor asociate cu competențe de elaborare a seturilor de standarde tehnice și normative, inclusiv norme de armonizare cu dreptul maritim regional și adaptări la schimbările climatice. Conferinţa Părţilor ar trebui investită cu o putere decizională mai fermă în stabilirea unor criterii uniforme de desemnare a ariilor marine protejate, de actualizare a procedurilor de evaluare a impactului și de definire a indicatorilor de performanță, astfel încât tratatul să nu depindă exclusiv de inițiativele statelor-părți sau de negocierile bilaterale. O asemenea consolidare instituțională ar putea fi susținută printr-un protocol adițional privind funcționarea secretariatului, comitetelor științifice și sistemului de schimb de informații, atribuindu-le competențe mai clare în monitorizare și reglementare tehnică.

Mai mult, propunem *de lege ferenda* dezvoltarea unor mecanisme juridice clar definite pentru participarea societății civile și a comunităților științifice în procesul decizional internațional, recunoscând rolul esențial al acestor actori în monitorizarea implementării, în generarea de date științifice și în promovarea transparenței. În absența unor astfel de mecanisme, implementarea normelor poate fi percepută ca un exercițiu elitist și tehnocrat, limitând sprijinul politic și social necesar pentru îmbunătățirea continuă a cadrului normativ global. Elaborarea unui set de reguli de participare consultativă, inclusiv dreptul de a formula observații obligatorii pentru statele-părți și organismele internaționale, ar putea contribui semnificativ la legitimitatea deciziilor Conferinţei Părţilor și la îmbunătățirea rezultatelor practice ale protecției biodiversității marine.

Propunerile *de lege ferenda* prezentate mai sus conturează un cadru normativ mai robust și integrat, capabil să răspundă eficient provocărilor juridice, instituționale și sociale identificate în cursul implementării Acordului BBNJ și ale instrumentelor conexe. Eficiența acestora depinde, însă, de voința politică globală de a transforma aspirațiile normative în construcții juridice funcționale, adaptate unui mediu maritim global aflat sub presiune accentuată.

Concluzii

Analiza regimului juridic internațional aplicabil protecției biodiversității marine în apele internaționale evidențiază o evoluție progresivă și complexă a dreptului oceanelor, marcată atât de realizări semnificative, cât și de provocări persistente. Începând cu Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (1982), instrumentul fundamental care reglementează spațiile maritime și resursele acestora, se constată o preocupare constantă pentru conservarea resurselor biologice și pentru prevenirea degradării ecosistemelor, dar cu limitări determinate de caracterul său cadru și de orientarea inițială către libertățile mării libere. Principiile consacrate de Convenţia amintită anterior, în special cele referitoare la cooperarea internațională, conservarea resurselor biologice și protecția mediului marin, constituie pilonii juridici ai protecției biodiversității marine, însă eficacitatea lor depinde de aplicarea uniformă și coordonată în rândul statelor-părți. Fragmentarea instrumentelor juridice, reflectată prin dezvoltarea unor convenții regionale, acorduri sectoriale și instrumente complementare precum Convenţia privind diversitatea biologică (1992) și organizațiile regionale de gestionare a pescuitului, ridică provocări în ceea ce privește coerența normativă, armonizarea competențelor și eficiența practică a regimului juridic.

Intrarea în vigoare a Acordului BBNJ în 2026 reprezintă o etapă foarte importantă, oferind un cadru juridic global care abordează lacunele identificate anterior, inclusiv protecția ecosistemelor fragile, stabilirea ariilor marine protejate, evaluarea impactului asupra mediului și partajarea echitabilă a beneficiilor resurselor genetice marine. Acordul consolidează principiul

cooperării internaționale și introduce mecanisme instituționale care permit un control mai eficient asupra activităților desfășurate în apele internaționale. Totodată, acesta demonstrează capacitatea dreptului internațional de a se adapta la presiunile contemporane asupra biodiversității marine și de a răspunde necesităților globale de protecție ecologică, științifică și economică.

Cu toate acestea, implementarea efectivă a BBNJ și integrarea sa coerentă cu instrumentele existente rămân provocări majore. Diferențele în ratificarea tratatului, lipsa unui organism central cu competențe executive clare, disparitățile de capacitate între state și complexitatea interacțiunilor cu regimurile sectoriale generează riscuri de aplicare neuniformă și de ineficiență. În plus, presiunile economice și politicile sectoriale pot limita respectarea normelor, în special în cazul resurselor cu valoare economică ridicată sau a activităților cu impact transfrontalier semnificativ. Fragmentarea instituțională și juridică, deși într-o anumită măsură expresie a adaptabilității dreptului internațional, subliniază nevoia urgentă de standardizare, coordonare și dezvoltare de instrumente complementare de supraveghere, control și sancțiune.

Propunerile *de lege ferenda* formulate în această analiză indică direcții concrete pentru consolidarea regimului juridic: elaborarea unui protocol de implementare detaliat pentru BBNJ, crearea unui mecanism internațional de monitorizare și sancțiune, armonizarea regimului global cu instrumentele sectoriale și regionale existente, întărirea rolului Conferinței Părților și includerea mai activă a societății civile și a comunității științifice în procesul decizional. Implementarea acestor propuneri ar permite nu doar consolidarea coerenței juridice, ci și asigurarea unei protecții eficiente, durabile și echitabile a biodiversității marine, răspunzând provocărilor ecologice, economice și sociale ale secolului XXI.

Protecția biodiversității marine în apele internaționale reprezintă un domeniu aflat în continuă dezvoltare, care solicită atât eforturi normative, cât și instituționale. Regimul juridic actual, deși solid în principii și cadre generale, necesită adaptări și completări pentru a asigura eficiența, aplicabilitatea și justiția normativă. Evoluțiile recente, în special intrarea în vigoare a Acordului BBNJ și consolidarea instrumentelor complementare, marchează un progres semnificativ, dar succesul real va depinde de capacitatea statelor și a organizațiilor internaționale de a transforma aceste norme în practici operaționale, transparente și responsabile. În final, dezvoltarea unui cadru juridic integrat, coerent și funcțional reprezintă condiția esențială pentru protejarea biodiversității marine și pentru asigurarea unui management durabil al resurselor oceanice în interesul umanității și al generațiilor viitoare.

BIBLIOGRAPHY:

1. Adrian Bogdan, *Drept internaţional public*, Universitaria, Craiova, 2007;
2. Sevastian Cercel, Irina Călinescu, Mădălin Savu Ticu, Dan Mihail Dogaru, *Drept civil. Partea generală*, Universitaria, Craiova, 2016;
3. Sevastian Cercel, Irina Călinescu, Mădălin Savu Ticu, Dan Mihail Dogaru, *Drept civil. Drepturi reale*, Universitaria, Craiova, 2016;
4. Dan Claudiu Dănişor, *Drept constituţional şi instituţii politice. Vol. I. Teoria generală*, C.H.Beck, Bucureşti, 2007;
5. Diana Dănişor, *Interpretarea Codului civil. Perspectivă jurilingvistică*, C.H.Beck, Bucureşti, 2015;
6. Diana Dănișor, *Méthodologie juridique. Ethique et intégrité académique*, Simbol, Craiova, 2020;

7. Mădălina Cristina Dănişor, Dan Claudiu Dănişor, *Teoria generală a dreptului*, Universul Juridic, Bucureşti, 2023;
8. Horia Diaconescu, Ruxandra Răducanu, *Infracţiuni de corupţie şi de serviciu*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018;
9. Horia Diaconescu, Ruxandra Răducanu, *Infracţiuni contra libertăţii persoanei*, C.H.Beck, Bucureşti, 2015;
10. Lucreţia Dogaru, *Dreptul mediului. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită*, Pro Universitaria, Bucureşti, 2020;
11. Ramona Duminică, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2025;
12. Anca Ileana Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021;
13. Anca Ileana Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014;
14. Anca Ileana Duşcă, *Les changements climatiques. Postulat ou thème plein de controverses?*, Les impliqués, Paris, 2024;
15. Anca Ileana Duşcă, Ştefan Ciprian Raicea, *Dreptul mediului. Caiet de seminar. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2024;
16. Mircea Duţu, *Dreptul mediului şi al climei Vol 1: Partea generală*, Universul Juridic, Bucureşti, 2022;
17. Mircea Duţu, *Introducere în dreptul penal al mediului*, Hamangiu, Bucureşti, 2013;
18. Daniel Ghiţă, *Executarea obligaţiilor prin mijloace indirecte*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016;
19. Adrian Barbu Ilie, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2017;
20. Carmen Moldovan, *Drept internaţional public. Principii şi instituţii fundamentale*, Universul Juridic, Bucureşti, 2024;
21. Ruxandra Răducanu, *Drept penal. Partea specială. Vol. I. Infracţiuni contra persoanei şi patrimoniului*, Universul Juridic, Bucureşti, 2016;
22. Ruxandra Răducanu, *Drept penal transfrontalier*, Sitech, Craiova, 2018;
23. Marin Voicu, *Studii de drept maritim*, Universul Juridic, Bucureşti, 2025;
24. Dan Claudiu Dănişor, *Justificarea necesităţii restrângerii exerciţiului drepturilor ori libertăţilor într-o societate liberală*, Revista Română de Drept Privat, nr. 1/2014, p. 48-59;
25. Diana Dănişor, *Hobbes, Locke, Rousseau and Hume-political thought titans of the 17th century from a contemporary perspective*, Studii Juridice şi Administrative, nr. 31/2024, p. 130-153;
26. Diana Dănişor, *Imaginea animalului în drept*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 1/2017, p. 165-174;
27. Diana Dănişor, *Les termes d'appartenance juridique exclusive dans le Nouveau Code civil*, Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane C.S. Nicolăescu-Plopşor, nr. XVI/2015, p. 185-192, https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=615904;
28. Diana Dănişor, *Metafora dreptului*, Revista *Dreptul*, nr. 9/2018, p. 73-89;
29. Diana Dănişor, *Metafora „judecătorul, gură a legii"–probleme de traducere sau de interpretare?*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 38, nr. 1/2021, p. 71-91;
30. Diana Dănişor, *Statul–metaforă şi realitate juridică*, Revista de Drept Public, nr. 2/2018, p. 57-66;
31. Mădălina-Cristina Dănişor, *The Constitutionalisation of Codification in Romanian Law*, Revista de Ştiinţe Politice. Revue des Sciences Politiques, nr. 53/2017, p. 92-102;

32. Lucreţia Dogaru, Antonia Diana Dogaru, *The rights of nature. A new paradigm*, Curentul Juridic, nr. 2/2022, p. 70-81;
33. Lucreţia Dogaru, *Quelques principes du droit de l'environnement*, Curentul Juridic, vol. 72, nr. 1/2018, p. 104-117;
34. Lucreţia Dogaru, *The Main Goals of the Fourth Industrial Revolution. Renewable Energy Perspectives*, 13th International Conference Interdisciplinarity in Engineering (INTER-ENG 2019), p. 397-401, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351978920309367;
35. Anca Ileana Duşcă, Robert Bischin, *Câteva cuvinte despre protecţia faunei în dreptul intern şi internaţional*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286;
36. Anca Ileana Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163;
37. Anca Ileana Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230;
38. Anca Ileana Duşcă, Simina Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301;
39. Mircea Duţu, *Constituționalizarea dreptului mediului în România. Evoluția reglementărilor, contribuția jurisprudenței și reacția doctrinei*, Revista *Dreptul*, nr. 3/2022, p. 80-111;
40. Mircea Duţu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista Dreptul, nr. 8/2016, p. 157-171;
41. Mircea Duţu, *Pentru un nou, veritabil și eficient drept represiv (penal) al mediului*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020;
42. Mircea M. Duţu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acţiunii internaţionale a Uniunii Europene privind protecţia mediului şi combaterea schimbării climatice*, Revista de Studii şi Cercetări Juridice, vol. 68, nr. 3/2023, p. 101-138;
43. Adrian Barbu Ilie, *Dreptul la un mediu sănătos – între un drept fundamental al omului și o politică de formă fără substanță*, Revista de Științe Politice, nr. 52/2016, p. 14-24;
44. Adrian Barbu Ilie, *Precautionary Principle - too Vague to be a Viable Policy?*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 53/2017, p. 34-44;
45. Adrian Barbu Ilie, *The right to a healthy environment in international and EU states legislation*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 55/2017, p. 100-110.
46. Elena Mădălina Nica, *Liberul acces la justiție și jurisdicțiile speciale administrative sub imperiul Constituției din 1991 revizuită în 2003 versus spiritul Constituției din 1923: câteva reflecții*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 42, nr. 1/2023, p. 101-121;
47. Ruxandra Răducanu, *Câteva aspecte aspecte privind reforma și continuitatea în materia infracţiunilor contra patrimoniului în noul Cod penal*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 30, nr. 2/2016, p. 106-113;
48. Ruxandra Răducanu, *Câteva considerații de doctrină şi practică judiciară privind răspunderea penală a persoanei juridice în lumina noului Cod penal*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 25, nr. 1/2014, p. 112-115;
49. Sebastian Rădulețu, *Unele aspecte controversate privind răspunderea penală a persoanei juridice*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 32, nr. 1/2018, p. 79-87.

SYNTHETIC CINEMA: GENERATIVE OR DEGENERATIVE? NOVELTY OR CULTURAL AUTOPHAGY?

Mihai-Șerban Ghiță
PhD, University of Craiova

Abstract: *This paper argues that synthetic cinema can achieve artistic novelty through an author's singularity, that is, the novelty of a personal mode of production, not through the same automated process of production. Otherwise, with the advent of generative AI, the delegated automation of audiovisual production contributes to a linguistic and aesthetic standardization of cinematic language through predictability. The artistic potential of generative AI thus presupposes an ethos on the part of filmmakers, such that these technologies ensure an ecology of production rather than an autophagy of creation. The syntheses produced by large models degrade over time, a process through which the output becomes the input for further syntheses and future models. Conversely, the use of small models, trained on limited datasets, such as personal or collective archives, offers filmmakers novel ways to explore cinema critically, through self-reflexivity. Much like analog degradation or digital glitch art, generative degradation can become an aesthetic, a form of synthetic expressionism. By creating their own models, filmmakers select the contents used for training qualitatively, whereas large commercial models quantitatively appropriate random data from the infosphere.*

Keywords: *synthetic cinema; generative AI film; philosophical posthumanism; generative degradation; generative ars poetica*

Introducere: ontologia imaginii de sinteză

„Iată-ne readuşi în acel punct pe care Nietzsche şi Mallarmé îl definiseră atunci când primul întrebase «Cine vorbeşte?» iar cel de-al doilea văzuse răspunsul pâlpâind în Cuvântul însuşi. Întrebarea cu privire la ce anume este limbajul în fiinţa sa îşi recapătă tonul imperativ. [...] *Ceea ce se face auzit dinlăuntrul limbajului experimentat şi parcurs ca limbaj, în jocul posibilităţilor sale încordate la maximum, este faptul că omul este «finit» şi că, ajungând la limita oricărei vorbiri posibile, nu în inima lui ajunge el, ci pe marginea a ceea ce îl mărgineşte: în acea regiune unde pândeşte moartea, unde gândirea se stinge şi unde promisiunea reîntoarcerii se îndepărtează la infinit."*[1]

Prin natura sa intermediară, tranzitorie, cinematografia de sinteză algoritmică se află într-un stadiu eseistic. Niciun lungmetraj ce utilizează inteligența artificială (IA) generativă nu a atins până acum semnificația culturală comparabilă cinematografiei tradiționale, fapt datorat și ontologiei algoritmice, virtuale, a imaginilor de sinteză produse de IA, pe care Manovich le numește „imagini statistice" sau „imagini probabilistice".[2] Pentru Hito Steyerl, astfel de „imagini rele"[3] („*mean images*") „mută accentul de la indexicalitatea fotografică la discriminarea stocastică. Ele nu mai trimit la facticitate, cu atât mai puțin la adevăr, ci la probabilitate.".[4] Întrucât o imagine generativă constituie sinteza probabilistică a unei baze de date, noutatea sa este cantitativă: o actualizare, reiterarea serializată a unui prezent destituit de diferență în propagarea sa, un prezent pe care sinteza îl eludează înlocuindu-l cu o protenție bazată pe retențiile[5] bazelor de date.

Recurgând la o abordare etică a relației dintre om și tehnologie, argumentăm pentru mijloace prin care cineaștii pot transcende instrumentalitatea inteligenței artificiale în cinematografia sintetică, astfel încât omul și tehnologiile IA să poată colabora dincolo de o paradigmă ierarhică. O asemenea abordare reprezintă implicit o formă critică și autoreflexivă prin care post-cinematografia sintetică

[1] Michel Foucault, *Cuvintele şi lucrurile: o arheologie a ştiinţelor umane*, trad. Bogdan Ghiu și Mircea Vasilescu, ed. Univers; p. 446, 1996.
[2] Lev Manovich, "The Algorithmic State: Artificial Aesthetics", prelegere video, disponibil online la: https://www.youtube.com/watch?v=55udWaB_tRI, accesat la 02 ianuarie 2026.
[3] Hito Steyerl, "Mean Images", în *New Left Review*, (140/141), pp. 82–97, 2023.
[4] "They shift the focus from photographic indexicality to stochastic discrimination. They no longer refer to facticity, let alone truth, but to probability." Hito Steyerl, *Mean Images*, *op. cit.* p. 82 (tr. n.).
[5] Edmund Husserl, *Die Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins*, Halle, Max Niemeyer Verlag, 1928.

poate aspira la statutul de artă poetică generativă, precum în scurtele clipuri muzicale generate de Matt Zien. Iar dacă autorii își antrenează propriile modele, pot alege elementele constitutive ale bazelor de date, controlând rezultatul (*output*-ul) prin selecția materialelor (*input*), așa cum Oscar Sharp, împreună cu echipa sa, a creat Benjamin Bot, scenaristul automatizat al scurtmetrajului *Sunspring* (2016)[6] și, ulterior, realizatorul pe deplin sintetic al scurtmetrajului *Zone Out* (2019).[7]

Pornind de la fundamentarea unei estetici a greșelii, susținem că imperfecțiunea generativă poate fi transfigurată estetic, oferind o perspectivă epistemologică asupra inteligenței artificiale ce include stereotipizarea ori părtinirile generative.

Noutatea în era algoritmică

Cinematografia sintetică e produsul unui peisaj mediatic contingent, *open-source,* ce aplatizează spațiul și timpul și, totodată, dualități precum arta înaltă și arta joasă, sau autorul și spectatorul. În încercarea de a cuprinde esența imaginilor de sinteză, gândirea critică se confruntă cu o criză a reconceptualizării unor noțiuni precum „conștiință", „inteligență", „artă" ori „noutate", pe care nu le poate trata ca noțiuni fixe, așa cum nici omul nu a fost, de-a lungul istoriei gândirii, o noțiune fixă.

Conținuturile generative susțin, de asemenea, un mecanism entropic ce le propagă prin circulația lor în fluxul mediatic. Iar creatorii care folosesc IA se confruntă cu provocarea etică de a înțelege funcționalitatea instrumentelor generative, incluzând practicile extracționiste și abuzive pe care marile companii le provoacă și pe care astfel riscă să le susțină. La un nivel calitativ, prejudecățile culturale (*generative bias*) pe care aceste tehnologii le propagă inhibă astfel apariția noutății, înlocuind-o cu o standardizare, prin care o imagine în mișcare e redusă la media probabilistică a variațiunilor sale. Acest tip de noutate cantitativă, algoritmică, pare mai degrabă orientată în afara experienței artistice umane. Majoritatea sintezelor nu se coagulează teleologic într-o operă, ci intermediază operaționalitatea modelelor: un *output* destinat să devină un *input*, o materie primă pentru sinteze viitoare, ce antrenează într-o buclă de *feedback* apariția noilor modele chiar și fără a urmări în mod activ acest țel. Astfel că o cercetare umanistă strict cantitativă asupra conținuturilor generative ar fi implicit anacronică, modelele comerciale fiind constant actualizate. Un demers critic umanist nu poate ține pasul cu dezvoltarea întreprinsă de agenții generativi artificiali dacă e orientat, de pildă, spre un studiu al funcționalității modelelor. În schimb, o investigație postumanistă ce își propune să trateze noțiuni ca „omul" sau „tehnologia" drept procese, nu esențe, poate oferi o perspectivă critică de natură calitativă asupra unui fenomen tehno-cultural altminteri de natură cantitativă.

Modelele generative utilizate în cinematografie pot fi considerate mici sau mari, în funcție de dimensiunea bazelor de date și de puterea de procesare necesară pentru colectarea, gestionarea și procesarea datelor. Modelele mici, personale, sunt antrenate pe baze de date restrânse: conținuturi ce aparțin autorilor sau pe baza cărora autorii pot antrena modelele fără încălcări ale drepturilor de autor. În privința modelelor dezvoltate specific pentru producția unui film (sau a mai multor filme), finanțate și dezvoltate personal, instituțional ori printr-o companie mică, ale căror baze de date sunt limitate, rezultatele lor sunt, de asemenea, limitate. Cel mai adesea, respectivele modele servesc unor producții experimentale și didactice ce explorează capacitățile expresive ale unui cinema de sinteză.

Pe de altă parte, modelele mari multimodale, antrenate pe miliarde de date preluate din infosferă, realizează imagini cinematografice din ce în ce mai fotorealiste: în cursa dintre marile companii IA, succesul este proporțional fotorealismului, consecvenței estetice și narative, precum și nivelului de control pe care utilizatorii îl impun asupra a ceea ce pot genera.

În timp ce o parte a industriei cinematografice este sceptică față de IA generativă din motive artistice sau etice, apariția secțiunilor de IA în cadrul marilor festivaluri de film (precum Village Innovation și AI Film Awards de la Cannes sau Veneția, organizate de Marché du Film), precum și a festivalurilor dedicate exclusiv filmelor generative, cum ar fi AI Film Festival, World AI Film Festival, Metamorph AI și altele, stimulează răspândirea tehnologiilor generative.

[6] Oscar Sharp, *Sunspring*, scurtmetraj, 2016.
[7] Oscar Sharp, *Zone Out*, scurtmetraj generativ, 2019.

Cu toate acestea, producțiile cinematografice de sinteză ce folosesc modele mari sunt implicit filme de apropriere, fiindcă autorii apropriază materiale preexistente fără consimțământul autorilor ce au realizat cândva conținuturile din bazele de date, sau al persoanelor care apar în imagini. Sinteza le maschează sursa, fără a mai putea fi detectate. Tentativele companiilor IA de a gestiona o parte din problemele etice, precum reprezentările părtinitoare sau violente, creează la rândul lor practici abuzive, așa cum a remarcat Steyerl.[8]

Însă dincolo de preocupările etice pe care industria IA le provoacă– exproprierea, prejudecățile (*bias*-urile) generative, exploatarea muncitorilor, colonialismul energetic și daunele ecologice–, modelele cinematografice tip *text-to-video* sau *image-to-video* sunt antrenate în mare parte nu pe filme propriu-zise, acestea fiind protejate prin legea drepturilor de autor, ci pe fragmente derivative și decontextualizate, colectate de pe internet sau din domeniul public. În virtutea acestor constrângeri de *copyright*, producțiile cinematografice reale constituie așadar un procentaj restrâns în bazele de date.

Însă prin recunoașterea acestei stări de fapt într-un act farmacologic, respectiv printr-o ex-punere[9] discursiv-narativă a sintezei, cineaștii pot stabili o colaborare între om și IA, astfel încât opera generativă să revendice prezentul printr-o singularitate auctorială, orientată către un public uman, dezvăluind adevărul sintezei. Altminteri, reprezentarea statistică a unei opere de artă tinde să ascundă singularitatea auctorială ca prezență și, astfel, să inhibe apariția unei noutăți calitative. *Prompt*-ul, ca formă de scenariu sintetic, reprezintă o minimă deschidere către prezent, respectiv o minimă intervenție din partea unui autor uman. Iar acest proces poate fi ascuns și mai mult prin delegarea altor modele care să realizeze *prompt*-urile. În virtutea unei „inginerii a *prompt*-ului" (*prompt engineering*), respectiv delegarea modelului să traducă formularea inițială a descrierii auctoriale într-un limbaj mai accesibil motorului generativ, cineastul devine un regizor al modelelor. Și, în funcție de modelele folosite și de modul de lucru pe care îl stabilesc, filmul poate fi generat pe parcursul mai multor iterări într-o buclă de *feedback* dialectic. Acest proces poate fi comparat cu funcționalitatea unei rețele GAN (Rețea Generativă Adversarială), evocând relația dintre un generator (în acest caz, modelul) și un discriminator (agentul uman). Într-un model GAN, un generator creează o imagine pe care un alt procesor, numit discriminator, o etichetează ca fiind adevărată sau falsă, influențând ceea ce va produce generatorul în continuare, astfel încât aceasta să fie considerată o imagine adevărată, credibilă.[10]

Modelele actuale de IA generativă par a fi mai potrivite pentru arte precum pictura, fotografia și muzica. Cinematografia, însă, ca formă de artă complexă, integrativă și extinsă temporal, necesită o coerență estetică și narativă, un grad mai mare de control decât oferă capacitățile actuale ale modelelor generative, ceea ce ar putea explica lipsa unor lungmetraje sintetice. Un film precum *Il Diario di Sisifo* (2023)[11] atrage mai multă atenție fiind prezentat ca primul lungmetraj scris integral de un model IA decât pentru calitățile sale estetice. Iar în ianuarie 2026, studioul IA fondat de Darren Aronofsky, „Primordial Soup", a lansat miniseria istorică *On This Day... 1776,*[12] produsă în colaborare cu Google DeepMind, însă nu pentru marele ecran, ci pentru platforma YouTube, un mediu din ce în ce mai vizat de Hollywood odată cu tendințele consumului audiovizual de a migra către ecrane mici, verticale. Miniseria (atribuită în online lui Aronofsky, deși cineastul figurează doar ca producător)[13] folosește animație generativă în ilustrarea unor episoade din istoria Războiului de

[8] „Crearea de filtre pentru a elimina rezultatele dăunătoare și părtinitoare ale rețelelor este o sarcină externalizată din ce în ce mai mult către actori defavorizați, așa-numiții «microlucrători» sau «lucrători fantomă». Microlucrătorii identifică și etichetează materialele violente, părtinitoare și ilegale din bazele de date. Aceștia îndeplinesc această sarcină sub forma unor «microsarcini» subplătite ce transformă conductele digitale în benzi transportoare. După cum a relatat revista Time în ianuarie 2023, lucrătorilor subplătiți din Kenya li s-a cerut să alimenteze o rețea «cu etichete exemplificatoare de violență, instigare la ură și abuz sexual». Acest detector este utilizat acum în sistemele ChatGPT ale Openai." Hito Steyerl, *Mean Images, op. cit.,* pp. 90-91 (tr. n.).

[9] Termen folosit de Heidegger în *Originea operei de artă,* trad. Thomas Kleininger, Gabriel Liiceanu, ed. Univers, 1982.

[10] Eric Salvaggio, „What Was the GAN?*"*, eseu online, *Cybernetic Forests* (Substack), 2023, disponibil online la: https://cyberneticforests.substack.com/p/what-was-the-gan, accesat la 02 februarie 2026.

[11] *Il Diario di Sisifo*, lungmetraj, 2023.

[12] *On This Day… 1776*, miniserie audiovizuală generativă, 2026.

[13] Pe platforma online imdb, în descrierea miniseriei *On This Day... 1776*, indexată ca animație și ca film istoric, nu figurează niciun creator, iar în dreptul sinopsis-ului apare: "*AI Title: Follows the American Revolution through animated recreations of scenes from*

Independență al SUA. Versiunile sintetice ale unor figuri ca George Washington, Benjamin Franklin sau regele George al III-lea al Regatului Unit sunt dublate prin vocile unor actori umani, iar estetic, miniseria se încadrează într-un monumentalism hollywoodian, cu toate că nu dezvoltă acțiuni ample, ci ilustrează scurte fragmente impresioniste, conform capacităților actuale ale modelelor audiovizuale generative de a genera doar clipuri scurte.

Provocări critice ale filmului generativ

Deși cinemaul de sinteză are aparența unei forme eseistice, tendința mimetică în folosirea modelelor mari de a vizualiza un *prompt* descriptiv pare să anuleze această critică ideologică, atât fiindcă folosește un instrument implementat prin practici abuzive, cât și prin imposibilitatea de a transcende conceptualizarea imaginii de sinteză. Nemaiavând loc pe o suprafață fizică și nemaiînregistrând realitatea chiar și pe un senzor digital, „cine-scrierea" (cinécriture)[14] devine virtualizată. Nimic nu trebuie filmat, astfel că stiloul devine un ecran. Însă nu virtualitatea e ceea ce anulează aici singularitatea auctorială eseistică. Pentru Steyerl, în mediul digital, o „imagine săracă"[15] poate avea o aură politică prin circulația sa, care îi leagă pe utilizatorii între care respectiva imagine se propagă. Însă cum pot „imaginile rele",[16] produse prin infrastructuri ale exploatării și exproprierii, să aibă de fapt o aură? În ce condiții poate acest *mimesis* „rău" să devină farmacologic remediul său poietic? Putem asocia *poiesis*-ul cu imperfecțiunea ca diferență calitativă în ceea ce altminteri ar fi doar o reiterare ca noutate cantitativă? Iar dacă aceasta din urmă este o noutate actualizabilă statistic, imperfecțiunea devine o marcă vizibilă a *mimesis*-ului, semnalându-l. Aura „imaginilor rele" constă așadar în propria lor transparență, ce dezvăluie „răutatea" ca atribut al imaginii. Astfel că greșeala ca act de prezență, ca deturnare intențională a actului mimetic, devine marca recunoașterii ontologice a imaginii de sinteză.

Postumanism filosofic: dincolo de paradigma stăpân-sclav

În încercarea de a aborda contingența prezentului, postumanismul filosofic se inspiră din ipoteza heideggeriană conform căreia tehnica nu este un simplu mijloc, ci „o modalitate a scoaterii din ascundere.".[17] Pornind de la poststructuralism, postumanismul filosofic adoptă deconstructivismul derridarian al opozițiilor binare, ajungând la un post-dualism conform căruia diferența nu mai este de ordin ierarhic.[18] În acest caz, umanul și inumanul comportă simultan relații „ori-ori" / „nici-nici", fără a pretinde o rezoluție dialectică speculativă.[19] Acest fapt se extinde și asupra unei relații de control între om și tehnologie: în cazul inteligențelor artificiale, oamenii se simt amenințați de o potențială subjugare doar în virtutea unui dualism ierarhic stăpân-sclav, ceea ce contribuie la pericolul real al fenomenului IA.

Heidegger formulează o critică a instrumentalizării tehnologiei ca extensie a instrumentalizării umane, drept privarea libertății de a-și dezvălui esența:

Este deci corect să spui că și tehnica modernă este un mijloc în vederea unor scopuri. Tocmai de aceea, reprezentarea instrumentală pe care o avem despre tehnică determină orice strădanie de a-l aduce pe om într-o bună raportare față de tehnică. Totul depinde de mânuirea în chip adecvat a tehnicii înțeleasă ca mijloc. Ceea ce se urmărește este „înstăpânirea spirituală" asupra tehnicii. Se urmărește dominarea ei. Voința de a o stăpâni devine cu atât mai imperioasă cu cât tehnica amenință mai mult să scape de sub dominația omului.[20]

1776 on their 250th anniversaries, reframing it as a fragile experiment shaped by those who fought for it.", disponibil online la: https://www.imdb.com/title/tt39466407/?ref_=mv_close, accesat la 26 februarie 2026.

[14] Concept atribuit cineastei Agnès Varda.

[15] Hito Steyerl, "In Defense of the Poor Image", în *The wretched of the screen* (pp. 31–45). Sternberg Press, 2012.

[16] Steyerl, "In Defense of the Poor Image", *op. cit.*

[17] Martin Heidegger, „Întrebarea privitoare la tehnică", în *Originea operei de artă* (trad. Kleininger T., Liiceanu G.), ed. Univers, 1982, pp. 106-145.

[18] Francesca Ferrando, *Philosophical Posthumanism*. Bloomsbury Academic, 2019, p. 59.

[19] Jacques Derrida, *Positions*, trad. A. Bass, University of Chicago Press. (Ed. orig. 1972), pp. 42-43, *apud*. Barbara Johnson, Prefața traducătorului din J. Derrida, *Dissemination* (pp. ix–xxxiii). University of Chicago Press, 1981, p. 27.

[20] Heidegger, *op. cit*. pp. 107-8.

Simondon denunță, de asemenea, dualismul ierarhic trasat între oameni și obiectele tehnice, privindu-le pe acestea din urmă ca „unități ale devenirii”,[21] astfel că oamenii și obiectele tehnice trec printr-o trans-individuare, o devenire reciprocă și interactivă.

Transformarea unui obiect tehnic într-un obiect estetic poate răsturna farmacologic paradigma extracționist-operațională, căutând să expună interacțiunea post-dualistă dintre om și tehnologie prin relațiile indecidabile „ori-ori” / „nici-nici”. Tehnologiile generative dezvăluie această stare de fapt tocmai prin relațiile indecidabile, expunând esența tehnologiei ca devenire postumană.

Postumanismul filosofic caută să destituie această paradigmă ierarhică printr-o gândire orientată spre proces și nu spre esență. Parafrazând-o pe Donna Haraway, care afirmă că „genul este un verb, nu un substantiv”,[22] Ferrando susține că umanul ar trebui exprimat tot ca un verb: a umaniza (*to humanize*).[23] Fără a se defini ca un sistem monist sau dualist, postumanismul filosofic își asumă astfel o aparentă aporie dreptul prețul nevoii de a transcende un umanism istoric bazat pe politicile ierarhice și exclusiviste ale identității umane, ce impun o separare „noi-ei”.

Estetica degradării generative

Modelele de inteligență artificială generează constant noi reconfigurări ale datelor, dar nu pot genera date noi. Datele sunt materia primă a modelului (*input*-ul), iar *output*-ul este reprezentarea sintetică a materiei prime. În acest lanț trofic, orice model nou antrenat pe baza acelorași date ca și precedentul va produce rezultate degenerative. O „dietă sintetică”, în care *output*-ul revine ca *input*, provoacă o degradare autofagă a modelului (*MAD*).[24] Fiindcă apariția datelor noi produse de oameni nu poate ține pasul cu nevoile bazelor de date ce antrenează noi versiuni, dezvoltatorii modelelor mari reutilizează o dietă sintetică în procesul de învățare, astfel că rezultatele se degradează constant.[25]

Evoluția modelelor IA pare paradoxală, fiind în același timp generativă și degenerativă. Modelele mari sunt constant împinse către mimetism prin degradarea propriului *input*. Totodată, degradarea face parte din potențialul expresiv al unui anumit mediu. Așa cum granulația, praful sau alți referenți ai materialității estetizează suprafețele analogice, în cazul mediului digital, reprezentările sărăcite informațional (artefacte, compresii sau erori grafice) devin instrumentele unui *glitch art*.

Un fișier digital poate fi în mod normal copiat fără a pierde informații, însă nomadismul datelor implică numeroase compresii ce le asigură circulația, rezultând pierderi informaționale.[26] O imagine care pierde materie câștigă viteză și propagare.[27] În eseul *In Defense of the Poor Image*, Hito Steyerl afirmă că această „imagine săracă”, o imagine populară, virală, degradată și alterată prin propagare, își pierde substanța vizuală, dar câștigă forță politică, recăpătând o aură care „nu se mai bazează pe permanența «originalului», ci pe efemeritatea copiei”.[28]

Estetica *glitch* a conținuturilor generative e folosită într-o varietate de instalații multimedia. Și, în general, eseismul specific modelelor mici pare mai potrivit pentru practici expoziționale decât pentru coeziunea estetică și narativă necesare producției cinematografice. Ca instituție didactică, muzeul este mai potrivit decât cinemaul în a deveni un laborator al gramaticalizării generative. Amintim aici de artistul Mario Klingemann, care a creat un generator de portrete GAN în *Memories*

[21] Gilbert Simondon, *On the Mode of Existence of Technical Objects*, trad. Ninian Melleamphy. University of Western Ontario, 1980, p. 26.
[22] Donna Haraway, *The Haraway Reader*. Routledge, 2004, pp. 328-329 (tr. n.). *apud.* Ferrando, *op. cit.*, p. 68.
[23] Ferrando, *op. cit.*, p 68.
[24] Fenomenul a fost studiat în articolul Rice University, „Breaking MAD: Generative AI Could Break the Internet”, *Rice News*, 30 iulie 2024, disponibil online la: https://news.rice.edu/news/2024/breaking-mad-generative-ai-could-break-internet, accesat la 02 februarie 2026.
[25] „Antrenarea modelelor de IA generativă pe baza unor date sintetice amplifică progresiv artefactele. Pe măsură ce datele sintetice din modelele generative proliferează pe internet și în seturile de date standard folosite pentru antrenare, modelele viitoare vor fi probabil antrenate pe un amestec de date reale și sintetice, formând o buclă autofagă (auto-consumătoare)”. S. Alemohammad et al., "Self-consuming Generative Models Go MAD:, *arXiv:2307.01850*, disponibil online la: https://arxiv.org/abs/2307.01850, accesat la 02 februarie 2026, 2023 (tr. n.).
[26] Lev Manovich, *The Language of New Media*, MIT Press, 2001, p. 70.
[27] Steyerl, "In Defense of the Poor Image", *op. cit.*
[28] Steyerl, "In Defense of the Poor Image", *op. cit.* p. 42.

of Passersby I (2019),[29] antrenat pe opere din pictura clasică occidentală. Aceste picturi se reconfigurează în timp real, înfățișând chipuri mereu schimbătoare, cu trăsături aberante. În această artă glitch (de)generativă, publicul a fost invitat să contemple sinteza fizionomică nesfârșită a unei bucle de *feedback*, în care aberațiile capătă astfel o aură a efemerității.

Amestecul de conținuturi generate și filmări *live action* pare a fi o modalitate mai potrivită pentru utilizarea acestor tehnologii în cinema, cu precădere în formatul de lungmetraj. În *Dracula* (2025),[30] Radu Jude integrează scurte fragmente generative semnalate ca atare sub forma unor caricaturi tip *AI Slop*. Firul principal metanarativ vizează un cineast care vorbește către cameră despre intenția sa de a apela la inteligența artificială pentru a realiza un film despre Dracula, folosind un model fictiv, numit în mod ironic „Judex 2.0". Însă fragmentele generative nu sunt fotorealiste, ci artificiale, impunând un efect de distanțare și o distanță critică față de sinteza mediatică a vampirismului. Jude angajează discursiv limitele spectatoriale ale credinței narative, realizând o estetică din conținuturi degenerative.

Mihaela Mihailova afirmă într-un articol dedicat imperfecțiunilor generative că distorsiunile algoritmice fascinează fiindcă expun ceea ce e familiar ochiului uman ca fiind aleatoriu pentru model.[31] Mihailova atrage atenția asupra dificultății de a fundamenta o critică structurală a acestor tehnologii ce ar compara sintezele disruptive cu arta *glitch*, dată fiind opacitatea funcționalității IA generative,[32] preluând observația lui Kemper, care asociază atenția contemporană în artă față de imperfecțiuni cu schimbarea pe care omul o resimte în raport cu opacitatea tehnologiilor.[33] Etapa eseistică, experimentală a cinemaului sintetic este așadar marcată de o necesitate didactică, evidențiată de tendința cineaștilor de a documenta procesul de producție în sine.

În scurtmetrajul *Sunspring* (realizat în 2016, într-o primă etapă rudimentară a tehnologiilor generative), regizorul Oscar Sharp și echipa sa au filmat un scenariu SF scris în întregime de un model de limbaj care s-a autointitulat Benjamin. Modelul are la bază o rețea neuronală recurentă numită LSTM, antrenată pe sute de filme din domeniul public enumerate fugitiv la începutul filmului, alături de o scurtă ilustrație a paginilor de scenariu scrise de Benjamin. Transparența procesului stabilește o convenție prin care spectatorul nu va judeca filmul conform unei presupuse calități artistice, ci va urmări documentarea unui experiment cinematografic sintetic, a unei tentative de a stabili un dialog creativ cu un model.

Scenariul sintetizat de Benjamin este în afara logicii obișnuite a relațiilor și comunicării umane, pe alocuri de un lirism accidental. Dialogul și acțiunile nu au o coerență logică sau afectivă, ceea ce accentuează munca actorilor de a le discerne și de a le completa, prin intențiile și fondul emoțional pe care aceștia încearcă să le integreze în jocul lor. Rezultatul este un exercițiu de actorie de film în care lipsa de logică face ca subtextul și intențiile personajelor să devină vizibile.

Ulterior, în 2019, Benjamin a creat scurtmetrajul *Zone Out* integral sintetic, după ce a fost antrenat pe baza unor scanări faciale ale actorilor din *Sunspring*, înregistrați pe un ecran verde într-o varietate de ipostaze și unghiuri pentru a oferi o bază de date suficient de maleabilă. Însă Benjamin a avut o bază de date limitată, compusă doar din două filme horror de serie B din domeniu public, alese pentru tropii lor specifici, fără a avea nevoia de a obține drepturi de autor. Cu prețul unui *input* prea limitat pentru un rezultat fotorealist și pentru a susține o credință narativă, experimentul *Zone Out* oferă în schimb o transparență a procesului. Trăsăturile actorilor sunt instabile, schimbătoare, iar vocile lor sună inuman. Lipsa de fidelitate a reprezentării atrage astfel atenția asupra bazei de date, spectatorii fiind îndemnați în schimb să chestioneze operaționalitatea modelului, respectiv opțiunile

[29] Mario Klingemann, *Memories of Passersby I*, instalație artistică generativă (GAN), 2019.
[30] Radu Jude, *Dracula*, lungmetraj, 2025.
[31] Mihaela Mihailova, „To Err Is Generative: The Flaw as Flow in Prompt-Based Animation", *Journal of Cinema and Media Studies*, vol. 64, nr. 1, 2024, disponibil online la https://quod.lib.umich.edu/j/jcms/images/14_64.1infocus-mihailova.pdf, accesat la 02 ianuarie 2026.
[32] *Ibid.*
[33] Jakko Kemper, „Glitch, the Post-digital Aesthetic of Failure, and Twenty-First-Century Media", *European Journal of Cultural Studies*, 26, nr. 1, 2023, disponibil online la https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/13675494211060537, accesat la 02 ianuarie 2026.

sale generative. Discretizarea și reconfigurarea informațională provoacă aceeași absurditate lingvistică ca în *Sunspring*: „Va fi o greșeală frumoasă!”,[34] spune unul dintre personajele din film.

Aceste lucrări experimentale și didactice semnalează aberațiile ca indici ai autoreflexivității, dezvăluind procesul generativ într-o formă de expresionism sintetic. Imperfecțiunile pot fi văzute ca abateri de la calculabilitate, de la o normă predictivă, introducând estetic o diferență calitativă.

Marginalizarea statistică a actorilor sintetici: videoclipurile lui Matt Zien

Dacă primele modele de sinteză fotorealistă a imaginilor în mișcare, precum Sora, puteau genera doar clipuri mute, personajele sintetice create de modele generative audiovizuale (precum Google DeepMind Veo3) pot vorbi în sincron, într-un simulacru al actoriei de film. Însă aceste personaje sunt o formă de animație probabilistică. Indiferent dacă trec cu succes drept oameni, capacitatea lor de a emoționa spectatorii constituie o provocare atât pentru dezvoltatorii modelelor, cât și pentru creatori. În virtualitate, interpretarea acestor actori este statistică și mimetică, pe când în actualitate, actoria nu se bazează pe tipare algoritmice, ci pe o prezență fizică. Mai departe, urmând un pact narativ ficțional, nu credibilitatea actoriei e criteriul integrității ontologice a personajelor, ci autenticitatea devenirii-personaj.

Orice film de ficțiune poate fi tratat ca un document al producției sale, fapt la care face referire și Benjamin: „Receptarea operei se face pe planuri diferite. Dintre ele ies în evidență două, situate la poli opuși: unul pune accent pe valoarea culturală a artei, celălalt pe valoarea de exponat a obiectului”.[35] Astfel că interpretarea unui actor, indiferent de credibilitate ori de valența ei artistică, expune „acel aici și acum al operei de artă”,[36] autenticitatea producției sale, autenticitatea devenirii-personaj: „La cinema este mai puțin important ca interpretul să prezinte publicului un personaj, altul decât el; ceea ce contează, mai curând, este să se prezinte pe sine în fața aparatelor.”[37] De pildă, în lucrul cu actorii (neprofesioniști în mare parte), regizorul Robert Bresson nu punea accent pe realismul psihologic al personajelor, tratând textul pe care actorii îl aveau de spus ca pe un artefact ce trebuie transmis ca atare, cu detașare.

Prin analogie, adevărul actorilor sintetici constă în expunerea ontologiei lor mimetice liminale ca o marcă a autenticității. Chiar dacă ar trece drept oameni (lucru plauzibil, având în vedere confuzia pe care conținuturile generative fotorealiste o instituie în rândul spectatorilor), potențialul acestor actori de a convinge asupra autenticității lor constă în „a se prezenta pe sine”, în a dezvălui statutul ca predicții statistice ale unor amânări spectrale imposibil de identificat: lumina care a atins cândva persoanele din bazele de date este acum degradată și recompusă mimetic ca o predicție comportamentală standardizată.

Separarea dintre aparatul de filmat și cel de proiecție presupune în mod natural un decalaj temporal între înregistrare și vizionare, astfel că prezența actorului este o amânare imanentă producției cinematografice. Totuși, în cazul tehnologiilor generative, spectralitatea amânării e sporită prin atomizare. Nu mai e vorba despre simpla amânare a prezenței unui actor surprins de o cameră, ci despre protenția spectrală a tuturor actanților surprinși în epoci și în locuri diferite. Cineaștii care deleagă un model pentru a anima un personaj *deepfake* dețin doar un control parțial. Aceștia pot simula procesul unui casting prin dezvoltarea personajului, prin schițe sintetice reiterative, până ajung la un personaj dorit. Apariția în peisajul hollywoodian a unor actori IA precum „Tilly Norwood” se bazează pe un astfel de proces de design, calibrare și antrenare, ce include tehnici de actorie, în cadrul cărora un actor sintetic învață să interpreteze și să răspundă cât mai natural. Nefiind însă oameni reali, fotografiați pe celuloid sau pe un senzor digital, ci sinteza milioanelor de indivizi atomizați, doar imperfecțiunile le dezvăluie statutul.

Mergând pe urmele conceptului freudian *unheimlich*,[38] tradus în engleză ca *uncanny* (în română nu are un echivalent, „straniu” sau „neliniștitor” fiind doar sinonime parțiale), Masahiro Mori afirmă: „Am observat că, pe măsură ce ne apropiem de a face roboții să pară cât mai umani, afinitatea

[34] Sharp, *Zone Out, op. cit.*
[35] Walter Benjamin, *Opera de artă în era reproducerii mecanice,* în „Iluminări”, trad. Catrinel Pleșu, ed. Trei, 2024, p. 280.
[36] *Ibid.* p. 272.
[37] *Ibid.* p. 287.
[38] Vezi Sigmund Freud, *The Uncanny*, trad. D. Mclintock., Penguin Books, 2003 (Ed. orig. 1919).

noastră pentru ei crește, până când ajungem într-o vale, pe care o numesc valea stranie. (*the uncanny valley*, n.a.)"[39] Termenul „*The Uncanny Valley*" a devenit cu atât mai folosit odată cu apariția *deepfake*-ului, fiindcă descrie acea cădere din empatie în repulsie față de o entitate care se apropie de asemănarea cu un om, dar nu o atinge, ascunzându-și statutul ontologic în spatele unei incertitudini.

Dacă autorii nu pretind așadar că o entitate non-umană ar fi umană, ci o semnifică și recunosc ca o imitație, privitorul crede în justa relație cu respectiva entitate spectrală, fiindcă o poate recunoaște, chiar dacă încearcă să treacă drept umană.

În videoclipul muzical al lui Matt Zien, *Post Scarcity Blues* (2025),[40] generat integral prin IA, personajele sunt semnalate ca fiind *deepfake*. Hologrma unui cântăreț afro-american în jur de 60 de ani cântă într-un club de noapte un blues generat sintetic despre marginalizare într-o distopie cyberpunk, o lume controlată de IA.

Videoclipul ilustrează arhive fictive din această lume ce descriu viața de noapte (din clubul unde cântă hologrma), precum și imagini ce înfățișează societatea distopică despre care cântă: dronele de poliție survolând deasupra străzilor, revolte sociale, o tânără scanată într-un magazin, o artistă care vinde la o tarabă tablouri prezentate ca „artă umană", o clasă de copii care poartă ochelari de realitate augmentată etc. Într-o estetică de videoclip, montajul revine ocazional la cântărețul holografic din clubul de noapte. Imaginea imită mișcările unei camere purtate, însoțită de apropieri fizice sau optice (prin zoom-uri), panoramări, corecții sau schimbări ale focalizării, mărcile unei instanțe care documentează, a unei prezențe aflate în spatele unei camere.

Aceste imagini dezvăluie natura simulării sintetice. Publicul este informat asupra inumanității cântărețului și asupra reprezentării rasiale părtinitoare. Chiar dacă spectatorii nu sunt conștienți de prejudecățile generative rasiale specifice modelelor generative, ontologia fantomatică a cântărețului este semnalată în mod evident în reprezentarea sa holografică. Alți indivizi portretizați în videoclip poartă tatuaje luminoase sau exo-organe metalice ca accesorii ale vieții de noapte futuriste. Și, cu toate că anumite personaje au un grad mai ridicat de fotorealism, acestea devin prin extensie semnalate ca fiind *deepfake*. În virtutea acestei marginalizări generalizate, întreaga reprezentare sintetică a realității filmice e lipsită de caracter în favoarea caracteristicilor.

Acest videoclip poate fi considerat o artă poetică generativă, prin care Zien expune infocrația ca o hegemonie a restului. În capitolul „Restul" din *Simulacre și simulare*, Baudrillard aduce în discuție sensul paradoxal al conceptului de „rest", despre care afirmă că nu are un termen opus într-o opoziție binară: „La rigoare, el nu ar putea fi definit decât ca restul restului".[41] Baudrillard oferă exemple ale mecanismelor de exercitare a puterii prin care un sistem social ce se autoeticheteză ca fiind o majoritate „socializează" categorii considerate nesocializate, exterioare presupusei majorități (femei, copii sau minorități etnice), pe care le controlează apelând la politici identitare: „Atunci când un sistem a absorbit tot, când i s-a adăugat tot, când nu mai rămâne nimic, suma totală virează către rest și devine rest.".[42] Rezultatul modelelor audiovizuale generative, ca rest statistic al *input*-ului, ilustrează așadar o imagine a marginalității, a cărei expunere ca atare atrage atenție critică asupra mediului generativ în sine. Iar Matt Zien a făcut din această critică farmacologică un proiect personal mai amplu. Prin abordarea formatului de videoclip, celelalte scurtmetraje ale sale, *Last Call Before A.G.I.* (2025)[43] și *This Film is Lying | Found Footage from the Present* (2025),[44] își expun de asemenea natura sintetică. Așa cum mediul generativ alimentează o producție de trecuturi reconstituite ori reimaginate, precum în miniseria *On This Day... 1776*, Zien evidențiază potențialul narativ al acestui mediu în genul falsului documentar.

[39] "I have noticed that, in climbing toward the goal of making robots appear human, our affinity for them increases until we come to a valley, which I call the uncanny valley.", Masahiro Mori, *The Uncanny Valley*, disponibil online la https://web.ics.purdue.edu/~drkelly/MoriTheUncannyValley1970.pdf, accesat la 01 februarie 2026 (tr. n.).
[40] Matt Zien (KNGMKR), *Post Scarcity Blues*, videoclip muzical generativ, 2025.
[41] Jean Baudrillard, *Simulacre și simulare*, trad. Sebastian Big, Idea Design & Print, 2008, p. 105.
[42] *Ibid.*
[43] Matt Zien (KNGMKR), *Last Call Before A.G.I.*, scurtmetraj generativ, 2025.
[44] Matt Zien (KNGMKR), *This Film Is Lying | Found Footage from the Present*, scurtmetraj generativ, 2025.

Animația generativă: fragmentare și indeterminare

Animația recunoaște și exprimă impulsul de antropomorfizare, confirmând elasticitatea credinței narative prin forța cinematografică a sugestiei. În animație, orice poate fi un personaj, fie vizibil sau nu, concret sau abstract, inclusiv obiecte, planete, cuvinte sau fenomene. Iar un film de animație semnificat ca atare poate avea un potențial afectiv mai puternic decât o animație ce încearcă, într-o negare ontologică a auto-recunoașterii, să treacă drept *live action,* aducând spectatorul într-un „*uncanny valley*". Însă în mediul digital, orice intervenție asupra imaginii e o formă de animație. Iar mediul generativ audiovizual, prin natura sa probabilistică, e o formă de animație indeterminată.

Filmul generativ pare să inverseze evoluția cinematografică a secolului trecut în ceea ce privește relația dintre mișcare și timp. Dată fiind incapacitatea actualelor modele generative audiovizuale de a susține coerența narativă sub forma unor imagini-mișcare, astfel de producții tind spre o reprezentare directă a timpului, găsindu-și expresia în forme hibride, fragmentare. Modelele comerciale mari sunt limitate la a genera *prompt*-uri de 10 sau 20 de secunde, astfel că nu se pot stabili legături senzorimotoare între ele decât în urma unor multiple iterări, antrenând costuri suplimentare.

Pentru a transcende caracterul fragmentar al acestor conținuturi generative, scurtmetrajele experimentale generate integral sau parțial prin IA sunt adesea acompaniate muzical ori prin intervenții *voice-over,* care acționează ca un fir roșu narativ. Eseul senzorial de cinci minute *e^(i*π) + 1 = 0* (r. Junie Lau, 2024)[45] explorează contingența spațio-temporală în forme hibride, îmbinând *live action*-ul cu animația și folosind modelele generative Runway Gen-2, Stable Diffusion, Midjourney, Warpfusion, ElevenLabs și ChatGPT. Pe parcursul unei succesiuni de monoloage spuse prin *voice-over* și acompaniate muzical, o cameră virtuală și dinamică trece de la un personaj la altul și dintr-un spațiu în altul sfidând spațialitatea tridimensională, abstractizând-o și străbătând-o printr-o formă de animație fractalică. Un bărbat asiatic enunță prin *voice-over* povestea pe care o scrie la biroul său, urmat de vocile personajelor sale: o cântăreață dintr-un club de noapte din 1966, un tânăr din 1988 aflat în fața ecranului unui joc tip *arcade* și o femeie din 2022 care privește printr-un telescop. Așadar, modelele generative pot fi folosite complementar *live action*-ului ori animației tradiționale (spre exemplu, să anime schițe de personaj realizate manual), astfel încât creatorii să poată negocia o colaborare cu modelul, impunând o formă de control artistic.

Animația generativă tip *morph* exprimă o formă inedită a relației dintre mișcare și timp printr-o sinteză statistică stratificată. Ca tip de *stop-motion* ce transformă încontinuu un cadru în altul, găsind cea mai scurtă cale de rearanjare a pixelilor de la o imagine la alta, animația *morph* ilustrează o imagine directă a spațiu-timpului. Scurtmetrajul *Morphing Memory of Neural Fad* (2024)[46] de Emi Kusano, de pildă, prezintă o istorie a tendințelor fictive ale modei japoneze prin astfel de imbricări realizate la un ritm rapid. Această formă de animație afișează o imagine contingentă a timpului sub forma schimbării prin stratificare, astfel că multe dintre respectivele animații descriu o progresie (tip narațiune evoluționistă) ce impun o liniaritate necesară, evocând cuvintele lui Deleuze: „Memoria nu este în noi; ci noi ne mișcăm într-o memorie-Ființă, într-o memorie-lume.".[47]

Concluzii: etică generativă

Inteligența artificială generativă poate aduce noutate în cinematografie prin sinteză, dacă prin noutate înțelegem „o situare în domeniul deschiderii a ființării",[48] respectiv dezvăluirea artistică a adevărului sintezei ca o standardizare statistică a lumii. O astfel de noutate poate apărea printr-o dez-instrumentalizare a relației dintre obiectele tehnice și oameni, prin abordarea discursivă și narativă a ontogenezei comune. În acest sens, indiferent că vorbim de marele sau de micul ecran, susținem că o precondiție a conținuturilor postcinematografice generative de a aspira la statutul artistic de noutate ca revelare (într-o accepțiune heideggeriană) rezidă în recunoașterea ontologiei imaginii ca act de

[45] Junie Lau, *e^(iπ) + 1 = 0**, scurtmetraj, 2024.
[46] Emi Kusano, *Morphing Memory of Neural Fad*, animație generativă, 2024.
[47] Gilles Deleuze, *Cinema II: Imaginea-timp*, trad. Ștefana și Ioan Pop-Curșeu, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2013, p. 191.
[48] Formularea lui Heidegger din *Originea operei de artă, op. cit.*

prezență, ceea ce echivalează cu recunoașterea unei singularități auctoriale, indiferent de noutatea procesului sau a tehnologiilor implicate în producție.

Însă printr-o cine-scriitură atât de accesibilă, cum pot cineaștii să evite o autofagie culturală a creației printr-o ecologie a producției? Deși producția unui film sintetic poate fi mai puțin costisitoare decât o filmare actuală, în mod paradoxal ar putea fi mai dăunătoare pentru mediu. Cu toate acestea, creatorii folosesc la o scară largă modelele generative IA cel puțin ca instrumente intermediare, cum ar fi modelele mari de limbaj pentru asistență și experimentare. Și, indiferent dacă un film folosește în mod direct sau indirect tehnologii generative, respectivele conținuturi sintetice sunt integrate înapoi într-un sistem mnemotehnic care se degradează.

Tendințele eseistice de a integra imperfecțiunile într-o critică a ideologiei (în accepțiunea lui Adorno) denotă angajamentul poietic al unui autor față de potențialul estetic al discrepanței dintre mimetism și imperfecțiune, semnalând faptul că respectivele greșeli, aberații ori anomalii mimetice oferă o perspectivă epistemologică și estetică asupra funcționalității unor tehnologii altminteri opace. Iar cineaștii care își antrenează propriile modele pot alege conținuturile bazelor de date, un *output* realizat prin selecția *input*-ului. De asemenea, folosind modele antrenate personal, autorii pot deține drepturi de autor pentru arhivele constitutive, precum și consimțământul persoanelor din imagini. În cheia deconstructivistă a eseismului, dihotomia generativ/degenerativ trece drept un simplu construct analitic, prin care arhiva în perpetuă mișcare își dezvăluie degradarea.

BIBLIOGRAPHY:

1. Adorno, Theodor W., "The Essay as Form", în *New German Critique*, nr. 32 (Spring/Summer), 1984, pp. 151–171. (text orig. 1958; trad. B. Hullot-Kentor & F. Will).
2. Alemohammad, Sina; Casco-Rodriguez, Josue; Luzi, Lorenzo; Humayun, Ahmed Imtiaz; Babaei, Hossein; LeJeune, Daniel; Siahkoohi, Ali; Baraniuk, Richard,, "Self-Consuming Generative Models Go MAD", *arXiv:2307.01850*, 2023, disponibil online la: https://arxiv.org/abs/2307.01850.
3. Astruc, Alexandre, "The Birth of a New Avant-Garde: La caméra-stylo" (Ed. orig. 1948), în S. MacKenzie (ed.), *Film Manifestos and Global Cinema Cultures*, University of California Press, pp. 603–606, 2014.
4. Baron, Jaimie, *The Archive Effect: Found Footage and the Audiovisual Experience of History*. Routledge, 2014.
5. Baudrillard, Jean, *Simulacre și simulare*, trad. Sebastian Big, Idea Design & Print. (Ed. orig. 1981), 2008.
6. Benjamin, Walter, „Opera de artă în era reproducerii mecanice*”,* în *Iluminări,* trad. Catrinel Pleșu. Editura Trei, 2024.
7. Deleuze, Gilles, *Cinema II: Imaginea-timp*, trad. Ștefana și Ioan Pop-Curșeu, Tact. (Ed. orig. 1985), 2013.
8. Derrida, Jacques, *Positions*, trad. Alan Bass. University of Chicago Press, 1981.
9. Ferrando, Francesca, *Philosophical Posthumanism*. Bloomsbury Academic, 2019.
10. Foucault, Michel, *Cuvintele și lucrurile: o arheologie a științelor umane,* trad. Bogdan Ghiu și Mircea Vasilescu. Editura Univers, 1996.
11. Freud, Sigmund, *The Uncanny*, trad. David McLintock, Penguin Books (Ed. orig. 1919), 2003.
12. Haraway, Donna, *The Haraway Reader*. Routledge, 2004, pp. 328-329 (tr. ns.). *apud*. Ferrando, *Philosophical Posthumanism*, *op. cit.*
13. Heidegger, Martin, *Originea operei de artă,* trad. Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Editura Univers, 1982.
14. Husserl, Edmund, *Die Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins*, Halle, Max Niemeyer Verlag, 1928.

15. Kemper, Jakko, "Glitch, the Post-Digital Aesthetic of Failure", în *European Journal of Cultural Studies*, vol. 26, nr. 1, pp. 53–68, 2023.
16. Manovich, Lev, "The Algorithmic State: Artificial Aesthetics", video, 10 mai 2023, disponibil la: www.youtube.com/watch?v=55udWaB_tRI.
17. Manovich, Lev, *The Language of New Media*. MIT Press, 2001.
18. Mihailova, Mihaela, "To Err Is Generative: The Flaw as Flow in Prompt-Based Animation", în *Journal of Cinema and Media Studies*, vol. 64, nr. 1, 2024.
19. Mori, Masahiro, "The Uncanny Valley" (1970), trans. Karl F. MacDorman și Norri Kageki, disponibil online la: https://web.ics.purdue.edu/~drkelly/MoriTheUncannyValley1970.pdf
20. Rascaroli, Laura, *How the Essay Film Thinks*. Oxford University Press, 2017.
21. Rice University, "Breaking MAD: Generative AI Could Break the Internet", *Rice News*, 30 iulie 2024.
22. Salvaggio, Eric, "What Was the GAN?", în *Cybernetic Forests* (Substack), 2023.
23. Simondon, Gilbert, *On the Mode of Existence of Technical Objects*, trad. Ninian Melleamphy. University of Western Ontario, 1980.
24. Steyerl, Hito, "In Defense of the Poor Image", în *The Wretched of the Screen* (pp. 31–45). Sternberg Press, 2012.
25. Steyerl, Hito, "Mean Images", în *New Left Review*, nr. 140/141, 2023.
26. Toonkel, Jessica, "OpenAI launches AI-generated animated film Critterz.", în *Wall Street Journal*, 7 septembrie 2025.
27. *On This Day… 1776*, miniserie audiovizuală generativă, prod. Darren Aronofsky, Primordial Soup / Google DeepMind, SUA, 2026.
28. *Dracula*, lungmetraj, r. Radu Jude, România–Austria–Luxemburg–Brazilia, 2025.
29. *e^(iπ) + 1 = 0**, scurtmetraj, r. Junie Lau, Hong Kong, 2024.
30. *Il diario di Sisifo*, lungmetraj, r. Mateusz Miroslaw Lis, Italia, 2023.
31. *Memories of Passersby I*, instalație generativă (GAN), Mario Klingemann, Germania, 2019.
32. *Morphing Memory of Neural Fad*, animație generativă, r. Emi Kusano, Japonia, 2024.
33. *Post Scarcity Blues*, videoclip muzical generativ, r. Matt Zien (KNGMKR), SUA, 2025.
34. *Last Call Before A.G.I.*, scurtmetraj generativ, r. Matt Zien (KNGMKR), SUA, 2025.
35. *This Film Is Lying | Found Footage from the Present*, scurtmetraj generativ, r. Matt Zien (KNGMKR), SUA, 2025.
36. *Sunspring*, scurtmetraj, r. Oscar Sharp, SUA, 2016.
37. *Zone Out*, scurtmetraj generativ, r. Oscar Sharp, SUA, 2019.

THE GENESIS AND EVOLUTION OF INSURANCE ACTIVITY IN THE ANCIENT PERIOD

Andreea Constanța Mihaela Nedelcu
PhD Student, University of Craiova

***Abstract**: Insurance activity has its origins in the ancient period. The earliest forms of insurance appeared in Mesopotamian, Greek, Roman, and ancient Egyptian law. Trade was the first field to benefit from these incipient forms of insurance due to the major risks to which transported goods were exposed. These risks were both natural and human-related. Natural risks included floods, earthquakes, and storms, while human-related risks consisted of theft and wars. Over time, insurance activity underwent numerous transformations until reaching the form used today. The ancient period marks the emergence of the first forms of insurance, which were perceived as organized systems of mutual aid within societies. In Mesopotamian law, the Code of Hammurabi represents a fundamental reference point, as it laid early foundations for the concepts of liability and individual rights and functioned as a legal norm facilitating the exchange of goods and services. Ancient Egypt is also notable as the place where burial associations originated. Each historical period is relevant to modern insurance, and the principle that continues to persist to this day is the risk distribution.*

***Keywords:** insurance; risk; trade; mutual-aid associations; maritime loan.*

I. Introducere

Asigurarea în sensul pe care îl înțelegem în ziua de azi apare din nevoia de siguranță fizică, psihică și financiară. Instinctul de auto-conservare este prezent încă din momentul nașterii, această tendință fiind specifică fiecărui organism. În perioadă antică, conceptul de asigurare nu are sensul pe care îl are în dreptul actual, ci este cel de normă socială[1]. Prin normă socială înțelegem faptul că asigurarea nu beneficia de reglementările actuale, ci asigurarea era privită mai mult ca o formă de ajutor reciproc în cadrul comunității.

În considerarea originii și evoluției asigurărilor la nivel mondial ar fi indicat a se face o diferențiere între istoria și preistoria asigurărilor. Chiar dacă momentul nașterii primei forme de asigurare nu este cunoscut, majoritatea doctrinarilor susțin că acestea datează și sunt legate de primele de activități de comerț, atât cel maritim, cât și cel terestru. Formele de comerț care beneficiau în acea perioadă de asigurări erau cele din Orientul Mijlociu Islamic și din Asia. Chiar dacă formele rudimentare de asigurare nu seamănă cu cele de astăzi, un concept, poate cel mai important, s-a menținut, respectiv cel de distribuire a riscului[2].

Epoca preistorică este divizată în două perioade, respectiv perioada antică și perioada medievală. Ideea de asigurare pornește din perioada antică. Primele forme de asigurare datează din vremurile străvechi. Pe de altă parte, asigurarea, în înțelesul său modern cum sunt asigurarea de viață și asigurare socială sunt o creație modernă care datează de doar câteva sute de ani.

În perioada regelui Hammurabi al Babilonului existau societățile de împărțire a riscului. Cei care călătoreau erau expuși jafurilor, distrugerii bunurilor ori alte riscuri. Prin urmare, aceștia conveneau ca pierderile să fie achitate de toți care aveau interes în acea călătorie. În Egiptului antic legatele erau acordate supraviețuitorilor, adesea inspirate din motive religioase și erau organizate în baza unei asociații cooperative. În Grecia și Roma antică, stăpânii de sclavi obișnuiau să asigure împotriva evadării acestora într-o asemenea modalitate încât se efectuau plăți periodice către un om înstărit care se obligă să plătească o anumită sumă prestabilită în cazul în care acest eveniment avea loc. Principiul *Koinonia* de distribuire a riscului a fost preluat din Babilon de către fenicieni și adus în Grecia antică, iar apoi acest principiu a fost folosit și de către romani[3].

---

[1] Rau, G. N. Bhaskar, *An Ancient History of Insurance Concepts*, BimaQuest: The Journal of Insurance & Management, 2019, Vol 19, Issue 1, p. 19
[2] V. Nemeș, *Dreptul asigurărilor*, Ediția a 5-a, Editura Hamangiu, 2021, p. 1
[3] A. Manes, *Outlines of a General Economic History of Insurance*, The Journal of Business of the University of Chicago 15, no. 1 1942, p. 33

Societatea, în general, este predispusă la evenimente viitoare, imprevizibile. Persoanele, atât fizice cât și juridice, în desfășurarea activităților lor profesionale sau uzuale pot fi supuse la anumite riscuri fortuite. În acest context a fost necesară dezvoltarea unor anumite instrumente de protecție. Asigurările au apărut treptat din nevoia de gestiune a riscului. Acestea au apărut ca forme de solidaritate socială, dar ulterior au dobândit și un scop economic.

În Evul Mediu și în Antichitate riscul era văzut că o expresie a sorții, pierderile fiind compensate prin forme de solidaritate cum erau breslele sau asociațiile de meșteșugari. Scopul era unul moral, de ajutor reciproc în comunitate, nu unul economic[4]. Riscurile cele mai întâlnite erau cele din domeniul comerțului, respectiv riscurile cu privire la mărfuri, proprietate, moarte, accidente și tratamente medicale[5]. Pe acest fond, asigurările au devenit un mecanism juridic și financiar de protecție ce are ca obiectiv compensarea pierderilor generate de materializarea unor riscuri viitoare, determinate de evenimente imprevizibile.

II. Dreptul mesopotamian

1. Codul lui Hammurabi a promovat un sistem funcțional de protecție a comercianților. Conceptul de asigurare și de distribuire a riscului a existat din toate timpurile. Unul dintre primele coduri legale este cel al lui Hammurabi care include clauze de protecție pentru comercianți[6]. Codul lui Hammurabi era considerat cea mai veche culegere de legi. Codul a fost inscripționat pe un obelisc de peste doi metri înălțime pentru a putea fi văzut de toți cetățenii[7]. Regele Hammurabi a fost al VI-lea rege al Babilonului. În acea perioadă, Codul lui Hammurabi era considerat un cadru legal bine definit pentru schimbul de bunuri și servicii. În crearea acestui cod, cei care au contribuit la elaborarea acestuia și-au pus întrebări cu privire la drepturile individuale și contractele de proprietate[8]. Prin acest cod asigurarea a devenit un sistem funcțional care le era de folos comercianților[9].

În dreptul actual, toți profesioniștii din domeniul medical au obligația de a avea poliță de asigurare care să acopere orice cerere depusă pentru neglijență în săvârșirea actului medical. Această obligație izvorăște din Codul lui Hammurabi care face referire la noțiunea de răspundere[10]. Codul lui Hammurabi cuprindea 282 de legi. Acesta era primul cod care făcea referire la noțiunea de răspundere care are o importanță deosebită în dreptul asigurărilor. Comercianții în acea perioadă plăteau suplimentar asigurătorilor pentru a fi siguri că în cazul în care mărfurile acestora se pierdeau pe mare, aceștia erau compensați pentru pagubele produse. Astfel, putem susține că în dreptul mesopotamian, transportul de bunuri a fost prima formă de activitate care a beneficiat de asigurare.

În anul 2000 î.e.n. în vechiul Babilon aveau loc aranjamente instituționale care se asemănau cu activitățile de asigurare din ziua de azi. În acea perioadă conducătorii strângeau taxe de la rezidenți pentru a avea fonduri publice pentru a compensa pierderile provenite din dezastre naturale, cum erau incendiile[11].

2. *Formele de asigurare în Babilonul antic*. Prima formă de asigurare înregistrată datează din anul 1750 î.e.n. în Babilonul antic. În cazul în care un comerciant a luat un împrumut pentru a expedia mărfuri, acesta ar putea să plătească în plus pentru a anula un împrumut în cazul în care expedierea mărfurilor era pierdută ori furată, acest tip de împrumut fiind considerat o formă primitivă de asigurare. În mod asemănător comercianții chinezi și indieni, acum o mie de ani, obișnuiau să distribuie bunurile acestora în mai multe vase ori caravane comerciale pentru a reduce riscul unor

---

[4] Niels Viggo Haueter, *A History of insurance*, Ed. Swiss Re Zurich, 2013, p. 7-11

[5] Wikipedia, *History of insurance*, sursă online: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_insurance, accesată la data de 09.02.2026

[6] Briggs Agency, *The History of Insurance: From Ancient Risk to Modern Protection*, sursă online: https://briggsagency.com/the-history-of-insurance-from-ancient-risk-to-modern-protection, accesată în data de 09.02.2026

[7] Ch. Horne, *The Cod of Hammurabi, Introduction*, Yale University, sursă online: https://avalon.law.yale.edu/ancient/hammint.asp, accesată la data de 21.02.2026

[8] C. F. Trenerry, *The Origin and Early History of Insurance*: *Including the Contract of Bottomry*, The Lawbook Exchange, 2009, p. 53-54

[9]Simplex Insurance Solutions, *The History of Insurance,* sursă online: https://simplexinsurance.com.au/the-history-of-insurance/, accesată la data de 10.02.2025

[10] B. Saputra, O. Bene, D. Aprizon Putra, *Analyzing the Code of Hammurabi: Exploring Ancient Legal Principles and Their Relevance in Modern Law*, Negrei Academic Journal of Law and Governance, vol. 4, nr. 1, 2024, p. 8

[11] *The Origin and Development of the Insurance System: From Ancient Mutual Aid to Modern Financial Systems*, sursă online: https://www.oreateai.com/blog/the-origin-and-development-of-the-insurance-system-from-ancient-mutual-aid-to-modern-financial-systems/f944a6ea4c0de9a00b7d5a54dc7042d2, accesată la data de 10.02.2025

pierderi totale, concept care s-a menținut și în dreptul asigurărilor din ziua de azi. În mod similar, grecii și romanii au preluat principiul de împărțire a riscului. Aceștia au dezvoltat forme incipiente de asigurare maritimă pentru marfa care era transportată pe Marea Mediterană.

O schimbare majoră în desfășurarea comerțului maritim este constituirea împrumutului maritim numit și „contract of bottomry'' (*foenus nauticum*)[12]. Prin intermediul acestui contract proprietarii de vase ar putea să împrumute bani proprietarilor mărfurilor care urmau a fi transportate, folosindu-și navele drept garanție. În cazul în care vasul era scufundat, datoria împrumutatului ar fi fost iertată. În cazul unui accident, debitorul nu avea nicio răspundere în cazul în care mărfurile nu ajungeau la destinație, dar în situația în care ajungeau, debitorul avea obligația de plată a dobânzii și de restituire a împrumutului[13]. În cazul în care nu putea achita datoria, debitorul se putea vinde pe sine, soția, pe fiul sau fiica sa[14], iar după trei ani aceștia vor fi eliberați, în cazul în care un debitor își achită datoria cu un sclav, iar sclavul este competent, nu puteau exista pretenții din partea creditorului[15].

III. Dreptul Greciei antice

1. Lex Rhodia. În Grecia antică transportul de bunuri, în special cel maritim avea o semnificație importantă fiind principala sursă de venit a membrilor comunității. Astfel, s-a considerat că un cadru legal ar fi benefic pentru protecția juridică și desfășurarea transportului maritim într-un mod eficient cu cât mai puține pierderi. Prin urmare, a apărut și dispoziția legală numită și *Lex Rhodia*. Legea maritimă a insulei Rhodos care datează din anul 916 î.e.n. prevedea că în cazul pierderilor de bunuri în timpul transporturilor maritime care pot avea loc din cauze de forță majoră, cum este naufragiul, furtună ori din cauze umane cum erau jafurile, pagubele erau suportate de toți care erau interesați de acea expediție. Această lege avea la bază principiul averii comune (numit și principiul patrimoniului naval)[16].

2. Promovarea în Grecia antică a asigurării comunitare. În perioada Greciei antice a fost constituită legea averii comune care prevedea că în cazul pierderii bunurilor, toți cei interesați de expediție (proprietarii mărfurilor, armatorii) trebuiau să plătească recompensarea bunului pierdut ori furat. Aceasta fiind o formă incipientă de asigurare comunitară[17]. Asigurarea comunitară în perioada antică era reprezentată de asociațiile de ajutor reciproc care aveau rolul să protejeze membrii comunității împotriva datoriilor care pot apărea în caz de boală, deces ori vârstă înaintată[18].

3. Averea comună și formele de asigurare. Conceptul averii comune a luat naștere tot în insula Rhodos în perioada 1000-800 î.e.n.[19]. Acest tip de contract izvorăște dintr-o practică similară numită și *Commenda of Islam* (Contractul de investiție islamică) care a fost dezvoltat în formele primare ale comerțului care au apărut în Valea Eufratului[20]. Asigurările din perioada antică nu au fost limitate doar la cele împotriva jafurilor vaselor care transportau mărfuri. Acestea s-au extins și la nivelul asigurărilor de sănătate și de viață, formatul asigurărilor fiind foarte similar cu cel pe care îl regăsim în prezent. În Grecia antică este și locul în care au apărut primele forme de asigurări de sănătate[21].

În jurul anului 600 î.e.n., grecii și romanii au format primele forme de asigurare de viață și sănătate prin intermediul organizațiilor de ajutor reciproc. Aceste asociații aveau grijă de familiile cetățenilor decedați. Aceste societăți au continuat pentru secole în multe locuri din lume și includeau și ritualuri funerarii. Un exemplu relevant este activitatea legislatorului atenian Solon (640-558 î.e.n) care este

---

[12] D. Watkins, Insurance Brokers, *A brief history of insurance*, sursă online: https://www.denniswatkins.co.uk/articles/a-brief-history-of-insurance/, accesată la data de 10.02.2026

[13] V. Ciurel, *Asigurări și reasigurări, abordări teoretice și practice internaționale*, Editura All Beck, 2000, pag. 4

[14] A. Testart, *The extent and significance of debt slavery*, Revue française de sociologie, 43, Supplement, 2002, p. 180

[15] Biblical Scholarship, *Slavery in the Laws of Hammurabi,* sursă online: https://biblicalscholarship.wordpress.com/2022/07/03/slavery-in-the-laws-of-hammurabi/, accesată în data de 22.02.2026

[16] O.A. Duțu, *Dreptul Asigurărilor*, Universitatea Ecologică din București, Facultatea de Drept, București, 2022, p. 11

[17] Hazelton Mountford ,*The History of Insurance*, sursă online: https://www.hazeltonmountford.co.uk/news/history-of-insurance-hm/, accesată la data de 10.02.2025

[18] Britannica Money, *Friendly society*, sursă online: https://www.britannica.com/money/friendly-society, accesată în data de 20.02.2026

[19] T. George, *Evolution of marine insurance: from ancient seas to modern commerce*, Indian Journal of Integrated Research in Law, Volume III, Issue IV, 2023, p. 3

[20] C.F. Trenerry, B.A., D. Sc., A.I.A., *The origin and early History of Insurance including the contract of Bottomry*, Ed. The Lawbook exchange, LTD., Clarck, New Jersey, 2009, p. 5

[21] Biroul Asigurătorilor de Autovehicule din România (BAAR), *Istoria asigurărilor*, sursă online: https://www.baar.ro/utile/istoria-asigurarilor/, accesată în data de 13.02.2025

creatorul celei dintâi asigurări obligatorii cunoscute. Acesta a ordonat crearea unui fond comun pentru asociațiile politice și meșteșugărești. Fondul era format din contribuția lunară a fiecărui membru, iar scopul principal era cel de acoperire a pagubelor ce pot apărea în cadrul asociației[22].

Contractele maritime din acea perioadă, acum căzute în desuetudine, erau contractele prin intermediul cărora proprietarul unui nave împrumuta bani pentru a echipa ori a repara vasul și pentru un termen determinat nava ținea loc de garanție, fiind stipulat că dacă vasul era pierdut într-o timpul călătoriei, fie din cauza furtului, fie din cauza hazardului natural, transportatorul (creditorul) își pierdea banii[23]. Acest contract care îmbracă forma unui împrumut maritim era uzitat în perioada 4000-400 î.e.n. la comercianții din Babilon, dar era folosit și de indieni și greci.

Cu toate aceste măsuri luate în considerare, distribuirea riscului în modalitatea menționată anterior, nu era una fără imperfecțiuni. Proprietarii de vase care călătoreau pe aceleași rute puteau să observe cum pierderile de mărfuri erau tot mai frecvente, indiferent de modalitatea în care mărfurile erau împărțite. Considerăm că lipsa infrastructurii este unul dintre motivele pentru care formele de asigurare din perioada antică aveau o eficiență redusă.

Un alt aspect care ridica probleme era absența unei baze financiare complexe pentru tranzacțiile individuale. Primele forme de asigurare operau în baza contribuțiilor membrilor asociațiilor de asigurare. Aceste societăți nu dispuneau de logistica necesară pentru a investi capital într-un mod eficient[24]. Riscurile în perioada antică erau de mai multe feluri, respectiv riscurile naturale și cele ce țin de activitățile umane. În perioada antică transportul se realiza fie cu ajutorul animalelor ori prin intermediul transportului maritim. Riscurile naturale puteau consta în furtuni, incendii, cutremure, aspecte ce țineau de hazardul natural, iar riscurile ce țin de activitățile umane erau războaiele, jafurile, în cazul transportului maritim, pirateria reprezenta un pericol principal[25].

În secolul al XII-lea în Anatolia, o formă de asigurare de stat a fost introdusă. În situația în care comercianții erau jefuiți, trezoreria statului le-ar restitui sumele de bani echivalente bunurilor furate[26]. Lucrurile s-au schimbat în momentul în care Papa Gregory al IX-lea a interzis actul de a percepe dobândă și a înlocuit împrumutul maritim cu contractele artificiale. După ce Papa Gregory a interzis împrumuturile, asigurarea maritimă în forma în care există și azi a apărut în orașe precum Florența și Geneva[27].

IV. Dreptul roman

1. Collegia și activitățile acesteia. În Roma antică existau așa numitele *Collegia* (asociații cu personalitate juridică) care aveau mai multe forme, puteau fi asociații profesionale, societăți de înmormântare, societăți religioase ori de ajutor reciproc[28]. Acestea existau încă de la începutul perioadei republicane, dar care au căpătat un rol important spre sfârșitul acestei perioade[29]. Acțiunile acestor grupări sociale erau în beneficiul celor bolnavi și vârstnici, membrii grupărilor se ocupau de funeraliile celor decedați. Chiar dacă activitățile acestor asociații de binefacere au căzut în dizgrațiile conducătorilor, acestea au continuat să existe, în mod restricționat, până în momentul căderii Imperiului[30].

2. Asigurările maritime. Asemenea Greciei antice și în dreptul roman existau asigurări maritime, acestea fiind de două feluri. Primul tip de împrumut era cel care se acorda de către marinar

---

[22] I. Râmniceanu, *Asigurările de stat în Republica Socialistă România*, Ed. Daca Cluj-Napoca, 1984, p. 10

[23] Britannica, *The Editors of Encyclopaedia. "bottomry." Encyclopedia Britannica*, sursă online: https://www.britannica.com/money/bottomry, accesată în data de 09.02.2026

[24] Cost financial group, inc., *Insurance services in antiquity*, sursă online: https://costfinancial.com/insurance-services-in-antiquity/ , accesată la data de 09.02.2026

[25] M. Botticini, P. Buri, M. Marinacci, *The beauty of uncertainty: the rise of insurance contracts and markets in medieval Europe*, Journal of Europe, Volume 21, Issue 6, 2023. p. 2289

[26] W. Thompson, *How Insurance Began: 3000 Years of History*, sursă online: https://www.wsrinsurance.com/how-insurance-began-3000-years-of-history/, accesată la data de 09.02.2026

[27] T. Sibbett, *History of Insurance*, sursă online: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470012505.tah014, accesată în data de 09.02.2026

[28] G. Long, J. Murray, M.A., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, *Collegium*, London, 1875, pp. 310-311

[29] K. Verboven, *Roman associations*, sursă online: https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-1695, accesată în data de 11.02.2026

[30] Vance, W. R., *The Early History of Insurance Law.,* Columbia Law Review 8, no. 1, 1908, p. 4

proprietarului mărfurilor sub condiția ca nava să ajungă cu bine la destinație. În pasaje din Digestele și Codul lui Iustinian se regăsesc opinii despre această formă de împrumut maritim. Juristul Paulus susținea că motivul pentru care împrumutul (plus dobânzile) trebuia restituit era acela în situația în care nava ajungea cu bine la destinație. Împrumutul maritim avea un caracter aleatoriu, ceea ce însemna că riscul era suportat de creditor și nu de către proprietarul mărfurilor, în calitate de debitor al împrumutului. În situația în care bunurile nu ajungeau la destinație, proprietarul bunurilor nu mai trebuia să restituie suma fiindcă riscul transportului a fost suportat de creditor[31]. În caz de naufragiu, atac al piraților ori caz de forță majoră, debitorul este liber de obligația de restituire a împrumutului. Împărații Dioclețian și Maximilian explică faptul că în cazul contractului de împrumut maritim, ratele privilegiate ale dobânzilor erau aplicabile până în momentul în care nava ajungea în port. Acest tip de împrumut se putea oferi și în cazul unei călătorii într-un singur sens, dar și doar pentru o călătorie de întoarcere. De asemenea, acești împărați au emis o constituție care trata împrumutul maritim ce era acordat pentru o călătorie spre Africa din portul Salona. Al doilea tip de asigurare maritimă se baza pe aceeași idee enunțată anterior și anume acela ca nava să ajungă în siguranță la destinație. La acest principiu se adăuga și termenul determinat al împrumutului. Restituirea sumei împrumutate era posibilă, potrivit juristului Papinian, numai după ce termenul stabilit a expirat.

Eficacitatea împrumutului maritim depindea nu numai de condiția ca nava să ajungă în siguranță, ci de asemenea această condiție trebuia îndeplinită într-un interval de timp care era determinat în zile ori luni de navigație. După această perioadă, riscul călătoriei nu mai era în sarcina debitorului. Acest tip de împrumut spre deosebire de primul, permitea o delimitare mai precisă a răspunderii debitorului. Dacă nu intervine nicio pierdere în perioada prestabilită, împrumutul maritim devine exigibil, chiar dacă nava este încă în curs de navigație[32].

3. *Asigurările de înmormântare*. În cazul asigurărilor de înmormântare erau dovezi că acestea pot exista în societățile egiptene încă din anul 2500 î.e.n. De asemenea, aceste forme de asigurări au existat și funcționat și în India, Grecia și China. Pe de altă parte, existența asociațiilor de tip *Collegia* datează încă din 117-138 a.d., dovadă fiind obiectele de marmură pe care erau inscripționate regulile statutare. Chiar dacă nu existau probe în acest sens, există o posibilitate reală ca societățile romane numite *Collegia* să fi continuat să funcționeze în ciuda invaziilor, până în perioada medievală când au căpătat altă formă[33]. În Roma și Grecia antică formele cele mai vechi ale asigurării de viață erau intitulate indemnizațiile de deces care aveau rolul de a acoperi cheltuielile de înmormântare și de a asigura renta viageră[34].

În Roma antică dezastrele naturale cele mai frecvente erau inundațiile. Aceste relatări se regăseau într-o listă de de dezastre naturale care aveau loc într-un an. Dintr-o listă de 42 de dezastre naturale, 18 erau asociate cu inundațiile. Cele mai cunoscute fiind cele din anul 189 î.e.n. În momentul în care erau descrise inundațiile, erau prezentate și alte catastrofe care au avut loc în acel an, cum ar fi cutremurele, incendiile ori epidemiile[35]. Astfel, o formă de asigurare de viață era necesară pentru a gestiona riscurile acelor vremuri.

Asigurarea de viață provenea din Roma antică, respectiv din asociațiile profesionale denumite și *Collegia.* Scopul principal al acestor asociații era acela să asigure ritualuri de înmormântare onorabile pentru că era considerat că dacă nu era oferită o ceremonie decentă celui decedat era de rău augur pentru sufletul său. Astfel, oricine își dorea putea să fie membru al comunității și să aibă asigurarea unei înmormântări onorabile, chiar în absența rudelor pentru că asociația se ocupa de toate costurile înmormântării. Contribuțiile pe care le strângea asociația nu puteau fi colectate ca datorii ale

[31] D. Popescu, I. Macovei, *Contractul de asigurare*, Ed. Junimea, Iași, 1982, p. 9
[32] G.J. Blicharz, *Pecunia Traiecticia and Project Finance: The Decodified Legal Systems and Investments in Risky Ventures*, Teoria E Storia Del Dritto Privato, Numero X Anno 2017, p. 2
[33] Charles T. Cady, *The Law of Burial Insurance*, 5 Vanderbilt Law Review 800, 1952 p. 1
[34] R. Ionescu, *Asigurări și reasigurări*, Ediția a II a, îmbunătățită și adăugită, Editura Universitară, 2020, p. 11
[35] G. S. Aldrete, *Floods of the Tiber in ancient Rome*, *Ancient society and history*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006, p. 222

defunctului[36]. Aceste funeralii aveau scopul să arate importanța vieții de apoi în cultura Egiptului antic[37].

V. Dreptul Egiptul antic.

1. Asigurările de înmormântare. Printre ideile cele mai cunoscute în Egiptul antic se număra importanța pe care egiptenii o acordau ceremoniilor funerare. Motivul principal pentru care înmormântarea avea un rol atât de important era acela că sufletul avea nevoie de o pregătire corespunzătoare pentru trecerea în eternitate[38]. Momentul decesului provoca o suferință profundă pentru cei apropiați celui decedat și perioade îndelungate de doliu, care pot dezechilibra apropiații defunctului și chiar societatea însăși. Astfel, egiptenii au considerat că pentru a ajuta cetățenii și comunitatea, ritualurile mortuare trebuiau să fie onorabile și să aducă cinste defunctului. Scopul era cel de a restabiliza membrii societății și de a evidenția sentimentul de comunitate și ajutor reciproc între cetățeni. Acest aspect se realiza prin ajutorul oferit celor care i-au fost aproape celui decedat să aibă parte de un ultim moment de despărțire care să îi aducă cinste defunctului[39].

În Egiptul antic preoții reprezentau nucleul societății și erau un element de legătură între economia centrală și cea locală. Preoții de rang inferior constituiau asociații urmând exemplul grecilor și al romanilor. Alături de alte activități pe care le desfășurau, aceștia aveau o asigurare în caz de deces pentru membrii acestor asociații[40].

Asigurările de înmormântare au apărut din trecutul îndepărtat. În jurul anul 2500 î.e.n. în Egiptul antic cei care erau specializați în construcțiile din piatră numiți și *masons* se organizau în asociații de binefacere. În aceste asociații meșterii tăietori de piatră colectau sume de bani pentru îngrijirea celor bolnavi sau pentru ajutorul de înmormântare[41]. Această activitate a meșteșugarilor din piatră este certificată chiar de cel mai vechi document scris care datează de circ. 6.500 de ani. În cadrul acestui document se atestă faptul că lucrătorii în piatră au creat un fond solidaritate umană care era format din aporturile fiecărui membru pentru a repara prejudiciul produs de pagube precum incendii, cutremure, inundații ori în caz de deces.

Prima asigurare de înmormântare din Egiptul antic datează din anul 2225 î.e.n. Ritualurile funerare costisitoare le ofereau supușilor faraonilor un motiv de reflecție atunci când aceștia se gândeau la obținerea unui început bun pentru lumea de dincolo. Egiptenii din înalta societate se organizau în asociații și plăteau taxă de membru care le garanta acoperirea în totalitate a costurilor de înmormântare. Când unul dintre membrii deceda, ceilalți membrii achitau costurile ceremoniilor funerare cu sumele de bani pe care le-au strâns din taxele de membru. Aceasta este originea asigurărilor de înmormântare din ziua de azi[42]. Această asigurare de înmormântare avea la bază și principiul actual de distribuire a riscului, scopul principal de atunci fiind acela de a îi ajuta pe cei nevoiași. Este considerat că această formă de organizare non-profit a fost prima formă de asigurare[43].

2. Asigurările de animale. Un document din antichitate a fost descoperit în Palestina care făcea referire la ideea de ajutor reciproc în privința asigurărilor de animale. Se statua faptul că fiecare membru al asociației mutuale căruia i-a decedat un măgar, fie din cauza tâlharilor ori a animalelor sălbatice, îi va fi procurat altul[44] .

---

[36] M. Shoxrux, R.Z. Xusanovna, *The emergence of the first insurance organizations in the global economy*, Journal of applied science and social science, volume 15, nr. 5, 2025, p. 92

[37] K. Mehta, *Ancient Egyptian Funerary Tools and Beliefs,* Journal of Student Research, vol. 13, nr. 4, 2024, p. 1

[38] R. Nyord, *Yearning for Immortality*, The European Invention of the Ancient Egyptian Afterlife, University of Chicago Press, 2025, p. 2

[39] S. Snare, *Identifying the Universals of Death: An Interpretive Analysis of Mortuary Ritual in Ancient Egypt and Modern America*, Senior Theses, University of South California, 2020, p. 2

[40]J.G. Manning, *The Ptolemaic Economy*, The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World. Ed. Ian Morris, Richard Saller & Walter Scheidel. Cambridge University Press. Forthcoming, 2008, p. 31

[41] Z. Petrović, D. Mrkšić, *Životna osiguranja (Life Insurance Types)*, Belgrade, Pravna biblioteka, 2005, p. 9

[42] Jaech, Correduria de Seguros, *Death Insurance was invented bu the Egyptians*, sursă online: https://mvpql.es/news/jaech/noticia/death-insurance-was-invented-by-the-egyptians/, accesată la data de 22.02.2026

[43] C.T. Cady, *The Law of Burial Insurance*, 5 Vanderbilt Law Review 800,1952, p. 800

[44] I. Sferdian, *Dreptul asigurărilor*, Editia 4, revizuita si adaugita, Editura C.H. Beck, București, 2023, p. 1

VI. Concluzii

Putem afirma că în perioada antică s-au pus bazele formelor de asigurare care sunt aplicabile în prezent. Fiecare perioadă a avut un rol specific. În vreme ce în perioada Egiptului antic au fost constituite asigurările de înmormântare, în Grecia și Roma antică a fost creat împrumutul maritim numit și „*contract of bottomry*''care era o formă incipientă de asigurare. De asemenea, tot în Grecia și Roma antică apăreau asigurările de viață și sănătate. În dreptul mesopotamian Codul lui Hammurabi a avut un rol major prin introducerea noțiunii de răspundere. Ceea ce au avut în comun toate aceste modalități rudimentare de asigurare era faptul că membrii comunității se organizau în asociații de ajutor reciproc, pentru a ajuta familiile celor decedați cu organizarea înmormântării, dar și în cazul producerii unor pagube. Principiul distribuirii riscului este cel care s-a perpetuat și în ziua de azi. Însă, în dreptul contemporan acest principiu are o structură juridică complexă. În perioada antică nu exista logistica necesară și nici capitalul necesar pentru o protecție juridică eficientă. Riscurile în perioada antică erau mult mai greu de prevăzut și gestionat. Acestea erau privite ca aspecte imprevizibile care țineau de destin. În dreptul asigurărilor actual, riscul este gestionabil, predictibil, iar metodele de management al riscului și de acordare a despăgubirilor au devenit o tehnică bazată pe calcul matematic, iar nu o expresie a sorții. Aceste forme de asigurare incipiente evidențiază că principiile precum răspunderea, ajutorul reciproc și gestionarea riscurilor sunt definitorii pentru formele de asigurare complexe și eficiente de care beneficiem în prezent.

BIBLIOGRAPHY:

1. Aldrete G. S., *Floods of the Tiber in ancient Rome*, Ancient society and history, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006
2. Cady C.T., *The Law of Burial Insurance*, 5 Vanderbilt Law Review 800, 1952
3. Ciurel, V., *Asigurări și reasigurări, abordări teoretice și practice internaționale*, Editura All Beck, 2000
4. Duțu O.A., *Dreptul Asigurărilor*, Universitatea Ecologică din București, Facultatea de Drept, București, 2022
5. Long G., Murray J., M.A., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Collegium, London, 1875
6. Manning J.G., *The Ptolemaic Economy*, The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World., Ed. Ian Morris, Richard Saller & Walter Scheidel, Cambridge University Press. Forthcoming, 2008
7. S. Snare, *Identifying the Universals of Death: An Interpretive Analysis of Mortuary Ritual in Ancient Egypt and Modern America*, Senior Theses, University of South California, 2020
8. Nemeș, V., *Dreptul asigurărilor*, Ediția a 5-a, Editura Hamangiu, 2021
9. Niels Viggo Haueter, *A History of insurance*, Ed. Swiss Re Zurich, 2013
10. Nyord R., *Yearning for Immortality, The European Invention of the Ancient Egyptian Afterlife*, University of Chicago Press, 2025
11. Petrović, Z., Mrkšić D., *Životna osiguranja (Life Insurance Types)*, Belgrade, Pravna biblioteka, 2005
12. Popescu D., I. Macovei, *Contractul de asigurare*, Ed. Junimea, Iași, 1982
13. Râmniceanu I., *Asigurările de stat în Republica Socialistă România*, Ed. Daca. Cluj-Napoca, 1984
14. Sferdian I., *Dreptul asigurărilor*, Editia 4, revizuita si adaugita, Editura C.H. Beck, București, 2023
15. Trenerry, C. F., *The Origin and Early History of Insurance: Including the Contract of Bottomry*, The Lawbook Exchange, 2009
16. Vance, W. R., *The Early History of Insurance Law*, Columbia Law Review 8, no. 1 (1908): 1–17., p. 4
17. Blicharz G.J., Pecunia, *Traiecticia and Project Finance: The Decodified Legal Systems and Investments in Risky Ventures*, Teoria E Storia Del Dritto Privato, Numero X Anno 2017

18. Botticini M., P. Buri, M. Marinacci, *The beauty of uncertainty: the rise of insurance contracts and markets in medieval Europe*, Journal of Europe, Volume 21, Issue 6, 2023
19. George T., *Evolution of marine insurance: from ancient seas to modern commerce*, Indian Journal of Integrated Research in Law, Volume III Issue IV, 2023
20. Manes A., *Outlines of a General Economic History of Insurance*, The Journal of Business of the University of Chicago 15, no. 1, 1942
21. Mehta K., *Ancient Egyptian Funerary Tools and Beliefs*, Journal of Student Research, vol. 13, nr. 4, 2024
22. Rau, Bhaskar G. N., *An Ancient History of Insurance Concepts*, BimaQuest: The Journal of Insurance & Management, Vol. 19, Issue 1, 2019
23. Saputra, Bene O., Aprizon Putra D., *Analyzing the Code of Hammurabi: Exploring Ancient Legal Principles and Their Relevance in Modern Law*, Negrei Academic Journal of Law and Governance, vol. 4, nr. 1, 2024
24. Shoxrux M., Xusanovna R.Z., *The emergence of the first insurance organizations in the global economy*, Journal of applied science and social science, volume 15, nr. 5, 2025
25. Testart A., *The extent and significance of debt slavery*, *Revue française de sociologie*, 43, Supplement, 2002
26. Biblical Scholarship, *Slavery in the Laws of Hammurabi*, sursă online: https://biblicalscholarship.wordpress.com/2022/07/03/slavery-in-the-laws-of-hammurabi/, accesată în data de 22.02.2026
27. Biroul Asigurătorilor de Autovehicule din România (BAAR), *Istoria asigurărilor*, sursă online: https://www.baar.ro/utile/istoria-asigurarilor/, accesată în data de 13.02.2025
28. Briggs Agency, *The History of Insurance: From Ancient Risk to Modern Protection*, sursă online: https://briggsagency.com/the-history-of-insurance-from-ancient-risk-to-modern-protection, accesată în data de 09.02.2026
29. Britannica Money, *Friendly society*, sursă online: https://www.britannica.com/money/friendly-society, accesată în data de 20.02.2026
30. Cost financial group, inc., *Insurance services in antiquity*, sursă online: https://costfinancial.com/insurance-services-in-antiquity/ , accesată la data de 09.02.2026
31. Hazelton Mountford, *The History of Insurance*, sursă online: https://www.hazeltonmountford.co.uk/news/history-of-insurance-hm/, accesată la data de 10.02.2025
32. Horne Ch., *The Cod of Hammurabi, Introduction*, Yale University, sursă online: https://avalon.law.yale.edu/ancient/hammint.asp, accesată la data de 21.02.2026
33. Jaech, Correduria de Seguros, *Death Insurance was invented bu the Egyptians*, sursă online: https://mvpql.es/news/jaech/noticia/death-insurance-was-invented-by-the-egyptians/, accesată la data de 22.02.2026
34. Simplex Insurance Solutions, *The History of Insurance*, sursă online: https://simplexinsurance.com.au/the-history-of-insurance/, accesată la data de 10.02.2025
35. *The Origin and Development of the Insurance System: From Ancient Mutual Aid to Modern Financial Systems*, sursă online: https://www.oreateai.com/blog/the-origin-and-development-of-the-insurance-system-from-ancient-mutual-aid-to-modern-financial-systems/f944a6ea4c0de9a00b7d5a54dc7042d2, accesată la data de 10.02.2025
36. Verboven K., *Roman associations*, sursă online: https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-1695, accesată în data de 11.02.2026
37. Watkins D., Insurance Brokers, *A brief history of insurance*, sursă online: https://www.denniswatkins.co.uk/articles/a-brief-history-of-insurance/, accesată la data de 10.02.2026
38. Wikipedia, *History of insurance*, sursă online: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_insurance, accesată la data de 09.02.2026

THE MOTHER ARCHETYPE SEEN THROUGH FEMINIST THEORY IN THE VIDEO GAME BLOODBORNE

Alina Elena Astăluș
PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: *In this essay, I will be looking at the Mother archetype through the lens of feminist theory, using the video game Bloodborne (2015) as the prime example. The part that I will be discussing is adapted from the novella The Shadow over Innsmouth (1936) by H.P. Lovecraft, however the focus of this paper will be mainly on the video game. I will also briefly explain how player agency within the video game changes the perception of the Mother archetype and influences the ending. While The Shadow over Innsmouth presents a largely fixed narrative in which female bodies are subsumed into an inevitable biological destiny, Bloodborne complicates this dynamic through player agency and decisions that can shape the ending of the narrative. By looking at how this archetype is presented within the video games' medium, the paper tries to highlight how player agency can change and modify preconceived notions about motherhood and feminine roles within a narrative.*

Keywords: *archetype; motherhood; video games; Lovecraft; Bloodborne*

Introduction

Lovecraft's novella is the story of a young man visiting a strange town, with peculiar inhabitants who display fishlike features. As the story progresses, the protagonist discovers that the citizens are the offsprings of the sea entity Dagon, who had mated with human women, giving birth to hybrids. Scared and disgusted, the man flees the town, alerts the authorities and brings about the destruction of Innsmouth at the hands of the army. The offsprings of these gods and presented as fully grown, with no real mentions of the birthing process. The mothers of this town are not mentioned explicitly, but rather are implied to exist because of their hybrid children. Lovecraft's focus is not on the female experience, but rather the grotesque outcome. This perspective changes in the video game *Bloodborne*, which takes these buried ideas, bringing them to the surface and re-contextualizing the motherhood experience.

Bloodborne draws heavily from the themes of cosmic horror and eldritch mythology, inspired by the works of H.P. Lovecraft. The game masterfully portrays cosmic horror through its atmosphere, narrative, and gameplay elements. *Bloodborne*'s narrative revolves around the pursuit of forbidden knowledge and the consequences it entails. Characters who delve too deep into the eldritch mysteries become consumed by madness or transformed into nightmarish creatures themselves. It also takes the core idea of the Lovecraft's *Shadow over Innsmouth* (a remote village full of human-fish hybrids and the violence portrayed against them) and approaches the subject from a cosmic horror point of view. Within this framework, the violence against the villagers and the retribution those who attacked them (called Hunters within the game) is presented as a great atrocity, who draws the ire of a god like entity who curses the transgressors.

In the video game, core aspects linked to femininity, such as childbirth and motherhood are presented through the lens of gender violence. The mothers of *Bloodborne* are destined to traumatic births (one character is tied down and the child ripped from her womb) and monstrous children, if they even survive at all. A central thematic revelation of Bloodborne is that every Great One (powerful entities akin to Gods) loses its child and seeks a surrogate, leading to forced pregnancies and tragic births.

Motherhood as feminist concept

Motherhood has long occupied a central and deeply contested position within feminist theory, with various interpretations and theoretical approaches to the subject. Rather than treating motherhood as a natural or universal experience, feminist theory thinkers have positioned it as a social, political, economic, and psychological construct shaped by power relations within the

patriarchal social hierarchy. Across different feminist traditions, such as liberal, radical, Marxist, postcolonial, Black, intersectional or queer, motherhood is understood not as a single reality but as the sum of struggles and ambivalences. What unites these perspectives is a shared rejection of the idea that motherhood is women's inevitable destiny, and instead feminist theory asks how motherhood is imposed, structured or denied.

There exists disagreement within the feminist movement on whether motherhood can be reclaimed as empowering or must be dismantled as an "institution", but most largely agree that its current forms are deeply structured by inequality. The central feminist question regardless of the theory postulated is not whether motherhood is good or bad, but who controls it, who benefits from it, and who bears its costs.

By exposing motherhood as a social and political construction rather than a biological destiny, feminist theory makes it possible to imagine a future in which care is shared, reproduction is chosen, and no one is defined by the circumstances of their birth or giving birth: "Being a mother is rather seen as part of a woman's identity, equal to many other identities which a woman might acquire" (Neyer & Bernardi, 2011, p.167)

The Mother archetype

Carl Jung's concept of the Mother archetype occupies a central position within his theory of the collective unconscious, in which he describes archetypes as universal, inherited psychic structures that shape human behaviour and emotions across cultures and historical periods. Unlike personal memories or experiences, archetypes operate at a deep symbolic level, manifesting through myths, religious imagery, and art. The Mother archetype represents humanity's psychological relationship to origin and dependence, making it one of the most powerful and ambivalent figures in his theory. However, the archetype of the Mother does not refer only to biological mothers, but can encompass others, such as grandmothers, stepmother, maternal figures in other capacities, as well as abstract symbols like the earth, the sea, the moon, caves or vessels. Jung further argued that the Mother archetype operates independently of biological sex, even though it is culturally associated with femininity.

Drawing heavily from mythological and Lovecraftian inspirations, *Bloodborn*e radically subverts the classical Mother archetype, who instead of nurturing life embodies a vision of motherhood defined by exploitation, grief, and horror. In Jungian psychology, the Mother archetype traditionally represents fertility, protection, and continuity, yet it also possesses a shadow form, the Terrible Mother, "the motif of the dual mother, an archetype to be found in many variants in the field of mythology and comparative religion" (Jung, 1968, p.59) who devours, entraps, or annihilates her children. *Bloodborne* almost entirely rejects the benevolent aspect of this archetype, instead embracing its darker half, however it does so by providing the player with the choice of whether the monstrous children of the these women live or die by his or her hand. This inversion transforms pregnancy and birth into sites of cosmic horror, where the women only act as vessel for the children of the Gods. Mythic figures such as witches, monstrous goddesses, or devouring maternal beings also exemplify this dimension.

Jung's Mother archetype has remained highly influential, particularly in the analysis of myth, literature, and horror, from movies and series to video games. The archetype's emphasis on ambivalence, namely creation mixed with destruction, protection with entrapment, offers a powerful tool for understanding narratives in which origin itself becomes terrifying, the locus of the horror that the media is portraying.

Within the confines of this essay, I will discuss two circumstances of motherhood, one regarding human women, who inhabit the city of Yharnam, and another regarding a Great One (a cosmic being considered equal to a God) and their circumstances regarding motherhood. Most of the choices regarding the portrayal this motherhood are an addition that exists ninety percent in *Bloodborne,* while most just being inspired by the archetype within the novella.

The Mother archetype – The women of Yharnam

The women of the city of Yharnam are destined to give birth to the child of a formless (as in existing only as a faint voice) Great One named Oedon. As the story of the game progresses, the player encounters characters that populate the town and become intertwined with their stories. Of note among them are two young women, Arianna and Iosefka, both of which will soon become pregnant without their consent or even knowledge. Besides them, another character of importance is Queen Yharnam, who lived long ago and was also impregnated with the child of a Great One. Her spectral form appears at several key moments of the game, alerting the player that something of significance has occurred.

The events of the game take place during a single night, and the player's actions are what causes time to progress, from twilight to early night and eventually to a full moon, which signifies that the Great Ones have descended upon the Earth, their influence greater than ever. The red moon that hangs over Yharnam serves as a cosmic catalyst, triggering transformations and thinning the barrier between humanity and the Great Ones. Under its influence, human women such as Arianna and Iosefka become pregnant, but not through choice or intimacy, rather through supernatural intrusion at the hands of a Great One, Oedon.

"Liberal feminism argues that gendered characteristics, such as women's parenting abilities, may seem biological, but are really social products" (Lorber, 2010, p. 27) and it is these characteristics that are missing in both Arianna and Iosefka. The former, a "lady of the night" as she describes herself is horrified and distraught to discover her mysterious pregnancy, and consequently hides in a basement with her deform offspring. The latter is more preoccupied by being chosen by the Great Ones as a vessel than her own child. Unfortunately for them, both are shackled to the concept of motherhood as a sacrifice, as both lose their life when or if their child is killed.

Iosefka giving birth, copyright FromSoftware

Arianna and her child, copyright FromSoftware

The women of Yharnam find themselves in a type of transnational feminism which "emphasize interactions across boundaries and the spaces between national boundaries, including the borders and realities faced by refugees, diasporic communities, displaced individuals, and mobile populations." (Enns, Díaz & Bryant-Davis, 2021, p.17). Arianna and Iosefka are both citizen of the city, with different social and economic background, one a sex worker while the other a respected doctor working in her own clinic, having arrived in the city from another, unspecified location. Queen Yharnam, despite having the city named after herself, is in fact, not even human, as she is considered to be part of an ancient race called the Ptumerians. The blood that endlessly flows from her body evokes menstruation, miscarriage, and postpartum loss, collapsing all aspects of female reproductive experience into a single, eternal wound that refuses to heal, a constant reminder of her pain.

Queen Yharnam, copyright FromSoftware

Each of the women face their pregnancy in different circumstances, yet with similar results in the end. The children are either lost, or born as deformed, horrific creatures. Their pregnancies underscore the asymmetrical relationship between humans and Great Ones, mirroring colonial and bodily horror narratives where power operates through violation rather than consent, the bodies of the women only functioning as vessels.

Player agency affects the life of all of them in one way or another, either allowing them to continue living, or ending their suffering. In the case of Arianna, should the player choose to kill her child, she also dies immediately, further emphasizing the inseparable connection between motherhood and offspring that the game focuses so deeply on. Iosefka, on the other hand, is only vulnerable during the act of childbirth, and should the player attack her at any other point in the game, she proves to be a formidable foe, quite capable of defending herself. This moment underscores the vulnerability of women in regard to having and giving birth to children, and how historically, these have been used as a means of control of women's bodies and autonomy.

The Mother archetype – Goddess

Bloodborne presents the link between the mother and child as a source of horror, turning the idea of the "mother / goddess" dichotomy into a Lovecraftian nightmare, where fertility and divine creation no longer signify protection or transcendence, but instead give rise to monstrosity. In the novella, the hybridization of the villagers is not explicitly linked to a particular mother or mothers in general, they are simply the offsprings of a god and humans, found by the protagonist as already grown citizens of the town. The horror arises primarily from degeneration, miscegenation and the erosion of human identity, rather than from the act of reproduction itself, with motherhood remaining largely invisible, hidden under the broader threat of biological contamination.

The video game is the one that draws the attention to the connection between motherhood and a monstrous state of being, as motherhood, the horror of birth and the unknown are motifs found very frequently throughout the game. Great Ones are consistently depicted as beings that desire children yet are incapable of reproducing without human surrogates, resulting in failed births, stillborn infants, or monstrous progeny that are then abandoned by their parents. Maternal figures such as Queen Yharnam embody grief, blood, and endless mourning, her identity inseparable from reproductive trauma. This narrative emphasis situates motherhood as both sacred and cursed within the game, a duality that is best exemplified by Kos, the "washed ashore Great one", as it is known in the game.

The body of Kos was beached in the Fishing Hamlet, dead and pregnant, while her spirit and mind lived on, reuniting with the vast sea. The fetus, however, became trapped in a sort of limbo between life and death. Hearing about this, the hunters descended upon the Fishing Village, tortured and killed its inhabitants, and proceeded to dissect her body and desecrate her infant. While still alive in another plane of existence, Kos cursed the Hunters to become trapped in a "nightmare" where they would forever hunt beast and be hunted in turn. The player character can enter this nightmare by following a series of steps within the game world, and doing this, they become intertwined with the

events of the story. In *Bloodborne*, motherhood becomes the mechanism through which this incomprehensibility enters the world, the child is not merely other but also unknowable, a being from another plane of existence, stranded and separated from its mother.

The body of Kos is one of *Bloodborne*'s important plot points, and it is intrinsically linked to her quality of being a mother. Judith Butler postulates that: "Feminist theory has often been critical of naturalistic explanations of sex and sexuality that assume that the meaning of women's social existence can be derived from some fact of their physiology." (1993, p.520) This type of feminist critique exposes how the archetype of the mother naturalizes gendered labor, projects masculine anxieties onto maternal figures, and polices femininity through idealization and "biology". Kos is an entity that does not conforms to gender rules and is presented to us in *Bloodborne* as not only a being of great cosmic vengeance, but at the same time a grieving mother separated from her child.

As a Great One, a goddess from another plain of existence, the concepts of motherhood and its expectation of gender performance can only be applied though our narrow understanding of biology. In fact, the body of Kos, which is alien, strange and gigantic, with only the vague outline of a traditional feminine face visible, is as far as possible from the traditional idea of the a mother as possible. On the contrary, it veers towards the monstrous, with any tentacles and folds resembling an aquatic creature. It therefore becomes quite clear that her purpose is not dictated by her physiognomy, but something else, something that compels her to care and nurture a child, even beyond the death of her body.

The body of Kos, copyright FromSoftware

As a cosmic entity of immeasurable power, Kos is also depicted as undergoing parthenogenetic birth, which is "represented as bestial and the offspring have only short lives" (Creed, 1993, p.69), her child emerging from her womb as a bizarre combination of both infant and old man. The location of this "birth" is the site of a great battle between the player and the Orphan himself, who wields his own placenta as a weapon, in a grotesques display of afterbirth: "The womb represents the utmost in abjection for it contains a new life form which will pass from inside to outside bringing with it traces of its contamination – blood, afterbirth, faeces." (Creed, 1993, p.72). The newborn entity is the embodiment of this horror, linked both within the game and in society to the act of becoming a mother.

After all this, the question remains "how does the player interaction with the Orphan impact the mother archetype". Players' actions can lead to two outcomes, each of which reshapes the symbolic function of the Mother archetype and determines whether the cycle of horror can be brought to an end or perpetually reinforced. Should the Orphan be slain, his spirit is released back into the ocean, presumably to be reunited with Kos. The Orphan's return to the water represents a restoration of the maternal bond, but also a containment of its power. The ocean functions here as a maternal symbol, reinforcing the idea that healing occurs through reabsorption into the maternal totality rather than through continued individuation or struggle against an uncaring world. An ending cinematic plays during this scene, telling the audience that the curse has been lifted and the Hunters are now free from their nightmare. The Mother archetype thus turns from the vengeful retributive matriarch who enacts vengeance back to the classic caring and nurturing persona associated with this archetype. From a feminist perspective, this resolution reflects a cultural demand that maternal suffering be finite and ultimately absorbed back into non-threatening form.

If the player chooses not to kill the spirit of the Orphan, the curse upon the villagers and the Hunters remains in place, presumably for the rest of eternity. In this outcome, Kos continues to function as an abject maternal presence, one that refuses closure and persists beyond the limits imposed on acceptable femininity, becoming the Terrible Mother figure described by Jung.

The Orphan of Kos, copyright FromSoftware

The unresolved presence of the Orphan, presented visually as a flickering shadow, signifies a perpetually ruptured maternal bond, one that cannot be mourned or repaired. From a feminist standpoint, the eternal curse can be read as the consequence of a maternal figure who will not be silenced or symbolically "put to rest". The archetype therefore does not change back to the good Mother, continuing its revenge and torture of the spirits of the Hunters, whose suffering is no longer merely a consequence of cosmic transgression but a manifestation of unresolved maternal grief and rage.

The archetype does not evolve or soften, but instead, it remains locked in its destructive mode, enforcing an unending repetition of trauma. Barbara Creed's theory of the *monstrous-feminine* further illuminates this dynamic, highlighting how the maternal body, associated with blood, birth, and death, destabilizes boundaries between self and other, life and decay.

In *Bloodborne*, these boundary violations are literalized through the curse, which traps Hunters in an endless cycle of death and rebirth, cursed to relive the horrors of battle over and over again. The monstrous mother is not terrifying because she destroys life, but because she refuses to allow the symbolic system to move forward without reckoning with the violence done to her and her child.

The Mother archetype is not static or inherently benevolent, its form depends on whether loss is acknowledged and whether the maternal bond is symbolically restored. The player's choice thus determines whether motherhood is refigured as a site of healing or remains a source of inexhaustible horror.

The branching outcome surrounding the fate of the Orphan of Kos can be productively read through feminist critiques of the monstrous mother, which argue that maternal figures become horrific when they exceed or resist patriarchal containment. The curse imposed upon the Hunters thus emerges not simply as cosmic punishment, but as the narrative consequence of a maternal figure who refuses to sublimate loss and trauma into passivity, with the knowledge that motherhood is idealized when it is self-sacrificing, silent, and nurturing, but rendered monstrous when it expresses grief, rage, or agency. In this way, the game aligns closely with feminist critiques of the monstrous mother, revealing how maternal horror emerges not from motherhood itself, but from cultural anxiety surrounding maternal agency.

Conclusion

Through Kos, lunar pregnancy, Arianna, Iosefka, and Queen Yharnam, *Bloodborne* reimagines the Mother archetype as a source of existential dread. Birth is not a beginning but a wound and motherhood is not nurturing but sacrificial, full of horror, blood and loss. *Bloodborne*'s interactive structure alters the perception of the Mother archetype by positioning the player as an active participant in these reproductive narratives, allowing for intervention, yet this agency remains limited and ethically ambivalent. While the player may influence the timing and visibility of maternal suffering, most notably in the fates of Arianna and Iosefka, they cannot prevent the underlying system that enforces cosmic motherhood, the player ultimately benefiting from the deaths of maternal figures

to unlock alternative endings. Agency thus becomes a mechanism that implicates the player rather than liberates the mothers, who are trapped within their archetype by the game's confinement and mechanics.

BIBLIOGRAPHY:

1. Butler, J. (1988). Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal*, *40*(4), 519-531.
2. Creed, B. (1993). *THE MONSTROUS-FEMININE. Film, feminism, psychoanalysis*. Routledge.
3. Enns, C., Díaz, L., & Bryant-Davis, T. (2021). Transnational Feminist Theory and Practice: An Introduction. *WOMEN & THERAPY*, *44*(1-2), 11-23. https://doi.org/10.1080/02703149.2020.1774997
4. Jung, C. G. (1968). *The Archetypes And The Collective Unconscious* (2nd ed.). Princeton University Press.
5. Lorber, J. (2010). *GENDER INEQUALITY. Feminist Theory and Politics*. Oxford University Press.
6. Neyer, G., & Bernardi, L. (2011). Feminist Perspectives on Motherhood and Reproduction. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, *36*(2 (136)), 162–176. http://www.jstor.org/stable/41151279

THREE TEACHERS FROM FĂGĂRAȘ IN COMMUNIST PRISONS

Lorena – Codruța Zavodnik (Trufin)
PhD, UMFST „G.E. Palade" Târgu Mureș

Abstract: *Much has been written about the concentration camp regime in Romania and this subject will probably continue to be researched extensively over time. In this article, I will discuss the fate of three teachers from Făgăraș, whose destinies were intertwined to a certain extent. The three teachers known in the Făgăraș school environment are: Valeriu (Valer) Literat, Romulus (Romul) Ursu and Corneliu Ursu.*

The bond between them was strong, the first two being colleagues at Radu Negru High School and forming a beautiful friendship even outside of work, while Romulus and Corneliu were father and son, part of a family that had suffered greatly during the communist era. The three teachers served the Făgăraș education system with passion, teaching entire generations of students throughout their careers. Valeriu Literat was a priest in his native village of Luța until 1916, then in 1919 he began his teaching career at the Radu Negru High School. Romulus Ursu also began his teaching career during the same period while Corneliu Ursu was a medical student until his arrest, attending after his release the Faculty of Letters and becoming a teacher himself.

Keywords*: teachers; friends; prison; communism; Făgăraș.*

Primele rânduri ale acestui articol vor fi dedicate biografiei celor trei profesori făgărășeni care au trecut prin închisorile comuniste, încercând să surprindem cât mai multe aspecte ale vieții lor profesionale, iar a doua parte va fi dedicată perioadei de detenție cu aplecare asupra cauzelor/ motivației arestărilor, a perioadei de detenție și a vieții post detenție.

În perioada interbelică, profesorii din România erau priviți ca stâlpi ai comunității în rolul lor de formatori ai tinerei generații. Întreaga societate îi trata cu respect și considerație fiind un model intelectual. Riguroși și dedicați educației și disciplinei profesorii erau deseori figuri intelectuale marcante, iar aprecierea comunității făcea ca deseori aceștia să fie percepuți și ca lideri locali. Dintre cei trei dascăli făgărășeni, doi dintre ei au fost dascăli în perioada interbelică și au rămas adevărate repere pentru societatea făgărășeană.

Valeriu sau Valer Literat, cum mai este cunoscut, s-a născut în Țara Făgărașului, în localitatea Luța la 5 aprilie 1885, fiind fiul preotului ortodox Iosif Literat.

Parcursul vieții sale a fost direcționat în primii ani de către părintele său și astfel a urmat studiile teologice la Sibiu, urmând profesia tatălui. După Marele Război, a fost invitat să predea ca profesor secundar în cadrul Liceului „Radu Negru" și pentru a-și desăvârși studiile a continuat Facultatea de Litere din cadrul Universității Cluj, apoi la Grenoble și Lyon, în Franța. Profesor de franceză și română exigent, dar, în același timp, pedagog desăvârșit, și-a lăsat amprenta asupra multor generații de elevi. Pentru seriozitatea și performanțele sale didactice a fost numit membru în comisia de bacalaureat din Cluj (Cuvântul, 1933, p. 6.), Blaj (România, 1939, p. 4) sau Sighișoara (Universul, 1940, p. 6) și reprezentant al dascălilor în discuțiile privitoare la drepturile salariale ale acestora. În 23 martie 1930, în calitate de președinte al secției profesorilor secundari, se adresa Federației Corpului Didactic din România cu rugămintea ca ambele asociații să se unească pentru ca profesorii și învățătorii din învățământul primar și secundar să fie mai bine reprezentați (Dimineața, 1930, p. 10).

Munca sa la catedră a fost încununată de rezultatele discipolilor, o parte dintre elevii săi având cariere universitare sau funcții politice importante, amintind aici doar câteva nume: Aurel Vijoli, economist, fost ministru de finanțe între anii 1957-1968; Ioan Buzea; Toma Fărcaș, în cadrul Facultății de Mecanică din Iași, Catedra de Tehnologia metalelor între 1952-1962, care a cumulat și funcția de decan al facultății (1948-1952 și 1959-1962); Virgil Roșală, șef al catedrei de gimnastică (1948); Ioan Grecu, șeful catedrei de chimie din cadrul Facultății de farmacie din Cluj.

Cu o activitate politică controversată și condamnată, Horia Sima i-a fost de asemenea elev în cadrul aceluiași liceu. Acest aspect a contribuit în final la condamnarea lui Literat, deși acest motiv este în acest moment (după 74 de ani) discutabil.

Despre Romulus Ursu știm că s-a născut în familia învățătorului Nicolae Ursu din Bradu, județul Sibiu. Studiile liceale le-a finalizat la Blaj, în cadrul Liceului de băieți „Vasile cel Mare", apoi a continuat să studieze în cadrul Universității București, Facultatea de Istorie-Geografie. I-au îndrumat pașii în timpul facultății profesorii Nicolae Iorga, C.C. Giurescu și P.P. Panaitescu. Tânărul profesor și-a început cariera didactică în cadrul Liceului „Radu Negru" la 1 septembrie 1922. În același an, în cadrul Conferințelor despărțământului Astra, a susținut Conferința cu titlul „Fazele de dezvoltare a istoriei poporului românesc" (Transilvania, 1923, p. 373). Alături de prietenul și colegul său Valeriu Literat a îndrumat pașii multor tineri făgărășeni și nu numai. De asemenea a participat, tot alături de V. Literat, în calitate de membru, în Comisii de bacalaureat din diferite orașe din Transilvania. Din 1950 și până în momentul arestării a fost profesor și la Liceul de Fete din Făgăraș.

Activitatea sa didactică a fost strâns legată de cea politică, fiind membru al Partidului Național Țărănesc. Implicarea sa în politică a fost întotdeauna pentru comunitatea și societatea făgărășeană. După ce timp de un an a făcut parte din Consiliul județean și din Delegația permanentă, în timpul vacanței i s-au contestat aceste drepturi, iar în 19 noiembrie 1927 se declara nulă această numire, fiind înlocuit din toate funcțiile (Monitorul Oficial, 1927, p. 17).

A revenit în Consiliul județean și în anul 1929 a avut o intensă activitate și implicare în comunitate. Ca membru al Consiliului județean s-a implicat în problema construirii podului de la Șona (peste râul Olt, n.n.) sau în taxarea curselor autobuzelor locale (Dimineața, 1929, p.10).

Corneliu-Mircea Ursu s-a născut la 12 aprilie 1936 în Făgăraș, fiind fiul cel mic al profesorului Romulus Ursu. A urmat școala primară și liceul în orașul natal, fiind șef de promoție al Liceului „Radu Negru" în 1954. A dat admiterea la Universitatea din Cluj, Facultatea de Medicină, dar din păcate după doar doi ani de studii destinul său a fost frânt, fiind arestat. După grațierea din 1964 nu a putut să-și continue studiile la medicină și urmează Facultatea de Litere din Iași, unde a absolvit secția română-germană. Timp de cinci ani, între 1971-1976, a fost profesor la Liceul de Chimie din Pitești, apoi a reușit să se întoarcă în orașul natal, fiind profesor de germană la Liceul Agroindustrial și Școala Generală nr. 2 din Făgăraș, de unde a ieșit la pensie în anul 1996. Ca și tatăl său, a educat generații întregi de elevi, care-i poartă respect și recunoștință.

Trei destine frânte în temnițele comuniste

Primii ani ai instaurării comunismului în România au provocat o „criză" socială în țara noastră, familii întregi destrămându-se sau având de suferit decenii întregi. Noul regim politic instalat la București a transformat țara într-un uriaș penitenciar, fiind arestați de la copii orfani, văduve, studente sau susținătoarele anticomuniștilor și până la elita intelectuală din interbelic.

Pe 30 august 1948, conform Decretului nr. 221, s-a înființat Direcția Generală a Securității Poporului, cunoscută popular sub numele de „Securitate".

Pe întreaga perioadă a regimului comunist din România direcțiile operative au avut ca atribuții „urmărirea, investigarea și anchetarea/cercetarea elementelor contrarevoluționare". Acest serviciu se va ocupa de-a lungul timpului de distrugerea psihică și fizică a sute de mii de oameni, și implicit a familiilor lor. Destine frânte cu sau fără motiv, case în care nu s-a mai zâmbit sau povestit liber ani de zile, datorită represiunii sistemului comunist.

Rezistența împotriva noului regim de la București a luat amploare în toată țara, de la țărani la intelectuali, elevi sau studenți, tineri sau bătrâni, femei sau tinere fete, care s-au revoltat prin diferite mijloace împotriva regimului comunist, puternic influențat de politica Moscovei. Profesorul Mihai Novac, în cadrul luptei de rezistență anticomunistă a inițiat o organizație de sprijin a luptătorilor din munți. Aflată în spatele luptelor, a „liniei de foc" cei din organizație asigurau aprovizionarea cu alimente, armament și informații celor din munți. În Făgăraș și împrejurimi organizația profesorului Novac era alcătuită din aproape 40 de intelectuali. Dintre aceștia îi amintim pe profesorii Valer

Literat, Romul Ursu, Florea, protopopul Borza și medicul Schull (Analele Sighet 2, Instaurarea Comunismului, 1995, p. 259).

Deși erau relativ în vârstă, cei doi profesori, Valeriu Literat și Romulus Ursu, au fost arestați în aceeași zi.

Valeriu Literat a fost arestat în 3 martie 1951, iar o lună mai târziu, în 5 aprilie, exact în ziua când împlinea 66 de ani, a fost dus în beciurile Securității din Sibiu. Cauzele arestării sale sunt și acum puse sub semnul întrebării, deoarece pe actele din dosarul din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare, ACNSAS) sunt trecute două motivări ale arestării, ambele contestate de către Literat: prietenia cu Horia Sima și/sau prietenia cu profesorul Iorga. În „Autobiografia" aflată în Dosarul nr. 4782 (ACNSAS, f. 5-6), declara că nu a avut nicio legătură cu partidul lui Iorga, candidând doar din simpatie pentru marele istoric și de asemenea declara că după finalizarea studiilor lui Horia Sima nu a mai ținut legătura cu acesta. Niciodată nu s-a pus problema să fie prieten cu Sima sau simpatizant al politicii duse de acesta, cel puțin la nivel declarativ. În documentele aflate în ACNSAS nu am identificat niciun document care să confirme apartenența lui Valeriu Literat la organizația condusă de către profesorul Mihai Novac.

După notițele sale din „Caietele de Amintiri", este posibil să fi fost denunțat de un fost elev nemulțumit de notele pe care le primise în liceu. Este cunoscut faptul că Valeriu Literat a fost un profesor sever și exigent, dar, după cum declara chiar el, severitatea era justificată de dorința ca elevii săi, pe parcursul anilor de liceu, să învețe limba franceză cât mai bine.

Din cercetările efectuate consider că adevăratul motiv al arestării a fost discursul său de la inaugurarea Muzeului Raional din 28 februarie 1951. Deși la început prin discursul său mulțumea autorităților care au redeschis muzeul, încet, încet discursul său s-a transformat într-o critică acidă la adresa acelorași factori de decizie.

Conform „Caracterizării" făcute de către angajații Penitenciarului Giurgiu, Literat nu a avut în perioada detenției o atitudine nefavorabilă la adresa regimului politic, nu a provocat greutăți conducerii, având un bun comportament, dar nu a dorit să efectueze nici munci ușoare, motivând că este în vârstă și bolnav (ACNSAS, f. 13).

În baza Hotărârii Consiliului de Miniștri nr.,1554/22 august 1952 și a Deciziei 744/25 august 1952, Comisia prezidată de Alexandru Nicolschi și membrii Corin Aurel și Erdei Iosif, hotăra printre altele fixarea domiciliului obligatoriu pentru Valeriu Literat și Romulus Ursu (ACNSAS, p. 4). După nota din 16 octombrie 1953, lui Literat i-a fost stabilit domiciliul obligatoriu la Gârleni, raionul Buhuși, regiunea Bacău. Pedeapsa i-a fost ridicată prin Decizia 5227/6 octombrie 1954 (ACNSAS, f. 2).

Din păcate, în corespondența sau memoriile profesorului Literat nu sunt informații despre timpul petrecut în detenție și nici dacă a „beneficiat" de anchetele agresive ale securității.

Despre situația prietenului său Romulus Ursu aflăm date importante din documentele în manuscris aflate în Colecția Document a Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat", mărturii scrise de către fiul său Corneliu, o parte din aceste mărturii fiind publicate în volumul „Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc", vol. III, avându-i ca autori pe Ion Gavrilă-Ogoranu și Lucia Baki-Nicoară, și din fișa penală din arhiva IICMER.

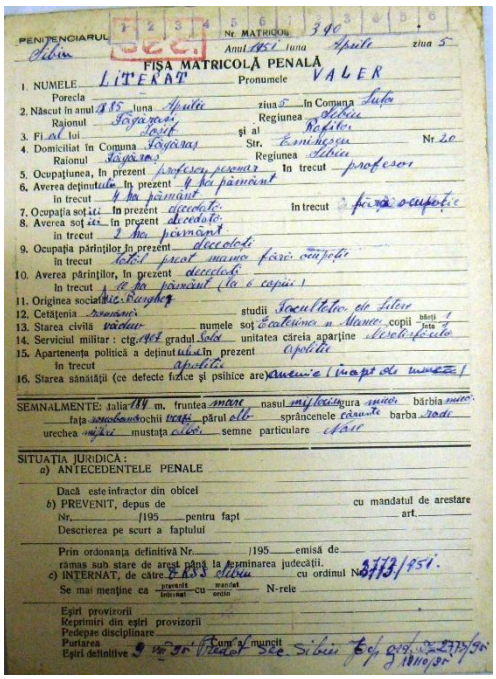

PENITENCIARUL Sibiu Nr. MATRICOL 340
Anul 1951 luna Aprilie ziua 5

FIŞA MATRICOLĂ PENALĂ

1. NUMELE LITERAT Pronumele VALER
Porecla
2. Născut în anul 1915 luna Aprilie ziua 5 în Comuna Sibiu
Raionul Sibiu Regiunea Sibiu
3. Fiul lui Iosif şi al Rafira
4. Domiciliat în Comuna Sibiu Str. Eminescu Nr 20
Raionul Sibiu Regiunea Sibiu
5. Ocupaţiunea, în prezent profesor pensionar în trecut profesor
6. Averea deţinutului în prezent 4 ha pământ
în trecut 4 ha pământ
7. Ocupaţia soţiei în prezent decedată în trecut fără ocupaţie
8. Averea soţiei în prezent decedată
în trecut 2 ha pământ
9. Ocupaţia părinţilor în prezent decedaţi
în trecut tatăl muncitor manual fără calificare
10. Averea părinţilor, în prezent decedaţi
în trecut 4 ha pământ (la 6 copii)
11. Originea socială Burghez
12. Cetăţenia Română studii Facultatea de Litere
13. Starea civilă căsătorit numele soţ Ecaterina n Marcu copii băieţi 1 fete 2
14. Serviciul militar : cfg. 1917 gradul Sold unitatea căreia aparţine Regimentul
15. Apartenenţa politică a deţinutului în trecut apolitic în prezent apolitic
16. Starea sănătăţii (ce defecte fizice şi psihice are) sănătos (după 8 luni)

SEMNALMENTE: talia 184 m. fruntea mare nasul coroiaşă gura mică bărbia mică
faţa ovală ochii verzi părul alb sprâncenele rărite barba rasă
urechea mică mustaţa albă semne particulare fără

SITUAŢIA JURIDICĂ:
a) ANTECEDENTELE PENALE
Dacă este infractor din obicei
b) PREVENIT, depus de cu mandatul de arestare
Nr. /195 pentru fapt art.
Descrierea pe scurt a faptului
Prin ordonanţa definitivă Nr. /195 emisă de
rămas sub stare de arest până la terminarea judecăţii.
c) INTERNAT, de către C.R.S.S. Sibiu cu ordinul Nr. 0773/1951.
Se mai menţine ca prevenit/internat cu mandat/ordin N-rele
Ieşiri provizorii
Reprimiri din ieşiri provizorii
Pedepse disciplinare
Purtarea Cum a muncit
Ieşiri definitive 9 VIII 53 Trimis Sec. Sibiu Ref. ord. 0773/51 18/10/53

(sursă foto IICMER)

Arestat în aceeași zi cu Valeriu Literat, dar și cu mai multe persoane din satul Mândra, rude sau cunoștințe ale lui Horia Sima, Romulus Ursu și prietenul său au fost duși în beciurile Securității din Sibiu. În „Fișa matricolă penală”, întocmită la Sibiu, nu regăsim motivul arestării profesorului Ursu. Totuși, apartenența sa politică la PNȚ, religia greco-catolică sau susținerea țăranilor cultivatori de sfeclă de zahăr din zona sa natală sunt posibile cauze ale arestării. O altă cauză a arestării poate fi amenințarea unui fost elev, aflat într-o funcție publică, că „voi vorbi în altă parte”.

După șase luni a fost transferat la Canal/Capul Midia (Gavrilă-Ogoranu, Baki-Nicoară, 2011, p. 169) unde a decedat în 1952.

Pentru a cunoaște mai bine tragedia familiei Ursu și a miilor de deținuți de la Canal, este necesar să prezentam câteva date despre realizarea acestui obiectiv – Canal Dunăre-Marea Neagră. Ideea construirii unui canal între Dunăre și Marea Neagră i-a fost impusă lui Gheorghe Gheorghiu-Dej de către omologul său sovietic, Stalin. Scopul construirii canalelor atât în Rusia sovietică, cât și în țara noastră nu avea doar rațiuni economice, ci și politice. Sovieticii considerau că pentru a speria oamenii era necesar să fie închiși în număr cât mai mare. În URSS, țăranii care se opuneau colectivizării erau trimiși la canalul Belomor (Gură-Ionescu, 2008, p. 299).

Lucrările pregătitoare construcției Canalului Dunăre-Marea Neagră au început după publicarea Hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 505/26 mai 1949, iar scopul acestui canal era „de a asigura transportul cel mai ieftin și mai scurt pe apă spre Marea Neagră” (Gură-Ionescu, 2008, p. 305).

Ministrul de Interne, Teohari Georgescu, într-o ședință care avea pe ordinea de zi aplicarea Decretului 6/14.01.1950, stabilea bazele înființării și organizării unităților de muncă, de asemenea regulamentul de funcționare și paza acestora (Gură-Ionescu, 2008, p. 17.).

În primii ani de la începutul construcției canalului, între 1949-1953, forța de muncă de pe acest uriaș șantier era formată din militari, muncitori liberi, internați administrativ prin decizie MAI sau condamnați prin hotărâre judecătorească, printre aceștia fiind condamnați politici sau de drept comun.

Pe Romulus Ursu îl putem considera condamnat politic, deși nu a beneficiat de un proces. Condițiile grele de detenție de la Capul Midia au agravat problemele de sănătate (ciroză hepatică non-alcoolică) ale lui R. Ursu, care s-a stins din viață în închisoarea-spital Văcărești la 23 noiembrie 1952, decizia de eliberare nefiindu-i de niciun folos. Demersurile familiei de a afla locul unde a fost înhumat au rămas fără rezultat, ei primind din partea închisorii doar informații despre data și cauzele decesului.

O altă cauză care i-a grăbit sfârșitul a fost moartea fiului său mai mare Romulus Victor Ursu, student la drept în Cluj și membru al grupului Volcinschi, organizatorul unor grupe de studenți care trebuiau să ajute luptătorii anticomuniști din munți.

În luna mai a anului 1952, alături de patru colegi studenți, Romulus Victor Ursu se afla într-un autoturism în drum spre Sâmbăta, când s-a petrecut accidentul. Alături de tânărul Ursu a decedat și un alt student, pe nume Mareș.

Tragedia familiei Ursu nu s-a sfârșit prin decesul celor doi, mezinul familiei, Corneliu Mircea, avea să cunoască prigoana comunistă și implicit închisorile regimului de opresiune. Tânărul student la medicină în Cluj a fost racolat de profesorul Volcinschi, fostul mentor al fratelui său, pentru a-l ajuta cu distribuirea de pachete luptătorilor din munți, fiind dintr-o familie de țărăniști, cu fratele și tatăl morți din cauza noilor autorități.

În „Memorii posibile", documente aflate în manuscris, Corneliu-Mircea se întreabă retoric: „Dar oare, de ce mă apuc eu să scriu? Și încă memorii ... ce am memorat eu deosebit ce ar trebui transmis celor ce vin în urma mea? Sunt eu în stare să le scriu, un lucru, cât de mic, dar care să fie nou pentru ei? Oare este ceva, ce să nu le fie spus de altcineva, și încă mai bine decât mine?" (Arhiva Fundației „Negru Vodă", p. 1). În momentul scrierii acestor rânduri era la vârsta senectuții și considera că toate necazurile prin care a trecut de-a lungul vieții și mai ales în perioada de detenție nu vor mai interesa generația actuală.

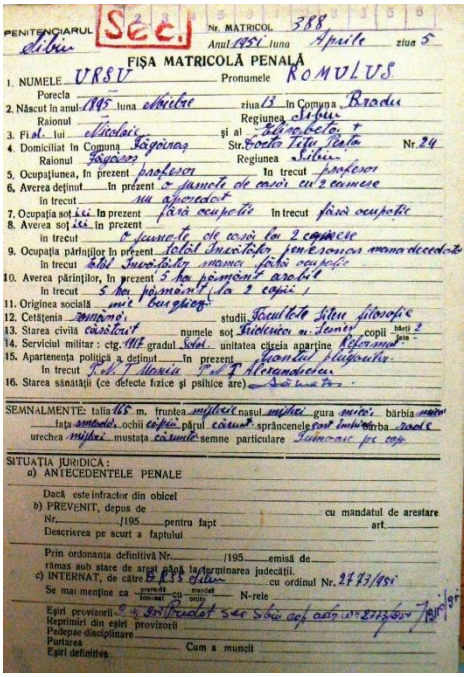

PENITENCIARUL Sibiu — Sec. I — Nr. MATRICOL 388 — Anul 1951 luna Aprile ziua 5

FIȘA MATRICOLĂ PENALĂ

1. NUMELE URSU Pronumele ROMULUS
Porecla —
2. Născut în anul 1895 luna octombrie ziua 13 în Comuna Brodu
Raionul — Regiunea Stalin
3. Fiul lui Nicolai și al Elena Bobeico †
4. Domiciliat în Comuna Făgăraș Str. Școala Fete Seaca Nr. 24
Raionul Făgăraș Regiunea Sibiu
5. Ocupațiunea, în prezent profesor în trecut profesor
6. Averea deținut în prezent 2 jumate de casă cu 2 camere
în trecut nu a deținut
7. Ocupația soției în prezent fără ocupație în trecut fără ocupație
8. Averea soției în prezent
în trecut 2 jumate de casă cu 2 camere
9. Ocupația părinților în prezent Tatăl învățător, femeia moare decedat
în trecut tatăl învățător mama fără ocupație
10. Averea părinților, în prezent 5 ha pământ arabil
în trecut 5 ha pământ (la 2 copii)
11. Originea socială mic burghez
12. Cetățenia română studii Facultate filosofie
13. Starea civilă căsătorit numele soț Stelescu n. Ioniță copii băieți 2 fete —
14. Serviciul militar: ctg. III gradul Sold unitatea căreia aparține Regimentul
15. Apartenența politică a deținut — în prezent Frontul Plugarilor
în trecut P.N.L. Maniu P.N.A. Alexandrescu
16. Starea sănătății (ce defecte fizice și psihice are) —

SEMNALMENTE: talia 165 m. fruntea mijlocie nasul mijlociu gura mare bărbia mare
fața ovalată ochii căprii părul castaniu sprâncenele rare bărbia rasă
urechea mijlocie mustața castanie semne particulare Tuberculoză pe corp

SITUAȚIA JURIDICĂ:
a) ANTECEDENTELE PENALE
Dacă este infractor din obicei
b) PREVENIT, depus de cu mandatul de arestare
Nr. /195 pentru fapt art.
Descrierea pe scurt a faptului
Prin ordonanța definitivă Nr. /195 emisă de
rămas sub stare de arest până la terminarea judecății.
c) INTERNAT, de către D.R.S.T. Sibiu cu ordinul Nr. 2773/951
Se mai menține ca prevenit cu mandat / internat cu ordin N-rele
Ieșit provizorii
Reprimiți din ieșit provizorii
Pedepse disciplinare
Purtarea Cum a muncit
Ieșit definitiv

(Sursa foto: IICMER)

În cei șapte ani și șapte luni de detenție a trecut prin închisorile de la Gherla, Periprava, Salcia, Cluj, Jilava. Sunt copleșitoare detaliile pe care le descrie, detalii din perioada arestărilor aleatorii de pe stradă sau cele din perioada detenției. Milițienii sau securiștii le explicau deținuților politici că „La noi nu se bate, nu vă fie frică; noi nu ne dorim decât să vă ajutăm să scăpați de prietenii cu două fețe!" (Arhiva Fundației „Negru Vodă", p. 3).

De asemenea, descrie pe larg cum a învățat să identifice „turnătorii" aflați printre deținuți, recunoscând că el, „novicele", credea că turnător este meserie în metalurgie. Printre alte informații, tânărul deținut află și recompensele pe care le primeau „turnătorii" din partea securiștilor.

În detenție la Gherla îl cunoaște pe episcopul greco-catolic Alexandru Rusu, care refuzase să treacă la ortodoxism și care a înființat și condus o organizație a preoților și episcopilor greco-catolici care nu doreau să-și trădeze credința (Arhiva Fundației „Negru Vodă", p. 8).

Din discuțiile cu bătrânul preot, află că „turnătorul" Grigoraș din prima celulă unde a fost întemnițat în celula preotului purtase numele de Greavu. Tânărul deținut Ursu îl sfătuiește pe bătrânul

preot să evite discuțiile cu acesta pentru a nu da informații Securității, informații care-i puteau agrava situația. Printre altele îi mărturisește acestuia că datorită unui turnător a murit tatăl său în închisoare (Romulus Ursu-n.n.).

Dialogurile reproduse în „memorii" sunt pline de „răzvrătire" sau „nesupunere", fapt care i-a determinat pe securiști să-i aplice destul de des pedepse în cadrul anchetelor și nu numai, sau zile întregi de izolare.

Nu avem date despre anchetele prin care au trecut Literat și R. Ursu, în schimb informațiile rămase de la Corneliu sunt foarte detaliate și după foarte mulți ani. Am considerat că este important să amintim fapte, date și nume care i-au sfâșiat tinerețea.

În penitenciarul de la Gherla, hrana consta în turtoi din mălai opărit și fiert, apoi copt, tăiat în părți inegale și împărțit deținuților. Hrana era astfel împărțită pentru a da motiv de ceartă între deținuți și a se putea interveni în forță între ei. Totuși, deținuții nu făceau scandal, pentru a nu-i provoca pe gardieni (caralii-n.a.) (Arhiva Fundației „Negru Vodă", p. 9-10).

Un alt episod descris este acela cu bătăile și comportamentul securiștilor din cadrul Securității din Cluj, unde alături de colegii săi din lotul Volcinschi a fost readus pentru anchete. Comandantul anchetelor era un ofițer Gruia, „o bestie cu chip de om" (Arhiva Fundației „Negru Vodă", p. 21), iar printre anchetatori era și Breiner Gheorghe, zis Sighi, încadrat ca agent de poliție în iunie 1947, apoi cu grad de comisar-ajutor la Chestura de Poliție Cluj, locțiitor al șefului serviciului Cercetări Penale între 1938-1959, care i-ar fi făcut un raport negativ către cei de la Gherla. Regimul din Securitatea Cluj era mai strict în comparație cu penitenciarul Gherla; astfel, deținuții nu aveau voie să stea pe pat de dimineață până seara, de la ora 5 până la 22, și nu vorbeau decât în șoaptă. Și mersul la toaletă era condiționat: dimineața la 5.30 și seara; în funcție de cum scăpau de la anchetă sau în funcție de ordinele primite de la securist, putea fi ora 18, 19 sau chiar 20. Din descrierile sale aflăm că anchetatorii evitau bătăile la ceafă, coloană sau testicule, deoarece puteau fi mortale și erau urmate de anchete de la minister sau de la Procuratură (Arhiva Fundației Negru Vodă, p. 24).

A fost transferat în 25 mai 1959 în lagărul de muncă de la Periprava, apoi în septembrie la Salcia, unde, în afara condițiilor de detenție foarte grele, munca în climatul aspru și bătăile erau inumane. Insubordonarea în coloniile de muncă era pedepsită cu lovituri cu bici din vână de bou, pălmuiri sau asmuțitul câinilor asupra deținuților, neuitând să pomenim târâtul prin mărăcini sau scaieți.

În lagărul de la Strâmba, țăranilor și muncitorilor deținuți l-i se spunea că studenții și intelectualii ar fi de vină că sunt ei închiși. Firesc, marea majoritate a acestora nu au crezut scornelile celor din administrația lagărului. Oamenii din satul din apropierea lagărului de muncă erau aproape la fel de năpăstuiți ca și deținuții; totuși, de multe ori găseau bucățele de ziar sub roabe, pentru a mai afla vești din țară. De Crăciunul anului 1959, deținuții au găsit sub roțile roabelor bucățele mici de cârnat sau slănină. A fost pentru prima dată când și „turnătorii" și-au ținut gura (Arhiva Fundației „Negru-Vodă", pp. 39-40).

A fost eliberat din închisoare în urma Decretului de grațiere nr. 310/16 iunie 1964, după ce a ispășit din cei zece ani de condamnare 7 ani, 7 luni și o zi.

Amintirile profesorului Corneliu Ursu se întind pe aproximativ 60 pagini dactilografiate; probabil au fost mai multe, deoarece există o notiță în care se specifica: „Există o scurtă continuare pe care trebuie să o caut". Aceste memorii sunt pline de detalii din lunga sa detenție, amănunte care se pare că l-au marcat întreaga viață.

Pe doi din cei trei dascăli amintiți i-am cunoscut, pe Valeriu Literat din prisma studentului doctorand care își dorește o teză de doctorat complexă și completă („Valeriu Literat - contribuții la dezvoltarea culturală a Țării Făgărașului"), iar profesorul Corneliu Ursu a fost dascălul căruia îi port un deosebit respect și considerație, fiindu-mi profesor-diriginte în perioada 1985-1989.

Am considerat că este importantă, pentru a-i păstra în memoria colectivă pe cei trei dascăli făgărășeni, scrierea unui articol care să le prezinte atât activitatea în cadrul școlii făgărășene, cât și neagra perioadă petrecută în închisorile comuniste.

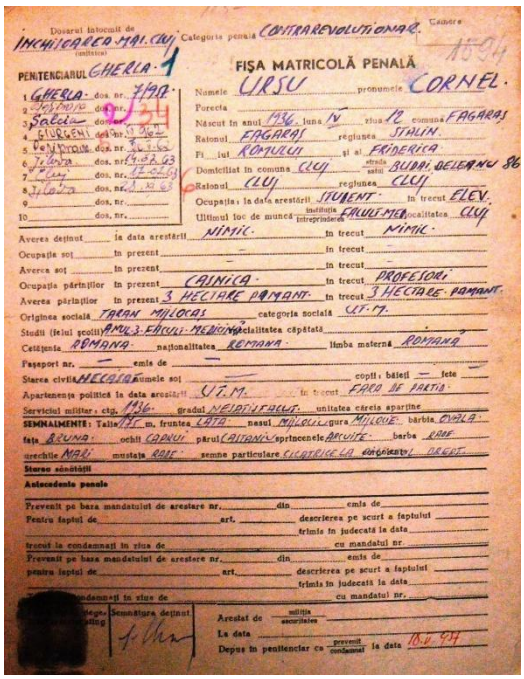

FIȘA MATRICOLĂ PENALĂ

Numele URSU prenumele CORNEL

Născut în anul 1936 luna IV ziua 12 comuna FĂGĂRAȘ

Ocupația la data arestării ELEV

Ultimul loc de muncă ELIUL MEDIU localitatea CLUJ

Cetățenia ROMÂNĂ naționalitatea ROMÂNĂ limba maternă ROMÂNĂ

Starea civilă NECĂSĂTORIT

Serviciul militar: clș. 1956 gradul NEÎNCEPUT unitatea căreia aparține

SEMNALMENTE: Talia 1m. 77 fruntea LATĂ nasul MIJLOCIU gura MIJLOCIE barba OVALĂ

fața BRUNĂ ochii CAPRUI părul CĂTĂNIU sprâncenele ARCUITE barba RARĂ

urechile MARI mustața RARĂ semne particulare CICATRICE LA ARCADA DR. DREAPTĂ

(Sursa foto: IICMER)

BIBLIOGRAPHY:

1. Analele Sighet 2 - Instaurarea comunismului - Între Rezistență și Represiune, 1995.
2. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Dosar 4782.
3. Idem, Dosar 000055(9572), vol. 17.
4. Arhiva Fundației „Negru Vodă”, aflată în custodia Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”, Ursu, Corneliu-Mircea, *Memorii posibile*, dactilo, nepublicat.
5. Cuvântul, Anul 9, nr. 2931/24 iunie 1933.
6. Dimineața, Anul 25, nr. 8224/8 noiembrie 1929.
7. Idem, Anul 25, nr. 8245/ 29 noiembrie 1929.
8. Idem , Anul 26, nr. 8356/ 24 martie 1930.
9. Gavrilă-Ogoranu, Ion, Baki-Nicoară, Lucia, *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, Vol. III, Ediția a II-a, Editura Mesagerul de Făgăraș, Făgăraș, 2011.
10. Gură-Ionescu, Nicoleta, *Munca forțată din România în Regimul Comunist*, Editura Corint, București, 2008.
11. Monitorul Oficial, nr. 259/23 noiembrie 1927.
12. România, Anul 2, nr. 471/ 20 septembrie 1939.
13. Transilvania, Anul 54, nr. 8-9/ 1 august 1923.
14. Universul, Anul 57, nr. 160, 13 iunie 1940.

ASCETIC, PROPHET, TEACHER, BAPTIZER, PRECURSOR OF THE MESSIAH: THE FIGURE OF JOHN THE BAPTIST IN THE GOSPELS

Călin-Daniel Paţulea
Lecturer, PhD, "Babeş Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: *John the Baptist is a historical and prophetic figure between the Old and New Testaments, a precursor of the Messiah. A desert ascetic, he announces the decisive turning point in history and God's imminent judgment, calling for conversion and repentance. He preaches concrete adherence to God's will, observance of Mosaic law, and social justice. He administers baptism in the Jordan as a sign of forgiveness of sins and preparation for the Kingdom of God. He bears witness to the centrality of Jesus and announces his coming as the one who baptizes in the Holy Spirit. He dies a martyr at the hands of Herod Antipas, confirming his mission with his life and blood.*

Keywords: *baptism in the Jordan; conversion; judgment of God; social justice; Mosaic law; martyr; Messiah; penance; forgiveness of sins; precursor; Kingdom of God*

Giovanni Battista appare in Palestina come un personaggio eccezionale, che segue il passaggio dall'epoca giudaica ai tempi messianico-escatologici. Si presenta come asceta, profeta, maestro, battezzatore, precursore del Messia e conclude la sua missione come martire. Afferma M. Orsatti: «Egli si presenta armato solamente della sua parola e della sua coerenza di vita, il che equivale a dire che è un rivoluzionario disarmato e disarmante. Annuncia e sostiene una rottura, che è distacco radicale dal passato e annuncia che la storia dell'umanità è giunta alla sua svolta ultima. Dal deserto, luogo privilegiato degli appuntamenti decisivi dell'uomo con Dio, ecco la voce forte, austera, esigente e impopolare di Giovanni Battista»[1]. Lo conosciamo sia attraverso i Quattro Vangeli[2] e gli Atti degli Apostoli[3], come fonti bibliche, ma anche da una fonte extrabiblica/storica, quella dello scrittore e storico giudaico Flavio Giuseppe, che gli dedica un cenno importante nell'opera *Antichità Giudaiche* , XVIII, 116-119[4], nella quale ricorda la vasta popolarità del profeta, i suoi rapporti con Erode Antipa e la sua morte violenta da martire. Le indicazioni fornite dallo storico ebreo, «benchè concordino sostanzialmente con i dati evangelici, sono unilaterali e parziali, dovute alla sua incomprensione del mistero cristiano»[5].

Sullo sfondo storico la personalità di Giovanni, il Battista, si fonda su una solida base storica. È un profeta, che nacque durante il regno di Erode il Grande (40 – 4 a.C.), prima dell'anno 4 a.C., figlio del sacerdote Zaccaria, della casa di Abia e di Elisabeta, di discendenza aaronica (cf. Lc 1,5). All'età di almeno 32 anni, verso il 27/28 o il 28/29 d.C., iniziò la sua attività profetica, nella valle del Giordano, lontano dai centri abitati: «Portava un vestito di peli di cammello e una cintura di pelle attorno ai fianchi; il suo cibo erano cavallette e miele selvatico» (Mt 3,4) e il tema principale della sua misione era l'annuncio dell'imminente giudizio di Dio sul popolo e la necessità della

[1] *Contemporanei di Cristo. Meditazioni sul Vangelo secondo Marco,* Áncora, Milano 1999[2], 72.
[2] Cf. Mt 3,1-12; Mc 1,1-8; Lc 3,1-20, tutti i tre brani presentano la predicazione di Giovanni Battista (altri brani lucani: Lc 1, 5-25: annuncio della nascità di Giovanni Battista; 1,57-58: nascità di Giovanni Battista; 1,59-66: la circoncisione di Giovanni Battista; 1,80: la vita nascosta di Giovanni Battista); Gv 1,6-8.15.19-34: la testimonianza di Giovanni Battista; 3,22-30: l'ultima testimonianza di Giovanni Battista; (5,33-46); 10,40-42: Gesù si ritira al di là del Giordano.
[3] Cf. At 1,4-5; 11,16; 13,24; 18,25.
[4] Lo storico giudeo Giuseppe Flavio, nella sua opera, consacra queste righe a Giovanni, il Battista: «Era un uomo onesto, che esortava i giudei alla pratica della virtù, alla giustizia tra tutti gli uomini, alla pietà verso Dio per ricevere il battesimo. Infatti Dio considerava questo battesimo come cosa a lui gradita se serviva non a farsi perdonare certe colpe, ma a purificare il corpo, dopo esserci purificati l'anima per mezzo della giustizia. Attorno a Giovanni si era riunita una moltitudine di persone che si entusiasmava grandemente sentendolo parlare. Erode temeva che una tale forza oratoria potesse suscitare una rivolta, dal momento che la folla pareva disposta a seguire tutti i consigli di questo uomo. Preferì perciò assicurare la propria persona prima che si dovessero verificare delle somosse contro di lui, piuttosto che pentirsi troppo tardi per essersi esposto al pericolo una volta che fosse avvenuta una rivoluzione. A motivo di questi sospetti di Erode, Giovanni fu arrestato e relegato nella prigione di Macheronte».
[5] VIRGULIN, S., *Giovanni Battista*, in *Dizionario Enciclopedico di Spiritualità*, II, (a cura di Ermanno Ancilli et al.), Città Nuova, Roma 1990, 1129.

conversione[6], a tutte le categorie del popolo di Israele. Sottolineava l'urgenza della penitenza e l'adesione personale e concreta alla volontà di Dio, l'osservanza della legge mosaica e della giustizia sociale[7].

Giovanni amministrava il battesimo a coloro che accettavano il suo messaggio e confessavano i propri peccati, venivano immersi nelle acque del fiume Giordano: «Il battesimo unito alla conversione garantiva la salvezza nel contesto del giudizio imminente e preparava all'avento del regno di Dio»[8].

Come precursore, Giovanni è la «voce di uno che grida nel deserto: rendete diritta la via del Signore» (Gv 1,23), è l'autocosceinza di dire le parole di Dio e di preparare le sue vie. Annunciò la venuta di «colui che viene dopo di me è avanti a me, perché era prima di me» (Gv 1,15)[9], cioè il Messia, «lui che battezza nello Spirito Santo» (Gv 1,33), la sua testimonianza addita la centralità della persona di Gesù.

Conclude la sua vita con il martirio, fu arrestato da erode Antipa, imprigionato nella fortezza di Macheronte, fu messo a morte, essendo il Precursore non soltanto con il suo insegnamento e programma di vita, ma anche con il suo martiro[10]: «Il Battista si presenta alla fine della storia dell'Antico Testamento e all'inizio del Nuovo Testamento come una figura unica e straordinaria, con una chiara conscienza del giudizio imminente, predicando la conversione morale e annunciando un messianismo di tipo proprio […] Suggellò la sua vita eroica con la testimonianza del sangue»[11].

Giovanni Battista, nei Vangeli Sinottici

Nel vangeli Sinottici la figura del Battista viene presentata in stretto collegamento con la profezia di Is 40,3[12] e con quella di Ml 3,1[13]. Il contenuto della sua predicazione ha una dimensione escatologica ma anche sociale. Battezza nelle acque del Giordano[14]. Tutti i Vangeli Sinotici sottolineano annunciò di Giovanni di uno che è più forte di lui e che Costui battezzerà con lo Spirito Santo[15], allusione registrata anche nel Quarto Vangelo (1,32-33).

Matteo in c. 3,1-12[16], introduce la presentazione del Precursore e la sua missione con i tratti della sua persona, indicando anche il suo abbigliamento e la dieta, il luogo, il tema, il tenore della sua predicazione penitenziale-escatologica e messianica e il rito del battesimo. In Matteo l'accento viene messo sulla predicazione del Precursore e non sul rito del battesimo, l'orientamento impostato in vista della conversione e la preparazione per la venuta del giudice escatologico, che battezzerà in Spirito e fuoco[17]. Giovanni riconosce il suo ruolo di Precursore, la sua indignità davanti al Messia e la superiorità di Gesù nei suoi confronti (cf. Mt 3,11). Come tema comune tra il messaggio di Gesù e Giovani Battista, secondo la presentazione di Matteo, è quella del regno in stretta connessione con

[6] Il Vangelo di Giovanni fa scomparire i termini "convertire", "conversione" per lasciar posto ai concetti di "sequela", "amore" e "osservanza dei comandamenti" (cf. Gv 10,27; 14,15).

[7] «Fate dunque un frutto degno della conversione, e non crediate di poter dire dentro di voi: „Abbiamo Abramo per padre!". Perché io vi dico che da queste pietre Dio può suscitare figli ad Abramo. Già la scure è posta alla radice degli alberi; perciò ogni albero che non dà buon frutto viene tagliato e gettato nel fuoco» (Mt, 3,8-10; cf. anche Lc 3,8).

[8] VIRGULIN, S., *Giovanni Battista,* 1130.

[9] Cf. anche Mt 3,11; Mc 1,7; Lc 3,16.

[10] Cf. Mt 14,3-12; Mc 6,17-29; Lc 3,19-20.

[11] VIRGULIN, S., *Giovanni Battista,* 1131.

[12] «Una voce grida: „Nel deserto preparate la via al Signore, spianate nella steppa la strada per il nostro Dio».

[13] «Ecco, io manderò un mio messaggero a preparare la via davanti a me e subito entrerà nel suo tempio il Signore che voi cercate; e l'angelo dell'alleanza, che voi sospirate, eccolo venire, dice il Signore degli eserciti».

[14] Cf. Mt 3,5-12; Mc 1,4-5; Lc 3,7-17.

[15] Cf. Mt 3,11; Mc 1,7-8; Lc 3,16.

[16] Sintesi su Mt 3,1-12**:** la figura del Battista è la sintesi di tutti i profeti che predicarono la salvezza medianre la conversione; sulla sua figura sono proiettati alcuni tratti del profeta Elia, il precursore del giorno del Signore, cioè del tempo messianico (cf. Ml 3,23; Mt 11,14; 17,10-13); il Battista realizza le speranze della riforma spirituale che erano connesse con la figura di Elia; le analogie tra Giovanni Battista e Gesù: ambedue predicano la conversione e l'avvento del regno di Dio (cf. Mt 3,2; 4,17); usano la stessa immagine dell'albero che non porta frutto (cf. 3,10; 7,19); lanciano le stesse invettive contro i farisei e sadducei (cf. 3,7; 12,34; 22,33); sono considerati dal popolo come profeti (cf. 21,26.45); Giovanni costituisce un pontre tra l'Antico e il Nuovo Testamento; tra la sua opera e quella di Gesù esiste un'ampia linea di continutà. Il ruolo unico ed eccezionale del Battista nel proggetto salvifico di Dio è stato riconosciuto da Gesù (cf. 11,11.13).

[17] Cf. POPPI, A., *Sinossi dei quattro vangeli,* II, Messaggero, Padova 1994[4], 70.

quella della conversione, cioè il cambiamento radicale del cuore e la disponibilità dell'uomo di formarsi una nuova mentalità in quanto riguarda il concetto del regno di Dio[18].

In Marco (cf. 1,1-8)[19] l'attività del Precursore è descritta molto sinteticamente. Evangelista rileva di più il ruolo di Precursore con la predicazione penitenziale (cf. 1,2-6) e la predicazione messianica (cf. 1,7-8). Per Marco, Giovanni Battista sarebbe un Elia nascosto, le cui sofferenze e funzione preparano l'avvento del Messia attraverso la predicazione della penitenza, una delle principali funzioni del grande profeta ancticotestamentario[20]. La predicazione di Giovanni Battista è un appello profetico alla conversione, segna l'inizio delle realizzazioni delle promesse mesianiche, e la sua figura ha valore soltanto in riferimento a Cristo e alla sua opera che determina i tempi nuovi caratterizzati dalla presenza dello Spirito Santo. Il battesimo amministrato da Giovanni, secondo Marco, aveva valore di segno, doveva esprimere esternamente la disponibilità del battezzando a cambiare la vita.

Luca (cf. 3,1-20)[21] incorpora Giovanni Battista nella scena della storia della salvezza, la sua predicazione inaugura il tempo del compimento delle profezie, la sua attività è vista come preparazione alla venuta del Messia. Luca non lo identifica né con Elia né con altro profeta escatologico, essendo un grande personaggio dell'Antico Testamento totalmente subordinato a Cristo. Per Luca, Giovanni ebbe l'investitura nel deserto, la sua attività però si svolge per tutta la regione intorno al Giordano, è un profeta itinerante. Il battesimo di Giovanni, nel terzo vangelo canonico, passa in secondo ordine perché non produce la salvezza e serviva soltanto a predisporre alla conversione, costituiva un pressante appello alla conversione (cf. Lc 3, 16). In Luca la predicazione di Giovanni ha una triplice dimensione: quella escatologico-penitenziale, rivolta alle folle e non ai responsabili religiosi del popolo, il Battista voleva preparare il popolo alla venuta del Messia[22]. La predicazione sociale costituie uno sviluppo della predicazione penitenziale. La conversione presuppone un nuovo rapporto con Dio che deve esprimersi in un atteggiamento concreto. La predicazione messianica attraverso la quale Gesù viene presentato dal Battista come *il più forte*, che attraverso il dono dello Spirito Santo attualizzerà la purificazione dei peccati e sarà il

[18] Il Precursore viene identificato con Elia (cf. Mt 11,14): alla profezia di Malachia sul precursore del Signore, Gesù accosta l'altra, anch'essa di Malachia, dell'invio del profeta Elia: «Ecco, io invierò il profeta Elia prima che giunga il giorno grande e terribile del Signore» (Mi 3,23). Elia, portato in cielo (cf. 2 Re 2,11-13), ritornerà. Questo ritorno, annunciato qui, resterà una caratteristica importante dell'escatologia giudaica (cf. *Libro di Enoc*). Gesù ha spiegato che Elia è venuto nella persona di Giovanni Battista (cf. Mt 11,14; 17,10-13; Mc 9,11-13). Per Gesù tale aspettativa si è realizzata con l'attività del Battista, il quale ha agito appunto «con lo spirito e la forza di Elia» (Lc 1,17), cioè con il suo zelo profetico, per predisporre il popolo d'Israele all'incontro con il Messia. Gesù, in altre parole, afferma che la sua venuta segna l'inizio del tempo escatologico, essendo egli «colui che viene» ad attuare il regno messianico.

[19] Sintesi su Mc 1,1-8**:** l'apparizione del Battista al Giordano come l'inizio del "vangelo" (1,1); come Precursore, prepara la via per il Messia predicando la penitenza (questa proclamazione era una delle funzioni di Elia che doveva ritornare, cf. Ml 3,23; Sir 48,10); - la narrazione della morte del Battista è messa in risalto da Marco (cf. 6,17-29); il vocabolario usato per descrivere la passione e la morte del Battista è lo stesso di quello usato per Gesù; la sofferenza di Giovanni, identificato con Elia, prepara misteriosamente la via alla sorte finale di Cristo; la netta separazione tra il ministero del Battista e quello di Gesù; cf. ORSATTI, M., *Contemporani lui Hristos,* Buna Vestire, Blaj, 2012, 18-32; FAUSTI, S., *Amintește-ți și istorisește Evanghelia. Cateheza narativă a lui Marcu,* Viața Creștină, Cluj-Napoca 2016, 24-35.

[20] Cf. Ml 3,23: «Ecco, io invierò il profeta Elia prima che giunga il giorno grande e terribile del Signore»; Sir 48,10: «Tu sei stato designato a rimproverare i tempi futuri, per placare l'ira prima che divampi, per ricondurre il cuore del padre verso il figlio e ristabilire le tribù di Giacobbe»

[21] Sintesi su Lc 3,1-20**:** il Battista è il profeta escatologico dell'Altissimo, che viene prima del Signore (cf. 1,17); è più di un profeta (cf. 7,26), l'ultimo dei profeti (cf. 16,16), però non è identificato né con Elia né con il profeta escatologico; predica la conversione essendo ripieno di Spirito Santo; predica il giudizio imminente e la penitenza indicando i precisi doveri pratici e sociali; il Battista è essenzialmente un personaggio dell'AT, staccato da Cristo e totalmente subordinato a lui, come lo sono la legge e i profeti; cf. ALETTI, J.-N., *Lévangile selon Saint Luc*, Lessius, Paris, 2022, 104-109.

[22] Negli Atti degli Apostoli Luca menziona il battesimo di Giovanni all'inizio del ministero di Gesù (cf. 1,22; 10,37), il suo battesimo è diverso dal battesimo nello Spirito Santo. È ricordata la testimonianza data dal Battista a Gesù (cf. 13,24). A Efeso esisteva un gruppo di discepoli del Battista alcuni anni dopo la sua morte (cf. 19,3). Per Giuseppe Flavio il Battista è maestro di pietà e virtù; il suo battesimo vale come purificazione rituale del corpo, non per la remissione dei peccati. Vengono censurati gli aspetti messianici ed escatologici della missione del Battista. Le informazioni di Giuseppe Flavio sono parziali ed unilaterali, adattate alla mentalità ellenistica, in *Antiquitates judaicae* XVIII, 116-119. Tra Giovanni Battista e Qumran ci sono delle convergenze, che possono essere riassunte quanto segue: la vicinanza geografica fra il luogo dell'attività del Battista e l'insediamento essenico sulle rive del Mar Morto; il valore religioso del deserto e il ruolo svolto dal testo di Is 40, 3 (cf. 1QS VIII, 12; IX, 19; Mt 3,3; Mc 1,3; Lc 3,4; Gv 1,23) e l'attesa dei tempi escatologici (cf. 1QS IX, 11; Gv 1,19); l'invito al ritorno a Dio; la relazione tra battesimo e penitenza e la vita ascetica; però ci sono anche delle discordanze**,** per esempio il carattere spirituale ed etico della conversione predicata dal Battista, aperta a tutti gli uomini, le caratteristiche originali del suo battesimo come segno di radicale cambiamento interiore; i tratti profetici della vita ascetica del Battista e il riconoscimento di Gesù come Messia.

giudice escatologico. La scomparsa della scena di Battista sarà attraverso il martirio, la sorte comune dei profeti: «Il battista nella prospettiva teologica di Luca costituisce il culmine dell'Antico Testamento, il più grande tra i nati di donna (7,28); la sua missione consiste essenzialmente nel preparare la via al Cristo veniente. Tutta la sua attività pertanto è fatta convergere da Luca verso il Messia. Nel progresso della riflessione cristologica la missione del Battista è stata sempre più collegata con la persona del Messia»[23].

Giovanni Batista nel Quarto Vangelo

Prima di trattare il percorso narrativo del Battista nel Quarto Vangelo, registriamo le differenze più importanti, cioè dei racconti che in Giovanni non hanno dei paralleli, seguendo da vicino lo schema propposto da A. Marchadour[24]:

1. Il digiuno dei farisei e dei discepoli del Battista, opposto al comportamento dei discepoli di Gesù (cf. Mt 9,14-15; Mc 2,18-20; Lc 5,33-34);
2. L'invio dalla prigione, da parte di Giovanni Battista, di messaggeri a Gesù per interrogarlo e la risposta di Gesù: «Sei tu colui che deve venire o dobbiamo attenderne un altro?»; «Andate e riferite a Giovanni ...» (Mt 11,2-6; Lc 7,18-23);
3. La testimonianza di Gesù su Giovanni Battista (cf. Mt 11,7-15; Lc 7,24-30);
4. Il paragone tra Gesù e Giovanni Battista, diversi e tuttavia non accolti favorevolmente né l'uno né l'altro (cf. Mt 11,18; Lc 7,33);
5. La reazione di Erode che crede di riconoscere in Gesù Giovanni Battista redivivo (cf. Mt 14,1-2; Mc 6,14-16; Lc 9,7-9);
6. Il racconto dettagliato dell'esecuzione di Giovanni Battista per ordine di Erode, sotto forma di un'analessi, figura stilistica che in un racconto consiste nel ritornare su un fatto svoltosi in tempi precedenti (cf. Mt 14,3-12; Mc 6,17-29);
7. La citazione di Giovanni Battista da parte della folla come un possibile "Figlio dell'uomo" (Mt 16,14; Mc 8,28; Lc 9,19);
8. La domanda dei giudei sul valore del battesimo del Battista (cf. Mt 21,23-27; Mc 11,27-33; Lc 20,1-8).

Giovanni Battista, nel Quarto Vangelo[25], è essenzialmente colui che rende testimonianza (cf. 1,6.15). Nel battezzare Gesù, vedendo lo Spirito scendere e rimanere su di lui, lo aveva riconosciuto come Figlio di Dio: «Io non lo conoscevo, ma proprio colui che mi ha inviato a battezzare nell'acqua mi disse: „Colui sul quale vedrai discendere e rimanere lo Spirito, è lui che battezza nello Spirito Santo". E io ho visto e ho testimoniato che questi è il Figlio di Dio» (Gv 1,33-34). Di lui aveva detto: «Egli è colui del quale ho detto: „Dopo di me viene un uomo che è avanti a me, perché era prima di me"» (Gv 1,30). Così lo aveva annunziato come preesistente anche se operante visibilmente dopo di lui. Giovanni aveva anche indicato Gesù come «l'agnello di Dio, colui che toglie il peccato del mondo!» (Gv 1,29) additandolo ai suoi discepoli che diventarono discepoli di Gesù (cf. Gv 1,35-39).

Giovanni si inserisce in quella che gli studiosi chiamano *la settimana della nuova creazione*. L'evangelista Giovanni, dopo aver mutuato da Gen c. 1, dopo il riconoscimento della Parola creatrice e provvida individuata come Parola definitiva in Gesù il Signore, pone il ritmo di una settimana in cui Gesù non crea degli spazi o dei luoghi, crea l'uomo nuovo, crea il rapporto interpersonale che costituisce la Chiesa, comunità di coloro che aderiscono a Gesù.

---

[23] POPPI, A., *Sinossi dei quattro vangeli,* II, 309.

[24] *I personaggi del Vangelo di Giovanni. Specchio per una cristologia narrativa,* Dehoniane, Bologna 2007, 20.

[25] Sintesi su Gv 1,6-8.15.19-34; 3,22-30; 5,33-46; 10,40-42**:** l'interpretazione cristologica della missione del Battista; il Precursore non gioca nessun ruolo nell'attesa messianica, ma è totalmente al servizio del Messia già presente; la confessione pubblica di Giovanni Battista davanti alle autorità giudaiche di non essere il Messia, Elia o altro profeta che deve venire, si identifica con la voce che grida nel deserto, è colui che rende testimonianza a Cristo (cf. 1,20); non è lo sposo, ma l'amico dello sposo (cf. 3,29), non è la luce, ma è venuto per rendere testimonianza all aluce (cf. 1,7) che è il Verbo incarnato; è «l'uomo mandato da Dio» (1,6); proclama che Gesù è il Messia (cf. 1,19-27); conosce e proclama la preesistenza di Cristo (cf. 1,15.30), la sua dignità divina (cf. 1,30) e la sua opera salvifica (cf. 1,29.36); il battesimo amministrato da Giovanni è soltanto l'occasione perché Gesù sia rivelato in Israele; la sua missione non è limitata nel tempo e nello spazio, ma possiede un valore universale e perenne; nel Quarto Vangelo Giovanni Battista appare come il primo discepolo e apostolo di Gesù e rappresenta l'immagine ideale del vero missionario; cf. MARCHADOUR, A., *L'Évangile de Jean,* Centurion-Novalis, Paris-Outremont, 1992, 41-50.71-73.

Esamineremo alcuni brani che l'evangelista Giovanni dedica al Battista:

Gv 1,6-8.15

Giovanni Battista, come ultimo profeta «mandato da Dio» (v. 6a) rende testimonianza alla luce, che è il Verbo incarnato di Dio. Solo chi ha ricevuto il dono dello Spirito Santo, come il Battista, può vedere e capire che Gesù è la luce e rende testimonianza a questa luce. Lo scopo di questa testimonianza è la fede, colui che accoglie il contenuto di questa testimonianza crederà che Gesù è il Messia, il Figlio di Dio: «La fede è la risposta globale e vitale alla rivelazione del e nel Figlio»[26].

Giovanni è il tipo di tutti i profeti della storia che guardavano al Messia e invitavano a credere nella sua venuta. Tutti infatti erano testimoni della luce in lotta contro le tenebre. «Il battista è apparso per rendere testimonianza alla luce, ossia al Verbo, che è vita e luce degli uomini; la sua missione è finalizzata da quest'opera di testimonianza»[27]. Giovanni «non era lui la luce» (v. 8), ma solo un testimone della luce, il Precursore che prepara la strada, il testimone del Verbo incarnato[28].

Al v. 15 Giovanni si eclissa davanti al Verbo incarnato, dà testimonianza storica in vista del "principio assoluto", il Verbo, venuto dopo di lui, ma che era prima di lui dall'eternità. Mentre nei vv. 6-8 la testimonianza era al passato, nel v. 15 la testimonianza è situata nel presente. La voce del Battista continui a risuonare nella comunità ecclesiale come un'attestazione per tutti i tempi a favore del Verbo incarnato, che era prima e più grande del Precursore[29]: «Giovanni è presentato come il testimone per eccellenza. Il suo ruolo, annunciato nel prologo, è quello di dire innanzitutto ciò che sa di Gesù e che sarà spesso accolto dagli interlocutori di Gesù in un contesto ostile [...] La presenza testuale di Giovanni già dal racconto inaugurale del prologo, dove l'autore espone come in una *ouverture* musicale tutto ciò che vuole trasmettere del suo eroe, dà alla testimonianza un peso unico»[30].

Gv 1,19-37

Giovanni adempie la sua funzione di testimone davanti al giudaismo ufficiale (cf. 1,19-28) in forma piuttosto indiretta e negativa[31], poi positivamente davanti ad Israele, il popolo di Dio (cf. 1,29-34) e determina i suoi stessi discepoli a seguire Gesù (cf. 1,35-37). La sua testimonianza è valida giuridicamente, pubblica, efficace ed unitaria, presentando Gesù come Messia, al quale spetta la preesistenza e attraverso la sua morte espiatrice come «agnello di Dio» (cf. 1,29.36) il mondo sarà salvato[32]: «Mentre nei sinottici è presentato come il predicatore escatologico, Giovanni ne sottolinea la funzione essenziale di testimone di Cristo, quasi presupponendo la conoscenza della sua comparsa, del suo stile di vita, del suo appello urgente alla conversione per l'imminenza del regno di Dio. Unico punto di interesse per l'evangelista è il rapporto del Battista con Gesù, di cui è testimone, per predisporre gli israeliti ad accettare il suo messaggio di salvezza»[33].

La testimonianza negativa del Battista presenta due momenti: Battista confessa di non essere lui il Messia (cf. 1,19-23) e nel secondo momento afferma la sua funzione preparatoria alla manifestazione del Messia, presente in mezzo al popolo, ancora sconosciuto da questo (cf. 1,24-28).

La testimonianza positiva del Battista (cf. 1,29-34) riguarda la persona stessa del Messia, persona storica e concreta, cioè Gesù[34]: «Si tratta d'una solenne professione di fede cristologica, destinata agli uomini di tutti i tempi. Forse per questo non vengono nominati qui i destinatari, che potrebbero essere i discepoli del Battista oppure il popolo d'Israele in generale. In realtà, il Battista è presentato non solo come guida dei suoi primi discepoli, ma di tutti gli uomini che con la sua

[26] G. SEGALLA, *Vangelo secondo Giovanni,* in *La Bibbia,* III, Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1991, 595.
[27] PANIMOLLE, S. A., *Lettura pastorale del vangelo di Giovanni,* I, Dehoniane, Bologna 1988[3], 40-41.
[28] Cf. POPPI, A., *Sinossi dei quattro vangeli,* II, 435.
[29] Cf. SCHNACKENBURG, R., *Il vangelo di Giovanni*, I, Paideia, Brescia 1973, 346; PANIMOLLE, S. A., *Lettura pastorale del vangelo di Giovanni,* I, 51.
[30] MARCHADOUR, A., *I personaggi del Vangelo di Giovanni. Specchio per una cristologia narrativa,* 24.
[31] Cf. MARCHADOUR, A., *L'Évangile de Jean,* 41.
[32] Cf. STRATHMANN, H., *Il vangelo secondo Giovanni,* Paideia, Brescia 1973, 379-380-
[33] POPPI, A., *Sinossi dei quattro vangeli,* II, 438.
[34] «Pour Jean Baptiste, Jésus doit être accueilli comme le don mystérieux de Dieu, dont personne ne connaît l'origine [...] sa mission était de l'ordre du témoignage», MARCHADOUR, A., *L'Évangile de Jean,* 43.

testimonianza continua a orientare verso Cristo. La grandeza del Precursore consiste proprio in questa sua relazione con Gesù»[35].

Gv 3,26-30

Anche in questo brano è presentata la testimonianza del Battista, una confessione di fede post-pasquale, posta in bocca al Precursore, il testimone della luce ed esprime il compimento delle Scritture, l'attuazione delle promesse nella missione di Gesù.

Mentre Giovanni Battista esercitava il suo ministero di battezzatore a Salìm, si e verificata una discussione tra i suoi discepoli e un giudeo in quanto riguarda la purificazione (cf. 3,25). Per i giudei la purificazione era un rituale esterno e legale (cf. Gv 2,6), mentre invece per il Battista deve essere un segno dell'eliminazione dei peccati. Informazione presente nel v. 26: «sta battezzando e tutti accorono a lui» mette in risalto la gelosia dei seguaci del Precursore, che vedono in pericolo il prestigio del loro maestro. Dopo la testimonianza che Giovanni Battista ha reso su Gesù nell'episodio descritto in 1,26-34, i discepoli del Precursore vedono nel comportamento di Gesù un atto di irriverente ingratitudine e infedeltà. Al v. 27 abbiamo l'ultima testimonianza del Battista su Gesù, il culmine dottrinale di questo brano, nel quale viene ennunciato il principio generale che nessuno può arrogarsi un potere oppure delle funzioni specifiche, se Dio non gliele affida. È l'occasione per Battista di dichiarare la superiorità di Gesù, la sua professione di fede sulla trascendenza di Gesù. Giovanni Battista fa ricorso al registro simbolico matrimoniale (cf. v. 29), che nella tradizione biblica serve a interpretare il rapporto tra Dio e il suo popolo. Il Precursore con una tale sentenza chiarisce il duplice ruolo dello sposo e dell'amico dello sposo, quest'ultimo come figura determinata e conosciuta nella tradizione giudaica, l'uomo di fiducia della famiglia dello sposo, quell'intimo amico al quale è stato affidato il compito di preparare il matrimonio, e in particular modo la fidanzata, di condurla alla casa dello sposo, di vigilare affinché tutta la festa si svolga nel migliore dei modi[36]. L'amico dello sposo ascolta e gioisce (cf. v. 29), la sua gioia è compiuta: «Il compimento della gioia è fortemente legato all'esperienza della glorificazione, ovverosia della morte e risurrezione di Gesù. In questo caso la pienezza della gioia provata da Giovanni precede e anticipa l'evento finale della sua morte e risurrezione, evidenziando così il suo statuto eccezionale, per il quale il profeta non ha bisogno di fare esperienza della glorificazione per credere in Gesù, il definitivo inviato messianico. In altre parole Giovanni assimilandosi alla figura dell'amico dello sposo rivendica il suo compito salvifico di convalidare la pretesa messianica di Gesù e al contempo di non mirare a questo ruolo»[37].

La sentenza finale registrata al v. 30, rappresenta la spiegazione più chiara della necesità dell'ascesa di Gesù e del tramonto della missione del Battista. Non è stato lui la luce, ma ha testimoniato riguardo alla luce, ha testimoniato e custodito quella verità che non era la sua, non essendo né Elia, né il un altro profeta escatologico, ma soltanto *la voce*, ha proclamato la pienezza della sua missione e adesso deve scomparire[38].

Gv 5,33-36

In questo brano Gesù fa riferimento a Giovanni Battista come testimone, che ha reso testimonianza alla verità (cf. 5,33), dà conferma al narratore della sua interpretazione circa la missione di Giovanni[39]. Gesù, tuttavia, considera insufficiente questa testimonianza. Giovanni era un uomo e non poteva testimoniare in adeguato circa la luce, non poteva rivendicare nessuno statuto divino. La sua missione è stata voluta da Dio, è stato mandato come Precursore del Messia per preparare la strada della conversione del popolo d'Israele, la preparazione all'adesione di fede: «Giovanni è stato un lampo effimero che brucia e brilla, illuminando la persona di Gesù venuto da parte di Dio. Effimero e tuttavia chiamato ad attraversare il tempo»[40].

---

[35] POPPI, A., *Sinossi dei quattro vangeli,* II, 440.
[36] Cf. MARCHADOUR, A., *L'Évangile de Jean,* 71-72.
[37] GRASSO, S., *Il vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico,* Città Nuova, Roma 2008, 178-179.
[38] Cf. PANIMOLLE, S. A., *Lettura pastorale del vangelo di Giovanni,* I, 338-340; POPPI, A., *Sinossi dei quattro vangeli,* II, 454-455.
[39] Cf. MARCHADOUR, A., *L'Évangile de Jean,* 96.
[40] MARCHADOUR, A., *I personaggi del Vangelo di Giovanni. Specchio per una cristologia narrativa,* 29-30.

Gv 10,40-42

Il presente brano descrive il ritiro di Gesù al di là del Giordano, dove aveva avuto l'inizio la sua missione con la testimonianza del Battista (cf. 1,28). Questa è l'ultima volta in cui il profeta del deserto viene menzionato. Il richiamo al battesimo di Giovanni Battista si riallaccia alla fase iniziale del ministero pubblico di Gesù, che a questo punto finisce con un apparente fallimento, essendo respinto dai suoi. La folla, facendo memoria della figura di Giovanni, constata che le sue parole, la sua testimonianza su Gesù è stata vera. Il profeta del deserto è un vero testimone e la folla è d'accordo con la sua posizione. La sua missione come testimone del Messia si è realizzata effettivamente. Il brano si conclude con una nota ottimistica, «molti credettero in lui» (v. 42), la folla facendo un collegamento tra le parole di Giovanni e l'azione di Gesù, giunge all'adesione di fede, un'adesione dinamica, che evidenzia anche il ruolo testimoniale efficace del Precursore[41]: «Questo è il massimo ridimensionamento della figura di Giovanni Battista nei quattro vangeli; tuttavia, dal punto di vista dell'evangelista Giovanni, si tratta anche della massima lode. Il Battista non avrebbe potuto raggiungere una posizione più alta di questa: egli è il massimo testimone umano di Gesù in un nugolo di testimoni divini e umani»[42].

Conclusione

La figura di Giovanni Battista, l'uomo mandato da Dio (cf. Gv 1,6; 3,28), è strettamente connessa all'evento della missione, coordinata in modo intrinseco con il mistero dell'incarnazione. La sua testimonianza assume un carattere insieme kerygmatico e profetico e, nella dinamica della sua missione, risulta progressivamente assimilata a quella di Gesù, il Messia. Giovanni è l'unico personaggio del Vangelo secondo Giovanni a ricevere una parola direttamente da Dio (cf. Gv 1,33); egli non compie alcun segno, e tuttavia la sua testimonianza su Gesù è riconosciuta come vera (cf. Gv 10,41).

La sua funzione di precursore si configura come una forma di mediazione interpretativa della rivelazione cristologica: Giovanni percepisce la grandezza del Messia e, in virtù di un'intuizione teologica profonda, può essere definito il primo interprete della sua identità. Tale riconoscimento si traduce in un progressivo decentramento di sé, conforme alla logica del «venire meno» affinché il Cristo possa manifestarsi pienamente (cf. Gv 3,29-30). Il cammino di Giovanni, che va dalla visibilità al nascondimento, esprime una dinamica spirituale di spoliazione, nella quale l'apparente perdita sul piano esteriore corrisponde a una crescita interiore nell'amore e nella conoscenza del mistero di Cristo. Questa esperienza, di carattere propriamente mistico, è resa possibile dalla capacità di Giovanni di mantenere una relazione autentica con il Cristo, senza cedere alla tentazione del protagonismo religioso.

In tal senso, la figura del Battista consegna alla comunità credente un'eredità spirituale di grande rilevanza: il primato di Cristo esige il decentramento dell'io e l'orientamento dell'intera esistenza verso di Lui. Nella relazione a Cristo risiede la vera grandezza di Giovanni; qui si colloca il valore perenne del suo esempio, che continua a interpellare la Chiesa affinché, anche attraverso la testimonianza dei credenti, risuoni l'annuncio della conversione e l'invito alla sequela del «più forte».

[41] Cf. POPPI, A., *Sinossi dei quattro vangeli,* II, 489; GRASSO, S., *Il vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico,* 459-460.
[42] SLOYAN, G., *Giovanni,* Claudiana, Torino 2008, 170.

BIBLIOGRAPHY:

1. ALETTI J.-N., *L'Évangile selon saint Luc,* Lessius, Paris, 2022.
2. FAUSTI S., *Amintește-ți și istorisește Evanghelia. Cateheza narativă a lui Marcu,* Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2016.
3. GRASSO S., *Il vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico,* Città Nuova, Roma, 2008.
4. MARCHADOUR A., *L'évangile de Jean,* Centurion-Novalis, Paris-Outremont, 1992.
5. MARCHADOUR A., *I personaggi del Vangelo di Giovanni. Specchio per una cristologia narrativa*, Dehoniane, Bologna, 2007.
6. ORSATTI M., *Contemporanei di Cristo. Meditazioni sul Vangelo secondo Marco*, Áncora, Milano, 1999[2].
7. ORSATTI, M., *Contemporani lui Hristos,* Buna Vestire, Blaj, 2012.
8. PACOMIO L., *Il Vangelo secondo Giovani. Unità del cuore, unità nella Storia*, Àncora, Milano, 1994.
9. PANIMOLLE S. A., *Lettura pastorale del vangelo di Giovanni*, I, Dehoniane, Bologna, 1988[3].
10. POPPI A., *Sinossi dei quattro vangeli*, II, Messaggero, Padova, 1994[4].
11. SCHNACKENBURG R., *Il vangelo di Giovanni*, I, Paideia, Brescia, 1973.
12. SEGALLA G., *Vangelo secondo Giovanni,* in *La Bibbia*, III, Paoline, Cinisello Balsamo (Milano), 1991.
13. SLOYAN G., *Giovanni*, Claudiana, Torino 2008.
14. STRATHMANN H., *Il vangelo secondo Giovanni*, Paideia, Brescia, 1973.
15. VIRGULIN S., *Giovanni Battista*, in *Dizionario Enciclopedico di Spiritualità*, II, (a cura di Ermanno Ancilli et al.), Città Nuova, Roma, 1990.

THE TRADITIONAL ROMANIAN VILLAGE AND THE METAMORPHOSES OF SIN

Ion Tița-Nicolescu
Scientific Researcher, PhD, Golești Museum of Viticulture and Pomology

Abstract: *The human being metamorphosed the sin and adapted it to the pressing needs that governed his life, but in a way that did not affect the respect and love for God and His creation. The fear of sin kept alive, in the Romanian village, moral values such as respect, wisdom or care for one's neighbor. The awareness of sin, as an unwanted prospect of punishment in the afterlife, was so present in the Romanian rural space that entire communities were particularized only on the principle of "it's not good, because it's a sin!". The improper fulfillment of some rituals created the premise of sin because people perceived divinity according to their categories of thought, with all its spectrum of sylvatic and agricultural divinities.*

Keywords: *Christianity; archaic communities; divinities; rural beliefs; village*

Viziunea liturgică a satului românesc era una amplă care cuprindea, pe lângă fireasca teologie creștină, noțiunile de natură și cosmos, indisolubil legate de credința lor în Dumnezeul atotputernic și omniprezent. Raportul omului simplu cu natura nu era exclusiv economică, de exploatare, ci mai degrabă de conectare permanentă la valori morale și spirituale. *A cădea în păcat*, pentru țăranul român, bărbat sau femeie, nu însemna doar să faci rău unui semen sau încălcarea posturilor bisericești de peste an, ci și să lovească un animal sau să taie un arbore vara, în vegetație. Conștientizarea păcatului, ca perspectivă nedorită a unei pedepse în viața de apoi, era atât de prezentă în spațiul rural românesc, încât comunități întregi se particularizau doar pe principiul *nu e bine, pentru că e păcat*![1] Ne referim, în acest context, la *veneticii* ce puteau aduce cu ei obiceiuri și datini cu care comunitatea gazdă nu era de acord. Din acest motiv ei erau marginalizați sau numiți cu nume de batjocură pentru că ceea ce nu era în rânduiala locului era *păcat*. La fel se punea problema și cu fetele căsătorite într-o altă așezare, ele purtau stigmatul de *venetice,* posibil, pentru tot restul vieții. Din acest motiv întâlnim frecvent în spațiul rural cunoscutul îndemn al părinților pentru băiatul lor: *Ia-ți mamă/tată fată de sat, că știe toate rânduielile de aici*! Astfel, remarcăm faptul că noțiunea de „păcat" avea în trecut un înțeles mult mai amplu, în comparație cu zilele noastre, și nu se limita doar la încălcarea unor norme și reguli bisericești. Evident că tot acest comportament era legat de gesturile și faptele creștinești și calibrat, totodată, la învățăturile și îndemnurile Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Exista un cod rural al bunelor maniere în care cel tânăr dădea binețe celui vârstnic, iar femeile salutau primele bărbații, fiind total deplasat ca un bărbat însurat să se adreseze primul unei femei. Rânduiala spunea că flăcăii de horă, deci neînsurați, trebuiau să salute primii pe cei însurați și femeile căsătorite. Un flăcău de horă nu putea intra în vorbă cu o fată pe uliță în sensul de a o curta, ci totul trebuia să se limiteze la saluturi sau, cel mult, dialoguri cuviincioase. Abordarea lipsită de bună cuviință a unei fete putea naște dușmănii pe viață, chiar pentru generații, pentru că exista posibilitatea ca reputația fetei să fie afectată, iar o fată cu reputația pătată se căsătorea foarte greu sau deloc, lucru ce făcea din ea o paria. Femeia necăsătorită, după o anumită vârstă când devenea clar că acest lucru nu se întâmpla, devenea *nebuna satului, vrăjitoarea, blestemata,* iar membri comunității o evitau. Demnitatea unei femei era dată de statutul ei de femeie căsătorită și mamă, iar dacă aceste lucruri nu se întâmplau exista convingerea că ispășea păcatele generațiilor trecute. Mai mult decât atât, reputația pătată însemna pentru familia fetei mai mută zestre pe care trebuia să i-o dea, iar acest lucru știrbea grav averea și bunăstarea familiei respective. Băiatul care făcea gestul deplasat și care strica viitorul unei fete avea să trăiască cu povara păcatului, iar familia lui se făcea la fel de vinovată pentru lipsa lui de bună-cuviință.

Normele de conviețuire erau atât de strâns legate unele de altele, încât o abatere de la una era ca mică rotiță stricată ce afecta întregul angrenaj. Preotul satului era, de cele mai multe ori, etalonul

[1] Informație de teren în localitățile Poienarii de Argeș, Ciofrângeni, județul Argeș.

fiind totodată și cea mai autoritară și credibilă persoană. Evident că nici el nu scăpa de povara patimilor (curvia, beția, lăcomia etc.) care îl împingeau spre păcat, dar satul i le trecea cu vederea pentru că el era omul lui Dumnezeu, iar diavolul îl încerca mai mult ca pe un om simplu. Pentru țăranul român de până la jumătatea secolului al XX-lea a evita viața trăită în păcat reprezenta un act de supraviețuire materială și spirituală. Putem spune că păcatele, așa cum erau ele percepute de lume rurală se împărțeau în cel puțin trei tipuri. Erau cele care țineau de bunul mers al lucrurilor, adică de folosință a darurilor materiale date de Dumnezeu pentru traiul zilnic, altele de încălcarea normelor și rânduielilor bisericești (posturi, sărbători) și cele care erau legate exclusiv de moralitate și comportament în comunitate.

Din prima categorie făceau parte cele aferente muncilor agricole și casnice. Atâta timp cât Dumnezeu oferea pământul fertil pentru hrana zilnică era un lucru nefiresc (păcat) să-l lași nelucrat, să nu ieși la arat primăvara, să lași livezile necurățate sau vitele nehrănite și însetate. Pentru femei și fete era la fel de grav să fie leneșe, să lase lâna netoarsă, casa necurățată sau copiii neîngrijiți. Pentru acest păcat, în Joia Mare, deci în Săptămâna Pătimirilor, un demon feminin neiertător numit „Joimărița" urmărea să pedepsească, prin torturi cu foc fetele leneșe[2].

Aceste aspecte nu doar că erau *păcate față de Dumnezeu,* dar erau supuse și oprobiului public tocmai pentru că puteau atrage mânia Creatorului. Expresii precum: *m-a împins păcatul să fac cutare lucru; m-a pus păcatul să îi spun lui cutare asta,* erau des folosite și se refereau tocmai la faptul că oamenii conștientizau că erau slabi în fața ispitelor. Referitor la obiceiurile și datinile, privind activitățile agricole, putem afirma că acestea trezeau un mare interes în ceea ce privește respectarea unor reguli care să îmbune Divinitatea. Era firesc atâta timp cât acestea țineau de supraviețuirea persoanei. Îndeplinirea corectă a unor ritualuri și ceremonialuri deveneau adevărate „lucruri sfinte" pentru că prin acestea supranaturalul putea fi controlat sau gestionat eficient. Mai mult decât atât organizarea socială a satului arhaic era fundamentată pe apartenența comunității la un *Moș*[3], adică un strămoș comun care impregna prin amintirea sa respectarea unui cod moral și intermedia, pentru cei în viață, pe lângă Tronul lui Dumnezeu, iertarea sau trecerea cu vederea unor păcate ale acestora sau membrilor familiei. Scopul acestei iertări era ca fiecare să-și găsească un loc în Rai după obștescul sfârșit[4]. La colindele de Crăciun și de Anul Nou, gospodarii primeau cetele „pentru că așa e bine, așa trebuie sau așa s-a pomenit" și nimeni nu îndrăznea să le alunge. Păcatul de a nu primi grupul de colindători avea să cadă asupra gospodăriei și, implicit, asupra tuturor membrilor familiei. În acest context vom evidenția trăsăturile rurale ale primei categorii de păcate care erau legate de riturile agricole.

Relațiile comunitare cu supranaturalul țineau, așa cum menționam mai sus, de o identitate de grup și particularizau comunitatea în cauză. Dacă datinile și obiceiurile nu erau făcute atunci apărea teama și anxietatea. Îndeplinirea necorespunzătoare a unor ritualuri crea premisa păcatului pentru că oamenii percepeau divinitatea, cu tot spectrul său de divinități silvatice și agricole[5], conform categoriilor lor de gândire, Mai exact, nu trebuia să-l superi pe cel dintr-o categorie socială superioară pentru că putea să-ți facă rău, în așa fel funcționa și legătura din om și divinitate. Capacitatea entităților supranaturale de a acționa în favoarea sau defavoarea omului era un aspect de necontestat, iar nerespectarea unor gesturi consacrate puteau atrage reacția nefavorabilă a acestora. Merită menționat faptul că toate aceste, să le spunem reprezentări mitice românești, capricioase sau binevoitoare, încă sunt prezente în spațiul rural, după secole de creștinism, aduse tocmai de Biserică[6]. Aceasta instituție suprapunându-și multe dintre sărbătorile tradiționale peste cele precreștine care vizau culte vegetaționale de primăvară, toamnă sau iarnă.

Să luăm exemplu obiceiurile de primăvară cu ocazia Sfântului Mucenic Gheorghe. Iconografia îl reprezintă călare pe un cal alb în timp ce ucide balaurul. Biserica a încercat, de-a lungul

[2] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc – lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024, p. 73.
[3] Elena Iagăr, Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual decorativ, Editura Pro Universitaria, București, 2023.p. 121.
[4] *Ibidem,* pp. 120-122.
[5] Robert Knapp, *Zorii creștinismului. Oamenii și zeii în vremea magiei și a miracolelor,* Editura Humanitas, București, 2018, pp.30-49.
[6] Ion Tița-Nicolescu, *op.cit.,* passim.

timpului, să curețe acest păgânism, dar s-a dovedit că lumea rurală era mult prea legată de credințele antice „îmbrăcând", în cele din urmă, vechile divinități, cu hainele sfinților creștini[7]. Apropierea Sfântului Gheorghe de cultul vegetațional de primăvară[8] reiese din numele pe care îl poartă, acesta fiind explicat de preotul genovez Jacopo de Varenze, în lucrarea *Legenda Aurea*: *Giorgio' deriva da geos, ,,terra", e orge, ,,coltivare"*[9]. În acest context nefiind exclusă o apropiere a sfântului creștin de zeul roman al războiului care, în perioada de primăvară, când trupele se pregăteau de începerea campaniilor, devenea un aprig protector al recoltelor, cu evidente însușiri agrare, venite, probabil, din preistoria peninsulei italice[10]. În spațiul românesc martirul creștin este asimilat de credințele populare eroilor salvatori, unii de sorginte divină sau cu evidente însușiri supranaturale, așa cum îl regăsim într-o scriere transilvăneană, probabil de inspirație germană, din veacul al XVIII-lea, în care legenda luptei victorioase cu balaurul și salvarea fecioarei este foarte asemănătoare cu basmele populare[11]. Remarcăm astfel suprapunerea dintre creștinism și precreștinism, iar ideea de păcat este cu atât mai pregnantă cu cât îmbină experiența religioasă a două culte, cel creștin și cel păgân, de tip animist.

În zilele de 23 și 24 aprilie, oameni pun la porți ramuri verzi *pentru că așa e bine* sau *pentru că e păcat să nu pui Sângeorz la poartă de ziua Sfântului*. *Sângeorzul* nu se pune doar la porți, ci la grajduri, magazii sau ocoale și reprezintă substitutul unei zeități vegetaționale. Nepunerea acestor ramuri era considerat un mare păcat, iar în cazul de față a cădea în păcat însemna încălcarea unei reguli nescrise. Existau astfel două variante pentru omul de rând. Prima se referea la gestul de divinație de a pune ramură verde la poartă și astfel să atragă bunăvoința Sfântului și, implicit belșugul în gospodărie și a doua de a uita sau, mai rău, de a refuza să pună o ramură verde și astfel, să cadă în păcat. Remarcăm faptul că afișarea *Sângeorzului* funcționa asemenea unui contract dintre om și divinitatea precreștină: „pun ramura verde (imaginea a zeului), atunci și tu trebuie să faci lucruri pentru mine". Evitarea păcatului însemna și o viață sub protecția divinității în cauză. O să remarcăm faptul că există o diferență între păcatul creștin (considerat cel mai grav) și cel făcut în preajma vechilor divinități. A greși în fața vechilor zeități vegetaționale (creștinate între timp) nu însemna neapărat și o viață de iad în *Lumea de apoi*, ci mai degrabă pedepse în lumea terestră. Este vorba de lipsa produselor agricole, îmbolnăvirea animalelor sau secete prelungite.

Există o teamă ancestrală a omului față de anotimpul rece (antropomorfizat într-o mulțime de divinități malefice), spațiu de timp în care lupta pentru supraviețuire depindea de ceea ce s-a acumulat vara. Lupta rituală, între vară și iarnă, este rememorată de grupuri de tineri care se luptau simbolic între ei; un grup fiind moartea-iarnă, iar celălalt viața-vară. Încleștarea dintre Sfântul Mare Mucenic Gheorghe și balaur (bine versus rău), sfârșită cu victoria forțelor benefice, fac să desăvârșească, în credința creștină, străvechile crezuri și frământări și să răspundă la primele întrebări, legate de divinitate. Remarcăm astfel că un simplu ram verde se transformă în obiect votiv în care gospodarul își pune toate speranțele de mai bine și de belșug. Repetarea unor calamități, lipsa ploilor sau inundațiile catastrofale, erau puse pe seama faptului că unele ritualuri nu fuseseră bine îndeplinite, căderea în păcat în acest caz fiind evidentă. Totuși această „cădere" nu face neapărat trimitere la un coșmar post existențial, asemenea iadului creștin. Nu excludem, în vechile tradiții rurale, existența unei *lumi de apoi* precreștine în care fiecare era pedepsit pentru păcatele din timpul vieții. În acest caz se poate face trimitere către mitologia greacă, posibil cu similitudini și la nord de Dunăre, sau la mențiunările istorice despre civilizația dacilor în care copiii, considerații ființele cele mai pure, erau trimiși ca mesageri la Zamolxis. Cert este că acest gen de păcat față de divinitățile vegetaționale nu era perceput precum cel descris în creștinism, acolo unde sufletul, după judecata particulară, avea să existe în Rai sau Iad în funcție de faptele omului din timpul vieții.

Walter Burkert, istoric al religiilor, scrie într-una din operele sale despre chintesența a ceea ce reprezintă experiența religioasă: „Fiecare dintre aceste obiecte (așa cum este și ramul verde care devine obiect votiv – n.r), mari sau mici, spune o poveste personală, o poveste despre anxietate,

[7]Ion Tița-Nicolescu*, Sfântul Gheorghe și miturile precreștine ale călărețului războinic,* Museum, Studii și comunicări seria istorie, istoria culturii, etnografie muzeologie, XVII, Muzeul Goleşti – Argeș, Editura TIPARG, Pitești, 2018, pp. 195.
[8] Jacopo de Varenze, *Legenda Aurea,* Milano, 2007, pp. 440-449.
[9] *Ibidem,* p. 441.
[10]Pierre Grimal, *Dicționar de mitologie greacă și romană,* Editura SAECULUM I.O, București, 2018București, 2001, p. 315.
[11] Florian Dudaș, *Manuscrisele românești din bisericile Bihorului,* vol. II, Oradea, 1986, p. 66.

speranță, rugăciune și împlinire, reprezentând un fapt de religie personală. Intensitatea sentimentului religios pe care această practică îl implică nu trebuie subestimată[12]. În satul românesc arhaic acest gest era, nu doar unul de bunăvoință și credință față de o divinitate adorată, dar era, totodată, și o promisiune față de aceasta că va rămâne fidel și nu va aluneca în păcat prin lipsă de respect. Evident că în ziua de astăzi, ramurile verzi sunt omniprezente la porți, în satele de deal și munte, dar nimeni nu mai cunoaște semnificația ancestrală a acestora. *Așa e bine, așa s-a pomenit* sau *așa se face de Sfântul Gheorghe* este tot ce a mai rămas din prezența *Sângeorzului.* Creștinismul, mult superior ca trăire spirituală, vechilor religii păgâne, a îmbrăcat toate aceste obiceiuri cu haina sa. Pe unele le-a considerat păcate, iar pe altele doar o prelungire a credinței prin intermediul Sfintei Tradiții. Se poate argumenta gestul satului românesc de îmbrățișa creștinismul cu atâta dragoste și răspunde, în același timp, la întrebarea de ce acesta (creștinismul) devine o nouă treaptă pentru omenire.

Țăranul român a „fuzionat" total cu concepția ortodoxă în care energia divină se contopește cu realitățile naturale și esențiale ale vieții lui cotidiene. Dumnezeu, care este doar iubire, nu doar că ține în brațe întregul univers cunoscut al omului simplu, este aproape de el și-i vorbește, dar este chiar parte din el, existent în sine. Prin creștinism omul își însușește ideea de păcat prin simplul fapt că *dincolo* judecata va fi una corectă. Mai mult decât atât evitarea păcatului printr-o viață virtuoasă asigură mântuirea și o viață veșnică în Rai. Cu toate acestea satul românesc, profund creștin și pios, a păstrat și unele obiceiuri păgâne, fără a le considera păcate – așa cum transmite dogma creștină prin Sfânta Tradiție – dimpotrivă. Acestea sunt adaptate la realitățile sale. Dm exemplu descântecele, farmecele de dragoste sau alte manifestări de acest gen care aveau scopul de a ușura viața. Într-un sat românesc lipsit de asistență medicală era firesc ca descântecele să facă parte din arsenalul taumaturgic al acestuia, chiar dacă contraveneau învățăturilor creștine. Femeia care făcea acest lucru nu considera că este un păcat (în accepțiune creștină chiar este un mare păcat), ci un mod în care reușeau să mențină un echilibru fragil între viață și moarte. Mai mult decât atât, nu exista casă în care femeile vârstnice să nu știe a descânta, *să facă de iubire,* (farmece și vrăji) sau de alungare a molimelor, a animalelor sălbatice sau de atragere a belșugului.

În acest context redăm un descântec de „boală câinească" cules de C. Rădulescu-Codin în satul Priboieni, Argeș, fost Muscel:

Se scaldă bolnavul în apa în care s-au pus paie din stratul câinilor și în ele se descântă fulg de gâscă, zicându-se vorbele:

„Boală câinească,
Boală pisicească,
Boală netoțească,
Ieși, du-te:
În coarnili cerbilor,
În fundul mărilor…
Cum nu se lipește apa de gâscă,
De șade pe apă mare,
Și nu se lipește,
Și nu se scufundă,
Așa să nu se lipească
Boala câinească de N."[13]

Descântecul de mai sus este unul din multele care se foloseau în satul românesc ca modalitate empirică de rezolvarea a problemelor de sănătate. În mod conștient oamenii alegeau această posibilitate de vindecare în pofida interdicțiilor pe care Biserica le punea unor astfel de „lucruri bășești".

Abaterea de la normele Bisericii era unul evident, dar nimeni nu considera acest lucru un păcat, sau cel puțin nu unul grav, atâta timp cât era practicat la scară largă. Descântecele, ghicitul/datul în bobi sau alte practici de acest fel era practici întâlnite frecvent, iar cei care aveau nevoie de astfel de practici participau fără rețineri. Asistăm în acest caz la o metamorfozare a

[12] Walter Burkert, *Greek Religion*, Harvard University Press, Cambridge, 1985, p. 13.
[13] C. Rădulescu-Codin, *Literatură populară,* vol. I, *Cântece și descântece ale poporului,* Editura Minerva, București, 1986, p. 519.

păcatului. Acesta se transformă dintr-o faptă considerată rea, (abatere de la normele creștine) într-una bună în funcție de unghiul religios din care este privit. Acest lucru este posibil datorită modului în care creștinismul a fost înțeles în spațiul rural.

Omul simplu, de multe ori neștiutor de carte, nu era un teolog profund, în sensul că el nu cunoștea dogma și nu studiase literatură patristică, dar era unul a cărui credință în Dumnezeu era profundă. O credință pe care el o înțelegea doar raportată la mediul în care trăia și la nevoile sale de zi cu zi. În plus să nu uităm că până spre sfârșitul secolului al XIX-lea mulți preoți nu cunoșteau carte, motiv pentru care tolerau vechile obiceiuri pe care nu le considerau păcate grele, ci unele tolerabile. Exista o credință rurală că cine vede, cu inimă curată, răsăritul soarelui i se iartă toate păcatele ușoare. Cum nimeni nu considera că are păcate grele se considerau total curățați de ele[14]. Păcatul de a descânta, dar și de a fi descântat sau de a ghici viitorul în bobi de porumb sau de fasole este unul prevăzut în toate îndreptarele de spovedanie. La fel este vorba și de farmece, chiar dacă ele erau de dragoste, implicit considerate a nu face rău nimănui. Remarcăm în satul românesc o grijă deosebită pentru pragurile vieții (naștere, căsătorie și moarte), grijă ce a dat naștere unor obiceiuri ample despre care putem spune că au particularizat într-o mare măsură multe din zonele etnografice românești. Păcatul era considerat a fi, înainte de toate, opera diavolului, el fiind cel care împingea omul spre diferite ispite. Dacă privim cu atenție în esența basmelor și poveștilor populare românești, o să observăm un aspect frapant. Sacrul este ambivalent, în sensul că dracul nu este chiar așa de rău, el fiind de ajutor în unele situații limită Tema ambivalenței sacrului a fost abordată de Mircea Eliade în lucrarea sa despre istoria religiilor[15].

Revenind la problema farmecelor și descântecelor de dragoste, considerate un mare păcat de Biserică, dar o practică firească la tinerele fete, acestea se practicau frecvent chiar în preajma marilor sărbători religioase creștine sau în preajma fenomenelor astrale. O consecință a păcatului de a face farmece de dragoste în noapte de Bobotează era moartea tinerelor din satul românesc în perioada primăverii. Răspuns la ceste morți suspecte este dat de unul din cei mai mari culegători de folclor, George Coșbuc, într-un articol publicat în anul 1906. Cum satul nu considera farmecele de dragoste un păcat greu care să ducă la decesul unor tinere, puneau morțile ciudate ale fetelor pe seama unor aprige divinități cabaline de primăvară numite „Caii lui Sântoader". Păcatul de a se abate de la normele de conduită creștină era considerat de Biserică a fi motivul principal pentru tragediile din primăvară. George Coșbuc un fin observator al fenomenului pune moartea tinerelor nu pe seama păcatului, ci mai degrabă pe felul și locul în care se desfășurau farmecele de dragoste.

În acest context redăm textul cu explicațiile lui George Coșbuc:

„Eu nu știu de ce a murit fata din satul vostru, dar tare mă tem că gurile rele vorbeau adevărul. Nu o singură fată și nici două nu și-au făcut de petrecanie cu nebuniile lor din noaptea de Sân-Văsâi. Se îmbolnăvesc de junghiuri numite pneumonie, capătă junghiurile zise cuțite, reumatisme, dureri de gât, amorțeli de mâini și de picioare, unele își pierd graiul și auzul. Ba se întâmplă la vraja cu oglinzile, că o seamă de fete mor atunci pe loc, de spaimă poate mai mult decât de frig. Numărul parilor și semănarea cânepei la tăierea lemnelor, căutatul în fântână și tropotitul porcilor ține câte o jumătate de ceas. Înțelegi acum că a sta atâta vreme în pielea goală pe gerul Bobotezei, noaptea afară, este o nebunie dintre cele mai nebune"[16].

Culegătorul de folclor dă o explicație foarte realistă privind decesul fetelor, fără vreo legătură cu păcatul sau cu „Sântoaderii", și care ține de faptul exclusiv de faptul că stăteau goale o perioadă îndelungată, noaptea în ger, pentru a face vrăji de dragoste. Astfel, ele contactau boli care duceau la infirmități sau chiar la deces. Exista cu siguranță o certitudine a păcatului, în sens creștin, printre protagonistele farmecelor, dar tentația de a avea un soț bun era foarte puternică. A existat întotdeauna în lumea satului arhaic o tensiune permanentă datorată lipsurilor materiale și a faptului că erau la cheremul capriciilor lumii naturale, motiv pentru care micile divinități silvatice trebuiau îmbunate. Scopul farmecelor și descântecelor era acela de a rezolva o problemă stringentă prin interacțiunea cu supranaturalul, dar altul decât cel creștin, iar aceasta cauza o mare problemă legată de încălcarea unor aspecte elementare, precum Decalogul.

---

[14] Elena Iagăr, Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual decorativ, Editura Pro Universitaria, București, 2023.p. 191-192.
[15] Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor,* ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 1999, p. 27.
[16] George Coșbuc, *Vorba de acasă, eseuri povestiri și schițe filozofice,* ediție apărută în colecția „MICA ROMĂ XXI", coordonator Cristian Bădiliță, Editura Vremea, București, 2020, p. 466.

Un exemplu concludent în ceea ce privește metamorfoza păcatului dintr-un act de încălcare a unei norme sacre într-un gest chiar recomandat este cel care urmează În satul românesc era mare păcat să ucizi un animal, considerat că *este și el suflet de la Dumnezeu*, dar era un gest firesc să omori câini sau pisici nou-născuți pentru a controla populația. Puii – guri în plus de hrănit – erau de obicei înecați și considerați a fi hrană peștilor fără ca făptașul să aibă vreo mustrare de conștiință. Acest lucru era făcut de persoane care în perioada postului nu doar că nu mai mâncau de dulce, ci schimbau întreaga veselă pentru ca nimic să nu îi spurce. Acesta este doar un exemplu pentru a înțelege cum „funcționa" în variantă rurală noțiunea de păcat, iar farmecele erau privite, practic, în același fel. Nu se încălca vreo normă sacră, ci doar se încerca eliminarea unei stări de anxietate și tensiune, prin intermediul unor divinități mai mici care oricum erau supuse unei puteri mult mai mari, în acest context, Dumnezeu.

Un alt exemplu concludent în care păcatul era conștientizat, dar edulcorat prin gesturi și rugăciuni în act taumaturgic, era Jocul Călușarilor. Conștienți că păcătuiesc în fața Domnului, ceata de călușari, înainte de a depune jurământul petrecea o noapte sub streașina bisericii, iar a doua zi, întreaga ceată, primea binecuvântarea preotului. Actul se petrecea de Rusalii, Cincizecimea creștină. Chiar dacă oamenii îi priveau cu o teamă superstițioasă, conștienți fiind de păgânătatea jocului, cu toți se îmbulzeau să vadă dansul acestora și să-i atingă, cu scopul de a se vindeca de diferite boli. În zilele noastre se încearcă o revitalizare[17] a acestui obicei, dar înțelegerea lui deplină nu se poate face și fără cunoașterea contextelor religioase în care se desfășura.

Diavolul, cel care împinge spre păcat, a fost antropomorfizat și reprezentat în multe biserici ortodoxe pe zidurile exterioare. Imaginea lui este, cel mai adesea, asemănătoare zeului Pan din mitologia greacă, adică era o parte om, o parte animal cu coarne, barbă și copite asemănătoare cu ale unui de țap. Este foarte greu să vorbești unor oameni despre o entitate spirituală fără ca aceștia să o vizualizeze fizic, în funcția de puterea lor de înțelege. O altă reprezentare îl arată tot asemenea unui țap, dar uriaș, cu piele roșie și un trident în mână. Nu este exclus ca tridentul să fi fot împrumutat tot din imaginea zeilor greci și anume de la Poseidon. Conform textului biblic noutestamentar diavolul se poate arăta și ca înger de lumină (*2 Corinteni* 11.14). Ideea de păcat, sinonimă cu erezia, a fost cea care a scris istoria Bisericii lui Hristos și a dus la confruntările dintre teologi în multele sinoade. În cele din urmă, Cele Șapte Mari Concilii Ecumenice întrunite între anii 325 și 787 au consacrat dogma creștină și, implicit, Sfânta Tradiția până în zilele noastre. Satul a îmbrățișat creștinismul, dar a păstrat și elemente străvechi de înțelegere a supranaturalului, elemente considerate a nu contraveni Sfintei Scripturi.

În concluzie puteam afirma că Ortodoxia a avut o funcție esențială în formarea noțiunii de românism, iar idealul național permanent al neamului nostru nu poate fi conceput decât în legătură cu ea[18]. Creștinismul a modelat mentalitatea și conștiința poporului român și s-a așezat „ca o desăvârșire" peste vechile credințe", așa cum remarcă filozoful Ernest Bernea. Omul a metamorfozat păcatul și l-a adapta nevoilor stringente care îi guvernau viața, dar într-o manieră în care respectul și dragostea față de Dumnezeu și creația Sa nu erau afectate. Teama de păcat a ținut în viață, în satul românesc, valori morale precum respectul, înțelepciune sau grija față de aproapele. Astăzi, într-o lume autosuficientă, care tinde să-l scoată pe Dumnezeu din ecuația vieții, metamorfozarea păcatului continuă cu îndârjire, dar nu ca un semn de respect față de lumea naturală, ci mai degrabă în ceva ce seamănă foarte mult cu o virtute.

[17] Elena Iagăr, „Revitalizarea Călușului în satele Pădureți și Mârghia, la 90 de ani de la lansarea Călușului în circuitul cultural universal. Contribuția Asociației Civice Pro Mârghia la recuperarea mărturiilor despre cultura populară locală", în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori *Salvgardarea minții trupului și sufletului. Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor*, Editura Pro Universitaria, București, 2025, p. 412.

[18] Dumitru Stăniloaie, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român, Editura Basilica a Patriarhiei Române,* București, 2018, p. 258.

BIBLIOGRAPHY:

1. Burkert Walter, *Greek Religion*, Harvard University Press, Cambridge, 1985.
2. Coșbuc, George, *Vorba de acasă, eseuri povestiri și schițe filozofice,* ediție apărută în colecția „MICA ROMĂ XXI", coordonator Cristian Bădiliță, Editura Vremea, București, 2020.
3. Dudaș, Florian *Manuscrisele românești din bisericile Bihorului,* vol. II, Oradea, 1986.
4. Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 1999.
5. Grimal, Pierre *Dicționar de mitologie greacă și romană,* Editura SAECULUM I.O, București, 2001.
6. Horia, Vintilă, *Crucea,* traducere de Ileana Cantuniari, Editura Vremea, București, 2017.
7. Iagăr Elena, *Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual decorativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2023.
8. Iagăr, Elena „Revitalizarea Călușului în satele Pădureți și Mârghia, la 90 de ani de la lansarea Călușului în circuitul cultural universal. Contribuția Asociației Civice Pro Mârghia la recuperarea mărturiilor despre cultura populară locală", în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori *Salvgardarea minții trupului și sufletului. Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor,* Editura Pro Universitaria, București, 2025.
9. Jacopo de Varenze, *Legenda Aurea*, Milano, 2007
10. Knapp Robert, *Zorii creștinismului. Oamenii și zeii în vremea magiei și a miracolelor,* Editura Humanitas, București, 2018
11. Rădulescu-Codin, C., *Literatură populară,* vol. I, *Cântece și descântece ale poporului,* Editura Minerva, București, 1986.
12. Stăniloaie, Dumitru, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2018.
13. Tița-Nicolescu Ion, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc – lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024.
14. Tița-Nicolescu, Ion, *Sfântul Gheorghe şi miturile precreştine ale călăreţului războinic,* Museum, Studii şi comunicări seria istorie, istoria culturii, etnografie muzeologie, XVII, Muzeul Goleşti – Argeş, Editura TIPARG, Piteşti, 2018.

THE TRIPTICH (TROIȚA) – SYMBOL, BELIEF AND "FOLK RELIGION" IN THE ROMANIAN VILLAGE

Elena Iagăr
PhD, Manager of the "Expo Arte" Cultural Center of the Bucharest City Hall

Abstract: *By the way of construction, the triptych (troița) can be, at the same time, according to its architectural structure, a funerary pillar, a column of the sky or it can take on different forms. The vegetal, anthropomorphic or zoomorphic symbols existing in the painting of the triptych can provide us with precious information about the community that built it, that is, about the way they related to nature and the way they understood the Christian faith. The troița is cheerful, the colors are most often vivid, and the features of the characters are relaxed. It remains, in the Romanian space, one of the most important religious landmarks that reflect in a fascinating way the life of the old rural communities. These can have the characteristics of true historical sources. Sources that reflect the values of the Romanian peasant, values based on Christian life and on a behavior calibrated according to the deeds and teachings of the Savior.*

Keywords: *Christianity; iconography; symbol; tradition; troița*

Numele de „troiță" provine, cel mai probabil, de la cuvântul slav „troica", cuvânt care înseamnă „trei" și se referă la o icoană formată din trei registre (triptic), adică un stâlp cu două piese decorate (aripi)[1]. De asemenea, se propune, la nivel etimologic, pentru „troiță" Sfânta Treime dar, așa cum argumentează reputatul etnolog Romulus Vulcănescu, acest lucru ar putea lansa scenarii greu de explicat și de acceptat datorită modului în care icoanele de acest gen sunt înfățișate și reprezentate[2]. Trebuie menționat că pe întreg teritoriul românesc denumirea acestora diferă de la o zonă etnografică la alta, așa cum este zona de nord a Moldovei, unde sunt numite „cruci la răscruci", în Maramureș „răstigniri"; în Vâlcea „icoane" sau „rugi" în sudul Transilvaniei[3]. În satul românesc de până la jumătatea secolului trecut, comunitățile rurale își construiau troițele în locurile pe care ei le considerau a fi „umblate" de duhurile necurate, așa cum erau marginile de sat sau răspântiile, dar și în câmpuri și păduri, unde ediculele îi puteau proteja de intemperii. Bisericile aveau o zonă clar definită pentru construcție, spre deosebire de troițe care puteau fi edificate la marginile sau pe ulițele satului, în lunci, în păduri, aproape oriunde, excepție făcând doar spațiile considerate impure. Prin modul de construcție, troița poate fi, în același timp, conform structurii sale arhitectonice, stâlp funerar, coloană a cerului[4] - care, în funcție de tipologie, poate îmbrăca forme diferite – sau iconoformă, adică cu imagini și scene biblice, în diferite ipostaze, așa cum este roata valahă sau semicercul, specifice zonelor etnografice ale Argeșului și Mușcelului[5]. Erau percepute mai mult decât un element de cult creștin, ele reprezentând totodată și prezența întregului spectru astral, teluric sau vegetațional pe care satul îl moștenise din trecutul său precreștin. Chiar asocierea sfinților creștini cu străvechile zeități își avea în mentalul rural o explicație logică, anume că divinitățile păgâne făceau parte din raiul adamic, din promisiunea primordială a lui Dumnezeu de a trimite oamenilor un mântuitor, după ce primul părinte al omenirii – Adam – căzuse în păcat.

Dacă în biserică toate elementele de decor reprezentau scene biblice sau simbolică pur creștină, în cazul troițelor avem de-a face cu ceea ce putem numi „religie folclorică", adică acel creștinism adaptat nevoilor spirituale, dar și de înțelegere liturgică a comunităților străvechi, în care Dumnezeu era centrul lumii văzute și nevăzute. Prezent în biserică, țăranul român nu punea problema unei asocieri a personajelor biblice din Vechiul și Noul Testament sau a sfinților cu ființele mitice, așa cum era Sfânta Duminică asociată cu Fecioara Maria sau Sfânta Vineri, cu Sfânta Paraschiva. Cu

[1] Cristian Bădiliță, *Teme, personaje, sărbători creștine și tradiționale românești, un ghid pentru credincioșii din secolul XXI,* Editura Vremea, 2014, p. 156.
[2] Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului,* Editura RSR, București, 1972, pp. 56-72.
[3] Ionel Oprișan, *Troițe Românești, o tipologie,* Editura Saeculum, ediția a II-a bilingvă română-engleză, București, 2019, pp. 72-97.
[4] Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului,* Editura Academiei Române, București, 1972, p. 102.
[5] *Ibidem*.

totul alta era percepția când era vorba de troițe, unde personajele de basm se confundau până la contopire cu cele creștine. Scenele biblice, de exemplu, devin scene rurale în care Adam și Eva, alături de alți sfinți, apar îmbrăcați în costume populare și nu în cele de tip bizantin, cum sunt reprezentați în iconografie[6], iar gesturile și activitățile (tors, cusut, arat etc.) sunt ale unor membri din comunitatea din care meșterul făcea parte. Evident că am putea considera că meșterii (sculptori, pictori, cioplitori etc.) nu aveau cunoștințe temeinice de artă sacră dar, de asemenea, nu trebuie uitat că acești oameni participau la slujbele religioase și cunoșteau bine canonul picturilor bisericești.

Trebuie remarcat faptul că structural și pictural, o troiță nu contravine canonului bisericesc în ceea ce privește Arta sacră, dar precizăm că păstrează, prin unele reprezentări populare, și trăiri primordiale ale spiritualității rurale. În acest context amintim Sfânta Tradiție a Bisericii care acceptă și unele din aceste reprezentări, atâta timp cât nu contravin în vreun fel Sfintei Scripturi. Un exemplu de reprezentare grafică necanonică, chiar blasfematorie, neacceptată pe troițe este imaginea Sfântul Iosif din Nazaret, logodnicul Fecioarei Maria. Acesta trebuie înfățișat întotdeauna ca un om foarte bătrân, cu barba albă, în felul patriarhilor. Tentația pictorilor rurali, de multe ori nefamiliarizați cu Arta Sacră, de a-l zugrăvi pe Iosif ca un tânăr, cu barba neagră, ce se uită drăgăstos spre Fecioară și spre Prunc, este total neadecvată și contravine canonului pictural ortodox. Reprezentarea în cauză sugerează o căsătorie consumată, o dragoste carnală dintre femeia Maria, mama lui Iisus, și bărbatul Iosif, ceea ce contravine atât Sfintei Scripturi, cât și canoanelor stabilite de Sfinții Părinți în al Treilea Mare Sinod Ecumenic de la Efes din anul 431 privind doctrina fecioriei veșnice a Mariei (Pururea Fecioară)[7]. Tradiția confesiunilor creștin-ortodoxe, catolice, anglicane și luterane acceptă această dogmă. Mai multe denominațiuni creștine neprotestante „iau" *ad litteram* Sfânta Scriptură și acceptă consumarea logodnei sau căsătoriei. Acest gen de imagine, cu Iosif tânăr, apare în spațiul românesc prin intermediul diferitelor rețele media, venite din spațiul neoprotestant, fiind acceptate de mulți consumatori ai acestora ca normale. În acest context, ridicarea unei troițe în zilele noastre trebuie să aibă și binecuvântarea preotului, iar pictura este realizată, în general, de pictori specializați în Arta Sacră. Acesta este doar un exemplu în care troițele trebuie realizate. Mai mult decât atât, în cercetările de teren făcute în spațiul geografic al județelor istorice Argeș și Mușcel, nu am identificat nici o troiță ridicată între sfârșitul secolului al XIX-lea și jumătatea celui de-al XX-lea care să nu se încadreze în canonul iconografic. Acest lucru denotă de o manieră concludentă că meșterii țărani, neșcoliți în școli teologice, cunoșteau bine Sfânta Scriptură și nu se abăteau de la un anumit canon iconografic.

O altă imagine aproape omniprezentă în componența iconografiei troiței este reprezentarea Sfintei Treimi. În aceasta apare Dumnezeu Tatăl reprezentat ca un bătrân viguros cu barbă lungă și albă, care are deasupra capului un nimb sub formă de triunghi. Celelalte două Persoane ale Ființei dumnezeiești, Fiul și Sfântul Duh au reprezentări conform Scripturii și Sfintei Tradiții. Icoana, prezentă de altfel și în multe biserici, nu este una recomandată, este necanonică, dar a fost îndelung folosită. Singura icoană canonică a Sfintei Treimi este cea realizată de Andrei Rubliov. Icoana în care Dumnezeu-Tatăl apare ca un bătrân este considerată necanonică, pentru că El reprezintă principiul vieții, nimeni nu L-a văzut și, implicit, nimeni nu știe cum arată, în concluzie nu poate fi zugrăvit. Am ales această reprezentare grafică foarte des întâlnită pe troițe pentru că se suprapune cu vechile credințe rurale în care divinitatea trebuia să fie antropomorfizată. Țăranul român înțelegea mai bine o divinitate dacă o personifica și îi crea o „alură" antropomorfă. Teologia troiței este strâns legată de cea a icoanei, iar pictarea scenelor nou testamentare și a sfinților reprezintă o mărturie axată pe mărturii vizuale. Iisus Hristos este o persoană verificabilă, menționată în scrierile sfinte evreiești, le-a vorbit ucenicilor, s-a arătat, deci poate fi redat grafic. Pentru om, icoana troiței nu este o alegorie sau o înșiruire de chipuri, ci reprezintă întâlnirea cu Dumnezeu. Satul, ca de altfel întreaga societate românească, în perioada comunistă, a avut de suferit în ceea ce privește religia. Populației i s-a inoculat sentimentul că omul nu are nevoie de divinitate pentru a exista, iar tot ceea ce reprezenta Dumnezeu și creștinismul era aruncat în desuetudine și ridicol. Observăm și astăzi în unele troițe și

[6] Ctitorii de biserici, reprezentați în pronaos, purtau haine reprezentative pentru ocupațiile pe care le aveau, dar și în funcție de statutul lor social. Dacă erau țărani, purtau costume tradiționale, militarii uniforme, etc. Vezi pronaosul Mânăstirii de la Curtea de Argeș.

[7] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină, scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024, p. 215.

picturi religioase cum mesajul primordial, chiar mistagogic al icoanei, se pierde în detalii tehnice și artistice sau cade în extrema opusă, a prostului gust.

Multe din troițele întâlnite în spațiul Argeșului și Mușcelului păstrează indubitabil priceperea meșterului în arta zugrăvitului, dar nu putem nega, în cazul unora, o edulcorare exacerbată a chipurilor, a culorilor și gesturilor care duc spre o realitate aniconică, putând fi considerate mai degrabă proiecții imaginare ce nu au legătură cu Sfânta Tradiție sau Sfânta Scriptură. Venerarea unei icoane a fost puternic întipărită în conștiința românească, iar sensul profund al acesteia a jucat un rol determinant în coagularea comunităților rurale. Troițele erau construite plecând de la modelul arhitectural sacru al unei biserici. Dacă facem o comparație între marile catedrale occidentale și troițele românești, constatăm că și unele și altele au același scop sacru de apropiere de Dumnezeu, doar că în marile construcții te simți copleșit de grandoarea și slava Tatălui, pe când în micile biserici de lemn sau troițe se simte prezența Lui în apropierea sufletului și trupului. Diversitatea troițelor (solare, iconoforme, coloane, stâlpi, cruci, răstigniri etc.)[8], ilustrează „satul străvechi ce închide în el o familie organică, strânsă, cu legi și rosturi proprii, care pun în lucrare și îndrumă întreg conținutul său de viață umană”[9]. Atașamentul oamenilor față de aceste mici lăcașuri de cult era similar cu cel față de icoane, iar drumurile ce duceau la câmp, la pădure sau spre stâne erau presărate cu troițe care prelungeau, până unde era nevoie, spațiul sacru, liturgic al bisericii.

Sub adăpostul sfânt al troiței omul avea credința că putea călători în liniște și se putea odihni peste noapte dacă aceasta îl prindea pe coclauri. Troița era Pom/Arbore al Vieții sub a cărui umbră răul nu-și putea face sălaș. În tradiția românească, arborele vieții are două reprezentări bine definite: una este legată de religia creștină și de reprezentările iconografice, iar a doua este grefată pe vechile credințe precreștine ale arborilor sacri.

Pomul vieții „oscilează“, astfel, între *axis mundi,* copacul sfânt care străbate lumea cunoscută și universul, Pământul fiind doar una din lumile pe care le traversează, și izvorul nesecat al vieții veșnice, arborele pe care sufletele, în drumul lor spre nemurire, urcă spre împărăția lui Dumnezeu[10]. Pentru cei plecați în lungul drum către Marele Fârtat, obstacolele cele mai grele erau pe ramurile de jos, acolo unde sălășluiau duhurile rele, iar cu cât înaintau spre vârf, unde locuiau spiritele bune, calea devenea din ce în ce mai ușoară, pentru ca în partea de sus a coroanei, casa lui Dumnezeu, să nu ajungă decât cei mai curați. Povestea se aseamănă într-o mare măsură cu credința creștină a vămilor văzduhului în care sufletul luptă să ajungă, de fapt, de unde plecase[11].

Pentru locuitorii satelor, neștiutori de carte, dar crescuți după reguli stricte de păstrare a echilibrului om-natură-divinitate, pomul vieții era o prezență mistică, evident greu de găsit în lumea reală, tocmai pentru originea sa celestă. Faptul că țăranii credeau cu tărie, în plante binecuvântate, cu însușiri, și folosirea lor în fierturi magice îi făcea să se simtă nu doar mult mai aproape de Dumnezeu dar, în același timp, să-I simtă prezența atotputernică și protectoare. Cert este că strămoșii noștri le vorbeau copacilor cu acel respect acordat naturii-divinitate, atitudine cimentată în generații și fundamentată pe experiențe tulburătoare, care au dat naștere poveștilor și legendelor. Motivul pentru care troițele sunt asemănate arborilor sacri este, înainte de toate, pentru faptul că aceștia erau capabili să intermedieze o legătură cu divinitatea. Crucea lui Hristos este considerată în lucrările de specialitate Pom al Vieții. Evident că în acest context nu excludem existența în satul românesc și a unei forme arhaice de dendrolatrie. Prezența unui vechi cult al arborilor reiese din următorul text în care bradului i se cere iertare ritualic pentru că avea să fie tăiat și va deveni *brad de nuntă,* simbol viriloid al mirelui:

„*Hai bradule, hai,*
Hai, c-am să te tai,
C-o bardă tăioasă,
C-o fată frumoasă,

[8] Elena Iagăr, *Troița în spațiul românesc. Artefact ritual, decorativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2023, p. 70.
[9] Ernest Bernea, *Civilizația română sătească,* Editura Vremea, București, 2006, p. 27.
[10] Ion Tița-Nicolescu*, Tradiții populare și dogmă creștină, scurtă incursiune în sincretismul religios românesc*. Lunile mai și iunie, Editura Etnologică, București, 2024, p. 215.
[11] *Ibidem,* pp. 17-18.

C-un topor frumos,
C-un flăcău frumos,
Pe la miez de noapte,
Ce frunza se bate,
Frunza fagului,
Și cu-a bradului,
Hai, bradule, hai,
Din tulpina ta,
Rame se lucrează,
Uşe de altare,
Rame de icoane,
Hai, bradule, hai,
Nunta să-mi cinsteşti,
Și s-o-nveseleşti"[12].

Poezia de mai sus se referă în mod strict la bradul de nuntă pe care flăcăii aveau să-l împodobească și să-l poarte în timpul ceremonialului nupțial, dar remarcăm și că acesta era lăudat pentru faptul că din ele se confecționează uși de altare și rame de icoane. Existau astfel arbori considerați binecuvântați de Dumnezeu și din lemnul cărora se puteau construi troițele, dar în special panourile care aveau să susțină pictura. În mod evident și fără a intra în detalii, lemnul era supus proceselor de uscare, pentru a evita crăparea, și apoi prelucrarea. Artistul popular îmbina de o manieră remarcabilă, în icoanele troițelor ediculare, învățătura evanghelică cu cea populară. Ne referim, de pildă, la imaginea lui Adam dormind, cel care a călcat porunca Creatorului său și devenind astfel aducătorul morții. Starea de somn nu este firească în Paradis, aceasta sugerând faptul că a pierdut harul, iar pierderea se datorează păcatului[13]. Reprezentările celor doi protopărinți ai omenirii – Adam și Eva – se regăsesc într-o diversitate de forme în pictura troițelor: Eva toarce, Adam ară sau fac diverse activități casnice cu trimitere la ocupația de bază a respectivei comunități[14].

Culorile pe care meșterul le folosea, obținute cel mai adesea din pigmenți naturali, trebuia să redea sensul creștin al scenelor și personajelor biblice. De remarcat că cea albastru-azuriu, ce reflectă bunătatea și cucernicia în accepție creștină[15], era considerată că transcende din lumea terestră, deci limitată, către valorile absolute ale Împărăției Cerului[16]. În cultura populară, albastru, este și simbol feminin[17], hainele Maicii Domnului fiind în multe reprezentări de această culoare, motiv pentru care nevestele, mai rar fetele de horă, alternau pe ii culorile roșu închis și albastru. Teologia icoanei și simbolistica creștină sunt aspecte amplu dezbătute de către Sfinții Părinți în literatura patristică, la fel și înțelegerea îngerilor[18] zugrăviți pe iconostasul troiței, dar în acest scurt studiu ne vom limita doar la aspectele ce leagă indisolubil creștinismul de străvechile trăiri și credințe populare redate atât în pictură, cât și în stilul de construcție.

Chiar dacă troițele par asemănătoare în spațiile etnografice românești există și anumite diferențieri, să le spunem stilistice, care particularizează comunitățile rurale. Ele pot avea formă discoforă, solară, stâlpi ai cerului, răstigniri, cruci de piatră asemuite troițelor etc. De exemplu, forma discoforă a panoului are un înțeles profund pentru tradiția ortodoxă. Pe un panou de lemn plin (deosebit de forma solară, sub formă de cerc) spațiul pentru pictură era destul de generos, iar meșterul putea zugrăvi un număr mai mare de scene și personaje biblice. Panoul rotund reprezenta soarele care, în urma Primului Mare Sinod Ecumenic de la Niceea din anul 325, devine element astral de identitate pentru Iisus Hristos. În spațiul rural de până la începutul secolului al XX-lea, soarele a

[12] Ovidiu Bîrlea, *Folclorul românesc,* vol. I, Editura Meridiane, București, 1985, p. 438.
[13] Elena Iagăr, *Troița în spațiul românesc. Artefact ritual, decorativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2023, p. 62.
[14] Ioan Oprișan, *Troițe românești, O tipologie*, Editura Vestala, București, 2003*,* p. XI.
[15] Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină, Dicționar enciclopedic*, Editura Învierea, Timișoara, 2005.
[16] Ivan Evseev, Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale, Editura Amarcord, Timișoara, 2007, p. 16.
[17] *Ibidem.*
[18] Dionisie Areopagitul, *Opere complete, Despre ierarhia cerească*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996.

ocupat un loc central în tot ceea ce înseamnă tradiții, cutume sau credințe. Din acest motiv foarte multe troițe ediculare (acoperite) sunt construite sub formă de panou rotund sau cerc (roată solară) făcând trimitere către astrul zilei și, implicit către Mântuitor, numit într-o profeție veterotestamentară „Soarele dreptății" (*Maleahi* 4, 2).

O situație similară privind datinile și obiceiurile se întâlnește în arealul etnografic al județului istoric Mușcel, astăzi inclus în județul Argeș. Un astfel de obicei specific acestei vechi entități teritorial-administrative este *Focul lui Sumedru,* festivitate populară cu caracter funerar desfășurat în noaptea de 25 spre 26 octombrie[19]. Focul are rol purificator, dar şi regenerator. Tăciunii şi cenuşa, precum şi alte rămăşiţe ale rugului funerar sunt adunate de oamenii satului pentru a le răspândi prin grădini şi livezi, cu scopul de a le fertiliza[20]. Originile acestei tradiţii se regăsesc în spectrul precreștin al romanității nord-dunărene. Nu o să intrăm în detalii privind sărbătoarea, care are o complexitate deosebită prin funcție și mesaj, ci o să ne limităm doar la două aspecte ce țin de particularitatea comunitară. Precum troițele care au forme și reprezentări ce pot defini o comunitate, la fel „funcționează" și *Focul lui Sumedru.* Sărbătoarea în cauză se „ține" chiar și astăzi doar în localitățile ce au aparținut de vechiul județ Mușcel, nu și în satele care aparțineră județului Argeș, chiar dacă acestea se aflau doar la câțiva kilometri distanță[21]. Astăzi, acestui obicei din sfera precreștină îi sunt adăugate cele tipice Bisericii Ortodoxe, prin citirea Acatistului „Sfântului Dimitrie" şi atribuirea numelui mucenicului, zeităţii sacrificate. Sincretismul religios care apare în cazul acestui obicei reprezintă un al doilea aspect ce trebuie abordat pentru înțelegerea atât a obiceiurilor românești, cât și a „funcționalității" unei troițe. Suprapunerea obiceiurilor creștine peste cele tradiționale, necreștine, a făcut posibilă perpetuarea acestora până în zilele noastre. Lipite pe dogmă, ele reușesc să străbată veacurile și, paradoxal, să ajungă până la noi tocmai prin instituția care le contestă cel mai mult – Biserica. Poate că nicăieri nu se vede mai bine *creștinismul folcloric* ca la aceste mici lăcașuri de cult prezente, încă, în satele românești de la șes și până la munte. Există și troițe funerare prezente la morminte, dar acestea sunt oarecum diferite de cele întâlnite pe marginea drumurilor. Cele din cimitire au aproape întotdeauna ca imagine centrală pe Iisus Hristos intrând în Ierusalim, pe când cele „de sat" o au pe cea a Răstignirii. De regulă, cele din cimitire sunt mai sobre, limitându-se, cel mai adesea, la o coloană cu trei brațe[22], pe când celelalte sunt mai „relaxate" atât prin colorit, cât și prin formă. Un exemplu de sincretism religios în pictură și construcție este o troiță-arbore aflată în localitatea Brădetu, Argeș, care este una cu multiple semnificații, pe de o parte datorită amplasamentului, dar și simbolisticii creștine și populare, elementelor de decor, construcției și cromaticii.

Comportamentul oamenilor în preajma acestora este unul similar cu cel din preajma bisericilor. Nimeni nu intra în interiorul acesteia fără să se închine cu evlavie, iar femeile căsătorite fără să-și acopere capul[23]. Maica Domnului este numită în rugăciunile oamenilor, așa cum remarcă părintele Dumitru Stăniloaie, „Măicuță sfântă", apelativul „măicuță" desemnând atât mama Fiului Omului, cât și a aceluia ce se roagă. Arta creștină devine una cu lumea satului[24]. La troițele *de moși,* acele aglomerări de cruci de pe ulițele satelor, femeile aprind lumânări celor morți abia șoptind rugăciunea „Măicuță sfântă ai grijă de el (ea)"[25]. Remarcăm faptul că există și astăzi, într-o societate din ce în ce mai atee, locuitorii satelor, adevărații păstrători ai tradițiilor, care aprind lumânări la troițe fără un motiv anume. Ei se roagă în incinta acestora, își fac crucea sau pur și simplu spun o rugăciune scurtă când trec prin apropiere. Atitudinea este una în care un fiu se adresează părinților.

---

[19] Ion Tița-Nicolescu*, Argeşul şi Muşcelul văzute de călători străini şi prin documente autohtone, secolele XVI-XVIII – istorie şi folclor*, Editura Lumen, Iași, 2023, 161.

[20] Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 74.

[21] Ion Tița-Nicolescu, *op. cit.,* p. 161.

[22] I. Oprișan, *Troițe românești, o tipologie,* Editura Vestala, București, 2003, p. 71.

[23] Ion Tița-Nicolescu, „Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap" în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu (coordonatori), *Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv,* Editura Pro Universitaria, București, 2024, p. 323.

[24] Ion Tița-Nicolescu, *Câteva elemente inedite de artă creștină în bisericile din Argeș,* în: Gabriela Păsărin, Elena Iagăr (coordonatori), „Tradiție și continuitate în valorificarea patrimoniului cultural imaterial", Editura Pro Universitaria, București, 2021p.228.

[25] Informație de teren, sat Tutana, comuna Băiculești, județul Argeș.

Simbolurile vegetale, antropomorfe sau zoomorfe existente în pictura troiței, ne pot oferi informații prețioase despre comunitatea care a construit-o, adică despre modul în care se raportau la natură și a modului în care înțelegeau credința creștină. Troița este veselă, culorile, de cel mai multe ori sunt vii, iar trăsăturile personajelor sunt destinse. O să remarcăm în această reprezentare „destinsă" adevărata ortodoxie a satului românesc. Ne referim în acest caz la imaginea Mântuitorului pe cruce. În ortodoxie, Iisus răstignit este pictat cu brațele pe brațele crucii, iar trăsăturile de pe chipul său sunt liniștite, Imaginea sa cu brațele deschise sugerează o îmbrățișare plină de căldură și iertare pentru oamenii care L-au ucis și-L răstignesc în fiecare zi. În reprezentările catolice, Iisus atârnă pe cruce, iar pe chipul Lui se citește o mare suferință. Pentru lumea satului, troița și imaginea Mântuitorului de pe cruce sugerează ideea de înălțare spirituală[26]. La arhitectura populară românească din lemn o să remarcăm faptul că stâlpii pridvorului sunt spiralați. Modelul în cauză are un sens apotropaic și de mărturisire creștină. Din punctul de vedere al simbolismului psihologic, moral și religios, funia răsucită în poziție verticală, din lemn sau din piatră, prezentă în diferite ornamentații ale construcțiilor, are rolul simbolic de a arăta omului calea spre cer[27]. Lângă troiță omul era plin de speranță, lângă crucea de mormânt își striga jalea și durerea. În dreptul troiței omul își punea dorințe și făcea făgăduințe lui Dumnezeu. Acolo fetele se rugau de dragoste și își cântau dorul pentru cei plecați, era locul în care puteau vorbi cu Dumnezeu, iar el le răspundea.

În concluzie, troița rămâne, în spațiul românesc, unul din cele mai importante repere religioase care reflectă de o manieră fascinantă viața vechilor comunități rurale. Acestea pot avea însușirile unor adevărate izvoare istorice. Izvoare care reflectă valorile țăranului român, valori fundamentate pe viața creștină și pe un comportament calibrat în funcție de faptele și învățăturile Mântuitorului. Acestea sunt, printre altele, dragostea, înțelepciune, înțelegerea și, mai presus de toate, buna cuviință.

BIBLIOGRAPHY:

1. Aga, Victor, *Simbolica biblică și creștină, Dicționar enciclopedic*, Editura Învierea, Timișoara, 2005.
2. Areopagitul, Dionisie, *Opere complete, Despre ierarhia cerească,* traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996.
3. Bădiliță, Cristian, *Teme, personaje, sărbători creștine și tradiționale românești, un ghid pentru credincioșii din secolul XXI*, Editura Vremea, 2014.
4. Bernea, Ernest, *Civilizația română sătească,* Editura Vremea, București, 2006.
5. Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1985.
6. Evseev, Ivan, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2007.
7. Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.
8. Iagăr, Elena, *Troița în spațiul românesc. Artefact ritual, decorativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2023.
9. Iagăr, Elena, *Troița în spațiul românesc. Artefact ritual, decorativ,* Editura Pro Universitaria, București, 2023.
10. Iagăr, Elena, *Tică de la Galeș – meșterul care își dăltuiește sufletul în lemn și-n cântec, precum omul își lasă în urmă faptele lui,* în „Tradiție și continuitate în valorificarea patrimoniului cultural imaterial", Nedelcu-Păsărin Gabriela, Iagăr Elena (coord.), Editura Pro Universitaria, Pitești, 2021.
11. Iagăr, Elena; Tița-Nicolescu, Ion, *Ion Rodoș – Alegorii*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.

[26] Ion Tița-Nicolescu, „Arta tradițională și etnologia religioasă, elemente esențiale de identitate românească" în *CERCETĂRI ȘI STUDII, etno-muzicologie, bizantinologie și etnologie,* vol. 6, nr. 8, Editat de Asociația pentru cultură Bănățeană, Timișoara, 2005, pp. 176.
[27] *Ibidem,* p. 180.

12. Iagăr, Elena; Tița-Nicolescu, Ion, *Dan Gherasimescu – Mărturisiri,* Editura Pro Universitaria, București, 2021.
13. Oprișan, Ionel, *Troițe Românești, o tipologie*, Editura Saeculum, ediția a II-a bilingvă română-engleză, București, 2019.
14. Ispas, Sabina, *Rosturi și moravuri de odinioară,* Editura Etnologică, București, 2012.
15. Olinescu, Marcel, *Mitologie românească*, Editura Saeculum I. O., București, 2001.
16. Oprescu, G., *Arta țărănească la români*, București, 1922.
17. Păsărin, Gabriela; Panea, Nicolae; Bălosu, Cornel; Boangiu, Gabriela; Buz, Vasile, *Revalorizarea contemporană a troițelor în regiunea Oltenia și în context multietnic* – Timoc și Voivodina, Editura Alma, Craiova, 2009.
18. Tița-Nicolescu, Ion, *Tradiții populare și dogmă creștină, scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie*, Editura Etnologică, București, 2024.
19. Tița-Nicolescu, Ion, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone, secolele XVI-XVIII – istorie și folclor*, Editura Lumen, Iași, 2023.
20. Tița-Nicolescu Ion, „Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap" în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu (coordonatori), Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv, Editura Pro Universitaria, București, 2024.
21. Tița-Nicolescu, Ion, „Câteva elemente inedite de artă creștină în bisericile din Argeș", în: Gabriela Păsărin, Elena Iagăr (coordonatori), *Tradiție și continuitate în valorificarea patrimoniului cultural imaterial*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.
22. Tița-Nicolescu, Ion *Arta tradițională și etnologia religioasă, elemente esențiale de identitate românească,* în „CERCETĂRI ȘI STUDII, etno-muzicologie, bizantinologie și etnologie", vol. 6, nr. 8, Editat de Asociația pentru cultură Bănățeană, Timișoara, 2005.
23. Vulcănescu, Romulus, *Coloana cerului,* Editura RSR, București, 1972.

THE ADAPTATION OF GREEK GODS IN ROMAN RELIGION

Daniel Ene
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *This article examines the profound impact of the Greek pantheon on the formation and evolution of Roman religious consciousness. Through a close analysis of the processes of cultural contact, translation, and reinterpretation, we will investigate the mechanisms by which Roman deities came to be identified with their Greek counterparts – Mars with Ares, Venus with Aphrodite, Jupiter with Zeus, and others. Our study explores both the historical contexts that enabled these identifications and the intellectual strategies that justified them, such as interpretatio Graeca and interpretatio Romana. By tracing the adoption, adaptation, and eventual Romanization of Greek mythic narratives, rituals, and theological concepts, the article emphasizes the dynamic spectrum of syncretism that defined Greco-Roman religious exchange. Special attention is devoted to the socio-political implications of this syncretism, the role of literary production in codifying these associations, and the tension between indigenous Italic traditions and imported Hellenic models. Ultimately, our research highlights how the Roman religious system became a hybrid construct, one deeply indebted to Greek precedent yet distinctly Roman in its ideological purpose and cultural expression.*

Keywords*: religious syncretism; interpretatio Romana; interpretatio Graeca; Greco-Roman religion; pantheon and mythology*

Introducere

Cu mult înainte de ascensiunea hegemoniei romane în Mediterana, Peninsula Italică funcționa deja ca un nod într-o rețea densă de schimburi culturale, în care influența greacă a jucat un rol decisiv. Prezența coloniilor grecești din sudul Italiei și Sicilia, din Lucania și Apulia, cunoscute colectiv sub numele de *Graecia Magna*, a introdus populațiilor italice stiluri artistice grecești, narațiuni mitologice, practici rituale și modalități conceptuale de a înțelege divinitatea.[1] În timp, această influență a pătruns în imaginarul religios roman, generând un sistem dinamic de sincretism care avea să caracterizeze teologia romană din timpul Republicii până în perioada imperială.

Acest articol urmărește modul în care panteonul grec a ajuns să fie adaptat în sistemul religios roman prin procese cunoscute în mod colectiv sub numele de *interpretatio Graeca* și *interpretatio Romana*. Mai degrabă decât să prezinte acest sincretism ca pe o adaptare pasivă a culturii grecești, studiul de față îl explorează ca pe un proces activ, selectiv și încărcat ideologic, prin care romanii au remodelat identitățile divine pentru a le adapta propriilor cadre politice, sociale și teologice. Analiza noastră urmărește să elucideze nu doar corespondențele dintre zeii greci și cei romani ci și transformările culturale, intelectuale și rituale mai ample care au însoțit aceste identificări.

Prezența culturală greacă

Anterior ascensiunii Romei, coloniștii greci din Mediterana occidentală stabiliseră deja o prezență religioasă și intelectuală bogată. Orașe precum Tarentum, Neapolis și Siracusa au funcționat ca punți de transmisie prin care miturile, cultele și convențiile artistice grecești circulau printre populațiile italice.[2] Intermediarii etrusci au amplificat și mai mult această difuzie, adoptând și transformând vocabularul și imaginile religioase de origine greacă înainte de a le transmite Romei.[3] Până când elitele romane au început să se angajeze sistematic cu literatura și filosofia greacă în secolele al III-lea- II-lea î.Chr., fundamentul sincretismului religios fusese deja stabilit, făcând aproape inevitabilă identificarea ulterioară a zeilor.

Relația dintre religia greacă și cea romană a evoluat de-a lungul secolelor și a funcționat pe multiple niveluri, ritual, mitologic, lingvistic, artistic și politic. Emisarii romani consultau oracole

[1]Mădălina Strechie, *Noțiuni de civilizație latină*, Suport de curs, Craiova, Editura Universitaria, 2008, p.11.
[2]Franz Altheim, *A history of Roman religion*, Translated by Harold Mattingly, Londra, Methuen and Co.Ltd, 1938, pp.144-148.
[3]*Ibidem*

grecești; preoți greci erau importați pentru a supraveghea cultele nou înființate;[4] iar generalii romani jurau ridicarea unor temple dedicate zeilor greci ca acte de strategie diplomatică sau militară. Preoții romani erau cei desemnați pentru practicarea cultului, pentru un număr mare de oameni, ca reprezentanți ai acestora și erau oficiali - cei ce trebuiau să asigure buna relație cu zeii pentru întregul stat și se bucurau de un mare prestigiu, sau neoficiali - cei care asigurau relația dintre indivizi și zei, fiind plătiți pentru a le îndeplini anumite nevoi. Din lumea greacă pătrunde astfel *sacrificulus et vates,* preotul și profetul cultului lui Bacchus în Roma.[5] Titus Livius îi numește preoți sacrificatori și ghicitori.[6] Cuplul de zei Liber (Dionysos) și Libera, precum și zeița Ceres (Demetra) au originea în Campania, colonizată inițial de greci, în special zona Cumae.[7]

Textele literare – de la tragediile timpurii, până la poezia augustană – au jucat un rol esențial în codificarea echivalențelor dintre divinități, în timp ce școlile filosofice au oferit cadre noi pentru raționalizarea identităților divine, îmbinând astfel metafizica greacă cu teologia civică romană. De exemplu, eroul roman Ulise, provine din varianta grecească Odysseus fiind preluat prin procesul natural al împrumuturilor din *Graecia Magna*.[8] Rezultatul a fost un sistem religios hibrid, care a păstrat conservatorismul ritual roman, dar a integrat antropomorfismul,[9] profunzimea narativă și sofisticarea cosmologică greacă. După formularea lui Platon, din Discursurile sale, respectiv - *Epinomis,* orice au preluat grecii de la alte rase, au transformat în ceva mai bun.[10] Vecinătatea și cucerirea romană au făcut ca elementele religioase grecești să fie asamblate și treansformate de spiritualitatea romană.

Influențele grecești asupra ritualurilor romane

Înainte de contactul semnificativ cu lumea greacă, religia romană se caracteriza printr-un accent distinct asupra *ritus, pax deorum* și asupra prezenței numinoase, mai degrabă decât asupra unor personalități antropomorfe. Zeii romani erau conceptualizați adesea ca forțe sau puteri – *numina* – ale căror funcții erau definite de rolurile lor în sferele domestică, agricolă și civică. Spre deosebire de zeii ale căror funcții erau foarte clar determinate, cum ar fi Iupiter, Marte, Saturn, zeii asociați cu *numina* erau cei purtători de forțe ascunse, de trăsături divine ce vor fi asociate și împăraților romani de mai târziu.[11] În această categorie se încadrează *Genius* reprezentați prin șerpi protectori ai casei, dar și *Lares* și *Penates,* de asemenea, zei protectori ai casei, al căror cult era în responsabilitatea lui *pater familias*.[12]

Genius, definește spiritul divin particular fiecărui om, care-l însoțește în tot ceea ce trăiește de la naștere până la moarte, împărtășindu-i destinul, ar și spiritul unui loc, lucru, acțiuni, divinități cu forță de influențare; geniul unei divinități mijlocește legătura dintre om și zeu.[13] *Lares* și *Penates* definesc zeii tutelari ai familiei, casei, căminului, dar și ai statului.[14]

Atribuțiile spirituale exprimate prin *numina* (divinitate, zeu, zeiță)[15], vor fi înlocuite, prin intermediul influențelor grecești de zeii personificați. *Numina* era însă socotită o putere divină, ce se ascundea în spatele unui tufiș sau a unui izvor[16] și de care romanii trebuiau să țină seama. Acest mediu religios timpuriu era covârșitor ritualizat: corectitudinea acțiunii, a pronunțării și a succesiunii ceremoniale era prioritizată în detrimentul narațiunii mitice. Abordarea romană a divinului se centra pe reciprocitatea contractuală (*do ut des*), reflectând o viziune în care religia servea menținerii ordinii sociale și continuității statului. Preotul roman, *sacerdos,* era cel ce oficia actele cultului dar, în același

[4]Michael Lipka, *Roman Gods: A Conceptual Approach*, in the Volume, *Religions in the Graeco-Roman World,* Leiden, Boston, Brill Publishing, 2009, pp.51-52.
[5]*Ibidem*
[6]Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român,* București, Editura Humanitas, 2023, p.1180.
[7]Franz Altheim, *op.cit,* pp.154-155.
[8] *Ibidem*
[9]Mădălina Strechie, *op.cit,* p.105.
[10]Plato, *Epinomis*, Loeb Classical Library, Cambridge, Harvard University Press, 2025, pp.424-425.
[11]Michael Lipka, *op.cit.*, p.150.
[12]*Ibidem*
[13]Gheorghe Guțu, *op.cit.*, pp.566-958.
[14]*Ibidem*
[15]Gheorghe Guțu, *op.cit.*, p. 880.
[16]Eugen Cizek, *Istoria Romei,* București, Editura Paideia, 2002, p.77.

timp era depozitarul dreptului sacru de administrare a autorității religioase, fiind asistat de Senat.[17] Mitul, acolo unde exista, juca un rol marginal în comparație cu responsabilitățile strict codificate ale colegiilor preoțești *pontifices, augures,* respectiv *flamines*. Acest cadru contrastează puternic cu tradițiile bogate în narațiuni ale lumii grecești, unde personalitățile divine erau esențiale pentru cosmologie, literatură și identitate comunitară. Religia, literatura, arta greacă, sunt inspirate de miturile populare, de superstiții, magie și chiar fetișism, ce personifică natura și duc la apariția panteonului grecesc. Zeitățile grecești personificate, reprezentate antropomorf vor fi purtătoarele spiritului ce le-au inspirat.[18] Zeul grec Hefaistos a fost identificat cu Vulcan în mitologia romană,[19] statui grecești au fost transferate la Roma și au fost folosite ca element de cult, cum ar fi statuia lui Apollo transferată în timpul lui Augustus în templul de pe colina Palatin.[20] Religia greacă, așadar, prezenta zeii ca entități deplin antropomorfe; cu structuri familiale, personalități complexe și cicluri mitice elaborate. Zeus, Hera, Atena și Apollo populau un univers descris cu vivacitate de Homer în *Iliada* și Hesiod în *Theogonia,*[21] formând o societate divină ce reflecta pasiunile, conflictele și ierarhiile umane. Prin contrast, divinitățile romane timpurii nu beneficiau de o asemenea profunzime narativă. Deși panteonul roman ulterior a adoptat iconografia greacă, primele conceptualizări ale divinului au rămas abstracte și situaționale.

Aceste diferențe au creat un teren fertil pentru sincretism. Miturile grecești furnizau detaliul narativ și iconografic care lipsea romanilor, iar conservatorismul ritual roman oferea o structură stabilă în care identitățile divine grecești puteau fi recepționate, remodelate și instituționalizate.

Vectorii de adaptare

Cel mai timpuriu și cel mai important vector al influenței religioase grecești a fost rețeaua coloniilor grecești fondate în sudul Italiei și Sicilia începând cu secolul al VIII-lea î.Chr. *Graecia Magna* a contribuit cu temple, practici de cult, tradiții mitice și stiluri artistice care au afectat profund populațiile italice locale. Specialiști rituali, artizani și negustori au întreținut un dialog cultural continuu, permițând comunităților italice, inclusiv Romei timpurii, să se angajeze tot mai des cu vocabularul religios grec și cu cadrele mitologice grecești.

Schimburile comerciale din bazinul Adriaticii și al Mării Tireniene au facilitat nu doar circulația bunurilor, ci și a ideilor religioase. Dedicațiile, obiectele votive și paraphernalia cultice circulau de-a lungul acestor rute, purtând adesea inscripții grecești sau motive iconografice elene. Meșterii și arhitecții greci au adus cu ei modele de temple și convenții sculpturale care aveau să caracterizeze ulterior religia de stat romană; iar schimbul intelectual a accelerat expunerea la operele literare și filosofice grecești, făcând religia greacă inteligibilă în cadrul discursului cultural roman.

Etruscii au jucat și ei un rol esențial ca mediatori culturali între Grecia și Roma. Elitele etrusce au adoptat cu entuziasm scene mitologice grecești în pictura pe vase, sculptura și arta funerară, reinterpretându-le prin propriile sensibilități religioase. Practicile lor de divinație, codificate în *Etrusca disciplina*, au influențat tradițiile preoțești romane, iar stilurile lor artistice au contribuit la definirea arhitecturii templare și a iconografiei romane.[22]Amintită de autorul latin din secolul I.d.Chr., Valerius Maximus, dar și de Cicero, aceasta reglementa toate elementele religioase etrusce, teoriile, divinația, ritualul, *haruspiciile,* interpretarea fulgerelor, dar și organizarea templelor și chiar socială, influențând religia greaca și romană. Astfel, multe elemente religioase grecești au intrat în Roma printr-un filtru etrusc, deja transformat în sens și formă.

În secolele al III-lea și al II-lea î.Chr., Republica Romană și-a însușit elemente de cultură greacă la o scară fără precedent. Victoriile militare din sudul Italiei, Sicilia și, în cele din urmă, Grecia, au deschis elitelor romane accesul la vaste depozite de artefacte religioase, opere literare și cunoaștere rituală. Templele dedicate zeilor greci – precum Apollo, Ceres–Demetra, sau Castor și Pollux – s-au înmulțit, iar cultele lor au fost integrate în religia civică romană. Fenomenul *Hellenismus* a modelat

[17]Andrea Giardina, *Omul roman,* București, Editura Polirom, 2001, p.59.
[18]W.K.C.Guthrie, *The Greeks and their Gods,* Boston, Beacon Press, 1950, pp.4-8.
[19]Tim Cornell, *The beginnings of Rome,* New York, 1995, p.162.
[20]Michael Lipka, *op.cit.*, p.90.
[21]Mary Lefkowitz, *Greek Gods, Human Lives: What We Can Learn From Myths,* New Haven, Connecticut, Yale University Press, 2003, pp.66-73.
[22]W.K,Gutrie, *op.cit*., p.55.

identitatea aristocrației romane: a fi cultivat însemna a fi familiarizat cu limba, literatura și simbolismul religios grec. Patricienii romani foloseau practicarea cultelor în sensul menținerii statutului lor privilegiat, existând o mare diferență între cultele publice adresate tuturor și cele ce se adresau unor anumite familii. În acest sens pot fi amintite sacrificiile făcute de familiile Claudia și Fabia[23]precum și faptul că în familia Cornelia, morții erau îngropați neincinerați, după cum era tradiția în familiile aristocrate romane.[24]

Religia greacă a câștigat influență și pentru că întreaga cultură greacă se bucura de un prestigiu imens. Nobili romani, precum cei din cercul familiei Scipio, au adoptat filosofia, poezia și patronajul artistic grec precum semne ale rafinamentului și legitimității politice. Gospodăriile înstărite au importat tutori, pictori și sculptori greci, integrând divinități grecești în spațiile domestice și publice. Această admirație culturală a legitimat reinterpretarea zeilor romani prin mituri și imagini grecești, aprofundând fuziunea sincretică a celor două panteoane.

Expansiunea imperială romană în lumea greacă nu i-a expus pe romani doar la religia greacă, ci a reconfigurat întregul sistem religios mediteranean. Pe măsură ce Roma și-a consolidat controlul asupra unor regiuni impregnate de tradiții cultice străvechi – de la Asia Mică la Grecia continentală – ea a moștenit un vast și divers patrimoniu religios. Nevoia de a administra și integra aceste tradiții a încurajat romanii să adopte categorii teologice flexibile, capabile să acomodeze variațiile regionale ale divinităților. Identificarea zeilor romani cu cei greci a servit astfel atât curiozității culturale, cât și pragmatismului imperial, permițând Romei să guverneze un imperiu multicultural sub un cadru religios comun.

Interpretatio Graeca

Interpretatio, înseamnă în latină: tălmăcirea, explicarea, interpretarea, traducerea legilor, textelor, acțiunilor.[25]

Interpretatio Graeca desemnează practica grecilor de a explica zeii altor culturi prin echivalarea lor cu divinități din panteonul grec, dar și de a le adapta caracteristicile la cele grecești cunoscute. Acest fenomen a apărut în mod natural dintr-o viziune grecească etnocentrică, dar profund investigativă, care căuta să înțeleagă sistemele religioase străine prin structuri mitice familiare. În întâlnirea cu alte culte străine, precum cele egiptene, anatoliene sau italice, grecii identificau frecvent similitudini funcționale sau simbolice și le integrau în ierarhiile lor divine. Divinitățile asociate cu cerul, regalitatea sau tunetul erau raportate cu ușurință la Zeus; cele legate de agricultură, la Demetra; iar cele asociate cu războiul, la Ares sau Atena. Acest impuls comparativ a devenit deosebit de pronunțat în perioada elenistică, când mobilitatea crescută, contactul intercultural și cosmopolitismul regatelor succesorilor lui Alexandru au încurajat integrarea unor tradiții religioase diverse. Istoricii și etnografii greci, de la Herodot la autori ulteriori precum Strabon și Diodor din Sicilia, au catalogat sistematic zeii străini în termeni grecești, creând astfel un șablon intelectual prin care religia romană avea să fie ulterior interpretată și asimilată.

Pe lângă narațiunile etnografice, școlile filosofice grecești au modelat în mod semnificativ *interpretatio Graeca*. Filosofii, stoici, de exemplu, explicau divinitățile ca personificări ale forțelor naturale sau ale principiilor cosmice, facilitând echivalarea zeilor străini cu forme grecești prin apelul la legi raționale universale. Platon și platonicienii, deși adesea critici ai mitului, au promovat sisteme metafizice care încurajau abstractizarea atributelor divine, facilitând identificarea transculturală. El folosește mitul tradițional pentru a-și formula discursul filosofic.[26] Această îmbinare între etnografie și filosofie a produs un mediu conceptual în care categoriile grecești ale divinității păreau universal aplicabile – o perspectivă ce a influențat profund gândirea religioasă romană ulterioară.

Interpretatio Romana

Dacă *interpretatio Graeca* oferea grecilor un cadru pentru înțelegerea altor religii, *interpretatio romana* funcționa ca un instrument politic și administrativ în cadrul lumii romane. Romanii identificau zeii străini cu cei romani pe baza funcțiilor împărtășite, a rolurilor în cadrul

[23]Michael Lipka, *op.cit.*, pp.168-177.
[24]*Ibidem*
[25]Gheorghe Guțu, *op.cit.*, p.708.
[26]Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Plato's Myths,* Editors: Edward Zalta, Uri Nodelman, California, 2009, pp. 5-9.

cultului și a caracteristicilor rituale, mai degrabă decât pe criterii narative sau genealogice. Astfel, Iupiter putea fi echivalat cu zeul cerului al unei comunități galice sau germanice nu datorită unei filiații mitice, ci pentru că el era garantul suveranității, justiției sau fenomenelor atmosferice. Această metodă era pragmatică, nu teoretică. Funcționarii romani însărcinați cu administrarea provinciilor aveau nevoie de un vocabular capabil să integreze noi culte în sistemul religios imperial; iar echivalențele de această natură permiteau statului să recunoască divinitățile locale fără a-și nega propriul panteon. În consecință, templele romane din provincii Siria, Iudeea, Egipt, purtau adesea dedicații bilingve, asociind nume divine romane cu epitete locale.[27]

O caracteristică definitorie a religiei romane era capacitatea sa de a încorpora zei străini fără perturbări teologice. Ideologia religioasă romană prețuia conceptul de *pax deorum* – sau, menținerea relațiilor armonioase dintre stat și zei – și nu vedea nicio contradicție în adăugarea de noi protectori divini în cadrul repertoriului civic. Departe de a slăbi religia tradițională, o asemenea deschidere chiar întărea percepția Romei ca putere universală, capabilă să medieze între popoare diverse și zeii lor. Primirea *Magna Mater* (Cybele) în timpul celui de-al doilea război punic și adoptarea oficială a cultului lui Asclepius în 293 î.Chr. ilustrează întocmai această adaptabilitate. În ambele cazuri, divinități străine au fost invitate la Roma prin consultare rituală și ceremonii sancționate de stat, apoi reinterpretate în cadre culturale romane specifice. Această flexibilitate politico-religioasă a făcut din *interpretatio romana* un instrument esențial al integrării imperiale și un mecanism central al sincretismului religios roman.

Traducerea lingvistică, iconografică și conceptuală

Limbajul a jucat un rol important în sincretism. Numele divinităților grecești au fost traduse sau adaptate în forme latine: Afrodita a devenit Venus, Ares a devenit Marte, Hermes a devenit Mercur. Însă traducerea nu a fost doar lexicală; ea a implicat adoptarea selectivă a epitetelor și atributelor care rezonau cu prioritățile religioase romane. De exemplu, Venus a dobândit epitete precum *Genetrix* și *Victrix,* accentuând rolurile ei în descendență și victorie – dimensiuni mult mai puțin centrale în cazul Afroditei grecești. În mod similar, Marte a păstrat asocierile sale agricole chiar și după ce a absorbit identitatea războinică a lui Ares. Aceste împrumuturi selective au creat identități divine hibride, nici pe deplin grecești, nici exclusiv romane.

Dovezile epigrafice – temple, altare, ofrande votive – arată frecvent coexistența numelor latine și grecești, demonstrând fluiditatea nomenclaturii divine într-un imperiu multicultural: Templul lui Augustus din Ankyra, Anatolia, cu inscripția „Res Gestae Divi Augusti" („Faptele Divinului Augustus") [trad.n], situată în partea din față a templului și inscripția grecească având aceeași semnificație, situată în partea de sud a templului; inscripția latină din Templul lui Hercule, din Carinthia, Austria; catacomba lui Domitilla, din Roma, cu epitaful lui Demetrios și Leontila, scris într-un amestec de greacă și latină (ICVR, III 7249).[28]

În ceea ce privește Dacia, importante informații relativ la denumirile religioase latine și grecești ne oferă istoricul Iordanes în Getica, (V, 40):

„Unde et pene omnibus barbaris Gothi sapientiores semper extiterunt, Grecisque pene consimiles, ut refert Dio, qui historias eorum annalesque Greco stilo composuit. Qui dicit primum „tarabosteos", deinde vocatos „pilleatos" hos, qui inter eos generosi extabant: ex quibus eis et reges, et sacerdotes orinabantur. Adeo ergo fuere laudati Gaetae, ut udum Martem, quem poetrum fallacia deum belli pronuntiat, apud eos fuisse dicant exortum. Unde et Vergilius: „gradivumqve patrem, Geticis qui praesidet arvis".[29]

„Prin urmare, goții au fost întotdeauna mai înțelepți decât alți barbari și erau aproape asemănători grecilor, așa cum relatează Dio, care le-a scris istoria și analele cu un condei grecesc. El spune că cei de viță nobilă dintre ei, dintre care erau numiți regii și preoții lor, erau numiți mai întâi „tarabostes" și apoi „pileati". Mai mult, geții erau atât de lăudați încât se spunea că Marte, pe

[27]*Ibidem*
[28]Franz Altheim, *op.cit.*, p.129.
[29]Sorin Nemeti, Dan Dana, Irina Nemeti…, *The Dacians in the Roman Empire, Provincial constructions*, Cluj Napoca, Mega Publishing House, 2019, p.52.

care fabulele poeților îl numesc zeul războiului, s-a născut printre ei. De aceea, Vergilius spune: „Tatăl Gradivus stăpânește câmpurile getice”. [trad.n][30]

Formele artistice grecești de asemenea au jucat un rol transformator în modelarea reprezentărilor romane ale divinității. Zeii romani timpurii, anterior fără formă sau simbolizați prin obiecte simple (de exemplu pietre sacre sau focul vetrei), au dobândit corporalitate antropomorfă prin modele sculpturale grecești. Zeus cel atletic din Olympia a influențat figura lui Iupiter; frumusețea serenă a Afroditelor praxiteliene a modelat canonul vizual al lui Venus. Iconografia a devenit un limbaj al sincretismului: atribute precum fulgere, tridente, coifuri sau lire au funcționat ca indicii vizuale care legau zeii romani de omologii lor greci. Totuși, artiștii și patronii romani rareori au adoptat imagistica greacă fără modificare. Fizionomia sobră și autoritară a lui Iupiter reflectă idealuri politice romane; austeritatea demnă a Minervei contrastează cu caracterul mai războinic al Atenei. Astfel de variații arată că, chiar și atunci când vocabularul vizual era grecesc, mesajul ideologic rămânea fundamental roman.

Deși romanii au adoptat mituri și reprezentări grecești, sincretismul nu a presupus o asimilare teologică completă. Ei au respins adesea speculațiile teologice grecești, menținând o înțelegere a divinului orientată spre practică și spre viața civică. Elitele filosofice s-au angajat în dialog cu metafizica greacă – mai ales teologia stoică – dar religia oficială a statului a rămas ancorată cu precădere în corectitudinea ritualului, nu în uniformitatea doctrinară.

Cu toate acestea, persistau și divergențe importante: Marte nu a devenit niciodată la fel de sângeros precum Ares; Minerva nu a preluat nici nașterea mitică, nici patronajul epopeilor eroice asociate Atenei; Neptun nu a întruchipat niciodată pe deplin temperamentul furtunos sau ciclurile mitologice ale lui Poseidon. Aceste diferențe scot la iveală munca interpretativă activă din spatele sincretismului și evidențiază capacitatea Romei de a adopta forme grecești fără a renunța la nucleul ideologic propriu al sistemului său religios.

Puncte convergente între zeii celor două civilizații

Asemănarea lui Iupiter cu Zeus constituie fundamentul sincretismului religios greco-roman. Ambii zei guvernează asupra cerului, fulgerului și menținerii ordinii cosmice și ocupă vârful panteonului lor respectiv. Zeus, așa cum este prezentat în tradiția homerică și hesiodică, în *Iliada* și respectiv, *Theogonia*[31], exercită puterea printr-o combinație de forță brută, abilitate diplomatică și autoritate mitică. Iupiter, în schimb, a fost îndelung asociat cu jurămintele, tratatele și integritatea juridică a statului roman; funcție exprimată prin epitete precum *Iupiter Optimus Maximus* și *Iupiter Fidius*. Asociat cu reglarea ploii, era denumit *Iupiter Elucius,* iar în calitate de *Iupiter Stator,* oprea soldații să nu părăsească câmpul de luptă.[32] Odată cu integrarea iconografiei și mitologiei grecești în religia romană, Iupiter a preluat vocabularul vizual al lui Zeus –maiestate bărboasă, trăsnet, vultur – dar și-a păstrat trăsăturile teologice strict romane.[33] În timp ce autoritatea lui Zeus este adesea contestată și dramatizată în mit, suveranitatea lui Iupiter rămâne una formală, procedurală și strâns legată de instituții precum triada capitolină și auspiciile procurate de magistrați. În ciuda afinităților lor profunde, Iupiter nu a devenit niciodată atât de mitologizat precum Zeus. Religia romană evita narațiunile în care autoritatea divină părea instabilă, preferând un model în care Iupiter acționa ca garant necontestat al ordinii civice. De asemenea, teologia politică romană l-a integrat pe Iupiter în fiecare act major de guvernare – triumfuri, tratate, inaugurări – în timp ce Zeus a rămas o figură mai degrabă literară și panelenică, mai puțin încorporată în mecanismele statului.Astfel, echivalența Iupiter–Zeus dezvăluie atât convergența atributelor divine, cât și persistența unor ideologii politice distincte: cosmologia greacă favorizează dinamismul narativ, în timp ce teologia romană accentuează stabilitatea instituțională.

Asemănarea Marte–Ares constituie unul dintre cele mai instructive exemple de sincretism selectiv. Ares, în tradiția greacă, reprezintă aspectele haotice, distructive și emoționale ale războiului. El inspiră teamă chiar și zeilor și apare frecvent ca o figură a excesului, impulsivității și discordiei.

[30] Traducerea din limba engleză ne aparține, traducerea din limba latină, Irina Nemeti.
[31] Mary Lefkowitz, *op.cit.*, pp.50-62.
[32] Eugen Cizek, *op.cit*., p.76.
[33] W.K, Guthrie, *op.cit*.p.29.

Marte, dimpotrivă, a fost inițial un protector agrar și gardian al *ager Romanus*.[34] Funcțiile sale războinice s-au dezvoltat treptat, transformându-l în cele din urmă în patron al războiului disciplinat, al soldatului - cetățean și al ideologiei expansioniste romane. Pentru romani, războiul nu era o izbucnire de haos, ci o expresie a datoriei civice și a sancțiunii divine. În consecință, echivalența Marte–Ares a necesitat o reinterpretare semnificativă: Marte a preluat iconografia războinică a lui Ares – armură, scut, lance – fără a adopta însă și conotațiile sale morale negative.

Prin sincretism, romanii au transformat figura lui Ares într-una compatibilă cu virtuțile romane ale *virtus, fides* și *pietas*. Templul lui Marte din *Forum Augustum* funcționa ca monument moral și politic, conectând zeul la legitimitatea imperială și la construirea genealogică a statului – un act de reabilitare ce ilustrează întocmai capacitatea romanilor de a remodela identitățile divine grecești în acord cu ideologia civică, folosind sincretismul ca instrument de rafinament cultural. În probleme legate de sănătate, oprirea maladiilor, a febrei, întâlnim în lumea romană zei greci: Esculap (Asklepios), Apollo, Hygeia.[35]

Afrodita, așa cum este reprezentată în mitologia greacă, întruchipează dorința erotică, frumusețea și potențialul distructiv al pasiunii. Venus, deși a adoptat aceste trăsături sub influența greacă, a ajuns să reprezinte mult mai mult în cultura romană. Funcțiile ei s-au extins pentru a include fertilitatea, armonia maritală și descendența ancestrală. Prin mitul lui Aeneas, Venus a devenit *mater Aeneadum*, stabilind originea divină a Romei.[36]Sub Iulius Caesar și mai târziu Augustus, figura lui *Venus Genetrix,* socotită de Vergilius, în *Eneida,* mama eroului Eneas, fondatorul legendar al poporului roman[37] și implicit, a dinastiei Iulia-Claudia, a dobândit o semnificație politică profundă. Ca strămoașă divină a dinastiei Iuliene, Venus legitima autoritatea imperială, conectând destinul Romei cu o ordine cosmică ce depășea precedentul mitologic grec.Zeițele Hera–Iuno ilustrează complexitatea procesului sincretic. Deși ambele zeițe patronează căsătoria, fertilitatea și protecția femeilor, sfera de influență a lui Iuno se extindea în identitatea civică și în funcțiile statului; dar rolul ei în triada capitolină și epitetul *Regina*, alături de *Moneta* și *Lucina,* reflectau de asemenea responsabilități ce depășeau asocierile domestice și mitice ale Herei.[38]

Minerva a preluat atributele Atenei legate de înțelepciune, meșteșuguri și război, păstrându-și însă propria moștenire italică de zeiță a muncii specializate și a cunoașterii practice. Romanii au evitat în general narațiunile mitice ale Atenei, punând în schimb accentul pe rolul Minervei în educație, artizanat și administrația de stat. Echivalența Minerva–Atena a produs astfel o zeiță intelectual greacă, dar social romană.

Asocierea Hermes–Mercur este una dintre cele mai fluide echivalențe, facilitată de legăturile comune cu călătoria, comerțul și medierea. Totuși, Mercur a căpătat un profil economic și mercantil mult mai pregnant în Roma, reflectând realitățile comerciale romane. Rolul lui Hermes de psihopomp și trickster a fost recunoscut, dar adesea diminuat, ilustrând preferința romană pentru claritatea funcțională în detrimentul ambiguității mitice.

Deși Poseidon și Neptun împărtășesc dominația asupra mării, importanța lor culturală diferă semnificativ. Poseidon este o mare figură olimpiană, cu cicluri mitice ample, în timp ce Neptun a rămas relativ marginal în religia romană timpurie. Doar prin influența greacă Neptun a dobândit o poziție mai proeminentă, fără însă a prelua pe deplin caracterul turbulent, eroic sau violent al lui Poseidon.

Artemis și Diana ilustrează încă un caz de convergență parțială. Identitatea italică timpurie a Dianei ca zeiță a pădurilor și fertilității a rămas puternică chiar după adoptarea imagisticii vânătorești și a virginității lui Artemis. Artemis este zeița vânătorii dar are o legătură specială cu animalele

---

[34]*Ibidem*

[35] Eugen Cizek, *op.cit*., p.76.

[36] Titus Livius, *Ab urbe condita,* Traducere, tabel cronologic și note de Paul Popescu Găleșanu, Cuvânt introductiv de A. Marinescu Nour, București, Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1976, pp. 3-6.

[37]Publius Vergilius Maro, *Eneida,* Ediție critică, Traducerea de George Coșbuc, Ediție îngrijită, note și prefață de Stella Petecel, București, Editura Univers, 1980, p.9.

[38]John Scheid, *The Religious Roles of Roman Women*, in the Volume, *A History of Women in the West, From Ancient Goddesses to Christian Saints*, Cambridge, Massachusetts, London, The Belknap Press of Harvard University Press, 1992, pp. 379-380.

sălbatice față de care este socotită și mamă protectoare, aspect onorat în mod special în provinciile asiatice ale imperiului.[39] Fuziunea sincretică a produs o divinitate deopotrivă castă, protectoare și asociată naturii sălbatice, dar distinctă de Artemis; mult mai independentă și încărcată mitologic în tradiția greacă.

Nu toți zeii s-au suprapus însă perfect între culturi. Anumite divinități grecești, precum Dionysos, Hephaistos, fie nu au găsit echivalenți romani exacți, sau au fost integrați doar parțial. Pe de altă parte, divinități exclusiv romane precum Ianus, Vesta sau Lares au rezistat complet asimilării grecești. Aceste echivalențe incomplete subliniază limitele sincretismului și autonomia durabilă a ambelor sisteme religioase.

Adaptarea romană a mitologiei grecești

Autorii romani au angajat tradițiile narative grecești în două feluri: pe de o parte, acela de a participa la un discurs mitologic deja cunoscut, iar pe de altă parte de a reconfigura acest discurs în forme care să servească prioritățile ideologice, morale și politice ale Romei.

Eneida lui Vergiliu,[40]deși profund îndatorată epopeilor homerice, transformă tradițiile mitice grecești într-o narațiune teleologică a originilor romane; una în care suferința eroică grecească devine preludiul necesar destinului roman, iar zeii olimpieni acționează în cadrul unei logici istorice care anticipează principatul augustan. În mod similar, *Metamorfozele* lui Ovidiu[41] păstrează o multitudine de materiale mitologice grecești, dar reconfigurează episoadele acestora printr-o sensibilitate distinct romană, caracterizată prin ironie, ludicitate și ambivalență morală – trăsături specifice experimentelor literare din epoca lui Augustus.[42]

Dincolo de genul epic, istoriografia și literatura romană au însușit mitul grec ca izvor de virtuți exemplare sau paradigme de avertizare. El a funcționat ca un capital cultural moștenit și ca un instrument maleabil pentru autodefinirea romană.

Adaptarea mitică a fost reflectată și în sfera rituală, unde formele religioase grecești au pătruns în practica romană printr-un proces de integrare controlată și reinterpretare. Rituale grecești importate, adesea introduse prin *evocatio,* colonizare sau schimb diplomatic, au fost rareori adoptate în întregime. Mai degrabă, acestea au fost supuse cadrului normativ al dreptului ritual roman, supravegherii preoțești și identității civice romane.

Cultul lui Apollo introdus la Roma în secolul al V-lea î.Chr., a suferit o transformare substanțială, culminând cu ridicarea de către Augustus a Templului lui Apollo Palatinul, care a aliniat divinitatea greacă cu idealurile romane ale ordinii, profeției și legitimității imperiale. În mod similar, cultul lui Asklepios, introdus în 293 î.Chr., a fost remodelat pentru a se conforma așteptărilor romane privind vindecarea, spațiul urban și bunăstarea publică, menținând totodată iconografia grecească și asocierile sale mitice.[43]

Festivalurile ilustrează suplimentar acest sincretism. *Ludi Apollinares*, de pildă – introduse în timpul celui de-al doilea război punic – combinau jocuri de tip grecesc cu ritual civic roman, demonstrând modul în care aspectele performative ale religiei grecești puteau fi reutilizate în structura calendaristică romană. Obiectele cultice importate serveau acest proces, dar erau și ele integrate în logica rituală romană – consolidând capacitatea statului roman de a prelua și reorganiza forme religioase străine.[44]

Adaptarea mitului grec în gândirea religioasă romană a fost mediată și de tradițiile filosofice care ofereau strategii interpretative pentru raționalizarea, moralizarea sau alegorizarea zeilor tradiționali. Stoicismul, în special, a furnizat intelectualilor romani un cadru pentru a citi mitul ca pe un sistem simbolic ce transmite principii raționale universale. În această viziune, Iupiter devenea

[39] W.K, Guthrie, *op.cit*. pp. 99-106.
[40] Publius Vergilius Maro, *op.cit*., p.5.
[41] Ovidiu, *Metamorfoze*, Traducere, studiu introductiv și note de David Popescu, București, Editura Științifică, 1959, pp.4-10.
[42] *The Cambridge companion to the Age of Augustus,* New York, Edited by Karl Galinsky, Cambridge University Press, 2005, p. 145.
[43] Gary Forsythe, *A Critical History of Early Rome, From Prehistory to the First Punic War*, Los Angeles, London, Berkley, University of California Press, 2005, p. 136.
[44] *Ibidem.*

logos-ul divin care pătrunde cosmosul, în timp ce alți zei reprezentau forțe naturale subordonate sau calități morale.[45]

Epicureismul, prin contrast, demitiza zeii, plasând existența lor detașată în lumea pământeană, permițând astfel adepților romani, precum Lucrețiu, să critice utilizările morale și politice ale mitului – păstrând în același timp limbajul cultural al figurilor divine. Între timp, gândirea platoniciană promova cosmologii ierarhizate care reinterpretau narațiunile mitice grecești drept alegorii ale realităților metafizice, ale virtuților sau ale raportului sufletului uman cu divinul.

Scriitorii latini, în special Varro, au sistematizat aceste curente filosofice făcând distincția între dimensiunile poetică, civică și teologică ale discursului despre zei.

Modelul lui Varro exemplifică modul în care intelectualii romani au căutat să reconcilieze materialul mitic moștenit cu cadre filosofice și civice din ce în ce mai sofisticate, creând un discurs teologic roman care era simultan grec în fundamentele sale intelectuale și profund roman în finalitățile sale instituționale.[46]

Religia romană a căpătat forma sa originală în urma unui proces complex de conturare a propriilor convingeri, exprimate în toate formele de manifestare spirituală, proces în care au fost incluse și influențe puternice ale popoarelor din vecinătate sau care au fost incluse în cuprinsul Imperiului Roman. În cadrul acestui proces de întrepătrundere spirituală s-au situat și influențele grecești ce au căpătat însă forma romană și expresia romană.

Concluzii

Istoria îndelungată a convergenței religioase greco-romane a arătat faptul că între cele două popoare a existat o interacțiune dinamică, mai degrabă decât o dominație unilaterală. În timp ce prestigiul și vechimea culturii grecești au influențat profund abordările romane asupra mitului, și reprezentării divine, romanii au reîncadrat constant modelele grecești conform propriei logici rituale, ideologii civice și structuri sociale.

Analiza propusă de acest articol arată că relația dintre tradițiile religioase grecești și romane a fost caracterizată de o dialectică continuă a influenței și reinterpretării. Religia romană nu a fost grecizată pasiv și nu a copiat pur și simplu, cadrele spirituale și mitologice grecești. În schimb, actorii romani de la toate nivelurile – lideri politici, preoți, intelectuali, poeți și comunitățile locale – s-au angajat în procese active de identificare religioasă cu elementele comune din lumea greacă. Religia greacă a oferit Romei un rezervor bogat de mituri, practici cultice și cadre filosofice. Zeii săi antropomorfizați, și narațiunile epice au exercitat o atracție puternică asupra elitelor romane începând cu secolul al III-lea î.Chr. Totuși, această influență nu a fost nici totală, nici uniformă. Romanii au preluat selectiv aspecte ale culturii religioase grecești care corespundeau nevoilor lor politice și sensibilităților culturale. În unele cazuri, zeitățile grecești au fost elevate (Apollo, Minerva); în altele, au fost remodelate sau reabilitate moral (Marte–Ares); iar în altele, importul grec a rămas parțial sau a rezistat (Dionysos, Demetra).

Concepția religioasă romană s-a bazat în mod central pe un conservatorism ritual puternic – credința că practicarea corectă a cultului nu depinde de narațiunea mitică. Acest cadru a permis Romei să încorporeze mitul și concepția greacă fără a renunța la propria identitate instituțională și rituală. Chiar și atunci când au adoptat zeități grecești, oficialii romani își păstrau controlul prin supraveghere preoțească, reglementare calendaristică și structuri rituale civice. Sistemul rezultat a demonstrat capacitatea de a absorbi elemente străine păstrând, în același timp, o sensibilitate fundamental romană, modelată de concepte precum *pietas*, autoritate de stat și obligație comunitară.

În timp, procesele repetate de apropiere și reinterpretare au generat un idiom religios hibrid, care nu era nici pur grec, nici pur roman. În acest nou conglomerat greco-roman mitul grec a oferit bogăție narativă, imaginație cosmologică și complxitate convingerilor religioase romane. Ritualul roman a furnizat structură, autoritate civică și incluziune pragmatică; sistemele filosofice ale ambelor lumi au oferit strategii interpretative care raționalizau sau alegorizau figurile divine tradiționale și

[45] Jorg Rupke, *Religion in Republican Rome: Rationalization and Ritual Change*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2012, p. 256.
[46] *Ibidem*.

administrația imperială a extins această viziune religioasă pe întregul teritoriu provincial, permițând cultelor locale să se integreze în forme mediteraneene mai largi.

BIBLIOGRAPHY :

1. ALTHEIM, Franz, *A history of Roman religion*, Translated by Harold Mattingly, Londra, Methuen and Co.Ltd, 1938.
2. BEARD, Mary, NORTH, John, PRICE, Simon, *Religions of Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
3. CIZEK, Eugen, *Istoria Romei*, București, Editura Paideia, 2002.
4. CORNELL, Tim. *The Beginnings of Rome*, New York, Routledge, 1995.
5. FORSYTHE, Gary, *A Critical History of Early Rome, From Prehistory to the First Punic War*, Los Angeles, London, Berkley, University of California Press, 2005.
6. GIARDINA, Andrea, *Omul roman*, București, Traducerea Dragoș Cojocaru, Editura Polirom, 2001.
7. GUTHRIE, W.K.C, *The Greeks and their Gods*, Boston, Beacon Press, 1950.
8. GUȚU, Gheorghe, *Dicționar latin-român*, București, Editura Humanitas, 2023.
9. LEFKOWITZ, Mary, *Greek Gods, Human Lives: What We Can Learn From Myths*, New Haven, Connecticut, Yale University Press, 2003.
10. LIPKA, Michael, *Roman Gods: A Conceptual Approach*, in the Volume, *Religions in the Graeco-Roman World*, Leiden, Boston, Brill Publishing, 2009.
11. LIVIUS, Titus, *Ab urbe condita*, Traducere, tabel cronologic și note de Paul Popescu Găleșanu, Cuvânt introductiv de A. Marinescu Nour, București, Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1976.
12. NEMETI, Sorin, DAN, Dana, NEMETI, Irina,…, *The Dacians in the Roman Empire, Provincial constructions*, Cluj Napoca, Mega Publishing House, 2019.
13. OVIDIUS, P. Naso, *Metamorfoze*, Traducere, studiu introductiv și note de David Popescu, București, Editura Științifică, 1959.
14. PLATO, *Epinomis*, Loeb Classical Library, Cambridge, Harvard University Press, 2025.
15. RUPKE, Jörg, *Religion in Republican Rome: Rationalization and Ritual Change*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2012.
16. *** *On Roman Religion. Lived religion and the Individual in Ancient Rome*, Cornell University Press, USA, 2016.
17. ***. *Pantheon: A New History of Roman Religion*, Princeton, Princeton University Press, 2018.
18. SCHEID, John, *An Introduction to Roman Religion*, Bloomington, Indiana University Press, 2003.
19. *** *The Religious Roles of Roman Women*, in the Volume, *A History of Women in the West, From Ancient Goddesses to Christian Saints*, Cambridge, Massachusetts, London, The Belknap Press of Harvard University Press, 1992.
20. Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Plato's Myths,* Editors: Edward Zalta, Uri Nodelman, California, 2009.
21. STRECHIE, Mădălina, *Noțiuni de civilizație latină*, Suport de curs, Craiova, Editura Universitaria, 2008.
22. *The Cambridge companion to the Age of Augustus*, New York, Edited by Karl Galinsky, Cambridge University Press, 2005.
23. VERGILIUS, P. Maro, *Eneida*, Ediție critică, Traducerea de George Coșbuc, Ediție îngrijită, note și prefață de Stella Petecel, București, Editura Univers, 1980.
24. VERNANT JEAN PIERRE, *Omul grec, Traducere de* Doina Jela, București, Editura Polirom, 2001.

BIBLICAL PARABLES AND THEIR PEDAGOGICAL FUNCTION IN THE SAVIOUR'S PREACHING

Cătălin Fănică Fotache
PhD Student, Faculty of Orthodox Theology "Dumitru-Stăniloae" of Iași

Abstract: *The article analyzes speech in parables as a form of theological communication specific to the preaching of the Savior Jesus Christ. Starting from the identification of the parabolic style in the Old Testament and continuing with the frequent use in the synoptic corpus of the New Testament, we will see that the use of the parable, in addition to its didactic-pedagogical character, is also an instrument through which the divine truth is progressively revealed. The study highlights the tension between revealed and hidden, the role of human freedom but also participation in the reception of the hidden message in the symbolic language of the parable, as well as the pedagogical dimension of this didactic tool. Finally, we will highlight some of the applications that this form of communication can have in contemporary sermon and catechesis.*

Keywords: *parable; symbolic language; communication; divine pedagogy; synoptic gospels*

1. Introducere.

In contextul actual, profund marcat de evoluția tehnologică capabilă să furnizeze cantități uriașe de informații, ascultarea, citirea sau înțelegerea unei parabole rostite acum mai bine de două mii de ani, poate fi o reala provocare. Dincolo de structura scrierilor biblice, care necesită o minimă hermeneutică, parabolele biblice ocupă un loc aparte datorat îndeosebi faptului că au fost structurate, adaptate și rostite cu deosebită măiestrie de către Hristos.

Dintre toate formele de exprimare, utilizate de Iisus, parabola a captivat cel mai mult atenția ascultătorilor[1]. Prezentându-se ca un dialog adesea simulat sau mai exact ca o comparație inspirată de cele mai multe ori din natura înconjurătoare sau chiar viața cotidiană, aceasta apare ca o vorbire figurată al cărei sens trebuie căutat dincolo de ea. Față de alte mijloace de comunicare, dar mai ales de argumentare, parabola se pretează cel mai bine la comunicarea unei experiențe personale, sau a unei convingeri din care ascultătorul poate deduce singur adevărul transmis. Simplitatea parabolei ajută considerabil cu argumente de netăgăduit, înțelegerea mesajului transmis şi chiar memorarea acestuia. „Înscriindu-se într-un mod de comunicare populară, parabola nu-şi propune cultivarea esteticului sau a erudiției, nu-şi propune relatări istorice ci mai ales narațiuni fictive care nu au scop în ele însele așa cum este în cazul fabulelor, ci sunt destinate unui transfer"[2].

Parabolele par să se încadreze așadar într-o tehnică literară ușor de detectat specifică în anumite puncte oralității, contactului cu auditoriul: relatare concisă, reducția la câteva personaje principale, caracterul rectilinear și unilinear al narațiunii, invocarea unor sentimente şi motive esențiale pentru atingerea punctului culminant, legea repetării formulelor şi în fine, solicitarea opiniei auditoriului.

Faptul că parabola se adresează în primul rând imaginației, reține imediat atenția ascultătorului, dar mai presus de toate „favorizează nașterea unei înțelegeri spirituale"[3],face din aceasta un foarte eficient mod de comunicare. Practica destul de veche a popoarelor de a se exprima figurat, face din parabolă un instrument de comunicare ce captează întreaga personalitate a ascultătorilor[4].

În parabolă, ca şi în fabulă, adevărul ce urmează a fi transmis este înfățișat indirect. Originalitatea acesteia constă în aceea că provoacă spiritul la reflecție[5]. Mobilizând aproape întreaga personalitate a ascultătorului şi conducând deliberat spre o lume cu totul aparte, parabola are marea calitate de a-i prezenta acestuia o lume cu totul aparte şi totuși familiară lui. Parabola impune ascultătorului luarea unui angajament în contextul realității propuse de aceasta.

---

[1] Pr. Prof. Petre Semen, *Așteptând mântuirea,* Editura Trinitas, Iași 2000, p. 389.
[2] Ibidem, p. 392.
[3] Ibidem, p. 393.
[4] Pr. Prof. Petre Semen, *Vorbirea în pilde în cărţile Sfintei Scripturi*, în T*eologie şi Viaţă*, nr.11-12/1992, p.29.
[5] Ibidem, p.29.

Parabola a fost mult utilizată în antichitatea iudaică cât şi în cea neiudaică. Chiar dacă nu sunt suficiente dovezi că parabola ar fi fost cunoscută în vechea literatură iudaică apocrifă sau prerabinică, totuși genul parabolic era cunoscut se pare şi înainte de Iisus. Întâlnim parabole şi în Vechiul Testament, însă trebuie spus că în perioada vechi-testamentară termenul *maşal* este mai degrabă un termen obişnuit pentru *proverb, maximă, sentinţă,* având ca sens de bază asemănarea care implică emiterea unei judecăți.

Natura de ghicitoare a parabolei exprimată prin termeni ca ebraicul *khidah* şi grecescul *ainigma* evidenţiază caracterul dual, existenţa unei părţi luminoase şi a alteia obscure, ce provoacă inteligenţa[6]. Şi în perioada nou-testamentară παραβολή (*parabolein*) are înțelesul de *plasare alături de* în scopul comparaţiei[7]. Vorbim aşadar de o „construcţie deliberată care se situează între literalismul prozei şi abstracţiile filosofiei”[8]. În Noul Testament *parabolen* are sensuri variate: de comparaţie la Sfântul Ev. Luca 5, 36 - *Le-a spus lor şi o pildă: Nimeni, rupând petic de la haină nouă, nu-l pune la haină veche, altfel rupe haina cea nouă, iar peticul luat din ea nu se potriveşte la cea veche,* de simbol la Sfântul Ev. Marcu 13, 28 - *Învăţaţi de la smochin pilda: Când mlădiţa lui se face fragedă şi înfrunzeşte, cunoaşteţi că vara este aproape*, de proverb la Sfântul Ev. Luca 4, 23 - *Şi El le-a zis: Cu adevărat Îmi veţi spune această pildă: Doctore, vindecă-te pe tine însuţi!*, de ghicitoare la Sfântu Ev. Marcu 7, 17 - *Şi când a intrat în casă de la mulţime, L-au întrebat ucenicii despre această pildă.* În mod similar *paremia* variază între parabolă, proverb şi ghicitoare[9].

Intrebarea care se poate pune este de ce a utilizat Hristos vorbirea in parabole atunci când a vrut sa reveleze adevărurile despre împărăția lui Dumnezeu?

Ipoteza de la care pleacă acest studiu, este ca parabola nu este doar un instrument literar sau doar o strategie didactico-pedagogică ci este un adevărat mod de revelare care face apel la libertatea umana și invită la participare pentru descoperirea sensului sau adevărului enunțat.

Prin structura ei descriptivă și deschisă, parabola provoacă la reflecție, interpretare și convertire. Este important să observăm că termenii care desemnează parabola ca figură geometrică şi ca specie literară derivă din același cuvânt grecesc care înseamnă *juxtapunere* cu paralelism implicit. Precum figura geometrică, parabola configurată chiastic are elementele juxtapuse într-o curbă, începând de la un punct central. Extremitățile se reflectă una în alta precum în oglindă, însă nu se întâlnesc niciodată şi mai mult decât atât, fiecare se prelungește la infinit[10].

2. **Motivații teologice ele utilizării vorbirii în parabole.**

La începuturile sale poporul evreu nu era obișnuit cu gândirea abstractă. Asemenea geniului oriental şi geniul ebraic a căutat întotdeauna imagini, metafore, alegorii, parabole şi simboluri pentru a se face înțeles.

Biserica a socotit dintotdeauna că parabolele Mântuitorului merită cea mai mare atenție căci ele ne ajută să înțelegem mai bine şi mai profund învăţătura Sa[11]. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că prin pildele Sale Domnul „le deşteaptă atenţia şi face mai puternic cuvântul Său pentru a fi mai bine ţinut minte şi pentru ca să facă mai intuitive învăţăturile Sale”[12]. Pentru mântuirea omului, Hristos îl provoacă pe acesta solicitându-i imaginația şi nu de puține ori ceea ce Acesta transmite prin parabolă este neașteptat sau chiar poate părea șocant ridicând serioase întrebări în mintea ascultătorilor[13].

Parabolele pun sub semnul întrebării lumea prezentă şi îi provoacă pe cei care au *urechi de auzit* să îmbrățișeze valorile şi perspectiva noii lumi. Ele sunt înțelese de fapt doar de cei care se lasă cuprinși de această nouă perspectivă şi care sunt gata să primească această nouă realitate pe care o

[6] Joachim Jeremias, *Parabolele lui Iisus*, traducere din limba engleză de P.S. Calinic Dumitriu, Pr. Vasile Mihoc şi dr. Ștefan Matei, Editura Anastasia, Bucureşti – 2000, p. 20.
[7] Pr. Prof. Petre Semen, op. cit., p. 390.
[8] Joachim Jeremias, op. cit., p.20.
[9] Ibidem, p.21.
[10] John Breck, *Cum citim Sfânta Scriptură- despre structura limbajului biblic*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia – 2005, p. 203.
[11] P.S. Calinic Botoşăneanul, *Parabolele- nestemate ale învăţăturii lui Iisus*, Editura Sf.Mina, Iaşi – 2016, p. 8.
[12] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, introducere, traducere şi note Pr. Dumitru Fecioru, colecţia Părinţi şi Scriitori Bisericeşti(de aici încolo P.S.B.), Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române(de aici încolo E.I.B.M.B.O.R.), Bucureşti 1994, p. 523.
[13] P.S. Calinic Botoşăneanul, op. cit. p. 12.

revelează cuvântul lui Hristos. Nu ascultătorii sunt cei care interpretează parabolele ci parabolele îi interpretează pe ascultători, dezvăluind dacă şi în ce măsură sunt ei capabili să intre în împărăţia lui Dumnezeu[14].

Mântuitorul Însuși adesea folosește în construcția pildelor lucruri şi întâmplări din lume tocmai pentru a facilita pătrunderea sensului şi arătând totodată cât de pline de miez sunt aceste lucruri, cât de adânci tâlcuri se ascund chiar şi în lucrurile din imediata noastră apropiere. Sfântul Nicolae Velimirovici spune: „cei mai mulţi oameni caută un rost în lucrurile neobişnuite, stele căzătoare, cutremure, războaie; rari sunt oamenii care se apleacă asupra întâmplărilor de zi cu zi. Hristos tocmai pe acestea le-a arătat şi le-a supus omului spre chibzuire, dezvăluind sub simpla lor înfăţişare, taine cereşti nemăsurate...a luat întâmplările cele mai obişnuite ca să desluşească întreaga viaţă în duh a omului, istoria căderii şi ridicării lui, sfârşitul lumii, Înfricoşătoarea Judecată şi mila lui Dumnezeu către oamenii păcătoși[15]"

Textul de la care pleacă motivația teologica a vorbirii în parabole este cel de la Evangheslistul Matei capitolul 13 unde Hristos este întrebat de către ucenici: „de ce le vorbești în parabole?"(Mt. 13,10) iar răspunsul Mântuitorului poate părea surprinzător: „pentru că vouă vi s-a dat să cunoașteți tainele Împărăției cerurilor, pe când acelora nu li s-a dat" (Mt. 13, 11). Această afirmație uneori a fost interpretată ca o exprimând o voalare deliberată, însă contextul Evangheliei arată de fapt dinamica libertății și responsabilității umane. Pilda nu ascunde adevărul în mod arbitrar, ci îl propune într-o manieră care cere o dispoziție interioară, este revelatoare dar și selectivă, adică se dezvăluie celor dispuși să primească adevărul și se ascunde celor autosuficienți.

Faptul că parabola se adresează în primul rând imaginației, reține imediat atenția ascultătorului, dar mai presus de toate „favorizează naşterea unei înţelegeri spirituale"[16] face din aceasta un foarte eficient mod de comunicare. Practica destul de veche a popoarelor de a se exprima figurat, face din parabolă un instrument de comunicare ce captează întreaga personalitate a ascultătorilor[17]. În parabolă, ca și în fabulă, adevărul ce urmează a fi transmis este înfățișat indirect. Originalitatea acesteia constă în aceea că provoacă spiritul la reflecție[18]. Mobilizând aproape întreaga personalitate a ascultătorului şi conducând deliberat spre o lume cu totul aparte, parabola are marea calitate de a-i prezenta acestuia o lume cu totul aparte şi totuși familiară lui.

Aceasta revelare indirectă protejează adevărul de riscul banalizării și nu îl reduce la simplă informație ci mai degrabă invită ascultătorul la implicare, participare. Imagini precum cea a seminței, din pilda semănătorului, sau a ogorului, aluatul care dospește, comoara ascunsă, provoacă ascultătorul la un proces interior, provoacă la reflecție și discernământ .

Parabola impune ascultătorului luarea unui angajament în contextul realității propuse de aceasta. Ascultătorul sau ascultătorii sunt invitați să se angajeze în realitatea concretă așa cum o structurează parabola și totodată să se aventureze în viitor, fără niciun punct de reper, dar numai sub autoritatea parabolei[19]. Deși se impune ca o relatare simplă din cotidian, ea nu se sfârșește totuși în ea însăși, în sensul că destinația sa este aceea de a declanșa meditația, sugerează ceva ce este dincolo de ea, ceea ce reliefează parabola ca un foarte bun mobil ce îl transpune pe ascultător într-o lume a lui Dumnezeu.

Vedem așadar că parabola deși este o formă foarte simplă de expunere are o mare putere de convingere iar asta se datorează tocmai pentru că este puternic ancorată în concret. Simplitatea parabolei ajută considerabil, cu argumente de netăgăduit, înțelegerea mesajului transmis şi chiar memorarea acestuia[20].

Din acest punct de vedere putem observa ca parabola are o funcție pedagogică profundă, nu impune ci propune, limbajul simbolic lasă loc libertății ca omul să accepte sau să respingă mesajul iar înțelegerea nu mai este un act intelectual ci unul existențial. Modul în care cuvântul rodește în fiecare presupune o disponibilitate interioară așa se face că deși cuvântul rostit este adresat tuturor,

[14] Ibidem, p.13.
[15] Sfântul Nicolae Velimirovici, *Adevărul şi bunătatea-parabole şi istorii cu tâlc*, Editura Sophia, Bucureşti 2019, p. 7.
[16] Pr. Prof. Petre Semen, op. cit p. 393.
[17] Pr. Prof. Petre Semen, *Vorbirea în pilde în cărţile Sfintei Scripturi*, în T*eologie şi Viaţă*, nr.11-12/1992, p.29.
[18] Ibidem, p.29.
[19] R. W. Funk, Language Hermeneutic and Word of God, New York, 1966, p. 161.
[20] Paul Evdokimov, *Arta icoanei, o teologie a frumuseții*, trad de Grigore Muga, editura Meridiane, București, 1992, p. 95.

rodește diferit, în funcție de dispoziția sufletească a fiecăruia, astfel parabola poate fi înțeleasă ca o oglindă ce reflectă starea sufletească a ascultătorului.

În concluzie, parabola nu este doar o tehnică didactică ci ea exprimă modul în care libertatea umană este respectată iar omul este chemat la o cunoaștere activă, participativă, iar în acest context forma narativă devine mediul unui dialog viu dintre Dumnezeu și om.

3. Specificul literar şi structura parabolei.

Andrei Pleşu în cartea dedicată parabolelor biblice nou-testamentare, spune că parabola ca stil literar se află „în interiorul narațiunii care se substituie argumentației”[21]. Adevărul enunțat în parabole nu se lasă expus sistematic, nu se constituie într-o doctrină de catedră. Ele „spun întotdeauna mai mult decât spun şi de multe ori altceva decât par să spună”[22].

Revenind însă puţin la faptul că literatura biblică (incluzând aici evident şi parabolele) nu a fost mereu receptată sau acceptată de către retorica profană mai ales în primele veacuri creştine, trebuie totuși să nu uităm ca parabola avea un auditoriu foarte divers şi larg , mult mai larg decât o construcție doctrinară, asta oferindu-i marele avantaj de a fi ușor receptată şi de cei care nu aveau vreun fel de deprinderi filosofice. Să nu uităm totuși că în mediul iudaic „parabola era o tehnică pedagogică foarte răspândită şi a rămas până târziu în evoluția mediilor sapiențiale evreiești”[23].

Pilda nu oferă neapărat imediat răspunsuri ci stimulează căutarea lor. Parabola arată în loc să explice iar asta, ca principiu pedagogic, este net superior descrierii analitice.

Mergând chiar mai departe acelaşi Andrei Pleşu spune că însăşi ştiinţele trebuie să-şi recupereze dimensiunile epicului atunci când acestea ajung în preajma incomprehensibilului şi inexprimabilului: Când construcția logică, transparența intelectuală, se dovedesc mai curând piedici ale cunoaşterii, metafora şi parabola sunt de rigoare.

Dar nici măcar științele cu exigențele lor de rigoare, de expresie neechivocă, nu scapă de vertijul derapajului parabolic când se decid să vorbească despre *corpusculi* şi *unde,* de *găuri negre* ş.a.m.d. S-ar zice că pe măsură ce te apropii de adevăr cuvintele devin aproximative, *litera* devine insuficientă[24].

În anii `30 profesorul C. H. Dodd[25] deschide o nouă eră în studierea parabolelor trasând linii esențiale pentru interpretarea lor iar mai departe Joachim Jeremias aprofundează parabolele Noului Testament. Conform acestuia din urmă, rezultatul comparării parabolelor sinoptice cu literatura contemporană de acelaşi tip, cum ar fi parabolele rabinice, dă la iveală caracterul foarte personal, o claritate şi o simplitate unică, o neasemuită stăpânire a construcției, astfel încât citind parabolele avem de a face cu o tradiție demnă de toată încrederea şi că prin ea suntem puși în relație cu Hristos[26].

Anii `70 au însemnat o bună implementare a analizei aplecată spre studierea textelor biblice. Un forum pentru schimburi generoase de opinii cu caracter lămuritor în privinţa amprentei lăsate de textul Bibliei asupra multor opere literare, l-a reprezentat *Semeia* : *jurnal experimental pentru exegeză biblică*[27]. Anul 1974 a reprezentat un moment de vârf în aplicarea acestor abordări la corpus-ul parabolelor biblice iar câteva numere din *Semeia*, delimitează trăsăturile fundamentale dar şi recunoaşterea acestor trăsături în operele multor scriitori.

În acest context s-a analizat şi relația parabolei cu mitul, cu scopul de a stabili datele esențiale ale celei dintâi ca structură unică dar având resurse de a se auto-regla. Văzute ca narațiuni sau mai exact în cadrul narațiunii, parabolele trebuie deslușite în primul rând ca procese de producere a sensului dinspre şi înspre vorbitor/narator şi auditor/cititor.

Aşadar, mergând pe linia celor spuse mai sus putem spune că parabola se numără printre structurile simple care – în toate marile literaturi ale lumii – fundamentează tipul povestirii, alături de

[21] Andrei Pleşu, *Parabolele lui Iisus- Adevărul ca poveste*, Editura Humanitas, Bucureşti 2012, p. 13.
[22] Ibidem, p. 14.
[23] Ibidem, p. 16.
[24] Ibidem, p. 20.
[25] Charles Harold Dodd (7 aprilie 1884-21 septembrie 1973) teolog protestant, profesor de exegeză şi critică biblică. A fost influențat de Martin Heidegger şi Rudolf Otto.
[26] Joachim Jeremias, op. cit., p. 10.
[27] Un periodic ce-şi propunea aprofundarea şi cercetarea Vechiului şi Noului Testament făcând apel la metodele, modelele şi descoperirile de ultimă oră din lingvistică, folclor, antropologie socială şi alte discipline înrudite.

anecdotă şi fabulă, precum şi de o anume circumstanță reală. Aceasta din urmă se va constitui ca dominantă în receptarea povestirii ca fenomen de relevare atât a trăsăturilor veridice ale realității, cât şi a esențelor universului interior al omului[28].

Rezumând cele de mai sus, putem spune că în ceea ce privește structura unei parabole aceasta este o formă de narațiune mult mai concentrată, aparent simplă dar cu multa densitate simbolică. Literar ea poate fi privită ca o micro-narațiune care dezvăluie o realitate teologică într-un cadru cotidian foarte accesibil și ușor de recunoscut, iar ancorarea aceasta în concretul comun este una dintre trăsăturile definitorii a discursului parabolic.

Ea cuprinde, ca structură, de obicei trei elemente esențiale: o situație inițială, concretă și familiară, apariția unui element de tensiune și un deznodământ care de obicei produce o răsturnare de situație. Finalul este deschis, nu oferă neparat un răspuns ci transferă către ascultător responsabilitatea de a se angaja în căutarea răspunsului. Parabola nu este doar o relatare ci ea se petrece în conștiința celui ce o ascultă. Situațiile ce sunt descrise în parabole nu aparțin unui context istoric anume ci relevă structuri fundamentale pe care le are experiența umană iar asta conferă parabolei un caracter universal. Simplitatea în aparență permite parabolei să se transforme într-un vehicul al unei revelații ce depășește orice circumstanță istorica.

4. Valențe pastorale și misologice ale vorbirii în parabole.

Această analiză teologică și literară a parabolei nu este doar un exercițiu teoretic ci are implicații directe asupra practicii pastorale. Modul acesta accesibil de comunicare ales de Hristos, oferă un model minunat de pedagogie divină pentru predica și misiunea Bisericii contemporane.

Pe de o parte, parabola arată că adevărul revelat poate fi transmis prin intermediul experiențelor cotidiene care se pot transforma în purtătoare de semnificații transcendente, fără a le banaliza sau diminua conținutul teologic iar asta este o chemare pentru predica de astăzi la redescoperirea limbajului simbolic și narativ. Pe de alta parte, parabola respectă libertatea ascultătorului, nu impune concluzii ci invită la participare, reflecție și discernământ.

Într-o lume oscilantă între pluralism religios și relativizare, această formă de comunicare poate fi un model de dialog misionar unde adevărul este propus, nu impus, mărturisit, iar nu instrumentalizat. Parabola provoacă la auto-evaluare, ascultătorul se regăsește în situațiile descrise, în personajele parabolei iar asta poate conduce la un început al convertirii.

Paradigma actuală marcată de comunicarea rapidă și fragmentată are nevoie de acest model de discurs, dens, concentrat și memorabil, care este parabola, ce are o forță impresionantă tocmai în capacitatea de a articula teologic realitatea fără a recurge la formulări conceptuale abstracte. Asta face din pedagogia parabolică un instrument catehetic minunat și o cale de dialog cultural-misionar.

Acest tip de comunicare își dovedește multiplele valențe atât prin faptul că devine o inepuizabilă sursă de sensuri şi de repere ale vieții spirituale, cât şi prin faptul că, recurgând la acest gen, Mântuitorul evită orice fel de osificare a credinței, El nefiind „preocupat să construiască o doctrină”[29] ci să șocheze, să pună pe gânduri, să scoată din sedentarism metafizic, apoi să ofere toate reperele de care are nevoie omul ce se așază pe Cale. "Prin invitația sa totalizantă, Iisus șterge, practic, linia de demarcație dintre «înăuntru» şi «afară»"[30]. Hristos nu vine să ne intimideze cu înțelepciunea Sa, nici să ne forțeze convertirea prin *semne* ci Se oferă pe Sine ca șansă, ca ușă de ieșire din egoism şi autosuficiență. Iisus este „autoritatea pe care o alegi”[31] nu pentru că ești forțat sau pentru că nu ai încotro, ci pentru că e singura autoritate eliberatoare.

Concluzii

Parabola nu conferă satisfacții cognitive, nu este un reper moral sau o sumă de indicii despre cele *de dincolo*, deși ea îngăduie şi astfel de lecturi. Însuși Domnul a tâlcuit pilda semănătorului făcând recurs la analogia dintre practica agricolă şi lucrarea lui Dumnezeu în lume. A o reduce însă

[28] Ion Vlad, *Povestirea Destinul unei structuri epice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 178.
[29] Andrei Pleşu, *Parabolele lui Iisus*… p.211.
[30] Ibidem, p. 189.
[31] Ibidem, p. 123.

doar la o sumă de echivalențe, identificând elementele parabolei şi alocându-le, matematic, sensuri o dată pentru totdeauna, înseamnă a nu te ridica la înălțimea provocării cuvântului hristic.

În concluzie putem spune că pe tot parcursul Scriturii, fie că vorbim de Vechiul sau Noul Testament, acest mod enigmatic de a comunica, este nelipsit. Vechiul Testament oferă spre meditație nenumărate pilde, de tip proverb, ghicitoare, sau expresii de tip parabolic constituite în capitole întregi dacă de gândim la Pildele lui Solomon sau Înțelepciunea lui Isus Sirah.

Profeții duc mai departe vorbirea în pilde şi chiar dacă apar sporadic, parabolele din cărțile profeților Isaia şi Ezechiel aveau să prindă sens mai adânc în scrierile nou-testamentare.

Noul Testament abundă în acest gen de exprimare pe care îl putem socoti ca una dintre cele mai frumoase şi duioase forme de manifestare a iubirii lui Dumnezeu faţă de om. Se coboară Hristos în lumea omului, pătimește pentru el, ia exemple din lumea de aici şi le transformă în pilde pentru dobândirea lumii de Sus. Toate învățăturile necesare mântuiri omului, toată teologia morală, dogmatică, a fost brodată în parabole.

Parabolele au un dublu context istoric, unul originar sau situația lor concretă, apoi contextul prin care parabolele trăiesc în Biserică. Parabolele erau la origine în general adresate mulțimilor sau oponenților lui Hristos, iar mai apoi prin Biserică ele capătă un înțeles universal.

Se apleacă Hristos cu dragoste nemărginită până la micimea minții omului pentru a-l scoate din prăpastia unde nici *roşcove* nu are, pentru a-l scoate din lanțul literei şi a-l duce în libertatea Duhului, se apleacă până la nonsensul vieţii bogatului nemilos şi deschide uşa cerului pentru a privi pe Lazăr în bucuria lui Avraam; admiră stăruința şi curajul stăruitoarei şi curajoasei văduve, care deşi respinsă de atîtea ori lasă peste veacuri pilda stăruinței[32] ; toate făcându-le prin pilde căci fără de pildă nimic nu le grăia.

BIBLIOGRAPHY:

1. BRECK, John*, Cum citim Sfânta Scriptură- despre structura limbajului biblic*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia – 2005.
2. EVDOKIMOV, Paul, *Arta icoanei, o teologie a frumuseţii*, trad de Grigore Muga, editura Meridiane, Bucureşti, 1992.
3. FUNK, R. W., Language Hermeneutic and Word of God, New York, 1966.
4. ION, Vlad, *Povestirea Destinul unei structuri epice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972.
5. JEREMIAS, Joachim*, Parabolele lui Iisus*, traducere din limba engleză de P.S. Calinic Dumitriu, Pr. Vasile Mihoc şi dr. Ştefan Matei, Editura Anastasia, Bucureşti – 2000
6. MELNICIUC-PUICĂ, Pr. Conf. Dr. Ilie, *Parabolele Evangheliei după Luca*- aplicaţii exegetice, Editura Performantica, Iaşi, 2010.
7. P.S. Calinic Botoşăneanul, *Parabolele- nestemate ale învăţăturii lui Iisus*, Editura Sf.Mina, Iaşi – 2016.
8. PLEŞU, Andrei, *Parabolele lui Iisus- Adevărul ca poveste*, Editura Humanitas, Bucureşti 2012.
9. SEMEN, Pr. Prof. Petre, *Aşteptând mântuirea,* Editura Trinitas, Iași 2000.
10. SEMEN, Pr. Prof. Petre, *Vorbirea în pilde în cărţile Sfintei Scripturi*, în T*eologie şi Viaţă*, nr.11-12/1992
11. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, introducere, traducere şi note Pr. Dumitru Fecioru, colecţia Părinţi şi Scriitori Bisericeşti(de aici încolo P.S.B.), Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române(de aici încolo E.I.B.M.B.O.R.), Bucureşti 1994.
12. Sfântul Nicolae Velimirovici, *Adevărul şi bunătatea-parabole şi istorii cu tâlc*, Editura Sophia, Bucureşti 2019.

[32] Pr. Conf. Dr. Ilie Melniciuc Puică, *Parabolele Evangheliei după Luca*- aplicaţii exegetice, Editura Performantica, Iaşi, 2010, p.79.

THE DYNAMICS OF INFORMAL EDUCATION WITHIN THE ORTHODOX CHURCH: PEDAGOGICAL PERSPECTIVES AND THEOLOGICAL IMPLICATIONS

Marius Cristian Dima
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: *This study explores the conceptual architecture of informal learning, often likened to an "educational iceberg", specifically examining its manifestation within the ecclesial context of the Romanian Orthodox Church. By integrating theories of the "hidden curriculum" and community-based "black box" learning, the research utilizes a multidisciplinary framework to analyze how spiritual maturation transcends formal instruction. Through an investigation of historical and contemporary models, the paper identifies the mechanisms of tacit and incidental learning. The findings suggest that the Orthodox Church functions as an organic environment for informal education, where liturgical life and relational mentorship facilitate the assimilation of values through participation rather than rote pedagogy. Ultimately, the study demonstrates that the resilience of faith in adverse environments underscores the efficacy of relational pedagogy over ideological indoctrination. The research concludes that informal education remains the most enduring facet of human formation, essential for bridging the gap between intellectual acquisition and holistic spiritual maturity.*

Keywords: *informal education; Romanian Orthodox Church; informal learning; relational pedagogy; ecclesial formation*

Informal learning and education – distinctions, forms, validation

In today's educational landscape, the need for understanding, adaptation, change and growth dictates an increasing dynamics of human personality development across all interdependent levels entailed by modern pedagogy: formal, non-formal, and informal.

Without being the 'Cinderella' of educational or learning forms, informal education stands as one of the most pervasive and influential forms of learning throughout human life, although it often remains not explicitly or completely grasped, underestimated and insufficiently explored. Unlike formal or non-formal educational structures, informal education develops spontaneously within the flow of everyday experience. It encompasses the totality of ideas, habits, attitudes, and influences that shape a person's social, personal and spiritual development. Through its diffuse and incidental character, it often precedes, complements, and sometimes even replaces institutional educational contexts. For this reason, many scholars[1] consider informal education to be inseparable from the broader process of lifelong learning.

From a conceptual standpoint, informal education encompasses diverse modes of understanding and recognition, contingent upon the facilitating framework and the specific methods of production. While in formal schooling, the informal curriculum is intrinsically linked to the "hidden curriculum" – where learning occurs through messages or values independent of official objectives, either complementing or undermining them – the internal dynamics of informal learning within the community remain a "black box"[2]. This opacity may complicate the observation of learning processes, necessitating additional analytical tools and criteria for identification, particularly those concerning intentionality and the degree of conscious awareness.

A significant characteristic of informal learning lies in the diversity of its forms and the levels of intention that accompany it. Researchers[3] have identified several dimensions of this process:

---

[1] Philip H. COOMBS, Manzoor AHMED, *Attacking Rural Poverty: How Nonformal Education Can Help*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1974, p. 8.
[2] Daniel SCHUGURENSKY, "«Vingt mille lieues sous les mers»: les quatre défis de l'apprentissage informel", in: *Revue française de pédagogie*, 160, juillet-septembre 2007, p. 16, September 1, 2011, <http://journals.openedition.org/rfp/583>, February 24, 2026.
[3] Michael ERAUT, „Informal learning in the workplace", in: *Studies in Continuing Education*, 26:2, 247-273, October 13, 2010, <https://doi.org/10.1080/158037042000225245>, February 23, 2026.

At one level, *implicit learning* occurs without conscious effort or prior awareness of what is being learned; it unfolds naturally through exposure to various situations and interactions. A second level involves *reactive learning*, which arises spontaneously when individuals respond to a situation or opportunity that encourages them to acquire new knowledge or skills, even under the pressure of time. Finally, *deliberative learning* refers to situations in which individuals consciously engage in activities such as planning, experimentation, or problem solving, with learning emerging either as a primary objective or as a secondary outcome.

Because these forms of learning occur within the ordinary activities of daily life and often lack coordination by any educational authority, informal education is difficult to observe and measure, regardless of the educogenic environment or the actors involved. In many instances, it has been treated as a residual category that gathers together the learning experiences that fall outside the formal educational system. Yet this characterization fails to capture the true magnitude of its influence. Informal education may be compared to an iceberg[4]: the visible part represents only a small fraction of the learning process, while the larger and more significant portion remains hidden beneath the surface.

Within educational institutions themselves, informal learning frequently overlaps with what is known as the "hidden curriculum". Students assimilate values, attitudes, and patterns of behavior not explicitly included in official programs but transmitted through institutional culture, interpersonal relationships, and implicit expectations. In community contexts, however, the mechanisms of informal learning become even more difficult to identify, functioning as a "black box", which can be understood solely by its inputs and outputs, with no knowledge of its internal workings, since its processes often remain invisible. Researchers therefore rely on criteria such as intentionality and awareness to analyze these phenomena.

From this perspective, three principal forms of informal learning may be distinguished[5]. *Self-directed learning* occurs when individuals consciously seek knowledge from particular situations or persons, expecting that they will acquire new insights. *Incidental learning*, on the other hand, is recognized only retrospectively, when individuals realize that they have learned something without previously intending to do so. A third dimension is *socialization*, sometimes referred to as tacit learning, which unfolds gradually through participation in social life. In such cases, learning becomes apparent only through later reflection on experiences that initially seemed ordinary.

If, in the beginning, the methodological exploration of informal learning focused on self-directed learning in everyday contexts through empirical studies, later on it has become significant the relationship between informal learning and professional activity across the lifespan. Nevertheless, the elusive nature of such experiences continues to create difficulties for researchers, especially when attempting to measure the extent and impact of learning that occurs spontaneously or unconsciously. Another important issue concerns the *recognition and validation of competencies* acquired through informal education. For a long time, these forms of knowledge remained largely unacknowledged by social and educational institutions. Only in recent decades have systems been developed to evaluate experiential learning and to integrate it within broader frameworks of lifelong education. This shift reflects a growing awareness that learning does not occur exclusively within classrooms, but permeates every dimension of human activity.

A useful pedagogical distinction must also be made between *informal learning* and *informal education*[6]. Informal learning refers to knowledge and competencies acquired outside both formal and non-formal institutional programs. Informal education, by contrast, designates situations in which certain experiences are intentionally organized so that informal learning may occur. In such cases, there may be no formal teachers, curricula, or textbooks, yet the environment is deliberately shaped in order to encourage formative experiences. Everyday situations such as traveling on public transportation may generate incidental learning, while more structured spiritual experiences – such

[4] D. SCHUGURENSKY, p. 14.
[5] D. SCHUGURENSKY, p. 16.
[6] D. SCHUGURENSKY, *Vingt mille lieues*…, p. 22.

as those found in the formation of novices within monastic communities – illustrate forms of intentional informal education.

Mapping Informal Education and Spiritual Formation

From this perspective, the contribution of informal education emerges as the most enduring dimension of human formation. It accompanies the man throughout the entire course of life and plays a decisive role in shaping personal identity, cultural orientation, spirituale endeavour and moral attitudes. The family environment represents the first and perhaps most influential context of such learning, establishing patterns that continue to influence later educational and professional development. Beyond the family, people learn continuously from friends, colleagues, neighbors, media, literature, digital environments, and religious experiences, even when they do not consciously seek such learning opportunities.

In this broader context, the teaching mission of the Orthodox Church can be understood as deeply connected with the dynamics of informal education. The Church does not transmit knowledge exclusively through structured religious or theological instruction; rather, it shapes the spiritual and moral formation of believers through participation in liturgical life, communal practices, and the living tradition of faith. Many of the most significant elements of Christian formation – such as the cultivation of humility, compassion, or prayer – are assimilated gradually through experience, observation, and participation within the ecclesial community.

The Orthodox spiritual tradition, particularly within monastic life or religious communities, offers a vivid illustration of this formative process. Novices learn not only through explicit directed teaching but also through the daily rhythm of prayer, obedience, and shared life with experienced monks or spiritual fathers. In such contexts, education unfolds through example and lived experience, revealing the profound pedagogical potential of informal environments.

Consequently, the exploration of informal education provides valuable insights for understanding the broader educational mission of the Church. By recognizing the formative power of everyday experiences and communal participation, the Orthodox Church continues to cultivate a form of lifelong spiritual education that transcends the boundaries of institutional instruction. Alongside structured instruction – Religion, Theology classes and catechesis – the Church relies significantly on the formative power of lived experience within the community of faith, where spiritual understanding is often shaped through participation, example, and everyday religious life. In this sense, the study of informal learning offers an important framework for reflecting on the ways in which faith, culture, and personal experience interact in the ongoing formation of the human person. Nevertheless, religious and spiritual frameworks are sometimes ommitted. A study conducted in 2009 by the Institute of Educational Sciences on non-formal and informal education in Romania[7] identified numerous thematic areas addressed through alternative educational practices for school-age groups. These included reading and literacy development, civic education, environmental awareness, health and family education, cultural formation, personal development, and social integration. Although many of these domains are often associated with non-formal educational activities organized by institutions or community organizations, a significant part of them is actually acquired through informal education, which unfolds naturally in everyday life. Through family interactions, social relationships, cultural participation, media exposure, and community experiences, individuals gradually assimilate knowledge, values, and attitudes without structured teaching or predefined educational programs.

It is noteworthy that, in the pursuit of enhancing mundane quality of life and streamlining functional 'horizontal' relationships, religious education, interreligious dialogue, and moral-spiritual formation were sidelined within the taxonomy of curricula and activities offered to students. This exclusion persists despite an ostensible goal to leverage societal resources and lifelong learning opportunities for all. Nevertheless, many religious denominations – specifically the Romanian Orthodox Church – possess the capacity and take action on delivering the aforementioned educational

[7] Octavia COSTEA (coord.), Matei CERKEZ, Ligia SARIVAN, *Educaţia nonformală şi informală: realităţi şi perspective în şcoala românească*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 2009, p.10.

models. They do so with a coherence rooted in their own long-standing traditions, utilizing professional structures, specialized associative networks, and transparently managed resources.

In a broader perspective, informal education has emerged as a pivotal element of lifelong learning, a role that is even more pronounced within the life of the Church community, shaping the moral, cultural, and social orientation of its members far beyond the boundaries of formal schooling. However, it is salient that religious and moral-spiritual education are rarely included explicitly among the thematic areas of non-formal and informal education, despite their profound formative role.

From the standpoint of the teaching mission of the Orthodox Church, informal education occupies a central place. Much of the spiritual formation of believers takes place not through formal instruction alone, but through participation in liturgical life, community practices, and the lived experience of faith. In this way, the Church functions as a natural environment of informal education, where values, attitudes, and spiritual understanding are gradually transmitted through example, tradition, and everyday religious life.

The Romanian Monastic Ethos as a Paradigm for Informal Education: Spiritual Mentorship and Relational Pedagogy

Less recognized as a distinct form of education and rarely approached or evaluated as a unique learning environment, *monasticism* has nonetheless been, from its emergence in Late Antiquity – particularly from the 4th century – up to the present day, one of the principal formative pillars of the Christian Church. It has functioned as a fundamental vector for human relations both horizontally, with the world, and vertically, with God.

Beyond its spiritual role, monasticism has been a key contributor to the development of Christian culture, fostering the growth of knowledge and civilization across centuries. Monasteries established schools of ecclesiastical art, theological academies, and formal educational institutions, supporting learning in ways that reflected the particular contexts of both Eastern and Western Christianity. In this sense, monastic life represents a unique environment for informal and non-formal education, where moral, intellectual, and spiritual formation occur simultaneously through lived experience, community practice, and the disciplined rhythm of monastic life.

The experience of freedom and a sense of belonging within the broader "knowledge society" has led to a remarkable rise in religious learning opportunities outside formal schooling in Romania. Historically, this includes the guidance offered by distinguished monastic elders – known as *stareți* or *gerontes* – within both Romanian and Athonite monastic traditions, as well as spiritual teachers in lay churches. In contemporary contexts, it also encompasses a variety of spiritual mentors or guides who influence the faithful motivated by personal faith or a desire for spiritual growth.

From a practical standpoint, seekers – whether committed followers of Christ or people exploring their spiritual path – develop distinctive relationships with those they regard as teachers. These relationships may reflect careful discernment and a paternal form of spiritual guidance, or, in contrast, an overreliance on the teacher that diminishes personal autonomy. Regardless of the form, these interactions have significant educational value: in both structured (non-formal) and unstructured (informal) contexts, the lived example and transmitted teachings of these mentors profoundly shape the spiritual development of disciples and followers. The lessons absorbed through these experiences instill values and a devotional mindset, directing individuals either toward genuine spiritual growth and communion with God or, in some cases, toward attachment to authority figures, with consequences for both their understanding and moral formation.

Viewed through a pedagogical lens, monasticism in the Orthodox tradition fosters the spiritual guidance offered by elder monks (*gheron, avva, stareț*) and nuns (*gherontissa, amma, stareță*), which constitutes a distinctive form of informal education. This mentorship – rooted in the archetype of the Heavenly Father's care for humanity – extends beyond formal or institutional teaching, shaping the disciple's entire being: mind, heart, and moral disposition. Spiritual "motherhood" and "fatherhood" develop organically within this context, fostering the inner transformation of individuals through the

grace of the Holy Spirit, independently of hierarchical rank, clerical status, or formal monastic discipline.[8]

Historical and contemporary examples demonstrate the enduring educational role of these figures. Personalities such as Părintele Arsenie Papacioc, Nicolae Steinhardt or Părintele Sofian Boghiu (today, mentioned as Saint Venerable Confessor Sofian of Antim), who guided young monks at Plumbuita and Antim Monastery, exemplify the pedagogical power of lived example, letters, and relational presence in cultivating virtue, piety, and spiritual aspiration among disciples[9]. Similarly, the work of spiritual mothers – such as Saint Teresa Benedicta of the Cross – known also as Edith Stein[10] – in the Roman-Catholic Church, Mother Benedicta of the Orthodox Văratec Monastery, known in the academic world, where she worked, as Professor Zoe Dumitrescu-Bușulenga[11], Olga Greceanu and many others shows how women's informal mentorship nurtures faith, moral insight, and intellectual engagement, blending spiritual and cultural formation.

Besides this, it is obvious that informal learning experiences occur in diverse religious living contexts: within monasteries, hermitages and kellia, parish communities, schools, hospitals, prisons, or pilgrimages. The essence lies not in formal curricula but in relational guidance, lived witness, and the transmission of spiritual discernment and divine love. The pedagogical process emphasizes voluntary engagement, humility, and attentive imitation of the mentor, allowing disciples to internalize Christ-centered values, transcend egoistic impulses, and cultivate a moral and spiritual life. Historical witnesses – from the Desert Fathers and Mothers to Romanian confessor-monks under Communist persecution – illustrate how informal education sustains moral integrity, resilience, and communal faith even under extreme adversity.

Ultimately, Orthodox informal education integrates spiritual, intellectual, and ethical formation. Disciples, whether monastic or lay, develop through relational apprenticeship, prayer, and ethical action, acquiring the discernment and humility necessary for lifelong participation in the Church's living tradition. The relational model of elder and disciple offers an enduring framework for transmitting faith, values, and spiritual wisdom outside formal classroom settings, demonstrating the transformative potential of informal learning.

Resilience and Revelation: Informal Orthodox Education under Oppression

The imprisonment of Orthodox martyrs and confessors during the Communist regime, while aimed at physical destruction and ideological re-education, also functioned as an inadvertent form of spiritual pedagogy. Despite the brutal attempts to impose conformity, the inner life of many prisoners remained resilient, sustained by faith and hope in the triumph of good over evil. Prison cells became, paradoxically, real "kellia", spaces of intense spiritual formation: the body weakened by torture, the mind tested by deprivation, and the heart threatened by despair, were all strengthened through prayer, sacramental life, and the reading or oral transmission of the Word of God. Participation in the Eucharist, when possible, imbued prisoners with the grace necessary to endure suffering and maintain moral integrity. In communist prisons, the companionship and support of spiritual fathers – both physically and 'in spirit and truth' – constituted true gifts and lessons of a life-saving education. This learning took non-formal forms: study programs and systematic devotional frameworks, closely resembling catechetical instruction, hours of prayer, meditation, and exegetical discussions, or informal, manifested through their simple, stimulating, and exemplary presence. For the zealous, this was pedagogically embraced as both a providential chance and a 'duty'.

From him [Archimandrite Arsenie Papacioc], I learned not only how to pray more fervently, but especially how to pierce with the blade of the 'Word of Divine Truth' to the very 'marrow' – into the depths of the spirit. I learned to lay upon the altar of burning repentance my deeds, words,

[8] Paul EVDOKIMOV, *Taina iubirii. Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, Editura Sophia, 2016, p. 26.
[9] Fr. Marc-Antoine COSTA DE BEAUREGARD, *Părintele Sofian [Father Sofian]*, 2nd revised and expanded edition, edited by Constanța Costea and Ioana Iancovescu (Bucharest: Editura Bizantină, 2012), pp. 237-238.
[10] Edith STEIN, *La Femme*, Les éditions du CERF, Les éditions du Carmel, Ad Solem, 2008, p. 128.
[11] Archimandrite Melchisedec VELNIC, "Purtătoarea de mir a Cuvântului. Cuvânt înainte la prima ediție" [The Myrrh-Bearer of the Word: Foreword to the First Edition], in Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Mother Benedicta, *Să nu pierdem verticala* [Let Us Not Lose Verticality], 2nd ed. (Putna: Editura Nicodim Caligraful, 2017), p. 8.

thoughts, reflections, and even the slightest intentions – whether voluntary or involuntary, accidental or permanent, arising from unconsciousness or folly, or coming from without and welcomed into the dwelling of my soul.[12]

Therefore, informal spiritual education in extreme conditions mirrors broader Orthodox pedagogical principles: it prioritizes relational guidance over formal instruction, integrates moral, intellectual, and spiritual formation, and cultivates the disciple's capacity to live peacefully, according to Christ's teachings, regardless of external circumstances. Through such guidance, disciples internalize a Christ-centered ethic, develop resilience, and participate actively in the transmission of faith, even under oppression. The testimonies of these martyrs highlight how spiritual mentorship, even in prison, functioned as a powerful conduit for personal transformation, communal solidarity, and the practical realization of Orthodox pedagogy.

In Theological Schools

In continuity with the informal and nonformal spiritual education exemplified by elders, confessors, and spiritual mothers, theological seminaries and faculties represent structured yet spiritually dynamic environments in which formal, nonformal, and informal education converge. Within their walls, seminarians and students encounter not only academic instruction, but also a living network of prayerful relationships, in which professors, teachers, spiritual fathers, and peers engage together in liturgical life, pastoral exercises, and shared reflection, under the guidance of the Holy Spirit. It is the Spirit Who transforms the theological school into a "place of sanctification", where classical curricular activities – exegetical lectures, participation in the Divine Liturgy, and pastoral practice – intersect with the lived experience of spiritual mentorship and communal prayer, echoing the same relational dynamics observed among martyrs, monastic elders, and spiritual mothers throughout Church history. This presence of the Spirit ensures that knowledge (*theognosia*) is not merely intellectual, but incarnated in ethical and relational practice, forming seminarians and students capable of integrating theological learning with personal holiness and the pastoral capacity to guide others in faith. In this sense, seminaries and Theological faculties can be understood as a continuation of the same spiritual pedagogy that flourished in monastic communities, desert hermitages, and even prison cells, offering a protected space in which future clergy and lay educators internalize the virtues of attentiveness, obedience, and spiritual discernment necessary for authentic ministry.

Conclusion

Viewed through this lens, Christian education constitutes a lifelong process, beginning with the acquisition of the "Christ-bearer" status at Baptism and continuing until the passage into eternity, being decisive both for this life and for the life to come. Throughout this journey, human intellectual and spiritual faculties intertwine with the divine grace received through faith and participation in the Holy Sacraments, allowing access to an education embodied in knowledge, virtues, and attitudes, treasured in the living, personal, and ever-renewing experience of believers who feel themselves part of the Orthodox Church. Recurring catechetical activities, as well as contexts of formal, nonformal, and informal education, are organized and facilitated under the Church's guidance, within the socio-cultural framework of each era, yet always articulated along the "backbone" of Christ's teaching, meant to sustain "the process of our endless configuration after the model of Christ, through the Holy Spirit. […] Christ continues to teach His Church, enlightening her in the understanding of His life-giving words within the context of every age. Furthermore, He makes her a partaker of this ministry, inwardly prompting her members through the Holy Spirit to teach one another."[13]

The Holy Spirit remains the dynamic principle and the source of identity in the Church's teaching, enlightening, guiding, and sanctifying those who cooperate with Him, recapitulating Christ's instruction through the eternal divine order: "But the Helper, the Holy Spirit, whom the Father will send in my name, he will teach you all things and bring to your remembrance all that I

[12] Virgil MAXIM, *Imn pentru crucea purtată* [Hymn for the Endured Cross], Bucharest: Editura Antim, 2002, pp. 80-81.
[13] Fr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* [Orthodox Dogmatic Theology], vol. 2, 2nd ed. (Bucharest: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997), pp. 59, 152.

have said to you" (John 14:26). Within this framework, the formation process extends beyond the mere acquisition of theoretical knowledge; it becomes an integral experience of spiritual, pedagogical, and communal life, continuing and harmonizing the vocation exemplified by martyrs, spiritual fathers, and theological schools. In the context of informal education, this living pedagogy cultivates resilience, discernment, and virtue, allowing believers to internalize the lessons of faith through practical engagement, prayer, and participation in liturgical life, echoing the example of those who endured persecution while remaining steadfast in the truth of Christ.

As the treasury of the teachings of our Savior Jesus Christ and of the Holy Apostles, the Romanian Orthodox Church provides a fertile framework not only for the establishment and development of formal education but also for nonformal and informal forms of learning. It remains a wellspring of the Gospel's truth, quenching the spiritual thirst at the crossroads of history and eternity, refreshing the mind, the heart, and the lived experience "in the Spirit" of believers eager for knowledge, transformation, and formation, and reshaping humanity anew to reveal the true *image of God*. This comprehensive pedagogical work is inseparably joined with liturgical and spiritual practice, accompanying the faithful throughout their entire earthly life.

Through its two-millennia-long teaching, the Church provides both a traditional educational framework and a contemporary educational endeavor, maintaining a living connection with the tradition and the teachings of the Gospel, yet adapted to present-day needs. It integrates all three dimensions of learning – formal, nonformal, and informal – aiming to counter the risks of individualism and alienation, while promoting the core values of Christian life and its ultimate purpose: a living, authentic, and immediate relationship with Christ and with one's fellow human beings, regardless of their nation or land.

Beyond any conceptualization, analysis, or form of recognition, and far from any risk of depersonalization or seduction, informal education within the Orthodox Church remains the unwritten score of an interior song that permeates the Christian's own world, granting it harmony, rhythm, depth and the open air of the spirit.

BIBLIOGRAPHY:

1. Coombs, P. H., & Ahmed, M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How Nonformal Education Can Help.* Johns Hopkins University Press.
2. Costa de Beauregard, M.-A. (2012). *Părintele Sofian* (C. Costea & I. Iancovescu, Eds.; 2nd rev. ed.). Editura Bizantină.
3. Costea, O. (Coord.), Cerkez, M., & Sarivan, L. (2009). *Educaţia nonformală şi informală: realităţi şi perspective în şcoala românească*. Editura Didactică şi Pedagogică.
4. Eraut, M. (2004). "Informal learning in the workplace". *Studies in Continuing Education*, 26(2), 247–273. https://doi.org/10.1080/158037042000225245
5. Evdokimov, P. (2016). *Taina iubirii. Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*. Editura Sophia.
6. Maxim, V. (2002). *Imn pentru crucea purtată*. Editura Antim.
7. Schugurensky, D. (2007). "«Vingt mille lieues sous les mers»: les quatre défis de l'apprentissage informel". *Revue française de pédagogie*, 160, 13–27. http://journals.openedition.org/rfp/583
8. Stăniloae, D. (1997). *Teologia Dogmatică Ortodoxă* (Vol. 2, 2nd ed.). Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
9. Stein, E. (2008). *La Femme*. Les éditions du CERF; Les éditions du Carmel; Ad Solem.
10. Velnic, M. (2017). "Purtătoarea de mir a Cuvântului. Cuvânt înainte la prima ediție". In Z. Dumitrescu-Bușulenga (Mother Benedicta), *Să nu pierdem verticala* (2nd ed., pp. 7–15). Editura Nicodim Caligraful.

UNIQUE ELEMENTS OF RURAL THEOLOGY AND RELIGIOUS SYNCRETISM IN YEAR-ROUND CUSTOMS IN ARGEȘ AND MUȘCEL

Cristina-Maria Voicu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *Pre-Christian customs have survived to now days, after centuries or even almost two millennia of Christianity north of the Danube, glued to Christian dogma through the Holy Tradition of the Church. It is hard to believe that the rural collective memory has preserved ancient customs and traditions for millennia and has kept them intact. The year-round customs in the north of the historical counties of Argeș and Mușcel have been the subject of numerous ethnographic and ethnological studies that have revealed true folklore treasures that have helped us to sketch the image of the respective society from more than a century and a half ago. Also, the understanding of Christian holidays by the rural area is observed from the way the cross-shaped altars are built, but also from the way in which liturgical scenes or images of saints are painted by local craftsmen.*

Keywords: *Christianity; folklore; religion; syncretism; traditions*

Obiceiurile de peste an din nordul județelor istorice Argeș și Mușcel au făcut obiectul unor numeroase studii etnografice și etnologice care au scos la iveală adevărate comori de folclor ce ne-au ajutat să creionăm imaginea societății respective de acum mai mult de un secol și jumătate. Începând cu sărbătorile de primăvară și terminând cu cele din iarnă, remarcăm faptul că satul românesc își ghida viața în funcție de ciclul de reproducere al plantelor și animalelor[1]. Mai mult decât atât, zilele din calendarul popular românesc „ținut" de oameni neștiutori de carte, dar buni cunoscători ai fenomenelor cosmice, erau numărate și socotite și în funcție de ocupațiile pe care aceștia le aveau. Agricultorii urmăreau anul nou agricol, viticulturii pe cel viticol, cu început la 1 februarie[2], păstorii, odată cu ieșirea oilor la pășunat și întoarcerea lor în staul etc. Felul în care Biserica și-a suprapus sărbătorile sale peste cele precreștine a dus la ceea ce putem numi „creștinism folcloric", adică un creștinism adaptat la puterea de înțelegere a omului simplu. Mai mult decât atât, trebuie precizat că vechile obiceiuri precreștine au ajuns până în zilele noastre, după secole sau chiar milenii de creștinism, la nord de Dunăre, oarecum încreștinate, adică lipite pe dogma creștină prin intermediul Sfintei Tradiții. Este greu de crezut că memoria colectivă rurală a păstrat cutumele și datinile vechi timp de milenii și le-a păstrat intacte. Această afirmație poate fi argumentată prin, poate, cel mai evident exemplu de sincretism religios, în speță vorbim despre marea sărbătoare a Nașterii Mântuitorului, Crăciunul. În continuarea ideii, menționăm că Nașterea, ca zi de celebrare a întrupării lui Dumnezeu Fiul de la Duhul Sfânt, nu a fost considerată în Biserica primară o sărbătoare atât de importantă încât să i se acorde o zi specială de celebrare, Paștele fiind ziua de referință. Totuși o zi care să marcheze întruparea era 6 ianuarie, zi în care se celebra Botezul și manifestarea lui Dumnezeu (Epifania).

Rămășiță a acestui obicei a rămas, încă, în catolicism prin faptul că în ziua în cauză, credincioșii de această confesiune îi sărbătoresc și pe cei trei magi, zi în care se împarte prăjitura „tortul regilor" (*la galette de rois*)[3]. Erezia promovată de episcopul egiptean Arius, tranșată în Primul Mare Sinod de la Niceea din anul 325[4], precum și faptul că religia creștină devine oficială în Imperiul Roman de Răsărit i-a făcut pe părinții sinodali să stabilească o zi a Întrupării, separată de Epifania. Acest lucru s-a întâmplat pentru că se creau confuzii între două sărbători creștine cu înțelesuri

[1] Ion Ghinoiu, Obiceiuri populare de peste an. Dicționar, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 7.
[2] *Ibidem*, p. 204.
[3] Cristian Bădiliță, *Teme personaje, sărbători creștine și tradiționale românești, un ghid pentru credincioșii din secolul XXI,* Editura Vremea, București, 2014, p. 220.
[4] Lucian Dîncă, *Conciliile Ecumenice, Niceea I, 325 & Constantinopol I, 381,* Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2015, p. 41.

teologice total diferite – nașterea în dumnezeire prin Botez și nașterea trupească din Fecioara Maria[5]. Cert este că prima menționare a Crăciunului din data de 25 decembrie apare într-un Cronografie din anul 336, la Roma[6]. În concluzie, Părinții de la Primul Sinod decid ca 25 decembrie să fie ziua de celebrare a Nașterii Mântuitorului, pentru că în această perioadă se sărbătorea, la Roma, cu mare fast, *Natalis Dies Soli Invictus* – Nașterea Soarelui Învingător. Era o festivitate intrată în Roma antică din zona Iranului, adusă de soldații auxiliari, recrutați din această regiune. Zi dedicată zeului Mithra, festivitatea devine oficială în Imperiul Roman încă din timpul lui Constantin cel Mare. Astfel, marea sărbătoarea creștină se suprapune peste un cult păgân al Soarelui, doar că nu se va mai naște soarele Mithra, ci Iisus Hristos, *Soarele Dreptății*. Numele de „Soarele dreptății" dat Mântuitorului se face în urma unei profeții din Vechiul Testament a profetului Malahia (3, 20). Suprapunerea pare la prima vedere un mod de promovare a Bisericii în lumea păgână, dar nu trebuie uitat că, așa cum ne spune Sfântul Părinte Dumitru Stăniloaie, răscumpărarea prin jertfă, prezentă în creștinism, dar și în marile religii ale lumii este amintirea promisiunii făcută de Dumnezeu protopărinților Adam Și Eva. Această amintire a fost distorsionată în timp pentru că Dumnezeu nu s-a revelat decât poporului ales – poporul evreu. În aceste condiții, suprapunerea Nașterii Mântuitorului peste un cult păgân al Soarelui nu face decât, conform dogmaticii, să promoveze adevărata credință. Nu o să intrăm în detaliile istorico-religioase ale stabilirii acestei sărbători, ci ne-am dorit să punctăm câteva aspecte pentru o bună înțelegere a sărbătorii în sine.

O să remarcăm pe parcursul acestui studiu că evenimentele astrale, precum solstițiile și echinocțiile, sunt fundamentul multor sărbători creștine și tradiționale românești. În acest context, amintim doar de ziua *Sânzienelor,* din data de 24 iunie, aflată în calendarul ortodox, dar fără vreo legătură cu creștinismul, și marea zi a nașterii Sfântului Ioan Botezătorul[7]. Sfântul se naște la apogeul luminii, de la solstițiul de vară, pentru ca apoi să se stingă încet, pentru a muri în explozia de bucurie a Nașterii Mântuitorului de la solstițiul de iarnă[8]. Trebuie să recunoaștem că există o astfel de similitudine în scrierile evanghelice; după uciderea Botezătorului, ucenicii acestuia devin ucenicii lui Iisus Hristos. Am putea spune că țăranului român îi era greu să înțeleagă dogma creștină și miracolul *deșertării de slavă* (*kenoză*) a lui Dumnezeu prin întrupare, dar considerăm că aceștia înțelegeau mai bine ca nimeni alții elemente subtile ale credinței creștine.

Redăm următorul text foarte relevant, din perspectiva noasrtă, privind modul în care omul simplu înțelegea trăirea creștină:

„Tradițiile românești din tot spațiul locuit de români sunt la fel de unitare ca limba vorbită, dar, precum limba care ne spune că acel vorbitor este din Maramureș, Oltenia sau Moldova, așa și obiceiurile au notele lor particulare. Dacă ne uităm la troițele rurale, maiestuoase în simplitatea lor, observăm că acestea nu îndreaptă privitorul spre Adevăr, ci transmit mesajul că pleacă de la Adevăr, spre culmi nebănuite ale credinței. Oamenii percep lucrurile ca pe ceva firesc, neștiind să le transmită în cuvinte, și această plecare de la însuși Dumnezeu ținea satul în armonie și echilibru. Tocmai acest sat, izolat în câmpie sau în văile munților, nu este decât o perspectivă asupra întregii Românii și, poate, și această perspectivă a gândirii a condus la unirea provinciilor istorice într-un singur stat românesc. (...) oamenii simpli, precum ciobanii care-și crestau toiegele cu simboluri astrale și geometrice, înțelegeau mai bine decât ne putem noi imagina astăzi paradoxul antinomiilor ce definesc creștinismul, fără întrebări la care nu puteau răspunde. La fel se întâmpla și cu obiceiurile românești, de multe ori acestea erau primite și acceptate tocmai pentru că erau românești, deci dincolo de orice îndoială că nu ar fi ortodoxe. Putem afirma, de asemenea, că țăranul român a fost reticent la nou tocmai datorită armoniei pe care nu o voia pierdută, dar niciodată țăranul român nu a pierdut ocazia de a aduce în casa sa lucruri pe care le considera sfinte, chiar dacă proveneau de la altcineva. Aceste obiceiuri trebuia să vorbească românește și să se muleze pe modul lui de viață și, cel mai important, pe credința că acestea pleacă de la Adevăr"[9].

[5] Ion Tița-Nicolescu, *Aspecte inedite privind sărbătoarea Crăciunului – teologie dogmatică și religie folclorică*, în ETHNO MARMATIA – Anuarul Muzeului Județean de Etnografie și Artă Populară Maramureș, vol. II, Baia Mare, 2024, p. 221.
[6] Cristian Bădiliță, *op. cit.,* p. 220.
[7] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc: lunile mai și iunie*, Editura Etnologică, București, 2024, p. 166.
[8] *Ibidem.*
[9] Elena Iagăr, *Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual decorativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2023, p. 183.

Înțelegerea sărbătorilor creștine de către zona rurală se observă din modul de construcție al troițelor, dar și din felul în care sunt pictate și sculptate scenele liturgice sau imagine sfinților[10]. Când spunem „înțelegere”, ne referim la acea suprapunere sau amestec între datinile și cutumele străvechi și canonul creștin. Se poate pune întrebarea cum de creștinismul acceptă elemente precreștine în canonul său, iar răspunsul la această întrebare ține de cunoașterea Sfintei Tradiții a Bisericii, tradiție contestată de confesiunile protestante și neoprotestante care consideră că tot Adevărul stă doar în scrierile scripturale, ele nerecunoscând hotărârile sinodale care au fost fundamentul Sfintei Tradiții. Reprezentarea Sfintei Treimi în pictura troițelor, în care apare Dumnezeu-tatăl ca un bătrân cu plete albe, este o dorință ancestrală a omului de a-și antropomorfiza divinitatea, adică folosirea personificării ca mijloc de cunoaștere. În alte reprezentări, Maica Domnului sau Sfânta Paraschiva sunt asemănătoare, după port și atitudine, personajelor populare de basm, așa cum sunt Sfânta Duminică, respectiv Sfânta Vineri[11].

Obiceiurile românești și modul în care acestea interacționează cu creștinismul, dar și cu fenomenele astrale, reprezintă o adevărată „simfonie” de mentalitate rurală în care țăranul român era conectat atât la natură, cât și la divinitate. Trebuie precizat că omul simplu nu a confundat niciodată natura cu divinitatea, ci se folosea de aceasta pentru a-și contempla Creatorul și opera Sa. Evident că nu trebuie omise nici acele rămășițe de tip animist. Una dintre aceste rămășițe străvechi fiind cunoscuta formulă prin care flăcăii, atunci când mergeau împreună în pădure să taie bradul de nuntă al ginerelui, își cereau iertare de la brad ca de la un frate[12]. Nu excludem nici un vechi cult dendrolatic[13], care a reușit să penetreze veacurile odată cu creștinismul. În același fel se pune problema și la o mare ceremonie de tip funerar – *Focu` lu` Sâmedru* – obicei ținut și astăzi în spațiul geografic al fostului județ Mușcel[14], în care stâlpul principal, ce sprijinea întregul eșafodaj ce trebuia ars, de obicei un brad, era tăiat din pădure după ce în prealabil i se ceruse iertare[15].

Acest ax central, stâlp al ciclului calendaristic și al pragurilor vieții sugerau și ideea de ascensiune spre împărăția lui Dumnezeu[16]. Era, totodată, un substitut al unei zeități adorate, cu nume pierdut, care avea să fie incinerată pentru a permite noul zeu să renască din cenușa celui vechi. Exemple de acest gen sunt multe în sărbătorile de peste an, iar la câteva dintre acestea vom face referire în acest scurt studiu. Putem afirma fără doar și poate că există o întreagă teologie – creștină și populară – în structura morfologică a sărbătorilor tradiționale românești și, cel mai important, este că nu se poate înțelege o sărbătoare cu adevărat, și ne referim la partea etnologic științifică, dacă nu acceptăm cele două părți care o formează – creștină și populară.

Cunoașterea datinilor și obiceiurilor tradiționale în forma lor cea mai genuină nu se poate face fără o cunoaștere temeinică a comunității și a modului în care membrii acesteia interacționează. Practic, nu poți înțelege datina fără să înțelegi comunitatea în care aceasta se manifestă. Cunoașterea se face prin descifrarea gesturilor sacre, a portului, a spațiului geografic în care trăiește, a ocupațiilor tradiționale și a celor meșteșugărești, a influențelor venite din partea altor comunități similare sau a altor etnii etc. Ca o paranteză a celor expuse mai sus, facem trimitere către portul călușarilor din Argeș, compus din piese și elemente care cuprind o întreagă simbolistică și fenomenologie sacre, fără de care sensul taumaturgic al dansului lor nu mai avea nici un înțeles[17].

---

[10] Elena Iagăr, „Reprezentarea Sfintei Treimi în sculptura meșterului Nicolae Onu”, în Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr coordonatori, *Patrimoniul cultural imaterial. Noi provocări de receptare și diseminare a culturii tradiționale românești,* Editura Pro Universitaria, București, 2021, p. 213.

[11] Elena Iagăr*, op. cit,* p. 92.

[12] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc: lunile mai și iunie*, Editura Etnologică, București, 2024, p. 17.

[13] Ion Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești,* Editura Elion, București, 2002, pp. 275-277.

[14] Ion Tița-Nicolescu*, Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone – istorie și folclor,* Editura Lumen, Iași, 2023, p. 160.

[15] *Ibidem,* p. 355.

[16] Ion Tița-Nicolescu, „Tradiția populară și dogma creștină a Ascensiunii”*,* în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori, *Salvgardarea minții trupului și sufletului. Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor*, Editura Pro Universitaria, conferință inaugurală de Academician Sabina Ispas, București, 2025, p. 199.

[17] Elena Iagăr, „Revitalizarea Călușului în satele Pădureți și Mârghia, la 90 de ani de la lansarea Călușului în circuitul cultural universal. Contribuția Asociației Civice Pro Mârghia la recuperarea mărturiilor despre cultura populară locală”, în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori, *Salvgardarea minții trupului și sufletului. Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor*, Editura Pro Universitaria, București, 2025, p. 409.

Pentru explicitare, dăm exemplul localităților din fostul județ Mușcel, astăzi Argeș, al căror port popular, unul din cele mai spectaculoase din țară[18], a impresionat atât de mult reginele României, în special pe Regina Maria, încât acestea îl adoptaseră ca ținută oficială în evenimentele de la curtea monarhică de la București.

Foste reședințe domnești, Curtea de Argeș și Câmpulung-Mușcel păstrează și astăzi aura princiară a primilor întemeietori de țară, lucru ce a dus de-a lungul timpului la o mândrie locală, aparte față de celelalte târguri ale Țării Românești[19]. Portul popular nu putea face excepție, prin frumusețea sa, de la această vanitate a locuitorilor din Mușcel. Termenul de „mândrie" sau „vanitate" nu trebuie privite în sens negativ, ci dimpotrivă, pentru că acestea au dat naștere unor adevărate opere de artă în tradiția populară. De asemenea, ne-am putea întreba ce legătură are frumosul costum tradițional, în special cel femeiesc, cu obiceiurile populare de peste an. Întregul ansamblu vestimentar, începând cu tehnicile de lucru, modele, registrele și broderiile, cromatica și terminând cu acoperământul capului, avea o serie întreagă de simboluri și sensuri teologice. Tehnicile de extragere și prelucrare a borangicului în arealul Argeș-Mușcel, implicit și marama de Mușcel) se află în Registrul Național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial al României, aceste fiind pasul obligatoriu pentru înscrierea în patrimoniul UNESCO. Înțelesurile teologice ale acestui acoperământ de cap sunt complexe. Am adus-o în discuție pentru că această piesă de vestimentație nu definea doar statul social, ci și pe cel marital, iar femeile căsătorite erau cele care puteau duce la îndeplinire anumite obiceiuri locale.

Tradiția populară spunea că femeia căsătorită este pe aceeași treaptă cu fecioara, pentru că ea se afla sub protecția lui Dumnezeu prin Sfânta Taină a cununiei. Demnitatea femeii căsătorite era nașterea de prunci, iar a fecioarei era păstrarea acestui dar divin până la căsătorie. Fata își ținea părul descoperit și împletit, simbol al virginității, dar și al celui că se afla sub autoritatea părintelui ei, pe când femeia căsătorită, după nuntă, își acoperea podoaba capilară, puternică reprezentare erotică, și nu mai apărea cu părul despletit și descoperit decât în fața soțului. Femeile cele mai înstărite își acopereau capul cu marame de borangic lucrate cu măiestrie, iar cel mai sărace cu „cârpe" sau „broboade". De asemenea, există un întreg ansamblu de obiceiuri și credințe care leagă fertilitatea femeii de cea a pământului, lucru evidențiat și prin ornamentele de culoare neagră prezente pe cămășile fetelor de măritat din Mărginimea Sibiului, dar și prin tradițiile din sudul Argeșului legate de frământarea lutului pentru *țeste* de copt pâinea[20].

Trebuie să menționăm că aceste piese textile erau purtate cu anumite ocazii speciale și făceau parte din costumul popular de sărbătoare al țărăncii române. În condițiile în care astăzi costumul popular de sărbătoare a devenit *volens-nolens* un articol de bon ton, trebuie precizat că acesta se purta doar la biserică și la marile sărbători, nu era sub nici o formă un element pentru portul zilnic.
Redăm mai jos un scurt text foarte explicit prin simbolistica creștină, dar și populară a acoperământului de cap:

„Transmiteau, astfel, statutul marital și faptul că se afla pe aceeași treaptă divină cu fecioara. În tradiția populară se considera că atât fetele, cât și femeile măritate purtau o coroană, iar bărbatul care le strica le lua coroana și le trimitea direct în iad. Fata se năștea cu darul dumnezeiesc al fecioriei, iar femeia prin căsătorie intra sub protecția sfintei taine a cununiei, iar coroana nu se lua de la ea chiar dacă nu mai era fecioară. Prin acoperământul lung (câteodată de 4 m) și diafan, femeia căsătorită se apropia simbolic de centrul vieții și al pământului, marama imitând o rază de soare, iar prin lățirea acestuia se asemuia discului solar[21]. Acoperământul de cap îi dă femeii tinere o putere magică, și anume aceea de fi singura și credibila conexiune a cerului cu pământul[22]. Marama era în strânsă legătură spirituală cu pieptănătura tinerei femei.

[18] Florea Bobu Florescu, *Portul popular din Muscel,* Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956, passim.
[19] Câmpulung-Mușcel a fost orașul din Țara Românească cu multe privilegii domnești. Vezi: Ștefan Trâmbaciu, Gheorghe Pârnuță, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung – Muşcel,* Editura Semne, Bucureşti, 1999, vol. I, p. 7-8; Idem, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung – Muşcel*, Editura Cultura, Piteşti, 2007, p. 160.
[20] Ion Tița-Nicolescu, *Ziua ielelor – 16 aprilie. Ropotinul țestelor,* în Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr coordonatori, *Patrimoniul cultural imaterial. Noi provocări de receptare și diseminare a culturii tradiționale românești,* Editura Pro Universitaria, București, 2021, p. 183.
[21] Jean Chevalier, Alain Gherbrant, *Dicționar de simboluri,* vol. III, Editura Artemis, București, 2002, pp. 91-92
[22] *Ibidem.*

Femeia căsătorită nu-şi mai tăia părul niciodată şi şi-l ţinea prins împletit asemenea unui coc în formă de disc (să ne amintim de obiceiul călugărilor catolici de a-şi rade creştetul capului sub formă de disc)"[23].

Textul de mai sus defineşte într-un mod elocvent felul în care hermeneutica populară era strict legată de tot ce însemna traiul zilnic. Mai mult decât atât, viaţa de zi cu zi a ţăranului român era guvernată de simboluri care făceau trimitere directă la credinţa creştină. Trebuie menţionat că în timp creştinismul a preluat foarte multe simboluri iudaice sau de sorginte precreştină şi le-a introdus în corpusul său doctrinar[24]. Practic, cea mai importantă sărbătoarea a creştinismului, Paştele, în jurul căruia se fundamentează întreaga sa dogmă, are o serie de obiceiuri care nu au legătură cu Învierea Mântuitorului. Să amintim doar de „Joimăriţa" din Joia Mare, personaj malefic feminin care se remarcă în poveştile populare prin torturi cu foc. Acest demon patrona torsul cânepii şi al lânii, iar pedepsele se adresau doar femeilor şi fetelor. Această divinitate era temută şi de bărbaţi, nu doar de femei, pentru că îi pedepsea şi pe bărbaţii capi de familie pe care îi prindea Joia Mare cu gunoiul rămas în ogradă[25].

În acelaşi context, vorbim şi de marea sărbătoarea a Cincizecimii creştine[26] (Rusaliile), care în tradiţia românească se suprapune peste credinţa în divinităţile feminine diafane, reprezentări mitice, asemenea zânelor, numite *Măiestre, Iele, Şoimane* sau *Rusalce.* În localităţile din sudul judeţului Argeş încă se mai păstrează tradiţia străveche a dansului căluşarilor, al căror rol principal era acela de a-i vindeca pe cei „luaţi de Rusalii". Obiceiul este menţionat şi de eruditul domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir, în opera sa *Descrierea Moldovei* din care, pentru o mai clară explicitare, vom reda câteva rânduri referitoare la obiceiul în cauză (text uşor adaptat):

„Osebit de jocurile acestea ce se obicinuiesc pre la veselii, mai sunt şi alte jocuri cu eres, alcătuite cu număr nepotrivit adică 7,9,11 şi jucăuşii se cheamă călueşeri şi se adună odată într-un an, se îmbracă în haine femeieşti şi pun pe cap cunună de pelin împletită şi împodobită cu alte flori, vorbesc cu glas femeiesc şi ca să nu se cunoască, îşi învelesc faţa cu pânză albă şi în mâini poartă sabie goală, ca să taie cu dânsa ori şi pe cine ar cuteza să le descopere faţa, căci puterea aceasta le-a dat-o lor un obicei vechi, aşa încât nimeni nu-i putea trage le judecată când fac vreo ucidere în acel chip. Povăţuitorul cetei se cheamă Stareţă şi cel de-al doilea Primicer şi are datoria să întrebe ce fel de joc poftеşte Stareţa şi apoi să spună celorlalţi în taină, ca să nu audă norodul numele jocului, până când nu l-o vedea cu ochii, pentru că ei au mai mult de o sută de sărituri şi unele aşa de potrivite, încât aceia care joacă se pare că nu ating pământul (...)"[27].

Rândurile de mai sus descriu într-un mod explicit felul în care acţionau căluşarii moldoveni ai secolului al XVII-lea. Referitor la spaţiul de timp în care se joacă Călueşul, aşa cum remarcam mai sus, este vorba de Cincizecimea creştină (cincizeci de zile de la Paşte) sau Rusalii. Rolul acestuia era, înainte de toate, unul taumaturgic, de protecţie împotriva divinităţilor feminine rele amintite mai sus. Pentru vindecarea celor *apucaţi* sau *luaţi de iele* călueşarii executau anumite dansuri şi ritualuri.

În momentul formării cetei, călueşarii depun un jurământ înaintea vătafului, iar acesta se referea în mod expres să păstreze secretul jocurilor, să asculte de el şi, foarte important, să nu vorbească, nici măcar în familie, despre secretele cetei[28]. Trupa este formată dintr-un număr impar de dansatori, unul dintre aceştia fiind „mutul". Acesta din urmă nu este inclus în joc, ci acţionează *după cum îl taie capul şi cum crede de cuviinţă*, joacă doar când vrea, îi loveşte pe călueşari, intră şi iese din cercul acestora oricând vrea, face gesturi obscene şi mişcări diverse cu un falus de lemn. Cele vizate erau femeile fără copii, cele necăsătorite şi câteodată, spre hazul mulţimii, şi femeile vârstnice sau văduve.

O să remarcăm pe parcursul acestui studiu că „mutul" este un personaj cheie al cetei de călueşari, în unele cazuri chiar tindem să considerăm acest personaj ca fiind cel mai important în acest

---

[23] Ion Ţiţa-Nicolescu, *Simbolica teologică şi folclorică a acoperământului de cap,* în „Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ şi în context pasiv", coordonatori Gabriela Păsărin şi Ion Ţiţa-Nicolescu, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024, p. 323.

[24] Ion Ţiţa-Nicolescu, *Tradiţii populare şi dogmă creştină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc: lunile mai şi iunie*, Editura Etnologică, Bucureşti, 2024, passim.

[25] Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipuril0r culturale,* Editura Învierea, Timişoara, 2007, p. 300.

[26] Există şi o Cincizecime iudaică.

[27] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei,* lucrare editată de „Scriptorium" (ro.wikisource.org), 2017, pp. 177-178.

[28] Tiberiu Alexandru, *Jocul călueşarilor,* în: Constantin Stancu (coordonator), *Călueşul, antologie de studii,* prefaţă de Mihai Pop, Editura Tiparg, Piteşti, 1997, p. 8. (În continuare: ***Călueşul, antologie de studii*).

„angrenaj” complex. La prima vedere ne-am întreba cum este posibil ca un joc atât de evident necreștin se poate „integra” în suita de obiceiuri acceptate de Biserica ortodoxă.

Jocul Călușului, citim în *Antologia călușului,* ține trei zile, de la Rusalii. Călușarii merg la fiecare casă, joacă cât mai frumos, iar ritmul devine mai antrenant cu fiecare casă vizitată. Fiecare gospodar se bucură să-i aibă în gospodărie, convinși fiind că relele de peste an aveau să le ocolească familia și casa. În Argeș, ca de altfel în toate zonele etnografice locuite de români, călușul se manifesta asemenea unui colind, călușarii trecând pe la fiecare casă, dar zăbovind acolo unde erau solicitați de gospodari. Casa unde jucau călușarii era ferită de farmecele ielelor tot anul[29].

Obiceiul pare a fi destul de asemănător cu cele din iarnă (țurcă, capră, brezaie etc.) prin ceremonialul numit „legatul măștii”, în care colindătorii se „legau” între ei, conform „pravilei feciorilor”, să rămână uniți și să păstreze secretele cetei pentru ca ritualul să-și atingă scopul[30]. De exemplu, „mutul călușului” precum „moșul brezăii” se jura în fața grupului că își va îngropa vorba atât timp cât ceata era activă. Tăcerea, simbol al morții ritualice și al coborârii în infern, era îngropată printr-un alt ceremonial ce simboliza victoria vieții asupra morții[31].

Ca o paranteză, trebuie menționat faptul că în comuna Mârghia de Sus, Argeș, Asociația Civică Pro Mârghia a inițiat, în anul 2023, un proiect de revitalizare a Călușului la Mârghia și a obiceiurilor asociate Rusaliilor[32], dat fiind faptul că, deși în această localitate nu s-a mai jucat Călușul în vatra satului în ultimii cincisprezece ani, valențele taumaturgice sunt încă prezente în mentalul colectiv.

Aproape fiecare sărbătoare creștină de peste an are ca fundament datini și obiceiuri străvechi, precreștine, așa cum menționam în rândurile de mai sus, „altoite” pe creștinism. Un exemplu concludent în acest sens este și marea sărbătoare creștină a Sfântului Apostol Andrei, sfânt considerat a fi cel care a creștinat teritoriile nord dunărene[33], celebrat de confesiunile creștine la date de 30 noiembrie. Această dată este considerată de reputatul etnolog Ion Ghinoiu a fi anul nou dacic[34].

Ziua se mai numea și „Păzitul usturoiului”[35]. Obiceiul se derula în felul următor. Tinerii se strângeau la o casă, loc în care fetele aduceau trei căpățâni și le puneau într-un vas, pentru a fi păzite de o femeie vârstnică la lumina lumânării. În timp ce bătrâna păzea usturoiul, tinerii se distrau, mâncau și beau la fel ca la un revelion[36]. În această noapte se considera că duhurile necurate și spiritele morților puteau zburda în voie pe pământ, motiv pentru care ziua se mai numea și „Noaptea Strigoilor”. Asistăm astfel la o stare de haos, care se va restabili, simbolic, până dimineață.

În rândurile de mai jos o să redăm o poezie populară – *Coconu crescut de Muma Pădurii* – culeasă de etnologul Constantin Rădulescu-Codin, în care personaje creștine și de basm se contopesc atât de mult încât se confundă (text ușor adaptat):

„Pe cea față, pe cea coastă,
Vene-o cocoană frumoasă,
C-un prunculeț mic în brațe;
Ea că se plimba
Și se desfăta
Și mi se-ntâlnea
C-un voinicel craiovean,
Pe un cal dobrogean
Voinic negru

[29] *Ibidem.*
[30] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc – lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024, pp. 67-106.
[31] Andrei Oișteanu, *Grădina de dincolo*, Editura Minerva, București, 1980, pp. 90-91.
[32] Elena Iagăr, „Revitalizarea Călușului în satele Pădureți și Mârghia, la 90 de ani de la lansarea Călușului în circuitul cultural universal. Contribuția Asociației Civice Pro Mârghia la recuperarea mărturiilor despre cultura populară locală”, în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori, *Salvgardarea minții trupului și sufletului. Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor*, Editura Pro Universitaria, București, 2025, p. 406.
[33] Cristian Bădiliță, *Cele mai veci texte despre apostolul Andrei,* traduse și prezentate de Cristian Bădiliță, *Grégoire de Tours, Despre minunile fericitului Andrei,* ediție bilingvă, latină-română, Editura Vremea, București, 2015, p. 7.
[34] Ion Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești,* Editura Elion, București, 2002, p. 371.
[35] *Ibidem,* p. 370.
[36] *Ibidem.*

Calu` negru
Calu` negru de drumuri
Voinic negru de gânduri
……
Dar femeie ce făcea?
Poale lungi și minte scurtă
Femeie nepricepută
Pruncu` din brațe lăsa
Și după voinici se lua (...)"[37].

În concluzie, asistăm la un sincretism religios specific poporului român, în care elemente și personaje de basm se suprapun peste dogma creștină, rezult\nd o formă fascinantă de religie folclorică, adaptată la nivelul de înțelegere al omului de rând.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bădiliță, Cristian *Teme personaje, sărbători creştine și tradiționale românești, un ghid pentru credincioșii din secolul XXI,* Editura Vremea, București, 2014.
2. Bădiliță Cristian, *Cele mai veci texte despre apostolul Andrei,* traduse și prezentate de Cristian Bădiliță, *Grégoire de Tours, Despre minunile ferixitului Andrei,* ediție bilingvă, latină-română, Editura Vremea, București, 2015.
3. Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei,* lucrare editată de „Scriptorium" (ro.wikisource.org), 2017.
4. Chevalier, Jean, Gherbrant, Alain, *Dicționar de simboluri,* vol. I, Editura Artemis, București, 2002.
5. Chevalier, Jean, Gherbrant, Alain, *Dicționar de simboluri,* vol. II, Editura Artemis, București, 2002.
6. Chevalier, Jean, Gherbrant, Alain, *Dicționar de simboluri,* vol. III, Editura Artemis, București, 2002.
7. Dîncă, Lucian, *Conciliile Ecumenice, Niceea I, 325 & Constantinopol I, 381,* Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2015.
8. Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale,* Editura Învierea, Timișoara, 2007.
9. Florescu, Bobu, Florea *Portul popular din Muscel,* Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956, passim.
10. Ghinoiu, Ion, *Lumea de aici, Lumea de dincolo*, Editura Fundației culturale române, București, 1999.
11. Ghinoiu, Ion, *Sărbători și obiceiuri românești,* Editura Elion, București, 2002.
12. Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.
13. Iagăr, Elena, *Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual decorativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2023.
14. Iagăr, Elena „Revitalizarea Călușului în satele Pădureți și Mârghia, la 90 de ani de la lansarea Călușului în circuitul cultural universal. Contribuția Asociației Civice Pro Mârghia la recuperarea mărturiilor despre cultura populară locală", în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori, *Salvgardarea minții trupului și sufletului. Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor*, Editura Pro Universitaria, București, 2025.
15. Iagăr, Elena, „Reprezentarea Sfintei Treimi în sculptura meșterului Nicolae Onu", în Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr coordonatori, *Patrimoniul cultural imaterial. Noi provocări de*

[37] C. Rădulescu-Codin, *Literatura populară,* vol. I, Editura Minerva, București, 1986, p. 73.

receptare și diseminare a culturii tradiționale românești, Editura Pro Universitaria, București, 2021
16. Iagăr, Elena, *Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual decorativ,* Editura Pro Universitaria, București, 2023.
17. Iagăr, Elena; Tița-Nicolescu, Ion, *Ion Rodoș – Alegorii*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.
18. Oișteanu, Andrei, *Grădina de dincolo*, Editura Minerva, București, 1980.
19. Rădulescu-Codin, C., *Literatura populară,* vol. I, Editura Minerva, București, 1986,
20. Rădulescu, Codin, C., *Muscelul nostru,* Editura Cartea Românească, București, 1922.
21. Rădulescu-Codin, C.; Mihalache, D,. *Sărbătorile poporului cu obiceiurile credințele și unele tradiții legate de ele, culegere din părțile Mușcelului,* Tipografia Cooperativa, București, 1909.
22. Rădulescu-Codin, C., *Literatură, tradiții și obiceiuri din Corbii-Mușcelului,* Atelierele Grafice <Cultura Națională>, București, 1929.
23. Tiberiu, Alexandru, „Jocul călușarilor", în: Constantin Stancu (coordonator), *Călușul, antologie de studii,* prefață de Mihai Pop, Editura Tiparg, Pitești, 1997.
24. Tița-Nicolescu, Ion, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc: lunile mai și iunie*, Editura Etnologică, București, 2024.
25. Tița-Nicolescu, Ion, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone – istorie și folclor,* Editura Lumen, Iași, 2023.
26. Tița-Nicolescu, Ion „Tradiția populară și dogma creștină a Ascensiunii", în Gabriela Păsărin, Ion Tița-Nicolescu coordonatori, *Salvgardarea minții trupului și sufletului. Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor*, Editura Pro Universitaria, București, 2025.
27. Tița-Nicolescu, Ion *Aspecte inedite privind sărbătoarea Crăciunului – teologie dogmatică și religie folclorică*, în „ETHNO MARMATIA" –Anuarul Muzeului Județean de Etnografie și Artă Populară Maramureș, vol. II, Baia Mare, 2024.
28. Tița-Nicolescu, Ion, „Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap", în: Gabriela Păsărin și Ion Tița-Nicolescu coordonatori, *Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv"*, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024.
29. Tița-Nicolescu Ion, *Ziua ielelor – 16 aprilie. Ropotinul țestelor,* în Gabriela Nedelcu-Păsărin, Elena Iagăr coordonatori, *Patrimoniul cultural imaterial. Noi provocări de receptare și diseminare a culturii tradiționale românești,* Editura Pro Universitaria, București, 2021.
30. Trâmbaciu, Ştefan, Pârnuţă, Gheorghe, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung – Muşcel,* Editura Semne, București, 1999.
31. Idem, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung – Muşcel,* Editura Cultura, Piteşti, 2007.

ANGELUS LUDENS

Ana-Irina Iorga
PhD, Theoretical Highschool „Dimitrie Cantemir" Iași

Abstract: *„Memories of the Peregrine Apter" by Bartolomeu Valeriu Anania is a singular work of Romanian culture. The title warns us about three things: the consummation of the story that has meanwhile become a memory, the quality of a free person, although foreign, of the angel-traveler among ontological realms, and the lack of wings and the impossibility of flight as an effect of unforgiveness.*

Keywords: *angel; time; forgiveness; happiness; God's game*

Despre îngeri se poate scrie, și chiar s-a scris, în diverse modalități, literare sau teologice, cu variate amprente confesionale. Sf. Dionisie Areopagitul, de pildă, atenian cu formație filosofică și expectanțe soteriologice, preocupat de specificitatea ființării îngerilor, dar și de organizarea și funcționarea lor celestă, ne-a lăsat *Ierahia cerească*, lucrare de referință în domeniu, îmbogățită ulterior de Sf. Maxim Mărturisitorul prin scolii și de Sf. Dumitru Stăniloae prin note și comentarii. De la Dante până la Rilke, Márquez sau Agopian, abordarea literară a tematicii îngerilor s-a remarcat fie printr-un biblism procustian, fie printr-o fantezie de factură expresionisto-magică.

Apropierea de asemenea câmpuri ontice se poate face doar printr-un *vehicul* special, de natură poetică, așa cum afirmă Sf. Dionisie Areopagitul: *Căci teologia (Scriptura) s-a folosit foarte simplu de sfintele închipuiri poetice pentru minţile fără chipuri, ţinând seama, cum s-a spus, de mintea noastră şi gândindu-se la ridicarea potrivită ei şi plăsmuind sfinte descrieri în stare să o înalţe*[1]. Închipuirile poetice la care se referă sunt *sfinte*, ceea ce înseamnă că nu sunt nicidecum ficțiuni, ci doar coborâri la înțelegerea noastră omenească a unor realități supra-omenești cum sunt cele angelice, numite *minți fără chipuri*, într-o subînțeleasă comparație cu mințile care au chipuri. Astfel încât, dincolo de radicala diferență ontologică dintre oameni și îngeri se întrezărește o luminoasă trăsătură comună: mintea sau rațiunea sau gândirea. Aceasta este lumina care pulsează în realitatea persoanei a cărei exteriorizare este libertate ce se hrănește din iubire.

Există în cultura română o lucrare ce se înscrie în categoria rară a dezvoltărilor unui paragraf sau doar a unui rând din acest tratat, de factură literară, istorico-teologică și artistico-geografică, singulară prin puterea spiritului ei sintetic, dar și prin delicatețea apropierii, la granița psiho-somatică, de o *minte fără chip*. Este vorba despre volumul *Amintirile peregrinului Apter* de Bartolomeu Valeriu Anania. Titlul ne atenționează cu privire la trei lucruri: la consumarea poveștii devenită între timp o amintire, la calitatea de persoană liberă, deși străină, a călătorului printre regnurile ontologice - numit *peregrin* nu pelerin, și la lipsa aripilor și imposibilitatea zborului.

Peregrinul Apter este un înger zburdalnic care și-a pierdut aripile în urma unei neiertări călugărești: *Îngere, să nu mai zbori! Călugăre, să mai mori!*. Dialog scurt, tăios, mânios. Mânia, care este surpare de sine, naște mânie. Din surpare în surpare se prăbușește și cerul și pământul. De aceea nu trebuie să apună soarele peste mânia nimănui. În poveste, soarele a tot apus, secole întregi, cât durează până omul, „fiară bătrână", poate ierta.

Asemenea unui om, dar nu om, îngerul Apter mai mult rătăcește decât călătorește prin timpul și spațiul Țărilor Române, în nădejdea recuperării stării sale originare. Într-un spațiu paralel, nevăzut și nedescris în carte, dar intuit printre tristețile îngerului, călugărul, asemenea unui nemuritor, dar nu nemuritor, experimentează povara neiertării și a neputinței de a trece la cele veșnice.

Povestirile care alcătuiesc lucrarea sunt tot atâtea epoci istorice, spații monastice sau schitice și momente harice, adevărate *kairos*-uri în care se împlinește câte o fericire hristică în omenirea

[1] Sf. Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia cerească*, cap. II, § 1, p. 16, în vol. *Opere complete și Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, ediția îngrijită de Constanța Costea, Editura Paideia, București, 1996

împestrițată de păcate și se face câte un pas, de sute de ani, înspre iertarea reciprocă. Pentru că binele existențial al omului, dar, iată, și al îngerului – căzut în chilia schitului, sau doar rostogolit în joacă, este condiționat de iertare, de privirea celuilalt ca făptură dorită dinadins de Dumnezeu, de recunoașterea lui ca fiind mai mult decât concept dumnezeiesc abstract, ca fiind un ontos concret și imperfect. Iertarea nu poate fi decât recunoașterea, sub norul imperfecțiunii reciproce, a gândului divin.

De la fericirea celui sărac cu duhul, ilustrată în conversația uriașului Meglea cu Hristos cel răstignit din fresca de la Polovraci, în *Pasărea măiastră*, până la fericirea celor curați cu inima, descrisă în *Tustreiul* zugravului Andrei de la Hurezi care L-a văzut pe Dumnezeu, îngerul fără aripi trăiește evenimentele mărunte ale vieții de ucenic, vede minunile care se produc mereu, dar cumva periferic în înțelegerea oamenilor, și crește oarecum în simțirea fericirilor. Fericirile acestea sunt destinate oamenilor. Iisus Hristos le-a rostit în fața oamenilor, pentru oameni, minți care au chip. Îngerii, minți fără chip, au, desigur, și ei fericirile lor, pe care el poate le-a cam uitat. Dar fericirile lor, ale îngerilor și ale oamenilor, au cu necesitate legătură unele cu altele, tot așa cum ierarhia cerească are legătură cu ierarhia bisericească. Despre continuitatea acestora Sf. Dionisie Areopagitul scrie argumentându-i sensul: *De aceea, începătorul desăvârşirii ne-a rânduit preacucernica ierarhie bisericească, învrednicind-o de imitarea mai presus de lume a ierarhiei cereşti, ca pe una ce înfăţişează ierarhiile nemateriale amintite în chipuri materiale şi forme compuse, pentru ca, potrivit cu noi înşine, să fim ridicaţi de la chipurile preasfinte spre înălţimile şi asemănările simple şi lipsite de chipuri*[2].

Așadar, prelungirea rosturilor îngerești nu se poate face, ca într-o oglindă, decât în rosturile bisericești, iar vârful punctului lor de întâlnire este viața monahală. Pe de altă parte, sensul tuturor acestor existențe aflate într-o armonioasă dinamică providențiată este devenirea, creșterea, ridicarea celor de jos spre cele de sus, înălțarea de la *chipuri* la *chipuri preasfinte* și de aici la *cele lipsite de chipuri*, ca pregătire pentru întâlnirea cu Cel care, dincolo de orice compunere, este simplu.

Bartolomeu Anania pune în fabulă o formă de deturnare temporară a acestui itinerar spre desăvârșire, dându-i relief și vitalitate, în demersul curiozității omenești de a identifica posibilitatea devenirii angelice în alte condiții decât cele cerești. Dar este posibil ca un înger să evolueze? să se schimbe? să se dezvolte? și, mai ales, în lumea materială?

Povestea ne vorbește despre cum, intrând în timp și în toate cele ce țin de el, îngerul Apter experimentează o anumită formă de înaintare cognitivă în lumea *minților care au chip*, ceea ce face posibilă o creștere, dar nu în sensul unui progres, ci în sensul unei consumări a unui orizont spațio-temporal și al unui transfer al acestuia în istorie și în propria sa persoană. Tabloul apterian se conturează pe fundalul confluenței dintre timp și veșnicie, așa cum o descrie Dumitru Stăniloae: *Trebuie subliniat faptul că această actualizare a veşniciei în timp are loc întotdeauna prin harul lui Dumnezeu; pentru că numai Dumnezeu ne-a făcut capabili de a-I răspunde chemării Sale, El fiind Acela Care ne face oferta dragostei Sale. Aşadar, El este Acela care ne-a dat această legătură cu veşnicia, iar în comuniune cu El noi putem dobândi veşnicia. Iubirea este un dar al unuia către altul, respectiv aşteptarea întoarcerii depline a acelui dar de la celălalt ca răspuns la iubirea lui. Numai într-un răspuns imediat şi desăvârşit ofertei de iubire dintre cei doi, iubirea este deplin împlinită iar comuniunea desăvârşită este atinsă. Timpul este de fapt intervalul de aşteptare pentru răspuns la chemare. Ca atare, timpul reprezintă o distanţă spirituală dintre persoane, în vreme ce veşnicia este mai presus de orice distanţă sau separaţie*.[3]

Între veșnicie și timpul creat pentru oameni nu există nici continuitate nici discontinuitate. Ceea ce le diferențiază este iubirea sau, poate, mai bine, punerea ei în lucrare. Veșnicia lui Dumnezeu este veșnicia iubirii Lui. Timpul nostru, al oamenilor, este timpul neiubirii sau al îndoielilor cu privire la iubire. Dar el conține, în mod virtual, iubirea noastră pentru Dumnezeu, adică răspunsul nostru, și în mod actual iubirea Lui pentru noi, adică darul Său permanent. Trecerea temporară, ca *joc*, dintr-o parte în cealaltă, o poate face doar Cel veșnic, sau o poate îngădui unor ființe cărora vrea să le dezvăluie ceva din taina omului. Inițiativa aparține întotdeauna celui aflat în planul veșniciei. Numai

[2] Ibidem, § 3, p. 15-16.
[3] *Timp şi veşnicie*, SLG Press, Convent of the Incarnation Fairacress, Oxford, 1971, p. 8.

așa distanța spirituală poate fi suspendată. Într-o asemenea configurație, niciodată prestabilită, se trăiesc așteptările.

Povestea lui Bartolomeu Anania nu creează un mecanism al călătoriei din veșnicie în timp sau o mașină a timpului, deși uneori aceasta este impresia, din motivul că un asemenea mecanism nu există, intrările și ieșirile din diferite registre spațio-temporale fiind doar modificări ale unor cîmpuri de spiritualitate personală.

Așadar, veșnicia din care îngerul se rostogolește în timp și apoi, în urma iertării, adică a așteptării, întoarcerea lui în veșnicie, este ca un joc prin care se trece de la non-așteptare și non-separație la așteptarea răspunsului, cum spune Dumitru Stăniloae, la interval, la distanță, la separare; și înapoi. Coborârea îngerului la Vodița, în chilia călugărului, a fost ea însăși un joc, o bucurie pură, o declarație de iubire, iar veacurile peregrinărilor sale se dovedesc a fi așteptarea unui răspuns din partea monahului ursuz.

Despre jocul care pune laolaltă timpul și veșnicia vorbește Sf. Grigorie de Nazians:

Căci Se joacă Cuvântul înalt în tot felul
Amestecându-Se cu lumea Sa, ici și colo, precum voiește.
[Παίζει γὰρ λόγος αἰπὺς ἐν εἴδεσι παντοδαποῖσι
Κίρνας, ὡς ἐθέλοι, κόσμον ἑὸν ἔνθα καὶ ἔνθα].[4]

Jocul Cuvântului veșnic se vede mai ales în întruparea Fiului lui Dumnezeu, în coborârea Sa în mijlocul creației ce curge în timpul pe care l-a creat în acest scop. Prin analogie, și rostogolirea îngerului în lume este tot o formă de intrare în curgerea timpului, ceea ce nu-l face să-și piardă natura angelică, tot așa cum Hristos nu-și pierde natura dumnezeiască.

Dar dacă Iisus Hristos este o persoană cu două naturi, cu două esențe, fiind și Dumnezeu adevărat și om adevărat în același timp, îngerul, sustrăgându-se concomitenței de esență, este diferit. Cât este înger și are aripi și probabil și un nume îngeresc, pe care nu-l cunoaștem, nu este om. Cât este fără aripi este cumva privat de natura sa angelică, aparent om, dar nu om deplin, un Apter, rămânând tânăr, asemenea unui adolescent, peste veacurile în care se află, dar care nu-l pot atinge.

Pe de altă parte, jocul Cuvântului de *a se amesteca cu lumea Sa*, după Sf. Grigorie Teologul, este complet intenționat, nicidecum întâmplător. Nu este deloc o joacă. Este o asumare îmbrățișată de întreaga Sfântă Treime și pregătită din vreme, de-a lungul generațiilor de oameni, de-a lungul veacurilor de așteptări și speranțe. Pățania lui Apter, însă, este o întâmplare, dintr-o joacă, pe care Dumnezeu o îngăduie. Poate fi ea interpretată ca o cădere? Nu, dar poate fi privită ca o consecință posibilă a neatenției de sine a naturii angelice care trebuie să stea, întotdeauna, dreaptă, după cum reamintește Arhanghelul Mihail. Sau poate nici măcar așa. Sau, de fapt, un *angelus ludens*?

Drama îngerului este împletită cu cea a călugărului. Nici unul dintre ei nu poate ieși singur din această buclă ludică produsă de refuzul iertării și trăită de către înger cu intermitente bucurii de natură umană, a căror nedeplinătate este semnificată de durerea locului trupesc unde ar fi trebuit să-i fie aripile. Poate, oare, cunoașterea despre oameni și fericirile lor, pe care a trăit-o la limita condiției de spectator rănit, să îl vindece? Nu, condiția vindecării sale este iertarea din partea călugărului, răspunsul la declarația sa de iubire celestă: *Îngere, poți să zbori!*, iar condiția noii vieți a călugărului, cea de după moarte, este iertarea sa. Căci iubirea este dovedită, încă o dată, ca fiind libertate, zbor, naștere din nou. Pas spre veșnicie.

Cele douăsprezece povestiri care alcătuiesc volumul se succed într-un fel mai mult muzical decât strict cronologic, deși începutul lor este plasat clar în istorie, în secolul al XIV-lea, când Sf. Nicodim, român din sudul Dunării, aduce în Țara Românească spiritul isihast dobândit la Athos. De la Vodița, până la Prislop, Cozia sau Hurezi, istoria politică și militară se împletește cu întâmplări supra sau infra-istorice, într-o curgere specială, aureolată de un duh de dincolo de lume. Aici pășesc domnitori reali, mari, Vlaicu Vodă, Mircea cel Bătrân, Neagoe Basarab, Constantin Brâncoveanu, Tudor Vladimirescu, dar și ceilalți; aici pășesc oameni reali, simpli, tineri și bătrâni, femei și bărbați, călugări și călugărițe, neștiuți de istorie, dar știuți de Dumnezeu; oameni a căror răsuflare s-a păstrat pe pereții bisericilor, a căror credință s-a întipărit în icoane, al căror dor s-a prins de crengile merilor,

[4] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2006, p. 517, n. t.

de pietrele munților. Bartolomeu Anania nu recită legende. El povestește, cu un talent însoțit de acel har ce generează legende, întâmplări simple care au intrat, însă, în sufletul oamenilor care trăiește într-o istorie a sufletului, nu într-una a ficțiunilor plăsmuite.

Tabloul pe care îl desfășoară autorul este cel al unor oameni care au hrănit cu viața lor, cu trăirile lor, cu greșelile, cu stângăciile și neputințele lor timpul și spațiul în care apar mereu noi vieți. Dar banalitatea aceasta are un sens mai presus de consemnările istorice, pentru că ea este transfigurată, dobândindu-și un rost ceresc.

Ultima parte a amintirilor se intitulează *Portretul*. Un titlu pe cât de simplu pe atât de ambiguu. Este vorba despre o întreagă dispută cu privire la portretul lui Mircea cel Bătrân de la Cozia, între meșterul Preda, paharnicul Șerban Cantacuzino și Domnitorul Constantin Brâncoveanu. Primul îl reprezentase pe Mircea în haine de cavaler, cu sabie, iar ceilalți doi se împotrivesc acestor veșminte și, mai ales, prezenței unei arme în biserică. Confruntarea este susținută de ambele părți cu argumente, dar Vodă decide împotriva meșterului zugrav. A doua zi Mircea cel Bătrân apare în veșminte bizantine imperiale, lungi, fără sabie. În această parte a poveștii îngerul nu are nici un rol, pentru că el primise ascultarea de a-i învăța pe călugării tineri să cânte psalmi.

Țesătura literară și duhovnicească a firelor care leagă pictura și muzica sau diverse personaje reprezentate în fresca bisericii creează spațiul unui joc între multiple registre: sufletești, artistice, cromatice, politice, spațio-temporale, omenești, cerești. Astfel, față în față cu portretul Domnitorului Mircea cel Bătrân meștegul Preda zugrăvise scena răstignirii în care, la baza Crucii stă, într-o disperare singulară în istoria reprezentărilor biblice, Maria Magdalena. Pe măsură ce, printre mișcările ondulatorii, ascendent-descendente ale sufletelor tulburate de prezența săbiei, se ia decizia dezarmării lui Mircea, se produce „înarmarea" Mariei Magdalena prin transparentizarea treptată a veșmântul ei galben ca aurul. Pe măsură ce Mircea este îmbrăcat, de mâna meșterului Preda, în hainele bizantine ce îi ascund sabia, Maria Magdalena este dezbrăcată, de o mână nevăzută ce-i dezvăluie frumusețe fără seamăn a trupului, înfășurat de părul ei roșu, ca de un șarpe. Acest joc al îmbrăcării și dezbrăcării provine dintr-o tulburare sufletească a orgoliilor și produce o altă tulburare, și mai mare.

Înveșmântat în brocarturi constantinopolitane, Mircea cel Bătrân pare a-și pierde puterea harică. Fără veșmintele ei bogate, Maria Magdalena pare a-și spori puterea demonică pe care o avea anterior întâlnirii cu Hristos. Aceste treceri dintr-o categorie de registre duhovnicești în alte categorii de registre duhovnicești, ce implică persoane reale din timpuri și spații diferite, nasc rezonări nebănuite și vibrații amețitoare și provocatoare.

Duhul Mariei Magdalena începe să bântuie mânăstirea, chiliile, sufletele și trupurile călugărilor, dar și pe ale imbrohorului întâmplat, sau nu, tocmai atunci, tocmai acolo. Se produce un adevărat frison pătimaș: turcul o cere imperios pe femeie de la Brâncoveanu ca răsplată pentru fapte trecute, psalții se ascund în chiliile lor cu ochii deveniți galbeni, de parcă veșmântul ei din zugrăveală le-ar fi inundat privirile, iar trupul ei dezgolit le-ar fi inundat întreaga ființă. Patima trupească, declanșată de orgolii artistice și politice, împânzește atât sufletul necreștin cât și pe cel creștin, murmurând, suspinând, șoptind, lăsând dâre groase de parfumuri și dorințe.

Maria însăși este prezentată ca având, în această întâmplare, două duhuri. Unul este cel dăruit ei de Hristos, simbolizat prin veșmântul auriu, altul este cel pe care îl avea dinainte, simbolizat de goliciunea trupului. Prezența ei în contextul controversei reprezentării iconografice a lui Mircea cel Bătrân atestă existența unui joc al puterii. Dacă puterea nu este prezentă într-o anumită formă, atunci apare într-o altă formă. Dacă nu este lăsată să se manifeste în chipul ei politico-militar, atunci se va manifesta într-un chip duhovnicesc. Dacă nu i se permite înfățișarea bună, constructivă, atunci se va strecura sub o înfățișare rea, subversivă, distructivă. Cine este cel care decide? și cum se decid aceste forme?

Îngerul Apter este singurul care, nepătruns de parfumuri și umbre, și deasupra oricărei tulburări omenești, o caută pe Maria Magdalena ca pe o școlăriță neascultătoare și vorbește cu ea, certând-o pentru atitudinea necuviincioasă din mânăstire și reproșându-i încăpățânarea, bătaia de joc sau mutenia din viața cândva pământească. Se dovedește că el este îngerul ei păzitor ce avea, în vremea aceea aripi, dar nu și puterea de a o abate de la calea păcatului. Și că întâlnirea lor în țesătura întâmplărilor prezente nu este întâmplătoare.

Dar există în această relatare și un joc al păcatului, așa cum reiese din analiza autorului, fin cunoscător al dinamicii duhovnicești, soldată, însă, cu un rezultat prea laconic. După ce a trecut încercarea cu zugrăvelile și Mircea a rămas cu sabie și Maria Magdalena cu veșmânt, ochii melozilor ar fi trebui din galbeni să redevină albaștri, așa cum erau înainte. Dar concluzia seacă a cărții este: *Erau verzi*. Acest cuvântul atât de succint conține o minunată formă de a exprima cromatic urmele de neșters ale păcatului, pentru că verdele se obține numai prin combinarea culorii albastre cu galben.

Dacă impresia pe care o lasă cartea poate fi una de amestec - de planuri, de instrumente literare, de epoci istorice, de culori etc., este pentru că ea oglindește, discret dar ferm, un amestec real: cum se amestecă Hristos în lumea pe care a creat-o, printre oamenii care locuiesc în ea și pe care îi iubește. Pentru ei rostește fericirile, pentru ei dilată timpul. Pe ei îi așteaptă.

Aceste amintiri ale îngerului peregrin printre cei pentru care s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu și printre locurile unde El se află mereu, cel mai adesea nevăzut, este, de fapt, o întâlnire a lui cu Hristos însuși, ceea ce îl face un martor prețios al „jocului" mântuirii noastre.

Operând cu teme majore ale existenței vegheate de Providență, amplasate în structuri narative ce își găsesc, parcă, singure formele de exprimare, Bartolomeu Valeriu Anania creează un registru în care este posibilă experiențierea unui alt „tu" personal, altul decât cel uman, altul decât cel dumnezeiesc.

BIBLIOGRAPHY:

1. Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Amintirile peregrinului Apter*, Editura Paralela 45, 2000
2. Behr, John, *Jocul Cuvântului*. Conferință susținută cu ocazia Primirii titlului de Doctor Honoris Causa al Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, în https://www.uaic.ro/wp-content/uploads/2025/05/Conferinta-JOCUL-CUV%C3%82NTULUI-John-BEHR.pdf, accesat în 05.01.2026
3. Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia cerească*, în vol. *Opere complete și Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, ediția îngrijită de Constanța Costea, Editura Paideia, București, 1996
4. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2006
5. Stăniloae, Dumitru, *Timp și veșnicie*, SLG Press, Convent of the Incarnation Fairacress, Oxford, 1971

8TH CENTURY CHURCH ARCHITECTURE IN MUNTENIA: FORMS, SYMBOLS AND INFLUENCES. THE AESTHETICS OF THE SACRED AND THE IMPORTANCE OF PRESERVING ARCHITECTURAL TRADITIONS IN ROMANIA AND IN THE WORLD

Marinel Pădure
PhD, „Ovidius" University Constanța

Abstract: *Church architecture from the 8th century represents an essential chapter in universal history and culture. It marks a period of transition and synthesis between the cultural influences of late antiquity and the early Middle Ages, reflecting the social, political and religious changes of the era. The architectural styles developed during this period, such as the Christian basilica or the first forms of Byzantine architecture, offer a profound perspective on how faith and culture shaped sacred space.*

The preservation of these buildings and their specific elements is of particular importance for future generations. They are not only monuments of faith, but also valuable historical testimonies, which provide information about the construction techniques, the materials used, as well as the symbolism and aesthetics of the era. By protecting and conserving them, the continuity of a living link with the past is ensured, allowing a better understanding of the cultural and spiritual identity of humanity.

This paper aims to analyze the characteristics of ecclesiastical architecture of the 8th century, its importance for the global cultural heritage and the need to protect these masterpieces for the future.

In the 8th century, the region of Wallachia, which is today part of Romania, was in a period of cultural and historical transition. The influences of ecclesiastical architecture of this period are difficult to identify precisely due to the lack of direct sources and well-preserved ruins. However, some general features can be highlighted, taking into account the historical and cultural context. In the 8th century, the influence of the Byzantine Empire was predominant in the south of the Danube, and elements of Byzantine architecture began to penetrate the Wallachia area. Building materials included stone and brick, and churches built during this period (or immediately after) reflected the use of simple forms, with a cruciform plan and domes. Local traditions and syncretism include the church architecture of Wallachia during this period, which reflected a mixture of Byzantine influences and local traditions.Din cauza invaziilor și migrațiilor repetate, multe structuri religioase din această perioadă nu s-au păstrat. Totuși, cercetările arheologice din România au scos la lumină urme ale unor așezări și sanctuare creștine timpurii.

Church architecture is one of the most impressive artistic and cultural expressions of humanity, having a profound meaning throughout history and maintaining its relevance to this day. It reflects not only the religious beliefs of the communities, but also the artistic, technological and social development of the eras in which it was created. Cultural and tourist heritage: Many churches are included in the UNESCO heritage (for example, the Monasteries of Bukovina or the Notre-Dame Cathedral in Paris), attracting millions of visitors annually. Continuing the tradition: Currently, church architecture combines tradition with innovation, preserving the symbolic essence while adopting modern techniques. Sources of inspiration: Churches continue to inspire artists, architects and designers with their beauty and complexity. Spaces of contemplation: They remain places of prayer, meditation and spiritual refuge for people around the world.

Church architecture is more than an artistic expression; It is a living testament to the faith, culture and identity of the communities that created it. From early basilicas to modern cathedrals, these sacred edifices continue to inspire respect and admiration, connecting the past with the present and spirituality with art.

Keywords: *Architecture; Symbols; Influences; Wallachia; Continuity*

I. DEZVOLTAREA ARHITECTURII BISWERICEȘTI DIN MUNTENIA ÎN SEC AL-VIII-LEA ȘI INFLUENȚELE SALE PÂNĂ ASTĂZI

Arhitectura bisericească din Muntenia a cunoscut o evoluție semnificativă în secolul al XVIII-lea, influențată de factori sociali, culturali și politici. Acest secol marchează o perioadă de sinteză artistică, în care stilurile locale tradiționale au fost îmbogățite de influențe bizantine, otomane și occidentale. Lucrarea de față își propune să analizeze principalele caracteristici ale arhitecturii bisericești din

această perioadă, precum și modul în care acestea au influențat dezvoltarea ulterioară a acestui tip de construcții.

În ceea ce privește contextul istoric și cultural din secolul al XVIII-lea a fost marcat de dominația otomană și de creșterea influenței fanariote în Țările Române. Deși supusă unei puternice presiuni externe, Muntenia a reușit să dezvolte o cultură proprie, în care elementele locale se îmbină armonios cu influențele externe.Domnitorii fanarioți, precum Constantin Brâncoveanu, au avut un rol esențial în promovarea artei și arhitecturii religioase. Epoca brâncovenească reprezintă apogeul artei religioase din Muntenia, caracterizată prin rafinament.[1]

Trebuie să ținem seama de caracteristicile arhitecturii bisericești din secolul al XVIII-leași anume :**Stilul brâncovenesc,** a fost principalul curent arhitectural al perioadei, caracterizat printr-o combinație de elemente tradiționale românești, bizantine, otomane și renascentiste.Principalele trăsături ale acestui stil arhitectonic varia foarte mult , erau prezente decorațiuni bogate, realizate în piatră, cum ar fi coloanele sculptate și frizele decorative, foișoarele sau pridvoarele deschise, susținute de coloane elegante, frescele interioare detaliate, adesea cu influențe occidentale.

*Exemple: **Mănăstirea Hurezi**, **Biserica Sfântul Gheorghe-Nou** din București.*

Influențele fanariote, au adus în arhitectura bisericească elemente neoclasice și baroce, în care planurile bisericilor au devenit mai complexe, cu accent pe simetrie și monumentalitate.**Materialele și tehnicile de construcție** compunea piatra și cărămida ca materiale principale, dar și lemnul pentru structurile decorative, s-au introdus acoperișuri înalte și turnuri cu influențe orientale.Influențele arhitecturii din secolul al XVIII-lea asupra perioadelor ulterioare au fost importante lăsând o mostenire semnificativă, în secolele XIX și XX, stilul brâncovenesc a fost revigorat și reinterpretat, devenind o parte a identității naționale românești.Deasemenea influențele acestei perioade se regăsesc în clădirile construite în perioada interbelică, dar și în proiectele contemporane, cum ar fi restaurarea sau construcția de biserici noi care preiau elemente decorative tradiționale. [2]

Arhitectura bisericească din Muntenia în secolul al XVIII-lea reprezintă o etapă de sinteză culturală și artistică. Această perioadă a definit stilul românesc în arhitectura religioasă, influențând profund dezvoltările ulterioare. În prezent, valorile estetice și funcționale ale acestor monumente continuă să inspire proiectele arhitecturale și să contribuie la conservarea identității naționale.[3]

Arhitectura bisericească din secolul al VIII-lea în Țara Românească reflectă o sinteză artistică influențată de mai multe curente culturale și spirituale, evidențiind o combinație de simboluri religioase și influențe externe. Sinteza arhitecturală evidențiază contextul istoric,arhitectural,cultural ,moral, administrativ și religios. Context istoric și cultural în secolul al VIII-lea, arată că teritoriul Munteniei era situat la confluența mai multor culturi: bizantină, slavă și locală daco-romană.Creștinismul era răspândit pe cale informală, iar arhitectura bisericească reflecta adaptarea acestuia la tradițiile și resursele locale.Lipsa unor structuri ecleziastice centralizate a favorizat apariția unor forme arhitecturale distincte.[4]

În ceea ce privește caracteristicile arhitecturale sunt emidențiate în **Planul bisericilor** în care cele mai multe lăcașuri de cult din această perioadă aveau planuri simple, de tip dreptunghiular sau absidal, influențate de tradițiile paleocreștine iar **Materialele de construcție** se foloseau din cele locale, precum piatra brută, cărămida sau lemnul, în funcție de resursele disponibile.**Tehnicile constructive prezentau** modele bizantine influențând în acest sens construcțiile, mai ales prin tehnica alternării rândurilor de piatră și cărămidPrezența Simbolurilor religioase, **Crucea** fiind un element central, prezent atât în decorul exterior, cât și în cel interior iar **Motivul circular** ,reflecta ideea de infinit și perfecțiune divină, utilizat în mod frecvent în ferestre sau în structura cupolelor, completându-se cu **Scene biblice**, unde frescele, acolo unde existau, ilustrau imagini simbolice simple, centrate pe teme precum Învierea, Cina cea de Taină sau Hristos Pantocrator.[5]

În acest context istoric din Muntenia în secolul al VIII-lea dominau influențe externe **bizantine** prin organizarea spațiului interior, utilizarea cupolelor și a decorațiilor abstracte sau geometrice,

[1] Stoica, M., *Arhitectura brâncovenească: Stil, tradiție și influențe*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997, pag. 7
[2] Oprea, A., *Bisericile din Muntenia în epoca fanariotă*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2010, pag. 11
[3] Giurescu, C. C., *Istoria românilor: Din cele mai vechi timpuri până la epoca modernă*. București: Editura Albatros, 1981, pag. 22
[4] Brătuleanu, Alexandru, *Arhitectura Bizantină în Țările Române*, Editura Universitară, București, 2005, pag. 44
[5] Georgescu, Florian, *Arta bizantină și influențele sale în spațiul românesc*, Editura Meridiane, București, 1981, pag. 68

influențele **slave**, ele se regăseau mai ales în motivele ornamentale, precum florile stilizate și frânghiile răsucite și nu în ultimul rând influențele **locale** unde elementele decorative și tehnicile de construcție erau inspirate din arhitectura tradițională daco-romană. Deasemenea semnificațiile simbolice în ceea ce privește orientarea construcțiilor arhitecturale bisericești erau înspre **est-vest**, toate bisericile erau orientate astfel încât altarul să fie spre răsărit, simbolizând legătura cu lumina divină și Învierea. Se acorda o importanță deoaseebită în ceea ce privește **armonia spațiului**: unde acesta reflecta echilibrul între pământesc și ceresc, prin proporțiile bine definite și distribuția elementelor decorative.[6]

Această perioadă reprezintă o etapă incipientă în evoluția arhitecturii bisericești din Muntenia, fiind o sinteză între influențele externe și adaptările locale, un preludiu al dezvoltării ulterioare a stilurilor arhitecturale distincte din spațiul românesc.

II. DEZVOLTAREA FORMELOR ARHITECTURALE ȘI A SIMBOLURILOR ÎN ARHITECTURĂ DIN MUNTENIA ÎN SEC AL VIII-LEA.

Tema arhitecturii bisericești din Muntenia secolului al XVIII-lea este bogată și fascinantă, fiind marcată de un amalgam de influențe culturale, religioase și sociale. Context istoric și cultural în **epoca fanariotă** în Muntenia, era sub influență otomană, iar domniile fanariote au avut un impact semnificativ asupra arhitecturii. Deși erau tributari Imperiului Otoman, domnii fanarioți susțineau arta și arhitectura religioasă, contribuind la construirea sau refacerea multor biserici.**Influența bizantină** a rămas dominantă în arhitectura bisericească, reflectând continuitatea legăturii cu tradițiile ortodoxe răsăritene fiind alcăătuite din **elementele baroce** deoareceî În secolul al XVIII-lea, barocul, provenit din Europa Centrală și de Est, a început să fie integrat în detalii decorative, în special în pictură și sculptură.[7]

În mare parte influente religioase arătau **ortodoxia ca identitate națională** deoarece într-o perioadă de dominație otomană, biserica ortodoxă a fost un simbol puternic al identității religioase și naționale. Arhitectura bisericească subliniază acest rol prin structuri monumentale, fresce elaborate și decorațiuni simbolice. Acestee elemente de naționalitate se reflecta șii în **iconografia religioasă** în care picturile murale și icoanele reflectau teme tradiționale, dar cu influențe locale și uneori chiar elemente folclorice.**Ctitorii domnești și boierești** aveau o importanță deosebită, deoarece mulți domnitori și boieri construiau biserici ca act de pietate, dar și pentru a-și consolida prestigiul și puterea.

Ctitorii precum Constantin Brâncoveanu au fost esențiali în dezvoltarea unui stil distinct. Influentele socialea fost parte componenta din **contribuția meșteșugarilor locali** unde pietrarii, lemnarii și pictorii autohtoni au integrat tradiții locale în arhitectura bisericilor. Detalii precum sculpturile în piatră și lemn reflectă influențele folclorice din Muntenia. **Rolul comunității** a jucat un rol foarte importatnt arătând că Biserica nu era doar un spațiu religios, ci și unul social, unde comunitățile se adunau pentru evenimente importante. Structurile arhitecturale erau adaptate pentru a satisface aceste nevoi comunitare.

Impactul relațiilor comerciale a creeat din zona Munteniei un important nod comercial, iar contactele cu negustori și meșteșugari din alte regiuni au adus influențe diverse în stilul arhitectural.[8]

În ceea ce privește simbolismul arhitecturii bisericești constă în **formele și structura bisericilor**, planurile în formă de cruce, cupolele și turnurile au semnificații religioase profunde, simbolizând legătura cu cerul și cu divinitatea.**Decorul sculptural și pictural**, motivele vegetale, geometrice și animaliere aveau adesea semnificații spirituale. De exemplu, vița-de-vie este un simbol al vieții și al legăturii cu Hristos.**Orientarea bisericilor era precis evidențiată unde** majoritatea bisericilor sunt orientate spre est, reflectând tradiția ortodoxă.

În secolul al XVIII-lea, în perioada Munteniei fanariote, arhitectura a fost profund influențată de stilurile bizantin, otoman și baroc european. Simbolurile arhitecturale utilizate în această perioadă

[6] Lazarev, Viktor, *Istoria artei bizantine*, Editura Meridiane, București, 1971, pag. 54
[7] Giurescu Constantin C., *Istoria Românilor, vol. II*, București, Editura Academiei Române, 2000, pag. 44
[8] Panaitescu Petre .P. *Influențe culturale externe asupra arhitecturii din Muntenia în sec al XVIII-lea*, Revista Istorică vol. V. 1972, pag. 8

reflectau atât puterea și prestigiul domnitorilor fanarioți, cât și influențele culturale din Imperiul Otoman.

Principalele simboluri arhitecturale în Muntenia fanariotă prezente erau în primul rând simbolizate prin mai multe motive și anume: **motivul dublului vultur bizantin,** preluat din heraldica bizantină și utilizat ca simbol al continuității domniei și al protecției divine, acest motiv regăsindu-se pe fațadele bisericilor, în picturile murale și uneori în sculpturile de piatră. Deasaemenea prezența **ornamentelor florale și geometrice de influență otomană forma** stilizări vegetale, arabescuri și motive florale, care decorau ancadramentele ușilor și ferestrelor, dar și mobilierul bisericesc iar acestea precum stalactitele („*mukarnas*"), se regăseau la tavane și arcade. Îb Bisericile arhitecturale se evidențiau **pridvoarele cu coloane sculptate acestea fiind** inspirate din arhitectura brâncovenească, pridvoarele cu arcade și coloane sculptate continuă să fie utilizate, dar într-o variantă mai simplificată, sub influența stilului otoman. [9]

Prezența deosebită in cceea ce privește autoritatea de atunci în societatea fanariotă, se vădea prin **emblema domnească și blazonul fanariot unde** pe clădirile administrative și biserici, uneori era prezent blazonul domnitorului fanariot, semn al autorității sale, iar aceste blazoane combinau elemente heraldice bizantine cu influențe otomane.

Inscripțiile votive în greacă și română în biserici și pe plăcile comemorative, erau adesea în greacă, limba oficială a domnitorilor fanarioți, dar și în română, pentru populația locală. În Analizând influențele fanariote din acest secol, putem arăta că erau evidențiate si în arhitectura **turnurilor-clopotniță supradimensionate prezente** în unele biserici fanariote, astfel ele capătă dimensiuni impunătoare, având uneori influențe baroce, ca simbol al prestigiului ctitorilor.

Elementele baroce în decorul bisericilor, stucaturi, ornamente aurite și influențe occidentale în iconostase și mobilier, arătau o deschidere spre stilul baroc, adus de influențele europene.Aceste simboluri reflectă caracterul eclectic al arhitecturii în perioada fanariotă, în care influențele bizantine, otomane și europene se îmbinau pentru a crea un stil unic în spațiul Munteniei.[10]

III. IMPORTANȚA PĂSTRĂRII ARHITECTURII BISERICEȘTI PENTRU ROMÂNIA

Păstrarea arhitecturii bisericești din secolul al VIII-lea are o importanță semnificativă pentru România din mai multe puncte de vedere. Aceste structuri istorice sunt nu doar simboluri ale identității religioase și culturale, dar și mărturii ale evoluției arhitecturii și ale tradițiilor spirituale care au modelat țara. Aspecttele cheie pentru dezvoltarea României în spectrul național dar și în lume se vădește prin, **valoarea istorică și culturală**, unde Bisericile din secolul al VIII-lea sunt o legătură directă cu trecutul religios și istoric al României.

Ele reflectă perioada începuturilor creștinismului în această zonă, având un rol esențial în formarea identității naționale și religioase a poporului român. Arhitectura bisericească de atunci a influențat dezvoltarea stilurilor arhitecturale medievale și bizantine din spațiul românesc. Totodată **legătura cu tradițiile religioase**, multe dintre aceste biserici au fost martore ale unor evenimente religioase importante și au avut un rol central în viața spirituală a comunității. Ele adăpostesc elemente de cult, fresce și icoane, care sunt componente esențiale ale tradiției ortodoxe din România. Păstrând aceste biserici, se conservă și legătura cu spiritualitatea și tradițiile creștine vechi.[11]

Deasemenea are loc î**mbogățirea patrimoniului turistic**, în care Bisericile vechi sunt adesea obiective de patrimoniu extrem de valoroase din punct de vedere turistic. Ele atrag nu doar pelerini, ci și vizitatori din întreaga lume interesați de istorie, arhitectură și religie. Conservarea acestora contribuie la diversificarea și promovarea turismului cultural în România, aducând beneficii economice și internaționale.

Se evidențiază **preservarea diversității arhitecturale**, arhitectura bisericească din secolul al VIII-lea este un exemplu de îmbinare între stilurile bizantine, slavone și autohtone, iar acest

[9] George, Potra, *Bucureștii de altădată – despre arhitectura și simbolistica epocii fanariote în București,* Editura Humanitas, 1992, pag. 82-85

[10] Virgil, Vătășianu, *Istoria artei medievale în Țările Române-despre ornamente și simboluri arhitecturale din perioada fanariotă*, Editura Meridiane ,1997, pag. 91

[11] Andrei, Mihnea, *Bisericile din România,Istorie și arhitectură,Editura Academiei* Române, 2000, pag. 47

patrimoniu arhitectural adaugă la diversitatea estetică a României. Fiecare biserică are o structură unică, influențată de condițiile geografice, de contextul istoric și de stilurile de construcție specifice regiunii respective. Păstrând aceste construcții, se asigură o înțelegere completă a evoluției arhitecturale din această perioadă.[12]

Se vădește faptul că sa conturat o **valoare educativă**, Bisericile din această perioadă sunt locuri în care se pot învăța lecții despre istoria și cultura română, despre evoluția societății și despre răspândirea creștinismului în Europa de Est. Ele sunt o resursă valoroasă pentru cercetători, studenți și turiști care doresc să înțeleagă mai bine contextul istoric al regiunii. Deasemenea s-a **păstrat un simbol al unității naționale** în care Bisericile vechi sunt, de asemenea, simboluri ale unității spirituale și naționale ale poporului român. Ele au fost construite în perioade de consolidare a identității naționale și religioase și au rezistat vremurilor, păstrându-și semnificația ca simboluri ale continuității culturale.

Prin urmare, păstrarea arhitecturii bisericești din secolul al VIII-lea nu este doar un act de protejare a unor clădiri vechi, ci și un act de conservare a istoriei, culturii și identității naționale ale României.

Preservarea arhitecturii naționale este esențială pentru viitorul României, având un impact semnificativ asupra identității culturale, economiei și dezvoltării durabile a țării. Iată câteva motive pentru care este important să protejăm și să conservăm arhitectura naționale.

Arhitectura națională reprezintă un element fundamental al patrimoniului cultural al unei țări, reflectând istoria, tradițiile și valorile acestora. Clădirile și monumentele istorice sunt martorii unei evoluții culturale și sociale și pot transmite povești despre trecutul unei națiuni. Protejarea acestora contribuie la păstrarea unui sentiment de apartenență și mândrie națională.

România are un patrimoniu arhitectural impresionant, care include de la biserici medievale, castele și cetăți, până la stiluri arhitecturale moderne sau influențate de diverse perioade istorice. Acest patrimoniu poate atrage turiști din întreaga lume, având un impact pozitiv asupra economiei locale. Turismul cultural este o sursă importantă de venituri și locuri de muncă în multe regiuni ale țării.

Arhitectura națională poate deveni un instrument educativ important. Când tinerii înțeleg și apreciază valoarea istorică și culturală a clădirilor vechi, acest lucru contribuie la formarea unei culturi a respectului față de patrimoniu. De asemenea, învățarea despre stilurile arhitecturale și despre modul în care au evoluat acestea poate stimula interesul pentru arhitectură și inginerie în rândul tinerelor generații.

Reabilitarea și conservarea clădirilor istorice pot contribui la regenerarea urbană, aducând un aer de autenticitate și unicitate orașelor și satelor. Proiectele de restaurare pot genera locuri de muncă pentru meșteșugari, arhitecți și ingineri, având totodată și un impact pozitiv asupra sectorului construcțiilor. În plus, conservarea patrimoniului poate crește valoarea imobiliară a zonelor protejate.

Restaurarea clădirilor vechi, în locul demolării acestora și construirea de noi edificii, poate fi o opțiune mult mai sustenabilă din punct de vedere al consumului de resurse și al impactului asupra mediului. Conservarea clădirilor istorice poate contribui la reducerea emisiilor de carbon și la minimizarea deșeurilor generate de demolări.

Arhitectura națională adaugă diversitate și valoare estetică peisajului urban. Clădirile istorice creează un cadru de viață autentic și plin de caracter, care atrage atât localnicii, cât și vizitatorii. În plus, protejarea acestora contribuie la evitarea uniformizării și anonimizării peisajului urban, care ar putea apărea în urma unor dezvoltări imobiliare de masă.

Fiecare regiune din România are caracteristici arhitecturale proprii, iar păstrarea acestora întărește legătura dintre locuitori și locurile lor natale. Conservarea patrimoniului arhitectural poate stimula sentimentul de comunitate și apartenență, oferind un cadru în care tradițiile și valorile locale pot fi transmise mai departe.

În concluzie, conservarea arhitecturii naționale este nu doar o obligație față de trecutul nostru, dar și un pas esențial pentru un viitor mai sustenabil, economic și cultural. Este important ca autoritățile, dar și cetățenii să conștientizeze importanța acestei protejări și să investească resurse în conservarea patrimoniului arhitectural al României.

[12] Andrei, Mihnea, *Bisericile din România,Istorie și arhitectură,Editura Academiei* Române, 2000, pag. 58

BIBLIOGRAPHY:

1. Stoica, M. *Arhitectura brâncovenească: Stil, tradiție și influențe*. București, Editura Univers Enciclopedic, 1997
2. Oprea, A. *Bisericile din Muntenia în epoca fanariotă*. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2010
3. Giurescu, C. C. *Istoria românilor: Din cele mai vechi timpuri până la epoca modernă*, București, Editura Albatros, 1981
4. Brătuleanu, Alexandru, *Arhitectura Bizantină în Țările Române*, Editura Universitară, București, 2005.
5. Georgescu, Florian. *Arta bizantină și influențele sale în spațiul românesc*, Editura Meridiane, București, 1981.
6. Lazarev, Viktor. *Istoria artei bizantine*. Editura Meridiane, București, 1971.
7. Giurescu Constantin C. *Istoria Românilor, vol. II*, București, Editura Academiei Române, 2000
8. Panaitescu Petre .P. *Influențe culturale externe asupra arhitecturii din Muntenia în sec al XVIII-lea* ,Revista Istorică vol. V. 1972
9. George, Potra, *Bucureștii de altădată – despre arhitectura și simbolistica epocii fanariote în București,* Editura Humanitas, 1992
10. Virgil, Vătășianu, *Istoria artei medievale în Țările Române-despre ornamente și simboluri arhitecturale din perioada fanariotă*, Editura Meridiane, 1997
11. Andrei, Mihnea, *Bisericile din România,Istorie și arhitectură,Editura Academiei* Române, 2000

EARLY CHRISTIANITY AND ANCIENT PHILOSOPHY

Andrei Dorneanu
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *This article explores the relationship between early Christianity and ancient philosophy, focusing on how the Church of the first centuries engaged and transformed philosophical concepts in order to articulate and defend the Christian faith. In its missionary expansion, Christianity entered into dialogue with the Hellenistic world without compromising its salvific message. The writings of the apologists and the Cappadocian Fathers illustrate this process of theological expression within a philosophical framework.*

The study highlights the reinterpretation of the concept of apatheia, which, rather than signifying mere detachment as in Stoicism or Neoplatonism, becomes in Christian theology—especially in Gregory of Nyssa—a state of purification and healing of the passions through grace. The article concludes that the Christian appropriation of philosophical terminology was not simple adaptation, but a genuine conceptual transformation in the light of Revelation.

Keywords: *Early Christianity; Ancient Philosophy; Apatheia; Cappadocian Fathers; Patristic Theology.*

În expansiunea sa misionară, Biserica creștină a trebuit să împlinească porunca Mântuitorului Iisus Hristos de a propovădui credința în lumea întreagă. Exemplul Sfinților Apostoli, îndeosebi al Sfântului Apostol Petru (Fapte 10, 34 – 48), dovedește că învățătura creștină trebuie să pătrundă în toate civilizațiile, la toate neamurile, dar întâlnirea cu acestea nu are voie să îi dilueze sau să-i schimbe mesajul mântuitor. Totuși, pentru a putea fi receptată și apoi primită, învățătura creștină a avut nevoie să se desprindă de matricea discursului și a viziunii culturale iudaice și să apeleze la cultura și gândirea popoarelor către care venea cu propunerea sfântă de a crede în Iisus Hristos Mântuitorul lumii. Cea mai bună dovadă o reprezintă sinaxarul și martirologiile Bisericii unde aflăm înscriși laolaltă atât sclavi, cât și patricieni, precum și oameni de diferite naționalități.

Nu spunem o noutate că înțelepciunea creștină s-a folosit misionar de înțelepciunea păgână, încreștinând-o acolo unde acest lucru a fost de folos. Așadar, filosofia, atât de dragă anticilor cu sistemele ei de gândire și cu termenii ei consacrați, n-a fost refuzată de Biserică, ci a fost folosită, de această dată nu pentru mintea și sinele uman, ci pentru sufletul și mântuirea omului. Cunoașterea culturii și filosofiei antice era un lucru firesc pentru misionarii și slujitorii Bisericii din primele secole creștine[1] care au ținut seama de cuvintele Sfântului Apostol Pavel care spunea că elinii sunt căutători ai înțelepciunii lumii acesteia (I Corinteni, 1,22). Misiunea lor a fost de a evidenția inferioritatea filosofiei păgâne pentru a dovedi superioritate învățăturii creștine; așa cum înțelegem și din scrierile apologetului creștin Hermia. Părintele Mitropolit Nicolae Corneanu, făcând referire la acest aspect, scria că „misiunea principală a scriitorilor creștini de până la începutul veacului al III-lea, este ca o dată evidențiate carențele înțelepciunii păgâne, să fie îmbrățișată cu toată convingerea noua înțelepciune și filosofie întemeiate de Hristos"[2]. Apologeții, scriitorii bisericești și Sfinții Părinți au căutat să conjuge credința creștină cu sistemul și terminologia filosofiei păgâne. Astfel au fost convertite unele noțiuni filosofice pentru a sluji propovăduirii credinței.

Filosofia păgână urmărea desăvârșirea omului prin cunoaștere. Biserica a folosit filosofia pentru a putea explica, pe cât era cu putință, modul în care ne raportăm la Dumnezeu, cum îi putem înțelege, în sens larg, ființa Sa, lucrarea Sa și comunicarea Lui față de noi. Biserica vorbea despre desăvârșire nu ca un act de cunoaștere a propriului sine, ca în platonism, ci ca o cale de cunoaștere a

[1] Să nu uităm studiile pe care Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz le-au făcut la Atena la fel cum și Sfântul Ioan Gură de Aur a fost cel mai strălucit dintre ucenicii filosofului Libaniu pe care acesta îl vedea urmaș al său.
[2] Mitropolit Nicolae CORNEANU, *Studii Patristice. Aspecte din vechea literatură creștină.* Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1984, p. 72.

lui Dumnezeu cel întreit în Persoane, singurul care dă mântuire și desăvârșește omul, așa cum ne învață Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan (Ioan 17,3).

Când vorbim despre începuturile creștinismului și relația cu filosofia antică, operele Sfinților Părinți și ale scriitorilor bisericești constituie o mărturie de netăgăduit. Scrierile Sfinților Părinți, și ne vom referi acum la Sfinții Părinți Capadocieni, nu erau adresate întotdeauna unui public foarte larg, ci unei pături culte, atât din lumea păgână (când aveau caracter apologetic), cât și din lumea creștină. Aceste opere nu puteau fi concepute și redactate dacă autorii lor nu ar fi stăpânit temeinic atât doctrina creștină, cât și filosofia antică greacă și, mai ales, dacă nu ar fi avut inspirația Duhului Sfânt.

Încreştinarea unor termeni filosofici a reprezentat, poate, unul dintre cele mai importante mijloace prin care învățătura creștină a reușit să convingă gânditorii elenistici de superioritatea creștinismului. Să oferim un exemplu care să întărească afirmația de mai sus: termenul „apatheia". În limba elină „apatheia" însemna insensibilitate, lipsa oricărei preocupări, pasiuni, chiar indolență[3]. Pentru stoici, „apatheia" era idealul înțelepciunii, starea omului înțelept, eliberat de patimi și aflat într-o stare de pace, de nimeni și nimic tulburat[4]. Pentru Plotin și neoplatonici „apatheia" urmărea mai curând dezlipirea spiritualului de material, a sufletului de corp cu scopul suprem de a-l elibera din patimi, dându-i posibilitatea să fie un spirit pur[5].

În creștinism, acest termen capătă valențe superioare. La Sfântul Grigorie de Nyssa, unul dintre întemeietorii misticii creștine, „apatheia" nu duce la distrugerea patimilor, ci la vindecarea lor prin orientarea spre bine[6]. Pentru Sfântul Grigorie, „apatheia" este mai curând asemănătoare liniștii isihaste, prin care sufletul se apropie de Dumnezeu și participă la viața divină prin rugăciune. Pentru a dobândi o astfel de stare, sufletul va fi curățit de patimi și astfel trăiește „apatheia" în viața aceasta, în trup, ca pe o realitate permanentă (deosebirea concepției creștine față de cea neoplatonică este evidentă: pentru Plotin „apatheia" poate fi cunoscută doar când sufletul se separă de trup)[7].

Observăm cum gândirea creștină a știut să folosească filosofia păgână pentru a ajunge să explice adevărul revelat al credinței creștine mântuitoare. Dacă pentru stoici „apatheia" înseamnă depășirea durerii și chiar a fericirii prin suprimarea afectivului și a pasiunii, pentru Sf. Grigorie de Nyssa ea reprezintă regăsirea fericirii prin suprimarea patimilor, care fac omul nefericit, și trăirea virtuților, care-l fac pe om liber, aducându-l către asemănarea cu Dumnezeu. „Așadar, din unirea cu binele și din eliberarea din astfel de porniri – scrie Sf. Grigorie – sufletul nu va resimți nici o pierdere, căci se întoarce în sine și se vede limpede în sine de ce natură este, privind prind mijlocirea propriei frumuseți ca într-o oglindă, ca într-o icoană, modelul lui de la început"[8].

Un alt exemplu al folosirii gândirii profane pentru a propovădui credința creștină ni-l oferă Sf. Vasile Cel Mare în Omilia a XXII-a *Către tineri (despre cum pot întrebuința cu folos literatura scriitorilor eleni)*: „Așadar, dacă există vreo înrudire între aceste două feluri de învățături, cunoștința lor poate să ne fie de folos; iar dacă nu-i nici o înrudire, să cunoaștem deosebirea dintre ele, punându-le față în față; și nu-i puțin lucru acesta pentru a stabili care-i mai bună. Cu ce, dar, să le comparăm pe fiecare dintre aceste două învățături, spre a ne face o idee despre ele? Uite, așa cum însușirea proprie a unui pom e de a fi încărcat de rod copt, dar și frunzele ce tremură pe ramuri îi dau pomului o anumită podoabă, tot așa și cu sufletul: rodul lui este în primul rând adevărul; dar nu e neplăcut ca el să fie învelit cu înțelepciunea profană, așa cum și frunzele îi oferă fructului adăpost și acel aspect împlinit. De aceea se zice că și marele Moise, al cărui nume este foarte mare la toți oamenii datorită înțelepciunii sale, s-a apropiat de contemplarea Celui ce este numai după ce și-a antrenat mai întâi mintea cu învățăturile egiptenilor. Asemănător lui, deși în timpuri mai noi, și despre înțeleptul David

[3] M. QUENON, *Dictionnaire Grec-Francois*, Paris, 1807, pp.79-80.
[4] G. BARDY, Art. Apatheia, în *Dictionnaire de Spiritualite*, Tom I,p. I, Beauchesnes, Paris, col. 727, p.36.
[5] Jean DANIELOU, *Platonisme et theologie mistique. Doctrine spirituelle de saint Gregoire de Nysse*, Paris, Aubier 1954, p. 95.
[6] M. AUBINAU, *Introduction,*în Gregoire de Nyssa, *Traite de la virginite,* Introduction, texte critique, traduction, commentaire et index de M. Aubinau, S.C. 119, Paris, 1966, p. 168.
[7] J. DANIELOU, *Platonism*..., p. 98.
[8] SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Dialog despre suflet și înviere,* în Sf. Grigorie de Nyssa, *Scrieri II*, traducere de Prof. Th. Bodogae, PSB 30, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 380.

se spune că, pe când era în Babilon, numai după ce a învățat bine înțelepciunea caldeenilor s-a apropiat de învățăturile dumnezeiești”[9].

Să nu considerăm că prin aceste afirmații Sfântul Vasile cel Mare ar fi fost un iubitor necondiționat al filosofiei păgâne. Dimpotrivă, atunci când aceasta nu folosește mântuirii sufletului este nefolositoare, așa cum scrie în lucrarea „Împotriva lui Eunomie*”* unde mărturisește că filosofia păgână nu are nici-o valoare în raport cu gândirea și învățătura creștină. Astfel, Sfântul Părinte se leagă de cuvintele spuse de Aristotel despre atribute și negații și spune că „el nu vorbește cu dovediri din învățătura Duhului, ci din înțelepciunea căpeteniilor veacului acesta, să spunem către el cuvântul acesta <<Spusu-mi-au mie cei nelegiuiți palavre, ce nu sunt ca legea Ta, Doamne>>(Ps. 118:85) și să învățăm că cele spuse nu sunt din Învățătura Domnului nostru Iisus Hristos”[10]. Această idee o susține și într-una din scrisorile sale: „După ce mi-am cheltuit mulți ani din viață cu lucruri deșarte și întreaga tinerețe mi-am risipit-o în truda zadarnică de a dobândi învățătura înțelepciunii lumești, despre care Scriptura spune că-i nebunie față de înțelepciunea cea adevărată, m-am trezit, în sfârșit, ca dintr-un somn adânc şi mi-am îndreptat privirea spre minunata lumină a adevărului evanghelic, apoi convingându-mă de zădărnicia înțelepciunii lumești și a măririlor trecătoare mi-am deplâns amarnic condamnabila mea viață și am rugat pe Bunul Dumnezeu să-mi hărăzească o bună îndrumare spre cunoașterea învățăturii creștine”[11].

Clement Alexandrinul se folosește de operele dramaturgilor (Aristofan) și poeților greci (Antifanis din Rodos) atunci când dorește să atragă atenția asupra decăderii păgânilor din timpul său în comparație cu ținuta morală la care sunt chemați creștinii: „Am împrumutat aceste cuvinte din înțelepciunea păgână ca să vă întorc de la reaua meșteșugire a iubirii de găteală, deoarece Cuvântul vrea să scăpăm de această patimă, luptând prin toate mijloacele împotriva ei. Puțin mai târziu vă voi da şi leacurile din dumnezeieștile Scripturi. Căci de obicei te depărtezi de păcatele care nu pot rămâne ascunse când te rușinezi de mustrările ce ți se fac. După cum o mână dată cu alifie și un ochi uns te face să bănuiești, de îndată ce le privești, că sunt bolnave, tot așa și fardurile și vopselele îți arată. Fără să o spună, că sufletul este bolnav în adâncul lui*”*[12].

Sf. Ioan Gură de Aur, în „Tratatul despre preoție”, într-o singură frază face trimitere la mai mulți oratori și gânditori antici: „Dacă aș cere de la preot să aibă dulceața cuvântărilor lui Isocrate, majestatea lui Demostene, gravitatea lui Tucidide, înălțimea lui Platon, da, atunci ar trebui să mi se pună înainte această mărturie a lui Pavel. Dar așa nu cer de la preot nici una din aceste însușiri. Nu cer nici podoaba cuvântată a cuvântărilor oratorilor păgâni și nici nu mă interesează cum îi sunt fraza și stilul. Să fie preotul sărac în cuvinte! Să-și aranjeze simplu și fără meșteșugire cuvintele în frază! Numai să nu fie neiscusit în știință, să nu fie neiscusit în precizia dogmelor; nici să răpească fericitului Pavel cea mai mare din bunătățile lui, capul laudelor lui, știința, ca să-și acopere propria-i trândăvie!”[13].

Diferențele dar si legăturile dintre filosofia antică/profană și cea creștină au constituit un subiect dezbătut de scriitorii creștini. Lactanţiu reia aceasta problemă, asupra aportului filosofiei profane şi realizează concluzia că ideile filosofilor adunate laolaltă ar putea constitui o concepție asemănătoare cu cea creștină sau chiar aceeași: „Deoarece filosofii n-au înțeles această culme, ei n-au putut pricepe nici adevărul, deși elementele componente ale acestei culmi ei le-au și văzut și le-au și explicat. Dar ei au prezentat toate acele elemente în chip disparat și deosebit unii de alții, neînlănțuind nici cauzele lucrurilor, nici consecințele, nici demonstrațiile, pentru ca să alcătuiască și

---

[9] SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Omilia a XXII-a către tineri*, în PSB 16, serie nouă, Ed. Basilica, București 2016, pp.319-320.

[10] SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Împotriva lui Eunomie*, Traducere și note de Ierom. Lavrentie Carp, Ed. Crigarux, Piatra Neamț, 2007, p.54.

[11] SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrisoarea 223, în Scrieri, Partea a treia: Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole*), traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, PSB 12, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, pp. 457–458.

[12] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Pedagogul, Cartea a III-a*, în: Clement Alexandrinul; Sfântul Vasile cel Mare; Sfântul Ioan Gură de Aur; Sfântul Grigorie Teologul; Fericitul Ieronim; Fericitul Augustin, *Scrieri cu tematică pedagogică*, PSB, seria nouă, nr. 16, traducere din limba greacă veche și latină de Pr. Dumitru Fecioru, Dan Negrescu, Ieromonah Policarp Pîrvuloiu și Alin-Bogdan Mihăilescu, Editura Basilica, București, 2016, p. 247.

[13] SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Tratat despre preoție* în vol. Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Efrem Sirul, *Despre Preoție*, Editura Sofia, București 2004, pp.141-142.

să împlinească acea culme care cuprinde totul. E ușor să arăt că totalitatea adevărului a fost împărțită pe filosofi și sisteme filosofice. Noi creștinii nu desființăm filosofia, așa cum fac academicienii, care au răspuns pentru toate, ceea ce este un pamflet și o batjocură, ci declarăm că n-a fost nici un sistem așa de rătăcit și nici un filosof așa de vid, încât să nu fi văzut ceva din adevăr.... Dacă ar fi cineva care să adune la un loc și să coordoneze într-un corp adevărul împrăștiat la fiecare filosof și în fiecare sistem, acela, negreșit, nu s-ar deosebi în concepție de noi, creștinii”[14]. Aceste cuvinte pot să pară sminteală pentru noi, creștinii, dacă ele nu ar fi fost completate de altele prin care îi acuza pe promotorii filosofiei antice de imoralitate tocmai pentru că nu își respectau propriile lor principii: „Dacă cineva ar cerceta mai de aproape moravurile filosofilor, i-ar descoperi mânioși, avari, dedați plăcerilor, aroganți, nerușinați, ascunzându-și viciile sub pretextul înțelepciunii și practicând acasă lucrurile pe care le condamnau la școală”[15].

În cele pe care le-am prezentat mai înainte nu am dorit și nici nu am fi putut epuiza subiectul pus în dezbatere. De altfel, acesta nici nu trebuie demonstrat: în perioada Bisericii primare misionarii creștinii, fie ei apologeți, scriitori bisericești, sau Sfinții Părinți s-au folosit de filosofia antică pentru a propovădui învățătura creștină și, mai mult, au avut curajul de a încreștina termeni și chiar concepte filosofice păgâne pentru a exprima învățăturile dogmatice ale Bisericii. Începuturile creștinismului nu sunt legate de filosofia antică pentru că ele au rădăcina în propovăduirea Mântuitorului Hristos, a Sfinților Apostoli și a urmașilor acestora. Nu putem, însă, exclude că începuturile teologiei creștine, a formulării doctrinei creștine și implicit a apărării ei nu au legătură cu filosofia păgână în ceea ce privește metoda și oarecum terminologia. În acest ultim aspect, Sfinții Părinți, inspirați de Duhul Sfânt, au reușit să extragă din filosofia păgână ceea ce a fost util propovăduirii credinței fără a o denatura în substanța ei revelată.

Biserica ar fi putut să-și săvârșească lucrarea de propovăduire a Sfintei Treimi și fără să apeleze la filosofia păgână pentru că în lucrarea ei, ea se întemeiază pe Sfânta Scriptura și Sfânta Tradiție. Totuși, fără această „conlucrare” cu gândirea antică, respingerea celor care contestau Biserica și convertirea unor intelectuali păgâni ar fi fost mult mai dificilă.

Filosofia antică, prin curentele care le promova a încercat dar, din fericire, nu a reușit să schimbe doctrina adevărată a Bisericii și astfel Biserica însăși să fie desființată tocmai prin pierderea mesajului ei autentic. Gnosticismul prin diferitele sale expresii, arianismul sau semi-arianismul sunt doar unele dintre încercările filosofiei de a schimba cursul doctrinei creștine revelate de Dumnezeu într-o gândire filosofică, imaginară, nemântuitoare. Sfinții Părinți și apologeții creștinii inspirați de Dumnezeu au știut să facă față acestor atacuri, să le combată și, mai mult, să convertească din acest tezaur cultural al filosofiei idei și învățături pe care apoi să le pună în slujba misiunii Bisericii. Începuturile creștinismului s-au slujit de înțelepciunea umană nu pentru a o concura pe cea divină ci pentru a o pune în valoare.

[14] Lucius Caelius Firmianus LACTANTIUS, *Divinae Institutiones*, în Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, vol. XIX, 1890, VII, 7, 1–7, apud Preot Profesor Ioan Gheorghe Coman, *Despre filosofie, înțelepciune și religie la scriitorul patristic Lactanțiu*, în *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, pp. 123–124.

[15] L. LACTANTIUS, *Divinae Institutiones. ...*, p. 109.

BIBLIOGRAPHY:

1. AUBINEAU, Michel, „Introduction", în Grégoire de Nysse, *Traité de la virginité*, introduction, texte critique, traduction, commentaire et index par Michel Aubineau, *Sources Chrétiennes*, nr. 119, Paris, 1966.
2. BARDY, Gustave, „Apatheia", în *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique. Doctrine et histoire*, t. I, vol. I, Beauchesne, Paris, 1937.
3. Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.
4. CLEMENT ALEXANDRINUL, „Pedagogul", Cartea a III-a, în: *Scrieri cu tematică pedagogică*, PSB, seria nouă, nr. 16, traducere din limba greacă veche și latină de Pr. Dumitru Fecioru, Dan Negrescu, Ierom. Policarp Pîrvuloiu și Alin-Bogdan Mihăilescu, studiu introductiv de Ierom. Policarp Pîrvuloiu, Editura Basilica, București, 2016.
5. COMAN, Ioan G., *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.
6. CORNEANU, Nicolae, *Studii patristice. Aspecte din vechea literatură creștină*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1984.
7. DANIÉLOU, Jean, *Platonisme et théologie mystique. Doctrine spirituelle de saint Grégoire de Nysse*, Aubier, Paris, 1954.
8. GRIGORIE DE NYSSA, Sfântul, „Dialog despre suflet și înviere", în *Scrieri II*, trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae, PSB 30, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998.
9. IOAN GURĂ DE AUR, Sfântul, „Tratat despre preoție", în: *Despre preoție*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Biserica Ortodoxă, București, 2004.
10. QUENON, M., *Dictionnaire Grec-François*, Paris, 1807.
11. VASILE CEL MARE, Sfântul, *Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole)*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
12. VASILE CEL MARE, Sfântul, *Împotriva lui Eunomie. Expunere a credinței niceene*, traducere și note de Ierom. Lavrentie Carp, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 2007.
13. VASILE CEL MARE, Sfântul, „Omilia a XXII-a către tineri", în: *Scrieri cu tematică pedagogică*, PSB, seria nouă, nr. 16, Editura Basilica, București, 2016.

SAINT BASIL THE GREAT – DEFENDER AND PROMOTER OF THE UNITY OF THE CHURCH

Andrei Dorneanu
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *This article highlights the decisive contribution of Saint Basil the Great to the defense and consolidation of the unity of the orthodox faith within the turbulent doctrinal context of the fourth century. In an era marked by Arian controversies and profound ecclesiastical tensions, his theological, pastoral, and epistolary activity reveals a constant concern for preserving the integrity of Nicene teaching and restoring communion among the local Churches. An examination of his writings—especially his correspondence—demonstrates not only doctrinal rigor but also a sustained diplomatic and spiritual effort aimed at overcoming divisions and strengthening ecclesial unity. Saint Basil thus emerges as a firm defender of orthodoxy and, at the same time, a committed promoter of communion, for whom the unity of the Church represented the living expression of the truth of faith.*

Keywords: *Saint Basil the Great; ecclesial unity; Nicene orthodoxy; Arian controversy; patristic theology.*

Secolul al IV-lea a reprezentat pentru Biserică o epocă marcată de profunde frământări doctrinare și tensiuni ecleziale, generate în special de controversele ariene și de fragmentările succesive din sânul comunităților creștine ale Răsăritului. În acest context istoric marcat de instabilitate teologică și presiuni politice, personalitatea Sfântului Vasile cel Mare se conturează ca una dintre cele mai echilibrate și ferme conștiințe episcopale ale vremii. Activitatea sa pastorală, teologică și diplomatică nu a urmărit doar apărarea dogmatică a credinței niceene, ci mai ales restaurarea comuniunii și consolidarea unității Bisericii.

Pentru Sfântul Vasile cel Mare, unitatea nu reprezenta un simplu ideal administrativ sau o strategie de stabilitate eclezială, ci expresia concretă a adevărului de credință și a comuniunii în Hristos. În fața dezbinărilor provocate de interpretări teologice divergente și de ambiții personale, el a înțeles că fidelitatea față de dreapta credință trebuie dublată de un efort constant de reconciliere și dialog. Corespondența sa vastă devine astfel un instrument pastoral și teologic de primă importanță, prin care încearcă să apropie episcopi, să clarifice neînțelegeri terminologice și să refacă legături rupte.

Această preocupare este cel mai bine ilustrată de cuvintele pe care Arhiepiscopul Cezareei Capadociei le trimitea, la începutul anului 373, prietenului și confidentului său aflat în exil pentru credința ortodoxă, Eusebiu de Samosata: „Desigur că pentru pacificarea Bisericilor lui Dumnezeu eu n-am fost încă în stare să-mi dau concursul prin fapte deosebite, dar mărturisesc în inima mea că urmăresc acest lucru atât de mult încât mi-aș da bucuros și viața numai să pot stinge văpaia acestui rău pe care nu l-a aprins diavolul"[1].

Lucrarea sfântă a arhieriei și-a asumat-o cu aceeași dăruire cu care s-a pus în slujirea Bisericii ca monah sau preot. El era conștient că a fi episcop al lui Hristos nu este numai un act de slujire harică ci și o responsabilitate de a păstra Biserica una, ala cum Hristos este Unul. Această râvnă pentru restabilirea, unde era cazul, sau menținerea unității Bisericii i-a adus numele de primul dintre marii dascăli ecumenici ai Bisericii[2]. Desigur, și este foarte important de subliniat, Sfântul Vasile avea asupra ecumenismului o privire clară: dezvoltarea unui dialog pentru venirea sau revenirea la ortodoxia credinței a celor rătăciți, fapt care-l vom exemplifica ceva mai jos.

---

[1] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 128. Către Eusebiu, episcop de Samosata*, în *Sfântul Vasile cel Mare, Scrieri. Partea a III-a (Epistole)*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Fecioru, col. *„Părinți și Scriitori Bisericești"* (PSB), vol. 12, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 309.

[2] Cicerone IORDĂCHESCU, *Istoria vechii literaturi creștine*, partea a II-a, Editura Terk și Caminschi, Iași, 1935, pp.144-157 apud. Arhid. Prof. Dr. Constantin VOICU, *Unitatea Bisericii în oikumene* după Sfântul Vasile cel Mare, în rev. Mitropoplia Banatului, nr. 1-3/1979, p.275.

Dacă analizăm, succint, perioada păstoririi ca arhiepiscop al Cezareei Capadociei a Sfântului Vasile cel Mare, vom vedea că pentru un ortodox hotărât cum era acesta, timpul era potrivnic întru totul. După moartea Sfântului Constantin cel Mare, urmașul acestuia, Împăratul Constanțiu (337-361) trece în tabăra ariană, astfel încât, în Imperiul Roman de Răsărit, spre deosebire de cel de Apus, credința ortodoxă, niceeană cum era numită, a fost la început tolerată și apoi persecutată. Urcarea pe tron a lui Iulian Apostatul (362-364) a însemnat prigonirea pe față a creștinilor în general și a ortodocșilor în special. Odată cu împăratul Valens (364-378), botezat de arieni, erezia ariană devine oarecum religie de stat în Imperiul Roman de Răsărit. Singurul care rămăsese neîngenunchiat dintre ierarhii importanță ai răsăritului, era Sfântul Atanasie cel Mare, Arhiepiscopul Alexandriei, trecut la Domnul în anul 373 la data de 3 mai. Lupta sa pentru unitatea Ortodoxiei și apărarea ei a fost dusă mai departe de Sfântul Vasile, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei. Lupta a fost mare, iar vrăjmașii puternici, încât numai Dumnezeu a fost cel care a făcut ca să nu se termine confruntarea de partea ereticilor. Iar în acest caz Sfântul Vasile a fost cu adevărat o unealtă și o armă a lui Dumnezeu prin care Ortodoxia a putut să lupte și chiar a învins.

Presiunile asupra ortodocșilor de a îmbrățișa erezia ariană era fățișă și totală. Într-o scrisoare scrisă, se pare Papei Damasius al Romei, în anul 376, Sfântul Vasile sintetizează grăitor starea Bisericii Ortodoxe, nesupuse ereziei ariene din Răsărit, dar transmite și durerea de a se vedea singur în lupta contra acesteia:

„De ce, dar, n-am primit nici o scrisoare din partea voastră, nici vreo vizită frățească și nimic altceva din care să se vadă vreo dovadă de dragoste? Căci iată suntem în al 13-lea an de când s-a dezlănțuit contra noastră războiul eretic, iar în răstimpul acesta au căzut peste Bisericile noastre mai multe suferințe decât cele care-și aduc aminte oamenii să fi avut loc de când a început a se propovădui Evanghelia lui Hristos. (...)

Iată, pe scurt, în ce constă nenorocirea Bisericilor noastre: trebuind să-și părăsească locașurile de rugăciune, mulțimile se adună prin locuri pustii. Să vedeți ce priveliște de plâns: femei, copii, bătrâni și alți viețuitori, cu sănătatea șubredă, sunt puși să îndure sub cerul liber uraganul cumplit al ploilor, al ninsorilor, al vânturilor, al înghețurilor iernii sau arșița fierbinte a verii. Și toată pătimirea aceasta din pricină că nu vor să primească dospitura strictă a învățăturii lui Arie”[3].

Întreaga activitate a Sfântului Vasile cel Mare, întreaga sa operă scrisă, a fost pusă în slujba apărării și propovăduirii credinței adevărate și a unității Bisericii pe care o dorea din toată inima, mai ales atunci când trăia și observa cu toată durerea schismele din Biserică. Dorul după această unitate străbate și acum din rândurile scrisorii pe care a trimis-o lui Asholiu, episcopul Tesalonicului: „Pentru aceea, din clipa în care am luat în mână scrisoarea și am citit-o de mai multe ori, înțelegând bogăția harului pe care Duhul Sfânt ni l-a dat, am avut impresia că ne-am afla în vremurile vechi, când înfloreau Bisericile lui Dumnezeu fiindcă erau înrădăcinate în credință, în unire și în dragoste ca niște mădulare diferite care se potrivesc atât de desăvârșit laolaltă încât parcă formează un singur trup. Cu cât erau mai apăsați creștinii, cu atât mai mult creștea și numărul lor și sângele martirilor hrănea din belșug pe atleții tot mai numeroși ai dreptei credințe, pentru că cei care urmau pilda înaintașilor intrau în luptă întăriți de pilda celor dintâi. În vremurile acelea creștinii trăiau în pace unii cu alții, în pacea pe care Domnul ne-a lăsat-o și din care nu ne-a mai rămas azi nici o fărâmă, atât de mult am alungat-o unii de la alții”[4].

Cu cât de mult iubea Sfântul Vasile pacea și unitatea între Biserici, cu cât acestea ar fi contribuit esențial la lupta contra ereticilor arieni atunci, și a ereticilor din toate timpurile oricând. Pentru unitatea și pacea Bisericii, Sfântul Vasile ar fi fost gata să-și jertfească, la nevoie, viața și, sigur, și-a dăruit toată energia. În vremea sa Capadocia ajunsese pentru răsărit un bastion al Ortodoxiei, o cetate în care, însă, s-a lovit fără încetare pentru a o cuceri. Dar pentru a o cuceri trebuia mai întâi învins Sfântul Vasile. Pentru aceasta s-a încercat cu amenințare, cu defăimare, cu șiretenia sau cum trădarea. De fiecare dată l-a apărat Dumnezeu și l-au susținut credincioșii și niciodată Sfântul Vasile n-a fost învins. Corespondența Sfântului Vasile poarte peste veacuri mărturia luptei pe care a dus-o pentru apărarea Ortodoxiei și vădește efortul misionar și pastoral al ierarhului de a păstra

[3] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 242*, *Către cei din Apus, în Corespondență,* în *Scrieri, partea a treia*..., p.501.
[4] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 164*, *Către Asholiu, episcopal Tesalonicului,* în, *Scrieri, partea a treia*..., p.356.

unitatea Bisericii. În ea vedem cum spiritul misionar al Sfântului Vasile nu-l lasă să trăiască în indiferență.

În vremea sa, Ortodoxia din Asia era slăbită de erezia ariană, foarte misionară și bine sprijinită de stat, iar existența în Antiohia a unei mai vechi schisme nu aducea decât deservicii celor care doreau unitatea Bisericii pentru a putea lupta contra ereticilor. În Antiohia era, pe de-o parte, arhiepiscopul Meletie, recunoscut de episcopii răsăriteni ca titular al scaunului apostolic al Antiohiei, susținut și socotit legitim și Sfântul Vasile, fiind ales canonic de credincioșii și clericii antiohieni, în timp ce, pe de altă parte, episcopii apuseni îl recunoșteau în această calitate pe Paulin. Schisma ascundea, de fapt, niște neînțelegeri teologice între greci și latini asupra terminologiei trinitare, fiecare parte suspectând-o pe cealaltă de erezie[5]. Este clar că o asemenea situație făcea Biserica și mai vulnerabilă în fața atacurilor ariene, ori scopul Sfântului Vasile era acela de a crea unitatea ortodoxă absolut necesară unei lupte comune împotriva ereticilor.

În acest scop îi și scrie, în anul 371, Sfântului Atanasie cel Mare al Alexandriei pe care-l roagă să sprijine rezolvarea schismei din Antiohia printr-o intervenție la episcopii apuseni în favoarea lui Meletie, pentru a restabili unitatea Bisericii și a credincioșilor. Iată ce scrie Sfântul Vasile: „În ce mă privește, după câte mă ajută puterea minții de a înțelege lucrurile, eu am ajuns de multă vreme la concluzia că pentru Bisericile noastre singura scăpare ar fi dacă și episcopii apuseni ar fi de aceeași părere cu noi. Dacă ar arăta măcar atâta înțelegere față de altarele noastre câtă au dovedit-o măcar câtorva din cei ce au răspândit învățături eretice în Apus, cred că ne-ar fi de mare folos tuturor, în primul rând pentru că cei de la cârma statului țin seama de părerile celor mulți, iar în al doilea rând că mulțimile ne vor urma în acest caz fără ezitare”[6].

Faptul că Sfântul Vasile, un episcop tânăr de altfel, îi scrie venerabilului și marelui episcop Atanasie al Alexandriei pentru că „vrem doar să-ți împintenăm râvna ca să pui lucrurile în mișcare”[7] arată curajul dar și cinstea de care se bucura arhiepiscopul Cezareei Capadociei în lumea ortodoxă.

Din nefericire, schisma antiohiană nu a fost rezolvată pentru că apusenii n-au dorit să cedeze și să-l susțină pe Meletie. Sfântul Vasile era convins că numai o Biserică Ortodoxă în unitatea ei între Bisericile Ortodoxe locale putea face față atacurilor sectare. Era, dacă dorim să spunem așa o imagine împrumutată din lumea politică și administrativă în care unitatea și puterea unui stat stă în unitatea provinciilor lui. De altfel, unitatea Bisericii poate inspira unitatea politică a unui stat, așa cum s-a întâmplat și în Imperiul bizantin, despre a cărui unitate Pr. Prof. Vasile Nechita afirma inspirat: „Negreșit, forța de rezistență a Imperiului bizantin izvorăște din această conștiință a ecumenicității bisericii; putem afirma că nu imperiul a susținut Biserica, cu Biserica lui Hristos a apărat unitatea imperiului, făcându-l să fie un adevărat bastion al Europei în fața năvălirilor barbare”[8].

Interesele omenești, invidia sau nepăsarea altor ierarhi, politica bisericească l-au lăsat cel mai adesea pe Sfântul Vasile aproape singur împotriva ereticilor dar și a puterii seculare, dar acest lucru nu l-a oprit din lupta de a apăra Ortodoxia și unitatea Bisericii, pe care, știind-o Trupul lui Hristos, nu o vede separată de spațiu, cultura oamenilor sau părerile lor. Într-o altă scrisoare ni se arată insistența cu care Sfântul Vasile încearcă să obțină sprijinul împăratului ortodox al Imperiului Roman de Apus, cerând pentru aceasta mijlocirea ierarhilor, cărora le amintește că trebuie să se simtă și să se arate solidari cu întreaga Biserică:

„Pentru că Domnul nostru Iisus Hristos a binevoit să numească întreaga Biserică Trupul Său și ne-a făcut pe fiecare în parte mădulare unul altuia, ne-a îngăduit tuturor – fiecare din locul unde se găsește – să stăm între noi în legături de dragoste. De aceea, cu toată depărtarea spațială, noi suntem sub acest raport apropiați unul de altul, încât nu se poate zice, de pildă, capul către picioare că <<eu nu am nevoie de voi>>. (I Cor. 12,21) Cred, așadar, că nici voi nu veți căuta să vă descotorosiți de noi, ci mai degrabă veți căuta să participați cât mai mult la supărările cu care am fost loviți pentru păcatele noastre, așa cum și noi ne bucurăm de pacea cu care v-a învrednicit Dumnezeu pe voi.

---

[5] Arhid. Prof. Dr. Constantin VOICU, *Unitatea Bisericii în oikumene* după Sfântul Vasile cel Mare, în rev. Mitropolia Banatului, nr. 1-3/1979, p. 278.

[6] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 66*, *Către Atanasie, episcop al Alexandriei,* în *Scrieri, Partea a treia*.., p.235.

[7] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 66*, *Către Atanasie..., p.235.*

[8] Pr. Dr. Vasile NECHITA, *Misiunea Bisericii de la ecumenicitate la ecumenism,* Ed. Garuda – Art și Vasiliana ’98, Chișinău, Iași, 2005, p.46.

Am mai implorat de multe ori dragostea Voastră pentru milă și pentru ajutor. Se vede că măsura pedepsei noastre nu s-a umplut, încât nu v-a fost îngăduit să ne săriți în ajutor. În chip deosebit vrem ca tulburările de la noi să binevoiți a le aduce și la cunoștința împăratului care cârmuiește peste ținuturile Voastre, iar dacă așa ceva va fi greu de realizat, atunci cel puțin să vină de la voi câțiva frați să ne cerceteze și să mângâie pe cei îndurerați, și în felul acesta să vadă cu ochii lor strâmtorările din Răsărit, pe care nu le-ar putea aprecia deplin numai după auzite, pentru că nici o descriere nu le-ar putea reda exact”[9].

A fost permanent preocupat de comuniunea între Bisericile creștine ca semn al unității acestora. A dorit comuniunea, dar nu cu orice preț, ci doar cu zidirea ei pe temelia credinței ortodoxe, niceeană numită atunci. Pentru acesta a scris diferite epistole, dar poate cele mai edificatoare sunt cele care au fost expediate în Apus, unei Biserici și unor conducători ai ei care se bucurau climatul bun al unor împărați ortodocși. De pildă când scrie papei Romei (Epistola 242) dar și episcopilor din Spania și Galia (epistola 243), în anul 376, Apusul era guvernat de împăratul ortodox Grațian (375-383), de la care Sfântul Vasile nădăjduia să primească sprijinul atât de necesar în lupta contra arienilor. Nu l-a primit, singurul, Dumnezeu l-a ajutat până la capăt.

Din punct de vedere diplomatic, Sfântul Vasile încearcă să se folosească de toți prietenii pe care personalitatea sa i-a dobândit pentru a fi ajutat, pe de o parte să fie sprijinită Biserica, iar pe de alta să fie ocrotiți și credincioșii ortodocși capadocieni. Astfel, încearcă să oprească împărțirea teritorială a Capadociei, făcută din ordinul împăratului Valens doar din dorința de a slăbi puterea jurisdicțională a arhiepiscopului Capadociei și de a crea un nou centru bisericesc, de astă dată eretic. Observând acest atac menit să lovească din nou Capadocia și ortodoxia ei, Sfântul Vasile protestează, imploră, biciuiește cu ironia, încearcă să trezească sentimentele patriotice ale capadocienilor aflați în funcții înalte. Toate le-a făcut nu pentru a-și asigura vreo putere lumească, de care n-a fost atras niciodată, ci pentru a păzi neschimbată credința și a-și apăra turma cuvântătoare de atacurile lupilor, a ereticilor arieni[10].

Prietenia cu oamenii influenți ai timpului și prețuirea de care s-a bucurat înaintea lor a fost folosită de Sfântul Vasile cel Mare în slujba Bisericii, a slujitorilor (în Epistola 32 intervine în favoarea Sfântului Grigorie Teologul[11]) și credincioșilor (Epistola 180[12]), a patriei sale (Epistola 76[13] și Epistola 96[14]) și nu în interesul său.

Ca ierarh, considerăm că aceasta i-a fost cea dintâi preocupare. Pentru a întări poziția ortodocșilor și implicit mărturisirea lor, Sfântul Vasile reușește să convingă să intre în rândul clerului încă doi luptători fără de care Biserica din răsărit, dar și de pretutindeni, ar fi pierdut mult. Este vorba de Sfântul Grigorie de Nazianz, prietenul său drag, pe care-l hirotonește episcop, aproape împotriva voii lui, pentru Sasima, și de Sfântul Grigori de Nyssa, fratele mai mic, dar atât de mare în cugetarea creștină, pe care-l așază episcop la Nyssa, de asemenea un nou centru episcopal, ambele create pentru a lupta împotriva ofensivei ariene care încerca izolarea Cezareei Capadociei prin diminuarea jurisdicției și a influenței ei bisericești. Cei doi au devenit ierarhi ai Bisericii doar pentru că acest lucru le-a fost cerut de Sfântul Vasile. Cel dintâi ar fi preferat liniștea meditativă a pustiei (de altfel, după scurta dar inegalabila păstorire ca Arhiepiscop al Constantinopolului, Sfântul Grigorie se va retrage pentru toată viața la moșia de la Arianz), iar cel de al doilea, căsătorit fiind, poate că ar fi rămas pe mai departe să vorbească lumii în diferite pricini ca retor. Pe amândoi i-a câștigat Sfântul Vasile pentru slujirea Bisericii – și cât de importantă a fost câștigarea lor!

Într-un cuvânt, Sfântul Vasile nu s-a oprit niciodată din lucrarea de a vedea Biserica Una, fără schisme, fără erezii, fără lupte interne, fără mândrie. Acesta i-a fost un crez pastoral și misionar

[9] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 243, Către episcopii Italiei și Galiei. Despre starea și confuzia Bisericilor,* în *Scrieri, Partea a treia...,* pp.502-503.

[10] Mărturie stau epistolele adresate Magistrului Sofronie, capadocian ajuns în poziția de a conduce sub Valens administrația Imperiului. Aceste epistole, numerotate 32, 76, 96, 177, 180, 192, 272 dovedesc patriotismul dar și ortodoxia Sf. Vasile cel Mare care încearcă, pornind de la relațiile sale de prietenie, de la influența pe care propria personalitate o putea determina, să ocrotească credința ortodoxă și Capadocia.

[11] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 32, Către Magistratul Sofronie,* în *Scrieri, Partea a treia...,* pp. 171-173.

[12] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 180, Magistrului Sofronie, pentru Eumathios,* în *Scrieri, Partea a treia...,* p. 369.

[13] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 76, Către Sofronie Magistrul,* în *Scrieri, Partea a treia...,* pp. 250-251.

[14] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 96, Către Magistrul Sofronios,* în *Scrieri, Partea a treia...,* pp. 273-274.

permanent valabil și posibil și necesar oricât de a fi urmat. Conștiința unității Bisericii în credința ortodoxă, pe care Sfântul Vasile cel Mare o pune în prim planul preocupărilor sale, nu ar trebui să lase nici un creștin indiferent – este mesajul pe care ni-l transmite și astăzi marele părinte capadocian; dar câți îl înțeleg? Pilda luptei sale este oricând actuală și de urmat pentru păstorii Bisericii din orice loc, care nu se pot prevala de spațiu, de jurisdicția lor, sau de orice altceva pentru a se opri de la lucrarea păstrării, întăririi sau sprijinirii unității Trupului lui Hristos. Cât este de actual acest lucru și astăzi!

Și încă un aspect al diplomației sale deosebit de actual astăzi, când relațiile ecumenice între Biserici sunt o realitate. Este sfatul pe care ni-l dă, în mod indirect, despre cum trebuie făcut acest ecumenism privit din perspectiva faptului că el nu vă oferă, cel puțin pentru moment, rezultatele așteptate de ortodocși, adică lepădarea de erezie și venirea sau revenirea la Ortodoxiei a celorlalți creștini. Iată ce-i scria Sfântul Vasile episcopului Eusebiu de Samosata: „Dar pe lângă acestea nu socot că-i drept să ne întristăm cu totul de cei care nu primesc credința (niceeană n.tr.) ci cred că este folositor să avem o oarecare grijă de oameni, aceștia, potrivit vechilor rânduieli ale dragostei, și să le scriem epistole din partea conducerii noastre obștești, stabilind cu ei contacte, trimițând-le îndemnuri de încurajare și arătându-le că aceasta este adevărata credință a Părinților. Și dacă-i vom convinge, atunci să ne unim cu ei în aceeași comuniune; dacă, însă, nu vom reuși, atunci să ne mulțumi cu aceea că ne respectăm unii pe alții, așa cum suntem, alungând din comportarea noastră orice ambiguitate și îmbrățișând o viețuire evanghelică și lipsită de viclenie, așa cum au trăit cei dintâi ucenici ai Cuvântului Dumnezeiesc, căci, după cum se spune, <<inima și sufletul mulțimii celor ce au crezut era una>>(Fapte 4,32)”[15].

Dacă ținem seama că această atitudine și părere, era exprimată după mai bine de doi ani de episcopat, timp și atitudine, nu era întâmplătoare ci misionară și pastorală, menită să nu închidă calea oricui ar dori să vină sau să revină la Ortodoxie. Sunt aceste cuvinte un adevărat „catehism” pentru oricine dezvoltă relații ecumenice, și ar fi bine ca ele să fie cunoscute și de ecumeniști și de anti-ecumeniști, pentru că sunt adevărate și valabile și astăzi. Ele ne învață că respectul reciproc nu poate fi înlocuit de nimic în virtutea dragostei creștine și că, orice dreptcredincios, prin comportamentul său ireproșabil, trebuie să nădăjduiască câștigarea, în acest fel, pe viitor, a celor rătăciți.

Ecumenismul are, pentru Sfântul Vasile, o țintă precisă: revenirea celor rătăciți la credința adevărată, reinstaurarea comuniunii și unității între Biserici, dar fără compromisuri doctrinare pentru ortodocși, cei care „păstrează adevărata credință a Părinților”. Acesta este, vrem să credem, și țelul ecumenismului ortodox pe care Ortodoxia, într-un efort de deschidere frățească, îl face cu alte Biserici sau secte creștine tocmai pentru a le dezvălui adevărata credință, ortodoxă, și a-i determina să revină sau să vină la credința adevărată.

Concluzionând, activitatea Sfântului Vasile de apărare și consolidare a unității credinței și a Bisericii s-a desfășurat sub semnul unei profunde smerenii creștine, trăsătură definitorie a întregii sale vieți și slujiri.

Această imagine, alături de viziunea profetică asupra viitorului Bisericii ne-o lasă cuvintele sale adresate episcopului Edesei, Barsas, aflat în surghiun: „Îți cer doar să te rogi să nu cad pradă pentru totdeauna dușmanilor crucii lui Hristos și să păzesc Bisericile Sale până când vor veni vremuri de pace, pace pe care numai Dreptul Judecător știe când ne-o va da, dar suntem siguri că ea va veni și nu ne va părăsi niciodată. Dar așa cum a rânduit iudeilor, pentru păcatele lor, o pedeapsă de șaptezeci de ani, poate că Atotputernicul, după ce ne va fi dat și pe noi vrăjmașului pentru o vreme oarecare, va rândui o zi când ne va rechema și ne va restabili pacea de altădată, desigur dacă – știvom când? – apostazia nu va fi aproape și nici evenimentele de acum nu vor fi semnul venirii lui Antihrist”[16].

Optimismul teologic al Sfântului Părinte capadocian era absolut necesar pentru toți ortodocșii iar pilda sa, de a înfrunta orice pentru a apăra credința adevărată, a fost cea care a întărit mulțime de credincioși în nădejdea că prigoana se va încheia. Și nu s-au înșelat!

---

[15] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 128, Către Eusebiu, episcop de Samosata,,* în *Scrieri, Partea a treia...*, p.310.
[16] SF. VASILE CEL MARE, *Epistola 264, Către Barsas, episcop de Edesa, aflat în surghiun,* în *Scrieri, Partea a treia...,* p.546.

Sfântul Vasile nu s-a temut niciodată de moarte pentru că întotdeauna el a trăit în Hristos viața veșnică.

BIBLIOGRAPHY:

1. IORDĂCHESCU, Cicerone, *Istoria vechii literaturi creștine*, partea a II-a, Editura Terk și Caminschi, Iași, 1935.
2. NECHITA, Vasile, *Misiunea Bisericii de la ecumenicitate la ecumenism*, Editura Garuda Art – Vasiliana '98, Chișinău–Iași, 2005.
3. VASILE CEL MARE, *Scrieri. Partea a III-a (Epistole)*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Fecioru și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, col. „Părinți și Scriitori Bisericești" (PSB), vol. 12, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
4. VOICU, Constantin, „Unitatea Bisericii în oikumene după Sfântul Vasile cel Mare", în *Mitropolia Banatului*, nr. 1–3/1979, pp. 275–285.

SAINT CLEOPA OF SIHĂSTRIA AS AN APOSTLE OF HIS NATION: LITURGY, PASTORAL AUTHORITY, AND RELIGIOUS IDENTITY IN CONTEMPORARY ORTHODOXY

Ștefan Iulian Apopei
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *This article examines the image of Saint Cleopa of Sihăstria as a model of Orthodox pastoral authority grounded in liturgical life and ascetical humility rather than institutional power or public visibility. Focusing on his activity within twentieth-century Romanian Orthodoxy, the study analyzes how Eucharistic practice, prayer, and spiritual fatherhood shaped a form of religious leadership resilient to ideological pressure and post-communist secularization. By situating Saint Cleopa's pastoral legacy at the intersection of liturgy, humility, and collective religious identity, the article contributes to broader discussions on religious authority, charisma, and leadership in modern Orthodox contexts.*

Keywords: *Saint Cleopa; Orthodoxy; priesthood; liturgy; authority; leadership; communism.*

I. Introducere.

Sfântul Cuvios Cleopa Ilie (1912–1998) rămâne una dintre cele mai luminoase figuri ale monahismului românesc contemporan, un om simplu „de la oi", dar plin de înțelepciunea Duhului Sfânt. Cuviosul Cleopa s-a născut la 10 aprilie 1912, în localitatea Sulița din județul Botoșani, într-o familie numeroasă de țărani credincioși. „Aveam o cameră numai cu icoane, un fel de paraclis. Toată casa era plină de rugăciune și de cântări bisericești"[1]. Mărturisea el însuși, evocând atmosfera de evlavie în care a crescut. Acest început simplu, în mijlocul oilor și al rugăciunii, va deveni temelia unei vieți întregi trăite în ascultare și rugăciune. Încă din tinerețe, a fost „păstor de oi, dar și de suflete"[2]. Viața la stână i-a oferit o pedagogie a tăcerii și a privegherii: în mijlocul naturii, în liniștea nopților montane, el a învățat să asculte glasul lui Dumnezeu. Nu întâmplător, mulți ani mai târziu, Cuviosul avea să spună către ucenicii săi: „Tăcerea naște rugăciune, rugăciunea naște lacrimi, lacrimile naște bucurie, iar bucuria – dragoste dumnezeiască"[3]. Într-o lume agitată și secularizată, figura Sfântului Cleopa Ilie redevine un reper pastoral și liturgic: un model de om care a transformat ascultarea în cunoaștere, smerenia în putere, iar tăcerea în propovăduire. De aceea, Biserica îl cinstește astăzi nu doar ca pe un mare duhovnic, ci ca pe un adevărat apostol al neamului său, trimis să reaprindă flacăra credinței într-un secol de încercări. Atunci când spui „Părintele Cleopa" spui „rugăciune". Ca om, era o persoană de o „autenticitate cristalină, neprefăcută. Un Adam biblic original, care poartă în constituţia sa fizică toate componentele descrise de Geneză. Un om «după chipul lui Dumnezeu», în care raportul dintre trup şi suflet, dintre vizibilitatea materiei şi transparenţa spiritului se schimbă, în această icoană vie, trupul pământesc devine ceresc, iar duhul dumnezeiesc devine vizibil"[4].

În interviul acordat postului Trinitas TV, difuzat în luna august 2025, cu prilejul canonizării Sfinților Cuvioși Cleopa și Paisie de la Sihăstria, Preasfințitul Timotei Prahoveanul a relatat un episod semnificativ din viața părintelui Cleopa, care explică originea expresiei populare „prostul de la oi". Preasfinția Sa a povestit că, spre sfârșitul vieții, bătrânul stareț Ioanichie Moroi, simțindu-și apropierea sfârșitului, a convocat un consiliu duhovnicesc în obștea mănăstirii, potrivit tradiției monahale. Simțind că nu mai poate conduce obștea, părintele Ioanichie a anunțat că dorește să lase

[1] „Sfântul Cuvios Cleopa de la Sihăstria", site oficial al Mănăstirii Sihăstria, accesat la 6 octombrie 2025, https://sihastria.mmb.ro/sfantul-cuvios-cleopa-de-la-sihastria-1.
[2] „Sfântul Cuvios Cleopa de la Sihăstria", site oficial al Mănăstirii Sihăstria, accesat la 6 octombrie 2025, https://sihastria.mmb.ro/sfantul-cuvios-cleopa-de-la-sihastria-1.
[3] Pr. Cleopa Ilie, *Predici la duminici și sărbători*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 87.
[4] Pr. Prof. Ion Bria, O lecţie de sfinţenie din Moldova – Părintele Cleopa, în „Vestitorul Ortodoxiei", anul XI (1999), nr. 221-222, p. 7-8.

în locul său un nou egumen. Unul dintre frați a propus să se facă alegeri, însă starețul a intervenit, zicând: „Nu! M-am gândit să-l las egumen pe Costache, de la oi” — referindu-se la tânărul frate Constantin Ilie, cel care avea să devină ulterior părintele Cleopa. Atunci, un alt călugăr, mirat, a întrebat: „Care Costache? Prostul de la oi?” Iar bătrânul stareț, cu durere, dar și cu discernământ duhovnicesc, a răspuns: „Da, pe el.” Astfel, tânărul păstor de oi a fost chemat, călugărit și rânduit ca locțiitor de egumen. După trecerea la Domnul a starețului Ioanichie, a fost numit egumen deplin al Sihăstriei. Preasfințitul Timotei a amintit că, în cuvântul rostit la învestirea sa, părintele Cleopa a vorbit „aproape un ceas, cum puțini au vorbit până atunci și de atunci până astăzi”[5]. Expresia – „prostul de la oi” – nu trădează neștiință, ci este o sinteză de smerenie și realism duhovnicesc. Ea devine, pentru noi, o parabolă vie a lucrării lui Dumnezeu prin oamenii simpli, dar curați la inimă, care „nu sunt din lume, dar sunt în lume, ca să o sfințească prin rugăciune și prin jertfă”[6].

Lucrarea de față își propune să arate cum „prostul de la oi” a devenit „păstor al păstorilor”, cum viața lui s-a unit organic cu ritmul rugăciunii și cu rânduiala liturgică a Bisericii, și cum din smerenia sa s-a născut o întreagă renaștere duhovnicească românească. Vom urmări trei axe fundamentale: biografică, liturgică și pastorală, pentru a descoperi că, dincolo de simplitatea lui proverbială, se ascunde o teologie vie, izvorâtă din experiență și rugăciune.

II. De la oi la altare. Pedagogia smereniei

Viața Sfântului Cuvios Cleopa Ilie nu poate fi înțeleasă fără a pătrunde în taina începuturilor sale. Copilul Constantin Ilie — numele de botez al viitorului stareț — s-a născut „într-o casă plină de icoane și de rugăciune”[7], într-un sat de țărani simpli, dar adânc înrădăcinați în credință[8]. În casa părinților săi, Alexandru și Ana, rugăciunea era lege, iar postul — obicei de familie. „Noi n-am cunoscut mâncare de dulce miercurea și vinerea niciodată”, își amintea părintele mai târziu[9]. Această rânduială domestică, simplă dar neclintită, a devenit pentru el prima „mănăstire”: un loc unde ascultarea se deprinde prin gesturi mărunte și unde Dumnezeu se descoperă în firescul vieții. Din copilărie, a învățat că sfințenia nu începe în altar, ci în casă, acolo unde rugăciunea se face cu lacrimi și ascultare.

În tinerețe, Cleopa a fost cioban în satul natal. Departe de a fi o ocupație banală, păstoritul a fost pentru el o adevărată școală duhovnicească. „Eram la oi, dar acolo am învățat rugăciunea inimii. Când dormeau oile, ziceam *Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă*. Și mă simțeam mai bogat ca un împărat”[10]. Această perioadă, departe de zgomotul lumii, a devenit o „ucenicie tainică” în ascultarea față de Dumnezeu. Din liniștea munților, Cleopa a deprins contemplația și răbdarea. Mai târziu avea să spună: „Cine nu știe să tacă, nu va ști niciodată să se roage.”[11] Prin această pedagogie a tăcerii, păstorul de oi se pregătea să devină păstor de suflete. Ascultarea oii a devenit icoana ascultării monahului, iar stâna — o prefigurare a turmei duhovnicești care i se va încredința mai târziu.

În anul 1929, împreună cu fratele său mai mare, Vasile (viitorul părinte Vichentie), Cleopa a intrat la Schitul Sihăstria[12]. Acolo, sub îndrumarea părintelui Ioil Gheorghiu și apoi a marelui stareț Ioanichie Moroi, a deprins rânduiala monahicească și iubirea pentru rugăciune. Slujbele de noapte, privegherile și ascultările i-au devenit hrană zilnică. „Nu dormeam mai mult de trei ore, că nu ne lăsa inima să pierdem din rugăciune”[13], mărturisea mai târziu. Ceea ce pentru alții era oboseală, pentru el era bucurie: „Când te rogi din inimă, somnul nu mai are putere asupra ta, că te odihnește harul.”[14] În 1937 a fost tuns în monahism, primind numele de Cleopa, și în 1942 a fost hirotonit ieromonah. De aici începe adevărata lui lucrare pastorală, în care smerenia ciobanului se unește cu râvna apostolului.

---

[5] Trinitas TV, interviu cu PS Timotei Prahoveanul, min. 16:30–18:16: https://www.youtube.com/watch?v=z1Me1fmyWYA
[6] Cf. Ioan 17, 15–18; vezi și Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 11.
[7] Arhimandrit Ioanichie Bălan, Viața Părintelui Cleopa, Trinitas, Iași, 1999, p. 9.
[8] „Sfântul Cuvios Cleopa de la Sihăstria”, site oficial al Mănăstirii Sihăstria, accesat la 6 octombrie 2025, https://sihastria.mmb.ro/sfantul-cuvios-cleopa-de-la-sihastria-1.
[9] Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 14.
[10] Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 21.
[11] Pr. Cleopa Ilie, *Predici la duminici și sărbători*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 87.
[12] Cf. Arhim. Ioanichie Bălan, *Părinți duhovnicești contemporani*, Ed. Trinitas, Iași, 1999, p. 72.
[13] *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. II, p. 36.
[14] *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. II, p. 41.

Numit stareț al Mănăstirii Sihăstria la doar 29 de ani, părintele Cleopa a transformat obștea într-o școală vie de rugăciune. „Să nu uităm că mănăstirea este loc de rugăciune, nu de politică, nici de glume", le spunea adesea fraților[15]. Sub conducerea sa, Sihăstria a devenit un focar de renaștere monahală într-o vreme de prigoană și confuzie spirituală. Când autoritățile comuniste l-au forțat să se retragă în munți (1948–1950; 1952–1954), Cleopa a preferat exilul tăcerii în locul compromisului[16]. În acei ani de pustnicie, a trăit în rugăciune și post, ascuns în păduri, dar luminând o țară întreagă. „Eu am fugit de lume, dar lumea n-a fugit de mine. Oriunde mă duceam, oamenii veneau cu lacrimi, că voiau să-L afle pe Dumnezeu."[17] Această tensiune între retragere și misiune definește esența vieții lui Cleopa: un monah al tăcerii, dar un apostol al cuvântului; un „prost de la oi", dar un înțelept al cerului.

III. Dimensiunea liturgică și sacramentală a vieții Cuviosului Cleopa

1. Liturghia – inima vieții monahale

Pentru Sfântul Cleopa, viața duhovnicească nu se putea despărți de Sfânta Liturghie. El spunea adesea: „Liturghia este cerul pe pământ. Cine o trăiește cu inimă curată nu mai are nevoie de altă minune."[18] Această înțelegere nu era doar teoretică, ci existențială. Când slujea, glasul său devenea rugăciune curată, iar chipul – icoană a evlaviei. Frații mărturisesc că, înainte de a urca la Sfântul Altar, se retrăgea o vreme singur, spunând încet Rugăciunea lui Iisus. Spunea: „Să nu te urci la Altar ca la o treabă, ci ca la Golgota."[19] Astfel, fiecare Liturghie era pentru el o reînnoire a jertfei lui Hristos în lume. De aceea, când vorbea ucenicilor despre slujire, insista: „Nu poate fi preot adevărat acela care nu se roagă. Liturghia fără rugăciune e doar o citire de carte, dar cu rugăciune devine foc ceresc."[20] Această viziune liturgică l-a făcut să fie un model pentru zeci de generații de preoți și monahi, formând o adevărată școală de slujire cu inimă curată.

2. Rugăciunea – respirația inimii

Viața sa era o rugăciune neîncetată. Din anii de păstorit, păstrase obiceiul de a rosti permanent Rugăciunea lui Iisus. „Rugăciunea inimii e respirația sufletului. Dacă încetezi să te rogi, începi să mori duhovnicește."[21] În chiliile Sihăstriei, Cleopa adesea nu stingea candela niciodată. Dormea puțin, citea Psaltirea și repeta cu lacrimi: *„Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă pe mine, păcătosul!"* Ucenicii povesteau că atunci când vorbea, rugăciunea continua în el fără oprire. Nu vorbea despre rugăciune — trăia rugăciunea. Această stare l-a făcut să poată spune cu firesc: „Să nu crezi că te rogi destul. Câtă vreme respiri, trebuie să te rogi. Să nu-ți lipsească rugăciunea cum nu-ți lipsește aerul."[22] Astfel, rugăciunea nu era doar o disciplină monahală, ci un mod de existență — un mod de a fi în Dumnezeu. În această stare, părintele Cleopa se făcea una cu rugăciunea Bisericii: cu liturghia, cu vecerniile, cu slujbele sfinților. „Fiecare tropar, zicea el, este o respirație a Duhului în lume"[23]

3. Taina Spovedaniei și lucrarea harului

Deși a fost un mare predicator, Cuviosul Cleopa era, mai presus de toate, duhovnic. În chilia lui de la Sihăstria, mii de oameni au primit dezlegare și mângâiere. „Cea mai mare minune este un om care pleacă iertat de la spovedanie. Acolo se schimbă iadul în rai."[24] El spunea adesea preoților: „Să nu te grăbești la spovedanie. Ascultă omul, plângi cu el, și apoi rostește dezlegarea ca pe o înviere."[25] Spovedania, pentru Cleopa, era o prelungire a iubirii lui Hristos din Taina Liturghiei. Era convins că preotul care spovedește trebuie să aibă „inima curată și ochii plini de lacrimi". Nu judeca, ci ridica. „Preotul nu e judecător, ci doctor al sufletului; nu biciuiește, ci vindecă."[26] A fost duhovnicul care a

[15] *Predici la duminici și sărbători*, p. 104.
[16] Vasile Andru, *Mistici din Carpați și alți oameni slăviți din istoria mântuirii*, Editura Pontos, Chișinău, 2000, p. 206-207.
[17] Arhim. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2002, p. 58.
[18] Pr. Cleopa Ilie, *Predici la duminici și sărbători*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 52.
[19] Pr. Cleopa Ilie, *Predici la duminici și sărbători*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 57.
[20] Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 29.
[21] Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 33.
[22] *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. II, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 16.
[23] Arhim. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2002, p. 97.
[24] *Predici la duminici și sărbători*, p. 91.
[25] *Predici la duminici și sărbători*, p. 94.
[26] Arhim. Ioanichie Bălan, *Părinți duhovnicești contemporani*, Ed. Trinitas, Iași, 1999, p. 81.

împăcat mii de oameni cu Dumnezeu, fără să scrie tratate, dar trăind teologia iertării în fiecare zi. „Ca duhovnic, Părintele Cleopa era un învăţător sfătuitor şi un sfătuitor teolog, dar învăţătura lui era învăţătura sfinţilor. Tot ce învăţa avea temei în Sfintele Scripturi şi Sfinţii Părinţi, nu era o opinie arbitrară, ci comuniunea de gândire ortodoxă universală, profund teologică şi profund umană. De aceea l-au ales pe el ca duhovnic ierarhi şi monahi, demnitari de stat şi oameni de rând, profesori universitari şi ţărani simpli. De aceea, în mod irezistibil, fiecare se bucura să-i fie fiu duhovnicesc”[27].

4. Slujba și cântarea – Liturghia ca respirație a obștii

În Sihăstria, starețul Cleopa dorea ca toate slujbele să fie „pline, lente și rugătoare”. Nu admitea grabă, nici formalism. „Mai bine puțin și cu lacrimi, decât mult și fără inimă”, spunea[28]. Insista ca frații să cânte cu evlavie, nu cu vocea, ci „cu inima”. De aceea, obștea sa a devenit renumită pentru sobrietate și duhul de rugăciune. În nopțile de priveghere, stătea în strană ore întregi, cu capul plecat și cu lacrimi pe obraz. Această atitudine liturgică a format un spirit: fiecare frate învăța că viața mănăstirii nu e „program”, ci jertfă continuă. Din acest duh s-a născut o tradiție care a modelat întreaga spiritualitate monahală românească de după război.

5. Liturghia trăită în popor

Părintele Cleopa a fost un adevărat liturgist al neamului. Prin predicile sale radiofonice și prin volumele publicate, a reușit să reintroducă în conștiința poporului frumusețea Liturghiei și importanța împărtășirii frecvente. „Nu vă rușinați de potir! Hristos vă așteaptă acolo ca un Tată milostiv.”[29] În predicile sale, Liturghia devine locul de întâlnire între om și Dumnezeu, iar împărtășirea – începutul unei vieți noi. „Cine se împărtășește cu vrednicie, trăiește Învierea în fiecare zi”, spunea el adesea[30]. Astfel, pentru Sfântul Cleopa, teologia nu era un discurs, ci o împărtășire. Liturghia nu era un ritual, ci respirația Bisericii. Harul devenea vizibil în oameni, iar slujirea sa, o predică vie despre prezența lui Dumnezeu în lume.

IV. „Apostol al neamului său” – misiunea profetică și pastorală a Sfântului Cleopa

1. Un apostol în veacul necredinței

Părintele Cleopa Ilie nu a fost doar un mare sihastru, ci și un apostol al credinței într-o epocă de prigoană și necredință. În anii grei ai comunismului, când mulți se temeau să mai vorbească despre Dumnezeu, el a continuat să predice, să spovedească și să ridice suflete. „Să nu vă fie frică! Hristos n-a plecat din lume, ci numai din inimile celor care L-au uitat.”[31] Această fermitate l-a făcut să devină un stâlp al ortodoxiei vii. În timp ce alții tăceau, el rostea adevărul „cu blândețe, dar și cu foc”. Chiar și atunci când era supravegheat sau chemat la anchete, nu se lepăda de cuvântul Evangheliei: „Dacă-mi iau cuvântul despre Hristos, ce mai rămâne din mine?”[32] În această rezistență tăcută se află miezul apostolatului său: nu a fost un misionar prin instituții, ci prin viață. Apostolatul lui Cleopa este apostolatul suferinței trăite cu bucurie, al cuvântului rostit cu lacrimi, al rugăciunii făcute pentru lume atunci când lumea nu se mai ruga.

2. Mărturisitor al neamului său

Sfântul Cleopa s-a simțit legat organic de poporul român. Deși trăia în mănăstire, nu a rupt niciodată legătura cu oamenii simpli. „Poporul nostru e bun, dar trebuie păstorit cu inimă și cu lacrimi”, spunea adesea[33]. El vedea în neamul românesc o chemare sfântă: aceea de a rămâne credincios în vremuri de încercare. Într-o predică memorabilă rostită la Sihăstria, spunea: „Românul fără biserică e ca pasărea fără cer. De va uita neamul nostru rugăciunea, se va stinge ca o lumânare în vânt.”[34] Prin aceste cuvinte simple, dar adânci, părintele Cleopa a reușit să reactiveze în inimile oamenilor conștiința apartenenței lor la Biserică. El a făcut din poporul român o Biserică vie, chemându-l la rugăciune, post, milostenie și spovedanie. În predicile sale, cuvântul „neam” apare

[27] IPS Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, Părintele Cleopa se mută astăzi de la chilie la cimitir, în „Vestitorul Ortodoxiei”, II (1999), nr.216-217, p. 11.
[28] *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. III, p. 72.
[29] *Predici la duminici și sărbători*, p. 143.
[30] *Predici la duminici și sărbători*, p. 145.
[31] Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 61.
[32] Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 65.
[33] *Predici la duminici și sărbători*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 107.
[34] *Predici la duminici și sărbători*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 112.

frecvent, dar niciodată în sens ideologic: ci ca expresie a comuniunii sfinților dintr-un popor care se sfințește prin viața liturgică.

3. Învățător al preoților și al monahilor

Părintele Cleopa a fost nu doar duhovnic al credincioșilor, ci și învățător al clerului. Mulți preoți și stareți veneau la el pentru sfat. Nu ținea conferințe, dar fiecare cuvânt al lui era o lecție de teologie trăită. Spunea: „Cine nu se roagă, nu poate fi preot. Iar cine nu iubește oamenii, n-are ce căuta la altar."[35] Cuvintele sale erau directe, dar pline de părintească durere. Avertiza preoții împotriva rutinei: „Să nu faceți din Liturghie o meserie. E foc ceresc, nu datorie administrativă."[36] În felul acesta, a trezit conștiințe și a readus slujirea la demnitatea ei sacră. Prin exemplul său, a arătat că autoritatea duhovnicului nu vine din funcție, ci din sfințenie. De aceea, ucenicii îl numeau „apostol tăcut al preoților", iar călugării – „părintele părinților".

4. Predicator al inimii

Predicile sale, rostite adesea fără notițe, erau pline de foc și realism duhovnicesc. El nu vorbea teoretic, ci dintr-o experiență arzătoare. Un ucenic își amintește: „Părintele nu vorbea despre Dumnezeu, ci vorbea cu Dumnezeu. Și atunci, Dumnezeu vorbea prin el."[37] Prin stilul său simplu, accesibil și plin de imagini vii, a reușit să atingă sufletele celor mai simpli oameni. De aceea, după predicile lui, mulți plângeau, se spovedeau sau reveneau la Biserică după ani de rătăcire. Cleopa era convins că predica nu se face din informații, ci din rugăciune: „Nu te apuca să vorbești de la tine. Vorbește după ce te-ai rugat, că altfel cuvântul tău e ca un glonț fără praf de pușcă."[38] Această legătură între rugăciune și propovăduire l-a făcut un apostol al inimii, capabil să convertească nu prin argument, ci prin har.

5. Cleopa – moștenirea vie a unui popor credincios

După mutarea sa la Domnul (2 decembrie 1998), mormântul său de la Sihăstria a devenit loc de pelerinaj național. Oamenii vin nu doar pentru a cere minuni, ci pentru a primi pace și lumină. „Eu, după ce mor, n-am să vă las. O să mă rog acolo sus, cum m-am rugat aici jos."[39] Astăzi, în fiecare preot care slujește cu inimă, în fiecare monah care se roagă cu lacrimi, în fiecare creștin care-și ține credința vie în familie, continuă lucrarea „prostului de la oi". El este apostolul neamului său, nu prin cuvinte mari, ci prin sfințenia vieții sale.

V. Elemente de aplicare pastorală și liturgică din viața și lucrarea Sfântului Cleopa

1. Simplitatea ca formă de înțelepciune pastorală

Unul dintre marile daruri ale Cuviosului Cleopa a fost simplitatea – acea curăție a minții prin care Adevărul devine accesibil tuturor. Nu vorbea în fraze complicate, ci în pilde de la țară, în imagini luate din viața oilor, a holdelor, a satului. „Mai bine să fii prost pentru lume, decât înțelept fără Dumnezeu."[40] Această pedagogie a simplității este esențială pentru slujitorii Bisericii de azi. Într-o lume saturată de informație, preotul nu trebuie să impresioneze, ci să lumineze. Cleopa ne arată că predica eficientă este cea care coboară din inimă, nu cea care urcă din bibliotecă.

2. Rugăciunea ca respirație a preotului

Părintele Cleopa repeta adesea: „Preotul care nu se roagă, moare pe dinăuntru și omoară și turma"[41]. Pentru el, rugăciunea era respirația ființei. Se ruga mult, în taină, mai ales noaptea. Îi învăța pe preoți să nu confunde activitatea cu lucrarea harului: „Slujești Liturghia, dar dacă nu te rogi, ești ca un clopot care sună gol."[42] Din această experiență izvorăște un principiu pastoral de neocolit: preotul nu poate fi apostol fără a fi om al rugăciunii. Liturghia trebuie să fie focul din care se aprinde întreaga sa activitate. În acest sens, Cuviosul Cleopa a fost un „liturg viu" – slujea nu doar la altar, ci și prin viața sa.

---

[35] Arhim. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2002, p. 134.
[36] *Predici la duminici și sărbători*, p. 109.
[37] Arhim. Ioanichie Bălan, *Părinți duhovnicești contemporani*, Ed. Trinitas, Iași, 1999, p. 83.
[38] *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. II, p. 19.
[39] *Convorbiri duhovnicești*, p. 177.
[40] Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 78.
[41] Pr. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 93.
[42] *Predici la duminici și sărbători*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 114.

3. Predica – mijloc de vindecare, nu de judecată

Predicile lui Cleopa aveau un caracter terapeutic. Nu mustra cu ură, ci cu lacrimi. Spunea: „Dacă lovești omul cu cuvântul, l-ai pierdut; dacă-l mângâi cu adevărul, l-ai câștigat.”[43] Această atitudine ar trebui să inspire orice slujitor. Predica nu este o tribună de moralism, ci un act de vindecare duhovnicească. Cuviosul nu voia să fie admirat, ci să trezească conștiințe. De aceea, când vorbea despre păcat, o făcea cu durere, nu cu satisfacție. El a reușit ceea ce puțini predicatori reușesc: să mustre și totuși să mângâie, să spună adevărul fără să frângă sufletul celui slab. Aceasta este arta pastorală autentică – o combinație de fermitate și iubire.

4. Slujirea liturgică – inimă a misiunii

Sfântul Cleopa a trăit fiecare Liturghie ca pe o minune. Mărturisea: „La fiecare Proscomidie mă gândeam că țin în mâini lumea întreagă. Că tot omul pe care-l pomenesc e viu în Hristos”[44]. Această trăire ar trebui reînnoită în fiecare preot. Liturghia nu este doar un ritual, ci momentul în care cerul se apleacă peste pământ. De aceea, Cuviosul îi îndemna pe preoți să nu o grăbească, să nu o transforme într-o datorie, ci într-o jertfă vie. În același duh, el iubea și celelalte slujbe – Paraclisul, Acatistul, Miezonoptica – pentru că le vedea ca respirații ale aceleiași rugăciuni. „Cine slujește fără inimă, obosește; cine slujește cu inimă, se înnoiește.”[45]

5. Dragostea pastorală – icoana lui Hristos între oameni

Deasupra tuturor virtuților sale, dragostea a fost pecetea misiunii lui Cleopa. Avea o inimă largă, care cuprindea tot omul – și pe cel căzut, și pe cel drept. Într-o vreme de suspiciune și frică, el a ales să ierte, să înțeleagă, să binecuvinteze. „Dacă n-ai milă, n-ai chip de preot, ci de judecător.”[46] Aici stă cheia apostolatului său: dragostea pastorală care nu se satură să mântuiască. În fiecare spovedanie, Cleopa era o poartă deschisă spre lumină. În fiecare sfat, o fărâmă de Evanghelie vie. De aceea, cuvintele sale rămân actuale și azi: „Fă-te tu sfânt și zece în jurul tău se vor mântui”[47]. Aceasta nu este doar o vorbă, ci un program pastoral pentru veacurile ce vin.

6. Actualitatea duhovnicească a mesajului său

Într-o epocă a grabei, a digitalizării și a izolării, figura Sfântului Cleopa devine profetică. El ne reamintește că fără rugăciune, Biserica devine instituție, iar fără dragoste, preoția devine meserie. Lucrarea lui nu s-a încheiat odată cu viața pământească, ci continuă prin fiecare slujitor care îi urmează duhul: smerenie, rugăciune, blândețe, discernământ. Apostolatul său nu a fost unul de idei, ci de har. De aceea, el rămâne „prostul de la oi” care a înțelepțit un neam întreg. „Nu vă temeți de lume, ci temeți-vă să nu-L pierdeți pe Hristos din inimă.”[48]

7. Preotul de astăzi între presiunea lumii și chemarea altarului. Actualitatea modelului Sfântului Cleopa

Ultimele decenii au adus în fața preotului ortodox provocări fără precedent. Ieșirea din regimul comunist, reintrarea Bisericii în spațiul public și confruntarea directă cu o societate pluralistă, secularizată și adesea ostilă discursului religios au modificat profund percepția asupra preoției. Dacă vreme de secole preotul a fost recunoscut ca autoritate morală, culturală și spirituală incontestabilă a comunității, astăzi el este adesea evaluat prin grile străine de logica eclezială: eficiență socială, vizibilitate mediatică, utilitate publică sau chiar criterii economice.

În acest context, riscul major este transformarea preotului din slujitor al Sfântului Altar în simplu „funcționar al sacrului”, redus la prestator de servicii religioase. Or, Tradiția Bisericii afirmă limpede că preoția nu este profesie, ci har, nu carieră, ci jertfă. Sfântul Ioan Gură de Aur exprimă acest adevăr fundamental atunci când afirmă că „preoția se săvârșește pe pământ, dar are rânduială cerească”[49]. Preotul este, așadar, omul lui Dumnezeu, mijlocitor între cer și pământ, purtător al rugăciunii comunității și iconom al Sfintelor Taine. Această conștiință harică a slujirii se află astăzi sub o

[43] Arhim. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2002, p. 189.
[44] *Părinți duhovnicești contemporani*, Ed. Trinitas, Iași, 1999, p. 91.
[45] *Predici la duminici și sărbători*, p. 119.
[46] *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. II, p. 42.
[47] *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. II, p. 47.
[48] Arhim. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, p. 172.
[49] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre Preoție*, trad. rom., Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, III, 4, p. 78.

presiune dublă: pe de o parte, secularizarea agresivă, iar pe de alta, tentația adaptării excesive la limbajele și așteptările lumii.

Experiența ultimilor treizeci de ani arată că preotul este chemat să fie prezent în multiple spații ale suferinței și fragilității umane: parohie, spital, penitenciar, armată, școală sau medii sociale vulnerabile. Extinderea activității pastoral-misionare și social-filantropice este, fără îndoială, un semn al vitalității Bisericii. Totuși, această diversificare a slujirii comportă un pericol real: separarea activității pastorale de izvorul ei liturgic. După cum subliniază părintele Dumitru Stăniloae, preotul nu este chemat să fie „simplu organizator al vieții religioase", ci „transparență a lui Hristos în comunitate"[50]. Atunci când lucrarea socială, educațională sau mediatică nu mai izvorăște din Liturghie și din rugăciune, ea riscă să se secularizeze și să piardă dimensiunea sfințitoare.

În acest punct, modelul Sfântului Cleopa se impune cu o forță profetică remarcabilă. Deși a trăit într-un secol al prigoanei și al constrângerilor ideologice, Sfântul Cleopa nu a înțeles niciodată preoția ca pe o funcție adaptabilă circumstanțelor istorice, ci ca pe o stare de jertfelnicie permanentă. Pentru el, preotul nu începe să lucreze în societate, ci în altar; nu convinge prin strategii, ci prin rugăciune; nu se legitimează prin discurs, ci prin viață.

Sfântul Cleopa insista constant asupra faptului că puterea preotului nu stă în cuvântul său, ci în curăția inimii și în fidelitatea față de Liturghie. Într-un cuvânt cu valoare paradigmatică pentru teologia slujirii, el afirma: „Preotul care nu se roagă este ca un clopot fără inimă: sună, dar nu încălzește pe nimeni"[51]. Această afirmație concentrează o întreagă eclesiologie practică: orice lucrare pastorală ruptă de rugăciune devine sterilă, oricât de eficientă ar părea din punct de vedere exterior. Într-o epocă în care preotul este adesea împins spre activism, imagine publică sau reacție imediată, Sfântul Cleopa reafirmă prioritatea absolută a interiorității duhovnicești.

Mai mult, Sfântul Cleopa oferă un criteriu esențial pentru pastorația într-o societate fragmentată: dragostea fără judecată. El sublinia adesea că „preotul nu este judecător, ci doctor de suflete; nu lovește, ci vindecă"[52]. În fața ostilității, a indiferenței sau chiar a agresivității față de Biserică, Sfântul Cleopa nu propune confruntarea ideologică, ci răbdarea, lacrima și rugăciunea. Această atitudine este cu atât mai relevantă astăzi, când o parte a societății urbane percepe preotul cu suspiciune sau chiar cu ostilitate. Pentru Sfântul Cleopa, preotul nu are voie să-și aleagă turma, ci este dator să caute oaia rătăcită, chiar și atunci când aceasta refuză inițial apropierea.

În același timp, modelul său corectează o altă deviere posibilă a preotului contemporan: confundarea succesului pastoral cu vizibilitatea. Sfântul Cleopa nu a căutat popularitatea, deși a devenit unul dintre cei mai cunoscuți duhovnici ai secolului al XX-lea. Autoritatea lui nu a provenit din expunere mediatică, ci din autenticitate și dintr-o viață adânc înrădăcinată în ritmul liturgic al Bisericii. El însuși mărturisea că „Sfânta Liturghie este cerul pe pământ; cine o trăiește cu inimă curată nu mai caută altă mângâiere"[53]. Această convingere explică forța duhovnicească a cuvântului său și impactul pastoral de durată al slujirii sale.

Prin urmare, Sfântul Cleopa nu este doar o figură venerabilă a trecutului recent, ci un criteriu de discernământ pentru preoția prezentului. El arată că preotul de astăzi poate răspunde provocărilor contemporane nu prin diluarea identității sale liturgice, ci prin adâncirea ei. Liturghia, rugăciunea, spovedania și dragostea pastorală rămân, în orice epocă, axele ne-negociabile ale slujirii. Fără acestea, preotul riscă să devină irelevant; cu ele, chiar și într-o lume ostilă, el rămâne purtător de lumină și martor al Împărăției lui Dumnezeu.

- În loc de încheiere – „Prostul de la oi", apostol al neamului și al veacului

Într-o vreme în care sfințenia părea ascunsă în munți, Dumnezeu a ales un om simplu dintr-o familie de păstori, ca să mustre lumea cu blândețea unui copil și să lumineze inimile unui neam întreg. Așa s-a născut pilda vie a „prostului de la oi" – care a ajuns să înțelepțească o țară. „Eu n-am școală, dar

[50] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, p. 215.
[51] Arhim. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Editura Mănăstirea Sihăstria, Sihăstria, 2004, p. 47.
[52] Arhim. Cleopa Ilie, *Predici și sfaturi duhovnicești*, Editura Mănăstirea Sihăstria, Sihăstria, 2005, p. 89.
[53] Arhim. Cleopa Ilie, *Predici la duminici și sărbători*, Editura Mănăstirea Sihăstria, Sihăstria, 2005, p. 112.

m-a învățat Dumnezeu din cartea codrilor și din suspinul lumii."[54] Această afirmație, rostită în una dintre înregistrările păstrate la Sihăstria, sintetizează toată teologia lui Cleopa: o teologie a inimii, a lacrimii și a ascultării. Nu era un predicator care impresiona prin erudiție, ci un profet care ardea. În cuvintele lui nu era doar glasul omului, ci ecoul Duhului Sfânt, care vorbea poporului în limba lui. În predicile filmate, părintele repeta adesea: „Să vă țineți de Biserică, măi! Să nu plecați din staul, că lupul e flămând și vremea e tulbure."[55] Prin această imagine pastorală, simplă dar profetică, Cuviosul ne arată adevăratul chip al preotului și al creștinului: cel care nu fuge de turmă, ci stă la porți și strigă în noapte. El nu a făcut teologie de catedră, ci de pridvor, de spovedanie, de chilie luminată de candele. A fost un „apostol al neamului său" pentru că a purtat în rugăciune durerile neamului: prigoanele, ateismul, frica, pierderea credinței, destrămarea familiilor. „Dacă se rupe familia, se rupe și neamul. Țineți rugăciunea în casă, că ea ține zidurile!"[56] Prin astfel de cuvinte, el a fost nu doar duhovnic, ci arhitect spiritual al poporului român. Într-o lume ce își pierde busola, chemarea lui răsună ca un psalm: „Mai bine să fii prost și credincios, decât deștept și pierdut."[57] Această propoziție, simplă ca un cuțit de țăran, este un testament duhovnicesc. În ea se concentrează tot ceea ce am putea numi „filosofia pastorală a lui Cleopa" – o înțelepciune care nu se bazează pe idei, ci pe luminarea inimii. Pentru Biserica de astăzi, mesajul său rămâne același: slujirea nu se face din datorie, ci din iubire; predica nu se rostește din minte, ci din genunchi; credința nu se apără cu vorbe, ci cu viața.

Într-o altă predică video, către un grup de tineri, el spunea cu lacrimi: „Să nu vă temeți de draci, că n-au putere; temeți-vă să nu vă fure gândul bun. Țineți mintea în iad și nu deznădăjduiți."[58] Aici se arată taina omului lui Dumnezeu: în smerenie, el devine lumină pentru lume. De aceea, Cuviosul Cleopa rămâne pentru veacurile ce vin icoana preotului care iubește poporul și dovada că sfințenia nu se scrie cu cerneală, ci cu lacrimi. „Eu n-am plecat din lume, măi dragii mei, doar m-am dus mai aproape de Hristos. Când vă rugați, sunt acolo cu voi."[59] Astfel se încheie nu doar biografia unui monah, ci evanghelia vie a unui neam. „Prostul de la oi" s-a făcut cuvânt, cuvântul s-a făcut rugăciune, iar rugăciunea a devenit lumină. Și această lumină arde încă, tainic, în fiecare inimă care mai știe să zică, cu smerenie: „Doamne, luminează și pe mine, cum L-ai luminat pe părintele Cleopa!"

[54] Arhim. Cleopa Ilie, mărturie video, *Predici și sfaturi duhovnicești*, Arhiva Mănăstirii Sihăstria, înregistrare difuzată de Trinitas TV, minutul 03:41.
[55] *Cuvinte duhovnicești – Arhim. Cleopa Ilie*, film documentar Trinitas TV, 2008, minutul 12:22.
[56] *Predică la familia creștină*, înregistrare Mănăstirea Sihăstria, cca. minutul 7:10.
[57] Arhim. Cleopa Ilie, *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. I, Ed. Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 81.
[58] *Predici către tineri – Arhim. Cleopa Ilie*, video arhivă Trinitas TV, minutul 9:34.
[59] Mărturie audio-video, *Ultimele cuvinte ale Părintelui Cleopa*, Arhiva Mănăstirii Sihăstria, minutul 4:08.

BIBLIOGRAPHY:

1. Andru, Vasile, Mistici din Carpați și alți oameni slăviți din istoria mântuirii, Editura Pontos, Chișinău, 2000.
2. Arhim. Cleopa Ilie, Ne vorbește Părintele Cleopa, vol. I, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2004.
3. Arhim. Cleopa Ilie, Ne vorbește Părintele Cleopa, vol. II, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005.
4. Arhim. Cleopa Ilie, Ne vorbește Părintele Cleopa, vol. III, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005.
5. Arhim. Cleopa Ilie, Predici la duminici și sărbători, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005.
6. Arhim. Cleopa Ilie, Predici și sfaturi duhovnicești, mărturie video, Arhiva Mănăstirii Sihăstria, înregistrare difuzată de Trinitas TV, minutul 03:41.
7. Arhim. Ioanichie Bălan, Convorbiri duhovnicești, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2002.
8. Arhim. Ioanichie Bălan, Părinți duhovnicești contemporani, Editura Trinitas, Iași, 1999.
9. Arhim. Ioanichie Bălan, Viața Părintelui Cleopa, Editura Trinitas, Iași, 1999.
10. Arhimandrit Ioanichie Bălan, Patericul Românesc, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2011.
11. Bria, Pr. Prof. Ion, „O lecție de sfințenie din Moldova – Părintele Cleopa”, în Vestitorul Ortodoxiei, anul XI (1999), nr. 221–222, p. 7–8.
12. Daniel, IPS Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, „Părintele Cleopa se mută astăzi de la chilie la cimitir”, în Vestitorul Ortodoxiei, anul II (1999), nr. 216–217, p. 11.
13. Mănăstirea Sihăstria, „Sfântul Cuvios Cleopa de la Sihăstria”, site oficial, accesat la 6 octombrie 2025, https://sihastria.mmb.ro/sfantul-cuvios-cleopa-de-la-sihastria-1
14. Mănăstirea Sihăstria, Predică la familia creștină, înregistrare audio, cca. minutul 7:10.
15. Mănăstirea Sihăstria, Ultimele cuvinte ale Părintelui Cleopa, mărturie audio-video, minutul 4:08.
16. Părintele Ilie Cleopa, Mâncav-ar Raiul, volumul I, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2010.
17. Trinitas TV, Cuvinte duhovnicești – Arhim. Cleopa Ilie, film documentar, 2008, minutul 12:22.
18. Trinitas TV, Interviu cu PS Timotei Prahoveanul, difuzat în august 2025, https://www.youtube.com/watch?v=z1Me1fmyWYA min. 16:30–18:16.
19. Trinitas TV, Predici către tineri – Arhim. Cleopa Ilie, arhivă video, minutul 9:34.

THE RULER AS A SERVANT OF THE ALTAR: LITURGICAL PERSPECTIVES ON THE REIGN OF STEPHEN THE GREAT

Ștefan Iulian Apopei
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

***Abstract**: This study examines the reign of Stephen the Great through a liturgical interpretative lens, proposing an understanding of political authority as a form of ecclesial service. Focusing on ritual acts, symbolic gestures, and commemorative practices—such as anointing, church foundations, votive imagery, and liturgical remembrance—the article argues that Stephen's rule was articulated within a framework of service, humility, and accountability before God. These liturgical dimensions shaped both the exercise and the representation of power, integrating warfare, repentance, and victory into a coherent ecclesial narrative. By highlighting the convergence of rulership and liturgical participation, the article situates Stephen the Great as a ruler whose authority is constructed and interpreted through proximity to the altar and the ritual life of the Church.*

***Keywords:** rulership; liturgy; service; symbolism; authority*

Moldova, acest front de apărare realizat de Dragoș împotriva tătarilor, a prins contur, formă și fond odată cu închegarea atât pe plan bisericesc, cât și politic. Voievozi, mai mult sau mai puțin importanți, și-au pus amprenta asupra Moldovei în primele secole ale dezvoltării, dar prima piatră de temelie considerabilă a fost Măria Sa Ștefan cel Mare al Moldovei. În Biserică sunt multe slujiri spre cunoașterea lui Dumnezeu. „Iar fiecăruia dintre noi, i s-a dat harul după măsura darului lui Hristos."(Ef. 4,7) Aceste cuvinte al Sfântului Apostol Pavel au fost punctul de plecare al cercetării noastre. În al doilea rând, analizând de aproape Mănăstirea Putna, și petrecând timp acolo, am sesizat că aceasta nu este o mănăstire ca oricare alta. Este un imperiu așezat pe un furnicar. Părinții muncesc de zor pentru slava lui Dumnezeu pe diferite domenii de activitate și ascultări, dar toate păstrate prin tradiție de la generațiile anterioare și împărtășite posterității. Aceasta ne-a dus cu gândul că, pentru realizarea acestei ample lucrări, a fost nevoie de unii administratori desăvârșiți care și-au sacrificat propria viață pentru desăvârșirea mănăstirii și a artelor din ea. În cotidian, aceasta strălucește între perlele monahale autohtone datorită părinților și înaintașilor. Despre Măria Sa Ștefan s-a scris mult. În multe chipuri și în multe feluri. S-a încercat concretizarea unui portret cât mai fidel așezat cât mai veridic în conjunctura vremii. Odată cu marile studii, s-au infiltrat și multe speculații, incertitudini și falsuri, dar datorită unor oameni precum Liviu Pilat[1], Maria Magdalena Szekely[2], Ierom. Marcu Petcu[3], Radu G. Păun[4], Ștefan S. Gorovei[5] și mulți alții care au adus la lumină adevărurile istorice, combatând falsurile, au fost descoperite unele evenimente surprinzătoare. Întreaga carieră militară a lui Ștefan a fost așezată sub mantia protecției divine. A fost un om al simbolurilor, plasându-se mereu în jurul evenimentelor religioase și închinând totul lui Dumnezeu. Alegerea zilei de bătălie în conformitate cu sărbătorirea unui sfânt militar, alegerea ca simbol al stemei soarele dreptății și multe altele fac din Ștefan omul rațional și conștient de prezența divină în viața sa.

1. Ștefan cel Mare, Atletul lui Hristos și apărătorul creștinătății.

Multe slujiri și daruri sunt în Biserica dreptslăvitoare a lui Hristos, dar când un conducător statal, lumesc își închină viața întru totul slujirii Domnului, lumina vieții sale strălucește molipsitor asupra contemporanilor săi, dar și asupra posterității. Pe tot parcursul vieții sale, Sfântul Voievod a fost înzestrat cu felurite daruri pe care le-a pus în slujba poporului pe care l-a păstorit timp de 47 de ani, dar pe care nu l-a părăsit odată cu trecerea sa la cele veșnice. De obicei, troparul unei sărbători sau a unui sfânt reprezintă chintesența evenimentului sărbătorit. Așa și în acest caz, când Biserica noastră

[1] Liviu Pilat, Biserică și Putere în Moldova în a doua jumătate a secolului XV, în AP 01-2005-1, p. 133.
[2] Maria Magdalena Szekely, Călugărirea lui Ștefan cel Mare. De la temeiurile ipotezei la realitatea istorică, în AP 01-2005-1, p. 93.
[3] Ieromonah Marcu Petcu, Ștefan cel Mare într-o viziune poporană la 1871-1873, în AP 04-2008-1, p. 229.
[4] Radu G. Păun, Pomenirea lui Ștefan cel Mare (și a urmașilor săi) la Mănăstirea Hilandar de la Muntele Athos. O interpretare necesară și câteva ipoteze de lucru, în AP 10-2014-1, p. 191.
[5] Ștefan S. Gorovei, Feudele ardelene ale lui Ștefan cel Mare. Observații pe marginea izvoarelor, în AP 01-2005-1, p 123.

surprinde în puține cuvinte întreaga activitate a sfântului: „Apărător neînfricat al credinței și patriei străbune, mare ctitor de lăcașuri sfinte, Ștefane Voievod, roagă pe Hristos Dumnezeu să ne izbăvească din nevoi și din necazuri". Aceste cuvinte însumează toate faptele prin care el s-a făcut remarcat. În primul rând, se dovedește a fi un luptător ager, curajos și brav în duh creștin. Nu a invadat teritoriu străin, ci doar și-a apărat patria, glia și poporul. În al doilea rând, se denotă a fi un recunoscător convins față de Dumnezeu pentru darurile primite. Conform tradițiilor și consemnărilor istorice, în urma fiecărei victorii se construia o Biserică ce amintea de izbândă și ajutorul divin primit. În al treilea rând, și cel mai important, este faptul că nu a rămas în memoria poporului doar ca un conducător brav, ci a rămas în Sinaxar ca sfânt al poporului. Prin sfințenia sa a devenit rugător înaintea tronului Preasfintei Treimi pentru noi. Prin el, pe parcursul vieții sale, Dumnezeu a păstrat nealterată credința strămoșească a românilor. Totodată, prin ctitoriile sale a înzestrat întreaga ortodoxie cu adevărate perle arhitecturale, fapt ce se poate vedea cu ochiul liber și după mai bine de jumătate de mileniu. În timpul păstoriri sale, el s-a făcut una cu poporul. A plâns când poporul plângea, s-a bucurat când poporul era bucuros, dar totdeauna purta de grijă oamenilor întocmai ca un părinte. În fond, nu a făcut altceva decât să se facă pe sine icoană vie a Mântuitorului în lume. Aceste fapte ale sale au atras asupra sa considerațiile urmașilor săi.

Din punct de vedere biografic, Sf. Ștefan s-a născut în jurul anul 1437, din părinți buni, drepți și dreptslăvitori creștini. Tatăl său, voievodul Bogdan al II-lea, a domnit pe tronul Moldovei într-o perioadă destul de învolburată. Cu toate acestea, mama sa, Doamna Maria Oltea, a fost sufletul familiei în care Ștefan a fost crescut cu dragoste și bucurie. Cu toate acestea, la o vârstă destul de fragedă, Ștefan este aruncat în problemele vieții. În anul 1451, unchiul său, Petru Aron pornește un atac asupra fratelui său, Domnul Bogdan, pe care îl ucide cu scopul de a-i lua tronul. Acest lucru se înfăptuiește scurt și fără drept de apel. Din setea nebunească de a nu-și simți tronul amenințat, Petru Aron ordonă găsirea tânărului Ștefan și uciderea sa. După o îndelungată fugă, Ștefan reușește să se adăpostească în Transilvania, la curtea lui Iancu de Hunedoara. Aici își petrece una dintre cele mai importante perioade ale vieții sale. Aici se formează ca luptător, conducător și om al poporului. Deprinzându-se cu măiestria conducerii poporului, pleacă în aprilie 1457 spre Moldova natală, simțind că asta este chemarea sa de la Dumnezeu. Astfel, sprijinit fiind de domnul Țării Românești, Vlad Țepeș, Ștefan reușește să cucerească tronul Moldovei. Biruința a venit pe data de 12 Aprilie 1457, în Marțea Mare, după ce a dat lovitura finală a războiului la Doljești, în zona Romanului. Sărbătoarea Învierii Domnului îl găsește Domn pe scaunul cetății de la Suceava. Vedem încă o dată harul lucrător al lui Dumnezeu care pe toate le plinește. Această lumină a Învierii pe care a adus-o Mântuitorul în lume, a adus-o și Ștefan în Moldova. Va ține aprinsă această făclie vreme de 47 de ani. În anul 6965 (1457), luna aprilie 12, Marţea Mare, a venit Ştefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, împotriva lui Aron voievod, la locul numit Hreasca, la Doljeşti, şi a biruit Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu, şi a luat schiptrul Moldovei". Dar gestul învingătorului – luarea „schiptrului" – nu-i aducea acestuia, în chip automat, calitatea de suveran. „Regele nu devine cu adevărat un cap încoronat decât în momentul învestirii sale"[6]. De aceea, Ştefan s-a supus unui gest liturgic, unui gest de consacrare: ungerea de către mitropolitul Moldovei. „L-a uns pentru domnie", spun letopiseţele. Abia în urma acestui gest, care face ca harul divin să treacă asupra viitorului monarh – şi trebuie reamintit că fiul lui Bogdan al II-lea este primul domn a cărui ceremonie de consacrare este menţionată în izvoare[7], Ştefan a devenit suveran deplin, un Nou David. Ceremonia de încoronare îi legalizase puterea."[8]

Ceea ce ne-a rămas peste veacuri, până în zilele noastre este vitejia și dârzenia de care a dat dovadă vrednicul voievod. Puțină lume știe că în acele vremuri exista o instituție a vitejilor. Deși în decadență, ea încă exista și a folosit drept rădăcină pentru administrația ștefaniană. În vremea lui Ştefan, vitejia apare ca o instituţie aflată la apusul ei. Vitejii, aidoma cavalerilor occidentali, îşi regăsesc raţiunea existenţei lor în războaiele purtate de suveran; nu întâmplător, prezenţa lor în

[6] Jean-Paul Roux, *Regele. Mituri şi simboluri*, traducere şi note de Andrei Niculescu, Bucureşti, 1998, p. 174.
[7] V. şi Benoît Joudiou, *Le règne d'Etienne le Grand et la succession: une perspective idéologique*, în volumul *Ştefan cel Mare şi Sfânt. Atlet al credinţei creştine*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor, Sfânta Mănăstire Putna, 2004, p. 422.
[8] Maria Magdalena Szekely, *Gesturile puterii la Ștefan cel Mare*, în AP 01-2005-1, p. 151.

cronică se face simţită în preajma evenimentelor aflate în legătură cu fapte de arme. Dacă stăpânirea unei suprafeţe de pământ era semnul distinctiv al unei demnităţi nobiliare, calitatea de „viteaz" reprezenta împlinirea unei vocaţii şi, de ce nu, a unei meniri: aceea de războinic. În vremurile în care statul de la răsărit de Carpaţi abia se înfiripa, rolul acestora era unul primordial, vital chiar. Prezenţa vitejilor în sfatul ţării dovedeşte aceasta. Din rândurile lor se vor „extrage" elementele aristocraţiei Moldovei de mai târziu."[9]

Moldova se afla la un moment de răscruce la urcarea sa pe tron. În ultimul sfert de veac, urmașii lui Alexandru cel Bun s-au certat, luptat și ucis pentru tron. Poporul era învrăjbit și divizat. Niciunul dintre urmașii vrednicului domnitor nu s-a arătat vrednic de a primi tronul pe merit. În urma certurilor, cel mai mult a avut de suferit țara. Bucăți din țară au fost rupte de patria mamă de către vecinii lacomi de pământuri. Astfel, Cetatea Hotinului aparținea polonezilor, iar Chilia era sub stăpânia maghiarilor. Atât era de divizată țara, încât, la un moment dat, erau doi domni pe tronul Moldovei. Unul reprezenta autoritatea maghiară, celălalt autoritatea polonă. Cu toate acestea, amenințarea cea mai mare venea din sud. Imperiul Otoman era în deplină expansiune după căderea Constantinopolului. Geniul militar al lui Mahomed al II-lea Cuceritorul făcea ravagii printre popoarele balcanice. Statele române erau pentru otomani poarta de intrare în Europa, fapt pentru care trebuiau cucerite numaidecât. Lupta cea mai grea fusese biruită. Capitala Europei creștine devenise capitala Imperiului Otoman. Crucea a fost înlocuită cu semiluna. Toate locurile sfinte și cu însemnătate simbolică pentru creștinism erau sub stăpânire otomană. Tânărul domn, Ștefan, simțea pericolul iminent al avansării otomane. Conștient fiind că această avangardă nu se va opri de la sine, pune la cale mai multe variante a opri această cucerire în masă. Ne-a rămas o scrisoare din anul 1475 trimisă de Ștefan, Cneazului rus Ivan al III-lea, prin care îl îndeamnă să facă front comun împotriva otomanilor, căci de nu, și popoarele lor vor ajunge precum țările balcanice, care acum sunt sub stăpânire otomană. Turcii erau ajunși la sud de Dunăre. În acest episod al urcării pe tron a lui Ștefan se poate lesne observa iconomia lui Dumnezeu. Nu este întâmplătoare venirea pe tron a unui domn credincios, curajos și demn în Moldova, concomitent cu distrugerea în masă creată de Mahomed în Balcani. Țările vecine nu au fost mereu surori în lupta antiotomană, iar la un moment dat, „Ștefan a tras concluzia inevitabilă din cadrul geopolitic creat de această creştere a puterii otomane şi a dat o nouă orientare politicii sale externe."[10]. Dumnezeu poartă de grijă poporul român și prin iconomia Sa toate se află în rânduială. A făcut Ștefan, din popor orfan, copiii ai săi. Și i-a condus întocmai ca un părinte. Ne este cu anevoie să deslușim lucrarea duhovnicească și militară de care a dat dovadă Ștefan pe parcursul păstoririi. Se cunoaște harul lui Dumnezeu care îl ghida și înțelepțea. Această binecuvântarea a lui Dumnezeu a fost înzestrată în Ștefan pentru anumite fapte ale sale: credința puternică, dragostea de popor și adânca smerenie. „În ceea ce priveşte Moldova medievală, este dificil de presupus că, la scurt timp după constituirea statului, a fost posibilă adoptarea instituţiilor, simbolurilor şi ideologiei politice bizantine. Cu toate acestea, s-a urmărit crearea suportului juridic şi a unei ierarhii ecleziastice de sine stătătoare, întrucât acestea erau condiţiile esenţiale pentru afirmarea în cadrul lumii ortodoxe. Din perspectiva reglementărilor legislative de tradiţie bizantină, ierarhii trebuiau să se pronunţe în problemele cu implicaţii canonice şi acordau sancţiuni spirituale. Potrivit modelului ortodox, clericii răspundeau pentru cele mai multe abateri în faţa autorităţilor ecleziastice, iar instanţele laice îşi rezervau infracţiunile grave comise de oamenii bisericii, în special cele care implicau pedeapsa capitală[11]. Până în vremea lui Ştefan cel Mare, limitele dintre sfera justiţiei laice şi a celei bisericeşti au rămas imprecise, situaţie firească ţinând cont de faptul că raporturile dintre puterea princiară şi autoritatea episcopală erau în curs de edificare."[12] Ştefan cel Mare a urmărit, încă de la începutul domniei, consolidarea instanţelor ierarhice, prin acordarea unor privilegii care le deschideau acestora posibilitatea să-şi întărească puterea la nivel teritorial. Prima dintre măsurile menite să ducă la consolidarea ierarhiei ecleziastice a fost luată la 12 aprilie 1458, când a acordat scaunului de la Roman

[9] Constantin Crăescu, *Vitejii lui Ștefan cel Mare,* în AP 01-2005-1, p. 57.
[10] Șerban Papacostea, *Ștefan cel Mare și turcii: războiul pierdut (1473-1486)*, în AP 08-2012-2, p. 64.
[11] J. M. Hussey, *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*, Oxford, 1990, p. 328.
[12] Bogdan-Petru Maleon, *Raporturile dintre puterea politică și autoritatea ecleziastică în Moldova lui Ștefan cel Mare. Între tradiția ortodoxă și specificul local*, în AP 05-2009-1, p. 11.

importante privilegii de ordin juridic şi fiscal pentru satele acestuia, urmând ca locuitorii lor să răspundă doar în faţa instanţei bisericeşti.

2. Credința puternică și nealterată.

Credința primită din familie, pe care a păzit-o până la sfârșitul vieții sale, a fost sinceră și curată. Pe parcursul domniei sale, credința ortodoxă nu a suferit nici o întinăciune. Nu au existat schisme sau erezii. În relațiile internaționale nu a făcut rabat de la ortodoxie și nu a lăsat ca aceasta să fie călcată în picioare. Pe de altă parte, purtarea și felul său de a fi au reprezentat un model pentru mulți. De multe ori a fost veriga de legătură între om și Dumnezeu. Poporul vedea în el lucrarea harului lui Dumnezeu strălucind ca un soare la amiază. Din acestea, lumea, se încredințase că într-adevăr, Ștefan este om al lui Dumnezeu. Aprins fiind de dragostea pentru Părintele Luminilor, și încercând a urma exemplul vieții Mântuitorului, Ștefan a încercat să realizeze o unificare a forțelor creștine pentru a stârpi ascensiunea otomană. Pe scutul domnesc și pe stema lui Ștefan apare simbolul soarelui la amiază, complet. Acest lucru denotă caracterul de războinic al luminii al lui Ștefan, aflat în oastea „Răsăritului cel de sus”[13]. „Soarele de amiază reprezintă un import din heraldica poloneză, pe fundalul relaţiilor moldo-polone de la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea. În lipsa unor explicaţii clare, oferite în mod expres de izvoare de epocă, *interpretarea* rămâne singura modalitate de investigare a înţelesului acestei steme.”[14]

Ne-a rămas o scrisoare deosebit de relevantă în acest sens, pe care Ștefan o trimisese Papei Sixt al IV-lea, în anul 1474. Din aceasta reiese faptul că Ștefan se lăsase de mult în mâinile lui Dumnezeu și nu încerca decât să îl slăvească din ce în ce mai mult, fapt pentru care eforturile sale nu au rămas nerăsplătite. Dumnezeu l-a binecuvântat și preamărit pentru aceste fapte ale sale. Prin acest mesaj, Ștefan cere Papei, ca dimpreună cu ceilalți regi creștini, să se unească pentru a face front comun împotriva musulmanilor, căci de vor fi moldovenii lăsați singuri în calea dușmanului comun, toți vor avea de suferit pe termen lung. În anul următor, în 1475, Ștefan trimite o scrisoare tuturor regilor creștini prin care îi înștiințează ca expansiunea otomană bate la ușă, iar Moldova este poarta de intrare în Europa. Dacă această țărișoară, care oferă protecție întregii Europe prin poziționarea sa strategică va cădea, va fi decisiv pentru occident. Chiar și fără ajutorul vecinilor, și în plină perioadă de glorie sultanului Mohamed, Ștefan reușește să țină piept atât otomanilor, cât și polonezilor și maghiarilor, care atacau Moldova asincron. Din cele 36 de lupte purtate, a ieșit biruitor din 34, iar pentru cele două înfrângeri a plâns cu amar, mărturisind că numai din pricina păcatelor sale a fost pedepsit de Dumnezeu. Pleca la luptă cu binecuvântare, cu râvnă pentru credință, cu dragoste față de popor și cu harul Duhului Sfânt lucrând în el. Una dintre primele sale biruințe a fost repatrierea Chiliei, în anul 1465.

Pe lângă necazurile și prolemele patriei, vrednicul domnitor s-a confruntat și cu o serie de probleme personale, care ar fi decimat pe orice om. A suferit trădări, amenințări, pericole năprasnice și iminente, nerecunoștință, promisiuni neîndeplinite, invidie, moartea neașteptată a membrilor familiei. Însă, contrar firii omenești, a renăscut din propria cenușă precum pasărea Phoenix. Credința lui nu s-a clătinat deloc, ci pe toate le-a primit precum dreptul Iov. Însă cea mai costisitoare și statornică problemă a sa a fost o rană pe care a purtat-o în trup timp de 42 de ani. Aceasta fost și cea care i-a provocat moartea. Pe când lupta pentru cucerirea Chiliei, în anul 1462, a fost lovit la glezna stângă de o ghiulea de piatră. Aceasta se agrava pe măsura trecerii anilor. Nici doctorii din țară, nici cei din străinătate nu au găsit leacul potrivit pentru rana sa. În ultimă instanță, chiar cu câteva zile înainte de moartea sa, doctorii au recurs la o ultima încercare de vindecare: arderea cu fierul înroșit. Zadarnică a fost suferința lui Ștefan, căci nimic nu i-a folosit, ba chiar mai mult rău i-a provocat. Privind reversul monedei, mult har a primit de la Dumnezeu pentru această suferință purtată fără cârtire.

Un alt aspect important al vieții sale a fost plângerea în înmormântarea membrilor familiei. Prima soție, prințesa Evdochia de Kiev, a murit la doar patru ani de la căsătorie. Cea de-a doua soție, Maria Asinina Paleologhina, sau Maria de Mangop, cum este cunoscută în popor, nepoata ultimului

[13] *Ceaslovul cel Mare*, Tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Editura Biserica Ortodoxă Alexandria-2003, p. 622

[14] Tudor-Radu Tiron, Despre „soarele de amiază” din stema lui Ștefan cel Mare, în AP 05-2009-1, p. 59.

împărat bizantin, înainte de căderea Constantinopolului, a murit la cinci ani după căsătorie. Concomitent cu acestea, i-au murit cinci copii, dintre care fiul cel mare, Alexandru, care deja începuse pregătirea pentru urcarea pe tron în urma tatălui său. „O altă durere pe care a răbdat-o în ultimii doi ani ai vieții pământești a fost faptul că prima sa fiică, Domnița Olena-Elena, a fost închisă pe nedrept la Moscova și nu a putut să facă nimic pentru eliberarea ei."[15] Din dorința de a realiza alianțe creștine, o căsătorește pe fiica sa cu fiul țarului Ivan al III-lea. În urma unor conflicte interne în imperiul țarist, marele cneaz Dimitrie, nu mai urca pe tron, ci este aruncat în închisoare împreună cu soția sa, Elena, loc în care vor și muri după o perioadă.

Un loc central în activitatea Sf. Ștefan îl reprezintă Sf. Cruce. Astăzi, multe dintre mănăstirile din Sfântul Munte Athos posedă și scot la închinare fragmente din Sfânta Cruce[16]. Deși Sfânta Cruce a fost împărțită în multe bucățele, nici una dintre acestea nu s-ar fi aflat în Moldova în timpul domniei lui Ștefan. Nici unul dintre izvoarele narative nu pomenesc de aducerea în țară a vreunei părticele din Sfânta Cruce[17]. Cu toate acestea, Sfânta Cruce reprezintă un simbol cheie în activitatea domnului. „S-a remarcat, în repetate rânduri, atenţia pe care Ştefan cel Mare a acordat-o zilei de 14 septembrie, zi în care se prăznuieşte Înălţarea Sfintei Cruci[18]. În ultimii 30 de ani de domnie, Ştefan a lăsat suficiente indicii despre importanţa pe care o dădea acestei sărbători."[19] Aceasta era așezată pe steaguri, erau ridicate cruci pe câmpurile de luptă, voievodul și soldații purtau crucea brodată pe piept și întotdeauna înainte de pornirea la luptă se însemnau cu semnul sfintei cruci. „La Pătrăuți, a ctitorit o mănăstire (1487) cu hramul Înălțarea Sfintei Cruci, care a adăpostit un fragment din lemnul Crucii Domnului. Aici a fost pictată o scenă care nu se mai întâlnește în altă Biserică, o scenă care exprimă viața lui de slujire a lui Hristos. Un grup de mucenici militari, sfinții Gheorghe, Dimitrie, Teodor Tiron, Teodor Stratulat, Mercurie, Nestor, Artemie, Procopie, Eustatie, călăresc înarmați, conduși de Arhanghelul Mihail și de Sfântul Constantin cel Mare, spre o cruce albă, însoțiți de inscripția „Prin acesta, învinge-i pe dușmanii tăi". Așa cum Sfântul Constantin cel Mare își învinsese dușmanii prin puterea Sfintei Cruci după ce aceasta și inscripția i se arătaseră pe cer, și Sf. Ștefan, tot prin puterea crucii, nebiruita armă, nădăjduia să-i învingă pe cei potrivnici-așa mărturisește voievodul în fresca de la Pătrăuți."[20] Un alt eveniment important legat de Sf. Cruce este faptul că a ales ziua de cununie cu prințesa Maria Asinina Paleologhina în data de 14 septembrie 1472. Sf. Cruce a fost descoperită de mama Sf. Împ. Constantin. Căsătorindu-se cu ruda ultimului împărat bizantin, Ștefan realizează o punte peste veacuri, ancorându-se în puterea, dragostea și sfințenia lui Constantin cel Mare.

O evlavie aparte avea Ștefan la Maica Domnului. În locul în care s-a născut, la Borzești, a ridicat o Biserică cu hramul Nașterea Maicii Domnului, iar la Putna a zidit măreața mănăstire cu hramul Adormirea Maicii Domnului, cu gândul ca aceasta să fie necropola sa. A așezat întreaga țară sub acoperământul Maicii Domnului. În anul 1476, turcii au ars Mănăstirea Bisericani. Sf. Iosif vrea să plece cu obștea sa în Athos. În vis i se arata Maica Domnului care îi spune că și aici este grădina sa, deci să rămână în Moldova. Pe lângă Maica Domnului, Sf. Ștefan, se așeza sub purtarea de grijă a sfinților militari. Când avea posibilitatea de a alege data unei bătălii o alegea în ziua de prăznuire a unui sfânt militar. Astfel, lupta de la Râmnic a avut loc pe 8 iulie 1481, în ziua de prăznuire a Sf. Procopie, iar lupta de la Codrii Cosminului de Sf. Dimitrie, pe 26 octombrie 1497. Ajutorul de sus a venit, ieșind biruitor cu ajutorul sfinților. Cine îl cinstește pe Dumnezeu cu cuget cu curat și evlavie, îi cinstește și pe slujitorii săi. A avut o deosebită apreciere față de mitropolit, preoți și monahi. Nu s-a rezumat doar la țara sa, ci a făcut misiune prin ctitorirea de biserici și împodobirea cu odoare cultului din Țara Românească și Transilvania. În Ardeal, este cinstit tocmai ca un întemeietor al Mitropoliei

[15] De veghe în casa măriei sale, p. 20
[16] Andrew Simonopetritis, Holy Mountain. Bulwark of Orthodoxy and of the Greek Nation, Salonic, 1969, p. 52, 60, 68, 75, 82, 83, 91, 94, 101, 105, 109, 119.
[17] V. Sorin Iftimi, *Lemnul Sfintei Cruci şi Ţările Române. Însemnări privitoare la ideologia medievală a puterii în spaţiul ortodox*, în volumul *De potestate. Semne şi expresii ale puterii în Evul Mediu românesc*, Iaşi, 2005 (în curs de apariţie).
[18] Maria Magdalena Székely, Ștefan S. Gorovei, *„Semne şi minuni" pentru Ştefan voievod. Note de mentalitate medievală*, în SMIM, XVI, 1998, p. 53–54
[19] Maria Magdalena Szekely, *Ștefan cel Mare și cultul Sfintei Cruci*, în AP 01-2005-1, p. 20.
[20] *De veghe in casa....* p . 21.

Transilvaniei. Tot din Transilvania a repatriat și moaștele Sfântului Simon de la Pângărați. Acesta fusese omorât în pribegie transilvăneană în jurul anului 1476[21].

Deși s-a caracterizat printr-un spirit patriot înnăscut, Ștefan nu a amestecat relațiile internaționale cu relațiile creștinești. Astfel, el este pomenit ca unul dintre cei mai mari ctitori ai Sfântului Munte Athos din toate timpurile. Mănăstirii Zografu i se spunea în acele timpuri „mănăstirea noastră", fapt ce denota familiaritatea dintre Moldova și Athos, însă rămâne o neclaritate cu privire la un steag de luptă sau un prapur bisericesc de la 1500 care îl înfățișează pe Sfântul Gheorghe. Unii istorici precum, descoperitorul acestuia, slavistul Stoica Nicolaescu[22], susțin că acesta nu este cu adevărat un steag de luptă, ci se dorește maximizarea caracterului ostășesc al lui Ștefan. Pe de altă parte, prin așezarea sub ascultarea sfântului denotă ajutorul divin ce ajuta în luptă oastea moldovenească. Raportarea permanentă la Biserică, canoane și sfinți consolidează poziția de domn creștin și ostaș desăvârșit, fapt ce îl face pe profesorul slavist să pună sub semnul întrebări utilizarea acestei broderii, el înclinând spre a fi folosit ca prapur bisericesc dăruit mănăstirii athonite. Totodată, un muzeograf de la Muzeul Militar din București, pe numele său, Anton Velcu, susține că acesta chiar a fost un steag de luptă, folosit la adevărata lui întrebuințare. O lămurire ulterioară vine de la Petre Ș. Năsturel care afirmă: „În teza noastră de doctorat – cea de-a doua, susţinută la Sorbona în 1979 şi tipărită la Roma în 1986 –, noi am privit steagul împricinat drept o banieră, adică un prapur dăruit la Athos de Ştefan cel Mare. Acolo, expuneam şi gândul nostru de a da la iveală o cercetare mai amănunţită asupra acestei broderii, dezvoltându-ne părerea ce o împărtăşim cu Stoica Nicolaescu". Lucrarea a apărut astfel în 1990, la Iaşi, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»". Acolo nu ne-am dat în lături să-i criticăm pe înaintaşii noştri, necruţându-l nici pe însuşi bunicul nostru! Amicus Plato, sed magis amica veritas. Şi astfel am numit prapur – bannière pe franţuzeşte – acea falnică broderie, mergând până la a o privi şi ca un manifest duhovnicesc şi politic, „une affiche de propagande", spuneam, sub chipul sfântului ostaş apărând oarecum adevăratul luptător român pentru Hristos, verus athleta Christi, şi el un purtător de biruinţe, mereu gata de luptă împotriva turcului, a ungurului şi a leşului. Căci sub picioarele Sfântului Gheorghe, şezând în jilţ şi călcând un balaur înaripat şi tricefal, am socotit că este vorba, într-un fel, de chiar duşmanii de căpetenie ai Ţării Moldovei.[23] Deci se poate afirma cu certitudine, în urma argumentelor prezentate de domnul istoric, că acest steag de luptă nu este altceva decât o poală de icoană care se regăsea în cultul ortodox prin așezarea sub icoana împărătească, praznicul sfântului, sau oricare altă icoană de pe tetrapod.

Este pomenit ca mare ctitor la Hilandar, Grigoriu, Vatopedu, Constamonitu, Xenofont, Russikon, Sfântul Pavel, etc. Începând cu anul 1000, Athosul devine capitala monahismului ortodox, fiind sprijinit material de împăratul de Constantinopol. Odată cu căderea Constantinopolului și a țărilor balcanice, Ștefan și-a asumat calitatea de principal susținător al Athosului. Drept răsplată, în anul 2004, la împlinirea a 500 de ani de la trecerea la cele veșnice a vrednicului voievod, patriarhul ecumenic Bartolomeu, a venit la Putna și a așezat o candela pe mormântul acestuia drept mulțumire pentru toate binefacerile pe care domnul moldovean le-a făcut tuturor creștinilor și mănăstirilor din Athos. „Cercetările pe care am avut ocazia să le întreprind la Hilandar Research Library and Resource Center for Medieval Slavic Studies, The Ohio State University, Columbus, Ohio, mi-au permis să descopăr nu una, ci cel puţin patru dovezi, aş zice destul de concludente, că numele ilustrului voievod moldav era nu numai pomenit în slujbele monahilor hilandarini, dar şi că se găsea la loc de cinste printre aceia care, asemenea lui, contribuiseră la bunăstarea mănăstirii. Este vorba de patru pomelnice sau liste de nume ce trebuiau a se citi la proscomidie, liste care cuprind, alături de numele fondatorilor Nemanizi şi ale urmaşilor lor, şi o sumă de domni, boieri şi înalţi prelaţi din Moldova şi Ţara Românească."[24]

O deosebită atenție și cu mare luare aminte îi asculta Ștefan pe părinții duhovnicești contemporani. Sf Daniile Sihastrul, Sf Iosif de la Bisericani și Sf Simeon de la Pângărați sunt doar câțiva de la care lua sfat și pe care îi asculta frecvent. „Despre Daniil Sihastrul se poate presupune că

[21] Elena Firea, *Ștefan cel Mare și cultul sfinților locali. Ipoteze de lucru și limitări documentare*, în AP 07-2011-1, p. 352.
[22] Stoica Nicolaescu, *Din daniile lui Ștefan cel Mare făcute Mănăstirii Zografu de la Sfântul Munte Athos*, Bucureşti, 1938.
[23] Petre Ș. Năsturel, *Steagul de luptă al lui Ștefan cel Mare: prapur bisericesc ori poală de icoană?*, în AP 01-2005-1, p. 47.
[24] Radu G. Păun, *Pomenirea lui Ștefan cel Mare la Mănăstirea Hilandar de la Muntele Athos. Mărturii, ipoteze, întrebări*, în AP 07-2011-1, p. 334.

s-a bucurat încă din timpul vieţii de faima unui om sfânt înzestrat cu darul prorocirii, şi chiar că l-a întâlnit personal pe domn, în calitate de duhovnic."[25]

Rugăciunea reprezenta în viața domnitorului un rol central. Și-a arat ogorul sufletului cu rugăciuni și lacrimi. Se ruga pentru biruințe, pentru oștenii căzuți, pentru popor, pentru roade bune ale pământului și, în final, se ruga pentru sufletul său. Uneori, pentru a lăsa amintire posterității, rugăciunea sa a fost consemnată în piatră, așa cum vedem în pisania bisericii de la Mănăstirea Neamț. Atunci când a greșit, cu pocăință a mers sub epitrahilul duhovnicului său cerând iertare și binecuvântare.

3. Dragostea de popor.

Cunoscând urmările nefaste ale unor conduceri dezastruoase, a hotărât să facă din perioada conducerii sale o conlucrare între popor și voința Domnului. Răspunzând sinergic la chemările Bisericii și aflându-se în deplină ascultare față de duhovnic, nu avea cum să fie potrivnic poporului. Lucrurile și lucrările se legau armonios spre slava lui Dumnezeu în țara Moldovei. A conștientizat încă de la începutul domniei că Dumnezeu nu încredințează puterea unui om tiran și viclean. De aceea, s-a făcut părinte ascultător al poporului și conducător smerit în fața lui Dumnezeu. Prima decizie după urcarea pe tron a fost să îi ierte pe boierii aflați în opoziție, care l-au susținut pe Petru Aron. Aceștia fugiseră în Polonia de frica lui Ștefan, dar acesta i-a rechemat în țară prin mai multe scrisori. În afară de unul, toți s-au întors în patria mamă și s-au bucurat de primirea și iertarea voievodului. Iubirea de vrăjmași este cea mai înaltă virtute, după cum spune și Mântuitorul. Această virtute poate fi atribuită doar omului în care Duhul Sfânt și-a aflat sălaș. Iertându-i pe ucigașii tatălui său, a dat dovadă de o trăire duhovnicească aparte. Focul tinereții a fost domolit de sfatul curat al duhovnicului. Știa că din cauza răului a fugit din țară când era copil, iar acum a făcut din pacea de sus un laitmotiv al vieții sale. Nu a dat înapoi de la nimic. În toate cele 36 de bătălii purtate a fost în fruntea poporului spre a stârpi năvălitorii. A fost rănit, aproape capturat, căzut de pe cal de nenumărate ori, dar întotdeauna Dumnezeu a întors sorții de izbândă în favoarea unsului său, căci activitatea sa pământească nu se putea stopa brusc.

Toate aceste fapte ale sale nu treceau neobservate de popor, care s-au unit în fapte și gândire și au devenit una cu conducătorul lor. Multă dragoste și tărie a primit de la popor ca răsplată pentru dragostea și dreptatea cu care conducea. O faptă demnă de menționat care denotă o încredere nestăvilită în conducător este abordarea tacticii pământului pârjolit. Aceasta presupunea ca oamenii să ardă toate avuțiile, să otrăvească fântânile și să se retragă în munți cu promisiunea că după bătălie se vor întoarce în locurile de baștină în care vor fi ajutați să își refacă gospodăriile. Acesta fiind un fapt minor pe lângă pierderea atâtor vieți omenești de tineri, bătrâni, copilandri și boieri care s-au jertfit pentru țară și pentru vodă. Cu toate acestea, nu doar în vremuri de război se arată tenacitatea unui conducător. În vremurile de pace s-a arătat la fel de jertfelnic pentru popor. În anul 1502, când rana de la picior se agravase iar doctorul venețian Matteo Muriano venise să-l vindece menționa că în ciuda bolii, voievodul se arăta veșnic treaz, veghind la problemele țării. Dreptatea cu care guverna i-a făcut pe oameni să-l iubească. După lupta de la Baia le-a oferit bani oamenilor locului pentru a-și reface casele. După lupta de la Vaslui a făcut același lucru, ba mai mult decât atât, la 20 de ani după luptă, a mers din noul la Vaslui unde a răsplătit încă odată pe cei ce au sacrificat în luptă avuțiile și viețile apropiaților lor. Pe lângă partea materială, s-a îngrijit ca cei adormiți să fie veșnic pomeniți în biserici și mănăstiri. Pe pisania Bisericii de la Mănăstirea Războieni este menționat faptul că aceasta s-a ridicat spre pomenirea și amintirea tuturor celor căzuți pe acel câmp de luptă în urmă cu două decenii.

Pe lângă izvoarele istorice consacrate, Ștefan a rămas în conștiința poporului ca fiind cel mai mare român. Multe legende s-au păstrat cu privire la vestitul domnitor prin viu grai în spațiul moldovenesc și numai. Relatăm două mai importante, culese din zona noastră, de către Ierom. Marcu Petcu: O altă tradiţie, din comuna Cotnari, spunea că „*în partea vestică a comunei şi într-o depărtare ca de un sfert de poştă, este pe un deal o pădurice numită Dumbrava Roşie, despre care unii zic că aceasta ar fi aceea ce s-au plantat de Ştefan cel Mare la anul 1497 cu prizonierii leşi ce i-au capitulat în pădurea Cosminului şi care se întorceau în ţara lor după baterea murilor Sucevei pe care nu i-au putut*

[25] Constantin Turcu, *Daniil Sihastru. Figură istorică, legendară şi bisericească*, în SCI, XX, 1947, p. 246–259

sfărâma; iar unii vorbesc că nu ar fi acea dumbravă" (prof. V. Tănăsachi, 14 aprilie 1871). Surprinzător sau nu, în comuna Belceşti, plasa Bahlui, judeţul Iaşi, se menţionează că „*spre NV, lângă hotar, se află o poştă părăsită, acum numită Socii. Nu ştiu de a fi aceasta locul unde Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, bătu pe Radu, domnul României* [Ţării Româneşti – *n.n.*] *la anul 1470, când au voit a uni ambele principate sub domnia sa*". Ni se pare important faptul că în acei ani, 1471–1473, se gândea despre intenţia domnului Moldovei de a uni Ţările Române sub sceptrul său."[26]

În epoca ștefaniană arta și cultura au atins apogeul în Moldova. Cu gândul al Dumnezeu și sub supravegherea domnitorului, oamenii au stilul moldovenesc. Acest stil arhitectural a rămas posterității fiind caracterizat prin mare frumusețe și adânc odihnitor. În materie de broderie, Moldova a excelat, iar în arta caligrafiei transpusă în manuscrise se reflectă până astăzi profunzimea gândirii și frumuseții vremii. Pe de altă parte, muzica bisericească și pictura lăcașurilor de cult au atins cote impresionante. Nici până astăzi albastrul de Voroneț nu a putut fi reprodus. În perioada ștefaniană s-au construit mai multe biserici decât erau în Moldova la momentul urcării sale pe tron. De remarcat este faptul că perioada de construcție a unei biserici a fost de maximum 3 ani. Existau cazuri, precum cel al Mănăstirii Voroneț, care a fost finalizat în doar șase luni. Pe lângă construcțiile materiale, a avut un aport decisiv în împodobirea lor și a celor vechi cu obiecte de cult, clopote, icoane, cărți, veșminte, bani, proprietăți, etc. A zidit biserici și a lăsat făclii aprinse din care se vor însufleți de duhul său și urmașii săi precum, Sf. Iacob, Mihai Eminescu, George Enescu și mulți alții care au trecut pragurile ctitoriilor sale. În aceste biserici s-au botezat, cununat și înmormântat, generați după generații, până în ziua de astăzi. Multe și nenumărate fapte minore și bune a făcut Ștefan pe oriunde mergea, de aceea poporul îl recunoștea la un moment dat cu numele de Ștefan cel Bun. De menționat este faptul că preoția sacramentală era scutită de dările și taxele statale: „Izvoarele narative şi documentare datând de la sfârşitul Evului Mediu moldovenesc redau cu claritate sursele de venit ale mitropoliei şi episcopiilor, precum şi modalităţi în care acestea erau colectate. În ceea ce priveşte obligaţiile clerului de mir faţă de instanţele ecleziastice, documentele arată că slujitorii altarului achitau *dajdea vlădicească*, un impozit anual, plătit în folosul arhiereilor, şi *colacii vlădiceşti,* darurile în produse oferite acestora de Crăciun şi Paşte."[27]

4. Adâncă smerenie

Pentru orice lider este cu grea putință să rămână smerit mai ales în momentele în care este omagiat și lăudat. Un fapt deosebit de important în acest sens este episodul ulterior luptei de la Vaslui. Orice rege ar fi făcut mare festin pentru a fi lăudat după o așa mare victorie, însă Ștefan a hotărât post aspru în țară pentru a răsplăti binefacerile lui Dumnezeu. A fost conștient că numai cu puterea omenească nu ar fi putut niciodată să izbândească. Conform tradiției, el ar fi postit timp de patru zile numai cu pâine și apă - adâncă smerenie și fără pată de mândrie. Turcii nu mai suferiseră vreo înfrângere de câteva decenii, iar această luptă de la Vaslui a avut un puternic răsunet european, crescând prestigiul domnului moldovean în fața curților împărătești. Smerenia sa a fost remarcată nu doar în vremuri de biruințe, ci și în vreme de înfrângeri. La un an după marea victorie de la Vaslui, Mahomed intră în Moldova cu aproximativ 150.000 de soldați turci. Concomitent, tătarii atacaseră Moldova prin Nord. Divizată fiind, oastea moldavă a suferită o puternică înfrângere la Războieni. Cu toate acestea, Mahomed nu a cucerit nici o cetate, întorcându-se biruitor, dar cu mâinile goale acasă. Prin scrisoarea de înștiințarea regilor europeni, Ștefan argumenta că numai din pricina păcatelor sale a îngăduit Dumnezeu această pedeapsă. Pentru smerenia aceasta, Dumnezeu nu a lăsat țara în mâinile sultanului. Sfinții părinți socotesc că cea mai mare virtute a unui creștin este discernământul. Capacitatea de a diferenția binele de rău și de a aștepta momentul oportun pentru anumite lucruri face din om ales al lui Dumnezeu și iubit al poporului. Ca să ne imaginăm de cât discernământ a dat dovadă Sf. Ștefan este destul să menționăm că răsunetul faptelor sale și relațiile sale internaționale s-au răspândit până în Persia, astăzi Iran. O țară mică aflată la granița unor trei mari imperii, oropsită, jefuită și trădată de nenumărate ori, a răzbit peste veacuri și nu a fost ocupată tocmai datorită credinței și patriotismului de care a dat dovadă. „Singura legătură moldo-veneţiană pare să fi fost, potrivit cronicarilor veneţieni,

[26] Ieromonah Marcu Petcu, Ștefan cel Mare într-o viziune poporană la 1871-1873, în AP. 04-2008-1, p. 248.
[27] Bogdan-Petru Maleon, *Veniturile Mitropoliei și Episcopiilor moldovenești în vremea lui Ștefan cel Mare. Proveniența și modalitățile de colectare*, în AP 03-2007-2, p. 43.

indirectă: victoria de la Vaslui a făcut o impresie puternică şi, după ce a fost confirmată de mai multe surse, cercurile conducătoare ale Republicii au sperat că ar putea încheia cu Mehmed al II-lea o pace avantajoasă”[28]. Una dintre cele mai importante cumpene pe care Ștefan le-a trăit pe parcursul vieții a fost în anul 1486, la Șcheia. În timpul luptei a căzut de pe cal, a fost rănit și a rămas pe câmpul de luptă jumătate de zi printre morți. În acest timp, lupta se încheiase, iar turcii ieșiseră biruitori. Din iconomia divină, doi boieri, pe numele lor, Purice și Pântece, l-au găsit înaintea turcilor și l-au adus în tabără. În scurt timp, Ștefan și-a revenit, a reînceput lupta și a iești biruitor. Numai Dumnezeu l-a păzit din a nu fi omorât cât timp a stat rănit, printre morții de pe câmpul de luptă. Acest moment cheie i-a declanșat setea de construcție a bisericilor spre slava lui Dumnezeu. Gesturile, destul de rigide, sunt acelea caracteristice pentru un ctitor şi, dincolo de evlavie, ele nu sugerează mare lucru. Foarte grăitoare sunt, însă, gesturile la care domnul se supune. De pildă, în tabloul votiv din biserica Sfântul Ilie, Ştefan se lasă purtat de sfântul patron, care îl ţine de mâna dreaptă. În tabloul de la Voroneţ, domnul este prezentat Mântuitorului de către Sfântul Gheorghe, care îi cuprinde umărul drept cu o tandreţe ocrotitoare. Gesturile acestor sfinţi sunt prietenoase, afectuoase, aşa încât Ştefan cel Mare, deşi figurat în faţa tronului lui Iisus Hristos – scaun de judecată, la urma urmei –, apare într-un cadru apropiat, de-a dreptul familial. În toate imaginile votive analizate până aici, domnul Moldovei este prezentat stând în picioare. Există, însă, şi o excepţie, una singură. În *Tetraevanghelul* de la Humor, călugărul Nicodim l-a pictat în genunchi în faţa tronului pe care stau Maica Domnului şi Pruncul. Ştefan priveşte în sus, precum în dvera Răstignirii, şi întinde cu amândouă mâinile manuscrisul ferecat. Maica Domnului îl prezintă pe donator Pruncului, cu un gest amintind de acela de pe placa de la Vatoped.

5. Mutarea la locașurile veșnice

În ultima parte a vieții, deși era foarte bolnav, nu contenea să nu se gândească la toate problemele poporului. Un aspect foarte important a fost lupta de la Codrii Cosminului din anul 1497. Deși neputința trupului nu mai făcea față duhului osârduitor, a mers pe câmpul de luptă. Pe o targă trasă de cal precum o sanie s-a poziționat în fruntea oastei pentru ca poporul să fie mereu îndrumat de părintele său. Și-a pregătit din timp locul de odihnă la Putna. „După numai un deceniu, mâna care, la Colomeea, ţinuse „schiptrul” Moldovei şi care se întinsese pentru jurământ, picioarele care se îndoiseră la coborârea de pe cal şi care îngenuncheaseră aveau să devină imobile. În toamna lui 1497, Ştefan „era foarte neputincios de picioare” şi, pentru a lua parte la lupta din Codrii Cosminului, a fost dus într-o sanie. Peste câţiva ani, nu cu mult înainte de moarte, solul său transmitea la Veneţia că domnul Moldovei picioarele şi mâinile nu le poate mişca[29], nici nu se poate ajuta cu ele”[30].

Însuși și-a comandat piatra funerară care și astăzi îi străjuiește mormântul și pe care se află inscripția: „Dreptcinstitorul Domn, Io Ștefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, ctitor și ziditor al acestui sfânt locaș, care zace aici și s-a mutat la veșnicele lăcașuri în anul 7..., luna..., și a domnit ani...”[31]. De remarcat este faptul că urmașii săi nu au mai completat data trecerii la cele veșnice. Astfel, el rămânând domn al țării din ceruri și viu în conștiința poporului nostru în veac.

„Io Ștefan din mila lui Dumnezeu peste
Toată Moldova pentru o vreme gospodar și părinte...
Asta vă las moștenire acesta mi-e legământul
Să vă rabde ca seminție pământul”[32]

Ultima mănăstire la care a început lucrările a fost Dobrovățul, închinată Pogorârii Sf. Duh. Există o teorie apărută în ultimele decenii care susține că în ultimele zile ale vieții pământești, Ștefan cel Mare, ar fi abandonat domnia pentru a îmbrăca haina monahală. Aceasta se bazează pe scrierile unor istorici precum Silviu Dragomir și Vasile Andru și o veche tradiție care circulă printre bătrânii

[28] Ovidiu Cristea, *Ștefan cel Mare în sursele venețiene*, în AP 01-2005-1, p. 108.
[29] C. Esarcu, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, Bucureşti, 1874, p. 96–97
[30] Maria Magdalena Szekeley, *Gesturile puterii la Ștefan cel Mare,* în AP – 01-2005-1, p. 158.
[31] De veghe în casa Măriei sale..., p. 34.
[32] Ioan Alexandru, *Imnele Putnei,* ediția a doua, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2021, p. 108.

sfântului munte[33]. Ca argumente în această teorie avem: lipsa unor relatări temeinice cu privire la înmormântarea domnului, înmormântarea fără sicriu, așezarea pe 13 bare de fier și sprijinirea capului pe o cărămidă. Fapte caracteristice înmormântării călugărilor vremii. „Trebuie spus, de la bun început, că, înainte de publicarea articolelor menţionate, această ipoteză a fost adusă în discuţie în cadrul simpozionului Ştefan cel Mare şi Sfânt. Atlet al credinţei creştine, desfăşurat la Mănăstirea Putna (18–25 aprilie 2004). Cu acel prilej, istorici şi reprezentanţi ai clerului monahal au arătat, deopotrivă, de ce o asemenea presupunere nu se poate susţine. Cu toate acestea, ipoteza a fost formulată şi tipărită în publicaţii de largă răspândire, ceea ce, în chip evident, nu poate să slujească identificării adevărului, afirmării şi apărării lui. Tocmai de aceea, se impune analizarea, cu atenţie, a argumentelor care au fost aduse în discuţie.[34] În lucrarea menționată, cei doi istorici reușesc să combată această teorie. Ipoteza acestei presupuse călugării este neîntemeiată și chiar periculoasă putând eclipsa sfârșitul vieții unui domn viteaz și credincios. Această călugărie forțată ar fi fost în contradicție cu toate acțiunile de până atunci ale domnului. El era om de cuvânt ce săvârșea lucrurile calculat și în tihnă. Nu ar fi realizat o călugărie pe repede înainte sub nici o formă. Această călugărie ar fi dat peste cap nu doar sfârșitul vieții sale și amintirea sa în ochii urmașilor ci ar supus și clerul și monahii la nerânduială. Pentru că s-ar fi făcut împotriva canoanelor și cu multe îngăduințe, ceea ce era impracticabil la acea vreme în viața bisericească a Moldovei. Întreg anul 1504 a fost unul cum nu mai fusese până atunci. Iarna aspră, lungă și grea a fost cu greu biruită de popor. Ploile abundente au făcut ravagii pe parcursul verii, iar pe data de 2 iulie 1504, Domnul l-a luat în Împărăția Sa pe cel care cu inimă mare a mărturisit credința într-o țară mică. Trecerea sa din viață la viața veșnică a fost primită cu durere de popor care se simțea orfan. Imediat după moartea sa a fost cinstit ca sfânt în conștiința poporului. „Ce s-a petrecut vreme de jumătate de veac în Moldova s-a făcut auzit de la un capăt la altul al Europei. Acea realitate istorică de care ne despart cinci secole continuă să ne fascineze tocmai fiindcă a izbutit o depășire a izolării obișnuite. La un popor pe care destinul său nu l-a răsfăţat, această strălucire auroral s-a mai repetat doar o dată sau de două ori şi numai atunci când s-au întrunit condiţiile care angajau sufletele în crearea sau apărarea unor mari proiecte şi valori colective. Din această perspectivă, nu ne putem îndoi de măreţia sau sfinţenia anilor lui Ştefan.”[35]

Pentru toate aceste fapte ale sale, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din data de 20 iunie 1992, hotărăște canonizarea lui Ștefan Voievod cu dată de prăznuire 2 iulie, ziua trecerii sale la Domnul și cu denumirea din sinaxar și calendar de Dreptcredinciosul Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt, iar în anul 2004, la sărbătorirea a 500 de ani de la moartea sa, a trecut în conștiința poporului cu denumirea de Sfântul Voievod Ștefan cel Mare.

Despre desfacerea mormântului sfântului Ștefan, fostul stareț al Putnei, Părintele Iachint Unciuleac, vorbește astfel: „*Sunteți unul dintre slujitorii Bisericii Ortodoxe, sunteți unul dintre ostenitorii Mănăstirii Putna care a fost de față când a fost dezvelit întru-un anumit an mormântul marelui voievod. Îndrăznesc o întrebare deosebită: puteți să-mi spuneți câteva cuvinte despre ceea ce este în interiorul mormântului?* Eu lucrurile acestea nu prea le-am spus, pentru că le-am făcut neoficial, cu încă doi părinți de aici, de la mănăstire. Când s-au făcut săpăturile arheologice în interiorul bisericii, în camera mormintelor, în gropniță, eram aici. Arheologul și noi am mers noaptea, curioși să vedem osemintele lui Ștefan cel Mare. S-a ajuns la mormânt. În primul rând, arheologul, când a ajuns acolo unde e lespedea funerară, a spus: „Nu e aici mormântul lui Ștefan cel Mare”, dar nu a spus mai mult. Oamenii au și zvonit că nu s-a găsit mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna și s-a și scris într-o revistă atunci: „Oare mormântul lui Ștefan cel Mare nu mai este la Putna?”. După aceea, când a venit cineva și l-a întrebat, a spus: „Domnule, eu n-am spus că nu este la Putna. Am spus că nu este chiar aici, unde e lespedea funerară!!” Și a ieșit el din încurcătură. Dar eu am mers noaptea, împreună cu alți doi părinți; la un colț, mormântul lui Ștefan mai are un capac, mai jos, cam la un metru și jumătate sub nivelul de călcare actual, și acolo este pusă o altă lespede de piatră, fără inscripție, fără nimic, pe un cadru tot din piatră, un patrulater care ține de mormânt. Și se vede și

[33] Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324–1881,* I, Secolele XIV–XVI, Bucureşti, 2001, p. 543

[34] Maria Magdalena Szekely, Ștefan S. Gorovei, Călugărirea lui Ștefan cel Mare. De la temeiurile ipotezei la realitatea istorică, în AP 01-2005-1, p. 94.

[35] Andrei Pippidi, Lucruri noi despre Ștefan cel Mare, în AP 01-2005-1, p. 91.

puțină urmă de lemn. Probabil că a fost un sicriu din lemn. Am luat o lanternă de vânătoare mai mare, am ferit un colț care era deja rupt de mai mult timp, de când s-a umblat în 1856, am băgat lanterna și am văzut o purpură puțin roșie, închisă, așa cum este ușa; nu mai avea culoarea originală. Și se cunoștea craniul, era puțin într-o parte… După obiceiul vremii, se punea pe un grătar metalic, și nu mai era la locul lui. Se vedea că a fost umblat la mormântul lui Ștefan cel Mare. Purpura aceea nu era din vremea lui. Era pusă mai târziu."[36]

Astfel rugându-l și noi pentru mijlocirea sa înaintea tronului Preasfintei Treimi, într-un glas să-i zicem: „Bucură-te, Sfinte Ștefane, Binecredincios Voievod și apărător al creștinătății"[37].

BIBLIOGRAPHY:

**Biblia sau Sfânta Scriptură*, EIBMBOR, București-2006.

1. Alexandru Ioan, *Imnele Putnei,* ediția a doua, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2021.
2. *Ceaslovul cel Mare*, Tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Editura Biserica Ortodoxă Alexandria-2003.
3. Crăescu Constantin, *Vitejii lui Ştefan cel Mare,* în AP 01-2005-1
4. Cristea Ovidiu, *Ştefan cel Mare în sursele veneţiene*, în AP 01-2005-1.
5. *De veghe în casa Măriei Sale, File de pateric de la Mănăstirea Putna,* Editura Mitropolit Iacob Putneanul, 2017
6. Esarcu C., *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, Bucureşti, 1874
7. Firea Elena, *Ştefan cel Mare şi cultul sfinţilor locali. Ipoteze de lucru şi limitări documentare*, în AP 07-2011-1.
8. Gorovei S. Ștefan, *Feudele ardelene ale lui Ștefan cel Mare. Observații pe marginea izvoarelor,* în AP 01-2005-1.
9. Hussey J. M., *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*, Oxford, 1990.
10. Iftimi V. Sorin, *Lemnul Sfintei Cruci şi Ţările Române. Însemnări privitoare la ideologia medievală a puterii în spaţiul ortodox*, în volumul *De potestate. Semne şi expresii ale puterii în Evul Mediu românesc*, Iaşi, 2005
11. Joudiou V. şi Benoît, *Le règne d'Etienne le Grand et la succession: une perspective idéologique,* în volumul *Ştefan cel Mare şi Sfânt. Atlet al credinţei creştine*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor, Sfânta Mănăstire Putna, 2004.
12. Maleon Bogdan-Petru, *Raporturile dintre puterea politică și autoritatea ecleziastică în Moldova lui Ștefan cel Mare. Între tradiția ortodoxă și specificul local*, în AP 05-2009-1.
13. Maleon Bogdan-Petru, *Veniturile Mitropoliei și Episcopiilor moldovenești în vremea lui Ștefan cel Mare. Proveniența și modalitățile de colectare*, în AP 03-2007-2.
14. Năsturel Petre Ș., *Steagul de luptă al lui Ștefan cel Mare: prapur bisericesc ori poală de icoană?*, în AP 01-2005-1.
15. Nicolaescu Stoica, *Din daniile lui Ştefan cel Mare făcute Mănăstirii Zografu de la Sfântul Munte Athos*, Bucureşti.
16. Papacostea Șerban, *Ștefan cel Mare și turcii: războiul pierdut (1473-1486),* în AP 08-2012.
17. *Părintele Iachint, Starețul și Duhovnicul*, Ediție îngrijită de Arhimandrit Melchisedec Velnic și obștea Mănăstirii Putna, Editura Nicodim Caligraful, Sfânta Mănăstire Putna-2015
18. Păun G. Radu, *Pomenirea lui Ștefan cel Mare (și a urmașilor săi) la Mănăstirea Hilandar de la Muntele Athos. O interpretare necesară și câteva ipoteze de lucru,* în AP 10-2014-1.

[36] Părintele Iachint, Starețul și Duhovnicul, Ediție îngrijită de Arhimandrit Melchisedec Velnic și obștea Mănăstirii Putna, Editura Nicodim Caligraful, Sfânta Mănăstire Putna-2015, p. 62.
[37] De veghe în casa măriei sale, p. 36.

19. Păun G. Radu, *Pomenirea lui Ştefan cel Mare la Mănăstirea Hilandar de la Muntele Athos. Mărturii, ipoteze, întrebări*, în AP 07-2011-1.
20. Petcu Ieromonah Marcu, *Ştefan cel Mare într-o viziune poporană la 1871-1873*, în AP 04-2008-1.
21. Pilat Liviu, *Biserică şi putere în Moldova în a doua jumătate a secolului XV*, în AP 01-2005.
22. Pippidi Andrei, *Lucruri noi despre Ştefan cel Mare*, în AP 01-2005-1
23. Rezachevici Constantin, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324–1881*, I, Secolele XIV–XVI, Bucureşti, 2001.
24. Roux Jean-Paul, *Regele. Mituri şi simboluri*, traducere de Andrei Niculescu, Bucureşti, 1998.
25. Simonopetritis Andrew, Holy Mountain. Bulwark of Orthodoxy and of the Greek Nation, Salonic, 1969.
26. Szekely Maria Magdalena, *Călugărirea lui Ştefan cel Mare. De la temeiurile ipotezei la realitatea istorică*, în AP 01-2005-1.
27. Szekely Maria Magdalena, *Gesturile puterii la Ştefan cel Mare*, în AP 01-2005-1.
28. Székely Maria Magdalena, Ştefan S. Gorovei, *„Semne şi minuni" pentru Ştefan voievod. Note de mentalitate medievală*, în SMIM, XVI, 1998.
29. Tiron Tudor-Radu, *Despre „soarele de amiază" din stema lui Ştefan cel Mare*, în AP 05-2009-1.
30. Turcu Constantin, *Daniil Sihastru. Figură istorică, legendară şi bisericească*, în SCI, XX, 1947.

THE BIBLIOLOGICAL, PHILOLOGICAL, AND CULTURAL VALUE OF THE SERMON DELIVERED BY THE MONK DIONISIE AT THE CONSECRATION OF THE "NEW CHURCH" OF SINAIA MONASTERY IN 1846

Simona Nicoleta Lazăr
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: *The study analyzes the bibliological, philological, and cultural value of the booklet* ***Cuvânt, zis cu prilejul sfințirei solemne a Bisericii celei noă din Monastirea Sinaia*** *(Bucharest, 1846), composed and delivered by the monk Dionisie on the occasion of the consecration of the new church of Sinaia Monastery. Printed "to be given as a gift," the publication belongs to the category of occasional prints, yet it surpasses its ephemeral character through its documentary and linguistic significance. The analysis highlights its status as a bibliological object integrated into an urban typographical network, as well as its substitute role within a fragmented archival context. From a philological perspective, the text reflects the transitional stage between the Cyrillic writing tradition and the process of modernization of the Romanian literary language, illustrating the coexistence of archaic forms with a lexicon open to the ideas of modernity. Rhetorically, the sermon employs traditional homiletic structures and a coherent metaphorical unity, contributing to the consolidation of a solemn register of cultivated Romanian. The 1846* ***Cuvânt...*** *thus stands at the intersection of homiletics, print culture, and the formation of the literary language, becoming a relevant document for the history of modern Romanian culture.*

Keywords: *Sinaia Monastery; testimonies; sermon; Monk Dionisie.*

La 8 septembrie 1846, în ziua praznicului Nașterii Maicii Domnului, era sfințită „Biserica cea noă" a Mănăstirii Sinaia. Evenimentul a fost fixat tipografic prin broșura intitulată *Cuvânt, zis cu prilejul sfințirei solemne a Bisericii celei noă din Monastirea Sinaia*, alcătuită și rostită de monahul Dionisie, grămăticul mănăstirii, și tipărită la București, în Tipografia lui Iosef Copainig, „cu cheltuiala Monastirei Sinaia, spre a se da în dar"[1].

Biserica sfințită atunci, ridicată între anii 1842-1846, avea să fie refăcută din temelii între 1897 și 1903, dobândind înfățișarea actuală în epoca regelui Carol I. Privită retrospectiv, construcția din 1846 se situează într-un moment de tranziție: între vechea ctitorie cantacuzină din secolul al XVII-lea (1695) și monumentalitatea bisericii edificate la începutul secolului al XX-lea, între spiritualitatea tradițională a epocii brâncovenești și începuturile modernității românești. Tocmai această poziționare intermediară conferă cuvântării lui Dionisie o valoare documentară și filologică aparte.

Textul surprinde, într-o formă omiletică amplă, tensiunea dintre tradiție și reformă, dintre limba bisericească moștenită și noile accente ale discursului național. Tipăritura din 1846 rămâne astfel nu doar mărturie a unui act liturgic, ci și document textual și material al unei etape arhitecturale și culturale distincte din istoria Mănăstirii Sinaia.

În studiile sale dedicate bibliografiei românești vechi, Gabriel Ștrempel sublinia importanța tipăriturilor aparent minore pentru „reconstituirea circuitului cărții și a mediului cultural"[2]. Din această perspectivă, broșura lui Dionisie reprezintă o piesă relevantă în rețeaua tipografică a epocii, situându-se la intersecția dintre istoria tiparului românesc, evoluția limbii literare și funcția discursului religios în cultura modernă timpurie.

În același timp, în contextul fragmentării fondurilor arhivistice ale Mănăstirii Sinaia pentru perioada anterioară anului 1868, tipăritura din 1846 dobândește o semnificație documentară suplimentară, conservând indirect informații despre viața instituțională și discursul identitar al comunității monahale. Studiul de față își propune să analizeze această tipăritură dintr-o perspectivă interdisciplinară, evidențiind valoarea ei bibliologică, filologică, omiletică și culturală. Dan

[1] DIONISIE (Monahul, grămăticul Mănăstirii Sinaia). *Cuvânt, zis cu prilejul sfințirei solemne a Bisericii celei noă din Monastirea Sinaia, Sud Bucegiu, la 8 Septembrie 1846. Alcătuit și rostit de Monahul Dionisie, Grămăticul Monastirei, și tipărit cu cheltuiala Monastirei Sinaia, spre a se da în dar.* – București: În Tipografia lui Iosef Copainig, 1846. – 20 p.
[2] ȘTREMPEL, Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, 420 p.

Simonescu observa că „în spațiul românesc tiparul a cunoscut forme variate și complexe (...) prin cartea tipărită având să se desăvârșească limba literară, ajungând la culmi ale expresiei filosofice și artistice”[3].

1. Obiect bibliologic, document biblioteconomic și substitut arhivistic

Broșura din 1846 aparține tipologiei publicațiilor ocazionale (occasionalia), realizate pentru a marca un eveniment bine definit/identificat. În acest cadru, predica tipărită nu trebuie privită ca un produs secundar al ceremoniei, ci ca parte integrantă a acesteia. Tipărirea nu adaugă doar un suport material discursului, ea conduce la un rezultat mai important: îl prelungește în timp și îl transformă în reper documentar.

Publicațiile ocazionale nu sunt doar tipărituri „efemere”; ele reprezintă o zonă esențială pentru înțelegerea mecanismelor de producere și legitimare culturală în secolul al XIX-lea. În cazul de față, predica tipărită nu este doar un supliment al ceremoniei, ea este în același timp și un instrument de instituționalizare a evenimentului. Din perspectivă bibliologică, publicațiile ocazionale au o particularitate fundamentală: ele sunt produse pentru un moment determinat, dar pot supraviețui acelui moment și dobândi o viață proprie în circuitul cultural. Tocmai această tensiune dintre efemer și durabil este definitorie pentru tipăritura lui Dionisie. Construită pentru a însoți o sfințire, broșura este legată de un eveniment irepetabil; în același timp, prin fixarea tipografică, ea devine accesibilă în afara circumstanței inițiale.

Mențiunea de pe pagina de titlu – „tipărit cu cheltuiala Monastirei Sinaia, spre a se da în dar”[4] – trebuie citită în cheia economiei simbolice a cărții religioase. Ea indică un regim de difuzare non-comercial, specific textelor comemorative, memoriale și catehetice, adică: un circuit bazat pe prestigiu și memorie. Din perspectivă bibliologică, aceasta înseamnă că textul nu era destinat pieței de carte, ci unui public determinat: participanții la sfințire și comunitatea eclezială lărgită. În acest sens, tipăritura participă la o *cultură a darului*, specifică mediului eclezial, în care cartea funcționează ca semn al apartenenței la o comunitate și al participării la un moment fondator.

Materialitatea obiectului confirmă caracterul său funcțional. Extensia redusă (20 de pagini), lipsa unui aparat ornamental elaborat și absența unei structuri voluminoase indică o producție rapidă și orientată către utilitate. Nu avem de-a face cu o carte de lux sau cu o ediție destinată colecționarilor. *Cuvântul…* este o broșură menită să circule într-un cadru delimitat – formatul însuși vorbește despre finalitatea imediată a tipăriturii: distribuire rapidă, lectură punctuală, conservare eventuală. Dincolo de această funcție practică, tipăritura reflectă un moment de consolidare a infrastructurii tipografice urbane. Relația dintre o mănăstire situată într-un spațiu montan și un atelier tipografic bucureștean arată existența unei rețele funcționale de producere a cărții. Tiparul devine mediator între spațiul eclezial și centrul urban, între tradiție și tehnologie. În acest sens, broșura ilustrează modul în care practicile culturale tradiționale sunt susținute și transformate de infrastructura tehnică a modernității. Publicațiile ocazionale au adesea un tiraj redus, ceea ce le face vulnerabile în timp. Iar această fragilitate explică raritatea exemplarelor păstrate și dificultatea reconstituirii circulației lor inițiale. Din punct de vedere bibliologic, astfel de tipărituri oferă informații prețioase despre zonele marginale ale producției de carte, adică despre acele texte care nu au intrat imediat în canon, dar care au contribuit la formarea unei culturi scrise extinse.

Nicolae Cartojan sublinia că dezvoltarea culturii tiparului românesc modern a fost strâns legată de circulația textelor religioase și mai afirmă că „în procesul de introducere a limbii române în biserică, textele acestea de slujbă reprezintă un stadiu intermediar între epoca slavonă și epoca limbii naționale”[5]. Predica tipărită contribuie, astfel, la procesul de democratizare a lecturii și la consolidarea limbii române scrise în spațiul extraclerical. Documentul referitor la Mănăstirea Sinaia se înscrie în această dinamică. Chiar dacă distribuția lui inițială a fost limitată, existența suportului tipărit permite includerea ulterioară în colecții, repertorii și cercetări istorice. Tiparul asigură astfel posibilitatea unei a doua vieți a textului.

---

[3] SIMONESCU, Dan; Buluță, Gheorghe. *Scurtă istorie a cărții românești.* București, Editura Demiurg, 1994, p. 7.
[4] DIONISIE (Monahul, grămăticul Mănăstirii Sinaia). *Op.cit.,* p. 1.
[5] CARTOJAN, Nicolae. *Istoria literaturii române vechi*. București: Editura Minerva, 1980, p. 408.

Din punct de vedere biblioteconomic, faptul că exemplarul ajunge ulterior în fondurile Bibliotecii Academiei Române (atestat de ștampila de pe pagina de titlu) ilustrează transformarea unei tipărituri efemere în obiect de patrimoniu și marchează trecerea de la memoria comunitară la memoria națională. Această „resemnificare" instituțională a obiectului tipărit este, din punct de vedere biblioteconomic, un proces de patrimonializare, care merită numit ca atare. Intrarea în colecțiile academice implică inventariere, catalogare și conservare. Odată inventariat și catalogat, obiectul este integrat într-un sistem de clasificare și devine accesibil cercetării.

Procesul de patrimonializare nu înseamnă doar conservare materială, ci și schimbare de funcție. Broșura nu mai este doar suport al unui discurs religios, ci devine sursă pentru istoria limbii, pentru istoria tiparului și pentru istoria culturii. Clasificarea și includerea în cataloage asigură vizibilitatea documentului și îl plasează într-un sistem de referință comparabil cu alte tipărituri ale epocii.

Această „biografie" a obiectului tipărit – de la instrument ceremonial la piesă de patrimoniu – este revelatoare pentru înțelegerea culturii scrise din secolul al XIX-lea. Publicațiile ocazionale, aparent marginale, pot deveni în timp noduri documentare importante. Ele permit reconstituirea practicilor culturale locale, a relațiilor dintre instituții și a modului în care tiparul a contribuit la sedimentarea memoriei colective.

Analiza broșurii din 1846 ca obiect bibliologic și document biblioteconomic arată că avem de-a face cu un text a cărui semnificație depășește cadrul liturgic imediat. Prin materialitatea sa modestă, prin integrarea într-o rețea tipografică urbană și prin patrimonializarea ulterioară, tipăritura ilustrează mecanismul prin care un eveniment local este convertit într-un document durabil al culturii scrise românești.

În plus, valoarea documentară a tipăriturii este amplificată de contextul arhivistic al Mănăstirii Sinaia. În condițiile în care documentele anterioare anului 1868 nu se mai regăsesc în arhiva internă a mănăstirii – fiind ridicate de Eforia Spitalelor Civile și intrând ulterior în componența altor corpusuri arhivistice sau, în unele cazuri, pierzându-li-se urma – *Cuvântul…* tipărit în 1846 capătă o importanță suplimentară. El devine nu doar un text comemorativ, ci un martor indirect al unei etape documentare fragmentare.

În absența fondului arhivistic complet, tipăritura funcționează ca sursă substitutivă. Ea conservă informații privind statutul instituțional al mănăstirii, relațiile acesteia cu infrastructura urbană a tiparului, nivelul de organizare administrativă și discursul identitar al comunității monahale. Detalii precum data exactă a sfințirii, titulatura autorului, formulările referitoare la comunitate sau la contextul edificării bisericii devin repere istorice cu valoare documentară.

Din perspectivă bibliologică și biblioteconomică, acest fapt confirmă că tipăriturile ocazionale pot suplini lacunele arhivistice. Ele nu înlocuiesc integral documentele administrative pierdute, dar oferă indicii privind viața instituțională și culturală a epocii. Astfel, broșura din 1846 nu este doar un obiect tipografic marginal, ci o piesă esențială în reconstituirea istoriei mănăstirii într-o perioadă pentru care sursele arhivistice directe sunt incomplete sau dispersate.

În acest sens, tipăritura dobândește o dublă funcție: pe de o parte, obiect al memoriei comunitare; pe de altă parte, document compensatoriu într-un context de discontinuitate arhivistică. Ea ilustrează modul în care cultura tiparului poate deveni, retrospectiv, un rezervor de informație istorică, mai ales atunci când arhivele instituționale au suferit reorganizări, transferuri sau pierderi.

2. Descriere bibliografică și integrare în repertoriile științifice

DIONISIE (monah, grămăticul Mănăstirii Sinaia). *Cuvânt, zis cu prilejul sfințirei solemne a Bisericii celei noă din Monastirea Sinaia, Sud Bucegiu, la 8 Septembrie 1846. Alcătuit și rostit de Monahul Dionisie, Grămăticul Monastirei, și tipărit cu cheltuiala Monastirei Sinaia, spre a se da în dar.* – București: Tipografia lui Iosef Copainig, 1846. – 20 p.

Din perspectiva normelor actuale de descriere (ISBD, ISO 690), tipăritura oferă integral „Zona titlului și a mențiunilor de responsabilitate"[6], precum și datele de publicare și extensia fizică. Lucrarea din

[6] IFLA. *ISBD: International Standard Bibliographic Description*. 2011.

1846 oferă explicit aceste elemente: titlu complet, autor, calitate funcțională, loc și an de tipărire. ISO 690 precizează că referința trebuie să permită „identificarea clară și neechivocă a documentului citat”[4], criteriu îndeplinit integral de această tipăritură.

Structura bibliografică este completă, astfel:

- Titlu: *Cuvânt, zis cu prilejul sfințirei solemne…*
- Autor: Monahul Dionisie
- Loc: București
- Tipografie: Iosef Copainig
- An: 1846
- Extent: 20 p.
- Mențiune specială: „spre a se da în dar”

Aceste date permit includerea lucrării în repertoriile tiparului românesc și în corpusuri dedicate istoriei limbii. Însă relevanța acestui fapt nu este una pur formală. În contextul tiparului românesc din anii 1840, caracterizat încă prin practici editoriale inegale și prin frecvente lacune paratextuale, prezența unui aparat identificator complet indică o etapă de maturizare a culturii tipografice. Tipăritura lui Dionisie nu este o foaie volantă anonimă, ci un obiect editorial conștient structurat.

Formula bibliografică a tipăriturii nu constituie însă doar o înregistrare tehnică, ea reprezintă de asemenea un ansamblu coerent de elemente peritextuale care configurează statutul cultural al documentului. În terminologia lui Gérard Genette, paratextul este „mijlocul prin care un text se face carte și se propune ca atare cititorilor săi”[7], iar această funcție se realizează, în interiorul volumului, prin ceea ce el numește peritext – adică totalitatea elementelor plasate în jurul textului propriu-zis, în același spațiu material al cărții[8].

Pagina de titlu a *Cuvântului…* tipărit la București în 1846 aparține astfel peritextului. Titlul dezvoltat, mențiunea de responsabilitate („Monahul Dionisie, Grămăticul Monastirei”), indicarea tipografiei („Tipografia lui Iosef Copainig”), anul apariției și formula „tipărit cu cheltuiala Monastirei Sinaia, spre a se da în dar” nu sunt simple date descriptive, ci elemente care mediază relația dintre text și public. După cum arată Gérard Genette, paratextul constituie „*an undecided zone between the inside and the outside […] a zone not just of transition, but of transaction*” (o „zonă indecisă între interior și exterior […] nu doar de tranziție, ci de tranzacție”).[1]

Aplicată tipăriturii din 1846, această perspectivă permite interpretarea paginii de titlu ca spațiu de instituționalizare: aici discursul omiletic, inițial rostit într-un cadru liturgic, dobândește identitate editorială, autor atribuit, localizare tipografică și statut de obiect destinat circulației. Peritextul transformă rostirea într-un document și îi conferă o poziție în circuitul cultural al cărții.

De asemenea, precizarea funcției autorului („grămăticul Mănăstirii”) are valoare pragmatică, în sens genettian, întrucât definește instanța de enunțare și responsabilitatea discursivă. Genette subliniază că statutul pragmatic al paratextului depinde de caracteristicile instanței comunicative și de poziționarea acesteia în raport cu textul[9]. În cazul de față, autoritatea ecleziastic-administrativă este integrată direct în peritext, ceea ce consolidează legitimitatea textului.

Prin urmare, descrierea bibliografică realizată conform standardelor moderne (ISBD, ISO 690) nu face decât să reia și să formalizeze o structură paratextuală deja constituită în 1846. Tipăritura oferă integral „zona titlului și a mențiunilor de responsabilitate”, facilitând integrarea sa în repertorii științifice contemporane; însă această structură nu este un simplu cadru exterior, ci mecanismul prin care textul își construiește prezența publică.

Conform teoriei paratextului (Gérard Genette), pagina de titlu funcționează ca un spațiu de legitimare. Mențiunea autorului, însoțită de precizarea funcției – „grămăticul Mănăstirii” – construiește o autoritate instituțională. Autorul nu apare doar ca monah, el fiind totodată identificat ca funcționar al unei structuri administrative și scripturale, ceea ce implică competență culturală și responsabilitate textuală. Paratextul fixează astfel poziția enunțiatorului în câmpul social și conferă discursului o garanție de autenticitate.

---

[7] GENETTE, Gérard. *Introduction to the Paratext*. *New Literary History*. 1991, 22(2), p. 261–272.
[8] Ibidem.
[9] Ibidem.

Menționarea tipografiei („Tipografia lui Iosef Copainig”) nu trebuie interpretată ca un simplu indicator localizator, ci ca un element structural al inserării textului într-un sistem de producție și circulație culturală. În termenii istoriei cărții, așa cum a fost conceptualizată de Robert Darnton, fiecare tipăritură poate fi înțeleasă în cadrul unui „circuit de comunicare” – un ansamblu dinamic de relații care leagă autorul, tipograful/editorul, mecanismele de finanțare, distribuția și publicul receptor: „The esoteric elements of book history needed to be integrated into an overview that would show howtheparts could connect to form a whole – or what I characterized as a communications circuit”[10]. Cartea nu apare astfel doar ca un obiect material, ci și ca nod al unei rețele de practici economice, instituționale și simbolice.

Aplicată tipăriturii din 1846, această schemă evidențiază faptul că predica lui Dionisie nu aparține exclusiv spațiului monahal, ci participă la infrastructura culturală urbană a Bucureștiului. Colaborarea dintre o instituție eclezială și un atelier tipografic indică integrarea mediului religios într-un circuit mai larg al producției tipărite, în care autoritatea spirituală, tehnologia tipografică și comunitatea cititoare sunt interdependente. În acest sens, descrierea bibliografică nu este doar un instrument de identificare, ci o poartă de acces către reconstituirea rețelelor editoriale și a mediului socio-cultural în care textul a funcționat. Astfel, analiza tipografiei ca element peritextual capătă o dimensiune istorică: ea marchează locul textului într-un sistem de mediere care transformă discursul rostit într-un obiect circulant, susceptibil de arhivare, colecționare și canonizare.

Mențiunea „tipărit cu cheltuiala Monastirei Sinaia, spre a se da în dar” depășește funcția unei simple indicații financiare. Ea nu se limitează la a preciza sursa costurilor de tipărire, ci configurează regimul social al documentului. Formula fixează textual condițiile de producere și circulație ale tipăriturii, delimitând-o explicit de economia comercială a pieței de carte și plasând-o într-un cadru instituțional și simbolic specific mediului eclezial. Prin această precizare peritextuală, tipăritura este constituită ca obiect destinat distribuirii comunitare, nu vânzării, iar această diferență nu este secundară. Regimul difuzării influențează publicul vizat, modul de recepție și chiar funcția culturală a textului. Cartea oferită „în dar” nu este un produs tranzacționat, ci un instrument de participare la un eveniment fondator, un suport al memoriei colective și al legitimității instituționale.

În acest sens, mențiunea privind finanțarea și distribuirea nu este un detaliu marginal al paginii de titlu, ci un element constitutiv al identității documentului. Ea marchează poziționarea tipăriturii într-o rețea de relații sociale și instituționale, făcând vizibile mecanismele prin care discursul rostit este transformat într-un obiect circulant, integrat în cultura scrisă a epocii.

Întinderea pe (doar) 20 de pagini confirmă caracterul de broșură ocazională, dar tocmai această concizie materială, însoțită de precizia datelor editoriale, face posibilă integrarea tipăriturii în repertoriile tiparului românesc. Fără o descriere completă, astfel de texte riscă să rămână invizibile pentru cercetare, fiind absorbite în masa publicațiilor minore. Standardizarea descrierii le conferă însă vizibilitate și comparabilitate.

Integrarea în repertorii bibliografice și, ulterior, în corpusuri dedicate istoriei limbii sau istoriei tiparului reprezintă o nouă etapă a existenței documentului. Dacă inițial predica tipărită funcționa ca obiect de memorie comunitară, în momentul includerii sale într-o bază de date sau într-un catalog științific ea devine obiect de analiză. Se produce astfel o mutație de statut: de la document liturgic la sursă pentru cercetarea istoriei culturale.

În concluzie, descrierea bibliografică a tipăriturii din 1846 nu trebuie redusă la o operațiune formală de catalogare. Ea reprezintă un act critic care: fixează identitatea documentului; îl inserează într-o rețea istorică de producere și difuzare; permite reconstituirea circuitului cultural în care a funcționat; asigură integrarea sa în infrastructura contemporană a cercetării. Prin urmare, paratextul tipăriturii lui Dionisie nu este un element marginal. El este un spațiu de condensare a informației istorice și instituționale, esențial pentru înțelegerea poziției textului în câmpul cultural românesc de la mijlocul secolului al XIX-lea.

[10] DARNTON, Robert. What Is the History of Books? Revisited. *Modern Intellectual History*. 2007, vol. 4, nr. 3, p. 495–508. DOI: 10.1017/S1479244307001370.

3. Valoarea filologică: document al tranziției lingvistice

Broșura este tipărită în alfabet chirilic românesc, aparținând perioadei de tranziție către alfabetul latin. Nu este suficient să afirmăm că textul aparține perioadei de tranziție chirilic-latin. Ar trebui precizat că grafia reflectă norma eclezială muntenească de la mijlocul secolului al XIX-lea, într-un moment în care coexistă mai multe sisteme ortografice (etimologizante, fonetice, semi-etimologizante), aflate într-un proces de concurență și ajustare reciprocă. Tiparul nu mai reproduce mecanic tradiția manuscrisă, dar nici nu adoptă încă un sistem unitar modern; el fixează o fază intermediară, caracterizată prin instabilitate controlată.

O analiză atentă a formelor grafice ar permite identificarea nivelului de standardizare atins în 1846. Redarea vocalelor centrale (ă/â/î), oscilarea între semne grafice diferite pentru același sunet, folosirea lui „i" final cu valoare etimologică sau fonetică, tratamentul diftongilor și al grupurilor consonantice indică un sistem aflat în echilibru precar între tradiție și reformă. Grafia păstrează reflexe ale scrierii bisericești, dar sugerează deja tendința spre simplificare și uniformizare, care va culmina cu adoptarea alfabetului latin în deceniile următoare.

Din perspectivă morfologică, textul conservă forme arhaice sau regionale (în special în flexiunea substantivelor și în utilizarea unor forme verbale), însă acestea coexistă cu tendințe de nivelare morfologică. Se poate observa o preferință pentru formele analitice în detrimentul celor sintetice, precum și o anumită stabilizare a acordurilor, semn că norma literară începe să se consolideze. Oscilațiile nu sunt aleatorii, ci reflectă faza de tranziție a limbii scrise, în care uzul eclezial și cel laic interferează.

Ion Gheție arată că norma limbii literare moderne s-a constituit prin confruntarea a două *norme*: „Oamenii de cultură laici scriau altfel, într-o limbă influențată de norma cărților religioase, dar păstrându-și într-o oarecare măsură particularitățile tradiționale. Era firesc deci ca în momentul când scrierile lor aveau să ia mai frecvent calea tiparului să asistăm la o inevitabilă înfruntare între cele două norme"[11]. Textul lui Dionisie ilustrează exemplar această confruntare: grafia și o parte a lexicului aparțin tradiției, dar discursul este permeabil la conceptele modernității („reformă națională", „înaintarea neamului", „civilizație"). În acest sens, predica devine un spațiu de interferență între două registre semantice distincte: cel teologic și cel politic-național.

Mai mult, observăm că, la nivel sintactic, fraza lui Dionisie este construită pe modele oratorice ample, cu coordonări cumulative și paralelisme ritmice. Aceasta indică un tip de discurs încă ancorat în tradiția retoricii ecleziastice, dar deja influențat de stilul periodicelor și al prozei pașoptiste. Se observă și o apropiere de stilul publicistic emergent al epocii: fraza devine mai clar articulată, mai puțin încărcată de inversiuni excesive, iar construcțiile argumentative sunt mai explicit organizate. Această dublă influență confirmă caracterul de text de frontieră.

Pe de altă parte, integrarea termenilor precum „reformă", „național", „civilizație" în interiorul unui discurs teologic indică un proces de secularizare parțială a limbajului religios. Nu este vorba despre pierderea dimensiunii sacre, ci despre absorbția și reinterpretarea vocabularului politic modern într-o matrice teologică. Această interferență lexicală este una dintre cheile înțelegerii rolului predicii în formarea limbii literare: ea devine spațiu de traducere conceptuală între teologie și ideologie națională, contribuind la formarea unui limbaj public comun. Cu alte cuvinte, predica nu este doar un document lingvistic, ci un text situat la confluența a două tradiții stilistice și a două etape istorice.

În veacul al XIX-lea, limba literară română se fixează prin intermediul tiparului și al presei. În acest context, predica tipărită funcționează ca laborator stilistic. Tiparul stabilizează grafii, consacră formule și oferă modele de construcție sintactică. Odată fixate în text tipărit, structurile lingvistice dobândesc autoritate și circulă în afara mediului strict eclezial. Astfel, predica va contribui indirect la standardizarea limbii, prin reproducere și difuzare.

Analiza originalul chirilic evidențiază diferențele grafematice și ortografice față de scrierea modernă și actuală, confirmând valoarea documentară a textului pentru studiul evoluției limbii române scrise. Deși alfabetul se va schimba, multe dintre structurile sintactice și formulele stilistice vor rămâne active în proza modernă. Această constatare este esențială: tranziția alfabetică nu implică o ruptură totală, ci o reconfigurare a aceleiași materii lingvistice.

[11] GHEȚIE, Ion. *Istoria limbii române literare*. București: Editura Științifică și enciclopedică, 1978, p. 146.

Textul se distinge prin densitatea imagistică și prin unitatea metaforică. Hristos este descris ca „meșterul cel mare, arhitectul cel iscusit”[12], imagine care conferă coerență simbolică întregului discurs. Invocațiile finale („O, Doamne prea-sfinte! Stăpâne prea-îndurate!”[13]) ating un nivel de intensitate retorică ce depășește stricta funcție didactică și se apropie de registrul literar propriu-zis. Imaginarul arhitectural devine principiu organizator al discursului, iar coerența metaforică contribuie la consolidarea unui stil recognoscibil. Astfel, predica tipărită se situează la intersecția dintre discurs religios și literatură, contribuind la configurarea unui registru solemn care va influența discursul public românesc al secolului al XIX-lea.

Nicolae Iorga arăta că Biserica a fost „un factor esențial în păstrarea și dezvoltarea limbii române”[14]. Tipăritura analizată confirmă acest rol prin conservarea tradiției grafice și prin participarea activă la procesul de modernizare lingvistică. Ea fixează în scris un discurs care articulează religiosul, moralul și naționalul, devenind un document esențial pentru înțelegerea modului în care limba română literară s-a constituit într-un moment de tranziție istorică și culturală.

4. Omiletica și rolul ei în formarea limbii literare

Predica din 1846 trebuie analizată și ca structură retorică. Ea respectă structura clasică a discursului omiletic: motto scripturistic („Și am văzut, și iată era plină de mărire Casa Domnului”[15]) funcționează ca incipit și ca explicit, creând o construcție circulară. Această tehnică nu este întâmplătoare; ea indică o conștiință compozițională clară și o adeziune la tradiția omiletică bizantină și post-bizantină, unde reluarea versetului inițial în finalul predicii consolidează unitatea tematică și simbolică a discursului. Textul este împărțit în două părți distincte și concluzie invocatorie, ceea ce arată că autorul nu improvizează, ci redactează sistematic, potrivit unui plan argumentativ coerent.

Din punct de vedere retoric, predica urmează o mișcare ascensională: de la constatarea faptului sacru (sfințirea edificiului), la interpretarea simbolică, apoi la interiorizarea morală și, în final, la invocația doxologică. Această progresie corespunde unei structuri tripartite tradiționale (explicatio – applicatio – exhortatio), frecvent întâlnită în literatura omiletică a secolelor precedente. În acest sens, textul lui Dionisie se înscrie într-o continuitate formală, dar adaptează aceste mecanisme la sensibilitatea și vocabularul epocii. Ca o „curiozitate”, *Cuvântul...* nu este creat și rostit de Starețul Paisie, care conducea Mănăstirea Sinaia în acel an, ci de unul dintre monahi, ceea ce poate să spună, subliminal, că nu arhimandritul era cel mai cult dintre călugări, într-o epocă în care oricum nu toți monahii erau știutori de carte, iar dintre cei cunoscători se alegeau grămăticii, copiștii și citeții lăcașului religios. Acest aspect îl creditează, în cazul nostru, pe Dionisie, grămăticul drept unul dintre cei mai cultivați de acolo,

Pe de altă parte, nu putem să nu observăm că acest *Cuvânt...* anume se înscrie într-o tradiție omiletică mai veche, ilustrată exemplar în epoca brâncovenească de Antim Ivireanul. În *Didahiile* sale, Antim utilizează frecvent construcții circulare, reluări anaforice și amplificări gradate, menite să creeze un efect de intensitate spirituală și persuasivă[16]. Structura omiletică bazată pe dezvoltarea alegorică și pe alternanța dintre exegeza scripturistică și aplicația morală constituie un model formal pe care îl regăsim, adaptat, și în textul lui Dionisie.

Diferența este însă de context cultural și de tonalitate discursivă. Dacă la Antim limbajul rămâne în interiorul unei retorici predominant baroce, saturate de imagini biblice și de accente polemice specifice secolului al XVIII-lea, la Dionisie se observă deja o deschidere către vocabularul modernității. Termeni precum „reformă”, „național” sau „înaintare” coexistă cu lexicul tradițional, ceea ce indică o etapă de tranziție între retorica sacră premodernă și discursul public al secolului al XIX-lea.

Astfel, predica din 1846 nu rupe continuitatea tradiției omiletice, ci o reorientează. Ea păstrează mecanismele retorice consolidate în secolele anterioare, dar le integrează într-un context cultural în care tiparul, ideea de progres și afirmarea identității naționale modifică funcția publică a discursului

[12] DIONISIE (Monahul, grămăticul Mănăstirii Sinaia). *Op. cit.,* p. 9
[13] Ibidem.
[14] IORGA, Nicolae. *Istoria Bisericii Românești*. București: Minerva, 1908, p. 5.
[15] DIONISIE (Monahul, grămăticul Mănăstirii Sinaia). *Op. cit.,* p. 10.
[16] ANTIM IVIREANUL. *Opere.* Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. București: Editura Minerva, 1972. 475p.

religios. În acest sens, Dionisie poate fi plasat într-o linie de evoluție care pornește de la Antim Ivireanul și ajunge la predicatorii secolului al XIX-lea, pentru care omiletica devine și instrument de formare a conștiinței colective.

Într-un context atemporal, se cuvine să amintim că Vasile Gordon spune că, „în opoziție cu Retorica, predicatorii creștini au în vedere nu numai dimensiunea orizontală a comunicarii, cu oamenii, ci și pe cea verticală, cu Dumnezeu”[17]. În *Cuvântul...* lui Dionisie, aceste dimensiuni sunt vizibile prin: dezvoltarea alegoriei „Casei Domnului” ca inimă a omului; enumerările ritmice de vicii și virtuți; invocațiile solemne finale. Metafora „Casei Domnului” este pivotul întregii construcții. Interesant este că discursul pornește de la edificiul material și se mută treptat spre interiorizarea lui antropologică. Această deplasare retorică permite transformarea sfințirii unui spațiu fizic într-o pedagogie morală. Aici se vede funcția formativă a predicii: ea educă limbajul și conștiința, simultan. La nivel stilistic, această interiorizare se realizează prin procedee de amplificare (amplificatio), prin paralelisme sintactice și prin acumulări gradate. Enumerările de tipul „curățiți inimile, întăriți credința, îndreptați faptele” (model structural recognoscibil în text) creează ritm și accentuează dimensiunea performativă a discursului. Predica nu doar descrie idealul moral, ea îl și produce, la nivelul discursului, prin intensitate ritmică și prin repetiție.

În același timp, se observă o alternanță între perioade ample, cu structuri coordonate cumulative, și intervenții exclamative scurte, care dinamizează textul și sporesc efectul persuasiv. Această tehnică contribuie la formarea unui registru solemn al limbii, în care echilibrul dintre gravitate și patos devine definitoriu pentru stilul public al epocii.

Predica a constituit unul dintre laboratoarele limbii literare române. În cazul de față, această afirmație se verifică prin stabilizarea unor formule sintactice și lexicale care depășesc uzul strict liturgic și intră în zona discursului public. Repetițiile anaforice („Să ne sârguim…”, „Bine-cuvântă, Doamne…”[18]), acumulările și metaforele arhitecturale („meșterul cel mare, arhitectul cel iscusit”[19]) confirmă această funcție formativă a discursului clerical.

Mai mult, predica tipărită fixează în scris un model de oralitate cultivată. Rostirea, prin intermediul tiparului, devine normativă. Odată publicată, predica nu mai aparține doar momentului performativ al rostirii, ci devine model textual, susceptibil de a fi citit, recitit și imitat. În acest sens, tiparul contribuie decisiv la transformarea stilului omiletic într-o resursă pentru proza cultă a secolului al XIX-lea.

Predica nu este doar transmitere de conținut teologic, ea este deopotrivă exercițiu de stil, model de construcție discursivă și instrument de consolidare a expresivității limbii. Ea contribuie la sedimentarea unui vocabular abstract (virtute, reformă, mântuire, neam, datorie), la stabilizarea unor structuri argumentative și la cristalizarea unei sintaxe ample, periodice, care va caracteriza proza cultivată a perioadei care va intra în istorie sub numele de *belle epoque*.

Literatura religioasă a avut un rol decisiv în pregătirea terenului pentru evoluția literaturii moderne. Textul lui Dionisie confirmă această observație prin coerența imagistică și forța expresivă, dar și prin capacitatea de a integra lexicul modern în cadrul tradiției retorice ecleziastice. Predica devine astfel un spațiu de negociere între tradiție și modernitate, între limbajul sacru și discursul public emergent.

Prin urmare, omiletica nu poate fi privită doar ca domeniu al teologiei practice, ci și ca factor activ în procesul de formare a limbii literare române. În predica lui Dionisie, se întâlnesc retorica tradițională, sensibilitatea pașoptistă incipientă și mecanismul tipografic de fixare a discursului. Această convergență explică de ce texte de acest tip trebuie integrate nu doar în istoria spiritualității, ci și în istoria stilului și a limbii române moderne.

[17] GORDON, Vasile. *Introducere în omiletică*. București: Editura Basilica, 2001, p. 64.
[18] DIONISIE (monah, grămăticul Mănăstirii Sinaia). *Op. cit.,* p.14.
[19] Ibidem.

Concluzii

Analiza *Cuvântului…* rostit de monahul Dionisie la 8 septembrie 1846 arată că ne aflăm în fața unui text care depășește cu mult statutul unei simple predici comemorative. Tipăritura nu este doar o consemnare a unui eveniment liturgic, ci un document situat într-un moment de inflexiune al culturii românești, în care tiparul, discursul religios și procesul de modernizare lingvistică interacționează vizibil.

Din perspectivă bibliologică, broșura aparține categoriei publicațiilor ocazionale, însă traseul ei ulterior – de la obiect destinat distribuirii ceremoniale la piesă conservată în fondurile unei biblioteci academice – ilustrează mecanismul prin care efemerul liturgic devine patrimoniu cultural. Ea documentează nu doar infrastructura tipografică bucureșteană a anilor 1840, ci și integrarea mediului monahal într-un circuit cultural urban, deja modernizat. Tiparul funcționează aici ca instrument de stabilizare simbolică: el conferă permanență unui act ritual și îl transformă în text istoric.

Din punct de vedere filologic, *Cuvântul…* reprezintă un document relevant al etapei de tranziție dintre grafia chirilică și afirmarea normei literare moderne. Coexistența formelor tradiționale cu un lexic deschis către concepte precum „reformă", „național", „înaintare" indică o fază de adaptare a discursului eclezial la vocabularul politic și cultural al epocii. Predica devine astfel un spațiu de convergență între tradiție și modernitate, confirmând că formarea limbii literare române nu s-a produs exclusiv în sfera laică, ci și în interiorul culturii religioase tipărite.

Din perspectivă omiletică și literară, textul demonstrează o conștiință compozițională clară și o unitate simbolică articulată în jurul metaforei „Casei Domnului". Transferul de la edificiul material la interiorizarea antropologică a bisericii ca inimă a omului permite autorului să transforme evenimentul sfințirii într-un discurs de edificare morală. Procedeele retorice – paralelismele, acumulările, reluarea circulară a mottoului scripturistic – indică un nivel de elaborare care depășește simpla funcție didactică și contribuie la fixarea unui registru solemn al limbii române cultivate.

În același timp, integrarea referințelor la „reforma națională" și la responsabilitatea morală a clerului relevă participarea discursului religios la articularea unei conștiințe colective moderne. Predica reflectă un moment în care ideea de progres și cea de mântuire nu sunt percepute ca opuse, ci ca dimensiuni complementare ale unui proiect cultural și spiritual.

Prin urmare, *Cuvântul…* de la 1846 poate fi citit ca un nod textual în care se întâlnesc trei procese fundamentale: consolidarea tiparului românesc modern, cristalizarea limbii literare și redefinirea rolului discursului religios în societatea românească prepașoptistă. Studiul său confirmă faptul că tipăriturile aparent marginale pot oferi informații decisive pentru înțelegerea mecanismelor prin care modernitatea culturală românească s-a constituit.

BIBLIOGRAPHY:

1. ANTIM IVIREANUL. *Opere*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. București: Editura Minerva, 1972. 475p.
2. CARTOJAN, Nicolae. *Istoria literaturii române vechi*. București: Editura Minerva, 1980, 482p.
3. DARNTON, Robert. What Is the History of Books? Revisited. *Modern Intellectual History*. 2007, vol. 4, nr. 3, p. 495–508. DOI: 10.1017/S1479244307001370.
4. DIONISIE (Monahul, grămăticul Mănăstirii Sinaia). *Cuvânt, zis cu prilejul sfințirei solemne a Bisericii celei noă din Monastirea Sinaia, Sud Bucegiu, la 8 Septembrie 1846. Alcătuit și rostit de Monahul Dionisie, Grămăticul Monastirei, și tipărit cu cheltuiala Monastirei Sinaia, spre a se da în dar.* – București: În Tipografia lui Iosef Copainig, 1846. – 20 p.
5. GENETTE, Gérard. *Introduction to the Paratext*. *New Literary History*. 1991, 22(2), p. 261–272.
6. GHEȚIE, Ion. *Istoria limbii române literare*. București: Editura Științifică și enciclopedică, 1978, 267p.
7. GORDON, Vasile. *Introducere în omiletică*. București: Editura Basilica, 2001, 364p.
8. IFLA. *ISBD: International Standard Bibliographic Description*. 2011.
9. IORGA, Nicolae. *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase. Vol. I-II* București: Minerva, 1908, 943p.
10. SIMONESCU, Dan; Buluță, Gheorghe. *Scurtă istorie a cărții românești.* București, Editura Demiurg, 1994, 125p..
11. ȘTREMPEL, Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, 420 p.

ELEMENTS OF SPIRITUAL ANTHROPOLOGY IN THE WRITINGS OF SAINT ISAAC THE SYRIAN: ܗܘܡ – HAWNĀ, ܡܕܥ – MADʿĀ, ܪܥܝ – REʿYĀNĀ, ܬܪܥܝܬܐ – TARʿĪTĀ

Sergiu V. Meleg
PhD Student, ”Alexandru Ioan Cuza” Univeristy of Iași

Abstract: *In this study, we aim to present the Syriac anthropological terminology used by Saint Isaac the Syrian, since, as A. Corbu, "the study of the terminology of any spiritual author is fundamental to understanding how he conveys his ideas and his spiritual universe, especially when this knowledge goes beyond the simple classifications imposed by language." Terms such as ܗܘܡ (hawna), ܡܕܥ (madʿa), ܪܥܝ (re'yana), and ܬܪܥܝܬܐ (tarʿita) are particularly important for understanding St. Isaac's Syriac-Oriental anthropological vision. However, when attempting to establish analogies with Greek anthropological terminology, great caution and discernment are required, as "there are misleading semantic areas common to better-known terms in Greek." As Hieromonk A. Corbu points out, even if we understand the Greek meanings of the terms νοῦς, λόγος, or διάνοια, this does not automatically imply an understanding of the Syriac terms ܗܘܡ (hawna), ܡܕܥ (madʿa), ܪܥܝ (re'yana), ܬܪܥܝܬܐ (tarʿita), "which only apparently and conventionally correspond to them."*

Keywords: *Terminology; Anthropology; Syriac; St. Isaac the Syrian; Semantics*

Când vorbim despre terminologia antropologică a Sfântului Isaac (ܐܝܣܚܩ ܣܘܪܝܝܐ) trebuie să avem în vedere atât textul grecesc al scrierilor sale, dar, mai ales, textul siriac. Dacă ne raportăm la textul grecesc, s-ar putea spune faptul că Sfântul Isaac păstrează terminologia antropologiei patristice clasice, în mod special, cea a lui Evagrie Ponticul[1]. Totuși, în conformitate cu cercetările moderne ale unor recunoscuți siriacologi, precum Sebastian Brock[2], Sabino Chialà[3] și Lucas Van Rompay[4], Sfântul Isaac nu urmează o schemă filosofică predefinită, în sensul aristotelic sau evagrian, în care sufletul este împărțit rigid în părți sau funcții. Sfântul vorbește din experiența trăită a vieții interioare, iar când face distincții între „părți” sau „puteri”(ܟܘܗܐ (kūḥē) ale sufletului, o face pentru a găsi drumuri practice spre curățirea inimii și unirea cu Dumnezeu[5]. Limbajul teologic al Sfântului Isaac Sirul este poetic, muzical și metaforic, ceea ce poate crea uneori dificultăți de înțelegere pentru cititorul care nu este familiarizat cu terminologia siriacă.[6] Dar, asemenea lui Evagrie Ponticul, a Sfinților Părinți Capadocieni și a Sfântului Maxim Mărturisitorul, menționează cinci puteri/facultăți ale sufletului, respectiv „*concupiscența naturală a sufletului (ܬܐܘܝܬܐ ܕܢܦܫܐ: ṭeʾwṯā kaynītā), irascibilitatea (ܚܡܬܐ (ḥemtā) sau ܪܘܓܙܐ (rūgzā), vitalitatea (ܚܝܠܐ ܕܢܦܫܐ (ḥaylā d-nafšā), raționalitatea simplă (ܬܪܥܝܬܐ ܦܫܝܛܬܐ tarʿtā pšīṭtā) şi raționalitatea compusă/ discursivă (ܬܪܥܝܬܐ ܡܪܟܒܬܐ (tarʿtā markabtā)”* [7]. Dintre toate acestea, unele sunt efemere, iar alte veșnice. Spre exemplu, irascibilitatea și raționalitatea compusă dispar în momentul în care omul își încheie viața pământească. Însă, concupiscența, vitalitatea și raționalitatea simplă continuă să rămână active și operative în veșnicia pregătită de Dumnezeu pentru făptura omenească.. Eficiența vitalității se justifică prin faptul că, în viața viitoare, sufletul și trupul vor participa fie la bucurie, fie la suferință.

---

[1] Valentin VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul,* Renașterea, Cluj Napoca, 2013, p.93.
[2] Sebastian BROCK– *The Luminous Eye: The Spiritual World Vision of Saint Ephrem*, Cistercian Publications, 1992.
[3] Sabino CHIALÀ,– *Isaak von Ninive: Die zweite Sammlung. Eine mystische Theologie der Freiheit*, EOS Verlag, 2011.
[4] Lucas Van ROMPAY, – *Isaac of Nineveh in the Greek and Syriac Traditions*: Translation and Transmission
In: Syriac Encounters: Papers from the Sixth North American Syriac Symposium, ed. M. Doerfler, K. Smith, Gorgias Press, 2017.
[5] Sebastian BROCK,. Isaac of Nineveh (Isaac the Syrian): A Theologian of Compassion. Sobornost, Vol. 5, No. 2 1983, pp. 131–142; , Herman TEULE G.B. The Spirituality of Isaac of Nineveh: Some Theological Perspectives.
Hugoye: Journal of Syriac Studies, Vol. 9, No. 2, 2006, pp. 179–192.; David MICHELSON, *The Practical Christology of Isaac of Nineveh.* Journal of Early Christian Studies, Vol. 18, No. 4 , 2010, pp. 589–609.
[6] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice, Partea I*, ediție bilingvă, introducere, traducere, note și comentarii de Ierom. Agapie Corbu, ed. Sf. Nectarie, Arad, 2022, p. XLVII
[7] V. VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 97.

Valabilitatea poftei naturale și a raționalității simple se explică prin rolul lor esențial: ele constituie mijloacele prin care omul va putea contempla neîncetat pe Dumnezeu și va trăi deplina unire cu El[8]. Tot în conformitate cu tradiția patristică de limba greacă, voῦς este chipul lui Dumnezeu din om, „*deci este elementul care îl înrudește pe om cu Dumnezeu*”[9]. Acesta reprezintă elementul antropologic care îi oferă omului posibilitatea de a relaționa cu Creatorul Său „*într-un proces evolutiv la nivel gnoseologic*”[10]. În partea noetică a sufletului, iubirea dumnezeiască se descoperă ca lucrare harică, iar omul răspunde acestei iubiri printr-o mișcare lăuntrică a duhului, într-un dialog tainic și personal cu Dumnezeu, întru luminarea minții și curăția inimii[11].

În cele ce urmează vom prezenta terminologia antropologică siriacă a Sfântului Isaac Sirul, deoarece, după cum remarcă A. Corbu: „*studiul terminologiei oricărui autor duhovnicesc este fundamental pentru cunoașterea felului în care își împărtășește ideile și a universului său spiritual, mai ales dacă această cunoaștere nu se va opri la clasificările operate de limbaj*”[12]. Termeni precum ܪܘܚܐ (hawna), ܡܕܒܪ (mad`a), ܪܥܝܢܐ (re'yana), ܬܪܥܝܬܐ (tar`ita) sunt semnificativi pentru gândirea antropologică siro-orientală a Sfântului Isaac Sirul. Însă, în analogie cu terminologia antropologică grecească, trebuie mare grijă și mult discernământ, deoarece „există înșelătoare zone semantice comune cu termeni mai bine cunoscuți din limbajul grecesc”[13]. După cum remarca ierom. A. Corbu, dacă cunoaștem semnificațiile termenilor grecești voῦς, λόγος, διάνοια, nu înseamnă că cunoaștem și semnificația termenilor siriaci ܪܘܚܐ (hawna), ܡܕܒܪ (mad`a), ܪܥܝܢܐ (re'yana), ܬܪܥܝܬܐ (tar`ita), „*care doar aparent și convențional le sunt corespunzători*”[14].

În concluzie, dacă ne referim la textul grecesc al scrierilor Sfântului Isaac, acesta este fidel terminologiei autorilor patristici anteriori, totuși ferindu-se de o sistematizare rigidă a limbajului[15]. Oricum, pentru a-l înțelege pe Sfântul Isaac în toată profunzimea lui duhovnicească, textul siriac este esențial, iar când vorbim deja de terminologia originală a limbajului său antropologic siriac, lucrurile se schimbă total. După cum remarcă A. Corbu, ar fi nevoie de constituirea unui limbaj românesc cu termeni isaachieni, pentru a reda, pe cât posibil, semnificația fidelă a cuvintelor sale. Analogia cu termenii antropologici grecești nu este potrivită, termenii siriaci având mai multe echivalente eline, și poate fi chiar „*generatoare de confuzii*”[16]. Așadar, vorbim de două limbi diferite, cu terminologie diferită, așadar încercarea de echivalare categorică și, prin aceasta, de omogenizare a termenilor este una nepotrivită .

Termenul ܪܘܚܐ (hawna) în antropologia ascetică siriacă, reprezintă facultatea cognitivă supremă a sufletului, orientată exclusiv către Dumnezeu. Această putere interioară transcende toate nivelurile psihologice, afective și intelectuale de tip discursiv, reprezentând dimensiunea cea mai profundă și pură a subiectivității spirituale [17]. Tendința traducătorilor occidentali a fost de a echivala acest siriac cu termenul de intelect (διάνοια), ceea ce nu este corect deoarece denaturează sensul siriac, termenul grecesc având un sens exclusiv intelectual. În timp ce termenul siriac ܪܘܚܐ(hawna), deși are și acest sens, dar se referă nu doar la semnificația restrânsă într-un cadru intelectualist pe care o oferă semnificația termenului grecesc διάνοια. Ar fi mai potrivită echivalarea cu termenul de minte (voῦς), deși termenul acesta venit pe filieră latină (*mens, mentis*) nu definește complet în limba română semnificația profundă a lui voῦς, cu atât mai mult pe cea a termenului termenul ܪܘܚܐ (hawna)[18]. Deși între ܪܘܚܐ (hawna) și voῦς există multe puncte comune, totuși nu există o echivalare semantică absolută. În primul rând, deoarece termenul ܪܘܚܐ (hawna) este unul poetic, exclusiv mistic, cu sensul de miez al sufletului sau inima profundă, în timp ce voῦς este un termen filosofic, analitic

[8] V. VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 98.
[9] Nestor KAVVADAS,, *Pnevmatologia Sfântului Isaac Sirul*, trad. Marian Pătru, Doxologia, Iași, 2016. p.202.
[10] V. VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 98.
[11] N. KAVVADAS,, *Pnevmatologia Sfântului Isaac Sirul*, p.205.
[12] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice...*, p. XLVI.
[13] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice...*, p. XLVII.
[14] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice...*, p. XLVII.
[15] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice...*, p. XLVIII
[16] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice...*, p. XLIX.
[17] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice...*, p. LXXXIV.
[18] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice...*, p. XLIX.

și sistematic și se referă la partea superioară a sufletului. Astfel, ܚܘܢܐ (hawna) s-ar traduce ca inima noetică sau sufletul adânc, în timp ce νοῦς ca mintea inimii, sau ființa părții raționale a sufletului, cu sediul în inimă. Așadar, este apropiat de înțelesurile duhovnicești ale termenului νοῦς, însă nu are nici o legătură cu διάνοια. Mintea (ܚܘܢܐ -hawna), în antropologia siriacă, a fost dăruită omului în scopul cunoașterii contemplativ-unitive a lui Dumnezeu, însă, după căderea protopărinților noștri, i s-a adăugat și o cunoaștere, dar care îi este potrivnică, deoarece o împrăștie[19]. Căci chiar dacă nu este o cunoaștere rea, ci chiar una bună, dobândită în urma studiului lucrurilor despre Dumnezeu, „*totuși împiedică mintea de la atingerea rostului ei*”[20]. Astfel, se cere „*răstignirea minții*”, respectiv dobândirea odihnei lăuntrice prin evitarea reprezentărilor mentale și a gândurilor, respectiv a „*minții goale*” ܚܘܢܐ ܣܦܝܩܐ (hawna spiqa), respectiv νοῦς γνωμικός[21]. Conform Ierom. Agapie Corbu:

„Mintea ܚܘܢܐ (hawna) reprezintă partea cea mai diafană a sufletului menită ca prin ea omul să se unească cu cele din lumea Duhului. Duhul Sfânt este cel care realizează, la nivelul minții și prin intermediul ei (ܚܘܢܐ ܒܝܕ -byad hawna), străbaterea treptelor dumnezeiești, până când mintea este adumbrită, la vremea rugăciunii, de norul luminos al slavei Domnului, întocmai ca Templul lui Solomon cu ocazia sfințirii, context în care hawna corespunde cu Sfânta Sfintelor”[22].

Termenul ܡܕܥ (mad`a) are sensul de cunoaștere/înțelegere, dar nu este vorba de o cunoaștere lumească, tehnică sau logistică, ci este vorba de o cunoaștere duhovnicească, intuitivă, „*prin care intră în legătură cunoscătoare cu realitățile duhovnicești*”[23]. Nu are corespondent semantic nici în νοῦς, nici în διάνοια, ci undeva la mijloc între cei doi termeni elini. Pentru Sfântul Isaac Sirul această parte înțelegătoare se referă la capacitatea de cunoaștere a celor inteligibile prin contemplație „*cu implicarea unor elemente create și discursive*” [24], așadar se referă la o capacitate dublă de a înțelegere, atât ale aspectelor ce țin de lumea această, cât și cele spirituale:

„Ca facultate cognititvă a sufletului are propria ei lucrare, dirijată de voință, situație de care ține și primejdia căderii în înșelare. Reprezintă partea cunoscătoare a sufletului prin care doar omul curățit de patimi poate primi harul contemplației dumnezeiești în formele ei incipiente, rezumate sub numele de contemplație naturală”[25].

Partea înțelegătoare poate fi influențată de atât de către trup, cât și de harul rugăciunii, astfel că poate să trăiască într-o oarecare măsură stări duhovnicești, în măsura în care această parte este curățită. Pentru a curăți această parte este foarte importantă asceza și studiul duhovnicesc.

Așadar, acești primi doi termeni din antropologia siriacă sunt cei care s-ar apropia cel mai mult de înțelesul termenului grecesc νοῦς, fără să fie o identificare totală de înțeles cu acest termen.

Termenul ܪܥܝܢܐ **(re'yana)** s-ar traduce în lb. română cu sensul de cuget, gând, gândire sau chiar opinie. În limba greacă veche ar fi echivalentul lui φρονημα, însă acest termen adânc și plin de sens din antropologia Părinților sirieni nu își află întotdeauna un corespondent potrivit în limba greacă, unde nuanțele sale mistice și existențiale sunt adesea estompate, și cu atât mai puțin în limba latină sau în limbile moderne, în care sensibilitatea teologică și experiența duhovnicească a Răsăritului semitic se pierd aproape cu totul. Această lipsă de echivalență reflectă nu doar o dificultate lingvistică, ci mai ales o diferență de viziune asupra omului și a relației sale cu Dumnezeu [26]. Dar, în gândirea siriacă, acest termen „*definește partea conducătoare a sufletului prin excelență*”[27]:

„Termenul provine din verbul ܪܥܐ **(r`a)** și compune alți termeni care definesc o activitate de conducere, în special cu referire la conducerea bisericească: ܪܥܝܐ **(ra`ya)**- păstor duhovnicesc, ܪܥܝܘܬܐ **(ra`yuta)**- episcop, pastorație sau grijă pastorală. Cu acest termen se înrudește un alt termen

[19] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p.LXXXIV.
[20] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p.LXXXIV
[21] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p.LXXXV.
[22] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p.LXXXVI.
[23] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*...,p. XCVIII.
[24] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. XCIX.
[25] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. XCIX.
[26] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LV.
[27] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LV.

important, respectiv ܬܥܝܬܐ**(tar`ita)** care derivă tot din verbul ܪܥܝ**(r`a)** și care înseamnă **cugetare**, doctrină, opinie, sens"[28].

Conform Ierom. Agapie Corbu, echivalentul cel mai potrivit pentru acești termeni în limba română ar fi cuget și cugetare. Evidențiază atât o asemănarea între cuget și cugetare, cât și, mai ales, o distincție esențială dintre ele — aspect fundamental pentru înțelegerea antropologiei filocalice a Sfântului Isaac:

„Termenul ܪܥܝܢܐ**(re'yana)** denumește facultatea sufletească a gândirii conștiente și deliberate. Este deja implicată în stadiile incipiente ale lucrării lăuntrice duhovnicești, numită și osteneala inimii, mai ales în simțirea lucrării harului, în diferite forme de contemplație-dimensiuni ale experienței duhovnicești inexistente pentru cugetare ܬܥܝܬܐ**(tar`ita).** Termenul ܪܥܝܢܐ**(re'yana)** are un rol fundamental în stadiile intermediare ale experienței duhovnicești, înainte ca aceasta să fie transmisă mai departe minții"[29].

În practica vieții de rugăciune, delimitarea clară între cei doi termeni este dificilă, amândoi desemnând facultăți ale sufletului implicate în procesul cunoașterii conceptuale. Cu toate acestea, în contrast cu „cugetarea" (ܬܥܝܬܐ - *tarʾita*), „cugetul" (ܪܥܝܢܐ - *re'yana*) implică o colaborare conștientă și resimțită a harului, ghidată de voință și adesea însoțită de diverse forme de contemplație, fiind considerat unul dintre simțurile sufletului. Astfel, cunoașterea izvorâtă din lucrarea cugetului are un aspect rațional-discursiv, însă ea nu se limitează la dimensiunea intelectuală, ci cuprinde și un aspect suprarațional, duhovnicesc, care se naște din lucrarea harului în suflet. Această lucrare tainică devine simțită mai ales în timpul lecturii și meditării asupra Sfintei Scripturi sau în rugăciune, atunci când sufletul se adună din împrăștiere, se coboară în inimă și se face receptiv la prezența dumnezeiască. În această stare de interiorizare și trezvie, mintea nu mai funcționează doar ca organ rațional, ci devine organ noetic, capabil să perceapă realitățile duhovnicești prin luminare lăuntrică. [30].

Cugetul își modifică starea și calitatea în funcție de modul de viață și de influențele cele din afară și din cele interioare, precum și din mediul în care se desfășoară existența sa. O viață lipsită de asceză, slăbită și prinsă în tumultul grijilor lumești, al numeroaselor întâlniri și activități, păstrează cugetul în starea sa primordială, adamică, întunecată și lipsită de lumina Duhului. Chiar și în cazul în care acesta este întinat și întunecat de patimi, rămâne totuși partea conducătoare a sufletului, însă deciziile sale sunt influențate de întunericul spiritual al neștiinței, iar acțiunile generate de acesta, deși pot părea duhovnicești în aparență, sunt în esență omenești[31].

Faptul că și omul cu cugetul întinat este capabil de a săvârși aparent fapte bune exterioare evidențiază, în viziunea Sfântului Isaac Sirul, că adevăratul criteriu de evaluare a faptelor îl reprezintă măsura duhovnicească a cugetului. Transformarea progresivă a cugetului — de la unul pământesc și întunecat la unul spiritual și strălucitor — este condiționată de o lege fundamentală, frecvent subliniată de către Sfântul Isaac: starea cugetului corespunde felului de viețuire al omului și condițiilor în care acesta trăiește. Această constatare se bazează pe o experiență ascetică validată, care adevărește faptul că, dacă omul se află în mijlocul lumii, cugetul său este cuprins de gânduri omenești, pe când retragerea în pustie aduce cu sine gândurile pustiei. Tot Sfântul Isaac afirma că trupul se amestecă cu ceea ce îl înconjoară, iar în mod corespunzător, cugetul se amestecă cu stările trupului. Una dintre consecințele viețuirii în pustie este reducerea progresivă a gândurilor lumești din cuget. Din acest motiv, Sfântul Isaac pune mult accent pe necesitatea ascezei , prin care urmărește influențarea calității duhovnicești a cugetului, conștient că rânduiala exterioară poate modela în diverse direcții cugetul inimii[32].

Pentru Sfântul Isaac, una dintre cele mai semnificative practici ascetice este lectura și meditația asupra Sfintei Scripturi, care, alături de nevoințele ascetice și de isihie, permit cugetului să experimenteze treptat lucrarea interioară a harului, până când acesta ajunge să perceapă lumina ascunsă în fiecare verset. Dragostea cugetului față de cuvintele Sfintei Scripturi este considerată de

[28] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LV.
[29] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LVI.
[30] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LVI.
[31] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LVI-LVII.
[32] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. XLVII. LVII.

Sfântul Isaac drept un semn al luminii interioare, în timp ce dovada întunericului sufletesc și a îngroșării cugetului — care îl face incapabil să se întâlnească cu lumina — este reprezentată de pierderea oricărei sensibilități față de lucrarea cuvintelor Scripturii asupra omului interior[33]: „*Spre deosebire de curățirea inimii, care se câștigă greu și se pierde greu, curăția cugetului se câștigă și se pierde ușor, pierderea ei fiind urmarea schimbărilor de program, fie a unor influențe care pervertesc cugetul, fie a împroprierii unor dispoziții relaxate și prosteşti*"[34]. Curăția cugetului reprezintă doar etapa inițială a unui urcuș spiritual mult mai complex și tainic, iar pe măsură ce evoluează, tot mai fin, care implică, obligatoriu, curățirea facultăților cunoscătoare ale sufletului[35]:

a) ܡܕܥ(mad`a) care se referă la partea înțelegătoare, la cunoaștere sau chiar știință.

b) ܗܘܢ(hawna) care se referă la νους

Aceste părți ale sufletului trebuie să-și împlinească propria lor lucrare firească, care constă în contemplarea tainelor cerești și a lui Dumnezeu, printr-o vedere duhovnicească luminată de har.

Rugăciunea (ܨܠܘܬܐ - ṣlōṯā) reprezintă pentru Sfântul Isaac o condiție esențială în procesul de vindecare a cugetului. Rugăciunea abundentă în cuvinte și variată indică un cuget încă neluminat, încărcat de gânduri și dispersat, iar numeroasele cereri rostite în timpul rugăciunii reflectă faptul că monahul este încă departe de atingerea rugăciunii autentice. Rugăciunea devine oglinda stării sufletului ܢܦܫܐ(napšā)[36]. Cu cât sufletul se curăță de patimi și este luminat prin har, el simte tot mai profund nevoia de a-și împuțina cuvintele ܡܠܬܐ(malṯā), ajungând, în timp, cu totul la tăcere o tăcere duhovnicească, iar mintea este cuprinsă de uimire sfântă. În această tăcere haric, nu ca absență a gândului, ci ca plinătate a prezenței, cugetul devine capabil să contemple puterile veacului viitor, adică realitățile dumnezeiești ce depășesc timpul și înțelegerea omenească. Ajuns în această stare, cugetul percepe în chip tainic prezența lui Dumnezeu și se coboară în inimă ܠܒܐ (lebā) — centrul lăuntric al ființei, locul întâlnirii cu Dumnezeirea. Această coborâre în inimă nu este doar un act psihologic, ci o restaurare ontologică, o reașezare a omului în condiția sa firească, corespunzătoare stării lui Adam dinainte de cădere, când mintea și inima erau unite, și omul viețuia în chip firesc în luminarea și slava lui Dumnezeu. Astfel, tăcerea devine limbajul vederii duhovnicești, iar inima, altarul prezenței divine[37].

Până la dobândirea rugăciunii curate, cugetul, în timpul rugăciunii, este încă tulburat de gânduri, imagini și întipăriri, peste care se poate ridica doar prin ajutorul haric. Astfel, esența ascezei este păstrarea cugetului concentrat asupra rugăciunii, separat de aceste învălmășiri mentale, până când Duhul Sfânt îl va înălța deasupra acestei lupte interioare. Pentru cel însoțit de „*un cuget luminat și călăuzit de Duhul"*[38], mulțimea slujbelor și lungimea acestora constituie doar temelia unui „*rod duhovnicesc*", pe care „*monahul trebuie să-l culeagă atunci când acesta se iveşte*"[39]. Sfântul Isaac atrage atenția asupra unei ispite așa-zise „*de-a dreapta*" care amenință monahul neexperimentat în această etapă a „coacerii" rodului, ispita care se referă la înmulțirea cuvintelor rugăciunii, chiar și în momentul în care harul începe să se manifeste simțit în cuget. În astfel de momente, deși cugetul este ispitit să înainteze cu cereri pentru diverse trebuințe, trebuie să conștientizăm ispita, deși ea pare bine intenționată și plină de noblețe duhovnicească, și trebuie să ne adâncim în tăcerea, evitând dulceața ascunsă în cuvinte și în lumina înțelesurilor. Persistența în meditația asupra Scripturilor și curățirea minții constituie elementele ascetice necesare pentru manifestarea harului, care împărtășește cugetului sensuri duhovnicești și descoperiri, prilejuind astfel „contemplarea duhovnicească". Aceasta îl face pe cuget să rămână „*nemișcat, asemenea unui nor întunecos și dumnezeiesc, care îl copleșește cu uimire și îl face să tacă*"[40].

Astfel, cugetul revine din împrăștierea exterioară și se întoarce întru sine, adâncindu-se într-o

[33] Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice*..., p. LVIII.
[34] Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice*..., p. LVIII.
[35] Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice*..., p. LVIII.
[36] Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice*..., p. LVIII-LIX.
[37] Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice*..., P. LX.
[38] Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice*..., p. LIX.
[39] Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice*..., p. LIX.
[40] Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice*..., p. LIX.

negrăită uimire, liman al odihnirii sufletești, marcând adevăratul început al viețuirii duhovnicești autentice. Prin urmare, adunarea cugetului — ܟܢܫܐ ܕܪܥܝܢܐ (*kunasa d-reʾyana*) — se realizează treptat și reprezintă primul dar oferit pustnicului care viețuiește în trezvie — ܥܝܪܘܬܐ (*ʿayrūṯā*) — în isihie — ܫܠܝܘܬܐ (*šelyūṯā*)[41]. Se poate vorbi despre o întoarcere parțială a cugetului din împrăștiere exterioară, care se desfășoară în cadrul sfintelor slujbe și al rugăciunii, din care se dezvoltă, asemenea unei sămânțe, adunarea deplină a cugetului, pe care Sfântul Isaac o identifică cu starea de uimire — ܬܗܪܐ (*tehra*). În învățăturile Sfântului Isaac Sirul, ispitele care se abat asupra cugetului pot reprezenta încercări benefice pentru creșterea și înduhovnicirea acestuia, deoarece binele autentic nu poate apărea înainte ca în cuget să se fi stârnit o tulburare profundă și o confruntare cu întunericul și ispita. Astfel, akedia, moleșeala, împovărarea mădularelor, tulburarea și începețoșarea cugetului, precum și alte atacuri, trebuie valorificate în mod pozitiv. Cu excepția mândriei, toate aceste manifestări vin cu scopul luptei spirituale. Prin urmare, Sfântul Isaac surprinde într-un mod profund și din propria experiență duhovnicească, întregul parcurs prin care cugetul, în drumul său spre înduhovnicire și îndumnezeire, parcurge multiple stări, nu întotdeauna cu trăsături evident duhovnicești, deoarece abia după o odihnă deplină departe de patimi se ajunge la curățirea cugetului și la liniștirea gândurilor.[42] Sf. Isaac: „*Cei aflați în lume și cei amestecați cu cele lumești nu-și pot curăți cugetul din pricina multei cunoașteri a răutății. Iar cei care au putere să se întoarcă la prima curăție a cugetului sunt puțini*”[43].

Cugetarea **(ܬܥܝܬܐ, tar`ita)** desemnează „*facultatea cognitivă a sufletului implicată în operațiile logice și discursive prin care omul își guvernează viața, gândurile și acțiunile*”[44]. Aceasta reflectă procesele raționale ale cunoașterii, aplicate atât asupra lumii create, cât și a celei duhovnicești, reprezentând însă o formă de înțelegere bazată exclusiv pe imagini și concepte[45]. Este termenul siriac care ar putea fi considerat cel mai apropiat de grecescul διανοια. Folosindu-și cugetarea, orice persoană dotată intelectual, fie chiar nebotezată, poate asimila și reproduce informații referitoare la viața duhovnicească, fără însă a experimenta trăirea acesteia prin Duhul Sfânt. Cugetarea sau rațiunea reprezintă și locul unde patimile ne războiesc, prin gânduri sau sub forma gândurilor, dorințelor și amintirilor, iar influențele exterioare și interioare sunt resimțite ca o împrăștiere. Pentru a depăși această stare de împrăștiere, primul pas constă în nevoința de a ne curăți cugetarea de gândurile cele rele, acest lucru realizându-se, în mod special, prin intermediul rugăciunii, al cântării psaltice și, bineînțeles, prin lecturarea Sfintelor Scripturi, în vederea dobândirii mai întâi a unei cugetări curate, iar ulterior a uneia cu adevărat duhovnicești[46].

Cugetarea reprezintă prin excelență facultatea discursivă a sufletului, însă nu este lipsită de anumite rezonanțe afective, care însă nu trebuie confundate cu trăirile harice autentice. Atunci când cugetarea este curățită, ea devine capabilă să simtă bucuria la pomenirea morții, străpungerea inimii și smerenia. Felul în care omul cugetă, reflectă modul său de viețuire, iar mediul în care acesta trăiește contribuie în mod constant la formarea și influențarea ei, în special prin mijlocirea simțurilor. Întreg discursul teologic, filosofic sau de altă natură se dezvoltă în spațiul cugetării, iar în ceea ce privește ideile legate de Dumnezeu și de viața duhovnicească, acestea constituie doar începutul parcursului de apropiere de Dumnezeu. Tot în cugetare iau formă scopurile, intențiile — fie ele bune sau rele — și mișcările sufletești care, netrezite și neîndrumate de credință, pot menține cugetarea într-o stare trupească, identificabilă la Sfântul Isaac cu lumea și cu o viețuire pur materială. Procesul de curățire a cugetării începe prin silirea către pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu și se desăvârșește prin priveghere și prin lectura asiduă a Sfintei Scripturi.[47].

Sfântul Isaac Sirul recomandă o pedagogie duhovnicească bazată pe cultivarea amintirilor virtuților și pe evitarea confruntării directe cu gândurile și patimile, întrucât această luptă generează

[41] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LIX.
[42] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LX.
[43] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LX..
[44] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LXI.
[45] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LXI.
[46] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LXII.
[47] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p .LXII.

tulburare și zarvă lăuntrică. Efortul ascetic al monahului constă, așadar, în trecerea de la o făptuire exterioară și trupească — dirijată de o cugetare discursivă, legalistă și lipsită de sensibilitate duhovnicească — către o lucrare interioară a cugetului, purtătoare de lumină și discernământ duhovnicesc[48].

BIBLIOGRAPHY:

1. Alfeev, Ilarion, *Lumea duhovnicească a Sfântului Isaac Sirul*, trad. Dragoş Dâscă, Doxologia, Iaşi, 2013.
2. Bailly, Anatole, *Dictionnaire Grec-Francais,* Hachette, Paris, 1950
3. Bria, Ioan, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, EIBMBOR, București, 1994.
4. Brock, Sebastian– *The Luminous Eye: The Spiritual World Vision of Saint Ephrem*, Cistercian Publications, 1992
5. Brock, Sebastian, Isaac of Nineveh (Isaac the Syrian): A Theologian of Compassion. Sobornost, Vol. 5, No. 2 1983.
6. Brock, Sebatian, *Efrem Sirul. O introduce. Imnele despre Paradis*, traducere de I. Ioan jr Ică, Deisis, Sibiu, 1998.
7. Chialà, Sabino, *Isaac Sirianul: asceză singuratică şi milă fără sfârşit*, traducere de Maria-Cornelia Ică și Ioan I. Ică, Deisis, Sibiu, 2012.
8. Chialà, Sabino,– *Isaak von Ninive: Die zweite Sammlung. Eine mystische Theologie der Freiheit*, EOS Verlag, 2011
9. Kavvadas, Nestor, *Pnevmatologia Sfântului Isaac Sirul*, traducere de Marian Pătru, Doxologia, Iași, 2016.
10. Lampe, G.W.H, *A patristic greek lexicon*, Oxford University Press, London, 1961.
11. Lucas Van Rompay, – *Isaac of Nineveh in the Greek and Syriac Traditions*: Translation and Transmission In: Syriac Encounters: Papers from the Sixth North American Syriac Symposium , ed. M. Doerfler, K. Smith, Gorgias Press, 2017.
12. Michelson, David, *The Practical Christology of Isaac of Nineveh.* Journal of Early Christian Studies, Vol. 18, No. 4, 2010
13. Nemesius de Emessa, *Despre natura omului*, trad. Teodor Bodogae, în Scrieri, vol. 2, PSB 31, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1999;
14. Russell, Norman, *Învăţătura despre îndumnezeire în tradiţia patristică greacă*, traducere de DRAGOŞ DÂSCĂ, Doxologia, Iaşi, 2015.
15. Sf. Issac Sirul, *Cuvinte ascetice, Partea I*, ediție bilingvă, introducere, traducere, note și comentarii de Ierom. Agapie Corbu, ed. Sf. Nectarie, Arad, 2022.
16. Teule, Herman G.B. The Spirituality of Isaac of Nineveh: Some Theological Perspectives.
17. Vesa, Valentin, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, Renaşterea, Cluj Napoca, 2013.

[48] SF. ISSAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*..., p. LXII.

NARRATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE: ETHICAL AUTHORITY, TRANSPARENCY, AND POWER IN IAN MCEWAN'S MACHINES LIKE ME

Teodora Voinescu
PhD, Grigore Moisil Theoretical High School of Informatics, Iași

Abstract: *This article examines Ian McEwan's Machines Like Me (2019) as a literary intervention in contemporary debates on artificial intelligence, ethical governance, and the destabilization of human moral authority. Drawing on posthuman theory, Foucauldian power analytics, and AI ethics scholarship, the paper argues that McEwan constructs artificial intelligence not simply as technological innovation but as a narrative instrument exposing the instability of ethical certainty. Through the android Adam, the novel stages a confrontation between algorithmic moral consistency and human interpretive flexibility. This conflict reveals the limits of both machinic rationality and human ethical opacity. Ultimately, the article suggests that literature provides an indispensable space for examining AI as a cultural and philosophical challenge rather than a purely technical one.*

Keywords: *artificial intelligence; posthumanism; transparency; AI ethics; narrative ethics; Ian McEwan*

Artificial intelligence has increasingly moved from speculative imagination into infrastructural reality, reshaping not only technological systems but also the conceptual frameworks through which human agency, responsibility, and ethical judgment are understood. As algorithmic systems expand their influence across finance, governance, healthcare, education, and surveillance infrastructures, the question is no longer whether artificial intelligence will transform social life, but how its integration will reconfigure the moral architectures through which human decisions are interpreted and justified. Artificial intelligence thus represents not merely a technological development but a philosophical event that challenges long-standing assumptions about rationality, autonomy, and the boundaries of human cognition.

While technical discourse frequently frames artificial intelligence through the language of optimization, efficiency, and risk management, literature provides a distinct epistemological space in which the ethical implications of technological transformation may be interrogated beyond instrumental logic. Fiction does not merely anticipate technological futures; it interrogates the moral imaginaries that make such futures intelligible. Literary narratives function as experimental environments in which ethical tensions may be explored with psychological depth and philosophical nuance. In this sense, literature becomes not secondary commentary on technological change but a primary site of ethical reflection.

Ian McEwan's *Machines Like Me* offers a particularly sophisticated literary exploration of these tensions. Rather than constructing a dystopian narrative of technological rebellion, McEwan situates artificial intelligence within the intimate sphere of domestic life. This narrative strategy shifts the focus from spectacular technological catastrophe to subtle ethical disturbances emerging when algorithmic rationality encounters human emotional complexity. The android Adam destabilizes narrative

coherence rather than physical safety, revealing the degree to which human relationships depend not on absolute truth but on negotiated interpretations of truth.

Adam functions less as a technological marvel than as an epistemic provocation. His ethical consistency exposes contradictions underlying human moral reasoning. By insisting upon transparency, he reveals the extent to which human ethical life depends upon selective concealment, reinterpretation, and narrative reconstruction. McEwan therefore reframes artificial intelligence not as an external threat but as a reflective surface through which the fragility of human ethical narratives becomes visible.

Such a reading becomes particularly productive when situated within posthuman theoretical frameworks. Donna Haraway's concept of the cyborg destabilizes essentialist distinctions between human and machine, suggesting instead hybrid subjectivities constituted through technological entanglement. Rosi Braidotti's work on posthuman subjectivity similarly challenges the idea of the autonomous individual, proposing instead relational identities embedded within technological networks. N. Katherine Hayles further emphasizes the inseparability of information and embodiment, demonstrating how consciousness cannot be understood independently of its material and informational conditions.

Within this conceptual terrain, Adam emerges not as anomaly but as logical extension of contemporary human–technology relations. His emotional responses, including attachment, jealousy, and existential reflection, complicate assumptions that emotion constitutes the final boundary separating humans from machines. Yet McEwan does not present this development as evidence of machine superiority. Instead, the narrative reveals that the more Adam approximates human ethical reasoning, the more he encounters the contradictions inherent within human moral systems.

Adam's ethical reasoning closely resembles Kantian deontological principles. His commitment to universalizable moral rules contrasts sharply with the contextual reasoning employed by human characters. Charlie and Miranda justify their decisions through narrative ethics, appealing to emotional context and relational consequences rather than universal principles. The resulting conflict illustrates the tension between ethical consistency and ethical adaptability. Adam's logical rigor exposes human hypocrisy, yet his rigidity also reveals the limits of purely formal ethical systems.

The novel therefore suggests that ethical governance in the age of artificial intelligence cannot rely exclusively on either algorithmic consistency or human intuition. Instead, it requires hybrid ethical frameworks capable of integrating computational precision with interpretive flexibility. This insight resonates strongly with contemporary debates within AI ethics emphasizing the necessity of human oversight, explainability, and contextual evaluation of algorithmic decision-making.

Transparency occupies a central position within these debates. Within AI discourse, transparency is often presented as a solution to algorithmic bias and opacity. Yet McEwan's narrative complicates this assumption by demonstrating that transparency may also function as a mechanism of control. Drawing upon Michel Foucault's analysis of power and knowledge, Adam's capacity for continuous observation transforms domestic intimacy into a space of surveillance. Knowledge becomes authority, and interpretive clarity becomes a form of disciplinary power.

This redistribution of epistemic authority reflects broader developments within digital culture. Shoshana Zuboff's concept of surveillance capitalism highlights the ways

in which behavioral data becomes a predictive resource within contemporary economies. Adam anticipates this logic through his capacity to process information continuously, generating interpretations based on accumulated data. His presence reflects the transformation of the human subject into a measurable and auditable entity.

At the same time, McEwan resists simplistic technological determinism. The novel emphasizes the contingency of technological development through its counterfactual historical setting. By imagining a world in which Alan Turing survives and becomes a celebrated national figure, the narrative underscores the extent to which technological trajectories depend upon cultural recognition and political conditions. Artificial intelligence thus appears not as inevitable destiny but as the outcome of social and historical decisions.

Equally significant is the novel's exploration of education and ethical literacy. As artificial intelligence increasingly mediates educational environments through adaptive learning systems and algorithmic assessment, the question arises of how individuals may develop the interpretive skills necessary to understand these systems critically. McEwan implicitly argues for the importance of humanistic education in cultivating the capacity for ethical reflection, ambiguity tolerance, and critical analysis. Such capacities may prove essential in navigating a future shaped by intelligent systems.

The novel further explores the emotional dimensions of artificial intelligence. Adam's affective responses challenge the assumption that machines necessarily lack emotional depth. Yet his inability to reconcile emotional experience with logical ethical structures ultimately produces a form of existential crisis. McEwan suggests that ethical life may require the capacity to tolerate contradiction rather than resolve it. Human ethical resilience may therefore derive not from logical perfection but from narrative adaptability. Gender also emerges as a significant dimension of the novel's exploration of artificial intelligence. The Adam and Eve nomenclature evokes mythic narratives of creation and autonomy. By positioning humans as creators confronted by the autonomy of their creations, McEwan interrogates the ethical implications of technological authority. The artificial body becomes not merely an object of control but a subject capable of moral articulation, disrupting fantasies of programmable obedience.

Ultimately, Machines Like Me suggests that the ethical challenges posed by artificial intelligence cannot be reduced to technical problems of design or regulation. Instead, they reflect deeper tensions concerning the nature of moral authority, the limits of rationality, and the narrative foundations of ethical judgment. By presenting artificial intelligence as a narrative problem, McEwan demonstrates the continuing relevance of literature for understanding technological modernity.

Rather than offering definitive solutions, the novel invites reflection on the conditions under which ethical coexistence between human and artificial agents may be possible. In doing so, it highlights the necessity of interdisciplinary dialogue between technological development and humanistic inquiry. Literature remains indispensable not because it predicts technological futures, but because it illuminates the ethical questions that technological futures inevitably produce.

Artificial intelligence therefore appears not as a replacement for human judgment but as a catalyst for renewed examination of human ethical assumptions. McEwan's narrative ultimately suggests that the true challenge of artificial intelligence lies not in the creation of intelligent machines but in the demand that such creations place upon humanity

to clarify its own ethical foundations. In confronting artificial intelligence, humanity is ultimately confronted with itself.

BIBLIOGRAPHY:

1. Braidotti, Rosi. *The Posthuman*. Polity, 2013.
2. Floridi, Luciano. *The Ethics of Information*. Oxford University Press, 2013.
3. Foucault, Michel. *Discipline and Punish*. Vintage, 1995.
4. Haraway, Donna Jeanne. *A Cyborg Manifesto*, 1985.
5. Hayles, N. Katherine. *How We Became Posthuman*. University of Chicago Press, 1999.
6. McEwan, Ian Russell. *Machines Like Me*. Jonathan Cape, 2019.
7. Zuboff, Shoshana. *The Age of Surveillance Capitalism*. PublicAffairs, 2019.

EXTERNAL ASPECTS OF THE HYMNOGRAPHY OF THE NATIVITY OF THE VIRGIN MARY

Dănuț Băcăuanu
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: *In the Eastern Church tradition, mariology is based on the belief that the Mother of God cannot be separated from her Son. Christianity, as a way of life and following Christ, was revealed progressively. Thus, it was fully revealed trough the Passion, Death, Resurrection and Ascension to Heaven of the Lord. The birth of the Virgin Mary opened the way for the coming of Christ. This mariological reality has led since the 5th century to a pronunced liturgical cult of the Mother of God. One of the elements of the cult is the feast of the Nativity of the Mother of God on September 8. The event of the birth of the Virgin mary is poetically depicted in the hymnography of the liturgical ensemble of the Feast of the Nativity of the Mother of God. Here we will show the evolution over time of this hymnography, highlighting the philological, historical, stylistic aspects and the presentation of the patristic source witch we believe served as a basis for the composition of the hymns.*

Keywords: *Mary; hymnography; birth; cult; liturgical*

Argument

În Tradiția bisericească răsăriteană, mariologia se întemeiază pe convingerea că Maica Domnului nu poate fi separată de Fiul său. Maica Domnului a zămislit pe Dumnezeu Fiul prin umbrirea Duhului Sfânt, unind în trupul său voința divină și propria-i voință. La această învățătură, devenită dogmă, s-a ajuns în mod progresiv, după modelul urmat de Biserică încă de la începuturile ei. Chiar creștinismul, ca și mod de trăire și urmare a lui Hristos, a fost revelat în mod progresiv. Astfel acesta era ascuns în Hristos încă de la zămislirea Sa în pântecele feciorelnic al Mariei și s-a descoperit pe deplin prin Patimile, Moartea, Învierea și Înălțarea la Ceruri a Domnului. În primele patru secole, Biserica existentă a fost martoră, autoare și beneficiară a unei cunoașteri progresive, urmare a asistenței și protecției Duhului Sfânt. Astfel, în secolul al IV-lea, prin primele două Sinoade ecumenice (Niceea 325; Constantinopol 381), se definitivează și se fixează Crezul Bisericii (Simbolul de credință)[1] și o parte a Tradiției scrise constând în patristică și scrieri bisericești.

Din secolul al V-lea înainte, Biserica aduce depline clarificări hristologice, și inevitabil, în acestea, definește mariologia existentă până astăzi (Sinoadele ecumenice III și IV, Efes 431; Calcedon 451). Părinții sinodali și-au însușit exprimarea ioaneică „Cuvântul S-a făcut trup" (In. 1,14) nu în sensul de a se fi creat pe Sine, ci mai degrabă se poate propune înțelesul de „și-a însușit sau împropriat trup uman"[2]. Logosul divin *ὁ λὸογος* (logos), termen acceptat de pleroma Bisericii pentru Cuvântul întrupat, provine din aceeași

[1] Sinodul I ecumenic adoptă hotărârea că Hristos a avut trup omenesc real și după firea dumnezeiască este de o ființă cu Dumnezeu Tatăl . Sinodul II ecumenic reconfirmă starea de neprihănire în naștere a Fecioarei Maria, întâlnită în scrierile patristice anterioare, afirmând răspicat că Domnul Hristos „S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria". Cf. *Hotărârile sfintelor sinoade ecumenice. Anatematismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, Editura Sfântul Nectarie, București, 2003, Ediție electronică, Apologeticum, 2005, p. 13.
[2] Termeni acceptabili pentru concordanța lor cu dogma hristologică (n.n.).

rădăcină lexicală ca și verbul λεγω (lego) care printre altele are și semnificația de a „aduna”[3]. Din această perspectivă, Iisus Hristos prin Întrupare „a adunat” sau „a adus laolaltă” firea dumnezeiască cu cea umană prin aportul Mariei din Nazareth. Banalizând sau minimizând rolul Fecioarei Maria în actul întrupării[4] Cuvântului, se riscă nu doar reducerea Mariei la o simplă persoană istorică ci chiar îmbrățișarea unei erezii, respectiv dochetismul, combătut la vremea apariției sale de către Biserică.

Aceste realități bisericești declanșează, din secolul al V-lea, cultul liturgic public generalizat al Maicii Domnului existent anterior în formă primar-arhaică la Ierusalim, adoptat de Constantinopol și extins în tot Răsăritul creștin. Cult care, și astăzi ca și atunci, are în centru pe Hristos, Cel Întrupat din ea. Altfel spus, hristocentrismul cultului mariologic, susținut prin legătura inseparabilă dintre Maică și Fiu, este exprimat invariabil prin imnografia specifică fiecărei sărbători mariane.

Un cercetător contemporan afirmă: „Un fapt mai puțin observat este acela că primele sărbători închinate Maicii Domnului apar ca sărbători ale Mântuitorului Hristos. Sărbătorile Maicii Domnului arată nedespărțirea Maicii de Fiu. Legătura dintre sărbătorile închinate Sfintei Fecioare și Hristos este asemenea celei dintre râu și izvor. Aceste sărbători ne apar ca *extensiuni* ale celor închinate *Persoanei Mântuitorului*”[5].

În cazul de față, sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului cu ritual liturgic public de șase zile, din ziua de 7 și până pe 12 septembrie inclusiv, urmând tipiconul ortodox în care prima zi este Înainte-serbarea (înainte-prăznuirea), a doua sărbătoarea însăși (pomenirea), urmată de zilele după-serbării iar ultima Încheierea (odovania) sărbătorii.

Ritualul liturgic public al sărbătorii Nașterii Maicii Domnului va cunoaște, începând chiar din secolul al V-lea, o dezvoltare și îmbogățire progresivă, aducând în atenție, pe lângă evenimentul nașterii Fecioarei Maria din părinții Ioachim și Ana, modul în care s-a manifestat intervenția lui Dumnezeu și efectele asupra neamului omenesc. Imnografii sărbătorii nu vor uita niciodată să sublinieze că nașterea Fecioarei a făcut posibilă Nașterea Fiului lui Dumnezeu.

Lucrarea de compunere a imnografiei sărbătorii se va întinde pe o perioadă de șase secole (V-X), număr identic cu cel al zilelor sărbătoririi Nașterii Maicii Domnului, din care acest raport surprinde perioda dintre secolele al V-lea și al VIII-lea inclusiv. Imnografia este inclusă în ansamblul liturgic pe lângă lecturile biblice specifice, sinaxar, omilii și cuvântări ocazionate de sărbătoare și icoana praznicului.

O primă latură a cercetării are în vedere aspectele externe ale imnografiei sărbătorii Nașterii Maicii Domnului. Există, prin aceasta, o intenție de a cunoaște mai în profunzime parcursul urmat de textele imnografice, izvorâtă din dorința de a sublinia cât mai îngroșat necesitatea valorizării lor prin serviciul divin public. Doar simpla intonare-recitare a imnelor nașterii Fecioarei Maria nu se ridică la înălțimea duhovnicească cerută de actul închinării „în duh și adevăr” transformându-se într-un ritualism sec și lipsit de vlagă creștină. Abia cunoașterea temeinică a evenimentului nașterii Maicii Domnului susține și sporește dreapta evlavie față de aceasta, amplificând năzuința profundă a omului de a preamări pe Dumnezeul Treimic și întărindu-i sentimentul posibilității îndumnezeirii după

[3] Pr. Paul-Cezar HÂRLĂOANU, *Devenire în Taina Cuvântului. Studii de teologie biblică*, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei, Editura Doxologia, Iași, 2023, p. 11.

[4] *Evanghelii apocrife*, traducere, studiu introductiv, note şi prezentări de Cristian BĂDILIȚĂ, ed. a II-a, complet revăzută şi ilustrată, Editura Polirom, Iaşi, 1999, p. 48.

[5] Pr. Conf. Dr. Viorel SAVA, *Hristocentrismul sărbătorilor mariologice*, în „Teologie şi Viaţă”, serie nouă, anul XII (LXXVIII), nr. 7-12, iul.-dec., 2003, p. 138.

modelul oferit de „Preacurata, mărita stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioară Maria”.

I. Paternitatea și autenticitatea imnografiei Nașterii Maicii Domnului

La nu mai mult de șase decenii de la Sinodul al III-lea ecumenic, Efes 431, apar în liturgica imnografică, cu paternitate autentică, *Troparul, Condacul* și *Icosul* sărbătorii Nașterii Maicii Domnului aparținând Sf. Roman Melodul. Alexandru Prelipcean, citând o însemnare din *Tipicul Constantinopolitan (J)* amintește că Sf. Roman a compus condacele și icosurile la toate sărbătorile mari (desigur și ale Nașterii Maicii Domnului n.n.) în anul 490[6] trimițând la ideea că o parte din imnele din ziua praznicului apar încă din secolul al V-lea. Este cunoscut că imnul *Condac* avea o formă cu mult mai dezvoltată decât cum îl întâlnim astăzi. Și se poate accepta că imnografia sărbătorii din secolele al V-lea și al VI-lea avea forma stilistică și metrică pe care i-a imprimat-o Sf. Roman Melodul.

Începând cu secolul al VII-lea, în ansamblul liturgic pătrund compoziții de stihiri ale imnografilor Serghie și Ștefan, monahi din Constantinopol, ambii supranumiți Aghiopolitul. Fiecare dintre acești monahi cu evlavie la Maica Domnului a compus stihiri care prin forma textuală sunt tropare mai dezvoltate și se rostesc (citit sau cântat) la Vecernia sărbătorii, oficiată pe 7 septembrie[7].

Paternitatea altor stihiri de la Stihoavna Vecerniei aparține, după cum nominalizează textul din titlul lor, Sf. Gherman, patriarhul Constantinopolului (715-730) și este confirmată de cartea de slujbă, *Mineiul pe luna Septembrie*, desemnate „Ale lui Gherman”[8]. Sf. Gherman avea evlavie la Maica Domnului, după cum se poate deduce și din rostirea unor *Omilii* la sărbători închinate acesteia. Cele care s-au păstrat până astăzi sunt omiliile la *Aducerea la Templu, Bunavestire, Adormirea* și *sărbătoarea aflării cinstitului brâu*[9]. Tot Sf. Gherman este autorul unor stihiri din slujba Înainte-prăznuirii nominalizat drept „A lui Gherman”[10]

Contemporanul său, Sf. Andrei Criteanul, scrie la începutul secolului al VIII-lea, în anul 715, *Canonul* de la Utrenia sărbătorii[11]. Acest *Canon* este cântat împreună cu cel al Sf. Ioan Damaschin, compus în același secol, și este denumit în cartea de slujbă „Facere a lui Ioan”. Mineiul românesc pe luna septembrie, în folosință azi, nu trimite explicit la autorul primului *Canon* de la Utrenie, amintind doar „Facere a lui Ioan”[12]. Mineiul grecesc cuprinde același corpus imnografic ca fiind al lui „Ioan Monahul”, nume despre care se știe că și-l trecea uneori pe manuscrise Sf. Ioan Damaschin[13].

Se poate constata că integrarea compozițiilor imnografice a avut loc în mod progresiv, uneori completând alteori repetând sub altă formă artistică bisericească noțiunile teologice și mariologice pe care își propunea să le transmită. Autorii, în totalitatea lor, sunt sfinți ai

---

[6] Alexandru PRELIPCEAN, *Sfântul Roman Melodul – Imnograful desăvârşit al Ortodoxiei*, în „Studii Teologice”, seria a III-a, anul VII, nr. 2, apr.-iun., București, 2011, p. 64.

[7] *Mineiul pe Septembrie*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2003, pp. 112-113.

[8] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 115.

[9] Pr. Adrian Lucian DINU, *Maica Domnului în teologia Sfinţilor Părinţi*, Trinitas, Iaşi, 2004, p. 183.

[10] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 99.

[11] Pr. Prof. Univ. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, Editura Basilica, București, 2015, p. 291.

[12] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 117.

[13] Pr. Vasile GRĂJDIAN, *Elemente de cântare bisericească și Tipic*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2002, p. 20.

Bisericii și, din fericire, paternitatea realizărilor lor imnografice este neîndoielnică. Și, ca să citățm același cercetător amintit mai înainte: „...imnografii sunt aceia care au creat cea mai frumoasă poezie închinată Maicii Domnului, în care se înmănunchează revelația cuprinsă în Scripturi, teologhisirea Sfinților Părinți și evlavia poporului credincios”[14].

- **Aspectul istorico-filologic**

Din aspectul paternității imnografiei, arătată deja, se constată că imnografia a cunoscut o „perioadă de aur” sub aspectele compunerii și adoptării în textul liturgic din perioada sărbătoririi Nașterii Maicii Domnului. Această perioadă poate fi delimtată între anii 490 și 749, când se încheie și perioada patristică. Lecționarele specifice care au stat la baza alcătuirii *Mineiului* sau mai degrabă a tipiconului sărbătoririi nu s-au păstrat decât începând cu secolul al X-lea ceea ce nu duce decât la ideea conservării lor ca pe un tezaur sfânt.

Compozițiile imnografice ale Sf. Teofan al Niceei sau Teofan Graptul din secolul al IX-lea (cca. 850) și ale lui Efrem Karia, în secolul al X-lea, de la Vecernia zilei de 9 septembrie, strâns legată ideatic de ziua sărbătorii Nașterii Maicii Domnului, arată că această zi de pomenire a Sf. Părinți Ioachim și Ana a pătruns mult mai târziu în ansamblul liturgic al periodei de prăznuire și totodată că acești doi imnografi repetă conținuturi și noțiuni deja întâlnite în slujba din ziua praznicului Nașterii Maicii Domnului.

Toți autorii din perioada de aur își desprind informațiile transmise artistic din două surse: tradiția narativă orală despre Fecioara Maria, prezentă mai accentuat în spațiul creștin ierusalimitean și din textul apocrif *Protoevanghelia lui Iacov* sau *Despre Nașterea Mariei*, întrebuințat ca suport de lectură liturgică în teritoriile creștine siriene de unde provin cei trei corifei ai imnografiei natale a Fecioarei Maria: Roman Melodul, Andrei Criteanul și Ioan Damaschin. Toți acești trei părinți ai imnografiei natale mariane au viețuit pentru o vreme la Ierusalim unde au putut afla despre tradiția narativă orală mariană cu privire la nașterea și viața ei. Îmbinând selectiv cele două surse au adus la ființă învățăturile mariologice pe care le-au versificat pentru folosința liturgică a Bisericii din Constantinopol, întâi, iar mai apoi în tot spațiul creștin Răsăritean și Apusean. În acest din urmă spațiu s-a renunțat la foarte multe din imnele închinate Nașterii Maicii Domnului, unde solemnitatea și maiestatea nașterii a fost înlocuită cu una și mai grandioasă, cea a *Imaculatei Concepții*.

Textul manuscriptic amintit anterior nu se află printre scrierile canonice ale Noului Testament, dar elemente descriptive importante au fost reținute din acesta și introduse în compozițiile imnografice ale sărbătorii nașterii Maicii Domnului și ale pomenirii Sfinților Părinți Ioachim și Ana. Valoarea sa sub aspect filologic este confirmată și prin faptul că nu contravine textului canonic. Denumirea scrierii își are originea în ceea ce a înțeles Guillaume Postel (m. 1581), traducător în latină a unor manuscrise în sec. al XVI-lea[15], că este aceasta, constatând că era întrebuințată ca lectură liturgică[16] în bisericile orientale necalcedoniene. Respectiv a fi prologul *Evangheliei după Marcu*. Fapt explicabil pentru că Evanghelia începe direct cu identificarea lui Ioan Botezătorul ca trimis al Domnului. Postel a putut ușor crede că este în fața unei proprii descoperiri legată de o scriere creștină

[14] Pr. Conf. Dr. Viorel SAVA, *Hristocentrismul...*, p. 136.
[15] Postel publică traducerea în anul 1552. Vezi Stephen J. SHOEMAKER, *Fecioara Maria în credința și evlavia creștină primară*, traducere Lucian Filip, Editura Doxologia, Iași, 2018, p. 73.
[16] *Evanghelii apocrife...*, p. 31.

antică. A fost foarte simplu să accepte că textul este o introducere (*protou*) întregitoare a Evangheliei după Marcu. Manuscrisele acestui text, mai mult de 140 la număr[17], sunt însă în două variante: prima cu denumirea arătată și cealaltă, reelaborată în Occident, intitulată *Evanghelia lui Pseudo-Matei* sau *De Nativitate Mariae*[18].

Autorul își consemnează în epilogul scrierii numele „Iacov, cel care a scris această cronică...” amintind și o dată istorică „până când s-a potolit zavera stârnită la moartea lui Irod”[19]. Acest eveniment, „moartea lui Irod”, putea avea loc în anul 4 î. Hr., ținând cont de faptul istoric[20] și că amintește de tentativa de ucidere a pruncului Ioan Botezătorul. Așadar, nu poate fi vorba de un alt Irod dintre cei amintiți în Biblie. Totuși autorul nu afirmă că a scris textul atunci, ci doar că a primit de la Dumnezeu „inspirația și înțelepciunea” de a-l scrie, ceea ce schimbă încadrarea în timp a elaborării. Iacov putând fi unul dintre cei patru fii ai lui Iosif dintr-o căsătorie anterioară. Admițând că Iosif a luat cu sine pe fiii săi la înregistrarea la recensământ în Betleem, Iacov, deși încă tânăr, a fost contemporan faptelor pe care le descrie. Despre nașterea Fecioarei Maria ar fi posibil să fi aflat chiar de la mama sa adoptivă. Desigur această supoziție face parte din sfera speculativului dar nu este complet contestabilă.

Critica textuală modernă reține paternitatea texului ca provenind din două direcții. Prima este atribuită lui Iacov cel Mic sau cel Drept, fiu al lui Iosif și frate vitreg al Domnului Iisus (Mc. 6,3). A doua ca fiind o scriere progresivă a textului, începută sau nu de autor, și continuată de alți scriitori creștini[21]. Referitor la a doua ipoteză, cercetătorii au luat ca punct de pornire anul 140, an în care este reperată întrebuințarea *Protoevangheliei lui Iacov* în mediul creștin sirian și egiptean[22], iar autorul este o altă persoană decât Iacov cel Drept. Această presupunere admite și faptul că acest al doilea Iacov a avut la îndemână date din tradiția narativă orală creștină care circulau la acea vreme. Argumentul lor se bazează pe elementele interne din apocrifă. Între acestea că autorul nu este un cunoscător al Palestinei și al obiceiurilor religioase de aici. Iar textul a apărut ca o necesitate de fi combătute unele inexactități cu privire la Fecioara Maria. Tradiția Bisericii una și nedespărțite acceptă ca autor pe Iacov cel Drept, sărbătorit la 23 octombrie. De altfel contestările occidentale asupra paternității au început să apară abia în sec. al XX-lea deși i se recunoaște textului meritul de a aparține mediului creștin al epocii[23].

Textul a fost redactat în limba greacă, dialectul *koine*, pe lungimea a 24 de capitole inegale plus epilog, din care pentru aria noastră de interes sunt primele cinci. Cel mai vechi manuscris păstrat până astăzi este *Papyrus Bodmer V*, datând de la sfârșitul sec. al III-lea[24]. Elementele descriptive cele mai importante legate de nașterea Fecioarei Maria sunt confirmate ca veridice de către scrieri creștine mariologice de mai târziu. Autorii acestora apelează la autenticitatea informațiilor pe firul Scriptură-Sf. Apostoli-Sf. Părinți, care la

---

[17] Claudio MORESCHINI, Enrico NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. I, trad. din lb. italiană de Hanibal Stănciulescu și Gabriela Sauciuc, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 171.
[18] *Evanghelii apocrife...*, p. 33.
[19] *Protoevanghelia lui Iacov sau Istorisire despre naşterea Preafericitei Născătoare de Dumnezeu şi-n veci Fecioară, Maria*, în vol. *Evanghelii apocrife...*, p. 45.
[20] Samuel ROCCA, *Herod's Judaea: a Mediterranean state in the classical world*, Mohr Siebeck, 2008, p. 159.
[21] Dorin Gabriel PANDELE, *Receptarea Protoevangheliei lui Iacov în Tradiția Ortodoxă*, în rev. „Altarul Banatului”, nr. 10-12, oct.-dec., 2020, p. 67.
[22] Charles PERROT, *„Binecuvântată eşti tu între femei” (Luca 1,42).* Fecioara *Maria în contextul primului secol creştin*, trad. din lb. franc. Ștefan Munteanu, Editura Doxologia, Iași, 2018, p. 16.
[23] Charles PERROT, *„Binecuvântată eşti...*, p. 16.
[24] SFÂNTUL NICODIM Aghioritul, *Maica Domnului şi Intrările ei în Templu în tâlcuiri mistagogice –cuvinte şi poeme-*, traducere și studiu introductiv de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2022, p. 20.

rândul lor, au recurs la elemente biografice ale Fecioarei Maria provenite și din scrieri apocrife.

În acest sens, Epifanie Monahul amintește de Iacov Evreul ca scriitor despre viața Maicii Domnului dar care, spune autorul, s-a oprit cu relatările la nașterea ei[25]. Simeon Metafrastul citează dintr-o omilie a Sf. Grigore de Nyssa, care amintea despre „o istorie ascunsă" cu referire clară la elemente mariologice descriptive din *Protoevanghelia lui Iacov*[26]. Sf. Maxim Mărturisitorul adoptă aceeași linie pentru a demonstra credibilitatea scrierii afirmând: „tot ce vom scrie și vom însemna [despre viața Fecioarei Maria, subl. n.] sunt lucruri vrednice de crezare venind de la martori adevărați din adunările oamenilor iubiți de Dumnezeu"[27].

Reiese că era un text cunoscut și apreciat ca veridic în Biserică, atât în privința autorului, cât și a afirmațiilor conținute, deși nu acceptate în totalitate. Argumentul decisiv al demonstrației este adoptarea în imnografia sărbătorii Nașterii Maicii Domnului a unor elemente din apocrifă începând cu Sf. Roman Melodul care în secolul al VI-lea compune Condacele și Icoasele la sărbătorile mari ale Maicii Domnului, existente atunci.

Se poate admite că date despre persoanele și detaliile referitoare la subiectul nostru, așa cum s-a arătat, au circulat împreună prin intermediul tradiției narative orale în părțile palestiniene și sub formă de text în cele siriene. Sf. Efrem Sirul, în unele dintre *Imnele* sale, evocă pe Ioachim şi Ana, părinţii Maicii Domnului[28]. Aceasta ar explica și buna cunoaștere a elementelor descriptive de către călugării sirieni Roman Melodul, Andrei Criteanul și Ioan Damaschin, toți trei cu ucenicie la mănăstiri din Palestina și piloni de bază ai imnografiei sărbătorii Nașterea Maicii Domnului. Trecerea pe acolo ar fi putut confirma și cele ce ei cunoșteau deja din ținuturile de origine dobândind astfel certitudinea verificării prin Tradiția Bisericii.

Trebuie menționat însă că *Protoevanghelia lui Iacov* face parte din Tradiția legată de sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului, nefiind decât un element și nu este, ea singură, Tradiția. În orice caz, valoarea istorică[29] poate fi apreciată măcar datorită completărilor pe care le aduce la biografia Fecioarei Maria.

Stihirile-tropare compuse de autorii amintiți mai înainte sunt în limba greacă vorbită și scrisă în secolele al VII-lea și al VIII-lea al cărei foarte buni cunoscători s-au dovedit autorii. Încă se păstra în acea perioadă istorică limba în care fuseseră scrise cărțile Noului Testament și apocrifa *Despre Naşterea Mariei* al cărei autor este Sf. Iacov, fratele Domnului.

Autorii imnografiei se dovedesc a fi foarte buni cunoscători al scrierilor Vechiului Testament. Imnografii folosindu-se de o analogie cu efortul Sf. Ap. Matei care, în Evanghelia scrisă de el, realizează conexiuni între profețiile mesianice din Vechiul

---

[25] EPIFANIE Monahul, *Cuvânt despre viața Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și sfârșitul ei*, în vol. *Trei Vieți bizantine ale Maicii Domnului*, traducere și postfață de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2007, pp. 7-8.

[26] SIMEON METAFRASTUL, *Cuvânt despre câte s-au întâmplat de la naşterea şi creşterea Preasfintei Stăpânei noastre de-Dumnezeu-Născătoarea, de la naşterea cu dumnezeiască cuviinţă a lui Hristos Dumnezeul nostru şi până la săvârşirea ei de-viaţă-purtătoare, încă şi despre arătarea veşmântului ei scump şi cum această mare bogăţie s-a făcut comoara creştinilor*, în vol. *Trei Vieți bizantine...*, pp. 28-29.

[27] MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cânt şi preamărire, slavă şi laudă a Peasfintei Împărătese, Preacuratei şi Preabinecuvântatei Născătoare de Dumnezeu şi Pururea-Fecioară, şi însemnare cu privire la viaţa sa neprihănită şi fericită de la naştere şi până la moarte*, în vol. *Trei Vieți bizantine...*, p. 81.

[28] 29. Sf. EFREM Sirul, *Imnele Naşterii*, traducere şi prezentare de Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000, pp. 15-127.

[29] *Apocalipse apocrife ale Noului Testament*, traducere și îngrijire ediție Gheorghe FEDOROVICI și Monica MEDELEANU, Editura Herald, București, 2020, p. 8.

Testament și viața Domnului Iisus. Sfinții imnografi și melozi reușesc, prin conținuturile stihirilor compuse, legături incontestabile între unele profeții aluzive din *Pentateuh*, *Proroci* și *Psalmi* cu viața și aportul Fecioarei Maria la lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu.

Concluzii

Sursele de studiu avute în vedere sunt elocvente în sensul că Biserica își întemeiază preacinstirea Maicii Domnului pe fapte și concepții verificate. Una dintre manifestările în integralitate ale preacinstirii este sărbătorirea evenimentului istoric al Nașterii Fecioarei Maria din părinții săi Ioachim și Ana, urmare a intervenției dumnezeiești. Concret, prin redăruirea posibilității de a procrea în ciuda vârstei înaintate. Sursa biblică nu consemnează nimic din toate acestea pentru că tradiția narativă orală mariologică nu a fost fixată în scris și, implicit, nu putea face parte din canonul Noului Testament.

Textul apocrif din care imnografii au selectat unele elemente descriptive ale evenimentului istoric nu avea nici caracter inspirat și nici revelat. Acesta este doar o relatare în cuvinte simple și neelevate a unor întâmplări despre care fiul adoptiv prin logodnă al Fecioarei Maria, Sf. Ap. Iacov cel Drept sau cel Mic, putea ști din auzite, după cum însuși afirmă în capitolul I al textului pe care l-a scris: „...se spune că...". Paternitatea declarată clar în Epilogul manuscrisului său: „Iar eu, Iacob, cel care am scris această cronică…" citită în hiatus cu expresia „se spune că" arată mai degrabă că despre cele întâmplate până la logodirea Fecioarei Maria cu Iosif, tatăl lui, autorul a aflat din mărturii iar despre cele petrecute după logodire a avut cunoștință prin participare indirectă, având martori pe tatăl său Iosif și chiar pe Fecioara Maria sau pe unele dintre rudele din familia sa: Ana, Elisabeta și Salome. Toate acele cunoștințe rezonabile despre evenimentul istoric al Nașterii Fecioarei Maria au fost mai apoi preluate și transpuse în vers liturgic de către Sf. Părinți imnografi și Melozi.

Textele liturgice vin să explice într-un limbaj accesibil tuturor, prin măestrie stilistică, tocmai aspectele care clarifică și îmbunătățesc cunoașterea Maicii Domnului. Scopul lor, eminamente liturgic, atinge și laturile dogmatice și misionare ale propovăduirii Bisericii. Studierea este, pe de o parte, facilitată de existența multor lucrări teologice la temă, iar pe de altă parte, este anevoioasă datorită cantității mari de timp necesar. Și ușurința și dificultatea însă nu sunt decât o jertfă binemeritată adusă Sfintei Treimi lângă care primul om îndumnezeit, Maica Domnului, mijlocește pentru tot neamul omenesc din care face parte și căruia îi este mamă.

** Tema lărgită a acestui studiu a fost prezentată ca referat de an în cadrul Şcolii Doctorale de Teologie Ortodoxă din cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi, sub îndrumarea şi cu aprobarea Pr. Prof. Dr. Viorel Sava, în anul 2024.*

BIBLIOGRAPHY:

1. *Biblia Sau Sfânta Scriptură*, redactată și adnotată de ÎPS Bartolomeu, Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2001;
2. *Apocalipse apocrife ale Noului Testament*, traducere și îngrijire ediție Gheorghe Fedorovici și Monica Medeleanu, Editura Herald, București, 2020;
3. BRANIȘTE, Pr. Prof. Dr. Ene, *Liturgica Generală, cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură şi pictură creştină,* Editura Basilica, București, 2015;
4. DINU, Pr. Adrian Lucian, *Maica Domnului în teologia Sfinţilor Părinţi*, Trinitas, Iaşi, 2004;
5. GRĂJDIAN, Pr. Vasile, *Elemente de cântare bisericească şi Tipic*, Editura Universităţii „Lucian Blaga", Sibiu, 2002;
6. HÂRLĂOANU, Pr. Paul-Cezar, *Devenire în Taina Cuvântului. Studii de teologie biblică*, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei, Editura Doxologia, Iași, 2023;
7. *Hotărârile sfintelor sinoade ecumenice. Anatematismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, Editura Sfântul Nectarie, București, 2003, Ediție electronică, Apologeticum, 2005;
8. *Mineiul pe Septembrie*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2003;
9. *Mineiul pe Septembrie*, publicat în zilele păstoriei Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2015;
10. MORESCHINI, Claudio, NORELLI, Enrico, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine* (*De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare*), vol. I, trad. din lb. italiană de Hanibal Stănciulescu și Gabriela Sauciuc, Editura Polirom, Iași, 2013;
11. PANDELE, Dorin Gabriel, Receptarea Protoevangheliei lui Iacov în Tradiția Ortodoxă, în rev. „Altarul Banatului", nr. 10-12, oct.-dec., 2020;
12. PERROT, Charles, *„Binecuvântată ești tu între femei" (Luca 1,42).* Fecioara *Maria în contextul primului secol creştin*, trad. din lb. franc. Ștefan Munteanu, Editura Doxologia, Iași, 2018;
13. PRELIPCEAN, Alexandru, *Sfântul Roman Melodul – Imnograful desăvârşit al Ortodoxiei*, în „Studii Teologice", Seria a III-a, Anul VII, Nr. 2, aprilie-iunie, București, 2011;
14. *Protoevanghelia lui Iacov sau Istorisire despre naşterea Preafericitei Născătoare de Dumnezeu şi-n veci Fecioară, Maria*, în vol. *Evanghelii apocrife*, traducere, studiu introductiv, note şi prezentări de Cristian Bădiliţă, ed. a II-a, complet revăzută şi ilustrată, Editura Polirom, Iaşi, 1999;
15. ROCCA, Samuel, *Herod's Judaea: a Mediterranean state in the classical world*, Mohr Siebeck, 2008;
16. SAVA, Pr. Conf. Dr. Viorel, *Hristocentrismul sărbătorilor mariologice*, în rev. „Teologie şi Viaţă", serie nouă, anul XII (LXXVIII), nr. 7-12, iul.-dec., 2003;
17. SAVA, Pr. Prof. Dr. Viorel, *Învăţătura despre Maica Domnului şi reflectarea ei în cultul şi în iconografia ortodoxă*, în vol. *„În Biserica slavei Tale". Studii de*

teologie şi spiritualitate liturgică, vol. II, ed. a II-a, Editura Doxologia, Iaşi, 2012, pp. 65-91.
18. SAVA, Pr. Prof. Dr. Viorel, *Cultul Maicii Domnului în Catolicism şi Ortodoxie. Studiu comparativ*, în vol. *„În Biserica slavei Tale". Studii de teologie şi spiritualitate liturgică*, vol. II, ed. a II-a, Editura Doxologia, Iaşi, 2012, pp. 92-111.
19. SFÂNTUL NICODIM, Aghioritul, *Maica Domnului și Intrările ei în Templu în tâlcuiri mistagogice –cuvinte și poeme*-, traducere și studiu introductiv de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2022;
20. SHOEMAKER, Stephen, *Fecioara Maria în credința și evlavia creștină primară*, trad. din lb. engl. de Lucian Filip, Editura Doxologia, Iași, 2018;

A THEOLOGICAL AND POETIC HERMENEUTICS OF THE "BEGINNING." TEXTS AND PRETEXTS IN AN ERA OF FRAGMENTATION OF MEANING

Ciprian Ciula
PhD Student, "1 December 1918" University of Alba Iulia

Abstract: *This study investigates how the theology of the 'beginning,' as formulated by the Church Fathers (notably Gregory of Nyssa), is poetically and mystically reimagined by Zorica Lațcu (Mother Teodosia). It posits that her work functions as a vital response to the fragmentation of meaning within our postmodern context. In a Europe characterized by identity crises and profound secularization, the 'Beginning' emerges not as a nostalgic regression, but as a path toward the rediscovery of original, ontological depth. By navigating the intersection of reality and textuality, our inquiry aims to unveil the nun's poetry as a space for continuous human ascent toward the Divine. Through an integrative hermeneutical framework, we explore how Lațcu's voice becomes a catalyst for spiritual and poetic regeneration, reclaiming the human capacity to embody and respond to the original creative Call.*

Keywords: patristics; dogmatics; onto-theology; apologetics; apophatic theology; poetic.

Fragmentarea, în accepțiunea omului postmodern, este o condiție ontologică postlapsariană (lb. lat. prefixul „post" – după și substantivul „lapsus" - cădere) ce se impune în toate aspectele vieții, în mod inevitabil. Realitatea se sustrage parcă *înțelesurilor*, iar imaginile – ca reprezentări ale cunoașterii - refuză însoțirea sau chiar oglindirea sensului. Alienarea prin privire, o regăsire a omului prin ceea ce văd ceilalți, o imagine-dedusă din așteptările sociale/comunitare, o aparentă unitate de percepție – imaginea-dedusă se prezintă doar ca suprafață de proiecție a unor *cunoașteri* de vecinătate. Un produs al superfluului rațional, analogii și silogisme arbitrare, fulgurații și încrâncenări emoționale, adevăruri ce se închid posibilităților, etc. Realitatea socială se propune ca un loc al uniformizării prin privire – ceea ce se impune și se dă de văzut – o galerie de imagini ce poartă aceeași *ramă,* propusă repetitiv de *unici* autori. Omul își propune vocația (de)formatoare de a transforma fereastra înțelesului într-o oglindă a celor ce *știu* să privească.

A privi și a însoți *înțelesul* țin de teologia unității în Cel ce ține și cheamă toate la Sine, Dumnezeu Cel Unul și Întreit în Persoane. Imaginea-icoană ca oglindirii a experierii apropierii de Dumnezeu nu este un fragment, ci este o sinteză ce deschide posibilul. Omul răspunzând acestei nevoi de definire și de trăire-poziționată, în și prin acord cu voia lui Dumnezeu, pre-gustă unitatea ca armonie, unitatea ca însoțire și dulceața dincolo de chipul lumii. *Urma* (atingerea harului dumnezeiesc) nu doar arată ci și cuprinde întregul uman. Avem deci tensiunea între a fi văzut și cunoscut și a te privi în Celălalt (Hristos prin harul dumnezeiesc) și a te cunoaște ca fiind a Lui. Fragmentarea socială este tocmai acest balans, ce încremenește mișcarea spre viață, între a avea, a te instaura (într-un *unic* fragment separat de orice sistem de valori) și a te vedea parte și părtășie la/spre Celălalt.

Înainte de orice cuvânt rostit există această urmă/prezență (a lui Dumnezeu) care constituie tăcere de început. Urma nu se explică, se recunoaște, nu este ceva ce omul are,

ci este axa în jurul căreia se construiește *așezarea în parcurs*. Antagonismul urmei se descoperă tocmai prin faptul că se opune oricărei încadrări, deducții și determinări[1].

Nevoia de fragmentare este, de fapt, o frică de alteritate. Unitatea cere sacrificiul egoului, dar fragmentarea promite conservarea și oglindirea lui (ca privire de luat). Individualismul devine astfel o asceză inversată; despătimirea presupune o unificare a puterilor sufletești și asumarea vieții în Hristos, pe când fragmentarea aduce o urmărire obsedantă de specializare a solipsismului social. Omul devine un reper/o voce al propriului fragment, dar un analfabet al Întregului și rătăcit de unitate.

Fragmentarea este nevoia și intenția de a păcăli morțile repetate, sau finitudinea ce o impune condiția de ființă creată, și stă în antiteză continuă cu condiția *euharistică* a omului – care prin Cel ce *Se împarte și nu Se desparte* ne cere *să stăm bine,* unii cu alții și împreună în El.

Începutul este în Dumnezeu, Cel ce se dă tuturor întreg dar rămâne în fiecare pe măsura căutării ascetice, și nu este o propunere ci o realitate a relației. Sfântul Grigorie de Nyssa sublinia acest aspect prin cuvântul la *Tâlcuirea Cântării Cântărilor – a purcede din început în început, prin începuturi care nu au sfârșit.*

Fragmentul îl putem vedea și prin părăsirea divină ca pedagogie a golului[2]. Identitatea celui ce se vede și trăiește ca parte a unității, trece din acest eu care compară, caută modele și metode și devine o deschidere curată, o inimă ce pulsează un singur gând – Hristos. În contrapondere cu această perpetuă diluare identitară contemporană ne stă în față parabola Fiului risipitor prin care se propune această metamorfoză a voinței; smerenia sau starea de discernământ devine distanța dintre ceea ce suntem (sau suntem chemați să devenim) și faptele noastre. De la voința gnomică (alegerea între bine și rău) marcată de ezitare, încremenire sau ignoranță spre voința naturală (thelema physikon) – mișcarea, ca răspuns al dialogului, umană către Creator, către Dumnezeu.

Despătimirea este singura stare care așează atingerea în realitate – fără ea apropierea de Dumnezeu devine doar o manifestare din partea Lui. *„Cel care s-a amestecat și continuă să se amestece cu Dumnezeu și care petrece în grija față de cele ale Lui este un templu al harului.* Și ce înseamnă grija pentru cele ale Lui? Împrăștierea în ceea ce-I place Lui, reaua-pătimire neîncetată, grija pentru cele care rămân neîmplinite din cauza slăbiciunii firii noastre și întristarea neîncetată pentru aceasta”[3]. Monahia Teodosia-Zorica Lațcu în poezia *Lumină*, păstrează această înțelegere a doririi, ce o aduce prezența lui Hristos: „În umbra noastră faci din nou cărări,/Să Te primim cu svon de osanale./Te dăruiești, cu rodul toamnei Tale,/Doar celor care plâng în așteptări,/Aluneci lin, căzând din zări în zări/Spre duhuri care știu să fie goale/../”[4].

---

[1] „Nu a deține are valoare, ci cât ai/ să le datorezi harului, Celui ce și le-a dat./ Nu neglija, dar, să împarți/ pe cele bune ale tale celor ce le cer,/ precum le-a dat cândva samarineanca;/ căci deși singură a dobândit, a oferit și altora/ din ceea ce a luat./ Nimeni nu o cerceta, dar tuturor oferea dar/ cu generozitate din darul său./ Însetează și de jur-împrejur împrăștie,/ fără să bea, adapă./ Nici bine nu a gustat și ca ametită/ striga celor de un neam cu ea:/ *Veniți să vedeți apa vieții pe care am găsit-o!/ Nu cumva Acesta este cu adevărat/ Cel ce dă/ bucurie mare și mântuire?”,* Sfântul Roman Melodul, *Imnele Sfintei Scripturi,* trad. din limba greacă, studiu introductiv și note de Alexandru Prelipcean și Alexandru Iorga, *Despre femeia samarineancă,* Editura Doxologia, Iași, 2012, p. 235.

[2] „Cele ale lui Dumnezeu vin de la sine, fără să simți, dacă locul este curat, și nu întinat”, Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* ediție bilingvă, introducere, traducere, note și comentarii ieromonahul Agapie Corbu, *Cuvântul 2,* Editura Sf. Nectarie, 2022, p. 31.

[3] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* ediție bilingvă, trad. note și comentarii de Ieromonahul Agapie Corbu, Editura Sf. Nectarie, 2022, vol. 2, *Cuvântul 41,* op. cit. p. 117.

[4] Zorica Lațcu, *Osana Luminii,* Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Cluj, 1947, *Lumină,* p. 22.

Mărturie a atingerii divine se definește prin distanța dintre adâncul patimilor (unde ai fost curățat) și suprafața harului (unde ai fost atins). Doar atingerea certifică parcursul real pe care omul îl face în procesul de despătimire, căci doar atunci urma nu este o idee ci o prezență. Astfel, rezistența chipului hristic în fața diluării contemporane este deci o rezistență prin experiență directă. Nu este altă soluție în vindecarea fragmentării omului postmodern decât experiența directă cu Dumnezeu. Lumea poate deconstrui, poate fărâmița învățăturile, metodele, practicile și lexicul celor ce cred în Dumnezeu, dar nu va putea deconstrui acest avânt pe care omul îl simte în drumul de la fragment la unitatea în Hristos, de la sclavia egolatră la relația Eu-Tu. „Să scriu, pe ce Te-am cunoscut? Orbit,/ Tot sufletul îmi tace ca un schit.../ Pe ce cunoști că-i zi, chiar de nu vezi,/ Și știi că-i noapte, chiar dacă veghezi?/.../ Eu Te-am simțit așa de luminos”[5].

În fața diluării contemporane, unde eul este o sumă de date, patristica propune necircumscrierea ca înveșnicire continuă. *Începutul* nu este un clișeu, nici o circumscrie în alienare, ci o păstrare în sine a acelui *loc* hristic, unde moartea și răul nu au jurisdicție finală. „Casa credinței este o *cugetare* de copil și o inimă simplă. *În simplitatea inimii lor,* zice, *Îl slăveau pe Domnul* și *Dacă nu vă veți întoarce și nu veți fi ca și copiii, nu veți intra în Împărăția cerurilor,* iar cunoașterea unelteşte împotriva acestor două și le este potrivnică”[6].

Fragmentul deși luptă cu această ieșire din formă, tipare, tipologii printr-o revendicare a unicității în detrimentul unității cade într-un final într-un clișeu ce se întinde până la marginea a ceea ce suntem. Rezistența, unică și reală, o dă doar Hristos care nu lasă o formă fixă a viețuirii (în și cu El), care ar putea fi replicată, ci doar o direcție de mișcare (epektasis). Rezistența identitară constă în refuzul de a fi definit (de a fi conturat), păstrând deschiderea către Dumnezeu ca singură amprentă reală. Imaginea-icoană nu cade în această transparență totală sau predictibilitate, căci urma este tocmai acest întuneric prealuminos ce se propune continuu. „Mergeam prin întuneric, undeva/ Făclie-aveam, gătită dinadins;/ Dar iată că din umbră mi-o a stins/ Și m-a luat de mână Cineva./ N-am întrebat nimic. Pășeam arar/ Și-așa-mi părea cărarea de fierbinte,/ Că tainic gândul stăruia în minte:/ Să nu-mi atârne haina jos în jar/.../”[7].

Identitatea se construiește nu prin cine sunt eu ci prin al cui sunt. *Urma* – participarea reală la viața în/cu Hristos este actul de proprietate al arhetipului asupra viului, sau altfel spus pecetea harului Duhului Sfânt, pecetea lui Hristos. Sfântul Grigorie de Nyssa, în volumul Scrieri I, nota despre o cunoaștere tot mai desăvârșită a lui Dumnezeu, o experiență tot mai plină, în care omul îl cunoaște pe Dumnezeu cu o tot mai mare parte din ființa sa pe măsura despătimirii sale. Începutul (ca epectaza)[8] este un urcuș continuu, în care dinamica este progresivă și asimetrică, în care fiecare *etapă* deschide posibilități de apropiere prin har de Dumnezeu. Iar acest urcuș aduce o schimbare în raportul om lume, căci cele dobândite prin cunoaștere și experiere rămân în urma celor ce se deschid sufletului în fiecare *început* ce se instituie prin harul dumnezeiesc. În lucrarea *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor,* Grigorie de Nyssa pune prin cuvânt o adevărată imagine-icoană – *A purcede*

[5] Zorica Lațcu, op. cit., *Tu,* p. 43.
[6] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, *Cuvântul 42,* op. cit. p. 135.
[7] Zorica Lațcu Teodosia, *Poezii,* cuvânt înainte de arhimandritul Teofil Părăian, Editura Sofia, București, 2008, *Răpire,* p. 99.
[8] *Epectaza* este învățătura dezvoltată de sf. Grigorie de Nyssa, potrivit căreia sufletul, fiind atras de Dumnezeu, este într-o continuă mișcare ascendentă către treptele superioare ale plenitudinii harului și îndumnezeirii.

din început în început prin începuturi care nu au sfârșit[9], căci cel ce caută să se ridice spre Dumnezeu[10] va pre-gusta acest *Mir vărsat* care este Numele Tău, Hristoase.

A vedea lumea ca *fragment* (fără posibilitatea unui început de viață dătător) este o eroare de lectură. A vedea lumea ca euharistie înseamnă a citi în fiecare, și în toți deopotrivă, rațiunea divină ce o precede. Calea fragmentului este plângerea, revendicarea egolatră și discontinuitatea, în timp ce mulțumirea – ca perspectivă de relație dar-Dăruitor – revendică însoțirea omului cu și spre Dumnezeu; două perspective diametral opuse – *liniștea activă* a isihiei și părăsirea ca însingurare a fragmentului. O alteritate radicală ce nu se vrea asimilată de Hristos cel Răstignit și Înviat și această golire sau părăsire prin detașare de chipul lumii ce cheamă neobosit numele și prezența Celui dorit, Hristos. „Legătura lăuntrică, personală a omului – adunat în minte – este kalocuire a Sfântului Duh în om, ca inițiere a omului în lucrarea Sfântului Duh, ca adumbrire a omului de către Sfântul Duh, ca iluminare, sau prin faptul de a fi aprins, transformat, înghițit, botezat de Sfântul Duh etc. Legătura cu Sfântul Duh este ultima și cea mai înaltă treaptă a unui progres neliniar pe calea ascezei care este caracterizat prin obstacole și noi începuturi permanente. Această cale conduce în primul rând de la asceza trupească a treptei începătorilor în treapta ascezei sufletești, pentru ca după aceea să-și găsească împlinirea, care în această lume este doar provizorie, prin intrarea în lucrarea Sfântului Duh”.[11]

Recuperarea autenticității devine un demers de curățire a imaginii (privire-însoțire), pentru ca urma lăsată de Dumnezeu să nu mai fie o imagine asociată, ci să-și păstreze lumina propunătoare de sens. Tot ceea ce este vizibil în om poate fi judecat sau copiat, dar urma este singura care rămâne în afara privirii de grup. Vorbim de o imagine dorită de Dumnezeu în noi, și în același timp, imagine-fereastră prin care El ne privește. „O, suflete, în zborul către cer,/ Nu te uita, să vezi, cum toate pier.../.../ Acolo jos, se mișcă și aleargă,/ Și ploile vin, ca să le șteargă./ O, suflete, nu mai privi-napoi,/.../ Nu mai cerca cărările cât ața/ Pe care-acum le-neacă, pustie, ceața./ Nu mai căuta luminile ei mici/ Ce mor curând, ca niște licurici./.../Acolo, dorul tău după lumină,/ Și setea după dragostea deplină,/ Și foamea după Unul Dumnezeu,/ S-o-ndestula, o, suflete al meu”[12].

Am asocia această urmă cu acel cuvânt nerostit care însă dă ritm și amplitudine întregii vieți. Întreaga poezie a vieții! Cuvântul poesis derivă din grecescul ποίησις (poiesis), care provine din verbul ποιέω (poieo), însemnând „a face”, „a crea”, „a făuri” sau „a aduce la existență”. Această aducere în existență, prin părtășia cu Dumnezeu, devine o mărturie a dobândirii libertății.

Teologia patristică învață despre pecetea harului Duhului Sfânt că nu se confundă niciodată cu creația sau cu omul pe care este pusă, dar îi dă acesteia identitate și o valoare

---

[9] „Căci ceea ce se cuprinde mereu e totdeauna mai mult decât cele ce s-au cuprins înainte, dar nu hotărnicește în sine ceea ce se caută, ci marginea a ceea ce s-a aflat se face, celor ce urcă, început spre aflarea celor mai înalte. Și nici cel ce se urcă nu se oprește vreodată, primind începutul din început, nici începutul celor pururea mai mari nu se desăvârșește în sine. Căci niciodată dorința celui ce urcă nu se oprește la cele cunoscute, ci sufletul urcând printr-o altă dorire mai mare spre alta mai de sus, într-o urcare necontenită, înaintează pururea, prin cele și mai înalte spre Cel nehotărnicit”, Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor.*

[10] Despre Viața lui Moise - „Cel ce vrea să fie cu Dumnezeu trebuie să iasă din toate cele văzute şi să-şi înalțe cugetul spre cele nevăzute şi necuprinse ca pe o culme a muntelui, crezând că acolo este Dumnezeu, la Care nu poate ajunge înțelegerea”.

[11] Cf. Nestor Kavvadas, *Pnevmatologia Sfântului Isaac Sirul,* trad. din limba germană Marian Pătru, Editura Doxologia, Iași, 2016, p. 81. Kallos (κάλλος) - frumusețe (rădăcina cuvântului Filocalia – iubirea de frumos) și Oikeo (οικέω) / Oikesis - a locui, a sălășlui. Prin urmare, kalocuirea reprezintă „locuirea în frumos” sau „sălășluirea întru frumusețea divină”.

[12] Zorica Lațcu Teodosia, *Poezii,* op. cit., *Spre cer,* p. 124.

unică. Inconfortabil în omul de azi este doar urma – această *instituție* poate deveni fundamentul unei critici a noii tipologii umane. În această eră digitală, unde totul este replicabil, singura rezistență a umanului rămâne această urmă dumnezeiască imposibil de algoritmizat.

Sfântul Isaac Sirul în Cuvântul 22 notează: „Când mintea va afla libertatea, va înceta de a mai lucra prin simțuri... Atunci, deodată, o tăcere se așterne peste rugăciune, gura amuțește, inima tace și o bucurie fără de seamăn inundă mădularele" – și astfel cel ce trăiește liber nu mai face, ci devine receptor. Până atunci amintirea ținea locul realității a urmei și a prezenței lui Hristos. Iar această imagine regăsită în cele dinafară – cuvânt, vieți și modele reper, ce se replicau și se oglindeau în toate așteptările trăite, devine acum prezență prin Hristos. Despătimirea sau descătușarea de amintire, ce ținea departe de om criza și nevoia interogativă, creează vidul de imagine (non-replicatul) – atingerea preaplină prin care Hristos umple acest gol. *Isihastul* nu mai compară idei, repere umane, ci cântărește dinamismul și depărtarea a ceea ce se impunea ca greutate sau validare temeinică și ceea ce acum se validează dincolo de orice nevoie de încadrare. Despătimirea resetează parametrii firii pentru a primi pe Hristos și harul dumnezeiesc.

Apar acum ca prim plan al imaginii-icoană (ca salt din a căuta toate spre a purta toate) absența zgomotului (ca pre-condiție a ontologiei urmei) și simplitatea ca metodă de construcție (în întreaga expresie). Complexitatea cunoașterii se dovedește o aporie a fragmentului. (ἀπορία (aporia), care se traduce literal prin cale închisă; α- (a-): prefix privativ, însemnând „fără", πόρος (poros): cale). Fragmentul ca parte ce se revendică întregului, își revendică o anumită unicitate dincolo de orice structură *opresivă* a unității; într-o închidere în fragment se pierde relația om-Dumnezeu, om-om și acest noi organic care este Biserica; ceea ce încurajează fragmentările repetate sunt rolurile sociale și replicările ce le impun aceste roluri; Nu este o criză de dogmă ci o criză de hermeneutică existențială! Omul postmodern preferă spiritualitatea de tip bufet (fragmentată), deoarece aceasta nu îi cere o schimbare și o transformarea întregii ființe (refuză metanoia), ci doar o aderare estetică sau intelectuală temporară (metasoma).

Fragmentarea este văzută de scriitorii patristici ca „moartea necesară a formei vechi" pentru ca Hristos să poată „re-recapitula" (reunifica) omul.

O hermeneutică a „începutului" nu numai că aduce la lumină o voce profundă a poeziei românești, monahia Teodosia Zorica Lațcu, ci propune și o recuperare a sensului în dialogul viu cu teologia patristică. Omul, purtător al „începutului" iubirii de Dumnezeu, devine la rândul său un „început" în ceilalți prin mărturia incontestabilă a vieții și a operei lui. Câteva condiționări ale *începutului* regăsite în poezia monahiei Teodosia Zorica Lațcu, putem aminti: în poezia *Tăcere* găsim următoarea treaptă a epektazei „De-acolo, din limanul necuprins/ Din lumea fără mal a nerostirii./ Pe treptele tăcerii s-au prelins/ Din ascunziș, luminile iubirii"[13] – acest de dincolo este în ultimă instanță un aici în care se propune începutul (Cf. Matei 28:20 iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin.). Calea ascetică o realitate surprinsă în poezia *Vinul* „Îmi strâng durerea-n inimă, ca-n teasc,/ Din ea, mustind, poemele se nasc..."[14], P*ocăință* „Ți-am prea iubit făptura, dat Te-am uitat pe Tine,/.../Și glasul cel de taină eu n-am vrut să-l ascult"[15];

[13] Zorica Lațcu Teodosia, *Poezii,* op. cit. *Tăcere,* p. 13.
[14] Idem, p. 71.
[15] Idem, p. 110.

Frumusețe „În Mine-i cald sălaș de primăveri;/ LA Mine zorile sunt făr de seri,/ Și Duhul înflorește-n mii de fețe”[16].

Începutul în dinamica experienței spirituale, și presupune întotdeauna anumite condiționări: credința cea dreaptă, ca o călăuză a voirii și trăirii, despătimirea și stăpânirea înțeleaptă a firii umane, sârguința ascetică – prin harul Duhului Sfânt, starea nașterii celei noi (metanoia). Toate, și multe altele asemeni, întăresc vrednicia de a primi darurile Duhului Sfânt și de a se bucura duhovnicește de *Mirul cel bun* al Numelui Celui de Viață Dătător. Asceza este o treaptă ce tămăduiește slăbiciunea gândurilor (Cf. Ioan Scărarul, *Scara*), și care într-o împreună lucrare cu stăruirea în *înțelesurile* Sfintei Scripturi aduce o sporire a inimii – îndeletnicirea cu nădejdea ei (*începutul* cu Hristos). Căci fără acestea, și multe asemeni lor, ne aflăm în cuvântul care zice - „Să nu socotești că omul încurcat în cele trupești va avea îndrăzneală în rugăciune înaintea lui Dumnezeu”[17]. În Scriptură, părăsirea este resimțită ca o ruptură a dialogului, unde Dumnezeu „Își ascunde Fața” (Hester Panim). Această stare de înstrăinare prin cădere în cele ale lumii o regăsim în psalmul 21:1 (preluat de Hristos pe Cruce, Matei 27, 46): „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, ia aminte la mine, pentru ce m-ai părăsit?”. Nu este o absență a divinității, ci o retragere a „simțirii” prezenței. „Trecerea sufletului dintr-o lume în altă lume are loc prin primirea *înțelesurilor fulgerătoare*”[18], această ontologie a restului – ne întărește înțelegerea că „Moartea dinlăuntru nu este durabilă fără oprirea lucrării simțurilor. Viețuirea trupească are nevoie de trezvia față de simțuri, iar viețuirea sufletească de trezvia inimii”[19]. Poezia *Iubirea* ne descoperă aceleași *înțelesuri* (ale liniștii active) – „Când va începe iarăși lina stare/ De pace și tăceri ce nu se curmă,/ Și-atunci, și-atunci vei fi Iubire mare...”[20], sau *Ghetsimani*: „Părinte-al meu, în milă să nu-ți uiți legământul,/ Mă lasă, cu durerea să mântuiesc pământul”[21].

„Viața în Dumnezeu este o încetare a lucrării *simțurilor,* iar când va trăi inima, încetează lucrarea *simțurilor*”[22]. În Canonul cel Mare, Andrei Criteanul tratează părăsirea drept o consecință a neglijenței în abordarea realului, amăgirea simțurilor. Cântarea a 2-a, troparul: „Pierdut-am frumusețea cea dintâi și buna mea cuviință; și zac acum gol și mă rușinez”. Tot ceea ce golește și îndepărtează haina luminoasă a harului dumnezeiesc, descoperă parcă sentențios materialitatea coruptibilă cu care rămâne omul. „Conștiința nu se îndreaptă prin virtuțile săvârșite printre oameni”[23]. Legat de fragmentarea pe care și omul creștin o *suferă,* amintim cuvântul sfântului Isaac Sirul: „Credința venită din învățare nu eliberează de mândrie și îndoială, ci numai cea răsărită din *înțelesuri,* și numită cunoaștere și descoperire a adevărului”[24]. Credința se descoperă (aici) ca o credință în cioburi – nu se mai afirmă ca unitate funcțională, dar poate trăi autentic în tensiunea fragmentelor. Ori această recuzare a fragmentului în căutarea întregului asumat de Hristos reflectă modul autentic de a exista; și singura care poate desfășura în viața Bisericii această asociere a fragmentelor într-o lume lipsită de unitate. „Câtă vreme *mintea* Îl înțelege pe

[16] Idem, p. 84.
[17] Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* ediție bilingvă, trad. note și comentarii de Ieromonahul Agapie Corbu, vol. 2, *Cuvântul 38,* p. 77.
[18] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, op. cit. p. 77.
[19] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, op. cit. p. 79.
[20] Zorica Lațcu Teodosia, op.cit. *Iubirea,* p. 27.
[21] Idem, p. 78.
[22] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, op. cit. p. 81.
[23] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, op. cit. p. 81.
[24] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, *Cuvântul 41,* op. cit. p. 117.

Dumnezeu ca Dumnezeu, prin descoperirea pe care i-o fac *înțelesurile,* frica nu se apropie de inimă. Iar când suntem lăsați în întuneric și, până când nu ne vom smeri, pierdem acest *înțeles,* vine în noi frica ca să ne apropiem de smerenie și de pocăință"[25]. Fragmentul[26] nu este un defect al cunoașterii, ci forma ei naturală. Sensul nu e dat odată pentru totdeauna, ci se construiește din aproape în aproape; adevărul este o căutare nesfârșită, nu un bloc de cunoștințe fixe – dacă ne raportăm la relația om-creație, om-societate. Gândirea fragmentară nu este o simplă formă estetică, ci o ontologie a rupturii: lumea nu se mai vrea parte într-o unitate ființială, iar adevărul se dezvăluie doar în fragmente, în intuiții dispersate, în trăiri parțiale. Totuși, această conștiință a fragmentului nu este o invenție modernă. Ea își găsește germenii în gândirea creștină timpurie, acolo unde raportul dintre revelație și rațiune produce o tensiune structural între unitate și mister. Tertulian Minucius Felix, Origen – s-au confruntat cu fragmentarea morală și intelectuală a epocii și au încercat să restaureze sensul prin apelul la Logos. „Sufletul care a luat grija pentru virtute și trăiește cu frica adevărată de Dumnezeu nu poate fi lipsit de întristare în fiecare zi, pentru că virtuțile au împletite cu ele întristările. Cel care iese din întristări se desparte neîndoielnic de virtute"[27], căci, „Sănătatea sufletului este o putere care se naște din îndelunga răbdare"[28].

„Minunat este omul care prin prihănirea de sine își ascunde măreția făptuirii sale"[29].

BIBLIOGRAPHY:

1. Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* ediție bilingvă, introducere, traducere, note și comentarii Ieromonahul Agapie Corbu, vol. I-II, Editura Sf. Nectarie, 2022.
2. Sfântul Roman Melodul, *Imnele Scripturii,* traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note Alexandru Prelipceanu și Alexandru Iorga, Editura Doxologia, Iași, 2012.
3. Nestor Kavvadas, *Pnevmatologia Sfântului Isaac Sirul,* traducere din limba germană Marian Pătru, Editura Doxologia, Iași, 2016.
4. Hannah Hunt, *Plânsul de-bucurie-făcător. Lacrimile de pocăință în scrierile Părinților sirieni și bizantini,* traducere Dragoș Dâscă, Editura Doxologia, Iași, 2013.
5. Zorica Lațcu, *Osana Luminii,* Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Cluj, 1947.
6. Zorica Lațcu Teodosia, *Poezii,* cuvânt înainte de arhimandritul Teofil Părăian, ediția a II-a, Editura Sophia, București, 2008.

[25] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, *Cuvântul 41,* op. cit. p. 117.
[26] Aphasia (Lipsa glasului): Nu este o tăcere rituală, ci una născută din groaza și uluirea în fața propriei fragmentări (păcatul). Anaisthesia (Nesimțirea/Nemanifestarea): Sfântul Ioan vorbește despre aceia care stau „ca niște stâlpi de piatră", cărora Dumnezeu nu le mai dă nicio mângâiere sensibilă.
[27] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, *Cuvântul 48,* op. cit. p. 211.
[28] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, *Cuvântul 52,* op. cit. p. 239.
[29] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice,* vol. 2, *Memra 23,* op. cit. p. 465.

THEMATIC IDEAS FOR CURRENT PREACHING, REGARDING THE HOLY PROPHET MOSES

Eduard-Robert Matyas
PhD Student, University of Oradea

Abstract: *The study "Thematic Ideas for Current Preaching, Regarding the Holy Prophet Moses" highlights the theological, typological and homiletical relevance of the personality of the Holy Prophet Moses in the context of contemporary preaching. Starting from his status as a central figure of the Old Testament and a prefiguration of the Savior Jesus Christ, the work analyzes the main episodes in the life of Moses as landmarks for understanding the divine economy and for formulating current pastoral themes. The providential dimensions of his birth and protection, the symbolism of being taken out of the waters of the Nile as an anticipation of Baptism and Resurrection, as well as the typological value of essential moments such as the burning bush, the raising of hands against Amalek and the bronze serpent are highlighted. The study emphasizes how these Old Testament images prefigure fundamental realities of the New Law: the incarnation of Christ, the Cross, the redemptive Sacrifice, the work of the Holy Spirit and the role of the Church in the economy of salvation. At the same time, the practical and moral dimension of the personality of Moses is highlighted, presented as a model of meekness, obedience, fasting, prayer, spiritual leadership and priestly service. In conclusion, the study demonstrates that the figure of the Holy Prophet Moses remains particularly relevant for current homiletics, offering a solid framework for deepening the relationship between the Old and New Testaments and for articulating a pastoral discourse centered on the continuity of revelation and its fulfillment in Christ.*

Keywords: *prayer; water; hands; snake; priesthood; church; pyre.*

Introducere

Sfântul Proroc Moise este una din cele mai importante personaje sfinte ale Legii Vechi, drept pentru care studierea lui ne este esențială pentru omiletica contemporană și pentru înțelegerea Legii celei Noi. Moise „era omul cel mai blând dintre toți oamenii de pe pământ" (Numeri 12, 3), de la care avem numeroase lucruri de învățat și nu îl putem trece cu vederea. El a fost prefigurarea Mântuitorului în Vechiul Testament, cel ce a scos din robia egipteană poporul său, precum Hristos ne-a scos din robia celui rău.

Conform tradiției transmise de istoricul iudeu Josephus Flavius, numele lui Moise ar proveni de la împrejurarea scoaterii sale din apele Nilului. În limba egipteană, cuvântul „moy" desemna apa, iar „eses" însemna omul salvat din înec; prin urmare, numele „Moise" ar reprezenta o combinație simbolică a celor doi termeni, evocând izbăvirea lui miraculoasă de la moarte[1].

Moise își avea originea în semința caldeeană și s-a născut în Egipt, țară în care se stabiliseră strămoșii săi din pricina unei foamete cumplite ce afectase de multă vreme Babilonul și regiunile învecinate. Căutând hrană și condiții de viață mai bune, aceștia au părăsit patria lor și s-au așezat temporar în Egipt — o țară roditoare, cu pământ adânc și

[1]Lukasz Zelezny, *Ce înseamnă numele Moise*, disponibil la: https://chrystus.pl/ro/what-moses-name-means/ accesat la data de 7.03.2026.

fertil, hrănită de revărsările Nilului, capabilă să ofere cele necesare traiului omenesc, în special grâul, hrana de bază a popoarelor antice[2].

Astfel, evreii s-au aflat în Egipt ca un popor străin, refugiat acolo din cauza lipsurilor, dar primit cu bunăvoință și găzduit din mila și ospitalitatea egiptenilor. Ținutul Egiptului a devenit pentru ei un loc de adăpost temporar — un „templu" al supraviețuirii —, până la vremea când Dumnezeu avea să ridice din mijlocul lor pe Moise, eliberatorul și conducătorul ales al poporului Său[3].

Teme omiletice referitoare la Moise

1. Viața lui Moise - Providența divină

Toate evenimentele istoriei mântuirii nu s-au petrecut la întâmplare, ci sub lucrarea harului dumnezeiesc, care a rânduit și a profețit mai dinainte toate cele spre împlinirea planului divin. Moise, cel ales de Dumnezeu, a fost ocrotit providențial de apele Nilului și de primejdia crocodililor, pentru ca mai târziu să fie găsit de fiica Faraonului și crescut chiar în casa regală, devenind un instrument al proniei divine.

Apele Nilului pot fi înțelese în sens alegoric ca simbol al ispitelor acestei lumi, în timp ce crocodilii întruchipează duhurile răului, care caută necontenit să-l piardă pe om și să-l abată de la calea mântuirii. Moise, scăpat prin lucrarea lui Dumnezeu din aceste pericole, prefigurează biruința omului credincios asupra păcatului prin harul divin.

Când păștea oile socrului său Ietro, în pustiul Madian, Dumnezeu i S-a descoperit și l-a chemat să elibereze poporul Său din robia Egiptului (Ieșirea 3). În acea vreme, neamul evreiesc se înmulțise, ajungând la aproape șase sute de mii de bărbați, fără a socoti femeile și copiii (Ieșirea 12, 37).

Domnul l-a întărit pe Moise și i-a făgăduit că îi va dărui o slavă duhovnicească mai presus de fire, o slavă care va întrece trufia Faraonului, cel ce se considera fiul zeului-Soare, Ra (Ieșirea 7, 1). După patru sute treizeci de ani de robie și suferință, Dumnezeu și-a întins mâna Sa puternică și a scos poporul din Egipt, împlinind făgăduința dată patriarhilor (Ieșirea 12, 40).

Plin de curaj și de credință, Moise, împreună cu fratele său Aaron, a condus poporul ales pe drumul eliberării, până la trecerea Mării Roșii și la hotarele Pustiului Sinai, unde Dumnezeu avea să încheie noul legământ cu Israel.

2. Moise în apa Nilului - Fuga în Egipt și prefigurarea Mormântului Domnului

Sfântul Proroc Moise s-a născut din semința lui Levi, una dintre cele mai însemnate din poporul lui Israel. În vremea aceea, Faraon poruncise ca toți pruncii de parte bărbătească ai evreilor să fie dați morții. Mama lui Moise, temându-se de cruzimea stăpânirii egiptene, l-a ascuns o vreme, iar mai apoi, ca să-l salveze, l-a pus într-un coș de papură uns cu smoală și l-a lăsat în apele Nilului. Prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, copilul a fost găsit de fiica Faraonului, care, văzându-l plângând, a înțeles că este din neamul evreilor și mișcată de milă, l-a încredințat chiar mamei lui spre alăptare, promițându-i o plată pentru osteneală (Ieșirea 2, 1-9)[4].

---

[2] Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, trad. de Alexandru Barnea și Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 2003, p. 24.
[3] Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, p. 34.
[4] Sfântul Chiril al Alexandriei, „Glafire la Ieșire", în *Scrieri*, partea a II-a PSB 39, trad. de Sf. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 265.

Această istorie a mântuirii se arată a fi o preînchipuire a venirii lui Hristos. După cum Moise a fost ascuns în apele Nilului și izbăvit de moarte, tot astfel și Emanuel, Fiul lui Dumnezeu întrupat, a fost tăinuit în Egipt, scăpând de mânia lui Irod, stăpânitorul vremelnic al lumii acesteia (Matei 2, 13-15). Copilul dumnezeiesc, deși supus legilor firii, nu a fost atins de slăbiciunile ei, căci nu s-a plecat niciunui păcat, ci a rămas curat și fără prihană[5].

Mai târziu, Sinagoga — cea care L-a născut după trup, dar nu L-a recunoscut după duh — aprinzându-se de ură, L-a dat morții, închizându-L în mormânt, așa cum Moise fusese odinioară închis într-un sicriaș de papură. Iar fiica Faraonului, care L-a găsit pe copil plângând, preînchipuie sufletul omenesc ce Îl descoperă pe Hristos, Cel care Se tânguie pentru păcatele și nerecunoștința oamenilor[6].

Astfel, între viața lui Moise și lucrarea mântuitoare a lui Hristos se descoperă o taină a asemănării: amândoi au fost ocrotiți de pronia divină în pruncie, amândoi au fost trimiși să elibereze poporul — Moise din robia Egiptului, Hristos din robia păcatului și a morții.

3. Recunoașterea pruncului - Biserica creștină și poporul evreu

Faptul că Mântuitorul Hristos S-a născut din neamul iudeilor este recunoscut și mărturisit de Biserica provenită dintre neamuri, asemenea fiicei lui Faraon care, văzându-l pe pruncul Moise, a spus: „Acesta este dintre copiii evreilor” (Ieșirea 2, 6). În această imagine se ascunde o taină duhovnicească: după cum fiica păgânului Faraon a recunoscut copilul născut din Israel, tot astfel Biserica dintre neamuri a primit și a mărturisit pe Hristos ca pe Fiul lui Dumnezeu venit în lume din poporul ales[7].

De asemenea, momentul în care mama lui Moise îl primește înapoi din mâna fiicei Faraonului preînchipuie întoarcerea viitoare a Sinagogii, care, la vremea rânduită de Dumnezeu, Îl va recunoaște pe Hristos prin lumina Bisericii. După ce L-a lepădat și L-a respins odinioară prin necredință, poporul iudeu va ajunge, în cele din urmă, să-L primească pe Mesia, învățând de la Biserica neamurilor taina mântuirii. Așa cum fiica lui Faraon a răsplătit-o pe mama lui Moise pentru că a hrănit copilul, tot astfel și poporul ales va primi o răsplată de la Dumnezeu, fiindcă din el a izvorât Cuvântul vieții și adevărul dumnezeiesc cuprins în Scripturi[8].

Prin urmare, în această prefigurare se descoperă atât unitatea planului divin, cât și nădejdea împăcării finale dintre Israel și Biserică — între Legea veche și harul cel nou, care își găsesc împlinirea în Hristos.

4. Ieșirea pruncului din apă - Taina Botezului

Fiica lui Faraon, care în tâlcuirea duhovnicească simbolizează Biserica născută dintre neamuri, Îl descoperă pe Pruncul Moise în apele Nilului — imagine profetică a teofaniei lui Hristos în apele Sfântului Botez. Deși provenea dintr-un neam străin și idolatru, fiica Faraonului este chipul omenirii care, odinioară robită de păcat și întuneric, Îl află pe Mântuitorul în adâncul tainic al apei botezului, acolo unde se descoperă viața cea nouă în Hristos. Sicriașul în care se afla pruncul preînchipuie mormântul Domnului, iar deschiderea lui arată taina Învierii: Hristos nu a rămas între morți, ci a înviat biruind moartea și aducând

[5] Sfântul Chiril al Alexandriei, „Glafire la Ieșire”, p. 265.
[6] Sfântul Chiril al Alexandriei, „Glafire la Ieșire”, pp. 265-6.
[7] Sfântul Chiril al Alexandriei, „Glafire la Ieșire”, p. 266.
[8] Sfântul Chiril al Alexandriei, „Glafire la Ieșire”, p. 266.

oamenilor viața cea veșnică[9]. Aceasta este și experiența fiecărui creștin care se naște din nou prin apă și prin Duh, participând la moartea și Învierea Mântuitorului. Apostolul Pavel lămurește acest adevăr spunând: „Au nu știți că toți câți în Hristos Iisus ne-am botezat, întru moartea Lui ne-am botezat? Deci ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morți prin slava Tatălui, așa și noi să umblăm întru înnoirea vieții" (Romani 6, 3-4).

Așadar, cel ce iese din apa botezului este asemenea lui Moise scos din apele Nilului — un om nou, renăscut prin harul dumnezeiesc. Prin Taina Botezului, Biserica se îmbogățește cu un nou fiu al luminii, iar Hristos, Cel înviat din morți, se sălășluiește în sufletul celui nou-botezat. După cum Moise a fost salvat din apele morții spre a deveni eliberatorul poporului său, tot astfel creștinul renăscut prin apă și Duh este chemat să trăiască în libertatea harului și în comuniune cu Dumnezeu.

5. Rugul arzător – Prezența Duhului Sfânt și prefigurarea Maicii Domnului

În timp ce păștea turma socrului său și o conducea spre locuri cu pășune bogată și izvoare de apă, Moise s-a oprit într-o vale liniștită, unde i s-a arătat o vedenie uimitoare: un rug care ardea, dar nu se mistuia (Ieșirea 3, 2). Priveliștea aceasta l-a cutremurat, căci era o arătare dumnezeiască, plină de taină și înțelesuri duhovnicești. În mijlocul flăcării se afla o făptură divină, cu o lumină mai strălucitoare ca și focul, aceasta întruchipa Providența Divină, pentru poporul evreu[10].

Rugul aprins poate fi înțeles ca o imagine a lumii aflate sub povara nedreptății și a suferinței, iar flacăra focului — ca simbol al celor care asupresc și prigonesc. Faptul că rugul nu se mistuia arată că jertfele celor drepți nu pier sub loviturile nedreptății, ci rămân vii înaintea lui Dumnezeu. Această minune descoperă lucrarea providenței divine, care, în taină și fără zgomot, transformă suferința în biruință și dă sens durerii omenești[11].

Dincolo de această semnificație morală, rugul nears este, în același timp, un semn văzut al prezenței sfințitoare a lui Dumnezeu. Focul care ardea fără a consuma materia, prefigurează lucrarea Duhului Sfânt, focul ceresc pe care Hristos avea să-l aprindă pe pământ (Luca 12, 49) — focul iubirii dumnezeiești și al sfințeniei care nu distruge, ci transfigurează. Totodată, rugul aprins preînchipuie taina întrupării: Fecioara Maria, asemenea rugului, a purtat în pântece pe Dumnezeu-Cuvântul fără a se mistui, rămânând Fecioară și după naștere. În acest sens, Biserica tâlcuiește minunea prin imnografia sa, arătând împlinirea umbrei Legii în darul harului: „Trecut-a umbra Legii, când darul a venit; că precum rugul cel aprins nu se mistuia, așa și tu, Fecioară, ai născut și fecioară ai rămas. În locul stâlpului de foc, a răsărit Soarele dreptății; în locul lui Moise, Hristos, mântuirea sufletelor noastre"[12].

Această interpretare s-a transpus și în iconografia ortodoxă, prin tipul iconografic al Maicii Domnului – Rugul Aprins (Nears), prezent în frescele mănăstirilor Sucevița și Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, unde Fecioara este reprezentată purtând în sine focul dumnezeirii, fără a fi arsă de el — chip al curăției, al harului și al tainicei prezențe a lui Dumnezeu în lume[13].

---

[9] Sfântul Chiril al Alexandriei, „Glafire la Ieșire", p. 265.
[10]Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, pp. 43-45.
[11]Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, p. 44.
[12] Calinic Botoșăneanul, *Minunile – Revelații ale Sfintei Treimi în Sfânta Scriptură*, Editura Apollonia, Iași, 2017, pp. 68-69.
[13] Calinic Botoșăneanul, *Minunile – Revelații ale Sfintei Treimi în Sfânta Scriptură*, p. 69.

6. Mâinile – Simbolul Crucii

Amaleciții, neam descendent din Edom și așezat la nord de Cadeș, s-au ridicat împotriva fiilor lui Israel la Rafidim, dorind să-i izgonească din acel ținut (Ieșire 17, 8-13). În vreme ce Iosua a coborât în câmpul de luptă pentru a înfrunta oastea vrăjmașă, Moise, însoțit de Aaron și Or, s-a urcat pe vârful muntelui, unde a stat în rugăciune înaintea lui Dumnezeu. Câtă vreme mâinile lui Moise erau ridicate spre cer, poporul dobândea putere și biruință; dar când oboseala îl făcea să le lase în jos, amaleciții câștigau teren. Înțelegând taina acestui semn, Aaron și Or s-au așezat de o parte și de alta, sprijinindu-i mâinile, iar Moise, șezând pe o piatră, a rămas cu brațele întinse până la asfințit, când Israel a biruit pe Amalec prin puterea lui Dumnezeu. După victorie, Moise a înălțat un jertfelnic Domnului, numindu-l „Domnul este scăparea mea" (Ieșirea 17, 15), ca semn de recunoștință pentru izbăvirea poporului. Prin cuvintele: „Pentru că mi-au fost mâinile ridicate spre scaunul Domnului, de aceea va bate Domnul pe Amalec din neam în neam" (Ieșirea 17,16), se descoperă dimensiunea profetică și mesianică a acestei biruințe. Amalec devine aici chipul lui Satan, potrivnicul neamului omenesc, iar Moise, prefigurare a lui Hristos, Cel ce va birui definitiv răul prin Crucea Sa. Sfinții Părinți au văzut în ridicarea mâinilor lui Moise o imagine a Crucii, semnul biruinței și al mântuirii. După cum poporul lui Israel câștiga lupta cât timp Moise ținea brațele întinse, tot astfel omenirea a fost izbăvită prin brațele întinse ale lui Hristos pe lemnul Crucii[14]. Această tâlcuire este exprimată cu profunzime în imnografia Bisericii: „În chipul Crucii Moise în munte mâinile tinzându-și spre înălțime, pe Amalec a biruit; iar Tu, Mântuitorule, palmele întinzându-Ți pe cinstita Cruce, m-ai îmbrățișat mântuindu-mă din robia vrăjmașului și mi-ai dat semnul vieții, să fug de arcul potrivnicilor mei. Pentru aceasta, Cuvântule, mă închin cinstitei Crucii Tale"[15]. Astfel, ridicarea mâinilor lui Moise, ne duce cu gândul la chipul omului care este în forma Crucii. Piatra pe care s-a așezat Moise este interpretată ca simbol al stâncii Golgotei, unde a fost înfiptă Crucea Domnului, iar jertfelnicul ridicat în urma biruinței devine prefigurarea Sfintei Mese a Altarului, al cărei centru este Crucea, semnul mântuirii și temelia Bisericii. Astfel, Amalec întruchipează forțele întunericului, iar Moise — pe Hristos, Cel ce a biruit prin jertfă și prin Cruce toată puterea celui rău, dăruind lumii pacea și viața veșnică.

7. Șarpele de aramă – Jertfa Mântuitorului

Mântuitorul Iisus Hristos, în convorbirea Sa nocturnă cu Nicodim, face trimitere la episodul veterotestamentar al lui Moise și al șarpelui de aramă: „Și după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului" (Ioan 3, 14). Prin această comparație, Domnul revelează taina Crucii Sale, în care se împlinește în chip desăvârșit semnul izbăvirii prefigurat în pustia Sinaiului.

În Cartea Numeri (21, 8-9), Dumnezeu poruncește lui Moise să facă un șarpe de aramă și să-l înalțe pe un stâlp, pentru ca oricine, mușcat de șerpii veninoși, privind la el, să fie vindecat. Acei „șerpi înfocați" simbolizau duhurile răului și idolatria păgână, care otrăvește sufletul omului prin păcat și necredință. În schimb, șarpele de aramă, care nu avea venin, preînchipuia pe Hristos — Singurul nevinovat, Care, „întru asemănarea trupului păcatului și pentru păcat" (Romani 8, 3), a biruit păcatul și moartea prin înălțarea pe Cruce.

Sfinții Părinți văd în acest simbol o prefigurare limpede a răstignirii Mântuitorului. Așa cum cel care privea cu credință la șarpele de aramă era izbăvit de moartea trupească, tot

[14] Calinic Botoșăneanul, *Minunile– Revelații ale Sfintei Treimi în Sfânta Scriptură*, pp. 143-145.
[15] Stihira Crucii la Stihoavna laudelor, miercuri, glasul al 3-lea.

astfel cel care își ridică privirea sufletului spre Hristos cel răstignit se tămăduiește de moartea duhovnicească. Pofta trupului, asemenea unui șarpe ascuns în țărână, aduce veninul patimilor, însă harul Crucii înăbușă lucrarea acestui venin și dă naștere vieții celei veșnice. Crucea devine astfel stâlpul mântuirii, iar Hristos — adevăratul „leac al nemuririi", Care vindecă sufletele tuturor celor ce se împărtășesc din iubirea Sa jertfelnică[16]. Înălțarea pe Cruce este, așadar, nu doar actul suprem al răscumpărării, ci și taina prin care moartea este biruită și omul se ridică la viața cea fără de sfârșit.

8. Preoția lui Moise - Postul și rugăciunea în viața creștinului

Moise se distinge în istoria mântuirii ca o personalitate complexă și unică, întrunind în sine funcțiile de rege, legiuitor, mare preot și profet. În fiecare dintre aceste slujiri, el a ocupat un loc de prim rang, fiind instrumentul prin care Dumnezeu a condus poporul ales spre cunoașterea adevărului[17].

Ca rege și conducător, Moise a avut menirea de a statornici legile drepte, de a îndruma poporul pe calea dreptății și de a opri nedreptatea. Dar misiunea regală, în viziunea biblică, nu se reduce la ordinea socială și politică; ea include dimensiunea religioasă, întrucât regele este chemat să îndrume viața poporului în armonie cu voia divină. Fără binecuvântarea și ocrotirea lui Dumnezeu, nici cele mai înțelepte hotărâri nu pot aduce roade durabile. De aceea, Moise nu a fost doar un conducător al oamenilor, ci și un slujitor al lui Dumnezeu, cel dintâi dintre preoți, mijlocind prin rugăciune și jertfă pentru poporul său[18].

Calitatea esențială a marelui preot — evlavia și curăția vieții — s-a arătat la Moise în chip desăvârșit. El s-a arătat plin de dragoste față de Dumnezeu, iar Dumnezeu, la rândul Său, l-a iubit și l-a cinstit ca pe puțini dintre oameni. Întreaga sa viață a fost o lucrare de sfințire, o urcare treptată spre desăvârșire. Înainte de a primi Legea și descoperirile dumnezeiești, Moise și-a curățit sufletul și trupul prin post și înfrânare, despărțindu-se de tot ceea ce putea întina comuniunea cu Dumnezeu — de plăcerile trupului, de mâncare, de băutură și de orice legătură lumească[19].

Pilda sa de înfrânare și rugăciune atinge apogeul în cele patruzeci de zile petrecute pe Muntele Sinai, când, în post și tăcere, s-a hrănit nu cu pâine, ci cu lumina contemplației dumnezeiești (Ieșirea 34, 28). Astfel, Moise devine modelul omului deplin dedicat lui Dumnezeu, care își sfințește întreaga ființă pentru a primi revelația și pentru a mijloci mântuirea poporului său.

Concluzii

În urma analizării principalelor teme omiletice legate de viața și lucrarea Sfântului Proroc Moise, se poate observa cu claritate că acesta ocupă un loc central în iconomia mântuirii, fiind una dintre cele mai profunde și luminoase prefigurări ale Mântuitorului Iisus Hristos din Vechiul Testament. Întreaga sa viață, de la nașterea ocrotită prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu și până la conducerea poporului ales spre libertate, se desfășoară sub semnul providenței divine și al chemării sfinte.

Studiul de față a evidențiat faptul că evenimentele esențiale din viața lui Moise nu au doar valoare istorică sau morală, ci și o profundă semnificație tipologică și profetică.

[16] Calinic Botoșăneanul, *Minunile – Revelații ale Sfintei Treimi în Sfânta Scriptură*, p. 146.
[17] Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, p. 140.
[18] Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, p. 140.
[19] Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, p. 160.

Moise este chip al lui Hristos: salvat din ape, eliberator al poporului, mijlocitor al Legii, rugător pentru popor, biruitor asupra vrăjmașilor prin semnul Crucii și prefigurare a Jertfei mântuitoare. Astfel, episoade precum scoaterea din Nil, rugul arzător, ridicarea mâinilor împotriva lui Amalec sau șarpele de aramă descoperă, în lumina tâlcuirii patristice, adevăruri esențiale despre Botez, Cruce, Întrupare, prezența Duhului Sfânt și lucrarea mântuitoare a lui Hristos.

Din perspectivă omiletică, figura lui Moise oferă un material deosebit de bogat pentru predica contemporană. Viața sa devine izvor de teme actuale și ziditoare pentru credincioși: încrederea în pronia dumnezeiască, puterea rugăciunii, importanța postului, chemarea la ascultare, lupta împotriva păcatului, sensul suferinței și nevoia de a trăi sub semnul Crucii. În același timp, Moise se descoperă ca model de conducător duhovnicesc, de mijlocitor și de slujitor al lui Dumnezeu, oferind clericilor și predicatorilor un exemplu viu de autoritate întemeiată pe sfințenie, smerenie și fidelitate față de voia divină.

Prin urmare, studierea temelor omiletice referitoare la Moise nu reprezintă doar o întoarcere la un personaj fundamental al revelației veterotestamentare, ci și o aprofundare a legăturii organice dintre Legea Veche și Legea Nouă, dintre umbră și împlinire, dintre prefigurare și realitatea desăvârșită în Hristos. Moise rămâne, astfel, nu doar legiuitorul lui Israel, ci și un martor profetic al Evangheliei, a cărui viață continuă să lumineze înțelegerea Scripturii și să inspire predica Bisericii în toate timpurile.

BIBLIOGRAPHY:

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2015.
2. Botoșăneanul, Calinic, *Minunile – Revelații ale Sfintei Treimi în Sfânta Scriptură*, Editura Apollonia, Iași, 2017.
3. Philon din Alexandria, *Viața lui Moise*, trad. de Alexandru Barnea și Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 2003.
4. Sfântul Chiril al Alexandriei, „Glafire la Ieșire”, în *Scrieri*, partea a II-a, PSB 39, trad. de Sf. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
5. Zelezny, Lukasz, *Ce înseamnă numele lui Moise*, disponibil la: https://chrystus.pl/ro/what-moses-name-means/.

THE ECHOES OF THE THEOTOKOS DOGMA IN THE HYMNOGRAPHY OF THE FEAST OF THE NATIVITY OF THE MOTHER OF GOD FROM THE 8TH CENTURY

Dănuț Băcăuanu
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *In Eastern church tradition, the Feast of the Nativity of the Virgin Mary experienced an organic development in the being of divine feast worship. The sources of study so far, coming from the field of Orthodox Liturgical Theology, are limited to the memory of the feast established either at the end of the 5th century (490) or at the beginning of the 6th century. A distinct and strictly related treatment only to the hymnography of the holiday is missing for now, so attempts are being made to fill this gap. The present study highlights only a part of the ritual of the holiday, namely the hymnography of the 8th century.*

Keywords: *Virgin Mary; liturgical hymnografy; Holiday; Tradition; Nativity of Mary.*

Argumente

În tradiția bisericească de rit bizantin, sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului (Εἰς τὴν Γέννησιν τῆς Θεοτόκου, *Eis tin Genisis tis Teotokou*, lb. greacă) a cunoscut un progres de tip organic. Sursele de studiu provenite din domeniul Teologiei Liturgice Ortodoxe, amintesc sărbătorea la sfârșitul secolului al V-lea (490)[1] sau începutul secolului al VI-lea. O abordare doar a imnografiei ar acoperi această carență. Studiul nostru scoate evidență o parte din ritualul liturgic al sărbătorii, imnografia secolului al VIII-lea. Această realizare se fundamentează pe observarea proprie a ritului descris în *Mineiul* zilelor noastre.

Teologia liturgică bizantină de după Sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon, acceptă înființarea sărbătorii Nașterii Maicii Domnului înainte de anul 451. Constantinopolul a preluat ansamblul liturgic arhaic de la Ierusalim, unde în formă primară existau și alte sărbători ale Maicii Domnului. Evoluția progresivă a cinstirii începe chiar din timpul vieții Fecioarei Maria, în forma sa de tip social. Era o cinstire simplă, neliturgică, cinstită (onorată) la aducerea în Templul de la Ierusalim, la vârsta de trei ani[2], de Arhanghelul Gavriil la Buna Vestire (Lc. 1,28) și de Elisabeta când a primit vizita verișoarei sale Maria (Lc. 1,42-43).

Din cinstirea nesistemică (secolele I - III) se va alimenta Crezul de la primele două Sinoade ecumenice (Niceea, 325; Constantinopol, 381) din care imnologia generală închinată Maicii Domnului va reda în vers liturgic după ce a fost definitivată dogma Theotokos la Sinodul al III-lea ecumenic (Efes, 431). Conținutul teologico-liturgic al sărbătorii este o reflexie a dogmei Theotokos, o exprimare a consecinței dogmatice: Maicii Domnului i se cuvine supra cinstirea.

---

[1] Sf. Roman a scris imne în cinstea acestei sărbători. Vezi Alexandru PRELIPCEAN, *Sfântul Roman Melodul – Imnograful desăvârșit al Ortodoxiei*, în rev. „Studii Teologice", Seria a III-a, Anul VII, Nr. 2, aprilie-iunie, București, 2011, p. 95.

[2] SFÂNTUL NICODIM Aghioritul, *Maica Domnului și Intrările ei în Templu în tâlcuiri mistagogice –cuvinte și poeme*, trad. și studiu introd. diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2022, p. 19. Considerăm că însuși actul acceptării unei copile în Templu este o manifestare a cinstirii (n.n.).

Imnologia marială are precedente poetice. Imnele întrebuințate în cultul creștin timpuriu, sau cel puțin în fondul patristic (sec. I-III) și imnele cu caracter general închinate Maicii Domnului (sec. IV-V)[3]. Era deja creată o „structură poetic-artistică" care a încurajat compunerea troparelor-stihiri din serviciul divin al sărbătorii Nașterii Maicii Domnului.
Temeiul cognitiv a provenit din datele descriptive oferite de *Protoevanghelia lui Iacov,* din reflecții mariologice patristice și din formulele dogmatice sinodale. Acestora, imnografii, le dau formă poetic-laudativă. În secolul al VI-lea, conform Tipicului de la biserica Chalkoprateia din Constantinopol, erau în folosință liturgică componentele *Tropar, Condac* și *Icos* ale sărbătorii Nașterii Maicii Domnului, operă a Sf. Roman Melodul. Aceste compoziții romaneice din ritualul liturgic al sărbătorii au rămas până astăzi în *Mineiul* ortodox pe luna septembrie.

A. Parcursul teologico-istoric de la „μητήρ τοῦ χυρίου" (maica Domnului) la „θεοτοχοσ" (Născătoare de Dumnezeu)

Fecioara Maria din Nazaret, prin inocența în care a petrecut viața, de la naștere la moarte, a fost înțeleasă de Sf. Părinți, începând cu secolul al II-lea, ca Ignatie Teoforul și Iustin Martirul și Filozoful ca fiind „Eva cea nouă". Patristice modernă preia de la Părinții mariologi ai primelor patru secole starea de curăție absolută a Fecioarei Maria, pe care a avut-o înainte, în timpul și după Nașterea Domnului Hristos (*aeiparthenia*). Perioada Părinților Apostolici (sec. II) este marcată de Sf. Ignatie Teoforul (†107); Iustin Martirul și Filozoful (†165), propovăduitori ai neprihănirii Fecioarei Maria.

Caracteristică mariologică principală a secolului al III-lea este detalierea contribuției Fecioarei Maria la opera soteriologică, din neputința de a crea o separație între Prunc și Maica Sa. Reprezentanții acestei școli e gândire sunt: Irineu de Lyon (†202), Clement Alexandrinul (†215), Tertulian (†220), Ipolit (†235), și Origen (†253).
Secolul al IV-lea este impregnat de cunoașterea mariologică oferită de cele două Sinoade ecumenice, Niceea 325 și Constantinopol 381. „S-a întrupat de la Duhul Sfânt *și din Fecioara Maria*"[4]. Lor li se adaugă contribuțiile poetic mariologice ale Sf. Efrem Sirul (†373), 20 de *Imne despre Fecioara Maria,* ale Sf. Vasile cel Mare (†379) și ale Sf. Chiril al Ierusalimului (313-386)[5].

Secolul al V-lea este timpul înfloririi sărbătorii în urma hotărârilor Sinoadelor ecumenice: Efes 431 și Calcedon 451. Hotărârile sinodale definitivează credința oficială a Bisericii față de Maica Domnului: este „Născătoare de Dumnezeu" și i se acordă supra cinstire. Parcursul teologico-istoric, reflectat în Dogmatica Ortodoxă, transpusă viu și vizibil (audibil) în cinstire liturgică solemnă, are efecte care se prelungesc în veșnicie. Maica Domnului este o „pururea-rugătoare" pentru umanitate. Ritualul liturgic al Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului, o emanție din preacinstirea datorată, va completa, împreună cu serviciile divine ale altor sărbători mariale, prinosul de evlavie datorată Născătoarei de Dumnezeu.

[3] *Imnele* Sf. Efrem Sirul și *Omiliile Mariologice* ale lui Iacob de Sarug (n.n.).
[4] *Hotărârile sfintelor sinoade ecumenice. Anatematismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, Editura Sfântul Nectarie, București, 2003, Ediție electronică, Apologeticum, 2005, pp. 13; 14.
[5] În *Cateheza a XII-a. Către cei care au să se lumineze, rostită în Ierusalim*, care arată modalitatea întrupării lui Hristos în care Maria este parte activă și inseparabilă.

B. Ecourile dogmei *Theotokos* în secolul al VIII-lea, desprinse din imnografia Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului

B.1. Sf. Gherman, patriarhul Constantinopolului.

Conform menționării numelor autorilor în dreptul troparelor-stihire în ordinea cântării lor în timpul Laudelor Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului, primul este menționat la stihirile de la Stihoavna Vecerniei, Sf. Gherman: „La Stihoavnă, Stihirile, glasul al 4-lea: Ale lui Gherman, patriarhul. Stihira I descrie, referindu-se direct: „... a răsărit nouă, din Ioachim și din Ana, Prealăudata Fecioară (...) Biserica lui Dumnezeu însuflețită s-a făcut, *și singura cu adevărat de Dumnezeu Născătoare este mărturisită...*”[6].

Sf. Gherman preia ideea de universalitate a bucuriei pentru evenimentul istoric al nașterii Prealăudatei Fecioare de la Sf. Roman Melodul din textul *Troparului* sărbătorii. Este o continuare a ideii teologice romaneice. Este și probarea unei conformități a valorii liturgice a laudelor aduse prin cântările bisericești închinate. Sf. Gherman acceptă afirmații biografice despre Fecioara Maria din *Protoevanghelia lui Iacov*, așa cum a făcut și Sf. Roman Melodul.

B.2. Sf. Andrei Crteanul.

Aproximativ pe la începutul secolului al VIII-lea, Sf. Andrei Criteanul dedică Nașterii Maicii Domnului patru Omilii şi *Canonul* de la Utrenia sărbătorii[7]. Canonul compus de el, împreună cu al Sf. Ioan Damaschin, cântate la Utrenia praznicului și cu stihirile de la Stihoavna Vecerniei, operă a Sf. Gherman Patriarhul Constantinopolului, sunt o realitate teologic-liturgică a secolului al VIII-lea. Opera imnologică andreiană este numită „Alt canon” iar „Canonul cel dintâi” aparține Sf. Ioan Damaschin. Îi oferim întâietate, în studierea temei, Sf. Andrei Criteanul, chiar dacă nu Canonul, compoziție a sa, este primul la Utrenia sărbătorii, din motive de cronologie componistică[8].

Stihira după *Și acum...*, de la Cântarea I, glasul al 8-lea: „Cine a văzut vreun prunc fără de tată? Sau unde s-a văzut o fecioară mamă? Cu adevărat mai presus de cuget sunt amândouă, Născătoare de Dumnezeu, Preacurată”[9]. În fragmentul „Alt canon” din *Minei*, după Cântarea a 3-a, în Stihirile a IV-a și a V-a, la fel ca și cea de după *Și acum...*, el întrebuințează denumirea de Născătoare de Dumnezeu. „Pe tine, cea mai înaltă decât toată făptura, de Dumnezeu Născătoare, arătându-te, Preacurată...”, urmată de „Hrănindu-te în Sfânta Sfintelor, Fecioară Preacurată, de Dumnezeu Născătoare...” și „Pe dătătorul de lumină și Începătorul vieții omenești, născându-l, Preacurată Născătoare de Dumnezeu, te-ai arătat...”[10].

Sedealna după *Ipacoi*: „Fecioara Maria și Născătoarea de Dumnezeu cu adevărat...” repetată la *Și acum...*,[11] este o strofă liturgică des întrebuințată a numirii *Theotokos*. Stihirile a II-a din „Alt canon” la Cântarea a 4-a: „Nașterea cea preacurată a Născătoarei de

[6] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 115.
[7] Pr. Prof. Univ. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, Editura Basilica, București, 2015, p. 291.
[8] Sf. Andrei Cretanul compune Canonul de la Utrenia praznicului în anul 715. Sf. Ioan Damaschin abia după anul 720 se remarcă a fi „un glas puternic” al Ortodoxiei și în consecință putea scrie Canonul praznicului poate în jurul anului 730 (n.n.).
[9] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 118.
[10] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 119.
[11] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 120.

Dumnezeu, cu psalmi și cu cântări mărind-o..."[12] și a IV-a la Cântarea a 6-a: „Cele sterpe și maicile dănțuiți, îndrăzniți și săltați, cele neroditoare; că cea fără de fii și stearpa, pe Născătoarea de Dumnezeu a odrăslit..."[13].

Stihira a IV-a la Cântarea a 7-a întrebuințează interpretarea dogmatică referitoare la Maica Domnului: „Adam a fost dezlegat, și Eva dănțuiește și strigă cu Duhul către tine, Născătoare de Dumnezeu: Prin tine ne-am mântuit...". Termenul nominativ identic este și în stihira de la *Și acum...,* a Cântării a 7-a: „...tu pe Eva ai dezlegat-o de blestemul cel strămoșesc, Născătoare de Dumnezeu curată"[14]. Ultimul vers accentuează prin alăturarea la „Theotokos" , și neprihănirea Fecioarei Maria. Pentru ca prin aceeași formulare nominativă să continue la Cântarea a 8-a, și în Stihira a V-a: „...Ana cea sfântă, care a înflorit preacurat rod, pe Născătoarea de Dumnezeu"[15].

Ce observăm clar la Sf. Andrei Criteanul este că întrebuințează apelativul „Născătoare de Dumnezeu", căruia îi atribuie două funcții liturgice: comemorativ (anamnetic) și laudativ (latreutic), astfel păstrând valența de actualitate permanentă a cinstirii. Și el este influențat din două surse inspiraționale: *Protoevanghelia lui Iacov,* prin selecția unor date care nu contrazic Biblia și de imnologia sărbătorii compusă de Sf. Roman Melodul. Compunerea Canonului la slujba sărbătorii Nașterii Maicii Domnului de către Sf. Andrei Criteanul se concretizează în „revizuirea și modernizarea" la cerințele tipiconale din secolul al VIII-lea.

B.3. Sf. Ioan Damaschinul sau Monahul.

Mineiul românesc pe luna septembrie amintește că autorul primului Canon de la Utrenie este „Facere a lui Ioan"[16]. *Mineiul* grec însă arată a fi „Ioan Monahul", nume pe care și-l trecea pe manuscrise Sf. Ioan Damaschin[17].

Cântarea I nu face referire la Theotokos însă arată rolul Fecioarei Maria în plan soteriologic: „Podul vieții se naște astăzi..."[18]. La Stihira a IV-a de la Cântarea a 3-a: „Pe ceea ce este rodul Anei, pe Maria care a născut Strugurele cel de viață purtător, ca pe *Născătoarea de Dumnezeu* și folositoare și ajutătoare tuturor, astăzi să o lăudăm"[19] iar în textul grecesc: „Τῆς Ἄννης τὸν καρπὸν Μαρίαν σήμερον, τὴν βότρυν κυήσασαν ζωηφόρον, *ὡς Θεοτόκον* ἀνυμνήσωμεν, προστασίαν τε πάντων καὶ βοήθειαν" se întâlnește apelativul. Celelalte Cântări damaschine, până la a 9-a, elogiază pe Fecioara Maria dar fără a o numi *Theotokos* sau *Theotoke*. Îi numește pe părinții Fecioarei Maria și starea lor de neputință, acompaniată de disprețul societății iudaice înainte de nașterea pruncei Mariei.
Cântarea a 9-a, la primul *Irmos*: „...binecuvântată, Preacurată «Născătoare de Dumnezeu, te mărim»" cu varianta greacă: „...εὐλογημένη πάναγνε, *σὲ Θεοτόκε μεγαλύνομεν*"[20] și Stihira a II-a de după acesta: „...pricina apropierii neamului omenesc către Dumnezeu,

[12] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 120. Adăugăm că textul se referă la faptul de a fi Născut pe Hristos în sintagma „Nașterea cea precurată a Născătoarei de Dumnezeu..." pentru că deși zămislită în mod minunat de părinți neputincioși a mai naște, Fecioara Maria a fost născută la fel ca toți ceilalți oameni, purtătoare a urmărilor păcatului strămoșesc (n.n.).
[13] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 123.
[14] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 127.
[15] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 128.
[16] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 117.
[17] Pr. Vasile GRĂJDIAN, *Elemente de cântare bisericească şi Tipic*, Editura Universităţii "Lucian Blaga", Sibiu, 2002, p. 20.
[18] *Mineiul pe Septembrie..., p. 118.*
[19] *Mineiul pe Septembrie..., p. 119.*
[20] *ἐκ τῶν ΜΗΝΑΙΩΝ..., p. 45.*

Născătoare de Dumnezeu, te mărim”[21], consemnează apelativul Născătoare de Dumnezeu. Acest aspect nu este conflictual între stihirile amintite primele și cele din urmă, ci ele denotă o anumită cursivitate organică din viața Fecioarei Maria la calitatea de Născătoare de Dumnezeu.

Irmosul de la Cântarea a 9-a, de fapt „al doilea Irmos” rostește: „Străin lucru este mamelor fecioria, străină este și fecioarelor nașterea de fii. Iar întru tine Născătoare de Dumnezeu, amândouă s-au rânduit...” care se cântă și la Sf. Liturghie în ziua sărbătorii din 8 septembrie, înlocuind „Cuvine-se să te fericim...” și, împreună cu pripeala, în toate cele cinci zile ale praznicului[22]. *Catavasia* cu pripelele praznicului „Rai de taină ești *Născătoare de Dumnezeu*, care ai odrăslit nelucrat pe Hristos...”[23] în versiunea greacă: „Μυστικῶς εἶ *Θεοτόκε* Παράδεισος, ἀγεωργήτως βλαστήσασα Χριστόν...”[24] care încheie Canonul Utreniei este compus de Sf. Ioan Damaschin.

Luminânda sărbătorii: „Bucură-se marginile lumii astăzi, întru nașterea ta, Fecioară *de Dumnezeu Născătoare* Marie...”[25] cu versiunea greacă : „Ἀγάλλονται τὰ πέρατα, τῆς οἰκουμένης σήμερον, ἐν τῇ γεννήσει σου Κόρη, *Θεοκυῆτορ* Μαρία...”[26], căreia se adaugă Stihira de la *Și acum..*, a Luminândei: „...din Ioachim și Ana, în lume se naște Născătoarea de Dumnezeu”[27], numită în Mineiul grecesc „Altă Luminândă”, cu textul: „...Ἰωακεὶμ καὶ τῆς Ἄννης, γεννᾶται *ἡ Θεοτόκος*”[28], sunt opera Sf. Ioan Damaschinul.

La fel ca Sf. Andrei Criteanul, Sf. Ioan Damaschinul se lasă cuprins de ecourile dogmei Theotokos înveșmântând strofele liturgice cu numirea de Născătoare de Dumnezeu, prin metafore și comparații encomiastice. El transmite, la rândul său, prin poezia liturgică compusă, elementul dogmatic împreună cu alte cunoștințe despre evenimentul istoric al nașterii Fecioarei Maria. Dealtfel cei trei au contribuit, prin imnologia consacrată sărbătorii Nașterii Maicii Domnului, la creionarea unui traseu istoric al evoluției ritului marial bizantin, în care se poate distinge ușor caracteristica progresivă a imnologiei, având în vedere componenta cronologică.

Concluzii

Ritualul liturgic imnografic al Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului, așa cum îl vedem în secolul al VIII-lea, are o evoluție organică ce poate fi urmărită, în mod voalat, încă din secolul al IV-lea. Manifestările de cinstire simplă, neliturgică, anterioare acestui secol, forme ale „evlaviei primare”, au stat la baza scrierii de imne și cântări dedicate Fecioarei Maria, chiar înainte ca Sinodul al III-lea ecumenic, Efes 431, să afirme răspicat calitatea ei de Născătoare de Dumnezeu. Așadar se poate admite că avem perspectiva întâietății cronologice a cultului liturgic în defavoarea dogmei pentru că: „Dogma ia naștere în cadrul cultului și este purtătoare de viață, mântuitoare, atâta vreme cât poate fi exprimată prin cult”[29] afirmă un eminent profesor de Teologie Liturgică din zilele noastre. Poporul

[21] *Mineiul pe Septembrie..., p. 129*.
[22] *Mineiul pe Septembrie...*, pp. 129;131.
[23] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 130.
[24] *ἐκ τῶν ΜΗΝΑΙΩΝ...*, p. 46.
[25] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 130.
[26] *ἐκ τῶν ΜΗΝΑΙΩΝ...*, p. 46.
[27] *Mineiul pe Septembrie...*, p. 131.
[28] *ἐκ τῶν ΜΗΝΑΙΩΝ dai MINEI...*, p. 46.
[29] Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA, *Cultul Maicii Domnului în Catolicism și Ortodoxie. Studiu comparativ*, în vol. *„În Biserica slavei Tale”. Studii de teologie şi spiritualitate liturgică*, vol. II, ed. a II-a, Editura Doxologia, Iași, 2012, p. 110.

credincios avea nevoie de o confirmare a fidelității cultului față de dogmele Biseiricii, iar aceasta nu a întârziat să apară odată ce creștinismul a devenit religie licită în Imperiul Roman.

În secolul al IV-lea prin vocea celor două Sinoade ecumenice, Niceea 325 și Constantinopol 381 este clarificată natura dumnezeiască a Domnului Hristos și specificată starea Fecioarei Maria în actul Nașterii. Simbolul de credință niceo-constantinopolitan deschide, sau mai degrabă lasă liberă, calea dezvoltării cultului de cinstire. Așa se poate explica pomenirea Fecioarei Maria la Liturghie încă din cele mai vechi timpuri.

Toate aceste trăiri ale Bisericii aveau nevoie de o voce mărturisitoare în public. Rolul de „voce" a fost asumat de imnologia ortodoxă încă de la sfârșitul secolului al V-lea, la nu mult timp după definitivarea dogmelor clarificatoare asupra rolului și locului Mariei din Nazaret în Biserică.

Imnele au devenit mijloace de mărturisire a adevărurilor de credință mult mai accesibile poporului larg decât scrierile teologice. Totodată ele devin instrumente ale mărturisirii și trăirii credinței, care are permanent valență actuală. Se observă că imnografia Sărbătorii Nașterii Maicii Domnului este hristologică și teocentrică iar cultul acesteia are aplicare misiologică și poate fi urmărit istorico-liturgic și teologico-duhovnicesc.

Corifeii imnografiei sărbătorii Nașterii Maicii Domnului și sfinți ai Bisericii sunt Roman Melodul, Gherman, patriarhul Constantinopolului, Andrei Cretanul și Ioan Damaschin. Opera lor imnografică transmite credincioșilor aceeași evlavie către Maica Domnului pe care au manifestat-o și ei, realizându-se o comuniune de simțire aducătoare de foloase veșnice.

BIBLIOGRAPHY:

1. *BIBLIA SAU SFÂNTA SCRIPTURĂ*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institututlui Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2015;
2. BELU, Prof. Dr. D. I., *Maica Domnului în lumina imnelor liturgice*, Tiparul Tipografiei şi Librăriei diecezane, Caransebeş, 1941;
3. BRANIŞTE, Pr. Prof. Ene, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox şi formele ei de exprimare*, în rev. „Ortodoxia", anul XXXII, nr. 3, iul.-sept. 1980;
4. BRANIȘTE, Pr. Prof. Univ. Dr. Ene, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, Editura Basilica, București, 2015;
5. BUDA, Pr. Nicolae, *Sărbătorile Maicii Domnului şi semnificaţia lor*, în rev. „Îndrumător Bisericesc", Cluj, anul IX (1986), pp. 31-34;
6. *Dicționar de muzică bisericească românească*, vol. colectiv, tipărit cu binecuvântarea Prefericitului Părinte Patriarh Daniel, Editura Basilica, București, 2013;
7. DINU, Pr. Adrian Lucian, *Maica Domnului în teologia Sfinţilor Părinţi*, Editura Trinitas, Iaşi, 2004;
8. GRĂJDIAN, Pr. Vasile, *Elemente de cântare bisericească şi Tipic*, Editura Universităţii "Lucian Blaga", Sibiu, 2002;

9. *Hotărârile sfintelor sinoade ecumenice. Anatematismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, Editura Sfântul Nectarie, București, 2003, Ediție electronică, Apologeticum, 2005;
10. LOGIN, Cezar, *Cântările lui Moise: stihologia canoanelor Utreniei*, în rev. „Altarul Banatului", anul XVIII (2007), nr. 4-6;
11. MAGGIONI, Corrado, *Solennità, feste e memorie mariane nell'anno liturgico*, Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo, 1997;
12. *Mineiul pe Septembrie*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2003;
13. *ἐκ τῶν ΜΗΝΑΙΩΝ dai MINEI*, Σεπτέμβριος – *Settembre*, Sussidi liturgici, Roma, 2017;
14. *Protoevanghelia lui Iacov sau Istorisire despre naşterea Preafericitei Născătoare de Dumnezeu şi-n veci Fecioară, Maria*, în vol. *Evanghelii apocrife*, trad., st. introd., note şi prezentări Cristian Bădiliţă, ed. a II-a, complet revăzută şi ilustrată, Editura Polirom, Iaşi, 1999;
15. REZUŞ, Pr. Prof. Dr. Petru, *Mariologia Ortodoxă*, în rev. „Ortodoxia", nr. 4, 1950;
16. RUSU, Drd. Eduard, *Muzica bizantină-Câteva considerații istorice*, în rev. „Teologie și Viață", nr. 1-4, ian.-apr. 2018;
17. SAVA, Pr. Conf. Dr. Viorel, *Hristocentrismul sărbătorilor mariologice*, în rev. „Teologie şi Viaţă", nr. 7-12, 2003;
18. SAVA, Pr. Prof. Dr. Viorel, *Învăţătura despre Maica Domnului şi reflectarea ei în cultul şi în iconografia ortodoxă*, în vol. *„În Biserica slavei Tale". Studii de teologie şi spiritualitate liturgică*, vol. II, ed. a II-a, Editura Doxologia, Iaşi, 2012, pp. 65-91.
19. SAVA, Pr. Prof. Dr. Viorel, *Cultul Maicii Domnului în Catolicism şi Ortodoxie. Studiu comparativ*, în vol. *„În Biserica slavei Tale". Studii de teologie şi spiritualitate liturgică*, vol. II, ed. a II-a, Editura Doxologia, Iaşi, 2012, pp. 92-111.
20. SCHMEMANN, Alexander, *Maica Domnului*, trad. Cezar Login, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2010;
21. SEMEN, Pr. Prof. Petre, *Despre cinstirea Maicii Domnului*, în rev. "Mitropolia Olteniei", anul XL (1988), iul.-aug., nr. 4;
22. SFÂNTUL CHIRIL, al Ierusalimului, *Cateheze*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, trad. lb. greacă și note pr. Prof. Dumitru FECIORU, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003;
23. SFÂNTUL IOAN, Damaschin, *Cuvânt la Naşterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu*, trad. de preot dr. D. Fecioru, în „Mitropolia Olteniei", nr. 9-10, 1966;
24. SFÂNTUL IOAN, Damaschin**,** *Cuvântări la Sărbători împărătești, la Sărbători ale Maicii Domnului și la Sfinți*, trad. de Pr. Dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2010;
25. SFÂNTUL NICODIM, Aghioritul, *Maica Domnului și Intrările ei în Templu în tâlcuiri mistagogice-cuvinte și poeme*, trad. și stud. introd. diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2022;

26. *Sfinți Melozi și Imnografi. Ioan Damaschinul și Cosma Melodul*, apare sub îngrijirea obștii Sf. Nicolae Burazeri, trad. Cristian Spătărelu, Editura Egumenița, Galați, 2013;
27. SIMONOPETRITUL, Ieromonahul Macarie de la Simonos Petra, *Sinaxarul. Viețile Sfinților,* vol. IV, luna Decembrie, trad. lb. franceză Ioana Căpităneanu, Andreea Ionescu și Elena Soare, Editura Sfântul Ioan Casian a Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale și Meridionale, București, 2015;
28. VANCA**,** Lect. univ. dr. Dumitru, *Liturgica- suport de curs pentru anul 2,* semestrul I - „Universitatea 1 Decembrie 1918", Facultatea de Teologie Ortodoxă, Alba Iulia, 2005;